СТРАЖИЛОВО

ВЛАСНИК И УРЕДНИК ЈОВАН ГРЧИЋ.

БРОЈ 1. У НОВОМ САДУ, 5. ЈАНУАРА 1892. ГОД. V.

ШТА ЈЕ СМЕР „СТРАЖИЛОВУ“?

У своме огласу, којим објавих, да сам се рад на ново да покренем „Стражилово“, обрекох, да ћу у првом броју изнети опширан распоред, по којем желим да уређујем васкрсло „Стражилово“.

То своје обећање хоћу ево да испуним.

У питању, да ли је „Стражилово“ изазвала потпуна потреба, навлаш не ћу да се упуштам. Питање се то даје врло релативно схватити те са разних гледишта и исходишта различно и пресудити. Ја мислим више, да се потреба нова листа за песништво, науку, уметност и књижевност и не даје неказати овако некако у напред. Питање ће то најбоље и најпоуздање решити сама пракса, сам ресултат. Испостави ли се на име, да је „Стражилово“, уређивано онако, како га ја мислим да уређујем, створило нешто ново а корисно по српску књижевност, умогне ли се то с правом за њ рећи ма и после Бог зна како дуга времена — онда је тим и најјасније одговорено на питање, да ли је потребно било покретати га. То време ја мирно изгледам а док га не дочекам, дотле без по бриге пуштам, нека тумачи како кому и хоће и нека до миле воље комбинује. Шта време, у које се ја једино уздам, растући све те комбинације, сва та тумачења!

„Стражилово“ стаје у службу песништву, науци, уметности и књижевности. Многоврсна се дакле посла лаћа а радо је сваком том господару савесно и верно да послужи. Равноправни би према томе били сви господари на шпак, нит ће ја међу њима у праву, у заштити. Кад ли по следњем месту споменух, баш ће тај смети затражити, да пре осталих буде послужен. Јесте, књижевности, разуме се: нашој, српској, њеним питањима, њену стању данашњем, њеним приликама у првом ће реду служити „Стражилово“. Први и главни му је смер, порадити, да се у српске публике пробуди и учврсти вода и разложно разбирање за све, што се њоле важно и пажње вредно деси у српској књижевности. У ту ће сврху „Стражилово“ пре свега гледати, да донесе што више чланака и расправа, студија, прта, слика, карактеристика из нове, средње и старе српске књижевности; чланака, у којима ће се трудити да тачно обележи појединo доба, појединe покрете, струје и школе књижевне на чланака о српском књижевном језику и о правопису; настојаће, да донесе стручан одмучан и објективан суд о свему, што изађе штампом, а нарочито о оном, што изађе у песништво; чим се што ново јави, гледаће „Стражилово“, да што пре читаоце своје обавести и заинтересује, исцрпно реферишући о садржини новине, ма и не изричући одмах коначан суд; објављиваће уз потпун патпис сваку књигу, за коју год дође а на крају године ће те недељне српскове по азбучном реду писања сабирати тако, да ће то моћи послужити као потпуна грађа за библиографију; бележиће свакојаке ситнице о српској књижевности и књижевницима, све, што може послужити као грађа за књижевну повесницу; прилоге песме, приповетке, књижевне чланке од вредности по другим часописима, особито по политичким листовима, и бележиће то по годину и број тих листова и обим

забележене ствари; колико узможе, обазираће се и на словенске и туђинске часописе и листове, нарочито како суде о српској књижевности и регистроваће стране преводе српских дела.

У служби песништву доносиће „Стражилово“ у везаном слогу: лирских, епских и драмских спевова на народнога песништва, а у невезаном слогу: црта, слика, новела, романа, драма и народних приповедака.

За науку ће се „Стражилово“ старати популарним чланцима — с нарочитим обзиром на женскиње — из српске повеснице, из естетике, из природних наука, осим тога још поучним и занимљивим путописима, особито по српским и словенским земљама.

Уметности ће „Стражилово“ чинити услуге доносећи по могућству слике из повеснице српске уметности, расматрајући данашњу српску уметност, јављајући о позоришним приказима и концертима и референујући о српским музикалијама и сликама.

Огроман је то посао, тако огроман, да човек већ и при самој помисли застрепи, да ће потхват превазићи снагу. Но озбиљна ми воља и озбиљна воља мојих и старијих и млађих пријатеља храбри ме у нади, да ће сложан рад — брат с братом, род с родом! — порушити сваку сметњу.

У то име, уз крепку и моћ цењених ми сатрудника, почињем ево нову годину „Стражилова“ и молим читаоце, да не замере, ако одмах не буде све, као што је горе обречено. Уверавам их, да је по моћи ту, да тако буде.

У *Новом Саду*, на нову годину 1892.

Јован Грчић
власник и уредник „стражилова“

ПЕСНИШТВО.

У САМОЋИ.

О самоћо, друже дивни,
Лепа жезло дана мојих,
Ниси ли ми сав свет кивни,
Твој ме задах слашћу твојих!

На далеко од свег граје,
Што је светска борба диже,
Немирн се сви пристаје
И на срце покој стиже.

Нема равна овом путу,
Што ме с посла кући води,
Да у своме мирном скуту
Бројим часе у слободи.

Ох, слатки су часи они,
Кад, кроз покој тихе ноћи
Час поноћни звучно звони,
А ја слушам у самоћи!

Сат некуца, а јек трне,
К'о да даље некуд тежи,
На, ва крилима ноћи прне,
Са звучношћу сна бежи.

То се спушта, к'о да пада;
Као да га земља прима;
Као да га умор слада —
К'о да иде покојима.

После, опет, све се смири
— Само поваћ што се чује —
Ил се ваздух узнемири,
Ако муве њим прозује.

А ја седим испред стола,
На на длане главу спустих,
А мисао, ситу бола,
У далеке дане пустим.

Тако будан тихо снивам
Прошле дане среће своје,
Разредам их — на узивам,
А они се множе, роје.

На се ћутом, у тишини,
Испред мене немо крећу
— Сваки ми се познат чини —
Укажу се, на пролећу.

К'о обала с цвећем својим,
Што крај брза брода леће,

Пред очима тако мојим —
Прошлост јури и пролеће.

Јуре дани стари, знани
— Свакога се добро сећам —
На к'о путник раздрагани,
Неку тиху сласт осећам.

Вл. М. Јовановић.

ТИ, БОЖЕ, НЕ СПАВАШ!

Приповетка **Панте Поповића.**

Требало ми је о божићним покладама прошле године сто форината. Нужно ми је, врло нужно требало. Мучно сам се свакојако да их набавим, али никако, још два дана па су ту и покладе, а новаца ни да запокладим. Искао сам од родбине своје, искао од родбине женине. „Да си од куд јуче дошао!“ рекоше ми они; но да сутра дођем, то ми не казаше. Молио сам пријатеље, да ми их позајме или да ми буду јемци. Новаца својих немају, а јемци не ће, веле, с тога да ми буду, што желе да ми остану добри пријатељи. Споменуше ми ону реч: ако мислиш да изгубиш пријатеља, подај му новаца у зајам. У чему се онда то добро пријатељство састоји, кад ми не ће, баш на ризик, у невољи да помогну? Кад немам невоље, не треба ми ни пријатеља.

Лятио сам се на послетку слатке браће, који су ми толико пута у моме дому наздрављали, да бих од тих наздравица, кад их сваку у једно буре слио, сто хектолитара среће и двеста братске љубави саставио; али то су пријатељи, докле чашу држе у рукама; кад њу оставе, и тебе су оставили. Ти ти само за то „многаја љета“ желе, да би још много твојих буради осушили. То су само пријатељи твога подрума и твога стола а твоји не.

Шта сад да чиним? Да чудне срамоте моје! Ако о покладах не узимам сто форината, добош ми долази пред кућу, отац и мати, који би ми још помогли, давно су умрли а покладе су прекстура.

Кад сам у вече дан пре пред покладе легао у постељу, никако нисам могао да заспим, превртао сам се тамо, превртао овамо, устајао сам, легао, пио воде, палио цигаре, отварао и затварао прозор, терао мачку из собе, грдио псето у авлији, бројао сахате и четврте а уз то смишљао и смишљао, али ништа.

На послетку паће и искушатељ.

Како би било ово?

— То није лепо.

А како би било ово?

— То опет није поштено.

Већ је два часа по по ноћи. Уморан сам јако, малаксава ми и душа и тело, сан ме већ хвата. Али како да спавам? Палим цигару, да сан растерам, али ми се и мисао и цигара гаси. Не могу даље, шта ћу, писам гвожђе, човек сам, а човек не може да не спава.

Да, човек мора спавати, ја морам спавати; али ти, Боже, не спаваш, ти никад не спаваш, па кад не спаваш, а ти онда, молим ти се, брини се даље за мене, а ја ћу лепо с благословом твојим да заспим.

То ми беше последња и најпаметнија мисао. Заспао сам и спавао сам, као што уме праведан, са свачим састаран, задовољан човек, као што уме прави хришћанин, као што уме слуга божји да спава.

Спавао сам тако до пет часова у јутру, па и даље бих, но неко закуца на прозор мој.

— Ко је?

— Страи човек.

— Које добро?

— Пустите ме, господине, унутра, имам велика посла.

— На дођите, пријатељу, доцније, док сване.

— Али посао је врло хитан.

Пустим га унутра. Беше то здрав, крупан, висок човек око својих педесет година.

Ношња му је она економа српских из Потисја. Све је на њему ново и фино. По ношњи тој види се, да нема мање ланаца, него што има година, а по пуначком „благоутробију“ види се, да му земља није интабулирана.

— На које добро, пријатељу?

— Не знам како ћу да кажем, господине. Оно, ако Бог хоће, може и добро бити; али ово, што се код мене десило, ваљда, од како је света, није ни код кога.

Понудио сам га одмах, чим је ушао, да седне, но он се најпре устезао, па по што је ово горе изговорио и ја га на ново понудио

— Сешћу, каже, морам сести, дугачко ће то бити, што ћу вам приповедати.

На, машући главом, додаде:

— А и не може се то тако лако исказати; јер то је право чудо, господине, што се код нас десило.

Понадија ми је дотле мирно лежала у постељи у другој соби, од које су врата била отворена, но кад чу, шта овај човек говори, она се исправи у постељи, па седе на узглавље, да би боље чула и видела приповедача.

И ћерка ми, швигарица од петнаест година, исправи се тако исто у другој постељи.

Шушњ из друге собе збуни странца, но ја га охрабрим, да то не чини ништа, да је то моје друштво, а ако је, рекох, баш каква тајна, можемо ићи у другу собу.

— Није, вели, тајна, тајна се ником не казује ван поши на исповест, али ја писам дошао на исповест него на приповест, а то је боме, господине, баш права приповест. Да ми је ко други то казивао, ја бих рекао, да је то сшо. Казаћу вам ја све, па, не марим, нек и други чују, само је то дугачко, па молим мало да се стрпите, изволите и ви, господине, сести да на тенани чујете моје чудо.

Ја дотле писам сео био, ко његовој опомени тек онолико сам да не седим.

Седнем.

— Дакле, изволите, да видим, је ли то баш чудо, што хоћете да ми причате?

— Та, како то не би било чудо, господине? Зар то није чудо, кад момак добегне девојци? Да девојка одбегне за момка, то сте, знам, много пута чули, али да момак добегне девојци, то код Србина још није било. То се чудо сто у мојој кући десило. Моју ћери ноћас добегао момак. Само, молим, да вам приповедим, како је то било.

Спавам ја ноћас у кревету, кад ме сан учини ми се да неко улази у собу. Знате, ми немамо обичаја да ноћу забрављамо врата.

— Добро јутро, рано!

Ја се на то тргох.

— Добро јутро! Ко је то?

— Ја сам.

— Ко си?

— Упалите, молим вас, свећу.

Кад упалим свећу, имам шта и видети. Мог највећег непријатеља син. Какво је то чудо сад? Шта тај ту тражи? помислим ја у себи, па га по том опоро запитам:

— Како си ти, море, смео мога прага прекорачити?

Он ћути.

— Како си ти могао овамо доћи од наших вашака? Говори, како си могао проћи?

Он скинуо шешир, оборио главу па ћути.

— Шта је то од тих наших вашака, да ми туђин уђе у собу а оне и да га не отласе? Је су ли поскапале, шта ли?

— Е, рано, не ће наше вашке никад на њега, рећи ће мој синчић од пет година. Дође он на чува тамо доле у колиби га сешом нашом наше кукурузе, а наше вашке, кад га виде, каогод и сеша што ради, све скачу од радости.

Мени је сад тек пукло пред очима.

— Жено, жено, та ту није без твога масла!

— Ју, Бог с тобом, човече!

— Ни беле!

— Хајд, манућемо, пријатељу, жену, него ко је тај момак и од куд ти је он злотвор?

— Та ко је? То је син мога суседа на салашу. Па он ми није злотвор, а није, кад ћемо истину рећи, толико ни његов отац, него смо се ми пре четир године завадили, шта ћу да кажем за што, ни за што, баш ни за што, па тако све даље и

дање на ево и данас. Добро смо ми некад живели, ја и мој сусед Лала Борђошки. Живели смо као два добра брата, као што и треба суседи да живе, али у један пут ће то све ни из чега наопако да се окрене. Потуче се мој петао и његов. Деца моја стану држати страну пашем а његова његовом. Ту се и споречкају. Моје дете напуђа једног пса пашег на њиховог петла, а његова напуђају на пашег, вашке се ману петлова него једна на другу, па се стану клати, а моја деца по његовим а његова по мојим вашкама, па онда и једно по другом. Стаде ти урлик вашака, стаде кукурик петлова, стаде писка и јаук деце. Ја са женом дотрчим с једне а он са својом с друге стране. Моје једно дете искрварављено лежи на земљи, пето га суседово исклало, а његово двоје пали под моје вашке. И ми најпре по вашкама, ал нас боли срце сваког за својом децом, те ја реч њему, он мени, па се и ми потукосмо као никакви људи и да нас не развадиште надничари и трећничари, који су брали кукурузе, — то је било баш у кукурузњеву бербу — не знам, шта би још било —

И тако од то доба живимо сви у завади, и петлови и вашке и деца. Само њих двоје што се не завадише, суседов најстарији син и моја најстарија кћи. Када смо се ми покрвили, било је тада обојима тек петнаест година. Ја сам забранио својој а он својој деци, да не смеју за живу главу прећи разора између наших њива ни јендека између наших салаша, али —

— Али, очи вода девојка слобода, уздисаји лете и преко разора и преко јендека. Љубав дечја не шита, воле ли се родитељи, рекох ја. Је ли тако?

— Да, тако је, господине!

— Но, шта ће бити с момком, што ти је дошао у невреме у кућу.

— Шта хоћеш ти, шта си дошао?

— Отац и мати отерали су ме овај час од себе, па ја сам дошао да ми ви будете отац и мати, а ако ме и ви не примите, ја ћу онда ућалити и ваш и ваш салаш, па ћу онда отићи у хајдуке као Максим Мачвански што је урадио, покушићу око себе све момке, што им не дадоше да узму кога милују, те ћемо палити огњишта свима онима, који растављају мило од драгога, поотимаћемо све девојке, које за немила дају, и предати их онамо, куд их срце вуче, а ако коју и на венчање натерају, ми ћемо изаћи пред сватове, отети девојку од кума и предати је драгану њеном, после ћемо зарећати по селих на посећи језике свима поповима, што једно говоре а друго творе, што говоре, да оно, што Бог састави, људи не треба да растављају, а они благосиљају продају децу божје; који уче, да ће благо ни сребро ни злато већ је благо што је срцу драго, а овамо за благо везују голубицу са јастребом, везују сокола са совуљагом. Тамам ја да изманем и по зубих лушим тога незваног придикатора, а моја шћиварица, ћерка, прихвати:

— Тако и треба.

— Па да, да, тако и треба, додаде и моја шћиварица из друге собе. Попадија ми се међу тим обукла и дошла к нама те је петрешимице слушала приповедача.

(Наставиће се).

ВЈЕРИНА ЉУБАВ.

РОМАН **И. А. Гончарова**

ПО ФРАНЦУСКОЈ ПРЕРАДИ ЕВЖЕНА ГОТИЈА ПРЕВЕО *Миливој Мансимовић.*

ПРВИ ДЕО.

I.

Борис Павловић Рајски беше уметничка природа, али не беше и не могаше бити вештак, јер му са свим не достајаше воље, тог моћног покретача у овакој прилици.

Оставши у најранијој својој младости сироче, васпитавао се из почетка на селу, код своје бабе, Татјане Марковне Берешкове, која је водила бригу само о једном: да је дете свагда добро нахрањено и одевено.

Али још дететом показиваше неку чудноватy несталност у укусима, идејама и у својим наклo-

постима. У то доће доба, да га даду у лицеј; о том је водио бригу његов стриц и тутор, који се опет само старао, да плаћа учитеље и да бди нада тим, да се лекције држе уредно.

Завршивши своје студије у лицеју и проведавши лето са својом бабом у Малиновци, а то је добро наследно du chef de sa mère, стуни Борис у универзитет, где се по свом обичају више интересовао за понашање и начин, којим његови професори предаваху, но за смисао њихова предавања. Тако се на завршном испиту ужасно брукао, али се ипак извукао помоћу неколико, прилично лепо сачињених песмица и расправице из руске историје.

Да угоди својој баби, прихватио је из почетка војничку каријеру, која му брзо дођаја; но том, на жељу свога стрица, стуни у цивилну службу, у којој се такође није згрејао; на послетку, одлучивши се да пође за својим позивом, почне њи на предавања у академији лепих вештина, али је ту требало провести неколико година и цртати са гипса, па му се за мало и ово досади те мало по мало престаде похађати академију. Остављши за тим све на страну, почео је врло много да чита; писао је прилично много у прози и у стиховима, играо је, одлазио у друштва, у позориште, упао је у неке сплетке, скомпоновао је пет валцера и насликао два или три портрета.

Прошло је у том већ више година, од како је почео на овај начин живети, па му поче већ по мало и досађивати. Младост га је већ почела остављати, те због тога постаде много обазривији при избору својих уживања; досада и дуго време му долажаху све чешће и чешће у госте. То је било у јуну. Рајски осећаше потребу да бежи од поларног лета петроградског, али куда да се иде? Беше му све једно. Скоцао је већ путни плаш, не обазрући се ни на кога. Из почетка беше наумио, да оде у Финеску, тамо да узме у најам једну кућицу на Парголском језеру, па да у њој нешто роман, но касније је одустао од ове намере, хтео је да проведе лето у ваинеместву — кад ал једнога дана, улазећи у свој стан, нађе два писма, једно од своје бабе, а друго од свога старог друга, Леонтија Козлова, који беше професор латинског језика у вароши близу Малиновке.

Од пре му је баба писала често и слала му рачуне о свом управљању, јер се она примила, да управља имањем свога унука; он је одговарао обично кратко али нежно доброј жени, која му беше место мајке. Рачуне је, обично и не прочитавши их, бацао у ватру. Касније му госпођица Берешкова писаше по реће, наговарајући се на своју старост и на бригу, коју јој задаје васпитање двеју девојчица, које јој је једна, њој врло мила нећака на смрти у аманет оставила. Он се обрадова, кад опази њен разувучени, снажни и читки рукопис.

„Зар те није стид, Борисе, заборавити старицу, која те толико љуби?“ писаше она свом унуку. „Ти баром знаш, да сам ти ја најближи род. Данас, чини ми се, мисли подмладак, да смо ми стари сувишни на овом свету, али ја не могу још умрети, јер имам под руком две унуке у годинама, где би их требало удомити. Ја молим Бога да ме још донде пожели на овом свету, на онда нека се збуде света воља његова!

„Ја не ћу да се тужим на твоју заборавност, али онога дана, кад ме не буде више међу живима, твоје рођаке ће бити сирочад. Ти си њихов једини сродник, њихов једини заштитник. А после, треба мало да се бринеш и за своје имање, ја ево старим те ти не ћу још дуго моћи бити управитељ; коме мислиш поверити своје имање? Остаће као пусто место, па ће тако да пропаде све оно, што сам ја тако лепо награздовала. Срце ми се стеже, кад помислим, да ће породично сребро, бакар, слике, драгоцености, алеми, порцелан, кристал, да ће све то разуки служинчад, да ће нестати у руке сеоским, чивутима и Бог зна коме још! Но док је твоја тетушка жива, можеш бити миран, не ће ништа пропасти; али касније, на кога да се ослониш? На твоје две кузине? Шта могу оне? Вјера је добра, интелигентна, али некуд дивља, не ће ни у што да се меша. Марта ће бити узор домаћице, али је млађа него што су јој године; таман је за удају, само јој се још увек детињасте мисли врзу по глави; тим боље, јер и онако ће искуство и сувише рано доћи, да је опамети; ја се за њу бринем, она то види и не противи се мојој вољи, нека је Господ за то награди. Помаже ми у домазлуку, али не у управљању твојим имања, то се ништа не тиче госпођица. Старости ми је сад озбиљан мужик, зове се Савељ; кад сам ја слаба он се брине за пољске а Јаков и Василиса за домаће послове.

„Немој се више скањивати, него обрадуј мајку својим доласком, она та је блиска не само по сродству него и по срцу. Ти си то знао у младости својој и ти си био заиста добар унук, не знам само како је сад, од кад си ушао у зрелије године. Доћи, ако ништа друго, оно да ви-

дини твоје кузине, на се не ћеш показати. Ја не хтедох ништа говорити до твог доласка, али жене су и сувише брбљаве, а да би могле тако дуго ћутати; дошао је амо богат један закупник из Москве, неки Мамикин, који има једнииу кћер. Да ми хоће Бог учинити ту радост, да те оженим, ја бих ти била најсрећнија. Остави се тога бескарског живота, Борисе, крајње је време, на бар кад умрем, не ће ми унуке остати сирочад без уточишта. Оне ће наћи у теби брата и браниоца, а у твојој жени милу сестрицу. А овако ако останеш нежењен, оне не ће моћи живети под твојим кровом; него учини ти твојој бабушки радост, ожени се, па ће те Бог наградити.

„Чекам на твој одговор. Јави ми у напред, да ти могу довести у ред собе.

„Поздравља те наш пријатељ Тит Никоиић; почиње већ старити, али се још држи. Донеси ми за н. један прњак и једне гаће од трикота, кажу да је то добро од реуматизма. Хоћу да га тим изненадим".

— Моја мајка, пошиља радосно Рајски, позива ме да дођем! Идем! Идем! Тамо ћу бар наћи мира, свежа ваздуха, здраву храну и срдачан дочек код добре, умне и нежне жене!... има још и две рођаке, које ћу имати несрећу да упознам. Сеоске госпођице — од тога се мало плашим.

То рече јако се намргодивши.

— Но на све једно! — одмахне — тако хоће судбина!... Ал ако ми буде дуго време?

Та помисао га мало узнемири, али се брзо опет охрабри.

— Ићи ћу! Састаћу се тамо и са Леонтијем... Са Леонтијем — рече у себи, насмејавши се при успомени на старог пријатеља. — А шта ми то пише?

„Случај ме донео, не знам ни сам како, на твоје имање, — причаше му Козлов. То се догодило сигурно у мојој расејаности — ти знаш да је расејаност моја мана; опазивши да сам залутао, хтедох се вратити, али Татјана Марковна ме већ беше опазила кроз прозор, и мислећи, да сам крадљивац, пусти на мене псе и слуге. — Кад је чула, ко сам, замоли ме да останем код ње; примила ме да не може боље и натерала да се пређедем. Чак ми хтеде и собу спремити, да преноћим. Страшно се ердила, што је тако ретко похађам и наложила ми, да ти пишем и да те позовем, да дођеш.

„Истину да ти кажем, драги пријатељу, то беше и моја жеља, али ја не имадох одважности, а сво за што:

„Тиче се твоје библиотеке. Ти мене молиш, ја сам о том уверен; на универзитету није нико тако лепо поступао са мном, као ти, ти си ме свагда храбрио, нас смо двоје заједно читали, ти си често плаћао моје дугове газдарици, позајмљивао си ми рубља..." Рајски нагло прочита ово неколико реди... „Ти ме ниси задиркивао, ниси збијао неслану шалу са мном, ниси ме тукао, иако и јеси, ово тако мало, да ће вреди спомињати. На сад, у име нашег старог пријатељства, молим те, да се не љутиш — али не, туци ме и опет, али сад чуј:

„Ти се сигурно сећаш оних старих издања класика, који су онако дивно били увезани?... Оног старог Шекспира, у ком је коментар одмах уз текст? И онога скупоценог издања француских енциклопедиста? Ти их се сигурно сећаш, а боље би било по тебе, да си их позаборављао! Саставио сам од свију каталог и на сав тај посао ударио сам три крст, као што се то меће на гробиице. Чуј на ме сатари: дела светих отаца су цела, збирка теолошких дела је неповређена, Платон, Тукидид и остали историци су потпуни, али Спиноза, Махијавели и око педесетине осталих дела је страшно оштећено и то због мога кукавичлука, моје млитавости и моје проклете поверљивости.

„Ко је то урадио? питаћеш ти. Ко је тај нови Омар? Он се зове Марко Волохов! Њему ништа није свето. Подај му и самог елзевира, па ће и отуд кидати листове. Као што сам на свој велик страх и на несрећу и сувише касно сазнао, он има ружну навику: кад чита коју књигу, он по чешће иекише из ње лист, да њим очисти нокте.

„Тај Волохов је једна занимљивост наше вароши, ни с ким не живи у пријатељству а цео свет га се боји. Што се мене тиче, ја не могу друкчије, него да га и волим и да га се бојим. Стоји под надзором полиције, и од кад је дошао, није човек баш најсигурнији.

„Прича се овде, да је служио у петроградској једној регименти, да се није могао ни с ким да сложи, па да је онда пресмешен не знам у коју провинцију. За тим је дао оставку и живео у Москви, тамо се заплео у неку ствар на сад, као што ти рекох, ево га где живи у нашој вароши, под надзором полиције, са којом непрестано рат води. Отац и Татјана не могу да га трпе. Али нека браве, доста о њему. Дођи, па ћеш сам видети, ја ћу ти причати све што ми је, осећам, да

ми је срце мирније, па се сад не бојим толико састанка с тобом.

„Дођи што пре у госте твојој баби, драги Борисе; да знаш само, како те воле и како се брине за твоје добро! Не као ја за твоју библијотеку! Како су деце твоје рођаке! Како те овде ишчекују! Само кад би могао замислити, ти не би више дуго оклевао, него би се пожурио и дошао, ако не за што друго, оно да казниш и загрлиш твога пред тобом кривог, али тебе особито наклоњеног друга и пријатеља

„Јеротија Козлова.

„Моја жена те лепо поздравља: рече ми, да ти кажем, да те љуби као и некад и да ће те још већма љубити, кад дођеш."

Рајски читаше са зубуњењем ово дугачко писмо, сетио се оригиналног Јеротија, његове мањије за књигама, и смејаше се његовој бојазни због библијотеке.

— Поклонићу му је, рече, прочитавши писмо.

Почне се спремати за полазак. Пре свега тутне на дно своје путне торбе неколико књижевних покушаја, које намераваше касније разрадити.

— Ко зна? говораше, може бити да ћу наћи у Малиновци какав сиже за роман... Е није него још нешто, у селендри, у глуши! Најпаче за идилу, али за роман — ту треба људи, који имају у себи живота, ватре, страсти!

У једно сандуче метну још неколико сиица, боја, кичица, палета и т. д. Хтеде да организује сликарски атеље, у случају, ако му не би пошао за руком роман. Спреми и хаљина, рубља, неколико дарова за своју мајку и рођаке. Није заборавио ни на прелук и чакшире од трикота, које та је замолила Татјана Марковна да купи за Тита Никоника.

А сад, на пут!

(Наставиће се).

ПОУКА.

ЕНЕРГИЈА.

1. Ко још није чуо икад ову реч? Служе се њоме и ученији и неученији, сваки то радо каже: то је енергичан човек, то се зове енергија! И ја држим, ја верујем, да сваки знаде, шта значи то, кад каже, да је неко енергичан. Зар би иначе и употребио ту реч?

Па кад сваки зна и разуме и себе и друге, кад је реч о енергији, на што онда и потезати то, на што онда и писати и испевати наслов *енергија*, па још о њоји и разлагати? Јесте! Ал треба бити енергичан, треба писати и о оном, што је познато, треба говорити и оно, што сваки знаде, јер, у чему би била онда та енергија људска?

Богме и има енергије у појединих људи, има енергије у целога света. Куд год се окренеш, све сама енергија, цео свет је енергија. Људи обични мисле, да само човек може бити енергичан, но природне науке, имепито физика, иду даље; оне се не задовољавају само са људском енергијом, оне налазе енергије, енергије свакојаке, свуда и свагда: има енергије у сваке животиње али има је и у сваког природног појава.

О енергији у људих не ћу да пишем. Хоћу да пишем о енергији оној, о којој мало ко разбира, за коју још мање њих знају и хоће да знају, хоћу да пишем о енергији овде, где ретко ко може рећи, да је и има: писаћу о енергији у природи, о таквој енергији, која постаје, кад се догоди какав природан појав. Оправдано је дакле, што сам написао горњи наслов и што ћу да говорим о некој енергији.

О енергији у појединаца, о енергији међу људима, нека пишу други, који то боље разуму а и знају своје мисли и научна факта скупити у целину, мисли заокружити, да их свако разумети може, јер, драги моји, и то је енергија и још каква енергија! Ја сам задовољан, ако и мало њих узму и прочитају ово о енергији, а задовољан сам због тога, што сам уверен, да данас мало ко и чита озбиљне ствари и ствари од какве бар вредности! Површина, брате, површина: падри тек мало што год а вичи и лармај па и замеђај, и куди и одбацуј. Данашња наша образованост научна управо је образованост неначна или, ако хоћете, необразованост научна!

Ал за страну јадање, на страну наш рад у нераду *з енергију* преда се!

2. Почнимо са пушком; покажимо се енергични! Пуцајмо! Ал напунимо прво!

Ту је кугла, ту је барут па и капела. Ороз је пао капсла је ухватила, ухватио и барут а кугла одлетела далеко, одлетела брзо.

Капсла је била само, да распали снагу, која је у барути а та снага, је, да баци куглу, која може несрећу начинити, па на жалост и убити.

Кад помножимо масу некога тела са брзином, којом се креће, имамо *количину кретања*. Рецимо, да је тане тешко 10 грамова и да лети брзином од 200 метара, то је кретање овде велико 2000; утицај овако кугле је 2000.

Пушком бацамо куглу напред, али је свакоме познато, како пушка трза: у онај мах, кад кугла лети из пушке те којури мети својој, у исти мах цела се пушка враћа исто натраг. Физика каже, да исти утицај мора свагда имати и противутицаја и код пушке се може то лако видети. Но противутицај мора увек једнак бити са утицајем. Колики је дакле утицај кугле напред, мора толики бити и утицај пушке саме натраг. За куглу кажемо, да је утицај 2000, онда је и пушчин толики. Узмемо ли, да је пушка тешка 5 килограма или 5000 грамова, онда се она мора кретати са брзином, коју ћемо добити, кад 2000 поделимо са 5000 а то је 0·4 метра; разуме се, кад ју не би нико заустављао, кад не би дакле ударила у раме. Много пута је удар овај опасан јако, мио-то пута шинтош читаву руку покварио!

Симо Матавуљ.

Јесте, бипа ово много пута али је кугла увек, опасна, ако нађе на што у своме путу. Између утицаја куглина и утицаја пушчина разлика је. То сваки види. Свакојако је нешто друго, кад цев тргне и удари о раме, него кад окренемо пушку на да нам кугла продре кроз раме. Ако ко год мисли, да је то једно, а пукао у ваздух а пукао у раме — нека проба.

Па у чему је та разлика? Просто у томе, што кугла може да продире, што кугла може да сметње свлађује. Цев у пушке не може то да чини или бар не у толикој мери као кугла сама.

Све оно што сметње уклања, учи нас физика, прави неку радњу. Што је пак кадро радњу извести, има у себи *енергије*. У кугли има дакле енергије.

Реч је ово грчка, али је ушла тако скоро у све језике редом, као да је у језику и поникла. Израз овај за научни појам узео је Ренкин и Томзи.

Као што је онај човек енергичан, који има воље да нешто учини а који је и кадар што год учинити, направити, створити, тако је енергично свако тело у материјалном свету, у опште у свету, које је кадро не што учинити, извршити, створити: неку радњу или неки посао обавити. И не само да читава тела имају енергије него и сваки делић у телу је енергичан. Кад се каже, да је неко друштво пуно енергије, мора се напред већ поменути, да су поједини чланови тога друштва енергични; ако чланови нису енергични, није енергично ни читаво друштво; ако нису делића

у тела спергичии, није ни тело! Чланови у друштву нису сви једнако спергични, па нису ни сви делиби у телу. Од чега зависи спергија тела па и делиба, није тешко сетити се, али ћемо о томе доцније говорити, а сад да наведем још који пример, управо појав, код кога нам долази спергија.

(Наставиће се).

Ст. Милованов.

КЊИЖЕВНОСТ.

СИМО МАТАВУЉ.

Читаоцима српске лепе књижевности за последњих шест седам или година и сувише је познато име честитога приповедача Сима Матавуља, са чијим се приповеткама састајемо мал те не по свим бољим часописима нашим. А једва је тек прошла десетина година, како се у опште јавио — мени је бар као најстарија позната прича „На бадњи дан“, под коју је у првој књизи збирке „Из Црне Горе и Приморја“ забележено, да је написана године 1881. — па како ли је већ звучно, како чувено име његово, како ли су му приче миле свима и свакоме! Може оштри пож цепидлаке-критичара и наћи што шта да замери са не знам ове или оне стране Матавуљевим радовима, али да из сваког на и најмањега му рада проширује свеж, изворан, самосвојан и велик дар, то му не може нико отети.

У 164. књизи „Летописа Матице Српске оцењује Милош Н. Пејиновић прву збирку Матавуљевих приповедака, што је под натписом „Из Црне Горе и Приморја“ изашла године 1888, у издању Браће М. Поповића у Новом Саду. Пејиновић тај баш ситничари и рекао бих чисто силом тражи, о што да се спотакне, па ипак не може и да не призна да приповетке Матавуљеве — по њему да богме само већином — не носе на себи махне српских приповедака најновијега времена, које „носе име приче из српскога народног живота, а међу тим не одговарају захтевима, што се постављају за приче овакве врсте“, јер „немају у себи народне боје, не живе народним духом“. Кад већ дакле уме — ма и нешто само — да импонује такву „духу негашње“, као какав се ишчаурава тај Пејиновић, онда се може мислити, да Матавуљ не само није обична, него је баш особено светла појава у новијој нашој приповедачкој књижевности.

Матавуљ је до сад, као што читам у „Новом Требевићу“, календару Сарајлије Николе Т. Кашиковића, написао преко педесет изворних приповедака, по мени је познато само до неких петнаест оригиналних његових прича, којима је предмете извадио или из црногорског, или из приморског живота или из живота у престоници Србије у Београду. Матавуљ је родом Приморац, Шибеничанин, сад му је тако око тридесет и осам година а мењао је много пребивалиште. Провео је дуго у Црној Гори, био је у Паризу неко време, по налогу витешкога Господара Црне Горе надзирући младе Црногорце онде на науци, професоровао је у Зајечару у Србији кратко време и тек од три четири године амо стално се настанио у Београду, где предаје француски језик на трећој државној гимназији. Имао је дакле прилике познати доста српског света а по нешто и туђег, и што је познао, то је познао скроз и скроз и проникнуо свему у душу рекао бих за тиљи час. Ја се бар никако не могу да сложим с Милошем Н. Пејиновићем, који вели, да је у приморским приповесткама Матавуљевим „преко мере мало живота“, и да „оштрих црта, по којима бисмо могли распознати Приморце, скоро нигде и нема“. По мојему мишљењу нема Пејиновић право, да су Матавуљеви приморски карактери „такви, да могу, с врло малим изменама“ (то баш и јесте оно!) „свугде постојати, да им можемо придати ма каква страна имена, ставити их у ма коју народност па да се ни мало не измену“. Није ми познато,

с које стране Нејиновић црпа то тако пресмосвесно познавање приморскога живота, али бих ипак рекао, да је та његова апсолутична тврдња и сувише насумце речена. Ако оно нису оригинални, скроз и скроз занимљиви типови, са каквим се састајемо у лепој Матавуљевој књижи „На младо лето“ и у његовој „Бодулици“, онда ја не знам, шта би хтео Нејиновић. Што су њему баш случајно можда ближи ти типови и карактери по својој битности, него приморски ликови, отуд још не излази, да нису верне слике баш приморскога становништва.

Матавуљ ради још у највећем јеку. Ево је опет пре неколико дана у Београду изашла нова збирка његових приповедака под општим натписом „Са Јадрана“. Прерано би дакле било сад већ изрицати тако категоричан суд, као што то чини Нејиновић, било то сад pro или contra. Пустимо ми њега, нек он ради, а за одлучан суд имамо још каде.

До сад је Матавуљевих изворних приповедака, поразбацаних по разним часописима, покупљено свега пет збирки.

Првој и другој је натпис „Из Црне Горе и Приморја“, и то је прва, као што већ рекосмо, изашла године 1888. у Новом Саду у издању Браће М. Поповића, а друга године 1889. на Цетињу у издању Милоша Драгића. Трећу је збирку под натписом „Iz primorskog života“, године 1891. наградила и издала латиницом Матица Хрватска у Загребу, четврту под натписом „На Београдског живота“ издао је прошле године неки Ђорђе Анастасијевић, а пету, мало час већ споменуту под натписом „Са Јадрана“ неки Љ. Јоксимовић. Осим тога је прича његова „Ново оружје“, коју му је наградила краљевска српска академија, изашла у засебној књизи са Лазаревићевом причом „Он зна све“. Прва збирка садржи ових седам приповедака: „На бадњи дан“, „Света освета“, „Ко је боља?“, „Како се Латинче оженило“, „Завођанка“, „Бодулица“, „На младо лето“; другој су садржина ове три: „Учини као Страхинић“, „Љубав није шала ни у Ребесињу“, „Чеврљино злочинство“; у трећој су опет три и то ове: „Svrzimantija“, „U tudjinstvu“, „Пошљедњи витезови“; у четвртој су такођер три, и то: „Грешно дете“, „Дигов посао“ и „Спиритисте“; пета најзад доноси ове четир приче: „Краљица“, „Сликареве успомене“, „Ђуро Кокот“ и „Све је у крви“. У прву су збирку још уметнуте и „Зимње приче“ Е. М. Вогнеја, које је Матавуљ превео с француског.

Не знам, да је Матавуљ и с руског преводио, но то уверава „Нови Требевић“. Ја само знам за неке Симове преводе с талијанскога. Тај језик Симо говори као и француски, који предаје, и као свој рођени.

Матавуљ ће баш ових дана склопити брачну свезу са госпођицом Милицом Степановићевом у Београду. Уверен сам, да свако, ко Сима познаје, од срца му жели највећу срећу те да у својој љуби добије милу подстрекачицу на даљи књижевни рад.

Моје „Стражилово“ пак, које је Симо окитио са неколико бисер-приповедака својих, приказујући му у овом броју лик, моли га да се не љути, што ће га опоменути на обећање му једно, које је дужан испунити српској књизи. Зна он, шта мисли „Стражилово“. Зна он, да има света, који је рад до краја баш да чује, како је Пјевалица испијечио фра-Брну.

Јован Грчић.

СУВРЕМЕНА ПИТАЊА.

I.

ЗАДАТАК КЊИЖЕВНОГ ЛИСТА.

Није свакоји своје бреме носи;
Нове вуздне раћу нове сазе.
Г. В. 2318.

Обазирање на књижевну прошлост и размишљање о њој свагда је од користи за садању књижевност. На тај начин упознајемо оне силе, које раде у развијању књижевности, дознајемо, да је оному што је сад у књижевности, квасац оно што је

било и да је то утјецајем њекијех извјесних прилика постало оним што је сад. И оно што је сад у књижевности проћи ће једном да начини мјесто опому што ће се природно развити из овога данашњега. Упознајући законе умногa развијања у опће сазнајемо и шта користи развијању књижевности шта ли смета а то сазнаване нам даје у руке средства, да можемо управљати развијањем данашње књижевности т. ј. да се умијемо користити снагама, које владају развијањем књижевности. То исто чини човјек и у природи: посматра је, проналази законе промјенама у њој и употребљава их на своју материјалну корист. А како да није корисно човјеку, којега дух одликује од осталих створова земаљских, сазнавати законе, који владају у царству духова?

При том послу као што видјесмо код природних појава шшта се човјек не задовољава самијем знањем, које стиче анализом појава, него одмах покушава синтезу, изводи дедукцију. Та дедукција је чист добитак, особито ако је основана на тачној индукцији. У књижевности долазе индукцијом до познања само књижевни историци и естетици, огромна већина општинства (публике) па и самијех пјесника задовољава се њиховим дедукцијама. Такијем дедукцијама треба да се користи данашња књижевност.

Идеал књижевности можемо изрећи овом дедукцијом: задатак народне (националне) књижевности је, да народним језиком а у духу народном остварује естетичке идеале. У првобитно доба једнога народа је тај задатак доста лак, јер су естетички одношаји као и цео живот тада још веома прости; пјесници по нагону осјећају лепоту. У доба књижевно образованих народа разновресност просвјећења живота пружа огромну гомилу пјесничкога градива, естетички одношаји су много сложенији, схватање пјесничких духова веома је разнолико. У такијем приликама ако би се књижевност оставила сама себи, ако би се као лађа без кормила пустила вазда случајности, њу би набрзо доченао вртлог незнања, који би ју запео на страпутицу и размрскао о стену некусности, нељености.

И с ове стране ако поспотримо ствар, увјерићемо се, да књижевност мора имати своју стражу, која ће вазда бити наоружана свјешћу о напретку књижевности, знањем путова којим иде тај напредак, која ће са њеке високе тачке моћи прегледати све што се догађа у књижевном царству и све догађаје одмјерити дедукцијама из проучавања књижевне повјеснице, и умовања о бићу лепоте (естетике). Она мора шта више бистрином својега духа освјетлити стазе, којима треба да ступа књижевност и њени дјелаци. Уза стварање мора ићи данас напоредо и расправљање (теорија).

Према овијем гледиштима треба схватити и задатак књижевнога листа. Они су веома подесно, окретно и хитро средство, да помажу испуњаване оних свраха, којима служи књижевност. Чим је наша књижевност стала на своје ноге одмах осјетише књижевници потребу такога листа, који се бојажљиво појави 1818. год. наслањајући се на „Новине Сербске“ двојице Димитрија: Давидовића и Фрушића (у Бечу). Год. 1835. основа Т. Павловић у Будиму самосталан књижеван „Сербскій Народный Листъ“, а 1843. одвојише се од Сриских Новина књижевни додани, у засебан лист „Подунавку“ (у Београду). Ако узмемо у обзир све незгоде почетничке књижевности, ласно ћемо увидјети, да ти листови не могаху бити оно, што бисмо ми од њих данас жељели. Сврха њихова беше веома скромна: да забаве ма чим своје читаоце, којих укус бјеше такође врло неразвијен. Данас су се књижевне прилике наше у многом окренуле на боље, проширене и умножене потребе наше савремене књижевности не могу се задовољити традиционалном „забавношћу“ данашњих „књижевних“ листова.

Као што ми данас оцењујемо дјела књижевних покољења прошастих вијекова, тако ће једном и наше доба доћи пред суд наших потомака. Ми треба да схватимо дух времена и свој задатак, да можемо свјетла образа ступити пред судије.

По нашем мишљењу једини задатак књижевнога листа је, да служи напретку књижевности, да помаже, наглашава, истиче и препоручује све оно што напретку

користи а да откланља, осуђује и побија оно што смета. С тога он мора уочити прије свега чињенце, од којих одвиси књижевност, а то су чињенци: књижевници и читаоци. На дјелу има према том књижевни лист двије дужности: да организује књижевнички ред, да га у добрим тежњама потпомаже, да брани интересе књижевника, да посредује међу њима, с друге стране да образује читалачки круг, да олакша читаоцима читање и пресуђивање. Књижевници дају, читаоци примају. Књижеван лист треба да зна не само шта књижевници дају, него да их научи или натера да добро дају, тако исто да води бригу не само о том шта читаоци примају, него да их научи да само добро примају. Књижеван лист даље не треба да само региструје оно што се појављује у књижевност (јоп ма-ње смије оставити књижевност сама себи), него мора одређено утјецати на њен развитак свијема средствима, која су му у власти. Он треба да је посредник међу књижевницима и читаоцима и међу књижевницима међу собом.

Храм гроба Господњег у Јерусалиму.

Којим средствима може чинити то књижеван лист? Прије свега пружањем узорних примјера пјесничких, друго: расправљањем естетичких, књижевних и књижевноповјесничких питања и треће: објављивањем и стварним оцјењивањем свијех производа умних, који изађу штампом. Према том треба књижеван лист да има три одјељења.

На прво место долази одјељење за песништво. Никако нијесам за то, да се то одјељење зове „забава". Не смије одлучивати „забавност" пјесме, да ли ће се тискати у листу, него појетичност. У доброј вољи може човјека забавити и рђава пјесмица, а зар се књижеван лист смије попизити до пуке забавње и разбибриге?

Да се бјеху тога држали уредници, много би мање било до сад напштампано, а што је напштампано, имало би много већу вриједност. Зло употребљавање штампе у политици квари етично суђење (морал) а у књижевности естетично (укус). Кад уредник лакомислено и без бирања меће у лист све што му дође под руку, ево каке су штете: „пјесника" доводи до кривога појма о својем дару, другим пјесницима даје рђав узор, јер особито почетник вјерује у уредников углед, а у читаоцима убија укус. Зло дјело квари моралност у друштву, рђава пјесма убија естетичко суђење у читаоцима. Као што се не може етичност постићи неморалношћу, тако се не може образовати ни укус рђавим пјесничким производима. Безбједница је обрана државном поретку врлина грађанинова него закон а најјаче јемство је напретку књижевности добар укус читалачкога свијета. Добар укус читачев мора бити светиња књижевном листу. Он га мора брижљиво његовати пружајући му свагда умотворе, којима је једина сврха остварење одлучне љепоте.

Књижеван лист мора сјем тога свагда давати првенство ономе пјесничкому производу, који је изворан, није пука имитација. Вјечити узор нашој књижевној појезији пружно је наш народ. Народно пјесништво, (његов дух, језик, метар, прозодија, стил) треба да је вјечити учитељ нашим књижевницима, како треба српски пјевати. Ову мисао треба свагда и књижеван лист да заступа. Ако име треба нешто да значи (као што заиста треба), онда „Стражилово"

треба да је бранич народнога правца у пјесништву. Од како преношење на Стражилово кости великога пјесника, оца нове, понаређене књижевне пјесме српске, поста тај непознати брежуљак крај Карловаца, знамен народне струје у пјесништву нашем. „Стражиловачка“ појезија треба да је увијек

(Свршиће се).

вершална као каменити споменик Бранков, српска као она мисао, која је мртво камење српских гора одушевила, свјежа као оно доба, које наступа у нашој пјесници са стражиловским пјесником, изворна као живо врело народнога пјесништва. Така појезија биће јамачно и „забава“.

Тих. Остојић.

БРАНИЧ СРПСКОГА ЈЕЗИКА.

Поштовани уреднче! Ви хоћете мене опет да наведете на танак лед. Познате ме опет да се латим „Бранича“. Зар се не сећате како ме је овај на Србије заокупио да сам богме од њега часа задобио да и сад још не могу к себи да дођем. Ја се са страхом лаћам овога посла и чисто унапред видим како ћу и са оним „Бранићем“ проћи премда не ћу ничијега имена више спомињати него ћу се само ствари држати. Али куд пукло да пукло. Ја вам ево шаљем нешто „Бранича“ кад га баш желите, али ћете ви одговарати пред Богом и људима, ако ме ко опет заокупи онако наметно, научно и с разлозима.

1. Дакле не ћу спомињати ничијега имена. Ја сам пре читао у неком листу где неки господин вели да је Јагић *„замењеник Миклошићев“*. Тај је господин читао у мојој књизи о „српском језику“ како сам ја протумачио реч „једномишљеник“, па је помислио да се може тако начинити и реч *замењеник* према *„злочинац“* а да има нпак активно значење. А зато ће је и моје тумачење речи *„једномишљеник“* примамило што се није могао довити откуда долази *заменик*. Није знао себи протумачити реч *заменик*. Ја ћу покушати да покажем да је реч *заменик* добра реч српска и да је ни по што не сме заменити реч *замењеник*. *Заменик* гласи старословенски замѣньникъ. Из овога облика старословенскога види се откуда долази реч *заменик*. Реч *заменик* постала је од супстантива *замена*, пошто се од њега начинио адјектив с наставком *ык*, дакле замѣна + ыкъ = замѣньникъ. На послетку се овај адјектив супстантивисао наставком *ик*, дакле замѣньникъ, замѣньникъ значи онога, који је *замењен* т. ј. који чини замену. У старословенском види се потпуно постанак те речи замѣн-ьи-никъ, али у српском се данас не види, па је то господина и навело на танак лед. Као год што се данас у српском језику не види постање у речима *безаконик, поклоник*, тако се исто не види постање ни у речи *заменик* и као год што *безаконик* и *поклоник* не долази од *закон* и *поклон* него од *законъ* и *поклонъ*, а они пригеви тек долазе од *закон* и *поклон*, тако исто и *заменик* не долази од *замена* него од *замѣньнъ*, а овај пригев тек од *замѣна* и као год што *безаконик* значи онога, који је *безаконьнъ* или који нема закона, који је без закона (религије), а *поклоник* онога, који је поклоньнъ или који чини поклон (који се покланља), тако и *заменик* значи онога, који је *замѣньнъ* или који чини замену. Заменик дакле значи онога, који чини замену другоме, који другога замењује, а *замењеник* је пасивнога значења као што му еведочи облик и значи онога који је замењен од другога, а не онога, који замењује другога и по томе је Јагић *заменик* Миклошићев и зашта и јесте по свему и свачему, а није никако *замењеник* Миклошићев, јер онда би се мислило да Миклошић Јагића замењује. Како је могао писац реч *заменик* заменити речју *замењеник* зашта је чудно кад и у њукову речнику има реч *замјеник* der Vertreter vicarius, кад се свуда та реч говори и кад нам песник Прерадовић пева о нашем Бранку:

Тамо сад си своме роду дика,
Ал овдје ти нема *замјеника*.

2.) Исти писац на истом месту зове *старословенски* језик *старославенским*. Ја мислим да то не ће бити добро, јер реч *старославенски* опомиње нас на онај словенски језик, који би био отац свију словенских језика, а друго народ, који је говорио старословенским језиком звао се Словѣни, а језик њихов словѣньскый ꙗзꙑкъ. Данас су научници сложни што се тиче имена. Сви га скоро зову *старословенским* језиком (die altslovenische Sprache), па и они, који су противни Миклошићеву мишљењу да је отац

бина Старих Словена Панонија и. пр. Јагић. Зашто дакле звати тај језик *старословенским*?

3.) Нети писац на петом месту пише *Светопук*. Ово старословеньско име није писац сребро као што треба, није му дао онаки ерпски облик, који би по законима гласовним одговарао старословенском облику. Кад старословенски глаголи рећ Свѧтопълкъ, онда је очевидно да та реч код нас српски гласити Светопук, јер само у таком облицу може одговарати старословенској Свѧтопълкъ, а *Светоплук* нема смисла нити може бити добар облик српски, који би одговарао старословенском Свѧтопълкъ. Свѧтопълкъ је име дуго и значи fortem habens exercitum.

4.) Нети писац на петом месту вели: „*језичка израз*“. Он употребљава од супстантива језик (die Sprache) придев „*језичан*“. Ја мислим да нити је добро нити је потребно, од сваког супстантива градити адјективе. Тако и овај адјектив нити је потребан нити је добар у овом значењу, јер *језичан* значи онога, који има велики језик, који зна на сва уста брбљати. Ја мислим да је боље казати *израз у језику* него *израз језичан*. Тако нети писац радо гради придеве од супстантива и то таке, за које бих рекао да ни мало не ваљају. Тако он зове: *водметови* додаци, *пророкови* додаци. Овај придевски наставак *ов* без изузетка додаје се супстантивима, који значе лице и. пр. Стеванов, Јованов, додаје се супстантивима мушкога рода који значе животињу и супстантивима мушкога и женскога рода, који значе биље. Од супстантива се пак апстрактних оваки придеви не праве. Таке придеве *водметов* и *пророков* могао би песник само употребити кад би хтео речи *водмет* и *пророк* персонификовати у каквој својој песми, али у озбиљном језику, где је говор о граматици, таки облици немају места. Ја мислим да је боље казати *додаци водмету, додаци пророку* или *додаци пророчки*, него *додаци водметови* и *додаци пророкови*. Тако претерано песничке облике не сме граматичар употребљавати. Ја бар тако мислим.

Јован Живановић.

КОВЧЕЖИЋ.

КЊИЖЕВНИ ПРИКАЗИ.

Јован Бак. Један биографски запис *М. Ђ. Милићевића*. У Београду у српској краљевској штампарији 1891. — Милићевић је српску књижевност опет обогатио врло лепим прилогом. Дело његово, којем горе написасмо натпис, сиђа до душе јеси у прошлу годину, но ми га нисмо овде региструјући и не можемо ни да се задовољимо простим приказом, него ћемо у идућем броју донети о њему опширну оцену. За сад нам само препоручујемо српском свету ову красну књижицу.

Три листа из живота. Написао *Душан Ранк*. I. „*Просвет му народ*“. — II. „*Другарице*“. — III. „*Женска кућа*.“ Београд 1892. Штампано у штампарији код „Просвете“. Накладом књижаре В. Валожића. То је прва књига, коју добисмо за ову год. Немо омен! Ако тако пође целе године, не ће пропевати српска лепа књижевност. Но већ смо свикли на „накладе“ В. Валожића добијати свачега на које нас ни оно изненађење. Ретак је до сад доста писао и главно му је обележје радозналост нека чисто детињаста најпре. Та се огледа и у ове три приповетке. Без духа, без садржине — ето то је све, што се може рећи за те приповетке. Не заслужују препоруке.

КЊИЖЕВНЕ БЕЛЕШКЕ.

— Светислав Вуловић у својој расправи о Бранку Радичевићу констатовавши, да је Бранко читао старе дубровачко-далматинске песнике, приметисмо („Глас“, XIV., стр. 136.): „Ну од куда је познавао Бранко старе песнике дубровачко-далматинске? Још за ране младости Бранкове препричавао је био Јефтимије Поповић Барвинцом Гундулићева *Османа*, и у *Серб. Нар. Листу* и т. д. Све је то могао читати Бранко.“ — То дакако не може нико нама на поуздати. Вуловић је добро опазио особине дубровачко-далматинских песника у Бранкову језику, а и сам Бранко гласи „красни Дубровник“ „*за ја немам из старине*“. На то ћемо само ово бити у прилог тој чињеници да наведемо. У карловачкој гимназијској библиотеци има неки десетак књига, на којима пише име или Бранка Радичевића, или његова оца Теодора, или брата му Стевана. Него ово за сад нас се највише тиче: „*Ово дело Јесте Поповића сесиа прва.*“ Тако је штампано на њиној страни корица а на последњој страни корица: „*Издија Сузе Гргендова из Мишчетића*,“ на наслонном пак листу: „*Издава*. — У Будиму Пиемски Краљ. Всеучилишта Пештанскаго. 1826.“ На тој књижици има неколико имена написаних, дакле променила је више господара, али три пут пише ту: *Александер Радичевић*. Нема сумње, да је и Бранкова била. Поглед је писан дечијском руком, Бранковом својином постаја је књижица та, док је још био у Земуну Бане у основној школи. На корицама, трећој страни, има ова белешка: „*Малешце родила 14 Марта после подне у Два сата у сторнику.*

Я сам осто од Малешце одр. 9 Година.

Ученик I Class

у Земуну 17. марта.“

Нити ће нам казе, ко је тај „ја“, нити ће нам казе година,

када је мамица умрла. Но са свим је јасно, да је то забележио сам Бранко, а знамо, да је мати његова умрла баш 14. марта 1833. у својој 32. години у Земуну, тако да је Бранку било 9 година (једно се 15. марта 18[illegible]. То нескладно реч писаних Бранковом руком, као и јесу *најстарији писани словенски текстови*, немају дакако ни какве литерарне вредности. Али то не ће бити без сваког интереса, да је она књижица сво јасни доказ, да је Бранко у детињству још свом почео био да чита дуборавне песнике, да му је то била тако рећи прва лектира. — Осим те књиге ћемо још само споменути ово: 2. *Itha, Grätien von Toggeburg.* Ein Seltenstück aus Genovefa. Von *Christoph Schmidt.* Има ово запис: Ex libris I. Nikolaevics I. in annum S. S. Theologiae auditoris. Испод тога: Dono oblatus ab (дама нечитко, јер преко једног прецртано друго, па се не разазнаје ни једно ни друго) Roseos auditore in signum perpetuae amicitiae. На другој страни. Ex Libris Alexii Radicsevics tertiae Gram. Scholae auditoris. Испод тога: Dono datus a Ljubomiro Nikolaevics S. Teologiae auditore. 3. *Schule gemeinnützöger Kenntnisse und Wissenschaften.* Sechste Lieferung: Abriss der allgemeinen Weltgeschichte. (Потпис: Radicsevics Alexander. Запис на корицама истом руком: Prüfungsgeschenk im Jahre 1835 zweiten Cursus der dritten Classe.) 4. *Schule* и т. д. Achte Lieferung: Arithmetik mit der gemeinen Feldmesskunst. (И ту исти потпис и исти запис као и на књизи под 3.) 5. *Praktische französische Grammatik.* Von Johann Valentin Meidinger. Leipzig 1823. 6) Немачки опет француско-немачки речник, на којој баш натписног листа нема. (И из овог и из онога под 5. нису само Radicsevich) 7. *Schule* и т. д. Pfiffe Lieferung: Kurzgefasstes Lesebuch der Geographie. (Запис: Radicsevics Alexii 1 Hum. Scholae). Од књига с именом Бранкова она вреди само споменути: Allernotwendigstes sehr zweckmässiges *Prüfungsgeschenk* für Normalschüler der k. k. Staaten. Gräts 1801. Због записа: Dieses Buch gehört dem Theodor Radicsevich v. *Klenak* gehörig. C). — На школским књигама Бранковим обично није само презиме латиницом: ако предмо је приметити, да иначе нигде једне мрље нема на њима, чисто су као нове новијете, укорићене, неке још и данас новијене у чисту хартију. Сваканко знак чистоте и уредности.

— **Бошко Петровић**, намеран је да у збирци када своје дојакошње песме, од којих је већину штампао у нашим часописима, као у „Јавору“ и у „Посестрими“, које под правим именом, које под несуђеним „Данко“. Књига ће имати до шест штампаних табака а цена ће јој бити недесет новчића. Претплата се шаље на адресу: Бошко Петровић у Сремским Карловцима.

— Поп **Хаџи-Миле А. Попадић**, надлорник каучког протопрезвитерата у Кључу у Босни, пошиље свој хаџилук у Јерусалим и опис ће тај за једно месец дана на свет као онде на штампарије дра Павловића и Јовића. Пишу се, вели, већ јамиво 443 претплатника те књиге, ако се још ко жели претплатити, да се пожури, те да се претплати у књижари Луке Јовића у Новом Саду, како би се могла имена претплатника у књиги штампати. Натпис је књиге: *Опис путовања и христољубивије свештена на истоку у Палестини* а цена јој је 50 новчића.

СМЕСИЦЕ.

(**Храм гроба Господњег у Јерусалиму**), који данас приказујемо у слици читаоцима „Стражилова“, саздала је у четвртом веку после Христа царица Јелена, мати цара Константина, над гробом Спасителевим, који су незнабошци још под царем Адријаном претрпали били земљом те на том месту дигли храм Венери. Велелепни храм, који је саградила царица Јелена, са свим порушен Персијанци године 614., па скоро за тим буде на ново дигнут и сграђен па то отми Јерусалима пониште, по пр устанку год. не 969. буде опет разорен. Више су га пута још обнављали и разоравали (године 1010, 1187, 1244., па послетку је највеће године 1808.), док га у данашњем му облику не оправише грчки католици године 1810. Има два велика кубета, осим других мањих; под једним је сам гроб Господњи, који ћемо такође у слици приказати читаоцима „Стражилова“ у једном од идућих бројева, а под другим је храм Васкресења Господњег. Храм гроба Господњег је сасвим трију богатих и моћних конфесија, на име Латина, Грка и Јермена по удела имају и три скромније вере: Јакобитски Сирци, Копте и Абесинци. Међутим поседа су јако замршени те често дају повода расправа међу разним савлаженицима.

УРЕДНИКОВЕ ПОРУКЕ.

Г г. сарадницима. Ради користи наше књижевности молим г. г. сараднике, да се у својим прилозима за „Стражилово“ изволе држати ових правила:

1. Језик нека је у граматици и у синтакси правилан и одабран. И у језику и у правопису узора су дела Вукова и Даничићева.

2. Бразлажење нека се гледи на облик и стил састава. Облик нека је заокругљен, хармонично развијен и прегледан, стил природан, свеж и занимљив.

3. Поучни чланци нека нису сувише простране садржине, нека су написани јако и разумљиво, нека су савремени т. ј. нека имају свезе са садашњошћу.

4. Преводе песничких производа немо доносити редовно, али само ако су класичне садржине и тачно и лепо проведени. Молим, да се уиму у обзир особито словенске књижевности.

5. Критика нека се сваки држи стриже, претресавши стварно нека одлучно али и без најмањега вређања личности нека суди.

6. Прикаа нека исцрпљује садржину дела, али кратко и значајно, нека му је тежња да заинтересује читаоца. Желео бих да се питања одмах, чим дело изађе.

Молим г.г. сараднике, да се не нађу увређени, ако у корист књижевности сетавали себи одређене руке, да у договору са издавачима својим пријатељима поправљам ене што не би одговарало овим правилима.

САДРЖАЈ: Шта је свет „Стражилову“. — Песништво: У сланој Те, Боже, не спавам. Вјерина љубав. — Поука: Енергија. — Књижевност: Сино Матајуз. Суврсмена питања. Бранич српског језика. — Књижевни прилог. — Књижевне белешке. — Смесице. — Уредничке поруке.

„СТРАЖИЛОВО“ излази сваке недеље на читавом табаку. Цена му је 5 фор. а. вр. на целу годину, 2 ф. 50 н. за по год., 1 ф. 25 н. за четврт год. | За Србију и Црну Гору 12 динара на годину. — Рукописи се шаљу уредништву и претплата књижари Луке Јовића у Новом Саду — За Србију прима претплату књижара В. Валожића у Београду.

Издаје књижара Луке Јовића. Штампарија дра Павловића и Јовића у Новом Саду.

СТРАЖИЛОВО

ВЛАСНИК И УРЕДНИК ЈОВАН ГРЧИЋ.

БРОЈ 2. У НОВОМ САДУ, 12. ЈАНУАРА 1892. ГОД. V.

ПЕСНИШТВО.

У ОСАМИ.

Кад одјекне славуј-пјесма у даљини
И заспја бледи месец на висини,
Кад уморан у осами свет почива,
По камењу тихо струји вода жива. —

Тада Господ од палата својих сјајних
Тихо слази над висове гора мрачних
И уз пјесме анђеоске, пуне мила,
Руку диже и светове благосиља.

А чују ли дах Божији милијони?
Дах, што струји по далекој васиони?
Дух га чује у шумору тамне ноћи,
И мисао, што се рађа у самоћи.

Тури-Северин. *Војислав.*

ТИ, БОЖЕ, НЕ СПАВАШ!

Приповетка **Паште Поповића.**

(Наставак).

Побегли је Ђувегија стао даље деклamовати: како ће он то и то чудо учинити, па како ће га на послетку жандари ухватити, па кад га на вешала поведу и за њим ће ићи сви млади људи с ружом за шеширом а девојке младе с венцем на глави; сви ће они доћи, где је он мило с драгим састанио, па ће сви у глас плакати и запевати за њим, па и моја ме Милка, рече, не ће изневерити и она ће, каже, њим, с њима ићи, а кад ме сахране, по том ће гробу они посадити смиље и босиље, да ми гроб мирише, као што мирише њена лепа душа, а Милка ме не ће моћи прегорети, — па кад и она умре, сахране је уз мене, пек је бар у гробу уз мене, кад није могла бити за живота.

Ту се чу јецање моје шваргарице из друге собе, а странац и сам уздахну па настави:

Милашка, то је, вели, моја најстарија кћи, и дотле је плакала, али кад је ово чула, врисnула је у луту запевку те ми, изнемогла, пала око врата.

— Слатки рано, ћунце наше рано! Помири се са Лалом!

И жена ми од горког јецања једва проговара: Да, помири се, рано, умрећу, ако Милашку убијеш а убићеш је, ако тог момка одбијеш.

— Помири се, рано! Ако отераш Милана, ја ћу с њиме отићи, па кад он упали куће наше, ја ћу скочити у ватру, па ћу млада да изгорем. Да, рано, скочићу, ја морам скочити; јер тебе не могу да увредим а њега не могу да прегорем.

У том притрча ми она моја швигарица на и она друга дена те које за руку које око врата које око ногу, повикаше кроз плач: не дај, рано, да наша сеша изгори!

На ово похита и моја швигарица из друге собе, па се намести тако, као да хоће и она да чува Миланку, да не скочи у ватру, а и попадија се најбе уз њу, да јој буде у помоћи.

Дена врште, жена запева а он стоји на сред собе као на смрт осуђен, блед као крпа а дрхће као прут. Леп је то, господине, момак, стоји као зелен бор у гори. али му ето гром грање поломио. Колико ми је жао Милање, толико и њега. Већ сам и ја клонуо, не знам, ил су женине ил су ћерине или су ми можда и моје сузе лице окиселе на ми је од њих и срце омекшало. Седио сам се некако, стојим као да сам везан.

Милан је опазио да сам се збунио, па ће ми прићи ближе и машити ми се руки па рећи:

— Помири се, рано, с залом, ви сте заједно друговали.

Сетих се младости своје и хтедох све да заборавим, али не —

— Не могу се помирити, брајко. Да ја позовем твог лалу да се помирим, он би рекао, да му ја намећем моју Миланку, а моје дете није наметкиња, не могу се понизити — не, не могу се помирити, синко! Друго је твоме лали. Да ја имам сина, ја бих молио оца девојачког, девојка се проси а не момак.

— Лала је лут а ти си добар.

— Јесте, ја сам добар, синко, да писам, не бих те ни часа у мојој кући трпио.

— Па што и добри не ће добра да чине? Зар су онда боља од оних, који нису добри? С Богом, рано, с Богом, нано, с Богом, Миланка!

— Стани, дете моје наметно. Није твој лала добар, писам ни ја добар; али добар је Бог.

— Да, добар је Бог, продужи странац, но што се мало одморио, Бог ме је ето послао, господине, вама. Знам да сте много препатили на много и научили, па сам дошао, да и мене научите, шта да радим са ово двоје бедне деце. Рад сам да их венчам сада о покладах а дотле нема само још два дана, ја знам, да је то кратак рок; али мени није до чекања. Дете моје за то би скочило у ватру, не, што не ће мене да увреди, него — али вама не вреди тајати, што не ће да ме осрамоти. Ја бих јој увреду опростио, али срамоту не бих. Ја знам, господине, да је то кратак рок; али је доста дугачак, да ме сачуваше од злочина, а ја, господине, не жалим ни труда ни трошка. Ја ћу вама ево одмах, господине, дати сто форинти. То нек буде ваша јабука, а ја ћу све друго измирити.

Ето, да Бог не спава, помислих ја у себи. Мени треба сто форината, а ево тај ми човек баш толико даје, те ми је новце сам Бог послао. Да их он није послао, не би тај човек овамо ни дошао. Та има још попова, који су учили, што и ја.

— Кад сте, пријатељу, крепули се из С.?

— Тако два сахата по по ноћи.

Баш сам тада ја своју бригу на Бога ослонио и заспао.

Странац ми по том даље поче причати.

— Момак, о ком је реч, био је с оцем у неких сватових. Тамо су видели девојку једну. Каква је, не знам, само је нека суродица жени мога суседа. Ова је наговорила мужа, да нагони сина да узме ту девојку. Овај му је то наспоменуо, кад су ноћас дошли из сватова. Син му је одговорио, као увек, да не ће другу но моју кћер. Отац му наваљивао, он се одупирао. Отац се у том разљутио, истукао га и отерао од куће, он је отуд к нама дошао. Приповедно сам вам, господине, оно друго, знате, каква ме је невоља овамо догонила, па вас молим, помозите ми, не зарад новца, јер то се не да исплатити, но ради среће то двоје јадне деце. Смилујте се, господине, на њих, имате и ви деце.

— Учиниће, човече, помоћи ће му попадија, та честита дена баш заслужују да им учиниш.

— Тата, видиш, то је поштен момак, он не ће другу, ма га обесили. Тата, помози му, поша треба да брани поштење.

Тако је опет мудровала моја швигарица.

— Али не стоји то до мене. Момка треба дозвола од министарства, па дисп— зација од владике, а где је министарст

где је владика, а покладе су ето ту. А осим тога треба још опроштај од ота, њему нема још двадесетчетири године, је ли, пријатељу.

— Сад му је двадесет. Добио је дозволу од министарства, али та је у ота му, а овај је ником не да.

— За то ћемо лако, што ои не да дозволу из руку, ои, ваљда, мисли, као ои, што су му украли коња без пасоша: Нек ои воде коња, кад је у мене пасош. Набавићемо ми други пасош, извадићемо ми од варење коњу, пређе, његове дозволе. Ја ћу одмах у осам сахата телеграфисати моме знанцу у вармеђи, да ми пошље у Нови Сад пређе дозволе момкове. Довече или најдаље сутра у јутру биће у Новоме Саду. Ми ћемо још вечерас у Нови Сад. Скинућемо дозволу с поште. Отићи ћемо владици, показати му, да је дозвола тек тај дан стигла па да није могло бити изгласења, молићемо га, да нам да дисненсацију а у њој да допусти, да се деца ма у којој цркви у његовој дијецези венчати могу, па ћу их ја венчати. Него све је то лако; али шта ћемо с оцем момковим? Ои ће тужити на свештеник, који венча, имаће посла са судом.

— Ои не може тужити свештеника пре, по док се момак не венча, а после шта му вреди туживати? Момак је венчан на крај, можда се мало срдити, а срдио се а не срдио се, момка за то не може развенчати. Та у цркви пона и не шта родитеље, имају ли они вољу, да се деца узму, него младенце, имају ли они вољу, једно за друго да пођу.

— То је све тако, али свештеник, који без дозволе родитељске венча чеаде, које није пунолетно, које још није сам свој господар, долази под суд.

— Ја и опет кажем, да отац не ће тражити, а најпосле ви набавите те две дозволе од власти а ја ћу се постарати, да отац момков допусти њему да се венча. Ја ћу с тим допуштењем доћи к вама; јер, кад се толико за децу трудите, хоћу да их и вашом руком благословите.

У осам сахата пре подне телеграфишем знанцу у Сомбор, да ми пошље у Нови Сад легализован пређе дозволе за женидбу момкову. У вече тога дана стигнем у Нови Сад. Сутра дан у осам часова пре по дне добијем дозволу министарску из Сомбора а у девет сахата дисненсацију.

У очи поклада довезе ме девојачки отац кући а ои оде на свој салаш, но што је обећао, да ће сутра у једанаест часова пре по дне доћи с младенци и дозволом од ота момкова.

— Ако не донесем дозволу очеву, и онда нек вам је проста стотинарка; јер ви сте своје учинили!

То су му биле речи при растанку.

Дакле ја сам с благословом његовим могао сутра стотинарку дати куда треба.

Тако ја и отац девојачки, а видећемо, шта ће Бог.

(Наставиће се).

ВЈЕРИНА ЉУБАВ.

РОМАН **И. А. Гончарова**

по француској преради Елжкина Готи преко *Миливој Максимовић.*

ПРВИ ДИО.

II.

Не могаше се отети слатком „узбуђењу, које га обузе, кад је угледао стару кућу, где се родио, и поред ње нову кућу, која је касније сазидана, да надомести стару. У даљини угледа сребрни трак реке Волге, који провирива и опет се скрива иза зелених дрвећа. Одонуд с обале понухивање на њега струја свежег и здравог ваздуха, каквим већ дуго није дисао. Идући поред кола пешке и наслађавајући се ликом, која му је већ много пута била пред очима, застаде наједаред пред неочекиваним призором.

На степеницама, по којима беху поређани саксије са лимуновим и поморанџиним дрвећима, кактусима, алојима и осталим цвећем, угледа младу девојку од неких двадесет година, поред које стојаше курица од дванаест до тринаест година са два чанка пуна хране. Млада девојка захваташе зрневље шакама и бацаше га живини. Код њених ногу се тураху у гомили кокошке, ћур-

ке, патке, голубови, и на поклетку пращи и враже.

Ни, ни, ни! Ли, ли, ли! дозивање их девојка гласом пуним милоште, а голубови, ћурке, кокоши и патке гутаху халапљиво зрна, узмичући сваки час, као да се боје какве преваре, па онда се поново скупљаху. А кад би се међу тим умешала која врана, поскакујући са стране, да украде које зрно, девојка би љутила ногом:

— А шта ћеш ми ти ту; је ли, ти?

У тај пар се цело јато распрши на све стране, а за мало па опет видиш главице у гомили где жељно кљуцају, чисто као да краду зрна.

— Ах ти прождрљивче, караше по где кад девојка великога пева — никоме не дам — коме год баџим што, све смоташ ти!

Јутарње сунце осветљиваше девојану и њене пернате госте. Рајски могаше лепо видети њене велике тамно-сиве очи, једре и здраве образе, беле ситне зубе, светло-русу, у два курјука сплетену косу на глави и потпуно развијене груди, чија се облина дивно уздизаше испод танке, беле блузе. На врату, који беше лако опаљен сунцем, не имађаше ништа.

— Јеси ли видела оно пиле? уништа девојчицу грудним и звонким гласом.

— Ништа још, госпођице, рече јој она. Баџиће га, чини ми се, мачкама. Афимија каже, да ће сканати.

— Не ће, не ће! Ићи ћу да видим сама; та Афимија баш нема срца, она би била у стању да им живо баци.“

Рајски стајаше мирно и не опажен ни од кога посматраше овај призор.

— Као што рекох: идила! Ово мора да је која од мојих рођака, помисли Рајски: — како је мила! Каква најписнот и дивота! Али која је: Вјера или Мартица?

— Сестрице! пошика пружајући јој руку.

У тренут ока, као каквом чаролијом, нестаде свега. Само један матори ћурак, надигнувши кресту и окрећући се у наоколо забљебета, што игда могаше, баш као ердит командир кад грди на вежби војника са переда. Сви људи на двориштy оставише свој посао и гледаху са запињућим устима на Рајскога. И он сам чисто се уплашио ефекта, који је произвео.

У кући се већ зачу шум, говор, трчкање, звецкање кључева и глас његове мајке: — Где је? Где је? Рајски потрча и баци се у наручја своје миле бабушке, која га снажно притискиваше на груди.

Она беше, истина, остарела, али све показиваше у њој крепку старицу. Глас јој не беше тако звонак, као пре, наслања се при ходу на трсковачу, али није погурена и не тужи се на здравље. Још увек гологлава и са кратком косом и још увек онај поглед, пун доброте и здравља озарује јој цело лице, не само лице, него целу њену особу.

— Борјушка! мило моје дете! повика радосним и нежним гласом, грлећи га непрестано.

Сузе јој ударише на очи, а и Рајски осећаше, да је узбуђен. У њеним загрљајима, њеном гласу и њеној радости — као да га је сунце обасјало — беше толико нежности, љубави и осећаја! Рајски се осећаше скоро као кривац, што је, тумарајући по свету, у свом бескућничком животу тражио привржености и љубави, мотајући се за забављеним плодовима, а међу тим му је сама природа спремила овде топао кутић, симпатије и срећу.

— Где те је нестало? Чекам те већ читаву недељу: читај само Мартицу — нисмо спавале до по ноћи. Марта се уплашила, кад те је угледала, и мене је уплашила — дотрчала је као ван себе. Мартице! где си, ходи овамо!

— То сам ја крив: ја сам је поплашио, — рече Рајски.

— А она побегла: то је било врло паметно! А са мном те је чекала, није легала спавати, шила у сусрет и у кухињи је надгледала. Већ исколико дана готовимо јела, која ти волиш. Ја, Василиса и Јаков, скупимо се из јутра па саветовање и сећамо се твојих нашика. О свему смо расправљали, како да те паметнимо, како да те хранимо, где да спаваш, на чему да се возиш. Од свију се показао и ујбетрији Јегорка; сећао се по највише; за то сам га наредила за твог камердинера... Ал куд сам се ја то забрбљала: славући се не хране причама! Василиса! Василиса! Дед донеси што год на сто, далеко је до ручка, нек се мало прихвати. Дај чаја, каве, — птичјега млека ми донеси! — Ту се и сама засмеја. — А сад дед да те мало видим.

— Нешто си ми се променио, мало си опаљен. Бркови ти лепо стоје. А за што си пустио браду? Обриј се, Борјушка, ја баш не волим — Охо, охо! Има ли мало и седе косе: шта је то, дијете, рано си ми почео старети!

— То није од старости, бабушка!

— Да од чега? Јеси ли здрав?

— На сто, здрав сам — али говоримо о чему другом. Ето о вама, ви сте још увек, хвала Богу, онака...

— Каква онака?

— Ниште се побојали: још увек онако лепи. Знајте, да још никад нисам видео тако лепе старице...

— Хвала лепо на комплименту, драги унуче: одавна већ нисам добила — о каквој ти ту лепоти? Ето ти сестрицâ — оне су лепе! Ево да ти кажем па уво, додаде шапћући: — нема таких лепотица ни у вароши нити у околини. А особито она друга... једина Анастасија Мамикина: сећаш се ваљда још, закушникова кћи?

Она му лукаво намигну.

— Нешто се не сећам, драга мајко.

— Па ништа, о том ћемо после, а сад пожури са доручком, па се онда одмори од пута...

— А где је друга сестра? запита Рајски осврћући се.

— У гостима код попадије с оне стране Волге. Разболела се па је послала по Вјеру. И то је баш сад морало да се догоди!... Послаћу данас кола по њу...

— Не, не, браћане Рајски: — за што да је ради мене узнемирујете? Видећемо се, кад се врати.

— А доручак, за што се не доноси?

— Али мени ништа не треба, драга бабушка. Сит сам до грла. Пио сам уз пут чаја, млека, доспео сам и у неке сељачке сватове — што сам вина, јео меда и колача....

— Ишао си кући, у бабушкино гнездо и ниси се стидео јести које шта. На јутра колача! Да је бар била Мартица тамо: она воли и колача и сватова! Али ходи унутра, не буди дивља! рече, окренувши се к вратима. — Стиди се, што си је заставо у дутарьем неглиженју. Уђи унутра, није он странац — него брат.

Донесоше чај, кафу, на послетку и доручак. Ма колико да се бранио Рајски, морао је ипак окусити од свачег по мало: то је било једино средство, да умири бабушку и да јој не поквари јутро.

После пет минута отворише се тихо врата и кроз њих уђе Марта полагано, са стидљивом нерпетношћу, спуштеним очима и поруменивши. За њом уђоше Василиса пуна поднос разних слаткиша, укувана воћа, и т. д. Марта застаде устежући се стидљиво, али ипак погледаше на њ са лукавом радозналошћу. На врату и рукама имађаше овратнике од чипака, обучена беше у хаљину од барежа а опасана плавом траком.

Рајски скочи, баци салвет и стаде пред њу, дивећи се њеној лепоти.

— Како је лепа! рече весело: — и то је моја сестра Марта Васиљевна! Част ми је приказати се! А пита ради шиле, је л' још у животу?

Марта се збуни, неспретно му се поклони и стидљиво седе у угао.

— Ви сте обоје попашавили, рече Татјана Марковна, — зар се тако поздравља?

Рајски хтеде да пољуби Марту у руку.

— Марта Васиљевна.. рече он.

— Каква је то сад опет „Васиљевна"? Зар је не волиш више? Мартица — а не Марта Васиљевна! Пољубите се; ви сте брат и сестра.

— Мајчице, ја не могу, рече Марта, сто он ме једи пилетом... Прислушкивати није пристојно!... рече строгим гласом.

Сви прснуше у смеј. Рајски је пољуби у оба образа и загрли око паса, и она беше савладала своју збуњеност и радосно му врати пољупце.

— Мартице! сећате ли се... сећаш ли се како смо се овуда вијали, како смо цртали... и како си ти плакала?

— Не сећам се... али да, сећам се, као кроз сан... Мајчице, сећам ли се или не?

— Где би се она могла сећати; још јој није било ни пет година.

— Сећам се, мајчице, тако ми Бога, сећам се, као кроз сан...

— Престани клети се: то је рђав обичај, који си примила од Николаја Андрејића, рече строго Татјана.

Чим је Рајски спомињао старе успомене; Марте нестаде. На брзо се врати са текама, цртежима, играчкама, приступи му ласкаво и поче се поверљиво с њим разговарати.

— Јесте ли видели, братићу, каква је мајчица, рече живо; она каже, да се ја ничега не сећам, а, у истину, ја знам ништа заборавила! Ја се сећам, како сте ви цртали, и како сам вам седела на крилу... Мајчица је сачувала све ваше теке, цртеже, и портрете у оној тамној соби, где је породично сребро, дијаманти, чипке... Она ми их је дала, кад нам је објавила ваш долазак... Ево моја слика; ала сам била смешна!... Ево и Вјерина. Ево мајчине слике и Василисине. Ово је Вјерин цртеж. Ово је један од мојих радова, кита цвећа.

— То је врло красно — баш лепо, сестрице, јеси ли цртала с природе?

— Јесте, с природе. Знам и од воска правити цвеће.

— Занимаш ли се музиком?

— Свирам на фортепијану.

— А Вјера?

— Она не. Не допада јој се.

— Да ли се баш ручним радом!

Марта махну главом одричући.

— А воли ли да чита?

— Јест, чита, само никад не каже шта, и не ће да покаже књиге, нити да каже, од куд их је добила.

— А, она је врло чудна — не знам само, на кога се умеша! озбиљно додаде Татјана Марковна и уздахну. Али немој више досађивати брату детињаријама, рече Марти: он се уморно од пута, а ти му говориш глупости. Пусти нас, боље, да говоримо о озбиљним стварима, о пољу. — Цело време, док се Борис забављао Мартом, посматраше га Татјана Марковна замишљена; упознала је и опет на синовљеву лицу црте његове матере; али је видела и промене: видела је, да га је младост почела остављати и да је ступио у зрело доба, видела је и боре, које се сувише рано појавиле, и овај за њу неразумљиви поглед, кога не беше пре у његовим очима. Пре је била напикнута, да све чита на његовом лицу, а сад беше тамо пуно много што шта, што не могаше да разабере. Међу тим његово срце беше пуно и мирно. Обузела га беше нека тиха замишљеност, којој беху узрок слике, што му изађоше пред очи а и дечји од стране рођака.

Кад се Рајски трже из своје замишљености, стојаше пред њим баба му са рачунима, књигама о приходу и расходу и са израном забринутости на лицу.

— Ено, рече, види твоје рачуне, ту је све прорачунано на копејку.

— Мајчице, ја сам подерао све рачуне, које сте ми слали, па то ћу учинити и са овима, јако ме не престанете мучити.

— Подераћеш их: зар би се ти усудио? — рече срдито. — Дерао је рачуне!

Он се засмеја и нагло скочи, загрли је и пољуби, као што је радио још дететом. Она се отргну од њега.

— Ја се ту кидам, седим кадгод до по ноћи, пишем и сравњавам сваку копејку: а он дере рачуне! Борисе Павловићу, настави, обраћајући се овом унуку, ево вам документи о вашем имању и сви ваши рачуни у потпуном реду... Ја нисам дужан бити нечији управитељ.

Метне регистре и рачуне пред њега.

— Али, мајчице...

— Нема ту никакве мајчице, ту је Татјана Марковна Березникова. Нека ми дозову Савелија! повика, отварајући врата од предсобља.

За четврт сата уђе у собу, шуљајући се пространце, мужик, коме беше од прилике четрдесет и пет година. Био је човек стамен и широк, изгледао је дебео, ма да на њему беше врло мало сала. Имао је мрачно лице са спуштеним обрвама, широким капцима, које полагано отварање. Чинило се, да не троши за бадава ни погледа ни речи.

— Ево ти је доњако господар! рече му Татјана Березникова, показујући му Рајевога, који пажљиво посматраше, како је Савел ушао, како се полако поклонио, полако подигао очи на Татјану, а за тим, кад му је показала Рајевога, на њега, како се лагано окренуо према њему и у мисли удубљен му се поклонио.

— Од сад ћеш њему доносити извештаје, рече му Татјана, он ће сам од сад управљати својим имањем.

Савелије се опет окрену у нова према Рајском и погледа га испод очију, али сад мало живље.

— Но запамти! рече отежући, а обрве му се мало дигоше.

— Бабушка! задржавање је Рајски пода у шали, нола озбиљно.

— Хмуче! одазва се она хладно. Рајски уздахну.

— Шта наволеваше заповедити? запита тихо и не подижући очију Савел.

Рајски бунаше премишљајући, шта би могао заповедити.

— Врло добро! Знаш шта, заноне живо. Ти сигурно познајеш каквог чиновника, који би знао написати шпемено о предаји имања?

— Гаврила Иванович Мјешељников пише за ње сва писмена, — одговори Савел, али не одмах, него промишљајући се мало.

— Но на реци му да дође.

— Хоћу! одговори Савел са погнутом главом и замишљени ходе полагано на вође.

— Како је замишљен тај Савел, рече Рајски, пратећи га очима.

— Где не би био човек замишљен, кад му се натоварила на прат жена, као што је Марина Антиповна! Сећаш ли се Антипа? Но, на његову кћер је узео Савељ. А тако ти је то ваљан мужик, — злата вреди, најважније послове код мене свршава он, продаје жито, прима новце... поштен је и вредан... али сваки има свој крст...

(Наставиће се).

ПОУКА.

ЕНЕРГИЈА.

(Наставак).

3. Кад тане из пушке лети — енергично је; кад локомотива јури — енергична је; кад лед пада, квара напоси, — енергија је ту; вода удара о обалу, одроњује ју — енергична је; вода вала дрвље и камење, обања велики посао — енергија је у ње. И зар би се могло све набројити, где је енергије? Свуд је енергије, где год се што креће, само, што ми у животу не употребљавамо свуда ту реч; код разних појава разно и кажемо.

Но нема тело енергије само онда, кад се креће; оно може бити енергично, ако и мирује, али тада мора бити на згодном месту. Врло згодан пример за енергију у опште јесте кад бацимо камен или лопту у вис на кдегод заостане на кући.

Док је лопта шила у вис, имала је енергије, коју је добила од руке моје, кад сам ју бацио; кад је пала на кров, не креће се и енергије у ње не видимо али, чим би се кров уклонио како год, лопта би сама од себе падала и пала: добила би дакле поново енергију. Догод је лопта на крову, хтела би пасти, у ње није никако дакле енергија уништена, пре би могли рећи, да је само притајена те чека згоду, да се покаже свету. У лопте нема кретања, али има моћи, да неку радњу сврши, само јој треба прилику пружити. Видимо дакле, да има енергије и онда у лопте, ако је мирна, само мора стајати негде више. Штогод је лопта више, енергија јој је већа.

Од чега дакле зависи онде енергија? Једино од места!

Исто тако имамо још примера, где је енергије у тела, ако згодно гдегод стоји: подигнем шталицу по дрвљу, она је мирна, али је у њој енергије, јер, чим ју пустим, сама од себе иде доле; затегнем пиво перо, мирно је, али је енергично, јер се враћа у пређашњи положај, чим га пустим; зашем стрелу, затегнем тетиву и држим, мирна је, али је енергије у њој много, којом је кадра далеко бацити стрелу; навијем сат, затегнем ланац, онај терет тера сат; у пушку од лове набијем ваздух, у згодној прилици наћи ће маха и истераће тане; затворим загрејану пару, она ће на одушке излазити са снагом и, познато је свакоме, шта све не може водена пара да тера, да ради; барут је у пушци миран, исто тако и у тону, али доће ли лунта, да га запали, каква све чудеса није кадар учинити; а шта велите за динамит, који у рукама тако невин изгледа, можеш га окретати, превртати, нема питомијег ваљда створења, но почнеш ли мало озбиљније с њиме поступати, сео га видиш, где се чисто наоштрешио, мислиш: сад ће те за очи — и биће тако.

Од места и положаја дакле зависи, енергија исто тако као и од брзине, којом се тело креће.

Да од места енергија зависи, никад бољег примера од овога по Стеварту: Два човека добију камења једнако, да се туку; људи су једнако јаки и брзи, радени, но један је на крову а други доле. Туку се и сигурно је, да ће онај на крову победити, то ће рећи већу радњу обавити, дакле већу енергију показати. У биткама више позиције много вреде. Стеварт наводи и овај пример: имамо две воденице, али тако да једној вода долази лепо од горе на коло њено а другој опет јури испод кола. Ова друга не ће ни почети радити, баш никакву енергију не ће показати.

У опште познато је, како се све даде вода употребити много и различито, ако се само доводи са виших каквога места. Водом оваком можемо много радове обавити: овака вода дакле има много енергије. По рачуну некоме веле, да је радња водопада Ниjегеру данас још већа но

у свих машина на свету, које начињене људске руке.

Згодно употребује Стеварт овакву енергију са новцем у штедионици а ону прву са новцем, којим радимо. Као што можемо из штедионице новац дићи, кад хоћемо, тако и ову другу енергију можемо употребити, кад нам се свиди. Најбоље употребење ни са воденицом и ветрењачом. Код воденице можемо воду навести на своју воденицу, кад хоћемо, а ветрењача ће почети млети тек онда, кад ветар дуне. Упоређујући даље долази Стеварт до човека богатога или човека у власти; њих други пазе због тога, што су или имањем или положајем изнад осталих. Кад пак богаташ плаћа своја радника, онда део његове овакве енергије имамо у енергији радниковој, која је истоветна са оном, што тело има, кад се креће.

4. Да се енергија јави, мора бити неке силе, која ће кретање изазвати. Таке су силе врло различите: ако лопта или вода пада, тежа је ту, што енергију ствара у телу; код шипке је такође тежа; код витога пера, и код стреле је еластичност, која телу енергије даје.

(Наставиће се).

Ст. Милованов.

КЊИЖЕВНОСТ.

СТЕВАН МИЛЕНКОВИЋ МИЛОВ.

Словенство је дало туђинству доста своје силе. Дабогме да је и српство свој прилог принело. Једна од најдрагоценијих српских снага, која се даде туђинству, јесте Стеван Миленковић. Србин пореклом, а по књижевном свом раду Немац. Као немачки песник шпне се Стеван Милов.

Миленковићи бу били прави Срби. Темељ им је био у Пожаревцу у Србији. После Лаудонова ратовања пређе дед песников пре сто година (око 1791.) у Аустрију. С њим пређоше и два његова сина. Од тих један стече у Банату спахилук. А песников отац ступи у војничку службу. Оженио се Немицом из Новога Сада из куће Наусове. С њом изроди шест синова. Свих шест одоше у цареве војнике.

Песник Стеван Миленковић родио се 9. марта 1836. у Старој Оршави, где му отац беше мајор и управник кордона. Детињство своје провео је Стеван у Броду (у Славонији). (Случај! Живот двојице Срба песника везан је за Брод. Први српски песник Бранко родио се у Броду, а потоњи немачки песник Милов провео је детињство у Броду! Која срећа, да и овај ударн путом Бранковим!) У Оломуцу сврши је кадетску школу. У Бечу постаде у седамнаестој години својој официром. Одслуживши две године у пуковнији, буде придодат војном географском заводу у Бечу, те ту после петнаест година постане капетаном и побочником. Ожени се 1865. кћерком подмаршала барона Рајхлин-Мендега, је којом је изродио два сина. Год. 1876., ступивши у мир због слабога здравља а из љубави према науци и поезији, настани се у Штајерској у Еренхаузену, где је до пре једанаест година проводио идиличан живот. Одатле се због непрестана поболевања пресели у Горицу, где живи и данас.

За рана су познаваоци познали у Милову једног од најваљанијих лиричара у новијој немачкој поезији. Критика рече за њега: „То је дух, који на високо лети, који, на основу Шопенхауерова становишта, расветљава и надвлађује модерно јеванђеље песимизма сунчаним чаром своје песме, који нам скоро у свакој својој песми вели, да има и на овом свету среће, па ма је назвао слободом, вршном или љубављу.“ Особито му хвале збирку песама „In der Sonnenwende.“ И заиста! Но њима је преливен сјај, тако реки, стиреска лепота; најбогатије су у мислима, па како по најлепшим тако и по најмањим познаје се прави песнички поглед, који обухвата све једнаком љубављу; осећаји, који су се у један сплн, језик, који је исти као и у Гетеовим песмама, слегијама и им-

нама, па и опет нигде не губи своје особености.

Шта је Милов радио до године 1878., побележено је у „Јавору“ те године у 9. броју, у којем има и лик његов. Од то доба изашло је од њега још ово: године 1882. знатно умножена збирка његових донде изашлих песама; 1883. три новеле под општим натписом „Wie Herzen lieben“; 1885. ново јако умножено и промењено издање елегија његових „Auf der Scholle“, тога пута под натписом „Deutsche Elegieen“; 1888. друго издање његове жалосне игре „König Erich“, осим тога позоришна игра „Getilgte Schuld“ и две шаљиве игре у једном чину, и то: Die ungefährliche Frau“ и „Bedrängte Herzen“, све те три глуме у једној књизи под натписом Drei Dramen; 1889: „Aus dem Süden“, нове песме, и 1890. „Lebensmächte“, роман у четир књиге.

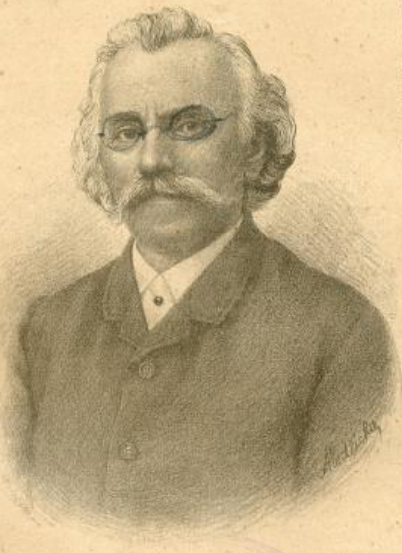

Стеван Милићевић Милов.

Ко год није знао до сад за Милова, запитаће, како је постао Миленковић немачким песником? У детињству своме знао је он врло добро српски, и данас још, вели сам у једном писму, („Стражилово“, 1886., бр. 21, стр. 706) не би се смела пред њим тајна каква рећи српски, а да је он не разуме. Али како му отац беше аустријски официр, а мати Немица, није чудо, да се у кући стицало друштво, које је највише немачки говорило. Дакле већ у кући је немачки слушао, у школи у Броду немачки почео учити, у тринаестој години ступио је у немачки војнички завод, да се тек ту и од сад здружи с немштином. Образовао се, као што и сам вели, по немачким мислиоцима и песницима, те учећи их усисао у себе тајне немачког језика. „Ако сам дакле тим начином постао немачким песником,“ пише он песнику Триском пре неколико још година, „догодило се то, допустите да речем, простоумице; није ми било на уму да затајим свој народ, нити сам се толико поносио, да ће или мој народ изгубивши мене бити у штети, или да ће немачки народ мојим делима доћи до бог зна каквих дарова. Мени је било до тога, да оно изустим, што ми је покретало душу, а којом ме стазом унутише, био ми је немачки језик најближи.“ С тога Милов и није народности песник него човечански.

Милов је познат у нас од 1874. године по преводима Ивана Трискога, Змај-Јована, Јована Симеоновића Чокића и других, а преводи су изашли у „Vienc“, у „Јавору“, у „Српској Зори“, у календару „Пančевцу“ и у „Стражилову“.

Свакако би нам милије било, да је цвеће, што Милов посеја по немачком песничком перивоју, посејао у наш сиромашнији књижевни врт. Али нам не преостаје ништа друго; него да се поносимо тиме, што нама кри бере лаворике у народу, који је у стању да наброји толике великане.

П. Адамов.

СМИЈЕ ЛИ БИТИ ТЕНДЕНЦИЈЕ У ЛИРИЦИ?

Писмо уреднику „Стражилова“.

Још 1888. године, поводом једног приказа Милана Савића у старом „Стражилову“, увртено сам у своју биљежницу неколико опазака под горњим натписом, а у намјери да их згодном приликом употребим, на можда с њима и кратак чланчић склопим.

Те су опаске у тој биљежници, међу осталим бјегунцим мислима и пригодним биљешкама, дуго неупотребљене лежале, док у почетку лањске године, не дође, да ме на њих подсјети, једна тачка у Живаљевићевој расправици Српска и Хрватска књижевност у 1890. години (оштампано на „Отаџбини“), која се односи на „Пламенове“, лирске пјесме Радована Кошутића, бива, на ону исту књигу, која може пријатељу Милану Савићу даде повода, да у „Стражилову“ искаже своје мишљење о тако званој „тенденцији“ у поезији лирској.

Овдје треба напоменути, како се у новије време код нас то питање неколико пута на тапет изнесило, и то баш, ако се добро сјећамо, овијем редом. Први је своју казао Милан Савић, приказујући у „Стражилову“ 28 јулија 1888 г. први дио Кошутићевих „Пламенова“. За њим је, у истом тону и истијем поводом, проговорио у „Колу“ Д. А. Живаљевић, и на крају — last not leas't — загребачки „Vienac“, на који се сад опет Живаљевић у својој брошури позиваше.

Ја сам, како рекох, већ онда, кад је Савићев приказ у „Стражилову“ изашао, намјеравао да против његова, по мом суду, одвећ апсолутна мишљења у овом предмету, неке своје опаске истакнем; и одатле и поникоше управ оне анотације у мојој биљежници, које, сам на више споменуо. На жалост (моју, не читаочеву), друге ме бриге од те намјере одвратише. Кашње ме нека жеља обузела, читајући први број биоградског „Кола“, и у њему Живаљевићеву пријеку сакидају Савићева тврђења; ну, и овога пута остаде ми пакана, због једнаког узрока, у перу. Тако то већ обично бива: човјек смује, а Свевишњи одлучује.

Али овога пута, као да је баш дошло вријеме, да ми се жеља испуни, те да и ја своју о том блаженом питању кажем.

Преда мном лежи, драги уреднице, с једне стране ваше учтиво, ал' уједно и напасно писамце, које ме на рад подстиче; а с друге стране Живаљевићева брошура, која се, како рекох, њихова питања дотакла, преносећи дословце „Вијенчеву“ оцјену Кошутићевих пјесама, којима се и ту удара deminutio capitis maxima, ради њихове тенденцијозности.

Имам тако пред очима цијелу оптужницу. Али ћу се ја обазрети само на оно, што је казао Милан Савић; остало и тако није другоч већ потврда или парафраза његова суда.

Ну, прије свега, морам да изјавим нешто, што ће се коме можда чудно учинити, видећи ме где у овом питању ријеч узимљем: ја, на име, Кошутићевих „Пламенова“ пјесама никако прочитао.

Свеједно: ја сам вољан да говорим само о теорији, а не о практичној њеној примјени у случају „Пламенова“. За мене је питање у томе: има ли права гос. Кошутић да пјева пјесме са тенденцијом и могу ли такове пјесме имати умјетничке вриједности? А остављам на страну питање: како и у којој је мјери г. Кошутић своју циљ постигао.

Претпоставивши то, да видимо за што мој вриједни побратим Милан Савић тенденцијозној лирици одриче грађанско право у књижевној републици. Он, на име, вели:

„У сваком песничком производу тражи се пре свега поезија; жртвује ли се та другом чему, онда се уједно скида са узвишеног пиједестала свог, и онда је такво песничко дело проиграло право назвати се: песничким“.

А мало даље наставља:

„Ни најгенијалнији песници-лирици не ће се моћи непрестано одржати на нивоу објективне тенденције, и то баш за то, што су генијални, те не могу никако да трпе и подносе олово вечите тенденцијозности на својим крилима. То могу омаља духови,

који се тек у пројшлом колоскеку звају кретати. Тенденција — нека говори ко шта хоће — приморава песника-лиричара, да све на свету гледа са извесног становишта и кроз извесно бојадисано стакло, а то на сваки начин крши, па и шшти песникову индивидуалност, слободну вољу, и подиграва и диже га под шаблону. Такав песник мора временом престати једноставан, сувопаран, јогунаст, исправедан, недосједан".

Напокон, примјењујући своју теорију на само дјело, које читаоцу приказује, додаје:

„У Шламеновима Радована Кошутића тенденција је управо све, и сва. Она је у њиме реду патријотична, што заслужује свако признање. Уз то иде упоред оправдано захтевање песниково, да омладина у изображењу и науци тражи широк и поуздан темељ тешком позиву свом, те да се жељној мети иде отворених очију, а не главом кроз дувар.

„Поред тако снажно изражене тенденције, није ни чудо, што поезија рамље и што се у великој маси „крупних" рећи губи. И сад долазимо до тога, да се увјеримо, како безобзирна тенденција уједно и безобзирно скида и тамани мирис поезије са оних лирских песама".

За овијем судом не долази никакав навод, те с тога не могу да просудим докле је основана естетична оцјена, што је о самом дјелу критичар овдје изрече, но што је прије истакао своје мишљење о тенденцијозној поезији у опште. Ама судећи по његовијем ријечима, Кошутићеве би пјесме биле сушти политички рамљети, без икакве поезије и укуса; што се не би много слагало са судом „Вијенчевим", који, ма да је противан тенденцији, вели опет да у Кошутића „има много жара, свеког заноса и пуно пјесничке крепчине, чиме надвисује многе млађе пјеснике". Ну, ја немам никаква узрока, да у Сашићев критеријум сумњам, те да радије ријечју „Вијенцу". Пристајући дакле уза њ, што се литерарне вриједности „Шламенова" тиче, ја ћу овдје да се донекле опрем његовој теорији о шкетњости тенденције у дјелима. И сво за што.

Признајем и ја, да се од пјесника прије свега тражи поезија, и то баш поезија по садржини (ein poetischer Stoff); али не могу допустити, да тенденција мора увијек бити само објективна, на име, као нека друга нарав, неко узајмљено рухо, којим се пјесник смишљено заогрће, како би своју праву ћуд прикрио. У том случају пјесник није друго, но више мање вјешт стихотворац, аз' о правој поезији у његовијем пјесмама не може бити говора. Али кад је пјесникова тенденција (ил' оно, што нама тако изгледа) искрена, кад је она продукт његова унутарњег осјећања, кад је она кроз и кроз субјективна, за што не би могла да се развије и до праве лирике? Од пјесника немамо права захтијевати, него да нам даје поезију. Нек се он сада заноси њером, или га мори сумња, нека тежи за високим идеалима, или се опаја земаљскијем страстима, нек он пјева љубавне сласти, или се узноси за животињем борбама: његова ће поезија бити увијек жива и крјепка, кад она буде изљев одушевљена срца, кад се у њој буде одсјекао, ако ће и један часак пјесникова живота, ако ће и један трепет његове душе.

Шта је то пјесник? шта један „француски писац, и одмах сам одговара: „c' est un homme sensible" (човјек осјетљив). Истини, осјетљиви смо, више мање, сви; само што је код неких људи та осјетљивост у напредној мјери развијена, и то су вам кроз пјесничке нарави. На кад таковијем људима ноће за руком, да оно, што им у души лебди, пјесничким рухом завдјену, они су своју циљ постигли, и нико нема права да им књижевну вриједност спори.

Према томе, јасно је, да поезије може да буде и код човјека, који се политиком бави. Та се најљепше поеаја онда, кад одвојеном пјеснику-политичару партија, или чак и отаџбина, стење под тешком туђега господства, или под теретом сопственог неваљалства. Док трају спољашње, материјалне околности, које су то стање створиле, пјесник ће тај моћи пјевати о љубави и о макар чему, али ће тешко искрен и рјечит бити; биће искрен и рјечит само онда, кад се оној главној, претежној страсти ода, која

му душу загријева; биће искрен само онда, кад усијева домаће невоље и рат на туђинца. То ће стање код једних трајати цијелог живота, и онда ћемо имати Тиртеја, Кернера, Петефија; или ће трајати само извјесно вријеме, и онда ћемо имати Виктора Хига, Беранжера, Кардучија. Али политичка тенденција, која је те пјеснике у њиховом творничком раду подстицала, није могла никако трајности њиховијех дјела пашкодити. „Politisch Lied, ein leidig Lied“ — понављају често са Гетеовим ријечима (у „Фаусту“) неки модерни критичари. Међу тијем сав политички дио Аристофанове, Дантове и Хорацијеве пјесније живи и живјеће вјечном младошћу чак и онда, кад о морбозној еротици многих данашњих лиричара „без тенденције“ не буде више ни трага остало.

Ну — примјетиће можда ко год — то су велики пјесници, и њихов се успјех у тенденцијозној лирици може сматрати као изузетак, а свакако не јемчи за успјех мањијех пјесника, којима тенденција много пута сваку изворност сапиње и т. д.

Прије свега, уз оне великане могао бих навести још сијасет њих, средње величине, којима тенденција није ни најмање полет сапела; а ако им пјесме данас немају оне вриједности, коју су некад имале, томе није крива једино њихова тенденцијозна страна, него је крива општа њихова вриједност, која није кадра била да зубу времена одоли. Та је судбина иначе постигла и многе чисто еротичне пјеснике, који нијесу ни за какву политичку тенденцију знали, а који су у своје вријеме на великом гласу били.

Са свим тијем, дајући Цезару што је Цезарево, а Богу што је божје, ја бих цијело питање у ове границе свео:

Политичка (тенденцијозна) пјесница, чим се промијене људи и времена, а с њима и људски назори, изгуби много од своје важности и од своје свјежости; она се зубу времена много теже одупире од остале лирске пјесније, која се ослања на обичније појаве и афекте људскога друштва. Тим се опет не каже, да и политички пјесник не може да постане прави пјесник; напротив, ако је његов унутрашњи нагон искрен и ако га у његовом пјесничком расположењу подупире богодани умјетнички дар, у том случају има и његова субјективност једнако право на опстанак, као и свака друга субјективност пјесничка. Ако га пак ударац времена мучније поштеди, него му осталу браћу — тим горе по њ! Али му ми у књижевној републици не смијемо грађанство отказати.

На ово би, мислим, могао пристати и мој драги Милан Савић, који и тако у почетку свога приказа „правој и поштеној тенденцији“ не одриче право на опстанак. Само би се требало разумјети: која је тенденција права и поштена, која ли крива и непоштена. Што се мене тиче, држим да сам се овдје о томе прилично изјавио.

У осталом, макар како у теорији мислили, у једноме ћемо се једнако сложити, а то је можда у критици најсигурније правило; мислим на познати француски афоризам, да у књижевности: „tous les genres sont bons, hormis l' ennuyeux“.

И тиме сам свршио.

Драги уреднице, честито вам младо лето и помлађено „Стражилово“!

Марко Цар.

КЊИЖЕВНЕ ОЦЕНЕ.

Јован Ђак. Један биографски завичај М. Ђ. Милићевића. У Београду у српској краљевској штампарији 1891.

Морала је до сад многом „непосвећеном“ ушести у очи гвоздена конседенција, са којом Милићевић за пуних четрдесет година свога књижевног рада међу зиме своје и пређине умеће писмо: Ђ. Ситничари су га можда и осуђивали, што се и у зрелијим својим годинама чисто са неком — по мишљењу таквих ситничарâ — тврдоглавошћу држи тога свога обичаја. Но ја, човек не мора баш бити ни ситничар па да о ту појаву зађе. Мањија ђачића, који је са сведобом о довољном успеху у четвртом разреду добио диплому, да се назове „горњогимназиста“, да се да богме зажуби и да обилатно усане и песме пише, под којима, као и на натписном листу писмених радња латинскога, грчкога, сри-

ског, а где је потребе, и мађарског и немачког језика, у потпису не сме међу именом и презименом фалити почетно име очина имена — на та мањија да се одржи у човека, сад ево већ стара, а кроз цео век тако забављена солидним и озбиљним радом, да на ситнице ни у сну нема каде! Или бар је именом тим почињење „звучно“ име, — а таквим се звучним именима отаца толико и толико и недостојника разметњу, као да је њихова заслуга, што их је такав отац родио! — али именом међу Милићевићевим именом и презименом ниje потписа свога почињао човек „војвода, који некад полу народа свога води на очигледну клаиницу, само да онај другој поли заштити живот и напредак“; не „државник, који руком својом креће и упућује мисли и радове свих својих савременика“; не „научник, који осветљава путове истини“; не „књижевник, који друштву пружа миље живота мисаоног“. Па да ко је онда био то, чији спомен Милићевић нераздељиво привеза за своје дично име те га већ тиме Србству очува за сва времена? Ево нека сам каже: „То је био само честит домаћин, сељак у Шумадији, сељак, који се рукама својима на њиве мајао и за секиру, и за мотику, и за бradву, и за плуг, и за шестар и за маклицу, па и за пушку; за књигу и за танко перо писарско“. С тим нас човеком упознаје Милићевић у своме „Јовану Ђаку“ а приказује га својим познатим слатким и неодољивим начином као одиста „ретка човека, који бејаше у маленкости велик, у простоти мудар, у доброти чист“, као човека, који је „својом намеђу, својим говором, својим твором и целокупним животом својим вазда био светао углед међу браћом.“ На тај је човек родио и одневоло Милана Ђ. Милићевића, тај му је био „прво вресло свакој родној мисли разума“ његова, „први углед свакој доброј навици живота“ његова, његов „први, најбољи учитељ.“ — учитељ, који га је учио, док је био уза њ; који га је учио, и по што се растао од њега, и који га, кроз сећање, учи и данас, кад је давно и давно отишао са овога света. На завршетку четрдесетодишњице књиженога свог рада жури се Милићевић, да „овај дуг захвалности [illegible] толико одужи“, а жури се, што се боји, да ће „сунце живота“ његова, које је „већ нагло на заранке“ „брзо да се смири!“ Utinam falsus vates sit! или да му чисто српски кажем: не дај, Боже! Нека нам без бриге живи до крајњих граница људскога века — а дотле, хвала Богу, има још доста прођи — и нека дуг пијетета према своме родитељу и даље одужује, кад већ не ће сам да прима, да га је осим осталога свога рада већ и „Јованом Ђаком“ са свим одужио, него тек „колико толико“. Његово перо, његова, што он рече, „урутка одавнашња“, његова „тиха радост а некад мука невидовна“, потребно је те још како српској књизи за још коју десетину година.

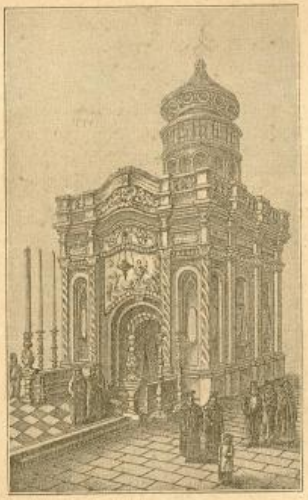

Гроб Спасителев у Јерусалиму.

Родитеља свога дакле, „најбољег добротвора својега“, о којем до сад није „доспео да што год срдачно напише“, приказује нам Милан Ђ. Милићевић, у свом „Јовану Ђаку“ пуком приказујући нам га, ди најви зује нам и старин[illegible] његова и детињст[illegible] младост, кад је [illegible] одена нам му, и жену му Ми[illegible]ли мирап, лу мајку своју, ту[illegible]та, да га жену“, која му је „учинити; својим предавала [illegible] кама тако безбројну множину превртати, них творевина и вочиси ли обиље — сласт сва видиш, примерне беседе“; од ће те зује нам Ђаков живот задруги па после у ино кошетини, казује нам, како је мислио о цркви, вери и школи и како је за сво то троје у свом узаном кругу радио по својим силама; ортајући нам карактер њ гов казује нам „две лепе црте“ његове, казује нам, да је прво био други Епаминонда, qui ne joco quidem mentiebatur, а друго, да је „тешко на пранду у твору и у говору“; они сује нам га телом и оделом, па нам за тим доно[illegible]а ен до неких двадесет Ђакових „поука и правила[illegible]е за живот“, које за цело „не могу бити на одмет“ he упознаје нас са савременицима Ђаковим, св људима честитим, с којим је он „делио и зло добро“ и који су њему „били од помоћи и од[illegible] корисни“, а од оних, „који су му били од штете“, приказује нам само једног, па онда нам казује, како је Јован Ђак провео „неке од животних“ и како је 23. јануара године 1853. с мо[illegible]ма Ма уснама, очима гледајући у своја лу[illegible]бље радња „издахнуо, преминуо“ његов „роди-

тел“, његов „добротвор“, његов „први и најбољи учитељ,“ његов „лични чувар“, његов „мудри и предобри тата“.

Један Ксенофонт написао је свој *Агесилаја* у славу идеалу свом, витешком краљу спартанском; Римљанин Корнелије Тацит дигао је *monumentum aere perennius* свом дичном тасту Јулију Агриколи; Тацитов савременик и верни друг, Римљанин Плиније млађи увео је у пањегирику своме примерногa и великодушногa свога заштитника, цара Трајана; Србин Милан Јаков Милићевић свог великa родитеља свога оца, скромногa Србина Јованa Јакa. Ил' како што и дан данас има света, који после више две хиљаде година са задовољством чита и Ксенофонтово и Тацитово и Плинијево величање, тако ће сам ја уверен, да ће, док је Србства, бити српскога света, који ће уживати слушајући, што Милићевић прича за „Јованa Јакa“, па ма да тај Јован Јак није ни близу ономе, што је био Агесилај, што Агриколa, што Трајан. На широм кругу читалачки знам да и сам не мислим. Та широм га кругу мождa не би ни радумео, јер тамо, где ја сам био он, може бити само Србин, а Србинa тек Србин може разумети. А ван тога је Јован Јак свакоме Србину мио и драг већ и за то, што је српској књизи даровао Мидина Ђ. Милићевића.

Јован Грчић.

КОВЧЕЖИЋ.

КЊИЖЕВНИ ПРИКАЗИ.

за краљевска академија. Споменик IX. 1. **Хронологија цара Стефана Душана гробу мајке му краљице** [illegible] **2 Српске старине по Македонији.** Белешке изузетака архимандрита *Антонина* од године 1865.; 3. [illegible] **Доктора Брауна из српских земаља од године** [illegible] *Ст. Новаковића*, у Београду. У државној штампарији Краљевине Србије, 1891. — Чувени научењак Ст. Новаковић дао је српској књижевности три драгоцена [illegible] навести. На прво правога сазнајемо ако матере Душанове [illegible] којима је сада се није на-сигурно пало, како се звала [illegible] сигнала; мајка. У другом правату ниа запамљених и [illegible] њих бележака за историју мајку. Новаковић је на [illegible] једно из руске књиге, у којима је путопис архимандрита Антонина, ако, што је на нас знатно. Тиме је учинио велику услугу сваком пријатељу српске историје, јер до оних књига без сумње је тешко доћи. Овакови радови су у опште од велике користи, јер ина многих књига написаних на страним језицима, у којима има по гдешто, што је за нас важно, али не разуме свако језик, на којем су писане, а што је најважније, до тих књига је врло тешко доћи. С тога велику услугу чини сваком пријатељу наше књижевности онај, који саопштава овакве изводе из књига страних књижевности, као што је учинио Новаковић, исписавши из путописа Антонинова и Брауновa ако, што је на нас од интереса. Књигу ову најтоплије препоручујемо сваком пријатељу српске књиге.

КЊИЖЕВНЕ БЕЛЕШКЕ.

— **Милан Ф. Живојиновић,** поднаник окр. [illegible] Крушевцу, дао је у штампу књигу под натписом: *Успомене са бојишта код Јанкове Клисуре године 1876.* У књигу ову преписао сам у [illegible] ако: „У ову књигу унео сам историјске догађаје, дешене (?) у биткама на Јанкову Клисури и свака појединог спомоа у [illegible] десетерици и пореклу ако: I. Заседа у Крушевцу: II. Логорование у селу Разбојни; III. Напад наше војске [illegible] 20. јуна 1876. год. (прва битка); IV. Логорове [illegible] Чучалама; V. Напад наше војске 24. ју [illegible] VI. Бој 10. јуна 1876. год.; VII. Логоровање наше војске у селу Чучалама, од 10. јула до 3. августа 1876. год., утврђивање, учење и спремање; VIII. Бој 3. августа 1876. год.; и IX. Распуст војске у Крушевцу. Догађаје између бојева исписао сам у прози. Штампана књига написе двадесет штампаних табака на осмини, а цена јој је само динар. Скупљачи претплате *Хаџи-Јању* на сваких десет књига по једну на дар.“ — Књига ће бити готова до 20. фебруара ове године, ту нисам могао, да му се претплата пајдаље доцње повиле, како би на време могао разаслати наручене књиге.

— Средњитово „*Јаворе*“, листа за српско ратништво и привреду, што је под уредништвом краља Александра I. на Никољ-дан прошле године основан у Шапцу, излазио је као неки прилог, да „ним путем умножа читалоге ов ним, како би могли да се благовремено за 1892. годину претплате.“ Даље, да ну је уредништвом одбор састављен из чланова стални одбора „земаљског реда свих Кола Јахача“, а ти су чланови: командир коњичке бригаде, пуковник Лазар Д. Лазаревић, начелник министарства при-предс Лазар Р. Јовановић и привредник и књижевник Светозар Ђ. Гавриловић. Свештеник у ума, да је изрекон одмах на почетку речено, како је лист „основан на Никољдан 1891. године у Шапцу“, вели даље, да „Виче“ излази од 1. октобра 1891. године у Београду (које је сад истина?) и да је „од тога доба постао званичан весник свих пет областних Кола Јахача „Краљ Михајло“ а на њих: дринобланског, дунавског, шумадијског, моравског и тимочког — „Кола Јахача“. Видимо даље, да „излазила месечно два- за по петроби и више пута, увек пајвише на целоме табаку и са обилном садржином, јер се истицала готовим чланцима и у збројеним редовима.“ А ево шта ене доноси: „1. Родољубиве витешке песме у јахачком духу (?). 2. Збирке оригиналних и преведених поклатака о витешким особинама коњским. 3. Приповетке из српског витешког живота с обзиром на њихову, коју су ненадашњи српски јунаци показали српи коњици. 4. Просто написане чланке на свиу хипотезних грана. 5. Популарне чланке и расправе о гајењу и подизању српског витеш[illegible] о пасу у [illegible] продају [illegible] и неадашњи [illegible] 6. Поуке о

гијењу, обучавању и целисходној употреби коња за разноврсне послове, за које је човеку и у последњу витешким потребам. 7. Извешће о раду и крстењу свију Кола Јахача и њихової сталног одбора. 8. Стране новости са поља коњарства и витештва и т. д.“ Ово и т. д. умло је још под „које ноге“, те још иде у програм уредништва „Витеза“. Нама је доста и предоста и до тога и т. д.

— Великошколска омладина у Београду, удружена у „Побратимству“, решила се, да на ново покрене свој орган. На спиарнога програма, којега ће се т-ј лист држати, надимо ово као најважније: „Побратимство“ ће строго чинити свако пресађивање из страних у литературу нашу, критичка ће проматрати сва она дела, која би могла рђаво утицати на наш читалачки свет и кварити и доказати у сукоб са основним појмовима, који чине основину нашег друштва. На белетристике ће примати само оне радове, који ће доносити но коју црту из нашег народног живота, а пуштање осим тога сваки рад, који би био од значаја у светској литератури а написао би га који од представника кога правца. Пратиће суврсемено покрет у науци и упознаваће своје читаоце са резултатима, до којих се дошло у којој грани науке. Строго специјалне студије неће примати. — Први ће број наћи на светлост Сазу. За нас овде цена му је 5 ♦ -рипата годишње.

— **Сипра Кирнак**, сарадник „Заставе“, јавља да је изумио да преведе нека дела талијанских приповедача: де Амичиса, Фарине, Верге и приповедачице Матилде Серао. Прво ће наћи „**Кобни доњак**“ Салватора Фарине. Изнеће око шест табака а цена ће му бити 30 новчића. Претплата се шаље у администрацију „Заставе“ у Нови Сад. Скупљачи ће добити сваку десету књигу на дар

— Књижара Владимира М. Радовића у Мостару позива на претплату на „**Клабубуџијаде**“, збирку шаљивих радова **Васе Крстића**, који је под различним псеудонимима („др. Зврк“, „Стармлађа“, „др. Клабубуџа“) крао много радње по хумористичним и сатиричним нашим листовима а и иначе познат нашем читалачком свету са родољубивих спојих и љубавних песама у „Завору“, „Босанској Вили“ и по другим листовима, где се потписује: **Љубисав**. Прва та збирка шаљивих радова „др Клабубуџа“ наиће на тринаест штампаних табака а цена ће јој бити шездесет новчића. Скупљачима се даје на дар свака десета књига.

— Почетком ове године почео је у Загребу излазити нов часопис за свестону и црквену музику или — као што то Хрвати кажу: глазбу. Часопис се зове „*Гусле*“, уредници су му **Векослав Клајић** и **Вељеслав Новак** а издаје га власник му Векослав Клајић. Први број доноси ове чланке: 1. „Глазба и ујлоѓ“; 2. „Јурај Вајпер пл. Мортенегри, (то је „хрватски“ музичар, који је готово кроз трећесет година (1826—1855.) био душа и новља „глазбеног“ покрета у Загребу и у“ читавој Хрватској, који је у првој половини XIX века био оно, што је Хрватима у другој половини Зајц.) 3. „О првању у пучкој школи с обзиром на дечије здравље“ (што је дела: „Методика“ пјевања за пучке школе“, које ће на који дан наћи на штампи). Има даље почетак опсно на Новицкову „Приправу к науци о глазбеној хармонији“ и на истога писа „Науку о глазбеној хармонији.“ Долазе за тим еилне занимљиве ситнице из музичког света. — „Гусле“ ће излазити свакога месеца једаред да читаву табаку и са по табака музичкога прилога, а годишња им је цена 3 фор. Ваздава, Хрватима се мора признати, да су вредни и заузимљиви у сваком погледу, штета само, што их у више прилика не прати свагда и савесност у послу. Ваш кад смо ту код „глазбе“, што они рекли, не можемо да пређутимо, како њих на најзвање не мучи савест, кад нама прекрштчарити коју словенску и нарочито српску пошеву као њену хрватске. Тако смо баш пре неки дан имали у рукама из Литолошке колекције неки „Album hrvatskih narjeva“ (Album National Croatie) на ес ту на натпису још једаред нам: 100 hrvatskih narodnih narjeva а онамо смо заслађујући по том албуму и свирајући напјеве те, како их је за гласовир удесио Славољуб Лажчар, напили из старе познанице, чисто српске народне и харпоше песме, које изнесе добру четвртину целога албума. Морали смо и свирати с тога, што је некима забанурљан траг; дати су им наше друкчији натписи, а кад тамо а оно нама песма, нама, а и уз нама незнате, дотерана и уљешена. Могли бисмо овде побројати сву ту нашу сирочад, коју Хрвати тако свијажају, но биће нама прилике, да се на то још братимо. Ту би нам онда морали помоћи и Чеси и Словенци јер је и словеначка „Narjez“, и чешка „Kde domov muj? по Јакичару хрватски народна песма. Таква је по њему и позната „Oj Slovenu“: у овом албуму на седмом месту, под натписом „Oj Hrvati!“ — Тешко ено хтеле овом признаком да опасимо, а бд „Гусала“ се надамо, да ће у том погледу хтети бити солидне. Ми ћемо бити тако слободни, да ни рад пратимо, на ако се забуне то пруже руку за оним што је наше, ми ћемо но претима, макар што су „Гуслари“ на чему такви музички нападнтети, као што је Клајић и Новак. Од њих бар немамо очекивати истину и праву. Што се тиче тврдње, да су „рече“ и Срби прихватали Кухачеву хрватску терминологију музичку, ту морамо нарочито опазити, да је то насло некадашње Велико Кикиндског „Гудала“, које бани није кадро било говорити у име свега Српства. Ено ми н. пр. Кухачеву терминологију не можемо да прихватимо, шта више нам је и сувише усвојена то донекле и смешна.

— Као да ни „**Отаџбини**“ не цвета цвеће! А баш је то лист, који је, од како излази, одиста био ono, што нели за њ администратор му Милан, сад Владана Теофиловић: верна слика наше савремене књижевности и центар, око кога су се нашла скупљале наше најбоље, старије и млађе књижевне снаге. На и она, на узаску у десету своју годину, мора да моли српску читалачку публику, да се тако одлазе, да би се нашло не само продужити њено издавање — зар је напшако и то у питању? — већ и да се достојно могу наградити сурадници. Ми на то немамо шта друго да кажемо но да заједно са администратором „Отаџбине“ апелујемо на сиеколику српску интелигенцију, да јој се и онога пута пта обилатије одазове.

— Нам **Змај Јован** песнпо је у овогодишњем календару „Годишњаку“ песну једну; која отвара коло новој врсти песама у песмару до сад непознатну. Песма се зове „Сирт Краљевића Андријашева“, а спевана је у читавом народном духу и облику српских народних песама. Коло тих нових српских песама назвао је сам песник „*Словенке*“. Ту реч „Словенкиња“ обећао је Змај, као што примећава уредник календара, растумачити с временом, док изнесе више оваких песама или кад их прибере у једну књигу. Ми само ово опазе за сад бележимо, а уверени

сно, да ће сваки дар, што нам га наш Змај даде, највећ књизи бити биссер.

— Београдски „Народни Дневник“ јавља да је **Чедомиљ Мијатовић** после „Иконије, непарозне иконе“ написао опет нову приповетку из народне прошлости. Приповетци је натпис „*Од Расине Рајке*“.

— **Марко С. Поповић**, српски учитељ у Фоси у Херцеговини, јавља да је рад да на своја конвежања изда на свет своју књигу под натписом: Српске народне умотворине. I. *Српске народне свадбене*. Песне је те покупио по: Шљивљу, Столу и Фоси, а има их близу две стотине. Чист приход намењен је у корист фонда за подизање српског књижевног друштва у Босни и Херцеговини. Књига ће нанети десет до дванаест штампаних табака, а стаће 60 новчића. Рок претплате траје до 15. марта ове године. Скупљачима иде свака једанаеста књига на дар. Новце ваља слати књижарници и штампарији Браће Јовановића у Панчеву.

— У 1. броју задарскога „Српскога Гласа“ у подписку има врло поволља в, што је главно, са свим оваблажна и рекли бисмо: стручна оцена **Шантићевих** песама, што су не давно изашле у збирци. Под оцену није поднесао нико, по из света се види, да ју је написало неоспа пенто и опробано перо. Млади песник Шантић не може за цело пожелети пријатнијега подстрека на даљи рад. Као увод у оцену карактеристике оцењивач онштро и неумитно наше књижевне прилике или управо неприлике те рипето овбилне критике.

— У 1. и 2. броју „Вранића“ спомиње је *Јосип Христиловић* занимљиву слику из жумберачког живота под натписом „**Божић у жумберачким планинама**“. Ко је прочита, за цело ће сваки једва чекати и другу причу, коју Христиловић обрађе а која ће нам нашети „чудну комбинацију погапско-крићанских женидбених жумберачких обичаја.“

— „Наше Доба“ наставља у 1. и 2. броју из прошле године недовршену, одшета важну расправу о **Сими Милутиновићу-Сарајлији** из пера уредника дра *Стојана Новаковића*.

— „Застава“ под рубриком „Књижевност“ доноси у 1. и 2. броју оцену на дело *Стојадина Гавриловића*: Makedonien und Alt-Serbien, које има и у српском преводу Милана Кашуновића. Оцена је та одломак из реферата, који је у „Задруги“, српском књижом друштву у Цариху, читао пеки Т-ић.

— И „Босанска Вила“ је у 1. броју свом донела оцену на *Шантићеве* песме из пера *Милана Савића*.

ПРОСВЕТНИ ГЛАСНИК.

— У Лесковцу у Србији организовао се одбор, да прикупља добровољне прилоге на да се тим прилозима оиде подигне крај у спомен *Хајдук-Вељку*, који се у том месту родио, и да се место, где је била Хајдук-Вељкова кућа, обележи пирамидом од камена.

— **Јованy Ђорђевићy** напунило се крајем прошле године педесет година, од како ради на српској књизи и просветп а четрдесет година, од како је почео учитељовати. „Јавор“ у свом првом и другом броју од ове године донеси опширан животопис тога заслужног ветерана књижевног.

— Ученици српске велике гимназије Новосадске приређују о св. Сави ове године беседу с играном у корист својим сиромашним друговима. Из распореда те беседе истичемо као најзанимљивије тачке: Кола (А. Б. В. Г.) на „Бојакиеве Пјаце“ краља црногорског Николе у музици Дијописија Сарно-Сан-Ђорђа и пролог (прва чина појава осма) из Бапове трагедије „Цара Лазара.“ Ово је ено ће приказивати ученици виших разреда. Оно је ено ће деветнаесте беседа, која се у мало час речепу сврху дође сваке године о светом Сави.

— Православни Срби у Мостару приређују такође о светом Сави о. г. беседу и то у корист фонду за потпомагање сиромашне православне деце у основној школи. На беседи ће се тој осим дванаест тачака које нешаша које деклампације приказивати још и трагедија Матије Бана „Добрила и Миленко.“ „Миленка“ ће приказивати млади песник Алекса Ристов Шантић.

— У спомен **Л. К. Лазаревићу** приређује Бечка „Зора“ уз суделовање словеначког певачког друштва и трође уметника беседу о св. Сави. Пролог за ту беседу спевао је Вл. М. Јовановић. На једно десет дана после беседе дићаће „Зора“ свечан комерс, на којем ће проф Коста Ф. Ковачевић читати о животу и раду Л. К. Лазаревића.

СМЕСИЦЕ.

(**Гроб Спасителев у Јерусалиму**), који дознае у слици приказујемо читаоцима „Стражилова“, налази се у другој препрати гробне цркпице, коју су оподлила сидна кандила с чирацп, све од сама сребра и злата. У ту се препрату улази кроз писка врата, и то рупевсна и ту је одмах до врата с десна Христов гроб а на њему накпента плоча разваљена. Над гробом је куће цркпице, у њему висе сидна кандила а у њпку је исписани Свети Дух. Која панпца, да пише доспа о Јерусалиму, може наћи у „Вранику“ од године 1889. и то у диску брпјева 39—42. како је онде описао Хаџи Гавра Плавшић, који је у Јерусалиму случајно баш доспео на свечапу словенску литургију, у црпкпци гроба Христова, а такође су словеначке свечапе службе божје тамо врло ретке.

(**Маленин гроб**). У Галицу су последњих дана отворили гроб славпога козачкога хетмана Мазепе. Као што је познато, побегао је Мазепа после битке код Пуставе са шведским краљем Карлом XII. у Варницу, где је и умр'о. Лешапу му одпесу у Галаџ, где сад случајно откривше песов гроб у саборној цркви. На мраморној плочи, која је по среди расцепљена, има на грчком језику краткп животопис славног вође козачкога. Сказка прича, да су Јованa Стевановићка, прозвана Мазепу, затекли у повеђалу разговору са женом некога казалара па га онда веђали за бесна коња, који га однесе у земљу Козака а опда спасу и године 1687. изабере за свога хетмана. Умр'о је године 1709., по што се сам верзпао. Лорд Бајрп и славкар Хорас Верне дигли су му спомепик у спојим делима.

САДРЖАЈ: Песништво: *У осани*. Ти, Боже, не спавапи! Вјерпа љубав. — Наука: Енергија. — Књижевност: Стевић Миленковић Милоš. Смије ли бити тенденције у лирици? Књижевне оцене. Ковачевић: Књижевни прикази. — Књижевне белешке. — Просветни гласник. — Смесице.

„СТРАЖИЛОВО“ излази сваке недеље на читавом табаку. Цена му је 5 фор. в. пр. на целу годину, 2 ф. 50 н. за по год., 1 ф. 25 н. на четврт год. — За Србију и Црну Гору 12 динара на годину. — Рукописи се шаљу уреднпштву а претплата књижари Луке Јоцића у Нови Сад. — За Србију прима претплату књижара В. Валожића у Београду.

Издаје књижара Луке Јоцића.

Штампарија дра Павловића и Јоцића у Новом Саду.

СТРАЖИЛОВО

ВЛАСНИК И УРЕДНИК ЈОВАН ГРЧИЋ.

БРОЈ 3. У НОВОМ САДУ, 19. ЈАНУАРА 1892. ГОД. V.

ПЕСНИШТВО.

НА ПЛИТВИЦАМА.*

Из великог Бога чудна мисли,
Којој не виђе нико дубљине,
Ти се слијеваш, Црне Ријеке,
Сјенкама празним на дно пучине.

Путник над јазом од повора твога
Мисли, да ш њиме више с' здравит не'ш
Ал ти му опет к'о мала језерца
На триста мјеста с нова ускрснеш.

Нико не сања, гледећ твоју игру,
Да те је тута некидала свог,
Смјешним се још и на Калуђеровцу,
Измаку дивном њеза млађаног.

Ал иван све то траје ти за кратко,
Ено ти гроба, мутне Кораће,
Ту да ти сјутра и јад и весеље
И само лијено име изданс.

† *Теофан Живковић.*

3. (15.) авг. 1887.

* Несмину ону послала ми је (хвала јој на доброти!) госпођица Лудија Петровићева из Ирига уз писамце, у којем пише, да ју је верно преписала на путничке књиге, кад је била летос на Плитвичким језерима. Ур.

НА ДАН РОЂЕНЬА

ГОСПОЂИЦИ *.....*.....

Осамнаест је минуло година,
Од кад је вечност, са престола свог,
Анђела једног, пролетњих милина,
Послала земљи с виса небесног.

Рече му: „иди у земаљске доље,
Сумор и тута где растиру јад!
Ти буди зрачак будућности боље,
Прогони тугу и подижи над!“

Небеса плавих расклони се крило,
Љубимац раја спушао је драг,
Уседе на се твоје лице мило
И руже зоре онај осмех благ.

Данас је пуних осамнаест лета
Од тога првог часа јутарњег,
Пред топлим зраком твога ока плавог
Како се тоне хладне зиме снег.

Толико пута ружица је бела
Слађаним миром опијала нас,
Заносним дахом толико је вела,
Твог милог лица гледајући крас.

Па знаш ли, где су те ружице мале,
Мирисни њихов где се скрива цвет?
На твом су лицу поново процвале
И отуд душу свој мирисну лет!

И моју душу, обасуту снегом,
Пролетњим дахом загрева поглед твој,
У пустом срцу најмилијом негом
Ружица ти си оживела рој!

И ове цвате у песмама мојим,
Мирисном хвалом узносе те сад:
Ох, пусти, нека на недрима твојим
Увену тако, к'о што венем млад.

Београд.

Погледа милог твојих зрака плави
С нова ће дићи увенули цвет,
Јер ко би могао већма да те слави,
Већ моје песме — моја сриа лет!

Драгутин Ј. Илић.

ТИ, БОЖЕ, НЕ СПАВАШ!

Приповеткa **Панте Поповића.**

(Наставак).

II

У покладах божићних прошле године пашиле су рано у расвитак водоноше С.-Јанске код Ћуприје на тиском бајиру на остављене момачке хаљине. Све је било ту, што момак носи. Како је већ зима на прагу, није се могло мислити, да се ко купао на даље отиливао, те се свашта нагађало а по највише, да се неко морао удавити. По кроју хаљина видело се да су српскога момка. Девојке, које су прве дошле, нису могле да познају чије су. Крој је С.-Јански, али носе таке и по других местих у Поморављу. У том се скупило и другог света на се то на брзо по С. прочуло. Јавило се и полицији и ова је изашла на чување хаљине на месту, где су нађене. Дошло је много света, али нико не познаје хаљина. Онда је већ и добош по вароши добовао и позивао народ да иде и види остављене хаљине. Добошар је дошао и у сокак, у којем је кућа Јале Борђошког. Чула је добовање и домаћица из те куће на ће викнути мужа: — Хеј, море ти, да одеш на Тису да видиш, какве су то хаљине тамо. Знаш, да је она паша лола говорила, ако му не дамо да узме ону несрећу Крагујеву, да ће скочити у Тису. Можда је којом срећом то и учинио, ево је већ трећи дан како је отишао од куће. Иди на донеси куји хаљине те. И тај је једаред нешто паметно учинио, скочио је наг у Тису, а могао је, као што је прокопница, у хаљинах скочити. Донеси их кући на ћемо их обесити где на углед да га се што чешће напрокињемо. Жали Бог само толики трошак, што га око тога скота имамо до сад! Требало га је удавити још док је штене био!

Да ли је, Господе Боже, то мати, што за сина, за јединца сина, тако говори. Наопако, ако и таких матера има! Наопако, ако их у овом благословеном крају таких бити може. Али када знамо за онај гадни, за онај ужасни, за онај зверски, за онај — не знам како да кажем — случај са оном матером у Пањчеву, онда с горким болом у души морамо признати, да таких наклених матера има — но, хвала Богу, ова мати не беше така као она у Пањчеву, јер ова момку, о коме се приповеда, не беше мати, она му је само — маћија.

— Дао би Бог, да тако буде! одговорио је човек те звери од жене, рекао је звер гора од те жене, рекао је рођени отац тога несрећног детета, рођени брат овог чудовишта од матере у Пањчеву, и отишао је на Тису.

Тамо се већ дознало, чије су хаљине. Сестра од стрица познала их је. Чувар на Ћуприји чуо је о покладах у Поморје, да је нешто тешко с брега у Тису пало. Чуо је рече: С Богом, Миланка! на то том: Ајао мајко моја! па ништа више. Сестра је разредила хаљине као кад их човек обуче, шешир, на капут, на чакшире, на ципце, те их је обилазила и тужно запевала. Друге женске око ње плакале су па и многом је човеку суза из ока капула. Кад је она момкова угледала, сестра је завриекала а свет се још већма расплакао. Направише место да она пусте до хаљина, неки затворише пут до Тисе, да не би човек у очајању у Тису скочио. Та то му је јединац син, али овај нечовек дозвати као грабљива тичурина каква, у лицу сав ћапурен, очи закрвављене, усне попљаветниле и запенушиле се, зграби хаљине момкове, па одјури с њима кроз народ, који се од чуда скаменио, — Зар те није жао детета твога? запиташе сви из гласа. — Каква детета?

Скот је то, да је и одавна! Жалим само што га ономад нисам премлатио!

Који га још могоше дохватити, пољуваше га, а неки повикаше: Ухватите ту хијену па у Тису с њоме!. Та то је изрод, измет светски!

И да не би полиције, би га светина у Тису бацила.

О, Боже велики, да ли је то отац? Није отац. Кад дете добије другу матер, изгуби првога оца. Јесте, уз маћиху је човек отац, али није то онај стари отац, који је уз рођену матер био, то је други, то је другојачији отац. Можда је клеветом и безбожним сумњичењем маћија убила у мужу осећаје очинске. Али све да је отац, као што треба да је, није човек — то је нечовек.

III.

Када сам о покладах излазио са службе божје, приђе ми отац девојачки. Био је замишљен и невесео. Видим по њему, да није све у реду.

— Шта је од дозволе очеве?

— О господине, мањте се тога оца. Није то отац, то је проклетиња божја. Ја сам се договорио са сином му, да данас пре зоре оде на Тису, да тамо однесе и остави све свакидање хаљине своје, те да пукне глас да се он удавио. Мислио сам, да ће га то ражалити и умекшати, па ће се онда, кад чује да му се син није удавио, обрадовати па му опростити и благословити га. Али он чује да му се син удавио, верује гласу томе, иде по хаљине, граби их, па се радује, што му сина међу живима нема. Свет пљује на њега; али он се Бога не боји а људи не стиди. Ево од нашег магистрата сведоџбе, да је то све истина. Такав одљуд изгубио је права очинска, од такога не треба тражити опроштаја ни благослова. Молим вас, господине, венчајте му сина, тога великог мученика, метните му на главу венац сватовски а скините с ње венац мученички. Венчајте га, не бојте се никога до Бога.

— Кад је тако, рекох ја, ја се и не бојим. Не знам, каква би то правда била, која би ме и после таког чега осудила. То је божја управа а Бог није као невалало, подмукао човек, који у један мах и добро и зло чини, даје ти дара, да те само уловн њиме. Бог ми није послао помоћ да ме њоме убије него да ме избави из невоље. То је заиста воља божја — да их ја венчам. Доведите децу, ја ћу их венчати. Кад је Бог са мном, да видим: ко сме против мене.

Девојачки је отац отишао по младенце а ја у цркву да наредим да се спреми, што је нужно за венчање. Све је готово, црквењак с књигом и налоњом а тутор с венци. Чекам само, да сватови дођу. Седимо у столових на се разговарамо о тим чудноватим сватовима. Чује се већ у цркви глас сватовски, чује се песма и свирка. На један пут престаде једно и друго, но место тога чу се нека узбуна, а из ње нека вика: Стани, бежи, не дај! Изађем на црквена врата а имам шта и видети. Отац момков, кад је дознао да је обманут, дотрчао с коли пред портанска врата, скочио доле па с голим ножем вија сина по порти, довијао га и до цркве. Овај, као негда Краљевић Марко, чува оца да не огреши душу на бежи око цркве. — Бежи у цркву! чу се глас неки, кад је момак стигао пред отворена црквена врата, и таман он сави да ће у цркву, а отац га стиже и удари ножем на зло место. Син паде на земљу а отац побеже до својих кола, седе на њих и нестаде га. Девојка долети и паде преко крвавога момка ван себе. Однесоше их обоје пријатељској кући уз плач и запевку.

* * *

Сада остављам вама, драге читатељке младе, да жалосну дужност испуните. Како је желео тај несрећни бранилац чисте љубави да га сахране, е тако га ви у мислима вашим сахраните. Обуците се у бело одело, накитите се ружом и розмарином, позовите све младе и девојке, све момке и младе људе, који свету љубав цене, позовите све милостиве мајке, та он један матере нема, па нек туђе за њим кукају и запевају! Позовите све оџеве, који срца имају. Та он има оца, али у оца му срца нема, па нек му на гроб кане суза туђег оца, кад не може његовог. Одасите по свему Потисју, нека се искупи све што је срећно у

љубави. Шест момака нек му сандук носе а уз сваког нек иде по једна девојка, нека над њим држе пребеле пантљике, као бела крила лабудова. Та лабуда у сандуку носе. Пред сандуком девојка цвећем окићена нека носи венац на тањиру, њу нек воде два девера млада, о рамену нек им више деверски пешкири, што по их је даривала млада. На сандук метните момков шешир с ружмарином а за сандуком нек воде момкова зеленка, покривена шареним ћилимом, искићена свиленим марамама и пауновим перјем за уздицом; па, јер Мејрима Омера преживети не ће, сахраните их једно до другога, прорежите им мртвачке сандуке па им десне саставите руке, венчајте их мртве у гробовима. По гробовима цвеће засадите, нек мирише као њине душе. Ето, тако ви, драге читатељке, оправите те жалосне сватове а моја приповетка иде да момкова убицу, црна му ора, потражи и суду преда.

(Свршиће се).

ВЈЕРИНА ЉУБАВ.

РОМАН **И. А. Гончарова**

ПО ФРАНЦУСКОЈ ПРЕРАДИ ЕВЖЕНА ГОТИ ПРЕВЕО *Миливој Максимовић*.

ПРВИ ДЕО.

III.

Рајски узе капу и пође у врт. Марта изиђе такођер, да му покаже цео домаћлук: и своју баштицу, и велики врт, врт за цвеће, наседе, сенице.

— Само у шуму се бојим; ја никад не силазим с обронка доле у понор, тамо је страшно, тајанствено. Кад Вјера дође, она ће вас водити онамо доле.

Тај понор беше велика пространина, која служаше као граница Малиновке, и која имађаше своју легенду. Један кројач из оближње варошн сумњаше у верност своје жене; једнога дана је нашао потајно за њом и затече је са љубавником на дну јаруге. Изван себе од јарости уби прво љубавнике па онда и сам паде мртав на њихова тела. Од то доба се проче глас, да самоубица устаје ноћу из гроба, где беше сахрањен, — на месту самоубиства — и да броди ноћу по обалама понора. Од онда су празноверни сељаци радије на далеко обилазили око понора, него да иду стазом, која је њима преда њ; отац Рајского напустио је павиљон, који је пре тога био сграђен на том месту и заповедио је да се жишица, којом беше ограђено његово имање, подигне више горе.

Идући упоредо са својом младом сестрицом обузе Рајского неко слатко узбуђење. Пред очима имађаше идеал чисте и просте природе. У његовој се души стваране облик тиха породична романа, и уједно осећаше, да роман у неколико обузима и њега самога, да му је мило, топло у души и да га живот око њега чисто привлачи.

— Шта треба више на да човек буде срећан? размишљаше у себи: знај само зауставити се на време и не гледати у далеку будућност. Тако би учинио други, да је на мом месту. Све је овде удешено за уживање тихе среће — али... та срећа није моја!... Очи се привикну, рече уздишући — уображење се умори... утисци набледе... илузија нукне, као мехур од сапуна, једна разбудивши жиице!

У разговору се приближише понору, Марта бојажљиво погледа доле и задрхтавши тржо се натраг. Међу тим Рајски беше бацио поглед на Волгу, заборавио беше на све и само гледаше непомично њен ток, који се у широким рукавцима разливаше преко ливада и шума.

Марта стаде уз Рајского и гледаше равнодушно ову слику, на коју се већ одавно била привикла.

— Видите оне чамце, где воде посуће, рече му она. И оне кућице доле, како су опкољене водом! Тамо живе бурлаци. Ено тамо иза она два брежулка води пут к попадији. Тамо је сад Вјера.

Рајски ћуташе; очи му беху управљене увек на исто место.

— Шта му је сад, кад не ће ништа да говори? размишљаше она.

— Хајдемо овамо! рече јој на једаред, ухвативши је за руку.

— Ах, не, не, ја се бојим! повиче она дрхћући и отимајући се.

— Зар се са мном, твојим братом, бојиш? Зар немаш поверења у мене?

— Имам, али се ипак бојим. Ето Вјера, она се не боји, она сама иде туда на чак и кад се смркне! Тамо је сахрањен убица, на то ми ипак није ништа.

— А кад бих ти ја рекао: Затвори очи, дај ми руку па хајде, куд те ја водим, би ли онда пошла са мном?

— Бих, али бих са свим полако отворила једно око . . .

— Па добро, а сад хајд' покушај — затвори очи и дај ми руку, па ћеш видети, како ћу те пажљиво свести доле, да не ћеш ни осетити страха.

Она зажмури, но тако, да је ипак могла нешто видети, и тек што је он корачио, она виде, да је пошао доле, а сама да стоји на рубу понора. Задрхта и петрже руку.

— Ни за које благо не ћу, ни по што! говораше она смејући се. Хајдмо натраг, чека нас мајчица . . . Али куда ћете ви?

Он јој не одговараше. Она се приближи понору, плашљиво погледа доле, где виде, како се гране шушћеви растављају и како се Рајски као по каквим стрмим степеницама нагло спушта у дубину понора.

— Боже, ала је то страшно! рече Марта дрхћући и врати се кући.

Рајски се нешто на противну страну јаруге и спусти се путем, који је водио у варош, где је живео његов стари друг Леонтије Козлов.

Леонтије спадаше у ону врсту научењака, који живе у прошлости, који, задубљени у своје књиге, не виде ништа од света и живота, који их окружује. Он је истинском љубављу поштовао све, што је створено према класичким узорима, или што је опомињало на њих. Његов идејал беше, да постане учитељ у којој провинцијалној гимназији, али беше и сувише неодлучан, да ту своју жељу оствари. Ту се наће Рајски; он подиже све на ноге, професори се заинтересоваше за њега, написаше у Петроград и изради ме му место у вароши, где је сам желео. Тамо у завичају му Рајски уз помоћ Татјане Марковне нађе и намести стан — и тада се пресрећни Леонтије баци озбиљно на посао.

Касније се оженио. Узео је кћер једног економа, који је у Москви држао грађански пансионат. К њему одлажаху многи студенти, међу осталима Рајски и Козлов.

Леонтије, чувши да је неко ушао, окрену се и не познајући особу, која је ушла, запита, с ким има част, но чим је Рајски проговорио неколико речи, он му се баци у наручја.

— Жено, Улинка! Да видиш, ко је дошао! повиче кроз прозор, који је гледао у врт.

Улинка дотрчи и пољуби се са Рајским.

— Да! Ти ћеш ручати код нас, је ли? запита га Козлов.

— Куд си се ти део! рече Улинка. Позвати Бориса Павловића да код нас руча! Ви нисте више студенти. Борис Павловић је у Петрограду научио . . .

— Шта воли јести? запита Леонтије

— Све! одговори Рајски.

Онда је добро, биће сит. Ти не знаш, како ми је мило, што ћеш код мене остати!

Кад се ручак свршио, остадоше Рајски и Козлов сами у трапезарији.

— Кажи ми, молим те: мислиш ли ти тако целога живота живети?

— Да како? Шта могу још желети? запита га с чуђењем Козлов.

— Зар немаш никаквих жеља? Зар те никуда не вуче? Зар ти није тесно у овом оквиру? Зар ти се није досадило, да сваки дан гледаш исте предмете?

— А шта је оно тамо? рече Козлов показујући библиотеку. Зар ми то није доста? Књиге, књиге... а поред тога и жена... ох се засмеја. Шта ми треба више?

— Књиге! Зар је то живот? Старе књиге су свршиле свој посао; али човечанство се увек отима напред; оно тражи да постане боље, да рашчисти појмове, растера маглу, да боље реши друштвено питање, оно се бави политичком економијом... А ти међу тим гледаш у књигу, а не у живот.

Чега нема у књигама, нема ни у животу, или ако има, није потребно! свечано одговори Козлов. Цео програм и друштвеног и приватног живота већ је пла нас: сви обрасци су нам већ дати, само што је нама тешко прихватити те величанствене форме старих народа, као што би нам било тешко наденути њихову војничку опрему, подизати њихове мачеве, буздоване! То је за то, што смо ми својом мантом створили неки нов живот; ето за то не ћу ја

да се мичем из свог утла. Ја не верујем у данашње велике духове...

— По твом мишљењу онда живот је још у оном добу достигао највећи степен савршенства, а све ово, што се данас збива, то и није живот? Зар ти не верујеш у развитке и прогрес?

— Како да не верујем, верујем! Све те мизерије, ситнице, на које се распиљују дух савременог човека — нестаће! Све ово је само припреме, скуп и смеса још не пречишћеног материјала. Рука судбине ће све те историјске мрвице временом сабрати опет у једну масу, и из те масе ће се пиљарити опет колосалне фигуре, опет ће започети онај једноличан, рационалан живот, из кога ће у будућности да настане друга древност. Како не бих веровао у прогрес! Ми смо изгубили пут, занемарили смо велике узоре, изгубили многе тајне њихова живота. Наш главни посао је сад, да нађемо изгубљену сталу и да тежимо за истом оном врлином, истим савршенством у мишљењу, у науци, у правду, у нравствености, и — као што ти велиш — у „општој економији“... За природношћу у врлинама — па баш и у пороцима! Подлост, ситнице, тричарије — све ће то да избледи: човек ће да се подигне и опет да стане на железне ноге... Ето тако схваћам ја прогрес!

— Ти си још увек онај стари студент, Леонтије. Увек се још ућуљујеш у старе, преживели живот, а на себе сама не мислиш.

— Исто тако као и ти што без престанка идеш за идеалима, који нису никад живели. Шта радиш ти сад? Сећаш ли се твога дела о древној Русији! То беше нешто! А сад си се на једаред ухватио савремена живота, описујеш тај мрачњак. Зар је то уметност?.. То је новинарска литература!

— Ти си прави старовереац! Страшно си заостао. Ваља да знаш да су новине — Архимедова полуга, која цео свет покреће!

Почело се већ смркавати, кад се Рајски вратио. Марта беше изишла на степенице њему у сусрет.

— А куд сте се ви дели, браћа? запита га. Мајчица се страшно љути на вас!

— Био сам код Леонтија, одговори јој равнодушно.

— Одмах сам мислила; ја сам већ рекла мајчици, али она ни да чује, не ће ни с Титом Никоничем да говори. Ту је и Полина Карповна, дошла да вас види. Хајдете унутра, да примите своје од мајчице! — Ви се бојите, је л' те? Срце вам јако куца?

Рајски се смешно.

— Она се јако срди! Спремили смо били тако леп ручак!

— Па, то, ће бити добро и за вечеру.

— Заиста? Ви ћете вечерати? Мајчице, мајчице! викаше радосно улазећи у собу. Браћа се враћено. Обећао је да ће вечерати!

Рајски уђе унутра и затекне две личности из вароши. Једно беше Тит Никоничь Ватутин, стари домаћи пријатељ, који му прије и загрли га; друго беше дама од својих тридесет и пет година, Полина Карповна Крицка, која, ма да беше већ у годинама, беше обучена у хаљину од муслина и јако деколтована. Рајски јој се хладно поклони. Татјана Марковна сећаше намрговљена и не хтеде ни погледати свог унука.

— Но, хвала Богу, сад сте ваш. Мислите ли се дуго бавити овде? рече му Тит Никоничь.

О, заиста ћете остати цело лето код нас! опазише Крицка. Овде је тако лепа природа, чист ваздух! На колико се њих интересују за вас!..

Он је погледа са стране, и не рече ни речи.

— Сећате ли се ви мене?

— Бога ми... извините... заборавио сам...

А видите, ја се сећам да сам вас већ видела овде, при вашем поласку у лицеј, али у престоници сви утисци брзо нестају из памети! рече она сетно.

— Како вам је лепо путно одело, рече за тим намештајно га гледајући.

— Где, заиста, ја сам још у путничком одељу, рече Рајски. — Требало би повадити из чемодана све одело и рубље... Треба звати Јегора.

Јегор уђе унутра, и Рајски му пружи кључеве од чемодана.

— Извади све из њега и остави у мојој соби. Донео сам за вас, мајчице, и за сестрице неке маленкости за успомену, треба их донети овамо.

Видиш, сестро ме се! радосно рече Татјана, седајући до њега, умилостивљена овом пажњом.

Да кога ћу се сећати, ако не вас? Ја немам никога на свету осим вас, мајчице.

Доће већ време да се иде; Ватутин и госпођа Крицка се почеше спремати, да иду кући. Она се тужаше како сад мора да иде сама, јер није рекла да ко год од куће дође по њу, у надн. да ће ко год одавде отпратити, и по

гледаше при том на Рајског. На велики јед Татјане Марковић понуди се галантни Тит Никонић, да је отпрати.

— Јегор би је већ отпратио, прошапута јетко: — могла је остати и код куће — шкоје није дало овамо!

(Наставиће се).

ПОУКА.

У ЛАТИНИМА.

Пријатељу Милану Савићу

На мору, 1. септембра 1891.

Да красно ли је море било, кад сам јутрос у седам сата улазио на италијански пароброд „Napoli“, с којим имађах да пребродим јадранско море од Задра до Јакина! Диван дан. Сунце било већ читаво коњце над Велебитом одскочило, па своје пламене зраке издавало по мору ширало, а морска се површина од свежа сјеверо-западног ветрића лагано набирала, блистајући се и преливајући под оном огњеном киром, као стопљени челик. Ма да ми је „вјечита варош“, као давно жућена и јасно опредијељена мета, пред очима лебдјела, опет ме могох на шио, а да се у овај мах тебе не сјетим, честити пријатељу, који се у својим красним „Млетачким утиснима“ овој нашој сиљој пучини толико дивиш. Промисли само: осам сата непрекидна пута, међ' небом и водом, а са *мајсторалом* који те у бок шиба, подижући валове као брдетове: право бајронско уживање! Пред тим величанственим призором заборавља човјек све своје свакидашње невоље, па занесен посматра како лађа кљуном бистро модрило сијече и како морске птице, пијукајући, око једрила обијећу. Слани га морски ваздух међу тим пријатно у поздравима галиче, а пуне се груди надимљу и дахћу, као год пара у котлини.

Е па и мени је, браће, тај дивни призор, ма да сам му се још из дјетињства навикао, у велике годиће; особито прва два сата путовања, док се ванме провукосмо и за собом остависмо китњасте острвиће, што се сирам бијелог Задра стеру и пучину у даљини пред очима таласају, као галебова гнијезда у олуји. Ал' у неко доба поче лађа да се и сувише врпољи — а то ми никако не може годити. Ја волим море, али га волим, као што се млад и ватрен коњиц воли: док на њему поуздано сједиш, ти му радо прашташ, што се каткад под тобом самовољно пријица; али кад несташко стане да се бијесно пропиње, а ти једва чекаш, да се врага курталишеш. Сјеверо-западни је вјетар на мору, до душе, врло поуздан вјетар; дува плахо, али редовито; ма колико се под њим море комешало, оно се с њега не ће никада разгњевити до олује. Ну, то је у теорији све добро и лијепо: али кад се лађи крв подиђ мном колеба, ја већ не волим да по њему шећем. Желудац је, истинабог, још чврст; свијест је још бистра; ал' ја опет хитам, да се доченам кабине. Тамо ћу бар, у одсудном часу, наћи уточишта у кревету. Не дође ли до тога, а ја ћу барем да се комотно испружим на диван и — расклопим Бедекера.

Тако сам и овај пут урадио. Негдје у по' пута, пређох у кабину, па се из ње не макох, догод кроз округласто окашце над креветом не угледах пред собом суре литице јакинских брдија. По' сата касније чекао сам већ италијанску земљу.

У Јакину.

Зарекао сам се: не ћу археолозима да запат грабим; не ћу да уз пут старинске натписе скидам, и што год учиним, одмах навалице и описујем. Гледаћу да опишем што ме највећма занијело буде; биљежићу своје осјећаје само онда, кад их збиља осјећао будем, и то онако, како их

на мјесту осјетим. То се разумије, да ћу на тај начин многу знамениту ствар муком мимоићи, али ја и не идем за тијем, да „ручну књигу“ за путнике саставим, него бих просто рад био, да овдје своје најживље утиске побиљежим. Коме је до ситнијех описивања и практичних података, ено му разнијех штампанијех „калауза“: у њима ће наћи што му год срце жели, па чак и то, како у којој прилици треба да се „естетски расположи“. Господа цицерони постарали су се у својој очинској бризи, и за „конфорат“ и за „естетско уживање“ својих муштерија.

Немој дакле од мене захтијевати, да ти кажем, какав изгледа Јакин. Ја за тај посао не осјећам ама баш ни најмањег нагона. На опет је варош доста живописна! Кад је параброд у луку ушао, напала нас је читава ескадра малених чуњића разне боје и калупа. То су најмање најчешће, с којима се путници на крај превозе; јер у Јакину — ствар чудна — параброди још уз крај не пристају. Искрцасмо се тачно у пет сâта; бисмо и прије, али нас задржа на лађи досадно премјетање пртљагâ. Ова бивша папинска варош као да је сачувала своје старе фискалне обичаје; врло поштовани краљевски жбири сасма подозриво на нас гледе: биће вальда с тога, што с оне стране мора долазимо; ти људи немају ни појма о нашим „сојузничким“ односајима.

Ућимо у град и прошетајмо се кроз главну улицу: *Corso Vittorio Emanuele*. На њој је доста живахно, али се у грађевинском погледу једва чиме одликује. Свуда једно; продужимо шетњу до „Кавурова трга“, гдје ћемо наћи на споменик овог великог дипломата и државника; отуле се отиснимо и мало даље, до тако звane „Трговачке Вијећнице“ (Loggia dei Mercanti), коју је 1459. год. сазидао наш земљак, мајстор Ђорђе Шибенчанин. Врло красна зграда. Вриједно би било и у саборну цркву завирити, па и под Трајанов славолук, што се на пристаништу издиже, једном проћи; али је за ту умјетничку екскурсију већ касно. Непосредни воз пут Рима полази тачно у једанаест сâта, а ја морам пред полазак и да штогод очебрешем. Гостионица „Al Picchio“, коју нам Бедекер живо препоручује, налази се срећом на два корака. Хајдемо да обједујемо.

Из Јакина кренули смо у 11 сâта и 15 часова. Заборавио сам ти рећи, е са мном путује један млад Задранин, свршен правник, којему је ово први пут те у класичну италијанску земљу ступа. Обојица жалимо, што нас густа помрчина лишава дивног призора китњасте Умбрије, куда ће жељезница проћи. Али се опет тјешимо мишљу, е ће нам дан осванути у околици Рима, гдје бисмо имали стићи у седам сâта у јутру. Том слатком мисли у срцу, ушњемо се из петнијех жила, не би ли који часак тренули; али су живци одвећ раздражени: пусти сан никако да нам се на очи спусти. Тако нас и зора затече. У неко доба тргне нас, не ћу да кажем из сна, ама из дријемежа, кондуктеров поклич: *Монтероттондо*! То је пошљедња станица пред Вјечитом Варошћу. С тим је мјестанцем славна успомена скончана; 12-ог октобра 1867. године освојио га је Гарибалди на јуриш, војујући против свијетовне папинске власти; а на два километра одатле налази се чувено сеоце *Ментана*, гдје су 3-ћег новембра исте године Гарибалдијеви добровољци, након очајничке борбе, јуначки подлегли Наполеоновој солдатији и папинским најамницима. Част и вјечна слава витешкијем борцима за слободу, ал' се наше мисли сада другијем правцем залијећу. Муњевитом брзином јури жељезница у правцу старог *Солног друма* (Via Salaria). На шест километара од Рима, мимоплазимо ријеку „Аniene“, која се ту у Тибар сљева, и одмах за тим указују нам се на лијево сабинска и албанска брдија, а с десне стране големо кубе Светога Петра. Срце нам све јаче бије, како се год великом граду примичемо; локомотива шиши већ, да нас лијепо заглуши: хвала свевишњем Богу, сво нас на римској станици!

(Наставиће се).

Марко Цар.

ЕНЕРГИЈА.

(Наставак).

5. Из досадањега смо видели, да енергије може бити у главном две врсте:

а.) која се добије, кад се тело креће; то је кинетична или актујелна енергија, животна снага, а дају јој и друга имена, и

b.) која се добије, кад тело заузме зводно место; то је потенцијална или мирна енергија, напон, а има и других имена.

Кинетична енергија доиста ради и ми имамо резултата тој радњи а потенцијална тек може да ради и у згодној ће прилици и проради̏ти.

Али на овоме не може никако остати. Ма да је у опште две врсте енергије, ипак морамо рећи, да је енергије врло много врста, но све се своде мање више у оне две врсте.

Кинетичне енергије има даље две и то спољашње и унутрашње.

Спољашња је онде, где деливи тела и сама тела прелазе путеве, који се виде и које можемо мерити. Ту имамо енергију у бачевога тела, енергију у планета, у гвожђем кола, у текућој води, у ветру.

Унутрашња кинетична енергија онде је, где се кретање делића не види. Ту је енергија у делићима разних тела као и у делићима етра, а која се јавља као топлота, светлост, хемијско сродство, електризам.

Топлота постаје кретањем које делића у телу које делића тела и етра међу њима; зрачна топлота долази од таласног кретања етрова, исто тако и светлост па и електризам, само су таласи дружчији и не таласају се једнако брзо.

И потенцијалне енергије има две врсте: једна је у тела, код којих видимо, како једно на спрам другог стоји: то је спољашња потенцијална енергија; а друга је у делићима, где не видимо, како стоје међу собом, то је унутрашња потенцијална енергија.

За спољашњу потенцијалну енергију били би примери: камен на кући, снег на брегу, вода где год у висини. За унутрашњу потенцијалну енергију имамо примера у статичном електрицитету, у магнетизму, у баруту, у динамиту, у бурином облаку.

Камен мјчоцомазања.

После онога набројаћемо неке енергије у обе наведене врсте:

У кинетичну енергију долази: енергија, која се добије, кад се креће какво тело и кретање ово можемо оком видети; ту је енергија од покретнога ваздуха или воде, од избачене кугле из пушке; енергија у шеталице, у точка, што се окреће; енергија таласнога кретања у опште а поимените енергија звучних таласа; даље имамо енергију, која се добије, кад се крећу делићи у тела и кретање ово не можемо да видимо а делићи могу бити или молекули или атоми; ту је енергија од кретања етера, од електричне струје; енергија од светлих и топлих зрака; енергија од кретања топлоте;

у потенцијалној енергији имамо: енергију видљивих маса, која се показује као тежа и гравитација; енергија у подигнутом терету или у води, што хоће да пада; енергија од еластичности, од стиснутога ваздушнога тела; енергија од кохезије, адхезије и агрегатнога стања; енергија

у атома, који су одељени а привлаче се; исто тако енергија одељених молекула; енергија у гориву; енергија у праскавим телима; енергија у магнетиног и електричнога напона, и т. д.

Нашли смо нетина неке енергије, али је то тако мало, да је то тек један део од многих. Шта више не да се ни права разлика повући између ове две врсте енергије. У неким приликама не знамо скоро рећи ни каква је енергија. Тако смо нашли, да је енергија у затворена ваздуха потенцијална и долази отуд, што се делићи ваздушни одбијају и што хоће да се разиђу. Ово и изгледа тако, но, ако узмемо по новој кинетичној теорији за ваздушна тела, да се делићи затвореног ваздуха непрестано крећу, мичу, гибају, па да притисак њихов долази од удараца ваздушних делића, онда то није потенцијална енергија по кинетична. Ова и других таких примера. Уз то једна врста енергије лако прелаз у другу, па чисто не осетимо; једна енергија у једној врсти прелаз и у другу у тој истој врсти. Енергије су врло нестале, само путују, скитају се.

Кад се добро промисли, све су енергије кинетичне енергије или бар прелазе свагда у таке.

Ено лопта на кући потенцијалне је енергије, а чим ли падати, таки је енергије кинетичке као и онда, кад се пење горе. Барут и динамит су потенцијално кинетични и зато баце куглу, имамо кинетичну енергију.

Нанџен сат у џепу, заметнуто перо — потенцијално је енергично, али та енергија прелази у кинетичну, чим сат почне ићи, јер крење точкове; навучен сат на зиду потенцијалне је енергије, јер терет је на некој висини; чим га пак крећемо, енергија је кинетична. Баш и сама шталица даје нам и једну и другу енергију: кад је шталица усправљена, кинетична јој је енергија највећа, јер јој је брзина највећа; што се шталица више диже, кинетична енергија опада, јер и брзина опада, а кад је шталица највише, нема кинетичне енергије, јер нема у шталице ни брзине, већу тим баш у овом највишем положају је потенцијална енергија највећа, јер је шталица највише над површином земљином; чим се шталица почне спуштати, добија све брзину, кинетична енергија расте по потенцијална опада, — и тако то бива непрестано, наизменце.

(Наставиће се).

Ст. Милованов.

КЊИЖЕВНОСТ.

СУВРЕМЕНА ПИТАЊА.

I.

ЗАДАТАК КЊИЖЕВНОГ ЛИСТА.

(Свршетак).

Свај први начин његовања укуса и цјесничкога смисла непосредан је тј је с тога и најусјешнији, али није једини. Први одјељак за цјесништво треба да попуњава и удубљава други одјељак за науку. Али не мислим, да ту треба да се читалац поучава свачему на свијету, јер би то био сувише опширан задатак за књижеван лист. Он се мора ограничити на оно што, којему је и намијењен. У другом одјељку дакле долазе чланци, који ће научне добитке у естетици, књижевности особито српској прерађивати за ширу публику. У том одјељку треба да се расправља и бистри о задатку цјесништва, о његову утјецају на човјека, о појединим врстама цјесништва, о правцима и струјама у књижевности, о појединим одјељцима, струјама, правцима, школама у српској књижевности, о српским цјесницима прећашњих времена и њиховим дјелима, о односају и паралелама српске књижевности према словенским и сусједним; ту би се могло згодно прићи и на одјеке и цјесничке словенских и страних књижевности, али тако, да имају ма какве везе са нашим приликама и нашом књижевношћу. Чланци треба да су написани лако и занимљиво, али опет

не покрпио и никада да не иду сувише у ситнице и појединости него да се држе неке опште.* Од велике знаменитости је и ово: чланци нека су свагда од *садашњег интереса* т. ј. нека се наговјешћују на оныке предстаке, које ће непосредно пробудити у читаоцу занимање. Шта вриједи, ако се лист шаблонски пуни мртвом масом, коју читалац не ће ни погледати? Сваки час се деси прилика, да се у јавности потегне неко књижевно питање, неко пјесничко дјело, прослава каког књижевника те о том донесу биљешке и дневни политички листови. Публика читајући те биљешке и нехотице се заинтересује за њихов предмет. Књижеван лист треба да је одмах ту при руци, да у згодном тренутку да читаоцима обавјештаја о том.

По потреби имао би мјеста у књижевном листу и одјељак за *вјештину*, у који би долазили реферати о позоришним представама, бесједама, концертима, ексикарским изложбама и другим сличним догађајима.

На крају би дошао још одјељак за *српску књижевност*. И овому дијелу требало би обратити особиту бригу, јер он треба да је не мање но више него потпуна слика онога, што бива у данашњој књижевности. Као што политичан лист треба да јави својим читачима што прије, што тачније, ако је могуће и што опширније о свем, што се збива у народу а тиче се политике и друштва — тако што треба књижеван лист, чим угледа свијет која књига, одмах да јави то својим читаоцима. У сваком броју треба да се објаве све књиге, које изађу те недјеље и то са библиографском тачношћу, да такав прилог може послужити као поуздана грађа за библиографију. Но лист не би вршио своју задаћу потпуно, кад би књиге само просто објављивао. Он треба да посредује између писаца (издавача) и публике будући интерес овијех према сваком дјелу од врије-

* Према том мртво, необрађено градиво, расправљање сувише специјалних питања и из књижевности а како ли из других наука са најобјешњем сваковјакијех научних питата за туђим дешишима, нешто мјеста у оваком листу. Ако су таке расправе добре, хвала Богу имамо двије Академије, ако нијесу зар да се „на мала врата“ увлаче у књижевност?

једности. То се чини *рефератима*, које не треба мијешати са оцјенама. Реферату (рецимо српски *приказ*) је задатак, да што прије, (чим дјело изађе) нђ оцијени вриједност књиге (то се и не може учинити за кратко вријеме) него да упозна читаоца са садржином и намјером јој тако да читалац зна с ким има посла. Приказивач само у оиће назначује, да ли дјело има вриједности или не, да би читалац знао, како да се влада према њему, хоће ли га читати или не. Уредник свакојако треба да има толико укуса и знања, да може на први поглед видјети шта дјело вриједи, како стоји оно према осталим дјелима те врсте, да ли је оно напредак или назадак. Ну лако се може ко преварити мишљењ, да је приказивање лак посао. У нашим листовима често те на жалост могу читати реферати — гомила ријечи, која би се могла изрећи о сваком дјелу, тако су без значаја. Све показује да приказивач тијех дјела или није ни читао или да о њима не умије рећи баш ништа паметно. Наравно да од такијех приказа ништа не дознаје човјек о дјелу и жали Бог оне хартије. Приказ нам мора дати јасну слику о дјелу, као што путни лист описује знаменост својега властника, да би га свако по опису познао. Језик је у приказу одмјерен, кратак али значајан.

Кад тако приказ заинтересује читаоце те они куне књигу, прочитају је и стеку њеки суд о њој, онда би, особито ако је ствар већа и занјетенија, јамачно жељели да чују, а и корист књижевности захтијева, да се зна шта мисле о њој струковни људи. То ће дознати из *оцјене* (критике). Оцјенити се не може ни која ствар а да се не прошкне у њену битност. Оцјена дакле треба да анализује садржину или резултате дјела, да све одмјери потанко и напокон на основу свега тога без дирања у личности, без разметања (као код нас што бива), стварно али одлучно да изрече свој суд о дјелу. И оцјене наше страдају од опширности, много ријечи и то стога што оцјењивачи прелазе често на предмете, који не стоје у довољној свези са задатком, или што оцјењивач нема никаква суда о својем задатку па хоће тај

недостатак да покрије лијепим ријечима. А шта то све вриједи? Ко има од тога користи? Добра оцјена доказујући неоснованост какијех судова показује и како треба да је, или гледа да добар суд подупре још какијем доказима. Тако радећи може она да баци са свијем нову свјетлост на дјело, да га допуни, да га боље утврди. Така критика би набрзо освојила књижевност, јер читалац већ по нагону осјећа и слуша правилно мишљење и темељито суђење. И онда биће се могли надати, да ће критика узети врховну управу књижевнога царства, гдје се сада размеће и башкари самозванац: књижарска спекулација.

Као што политичан лист има своје уводне чланке, у којима се баца поглед на суврмене политичке прилике, у којима се растркани догађаји доводе у узрочну свезу, осветљују се прошлошћу па се онда из њих изводи пошљедица за будућност — тако би и у одјељку за књижевност требало од времена на вријеме да се појављују чланци, у којима би се претресала дневна и суврмена књижевност. Ту би требало упознавати читаоце са новим књижевницима и њиховим дјелима, употребљавајући за то свагда згодну прилику. Ту би се расправљале све потребе књижевне, износиле би се мисли о напретку књижевности, оцјењивале би се струје, огранци, врсте суврмене књижевности.

Напоком требало би у овом одјељку да се одржава свестрана свеза са осталим листовима, часописима и књижевним друштвима, јављајући свагда о знаменитијим појавима у њима. Тако би се сачувала од забити свака боља приповијест или расправа, која се појави у стушцима политичких листова. С тога мјеста скретала би се пажња читаочева на све стране по српској књижевности те би се одржавало њеко јединство међу нашим листовима. Тијем би се и опет будио у читаоцу интерес према књижевности и упућивао би се укус његов к лијепоме, а то нетакосмо као највећи задатак књижевнога листа.

Нарочиту пажњу треба књижеван лист да поклони и облику и језику. У свијем чланцима треба да је стил гибак и углађен, језик правилан, реченица непогрешна. Требало би већ једном стати на главу оном злом обичају, да је нашим књижевницима језик и стил пошљедња ствар. Гријеши се о најобичнија граматична правила, синтакса се немилице обасипа ружним нијемштинама, кују се којекаке накараде. Књижеван лист треба високо да уздигне достојанство књижевнога језика. Да не пушта на своја њедра ни једнога чланка, којему језик није чист као суза и у облицима и у реченици. По каошто у одјељењу за књижевност треба да се појављују популарни чланци о књижевном језику, који свагда имају пред очима непосредне потребе. Вукова и Даничићева дјела су огромне ризнице несоцијењена блага, нема ко само да га у згодном облику растура. Тај недостатак треба да подмирује књижеван лист.

Све ово разлагање може се свести у кратко на ова практична правила: Уреднику је свеђиља корист књижевности, буђење интереса и његовање укуса у читаоцима. Ништа не може ући у лист, што је ма и равнодушно према овом а камо ли противно. Сваки редак треба да има своје оправдање и ништа да није сувишно. А све да се износи лијепим језиком и углађеним стилом.

— Ма Бог те видио, човече, камо ти луди, који ће обратити пажњу свакој ситници? А друго знаш, како су завезани шпагови наших издавача кад треба наградити књижевника, знаш добро да неће ништа да метну на коцку а овамо очекују свагда велику корист? На ко може утјецати на тако разноврсне укусе, ко ће одолети у борби за тако идеално начело са листовима, који само том укусу угађају? Камо ти толико спремних људи (баш да их и можеш наградити) да све ураде како треба? — Тако и још којешта друго може ме заштатити који обазрив читалац овијех редака.

На то му ја одговарам ово:

— Етика (не обазирући се на сваковрсност дјела људских), поставља идеална начела своја: врлине као узоре дјелима људским. Ко може све врлине у себи сје-

динити, да буде потпуно морални човјек? Ко им се може само и приближити? На инак и сама тежња, да се приближимо тијем идејалима, има вриједност у нашим очима. Ја сам се трудио да покажем идеја књижевнога листа. Кад неку ствар у *Новом Саду* на Стјепан дан 1891. човјек почне, треба да има сврху пред очима и да зна начин, како ће доћи до ње на ће посао много лакше одмицати. Треба тежити и овдје том идејалу а увјерен сам, да ће и та тежња имати вриједност у очима разумника.

Тих. Остојић.

КОВЧЕЖИЋ.

КЊИЖЕВНИ ПРИКАЗИ.

Босанска Вила. Будућа година као да ће бити необично живахна у књижевности. „Босанска Вила" у Сарајеву на почетку своје седме године полијеће новом снагом. У новину на претплату од 12. дец. 1891. год. јавља нам уредник Никола Т. Кашиковић, Сарајлија, да ће се останити учитељевања и да ће сву своју снагу узложити у уређивање „Б. В.", којој неће свијем српским листовима ријетка срећа у дио пасти, да има 1000 претплатника. Сјем тога лист ће излазити трипут у мјесецу (10., 20. и 30. дана) али цијена ће му остати стара (4 фор. год.) Све ове новине нас веселе, јер знамо, да „Б. В." лијепо и свјесно чини своју потешку дужност у Босни и Херцеговини, гдје се нашој народној просвјети баш не угађа много, па се тврдо удаљо, да ће у новим повољнијим приликама моћи то чинити још и боље, те ће се моћи од сад мјерити и садржина са добром волом и одушевљењем за народ. Препоручујући „Б. В." најтоплије напоминемо овом приликом нешто, по нашем мишљењу, веома приједно. „Б. В." је у крају нашега народа, гдје је традиционалнима књижевност још у најбољем јеку. „Б. В." је тој књижевности и до сад обраћала велику пажњу (то јој радо признајемо) али знаменитост ствари би захтијевала, да се тај посао предузме по неком смишљеном распореду. Уредник би могао веома лако организовати од учитеља и свештеника као неку дружину, која би у народу прибирала пјесме, приповиједети, пошјесне бајке, загонетке, обичаје, пословице, ријечи и све што овамо иде, а не само да чека, ако који случајно сам то учини. Такијем скупљачима требало би дати и упутство, како да се тај не баш лако посао ради како треба. Тако мислимо да би приједност „Б. В." веома скочила. — *t.* бројем је уредник потврдио своје обећање. Ту најсмо поуздана имена: Зхаја, Матавуља, Вл. М. Јовановића, Пуше, дон Ивана Стојановића (поздравље овом честитом Србину католику!). „Б. В." нам се овијем бројем приказује *у потпуном смислу као књижевни* лист. Нека и у будуће има назад само тај идеја пред очима. Морамо се одазвати овој биљешци о „Стражилову". Сувише је убразена она „дирљутост" ради тобожње неслоге у књижевности „браће Војноћана". Старина „Завора", на коју се „Б. В." позива, није баш јак правни основ његову живљењу. Зар „Б. В." не опажаше, да пресјека тога листа из године у годину долажаше у обратан односај са старином својом? Властитство Змајево нак бјеше само звучна ништета. А друго, зар је то несрећа, да једно коло књижевника, које се не слаже са правцем њекога листа (био он на чији), хоће другијем листом да оживотвори своје књижевне идејале? Зар то није баш срећа? Ето толикијех књижевности, које имају и но више књижевних листова него ми. Зато мислимо, да је „Б. В." у овој ствари мало истрчала. Више умјерености бисмо очекивали. Треба мало причекати па онда судити. Доста бјеше већ правних ријечи.

Т. О.

Нови Требевић. Велики српски илустровани календар у Босни и Херцеговини за годину пресупну 1892. која има 366 дана. Година прва. Уредио *Никола Т. Кашиковић, Сарајлија*. Издаље и штампа прве српске штампарије Ристе Ј. Савића у Сарајеву. — Прва тек година на већ тако богат, тако достојан сваке препоруке. Уредник „Босанске Виле" јесте вредан и подуставан човек, али да ће моћи прибрати толико правих књижевних снага наших те исклучити — нема те овамо ни онамо — него баш најбољи календар српски, каква још није била, то чисто човек не би вјеровао, да нема одаста пред собом ту красну књигу. Евала Кашиковићу! Био је то труд голем. Знамо ми то, шта значи задобити или што но рекли акварарати те чисто силом перо тутнути у руке старим нашим јунацима од мегдана, који се свога века наповједали на бе сад — са свијем је и право најпосле — ради мало и рахат да прођеже и мирно на прибрјика да мотре, шта ли ће и како ли ће „повајање". На такве је старе јуначине унос да нагрије Кашиковић те му календар украсише, доста већ именима, и само ли тек робом, што рекли трговци: прима. Уз те старе јуначине, уза Зхаја, уз Љубу Ненадовића, уз М. Ђ. Милићевића, ухватили се и ови не са свим већ стари, но тек инак постарији борци, као што је Никифор Дучић, др В. Бакић, др. Бачут, Стева Милованов,на од младог прирашћаја два по набор јунака: Вл. М. Јовановић и пресјанекак му Љуба и још неки, којима ће такођер моћи подићити српска књига, ако наставе радити тако полно и вредно, као до сад. Лијкови у „Новом Требевићу", и нови, који ће већања, и стари приказују заслужне Србе и од туђег света лице једно, које нам је мило, као да ју је српска мајка одојила. На су лијкови та смишљено распоређени, а исто тако и слике, којих је пуно а све саме слике, које годе Србинову оку. Једном ријечи, ко хоће лепих ствари да се нагледа и лепих ствари да се научи, нека набави тај календар. Штета је не имати га.

Г.

Алмасија. Приповетка из живота босанских бегова. Написао *Рисим-бег Кулиновић*. Београд. Штампано у штампарији „код просвете" 1892. — Ништа напредно, ништа особито, но инак се даје лепо дочитати до краја на уме

на неких местих баш и да заинтересује, ма да је приказивање нешто сувопарно, провинцално па богме и то не нешто. Једно је автобиографисања Хришћанске пленитељке мизохришћанског Турскињића, натпасеној душманима. Има да богме забављење дубина и тајних еластинака, на крунних окрајака, док најпосле не дође до двоје сватова, до два српска пара. Једно је натписна душанића и њен „шећер Јован“, у којем умишљамо и нешто најпот весничка, а друго је приповедачица и њен брат — но за чуде у њени мах и сви њене бабе, материне матере (стр. 1.) — који се после, са сним на крају приповетке, питкарун, да јој је „само добратим“. Ко је баш доколан те ну је до забаве, може ону приповетку прочитати, да се не каје. Ко пак тражи нешто и весничка дело те је рад тога да се наужива, тај ће та у „Ланасији“ заман тражити. Књиги је цена 60 пара динарских. **Г.**

Српске нар. пјесме слијепца Рада Ранајића, *прво издање, допуњено и са штампа нарочито Матици Српској.* — Нови Сад. Издање и штампа А. Најевића, пијеца 80 новчића. — У поњедње доба наше њих је приновио око скупљања српскијех умотворина. Ко не зна ништа друго писати, он куни умотворине — право ни крво, штампање или поштампање. Тако ти је данашња „Босанска Вила“ и бивша „Нова Зета“ упијех пуна умотворина. Скупљачи ова, а уредници примају — на прво лијепо. Признајем, да је лијепо и пажљиво купити ова народно благо, и не дати, да се други користе њиме, само ни жилет умотворине дјелас не вољу. Или су нарицаште старијех Вукопијех. Истраживачевијех, Красићевијех и т. д. или су новијечеће, јер их свакп скупљач гледи по своме калупу. То је, што умотворине нијсу данас као прије. Свакп скупљач мора бележити како чује из уста тумачевих и треба да сједи, да у своју збирку не пушта нарицаште ни пјесме, које су прије на је било штампане. Сад сво пред нама неке збирке младога скупљача г. Корџуната. Што мало проје рекох, то и за ову књигу вриједи. Г. Корџунаи је истина врједно бележако, али је сувише нарицаната пустио. Књига је лијепа издана, само скупа. Најприје је живописање Раде Ранајића, и г. Корџунаи је врло добро учинио, што ово није заборавио, као други скупљачи. Да није толико нарицаната у збирци Корџунатовој, била би књига до душе мања или јечица а и јевтинија' те би била двострука корист. Но при свем том препоручујемо ову збирку српском читалачком свету. **— Ь.**

Народна. Лист за родитеље. Година I. Број 1. Уредник *К. Истровић*, начар министарства народне привреде. Уредавачки одбор: Н. Р. Новопаћ, К. Истровић, Ъ. Г. Којић и Јов. Н. Јовановић. — Тај лист, који је од ове године новчи излазити у Београду, „има да напреди два задатка: прво је, да обавља родитеље с дјелом т. ј. за ни обрати њихову пажњу на нечување своје дечце; друго је, да дозове у њихо тешњу везу кућу са школом“. У тој једној намери доноси први број „Народне“ једни чланак из ваинчког васпитања — „Да ли треба покајати дечу“ — једни из интелектуалног васпитања — „Прва утисци дечији“ — из онда има под рубриком „Кућа и школа“ па ево једно, у којем се препоручује, да се дечца ни у прво не забава не остане само себи но да увек неко буде уз њих, да води надзор и да их упућује на добро. Писмо се то завршује напоменом, да „од родитељске дужности за нарен сна српска подмлатка“. Биће сваканко од кадаих *ер* *мисли* те дужности. Дошли за тим над рубриком „Опште науке“ „нешто о предохрани против дифтерије“ од дра Е. М. па онда има доста бележака, нешто за оне, којима је „Народна“ намењена, за родитеље, а нешто и за оне, којима није намењена, за дечу. „Народна“ ће излазити двапред месечно а годишња ће јој цена бити за ове ове 3 форинта. **Г.**

Књиге „Матице Хрватске.“ Мора човјеку пуцати срце у грудима, кад види ову красну гомилицу књига, која лијепо показује шта може учинити пола и складно удружен рад. Управо не зато што их види, него што му се само од себе намеће да пореди с тијем рад наше Матице. У нас има и средстава и јамчево би било и свега доста, па гдје зайиње? Појава књига „Матице Хрватске“ сваке године треба да нас жалце, да испитамо узроке неплодности наше Матице, да загледамо у кошницу, нема ли можда сувише трутова, или каке туђине разноске међ, или је од чега год обољела, па да ес тому за времена лијека нађе. Уздаух је наше њечито оружање, сокољење и завоваганье — рад и бјобује а ријечи су ријечи.

1.) *Нови Летопис*, Slike iz Bosne, свезак 135—136 „Zabavne knjižnice“ М. Хрн Шикуда да се макнемо од слика! Зашто нашн приповједачи не пусте мало дубље жиле својега умотвора у живот, не заснују га на широј основи, не предузму наше страживости, који је потребни сваком уједитнику на би ее те слике нашда неђ једном развиле у повеле и романе. Као „slike“ могу задовољити. Писац их је заграбио из исјечака новина, из живота босанских мухамедоваца. Као што је тај живот прије краткога времена показао у народном цјесништву њеки напредни органи наших умотворина, тако нема сумње, да тај особени тип српскога живота са својим на пола еловенским на пола турским особинама, са својим посве самосвојим и јасно обиљеженим цртама и нијансама, са својим и аристократски поносетим и племенски лукавим карактерима и разграната односајима, има будућности у нашој српској појезији. У многима од њихех слика опажа се покушана тенденција, да се разноврсна браћа у Босни измире међу собом, али се у том без оправдања много пошље на католичанство и хрватство (зар у Босни ?). Шта наше хрватски шовинизам допире и до Скадра и Бара: Prenda se Gjot kako rodjeni Hrvatin odjedne „Hrvatom“ i katolikom, kako većinom stanovnici u Albaniji u gradi Bara i okolini (стр. 51.). Ово само за примјер без коментара. Поред занимљива причања приватно дира Србина читаоца једар, красан језик, који је тек но гдје гдје прошаран хрватским (загребачким) цвијећем. Тако и. пр. velika ješista, providjena lakim jasmucima, од Павл 3. над. ј. Пану (ој. Павлу), грацем (ој. грофицем), нешто ниже; ornarić providjen staklom; premda bezjelo (! zdhlte nun?). Selim zgn medju bogatije age; pred vezirski konak postavilo (!) kavaze; a po neklebinim dijelilo djeci halvu; a dorat stiže do mete, gdje ga sustavilo, cohan i čelebom pokrilo (ово су за српско ухо страховите конструкције); у perf. се без оправдања изостаиља помоћни глагол; у придеву прошлог, врем. глагола V. врсте сложњу се помоћна два елемента, али не свагда: ardes zaimao i klasio; na zimi (ој. само) и т. д. — Одузет ће ово, могу се ове „Slike iz Bosne“ препоручити на читање а можемо се и научити на негативном примјеру, како треба ширити српску књигу у Босни и њеном књижевношћу. **Т. О.**

Међу књигама „Matice Hrvatske“ за годину 1891. јесу и „Crte o magnetizmu i elektricitetu“, написао Отон Кучера. Ове „Црте“ су довста научна књига, јер су написане са свим лаким слогом и разумљиво, популарно. Писац није смео много теоретисати, јер је писао за широ публику, отуд и није књига о магнетизму и о електрицитету потпуна, али он и није хтео све да напише и онако обради, како данас стоји са свим важним природним сила ма; писао нам је више тек „црте“ о њима, али се те црте читати могу а разумети их може сваки, који је само дјеце што учио у школама о магнетизму и о електрицитету. У књизи је наведена укратко историја о развитку ових наука и обрађени сви материјал, што се управо учи у нижим разредима средњих школа по опширније и за то је заслужен лепим слогом и редом. — Уверени смо, да ће се читаоци наслађивати резултатима, до којих је дошла наука о магнетизму и о електрицитету и да ће, прочитавши ову књигу, лако и сами помислити на ово, што већ рекоше неки, а то је, да је данашње доба доба електрицитета. Радујемо се, што писац није ове техничке изразе преузео на српски или хрватски језик, те да је тиме чи нио услугу у појмовима. Језик је леп, чист; разуме се, да има доста хрватизама као и чешћизе, а ово би се могло лако поправити. Писац се држи етимологије а грех не би никаква био, да је писао фонетички, као што то раде Срби. Нечина тешко је доказивати, које је боље у опште али за српски или хрватски језик, држимо, боље је писати фонетички. У осталом фонетички правопис увео је код Срба Вук и Даничић а год. 1889. заиграчала је кр. нем. клада у Загребу, да га уведе и у школске књиге у Хрватској. — Свакс у „Цртама“ леп су и чисте и има их 196. — Препоручити смемо сваком ову књигу за читање. **С. М.**

О осталим књигама „Матице Хрватске“ за годину 1891. донећемо приказ у идућем броју.

КЊИЖЕВНЕ БЕЛЕШКЕ.

— *Димитрије Руварац* јавља, да му је епископ пакрачки *Мирон Николић* поверио да изда *крилске беседе* покојнога **Никанора Грујића**. Књига, у којој ће бити тридесет и три беседе, што их је сам Никанор одабрао и за штампу спремио, изаћиће око петнаест штампаних табака а цена ће јој бити за претплатнике 1 фор. а. в. Чист приход те књиге намењен је фонду свештеничких удовица и сирочади епархије пакрачке. Рок претплати је до Благовести ове године а онда ће бити и књига готова. Новце шаља слати Димитрију Руварцу, пароху, у Земуну.

— У првом овогодишњем броју нашега листа почели смо доносити роман недавно преминулог, славног руског песника **И. А. Гончарова** под натписом *Обрвина љубав*, у преводу Миливоја Максимовића. Многоме између наших читалаца увео је сигурно у очи поређени пут, којим се дело руског класика износи пред српску публику — а на њега превод на француској преради. Сматрамо за своју дужност, обавестити наше читаоце, шта нас је руководило, да баш на тај начин донесемо тај најузвишенији и најзнатнији роман руског великана у нашем листу. Пре свега ваљ тре ба и последњи роман Гончарова у свом оригиналном виду је веома велик, управо огроман — тако да га „Отаџбина“ и са обзиром на простор свог једног годишта, и с обзиром на разне слојеве друштва, у које оно треба да тражи себи приступа — није могло у свој својој целости донети. Гончаров је у руској литератури незнатна првога реда; но поред те своје величине, поред преокслених вештачких правила, имао је он у своме раду таких оригинал них особина, с којима се веома често но најобразованији читалац не може у први мах да помири. Српској су пу блици позната два ранија његова романа: „Обыкновенная исторія“ (у српском преводу „Један обичан догађај“) и „Обломовъ“ (у преводу М. Ђ. Гавриловића, штампао у „Срп ским Новинама“). Овде смо већ могли видети, како Гон чаров поједине сцене и ситуације тако неприлагље, толико одуговлачи, да фигуре престају бити живе, са истине сли сане појединце фигуре, но су пре од аутора измишљена лица, помоћу којих сам писац на широко и на дугачко разлаже своје мисли о овој или овој прилици на друштве ном животу. Није нашла на потребне сконишти, да поред те једне, по нашем мишљењу, мане, Гончаров у свој својој појединој делатности раси лако таким ауторским временима и премудростима, да ће ме лепо с нама правом сваћа блистати у историји руске литературе, на поредо са три му друга, три пера ученика Пушкинова и Гоголева: с Тургењевим, Достојевским и грофом Толсто јем. Горе речене особине талента песникова навеле су и француског преводиоца Готиља, да преписању Гончаровљевог романа приступи с неком извесном опрезом и одабере из дела само заиста високе, и заиста песничке и појединце ствари. Кад дакле француска литература, с којом се српска скоро не ће моћи ни мерити, може да приступе на овакав превод и овакви набор сматра за до бит — на српској, још младој литератури истим начином, преведени роман не ће бити на одмет. Што се тиче саме техничке француске прераде, примећујемо, да Емилен Готи, није својим речима у кратко и сухопарно исприповедао Гон чаровљев роман, но да је он све, што је у истину велико и високо појединце у оригиналу, у целини задржао и сваком могућом прилином *нратко Гончарова да прикаже*. Само неке и неке ствари изостављао је Готи, и причао својим збијеним начином. Српски пак преводилац, држећи се распореда француске прераде, *као је у исти мах и руски оригинал пред собом, и преводио је некеледно с руског оригинала све оне одељке партије, које је и Готи у целости узео у своје издање*. Тако дакле сва она места, код којих би се без сумње читалац заустављао и са духовним ужи вањем их читао, да је роман добио у целости — очувана су и у нашем издању у целини, и превођења су са ориги нала (издање Глазунова, Спб., 1886—1887). У осталом поред нашег личног нахођења и поред напомене француског преводиоца, да овакви начини преношења говори и сам Гончаров у својој критичкој расправи „Боље икад него никад“, где критичким путем расправља о својим делима. Ту нам сам аутор прича, како се грађење и спајање овог трећег и последњег романа његова отезало врло дуго, све од 1849—1869, те је дело с почетка, док песник није изгазило дубље у ствар, према самом карактеру Гон чарова као писца, писано споро, на махове, без ентузије ма и без јасна и одређена плана. Тако Гончаров и сам на зива сувишним овај део свога романа, где се описује Бје ловодова, петроградски живот Рајецког и т. д. јер не стоји ни у најтешњој органичкој вези са самим романом. Тај је део у француском и у нашем издању са свим отпао. Но што је овде у питању не само преношење целог једног дела, него нас ова ствар наводи на размишљање, како би се у

опште знаменита а велика дела на светске књижевности могла пренети у нашу књижевност већ и сад, кад расположемо малим, и моралним и материјалним средствима, ми смо се при овој ствари можда мало и дуже задржали, и на крају сматрамо да не ће сувишно бити да наведемо још једно веома поуздано сведочанство, које би могло оправдати овако сколастичну начини пресађивања неких и неких дела светске литературе у нашу. То је сведочанство — један Тургењева о Гончаровљеву роману, још из онога времена, кад је дело већ изашло на свет. Уметник са тако осетљивим поетичким чулом, као што беше И. С. Тургењев, није могао а да не осети поред високих поетичких достојања овога романа Гончаровљева и неке сувишности и вештачке недостатке у њему. Дотичући се у своме писму од 20. фебруара 1869. к Л. Н. Толстоом трећег романа Гончаровљева — „Обрыва“ (у нас „Бијерина љубав“) вели Тургењев: „Други део „Обрыва“ је, наравно, бољи од првог, *али ми смо већ некако навикли одуговлачења!*“ Наводећи се задржавамо да у целини сасвим смо суд Тургењева о овом роману, у колико би сваки био у праву прокорити нас са нестрпљивости, да о тако великом песнику, какав беше Гончаров, споменувамо мане и недостатке, пре него што смо уносили читаоце са његовим врлинама, којих је преплна његова опширна песнаучка делатност, јер он је био и остаје поред Пушкина, Гоголя, Тургењева, Достојевског и гр. Л. Н. Толстоја, величина прворазредна у историји руске књижевности. — Оволико сматрамо за нужно навести у оправдање овакве начина превођења Гончаровљева chef d' oeuvre-а, а на другу прилику остављамо, да ма и у најкраћим потезима упознамо наше читаоце са друштвено-историјским значењем појединих типова и карактера на овога, и на осталих романа Гончаровљевих.

ПРОСВЕТНИ ГЛАСНИК.

Светосавска прослава у Н. Саду беше сјајна и достојна великога Немањића. После свечане службе освештала се водица у гимназији; после које је проф. *Т. Остојић* наговорио беседу све садржине: св. Сава је у том велик, што је постојано тежио, да приближи свој народ грчко-хришћанском просветном идеалу свога доба. Постулат његова рада је за нас да то исто чинимо у данашњем добу т. ј. да се приближимо просветном идеалу нашега доба. Тај идеал није само знање и умење него најглавније образовање воље, коју треба свесрдан интерес да покреће на рад али такав рад, који стоји у складу са моралним идејама. После ове беседе говорио је један ученик VIII. разреда о животу и раду св. Саве. — После подне беше свечана седница у „Матици“, на којој је учињен помен *Новице Радовићу* и *Фрањи Миклошићу*; приноше др. *Милан Савић* одвеч у кратко и врло афористички али доста згодно а другом проф. *А. Сандић*. Никако не одобравамо да се свечана беседа изнервирује у „Матици“, нарочито кад је рад тако обилат, разноврстан и тежак по садржини као Миклошићев. Тим се може протумачити незакругленост беседе, многе недоказане и смеле поставке (н. пр. да Моравиенза Serbica имају *на гледеће* листина) и што је врло поврпно обележен рад Миклошићев а много је говорено о стварима, које не иду овамо. — У вече је била XIX. гимназијска беседа. Успех је потпуно одговарао великом труду, који уложише предне гимназисте, и леном гласу, који ужива српска гимназија.

СМЕСИЦЕ.

Камен миропомазања у храму гроба Господњег у Јерусалиму, који данас у сваки приказујемо читаоцима „Стражилова“, стоји одмах при уласку у цркву с јужних врата. То је мраморна плоча, на којој су Јосиф и Никодим ритно тело Христово, по што га с крста скидоше, светим миром помазали, плаштаницом обавили па га онда у гроб положили. Плоча је широка један а дугачка три аршина а окољена је финим мрамором. У дну и у врху стоје по три чирака са свећама од четрдесет до педесет окâ а пружена је и гвоздена шипка, на којој је поређано осам особитих кандила, која непрестано горе. Према плочи на зиду има један рад икона о чудотворним делима Спасителевим а један опет ред о страдању његову: под тим иконама је зид застрт црном кадифом.

ПОПРАВКА.

Будући да нисам не могао сам поправљати, поткрадоше се неколике грешке у чланку „Задатак књижевног листа“ у 1. бр. „Стражилова“, које треба овако поправити:

стр.	ред	од горе:		треба:	
„	„	13	„ доле:	цео,	цио.
„	„	3	„ „	занео,	занио.
„	„	2	„ „	стељу	стијељу.
„	126	4	„ горе:	свијетку	свијећку.
„	„	18	„ доле	беше	бјеше.
„	„	6	„ „	свјетла	свијетла.
„	13а	14	„ горе	натера	натјера.
„	„	6	„ доле	несвиштво	нјесвиштво.
„	„	12	„ горе	другим	другијем.
„	„	5	„ доле	вјечита	вјечнта.

УРЕДНИКОВЕ ПОРУКЕ.

Г. г. претплатницима. Рекламације нала управљати на администрацију мога листа, коју води књижара Луке Јоцића. На исту адресу нала слати и претплату, а не мени, јер о томе ја не водим бригу.

САДРЖАЈ: Несвиштво: На Плитвицама. На дан рођења. Ти, Боже, не спаваш! Бијерина љубав. — Поука: У Латинима. Енергија. — Књижевност: Сувременска питања. — Конгресић: Књижевни прикази. — Књижевне белешке. — Просветни гласник. — Смесице. — Поправка. — Уредничке поруке.

„СТРАЖИЛОВО“ излази сваке недеље на читавом табаку. Цена му је 5 фор. а. вр. на целу годину, 2 ф. 50 н. од по год., 1 ф. 25 н. на четврт год. — За Србију и Црну Гору 12 динара на годину. — Рукописа се шаљу уредништву претплата књижари Луке Јоцића у Нови Сад. — За Србију прима претплату књижара В. Валожића у Београду.

Издаје књижара Луке Јоцића. Штампарија дра Павловића и Јоцића у Новом Саду.

СТРАЖИЛОВО

ВЛАСНИК И УРЕДНИК ЈОВАН ГРЧИЋ.

БРОЈ 4. У НОВОМ САДУ, 26. ЈАНУАРА 1892. ГОД. V.

ПЕСНИШТВО.

СТАРИ ДВОРИ.

Тихо пада рујно вече, за гору се сунце скрива,
Магла слеће у дубраве, нигде чути гласа жива.

Само ветрић благи леће са далеких тавних гора
И сањиво љуља цвеће градинама сјајних двора.

Али на што убав цветак, где суморни покој влада,
Где умиру људски гласи у пучини тајних јада?

Јер кад бледи сутон пане, стоји тамо једна жена
Распуштене, вране косе, у црнину увијена.

Већ три ноћи нема санка, већ три ноћи жељно чека,
Хоће ли јој гласи доћи са бојишта, из далека.

На јој слутња душу кида, она сузним оком гледа,
Где се светлост дневна губи и пламено сунце седа.

Ал када се поље прели нежним сјајем луне бледе,
Сакрада је санак благи и суморне очи сведе.

На у сању виде поље и над пољем небо плаво
И румено, сиње море узбуркано и крваво.

А пучином коњиц плива и јуначка мртва глава,
Поломљена копља бојна, бледа лица и крвава.

И познато виде лице међ жртвама бурног дана,
Крв румену где се пуши из дубоких, љутих рана.

Ветрић лаки русе косе по бледом му челу вије
А у грудих мушко срце полако и тихо бије.

Виде оно где се гаси, у даљину како блуди,
Дубок уздах где се нави из рањених, ломних груди.

Да л молитва беше оно анђелима, Богу, рају,
Или поздрав жени бледој, изгубљеном заручају?

Ко ће знати?.. Минуло је много дана од то доба,
Рушили се стари двори, нишао се гроб до гроба.

Где је живот некад буј'о, нарасла је дивља трава,
Што мотиле старе крије и прошлост нам затрпава.

Но, кад пане поноћ тавна, виђали су тамо људи
Мрачну сенку где се јавља, урвинама како блуди.

Често стане поврх гроба и ту горке сузе лије
На се дуго Богу моли и опет се у ноћ скрије....

Ленски.

ТИ, БОЖЕ, НЕ СПАВАШ!

Приповетка **Панте Поповића.**

(Свршетак).

IV.

Отац момков бегао је правце дому своме. Кола су лупала да ти уши заглухну, а из те лупе чуо се тужан глас: немој ме, отац, убити! Ошинуо је коње да боље трче, хтео је да од тог гласа побегне, али што су боље коњи трчали, то је све већма тај глас викао: немој ме, отац, убити!

Онда је сам себи рекао: „А што ја бежим?“

Зауставио је коње и пошао лагано, али онда му је опет лагано син сав крвав пришао и лагано запитао га: „Отац, што си ме убио?“

Он је по том опет ошинуо коње и јурио колико су ови могли, па их је опет на један пут зауставио и рекао: „А што ја бежим? На куд бежим? Што се кући журим, шта ћу тамо? Тамо ће ме наћи. Да бежим на другу страну? Од свог дела не побегох. А што ја то, јадан, учиних? Шта ми је дете криво? Не ће да узме коју ја хоћу, па нек узме, коју он хоће, он ће с њоме живети. А јесам ли баш ја хтео да он другу узме? Та, мајка му је то хтела. Да, да, мајка, мајка, та та ме је куга на зло и навела, она ме је с дететом омразила. Ој мој сине, ој несрећно дете моје!

У том је и кући стигао.

Жена га је на капији дочекала, а кад је видела, да сам долази, љутито је запитала:

— Шта је?

— Свршено је.

— Венчао се?

— Убио сам га.

— На то је и заслужио.

— А шта сам ја заслужио? Вешала, је ли?

— На шта ти ја могу? Ко ти је крив?

— Ко ми је крив? Стани, сад ћеш видети, ко је.

Скочи с кола, па ухвати жену, обори је на земљу па је стане чизмама газити, да је стењала као под сувачиним каменом, и би је премлатио, да се свет на вику и псовку не искупи и оте је из руку побеснела отца.

— Баците је на сокак и нека ми никад више пред очи не изађе. Опчинила ме је вештица. Доказала ми је, да он није мој син, укаљала је ону честиту душу у гробу, али бадава сви њини докази, кад ми срце друкчије казује. Ово ми каже, да је он мој син. И ја — ја — ја сам убио своје рођено дете. О Боже, уби ме громом из ведра неба. Но не, немој, нисам достојан да ме твој гром убије, сам ћу се својом руком убити, сад ћу, одмах ћу се убити!“

Извади нож па га потеже себи у прси, но у тај мах онази крв синовљу на себи.

„Не, не смем мешати невину с погаром крвљу, — обесићу се; али ни ужета нисам заслужио, што да уже кољам? Сам ћу се својом руком удавити.“

И ухвати сам себе за гушу но људи му не дадоше да се угуши.

— Не дајте — имате право. Не треба још. Сад још не треба. Брже сазовите сву родбину моју. Нека се свако у црно обуче, ево, на, идите купите црне чохе, покрите на све коње у колих црне абајлије, доведите банду ватрогасну. Србин не прати мртваца бандом, али кад му не свирахуза сватови, нек му свирају за сандуком. Свирала им сва у црно завите. Сви се оцрните, а мене оставите какав сам, та ја сам црн, црњи не могу бити.

Учинише као што је наредио. Искупише се шесторо кола родбине и одоше црни сватови. Свет се слегао да види чудо не виђено. Кроз два су места пролазили. Стоје људи на сокаку па се крсте, не виде мртваца а спровод мртвачки. Љубопитљиве жене натераше нестрпљиву децу да коње појашу па да трче за кола и питају шта је. Стигоше их далеко од села, у које су пошли, па их зауставише.

— Добро је, што сте нас стигли! вели им уплакан отац; у газдачких сватових треба да има и коњаника, а ја сам газда, жалосна ми газдашага мога, коме ћу га

ставити тужан?! Ево овога црнога покро-
, тамо ћу купити други, па покрите
бајније коњаницима, то нек им остане за
помен, кад су мртвацу у сватове пили.

Покрпише им абајније и одлетеше сви
— село.

Пред сеоском црквом се зауставише.
а портанских вратих стоји свештеник,
еди кола и друштво па не зна шта ће
мисли.

— Где је мој син? пита отац а дрхће
о пламен у свеће кад догорева.

— Доцкан питаш, одъуде, за сина.

— Је ли већ сахрањен?

— Није.

— Да шта је?

— Ништа.

— Опростите, смилујте се, оче, на
срећу моју, где је дете моје?

— Где је момак? Уз девојку.

— Шта наопако, и она је умрла? Је
ли сахрањени?

— Не — венчани су.

— Венчани! Бог из вас проговорио,
ме! О велик ли си, о благ ли си, Боже
заваоте! На где су сватови?

Отишли су другим путем као оно кра-
еви божићни, да се с тобом не сукобе.
обри отац небесни сачувао је сина од
ог она земаљског. Нешто си га мало по-
ем окрзнуо, он је од страха а не од
дарца твога пао.

— Седај на кола, анђелу божји, који
и таке лепе казујеш гласе на хајде с
ама да благословиш и измиру неваљалог
на са честитим сином. Хајде, свега ћу те
у свилу обући, а светој цркви твојој по-
клонићу златне венце, да од сад са златом
венчаван злато једно за друго.

Пристанем. Седнем на свекрова кола
па се пожуримо за сватови, но стигнемо
их тек близу салаша девојачког. Поплашили
ли се да није то потера за њима и бегали
су што су боље могли, и тек кад су ви-
дели свештеника, који је устао био у ко-
лих и махао им да стану, зауставили су се.

Што се тада десило, то се само могло
видети а ни казати ни описати. Отац од
радости скаче као изван себе, па љуби
сина, љуби снаху, љуби пријатеља, љуби
кума и старог свата, љуби гајдана и гајде,
љуби коње и кола сватовска. Свештеник
је измиру благословио а Бог је све опро-
стио.

— Сада ћемо сви ћувегијиној кући!
повиче свекар; сви, колико нас има, не на
салаш него у варош, нек нас варош види,
има шта и видети. Једна кола нека одмах
иду по прију и сву чељад пријатељеву.
Сви треба заједно да се радујемо и ве-
селимо.

— Немој, пријатељу, не могу ни ја а
нећ ће ни моји, није обичај у нас да девој-
чина родбина иде јој у сватове, рече отац
девојчин.

— Јесте да није обичај да отац иде
у кћерине сватове, али зар је ово што
обично? додао је свекар и отац девојчин
није имао куда.

Ењеђебуле запеваше сватовца а ватро-
гасци засвираше весео марш. Све је весе-
ло па и коњи од радости скачу у прошнице.

— Пријало ће скидајте, повиче свекар.
Таких чудних сватова још није било на
тако чудно нека и изгледају.

Стигли су брзо у варош и кроз сву
су се пропратили. Нека сви виде и при-
поведају, какви су били сватови у сина
Лаје Борђошког.

Кад су сватови стигли момковој кући,
свекар је скинуо снаху с кола кумовских,
узео је у наручја па пошао по читавој
широкој авлији својој и рекао јој:

— Ево, снахо, ево, ћерко, погледај свуда
по авлији, све што ту видиш, све је то
твоје, само ћеш ти у томе домаћица бити,
па и салаш је твој и све је твоје па нека
се она моја некада, другу не ћу у кућу
доводити. Не ћете ви, децо, никад више
мађије имати!

По томе се развело широко коло. У
коло се ухватио и отац момков и отац
девојачки, један до другога, као некада кад
су момци били, а међу њима играла је
мати девојачка.

— Ај сада да је ту и мати момачка,
да се до пријатеља ухвати! уздахнуо је
свекар, а горка суза скотрљала му се низ
зажарене образе.

И свештеник је ушао у коло, па кад
је видео пријатеље једног до другога и
кад је видео како игра у њезу обучена

млада уз момкову сестру у цркви, рекао је:

— Како је близу једно до другога мржња и љубав, како је близу радост код жалости. Ко је као Бог, ко је још кадар тако удесити? Ко мора да спава, тај то заиста није кадар. Па, кад ти, добри Боже, никад не спаваш, старај се, молим ти се, и у дану и у ноћи, за мене и за све, који сваком добра желе!

ВЈЕРИНА ЉУБАВ.

РОМАН И. А. Гончарова

ПО ФРАНЦУСКОЈ ПРЕРАДИ ЕЖЕНА Готи ПРЕВЕО *Миливој Максимовић.*

ПРВИ ДЕО.

IV.

После неколико дана живљења у Малиновци већ се није могао Рајски отети утисцима, које је чинила на њега природа, што га окружаваше, људи, њихови разговори и на поселетку цео склад и начин тога живота. На сваком кораку осећао се у несугласности са оним, што га окружаваше, али за сад му та несугласност још не беше на терет него се сиђоходљиво смењени се подавао тишини и простоти тога живота, као што се, лежући спавати, подавао деспотизму своје бабушке и тонуо у меке дуње и јастуке.

У опште могао је лепо да сноси тај живот: овде нико не показиваше жеље, да хоће, да се покаже нечим другим, бољим, вишим, паметнијим, нравственијим; а међу тим у ствари баш то беше на њима више, боље и нравственије, него што се чинило, а мало да не и паметније. Татјана Марковна беше, као и свагда, радена, волела је да заповеда, наређује, ради. Она је него тако, као и пре, ињоровала живот ван своје куће, свога врта, имања и на поселетку ван вароши. Ту је за њу крај света. Она говори језиком традиција, сипа као из рукава пословице, сентенције старинске мудрости, прекире се ради њих са Рајским. Цео спољашњи вид живота иде код ње по неким утврђеним правилима. Но кад је Рајски проучио пажљивије, увидео је, да је у таким случајевима, који се њој дали свести на готова правила, ненадно избила код Татјане Марковне њена сопствена снага и онда би поступала по рођеној умешаности. Кроз застареду и врло проблематичну традиционалну мудрост избила би жива струја здрава и практична смисла, сопствених идеја, погледа и појмова. Само што би у том случају, где је морала да мети на кошку своју рођену снагу, осећала неку малу бојазан и трудила се да свој рад поткрепи каквим било примером из прошлости.

Из свога искуства и посматрања извела је наметан закључак, да је сваком појединцу у животу дат одређен пут, по којем може и мора достићи неки положај или корист, и да је сваком дата могућност, да постане — релативно — знатан и богат. Ко пропусти преме и згодан тренутак, пренебрегло је средства, дата му судбином, те има само себе да криви.

Рајски се зачудио, кад је видео да се његова бабушка исто тако лепо слаже са новим идејама, као и са старим, и да уделава тако лепо свој живот, да је сваки дан сличан цвету, од кога она за сутра очекује плод.

Са бабушке преће очима на Марту и гледаше је са нежношћу.

„На шта?" размишљаше. „Кад бих поверовао у бабушкину судбину: овде се сваћем верује, — па да савијем главу под јарам овога скромнога живота и постанем јунак тиха романа? Судбина ће послати и мени мој део, напредак, срећу. Да ли да се женим?...

— Мартице, рече јој једнога дана, хајде са мном у шетњу, да ми покажеш твоју и Вјерину собу. Ја их још нисам видео.

Ништа јој не би могло бити милије од тога. Весело потрча напред, отварајући му врата, показујући му сваку ситницу, кретајући, скачући и певајући.

— А сад хајде да видимо Вјерину собу! рече Рајски.

Рајски беше већ наслико у мислима ту собу, али сасма друкчије него што је Мартина.

Радознало прекорачи праг, погледа по соби и — преварио се у очекивању; у соби не беше

ничега осим кревета са завесом, танким цицаним покривачем и јастуком, за тим дивана, пред којим стојаше округао сто, још један сто за писање поред прозора, једно омање старинско огледало и орман за хаљине. То беше све. Не беше ту ни слика, ни књига, нити икаквих ситница, по којима можеш упознати укус и наклоности господарице.

— На где су њезине ствари? упита Рајски.

— Она нема ничега.

— Како ничега? Да где јој је дивит, пера, папири?...

— То је све у столу — а кључ је у ње.

Рајски пређе прво једном а за тим другом прозору. С прозора се откриваше изглед на поља и село с једне, а на попор и нови дворац с друге стране.

— Хајдемоте, браћа, одавде: овде је као у пустињи; ја не знам, како се не боји сама овде; ја бих умрла од страха... А онда, она и не воли, кад јој се долази у собу.

Враћајући се из старе куће ударише преко другог дворишта, где беху станови за домаћу чељад. На једаред зачуше запомагање и опазише Маришу, где јури преко дворишта. За њом излети из куће колац, очевидно њој намењен, али она вешто измаче те је не погоди. Запомагаше из свега гла. Коса јој беше рашчешљана, а у руци је држала чешаљ.

— Шта је то? викну на њу Рајски, кад се створила поред њих.

— Јао, господине! рече плачући и показа врата, одакуд је истрчала. Јао! господиће! тако се не може живети!

На један пут, угледавши, како на њу вире лица слугу и слушкиња из кухиње, насмеја се кроз сузе и показа ред белих, светлих зуба, а за тим опет брзо замену смех плачевним изразом лица.

— Идем да кажем госпођи: он ће ме убити! повика и отрчи у кућу.

— Шта значи то? запита Рајски служивчад.

Јегор искези само зубе, а и у неких жена беше смех на лицу, остали само спустили главе на њуте. Из куће се чуло јадиковање Маришино, непрекидано укорима Татјане Марковне.

Рајски уђе к њима у собу.

— Ето ти, види, како ју је њен муж уделио! обрати се бабушка к Рајском. А заслужила је неваљалица, заслужила је.

— За бадава, госпођо, за бадава! Не знам ни сама, шта је увртно себи у главу, нас проклети! Била сам у шикари, да наломим ситних дрва, тамо сам се нашла са грофовским баштованом, који се понудио, да ми помогне, а Савељ већ мисли, да је ту било...

— Лажеш, невалалице! рече Берешкова, више те за бадава напао, имао је за цело узрока.

— Да Бог да скапала одмах на овом...

— Немој ми се клети! Прошле недеље си се некала да идеш на вечерње, а видели су те у селу са фељчером.

— Нисам ја то била, госпођо, да бог да не доживила сутрашњег дана!...

— Јаков те је видео, а он не лаже никад!

— Нисам ја била, госпођо, то. Мора да је ђаво узео на се мој лик...

— Одлази ми с очију! Пошљите по Савелија! завршни Татјана.

Савељ уђе са спуштеним очима и застаде непомичан у једном углу.

— Кад ћеш се ти један пут опаметити, Савељу? поче га Татјана саветовати. — Несрећа је за час ту! Једнога дана ћеш је незгодно дохватити, па ће остати мртва. А користи ти не ће бити никакве!

— Често нек псећи и скапа! мрачно проговори Савељ, гледајући у земљу. Чело му се намрштило, а образи побледели.

— Добро, ради шта хоћеш, али ја те не ћу држати, не ћу да ми се у кући догоди криминалан преступ. Зар ти нисам доста говорила, да је не узимаш? Ал ти све о својој глави — на сад ето ти!

— Та оно јест, да је тако... рече он тихо, погнувши главу.

— Ово нека је последњи пут! рече Татјана. Ако се још који пут догоди, ја ћу је послати у Новоселово.

— Па шта да радим с њом? запита тихо Савељ.

— А шта имаш од тога, што је бијеш? Буде ли од тога паметнија?

— Та, оно је све једно... али онда се боји...

— Сад можеш ићи; тога да ми више не буде, јеси л' чуо?

Староста полагано подиже очи на госпођу, онда на Рајског и окренувши се изађе; замишљен пређе преко дворишта, отвори врата и уђе поврапце у своју собу.

Овај призор подстакну у Рајском мисао, да напише драму из народног живота. Да ту ствар размисли и створи себи слике појединих карак-

тера, пође према понору у шетњу. Тако у мислима паће се на један пут и не знајући пред Леонтијевом кућом.

Опазивши кроз прозоре светлост унутри се према вратима, кад из непада виде, где неко прелази са сокака преко тарабе у врт. Он пресека у сени, да тај непознати прескочи.

Колебао се не знајући шта да ради, јер не знађаше да ли је то лопов или какав обожавалац Леонтијеве жене. Промисли се мало на инак одлучи, да треба да пође за непознатим и прескочи, као и онај први, преко ограде.

Овај се поткрадао к прозорима; Рајски је нишо за њим на застаде неколико корака иза њега. Непознати се усиле до прозора Леонтијева и на једаред ноче, штогод је јаче могао, добоваши по стаклу.

— То није лопов, него ће по свој прилици бити Марк! помисли Рајски.

— Ej филозофе! отварај! Чујеш ли ти, Платоне? говорио је глас с поља. — Отварај брже!

— Обиђи на степенице! одазва се потмуло глас Козлова.

— А што да идем онуда, да пробудим ваше? Отвори само.

— Добро, добро, причекај само; што ти је напаст! говораше Козлов отварајући прозор.

Марк, јер у истину беше он то, скочи у собу.

— А ко је то, што се за тобом пентра? Кога си довео? питаше Козлов одступајући од прозора.

— Никога. Теби се само чини да видиш некога... Ал гле, запета улази неко.

— Борше! Зар и ти? рече изненађен Леонтије. — Од куд се вас двојица тако састадосте?

Марк само погледа Рајскога и окрену се онда к Леонтију.

— Дај ми брзо друге чакшире. Имаш ли вина?

— Шта је то с тобом, одакле долазиш? запита Леонтије упрепашћен кад је опазио, да је Марк скоро до појаса испрљан блатом, ципеле и чакшире беху скроз мокре.

— Дај само брже, што питем, немој ми тў ваздан приповедати! одазва се нестрпљиво Марк.

— Вина нема, био је Шарл код нас на ручку, па смо све попили, али чини ми се да има ракије.

— Где стоје твоје хаљине?

— Жена ми спава, а ја не знам, где су; требало би питати слушкињу...

— Ништа, ништа! ја ћу већ и сам наћи.

Он узме свећу и оде у другу собу.

— Ето — сад видиш, какав је, рече Леонтије Рајском.

После десет минута врати се Марк са чакширама у руци.

— Где си се тако искварио? запита га Козлов.

— Прелазио сам преко Волге са рибарем на чамцу, па кад смо се приближили ади, оно жижинче натера чамац на пруд; морали смо онда силазити у воду, да га отиснемо.

За тим, не обраћајући никакве пажње на Рајског, пресвуче чакшире и намести се на наслоначу тако да је саставио колена са брадом. Рајски га посматраше ћутке.

Марк имађаше од прилике двадесет и седам година, беше јаке грађе и пропорционисана тела. Лице му беше бледо, светло-руса коса зачешљана на потиљак, остављаше непокривено испупчено чело. Бркови и брада беху ретки и светлије боје него коса на глави. Отворено, или боље рећи дрско лице беше му испупчено напред. Црте његова лица не са свим правилне и крупне, лице пре мршаво него пуно. Осмех, који му се по гдекад показиваше на лицу, изражавао је час досаду, час подсмех а ретко кад задовољство. Поглед његових сивих очију беше смео, изазивајући или још чешће хладан и према свему немаран. Зграчивши се, као што смо видели, очи гледаху на све мирно или хладно, али та мирноћа беше само на површини његовој, онажало се на њему нешто, што опомиње на пса, кад мирно лежи. Шаке метнуо једну поред друге, на шакама мирује спављења пушка: чини ти се, са свим је заспао; само једна трепавица увек дрхће, а из ње једва што провири црно око; но чим врата лушну или се покаже страно лице — ти лењиво испружени удови за тренут ока се прибере, цела фигура је пуна ватре, бодрине, лаје, скаче....

(Наставиће се).

ПОУКА.

У ЛАТИНИМА.

Пријатељу Милану Савићу.

(Наставак).

Urbs.

Urbs! — то је Рим, моћна и голема „варош“, коју стари Латини назваше њечитом; варош, која нам је својим законодавцима, својим трибунима и својим бесједницима даровала језгру данашње цивилизације. Видјети ту славну варош; стаћи ногом на оно осветитено земљиште, на ком оставише бесмртна трага стопе Брутове и Цезарове; насркати се опог истог зрака, којим испунише благородне груди Катонове и Грахове; слушати одјек својих властитих корака под оним истим облуцима и међ' оним истим стубовима, гдје се некад разлијегаху Цицеронове филипике и Хорацијеве сатире — ето за чим је моја душа од вајкада чезнула! За њесника и умјетника је Рим отаџбина пострадалих духова, узвишена колијевка врлине и љепоте, варош, која човјека у свакој невољи тјеши, јер је сваку невољу искусила; за побожног је вјерника то света варош, католичка Каба, у којој сједи намјесник Христов; за сваког је изображеног и мисаоног човјека Рим историјска варош, која и данданас људство заноси чаром својих успомена и њечитошћу својих цинових рушевина. Нема нигдје под каном небеском такове вароши; нигдје се човјеку живље не призиру слике и сјене упокојених времена; нигдје људској души није подесније (као што се дивно изразује један старински писац) да се у прошлост уживи и постане савременицом споменика, које посматра. Утаман се данашњи Рим ушиље, да своје улице и своје зграде са захтјевима новог живота у склад доведе; узалуд италијанска пријестоница настоји да се што већма модерише; путници ће у њој пада све класичну старину тражити. и, ако Бог да, још за дуго налазити. Ма колико новијех улица крчила, ма колико новијех зграда подизала, она ће остати увијек пријестоницом римскога царства, колијевком италијанског *Ренесанса*; а то у здравље величанствених рушевина и дивнијех споменика, којима је снабдјевена.

На опет путник, који је дошао да римске старине разгледа, мора да разочаран остане, силазећи из вагона на римској станици. Гдје сам ово стигао? пита он сâм себе изненађен, гледајући унакрст нове грађевине са свим модерног стила, каквима се већ давно у Бечу, у Петрограду и у Берлину навикао. Да л' је ово Рим, или Париз? А тај га утисак и даље прати, кроза сву пространу „Via Nazionale“, догод не стигне на „Млетачки трг“, гдје га истом суморна и уједно грандијозна палата аустроугарског посланства (Palazzo di Venezia) на монументални Рим подсјети, којега је ради овдје и дошао. Ну тек на *Корзу*, на чувеном римском *Корзу*, који се у правој линији чак до њиаце „del Popolo“ развлачи, мимоилази путника та непријатна поновјековна утвара са свим. Овдје он тек осјећа, е је стушио у срце папинског Рима, који ће да му открије тајну старог латинског свијета. Савјетовао бих пријатеље, који овамо дођу, да одмах, како се у гостионицу смјесте, на кола сједну, па се једном у накрст кроз варош провезу, да би у опће терен упознали, као год стратези, кад се на сукоб спремају. Прије него се човјек ода ситном разгледању, он треба да варош летимице промотри, те јој том приликом двојаки карактер, стари и нови, међу собом упореди. То смо и ми двојица, мој друг и ја, данас учинили, устављајући сваки час кочије, да у градски план завиримо.

Што се големости тиче, нови Рим није ни палик староме, каква нам га описују ректори, историци и њесници, али је он свакако, својим многобројним чесмама, сво-

јим обелисцима, црквама, палатама и богатим галеријама, најмонументалнија варош на свијету. Од древног Рима дошло је до нас само неколико рушевина, које се по дивном чуду спасише након толико вијекова и варварскијех провала, након Аларикових и Гензерикових пљачкања и пустошења, да о осталом арању већ и не говоримо, као н. пр. о вандализму разних Петрових наљедника, који су најљепше споменике крњили, да њиховом грађом себи и својима станове подижу. Сваком је већ позната гласовита римска пучка изрека: Quod non fecerunt Barbari, fecerunt Barbarini.

Чудо је дакле како су те рушевине, и онаке какве су, могле до нас допријети; па опет, без оних варвара, ко зна бисмо ли и њих данас гледали. Они сурови завојевачи, изгнавши старосједиоце из „вјечнога града“, нагнаше их да другдје своја гнијезда савију; чега ради старинска варош, ма да је добрим дијелом спалише и из темеља разорише, задржа ипак непомућен свој древни облик, којим се од нове вароши одликује. На против, другдје, гдје се спољашњи преображај, или ти пријелаз на модерност, без скокова, лагањим процесом извршио, нестало је и пошљедњег трага класичној старини, као н. пр. у Напољу, гдје не остаде скоро ниједна важна биљега од старинске вароши и односне грчке просвјете. Другијем ријечима, варвари, изгнавши силом олабављу римску орлушину из старога гнијезда, разорише ово пошљедње, али га у исто доба и сачуваше; они разорише нанме један дио оне цјелине, које би без њих са свијем нестало под акцијом новијех цивилизација. У осталом, од свију цивилизација, колико их се год на земаљској кори узастопце појавило, ни једна није дубље коријења захватила, ни једна се није гордије под небо њишула, што ова римска; на није никакво чудо, што јој се циновски трагови јаче зубу времена одупријеше. — И тако у Риму, мој Милане, налазимо с једне стране стару варош на чувених седам бријегова, а с друге стране нову, на Марсовом пољу старијех Римљана; с једне стране палату римскијех Цезара, јавна купатила, тријумфалне капије, форум, колосеум, а с друге стране христјанске базилике, простране тргове, големе чесме, обелиске, галерије, дивни Ватикан.

Након једне овакве летимичне екскурсије разбуди се човјеку у памети читаво море успомена и рефлексија. Сад му тек разумљива постаје она Кинеова* изрека, да се путнику овдје причиња, као да је читаву стопу узрастао. Велика је заиста моћ историје; она ће увијек најбујнијој машти предњачити; у здравље њено, поезија ће вјечно над старинскијем земљама лебдјети. Човјека шпита не притеже к народима и земљама, што своје прошлости немају; ето са шта ће Италија, Грчка, Мисир и Азија, ти величанствени историјски музеји, увијек новом свијету првенство односити, ма колико се овај бањио својим напретком и својим заиста дивним проналасцима.

* Edgard Quinet.

(Наставиће се).

Марко Цар.

ЕНЕРГИЈА.

(Наставак).

6. Да се запитамо, од чега зависи енергија. Већа, још боље, тежа кугла из пушке већу ће штету начинити. Није тешко појмити, да је енергија већа, што је тело теже или што је тело веће масе. Ако је тело двапут теже, енергија је двапут већа, разуме, се ако је брзина иста; ако је тело тријут теже, и енергија је тријут већа. Енергија је у правом односају са тежином или са масом у тела.

Што се брзине у тела тиче, ту такођер видимо на први поглед, да са већом брзином расти енергија али енергија није двапут већа, ако је брзина двапут већа. Тачнијим испитивањем показано је, да је енергија четир пута већа, ако

је тело двапут брже, девет пута већа је енергија, ако је тело тришут брже, шеснаест пут пута нарасти енергија, ако брзина четир пута нарасте; у опште се каже: енергија расте са квадратом брзине.

Из свега имамо: енергија се мења са тежином и са квадратом брзине.

Једно тело може се кретати у разним правцима, но енергија ни најмање не зависи од тога правца. Бацили ми тело усправљено а бацили га косо или хоризонтално, но само са истом брзином, енергија је увек иста.

свакога радена човека: више радим, више се морим и на послетку нисам „способан за икакав рад,“ и кад не бих утрошену снагу накрмио, зло бих прошао. Како снага и рад људски није ништа друго него продукат енергије у мишићима, то мишићи слабе, кад човек ради и кад их напреже. Мишићи се море и умори, па да на ново способни буду за рад, морају се нахранити, храном здравом и једром: мора се утрошена енергија у њима накнадити.

Енергију дакле слаби радња. Што год је терет у сахата ниже, неспособнији је за посао;

Вл. М. Јовановић.

Рекосмо, од чега зависи енергија но требало би ју и математички одредити. Да би ово учинили, морамо знати, шта је животна снага. Под животном снагом разумемо у физици број, који добијемо, кад помножимо масу тела каквога квадратом брзине, са којом се тело креће. Половина животне снаге јесте кинетична енергија. И математичан израз одговара потпуно ономе, што мало час рекосмо, од чега зависи енергија.

7. По што је енергија моћ и способност тела да рад какав изврши, то енергије, кад у рад прелази, мора нестајати. Што више имамо радње, мања је енергија. Ово је са свим као и код

затворена пара слаби, напон јој је мањи, чим почне терати машину и кад се не би напон допуњавао, пара би престала делати. Кад је барут једанпут потпално, онда нестаје у њему сваке енергије, али пређе на друго тело, на куглу, која са свим престаје утицати, ако се забоде у какво тело.

Кад дакле тело ради, губи енергију и губитак је у енергији свагда толики, колика је радња, коју изведе снага кинетичном енергијом својом. Ако се дакле какво тело, које се кретало и тиме кинетичну енергију имало, престане даље кретати, то му је и кинетична енергија престала и сва је пређила у радњу.

Кинетична енергија и радња у толико се једна другога држи, што са слабљењем енергије расти радња а са растењем енергије слаби радња; међу тим из радње постаје енергија и све више имамо енергије, што је радња слабија.

Видимо дакле, да енергија може прелазити са тела на тело или са тела на више тела, што природа, која енергију преноси, јесте у радњи појединих тела. Потпуно обрнуто може се енергије добити у неком телу, из радње више других тела. У опште стоји дакле, да нам се енергија може јављати у сваковрсним приликама, а да из једне лако прелази у другу, видесмо већ. Но додати нам је, да људи нису кадри толику енергију показати ни навести, да из некога тела извуку сву његову енергију било кинетичну било потенцијалну, јер ако немамо видљиве енергије, имадемо ју невидљиву.

8. Посмотрићемо сада, како стоји једна енергија са другом. О овоме нам даје рачуна пример, који већ наведосмо: шеталица и њено периодично кретање и мењање енергије. Но пре него искажемо правило, које је од велике важности, узећемо још пример два, јер ће нам тако правило много јасније и оправданије бити.

Читаоцима ће бити зацело познато, да се лако добије електрицитет, кад се тарé парче печатнога воска о сукно. Ово трење изводи неку радњу и том радњом добијамо електрицитет, који није ништа друго него потенцијална енергија и дамо ли електрицитету прилике, он ће развити енергију и радњу навести. Не треба нам ништа друго урадити, већ натрвени восак примаћи ситним артијицама или перју, па ће се одмах јавити кретање код ових ситних тела. Овде је прави ред у кинетичној и потенцијалној енергији, за тим у потенцијалној и кинетичној. И овде имамо оно, да кинетична енергија расти, кад потенцијална опада, као год и код шеталице, јер у овај мах, кад артијица има највећу потенцијалну енергију, а то је кад се држи, за восак, нема никакве кинетичне енергије. Чим пак почне артијица са воска падати, почне расти кинетична енергија а потенцијална опада. Једна енергија ствара другу или колико у једној губимо, толико у другој добијамо.

Да би боље још увидели, у каквој су вези обе енергије, ево и опет примера са барутом и куглом у пушци. Барут је потенцијално енергичан, кад га потпалимо, један део те енергије пређе на куглу и ова је кинетично енергична. Узмимо да је кугла избачена успављено, ова ће доцкле ићи, али све спорије, што свакојако значи, да јој кинетична енергија опада, међу тим расти потенцијална. У исти мах, кад кугла застане у највишем месту, и кинетична енергија престане а потенцијална је највећа. Сад пада кугла те расти и кинетична енергија а потенцијална опада. У часу, кад кугла лупи о земљу, има исту енергију кинетичну, као и у оном часу, кад је пошла горе, а то за то, што има у тим приликама једнаку брзину; сад је и потенцијална енергија иста као и пре.

Узмимо још и нашу земљу. Земља, окрећући се око сунца, имаде кинетичне енергије, и што је год даље земља од сунца, енергија је ова мања, јер земља спорије трчи; враћа ли се земља ближе к сунцу, брже трчи, кинетична је енергија тиме већа. За потенцијалну енергију важи обрнуто: земља даље од сунца, ова је енергија већа, земља ближе сунцу, она је мања.

После ових примера можемо рећи и закон, који се из њих лако извући даде: *Кад се сабере кинетична и потенцијална енергија, добије се увек иста сума.*

Овај је закон врло важан, јер из њега имамо ово:

Енергија се у свету не мења, ње је свагда једнако.

Закон је у опште данас познат под именом принципа о одржању енергије а пре неколико година био је под именом закон о одржању снаге. Кад се пак тачно одредило, шта је снага, шта радња а шта енергија, дошло је овоме закону име данашње.

Ма да је закон овај тек у петој десетини овога века формулиран, ипак је доста о њему још у старо доба рачуна вођено. Тако је још Хераклит, на 500 година пре Христа, учио, да је натрв свему узрок и да све ствари теку. Ово би по данашњем схватању било, да нигде нема мира и да је енергије свуда. После њега су и други слично учили и говорили тако, да је потпуно сигурно, како су стари узимали, да у свету нема мира и да има енергије. Међу тим ове мисли остале су дуго и дуго само мисли, јер стари не знађаху природних ни физикалних закона, који би им прокрчили пута до хипотезе и теорије. Да је материја непроменљива, доказивали су још стари грчки филозофи а закон о одржању енергије почео управо онда, кад се показало, да се не да начинити машина, која би

могла непрестано радити те и животну снагу изваћати а да се не троши на њој друга радња или животна снага. Кад се пак много доцније и опет дознало, да се не може радња негде трошити на да се од ње на другој страни не добија ништа, да дакле радња никад не иде у худо, био је већ корак ближе принципу овоме. Сад је дошао Јован Бернули са назором, да се животна снага не изгуби, ако она није кадра радњу какву извести: животна снага добија овде тек други облик. У том је Леонхард Ајлер рекао, да је животна снага неке тачке у простору увек иста, кад дође на исто место. Нова теорија о топлоти и испитивања у томе правцу све су више отварала врата овоме закону о одржању енергије и назору, да у свету баш ништа пропасти не може. Др. Јулије Роберт Мајер (Мауег), лекар у Хајлброну у Виртембершкој, био је први, који је закон о одржању енергије развио потпуно и доказао, да он важи и за небеска и за земаљска тела, била та тела не органске или органске природе. То је учињено 1842. године. Од ове године можемо рећи, да стоји закон, како се енергија не да уништити, како енергија вазда остаје. Криво бисмо учинили, кад не бисмо рекли, да су заслуге стекли за овај принцип Гров, Џаул, оба Томзна, Хелмхолц, Ренкин, Клаузије, Те, Андрус, Мекеуел. Џаул је више обрадио закон о томе, како прелази механична енергија у топлоту, а Томзн, Ренкин и Клаузије опет обрнуто, како топлота ствара механичну енергију и радњу.

(Свршиће се).

Ст. Милованов.

УМЕТНОСТ.

СВЕТОСАВСКА БЕСЕДА БЕЧКЕ „ЗОРЕ".

Ове се године „Зора" у Бечу сетила српског Тургењева, Лазе К. Лазаревића, па је за спомен његова књижевнога рада приредила светосавску забаву.

Увод у њу био је пролог од *Владимира М. Јовановића*. Натпис, а уједно основна мисао је *Вечан живот*, којим живе сва славна људска дела,

„Па и ове златне приче
Што их живи Лаза створи,
Над гробом ће да га диче —
Спомен му се не уморн."

Изгледа, да је песник при састављању тог пролога имао на уму ресигнацију Лазину: „све избледи на овоме свету, и одушевљење и љубав и дужност и сажаљење и не можеш га више познати," па нас хоће чисто да разувери о томе.

Остале се тачке програма, као што је то обично у нас, нису ни мало тицале Лазе Лазаревића, али ћемо их ми ипак са неколико речи пропратити, надајући се, да ће то читаоце „Стражилова" занимати.

Бечко словенско певачко друштво, познато са своје прецизности у изваћању песама, и ове је године, као и лане, било међу главнијим суделовачима на беседи. Певало је три кора: Толингерова „*Јабука се куша*", Товачовскога: „*Смесу народних песама*" и Зајцову композицију „*Црногорац Црногорци*". — Прво двоје већ је познато српској публици у Бечу. Али Зајцов „*Црногорац Црногорци*" новина је за нас овде и ми смо га жељно ишчекивали. Но брзо смо се разочарали. Изузимајући оно мало, ал доста уметнички израђених места, као што је „освети ме, Црногорко" — може се у главном рећи, да је Зајц прилично унакарадио Јакшићева Црногорца. Бурне речи и Зајцова арија често су велике противности. Тако је на пр. на врхунцу песме („а на дому храни синке" и т. д.) мелодика безначајна, трома и без опог заносног ефекта, који би баш овде био на свом месту. На тек дурско финале са пагним фортисимом! Како би друкчије звонило постепено декрешчендирање са тужним акордом у молу, који изумире. Ту је Гвидо Хавласа, бадава, бољи мајстор. Он је можда и

једини од наших музичара, који је Ђуру појмбоље схватио.

Гђца *Султана Цијукова* певала је „*Нестрпљење*“ и „*Радозналоца*“, обоје од Шуберта. Гђца Цијукова, као почетница, изабрала је себи сувише тежак задатак, није дакле ни чудо, што га није могла најбоље решити. Од певачице, која би хтела добро да изведе Шубертове ствари, обично се и пре свега изискује осим дена гласа и технике још и скроз и скроз музикално разумеване на да може нијансовати као што ваља. Међу тим гђца истина има мек, заокругљен, пријатан, чист глас, али јој не достаје технике и финоће у репродукцији. Даље нема оне, рекли бисмо, сталожене мирноће, без које прави вештак не може ни постојати. Због тога и проструји местимице пека нервозност кроз госпођичину песму, те је извађање неједнако и немирно. То много смета нежној лирици Шубертовој. Осим тога је госпођица, као што је то карактеристика сваког почетника, отпевала и главне и споредне пасаже истом ревношћу — отуда она непрегледност у јединству композиције. Но ми се надамо, да ће се гђца Цијукова — даровита и озбиљна ученица бечког конзерваторијума — моћи све боље уживети у задатке класичког калибра и да је временом чека лепа будућност на музичком пољу.

Највећи успех на „Зорином“ беседи у Бечу.

имао је без сумње г. *Гизас*, прави виртуоз на флаути, а одмах после њега *гђца Немања Јиречекова Самоковска*. Гђца Јиречекова просвирала нам је тешке композиције Листа, Шопена и Московског са необичном лаххоћом. Још 1889. г. — као девојче од четрнаест година — гђца је својим бриљантним продукцијама задивила бечку публику. Стручњаци су јој тада узносили издржљивост и вештину у свирци. Па и савремена критика изражава се о њој врло повољно: хвали јој изванредну техничку рутину, али јој пребацује, што без осећаја репродукује. Да богме да би сад требало доказати, да ли је задатак вештине, на наравно и музике, стварање *само* „лепог“, као што то хоће филозоф Хербарт, музички теоретичар Ханслик и др. (т. зв. формалистичка школа) или би ваљало, по жељи т. зв. естетичара, осећаја, да стварајући лепо и осећаје побуђује.

Као што се види, програм је био одабран, а суделовачи скоро све музичари „од заната.“ Први део забаве је с тога и изведен у уметничком стилу. Други део, играчка, местимице исплетена нашим колом, пријатно је позабавила „Зорине“ госте, и ми се морамо најпре захвалити заузимљивости г. *Косте Алексића*, медицинара, који се као председник приређивачког одбора много трудио око разних припрема за „Зорину“ беседу.

Јован Јовановић.

КЊИЖЕВНОСТ.

ВЛ. М. ЈОВАНОВИЋ.

Име *Вл. М. Јовановића* са најбоље је стране познато за цело сваком, ко ијоле разабира за новију лепу књижевност српску. С именом се тим сусрећемо мал те не на сваком кораку, јер је Вл. М. Јовановић међу најдаровитијим млађим нашим песницима свакако највреднији, најсуморнији. Хоћемо ли по белетристичних листових, хоћемо ли по бољих календарих, хоћемо ли најпосле по разним спевачностима, где ваља емпиљсним прологом встаћи сврху скупу и састанку, свугде ћемо се ту срести с Вл. М. Јовановићем, свугде ћемо га ту затећи вољна, орна и мила, какав веће пријатељи му и познаници да је и у животу. На тако се и нарадио доста за свога још млада века, тако је и омилео свима, којима чиста, скроз и скроз песничка душа у незавештачености, простоти и искрености својој већ сама собом годи те не досеђају, да у тобожњем, дакле лажном стиду, у некој, што Француз вели, придерији, — да не рекнем:

лицемерству — траже силом закачалке, не би ли и тако еминентно хуман песнички карактер, као што је Вл. М. Јовановић, жигосали као дилетанта, јер би само дилетанат, а никако прави богодани песник, могао и сам од себе смео поједину појавити онако, како би то неки да подметну Вл. М. Јовановићу. Но сва је срећа те то честитога Вл. М. Јовановића баш ни најмање не буни. Узда се — а право и има — у непристрастан суд света, — ма и не биле то савременици — који ће скинути с очију црне наочаре, што их патаче лицемерство, те ведро и отворено погледати Музи Вл. М. Јовановића у очи и познати у њој јесте чедно и смерно, али уједно и искрено и истинито чедо српско, које је без зазора готово на замерку онде, где јој је места. Ко ведро и отворено погледа у очи том чеду на му прозре у душу, видеће да цело, да тој души није баш тако ни од по муке замерати и карати и шибати, него је то за цело стаје скупо, јер је најпре ону до дна потресе оно, што јој после на уста плаче као прекор и замерка.

Но ја сам се и нехотице овде захукао да браним и спасавам Вл. М. Јовановића од мудријаша, који су вољни каменом се на њ бацити. А није ми то била намера. Хтео сам само да приказем читаоцима „Стражилова“ лик тога песника, који их је и пре, кроз пуне четир године, забављао и учио и који је и сад од свег срца приправан јављати им се од времена на време, као што је ево већ у првом броју ове године учинио. А што да га браним? Наћи ће се за цело и њему после по друге хиљаде година какав Лесинг, као што се нашао и доброме Хорацију, па шта Лесинг узима право, да и овде „ungerecht wird die Nachwelt nie sein“ и „Ungenden . . . . : wird die Nachwelt nicht ewig verkennen.“ *

О животу Вл. М. Јовановића могу овде само онолико приповедити, колико сам чуо од његова једног друга из детињства и земљака му. Да ли је то позадано, не могу јемчити, јер и тај друг му прича по сећању а такав особењак, као што је наш Вл. М. Јовановић — ја га до душе лично не знам али судим да је такав — не ће curriculum vitae дати од себе ни у најсухопарнијем изводу. Знам сигурно, да би ми у том труд остао без успеха. По причању тога његова друга морао се Вл. М. Јовановић родити 1858. или 1859. године и то у Шапцу од занатлијских родитеља. Отац му је рано умрло те се мати морала заборити, док га је школовала на основним школама и на нижој гимназији у Шапцу. Вл. М. Јовановић се још као шпарац потрудио, да милој својој мајци захвали на великој њеној љубави. Учећи се на вишој гимназији у Београду и на вишој школи онде трудом је својим и радом издржавао и матер и себе. Кад је године 1882. свршио течајеве на философском факултету, отишао је у Ваљево за предавача и био онде до године 1885., када га премештише у Шабац, где и данас на гимназији предаје српски језик и књижевност.

На књижевном се пољу — бар колико сам ја могао да уђем у траг — Вл. М. Јовановић почео јављати као хумориста. Нашао сам у „Стармалом“ за годину 1878. неколико његових стварчица, којима сам се од срца морао насмејати, тако су свеже и пуне досетака. Исто таквих сам стварчица његових нашао и у „Стармалом“ за годину 1879. Озбиљне врсте ми је прво познат превод Гарајеве балладе под натписом „Последњи метак“, који је изашао у „Јавору“ године 1879. Чудо ми је, да га је баш Мађар Гарајија намамио, кад Вл. М. Јовановић не зна мађарски, него је за цело и ову балладу, као још једну истога песника и две песниће Петефијеве у својим „Лепим туђинкама“ препевао „по српском преводу у прози.“ Састајемо се за тим с Вл. М. Јовановићем: у „Јавору“ 1883. 1889. 1890. и 1891. било под правим именом било под псевдонимом „Аластор“, у „Босанској Вили“ за свих шест година, од како излази, кад чешће кад ређе; у „Стражилову“ старом за све четир године; у „Српским илустрованим новинама“ за годину 1882.; исте године и у Београдској „Србадији“; у „Отаџбини“ у многим јој књигама; у Летопису Матице Српске (у књизи 165. „Амалонке“, 27. красних песница); у Живаљевићеву „Колу“ за 1890. и 1891. А има и ван тога његових песама на све стране.

Од изворних песама Вл. М. Јовановића прикупљене су до сад у збирку песме његове за децу и издало их је уредништво „Мале Србадије“ прекласне у Београду под натписом *„Из детињства;“* за тим циклус његових песама „Из престоничког живота“, које су најпре изашле у Живаљевићеву „Колу“, јако се добро сећам, да су баш те исте песме. Књижицу ту имао сам лане у рукама, хвала пријатељској пажљивости честитога песника, који ми ју је послао, кад је изашла, али је сад немам, нехвала не пријател-

* n. Lessing, Rettungen des Horaz.

своју непажљивости млада мог неког пријатеља, коме сам је још лане дао на читање. А у књижарама се овде, ма да их има три, не може добити та књижица — коме ту да кажем хвалу или не хвалу?

Лепе своје препеве — једну трећину донде поразбацаних по листовима а две трећине нових — покупио је Вл. М. Јовановић године 1889. у збирку, коју је под натписом „Лепе туђинке" приказао Гркињама, Влахињама и Мађарицама а уз особиту красну пропратницу под натписом „На растанку с песмама". У збирци су тој најновијој заступљени Немци (Грифијус, Клајст, Гелерт, Лесинг, Биргер, Клумауер, Шилер, Хелдерлин, Кастели, Хофман фон Фалерслебен, Хајне, Сајдл, Халм, Анастасијус Грин, Фрајлиграт, Грајф, Оскар фон Ретниц и многи други); за њима има најпознатије Француза (Лафонтен, Беранже, Скриб, Ламартин, Виктор Иго, Алфред де Миеј, Франсоа Коне и још неки); па Руси (Пушкин, Хомјаков, Кољцов, Јермонтов, Некрасов и други); за овима Енглези (Бернс, Мур, Шелеј, Североамеричанин Лонгфелов и још тројица); па онда Румуни и Новогрци и најпосле два Мађара: Гарајија и Петефија.

О Вл. М. Јовановићу као песнику написао је Милан Савић кратку, али промишљену и језгровиту студију, која је изашла у старом „Стражилову" године 1888. у 31. броју. Милан Савић је по мом мишљењу добро схватио поједину Вл. М. Јовановића ма да ју је оценио само по оним песмама, које су у „Стражилову" изашле, и ја мирне душе смем потписати све, што је онде о тој појединости речено и смем ту расправицу препоручити свакоме. Од оно се доба песнички рад Вл. М. Јовановића развија у старом правцу, који је донде већ био обележен, те не верујем да би Милан Савић имао прилике *изменути* што у овој расправи; највише ако би је *разгранао*. Што рекох пре три недеље за Сима Матавуља, понављам и за Вл. М. Јовановића: нека само даље ради, а за општирну, свестрану оцену његова рада — има још каде.

Јован Грчић.

КОВЧЕЖИЋ.

КЊИЖЕВНИ ПРИКАЗИ.

Књиге „Матице Хрватске". *Еасеиј Кузмић.* Obiteljska tajna, komedija u tri čina; свезак 137—138. књиж. „Мат. Хрв." Комиком је у овој комедији врло слаб; пре би био оно основ за позоришну игру из друштвеног живота, али за то нема опет довољно забавности. И драматски склоп и цртање карактера у многијем странама су недостатни. Дијалог је често празан и без драматског живота. Може бити, да се позорнице може човјека разгрејати (у Загребу се приказује). — Морам се опет осврнути на језик, јер рајетка је хрватска књига, за коју не би могао запети човјек здрава језичног осјећаја. Ту дакле г. Куничић дијели покуду са свијема књижевницима, који се држе загребачке школе. Кад су се већ једном хрватски књижевници одлучили, да пишу штокавски (да их не пријечам ако рецем српски) онда зашто стадоше на по пута? Што не забаце једном старе облике и дубровачке архајизме, којих у штокавштини нема, што се не чувају кајкавских провинцијализама и њемчурина, које руже наш лијепи језик? На онда тај неприродни, троми правопис! Ако нећеш кратковиде, ситничареци политичари хрватски у том гледе сиве хрватства, зар су и књижевници хрватски тако уских груди? Баците једном то зарђано оружје у трње на се златите пуха и данчића и народних пјесама, које толико својатате. Набрао сам красну киту загребачког цвијећа, читајући ово дјело, на којега се лијепо види, да хрв. књижевници „мајстерују" језик не знам по каквијем правилима. Зар то није мудријашење, кад се каже зграђам се (75) мј. грозим се, погледава (88) мј. погледа, progutnula (44) прогутала, nezaboravnoga viteza (42) незаборављеног (а ово значи: који не заборавља), utješljiv (46) тјешљив, zavidan (55) завидљив, sažalno (57) milleidig, značajno zakašljucx (60) накашље се, znaličan (65) neugierig, nešto zlatna iskri se (77) нешто златно свијетли се, iz tvoga smieška (77) осмијеха, zaplakan (77) уплакан расплакан, ponasajestiti (99) понамјестити, nadjati (102) надути, sva se uzjecala od plača (105), samozataja (110) Selbstverleugnung, prohtjelo joj se grofovskog grba (113) пожелио јој се гроФовски грб, oprost (118) опроштење, ja privoljujem (122) пристајем, drhtavo (124) дрхтаво, naručaj (124) наручје, vi želite? (128) Sie wünschen? мј. шта желите? odbilo 6 sati (53). избило, meni je vruće (54) mir ist warm, grozno me u glavu cipa (81.) брижем се, хаг ne, da vas ljubi (86), хаг ne, da su krasne moje ruže (47), шар вас не љуби, шар нијесу красне м. р. ибијило (51, 98, 116) као да значи: бојажљиво, а сваки би прије помислио: храбар, који жели боја. На какве су рајечи: осиромашто (11) пашто је (15) што квичба (28) кіrsuti (41). hinjenje (42) Gradiva opaziv Zoxku gane se (46) drobiš (63) побиће се, јер да се један мора нгнути (71) do vidova (82) до виђења, osovi se ропосно (90), зрочћіvam (97.) potcrpta po ramenu (102). Pisat ćeš, rasturit ću треба нам: pisati ćete, rasturiti ćete нам: pisaćete rasturićete.

T. O.

Dimitrija Demeter, Teuta, tragedija u pet čina. Grobničko pojje, pjesae, uvodom propratili Vlad. Mažuranić i Fr. Marković. Sa slikom pjesnika. — Овом књигом пружила је Мат. Хрв. својим члановима два најбоља рада Демете-

рова и осјећала је спомен једнога од бољих наших драматика а без сумње најбољега драматскога пјесника илирскога доба (до 1850. год.) Димитрије Деметер је по својем подријетлу Грк православне вјере. Дјед му се Григорије, трговац, од турскога насиља бјеше склоне 1770 год. у Угарску. Унук Димитрије роди се 1811. год. у Загребу, научи ту гимназију, 1827. год. оде у Градац на филозофију, но већ послије двије год. пријеђе на лијечничке науке у Бечу, које довриши 1836. у Падови, добивши докторску диплому. Вратив се у Загреб придружи се „илирском покрету", који намјераваше, да преобрази Хрвате и у просвјети и у политици. Пјесничке привијенце своје писаше Д. на грчком језику и истом када се врати с наука, понесе са струја илирска и омиле му „илирски (срп.-хрв.) језик. Најважније за привлачење драма, а будући да у тој пјесничкој врсти осјећаше илирска књижевност (као и у другом што „Илири" чињаху) латя се Д. дубровачких пјесника те преради Гласевићеву „Зорислову" под именом „Љубав и дужност" и Шишка Гундулића „Сунчаницу" под именом „Крвна освета" и обје нада 1838. год. као прву свеску „Dramatičkih pokušenja". 1844. г. нада у Бечу 2. св. „Dram. pokušenja", у којој је његово најбоље дјело, трагедија „Теута". Двије год. прије тога покренуше знамените људи илирскога покрета: Драгутин Раковац, Људевит Вукотиновић и Станко Враз часопис „Коло"; у 1. свесци „Кола" нађе еписка пјесма Деметрова „Гробничко поље", поред „Теуте" најбољи умотвор његов. К овијем пословима треба додати још илирске (и пригодне) пјесме и позоришне критике по „Danici", њеколико либреta за оперу, њеколико новеля. Но највеће заслуге стекао си је Деметер за хрватско позориште. Нарочито његовим заузимањем 1840. год. пробуди се у виших круговима воља за позориштем на нар. језику (дотле се наслађиваху Хрвати само њемачким). Новоју се из Н. Сада српски глумци и од њих прво чуше одушевљени „Илири" с позоришне матерњи језик. 1861. год. прими хрватско позориште држава у своје руке. До тога доба оно је тавorило од народних прилога и живот му је тајствено скончан са животом Деметеровим. Он је одушевљавао клонуле родољубе и глумце, да не напусте позорште, он је на њекошко десетина комада превео са страних језика, он је био драматург и критичар, једном рјечју он бјеше душа хрватске драматске и глумачке његитнице. Пред крај живота својега бјеше од каше тешко оболио, но чим би се мало опоравио, грчевитом журбом је превођио на позориште тако, да је скоро с пером у руци умро 1872. год. — Ово красно, у сваком погледу вриједно издање Мат. Хрв. два најбоља дјела Деметрова су лијеп знак поштовања према човјеку, којему хрватска просвјета треба на многом дару да захвали. „Teuta" (стр. 1—149.) нам износи догађај из повјеснице старих Илира (по сказању Деметера и осталих „Илира" прадједова Срба и Хрвата). Јединствена драма је сукоб међу љубављу и дужношћу. „Гробничком пољу" (стр. 153—158.) је предмет борба Хрвата с Монголима на Гробничком пољу, гдје Хрвати славно надбише Монголе (1241. год.) и спасоше живот Бели IV. угарском краљу. Оба умотвора оцијенио је познатим танким укусом и разумијевањем Фр. Марковић (стр. LIV—LXXXV.) те читаоца упућујем тој лијепој оцјени. Испред тога је (стр. III—LIII.) написао опширан прикладан животопис Деметеру сестрић му Влад. Мажуранић (син славнога Ивана Мажуранића, којему бјеше жена Александра сестра Деметерова). Нека је ова књига топло препоручена српским читаоцима.*) — Још и ово нека има мјеста овдје. Проглашење српскога устава 1839. год. поздравио је Деметер пјесмом „Utjeha Ilirii", у којој и ово вели:

Ilirio, Bog je s Tobom, stresi pepeo s svoje glave,
Ne plač više sad nad grobom nekadašnje tvoje slave!
Što ti ote nebrojeni broj dušmana, sve to će Ti
Srb i Hrvat sjedinjeni, vjeruj, natrag još donieti!

T. O.

Од „Sviešske poviesti," коју нађаје „Матица Хрватска", и од које су изашле до сад: Poviest grčka, како ју је по Дирнју напунио Петар Томић, на Poviest rimska do cara Tomića и Poviest rimskih careva од професора Рабара, уграђала је овом прилком свега пета свеска. У тој свесци је „Poviest srednjega vieka", коју је по најновијим писмима приђио *Фрањо Вала*, и то је сад изашао само први део: „Од себе народа до Карловића у Франачкој." Овај први део повјеснице средњега века раздијелен је на три књиге, које скупа износе десет поглавља. У првој књизи говори се о „Провзи" германској" (од г. 395. до 687.) У другој књизи о „Арапима и њиховој пропали на у римско царство" (од г. 622. до 1058.); у трећој пак о Словенима (од 560. године пре до IX. века после Христа.) Кад буде довршена цела историја средњег века, пратићемо се на ово дело. С. С.

Vienac забавни и поучни, год XXIV., уредник Ј. Пасарић. „Vienac" је умио досаднје њиште да прибере у своје коло радове најбољих књижевника хрватских те је својом разноврсном и једрим садржином заслужио општ лијепи глас, који се о њему проноси у нашој књижевности. Поука као да му је јача страна него забава, у њој опет много претеже приповиједетка. Пјесме њекако не иду Хрватима од руке, тешко су а много им уда и несварљив језик. Иначе је Vienac толико омиљао хрватском општинству, да може доносити у сваком броју и слике. Признајући дјелове стране Vienču морамо му замјерити, што је у посљедње вријеме, (зар служећи народу) забацио часно достојанство књижевног листа. Несносни шовинизам, болестна мржња и обожавање народа, као каква зараза обузима Хрватство на је допушло и на узвишено мјесто, на којем бјеше досадје Vienac, који придену од скора на груди уз двије часне медаље „забавi i poučі" и трећу са црвеном петљом „politici" те тако поста од борца за идејалност и њеног слугом политици. У својој немоћној срџби на Србе одијелио је „hrvatsku" књижевност од „srbske" (као да то стоји до његове воље!), силом доказује Дубровчанима, да нијесу Срби, (јер да богме Дубровчани не знају што су). У својем 2. бр. од о. г. поздравља „krasne nepiebe и јужној Dalmaciji" „dične" и „objektivne"(!) „Crvene Hrvatske". Vienac, књижевни лист, борац за лијепо и узвишено, не стиди се „подупирати" рад листа, који је предузео себи, да изврћући историје и спјекгарењем запади браћу међу собом. Но Vienac неће још дуже (управо дубље). Он пусти гују, која трује наш народ, и на своја недра. Уредништво, јамачно мислећи, да су читаоци Vienca Хотентоти, донесе у 2. 3. и 4. броју чланак „Tko su bili starosjedioci Boke Kotorske" из пера њекога момчета, које нам дивно доказа (жив био мајци својој!) да старосједиоци нијесу били нико

*) О Деметр. драмама в. чл. Фр. Марковића Rad, 80. стр. 73 - 99.

други него (ама разумије се!) — Хрвати. Њему су у том учитеља Продан, Павлиновић и Кладић. Та имена већ буде појадање. Признајући да у Боци „виђе тешкиа народа srbski osjeća" настављао: „Poradi umiešljene, a nemogućne bratske sloge, mi smo imali stotinu(!) obzira prema braći a braća prema nama ni cigloga". Криви су „ћарије, учитељи. а нада sve matere" што се није истицало хрватство, као што су „брићани" истицали српство пакои оне Вукове „Срби сви и свуда". „Cielomu je svietu poznato, da je svojatanju jedna od glavnih mana srbskoga plemena; to mu je u krvi. Srbin hoće da svojata jezik, običaj, pjesme, vjeru. On ne obire sredstava, ne traži dokaza. Ujedno ga „pozdravi dva tri puta, budi mu gdjekad uslužan iz gradjanske snošljivosti u medjusobnom razgovoru, ne odbij mu koju nemipstanu i tebi neopćudnu (боље да учи српски!) tvrdnju, sjutra će te proglasiti Srbinom. Ako to odbiješ, proglasit će te renegatom" (бр. 3. стр. 39.) У сребро ти се оковала. Виђеће, овака краса и баш братска карактеристика! Ту даље у изнирјед каже (као што и јесте), да „se slabo razumije u Slovložke tančine" на опет што „kažmurja, da prodjru kroz te žice nesretnice". Сад је добар Миклошић. Хрвати су чакавци, али је чакавштина још у XVII. в. цвјетала у Котору. Да ова карактеристика чакавштине не прибеди нашта, види Решетара и Jagića Arch. XIII. (стр. 100—109., 390.). Да је Богишићево мишљење о чакавштини и Србима и Хрватима изврнуто, види његове „Народне пјесне" I. Београд, 1878. стр. 75—77. И оно мишљење Миклошићево, да су српске бугаштине само хрватске, сад је добро овом лукавом Хрвату, само да докаже, да је Бока хрватска. А пјесне у десетерцу? На разумије се, да су и оне хрватске. Поелике се доказује, да су сви Приморци, који дижу прву маја „мајско дрво", прави „zeljni" Хрвати, а „nije istina, da je krstovo ime običaj jedino srbsko-pravoslavni". Ето и Бугари славе и Арнаути! И кад се већ овнолико доказујући овако јаким разлозима, да је Бока хрватска, завршује класичном ријечју Ф. Рачкога: „Dosao odlučuje i ovom pitanju najvećma osjećaj narodа". О мудри Хрвате, што се не сјети одмах ове златне ријечи Рачкога па је твоја тема одмах ријешена! Ово износимо као илустрацију „братске слоге". *A Vienca* нека је част на овакој служби књиженој!

Т. О.

Побратимство. Гласник великошколске омладине. Излазник и издавалац „Побратимство", удружење ђака велике школе у Београду. Уредник Мијалко В. Ћирић, професор велике школе. Година прва. Свеска I. — Само се добродошлицом може поздравити овакав потхват, као што је ово „Побратимство". Број целу ову прву свеску веје свеж неки поветарац на чисто годи ова одушевљења, чисто грозничава ревност, којом се омладина латила похвале вредна рада. Мало да богме у младићком жару и пласталожењу буднести доће и до претераво емоативних, хајде да и ја кажем: поклична, какав је одмах на другом месту поклич Великора, који ме је иначе живим и пластичним приказивањем у слици под натписом „Старі борац" ни наше ни наше него баш до суза гануо. Потхвалу на челу стоји редакцијони одбор једанаесторице њих старијих великошколаца а овом опет саветом стоји на руци професор Мијалко В. Ћирић, који се примио и уређивања „Побратимства" и који нас уверава, да је „убуђење" (оно вала треба да је убеђење, но није поправљено међу поправкама, као и ми те друге још грешке у овој свесци, које се „уследе хитње поткрале" а које баш нису све „махом у сваима", као примера ради она на страни 95. у 12. реду од доле, која и сувише сакати смисао а није исправљена међу поправкама) — уверава нас, велим, да ће рад великошколске омладине бити и од сад „ван свакодневне политичке борбе". „Поклич" Великоров одмах на тога уверења професорова не јемчи нам до душе за то, али ће се вала лагано хтети увидети, да експекторације и против непријатеља, кад су у овакову облику, не служе на част обилну и солидну листу. Или се песници збила морају вечито лутити тако, да сем осталога и сетећку морају по образу лупати? Ја бих бар рекао, да човек може за љену и узвишену идеју одушевљавати и у њену славу „поклицати" и без грдње. Ето одмах Великору, за кога баш овај час на 16. број „Нар. Днев." дознадох да је правник Т. Љ. Поповић, потврде за то у истој свесци „Побрат." у „савременом поклику балканскимнародима" нашега Вл. М. Јовановића са крепким оним резоном. Ни ту није ништа више, ништа слабије речено, него у Великореву покличу, на нпак колика разлика! Не ћу да се упуштам у питање, да ли је оправдано, да омладина на школи још излази на јавност са расправама и „политичко-филозофским студијама" а ја „Парламентаризам у Енглеској — апсолутизам у Француској" — толико тек могу рећи, да ми се у овакву алијанаху не свиђе тако расправе на Бога ми ни Хекелијева „Антропоидни мајмуни" на ма ни превод и био примљен и прочитан у дружини „Пајчић". Од осталог материјала споменућу још мало предзаборну песну Драгутина Л. Илијића под натписом „После погреба" на књижевне оцене: Чед. А. Костића на „Јесење липе" Саве Мијалковића; Ј. Јанушевића на Бајаловићеве „Лекције из експерименталне физике"; и Лабуда Гојнића на Пајсићеву књигу „Из Црне горе и Херцеговине." Под натписом „Неколико новина из београдског позоришта" оцењује Чед. А. Костић „Еву" Рихарда Фоса, која је ове само и овде код нас приказана у преводу Славка Св. Милетића. Чед. А. Костић ће наставити те своје оцене. У „Библиографији српско хрватске књижевности" има нешто мало и стране библиографије приказује Арса Ж. Илић нове књиге и листове на се и о мом „Стражилову" изражава врло ласкаво. Хвала му! Има још „Нешто о живоју и раду Марина Геталдића, дубровачког патриције, српског математичара". То је назад на говора, који је држао stud. phil. Јаћим Стефановић у дружини „Пајчић". Да спомењем још „Један поглед на стару, Србију и Македонију" од А. Н. Поповића и програм редакцијоног одбора, који је нескази под натписом „Нашу задаћа" на сам изнео сва садржај прве свеске „Побратимства", којем искрено кличем: срећно!

Г.

САДРЖАЈ: Песништво: Стара двори. Ти, Боже, не спаваш! Вјерна љубав. — Поука: У Латинима. Енергија. — Књижевност: Вл. М. Јовановић. — Коџевићи: Књижевни прикази.

„СТРАЖИЛОВО" излази сваке недеље на читавом табаку. Цена му је 5 фор. а. вр. на целу годину, 2 ф. 50 н. од по год., 1 ф. 25 н. на четврт год. — За Србију и Црну Гору 12 динара на годину. — Рукописи се шаљу уредништву претплата књижари Луке Јоцића у Нови Сад. — За Србију прима претплату књижара В. Валожића у Београду.

Издаје књижара Луке Јоцића. **Штампарија дра Павловића и Јоцића у Новом Саду.**

СТРАЖИЛОВО

ВЛАСНИК И УРЕДНИК ЈОВАН ГРЧИЋ.

БРОЈ 5. У НОВОМ САДУ, 2. ФЕБРУАРА 1892. ГОД. V.

ПЕСНИШТВО.

ОПАЛО ЛИШЋЕ.

Ох, како је увенуло лишће —
Увенуло, па на земљу пало!
И сада се под високим растом
Накупило и нагомилало.

Сад у снегу и у води лежи
А блага га топи и залива,
Па, полако, умире и труне
И, најпосле, црна земља бива.

А некад се, свеже и зелено,
У поносу на висини вило —
Некада се у његовој сенци
Сваком мило одморити било.

И раст сами другчије гледа:
Пре је весео шуштао са њиме,
А сад ћути остао, оголићен,
Незаклоњен у ред љуте зиме.

Поносе његов на земљу је пао
А ветар га разнео по стази,
И сад тамо у мочари лежи,
Ко год прође, презриво га гази.

Ох, тако је са жељама мојим!
И оне су некад живље биле —
И оне су, на висини наде,
Моје срце некад веселиле.

Али сада многих од њих нема
— Очај их је сатарио љути —
Још по нека, при свршетку своме,
Оборена тугује и ћути.

Време иде, па их бесно гази
— Не брине се о њиховме вају —
А оне се, на умору своме,
Тек по кад што уздахом издају.

Оне ћуте, умиру и труну,
А ја живим, као раст у ред зиме —
Олуј дува, а ја остао, тужан,
Невољно се поводи за њиме.

Вл. М. Јовановић.

ПЕСМА ЛАЗАНСКОГА.

Приповеда **П. Жељски.**

Тек недељу дана после смрти старијег свог синчића, кога несретна гушобоља из пенада отрже из топлог родитељског загрљаја, сећаху судија Иван Димитријевић и жена му Марија сами у соби.

На пољу се већ почео хватати сумрак.

Иван беше озбиљан, управо суморан и тужан, сећаше немо и замишљено где-

даше у њеђ, у којој се пламен у појединаким скоковима час дизаше час спушташе.

Ни Марија не нарушаваше мртву тишину у соби. И сама беше замишљена и по очима јој се познаваше, да је тек мало час престала плакати.

Дуго су тако седели а ни речце нису проговорили.

Од кад се узеше, никад се он не осећаше угодно крај ње, све га нешто одбијаше од ње и само смрт детиња, заједнички им бол, беше га кадра и вољно задржати с њоме сама. У њихову познанству, нарочито у његову према њојзи, беше нешто и сувише одмерено, сувише туђинско за мужа и жену. Њих двоје нису канда умели да схвате једно друго и патили су обоје са тог неспоразумљења. Но њој се патња и душевни немир није опажао с поља тако као њему. Или је била у том снажнија од њега, да и пред њим и пред светом скрије, како јој је у души, или је збиља није ни мало бунила мужевља хладноћа.

На једаред ће се она чисто из небуха дићи па ће брзим кораком доћи до њега. Поглед јој је био пола намрштен пола нежан. Приђе са свим њему, спусти се на диван и наслони главу на његово раме. Обузме је јаяка дрхтавица. Усне јој се стану кретати но никако реч са њих да сађе.

Њему би чудно све то.

— Марија, шта је теби?

— Иво, добри мој Иво, је ли да ти све знаш? Све, је ли? изусти она, да се једва чуло.

Он чисто срдито открене главу од ње.

— Ја, душе ми, не знам, шта ти то хоћеш.

Марија нежно па ипак силом привуче лице његово пред своје па му истрешнице стане гледати у очи.

— Иво, само ти ме ти у стању утешити —

Ту је прекине грчевит плач.

Њему се даде на жао па ће јој нежно као никад до сада:

— Ама, душо, слободно ми реци.

Изненађена, по и поутешена, охрабрена том његовом нежношћу наставиће она:

— Само ти, ако ме будеш љубио, ако ми будеш опростио.

Иван је пригрли уза се. Не знађаше ни сам како ни за што, али му се тога маха учини, да она мора много, много да пати и да је једино његова дужност, да јој патње одлакша одањошћу својом, својом љубављу. Осећаше то на ипак не могаше да је притисне уза се сном снагом праве, непомућене, жарке љубави. Као да му са дна душе шапташе неки глас, као да га опомињаше, да не верује ни погледу њену, у којем беше исписана сва зебња за чисту срећу породичну, ни гласу јој, који као да хтеде мехкоћом својом да разгони и најмању сумњу у истинитост свега, што изрицаше.

Она тога не опажаше. Њу осоколи већ и она мрвица његове нежности. Привиђе се уза њ као бојажљиво јане уза мајку своју а дрхтавица је на мах мине.

— Слушај ме, Иване! шапташе нагло, чисто усплахирено. Та ја љубим само тебе, једино тебе. Не бој се више!

Дигне опет главу па је с нова спусти на његово раме.

— Запамти, што ћу ти рећи! настави за тим испрекидано. Ево ти обричем, да ћу се одрећи свега. Разуми ме: свега. Кад нам Бог узе Милана, живећу сад само за тебе и за нашег Милоја. Ох, ти не знаш, како ја патим, шта мене тишти. Боље да ме нема, но што ме кида страшна помисао, да је смрт првенчета нашег, дечега нашег Милана, казна, заслужена казна за мене. Али шта знам? Тршћу ја и подносићу све те муке — шта ми је до мене? али ти, ти треба да будеш срећан, ако ико, ти то заслужујеш. На трудићу се свом душом, колико је до мене стало, да те усрећим. Биће ти искрена и верна жена и једничету сад нашем права мати. Ни на шта друго на свету неће ћу мислити до ли на вас двоје. Вас двоје ћете ми од сад бити живот, срећа, све. А за ово до сад опрости ми. Смилуј се, тако ти среће, тако ти здравља нашега детета, тако ти успомене анђелчета, за којим обоје кукамо, смилуј се па ми опрости!

Њега те речи њене потресоше. Дође му то тако брзо, тако изненада, да се не знаде прибрати. И против воље своје, чисто по нагону, узме оберучке главу њену, нагло

јој прилуби образ уза свој, опет јој дигне главу, загледа јој се пун искрене оданости, пун вреле милоште у уплакане очи па је по њима стане љубити. Проструји га свега особит осећај милине и задовољства, за који дотле није знао. На као да му се срце ослободи сиња терета, као да се од врелих зрака са њених очију растопи на срцу његову лед равнодушности и немара, као да све у њему и око њега стаде певати и клицати, створи му се као љубавнику, кад први пут грли своје злато па не зна да нађе речи, којима ће описати блаженство своје, рајску милоту, која га обузела. Та он сад за пуних пет година први пут грли и љуби своју љубу овако страсно, овако врело, први пут му се она подаје овако са детињским поверењем, први пут га гледа овако од све душе подано, мозећиво, као да проси у њ милости за свој живот.

— Та може ли то бити, Марија? кликне на једаред па јој опет врелим пољупцима обасне оба образа и очи. На ти, лудице моја, још тражиш, да ја тебе праштам. Шта, ако Бога знаш? Та ти мени ваља да праштам. Ја до сад бејах безумац, махнит, пита ли, те се не потрудих, да ти зрем у душу, да видим, шта ми вреди па да пастарем, да те заслужим. Ти тако лепа, тако добра, а ја —

Она се нагло тргне па нежно притисне своју руку на његова уста.

— Бог с тобом, Иво! прошапне срамежљиво, па онда се кроз плач насмеши и престом му попрети. Неваљалче један! Зар сад под стару главу да ми се и удараш? Доста сам ја и онако суџетна — знаш, добри мој патниче, да нам та суџета и не даде, да се једно другом приближимо. Али сад, сад је све прошло. Ево си ми све опростио на сад...

Гласан плач детињ из друге собе прекиде је у речи.

Као рибица извије се из његова загрљаја па одлети у другу собу.

(Наставиће се).

ВЈЕРИНА ЉУБАВ.

роман **И. А. Гончарова**

по француској преради Евжена Готи превео *Миливој Максимовић.*

ПРВИ ДЕО.

V.

Посеђени неко време тако са склопљеним очима, Марк их на једаред отвори и окрену се Рајеком.

— Ви сте свгурно донели добрих цигара из Петрограда; дајте ми једну! рече без околишења.

Рајски му пружи свој портенчар.

— Леонтије, ти нас двоје ни приказао једно другом, замери Рајски Козлову.

— А што да вас приказујем? Обојица сте дошли једним путем и знате ко сте! одговори му Козлов.

— Од куд ти да се забуниш и рекнеш једаред и паметну реч, а овамо си неки паучељак! рече Марк.

— То је онај... Марк... што... Ја сам ти ће писао: зар се не сећаш... поче Козлов.

— Чекај! Ја ћу се сам приказати! рече Марк, скочи са столице и узевши церемонијалну позу, поклони се прошчно пред Рајеким.

— Част ми је приказати се: Марк Волохов, негдашњи чиновник, сад под надзором полиције, и против своје воље грађанин овога града.

За тим одгризе врх од цигаре, запали је и опет се сави у клупче на наслоњачу.

— Чим се занимате ви онде? запита Рајски.

— Чини ми се, нетим ничим, чим и Ви.

— Зар и ви љубите вештине: јесте ли можда уметник?

— А зар сте ви... уметник?

— Како да није! умеша се Леонтије: — ја сам ти већ говорио: сликар, музичар... Сад пише романе — ми, дај само, братац, да и тебе не метне у њу — Хајд! Шта је с романом, јеси ли већ далеко? обрати се Рајеком.

Рајски му махну руком, да ћути.

— Јесте, ја сам уметник, одговараше Марк на питање Рајскога. Само у другом жанру. Ја мислим, да вам је ваша бабушка већ говорила о мојим делима!

— Она не ће ни да чује за вас!

— Ето видите, а ја једва ако сам јој стотину јабука до сад откинуо преко плота.

— Јабуке су моје: ја вам дозвољавам, да колико хоћете...

— Хвала лепо: не треба; привикао сам се већ да све у животу без допуштења чиним, тако ћу и јабуке брати без питања: слађе је тако!

— Ја сам једва чекао, да се с вама састанем: врло много су ми причали о вама... рече Рајски.

— А шта су вам причали?

— Врло мало лепа...

— По свој прилици су вам рекли, да сам разбојник, чудовиште, страх ове околине!

— Скоро...

— На шта вас је онда вукло, да ме видите после таких гласова о мени? Ви треба да приступите у опћити хор: ја сам кидао ваше књиге! Ево, он вам је сигурно већ говорио...

— Да, да: ето сад је он ту: мени је мило, што је он први почео о том говорити! умесна се, Леонтије. Тако смо одмах требали о теби говорити...

— Радите с књигама, што хоћете, ја вам допуштам! рече Рајски.

— Опет он! Ко тражи ваше допуштење? Сад их баш не ћу узимати ни кидати их. Леонтије, сад можеш мирно спавати.

— У ствари је ипак врло добар дечко! рече Леонтије за Марка: — кад се мало разболиш, двори те као дадиља, трчи у апотеку по лекове... И шта ти он све не зна? Све! Само што ништа не ради и мира не да ником: живи враг...

— Немој много да бенеташ, Козлове! прекиде га Марк.

— У осталом, не 'рде вас сви, упаде у реч Рајски: — Ватутин 'говори, или се баром труди да говори лепо о вама.

— Заиста! Тај шећерни маркиз! Чини ми се, да сам му оставио неколико лепих спомена: више пута сам га ноћу будио, отварао сам му прозоре од спаваће собе. Он је, знате, увек нечито слаб, а од како је дошао овд' 'аније већ четрдесет година, нико није запа'тра. Био, а сад год био болестан. Новце, што с'ати се од њега, не ћу му дати натраг. Шта ће му! А хвали ме!

— Аха, сад видим, какав сте ви уметник! примети весело Рајски.

— А какав сте ви? Дед причајте сад мало ви! захтеваше Марк.

— Ја сам... 'ето вештак... доста слаб: волим лепоту.. кланам јој се, волим уметност, цртам, свирам... Сад сам намерио да пишем повеће дело — роман...

— А за што сте дошли овамо?

— Не знам ни сам, рече Рајски: — мени је са свим све једно, ма куд отишао... Дошло писмо од бабушке, авала ме да дођем, а ја ето дошао.

Марк се замислио и није обраћао више пажње на Рајског, а Рајски се опет загледао у њега; изучавао му је израз лица, пратио покрете, трудећи се да помогне фантазији, која је, по навици, скидала портрет за портретом са те нове личности.

„Хвала Богу!" размишљаше: — „чини ми се, да нисам само ја тако беспослен и неодлучан човек, који се ни код чега не зауставља. Ево нешто слично: скита се, не ће да се помири са судбом, не ради ништа (ја бар цртам и хоћу да пишем роман); види му се на лицу да ни с чим и ни с ким није задовољан... Шта је он? Да ли је исто тако жртва дисхармоније, као и ја? Нечитов у борби међу два огња? С једне стране замамљива фантазија све идеализује: људе, природу, цео живот, све појаве, а с друге хладна анализа разрушава све — и не да човеку, да се заборави, да жили: отуда вечно незадовољство... Је ли он то, или друго што?..."

Видећи Марка, где дрема, и Леонтија, ком се већ крише очи од умора, рече:

— Време је већ, да се иде кући. — С Богом, Леонтије?

— Куда да денем овога? запита Козлов, показујући Марка.

— Остави га ту.

— Да, остави коњу у купусу! А књиге? Како би било, да га заједно са столицом пренесемо опамо у мрачну собицу па да га и закључамо? рече Козлов. — Да, ал тек онда би било трешта чуда! Кад би се пробудио ноћу, био би у стању да крв скине с куће!

Марк се насмеја, чувши последње речи, и брзо скочи на ноге.

— И ја идем с вама, рече Рајском и за тренут скочи кроз прозор, али је прво утрчао свећу код Леонтија, рекавши му: Ти треба сад да спа

ваш, не седи ноћу. Гледај само, како ти је лице опет пожутело, а очи увале!

Рајски скочи за њим, и за мало се нађоше на улици.

— Слушајте, рече Марк: — ја бих да једем: у Леонтија није ничега било за јело. Хоћете ли ми помоћи, да учинимо јуриш на какву гостионицу?

— Добро, али то се може и без јуришања...

— Не може, касно је већ, па не дају, а особито кад сазнају, да сам ја ту: мора се силом отети. Треба да повичемо „ватра!“ онда ће отворити, а ми ћемо ући.

— Да, ал онда ће нас опет истерати.

— А, то не биваː не пустити ме унутра иде још које како, али кад уђем, онда ме не истера нико!

— Нападај! Правити ноћу галаму — махните то! рече Рајски.

— Аха, познаџили сте се полиције: шта ће радити губернатор, шта ће рећи Нил Ајдрејић, како ће то примити друштво, како даме?, немевао се Марк. — Ја с Богом, ја хоћу да једем ја ћу и сам учинити јуриш...

— Чекајте, ја имам другу мисао, занимљивију од оте — ја сам вам већ говорио, да моја бабушка не може ни да чује ваше име, и још сад неки дан се препирала, да ни за што и никада вас не би хтела нахранити.

— Но, на шта онда?

— Хајдемо до ње на вечеру; можете и спавати код мене! Ја не знам, шта ће она радити и рећи, али знам голико, да ће то бити врло свечано.

— Идеја није рђава: хајдемоте! Само, знате ли за цело, да ћемо добити шта за вечеру? Ја сам страшно гладан.

— Хоћемо ли добити вечере код Татјане Марковне? Та могла би за цело нахранити четуː војника.

Тутеки ноћоше путем... Дошавши до Малинове ноћоше поред плота, док не дођоше до ограде врта, коју Рајски хтеде прескочити.

— Немојте ту него да пређемо одавде, од војника или од попора, рече Марк. Тамо су дрвета, на вас нико не ће видети; овде ћемо само ваше узбунити, а морамо много и обилазити. Ја увек идем овуда...

— А зар ви долазите овамо у врт? Ради чега?

— Ради јабука! Прошле године сам их тамо брао, с поља, биљу старе куће. А и сад, у августу, надам се, ако... ви допустите...

— С највећим задовољством: само да вас не ухвати Татјана Марковна!

— Тога се не бојим. Али гле, да не ћемо ухватити ми кога? Пазите, неко је прескочио преко плота, као и ми! Ej, чекај, не ћеш се сакрити. Ко је то? Стој! Рајски, пожурите се овамо у помоћ.

Потрча једно десет корака напред и ухвати некога.

— Та ви имате очи као мачка, ја не видим ништа! говораше Рајски журећи се према правцу гласа.

Марк је већ држао некога, а тај неки се копрцао у његовим рукама, па поклетку паде на земљу поред плота.

— Ено још некога, где се њеше преко плота у врт, трчите за њим, хватајте га! повика Марк.

Рајски онази још једну прилику, која се већ попела на плот и пребацила ноге да прескочи преко у врт. Он је снажно зграби за руку.

— Ко је ту? Ко си ти? Шта ћеш овде? Говори! питаше Рајски.

— Господар! — Господине, пустите ме, немојте да ме удеребите! молећи му шапуташе женски глас.

— То си ти Маринка! рече Рајски, познавши је по гласу; — шта ћеш ти овде?

— Тише, господару; не зовите ме по имену: ако чује Савелије, жестоко ће да ме бије!

— Хајд одлази, иди брже... Али не, пречекај! добро кад си ту: би ли нам могла донети што год за вечеру, и то к мени у собу?

— Све могу, господару: само ме не упропаштујте, тако вам Христа!

— Не бој се, не ћу ти ништа! Има ли што год у кухињи?

— Има свега, како не би било! цела вечера! Без вас не хтедоше вечерати, само мало су јели Има стерлета у питицама, ћурка, ја сам све спремала у леденици...

— Добро, донеси. А има ли вина?

— Остала је једна боца на бисеру, а има и наливке у соби Марте Васиљевне...

— Како ћеш изнети? Да је не ћеш разбудити?

— Не ћу, Марта Васиљевна се не ће разбудити: спава као тан! Пустите ме, господару — чуће ми муж...

— Хајд, бежи, Земфиро, па пази да му не падне ни длака.

— Сад ми ништа не може, ако ме и срете: казаћу за вас, да сте ви заповедили...

Она се од срца насмеја, а очи јој севнуше као у мачке, прескочи плот и погнувши се умаче као мачка између редова купуса.

Марк се међу тим једнако трудио да дозна, ко се сакрио под плотом. Напослетку је одande испознатога, постављао на ноге и разгледао га, али се онај једнако сакривао, не дајући се, да га познаду.

— Савелије Илићу! говорио је прекидајући — не иде то тако... немојте ме тући: ја ћу вам вратити...

— Твоје лице ми се чини познато! рече Марк: — само да није таза помрчина!

— Ах, — ја то није Савелије Илић! Хвала Богу! рече непознати радосно. Ја сам, господару, баштован! Ено одande...

— На шта ради ти овде?

— Дошао сам да чујем сат са саборне цркве. Наш сат је стао.

— Хајде до ђавола! рече Марк одгурнувши га.

Баштован прескочи јендек и изгуби се у помрчини.

Рајски се међу тим врати к главној капији. Покуша да отвори капицик, али не хтеде лупати, да не пробуди бабушку.

У то чује кораке у дворишту.

— Марина, Марина! повиче тихо, мислећи да она иде с вечером:, — отвори!

С друге стране неко подиже клаку; Рајски гурне прагоца ногом, и она се отворише. Пред њим је стојао Савелије. Он скочи на Рајског и зграби га за прса...

— А, чекај мало, голубе мој, сад ћемо се разрачунати! рече пакосно: — гледај ти њега, кроз капицик улази, а ја тамо, поред плота, као магарац стражарим!..

Љутња залуди капицик, да му гост не би утекао.

То сам ја, Савелије! рече Рајски. — Пусти ме!

— Ко је то? — зар ви, господине! промуца збуњено Савелије и застаде као укопан.

— А од куд, да ви зовете Маринку? рече полагано, после кратког ћутања: — да је ниште видели?

— Да, ја сам је још с вечера замолио да ми остави вечеру, клаже Рајски у корист невернојженн, — и да ми отвори капицик. Она је већ чула, да сам ја дошао... пропусти госта за мном, затвори врата, па иди лези!

— По заповести! рече полагано он. А за тим је дуго стојао на месту, гледајући за Рајским и Марком. Ето шта је! рече отежући и тихо се чуди чуди.

Путем сретне Маринку.

— Зар ти још не спаваш, матори пукоздаче? рече му она и хитро се провуче мимо њега. Куд се скиташ ноћу? Само ме срамотиш пред господштином!.. гурнуше носећи пуне руке тањира, чинија, салвета, хлеба.

Савелије је и не погледа, само јој место одговора на њено изазивање припрети ударом.

(Наставиће се).

ПОУКА.

У ЛАТИНИМА.

Пријатељу Милану Савићу.

(Наставак).

У Риму, 3. септембра.

Рекао сам јуче, да је карактер овог вароши двојак; у ствари, овдје су се редом четири вароши измијенивше: варош римскијех краљева и републике, варијестопића римскога царства, Рим средњега вијека и Рим талијанског препорођења (*ренесанса*). Са остацима овијех градова и са највишем модернијем грађама склопљена је ова варош, варош данашња.

Прва је скоро са свијем пропала; од ње нам једва остаје неколико крхадака у бедењским развалинама Сервија Тулија, разштрканим тамо амо по граду, за тим нај-

облука од Марцелова театра, неколико сумњивих стубова у Форуму, подземне ходнике *мамертинске*, један стари храм Сатурнов и тако звана *Сloaca Maxima;* обло узвишење, могло би се казати, да нам од старог Квиринова града не преостаје до ли неколико трагова. Кад би данас Цицерон из гроба устао, замах би голему варош тражио, којој је, по калиновању историкâ, властољубиви Катилина о главу радио.

Сви на гласу споменици долазе од доба царева: у те спадају остаци разних императорских домова на Палатину, тријумфалне капије у Форуму, Колосеум, храмови Кастора и Полукса и Слоге (Конкордије), форум Августов, Нервин и Трајанов, стуб Антонинов и Трајанов, купатила Титова и Каракалина, гроб Адријанов (данашња кула *Санкт-Анђело)*, славолук Константинов, стас Марка Аврелија на Капитолу, Пантеон, гробови на Апијском друму, једном ријечи, сви споменици, који Риму *римско* обиљежје дају. Пред њиховим се очима развија горди украс четверо, петеро столећа историје, али не налазимо више јуначки и поносни Рим, гдје се рађаху цензори, конзули и трибуни; не налазимо више прослављено легло грађанске врлине. Ово, што очима гледамо, спомиње нам само велике зулумћаре, који су свјетском судбином дрмали: њихов хладни сјај затрпао је мушке трагове првобитних завојевача онда познатог свијета.

По том је дошао средњи вијек и својим суровим грађанским и освајачким ратовима задао смртни ударац императорској варошки, која сада постаје пусто поље, по ком ће се загонити и утркивати варвари и тевтонски цареви, вични да Италију као своју природну баштину сматрају; то је доба силе и лукавства; доба крволочнијех барона, назови-пана, политичкијех сплеткаша и издајничкијех убистава; доба сичања и потајнијех ножева, ноћнијех нападаја на њемачком друму и на градском сокаку; доба великијех буна и грозничијех урота. То је вријеме политичког и друштвеног дар-мара, из којега се по некад само истакне гдјекоји одважнији папа, гдјекоји трибун, гдјекоји обманењак, који досиже на домаћу, и гдјекоји ратник-аранција; вријеме ситна тиранлука, сурових феудалаца, што се око својих утврђених дворана отимљу и кроваве, као гладни курјани. Ама нигдје дубоке и честите мисли; нигдје идеалног напрезања; и за то је сав тај покрет јалов остао. Кад људе не води узвишена каква мисао, сав њихов труд и напор мора да бесплодан остане и са земног лица ничезне. Према томе, шта нам данас од тога Рима преостаје? Неколико тробљавих улица у граду, неколико спахијских кула у околици, и то је све.

Него, срећом, у овој често пљачканој и обљувајној вароши тињала је увијек, као приталожена искра, једна велика институција: римска црква. И она је покашто у она мутна времена страдала и у мраку остајала, ал опет у њој једној стицала се у Италији права моћ и свијест о своме позиву. Кад је зором XV-тог вијека грануло свијету сунце новог времена, римска црква знала је вјешто да пригрли старинску мисао о ленети, и тај нам је савез даровао четврти Рим, коме ево титански Петров-храм повиједа славу *urbi et orbi.*

Овај је четврти Рим још сав „на есер". Ено Ватикана са својим музејима, Сикстинском капелом, Рафајиловим одајама и другим несравњивим богатством; ено големих базилика Свете Богоматере (S. Maria Maggiore), Светог Јована Латеранског и Светог Павла „преко бедема"; ено Светог Августина, гдје је Рафајило насликао пророка *Исаију;* ено Светог Онуфрија, гдје је потоње часе проживио и дух испустио несрећни Тасо; ено Светог Петра „Сужња", гдје се храни Микелањелов *Мојсије;* ено још преко триста других цркава, којима њемачка почивају на старинским дивот-стубовима, а сводове красе византијски мозајици, док им унутрашње зидове и мрамори патос застиру монументалне раке свјетијех отаца, књажева и кардинала. Поред црковних има тај четврти Рим и своје класичне зграде свјетовне: пути величанствених палата Фарнезе, Барберини, Боргезе, Матеи, Киринале, Латерано; пути прекрасних љетникована Боргезе, Медичи, Панфили, Албани. Спомињем само главније, јер бих иначе постао досадан. А све су ове цркве, палате и љетниковци (ville) таковијем умјетничкијем благом снабдјевене,

да би им се тешко шијена ударити могла. Појаве су то, у своме роду, јединствене.

Ево, на крају, Рима данашњег. О њему се, до душе, у монументалном погледу, нема шта казати; ал и он има своја права на опстанак. Нови Рим не ће никад представљати армоничну цјелину, попут неких градова американских, који су, тако рећи, преко ноћи и једним махом створени: нови је Рим прости калам новијех младића на старо дрво, и тиме се Талијанци могу само дичити. С тога ће он остати увијек древан и јединствен, и само у ту шијену моћи ће да уздржи и на даље свој стари и славни назив „Вјечнога Града.“

4. септембра.

Да ти кажем штогод о своме конаку и о римском ваљском свијету у оне; тачније да кажем, о свијету, што сам га овдје на улицама затекао.

Настанио сам се у гостионици „код Кавура“, гдје обично наши приморци сврађају. Спољашност овога хотела није, бо'зна, сувише „отлична“, али му је положај — не далеко од Пантеона — врло згодан; на два корака од хотела десно се ваљан ресторан „код Ђулића“, гдје се приправљају изврсно тијесто са соком, нешто налик на напољске „макароне“. Римљани, који су страшно облапорни, хвале и харче то јело у велике. Ту ти обично ручавам са својим другом у 6 сата пред вече, залијевајући римско тијесто са чувеним бијелим вињетом „di Frascati“: право боговско пиће! Што се доручка тиче, ту већ нема реда; доручкујемо свуда, како нам се кад намахне: данас на Петровој шијаци, а сјутра на противној страни, код Квиринала.

Ова смо се прва два-три дана прилично находали по густом лавиринту улица и уличица, што се стеру и украшавају између Млетачкога трга, Корза и Ватикана. Ну, колико и куд се год скитамо, обично на „Стубов трг“ (Piazza Colonna) досшијемо; тај је трг средиште, управ срце модерног Рима; и тако га прозваше са Марк' Аврелијева (Антошинова) стуба, што се на сред њега издиже. Мимо очекивања, затекли смо овдје још велику врућину: има је преко 20 ст. R., особито дању, кад сунце пријече. Него, срећом, ходајући по римским улицама, напазиш човјек сваким кораком на живописне чадорове, или ти *кијоске*, убавих продавачица шербета и хладне лимунаде, које би те, све и да нијеси жедан, својом чистоћом и насмијаним лицем к себи привукле, да коју пару потрошиш и зажарени грлић окваснш. Рим је на гласу са обилатшине чесама и водених извора. Гдје се год обазреш, жубори вода; и тако, нешто с врућине, а нешто са честе напасти, људи овдје и нехотице водопијама постају. Па се ја код овијех продавачица хладна пића и за то свраћам, што оне радо ћаскају, а ћаскање са намјерницима, то је за мене у путу право уживање. Између читања књига и живог разговора, постоји та велика разлика, што у потоњем случају човјек може да сам разна питања поставља, нити му је потреба да очи мори — ца против! Па онда, на свијету има много књига досадних, неваљалих; док нема тога простака, од којега човјек у разговору не би могао да штогод научи, ил какву згоду мисао изажме. Ја сам често пута ову красну Гетсову изреку у животу искусно.

У туђој земљи ће путник најбоље учинити, ако дође у додир са средњом руком народа. Ту ће наћи више искрености, него ли у вишијем класама, а и више оригиналности. Ма колико се разговор око обичнијех ствари врћао, опет ће по кашто из њега врцнути она искра, која је кадра да читаво једно лице народног карактера обасја. Према томе, ко хоће да ијоле зазре у безбрижну ћуд и весео поглед на свијет простијег римског житељства, а он треба да овијем убавијем „шербетаркама“ приступи, па да им са неколико повчића харча узао на језику раздријешн. Те су пуре прави урнеци римскога простонароднот типа, а држе се и ћаскају, као да су какве кнегиње. Дућанчић оно њих чисто је милина погледати: мраморни банак, чаше, жличице, таљирићи, све се то блиста и чистоћом мирише, као у сред Холандије. Ну, од свијех овијех дућанића најљепши су опет они на великијем трговима. Онај на Стубову тргу обложен је сав са зрцалима, а бљеску му газдаричину красе двије

вране плетенице, за којима једнако уздишу и Римљани и не Римљани, и Руси и Енглези, и Њемци и Французи; а богом бих се заклео, да ће она данас више новца утјерати, него једна кафана у Риму. Треба само стати, па гледати како се она упиње, да своје муштерије што задовољније отправи; окретна и благорјечна, смјешка се она и шали са сваким, не ограђује се никад од туђијех пошалица лажнијем стидом, ал зато опет не пада у тривијалност; још једну црту, па би очито забасала, ал буржоазијом изближе упозна, он треба да сврне код „синьорине Клелије“ на пијаци „стубовој“. Одатле ће моћи да најбоље посматра и живописни дар-мар римскога друштва, пада све вечером, кад се ова пијаца електрично расвијетли. Да богме, данашњи Рим не наличи више папинском Риму педесетијех и шездесетијех година, који је на страница криво гледао, бојећи се да у свету варош не унесе разврата начела европског либерализма, те о ком Француз Жирарден вељаше: да „заудара лешином“,

Др. Оскар Аџбот.

она ту црту не ће никада прећи. И свако се од ње задовољан растаје: и млади официри, којијех је овдје сијасет, и њени великијех школа, и попинари, и посланици, и прости радници; сваки мисли, е је он сам њену милост задобио, ал се ни један не може похвалити, да му је што конкретно обећала: то је препредена кокета и ништа више. Таке су ти, у осталом, све Римљанке, изузимљући правио оне, што изузетак праве већ по своме *занату*.

Ко је дакле волан, да се са римском а наш Љубо Ненадовић: да је одвећ претрпан монасима и просјаклуком. Данас су се ствари са свим предругојачиле. Кад је наш књижевни ветеран с Владиком-цјесником Рим обилазио (то је било 1851. год.), бројала је вјечита варош мало од 150.000 становника; данас у њој живи преко 450 хиљада душа. Рим је данас пријестоница једне велике краљевине, која је у Јевропи заузела можда неслућено, ал свакако знамењито мјесто; према томе, није ни његово житељство више оно, што је некад било;

мртва елегија претворила се у живахну драму. И тако је сада у вјечном граду све живље и бујније постало; он се сада на све стране шири и обнавља, руши из темеља старе тијесне и мрачне улице, на крчи нове, љепше и пространије. Некоји се страни артисти на то жале, јер да се тијем варошки одузимље карактер, оно што умјетници називљу *la couleur locale*. Али бадава, и нов живот има своја права. Народи су као год и ријеке: кад набрекну, а оне превалују насипе и утиру себи нова корита самом силом своје масе. Једно треба само у Риму назити: да људска ријека не проузрочи општу поводњу, те да не поруши у свом току славне споменике из старине, који треба свакако да остану нетакнути, као што нетакнуте стоје суре хриди у морској пучини.

Међу најпространије улице, што је нови Рим прокрчио, спада и тако звана „Via Nazionale“. То је сада једна од главнијих артерија варошких, али је она у архитектонском погледу прилично ништема. Свеједно! она је пуна живота: свуда се нешто гради и дотрађује; одасвуда хрле кола, коњски возови и омнибуси крцати свијета. Попови се сада у јавности носе као и свештењаци, осим једних питомаца чувеног завода *de propaganda fide* и страних духовних института и школа, који се пође увијек по свештенички. Само се још по улицама виђају „братија“ разних калуђерских редова. Али ни њих сада нема, колико их је прије било, од како је народна влада поукидала градске манастире и у њих смјестила своје уреде, више школе и т. д. Тако је, на примјер, управа државних пошта и телеграфа запосјела некадашњи манастир Светог Силвестра, некитивши му придворје и испосничке ћелије са разним таблицама и државнијем грбовима.

Прости је народ, како ми кажу, још једнако подијељен на два табора: једни су за папу, а други против њега; ну, као да потоњи све то више маха отимљу. Кардинали и остали „monsignori“ не указују се више никако на јавност; једва ако гдјегод који црвени клобук пројури сокаком у затвореној кочији. Њихове сјајне екипаже труну сада у колницама. Што се самог папе тиче, он не ужива ни пола оне популарности, коју је уживао његов претшасник Пије IX.; а то није никакво чудо, кад се промисли, да му три дијела данашњег Рима никад лица не видјеше; он још никад није *coram populo* у Петров храм ступио, а тихи подвизи његова понтификата једва ако у виших круговима одјека нађоше. Свети отац, као што је познато, „чами“ у својевољном сужањству, ал за то ипак не откључје свога благослова побожнијем ходочасима, који су вољни да његовој апостолској пастви приђу. Мање ће познато бити, да је Његова Светост, одмах послије свога избора на Петрову столицу, имала да савлада читаву буну у унутрашњости Ватикана. Швајцарци, познати папински перјаници, затражише наједаред да им се повиси плата, или да ће сви редом.... положити оружје. Настаде велика гатања; али се економско стање новога папе, који не бијаше никаква државна прихода наслиједио, не могаше са тим захтјевом да измири. Напокон папини дотлавници изаберу средњи пут, и швајцарске страже буду сведене на најмањи број, таман колико је нужно за параду.

О овијем папинијем „солдатима“ проговорићу коју другом приликом. Данас ти само кажем, да је њихово скроз и скроз театрално одијело на ме посве неугодно дјеловало. То је прави арлекинов костим. Вели да је то одијело, по налогу папе Лава X., скројио сами Рафајило. Слава великом сликару, али се у томе послу није одиста показао и велик колориста!

(Наставиће се).

Марко Цар.

ЕНЕРГИЈА.

(Свршетак).

9. Из закона о одржању енергије изилазе даље ово:

Све кинетичне и потенцијалне енергије могу у свако доба један и исти посао обавити а то ће рећи, да се енергија у опште не да уништити, али исто тако не може се ни добити из ничега.

Кад се још даље иде, само нам се каже, да *у свету влада само једна снага*. Снага та је енергија. Сви појави дакле морају се тумачити једном само снагом, рецимо праснагом, а друге снаге су само разни облици енергијини, и један лако прелази у други.

Шта више један облик енергије не да се ни замислити за себе. Сви појави у материји су сродни. До данас су већ више њих покушали, да ову сродност и доказу те да нас увере, да једна снага може у згодним приликама изазвати другу, или један појав изазива други. О томе је данас наука на чисто. Примера ради наводимо: топлота може да изазове хемијско сродство, магнетизам, електрицитет, звук, светлост, топлоту. Данашњи природни појави могу се упоредити са човеком, који се сваки час друкчије маскира, сваки час другу образину узима.

Снага се дакле не да уништити! из ничега се не да ни добити. Друго је нешто утицајем снага: утицаји се могу уништити, повећати, ослабити. Кад се двојица надвлаче и не може један да превагне, није у њих снага уништена, то они знају зацело, јер вуку из све снаге, већ утицаји њихових снага уништавају се а чим би један попустио, снага другога потпуно би се показала. Није дакле добро ни рећи, како се снаге уништавају, повећавају, слабе; увек треба казати, да се утицаји снага уништавају, повећавају, слабе, а снага се никад не да уништити ни повећати ни ослабити.

10. Кад се енергија не може уништити, врло би занимљиво питање било, шта бива са камењем, кад падне на земљу и смири се? Данас није на то тешко одговорити. Из шидљиве енергије имамо невидљиву: из кретања имамо топлоту, јер камен се загреје, а топлота опет је кретање; због загревања имамо и ширења телеснога.

У општој енергији свака врло лако прелази у топлоту и обрнуто топлота у енергију.

Код прелаза топлоте у енергију врло је важан закон, који је поставио Томзн. Између закона о прелазу топлоте у радњу и радње у топлоту велика је разлика, по Томзну, у томе, што сву радњу можемо претворити у топлоту, но сву топлоту у радњу никад.

Кад дакле ово не иде, то је јасно, да енергије све више и више сваким даном остаје у топлоти: енергија опада а топлота расти и топлоте ће толико бити, да људи не ће моћи ни ње на земљи живети.

Другим речима: потенцијална енергија у свету нагомилава се а кинетична опада. По томе дакле сваки дан све је мања разлика у кинетичној енергији код светских тела и на послетку ће доћи време, кад ће сва кинетична енергија прећи у потенцијалну, кад ће дакле бити мира у свету. Не ће бити кретања, али ће бити напона, не ће бити судара, но притиска и топлоте.

Кад узмемо на ум, да учимо, како је у почетку била нека материја разређена, ретка, и т. д., али јако топла, а сетимо се и онога што час речнога, изгледа нам, да ће се васиона некад вратити у исто стање у којем је и била. Овакав закључак оправдава и то, што имамо врло много примера, у природи, да се нешто врати у оно, што је и било, та и сам човек буде земља, од које је и постао!

Електрична струја изазове топлоту а топлота опет струју; хемијским процесима разлаже се топлота, светлост, електрицитет а они опет хемијски процеси.

Колико ће времена требати за овај повратак, не да се никако ни слутити. Данас је у свету још толико енергије, да се ни не примећује, е је нестало је нешто бар, од кад свет себе памти. Па у каквоме свету! Доста је узети само наше сунце, па да се каже, како ни у њега није данас ни мало више енергије него што бејаше од како га људи знају и од како их оно греје, а колико је само оно дало и шаљу енергије земљи нашој!

11. Енергију су људи кадри употребити на своје сврхе у свако доба. Како ће, не да се написати, јер све, што се иде због, што год људи раде, што год разне машине кваре и праве — све је то резултат било које му дајо енергије. Енергија и опет енергија!

Но да се енергија јави где год, мора бити онога, на чему ће јој се утицај показати. Нема ли тога, енергија се не опажа. То је исто тако као кад би човек хтео сам себе из воде извући, кад себе сама за уши ухвати: она енергија у њему, да из воде изађе, да се воде опрости, тек онда има праве предности, кад се за друго тело какво ухвати. Где нема ничега, на што би енергија утицала, не показује се она.

Трговац може бити енергичан до миле воље, али ако нема, на кога ће његова енергија прелазити, сва је енергија ништа: сам себи никад ништа не може продати; тек онда се ни

његова енергија, тек онда се види напредак му и морални и материјални, ако има купаца, ако има дакле на кога ће му енергија прелазити. Човек може бити научен, може бити натучен знањем, али то се тек онда види, кад ради онако, како ће му то прелазити у свет; иначе не; тек сапштавањем свога знања другима говором или писањем види се, шта ко вреди!

Ст. Милованов.

КЊИЖЕВНОСТ.

ДР. ОСКАР АЖБОТ.

Од страних књижевних радника, који су озбиљним и темељним својим изучавањем и радом све Словенство задужили да им одн велику хвалу и признање, међу првима је за цело и др. Оскар Ажбот, професор словенских језика на свеучилишту у Будимпешти. За нас Србе пак уз то још стекао је тај човек већ и до сад неисцрпних заслугâ, долазећи од године 1884. амо сваке године, да при испитима зрелости на српској великој гимназији у Новом Саду заступа у смислу закона високу кр. угарску владу а и ван тога по налогу исте високе владе долази сваке године да обиђе поменуту гимназију, да надгледи школски рад те да о њему извести високу владу угарску. А какав је др. Оскар Ажбот у тој мисији својој као мандатар високе владе угарске, како пун фина такта и практична педагошког погледа, то знамо ми наставници гимназије Новосадске, који сви до једног стекосмо у њему искрена пријатеља и заштитника; како је пак добар и снисходљив по уз то и строг и неумитан, где је нужде, то могу посведочити сва ученици и абитуријенти наше гимназије, које се др. Оскар Ажбот у уређеној предусретљивости својој не устручава назвати и својим „младим пријатељима“, кад су кадри владањем својим и учењем да га задовоље, знајући зар., да им је толиким одликовањем с његове стране труд награђен, да сјајније не може бити, и да им је тим подстакнуто частољубље, тај најмоћнији покретач на лепо и добро. На с тога и није чудо, што повереника високе угарске владе на нашој гимназији овде све од највећега до најмањега љуби и поштује од свег срца.

Др. Оскар Ажбот је изданак породице Ажботових, који се из Шкотске амо у Мађарску доселише још крајем шеснаестога века и већ 1715. године мађарско племство добише. Породица је та Мађарима дала до сад много добрих и заслужних војникâ, државникâ и књижевникâ. Отац дра Оскара Ажбота био је одељни представник у првом мађарском министарству. Др. Оскар Ажбот родио се 10. августа 1852. у Новоме Араду. Рано је остао сироче те га рођаци му у Сибињу приме и овде је свршио основну школу и гимназију. Свеучилиште је полазио у Будимпешти, Линском, Берлину и Гетингену и овде је године 1875. промовисан за доктора филозофије. На свеучилишту је др. Ажбот студирао управо санскрит и компаративну филологију, а не словенистику. Године 1880. дође у Будимпешту. Тада баш некако умре Фрања Јосић, доцент словенских језика на Будимпештанском свеучилишту, те се онда распише стечај на катедру за словенске језике. Како се нико на тај стечај не јави, то велики зналац финских језика, проф. др. Јосиф Будениц понуди дру Ажботу да компетује, уверавајући га, да ће бити изабран. Наравно да се др. Ажбот томе одупирао но најпосле се ипак реши да покуша. Почне изучавати стари словенски језик, руски, српски и чешки и гвозденој му вољи и озбиљну труду неће за руком те с чашћу заузме катедру, на којој и данас с највећим успехом дела. Ради научних испитивања својих путовао је у Чешку и по наших крајевих а двапут је ишао и у Русију. Приликом стогодишње славе од рођења Вука Ст. Караџића заступао је др. Оскар Ажбот

Б.-пештанско свеучилиште на тој прослави у Београду, где су га најусрдније дочекали.

Плодови његова књижевна рада јесу већа самостална дела, која су изишла у засебним књигама, и мање расправе и чланци по стручним часописима. Већа су му дела: „Die Umwandlung der Themen im Lateinischen“; „Szlávság a magyar keresztény terminologiában“; „Kurze russische Grammatik“, коју је у 9. броју „Јавора“ нама Србима приказао Јован Живановић, препоручивши је и признавши, да се „на сваког страни види, да је више човек вешт овом послу, који је скроз проникао у руски језик и којем су потпуно познати закони словенских језика“; Немцима пак и страном ученом свету приказао је ту граматику сам Ватрослав Јагић у XII. књизи свога Архива на страни 289. овако: An deutsch geschriebenen Grammatiken der russischen Sprache dürfte zuletzt kein Mangel sein und doch wird man nur von wenigen einigermassen befriedigt. Zu solchen gelungenen Leistungen auf diesem Gebiete muss unbedingt das kleine Büchlein Prof. Ásbóth's gezählt werden. Es empfiehlt sich durch Kürze und Präcision, man merkt es dem Werke an, dass es auf Grund eigener Beobachtungen niedergeschrieben ist und nicht bloss schablonenhaft die üblichen Regeln wiederholt. Споменувши даље његову „Russische Chrestomathie“, о којој се исти Јагић у истој књизи свога Архива на страни 629. изражава овако: Wir haben schon die kurze Grammatik Dr. Ásbóth's als ein werthvolles Hilfsmittel hervorgehoben. Dasselbe gilt, vielleicht in noch höherem Masse, von dieser Chrestomathie. Die Auswahl des Lesestoffes verräth viel Geschmack und gründliche Kenntniss der neueren russ. Literatur. Die Betonung ist mit äusserster Sorgfalt durchgeführt und das Wörterbuch ist genau ausgearbeitet. Man kann ohne Uebertreibung sagen, dass diese Chrestomathie ganz darnach beschaffen ist, um bei demjenigen, der sie durchsieht, erst recht die Lust zum weiteren Studium der schönen russ. Sprache und der reichhaltigen russ. Literatur zu erwecken. Србима је ту књигу дра. Ажбота приказао професор Новосадске гимназије Тихомир Остојић у 2. броју „Јавора“ од год. 1890.

Расправом својом „A hangsuly a szláv nyelvekben“, која му је била прво предавање у мађарској академији наука, извојевао је др. Ажбот себи Самујилову награду, а то је врло велико одликовање.

У Јагићеву „Archiv für slavische Philologie“ саопштио је др. Ажбот оне своје расправе и чланке: године 1880. у IV. књизи расправу „Der Garabonczás diák nach der Volksüberlieferung der Magyaren“; та је расправа врло важна допуна Јагићеву чланку „Die südslavischen Volkssagen von dem Grabancijaš dijak und ihre Erklärung“, што је изашао у II. књизи Архива; године 1886. у IX. књизи: „Nochmals Kračunъ-коготъ“, о којем је исте године у два маха писао у часопису „Magyar nyelvőr“; овде у Архиву управо одговара Хугу Шухарту, који је на његов први чланак о том опширно писао у истом часопису а и у Архиву; ту др. Ажбот доказује, да се мађарски karácson ни од куд с друге стране не да извести, до ли из словенскога па ма та реч по својој етимологији од искони спадала ма куд, ма да су је словенски језици ма од куд добили.

Године 1874. 1875. 1881. и 1883. видимо др. Ажбота међу сталним сарадницима Сарвашева препознатог мађарског часописа „Magyar nyelvőr.“ У том су часопису изашли ови његови радови: 1881. „Buda“; 1883. „Szláv szók“; 1885. „A zsoltár szó és még valami; 1886. „Oszlovén és újszlovén“ и „A zsoltár, császár és király' szók még egy kis helyreigazítás“ и оне две већ споменуте расправице о речи „karácson.“

Др. Ажбот је сад у најбољој мушкој снази. Колико можда изгледа телесно слаб, толико је дурашан и издржљив у раду. Најпријатнија му је дистракција од рада у забави са образованом и духовитом верном љубом и троје ситне миле дечице, од којих је најстарије, синчић именак очин, већ из мајчине неге прешло у бабајкове руке, да му бабајко положи темељ што лепшој будућности.

Искрено желим припознатом наученьаку здравља и века на да још много и много уради науци, свом народу а посредно и нама Србима.

Јован Грчић.

КОВЧЕЖИЋ.

КЊИЖЕВНИ ПРИКАЗИ.

Српска краљевска академија. *Споменик X.* 1. Један потомак Душановог Богдана. — Од Чед. Мијатовића; 2. Бој на Косову по хроници калуђера сен-денискога. — Од Чед. Мијатовића; 3. Прилози за историју ранике митрополије. — Од М. Ђ. Милићевића; 4. Свеског чанство пећског учитеља Никодима. — Саопштио Љ. Стојановић; 5. Синђелије јечког и дубочког поп Марка од 4. Марта 1780. — Саопштио Љ. Ковачевић; 6. Берат Махмуда II. од 7. Новембра 1813. београдском митрополиту Дионисију. — Саопштио Љ. Ковачевић; 7. Синђелије попова Максима и Јова Варинце. — Саопштио Љ. Ковачевић; 8. Шабачка 1806. година. — Од П. Срећковића; 9. Опис турских области и у њима хришћанских народа а нарочито народа српскога, састављен год. 1771. српским патријархом Василијем Бркићем. — Приопштио И. Руварац; 10. Биторски и шишевски поменици. — Саопштио М. Вешелиновић; 11. Захарија Орфелин, животописно-књижевна црта. — Од Д. Руварца. — *У* Београду у држав. штампарији краљевине Србије. 1891. стр. 91. — Садржина овог „Споменика“ служи на част срп. кр. академији и предњим члановима њеним. Имена оних, чији су прилози штампани у овом „Споменику“ казују нам већ, да је садржина његова одабрана. Сви прилози у овој књизи биће од користи књижевности нашој, а особито историји. — На првом месту је чланак Ч. Мијатовића о Петру Богдановићу „потомку (?) Душановог Богдана“. Мијатовић је нашао овде све што се зна о животу Петра Богдановића; даље говори о знаменитом делу Богдановићеву: „наука о истинама хришћанске вере“. Писмо деспота Ђурђа, које је писао Јовану Хуњадију и одговор Хуњадијев на то писмо прешао је Мијатовић на додатка у Богдановићевом делу: „о науци“ и т. д., и штампао је оба писма у овом свом чланку. Ми смо уверени да су оба ова писма фалсификована, и ако Мијатовић не тврди то позитивно. На другом месту је интересантан чланак Ч. Мијатовића о запису, што га је приближно дворски историк краља француског Карла VI о бој косовском. Много интересантних и драгоцених података о овом знаменитом бој налази се у белешци калуђера сен-денискога. На трећем месту штампано је М. Ђ. Милићевић десет синђелија ранких митрополита свештеницима у Кучанима, (то је село „у једном крају Старога Влаха“.) Синђелије су издане 1748—1834. г. У овом „Споменику“ издао је и Љ. Ковачевић још пет синђелија (под бројем 5. и 7.) које су издане 1780—1832. г. На четвртом месту је следовање пећског учитеља Никодима, у ком он потврђује, да неки Теодор иде у Св. Гору, да тамо буде исповник, те моли оне, којима ће на пут доћи, да га лепо праме, и да му дају све, што је за пут потребно. На шестом месту је берат Махмуда II. од 1813. г., којим он потврђује Дионисија за митрополита београдског. Напред је Ковачевић изнео оне, што се зна о Дионисију пре него што је постао митрополит, и како се као митрополит бранио о народном устанку (1815. год.) Сам берат је врло интересантан. Султан потврђује Дионисија за митрополита; затим одређује круг рада његова; наређује, да се власт не сме мешати у црквене послове, и да увек митрополиту иде на руку; празније право исповедања православне вере; за тим говори о приходима митрополитским и т. д. На осмом месту је турска бурунтија, која осветљава догађаје у Шапцу 1806. г. На деветом месту је интересантан „опис турских области и у њима хришћанских народа, а нарочито народа српскога“ од Василија Бркића. Ово су одговори на питања руског адмирала Орлова. У уводу је написао И. Руварац неколико речи о Бркићу. У одговору свом Бркић описује готово све области Балканског полуострва, које су биле у оно време под Турцима. Он описује земље; говори о земљишту: да ли је плодовито или не, и шта успева где; говори о становницима и о њиховом материјалном стању; описује градове; бележи климу; говори о управи, о способности становника за војску и т. д. и т. д. Опис овај написао је врло лепо, а пун је занимљивих података, због чега се врло лако чита. На десетом месту су поменици: шишевски и биторски. Ово су додатци поменицима у Гласнику 42. и у „Споменику“, III. На последњем месту је врло лепа расправа Димитрија Руварца о Захарији Орфелину. О Захарији Орфелину је врло мало писано. Руварац је марљиво покупио све што је о њему написано. Тиме је попуњио велику празнину у историји наше књижевности. Хвала му за то! У додатку је штампао Руварац неколико драгоцених података за живот Захарије Орфелина (неколико писама и т. д.) — Поеле наведеног садржаја држимо да није нужно најтоплије препоручити овај „Споменик“ сваком пријатељу српске књиге.

С.

Уједињост јужнијех словена. Написао *Милован Срећковић*. (Препштампано из „Србобрана“). Загреб 1891. мала 8-мина стр. 151. И ова књижица је један знак нашега доба, у којем се с једне стране проповеда на сва уста „братство, слога, слобода“, а с друге опет свако себи дере и сече за „милу народност“. Да се односаји јужнословенских племена не развијају правилно, може се судити и по оној грчевитости, којом свака страна приступа решавању оваких питања. Даје се велика вредност и случају и ситницама. У жестини борбе много страна се и пребаци и претера. Не сумњамо у родољубиву намеру ове књижице, само не можемо стојати добра за јачину сваког навода а поготовитарина од заната остављамо да пресуде историске податке и политичке назоре у њој На овојем примеру знамо, да се на крају прајева и најзбиљнија новинарска скрива просвета и постојану вољу. Није да то кажемо, који ипе уверени, да су просвета и воља за одржањем јаче оружје него сви историски и филолошки наводи, јер ово те и противници употребе, али — *доказујући нашу своје право.*

Т. О.

Српска краљевска академија. Глас XXX. **Трг Брекове и жупе брсковска и љубовијска** од *Љ. Ковачевића*. Београд, штампано у штам. краљевине Србије 1891. стр. 16. — О Брскову, каквом трговачком граду и жупи, у старој српској држави, расправљали су познати историци наши Ст. Новаковић и Чед. Мијатовић. Мијатовић је писао, да је Брсково било „на легском путу, који је водио на Приморја ка Неби, и то нешто у старој Дукљи или близу ње.“ Новаковић је доказао, да је Брсково у Пљину. Његово ми-

њење примио је и др. К. Јиречек. Ковачевић је истраживањем дошао до са свим новог резултата. Он је доказао да се „брсковском жупом звао данашњи Колашин“ и да је „место Брсково“ било једно и на исто источно од Таре, четврт часа од садашње црногорске границе, пола часа од Мојковца“. Осим тога одредио је Ковачевић и за љубовићску жупу, да је била „у пределу реке Љубовиђе између Брсковске и Будимљанске жупе Војлово Поље и Лука“. Географија наша је овом расправом много добила. Књиге није потребно препоручивати: име Љ. Ковачевића, после Ружића највећег историка нашег, довољно је препоручује сваком пријатељу српске историје и географије. С.

C. Julii Caesaris Commentarii de bello Gallico — Pars prima (I—IV), објасниo *Мита Живковић*, проф. тор I. београдске гимназије. 1891. — Када сам узгледао прво школско издање Цезара, обрадовао сам се тим више, што угледах име издавача г. Мите Живковића. Ја мислим, да је већ крајње време, да и ми Срби не само у Аустро-Угарској него и у Србији нордимо на изучавању класичних језика, јер то је најдивнија умна гимнастика, најбоља школа за логично мишљење и расуђивање. На полу те класичне наставе стекао је себи велике и неоцењене заслуге г. др. Јован Туроман у српској новијој књижевности. Г. Живковић удесио је ово школско издање за ђаке на српским гимназијама и великој школи. С тога сам ми и поново цео „текст“ прочитали и написмено овде неке своје примедбе. Данашња наука при оцењивању старих класичних писаца особито пази на „текст-критику“. У томе су Немци и Французи далеко дотерали. На ј и ми, који се бавимо класичном филологијом, морамо пажљиво пратити дела ових народа. Поред многих Цезарових издања, наследа ми, да је познати професор бечког универзитета *Гитлбауер* највише допринеси, да се Цезар нада опако како треба. Та баш „текст-критика“ нашем је издавачу непозната. Но пре него што пређемо на сам „текст“, напишемо мишљења старих о Цезару: Cicero Brutus (75,262) каже: Etiam commentarios quosdam scripsit rerum suarum valde quidem probandos, nudi enim sunt, recti et venusti, omni ornatu orationis tamquam veste detracta. А да не би ове изјаве морали, сетимо се само парада „pura et inlustris brevitas“ и оне хвале, коју налазимо у предговору Хиртија у осмој књизи. А шта ми видимо поред тога у „Цезаровом тексту“ у опште? Смеси и несугласности на сваком кораку. У тој несугласности притичу нам у помоћ тако звани „Codices“. Од свију кодекса Цезарових највећу улогу игра „Cod. Vind. 95. поред Ottobianа. Да не бисмо морали овде све варијанте и интерполације напоменути, прелазам на г. Живковића текст. Поред многих места, која ниси поправљена, споменућемо само ове примедбе. У I., 6., 4 стоји: erant itinera duo, quibus itineribus domo exire possent. То није Цезар могао рећи него „erant itinera duo, unum per etc. I., 5., 5: domus reditionis spe sublata. Ово „domus“ је нелогично — то је тautологија. То је luce clarius! II., 25., 1., Свеззи.... ubi ... rem esse in augusto vidit neque ullum subsidium [quod submitti posset mora се иностанити). III., 25., 1. cum... speciem atque (opinionem) pugnandum praeberent, cum item ab hostibus constanter pugnaretur. Тако мора ово место гласити. У првој књизи сар. 40. каже Цезар „avaritiam esse convictam“. У „Додатку“ преводи издавач convictam-доказан. Када боље прегледамо и промислимо о овом месту, морамо се сетити, да то није обична конструкција него нособична. Требало је дакле споменути обичну конструкцију од convincere. У III. књизи 14., 4: turribus autem excitatis tamen has altitudo pugnam superabat. Ex barbaris navibus могао је Цезар само због „altitudo“ употребити — иначе мора овде гласити стојати. Сва ова тежа места морамо ученику добро предочити, јер само њемо тада моћи постићи оно, за чим тежимо — за идеалима што узвишенијим и савршенијим. И дако ово прво српско школско издање Цезара има доста текст-критичких погрешака, ипак га са радошћу поздрављају обе српске гимназије православне, а надамо се, да ће наш издавач при другом издању осврнути се и на текст-критику. Додатак је врло добро израђен, у њему се налазе многе згодне примедбе и тумачења. — Овом приликом бани слободан сам покренути ону мисао, коју је „Застава“ пре једно три месеца напоменула: не би ли се и наше две гимназије сложиле могле, те да покрену овакав нети лист, какав имају наша браћа Срби у Србији а то је „Наставник“. Ми требамо књига на матерњем српском језику, а не на туђем. У то име поздрављамо сретан почетак издавања старих класика на српском језику с молбом, да нас издавач што пре обрадује другом књигом. Per aspera ad astra!

У Карловцих. Г. Л.

КЊИЖЕВНЕ БЕЛЕШКЕ.

— У немачком знаменитом клубу у Бечу предавао је 27. пр. м. *Тодор Стефановић Вилоткић о богомилској вери и о средњовековној сектама на балканском полуострву*, с особитим обзиром на државина и друштвена стања у старој Бугарској, Србији и Босни, која је показао богомилизам.

— „Obzor“ у свом 28. броју од ове године приказује најновију расправу Немца Бидермана, професора на градачкој великој школи. Та је расправа изашла у XXXIX. свесци „Mittheilungen des historischen Vereines für Steiermark“ а натпис јој је „Steiermark's Beziehungen zum kroatischen slavonischen Königreich im XVI. und XVII. Jahrhundert“. Ту писац опширно приповеда, у какву су одношају стојале Штајерска и Крањска према Хрватској и Славонији за Фердинанда и Запоље. „Obzor“ укида просто у процесору Бидерману, што је „склон свему, што је хрватско“, а у целој овој расправи најбоље му се каида допада, управо му годи то, „што Бидерман, говорећи „о доба, кад је граница заведена“, „кори Фр Вашићеву, најновијега списатеља граничарске повести, који тврди, да је ју прво основала године 1538. нека хрва Срба, која се тада онамо преселила, бежећи од Турчина.“ „Obzor“ већ не ина шта ће од радости, што Бидерман Вашићеву „каже, да ће би био заблудио тако, wenn derselbe das von Simon Ljubić unter dem Titel „Ogledalo književne poviesti jugoslavenske“ herausgegebene Geschichtswerk zu Rathe gezogen haben würde“, јер је ту, по Бидерманову мишљењу, „eine erstenmalige die Entstehung der oesterr. Militairgrenze wahrheitsgetreu (?!) dargestellt“.

— У претпрошломе смо броју моју књижевним приказима приказали читаоцима „Стражилова“ приповетку из босанског живота под натписом „Адмезија“ и напоменули смо

* На карти „черногорскаго княжества“ од П. А. Ровинскога (издану г. 1889.) забележено је Брсково као село источно од Мојковца, на самој граници турско-црногорској (с турске стране.)

онде, да ју је написао Ризван бег Кулиновић, и не слутећи, да се ту крије књижевно пустоловље, да не реквено што друго. Сад читамо у 11. броју „Заставе", да је то неки Сима Крајинац бестидан атентат учинио на част књижевности и то у толико бестиднији, што је поновљен. Крајем године 1890. већ је тај пустолов омању српску публику, изнесавши у „Завору" шаљиву игру „Шљиве за брашно" било своју а онамо је превод, а сад ево туђе, часно име узео, да нам спекулира. Он до душе у 15. бр. „Заставе" даје брже боље неку „Исправку", као да Ризван бег Кулиновић „нигде не постоји у Босни и Ерцеговини", што „све гарантовати својом чашћу и животом" и на што наводи прво лабав доказ; најпосле претка чак, да ће „тужити суду за клевету". Ту његову „Исправку" одиах под њом жигосе „Заставе" као „скрајну дрскост", „пошто бег Кулиновић постоји на овом свету и живи у Бања-Луци".

— Чувено и по нас Србе од нескмерне важности дело *Спиридона Гопчевића*: Makedonien und Altserbien на немачком језику, са шездесет и осам илустрација и једном етнографском картом, на великој осмини, са 611 страна, може се сада добити по *са свим сигурној цени* од ф. 1·50 у књижари Браће Јовановића у Панчеву. Ум то дело иде бесплатно и брошура од истога писца: „Die Wahrheit über Makedonien." Све српске и словенске куће, које знају немачки, требало би да набаве ово дело.

— У „Босанској Вили" излази врло занимљива расправа под натписом: *„Када је била средњовјековна 'држава босанска', — 'држава босанска'?"*, у којој писац доказује, да „званична државна вјера босанска није била јеретичка, већ православна". О истом предмету, а са истим резултатом, почела је излазити и у „Херцеговачко-босанском историчару" расправа под натписом *„Црква босанска за врсме краљева"*.

— У 4. броју „Српског Гласа" у подписку отвара се неки Богољуб на Грађа календар „Новога Требевића", нешеља на њ. да заузима прво место међу својим другоима.

— У *„Цареу Колокоју"* за г. 1891. напшла је у преводу С. Шаранова елика ца сеоског живота од напис Јанка Веселиновића под натписом *„Чиво Пера"*.

— Из IV. књиге „Гласника земаљског музеја у Босни и Херцеговини" за г. 1891. засебно су отштампане две расправе мерника Ђорђа пл. Стратимировића. Једна је „Опис пола Глаинца" а другој је натпис „Са Глаинца" и то је извештај о откопавању преисторијских старина по глаинчком крају.

— На пољском језику излази у Варшави „Dzieje literatury powszechnej u illystracyjami." Од овог дела изашла је већ и трећа књига, у којој се у VII. одељку говори о „Literatury słowiańskie w wieku XVI-ym i XVII-ym", поиаши пољски песник *Вронислав Грабовски*. У овај одељак о „словенској литератури" ушла је литература XVI. и XVII. в. у Далмацији и Дубровнику, даље у Хрватској и Славонији, а и у Чешкој и Русији. На ово дело изашла је оцена у првој свесци овогодишњега пољскога часописа Атенеум-а, из које и ово некодико речи доносимо; у њој се помиње, да је Грабовски штампао и неке песме Качановићеве, које до сада нису познате биле, а нађене су у једној пољској библиотеци. — У истом се листу на стр. 265. приказује радња П. Матковића „Путовање по балканском полуотоку XVI. века." (Два путописа пољских посланстава у Цариграду).

— У Журналу министарства просвете, што излази у Петрограду несечно, изашло је у јануарској свесци продужење рада *И. Гошовскога* „Продолжение разсказа древней Діоклеи", а у одељку за класичку филологију стр. 15—34. Почетак ове радње изашао је у истом листу 1890. године, а у свескама јулској и октобарској.

— Проф. на бечком свеучилишту *Др. В. Томашек* држао је прошле године предавања „Die heutigen Bewohner Makedoniens," које је и штампано у Берлину.

— Један од најстаријих радника пољских Alexander Chodźko умро је 15. децембра прошле године. Рођен је 1804. у Кришанцама. Српско је универзитет у Вилни, ступио ио том у руску службу у Петрограду; одатле га одасланше за конзула у Персију. Из Персије дошао је 1857. у француски колеж на катедру словенских литература; у том је звању био све до 1884. Први су његови радови били писане песама, који су изашли и у збирци 1829. г. у Петрограду (друго издање у Познању 1833.) Боравећи у Персији, упознао се са истоком, те је свакшитно лепих прилога на енглеском и француском језику. Као професор словенских литература писао је и о њима. Као значније његове радове на том пољу помињу: Légendes slaves du moyen âge 1169—1237. — Les Nécnanis, vies de Saint Siméon et de Saint Sabba. (Paris 1859.). — Contes des paysans et des pâtres slaves (1864.) — Grammaire paléoslave suivie des textes paléoslaves tirés pour la plupart des manuscrits de la Bibliothèque Impériale de Paris et du Panthéon de Bologne. (1869.) — 1874. издао је енглеско-пољски и пољско-енглески речник.

ПРОСВЕТНИ ГЛАСНИК.

— Одбор за подизање споменика *Вуку Караџићу* у Дубровнику поверио је управу тога споменика позиатом уметнику Рендану а овај се обвезао, да ће га довршити и наместити најдаље до 10. маја 1893. Веће општине дубровачке одобрило је место, где ће бити споменик, и изабрало је место то сам Рендић. То је пред двором, близу храма Велике Госпоћице. Лицеи ће споменик бити окренут према Дивони.

— Скупштина краљевине Србије усвојила је пре неколико дана предлог министра просвете, да се Српско Учено Друштво и Академија наука споје. По том предлогу, који је свакшитен у свој целости у 21. броју „Завора" од године 1891., биће Српско Учено Друштво још осам чланова на своје средине за академичаре.

САДРЖАЈ: Песништво: Опало лишће, Песма Лазинског. Ћерина љубав. — Наука: У Латинима. Енергија. — Књижевност: Др. Оскар Ајбот. — Књижевни прикази. Књижевне белешке. Просветни гласник.

„СТРАЖИЛОВО" излази сваке недеље на читавом табаку. Цена му је 5 фор. а. вр. на целу годину, 2 ф. 50 н. на по год., 1 ф. 25 н. на четврт год. — За Србију и Црну Гору 12 динара на годину. — Рукописи се шаљу уредништву претплата књижари Луке Јоцића у Нови Сад. — За Србију прима претплату књижара В. Валожића у Београду.

Издаје књижара Луке Јоцића. Штампарија дра Павловића и Јосића у Новом Саду.

СТРАЖИЛОВО

ВЛАСНИК И УРЕДНИК ЈОВАН ГРЧИЋ.

БРОЈ 6. У НОВОМ САДУ, 9. ФЕБРУАРА 1892. ГОД. V.

ПЕСНИШТВО.

МАЈЦИ.

Када по небу блећаше звезде
Кроз таму ноћи разасну зрак,
Ветрићи лаки шумором језде,
Из груди као уздисај лак,
Све сањком благим када се спажи:
Нада мном санак не свија лет.
Тад моја душа суморна тражи
Над овим светом милији свет,
Радости вечне где цвати цвеће,
Где моћи нема туга и јад,
Где права љубав са вером леће
И где се сваки испуни над.
Крај одра мога у тамној ноћи
Тад ми се јавиш, о мајко, ти,
Благошћу твоје сијају очи,
Као да веле: спавај ми, спи!
О мајко, мајко, ја немам санка,
У мојој души руши се све
И сваке ноћи и сваког данка
По једна нада гине и мре.
Па има л' игде љубави, вере?
Та лаж и варка ликују свуд —
О мајко, мајко, ја немам вере,
Ја ништа немам, пуста је груд.
За што ме гледаш суморно тако?
Има ли среће, кажи ми ти!
Благошћу твоје сијају очи,
Као да веле: спавај ми, спи!
О хвала, хвала, тај поглед благи
Све ми је казао, сад добро знам:
Спавај ми, спавај, тек санак драги
Донеће љубав и вере плам!
Ко таквој срећи у жињу жуди,
Сновима нек се повери он,
Ал тешко њему, кад га разбуди
Живота правог сурови звон.

Драгутин Ј. Илић.

ПЕСМА ЛАЗАНСКОГА.

Приповеда **П. Жељски.**

(Наставак).

II.

Од тога дана почеше њих двоје живети новим животом, животом до сад још не окушане сласти у међусобну споразумљењу, па још да не би туге и душевна бола за љубљеним првенчетом, би им срећа била потпуна. Маленини Милоје, слика и прилика свога покојног браће, везиваше родитеље своје све јаче једно уз друго, накнађујући им губитак и у детињском свом незнању тешећи их невиним и милим својим ћеврљањем.

Прође тако шест недеља тишине и задовољства у Ивановој кући. Обоје, и Иван

и Марија, с дана се у дан све то са више спокојства сећаху свога анђелчета, туга за њим добијаше у њих све то одређенији вид мирне поданости у оно, што се не да изменити. Друго им дете напредоваше, чисто с дана у дан, и телесно и душевно, те се њих двоје све већма свикоше савијати се око милога малога створа и у том најбоље најбољи мелем свом болу. Голубљом нежношћу угађајући једно другом, пажљиво се клонећи свега и једно и друго, за што знађаше да другом не годи, све се већма зближише а заједничко им лебдење над дететом споји им душе истим тежњама. Ко их је добро познавао пре па их сад мотрио, морао је опазити годећу промену и у њега, а и у ње, ма да се спољашње према досадашњем није могла Бог зна како на боље изменити. Тек је канда ипак ова предусретљивост сад и љубазност, и пред другима а паравно тим више, кад су сами, била природнија, неусиљенија. Оно мало још оста ка некадашњој грозничавој журљивости њеној, кад навлаш и најневиније што протумачи како не треба, Иван или није могао или баш није хтео да опази.

Седе тако једаред њих двоје после ручка једно поред другог па се нешто живо разговарају. Она је некако немирна, узрујана; ко је боље погледа, може опазити, како јој се час по поздрве нервозно стану мицати а усне задрхћу. То је већ знак, да јој је што неправо а још не сме право да се ода, док не види, како је муж расположен, да ли на одлучан отпор или на одобравање и попуштање њојзи. Иван изгледа миран, равнодушан, тек се само по кад што, кад тише кад гласније, одсмехне, но што дали разговор, то и његов смех све краћи, све испрекиданији.

— Али само ово једаред још, па ако још икад устражим, нек писам која сам. За Бога, знаш ваљда, да сам се толико већ задужила, целе сам јесени одлазила, где год сам била позвана, па то се, брате, мора вратити.

— Добро, добро! Нисам ја противан. Али не мора то бити у тако великом стилу. Доста је да позовеш све те твоје госпође на ужину па у вече свако себи. На што је то, да ту још онда дођу и мужеви и Бог те пита ко на онда држ и вечерај и картај се и играј и трика трака до зоре! Мени бар није до тога. Нема још ни два месеца —

— Знам већ шта хоћеш. Говориш тако, као да ја то дете нисам обожавала као и ти, као да мене не боли срце.

Ту се баш љутито открене од њега.

— Ама, Марија! стане је он блажити. Та не кажем ја, да ти не жалиш за дететом. Али ево хоћеш сама да тако изгледа. Наумила си да правиш весеље у нашој кући као да нас ништа не тишти.

— Па не можемо се живи закопати. Морамо се тек и разнодити. Лако је теби! Ти по вас дан седиш у свом ваљу па имаш лепо забаве, а ја овде чамим сама самцита код куће —

— А дете?

— Не могу опет вечито бити ни уз дете. Де пробај ти на да видиш, како је то.

— Немој тако говорити, Марија! Изгледа ми, као да хоћеш да ми пребацујеш, што савесно вршим своје дужности. Па све ми се чини, као да би рада рећи, да у томе тебе и кућу занемарујем.

Она га погледи прекорно и лагано махне главом у знак да јесте.

— Богме си ти чудно неко створење! Не знаш ни сама шта хоћеш. Неправо ти, што цео дан скрштених руку ваљда не седим код куће. Марија, криво ми чиниш. Ја се искрено и својски трудим, да те разговорим, кад сам код куће —

— Но, баш тим, што ми приповедаш своје ствари из суда. Као да то младе жене може занимати!

— Па ја ти не изводим суве какве теорије, него ти причам практичне случајеве —

— Да, како је син убио матер, како је, не знам, жена отровала мужа и све тако једно грозније од другог.

— А кад сам ја теби тако што приповедно а да писам уједно извео и корисну поуку за тебе?

— Тек не ћеш још рећи, да сам ја спала на твоје поуке, где је реч о дужностима и о моралу?

— Ето, већ си се нашла очешљена. Кад ти сваки мој поступак, сваку моју

реч тумачиш на зло, како онда ја да поступам, шта да говорим? Признајем ја, да си ти паметна и разборита жена, али ћеш и ти морати признати, да ја имам, што рекли, бољи поглед у живот, па ако идем за тим, да тебе од тих твојих претераних идеала одучим, то је колико ради тебе, толико, а још и више ради детета, коме ти ваља да положиш темељ трезвену и озбиљну васпитању. У том смислу ваља да схватиш и моју, тебе можда кадгод нејасну и загонетну озбиљност према теби. Кад бих још ја попуштао по неким твојим — допусти да рекнем: фантазијама, кад бих ти чак пипао на руку, да оствариш, што ти све по који пут машта дочара преда те, коме онда горе, него нама двома и нашем детету? Треба да ме појмиш, Марија, а не да ме вређаш недостојним сумничењем.

— Видиш, Иване, како си неправедан према мени, па како си и опет претеран! рећи ће она благо и узеће га под руку. Сад од туда, што сам те молила, да приредимо домаћу забаву, изводиш то, да сам „фантазија“, да сам лакомислена и шта ти ја све знам. А то све, видиш, није ни најмање потребно. Просто рећи, да не ћеш да дадемо ту забаву на мир Бог! Је ли вредно, да се због тога нас двоје мразимо? А знаш како је! Кажу истина, да бура и олујина прочисти ваздух те је после тим свежији, али то не важи канда и под небом брачног и породичног живота. Ту и најмањи вихорић јаче задре па се трази кварј и штети виде дуго, дуго. Је ли, Иво мој, да код нас не ће доћи више до тога. Споразумећемо се нас двоје и без пребацивања. Било па није, је ли, Ивша! И мени је сад чисто правије, што си ми молбу одбио. Има то кад и други пут. Хајде лепо да се помиримо. Тако, видиш! А сад, ти одлази у читаоницу на облигатну твоју црну каву а ја ћу с Милојем мало до стрељишта. Штета је пропустити овај леши данашњи дан. Нек се дете мало истрчи.

Стиснуше једно другом руку, топло се и срдачно пољубише па се разиђоше, он на час два у читаоницу на оп.. ја посао, а она да оправи дете али и да размишља, како би се нпак дало удесити, да се намишљена забава одржи и то што сјајније.

(Наставиће се).

ВЈЕРИНА ЉУБАВ.

РОМАН **И. А. Гончарова**

ПО ФРАНЦУСКОЈ ПРЕРАДИ ЕВЖЕНА ГОТИ ПРЕВЕО *Миливој Максимовић*.

ПРВИ ДЕО.

VI.

Марк беше у истину гладан, јер за час нестаде и стерлета и ћурке. У осталом није баш ни Рајски за њим заостајао. Кад је Марина дошла да спрема, однела је само кости од ћурке.

— Сад би добро било што год слатко! рече Борис Павловић.

— Пирога није остало, одговори Марина: — има укувана воћа, али су кључеви у Василисе.

— Какав пирог! упаде Марк: — Зар се не би могао начинити пуш? Има ли рума?

— Чини ми се да има: госпођа је дала кувару за сутрашњи пудинг, ја ћу погледати у бифе . . .

— А има ли шећера?

— У госпођичиној соби; одмах ћу донети, рече Марина и отрча.

— И лимун! повика за њом Марк.

Марина донесе све, што су искали. Марк спреми све што треба за пуш и запали рум; Рајски погаси свеће те соба остаде осветљена само тајанственим плавичастим пламеном рума.

— Дакле . . . рече Рајски после кратког ћутања.

— Дакле? попови Марк питајући.

— Јесте ли већ одавна овде у вароши?

— Има две године.

— Сигурно вам је досадно овде?

— Ја се трудим, да нађем себи забаве и занимања.

— Извините . . . али ја . . .

— Молим само без извињавања! Питајте без устезања. Ради чега се извињавате?

— Ради тога, што не верујем . . .

— Шта?

— У то ваше занимање . . . барем у оној улози . . . али пардон . . .

— Опет „пардон“.

— Која вам се приписује.

— Шта, мени приписују неку улогу?

Он наточи чашу пунша и попије.

— Пите! пуни је готов! рече напуњивши чашу и пружајући је Рајском, који је попије лагано, без воље, само да чини друштво свом госту.

— Ви бисте морали, настави Борис, осећати потребу, да се занимате ма чим, но мени се чини да ви баш ништа . . .

— А ви?

— Ја сам вам већ говорио, да сам уметник. Марк слеже раменима и попи другу чашу.

— Хоћете ли још? запита сипајући Рајском.

— Не ћу, ја обично не пијем —

— Добро, онда ћу ја и за вас пити, рече Марк, пуснви чашу Рајского. У ваше здравље! рече испивши чашу.

„Да није пијаница?“ помисли Рајски, који се почео кајати, што је позвавши њега, хтео да нађи бабушку.

— Ви велите, да сте уметник, а ништа нисте још урадили. Не хоће ни урадити ништа више него што сте већ свршили, а то је све врло мало. Много таких смо ми имали, а имамо их још, који нису ни до чега дотерали. То су само недоношчад.

С подсмехом наточи чашу Рајского и попије.

„Хладан је, зао и без срца!“ закључивао Рајски.

Инак га је поразила она последња примедба: „Много таких имамо ми!“, иштао је замишљен. „Да нисам и ја „недоношче“?“ А шта значи онда ово упорство, с којим тежим својој вечној сврси? Он не зна ни сам, шта говори.

— Ако ништа друго, оно ћете се уверити, да не дајем свој таленат у вину! рече, окренувши се према Марку.

— То је истина: то вам је једина предност над осталима. У осталом има разних врста пијанства. Да нисте од куд залубљене природе?

Рајски зако норумени.

— Чини ми се да сам погодио.

— По чему ви то знате?

— По том, што и то спада у уметничку природу: она се не туђи ничега човечанскога; nihil humanum — и тако даље. Чуо сам од Леонтија да сте начинили Мартин портрет, ја бих се смео опкладити, да сте ви залубљени у ту девојку. Сликари су као и лечници и попови, ништа не раде за бадава. Па то не би било баш рђаво . . . мало позабавити девојку, одиграти један мали роман, на баш и драму . . .

Гледаше дреко на Рајског и засмеја се накосно.

— Господине! повика Рајски разљућен, ко вам је дао право, да тако говорите?

— Тише, тише, да вас не чује бабушка! рече Марк флегматично.

— Чујте! . . . поче опет Рајски скупивши обрве . . .

— . . . Што вас до сад нисам избацио кроз прозор, настави место њега Марк: — имате да захвалите једино том, што сте мој гост! Зар не, тако сте хтели рећи? Ха, ха, ха!

— Не, имате да захвалите том, што сте пијани! рече Рајски мирно, седе на столицу и замисли се.

Друштво Марково поче му сад досађивати.

— О чему мислите? запита га Марк после подужег ћутања.

— Погодите, ви имате дара за то.

— Ви се кајете, што сте ме позвали к себи.

— Готово . . . одговори Рајски неодлучно.

Остатак пристојности му је сметао, да буде са свим искрен.

— Говорите смелије — као и ја: кажите све, шта о мени мислите. До скора сте се интересовали за мене, а сад . . .

— Сад, запета, врло слабо.

— Јесам ли вам досадно?

— Нисте ми досадили, али сте престали интересовати ме, бити новост за мене. Сад вас видим и познајем.

— Па кажите, шта сам ја?

— Шта сте ви? попови Рајски, стављи пред њега и гледајући га исто тако отворено, скоро дреко, као и Марк што гледаше њега. — Нисте ви никаква велика загонетка; Тит Никоић вели: „скренуо још у раној младости с права пута!“ а ја велим, да ви просто нисте добили никаква васпитања, иначе не бисте ни скренули: због тога и не радите ништа . . .

— Дед'те, дед'те, наставите само! рече Марк живахно: — ви растете у мојим очима, ја сам

мислио, да сте и ви онако смежурани, притворани и „пристојан“ господин, као што су сви тамо... Али ви показујете духа... то је лепо! настаните само!

Рајски ћуташе немарно.

— Шта значи васпитање? настави Марк. Погледајте своје рођаке и пријатеље, они су добро васпитани, лепо умивени, очешљани, они не шију, показују belles manières... на признајте, да ни они не раде више него ја. И ви сами сте васпитани — ето ви не пијете: на осим портрета Мартина, и романа, који намеравате...

Рајски одмахну нестрпљиво, а Марк заврши своју фразу смехом. Смех тај раздражаваше живце Рајског. Осећаше потребу, да врати Марку мило за драго.

— Да, ви имате право, рече, нити су они нити ја приправљани за рад. Наша егзистенција беше осигурана.

— Велите, да сте приправљани; како да не? Учили су вас јашити за војничку службу и лепо писати за грађанску службу. На универзитету сте слушали и права, и грчку и латинску мудрост, државничке науке, и шта ти ту није било. На све оде у тартар! А сад наставите о мени; шта сам ја?

— Ви сте оназили, рече Рајски, — да су наши уметници престали пити, и видите са свим правилно у том прогрес, т. ј. васпитање. А уметници ваше сорте — још се нису поправили... као што видим, још увек су они пети...

— Какви су они уметници? — реците, молим вас, али се само немојте женирати.

— То су уметници — sans façons, који се при првом састанку опијају, лупају ногу на прозоре, нападају госпођице, узајмљују од сваког новаца...

— Па не враћају! допуни Марк. — Браво! Сашка је сасма добро певала, али ради потпуности и истинитости ваше слике узајмите ми стотину рубаља, којих вам никад не ћу вратити, осим ако ви дођете у моју кожу, а ја у вашу.

— Ви се сигурно шалите?

— Није ми ни на крај памети! Богатиција, код кога живим, навалује, да му платим; он ме и храни, а нема сад ни пребијене паре. Обојица смо у неприлици.

Рајски слеже раменима; за тим потражи новчаник по џеповима, извади из њега неколико банкнота и положи их на сто.

— Овде има само осамдесет, ви хоћете да ме закинете, рече Марк, пребројивши новце.

— Више немам. Моји новци су код бабушке, сутра ћу вам послати.

— Немојте да заборавите. За сад ми је и ово доста. Али сад наставите даље; стали смо код: „позајмљују новце па не враћају“, говораше Марк, трпајући новце у џеп.

— Бесконачне битанге, којима је одвратан сваки рад и поредак, настави Рајски; скитати се и живети на туђ рачун — ето то је све, што им остаје, чим ударе странпутицом. Они су често неотесани и прљави; а има међу њима и таких, који се хвастају својим цинизмом и дрољама.

Марк се заседа.

— Тако вала! Нема ту овамо онамо, него управо у очи. Лепо, врло лепо! рече смејући се.

— А што велите, да има много оваквих уметника, као што сам ја, настави Рајски, — то вам ја кажем, да таких вештака, као што сте ви, има далеко више: број њихов је легеон.

— Још мало па ћемо бити квит, примети Марк, — само допуните: легеон пуштен у стадо...

Он се опет засмеја. Рајски се такође поче смејати.

— А сад ми кажите, за што сам ја таки? рече Марк: — пред нама је брава, наћите сад и кључ.

— За што сте таки? понови Рајски размишљајући и стављи пред њега: — ја мислим овако: ви сте од природе били жесток и живахан дечко. Код куће су вас мази и дадиље размазиле.

Марк се осмехну.

— То мажење је пробудило у вама деспотизам; на кад сте се отели од мајке и од дадиља, дођоше туђи људи и почеше ограничавати вашу самовољу, то вам се није допало, ви се почесте измотавати а они вас гонити с једног места на друго. Ту сте се сад почели светити друштву: увиђавност, тишина, туђе благостање чињаше вам се грех и порок, поредак одвратан, људи ђаво... И онда удри узнемируј живот мирних и скромних људи!...

Марк махаше главом.

— Један од тих уметника просто се распиљу у картаљу, у вину, настави Рајски, — други опет хоће на силу бога да играју неку улогу у јавном животу. Ухвате се ма за какву немогућу идеју, заузимају се за њу по где кад баш искрено; уобразе себи да су пророци и проповедају међу незналицама по кръмама. То је лакше него

радити. Ако се који избрбља што год против власти, онда га шаљу с једног места на друго. Они су свима на терету, свуда су их већ сити. Свршо на разан начин, каква је већ који карактера: неки, који су као ви, с временом се умире и задовоље . . .

— Али ја још нисам свршио; ја тек започињем! Шта ви ту говорите? прекиде га Марк.

— Неке опет затварају у лудницу због идеја им . . .

— То још није никакав доказ, да су луди. Сетите се само, да су и многа, у чијој се глави понајпре зародила мисао о снази царе, затворили у лудницу, опазише Марк.

— Е, где ти њега, молим те! Ви сте, чини ми се, уверени, да заступате какву велику мисао!

— Јесам, за цело! потврди Марк са комичном важношћу.

— А какву то?

— Како сте нескромни! Погодите! рече Марк зевајући и, спустивши главу на јастук склони очи.

— Спавао бих, рече.

— Лезите овде, на мој кревет: ја ћу лећи на диван — позиваше га Рајски: ви сте гост...

— Гори од татарина . . . кроз сан промрмља Марк; лезите ви само на кревет, а мени је . . . све једно . . .

— Лаку ноћ, недовршче!

— Лаку ноћ, руски Карло Море!

Рајски приступи прозору, одмакне завесу и гледаше у тамну звездану ноћ. Час по би се чули стражари где лупају у своје дашчице и лењиво се довикују: — пази! Само од оне стране, где беше варош, чуо се потмуо лавеж паса; иначе царствоваше свуда тишина, мрак и покој. Соба беше слабо осветљена плаветним пламичком од рума, који тек што се није угасио. Неко закуца на врата.

— Ко је то? запита тихо Рајски.

— Ја сам, Борисе, отвори брже! одговори му Татјана Марковна. Шта је то код тебе?

Рајски отвори. На вратих се указа Татјана Марковна, сва у белом као какво привиђење.

— Људи божји! каква је то светлост? викну узнемирена, кад виде пламен.

Рајски јој одговори смехом.

— Шта је то с тобом? Видела сам кроз прозор светлост; уплашила сам се, мислила сам да спаваш . . . Шта горе то у чаши?

— Рум.

— Зар тя ноћу пијеш пунш! шапћући и са ужасом рече она и препарађена гледаше час на њега, час на чашу.

— Признајем, бабушка, да по гдекад волим да се напијем . . .

— А ко то овде спава? с новим препарађењем запита она, опазивши из нехада спаваћина Марка.

— Тише, бабушка, да га не пробудите. То је Марк.

— Марк! Да пошљемо по полицију? Где си га нашао? Како си се с њим здружио? шапуташе у чуду, погледајући сваки час на Марка. Није ноћу са Марком пунш! Шта је теби, Борисе Павловићу?

— Састао сам се с њим код Леонтија, говораше он, наслађавајући се њезиним ужасом. — Обојица хтедосмо да једемо: он ме позва, да идемо у крчму . . .

— У крчму? Само је још то фалило!

— А ја сам га довео к себи . . . па смо сто вечерали . . .

— За што ме нисе пробудио! Ко вам је издао? Шта сте добили?

— Стрелета и ћурке; Марина је све напила.

— Сама хладна јела! Како да ме ниште разбудили! Има спремљена меса, пилећине . . . Ах, Борјушка, како ме срамотиш!

— Ах ми смо и онако са свим сити.

— А пирога? чини ми се да није ни остало. Шта сте јели за десерт?

— Ништа: ето Марк је правио пунш. Ми смо сад сити.

— Није него сити! вечерали без топлога јела, без пирога! Одмах ћу вам послати укувана воћа . . .

— Не, није нужно! А ако баш хоћете, ја ћу пробудити Марка и питаћу . . .

— Махни се, Бог с тобом: зар не видиш, да сам у пришњаку! заплашено га одговараше Татјана, сакривајући се у коридор. Остани га нек спава! . . . Па где како спава; скупио се у клупко, као штене! рече љутито погледајући Рајског. Нек те је стид, Борисе Павловићу; зар нема перина у кући? Ах Боже мој! Та угаси ми ту проклету ватру! Без пирога!

Рајски дуну и угаси плаветни пламен и загрли своју бабушку. Она га прекрсти и погледав још једном мрко на Марка изиђе из прстима на поље.

Он већ хтеде да легне спавати, кад зачује поново куцање.

— Ко је опет? запита Рајски и откључа врата.

Марина прво унесе и метне на сто стакло са воћем, а за тим увуче перину и два јастука.

— Послала госпођа, ако усхтете варена воћа, рече. — А сво и перина, ако се Марк Иванић пробуди, а они ето нек изволе лећи на перину.

Рајски се још једном искрено и од срца захвали, а у исто време беше тронут до суза добротом своје бабушке, нежношћу тога женског срца и тиме, што је тако верна својим правилима гостопримства.

(Наставиће се).

ПОУКА.

ПРОСВЕТНИ ИДЕЈАЛ ДАНАШЊЕГА ДОБА

говорио у дворчици српске вел. гимназије новосадске о св. сави 1892. год.

професор **Тих. Остојић.**

Српски свет показује нам данас величанствену слику. Гледећи вас овако дивно сабране у овом знаменитом просветном дому, живо замишљам себи ту слику: и у крајњем кутићу нашега народа и у најмањем сеоцу у овај мах служи се свечана служба, походи се школа, свети се и она и њени млађани становници и онда се из тисућа грла с љубављу кличе светитељу Сави. Свечана раздраганост, која нас разгрева, као муњевита струја прелеће брда и долине, реке и градове, села и засеоке растуреногa народа нашега, привлачи срце за срце, заталасава хиљадама груди, хиљадама осећаја захвалности, поштовања и одушевљења стана у узвишену хармонију, која се као дим с горе диже у славу учитељу Сави. Сви смо данас загрљени у једној мисли.

Прилика је, да се у овом просветном храму запитамо, зашто се данас сестрине црква и школа? Шта ли то сваке године на овај дан утиша у нама и личне и друштвене страсти и доводи нас цркви и школи, пита распаљује по неком нагону српске оцињене и просветна друштва, да се надмећу, ко ће сјајније прославити четрнаести дан овога месеца? Јамачно је нешто огромно и значајно што покреће толико људство.

Презрети владарски сјај и заменити мач крстом у седамнаестој години показује велику јачину воље; босоног ходати по камену светогорском и живети по правилу неисповедничком свеодречање је силнога верскога одушевљења. Уз ове личне врлине ко да обележи достојно заслуге за народ српски тога великога Немањића, који задоби самосталност српској цркви, који са својим оцем старцем Немањом подиже Хиландар, академију старе српске књижевности, који је и речју и пером просвећивао свој род. Све су ово сјајне црте Савине слике, које допуњују једна другу до величанства, које и наша црква и повесница по својој знаменитости цени. Али поглавито она *просветна мисао*, која га кроз цео живот води као за руку, мисао, *да свој народ приближи грчко-хришћанској просвети*, уздиже га у очима данашњега нараштаја и поставља га на узвишено место заснивача наше просвете. Та просветна мисао тињала је и кроз таму наше историје, и када се прилике окренуше на боље и наш народ васкрсну на нов живот, планула је и та просветна мисао и обасјала је свежим сјајем чело Немањина сина.

Свети Сава је схватио просветни идеал својега доба и тешко је да га усади у срца онданашњих Срба. У тој мисли има много животворне снаге. Данас после седам векова друге су прилике, али мисао она је и данас силна. Просветни идеали су се мењали, али свагда је постојала у човеку тежња, да се поправља, да буде бољи. Истовање светосавске славе је знак пробуђеног интереса према просвети и њеном најјачем стубу: школи, али ако та слава није само празан блесак, треба и да радимо у духу светога Саве, треба да оживимо његову просветну мисао: *треба и ми да разумемо просветни идеал нашега времена и да му се што више примакнемо.*

Да промотримо из ближе, шта је просветни

идеал и какав је просветни идеал данашњега доба?

Од кад је човек почео умовати о себи, увидео је, да има већ од природе много недостатака, да од детињства обикне многим погрешкама. Зажелео је да их бар у својем сину искорени и да исправи стабло, док је још младо. При томе му је машта створила узор од човека, окићена особинама, какве је само најлепше могао замислити. Разна доба и разни народи имали су и разне такве идеале, како је већ донела собом повесница и опћа висина образовања. Тако беше старим Јелинима идеал мудрац, Римљанима говорник, јер је говорничка вештина најпотребнија државнику. Грцима доба св. Саве беше идеал: религиозан човек, пун хришћанских врлина. Тако беше још до скора у наше браће под турским господством идеал јунак, „који знаде стећи и утећи и на страшном мјесту постојати“.

У напред се може очекивати, да ће најсавршенији бити идеал данашњега просвећеног доба, које се могаше користити богатим искуством прошастих векова и великим напретком у наукама, особито напретком филозофије.

На даље на што треба да тежимо у образовању, шта може и шта треба човека да усрећи, каком просветном идеалу треба да следује људство, управо, који просветни идеал је најдостојнији, да човек иде за њим? Ово последње треба особито нагласити: који просветни идеал заслужује по својој апсолутној вредности, да га човек постави себи узором? Јер и данас су међу људима веома подељена мишљења, како треба дете образовати, шта се хоће од њега да научи, чему да се оно учи. Већина мисли, да је просвета само средство, да се дође до хлеба. Други опет, којима је живљење обезбеђено, жеље, да им дете прибере толико знања и да стече формалног образовања, да се „уме наћи у друштву“. Али није тешко увидети, да овакви идеали не могу имати одлучну вредност. Како се често срећемо са људима, који су једна врло углађени, умеју „да се нађу у друштву“ а у души им је пустиња и морална голотиња, колико их има са главом препуном сваковрсна знања, али знања неплодна, знања, које није ником (па можда ни њему) од користи или је од штете за друге људе, колико њих немо наћи у друштву, који имају потпуну квалификацију образованих људи а у дубини душе им господари суровост?

Није и не може бити највиша сврха просвети пуко знање, ма оно било како огромно, ни једностране умеће, ма оно било како савршено. Само оно треба да је човеку просветни идеал, што има вредности и за *личност* човекову, а то је једино *воља* и то тврда, доследна воља. Па још ни то није доста, него така воља мора се покоравати још и моралним законима. Човека као такога не одликује знање ни вештина, него дело, које истиче из слободне одлуке његове, а стоји у складу са моралношћу. Према том у средини сваке васпитне наставе стоји образовање такве воље и за ту наставу има вредност само оно знање, које може образовати таку вољу. Знање, које није припремно, да у сваком згодном тренутку пређе у дело и то добро дело, то је као закопано благо, од којега нема нико користи те је и оно само без вредности.

Ето, то је просветни идеал нашега доба, на који треба да тежи сваки родитељ и школа. Ако школа може да образује у својим ученицима вољу, готову на свако племенито дело, да научи од њих карактерне и моралне људе, да пробуди у њима свестран интерес за све истинито, лепо и добро, онда је она свој задатак испунила.

А да ли она то баш зацета може? Има ли у опће средстава, којим можемо утецати на образовање воље? Психологија, наука о души човечјој, говори нам, да има. Данашња наука нам не представља вољу као неку засебну душевну снагу, која се према том може и образовати неким особитим начином, него као неку душевну појаву, којој основа леже у представама. Сви свих наших представа чини наше знање. Значи, да воља и знање стоји у нераздељеној свези и да се управо кроза знање иде к вољи. Узоре добре (моралне) воље поставља етика или практична филозофија (наука о мотивима човечјег дељања).

Према том просветни идеал нашега времена може се постићи, воља се може образовати. Да ли може школа сама испунити ту тешку и узвишену задаћу? Одговор је: сама не може. Кад дете дође у школу, оно донесе са собом већ замашну гомилу сваковрсних представа (знања), које су подлога за образовање воље. Ако така садржина душе, каку је дете донесе у школу, не одговара оном просветном идеалу, школа иначе нема начина, да ту садржину збрише у дечијој души, него шта више, ако хоће да има успеха, мора на њу надовезати свој рад. Па и кад преузме већ школа ученика у своје руке, ни

онда није он само њен. Од 168 часова недељних утиче школа на њ највише 30 часова, остало време је он код родитеља. Породица, као што видесмо, удара први темељ дечијој образованости, она и за време школовања највише утиче на њ. Из тога излази прво, да и на породицу пада један део, и то већи део образовања и друго да породица и школа морају живети у тесном пријатељству, ако хоћемо, да се образује у ученику јединствен круг мисли, из којих треба да потиче воља, складна са моралним законима. Што нам и великим? Површност, неразумевање посла и недостатак добре воље чине квара у обема тима васпитаљама нашега народа. Ми се привидно образујемо, пролазимо кроз школе, добијамо неку углађеност, али срце нам је празно; наше знање нас не тера да га у згодним приликама и употребимо, немамо интереса за истину, лепоту и доброту; посматрамо шта се збива око нас, али смо према свем хладни; добро дело не буди у нама одушевљење а рђаво гнушање. Једино што научимо вешто сакривати своје пра-

П. Адамов.

родица у дететту постави као основу, на том мора школа даље зидати, чему школа учи ученика, оно треба породица да развија даље. Ова два топла гнезда човечанске просвете само удружена могу уздићи подмладак до просветног идеала.

Кад се с ове тачке погледа на наше данашње образовање, колики недостатци нам се указују? Колико завемарује породица своју дужност према подмлатку, колико ли има породица, које су неподобне, да чине ту дужност? Колико још има недостатака на нашим школама и малим и средњим и великим? Површност, неразумевање посла и недостатак добре воље чине квара у обема тима васпитаљама нашега народа. Ми се привидно образујемо, пролазимо кроз школе, добијамо неку углађеност, али срце нам је празно; наше знање нас не тера да га у згодним приликама и употребимо, немамо интереса за истину, лепоту и доброту; посматрамо шта се збива око нас, али смо према свем хладни; добро дело не буди у нама одушевљење а рђаво гнушање. Једино што научимо вешто сакривати своје пра-

вило мишљење и осећање.... Ето то су све последице шаблонскога, површнога образовања, образовања, које не иде за неким идеалом, него се управља по случају..... Какве су последице такога образовања, видимо на нашем празном и неплодном јавном и друштвеном животу.

*

Сваке године нам по једном сваће овај свечани дан, сваке године га радосно дочекамо и сјајно прослављамо — о, кад бисмо се сваке године спомењући и велике просветне мисли Немањина сина,

велике мисли, да се и ми приближимо просветном идеалу својега доба, — о, кад бисмо се сваке године сећали уз прославе и дужности према школи и просвети..... Тада бисмо испунили аманет нашега светитеља.

То би његовој сени била најповољнија служба.

О ЛУКСУЗУ.*

ПОУКА ИЗ НАРОДНЕ ПРИВРЕДЕ.

I.

Човек ради да живи, привређује да би могао намиривати различне своје потребе, које га и најснажније подстичу на рад.

Што је који човек и народ образованији, у култури напреднији, тим више има и потреба; али их и тим лакше и боље намирује, што је обилатији и плоднији његов рад, производи више и вреднијих вредности.

Потребе су разноликe и тако многобројне, да се не дају изрећати, а тичу се или одржања нашег физичног бића, или унапређења и усавршења наших интелектуалних (умних) и моралних (нарaвствених) сила те су то *потребе нижега реда*, или материјалне, које преовлађују код сурових и у култури заосталих људи и народа, то *потребе вишега реда:* умне и моралне, које су знамења већег материјалног благостања и вишег ступња образованости.

Важна је подела потреба у народно-привредноме погледу, нарочито што се тиче саме ствари, коју под горњим натписом овде расправљамо, на *пређе потребе*, које су нам за одржање живота и здравља и без којих не можемо бити, као: храна, стан, руво, огрев, и *споредне потребе*, које су нам на мању или већу корист, удобност и уживање, на олакшање и улепшање живота, које нас дижу и унапређују морално, умно и материјално и које су с једне стране последак просвете а с друге стране и сама моћни покретачи више културе.

Једно од врховних начела народне привреде је, *да своје изватке ирилагођујемо својим доготцима*, одржавајући међу њима складну равнотежу. У томе се огледа врлина штедње. Добар економ не, намирујући своје разумне потребе, свагда се чувати, да не троши преко својих прихода, гледаће још да му од њих што претиче преко издатака, на ће ту своју уштеду дати на даљи прилод, или ће је употребити на непредвиђене случајеве.

Разумна штедња подједнако је удаљена и од *цицијлука* и *раскоши*, које страсти тако руже и понижавају човека. Циција скупља благо цигло зарад тога да га што више има, он му није господар, већ му је роб, не уживајући га ни сам нити дајући другоме да га он ужива. *Циција не познаје породице, ни пријатеља, ни отаџбине, ни човечанства; једина му је идол, једина страст незаситна жатма за богатством.* Право вели енглеска узречица: *Циција није никоме пријатељ, али је клети душманин себи самоме.***)

Раскош није тако гнусна страст са становишта морала; али је он тим штетнији и убитачнији од цицијлука у народно-привредном погледу. Док циција главнице само за неко време, за свога живота, извлачи из промета, расипнуља их немилице арчи и упропашћује, чинећи тим грдну, ненакнадиву штету народноме благостању.

Али у намиривању својих разумних потреба ваља нам се држати и неког реда; ваља, на име, издавати најпре на оно, што нам је ближе и пређе на тек након намирења тих животних потреба бринути се и за потребе другог и трећег реда, које су нам на корист и мању или већу удобност, али које су ипак према потребама првога реда више од споредне вредности.

У те потребе, које се са напредовањем културе све већма множе, спадају и такозване *луксузне потребе.*

Луксуз је латинска реч и има пространо значење, јер се под њом разумева претерано трошење, расипање и арчење имања, пусто и бесмислено разметање, величање сјајем и веледушјем. Како у језицима других, па и великих и образованих народа, нема такве речи, која би обухватала све те појмове, то се та реч и у њих одомаћила: у Немаца се каже „Luxus", у Француза

* Извори: Adam Smith: Inquiry into the nature and causes of the wealth of Nations.

Wilhelm Roscher: Ansichten der Volkswirthschaft, VII. Система народне привреде I. (Основи народне привреде, написао В. Рошер, превео Владимир Јовановић. У Београду 1863.

** The miser is a friend to none, but a bitter enemy to himself.

„luxe“, у Талијанаца „lusso“, у Енглеза „luxury“ и т. д. Мађари, који као пуристе не употребљавају радо у своме језику туђе речи, преводе реч лукусъ доста незгодно и неспретно са „fényüzés“ — теране сјаја — те се служе том ријечу често и онде, где нема ни помена о сјају, где се, на примјер, преко мере троши на јело и пиће.

Лукусъ је релативан појам, јер је према различитим временима и приликама и он сам различит. Под том речи се разумевају обично *издатци за ствари, које су према различитом друштвеном и материјалном стању у мањој или већој мери излишне.* По томе ће сваки појединац, сваки сталеж и народ све оне издатке сматрати за лукусъ, без којих он може бити. И тако ће оно, што обичну тежаку и раднику изгледа да је лукусъ, имућнијем човеку средњега сталежа бити свакидашња потреба, а овај ће опет сматрати за лукусъ друге издатке, без којих не може да буде богаташ или онај, који у друштву заузима виши и уљудњији положај. Вино и финије хаљине су за простог тежака и радника ствари лукусъ, а за имућнијег човека средњега сталежа редовна потреба; богаташ ће редовно сваке године трошити на кућатила и путовања, што би за обичног грађанина, коме се не расипа благо, било лукусъ.

Да је лукусъ *релативан* појам, види се и отуд, кад га применимо на различита времена. Шећер и кава беху некад лукусска роба, коју цигло само великаши и богаташи по скупе новце могаху набављати из далеких крајева света, а данас је та роба у општој употреби, троше је и сиромашније класе народа.

Др. Ђорђе Дера.

У ЛАТИНИМА.

Пријатељу **Милану Савићу.**

(Наставак).

Пантеон.

Сваки у бога дан, кад из куће изађем, или се кући враћам, пређем пред Пантеон. Преда њ прођи, а у њ не завирити, то је скоро немогуће; те и ја, ма да сам више пута уморан од силна трчкарања, кад год мимо њ прођем, а ја редовно у њ свратим. Пантеон је најљепша римска црква и уједно једини старински храм у Риму, који се цјелокупан сачувао, те у ком путник може да промотри, у потпуном склопу, несравњиву љепоту старинске архитектуре и особити карактер старинског култуса. Кад преда њ ступи, па се загледа у оне величанствене стубове од источног грашта, што му трију красе, те који су тако дебели, да их једва два човјека могу рукама опасати; кад се за тим око њега пређете, па му око погледи тешке округле и црвенкасте зидине, и онај дивни фронтон, којему су толика стољећа благородно лице огарила — човјек се чисто потресен осјети пред оном строгом величином, пред оном красном простотом, пред оном смјелом замисли. Док тај горди споменик старинске уљудности посматрам, мени се збиља чини, као да лакше дишем, па се поносим, што људском соју припадам, а душа ми живљим жаром лебди за сјајним успоменама римске славе и господштине.

Коме овај честити споменик позната није, ако ништа, но разнијем сликама и репродукцијама, што се о њему свијетом проносе? И ја сам га често у слици гледао и разна описивања о њему читао, шпицкујући жељно час, да га се и у суштини погледам. И ево дође вријеме и томе. Утисак је његов преко очекивања велик. Не ћу да ти га овдје на ситно описујем, преносећи туђа стручна описивања, којих има изобиља. Једно ћу ти само напоменути: свакоме од овијех стубова у прочељу, на којима је фронтон наслоњен, има по тринаест метара висине, не узимљући у рачун подножја и главе, све од бијела мрамора. Има их шеснаест на броју. У бога дивна фасада.

Уђимо унутра. Храм је и данас, као у старинско доба, озго раскривен; бива: кубе му је на врхушцу пробушено, а та је рупа девет метара широка, и једино кроза њу свјетлост у унутрашњост цркве-

ну продире; другог прозора нема. Кажу да је та свјетлост с висока симболисала врховно божанство, те над свијем осталијем боговима (којима храм бијаше посвећен) влада. Погански су радо ваљске појаве у природи за символ нечега узимали. И збиља, као да то видљиво знамење боље и јаче вјеру подржава, него ли мртво слово. Кишна често пута, кроз оно отворено зјало, по црквеном патосу пљушти, аз' ни сунце не штеди својих зрака побожнијем христјанима, који се сада ту Богу моле. Да красне ли у њему свјетлости ових дивних септембарских дана! Унутрашњост овога храма чисто њева, на те на веселост расположе. Добро је рекла госпођа Стаелова: „Погански су обожавали живот, а христјани обожавају смрт."

Пантеон је тако сграђен, да ти се много виши чини, него ли је заиста. У Петровој цркви догађа се, на против све обратно; она ти се на први мах много мања чини, него што је. Пантеону, веле, помаже то, што је између стубова, који га изнутра наоколо красе, остављено више простора слободном кретању, и што у њему нема никаквијех слика, ни украшења, док је Петров храм с њима претрпан.

Од како га 619-те године по Христову рођењу цар Фокас уступи римскијем владикама (папама), претвори се Пантеон у христјанску богомољу, и погански богови морадоше да уступе мјесто свецима и мученицима; каснје, као у почаст првобитној намјени овога храма, дозволише свети оци, да се у њему сахране остаци гдјекојег великог умјетника, као н. п. Рафајила, умјетничког полубога.

Сад се у Пантеону спојила најудаљенија прошлост са најновијом садашњости, јер је овај храм, као што је познато, саздао Агрипа, зет *првог римског цара* (Августа), а од 1878. године почивају у њему кости *првог краља уједињене Италије*, Виктора Еманујила II., чувеног „краља поштењака."

Марко Цар.

(Наставиће се).

УМЕТНОСТ.

СРПСКО НАРОДНО ПОЗОРИШТЕ.

Зимовање у Новом Саду од 2. новембра 1891. до 26. јануара 1892.

Мал те не пуна три месеца провела је ове зиме дружина српског народног позоришта овде у Новом Саду. Дала је за то време 47 приказа, од којих је 24 било у претплати а 23 — несразмерно много — ван претплате. Новосадски се Срби овом приликом одазвали народном позоришту тако, као што већ веома, веома давно нису. Према томе је и материјални успех одскочио овога пута куд и камо од досадашњих. Свега је пало преко шест хиљада и седам стотина форината, а од тога је по одбитку трошкова за цело остало доста и чистих. То је свакако дична сведоџба за позоришну и родољубну свест Новосадских Срба па не би ли Бог дао, да Новосађани од сад сваки пут тако својски притрче народно позориште те да не узимају разлога цвенети, што ће пред Нови Сад и опет непредвалити које друго српско место, које ни у сну не сме претендовати назив „српске Атине". Но и управи се мора признати, да је овога пута свим и сваким пастојала, да публику привуче и да јој осладн позориште. Ангажовала је коровођу стручњака у лицу познатога композитора *Хуга Дубека*, који је већ и за ово кратко време показао, да су право имали они, који се тужили на то, што се певање, тај поуздани мамац за позоришну публику, још од одласка *Милчинског* амо — а то има богме својих петнаест и више година — толико сматрало за споредну ствар. А шта ли ће тек показати, док још боље, што по реч, уђе, док позна прилике па према њима удеси свој рад! Биће то лепо. Управа је новом ликовођи одмах својски пила на руку тим, што му је наврбовала читаву легијицу млађега света, који ће са досадашњима, док се само „уцвијају", склопити красан корић. До сад је приповак тај показао своју добру страну у т. зв. призорима у маси. Тако шарених, оку

угодних елика, као што их је ове зиме по који пут бивало на позорници, ја бар не памтим већ давно.

Гостовање приповиште уметнице *Велике Нигринове* са крал. народног позоришта Београдског било је права посластица чак и за најразмаженије пробирач. Цењена та госпођа приказала се овде као Есмеральда у Бирхпфајферчину „Звонару богородичке цркве“, као Клара у Оностову „Господару ковница“, као Маргита у Гетову „Фаусту“ и као Наташа у Пајмову „Нескључеву“. Могу овде само толико рећи, да је у сваки тај женски лик улила Велика Нигринова толико идеалности и песничке топлине, да јој се човек, хтео не хтео, морао дивити.

Био је овде и *Милош Цветић* из Београда, да сад тек, после мал те не пуних пет година, прокрчи пута свом „Немању“. Ма пањукао на себе и по толики пут већ прекор, да закерам, не могу да прећутим, да се ја сад, кад сам „Немању“ и с позорнице видео, више него икада чудим оном, ни више ни мање него баш култусу „Немање“ од пре пет година. Ко је већма крив томе, што сам се ја — а биће их још са мном — сад са свим разочарао, да ли Цветић *глумац* или Цветић *писац*, не умем јасно и праведно рећи. Но као да је глумац писца са свим отерао у закутак, тако бих ја рекао. А ко то још не зна, шта је глумац, кад се осили, кад, као по Шилерова ватра, „der Fässeln sich entrafft“? На и ја разумем *глумца*, потпуно га појмим, но *писац* ми је баш загонетан.

Уз Цветића је као Ана у „Немањи“ гостовала Вукосава Јурковићева са Београдског крал. народног позоришта, „ускочивши“ за оболелу Бакаловићку. Чедно, мило и разборито је то чељаде са чисто шпигарастим страхопоштовањем према мајци уметности. На јој доликује сваки покрет и свака реч уме да уверн. Но, а у петом чину, где јадница Ана као на белу хлебу чека одсудну реч свога оца а Немања дотле сол амоге, што рекао неко: добро по сахата преговара и удешава с другима — ту би већ и Милка Гргурова изгубила скок а не ће млада Вукосава Јурковићева! Да ли ми ту сад та „шупонадежна“ искушеница у самостану Талијину верује, да *глумца* Цветића баш одиста разумем, баш одиста потпуно појмим, кад ми је *и сам* Цветић загонетан?

Од 47 комада, што ове зиме пређоше преко позорнице у Новом Саду, петнаест их је за Нови Сад са свим нових а од тих су опет шест оригинали српски а девет их је превода и то четир с немачког, два с француског, два с мађарског и једно пола с француског пола с немачког. Српски су оригинали: Глишићева „Подвала“ (сад тек досела амо, а написана је пре једно десетак година), Драгутина Ј. Илића „Јакшића“ (исто као и „Подвала“), Веље Миљковића „Врачара“, Милана Савића „Дојчин Петар“, Милорада П. Шапчанина „Задужбина цара Лазара“ и Цветићев „Немања“. С немачког су новије, да буде право и Димокриту и Хераклиту, две шаљиве а две тужне; шаљиве су: А. Шрајбера „Не ће варошанку“ и Оскара Блументала „Баволове стене“; тужне су: „Ева“ и „Александра“, обе од модерногa данас Рихарда Фоса. С француског су шале: „Диран и Диран“ и „Три жене у један мах“ а с мађарског „Радичка побуна“ Сигилгетија и Балажа и „Челик човек“ Григорија Чикије; још оно једно ванбрачно чедо Француза Демаса и Немце неке Терезије Магерле — Медимаса и Немце неке Терезије Магерле, тако некако! — презива се „Гроф Монте Христо“.

Из нашег старог — смемо ваљда и ми већ похвалити се: класичног — изворног репертоара извађен је био Суботићев „Милош Обилић“ и Лазе Костића „Максим Црнојевић“ а од страних се класичара јавио Шекеспир с „Краљем Ларом“, Гете с „Фаустом“ и Шилер са „Разбојницима“ и „Маријом Стјуартовом“.

Остало су били већином последњих година до миле воље надавани те већ пеште и извађали комади од багре „Сеоског доле“, „Циганина“, „Расикуће“ и тима подобних. Потрејала се чак и стара „Париска сиротиња“ па се и с њоме покушало, не ће ли „с новом поделом улога први пут“ — не знам само шта?

У главном може човек задовољан бити с радом позоришне дружине ове зиме. По прикалима се највећим делом осећало, да влада нека уметничка дисциплина, за каквом се већ одавна чезнуло. Чија је заслуга, те дође, не знам, главно је да је има, а ако се како год опет не утаји, у сто добрих часа по народно позориште! То сад новом управитељу Милошу Цветићу Бог а душа!

Јован Грчић.

КЊИЖЕВНОСТ.

П. АДАМОВ.

Врло мали део свога големога дуга исплаћује данас „Стражилово“ највернијем и најиздржљивијем своме радинку тим, што му лик приказује читаоцима својим. Сав дуг му и онако не може исплатити, јер се не да ни одмерити ни проценити. Ако је „Стражилово“ од године 1886., 1887. и 1888. што вредило, ако је српској књижевности учинило какве услуге, то је у првом реду заслуга онда превредноћа а данас на жалост пренемарнога П. Адамова. Не зна то читалачка публика, зна то само уредник, шта је „Стражилову“ био П. Адамов. Читаоци су да богме читали у листу његове красне приповетке и елике из народног живота, али ово друго, што је Адамов у листу и за лист радио, то се, као што сам већ толико и толико пута, довољно већ и преко мере, читао, уписује у заслугу уреднику а о П. Адамову, који је ту био не десна рука, него све и сва, нема ни помена. Ако је „Стражилово“ увело што ново на је то ново пашло на допадање и одзив у читалачкој публици, то је за цело покретао и подстакао П. Адамов, и у том је онда П. Адамов својски радио да се то одржи. Да богме да се много морало разбити о незгодне прилике, које се догуцасто опирале баш онде, где се човек не би надао, примера ради да спомењем месечне извештаје о појавама књижевним у периодичним часописима српским и хрватским, који се могоше одржати само годину дана. Говорило се с неке стране и с омаловажавањем о тим извештајима, али ја сам то омаловажавање радо отрпио, јер сам с друге стране добио обилно компензације у признању, које је ваљало да иде на адресу П. Адамова.

Свагда сам жалебао у срцу, кад год сам помислио, да ће спасти на мене, да о П. Адамову и његову књижевну раду у „Стражилову“ изречем свој суд. И жеља ми та, видим сад, није неоправдана. Говорити о човеку, кога од детињства љубиш као рођенога брата, за кога те везују најчвршће везе пријатељства и најпријатније успомене вернога друговања, није баш тако ни лако, као што би се могло мислити. Субјективност је необуздано стварење, на где размахне крили, бадаша га хваташ да му крила мало свеснеш. Тек мислиш, ухватио си га, а оно се нагне, не укроти га нико. Ја бар то у овај мах осећам и сувише. А но осећају, дакле некритично, судити, у звезде ковати и тепати свим фразама, које се у таквој прилици стотинама саме намећу, није ми достојно ни времена књижевног рада Адамовљева ни моје искрене љубави према њему. Ја и у осталом држим, да му није нужна ни чија одбрана ни према Миливоју Шпрепелу у „Vienca“ године 1887. а још мање према Милошу Н. Пејиновићу у 162. књизи Летописа Матице Српске. Већ оно, што је до сад урадио српској књизи, само је собом јака одбрана, а што буде, дај Боже, још урадио, шта разлози у зетар све сумње у еминентни његов приповедачки и посматрачки дар. На једно само неке ми је овде дозвољено упозорити Милоша Н. Пејиновића, а то једно је, да „дубокоумна и весма хваљена она знаменита изрека Паскаљева“, којом се он разлеже на крају своје оцене, ни најмање не туче П. Адамова, него већ Милоша Н. Пејиновића са језуитском му теоријом о „смирености, стидљивости и целомудрености“ сеоске девојке Српкиње.

П. Адамов — правим именом: *Паја Марковић* — родио се у Сасама (Новим Карловцима) у Срему године 1855. у честитој српској трговачкој кући. Гимназију је учио у Новом Саду а један, највише два разреда на страни у мађарској, сад више не знам којој, гимназији. Университетске науке слушао је у Грацу и Бечу. 1880. године у јесен добије професорско место на српској великој гимназији у Карловцима и од то доба непрекидно служи у истој гимназији, у којој се сад, у дивној новој згради, затво да уреди књижницу.

Књижевни рад П. Адамова довољно је познат сваком, ко је пратио лепу књижевност српску за последњих петнаест година. По свима се скоро листовима састајемо с њиме и с његовим псеудонимима: „М.“ „Ад.“ „П. Ј. М.“ и другим. Најјачи је у сликама из народнога живота, у којима износи свеже и верне типове Срба сељака. Но и осим тога је радио, певајући и препевајући љубавне и родољубне песме и приповедајући приповетке.

СТРАЖИЛОВО

ВЛАСНИК И УРЕДНИК ЈОВАН ГРЧИЋ.

БРОЈ 7. У НОВОМ САДУ, 16. ФЕБРУАРА 1892. ГОД. V.

ПЕСНИШТВО.

ЕЛЕГИЈА НА РАЗВАЛАМА КУЛЕ СЕВЕРОВЕ.

Путниче с обала цветних бисерне Инокрене!
Певај ми песму о туги,
Песму о болу вечном. Надежде вараху мене,
Обманули ме други,
Као блудницé-жене.
Садашњост моја је пуста, као пуста пећина нека,
И у њој суморно звони мој слаб и празан глас:
Прошлост је протекла моја као бурна планинска река,
А с њоме радости моје као рајски један час,
Као звук, изгубљен давно. За све, што беше лепо,
За отаџбину, љубав и младост другу своју,
Спокојство и данé своје ја сам жртвовáо слепо,
И силе духа мог.
И све је пропало редом: завичај, љубав и други,
На и тоболина жеља и вера на и над;
И ја сам остао сам. О појте песму о туги!
Смртно је моје тело разорен, празан град.
С развала прастарих кула, где нема живота више,
А где је некада Север подигао тврди стан,
Да с гордих бедема градских варварске гомиле
бришe,
Ја сањам бескрајно мрачан ал шпак драги сан:
Сањам о вечном миру. О древни Северов граде!
И ти си мумија једна, тело без духа свог,
Но тебе памет се шири и гнусна змија се краде,
И газиш суморно гранье с каменог врха твог.
Крај влажних зидина твојих гомиле камења стоје
И урна бачена лежи... И по камењу твом
Ја стопам уморном ногом, да име урежем своје
На саркофагу том —
У коме почива живот минулих векова давно,
И трајумф живота вечног. У мајски ведри дан,
Кад ветрић лелуја врежe пл шуми у вече тавно,
Он живи лелуја покров и крени вечни сан.
А доле Дунаво брује и густи шуморе луги,
И смех и песма громи и живот трепти млад...
О појте суморну песму, о појте песму о туги!
С уздахом ја је примам, с одјеком празан
град.

Т. Северин, 28. јануара 1892. г.

Војислав.

ПЕСМА ЛАЗАНСКОГА.

Приповеда **П. Жељски.**

(Настављак).

III.

Та три дана после тога затећи ћемо Ивана крај постељице малога Милоја. Дете тек што је заспало а стисло руку свога бабајка у својој. То је тако бивало мал те не свако после по дне. Знало се то већ, да дете после ручка прилегне а успава га Иван. Малиша док запиткује, запиткује на онда га наједаред са свим свлада сан по како је бабајка ухватио за

руку, тако га држи чврсто те Иван мора час два почекати, док лагано може извући руку а да се дете не трже.

— Је ли заспао? зачу се сад Маријин шапат.

Она је тихо ушла била у собу и на прстима дошла до постељице.

— Баш овај час! одговори јој Иван шапућући на поче извлачити руку своју из детиње.

— Како само имаш толико стрпљења с дететом? Али за то те и воли. Ојутрос те цело пре по дне спомињао. Добар си ти, предобар, Иво, и према детету и према мени, само којом срећом —

Шапатање јој се ту стало губити те Иван није разумео последње њене речи.

— Шта кажеш? запита је он мало гласније.

— Ист! Лагано! Немој да пробудиш дете.

Погледом најнежније љубави материнске погледа у тај мах у спаваћиво дете.

— Рекох, како си добар па како волиш дете а и мени како —

— Шта ти је опет? Опет си нешто бледа. Шта се десило? Та буди већ једаред паметна, Марија!

Она се спусти на постељицу чело ногу детињих. Очију није скидала с Ивана а опет му је гледала у очи онако клонуло, онако подало, као да опет очекује милост какву од њега. Усне јој се једва мицале.

— Опрости ми, Иване! Ја сам по ново згрешила.

Руке су јој биле једна у другој на крилу и по њима се опазило, да је напила на њу лака дрхтавица.

Иван у први мах није знао шта да каже.

— Но, па шта си радила? прошапће најзад механично, ни сам не знајући управо, шта хоће с тим питањем.

Чим ју је опазио онако бледу, обузела му је душу нека прва слутња, застрешио је, да ће опет бити крај миру и споразумљењу. Знао је напред, шта ће бити. Признања, кајања, суза, кршења руку и на завршетку обрицања и заклињања. Та није јој то сада првина, било је тога пре смрти првенчета им много, много пута.

— Но, шта си радила? поново о питање сад свесније, гласније и одреше није. Дођи к себи, Марија, умири се Видиш, може се дете иза сна тргнути. А ваљда баш није ништа тако страшно, да ту треба толико околишења. Говори, шта је. Биће лакше и теби и мени.

Узме јој руке с крила па је неће дизати с постељице. Она се и сама нагло дигне, падне њему око врата а сву је пређе језа. Иван је прихвати, притисне уза се и нежно је па опак силом одведе од постељице до дивана. Ту је посади па и сам седне крај ње. Њена глава клоне на његово раме и уста се на једаред нађу тик уз његово ухо.

— Иване, опет сам му писала! једва јој сиче с усана.

— Зар? тргне се он но у исти мах се и свлада те се не макне с места. Ej, Марија, Марија, није требала то радити. Та обрекла си ми, заклела си ми се.

— Јесам, Иване, знам и кад! Ој, али да ти знаш, како ја патим, разумео би ме онда. Видиш, Иване, ја *морам* имати некога, коме да се изјадам, кад ме стегне јад и туга за мојим дететом, за одлетелим мојим соколом. Мени је тешко, Иване, веруј ми, страхота ми је тешко, а одлакша ми, кад у писму излијем своје боле.

Иван је само слушао а није је ни погледао. Чисто та је страх било погледати у њу те је непрекидно гледао преда се. Чуо је и разумео сваку њену реч, али је осетио, да тих речи њених није кадар да схвати, да су му те речи чудне, нејасне, загонетне.

— Па за Бога, Марија, — прибрање се најпосле и окренуће се њојзи, — ако је до тога, зар ти нисам ја ту па да поштено поделимо оно, што је воља божја? А не умем ли ја, у сухопарности и дрвењастости својој, довољно да ти дам утехе, где ти је мати, где отац? Ко те може већма љубити од њих двоје, ко на овом белом свету може боље схватити твоју тугу па ко јој боље може наћи мелема? Па зар ти баш ни најмање не одлахне, кад погледаш на Милоја, коме је твоја материнска љубав и брига нужна као кора хлеба? Марија, Марија, ја те не разумем.

— Ти не ћеш да ме разумеш, то је! Кад би само мало хтео промислити, појмио би ме. Како да ти то није јасно, да ни ти ни родитељи нисте у стању разонодити ме, развеселити ме? И ви сви плачете са мном заједно, та нас тишти заједнички бол! На у место да ми одлакне, мени је онда још теже, кад видим, да и ви плачете, као и ја. Не, не, Иване, то мора бити други неко, који је о том кадар говорити хладно, мирно. Такав само уме дати разложне, основане утехе. А дете? Шта оно, невиншце, разуме? Да је бар већ одрасло! Ох Иване, та ја ово дете волим више него саму себе, дала бих за њ и живот свој, на шак не могу да нађем потпуне утехе у љубави и бризи за њ. Мени је потреба, да се разговорим, потреба ми је, разуми ме, Иване!

Све се гушила у плачу и грчевито је кршила руке.

Он није знао шта ће. Види по њој, да говори из уверења, из најдубљега уверења, а не може, не сме јој дати за право, не сме одобрити то болесно умовање. И опет му дође жао ње, и опет му саучешће сломи вољу те остаде слаб.

— Умири се, Марија! стаде ју утишавати. Стрпљења само, на ћеш ти временом и сама увидети, колико неправде чиниш мени, ону своме и матери и детету нашем. Још у тебе превлађује срце, страст, шта ли, но кад разум дође до власти, биће то боље! Само се умири! Видиш да сва дрхћеш.

— Ej, шта ли сам ја Богу згрешила те тако патим! Али да, имаш ти право Иване! Морам се опаметити већ једаред, не себи, него свима вама за љубав, Не ћу ти сад ништа обрицати, та толико сам пута дала реч па је и прекршила. Али видећеш, Иване, видећеш!

— Буди само мирна! О што је било то, да се тако искидаш? Добро, причекаћемо ми сви радо, ма још докле трајало. А кад си се, као што сад видим, чврсто решила, да буде, за цело не ће више дуго трајати. О море, како су ти очи исплакане. Да се дете сад пробуди па да те види такву, поплашило би се. Иди брже на се уми.

Чим спомену дете, трже се она на оберучке стане брисати очи. За тим погледа у мужа наједаред ведро, рече му: „Сад ћу ја одмах доћи!“ па изађе из собе.

У исти се пар дете на постељици промигољи. Отворило лепе своје очице па му поглед одмах пао на оца.

— Тата! Тата! кликне радосно.

Обрадовало се, што је тата данас још код куће. Иначе га после спавања никад не застане, него се тата врати кући тек пред вече.

— Мило татино! Зар си ми већ будан? одзове му се Иван и пође до постеље.

Било му некако чудно у срцу. И мило и тешко у исти мах. Чисто бесвесно клекне уз постељицу, пољуби дете у зажарени обрашчић на на једаред зајеца из дубине душе.

Дете га само погледи па онда обвије ручице око његова врата и стане га љубити.

(Наставиће се).

ВЈЕРИНА ЉУБАВ.

РОМАН **И. А. Гончарова**

ПО ФРАНЦУСКОЈ ПРЕРАДИ ЕВЖЕНА ГОТИ ПРЕВЕО ***Миливој Максимовић.***

ПРВИ ДЕО.

VII.

Ујутра дан, рано у јутро, пробуди тихо кућање на прозору Рајског. То беше Марк, који је скочио кроз прозор.

— Баш не воли правога пута! мишљаше Рајски, гледајући га, како се краде кроз врт и како га нестаде у дрвећу поред понора.

Осећајући да не може спавати, пребаци Борис свој огртач и изиђе у врт. Сунце још не беше изишло иза брегова, али његови зраци већ беху позлатили врхове дрвета; у даљини се сијаху поља, попрскана росом; јутарњи поветарац доношаше угодну хладовину. Ваздух се брзо грејао; видело се да ће дан бити топао.

Свуда започињаше живот, птице певаху весело и пролетаху са свију страна, тражећи себи доручак; пчеле и зоље зујаху около цветова. Из даљине, с поља, чуло се мучање крава, а мало даље од њих валао се облак прашине, коју подизаше стадо оваца. Из села се чујаше шкрипање врата и лупа кола, а из ражи певаху препелице своје: пућ-пу-рућ! На дворишту беше већ започео дневни посао.

— Увек оно исто, што је било јуче, и што ће бити и сутра! прошапута Рајски.

И погледавши лево на све стране, почеше се, зевне и на једаред осети симптоме болести, која га је мучила у Петрограду.

Тако се шетао неко време и туривши руке у џепове стане смишљати да опише тај осећај, који га је почео мучити. Случајно погледа према старој кући и виде, да су врата на њој отворена. Дође му воља да поближе разгледа ту кућу, коју је само на брзу руку видео, кад је ишао са Мартом, да види Вјерину собу. Уђе унутра и брзо прође одаје, које га опомињаху на његово детињство; а за тим, желећи да се мало забави изгледом на Волгу, пође у собу, која беше на ћошку куће. Погружен у себе, тихо и замишљено одгурну ногом врата. Она се отворише, а он задивљен застаде, угледавши у овој одаји живо створење.

На прозору стојаше девојка од својих двадесет година. Он је могао само са стране видети, јер она гледаше с напрегнутом радозналошћу у даљину, на Волгу и на ону страну Волге. Бело, скоро бледо лице, црна коса, црне светле очи и дуге трепавице — сто то је, што му на први поглед паде у очи. Девојка је непрестано гледала у даљину; чињаше се као да некот прати очима. За тим се показа на њеном лицу израз равнодушности; нагло пређе очима околину, за тим дворите и снизо се тиже, кад се окрену и њега угледа. На лицу јој се показа прво изненађење, које уступи место неодлучности, за тим незадовољност и на послетку очекивање.

— Сестрица Вјера! викну Рајски.

Њено се лице разведри и поглед јој застаде на њему са изразом скривене радозналости и скромности. Борис се приближи, узме је за руку и пољуби је. За тим седоше код прозора, једно према другом.

— Како сам вас ишчекивао! рече јој. Ви сте мало дуго остали с оне стране Волге.

Он жељно ишчекиваше њезин одговор, да јој чује глас.

— Ја сам тек синоћ чула од Марине, да сте ви дошли — одговори Вјера.

Глас јој беше звонак, као у Марте, само много тиши.

— Бабушка је хтела да пошље по вас, али ја сам је молио, да вам не јављају за мој долазак. Кад сте се вратили?

— Јуче после вечере сам дошла: бабушка и сестра још и не знају. Једина Марина ме је видела.

Наслонивши се лактом о прозор гледала је рассејано око себе, да би тек по кадгод, више онако случајно погледала и Рајског, који ју је међу тим чисто гутао очима и пазио јој на сваки покрет,

Као обично, на њега је учинила силан утисак ова нова врста лепоте. У Вјере не беше оне свежине, коју имађаше Марта, него нешто тајанственог, нека извесна драгост, која се не показује на први поглед. У сјају њених очију, у невадном покрету главе, у одмереним и грацијозним покретима — и на целој прилици беше нешто, што тя освајаше душу.

— Наредила сам, да се скува кава, хоћете ли и ви пити са мном? запита га. — Пређо у кући не ће се скоро пити: Марта устаје касно.

— Примам позив са задовољством, рече Рајски, настављајући и даље изучавати њену физијономију, покрете, сваки поглед, осмех. Поглед њезин је час примамљивао, привлачио у себе, као у дубљину, час је опет гледао оштро и проничљив. Опазио је, како би јој при смејању задрхтао подбрадак, за тим како јој се љуљао при ходању њен не баш танак, али красан струк, на послетку, да има некако мек и нечујан корак, као мачка.

— Нежно и загонетно створење! мишљаше он. Колики контраст међу њом и њеном сестром! Она тамо је сунчани зрак, топлота и светлост, а она је — вечерња румен и тајна; као ноћ, пуна таме и варница, драгости и чудеса!.. Он се с љубављу уметника предаде новом и неочекиваном утиску.

— Вјера, јесте ли ме се кадгод сетили? запита је.

— Врло често; у осталом ваше име је увек у бабушкином устима.

Он имађаше безброј питања за њу, па не знађаше где да почне.

— Ја сам већ био у вашој соби... извините моју индискретност... рече јој.

— На овде нема ничега, опази Вјера, погледавши пажљиво около себе, као да тражи, да није штогод оставила.

— Заиста нема! Каква је ово књига? заиста је и хтеде узети књигу из њене руке.

Она му је одмаче и метну је иза себе на полицу. Он се засмеја.

— Сакривате, као оно некад рибиље у уста. Дед покажите!

Она одмахну главом одричући.

— Аха, ви читате књиге, које се не могу показати! рече он, пашући се.

— Хоћете ли још кафе? запита га она.

— Молим вас!

Он устаде и прошета неколико пута преко собе, трудећи се да отвори с њом неприкидан и подужи разговор. Хтео је да јој се покаже какав је, а и њу да упозна. Да дође до тога, трудио се да нађе какву осетљиву струну у њој те јој задавање једно питање за другим. Но што се више он журио и долазио у натру, тим је она постајала мирнија и хладнија.

— Слушајте, Вјера, можда се ви бојите мене? запита је, стављи пред њом.

Она га није разумела, него подиже зачуђено своје велике очи к њему.

— Да, настави он, ви ми изгледате збуњени, запањени.

По њеном проницљивом погледу увиде, да није ни збуњена ни запањена.

Питање је било глупо. То га разједи.

— Волите ли вашу бабушку и сестру? запита је даље.

— Без сумње их љубим.

— А мене? рече смејући се.

— И вас ћу такођер волети, ако будете заслужили, рече истим тоном.

— А како се може заслужити та срећа?

— Не обраћати пажње на мене, не улазити без мене у моју собу, не расипитивати шта волим а шта не.

— Право је рекла бабушка, да сте ви горди,

— Заиста? а којом приликом вам је то рекла?

— Ја сам имао намеру, да поклоним Малиновку вама и Марти, а бабушка рече, да ви то не ћете примити. Је ли то истина?

— Мени је све једно, била она моја или моја, само да ја могу живети овде.

— Дакле ви љубите овај „салон“ кућу и стару кућу?

— Јесте.

— Онда дакле примате?

— Ако хоћете да ми продате... даћу вам педесет хиљада рубља.

— Тако опет не ћу ја.

— Па добро, ја пристајем, само да можемо остати овде.

— Онда ћу дати, да се напише уговор.

— Хвала вам, рече му.

Пружи му обадве руке, а он је загрли и пољуби.

— Хајдете са мном, па ћу вам показати своје албуме, цртеже...

— Добро, ви идите напред, а ја ћу доћи касније.

Он пође натраг, бацивши у пролазу још један поглед на прозоре своје драженске рођаке.

— Вјера Васиљевна је дошла! рече живахно Јакову у предсобљу. Бабушка! дошла је Вјера! викну пролазећи мимо бабушкина кабинета. Мартице! дошла је Вјера! викну још једном код степеница, које воде у Мартину собу.

Узвици, ларма, клицање, звека кључева, трчање овамо онамо — беше одговор на његов глас.

Брже боље претражи своје карте, напире, изнесе у дворишту, поређа их по столу и нестрпљивб стане ишчекивати да се Вјера отргне од загрљаја, миловања и расипитивања мајчице и Марте и да дотрчи к њему, да настави започети разговор, којем по његову мишљењу не би било краја. Али Вјера никако да дође. На послетку се већ и разљути и поче куштити своје цртеже да их носи у своју собу, кад ал врата се отворише и пред њим се указа... Полина Карповна у хаљини од муслина, гарнираној са плавим тракама.

— Господе Боже! мрзодно прошапута Рајски.

— Вон још! започе она, видим да ме нисте очекивали! Du courage! ја све разумем! — Шта ваш је то ту? ах, албуми, слике, произведи ваше музе! Ја сам још у напред луда за њима. Покажите ми их, покажите! преклињем вас! Седите овамо, ближе, ближе...

Покрије диван и неколико столица својом сукњом. Рајски лено зажели, да је тресне оним кутијама и сликама. Он стаде, не знајући да ли да брже изиђе и остави њу саму или да се покори својој судбини и да јој покаже своје цртеже.

— Немојте се устезати, будите само смелији, говораше она. Дед'те, monsieur Борис, седите овамо до мене, али што ближе!

Рајски се на једаред нервозно засмеја и седе поред ње.

— Тако ваља. Ја видим, да сте ме разумели... додаде она шапатом.

— Она барем, рече у себи Рајски, кога је почела забављати стара кокета, она игра комедију најивно и отворено, не крије се и не окружава се маглом, као Вјера.

— Имам једну молбу на вас, monsi-ur Борис. Да ме сликате!

Он јој не одговори ништа.

— Ви ћутите, дакле пристајете. Кад треба да дођем? Како треба да се обучем? питаше га она нежним погледом.

— Пустите ме, за Бога: морам на поље, на свеж ваздух!... рече он с досадом устајући и трудећи се да ослободи своје ноге из њених гукања.

— Ах, ви сте зубуљени: то је природно — да, ја сам то и хтела, да дођете у ватру! говораше ликујући и мазући лепезом. — Кад ћете почети портрет?

— Ако ме не пустите, ја ћу викати!

У том трепутку се тихо отворише врата и Вјера се показа у њима. Она стојаше на прагу неколико трепутака, док је не спазише. Прва је виде Крицка.

— Вјера Васиљевна! повика она, зар сте се већ вратили, ох, колико ли среће! Vous nous marquiez! Гледајте само, ваш cousin је заробљен, као лав у кавезу!

Она ноће да се загрли с Вјером, која посматраше са осмехом овај призор.

— Ја вас већ одавна чекам! примети Рајски сухо.

— Са свим добро сам урадила, што сам се закаснила, рече са фином прошћом Вјера, поздравивши се са Крицком. — Полина Карповна је дошла баш као што треба...

— N' est-ce pas? потврђиваше Крицка.

— Она се боље разуме него ја, настави Вјера, и узевши два три цртежа погледа немарно сваки по неко време и остави их опет на сто.

— Како сам данас бледа! рече, ставши пред огледало! Боли ме нешто глава, рђаво сам спавала прошлу ноћ; идем да мало одахнем. До виђења, cousin! Извините, Полина Карповна.

Говорећи ове речи изиђе и упути се у Мартину собу.

— Сад смо опет сами! рече Полина Карповна, седајући на диван. Ходите, седите до мене али само што ближе!..

Рајски ћутећи зграби нагло цртеже, баци их у највећу кутију, залупи је и љутит изиђе на поље, и не одговоривши ништа госпођи Полини.

(Наставиће се).

ПОУКА.

О ЛУКСУЗУ.

ПОУКА ИЗ НАРОДНЕ ПРИВРЕДЕ.

(Наставак).

II.

Под луксузом се разумева у народној привреди и *пусто разметање и трошење у циљу да другима уљудимо у очи, с циљем угађајући својој сујети и похлепи за славом изгледали богатија и виђенији, развијање сјаја и блеска и несмислено расипање имања, не жрвећи се тражења својих прихода*, и у овоме случају зове се он *раскош*. По томе, што је луксуз релативан појам и простран обима, може он и различито да утиче, да је од користи и на штету, те су га, наглашујући његове светле и тамне стране, у различна времена то уздизали то опет осуђивали.

Као ревносни поборници луксуза познати су из старог јелинског доба навластито *кинкурејци*, а пре ових још приспалице *киренејске школе*, а као жестоки противници *стојици*, а још више *киници*. Како су *стојици* у своме животу били врло умерени, то им се пребацивало, да они тим начином сметају живљем промету привредних добара те тако и вишем и бујнијем развитку саме културе. Против луксуза дизаху поједини просвећени умови свој глас баш у доба највеће покварености и моралнога разврата, препоручујући умереност и простоту старијих времена. Међу те луде спадају и неки римски цареви, за широка хришћанства нарочито осматрајући и

квени оци, па и средњи век у опште проживан једностраним црквеним правцем беше противан луксузу. Најзаменитији противник луксуза у новије доба је велики француски писац *Русо* (Jean Jacques Rousseau) *

Бранећи луксуза особито новијих и најновијих времена указујући на то, да је луксуз ствар релативна, сматрају га као неминовну последицу културе, која изазива нове пређе непознате потребе. О луксузу су се разбистрили појмови тек у новије и најновије време и у томе има највише заслуге Енглез *Фергусун* (history of civil society) и познати немачки писци народне привреде *Реу* и *Ротер*.

Разлози што се наводе *за* и *против* луксуза, не тичу се толико самога луксуза, колико светлих и тамних страна више културе а могу, према различним временима и приликама, и једни и други потпуно одговарати истини. Будући да је луксуз релативан појам, то се он безусловно не може ни бранити ни осуђивати. У сваког народа и у свако доба било је луксуза, само што је он према различним приликама и дејствовао различно. Код здрава и једра народа, који се правилно развија, и луксуз је здрав, док се он у нездравих народа показује претежно са своје штетне стране.

Здрав је луксуз те је људима и народима и од користи, где се уз потпуно намирivање потреба првог реда, намирују и такве споредне потребе, које уљешавају и оплемењавају човечји живот, дижу и унапређују људе, народе и цело човечанство морално, умно и материјално.

Такав луксуз развија радиност, индустрију и трговину, оживљава промет, подстиче човека зарад намирivања виших и финијих потреба на већи и издашнији рад, множи привредна добра, даје многима зараде, унапређује науке и уметности, диже душевну и материјалну културу.

Врле стране луксуза излазе особито у оних народа на видик, где нема великих неједнакости у привредним добрима. Што су боље подељени народни приходи, тиме влада и подесија и складија постепеност у намирivању народних потреба. Где је, на против, народно имање одвећ неједнако подељено, ту се троши више на таште и уображење, него на праве потребе. Где је поред велике масе сиромашнога света сразмерно мали број богаташа, ту пролази обично скупоцена

* На јаве у делу: Discours sur l'origine et les fondements de l'inégalité parmi les hommes.

луксуска роба из иноземства а занемарују се производи домаћега рада. Велико и несцењиво је благо за сваку земљу многобројан и имућан средњи сталеж, који напредан на материјалном пољу може да издаје и на споредне потребе, који посредује између класе богаташа и сиромаха те чини, да међу становништвом што се тиче поделе имања не зија тако дубок јаз.

Луксуз је последица умножених потреба, које расту са културом. Али има ипак границе, где свака нова или појачана потреба престаје бити узроком и резултатом више културе, где се образованост плаћује у надри-образованост. *Ту границу прекорачивају све оне мисли или уображене потребе, које се косе о вечитима начелима нравствености (морала) и о неотстрпива правила здравог народне привреде*, те су и за појединце људе и за читаве народе штетне и убитачне.

Немарале су оне потребе где ко, на уштрб бољег и вишег душевнога бића, одвише угађа своме телу, повлађујући њиским нагонима и одајући се чулним уживањима, а занемарујући ум и срце, где мајушна мањина благује и живи рахат и у обилу а на штету велике множине, коју притискује јад и невоља од сваке руке — а противне су здравим начелима народне привреде те су *неразумне* све оне потребе, где свеопћенити издатци за споредне ствари претичу дохотке, где се троши на ништаве, таште и на такве ствари, без којих се може бити, а на штету животних, пресних потреба.

Примера таквог неразумног луксуза наћи ћемо тумача у историји народа старих и новијих времена а још више у животу појединих људи и сталежа.

Тако се прича, да су у Атини, за *Дионисијева доба*, годишње јавне светковине народ скупље стајале него издржавање свеколике флоте, на којој се пак поглавито основала снага и сва будућност државе. У истоме граду су и *Еврипидове трагедије* некад представљане са толиким сјајем и раскошем, да су прогутале више трошка него што је стао цео персијски рат, којим је испунио један од најлепших листова у историји старе Елладе. Забрањено је било, шта више, под претњом смртне казне, предлагати, да се новци одређени за позоришне представе могу употребити за ратне потребе.

Такав *неразуман*, а још више *неморалан луксуз* показивао се често у грозоитом облику

у Римљана. Окрутни власници приређиваху јавне игре у амфитеатрима, у којима се на највећу еласт и уживање гледалаца по више стотина, па и више хиљада зверова, па и самих људи међу собом клало и мрцварило. И сам цар *Трајан*, који је иначе био велик владар, светкујући свој тријумф над Дачанима, дао је више од 11.000 животиња у амфитеатру поубијати и приредио је крваву борбу међу 10.000 гладијатора. На тај грозни луксуз, који баца тако тамну сенку на тадашње човештво, није био ограничен само на Рим, већ је био распрострањен по свима већим градовима те огромне империје. Амфитеатарске игре постадоше Римљанима најмилија забава и потреба првога реда; њима жртвоваху они радо и саму слободу, која је њиховим срцима била скупоценија од самога живота. Тако су становници града *Тријера* (некадашњег *Augusta Trevirorum*), који од варвара би до основа разорен, молили, да им се пре свега успоставе на ново о државном трошку циркуске представе: сав други губитак ће они лакше моћи претерети! Као страховит пример *неморалног* и *перверзног луксуза* из старог века може се навести овде и дело оно цара *Нерона*, који је Рим дао запалити на више страна а тога ради, да би имао верну слику и прилику некадашњег пожара града Троје те уживао у том ужасно-лепом позорју.

(Наставиће се).

Др. Ђорђе Дера.

У ЛАТИНИМА.

Пријатељу **Милану Савићу.**

(Наставак).

На Стубову тргу. (5. септ.)

Поштено се даљу поштено находамо и као што ваља изморимо, а ми у вече пађемо на овај приличан „Стубов трг“, где се обично пријем мраком поче сав весело расположени Рим окупљати, да се наслуша добре музике и нагледа красног шарења, што се туда разроји. Рекао сам већ, да је ова пијаца центар модерног Рима; сад још треба додати, како се она десила негде у пола *Корза*, па тако својим простором просијеца најживљу римску улицу, где и по ваздан, а камо ли у вече, највише народа наврви.

Те тако на овом тргу, како у вече први мрак засвира, настане најживља врева и тиска. Кавање и пивнице поужижају своје електричне лампе, први дошљаци заносједну наоколо дрвене асталиће, надоју продавачице цвећећа, растуривачи мјесечних новина, пуњачи најмовних столица, и за тиња час претвори се ова пијаца у жагорни мравињак. Ту ћеш затећи малог чиновника, обично сјетна и покућена, који је дошао да при чаши пива заборави своје економске невоље; пађи ћеш младу и безбрижну шваљицу, која је ту дошла, да своје чари на пазар изнесе, да се наужива граје и халабуке; пађи ћеш зрелију цуру, од својих двадесет и пет до двадесет и седам година, која је дошла да кани мужа пађе, сада, кад су већ толики „мужеви“ њу тражили и налазили: златни су се спови давно распршали, удварачи све то рјеђи постају, примичу се клета „три крста“, па се ваља журити; а она се тако отмјено носи, тако мудро кочопери, да би невјешт човјек могао врло лако загрешти. Ту је близу италијански парламенат, тако звана палата „di Montecitorio“, па, паравно, ни господа посланици не изостају, а њих трудно међу свијетом распознати.

Где оног високог брконју у цилиндеру, што је страга руке скупио, па се неким самоуважењем наоколо осврће, као да хоће да сав свијет о својој „утицајности“ увјери. То је врло поштовани госп. Н. Н., заступник вароши ***. А онај малашни трбушко, њосава лица, што је о прслук дебео златан ланац објесио, па се клобуком размахује, да га чељад боље уоче, ко ће оно да буде? Како? зар још не погађате? Та то је часни заступник Х., члан скрајње опозиције, који даје вражја посла садашњем министарству. Њега у скупштину шаље врло важан срез из јужне Италије. По гдјекад се више њих у круг искупе, па гласно разговарају, само да на себе пажњу навуку; у осталом,

какви би то посланици били, кад не би свјесно лармали? По некад приступа к њима и који новинар, и онда је збрка готова. Започињу сто разговора, а не дочињу ни једнога; ћаскају о свему и свачему, најмање о озбиљним стварима. Не треба ни говорити, да ће тај новинар, како дома дође, сјести за писаћи сто и предати стрпљивој хартији добар дио тијех разговора, рушећи и пречињајући министарства, предсказујући политичке догађаје, критикујући домаће установе, казујући својијем читаоцима све, само не истину; а они ће му сјутра свијено вјеровати, јер како му не би вјеровали, кад' га ено вечерас заједно са господом посланицима видјеше?

Прошетајмо се једном унакрст по цијаци, да продужимо наше студије. Војнички се добровољци паучне у својим стајаћим одијелима, афектујући неку шалљиву марцијалност, по којој ћеш одмах распознати младог адвоката, љекара, професора, правника; официри, са својим сребрним еполетама, са сабљицом, која им о плочаник звекеће, смјешкају се женскадији, а некијема чак и намигују. У осталом женскиња, које су за намигивање, има некуд и сувише; има их сваке длаке и језика, а снабдјевене су свијем својствима најљежније котерије. Отмјене госпође, кад мимо њих прођу, премјере их презирно од главе до пета, док, напротив, њихови мужеви, као да их радије посматрају . . . . обратно. Неке су се од овијех „тица селица“ одазе гајеву цвијећа, па несташно обигравају

Илија И. Вукићевић.

око шетача, нуде им свој мирисави еспап, а богме гдјегод и силом намећу. Међу тим музика свира, живци се раздражују, свијет придолази, расте тиска, жагор, повлађивање: кавање су дуном пуне, столови пред њима крцати; старо и младо, сиромашно и богато, све се ту слегло, да што веселије вечер проведе. Па како се тек погледи и осмјеси укрштавају! Госпође за асталима и пролазници, каћиперке и кицоши, што се цијацом шећу, стари знанци и страни пут-

тинци, које је сам случај ту напио — све се то смешка и погледом милује. Мисли чисто: сав се свијет зарекао, да заборави бриге и заповети, а можда и невоље, што га сјутра чекају, и настоји само да се бјегућим часом што боље окористи; па ти и нехотице падају на ум она два популарна стиха, у којима дједови данашњијех Талијанаца канда бјеху утврдили своју практичну философију:

Non curiamo l' incerto domani,
Se quest' oggi ci è dato goder.*

У томе ја, који сам овдје више ради мртвијех, но ради живијех дошао, не могу да се довољно начудим овом весељу на свијет, овом перманентном карневалу, па се узалуд осврћем на големи стуб Марка Аврелија Антонина и по њему тужим славне подвиге овога великога Цесара. Тај глуви свједок, који са тога мјеста већ толико стољећа човјечије лудило посматра, не може да ме никако од овог веселог и живошћеног призора одврати. Прости ми, велики и мудри царе, који си нас стоичкој философији учио и демаљске сујете житеског, прости, ал је ова људска менажерија тако привлачна, тако красна! Ја сам иначе овдје прости гледалац, који се задовољава тиме, да своје очи *en artiste* на овим дивним римским љепотицама напари. Да красна ли соја, Христе Боже! Ја још никад такове крви не видјех. Има их, који мисле, да се старински тип боље сачувао у околици, и да су према томе љепше „Романке“ (сељакиње из Романје), које не ваља, кажу, бркати са Римљанкама. Та мислите се, људи божји! Биле „Романке“ или „Римљанке“, ја вас могу увјерити, да у неким моментима човјек лијепа да главу изгуби. Овдје женска љепота није никаква ријеткост, него је са свим обична појава, па опет те сваког часа изненађује. То није она обична, вулгарна, љепота, која те равнодушна оставља, ама љепота симпатична, која те лијепо у живот такне, љепота лична, дивно спојена са љепотом раста. Молим те, да ми безусловно вјерујеш, јер ово, што ти кажем, није ни најмање прекерано. Не само на овој њиви, него и свуда по граду наилази човјек на ону привлачну, пуну израза љепоту, која би слаба човјека могла лако на танак лед да наведе. Ти гдјегод пролазиш мирно путем, осврћућ се мишљу на неку старину, коју си негдје разгледао, или коју идеш да разгледаш, кад али наједаред испане из једног дућана убава женска глава; ти, мој Србине, лагано уздахнеш, па својим путем. Не постоји много, ал' ето ти друге; тек што си улицом савио, а оно се пред тобом створе два црна ока, којима би се и мртви у гробу обрадовао: дође ти чисто, да се заборавиш! Ти онда убрзаш кораке, па станеш бјегати колико те ноге носе, да умакнеш, без бруке тој убавој напасти. Ајвај, браћо, чудне муке! Често сам пута у себи рекао, као да сам бо'зна какву новост открио: е, сад знам, зашто је Рафаило тако красна лица сликао и зашто су тако лијепе његове богородице!

(Наставиће се).

Марко Цар.

*) Не гледајмо што ће сјутра бити, кад нам је данас просто да уживамо.

УМЕТНОСТ.

СРЕТЕНСКА ЗАБАВА У СРЕМ. КАРЛОВЦИМА.

Корист богословској књижници — коју богослови већ тако дуго очекују — приредила је овдашња мала но вредна српска дружина *вечерњу забаву са играном*. Да програм не би био једнолик, на молбу приређивача одазване се још чувена већ уметница на гласовиру гђца *Ида Добринковићева* и богослови г.г. *Јован Протић* и *Бошко Петровић*. Забава ова била је врло лепо посећена, за тешкобну саборску дворану и сувише, добровољних прилога нало је доста, те ће, по свима изгледима судећи, богословска књижница добити овим прилогом јак камен-станац својој будућности.

Но ја нисам рад да говорим о богословској

књижници. О том ће бити другом приликом згоднije. Него, како ова вечерња забава има значаја по музичко кретање у нас Срба и како је у „Стражилову“ дато и уметности места и почели се већ доносити и извештаји у том правцу, то сам рад да са те стране прозборим о овој забави.

Код нас Срба неговала се музика до данас скоро само у једном правцу, *певању*, и можемо рећи да смо леп напредак учинили. Повелик број певачких дружина, од којих неке стекоше већ лепа гласа, упознаше нас са многом знатнијом умотворином наших песмотвораца, којих, хвала Богу, имамо прилично број, а којима би се и већи народ поднићи могао. — Мање се неговала музика *свирком*, а и што се неговало, то је скоро искључиво било на *гласовиру*. Почетак склапању *свирачких оркестара* дала је тек новосадска српска гимназија приказивањем музикалних драма, при којима су ђаци и певали и свирали.

Као одјек на тај поклич новосадски, коме ће се за цело и са других страна одазвати, сматрамо и ову малену карловачку дружињицу, која је од скора постала и лепо почела напредовати.

Како је програм, осим две тачке, чисто свирачки, те према томе спада у ређе појаве, и уз то сведочи о похвалном покрету, да се и у овом правцу иступе музика, то држимо да је треба са мало више речи пропратити, но само кратким регистровањем.

Програм првог дела ове забаве састојао се из осам тачака. Био је леп, можемо чак рећи и одабран — но кад га узмемо као целину, онда нам изгледа не друкчије, него као изложба лепих, али све *туђинских* производа. Осим три тачке, од којих једна не спада у музику, биле су то све стране умотворине. Ту је био заступљен и Шопен, и Доницети, и Бетовен, и Шуберт и Обе, а српску уметност заступаху — *Тома Андрејевић* и *Велимир Спевњак*! Немамо ништа против оних великана у странoj музици, Андрејевићев „Зора“-марш постао је доста омиљен, а лепо је забавила публику и Спевњакова смеса српских народних песама, али, али — са оваким програмом, као Срби, ипак морамо бити незадовољни. Да где је Марковић, па Јенко, Томановић, Толајгер, Пачу и многи други?

Музика у Срба моћи ће се развијати само на *народном* темељу. Негујући туђу, ми ћемо добити неколико „вештица“, — нећемо се моћи баш забавно данути „прегнућу“ и „чавању“ и

ног „тешког“ комађа, али ни колико све то комађе било „тешко“, савршено у погледу „техничке обраде“ и како се то све каже музичким језиком, коме ја нисам тако вичан — оно никад не ће моћи имати утицаја на српско уво, никад не ће моћи постићи толико жељено „разиграње леног укуса“ и „опленењивање срца и душе“. Публика ће вазда остати равнодушно расположена према њима, као што је то најбоље доказала ова вечерња забава. Крајње би време било, да озбиљније приђемо уређивању тих програма, јер тек ваљада није овим забавама само то главна сврха, да се публици изнесе велик труд приказивача. Ми држимо да има и *друге* неке сврхе, које међу тим никад не ћемо постићи, ако и даље будемо оним путем ишли.

Ено Хрвати хоће да оснују „хрватску школу“ у музици. Ми не знамо, да ли то већ данас може имати смисла, али Хрвати, ако и не створе „хрватску школу“, могу бар, тежећи тој сврси, упознати себе, своју јачину, а колико би тим добијено било, држим, да није нужно много говорити. Кад бисмо и ми прво своје упознали, онда бисмо већ могли, по узорима страних признатих школа, дотеривати и свој укус у музици. Данас то чинити — штетно је.

Референт своје мишљење о програму, у целини, могу сада прећи и на поједине тачке његове.

О појединим тачкама, које су изводили наши дилетанти, не ћу говорити посебце, него узимам све четир тачке укупно (Српска зора, марш од Тоше Андрејевића. Потпури из опере „Il furioso di San Domingo“ од Доницетија, Pas de dame од Обса, смеса српских народних песама од Б. Спевњака морамо похвалити *добру вољу* и *прилагање напредак* за кратко време, од кад ово друштвање постоји. Желимо вредним свирачима да не застану на започетом путу, на ком их прилично обилато награђује, и да дружину своју мало више прошире. За успехе од трајније вредности и сувише је ово мали збор (броји тек седам чланова). Иначе су имали, због велике пружене у дворани, доста непријатне са инструментима.

Што сам већ на почетку споменуо, ... делала је и госпођица Ида Добрић ... Свирала нам је тешку половину“ од Шопе... са нешћењем, каквој јој приликом даље ... чијих опазивачи, но што сам ја. Али ...

да госпођици Иди не ће бити криво, ако речем, да је мало ко разумео. Куд и камо је био друкчији израз на лицу слушалаца, кад се под лаганом и окретном ручицом захорече звуци кола, које тек тога дана видесмо, да се даје и на гласовиру и те како лепо одсвирати. У знак захвалности поднео је госпођици Иди приређивачки одбор красну киту цвећа, а публика јој је најавила своје признање одушевљеним аплаузом. Хвала јој и с наше стране.

Г. В. Сперњак свирао је на виолини уз гласовирску пратњу ђуре Иде Добриковићеве сонату * од Бетовена. Г. Сперњак свирао је као „мали вештак“, али као што ни Шопенова полонеза, тако се ни соната Бетовенова није могла дојмити срца публике, па како је трајала уз то неких петнаест до двадесет минута, то је прилично заморила слушаоце. Иначе г. Сперњаку иде највећа захвалност за ово вече. Он је управитељ дилетантског збора и према томе је највише морао да уложи труда. Госпође карловачке, које је он и са друге стране знао обрадовати, наградиће га за то лепим венцем.

Круна пак свију тачака било је певање младога басисте г. Бошка Петровића. Он је својим лепим и звучним басом, који је већ добро познат у Н. Саду, Панчеву, Митровици и другим местима, красно отпевао уз пратњу (опет) ђуре Иде (и опет јој хвала!) Шубертова „Путница“. На бурно захтевање отпевао је г. Петровић Зајчеву лепу песму „Вртај, вило“, у којој се још више допао слушаоцима, јер је с једне стране песма и текст рођени српском уху, а с друге стране песма је згодија за обим баса Петровићева.

На послетку не смемо, а да не проћаримо декламовање г. *Јована Протића*. Г. Протић пева као се као један од бољих декламатора и декламовање му се и овог вечера допало (декламовао је „Гусларева смрт“ од Змаја). Но ми би му ипак могли нешто посаветовати. Декламатор ваља — ако је рад да што верније прикаже мисли и осећаје песникове — да се уживи у песму, коју приказује, али никад не треба да се и сувише заборави и да даде одвише маха гестикулацији и гласу, као што је на појединим местима било са г. Протићем, јер онда декламација прелази у глумљење, а глас губи своју боју, те слаби ефекат и оном, што је добро приказано.

Оволико сам имао да рекем о првом делу ове забаве. Гостију, као што сам већ рекао, било је у лепом броју и из места и из околине. Осим тога поштено је ову забаву и Његова Светост, срп. патријарх Георгије са Високопреосв. г. Никанором, епископом темишварским, сав двор и сви скоро наставници на богословији и гимназији.

Други део пева је весело као обично, но о том би свака млађана тонка више што умела казати, но моја маленкост.

Чист приход, који ће припасти богословској књижници, износиће, кад се одбију сви трошкови, око 400 форината.

На завршетку пева је некрена хвала приређивачима и помагачима а нарочито ђури Иди Добриковићевој.

Душан Котур.

КЊИЖЕВНОСТ.

ИЛИЈА И. ВУКИЋЕВИЋ.

Знам за цело, да сам угодио многим читаоцима „Стражилова“ од пре четир и пет година тим, што ћу му у данашњем броју приказујем лик младога даровитог приповедача *Илије И. Вукићевића*. Биће тим читаоцима за цело мило, да ће ова два песма, чије су две приповетке у „Стражилову“ године 1887. и четир год. 1888. [illegible] читали. На биће им мило, да чују што [illegible], нарочито шта је од ово доба за ове [illegible] три године радио и приредио српској [illegible] књижевности.

Илија И. Вукићевић, по рођењу свом председник на трећој државној гимназији у Београду, још је са свим млад човек. Родио се године 1856. од оца Ивана и матере Софије. Како му је отац као државни званичник — био је судија — премештан бивао свако час, то је Илија и основне школе и гимназију свршио по разним местима у Србији. У Београду је год. 1888. свршио велику школу и од [illegible] доба учитељује. 1887. године, даље још [illegible] почео је и јавност излазити своје [illegible]

„Стражилово“ те године а натпис јој је „Комшије“. Још се и данас живо сећам, како је то било. Рукопис ми је тај послао цењени мој пријатељ *Дан. Л. Живковић*, на чији суд ја врло много дајем. У пропратници није баш Бог зна како препоручио ствар те сам ја с нешто мало неповерења, као што обично узимам у руке радове почетника, хатно се да рукопис прегледим, у уверењу, да ћа не ћу ни дочитати. Биће ми, као велим, доста и две странице. Но кад прочитах две странице, не стадох по на дуњак дочитах до краја. И онда изведох новога младог приповедача пред српску читалачку публику. Догод ми је „Стражилово“ излазило, био ми је *Илија И. Вукићевић* веран и вредан сарадник те су у мом листу онда угледале света још ове његове приповетке: „Све сам знаш“, „Јемац“, „Прво унуче“, „Под багремом“, „Свој грех“. После је године 1889. еаопштио у „Јавору“ шалу под натписом „Најбољи лов“ и нете је године био најплоднији. Те су му године изишле у Живљевићеву „Колу“ две, и то: „Је ли жив“? и „Над гротлом“, у „Отаџбини“ такође две: „Два растанка“ (у 87. свесци) и „Подсвојче“ (у 92. свесци), и у „Босанској Вили“ једна: „Кад није суђено“. Године 1890. штампао је у „Отаџбини“ једну, и то: „У новој кући“ (у 100. свесци) и у „Босанској Вили“ једну: „На месечини“. Ове године је у јануарској својој свесци „Отаџбина“ донела нову причу Илије И. Вукићевића под натписом „Мала погрешка“. Чујем, да има и у „Одјеку“ негде једна под натписом „Граничари“ но та ми није позната.

Илија И. Вукићевић био је нешто приповедач и ма да му се не причама види утицај Л. К. Лазаревића и неке тријаде младих наших приповедача: П. Адамова, Сима Матавуља и Јанка Веселиновића, ипак се не може рећи, да у њега, нарочито у цртању типова из шаланачког живота у Србији, има нешто особено, самосвојно, по чему њен га одмах познати. Обликом можда још не влада свуда потпуно, али је за то у причању жив, пријатан и ненаметљив.

Искрено му желим здравља и воље за рад, као и до сада, па да се српска књига подичи њиме!

Јован Грчић.

ВРАНИЧ СРПСКОГА ЈЕЗИКА.

1. У 8. бр. „Нашега Доба“ има од уредника примедба, која гласи овако: „Наши књижевници, особито новинари, и с ове и с оне стране Дунава и Саве, уместо „објед“ пишу често, мал не новајвише, „обед“, желећи зар ту реч догнати на калуп источног говора. Тако је писање по мом мишљењу неупутно и неправилно, јер „објед“ долази од „објести“, а не од „об-ести“, дакле је неправилно „обед“ као што и „ести“ уместо „јести“. Ни у Вуковом речнику није друкчије него „објед“ и „обједовати“. Г. Живановић добро би учинио, да и ову реч по старославенском корену објасни.“

На први поглед мисао би човек да има право писац ове примедбе. Али кад се ова ствар узме боље на око, онда ћемо видети да није тако. Глагол *јести* гласи у старословенском језику ѣсти, а постао је од *ѣсти* (корен ѣд-). Кад се у *ѣсти* ѣ прејотује, што мора бити, онда се ѣ мења на *а*, те добивамо ѣсти, као што се и у *бѣжати, држати, лежати, млчати, стојати, слышати* ѣ мења на *а* после палатала. Али кад дође препозиција, која се сриљује на сугласно, пред глагол ѣсти, онда ово *ј* у ѣсти нема места, јер глагол ѣсти првобитно је гласно *ѣсти*, као што се види из *съ-ѣсти, из-ѣсти*, а не *сѣдѣство изѣсти*. Ако се пак препозиција сриљује на вокал, онда *ј* долази на видик са променом ѣ на *а* и. пр. *наѣсти, обѣсти, поѣсти, ѣзѣсти*, ѳуѣсти. У српском језику место правилнога *а* после *ј* долази *е* и. и. *најести, објести, појести* па и сам прост глагол *јести* место *јасти*.. Али то *а* долази и у српским новим облицима, који долазе од *јести*, као: *јад* Kummer, *јадовати, јадковати, јавље*, а овамо опет *јед* Gift, Zorn, *једовит*. . Ово смо морали казати унапред, како бисмо се могли оријентовати при тумачењу *обед*. *Обед* и *обедовати* не долази од *објести*, јер *објести* гласи старословенски ѡбѣдѣти, зато *објести се*: *обједе се* мора гласити тако у свима дијалектима српским, јер нема ѡбѣдѣти ѣ. *Обед* долази од *обѣдь, обѣдати, обѣдовати*, а у тим речима дошла је *об* препозиција на суглсно на *ѣдь*, ѣдовати, где нема места *ј*, јер се препозиција сриљује на конзонант као и код глагола *изѣсти*. Пошто глагол *изѣсти* има ѣ, то мора гласити у српском језику по дијалектима *изјести, изести, изисти: изједем, изедем*, па тако исто и *обѣдь*, пошто има ѣ, мора гласити у српском језику по дијалектима *обед, обед, обједовати, обедовати, обидовати*, ма да у Вуку само долази *обед, обедовати*. Што у Вуку долази само *обед, обедовати*, то је знак, да се те речи говоре само по југозападним крајевима српскога народа. Па као што се каже *изјелити, изелити, изилити, изједем, изедем, изидем*, јер је тим променама у дијалектима

српским знак старословенско *ѣ*, то онда и без икаквога доказивања мора обѣдъ имати облике по сва три дијалекта само зато, што има *ѣ* у реци обѣдъ. Кад би у старословенском гласило место *обѣдъ обѣдъ*, онда би у српском морало гласити *обѣд* у свима дијалектима, као што би хтео писац примедбе. Али у старословенском остала је та реч од *об-ѣд*, то онда у српском језику без сваке сумње мора гласити по дијалектима *обѣд, обед, обид*, ма да у Вукову речнику има само *обед*.

2.) Ја ћу под натписом „Брашч српскога језика“ говорити и о другим стварима, које баш саевим не спадају овамо, али стоје у сродству са „Брашчем српскога језика“. Тако н. пр. у државном издању српских народних песама од Вука Караџића стоји на крају књиге ово: „Није бележено него је остављено да се овде напомене да су сви наслови и напомене песама ијекавски писани по југозападном јужном говору (*ијекавска, ијекавски*, и т. д. и без *х* (ohe, вале, грије).“ Дакле *ијекавски, ијекавац* по југозападном говору? А ја бих рекао да је то по јужном говору, као што каже Вук, или по „српскованачком“, као што каже Будмани, а по југозападном је говору, као што каже Вук, *јекавска, јекавац*. А тамо се вели по „југозападном јужном“ говору!! Нек се само говори. Боже мој! да је Хрватима српских Вукових народних песама да издају, каких би ту било дивних предговора и поговора. А ми се шалимо, кад их издајемо. Ми ћемо можда другом приликом о овом издању коју рећи.

3.) У 7. и 8. броју „Просветнога гласника“ штампане су „Лекције“ за други разред. Те лекције уређене су по новом плану, али нијпта друго нису него проста преписивања синтаксе Стојана Новаковића. Знамените је, да се писац тих лекција угледа на класичне филологе, што се тиче техничких израза, уместо да се класични филолози угледају на њега. Писац тих лекција Карловци.

тако је грабљив да захвати из Туромановог граматике латинске ма који израз, не гледајући, из којега је издања он то захватио. Тако је из старога издања Туромановог лат. граматике захватио овај израз: „*Особне именице* су имена појединих лица, животиња, земаља, места, брегова, река и т. д.“ Њему су *особне* именице: Шарац, Јабучило, Београд, Ниш, Мишар, Морава. Он не зна да је Туроман, наш највећи класични филолог, заборавио на старо издање своје граматике и да помиња propria назива властитим именима у новом издању. Особне именице значило би пре Personal-substantiva и онда ваљда не ће бити Магарчево брдо и Попокатепетл особне именице! Туроман је показао да штудира Даничића и да му је Даничић боље познат него ономе, који се спремао баш за српски језик, и који се силом бацака, али забадава, кад из сваког реда његова вири голотиња. Кад Даничић помиња propria назива властитим именима, онда ваљда треба то да зна пре српски филолог од класичнога филолога. Али шта видимо ми овде? Ми видимо још да српски филолог набирчи по старом издању латинске граматике и шта набирчи? Зелен грех као лед.

Тако се често чудимо, да је „именице вештаствене“ помиња материјала заграбио из латинске граматике па ћути. „Кад старославенско *вечеръ* гласи чешки *večer*, а горњолужички и доњолужички *wjeczor*, онда ваљда не ће бити *вештаствен* српског облика.

Ја ћу се на лекције из српскога језика повратити други пут, што се тиче саме ствари, и показаћу да су проста преписивања синтаксе Стојана Новаковића.

4.) У истим лекцијама долази на сто места облик „*добијају*“. Немам „Наставника“, али се сећам да је у њему ова ствар расправљана. Чудим се, да наука у „Наставнику“ није се прицепила на разум писца „Лекција из српскога језика“.

Јован Живановић.

КОВЧЕЖИЋ.

КЊИЖЕВНИ ПРИКАЗИ.

Српска Краљевска Академија. *Споменик* XIV. **Причање Петра Јокића о догађајима и људима из првог српског устанка (1804—1813)**. Записао М. Ђ. Миличевић. У Београду у државној штампарији краљевине Србије 1894. — 4. стр. VIII. и 56. — Прошле — 1891. — године навршило се пуних четрдесет година, како г. М. Ђ. Миличевић пише и богати српску књижевност, јер је свака његов, на а најмање, рад добит за српску књижевност. Осим тога, година 1891. спада међу најплодније године иног најплоднијега српског писца. У прошлој години пружио нам је г. Миличевић три књиге, које су врло важне својом садржином. У првој, у подужем низу прича, приказује нам кнеза Милоша и као владара и као човека. У другој —

„Јовану Ђоку“ — дао нам је леп један таблоа, на коме је јасним и живим бојама насликан један отац и домаћин и једна патријална српска сељачка породица, на које се лепо односи „Књижевне“ и „Краљевине Србије“ и толиких других одабраних дела Ових књига, као што је „Јован Ђак“, желели бисмо имати што више, јер оне, колико су год забавне, толико ни је важнији морални и дидактични значај. У трећој књ. чији наслов исписасмо над овим реткама, налазимо поиена и бележака о многим и многим заслужним људима, на чијим се костима почела обнављати Краљевина Србија, и о догађајима, који су нам те људе указали, или су их ти људи указали својим радом. Она трећа књига у неку руку чини целину са „Кнезом Милошем“, јер док се у тој говори о Кнезу Милошу и његовој околини, у овој се прича о Карађорђу и људима, с којим је он радио. — Пре но прикажемо саму књигу и њену садржину, нек ће бити на одмет да јој прикажемо њеног творца и како је она постала. Петар Јокић — писао г. Милићевић — „још пре устанка, био је Карађорђу близак, а од устанка није се, готово, ни одвајао од њега. Најпре је био његов момак, а после *буљубаша* његове гарде, његове најодабранije војске. Поред одличних дара за војводе војничке, Јокић се је одликовао и великом разборитошћу у суђењу и човечношћу у поступању. — После устанка од 1815. кратко се је у Србији, а Кнез Милош га је поставио за судију окружног суда ваљевског. Кад је, због старости и слабости, отишао у пензију, отишао је у Тополу, и онде је живео до смрти“. О постању пак ове Јокићева причања, г. Милићевић у предговору овако пише: „После неког времена сиђох у Београд и видим се с г. Гавриилом Поповићем, архимандритом, који бејаше члан Друштва Српске Словесности. Њему кажем да старац Јокић зна врло много догађаја из времена устанка, али, судит ће нека, неће да прича што зна; него би добро било да Друштво Српске Словесности напише Јокићу једно лепско писмо, па да му то писмо запечаћено однесем ја. Можда бити да би га то одобровољило да пристане причати ми што зна. — Све се то и уради тако. — Пратившн се у Тополу, ја однесем старцу под печатом писмо од једнше у оно доба научне дружине у нас, отворим га пред њим, и прочитам на његово велико задовољство“. — Јокић је тада почео причати г. Милићевићу, или боље рећи казивати му у перо, а све што би написао, то му је морао доцније прочитати. Ово је причање г. Милићевић почео бележити 17. новембра 1851. а довршио 13. априла 1852. године, т. ј. на једанаест дана пред Јокићеву смрт. „Написаши кратку биографију Јокићеву — наставља, г. Милићевић — ја је, најпре с његовим причањем, поднесем Друштву Српске Словесности ради штампања. Е, али је једна мука била намаћи од старца ово казивање, и стави га на хартију, а после су искрене две муке: да се то штампа“, јер онданшња цензура није допуштала да се цео рукопис штампа, те је сто овај рукопис од 1852. године, на све до пред крај прошле, чекао да се обелодани. Штампањем овог причања, и ако мало доцније, опет се бацила многа врака праве светлости на онданше време, људе и догађаје. Јокићево је причање просто и једноставно, те је о свакој личности и о сваком догађају казао оно, колико је знао и колико се сећао, а најмање се позабавио самим Карађорђем, што је и природно, јер се око њега све окретало. Испричао је Карађорђево рођење, његову младост, женидбу и све оно што у његову животу до оног дана, када га изабраше вођом народног устанка. И ако Јокић у своме причању обухвата готово цео устанак, ипак јасне су нетакнуте догађаја, који су устанак назвали, подигавше народа на оружје, прва заклетва, избор старешине и први сукоб. Ово вала да долази отуда, што је Петар био сведок свима тим догађајима, док је, доцније, када се устанак разграњао, много што шта морао причети по чувењу. Нама се чини, да је у овоме причању најважније то, што је Јокић врло објективно судио о људима и догађајима и што је зарекао заслужену похвалу и прекор, а то је најпре са опсну онданших људи. Истина сам г. Милићевић напомиње, да је: „пред крај причању, као што се и по самоме тексту може оплазити, старац био нешто особито једак: бистраше је судио о *људима него у у почетку, и никако није пристао да каже: со је хрпа на погибељу на Каменици, ма да је знао*“. — Ова оптужба пред крају заиста нада у очи; али је тешко за то замерити Јокићу, јер је његово племените срце морало јаче осећати праведноме гневу, када се сетио, да је тешком муком и грдним крвљу окупљена кућа пропала због раздора војвода!... — При крају причања додаје „Имена Срба, који су се борили за слободу своје отаџбине“, ну ово није прост регистар имена и презимена, него и налажење многу драгоцену цртицу и многи дан прилог за познавање онданших људи и њихових међусобних односаја. Овај други део своја причања Јокић је завршио овим речима: „Сва ова људи, које сам у свим нахијама поменуо, баш су се трудили, баш су гинули, и јадне и жалосне муке подносили за ову домаћицу. Ова су заслужили да их свако спомиње здања — Може бити да сам многе и заборавио поменути, ала су ови баш заслужни, које сам поменуо. И за њих могу посведочити пред самим Богом, а за друге конденције не знам! — Ја сам казао што сам знао, али сам много и поборавио. За то се не треба оделити само на моје казивање, него треба питати и друге. Ко је ближе био, боље ће знати, како је што било“. — Последње Јокићеве речи врло су умесне, јер када бисмо имали више оваких бележака онданших људи, тек тада бисмо дошли до праве историје првога устанка Г. Милићевић у своме „Моменику“ вели, да је и Батаљака (Јаков Арсенијевић) оставио своје „Мемоаре“ о историји Србије од 1804. до 1812. године, „који се сада налазе у Дра Николе Крстића, члана државнога Савета“. Мислимо, да би и ове мемоаре требало штампати, тим пре што је нек. Батаљака за штампање истих оставио 100 дуката. У нади, да ће и ови Батаљакини мемоари што пре угледати света, ми смо захвални г. Милићевићу, што нам је обелодањем причања Петра Јокића, која је овде онде и он по којом инпоменом пропратио.

Београд. Д. А. Ж.

Ljetopis Jugoslavenske Akademije књижевни и научнички за годину 1891. Број 1. Свезак. 8° стр. 193. Ова књига нам износи поуздане податке о раду и животу хрватске Академије у протеклој години. Покровитељ Академији је Штросмајер, председник Јосип Торбар. Председници: филол.-књиж. разреду Ф. Рачки, филоз.-јуридичком др. Фрањо Вркљан, матем.-природ. Карло Захрадник, тајник Богослав Шулек. Почасних чланова беше 6, правих 29 (12, 8, 9 по разредима), дописних 36 (21, 5, 10). Умрла су два дописна члана (др. Ромуалдо Хубе, чувени пољски правнички писац, и

појем има у овој књизи на стр. 127—146 некролог од Гачког, и др. Густав Вендел Харнисх. Споменик. спевачица) и једна песма (Миловић). — Приходи у протекшој години износе 19.581·88 фор., расхода 19.012·30 ф., сувишак 569·58 фор. Укупна закладна главница износи 413.908 фор. 72½, новч. не рачунајући овамо куће у Загребу и Копривници. — Академија је издала прошасте год. пет књига „Rada“ (књ. CIII—CVII), XXIV-ту књ. „Starina“, XVIII. књ. „Starih pisaca“ (Песни старике Динка Кашине, спремио за штампу М. Валвазор.) Monumenta spectantia hist. Slav. merid. vol. XXII. (С. Љубић, бавну 500 исправа о односима јужнога словенства и млетачке републике од 1453—1469. год.), опширну студију Таде Смичикласа о ослобођењу Славоније од Турака и словенске, који се тичу Славоније од 1640—1702 год. и још нека посебна дела. Ове год. излазиће је 12. свезка великога речника, који уређује Иеро Будмани. Њом је свршена III. књ. овога огромнога дела; 12. св. обухвата речи од „худо“ до „испрскавати“. — Овим радом је Академија хрватска и у овој 24. год. својој један одлучан корак своје задаћи напредније задатку. Најзачи је без сумње њен рад на истраживању историје и језика нашега. И на тим пољима се у главном рад око прибирања грађина. Јучеш. Акад. је срећна, што је одмах у почетку својем дошла у руке родољубивих и вештих а при том неуморних људи, који јој пружају доиле те и ако су јој и умне и материјалне снаге скромне, напредује ена полако али поуздано. Изванредна подеканост јужнословенских племена поклони на собом и ценкање научних снага. За све научнике јужнословенске можда би била довољна и једна академија. Овако има само наша једна две (хвала Богу! јер до пре нешколико дана и три!). Али кад нпако нису, могу те две свестрински поделити заједничко поље, нока сваки тако обиље по сватају свој чешки задатак, као што сватише дане Југословенска, на ће наша наука процветати. Т. О.

Iagić V. Slavorum carmina epica selecta. Edidit — — Supplibus seminarii slavici Vindobonensis. Vindobonae. 1892. — 8° 96. и 1 л. — Под овим натписом издао је професор Јагић набор словенских народних песама за своје ученике а о тромеу словенскога семинара на бечком свеучилишту; њиме су се сад у неколико служили још прошлога тодишта, а летњега семестра, његови ученици читајући и претресајући у семинару под Јагићевим надзором лепе поједине народне песме на словенске граднце. У ову збирку ушло је по пет епских песама: руских, бугарских и српскохрватских, по три енеколирске: малоруске и чешке, четири пољске и једна словеначка („kralj Matjaž u turškej vojni“). Ову збирку врсни од наших песама: Женидба краља Вукашина, Урош и Мрљавчевић, Косовка девојка (све три из Вука), Марко Краљевић (brat mu Andrijaš i Radovan Stvetinac (из Хекторовића). Овај набор песама добро ће доћи сваком почетнику, као и сваком оном, који жели да се упозна с лепим представницима народнога словенскога песништва. Јагићева „Specimina“, од којих је у штампи друго — — проширено — издање, служе као читанке старијех словенских текстова, а оно ће служити као читанке лепих народних словенских песама.

Вен. Ђ.

КЊИЖЕВНЕ БЕЛЕШКЕ.

— *Мил. Павловић*, преданач у гимназији у Нишу, јавља да је дао у штампу дело под натписом „*Живот и књижевност*“ и молимо на претплату. То су, вели „психолошке студије из срп. књижевности“ а нада се „одавну претплате од стране пријатеља српске књиге.“ Књига ће нанети до десет штампаних табака а стајаће овде за нас 50 новчића.

— *Војислав Д. Ранић*, правник у Београду, јавља, да ће његово јавно предавање, које је држао у Великој Школи (кад и којом приликом?), бити допуњено и отштампано под натписом „*Клевете и Сумње*“. Књига ће нанети на девет штампаних табака и биће готова до половине овог месеца. Писац препоручује своју књигу „свакоме, ко хоће ближе да се упозна са новијом историјом грчког народа“ а „и сваком оном, ко љуби и поштује слободу“. Књига је цена за претплатнике 50 новчића а после ће стојати 75 новчића.

— Београдска „Српска Независност“ дала се ове године у подпису свом у ако неке Schauerstoman'e. Ту ти је нека „Звер жена“ или (већ без тога „или“ не може бити у натписима такве робе) „Невино на смрт осуђена“ на онда некакна „Марија и Тихомир“ или (а на да!) „Пештански цеи просјак“. На та је ту реч о „Тајни Алминог рођења“ на о „Тајној обрлаини“. На да се ту онда човеку кожа не јежи!

— Излазиће је четврта књига „Сочинсија В. Д. Спасовића“, у Петрограду (8 мања стр. 432), у којој је сем других његових радова и ове његова путовања по Буграској, Далмацији, Босни и Х рцеговини.

ПРОСВЕТНИ ГЛАСНИК.

— *Богословско друштво*. Богослови карловачке српске православне богословије основаше „Богословско књижевно друштво „*Слоге*“. Правила тога друштва одобрила је свеким допуштена пројесорска колнсија карловачке богословије и штампана су у 5. бр. овогодишњег „Српског Сиона“. Ово су нова, радосна звуци са тога училишта, тако знаменита за наш овдашњи народ, јер до скора песма запупштена, звуци, који наговештују женину будућност нашеи свештеничкои подмлатку. По допуњену 8. другом друштву је смер, „да унапређује своје чланове у нит дектуалном и моралном развитку њихову и у усавршавању њихове спремности за будућа позиа“. Из овога смера се већ види, да је у њему овога друштва сувишна реч „књижевно“, јер ниме треба да се подудара са појмом друштва. „Богословско удружење“ било би са сним доста. Још ниске немо се обрадовати, кад чујемо, да наши богослови обилно схватају горњи смер и да га са много воље и надрживости (јер тога доста треба) испуњавају.

САДРЖАЈ: Песништво: Елегија на разваљама пуле Северове. Песна Далинска. Вјерина љубав. — Поука: О луксузу. У Латинима. — Учитност: Сретенска забава у Ср. Карловцима. — Књижевност: Марија П. Вукићевић. Врачи српскога језика. — Ковчежић: Књижевна прилози. Књижевне белешке. Просветни гласник.

„СТРАЖИЛОВО“ излази сваке недеље на читавом табаку. Цена му је 5 фор. н. пр. на целу годину, 2 ф. 50 н. за по год., 1 ф. 25 н. за четврт год. — За Србију и Црну Гору 12 динара на годину. — Рукописи се шаљу уредништву и претплата књижари Луке Јоцића у Нови Сад. — За Србију прима претплату књижара В. Валожића у Београду.

Издаје књижара Луке Јоцића. Штампарија дра Павловића и Јоцића у Новом Саду.

РАЖИЛОВО

ВЛАСНИК И УРЕДНИК ЈОВАН ГРЧИЋ.

У НОВОМ САДУ, 23. ФЕБРУАРА 1892. ГОД. V.

ПЕСНИШТВО.

* * *

За што да срце све за тобом жуди?
За што да точим бујну младост своју?
Уздаси моји не крећу ти груди
Ни сузе тајне леђну душу твоју . . .,
Угуших накао младих мојих мука,
Издахну песма с покиданих жица,
Мој цветни венац расу твоја рука,
Спали га огањ твога милог лица —
Ал опет само кад се тебе сетим,
Како си добра, како си лепа:
Срце ми се цепа.

Нек љубав моју крије црна тама,
Нек умре цветак, што с младошћу цвета,
Јер други огањ моју душу слама,
Ја тражим борбу узбуркана света.
Вртлогом јурим, плахо срце лети,
Где злоба сикће и отровне стреле,
Где с' подлост бије с идеали свети,
Где рај и накао лути међан деле —
Ал у тој борби кад се тебе сетим,
Како си добра, како си лепа:
Срце ми се цепа.

А ноћ кад падне и борба се смири,
Суморни вео мрачно небо свија,
Затрепте звезде, блед месец провири
И вечност земљу заборавом пија:
Сањак ми не ће на уморне очи,
Као тајна сила да ми злобом прети,
Не да ми спати а не да умрети;
Сетим се речи, што их накост точи,
Пустоши ледне, што у свету влада,
Залудне борбе светлости са гробом,
Очаја хладног и пламених нада.
О, ја бих опет, да сам тада с тобом —
Па кад се сетим, како си лепа:
Срце ми се цепа. . .

Ленкић.

ЛУКА.

Више сам пута расшитао сељаке за онај прости камени гроб, што лежи бијелој црквици уза зид, на лијевој страни, кад ко из ње излази. Сељаци, већином сурови ал поштени поморци, казивали су ми да су ондје укопани Лука Станковић и жена му Аница, и да се је Аница једно петнаест година прије Луке преселила са овог у бољи свијет. Људи нијесу знали даље да ми причају. Ни'ја сам нијесам знао, за што ме је тако јако жеља држала да што обазнам за покојнике. Гроб тај као сваки други; ко је у њему лежао, опет поморац као и остали, прост и непо-

знат изван граница свога села; а жена по свој прилици као и друге жене. Него — био онај једини чемпрес, што је код гроба растао; било што је море, кад је највећа олима, до на четири корачаја од самога гроба дохваћало и с њим се разговарало; било — као што мислим да јест — да је људско срце (и кад се најмање надаш) у тајној вези са свијем лијепијем крепостима, што су биле, што јесу и — дао Бог — што ће и бити: знам да сам истом онда своју жељу задовољно, кад сам од попа Пера, пароха и мог старог саученика, чуо, који су то били Лука Станковић и жена му Аница.

— Поморац — рече ми Перо — а ти знаш шта су поморци: људи ваљани, кад су на мору; кад се искрцају гдје у Енглеској или у Америци, по гдјекад посрну; али тек . . . . . нек Бог опрости свијема, што су овдје укопани и којијема се за гроб не зна, е их је море прогутало; покој души и једнијем и другијема. Него ме ти питаш за Луку: и он као остали; али што ти они нијесу умјели казивати, то ћу ја учинити. Јер знаш, какав је човјек, кад је прост, сиромах и неучен: његову просуђивању отимљу се све оне потанкости, оне нежности људскијех чувстава, којијема ми пољепшавамо наш свакидањи дотицај, и којијема, кад је до прилике, спасавамо успомену једног тобоже „простака“ од незаслужене заборави. Ми који смо, ма и мало, учени и образовани, нама је у руци она нит, која води по непознатом лавиринту људскијех осјећаја; ми смо као онај наученак, који на небесној дузи разликује све љепоте њена шарења, а простаку су само оне боје видљиве, које су му чисто јасне пред очима. Па покојни Лука! пред својијем друговима обичан човјек; али за што га ја тебе спомињем, то они не знају; а све да им и испричам, какво је у Луке срце било, не би ми они вјеровали, или . . . . не би ме разумјели. Ал суди сам. — Покојнику је било каквијех четирдесет година, кад му жена Аница умре, пољепша, мирна, добра жена; здрављала ми је сваки дан у зору „добро јутро, господине!“ кад је пролазила пред мојим прозором, да иде у баштину на посао. Кад се је п
по Индијском оке
стигла тек кад је
гапурској луци. Нај
добијем од њега шест
набавим камену плочу и
де покојнице. Али, Боже,
било! Оне ме прте што за
каква ти је то туга за оном
ти набавим плочу и криж (гле
на ни ријечи о њој, већ на дуг
ко како си пловио и какви су т
црници у Индији.

На први мах не хтједох му жељу
нити, али тек, кад помислих, кому је
намијењено, учиних.

Једнога дана — четири или пет мјесеца по оном тужном догађају — кад сам баш из куће излазио, створи се Лука предамном. За то пријеме бијаше остарио, посиједио, очи упале у главу. Рече ми:

— Поведите ме, господине, покажите ми га.

Ја га разумијех, унутих се, и он са мном, али за један корак преда мном, као да га је нешто тјерало. Путем пазио сам на сваки његов покрет; није скидао ока са земље; рече само на десет корачаја од гробља:

— Знам, да сте ми жељу задовољили, хвала вам!

Кад стигосмо на врата, стаде, покле да ме.

— Знате већ — рече — да ја не умијем писати; бијах замолио пријатеља, да ми то учини; Бог зна како и шта вам је писао; да сам сам умио, не бејах кадар држати пера у руци!

На први мах, на ове његове ријечи, хтједох да га загрлим, да му речем: опрости, Лука мој, криво сам те осудио. . . . Јадник није могао ни сумњати, да му пријатељ не ће у срце читати и писмо сложити, као што га туга слаже. Није знао да је тешко плакати рад туђе несреће.

Показах му гроб. Плоча се је бијелила на сунцу, а код ње још млад чемпрес и мирисне, што сам ја својом руком усадио. Он клекну и након кратке молитве устаде и запита ме:

— Она слова урезана на плочи, то је име . . . . . њено име, је ли?

— Јест, њено је име.

На умукосмо обојица.

За то вријеме мотрио сам га пажљиво. Ни сузе на оку му; али дубок поглед његов тако је обухваћао, или да боље рећем, грлио ону плочу, оно цвијеће, све оно што је до самог гроба било, да си мислио: срце, душа, живот му се из очију излијева. Он погледа у небо, на море, на зелену околицу, па уздахнувши дубоко, упре своје очи у моје и насмија се, али тако њежно, тако мирно, тако чудновато! Погледах и ја око себе: пролетно небо јасно, сјајно, модро; нама иза леђа баштине, брежуљци, цијела природа у најљепшем часу свога развитка и свјежег зеленила; пред нама море широко, као да нам лежи на длану, а мирно, Боже, ни браздице на њему; из подаљег села ни најмањи звук, а ја, Лука и онај гроб сами у средини тог великог покоја. Помислих на покојнике, што спавају ту код нас, на Аницу, и рекох у срцу: јест, и ви уживате сву своју љепоту што вас заокружује, и вас ће дирнути ово опште весеље! Природа ми протумачи онај осмијех морнарев; разумијех, за што га њијесу сузе облиле. Та око гроба његове Анице мирише цвијеће, цркућу птичице; над гробом његове Анице шири се плаво небо без облака; пред гробом његове Анице простире се његово широко и модро море; земља, море, небо, све дише премаљетним весељем. Лука упозна на мом лицу да ја дијелим његове осјећаје, приближи ми се и рече ми:

— Лијепо ли је овдје!

— Лијепо је, Лука, не може бити љепше.

Одосмо.

Двије недјеље касније кренуо је у Трст, да се опет укрца на дазек пут. При поласку предао ми је малу сводицу за издржавање гроба и цвијећа око њега. За дуго њијесам више за њега чуо.

Кад се трећа година по његову поласку навршила, врати се Лука, и бијаше то јула мјесеца. Кренусмо опет обојица на гробље. Ја сам се био постарао да посадим ново цвијеће око гроба, и збиља: плоча је изгледала као да лежи у сред мириса вијенца. Као оно прије три године, и овај пут дан није могао љепши бити; све зелено око нас, а Лука опет осјети ону олакшицу што га је тјешила кад је оно први пут походио покојницу. За цијело природа није хтјела да морнар оћути сву бол своје самоће и свога губитка.

И опет по два и три пута оде и врати се Лука за који дан у своје родно село, да походи јадницу и да види својту; и сваки пут десило се је да буде у средљета или пролећа. Колико је пута на гроб полазио, толико се је пута враћао, ако не весео, а ма миран и без биљега туге на лицу. Задњи пут при поласку да стигне лађу, рече ми:

— Ово је моје посљедње путовање.

И збиља, након осамнаест мјесеца, ето ти Луке у селу, пред саму вечер. Сутри дан рано, дође к мени, да пођемо на гробље. Дебела је киша пљуштила, силни сјеверни вјетар вришташе је као дуг јаук кроз голе гране стабла. Он је свакако хтио да крenемо; ја њему, да није могуће под оваком пропасти; напокон бих принуђен да му погодим. Кренусмо.

„Како ће тај гроб данас да изгледа!“ — промуцах кроз зубе, као да сам собом говорим, а у истини да ме чује и да га приправим на тужан поглед.

— Шта Бог да! — одговорим и одосмо уз путању, што води на црквицу. Окисли до кости а озебли од зиме, стигосмо. Лука укрсти своје руке на прсима и не скиде више ока са оне невољне плоче. Од прошлог весеља ни спомена. Цијело гробље, као да је на њему војска прошла; око Аничина гроба усахле биљке, усахло цвијеће; на саму плочу навалила киша глиб и шупањ, поткопала земљу око камена крижа, те се овај пригнуо на страну, као од умора. Јад и жалост око нас. Ал не бијаше већ могуће да издржимо силу вјетра, који се је на махове на нас обарао. Рекох своме другу:

— Је ли, Лука, да се вратимо?

Он подигну очи на мене: упре их опет на плочу, паде на кољена:

— Анице! Анице! — кликну и бризну у плач. . . . . .

Одведох га у ближњу цркву, ал суза-ма и туга не бијаше већ сврхе. . . . . Три се је мјесеца у кући крио; касније је каткад излазио, пред вечер, ал увијек уз мене. Овако се је протуцао још годину дана, па . . . . . ето и њега код његове Аниче.

* * *

Ово ми је пош Перо приповиједао. Има ли још гдје на свијету оваковијех тајни-јех, њежнијех осјећаја? Има их; ал ко умије да их открије? Живу, док је и срце живо; умре ли ово потоње, ко њих биљежи?

Јосип Берса.

ВЈЕРИНА ЉУБАВ.

РОМАН **И. А. Гончарова**

ПО ФРАНЦУСКОЈ ПРЕРАДИ ЕВЖЕНА ГОТИ ПРЕНЕО *Миливој Максимовић.*

ПРВИ ДЕО.

VIII.

Рајски беше одлучио, да не обраћа више пажње на Вјеру, да се покаже савршено равнодушан, но у место да одржи реч, он се дурио три дана на њу. Кад би се с њом сусрео, рекао би јој онако мимогред реч-две, на којих је извиривало негодовање, које и против његове воље избијаше на површину. Као што се чинило, да Вјера не опажа његову присутност, исто тако хтеде и он показати да му је тако мало стало до ње, да заборавља, да је и она ту, поред њега. Радећи овако не имађаше можда намеру, да игра пред њом такову улогу, него да у истину ступи у такав одношај према њој. Но чим више се трудио, да буде тако, тим јаче га је — на његов велик јед — обузимала жеља, да пази на сваки њен корак, на сваки покрет, сваку реч.

Поред свега тога, што се одлучио, да је се са свим окане и да поступа с њом, као са сваком обичном шваљарицом, она му не избијаше из главе.

— Идем к њој, да рашчистимо, што има међу нама, рече једном у себи. То је само из радозналости и ништа више. А да није заиста љубав . . .

Претражи целу кућу, лупајући вратима и завирујући у сваки бућак. Но у кући је не могаше да нађе. Пође у врт и тражаше је по крајевима, судећи, да Вјеру и не треба тражити онде, где се обично други налазе, него на усамљеним местима, поред понора, где се особито радо шетала.

Али је узалуд тамо тражио; већ се врзо кући, да уштва кога, где је, кад је из ненада опази у врту, одмах поред куће.

— А! ти си ту! повиче. А ја те тражим на све стране . . .

— А ја вас овде чекам . . . одговори она.

Беше му, као да је у сред зиме дунула на њ топла и блага југовина.

— Ти ме чекаш!.. рече изненађен, гледајући је страсним погледом . . . — Може ли то бити?

— За што да не? та ви сте ме ето тражили.

— Да, ја сам хтео да се објасним с тобом.

— И ја с вама.

— А шта си ми хтела рећи?

— А ви мени?

— Кажи прво ти, па онда ћу ја . . .

— Не, кажите прво ви, па онда ја . . .

— Па добро, рече, промишљајући се мало, и седе поред ње: — Хтео сам да те питам, за што ме непрестано избегаваш?

— А ја сам хтела да вас питам, за што ме непрестано гоните?

— И то је све? рече Рајски, кому би, као да је пао с неба.

— За сад све: сад да чујем, шта сте ви хтели рећи?

— Али ја те не гоним, шта више ја се још уклањам . . . избегавам те.

— Може се на разне начине неко гонити, сопсіп, а ви сте изабрали понајнеугодији за мене.

— Како то? ја скоро и не говорим с тобом!

— То је истина, ви ретко кад говорите са мном, не гледате ми никад у очи, но само онако испод очију бацате на ме зле погледе — и то је нека врста гоњења. Но само кад би то било све...

— А шта има још?

— Има то, да ме из потаје пратите. Ви уранite пре свију и чекате да се ја пробудим,

чекате трепутак, кад ја подижем завесу и отварам свој прозор. За тим, чим одем преко, до бабушке, ви изаберете другу тачку за посматрање и пазите, куда ћу отићи, којим путем ћу ићи кроз врт, где ћу сести, шта ћу читати! Ви чујете сваку реч, коју изречем коме . . . А за тим се срећете са мном . . .

— Врло ретко.

— Истина је, два или три пут преко недеље, то није много и не би ми се могло досадити, него баш на против, било би ми врло мило, кад би ви то чинили онако, — без икаквих намера, али ви све то чините с рачуном; у сваком вашем погледу, у сваком кораку ја видим само једно — упорну жељу, да ми не дате мира, и да продрете у саме моје мисли! . . Дозволите да вас упитам, којим правом ви све то чините?

Он се заљиво смелости, независности у мислима и речима. Пред њим не беше девојчица, која се сакрива непред њега из стидљивости и из страха, што не стоји на оној висини умне развијености, идеја и образовања, на којој је он, као што је Рајски у почетку мислио. Ово беше за њега нова личност, нова Вјера!

— А ако се то тебе само чини . . . опази неодлучно и још ван себе од удивљења.

— Немојте лагати! прекину га она. — Кад је вама слободно, да пратите сваки мој покрет и корак, онда допустите и мени да осећам непријатност тога надзора: ја вам ево отворено кажем — то је за мене терет. То је за мене нека напаст, тамница — а ја, хвала Богу, нисам робиња турскога паше . . .

— На шта хоћеш ти? Шта треба да радим...

— Баш о томе сам хтела да говорим с вама. Кажите прво ви, шта хоћете од мене?

— Ће, реци прво ти, наваливаше он задивљен и са свим побеђен тим новим и неочекиваним странама ума и карактера своје рођаке.

— Шта хоћу ја? понови она, — слободу хоћу!

Он је погледа са новим чуђењем.

— Слободу! понови он, — ја сам њен први партизан и поборник — и ради тога . . .

— И ради тога не дате једној слабој девојци да слободно дахне . . .

— Ах, Вјера, за што тако ружно мислиш о мени? Међу нама је неспоразумљење; ми нисмо разумели једно друго — објаснимо се — на може бити, да ћемо постати добри пријатељи.

Она га погледа, питајући погледом.

— Је ли то могуће? рече: — Мени би било мило, ако сам ће у вама преварила.

— Ево ти моје руке, да је тако. Ја ћу ти бити пријатељ, брат, све, што год хоћеш. Готов сам на сваку жртву.

— Жртва не треба, рече она. Али ви ми нисте одговорили на моје питање: шта хоћете ви од мене?

— Ја те не разумем.

— За што ме пратите без престанка? За што ме гледате тако чудноватим погледима? Шта хоћете ви?

— Не ћу ништа; али ти и сама треба да знаш, да човек не може гледати твоју завидну лепоту друкчије, него жељним и заљубљеним погледима...

— Она му не даде да доврши, него плану и нагло устаде с места.

— Шта ти је, Вјера? Шта сам ти казао тако страшно?

— Ви, који се хвалите, да сте „поборник слободе", не стидите се признати . . .

— Да лепота изазива дивљење и да ти се због тога ласкам: какав је то преступ!

— Ја видим, да ви и не схватате, како је то увредљиво за мене! Бисте ли се ви усудили да ме гледате тим погледима, кад би поред мене био мој муж, отац, брат? Да, онда се не би мотали за мном ни дурили се на мене по неколико дана, не би шпијонирали, као што то сад чините.

— Добро, добро, немој се само срдити! рече јој, узевши је за обе руке. Реци само, шта хоћеш, па ћу све учинити. Ја сам скривио пред тобом, ја сам уметник, па сам се можда и сувише живо подао утисцима, изразио своје интересовање, које ми ти улеваш — на поклетку можда и за то, што ти нисам са свим туђ. Да сам био страњац за тебе, ја бих се уздржао. Ја сам негледући полетео, па сам се мало опрљио — и то ти је све! Ти си ми дала лепу лекцију. Помиримо се: реци ми своје жеље, и ове ће ми бити свете! А ако немо на што, ја нисам баш ни заслужио све те укоре и ту срдитост.

Он јој пружи руку.

— И ја сам можда мало забраздила; ви ми изгледате, да сте добри и праведни. Да видимо — ако будете у напредак великодушни са мном...

— Хоћу, хоћу, само реци, шта хоћеш, па ћеш видети . . . поче Рајски с одушевљењем.

Она полагано извуче своју руку из његове.

— Не! рече полуозбиљно: — по том одушевљеном говору видим, да смо далеко од пријатељства.

— Ти ниси кокета, Вјера. Остави ми бар надежду, да ће упорна страст растопити једном лед и да ће једнога дана...

— Тај дан немојте чекати, cousin, он не ће доћи.

— Онда, вала, ниси више слободна? Ти љубиш неког другог?

Она се намршти и упорно гледаше на Волгу, а после мале почивке рече:

— Па ако баш и љубим, је ли то грех? Можда ми ви не допуштате? заштта пронична.

— Ја?

— Да, ви, витеже и поборниче слободе! рече с подсмехом.

— Немој се смејати, Вјера: јест, ја сам достојан поборник њен. Велим, да ти не допуштам љубити. Ја баш и хоћу да тебе проповедам о тој слободи! Љуби јавно и откривено, не скривај се: не бој се ни бабушке ни икога другог! Стари свет се распада а нови млади живот је озелењео и позива нас, ширећи нам своја наручја. Ти си млада, ниси се никуд макла још из овога гнезда, па те је већ обвејао дух слободе, већ си свесна својих права и држиш се здравих идеја! Зар кад сване зора слободе, да једина жена остане робиња? Ти љубиш? Говори смело... Страст је... срећа.

— За што да ја кажем, да ли љубим или не? То се никога не тиче.

— Имаш право, Вјера; сад те тек почињем разумевати, и обећавам ти, да од сад не ћеш имати узрока, да се на ме тужиш. Ја ћу поштовати твоју слободу.

— Нека, хвала Богу, рече она, пружајући му руку, коју он радосно и жељно подиже к устима.

Она трже руку натраг.

— Али ако се не будем овде осећала потпуно слободна, ја ћу, ма колико да волим ову кућу, отићи одавде! рече одлучним тоном.

— А куда би отишла? заштта Рајски уплашен.

— Божји свет је велик! До виђења, cousin!

Она оде, а он гледаше за њом; док је не нестаде у вратима старог дворца.

— Е где ти чуда! говораше у себи зачуђено Рајски, пратећи је очима: — а ја се спремах да је развијем, да јој васпитам дух и срце новим идејама о независности, о љубави, о другом, њој непознатом животу... А она већ еманципована! Само ко је то могао бити?...

— Лепо ме насади! А чекај, казаћу бабушки! повика за њом претећи јој, за тим се насмеја и унути се кући.

(Наставиће се).

ПОУКА.

О ЛУКСУЗУ.

ПОУКА ИЗ НАРОДНЕ ПРИВРЕДЕ.

(Наставак).

Као примери *неразумног луксуза* из најновијег времена могу се споменути они скупоцени дворци бившег баварског краља *Лудвига II*. Поменути краљ имао је нсодољиву страст да гради дворце и друга велика здања, па да би те зграде што скупље стајале, дао их је зидати баш у најнеприступнијим и најскровитијим крајевима своје земље, где су много скупли и радници а и градиво. Још није ни био са свим готов један дворац а краљ је већ дао нарадити план за други још грандиознији и веленнији. Сви ти дворци и њихова опрема прогутали су небројене милијуне, те се краљ, крај свег свога богатства, морао јако задужити и сада се, након његове смрти, тај дуг отплаћује новцем што обилато утиче од путника, који, долазећи из свих крајева света, с правом се диве тим вилинским грађевинама јединственим у својој врсти.

Као очевидан пример *неразумног луксуза* вреде и силни они издатци на садашње европске војске, што тако јако оптерећавају државне финансије и врло штетно утичу на народно благостање. Са големих трошкова на оружје

трпе толико друге важне државне и друштвене установе, не могу како ваља да се намирују друге много веће потребе које народ унапређују здравствено, морално, умно и материјално. Велики издатци на војску утичу, тим штетније, што се са напредно усавршене технике и оружје све то већма дотерује, те државе старо оружје морају да замењују новијим и све то бољим.*

Примера луксуза, што се коси *о морал* и *о здрава начела народне привреде* те је штетан и убитачан, може се безбројно навести и из свакидашњег живота појединих људи и сталежа. Такав штетан луксуз тера, на пример, домаћин, који немилице троши и арчи имање ван куће на различите ствари без којих он може да буде, а не брине се за своју породицу, која трпи оскудицу у најпречим и најпотребнијим стварима. Такав луксуз терају и они ђаци што се школују на страни који, примивши своју месечнину, уместо да је употребе на своје најпреће потребе: да плате за стан, храну, одело, књиге и школарину, проарче је за дан два у бурним ужинањима, па после дуго натежу и злопате. Такав луксуз је, даље, када ко, оженив се и примив нешто мираза, у место да покрије њиме своје најпреће потребе: да се укући, да купи намештај, да исплати стари дуг, већи део мираза потроши на велике и скупе сватове или, као што бива често код људи средњег сталежа, када на *ајтова-ње после сватова*. Штетан луксуз терају и оне куће које, ма да им приход дотиче тек за намирење најпречих потреба, нерасудно троше за ствари за њих излишне, које ласкају њиховој сујети: на скупе забаве, на сјајне костим-балове, залажући своје драгоцености које им се после често продају на јавној дражби.*

Такав луксуз штетан је на име за онај народ који, стојећи још на њиској стушњу развитка, дође наједашпут у додир са образованим народима те, у место правих благодети просвете за које он, још неразвијен, нема осећања, прима од њих наместе цивилизације. А ови су му, да богме, куд и камо на већу штету, него што шкоде народима који су од њега просвећенији те и у свему напредњи.*

Тако ће сурови народи средње Африке у додиру са образованом Европом примити од ње љута пића којима се они, на њих ненавикнути, трују и упропашћују, а за блиставе ствари фабричке индустрије које немају никакве унутрашње вредности, даће они све што имају најбоље. Јако развијена и унапређена комуникација која западну Европу доведе у брзи додир са нашим у просвети још заосталим Истоком, поред науке и образованости, шири не мало и раскош и разврат, а ово утиче тим штетније, што је мање још развијена у источних народа воља за рад и за већу производњу те да би они, привређујући више, могли трошити и на опредније потребе.

* Такав штетан луксуз је, на пример, кад се у каквом месту — као у Н. Саду — које је и иначе јако задуж но те његова становништва, осим државних дацији, морају да плаћају и опатан општински прирез — хоће да гради велика и скупоцена варошка кућа. Таме би се место истина уделшало, али на штету пречих потреба и праве користи његова становништва, која нити да се грађани не интересују одвећ а без нужде и неволе.

* Као примери таквог неразумног луксуза могу се навести и различне јавне забаве што се приређују за добротворне цели, које често стају толико трошка, да одвесу скоро сав приход те промаше прави свој смер. Није ту главно да се на забави развије што већи сјај, већ да за добру и племениту цел остане што више прихода.

(Наставиће се).

Др. Ђорђе Дера.

У ЛАТИНИМА.

Пријатељу **Милану Савићу.**

(Наставак).

Над кубетом Светога Петра, (6. септембра).

Данас сам по други пут пшао у Светога Петра, и данас ћу тек да ти о њему коју рекнем. Завршио ли у ма коју путну књигу, ту ти се одмах каже, како на свијету има седам големијех цркава и како је међу њима ово најголемија. Ја ћу бити простији, и казати обло, да је ово највиша богомоља на кругу земљином. А ако ти је по вољи и једна звучна цитација, надодаћу са господом Стаје-

ловом, да је Петров-храм „једина вјештачка работа на овом нашем свијету, која се у грандиозности примиче непосредним дјелима Творчевим“. Прости народ у Риму, кад хоће да каже, с се неки посао одвеђ на дуго развлачи, вели обично: „Mi pare la fabbrica di San Pietro“ (изгледа ми као градња Петрова храма); а има и право, јер се овој цркви, док су је са свијем довршили, хтјело више од сто и педесет година, а за трајања градње измијенило се на Петровој столици преко двадесет папа, док је послом управљало узастопце тринаест неимара, међу којима и велики Микелањело.

Као што је познато, овдје, гдје је ова црква подигнута, била је некад башта Неронова, и то је управ оно мјесто, гдје је тај људски тигар, свог бијесног шемлука ради, толико хиљада Христјана погубио, бацајући их гладној звјеради у чељусти, или их живе сажижући на оновитеним кољима, као што се сажижу зубље. О Петрову се храму већ све казало, што се казати може: чувено Бернинијево ступовље око пијаце; монументалне чесме с бокова; дивотстепенице пред црквом; големо прочеље, на ком је урезано име Павла V-ог, који је довршио здање; Микелањелово кубе — све је то већ толико пута и тако вјешто ријечју и сликом популаризовано, да је чисто немогуће ништа више о њима казати, а у баналност не ући. Како му драго, описивање је сувишно: ја ћу да забиљежим само своје осјећање. Дјело је колосално, о том нема збора, али ме некуд не занесе.

Разумимо се добро: ови големи сводови, ови циновски мраморни стубови, овај непрегледни простор, по ком се око губи, сав овај непадмашни сјај украса, без сумње, јако на ме утиче, али, бадава, душу ми никако не потресе. Чини ми се, као да би у овом обиму десетак посрчаних црквица стати могло: позлата, мермерни гробови, богати мозајици, статуе и куџуџиски радови немају зар равних у свијету. И пехотинце отимље ми се, као цијелом свијету, поклич: „Дивно! величанствено!“ Никакав архитекат, ни прије ни послије, није таково чудо остварио; на опет има нешто, што основној мисли ове зграде не одговара: Петров-храм није кадар да човјека у богољубну жицу такне, ни да му душу оном тајном зебњом испуни, којом је испуњава гробна суморност готскијех катедрала на сјеверу, те која тако дивно одговара христјанском појму о трошности и ништавости људскијех потхвата.

Да ти ово, што кажем, још јасније буде, а ти се, драги пријатељу, сномени свог првог утиска у Марковој базилици у Млецима. „Пребогати намештај не да места побожности; мисли лете за очима, од једне иконе до друге, од једног тучног свештења до другог, али се ипак не да идејализму маха“. Истинабог, ја овдје и не дођох, као што ни ти у Марков-храм, да божанствену искру тражим, која ће ми ијерска обзорја раскрити; не дођох да свети дух призивљем, ни да у молитви утјехе тражим — на опет ми овај беспримјерни свјетовни сјај некуд не угађа. Ову је цркву, по мом мишљењу, најбоље карактерисао Тен, рекавши да је то „дивна позоришна дворана, највиша, најбогатија на свијету, у којој велика једна институција износи свијету на видик своју стољетну моћ: то није богомоља једне *религије*, но је то храм једног *културеа*“. (Taine, Voyage en Italie).

Још нешто.

Пропорције ове цркве заиста су грдно велике; с поља је дугачка дијеста и деветнаест метара, а попријечни јој брод, од једног полукруга до другог, мјери равно сто и педесет и четри метра; главни средишњи брод има у ширини преко 27 метара; ступци, који га од побочнијех бродова дијеле, широки су по девет, а облуци над њима сведени су у размаку од преко тринаест метара; главноме је кубету четрдесет мет. и педесет цент. унутрашњег дијаметра, а големи петокутни ступци, што га оздо подржавају, дебели су по двадесет метара сваки. Да ти ови бројеви још јасније постану, напоменућу, како је срачунано, да би голема „Нотрдамска“ црква у Паризу могла комотно стати у попријечном броду овога храма.

Са свим тијем, кад чељаде први пут у њ ступи, остане некуд разочарано. Грдна величина Петрова храма не чини му се на

први мах тако велика, као што је заиста. Тако се и мени догодило, а догађа се скоро свакоме путнику. Сјећам се, да је чувени талијански списатељ Де Амићис ову ствар околност прибиљежио. То долази одатле, што се је трудно сјетити, да је нешто горостасно, гдје је све горостасно. У том погледу допусти ми, да ти наведем неколико редака једног оштрог посматрача, који је још у почетку прошлога вијека ову црквену обишао, а то је виспрени Француз Де Брос (De Brosses):

„Што вам се чини, какав изгледа на први мах Петров-храм дошљаку? Обичан. Ништа ме није више зачудило, као што ме зачудила околност, што се пред најљепшом ствари на свијету нијесам могао да зачудим; човјек ступи у ово здање, о коме је много слушао, па се нађе у обичној цркви, ни малој ни великој, ни ниској ни високој, ни уској ни широкој. Тек испоређивањем моћи ће да јој зазре сву замашност; кад, посматрајући чесову капелу, примјети да је велика, као каква саборна црква; или кад се приближи каквоме анђелчићу на подножју какова стуба, па се наједаред сјети, да му је палац дебео, као људска мишица. Цијела зграда, ради дивна склада

Спиридијон Гопчевић.

ква обишао, а то је виспрени Француз Де Брос (De Brosses):

„Што вам се чини, какав изгледа на први мах Петров-храм дошљаку? Обичан. Ништа ме није више зачудило, као што ме зачудила околност, што се пред најљепшом ствари на свијету нијесам могао да зачудим; човјек ступи у ово здање, о коме је појединих дијелова, произваља тај ефекат, да нам се најголемије ствари у њој чине обичне мјере. Ова ће црква тешко кога изненадити, јер у њој, по неком дивном чуду, није ништа чудновато. Све је просто одмјерено, величанствено, и с тога непадмашно.“ *(Lettres écrites d' Italie).*

Јесте, заиста, све просто, одмјерено,

величанствено; на опет има нешто, за које ови значајни придјеви не могу никако достатни бити, а то је дивно Микеланђелово кубе. Кад оно по смрти Санталовој (који бијаше као неимар Петрова храма наставио дјело Брамантово и Рафајилово) позва Павле III. родом Фарнез, на управу Петрова храма чувеног Микеланђела, прекроји овај велики умјетник из темеља грађевну основу свога претшасника, што му „сангаловци“ не могоше никако да опросте. Дуго и дуго времена кињили су врлог мајстора и свакојако прогонили, док најзад потајно не успјеше, да га с паном заваде. Мало касније умрије Фарнез, и на његово мјесто дође други, на трећи, па и четврти папа, и кроза све то вријеме потраја недична урота против Микеланђела, којему претпостављаху које какове слабиће, ни из далека великоме умјетнику не дорасле. Напокон засједе на Петрову столицу папа Пије IV., и „сангаловци“ се угаси свијећа; год. 1546. буде Микеланђело из нова позван, да на управу радње ступи, то у дубокој старости својој, од преко седамдесет година. Узвишени се мајстор дуго колебао, да ли да опет дјело наставн, које његови недостојни замјеници бијаху међу тим у много чему искварили. Али се најзад, и ако зле воље, прихвати посла. Његови претшасници бијаху увијек у двоумици, да ли да цркву сагради на основу грчког или латинског крста: он изабра грчки, удесив ствар тако, да му кубе тачно у средину дође. Приповиједају да је Микеланђело, дивећи се Агришином Пантеону, једном рекао: „Ја ћу да тај храм положим на Петрову базилику!“ И заиста, по тачном рачуну, Микеланђелово кубе друго није, но сушти Пантеон, кога је умјетников генције на ону стравичну висину пренео.

Обично се каже: срамота је у Рим поћи, а не видјети папу. Ја мислим, да би тога срамота била: у Рим доћи, а не узаћи на кубе светога Петра. Сва је прилика, да ћу ја (без своје кривице) прву срамоту на своја туристичка леђа натоварити; али не хтједох ни по што да се о божанствено Микеланђелово дјело тако нешто огријешим. На црквени кров узашао сам уз степенице једне на завојницу, избројивши, док на отворено не изађох, равно 142 ступња. Ти су ступњеви тако шписки и пространи, да би чисто по њима могао узаћи и натоварен коњ. Кад сам пошљедњи ступањ превалио, нашао сам се на висоравњу једном, махом поплочену, попут каква варошког трга. То је кров црквени. Кад се обазрех наоколо, учини ми се као да сам у неку варошицу ступио: има ту, на томе крову, и радничких станова, и радионица, и чесама за радничке потребе, и још којекаквих кућа и кућерака. У средини се раскрило, као голема пашписка тијара, велико кубе, а уза њ омања два осмокутна кубета.

Пођох даље ка црквеном фронту, кад ал имам шта и видјети! Преда мном се створише горостасни кипови дванаест апостола, нанизани редом над црквеним прочељем. То нијесу статуе, него су то големе хриди, да се лијепо човјек згроза, кад у њих погледа, особито овако с леђа! Ови су кипови навлаш крупнијем потезима тесани, те ти се из близа чине неуглађене стијене а не вајарско дело, и само кад их боздо с пијаце погледаш, изгледају ти природне величине и зналачки истесани.

Овдје код овијех статуа казаше ми један анегдот, који заслужује, да га овдје забиљежим. Бенедикт XIV., врло ученан и духовит папа, примајући Волтерову *Заиру*, коју му овај бијаше намијенио и веома ласкавим писмом на поклон послао, пасмија се слатко и окренувши се својим дворанима:

— Ено, рече, ми смо таман ка и оне статуе (уперивши прстом у супетарско прочеље) кад их с далека гледаш, изгледају ти прекрасне, а кад им приђеш, грдне су до зла бога!

Дабогме, да нијесу сви папе тако искрени били.

Са овог висоравња води једна унутрашња галерија око главног кубета, са погледом на унутрашњост црковну, и даље више кубета, у тако звану „лантерну“; одакле је диван поглед на варош и околицу. Одавле сам се једном узаном гвозденом љествицом попео у саму тучну јабуку, која је над кубетом постављена, а коју подржава ова „лантерна“. Овој је

јабуци два метра и по дијаметра, и комотно може да се у њу смјести шеснаест особа, али улазити не може него једно чељаде за другим. Са црквеног тлеха до највр кубета има сто и један метар, а одатле до највр крста изнад ове јабуке, имају још тридесет и четри метра. Сад можеш мислити, каква је то висина.

(Наставиће се).

Марко Цар.

КЊИЖЕВНОСТ.

СПИРИДИЈОН ГОПЧЕВИЋ.

Познатоме том многостраном књижевном раднику, чије монументално дело „Makedonien und Alt-Serbien“ имамо у српском преводу Милана Кашумовића, донео је пре подругу годину његов тада лист „Die Welt“ занимљивих података о животу му и књижевном и политичком му раду. Отуда сам данас рад, приказујући у овом броју „Стражилова“ лик тога заслужнога радника, да извадим* и саопштим читаоцима мога листа у кратко, што је понајважније те што ће им у кратким потезима изнети његов живот и књижевни рад.

Спиридијон Гопчевић родио се године 1855. у Трсту, где му је отац, који се такође звао Спиридијон, био још у четрдесетим годинама овога века први трговац. Мати му Луџза била је родом Еманова из Беча. Иза оца остао је Гопчевић од шест година а мати му је умрла, кад је њему било осамнаест година. Гимназију је учио у Мелку у Аустрији и у Бечу а после се одао историјским, географијским, милитарним и наутичким студијама. Научио је био до пеких двадесет и осам језика, од којих и данас говори тринаест. Од 1872. па све до ове године путовао је једнако. Може се рећи да је прошао сву Европу а био је и у Сирији, у Палестини, у Мисиру, у Сибирији. Сад живи у Цељу у доњој Штајарској.

За књижевну продукцију Гопчевићеву рекли би наши стари да је „баснословна“. За последњих петнаест година написао је двадесет већином опсежних дела и брошира, један роман, шест новела, двеста педесет милитарних и маритимних, тридесет знанствених, осамдесет и пет белетристичних и хиљаду три стотине и педесет политичких чланака и расправа у седамдесет и шест разних часописа. Прво му је дело изашло у Липском године 1877. а то је „Montenegro und die Montenegriner“, где на безобзиран начин напада кнеза Николу. Одмах је за тим издао историју црногорско-турског рата од 1876.—1878. у три свеске Од већих му дела нека је споменуто „Oberalbanien und seine Liga“ (Липско 1881.), за које кажу да је најбоље дело о тој земљи, у коју од тридесет година амо није смео да крочи ни један научно образован Европљанин. Сензационално му је и дело „Bulgarien und Ostrumelien“ (Липско 1886.) Но по нас је Србе без сумње најважније његово опсежно дело „Makedonien und Alt-Serbien,“ у којем Гопчевић на основу сопствених доживљаја необоривим доказима доказује, да су онданпи тобожњи „Бугари“ фактично Срби и исто тако велик део северних Арбанаса да је српскога порекла. Неки Хрон је покушао да оповргне Гопчевићеве тврдње, но Гопчевић га је у својој одбрани „Die Wahrheit über Makedonien“ скупао.

У једном од прошлих бројева „Стражилова“ јављено је међу књижевним белешкама, да се то преважно Гопчевићево дело може добити скоро буд за што. Грешп свака српска кућа, којој може бити а тога дела не набави.

Јован Грчић.

* Пред Кашумовићеви преводом ова књижеп опширан животопис Спиридијона Гопчевића, ко одакле је задпи податке о тога, што је то у Кашумовића прост превод из споменутог немачког часописа — Кашумовић то до душе ни једном речи не признаје — и што је он у немачком часопису допуштао, тим Гопчевић све до ове године. Кад „Die Welt“, доносећи у свом 30. броју године 1890. ове Спиридијона Гопчевића, извршио побијање напоре, из којих је прпао свиње „Кратке biographische Skizze“ па чак и какве, да јој је плапне Гопчевићева дама „freundlichst zur Verfügung gestellt“ бог „Herausgeber der serbischen Uebersetzung von „Makedonien“, дакле Тбобћап ва schmücken soll“, онда се морао чудити Кашумовићу, да не каже ни какве, одакле је узео тај животопис него га још и таке стилизује, као да је чедо његова труда и живописања (в. на стр. VIII. „пре но што продужим описивање Гопчевићеве даљеје родпоста на књижевном пољу“ — доказује у листу (стр. 18.): „bevor wir jedoch die weiteren schriftstellerischen Erzeugnisse Gopcevic's besprechen —“).

СУВРЕМЕНА ПИТАЊА.

II.

ПОЛОЖАЈ СРПСКЕ КЊИЖЕВНОСТИ

ПРЕМА ВЕЛИКИМ КЊИЖЕВНОСТИМА У ОПШТЕ И ПРЕМА РУСКОЈ ЗАСЕБНО.

За последња три деценија, од како велики мајстор руске уметности И. С. Тургењев очара Европу својом појезијом и изнојева јој својима и својих великих врсника делима одлично место међу првим европским литературама — окажа се у животу идеје литературе једна, истина обична, али врло занимљива и поучна појава. Једна литература, која се напором безброја даровитих, генијалних глава на основу изучавања и претапања у свој организам западне просвете и вештине стварала и створила за кратуна подруг века, долази, да у добу своје потпуне развијености достојно награди своје учитеље — — западно европске литературе — и да их у добу њихове старости, одмора и у њеку руку умалости оживљава својом свежом, животодавном влагом. Појава та није у вечном животу идеје књижевности ни нова ни необична, она се јављала, од како је на Истоку пред осветком историјског доба почела да се развија прва култура и књижевност па до данас; она је тако стара и обична, да при наступању таке једне литературе изван домаћих граница никоја естетска литература не долази у забуну: какав положај према њој да заузме — све су оне то већ и саме вићале и вршиле, и с тога се оне, без икакве бојазни, драговољно предају благотворном утицају новоприспелог и новозасејаног друга. Отуд и видимо да се литературе: немачка, француска, енглеска, код којих је данашња руска књижевност од првих својих почетака (Ломоносов 1739.) до јуче била на науци — данас, кад је ова потпуно сазрела за „друговане с њима, драговољно предају њеном благотворном утицају, који оживљава.

Но поред тих литература, а нарочито посредством немачке, те вечне учитеље наше уметне књижевности, почела је за последњих двадесет година руска литература утицати и на слабачки организам наше књижевности, која данас — сад у бољем, сад у лошијем преводу — има добар део руских класика на своме огледалу. На како у радника на њиву српске и хрватске књижевности има још увек много добре воље за пресађивање руске појезије у наш духовни организам, чији нам се да нема данас важнијег питања у српској књижевности, но проговорити коју што пре о положају наше књижевности према великим западним (т. ј. светским) књижевностима у опште, и према руској засебно, и о реформаторском задатку, који би морало вршити уношење таке једне литературе у област нашег друштвеног живота. Питање то није код нас још никако расправљано и ми у напред већ знамо да наш кратки чланак ни близу није кадар решити тако велику ствар — но покушај, ма био и са свим слаб и погрешака пун, имаће своју несумњиво добру страну у томе, што је бар почео. У то име молимо читаоца, да снисходљиво саслуша, како мислимо о самој ствари.

Литература развијенијих народа на Западу, којих свака живи рационалним животом — нека један и два и више столећа — потребују у своме развитку још и данас нових наравствених елемената, као што су их требале тада, кад су тек стајале на снагу, и несвесно и несвесно узимале елементе и облике књижевности у суседних, образованијих народности. Као што је француска књижевност, да би у опште у организам француског духовног живота унела идеју уметне појезије, морала пући на наук старој класичној књижевности па — не могући још прозрети шта је битност појетичких производа — и нехотице створити псевдокласичну драму, епос, пасторалну појезију, и тек тада као неки напредак у развитку појезије: вештини и животу ближу сентименталност, романтизам и т. д. и као што је немачка књижевност, усвојивши из француске псевдокласичну и сентименталну појезију, створила могућност да се трудима Лесинга приближи тадањим енглеским, животу ближим писцима, чиме је тек развијање литературе изведено било на прави пут, — исто је тако и овој и свој књижевности, као и свакој другој, потребно нових елемената са стране и тада, кад литература не учи више азбуку и не стаје тек на ноге, но је развијена у величанствену зграду, која се диже на духовном животу читавог народа. У првим почецима требало је помоћи са стране, да се идеја вештине, уметне појезије унесе у земљу; данас пак, кад је идеја већ одавно унесена и срасла са духовним организмом друштва — : да се што дуже и сигурније одржи.

Кад бацимо општи поглед на развитак идеје литературе у једном народу, опажамо три епохе: 1) узимање са стране или уношавање основа књижевних; 2) епоха самосталног стварања, кад уношење са стране истина још не престаје, али није битно у стварн, и трће: додир развијене већ литературе са страном, новог живота пуном литературом, да би се живот књижевности и на даље одржао. Уношење са стране је у свима епохама, само има кад мање кад веће значење.

У светском (свемирном) развићу идеје књижевности највећи моменат представља руска књижевност, и литературе светске, које су и до сад стајале на висини и до данас свежину одржале само тако, што су се стапљале у додир са сваком новом речју у свеопштем развитку литературе — искрснула та реч ма на ком крају света. — приближиле су се данас руској књижевности, осећајући, да је нараветвена и великодушна њена садржина нов моменат у развитку *самих њих* — западних, европских литература, као једне целине, у колико је то литература, која је у напону свог разнајања усвојила, асимиловала себи све што је у литератури Европе било битно и велико, и дала на то још нову националну садржину, услед чега је стекла драги и васпитно живототворне моћи за остале, у књиги од ње старије народе. Развићем и напретком руске литературе развила се даље и западна, европска литература и није никоје чудо, што је то немачка, француска и енглеска књижевност узела као ствар домаћу и превела све руске класике на свој језик. Тло истина помаже дрво и биљку над собом да напредује, али плодови и отпатци, који спадају с дрвета и таложе се на земљи, садржином својом хране свог бићнег хранитеља.

(Наставиће се).

Јован Максимовић.

КОВЧЕЖИЋ.

КЊИЖЕВНИ ПРИКАЗИ.

Српска краљевска академија. Глас XXVIII. **Стјепан Вукчић Косача**. I. Написао *Љ. Стојановић*. Београд. Штампарија краљевине Србије. 1891. Стр. 86. — У овој књизи је историја владе Косачине од кад је ступио на престо (1435.) па до свршетка Косачина рата са Млетцима (1445.) Тежак је био положај младога Стевана, кад је после смрти свога стрица Сандаља наследио његову државу. Сви се беху дигли против њега. Али млади Косача, знао се избавити из те невоље. Он је добро познавао „дух времена“: знао је он да се међу силним непријатељима, који су га били опколили, само тако може спасти, ако се склони под заштиту силног пара турског. Наскоро проширн Стеван своју државу земљама Радосава Павловића. И пређе у Угарској употребн Косача на то, да државу своју увећа. Када су пак Турци заузели Смедерево (1439.) Косача употребн ту прилику, да и он напане погодан од Турћевих земаља, те уђе с војском у Зету. Због тога дође у сукоб са Млетцима, јер су *ово* хтели да заузму Зету. Косача је у почетку напредовао, али кад, на неповољних узрока, мораде повући своју војску из Зете, постигну Млећићи таме огроман успех. Кад пак Стеваница Црнојевић пређе Млетцима и кад Турци у зимском походу на Балкан (1443—1444.) бише свеман потучени и сузбијени, бше је Стеван поћи да се мири, тим пре што му је и у Далмацији војска била потиснута. Књига ова завршује се миром, који је Косача 1445. г. уклопио са Млетцима. — Језик је у овој књизи леп и чист; изналажење догађаја тече јасно, лако и разумљиво, тако да је може свако са највећим уживањем читати; дело је написано са дубоком студијом и великим разумевањем; једном речи: ово дело је у потпуном смислу академска расправа. Сваки који ову књигу прочита, биће уверен, да је вредна најтоплије препоруке. **С.**

Град, трг, варош. *К истории речи и предмета, који се њима казују.* Неколико страна из дела „*Градови и трговн у старој српској држави*“. Од *Стојана Новаковића*. На по се штампано из „Наставника“ за 1892. год. У Београду. У државној штампарији краљевине Србије. 1892. Стр. 17. — Има већ наше године, како Стојан Новаковић ради на делу: „Градови и трговн у старој српској држави“ („Коло“ 1890. стр. 96.) Ова књижица чини „неколико страна“ из тог дела. У почетку говори писац о томе, како је изгледао град, а како подграђе или трг. У старој српској држави град је значио тврђаву и насеље у њој и око ње. Доцније, кад се насеље око тврђаве раширило, називали су то насеље подграђем. Градови су били средиште трговачког промета, због тога се градско насеље назове тргом. Трговн су били стални и привремени. Стални трговн су од прилике данашње варошн, а привремени су места, где се држе панађури. Кад се у XIV. и XV. веку варошн српске већма развнше, требало је узети наше назива за варош, трг, град и т. д. због разлике. Како баш у то доба падају и турска освајања, то су нови називи узимали из турског језика. Писац нам још износи разне називе места и њихова значења у наше дане. Све своје тврдње доказује Новаковић многим примерима и другим јаким аргументима. — Књига је ова, као и сва дела Новаковићева, написана лепим језиком и са дубоком студијом. И ова књига, као и сви радови Новаковићеви, нека су свакоме најтоплије препоручени. **С.**

Удава или самовласно аншење за дуг у староме

српском законодавству и у народним обичајима. Прилог к познавању средњевековног парничног поступка у Србији. Од *Стојана Новаковића*. На по се штампано из „Правника" за 1892. у Београду. У штампарији краљевине Србије. 1892. Стр. 19. — Ова расправа чувеног научењака нашег богат је прилог историји права српског. Писац нам прво напаша како је код западних народа поверилац позивао на суд дужника. Повериоац позове дужника, те заједно иду на суд. Тако је од прилике било и у Срба. Затим говори писац о јамству за дуг. У Византији изгледа као да није било допуштено узимати дужника. Код германских племена дужник је могао постати повериоцем роб. У Србији је у време Стефана Првовенчаног повериоац могао дужника ухватити. Има споменна, да је тако било и на владе Уроша I., за Милутина и за Дечанског. Душанов законик је забрањивао јамство за дуг. Трагова удаве налазе се још на почетку овога века. — Сама реч „удава" мењала је своје значење. Прво је значила самовласно хватање и предавање суду; затим је значила хватање путем суда и најпосле свако обрвљавање. — Држимо да дело није потребно препоручивати.

С.

Етнографска карта српских земаља израђена на основу историје, језика, обичаја и поезије. Израда и издање српске великошколске омладине. Београд. Штампано у штампарији краљевине Србије. 1891. Цена 2 динара. Стр. 59. — У књизи овој говори се само о две српске покрајине: Старој Србији и Маћедонији. Доказује се на основу историје, језика, обичаја и појезије, да су становници Старе Србије и Маћедоније по народности Срби. Књига је подељена на пет одељака. У првом одељку говори се о долазку Словена на Балканско полуострво; за тим се у најкрупнијим потезима износи историја Срба и Бугара. У другом одељку се на основу језика, у трећем на основу народних обичаја, а у четвртом на основу народних песама доказује, да су становници Старе Србије и Маћедоније Срби, јер њихов језик има особине српског језика (особито ђ и ћ), они имају исте народне обичаје које имају и остали Срби (особито крсно име) а и народне песме су им налик на народне песме осталих Срба. У „Закључку" се своди све, што је у књизи доказивано, на то, да су становници Старе Србије и Маћедоније по народности своји Срби, и да су то српске земље, на да се Бугари служе свакојаким средствима, да противно докажу. — То је у кратко садржај ове књиге. Дело је ово врло занимљиво и написано је лепим језиком. Самом делу немамо шта, али етнографској карти, која је додана уз дело, имамо врло много да замеримо. Одушевљење за свој народ је дивна врлина, али кад то одушевљење пређе у пошвињизам, онда од врлине постаје — страст, а страст је порок. На карти, која је додана уз ову књигу, обележена је цела Маћедонија као — чисто српска. Народности Маћедоније требало је обележити по карти Гончењевој, на којој је Стара Србија и Маћедонија приличо „шатирана" и другим народностима. Дало би се и њеву Шоповима, па можда и у Босни истога „шатирати". А шта тек да кажемо на то, што је — цела Хрватска означена као „српска земља"! Та сама омладина вели на крају: Туђе нећемо, а своје не дамо! па на што онда дирати хрватске земље, кад су то земље *другога* народа. Ми и Хрвата имамо много заједничкога, али оно, што нас од њих *мањемо* дели, то је њихов — пошвињизам! Не треба да нојемо трагом њиховим! — Само дело пак нека је најтоплије препоручено сваком Србину.

С.

Мита Петковић, **Збирка педагошких радова** — књига прва. Ово је дело наградила Мат. Срп. Н. Сад, Павловић и Јощић 1892. 8°. 219 и 2 л. — Напредак науке и филозофије учиниште прави преврат у модерном школовању. Ово, о чем Монтењ, Локе, Коменски, Русо и други велики пријатељи човечанства после њих само сањаху, то постаје на Западу збиљом. Од њихових умесних напомена и правичних жеља оградиште умни педагози и филозофи величанствен систем: *теорију педагогије*, који као неодољива струја дури систем, обарајући старовештва и неразложност, разгађајући чаму на просветног храма. Као да видосмо на пленуму, загрљена подружа на свези, божји дан. Радујемо се, што на поменуте књиге познасно у г. М. Н. једнога српскога апостола те нове науке; тим пре што таласи ове струје као да тешко покрећу рукоовеће наше школе са старога утренника. И да се наше учитељство образује потпуно у духу нове педагогије, прак је потребно, да се напредне мисли о школи пасеју и у шире општинство, јер оно и његови заменици од незнања често сметају напредовању наше школе. Препоручујући најтоплије ово дело сваком пријатељу наше школе, радо се јављамо пера, да га прикажемо читаоцима. — Три расправе ове књиге прештампао је писац из Летописа *Матице Српске*, од досиђу и у шире кругове. Прва расправа: *Змај-Јовин Јовановић као педагог* (Летоп. књ. 149, 150. год. 1887.) је прилог нашој васпитној повесници. Пре него што би прешао својему предмету расправља писац о значају школе и мисли, да она треба да одигује у питому побожност, родољубље, здравље и поштење. Сви наставни предмети морају бити управљени на ово четворо. Чика-Јова воли децу и већ то му даје подобност за педагога. На колико помаже он школу својим дечјим песмама? Чика-Јова познаје душу детињу, уме да се ужива у осећај детиња и да га песничким језиком. Према поменутом задатку школе предлаи писац прво на побожне дечје песме, на родољубиве, на песме, у којима се цева о напретку тела и душе и на поселетку у којима су нанесене мисли о школи и њеву задатку и о учитељу. Сваки одељак уводи писац теоретским разлагањем на онда на њем одмера вредност чика-Јовиних песама и свугде додаи до уверења, да му педагошки погледи стоје на висини данашње педагогије. Стил и разлагање у почетку чланка нису доста јасни. Израда теме не поклапа се сасвим са натписом. Као да г. М. Н. главно беше да искаже своје мисли о задатку поше школе, јер иначе се не разуме, зашто је за своје расправљање одабрао неке песме чика-Јовине и то само из „Невиња." Мн бисмо баш желели, да је све узео на шта ваше у новом издању овога чланка, да га је допунио песмама из „Невена" све до ове год. јер само тако бисмо добили потпуну слику чика-Јове као педагога. Но и ако нису нанесене све педагошке мисли чика-Ј. као што бисмо очекивали, прак је јасно из ове расправе, да Змај има природан педагошки смисао. С друге стране није тачно узимати прерађене песме (н. пр. „Тихи поиоји"). Слажемо се са писцем у том, да би требало чика-Ј. песме у згодном распреду штампати у једну књигу, само још додајемо, да би требало и слике додати, јер су неке песме уза слику и постале и без ње се тешко могу разумети. — У другој расправи (стр. 73—117.)

О управи и надзору школском (Летоп. књ. 141 год. 1885.) претреса се темељито и стварно ово суштинско питање. Ко год има респекта од педагогије као науке, ко год зна, какве тешке захтеве поставља нова педагогија на наставника, свако ће прећи на страну писчеву, да се управа и надзор школа сме (рекосмо сме) предати у руке само стручну педагогу. У томе питању треба да одлучују је педагошки разлози; сви други обзири морају се одбацити. Нова педагогија не може напиелити васпитну наставу без религије. Сем тога у свима нашим автономним властима има свештеника а нашима су председници епископи и патријарх. Ако у том нема доста јемства за православље, онда јемства управо ни нема. Писчеви су разлози сувише јаки, јер су објективни. Пријатељи и градиоци наше школе нека им се не оглуше! — Треће је расправа (стр. 121—219.) *Може ли школа бити без телесне казне?* (Летоп. књ. 145—168. год. 1891.) Вештом руком латио се писац, да опипином својих разлога сасече једну дубоку и тешку рану са тела народне наставе. Нека зна г. Н., да су узалуд сви разуман и хуманн (нта? зар нехуман педагог?) педагози а да ће му до неба захвалити сав дечји свет на речима, пуним уверења и топлине. Некуство дивно доказује, да школа може бити без тога печалесчнога страшила, које је (као што се сада на жалост доиле уважа) читава поколења морално упропастило. Доиле год се буде и помишљало на телесну казну у школи, знак је, да има још недостатака или у опреми и уредби њеној или у спреми и доброј вољи наставника. Попуните те недостатке на ће, уверени смо, нестати и прута ва школе. — Све што доле рекосмо, можемо сажати у ове речи: писац расправља сувремена животна питања наше школе, уз добро познавање начела Хербартове школе. Желимо, да ове мисли продру дубоко у срца нашега учитељства и свештенства, јер то ће охрабрити писца, да нам што пре преда и другу књигу. — Једно што се не може похвалити у овој књизи, то је језик. Управо грехота је, да српска књижевност на још недагог, ниже оваким новинарским језиком (то је последњи квалитет). Особито се опажа велик утицај немачкога језика *Präpositionе gretke*: не су (стр. 9, 26; 37, 78 и т. д.), не само (10, 151), према ст. слов. нѣмь зора се заједно писати; би ће (219) треба заједно; напредна (16), сведочбе (21.), потстакне (24), објављује, -ње- (93), разазњених жљ- (135), покољење, -л- (157), заљења, -д- (113), развијатак (46 и још), развијње (58) не треба -ј-; њиме (23), за њиме (34) треба с њиме. Погрешно је дељење: поз-вани (16) прит-нуо (17) доспевши (48) ус-ладио (169) и још много. Обзиром б. над. ј. љубави (17, 84), помоћи (26), речи (30), власти (76) треба љубављу, помоћу, речју, влашћу. Погрешни су заменички 2. н. ј. при- (10.) педагошка (10) за дечја живота, у себе сама (138), права човека (157), права учитеља (215); треба: права педагошког дечјега самога правога; у нама треба нама. Боље је: таки такога, онаки -ога него онакон онакови онаковога, таков таковн таковога, које г. Н. једино употребљава. Допустиће ми свакн (185) треба свакоме. Применувши (89) замену и заменице (105), добро је свако -нашим -не; волио (146, 217) према волети треба волео, а сад. пр. је волим; доспевших (185), упевши (188), напевши (217) треба сагуде -е- јер је основа пее- а од осн. вост- је ношен; прихваћа (205) ехнађају (19.) треба -т- јер је осн. хвата- а од осн. хвати- има облика са -h- прихваћен; подржен (158) треба подржнут; памтење (83) треба -h- јер је од осн. памти- од облика памћен; можда би боље било и бриђење него бриђење (174) од бридети као виђење од видети; да се удубимо (138) треба удубемо од осн. дуб- а оно је од осн. дуби-, која значи другу нешто. Весма је недоследно употребљен глагол *пружати* = испрести (69) испружо (98, 68) пружели (152) уз то испружили (40) пружено (18, 132) испружена (185); пружи (51, 76, 199) уз то испруж (139) и испруже (199) пружени (100); од осн. пру- треба: пруести пруао пружи испружили пружено пруж-ен-и-ено-ете-ујући. Будућега времена скоро и нема него се ипће. описује се да и сад. пр.: који ће да регулишу и контролишу, објект ће да подвргне, он ће да изгуби (12), школа ће да користи (19), који ће да сматра (21), тачније ће да ражује (37), радо ће да пристане (38) и т. д. *Синтакса* је весма потрешна. Ред речи врло често је поремећен, употреба простих и сложених придева је врло нетачна и погрешна (он је снажни брамч, наука је верни пратилац 53, учитељи неки служе деци као упорити пример 172). Уз глаголе моћи, морати, почети ретко долази ипће. него свагда до са сад. пр.: може живље да развија, почело се правилно да оцењује (9) ја могу да потврдим (145), мора да буде (26) и т. д. Још је више несмла (44) много је учитеља, колико је учит (199) још је таковнх педагога (203) а свуде треба безличко ма, нта више долази: ретко је свештеника (167). Нешто новога, корисиога (172) ништа новога (18) понешто удесна (39) а треба ново, корисно, удесно. Више (11) говорих (20) живења делање (152); од трајних глагола ниje згодан норист. Могао бих навести још гомилу навода и потврдиша, са којима одавно већ ратују наши филолози, али се оне упорно држе. Показаћу само неке, јер и овако је запремљено много места: убеђење (13) вероиаук (14., 22) редостав (34) оваплоћен (23, 122) уписивати (34) уиозорити (35, 36) осведочен (160) опредељивати (52) противразлог (76) шпиика (79) отеловљен (85) делокруг (87) привређник (108) околност (109) образовљен (188) прекан (58) целодневна обука (177) и т. д. а да и не потежем руске, турске и друге речи, без којих лепо можемо бити: услов поборник реван благодарити учитност примедба кадар виновник сигурни капитал посетити; битисати и битисање значи баш противно: и опасти пропи, пропадање. Прилежљив (24) сирбљивши. искључиво (9) ausschliesslich. (не) да се са lässt sich (nicht) врло често, неопходно (64 и често) unumgänglich, а од куда је опходно (193)? условљен bedingt често, њихов власпит (26) ihr eigen, својствен (18) eigenthümlich, несравњено (37) unvergleichlich, неопрестна (97) unverleihlich, неутешно стање (77) untrösthch, свестан са 2. н. (47, 160) bewusst, он подлеки промени (53) властављање злоупотребе, пта с њима да почнем (м. радим) was s. ich m. i. anfangen., одстранити (140) beseitigen, отштета (218) Entschädigung, неоспорно (155) unbestritten, можебитна (1) жестина (156), делокруг (157) Wirkungskreis, могуће је (215) es ist möglich и т. д. и т. д. Шта ће бити од нашега књижевнога језика овако пишући, то сам Бог зна! — П. замна је чиста, књига је укусно израђена, само има преко 50 штампарских трешака, али само једна кварн смисао на страни 104. 17 ред од доле: местни а треба општинска.

Т. О.

Пера П. Ђорђевић. **Просветни Гласник** службени лист мин. просв. и прик. послова краљевине Србије. Год. XIII. свеска I. јан. 1892. Издаје управа државне штампе у Београду. — Од како је њиме уређивање Просв. Гл. у своје руке узео Пера П. Ђорђевић, најсвеснији просветнога министарства, постао је он и пунији и занимљивији. Г. Пера је сабрао око себе махом младе, нове снаге. Тиме је тежиште и изворност научних чланака нешто мања, али такви поступак има своју добру васпитну страну. Напоменућемо нешто, што се тиче правца Просв. Гл. Хвала Богу имамо Глас, Годишњицу, Вид, Летопис, Гласник (*бос. муз.*), Наставника, к томе још белетристичке и стручне листове, који такође примају научне чланке. Ако су у предашња времена морали наши научни журнали зато, што их беше мало, прамати у се чланке од свуда руке, данас би требало да поделе посао. То се може особито код оних, који имају једнога уредника. Просв. Гласнику је задатак, да нам доноси службене записке о напредовању српске просвете и школе а такође да утаре пут, којим треба да идемо у просвети. Мислимо, да би добро било, да обрати пажњу и прошлости нашој, да буде као неки *прилог за повесницу наше просвете*, користећи се државном архивом и другим изворима. За ту знамениту струку и онако немамо засебна листа, а не бисмо скоро ни имали. — На јан свеске (4° стр. 76.) споменућемо ове чланке: *Патријарх Јевстимије и његови ученици* од Св. Ст. Симића, *Француска и њена револуција*, културно-историјску расправицу од Драгољуба С. Павловића, *О народној просвети у Русији*. Ш. од Радована Комутића (О „зубочиној“ књижевности, књигама за прост народ, о садржини, издавању, ширењу тих књига, од којих се многи књижари обогатише али на грдну штету народнога морала. Можда би се могло писати и у нас о „зубочишћима“!) На стр. 50 је реферат М. Вукићевића о *Флоринског Павлину Дуканову*. — Мало доцне се појавио, али боље икад него никад. Додајемо, да писац ових редака осим рукописа, који су познати Флоринском, има још за три, који припадају Софијско-Текелиној групи: један у цетињској руци (врло лепо писан), један у проф. новосадске гими. А. Сандића а један је својина г. Мирона Ђорђевића, игумана ковиљског. Прва два беж године а трећи је написао 1726. године 20. септембра Стефан Стојковић у Београду. Још и то треба знати, да је Текелин рукописе сада у књижници „Мат. Српске“ бр. 3780, (поред „Браник“ 1889. г. бр. 118, 119). Стр. 59. *Писма из Петрограда* I. Православље у год. 1888. и 1889. од Р. Комутића. (Занимљиви, свестрани подаци о руској цркви, поцрпени из „отчета“ оберпрокурора св. синода К. Победоносцева.) Стр. 75. некролог *Мите Петровићу* (по „Ист. Двкол. Листу“). Прилог уз ову свеску: *Етнографска карта срп. земаља великанин. омладине*. — Остало су службене ствари, чланци на прир. науке и педагогије.

Т. О.

Отаџбина. Књижевност, наука, друштвени живот. Свеска за јануар 1892. Власник *Владан Ђорђевић*. Уредник *Милош Јовановић*. Година десета. Књига тридесета. Свеска 118-та. У Београду у држ. штампарији краљевине Србије 1892. — Најновија свеска „Отаџбине“ не само да је уређена у духу досадашњих те даље нешто и лепо, него као да јој је још била намера да докаже, како право имају који кажу, да би голема штета била нашој књижевности, кад би тај часопис — као што се, на жалост, већ почело пушати — морао престати. Ово из њене администрације на корицама оне свеске видамо, да још није све, како би требало да буде, јер је администрација приселила јавити „г. г. сарадницима, да за сада још не може давати хонораре“, али нађа ће се скоро и до тога доћи, док само читалачка публика увиди, да „Отаџбина“ под новим уредништвом ни мало не уступа оној старој, признатој. Но нашем је мишљењу пита више „Отаџбини“ сад вредност скочила са тим, што сад уз песме и описане приказе под рубриком „Књижевност“ доноси и опште књижевне белешке, управо опет приказе, мало до душе обилније и краће, но икак исцрпне реферате о важнијим књижевним појавама нашим и страним, а великом већином из познатога вештог пера самога уредника дра Мијана Јовановића, који се у овој свесци после дуга већ времена приказао опет и као уман знаилац уметности музичке, сетивши се исумрлог Моцарта приликом стогодишњице дана смрти његове те описавши живот музичкога гења великана и написавши и вешто карактеризавши основне хвалне му рад. Иначе у овој свесци „Отаџбине“ осим наставака из пређашњих свезака има, као што већ у прошлом броју споменусмо, на врлом месту лепа прича даровитога Илије И. Вукићевића и још једна карактерна слика Андре Гавриловића под натписом „Каменар“. Слика је занимљива, али се нарочито на почетку јој осећа нека тромост, нека разувереност, приличан мањак приповедачке вештине. Види се, да Андра Гавриловић није свикао у прози писати па му баш тешко пада. Од песама, којих ова свеска „Отаџбине“ има канда о једно око сувише, најбоље нам се свиди „Гробар“ Ристе Ј. Одавића, крај свега тог, што нас оно понављање сокољења на рад песном после рефлектована јако подсећа на прва примор пете радње у Шекеспирову „Хамлету“, и крај свега тога, што и Неман Хелта још пре својих сто и више година то исто све каже у четир — управо само у три, јер је четврта једнака првој — строфе по шест стихова. Не би ли та спретна песникиња Хелтгјева Одавићу на други пут била наука да много не рашлапи. Свежа је доносе и красна и песникиња младога Саве Д. Мијаиловића под натписом „Верују, љуби и надај се!“ Разноврсни садржај, какав обично доноси „Отаџбина“, и у овој је свесци сношљено распоређен те се читалац свакога рубрета може лепо и позабавити и лепих стварн и научити. И опет и опет најтоплије препоручујемо „Отаџбину“ српском читалачком свету.

Г.

САДРЖАЈ: Песништво: * * *. Лука. Бјелина љубав. — Наука: О лукезу. У Латинима. — Књижевност: Спиридон Гопчевић. Савремена питања. Кончежић: Књижевни прикази.

„СТРАЖИЛОВО“ излази сваке недеље на читавом табаку. Цена му је 5 фор. а. вр. на целу годину, 2 ф. 50 н. за по год., 1 ф. 25 н. на четврт год. — За Србију и Црну Гору 12 динара на годину. — Рукописи се шаљу уредништву а претплата књижара Луке Јоцића у Нови Сад. — За Србију прима претплату књижара Д. Валожића у Београду.

Издаје књижара Луке Јоцића. Штампарија дра Павловића и Јоцића у Новом Саду.

СТРАЖИЛОВО

ВЛАСНИК И УРЕДНИК ЈОВАН ГРЧИЋ.

БРОЈ 9. У НОВОМ САДУ, 1. МАРТА 1892. ГОД. V.

ПЕСНИШТВО.

У МАШТИ.

За гором када умине
Заходног сунца зрак,
И шуме, цветне долине
Покрије густи мрак;
Звездама бледим када се
Окити небосклон:
У души тада суморној
Одјекне чудан звон.
Занесни звуци хоре ће
У немој тишини
Као жубор плавог Дунава
У тамној даљини.

Ах, то су звуци суморни
Песмице незнане,
Њу нико више не чује
До звезде блеђане.
А душу тада заносну
Дохвата чудан плам,
Пред мојим оком лепрша
Косица плавих прам.
И звучи песма лагана
И звони слатки глас,
У том се гласу лелујa
Момице диван стас.

Из лисја дише мирисне
Ручицом мане сад,
У влажном оку трепери
Љубави бол и над.

Ах, чему тежи песма та?
Шта хоће њезин звон?
И за што тако суморно
Трепери небосклон?
Носи ли срећу или бол
У немом очају?
Ја не знам, тек из очију
Сузе се леваjу.

Драгутин Ј. Илијић.

ЕПИТАФИЈА РАТА

из ратничких бележака **Драгутина Ј. Илијића.**

I.

У Нишу сам добио наредбу, која ме упућиваше, врховној команди, у Цариброд. Није се ни сањало, да је наша војска напустила све позиције и да Бугари, као победиоци, грозе и самоме Пироту. Званична извешћа о свему томе не беше још, а оно, што су преплашене Нишлије међу собом шапутале, није се ни на ум узимало.

Дан је био мочаран. Сву ноћ је роминала ситна кишица, па је и јутрос наставила. По влажноме и раскаљаноме друму, по којем се шћаху арњеви на мојим колима, разлиле се овде онде прљаве барице, а до коже покисла кућусад таворила је обичним ходом, подражавајући монотоном звуку звонцета, што им је, о врату обешено, час по час куцало. Оборила кућусад главу, иду ногу пред ногу, па ће тек онда лено покасати, кад их кочијашев бич опомене на њихову коњску дужност.

„Ћи — ха! Раге!“ — узвикује час по час кочијаш, шиштећи гласом, а пре тога се, готово увек, као нека интродукција, прво чуло некакво шиштање, на подобије гуска, кад дечицу јури. Опако прокисела и

мокра забављала ме је, до пекле, ова увертира, те сам почешће говорио: „Потерај, Ђорђе, потерај!“

А киша сипи, досадно сипи! Лево и десно уздигли се огромни планински ланци, испреплетани узаним долинама и шикама, густим, шумарицима; али је и њих притисла густа измаглица, те и ако су у близини, виде се само најјасне контуре, како кроз ону маглу, суморном тајанственошћу, погледају на раскаљане путоне и наша кола, у којима, осим мене, сеђаху још и два професора: г. В....ћ и Б.....ћ, чије маршруте главаху само до Пирота.

На тако мочарном дану човек је увек непријатно расположен. Све му се чини да га нешто дави. Покушаваш да разговараш — не иде; хоћеш да певаш — још мање! И говор и песма, све се то слива у један тон, тужно и монотоно. Да га ђаво носи, господо! све то напомиње на досадну мочар: и небо мочарно и ваздух мочаран, па чак и мисли са песмом изгледају вам некако прокисле и мочарне. У таквим часовима није ништа пријатније, него припалити цигару, увити се што боље у кабаницу и заронити у ону песносну чамотињу, која, ако вас не успава, а оно вам одузме сваку моћ размишљања. Очи остају отворене, али вам дух несмелено лута. Гледате како промичу, покрај вас, долине и брда, али то све само промиче и не задржава се у мислима; чујете како шљапкају по блату коњске копите, па ни о томе не мислите. Једном речи, само блеснете некуд далеко, далеко, без мисли, осећаја, зачмали и непокретни. И то тако траје све докле вас из песносне чаме не пробуди оно: Ћи—ха!“ са претходном увертиром; тада ненадно промолите главу кроз ариљеве, погледате у бесконачни мочар; и нехотице пропустите кроз зубе: „како је досадно!“ А киша сипи, песносно сипи! Коњици опружили вратове, подали се судбини, која им се за леђима, у виду Ђорђа кочијаша, наврзла, и са неком философском резигнацијом тек покасају а монотони се звуци звонцета разлежу тако лено, тако досадно.

У колима смо дуго ћутали. Сваки се занимао својим мислима. Нишки друм већ је завијао у планинске кланце. У близини се видела „моралијска клисура“, кроз коју нам требаше проћи те да се прихватимо друма, који води, стрменитом косом, планини *Плочи*.

— Шта мислите, хоћемо ли стићи за видела у Ак-Паланку? — запита г. В. прекинувши и сувише дуго ћутање.

— По свој прилици у зору! — одговорих јетко, гледајући мршаве коње, како по жутом моралијском блату једва извлаче своје копите.

— Стићи ћемо, стићи! — храбрио нас је наш кочијаш, после отпиштане увертире — само ко зна, не ћемо ли се из Ак-Паланке вратити брже него што смо дошли.

Он је на путу чуо да су Бугари очистили Царибород и да су већ пред Пиротом. И ако нисмо веровали, ипак нам ова тема даде прилике да живље разговарамо.

Тако смо већ дубоко у кланац ушли. Но дне је, у велико, превалило а и киша је — престала. Сури, једноставни облаци тањчали су у висинама те је кроз њихов вео извирвала сунчева силуета, обасјавајући мочарну околину и друм, који се, све више и више, уз кланац пружише.

На друму ни живе душе. Пред нама се виде само једна рабаџијска кола, која се полагано и с муком на више пењу, и неки сељак, који псујући ударао волове да извуку.

— Хеј, рођаче, — довикну наш кочијаш — хоћемо ли скоро у Моралију?

— Не може пре мрака. Рђав друм, па блато.

— А има ли тамо што?

— Пуно рањеника. Нема где да их сместе — одговори сељак, узвикну: „Стуха!“ одалами волове штапом па и сам за њима покаса.

— Ето, видите — рекох ја — да је Пирот пао, не би рањеници лежали у Моралији, где би их Бугари, продирући Пиншу, све заробили.

— Али ако су ипак продрли?

— Не верујем. То би се већ знало.

Из тога разговора трже нас из ненада брз кас коња и звека точкова. Иза једне окуке пролете поред нас у најбржем лету

гардиста један а за њим се указаше, блатом упрскана, каруца, у којима беху упрегнута четири коња.

— Краљ! — узвикну г. В.

Наша кола стадоше. Ми устадосмо да видимо. У каруцама је седео министар Гарашанин и оштрим погледима стрељао у наша кола. На његову колену спаваше неко, покривен официрским шињелом, испод кога извириваше црвена постава. То је био крал. Милан.

Чудноватa језа подузме ме, гледајући у мрачном, планинском кланцу, без икакове пратње, владара једне државе.

— Погледајте! нашших сапутницима. — Читаво краљевство спава на колену Гарашанинову!

У томе и каруце пројурише мимо нас, пут Ниша. Ми поздрависмо пролазнике и настависмо даље.

Тек на неколико минута доцније, заустави нас гарда краљева. Била је уморна, кљава и неиспавана. Њихови коњи још су касали, али са великим напором.

Официр гарде, наш добар познаник, Ц. К. Б., запита: „где је краљ?“

Рекосмо му да је, пре неколико минута, прошао.

— На шта ће у Ниш? — запитаемо га.

— Бега! — рече Ц.

— Шта — а?

— Бега! Не казујте сељацима. Бугари су нас потукли.

— А врховна команда? Где је она?

— Не знам! По свој прилици и она ће за нама.

То су први поуздани гласови, који нас, као громом поразише. Морали смо напред, да нађемо врховну команду. Али куда? Овда онда већ се виде и коморџије, како у касу са својим колима у Ниш журе, а нико нам не знаде рећи, где су Бугари.

Мрак је почео у велико да обузима врхове и онако мрачних гора, кад се, из Моравије, кретосмо. Кола за колима, пуна рањеника, довлачена су овамо. На сред улице гореле су велике ватре, обасјавајући око себе гомилице рањеника, од којих неки лежаху а неки сеђаху на разастртој слами, око ватара. Слабији јаукаху и јечаху тако, да сам желео, што скорије, да се удалим из овога места бола и јада.

Планински ланци све су се више размицали пред нама, а простране Ак-Паланачке долине као да у ширину све већма расту; али мало по мало и ноћ паста тако густа, да смо морали по чешће слазити с кола и пред коњима палити жижице, тражећи друм, са кога смо неколико пута залутали. У овакој тами могли смо се лако сурвати у какову дубодолину или јаругу, којих су планински предели препуни. Једва једном поче̂ше и звезде по где где пробијати. С почетка као кроз вео а за тим све јасније обасјаваху бледом светлошћу таму и сенку разореног једног градића, који се пред нама указа. То је била Ак-Паланка.

На пола сахата пред самом варошицом угледасмо рањена војника, како лагано, ногу пред ногу миче, подупирући се коњаничком сабљом.

— Ако Бог дâ, војниче?

— У Моравију, на завијалиште.

— Ти си рањен.

— У бутину, господине.

Хаљина му је била крвава. У Ак-Паланци привили му рану, па како није опасна, послали га пешице у Моравију.

Он нам је први казао, да је Пирот пао, и да се води чарка у околини Пирота. Ноћас ће — вели — Бугари и на Ак-Паланку, а нема више војске да им на пут стане.

* * *

Било је око десет сахата, кад наше раге, пљаве и заморене, укасаше нешто живље у улице Ак-Паланачке. На улазу сиђосмо с кола, јер се није могло проћи колима међу силесијом коморџијских и бегуначких кола, која су загушила уске улице. Гомиле избеглога народа, са својим пртљазима, мувало се и гурало тамо амо. Људи, жене, деца, све се то измешало, као на каквом великом вашару, све то при хаотичним жагором и виком; само што на овом вашару, место веселог жагора и раздражаних песама, гледаш мрачна лица, слушаш испрекидана јецања, загушене клетве и уздахе. Где је било чистине, тамо су го-

реле ватрице те у густој тами обасјаваху бледа, уморена и очајањем подивљала лица, која се око ватара згрчила па се грију.

Неколико официра стајало је пред једном кућом, у којој је била за ноћас врховна команда. Они наређиваху а коморције товараху ствари и акта канцеларијска у спремне коморе. Од њих смо дознали, да ће врховна команда само заноћити овде, а сутра ћемо сви у Ниш, јер опасност прети и Ак-Паланци.

Једна болничка кола, црвеног крста, протутњаше поред нас и пронесе последње рањенике за Моравицу.

Моји сапутници наћоше ноћиште за себе; сад је требало да га и ја потражим. Али где год сам навратио, не нађох ни једног угла. Људи, жене, деца, официри и војници, све је то лежало по подовима, једно поред другога, уморено и сањиво, да није мицало чак ни онда, кад сам, прелазећи преко њих, бирао, где да станем, па сам ипак по кога очешио. Очешљени се само променивши, нешто промумла, још згоднije наслони главу на плећа свога комшије и продужи хркање, као да не беше ништа.

После подужег лутања, од крчме до крчме, набасам на некакву кавану. И у њојзи беше препуно; све то лежаше по поду једно крај другога. Али ја опет угледах, за једним округлим столом, празну столицу. Око столова седело је на столицама много њих и седећи спавало. Гледајући овај заспали свет, учини ми се, да сам у очараном дому, над којим је злобни дух навукао завесу сна за навек. Тамо све спава, нико се не миче; а почадела и увучена лампа трепери, озго са таванице, пљавом, учмалом светлошћу и тајанствено жмири на ове људе, за које осећаш, да су још живи, само по оном одмереном дисању.

Она празна столица као да мене очекује. Требало је да се, само још ја, једини будан међу овим заспалима, спустим на њу, па да се и сам предам ономе духу, који над овим домом влада. Прелазећи пажљиво преко заспалих гомила, спустим се на столицу, одупрем лактовима о сто, (а таман за толико и беше места), и заронивши главу у шаке, мучан и зловољан станем очекивати чаробну руку онога духа.

Али сна нема. Пред склопљеним очима вијале су, око мене, разне успомене последњих дана. Бугарске чете, бегунци, рањеници, ужасни положај отаџбине, све је то хаотичном вревом врило у мозгу а кроз сав тај страховити хаос уплетао се, од некуда, и пишки женски оркестар толико, да сам готово јасно чуо, како ми зује крештави звуци Августине, лепушкасте певачице из тингл-тангла:

„Ко ти куни кондурице, море?“

И у томе измешаноме хаосу, који навлачаше неко тупо бунило, осетих, како навиљује на мене нека незграпна, тамна маса; поче ме у нешто тешко и дебело умотавати, и притискивати доле; руке ми клонуше, непадно климнух главом и скочих.

„Доле оружје, сто ти вера бугарских!“

— Што ме удараш? — зачух нечији одговор, и у томе часу пуче шамар за вратом онога првог.

Сви око стола препуше, дигоше главе и само промумлаше: „де, де! ко то буца?“ па поново заронише у дубоки сан. Она двојица, што се у сну поздравише песницом и шамаром, подигоше такође главе, погледаше се буновно и поново легоше један другоме на плећа и захркаше. А из далека, тамо, од стране Пирота, грмела је потмула тутњава топовска.

Које овај бунт буновних снова, а које она грмљава топова, што је из далека гудила, расанише ме са свим. Ово место, које бих мало час златом исплатио, сада ми поста незгодно. Паде ми на ум, шта би било, кад би се нешто која бугарска граната напалила па се кроз таваницу, на сред овог стола, спустила. То ми не беше баш тако пријатно и ја изађох на улицу.

По улицама се већ одавна све утишало. Поред погашених ватара гуче се, једно уз друго, људи и жене и спавају. Мрак се сложио као тесто. Не видиш ни прста пред очима. Само се из далека чују одмерени кораци војничке патроле, која у овом хаосу сна једина будна лута. Умотани у своје шињеле и неми изгледају ми, као тајанствене сени духова, који над заспалим светом бдију.

У оближњој крчми изби дванаест. Сам ме поново хватање и ја се сложим на неки дубански ћепенак. Умотан у суру кабаницу кућио сам се у клупче, само да се, колико толико, загрејем. Дремеж надвлађиваше хладноћу, и сан, који у моме умору и овој хладноћи личаше више на буновни занос него на мирни сан, већ се надвијао. Кроз први дремеж зачух неки неразговетан шум. Учини ми се да су од некуда стигли Бугари, па се сада полако прикрадају да нас на сну нападну. Прихватих се револвера и скочих. И за цело овај шум не беше само сан. У близини чујем како пешто тапка по блату, а уз то још и јецање женског гласа. Једна тамна сенка промицала је, готово пузећи, поред суседне ограде. Отуда сам и јецање чуо. Ради сигурности извадих револвер и пођох онамо.

— Стој! ко је тамо?

Место одговора неко зајеца.

— Ко си? Говори!

Опет јецање.

— Пуцаћу!

— Ја-а-а-сам! одазва ми се она сенка, јецајући испрекидано.

То беше млада женска прилика. Пола збуњена а пола преплашена и изнурена, стојала је преда мном. Одевена је пристојно у хаљини неке загасите боје; али та лепо одевена жена беше боса. По овом блату и хладноћи газила је босим ногама. У њезину крилу, које је рукама поткушила и до појаса задигла, носила је неки свежањ.

— Шта тражите овде, госпођо? запитах је блажим гласом и пређох ближе, да видим, шта носи у крилу.

— Смилујте се, господине, ја сам бегуница. Сад сам тек стигла. Ето, боса сам. А тако је хладно.

— А шта вам је то у крилу?

Она не одговори, већ прикупи још јаче рукама своје крило и поче јецати.

Ја јој га расклопих и изненађен устукнух. У крилу се мешкољило, голо-наго, мало детенце.

Бежећи испред Бугара ова јадна жена прешла је босонога, по хладноћи, толики простор па се у бегању и породила. Љубав мајке надвладала је сваки осећај и она, не гледајући, што ће боса пропасти, увила је новорођенче у сукњу, а своје слабо тело оставила да се мрзне.

Можете мислити, како ми је било! Збацих са себе кабаницу и њоме увих породиљу. Да ми пису на ногама забрекле чизме, јер их већ четири дана писам скидао, скинуо бих и њих, само да њу обујем. Толико ме потресла судбина ове јаднице.

Уведох је у прву кућу, али нигде ни стопе места. Пробудих једног официра и замолих га да устуни места породиљи.

— Одазни, бре! обрешу се овај.

— Ама пропашће!

— Море, батали! Ни рођеном оцу не дам ово место. Шест ноћи не спавам, па зар ни сада? Била родити сутра!

А мога официра познајем иначе као нежна човека, који има и срца и душе. Али у оваковим приликама човек престаје бити човеком, он је звер. Шестодневни умор и неспавање угушили су у њему сваки нежнији осећај.

Пођосмо другој кући. И онде је било пуно. Али неколицина њих није спавала, него су, седећи на поду, играли карата, Кад уђосмо, мрко нас погледаше.

— Куд ћете амо! Нема места! нема места!

— Ама браћо, да склонимо ову госпођу.

— Не може, брате, не може!

— Та имајте душе према несретној породиљи!

У томе се као поручено зачу из крила ове жене детиње јецање. Неколицина њих скочише и пређоше жени, која се једва држала на ногама. Својим незграпним рукама прихватише из мајчина крила оно детенце, тако нежно, тако сажаљиво, да чисто осетих, како ми се кући у очима. Начињише постељу мајци, добавише од некуда млаке водице, она опра ноге, а дете окупаше и повише у своје пуљаве кошуље, тепајући му и вукући га за носић. Мати извади дојку и лежећи подоји детенце.

* * *

Готово посрћући од умора лутао сам по улицама. Пођох своме ћепенку, али то

беше доцкан. Тамо се већ неко утаборио и тако ревносно хрче, да га ни топови не би пробудили. Куда ћу сада? Одох међу коморе. У сваким колима беше по некога. Једва једном нађох на нека покривена кола. Не могох их у мраку разазнати, али кад увукох руку у јутра, напипам човека, који мирно спаваше. А кола су била пространа.

„Помоз', Боже!“ помислих и увукох се у кола, с тврдом намером, да пуцам на онога, ко би ме пре јутра из њих терао. Спавао сам тврдо.

Око шест часова, у јутру, пробуди ме труба. Отворих очи и погледах на поље. Пред колима стоје неколицина и живо разговарају.

„Хо, брате! Од куд овај други?“

Ја се дигох да изађем.

— А од куда ти, господине, овде?“ — упита ме један пред колима.

— Спавао сам!

— Па зар у мртвачким колима?

Наопако! Ја сам целу ноћ прележао покрај мртваца. Био је онакажен, без руке и доње вилице, сав крвав. Около њега разлила се бара усирене крви, а и ја сам био сав крвав, јер сам у самој крви лежао.

А тако сам слатко спавао!

ВЈЕРИНА ЉУБАВ.

РОМАН И. А. Гончарова

ПО ФРАНЦУСКОЈ ПРЕРАДИ ЕВЖЕНА ГОТИ ПРЕВЕО *Миливој Максимовић.*

ПРВИ ДЕО.

IX.

Другога дана се Рајски осећаше весео и ослобођен сваке злобе и накости, свију претензија на Вјерину љубав. У опште се осећао мирнији, па већ и то сматраше као неку победу. Само што му се ова нова Вјера још једнако прала по глави. Осећаше, да га је обузео неки осећај, у којем не беше више пређашње узбуђености и немира, али се ипак не сећаше, да је икад до сад према неком тако осећао.

— То је пријатељство, које је наступило после љубави, тумачио је себи Рајски. То је прекрасно од ње, што је пресадила моју љубав на плодно тло пријатељства. Само да ми је сад да је видим и да јој кажем све то, да се умирим!

Већ трећи дан беше, од како се Рајски налаћиваше тим новим осећајем и ничекиваше, да Вјера стресе са себе своју неповерљивост и да му се поверљиво покаже сва, онака каква је, да заборави, да је он ту и да јој је још пре кратког времена сметао да живи, како она хоће. Више пута му се пружила прилика, да говори с њом на само, али он се бојао, да не поремети поверење у искреност своје промене, које је почела задобијати, и да не поквари свој нови рај.

Једнога јутра, неколико дана после његова разговора с њом, устане још у пет сати на јутра. Сунце се тек почело указивати, а на баште дуваше здрав и свеж ветрић. Обуче се на брзо, оде у врт и прошавши две, три алеје наиђе из непада на Вјеру.

— Опрости, ниje било хотимице, Бога ми, ниje! повика Рајски.

Она се засмеја и добаци му један цветић.

— Хајдемо да се шетамо, рече му на то, како је красно јутро!

Он беше на седмом небу.

— Мени се чини, да ви о нечем мислите, на се све устежете, да ми кажете. — рече му она.

— Та ја бих рекао, али се бојим олује.

— Да не ће опет бити што год о лепоти?

— Не, не, баш на против, — ја се стидим због онога, што сам ти рекао, ја, који имам већ седе косе.

— Ја бих се врло радовала, кад би то било истина!

— Зар још сумњаш? То беше само каприса, трепутни утисак ... Ти си ме навела на прави пут. Видиш, каква си ... Ја сам ти хтео рећи, шта управо осећам ја према теби, и за овај пут, чини ми се, да се не варам. Ти си ми отворила нека особита врата у своје срце — и ја сматрам твоје пријатељство, које си ми поклонила, за не-

измерну срећу! Ја ћу бити кадар да ради твога пријатељства заборавим твоју лепоту.

— Ах, то би била врло велика срећа! рече она умилавајући му се; — живети не стецилавајући воље другога, не пратећи га, не расипатујући, нити има на срцу, за што је весео, за што тужан, замишљен, уважавати његове тајне, ако их има...

— Диктира ми програм, по којем треба да се кладим с њом! помисли он.

— Али то је нека нова, никад не виђена врста пријатељства: такога пријатељства и нема, Вјера — то си ти измислила!

Она га погледа са чудноватим изразом у очима.

— Вјера, зашто је он, реци ми, како је то, да си ти тако мудра, усредоточена и одлучна?

— Само даље! немојте се заустављати, кад сте тако лепо започели, насмеја се она. Шта управо значи мудрост?

— Мудрост — је скуп истина, стечених умом, опажањем и искуством, употребљивих за живот... тумачно је Рајски: — то је хармонија идеја са животом!

— Да вам није можда неправо, што ваша кузина има нешто мало од те мудрости?

— На против!

— Али, ако се према вашем тумачењу мудрост састоји у живљењу по принципима и истинама, које је ко научио...

— Дакле?

— Онда ја нисам мудра. У мене нема тога светога ума! рече она с уздахом.

У исто време блесну израз дубоке туге у њеним очима, које на трепутак подиже к небу и брзо их спусти. Она се стресе и нагло се упути кући.

— Ако није мудра, онтроумна је за цело! рече у себи Рајски, пратећи је очима. Загонетна је као тамна ноћ! Да није њен млади живот већ имао прилике, да осети тамне стране живота?

За тим отиде к Марти и бабушки и разговараше се с њима. У том уђе и Јаков и пријави посету Николе Андрејевића Викентијева.

— Нека уђе! рече Берешкова.

Марта лако поруменi и загледа се у огледало. Рајски јој тихо попрети прстом, а она поруменi још јаче.

Јаков се врати и рекне, да је дошао још неки и да тражи Бориса Павловића.

— Ко је то? зашта Рајски.

— Онај, што је код вас виђао ноћно.

— Аха, то је Марк! добро, одмах ћу доћи.

Враћајући се у своју собу сусрете се са младићем од својих двадесет и три до двадесет и четир година, средње висине, румених образа, смеђе косе, плавих, живахних очију и са осмехом на уснама, који уђе, или боље рећи ускочи у салон. У рукама држаше киту ружичака и још нешто брижљиво замотано у марами. Све то скупа са својим шеширом метну на сто.

— Здравствујте, Татјана Марковна, здравствујте, Марта Васиљевна! заноче, пришав да им пољуби руке.

— А куд сте се ви дели? Није то шала, има већ више од месец дана, како вас нисмо видели! зашта Берешкова малко строго.

— Гувернагор ме није хтео пустити, да идем икуда, наложио ми је да послове у канцеларији у ред доведем, одговори Викентијев, говорећи тако брзо да је неке речи само у пола изговарао.

— Немојте га слушати, бабушка, све то он сам измишљава, умесна се Марта.

— Тако ми Бога!.. Ето какви сте, Марта Васиљевна! Добили смо новог шефа канцеларије, имао сам пет стотина писеа да потврдим, да правим инвентаре... Неколико ноћи сам морао провести радећи!.. Тако ми Бога!

— Али немојте ми се само толико клети и богмати! Каква вам је то рђава навика да се куните ни за што! укори га Татјана.

— Шта вам је то у марами? зашта га Марта. Гледајте, мајчице, миче се... Ах, да није змија?

— То је шаран, ког сам вам донео, Татјана Марковна. — Ја идем к вама, пређем поред потока и видим Ивана Матвејића, где седи у свом чамцу. Ја га замолим, да и мене прими у чамац, он пристане, и за четврт сата улових овог шарана... А ово сам за вас, Марта Васиљевна, уз пут у ражи набрао ружичака...

— Не ћу, не треба ми, ви сте ми обећали, да не ћете више брати без мене.

— На, хајдете, да беремо друго, рече, потрчав према вратима.

— Чекајте мало, заустави га Татјана. Зар ви нисте кадри ни једног минута мирно седети? Чим сте показали овамо нос, ноге вас већ сврбе! Чим би да вас послужим за доручак? Кавс или један котлет? А ти, Мартинце, иди види, хоће

ли тај . . . Марк што год да једе. Само немој да идеш ти сама, него пошаљи Јегора . . .

— Ја не могу ништа, одговори живо Викентијев; пре но што сам пошао амо, појео сам цео пирог.

— Сигурно сте се бојали, да овде не ћете ништа добити да једете? укори га Татјана.

— Браните ме, Марта Васиљевна!

— Останите тамо где сте, не дирајте ме! рече му Марта љутито.

Он трчаше од једне до друге и трљаше се да их обадве надговори. Лице му беше час озбиљно, час би се на један пут засмејао.

— Ја сам, знате, појео тај пирог за то, што ми је случајно пао шака. Куцма отворио орман, ја прођох мимо и опазим пирог, где стоји сам самцит . . .

— А ви се сажалите на сироче и поједосте га, довршн Татјана.

Сви троје се засмејаше.

— Дајте да вам се скува ваш шараш, и то ће вам бити цео ручак, рече му Марта.

— Она уме рибу; Викентијев пође за њом, и после неколико трепутака чу се на пољу гласан и весео смех. За мало па се зачују звуци валцера са фортепијана на Мартине собе, за тим се учини, као да се неко скотрљао низ степенице а одмах за тим могао си видети њих двоје, где трче преко дворишта у врт, одакле се зачује њихов разговор, певање и смејање.

Татјана Марковна погледа кроз прозор за њима и климаше главом. На дворишту се кокошке и патке плашљиво разбегоше на све стране, пси лајући потрчаше за њима двома, из чељадске собе гледаше служинчад за њима; у врту се цвеће и жбуње поче мицати, као да је оживело. На многа леја остаде утиснут траг потпетице или узане женске ципелице, неколико лопата са цвећем се превртуше, а птице преплашене поодлеташе у суседну шумицу.

А за четврт сата већ су седели обоје мирно поред бабушке, као да ништа није ни било, весело гледаху около себе и једно на друго: он бришући зној с лица а она хладећи се мирисом.

— Красни сте обоје, какви изгледате, — корела их је Татјана Марковна.

— Он је први почео трчати за мном! пиштавала се Марта.

— Није тако, бранио се Викентијев, — Марта Васиљевна ми је рекла да одем у врт, па је онда пре мене отрчала, ја сам је хтео да достигнем и . . .

— Чекајте само! потужићу се Илју Андрејићу на вас!

Викентијев се уозбиљи, стаде на сред собе, увуче браду у овратник, намргоди се, подиже прст у вис и крештећи поче: Млади човече! твоје речи потресају авторитет старијих! . . .

Подражавање је морало бити савршено, јер Марта се зацени од смеха, а и Берешкова, која се из почетка намргодила, поче да се доброхудно смеје, и признан Викентијеву таленат за пријатељски по рамену.

— Ах, Марта Васиљевна! сети се Викентијев, набавио сам за вас један нов роман, на сам га заборавио . . .

— Где?

— У чамцу Ивана Матвејића; идем, да вам га донесем.

Отрчи на врат на нос.

Марта хтеде такође да изађе из собе, али је Татјана заустави:

— Остани овде, душице, имам нешто да ти кажем.

Марта јој се приближи, а Татјана јој узе намештати косу, која беше мало растресена од трчања по башти, и гледаше је са материнском нежношћу.

— Шта сте ради, мајчице? упита Марта, радознала, да сазна, камо циља тај увод.

Татјана се мало устезаше да почне.

— Ти си моје добро дете, рече јој на послетку, — ти уважаваш савете своје мајчице, а не као Вјера.

— Вјера вас исто тако уважава, ви се варате у њој . . .

— Та ти си већ увек њена заступница! Јест, она ме уважава, али она сакрива од мене своје мисли, јер нема поверења у мене. Она мисли, бабушка је стара и глуна, а она сама међу тим да је млада, учена, и да све разуме. Непрестано чита, . . . Али у књигама није све написано! рече Татјана, замишљено уздахнувши.

— А шта сте ми хтели рећи? запита радознало Марта.

— То, да си ти сад већ велика, девојка на удају, па да треба да будеш мало обазривија.

— Како обазривија, мајчице?

— Лакше само, немој ме прекидати! Ти, видиш, трчиш, играш се као мало дете.

Серес у Македонији.

— А зар ја само трчим? Ето ја и радим, нијем, бавим се домаћлуком.

— Опет си ме прекинула!... Ја знам да си ти паметна, да си ти моја десна рука, да слушаш своју мајчицу! рече Берешкова, свршавајући својим најмилијим рефреном: — „да слушаш своју мајчицу!“

— На за што се онда срдите на мене?

— Та стрпи се мало, пусти ме, да говорим! Од куд се срдим? Ја ти само кажем, да будеш озбиљнија....

— Шта, зар сад не смем више трчати; зар је то грех? А видите, браца Борис ми је рекао...

— Шта ти је рекао?

— Да сам ја и сувише послушна.... без мајчице, каже, не смеш ни да крочиш....

— Не треба њега слушати. Видиш ти њега, дошао овамо да ми буни дете!

— Зар ја дете! опази Марта увређено, а ви сами мало час рекосте, да сам на удају!

— Јест, али ти је срце као у детета, а дај Боже да ти још дуго тако остане! Али да постанеш мало паметнија, не би шкодило.

— За што, мајчице, зар сам ја глупа? Браца ми је рекао, да сам ја прекрасна овака, каква сам, и да сам.....

Она ућута.

— Но, шта ти је још рекао?

— Да сам „природна“.

Татјана Берешкова не одговори ништа, трудећи се у себи да растумачи ту реч, која јој се нешто не свиђаше.

— Твој браца говори којешта, рече јој.

— Па је ипак врло духовит, мајчице.

— Јест, али ти треба да знаш разликовати разуман говор од досетке. Труди се барем да разумеш, кад твој браца говори духовито и досетљиво, а кад разумно. На досетку одговарај досетком, а паметну реч примај к срцу. Досетка је фалична, својом примамљивом спољашношћу, смехом, који изазива, увуче се у ваше младе уши као змија, покрада се у ваш ум и помрачи га, а кад је ум помрачен, није ни срце, као што треба.

— Ја још никако не знам, мајчице, за што ме ви корите? рече Марта нестрпљиво и скоро плачући.

— Не корим ја тебе, само ти кажем, да треба да знаш свачему своју меру. Ето видиш, ти си се мало час питљала са Викентијевим.

Марта поцрвени па оде и седе у кут.

Бабушка је мирно погледа па настави тише и лакше:

— Но, па то није ништа страшно, Викентијев је красан младић, а ти си паметна и добра, па не ћеш ни њему ни себи ништа допустити, што не би било у реду, ја то знам.

— Забраните му долазити овамо; ја не ћу више ни речи с њим говорити...

— То би било још горе, па ће и он и други Бог зна шта помислити. Ја ти препоручујем само то, да будеш обазривија и мирнија, да не трчиш као до сад по дворишту и врту, да не би свет рекао: „ете, већ велика девојка, удавача, а мота се као какав мушкарац, па још са страним младићем.“

Марта поцрвени као рак.

— Махни, немој црвенети, немаш ради чега! Ходи да те загрлим!

Марта приступи бабушки, која је пољуби, гледајући је са нежношћу.

— Ја ћу се тако владати, као што сте ми рекли, мајчице, али ако он усхте, да му свирам што год....

(Наставиће се).

ПОУКА.

О ЛУКСУЗУ.

ПОУКА ИЗ НАРОДНЕ ПРИВРЕДЕ.

(Наставак).

III.

Луксуз се на различним ступњима економског развитка показује у различном облику: друкчији је у народа који су прости и још неразвијени, а друкчији опет у народа у мањој или већој мери унапређених.

На нижем ступњу образованости показује се *луксуз* поглавито у *грубим чулним уживањима*: у преобилном јелу и пићу, у држању многобројне чељади, у приређивању великих части, у сјајном, раскошном оделу и т. д. *Луксуз* тај је ограничен на производе пољске привреде који, са још неразвијеном комуникације, немају прође у иностранству те се немилице троше и трпе у самој земљи. Варошки живот је још примитиван а индустрија још у своме повоју, те не може ни говора бити о *луксузу* са финијим производима човечје радиности. Свет, који није далеко корачнуо у просвети, не зна за боји и лакши живот и што се тиче станова, јер се код грађења кућа гледа више на громорност и дуранност, него на удобност и укус.

Луксуз у народа који стоје још нижо у култури огледа се особито *у држању многобројне чељади*. А тому је лако разабрати прави узрок. У тих народа је још главна грана привредне производње *земљорадња*, па како годишња производња знатно надмаша потребу у земљи, и како храна, при неразвијеној и скупој комуникацији, нема извоза у иностранство, то богаташи, будући да је они сами не могу да потроше, држе многе слуге, да им они у томе помогну.

Тај луксуз показује се на име и у *честим гозбама*. Тако се приповеда, да је неки гроф, по имену *Варвик*, из XV. века, дневно частио 30,000 људи. Некада су поклисари, путујући у стране земље, за које беху постављени, имали уза се пратњу од више стотина лица. Шпањолски херцег *Алба* имао је на измаку прошлога века у горостасној својој палати у *Мадриду* 400 себа само за своје многобројне послужитеље, који се сви заједно са својим породицама издржаваху о херцегову трошку. У *Москви* је све до год. 1812. било палатâ са хиљаду па и више послужитеља, који њеним делом не имађаху никаква посла те беху прави трутови. И спроманији руски племићи држаху некад по двадесет и више млађих. Са тог луксуза беху познати на име кнадари из старога века, а кнадари на истоку терају га и у најновије доба. На двору старих перзијских краљева беше некад до 15000 виших и нижих послужитеља, турски султан имао је још у почетку овога века не мање од 6000 различитих слугу, а багдадског пашу који је живео у то исто време пратило је при сваком лову више од 3000 људи.

Класична земља великих и честих части беше некада особито Немачка. Тако се помиње да је на светове Еберхарда од Виртемберга год. 1474. дошло 14,000 гостију. О свадби херцега Улриха од Виртемберга год. 1511. потрошено је 136 дебелих волова и 1800 телади. Вилхелм од Оранџе частио је једним приликом многобројне госте који беху дошли на 5647 коња. Сама његова пратња чинила је 1100 коњаника. Потрошено је тада 4000 вагана пшенице, 8000 вагана раži, 13000 вагана зоби, 3600 акова вина и 1600 акова пива. На великаше се угледао и свет из средњег сталежа, трошећи немилице сваком приликом на јело и пиће.

Такав луксуз владао је некад и у нашој Угарској, па и данас још није са свим престао. Живот је био лак, не беше скоро никаквих јавних терета а земља је обилато давала мал не све пољске производе да се, што-но реч, свет давио у своме сопственом салу. Отуд и постаде позната она узречица: *Изван Угарске нема живота, а ако га и има, он није такав* — Extra Hungariam non est vita, si est vita, non est ita.

Свака прилика: свеци, сватови, крштење и т. д. употребљаване се за части које трајаху обично по више дана, и на којима учествоваше многи свет. Колико је наших спахија, колико ли људи средњега сталежа пропало на тај начин, који су некада имали најлепше сермије у земљи, новцу и радњи, по које они утукоше у пустом бесмисленом чашћењу! Данас где су јавни терети у Угарској тако велики и где свет, са напреднијe културе, особито у варошима, зна и за друге више и финије потребе, нема већ ни најмањ опасности луксуза у јелу и пићу и другим грубим уживањима, какав је био у она *„стара, добрy времена.“* Тако спомиње *Фесслер* у својој историји Угарске, како је неки мађарски великаш, за владе краља Жигмонда, славио свадбу свога сина кроз целу годину дана. Колико се том приликом морало потрошити јела и пића! У то исто доба луксуза јела се шиоу одликовала својом финоћом и разноврсношћу, већ су упадала у очи својом обилатом множином. У Шпартнеровој статистици краљевине Угарске је забележено, да је на данама *Ђорђа Турзова* год. 1617 у замку Бичу за пет дана: од 16 до 21 фебруара, потрошено 10 волова, 13 телади, 144 јагњета, 341 гуска, 691 кокошка, силесија рибе, дивљачи, масла и меда, 104 киле бранша, 1600 јаја, 257 акова вина, 114 акова пива, 233 ниске зоби, 100 кола сламе, 60 кола сена и т. д.

Угарска беше на далеко на гласу са своја гостољубља за које вели гроф Никола Бетлен у својим мемоарима: *По целој горњој Угарској, а тако исто и по Ердељу можеш путовати а да не задеш новчаника; јер не само код племића, већ свуда беш паки поштован сто а домаћина вазда приправљен да што боље може почасти свог госта.**

Овај лукеуз прве периоде одржава се још и данас у Угарској премда, према напредном духу времена и према промењеним приликама државнога и друштвенога живота, већ у много мањој мери, него што је владао пређе. Тај лукеуз тера се више по селима, него по већим градовима, а тому је узрок, што варошани знају за више и финије потребе те и радије издају на њих, него на јела и пића, на држање многих млађих, на честе гозбе и т. д. И тако ће становници села и мањих варошии, који они ма и средњег сталежа, и данас још радије трошити на поменута груба, него на финија уживања за која они још немају правог осећања, као на пример: за наставу у више образовање, за књиге, библиотеку, за лепе живописне и вајарске радове и т. д.

Неразуман лукеуз у јелу и пићу тера осо бито наш прост свет. У место да живи умерено, на име кад има најмање посла, а то је зими, и да смок и другу бољу храну штеди за пролеће и лето, кад га чека најтежи пољски рад, он чини баш противно, јер потроши све у зиму, а у пролеће и лето, кад настану тешки послови који и највећма троше његову снагу, сиђо је на најлошију и најоскудију храну.

Тако је исто и у Пољака. Је ли пољски ратар заклао крме, он ће га одмах и потрошити, па ће после по више недеља па и више месеци провести без меса. Што је који човек или народ простији и суровији, тиме је он и неуређенији у свем, па и у јелу и пићу. Јакути и Тунгузи који су познати као највеће изелице, док год посте, задовољавају се најумеренијом храном. Престане ли пак пост, онн ће пасти у другу крајност и појешће сваг за један дан тридесет до четрдесет фунта меса! Три одрасла Тунгуза могу да смире на један дан читавог ирваса (северног јелена). Таква пета неуредност и неумереност показује се код простог света и у пићу. Сељак или обичан радник провешће дуже времена без ракије; даће му се пак за то прилика, докаће преко сваке мере и понашће се до самога скота.

Такав лукеуз у јелу и пићу влада у нашој земљи особито приликом избора земаљских посланика, при ресторацији званичника, при различитим банкетима и јубилејима, којима, само да се може јести и пити, често и најнезнатнији догађаји дају повода, при пикницима, о месојељама и т. д., а такав лукеуз терају још често и радници и занатлије после већих светаца и после недеље, светкујући још такозвани „плави" или, боље да речемо, дени понедеоник.

Прост необразован свет воле у опште све што упада у очи, што ласка чулима, ма то не имало никакве веће предности. Тако ће се њему и много већма допасти сјајно одело, било оно иначе ма како кабасто и неспретно, него ли солидно и укусно рубо којега праву предност тек човек више образовања може да оцени. Као што прост човек, не имајући укуса који је тицо плод више образованости, воле напрена јела и љута пића која козу, као што уживa у пири при којој се живо подскакује да се све земља тресе, и као што љуби хучну свирку: тако воле и претоварене и дречне боје па ће куповати на јагму такве материје, а на друге боље, укусније и дурашније не ће ни гледати.

Удобност је тековина најновијих времена те немо је замаи тражити и у великаша, па и самих владалаца минулих векова. Прича се да је још у XV. веку жена краља *Карла VII.* била једина францускиња која је имала више него две лапене копуље. Још у XVI. веку сматрало се као нешто велико и напредно, кад би кнегиња кнезу поклонила неколико кошуља. У Немачкој су људи средњега сталежа још у доба реформације спавали повајвише голи. Стаклени прозори који се у Енглеској од год. 674 почели употребљавати најпре у црквама, а позније, од год. 1180. и у приватним кућама, још у другој половини XVI. века беху тако ретки, да су се у летњиковцима, за одсуства њихових господара, скидали и ради сахране остављали на страну. У нашег простог света су још и дан данас многе куће непатосане а прозори излепљени папиром; на инак немо у тим кућама често наћи највеће

* Dans toute la haute Hongrie, de même qu'en Transsilvanie on voyage sans mettre la maine à la bourse; car non seulement chez la noblesse, mais on trouva partout la nappe mise et l'habitant toujours prêt à regaler ce qu'il appelle son hôte, du mieux qu'il lui est possible. Memoires du comte Betlen Miklós. B. Matlekovics S. Nemzetgazdaságtan, стр. 204.

раскош у другим излишним и мање потребним стварима, наћи ћемо да се немилице троши новац на свадбове, свечарство и различне теревенке, да женске носе свилу и другу скупу материју која им ни мало не приличује и коју на брзо неквари и уништи сеоски прах и блато.

(Наставиће се).

Др. Ђорђе Дера.

У ЛАТИНИМА.

Пријатељу **Милану Савићу.**

(Наставак.)

Кад сам се у ову јабучину провукао, могло је бити једанаест сата из јутра. Кренули смо одо у десет, али смо читав сахат, краћијем почивкама, употребили у узлажењу. Мој друг из Задра не хтједе, да се у њу пење, али се ту десно намјерник један, који ће, вели, са мном „горе у буњу“. То је пошћак један из Романье, који овдје свршава богословију; дошао је да једној сестри, младој и лепушној сељакињи, Петров-храм покаже; но ни она не ће, да се даље пење. Право да кажем, ни ја не осјећам за то ваздушно пењање много одушевљења, ама пошћ не да мира. Срамота је, вели, довле доћи, а у „буњу“ не узаћи. И тако се и ја за њим провучем и уђем у тај округли котао. Да, прави котао, јер се пуста бронза од сунца угријала, па хоће да те жива спржи. На јабуци има неколико процијепа, ради промаје, али то на овој жаропеци слабо помаже, и ја се брзо спуштам у лантерну, некуд престрављен, као да ме велика погибија минула. Пошћ још не слази, него озго сестру дозивље, која се још једнако нећка. Најзад сиђе и он, али окретно и равнодушно, као да се по *Корзу* шетао. Ми му се дивимо.

Кад смо се у лантерни мало одморили, шљегосмо у галерију око кубета, одакле је величанствен поглед на црквене бродове. Кад сам у ту галерију ступио, устукнуо сам на први мах, од страха да ми се не заврти свијест: учини ми се, као да сам у какав понор загледао; људи, што доље по цркви миле, изгледају ми као мрави. Анђеоске главе, што ми се озго чињаху ситне као јагоде, узрасле су сада као главурине циклопске.

Слазећи доље у цркву, заће ми око за једну ствар, на коју се отоич не бијах довољно обазрео. Уздуж свију степеница напарани су зидови разнијем инскрипцијама, што су их папе у разна доба ту поставили, ради успомене на високе госте, који су земаном на кубе узлазили. То су већином страни владаоци и чланови владалачких породица. Сјећам се, да сам ту нашао, међу осталим, на имена руског цара Николе, надвојводе Максимилијана, несуђеног мексиканског ћесара, бразильског цара Дон Педра, бивше царице Евгеније, претендента Дон Карлоса и т. д. О осталијем великијем људима, царевима уљетности и философије, који су се, боравећи у Риму, овдје пели, нема никаква помена: то је ситни новац људскога стада, о којему узвишени пастири на Петровој катедри не могу рачуна да воде. А како би га могли водити, кад најбоље за добро ни да макар на којем мјесту урежу име великог творца овог чудественог кубета, с којега се толико окруњене главе довле потрудише?

Петрова је црква, без сумње, највиша и најбогатија, ал је она уједно и најпрофанији храм на свијету; то је храм, што га је папинска сујета сама себи, а не Богу подигла. Доста је казати, да у њему нема ћошка једног, гдје се име какова папе у злату не блиста, а папинскијех споменика, који у овом храму божје мјесто запремају, има седамнаест на броју! Сувишно је рећи, да ти споменици најмање о Богу говоре, и да вјернику спомињу само историју римскијех папа, која не наличи ама баш ни мало историји тебаидских пустињака и светогорских исповника.

О дивовски Петров-храме, премда си у својим детаљима и у своме раскошном бо-

гаству јединствен, опет ја у твоме склону заман тражим одсјев оне идејалне љепоте, што се бесмртним сјајем блиста у некијем остацима класичне старине, па и у овом дивном Пантеону, кога си ти, у најбољем дијелу свом, за образац узео! Кад би људи успјели, да још толико велику и богату цркву саграде, ја бих ти се онда много мање дивио, него ти се данас дивим; ништа, на против, не може смањити мога одушевљења спрам рушевина партенонских, па ма уза њих мраморну Аџфелову кулу подигли.

(Наставиће се).

Марко Цар.

КЊИЖЕВНОСТ.

СУВРЕМЕНА ПИТАЊА.

II.

ПОЛОЖАЈ СРПСКЕ КЊИЖЕВНОСТИ

ПРЕМА ВЕЗИКИМ КЊИЖЕВНОСТИМА У ОПШТЕ И ПРЕМА РУСКОЈ ПАСЕБНО.

(Настављак).

Упознајући се са руском књижевношћу и унесећи њену етичку и естетичку садржину у свој нараствени живот, ми Срби и Хрвати не можемо казати да радимо тај исти посао, који данас ради тим уношењем споменути западни народи. Ми бисмо према стању наше књижевности морали чинити нешто са свим друго: уношење руске књижевности — тог најновијег, најрационалнијег момента у развитку идеје књижевности у свету — може нама служити само онако, како су на пр. Немцима у XVII. и XVIII. веку служили производи псевдокласичне и пастирске поезије Француза, Русима драма Корнеја, Волтера, сентименталан поезија француска и немачка, средњевековни витешки романтизам Шилера, Уланда и т. д.

И ако је данашња руска литература у светском развитку идеје књижевности много рационалнији, идеалу књижевности ближи момснат, него што су споменуте књижевносне епохе XVII. и XVIII. века, ипак наше упоређење има свога смисла: и поменути правци и школе биле су некад најновија, последња реч у развитку идеје књижевности и уметнс поезије у свету, и књижевност, која се тада зачињала, није ни могла ни хтела узимати за узор нити што старије нити доцније, но је редовно почињала и сама од оне тачке, до које је развитак литературе стигао у литерарним творевинама познатих јој народа. То је природна домаћа економија, и економија врло рационална, која и данас нама, ако хоћемо да смо у служби идеје, која се вечно развија, не да ићи натраг, на почињати на пр. каквим Хорацијем, каквом Енејидом, Апријадом и т. д. по налазе да рад удесимо тако, како природа не ће ништа изгубити. Органи разума, који се вечно развија — народи — то су већ све извршили, и наша свежа, нетрошена морална снага треба њему за акцију са сим нову, која ће према до сад учињеном показивати напредак. Ко је дакле рад да почне, а не би хтео да му радња остане без историске важности, мора се неизоставно упознати са раније урађеним, и почети одаиде где се стало. Руска би нам књижевност — као најновији моменат у развитку идеје књижевности — имала служити као први темељ при градњи наше литературе, из ње бисмо, као и из других, њој доласлих савремених књижевности, имали учити књижевну азбуку, која се ни у ком послу не сме прескакати.

За време Немца Готшеда и Руса Сумарокова — Корнејева драма и Волтерова Апријада изгледаху као последња реч у развитку идеје уметне поезије, и неразвијени организми немачке и руске књижевности узеше Корнеја и Волтера као освештани законик поетичке вештине; и можемо ми данас макар колико осуђивати оне обилатне краљеве, напрснике и весинке у риторским драмама Корнејевим, и лажан класи-

цилам Волтерове Апријаде — та два француска дела заједно са тадањом француском литературом ипак просветљаваху мрак око себе и помагаху, да се како тако почну градити зграде данас тако грандиозних литература, као што су: немачка и руска. Јужнословенској српској књижевности, као у накнаду за народну вековну патњу под туђином, суђено је да се данас започне у много бољим приликама, но што се некад почињаху руска и немачка литература. Последња реч у уметној поезији шиље данас више: Апријада Волтерова, Корнеј и Мадам Дезујер са својим сентименталним јагањчићима и голубима — но: Евгенеје Онегин, Мртве Душе, Ловчеви Записи, Оцеви и Деца. Време је увек младо, народ увек подобан да ствара и мења — можда ће у развитку поезије, који ништа на свету не може трајно задржати, доћи иза Ловчевих Записа и Војне и Мира нов, разумнији моменат, но ми, и ако нико сам себи судити не може, ипак, осмељени историјом књижевности од Омира до грофа Л. Толстоја, смемо рећи, да су Тургењев и Л. Толстој у светском развитку поезије факта ближа истина но Волтер, Корнеј и Расин.

(Наставиће се).

Јован Максимовић.

КОВЧЕЖИЋ.

КЊИЖЕВНИ ПРИКАЗИ.

Новак Грговски. **Увода.** *Приповедања из Бокељског устанка 1869. г.* Написао —. Штампано на „Врањи“ за год. 1891. У Новом Саду, издавачка књижарница и штампарија А. Најденића 1891. Цена 20 новч. 8-ка, стр. 69. — Писац овога красног шива описаће од год. 1869. једва ако је у време тога устанка стигао био године, кад је дете у Римљана од infans'а постајало impubes, те би дакле непосредни утисци, да их је у опште било осетно, за цело до сад толико били набедели, да их не би могао овако живо и пластично репродуковати. Него је то писац свакако испричао по слушању од старијих те у толико више преузео на теразијама приповедачког дара и умешности, кад је умео поједине слике овако приказати, да се читаоц чини, е пред собом гледа те слике. На гдекоји са местних до душе тежња за што већом предочношћу одиван и на сувише тереи шикантерије, на којем човек, ни сам не зна како, наједаред покаиване те ту онда непристојности, ма и незлаиа, обично притрчи да човека прикрати. Тако је то у Грговској у овој књизици на стр. 21. 45. и 54. То је мало и сувише, да рекнем: à la Emile Zola, а да би ен српској читалици смело дати у руке. Но међу тим, може се казда овде исправити са оним оправдањем: dem Reinen ist Alles rein па се и приповетка Грговскога са српских иначе доиих страна, нарочито са оне родољубне идеалности, која ју сиу провејава и све и мора препоручити српској читалачкој публици као свежа и једра лектира.

Г

Kenver Šandor-Gjalski. **Iz varmedjinskih dana.** Portreti, akvareli i razne rivarije. Zagreb 1891. Zabavna knjižica. „Мат. Нев.“ свезак 142—144. 8° стр. 275. — Стара лепа времена! где сте? — тако уздиху наши старци, који наосташе до наших дана, али не могући корачати за напретком времена, у мисаима једнако сањају о „златној добу“. Млађи нараштаји, који сасвим угодно плива по данашњој струји, не разуме их потпуно, али ипак у „стара“ времена у себи нешто идилско, нешто топло и привлачно. Заиста је онда било лакше и безбрижније живети и у таким приликама се стварају они добродушни типови са јаком натуром. И читаво онданше економно, државно и друштвено устројство ишло ии је на руку. Сву ту идилу је данашњи окретни, реалистични дух времена пореметио. Који се од „старих“ умеђаху помирити с њим ти запливше новом струјом, али многи упорно стадоше на браник старих обичаја и права. Но то су као сламке, које прилике вихору и заједну „млађима“ као неке карикатуре. Таку гомазиту луди „из вармеђанских дана“ сео је да нам нацелика дарови Љуба Бабић у ових седам сличица. Окретно с брауром маше кичицом и после неколико потеза појављују нам се познате или добродушна, често угојена и румена лица „племениташа-вармеђанаца“. Као черобном палицом одводи нас у њихове прадедовске дворе, на којих се већ на далека разлеже „илирске“ песме, бурне здравице и онда бескрајно завекгање чаша. Свакога посетиоца изводи пред нас па га приказује с хумором, кроз који се поткрада и сета, уводи нас у старинске собе са овенталим инвентаријем, да прислушујемо простодушне разговорима ускипело весеље. Вуче те неодољиво даље, ти се батрљаи преко његова несрпскога, помбовита језика, свакн час се крсти о каку нарогушену „загребштину“, спотакнеш се о каку гураву германштину (шта ли је?), али мораш за њим, да ти покаже све те Шпегеље, Туне, Карлеке, Гилчеке и у канцеларију, к на набору, кад приђаку себље, и на свечаностима, кад су у капцаима и усним моганицама. И кад се напослетку опростн с тобом, останеш с неким тужним осећајем. „Вармеђања“ ти долази као каки стари запуштен градић, којега пуб времена одрања и сравњује са земљом, затрпавајући многе заблуде али и многе лепе кревости. — Најтоплије препоручујемо ову књигу, кроз коју неће свеж дух појеаје.

Т. О.

Антон Будилович. **Славянское обозрѣніе,** историко-литературный и политическій журналъ. 1892. јануар. год. прва. С. Петроград. Вел. 8°. 144.+21. — Вредно је, да обратимо пажњу нашега света да ово руско предузеће. Међу словенским племенима стоје још многа просветна, друштвена и политичка питања непребистрена. Том не-

достатку хоће да помогне овај журнал, отварајући своје стране свима словенским писцима, који искрено желе, да печатном речју расправљају така питања (страна 17.). Програм: чланци из слов. књижевности, етнографије, историје и политике; домаће; историје догађаја у политичком, верском, друштвеном и књижевном животу словенском; критика и библиографија; у прилогу преводи производа слов. белетристике и сланке словенских радника. — На српске белешке ове чланке: стр. 125—128 повољан реферат о „Карловачком владичанству." Ман. Грбића од И. П.; у кратко се износе резултати прве две књиге. Стр. 122. реферат о „српско-бугарској војни 1885. г." Бендерева, стр. 124. о Конст. Јиречка „Das Fürstenthum Bulgarien", оба од А. Б.(уфиловића). На првом месту је чланак уредника „Къ читателю", у којем баца опћи поглед на просвећене и политичке прилике свих Словена и оних неславенских народа, којих је судбина на каком спомом везана за Словене (Јети, Мађари, Румуни, Грци, Турци).

Т. О.

Јован Петровић, **Кратки типик** или прекено правило. За ученике учит. школе по вел. прекеном типику зарадио — Н. Сад. Пајевић. 1892, 8°. 75, и. 45 новч. — Врло умесним школски закон у Хрв. и Слав. наређује, да се не сме учити ни руковнса него се за сваки предмет мора спремити школска књига. Опо је мапело писца, да састави ово дело; нека струковни људи оцене нега предн. Г.

КЊИЖЕВНЕ БЕЛЕШКЕ.

— У 7. броју „Јавора" о. г. приказује Дан. А. Живаљевић стару једну талијанску књижану, од год. 1841., у којој се, поводом читања Вукових народних песама у Липском, говори о нама Србима и нашим народним песмама. У опћеци своју ул тај Живаљевићев приказ наводи уредништво „Јавора" по „Српским народним новинама" Теодора Павловића од год. 1844. још једну збирку наших народних песама у талијанском преводу. Ми смо том прилком рада, да напишемо, шта се још о нама и нашим народним песмама писало и расправљало у италијанској књижевности. Осим Бијондедија, Томазеа и Пелегринија, који се у 7. броју „Јавора" спомињу, осврнали се од Талијанаца на Вукове збирке и из њих су наше народне песме преводили, колико је нама познато, још и они: чувени повесничар и књижевни историчар Цезаре Канто, уважени публициста Carlo Tenca (у расправи своју: Della letteratura slava, Erose e poesie publicate da Tullo Massarani), за тим проф. Angelo de Gubernatis (у својој Историји опште књижевности), Јаков Кудина (Giacomo Chiudina) и Петар Касандрић (Pietro Cassandrich), Далматинци, који су такођер Талијанашима преводили и тумачили наше народне песме; најосле и Марко Цар у часопису „Rivista Contemporanea", што је године 1888. у Фиренцији уређивао проф. А. Де Губернатис, исцрпао светског гласа. Та расправа Марка Цара (Vuk Stef. Karadžić e la poesia popolare serba) изашао је са још шест његових студија у књизи под општим натписом: Studi slavi di letteratura ed arte (Задар 1890.).

— У прошлу суботу читао је у седници српске краљ. академије *Јован Ристић* расправу своју *о устанку под сеницки Карађорђем*. У седници је био и краљ Србије а председавао је Стојан Новаковић.

ПРОСВЕТНИ ГЛАСНИК.

— *„Удружење Срба бака"*, у Петрограду преустројило је децембра прошле године свој устав. По том уставу одржана је ове године 14. јануара прва светосавска прослава у дворишти Словенског Добротворног Друштва, на којој беху многи одлични Руси (председник Слов. Добр. Др. Јесерзо Игњатијев) и петроградски Срби. Протојереј казанскога сабора А. Љебедев осветио је водицу, прелио колино и пресекао колач са председником „Удружења." После су неколики чланови предавали о раду ск. Саве и на крају је отпевана светосавска песма. Руски гости беху веома задовољни о овом првом светосавском прослављ у Петрограду.

— У скупштинској седници од 13. фебруара о. г. примљен је једногласно предлог тридесетшторице посланика, да се *Змај-Јовану Јовановићу* и *Љ. П. Ненадовићу* да годишња пензија од 4000 динара.

СМЕСИЦЕ.

(**Серес у Маћедонији**). Ту најважнију и најсвећу варош источне Маћедоније, коју данас у слици приказујемо у „Стражилову", описује Гопчевић овако: Серес лежи на северној ивици велике равнице а на подножју бреговита краја. Стара варош, у којој станују Срби, Грци и Чивути, још се и данас зове *Варош*. У Варопи је и митрополитска црква и резиденција архиепископска. У новом крају седе трговци, ту је и базар, ту се држе сајмови и ту се концентрише живот и промет. Серес је важно трговачко место и сајмиште за богате производе плодовите равнице. Има 30.000 становника, и то 12.000 Срба Хришћана и 4000 Срба Мухамедоваца, 4°00 Турака, 7000 Грка, 1900 Чивута и 400 Бугара.

ПОПРАВКА.

У 4. броју „Стражилова" на страни 61. у чланку о животу и раду Вл. М. Јовановића стоји, да је у заоставштини књижевни нагласи *неколика песама „Из православног живота", које су најпре изашле у Житељевићеву „Белу"*, а треба да стоји *„Цртице из свакидашњег живота"*, које су најпре изашле у *„Отаџбини"*.

У 7. броју на стр. 105. у другом ступцу у 7. реду од горе поткрала се покрупна омашка; стоји *котерије* а треба: *конгерије*.

САДРЖАЈ: Песништво: У манти. Епитафија рата. Вјерина љубав. — Поука: О лукузу. У Лятинии. — Књижевност: Савремена питања. — Кончевић: Књижевни прикази. Књижевне белешке. Просветни гласник. Смесице. Поправка.

„СТРАЖИЛОВО" излази сваке недеље на читаву табаку. Цена му је 5 фор. а. вр. на целу годину, 2 ф. 50 н. на по год., 1 ф 25 н. на четврт год. — За Србију и Црну Гору 12 динара на годину. — Рукописе се шаљу уредништву а претплата књижари Луке Јоцића у Нови Сад. — За Србију прима претплату књижара В. Валожића у Београду.

Издаје књижара Луке Јоцића. **Штампарија дра Павловића и Јоцића у Новом Саду.**

СТРАЖИЛОВО

ВЛАСНИК И УРЕДНИК ЈОВАН ГРЧИЋ.

БРОЈ 10. У НОВОМ САДУ, 8. МАРТА 1892. ГОД. V.

ПЕСНИШТВО.

ВЕЧНИ ЖИВОТ.*

Шта што пусти страх од смрти —
На што тута с кратка века?
Не може нас смрт сатрти —
Та и од ње има лека!
Није људски крај у гробу,
Но и после човек живи —
Чак у самом позном добу
Може му се свет да диви.
Људска дела, добра дела,
И над гробом нашим трају,
На остају неувела
Те пупају и цветају.

Наранџај их даљи прима,
На прихвата и истује —
Та, баш по том, по делима,
Дух човечји напредује.
Заман земља троши кости
Славног Њутна и Дарвина;
Заман вичу: „Бог да прости
Беранжера и Пушкина!“
У заман им нема тела,
Кад им душа жива оста
Те им земна лопта цела
Запичајем новим поста.

Дела, дела, дела славна,
То су вечна људска деца —
Коса смрти, на све справна,
Њихов живот не сасеца.
Беде, муке, лажи злобне
Пред делима у прах тону —
На вратима куће гробне
Све душманске силе клону.
Дотле људска злоба траје,
Ал јој после нема јава —
Живот дела не престаје,
Бес га људски не спречава.

Сервет јесте спаљен телом,
И Бруно је телом пао,
Али нису мртви делом —
Спомен им је жив остао.
И Архимед, Сократ, Ритa
И Обилић, јунак славни,
Не умиру, док је књига
И док траје живот јавни.
И Јакшића мртвим зову,
И Бранка нам нема више,
Ал им песме свету тону —
Још он њином душом дише.

На и оне златне приче,
Што их живи Лаза створи,
Над гробом ће да га диче —
Спомен му се не умори.
Жив је Лаза, жив је још те
— Међ нама му душа живи —
Још те ради, пун милоште,
Још те му се сваки диви.
У заман је у гроб пао,
У заман га земља скрива —
Дух је његов свеж остао,
Да нас на рад иазива.

Вл. М. Јовановић.

* Пролог приликом беседе с играном, коју је српско академичко друштво „Зора“ у Бечу приредило за спомен пок. др-а *Лазе К. Лазаревића* на дан Светога Саве ове године.

ПЕСМА ЛАЗАНСКОГА.

Приповеда **П. Жољски.**

(Наставак).

IV.

Редак је то човек, који нема бар по неколико назови-пријатеља, што не могу никако да прегоре, да „пријатељу“ њихову остане што тајна, било што се где за њ каже, било што се „важно“, но свакако непријатно по њега деси а он не зна. Огрешили би се о „пријатељску обавезаност“ ти „пријатељи“, кад би човека оставили у незнању, које му толико и толико пута уштеди узрујаност и душевни му мир не поремети.

Таква је „искрена пријатеља“ имао Иван у Стевану Добрићу, капетану у миру. Добрић је са Ивановим оцем друговао годинама те се чисто сматрао позваним и обвезаним, да после смрти Иванова оца буде Ивану „други отац“.

Никада није капетан Добрић Ивана ни у чем увредио, ни у најмањој му се ствари није никад замерио, па ипак се Иван, некако по нагону, клонио тога човека, где год је могао. У томе је по кад кад тако далеко терао, да је капетану морало упасти у очи, но капетан се у таквим приликама учинио невешт па кад је други пут дошао Ивану у кућу или се с њим где састао, био је опет сушта љубазност.

Тако је било и данас.

Иван тек дошао из свога звања, није се право у себи још ни разузурио, а на вратих неко закуца.

Невољан већ с тога, што детета није затекао код куће те га дете није, као обично, кад је лепо време, пред кућом дочекало и у сусрет му дотрчало, мало оштрије викне: Слободно!

— Од кад вас већ вребам, да се за који час на само састанемо, па никако да ми се даде прилика! најада се капетан у облигатном војничком фортисиму, не назвавши добро ни Бога. — А имао бих баш —

— На мене је бар лако наћи! насмеши се Иван усиљено. — Код мене вам је: како данас тако сутра. У звање на кући, после ручка у читаоницу, у звање па опет кући!

— То је све тако, али ја при свем том нисам могао да увардам праву згоду, да се поразговоримо међу четир ока.

Иван сав претрне. Те су га капетанове речи подсетиле на нешто, што је од њега чуо био још пре месец дана, што никако није могао да верује а што га је ипак потресло до дна душе.

— Шта ли ће то бити? упита тобоже немарно а овамо му глас остао без обичнога свога звука. — Изволите сести. До вечере има још довољно каде, а Марија и онако није код куће.

— Знам! климнуће капетан главом некако значајно.

— Шта знате? не могаде се Иван свладати, него се чисто осече на досаднога старца.

— Да милостива није код куће. Срео сам је пре једно по сахата. Ишла је с дететом и —

— Е? Пре по сахата? А где сте је то могли срести?

— На свакидашњој својој шетњи. Овај час се враћам с калварије, а милостива се лагано онамо упутила с дететом и са —

Ту и опет умуче.

— С киме? једва прекиде Иван тишину.

Сва му крв појурила у лице а неспице се и нехотице стисле.

— Знате ви већ! довршн капетан мирно.

— Ја вас молим, господине капетане, што имате да ми кажете, кажите брзо и отворено. На што толико околишити? Опет сте је видели с њиме. На лепо! Само ми је чудно, шта ви у том налазите тако страшно, ако моју жену у шетњи ко прати, ако се она с киме забавља. Кад то бива са мојим знањем, са знањем законитога њена мужа, шта ту онда може имати ко други да замери? Извините, господине капетане, али ја то ваше прекомерно интересовање за моје породичне прилике одшета не појмим.

— Ех, ех! учини капетан и завали главу на диван. Бадава ви ту мене терате у ред а себе силом варате. Не преварите ви ни мене ни себе! Него послушајте ви

мене, што ћу вам рећи. Можемо на тепаши ствар претрести, јер милостива се бар још за читав сахат не ће вратити, а то је управо доста, да ствар разбистримо.

— Ја морам и опет опазити, да не увиђам потребе и каквом, што ви велите, разбистрињу. Све ја у напред знам, што хоћете да ми кажете. Излишан је дакле сваки даљи разговор о томе. Него ако вас могу послужити чашицом две добре салакије —?

Дигне се и пође до ормана, на којем је била боца са неколико чаша.

— Хвала! Нисам за пиће! одбије капетан одлучно. Не желим вас дуже задржавати. И будите уверени, да је ово последњи пут, да играм улогу ментора у вашој породици. Велите, да све знате, свакако дакле и одобравате, а ту онда трећи нема ни каква посла. Није ли тако?

— И ја тако мислим! потврди Иван оборо и испрати капетана до капије.

Није прошло ни четврт сахата а ево ти Марије с дететом. Малиша утрчи у собу шиђикајући малим бичем и још с врата повиче: Тата, тата, да видиш, шта има Мијоје!

— Шта, сине мој?

— Бич.

— Е па лепо! Сад ће ти још тата купити коње и кола па ћеш се лепо возити.

— Али није ми мама купила бич.

— Него ко?

— Чика Новић. Питај само маму.

— Већ не знам, шта да радим с тим човеком, умеша се сад Марија, свлачећи рукавице. Толико троши на то дете. Бадава му говорим.

У соби је већ био сумрачак. Иван није ни опазио, да му Марија пружа руку. Дигао је дете на ће да га однесе у трапезарију, да за рана још вечера.

— А где сте тако дуго, Марија? Знаш, да дете поћу немирно спава, кад касно вечера.

Рекао је то више онако у поласку, и сувише забављен с дететом, а да би речима својим давао Бог зна какве важности. Но Марију су те речи чисто електрисале. Угризе се за усну па ће тек јетко:

— Што ти је педантерија! Све да је на минут! Јо, мој брајко, морам се ваљда и ја мало проћи. А како је, кад се ти закасниш? Код тебе је то канда чешће, него код мене.

Иван или је одиста пречуо или је само хтео да пречује њен прекор, није се ни осврнуо, него је с дететом отишао правце у трапезарију. Ту је зазвонио млађима и заискао вечерицу за дете. Већ се и заборавило на ту детињу вечеру и већ се дете једаред и искало да легне, кад је Марија у недоруху ушла у трапезарију и зазвонила, да се и њима донесе вечера.

Тога је вечера Милоје и без маме и без тате морао лећи. Било је мало кикања напире па онда и озбиљна плача и Иван већ био готов да маше вечеру, али га Марија, мало и преко обичаја оштро, задржи, корећи га: Што га толико мазиш? Нек се једаред научи и тако! Да му човек ваљда вечито буде роб! Те каприсе му за времена ваља истерати из главе.

Дете, како је било уморно и поспано, одиста је на брзо и заспало а Иван и Марија су још остали за столом, но цело вече нису проговорили ни речи. Он се задубио у своје новине а она у Хајзову једну новелу, коју сад чита за цело већ по десети пут.

(Наставиће се).

ВЈЕРИНА ЉУБАВ.

РОМАН **И. А. Гончарова**

ПО ФРАНЦУСКОЈ ПРЕРАДИ ЕЏЕНА Готи ПРЕВЕО *Миливој Максимовић.*

ПРВИ ДЕО.

X.

Татјана Марковна баш хтеде одговорити, кад упаде као олуја Викентијев унутра и метну на сто књигу, ради које је био отишао.

— Једва један пут — дајте ми ручицу, Марта Васиљевна, рече јој, седајући и бришући зној са чела.

Хтеде је ухватити за руку, али је она нагло

тргне натраг, устаде и поклонивши му се рече достојанствено:

— Je vous remercie, monsieur Викентијев: vous êtes bien aimable.

Он исколачи очи на њу, онда на Татјану, за тим седе и одмах опет устаде.

— Ах, Марта Васиљевна, рече живахно, хајдете на терасу, да...

— Захваљујем, не ћу, рече она хладно; не пристоји се, да се госпођица показује на тераси.

— Онда да идемо да проучимо нову романсу, коју сам вам донео...

— Хвала, ја ћу моћи и сама проучити, или са бабушком...

— Па да идемо у врт — тамо ћемо сести и читати нови роман! предложи он, узимајући књигу.

— Како можете тако што хтети! рече Марта строгим тоном, погледајући Татјану Марковну. Зар сам ја мала?

— Шта значи то, Татјана Марковна? понова Викентијев препарежи, — гледајте како ме мучи!

Викентијев их обадве оштро погледа а за тим нагло ступи на сред собе, начини љубазно лице, нагне се мало напред и подиже руке:

— Mille pardons, mademoiselle, de vous avoir dérangée — говораше, трудећи се да навуче рукавице на своје знојаве руке, — Sacrebleu! ça n'entre pas!.... Oh! mille pardons, mademoiselle!

— Окајте се ваших лудорија! рече Татјана, смејући се. Марта, донеси му варена воћа!

— Oh! madame, je vous suis bien reconnaissant! Mademoiselle, restez, de grâce! рече Викентијев и потрчи, да заграби пут Марти. Vraiment, je ne puis pas, j'ai des visites a faire... Ah, diable, ça n'entre pas, влажне су ми руке.

Марта се уздржавала, гризла за усну, да се не засмеје, али на послетку мораде прснути у смех.

— Јесте ли га видели, какав је, мајчице, тужила се Марта, видите како представља шт. Шарла, учитеља француског језика у гимназији. Како да онда останем озбиљна?

— А је л' штогод налик? запита Викентијев.

— Нек вам буде, како хоћете, мила децо! рече Татјана Марковна са осмехом на лицу. Идите па се забављајте, како хоћете, а Бог нек вас прати. . . . . .

Рајски је обећао, да ће учествовати на ручку, који је Татјана Марковна давала сваке недеље својим пријатељима из вароши.

Онога дана беше салон његове бабушке пун гостију. Са намештаја су биле поскидане превлаке, породичне слике брижљиво опране гледаху веселије него обично. Патос је био изрибан. И људи и ствари беху чисти и светли. Јаков беше у црном оделу и белој огрлици. Јегор, Петрушка и Степка, — која су довели из села и подигли га на степен лакеја, и који још није умео ни да се право држи на ногама, — имађаху на себи старинске ливреје, које нису биле за њих скројене и удараху на стареж.

Татјана Марковна, у свиленој хаљини, са капом на глави и огрнута прекрасним шалом кашмирским, седела је на канапету. Око ње на фотељама беху у полукругу поседали гости јој, поређани према свом пређашству. Одмах до ње Нил Андрејић Тичков, старац у црном оделу, окићен орденима. Лице му беше озбиљно, подбрадак увучен дубоко у широки оковратник. Свака његова реч, сваки покрет беше прожикнут осећајем сопственога достојанства. До њега је био Тит Никонић, који је гледао на Берешкову са пуним поштовања и смешно се ни све редом: за тим свештеник у свиленој мантији и везеном појасу, неколико колешких саветника, један пуковник гарнизонски, одебео и мален, са црвеним лицем, један поседник, две или три даме из вароши, онда у једном куту неколико младих чиновника и преко од њих неколико госпођица, мало млађих од Марте, са црвеним рукама; оне сеђаху једна према другој.

Кад је Рајски ушао унутра, беше већ поједен традиционални пирог и већ се почињало са, не знам којом, чињом. Борис се осећаше, као глумац на престонице, који је први пут ступио на коју позорницу у провинцији, док се пре његова доласка вас дан претстављало и расправљало. Сви зањуташе, пресађоше јести и обратише сву пажњу на њега.

— Син моје нећаке Софије! рече Татјана Марковна, показујући свог унука, и ако је сваки за изнесено знао, да је то он.

Неколико особа устаде и поздрави га. Нил Андрејић га посматраше доброхотно, надајући се, да ће му Борис приступити. Господе се почеше вивати, млади чиновници, који су јели стојећки, са својим тањирима у рукама, чекаху један другог, госпођице поцрвенеше пред ушћу и гураху се једна до друге, као да се приближује каква опасност.

Рајски им се свима лако поклони и седе на канапе, поред своје бабушке.

— Куд је сео тамо? рече са свим тихо један од младих чиновника свом другу а његова Екселенција га гледа.

— Ево, ово је Нил Андрејић, који већ одавно жели, да те види, рече Татјана Рајском. Немој заборавити да има титулу Екселенција, приша му тихо.

— Ко је она госпођа, са лепим зубима и онако пуним грудима? запита Рајски тихо бабушку.

— Пфи! Борисе! зар се не стидиш! промрмља она. — Нил Андрејићу, рече гласно, ово је мој унук, који већ одавно жели да вам буде приказан.

Рајски већ беше отворио уста, да пророче то, што је Березикова рекла, али она му снажно стаде на ногу.

— За што ме нисте удостојили своје посете? запита га Тичков добронудно, ја свагда радо дочекујем честите људе.

— За то, што сам вас се бојао, одговори Рајски.

— Како то? та ја баш волим, кад се са мном говори слободно и отворено.

— Кажу, да сте бесни на цео свет...

— Екселенција! дошапну му Татјана Марковна.

— Ви сте некога — не знам право, ко је био — изгрдили на пасје име, што није био на служби божјој... тако сам чуо од своје мајке.

Кад му Татјана, како јој унук говори, чисто је мука спопаде. Обузе је така врућина, да је морала скинути капу и метнути је поред себе.

— Куд си се ти део, Борисе, да тако говориш.

— Пустите га, нек говори, Татјана Марковна, повика Нил Андрејић, ја волим, кад се о мени истина говори. То је истина, да ја баш нисам скуп у грђењу. Сећаш ли се још онога? запита једног младића.

— Са свим, ваша Екселенција, рече младић, ступивши једном ногом напред и метнув десну руку иза леђа. Изгрдили сте ме једном.

— Због чега?

— Због мог одела.

— Тако је, ти си ми дошао у посету после службе, али место у потпуном оделу, дошао си у неком кратком капутићу...

— У оваком, као што је мој? запита Рајски.

— Да, да, тако нешто... А и тебе сам изгрдио, је ли? запита Тичков другог једног чиновника.

— Истина је, Екселенција, одговори овај, скромно сагибајући главу.

— А за што?

— Због мога оца.

— А, сећам се! он се усудио, да свом оцу пребаци, што страсно пије ракију.

У тај пар уђе унутра госпођа Полина Карповна Крицка, шуштећи својом муслинском хаљином и декодтована већма но икад до сад.

— Ах каква је то врућина! Bon jour! bon jour! поздрављаше на десно и лево и седе покрај Рајског.

— Сувише смо збијени овде, рече Борис, устанши са свога места, на седе на столицу поред ње.

— Молим, немојте се узнемиривати! рече, у залуд се трудећи да га заустави. Quel ennui! пришапну му на уво; ви имате гостију, а ја хтедох да на само с вама говорим.

— О чему? запита је гласно, можда о каквом послу?

— Јесте, промрмља она смешећи се.

— Каквом?

— Па... о портрету!

— Каквом портрету?

— Па о мом, ви сте ми обећали, да ћете ме сликати; l'auriez — vous oublié, ingrat?

— Ехе! Далила Карповна, повика отежући Нил Андрејић, здравствујте! Како сте, шта радите?

— Здравствујте! одговори она опоро и окрене се од њега.

— А за што ме не удостојите својим нежним погледом? Допустите ми да се дивим вашем белом врату...

Младићи се почеше кикотати, а госпође смештити.

— Le grossier personage! промрмља госпођа Крицка у ухо Борису; сигурно хоће да избаци какву глупост!

— Слабо нешто марим за нас старце!... А кад бих те узео? Имала би титулу: Екселенција!

— За том срећом ни најмање не жудим, одговори она, и не гледајући Тичкова... Bon

још, Наталија Ивановна! настави, обраћајући се једној од госпођа, где сте купили тако леп шешир? Chez madame Pichet?

— Мој муж ми га је наручио из Москве, да ме изненади...

— Врло је красан.

— Та, дед'те, погледајте ме мало! започе опет Нил Андрејић, сво моја реч, да сам наумио узети нас за жену; треба ми домаћица, која је скромна, која није кокета, која не очијука са целим светом, а ви можете заиста свакој послужити као узор.

Полина Карповна се чинила, као да не чује, и мазући непрестано својом лепезом трудила се да настави конверзацију са Рајским.

— Ви сте овде узор матерама и кћерима, настави Тичков немилосрдно, у цркви се владате беспрекорно и не гледате на младе људе...

Гомила младих чиновника поче се још гласније смејати, а госпође се уцељаваху да сакрију нов подсмех.

Татјана Марковна покуша, да избави госпођу Крицку од нападаја Нила Андрејића.

— Је ли по вољи мало пирога, Полина Карповна? зашта је; наредићу да вам се послужи један комад.

— Не, не, хвала лепо, ја баш сад идем с ручка.

Маневар Берешкове не испаде за руком; Нил Андрејић се и опет поврати започетом разговору.

— Ви се са свим скромно одевате, не декољтујете се ни мало, ви се владате са свим онако, како то вашим поштовања достојним годинама приличи.

— Што сте се баш на мене тако накострешили? зашта га она. Баш је глупав и неотесан! рече, окренувши се Рајском.

— То је за то, што хоћу да се оженим с вама, продужи Тичков. Ја и ви, то би био прекрасан пар!

— Сумњам, да би нашли кога, ко би хтео за вас поћи! врати му она и не гледајући га.

— На зар нас двоје не бисмо били леп пар? Ја сам био колешки асесор, кад сте се удали за покојног Ивана Јегорића, има томе...

— Ух, ала је запара! Да се човек загуши. Хајдемоте у врт!

У тај пар уђе унутра Вјера. Сви поустајање на је окружише и разговор пође другим правцем.

Рајски се беше згадио на овај призор и те људе и баш хтеде изаћи, кад уђе Вјера; услед њена доласка „пријатељство“ тако гласно проговори у његову срцу, да је морао остати на свом месту. Вјера премери цело друштво брзим погледом, поразговори се са њих неколико и рукова се са девојкама, које чисто не могаху да се нагледе њене хаљине и оковратника, па онда седне на једну столицу близу њен.

— Вјера Васиљевна, моје мило дете, рече јој Нил Андрејић, дођите да ме браните!

— А зар вас је ко напао? зашта га Вјера.

— Бога ми, и још како! Ето Далила, не, Пелагија Карповна, рече, претварајући се, да јој не може да погоди имена.

— Безобразник! рече са свим гласно госпођа Крицка, устајући и полазећи к вратима.

— Куда ћете, Паулина Карповна? повика Татјана Марковна, заустављајући је, а пирог?

— Махните, Татјана Марковна, рече госпођа Крицка, која беше већ изишла из салона, ја сам уверена о вашем гостољубљу, али не ћу више да сам у друштву са тим простаком. Да је мој покојни муж, он не би допустио...

— Немојте се срдити на њега, он то није зло мислио.

— Не, не, ја вас преклињем, немојте ме задржавати; доћи ћу да вас посетим други пут, кад он не буде ту.

Она отиде сва у сузама и дубоко увређена.

У салону беху сви добро расположени; Тичков примаше са торжественим осмејком овај општи смех одобравања; Рајски и Вјера остадоше једини озбиљни.

Ма колико да је била Крицка комична, неотесаност и грубост тога друштва и понашање старчево узбуни Бориса; он махаше само ногом и намргођен ћуташе.

— Дакле, заиста се нашла увређена? Чији ми се да је и отишла? зашта Нил Андрејић Татјану Марковну, која, смућена овим призором, заузе опет своје место.

— То ће јој послужити за науку, настави он; други пут не ће ићи скоро голишава у друштво; то може подићи само у купатилу.

(Наставиће се).

ПОУКА.

О ЛУКСУЗУ.

ПОУКА ИЗ НАРОДНЕ ПРИВРЕДЕ.

(Наставак).

IV.

Ако је народа који се развијају на здравом и солидном темељу здрав и разуман је и луксуз, те им је и од користи и на све то већи напредак. У таквих народа је луксуз управљен више на финије и племенитије потребе, него на јела и пића и на ташти спољашњи сјај и блесак, смера навластито да задовољи *удобности* (comfort), и није ограничен на мален број становништва, већ обухвата шире слојеве народа.

Карактерно обележје тога луксуза друге периоде је *природност*. Свет почиње да љуби природу и у животу и у уметности, на том здравоме правцу мора и сама *мода* да следи. Тако су се у прошлим вековима носиле неспретне хаљине које су стезале и кочиле тело и сметале у слободном му кретању; биле су, баш као што је био и тадашњи свет, неприродне, пресване и уресне различним излишним накитима. Велика француска револуција на измаку XVIII. века прогласила је не само узвишено начело једнакости међу људима, већ од ње почиње и једнакост у ношњи. Китњасто и неприродно одело пређашњих времена замени код виших и средњег сталежа удобан и укусан фрак и прост округао шешир, па ту промену усвоји, као и велике идеје француске револуције, васколики образован свет. И тако је француска револуција својим озбиљним правцем и у самим појавама свакидашњег живота и рада имала такве исте последице, као што, два и по века пре ње, беше утицала немачка реформација, која је не само духове испунила већом зрелошћу и озбиљношћу, него је са њом, бар за неко време, већа природност и удобност настала и у ношњи.

Луксуз здравих, напредних народа је подесији и јефтинији, јер не полаже вредност на обилатост, на спољашњи блесак и скупоценост, већ више на практичну употребљивост ствари. Том правцу доприноси дабоме много и данашња тако силно унапређена индустрија која производи много више те и јефтиније него пређе. Тако се данас, уместо скупе свиле и кадифе, опште употребљава роба од вуне и памука, а уместо правог сребра тако звано *кина-сребро*. Некадашње прескупе тапете од коже, свиле или гобелена замењују данас већином јефтини а укусни и лепи тапети од папира.

Здрав правац луксуза ове друге периоде показују особито данашњи *Енглези*. У њих нема високих и громорних кућа, какве се налазе у великим градовима европскога копна и северне Америке, али се за то станови у Енглеза одликују брижљивом чистотом и удобношћу. Коме је год могуће, гледа да има своју кућу у којој ће живети сам са својом породицом. Томе се има поглавито и приписати, да је Лондон са својом силесијом кућа — броји их до 800.000 — и са својим огромним становништвом од близу пет милиуна душа, крај свег неподесног поднебља и честе магле, једна од најздравијих престоница у целом свету.

Здрава практична свест данашњих Енглеза огледа се и у другим односима њихова живота и рада. Док други народи воле многа јела, на име различне скупе а нездраве зачине, Енглези се задовољавају са малим бројем јела, али им храна, особито од меса, мора бити здрава, свежа и снажна.

Енглези у опште не гледе на спољашњост, колико на унутрашњу вредност. Тако су коњи, рогата марва, свиње у њих од најбоље пасме. Они не граде широких друмова, али их одржавају у најбољем реду, да ће путник на њима наћи сваку удобност.

Карактерно обележје културних народа је у опште *уредност* и *чистота*, и у томе су, изузимајући дабоме пуку спротиву, на гласу навластито *Енглези* и *Холанђани*. Холандеска чистота постала је узречицом. Као непогрешно мерило чистоте, а по томе и образованости једнога народа, важи *годишња му потрошња сапуна*. По томе мерилу јако је напредовала у култури на име Енглеска. Тако је год. 1801. годишња потрошња сапуна у тој земљи чинила просеком

4·84 фунте, а год. 1845. већ 9·65 фун. на сваку главу! Не знамо колико се троши годишње сапуна у нашим крајевима, јер немамо о томе поузданих података. Али да смо и у томе, као и у многом другом, далеко, врло далеко заостали иза Енглеза, не може бити ни најмање сумње; а где су у томе иза нас заостала наша браћа у Шумадији, на тек она у турским покрајинама!

У ономе су народи, што се тиче чистоте, јако напредовали тек у најновије време. Тако су у Паризу, које место стоји данас на челу цивилизације, још у XVII. веку многе, па и веће куће, биле без ретирада, те је власт, да би се доскочило том недостатку, најзад морала издати најстрожије мере. Како су много учиниле у томе у најновије време, што се тиче чистоте, скретности и удобности, образоване земље западне Европе и северне Америке, где се свуда у великим варошима налазе *ватер-клозети, дивизера* и *сепаратери* (Water-Closets, Diviseurs, Separateurs), и друге справе које не дају да се кужни ваздух; а како су и у томе још далеко заостале наше земље на Истоку!

Чистоту одржава најчистије и често купање. Римљани старијих времена купаху се обично три пут у месецу, а доцније, у доба империје, беше купање у највећем јеку и постаде правом народном установом. Купатила, сграђена од појединих римских царева, напне од *Тита, Каракале, Диоклецијана*, својом громовношћу и величанственошћу, својим сјајем и вештином, беху права светска чудеса, у којима је публика обилато уживала све могуће удобности. Та купатила беху као неки музеји леших уметности, украшени самим ремек-радотама живописа, скулптуре и архитектуре. Њима су припадали мањи и већи, бриљиво неговани вртови и парочите просторије за шетњу и одмарање, за различне игре и телесна вежбања, за концерте, предавања, позоришне представе и т. д. Доцније, особито од сурових времена велике сеобе народа, почело је купање све већма да излази из обичаја. Тек наш најновији век, бринући се већма за пријатну забаву и негујући јавно здравље, стао је на ново живљу пажњу да обраћа купању и купатилима, особито и купању у мору.

Образовани народи деванаестога века чине много за одржање чистоте, а тим и јавнога здравља, нарочито и *канализацијом*, чиме се различити гад испод земље одводи из вароши. То стаје дабоме много трошка, али се и обилато исплаћује, јер се тиче здравља, а здравље је човеку најскупоценије благо.

За здраву пијаћу воду старали су се већ стари Римљани чувеним оним водоводима (aquae ductus) којима су изворску воду из околних *албанских брда* доводили у *Рим*. Ти водоводи, оправљени и дотерани, употребљавају се од чести и дан дању и чине да Рим спада међу здравија места, ма да је окружен великим баруштинама.

Много издају за набављање здраве чисте воде, грађењем водовода, поједина велика места у западној Европи, такмичећи се међу собом које ће у том показати већи ступањ културе и већи напредак.

(Наставиће се).

Др. Ђорђе Дера.

У ЛАТИНИМА.

Пријатељу **Милану Савићу.**

(Наставак).

Истога дана.

По ручку отишли смо да се прошетамо џешке по *Пинчу* (Pincio). Та је башта (требало би управ казати: дубрава) уз летниковац кнежева Боргеских (villa Borghese), најмилије шеталиште и састанште данашњих Римљана. Ту се већају најлепше екипаже римске аристократије, особито зими и у прољећу, док се на име господштина од велике жеге не разиђе по летниковцима и купатилима.

Још у старо доба миловали су Римљани овај шитоми *rendez-vous*. Они овај брежуљак зваху *Collis hortorum*, а држи се да ту бјеху Лукулове баште, као што је сва прилика, да га *Пинцом* прозваше доцније по имену каква властелина. Са њиове „del Popolo“ узлази се у овај парак уздрдицом једном, украшеном разним вајар-

ским пословима старог и новог доба. Поред стољетних дубова, којима су, тако рећи, опеpважене алеје, засађена је ова башта свакојаким тропичким садом. Палме су неке ужњихле до по двапаест метара у висину; кипарис, алоја, кактус, глициниja, све то најбујније успјева.

Кад се шетач, вијугајући по узбрдици, нешење на заравнак, на приступи тераси, која је навлан зато ту начињена, пукне му пред очима видик, каквоме је мало равних у свијету. Истиче се у првом реду који се ма у којој грани људскога знања и напрезања чиме одликоваше. Међу њима сам опазио многе на гласу поборнике за италијанску независност, као и неке сјајне мислитеље, који су једино кроз историјску пукотину на „Пијевој Капији“, што ју год. 1870. народни топови направише, могли овдје допријети. Да богме, да ће их „напалини“ (окорјели папиновци) и данас кривијем оком гледати; али се потоњи могу тјешити тиме, што је у ову галерију под ведријем небом напао приступа и чувени

Леда Добриновићка.

импозантно кубе св. Петра и Ватикан, а с десне стране Хадријанова Округла; за тим, у даљини, коситерно кубе Пантеоново; црква св. Марије „in Aracoeli“; стуб Трајанов; палата Квиринальска; па онда борови и чемпреси разнијех „вила“; што се на чистом обзорју зелёнё и свијётлё, као масном бојом насликани.

Окренеш ли леђа овој тераси, па се унутрњи алејама по заравнаку, сретају те свуда камењта попрсја славнијех Талијана, језуита Падре Секи, прослављени астроном, с којијем се модерна знапост правом поноси.

У овом парку, на једној равници, дивно сам се споменику „Браће Кајрёли“, врло красној груши, што је год. 1883. од бронзе салио скултор Роза. Овај споменик има своју особиту важност на овоме мјесту, јер су то она два брата Кајрёли, што су год. 1867. под Римом шпартански погинула, предводећи чету од седамдесет

гарибалдинаца, с којом хоћаху да ненадно у град упану. Чекајући да јој се пријатељи из града уговореним знаком јаве, бијаше се ова јуначка шака људи смјестила у једну ограду, не далеко од старе Фламиске капије. На жалост, пашинска полиција откриће ца вријеме завјеру и изаћаље на устанике јаку чету својијех најамника. Пашиновци јуришају одмах на ограду, али их устаници таковом ватром из пушака дочекају, да су нападачи приморани устукнути и нову помоћ из града потражити. Не прође много, и они поново јуриш са три стране. У одсудном часу нареди Хенрик Кајрёли својој дружини, да с голијем бајонетима кроз душманске редове пробуре, и он полети први ка нападачима, кличући: „Живио Рим! живио Гарибалди!“ Јован, мађи брат, који случајно бјеше мало изостао, викну за њим: „Стани, Хенриче, ево и мене.“ Али се онај соко на братовље ријечи не осврташе, нó једнако напријед срташе, и кад га Јован сустиже, сруши му се крвав у наручје, пробијен читавим гроздом душманских танета. „Напријед, браћо!“ викну још једном, па испусти витешку душу. Док се Јован уписао да мило брёме из метежа изнесе, погоди и њега зрно „међу очи у чело јуначко,“ те се и он стровали на земљу, држећи једнако свом браћи руке око врата. Надоћоше пашини јањичари и неколико пута своје бајонете у она млађана уда забодоше. Од остале дружине скоро сви изгибоше, осим мало њих, који се спасише бјегством.

У овом је трагичном моменту ваљар два храбра вођа представио, а посао му је тако срећно за руком испао, да је трудно ишта српскије замислити.

Кућа Кајрёлија, буди овдје узгред речено, прославила у борби за италијанску независност и уједињење, мимо једне друге талијанске куће, жртвујући отаџбини скоро све своје мушке главе. Њихову матер Аделајиду славе и узносе Италијани, као нову Корнелију, чувену мајку римскијех Граха.

(Наставиће се).

Марко Цар.

УМЕТНОСТ.

ЈЕЦА ДОБРИНОВИЋКА.

Српски позоришни свет с ове стране Саве за цело врло добро зна за име ове уметнице, која је у слици приказана у данашњем броју „Стражилова“. Та пуне ће се двадесет и четир године навршити месеца новембра ове године, како Јеца Добриновићка служи српској уметности, до почетка године 1884. као Ј. Поповићева а од то доба као верна љуба честитога уметника Пере Добриновића, као Ј. Добриновићка.

Ј. Добриновићка родила се године 1859. у Врањеву од оца Луке Поповића, прво учитеља па после свештеника, а матере Милице, родом Арсенијевића из Ср. Карловаца, Ђерке тамошњег нећа пароха Јове Арсенијевића. Добриновићкине су сестре: покојна Љубица Коларовићка и Катица Поповићена и жива Драгиња Ружићка и Софија Максимовићка-Вујићка, а брат јој је покојни Лаза Поповић — све сами признати уметници. Први пут је на позорницу нашег народног позоришта ступила Добриновићка овде у Новом Саду 1. новембра 1868., дакле баш пескако у време, кад су мал те не све најбоље снаге овостраног нашег народног позоришта у маси прешле у Београд, те се тако слободно сме рећи, да је Јеца Добриновићка најстарија и српском народном позоришту овостраном највернија глумица новијега кола. Ступила је први пут као Ана у Змајеву „Шарану“. Као што се види, одмах је одабрала струку, која најбоље одговара њеној темпераменту. За струку комичних бабâ и опитроконђâ донела је Јеца Добриновићка још као млађо девојче одличан дар и тај дар је усавршила за ово двадесет и четир године тако, да јој сад међу српским глумицама нема равне у улогама те врсте. Да богме да колегиницама њеним, које се одадоше на серијозну струку трагичних прођина или сентименталних љубавница, више кличе одушевљена публика него скромној Јеци Добриновићки, која у својој чистој оданости према уметности никад и не помишља за различне оне мамке и финте глумачке ташшања и изазивања ради, али за то с друге стране Јеца Добриновићка сме бити уверена, да сав непристрасни свет позорнични с уваженјем и поштовањем, ма и не бучно, него у тишини, уздиже вредни и заслужни рад њен. А тако озбиљној радници, као што је Јеца Добриновићка, такво признање за цело није вреди, него и двадесет изазива ушастонце.

Не зна се броја улогама, које је Јеца До-

бриновићка савесно научила и нешто приказала за минуле двадесет и четир године, а нето су тако силне улоге, које је она овде у нас креирала и дала им особен тип. Као једна од најбољих јој улога мора се истаћи Станићка у посрбљеној „Мамици“ Мађара Сигилгетије. Ту Станићку ниje до душе у нас прва створила Јеца, него Ј. Марићковићка, али је Јеца после, кад је преузела, створила из ње нешто ново, нешто са свим самосвојно, без и најмањег угледања на икога другога, до ли на сам живот, те јој је та њена „Мамица“ такав лик, какав на позорници стварају само најодличнији уметници, лик, чијој се природној истинитости човек мора дивити. А ко не зна за Добриновићкину Мекићку у „Војничком бегунцу“ истога Сигилгетије? Па има ли кога, ко не зна за њене три Кате, за Селаковића Катy у посрбљеном „Пркосу“ Немца Бенедикса, за учитељку Катy у Трифковићеву „Школском надзорнику“ и за грунташицу Катy у „Француско-пруском рату“ Косте Трифковића? И у новије време ко не познаје њене Волмутовице у Вилбрантовој „Робијашевој Јерци“, са којом је у Београду год. 1885. приликом гостовања онде заједно са Ружићем правила, што кажу, фуроре? То у правој њеној струци, у струци комичних баба. А ван тога од индејалних њених старица, од њених старих верних дусна ко не зна за Јевросиму, Вукосавину дадиљу, уСуботићеву „Милошу Обилићу“ и за Хану Кенедијеву у Шилеровој „Марији Стјуартовој“?

Познаје Јецу Добриновићку данас и старо и младо од Срба овде, ко год милује позоришну уметност. Свако се то за цело са задовољством сећа, како се слатко морао насмејати овом или оном Јецином погођеном лику. Па ако је одиста истина, да „миму потомство не плете венце“, нека је вредној Добриновићки за то накнада, што је у савременика својих знала себи стећи искрене симпатије и љубави. Само да јој се са свим још поврати нешто нарушено здравље па да и даље што дуже забавља и заснејава српску позоришну публику!

Јован Грчић.

КЊИЖЕВНОСТ.

СУВРЕМЕНА ПИТАЊА.

II.

ПОЛОЖАЈ СРПСКЕ КЊИЖЕВНОСТИ

ПРЕМА ВЕЛИКИМ КЊИЖЕВНОСТИМА У ОПШТЕ И ПРЕМА РУСКОЈ ЗАСЕБНО.

(Наставак).

Но настаје питање, да ли је донета за развој књижевности, и њене најпопуларније, најбитније садржине: уметне појезије, потребно узимање и калемљење са стране? Да ли је међу неразвијеним и развијеним литературама донета онај исти односај, који видимо сваки дан пред собом међу нејаким новорођенчетом и грудима хранитељке мајке?

Посмотримо ли коју му драго књижевност светеску у њеним првим почецима, у њеном доцнијем бујању и у времену, кад слави своје златне дане, даље у читаву њену животу, видећемо, да као нека праснага, која се неизоставно, услед природних закона, јавља, највећу заслугу у развитку литература има: узимање од стране млађег неразвијенијег народа у старијег, и угледање на најбоље *суврамене* експемпларе у књижевности другог развијенијег народа. Све је то нама познато из скоро свију царстава и поља живота природина: дете, које ће да прими, настави и унапреди рад својих родитеља, наслања се на груди своје матере и њеним млеком црпе снагу за живот и потоњи рад; у телу човековоу у стању је јачина и савршеност здравља у једном органу да унапреди оздрављање и оживљавање другог слабог и болесног — и тако је свуда од првог до последњег створа природина — оно нас вальда не ће задивити ни у оном створу њену, који се зове дух људски и његова радња, у којој међу осталим гранама највидније место заузима вештина, појезија, литература. *Читаво човечанство*, које је природа изабрала као средство да би изразила, приказала, на видело изнела идеју вештине, уметне појезије, литературе у ужем смислу, није у очима бесконачно велике и богате природе ништа друго до *један једноставан и једнолик организам, у којем су народности само поједини органи, који једној заједничкој сврси служе.* Ми бисмо већ на основу природног закона, освештаног

безбројним примерима, смели а ријеч тврдити, да млађи народ, градећи више духовни живот, вештину, поезију, науку и т. д., узима у старијег, суседног, који тога свега има — но то нам поред јасних примера и доказа, поред историје културе и књижевности, овде није потребно. Тако је данас јасна и ни од кога неоспорена истина, да је јелинска култура и књижевност постала, по што је претходно јелински народ пренео у себе културне стихије, сигурно нечим примитивније, Истока и Мисира; тако је римска проповест и вештина асимиловала у своје тело грчку литературу и вештину, при чем је асимиловање често било и врло грубо (Плаут и Енеида) и елементи остали још увек грчки; но иначе је баш то учење код културом старијег народа приномогло, да се створи јединствени у историји људства грађански и државнички живот римски и као последица овога: римско право, које с правом назива В. Бјелињски: римском Илијадом. Ренесанса, примив од средњег века сачувану античку основу из стихија класичних, створила је нов век у вештини и литератури, а величанствена зграда немачке литературе, као што је једногласно њеним историцима доказано, развила се само тако, што је помоћу својих великих умова уносила у свој организам: из почетка непетиништу, напудровану лажно-класичну драму Корнеја, Расина и Волтера, шеширекодилеку сентименталност у роду списа мадаме Дезулер, за тим помоћу Клопштока и Лесинга дошла на бољи и кориснији пут, узев за образце: Милтона, Шекспира и савремене белетристе енглеске, па тек помоћу Гета и Шилера удахнула у своја широка и здрава плућа све најбоље аромате, који струјаху од вештинских производа боговима најмилијих Јелина. Презиремо Француске и њихова Дидерота, Волтера и Русо-а, за које се опет са поуздањем може казати, да је њиховим реформаторским идејама порекло у тадањој филозофској књижевности енглеској, и приступимо литератури, коју створи огроман напор једног великог народа у најкраћем времену, тако рећи на очи овога XIX. века — литератури руској.

Генијални критичар руски Висарион Бјелињски имао је обичај почетком сваке нове године, разматрајући, шта се урадило у руској књижевности прошлога годишта, излагати историски развитак руске књижевности, и то у првом реду: руске уметне поезије од најјасних њених почетака у лицу Кантемира, па до времена самога критичара. То је Бјелињски радио и у првом чланку свом, којим је ступио на јавност, (Књижевна маштања, 1834.), а најдуховитије је извео ту ствар у величанственој својој критици целокупних Пушкинових дела (1843.—1846.) Кад се вратимо у памети на све те умне и духовите чланке Бјелињскога, и покушамо да ухватимо, на што је велики критичар, пратећи развитак руске уметне поезије, највише погледао и шта је сматрао за најбитније, најважније у томе процесу, видимо да се ово највише истиче:

Први почетак уметне поезије у Русији датира Бјелињски не од версификоване прозе странца Кантемира, но од сина северног руског рибара, од Михаила *Ломоносова*, чија нас сва појава и делатност много сећа на два великана српске књижевности: Доситија и Вука. Ирађујући прво своје стихотворење, похвалну „Оду на заузеће Хотина 1739.“, Ломоносов се угледао на немачку похвалну оду, која се тада и у Немачној сматрала врхунцем поетичке вештине. Како ова прва ода, коју је Ломоносов послао царици Ани као немачки студенат металургије, тако и сва остала поетичка радња Ломоносовљева постала је на основу доброг познанства са тадањом немачком литературом. Први дакле стварни почетак у уметној поезији руској учињен је *упознавањем страних поетичких образаца у исту*. У томе је Ломоносов поступио на пољу књижевности и уметне поезије као и Петар Велики на пољу општег културног преобразовања руског — због чега га одушевљени Бјелињски и зове: Петром Великим руске литературе. Но не беше то једини Петар Велики руске словесности; она данас за то и јесте тако величанствена зграда, што свака њена епоха, сваки литерарни правац имађаше свога Петра Великог. Личност Петрова је овашњења идеја међусобног, солидарног потпомагања земаљских народа, кад се ради о томе, да млађи и поњи народ дође до вишег културног савршенства. — Ова Ломоносова прва крупна име је *Державин*. И овај је истина доста још отрезао у придворном похвалном несмоленању, али се код њега први пут у руској уметној поезији опажају места, која одишу артистичким схватањем предмета у природи и плод су вештински насштаног посматрања. У иначе често досадним одама Державина срећамо се врло често са великпто поетичким сликама; оне нас својом грандјом подсећају на

јелинску антологијску поезију, с којом је Державин најближе био познат и коју је у својим делима и накалемио на младо стабло руске књижевности. И за ово је дакле велико име везано *упознање, узимање појетичког елемента са стране* — из књижевности божанских љубимаца Јелина. — Прелазимо Карамзина, Дмитријева и остале важне радиоце при зидању руске књижевности и приступамо романтичару *Жуковском*, код кога се и Бјељински у својим пламеним прегледима најрадије задржавао. У VIII. тому својих дела, у опширном уводу у критику Пушкина, пише Бјељински читаву расправу о овоме руском појети, који је био прави претеча Пушкина, и који је овога управо и створио. И тим је у главном обележен његов рад у слагању руске књижевности, јер она се тада налазаше још увек у наглом слагању. Истина је, да до Жуковског није видела руска појезија толико истинитог патоса и *осећања осећања*, толико артистичности у стварању појетичких слика, но све се то има заблагодарити, поред талента песникова, *узимању тадање немачке романтике*, која садржаше у себи све побољшане врлине појезије Жуковскога, и коју је Жуковски тако добро познавао и сродно се са њом, да се у многом и многом његову делу не може ни данас распознати шта је производ немачких романтичара шта Жуковског. Сва радња Жуковског, све његово историско значење по руску литературу састоји се *у пресађивању, калемљењу немачке романтике*, а нарочито Шилерове, *на руску уметну појезију*. Тек после тих претходно учињених послова, но што је млада руска књижевност прошла и проучила неколико школа и примила у себе оне наравствене и естетичке елементе, који су потребни за мушко, самостално стварање, могао се јавити песник кова Пушкинова, који не имађаше већ потребе преводити, као Жуковски, Шилерова Витеза Тогенбуршког и писати „Алину и Алсима“, „Теона и Есхина“, него је смео мислити на Бориса Годунова, на Евгенија Онегина, на оне руске име, јесени у руском селу и т. д. Јер каквоћа радње песничке никако не зависи само од урођеног му талента — таленат раћа сваке године као и жито, грах и жир — но је ствар у томе: шта је таленат затекао урађено у књижевности, на основу чега се може и сам образовати и поћи у своме естетичком стварању даље. Да се Пушкин родио кад Жуковски, да је он дошао одмах иза Державина и Карамзина, не би писао ни Онегина ни „Јесени у селу“, но би морао и сам засукати рукаве на преводити „Витеза од Тогенбурга“ и „Краљицу Ураку са пет мученика“. То би од њега тражило само стање књижевности, које је пошло правим путем развијања и не допуштајући скокова тражи од новопридошлих радника, да се прилагоде њеним потребама, да свој таленат, био овај ма како богат, удешавају према истим потребама. На ни сам Пушкин, и ако је главни посао био већ урађен, не мога прескочити учење и угледање на стране — и његова појетички производи имају много што шта да захвале његову познанству са књижевношћу класичном, савременом појезијом на западу, и песником онадањег времена, „господаром друштвених мисли“, Бајроном. На свега тога видимо, да је узимање са стране, угледање и — ако ће ко да назове — подражавање једина залога, била будућег самосталног рада, који се започе Пушкином, настави Лермонтовим, Гоголем, Тургењевим, Достојевским, и т. д. а заврши грофом Толстојем. Тек претходни послови: Ломоносова, Державина, Карамзина и Жуковског стварају Пушкина, и излази да је чак и сама ритореска, тропа и фигура преузета појезија Ломоносова припомогла у стварању Пушкина и литературе, која дође иза њега. Узимање и узимање је дакле у грађењу књижевности ствар не само корисна и нужна, него судећи по досадањем историском животу литература, једини могући начин да се кадгод дође до стварања самосталне националне литературе.

Српкиња из Сереса.

Но да ли смо ми Срби у овом погледу донета само пред почетком градње литературе, да ли нама одиста предстоји у књижевности онај исти посао, који су у Руса вршили Ломоносов, Сумароков, Карамзин и Державин, у Немаца Бодмер, Готшед, Лесинг и Клопшток?...

(Наставиће се).

Јован Максимовић.

КОВЧЕЖИЋ.

КЊИЖЕВНИ ПРИКАЗИ.

Момчило Иванић, **Наставник** лист професорскога друштва, књига друга, свеска I—VI. год. 1891. уредио —, Београд. — „Реформа" — то је предводња реч данас у целом свету, све хоће да се измени из основе, да се преустроји по „савременим, модерним начелима." Зар је чудо, да је та чаробна реч зубунила и школске људе као пчеле у кошници, када се зна, да је школа све до скора чамила под утеглем средовечности а и данас још има много отворених рана. Особито је код младих, не сасвим довршених народа „реформисање" школа постало страшћу, које због недостатка педагошке традиције а које због секундице у спремним и практично и теоретски образованим наставницима. Тако се може за Србију казати, да јој ни две генерације нису образоване по једном калупу. Пријатна је појава и много лепе наде обриче *Просветеско Друштво*, које је покренуто о стогодишњој прослави Вуковој у Београду (Први збор 12. и 13. апр. 1889. год.), и које ће без сумње много помоћи, да се средњошколско питање што пре и што боље реши. Лист Проф. Др. „*Наставник*" је у том десна рука, доносећи А. „расправе и чланке о школским и научним питањима", Б. претресајући „школску и научну књижевност", В. штампајући извештаје о „школској реформи" у нас и у страних народа и Г. доносећи (у „Гласнику") гласове о раду Проф. Друштва, о школском кретању у Србији, у Сриству наших краљевине и у туђим земљама, и записујући ситнице о школи и из науке. Пре две књиге за 1890. (уредио Пера П. Ђорђевић) и 1891. (ур. Момчило Иванић, обојица уз помоћ уређивачког одбора) пуне су занимљивих и корисних чланака и бележака те их најпре препоручујемо српским школским (а и нешколским) људима где год их је. Будући да се на Вел. Шк. не предаје педагогија (велик недостатак!) требало би да „Н." обрати велику пажњу недагошким питањима особито методичким (тако н. пр. желели бисмо, да се што чешће суседњемо са лексицима из срп. књижевности, историје, језика, јер у та питања није још ни мотиком ударено, а она су од највећег значаја за наше гимназије) у згодним чланц.ма да се изнесу устројства средњих школа свих напредних народа; школска статистика треба да је потпуна и из осталих српских крајева а особито из Србије. Наручиту пажњу би требало поклонити школским књигама, оцењујући сваку најближљивије. Тако би извстали често научни чланци, који нетко могу бити врло добри, али имају своја места у научним листовима. — Срстан рад и Проф. Друштву и „Наставнику"!

Т. О.

Josip Kozarac. **Medju svjetlom i tminom.** Pripovieda — —. Svezak CXXXIX—CXLI. zabavne knjižnice Matice Hrvatske. U Zagrebu. Tisak K. Albrechta. 1891. Ciena 75 novč. 8-na, стр. 161. — Ова Козарчева приповетка јесте верно сликање слика из живота. Читалац ће се у њој срести са самим познаницима, са људима, какових до миле воље има по општинама од врле Жабарског бока. Са пажњом и лепом доследношћу слика Козарац своје лико ве, особито му је овде добро пошао за руком сав дом главнога јунака Јакова Кларића: сам он, па практичка заснована му сивак Андрија и милокрвна Јерка му Тереза. Уз њих су још добро погођени типови и „велеčастни župnik" са девизом „Facta, facta — non verba!" па нешто прежвелз, но ипак намамна распуштеница намигуша Малвина и председалица „народни черпитељ" Јосип Ратковић са својом „kriltatom riečju", који док „не проклиње mi svi", „dutle ćemo tamarati po ovoj polutmini; istom sa proznanjem te krilate rieči korakuut ćemo mi u ono svjetlo, које давно већ одсијева за напредњијих народа". Та „крилата реч" није „ni svemogući načelnik, ni' Јосипа Ратковића „vrste orošjavalne", него: „sluga svoje zemlje". На дај Боже, да та „krilata rieč" Козарчева Јосипа Ратковића наће одјека и у хрватскога народа, те да што пре корацне у оно обетовано „svjetlo"! — Стил је Козарчев живахан и јасан, а што ће се Срби читалац мал те не на сваком кораку мало спотаћи о нешто, до душе ново али не за то одмах и добро, то се Козарцу не може и не сме уписати у грех у толико, у колико ту није сам самцит. Велико је друштво ту с њим. Учило нам је у очи, да није консеквентан у покрвављавању страних речи; тако смо прочитали на 10. страни: енеčžija а одмах за тим на 16. стр. energično. Иначе можемо ову Козарчеву приповетку препоручити и српским читаоцима као занимљиву слику са здравом тенденцијом.

Г.

Ђ. Верга. **Ева** Са талијанског превео Чед А. Петровић. Београд 1892. Накладом књижаре В. Валожића. Штампано у штампарији код „Просвете". Цена 1 дин. и 50 пр. д. рез. 8-а, стр. IV. и 139. — Талијанац Ђованни Верга данас је у јеку. Име су му по свету разнеле дене његове новеле а и народни му комад „Cavalleria rusticana", на којега су Тарфони-Тоџета и Менаши истесали либрето ђенцијалном Маскањију за злем-оперицу му под горњим натписом. Вергина „Ева", коју је превео Чед. А. Петровић а књижара В. Валожића је нареком крстила *romanzo* и преко осим тога украсила наманним попрсјем жарковоког женског чељадета, не би ли се са тај лепан ухватило што више књижевних чинака, та Вергина „Ева" не би била по себи таква работа, да би се Срби читалац морао лутити „што му се и овим преводом одузима нешто драгоценог времена", да нису прилике, у којима се приповетка збива, и сувише стране нашем свету и да није баш оног фаталног женског лика на челу књиге и ширине сасвоиле напомене издавачеве, да то није ништа друго, него баш роман. Не верујемо, да би Верга књижари В. Валожића рекао хвалу на том несретном напитању, и не верујемо, да преводиоца не би прекорно са књижевничког кукавичлука, што у атар надзачког спекулација допусти те неукусне додатке. Но сад, Верга нека ради шта зна и са књижаром В. Валожића и са Чед. А. Петровићем, нас се то ни најмање не тиче. Ми само не можемо а да не нагласимо, да превод Вергине „Еве" баш због оног натписног лика и оне намеђлине ивиоте није за српску публику, за коју би можда једна бив и без тога. Натписна јунакиња је балетеза, дакле ни мало далеко од оне батре, у коју се писала „La dame aux camélias" Александра Dumaa'a fils'a. На као што је отворено питање, да ли је наша публика кадра хладно и непристрасно схватати оно нешто и идеалније и племенитије у души по-

кајне трепиње Маргите Готјерове, исто се тако не да још ни са које позитивности рећити, да ли су психолошки проблеми те врсте, каква је Вергина „Ема", схватљиви оној публици, којој су чула каида већ и отуђила крај душевне оне хране на Београдских књижевних приређивања. Ми бар не можемо ништа сасвим, него морамо отворено рећи, да нам се сне чини, да књижара В. Валожића није пристала да нада превод Вергине „Ене" на поштовања и признања према дару и слогу тога Талијанца, него што је, свакако по причању преводиочеву, наслутила у „Еви" накантеној, које ће ову књижну публику намити као на зјву. Ја са тога гледишта не можемо препоручити Вергину „Еву" српској читалачкој публици, и ако с друге стране „благодаримо преводиоцу", што је „колико толико погодио мисли и осећаје, како их Верга црта". Но не „благодаримо" му, што је пуспо да се коректору омакне ова кобна погрешка штампарска на стр. 57. у седмом реду од доле. То да ко Верги протумачи, тај би се прекрстио од чуда и ако још не би дигао пажњу због подметања нечега, што за цело ни у сну није сниво да каже.

Г.

Дучин Рогић. **Вештачица или За што краљ сиђе с престола.** Слика из политичког живота. Написао — —. Издање Ђоке Анастасијевића, књиговезца и књижара. Цена 30 пара дин. Београд. Штампарија Мате Јовановића, кола-Михајл. ул. 12. 1892. 8а. стр. 32. — Благо ли си га Душану Рогићу са Ђоком Анастасијевићем и Ђоки Анастасијевићу са Душаном Рогићем! Треба ли само, Рогић истреса као из рукава а Анастасијевић је готов да „прискира", ће се укаже што пикантно, чему ће бити добре прође. На неки нам их Бог дуго подржи на спас и дику српској књизи на пиат Рогић после ове политичке мрљотине напрља још тако што год. Ето му се сад даје бан згодна прилика. Нек покупца да нам у „политичкој слици" прикаже, за што бивши крал. не ће више да буде и грађанин своје државе. Компањон му Ђока за цело не ће бити ни ту од раскида а Београд и Србија, хвала књижевној свести, има доста и предоста света, који ће Рогићу рећи уздрну хвалу, што је тако — ажуран. Све ће то бити лепо и красно, само се човек мора бадити у бригу, шта ће у овом случају заменита вештачица. Нешто свакако мора бити, јер како би се иначе испесљало оно облигатно „али" у пагинсу. Дотле нека је ова Рогићева „Вештачица" препоручена сваком, ко је рад мало да одахне од својих брига а случајно га баш не таре ни бриге за бољитак лепе књижевности српске те би да се од срца насмеје — будалаштини.

Г.

Три аветиње. Божићња прича *Чарлса Дикенса.* Превео *Мита Ђорић.* Издање књижаре Димитрија М. Ђорића у Београду. Цена 1 динар. 8а. стр. 114. — Врло красна прича са скроз и скроз моралном подлогом а у добру српском преводу. Само као да Ђорић није с оригинала преводио, него с немачког превода. Сведочи то „кућер" на стр. 42. „под" на стр. 43. и 54., „штаљмајстер" на стр. 39. „снежне лопте" на стр. 61. На онда не знамо, како ваља схватити ово: на стр. 1. спомиљу се „главници ожалошћени" а већ на другој се каже да је Скруџ „једном ожалошћени." Даље ово о „пипању" на стр. 80. некако овамо не ће да пристане. Биће да се ту и Боц и немачки преводиоци мало згодније изразили. Иначе је ова књижица вредна препоруке.

Г.

КЊИЖЕВНЕ БЕЛЕШКЕ.

— У једној међу повијим свескама руског „Историског Весника", који излази у Петрограду, изнео је литерарни историчар, *проф. Бурсев*, своја сећања на недавно преминулог песника руског *И. А. Гончарова.* У тим успоменама читамо, како се проф. Барсов упознао са покојним писцем у кући једног протојерејја још на крају шездесетих година, а за тим се онда онда срегао са њим у разним кућама и на улици. Разговор је њихов на тим састанцима био „без велике важности, о празним, обичним стварима." Само је једаред пошло Барсову за руком изазвати Гончарова на сериозан разговор, а на име: о образовању, и о овом погледу на свет, који се износи на школе. „Ни каква погледа на свет, — опазио је Гончаров, — ни у гимназијама, ни у универзитетима не изучавају данас и не стичу: посећују предавања, уче, добро или рђаво, много или мало, а скоро сва, и после универзитета, остају без погледа на свет. Нешто знаник на некакав поглед на свет, некаква правила, некакви појмови о предметима, који се не налазе испосредно у лекцијама и у школским књигама, стичу се више или мање већ после школе, из домаћега живота и из домаћих предавања, на средине, у којој се налази младић, на послетку — из елемената самообразовања, које у најбољим случајевима иде напоредо са школским радом. Образовни и васпитни утицај школе на ученике код нас нема слабе значења; школа, средња и виша, пружа код нас само агрегат знања, који обично представља потпун хаос. Код нас васпитавши припада најмање школи. Са свим је друкчије у Енглеској, где ученик, рецимо итонске школе, за све време свога образовања и васпитања — од детињства до најпознијег младости — припада једино њој свим срцем и свом душом; њом једном, образовањем, васпитањем и обучавањем, који су у њој организовани, справљује се сав строј младићевих појмова и правила живота, сав његов карактер, све оно, што ми обично називате погледом на свет. Код нас се уче и у гимназијама и у универзитетима само ради свеџовања, ради извесних права, што се сне добија без великог труда." — На жалост, професор Барсов не именује годину, у којој се разговарао о горњем предмету с Гончаровим. Гончаров се у опште нерадо упуштао у разговор и није волео да исказује своја убеђења. Још теже га је било навести на разговор о литератури и о писцима. После сваког таког разговора професору Барсову сваћа се чинило, да је Гончаров у овим питањима одвојен и усамљен од целога књижевног света. Барсову се чинило да неке од руских писаца (на пример, Некрасова) просто није волео; о Тургењеву као писцу никако није хтео казати ништа миле, критику Бјелињскога је уважавао, Лава Толстоја је очигледно волео нада све друге писце и г. Барсову је препоручивао спиоде из његова „Детињства и Младићства" као згодне за школску употребу у гимназији. О Достојевском је говорио, да слабо пази на праву своје дела са спољашње стране, због чега је у њих спољашња вештинска страна слаба, и да сужине брзо пише, као по нарудбини. О Островском је говорио Гончаров, да сваки његов прозаод прочитава одмах, како се појави. Са одвратношћу и негодовањем говорио је Гончаров о аутобиографским причањима писаца, о њиховим успоменама, о детињству и о прошлости. „Засебни свакидашњи живот писца, на час и генија, вели он, зависи од његових мате-

рајалних прилика и често је тако оскудан и обичан, да је по њему једва могуће и познати га, као аутора највећих идеја."

— Неки Коста А. Симић у Београду у дубровачкој улици бр. 47. на углу према саборној цркви јавља по најзим листовима, да отвара књижарницу издавачку те ће отпочети „кроз неки дан са издавањем свију оних дела, која ће бити од несцењене вредности по наш друштвени, културни, просветни и политички живот". Јавља „уједно свим књижевницима, да ће радо примати на штампање и издавање и свако друго дело, које буде имало вредности, ма у ком правцу уз довољан хонорар". Даље још, да ће „сем дела, у току издати и читаву (свакако: читаву) галерију слика, свију великана и бораца за српску народну слободу, просвету и културни напредак земље, почевши од Карађорђа, Хаџи Продана, Милоша, па до данашњих дана". На послетку — то је већ обавезано у таквим приликама — моли сва уредништва српска и хрватска, да његов „одглас отштампају у својим листовима, како би о њему подгласе сазнали и остали књижевници у Србији". Према програму свога листа већ смо у начелу противни претплатама и књижевних, а камо ли често књижарничких огласа у целости те бисмо само у најкраћем виду саопштили биле и ову, иначе са стилистичке и логичке стране доста рогобатну огласе Косте А. Симића, да не најбоље у њему напомењену горку истину у стварн књижевне продукције ен грос у последње време у Србији. Потписујући и, осуду Косте А. Симића, да је „велика срамота по нас!" што је тако, тј. слажући се дословце с њим у карактеристици несавесне и скроз и скроз трговачко-спекулантске издавачке најезде, која се по Србији размахнула на ужас правим пријатељима српске књиге, чинимо овом приликом изузетак од правила и доносимо из огласа Косте А. Симића од речи до речи и овај део, који према досадањем обичају не бисмо саопштавали. Ево како се каже у том огласу: „Страсне политичке борбе, вођене од толико година на смрт, омеле су, да на повољнију јавног рада у Србији набију морални инвалиди и умни недоношчад. Научна и просветна поља у Србији пасута су књижевним плевелом просте шпекулације а српски сиромашни умни радници и великани спуждено погледају у своја несавесна дела, очекујући боље дане и лепшу будућност. А српска читалачка публика? Она се систематски дави посведневно спаваћком књижевном ђубрети, док јој се најзад отсмак свесни не убијати и не убије сваки прохтев за идеалније, племенитије и корисније. Докле се у Србији у масама пропагира књиге, које нипошто друго не износе, до једино разврат, таштост и дивљаштво западњачког ритерства, аристократије и разбратника, дотле нам красни и идеални демократски друштвени живот, заронили и селски, остаје у мраку, не обрађен, не испитан и нама свима непознат. Српска новија историја крвљу ослобођења и разних бурних догађаја још свима

нртвим сном, необрађена и непозната мањем израњују, докле су туђе историје страних народа код нас у изобиљу." — Те Симићеве реклавске препоставе без и једне опасне, наједно са свим језичним грешкама и недоследностима на не можемо пропустити а да новога издавача са тако лепим и сваке похвале вредним смером не опоменемо, да „у колу својих другова и пријатеља" гледа да њше кога, ко ако ништа друго а оно бар само мало боље зна језик српска од њега. У осталом му у потпуној жељно среће и напретка, али само тако, ако се строго држи својих начела, те ако и сам не падне у оно, што другима с правом замера.

— У 3. броју Књижевне Смотре од ове године има врло повољна оцена Милићевићева „Јовања Бака."

— Дудвиг Талоција, дописни члан мађарске академије наука, читао је у академској седници извештај о кодексу војводе Хрвоја, што га највише мађарски извештачи на тражење старина у Цариграду.

— У Липском летњем семестра предаје Волнер „О српској народној поезији словенских народа".

— У „Журналу министарства просвете", а у свесци фебруарској за ову годину штампао је намоћу других чланака и реферата и реферат Липовскога, најмлађега такорећи ученика професора Ламанскога. Реферат је о најновијем делу проф. А. Будиловића „Общеславянский языкъ въ ряду другихъ общихъ языковъ древней и новой Европы". Ово је огромно дело, — које је награђено првом наградом кариловићевом, а које је у два тома, (један 436 страна и други 374) — писан посебно теми, о којој је толико њих писало на школе Ламанскога (нешто је и у нас преведено) па и он, дакле о заједничком словенском језику. У првој књизи говори о несловенским језицима, а друга обухвата хиљадугодишњу историју словенских језика, о дијалектологији, о односима Словена и т. д.) Трећа глава ове друге књиге бави се о српском језику, а особито о језику епохе Немањића.

— У природњачком листу Živa, што излази друга година у Прагу, а у свесци трећој, чланак је Em. Fait a „Přírodní bohatství východní Makedonie, zvláště sandžaktu Serského a Dramského".

— Француски листови доносе, да је изашло на француском дело „La Serbie, économique et commerciale, par René Millet, ancien ministre de France en Serbie". Скоро пет динара. Про неке године падао је нети писац, ако се не варамо, под тим натписом такође једну књигу.

— Ка оном броју имена, која су преводили српске народне песме на талијански, а о којима је био помен у прошлом бр. „Стражилова", нека је убрајано и име Fr. Cattara, који је још 1849. у Задру штампао „Canti del popolo Dalmato".

— Познати, са својих радова у босанском „Гласнику музеја", *Херцег* штампао је први део свога рада „Die Altertumsforschung in Bosnien-Herzegovina" у немачком листу „Globus" броју 9. од ове године.

САДРЖАЈ: Песништво: Вечни живот. Песма Јаношкога. Пјесница љубав. — Поука: О луксузу. У Латинима. — Умотност: Јеша Добриновића. — Књижевност: Супремена штампа. — Ковчежић: Књижевни прилози. Књижевне белешке.

„СТРАЖИЛОВО" излази сваке недеље на читаву табаку. Цена му је 5 фор. з. вр. на целу годину, 2 ф. 50 н. за по год., 1 ф. 25 н. на четврт год. — За Србију и Црну Гору 12 динара на годину. — Рукописи се шаљу уредништву а претплата књижари Луке Јоцића у Нови Сад. — За Србију прима претплату књижара В. Валожића у Београду.

Издаје књижара Луке Јоцића. Штампарија дра Павловића и Јосића у Новом Саду.

СТРАЖИЛОВО

ВЛАСНИК И УРЕДНИК ЈОВАН ГРЧИЋ.

БРОЈ 11. У НОВОМ САДУ, 15. МАРТА 1892. ГОД. V.

ПЕСНИШТВО.

ЈЕСЕЊА ИДИЛА.

Ишчезло је давно свеже премаљење,
С оголелих гора тужна јесен ходи,
Одеку јој китн увенуло цвеће —
То је смрт хладна, што над светом броди!

Све је пусто, мрачно, по небесном плавну
Облачине суре дижу се и гоне,
На суморну земљу, ту гробницу тавну,
Од јутра до мрака горке сузе роне.

А из даље неме по кад-кад забруји
И запиња шумом оголело грање,
Да л' то ветар бурни изнад гора хуји
Ил је земље пусте тужно уздисање?

По мочарном друму нигде душе живе,
Само коњик један измиче и граби,
Из даље се дижу измаглице сиве,
Ху, ал' је суморна јесен — враг јој баби!

Драгутин Ј. Илић.

ПЕСМА ЛАЗАНСКОГА.

Приповеда **П. Жељски.**

(Наставак).

V.

Сутра дан у јутру Иван тек што се латио посла у звању, унесе му пандур у куверти карту посетницу; донела је, вели, њихова служавка и молила да одмах преда њему. Од како је Ивана оно пре по године као гром из ведра неба поразно глас, да је покојном Милану позлило, жацпуо се свагда, кад се од куће по њега пошље или ма какву поруку добије. И сад се, и не знајући права разлога, није надао добру те остави посао и пожури се кући. Марију затече где спрема рубље и хаљине у сандук, уз њу се устумарала собарица а мали Милоје стао па гледи, шта је то мами на једаред те се на њега и не осврће него се дала у посао вадећи из ормана његове кошуљице а час по на дубоко уздахне. Као да је појмило сиротанче, да ту нешто мора крупно да је, па се и не миче. Сипуло му, кад на вратих опази тату. Кликнувши полети му у сусрет. Иван га дигне и пољуби па га онда спусти а у томе му и са срца спаде онај сињи терет, који му се био навалио, кад га је Маријина карта позвала да без одлагања дође кући. Видео је и уверио се, да му стрепњи за детиње здравље нема основа па се одмах и прибрао. Готов је био сад да чује ма шта, што ће му разложити ову Маријину спрему на пут. Кад га је она опазила, није дочекала

да је пита пита је, него је ћутећки отишла до стола, узела оданде брзојав, дала му га, не рекавши ни речи, па бризнула у плач. У исти мах удеси и мали Милоје на сав глас плакати, кад је видео, да мора нешто да је страшно, док мама тако плаче. Иван дотле прелети брзојав, дигне дете на леву руку, притисне десном главицу детињу на своје раме на ио што га је тако подржао мало, пружи десну руку Марији.

— Немој одмах мислити на најгоре, душо! рече јој, лахко стиснувши њену руку. Не ће то бити ништа опасно. Биће опет јака грозница, а мати, како је већ страшљива, мисли Бог зна шта!

— Не знаш ти! одбијаше Марија кроз плач. Из грознице изиђе свако зло. Само ми још то фали да оцу буде што....

— Видиш како опет говориш! чисто се расрди Иван, пусти њену руку па немирно пође ходати по соби. Ја сам уверен, да с оцем још није дошло дотле, али треба опет да промислиш и то, да је он већ стар човек, па се мораш навикнути и на ту мисао, да га мораш изгубити једаред.

Марија стане кршити руке и у глас заневати.

— О брате, та не кажем ја, да ће то сад бити, само ми је жао, што говориш да би све и сва изгубила, кад би, не дај Боже, отац умр'о.

— А зар ја сад знам, шта говорим, кад ми срце хоће да пукне од туге за мојим добрим оцем? Што сад мериш сваку моју реч? Боље пареди Андрашу, да се жури са презањем, да још на ио дне стигнемо онамо.

— На зар мислиш да и ја идем?

— Ако можеш. Ако пак не можеш, ти остани, а ја ћу ти одмах по Андрашу послати још данас писмо и јавити шта је и како је. Само молим те гледај, да се Андраш пожури.

Механично пође Иван на поље. На вратих се још обрне.

— А дете? запита.

— Разуме се, мора са мном.

— Ал у тој забуни — хтеде Иван да приговори но Марија га нагло прекине у речи.

— Ти знаш да ни за сав свет не бих пристала, да дете и један час само остане без мене, па што онда и покушаваш?

— На добро, како хоћеш! пристаће Иван и изађе.

За по сахата седела је већ Марија с дететом у колих. По што се с Иваном нагло а срдачно пољубила и руку му стиснула, дала се у посао, да збуни малога Милоја, да не плаче за татом, а Ивану је очима дала знак, да дете не љуби и тиме га не подсећа, да ће се с њим растати. С тешким срцем је Иван послушао те је дете са свим весело казало тати облигатно своје па-па! у уверењу, да ће се само мало провозати с мамом до шуме. На спремање мамино већ је заборавно малиша а сандук није видео кад су остраг привезали за кола.

Кад су кола савила у другу улицу те нестала Ивану из догледа, није се више ни вратио у кућу, него се пожурио правце у суд, да још на време стигне на коначну расправу, која је за данас била заказана. После расправе дошао је кући, поручао на врат на нос да чим кашику из уста отишао је у читаоницу. То је увек тако било у њега. Кад је сам код куће, не скраси се преко дан ни часа, него у правом смислу речи бежи од куће.

Пред вече кад се вратио из суда, затекао је већ Андраша код куће. Одмах прочита писмо, које му је овај од Марије донео, те кад види да њену оцу одиста није добро па да ће она морати остати који дан онде, док се болест не реши овако или онако, уздахне, јер му тешко би помислити, да ће то време морати бити без детета. Но у исти мах га је и поутешила намера да, чим досне, и сам прће онамо до њих, ма само и на један час.

У писму се вајкала Марија, што је у хитњи заборавила понети каучук за дете на моли Ивана, да потражи у орману, где стоји њено и детиње рубље, нов каучук па да га одмах сутра зором пошље по Андрашу. Стари каучук, вели, који је у постељици детињој, нека пареди да се изнесе и проветри заједно са осталим креветским хаљинама.

Ивану у први мах не би право, да се коњи сутра опет море, но шта знаде?

Наће кључеве, где му је Марија рекла да су, позна по њену опису који је кључ од тога ормана на поће тражити каучук. И збиља га одмах нађе и извуче из рубља. У тај мах нешто потешко падне из ормана на земљу. Иван се сагне да види шта је, кад тамо: тврдо укоричена књига без икаква натписа. Не слутећи ништа зло и без одређене намере отвори Иван ту књигу, види да није штампана но сва исписана и одмах позна Маријин читки али доста неисписани рукопис. Севну му кроз главу, као да није лепо, да за леђи хвата женине тајне, јер тајне мора да су, кад он за пуних пет година те књиге никад није видео. И већ хтеде књигу да заклопи па да је остави натраг у орман, али га из нутра строг глас, који канда допирање са дна душе, у том спречи. „Жена твоја не треба да ради ништа што ти не знаш!“ говораше му тај глас. „Као што је твој живот пред њом отворена књига, тако имаш и ти права захтевати, да знаш за сваки њен корак и поступак!“

И остаде му књига отклопљена у руци и паде му поглед на отворену страну и прочита ове ретке:

... Знаш ли шта то значи, драгане мој, одрећи се онога, што те је годинама држало, веселило и усперавало? У тебе сам ја тражила и налазила сваґда утеху у свима јадима својим. Како онда, кад ти први пут плачућа падох на груди а ти ме нежно, са свим нежно притиште уза се — ој, та још ми је једнако као да осећам ону неизмерну срећу — а ја ти се стадох тужити на своје јаде, тако и после, годинама, беше ти то, који си ме разумео те ниси дао да клонем. Шта би било од мене да не би тебе? Ти си ме оваскрсио, начинио бољом....

Ивану се смрче пред очима, књига му испаде из руке а он се мораде придржати за орман да се и сам не стропошта. Но то потраја само тренутак један. Стресавши се као у љутој грозници, исправи се холо, за тим се опет сагне, дигне књигу, отклопи је те и не тражећи свезе с оним што је већ прочитао, стане из ње читати мирно, хладно. На после заклопи књигу, метне је натраг у орман, заврне кључ, извади га и однесе на обично место међу остале кључеве. Прође онда једаред дваред по соби па се најзад баци на диван, одакле се није дигао, док га зора није подсетила, да је већ доста било борбе и размишљања. Устане, опере очи хладном водом на изађе, да кочијаша пробуди и да нареди, да одмах опет с колима оде до старога господина и госпође, да однесе, што милостивој треба, и да се тај дан после по дне опет врати. Кад је кочијаш јавио да је готов, дао му је Иван завежљај па је онда отишао да се проће а пратило га је још оно мало црних мисли, што их није могао све да домисли ноћас. На време је отишао у суд а био је расположен као обично; бар нико у суду није опазио ни најмање промене на њему.

А баш се велика, велика промена збила у његовој души. Да је ко од пријатеља му могао у њу завирити, на ужас би свој опазио, да то није ни налик више она душа.

(Наставиће се).

ВЈЕРИНА ЉУБАВ.

РОМАН **И. А. Гончарова**

ПО ФРАНЦУСКОЈ ПРЕРАДИ ЕВЂЕНА ГОТИЈЕ ПРЕВЕО ***Миливој Максимовић.***

ПРВИ ДЕО.

XI.

Је ли ти, Иване Иванићу, рече строго старац једноме од младих људи, ти јемачно не одлазиш више к њој? Или можда још одлазиш?

— Већ одавна сам престао, Екселенције, досадило ми је већ правити јој сваки дан комплименте.

— Тако и треба! Ето видите, рече, обрнув се Рајском, ја нападам само на неморалност, а

ви ме се ипак плашите! Ко вам је то напунио главу страшним стварима о мени?

— Марк! рече Рајски.

Све се ускомеша после ове речи.

— Ко је тај Марк? запита Тичков, скупив чело у боре.

— Марк Волоков, који је овде интерниран.

— Ах, онај разбојник! Зар ви њега познајете?

— Ми смо пријатељи.

— Пријатељи! Татјана Марковна, шта ја то чујем? викну старац.

— Не верујте му, Ниле Андрејићу, бранила се Берешкова, он не зна, шта говори! Он твој пријатељ! повиче Борису.

— Па, да богме, бабушка! Зар није неки дан вечерао и преноћио код мене? Зар му ниште још ви сами послали перину и јастуке?

— За име божје! Ћути, Борисе! промрмља Берешкова пренераженa.

Али то беше већ прекасно. Старац баци на Татјану поглед пун прекора и презора, госпође је гледаху са сажаљењем, господа зинуше од чуда а госпођице се сабише већма но икада у гомилу; на Вјерину лицу играше осмејак, од којег јој се тресао подбрадак, она уживаше гледајући то прекрасно друштво и погледом пуним осећаја захваљиваше Рајском на овом непредвиђеном уживању, које јој је прибавио. Марта се сакрила за леђа своје мајчице.

— Шта ја то чујем! понови Тичков, који још беше на врхунцу своје пренеражености. Зар сте ви заиста примили тога антихриста?

— Нисам ја, Ниле Андрејићу, Борис га је ноћу довео кући, ја нисам ни знала, ко је код њега спавао.

— А зар се ви скитате ноћу с њим? крикну старац на Рајског. А знате ли ви, да је он човек сумњив, непријатељ власти, искључен из цркве и друштва?

— Страхота! чуло се међу госпођама.

— Па, даклем он је тај, који ме је вама тако лепо описао? настави Тичков

— Јесте.

— Он је без сумње начинио од мене бесну животињу? Можда вам је напричао, да ја ждерем људе?

— Не, али да, не знам којим правом, узимате себи слободу вређати и нападати на људе.

— И ви сте то веровали!

— До данас не.

— А данас?...

— Сам о том уверен!

Општи страх и трепет! Неколико чиновника се отшуњаше у суседну собу, да одатле чекају свршетак тога призора.

— А за што сте се баш данас уверили? запита јетко старац, набравши обрве.

— За то што сте мало час на простачки начин напали једну жену.

— Јесте ли чули, Татјана Марковна?

— Борисе, мили Борисе! рече Берешкова, трудећи се, да утиша свог унука.

— Ону матору кокету! Матору заводницу! повика Нил Андрејић.

— А тиче ли се то што год Вас? пребаци му Рајски. Којим правом постављате ви себе за судију њених погрешака?

— А ви, млади човече, којим правом ви мене корите због тога?

— Правом, које сте ми ви сами дали, вређајући жену у мојој кући! А кад бих ја то спокојно, био бих само кукавица! Ако не схватате то, тим горе за вас!

— А ви не примајте у својој кући жену, коју цела варош познаје са њене раскалашности и лакомислености....

— На онда?

— На онда не ће ни вама ни вашој баби нико пребацивати. Јест, Татјана Марковна, ја сам вам већ одавно хтео рећи, ви примате....

— Лакомисленост, раскалашност и кокетирање нису никакви велики злочини, прекину га Рајски, али сав свет зна да сте ви немилостиви зеленаш, да сте отели наследство од своје нећакиње а њу дали затворити у лудницу! Ове ствари су мало гадније него кокетерија, па опет вас моја бабушка прима, и то само за то, да нас можете изградити, кад вам дође воља.

Овај призор испуни све присутне неописаним страхом. Госпође поустајаше и изађоше из салона, и не опротивши се са домаћином; девојке стадоше трчати за њима као заплашено стадо. Сви се почеше разилазити. Татјана Марковна даде знак својим унукама да и оне изађу.

— Ко ти је приповедао те лажне гласове? повика Нил Андрејић сав блед. За цело онај разбојник Марк. Идем одмах губернатору! Овај смушењак овде — да ми није више прскорачио овога прага, Татјана Марковна, иначе ћу прекинути с вама и послаћу њега — не, све вас

ћу послати за двадесет и четири сата у сред Сибирије!

Тичков је све грцао од узбуђења; није знао већ ни шта говори у свом бесвилу.

— Ко му је рекао? дерао се он, ко? Хоћу да знам! Говори!

— Јеси ли већ готов са својим брбљањем, Иване Андрејићу? повиче Берешкова, устајући са седишта. Где како си почрвенио као рак! Питам, ко му је казао ту тајну, коју цео свет зна? На добро, ја сам му рекла! И ја остајем при том, што сам рекла!

— Татјана Марковна, — заурла Тичков, као....

— Зар је ниси покрао! То је истина; ти режиш на цео свет, нападао си на слабу жену у туђој кући, док те домаћин није заустављао. Ти се не понашаш ни мало каваљерски!

— Зар се и ви усуђујете, да ми тако говорите! бесно је Тичков.

Рајски скочи на ноге, али му Татјана махну руком и погледа га тако заповедајући, да се чисто скаменио. Она се нагло усправи, скиде капу и збаци свој шал па стаде пред старца. Рајски је гледаше с удивљењем. Беше се са свим преобразила, а њен унук осећаше да је слаб и мален спрам те величанствене појаве.

— Ко си ти? прихвати она, мали јадни писарчић, који си подлошћу својом до нечег дошао; и ти се усуђујеш да устанеш против једне жене, и то жене од старог племства! Ја ћу да ти очитам лекцију, да се сећаш целог живота! Зар си већ заборавио, како си још као младић доносио списе к мом оцу да потпише, па се ниси усуђивао ни да седнеш преда мном; зар си заборавио да сам ти тада више пута покланала новаца! Да си барем и после остао поштен, не би ти нико ништа пребацивао, ал ти си крао државу, мој унук је право рекао, свет је имао призрења с тобом, па те је трпио, а ти си требао ћутати и кајати се под своје старе дане са свог грешног живота; да, ал ти се не поправљаш, нашао си се од силне надутости, а надутост је, видиш, врло велика мана, због ње се много што шта заборави. Окај се своје смушености, устани и поклони се! Пред тобом стоји Татјана Марковна Берешкова! А поред мене је мој унук Борис Павловић Рајски! Да га нисам задржала, он би те набацио на поље, али ја не хтедох да каља руке, и јакеји су за тебе доста добри! Еј! слуге! повика, усправив се и севајући очима.

Тичков преврташе својим глупавим очима.

— Писаћу у Петроград... цела варош је у опасности! мрмљаше, излазећи журно погурен, не усуђујући се да погледа Татјани у очи.

Он беше већ отишао, а Татјана стојаше још увек поносито усправљена, очи јој беху још свеће од гнева, а непрестано је намештала свој шал рукама, које дрхтаху од узбуђења. Рајски дође мало к себи на свог изненађења и тихо јој се приближи. Он није видео у њој више своју бабушку, него жену, коју није до сад познавао.

— Погрешили сте, што сте тражили од тог човека поштовања, које вам дугује, рече јој; та ценаница није ни разумела, колико сте ви достојни. То поштовање примите од мене, не као мајка од унука, него као што прима жена од човека. Ја се дивим Татјани Марковној, најсавршенијој жени, и клањам се пред њеним женским достојанством!

Приближи се њој, пољуби јој руку.

— Ја примам израз твога поштовања, Борисе Павловићу, као велику част, — осећам да га заслужујем.... А ја ти за твоје мушко и часно понашање сво дајем пољубац, али не као бабушка, него као жена!...

Пољуби га у образ.

У исти тренутак пољуби га неко у други образ.

— Ово је пољубац од друге жене! рече уједно са свим тихо Вјера, и одмах је нестаде.

— Ах! викну страсно Рајски, пружајући руку за њом.

— Ми се нисмо договорили, на смо те ипак обадве разумеле, рече Берешкова. Ми се ретко сви скупа разговарамо, али ипак једнако мислимо.

— Бабушка, ви сте изванредна жена! повика он у одушевљењу.

— А ти, ти си чудовиште, али добро чудовиште! рече, милујући га по рамену. Иди, потражи губернатора и испричај му све како је било, да не би онај начинио каквих сплетака. Ја ћу отићи у посету госпођи Крицкој, да јој се извиним. . . . . .

Пољубац, који је Рајски добио од своје лепе кузине, није учинио никакав обрт у њиховим међусобним одношајима, и ако се Рајски много томе надао. Увидевши на послетку, да би узалудан посао био трудити се да задобије њену

љубав, науми, да отпутује из Малиновке, јер је проналазио, да би то било једино средство, које би га излечило од његове страсти према Вјери. Једном се упути к Вјери, да се с њом опрости. Она није ни опазила да јој се Рајски са свим приближио, јер због меканих сагова није могла чути његове кораке.

Седела је, подлактив се о сто, и читала писмо, које је, као што је могао опазити, било доста немарно, на плавом папиру написано и црвеним воском запечаћено.

— Вјера! рече јој тихо.

Она се трже и задрхта, а руком хитро сакрије писмо у џеп.

Они се ћутке погледаше.

— Извини, ја те можда буним у послу, рече Рајски, учинив један корак у натраг, али остајући у соби.

Она ћуташе и повраћаше се мало по мало к себи од свог страха. Остаде усправљена, са очима, упртим на њега, и држећи непрестано руку у џепу.

— Шта значи то? размишљаше он.

— То мора да је врло занимљиво писмо! рече гласно са усиљеним осмехом на лицу, — ти си га тако пламеније сакрила, да ми се чини, е у њему има нека велика тајна.

Она седе на канапе и посматраше га и даље, али равнодушно.

— Не ће ти испасти за руком, да ме превариш том твојом лажном равнодушношћу, рече у себи. Дед, покажи ми то писмо! искао је од ње тоном, који је требао бити шаљив, али не испаде као што је хтео, него му глас дрхташе од узбуђења.

— За што? упита га она зачуђено.

— Оно истина, да нема ничега, што би смело интересовати у туђем писму, али ти би ми тим дала доказа, да имаш поверења у мени и доказала би ми своје пријатељство. Ти видиш, да ја ништа друго према теби не осећам. Ја сам дошао, да те о том по ново уверим и да се смејем твојој опрезности и мојој пређашњој страсти... Погледај само, да ли сам још налик на онога, који сам био пре?

Само што ми то проклето писмо никако не иде из главе! помисли при том.

Она га погледа испитујући, да се увери о том, да он заиста више ништа не осећа према њој. Строго судећи, лице имађаше израз равнодушности, али глас му се чињаше, као да моли милостињу.

— Ти ми га дакле не можеш показати? Како ти је воља, ја идем.

Упути се вратима.

— Станите!

Она потражи у џепу, извади писмо и преда му га. Он га погледа са обе стране и виде, да је потписано: Полина Крицка.

— То није оно што, рече, пружајући јој га натраг.

— А зар сте ви видели какво друго? запита га она општо.

Он се побоја, да ће га ухватити у шпијонирању, ако призна, да је видео друго.

— Писам, одговори јој.

— А ви онда читајте.

— Мила, красна и божанствена Вјеро Васиљевна! стојало је у писму, — ја сам одушевљена, надам ничице пред вашим драгим и племенитим кузеном! Он ме је освештио, ја тријумфујем и плачем од радости! Il a été grand! Реците му да од сад за увек остаје он мој кавалјер, као што ћу ја остати за навек његова послушна робиња. Ах, како га поштујем, чисто бих да рекнем... реч ми је на језику, али се не усуђујем... А за што баш не бих? Јест, ја га љубим!... Не, ја га обожавам!!!

Рајски хтеде да поврати писмо Вјери.

— Не, не, наставите само, рече му, — мало даље наћи ћете једну молбу на вас.

Рајски прескочи неколико редова и поче читати.

„Замолите свог кузена, он вас обожава. Ох, немојте се бринути, ја сам већ опазила његове страсне погледе.... Mon Dieu, да сам барем ја на вашем месту! Прекиньите га, драга Вјера Васиљевна, да ми наслика портрет, он ми је већ обећао. Мени није толико стало ни до портрета, колико до тога, да будем заједно са уметником, да га гледам, да му се дивим, говорим с њиме, и да удишем исти ваздух, који и он! Ја осећам... ах! ја осећам... једна моја глава... Ја ћу полудети.... Ја се уздам у вас, мила и лепа пријатељице, и чекам ваш одговор....“

— Шта да јој одговорим? рече Вјера, кад је Рајски писмо прочитао и метнуо на сто.

Он је није ни разумео, него се замислио, од кога може бити оно друго писмо, и за што га је онако хитро сакрила.

— Хоћу ли отписати, да пристајете?

— Ни за сав свет! повика Рајски, који већ беше дошао себи.

— Па шта да се ради? Она би хтела, да удише исти ваздух, који и ви, рече Вјера са подсмехом, од кога јој задрхта подбрадак.

— Нек је ђаво носи! Ја ћу се угушити у том ваздуху.

— А над бих вас ја сама за то замолила? рече она, гледајући га кокетно.

Рајском срце силно поче куцати.

— Ти! рече. А од куд ти за њу да молиш?

— Ја бих хтела да обрадујем Полину Карповну.

Она није изрекла своју праву замисао. То беше једно средство, да скине с врата свог рођака. Знала је, да, кад Полина Карповна дочека кога у своје руке, не пушта га лако.

— А кад бих ја пристао, би ли ти то сматрала као доказ пријатељства.

Она махну главом, да је тако.

— Али то је жртва!

— Ви сте ми се пре пудили, сто вам сад лепе прилике.

— Ти дакле захтеваш жртву! рече он, приближујући јој се.

— Не, не, ја не ћу ништа! повика она уплашена и одступајући.

— Гле, како се плашиш мојега пожртвовања. Принеси и ти мени две жртве, да ми не би остала у дугу. Ти не признајеш никаквих обавеза у пријатељству, ја примам твоју теорију, па желим да се намиримо.

Она га погледа питајући.

— Прво је, да учествујеш при сеансама или барем при првој, то ће ми бити отштета; пристајеш ли?

Она против воље махну главом да пристаје. Не хтеде да остане у дугу, па макар јој и лукавство пропало.

— А онда? . . .

Она га погледа радознало.

— Показаћеш ми оно друго писмо.

— Које друго?

— Оно што си брзо сакрила у свој џеп.

— Другог писма нема.

— Ја сам га опазио.

Она нагло тури руку у џеп.

— Ви сте рекли, да ниште видели друго; ја сам вам једно показала, на шта хоћете више?

— Оно писмо не би ти онако пламтљиво сакривала. Дакле, хоћеш ли ми показати оно?

(Наставиће се).

ПОУКА.

О ЛУКСУЗУ.

ПОУКА ИЗ НАРОДНЕ ПРИВРЕДЕ.

(Наставак).

V.

Напредни дух данашњега времена огледа се нарочито и *у љубави према слободној природи* и њеним лепотама. То се показивало од чести већ у старих Римљана, којих се државници и војводе, од мучнога рада, служећи својој земљи, радо одмараху на меким недрима мајке-природе. На Западу је данас опште уобичајено да отменији и богатији свет један део лета проводи у пољу, а тако исто и занатлије, трговци и радници, које свакиданьи им позив у радње дане задржава у њихову месту, у недеље и на веће празнике, ради здравља и забаве, излазе у оближњу околину, а којима допуштају средства, ти похађају бање, путују и у даље крајеве, и то чини добро на име онима који се занимају тежим душевним радом. Путовање је данас особито олакшано напредном разиђеном и знатно појефтињеном комуникацијом, пароброднма и железницама, а путовања ће добити још више маха, ако се зонска тарифа која је најпре заведена у Угарској, као што је свакако прилика, усвоји и у другим земљама.

За народно здравље и пријатне забаве се старају данас нарочито власти и заступништва појединих градова, оснивајући и одржавајући,

често и о већем трошку, *народне вртове*, који се са гледишта здравствености пуним правом могу звати „*градска клуба*“.*

Излете у околину олакшавају много и лени и удобни путеви који се држе у реду и који се у свако доба године могу да употребе и за кола и за пешаке.

Здрав луксуз ове друге периоде разликује се од луксуза необразованијих времена, што први испуњава и прожима сав живот, обухвата све класе и сталеже. Свет уживајући веће материјално благостање и унапређен у просвети зна и за више и финије потребе, које он и намирује те културно све то већма напредује.

Тај напредак се огледа и у трошењу *хлеба*, те најобичније свакидашње хране. Што који народ даље корача у култури и у материјалном благостању тиме се он храни и бољим и финијим хлебом. Тако су у Енглеској за владе *Хенрика VIII.* цигло само племићи трошили пшенично брашно а позније, у половини XVIII. века, живело је у Енглеској и у Велсеј већ $3^3/_4$ милиуна људи о пшеници, а 739,000 о јечму, 880,000 о ражи и 623,000 о зоби. Од то доба је Енглеска у томе још много већма напредовала. Како су пак далеко иза Енглеза заостали необразовани и сиромашни Ирци! Тако се рачунало год. 1838. да се од осам милиуна становника Ирске пет милиуна хранило кртолом, као главном храном, а два и по милиуна зобним брашном. У Француској се око год. 1700 само 33% целокупног становништва хранило белим хлебом а год. 1760. већ 40%, год. 1818. 45%, год. 1839. 60%, а данашњи Французи троше скоро искључиво само бело брашно. Како жалосну слику показује што се тога тиче *средњи век!* Тако се спомиње да се око половине XIII. века на добру владике од Оснабрика годишње производило само 11—12 малтера пшенице (малтер чини хектолитар и по), а 470 малтера зоби, 300 м. ражи и 120 м. јечма. И наш се народ данас већ боље храни, него што се хранио некад, јер троши сада боли и финији хлеб. У томе има дабогме и у нашем народу велике разлике, јер док се наш свет, на име у ужој Угарској, храни претежно пшеницом, главна храна наших сународника на балканском полуострву је још једнако кукуруз и кртола. Тако су и стари народи, док беху још на неком ступњу културе, већим делом хранили се јечмом па су тек позније, пошто су се душевно и материјално подигли, прешли на бољу и финију храну, на пшеницу.

Са напретком у култури троши се и све више *меса*, као што и видимо да месо много боље пролази у варошима него у селима. Много троше меса особито Енглези. Тако се рачуна да годишња потрошња меса у имућнијој енглеској породици са децом и челади чини 370 фуната на главу. Ни једна држава у целоме свету не храни своју војску тако обилато месом као Енглеска. Како је месо главна храна у Енглеској, то је тамо обичај да га на пијаци набавља сам домаћин.

Слабо се троши *месо* сразмерно у Русији, ма да је оно у тој земљи доста јефтино. Главни узрок томе су и чести и дуги постови који се тачно и савесно одржавају. Слични односаји владају што се тога тиче и у нас Срба.*

Што пређи за хлеб, ту најглавнију човечју храну, то се може од прилике рећи и за *пиће*. Што већма напредује који народ у култури тиме и трошење пића бива у њега општије, правилније и уредније. На то правило важи и што се тиче скупих пића. Тако је у Енглеској *вино* данас и људима из радничке класе свакидашња потреба, а у њих је оно још већим делом луксузније. Али енглески фабрички радник привређује толико, да може лако да намирује и ту потребу, само када се у томе држи граница умерености. Као јасан знак данашњег напредног времена важи и то, што се у средње сталеже троше све то већма различне минералне воде и сода.

Знатно је порасло у новије напредно доба особито и трошење *шећера*. Тако је у Енглеској год. 1734. годишња потрошња шећера чинила само 10 фуната на главу, а год. 1845. у целој сједињеној краљевини више од 20, год. 1850 већ око 30 фуната, док у сиромашној и мање образованој Ирској једва ако и данас долази 10 фуната на главу. У Француској се *шећер* за владе Хенрика IV. (у XVI. веку) продавао на мале мере у апотекама, а колико га се данас троши у тој земљи! Много јаче се троши данас на име и *чај*. Тако је у Енглеској год. 1840. годишња потрошња чаја чинила 1·08 фунте а год. 1857. већ 2·2 фун-

* Колика је благодат за Нови Сад и његово становништво шеталиште на Дунаву! само је штета што та доиста красна променада страда толико од прашине. Зар нема начина да се томе зау већ једном коначно доскочи?

* У нашим крајевима има још доста села, где нема никаквих *конзумеја*, док се на пример, у селима са немачким становништвом, баш као у самој варошци, у свако доба године може добити добра и свежа меса.

те на главу. Финије врсте *зеља* и *поврћа* могле се пређе наћи само на столовима великих богаташа, а сада су већ и у средњег сталежа на Западу у општој употреби. То исто вреди и за *воће* које се при данашњој напредно развијеној и унапређеној комуникацији доводи и из најдаљих крајева и које је, бар на Западу, и људима средњег сталежа свакидашња потреба. Са благодатне стране показује се луксуз у данашње доба нарочито и што се тиче *осветљења*. Ма да је данас већ у знатној мери распрострањено осветљење гасом, ипак се и уља и свеће троши више него пређе, а то је свету зацело на исцрпљењу користи.

Као доказ напредне културе која рађа нове потребе и на пољу шидустрије вреди на име то, да се данас непосредно више троши материје од платна, вуне, памука и свиле него што се трошило некад. За више и знатно умножене потребе данашњега доба сведочи то, да су у место бакрореза и слика које беху тако ретке и скупе, сада каменорези, дрворези и челикорези, у место статуа отесци од гипса, а у место масивних радова од бронзе галванопластичка дела у општој употреби. Знатно је свет данас напредовао и у естетској образованости која доноси са собом нове и финије потребе. Културна историја учи, када уметности достигну свој врхунац, да се оне тада шире и у даље слојеве народа, и тако видимо у музичкој уметности да се након *Моцарта* и *Бетовена* певање и свирка јако распростро у маси немачкога народа у коме поникоше толике музичке и певачке дружине, где сада, тако да речемо, свака кућа средњега сталежа негује песму и свирку. Пређе су најобичнији музички инструменти били *гитар* и *харфа*, а данас се, бар у напреднијим земљама западне Европе, у свакој бољој кући налазе клавири. Колика је у томе разлика и што се тиче нашега народа, где су клавири још пре три, четири десетине година били тако ретки а како су распрострањени данас! Да се пак у данашњем скоро општем распрострањењу клавира огледа здрав правац напреднога времена шиште се да богме, да оно одговара правој, а не уображеној потреби, сујети или

Девар у Македонији.

пустој јагми за модом, јер је то онда штетан луксуз.

Напредни правац данашњега времена огледа се и у напредно развијеном *новинарству*. Новине које су некада биле тако ретке и читале се цигло у кругу ученога и образованога света, сада су већ општа потреба, распрострањене су у све слојеве народа. Тиме оне уносе корисна знања у ширу масу народа, дижу га културно, али оне доприносе много и позитивности те школе озбиљној науци, јер поред њих слабије пролазе и мање се читају њима и темељито написана књижевна дела.

(Наставиће се).

Др. Ђорђе Дера.

У ЛАТИНИМА.

Пријатељу Милану Савићу.

(Наставак).

Колосеум.

Овом огромном амфитеатру, као год о Петрову храму, све је већ казано, и нема тога пјоле књижевно изображена човјека, који о њему није што читао, или га није у слици гледао. Било је умјетника, који су га кичицом у његову првобитном стању приказивали, на име опаква, какав је морао бити за цара Тита, кад га оно први пут народу приступачна учињене, славећи му осећење читавих сто дана свакојакијем играма и представама; било је пјесника и бујне маште списатељâ, који су до у најмањим ситницама грозне призоре описивали, што се ту дешаваху, па чак и разговоре присутнијех Квирита. Да о осталима не говоримо, сјетимо се само дивна Кастеларова описа једне гладијаторске утакмице за владавине цара Трајана.

Данашњи је Колосеум прости скелет онога, што је некад био. Неумитно вријеме, које, као што вели српска народна пјесма, „гради по Котору куле, гради и разграђује,“ неумитно вријеме оборило је добар дио овог оријашког здања; а што не учини вријеме, то учињене опаке људске руке. Округла је маса и данас на истом мјесту, са својим четвороструким низом натпостављених облука, украшених дорским, јонским и коринтским стубовима; трагови унутарњег склопа и данас су посве јасни и видљиви, али је све то окрњено, огољено, разлупано. Ко у овим рушевинама старински сјај и љепоту тражи, заман тражи, јер тога не ће наћи; ал' ако је донио да слику големога и страшнога тражи, пак се пред овим грдним зидинама заустави, на их очима памћења промотри: оне ће да му проговоре, као растворена књига.

И заиста, кад се човјек постави на становиште историје и филозофије, па се мишљу осврне на ужасне призоре, који се ту десиле, ма да су разни шпеци те грозоте и до баналности описивали, тако да их данас на изуст знамо; успркос свему томе, вељу, кад се човјек на њих мишљу осврне, не може на ино, а да се у души својој не згрози. На пошљетку, ту се стицао хиљадама обијесан и окрутан народ један, да се забавља гледајући скрштенијех руку како се њему сличии створови, слаби и обезоружани, са звјеркама рвају, на им најзад под пандама издишу, упирући заман своје богорадне очи у небеса!

Пространим унутрашњим ходником, којему су огледали басамаци на мјестима још добро сачувани, пошао сам се ужасотине до на четврти тријем, одакле се најбоље погледом обухвата големост онога џиновског циркуса. Дугуљаста арена (позориште) доље у средини имађаше 8 метара у дубини, а 46 у ширини, са два главна уласка с обје стране осовине, а у накрст бјеше сва опасана мрамориијем степеницама, које се простираху до 55 метара у ширину, а толико од врлине и у висину. На њима је могло да се у круг смјести до 90.000 особа.

Сад је тијех степеница скоро махом нестало, и само се још гдје гдје помичу попуцали сводови, што их оздо подржаваху. У току стољећа ваљен је из овог амфитеатра грађевински материјал, као из каква мајдана; из његових груди истесане палату римске курије (palazzo della Cancelleria), палату Фарнеску, палату млетачког (данас аустро-угарског) посланства, палату Барберини, и бог те зна још колико њих. Напокон папа Бенедикт XIV. учини крај томе вандализму, а његови наљедници ноћоше његовијем стопама и... пустише да међ' овим развалинама расте мирно троскот и коприва! Данас је Колосеум, као и све остале јавне зграде, у рукама државним, и неколико војника чувају ове класичне развалине од даљег рушења, проводе посјетиоце кроз ходнике и наплаћују од њих улазнину, на — успркос табији једној на зиду, која то изричио забрањује — и случајну напојницу.

Забрањено је, веле, штати, али није забрањено примати.

Него овај Колосеум, како ми кажу, треба видјети ноћу, при запаљеној зубљи, или кад га широм мјесечина прекрили. Онда се његова грозна, ал' уједно величанствена прошлост стане још јаче гледаоцу приказивати. Тако ће и бити, по свој прилици; ноћ је већ по себи кадра, да ствари, које човјек мотри, неком особитом нијансом обоји: на још кад је у човјека разгријана фантазија.

Ја нијесам још прилике имао, да га у таковом виду гледам; ал' ми опет није тешко, помоћу литерарнијех успомена, што ми се по памети врзају, да ову некад тако сјајну и бучну, а сада тако мртву и оњачкану позорницу идејално оживим, гледајући са ове висине онај опустошени круг басамака, гдје се стицао сав један народ, гдје је читава једна цивилизација, са својим суверенима, својим законодавцима, својим војницима и свештеницима долазила да се наслађује призорима, који у сваком погледу бијаху у опрјеци са основним начелима, на којима почива сва зграда модерне просвјете: правдом и слободом.

Српкиња из Сереса.

То је, без сумње, страшно и ужасно било; али су опет само ти сурови обичаји могли да оне просвијећене дангубишке сачувају од млитавости и разблуде: сурови призори стварали су сурове људе. Ратна слава и уживање у циркусу, то су главне црте оног осјајачког соја, који бијаше себи потчинио стотињак другијех народа, на му се са свијем природно чињаше, да те своје поданике (рецимо тачније: робове) експлоатише у обрађивању земаља и да с њима подмирује потребе својих амфитеатара. Грађани римски бијаше тврдо увјерен, е су га богови само за то на свијет дали, да заповиједа народима; и с тога се њему, као год нашијем Црногорцима пројчког доба, свака ручна радња срамотна чињила. Кад би се након ерешке војне славодобитно у пријестолницу вратио, он би се безбрижно одао бадависању, обилазно тркалишта и купатила, очекујући да га храни држава, цар и богаташи градски. *Panem et circenses!* — то му је свагдањи поклич био, а владалац, хоћаше ли да буде миран на своме пријестолу, морао се бринути да му ту тјелесну и душевну храну прибавља. И тако гладијаторске борбе и остале крвне и бескрвне игре постадоше временом Риму права потреба. Оне су народ држале у доброј вољи, подржавале у њему ратоборност и, што је тиранима главно било, одвраћале његове мисли од послова јавних.

Опет вељу: то су страшне, ужасне забаве биле, против којих се данас буни и ум и срце људско; такове призоре ми, синови хуманог XIX. вијека, не можемо без ужаса ни замислити. Па опет, који од нас, литерарних хајдија, посматрајући ове горе развалине, није у својој души грјешну жељу зачео, да се по каквом дивном чуду они грозни ал' уједно и грандиозни призори пред његовим очима за један сами часак поново? Сва је прилика, е модерни човјек не би кадар био тако страшан видик ни да издржи; деветнаест вијекова хришћанства и скрајња живчана осјетљивост јевропљанина „fin de siècle“ грози се већ на саму помисао. Па опет, вељу, коме није та опака мисао, ма и за час, у мозгу сијевнула?

Бадава: римски Колосеум, ма и овако осакаћен, потресује човјека до вртоглавице. Какав је тек морао изгледати оне страховите ноћи, кад се бијесном Домицијану прохтједе да приреди крваву представу при запаљеним буктињама, напунивши у циркус, повијем примјером, и саму женскадију! Зажмурих, па ми се учини као да гледам вулкан, који се пуши над језером људске крви.

(Наставиће се).

Марко Цар.

КЊИЖЕВНОСТ.

СУВРЕМЕНА ПИТАЊА.

II.

ПОЛОЖАЈ СРПСКЕ КЊИЖЕВНОСТИ

ПРЕМА ВЕЛИКИМ КЊИЖЕВНОСТИМА У ОПШТЕ И ПРЕМА РУСКОЈ ЗАСЕБНО.

(Наставан.)

Прошло је од оног времена подруг века, немачка и руска литература створише Гета и Шилера, Пушкина и Тургењева; историја књижевности и немачка и руска математичном тачношћу и јасношћу доказују, да се сви ови великани без оних првих пролазних радника замислити не дају — и која литература до ових последњих, до Гета и Пушкина, није никако још дошла, знак је да прве: Ломоносова, Карамзина, Бодмера и Готшеда није имала. У овај мах крај света тога, што наша књижевност може у миндјатири да покаже ствари из скоро свију праваца, који су се јављали у XVIII. и XIX. веку у европским књижевностима, а особито у немачкој, српска је књижевност још у повоју и на далеко нижем ступњу, но што је на пр. руска литература била под Карамзином и Жуковским. Дела и правци, који се њиђају у српској књижевности, нису се родили у њој редовним путем, нису помоћу организоване вештинске критике срасли са духовним организмом друштва, и могу се управо назвати несмом у туђих сватових. Богата, солидно развијена немачка литература пева, а књижевношћу празан суседни српски простор одјекује; српска књижевност односи се према немачкој или руској књижевности као сачувани у фонографу глас покојника према правом гласу, који слушате из уста драгог вам и живог лица.

Литературе поменутих просвећених народа у односу према самом народу сличне су плућима или стомаку према самом организму, у ком се налазе и за који су везани мишићима; живцима и т. д. те су у стању сигурно и с успехом да утичу на оживљавање и подржавање живота и напретка у телу; а случајне литературе, у које бројимо и српску, такође су стомак или плућа, али или са свим ван тела или у телу, али недовољно састављене с нетим, тако да радња плућа или стомака, или никако или слабо утиче на реставрацију тела.

Срећнија, мирнија и богатија од нас Европа имала је згоде да развија свој културни живот, па међу осталим струкама нетог и уметну појезију, литературу у ужем смислу, удесивши то тако, да јој уметна појезија, осим што је уметност и као такова сама себи сврха, буде још и одјек идејала и начела времена. Ми, још не са свим спремни ни за скромнији и мањи рад у литератури, будући Немцима први суседи, учећи немачке школе и добијајући у првој младости немачке књиге у руке — постадосмо нехотице одјек немачке појезије, постадосмо тако рећи филијала немачке књижевности. Немачко друштво славило је своју свадбу, а ми смо уз њега певали као пустосвати — но после свадбе у њега остаде невеста, разграната и правилно развијена књижевност, од огромне важности по нравствено развиће друштва, јер је идеја вештине преко Винкелмана, Лесинга и Хердера продрла у милијуне друштвених чланова — а у нас остадоше календарићи и забавници, Драгољуби и Зимзелени, чија артија би испуњена познавним стихотворењима без икаква дубљег значења, без органске везе са друштвом. Док је Немац упоредо са псевдокласичном сентименталном, романтичном појезијом имао свога Бодмера, Готшеда, Клопштока, Тика и т. д. који су нетина писали песме, драме, епосе у таком и таком правцу, али у нети мах јавно пред публиком расправљали нравственту садржину и важност таких праваца по друштвени развитак, — ми смо, необавештени будући о значењу тих праваца, имитовали до душе поноси немачки производ, али је, због одсуства критике, немогуће било да поменуте школе прирасту за наш морални организам и да изврше у нашем друштвеном животу ону вештинско-реформаторску мисију, коју су оне, поред других струка литературе, вршиле у немачком народу. Блиско суседство велике литературе и прерано знање детињски необавештених умова за умном храном,

која не одговараше укусу — беше наша несрећа. Отуд је и дошло, да, док у Немачкој тако важну стихију за тело литературе, као што је романтизам, заступају: браћа Шлегли, Тик, Теод. Амадеус Хофман, Шилер а донекле и Гете, у нас је он спао на Милована Видаковића и Евстатија Михајловића, који по своме поетичном таленту ни у којој другој литератури ни у очи не би упали, осим у нашој. Ако је романтизам био потребан елемената за састав друштвеног живота и књижевности, онда се обоје то није могло развити, кад је човеку дара Видаковићева пало у део, да га уноси у друштво — т. ј. друштвени организам и књижевност остају са свим без романтизма. И у Бранка Радичевића налази се, поред два три комада праве наторалне поезије XVII. века (на пр. „Ноћ на ноћ*) махом стварн, које би Бјељшски назвао средњевековним романтизмом, ускрснм у Немачкој крајем XVIII. века, од које је прототип Шилерова балада: Витез од Тогенбурга. Скоро сва поезија Бранкова припада овој романтичкој школи, али нити Бранко, нити ико други у његово време зналце пред публику, да научним, журналним путем протумачи смисао романтике — а само под том погодбом могла би романтична поезија учинити у нашем друштву и књижевној републици своју мисију. Ни песници, ни повлари не бејаху за то спремни. Романтична поезија прође кроз српску књижевност, не учинив у њој ништа — прошав кроз њу као лако низ воду! Њу узесмо овде за пример, а тако је исто и са осталим правцима пре и после ње — тако је, ако није горе, и данас! А после тога не би било претерано рећи, да зграда српске књижевности није добро подизана, и да је крајње време да се то једаред увиди и призна, ако у опште мислимо зидати кад таку зграду. Каква сама природа уредног развијања литературе собом доноси, да литература, тежећи ономе времену, када ће као самостална, национална литература моћи деловати независно од других литература, мора пре тога да прокпни епоху узедања и узајмања са стране — а српска књижевност ову прву, претходну епоху није проживела са оним и оноким учешћем, које се нпште, само се по себи разуме, да српска књижевност стоји пред ова два пута: или да пређе споси самосталног стварања, која, зарад рђаво преживљеног првог периода, у сваком случају мора испасти слаба, недорасла за друговање са напредњим европским књижевностима; или да претрпи непрактично утрошено време, на да се свом својом књижевном војском баци на експертично изучавање великих времена, важних правања и проналазпа великих европских књижевности, у ком би послу, по што је овде реч о градњи једне словенске књижевности, могла поћети сродном руском књижевношћу. Изучавање ово одвело би нас и несвесно историји осталих европских књижевности, на основу којих је руска и постала.

Не треба ни доказивати да није наша лењост и нехатност узрок, што је стављање наше књижевности у свезу са напредњим књижевностима ишло тако тешко и безуспешно. Наравствена садржина нашег духовног живота не беше још толико висока, да би друштво могло дати потребан број радника и просветљене публике за тако и толико неговање књижевности. Друштво наше не имађаше од конца прошлога века на све до данас систематски уношених и у друштво пресађиваних друштвених идеала и мишљења, таких, који би имали опште човечанског интереса; но се често неприлпчавање у стварима, нетпна за тренутак потребним, али скроз незгодним за самосталан развитак уметне поезије: ту беше илирство и свесловенство, Вуков правопис (Бранко је чак и тај правопис употребио као поетичан елемената!), борба с Турцима, парламентарна и непарламентарна борба с Немством и Мађарством и т. д. — све предмети чисто споља шњег и пролазног, случајног значаја, који тек треба да се посвршују на да се мисли на уношење опште човечанских идеала и мишљења у друштво. Кад се испуне једаред у једном народу све погодбе, да он може као народ постојати, и народ почне сазнавајући, путем апстрактне мисли, посматрати себе: ко је и шта је, и према општем развитку нараствености у образованом свету уносити у друштво нове животне идеје, који имају да се боре са оним, који постоје; кад се још уз то почне од појединих индивидуја, које су максимум народног мишљења и моћи сазнавања, да размишља о народној историји и о њеним појавама те се и ови самостално осуђују и та судови износе пред друштво — онда се о таком времену може рећи, да има мишљења и идеала. Но што су време и народ увек способни рађати генпје, дарове, поетичне природе, које ће, износећи у својој поезији и веспгнци живот око себе, унети и те идеје и

мишљења друштва и времена — то ће онда, кад се непуне напред споменуте погодбе, неизоставно наступити и националнога литература, која ће за то, што се равнијем поменутим начином стављала у контакт са заједничком образованошћу и животом мисли и вештине у свету, бити члан светске литературе, а уједно представљати и књижевност једног засебног народа, у колико никоја народна индивидуа не може руковати неком дисциплином духа људског, а да не удари на њу свој народноснн печат. Чиста, горска вода, прелазећи у свом току преко других сланих формација, излази на видело слана.

(Наставиће се.)

Јован Максимовић.

Још једном „Etnografska karta".

У 8. броју „Стражилова" штампан је кратак приказ „Етнографске карте", коју је издала великошколска омладина у Београду. У приказу том замерило се великошколској омладини, што је на карти означена Македонија, Шопска крајеви и цела Хрватска, као чисто српске земље. Што је било за замерање ми смо замерили, и мислили смо, да је за Хрвате доста, што српски књижевни лист није одобрио поступак српске омладине. Но није тако било. У 11. броју „Vienca" написао је г. Јосип Модестин чланак са натписом „Etnografska karta", у коме је са највећом иронијом напао омладину српску и цео српски народ.

„Ова заслуга, — пише г. Модестин — што за Турећ на уојшшма својим дошрли само до Беча, је не зиеле данас гдје на Тйеи ili Labi, ирйада једно Sebinac!" Ето са таком иронијом пише брат Хрват о борби Срба против Турака. Ми нисмо никада тврдили г. Модестине, да смо ми *све* учинили, али да Срби имају великих заслуга у одбрани Европе од Турака, то нам до сада није поричао нико; а сво сада г. Модестин хоће да каже да Плочник и Косово, да силни ратови десетога Вурма, да напори српскога народа у *свима* ратовима против Турака, нису ништа! Ако г. Модестин по г. Клајићу уме, да је цела Босна и Херцеговина, Далмација, Раса и Црна Гора, да су то све *хрватске* земље, онда заборте *Срби* су врло мало наудили Турцима.

Г. Модестин са подсмехом спомиње, да су по „етнографској карти" крајеви Сливнице и Драгомана српска па и Софија, да је означена као *српски* град. Етнографска карта великошколске омладине израђена је „на основу *историје*, језика, обичаја и поезије", а ко има *историјског* права на Софију, може наћи г. Модестин у Руварчеву „кнезу Лазару" стр. 33. Њему ће вазда веровати г. Модестин, јер вели, да је он „vrsni srpski povjesničar".

Г. Модестин на дугачко и на широко поучава омладину српску, да Вукашин није убио цара Уроша и да Вук није падао на Косову. Ниште морали бити тако ревносни г. Модестине! Зна српска омладина врло добро, да Вукашин није убица и да Вук није издајица, али поштo г. Срећковић још противно доказује, а он предаје београдској омладини српску историју, зар није природно, да је омладина прихватила тврђење свога учитеља?

Г. Модестин у свом чланку у опште мало говори о Хрватима: у целом готово чланку брани Бугаре од „нападаја" великошколске омладине. О Хрватима говори само на једном месту. „Hrvati su bez sumnje čisti Srbi". „No dok srpska omladina tako postupa, xrašt ćemo jej milo za drago, pa ćemo provati sve Srbe Hrvatima". Нисмо ми вас прозвали Србима, него сте *прво* ви нас назвали Хрватима. Зар не зна г. Модестин, да је већ више од четврт столећа како Хрвати доказују да „нема Срба!"? (в. Невањић З. Ј. Јовановића, стр. 225.) Зар се не сећа г. Модестин, да је Ивић још 1877. г. назвао *све* народне песме хрватскима? (в. одговор Ивићу у Годишњици И. стр. 166—177.)

Г. Модестин исмева тумачење омладине српске: зашто се Македонци називају Бугарима? Нека г. Модестин прочита у Гопчевићеву делу: „Makedonien und Alt-Serbien" стр. 17. и 154—155. и у књизи Милојка Веселиновића: Срби у Македонији и т. д. стр. 2—5., пак ће се уверити, да је тумачење омладине добро.

Да побије тврђење великошколске омладине: да је језик који Македонци говоре, српски, позива се г. Модестин, на реферат Ст. Новаковића и М. Кујунџића о збирци народ. песама, што их је скупио Милош Милојевић. „Predaleko bih zašao" кад бих хтео о овом опширно говорити. Упућујем г. Модестина на 75. књигу Гласника срп. ученог друштва (стр. 313—317.) где ће сазнати зашто се *онда* (1873. г.) *онако* мислило, а из XII. Гласа срп. академије моћи ће сазнати, како „одлични књижевник" Ст. Новаковић о језику Македонаца *сада* мисли.

Г. Модестин исмева омладину, што тврди, да су „Bugari narod kukavički", па вели: „Pa i nedavno su Bugari (prije neko šest godina) pred čitavom Europom pokazali, da su i te kaki junaci"... Зар јунак онај, који не штеди ни рањеног непријатеља, зар јунак онај, који пустиши свуд, куда досше, зар јунак онај који се хвасти јуначшвом својим, кад са *тријут*[*] неком силом надбије непријатеља свог?

Целим чланком хоће г. Модестин да докаже за омладину српску, да су то највеће шовинисте. Узимо да има право; али шовинизам омладине српске подстиче њу на *рад*, („Етнографска карта", „Побратимство"), а код хрватске омладине даје повода *неде-*

[*] (в. Gopčević Mak. u. Alt-Serb. стр. 238; Отаџбина XV. стр. 356.)

лили, као што се имадосмо прилике недавно увериги. Што је охладила одушевљена за свој народ, и што то одушевљење зове да пређе у шовинизам, то је природно, али шта да кажемо за онај народ, где су и научењаци шовинисте, као што је то случај код Хрвата?!

С.

КОВЧЕЖИЋ.

КЊИЖЕВНИ ПРИКАЗИ.

Гласник српскога ученог друштва. Књига 73. *Рестрое и други чланци.* Са једним прилогом. У Београду Штампаній у државној штампарији краљевине Србије. На продају у књижарници В. Валожића. 1892. (Стр. 360+42. — На првом месту је чланак др. Стевана Мачаја: Тимочки округ. О тимочком округу доста је код нас писано, но њихи овај опше др. Мачаја полупише многу празнину пређашњих описа. Писац вели у предговору, да му је била задаћа да уноша читалоце „са теренским односима и карактеристиком оне народности, која поред чисто српског народа у овом округу живи" (то су Румуни). Прво нам писац наноси географију овог округа и говори кратко али јасгровито о пресељи, „Геологију тимочког округа" нарадио је Михајло Живковић. Др. Мачај говори и о старинама у овом округу, али се ту ограничио само на надстварје доба. Најзанимљији и најзанимљији део оне монографије јесте: обичаји Срба и обичаји Румуна у овом округу. На крају је додао Мачај свој дневник, који је водио у првом српском рату (1876 7.) У њему има много занимљивих ствари. — На другом месту је чланак др.а Милована Спасића: „Неки подаци о основним школама у Србији". Писац је врло лепо написао развитак основних школа од 1845. до 1861. год. Чланак овај јесте је прилог културној историји краљевине српске. — На трећем месту је чланак: Материјали за историју Црне Горе. Прилог V. Од Марка Драговића. У овом прилогу је преписка владике Петра II. са Аустријом и Турском. Писма су: о спорошима око границе, о продаји неке земље на граници, кнезовском суду, и другим стварима. Писма су писана 1838—1849. г. Има их 21. — На четвртом месту су „Ист ријски споменици српски. Нови прилог. Од Гаврила Витковића." Овде су штампана разни акти (привилегије, молбе, потврде, наредбе, наставнгаји и т. д.) што их је Витковић нашао на разних архива у Бечу. Акти ови (има их 20) богат су прилог за историју Срба у Угарској. — На петом месту је: „Грађа за историју града Рисна. Од Марка Драговића." Г. Драговић напомиње, да је скупио доста материјала за историју Боке Которске; вели, да је „намеран све то уредити и издати неколике књижице под насловом: Архив за повјесницу Боке Которске." У овој књизи Гласника словинтена је „мала група материјала, који се односи на историју старославног града Рисна." — Орган српскога ученог друштва у овој свесци, која је једна од последњих, има богату садржину; с тога нека је ова књига најтоплије препоручена сваком пријатељу српске књиге.

С.

Гласник српскога ученог друштва. Књига 75. *Рестрое и други чланци.* У Београду У штампарији краљевине Србије. На продају у књижарници В. Валожића 1892. Стр. 355. — Ово је последњи „Гласник српскога ученог друштва". Педесет година је постојало „српско учено друштво", педесет година је сјала наука на олтару родољубља српског у српском ученом друштву, и бацала светле и топле зраке своје по целом Србству. Овом књигом завршује српско учено друштво свој плодни рад, да у српској академији науке уједињеним силама настави радити на књижевности нашој. Предстаиник науке српске на последњих педесет година, уступа место своје млађем од себе, да се умна снага Србије прибере за једном месту. Ми се радујемо овом кораку, и при растанку са срп. ученим друштвом ми му велимо: *здраво!* на овоме, што је књижевности нашој учинило, и учинило је много, врло много. — На првом месту у овој књизи је „Преглед садржине 90-орих књига Гласника српскога ученог друштва. 1841—1847—1891. Но писцима, но струкама и хронологији. Приредио Јован Бошковић." (Ово је штампано 1891.) На хронолошког прегледа садржине, може се видети у главном развитак књижевности наше за последњих педесет година. — На другом месту је чланак Јов. Туромана „Кикна је граматика латинска потребна за наше гимназије?" Ово је наставак полемике Туромановс са проф. Младеном. — На трећем месту је расправа Љубомира Касрића: „О механичким радовима деформисања еластичног тела". — У четвртом чланку „Грађа за политичку историју српску, новога времена," налазе се драгоцени подаци о паду Ипатовића (1813.) и смрти хајдук-Вељковој — Миливој Брапковић послао је српском ученом друштву на откуп 53 писма Вука Караџића владици Лукијану Мушицком. У запишнику одбора филолошког и филозофског од 22. дек. 1890. г. стоји ово: „Ј. Бошковић нашептава, да су *нека* од њих (писама Вукових Лукијану) изашла у *Брапкову* и *Јавору*, али да би их ипак вазало откупити на сваки сва заједно напштампати, јер су писма важна, и до напред помснутих часописа није лако сваком доћи. — Усвоја се." У Брпкљану и Јавору нема (али бар ја писам могао да нађем) ни једно од ових писама, која су у овој књизи Гласника штампана, него у „Стражилову" 1886. и 1887 г. приопштио је г. Брапковић та писма, и то не „неколја", него *тридесет* (а у Гласнику има их 35.) Сравњујући писма штампана у Гласнику са онима у „Стражилову" нашао сам да се разликују и у тексту и у правопису: тако и. п. у Гласнику је увек штампано Гачић, а у „Стражилову" Гагић и т. д. — На шестом месту је Д. Ђурића „одлив из федерацију балканских народа." У овом чланку предлаже писац, да изселаници српског, бугарског и грчког ученог друштва одреде на чисто научном основу границе српског, бугарског и грчког живља. Писац мисли, да је српско учено друштво позвано, да буде покретач у овој ствари. Особито је лепо написан увод у овај предлог (стр. 313—322.) — Књигу ову завршује неколог

Огнеста Дозона, славног преводиоца српских народних песама на француски. — Нека је последња свеска „Гласника српског ученог друштва“ свакоме најтоплије препоручена. С.

КЊИЖЕВНЕ БЕЛЕШКЕ.

— Као што је јављено у прошлом броју „Стражилова“ изашло је дело „*Renée Mislet*: „La Serbie économique et commerciale“. *Рене Миле*, бивши посланик француске републике на српском двору, а сада посланик на двору краља Шведске и Норвешке, други је Француз, коме је име Рене, а пише о нашем народу. Први беше француски академичар *Сен-Рене Тајландје* (Saint-René Taillandier), који је још 1869. године написао у великоме француском часопису „Revue des Deux Mondes“ и по томе у звезбну књигу отштампао своју похвалу, ретком темељитошћу написану и топлом љубављу према Србству задахнуту: „*Србија у двадесетом веку*“. Дело ово, које је — као што рекосмо — изашло још 1869. и обратило на себе пажњу најпрвих крутова српских државника и научењака, преведено је на српски тек — 1887.! Превео га је Никола С. Јовановић, „Американац“.) Као да беше судба не чека ни новога Реџија. Рене Миле (René Millet) написао је пре неколико година (ненајући при руци потребне књиге, не можемо рећи на сигурно *које* бан године) дело једно под истим натписом. Приказао га је у „Отаџбини“ др. Милетко Р. Весник. Пре године дана изашло је од Милета дело, које се зове: „Souvenirs des Balkans, de Salonique à Belgrade et du Danube à l'Adriatique“ („Успомене са Балканског полуострва — од Солуна до Београда и од Дунава до мора Јадранскога“). Дело ово не само да није још преведено на српски, него нико није ништа ни да је написао, нико га није приказао. (Једино га је др. Владан Ђорђевић почео приказивати у својој „Отаџбини“; како је пак међу тим приказивач именован за српског посланика у Атини, то је прекинут и прикај, који се — судећи бар по почетку — не би скоро био свршио). Ово дело које још нашем свету ни приказано, а већ се писаће његов пожурио, на нам надао ново дело, у коме нам говора о трговини и привреди у краљевини Србији. Настарајемо се да набавимо најновије дело Реџија Милета и тада ћемо опширније проговорити о радовима Милета, у којима се огледа темељито познавање прошлости и садашњости балканских народа, по нарочито нас Срба и искрено интересовање за њихову будућност. Да ли ће, Боже, дела Реџија Милета икада угледати света у српскоме преводу?...

Будимпештански професор *Адолф Штраус* написао је пре неколико година књигу једну о балканскоме полуострву. Дело је ово прилично оскудне вредности, но ипак је удостојено српскога превода. У осталоме, колико ово заинтересовано, знаће ће на скоро у два мађарска часописа опширна критика на Штраусов најновији превод народних песама бугарских. На те ће се критике још бољеће видети, како је солидан писац Адолф Штраус. И дело такога човека преведе се одмах на српски, а дела оваких писаца, као што су Рене Таландје, изиђане после осамнаест година; дела пак Реџија Милета остају и неспомена и непризнана. Свакако жалостан знак наших времена!

— На напетаја, које је српско њачко друштво „Задруга“ у Цариброду о свом раду саопштило по политичким нашим дистопима, видимо, да је то друштво ове зиме одржало до неких десет састанака, где се прочитали ови радови: 1. Реферат председника друштвеног М. Трифковића о Гопчевићеву „Македонији и Старој Србији“ (извод на тога реферата саопштен је у 1. и 2. броју „Заставе“ од ове године). 2. „Жена“, приповетка из бачванског живота од Ј. Харина; 3. „Светлост и живот“ од Ф. Кона, превод Ј. Субашићеве; 4. „Мој идеал“, песма Ј. Харина; 5. „Женскиње лекари од Marchall'a, превод Д. Маленићева; 6. „Slaves et Turcs“, реферат М. Трифковића (одломак тога реферата саопштен у 29. броју „Заставе“ од ове године); 7. „Сирене“, позоришна скица од Theu'a, превела Д. Маленићева; 8. „Физиократизам и физикрате“ од М. Трифковића; 9. „О љубави према отаџбини“, слика из-римске историје, превео Карапешић; 10. „Држава“ од А. Riviер'a, превео М. Трифковић.

ПРОСВЕТНИ ГЛАСНИК.

У 2. броју јавили смо читаоцима „Стражилова“, да се **Јовану Ђорђевићу**, професору Велике Школе у Београду, ове године напуниће педесет година, како рада на књижевном пољу, и четрдесет година како је наставник. Сад додајемо, да ће јубилар славити јубилеј свој у недељу 12. априла о. г. у свом стану у Београду, а биће то тростук јубилеј, јер ће се напунити тридесет и две године, како се Ђорђевић поче онако живо наушивати и радити на српско народно попорште.

СМЕСИЦЕ.

(**Дебар у Македонији**). То место, које у данашњем броју у слици приказујемо, описује Гопчевић у својој „Македонији и Старој Србији“ онако: Дебар (чује се и „Дебор“) — арбанашки Дибра — лежи на подножју Крчинашине (ној јужнијег огранка Шар-планине), на чији се страни наслања варош. Становника веће да има 12.000 душа, и то 1000 Срба Хрватана и 4000 Срба Мухамедоваца, 3000 позрбашењених Срба и 4000 Арбанаса. Позрбашењени Срби већином су заборавили свој матерински језик, од Срба Мухамедоваца многи су српски говоре још и арбанашки. Дебар има врло велик пијар, на којем упадају у очи шатре оружничара и кујунција, које су скоро равне Призренским. У Дебру нема човек много пита да види: варош је та као и свака друга турска варош.

ПОПРАВКА.

Услед кашњења пошиљања штампања по у времену број нашега листа у животорове Јеше Добросављеве потребе, које овим хитним да испра-вимо. Стоје овде, да је Добросављева сестра Катица пошла за Ђ. Ивковића, него тако и бракоја Лала, а зашла су, Лала Поповић је чиновник у Београду.

САДРЖАЈ: Песништво: Јесења идила. Песма Јавањског. Вјерина љубав. — Поука: О лукезуну. У Латинима. — Књижевност: Савремена питања. Још једном „Etnografska karta.“ — Књижевни прикази. Књижевне белешке. Просветни гласник. Смесице. Поправка.

„СТРАЖИЛОВО“ излази сваке недеље на читаву табаку. Цена му је 5 фор. а. вр. на целу годину, 2 ф. 50 н. на по год., 1 ф. 25 н. на четврт год. — За Србију и Црну Гору 12 динара на годину. — Рукописе се шаљу уредништву и претплата књижари Луке Јоцића у Новом Саду. — За Србију прима претплату књижара В. Валожића у Београду.

Издаје књижара Луке Јоцића. Штампарија др Павловића и Јоцића у Новом Саду.

СТРАЖИЛОВО

ВЛАСНИК И УРЕДНИК ЈОВАН ГРЧИЋ.

БРОЈ 12. У НОВОМ САДУ, 22. МАРТА 1892. ГОД. V.

ПЕСНИШТВО.

ЈУТРО НА КОСОВУ

(СРПСКОЈ БУДУЋНОСТИ)

[Неколико дана после победе и уједињења — Бојно поље на Косову — По бојишту леже несахрањени лешеви — Гомиле народа из свију српских крајева — Дечани — У цркви чује се невање]

Руди . . . .
Пурпурна крв се по истоку ліје . . .
Ко скерлет, као застава крвава,
Под којом светлост с мраком бојак бије.
Крвав је исток; до зенита плава
Одбијају се румене му зраке
На багре крвљу горе и облаке.

Порфиром лепом моћнога владара
Повила зора дива на рођају!
Огњеном богу, што преврате ствара,
Небеса љуљу од пурпура дају —
Светлости Титан, кад се небом вине,
Нек памти, сјајни, да је крви сине.

*

На бојно поље први пали зраци,
Да скину с росе маглин вео сиви.
У крви леже соколи-јунаци,
Српске земље покошени диви —
Зорица светлост на гробове лева,
Румен се блиста с крвавих лешева.

Ситница јури а вали јој брује
Завршан акорд песми дугих снова,
Што роб их сневао сред вечне олује
Бијући бојак, достојан богова —
И лети песма нових, срећних дана,
Слободна химна збраћеног Балкана.

Победили су! . . По широком пољу
Још леже реке проливене крви;
Лавови тако с вуцима се колу
И кивно робље кад окове мрви,
Ком пет сто лета зборн ланац клети:
Свети се, робе, за муке се свети!

Победни барјак над пољем се ниje,
С Дечана звона разлежу се смело . . .
Ту нико с вајем погинуо није,
Осмејак мртвим целивао чело —
Крију им ране лаворове гране,
Тињима крила голубила вила.

Победили су! . . И дуси очева
Синова врлих граде сени свете,
Хоре се горе од победног пева,
С гусала нових нови звуци лете,
Народ се љуби око светог храма
И кити мртве с песмом на успама.

*

Крај палог тиња стара мајка пала,
Соколу венцем украсила груди,
Седам је роду на жртвеник дала,
Жалост јој сузу у оку не буди,
Тихо му шапће: „Десно ми крило,
Косовски орле, просто ти било!“

Гордост и поност са лица јој зборе;
Сви гледе мајку косовскога лава,
Главу јој ките, а клици се хоре:
„Српкињи мајци слава, вечна слава!“
А она стоји горда као пила,
Што тиња за род сломише јој крила.

Бисерка сестра, сунце јој се диви,
Свог орла пашла сред мртвога јата,
Уста му љуби, дах му да оживи,
Палмовом граном увенчала брата,
Главу му љуља меко јој крило:
„Сејпна славо, просто ти било!"

Ал туга легла по лицу јој белом,
У нежном срцу тешки бол се буди,
Покрио јад јој очи сузним велом,
И сузе капљу јунаку на груди,
И уснну их сухе, тешке ране,
К'о земља дажду, кад на сушу пане.

Стотине тако, као пујне лале,
Међ мртвим' зборе песму туговању;
А сред поља пешки патријарс
Онело служи дашку на осванку;
Првенци зраци љубе венце, цвеће,
Са риза одеов пада на распеће,

На сјајну крушу, свечана одела,
И Сричад малу у тробојној свили —
Измирна мири, зраци дима бела
Таласају се ветрићу на крили',
А свесна химна слободнога дива
Косовом лети, да тиће целина:

ПЕСМА МРТВИМА

[Сви клече — С Дечана брује звона — Хор:]

Слава вам, дуси, слава!
Где сунце вечно гори,
Где душа с Творцем збори,
Где звездâ трепти рој,
Где Вечност светом кресе:
Там песма наша леће,
Орлима нашим пој . . .
На небесних плавих сводн',
Где 'но броди у слободи
Светлости вам вир,
Где окова нема клети',
Почивајте, дуси свети,
Мир вам, лавн, мир!

Слава вам, орли, слава!
Слободин цветак мири,
Слобода крила шири,
Грли је братства сјај;
Из крви ннкло цвеће,
Душанов ор'о леће
И здрави српски мај —
На' нек лавор спомен китн
Наших тиħа поносити',
— Гордости нам вир —
Увенчани наши лавн,
Слободе вас песма славн,
Мир вам, тиħи, мир!

Слава вам, дуси, слава!
У мора док је вала,
Летеће вечна хвала,
Да крушите нам бој;
Док сунцу зраци живе,
Соколе наше сиве
Нек здрави славопој —
На 'небесних плавих сводн',
Где 'но броди у слободи
Вечном живу вир,
Где окова нема клети'
Отпочиħте, дуси свети,
Мир вам, орли, мир!

* * *

Сунце се дигло . . . Са огњених плеħа
Збацио Титан плашт свој у порфири
На шетн'о небом; са венаца, цвеħа,
Блиста се роса, свуд се бисер шири,
К'о свиње златно сипају се зраци —
Небо је плаво, бели су облаци;

Но још је бела она дивна нева;
— Одора бела на сунцу јој гори —
Божанска лубав лицем јој се лева,
Поглед јој светли о слободи збори,
Дивно јој чело лаворика краси
А беле груди дуге крију власи —

К'о свет је лена . . Но такога тела
Природа-вештак још створила није . . .
У десној руци застава јој бела,
Граничца мира у левој се вије —
Споменик дивни Слободе и Мира
Да' душе има, имао би и крила.

Јекнуле трубе . . . Свак за венцем жуди,
К'о лабудова српске моме шеħу,
Тробојном свилом обиле јој груди —
И стоји нева у венцих и цвеħу,
Сунце ју злати, а клици се хоре,
Таласа с' песма, узбуркано море.

ПЕСМА СЛОБОДИ

[Гомиле народа с белим заставама. — На споменику уресано: „Мир народима! Сви слободни, сви браћа!“ — Девојке бацају цвеће — Хор:]

Ломите копља, мачеве доле!
Слободи, сунцу нек јекне пев!
Буктиње Миру нек вечно горе —
Братства је свети испуњен снев;
Светле мисли нек се јате,
Нек се људи пољубе, збрате,
У слободи свак нек живи
К'о у гори соко сиви.

Просветно сунце нек сјаји свима,
Разуму, Свести дижите храм!
Бој оковима, где год их има,
Нека их сруши слободин плам!...
Сви смо браћа, јер смо људи,
Нек свак народ себи суди,
Где с' од рада добру нада,
Где живује — нека влада.

И сунце рођај у крви крије
И светлост многе борбе је плод;
Кад окова пада, крвца се лије,
Слободи свакој крвца је род — —
Из крвавих, дугих лета
Никао стручак дивног цвета,
Здраво, данче од слободе,
Крви наше драги плоде!

Слобода дошла с палмовом граном,
Певајте песме, китите груд,
Поносите се светлошћу, даном —
Живело братство, љубав и труд!
Нек се нове мисли јате,
Нек се људи згрле, збрате,
Нек завари мира цвеће —
Здраво, вечно прамалеће!

Хоре се химне, брат се с братом љуби,
Победни клици под облаке бију,
С гранама Мира пролећу голуби,
И нове песме нове венце вију,
И брује тријумф кроз дубраве, горе,
С Косова светог на слободно море.

А сунце небом тихим кроком шеће,
На запад даки зону га облаци;
Споменик дивни обасуло цвеће,
С цветића мирис пију топли зраци.
Слободу слави звона са светих Дечана.
Уз пратњу звона са светих Дечана.

Р. Кошутић.

ПЕСМА ЛАЗАНСКОГА.

Приповеда **П. Жељски.**

(Наставак).

VI.

Голема душевна борба и мучно савлађивање, да ником не да ни наслутити шта се у њему збило, изнурише Ивана са свим те тога вечера клоњу леже у постељу и одмах заспа. Сву ноћ је преспавао мирно и кад се у јутру пробудио и устао, осећао се телом крепчи, али му је у души зијала још једнако она празнина, којој није умео краја да догледа. Не мислећи ни на што по навођењу се ле за обичајем, обуче се, доручкује, прошета мало на онда оде у звање на свакидашњи свој рад. Тачно у по дне дође кући, нареди да се успе ручак и тек кад је сео сам за сто, као да му се душа стаде пунити неким боно-милим осећајем. Сетио се детета. Да је сад ту на да му он исецка говеђину на ситно а оно да му са пуни усти слатко прича што се све важно десило на дворишту пре но дне! И осећај га тај стаде забављати, терајући у закутак све остале мисли и осећаје, отпрати га после ручка у читаоницу и у звање и допрати га натраг кући пред вече и натера га, да даде упрегнути и да се то вече још одвезе до Маријиних родитеља, одакле ће се већ сутра зором и вратити. Ма дете и не затекао на погама, ма га само спаваћиво видео и пољубио га се! Марија му је до душе и синоћ по кочијашу послала писмо и јавила, да је отац

њен прошлу ноћ и дан провео доста добро те она не ће морати толико остати, колико је на први мах мислила. Но Иван се тога сад није сећао, њему је сад само било потребно да види дете.

И одвезао се, но стигао је баш кад је мали Милоје био заспао. Марија му се искрено обрадовала. Годила јој та, као што је она тумачила, пажња према њеним родитељима и њој. Наваљивала је, да остане бар толико, да га дете у јутру види, но он је остао при свом, јер није ништа јавио у суду а потребан је био баш тај дан опет на рочишту; осим тога није хтео дете да узбуђује одласком својим. Бар је Марији навео и тај разлог. Но што му је она дала реч, да ће се с дететом вратити кући, чим лекар изјави, да је отац ван сваке опасности, пожели Иван и њој и пуници својој лаку ноћ па оде у собу, коју њему одредише за спаваље, утврдивши још кочијаша да спреми све чим сване и да га пробуди.

Навлаш није то вече више хтео ни на што да мисли. Љубазност Маријина и јасна јој радост са његова доласка колико му је ушла у очи, толико му чисто није била по вољи. Није се због опако, као што је он замишљао да ће бити, кад се први пут састане с њом. Али да! Та она ни у сну не сања, шта је он све дознао па да богме да не може ни опазити, каквим је очима он сад гледа. Силом је стресао са себе све, што би му дало маха мислима, те му у души остаде још само слатки лик невиног спаваћивог анђелчета, са лика се тога осу сјај и угодна топлина те испуни сву душу и дочара миле и лепе снове. Свеж је у зору скочио Иван са постеље, на прстима је тихо отишао до постељице детиње у другој соби, час два ту престајао непомично гледећи у мили мали створ на се онда пожурио на двориште, где су га чекала кола, спремна на полазак. Журио се на шак је морао лагано ићи, да не би ништа шушнуло те кога у соби пробудило, и у том је имао на час каде погледати и у постељу, на којој је почивала Марија. И учинило му се, као да из блаженог осмејка са њених усана чита, да је и у њеној души сад исти онај сјај и она угодна топлина, што њега синоћ онако усрећи, само му тај блажени осмејак не умеде рећи, да ли се сјај и топлина у њеној души осула са оног, њему најмилијег лика, са безазленога лика њихова живог анђелчета.....

Срећно је и на време Иван стигао кући и чим је сишао с кола, похитао је у суд. Поела се латио вољно као свакад те му је у том време пролетило као на крилих. Исто тако и то после по дне па и сутра и прекјутра цео дан, док га не изненади Маријина порука, да се отац толико опоравио, да сад она без бриге може доћи кући. Моли га да већ сутра пошље кола по њу и по дете. Како ли га је такав глас свагда до сад радосно узбунио! Сваки пут му је прво било, да накупује силесију сигрчака за дете па да већ у напред ужива, како ће оно разрогачити очи, кад све то затекне. И сад му је то прво било, али се сад у предосећај уживања у детињој радости умешала и нека горчина на није тај осећај више онако чист и прекањен. Неизвесност га нека стала мучити, сумња, шта ли је. Зна и уверен је, да се обоје враћају дома здрави и чили, на шак стрепи нешто, нешто га у грудима стеже те га баш стаје муке, да то сам пред собом скрије или бар протумачи као утецај изненадне радости.

Кад се сутра дан пред вече вратио из суда, било му је чудно, да на дворишту није застао кола. Поуздано је рачунао, да ће морати стићи до то доба. Но још му је чудније било, кад је, полазећи горе у кућу, срео на степеницама Андраша с писмом у руци где изађе из Маријине собе. Није добро ни чуо, кад му овај рече да су стигли још пре подруг сата и да су већ и коњи и кола у реду, него је чисто несвесно, по нагону убрзао кораке и нагло ушао у трапезарију, где му се на врати и против воље оте из груди клик радости. По великом столу поређане су већ биле сигрчке, које је он синоћ накуповао био, и мали је Милоје, сав зажарен, тако се задао за неким првеним катанама од дрвета — тек једног дигне а други падне — да татинога клика није ни чуо него тек пренуо, кад га је Иван дигао и притиснуо љубити.

Појавила се међу тим и Марија из своје собе, весело је пошла у сусрет своме мужу и срдачно му стисла руку. Па док је он на колених цупкао синчића, дотле му је она некако несташно, чисто раскалашно причала, како су се путем насмејали детињим чудним опаскама.

Баш се усилио Иван, но ипак се није могао скрхати са свим на да са женом својом разговара искрено, без претварања. Ретко је дизао очи с детета на њу а и у неке је тек развукао усне на осмех, ма да се њени лепи бели зуби непрестано сјали из уста а час по се сва затресла од тешка смеха. Он није управо и онако још знао како да се нађе а њена ведрина и неусиљено јој понашање са свим га је збунило. За вечером је такођер она непрестано причала на тек тек па ће дете погладити по косици, протепати му: чедо моје! па га у образчић пољубити. А кад је дете, доцније но обично, изрекло жељу, да би „хајало“, није звала собарицу, но га је сама одвела, свукла и метла у постељицу и села на њу, учећи дете, како ваља Бога да се моли, да даде здравља тати, мами, деди, мајци и детету. Иван је за њима одмах дошао био из трапезарије у спаваћу собу, примио од детета уобичајени рукољуб пред спавање па се онда по полумрачној соби почео шетати горе доле. Стао је излазе тражити мислима, које га почеше вечерас мучити, но није имао дуго каде, јер је дете брзо заспало те га је Марија позвала да изиђу из собе мало да се по дворишту прођу, како је вече врло угодно. Нема још спа, рече, а најпосле за њих је још и рано да лежу.

(Наставиће се).

ВЈЕРИНА ЉУБАВ.

РОМАН **И. А. Гончарова**

ПО ФРАНЦУСКОЈ ПРЕРАДИ ЕВЖЕНА ГОТЈЕ ПРЕВЕО ***Милићој Максимовић.***

ПРВИ ДЕО.

XII.

И све једно те једно! одговори му она тоном, пуним укора, премећући руком по цену, одакле се збиља чуло шуштање папира.

— Па није баш ни потребно, ја сам се само шалио; само те још молим, да не схватиш то као деспотизам или инџиџирање, ја сам некако то просто из радозналости. Чувај своје тајне! рече јој, спремајући се да пође.

— Ја немам никаквих тајна! одговори му она опширо.

— Знаш ли да ћу отпутовати одавде?

— Чула сам, где говоре. Је ли то истина?

— За што сумњаш?

Она ућута и спусти очи доле.

— Је л' ти то мило?

— Јесте! одговори му она са свим тихо.

— За што? упита он разкалошћен, приступајући јој ближе.

— За што?

Она размишљаше неко време, извади онда из џепа друго писмо, узме перо и брижљиво пречуче неколико речи и редова, па му га даде и рече:

— Не ћу да одете а да не прочитате, ево вам на читајте.

Док Рајски беше удубљен у читање писма, она гледаше кроз прозор.

Писмо беше написано женеском руком. Рајски прочита:

„Ја сам ти много скривила, драга Наталијо,...“

— Ко је та Наталија? запита Вјеру.

— Понадија, моја пријатељица из пансијоната.

— Аха, то дакле ти пишеш. Чудновато! рече Рајски, настављајући читање.

„Ја сам ти много скривила, што ти после свог повратка до сад још писам писала. Пре свега крива је лењост, а после има и других разлога, о којима ћу ти писати. Први разлог ти је познат (овде беху три речи превучене), и то ме је прилично узнемирило, али о том ћемо већ говорити, кад се први пут састанемо; други разлог

је долазак нашег рођака Борџеа Павловића Рајског. Он сад живи овде с нама, и, на моју несрећу, не мичe се никуд од куће, тако да већ петнаест дана ништа друго и не радим, него једнако морам да бежим од њега. Колико ли нам је донео духовитости, разна знања, ларме, талената а уједно и немира и живота, као што он зна. То би ме можда и интересовало, да су друге прилике, али ти знаш, како ми је то сад несносно... Од како је дошао на своје добро, уобразио је себи, да све, што се овде налази, припада њему. Због неког сродства, које је тако далеко, да се не може право ни одредити, и због тога, што нас је видео још док смо биле мале, он се понаша с нама као с децом или пансионаткама.

„Морам непрестано да се кријем, и тешком муком ми полази за руком спречити га, да ме не види кад спавам, да не сазна о чему сањам, шта знам и чему се надам. Од тог гоњења сам се чисто разболела; ја нисам никога видела и писам никоме писала, осим тебе; осећам се као уапшеник. Он ми изгледа — и ако он то можда и не подозрева — да игра са мном комедију. Данас је хладан и равнодушан, а сутра ме страсно погледа својим светлим очима. Ја га се бојим, као што се боје онога, који је полудео. Још познајем је, што он сам себе не познаје, тако да се не можеш поуздати у његове намере и обећања. Али ја сам ти још хтела рећи..."

Ту се завршивало писмо.

Рајски остаде неко време замишљен, а после се тргну.

— Али то и опет није оно писмо, повика, окрећући се Вјери, ово је написано на белој хартији, а оно друго беше на плавој.

Но Вјера беше већ изишла из собе.

Рајски се врати у своју собу, и одмах седне и пречита цело писмо, које бејаше згодно за карактерисање Вјере у његову роману. За тим дубоко размишљаше, али не можда о начину, којим је о њему говорила, то га није ни најмање једнило, јер је увидео да се Вјера ни мало не разуме у уметничким природама, него га је интересовало, што у том писму беше одговор на питање, које је стално својој кузини, а то је, што се тиче његова одласка. Он се није више узнемиравао да зна, хоће ли то њој бити по вољи или не, јер јој не хтеде више те жртве приносити.

Потражи за тим Вјеру и нађе је на њеној клупи.

— Ах, рече јој, ја ти још нисам повратио твоје писмо, што си писала Наталији. Ево ти га! Хтео сам да га баш теби у руке предам, али ти ниси била у својој соби.

Она узме писмо и метне га у џеп.

— А оно друго, је ли и оно ту? запита он тихо, али му глас дрхташе.

— Које друго? Где?

— Оно плаво писмо, што је у твом џепу.

Са зебњом очекиваше њен одговор.

Она преврну џеп.

— Ах, зар није више ту! Од кога је само могло бити?'

— Оно друго?... од Наталије, рече она после кратког ћутања — њој сам и одговарала.

— Од Наталије! викну Рајски.

— Јесте, од ње, рече Вјера равнодушно и упути се кући.

— Од Наталије! понови он! Ух! А ја се толико мучио, тражио и тражио. Међу тим ствар је тако проста! Од Наталије! То је могуће; у истом џепу је држала и писмо и одговор. То је са свим јасно! Она ми га до душе не хтеде показати! На шије ни у реду показивати туђа писма и туђе тајне. То се разуме!... Али је требала одмах то рећи! Какво је то уживање мучити човека? Сад, кад знам све, немам овде више никаква посла; кроз два дана путујем.

— Еј, Јегоре, повиче, излазећи на двориште.

— Заповедајте, господине!

— Сутра ми спреми пртљаг.

Другога дана устаде весео, расположен, пун бодрости и надежде. А за што? За то, што је писмо било од Наталије. Узе своју записницу, коју је неки дан разљућен бацио у ћошак и записа у њу своје муке, своје сумње и њихово срећно решење. Перо му писаше са необичном лакоћом. Сети се писма Вјерина и зажели да прочита препис, који је написао.

Жељно га прочита и не могаше се уздржати, да не уздахне, дошавши до оног места, где Вјера говори, како он не може рачунати на њену љубав; али његово срце беше мирно, и ако је јуче...

— Нек буде, отпутоваћу! рече у себи, — да јој повратим мир и слободу. Њено срце је као стена, непобедимо; ја немам овде више никаква посла... У осталом ми смо једно према другом са свим равнодушни...

Настави расејано своје читање но на једанпут побледи и очи му се укочише, кад прочита:

„Ја писам видела *никога*, и писам *никоме* писала, осим тебе".

— Реч *никога* је подвучена! повиче, дрхћући уснама, дакле ту има *некога*, с ким се састаје и коме пише? Ах Боже! писмо написано на плавој хартији није било од Наталије! рече пренеражен.

И сав дрхћући баци се на диван, ухвативши се рукама за главу.

Сутра дан у десет сатâ зачује кућање на својих вратих. Блед и изурен отшкрипе врата и застаде пренеражен, кад угледа Вјеру и госпођу Крицку. Ова последња беше по свом обичају одевена у лаку хаљину од газе, јако деколтована и накићена цвећем и пантљикама. Изгледаше, као један од оних малих мопсова, кад их њихове нежне госпе напудрисају и накиџуре.

Рајски је погледа са ужасом, за тим мрко погледа Вјеру па опет Полину Карповну, којој беху усне опљачкале а очима се упиљила у њега, мислећи, с ће се лепо растопити пред њим, као бомбон од шећера, тако је обузели осећаји. До душе, можда јој је и врућина мало досађивала.

— Ево ме пред вашим ногама! промрмља једва у пеке госпођа Крицка.

— Шта сте ради? запита је он опоро.

— Пред вашим ногама! понови она. Ваш кавалерски поступак... Ја не знам већ ни како да се изразим...

Она подиже мараму к очима.

— Вјера! шта има то да значи? запита Рајски нестрпљиво.

Вјера му не одговори ништа. Она једва сналажљиваше осмејак, од којег јој дрхташе подбрадак.

— Ништа, ништа! Pardon! рече живахно, — ваше пр̀ёме је скупоцено, ја сам спремна... заноче Полина.

— Ја сам писала Полини Карповној, да сте пристали, да је слижете, растумачи му Вјера..

— Аха, рече он и протрља чело. Ја сам на са свим друго нешто мислио! помисли у себи, шкрипнувши зубима. — На да почнемо, рече им за тим одлучно, причекајте ме у салону.

— Très bien! très bien! Ви само наредите; а ми... Allons, chère Вјера Васиљевна! позове је живахно госпођа Крицка и поведе је на поље.

Борис би се проёо без икаквих обзира отресао Полине Карповне, да није знао, да и Вјера мора бити при сеансама, и тим тешко, кад су оне изишле. И ако се љутио на Вјеру, што му не хтеде поклонити своје поверење и што се толико туђила од њега; и ако га је још увек мучило оно загонетно писмо, ипак је сматрао за драгоцене оне тренутке, које је могао поред ње провести. Још није-био изгубио наду, да ће пронаћи аутора онога писма. Узме платно, које беше спремно за Вјерин портрет, своје боје, кичице, палету и ногаре па се сиђе доле у салон. Ушавши унутра спусти све завесе доле осим једне и погледавши Полину Карповну намести јој столицу.

— Како треба да седнем? Наместите ме ви сами! рече му она, нежно га погледајући.

— Седите, како хоћете, али се не смете мицати ни говорити јер ћете ми сметати, рече јој он у кратко.

— Престаћу и дисати, протегла она и нагнувши главу на десну страну сеђаше мирно са полузатвореним очима и умиљатим осмејком на уснама.

— Ух, да прекрасне њушке! рече у себи Рајски, — чекај само, ја ћу ти већ показати.

Без икаква обзира отправи на поље бабушку и Марту, које беху дошле да гледају како ради. Јегор, видећи, где му се господар спрема „да молује слику", дође да га пита, хоће ли опет повадити ствари из чемодана. Рајски му само показа песницу.

Прво поче правити кредом контуре њене главе и загледаше се све са већим узбуђењем у ту „прекрасну њушку". Креда је све притала, кад би мало јаче притиснуо. Вјера је седела близу врата и плела је кукицом комад чипке, зевајући кад и кад, али кад год би погледала Полину Карповну, задрхтао би јој подбрадак и тешком муком могаше да остане озбиљна.

— Јесам ли се добро наместила? запита тихо Полина.

— Јесте, јесте, са свим добро! одговори Вјера.

Рајски љутито махну руком.

— Ах, не ћу ни дахнути, рече са свим тихо и унезверено госпођа Крицка.

Свршивши контуру поче Рајски бојама слика ти, а „нацртаног", опазивши, како је сад још пажљивије посматра, удвостручи нежност у осмеху.

После четврт сата силно напрезање, којим се Полина Карповна трудила да остане непомична и да задржи дисање, натера јој на челу крупне капље зноја. Накит на глави јој се већ почео кварити.

— Ух, ала ми је врућина! стаде јечати.

Али Рајски беше немилосрдан, он престаде

сликати и погледа је строго. Она се још четврт сата, како тако, држала.

— Воде бих хтела! уздахну госпођа Крицка.

— Чекајте! рече јој Рајски строго, пустите ме да довршим уснице.

Полина се на петних жила уште да остане мирна, кад је чула, да ће сад да слика њен осмејак. Дисање јој је већ тешко падало, тако да је почела већ сикати а груди јој беху мокре од зноја; но није се усуђивала, ни да се макне. Рајски је само радио свој посао, правећи се, као да ништа не види.

— Полина Карповна је већ смалаксала! опомену га Вјера.

— Чекајте још мало! рече јој Рајски.

— Je ne respire pas! процеди с тешком муком госпођа Крицка.

И сликар изгледаше прилично уморан, али је у свом узбуђењу и заборавно на умор, па за то и не имађаше ни најмање сажаљења према својој жртви. Прође још пет минута.

— Ох, ох! не могу више! повиче госпођа Крицка, падајући са своје столице.

Рајски и Вјера притрчаше и метнуше је на канапе. Заповедише, да се донесе воде, лепеза и колоњска водица. Вјера беше при руци госпођи Крицкој и помагаше јој. Кад дође мало себи Полина, изиде у врт да се колико толико опорави. Рајски остаде сам са својом рођаком и, погледав је немирно, рече:

— Писмо није било од ваше пријатељице Наталије!

Вјера га опину оштрим и као муња светлим погледом, но док си оком трепну, тај поглед се промену, постаде прозиран и укочен, као у Русалке.

— Вјера, Вјера! рече јој пребацујући, ти немаш поверења у мени.

— Оканите ме се један пут! рече му она нестрпљиво, ослободив своје руке од његових, — за што да имам поверења у вама?

И она изиде, да потражи госпођу Крицку.

— Има право! размишљао је Рајски, не знам, за што да она има поверења у мени? Па ипак ме то огорчава! Ох! да ми је сазнати ту тајну, јер тајна има, па да онда одмах отпутујем. Само по ту цену бих одмах отишао. Јегоре, повиче у предсобље, однеси чемодан опет на таван!

Радио је још једно по сата на портрету госпође Крицке, и пре но што је одредио дан за другу сеансу, трудио се више него икад да реши загонетку и сазна, ко је писао оног другог писма. То да дозна и за тим одмах да оде, ето то беше све, што је желео.

Мислио је на све, на бабушку, Марту, Тита Никонича, Марину; а особито на Марину, за коју је држао да зна Вјерине тајне, али их не хтеде испитивати, да не би навукао на себе сумњу да шпијонира.

— Не могу дуже трпети, морам с њом говорити, повиче на послетку. Рећи ћу јој све, па ћу видети, шта ће ми одговорити. Било, шта било! или се спасао или пропао!

(Наставиће се.)

ПОУКА.

О ЛУКСУЗУ.

ПОУКА ИЗ НАРОДНЕ ПРИВРЕДЕ.

Често разликује *Адам Смит* луксуз који се тера у трајним стварима, од луксуза у трошним и брзо пролазним добрима. Један троши много на јела и пића, храни многобројне младе, држи скупоцене коње и псе, а други је у свем томе умерен, али издаје већи део свога прихода на улепшање свога стана или летњиковца, на грађење лепих и солидних здања, на угледан намештај, на драгуље, књиге, слике, кипове и т. д. Претпостављајући да је имање ове обојице једнако, то ће имање првога који троши на груба, а трошна и брзо пролазна добра, у току времена, све то већма се умањивати према имању овог другога који издаје на ствари што имају трајнију вредност и дају више и финије уживања.

Али издавање на трајна добра има и ту врлину да утиче благотворно и *на морал*; јер

претерује ли ко у тим издатцима, може лако променити свој досадашњи обичај на се у том умерити, а да се не изложи немилим примедбама и зајединном пецању својих сугрђана. Промени ли, на против, *врло* свој досадашњи начин живота те не тера више луксуз у јелу и пићу, у честом чашћењу, у држању многобројне чељади, скупоцених коња и т. д., то ће та промена свету одмах упасти у очи, па ће тим у неку руку и сам признавати, да је до сада живео неразумно. Мало ће се наћи људи који имају довољно моралне снаге, да се узвисе над тим јавним мишљењем те да, следећи гласу свога бољег уверења, та иста количина хране поделила на много већи број људи који храну купују у малом, па је и ову потроше, тако да ништа не иде у штету. А, поврх тога, издатак је у овом случају и продуктиван, јер се чини на људе који својим радом производе привредна добра, у првоме пак случају тај трошак је непродуктиван.

Као што луксуз вишег културнога стушња показује навлаштито карактер *једноликости*, тако је и луксуз државе у овој периоди развитка управљен поглавито на такве ствари које цео народ може да ужива.* Тако су Атињани, за доба Периклова пре пелопонеског рата више него

Перд. Добриновић.

пођу путем трезвенијег и разумнијег начина живота.

Издавање на трајна добра је обично и већем броју људи на корист, него трошење на брзо пролазне ствари. Тако се при великим гозбама спрема много више јела, него што се може потрошити, па га онда иде толико у штету. А да се ти издатци на гозбе употребљавају на то, да се, на пример, лидару, бојаџији, стакларџији и другом каквом работнику да посла, то би се

трећину свих својих државних доходака употребили на дела графичке уметности. Годишњи приходи чинили су тада 1000 таланата (таланат чини од прилике 2400 форинта), па су на саме чувене *Пропилеје* на Акропољу издали за пет година 2012 таланата. Како су благодетно утп-

* За ово луксуз преде оне *Цицеронове* речи: Odit populus Romanus privatam luxuriam, publicam magnificentiam diligit. (Римски народ мрзи на приватан луксуз, али он љуби јавни сјај и веленије.) (Pro Murena 36).

цале те јединствене зграде које стајаху свету на видику на естетско образовање целога народа и на унапређење културе у опште! Доцније кад је пао народни морал занемарене су јавне грађевине, али су тим већим сјајем и раскошем грађена приватна здања.

Здрав правац луксуза ове друге периоде, који је васколиком народу, или бар великом му делу од користи, показује се у данашњих европских држава у оснивању различних музеја, галерија слика, јавних библиотека, добротворних установа за неговање нејачи, сирочади, неродљака, умоболних, слепих, глухонемих и т. д.

VI.

Код народа који опадају нездрав те шкодљив је и луксуз, јер се противи начелима морала и народне привреде. Ту се сада више не троши тога ради да се намирују праве потребе, већ цигло из сујете, пусте разметљивости и обести. Место правих ужитања којима човека уљепшава и усавршава свој живот, банкари се безумље и неприродност.

Примера тог луксуза треће периоде налазимо нарочито у римској историји за *доба измишљања*. Како су просто и умерено живели Римљани у старија времена, а како су се јако изопачили и искварили позније, када оно са богатим, али морално и физично изнуреним и ништавним Истоком дођоше у додир! Тај луксуз са Истока пренесе су на Запад римске војске.* Пређе су се Римљани задовољавали са два јутра оране земље од која се хранила цела породица, а за империје не беше то доста ни за саму кухињу или за вештачки рибњак.

Римска господа чабављаху себи по скупе новце рибу из најудаљенијих мора. Па да би риба била што свежија, морала се она жива износити на сто. Сенека опширније потанко, како су рибе на умору мењале своје боје! Познати гурман *Апиције* израдио је нарочиту чорбу, у којој се могло најбоље видети то грозно позорје. Тај луксуз треће периоде тражи баш у најнеприроднијим и најнеобичнијим стварима да се задовоља, ма отуд не било ни најмање користи. Славуј је омиљен као тица неваљица, али његово месо није за јело. На баш за то што је он тако на цени са своја гласа, дали су богаташи јела готовити од самих славујевих језика! Колико је за то требало тих нежних тичица! Причају за цара *Хелиогабала*, да је једном дао зготовити јело од мозга. За то је морало погинути шест стотина мозга!

Многи су имали велика стада оваца, које све беху бојадисане скупоценим скрлетом. Обесним богаташима није било већ доста да граде пртове у сред стена и врлета и на стрменитим морским обалама, већ су их дизали и на крововима од кућа, на којима су градили и вештачке рибњаке, хотећи зар цели природни ред ствари да преокрену тумбе. Неки су пили чак тако далеко да су своје вођке заливали најскупоценијим вином. Чувени глумац *Езоп* дао је једном приликом изнети пред своје госте јело, зготовљено од таквих тица које су биле научене певању и говору. Све те тице стале су домаћина до 60,000 форината. *Хорац* спомиње богату Арпејеву породицу која је била уобичајила да једе само славује. Позната египатска краљица *Клеопатра* и римски цар *Калигула* пили су вино у коме беше растопљен бисер, а то су чинили не за то, да би вино било пријатније, већ цигло из разлога, да би постало много скупље. Са нечувеног луксуза познат је особито цар *Калигула*. Овај је из пусте обести дао правити и скидати читаве брегове. Желео је баш оно што је најтеже или управо немогуће израдити[1]. Луксуз те треће периоде тежи да се задовоља баш оним што се очито противи правој користи, лепоти и удобности[2]. Тако су у овој трећој периоди луксуза људи неправилна раста и састава као: кенеји, наказе, будале, најгадније животиње као: корњаче, жабе, даље: крљава дрва, посуђе што се лако разбија и т. д. на највеће уживање. Људи се праве силом робовима најнеприроднијих људи и навика. Тако су римски богаташи ручајући мењали по више пута хаљине. У вина су мешали свакојаке скупе мирисе и не номинализујући, да тим квари и најбоље пиће. Разнежени, физично и морално малаксали Римљани доба империје, којих преци бујном, неодољивом снагом и неуморним радом покорили беху велик део тада познатога света, дали су се у овом, па и у најмањим стварима послуживати од својих многобројних слугу и робова.[3] Ови их, шта више,

* Luxuriae peregrinae origo ab exercitu asiatico invecta in Urbem est. (Livius XXXIX, 6).

[1] Nihil tam, officere conspiciebat, quam quod posse effici negaretur. (Sueton. Calig.).

[2] Hoc est luxuriae propositum, gaudere perversis. (Seneca).

[3] Слична односања владају и данас у многим европским насобинама, као на пример у *Источној Индији* где се Енглези од својих многобројних послужитеља тамошњих урођеника дају у свем послуживати. Али то није

мораху опомињати кад је време ручку, купању и спавању. Сити, пресити свега уживања, не осећаху они већ никакве радости на овоме свету, и за то није чудо, што су сами себи узимали живот. При толикој моралној покварености неће нам изгледати ни мало необично, кад читамо да се *Аиџије* отровао само за то, што му се имање смањило на један милиун форината.

У овој трећој периоди, у којој се лукуз највластите истине својом неприродношћу и ра-

знак моралне трулежи, као што је било у доба римске империје, већ се темељи на тамошњим друштвеним и народноправедним приликама. (B. Revue des Deux Mondes LXI. année, tome 103. 1891 p. 632.)

(Наставиће се).

Др. Ђорђе Дера.

У ЛАТИНИМА.

Пријатељу **Милану Савићу.**

(Наставак).

Форум.

Ако Колосеум спомиње путнику славу стране старинске просвјете, римски Форум изазиве у његовој памети само мушке подвиге и неумрлу славу римскога генија. Излазећи из Колосеума, и осврћући се мишљу на свирјепства и безакоња што се у њему збише, не знађах чисто, да ли да се староме Риму дивим, или да га у кам затупам; у вече, у гостионици, прије него ћу лећи, растворих навлаш Светонијев „биографски запис“ о дванаесторици римскијех Цезара, који бијах са собом донио, и кад се у тој књизи опет једном сукобих са људским звјеровима попут Тиберија, Нерона и Калигуле, мени чисто криво бјеше, што се пред Пантеоном бијах онако залио, па ме лијено спопадаше сумња, да ли да се попосим, или да се стидим, што људском соју припадам.

Тај је хаос чак и у јутру, кад се разбудих, једнако у мојој глави трајао; и само кад се унутих римскоме Форуму, па се уз нут сјетих првијех времена римске Републике, Камила и Цинцината, Фабриција и Регула, тек онда увидјех своју заблуду, и ступајући страхопоштовањем међ' ове славне рушевине, учини ми се као да из њих тајни глас слушам, који ме опомиње на грађанске врлине, на војничку издржљивост, на дивно родољубље, на државничку и законодавачку мудрост, која се за пуних десет вијекова са тога мјеста, као са непресушна извора, широм бијела свијета разносила, да јој се и најпознније потомство диви, њоме душевно пића и до вијека по носи.

Римски Форум сада у најчистије останке римске старине. Кажу да је овдје, гдје се овај Форум налази, почињена отмица сабинскијех жена, и да су се на овом истом мјесту кашње Римљани измирили са Сабинима. Доцније су на овоме простору подигнуте најљепше зграде посвећене вјери, правди и народној моћи. У опсегу од самијех 150 дужине дизаху се небу под облаке храмови, суднице, славолуци, капитоље и т. д. У историјским провалама средњега вијека ови су споменици скоро махом порушени, тако да се данас, ако изузмемо славолуке Тита и Септимија-Севера, од осталога једва камен на камену држи; посјетилац види око себе само гомилу крњадака: овдје мошти једног храма, онђе пиједестал пребијених стубова, овдје комад посрнула тријема, онђе комад раскривена патоса: еле праву слику пљачке и девастације.

Од старе републиканске „курије“ (сје-

дишта сенатова), од судачких трибина *(rostra)* и од статуа првобитних господара свијета, што су овај Форум красиле, нема више ни трага, ни јавља. Тријумфалне капије; стубови, што се још пријво држе; празна подножја, са којих нестаде кипови јездећих тријумфатора: све нам то сноминье разне фазе императорског доба од Августа до Константина. Трагови старог еиског доба нестадоше под споменицима ћесарског сјаја, као што старе латинске врлине нестаде под утицајем азијатског луксуса и покварености. Само један низ старијех стубова, што их Сатурновим темплом називљу, канда се од републиканског доба још помиче. Сатурн, то је бог времена, неумитни Χρονος, који ништа на свијету не штеди, на ево не поштеди ни свог властитог дома, који му је изнинан постао, како нема више шта да руши. Заиста, ови стубови што се од њега још држе, изгледају ми као скелет неки, који се са своје висине на људску трошност и празну славу немилице кеси. Ал' то тако само изгледа; у ствари је тај Сатурнов тријумф над људскијем трудима, посве јалов тријумф; тај је стари злотвор наш могао да уништи људску, али никошто и језгру старинске просвјете, која се потпуно спасила у бесмртним странницама Ливијевим и Тацитовим, у дивнијем творинама латинског генија.

Не бих знао растумачити како и зашто то тако бива, али ове рушевине, које су толико ствари *видјеле*, врше на ме неку чаровну силу. Биће зар с тога, што за човјека, који је иподе пјеснички расположен, никаква ствар није мртва, обездушена. Што год његова фантазија зазре, све се то у предметима око њега одсијева. Чини му се некуд, као да на њима палази трагове догађаја и призора, што се можда никад ни збили нијесу, но који се њему опет призиру, као да их очима гледа. Кад би се нашао ваљан сликар, па та призирања кичицом фиксирао, његова рука, ма колико вјешта била, опет не би ни десети дио онога саздала, што је кадра да учни пјесникова фантазија.

Какав ли је морао изгледати овај *Forum* за вријеме грађанскијех бораба, у оним бурним часима, кад се на овој грудн земље ријешаваху свјетски удеси, кад се по овијем стијенама шетаху Цицерон и Клодије, Цезар и Марије! Какав је морао изгледати оних славних дана, кад је слобода пошљедњи мегдан са деспотизмом дијелила, и на филипском пољу благородно издисала! Форум је, кажу, најљепши и најпространији био под Веспазијаном, Титом и Константином, али не бјеше никад живљи, ни бучнији, ни жагорнији, што за вријеме Републике, кад се под његовијем портицима састајаху Катилинине присташе, а млађани Цезар, будући господар свијета, почињаше да народ задивљује чаром своје бесједе, и већ умоваше како да обнови славу великог Александра; или кад се одјек Цицеронових „катилинарија“ бркао са роштајем Цетега и Лентула, тих двају несретника, задављених у мамертинским тамницама, усприкос протестовању Марка Порција Катона и његових републиканских присташа, који кашње заглавише на разбојишту код Филипа.

На где превртљиве судбе људскијех удеса! Једног се дана овај прослављени *Forum*, у ком се стицаше власт и мудрост васпоне, претвори у говеђи пазар, изгуби своје старо и часно име, па се брутално прозва „крављом чаршијом“ (Campo vaccino)!

Habent sua fata . . . људи и људска дјела.

(Наставиће се).

Марко Цар.

УМЕТНОСТ.

ПЕРА ДОБРИНОВИЋ.

Међу ово неколико српских уметника-глумаца, који су са одређеним даром спојили најозбиљнију вољу те неуморним хатањем дотерали до савршенства у својој струци, спада без сумње и *Пера Добриновић*, један од највећијих чланова српске народне овостране позоришне дружине.

Добриновић се родио године 1852. у Бео-

граду. Године 1869. ступио је онде у питомачку школу за позоришну уметност и онда крајем године 1870. постаде под Јованом Ђорђевићем, који је тада заступао управитеља, привремен члан српског народног позоришта у Београду, где остане до почетка 1872. Тада оде у Горњи Карловац у дружину Лазе Поповића, с којим је отишао у Вараждин, но још крајем месеца јулија исте године врати се у Београд и ту је био на ново члан срп. нар. позоришта до јулија 1873. Те године, које су овостране српско народно позориште задесила два велика губитка: смрт Аксентија Максимовића и Лазе Телечког, дође Добриновић на позив А. Хаџића амо за члана овостране дружине. „Позориште“ те године није — као пређашње и мало те не сених потоњих — излазило и у време, кад дружина није била у Новом Саду, те тако не знам поуздано, где је Добриновић први пут ступио пред овострану публику. Но по извештају, који је тадања привремена управа поднела и који је сазвштен у 46. 47. и 48. броју „Позоришта“ исте године, судим, да је морало бити у Вршцу. Поузданијих података имам тек од почетка децембра 1873., кад је почела била трећа новосадска зимска сезона од зидања нове зграде амо. Ту видим први пут забележена Добриновића као мудрицу оног слугу Јована у Трифковићевом „Љубавном писму“; па онда долази други Јован, племенити Ирац у Холтајеву „Нису бисере“ (још се тада за цело морао Добриновић приказати и као певач са врло лепим гласним средствима) па онда онај заљопани „кицошвор“ у Сигилгетијеву „Циганину“ па добрћудни Грга у Фрајденрајховим „Граничарима“, Јоза Скочић у Сигилгетијевој „Мамици“, мазни Грујица у „Војничком бесуцу“ петога писца, на „мудрица Јефта брица“ у Округићевој „Сакупрци и шубари“ — све улоге, у које је он умео да задахне особеску свежину. Неке је од тих улога задржао и даје их и данас а без штете се не би ни дале узети њему из руку. У прво му се време није дар могао тако лако развијати као после, од 1877. године амо, од кад управо и ћемо о њему говорити, јер га од тада тек познајем. Дотле је у дружини имао супарнике и у драстичној и у финијој комици. Био је ту још стари Рашић, на Соколовић а још понајопаснији му Шандор Сајевић. Но од 1877. амо попао је Добриновић џиновским корацима напред и за час се створио љубимац публике. Али њега то није размазило те да мисли, да је већ све и сва постигао. Стадоше га занимати и најтежи карактери, за које се нитке кроз проницан ум и голема студија. Неру Добриновића стали занимати такви карактери и већ видимо пред собом „Кир-Јању“, од кога бољи не верујем ни да је пређашњи ни да ће пређи српске позорнице. Плод те похвалне амбиције Добриновићеве јесте и Јаго у Шекеспировој „Отелу“, кога је он, без угледа у икога, израдио до најмањих детаља с највећом пажњом. Ту тек онда можемо видети, каква уметника имамо у нашем Добриновићу. Остале му ликове, у којима је још ненадмашив, навлаш не ћу да спомињем, јер их је толико, да бих случајно могао баш заборавити који, који он држи за свој најбољи, те бих му тим и нехотице криво учинио. Кратак је мој суд о њему, да је то уметник велика дара, веома красних способности, а уз то одушевљен за своју уметност, савестан, издржљив, једном речи: *узор права уметника*.

Средњини одбор овостраног српског народног позоришта, цењећи рад Добриновићев, именовао га је пре једно пет, шест ли, година *редитељем* и ту своју часну дужност врши Добриновић само у корист и напредак том нашем просветном заводу. Имао сам прилике у неколико маха дивити се гвозденој енергији и умешном такту Добриновићеву, којим води изучавање нових комада, не жалећи ни времена ни труда и не оскрћући се ни погдекоје — да богме само једва опажљивим знацима исказано — негодовање својих другова и другарица.

Милан Савић почео је у 9. броју „Јавора“ ове године студију о Добриновићеву уметничком раду. Не знам, да ли је мислио наставити, али држим, да би штета било, да само на том почетку остане. Но међу тим и тај почетак препоручујем сваком, ко се интересује за нашега општега љубимца Добриновића.

Јован Грчић.

КЊИЖЕВНОСТ.

СУВРЕМЕНА ПИТАЊА.

II.

ПОЛОЖАЈ СРПСКЕ КЊИЖЕВНОСТИ

ПРЕМА ВЕЛИКИМ КЊИЖЕВНОСТИМА У ОПШТЕ И ПРЕМА РУСКОЈ ЗАСЕБНО.

Ако би дакле наша литература, а на првом месту уметна појезија, рада била напредовати и стварати себи што раније могућност, да некад од ње постане књижевност, која ће скупа са другим великим књижевностима као равна им друга сачињавати слику развитка

књижевности у свету — она би морала најумнијим данашњим својим главама признати, да горње погодбе, под којима једино може и сме бити књижевности, још нису испуњене, и да их ваља испунити што пре. Историје књижевности развијенијих народа сложно нам показују пут, како су сви народи, у којих се налази велика литература, тој потреби задовољавали. Дрво се наслања на дрво, а народи се ослањају један на други. Млађи народ, коме је Вечитим Разумом одређено било да доцније приспе за културни живот, привучно би се, у времену свога пробуђења, најближем културном народу — појава, која нас ономиње на инстинктивно поимање новорођенчета за грудима материним —, и као ученик као учитеља, шегрт код мајстора, одричући се у прва мах сваке самосталности, трудио би се да се упозна са оним, што је до онога часа Дух људски у дотичним дисциплинама урадио. Тек по свршеном овом послу, по упознавању са дотле урађеним, повлачио би се народ у себе, пошао би самосталним путем даље а оригинална радња дошла би без нарочита његова настојања — као проста последица напред испуњених погодаба. Како је добро развијена литература место, где је као у каквом брижљиво састављеном компендију сложен сав нравствени капитал, историја нравственог развитка заједно са данашњим његовим стањем код једнога народа, само се по себи разуме, да је народу, који је таман стигао да ступа у друштво образованих народа, најзгоднија прилика да упозна та нравствена начела путем литературе у ужем смислу, путем уметне појезије. Ова, осим што је сама себи сврха, изгледа да је на овоме свету још и за то ту, да готовим, израђеним нравственим идејама путем вештине отвара пута до чланова људства. Упознати једно младо друштво путем школе, јавне вештинске критике и помоћу самих појетичких производа са садржином литературе кога солидно образованог друштва, зове се: дићи то друштво из царства мрака међу образоване, културне народе; зове се просветити га у пуном смислу речи, учинити га саучесником свега моралног, научног, вештинског, политичког блага, до кога је мислилац дух људски до данас дошао. Тиме је то друштво оспособљено да и само постане оруђем разума, који вечно живи и развија се — да и само рекне своју нову реч у култури, у вештини и у свима редом струкама радње човечјег духа. Узети што пре у своје руке систематско неговање једне или више данашњих истакнутих великих литература европских; довести, ако не иде другчије, ма по примеру Петра Великог, извесну количину способних за то људи из Европе к нама (саме идеје се *у овај мах, за ову потребу* ни најмање не тиче, хоће ли ти људи бити Немци, Срби или Енглези), па их пустити да упознају омладину и друштво са идејом књижевности, био би тако исто преко потребан *државни* посао, као икоји други, којим се данас баве наши државници. Тако неговање литературе, а у првом реду уметне појезије, на које би се од стране појединаца доцније надовезивало занимање разним специјалним струкама — философијом, државним наукама, техником, трговином, индустријом и т. д. — једино би за неко време кадро било дати држави образовано, облагорођено, цивилизовано друштво, које би са другим погледом на свет и са другом интелигенцијом приступало своме раду. Литература је то у стању учинити, јер је она поље, у коме најумније главе народа расуђују о свему, што сачињава живот. Но до свега тога не можемо ми нигда доћи, ако се при упознавању идеје књижевности будемо задовољавали историјом наше домаће литературе, која, према напред реченом, нема и не може имати васпитне садржине, потребне за тако велик задатак.

Немачки и руски педагози, кад су уводили у средње и више школе као један од најважнијих предмета историју домаће књижевности, имали су без сумње на уму да упознају своје васпитанике са етичком и естетичком садржином саме идеје литературе *у опште*, са историјом облагорођавања људског срца и ума, за што им је домаћа књижевност, дорасла којој му драго из европских књижевности, давала потпуно прилике. За осамнаестогодишњег младића, коме смо пре његових универзитетских самосталних студија дужни дати општег нравственог и естетичког образовања, далеко је важније да зна: постанак лажног класицизма, његову укоченост и неподобност за живот; напредак, који је учињен појавом сентименталне појезије, према лажноклаичној школској појезији; за тим велики корак у развитку уметне појезије романтизмом, где живот срцем и истинита *впросећана осећања* постају елементом појезије, а не конвенционалне тропе и фигуре сколастичке класичности — све је то, и овај развитак, што за тим иде, далеко важније ученику да зна него случајна имена и

презимена многобројних посилаца свију тих правања и њихових међусобних борбама. Упознајући се младић у школи са моралном и вештичком садржином свију тих правања и са разумним смењивањем једнога другим (т. ј. историјом књижевности), он у један и исти мах добија ова два: на живот корисна, знања: 1.) долази до убеђења, да литература и у њој уметна појавља није игра и забава, или као што је један песник XVIII. века сам признао:

... трудитва као летно хилмодо,

но уметност саграђена од савременог живота мисли; уметност, која, осим што задовољава вештичке наклоности у човеку, снилије него ништа помаже разницању моралних начела у друштву људском; и 2.) да се литература као и сваки природни организам разниja вечитим кретањем, губљењем једних и примањем у себе других састављна — при чему је младића а потпуст човека односење према литератури много слободније, и он, даровит ако је од природе, не преза у свом будућем делању привијати своје нове идеје уза стабло књижевности.

Наравна ствар, није свака литература на свету тако развијена као немачка и руска, да већ само учење њених историја, само јављање онога, што је у њима рађено — служи уједно и као животворне саме идеје књижевности, књижевности у опште. Има народа, који услед домаћих неприлика данас тек стају на снагу и не могу имати књижевност, чија би историја имала таку васпитну садржину. У оне народе спада без сваке сумње и српски народ. Књижевност српска, ако и има својих светлих тренутака, није се оним најважнијим делом, уметном појавом, толико успела, да би већ оно, што до сад у том пољу има, као васпитно средство могло послужити за њено даље развијање. Ми дакле стојимо пред овом великом незгодом: књижевност се мора развијати — читав овај век отима се друштво из све снаге, да је створи — а на тачкама, са којих треба да се покрене њен развитак, нема довољно оруђа.... Онај фактор, коме смо једином оставили да помаже то развијање, досадања српска књижевност и њена историја, не располаже садржином и моћу, која се иште за тако велик посао.

(Наставиће се).

Јован Максимовић.

КОВЧЕЖИЋ.

КЊИЖЕВНИ ПРИКАЗИ.

А. Хаџић. **Летопис Матице Српске.** *Уређује* — — Књига 168. 1891. свеска четврта. У Новом Саду, српска штампарија дра Св. Милетића. 1891. — Тек ако је две недеље дана, како добисмо ову свеску Летописа, која је требала угледати свет у току четврте четврти прошле године. У тој је свесци напист дра Радивоја Симоновића опше напастаја Житомислића у Херцеговини; настављене су проф. дра Дере успомене из Италије (Из Милана на Комско језеро, Из Милана у Турин, Опше Турина и околине му и посета код старога Мађара емигранта Лајоша Кошута); завршена је педагошка расправа Мите Нешковића „Може ли школа бити без телесне казне?“, која је и пре ове свеске Летописа, из које јој је крај отштампан, излазила цела у „Збирци педагошких радова“, што је приказана у 8. броју нашега листа; довршен је и Мите Поповића „Цар Јован“ (а могло је најпосле бити само настављен, јер онако је наумео више него четвртину ове свеске — страница је на њих само цела трећа, четврта и пета радња). Под рубриком „Књижевност“ сетио се М. Нешковић након десет година да приказе Николе Ђ. Вукићевића „Прву наставу у вери“. Уверени да се М. Нешковић држи свога начела, нарочена у овом приказу, да на књ. „не би требало нико да се мрдоди на критику, коме је год стало до главне ствари — до истине“, не ћемо пребацивати, да нам се разлози, којима Нешковић оправдава своје „ћаскањање“ и „устезање“, нешто мало чине неубедљиви. За Нешковићевим приказом долази настављак „Прегледа новијешње словенских књижевности“ (реч је овде о пољској књижевности и то о Мицкијевићу, о Словацком и Красинском, и др.) На записника књижевног одбора Матице Српске саопштени су на последњем месту реферати Л. Хаџића и Васе Мушкатића о награђеном делу покојногл Мите Петровића под натписом „Земље у Бачкој“. — То је садржај 168. књиге Летописа, у којој опазисмо нешто, чега не би требало да буде у таквој књизи. Има на њојзику фонетичких грешака као отачба (стр. 105. стих 11. од горе) и граматичких као „о кћне — “ (стр. 103. стих 1. од горе). Г.

КЊИЖЕВНЕ БЕЛЕШКЕ.

— „Одјек“ јавља, да је на наш језик преведено дело Жана Жаки Русо-а „Du contrat social“, у којем је велики тај мислилац прошлога века науку о суверенитету народа засновао те односаји међу владаоцем и поданицима приказао као да се оснива на некоме „друштвеном уговору.“ Рукопис превода дат је већ у штампу.

— *Никола Ђорић* — сада лекар среск. начинк у Србији — разаслао је огласе, да је у штампу дао своју књигу под натписом „Љубинке", која ће бити готова до половине априла ове године. Вели, да је ово скупио „сатне веселе, лирске песме, овакве врсте, какве читалачки свет из разних наших часописа већ познаје, овакве, какве беху: „Весила", „Диабер Анђелија", „Чик", „Љубачица и девојчица", „Дар и уздарје" и т. д." „Само таке" вели „и више такаве. Књижица једна за младеж (!) да се може провести и у њој огледа; за старе (!!) да се сети онога, што је негда било и што се тако лако заборавити не да". Међу тим Ђорићевим песмама биће их већим делом, које до сад нису штампане још нигде. Књижица ће изаћи шест до седам штампаних табака осмине а цена ће јој бити 50 новчића. Претплата се шаље само песнику у Ниш.

— У 22. и 23. броју „Bosnische Post" напиша је у немачком преводу српска народна песма на Вукове збирке „Урош и Мрљавчевић", а под натписом „Marko, der Königssohn, nennt des Reiches Erben. Преко ју је песи J. Окић.

— У 65. бр. Нестер Лојдова Abendblatt-а штампана је у преводу Ивана В. Ивковића прича Јанка Веселиновића „Der Schwur".

— У Јагићеву „Archiv für slavische Philologie XIV. књиги, 3. свесци, штампан је приложак Тихомира Остојића „Eine serbische Geheimschrift", која је састављена на глагољских, ћирилловских а и неких новог слова. Ову је тајну азбуку открио у једном манућу српском из априла и маја, а који је писан 1551. на реци Радовашници под Цером. Оним налеком добисмо још једну нову тајну азбуку наше старе књижевности.

У овој свесци је и довршетак Новаковићева „*Прилога за познавању македонске дијалекта*".

— У Časopis-у списа království Českého, у првој свесци од ове године, сачињио је М. Нест. Сперанска 29 интересних писама Павла Шафарика Ивану Кукузовићу Сапцинском за доба 1852. до 1858., која је писао и преписао прошлога лета у академијској књижници у Загребу. Овим се писмима баца још јача светлост на знаменити рад Шафарикон на словенистици. Сперански је уз појединна писма додао и објашњења кратка.

— У 42. броју „Застава" од ове године штампана је у подлиску прича „Стари апотекар", коју је превела Нина Грујић. Ово је прича познатога у нас приповедача руског Короленка, а која је хвала буди и раније преведена више пута и како нам се чини понајбоље у београдском „Колу". — Преводиоцима би се препоручило, када већ не пазе, шта је преведено у нас, да бар стављају име писца, чији рад преводе.

— Поред свеје „књиге", „Успомене са бојишта поља на Јаничкој клисури 1876. год.", која се штампа и која је оглашена у 2. броју нашега листа ове године, написао је *Милош Ф. Милојковић* „још једну књижицу, која обухвата једну приповетку на сеоском животу, под насловом: *Кеси пуна пушди. Успомена из детињства једног медицинара*", те је „шету рад дати у штампу". „Ну, за штампу ми — вели — треба средство — претплата". С тога лепо моли „све љубитеље српских приповедака", да се на ову његову „књижицу" претплате и претплату му „чим пре" пошљу, како би „ову књижицу могао дати у штампу".

— Приповетку Л. П. Ненадовића под натписом „Нека је срећна, ма и луда била", што ће изаћи у календару „Новом Требевићу", превео је на мађарски др. Ајбот.

— У Paedagogium-у, немачком месечнику за васпитање и наставу, што га, сво већ четврнаеста година, уз сарадњу одличних педагога издаје др. Фридрих Дитес у Бечу, изашао је у шестој свесци за ову школску годину, за март 1892., под рубриком Paedagogische Rundschau извештај о стању школа у Босни и Херцеговини. Написао га је неки Франа Тичак, који је у истом Paedagogium-у и године 1879., као ц. и к. инспектор школа у некадашњој Француској, написао нешто о школама у Босни и Херцеговини, колико се на једанпутном пантицијама школа на хрватско-босанској граници нашо прилике информисати о школству у Босни. По том његову извештају било је тада у Босни и Херцеговини само верозаконских школа и то: 917 мухамеданских основних школа (турски мејтефе), 41 римокатоличка основна школа, 57 православних основних школа, 43 више мухамеданске школе (турски медресе) и 24 грађанске школе (турски мектеби рилдије). По статистичком пак датима од г. 1890. има сад: једна потпуна велика гимназија у Сарајеву; једна приватна гимназија у Травнику (управљају њом језуите); једна техничка школа у Сарајеву; једна преparандија у Сарајеву за образовање учитеља основних школа (интернат); један војнички пансионат у Сарајеву; 8 трговачких школа; 41 медреса; 58 православних основних школа; 26 римокатоличких основних школа; једна јеврејска основна школа; четир приватне основне школе и 150 заједничких основних школа. У извештају свом не одобрава Тичак, што су дигнуте трговачке школе. Ма да је, вели, у Босни и Херцеговини трговачки промет жив, ипак је сувише рано било оснивати такве школе. Место њих је ваљало дизати грађанске школе, а за трговачке би школе за прво време било доста, да су такву једну школу уведени бар као трогодишњи течај на техничкој школи у Сарајеву.

ПРОСВЕТНИ ГЛАСНИК.

— Одбор за подизање споменика *Сими Милутиновићу Сарајлији* јавља, да је до 31. децембра 1891. *г.* скупљено 6836 ф. и 70 новчића. Пада у очи, да су се аустро-угарски Срби врло слабо одазвали.

— Ових дана прослављо је сав образован свет трећу стогодишњицу од рођења великога педагога Чеха *Јана Амоса Коменског*.

САДРЖАЈ: Несвештење: Јууро на Косову. Песма Лазанског. Ђерђина љубав. — Поука: О лукезузу. У Латинима. — Умотност: Пера Добрановић. — Књижевност: Суврсмена питања. Књижевни прикази. Књижевне белешке. Просветни гласник.

„СТРАЖИЛОВО" излази сваке недеље са читаву табаку. Цена му је 5 фор. а. вр. на целу годину, 2 ф. 50 н. за по год., 1 ф. 25 н. за четврт год. — За Србију и Црну Гору 12 динара на годину. — Руковиси се шаљу уредништву а претплата књижари Луке Јоцића у Нови Сад. — За Србију прима претплату књижара В. Валожића у Београду.

Издаје књижара Луке Јоцића. Штампарија дра Павловића и Јосића у Новом Саду.

СТРАЖИЛОВО

ВЛАСНИК И УРЕДНИК ЈОВАН ГРЧИЋ.

БРОЈ 13. У НОВОМ САДУ, 29. МАРТА 1892. ГОД. V.

ПЕСНИШТВО.

* * *

Цвијете моје душе,
одгојено у боли!
Сними с лица вео,
слушај гдје те моли
онај, кој' те изгуби.
Оне ліјепе сузе,
што ти красе лице,

остави на земљи,
гдје су наше бољетице,
на полети у небо;
ту се, драго, ухвати
у коло луча сјајних;
кажи им: он ме пиаље,
он, кој' плаче на земљи!

Па лети, лети даље!
На своду модрог неба
убиљежи моју љубав,
несуђену моју љубав,
ти, цвијете моје душе,
ти, у тузи срца мог,
бесмртнице ліјепа!

Јосип Берса.

ПЕСМА ЛАЗАНСКОГА.

Приповеда **П. Жељски.**

(Наставак).

VII.

Са гвозденом се доследношћу Марија чинила као да не опажа, да је Иван од њена повратка амо куд и камо ћутљивији и замишљенији него донде. Дочекивала га је једнако ведра и весела а кад би видела, да се сва њена разговорност разбија о јогунасто његово ћутање, латила би се опробаног средства, које до сад нигда није промашило — удесила би, да дете разведри тату. Иван је то увардао и боляло га је, што ће се дете тако и нехотице навићи на лицемерство, али није могао том на пут да стане. У истој мери, у којој га је Маријина, као што он беше уверен, наметнута љубазност одбијала, привлачила га је неодољива умиљатост малога Милоја па није јадник знао на чему је. Ње до душе није мрзио — више му је жао било ње — али се није угодно осећао, кад је с њом. Тиштало га је нешто и против његове воље и гонило га чисто, да потражи у ње разјашњења, но кад би се на то већ пола решио, свагда би на по пута застао. Ту нема шта разјашњавати, ту је све јасно као сунце. А то, што је јасно, то је тако страшно, тако ужасно! Ма колико да је мислио и мислио, шта му ваља радити на да га тај терет мине, све је излазило на то, да ту нема излаза другог, него се мора мушки и јуначки сносити.

Али што баш ја? поновно би сто и сто пута у себи. Сећао се толиких и толиких другова својих, који су на дому срећни, а не беху бољи од њега те дакле и не за-

служиваху бољу срећу. А како ли је он некад замишљао себи ту срећу, како ли је за њом чезнуо! На што да га тако дуго заварава и та пуста нада, да ће се све заборавити па да ће бити боље, да ће бити онако, како треба да буде! Да се којом срећом могло одмах увидети, да помоћи нема, па би до сад ваљда већ прекужене биле те муке, које му трошe и душу и тело!

Трудио се Иван свом снагом, да бар спољашње сакрије, како му је пусто у души, али је крај свег његова усиљавања избила велика промена у животу му и општењу с другима. Опазило се то, како журајући чисто стреса са себе конвенционалне дужности, кад их не може да избегне. Изобичајио је од неколико дана те не иде после ручка у читаоницу, него прилегне а сијеста му се богме по гдекоји пут отегне и нешто преко обичне мере. Марија га често пита, да му није можда зло, и хвата га за руку па му и чело пипа, а он се сваки пут одсмехне тој њеној бризи па онда оде на посао, сигурна крока и дигнуте главе. Њој то онда право и не стреши више, само се ужасне, кад јој се учини, да је сад нешто нестрпљив према детету и да много сад превиди, у чему је пре уживао. Али је и тај ужас одмах прође, чим Иван опет дигне величкога малишу да га пољуби. Све на свету може бити, мисли она, али то никад ни до века, да ће он престати гинути за тим дететом.

Једно после по дне мали Милоје већ одавна одспављао своје и већ се и наиграо до миле воље а Иван још никако да изађе из чисте собе, где је на диван прилегао био одмах после ручка. Марија узме дете за руку па полако уђе с њим у чисту собу. Иван отворених очију лежи на дивану а не миче се, ма да их виде обоје, кад уђоше.

Дете притрчи дивану, сагне се Ивану чело ногу, закикоће се па га повуче за ногу.

— Тата, пододи то је!

Иван се не миче.

— Тата! Тата! — навађује дете.

— Та Иване, за Бога, како можеш бити тако дрвен? Дете те тако воли а ти — Пољуби, душо, тату! стаде храбрити дете, које већ готово било да бризне у плач.

Ивана као да погоди стрела. Нагло пружи руке за дететом, привуче га себи па му стане тепати.

— Тако, видиш! рече Марија а на лицу јој опет сине она ведрина последњих дана.

И сама приђе ближе.

— Хајде, чедо моје, кажи, како волиш тату! позове дете, клекнувши крај дивана.

Дете се насмеши па рашири руке, што игда може.

— Зар тако здраво? кликне Иван и обасне дете пољупцима.

— Е, а маму? Брже! Како волиш маму? умеша се Марија, отимајући у шали дете од Ивана.

Како је још клечала пред диваном, обгрли је дете око врата.

— Тако! па то ће она задовољно. — А сад де загрли и тату.

Малиша послуша и то те је Маријин маневар пошао за руком да не може бити сјајније. Иван је био сав раздраган. Тепао је и тепао детету, грлио га и љубио и већ не знаде човек, шта је доста. Тек ће она прекинути.

— Хајде, злато моје, сад иди лепо на се играј с Илком. Тата има сад посла, а знаш, ако будеш добар па лепо слушаш, донеће ти тата до вече коња.

— Је л оној велитод? протепа дете а дигло своје лепе очи на матер.

— Да, да, оној великог! потврди Марија, а дете све радосно потрчи из собе, да се похвали Илци, шта ће добити до вече.

Иван и Марија остадоше сами.

Он је још лежао на дивану, она пак, по што је за дететом отишла до врата и видела, да је собарица у другој соби дочекала дете, вратила се и села на столицу Ивану чело главе.

— А што се ти данас толико лепиш? запитаће тек у цеке, по што су дуго ћутали, гледајући свако преда се.

— Не знам ни сам! одзове се Иван, али је још не погледа.

Опет тишина.

Њој поче горња усна дрхтати.

— Ви се канда у том вашем суду нисте баш претрли од посла, кад се теби

тако жури — насмејаће се она на једаред.

Ивану на мах дође ње жао, и то тако, како још никада до сад. Учини му се, да је његова равнодушност мучи и убија, учини му се, да то ипак и ипак није право и поштено од њега, и човек се свлада, придиже се у пола, погледа је смешећи се и пристаде на шалу.

— Да видиш, не ће бити тако. Волио бих тебе на један само дан одредити да судиш, па би се одмах ратосиљала. Ето и јутрос! — ту му лице доби опет онај мирни озбиљни израз —. Не знаш ти, како често човек дође сам са собом у опреку. Јутрос сам гласао за то, да се простом убици одреди блажија казна.

— Шта? престрави се она. Та ту би бар требало да је лако. Глава за главу! Куд ћеш праведнијег и оправданијег правила?

— Било би, кад би човек смео пресуђивати само по чину, без обзира на оно, што је чин изазвало.

— Па зар има и какав обзир на свету, који би био у стању извинити убиство?

— Има, Марија, има, ма како да се том противе твоји појмови о правди и правици. Ето ти жива примера на нашем данашњем осуђенику. Био је то поштен и валан човек, на благо од човека, ни муве тај није знао увредити, па ето шта се начини! Од питома голуба постаде крвожедан звер. Имао је жену, коју је волио над свиме на свету, коју је, што кажу, на рукама носио, коју је пазио, као мало воде на длану, а она није била вредна његове љубави. Благост и доброту његову није умела да цени, него ју је чак на то употребљавала, да га подло вара и срамоти. Кад се о том уверио, судио јој је сам — страшно, али по правди.

Ту Иван умуче. Последње речи изговорио је нагласком стална и непоколебљива уверења.

Њу као да је текнуло то, што се он са толико искрена жара заузима за тог злочинца. Но једино се по лаком бледилу на лицу јој могло познати, да савлађује нешто у себи, што је свом силом гони, да у очи лупи мужу, да није ни та жена свему крива и да треба и код ње тражити обзира и на њих се осврнати. Спољашње је иначе била мирна и тешко да би ико на свету кадар био опазити по њој, да је готово до очајања доводи одлучни тон, којим њен муж исповеда нешто, што она из најдубљега уверења осуђује. Некако овлаш, чисто као само за то, да не прекине разговор, рећи ће, више себи, гледајући преда се:

— Међер право кажу: највећа правда највећа је неправда.

— Како то мислиш? жацне се Иван и упре оштар поглед у њу.

— Та да! настави она, не опазивши његова погледа те се ни мало не збунивши. За њега, простог убицу, тражите олакшице а њу јадницу осуђујете и не саслушавши је. Бог зна, шта је било, те је хтела не хтела морала бити таква. Па зар нас Бог не учи, да ваља праштати?

— Докле? упаде јој Иван у реч а већ је скочио био с дивана па немирно стао ходати по соби. Било је за цело и тога, али ако је то тумачено као слабост и немоћ, шта онда?

— Па ја не знам како је било у овом случају! стаде се Марија извлачити, јер се поплашила, да ће се ствар здраво заошпљити, а до тога без потребе није рада била да дође. Ја само у опште говорим и браним жену као слабо створење, које не може за свако своје дело одговарати баш до најмање ситнице, нарочито онде, где не влада толико ум, колико срце и крв.

— А да на што је онда морална воља и снага, кад човек не би знао сам собом владати те обуздати то срце и ту крв? И ватру, символ необузданости, може да укроти, а не би могао себе и своје страсти! Али то и јесте оно. Морална се воља и снага слабо данас развија и челичи, слабо се утврди у човека појам о дужности. Какво ли нам је то васпитање? Ето у нас женских! Научите штрбецати два три језика, нешто мало научите музике, науче вас, како да се крећете у друштву, да се насмејете, где учтивост захтева, и све тако којешта. Од куд онда и да знате, шта су вам дужности према мужу и деци? Како

да вас онда у свему не руководи сујета, себичност и ниска страст?

На једаред застаде па погледа у њу. И против воље му спопаде га страх, да је далеко забрадио. Кад виде, како је њој из лица нестало и последње капи крви те како је усне чврсто стисла, дође му да је потребно да нагласи, да је то говорио само у опште, без алузије на икога. Но у том га она предвари. Заграбивши нагло са најскривенијег кутића своје душе још онај задњи остатак умешности у прикривању правог свог расположаја, насмеши се на ће тек:

— Ми се ваљано задиркујемо а ја још за вечерас имам вас дан да спремим. Већ си заборавио је ли — додаде, кад виде, да он не зна, о чему је реч — да смо данас позвани код Ракићевих и да си ми обећао, да ћемо ићи.

— Да, збиља! сети се он. Е па хајде ти спремај а ја идем да завирим мало и у суд.

(Наставиће се).

ВЈЕРИНА ЉУБАВ.

РОМАН **И. А. Гончарова**

ПО ФРАНЦУСКОЈ ПРЕРАДИ ЕВЖЕНА ГОТИ ПРЕВЕО *Миливој Максимовић.*

ПРВИ ДЕО.

XIII.

Опет пут закуца он на врата.

— Ко је то? запита Вјера.

— Ја! одговори Рајски тихо, промоливши главу кроз отворину врата, — могу ли унутра?

Она га пусти унутра и понуди му столицу.

— Луче је Јегор чемодан однео опет на таван, рече му она након кратке почивке.

— Па?

— Ништа.

— Хоћеш да питаш, шта је са мојим путовањем; а то, видиш, зависи од тебе, хоћу ли отпутовати или не.

— Заиста?

— Дабогме, ти то добро знаш.

— А шта треба, да учиним, да се то збуде? Жртава? Ја сам готова да вам својеручно скинем чемодан са тавана.

Он не рече ништа на ову шалу.

— Дакле, кажите!

— Реци ми прво, да ли љубиш кога.

Она се нагло окрену према њему и погледа га пренеражена.

— И онда ми реци, ко је писао оно писмо на плавој хартији; ја сам уверен, да га није писала попадија, наваливао је он.

— У каквој је све то вези са вашим одласком? упита га она све више и више зачуђена.

— Ево ћу ти растумачити: ти си ми рекла, да се не могу надати, да ћеш једнога дана и ти мене љубити.

— Јесам.

— Лепо! Да ублажиш бол, који су ми проузроковале те речи, реци ми истину, да се немам чему надати, — и ти престајеш живети за мене.

Говорио је са страшћу и убеђењем. Она се промисли неко време; изгледаше, као да се бори сама са собом; на послетку се окрене њему.

— Нек буде! рече полагано па онда спуштивши глас настави: — јест, ја љубим..... другога.

— Кога? повиче он, скочив нагло са столице.

— Шта вам је стало до његова имена?

— Морам га знати! Ко је писао оно писмо? понови опет, а глас му стаде дрхтати.

— Нико! ја сам јој нарочито рекла, да писам видела никога, а писмо је од Наталије! потврди она хладно.

— Баш не ћеш да кажеш.

— Ја ћу вам увек само једно моћи рећи.

— Шта?

— Идите!

— Добро, баш ћу да останем! рече он опоро.

Дуго је гледаше.

— Како вам је воља, рече она прошапћући, —

ви сте код своје куће. Али, pardon, сутра морам рано устати, рада сам да идем к Наталији.

После одласка Вјерина осећаше Рајски, да га обузима страшан осећај усамљености. Све му се расплинило пред очима, на ње ништа друго видео, него да су завесе Вјерине остајале непомичне, да није више седела на својој омиљеној клупи; без ње му беше и кућа и околина и све остало пусто. Ма колико да је желео, није ни могао ни смео љубити своју рођаку, јер му је одузела свако право и сваку надежду. Она му је признала да љуби другога, а за тим је отишла, понесавши са собом кључ од своје тајне, коју му је само у полак открила. Она не беше за њега ништа друго, него забрављена врата.

Предаваше се својим рефлексијама, разговарајући се са бабушком.

— Зар ниете опазили, да је од неког доба постала нешто замишљена? запита је, у нади да ће тако моћи решити загонетку, написану на плавој хартији.

— Зар си ти опазио?

— Мени се баремтако чини.

— Зар бих је ја волела, да ниса тако што одмах опазила? Већ много пођи сам пребдила, размишљајући, шта то може бити; још од прољећа ми је тако нешто чудновато, час весела, час замишљена, час опет јогунаста и раздражена. Треба је удати, ето то је. Питала сам и доктора, а он све нешто о живцима бунца. На част им њихови живци! Шта значи то? Некада доктори нису живце ни спомињали. Неко на пр. пати од бубрега; они ти онда лепо кажу: Болесни су му бубрези! ал' данас, чим што фали, одмах живце на среду!

Да није можда љубав? заусти Рајски.

— Господе Боже, само нам још та несрећа треба! крикну Берешкова. Од куд ти то паде на памет, Борисе? Говори! рече му, прекињући га.

— Та немојте, бабушка! утишаваше је Рајски, који се већ покајао, што је то рекао, — умирите се. У осталом, она не ће ни мени рећи ако, што крије од свију. Ја не знам ништа, ни куд иде, ни ко је та попадија. Што год знам, све сам од вас чуо.

— Истина је, да ником ништа не говори! одобраваше бабушка, умиривши се опет. Једној попадији што се поверава, она зна све што се догађа у души Вјериној, али та јако пази, да ис ода коју тајну своје пријатељице.

Настаде ћутање.

— А после, у кога би могла бити заљубљена? настави Татјана Марковна, — ја не знам никога.

— Никога? запита живахно Рајски.

— Једини шумар би могао бити, рече замишљена. То је красан човек. То би га особито обрадовало, барем колико се мени чини, а био би врло добра партија за Вјеру, али...

— Шта али?

— Она је тако чудна! Не зна човек како да почне, како да се влада с њом! А он је човек озбиљан и богат, има...

— Какав је тај шумар? Је ли млад, добро васпитан?...

— Видећеш га ових дана, одговори Берешкова, сва у бриги.

Неколико дана после овога разговора седео је Рајски са бабушком и Мартом при чају. Запара, која је цео тај дан владала, предсказивала је олују, која се пред вече и подиже. Са оне стране Волге превукло се небо црним облацима, запара постајаше све несносија, а ветар поче већ подизати вихорове од прашине по пољу и по другу.

Све се беше смирило. Татјана Марковна зазвони да се спрема. На све стране се затвораху камини, прозори, капије. Не само да се добра Татјана бојала олује, него није баш лепо гледала ни оне, који остајаху равнодушни, и сматрала је то као знак нерелигијозности. У њеној кући се сваки побожно крстио, кад би почело севати, а онај, који није то учинио, добио би оштар укор. Једном приликом је отерала у кују Јегора, који се, по свом обичају, и за време буре кикотао са служинчади.

Бура се величанствено приближивала. Из далека се чула потмула грмљавина грома, а овде онде се дизали стубови прашине. На једаред севну муња и расветли небо а врх села се разлеже страховит пуцањ грома. Рајски брзо зграби кишобран и капу и изиђе у врт да посматра слику и утиске природе пре буре на да их после опише. Бабушка, видећи га, где одлази, куцну за њим на прозор.

— Куд си пошао, Борисе? запита га.

— На обалу Волге, да посматрам буру.

— Јеси л' ти шашав? Врати се брже натраг!

— Не ћу, хоћу да идем.

— Ал' ти се заповеда, да се вратиш! повика она на њ, заповедајући.

У тај пар севну друга муња а за њом се разлегнуше неко време силна грмљавина. Берешкова и Марта престрављене на сву меру загњурише главе у јастуке, а Рајски поче једном слабо утрненом сталицом, која вођаше кроз њушке доле у понор. Кина је падала као из кабла, муње непрестано севаху а грмљавина бивајше све јача и јача. Спустила се већ ноћ а због црних облачина беше још тамније него обично. Рајски се већ почео кајати са своје уметничке фантазије, која га натера да иде и гледа бурју, јер ужасни пљусак, који не престајаше лити, беше му већ пробио кишобран; беше скроз мокар, ноге му западаху у дубоком глибу и, будући да је још врло рђаво познавао појединости околице а уз то због мрака слабо видео, спотицао се сваки час, било да нађе на какав пањ, било да се удари о какав њав, на послетку се загли би у једној барици. Сваки час је морао због помрчине да се зауставља, па кад муња севне, он онда опет поче напред. Знао је да ту негде у близини, па дну понора, има један павиљон, који је начињен још онда, кад је шпиражје и дрвеће у понору још било део врта. Још пре, кад је оно пошао на обалу, опазио га је, пролазећи онуда у шуми; сад је хтео, да се тамо склони, али није знао којим путем да удари. Није хтео више да се излаже невољи, да се при сваком кораку спотиче и пада у јендек, него се врати и одлучи да пође према другу, а одавде у суседно село. Ципеле му се беху са свим раскиснуле, једва је ишао, извлачећи са тешком муком ноге из глиба, травуљине и коприве, а после, право да кажемо, није био баш равнодушан ни према непрестаном севању муња, и ужасној грмљавини врх његове главе. Признавао је сад сам себи, да је из своје себе, с прозора, нето тако лепо могао да се диви тој бури.

Једва се дочепа живице, која се протезала уз друм; обрадова се и хтеде да је прескочи, али се одсклізну и паде у ров. Тешком муком се опет подиже, скочи преко живице и једва једном се паде на другу. Овим путем се врло слабо шило, јер се пењао уз стрм брег, једини се мужици возили туда, кад се враћали празни, да тим скрате пут.

Рајски је био скроз мокар; под руком је држао кишобран, који није био више ни за што; кад год би севнула муња, он би само жмирнуо очима и пошао даље клизавим путем, једва вукући ноге. На једаред зачује зврјање кола. Ослушна пажљивије и упозна да се звук приближује. Застане и чује са свим јасно хрзање коња и узвике кочијашеве. Склони се у страну, док не прођу кола; у тај пар севну муња и он могаше видети два ватрена коња упрегнута у кола, у којима су седеле три особе. Кад севну друга муња, опази у тој групи и своју лепу рођаку Вјеру.

— Вјера! повика он.

Кола стадоше.

— Ко је то? упита она.

— Ја!

— Мој брат! Шта радите ви ту? запита га зачуђена.

— А ти?

— Враћам се кући.

— И ја тако исто.

— А одакле идете?

— Из понора; заиђох сам у шпиражју. Има ли места код вас у колима? Хоћете ли ме повести?

— Врло радо! одговори му мушки глас. Места има доста. Дајте ми руку, да вам помогнем попети се.

Рајски пружи руку, а онај човек га снажно подиже под кров од кола, где види Марину где седи са Вјером. Оне беху селе једна према другој испод колског покривача, и трудиле се, да се сачувају од кише, која је непрестано ударала са стране.

— Ко је то с тобом? запита тихо Рајски Вјеру. Чији су то коњи? Ко их тера?

— Иван Иванић!

— Ко је он?

— Зову га: шумар.

— Шумар? понови Рајски тако гласно, да га је Вјера лупила лактом да ћути, јер овај, који је вршио кочијашку дужност, беше врло близу уз њих, па би могао чути.

— Кастиље! промрмља она.

— Шумар! рече у себи Рајски, који се сети свога разговора са бабушком. То је он, јунак романа!... Шумар! рече још један пут у себи.

Хтеде да га види, али је могао да разликује само шешир са широким ободом, који покриваше главу човека широких плећа, обучена у огртач од каучука.

— Вјера Васиљевна, како вам је? упита је

шумар брижно. Да нисте прозебли? Да не киснете можда?

— Ништа, ништа, са свим ми је добро, Иване Ивановићу.

— Како би било да обучете мој огртач од каучука? Бојим се, да се не прехладите... Не бих никад себи опростио, што сам вас повео...

— Ала сте досадни! рече му Вјера пријатељским тоном; старајте се само за себе и свој посао, пазите на коње.

— Како вам је драго! одговори живахно и са тоном потчињености Иван Иванић.

Шумар је терао коње, вичући на њих и нибајући их по гдекад. Но сваки час би се крадомице осврнуо, да види, да Вјери што год не фали. На поселетку приспеше у Малиновку. Иван Иванић скочи са седишта и покуца дршком сво-

(Наставиће се).

ПОУКА.

О ЛУКСУЗУ.

ПОУКА ИЗ НАРОДНЕ ПРИВРЕДЕ.

(Настаиак).

Различит карактер показује луксуз у стара времена нарочито што се тиче *сахрањивања мртвих*. То вреди на име за некадашње Јелине. У прошло доба поменутога народа приређиваху при сахрањивању знатнијих и виђенијих људи велике даће, на којима се трошило силно јело и вино. Вино су не само пили, већ су њиме гасили и гломаче, на којима се спаљиваху лешине. При сахрањивању војвода и признатих јунака убијали су и заробљенике на би за тим држали сјајне витешке игре. *У Периклово доба* показује луксуз и што се тиче сахрањивања мртваца здравији и разумнији правац. Погреби беху више прости и једноставни те не стајаху много трошка. Је ли пак умрло какав одличнији и по државу заслужнији грађанин, приређо би му се свечанији спровод и држава би се, ако покојник након себе није оставио имања, бринула за његову породицу. У многих варварских народа је обичај, кад умре глава породице, да опреме на други свет и његову удовицу и најмилије му слуге. Тај грозни обичај беше у

га бича на вратима. Прохор, Тарас и Јегор се пожурише да отворе; кола ујоше у двориште и стадоше пред степеницама. Шумар предаде своје коње бризи тројице мужика, подиже Вјеру из кола и спусти је нежно на канапе у салону. Рајски, сав кальав њаше за њима и не испушташе из очију ни једног покрета шумарева, ни једног погледа Вјерина. За тим се Иван Иванић врати у предсобље, скиде свој огртач, своје високе путничке чизме, отресе се, проће руком кроз косу и зашпте од чељади четку. Међу тим је Березикова загрлила и пољубила Вјеру, кореки је што је пошла на пут, но тако ружну времену, не бринући се ни за себе а ни за своју бабушку. За тим јој рече, да се одмах пресвуче, да се осуши и утреје. А онда буде заповеђено да се постави самовар и донесе вечера.

Јеску и у Источној Индији све до најновијих времена, и Енглези га тек тешком муком могоше да укину.

Луксуз треће перијоде, који влада у народа што се клоне своме паду, показује се са своје штетне стране и што се тиче погреба. Тако се прича да је гломача *Хефестона*, пријатеља Великога *Александра*, стајала више од 12.000 таланата! (око 30 милијуна форината). Скупоцене беху и гломаче римских великаша из доба империје, јер беху често углачане и моловане. Кад је цар *Нерон* сахрањивао своју жену *Поавију Сабину*, потрошено је више тамјана и измирне, него што роди за једну годину у целој Арапској!

У некојим земљама показује луксуз смесу свих трију перијода. То вреди нарочито за Источну Европу. Велике госпе на којима се зрони силно јело и пиће, многобројне слуге које већим делом немају никаква посла, подсећају на груби луксуз прве перијоде. Што даље пак напредује култура, тим већма расте број оних који терају

здрав и разуман лукеуз друге перијоде. Велика маса народа, не знајући за више потребе, живи просто, примитивно, по начину старих. У престоницама и већим градовима, на против, банкари се безумље и разметљивост и пуст раскош са свима тавним странама лукеуза треће перијоде. На будући да друштвено и народноприредно стање једнога народа утиче и на његове мисли и осећаје, то се ти различити правци лукеуза огледају дабоме и у његовој књижевности. Како грдан размак је, на пример, међу суморним песимистичким песништвом Лермонтова и Пушкина, у коме се исказује све очајање и бескрајни „светски бол“ музе Бајронове, и простим и неусиљеним козачким песмама, из којих просијава чилост и свежина живота!

Лукеуз друге перијоде, који влада у физично и морално здравих народа, је од врло добрих и благодатних последака. Тај лукеуз диже знатно производњу, јер свет, напикнут на нове, веће и финије потребе, да би их могао и намиривати, мора више и да привређује. Сваки разуман лукеуз чини у неку руку главницу и резервни фонд за различне случајеве и недаће које се не дају напред видети. Ствари које имају своју трајиљу вредност, као солидно сграђена здања, скупоцене слике, кинески, кућни намештај, дају нам дуго уживање; настану ли пак по нас незгодна времена, можемо их продати те исплатити свој дуг и намирити пређе своје потребе. У таквим резервни фонд можемо рачунати и скупоцено прстење, златне сатове и ланце, особито пак и дукате које наше ратарске девојке носе око врата, или златне каше у жена нашег простог света. Те ствари служе годинама а не губе своје вредности, те се њима не могу ни из далека испоредити свилене хаљине и које какав тант и ништав накит, који наше сељакиње купују по скупе новце а који се убрзо искварі те после ништа не вреди.

То исто може се рећи и што се тиче *хране*, те најпређе човечје потребе. Који је народ свикао да се боље храни, тај може у случају неродице лако прећи и на лошију храну те, на пример, место пшенице трошити раж, а место ражи кукуруз или кртолу. Који пак народ живи редовно о најлошијој храни, као на пример, о кртоли, тај ће, омане ли година, допасти највеће невоље, трпиће глад, јер нема већ ниже врсте хране којом би се он исхрањивао а, поврх тога, кртола, запремајући много простора и кварећи се лако, не може се довозити из далеких крајева. Зато је и добро, што се храна у родним годинама употребљава и за прављење ракије. Настане ли неродица, тада ће се од хране мање пећи ракије, те ће је остати више за хлеб.

У правој Кини која је прама своме простору преобилно насељена, врло узани су путеви и алеји, како би било што мање празне и необрађене земље. С тога држе у Кини сразмерно врло мало стоке, те народ живи скоро искључиво о биљној храни. На Кинезе се не угледају у томе и народи западне Европе, која је такођер обилато настањена. Они неће да постану вегетаријанци, већ увозе месо из источних земаља Европе, на чак из далеке Америке и Аустралије, а то они и могу чинити, јер су богатији од Кинеза.

(Наставиће се).

Др. Ђорђе Дера.

У ЛАТИНИМА.

Пријатељу **Милану Савићу**.

(Наставак).

На Капитолу.

Излазећи из Форума и пролазећи не сећам се више којом улицом, обратићу се једном пријатељу, врло услужном и вриједном новинару римском, који ми је у много чему на руци био, па ће му са свим наивно:

— Ја бих да узмемо кочију, па се одвеземо на Капитол.

Пријатељ ме погледа изненађен, уједно и пријекорно, па ће ми смијешећи се:

— Видите ли онамо горе онај чардак над оном палатом?

— Видим.

— Е добро: оно је кула капитолска. Још два крока, па смо под капитолску пијацу, јер, као што ћете видјети, на њу се узбрдицом једном узлази. На сред пијаце наћи ћете чувени стас Марка Аврелија на коњу.

Остадох забезекнут.

— Како? рекох, оно је стари римски Капитол, с којијем су толике славне успомене скопчане; оно онај чувени бријег, гдје су лавром овјенчани тријумфатори Јупитеру жртве приносили, гдје су се народни зборови држали, гдје су благородни Грасн својом крвљу народна права бранили?

— Да, да, оно је римски *Capitolium*, или, тачније да кажем, мјесто које се нечовјек прекрстио, не обзирући ни око се, ни преда се, и кад се зауставих, угледах пред собом коњанички стас Марка Аврелија, ремек-дјело од ливеног бронза, једино ове врсте, које нам је од старог Рима читаво дошло. Ова је статуа некад била посађена до С.-Северова славолука у Форуму, и бјеше сва позлаћена. Овдје је пренесена 1538. год., под надзором Микеланђеловим, који ју је на садашње подножје

Нова зграда српске патријаршије у Срем. Карловцима.
по нацрту архитекта Влад. Николића.

кад тако звало. Погледајте, на лијево, ону цркву наврх онијех високијех степеница: оно је црква Свете Марије „in aracoeli". С десне стране, на мјесту старе „Тарпејске стијене", подиже се палата Кафарели.

У томе стигосмо спрам саме шјанце, или боље рећи, испод ње, јер како мој пријатељ рече, на њу се узлази по узбрдици једној, коју на горњем крају декоришу два горостасна кипа Кастора и Полукса.

Превалих ту узбрдицу у колико би се успоставно. Коњ је под овим мајсторским стасом прекрасан; кажу да га је Микеланђело у велике шјенио. Подножје, од једног самог мраморног балвана пренешено је из Форума Трајанова.

Ова је шјанца савршено квадратна, а по своме [illegible] и зградама, с којима је заокружена, [illegible] у најљепше овога рода. [illegible] по плану Микеланђелову, а довршио ју је по његовој смрти Јако[illegible]. Горњу ту шју се издиже па-

лата „сенаторска,“ сграђена у XVI. вијеку на остацима старог *Табуларијума*; с десне је стране тако звана палата „Конзерватора,“ а с лијеве Капитолски Музеум. Обе ове двије потоње зграде снабдјевене су знаменитијем статуама из старине (међу којима заслужују особита помена *Капитолска Венера* и *Умирући борац*) и мноштвом живописа у ал-фреску, драгоцјених мермера, мозајика и осталих вјештачких послова.

Мене је, послије „Венере“ и „Гладијатора“ (Умирућег борца), о којима ћу ти кашње коју рећи, у Капитолском музеју највише интересовала колекција римскијех императора и старинскијех филозофа, све од незнаних мајстора из старине. Већином су то мраморна попрсја. Међу знаменитијим људима налазимо Омира, Сократа, Теофраста, Алкибијада, Софокла, Анакреона, Питагору, Аристофана, Хипократа, Демостена, Марка Аврелија, Сенеку, Катона и т. д. Од владалаца скупљен је овдје сав низ Цезара из породице Јулијеве, и мноштво другијех императора од Галбе до Јулијана. Никуд лепше, ни згодније илустрације неким Светонијевим и Плутарховим биографијама! Некоји су од овијех салика тако пуни карактера, да им човјек у лицу чита све што је о њима историја забиљежила, и још много више.

Замислиш ли човјека, који је кадар да емпињено измири најсуровију крволочност са најразвратнијом блудношћу; човјека, који ће немилице сопствени пород отровати и своје дјеце дјецу главу мородавити: замислио си Тиберија. Замислиш ли другога, који је до грла у крви огрезао, па опет није разбојства сит, него жали, што у римскога народа једна цигла глава није, па да је једним махом одруби; човјека, који је рођеним сестрама муж, а сопственим робовима жена; човјека, који ће у часу обијесне самовоље именовати конзулом свога коња: замислио си Калигулу. Ако нијеси никад себи представио окруњена бедака, који хиљадама грађане на стратиште шиље, и, за себе жива, бестидно пристаје да му се жена с другијем човјеком преуда, а ти погледај овдје овог Клавдија: наћеш му слику и прилику. Обузме ли те жеља, да се упознаш са људским звјеретом, које кидише на живот свом наставнику, смиче химбено рођеног брата, жену, љубу, мајку своју? Ето ти Нерона.

На можеш и даље поћи.

Гле оно мрко, суровo лице, са дивљим изразом у очима, које те подсјећа на гладна курјака, што се на напад срема! Све да га и не знаш по имену, домислио би се, да је тај грозни крволок погубио својом руком рођеног брата мајци у наручју, и на смрт осудио праведна човјека, који не хођаше да свој језик опогани, правдајући пред свијетом оно богумрско братоубиство; све да га и не знаш по имену, вељу, домислио би се, да је то бијесни Каракала.

Обазримо се и на друге — мекшега срца и погледа.

Нути Марка Аврелија: лице је истовјетно, ка' и оно доље, на пијаци; глава мисаона, пуна израза. Осјећаш лијепо, е је томе човјеку, ма да је вјешто и сабљу пасао, сав живот у мозгу био.

Ено Трајана; тип му је озбиљан, и то императорски озбиљан. Видиш чисто, е је побједитељ Дачана гордом иберском соју припадао: то ти је савршени *hidalgo* из старине. Данте, који га је у свој *Рај* смјестио, морао се за њега овим кипом задахнути.

У дворани „Филозофâ“ упада у очи Демостен; велики одмах: то је човјек, који пуца, али се не превија; под пространим челом стаиио се поглед, оштар као бритка ђорда: то је заиста велики супарник Македонског Филипа. Чини ти се: упознао би га међу хиљадом.

И сви нам ти кипови много више говоре, но да им у старијех љетописаца биографије читамо. Они нам, на пошљетку, од тијех људи највећма јавни рад описују, а интимна, психолошка страна њихова карактера, остаје често у мраку. Ту је страну биографије тек новије доба куд и камо унаприједило. Стари су њеци били обликом савршени и у причању језгровити, али у многом погледу једностраии. Ја бих рекао, да између Светонијевих и Мекленбијевих животописа постоји она иста разлика, која се опажа међу ликовима са крејоном

и ликовима бојадисаним. Нема сумње, *портре* сличи и овдје и ондје, само што је у потоњем случају боја сваку, ма и најмању црту оживјела.

Разгледајући ове капитолске *бисте*, промишљао сам у себи: колико би нам полутамнијех тачака у старинскијех писаца ова мраморја објаснила, кад би какав нови Lavater узео да им на обличним цртама проучава карактер и душевне нагоне.

На сам се питао: да ли је чувени *физиогномиста* икад у Риму био и ове мртве главе на Капитолу гледао?

Али ми другови не знађаху о томе ништа казати, а Бедекер бијаше у том погледу савршено нијем.

(Наставиће се).

Марко Цар.

КЊИЖЕВНОСТ.

СУВРЕМЕНА ПИТАЊА.

II.

ПОЛОЖАЈ СРПСКЕ КЊИЖЕВНОСТИ

ПРЕМА ВЕЛИКИМ КЊИЖЕВНОСТИМА У ОПШТЕ И ПРЕМА РУСКОЈ ЗАСЕБНО.

(Наставак).

Поселе свега тога шта нам остаје да радимо? Да се предамо можда тој с више пословној злој срећи, па да као какве фаталисте скрстимо руке и у опште останемо без солидно засноване и правилно развијене књижевности?... Но така судбина није до данас још ни једном историском народу била послана, и ми, не будући још до сад опасани ни каквим непреходним зидом, а осећајући да смо људи и ништа што је људско да нам није страно, учинићемо и овде онако, како су чинили напред споменьани народи, градећи своју културу и књижевност. Кога год културног семена немамо у кући, а плод нам је његов неопходно потребан за живот, узећемо га оданде где га има, уздајући се, да све, што је створило човечанство, припада и нама, у колико ни ми нисмо изван човечанства, и уверени будући да ће доћи дан, кад ће заједничка ризница људске образованости добити и од нас новога прилога.

Реч: угледање и узимање са стране код нас је, због непонимања саме ствари, на рђаву гласу. Није место овде расправљати, од куд у нас таки поглед на узимање, напоменућемо само да је и опет одјек једне песме из туђега краја: суседни народи преживели су своје епохе узимања, стигли на свагу и у глас довикују својим радницима: оставимо већ једаред узимање и подражавање, тај је нужни процес потпуно проживьен, дајмо радимо што сами — а уз тај глас пристали и ми, који време угледања и узимања још нисмо претурили како ваља. Но у самој ствари у таком обраћању за помоћ суседним народностима нема ничега, што би понижавало — у колико ту, кад се ствар погледа са вишег, светско-историског гледишта, народ, који узима, узима ствар, на коју има право, као на својину. „Die Welt ist nur ein einziges Haus", вели Хердер, чији се реформаторски посао у немачкој књижевности састоји управо у уношењу вештинских елемената са стране у своју отаџбину. Сматрајући да су све народности пред вишим форумом један дом и радња њихова да теже к једној сврси, наставља Хердер: „Wer die Sache des Menschengeschlechts als seine betrachtet, nimmt an der Götter Geschäft... Theil". (Свет једна једина кућа. Ко ствар рода људског схвата као своју рођену, тај учествује у послу богова — т. ј. помаже боговима у њихову послу, који су наумили извршити преко људства). Као што сваки појединн члан велике задружне куће, једући хлеб из заједничке домаће житнице, с пуним правом сме рећи да једе свој рођени хлеб чак и тада, ако и није орао и сејао хлеб, но пошло дужност н. пр. домаћег пастира, исто тако и једна народност, која је Божјим Промислом одређена

била за грубљи, суровији посао — на пр. да својим грудима чува данашње културне европске народности од турских стрела — узимајући данас од тих њоме чуваних народности културне, вештинске и поетичне елементе у свој нарастващи живот — с пуним правом може рећи, да узима своју рођену, знојем и крвљу заслужену ствар — die Welt ist ja nur ein einziges Haus . . .

Расуђивати на овом месту: која би то имала бити књижевност, из које би млади организам наше уметне појаве имао црпити етичке и естетичке елементе — не спада у област онога, што смо овом приликом хтели рећи. Књижевности, које се поносе именима: Шекспира, Бајрона, Гета и Шилера, Пушкина и Гоголя, све су у једнакој мери подобне, да се њиховом историјом користе народи, који би хтели стварати литературу. Осим тога, историја нас књижевности учи, да у оваким приликама и не утиче и не може утицати само једна књижевност. Мало час видели смо, како се за време стварања и слагања руске књижевности у другој половини XVIII. и на почетку XIX. века неколико литература и неколико правања укрштало у један нити мах. Карамзин уноси сентименталну појезију француску и немачку, Жуковски се сав предао ширењу немачке, Шилерове романтике, а чета око Бањушкова и Гњедића куни свеже соколе у врту старе класичности и пресађује их у руску уметну појезију. На и доцније, кад је већ литература стала на свагу и отпочео златни, најплоднији и најсветлији век руске књижевности, видимо где на Тургењева — по саму његову причању — у младости много утичу романи Францускиње Жорж-Сандовице, — Гета пак зове: „учитељ сваје нас“, — а на Ф. М. Достојевског Виктор Иго. Ми бисмо могли набрајати још и даље и показати, колико су разноврсни били страни утицаји на руску књижевност крајем XVIII. и почетком XIX. века — па ипак из свега тога није настала никаква забуна ни застој, но је читава та разноврсност утицала најблаготворније на будно стабло руске књижевности.

Но размишљајући о начинима и о местима, како би се и где могло почети систематско изучавање страних књижевности, ми према саставу нашег друштвеног живота не видимо другог начина ни места за тај посао до школе. У нас још не постоји материјално обезбеђена књижевна држава, где би служба књижевности могла некоме бити позив живота — а студија страних књижевности и уношење истих у нашу књижевност морали би се обделавати као озбиљан позив, који тражи свег човека, сав живот и све помоћи његове. Како у нас књижевност још није животна потреба бар оноликом броју чланова друштва, који би био довољан да осигура живот књижевницима, него је она још увек луксуз, на који се ретко ко одважује — школа наша силом околности добија у свој програм још један велик задатак: стварање и развијање књижевности. И тако неговање страних књижевности и превођење њихових основних начела у нашу литературу мора се почети у школи — средњој и великој. Но како школе, а особито средње, где би се ова ствар, уз научно предавање дотичнога језика морала и започети, имају своје одређене предмете, на које је врло тешко додавати много новости најсадрсд, то смо већ упућени, да међу великим европским књижевностима бирамо само једну. Избор тај већ је учињен — које средност племенска, које уређење на опште данашње интересоване руском књижевношћу у Европи — одвело је и нашу књижевност, овакву, каква је, у сусрет руској уметној појезији, а нарочито најглавнијем њеном представнику — руском роману. И порсд многих незгода, које су летле на српску књижевност од њена постанка па до данас — ово је још једина срећа у несрећи. Јер и ако смо се уверили да је узимање књижевних елемената из разнице напреднијс књижевности једини могући начин да се оскудна књижевност развије, ипак не треба сметнути с ума, да сам процес узимања у сваком случају иде врло тешко, а при великој разноврсности хранитсља и храњеника нису ни саме патологије појаве нескучене. Баш великој разлици међу временима, одакле се црпло, и организмом, који је храну у себе примао, има се приписати, што је у општем развитку идеје уметне појезије у свету дошло до једне веома распрострањене и незгодне књижевне болести — до лажног класицизма. Међу друштвом и животом старих Јелина и Римљана и друштвима европским на осветку новога века беше и сувише велика удаљеност и разлика, а да би примање књижевних достојања старих класичних народа у нраветвени живот нових народности могло ићи без икаквих тешкоћа. Псевдокласицизам нам је жив пример, колика се обазривост иште у овом послу. Нови народи, преносећи класичку уметну појезију у своју књижевност, због велике удаљености старог живота

од новог, не имађаху прилике својим очима увјерити се, да појезија старих Јелина и Римљана тачно одговараше самом друштвеном животу истих Јелина и Римљана. Свака реч, свако име у Илијади, Анакреонту, Пиндару и Хорацију означаваше неку реалност, фактичност у животу. Кад је Омир почео своју Илијаду са: „певај, богињо“ — израз тај не беше никаква празна реч (као данас што је у устима песника), но је означавала фактички начин песникова саопштавања сноса и песме публици — т. ј. јелински песник узео је преда се инструменат, удесио на њему жице, и уз свирку певао „на грла бијелог“. Кад је Јелин у свом сносу спомињао Зевса, Плутона, Афродиту, Атину и т. д. — тим је речима крстио једну реалност, у колико код њега и Зевс и Афродита беху фактичка бића. Но лажно-класичким песницима не упаде у очи важност тога односаја међу речју и истином, међу појезијом и фактичким животом, но мишљаху да је сва појезија у речима: певам, Зевс, Плутон, Афродита и т. д. па се стараху да им спевови буду препуни тих данас мртвих имена, и не сећајући се, да би старе Јелине стигли само тако, кад би удесили, да и у њиховој новој појезији подлога буде фактички живот, као и у класичној појезији. Тако и остаде Илијада — спев класичан, а Авријада, Росијада, Петријада и т. д. спевови псевдокласични. Дуго је времена требазо, док се уметна појезија, напорима генијалних људи, избавила на прави пут.

Гете и Шилер вратише се и опет класичној литератури Јелина, али, наоружани познавањем саме идеје појезије и историског значења класичке вештине, створише, услед овога познанства, дела вечите вредности.

(Свршиће се).

Јован Максимовић.

КОВЧЕЖИЋ.

КЊИЖЕВНИ ПРИКАЗИ.

Нова очигледна цртања. Збирка на 17 таблица и са врло чисто израђених 230 малих сликица. Издање књижаре Луке Јовића. Цена 4 фор. — Основ образовању људском (васпиту и настави) је очигледност. И кућа боље васпита, а школа боље наставља, ако се служе очигледношћу. А у чему је та очигледност и њена вредност, ако не у томе, да човек још на малена прибави што више слика из спољашњег великог света, на тим да се приближи том свету по оној изреци Коменскога: „Човек је мали свет“. Сами предмети из спољашњег света су најзгоднији за очигледну наставу. Но и слике тих предмета имају не малу важност. У прилог образовању нашем издала је Јовићева књижара збирку лепих слика, које ћемо прво овде нарећати, па за тим их са неколико речи пропратити. Слике су ове: насловна слика; башта; дечја соба; унутрашњост спаваће собе; варош, улица, трговиште; кухиња; есеско двориште; јесен; двориште за живину; поље; спаваћа соба; школа за мушку и женску децу; железничка станица; породица; пролеће; лето; јесен и зима. На свакој од тих слика су многи потребни предмети са називима својима. Имена су већином, као што се у Новом Саду и околици говоре, што ће по неки из даљине замерити, јер се неке ствари овде другојачије зову. Но то не ће толико покудити ову збирку у потребну збирку, јер се због простора нису могла ставити сва имена како се где именују који предмети; међу тим се даде (а и потребно је) све то попунити, или баш заменити другим бољим, или у нужди деце ради и провинцијалним називима. Узев у обзир све мане, што би се нашле, ипак остаје: да би ову збирку требала да има свака имућнија кућа, а и свака српска школа. Високи Школски Савет у Карловцима одобрио је ову збирку за употребу школску на вероисповедним школама. Књижара издаваница би требала да се обрати на земаљске владе, одјеле за богоштовље и наставу у Загребу и Сарајеву, где имаде етотинама комуналних школа, у којима је српска већина, те им ћирилицом штампана имена не ће бости очи. Међу тим нека је ова збирка препоручена и школама у Србији. Ово овде рекосмо на обзира на само образовање нашег подмлатка, јер држимо, да и најмање, али згодно средство за то треба примити и тиме олакшати и убрзати само образовање, које код нас још почиња на оној старој али неоправданој: „А, добро је и ово, што имамо!“ J. K.

Вајкола М. Ратић. **Клефте и Сулиоте**. Историска расправа од — —. Κλέφτες καὶ Σουλιῶτες. Ἱστορικὴ διατριβή. Издање Петра П. Зорића. — У Београду. Штампано у државној штампарији краљевине Србије. 1892. Цена 1·50 дин. Стр. 104 + XVI. — У ово доба, кад и српски и грчки државници раде на томе, да се Срби и Грци приближе једни другима, те да сложно поради на остварењу свог задатка, добро нам долази свака књига, која нас упознаје са грчким народом (а нарочито признати, да га слабо познајемо), која нам износи историју, обичаје, особине грчког народа. И ова књига је написана са намером, да упозна Србе са једним делом грчке историје. У предговору говори писац о односају међу Србима и Грцима, па вели, да Срби и Грци имају исте интересе и тежње, е тога треба да су сложни: тако ће лакше извршити свој задатак. — Књига се дели на два дела. У првом делу говори писац о Клефтама. Клефте су били Грци, који се, (после пада Цариграда) одметали у гору, да се све-

те Турчину и народу, а да бране и штите нејач и сиротињу. Клеште су дакле нето што и српски хајдуци. Кад би се много Клеште скупило, да заједно пођу, онда се звали ариамтоли. Шта су Клеште грчком народу, знаће онај, који зна, шта су хајдуци српском народу. — У другом делу говори писац о Суљиотама. Готово реч чета људи скупила се у крпну жупу: Суди, да ту, као оно наши Црногорци, бране себе и своје, да чувају слободу и гину за њу. Писац нам је јасним бојама нацртао јуначку борбу Суљиота: непричано нам је пожртвовање храбрих главара њихових, очајну и одушевљену борбу самога народа. — Други део ове књиге много је марљивије и више систематски израђен но први. У књизи има доста преведених одломака из грчких народних песама; преводи су слаби. Иначе је језик чист. — Нека је ова занимљива и корисна књига свакоме препоручена. С.

В. Јагић. **Разум и философија** из српских књижевних старина издао — XIII. Споменик срп. краљ. Академије. Београд 1892. Увод стр. XXXI. текст стр. 103. вел. 4-на. — „Разум и философија" написао је В. Јагић две зрне текстова старе српске књижевности. То су преводи чланка „старе грчке мудрости и домишљатства, како бише сабрани и неким новим додатцима попуњени за читање образованијех људи и младежи византијског доба". Судећи по малом броју рукописа слабо одговараху тој намени „образованијим људи и младеж" средњевеке српске државе. Текстова су цркпени већином из „Зборника попа Драгоља" (види V. Споменик) а увели су у помоћ код друге године („философија") рукописи београдске нар. библиотеке, бечке дворске библиотеке и још неки други. Превод није свугде тачан а на много места и погрешан те је с тога врло тешко наћи оригинале у грчким текстовима. Иначе је В. Јагићу пошло за руком, да већини српско-словенских превода пронађе и грчки текст, који је у овом делу свугде штампан уз српски. Поређујући наше текстове са сличним руским, труди се издавач, да установљи пробабилни склоп таких „флорилегија" или „антологија" (цветник). Прва трећа текстова долази у рукопису под натписом „О разумѣ". То су сентенциозни стихови (овде 394 на броју стр. 1—21.), који се обично приписују грчком песнику *Менандру*, (живљаше међу год. 342. и 291.) једном од најпопуларнијих и најплодовитијих писаца грчке новије комедије. По особинама језика, у којем долазе неке ретке речи, мисли В. Јагић, да је први словенски превод израђен негде у XII. веку, „вальда у Македонији, можда у Охриду, или у којој год другој варошн, гдје су се Словени мијешали с Грцима". (IX. стр.). Друга гомила (106 бројева стр. 21—32.) текстова је састављена у прози и зове се у рукописима: Поученија философиѣ или Сказаніе прѣмудрости философскїи. У нашим рукописима долази нешто него Менандрова стихови. То су поређења, антитезе, опомене (напомене) добри савети (таких је највише), мудре изреке; уз то има много питања с одговорима, (питалице) кратких досетака и доскочица, које се међу у уста мудрим људима (апофтегмат) (стр. XIX.). Све ово до сад поменуто налазп се у рукопису попа Драгоља. У првом „додатку" (стр. 35—39) натпштано је још 40 бр. на истога рукоп., у другом (39 до 54) 152 броја из београдскога ркп. бр. 200, у трећем (54—67) 109 бро. из бечког рукоп. бр. 108., у четвртом (68—79) 101 бр. из београ. Хаџи-Јордапова рки. бр. 312., у петом на истог рки. мудри савети, које даје отац сину, у последњем (стр. 81—99.) одломци флорилегија „Пчеле" (о „Пчели" види стр. XXI,XXVIII и д.) из два београ. рукоп. бр. 184. и 312 (61 и 68 чланака). На крају су (101—103) „Исправци и нова објашњења". — Г. В. Јагић је овим делом стекао велику заслугу за нашу стару књижевност не само зато, што је осветлио једну њену занимљиву страну, него што је и овим примером показао, како треба радити овакс послове. Није доста стари текст само тачно напштамати, него га треба са сваке стране испитати и протумачити, једном речју посао тако урадити, да се њиме више не мора мучити око њега. Т. О.

Јан. М. Веселиновић. **Божја реч.** *Приповетке из српског живота.* Написао — —. Издање српске књижаре и штампарије Браће М. Поповића у Новом Саду 1892. Цена је 20 новчића. 8-на стр. 36. — Из пера даровитога Веселиновића добисмо ово дана колико по предмету свом чудну и романтичну, толико нешто и занимљиво наведену причицу. Није први Веселиновић, који се латио тако тугаљиву ствар да обрађује. И покојни Јован Суботић слично је причао пре једно тридесет година у својој приповетци под натписом „Отац и кћи". Но ова Веселиновићева тема још је, ако може бити, тугаљивија те јој је решење нешто насилно, невероватно. И тако би читалац незадовољан, нешто разочаран оставио књигу, да га донде жива и кад и слатко причање није толико занело, да рађо прсвида насилност расплета. На жалост, да је и опет прочитао, не толико саме приче рада, колико рада њих седам осам ли лица, које је једно мање од другога. По моме мишљењу може Јан. М. Веселиновић „Божју реч" рачунати међу доследнпје своје најбоље приче. Г.

Петар Радуловић. **Психологија** за школе и за самоуке написао за учитеље нарадио — управитељ срп. учитељске школе у Карловцу. Напчено 1892. Браћа Јовановићи, стр. 88., на 8° цена 70 нов. — Овостране наше средње и више школе веома су оскудне у школским књигама. Многи предмети уче се или на туђих књига или из рукописа. Шта је од овога двога горе, тешко је одредити, али треба само да се сетимо то две невоље па нећемо морати напомињати сваком оном, ко се код нас латп да напише књигу за средње и више школе. Можемо бити уверени, да такога писца не покреће жеља за добитком него идеалнпзам. Код оне књиге могли би се можда рећи која о дефиницијама, о подели, о схватању ствари, о српским називима, али то остављамо стручној оцени наших педагошких листова. Ко ју и детимичпо погледа, видеће, да је слог и лак и јасан а то су све лепе стране књизи, која говори о тако тешком предмету нашим језиком и која је намењена школи. Штампарија Браће Јовановића заслужује похвалу, што су јој слова тако чиста и *крупна*. Тако би требало печатати сваку школску књигу. Т. О.

Бошко П. Жељски. **Песме.** Написао — —. Нови Сад, издавачка, књижарница и штампарија А. Најденића 1892. 8-на. стр. 83. Ову збирку песама огласили смо у 1. броју „Стражилова" ове године. Казано је онде и ко је Жељски. То је млад песник, који се за последње две, три ли године појавпшие кратким љубавним песмицама јавпло у „Завору" и у исшко-кикиндској „Посестрими". У збирци је опој поделио своје песме на два дела. У првом делу (свега двадесет песмица) махом су чисто љубавне песме, песме драгој (само што би претпоследња боље канда приставала у други део), у другом је пак делу скупљено једа-

насет песама, ил' те ће све једнаког основног тона: неке неразложне, те дакле неестетске ствари. Међу та два дела утутнуто је осам песмица под општим натписом „Песме без наслова", које релативно највише вреде у целој збирци, јер су бар чисте, искрени њихови детиње љубави и туге на родитеље. Остале песме нису допадљиве. Песник нема снаге у изразу, да осећаје и мисли своје исказе тако да је кадар читаоца за собом повући, уверити га. У кратким овим љубавним песмама нема снажне појенте на запрчетку па да одјекне у читаочевој души, а оне дне са рефреном („Како да ти кажем!" и „А ти, а ти неверна си!) склопом својим и поређајем мисли не дају маха, на чак на једном месту ни смисла рефрену, да у првој од њих и не спомињем ону управо баналност са „чупавом главом" и неопутљност или бар неугодност ситуације, да, кад чупава њена глава на груд њену клоне, његов се поглед у њени њена ока губи, тоне. Песме другога дела у овој збирци своји но где где преусајавши рефлексијама не само да нису кадре читаоца на се задобити, но га управо одбијају. Ја држам, да Жељски није са свим без песничкога дара и полета, али га бар ова збирка силом хоће да карактерише као дилетанта, који нема ни довољно самосвојности па да уме утеже Хајнесове и Петефијеве лире у дуги својој да профилтрира а ни доста снергије и снаге уверења у изразу. На жао ја немам право, шат обилна студија недостатке тонуши те се о Жељском буде могло водити рачуна као о правом песнику! Докле ће нађа и он доћи до уверења да се песме певају а не пишу и да им ни мало предност не скиче, ако је међу њима што више праве уртиље.

Иван М. Поповић. **Босиље**. Песме за младеж свакога. Од — —. Свеска II. У Нов. Саду. Издање и штампа А. Најснаћа 1892. Цена 20 новч. вел. 8-а, стр. 56. — Под истим је натписом године 1889. у издању А. Мужика у Сомбору изашла прва свеска забраних песама Ивана М. Поповића, већинном преведених с мађарског. И прву свеску као и ову другу намењује Иван М. Поповић „младеж и свакоме", ко ли је тај „свако" и у чему се „младеж" од „свакога" разликује, не могу да нагутнем но ни оно „Неколико речи у напред" у првој свесци нади ће, да је главна, на бише и искључива намена школској деци за декламовање — или, као што Иван М. Поповић каже: красноговорљење. У другу свеску „Босиља" унело је равно педесет песама (заједно са „Стихирама при освећеној богојављенске водице" у стиховима), од којих су двадесет преводи и преписи, већином опет с мађарског. Изворне песме Ивана М. Поповића не доказују Бог зна какав дар песнички и ако су одиста намењене само „младежи" а не и „свакоме", могу се допасти деци, која заправо њису великн пробарачи, нарочито онде, где им се ех cathedra песме препоручу. Е на у том смислу може се „Босиље" Ивана М. Поповића препоручити, као „средство" — ма и не баш баш тако „моћно" — „за неговање лепог (естетичног) чувствовања, што је за сваког човека од велике важности." Оно до душе „Велики декламатор" Ст. В. Поповића са песмама наших песничких прнвака може валиним учинити „Босиље", но питање је, да ли се песме тих првака „одликују лепотом стихова и лепим сликовима" и да ли у њима нема „прекратака (апостроф), због којих се изговор отежпта и на које деца обично не пазе, него скраћене речи изговарају као потпуне те тиме и најлепшу песму изобличе." И ко зна, да ли је у њих „језик прост и лен" и Иван М. Поповић „трудно се, колико је год могао, да томе на доста учини." На да ту онда човек не буде у недоумљењу — како ли то краснословљење и чувствовање Ивана М Поповића уме да изрази! — нпта пре деци да препоручи за декламовање, да ли Зидја или „Босиље"!

Г.

Ј. Миодраговић. **Дечији анђео хранитељ.** *Збирка весељих случајева с децом.* Покупио и уредио — —. професор. Београд. Штампано у штампарији краљевине Србије 1892. Цена пола динара. 8-а стр. 80. — У похвалној намери; да би народ одучио од слепога веровања у „сујеверан час" и да би родитеље поопштрио, да причују деду, да је не остављају „саму нигде, ни у ком случају, ни за најкраће време", покупио је проф. Миодраговић, предајући педагогију у нишкој учитељској школи, најпре преко својих ученика „весељих случајева у добу проходања", па кад је „видео, да овде лежи драгоцена грађа за какву по уку родитељима и васпитачима, како и од чега да чувају своју децу", замолио је даме новејшим писмом, спомињући у многим новинама Београдским, „све пријатеље деце и подмлатка народа нашег," да му „забележе и пошљу све случајеве, који би им били познати." Покупио је тако преко три стотине примера, као што он каже: све интересније од интересвијега, (а ја бих рекао: све страшнији од страшнијега), које је овде изнео, одељивши их у седам „главних гомила" по врстама весељих а са натписима по где где у краткоћи врло чудним (н. пр. у 69. случају стоји натпис „Прича" и човек би по том помислио, да је реч о животињи, међу тим је то мала Спаска на пореком стоји на запрчетку причице: Спаска је *причала*). Намера Миодраговићева с овом књижицом јесте похвална, али је средство управо грозно. Гвоздене живце мора имати читалац, ако хоће да дочита ону књижицу до краја; у пра ном смислу речи не може да одахне, тако се њиру један на други та иђе више трагични случајеви. Теорија застрашивања сваками је оправдана, али што рекао Хорације: sunt certi denique fines.. На крају књижице су „е благодарношћу" „опсковечене" до неких педесет „доставалача", у садржају нам стоји да су на 80. страни преплаћивали, међу тим њих на тој страни нема а и не може бити, јер је ту сам садржај, управо оно, што „генсални" Немац у својој прецизности зове Inhaltsverzeichniss.

Г.

КЊИЖЕВНЕ БЕЛЕШКЕ.

— Браћа Савићи у Београду, ватили се да у свескама издаду роман Немца Фр. Фридриха под натписом „У вртлогу" у српском преводу Михаила Савића. Сваке две недеље нашли ће две свеске и свега ће бити петнаест свезака по 20 н. д. Добили смо прву свеску и уз њу у име рекламе суд „једног немачког критичара" о Фр. Фридриху. Сво лепо и красно, што тај „један немачки критичар" каже за свога немљака, али тешко да ће то бити довољна разлога, да се роман „У вртлогу" са толико еклата пушта у српски свет, као што то чине Браћа Савићи.

— На беделику нашу у 11. броју „Стражилова" поводом дела „Les Serbes économiques et sociales" од Ренеја Мислета јавља нам се госп. *Иван Иванић*, аташеј кр. српског генералног конзулата у Будимпешти, и моли, да се „у интересу истине исправе извесне нетачности" у овој бе-

лепица.» Господин Иванић је превео оно Штрausово дело, што се у белешци спомиње, но не цело, већ више на већа, знатнији извод, него само део, који говори о трговини и економским приликама на Балкану, и то та, вели, није превео одмах, него тек после три године, јер је дело излазило године 1888. а госп. Иванић је свој превод саопштио у десетак бројева „Одјека“ октобра и новембра прошле године.» Даље тврди госп. Иванић, да Штрausово дело није свесмерне предности, као што ми рекосмо, већ је, вели, плод дубоке студије и утиска, које је писац имао на своме путу по балканском полуострву. Штрausа је изаслало било угарско министарство привреде и слабрађаја г. 1885. на Балкан са геологом Белом Иинкијем, енкељером Б. Новаком, археологом Л. Ретајем и трговцем Вајсом. Та државна научна експедиција пробавила је на Балкану дуже времена а Штрausе је у огромном делу од педесет штампаних табака велика формата само резултате тога пута. Дело дакле — вели госп. Иванић — није писано на доказ нити је компилација из пређашњих, већ штампаних дела, већ самостални рад са лица места. Штрausе та, вели, није писао као новинар већ као научењак или правилније као chargé de mission scientifique. Поито даље уверава госп. Иванић, да је Штрausово дело непристрано, правије назад и сам, да није без мана и недостатака, али где нете, вели, наћи дело са свим без тога? Госп. Иванић вели даље, да је Штрausе у осталом врло много писао о Балкану, и да, вели, није превео и издао збирку бугарских народних песама, Срби се на њега као *самохвалисе* не би имали разлога љутити. А овако — признаје и г. Иванић — Штрausово последње дело не ће проћи без заслужене критике, која, свакако, не може бити повољна. Госп. Иванић је, вели, прочитао дело Штрausово дело о бугарској народној поезији те мора истаћи, да је већи део песама српска српског народа. Држи, да ће се то доказати и у мађарској критици, која ће скоро изаћи, а нада се, да ће тај случај бити и код српске критике. Међу тим не може госп. Иванић а да не оправда Штрausа. Није Штрausе, вели, ту сам крив, њему су из Бугарске послали српске народне песме као бугарске, на бугарском језику, и он их је као такове превођао. У осталом је, вели, дело излазило потпором бугарске владе, што писац у напомени и сам признаје. Ово — напомиње госп. Иванић — нарочито не треба изгубити из вида при оцењивању. — Тако госп. Иванић. Нама пак врло је жао зато, што после ове његове обране не можемо пристати на то, да Штрausово оно дело има епохалну можда вредност, него морамо остати при своме, да је — и не рекосмо: баш апсолутно, него тек *релативно* — несмерне вредности. А књижевничку солидност Адолфа Штрausа једва ако је горњим разлозима кадар био заштитити госп. Иванић.

— Мађарски лист Vasárnapi Ujság доноси у свом 14. броју од ове године чланак под натписом „Képek Szerbiából“ (Слике из Србије) из пера Адолфа Штрausа. У том чланку има девет слика и то: потрет М. К. Ђорђевића, бившег министра спољашњих послова; Димитрија Катића, бившег председника скупштине; скупштинских посланика: Милоја Барјактаровића, Рашка Тајсића и Младена Живковића; даље лик госпође регента Белимарковића у српском оделу и лик госпођице Орешковићеве у оделу западњачког краја; на последњу има слика тројице краљевских гардиста и тројице српских сељака. Чланку Штрausову даде повода министарска криза у Србији а баш ее тај чланак догађајима прошле године, износи даље живот и рад министра Ђорђевића, говори нешто о Катићу па онда у кратко приказује горе споменуте ликове и слике.

— Пре неки дан је у мађарској научној академији дописни члан Дезидерије Чанкија предавао о „Крижевачкој жупанији у XV. веку“. Описао је под турском владом са свим опустело земљиште, које се сада дели на пет жупанија (Беловарску, Вараждинску, Загрепску, Вожешку, Вировитичку). На великом земљишту, вели, имена места и јобаћа сведоче да су ту становали Словени, али је посед, вели, био мађарски. Влада се оснивала на освајању те тако, вели, није могла асимилујући утецати на велику масу народа. Хрватско је најмре међу Савом и Дравом јако порасло те су према томе Мађарству у погледу земљишног поседа скраћена била рукави.

ЧИТУЉА.

Милутин Ј. Илијћ.

Тај познати српски песник и књижевник, најстарији син старога песника Јована Илијћа а брат Драгутину и Војславу, умро је ових дана у Књажевцу у Србији као секретар окружног одбора онде. Покојник се родио у Шапцу године 1856. У Београду је свршио основне школе, гимназију и јуридичку факултет. С радовима Милутина Ј. Илијћа — песмама и приповеткама — сусрећемо се по свим већим листовима нашим за прошлих петнаест година: у „Јавору“, у „Отаџбини“, у Београдској „Србадији“, у „Босанској Вили“ у Живаљевићеву „Колу“. „Стражилово“ године 1885. донело три његове приповетке и једну песму, 1886. две песме и две приповетке и 1887. комедију његову под натписом „Ново доба“, коју је наградила Матица Српска и која је отштампана у засебну књигу. Написао је још једну комедију, којој је предмет такођер узет из наланачког живота у Србији; зове се „Певачко друштво.“ М. Ј. Илијћ је и као лиричар и као хумориста останио за собом дело име.

Јованка Стојковићева.

У Напуљу је 14. о. м. умрла чувена уметница Српкиња Јованка Стојковићева. Покојница је још пре равно двадесет година својом изванредном вештином на гласовиру прављла управо сензацију онде у Новом Саду, Загребу и Београду. Од две године амо живела је у Паризу.

САДРЖАЈ: Песништво: * * *. Песма Лазаревића. Ђурина љубав. — Поука: О лукезу. У Латинима. — Књижевност: Суврсмена питања. — Ковчежић: Књижевни прикази. Књижевне белешке. Читуља.

„СТРАЖИЛОВО“ излази сваке недеље на читаву табаку. Цена му је 5 фор. н. вр. на целу годину, 2 ф. 50 н. за по год., 1 ф. 25 н. за четврт год. — За Србију и Црну Гору 12 динара на годину. — Рукописи се шаљу уредништву а претплата књижари Луке Јоцића у Нови Сад. — За Србију прима претплату књижара В. Валожића у Београду.

Издаје књижара Луке Јоцића. Штампарија дра Павловића и Јосића у Новом Саду.

СТРАЖИЛОВО

ВЛАСНИК И УРЕДНИК ЈОВАН ГРЧИЋ.

БРОЈ 14. У НОВОМ САДУ, 5. АПРИЛА 1892. ГОД. V.

ПЕСНИШТВО.

ЉУБИМ ТЕ.

У вртлогу горких јада,
Што ми ломе груди младе,
Кад на душу сумор пада,
Нема тута, тиха страва
Тужно срце омотава,
Пробуди се сила тајна,
Што у души мирно спава:
Узбуне се слатки звуци,
Што пред твојим ликом звоне,
Сливају се сузе вреле,
Моје очи што их роне...
Звуци, сузе, капље крви,
Бледи помен милих дана
Предају се и стопе се
Над томилом мојих рана.
На кад срце утопи се
У сладости чудна плама,
Нежне туге с милинама,
Затрепти ми душа млада
У пучини слатке жуди,
Нејасна ме жеља сплада,
Надимљу се бујне груди,
На огња се песма буди
На се роди
На највише мека крила
И затрепти у слободи.
Тајна крила тихо шуме
И нико је не разуме —
Она тужи, тајно плаче
А те њене сузе значе:
Љубим те!

Кад нам сипе премаљење,
Топли ветрић духне с јута,
Притаји се мрачна туга
И објузи лед;
Кад са крилом дођу ждрали,
Зашуморе бујни вали,
Порумени исток блед;
Кроз маглицу када сину,
Што је дахом ветрић кресне,
Нежни голуб небо људи
А земља му пружа груди
На процвета у целиву;
Кад замири рано цвеће
У топлини и разблуди
А хучни се поток кресне
На прелеће
Кроз проломе мрке клапце —
Тада слушам шуме вале
И осећам сунце вредо,
Ветрић нежни где ми хлади
Моје младо, недро чело;
Жудно пијем мирис благи,
Слушам жубор, тичје гласе,
Звучну химну како трепти
И у душу ушија се —
Слатка струја срце мине
Помени се етари нижу
На ми бурне груди дижу,
И опет се песма роди
На затрепти у слободи...
Тајни звуци тихо брује,
Мека крила немо шуме
И нико је не разуме —
Она јеца, она плаче,
А те бујне сузе значе:
Љубим те!

А ноћ када крила свија,
Затрепере звезде бледе
Кад се санком земља шија,
Тајна рука заборава
Ломном свету очи сведе,
Кад сањиво небо ћути,
Месец земљу осијава —
Моја нога сама лута
И без стазе и без пута
Врховима мрачних гора...
А ја гледам бескрај немо
К'о пучину мртвог мора,
Гледам земљу како спана,
Бледе зраке што је љубе,
Слушам шумор из дубрава,
У сутону што се губе...
Па кад у том тајном часу
На даљине свирка зује,
Као песма успаванка,
Као уздах код растанка,
И опет се тихо скрије
У безмера простор немо —
Жудно срце звуке пије,
Душа моја задрхће ми,
Као да је жежња сласти
На би некуд да полети —
Живим огњем плане лице,
Затрепере звучне жице,
У души се песма роди,
Одбије се са усана

Као одјек милих дана,
И затрепти у слободи...
Нежни звуци тихо брује
У сутону слатке ноћи
Одјекују у самоћи,
Тајна крила благо шуме
И нико је не разуме —
Сузе рони, тајно плаче,
А те бујне сузе значе:
Љубим те!

А кад дођу тужни часи,
Кад опусте цветна поља,
Кад умукну слатки гласи
И шарено свеће цвеће,
Када нема туга слеће
На долине и раздоља;
Кад се свију магле суре
И задрхће листак жути
Под уздахом прве буре;
Кад се с неба сунце скрије,
Мутни облак сузе лије,
Кад јесења ветар бије,
Из ока се суза леди
На образих мојих бледи;
Када пустош свуд овлада
И тајна се туга свије
Над гробницом слатких нада:
Бол и туга срце слама,
У души ми мртва тама,
Ту се спомен тихо роји
К'о молитва посред храма,
На ми мучи младе груди —
Тебе ми се душа сети,
Из гроба се песма буди
Ал се боји да изљети...
Бели гласи тихо брује
У дубини мојих груди,
Тајна крила нѣмо шуме,
А ту песму душа чује,
Моје срце њу разуме —
Сузе рони, тајно плаче,
А те бујне сузе значе:
Љубим те!

Лешкић.

ПЕСМА ЛАЗАНСКОГА.

Приповеда **П. Жељски.**

(Наставак)

VIII.

Код Ракићевих се већ пакупило било тма божја гостију, тешко да ишсу били дошли већ сви позвани, кад једва дођоше Иван и Марија. По себи су могли бити први, но овога пута као да се сложили па ни једно није ни споменуло, да оду од куће раније но што дете заспи. На поласку од куће изреком је Марија рекла да би желела, да се раније врате кући; не осећа се, рече, најбоље а Бог зна, хоће ли и Милоје бити миран.

Домаћин и домаћица дочекаше Ивана и Марију напредно срдачном добродошлицом. Наглашше, како се у друштву подобро осетило, што се њих двоје тако били повукли и како ће се сад свако радовати, кад види, да их друштво није са свим изгубило. На те облигатне фразе насмешили се и Иван и Марија најљубазније, скромно од себе одбијајући толику важност но све друштво у вароши. И остали су их познати предусрели необично пријатељски те се обоје брзо раскравише и пријатно се осетише у шаренилу и метежу силесије гостију, што бијаху на окупу у дворани гостољубивих Ракићевих.

Пре вечере се мало свирало и певало. Ни Марија није могла одолети молби пеколицине, који су знали за цењу не свакидашњу вештину у гласовиру, те је села и са врло лепим нианисовањем одсвирала дивни интермецо из Маскањијеве „Кавалерије рустикане“. Свирка се њена допала свима и сви су као из једног грла жалили, што им се тако ретко даје прилика, да у њеној свирци уживају. У сред општега величања Маријине свирке зачује се на једаред јасни глас домаћичин:

— Сад ћемо лепо молити господина Миковића, да нам овај импровизовани леши програм зачини декламацијом. Надам се, да сам тим изрекла жељу целога поштованога друштва.

Опште се одобравање зачу за овим речима домаћичиним.

Миковић, кога се ствар тицала, седео је у куту, некако одвојен од осталог друштва, и само је посматрао, шта се ради. На домаћичину се молбу мало тргао али се није макао с места. Тек по што их је пеколицина млађег света ближе му пришло и стало навaљивати, да се одзове општој жељи, дигао се немарно и лагано на је чисто тетурајући се пошао према гласовиру.

Био је то човек у најлепшим годинама,

пре млад него у годинах. Но држање му и понашање није одговарало годинама. Изгледао је бар за десет година старији, но што је био у истини. По свему се јасно видело, да му се живот не мили, да је нешто изгубио, без чега му није вредно живети. Који су га познавали од пре, не би рекли да је то онај човек. Некад весељак, први у свакој шали и разоноди, а сад изнурен, јадан, ни за шта на свету. У друштво је сад долазио само онда, кад није могао избећи, кад га је ма које врсте дужност на то везивала. И данас се тако нашао у Ракићевих а волио би био кукавац, да га је могло мимоићи. На још да декламује! Да, да су она стара срећна времена, кад је и сам уживао у том, да занесе и усхити слушаоце! Али овако! Но није имао куд и тако стане пред гласовир, у први мах без одређене намере, шта да изабере. Хладно погледа по друштву па му се поглед наједаред заустави на Марији, коју су под руке узеле биле две старије госпође, још једнако усхићене лепом њеном свирком. Марија не знаде ни сама за што, али сва претрну, кад ју згоди укочени поглед Миковићев. Обе је госпе брижно запиташе, да јој није можда позлило, но она само одмахну главом. У то поче Миковић, лако се наклонивши:

— На свеучилишту сам се познао са Пољаком једним, младићем врло нежне душе, осетљивим до крајности. Брзо смо се опријатељили те били после једна душа у два тела. Још пре нашег познанства прекужно је тај јадник грозан удар. Срамно га је преварила девојка, коју је љубио свим жаром прве љубави. До дна душе увређен, огорчен стао је мрзити на сав свет, само је у мени имао вере. Много је читао а најмилија му је лектира био „Хамлет“. У њ се тако занео, да је мало по мало почео себи уображавати, да је његова судба истоветна с Хамлетовом. У том уображењу помери памећу. Кад сам науке свршио те пошао доле, отишао сам још да га видим и том сам приликом са његова стола узео песму, по којој се види да ју је певао болестан ум, али је ипак занимљива, можда баш и с тога. Ту песму, песму мога кукавног друга Лазанскога рад сам да приказем поштованом друштву — ако је то јест но воли, да ме саслуша те.

— Молимо, молимо! захори се са свију страна те Миковић звонким гласом поче:

Ко сте ви, слике чудне
Свуд овде око мене?
Приђите мало ближе,
Подарите ми
Ма један само дар.
Не бојте се — новца не иштем,
Још мање љубави.
Та то је скупа ствар:
Ко би још иком њу даривао?!
А истина и правда....?
Ејмоје, славни делијо
Са красним именом тим!
Што си ми гојазан тако?
Шта ли то само једеш?
Као људско месо да ти је рана.
Јест, чуо сам ја од неког научара,
Да људско месо рани....
А ко ли је ово овде?
Тај тако умно гледа
И бистар му цео лик.
То мора критичар да је,
Јер ко би од њега боље
Зависти тело дао
И отрова погрди клетој...!
На румено чедо ово
Са црним веком — ој,
Ко ли ће бити то?
На што ти та крпица?
Аха, сећам се сада
И тебе и твога мужа.
Њега су отровали, је ли?
А беше ми прави друг.
Добар је био, знам га...
Ал није. Кажу да је
Непоштен био, подлац.
Та за поштењем само
Тужити може човек.
А ти си сто румена
И весела канда, срећна!
Сада тек осећам сласти,
Што но их даје љубав.
А љубиш ли збиља? Знаш ли,
Шта је то: љубав чиста?
Ох, њу је тешко наћи!
Пламени то је огањ
У глави овде, видиш...
Шта би сад на мах?
Одоше сви и сам сам сво опет!
Та то је сваком судба
Да за се живи сам.
Шта? Сузе у оку мом?
Не теците, верне ми друге,
Не остављајте ме сама!
Ха, ни суза зар више?
Сам! Сам! Сам!

Изненадан потмуо крик из сред друштва прекиде декламатора. Узбунило се цело друштво на једаред. Једва се утишаше, кад чуше, да је Марији мало позлило но да се одмах повратила и дошла к себи, кад су је оне две госпе извеле у ходник и мало јој слепе очи поквасиле хладном водом. Домаћица се ужурбала око Марије, пудећи јој све и сва, а Иван се брже обукао и отишао по кола, јер му је Марија на ухо шапнула, да би кући. Није прошло дуго а њих су двоје већ седели у кочијама, које су их одвезле до куће.

Друштво је код Ракићевих наставило забаву, но што је брзо заборавило на Миковићеве „недотупавности“ и њега пустило, да у куту своме мирно пуши и посматра.

(Свршиће се.)

ВЈЕРИНА ЉУБАВ.

РОМАН **И. А. Гончарова**

ПО ФРАНЦУСКОЈ ПРЕРАДИ ЕВЖЕНА Готи ПРЕВЕО *Миливој Максимовић*.

ПРВИ ДЕО.

XIV.

Ух, мајчице, ала сам вам снега жељна, рече Вјера умиљавајући се Татјани Марковној, — и чаја, и чорбе, и печења и вина! Иван Иванић је дошао са мном, пожурите се, мајчице!

Знала је, у коју жицу треба погодити Татјану, да се одмах умири.

— Одмах, одмах! Нека се довесе! А да где је Иван Иванић? Иване Иванићу! викаше шумара, који још увек беше у предсобљу, — та дођите овамо! Шта радите тамо? Марта! Где је Марта?

— Ево ме овде, Татјана Марковна! Ево сам се почео чистити, одговори шумар.

Јегор, Јаков и Степка су га рибали и четкали, као да чисте каква добра коња.

Уђе у салон на послетку, приступи Берениковој и пољуби је учтиво у руку, за њим уђе и Марта, која се једва један пут усудила, да извуче главу испод јастука и да изиде из своје собе, где се за време буре била сакрила.

Рајски је стојао још увек у оним прокислим хаљинама поред прозора и жељно је посматрао новога госта.

Иван Иванић беше велик, крупан, леп и снажан човек од својих тридесет и пет година. Имао је оштру смеђу косу, црте на лицу беху му крупне и изразите а очи велике, израз очији беше мекан и скроман. Имао је пуну, велику и црну браду. Обучен беше у сивкаст капут и прслук закопчан до горе; јачица од кошуље посувраћена преко црна оковратника. На рукама је имао јеленске рукавице и држао је бич, чије држаље беше сребром оточено.

— Леп момак! Али каква се простота — да не кажем што горе — огледа у погледу и у манирима. Да ли је то заиста Вјерин јунак? питао се у себи Рајски, радознао да се увери о оном, што му његова опажања откриваху. А за што да не? — мучила га је љубомора; — жене често воле те високе и крупне људе, њихово јуначко држање, њихове снажне руке и снагу њихових мишића.... Али, да ли заиста и Вјера?

— А шта је с тобом, голубе мој? понука на једаред Татјана Марковна, пљеснувши рукама, кад опази свог унука. Што си се тако скиселио? Где како је мокар, као моча! Око ногу ти је читаво море. Хоћеш ваљда да се разболиш? Хајд' што они, они су се враћали кући, али ко је тебе терао да идеш? Иди брже пресвуци се и попи чај с ромом! Иване Иванићу, и ви бисте могли отићи с њим. Али познајете ли се вас двојица? — Мој унук Борис Павлович Рајски; Иван Иванић Тушин!

Ми смо се већ упознали, рече Тушин, клањајући се Рајском. Ми смо сусрели вашег унука па смо дошли с њим заједно. Лепо вам захваљујем, мени ништа не треба, али ви, Борисе Павловићу, треба да пресвучете одело, ноге су вам са свим мокре.

— Ко би још имао по оваком времену? то само шапнави раде, рече Берениковa; ни животиње не ће да остане своја ложишта за време буре, а ви, ви сте се превозили преко Волге!

— Моја скела је јака и покривена, одговори шумар. Вјера Васиљевна је била на њој

као у соби; ни једна капљица кише није пала на њу.

— Али била је бура!

— Од ње се само старе бабе плаше.

— Хвала лепо! А да шта сам ја? запита га Берешкова.

— Извините, одговори Тушин збуњен, то ми се случајно омакло, ја сам мислио старе сељанке....

— Нек вам Бог опрости! рече Татјана Марковна, смејући се, — вама то ништа не шкоди, та ви сте као трешак, али Вјери! Зар се није бојала? Јеси ли била храбра?

— Ја не знам за што, али са Иваном Иванићем ја се ничега не плашим, мајчице....

— То је са свим разумљиво, Иван Иванић се бије с медведима.... Би ли и тамо ишла с њим?

— Бих, мајчице, хтела бих баш да видим. Иване Иванићу, поведите ме један пут.... то мора да је врло занимљиво.

— С драге воље, Вјера Васиљевна, ове зиме ћу ићи на њих у лов, ви ми рецте само једну реч... врло је лепо!

— Ето је, каква је! А зар теби баш ништа није стало до мене? повика Берешкова.

— Хтела сам само да те мало пољутим, мајчице.

— Ох, та знам ја тебе, ти би била готова, да идеш. — А Ана Ивановна, ванa сестра, шта она ради? запита Татјана Марковна.

— Захваљујем, здрава је, поздравила вас је и послала укувана воћа, печурака, и бресака из стаклене баште. Све то се налази у колима под седиштем.

— А што то? Та имамо и ми! Хајде де бресака, то је друга ствар, — ја вам лепо захваљујем. А ја ћу опет послати вашој сестри чаја, аљ' каква чаја! Сам Борис ми га је купио и понео, а ја сам оставила један пакет за Ану Ивановну.

— Захваљујем лепо.

— Махните се, — али никако да ми изиђе из главе, како сте се могли по оваком времену кренути на пут! Коњи су се могли поплашити па се отети!

— Моји коњи су послушни, као пси. Вјера Васиљевна, бих ли се ја подухватио, да вас доведем кући, кад бих знао да прети каква опасност?

— Ви сте поуздан пријатељ, ја имам потпуно поверење у вас а и у ваше коње.

У том тренутку уђе Рајски у елегантном неглижеу, опорављен са свим од своје шетње.

— Она дели своје поверење међу њиме и његовим коњима, рече у себи, то је прекрасно.

— Хвала, Вјера Васиљевна, одговори јој Тушин, немојте само заборавити, што сте рекли, да ако вам кадгод устребам...

— Кад буду громови пуцали, као данас, прекиде га Берешкова.

— Не шта се каже! рече шумар.

— Да, има довољно и других бура и непогода у животу! рече честита старица, уздишући.

— Шта год било, чим бура почне овде беснети, пређите Волгу, Вјера Васиљевна, и спасите се у шуму, где ћете наћи једног медведа, који ће вас служити онако, као што се то у бајкама прича.

— Врло лепо! ја не ћу заборавити, одговори смејући се Вјера, на кад ме каква нечитница усхте до очара, одмах ћу к вама побећи.

Тушин проведе три дана у Малиновци, одлазећи само на неко време у варош ради својих послова. За ова три дана трудио се Рајски да нађе кључ овом новом карактеру и улози, коју је он играо у Вјерину животу.

Ивана Иванића су звали „шумар“ за то, што је живео дубоко у шумама, где се налазио његов иметак. Он је са љубављу управљао својим шумским имањем, он га је уређивао, неговао; кад је било време, секао би дрва, продавао их и спуштао низ Волгу. Његова шума је износила неколико хиљада десетина а он беше врло вешт у шумарској економији. Живео је сам на свом добру, где је имао фабрику за резање и пиљење дрвета, и којом је сам руководио, као и свима осталим пословима. По где-кад би одлазио у лов или у госте својим нежењеним суседима, који такође њега обилазаху, а покрај тога је волео да од времена на време мало „прекардани“, то јест да упрегне по неколико пари брзих коња, па да са друштвом веселих другова прејури брзином муње четрдесет до педесет врста и из ненада руши у кућу ког познатог посједника, где би се онда два три дана гостило и веселило. За тим би се с њима вратио кући, или би још зашао у варош, где би харушио свечану тишину, „протеравши кера да све пуца“ и онда га опет на два, три месеца нестало у његовој шуми, где се поново сав предавао својим пословима, не бавећи се ни чим другим, осем што би зими ишао у шуму на медведа, или би

„повађао“ неколико курјака. Ове забаве су више пута биле узрок, да је морао и по три недеље лежати у постељи са увезаном руком или главом, па којој се видели „пољуци“ медљеве шапе. Али тај му се живот тако допадао, да га се не би ни за што на свету оставио. Код куће је читао дела агрономска и у опште економска. Код њега је служио Немац, који је из темеља познавао шумареске науке, али га ипак није хтео да постави за главног управитеља, него га је само питао за савет, па би сам, са још два помоћника, који су имали надзор над радницима, руководио послове. У часовима одмора волео је читати француске романе; то беше једина слабост, која се могла опазити у његову животу, какав, у осталом, проводи већина руских поседника, који живе у забитијим губернијама.

Рајски дозна, да се Тушин састаје с Вјером код попе, камо је нарочито одазно, кад се падао, да ће је тамо затећи. И пошина жена је већ више пута била са својом пријатељицом Вјером на његову добру, које се звало „Димовка“, због тога, што се само по диму, који се подизао из сред Тушинове шуме, знало, да тамо има живих људи. Тушин је живео са својом сестром Аном Ивановном, старом уседелицом, и к њој су Вјера и њезина пријатељица долазиле у госте. Берешкова је јако волела Ану Ивановну и уживала је кад јој, свршивши своје послове у варошци, дође мало у посету. Она није ни с ким тако слатко пила своју каву, нико није тако радо саопштавала своје тајне, као Ани Ивановној, било за то, што јој се ова допадала са њена начина у домазлуку, или можда, што је Тушинова сестра показивала дубоко поштовање према Татјани Марковној самој и према њеном одличном колену.

Што се тиче Тушина, ту је човек одмах могао видети, с ким има посла, тако беше слободан, отворен и простодушан. На њему не беше ничега тајанствена или романтична. За њега се не би могло рећи да је духовит у овом значењу, које се обично тој речи придаје. Он беше обдарен оном бистрином ума и духа, којом је исто толико обдарен сељак, колико и образован човек, умом и духом, који се не троши на ситнице, него свагда има у виду само оно, што је практично и потребно. Ти људи се свагда држе у средини гомиле и ретко кад ћеш их видети у првим редовима, али, и ако су потамњени сјајније обдареним личностима, ипак су често невидљиве вође и регулатори деловања и живота целога онога круга, у који их је поставила судбина.

Рајски није могао опазити у његову односају према Вјери ништа друго до постојано и монотоно обожавање, које се изражавало у погледима и речима његовим; међу тим Вјера се понашала према њему отворено, поверљиво и пријазно, те ма колико да је из почетка сумњао на шумара, сад увиде, да он није могао бити писац писма на плавој хартији.

— Какав је човек тај Тушин? — питао је сутра дан Вјеру, — пита је он тебе?

— Он је мој пријатељ.

— То је врло широк појам. У ком смислу?

— У најбољем.

— Ето ти је опет сад!

Али она га не хтеде више слушати. Има њена обичног, свакидашњег израза лица, сакривао се други неки израз; она се усплахавала, али је једва могла скривати неко унутрашње ликовање; у њеним очима, њезину осмеху могао си видети, где просијава зрак унутарњег задовољства, које не хтеде ни с ким делити. Није била више узбуђена, као пре неки дан, није више гледала онако неповерљиво и незадовољно; цела њена особа одисала је мирноћом и тишином; у очима би јој по гдекад заблистао зрак екстазе, као да се напојила среће и блаженства. Рајском то паде у очи.

Каква је то срећа? питао је сам себе. Од куда? Је ли то штогод у вези са обитавајућем шуме? — Али она не крије ништа; сама отворено говори о пријатељству свом с њим. Ту нема никакве тајне!

— Ти си срећна, Вјера! рече својој рођаци.

— Са чега?

— Ја не знам ништа; али ти можеш колико хоћеш скривати своју срећу, она избија из твојих очију.

— Зашто? рече она, смешећи се.

За тим се опет удубила у своје сањарије. Рајски је ухвати и стисне за руку, она је њему такође стисне, за тим је пољуби, а она њему врати пољубац не будући се из своје замишљености. Овај пољубац, за којим је тако дуго чезнуо, није му донео никаква уживања, јер му га је дала са свим механички.

— Вјера, ти си у екстази, рече јој.

— Како? зашта га она, тргнув се из своје расејаности.

— Мени се чини, да ти се нешто догодило, са чега си сва блажена. Ја не познајем узрока твојој срећи, али видим да ликујеш. Сигурно су наступили најсрећнији часови за тебе.

— Ах, још не; још сам врло далеко од тога! прошапута она. Не, није се ништа особито догодило.

— Ти дакле љубиш тог...

— Шумара? Јест, много га љубим. Такви људи су ретки. Нема ни једног овде, који би му био раван!

— Шумар није никако њезин јунак, рече у себи, — нисмо на плавој хартији је још увек тајна...

Рајски се осећаше, као да му је пао велик терет са срца; обузела га радост.

— А мени ипак још увек допушташ, да те љубим, Вјера? рече, љубећи је у руку.

— Мени се чини, да вас је јако охрабрило то, што сам вам допустила, да ме се дотакнете.

— Морало се нешто догодити, са чега си тако срећна и расположена, па сад ти дошло у главу да и друге обасипеш својом срећом. Све једно. Ја примам све, сносићу све, бићу твој роб, само да могу бити поред тебе, да ме не гониш даље.

— Останите, ја вам заповедам! рече она гласом, пуним ласкаве пронције.

Он изиђе као пијан од Вјере и сретне Јегора с чемоданом у предсобљу.

— Носи га натраг на чардак, довикну му, за тим утрча у своју собу, баци се на постељу и у потоку суза даде одушке свом силном узбуђењу.

— Ето је већ ту — страст, страст, шапуо је, јецајући.

Шумар беше отишао, и све поће у кући својим обичним колосеком. Рајски се осећао потпуно срећним. Његова страст се претворила у нето онако тихо и скромно обожавање као и у Тушина.

Чинило се да и Вјера ужива неко тихо блаженство; била је добра и љубазна са сестром и бабушком; само у извесне дане појавио би се на њој неки немир, па би се онда затворила у своју собу или би се шетала по врту и пила доле у понор, и само би се онда намргодила, кад би дошао Рајски и узмеривао је у њеној самоћи у старој кући или јој се наметао, да је прати у шетњу. За тим је опет била мирна и равнодушна, радо би се разговарала, почела се по мало мешати и у кућевне послове, прегледала је бабушкине рачуне и пила у посету ка госпођама у варош. По неки пут опет, не само да би дошла у екстазу, него би је најодаред обузело и неко силно весеље и радост.

(Наставиће се).

ПОУКА.

О ЛУКСУЗУ.

ПОУКА ИЗ НАРОДНЕ ПРИВРЕДЕ.

(Наставак).

VII.

Данашње доба, где је са циновским напретком духовне и материјалне културе јако развијена и лична слобода и знатно ублажена разлика међу појединим сталежима, врши и држава према луксузу више пасивну улогу, не забрањујући нити га ограничавајући. Али не беше то тако и у прошлим вековима, кад су државе и земаљска законодавства сматрала за своју дужност да у мањој или већој мери утичу и на различите појаве луксуза.

Тако је већ давно било забране против луксуза у јелу, пићу, руху и сахрањивању мртвих, и те забране почињу од доба прелаза из прве периоде, коју обележавају груба лукесуска уживања, у другу периоду где се, под утицајем новијег и разумнијега правца у животу, ограничавају сви раскошни и разудани издатци, јер се сматрају за штетне и убитачне.

Узрок забрани лукеуза лежи и у томе што виши сталежи шиеу радо гледали, где се грађански ред, дошао вредним и интелигентним радом до већег материјалног благостања, с њима

наједнакује у животу. И тако видимо у старо доба да се римски сенатори спољашњим знамењима и пошљом хоће да разликују од витезова (equites), а ови од обичних слободних Римљана. Још строжије и суревњивије се та сталешка одељеност одржавала у средњем веку. Тако су у немачко витешко доба само ритери могли носити злато, а њихови пратиоци само сребро. По немачким полицајским наређењима из XVI. века морао се сваки носити по своме сталежу и имању, како би се један разликовао од грофа, овај од барона, барон од обичња племића, племић од грађанина а овај од сељака. Тако су сељани, радници и занатлије могли носити само домаће грубо сукно, капуте више колена а највише са шест бора, узане рукаве, просте, не несене хаљине и ципеле. Злато, сребро, бисер, свила, несени долџери беху им строго забрањени. И код самих племића се у томе правила разлика. Тако златни ланци у обичних племића нису смели бити скупљи од 200 форината, а у ритера могли су они вредити и 400, у грофова и до 500 фор. Још у XVII. веку могло се познати по хаљини, којем је реду ко припадао. У *Млетцима* је племићима било забрањено претеривати у спољашњем сјају и лукузу, и то поглавито из политичког разлога, да они тиме не би на се обратили пажњу велике масе народа те постали опасни по државу.

Познати су из старога доба особито *Ликургови закони* против лукуза. По тим законима је забрањено било лакедемонским куварима употребљавати за јела других зачина, осим соли и сирћета. Ни један Лекедемонац није смео грађити своје куће другим каквим алатом, до ли секиром и тестером. Познат је са својих наређења против лукуза и *Перијандар*, тиран од Коринта, по којима је сваки грађанин о својим приходима и расходима морао давати тачна рачуна. *Солонови закони* беху наиме управљени против женскога накита. Тако атинска девојка, удајући се, није смела имати више од троје хаљина и неколико судова. Налило се такође и на јела да не пређу законом одређену меру. Гостионичари мораху јављати власти, колико је приликом какве гозбе у њих наручено јела. Строго се забрањиваше лукуз и при сахрањивању мртваца. Било је тачно одређено, колика је могла бити гробница, и забрањено, да се више од троје хаљина може бацати у гроб, или мењати на гломачу на којој су спаљиване лешине. Благодатно је утицао против лукуза на име *Питагора* у доњој Италији, где је међу својим разузданим суграђанима ширио здрава начела трезвености и умерености.

Најстарији римски закони против лукуза (Leges sumptuariae) доводе свој постанак чак из доба краљева.[1] Један од тих закона не допушта да се вино сипа на гломачу.[2] Знаменитији су закони дванаест таблица (Leges duodecim tabularum) из V. века пре Хр., који беху највише управљени против скупих сахрањивања. Најзнатнији је пак закон против лукуза: Lex Oppia de cultu mulierum народнога трибуна Опија од год. 215. пре Хр., који је закон ограничавао раскош у оделу и накиту женских. По томе закону није смела ни једна женска имати на себи више од пол унце злата, нити носити скрлетних хаљина, нити се возити на колих у Риму или у најближој околини, до ли само ради каквог верозаконског чина.[3] Та забрана беше тада оправдана *другим чудним разлогом*, који је био тако несрећан по Римљане. По себи се разуме, да су се римске матроне жестоко одупрле том закону и оне нису мировале док нису издејствовале, да се укину та по њих тако строга наређења. Одлучан и управо неумитан противник лукуза, на име што се тиче скупоцености рува и накита, беше и старији Катон (Marcus Porcius Cato Censorius), који је зато и највећма омрзнут био код женских. Трибун Орхије издао је год. 187. нарочит закон који је ограничавао број гостију при частима па, да би се тим лакше могао извршивати тај закон, било је наређено, да се све гозбе морају држати код отворених вратих. Фанијев закон (Lex Fannia) од год. 161. пре Хр. установљава највећу меру трошкова при гозбама која се није смела прекорачавати. По сенатској одлуци од год. 155. пре Хр. забрањена беху седишта у позоришту и позоришна зграда није смела бити од камена. Дидијев закон (Lex Didia) од год. 143. пре Хр. протегао је поменути Фанијев закон на целу Италију наређујући још, да не само домаћин, него и гости раскошних части потпадају под казну.[4] Строге забране против лукуза издао је

[1] n. A. Pauly, Real-Encyclopaedie des klassischen Alterthums, Band VI./2. S. 1505.

[2] Vino rogum ne respergito.

[3] Ne qua mulier plus semiunciam auri haberet, neu vestimento versicolore uteretur, neu iumento vehiculo in Urbe oppidove aut propius inde mille passus nisi sacrorum publicorum causa veheretur. (Livius XXXIV. 1. 7).

[4] Ut non soli qui prandia coenasve maiore sumptu fecissent, sed etiam qui ad ea vocitati essent atque omnino interfuissent, poenis legis tenerentur.

позније и диктатор *Сула* (Lex Cornelia од год. 81. пре Хр.); али се и он сам слабо на њих осврнуо, а још мање је хајао за њих велики расипник *Антоније*, који је такође сматрао за своју дужност да изда законе против лукуза!

У средњем и у почетку новога века су особито француски краљеви употребљавали мање више строге мере против лукуза. Тако је краљ *Филип* IV. на измаку XIII. века обнародовао опширну наредбу о понашању појединих редова у

На државном сабору год. 1560. за владе *Карла* IX. тужно се трећи (грађански) ред на лукуз свештенства а властела на лукуз грађана, у којих сада већ свако јаше и облачи се у богато рувo. Год. 1561. буду на ново забрањени везови од злата и роба од злата, сребра, свиле и т. д. Златне паките на глави могле су женске носити само у првој години своје удадбе. У исто време од прилике би одређено колико је кројач могао искати за свој посао и то посебице

Јован Храниловић.

земљи. Много што шта беше са свим забрањено. Тако грађани нису могли држати кочија, нити носити злата, драгога камена и финијех хаљина. Ко је пак таково што имао још пре забране, морао је то продати у одређеном року. Утврђене беху и цене материјама за сваки појединн сталеж и било је строго одређено, колико је пута преко године свако могао мењати своје хаљине. Ко је преступио ту наредбу морао је платити глобу, која је била различита према појединим редовима, и од које је трећина припадала потказачу.

за сваки сталеж. Што се тиче јела, наређивао је један закон поменутога краља од год. 1563., да се не сме износити на сто више од три јела по шест чинија, нити у исто време меса и рибе.

Све до краја XVI. века тицале су се забране лукуза наглашито одржања разлике међу појединим сталежима, како би се племићи и животом и свакидашњом ношњом одликовали од обичних грађана а они од сељака и слугу. У XVII. веку оснивају се те забране већ на начелима тако звane *меркантилне системе*, која богатство

људи и народа сматра у што већој количини металнога новца, на име злата и сребра. Државници и земаљска законарства која стајаху под утицајем тог народноприведнога правца, радећи на томе да се у њиховим земљама успостави што повољнија трговачка билансија, спречаваху увоз страних фабриката, нарочито лукусне робе, да не би за њих у замену злато и сребро излазило из земље, те би ова тиме све то већма сиромашила. По ограниченом мишљењу тадашњега доба сматрали се за богатство поглавито само драги метали: злато и сребро, што је пак са свим једнострано и погрешно схватање. Богатство чине сва она добра која имају вредности те која, непосредно или посредно, могу да намирују човечје потребе а главни им је извор *човечји рад*. Ту науку је поставио на измаку прошлога века велики енглески национални економиста *Адам Смит* и на томе темељу се подигла и даље развила величанствена зграда данашње народне привреде. Но науци ове новије школе, која се огнива на начелу слободнога кретања и слободне утакмице на економскоме пољу, нису одрадили ни закони против лукуза, јер ограничавају човечју слободу, и што њима држава приписује себи туторску власт над својим држављанима која њој не припада.

(Наставиће се).

Др. Ђорђе Дера.

У ЛАТИНИМА.

Пријатељу **Милану Савићу.**

(Наставак).

9. септембра. — *У Ватикану.* Ноћас је напила обилата киша, а и јутрос све једнако пљушти. Рим је са свим ново лице добио. Тибар, који је обично мутан и жућкаст, постао је још жући и мутнији. Цијело обзорје над Јаникулом застрло се густом маглуштином. Низа зидине старијех споменика цури вода, по улицама завладало блато, а коситерне капе на звоницима и црквењем кубетима постале су од кишом још тмастије, па се чисто збркале са бојом облака. Пазате на *Корзу* изгледају ми као мраморне хапсане. Рим је врло суморна варош по оваком времену.

Данас сам намјеравао поћи, да разгледам Каракалина купатила и развалине Јесарскијех дворова на Палатину, али ме вријеме натјера да измијеним програм. „Куда ћемо?“ упитам свога друга, који не могаше да се измири са овом наглом револуцијом у зраку. „А куда“, мени ће он, „него у Ватикан“. И тако, по доручку, скочисмо у један *омнибус* на Млетачком тргу, па се одвезосмо на Петрову пијацу. Ту сиђемо, па се часком заустависмо под колонадом, да видимо како изгледа по дажду ова грандијозна пијаца. Вјера и Бог, дивна једнако! Степенице пред црквом, низ које вода реве, изгледају ми као водопад неки.

Идемо напријед кроз десно ступоље, и на крају напазимо на т. з. *Тучну капију*, која у ватиканску палату води. На десној страни напутра смјештена је почасна гарда швајцарска, која, као што је познато, римскога папу служи има већ неколико стољећа. То су они напини нерјашници, што сам ти их некидан споменуо, и у којијех ме театрално одјело одмах првог дана неугодно дирнуло. То је одијело из тројаких устрижака црне, црвене и жуте свите скрпљено, и човјека подсјећа на оне дјечије играчке, што се незграпно раскриве, кад их протом у трбух такнеш. Предочави себи неку врсту прелука присумњена уз трупину и малко набрана над плећима, па онда кратке, широке димлије са високијем докољенцима и плосасту капу на глави, и твој је „швајцар“ готов. Рекао сам ти већ: прави арлекинов костим.

Е, па богом просто, што су тако шаљиво одјевени: они су и онако само за параду ту постављени; али једно не могу никако да оправдам, на име: зашто ти оперетски солдати праве правцате остругуше о рамену, и праве правцате фишеклије око паса поссе, као да им збиља може бити, да сјутра некога уапсе, или да на кога пуцају? Искрено рекавши, ја не могу

да увидим, зашто се тијем људима не раздаду дрвене пушке и папирне припојаснице, које би се много боље са њиховијем одијелом и њиховом мисијом слагале. На онда, шта ће оружана гарда човеку, који се апшеником каже?

Ови остаци свјетовне папинске власти обично криво на Талијане гледају, назирући у њима тамничаре и душмане светог оца, и с тога много ућудније дочекују путнике са стране, надасве ако њемачки, као и они, говоре.

Само се каже, да ватиканске музеје и галерије, Сикстинску капелу, Рафајилове одаје, Библиотеку и остале знаменитости, није могуће у један мах видјети, него се треба неколико пута навраћати, док се то све, ма и површно, разгледа. Ми смо данас ишли да гледамо одјељак старинске скулптуре, гдје се храни *Белведерски Аполо* и *Лаокоон*. Хоћемо, прије свега, да одамо пошту старијем грчкијем мајсторима, пашемо тек онда приступити њиховијем директним нашљедницима, Микеланђелу и Рафајилу.

Прешло је у обичај, да се ватикански музеј као први музеј на свијету сматра. Кад сам му данас преко прага прешао, рекао сам одмах: можда ће у свијету бити и богатијих и драгоцјенијих колекција, али тако красних просторија, вјера и Бог, тешко ће игдје бити. И збиља, не знаш чему да се више дивиш: да ли самијем одајама, или умјетничком благу, што је у њима нагомилано. Сводови су свуда залијепљени, позлаћени и аферском украшени; на свакој страни назиреш њежњачком руком изрезкано дрво, исцесани мермер, арабесковани бронз; поге ти чепају мрамор и дивно сложени мозајик; свуда у накрст блистају се скупоцјени стубови од сива и црвеног гранита, од источног алабастра, од порфида, од мрамора кararског и старинског зелен-мермера. Човјеку чисто изгледа, као да није достојан, да се у томе обиму креће.

Прије него ћемо у овај музеј ступити, купио сам пред вратима парочит каталог вајарских послова, који се ту продаје, па сам се у првој сали заустављо, да га тобоже прелистам и да се по њему владам. Јалов посао! Како сам коју страницу превртао, осјећао сам се поражен силесијом редњијех бројева, што су у њему регистровани. Никад им крају доћи: 800, 900, 1000, 1100, 1200, 1300, 2000 и тако напријед. Ко ће да то све у један мах разгледа, ако Бога знаш!

Кад сам ће читав сахат са тим списком у руци находао, тражећи у њему свакој ствари тумачење, заклоних књигу, застадох, протрљах очи, па ми се учини, као да преда се гледам читаву легију филозофа, пјесника, царева, војвода, краљева, трибуна, свештеника. У ствари, не бијах ништа добро видио, и у мојој глави владаше савршен хаос.

Бијаше већ прошао сахат по подне. Имађах дакле пред собом још два сата времена. Али шта је то према онакој гдесији бројева? Пријеком одлуком турих каталог у џеп, скуших руке иза леђа, па се упутих онако утомах кроз дворане, застајући само каткад пред којом знаменитијом ствари. Не прође много, а оно се једнако савих под теретом мисли и успомена, које ме затомише салетиште и у мозгу читаву збрку направише.

Историја, митологија, поезија, музика, философија, војна, све се то срело и испреплело у оном метежу стасова, барељефа, инскрипција, саркофага, гробнијех урна, жртвеника и Бог те пита још какијех послова. Јупитер и Кентаври; Газимед и Сократ; Весталке и Ладе; Брутус и Цезар; Терпсихора и Медуза; Бахус и Ескулап; Нијоба и Сафа; фауни, сатири, фурије, све ти се то узастопце пред очима ниже, као да си се опијумa насркао, па ти се у сну све старинске бајке и суште историје призиру. Ено Алкибијада и Демостена: до њих Плута и Дијониза; мало даље Аспазије и Перикла; пути Улиса, Фокијона и Цицера; пути Марија и Спартака. Колико имена, колико лица, колико успомена, колико разних утисака! Чини ти се, као да си у мало часова неколико вијекова проживио!

Набијала су таман два сахата, кад сам у Лаокоонов кабинет ступио. Пошто ова оглашена група спада у најљепше вјештачке радове класичне старине, допусти ми да ти о њој коју опширније кажем.

Лаокоон, син Пријамов и свештеник Нептунов, противио се свом силом уласку

у опсађену Троју чувеног дрвеног коња, о ком нам прича старо грчко предање. Грчки богови одлуче да му се освете. И збиља једног дана, док је Лаокоон са два своја сина покрај мора богу Нептуну жртве палио, нескоче из морскијех валова двије огромне змијурине, па се њему и синовима око тијела обавију. Ова прича, коју је грчки вајар себи за предмет узео, описана је мајсторски у другој књизи Виргилијеве *Енеиде*, и на њу те упућујем, ако си вољан; да о самој бајци што потање сазнаш. У осталом, као што добро знаш, о овој је класичној композицији Г. Е. Лесинг написао читаву расправу.

Ја ћу, међу тим, да ти ову дивну мраморну групу у кратко опишем дилетантски.

Ево ме преда њу.

Лаокоон, коме је очајање у лицу непадмашном силом изражено, смјештен је у средини, а синови му са страна. Једна га је змија у лијеви бок загризла, а узалуд је ојађени родитељ гадну живину грчевитом руком за врат шчепао, па је од себе отискује: она му се око лакта смотала, провукла иза леђа, спутила узгред старијег сина, па се опет оцу око врата омотала. Несретник је од муке десну руку узбрдо подигао, али је немило звијере брзо и њу заокупило. Другој је змији глава под сисом млађега сина, који се од муке наушак превио, па богорадно у небо гледи; грозно га је живиње испод оба пазуха сплело, обје му ноге уз очеву бедру стегло, и још се овоме репом око чланка лијеве ноге обавило.

Очајање несретног оца, који увиђа скору пропаст себе и својијех, на инак инстинктивно тражи да се ослободи страшнијех ужева, што га вежу и немило стежу и кидају млађана уда невине му дјеце, задано је тако живим реализмом, да се човјеку лијено кожа јези, гледајући ту безнадежну борбу. Пред тобом је хладни мрамор, а свака ти се ствар жива чини; оне двије змијурине, мислиш, чисто се копрцају; у Лаокооновом десператном погледу, чини ти се, као да назире гомилу псовака и запомагања. Пред овом дивном групом не треба бити вјештак, ни у оне умјетнички васпитан, па да се махом за њом одушевиш; ни у каквом другом вајарском послу није физично страдање и људска енергија, која му се одупире, тако оштро изражена, као у овом *Лаокоону*. С тога није никакво чудо, што је ово дјело у свако доба људе потресало, и што смо ми, модерни људи, куд и камо спремнији да се за њим занесемо, него ли за другом којом статуом, која нам недру и неусколебану љепоту старогрчког идеала представља. Заиста, као да су стари Јелини, кад су Прометејеву басну и овог Лаокоона створили, прије на нас, модерне људе, него на себе мислили. То су символи, који много боље доликују нама, модерним људима, који стењемо у кргама социјалног питања, оружаног мира, и осталих нововјековних јада и невоља!

Постојах неколико пред Агезандровим* ремек-дјелом, па се дигох и отидох у оближњу дворану, да видим *Белведерског Аполла*, најсавршенију статву, као што неки тврде, из јелинске старине. Млађани бог, који је, наравно, сав наг, одавно је истом стријелу са свога лука, па јој брзи лет оком прати. Глава му је пуна отмјености, очи живахне, праве очи боговеке: руке власи, над челом прикупљене, спуштају му се за врат красијем увојима; витак је струк тапахан и скроз и скроз елегантан. Бујна се младост рефлектује у цијелом бићу; мислиш, сад ће се летом дићи и у небеса ишчезнути. Све је у њему лијепо и савршено; то је прави тријумф пластичне љепоте; али кад је човјек мало час Лаокоона гледао, не може некуд да се за овим божанственим младићем довољно занесе. Како и зашто: не бих знао. Биће зар с тога, што је овај момак и сувише лијен, толико лијен, да у оној његовој боговској савршености не налазиш ништа од себе самога: дивиш му се, али се за њим не усхићујеш.

Као што рекох, стас је овај потпуно

* Лаокоон је дјело вајара Агезандра, са острва Рода, и његовијех синова Полидора и Атенодора, који су канда у Риму радили у почетку римског Царства. Ова је група, као год и Белведерски Аполо, под понтификатом Јулија II. ископана онђе у Риму и пренесена у Ватикан по савјету Микелања. Апола је истесао Атињанин Каламид, савременик Праксителов, те је по том ова статуа по својој старини знатно старија од Лаокоона.

наг; па опет, може и најбезазленије дјевојче преда њ изаћи, па дуго га мотрити, и никакве зле побуде не осјетити. Умјетник је имао у виду бога, а не човјека, и с тога је у овом кипу саздао љепоту скроз и скроз идејалну.

Понављам: вјештаци сматрају *Апола* најсавршенијом статуом, што нам је из старине дошла; а тако ће вазда и бити, судећи са строго естетског гледишта; ну, дајући искрена одушка унутрашњем осјећању, којему сам се заклео да ћу вјеран остати, морам исповједити, да ме је у овом музеју куд и камо више занио *Атлет* (хрват) један, који, послије борбе, кашњењем са себе зној отире, и о којему се мисли, да је мајсторска копија оглашеног Лизиповог тучног ремек-дјела *(Аподиомено̀с)*, што га Плинније спомиње у опису Агрипиних купатила. У њему нема ништа изванредна; али је тијело у својој љепоти тако дивно развијено, да је трудно ништа љепше замислити. То је чисти продукт старог грчког гимнастичног узгоја, човјек, који је своје физичне својине у гимнасију разво̀, и којему христјанска мора није још никако душу, а на уштрб „грјешног“ тијела, својим прекогробним плановима измрцварила. Такови су се људи могли рађати само у народу, који је физичну љепоту у свакој ваљској појави, у животу обожавао; у народу, који је у тјелесном савршенству, као год у умном напрезању, главни људски идејал назирао. „Божанствено тијело“, вели Тен, „то су двије ријечи, које у модерном говору немају смисла (јер божанство већ по своме бићу тјелесни облик искључује), на опет у њима лежи кључ старинске цивилизације.“

Тек са овог становишта може човјек да оправда и протумачи превасходство старинске скулптуре над модерном.

Вајар данданас изучава по 2—3 године анатомију у циркусима и анатомским дворанама. Он је људском саставу вјешт колико икакав лекар. На инак, кад се своме послу ода, кад га занат натјера, да нам голо тијело у мрамору сазда, он се ријетко када опонтени. Стари Грци, на против, не имађаху ни појма о знанственој анатомији: код њих, обожавателя љепоте, било би се мрцварење људског тијела светогрђем сматрало. Зна се поуздано, да је Хипократ, кад му је требало да о човјечијем склопу штогод дозна, морао да се скита по разбојиштима и ту крадом људске лешеве проучава.

Након Грка, средњевјековни Христјани ту пету председу усвојише; али са сасвим противног узрока. Они сматраху смрт, не као престајање физиолошког живота, него као спас неки.

Према томе, само се каже, да је њима то проучавање мртваца у намјери да се људски живот куд и камо продужи, морало изгледати као злочин неки.

Е, па упркос томе не познавању анатомије у данашњем смислу ове ријечи, древна нам је старина завјештала *Апола*, *Лаокоона*, *Умирућег борца*, *Фарнеског Херкула Миловску Венеру*, *Партенонске коње* и двадесет, стотину другијех ремек-дјела.

Промисли само, колико је богоданог умјетничког дара морало у тој дивној Грецији бити, која, под Периклом, подмирује својијем ремек-дјелима Атину, Коринт, Сиракузу; под Августом Рим, Александрију, Напољ, Херкуланум, Помпеј; под Наполеоном Париз, Лондон, Мадрид, Беч, Петроград, Берлин — сав свијет!

Сад станимо, па се упитајмо: откуд толика вјештина у Фидије, Праксителa, Клеомена, у двадесет другијех безименијех умјетника, који нам оставише у аманет сав онај безброј мраморнијех људи и богова?

Откуд?

Од трајног, знаначког посматрања голијех удова, од урођеног осјећања пластике, од његовања љепоте физичне; три увјета, којима се модерна умјетност мал' те не са свијем изневјерила.

Ну, бисмо ли се томе чудили?

Ми смо изумили пароплов, електричност, жељезницу, ваздушне балоне, торпедаче, фонограф, Ајфелову кулу, умјетно гајење микроба, и бог те зна још колико чудеса, о којима стари Грци не имађаху ни појма.

Шта бисмо дакле од нас самих могли више захтијевати?

Човјек не може бити у свему савршен.

Марко Цар.

(Наставиће се).

КЊИЖЕВНОСТ.

ЈОВАН ХРАНИЛОВИЋ.

Нема још ни пуне три године, како се овде у Новом Саду настанио те и по српским листовима почео јављати песник и књижевник један, који је својим одиста напредним даром и врло темељном научном спремом стекао симпатије и уважења у књижевним нашим круговима. То је *Јован Храниловић*, грчко-католички вицеархијакон бачко-сремски и приседник духовног стола крижевачке епископије.

У Хрвата је име Јована Храниловића са најбоље стране познато свем читалачком свету. Нева он и ради ево већ скоро двадесет година и његове песме — као што вели Миливој Шрепел — већ много година бацају на пуне претрпшти светло у дубину душа хрватских. А ми се Срби само можемо радовати, што је тако уважен песник братскога народа хрватскога, написши се међу нама, вољно пригрло и нашу књижевност па је богати зрелим и слатким плодовима свога необичнога дара и умења. Његове „Песме свакидашње," што украсише 161. књигу Летописа Матице Српске, не могу бити на одмет ни куд и камо јачој књижевности но што је наша, јер су те песме прави бисер чисте праве поезије. Па и остало све, што је Храниловић до сада даровао нашој књижевности, мора освојити сваког солидношћу и својим отменим тоном.

Ко жели да сазна сав књижевни рад Јована Храниловића и како о њему суде Хрвати, томе препоручујем чланак ученога Миливоја Шрепела у 2. броју Vienca прошле године. У нас је о Храниловићу као песнику елегичару проговорио Милан Савић, оцењујући у 38. броју „Јавора" године 1889. „Žumberačke elegije" Храниловићеве, што изађоше у Крижевцих године 1886. Ја сам овде рад само читаоцима „Стражилова" да изнесем у кратко биографију тога песника и рад му у нашој књижевности за ова две три године, од како је у нашој средини.

Јован Храниловић родио се године 1855. у селу Кричкама у Далмацији од оца Николе и матере Сидоније, родом плем. Стручићевс. Отац му је био тадашњи викар ушјатске епископије и песник у илирско време. Године 1862. доће мали Јован с оцем из Далмације у Сопиће у Жумберак, ту поће у основну школу, коју после настави у Крижевцима и у Загребу. У Загребу је као питомац грчко-католичког семеништа свршио гимназију и на загребеком је свеучилишту свршио прву годину богословије. За тим је отишао у Беч, где је довршио богословију. Пред крај године 1878. постане свештеник у крижевачкој епископији и одмах и тајник крижевачког епископа. Одатле су га послали на парохију у Кашту у Жумберку. У Жумберку је по разним парохијама служио пуних девет година. 1887. буде премештен међу русинске грчкокатолике у Бачкој и служио је као капелан у Кулури и Крстуру. Од године 1889. овде је у Новом Саду као грчкокатолички русински парох.

Храниловић је за свога бављења овде пре свега ревно и искрено настојао око тога, да на просветном пољу међусобно уносна и блиска Србе и Хрвате. Том његову ревном настојању плодови су ове лепе расправе: „Хрватска лепа књижевност (књижевно-историске арабеске последњих двадесет година)" (најпре саопштене у 1. 2. и 3. броју Живаљевићева „Кола" године 1890. а за тим пете године прештампане у „Бранику" у бројеве 115.—117.); даље: „Илиризам у хрватској културној повести" (у 73. броју „Бранике" 1890.); па „Два песничка побратима у хрватској књижевности" (А. Шеноа и Фр. Марковић; говорено најпре девојачком друштву Српкиња Новосаткиња а после штампано у 1. броју „Женскога света" ове године).

Од велике су вредности и његови реферати о приказима наше народне позоришне дружине овде у Новом Саду. У тој је служби претпрошле позоришне сезоне написао врло красну расправу о Гетову „Фаусту" (у 22. и 23. бр. „Позоришта" 1890.) а прошле сезоне био је Храниловић најпредњији известилац о позоришним приказима. Изашло је од њега до неких тридесет које краћих које дужих рецензија а све се одликују умним погледом на ствар и солидним разумевањем естетских начела. У опогодишњем је „Јавору" (у бројевима 6.—10.) под натписом „Репертоар у последњој позоришној сезони у Новом Саду" изашао из Храниловићева пера подробан и непристрастан извештај о бављењу позоришне дружине у Новом Саду прошле зиме.

Завршујем речима Миливоја Шрепела: Храниловић је сада у пуном јеку мушке снаге. Одбацивши већ одавно почетничко одело, стоји Храниловић пред нама као зрео песник, у кога је довршен песнички развој..... Биће задаћа позније критике, да ухвати све контуре његове песничке индивидуалности и наслика јасним бојама потпуну слику његове песничке физијономије.

Јован Грчић.

СУВРЕМЕНА ПИТАЊА.

II.

ПОЛОЖАЈ СРПСКЕ КЊИЖЕВНОСТИ

ПРЕМА ВЕЛИКИМ КЊИЖЕВНОСТИМА У ОПШТЕ И ПРЕМА РУСКОЈ ЗАСЕБНО.

(Свршетак).

Овај пример приведосмо, да покажемо, како сам процес узаимања, и ако је једини пут развитку књижевности, обично иде врло споро (природа је у опште врло спора ал сигурна) и тешко, и често га прате грдне погрешке, које задржавају знаочести развитак дечинима и вековима. Живот старих Јелина и Римљана беше данашњици сувише далек и новом животу несродан и неразумљив, и друштво, које не познаваше историје вештине и поезије, врло лако упаде у погрешку. И да није других разлога, та нас прилика гони, да се при бирању, коју ћемо од великих литература изабрати за углед у развијању наше, приближимо оној, која нам је међу нама најсроднија. Тако нас је та веома важна прилика довела пред књижевност средњег нам руског народа. Одазивајући се родбинским симпатијама и придружујући се општем интересовању у Европи, књижевност се већ и сама почела приближавати томе путу. Најзванија дела и имена руске књижевности у нас су данас опште позната: Евгеније Онјегин, Ревизор, Мртве Душе, Јунак нашег времена, Ловчеви Записи, Очеви и Деца, Обломов, Ана Карењина и др. већ су и преведени у српској књижевности — и предавање руске литературе са катедре нашло би спремније и вољније слушаоце но можда икоја друга литература, а ово не би могло остати без благотворна успеха за развитак српске књижевности.

Осим тога има још једна веома важна прилика, која говори за првенство руске литературе пред сваком другом, кад је реч о преузимању стране књижевности у наш живот. Један од најважнијих фактора у грађењу руске књижевности од Пушкина па до грофа Л. Толстоја — епохе, која се пуним правом може назвати добом мушког, зрелог рада — био је несумњиво руски критичар Висарион Бјељински. Тај генијални апостол вештине и поезије, за чије су деловање везане све књижевне величине руске од 40-тих година до данас, творац руске критике, имао је пред собом публику, од које данашње српско друштво својом интелигенцијом и философским образовањем није онако удаљено, као што би на пр. било од публике, којој је писао Лесинг. Док је Лесинг био у пуном смислу речи научен човек, познавалац историје, философије, страних језика и т. д. — Бјељински, због свога сиромаштва и јадних прилика до свега тога није могао доћи. За то и сва дела његова, поред његове племените љубави према вештини и поезији, не носе на себи печат потпуно учена човека. Но баш у таком стању образовања Бјељинског и лежи срећа по развитак руског друштва и литературе. Лесингова Лаокоона и „Књижевна писма“ не би тадања руска публика ни разумела; Бјељински пак са својом племенитом љубављу к вештини и поезији, са својим тачним познавањем руске књижевности, критичким и дијалектичким талентом, удруженима са његовом великом начитаношћу, стојао је уза само срце и душу свога народа. Овај однос међу Бјељинским и тадањим руским образованим друштвом дотакао је И. С. Тургењев у својим „Књижевним и животним успоменама,“ и ми пуштамо њега да говори место нас: „Бјељински је био оно, што ћу ја дозволити себи да назовем: *централном природом:* он је свим својим бићем стајао близу к срцу свога народа, ваљођавао та је у себи потпуно, и с његових добрих и с рђавих страна. Учен човек.... баш услед своје учености, не би могао у четрдесетим годинама бити таком централном природом; он не би потпуно одговарао оној средини, у којој би му ваљало делати; у њега и у ње били би разни интереси; хармоније не би било и по свој прилици не би било ни међусобног поимања. Вође својих савременика, у ствари критике друштвене, естетичке, у ствари критичког самосазнања... вала да стоје више, да располажу нормалније устројеном главом, јаснијим погледом, већом твердоћом карактера; но међу тим вођама и њиховим последователима не сме бити провалије.“ Из свега овога види српски читалац, да је Бјељински своја реформаторска дела писао таким начином, и удешавао према такој публици, да би наше друштво, до висини образо-

вања, на којој данас стоји, у њему нашло најбољег и најзгоднијег учитеља. У данашњој руској књижевности често се могу чути гласи, да су списи Бјелинскога у неколикo застарели, да књижевност влада бољим познавањем ствари но он — па ипак видимо где се дванаест крупних томова његових дела почесто препштампавају а још чешће читају. Има једно доба узраста и у животу будућег научењака, кад он није дорастао ни Лесингу, ни Карлајлу ни Карјеру — но му је само пламени и вечно одушевљени Бјелински разумљив. У том добу узраста находи се данас и српска књижевност, находимо се и сви ми. И да није других напред истакнутих важних разлога, да није Гоголя, Тургењева и Толстоја, који се тако крепко домају нашег словенског срца — сама критичка, књижевно-историска делатност В. Бјелинскога, која је пре него иједа друга кадра васпитати образована жељно покољење, мами нас као неодољива музика, да ступимо у великолепни храм руске литературе на науку, да, изнашавши из њега пуни животворних познања, приступимо грађењу свог великог дела, које тек кад изнири један народ, заслужује да му историја запише име у књигу вечитости и да рекне: и овај је народ живео на земљи и у ризницу људског самосазнања уложио свој део.

Јован Максимовић.

КОВЧЕЖИЋ.

КЊИЖЕВНИ ПРИКАЗИ.

Пегар С. Пеновићев. **Пегар (Пеција) Поповић, српски јунак и ратобораи.** Написао — —. Препштампано из „Јавора" за годину 1892. У Новом Саду. Издавачка књижарница и штампарија А. Пајевића 1892. Цена 15. новч. 8 св. стр. 38. — Још је Вичко „Србадија" објавио у 11. броју своје прве (1875.) године лик Пеције, на два месеца, но што је потпуно тај јуначки лик босанских устаника, јавила, да се у великс прикупља грађа за његову биографију. „Србадија" је том приликом обећала, да ће „скорим донети описарије животописе његов, као што таки јунак и заслужује", но, колико је мени познато, остало је само на обећању. Тек је оне године „Јавор" донео и у засебној књижици дво препштампаћи Пеције животописе и списоја из његова живота, како их је Пегар С. Ивапчевић „из народних уста с његових познаника чуо". Ивапчевићу је „најважније о Пеције прпповиједао честити и патрени Србин госп. Милан Т. Вукомировић из Бос. Новог, чију једну песму о Пеције, спевану „у народном штилу", Ивапчевић у оној књижици слопштава. Ма да је делце приличпо без система нарађено — таке цела VII. глава не спада у Пеције животописе а и VIII. се могла спојити с којом од пређашњих — ипак није на одмет већ као израз пијетета према јупачком Србину. Док се не „наће које пјеспиде и појазаиде те коју о Пеције са политичког гледишта а и описарије пробарп", добро је дошла и ова Ивапчевићева књижица заједно са оним сплпим ћорисћима трајних података и са оном особитом напоменом, да је Пеција „праведу и истину још као дјете ужасно љубио". Г.

КЊИЖЕВНЕ БЕЛЕШКЕ.

— У седници филолошко-историског разреда југословенске академије знапости и умстности у Загребу 24. прошлог месеца читао је др. *Тома Маретић* расправу о животу и књижевном раду *Фра. Миколошића*, који је био почасни члан те академије још од њезина почетка и многим научних својих прилога слопштио у академијиним публикацијама. Марстићева расправа има три дела: у првом је приказао живот Миколошићев; у другом је преглед и оцена целокупна његова рада, која је Марстић разделио по струкама, идући од једнога рада до другога и казујући о сваком, шта му је главни садржај и колика му је предност; у трећем делу навео Марстић општу слику Миколошићева рада и труда се да га карактерише и приказе према његовим заслугама, правцима и — као што „Obzor" не пропушта додати — недостатцима.

— У Земупском „Новом Времену" читамо, да се у Београду књижевници и умстници одржали у братско и другарско кодо ради узајамног познавања и покретања на рад. Већ су утврђена основна начела те заједнице. Осниваци су јој: Милан Ђ. Милићевић, Само Матавуљ, Манојло Ђорђевић Призренац, Хајим С. Давичо, Љуба Ковачевић, Љуба Јовановић, Илија И. Вукићевић, Драгутин Ј. Илић, Андрија Гавриловић, Риста Одавић. Књижевници и умстници ће се редовно састајати и на састанцима претресати појаве и питања на наше и стране књижевности и умстности. За председника заједнице изабран је М. Ђ. Милићевић, за дедовођу А. Гавриловић и за благајника Хајим Давичо. Прво ове се заједнице отворио је председник М. Ђ. Милићевић читајући своје успомене: „Цетињска улица пекад и сад (1852.—1892. год.)".

САДРЖАЈ: Песништво: Љубим те. Песма Јакшићевога. Шћерина љубав. — Поука: О дуксузу. У Латинима. — Књижевност: Јован Храњовић. Суврсенска читаока. — Књижевни прикази. Књижевне белешке.

„СТРАЖИЛОВО" излази сваке недеље на читану табаку. Цена му је 5 фор. а. вр. на целу годину, 2 ф. 50 н. за по год., 1 ф. 25 н. на четврт год. — За Србију и Црну Гору 12 динара на годину. — Рукописи се шаљу уредништву а претплата књижари Луке Јоцића у Нови Сад. — За Србију прима претплату књижара В. Валожића у Београду.

Издаје књижара Луке Јоцића. Штампарија дра Павловића и Јогића у Новом Саду.

СТРАЖИЛОВО

ВЛАСНИК И УРЕДНИК ЈОВАН ГРЧИЋ.

БРОЈ 15. У НОВОМ САДУ, 12. АПРИЛА 1892. ГОД. V.

ПЕСНИШТВО.

ЗИМА.

(СВОЈОЈ СЕСТРИ).

Ох, како је хладно, тамно,
А северац бије лути,
Мртво грање тужно шуми,
Путеви су замрзнути.

Мртво срце, речи неме,
Само сузни поглед блуди —
О, како је теби, дуно,
У леденој гробној студи?

Вечна студен савила се
Око тебе као гуја
А над мртвом главом твојом
Жута трава тужно буја.

Над гробом се облак вије,
Из њега се суза слива:
То је, дуно, суза моја,
Тебе хоће да целива.

Први облак мога јада
Над могилом твојом плива,
К'о да вечност тражи дугу
Над тим гробом да проспива.

Лешкић.

ПЕСМА ЛАЗАНСКОГА.

Приповеда **П. Желски.**

(Свршетак).

IX.

Марији је већ са свим било добро, кад су стигли кући па се разузурили. Траг индиспозиције видео се још само у бледилу на лицу и уснама. Иначе је изгледала ведра и прибрана.

По што су се уверили да дете мирно спава те собарицу пустили да оде да легне, стали су, и против свог обичаја, претресати вечерашње друштво. Кад дође реч на Миковића и декламацију, Марија се чисто стресе као у лакој дрхтавици и са тајним неким страхом погледа у Ивана.

— Баш је могао што лепше и — паметније изабрати но што је та његова „Песма Лазанскога“! рече на једаред тако тихо, да је Иван једва чуо.

— Маши га! одговори он. Знаш вальда, да је, кукаван, несрећан па не зна ни сам, како да излије своју срџбу на сав свет.

Марија на то не рече ни речи, само спусти очи са Ивана а он настави:

— До душе то, што је он изделамовао, нема праве везе и смисла за паметна човека, али он у својој огорчености налази у томе неке сатисфакције, шта ли. А вальда си и ти опазила како мрзи свет, како према свему осећа апатију.

— Опазила сам то и пре а данашња декламација још је већма на видик изнела ту мржњу.

Изгледало је, као да су тим завршили с том темом. Марија се мирно почела да свлачи а Иван се пружио на диван и узео новине па их стао превртати. Но Марија ће на једаред, у сред свлачења, усиљено флегматично:

— А је ли, молим те, чија је управо то песма? Је ли збиља опога лудог Пољака или је Миковићева?

Иван не скиде очију с новина.

— Ја бар мислим, да је Миковићева! рече немарно.

— Ама бих волела, да је како год могу добавити! зачује се Марија после мале почивке, по што је већ легла била у постељу.

— Не знам, шта ће ти! одмаше Иван, дигне се са дивана па се и сам стаде свлачити да легне.

— Да је подерем! прошапута Марија.

— Иди, молим те, баш си смешна! насмеје се Иван. Та то је, море, у његовој глави, то не подера нико! Боље се окани тих мисли па гледај да заспиш, и онако шеш са свим као што треба.

Марија на то не одговори ништа, него завали главу у душеке и кад је Иван легао и свећу угасио, изгледало је по правилном јој дисању, да је већ тврдо заспала. И Ивана је сан за час свладао.

Први сан није могао мирно доспавати јер га из небуха трже нека луна из друге собе. Кад је отворио очи и с постеље нагло скочио, опази у другој соби светлост, али у исти мах и то, да Марије нема у њеној постељи. Он да пође у другу собу, да види, где је то она и шта ради, наједаред се онде светлост угаси те он и против своје воље остаде као прикован пред својом постељом и стаде слушити. Обузела га страшна нека слутња, којој ни сам не знађаше разлога. Није тако постојао ни час два, а то кроз мрак јасно види, како се из друге собе приближује бео лик, тихо и лагано као сенка. Лено познаде стаситу прилику Маријину, али не могаше ни да се макне с места ни да је викне по имену. Као по магону стаде мотрити, да ли ће на ново лећи у постељу. Она лагано дође до дечије постеље, ухвати се о њу, постоји тако за час на онда нагло зајеца, падне на колена и сакрије лице у јорганчић дечији. Њему се на једаред врати снага. За тили час упали свећу, у два три корака се створи крај дечије постеље, дигне изнемоглу жену на руке па је положи на њену постељу. Она у том отвори очи у поља а поглед јој је био мутан и клонуо.

— Марија, ако Бога знаш, теби је зло! Реци шта је. Хоћеш ли, да пробудим Илку, да иде по доктора? говорио је Иван нагло па иначе испрекидано а није скидао ока с њена лица.

— Не треба, Иване! промуца она.

Настаде тишина. Но не потраја ни два тренутка а она са свим отвори очи, узверено стаде гледати у свога мужа и тањим, промуклим гласом узрази:

— Иване! Иване!

Од тога гласа Иван задрхта. Заталаса се у души његовој опет онај стари осећај најискреније љубави и нежности према једином створу, у којем се некада усредсредиште сви бујни младићски снови његови.

— Шта је, душо моја? Говори, чедо, молим те! стаде наваљивати. Ето си ужасно бледа! Шта се то морало десити? Зар не ћеш рећи мени, твом Ивану?

Капци њених очију нагло се спустише.

— Помози ми! Помози ми! Та ја љубим само тебе! шапталс су јој бледе усне.

— Знам ја то. Верујем ти. Па и ти вальда мени верујеш, да ми нико на свету није милији од тебе. Погледај ме, Марија! Нека ме Бог убије, ако не кажем истину!

Тужан осмех зајгра око њених уста.

Очи се на ново отклопише и узверени онај поглед од мало час паде опет на њега.

— Марија! Добра моја Марија! настави он, не чекајући, да она што рекне. Ма шта се морало десити, што тајиш од мене. Нешто си за цело урадила, што те тишти, а одлахнуло би ти, да се мени исповедиш.

— Не, не, Иване, писам згрешила! прекиде га она, чисто вичући, диже се у поза по одмах и клоне, спустивши уморно главу на његове груди. — Вере своје писам прекршила! шапташе даље. Кунем ти се успоменом онога анђела, који ми ено у сусрет пружа руке.

— Ти ниси при себи, Марија! дрекне он. Шта то говориш?

— Е да ти кажем! зајечи њен глас. Ја сам се отровала. Опрости!

Последњу реч није он више чуо. Очајничком је снагом скинуо њене руке са свога врата, одгурнуо њу од себе, не пазећи, како ће пасти, одлетео је до ужета, којим се вукло за звоно, и повукао га тако жестоко, да се откинуло и у руци му остало, па је онда откључао врата и изјурио кроз ходник на двориште, вичући из свега гла млађе. Но није сачекао њихова одзива. Нагло, као што је био излетео, улетео је опет унутра и за час се нашао опет крај Маријине постеље. Затекао ју је непомичну, полуотворених очију.

— Говори, шта си радила, несретнице! викао је у очајању, ухвативши је за оба рамена па је тако тресући.

Поглед му је био упрт у њене усне, са којих је чекао одговор. Те се усне полако мицале а он је са њих једино могао да ишчита речи: Опрости ми! И сва му доње преображена, озарена небеским неким сјајем, доње му као патница, којој вечни Бог незаслужене патње надокнађава рајским миром и блаженством. На му доње мила, неизказано мила. Учини му се, да је његов живот нераздвојно везан за тај чаровни загонетни створ. И диже јој главу са душека, стаде јој љубити образе и чело а уз то једнако викаше: Чуј ме, Марија, чуј ме! Опрости и ти мени!

Лагано за тим спусти опет њену главу, јер осети да му је тешка. Па му се онда уста нађоше на њеној руци, која беше ледена. Са те се руке пресели на другу а и ту затекоше мртвачку хладноћу. Језа га пређе од главе до пете. Разрогачио очи, ухватио се обема рукама за главу па тако стоји и гледа, како се гаси живот, њему толико драг, живот, који би он сад тако радо искупио својим. И дочека и последњи угасли поглед из дивних оних некад очију, дочека га и не престаде од бола.

— Марија, кукавна Марија! сплазило је једно за другим са усана му.

ИСТРГНУТИ ЛИСТОВИ

из једног записника.

Кад сам дошао у З., нао ми је у очи првог дана.

Пред вече је врвило света по градском шеталишту. И то све елегантна света. Женскиње у укусним и одабраним тоалетама, а мушки истина нису сви од реда били балски обучени, али се ипак видело да се, пре но што су пошли у шеталиште, погледали у огледало.

Музика је свирала и све ми изгледаше расположено и задовољно, као што обично бива на променадама.

На један пут стадох зачуђен. Између редова овог елегантног света шетао се један старац чудноватe спољашности. Што је био ружан, — то ме не би толико изненадило. Али његово одело беше и сувише..... непромењено. На глави је имао натучен отрцан летњи шешир, кога ни телалин не би изнео у свој „излог“. Халине похабане, а уз то избледеле и излизане, да је тешко било погодити каква им је била првобитна боја. Око врата носио је увијен неки шалић, који је више наличио на крпу. Идући повио се као гудало и да није руке држао остраг, скоро би

човек дошао у искушење, да му пружи помоћ као милостињу. Једино што није стајало у складу са његовом бедном сиромашношћу, била је правилно подсечена и лепо пеглана проседа брада, а на ногама елегантне нове чизме, које се сјаклиле.

Ишао је сам са погнутом главом као да је бројао кораке. И ако се није никоме јављао, нити се ко њему јављао, — ипак сам опазио, да га сви познају и да им ни у колико није на досади или сметњи.

Пред веће свратим у једну од првих З-ских кафана. Како сам тек био дошао с пута, мислио сам, да ћу се ту можда намерити на ког познаника, који би ме обавестио о месним околностима у З., јер сам био наумио да ту останем за неко време.

Седнем за један празан сто, — кад ето тих оног чудноватог старца са шеталишта и седне за други сто од мене.

Сад сам га могао пажљиво посматрати.

Пре, но што је сео, скинуо је шешир и момак притрчи те му га прихвати и обеси о чивилук. Ово ме тек задивило. Погледам пажљивије, — на старчевој глави слабо прамењови проведе косе, која је била пажљиво пеглана па чак и парфимирана! За тим је скинуо с врата шалић и сад тек могадох да видим на њему као снег белу батистену кошуљу са свиленом, под око вратником управо кицошки увезаном мараном. Руке су му истина биле што по реч сама кост и кожа, али та кожа била је бела и нежна као у какве старе одличне госпође. Но што је сео, извадио је из џепа дуваљару од зима, која је била сва излупана, али кад је отворио, видео сам да је у њој најскупли миришљави дуван. Но што је полако савио цигарету, метнє је у обичну вишњеву, на крају са свим патореду „мундштиклу“, па је онда остави на крају стола. Међу тим је момак донео беду кафу са пецивом, и мој загонетни сусед, но што је попио кафу, узе два комада пецива, које поче да грицка. Онда момак однесе послужавник са празном шољом и врати се са гомилом новина, које наслаже на столицу покрај старца. Овај је међу тим свршио са пецивом, па извадивши из џепа свилену мараму обриса пажљиво бркове и браду, и онда баш грациозно узе цигарету, коју му момак са највећом понизношћу пружи и поклонивши се одступи. Сад се мој загонетни сусед извали у столицу, пуштајући густе колуте дима и гледајући неко време кроз прозор на свет, што је туда пролазио, па тек у неко доба извади наочаре, брижљиво их избрише, метне их на очи и машивши се за новине поче редом да чита.

Старац ме интересоваше све више и више, тако, да сам пазио и како новине чита. Политичке листове прегледао би брзо, и само код подлистака и трговинских извештаја задржавао би се подуже. Али у толико је брижљивије разгледао књижевне и хумористичке листове.

У том дође један мој познаник, па, но што се поздрависмо, пређем за други сто и ја га одмах запитам, показујући на старца:

„Ама, вере ти, ко је тај човек?“

Мој познаник се намршти:

„Да ти не да Бог да се с њим упознаш. Један бездушник и дерикожа.... просто ужас!“

„Па да, сиромах човек!“ — рекох тек да нешто кажем, ма да сам већ био на чисто да није сиромах.

„Врага сиромах!“ викну познаник. „Има ти тај, брајко, пара, да те свег засне дукатима“.

„Он да има пара!? Такав....“

„Е, не гледај ти на његову сиромашност. Био је то некад кицош, да му није било равна...“

„Ваљда онако — беспослен син богаташа оца!“

„А не. Стекао је сам, дуго је време у С. трговао раном. На кад се нагумао пара, оставио је радњу и од две године на овамо живи овде.... Лихвари са сто на сто. Мрзи цео свет — а њега опет нико не воли... Увек је тако сам — као вештац.... Да га хоће ђаво што пре да однесе.... Ако желиш себи добра — чувај га се као вуда!“ завршн мој познаник и намерно окрену разговор на други предмет.

Видим да се човеку не ће да о њему више говори, те се и ја оканих заштикавања.

И ако сам остао у З., ипак ми се за дуго није дала прилика да што из ближе сжнам о загонетном старцу, кога сам иначе сваки дан у одређени сат виђао на шеталишту, у одређени сат у кафани код истог стола, код кога је увек седео са истом церемонијом и вазда — сам!

Међу тим сам у брзо направио нових познанства и нарочито ми је било пријатно познанство дра. У., који је био чувен као интелигентан човек, честит Србин и ваљал адвокат. Др. У. био је у сваком погледу за поштовање. Савестан, вредан, поштен и искрен. Не би се тај ни коме и ни за шта понизио. Био је достојанствен, али не надувен; презирао је бескарактерне људе, а сам је чинио добра, где год је могао и колико је могао.

Једног дана видим дра У. у шетњи са загонетним старцем, за кога ми оно мој познаник рече да је лихвар. То ме није толико зачудило. Лихвари обично имају вазда парница а др. У. је чувен адвокат. Али ме је не само зачудило, но управо непријатно дирнуло познање дра У. према озлоглашеном лихвару. Др. У. је према старцу био не само у обичном смислу љубазан, но све његово понашање давало је израза особитом поштовању. Је ли могуће, да би се др. У. за љубав адвокатског honорара могао толико понизити према човеку, на кога остали свет гледа с очитим презирањем?

Једва сам чекао да га ухватим на само, и чим се старац с њим опростио, — ја одмах приступим доктору и правце га замолим, да ми објасни загонетно своје понашање.

Др. У. у први мах стукну, намрштн се и за дуго је ћутао. Бојећи се да га нисам увредио, ја се извиним и замолим да сматра као и да га нисам запитао.

„Ја вас са свим разумем, пријатељу!“ рече ми доктор озбиљним гласом. „Ви сте овде још непознат, па сте за цело чули само неповољно о том старцу. Али ја вас уверавам, да господар Зака има племенитије срце и чистију душу — но сви ти фарисеји, који се, бајаги, од њега ужасавају.

Ја више не могу да вам кажем, јер ме часна реч везује, али окушајте да се с њим упознате, па ћете се и сами уверити, да је под грубом кором здраво језгро. Ако желите — да вас упознам!“

„Кад ви велите, нека буде,“ одговорих, стиснувши доктору руку.

(Наставиће се).

Манојло Ђорђевић Призренац.

ВЈЕРИНА ЉУБАВ.

РОМАН И. А. ГОНЧАРОВА

ПО ФРАНЦУСКОЈ ПРЕРАДИ ЕВЖЕНА ГОТИЈА ПРЕНЕО *Миливој Максимовић.*

ПРВИ ДЕО.

XV.

Кад је једнога вечера Вјера у свечном душевном расположењу пошла из собе, Татјана Марковна и Рајски последње једно другом у очи питајући и упућено.

— Шта је то с Вјером? упита напокон Татјана, — мени се чини, да је оздравила.

— А мени се чини, бабушка, да је сад још озбиљније болесна него пре...

— Куд си се ти део, Борисе; зар не видиш, како је весела; сад је са свим друкчија: живахна, разговорна, умиљата...

— А зар је она пре пета така била? Ја се бојим, да то није веселост, него нека нервна раздраженост.

— Право велиш, она пре није била така; а шта ти мислиш, ода шта је така?

— Она је у екстази, зар не видите?

— У екстази! поновн са ужасом Татјана Марковна. — За што ми то сад под ноћ говориш? Не ћу сад моћи целу ноћ ока склопити.

Она се непрестано трудила, да пронађе средство и начин, којим би проникла тајну своје љубимице, па да јој буде у помоћи, или да је и спасе, ако устреба, али је слабо у том успела.

На послетку јој сину у памети срећна мисао, да покуша срећу стрампутицом, или као што говораше Рајском, „алегоријом“ т. ј. примером. Сетила се да је имала некад један „нравоучителни“ роман, који је још у својој младости читала, па често при читању и проплакала. Тема романа је била описивање опасних последица страсти, коју деца од родитеља таје. Момак и девојка се воле, али како их њихови родитељи растављају, могаху се само из далека, с балкона виђати, па тога ради почеше се дописивати. То се дозна; девојка изгуби свој добар глас и мораде ступити у калуђерице, љубавника пошаље одма у Америку.

Татјана Марковна потражи у једном сандуку, који беше набијен старим оделом, и нађе на дну књигу, коју извади и метне на свој шиваћи сто. За ручком рече Вјери и Марти, да жели да јој од сад свако вече на изменце читају. Вјера равнодушно пристаде на предлог бабушкин а Марта, посматрајући радознало књигу, коју је Татјана метнула на сто, запита, да ли се роман свршава са свадбом.

— Видећеш, кад дођеш до краја, одговори јој Татјана.

При вечери су већ провели у читању тог романа, који беше пун морала и науке, али несносан до крајности. Кадгод се говорило о љубави, Татјана је крадомице погледала Вјеру, да види утисак, који чини на њу приповетка, међу тим је Вјера час зевала, час се бранила од несносне мухе и гледала за њом, куд ће одлетети, па опет од свег срца зевала.

Свака ствар има почетак и крај, па и роман се мало по мало приближио крају; остало беше само још неколико глава, да се прочита. Кад се читао свршетак, остаде и Рајски да слуша читање. Ту је био и Викентијев, који ни тренутка није могао, да мирује, него је непрестано опомињао Марту, да је сад на њега ред, да чита, а кад су му дали да чита, онда је додавао тексту романа, штогод му је само у памет долазило, или је подражавао гласове појединих личности у роману. Кад је говорила потиштена јунакиња, он је читао танким и тужним гласићем, речи јунакове је читао својим обичним гласом, окрећући се према Марти, која је непрестано цвенела и гледала га са намргођеним лицем. Кад би читао говор немилостивога оца, представљао је Викентијев Ивла Андрејића и то тако добро, да су му на послетку морали одузети књигу и строго му наложити, да буде миран. После тога је седећи иза леђа Татјане Марковне пратио читање мимиком, коју је само Марта могла видети. Марта га пададе и крадом показа Татјани Марковној шта ради. Татјана га отправи у врт, да се шета до ручка, а читање би настављено. Вјера се само с времена на време смешила, или би се замислила, или по гдекад и намрштила. „Читање је учинило на њу утисак, тим боље! размишљаше Татјана, — моја идеја није била са свим рђава.“ Међу тим Марти беху ударише сузе на очи; њу је страшно огорчило, кад је видела, да се роман приближује крају, а још нема изгледа, да ће се срећно и са сватовима свршити. Прогањање љубавника беше достигло свој врхунац! Родитељски укори и опомене грмљаху у предугачким и до немогућности досадним сентенцијама изнад глава љубавничких.

— Нази, како Вјера слуша! пришапну Татјана Рајском на уво, — чини ми се, да сам је управо у живац погодила! Гледај само како се мрзди!

Последња реч у роману би прочитана, књига заклопљена, а међу слушаоцима настаде дубоко ћутање.

— Да чудних блуводина! повика Рајски, после кратког ћутања.

Марта је брисала сузе.

— А шта ти велиш, Вјера? запита Татјана Марковна.

Она не одговори ништа.

— То је нека гадна књига, мајчице! рече Марта. — Јадни љубавници, колико су морали да трпе!

— А да шта би ти хтела? Видиш, да не претрпе оно, што су морали претрпети, — говорила је Татјана гледајући крадом на Вјеру, — требала је Кунигунда питати за савет оне, који познају живот и знају, шта значи страст.

Рајски је прећутно одобравао климајући главом.

— Шта велиш ти на то, Вјера? упита поново Татјана.

Вјера се беше упутила на поље, али се на прагу заустави.

— За што сте ме целу недељу дана мучили, терајући ме да слушам тако глупу књигу, бабушка? запита она, стојећи у вратима.

— Како то? Та ја сам хтела баш на против, да ти учиним радост.

— Није истина! Ви сте хтели да ме због нечег казните.

И поклекнув једним коленом на клупицу испод бабушкиних ногу рече:

— Лаку ноћ, мајчице!

Татјана Марковна се сагне, да је пољуби, и пришапне јој на уво:

— Нисам те хтела казнити, него да те сачувам и опоменем, да не би кадгод дошла у искушење. Кажи ми, дете моје, ако знаш, како би те могла сачувати, сакрити и заштитити?... Реци само својој бабушки и умири је!..

Вјера хтеде, да одговори, али застаде и погледа на страну.

— Прекрстите ме! рече за тим; и кад је бабушка прекрстила, пољуби је у руку и изиђе.

— Красна књига! Па шта, како је утицала прекрасна Кунигунда на Вјеру? заиста Рајски подсмешљиво Татјану Марковну.

Татјана тужно уздахну. Њој није било до шале. Она узе књигу и заповеди, да се однесе у собу, где су слуге.

— Дакле сад, бабушка, — настави Рајски, — Вјеру сте већ извели на прави пут. А сад ако и Јегор и Марина прочитају ту „алегорију“, — онда се од самог морала не ће моћи живети у кући!

Викентијев дође по Марту, да иде с њим у врт. Рајски се прати у своју собу, а Берешкова остаде седећи и дубоко замишљена. Није више ни мислила на књигу; видела је, да тај штампани морал ништа не помаже, па се чисто стидела у себи, што је изабрала тако глупо средство. У мислима је прелазила успомене из прошлих дана, и на лицу јој се изражаваше нежност, боязљивост и туга.

Једва у неке се Татјана трже из своје замишљености и рекавши да не ће вечерати упути се у своју собу. Баци поглед на икону, и у место да, као обично, клекне пред њом и моли се, застаде само и прекрсти се. Душевни немир јој не даде, да се помоли Богу. Она седе на кревет и опет се замисли.

— Како да је сачувам од опасности? рече у себи, сећајући се последњих речи, које је с Вјером изменила: „Прекрстите ме!“ Како да дознам, шта јој лежи на срцу? Старије је јутро од вечери, рече на поклетку, — а сад, да се спава!

Али њој не беше суђено, да заспи те ноћи. Таман хтеде лећи, кад неко покуца на вратима.

— Ко је то? заиста уплашена.

— Ја сам, мајчице! Отворите! зачу се Мартин глас.

Татјана отвори врата.

— Шта си хтела, дете моје? Дошла си ваљда да ми рекнеш лаку ноћ — бог нека те благослови и штити!

— Али погледавши мало боље Марту, чисто се скамени од страха.

— Шта је с тобом, Марта! Шта се догодило? Пребледила си као крпа и сва дрхћеш! Да нису болесна? Од чега си се тако уплашила?

— Ниje, ниje ништа, мајчице, баш ништа... Дошла сам само... Имам нешто да вам кажем... говораше она, прижимајући се уз Татјану од страха.

— Седи, седи само у наслоњачу.

— Не ћу, мајчице, лезите ви у постељу — а ја ћу сести до вас, па ћу вам све испричати. Угасите свећу.

— Шта се за име света догодило? Ти ме страшно плашиш!

— Ништа, мајчице — дед' те само да што пре легнемо, па ћу вам све на уво испричедати.

Татјана се пожури, да учини својој унуци по вољи, и Марта јој исприча све, што се догодило после читања.

Викентијев је беше позвао у шуму да слушају славуја.

— Док сте ви тамо у салону читали, ја сам га слушао. Ах, па како дивно пева! рече јој Викентијев. Само да сте га чули! Хајдете сада са мном!

— Већ се смркло, Никола Андрејићу, рече му она.

— Зар се ви бојите?

— Сама бих се бојала, али кад сам с вама, не.

— Па хајдете онда! Ух, ал' што пева! Чујете ли га само — и одавде се чује.

Она пође неколико корака, устежући се, у алеј. Он је ухвати под руку. Она пђаше поред њега лагано и чисто нехотице.

— Јух, како је мрак! Не ћу даље да идем! Немојте ме ићи за руку! рече за тим љутито, али је ипак пошла напред, но чисто нерадо, као да ју је ко силом терао, и ако је Викентијев није више држао за руку.

— Ходите још ближе, овамо! викну јој тихо.

Она пође још два корака, па застаде.

— Ближе, још ближе! Не бојте се ништа.

— Мрак је, бојим се... рече она.

— Та идите, махните се; од чега се бојите? Нема ту никога. Пазите ту је шанац, ухватите се за мене... Ето тако...

— Махните ме, ја ћу већ и сама... рече уплашена, али још није ни довршила, а Викентијев је обухватио око струка и пренео преко шанца.

За тим ућоше у шумицу.

— Ја не ћу даље ни корака.

На иван се и сама журила напред, плашећи се пуцања суварака испод ногу.

— Овде ћемо остати — прошапта он. Само тихо! Чујете ли га?

Марту беше опчарала дивна песма славујева и тиха летња ноћ.

Сумрак, тихо шуштање лишћа и извијање славујево испунише је милином и они дрхтаху од узбуђења. Стојала је непомично и ћутала, само по кадгод би у страху потражила руку Викентијева. А кад је он њу хтео да ухвати за руку, онда ју је трзала натраг.

— Да дивне ноћи, Марта Васиљевна, — рече Викентијев.

Она му учини руком знак, да ћути.

— Марта Васиљевна, шапутао је опет са свим тихо, — ја осећам у срцу тако нешто пријатно... слатко, као никад до сад. А Ви? да ли и ви штогод осећате?

Она задрхта.

— Шта вам је?

— Хајдете натраг; мајчица ће се љутити, што смо тако дуго остали.

— Ах, немојте још ићи, чекајте још мало, преклињем вас!..

Она остаде. Славуј је непрестано певао.

— О чему пева славуј? запита Викентијев.

— Не знам.

— Он хоће нешто да каже... не пева он у ветар... А наћи ће се ваљда и ко ће га слушати.

— Ми га слушамо! шапну Марта.

(Наставиће се).

ПОУКА.

О ЛУКСУЗУ.

ПОУКА ИЗ НАРОДНЕ ПРИВРЕДЕ.

(Наставак).

VIII.

Скоро код свију луксусних ствари које је народ у новије доба почео да троши у великој мери, познавала се та појава, да земаљски закони стају на пут њиховој трошњу. Тако се ракија испрва употребљавала скоро искључиво само као лек, а на измаку XV. века она се опште трошила. Око г. 1500. стале су владе трошењу ракије правити сметње. Тако би године 1530. наређено у Хесену, да се ракија може продавати само у апотекама. Од тридесетогодишњег рата ушла је ракија већ у општу употребу, а правила се испрва од комине, а новије већ и од ражи, кртоле и других још јефтинијих материја. Са дуваном су се Европљани упознали г. 1496. на острву Сан-Домингу на се је он у Европи почео садити у другој половини XVI. века. И дуван се из почетка употребљавао новијише само као лек. Али су на скоро против њега почеле да се издају строге наредбе. Тако је енглески краљ *Јаков* I. ударио на њ велики луксуски порез, правдајући то тим *што нижи редови, угледајући се на више, дуваном нарушавају здравље, куже ваздух и земљу*. Турски султан је наредио год. 1610., да се сваком који се усуди пушити, кроз нос провуче јула, а *Михаило Романов* је год. 1634. забранио пушење под претњом смртне казне јер се отуд може да изроди пожар. Доцније је ублажена смртна казна и преступник је био осуђен само на губитак носа. Још год. 1690. бацао је папа Иноценс XII. анатему на сваког који би у цркви бурмут шмркао.

Исто тако беше некад забрањена и *кафа*. Прва кафана је отворена у Енглеској год. 1652. а у Француској год. 1671. Енглески краљ *Карло* II. хтеде да укине кафане год. 1676. што се у

цима скупљају незадовољници. Султан *Мурат* IV. забранио је кафу год. 1633. под претњом смртне казне. У Базелу се кафа као лек могла продавати само у апотекама. Праве побуде тим забранама леже дабогме од чести и у начелима већ поменуте меркантилне системе која се противила извозу злата и сребра у стране земље.

Али будући да луксуз није случајна појава, већ има своје природне законе постанка и развитка, то су узалудне све забране којима државне власти хоће да га спрече. Много је теже надгледати шта ко троши, него ли шта производи, шта ко купује, него ли шта продаје. На да би се закони против луксуза могли тим лакше одржавати, чиниле су власти чешће истраге, не штедећи ни светиње домаћег огњишта, и награђивале су потказиваче.

Кадшто су закони против луксуза, да би се тим пре извршивали, имали и својих необичних додатака. Тако је наредио стари јелински законодавац *Залеук* да ни једна слободна жена не може имати више од једне робиње пратилице, осим ако је — пијана. По себи се разуме, да се ни једна, па ни најотменија и најбогатија женска, излазећи из куће, није смела дати пра-

Марко Цар.

ћати од више робиња да не би дошла у опреку са поменутим чудноватим законом и дошла рђава гласа. Тако је исто било забрањено слободним женама носити наките од злата и хаљине са шароким порубом, осим ако оне жене развратним и бешчасним животом. Енглески краљ *Едвард III* забрањивао је носити злато, сребро и свилу свима испод — сто година! Те и тима сличне забране сведоче јасно, како је немоћна држава власт спрам друштвених и народноприредних прилика, када против луксуза мора да војује и тако чудноватим и необичним средствима.

А опита је човечја слабост да се јагми баш за забрањеним стварима. Где се забрана луксуза оснива на сталешкој разлици, ту ће људи нижих класа, то из пожуде и јагме за уживањем, то из сујете, прекорачавати ту забрану. Тако су за доба наполеонове континенталне системе многи Французи носили укријумчарену енглеску робу, само да покажу како могу за њу много да плате. Но старијим француским законима беше трговцима строго забрањено, у своје излоге износити такву робу коју није смела употребљавати велика маса народа, и могли су је продавати само онима који су законом на то били изричито

када их у потаји већином и сами они желе који терају лукуз. Као некад, тако и сада још лукуз је у јеку особито при *сахрањивању мртваца*, и како је тај лукуз врло шкодљив, то су се и забране против њега још најдуже одржале. Многи и многи би радо хтели мање трошити при погребу, али не смеју сами тим да отпочну, бојећи се да ће их за то *јавно мазљење*, тај највећи тиран у друштвеном животу, строго осудити и немилосрдно жигосати. На кад данашње наше просвећено и унапређено доба, коме је слобода животна стихија, не допушта више никакве забране, па ни против лукуза, то би требало садашње наше друштво из сопствене побуде да војује против скупих, прескупих погреба, који се и не слажу са том преузбиљном и претужном свечаности, а могу осетно да оштете, па и материјално упропасте оне који чине те велике трошкове. Није ли несмислено, бацати у раку скупу свилу и другу материју, где би се новац што се за то издаје могао употребити на нешто, разумније и богу угодније цели, као на потпомагање сиротиње, беднка и невољника овога света, које сретамо на сваком кораку! Колико стаје при отменим погребима само *венца*, против којих у нас вала тим пре војевати, што се њима увађа и туђ обичај! Да нема других разлога који говоре против хришћанског начина сахрањивања мртваца — а има их много и врло темељитих и замашних — већ само то што оно стаје тако скупо, треба да подстакне данашње друштво да што живље ради, како да се досадашње сахрањивање замени простијим, практичнијим и много јефтинијим *спаљивањем мртваца*. То се већ поодавно отпочело у неким од већих европских места, само је штета што та лепа идеја тако споро напредује, а томе је узрок што је тешко ратовати против вековних обичаја, навика и предрасуда, особито када оне у самој цркви налазе моћне заштите.

Како забране против лукуза не имадоше трајна успеха, то су се оне у току времена претвориле скоро свуда у *лукузне порезе*. На ту мисао су дошли већ стари, налазећи у њима изванредан извор државних прихода. Тако је диктатор *Сула* забране против лукуза у гозбама претворио у потпорарину на ђаконије (деликатесе). Тако се у новије доба и порез на стан, на држање чељади, фиших коња и паса, скупоценх кочија и т. д., даље претежни део акциза (ствари које не спадају у ред пречих потреба али се троше много као на пр. алкохолска пића, шећер, дуван) и увозне царине развио из лукузних закона.[1]

Амо се рачуна и порез на карте, билијар, лов. У Турској је испрва била врло строга забрана против пушења, али се она после претворила у порез на дуван што држави доноси обилат приход.

Данас су се одржали само још неки нешатни остатци од старих полицајских мера против лукуза. Тако се за неке гостионице, за држање јавних забава и свечковина још у многим земљама мора тражити допуштење (лиценција) од стране власти. Често је и одређено време када гостионице ноћу морају бити затворене. Хазардне игре или су са свим забрањене, или бар ограничене на извесна места (на име купатила) и времена. Амо се рачуна и одузимање имања расипнику да овај не може сам њиме управљати, што нарочиту суд на образложен предлог његове породице.

Лукузним законима су данас противни скоро сви економски писци, јер је јасно и очевидно да ти закони немају праве цели, а скучују и ограничавају личну слободу која је најпоузданије јемство просвете и напретка и на душевном и материјалном пољу човечјег рада. Право има велики енглески национални економиста *Адам Смит* што осуђује владе, које тобоже бдију над материјалним благостањем и бољитком својих држављана те ограничавају њихове издатке лукузним законима, а овамо су сами највећи расипници; јер ако оне саме не упропасте своје земље претераним трошењем, грађани их зацело неће упропастити[2].

Не слаже се са тим схватањем лукуза, на име што се тиче односаја државне власти према њему, тлаговити француски писац Монтескије. Овај доказује да је лукуз потребан у монар-

[1] Тако је у Енглеској порез на држање мушких послужитеља донео 1870. год. 140,000 фуната штерлинга, (више од милијуна и по фор.) Све до 1870. год. плаћале су се у Енглеској и таксе на пудеровање слуге. Порез на држање једних коња и кочија донео је те исте године у Енглеској 560,000, а на држање паса 336,000 фуната штерлинга.

[2] It is the highest impertinence and presumption in kings and ministers, to pretend to watch over the economy of private people and to restrain their expense either by sumptuary laws or by prohibiting the importation of foreign luxuries. They are themselves always and without any exception the greatest spendthrifts in the society. If their own extravagance does not ruin the state that of their subjects never will. — Wealth of nations. II. 3.

хијама, да би се одржавала разлика међу појединим сталежима, у републикама, на против, да је он један од главних узрока њихова опадања те да га то аграрним законима, то забранама противи претераног трошења ваља што већма спречавати.[2]

[2] Moins il y a de luxe dans une republique, plus elle est parfaite. Montesquieu, Esprit des lois VII, ch. II.

(Свршиће се).

Др. Ђорђе Дера.

У ЛАТИНИМА.

Пријатељу **Милану Савићу**.

(Наставак).

10. септембра. — Поноћи.

Враћам се овог часа из позоришта „Quirino“, гдје сам слушао *Севиљског Берберина*. Након недјељу дана откако сам овдје дошао, ово је прва позоришна представа, којој сам присуствовао. Требало је управ да се вријеме поквари, па да ми позориште на ум паше. Мени, богу хвала, овдје није дуго вријеме; а позориште је у првом реду за блазиране људе створено. Прије него ћу из Задра крепути, слушао сам неколико вечери ту исту оперу, па опет се нијесам покајао, што сам на представу дошао: пјевачи нијесу бо'зна какови прваци; шта више, *Фигаро* прилично рамље, *Алмавива* је некуд промукао, а *Дон Бартоло* је бољи комичар, него ли пјевач. Не мари! свему томе доскаче громки глас *Дон-Базилијев* и вилински цвркут убаве *Розине*, коју синьорина Белинћони приказује и због њом и због творе, и грлом и кретом, у бога дивно. За ме су ова три сата, што сам их у позоришту провео, прошла као три часа; те, ако си, браће, чарној Росинијевој партитури њоле вјешт, ти ћеш моје вечерашње уживање лако схватити и себи протумачити.

Ове се године навршило равно седамдесет и пет година, како је *Берберин* први пут у Риму приказиван; од то се је доба читава револуција у римској умјетности збила, потоњи су композиште са свим новијем правцем ударили, па опет је красни Росинијев умотвор данас једнако свјеж и привлачан, као да је јуче састављен.

„Музика је пролазна вјештина“, рекао је једном овај велики мајстор: „чему се један вијек диви, то други руши, и превртљива мода често у бездан суновраћа, што су читави нараштаји непроналним сматрали. Но, опет се надам, да ће ме три моје ствари надживјети, на име: 3-ћи акт *Отела*, 2-ги акт *Вилема Тела* и сав *Севиљски Берберин*“.

Срећом нашом, Росинијева је претпоставка, ако не махом, а оно добрим дијелом погријешена; то је најбоље показало вријеме, које је неумрлог мајстора најсјајније у лаж утјерало. И заиста, не само овај *Берберин* — најљепша и најпризнатија Росинијева слава, урнек чиста и нејасьена хуморизма, ремек-дјело нежности, веселости и кокетерије —; не само овај *Берберин* и некоје класичне странице из *Отела*, *Мојсија*, *Семирамиде* и т. д., него и савколик *Вилем Тел* пркоси срећно зубу времена, те се правом сматра као најмагистралнија опера старог италијанског репертоара.

Не, „пролазна вјештина“ није музика у опште, него би се прије таквом назвати могла *нека врста музике*... скрпљене према часовитом укусу свијетине и обзиром на јефтини тамјан партерских критичара; али није и не може да буде „пролазна“ она бесмртна вјештина, која је нашла израза у *Дон Жуану* и *Фаусту*, у *Аиди* и *Берберину*. То су величанствене појаве, које носе на себи печат оне идејалне љепоте, којој нема заласка, која је вјечита, као год и истина.

Овако сам у себи умовао, слушајући још једаред у вјечном граду *Севиљског Берберина*, и жалећи што своје уживање не могах да подијелим са својим драгим пријатељима задарским, који се са мном

заједно често одушевљаваху за дивнијем умотвором дивног „пезарског славуја“, како га Италијанци називљу. Мало је запета у свијету тако живих, тако чистих, тако узвишених наслада, као што су насладе, које човјек ужива посматрајући права ремек-дјела. Кажу, да је чувени Винкелман, угледавши први пут безбеђерског *Апола*, од радости у плач ударио; ако је то истина, онда треба признати, да никад благороднije сузе нијесу људско лице орosиле. Пјатати се великијем јјесницима, дивити се великијем умјетницима, гледати и слушати њихова ремек-дјела, то је најљепша награда човјековим трудима на земљи, једино задовољство, које се у обману не претвара, и које дубока трага на људској души оставља.

„A thing of Beauty is a joy for ever!“

Сјутра ћемо да разгледамо Рафајилове *ломје* и Микелањелову *Сикстинску Капелу*. Да бих овијем великијем мајсторима што спремнији приступио, прочитао сам поподне изнова некоје странице из Тенова италијанског путописа, а сада ћу да се обазрем и на нека поглавља оглашене автобиографије Бенвенута Челинија, чувеног вајара и кујунџије XVI. вијека. Ко је волјан да умјетнички правац извјесног доба ухвати, он треба да се куд и камо у то доба уживи, треба да загледа у душу публике, којој су умјетници тога доба своја дјела намјењивали.

(Наставиће се).

Марко Цар.

КЊИЖЕВНОСТ.

МАРКО ЦАР.

Марко је Цар рођен 30. августа 1859. у Новоме, малој варошици Боке Которске. Тај лијепи крај наше јужне Далмације, где се високо стијење у море зрцали и „валове броји низ пучину“, као што владика-јјесник каже, створен је, рекао би, за луде, који су по нарави нек расположени, да једном разумију љепоту у свим њезиним појавама. Ту је наш Марко спровео најљепше дане свог дјетињства; тај забрањени кутић земље, окићен мирисом морске траве и навијек зелене ловорике, пришаптао је маломе Цару прва слова љепоте и урезао му је у срцу ове осјећаје, које човјек не може никад више да избрише. Али је и он морао, као остала дјеца, на школу; те ето нашега Марка, гдје, геометријом и Титом Ливијем под назухом, шета по улицам ближњега Котора, камо га је отац послао. Наравно је тек шести гимназијалнй разред, кад због непогода обштељских би приморан, да се поврати у Нови. И ето гдје почиње његов књижевни рад. Скупа са Томом Крстовим Поповићем и Симом Матавуљем стао је да учи и да куша своје перо на хартији. За то пријеме прочитао је и проучио, поред наших главних писаца, поглавите француске и талијанске књижевнике, као Димаа, Мисеа, Готиеа, Леонардија, Бустија, Манзонија, Де-Амичиса и т. д. Обожавао је (као и данас) старијега Димаа, а од Талијанаца Леонардија; у Готиеа дивио се је савршености форме, ној савршености, у коју, као мало који од наших писаца, он полаже свој највећи и најмилији труд. Прилна му би пријевод Јакшићева „*Ровења*“ за илустрачки лист „Il Movimento“; касније се појави у „Slovinac“ са оном дивном приповијетком „*Печени Голуб*“, прерађеном по старијему Димау. У тој радњи показале су се све особине Маркове, наиме чистоћа и бујност језика, лакоћа стила и неки младеначки живот и жар у говору..... што је имао захвалити читању француских књига. Професор Зоре у Дубровнику охрабрио га је на даљи рад, и тако наш Цар, малом пругарем, дође у Задар, гдје и данас живи. Ту је преводио неколико одломака из Де-Амичисових дјела, које је касније у посебној књизи штампао; писао је за „Slovinac“ о Меду Пуцићу, о Ђури Јакшићу; за „Slovinac“ о Димаову „*Гостову са Камелијама*“; превео је Димаову „*Госпођу са Камелијама*“; напртао је изјштим пером критичара нову Кардучијеву школу у Италији (за је и то написе издао под насловом „*Возде Кардучи*“). По прилици 1883. год. изађе његова збирка приповиједака: „*Зи кишљаџ дневи*“, у којој је доказао, да се не смије штедити ни муке ни трудя, ал само да је форма лака, свјежа, савршена. У оно доба „Slovinac“ ударн путем, којим његови утемељитељи нијесу мислили да ће ударити; чедници људи избечили очи, напериљ уши: шта се „Slovincu“ догодило? Та Цар пише неке чланке пуне реализма у ријечима, у мислима, у фактима! Настала полемика ужасна (о којој се Марко и данас од миле воље смије). Старији ће Сло-

вичести сарадници: да умјетност не смије примати што је нечисто, што се потпуно не слаже са моралом; а он њима: да је све дозвољено, што је умјетност у своје исокалзано рубље одјенула; они њему: ти си порнографиста; а он њима на одговор: а ви нијесте луди..... сапсиени. Оваква полемика била би Бог зна колико трајала, да није „Slovinac“ испустио своју, под старе дане, грешничку душу. Него како ће сад Марко без „Slovinca“? Хтјело се је њему такав лист да буде са свим на његову расположењу, како би доносио своје умјетничке идеале на видјело, а да не буде уредницима то три у оку. Ови нови идеали, који су се баш они задњих година у Италији дизали на развалинама старих књижевних предаја, нашли су били странка одзива у Царевој души; гласу са оне стране мора одговарао је он: не смијеш пишта притајити; пиши, како ти срце заповиједа; ако си прави умјетник, нико не ће залирати од твоје голоте. Марко Цар, да се и даље може борити за ону велику истину, баци у широки свијет први број књижевног листа „Vunka“ (штампана ћирилицом и латиницом због мјесних неприлика). Одазвао се мален број људи волиних да га потпомажу; пита више, из саме Боке би му повраћено около тридесет петисака. Лист се је одржао по прилици шест мјесеца, али како! Од *велике* оскудице сарадника морао је Цар да сам састаља скоро све чланке под разним именима! Имао је и пријатеља једнога, који му је помагао, те сви је ћесме и он под разним именима у листу издавао, (чиста ковница псеудонима!); али опет најпаче је терет на нашему Марку лежао. Ко се не сјећа његових чланака: „Порнографија“, „О смоковој лишћу“ и т. д.? Неки млађи писци из Далмације мислили су да „Vunka“ збиља прима и најгадније нечистоће, те су шиљали уредишку приповиједтке и слике из живота да те Бог сачува; несретници криво су схваћали Цареве идеале у умјетности! Кад изузмемо Милићевића, Поповића и можда још једнога, који су по један чланчић листу ћослали, можемо казати, да се је „Vunka“ баш јуначки борио за опстанак. Паде лист напокон, а Цар увиди, да је све било узалуди и да је наша литература прем млада, да иде за новим правцем, којим су старије сестре удариле.

Даљи Царев рад познат је. Посјетио је Млетке на издао своје путне биљешке под насловом „*Венеција*“; посјетио је Рим, на ће и његов „*Пут у Рим*“ до бра угледати свијета у посебној књизи. Наш самоук (јер такав је одиста) писао је и на француском језику о „*Балканској Царици*“ за наруџбу „Nouvelle Revue“; на талијанском језику читав низ студија из наше књижевности: „*Studi slavi di lettera ma ed arte*“.

Треба дакле да будемо харни Цару, што је протумачио и туђину ремек-дјела наших бољих писаца, као што је опет и нама Србима нацртао у „*Лавору*“ поглавите писце талијанске.

Тјесноћа нам не допушта, да овдје изнесемо суд о његовим списима, а напосе о њему као критичару: српски свијет већ добро зна, да Цар заузимље једно од првих мјеста у нашој књижевности. Можемо само рећи, да је он до ноката склетичар; његово одушевљење за љепотом нема граница; право је јужно чедо.

Живи данас у Задру; оженећ је; а кад се враћа са уреда на Одбору Далматинском, двоје дјеце, мушко и женско, хитају ћу на сусрет. Кад је оно лети недро небо, а сунце се тек помаља на врх крпна Велебита, не ишти онда нашега Марка на сухом коњу Европејском, већ га ишти на мору: наћи ће га са пријатељем у малом чамцу гдје мирно и устрпљиво хвата рибе на удиди: рибање, то је најмилија Царева забава. Добра је срца, искрен је пријатељ, несео у кругу својих другова, а страствено љуби своју стару мајку, којој је и „*Књиге дјеви*“ посвећио. Млад је још, па се можемо надати још лијепу низу извјесних радова.

Јосип Берса.

КОВЧЕЖИЋ.

КЊИЖЕВНИ ПРИКАЗИ.

Милош М. Шобајић. **Старине у Зети.** Написао — —. Београд. Штампарија Св. Николића (горња јов. улица бр. 53.) 1892. Стр. 120+IV. — Књига ова важна је особито за географа српског, јер ће му помоћи, да разреши много замршено питање. Писац је потанко описао остатке старина (зидине, стара гробља и т. д.), забележио је предања, која је о појединим местима чуо и трудно се, да рекне нека питања о старој географији. Књига се дели на осам одељака. У првом одељку говори писац о Куриљу, градини „на десној обали р. Зете, на западној страни села Орље Луке“. У другом одељку расправља писац о Градини „на лијевој страни реке Зете“. (Од Градине до Спужа има — кола писац — „више од сат хода“). За ову Градину мисли писац, да је Перфирогенитов Градетај. У трећем одељку описује Шобајић Спуж: град, варош и подграђе. У четвртом говори о Дукли: о историји Дукље, о откопавањима и т. д. У петом о Подгорици: нешто из историје, опис, предања и т. д. Ту говори још и о пореклу Бранка Радичевића и о Божидару Вукопићу. У шестом одељку расправља о Медуну, Фундини и Доланима. Седми одељак је важан. Шобајић је наново покренуо питање: где је било седиште летског епископије, коју је спомиње св. Сава. Он доказује, да св. Сава није основао епископију за Зету на Превлаци код Котора, него „у Зла-

тица, код данашње Подгорице". У овом одељку говори писац и о Брскову; он мисли, да је Брсково данашња „Брекут у племену Кучима". У последњем одељку расправља писац о жупама у Зети пре Немање, и то о лушкој, подлушкој, горској и краволичкој или куполичкој. За прву мисли, да је била „у данашње бјелопавлиње", за другу „у Лешкополе и Лешанску". Трећа мисли да је била где је сад племе Загарче („југославидно племену-Бјелопавлићи"). Четврта вели да је била „у племе Пипере, ел средишем у Коњаде". — Језик је у овој књизи чист; питомирских погрешака има врло много. За језике у географији и историји дело је ово сувише специјално, али је у толико важније за историка и географа.

С.

Васо Пелагић. **Славенска унија и тројна унија Европе.** Написао — —. Београд. Штампарија Мате Јовановића, кн. Михаилова ул. 12. 1892. (На другом насловном листу стоји: 1891.) Цена 1 динар. — Књига ова недељена је на осам одељака. У првом одељку говори П. о користима уније, па вели, да „Европљани треба да уреде тројну солидарне уније европске: романску, славенску и германо-британску", те да буде у Европи само три државе. У другом одељку расправља П. специјално о „унији Славена". У овом одељку писац набраја „величине" (славне људе), који су „посветили свој труд другим народима", а који су по крви чисти — „Словени". По П. су „Словени" и. пр.: Римски цареви: Трајан, Диоклецијан (П. вели „и други"); даље Котут, Бем, Сечењија, Баторија, Лист, Мункачија, Хуњадије, Оповчер, Вандинтрел, Роберт де Сорбона, Лесинг, Онаф (Мартин Онаф), Лајбниц, Лутер, Чике, Кант, Бестовен, Гете, Симезе, Шуберт, Ранке, Молтке. За Гундулића вели П. да је „пре триста година био најмећи и најрезнији песник у Европи". У исто време каз и Гундулић живео је у Европи осигатан један глуваи; и за тога глувила кажу, да је био песник и доказују да је и он био реалиста: знао се. — Шекспир! Император Аутинијан бан је „Словенин" и то чист Србин: право му је име: Управда Источковић! Буди Бог с нама! У опште не знам, за што П. набраја „величине славенске" и уздиже их тако, кад он сам вели, да је „начело народности ужасни (ух!) извор безбројних и вечних (вар!) међународних и међусобних (!) свађа, окршаја, непријатељства и свакојаких данутьа, штета, напасти, несрећа и непрегледних сиотих и крупних погибаља"! У трећем одељку говори П. о узроцима, због којих су „толике славенске земље опустеле и у туђе руке прешле, и зашто су толике умне и телесне величине славенске посветиле свој труд другим народима и веома много дјелотворан допринеле просвјећивању предака словена". Да је која славенска држава — доказује П. — забавно прочла „да уједини славенске народе и да сабере око себе све славенске генијалне људе", онда би „Достојевски био далеко (куда?) већи и славнији од Шекеспира; ... Добровљубов и Михаиловски претекли би Волтера и Канта". У четвртом одељку износи П. „основне Славенске" и „напаља нсколико славенских културних дела и великана, што сведочи, шта су и шта могу бити словени". У истом одељку износи П. свој предлог о „сазиву и организацији славенске уније". Најзанимљивији је шести одељак. У њему је наложен „најлакши начин за созидирање и уједињење света словенства". Ту неће наћи свет и словенства. Немојте куповати ову књигу, али ако ћетеод највеће на њу, прочитајте стр. 75—91. — пасмејаћете се!

У седмом одељку доказује П., да руски језик треба да буде општи језик за све Словене. У том одељку на крају написао је П. новелану „приметбу", у којој доказује, да није добра реч Словени, него да треба Славени, јер — вели — Срби каже слава, славити а не слова, словити; каже Славуј, а не Словуј и т. д. И то је њему „доказ јасан као дан"! У последњем одељку говори писац још једном у кратко о свему овом, о чему је напред расправљао. У „додатку" говори П. о „народњима", који су „вишеју Словенска колонизирана". (То су Мађари и Румуни.) Они ће „лојално драговољно прићити језик, којим говори велика унија словенска", пристунити унији и — послушити се! Кажени ништи духом! — Језик и правопис у овој књизи је да не може горе бити; штампарских погрешака има тма; хартије њих само три прсте. И ово дело, као и сва дела Недагићева, препоручујем свакоме најтоплије, да их — не чита!

С.

КЊИЖЕВНЕ БЕЛЕШКЕ.

— Најмлађи пишеђу четрдесеторице француских академичара, *Пјер Лоти* (Pierre Loti) држао је недавно своје приступно предавање у академији парискоj и то — по обичају академије — у славу своме претходнику на „ака демском фотељу: Октаву Фелету. У говору своме пишао је немилосрдно натуралистичку школу и њеног творца, Емила Золу. Зола је одговорио на Лотијево нападаје умеоно пред једним новинарем. Изгледа, да се Лоти на брзо покајао, што је напао Золу оним начином и тоном, на је одмах писао Золи овоме једноме, у којем извињује, да се клања пред његовим ђенијем и извињује због начина и тона, који је према Золи, (који одавна погледа — али без успеха — на оних четрдесет фотеља). Зола је одмах одговорио Лотију и завршио писмо своје овим речима: „Ја с најжељом симпатијом гледам на Ваше велике способности, па се радујем, што то могу и јавно изјавити". — Лоти је био официр француске марине и као такав имао је прилике, да, путујући по свету, види и упозна Исток, ту „најлепшу сесту страну". Исток га је тако занео, да од то доба само о њему пише, о њему сања. Његов стан у Паризу изгледа као какав баснословни храм на Истоку. И најпознатије му се дело зове: „Fantôme d' Orient".

— Док се у Паризу у књижевним круговима нарочитим говорило о Золи и Лотију, дотле се у Пешти у круговима књижевника и научењака говорило о Науеру и „Philologischen Rundschau". Пошао је на име неки „Philologischen" универзитетског професора и академичара др Емеријха Науера, да су његова два дела филолошка (од којих је једно награђена мађарска академија наука Гргоровом наградом) — плагија и да је „учени коњеф" (како што познати писац брошире назива Науера) просто опљачкао Етингеја, Мила и др., а нарочито Вунда (Wundt). Науер је одговорио на ове нападе, али мађарски листови нису задовољни с овим обраном и најављују, да се суиар не може још сматрати за свршену, тражс, да се саставе суд на научењака, на да он рекне, да ли је Науер крив или не.

— К о што смо с поуздане стране известени, једна од глумица мађарског народног позоришта у Будиму Пешти, по имену Клапрајнића, написала је позоришни комад је дан, (који се још не представљао у пештанском „пе́зинхаз'у"), на који је градиво узела из српског друштве

кога живота. Комаду је натпис „Szép Darinka." У комаду се певају више српских песама на српскоме језику!"

— У 14. бр. „Јавора" овогодишњега штампао је уредник „*Пјесн о краљу Лудовику на Мухачком пољу погибшему бој бијући с царем турским Сулиманом 1526.*" на једне врло старе писане српске песмарице", „која је свијема преч. г. Мирона, игумана ман. Ковиља". Уредник не верује „да је ова песма до сада где год штампана". Вара се г. уредник, та је песма досад штампана не једанпут, него *врло дванаест* пута, јер је то песма из „Разговора угодника народа словинскога" Фра Андрије Качића-Миошића. Према том неће бити, да је песмарица „врло стара", јер је прво издање „Разговора" изашло око 1750. г. (у Будиму), дакле издање после те год. могла је бити писана. У навернику (пред нама је треће издање, које је изашло још за живота Качићева у Млецима 1759. г.) вели се: *Пјесна од краља угарскога Лудовика именом, како погибе на мухачкоме пољу, бој бијући с царем Сулеманом на 1576.* (sic!) *изваљена* (погр. м. изваћена) *из Сигреда.* На овога се види, да је писар „несмарице" и годину верно преписао. Не знамо, како је записана година мухачке битке у другим издањима „Разговора", али ако је добро (т. ј. 1526), лако може бити, да је писар „песмарице" исписао ову песму баш из овог нашег издања од 1759, те је по том могла бити писана најдаље после те год. Песма није верно преписана, него су ђекоје речи а и читави стихови наопачице; нашеки тобоже је обраћен на скаски. По наименја судећи био је преписивач неки православни калуђер, који је тешко да песму преради за наше крајеве (*православнога овде:* сихомишљен, *бискупе:* владике и епископе, *редовник:* калуђер али и онако, *проћибскупи:* архиепископи, *знађаше:* знађаше, *бише:* бјаше, *крижа:* крст, *отоше, ноге:* иде, *тере* те). На неким местима је текст неквасен. (Чуда брајко и покора тешка, Калуђера видеть витеза! у напор. *Дисциплине и покора тешка, Редовникъ дала су витезу*; јамачно није нико пита је *дисциплина*), а стр. 217 б после: Павел бискуп њему говорање (у напор. Фра Павао му бискуп говораше) наостављена су још четир стиха:

На ово краља тер наговараше:
— Не плаши се, светли круно моја
Добићемо цара Суленана
Десница је наша од невјдана.

— Одоле Штрауе и никад краја! У претпрошлом свом броју донели, што нас је Иван Иванић молио да спомињемо у обрану Адолеа Штрауса према белешци нашој у 12. броју „Стражилова" а сад нас опет сам Адоле Штрауе, „уздајући се у предусретљивост и правдељубље" наше моли, да његовим „неколико редова упрстимо у свој цењени лист." Немамо разлога одбијати Штраусове молбе те та ево пуштамо, нека се сам брани па нат српска публика добије и њему друго мишљење но што је кадра била створити она наша, по Штраусу „нестварна и необјективна" критика, јер те то у опште била критика. Штрауе нам, после обилатних ерија, којима уводи писмо, од речи до речи пише овако: Петнаја је, да се много погрешка поткрала у делима, која сам од петнаест до двадесет година амо о балканском полуострву и на њему живећим народима писао, но не сме се при критиковању оних дела из вида пустити, међу каквим сам се околностима и приликама налазио при прикупљању дата, која су ми служила као градиво за моја дела; не сме се заборавити, са каквим сам се тешкоћама борио, и непотпуним обавештајима морао служити. Данас би ми наравно много лакше било, боље написати моје дело „Босна и Херцеговина", јер данас и ја исто тако увиђам погрешке номенутог дела, као и ма ко други. Но дозволите ми да приметим, да моје дело „Босна и Херцеговина" поред свију погрешака својих још садржава у себи и такове делове, који су истинити, потпуни и добри биле у оно доба, кад сам то дело написао, а остаће и на даље тако после десетина година. Тако н. пр. други део моје „Босне и Херцеговине", који нисам ја, већ Lavcley у „Revue des deux mondes" саопштио и чији је део, који се односи на трговачке и економске односаје, на јеванке свију образованих народа преведен, држим да не спада међу дела осемерне вредности, као што је 13. број цењеног „Стражилова" приметио. Благодарим г. Иванићу, што је узео у обрану моје дело „Балканско полуострво", али морам потпуно за право дати „Стражилову", што је приметило, да би овај део, који говори о трговачким и економским односајима, више вредности имао, да га је г. Иванић одних превео. Но има у том делу много таковах делова, које сам на лицу места на основу рођеног свог искуства написао истинито и верно на држим да и ови делови нису од осемерне вредности. Што се тиче оне примедбе, у којој се види, да Срби не би имали разлога лутити се на мене као књижевника да нисам превео и издао збирку бугарских народних песама, моје је становиште врло просто и јасно. Ван је моје дело добро или није. Ако је добро и важно, онда нама то признати у прилог мом преводу бугарских народних песама; ако пак не вреди, нахато га је осудити, па на мој превод никад света не уграбио. — Сад ми дозволите да само неколико речи проговорим о мом преводу бугарских народних песама, који сте изволели такође представити као дело осемерне вредности. (У том нам је секундовао Ваш браниоц, госп. Штрауе!) Шта је био овер онај збирци? На прном месту то, да нисмо збирку југословенских песама мађарском књижевном свету на увид. У тој пели превео сам 35.000 стихова бугарских народних песама од сваке врсте. Међу тим 13. број „Стражилова" (али ми бисмо рекли, баш Ваш браниоц Иван Иванић) примећује, да је највећи део ових песама управо српска оригинал. Зар није чудновато, да баш моја збирка даје повода цењеном листу „Стражилову", (а ми бисмо и опет рекли: Вашем браниоцу Ивану Иванићу), да ту примедбу учини, када су на то до сад од шездесетих година амо довољно прилике и повода дали „Бугарски аборигини," на којих сам ја поменуте песме прво? Та зна се, да су баш Београђани најдали највећи део ових песама као бугарске народне песме (види Верковића), на ипак нису до сада та најдања пала под оштри нож критике, као што сам ја уверен. Али и то се зна, да је врло тешко, тачно и прецизно повући границу између та два суседна братска народа, да је веома тешко, са сваме одлучно тврдити: Ово је моје а оно твоје! Само код једног дела поменутих песама могао би неки на руком стеногравима, да после дугог напорног стварног изучавања и непитимања тачно обележе границу, но у потпуну целине је то немогуће. При најдању своје збирке нисам ту сриху имао пред очима. Мило ми је и радујем се, да је једна нешка збирка дивних југословенских песама јав-

поета предина. У колико ту бугарске, у толико још више српске песме, то нека реше међу собом српски и бугарски научењаци. А сад ми дозволите да вам саопштим и други разлог, што се са ово неколико редака на Вас обраћам. Намерам сам да за коју годину дана напишем неко дело о Србији и Србима на сам у ту сврху већ почео прикупљати нужне податке. Можете себи замислити, како ми може жао бити, како ме управо боли, кад се српска публика у напред напада антипатијом према мени и мом делу, које ће тек ако Бог да изаћи. А ту антипатију имаће само да захвалим таковим личним, субјективним критикама као што су ове, које од нејог доба у Вашем пеленом листу излазе. Писао Србин а писао ни Бугарин већ сам у прилог писцу свог рођи Мађар од главе до пете те ме према томе при оцењивању поменуте збирке није руководила нити личка симпатија нити пак антипатија, него ме је руководила чиста жеља за истином. — Тако госп. Штраус. Ми га пустимо да каже, што му је на срцу, па писмо ради овом приликом да му кажемо, шта бисмо ево ми рекли да опазимо на његове то саопштењице. За сад му само захвалујемо, што нам је на нас заборавио, него нам поклоно обе описане српске своје најновије дела „Bolgár népköltési gyüjtemény, oddig kiadatlan eredeti bolgár szövegekel." које је издао помоћу бугарске владе и уз које му је бугарски предузор написао др. Ив. Д. Шишманов, при одсеку наставног бугарског министарства просвете и уједно главни уредник Зборника, што га издаје бугарска влада. И управасто та још овом приликом да ћемо са пријатељске стране добити скоро прика — ми се надамо: стварни и објективан — те нове збирке, у којем ће се гледати ад осиба да дотичне струје факт, да Бугари у кола својих политичких рачуна пресу четир, кадгод но пенто и тридесета лета: књижевност, науку, песништво и уметност! На како нас Адолф Штрауз уверава да не спада „у категорију оних људи, који су прско мере остављени, када се критички бави умним производима и књижевним делима ни и када евентуално погрешке налази," то се надамо, да ће бе замерити, ако наш пријатељ буде судио по правди и правици, без обзира на то, да ли ће се Адолфу Штраусу прекрстити и угладити пут пли се, макар и мало само, протворити врата за његово дело, „које ће тек ако Бог да на јавност изаћи."

— Приказујући у 13. броју „Стражилова" књигу под натписом „Дечија њихов хранитељ" рекосмо, да нам је у ови указе, што писац за дете вели, да је од земљиних уједа *крвав*. Усред тога нам професор Миодраговић, писац те књиге, пише и моли нас, да „у прилог познавања језика нашега" његових „неколико реча" саопштимо у „Стражилову". С драге се воље одазивамо молби госп. Миодраговића, не пропуштајући у напред најавити, да ће својим разлозима није успео да разувери о томе, да се *крвав* нигде на свету, где Срби зборе и творе, не да рећи за пешто, дете. Но ево, шта професор Миодраговић наводи, на шта му ваше за руком, пред читаоцима „Стражилова" побити Г.—а и докести му, да није имао право, што се чудио. „Ја сам се — вели проф. Миодраговић — одмах сетио да се поједини крајеви а нашега народа неједнако говоре по појединим крајевима и поимено сам: да ја писам употребио провинцијализам? Одмах узмем Вука, да видим, шта он вели о томе изразу, и ако нам, да је Вук непогрешан. У Вука стоји: црвљи, црвјем, v. pl. црвјех, црве, црвао вркао). 1. чивотиње, реге (von Thieren): 2. bersten, faulen. (стр. 816.). Сад, и ако знам, шта значи немачки чивотиње и bersten, ја опет потражих, да се поново уверим, да ли и Немци ове глаголе употребљују не само за животиње и ствари, но и *за људе*. И у Wenig'a, кога ја имам при руци, стоји (стр. 836.): Unkommen, unbez. Z. mit sein. tr. auf eine gewaltsame oder elende Art das Leben verlieren, um das Leben kommen; uneig. auch von leblosen Dingen, umgebrauchl. verderben. Ово је, држим, довољно доказа (?), да се овај глагол употребљује и *за људе*. У осталом, и да нема у Вука (ми смо уверени, да нема и опет се морамо чудити г. Миодраговићу, како је могао Вука и читарати у своју корист, кад га он баш нарочи тучи), ја бих доказао, да се у *многих народа* изразе *црви* говори и за лица као и за животиње, само ако смрт наступи нагло, на некопико часова и у нејадним боловаима, као што је било у поменутом примеру, где је мала Спасеа за два сахата (г. Миодраговић не поступе него и опет неки) цркла. Наш народ каже: *Црве* као комтан. (Ту г. Миодраговић народи напомиње да не зна, шта је то комтан.) Лепо *црве* човек (или жено) на то ти је! И у клетви зна: *црвом*, или *црвља* да Бог да! И у овој песми има:

Мито, Митанче,
Црвља ми, пуклм ми душманче!

У опште је овај израз у Шумадији у обоме смислу, за лица, тако обичан, да се много чешће употребљава него *прсиетнути*, који знаш, *од беде*, и *крепути* (у песми:

„Падуза се Луговића мајка,
Падуза се па је и *крепула*,
За својијех девет Луговића
И десетим старим Луг-Богданом),
од жалости. А *црко* је *од болова* и *од муке*".

— Књижевничко-уметничка заједница у Београду држала је 26. прошлог месеца свој други састанак. Председавао је Ђорђе Поповић. Данчар а тајник заједнице проф. Андрија Гавриловић читао је своју студију о словеначким приповеткама а осим тога се још дискутовало о књижевном зближењу јужних Словена, нарочито Срба и Словенаца, и о музици словеначкој.

— У априлској свесци мађарског часописа „Budapesti szemle" написао је студију проф. др Оскара Ајкота о бугарском народном песништву, поводом Штраусове збирке бугарских народних песама у мађарском преводу. А у часопису „Phil. közlöny" написао је критика на тај превод

САДРЖАЈ: Песништво: Зима. Песма Јапанскога. Истргнуте листови. Вјерина љубав. — Наука: О језику. У Литавима. — Књижевност: Марко Цар — Књижевни прикази. Књижевне белешке.

„СТРАЖИЛОВО" излази сваке недеље на читаву табаку. Цена му је 5 фор. а. пр. на целу годину, 2 ф. 50 н. на по год., 1 ф 25 н. на четврт год. — За Србију и Црну Гору 12 динара на годину. — Рукописи се шаљу уредништву а претплата књижари Луке Јоцића у Новом Саду. — За Србију прима претплату књижара В. Валожића у Београду.

Издаје књижара Луке Јоцића.

Штампарија Дра Павловића и Јокића у Новом Саду.

СТРАЖИЛОВО

ВЛАСНИК И УРЕДНИК ЈОВАН ГРЧИЋ.

БРОЈ 16. У НОВОМ САДУ, 19. АПРИЛА 1892. ГОД. V.

ПЕСНИШТВО.

ИСПИО САМ ПЕХАР...

Испио сам пехар Амора пестаника
Па весео, сто, поводим се сада;
Певам у весељу, редом грлим луде —
Нестало је сете, нестало је јада!

Из пехара сам руке некапио пехар —
Сад ме и ти пудиш! Верују, не ћу сметн.
Јест' напитак сладак; ал да пијан будем
Па да у гаиб срнем — не ћу никад хтети.

Доста овај пехар што весеље створи,
За сад не ћу други, ја ти и реч дадо';
Ал' ако се кад год отрезним, зажедним,
Пружи ми га, пружи — попићу га радо!

Београд.

Р. Ј. Одавић.

ИСТРГНУТИ ЛИСТОВИ

из једног записника.

(Наставак).

Сутра дан ме доктор збиља прикаже господару Заки и он ми срдачно стиште руке:

„Докторов пријатељ не може бити — непоштен човек,“ — рече ми а преко усана му прелети бодан осмејак.

Мене је то тако текнуло, да дуго нисам знао шта да кажем, и једва после дуге почивке пође разговор о са свим обичним стварима.

И ако сам се овако приближио господару Заки, ипак сем обичних поздрава и говора поводом ког интересантнијег новинарског телеграма није било прилике да уђем у разговор, који би ми колико толико могао објаснити чудноватост господара Заке. Моји познаници уз то су ме још задиркивали:

„Аха, већ те ухватио у своје канџе! Тешко твојој кожи!“

Ма да ми нису била пријатна овакова, бар за мене безразложна заједања, ипак их нисам сузбијао. Господар Зака увек ме, на свој начин, пријатељски предусретао а ја се нисам од њега либио.

Било је већ прошло неколико недеља од мога познанства са господар-Заком, кад једнога вечера моја газдарица, код које сам узео под најам стан, дође:

„А знате ли, господине, да имате суседа?“

„Каквог суседа?“

„На данас сам издала моју намештену собу.“

„Само да не буде ларме, јер ви знате, да не трпим цеву пред мојим вратима.“

„Ни бриге вас. То је миран човек-сам. Вели да се добро познајете — господар-Зака.“

Ја скочим:

„Господар Зака, од куд он сад?“

„Чуо је да издајем собу, и данас се већ усељно. Ено га у соби и моли вас, ако вам је по вољи на један чај.“

„С драге воље,“ рекох брзо, „сад ћу ја.“

Газдарица оде.

Био сам узрујан. Господар Зака мој сусед и зове ме на чај! Да причам мојим познаницима, не би веровали. Та тај не да ни Богу тамјана! Мора бити, мислио сам, да сам стекао особито благоволење код њега, кад ме ето позива чак и на чај. А то ваљда не ће бити само први и последњи пут. Можда ће ми још испасти за руком да му развежем језик. Он мора да има неку тајну!

И збиља одем.

Господар Зака ме дочека изванредно љубазно. То ме, наравно, није тако изненадило, као што ме изненадила његова сналажљивост. Ни онај човек са улице и кафане — ни дај боже! На њему скупоцена везена домаћа хаљина, исто таква капа и лаке ципеле. На столу се пушио сребрн самовар а око њега је стајао вештачки израђен сребрн сервис, две отворене боце вина, једна мадеира, а друга марсала, па онда хладна јела, воћа куваног у шећеру, хаванских цигара и турских цигарета.

Мора бити да сам изгледао као да сам с неба спао, — стајао сам дуго са отвореним устима и разрогаченим очима, док ме господин Зака не освести, управо гурајући ме на диван:

„Та седите, пријатељу, као код своје куће. Нисам вас молио да дођете на да ми ту стојите као кип у католичкој цркви.“

Господар Зака чинио се као и да не опажа моје изненађење. Понуди ме с цигаретом, а и сам запали, — и једва после четврт сата пође разговор без запињања.

По што сам се мало разгалио чајем, а марсала и мадеира орумењи лице, ћаскали смо и господар Зака умео је тако да води говор и збија шале, да сам са свим заборавио, да седим са оним господар-Заком са улице и из кафане.

„Ама, душе вам, како је то тамо код вас у Србији? Ја истина читам ваздан тога по новинама, али право да вам кажем, не могу да будем из тога паметан! Дедте, кажите ми што, — али не као новинар, већ као Србин.“

Ја сам гледао, колико сам знао да задовољим домаћинову љубопитљивост, а он је пажљиво слушао, и само би по који пут ставио које питање.

Како је мој обичај, кад говорим, да гледам свуда, то сам говорећи размотрио, шта све има у соби господар-Закиној. Намештај ми је био познат, — ново је било: писаћи астал, један орман са повезаним књигама (из чега сам закључио, да господар Зака у осиште радо чита), у једном углу од собе икона св. Арханђела Михајила, а испод ње лепо урамљена кабинетна фотографија једне женске у годинама, која је држала на крилу детенце од године и по до две године. Угледавши ту слику, ја зашех у причању и као махинално погледах са слике на господар-Заку и са њега опет на слику. Он као да је то сазнао, лице му доби неки чудноват израз и устаде са наслоњаче.

Мени се омаче питање:

„Да то није....“

Али ми господар Зака не даде да довршим, већ погледавши на сат рече:

„Охо, већ је превалило једанаест. Ја давно нисам тако дуго био на ногама.“

Разумео сам га и одмах устадох и опростих се. Господар Зака ми пожели лаку ноћ са позивом, да га за које вече опет походим.

Слика оне женске са дететом као да се утиснула у моју душу. Непрестано ми излазила пред очи и све ми се чинило да она има тесне везе са животом и начином живота господар-Заке. Оно нагло и у попашњу бојажљиво прекидање пашег посела и сувише је јасно показивало, да се бојао, да ћу изазвати ма каково објашњење односно личности на фотографији. Па што је онда метнуо испод иконе? Ко

би ми могао то објаснити? Господар Зака за цело не ће. Др. У. можда би могао, али не рече ли ми, да не може ништа више да ми каже, јер га часна реч везује?!

Једва сам чекао да ме господар Зака опет позове, сам писам хтео да се намећем.

Прође недеља дана и господар Зака као да ме избегавао. Чинио сам се као да не опажам његово промењено понашање, и опазио сам, да га је то пријатно дирнуло.

Било је то на сам дан св. Арханђела Михајила, кад ми газдарица рече, да ме господар Зака моли да дођем довече на чај. Разуме се да сам се одазвао позиву, и кад уђох код господар-Заке, паде ми у очи велика запаљена воштаница и кољиво. Сетих се одмах и срдачно стиснувши му руку честитах му крсно име.

Господар Зака трудно се да изгледа расположен као оно прво вече — али опазио сам да се усиљава. Руке су му биле хладне, усне плавetне а очи су му суморно гледале. Непрестано је гледао у мене, и дуго је трајало, док улучих прилику да неопажен бацим поглед под икону. И нехотице оте ми се узвик „Ах!“ Пред иконом је горело кандило, али под иконом није било оне слике! Поглед ми се заустави на господар-Заки, који је стајао као укопан. Па ми онда стиште руку и гробовим гласом рече:

„Писам је бацио....“

Па онда узе чашу с вином и куцну се:

„У њино здравље — млади пријатељу.“

Испи чашу на искап и лупивши њом о сто заврши:

„И.... пунктум!“

Више ми речи....

*

У јутру улети газдарица у моју собу као без душе. Ја се тргох из сна и гледао сам је преплашено:

„Шта је вама, госпођо?“

„Брже, господине, ако Бога знате. Шта ћу сад да радим... ено га лежи мртав!..“

Ја скочим:

„Ко?“

„Господар Зака!“ беше одговор.

„Та није ваљда?“

„Јесте, бога ми. Лежи на дивану као проштац... није се ни свукао...“

Како сам се обукао, и сам не знам, тек у стику сам стајао на прагу од господар-Закине собе. Онако, како је синоћ био постављен сто, тако је стајао. Воштаница је горела, сва сплављена. Фитиљ се био превио и нао на саму свећу — тако, да се та страна од фитиља скоро сва растопила. Кандило је пркало, већ је било догоревало. Господар Зака, како је синоћ био обучен, лежао је на дивану, леву руку држао је на грудима са стиснутом песницом, десна је рука била спуштена низ диван а у њој — она фотографија!

Кажем газдарици да одмах пошље по др. У., који збиља одмах и дотрчи. Позвали смо и месну власт, да се одмах учини попис свега, што је остало по господар-Заки. Доктор У. као да је знао све шта има, нарочито су брижљиво побележили папире из писаћег стола. Доктор ме умолио да будем при томе попису. Све је било лепо сређено. У једном кутићу нађоше се неколико, скоро са свим пожутелих исписаних листова, који су очевидно били истргнути из укоричене књиге. Ја сам држао да ће доктор да баци те листове, као стару не потребну артију, али он их брижљиво сави и склони уз остале артије од вредности.....

Сутра дан, по што смо сахранили господар-Заку, позва ме доктор У. да дођем до њега.

Кад сам дошао, доктор ми пружи оне пожутеле исписане листове, које је нашао међу господар-Закиним артијама:

„Знам да ће вас ово интересовати. Прочитајте!“

Узех и стадох читати.... У читању сам опазио да су ови листови произвољно истргнути, да су први листови били писани доцније од осталих, да је међу некојима слаба или скоро никаква стилистичка веза, многа места беху избрисана и замрљана, — али да се ипак из њих може да разуме много што шта. Видело се, да су писани у размаку дужег времена, и ако је рукопис био један — рукопис господар-Заке, — пера и мастила била су разна.

„А где су остали листови?“ запита доктора.

„Бог ће знати.... Ваљда их је сам ипсац уништио. Видели сте — то је све, што смо нашли“.

(Наставиће се.)

Манојло Ђорђевић Призренац.

ВЈЕРИНА ЉУБАВ.

РОМАН **И. А. Гончарова**

ПО ФРАНЦУСКОЈ ПРЕРАДИ ЕВЖЕНА ГОТИ ПРЕВЕО *Миливој Максимовић.*

ПРВИ ДЕО.

XVI.

Боже мој, ала је то дивота!.... Марта Васиљевна, проваљена Викентијев и замисли се.

— Где сте ви, Никола Андрејићу?, запита тихо Марта. — Што сте заћутали? Као да нисте овде: јесте л' ви ту?

— Мени се чини да славуј пева исто оно, што бих ја сад хтео да рекнем... на не умем.

— Но, на говорите славујским језиком, рече она смејући се. — Од куд ви знате, шта он пева?

— Још како знам!

— Па дед реците!

— Он пева о љубави.

— О каквој љубави? Кога може он љубити?

— Пева о љубави, коју ја осећам... према вама.

У први мах се и сам уплашио од својих речи, али се брзо охрабри, притисну њезину руку к својим уснама и поче је осипати пољупцима. Марта нагло истрже руку и потрча што год је могла кроз врт. Тек на степеницама застаде, да одахне. Викентијев је трчао за њом.

— Ни корака даље! довикну му она. Одлазите кући!

— Марта Васиљевна!... анђеле мој!

— Како се усуђујете тако ме називати? Јесам ли ја ваша сестра или кузина? Ако одмах не одете, ја ћу викати! рече, дршћући непрестано.

— За што ви од неког времена нисте више са мном онаки, као некад? Ви ме се туђите, не ћете више да идете сами са мном!

— Ми нисмо више деца; време је, да се опаметимо... а и мајчица...

— Шта вели мајчица?

— Ништа. Ви сте чули, шта смо мало час читали у књизи о Ричарду и Кушгунди; како су прошли... Па како сте смели себи дозволити ...?

— Али то је само приповетка, Марта Васиљевна! Ту књигу мора да је написао Нил Андрејић.

— Идите кући! Бог зна, шта ће све људи о нама говорити...

— Ви ме више не љубите, Марта Васиљевна, рече Викентијев тужним гласом.

— А зар сам вас икад љубила? запита га Марта са нехотичним кокетовањем. Кад су вам те лутке у главу дошле? Да знате, да ћу све рећи мајчици.

— Ја ћу и сам рећи!

— Шта ћете ви рећи? Ви не можете ништа рећи за мене! повика гласом, у ком се огледао и прекор и бојажљивост.

— Чујте ме, Марта Васиљевна, до краја, на колених вас молим.

Он клече пред њом.

— Одмах ћу отићи, ако почнете говорити. Пустите ме, да мало дођем к себи, сва дрхћем.

Он устаде, одлучно јој се приближи, ухвати је за руку и скоро насилно је доведе у алеју.

— Ја не ћу да идем! Ви сте продрзљиви! повиче она. Пустите ме! ја не ћу да слушам вашега славуја!

— Ја и не ћу да слушате славуја, него мене, рече јој нежно али одлучно. Ја нисам више мали — него одрастао човек, па за то ме саслушајте, Марта Васиљевна.

Она одмах престаде отимати се, остави своју руку у његовој и послушно застаде.

— Ви имате право, кад кажете, да ми нисмо више деца, и ја сам само у толико крив, што нисам хтео то да опазим, и ако је моје срце већ одавно опазило, да ви нисте дете.

Она хтеде да опет извуче своју руку из његове, али он је нежно стисну.

— Ја хоћу да идем, рече она, ви хоћете опет нешто страшно да ми кажете, као мало час у шумици . . . ја не ћу да вас слушам; све ћу рећи мајчици.

— То свакако учините, Марта-Васиљевна, и то још овога вечера. За то ме можете са свим мирне душе саслушати. Ја сам се тако сродио, зближио с вама, да кад би нас сад на један пут раставили . . . Би ли ви то хтели, реците?

Она не рече ништа.

— Марта Васиљевна, хоћете ли да се растанемо?

Марта је и опет ћутала.

— Ако хоћете, а ми да се растанемо и то одмах . . . говорио је он жалостивим гласом. — Ја већ знам, шта ће са мном бити; нека̂ју да ме преместе у које друго место, у Петроград, на крај света, ако каже — али не ваша мајчица или моја мати; оне могу говорити, колико хоће, ја их не ћу послушати — него ако кажете ви. Ја ћу сад одмах одавде отићи, и никад се не ћу вратити! Ја знам да нигда и никога више не ћу љубити . . . тако ми Бога, никога више.

Она је само ћутала.

— Реците ми само једну реч, да ли вас смем љубити? Ако не, онда овога тренутка идем, и никад се не ћу вратити.

На једаред Марта поче јецати и снажно га ухвати за руку, кад је коракнуо, да иде.

— Ето видите, да сте прави анђео! повика радосно Викентијев. Видите, да сам имао право, кад сам рекао, да ме љубите. Да, ви ме љубите, љубите, љубите! викао је ликујући: — само не тако, као ја вас.

— Како се усуђујете — мени такво што говорити! рече она сва у сузама, — тако не ради частан и поштен човек!

— Немојте тако говорити! Реците ми, ако хоћете, да сам будала, али да немам части, то не! Јест, ја сам поштен човек, рече Викентијев, дотиснувши у ватру.

— А како сте онда смели натерати једну бедну девојку, да вам изда своју тајну?

— То и онако не би могло на веки остати тајна. Морали бисте кад тад некоме рећи...

— Да, ја бих рекла само мајчици на уво, па бих онда одмах сакрила главу под јастук и тако цео дан остала. Али вама ни речи! Ја и мајчица смо вас држале за најваљанијег човека на свету!

— На како сам требао радити, да у ваши̂м очима будем ваљан и частан? Коме бих поверио своју тајну?

— Мајчици на друго уво, па онда ћу питати, да ли вас љубим.

— Ви ћете јој данас све казати.

— Ал' то не ће бити то исто. Ја сам већ скривила пред њом, што сам вас саслушала, што сам плакала. Она ће бити огорчена, па ми не ће никад хтети опростити, а том свему сте ви...

— Опростиће, Марта Васиљевна, и мени и вама ће опростити, она ме воли.

— Вама се канда чини, да вас цео свет воли; где мустре!...

— Она каже, да ме воли као сина...

— То је за то, што ви много једете; она воли сваког, ко има добар апетит.

— Баш није за то; ја знам да она мене воли, па ако ми још опрости моју младост, онда ће нам дозволити, да се узмемо.

— Та то је већ страшно; како се смете усудити, да такво што говорите!

Она хтеде већ да оде.

— Марта Васиљевна, ходите овамо! Немојте се бојати; биће миран као кип.

Она се мало устезала, и за тим му приступи ближе, ухвати га за руку и погледа му са строгом важношћу у лице.

— А зна ли ваша мамица штогод о том, што сте ми овде говорили, — зна ли, а? Говорите истину!

— Још не зна... промрмља Викентијев.

— Још не зна, поново она са страхом.

За тим неколико тренутака ћуташе.

— На како сте ми онда смели говорити такво што. — Говори већ о сватовима, а шашаш ништа о том не зна. Реците сад сами, је ли то часно и поштено?

— Још сутра ће све дознати.

— А ако не усхте дати свој благослов?

— Ја је не ћу послушати!

— Али ја ћу послушати, и не ћу ни корака учинити без њене и мајчиџине воље.

— Још ове ноћи ћу отићи у Колчину и сутра ћу се вратити — са мамиџиним одобрењем. С Богом! Дајте ми руку!

— Онда... може бити, рече после кратког размишљања, погледа га и пружи му руку, али таман је он хтеде ухватити за руку, она је у страху трже натраг.

— Боже мој! шта ће још рећи мајчица? рече узнемирено. Идите, идите одмах одавде и

запамтите добро, да, ако вас ваша мати изгрди, а мени мајчица не опрости, онда се немојте више показивати овамо! Ја ћу умрети од стида — а ви ћете за цео живот остати неваљао и нечастан човек.

Она оде унутра, а он журно изиђе из врта.

— Господе, Господе! шта ће рећи мајчица? страховала је Марта закључавши се у својој соби. Чим ће ме казнити за то? — Да кажем прво Вјери?... ал' не, не, прво мајчици!

Кад се већ све стишало и умирило у кући, она се дагано као миш докраде до Татјане.

Дубоко у ноћ су шапутале, Татјана је много пута крстила и благосиљала Марту, док јој на послетку ова не заспа на рамену. Мајчица јој тихо положи главу на јастук, за тим је опет устала и молила се са сузама у очима, призивајући благослов на нову срећу и нов живот своје унуке. Али још топлије се молила за Вјеру. За тим тихо леже поред спаваће Марте, прекрсти је још један пут и рече у себи:

— Да је то бар Вјера, а не Марта, која нето онако, као и Кунигунда у врту... Са сним смешно је испало... Баш као да се судбина хтела мало да-наша-ли.

Мати Викентијева беше још, тако рећи, млада жена од својих четрдесет и неколико година. Била је нето тако жива и весела, као и он, само што је имала мало више практичнога смисла. Између ње и сина водила се вечита кокична борба речима. После свога разговора с Мартом Викентијев још оне ноћи пређе преко Волге, дође у Колчину, јурне у собу и клекнувши пред матером заноће свечаним гласом:

— Мамице, наступио је одлучан час у мом животу — ја сам...

— Полудео! довршн она. Од куд дође на један пут. Изгледаш, као да си с ланца утекао.

— Зар се не сећаш, мати? зашта, плашећи се у себи од каквих непредвиђених препрека и неприлика.

— Сигурно си учинио опет какву глупост — хоће ваљда опет да те метну у апс? рече, гледајући му оштро у очи.

Он махну главом, да није.

— Сто врста си далеко од правог узрока — није погодила.

— Но, на реци ти!

— Рећи ћу ти, али се немој противити!

Она га погледа недоумевајући и такође са потајним страхом.

— Задужио си се можда?

— Нисам.

— Да ти није опет дошла воља, да ступиш у хусаре?

— Ни, налик.

— На од куд ја могу знати, које су ти лутке у глави? Од тебе се човек може свачему надати! Дакле, говори!

— Ал' ми не ћеш бранити?

— Хоћу, јер је сигурно каква будалаштина. Говори одмах.

— Хоћу да се женим! рече, да се једва чуло.

— Шта си рекао?

— Хоћу да се женим!

Она га нагло погледа.

— Мавра, Антоне, Иване, Кузмане! повика она, брже сви овамо!

Једина Мавра уђе унутра.

— Зови све моје људе, Николи Андрејићу се нешто помешало у глави.

— Нека га Господ Бог благослови; шта ви то говорите, мајчице моја, мал' не умре од страха! говораше Мавра уплашено.

Викентијев јој махну руком да иде на поље.

— Ја се не шалим, мати, рече он, држећи је за руку, кад је устала.

— Чисти се одавде, немој ме ући! рече она срдито и поче зубуљена да ходи тамо амо по соби.

— Ја се не шалим, рече он одрешито, — обећао сам за сутра одговор. Дакле, шта велиш?

— Да ћу заповедити, да те затворе... ти већ знаш где, рече забринуто.

Он скочи на ноге и између њих се заподене врло буран разговор. До неко доба ноћи чули су људи жестоку свађу, викање, цикање, па кадгод и смех, за тим пољупце, срдит узвик господње, несео одговор сиповљев — и за тим гробну тишину, знак потпуне хармоније.

Викентијев је победио, али само привидно. Његова победа је била већ подготовљена. Он и Марта можда и нису били на чисто са својим осећајима, али његова мати и Татјана Марковна су врло добро знале, куда то води. Само што о том нису хтеле ни њима ни једна другој да говоре. Међу тим су ћутке, свака за себе све размишљале, испитале и израчунале, да је партија „sortable". Само што Марја Јегоровна, држећи се

строго одношаја, који владаху између ње и сина, није могла тако лако уступити и пустити га да беч жестока боја дође до њена одобрења.

— А шта ће још рећи Татјана Марковна? говорила је раздражено и тобоже нерадо понављајући Марја Јегоровна, кад су коњи већ били упрегнути, да се одвезу у варош. — Ако она не пристане, онда ти ту срамоту никад не ћу опростити.

— Ни бриге те за то, она мене волиће, него моја рођена мати!

— Ја те никако и не волим, штеће једно! обрецну се она на њега, погледавши га са стране.

Он је хтеде загрлити, али она замахну на њега сунцобраном.

— Само се усуди! Ако ми изломиш шешир, не ћу ићи у варош! попрети му мати.

Ова претња га одмах умири.

(Наставиће се).

ПОУКА.

У ЛАТИНИМА.

Пријатељу Милану Савићу.

(Наставак).

Италијански Ренесанс.

Да ли се у историји рода људског блиста горди италијански Ренесанс, тај богати расадник улудности и појезије, чијим је бујним садом сва модерна Јевропа своје голе ледине засадила! Да красне ли у њему ливаде, коју људи има сво пуцаних триста година непрестано косе, па опет изгледа, као да се још никада списатељски срп преко ње прошетао није!

О италијанском Ренесансу, или, да тај појам у уже границе стегнемо, о XVI-ом вијеку италијанском, написана је читава гомила књига; да их је могуће све покупити, сабрао би се материјал за највишу и најзанимљивију библиотеку. Има их на италијанском, на француском, на енглеском, на шпањолском, на — невјероватно! — чак и на њемачком језику. Ту је Сизмонди, Вилари, Грегоровијус, Буркхардт, Тен, Кастелар, Сајмондс и још много њих, које не ћу да набрајам. И ти су писци — ма да се у детаљима по кашто разилазе — у једној мисли опет сви сагласни; сагласни су на име онђе, гдје кажу, е је италијански Ренесанс златни вијек јевропске цивилизације и најљепши моменат у развоју духа људскога. Након пређе ноћи средовјечног аскетизма, човјек се у том вијеку иза сна буди и ствара чуда у свакој грани људске дјелатности. Грчки олимпан васкрснава још једном са својим убавим боговима и богињама; љепота и јунаштво почињу опет да срца освајају; људски језик, ослобођен од теократских окова, устаје опет да љубав и науку, љепоту и слободу у завичаје куће. На тај начин постаје у Риму Петров храм, највећа модерна богомоља; Микелањелов *Мојсије*, највећа модерна статуа; *Бијесни Орландо*, највећи модерни епјев; опсада Фиренције, највећа обрана у модерној војничкој историји.

Нема примјера у свјетској историји, да је који људски факат имао толико утицаја на савремени му свијет, па и на далеко потомство, као што га је имао италијански Ренесанс. Та и ми исти, тобожњи синови француске Револуције, дишемо још његовим моћним дахом, а можда се још крећемо по пагону, што смо га у XVI-ом вијеку из Италије добили. Код неких је Италијанаца прешло у обичај, да овај вијек називају вијеком Лава X-ог, кретећи тако именом једног иначе заслужног римског папе читаво столеће дивне италијанске културе. У истини, Италија XVI вијека представља скуп активних сила, које овом знаменитом историјском мо-

менту дају свој особити тип, и стварају од апенинског полуотока врело сваког знања и умјења. Кога жеља за напретком вуче, тај му се обраћа, као наравном извору. Из Италије потјече у то доба свака мудрост и свака вјештина; њезини су обичаји закони; а у њој ће и шиздје друго, Шекеспир, и доцније Молијер, да потраже добрим дијелом градиво својих драматских умотвора.

Наслиједници ратоборних деспота претварају своје утврђене куле у научничке келије; замјењују „свијетло оружје“ са „мудријем књигама.“ У Риму, велможан спахија Пико дела Мирандола уједињава у себи читаву енциклопедију, расправљајући на свијем језицима о снему и свачему. У Милану, суморни Кара-Лудвик (Lodovico il Moro) узимље у заштиту умјетност и науку; подиже свеучилишта и обасипље својом милошћу на гласу вјештаке Браманта и Леонарда Давинчија. Омање државице поводе се такође општијем примјером: у Мантови цвстају Гонзаге; у Урбину књежеви Монтефелтарски; у Ферари војводе Естанске — да о Фиренцији већ и не говоримо, гдје но влада славна кућа од Медичија.

Не сјећам се више, ко је оно назвао Италијанце XVI вијека големом задругом умјетника. До душе, главно чуство, које их прожимље и у свему руководи, то је чуство о љепоти, чуство естетично. Оно међу њима царује неограничено; томе чуству они сваку ствар потчињавају, па и сами друштвени морал. Могло би се управо казати, да је за њих једини морал: уживање кроз осјећај љепоте. Они су тај осјећај у свако своје дјело уносили. Папа Александар VI. Борџија, и син му Цезар, могли су да историју владалачког свирјепства најцрњим страницама обогате; али се они у својим грозним дјелима, или боље недјелима, показаше вјештаци. Лаврентија од Медичија требало би, по данашњим моралним појмовима, прогласити издајицом и убицом; али кад нам у својој мајсторској *Авологији* узноси политичко разбојство, он је у томе вјештак, прави *артиста*. Шта више? Велики је историк Махијавељ, у свом ужасном *Владању*, садао најмрзи тип политичког зулумчара, ал' је уједно завјештао потомству урнек државничке хитрине и проницавости. То су били људи од акције, а не којекакви метафизичари; они су у првом реду вољели кретање, радњу, на тек онда мисао и умовање; а и забаве материјалне, конкретне, предњачиле су код њих забавама умним, апстрактним, које су служиле само као згодна зачина првијем. Кад је чувени (са свога властољубља и ратоборности) папа Јулије II наредио Микеланђелу, да му тучни стас изради, те му уједно препоручио да се у том послу општени, како би дјело испало достојно и њајара и наручитеља, Микеланђело се часом предомисли, па ће овако Јулију:

— Свети оче, нацрт је већ готов. Приказаћу вашу светост у понтификалној одежди. Десном ће руком благосивлати народ; у лијеву руку стављу књигу једну...

— Књигу? књигу? прекиде га сав усплахирен Јулије. Та сабљу, човјече, ако Бога знаш! Не разумијем се ја у те ваше књиге, док прилично мачем владам, и у том погледу могао бих да се огледам и са најбољим....

Овај анегдот најзгодније карактерише овога предузимљивог човјека, који је, успркос божјој ријечи (Regnum meum и т. д.) толико до земаљске власти држао. У осталом, он је у том обзиру као велика већина својијех поданика и земљака мислио, који се такође бијаху земаљском царству привољели. И заиста, католичанство, под његовим и његова наслиједника понтификата, није друго, до ли нека врста платонске теорије, чији се обреди таковим сјајем и помпозношћу врше, да се вјерникова душа чисто у арајству топи. Римске цркве изгледају прије као Христови музеји, него ли као његова светилишта и храмови. Свака је религијозна свечаност тако удешена, како ће се у првом реду допасти фантазији народа и угодити његовој урођеној сензуалности.

Ти су људи, дакле, могли бити лакомни, безобзирни, на у неку руку и безбожни; ал' у исто вријеме бјеху радишни, генијални, искрени; једном ријечју: бјеху умјетници. Многи се бијаху попели из на-

рода до највиших друштвених степена. Религија лепоте бјеше толико развијена, да је сваки, ма и најмањи умјетник, палазио свога мецену. Микеланђелу и Рафајилу одавана је на папскоме двору почта кнежевска; Бенвенуто Челини и Андрија дел Сарто позивани су и чашћени у Версаљу као рођени краљеви. Весели, безбрижни, жедни славе, власти и раскошја, ти су људи гледали једино да се што већма земаљех сласти науживају, и ревносно избјегавали то је јамачно био чувени Аретинац (Pietro Aretino); па иак су се око тога озлогласила човјека грабиле окруњене главе, а о дјаци га папа Јулије не направи витезом Светога Петра и не наименова кардиналом.

Као што се види, Христови намјесници XVI вијека не бијаху чак мухапати у погледу моралности. Држећи се Теренцијеве изреке: Homo sum, humani nihil a me alienum puto, мишљаху они, е све оно, што је људско, не могаше ни њима

Стеван Дескашев.

сваки повод тузи и чемеру. Њихова девиза као' да бјеше: Gaudeamus: post mortem nulla voluptas.

Наравно, да у таком душевном расположењу закони морала не бјеху много поштовани. И, до душе, Лав X присуствоваше овдје у Ватикану представама тако разузданих комедија, којих би се данас и кочијаши стидјели, премда су неке о тијех комедија, као н. пр. Махијавељева *Мандрагора*, савршена ремек-дјела. Ако је игдје било безобзирног пјесника и удворице, бити гуће, ни зазорно. Па ко би смио, да их данас с тога кори? У оно се доба још никако не знађаше за догму о непогрјешивости. С друге стране, људима као што бјеху Јулије II и Лав X, треба много којешта опростити, обзиром на њихове големе заслуге по цивилизацију. „Унапређивање књижевности и умјетности, вељаше Лав X, свада у прве поптификалне дужности". О Јулију II приповиједају пак, како је, за откривења Лаокоонове статуе у Титовим купатилима, дао зазвонити у сва

римска звона, колико их год имађаше. Ну, Лав га је у штићењу књижевности и лијепијех вјештина далеко надмашио. Око његова пријестола скупљаху се умјетници, као Браманте, Микелањело, Рафајило; књижевници попут Ариоста, Махијавела, Гвичардинија. За његова боговања на земљи насликао је бесмртни „Урбинац“ своје чувене *Одаје* и *Трансфигурацију*, а Микелањело своју *Сикстинску капелу*. Приповиједа се, е је овај папа једном откупио за 500 дуката један стари рукописни примјерак првих пет књига Тита Ливија. Споменуо сам на више, како се у Италији по гдје кад његовијем именом крсти сав XVI вијек. Вјера и Бог, то је посмртно удваране можда претјерано, неправедно није никако!

Сад ми кажи, мој Милане, могаше ли њемачки испосник и заточник објављених истина, као што бјеше Мартин Лутер, да са тим поганичким друштвом у сукоб не дође? Тај монах бјеше прије свега вјерски фанатик, па онда охоли Шваба, који бијаше у Рим дошао, да на Бадњи дан 1510. у Петровој базилици летурђију отпоје; кад, али где чуда! ступивши у вјечни град, сјети се брат Мартин, да то није пријестоница папинске државе, него да то више сличи пријестоници препорођеног, културног свијета, пријестоници хуманизма. Рим бијаше постао састанштем умјетника, списатеља, филозофа и сваке врсте скептичара; ту се у христјанском руву обиљаше стари јелинизам, благородни културе спрам мајке природе у својим најљепшим и најсмјелијим манифестацијама. Велики латински град подизаше са свих својих класичних седам брјегова заносну химну препорођеном човјеку, који се бијаше отресао прекорбобних стрепња, средовјечних утвара, и поуздано корачкиуо у будућност.

Суморног калуђера, тај весео призор до зла бога згроза; посматрајући дукеусе римске курије, гледајући, како се кардинали у богатим кочијама јавно са својим милосницама по вјечном граду возе, погледа му се и неотпце отимање на спромаштво своје калуђерске мантије; и, у име Христа Спасителя, озлојеђени фратар објави рат поганом Риму, обновивши тако стољетну борбу теутонских варвара против углађености латинске.

И мрки калуђер одржа побједу, као што је прије њега бијаху одржали варварски краљеви са Сјевера.

Римско папство, да му се одупре, мораде истаћи заставу реакције; и тако добисмо тридентински сабор и језуите, који пореконе узвишено дјело Лава X-ог, и подигоше ломаче Свете Инквизиције, изазване грађанске борбе и онђи културни назадак.

Грозни њемачки реформатор, распаливши у својој полу-варварској отаџбини религијозну борбу, бијаше задао смртни ударац италијанском Ренесансу и сурвао Италију у политичко и душевно ропство.

(Настављће се).

Марко Цар.

О ЛУКСУЗУ.

ПОУКА ИЗ НАРОДНЕ ПРИПРЕДЕ.

(Свршетак).

— IX.

У историји луксуза разликују се три периоде и у свакој је луксуз, према различитом ступњу друштвеног и народнопривредног развитка, друкчије и утицао.

По томе су у добоме и државни закони који су га ограничавали и забрањивали били час од добрих, час опет од рђавих последица. Благодатно су утицали на измаку прве периоде они закони против луксуза, који беху управљени против претераних издатака на јела, пића, гозбе и т. д., јер су тиме много допринели здравоме и разумноме луксузу друге периоде, у којој се са већим ступњем образованости почеше већ појављивати потребе за финијим и финијим ужицима. Поучни су у томе навлаштито луксуски закони града Фиренције из почетка XV. века, који ограничаваху претерано издаваље на руво, сто, слуге, коње, али оставше потпуну слободу што се тиче трошења на више и племенитије

потребе као: на грађење монументалних цркава и палата, на оснивање библиотека и музеја. Што је Фиренција и данас на гласу са својих уметничких збирака и у опште једно од најобразованијих и најфинијих места у целоме свету, има много, врло много да захвали томе благодатном правцу лукуза друге периоде.

У трећој периоди лукуза може држава и земаљско законодавство да учини бар толико, да најодвратнији изливи раскоша и разузданости остану у тами те да они и друге не могу наврачати на то зло. Бољи римски цареви су се истина трудили да спрече тај шкодљиви лукуз, али без жељеног успеха. Да су прилике и природа ствари јаче него сви човечји закони, то је добро знао и *цар Тиберије*, и за то је он на наваљивање сената, да разузданој разметљивости и пустоме лукусу римских грађана строгим законом стане на пут, одрешито одговорио, да су сви закони немоћни против лукуза који се напоредо разно са народним и друштвеним животом и силно набујао са увеличањем и обогаћењем државе и њених грађана.* Томе злу може једино помоћи само друштво, када озбиљно оће тога прионе да поправи морал и да досадашњи тако шкодљиви раскош и разузданост замени умереношћу, здравијим и природнијим начином живота. **Intra animum medendum est; nos pudor in melius mutet.** (Ваља из нутра лечити; стид нека нас поправља). То је дабоме лако рећи, али је тешко извршити. Где је друштво покварено, где се *опште* грехи против морала и здравих начела народне привреде, ту не помаже много ни црква, школа и породица, ти главни стубови човечанства. У таквом друштву ћемо заман утицати на осећање стида, где видимо ту појаву да они који газе морал и терају неразуман лукуз, — не бојећи се да ће их за то осудити друштво, које, и само труло и изнурено, нема за то моралне снаге, — презиру и немезују оне који живе умерено и морално. Велика друштвена зла не дају се лечити једностраним спољашним средствима. Она се морају из нутра лечити препорођајем целога друштвеног организма, ако му је суштина и унутрашња јегра остала још здрава, ако није сврха заражен, да му више већ нема лека.

Држава не може ништа против шкодљивога лукуза треће периоде, употребљавала она против њега ма какво строге мере; али много може да учини леп пример који отменији и богатији дају својој околини, као што је и у доба римске империје *цар Веспазијан* својим простим и умереним животом у неколико заустави и затомио опаки лукуз својих држављана. Свет има у опште ту слабост да троши и преко своје снаге, угледајући се на оне којима стање допушта да издају и на споредне потребе. А то одговара навлаштито данашњем правцу времена које изједначује људе и ублажава све сталешке разлике. Али ако сиромашнији теже да се и у спољашности приближе отменијим и богатијим редовима, трошећи и на споредне, раскошне ствари, то ће се они разликовати од њих финијим и племенитијим укусом, разумнијим и здравијим начином живота, што ће опет благодатно утицати и на шире слојеве народа.

У опште ће држава, држећи се што се тиче лукуза узвишених начела слободе која и највећма одговара данашњем нашем унапређеном времену, бити у главноме пасивна те, не задирући у личне односаје својих грађана, бетавити да их они сами по својој најбољој увиђавности и здравоме нагону уреде. На тако видимо и допета, да се прости људи, све ако им и допуштају средства, не одевају у фино господско руво, не возе се, путујући на пароброду или железници, на првој или другој класи, посећујући јавне забаве, не траже прних места, не долазе у отменије и финије гостионице и кафане и т. д. То је обичај који је, освећен дугим временом, сам собом постао законом тако, да та грађани без икаква спољашњег утицаја државне власти брижљиво хране и одржавају.

Где владају здрави друштвени и народнопривредни односаји, ту се није бојати да ће лукуз штетно утицати на народ. Иначе све, па и најстрожије владине мере не помажу ништа, као што је силеска влада некада великим наметом и тешком глобом хтела да затомп или бар ограничи и ублажи претерано трошење ракије и пијанство у Пркој, али у залуд. Силан свет би то огледбен то на друге начине казнен, али то место да је умалило пијанство и зла од сваке руке што отуд произлазе, имаде за последак да су се против државних органа царинара и потказача чинила најгора насиља тако, да парламент најзад би примораи, да знатно ублажи оштрину законих наређења.

* Tot a maioribus repertae leges, tot quas D. Augustus tulit, illae oblivione, hae, quod flagitiosius est, contemptu abolitae, securiorem luxum fecere. Tacitus, Ann. III., 52.

Више него насилне мере државне власти могу да учине против раскоша, особито пак против пијанства, *добровољне дружине умерености*, каквих има много у Енглеској, а још више у сјеверној Америци, где их је још год. 1834. било до седам хиљада са једним милијуном и по чланова. Много припомажу те дружине да се троше лутих пића, особито ракије, сведе на што мању меру а тиме и пијанство умали. А да би оне тај свој спасоносни рад могле развијати са још већим и поузданијим успехом, уживају оне и њени чланови од стране државе и друштва различне повластице и олакшице. Тако је уобичајено у сјевероамеричким уједињеним државама, да фабрички радници, који су чланови *дружина умерености*, добијају веће плате, и да у опште долазе лакше до пристојне зараде. Исто тако и оне трговачке лађе које не носе ракије плаћају мање проценте у име осигурања, него оне лађе на којима се троши то пиће. Против неразумног лукуза је без спора најбоље средство *ширење просвете и здравих начела народне привреде и здравствености* и у шире слојеве народа, што чини да људи постају у свему разборитији и трезвенији те знају и разумније да намирују све различне потребе свога живота.

Др. Ђорђе Дера.

УМЕТНОСТ.

СТЕВАН ДЕСКАШЕВ.

Не само у српским круговима, у којима се негује песма и свирка, него и по свем осталом српском свету а донекле и у туђини познат је и омиљен певач Стеван Дескашев. Да су, што но реч, и на гушће посејани уметници таква соја у нас, на бисмо се Стеваном Дескашевим имали разлога дичити и поносити, а камо ли тек овако, кад су у нас тако гласати и вешти певачи још ретке птице.

Стеван Дескашев се родио у Араду године 1855. Преци су му нерекшом из Деске, отуд му и презиме Дескашев. Основне је школе учио у Араду и Темишвару. Год. 1875. дође у Београд те га Јован Ђорђевић, тадашњи управитељ Београдског позоришта, уверивши се о лепоме му дару глумачком и особитом гласу, прими за члана дружини. Прве лекције у певању давао му је Даворин Јенко. У Београду је Дескашев, с малим прекидањем, остао до 1881. а тада је на позив управе хрватског земаљског казалишта отишао у Загреб и онде добио ангажман као тенориста за оперете. У Загребу је у Ивана пл. Зајца наставио школу и тако је лепо напредовао, да је с успехом могао певати Лајнела у Флотовљевој „Марти“ и „Фауста“ у Гуноовој „Маргити.“ Пуних осам година остао је Дескашев у Загребу. Год. 1889. буде ангажован у Будимпештанској крал. опери и ту је одржао свој уговор до ланске године, кад га је повукла жеља, да са дивним српским песмама упозна Русе и Пољаке. По што је још походио Црну Гору и на Цетињу певањем својим тако очарао светли владалачки дом, да му је кнез Никола даровао колајну Данилова реда четвртог степена, пошао је у Русију, где је ове зиме концертовао по првим градовима. Вративши се одатле бави се сад у нашим крајевима, дајући концерте по већим нашим местима и свугде очаравајући српски свет својим необичним умењем. Код нас је овде у Новом Саду сад на Томину недељу, уз суделовање пијанисткиње Иде Добрановићеве, чланице Новачка и читаоничког певачког друштва приредио концерат, који је испао на опште задовољство. Том је приликом певао лепу једну руску романцу и комаде из Томасове „Миньоне,“ Вагнерова „Лоенгрина“ и Бизетове „Кармене“ и српских песама.

Дескашев је као интелигентан глумац преводио и прерађивао стране глуме за српску позорницу. Опште омиљење у нас. Тотова „Сеоског лолу“ он је прерадио, а тако је исто његов превод и „Радничка побуна“ и „Царичин сужањ.“

Не могу муком прећи, да Дескашева уз лепе му способности, које га чине правим уметником, краси још и добро и милостиво српско срце. Ферије своје сваґда је употребљавао на то, да испомогне српским својим колегама у нужди и

невољи. Чује, да којој т. зв. путујућој дружини не иде баш сјајно па се одмах дигне и као оно Цезар дође, види, победи и — довара у касу новаца. А зна се и то, да је ретко која већа прилика у нас била, где се што припремило у добротворну сврху, а да је прошла без Десеткова.

Јован Грчић.

КЊИЖЕВНОСТ.

БРАНИЧ СРПСКОГА ЈЕЗИКА

Хрватска је Матица издала Димитрија Деметера „Теуту“ и „Гробничко поље.“ „Страживило“ је у својем 4. броју споменуло ту књигу и лепу оцену о „Теути“ и „Гробничком пољу“, која је у истој књизи. Ја ћу из те оцене забележити неколико речи, које не могу препоручити никому да их употребљава, п. п. *времачно* је с њесничком слободом повиестне чињенице; за то се није робски држао повиестне *слиедње догађаја;* него како *га* приповиједа повиест; да буде драмска радња *јединствена;* језгра је *слиедећа;* пак затим *оженић Теуту; тјесниће;* срећан је *изум* њесников; *жезло; погибељ;* остао је вриједан *самилости* (Mitleid) гледаочеве; *љубећа* жена; *звање; вјероватност; сједињење; помирба; увтрб* (ущерб); *повиешће; узроковања* њиховом кривњом; изглед *брзорека* (!) дијалога; *обиљежују; најбеснље; србба; супротак* (Kontrast); *житељ;* па на послетку да забележим и ову реченицу: Њесник је у уводу њесни морао изразити онај силни *кутни супротак засобичната шутнога дојма* по Италији пак по нашем Гробничком пољу, и узвишену знаменитост тога поља за сваког Хрвата.

1.) Хајде да изаберемо одавде што да протумачимо. На сваку се реч не ћемо обазирати, јер су већ добро познате као погрешне речи, него ћемо гдекоју само протумачити, која се на први поглед чини да је добра, а овамо је права наказа. Као што смо већ споменули, жели писац споменуте оцене: Срећан је *изум* њесников. На први поглед рекао би човек да је *изум* добра реч и да би могла значити die Erfindung као што би кум њен хтео. Али ја бих рекао да та реч *изум* не може значити die Erfindung него безумље. Ми имамо глагол *изумити* у Вукову речнику, који значи bethören. Глаголи су пак четврте врсте сви деноминативни, те као год што *изговорити* долази од *изговор, изродити* се од *изрод, извозити се* од *извоз*, тако исто и *изумити* долази од *изум*. А поштo *изумити* долази од *изум* и поштo *изумити* значи bethören, обезумити, залудити, то је близу памети да и *изум* мора значити безумље, лудост, а не Erfindung. Али можда ће ми ко казати: На ено у Вукову речнику има *изумјети* и значи erfinden, па ваљда *изум* долази од *изумјети*. Ја тима кажем да не долази отуда. *Изумјети* долази од *умјети*, које му је глаголу додан предлог *из*, и кад знамо шта значи *умјети*, онда је лако доћи до *изумјети* erfinden. Вук има глагол *изумњевати* и отуда вербални супстантив *изумњевање*. Али *изумњевање* не значи die Erfindung него das Erfinden. Од глагола пак *изумјети* не ваља правити вербалнога супстантива, јер је *изумјети* перфективан глагол (премда има и од таких глагола вербалних супстантива) те не знамо би л' добро било *изумење* (по пет. говору), које би могло значити и die Erfindung и das Erfinden. Ја мислим да би боље било *проналазак*, који супстантив стоји у сродству са глаголом *проналазити*, који значи erfahren, ausfindig machen.

2.) Писац споменуте оцене употребљава облике *обиљежије, сједињије*. Ја мислим, кад се граде облици, да онда треба пазити да ти облици буду по правилу начињени а не који су постали по аналогији. Ја мислим да од *обиљежити* треба да буде итеративан глагол *обиљежавати*, а од *сједињити сједињавати*. *Обиљежавати, сједињавати* постали су од *обиљежити, сједињити* преко глагола итеративних првога реда *обиљежати, сједињати*, који несу у обичају, као што је од *умилити се* постало *умиљати се*, а од онога тек умиљавати се, од *измислити измишљати измишљавати*, од *понудити понуђати понуђавати*, од *искрпити искрпљивати искрпљавати*, од *поиштити поиштавати поиштавати*. Овим редом, овим начином постају итеративни глаголи пете врсте од

глагола четврте врсте. Али има глагола, који кваре овај ред и који по аналогији шесте врсте узеше на се облиџе са наставцима *ива-ти*, н. п. од *приближити* поред *приближавати* имамо облик, који је постао по аналогији шесте врсте *приближивати*, од *забразити* имамо само који је по аналогији шесте врсте постао *забражбивати*, од *повинити* само *повинивати*, од *исцрпити* имамо *исцрпљивати* и *исцрпљивати*, од *истоварити* *истоваривати*. Кад би се сад запитали, који облик ваља пре употребити у књижевном језику, или *истоваривати* или *истоварбивати*, или *исцрпљивати* или *исцрпљивати*, или *приближивати* или *приближавати*, ја бих морао казати да треба употребљавати *исцрпљивати*, *истоваривати*, *приближавати*, јер ми је јасан развитак њихова правилнога постајања, дакле одет ми је јасно и очевидно да су облици *приближивати*, *исцрпљивати*, *истоваривати* постали по аналогији. Облици пак, који су се правилно развили, имају превасходство у књижевном језику над облицима, који су постали по аналогији. Дакле *обиљежавати*: *обиљежавам*, *сједињавати*: *сједињавам*, а не *обиљеживати*: *обиљежујем*, *сједињивати*: *сједињујем*. Истина ових глагола нема у Вукову речнику, али има ваља употребљивати оне облике, кад их већ сами градимо, који су по свом природном развитку бољи.

3.) Писац споменуте оцене употребљава облик *повисује*. И овај је облик погрешан. Од глагола *повисити* мора итеративан глагол гласити *повишивати*: *повишујем*, а не *повисивати*: *повисујем*. Да је то тако, као што кажем, види се из ових примера. Од *навезати* имамо *навезивати*, од *загасити* *загашивати*, од *заглавити* *заглављивати*, од *огласити* *оглашивати*, од *разградити* *разграђивати*, од *искрпити* *искрљивати*, од *залемити* *залемљивати*, од *домамити* *домамљивати*, од *замутити* *замућивати*, од *долагнути* *долагњивати*, од *искрпити* *исцрпљивати*, од *заваљати* *заваљивати*. Кад погледамо на ове глаголе, опазићемо промену сугласних слова при постајању итеративних глагола. Тако се *ет* променило на *ић*: *навезити*: *навезивати*, *с* на *ш*, *в* на *вљ*, *д* на *ђ*, *л* на *љ*, *м* на *мљ*, *т* на *ћ*, и на *ђ*, *л* на *љ*. Кад дакле од *загласити* постаје *загласивати*, а не *загласивати*, од *загасити* *загашивати*, а не *загасивати*, од *огласити* *оглашивати*, а не *огласивати*, онда је очевидно, да и од *повисити* мора бити *повишивати* а не *повисивати*. Сад је само питање, откуда та сугласна слова да се пред *и* мењају. То мењање сугласних слова није никако изазвало *и* пити је могло изазвати, него је то мењање постало на други начин. Кад би ми тумачили, да је на основу инфинитивну *огласи*, *загаси*, *загласи*, *навези* дошло *ива*, онда би морали добити: *огласивати*, *загасивати*, *загласивати*, *навезивати*, јер би се два једнака вокала морала контраховати, а само *и* у овом случају не утече на предњи консонант. Ја мислим, да су сви ти глаголи задржали промену тих сугласних слова од правилних својих глагола, па су се, задржавши ту промену сугласних, доцније по аналогији изједначили са глаголима шесте врсте са наставцима *ива-ти*. Тако од *загаси-ти* морамо представити себи правилан облик *загашивати*, који је постао, кад смо на основу *загаси* додали наставке *ива-ти*, дакле *загаси-ива-ти*, а од тога бива *загасј-ива-ти-загашивати*. Тако од *навези-ива-ти* добићемо *навезј-ива-ти-навезивати*. Ту нам је дакле јасна промена сугласних слова. Зато, кад су се ти глаголи почели по аналогији изједначивати са глаголима шесте врсте са наставцима *ива-ти*, задржали су ту промену сугласних и онда, кад су се већ изједначили са глаголима шесте врсте с наставцима *ива-ти*. Ја тако мислим да је та промена сугласних могла постати. Што у Вукову речнику има *надзвиздавати* и *надзвиждати*, то не треба да нас буни. Вуково је *надзвиздавати* правилно, а што има и *надзвиждати*, то је опет постало по аналогији глагола, као *преписивати*. Код оваких глагола не може бити промене сугласних, јер је *преписивати* постало од глагола пете врсте *преписати*, дакле *преписе (а)-ива-ти = преписивати*. По моме мишљењу само *надзвиздавати* има места у књижевном језику.

Кад доспем, ја ћу и о другим облицима, које сам напред забележио из споменуте оцене, говорити.

Јов. Живановић.

КОВЧЕЖИЋ.

КЊИЖЕВНИ ПРИКАЗИ.

Црквене беседе Никанора Грујића, *бивше г. православно-српске епископе вршачког*. Издао *Димитрије Руварац*, парох зомунски. Сам чести приход од ове књиге намењен је фонду за свештеничке удовице и сирочад парохије зомунске. У Земуну 1892. Штампарија Симе Пајића. Стр. 172+XXX. Цена: 1 фор. 50 новч. — Никанор Грујић био је одушевљен родољуб и велик књижевник. Штета је велика, што је до пастирих дела тешко доћи, те их је врло мало, који познају дела Грујићева како би требало. Хвала нека је г. епископу Мирону и г. Д. Руварцу, који учинише, да бар један део дела Грујићевих може продрети и у ширу публику. У овој књизи су штампане 33 беседе „што их је блажено покојни Никанор у разним приликама говорио, и сам одобрао између осталих својих многобројних беседа, и спремао за штампу." На почетку је „Живописање Никанора Грујића" од Д. Руварца. За сваки спектар у години има у овој књизи по једна, за где која и по две беседе. Беседе ове могу послужити за узор у својој врсти: језик је у њима леп, чист, јасан, стил је лак, течан, облик згодан. У свакој беседи има упућења са нашим временом и приликама и тиме беседа још већа вредност и поучни читаоца. Штета је, што није код сваке беседе забележена година, кад је састављена. Иначе су му ове као сваки његов рођени, која односи собом душу читаочеву, час су као топли врани сунчани, који окашљавају; мисли су му дубоке, упућења лепа и згодна. — Почетак је учињен; али на томе не треба да остане, ми се надамо, да ће нам скоро добити и остала дела Грујићева. Ову књигу треба да набави сваки српска кућа, а треба, да те беседе проучи сваки Србин, јер у њима ће наћи оно што уздиже душу и племени срце, што поучава и одушевљава. **С.**

Леополда Ранке **Србија и Турска у деветнаестом веку**. Превод *Стојана Новаковића*. Награђен из књижевног фонда Илије М. Коларца. У Београду. Парна штампарија Дим. Димитријевића. 1892. Стр. 559+XXIV. — За цело се сваки Србин нарадовао, кад је чуо, да је преведено на српски ово знатно дело Ранкеово, које је и по нас од великог интереса; радост та је тим већа, што се превода тог подухватио човек, чије нам је већ више једнако, до њиног дела добити у *добру* преводу. И заиста је српско издање Србије и Турске у деветнаестом веку лепо и добро како се сама по себи може. Превод је по трећем издању Ранкеовог дела (1879. г.) Напред је врло леп и опширан предговор Ст. Новаковића, у којем говори у критике о животу и делима Ранкеовим, за тим напредно лепо и темељно о Ранкеу као историку, онда о пастиру и најдањима овог дела и најпосле о преводу. Само дело дели се на четири дела. У првом делу говори о историји Србије до устанка под Кара-Ђорђем, о народној побуђени и обичајима, о узроцима устанка и устанку Кара-Ђорђеву, о паду Србије (1813. г.), устанку Милошеву, о владаоцу Милошу и Михаилову до избора Карађорђевића. У другом делу говори о отпору Босне против реформа султана Махмута II. У трећем делу говори о „укрштању западних и источних послова, 1839—1841." Ту је детаљно описано опседање Мисира од Турске и интересоване западних сила за „источно питање." У четвртом делу је историја Србије од 1842. г. до смрти кнеза Михаила: влада Карађорђевића, Милошева и Михаилова. Уз књигу има седам прилога, који ће читаоцу помоћи да неке ствари опширније проучи и боље разуме. Држимо, да није потребно говорити, од колике је вредности ово ово дело: сваки зна, да је оно у сваком погледу од несцењене вредности; јер је написано лепо, јасно, опширно и непристрасно. Да би читаоцу ито јасније био развој догађаја у Србији, није се писао ограничење само на причање о Србији, него увек опширно говори и о приликама европским, које су утицале на Србију. О Ранкеу као историку такође није потребно говорити: знамо, да је он један од највећих историка деветнаестог века. — Превод је, као што рекосмо, врло добар; штавише је укусно и врло лепо а при том није скупо (4·50 дин. или 2 фор.) Ако икоју књигу, *ову* заиста треба да набави и проучи сваки Србин, јер ни треба да се радујемо, што је нову историју Србије написао *Ранке* и што ни то дело добисмо у *његовом* преводу. **С.**

КЊИЖЕВНЕ БЕЛЕШКЕ.

— Књижевни одбор Матице Српске имао је у четвртак 16. о. м. седницу, у којој је међу осталим на Летовице примљен Шекспиров „Цар Лир" у преводу Лазе Костића и студија Дан. Ђ. Живаљевића о Андрији Качићу Миошићу.

— И четврти пут — г. Штраус! Када смо штампали писмо г. Штрауса, којим се брани, писали смо, да ће се та ствар већ једном свршити. Али не ће тако! Добили смо писмо од г. др. С. Милашина из Софије, у којем доказује, да је Штраусова књижевна радња збиља онаква, како смо је ми изнели. Г. др. С. М. тврди, да г. Штраус *не зна бугарски* и то ни речи и да је „*те песме Дуговић — врло мањим делом, тако рећи — од прве до последње преводила на мађарски језик; те исте песме, које су сматрене у Штрауссовој збирци.*" А г. Штраус се у предговору свом захваљује Дуговићу, што му је „помагао" при превођењу! Г. др. С. М. вели, да је он „личан" познат г. Штрауса," али ипак „није могао себи одолети" а да не каже што ова, и то сне „у чистој жељи за истином."

— „У намери да помогну, те да се сачува средиште, које ће, обилазећи критична надања свих бољих и старијих дела на лепе и поучне књижевности српске, у нових покренути и жељи рад под данашњих радника на лепој и поучној књизи српској, састали се недавно ово Благовести у Београду у стану академије њих седамнаест које старијих које млађих књижевника. Међу осталима су на том састанку били: Стојан Новаковић, Зиза Јован Јовановић, Др. Милан Јовановић, уредник „Отаџбине", М. Ђ. Милићевић, Јован Ђорђевић, Светислав Вуловић, Перо Ђорђевић, Љуба Ковачевић, др. Милан Јовачковић Батут. Сви су радо прихватили горњу мисао те је имаћеан одбор историје, који ће нарадити нацрт правила за „*Српску књижевну задругу*" те позвати остале на други састанак, да се дотрпи организација друштвена. Од старијих дела, која нова задруга има издати, спомињу се дела Доситијева

дела Јована Стерије Поповића, Богобоја Атанацковића, Косте Трифковића, одабране песме Петра Прерадовића и путописи др М. Јовановића. А и за нова се дела прибавио део броја радника и све се прибављају нови и нови. Да би та задруга што већма утицала на народ и на народну просвету, биће удешено, да буде и чланова помагача, који ће годишње плаћати по четир до пет динара а добијати за то десетак до дванаест дела.

— У немачком часопису „Allgemeine Wiener medizinische Zeitung“ изашло је чланак Србина доктора *Николе Вучетића*, бољничког лечника у Митровици, под натписом: Beitrag zur malilateralen spinalen Lähsion mit Brown-Séquard'scher Krankheit.“ У истом је часопису саопштен и занимљив један случај из предавања истога доктора у краљ. српском лекарском друштву у Београду о живчаним неопходимма.

— У Вазбадну је на водени понедељак увече славни немачки песник *Фридрих Боденштет*, који је на пољу лирике, драме, романа, новеле, есеја и етнографских описа извојевао себи велике успехе. Од спаја су му дела најпопуларније *Песме Мирзе-Шафија*, које је за нас Србе дивно преневео наш Змај Јован Јовановић. У оригиналу су те песме доживеле преко сто издања. Боденштет се родио у Пајни у Хановеру године 1819. У двадесетгодишњој својој години дошао је као васпитач у кућу кнеза Галицина у Москву, где је доколицу своју употребио на студије словенске историје и језика, те је после као професор на Московском свеучилишту предавао словенске језике и историју књижевности, саопштавши пре тога Лермонтовљеву „Песничку оставину“ у широку немачком преводу. Преводио је и Пушкина и Тургењева.

ПРОСВЕТНИ ГЛАСНИК.

— На други дан Ускрса ове године славио је у Београду *Матија Ђорђевић Пупоревић* двадесетчетвородишњицу свога књижевног рада. Преко дан је примао у свом стану честитке својих пријатеља и поштовача а у вече је био банкет у хотелу Славији, Ту је председник IV. године Стеван Гудовић говорио о књижевном раду Призренчеву, декламована је после тога Призренчева „Стамбол капија“ и приказана је једна комедија Француза Лабиша уз суделовање глумице Вукосаве Јурковићеве. Приказ је руководио Тоша Јовановић. После тог приказа била је играчка а за столовима се наставило весеље. Слављенику је том приликом најдражао Пера Тодоровић.

— Тростручи јубилеј *Јована Ђорђевића*, који смо оглашавају 11. броју „Стражилова“, одржан је у Београду на Томину недељу. Пред по дне је сва књижевничка и уметничка свет Београдски поздравио јубилара у његову стану. Од стране професорске колегије Новосадске српске велике гимназије изашла је била депутација у лицу управитеља В. Пушибрка и проф. дра Ђорђа Дере; исто сутако и од стране Матице Српске и друштва за српско народно позориште изашле биле депутације, да поздраве заслужнога ветерана. Писменим поздравима са стране не зна се броја. Змај Јован Јовановић обрадовао је јубилара старом сликом, групом четворице радника на некадашњем „Српском Дневнику.“ У среди групе седе: Јован Ђорђевић и др. Светозар Милетић, с десна стоји Ђорђе Вукићевић, с лева Гига Гершић. Свој дар пропратио је Змај овим стиховима:

Честитам и желим — а шта желим, куме,
То ти слаба песма казати не уме,
То не умем казти, а не желим крити,
Једва српске руке срећније ће бити.
Нешто сам ти дон'о, то је слика мала,
Омиљи штовачи кашње: то је шала!
Нека. Ја сам овај споменчић сачув'о,
(Са њега сам често прашину одув'о):
А што на њој има него или прља,
Године су многе, време радо прља.
Но иначе главно, што је слика стара, —
За то смо *пред куме* и пред *јубилара*.

У вече је у краљевском народном позоришту био свечан приказ. Певала је најпре српска народна химна, за тим је Раја Павловић уз гусле певао народну песму „Смрт Краљевића Марка“, приказана је после тога слављеничкова дедламација „Маркова сабља“ и најпосле је Димитрије Петровић одекламовао епилог.

ЧИТУЉА.

Арсеније Стојковић
епископ будимски

преминуо је на Цвети у Сентандрији у осамдесетосмој години свога века. Сахрањен је на трећи дан Ускрса. На опелу му говорио је темишварски епископ Никанор Поповић и Стеван В. Поповић. Говор последњега саопштен је у 43. броју „Бранника“ у лиску.

Јован Павловић.

Други дан Ускрса умро је на Цетињу у педесетој години свог живота приватни секретар министар просвете и новинар *Јован Павловић*, Пожежник је био родом Карловчанин. У Црну се Гору преселио године 1878. Док је био у нашим крајевима, издавао је и уређивао листове: „Пиштољац“ и „Граничар“ „Нову Србију“ и у Црној Гори: „Глас Црногорца“, „Црногорку“, „Зету“ и у последње време „Просвјету“. Опширно о животу и раду Јована Павловића донео је „Бранник“ у 41. броју на пера А. Најденића.

САДРЖАЈ: Песништво: Испио сам пехар. .. Истргнути листови. Ђеркина љубав. — Наука: У Латинима. О лукезу. — Умјетност: Стеван Дукић. — Књижевност: Правац српскога језика. — Књижевне прилози. Књижевне белешке. Просветни гласник. Читуља

„СТРАЖИЛОВО“ излази сваке недеље на читаву табаку. Цена му је 5 фор. за пр. на целу годину, 2 ф. 50 н. за по год., 1 ф. 25 н. за четврт год. — За Србију и Црну Гору 12 динара на годину. — Рукописи се шаљу уредништву а претплата књижари Луке Јоцића у Нови Сад. — За Србију прима претплату књижара В. Валожића у Београду.

Издаје књижара Луке Јоцића. Штампарија дра Павловића и Јоцића у Новом Саду.

СТРАЖИЛОВО

ВЛАСНИК И УРЕДНИК ЈОВАН ГРЧИЋ.

БРОЈ 17. У НОВОМ САДУ, 26. АПРИЛА 1892. ГОД. V.

ПЕСНИШТВО.

МЕЂУ БРАЋОМ.

Подигнимо пехар са пламеним вином,
То је света роса, то је с неба дар,
У тој роси блиста љубав са милином,
У њојзи је отаџ и младости жар.
Погледајте, како сева,
Како шуји, како лева,
Румен сипље пламе;
У струји се рај осмева,
Гони срце да бујно поцева
Да одјекне душа и њен свети храм.

У том храму тајном младост цветак цвета,
Огреја га сунце, што се дружба зове,
Њега не прелећу гром, олује света
У љубави сања најмилије снове.
Под њим нема љуте гује
Што му пропаст мрачну сплује,
Хладни копа гроб;
Од невоље не страхује,
Само слуша, само чује
Ваљај из далине, како јечи роб.

На кад гром одјекне кроз суморне горе
И долине наше, где нас мајка роди,
Узаври нам крпца као хучно море,
Да жртве принесе крвавој слободи,
Плануће нам груди наше,
У десници место чаше
Заиграће мач,
Там где преци попадаше,
Где нам завет за освету даше,
Да светимо сузе, петстолетни плач.

У крв нека тону наше бледе главе,
Умрећемо гордо и без уздисаја,
Росиће нам чела сред борбе крваве
Уздрхтале сузе мајчиного ваја —
Аз нас нека ките крином,
Нек преливју рујним вином
Наш јуначки гроб;
Овладаће мртвим сном
Тиха радост са милином,
Кад нам сунце плане, Србе не буде роб!..

Ленкић.

ИСТРГНУТИ ЛИСТОВИ

из једног записника.

(Наставак).

Моја исповест.

Стар сам. А нисам се одавна родио. У четрдесе-осмој години нисам био ни пушци дорастао. Па већ сам остарио! Једва идем. По целе ноћи не спавам. Имам очи а не видим ни кроз паочаре. Једва дишем. Чини ми се, сад ћу издахнути. Тако је већ од десетине година. Коса ми седи

пре времена. Коса ми опада, кад другима још не почиње ни да седи.

На како сам гадан! Избацио сам огледало из собе, да не видим, како сам гадан. Но челу и лицу саме боре као речна корита. И још вазда бубуљица, као да имам вечите богиње. Нос ми пљоснат и кукаст, право чудовиште! Очи упале као да их и немам. Изгледају само као очиње дупље у ископаној лобањи. На подбрадак — као да га неко са пратљачом сиљоштио. А усне нешале, да се скоро виде пенце без зуба.. Чудовиште! На руке — сама кост и кожа! Све дрхћу. Прсти изгледају као канџе... орловске канџе — уф!

А моја душа! Попови веле, да људи имају душу. Није истина. И ја сам један од људи, па ето немам душе.... Просто немам је. А веле да људи имају и срце. Шта је управо то тако звано срце? Ако се мисли оно парченце живог меса, што изгледа као јаје и што је пуно крви — и ја га имам. Стоји ми на левој страни. Али већ мора да се то парченце меса страшно сврљало, можда је већ и иструнуло. Ја као да не осећам да куца. А за друго какво срце ништа не знам. Ја ништа не осећам. Кад је другима топло, мени није топло. Није ми никад никако, ни зима ни топло...

Вели се, да ово, што око мене гмиже да су људи. Ја не познајем да су људи. Истина имају ноге као и ја, руке као и ја, главу као и ја. Али ја не видим људе.

А жене — хм, жене!? Вели се, да њих нема, не би било ни људи. Али ето нема људи, — њих има. То је оно зло. Па бар да не сија оно сунце, онда се не би то зло тако видело.....

Очи су ми слабе, не сијају тако.... Не могу да издржим. Морам да спустим завесе што гушће.... да не продре ни зрачак од тога немилосрдног сунца...

— Како је то красно, кад је тама... ноћ.... ноћ... тишина... мир... сам самцит! Ох, сам самцит.....

А био сам некад млад. Ах, како млад! Млад као рана зора, као први зелени лист, као прва капља из гранитове стене. Свеж као пупољак, лагахан као поветарац, чио као горски поточић, брз као мисао, здрав као тресак, вредан као кртица. Коса врана, кудрава, све се преплива, чисто игра као жива. Леп младић — то није ништа. Леп — то није потпуно. Али красан младић! — говорио је сваки. А ја сам мислио, да није ни могуће другојаче, већ да сам баш красан...

Ох, како сам био красан! Али нисам био сујетан. Јер то је био дар божји, а не моја заслуга. Није била моја заслуга, што сам имао живе ватрене очи. Ни витке вежје, ни пуначко румено лице, ни танки брчићи, ни високо, обло чело, ни једре усне, ни здрави бели зуби — све то није била моја заслуга.

Али је била моја заслуга, да сам био вредан као кртица, да сам неуморно радио у свом дућанчићу, свакога сам љубазно предусретао, свакога послужио, никога нисам преварио ни за длаку. Био сам сиромах, од ока ми није ништа остало, што сам мало био стекао, сам сам стекао... на како трудно стекао!

Нисам стао ни на једног принца. Онда сам мислио, да човек има душе, или бар сам за себе мислио да имам душу. На срце! Ох, то моје несрећније срце, како је то морало онда да изгледа... велико за неброј других срдања, као да су се срца свију људи, које сам познавао, скупила у једно и то једно срце да је — моје срце! На како је било широко.... широко, да би цео свет могао у њему да има места... могао би да има места цео свет, да то место није већ било попуњено једним једитим створењем, које је за мене било више и веће од целог света...

И то је било само једно створење, само једно — али *женско* створење... Како сам се онда љутио на попове, који уче, да је Бог створио жену од левог човекова ребра! Какво ребро! Та ребро је кост, гадна кост, крива кост, крта кост!....

..... О не, Бог није стварао жену од костију, јер кости су тврде, кости су једноставне, кости остају кости а биле у човечјем телу, а лежале у земљи, у човеку као и у крвожедној звери, у детету као и у риби, у мачки као и у славују. Па зар се могао из такове просте и бездушне материје да створи такови створ, као што је — жена?

Не од костију, већ од очњег сјаја и милоште, од живости и мекости срца, од топлоте даха и заноса ума створена је жена, да гледајући у њу прогледамо, да с њом оживимо као људи, да се покрај ње узнесемо у милости далеко. . . . далеко ка до небесних звезда, па да тим звездама покажемо, како срце куца, јер оне — те трептаве звезде то још не знају. Јер да знају, за цело не би трепериле на празно у небеском плаветилу, већ би се спустиле на чело жене, да оно увек буде светло, чисто, ведро и не окаљано. . . . .

— — — — — — — — — —

— — — — — — — — — —

А ја сам љубио то *женско* створење! Ох, како сам је љубио! Ја не знам управо, је ли то била љубав, о којој се пише и прича по књигама, ја сам само у њу гледао . . . гледао па ми се чинило да би у њу тако био гледао и дању и ноћу до суднога дана. . . .

Мени се чинило као да ја управо и немам очију, већ да сам гледао кроз њене очи. На ми се често пречесто чинило да и срца немам. — а и што ми је требало срце, кад је *она*, мислио сам, *имала срце*, које је куцало и за њу и за мене. А чинило ми се, да ми је и душа излишна те сам је улио у *њену* душу, јер и тако је мој живот скопчан са њеним животом, па нека и моја душа буде стопљена са њеном душом, да се никад од ње не одвоји, а кад би се неким злим удесом ипак од ње одвојила, онда и тако престаје мој живот!

Колико сам се пута љутио на наше песнике, читајући њихове описе „земаљских богиња.“ „Вита као јела!“ веле песници. Ја сам нарочито пролазио кроз јелово горје скроз на скроз, загледао сам на сваку јелу, добро сам их утубио, па бих онда потрчао к *њој* и гледао је . . . гледао . . . . лажу песници. Нема те јеле на свету, која је вита као *она!*

А да се још боље уверим, ја бих је узео за руку и одвео у јелово горје, те гледао. . . И гледао. . . каква јела! шта је јела спрам ње!

Још бих је сравњивао са зором, да видим, је ли зора тако бајна, као осмејак на њену лицу. Ни приближити! Каква зора! То је за обичне свакидашње људе, којима такав створ не дође ни у сну, а камо ли око у око, загрљај у загрљај!

И још бих сравњивао њену сузу (кад год је питах, да л' ме збиља љуби, капула би јој по једна суза из сваког ока) — ту сам сузу сравњивао са јутарњом росом, па шта је роса? Обична, са свим обична каљиша, коју сваки створ, и најнижи створ може да расипљући у као, у смрад, који кужи ваздух. А њене сузе су чист чистачки одблесак од дијаманта, што сја је у круни краљевској!

— — — — — — — — — —

— — — — — — — — — —

И како јој се писам клео! И како је писам заклињао! И срећом и несрећом, и благом и јадом, и љубављу и клетвом, и рајем и пакло[illegible] богом и ђаволом.

И све узалуд!

Изневери ме, [illegible] веровао, да јој је вера тврђа од камена, остави ме, кад сам дрхтао, да се [illegible] може сјај од сунца одвојити, но што би се нас двоје могли раставити; понизи ме, кад сам мислио, да сам се са њом успео у небеске висине, и паде . . . . паде у загрљај другога . . . туђина, који је био дошао из бела света, да ми свет опрни . . . . омрзне . . . згнуси. . . .

А за што? Питао сам њу: за што? питао сам себе: за што?

И она ми рече: на волим га више!

Воли га више! Чудовиште! Као да љубав није једна, нераздвојна, неодмерива, безграничина, вечита! И она са свим хладнокрвно рече, да се може волети више и мање, као да се она може да мери на кантару па да се одузми или дода, као да она може да буде патуљак и џин, као да је она већ, која може стојати и хладна, и млака и врела . . . наклоно врела! Не, то није истина, она није волела ни више ни мање, она у опште није никако и никога волела, јер то није била кадра, и да није била кадра да воли, показала је, што је варала прво мене па се онда окренула другоме да и њега . . . вара!

На за што? питао сам сам себе, јер њу писам хтео више да питам, писам хтео више да је видим, писам хтео да је чујем!

Хм, за што? Је ли био лепши од мене?

Није . . . то су казали и они, који су ми иначе завидели. Је ли био питомији од мене? Ја се никад свога века нисам ни с ким тукао, нисам туђе отимао, нисам био пакостан и завидљив, нисам . . . . ех, много тога нисам, што он јесте. Је ли био вреднији од мене? Та ја сам цео боговетни дан проводио у послу, у корисну послу . . . радио сам и за себе и за друге... А је ли био богатији од мене? Он *официр* и богат! Таман посла. . .

Али стој . . . нашао сам Архимедову тачку . . . .

— — — — — — — — — —

Дакле само за то, што он носи златне еполете, што му о бедрима звецка сабљица, што носи златне гајтане и сребрне мамузе, и само за то сам ја у њеним очима постао обичан, прост грошњар, а он идеал, коме се предала сва а са собом коме је предала и моју љубав, чисту, непомућену, светлу, безграничну. . . .

Несрећница! Бар да ми је претпостављала каква *човека*, али он није човек, он је питкоз . . . . најобичнији питкоз . . . . заводи туђе жене, обмањује на картама. Нисам га испуштао из вида, ухватио сам га да лажно игра карте . . . хтео сам да му здерем образину, али сам се предомислио. Нека га, нек је *он* унесрећи!

И он ће је унесрећити. . . . Опазио сам добро, да његови другови баш не маре с њим да другују. . . . Чисто га избегавају.. Често би шапутали, кад би се он појавио.

А она то не осећа, сва је блажена, иде са њим гордо, као да је цео свет њен, чини се и да ме не види . . . Чисто ми се подругује. Јест, јест, подругује ми се?! На добро. . . познаћеш, шта је то немилосрђе, плакаћеш, о, горко ћеш плакати, а ја ћу се подсмејкивати. . . .

— — — — — — — — — —

(Наставиће се).

Манојло Ђорђевић Призренац.

ВЈЕРИНА ЉУБАВ.

РОМАН **И. А. Гончарова**

ПО ФРАНЦУСКОЈ ПРЕРАДИ ЕВЖЕНА ГОТИ ПРЕНЕО *Миливој Максимовић.*

ПРВИ ДЕО.

XVII.

Кад су пријавили Татјани Марковној долазак госпође Викентијеве, добра старица, која је до сад дочекивала своју сусетскињу обично радосно и пријатељски, сад на једаред, знајући после Мартинс исповести, чега ради је дошла, узе други тон и манире. Нареди, да замоле гошћу, да причека у салону, и пође брзо да се обуче, али је прво заповедила Василиси, да види кроз врата, у каквој је тоалети Марја Јегоровна. Кад је чула од Василисе, она обуче свилену хаљину са сребрнастим одесвом, пребаци кашмирски шал. Обукавши се, прекрсти руке једну преко друге и ступи торжествено у салон. Али кад виде мило лице драге гошће, у мало што није заборавила на важност тренутка и покварила свечани дочек, но брзо се поправи и уозбиљи. И Марја Јегоровна се обрадовала, устала са столице и брзо јој пошла у сусрет.

— А опај мој љуба, шта поради... заноче она, али погледавши боље Татјану Марковну збуни се и застаде. — За тим се обе укочено једна другој поклонише и поздравише. Татјана понуди гошћу, да седне на диван, па онда седне поред ње.

— Какво је време данас? запита Татјана, скупивши усне. Има ли ветра на Волги?

— Нема, са свим је мирно.

— Јесте ли пречули скелом?

— Ниемо, него на чамцу, а кола скелом.

— Да! добро кад сам се сетила! Јакове, Јегоре, Петрушка! Наредите да се испрегну коњи из кола Марје Јегоровне и да им се даде зоби; и кочијашу пека се да једе и пије.

— Та махните, Татјана Марковна, противила се гошћа. Немојте ме, молим вас лепо, задржавати, ја сам само послом на по сата дошла . . .

— Ја вас не могу пустити да тако одете, рече Татјана гласом, ком се није могло проти-

вити. — Да сте ви овдашњи, онда би била друга ствар, ал' ви сте чак с оне стране Волге . . . Зар смо ми јучерашњи . . . Та ми се, хвала Богу, већ одавна познајемо . . . Ваљда ме не ћете хтети врећати? . . .

— Та идите, Татјана Марковна, — ја сам вам врло захвална, врло захвална! Ја вас више поштујем, него каквог сродника — и мога Николаја сте тако размазили, да ми тај обешењак данас путем на једаред плану, да га ви волијете, него његова рођена мајка. Ја сам му хтела мало извући уши, али он побегао на бок, па је тако нагло јурио коње, да сам целог пута била мртва од страха.

Татјана Марковна заборави на озбиљност и важност, у коју се заодела

— Да, да, он је скоро рекао истину. Баш сте срећни, што имате тако красног сина.

— Та махните се тога благослова. Ништа се не може с њим без свађе и препирке . . .

— Е па тако је. Ко се воли, тај се радо сваћа а још радије мири!

— Да, ви сте га размазили. Сад је ето увртио себи у главу . . .

Марја Јегоровна замута, поче дункати цилелом о под, зледати се и на себи наметнати мантилу. Татјана се нагло усправи и уозбиљи.

— Шта то? запита с претворном равнодушношћу.

— Увртио себи у главу да се жени.

— На онда? запита Берешкова немарно.

— На ме је молио, да дођем и питам за њега Марту Васиљевну, рече на послетку госпођа Викентијева збуњена.

Татјана Марковна се хладно и церемонијално поклони; међу тим се видело, да тако понашање никако не пристаје уз њезину нарав.

— Шта сад да му одговоримо?

— То је врло важна ствар, рече Татјана достојанствено, управивши очи на земљу, — то се не може тако само преломити. Треба се мало размислити и разговорити с Мартом. Моје унуке су до душе послушне, али ја ипак не ћу да их присиљавам.

— Марта Васиљевна пристаје, она љуби Николу . . .

Марја Јегоровна умаљ' што није покварила ствар свога сина.

— А од куд он то зна? плану Татјана Марковна. — Ко му је то рекао?

— Сигурно се најавио Марти Васиљевној... промрмља збуњено госпођа Викентијева.

— За то и седи Марта затворена у својој соби, што је одговорила на његову најаву! слагала је Татјана ради веће важности. — А да ваш синак не квари сриче сироте девојчице, забранила сам примати га у кућу! слагала је опет ради коначне важности и с достојанством погледа гошћу.

И Марја Јегоровна сад плану.

— Да сам могла предвидети, рече дубоко увређеним гласом, да ће ме мој син уплести у тако непријатну ствар, ја бих му синоћ друкчије била одговорила. Али он ме је толико уверавао, да сам и сама била уверена — о вашем добром расположењу према њему и мени! . . . Извините, Татјана Марковна, и повратите одмах слободу вашој унуци Марти Васиљевној; мој син је једини кривац, и само је он заслужио, да буде кажњен . . . А сад вас молим, да будете тако добри и наредите да се упрегну моји коњи.

Она већ хтеде и повући за звонце, али јој Берешкова задржа руку.

— Ваши су коњи испрегнути, а кочијаша су сигурно моји људи однели; ви нас, драга Марја Јегоровна, ћете остати код мене данас, сутра и целу недељу.

— Махните, молим вас! после онога, што сте ми рекли, после вашег гнева на своју унуку и мога Козју? . . . Он је заиста заслужио, да буде кажњен . . . Ја то увиђам.

Озбиљности и важности Татјанине беше са сним нестало. Боре на лицу се развукле а радост јој проси из очију. Збаци на канапе свој шал и капицу.

— Извините, душице моја, рече госпођи Викентијевој, али мени је страшно врућина; скините и ви своју мантилу — и шешир тако̀ђер. Јелте да је врућина? Немојте се ни најмање узнемиривати, ми ћемо их обоје казнити, кад их венчамо једно за друго; ја ћу онда добити још једног унука а ви кћер! Ходите да се загрлимо! Ја сам хтела само да се држим старих обичаја, као што видите, али не пристају ни они баш свагда . . . Хтела сам само да их упозорим на морал . . . чак сам и једну солидателну књигу узела у помоћ: целу недељу дана смо је читали, и таман што смо завршили, они скоро у шести мах учинише у врту све оно, што је било написано у књизи! . . . Ето вам морала! Ал' шта ће те церемоније међу нама! Ми смо

обадве знале, како ће се то све свршити, па да нам није било по вољи, ми им не бисмо били допустили — да слушају славуја.

— Ух, ала сте ме поплашили, Татјана Марковна! Зар вам није било жао, рече госпођа, загрливши се са својом старом пријатељицом.

— Ништа, ништа! само, што писам требала вас поплашити него њега. Ал' чекајте само, и њега ћу ја намјесторити!

— Ја ћу вам бити захвална за то! Ја не бих ни долазила, да ме није онако поплашио, рекавши ми, да је говорио са Мартом Васильевном. Од њега никако писам могла да извучем, шта је све наговорио, и ја чисто писам од страха смела да изиђем пред вас... Али ви сигурно знате све, па молим вас реците ми, чуда ради, шта јој је овај мој све наговорио.

Татјана Марковна одмахну руком, смешећи се.

— Чисто и не знам, које је од њих двоје ваљаније? Као голубови!

Татјана јој за тим са стенографском верношћу исприча све, што је чула од Марте. Обе се смејаху кроз сузе.

— Ја сам већ одавно смишљала, да су они једно за друго прилика, настави Берешкова, само сам се бојала, да су обоје још и сувише млади. Али кад погледам на њих и размислим, онда видим, да они никад и не ће остарети.

— С годинама ће и памет доћи — доћи ће брише, од којих ће постати зрелији, довршио Марја Јегоровна.

Кад је Викентијев довратио своју матер до Берешкове, он, као што сам рече, забоде пашке у једину, смећући непрестано, шта ће да се изложе из овог састанка. У канцеларији је седео, као на иглама. Чим је свршио свој посао, појури као без главе у Малиновку, доиавши тамо не хтеде уђи унутра, него оде у врт и онде је иза једног жбуна сакривен чекао, шта ће да буде.

У кући је било све мирно и тихо. Мати његова и Татјана су вођале планове за будућност. Прво су се мало поразговориле о миразу и пређи, а после прешоше на децу, где и како да живе, да ли да младожења остане у служби и станује преко зиме у варошн а преко лета у селу. Тако је желела Татјана Марковна а не, да их пошаљу у Москву, Петроград или чак преко границе, као што је Марја Јегоровна препоручивала.

— Хоћете ваљда да се покваре, гледајући по свету распуштеност и раскалашност, рече јој она, — онда бих волела одмах умрети. Ја не ћу да дижем своје руке с Марте, догод је не научим, да буде ваљана мајка и домаћица.

Тако разматрајући беху дошле већ до трећег детета, кад госпођа Викентијева опази кроз прозор, где се у врту иза жбуна нешија глава час покаже, час опет сакрије. Она позна свога сина и покаже га Татјани Марковној.

Ово га одмах позову, да дође унутра и он се једва одлучи, да пође; за тим се дуго мотао по предсобљу, тобоже чистећи се и намештајући се.

— Та потрудите се већ једном и уђите, Николај Андрејићу, позва га Татјана пакосним гласом, мати га међу тим само пронично посматраше.

Он узверено гледаше час на једну час на другу, а руком је гладио косу.

— Здравствујте, Татјана Марковна, рече и приступи јој руци, дошао сам вам концерата за улазницу... поче усплахирен.

— Та шта си ту замлео, јеси ли при себи... дочека га мати.

— Охо! Није, него сам вам донео улазница за концерат, који се приређује на добротворне цели... прекрасан концерат!...

— А што да идемо на концерат? рече Татјана гледајући га попреко, на сто има код нас у шикари славуја. На ћемо ићи да их бесплатно слушамо.

Марја Јегоровна се уједала за усну, да се не засмеје. Викентијев се збуши, засмеја се, онда седне на одмах опет скочи.

— Морам се журити у канцеларију!

— Седите, седите само, Николај Андрејићу! рече му озбиљно Берешкова, и чујте, што ћу вам рећи.

КЊИЖЕВНОСТ.

ЈОШ ЈЕДАНПУТ О ЛЕЂЕНУ ГРАДУ.

У руском месечнику „Славянское Обозрѣніе“[1] има у свесци за фебруар чланак од М. Халанскога: „Городъ Ледянъ-Леденецъ въ славянской поэзіи.“[2]

Халански мисли и доказује, да град Леђан, Леђен, Леден не значи ништа друго нећ баш Islant (Eisland), ону земљу или острво ледено, које Данац, Саксо граматик назива insula glacialis; преласком немачких српских предмета к нама а поштo преседоше Islant на српски добише Срби Леђан град, Леђенци, Леђев.[3] И још даље мисли тај млади Рус, да се, како је у руском „былевомъ“ спису град „Леденецъ“ написи, може лако узети, да је та реч позајмљена од јужних Словена, у којих она чешће долази, и то путем Козака, преко којих су „проникли въ нашъ — руски — эпосъ съ юга и нѣкоторые другіе былевые сюжеты“.

И ја сам некада у младим својим годинама мислио и мучио се с „Леђаном градом“ и не могући измислити што згодније и прикладније остао сам при мисли, коју изрече језуита Пејачевић још у прошлом веку, *да су Леђани = Литовци*.[4]

Осврнућу се овде на оно што су други међутим казали и рекли о положају и значењу баснословног града Леђана, јер поменути млади Рус није казао и поменуо све, што треба знати и имстовати оном, који хоће да реши загонетно питање о Леђану граду; утакћу у тај осврт по где коју напомену, прибележену за себе после 1857. године.

1. Рус Халански, каже п. пр. да је Стојан Новаковић (у Arch. f. sl. Philologie III. 129.) показао мишљење, које се данас прима и држи као највероватније, да је реч Леђан узајмљена од Мађара, код којих lengyel означава Пољака и т. д., али Рус не каже, да је покојни П. Ј. Шафарик још год. 1854. рекао у писму, писаном у Прагу 28. септ. М. П. Погодину: „Endlich sind mir zwei, selbst Kopitar unerklärliche Ausdrücke in den serb. Annalen klar geworden. Es sind Ledjan, Ledjanski kralj, Ledjanski grad, und кирішасха. Jenes ist = Lengyel (ungarisch) d i. лахъ. Pole, Legjanski grad = Krakau; dieses das Doppelfest: Ostern und Verkündigung Mariae, an einem Tage nämlich am 25. März. Das Räthsel ist gelöst! Theilen sie es Freunden, die es interessirt, mit!“[5]

Писмо је Шафариково написано на светлост г. 1879. а те исте године издана је на свет и поменута III-ћа свеска Архива за слов. филолог. (Berlin 1879.), у којој је напшао поменути Новаковићев чланак: „Über Ledjan-grad (Ledjan Stadt) der serb. Volkspoesie.“ стр. 124 и даље; те исте године 1879. штампан је тај чланак српски с неким променама и додатцима у Летопису М. С., књ. 120. стр. 159 и даље.

Како и којим је путем г. Стојан дошао до тога, да је Леђани = Lengyel то се нећ зна, али се не зна, како је П. Ј. Шафарик, 25 година пре Стојана дошео до истог резултата, јер у поменутом писму Погодину не каже се, како и откуд му је дошла светлост и откровење. Ну ако и не знамо позитивно, одкуд је Шафарик сазнао г. 1854. оно, што године 1831. није знао, то се инак можемо домишлити и погодити онај извор, из кога му је севнула мисао, да ће наше Леђани бити угарско Lengyel.

[1] Види бр. 9 стр. 143. „Стражилова“.

[2] Цео чланак преседен у овогодишњем „Јавору“ бр. 15, 16.

[3] Исландија, страна, играјућа такову видну рол въ живни и поэзіи средневѣковой Европи, этотъ чудесный міровскій (über sè), Ледяной островъ, insula, quàe Glacialis dicitur, по словазъ Саксона Грамматика, нидпо circumfusa perenitur oceano, obsoletae admodum habitationis tellus, terminum veri fidem excedentibus et insolitorum eventuum miraculis praedicanda“ — путемъ перехода въ сербскій эпосъ нѣмецкихъ эпическихъ сюжетовъ и переводя собственнаго имени отразился въ славянской народной поэзіи въ образѣ таинственнаго *Ледяного города, Леденца, Леденца = Леденца, Летена*, находящагося гдѣ-то на синемъ морѣ. (стр. 207., Јавор. стр. 25-ти.)

[4] В. у Седмици за г. 1857. прилог ког к испитивању српских јуначких песама, који је претиснули г. 1884. у Нов. Саду у књижици под натписом: Две студентске расправе П. Руварца, стр. 39 — 42.

[5] То писмо Шафариково надо је сад већ покојни Илија Попов с другима писмима Шафариковима, писаним М. П. Погодину: „Письма къ М. П. Погодину изъ славянскихъ земель (1835—1864.) выпускъ II. письма П. Ј. Шафарика изд. Илія Поповъ. Москва 1879.“

Год. 1854. написао је у Загребу „Arkiv za povjestnicu jugoslovensku knjiga III-ća и на првом месту у тој књизи: Српска Летопис деспота Ђурђа Бранковића у преводу латинском, у ком под год. 1440. пише: A. 1440. constinctus est in Ungaria rex *Vladislav Ledianin*. А да се збиља тим местом утврдио Шафарик у мисли тој, да је Леђанин = Lengyel, на то указује друго место у том летопису, из кога је Шафарик дознао шта је то карионаска, а наиме оно место: Anno 6888 = 1380 fuit Annuntiationis festum in Paschate — и које у оригиналу, српском летопису гласи: „въ лѣто 6888=1380 *бысть Карiонаска.*"

2. Нећу помињати, да је не само г. В. Јагић (в. у поменутом Архиву на стр. 123. напомену 1.) одмах прихватио хипотезу Новаковићеву, већ да су и W. Nehring у тој истој свесци Архива а у чланку Über die Namen für Polen und Lechen, (стр. 479.), и Иван Радетић у књизи: Pregled hrvatske tradicionalne književnosti (у Senju 1879.) примили и признали мисао Стојаново као темељито, али не могу не напоменути, да млади Рус није поменуо и није добио мисао сад већ покојнога професора варшавског J. Перволфа, (у Arch. IV.), да су Мађари своје lengyel морали узајмити од дунавских Словена те према том, да старо-српско Леђанин није од Мађара, него је можда од старије српска својина, јер је реч *леђина* и Србима и Хрватима и Словенцима позната.[6] Перволф помиње и оно место у VII. гл. повести Томе архиђакона сплетског, где се каже: „Venerant de partibus *Poloniae, qui Lingones appellantur*, cum Totila septen vel octo tribus nobilium (претци данашњих Хрвата).

3. Рус Халански не зна или не ће да зна за оно, што је напоменао Натко Нодило у Раду југосл. акад. књ. LXXIX. (Zagreb 1886.) на страни 201. напоменуо о Леђану граду и о леђаском краљу.

4. У „Musulmanische Historie XVIII. Bücher von Hansen Lewenklau, (Frankfurt am Main 1595.) има извод из турске повести по Врањчићевој књизи о цару Мурату II. И ту се каже, да су у војсци, с којом је краљ Владислав године 1444. погао на Турке били: Hungern, Sachsen, Teutschen, Laginer, Botzner (Бошњани), Hertzegover, Walachen, Italiener (стр. 206) и у војсци Јанка Сибињанина од г. 1448 спомињу се уз Угре и Чехе, Laginer oder Polen oder Polachen, also nach ihrem Fürsten Lecho genannt." Не знам, како се у латинском изданју Левенклављеве историје и како у турском оригиналу зову Пољаци. Но то је ситница, али ће, ако не важније и пресудније, а оно доста чудновато бити ово, што ћу поменути под

5. У дипломи краља Жигмунда од г. 1408. (Fejér Cod. dipl. Tom. X vol. IV. 660.), у којој је записано и назначено поимење насеоника имања палатина Николе Горјанског и брата му Јована са свима градовима, жупама, варошима, округима, местима, селима и засеоцима, помиње се у бачкој међи: Zent Lörincz, Lengyel cum porto et tributo Danubii etc. Зацело се то место Леђеа спомиње и у старијим листинама од поменуте дипломе. У попису села бачке међе од год. 1522. још се помиње Lengel (Леђеа) Zenth-Lörincz и т. д. (в. Razpravu Ivana Antunovicha o Bunjevcih i Šokcih U Beču 1882. стр. 61.) Но за време турског господства, а наиме у тефтерима од г. 1590., назива се место то у сомборској нахији Legyen (Леђен) као што се и дан данас назива. (в. A Bács-Bodrogh megyei történelmi társulat Évkönyve I. évfolyam, III. és IV. füzet. Zombor. 1885. стр. 20.). Фридрих Отешер из Кисача пише у „Geschichte der Bacska" (Neusatz 1883.) стр. 34: „Das an Régh (данас Рађица) gränzende Praedium Legyen findet man 1323. Lengel (Леђеа) geschrieben".

6. Хрват I—f, који је у загребачком Viencu (од ове год. бр. 14. стр. 223a) помену, како је наш Стојан Новаковић г. 1879. протумачио речи Леђан, Леђанин и Леђан-град каже напослетку ово: „Ако и морамо признати, да је тумачење Халанског вјероватније од Новаковићева, опет су двије ствари, које нам не даду да безусловно уз Халанског пристанемо. Прије свега нам је тешко вјеровати, да се у јуначкој пјесми осјећа утицај њемачке пјесме, а друго, како би облик „Леђан" постао од „леђен", кад је рјеч „леђен" народу сасвим разумљива и лака".

[6] Die Magyaren haben ihr Lengyel Лѣдь? vgl. Goral', Moskal', Srbal' jedenfalls von den Donau-Slovenen (im IX. u X. Jahr.) entlehnt, bei denen bekanntlich der Rhinesmus vorherrscht, und die auch das Wort лѣдина (terra inculta, лѣдина) kannten. Das altserbische Ledjanin und das in der serb. Volkspoesie vorkommende Ledjan, braucht gerade nicht dem magyarischen Lengyel entlehnt zu sein (wie Novaković im Archiv III. 129. meint) sondern kann auch ein uraltes, Krbe der Serben, anknüpfend an die Form Srbal' aus Lengyel vielleicht ein Lendjal gebildet haben würden. Das Wort ledina ist ja sowohl des Serben, als auch den Kroaten und Wenden bekannt. Das ehemalige altserbische sein. Beides konnten die Serben aus Grossserbien mitgebracht haben. (Archiv f. sl. Phil. IV. стр. 71.)

Хрват је рекао своју, па кад је Хрват, кога се Лељани српског летописца и Лељан-град и Лељански краљ српских јуначких песама и српских народних приповедака баш толико и не тичу, пошто стари Хрвати нису знали ни за Лељан-град већ само за *Левбе* или за Пољаке, онда нека слободно буде и мени казати напослетку шта мислим о Лељану, Лељеву или Легенграду народних прича.

У српској народној приповетци: „Цар хтио кћер да узме“ [7] каже се: „Цареви сви расипше за *Легем град*, где је, и од свуда отишну, *да тога града нема.*“ То исто, само другим речима каже и Н. Нодило, за Лељан-град: „До сад тражио се, Лељан којекуда на људској земљи, *но рек' би, у залуд.*“

Н. Нодило мисли, да се *пакло* у Срба и Хрвата звао *Лељан*. Нека г. Нодило заступа и даље и нека брани ту своју мисао, а ја ћу само рећи, да град Лељан свакако иде у ред оних градова, за које се у песми каже:

Град градила бела вила
Ни на небу ни на земљи
Већ на грани од облака!

Главно место, у ком се помиње *Лељан* долази баш у песми о женидби Душановој (Вук Н. бр. 29.), у којој је сачувана нека стара прича, која се у више варијаната и на разна имена пева међу *Србима* и *Бугарима*, — види Стојан Новаковић на поменутом месту у Летопису, књ. 120. (стр. 160.)

У другој мало час споменутој причи или приповетци: „Цар хтио кћер да узме“, помиње се такође *Легем-град*, који није и не може бити други град и различит од града Лељана или Лељена јуначких песама. Садржај песме 27. у П. књизи Вукова зборника „Душан хоће сестру да узме“ исти је та прича као што је иста прича подлога песми: „Цар Константин и сестра му Јелена“, (в. Летопис М. С. за г. 1847., књ. 79. стр. 106.). А г. Панта мисли је, да у песми: „Душан хоће сестру да узме,“ у којој место *цара* Душана може стајати ма који други цар, одјекује историјска жица, и мислећи тако у својој безазлености хтео је и том песмом да рекне неко историјско питање (в. Гласник, књ. 57. страна 112.)

Скоро све старије јуначке песме нашо не садрже друго до оне индоевропске приче, које путују од места до места, прелазе с лица на лице. И кад су таке и све песме и све приче, у којима се помиње Лељен, Легем или Лељен-град и краљ од Лељана, то само *један* човек може данас устати и рећи, да зна, шта значи Лељен-град и да зна, како и којим су путом песме и приче, у којима се помиње Лељен-град, дошле и до нас.

И. Руварац.

[7] В. Вука Ст. Караџића: Српске народне приповиједке, друго умножено издање, у Бечу 1870. стр. 225.

22. априла 1892.

РУКОПИС „ГОРСКОГА ВИЈЕНЦА.“

Године 1889. нађе Др. Ф. Мешчик, чиновник у бечкој царској библиотеци, међу неким одломцима од словенских рукописа, и рукопис првога дијела „Горскога Вијенца,“ за који се не зна када је и како је доспио у царску библиотеку. Тај рукопис, како ће се одмах видјети, доста је важан за српску књижевност; писан је на цијеломе табаку и броји 18 листова Вас је написан једном те истом руком, а само је на првоме листу споља друга рука испод српског имена написала ово: Gebirgs-Kranz von Peter Petrovits v. Njegosch Vladika von Montenegro 1. Abtheilung.

Намеће нам се прије свега питање: чија је рука писала рукопис? Осим онога, што ћу послије казати, мислим да имам довољна разлога да на то питање онако одговорим: писао га је својом руком сам пјесник. У царској библиотеци има наиме руско писмо владике Петра II. од 28. новембра 1840. То је писмо писала и потписала иста рука, која је писала и рукопис „Горскога Вијенца.“ Већ нас то упућује, да узмемо да је то била владичина рука, јер је тешко вјеровати, да би он иустио да ко други и потписује његова писма. Него у истој библиотеци има и друго српско писмо владичино од 22. августа 1850. Њега је владика само потписао, на опет, поред тога што је имао дебело перо на с тога и слова знатно крупнија, опет се види да је потпис какав је и на првоме (руском) писму. Да је бечки рукопис автограф владичин, мисли, рекао бих, и проф. И. Броз,

који је први о њему проговорио у загребачком Вијенцу од год. 1890. у броју 48. Напротив Др. Фр. Мешчић, који је о њему написао малу потпуну у брновском листу Hlidka literarni од год. 1891. на стр. 128., изрекао је мишљење, да је рукопис писан од којега владичина писара, јер вели да му је Миклошић говорио, да владика није умио ни писати. Него ми знамо, да то није истина, па с тога можемо мирне душе узети да је бечки рукопис писан од самога владике, а то му паравски још више диже цијену.

У рукопису на жалост нема него само прва половица пјесме; задњи је стих у њему 1528-ми (кад могаше облагати дужда), а нема ни поснете ни поднеса лица. Многи су стихови исправљани а многи брисани сасвим или замијењени новијем стиховима, а многи су напокон доцније са стране додавани или уметани; у очи ће види се да се је владика много трудио око својега Горскога Вијенца па како је све то писано једном те истом руком (и ако се могу констатовати два различита прнла, једно боље старије а друго прије млађе), тешко ми је ријешити да би тај замршени посао исправљања владика кому другому поњерио, казујући му шта да у перо, гдје има и како има нешто поправити, па то је опет разлог, с којега волим ријешити да је сам пјесник својом руком све то писао. Почети су исправци и те допуне и промјене у толику броју и толико заснјецају у саставу цијеле пјесме, да сам се ја по њима увјерио, да је овај рукопис баш први концепт пјесников.

Задња редакција текста у рукопису у главноме одговара потпуно првом штампаном издању од г. 1847, само што кола пјесму на истом мјесту.

Док у штампаном издању кола иду овијем редом: 1) Бог се драги на Србе разљути, ст. 198—290; 2) Чашу меда још нико не попи, ст. 563—602; 3) Љута клетва паде на народа, ст. 691—713; 4) Три сердара и два војеводе, ст. 1044—1073; 5) Нови граде, сједиш на крај мора, ст. 1210—1226; 6) Пјеше облак сунце ухватио, ст. 2622—2647, — у рукопису су на против нама најприје овако једно за другијем: 1) Бог се драги и. т. д. 2) Три сердара ит. д., 3) Нови граде ит. д., 4) Љута клетва и. т. д., 5) Чашу меда и т. д. а шестога кола нити нема, јер рукопис не иде даље од стиха 1528. Али је владика доцније колима промијенио ред те местиу новије њих бројеве 1—5 (само што је новије кола Љута клетва био најприје написао **2** па то прекрижао и опет написао **3**), тако да им је напокон мјешао онај исти ред што га имају у штампаном издању. То сам о колима изрјечком споменуо, јер се по томе види, да се нема искати какве уже везе међу свакијем колом и међу стиховима што су около њега.

Али има и другијех разлика између задње редакције текста у рукопису и између првога издања. Владика је наиме којешта исправљао, док се је рукопис штампао, а да није тога у њему више биљежио; јављено ми је паче да наш врли књижевник Љуб. Ненадовић има неколика табака, на којим је пјесник нешто исправљао прије но је дјело пошло на штампарије. Те разлике између рукописа и штампаног текста нијесу знатне; највише је такијех, гдје је владика језичну особину црногорску или који облик узет из крњешога (руског) језика при корекгури замјењивао обичнијим или правилнијим обликом српскијем. Види се даље да је владика настојао и око тога, да дотјерава и сполшњи облик своје пјесме, па ако је опет у Горском Вијенцу остало толико особина црногорскијех (и такијех, које је он иначе при корекгури исправљао!) и крњешијех, треба то одбити на његову слабу спрему за таки посао око пречишћања језика. Да се види, што је и како је наш владика исправљао, ја ћу овдје навести неколико такијех разлика а уза сваку мећем број стиха а у загради ријеч, што се мјесто ње налази у штампаном издању: 40 пошља (пошља), 44 кукавно (кукавно), 45 надживљех (надживјех), 113 овде (овђе), 130 многе (много), 136 на Косово (на Косову), 152 домјавом (домљавом), 228 величество (величаство), 416 одма (одмах), 496 кроз (кроз), 508 разгађе...погађе (разгађа...погађаш), 509 не држи не (не држи нас), 560 љевше (љевше), 684 божу (божју), 748 ју (је), 820 ође (ходе), 863 не хћесте ли (не шћесте ли), 870 при себе (при себи), 987 грдо (грдно), 1016 сердару (сердаре), 1239 у овтоку (у овтоку,) 1282 једну вече (једну вечер), 1412 кошкови (вуглови), 1470 давјаху (дављаху), 1513 оној час (онај час) и т. д., каткада је у рукопису било добро написано па је опет владика у издању тобоже поправио: 173 част (чест), 1023 љубави (љубови), 1197 клупка (клуп-

ка), 1238 хрена (рена), 1360 дрхтим (дрктим) и т. д. Поред тога замењивања ијекавскијех особина обичнијем и правилнијем облицима има и другијех исправака, који се више тичу дикције или саме стварн. н. пр. 175 учињише (направише), 187 оне (оно), 233 Сиеола (Сиеола), 323 харач (арча), 324 а нестаде духан (а духана неста), у 724—26 за Радула да начим видимо и смиримо двије породице, Перовиће и наше Абдиће (међу собом да начим видимо и смиримо двије породице, Велестовце и Турке некршћке), 796 свиколици (обојица), 1265 љевша му је од свакоје виле (љепша му је од виле бијеле), 1301 за ерце дохвата (уједа), 1526 баш на прагу од његове куће (баш на стубе његова палаца) и т. д.

У реду и броју стихова има мало разлика, па ће бити добро да их овдје све споменем. Стих 577 (но обадва да изгуби сина) у рукопису стоји овдје, гдје је стих 579 (но сву земљу што је изгубио), а овај опет има његово мјесто. Исто су тако замијењили мјесто стих 1058 и 1059, тако да у рукопису више: рађене их Турци претазили под гомиле мртвијех Турака. Имају нак у рукопису два стиха, што их владика није узео у прво издање; а то су два стиха 833 опет други ка су со свјали, а два 969 на шињаре јесмо ли заједно? Напротив нема у рукопису овијех стихова, којих има у првоме издању: 754 – 756 који си се милосно склонио дјејатеље оживит чланове малом мраву ка гордноме лафу и 1278 али нешто теже од обоје.

Него много је важнија и интересантнија друга страна рукописа, с које видимо како су у њему пјесници појединци постајали појединн стихови и како се је око њих мучио, док им је дао облик, у којему их је на свијет издао, и како се је у овоме Горски Вијенац мало по мало развијао. Између многијех ствари што би се могле с те стране споменути ја ћу овдје само казати, како је владика исправљао (ако их је исправљао и ако ти исправци мијењају или попуњују смисао ријечи) оне стихове, који се могу на два начина тумачити те се донеста на разни начин и тумаче; видјећемо да нам у неким случајевима ти исправци лијепо или доста помажу да разумијемо како треба ријечи пјесникове.

Најприје да видимо име пјесми. На спољашњој је страни првога листа пјесник написао име овако: Вијенац Горски; него је новије њега био прије записао Навинекра на опет Изнита некра те обоје превукао. И на спољашњој страни задњега листа имају два имена, која су такође превучена: једно се може лијепо прочитати, Навијање некре, али опо друго име, што је новије њега, не да се разговијетно прочитати, јер је иепод њега још нешто било написано, па се то доље писмо мијеша с онијем горњим. Ни проф. Броз није могао да прочита то друго превучено име; мени се чини да је Архибудни дан, али никако не јамчим да јест тако. Како су нак та два имена на задњој страни написана при дну и окренута наопако, то се види да је владика најприје хтио да с те стране почне писати своју пјесму. Изнаши дакле за је овијем редом писао имена: најприје оно које се никако не може прочитати на преко њега Архибудни дан (?), за тијем Навијање некре, на на првој страни најприје Изнинекра па Изнита некра а напосон Вијенац Горски, који је тек у штампаном издању претворено у Горски Вијенац. Та старија имена лијепо нам кажу, за чим је управ владика пошао, кад је састављао своју пјесму и што је њему главно догађај који јој је предметом: на њих се напше лијепо види да владици петрага потурица у Црној Гори бљежи прелом у историји српскога народа — навија се некра слободе, која ће да обасја цијели српски народ, а владика хоће да нам прикаже тај почетак борбе српскога народа за ослобођење. Да је то баш тако, потврђује нам и Слободијада. И у њој се казивање почиње с борбама владике Данила (онога истога те је и у Горскоме Вијенцу главно лице), а прва ствар што се споменуће јесте петрага потурица, на владика и ту јасно каже да он ту петрагу схваћа као некру, која има да просјаје лучом слободе. Тако (на 6. и 7. страни шанчевачкога издања) пјесник вели: „Ће год витеа особити по косовском тужном боју од Срнкиње породи се, којег Турство не утрави, спаси кућу, оца, мајку, све остави, на побјеже у сашто крају пјездо, ће слободе некра сјаше..... Како Срби опазише, да Данило с Црном Гором изгна Турке и пос'јене на области Горе Црне, одмах сташе долећиват на глас мили од слободе.... Сташе српски мачи оштри оков ропства прекидати и ценердан с хучним гласом глас слободе казивати". На опет (на стр. 9.): „Јарост лута сатранова (=султанова), коју њему мучитељско, звјерско чело кажење

сирам поникше некре Срспства, у страх ронеки дивап вряке"; па зато и вели турски султан (на стр. 10.): „Треба искру ту погасит! Ако ли се не угаси, с угледа се њена може неугасни пламен хитри разасути, распалити и опалит њина крила..."; него каже пјесник (на стр. 11.): „Ве за вјеру и слободу народу се славно чини умријети, крв пролити, ту је ову искру живу, којуно и општа мати у сва луцка срца дала, немогуће утулити". А кад је то тако, тада ја нијесам погодно што сам узимао да и владици „горски вијенац" значи од прилике што и скуп призора из црногорскога живота – њему „горски вијенац" значи „црногорска слава", јер Црногорце иде та велика хвала, што су први заночели борбу за ослобођење. Такову разумијевању имена Горски Вијенац пристаје и то, што владика своју пјесму зове „историчким догађајем."

Да видимо сада текст пјесме! Како рекох, ја ћу овдје споменути само оне исправке, који нам могу и мало помоћи, да боље разумијемо неке спорне стихове. Али опет, да би се баром једним примјером видјело како је Горски Вијенац постајао, навешћу овдје сам почетак пјесме. У рукопису је пјесма најприје почињала с 43. стихом (Прии дане, а прна будбино!), а све што је испред њега (т. ј. стихови 1—42), доцније је придодато са стране. Првијех 18 стихова у рукопису овако је записано (што је у заградама, то је превучено!):

вања (Ево) враса (су седамъ) сиъу седамъ (кабаницахъ) бивьшинахъ.!
Су два мача а су двје круне —
(Вилъ сатана ово намисліа?)
Праунука туркова съ короном!
(некъ се знаде ко е унукъ турковъ-унук)
(унукъ турковъ съ коралоиъ у руке!)
За њима пта проклетога кота,
(да (да [?]) опусте(?)а (т[?]) земаю сиуколику —
ка' скакаваць што полѣа опусти —
(Који брієгъ да нема француска
француского да небы брієга,
хранівско море све потопи —
Сањ (сатанинъ) пакленьи, окруи овизна, —
дарова му луну, ка' ябуку —
(— у Европу, ала гоета, оркана!)
(Ево оркань злый гоетъ за Европу)
Злога гоета, Европи (,)' оркана(!)!
видити(е[?])а сада ніе другоо,
но прѣја младе теодоре —
звіезда с црне судбе надъ њоиъ
Пајеологъ поина мурата,
(да ископа велику гробишну,)
да закона Грке са Србима —
своо мисли, бранковићъ съ Гертукоиъ —
(некъ се одиоси и врагу заклали!)
(за прилични Гертуки награду —)
(за за граду што даде Гертуки —)
мухамеде — то е за Гертуку —

Већ ту налазимо један спорни стих, то јест, једанаести (злога гоеуа Европи Оркана!) на особито његова друга варијанта чини ми се да потврђује моје тумачење, наиме да је то реченица за се узета као узклик. Није ли нам јасно има ли се стих 17. нешто другојачије тумачити према оному, што је у рукопису записано међу њим и стихом 18.

Напротив стих 118 ђепше се разумије по рукопису; ту је наиме овако записан:

итразићъ се (ене за врагъ хватаво) страшне зубе (остре)
ене

по томе се види да је владика тек доцније раширио ту реченицу придодавши стиху 118. још 119.

А није излишно споменути да је у стиху 139. најприје било написано чудне пушке вала мртву главу на је тек доцније мјесто мртву написано мушку; види се даље да је владика опет мислио на цијену, што се плаћа за убијенога човјека.

У стиху 281. (не разљежу ратнијем клицима) оно клицима је дошло тек позније а прије је било алаком; то споменем, јер се одатле види да владици ријеч (х)алак доиста значи „клик, вика' на да стога и стих 2662 (и Новака поради халака) треба овако тумачити као што сам га ја протумачио.

И моје тумачење стиха 490 (та невоља како ме бољела) потврђује рукопис, јер је у њему најприје било ње невоља како ме бољела на је то превучено а повише њега написан опет цијели стих како је у пређоме издању. Томана Мартиновића дакле боли Ружина невоља а не њена отмица: Ружа је преко воље живјела с Касапом а радо је побјегла с Мујом Алићем.

Двојако се тумачи и стих 518 (збили ти се онови на Турчина), али ту рукопис слабо помаже: испред стиха су још ова ријечи збио ти се санак, које је владика превукао.

Што сам ја нак у стиху 534 (разлучи се земља на племена) узимао да је ту разлучи се криво напштампао мјесто раздучит се на тако и напштампао у својему издању, то рукопис никако не потврђује: рукопис наиме има чисто и бистро разлучи се, паче најприје је мјесто тога било написано удари се; треба

дакле узети да је то разлучи се зорист са значењем футура. Овом приликом хоћу да споменем, да ја нијесам истицао никакве друге конјектуре о тексту Горскога Вијенца, назато никако не разумијем како је проф. Н. Броз у 48. броју загребачког Вијенца од год. 1890. казао, да сам ја у Јагићеву Архиву (XI, 290) изрекао конјектуру, које се ни у својем издању не остављам, као да је у стиху 21 криво напштампано дан и народ мјесто дани народ: то се мени није нити икада!

За стихове 624. и 625. (жрец Европе с светога амвона хули, иљује на олтар Азије) добро би нам дошла која варијанта из рукописа, која би нам тачније казала што је њима пјесник хтио да рече; на жалост у рукопису нема друго већ што је мјесто амвона прије било напсано олтара.

Да је пак у стиху 675 камен крвави исто што „окрвављена Црна Гора“ чини ми се да се мора изводити одатле, што је крвави доцније неправилно мјесто етарнјега кукавни.

Стихове 772—74 (али тице те су најслабије лови свјетлост дневнијех очих, него орла крију ћи гледају) проф. Стојановић и ја другојачије тумачимо, јер док су њему субјекат од гледају тице мени, су дневнје очи, на према томе паранези излази и другојачији смисао. Рукопис потврђује моје тумачење; у њему наиме овако пише:

Али (само) сдне тице, (што) те су најслабје
лови свјетлост (дневнјехъ) дневнјехъ очихъ
него (али) орла крјући гледаю

И стихови 583. 584. (јунаку се чешће путах хоће недро небо насмијат гроотом) иду у број онијех, што се двојако разумију и тумаче. Рукопис нам само једну ствар каже: да је владика мјесто хоће најприје био метнуо може, па то не може да одлучи ни на једну ни на другу страну.

Ето, то сам мислио да треба споменути на прве половице рукописа, која нам се је сачувала, а весма је жалити што немамо и друге, јер би нам баш та друга највише требовала за говоре старога игумна Стефана, којих су многи стихови врло тамни, па би нам која варијанта могла открити пјесникову мисао. Свакако мислим да није на одмет ни то, што је овдје казано.

У Бечу на Ускрс 1892.

Милан Решетар.

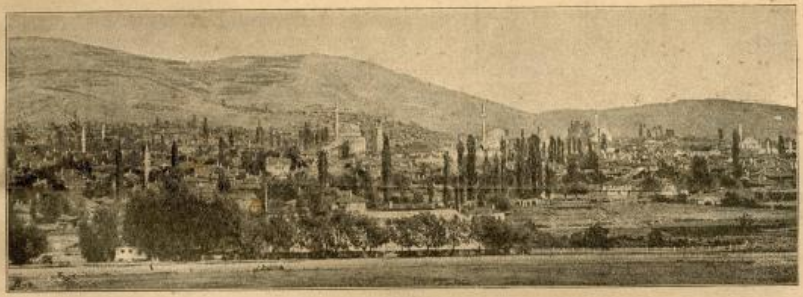

Битољ у Старој Србији.

КОВЧЕЖИЋ.

КЊИЖЕВНИ ПРИКАЗИ.

Српска краљевска академија. Глас XXXII. **Манастир Бањска, задужбина краља Милутина у српској историји** Од *Ст. Новаковића*. С шапртом плана. Београд. Штампано у државној штампарији краљевине Србије. 1892. Стр. 55. — Вредни књижевник наш Стојан Новаковић обрадовао нас је једним лепим прилогом историји манастира српских: монографијом манастира Бањско. Том манастиру дана је поклоната „Светостефанска хрисовуља," што је најбоље мађарски научници у Цариграду. — Краљеви српски: Драгутин и Милутин завадише се и Милутин пође с војском на свога брата. Али до боја не дође; они се измире. За спомен тога измирења ноћну браћа задаће величанствени манастир Бањску (око 1312. г.) „Сјајне задужбине српске — вели Ст. Новаковић — почишу с овом Бањском". У том манастиру сахрањено је тело краља Милутина. На основу народних традиција и разних записа зависо је Новаковић, да су Турци Бањску око 1389. г. опустошили и спалили. Онда је тело Милутиново пренесено у Трепчу под Косовом, а одатле опет у Софију (по свој прилици 1430.—1443. г.) О манастиру Бањској мало се после пиш. У почетку XVI. века су га Турци опет опустошили. У борби српској за ослобођење спомиње се честше овај манастир. Новаковић је лепо описао борбу српске војске у овим крајевима. На посletку је исписао Новаковић све, што су поједини путници забележили о Бањској. — Као сва дела Новаковићева, тако се и ова расправа одликује темељним познавањем ствари, оштроумном критиком и лепим излагањем; да је језик лепи и чист, није потребно ни помињати. Књигу оту препоручујемо свакоме најтоплије. **С.**

Српска краљевска академија. Споменик XI. **Споменици српски**, скупио *Коста. Јиречек*. У Београду. У државној штампарији краљевине Србије. 1892. Стр. 117. — Др. Константин Јиречек познат је српској публици са својих историских расправа. Оним најновијим радом задужио нас је Јиречек још више. У овој књизи садо је Јиречек преко стотине писама, из архива у Дубровнику, Задру и Котору, којима ће се расветлити много питање у исто њи данаш. Од писама 86 су српских, 9 латинских и 5 талијанских. Писма су на XIII., XIV., XV., XVI., и XVII. века. Велика већина их је из XIV. и XV. века. Писма су разне садржине. Највише их има, која се односе на финанције, за тим о оставинама владалаца и властеле, о дуговима, манастирима и т. д. Напред је лепо и темељно написана расправа др. К. Јиречека, у којој се расправљају поједина питања из историје, на која је изнађењем ово збирке пала просуто више светлости. У додатку су „Напомене на писма, издата у другој књизи „Споменика српских" Меда Пуцића". На крају дошо је Јиречек регистар имена и места, која се у расправи и у писмима налазе. — Издање је, као и сва књижевна издања, лепо и укусно. Опажамо, да су „Споменици" пристојно скупља него у први мах. Због чега је то? Сваком пријатељу српске историје препоручујемо ову књигу. **С.**

Књижевни радови Никифора Дучића, архимандрита. Књига 2. Са два прилога. У Биограду. Штампано у држ. штампарији краљевине Србије. 1892. Цена: 2 дин. или 1 фор. Стр. 291. — Пре две године јавио је познати књижевник наш архимандрит Никифор Дучић, да ће издати сабе радове своје. Лане је изашла прва књига његових радова. Не давно је угледала света и друга књига. У овој књизи је тридесет и један рад Дучићев. Најважнији су ови радови: 1. Морача и Острог у Црној Гори. Дучић је описао пределе око манастира и саме манастире. Осим тога пропутовао је разне натписе и записе, који се налазе у тим манастирима. 2. Епископије: јетска и дабарска. Дучић доказује, да је прва епископ јетски постављен у манастиру св. архангела Михаила на Превлаци. (То је острво у которском заливу). Доцније је — када су јетских митрополита била у Крајини, и кад Турци заузму и Крајину (у другој половини XV. века), онда је катедра пренетена у манастир св. Николе на Врањини (То је острво у скадарском језеру). Године 1485 буде катедра јетског митрополита пренесена на Цетиње. За дабарску епископију мисли Дучић да је била у Добруну у винодрадеској нахији (у Босни). 3. Реферат о грађи ма срп. историју И. Јастребова. У реферату свом побија Дучић тврдњу И. Јастребова, да је св. Сава основао епископску катедру на Зети у манастиру Заитини (близу Дукље) и на Захумље на Задому у Невесињу. Осим тога има у овој књизи четири мања написта срп. учеком друштву о разним расправама, неколике приказа и оцена разних дела, неколико мањих расправа и „Белешка о манастиру Бањску сијеву: *Smrt Smail-age Cengića*', у којој Дучић исправља карактеристичке Новице у спеву и неке топографске погрешке. — Језик је у радовима Дучићевим чист, излагање му је јасно, расправљање темељно и објективно. Издање је лепо и укусно, само штампарских погрешака има више него што би требало. Начин издавања — по нашем мишљењу — није Дучић добро уделио. Требало је дела издати или по хронолошкој реду, који су издавања, или по стручана (расправе, оцене и т. д.). Дела Дучићева препоручујемо свакоме најтоплије. **С.**

Летопис Матице Српске. Уређује *Л. Хајек*. Књига 169. 1892 Свеска прва. У Новом Саду, штампарија српске књижаре Браће М. Поповића. Цена 70 новч. вел. 8а. стр. 172. — Од записта нек радова доношен је у овој свесци Летописа „Манастир Житомисаић у Херцеговини" од дра Радивоја Симоновића, настављене су „Успомене из Италије" (Венеција, Пиза и Болоња) од дра Ђ. Дере и доношена је у Галенику на српског и словенског света Књижевност у Њемачка од дра Стевана Павловића. Нови су радови, и то сва у овој свесци и доношен: 1. „Милица Стефановића-Срнкала (1830.—1878.)" од дра Милана Савића, „Зле очи," приповетка Љ. Н. Ненадовића, и описана оцена прос. Бранка Аиовића на „Хемиску технологију," коју је „по програму за реалне гимназије" Рад. Милошевић. На крају је као обично извод на записника књижевног одбора и сложитена је овде оцена Милана А. Јовановића на Савићева „Дојчина Петра", даље оцена Ђорђа Арсенијевића на „Богаташку и Белосвет" покојног пароха варадинског Ђорђа Петровића, и најпосле оцена Васе Вујића на чланак Милана Шевића: „О

симултаним и сукцесивним асоцијацијама". — На спољашњу пораду ове свеске Летописа имам опазити, да би достојанству Матичине књиге боље одговарало, кад би се четврт табака још додало на ма и једна страна остала празна него да се опако на последње три стране збију слова. Штампарске мајстораје са т ми дурхцусем!

Г.

Ж. О. Дачић. **Спиридан.** Приповетка из српског живота. Написао — —. Крагујевац, штампарија Браће Ј. Јовановића, 1892. Цена 50 пара дин. Мала 8s, стр. 66. — Ова приповетка, коју је писац написао још лане месеца марта и приказао своме пријатељу Влади П. Марковићу, дође се читати и баш се може рећи, да није ружна. Натписнога јунака замислио је Дачић као идеја и телом и душом и пошао му је за руком уверити, да није могло нашко бити него да је Свилина чича-Илија морала имовати таква дедиљ и хтела еванелиту, кад је видела, да су сви дошли на јуначкога боја „а шета... шеснога рође нема." Идеални је лик у доброти и пристојности своје и чичи Перу, поочим деци-Милана. И Свилка је и отац, којима су релативне мале улоге додељене, све су по-тобљени лицима, осим Глише Вилиповца, „рође", којега писац није доста јасно обележио. Предмет је причи црпљен из времена последње борбе с Турцима и писац добија придике, на уста чичи-Перина дати одушке чувству најчистијега родољубља. Приказивање је у Дачића, осим неких скоро најмањих ту и онесених фраза (сељака „уже Морачу у прилог," стр. 15; Милан и Свилка имају „потрају свог живота," стр. 36.) доиста подесно и живо, но језик није баш најприкладнији, јер има н. пр. *устреба ће* (стр. 33.), кадиод (стр. 3), одпочети (стр. 39.), недо, несма, несме (стр. 41.), дртобни глас (стр. 46.), потекнуће (стр. 59.). Или можда и то зада урачунати у оне „неке омање штампарске погрешке," које се „и поред све пажње откраде"?

Г.

КЊИЖЕВНЕ ВЕЛЕШКЕ.

— „*Војноженичко-чувствена хајдучија*" у Београду имала је 15. о. м. трећи редовни састанак, на коју је било двадесет друштвених чланова. За домаћина тога вечера био је изабран Стева Тодоровић, професор и сликар. Љубомир Јовановић, проф. II. београ. гимназије, прочитао је тога вечера о предавању проф. Томанека „О балканском полуострву", које је држао у Бечу на десетом географском конгресу. Аргументе Томашекове, које је употребио против српског народа, потукао је Јовановић тако славно, да се друштво неколико пута смејало овом Томашековом раду и његову познавању балканског полуострва. На свој прилици да је Јовановићев реферат навео у кои немачкој листу, јер је на то Јовановића умолила цела „хајдучина". За овим је Дим. А. Живојевић прочитао свој рад о изворазљеном већ српском песнику Златку Златојевићу (Димитрију Петровићу), другу Вранкову, човеку, који је врло добро, у том погледу као и Вранко, разумео позив српскога песника, те и тога, ако не баш средње, а пажљиво је испора народне појезије. После овога прављени су на друштвене чланове г. г. Др. Д. Бакић, Др. Ђ. Рајић, Оскар Глушчевић, уредник „Одјека", Перо Манојловић „Сеоски", конзул на расположењу, Милоје Михајловић, проф. III. београ. гимн., Ђура Милојановић, директор III. београ г., Васа Крстић-Љубисав, агент народног друштва, Перо Павловић, проф. II. београ. гимн., Сава Мијајловић, правник, Петар Ранковић, сликар и Стева Станковић, композитор.

— У Грацу је 13. о. м. умро др Бидерман, професор државнога права и статистике у градачком свеучилишту. Покојник је писао и о Србима. „Стражилово" је године 1888. у бројевима 23.- 27. донело у преводу покојнога Павла Радељића Бидерманову расправу „Die Serben-Ansiedlungen in Steiermark und im Warasdiner Grenz-Generalate". Оне пак године јавили смо у 5 броју на страни 79., да је Бидерман написао расправу: „Steiermark's Beziehungen zum kroatischen slavonischen Königreich im XVI. und XVII. Jahrhundert". Родом је био из Беча а моживо је шездесет година.

— Филолошко-историски разред југословенске академије знаности и умјетности у Загребу имао је 23. о. м. и. р. седницу, у којој је др. И. Матковић читао своју расправу: „Пут писи о путовању двају пирских посланстава у Цариград: К. Рима од год. 1571. и Д. Унгнадна од г. 15 2." Матковић том расправом наставља своје студије о путовањима по балканском полуострву XVI. века. И један и други путопис приказао је академичар у изводу и разјаснио, а да их нто боље објасни, употребио је два путописа из XVII. века, наиме путопис гласовитог сиријског путника Е. Врауна и Тафернеров путопис о путовању посланства Ц. грофа Лесљија. Ти путописи опишују донекле исти пут а особито стари пут од Зеџуна преко Митровице у Осек те знатно допуњују опис истога пута у Рамову и Унгнадову путопису. Рамов се путопис чува у рукопису у н. кр. дворској библиотеци у Бечу, написан је на њемачком језику ренесансе, за шаста му се не зна; биће које одличници чаши Рамова посланства и то војник, јер га је цар по повратку наименовао капетаном. Путопис приказује пут најпре од Брисла до Прага и Беча, од Беча до Београда Дунавом а одатле до Цариграда и натраг суним. На другом путопису није познат писац; свакако је путопис тај написао који образованији члан Унгнадова посланства, опет војник а вешт и латинском језику. Натписе том путопису је: „Beschreibung einer Legation und Reise von Wien auf Constantinopel durch den wohlgeborenen Herrn David Ungnaden etc. aus römischer keyserlichen Majestät befehlig und abfarderungen an den türkischen Keyser anno 1572 verrichtet. In Druck verfertiget durch M. F. Quichium. Zu Göstrow anno 1582." Издавалац Ф. Окиз, професор на свеучилишту у Франкфурту на Одри, не казује, од куда и од кога је добио рукопис, но истиче у предговору једино то, да још нигде није напштампан. И тај путопис, као и онај први, приказује пут од Беча до Београда Дунавом а одатле до Цариграда и натраг суним, и данас је врло велика библиографичка реткост. — У пису седници споменути је један чланова хрватског историчара Ивана Лупића од год. 1679. Нашао га је академичар др. Иван Црнчић код римског јавног бележника Мантија и био је писац код суврсменика бележника Винцента Октавијана. У кодицилу се наводи, да је Лупић још год. 1654. предао бис свој тестамент у Трогиру. Трогиранима се обраћа пажња, не би ли тог тестамента ушли у траг.

— Више доноше на поудану извора, да ће још ове године у Загребу почети излазити наставнословачки часопис за средње школе, који ће се звати Nastavni Glasnik. Уредник тог часописа биће др Т. Маретић.

— Пољски романијер Адам Крехољецки, који је на пољу новелистике лепо успео с приповетками „Starosta Zygwulski“ и „Weto“, написао је и не давно издао историску приповетку под натписом „Szary Wilk“, којој је предмет узео на времена краља Казимира Великог. Главни јунак приповетке је Матија Борковиц. Критика, хвалећи тај нови рад Крехољецкога, вели, да је Крехољецки њиме достигао и самога Шенкјевича.

— Јулије Едвард Велан, Србин Лужичанин, песник, умро је 25. марта о. г. у 75. години свога века. Од његових дела најпре је позната „Namjekno wuzakowska wotnoha serbscheje“, која је штампана у часопису лужичке „Maćice Serbske“ године 1869. у Будишину. Велан је превео и псалме Давидове у везану слогу.

— Чед. Мијатовић написао је на енглеском језику дело „Констатини последњи цар грчки. На основу тога дела изабран је за дописног члана енглеског краљ. историског друштва. Дело је своје Чед. Мијатовић приказао грчком наследнику престола.

— Још је јесенас Марко Шешељ, књижевник у Мостару, отишао био, да је наумио да престампа несмртницу, „коју су забрали неумрли повјесничар Ј. Ф. Јукић Бањалучанин и прослављени хрватски Омир Фра Грга Мартић Херцеговац те који као наследитељи Качића, забравши најљепше народне умотворине, дадоше да тискати и Осијеку под надпи-сом: „Narodne pjesme bosanske i hercegovačke junačke“.“ Но на његово се огласе одазвало само 130—140 претплатника — предбројника има, вели, прилични број — те тако се није могао упустити у престампавање. Сад су га, вели, ни мало неки родољуби, особито на Славонији, охрабрили а и принудили те се обрати „вриједно ојеговатељем хрватскога напјева молбом небі ли се заузеті дали на „забирање (једино) предплатника, да њиховом заслугом толі важно дјелец обзнданјено чим прије буде, а које долинаје њемњаку, радніки, као і сељаку, а особито вишеškolcu, koji bi se svakako imao prositi za takvom po izbor sbirkom narodnog blaga“. У несмртници има осамдесет хиљада стихова а педесет песама и „изнам неколике пјесме Краљевића Марка хвала прије ока на пограничне јунаке прошлог века, Далмације, Славоније і главнијіх градова Карловца, Задра і равнін котара, те које најдівнije изгнаџи њіhova омладина јунаштва і женитбе, а особито посљеднјеg glavnog uskoka iz Županjca Tomić Mihovila, k tomu još ima prostran predgovor kno uvod dičnoga starine Martića, koji da“ Шешеља „podupre, blagostivo i vlastničtvo podielio, te životopis rano preminulog sudruga mu pok. Jukića, a na kraju knjige dodat je riečnik manje poznatih rieči, kao što će biti dodana sva imena čestnih predplatnika“. Несмртница ће имати око тридесет штампаних табака. За претплатнике — то су они, који одмах у напред и плате — цена 80 новч., за предбројнике 1 ф. 10 новч. а књижарска ће цена после бити 1 ф. 40 новч.

— Министарство просвете у Србији решило је на предлог просветнога савета, да штампа поправљено и допуњено издање Његошева „Горскога Вијенца“, како га је приредио др. Милан Решетар.

— У 10. броју „Бос. Виле“ штампао је Вељко Радојевић своје допуне Решетарову речнику и коментару „Горскога Вијенца“.

— Од Гледстона ће изаћи дело о женском питању у облику писма његову пријатељу, посланику Самуилу Смиту.

СМЕСИЦЕ.

Битољ у Старој Србији, после Призрена највећа варош у Старој Србији, лежи не далеко од места, где се у старо време дизала варош Херакleja, којој се остатци још данас виде према Букову. Још Ј. Г. в. Хан у свом делу „Reise von Belgrad nach Salonik“ вели за Битољ, да му према свима осталим варошима кроз које је до њега прошао, изгледа као престоница, тако му се донао онде стил кућа — нека особена смеса источњаштва и западњаштва — и лепо израђене фасаде. Има до 50.000 становника и то у етнографском погледу отпада на Србе 20.000, 4000 на Османлије, 11.000 на Цинцаре, 9000 на Арбанасе и 4000 на Чивуте. Уа то долазе 50 Грка и 2000 Цигана. Битољ има четир гимназије: бугарску, грчку, румунску и турску; за тим четир девојачке школе: бугарску, грчку, румунску и чивутску. Гончевић се онде расписао у Грка једног како је то, да Грци имају гимназију и више још школа кад их је само педесет и чуо је од њега да се и потрчи Цинцари, Срби и Арбанаси сматрају за Грке. Кроз варош тече поток Драгор у ознаду корита. На његовим рубу широким обалама леже лепе шарене куће турске господе. Главна је улица права, има лепих кућа и сразмерно је чиста. У Битољу има три касарне, у које може стати до 15000 људи. Осим тога има оружницу, војничку школу и војничку болницу. Турци Битољски деле се у разне секте. Чивути имају две до три синагоге и школу. Као што је Гончевић донао, не играју Чивути у Битољу такву улогу, као по другим местима. Лукавством не могу да се мере са Грцима, односно Погрчењацима па ни Срби се не дају од њих варати. Због тога нису Чивути богати и упућени су, да раде. Но уједно су много допринели те су аустријска занатлијска производа онде изгубили цену. Од аустријске своје браће доносе они најскандалознију робу, коју у прва нас свет купује, јер је јефтина, но превареви је купац после за цело више не купује. Отуда онда енглеска роба има бољу пробу. Од домаће индустрије увели су Гончевићу у очи сребрни радови, који се могу мерити са призренским и средачким.

ПОПРАВКА.

У 15. броју нашега листа у Цареву чланку „У Латинима“ на страни 235 а у осмом реду од доле стоји *римској* умјетности, а треба: *хришћој* (музичкој) умјетности.

САДРЖАЈ: Песништво: Међу браћом. Истргнути листови. Вјерна љубав. — Књижевност: Још једанпут о Лепеву граду. Руковође „Горскога Вијенца.“ — Књижевни прикази. Књижевне белешке. Смесице.

„СТРАЖИЛОВО“ излази сваке недеље на читаву табаку. Цена му је 5 фор. а. вр. на целу годину, 2 ф. 50 н. за по год., 1 ф. 25 н. на четврт год. — За Србију и Црну Гору 12 Динара на годину. — Рукописи се шаљу уредништву а претплата књижари Луке Јоцића у Нови Сад. — За Србију прима претплату књижара В. Валожића у Београду.

Издаје књижара Луке Јоцића. Штампарија дра Павловића и Јоцића у Новом Саду.

СТРАЖИЛОВО

ВЛАСНИК И УРЕДНИК ЈОВАН ГРЧИЋ.

БРОЈ 18. У НОВОМ САДУ, 3. МАЈА 1892. ГОД. V.

ПЕСНИШТВО.

ТЕЛЂГА ЖИЗНИ.

(Пушкинъ.)

Хоть тяжело подчасъ въ ней бремя,
Телѣга на ходу легка;
Ямщикъ лихой, сѣдое время,
Везетъ, не слѣзетъ съ облучка.
Съ утра садимся мы въ телѣгу;
Мы рады голову сломать,
И, презирая лѣнь и негу,
Кричимъ: поволь!...
Но къ полудню нѣтъ ужъ той отваги —
Порастрясло насъ, намъ страшенъ
И косогоры, и овраги....
Кричимъ: полегче, дуралей!
Катитъ по прежнему телѣга,
Подъ вечеръ мы привыкли къ ней,
И дремля ѣдемъ до ночлега,
А время гонитъ лошадей.

1823. год.

ТАЉИГЕ ЖИВОТА.

(Пушкин.)

И ако ј' тешко у њима бреме,
Таљиге иду брзо и лако.
Кочијаш стари, то седо време,
Не слази доле, већ тера тако...
Из јутра седнув, без бриге каке,
Не пазећ' себе, храбри и смели,
Презирућ' лењост, нежности сваке
Вичемо: „Напред!“ — брже би хтели.
Ал' већ у по дне храбрости није;
Растресла кола; страше нас сада
Провале, брда... Вола се крије!
„Будало, лакше!“ — вичемо тада.
Таљиге још су брже и сада...
Пред вече на њих свакне се свако.
Ноћишту дремке носе нас тада,
А време коње још гони лако!

Београд. *Р. Ј. Одавић.*

ИСТРГНУТИ ЛИСТОВИ

из једног записника.

(Наставак).

Преместили га далеко. И она, разуме се, отишла је с њим. Срећан им пут!

Чисто сам дануо душом. Као да сам се ослободио неке море.... Како сам се за то кратко време променио... огрубио... Познаници, који ме одавно нису видели, веле да сам други човек.

И јесам други човек.... Радим као кртица, згрћем новаца као плеве и.... уживам. О како уживам!.... Такових, као што је била она.... колико хоћу. И још лепших... Нека зна, да није само она на свету, ја ћу.....

— — — — — — — — —
— — — — — — — — —

Лаж! Све је лаж! Љубав је лаж, пријатељство је лаж, искреност је лаж, срећа је лаж, — само је новац истина. Имаш ли новац у рукама — сва су ти врата отворена; он ти задобија срца, — с новцем је и хуља поштен, и будала мудар, и кукавица јунак и ругоба лепота. Новац је све — човек је ништа а жена је још мање од ништа. Ко има новаца, има све, његов је сваки, а он није ни чији.

Како је то пријатна ствар, кад човек није ни чији, а још је куд и камо пријатније, кад има новаца, па кад год му се прохте — сваки је његов.

Ја сад нисам ни чији, али сваки може бити мој!

Што то нисам раније знао? Е тако је то! Тек кад човек остари, као што сам ја остарио, а он добије памети.... то јест, кад има новаца.... много новаца.... и сувише новаца.

А ја имам тота животног арканума као воде....

— — — — — — — — —

— — — — — — — — —

Дакле, вратили се! Преместили га овамо са вишим чином.... Капетан је... и дошли су....

Она — госпођа капетаница!

„А не“, — рече ту један у неком друштву, „госпођа капетаница је у П.“

„Та није, човече. Видео сам је с њим... бледа, уплашена лица, мутна погледа. Не би човек рекао, да је то она негдашња лепота.“

„А, ти мислиш његову жену?“

„Па да.“

„Оно јест, његова је жена ту с њим, али госпођа капетаница је остала у П. код свога великог господина...“ заврши опаџ и прсну у смеј.

Скочио сам као опарен, и изашао сам. Ишао сам и сам не знам куда, и на један пут нађем се у улици, у којој су они седели. Тек кад дођох до куће, у којој су они били, ја се тргох:

„Шта ћу ја овде? Не знам ни сам. Па зар ја морам да будем овде? Не морам, нико ме не тера нити имам каква посла. Нисам ни чијан ни луд.

Окренем се и одем.

Прошао сам туда и сутра дан и трећи дан и четврти.... Тад сам је видео, али волео бих да је нисам видео. Зар то она? То бледо, уплашена лица женско створење да је *она?* То не може бити да је она! На њен очи, оне кадифене очи, са погледом, који сагрева али не сагорева.... то су њене очи! Ишла је као саломљен љиљан, гледала преда се, као да тражи.... изгубљену срећу. Лице хладно као мермер, — али ход сигуран. Коса... о, она некад бујна врана коса.... проседела!

Ишла је сама. Од како се вратила са својим красним капетаном тек ако је у месец дана два три пут изишла — и увек сама. Срце ми се стегло, кад сам је такву видео — и задовољство што је такву видим и туга што је такву видим, и сам не знам шта ми се све мутило по глави, кад сам је такву видео.

Стајао сам у први мах као укопан, па сам онда пошао два корака напред... па један натраг... па опет напред. И таман хтедох да се окренем да идем, а она ме спази. Застаде, погледа ме, па уснама јој заигра чудноват осмејак, лице јој се намрштн.... па ме погледа од главе до пете, диже гордо главу и погледавши ме још један пут охоло.... прође покрај мене поносито као краљица....

Стао сам... Дакле још и.... презире ме? А њега?

— — — — — — — — —

Дознао сам све. Са новцем се данас, као оно са волшебњиковом палицом, отварају сва врата, шпијункају се све тајне....

Послао сам свог агента у П. Истина је да је тамо остала права капетаница. То је дама једног великог господина, старешине господина капетана. Она га је протежирала те је био унапређен, она.... она је после морала отпутовати својој родбини, а капетан је stante pede премештен у С. За то је старешину молила *она;* чак се прича о неком двобоју. У П. се прича, да је он немилосрдно злостављао, — а она је трпила и ћутала и још је ишла да моли за њега... несрећница! Чак се говори, да не ће дуго капетановати, — са првим распоредом завршиће своју војничку каријеру.....

И она је још горда. На што је горда, нека је, али да ме још и презире?!

Заплакаћеш ти још.... а ја ћу се смејати. Да, смејаћу се! А као за што се не бих и смејао?

— — — — — — — — —

Дужна му је и коса на глави. Нико му више не верује. А још тражи новаца.... много му треба новаца, одмах му треба новаца.

Наредио сам своме агенту, да му да новаца.... колико хоће, али на меницу, коју мора и *она* потписати.

И она је... потписала!

И тако је за сад све у реду. Он има новаца а ја њихову меницу.

Они о томе и не сањају.... Пробудићу их ја већ, — о, те како ћу да их пробудим... Кад ме презире! Бар да знам, за што ме презире! Бар нека плаче..нека лије горке сузе, кад ме презире!

— — — — — — — — —

Хоћу?! Не ћу! На инак.... хоћу!

Ама гадно је!

Није. — Према свецу и тропар. Ако је поштен.... тим боље по њега и по њу. Доћи ће к мени и казаће: браже, ћаволе, бесе... ја сам ову неисплаћену меницу добио на врло чудноват начин, ви сте је за цело изгубили... изволите! Вратићете ми је, кад вам је исплатим....

А ја не ћу имати куд, казаћу му, да је исплаћена.... мој благајник је примио новце, али како је случајно била у мом портфељу, то је није могао одмах вратити. Кад ме о томе известио, ја сам хтео да му издам меницу, али је не могох наћи. Сад видим, да сам је случајно изгубио.... Он ће се опирати да није исплаћена, ја ћу узети да је видим.... пред њим ћу је поцепати заједно с оригиналом и бацићу у ватру... Па ћу му рећи: сад сте се уверили, да је збиља исплаћена.... И крај!

Али ако је збиља питков и непоштен човек, као што мислим да је.... онда ће се чинити свему невешт, и онда.... онда тешко њему и њој! А нарочито тешко њој!

Дакле хоћу!

— — — — — — — — —

Имао сам способна и вешта књиговођу. Кад је био доколан а у друштву, често би другове задивљавао вештином подражавања туђих рукописа.

Зовнем га и, показавши му ону меницу, рекох му:

— Молим вас, учините ми услугу те ми копирајте ову меницу да буде као оригинал. Ја знам, да сте особито вешти у подражавању туђих рукописа..

Он се спромах сав зграну. Пренао се, да не сумњам у његово поштење. Једва сам га умирио, јер да што сумњам не бих га држао у служби.

— Али за Бога, господару, то је злочин, што тражите од мене. За то се иде на робију.

— Ко буде непоштен, тај ће можда и отићи на робију. Али то не ћете бити ви. Слушајте ме добро... Пре свега ова ствар треба да остане у тајности.

Мој књиговођа све се мешкоља и погледа око себе. Видим, умакао би, да му се може.

Ја се осмехнух.

— Да вам ту ваздан не објашњујем ствар, пре свега седите и пишите на овој чистој поштанској артији, што ћу да вам диктирам. Удесите какав други рукопис. Ево вам перо.

Књиговођа узе перо, које му је дрхтало у руци, као клас од поветарца.

— Пишите! — рекох му и почех да диктирам:

Драги пријатељу!

Случајно ми је дошла до руке ова изгубљена меница, по којој дугујеш оном мрском дерикожи Заки приличну своту новаца. Као што кеш видети, он је ту меницу — преносом доконо у своје канџе, и знајући за некоје раније одношаје, ја имам разлога сумњати, да је он ту меницу купио у на основ намери. Али срећни случај је хтео, да се ова још неисплаћена меница изгуби, — и ја ти је шаљем, да је уништиш. А господар Заха не а дуга у прсте.

Да бих избегао излишне изјаве благодарности с твоје стране, потписујем се само твој искрени друг и пријатељ

Н. Н.

— Тако. А сад адресирајте: господину капетану, — рекох књиговођи и казах му име и презиме онога.

Књиговоља ме погледа у недоумици.

— Ја ово не разумем.

— Одмах ћете разумети. Кад прекопирате ову меницу са верно подражаваним рукописима, ви ћете ту вашу коњцу турити у ово писмо, затворити и сами предати на пошту на повратни рецепис. А оригинал менице, разуме се, вратићете мени.

— На онда?

— Онда . . . . онда ћемо видети, је ли капетан поштен човек!

— Ах, сад разумем! — удари се књиговоља по челу.

— Али никоме ни речи!

— Будите без бриге.

И мој књиговоља збиља сврши посао на моје потпуно задовољство. На први поглед ни сам писам могао да разазнам коњцу од оригинала. Чак и она мрља испод потписа била је верна оригиналу!

— — — — — — — — —

(Наставиће се).

Живојло Ђорђевић Призренац.

ВЈЕРИНА ЉУБАВ.

РОМАН **И. А. Гончарова**

ПО ФРАНЦУСКОЈ ПРЕРАДИ ЕВЖЕНА ГОТИ ПРЕВЕО *Миливој Максимовић.*

ПРВИ ДЕО.

XVIII.

Он осећаше да се приближује бура, и не знајући, како да је одврати, изгуби од страха присуство духа.

— Та седи с миром, кад ти се говори! рече му мати.

— Шта вам говори ваша савест? започе читати Татјана Марковна. Тако сте се дакле послужили мојим повереньем? Ви велите, да ме љубите и да ја вас љубим као сина, — па зар тако добра деца раде? Ја сам вас сматрала за скромна и послушна . . . и мислила сам, да ви шиете у стању једној девојчици завртити мозак и да јој не ћете којешта брбљати . . .

Она престаде, а он баци на матер мрк и љутит поглед.

— Шта ћеш? Тако си и заслужио! прокосила му је она.

— Татјана Марковна, ја нисам могао дознати да доручкујем; имате ли штогод? Умрех од глади! зашта, мислећи, да ће се овако моћи извући из шкрипца.

— Јесте ли га видели, како је препреден? рече Берешкова, обраћајући се Марји, — сазнао је моју слабу страну, а ми смо мислиле, да је још дете! Ах! слабо сте се намерили, и ако хоћете у младожење!

Викентијев превруну свој шешир, који је дотле држао пристојно на колену, и поче добовати по њему.

— Махните се шешира, он вам није ништа скривио. Боље реците, од куд сте себи увртили у главу, да ћете добити Марту?

— За име божје, немојте се шалити са мном, преклињем вас! повика он силно узбуђен. Ако је то шала, онда је и сувише грозна. Татјана Марковна, шалите ли се ви, или не?

— А шта ви мислите?

— Ја мислим, да је то све шала. Ви сте тако добри, а не као . . .

Он погледа на своју матер.

— Право, правцато курјаче! Јесте л' га видели само, Татјана Марковна?

— Не, ја вам са свим озбиљно кажем, да то није лепо од вас, дете моје, што сте говорили с Мартом, а не са мном. Шта би било, да ја случајно нисам пристала?

— Ви сте дакле пристали? повиче он и скочи са столице.

— Чекај, чекај! Седи још мало! задржавале су га обадве.

— Са другом би можда и требало тако радити, али са њом не, настави Татјана Марковна. Ти си лепо требао прво мени рећи, а ја бих боље знала него ти испитати је, да ли и она тебе љуби. Међу тим, ти си се сам усудио . . .

— Са свим случајно се догодило! Тако ми Бога . . .

— Но, но, само се немојте клети толико; не може човек већ да вас слуша . . .

— Свему је онај проклети славуј крив.

— Аха, данас је „проклети славуј“, а јуче сте га у звезде ковали!

— За цело да ни мислио нисам на тако нешто. Али допустите да вам кажем ово, ради свога оправдања: ви хоћете да ја радим као послушан и честит дечак, то јест требао сам прво отићи к теби, мамице, и запевати твој благослов, а за тим к вама, Татјана Марковна, па вас замолити, да будете тумач мојих осећаја; после бих преко вас добио своје „хоћу“ и пред свеодоцима бих добио признање своје невесте; за тим бих је са неизмерно глупим лицем пољубио у руку па би обадвоје, не смејући погледати једно другом у очи, играли смешну комедију, љубећи се с дозволом старијих... Зар би то била каква срећа?

— По теби је онда лепше доцкантавати се ноћу у врту с девојком... прекину га мати.

— Лепше да кажем, maman, сети се само, кад си ти била млада...

— Хоћеш ћутати! повикаше обадве на њега. И од куд само ти све то знаш? Сигурно ти је и то славуј рекао?

— Да, он је певао, а ја и Марта Васиљевна смо рекли да милине. Ми немо у свом животу много штошта заборавити, али тога славуја и оно вече у врту никада! То и јесте права срећа и то је његово право и најбоље дело... Ја захваљујем Богу, захваљујем теби, мати; и вама, бабушка, што сте нас благословили... Ја знам, да и ви исто тако мислите, само из јогунлука не ћете да признате... То није лепо! завршн он са сузама у очима. И кад би требало поново започети, ја бих опет исто тако учинио.

Татјана Марковна се беше раздрагала на га загрли.

— Нека ти Бог опрости, добри и мили унуче! Ти имаш право, само с тобом и ни с ким другим могла је Марта слушати славуја.

— Мајчице! мајчице! повика он, спустив се пред њом на колена.

— Ето, сад сам му већ и мајчица, ти си се мало пожурио. Зар да се ти у тим годинама ожениш? Како би било да причекаш две, три године?

— Буди паметан! рече му мати. Докле ћеш се лудити?

— На шта? Да ли да му дадем Марту, Марја Јегоровна?

— Није заслужно, Татјана Марковна; а и рано је још. Да причекамо...

Викентијев притрчи к матери и пољупцем јој запуши уста.

— Јесте л' видели, каквог истргоњу примате у своју породицу! рече Викентијева, одгурнувши га од себе.

— Код мене ће се он већ опаметити; ја ћу га знати умирити. А сад ходи овамо!

Он приступи Берешковој, која га прекрсти и пољуби у чело.

— Ух, баш сте праве мучитељке! Колико сам препатио! рече он, седајући на столицу.

— Други пут буди паметнији!

— А да где је Марта Васиљевна?... Идем по њу!...

— Чекај! Још само мало се стрпи! рече му Татјана.

— Зар још да се стрпим?

— Сад тек стрпљење почиње. Сад нема више скакања и трчања; ви ћете више дете. Ти си сам рекао, да вам је славуј певао, да сте обоје сазрели. Но, на сад се држи тога.

Он се мало снебесели на ту праведну примедбу и остаде мирно на свом месту, чекајући да ваљу Марту.

— Ни за што на свету не бих сад ишла! одговарала је она Маршки и Васписи, кад су дошле да је зову доле. На послетку је морала сама бабушка са госпођом Викентијевом по њу отићи. Најпре је у једном куту иза креветних завеса и изведоше је одатле. Не беше још ни потпуно обучена, запурено лице јој непрестано покривала рукама. Обадве је почеше љубити и умиривати. Али она се никако не хтеде силазити доле, догод се њој сви обредили код ње и честитали јој.

Вјера је са тихом радошћу саслушала бабушку, кад јој је донела новост.

— Ја сам се већ одавно томе надала! рече она.

— Сад само да Бог хоће дати, да и тебе удомим... започе Татјана Марковна уздишући, али је Вјера прекиде.

— Мајчице! рече јој узнемирена, тако вам Бога, ако ме волите, као што ја вас волим... онда ову вашу бригу посветите Марти. За мене се немојте ништа бринути...

— Зар ти мислиш, да ја тебе мање волим него њу? Можда мене срце већма боли за тобом...

— Знам то, па за то ми је и тешко... Мајчице, молила ју је Вјера скоро с очајањем, — мени је милија смрт, него да вас срце заболи због мене...

— Шта говориш ти, Вјера? Дођи к себи! Шта ти је?

— Ништа ми није, мајчице, само немојте покушавати, да ме удате...

— Ти си горда, Вјера! рече огорчено Берешкова.

— Може бити, мајчице, — али не могу друкчије.

— Та гордост ти није дошла од Бога.

Вјера не одговори ништа, али јој је било несписано тешко, што јој није могла своје понашање растумачити.

— Отвори преда мном своје срце, рече јој Берешкова, а ја ћу можда моћи ублажити јад, ако га има...

— Кад дође тако далеко — и ја не будем могла сама сносити, онда ћу доћи к вама, к вама и Богу — и ником више! Али сад ме оставите на миру и немојте се узнемиривати због мене.

— Да не ће бити касно, кад невоља већ наступи?.. прошапута Татјана.

— На добро, дете моје, рече гласно, умири се само, ја знам да ти није Марта, па те не ћу ни дирати.

Она је пољуби и са уздахом изиђе брзим корацима, погнувши главу. То беше једини облачак, који јој је покварио чисту радост.

Вјера се после тога дуго шетала узбуђена по врту, па се мало по мало умири. Опазивши под једном сеницом своју сестру и Викентијева, упути се брзо к њима. Она још није била с Мартом, од кад је дознала за њену срећу.

Пријe сестри и погледавши јој дуго и нежно у очи, загрли је и поче љубити.

— Ти треба да будеш срећна! рече јој, уздржавајући се од суза.

— И биће срећна! умеша се Викентијев.

— Ти, Вјерице, ћеш бити још срећнија него ја, рече Марта, поруменевши. Ти си тако лепа и паметна! Ја и ти, као да нисмо сестре. Овде и нема за тебе достојна младожење. Зар није тако, Никола Андрејићу?

Вјера јој само стисну руку.

— Никола Андрејићу, знате ли, ко је моја сестра? зашта га Вјера показујући на Марту.

— Знам! одговори он без запињања, као војник на команду.

— Ево видите, ко је она! рече Вјера, показујући лептира, који је облетао око једног цветка, — дотакните га се само неопрезно, па ћете одмах збрисати шаренило са његових крила. На сад пазите: мазите је, љубите је, негујте је, — али јој ни за живу главу ништа на жао не чините. — Иначе ћете имати са мном посла!

. . . . . .

Време се поче мењати, по небу се превукоше сиви облаци, и спусти се ситна, јесења киша, која подржа неколико дана.

Сад се већ није више нико шетао, него би се одмах после вечере повукли сви у своје собе. Једва четврте вечери, око десет сати, престаде падати. Рајски се хтеде тим користити и сиђе се у врт, да се прошета. Прође цео врт а за тим удари преко раседника, да види како је на пољу и на Волги. Пролазећи поред старе куће, чу, где се отвара прозор.

— Јесте ли ви то? зачује се од горе Вјерин глас.

— Јест, ја сам! довикну Рајски муклим гласом.

— Киша ме је данас спречила на писам могла доћи. Сутра у десет сати будите тамо доле... Идите брзо! Ево иде неко!...

— Где је то „тамо доле"? питао је јетко сам себе, проклињући онога, што му је својим невољним доласком спречио дати разговор. Дакле петнаест је! ипак има нека тајна! А он свё до сад није могао да верује. Оно писмо на плавој хартији није дакле био сан. Састанак! И ту ми још долази неко на говори о моралу!

Он пође у сусрет корацима, који су се чули из близине.

— Ко је то ту? громко запита човек и заноче из све снаге лупати о даску.

— А то си ти, Савелије! рече Рајски разјећен, нек те ђаво носи! Од кад чуваш ти по ноћи кућу?

— Милостива госпођа ми је заповедила, јер се сад овуда скитају неки лопови.

— Лажеш! То је само за то, да можеш шпијонирати Маршу, а шпијонирати је: — гадно, промрмља кроз зубе, погледавши Вјерине прозоре.

Рајски целу ноћ није могао заспати. Сутра дан у јутро, кад су се сви скупили, да пију чај, дође и Вјера и весело се поздрави с њим. Он јој грозничаво стисне руку и погледа јој опитно у очи. Она је била мирна и спокојна.

— Гле, како си данас кокетно обучена! опази он.

— Заиста?

— Још како! Ја се дивим твом укусу, рече са горчином у гласу.

— Врло ми је мило, што вам се допадам. Само што ми се ви некако чудноватим тоном дивите. За што то?

— Дођи да се шетамо, па ћу ти рећи.

— У које доба?

— У десет сати.

Она га погледа оштро и подозриво.

Он опази тај поглед.

— Писам добро радио, што сам тако тачно рекао, требао сам рећи око десет сати... Онако се сетила.

Вјера седне у кут и ћуташе. Његове погледе је избегавала и није хтела да одговара на његова питања. Пре но што ће избити десет, узме она своју корпицу за рад и сунцобран па му даде знак, да дође за њом.

Прођоше ћутке врт и седоше на једну клупу у близини повора.

— Вјера! започе он, савладавши своју узбуђеност. — Мени се чини, да сам случајно сазнао један део твоје тајне...

— Јест, и мени се чини! рече му она хладно, — јуче сте чули моје речи.

— Било је са свим случајно, ја ти се кунем...

— Верујем вам, прекину га она, па шта онда?

— Па ништа... Дакле ти љубиш некога?... Сумње више нема, само... ко је тај?

— У залуд питате, ја вам не ћу рећи! одговори му она сухо.

Он уздахну.

— Ја увиђам, да немам права, да питам... Ах, Вјера! За што верујеш њему више него мени?

— За то, што га љубим!...

У тај мах се зачу у повору метак из пушке.

Вјера нагло устаде.

— Шта значи то? Је л' то он? питао је Рајски побледевши.

— Време је... десет сати, рече она у силном узбуђењу и старајући се да избегне његове погледе. За тим пође према повору а Рајски за њом. Она му махну руком да остане.

— Шта значи тај метак из пушке? запита опет.

— То мене позива...

— Ко?

— Писац плавога писма... Ни корака за мном, рече му одрешито, ако не кете да...

— Вјера!

— Ни корака даље! поновн она опет, јер иначе ћу оставити кућу на увек.

И она замаче за жбунове.

— Вјера! Вјера! Чувај се! викао је за њом у очајању.

Он слушаше за њом, али је чуо само како у два маха запуцкара сухо грање под њеним ногама а за тим настаде тишина.

(Наставиће се).

ПОУКА.

ЦЕТИЊСКА УЛИЦА НЕКАД И САД.

(1856 и 1892)

У пролеће године 1856 ја сам купио кућицу, и доселио се у Цетињску улицу. Од тога доба станујем у њој без прекида. Онда та улица није имала одређеног имена. Њу је Цетињском назвала београдска општина, кад је варошким сокацима надевала имена, и кућама пришивала бројеве.

Кућица, коју сам купио 1856, данас је под бр. 15а.

Године 1856 не само да Цетињска улица није била калдрмисана, него њом једином протицаше готово сва вода кишница озго од Батал-Џамије овамо ка Дунаву. За то средином те улице бејаше проривена толика јаруга, да су кола могла проћи само с великом опрезношћу.

Пред мојом кућом ђубретари су збацивали с кола ђубре, које су из вароши извозили; и мени су се, кад сам се на

то љутио, и протестовао против таког поступања, у очи смејали, говорећи:

— Бог с вама, господине! Зар ви хоћете да продужите Београд чак до Вишњице?!

Године 1861 Кнегиња Јулија, која мишљаше проћи кроза све београдске улице, ма како оне биле тесне, криве, и прљаве, удари једном оздо од Дорћола овом Цетињском улицом, па већ од моје куће мораде сићи с кола, и пешице изићи до Два Бела Голуба; иначе се је са свим разложно морала бојати да се кола под њом не преврне: тако је пут био изломан и неправан.

Цетињска улица није дугачка. Она се почиње спрочу *Два Бела Голуба:* десно — Бакалницом, која се некад звала *Црвена Ламна*, а лево — кавапом *„Два Побратима“*; у дну пак завршује се Баба-Јелкином кавапом, која се сад зове *„Гостионица код Цетиња,“* и *„Малом Пивари“*.

Готово на средини својој, она се спаја с улицом *Болничком* кроз улицу *Милетину*, и са *Скадарском* кроз узану улицу *Зетску*.

—

Године 1856 на левој страни данашње Цетињске улице, на самом рогљу, где су данас *„Два Побратима,“* бејаше празно место, које доцније куши и дуже држа покојни сленац Јеремија Карапић. До тога празног места бејаше кућица Косте Убавкића с великим празним плацем с доње стране; до тога плаца је кућа пок. Димитрија Качара, на велика башта некога Гушанца. Ту су данас три куће г. Васе Радојковића. До Гушанца је била кућица неког Бугарског. То је после откупио пок. Срета Л. Поповић. До Бугарског је била механица неког Мијата Бошњака, на онда данашња Зетска улица. До Зетске улице бејаше кавапица неког Молеровића. Зграда та у неколико стоји и данас под бројевима: 11[б] и 11[в]. До Молеровића механица Мирка Ристића,* на до те она кућица, коју ја бејах купио. С доње стране моје кућице бејаше велики празан плац Вучка Ивковића, на до њега други празан плац неког старог тобџије Неше, који је увек носио велик турбан око главе, и дугачак чибук у рукама, и пред којим су, као човеком по нечем заслужним, најстарији људи устајали на ноге. Његов је плац данашња пиварска башта. После тога је била ова пивара, само у згради другој, слабој, од набоја начињеној.

Свега дакле кућица на левој страни било 8, међу којима само једна беше зидана и то блатом, а празних пространих плацева бејаше 5 на број.

Данас (1892) на тој страни нема ни једног празног плаца, а кућа нових, зиданих, поред неколиких од оних старих има равно 13!

На десној страни, озго идући, било је још горе: ту од горњега рогља до доњега, то јест од Црвене Ламне до Баба-Јелкине кавапе, бејаше свега 4 кућице: све друго беху велики празни плацеви. Данас пак на тој страни има 14 кућа, од којих су само три од слабе грађе, и још остају два велика празна плаца!

—

А Београд, сав савршт, године 1856 даваше чудан призор марљиву гледаоцу!

Град београдски, оно што су Турци некад поносито називали „врата од Багдата“, држаше 1856 султански Мухафис г. Азис-паша, млад, оштар човек и, бој се, старином од рода српскога, али Турчин, што оно вели, и од султана већи! Он имаше под својом командом, поред Турака београђана, неколике хиљаде низама, редовних турских војника.

У београдској вароши, оној између града и шанца, који дели варош од предграђа, живели су напоредо и Срби и Турци — два народа, који се међу собом крве још од Косова. То беху два противника, који свакад гледаху попреко један на другога! Један од њих — млад, бујан, нестрпљиво наваливаше, да што пре захвати оно, што му је некад силом одузето, а други — стар, сваким даном све немоћнији, грчевито стезаше у песници оно, што му још беше остало од некадашњега богатога плена!

Ту су се, са свим природно, изметали сукоби врло чести, а некад Бог ме и крвави.

* Ову механицу Миркову ја сам 1857 купио за 120 дуката а продао сам је 1886. за 1050 дуката!

У Граду Београду судила је само власт турска; у Вароши Београду — и турска и српска, а у предграђима само српска.

Српској власти оружана снага бејаху пандури — најмљени за паре и, по старинском начину, оружани служитељи.

Турска пак власт имаше за те послове редовне војнике — низаме, којих је некад у самој турској полицији* у вароши било по неколико стотина.

Догађало се је више пута, да који Турчин, изишавши у које предграђе, онамо се опије и, у пићу, учини какав неред. Њега месна српска власт ухвати и поведе у варош, да га преда власти турској; а он, дошавши на коју од те четири капије, позове у помоћ низаме, и они скоче те га отму из српских руку, од агената власти!

Према таким приликама, српској поли-

Бранислав Ђ. Нушић.

Из предграђа у варош улазило се само кроз четири капије: *Видинску*, која је била мало ниже Мале Пиваре; *Стамболску*, горе код позоришта; *Варошку*, код Валожићеве књижаре, и *Савску капију*, код данашње Царинарнице на Сави.

На свакој тој капији чувала је, дању и ноћу, турска straжа од редовних војника.

* *Турска полиција* у Вароши Београду била је у оној кући испод велике јавне, где је сада *жандармеријска касарна*.

ција у Београду, поред много којечег другог, требало је да има оружану снагу, уређену онако како се уређује војска. Пандури, са својим квартальницима, ма колико да су били ревни, и ма како да су многи између њих били лично храбри, не имајући војничке уредбе и заната, нису били свакад поуздана снага за прилике, какве су се врло често јављале у Београду.

За то је управа вароши Београда била почела, поред пандура и квартальника, са-

стављати неки заметак жандармерије: почела је била узимати за полицијске службеље послужеће војнике, дајући им и војничко одело, и држећи их у војничком зашту. Ове службеље војнике, по што их није било много, управа је слала само на места, где би се десно повећи сукоб између Срба и Турака.

Падало је у очи, што су и сами Турци београци, као кад је неком пред главу, навалише срљали у погрешке против реда: опијали су се, свађали се, и тукли се са Србима, где год би се с њима срели онако напити.

Ти бојеви већ тако учесташе, да је српска варошка управа морала предузимати најоштрије мере против неких и неких убојица Турака и турских штићеника.

Нема сумње, и турска је власт устајала против изгредника; бар се зна, да је мотрила да се Муслимани у вароши по јавним местима не опијају, и где год би кога нашла пијана, хватала га је и гонила у затвор.

Турци, пијанице и убојице, притешњени у вароши, умицали би преко шанца у предграђа, и ту би се у склоњеним оманьим механицама и кавацицама одавали својој милој навици — пићу, а некад и свађи и боју. Али, бојећи се себи, свакад су волели та уживања назазити у предграђима, која су близу ма којој капији и стражи турској, у коју би, кад би их ко од српске стране потерао, брзо и ласно могли умаћи.

Данашња Цетињска улица, која онда бејаше слабо насељена, а имађаше неколико кавацица, и тако је блиска видинској капији, бејаше веома удесна за таке госте и за њихове навике. И одиста се у тој улици често виђало доста Турака и трезних и напитих. Напити су благовали у свом од шића заносу, а трезни су били њихови пратиоци и браитељи, а уједно су проматрали места и прилике, где би се сутра и сами могли напити!

(Свршиће се).

М. Ђ. Милићевић.

У ЛАТИНИМА.

Пријатељу Милану Савићу.

(Наставак).

У *Ватикану*, 12. сент.

Начно по програму, нашли смо се јутрос у десет сáта у Ватикану. Узимљући у рачун наше двоструко навраћање у Петрову базилику, ово је четврти пут те у Ватикан долазимо. То је тек довољно, да чељаде узмогне казати: „био сам, видио сам“; а за помњиво, свакојако разгледање (ма и главнијих ствари) требало би неколико недеља, па можда и мјесеца, у овом самом здању провести.

Нама, на жалост, једва остаје још недеља дана римовања; с тога смо принуђени да многу знамениту ствар прегоримо. Проћи ћемо дакле брзијем кораком кроз дворане мисирскијех старина, завирићемо у Павловску капелу и у Библиотеку, па се махом одати разгледању Рафајилових *Одаја* и *Тројелова* (Loggie), *Пинакотеке* и *Сикстинске капеле*.

Као што је познато, стигавши 1508 године у Рим, прими се Рафајило, да по налогу Јулија II наслика дувар једној соби у папинскијем одајама у Ватикану. У тијем се одајама у тај мах бављаху, осим њега, још и неки други на гласу сликари, међу којима Иван Удински и Петар Перуђанин, некадашњи Рафајилов наставник. Сви ти умјетници бијаху годинама старији од младог урбинца. Није дакле чудо, што ти људи испрва очитом зловолом новог колегу дочекаше, ка' оно ти опасна супарника, о којему се већ лијеп глас по Риму прошао бјеше.

Рафајило мете одмах руке на посао, ударивши темељ својој *Расправи о сакраментству*. У том је живопису сликар приказао мноштво познатијех лица, самијех поборника за Христјанство, који ту или расправљају, или умују о Тројичинској тајни.

Око застрта жртвеника, на ком је изложен евхаристички путир, стекла се четри вела црквена доктора: Августин, Гргур, Јероним и Амвросије. До њих, чувени католички богослови Тома, Бонавентура и т. д. Мало подаље, гомила младијех људи, који као да из њиховијех уста пијекују објашњење евхаристичне тајне. Над њима, између Богородице и Светог Јована, лебди Исус Христос, којему се уз бок стискао апостол Павле и Свети Стјепан, прва жртва христјанске науке. А изнад свију њих, на зеници, Бог Отац, окруњен читавим хором анђелчића неисказане љепоте.

То је први од четрнаест живописа у афреску, којима је Рафајило ове одаје декорисао. Причају да је папа Јулије, угледавши ову слику, тако забезекнут остао, да је с мјеста наредио, да се радови осталијех сликара махом премажу, како би Рафајило све изнова насликао. Тако се заиста збуде, и зидарски шегрти истружу листом све дворане, не поштедивши него једно цигло небо Перуђиново, кому се Рафајило смилова из обзира према своме староме учитељу.

Рафајилових *одаја* има четри на броју, и то је управ био стан паше Јулија II. Једна од тијех одаја посвећена је сва подвизима цара Константина; у једној је слици умјетник приказао, како се ономе римскоме ћесару, у очи битке са Максенцијем, појавио у зраку крст, са натписом: in hoc signo vinces; друга слика, велика колико и сав дувар, приказује саму битку код *Понс-Милвијуса* (данашњег Ponte-Molle), која је свршила са поразом Максенцијевим. Ову је потоњу слику Рафајило нацртао, ал' не могао довршити; довршио је, по његовој смрти, ђак његов Ђулио Романо.

Други један афресак у овијем одајама приказује *Школу Атинску*, идејални збор грчкијех философа свију времена под водством Платона и Аристотела. Главни присташе тих двају мудраца окупили су се око својијех учитеља. Крај тијех славнијех људи, Сократ, стојке, расправља са младијем Алкибијадом. Не далеко од њих, ама више ка гледаоцу, видиш Питагору гдје сједи и пише; а при самом рубу живописа сједи философ Еникур, овјенчан лозовијем лишћем. С лијеве стране, у закутку једном, шћућурио се цинички Дијоген. Једно младо момче хоће да му се приближи; али га старац један одвраћа, показујућ му пјестом Платона и Аристотела.

С десне стране посматрача истиче се чувена група математичарâ. Архимед сажет над једним столом повлачи неке геометријске црте. Кажу да је у њему Рафајило приказао свог пријатеља Браманта.

Остале слике у овим одајама представљају *Парнас, Болсенско чудо, Атилу, Ослобођење Св. Петра сужња, Пожар Предграђа, Теологију, Филозофију, Правду, Појезију* и т. д.

Након одаја, путници обично обилазе чувене Рафајилове тријемове (loggie), које се састоје из троструког низа галерија, којима је заокривено прекрасно двориште Св. Дамаза.

Констатујмо прије свега у бога диван поглед на Рим и сусједна албанска и абручка брдија, што се из ових галерија посјетиоцу раскрива. Да то већ нијесам за друге сличне призоре казао, рекао бих да је то најљепши видик на свијету.

Плафони изнад овијех тријемова украшени су сви афресцима, којима су предмети црпљени из светога писма. Један од овијех афресака приказује стварање свијета. Лик Свевишњег Творца сачињен је, кажу, сав Рафајиловом руком, док су остале фигуре израдили по његову нацрту Рафајилови помоћници.

Ја ти, мој Милане, о овијем краснијем афресцима, које је зналачки суд давно као непадмашна узор-дјела осветао, не ћу дуго говорити; него ћу да ти искрено саопштим свој лични утисак, толико у погледу овијех „*ложâ*“, колико у погледу *одаја*. Немој да се згрозиш, што ћу ти сада рећи, али ове дивне Рафајилове радове учинише на ме онај исти утисак, што би га на залубљена човјека учинио видик своје младе јаранице, коју је на растанку оставио чилу и румену, као румену јабуку, а сада пред собом гледа блиједу и љутом болешћицом изможђену невољницу, којој су потамњеле очи, увеле јагоде и која је ближа гробу, него ли дому своме. Пролазећи кроз ове дворане, мени се ли-

јепо туга око срца савијала. Боже! како су ти радови морали некад изгледати, а како данас изгледају! Кад се од првог неугодног утиска мало разабрах, уништах навалице једног младог сликара, кога у једној од тих дворана затекох:

— Ама, за име Божје, господине, како су могли пустити, да ове слике овако пропану!

А он мени, смјешкајући се лагано:

— Мој господине, није томе нико крив; пропале су саме.

— Како саме?

— Лијепо: у оно вријеме, кад је Рафајило сликао, мијешали су неки живописци по канто чађевину и коштани гар у своје бојама. И заиста, слике су њихове за неко вријеме необичном свјежошћу и сјајем блистале; али, на жалост, и прије времена потамњеле. Млечића се, срећом, не служаху том машћу, и њихове су слике данас свјеже и сјајне, као да су јуче насликане.

Ово неколико ријечи измијенисмо на француском језику; или, тачније да кажем, довршисмо на том језику, јер сам ја у први мах младог сликара ословио талијански, држећи да је Римљанин, кад ал' он мени одговара француски! То је било прво изненађење. Друго и још више изненађење било је за ме то, кад сам из даљег разговора дознао, е је тај момак Рус. Он у овој соби ради има већ неколико дана; копира чувени ађресак, у ком је Рафајило приказао бога Апола и његовијех девет Муза (*Парнас*), и уза њих старину Омира (врло красну појаву); па онда Виргилија, Данта, Пиндара, Хорација и остале пјеснике прваке, овјенчане ловоровим вијенцима.

Руски је сликар у својој копији осназио боје, које су у оригиналу страшно изблиједјеле; и тако се профаном оку његов прецртај (који је у осталом извртан) много љепши од оригинала чини. Наравна ствар, да је то његово оживљавање земаном обумрлих боја са свим фантастично, и с тога ће стручњаци његов посао много мање цијенити, него да је свег Рафајила скрупулозном тачности прецртао. Како му драго, ова је копија у природној величини и, тобоже, у природној боји, овако од ока, врло красна; и заиста тек пошто сам њу видио, па је са оригиналом сравнио, обузела ме она туга, коју сам на више споменуо, те која ме нагнала да младог Руса италијански ословим.

На жалост, ни послије тога, кад се и по правом перју упознасмо, не могосмо да се међу собом *словенски* поразговоримо, а то у здравље оне *словенске заједнице*, која је нама Словенима свећер на устима, а коју тако слабо његујемо!

Ну, да се вратимо Рафајилу.

(Наставиће се).

Марко Цар.

КЊИЖЕВНОСТ.

БРАНИСЛАВ Ђ. НУШИЋ.

Бранислав Ђ. Нушић, један од млађих, али утеледнијих, српских књижевника, рођен је 8. октобра 1864. г. у Београду. Основне школе учио је у Смедереву, а средње (реалку) у Београду. Увиђајући, као што он каже, да није погодан, да продужи васпитање у духу, у којем та је почео у средњој школи, промени правац и оде на правни факултет, који је свршио 1887. г.

Ентузијаста, каквих је мало у његовој генерацији, гледао је на живот кроз ружичасте наочари, уверен, да је истина неприкосновена. Али беше разочаран на првоме кораку свога ступања у живот; јер место у живот, — он оде у хапс, због песме „Два раба", у којој је напао бив. краља Милана. Био је осуђен на две године тамновања! Помиловат дође у Београд после неколико месеци, али му службе не дадоше. Тек после абдикације краља Милана могао је Нушић добити службу у Србији и после разних промена и напредовања данас је секретар српског конзулата у Битољу.

Још као реалац Нушић је писао. Његових приповедака има у свима новијим литерарним нашим листовима, а такође и по многим дневницима.

Свој књижевни рад Нушић је отпочео песмом, али је доцније напусти, одавши се само приповетци.

Приповетке су му већином хумористичне, али им ни сатира не мањка. Читаоци се слатко смеју предмету његових приповедака, али имају ли само у себи нечега сличног, у нети мах се и пече.

Од његових радова за се су штампани: „Приповетке једнога каплара“ и „Листићи“, које је написао у пожаревачком затвору. — О „Приповеткама једног каплара“ све критике, колико их је год било, изразиле се веома похвално. Сем тих штампаних у књизи има он још неколико „Приповедака једног каплара“ које је штампао у „Јавору“ и „Колу“ а чини ми се, да их има још неколико непштампаних. — „Листићи“ његови у српској су литератури, што у Немаца Хајнеове „Идеје“. Фини хумор, сатира, којом „сатире“, као што један рече, тако задобија читаоца, да и нехотице књигу дочитава до краја, жалећи тад, што нема још. „Листићи“ његови могу се и више пута, без досаде, читати; предмети, разрађени у њима, не само да су „дупи посластица“ него гоне човека и на дуго размишљање. Поједине главе „Листића“ преведене су на француски, немачки и румунски језик. Такође је и једна од „Приповедака једног каплара“ преведена на немачки.

Сем приповетке Нушић је радио и на драмској књижевности. У репертоару позоришном налази се његова „Протекција“, комедија у пет чинова, која је већ доста пута играна на београдској позорници а даје ју и дружина српског народног позоришта. И ако је критика учинила неколике напомене на његову „Протекцију“, ипак се врло радо гледа. Узимајући и сам неколике основне мане у овој својој комедији, Нушић је, како чујемо, прионуо да је поново разради.

Сем ове комедије у репертоару је београдског позоришта, и ако се до сад није играла, његова комедија у пет чинова: „Народни посланик“. Али као што чујемо са сигурне стране, она ће се још овога лета изнети на позорницу. А сад је израдио и трећу комедију у пет чинова под натписом „Неизнајснери“. У све три ове комедије набор градива је необично срећан, и још, што је по нашем мишљењу са свим оправдано, није само једно лице посилац главне мисли, — сем њега има и других, и ако подређених посилаца; јер збиља, и јесте тешко и неприродно оличити у једноме типу више варијаната.

Нушић је и родољуб, што најбоље сведочи и његов рад у Маћедонији, који врши са пуно одушевљења. Још пре две године, бавећи се у Приштини, Нушић је започео свој до сада највећи рад „Косово“, опис земље и народа. Марљиво је скупљао грађу за њ, коју сада већ разрађује; неколицо уломака из тога дела штампа сада у „Босанској Вили“.

Нушић је још са свим млад човек, па с тога се, према његову досадањем раду, можемо надати њиху стварн све лепших од лепших, као што и сведочи градација његових досадањих радова.

Риста Ј. Одавић.

КЊИЖЕВНЕ ОЦЕНЕ.

Граматика старога словенскога језика за V. и VI. разред гимназије по А. Лескину саставио Љуб. Стојановић. Београд, штампано у државној штампарији краљевине Србије, 1892. Цена 1·20 дин. Мала осмина, стр. 72.

Ово је у име божје трећа а поред Брозове четврта ст. словенска граматика у нашој средњошк. књижевности. У Србији је до јако приједила Новаковићева књига, а ова је донила да Новаковићеву истисне, сигурно за то, што је Новаковићева израђена већим дијелом по Миклошићу, а ова по Лескину. Хрватима је добро* донила Брозова (по Лескину-Миклошићу), јер друге нијесу имали, а ова нама трећа не ћемо рећи да је могла изостати, али честа појава истоврених школских књига може се оправдати само очевидним напретком, којему у овој прилици није довољно само име Лескиново. Није нам овдје до тога да ли је Миклошић или Лескин бољи за школу, јер нам се чини да је за школу најпогоднија истина, исказана у што простијем облику, па како ни „Миклошић“ не значи назадак ни „Лескин“ напредак, то би нас данас најбоље задовољила школска књига, која би умјела ухватити средокраћу теорије научне по истини, а не по имену ауктористета. Али овдје сад отпада то питање, јер имадемо посла, како сам писац (састављач) сталља, само са Лескином. Лескин у својој књизи без сумње и сувише пружа и истине и онога, што се може и мора у шк. књизи употребити; у главном је дакле то преписивачки посао, само га је ваљало разумјети на вјерно за њим. Разумије се да ни Лескин слега не каже, али гдје је такова књига, која

* Јер Новотнијеве (1876.) као да није ни било. Испор. Ј. Живановић, „Јавор“ 1877.

би све казала? С друге стране опет има у Лескина ствари, што не пристају у школску књигу. Све то, удружено с тијем, што је г. писца остављало на њеким мјестима знање и разумијеване, или га је можда заводила самовоља, која овдје ништа не вриједи, — унијело је у књигу погрјешака, којима се поред Лескина и напрама њима V. и VI. разреда гимназије нијесмо надали. Ми ћемо их у кратко изнијети по реду како смо их читајући забиљежили, било да су стварне или методичне, а остало је како тако Лескин, гдјегдје то исто мало друкчије или у краће.

Тако одмах у §. 1. треба да стоји с једне стране као примјер *а, б, г*, а с друге *а, ж* (мјесто *б, ж*), но ми ћемо то рачунати у штамп. погрјешке, којих је и иначе у овој књижици, али нијесу нигдје исправљене.

Име слову *р* мислимо да треба забиљежити са *рьцы* а не са *рѣцы*, и не разумијемо за што је раздвојен један те исти глас, само по знаку различит: *ъ* и *ѣ*. (стр. 2.)

Ни оно није истина, што г. С. казује у §. 2. да на име у ћирилици она слова, којих у грчкој азбуци нема, не представљају никакву бројну вриједност. Ја држим, да у грчкој азбуци нема слова *ц* и *ч*, па ипак у словенској имају та слова своју бројну вриједност: *ц* = 900 (узето од грчког *σαμπι*), *ч* = 90 (узето од грчког *κόππα*). Г. С. није разумио §. 7. у Лескина.

У §§. 8. 9., гдје је ријеч о изговору *ъ* и *ь*, нема никакве вриједности оно испорећење са црногорским *онзьк дьн, ньс*, јер настаје питање прије свега о сличности тога изговора, а друго слабо ће отуд имати ваљде ђак, који о том и једном и другом изговору имаде подједнаке појмове.

У §. 19. није добар примјер *крьстити* (боље крьст-) за вокално *р*, јер би у томе примјеру имало *ъ (ь)* бити корјенити вокал; тако по Лескину. Вокал је исконски иза *р* (испор. лет. krusts = крст), и може се по познатом начину замијенити иуним вокалом. Већ у ст. слов. долази *крест-* поред *крьст-* (руски крестить; cloz. крестъ поред кръть, assem. ostr. sup. крьстъ). Г. С. није ништа научио из Лескинова §. 19. 2. b. — Ако се држи онога, како Миклошић брани вокално *р* и. пр. у **вскрьснѫти**, онда је то требао означити, разумије се онако како се то чини у школској књизи; али г. С. је „саставио“ своју књигу по Лескину, а овамо га не разумије.

У §§. 20. 21. што казује о двојаком поријеклу гласова *и* и *ѣ*, нема никакве вриједности у шк. књизи, јер г. С. не ће знати разликовати и показати својим ученицима то двојако поријекло; ту ваља повући друге језике у помоћ, бар грчки и литаштину; он то не ће умјети, па кад би и умио, да ли то пристаје у V. и VI. разред гимназије, у којој нема ни трага грчком језику, и да ли би га ико разумио? Ово се исто тиче и §. 28. 2. 3. 5. 6., што према томе не значи овдје ништа друго до празне фигуре. Овако исто и у §. 22.

У §. 26. не знам одакле је г. С. научио да је *з* сложен суглас, да је постало од *дз* па да је *д* отпало; сложеним се може сматрати само у прилици кад стоји мјесто *дз* (*з*); јер ваљда га г. С. не сматра сложеним н. пр. а *возити, лизати, зуб*, и т. д. А нетачно је и то, кад се у опће каже да је н. пр. *ц* „постало из *тс*“, јер н. пр. у *цвијет, срце* и т. д. не ће ваљда г. С. тврдити да је „*ц* постало из *тс*“; исто се тиче и гласова *ж* и *ч*. Ништа је истина што се у том параграфу говори нити има практичне вриједности. У §. 27. не казује се ништа, него г. С. упућује на своје Лекције II. 110—112; ми не знамо за што је г. С. овдје овако радио, али толико знадемо да школска књига не смије упућивати ни на коју другу већ на саму себе, особито кад се тиче најпотребнијег прегледа.

Нета погрјешка, коју смо истакли за §§. 20. 21. 22. 28. 2. 3. 5. 6. истиче се и у §. 29. 1. 2. гдје је ријеч о промјени грлених сугласника пред меким самогласницима; и овдје се говори 1. о промјени пред *ѣ*, кад је = *е*, пред *и* кад је = *и* или *ен*; 2. о промјени пред *и* (= *от*), *ѣ* (= *ат, от*); само је овдје код 2. хтио бити још ученији од Лескина, па је за *и* надовезао само = *от*, а за *ѣ* оставио обоје. Међутијем све ово скупа не вриједи ништа у шк. књизи, па ни за г. С-ка, јер г. С. не ће моћи разликовати прилике, кад је н. пр. *ѣ* = *е* а кад је = *ат, от*, па ето му невоље, ако га који од ђака за то запита. У осталом у овој књижици нема никаква ни путоказа за те прилике, а не може га ни бити из разлога, који смо напријед споменули. Број је ту друкчије радио; у њега (стр. 9. и 10.) нема о оној и овакој разлици ни спомена, него је надовезао 1. *г, к, х* + *е*,

h, *k* *сваѓда* = *ж*, *ч*, *ш*; а *г*, *к*, *х*, пред *и* *ѣ* подијелио на двоје: у једној прилици постаје *з*, *ц*, *с*, у другој *ж*, *ч*, *ш*, и тијем избјегао празне фигуре, које у г. С-ћа исто толико прије́де као да их и нема. Међу тијем лијепо се може у школској књизи прије свега подијелити онако како је у Броза, па онда за оно под 2. казати а.) пред *и* и *ѣ* с наставком за надеже

и пред *и* и *ѣ* у императиву = *з*, *ц*, *с*, b.) иначе = *ж*, *ч*, *ш*.

У §. 32. примјер **дрвгрк — дрвзрк — дрвдзи — дрвдк** стоји у свези по погрјешности са §. 26., у којем г. С. скиња да је „*д*“ постало из „*гд*“. Примјере овакве ваља тумачити: **дрвгрк, дрвзрк, дрвдзк, дрвдк**, а не као што г. С. тумачи.

(Наставиће се.)

Рад. Врховац.

КОВЧЕЖИЋ.

КЊИЖЕВНИ ПРИКАЗИ.

Rad Jugoslavenske Akademije znanosti i umjetnosti књига CVIII. Razredi filolog.-hist. i filozof.-jur. XXXIV. стр. 236. 8° Zagreb 1892. — Стр. 1—67. расправа дра. Милована Шрепела „O Patricijevoj poetici.“ И Фрањо Патрицај (Franciscus Patricius, род. се 1529 г. на острву Цресу или како неки веле у Кашсу, умро 1597 у Риму као професор елоквенције) је један од онијех многијех листова наше горе, који се неће од дјетињства својега образовање у западном духу те им богати плодови дара и учења падоше у крило Италији. Између многијех и разноврсних радова одабрао је г. Шрепел њетову поэтику, да нам из-несе њену садржину и њекаке мисли. Поэтика ова (1586. у Ферари на тал. јез.) у њекијем дијеловима претекла је и гласовиту Скалигерову, јер ће Патрицеј труди, да на *своју* прилици узлети изнад Платона и Аристотела у схватању пјесништва. — На другом мјесту је темељита расправа Т. Маретића „Ruske i češke riječi u književnom hrvatskom (добро би било да је г. М додао: i srpskom) jeziku“ (стр. 68—98). На рјечникова Мажуранића и Ужаревића, Шулека, Ђ. Поповића новијеше су овдје све књижевне хрватске ријечи руског и чешког подријетла. Г. Маретић је набројио до 130 руских а око 70 чешких новијељеница; мисли, да наше књижевне словенске туђице потјечу само из ова два језика. Уз веома лијепе и умјерене напомене о употребљавању туђих ријечи (стр. 75. доље) има овдје и такијех, о којима би се могло још разговарати. Тешко се може обранити *точка*, *точак*, *зјерофатак*. Та жало наше ријечи г. М.: „дијело енглеских і чешких ријечина, онај гласовни облик, који би им дао и нагод“ (стр. 77. доље). — О грчком језику расправља и г. Луко Зоре у својем „Palčetkovaiu“ (стр. 209—236. Ostaće slijedi. Велика је разлика између овога посла и професијера. Г. Маретић има пред очима чисто научну свху: хоће да пружи градиво за проучавање туђица у нашем језику. Г. З. с једне стране прибира грађу (већином по Дубровнику и Конавлима) за ријечник а с друге стране поучава наше књижевнике, како треба по правилу писати чувајући се рђавих колинића и туђица. Обје свхе тешко се могу постићи у исти мах. Зато је читава расправа назидана на криву основу. Него мислио бих се и по језику г. З. налетеноватя. Зар ће у узору књижевнога језика бити овакијех покрајинизама (разумијем ријечи): тад неба (не би!) нијо свијела *не* нашим (235б), *обадвоје* (235б, 235а), *бит ову* *ваш* и т. д. *тој* (235а), *грашски* (235. напомена), *шашијех* (211а), *мајмијем* (214а) *сојбјел* (235б) и т. д. Много што шта, што г. З. препоручује и како тумачи, не свиђа ми се н. пр. бина (тешко да је српска ријеч), благодарај, бод (у нашим крајевима добро познита ријеч у том смислу); што ће шапчица и вешалица, кад има *мазала* и *вешала*), част, чунак, дивљак, дјелоредан, доказ (тешко да ће набацити г. З. ону ријеч и њен глагол: доказати; demonstrare = показати), домобранство („еклен је неприлично“, вели г. З, али тако исто је и *домобранац* = Landwehr и *домобранац* = Landwehrist), допадљати се (нека стоји!), дотичан (за ону ријеч тешко ће ће и ко рећи *аристојан*, најбоље је свесијем одбацити), дунко = сопсау, дутко = сопvex (да су ово накарадје, то стоји, али ни мало ми се не свиђа *убочит* и *набочит*, како хоће г. З.; није ли боље *угнуто*, *испупчено* осредило, сочиво?), двојнек (г. З хоће пошек = Zwieback, прије би се рекло *пријесек*, које има у Вука за пресјечену ракију) гроб (је друго а друго *шпиг*; кад их нек свако разумије, нека стоје), једућивање (за diffectus је г. З. „веома ријера [ријеч]“; de gustibus etc., ђенерб (је дешше него генерао г. З.)... Оно што г. З. вели за *истабљати*, не ријерујем да ће се примити. Можда је Приморцима, који често чују и знају талијанске, лијепо: партибивање, дебиметар, дебелбар, било (кало!), акцеснат, нама оно чудно звони и још чеша ту не би било, кад би се тјерало до краја! (Тако и са ћ: инаљћаја). Г. З. забораваа, да словенски закони не имају приједности за ова времена. Још се говори: руди поље, јунаци, али се већ не вели: тацих, овацих, мноци, бланц, јанц. Разијонал-ност не може се у језику тјерати до краја. Зато говоримо бедиља, бивот, Кирило, мађије, анђео, али остајемо: дециметар, акцепат, геоглавија, аналогија и т. д. — Весма су заблане дра Маретића „Misli o umjetnom svjetskom jeziku“ (стр 182—208). Г. М. се загрејен за таки језик, ако би био згодно скројен и њему се свиђа измишљај Талијанца дра. Данила Розе: „nov latin“. Да ли је таки језик потребан или није, не ћу питати, али да је и „нов латин“ права ругоба, то је истина! На ми је још најчудније, да један Маретић може поређивати најнишлотнију (сувише је лијепо рећи: измишљај) једнога човјека са дивним створовима неколи-

којех народа, да може довикнути нама, који сумњиве погледамо у тај „нов латин“: „кас данашњ романски језици не заслужују већма него ненатін рријекох, да ли покварени із latinskoga? (стр. 208).“ Зар да пореклујемо живе организме са мртвом мудрошћом? Додаћу овде, да је и један Србин покушао створити српски језик и српско писмо за њ. Натпис његове књиге је: System einer Universal-Sprache sowohl durch die Schrift (Pasigraphie) als auch durch die Laute (Pasilogie) durch Begriffsfixirung mittelst arabischer Zahlzeichen und deren Lautfixirung für den internationalen Verkehr von Mosen Paić. Wien 1864. — Стр. 99—181 др. К. Војновића „Sudbeni ustroj republike dubrovačke.“ **Т. О.**

Српска краљевска академија. Глас XXXI. **Леополд Ранке и ослобођење Србије.** Беседа др-а *Јована Ристића*, читана на свечаном скупу српске краљевске академије 22 фебруара 1892 год. Београд. Штампано у државној штампарији краљевине Србије. 1892. Стр. 29. — Врло је добро, што добисмо скоро у исти мах уз превод Ранкеова дела о Србији и Турској у XIX. веку и ову студију о Ранкеу. Др. Јов. Ристић, док Ранкеов, „мислио је, да ће одужити један део свога дуга, ако његовој сени учини неке захвалности.“ Писац у почетку говори у кратко о Ранкеу, као професору, за тим прича, како се велики пријатељ српског народа радовао напретку Србије. Писац у кратко карактерише све писце поле историје српске, најпосле карактерише Ранкеово дело о Србији: вели, да „Ранке није за нас важан са стране осматра. У колико још чињенице наше историје нису прибране, оне ће се, без сумње, прикупити и уредити, али ће за свагда важна остати она оцена, коју о догађајима и о људима нарече Ранке, историк узвишен над предубеђењима, хладан и објективан. Ранке је филозоф историје нашега ослобођења.“ За тим говори писац описивање о садржају дела Ранкеова. У свима оценама и пресудама слаже се са Ранкеом, само мисли, да борбу нашег Хришћанства и Исламa није решио, — као што Ранке уопша — „*геније Запада*“, него — вели Р. — „*геније Православља.*“ На крају је писац још једном у кратко карактерисао пораду Ранкеова дела о Србији. — Расправа ова одликује се зрелим судом, темељном студијом и здравом критиком. Језик је леп и чист. Студију ову препоручујемо сваком Србину. С.

Јов. Мишковић. **Косовска битка 15. Јуна 1389.** (*Одговор на критику г. Љуб. Јовановића, проф.*) Од —, пуковника. У Београду. Штампано у штампарији краљевине Србије 1892. Стр. 79. — У „Ратнику“ 1889. и 1890. г. штампана је расправа Јов. Мишковића о косовској бици. На ту расправу изашла је у „Одјеку“ 1890. и 1891. г. критика од Љ. Јовановића. Јов. Мишковић је одговорио на ову критику у „Отаџбини“ 1891. и 1892. г. Све три расправе су засебно отштампане. Ми се са резултатом оцене Јовановићеве не слажемо, јер мислимо, да Мишковићево дело, поред свих својих мана и погрешака, има много и добрих страна, — али Јовановић је у својој оцени учинио много и много исправку у делу Мишковићеву. — Одговор свој поделио је Мишковић на девет одељака. Он побија тврдње Јовановићеве и доказује основаност свога тврђења: о војној обласи (доказује, да је војна област била општа), о намесницима Душановим, о броју војске на Косову (Јов. доказује, да је српске војске било око 60 хиљада; Мишк. тврди, да је иије било више од 30—35 хиљада), о Вуковој надзји (Мишк. тврди, да је Вук надзо, Јов. доказује да није) и т. д. И ако је Мишковић успео, да опровргне неке тврдње и доказе Јовановићеве, код неких му то није пошло за руком, јер су Јовановићеве замерке умесне, докази необорни. Мишк. не донушта ни у једном питању, да Јов. има право, него вели, да је све „критичарење наводе потр'о“ (?) Ваљда не ће ни г. Мишк. мислити, да је његова расправа без погрешке?! У усиљавању, да то докаже, упада Мишк. често у погрешке, полаже смеле хипотезе, изводи криве закључке, новима се само на доказе у својој расправи, које је Јов. оборио и т. д. — Међу тим расправа је ова иначе написана са студијом, написана је достојанствено, као што приличи писати научнику у научној борби. Језик је у „одговору“ лепши и чистији, него у самој расправи. С.

Ђорђе Стратимировић. **Таласи.** Песме. Уредио —. Поспешено успомени непрежалене сестре Мајс. Загреб. Дионичка тискара 1892. Цена? мала 8а. стр. 75. — Пе-сник „Таласа“ јавио се као *Немац* пре *две* године у „Јавору“ (1890. бр. 23. и 24.) са неколико оних песама, којима је у њих мах дао ово општи натпис „Јахори.“ Управо су сестриној успомени приказане само четир песме (XXV.—XXVIII.) а оних осталих четрдесет и шест сећено је песник које драгој које свом „Лукијану“ („Castel Vitturi бањи Сиљета, стр. 18.), има осим тога једна баркарола (стр. 21.), једна серенада (стр. 29.), реселекије о грмљавини (стр. 47.), сонети: зати моргани (стр. 69.), нољубу (стр. 70.) и појсдни (стр. 72.), једном речи има много којечега, али мало добра. Осим оне четир песме, што су приказане успомени сестриној, слаба су песничка, што рекао песник са Сеханина, „рађа“ ти „Таласи.“ Већ сам облик чини „Таласе“ Стратимировићеве „непробојнима.“ Напазио незаписком о сакате оне хрватшине у језику, од којих се „Таласи“ све пенушце, јер те начечавају непред силних једносложних језичких чудй, која се својски одупрсше да песника изуку на неприлика са сајком. Но без њих се „Таласи“ нису дали „удесити“, кад само један једини „Таласчак“ од двапаест стихова на спојни „гојним плећима“ одпесе пеh и *мар* и *дар* и *цвет* и *глед* и *сас* и *маг* и *сад* и *брод* и (опет) *дар* и *мар* и *маг* и *лак*. Мора онда човек доћи и на *вел* и *бел* и на *месе цел* и на *глас* и на *просторе мал*. Као што би сасло дако рећи, да песник „Таласа“ не ће моћи и што боље „удесити“, исто се тако с друге стране с поуздањем сме затврдити, да ни један озбиљан састављач антологије српске лирике не ће доћи у искушење, да узме што и из ових „Таласа.“ Г.

САДРЖАЈ: Песништво: Тешка жалба. Таслије живота. Истргнута листова. Вјерна љубав. — Поука: Цетињска улица некад и сад. У Латинима. — Књижевност: Бранислав Ђ. Нушић. Књижевне оцене. Критика Рад. Вукопца на Стојановићеву „Граматику ст. слов. језика. — Књижевна прилога.

„СТРАЖИЛОВО“ излази сваке недеље на читаву табаку. Цена му је 5 фор. а. вр. на целу годину, 2 ф. 50 н. за по год. 1 ф. 25 н. за четврт год. — За Србију и Црну Гору 12 динара на годину. — Рукописи се шаљу уредништву а претплата књижари Луке Јоцића у Нов. Сад. — За Србију прима претплату књижара В. Валожића у Београду.

Издаје књижара Луке Јоцића. **Штампарија др. Павловића и Јоцића у Новом Саду.**

СТРАЖИЛОВО

ВЛАСНИК И УРЕДНИК ЈОВАН ГРЧИЋ.

БРОЈ 19. У НОВОМ САДУ, 10. МАЈА 1892. ГОД. V.

ПЕСНИШТВО.

НОЧЬ

(В. А. Жуковскій).

Уже утомившійся день
Склонился въ багряныя воды;
Темнѣютъ лазурные своды,
Прохладная стелется тѣнь —
И ночь молчаливая мирно
Пошла по дорогѣ сумрной,
И Гесперъ летитъ передъ ней
Съ прекрасной звѣздою своей.

Сойди, о небесная, къ намъ
Съ волшебнымъ твоимъ покрываломъ,
Съ цѣлебнымъ забвенья фіаломъ,
Дай мира усталымъ сердцамъ!
Своимъ миротворнымъ явленьемъ,
Своимъ усыпительнымъ пѣньемъ
Тоскующу душу тоской,
Какъ матерь дитя, успокой!

НОЋ

(В. А. Жуковски).

Дан се гаси, своме крају тече.
У руменој већ се губи води;
А дазурни тихо тамне своди
Те прохладно већ се спушта вече.
Ноћ је блага, заносна и мирна
Пошла стазом простора етирна;
Пред њом Хеспер преко свода чиста
Носи лучу, што благошћу блиста.

О, небесна, сиђи к нама сада;
Покривало ја бих твоје хтео
И лековит заборава вео,
Дај нам мира, доста беше јада!
Својом сликом чаробном и милом,
Свога гласа божанственом силом
Нашу душу, што од туге пати,
Своја успавај, као чедо мати!

Р. Ј. Одавић,

ИСТРГНУТИ ЛИСТОВИ

из једног записника.

(Наставак).

Прошла је недеља дана. Мој кириговођа оде на пошту и промени рецепише са повратним рецеписом, на којем стојаше капетанов потпис.

Дакле примио је меницу и чинио се невесео. Видим га весела и разговорна, као да је добио битку и одликовање за храброст.

Нитков! Загризао је у јабуку!

Е, сад си мој, соколе! Зацвилићеш као гуја у процепу, заједно са њом. На послетку тебе пека враг носи, за мене као да те и нема, али она . . . она . . . ох, како ће да кука и цвили!

А ја ћу да се смејем, Бога ми, хоћу да се смејем, онако из свега грла, грохотом, да се све ори.

На као и за што се не бих смејао, кад она плаче?

А она мора плакати и плакаће... о, како плакати! На све да јеца... јеца.. а очи да јој пливају у сузама, док не поставе... као што је и мени тавно пред очима од онда... кад се она на мене први пут презрело осмељула!

И ја сам се тако исто осмелио, кад сам за новине написао овакав оглас:

Изгубљена или украдена меница.

Пре три дана потписаном је нестао новчаник, у којем је, међу осталим, била и једна неисплаћена меница г. капетана (казао сам име, презиме и место пребивања) *и његове жене. Меница је издана* (тога и тога дана) *на трговачког агента* (тога и тога) *а пренесена на мене. Плаћена је за месец дана од данас. Да ли сам тај новчаник с меницом случајно изгубио или ми га је ко на недозволен начин одузео, то не знам сигурно; али радо ћу сматрати као поклон све готове новце у новчанику ономе, ко ми у писму врати само меницу г. капетана и његове жене. Зака....*

У С* настаде читав лом. Капетан је бесно као помаман и свуда је говорио, како ће ме тужити суду за „клевету". Није он никад ништа дуговао ни мом трговачком агенту ни мени шити нам је икад издавао какове менице. То је, говорио је он, само шитковска клевета, коју је кадра да измисли тако гадна душа, као што је моја. На хајде, што га „бедим", да ми је дужан, то је већ у нарави „такову дерикожи", као што сам ја; али још уз то набацивати се сумњом, као да је он, т. ј. г. капетан, још и — лопов, да је на недозвољен начин отео мој новчаник са његовом тобожњом меницом, то је већ врхунац подлости с моје стране, и за то ћу на суду одговарати.... И то сам ја све измислио, демонски измислио, само да се светим његовој „доброј жени", која у своје време није хтела да поклони своје племенито срце таковој ругоби од човека, као што сам ја.... И ваздан тога....

Људи су одмахивали главама, говорило се по целој вароши о том загонетном случају, а нарочито се причало, да су капетанови другови одлучно захтевали од њега, да он што пре ту ствар изведе на чисто пред судом.

Кад су ми то причали, ја сам се истински почео да смејем.

Неколи моји пријатељи озбиљно ме саветоваху, да се за неко време склоним, јер „какав је он, може ме још јавно напасти и наружити." Ја сам се само смејао. Знао сам добро, да човек, коме савест није чиста, нема баш тако смелости, да брани оно, што му — не доставе.

И писам се преварио.

Капетан не само да ме није јавно напао, но још је избегавао да се са мном сретне.

Тужио ме је суду.

Кад сам добио од суда саопштење, ја сам се смејао као луд....

— — — — — — — — —

Судили смо се...

Дворана је била душком пуна, света. Ја сам седео на оптуженичкој клупи, а он, као тужилац, са уздигнутом главом седео је покрај свога адвоката као какав Јупитар.

Али како се промену, кад мој адвокат стави захтев, да се пред суд позове и моја тужиочева те да изјави: је ли она дала свој потпис на такву и такву меницу...

Мој тужилац поче нешто да муца, — али ја прекинем дали говор о томе са изјавом: да ја то не захтевам, да је захтев мог браниоца са свим излишан, јер ће се ствар моћи извести на чисто и без женина сведочанства. Треба штедети женску осетљивост, јер кад би се она потрзала пред суд, могло би бити од штетних последица по њено душевно расположење.

Мој адвокат ми рече зачуђено:

— Али за Бога, то ће бити на штету ваше одбране. Без тога једва да ћете се извући испод оптужбе.

— Молим вас, не брините се за то. Ја знам шта радим.

Мој адвокат само сложе раменима:

— Ваша воља и — штета!

Суд ме позва, да поднесем доказе, да ми је капетан по меници дужан.

И поднесох доказе: оверовљени извод из мојих трговачких књига и сведочанство мог агента, да му је заиста узајмио толику

и толику своту новаца на меницу, и да сам ја ту меницу после од њега купио.

Мој агенат то потврди са изјавом да је готов, да се на свој исказ закуне.

За адвоката мога тужиоца то све није било довољно, те изјави да књиге могу бити лажне, а сведочанство мог агента може бити сумњиво, јер је он агенат, зависан од мене.

На то сам одговорио, да ја подносим још један и то посредни доказ. Нека капетан заклетвом потврди, да у опште није примио од мог агента никаквих новаца у зајам и да му у опште није издавао никакве менице. Ако се капетан на такав свој исказ закуне, онда је он прав а ја сам крив.

Настаде мртва тишина. Сви се погледи управише на капетана, који бутање за неколико тренутака, погледајући као преплашен по судници. На тек једва чујним гласом поче, да је он истина био у преговору са мојим агентом односно зајма...

У публици настаде жагор, многи су одмахивали главом и погледали изненађено на капетана, кога то каква још више збуни, те, управ мучајући, настави, како је њему требала у брзо повећа своја новаца, јер му се дала прилика да јефтино купи неко имање, а у то доба није још био стигао рок за неки његова примања на страни. У тој сврси био је већ спремио и меницу, али тиме је био пошао с меницом да се састане и ствар коначно сврши са мојим агентом, кад у путу дозна од једног познаника, да је мој агенат по себи слабо стања и да новци, које му нуди на зајам, нису његови — агентови — већ да је он само посредник човека, који је рад одје на оптуженичкој клупи... Услед тога се он тргао натраг. Знајући, да ја из увиђене још младићеве судје мрзим његову кућу, то је с правом у том нашао замку за моју освету, у случају да неочекиваним стицајем околности дође у непријилику, да не могне на време одговорити меничкој обвези. Да је та његова слутња била оправдана, очити је доказ садање понашање тужењога према њему, јер тужени, но што није успео да га закачи меницом, сто је учинио нешто много горе... измислио је и покушао је да на њега набаци сумњу за изгубљену меницу, коју у самој ствари није никад имао, јер је није могао имати из простог разлога, што је он одустао од зајма а спремљену меницу је својеручно уништио, јер је постала беспредметна...

Очевидно се мој тужилац био уплашио, да ћу ја још прихватити захтев мог адвоката, да се на суд позове и жена капетанова те да искаже, је ли потписивала такву и такву меницу. О тога је мој тужилац нашао за добро да призна, да је меница била већ потписана, али да није есконтирана. Она прича о „јефтиној куповини“ неког имања била је пука измишљотина.

Али канда је капетан и сам осетио, да је ова његова неочекивана прича учинила веома непријатан утисак и на судије и на слушаоце, те брже боље додаде:

— А да је тако, као што сам исказао, ја сам готов заклети се, да ту меницу нисам издао агенту туженог, нити сам од њега примио једне паре на зајам...

— — — — — — — —

И — *такле се!*

Истина, глас му је мало дрхтао, очи су му биле оборене, рука му се тресла, као да га је грозница спопала, али се ипак заклео!

А кад то би, он на један пут подиже гордо главу и погледајући на мене победоносно и накосно, рече:

— Сад тражим да суд....

— Осуди господина капетана као кривоклетника! ускликну ја у реч. Јер како се он заклео, да моме агенту у опште не дугује ништа и да му у опште није издавао ни какве менице у име обвезе на узајмљени новац, а међу тим *постоји* меница, коју је потписао и он и жена му, онда је он кривоклетник! Ево те менице! — завршим, положивши меницу на судски сто. Ја сам држао, да сам је изгубио или да ми је нестала, за то сам дао оглас у новинама. Међу тим је била затурена међу актијама, и нађох је случајно баш кад сам полазио у суд.... Суд ће се уверити, да је меница у свему исправна, пренесена је на

мене, рок јој је истекао, и молим да ми суд по њој осигура моје потраживање....

Да је гром ударио у судницу, не би се сви тако препаразили као кад сам изнео и на судски сто положио оригинал менице. Док сам ја говорио, они су стојали као окаменьени. Председник суда чисто није смео да узме меницу у руку а капетан само избуљио очи. Када је дошао мало к себи, он јурну судском столу, хтевши да шчепа оно фатално парче артије...

— То је фалзификат! — викнуо је сав запенушен; али председник брзо трже меницу и рече строгим гласом:

— То је ствар суда, да оцени, је ли фалзификат или не!

Капетан стаде као окаменьен, са отвореним устима, и клонулим рукама, а очи му стале укочене... без боје.

Ја се приближим капетану и, гледајући му строго у очи, рекох јаким гласом:

— Са фалзификатом се не иде пред суд, господине капетане. То упамтите добро. Фалзификат може у даном случају бити пробитачан, кад се својеручно уништи, као што можда знате из сопственог искуства..... А оно је, — завршим, показујући руком на меницу у председниковим рукама, — ваша *оригинална* до сад још не исплаћена меница, која ће се моћи уништити тек онда, кад се тачно исплати.

Таман ја то рекох, а мој тужилац рикну као рањен лав, шчепа се за косе и јурну међу слушаоце, који стукнуше пренераженi, па преко клупа и столица на врата.... Онако гологлав, чупајући косе, управо се скотрљао низ степенице, па на улицу... оде... оде... смејући се...

Многи потрчаше за њим, али га нико не могаше стићи...

— — — — — — — — —

Данас пуче по вароши глас да су рибари код „три крста“ извукли из воде мртво тело једног официра.....

Када су утопљеника донели у варош, у њему се познао несрећни капетан, мој тужилац.

Дотрчаше да ми јаве. Веле: страшно је погледати, како јадна жена цвили и нарече, да се човеку срце стегне — да му сузе ударе на очи!

Сваки је сажаљевао: сиротица није заслужила такову судбину!

Није заслужила?

Хм....

А мени се срце тако ширило, и мени су удариле сузе на очи — од смеја!...

— — — — — — — — —

(Свршиће се).

Манојло Ђорђевић Призренац.

ВЈЕРИНА ЉУБАВ.

РОМАН **И. А. Гончарова**

ПО ФРАНЦУСКОЈ ПРЕРАДИ ЕЖЕНА Готи ПРЕВЕО *Миливој Максимовић.*

ПРВИ ДЕО.

XIX.

Како ли би се задивио Рајски, да је знао, да тај непознати, на чији је знак Вјера као без душе потрчала, није био нико други, него Марк Волохов, тај парија, цинік, скитница, који је, као што рече Рајски, прогласио као Карло Мор рат целом друштву, који је живео под надзором полиције — једном речи: одметник, антихрист!

На како је Вјера, тај дивни створ, одневан под мајчиним крилом, тај бисер целе околине, пред којом су и најсмелији младићи стојали сиромашно, не усуђујући се ништа говорити, ништа чинити на њу нескроман поглед, како је могла ићи она на састанак са опасним и подозривим човеком? Где се могла с њим састати и упознати се, кад није смео долазити ни у једну кућу?

Све је то случај учинио. Крајем прошлога лета седела је Вјера једног вечера под багреновом сеницом поред ограде у близини старога дворца и гледала равнодушно на поља, на Волгу и на брегове. На једаред опази, да се на неколико корака од ње грађанче једне јабуке претибају к огради. Она се мало сагну и виде човека, који је са свим спокојно седео на плоту.

Судећи по његову оделу, није био ни селак ни лакеј. Он је држао у рукама неколико јабука и баш беше у намери да скочи доле.

— Шта радите ви овде? запита га она оштро.

Он је гледаше неко време.

— Као што видите, мало се наслађавам, одговори јој он, загризавши једну јабуку. — Би ли и ви једну? запита је, примакнув јој се по плоту.

— Ко сте ви? запита га она строго, — и за што се вереше по туђим плотовима?

— Ко сам ја? то вас се баш ништа не тиче. А за што се верем по вашем плоту — ја сам вам већ рекао: хоћу да наберем јабука.

— И вама је то са свим у свом реду? Мени се чини, да ви нисте више дечко.

— А за што да није у свом реду? рече он смејући се.

— Брати потајно туђе јабуке! укори га она.

— Јабуке нису туђе, него моје, а ви их крадете од мене.

Она је ћутала и радознало га посматрала.

— Ви сигурно нисте читали Прудона, рече он и погледа је оштро. Знате ли ви, шта он вели?

— La propriété c' est le vol,* рече она.

— Зар сте га читали? рече, разрогачивши очи на њу.

— Нисам.

— Онда сте ваљда чули. Та божанствена истина је већ у целом свету позната. Хоћете ли да вам донесем дела тога великог мислиоца? Ја имам сва.

— Ви крадете јабуке и уверени сте, да то није крађа, и то за то, што је тако Прудон рекао...

Он је живахно погледа.

— И ви верујете у оно, што су вам рекли у пансионату или институту. Али, реците, ко сте ви? Ово је башта Берешкове — а ви сте сигурно њезина унука?

— Сад и ја вама могу рећи, да вас се то ништа не тиче.

— Верујете ли ви у истине, које вам је усадила ваша бабушка?

— Ја верујем само у оно, о чему сам сама убеђена.

Он скиде своју фурашку и поклони се.

— И ја тако исто. Ви дакле држите, да је то грешно, што берем ове јабуке?...

— Ако не грешно, оно непристојно.

— И ви сте о том уверени?

— Јесам.

— Ја, и ако нисам уверен о истинитости ваших назора, ипак попуштам, ево вам дајем натраг остале јабуке! рече, пружајући јој четир јабуке, које му преостадоше.

— Ја вам их поклањам.

Он опет скиде фурашку, поклони јој се пропизно и загрize другу јабуку.

— Ви сте права лепотица! рече он, и то двострука лепотица. И лепи сте и умни. Штета ће бити, ако будете морали украшавати живот каквом идиотом, за кога ће вас данас, сутра дати, једна девојко!

— Молим, молим, сажаљење није потребно! Мене не ће нико давати, ја нисам јабука.

— А, баш добро, кад споменусте јабуке, као уздарје за њих донећу вам књига. Волите ли читати?

— Прудона?

— Јест, ћета с братијом. Ја имам сва позија дела, само немојте да их показујете вашој бабушки ни вашим тупоумним гостима. Ја, и ако вас не познајем, уверен сам да ви не ћете држати с њима...

— Од куд ви то можете знати? Тек је пет минута, од како ме познајете.

— Не сакри у котлу шила! То се одмах види. У вас је слободан, независан дух, дакле жив сте а не мртви; то је главно а остало ће доћи само од себе, кад се само прилика пружи. Ако хоћете, ја ћу...

— Ништа не ћу! Мало час рекосте, да имам слободан и независан дух, па већ хоћете да завладате њим. Ко сте ви, кад ми се намећете за учитеља?

Он је с чуђењем погледа.

— Нити доносите књига, нити сами долазите овамо више, настави она, удаљујући се од плота. Овде има чувар; ухватиће вас, па ћете имати неприлике!

— Ето, сад опет замириса на вас бабушка, варош и посно масло! А ја већ помислих, да ви љубите слободу... Шта мислите, ко сам ја?

— Можда какав семинариста, рече она равнодушно.

Он се поче смејати.

— За што ви то мислите?

* Својина је крађа.

— Они су обично умазани, слабо одевени и увек гладни... Идите у кухињу, ја ћу наредити, да вас нахране.

— Хвала лепо! Осем тога ништа друго на семинаристама опазили?

— Не познајем се ни с једним, а мало сам их и виђала. Знам само, да су неотесани и да смешно говоре...

— То су наши прави мисионари, ништа то не смета, што смешно говоре. То су слаби и потиштени, какових нама и треба. Они слепо иду на ватру, без и једне речи...

— На какву ватру?

— На светлост, к новој науци, к новом животу... Зар ви ништа не знате, ништа нисте слушали?

— Штогод о семинаристама?

— Њих држе у тами, хране их идејама, у којима нема ни трунка живота а уз то их семилогодно пијају. Оне пак, који показују нешто мало духа и живота, не хране баш ни чим, само их батињају. А они, тежећи за новим животом и радом, отимају се ње: тамо и хрле за светлошћу... Тај народ је млад, здрав и свеж, траже ваздуха и хране — а таки нама баш и требају...

— Коме нама?

— Коме? Зар и то треба још говорити? Нама, новој снази, којој припада будућност!

— Дакле баш тако? рече она, посматрајући га радознало и пронично. А ко сте ви? Или је ваше име — тајна?

— Моје име? Али да се не бисте уплашили од њега?

— Може бити; али реците само.

— Марк Волохов. А то овде значи исто, што, и Пугачев или Стењка Разин.

— Аха, дакле ви сте тај! Мени се чини да се ви хвастате својим чувеним именом. Ја сам већ слушала о вама. Ви пуцате за живе људе и пуштате пас на пролазнике. То је дакле та нова свага, којој припада будућност? Идите сад одавде и не показујте се више.

— Иначе ћете се потужити бабушки?

— Наравно! С Богом!

Она сиђе са сеника и пође, не слушајући његове задње речи. Он ју је похотљиво пратио очима.

— Да ми је барем ту јабуку украсти! рече у себи, скачући на земљу.

Њега не хтеде ни речи о том реци Татјани Марковној, него је само Наталији Ивановној, својој пријатељици, све испричала, а ова јој је морала обећати, да не ће ником ништа говорити.

(Крај првом делу).

ПОУКА.

ЦЕТИЊСКА УЛИЦА НЕКАД И САД.

(1856 и 1892)

(Свршетак).

У то време налазио се је у београдском граду неки *Таса И. Арнаутин*, који је пореклом био одекуд из Турске, вером Хришћанин, а занатом касапин. Тај је човек по свом шићанству и убојништву од дужег времена био познат не само београдској полицији, него и готово свима механцијама и кафеџијама у Београду.

Таса је мишовао да се, оружан до зуба, намести у којој кавани, с једним или више поузданих својих другова, обично Турака, који су убојице као и он што је; ту да пије по вољи, да псује Србе и све што је српско на, кад се добро напије угреје, да се с ким и потуче. Ако би га, у таком случају, противници надвалили, он би побегао у најближу турску кућу међу низаме, где је обично дочекиван као јунак, ком по праву припада свака хвала и свака заштита.

9. децембра 1856. тај Таса дође у Цетињску улицу, у Молеровићеву кавану (данас бројеви 11-б и 11-в) са другаром својим Турчином *Дулом* касапином. Ту су седели, пили, и свађали се са Србима,

који су се ту десили, Таса осиче грдити Србе, српску веру, ма да је и сам био Хришћанин, и српске власти. Кавеција, видећи како је Таса наоружан и како бесно грди, позове патролу.

Наредник узме два пандура и дође у речену кавалицу. Таса, видећи наредника, позна да је дошао њега ради, па тргне свој нож, а Дуле му и свој пружи, те он, несујући све што је Србину мило и свето, јурне на врата и, уз пут, Антонија пандура рани тако да је после по сахата издахнуо. Наредник и пандур оцале на Тасу пушке, ране га на неколико места али лако, те он ипак умакне у Видин-капију међу турске низаме. Срби су тада пехотинце рањели и пашега пандура *Самуџ*, који је одатле одвесен у болницу на лечење.

Погинули на служби Антоније сахрањен је други дан врло свечано о државном трошку.

12. децембра 1856 Попечитељ Унутрашњих Дела, Коста Николајевић, ком секретар беше г. Јов. Ристић, данашњи Намесник, цео тај догађај јави Књежеву Представнику, Попечитељу Иностраних Дела, Алекси Симићу, тражећи: да се Таса, као Хришћанин, по Хатишерифу, преда српској власти да му она суди, и захтевајући, даље, од турске власти јамства да се опаки појави не ће поновити у Београду.

О том догађају отвори се велика преписка између књежева Попечитеља Иностраних Дела, Алексе Симића, и београдског Мухафиза Азиз-Паше. У тој преписци огледали су своја пера: Љубомир А. Петровићевић, Коста Цукић, Јован Мариновић, на чак и стари Алекса Симић!

Азиз-Паша је упорно бранио гледиште, које је заузео још у почетку: да је Таса неправедно нападан, па се је морао бранити; међу тим је пристајао да му се кривица изнади и пресуди, али турском влашћу, а никако српском.

Српска влада саопштила је цео овај случај конзулима гарантних сила, а Турци, видећи то, намигну Таси те он, божем тајно, стругне у Турску. Тада се из града разгласи да је, шејтан, некако умакао и побегао незнано куда, а знало се и колико су му трошка дали на пут.

Тако се је завршила ствар са Тасом; али варница, њом искресана, није се утулила, него је остала да се доцније, удружена с другим таким искрама, којих је често бивало, разбукти у велик пламен!

—

1. Луна 1862, на Чукур-Чешми,* неколике стотине метара од Цетињске улице, турски низам уби једно српско момче, које је било дошло на чешму за воду.

Тај случај запали Београд: Срби скочише на оружје. И би мртвих и би рањених и на једној страни и на турској.

3. Луна, те исте године, с града грунуше турски топови на Београдску Варош и, ни више ни мање, него букну вековна борба између Срба и Турака. Српски министар спољних послова, Илија Гарашанин, имаде сто мука докле склони Пашу да низаме дигне из тврде Стамбол-капије, и из турске варошке полиције, и да их новуче у град, а с других капија низами су били и сами побегли испред разљућених оружаних Срба.

У тај тако велики сукоб умешаше се одмах и гарантне силе, и послаше своје изасланике у Београд, да, на лицу места, с Портиним комесаром Вефик-Ефендијом изиђе: ко је крив за проливену крв, ко је сукоб изазвао, и на кога пада одговорност за све, што се догодило од 1—3 Луна у Београду?

Цетињска улица по управној подели спада у палилулски кварт. Старешина том кварту беше у оно време неки Моја Богдановић, који је, са својих 8 жандарма, с момцима из Мале Пиваре, и с другим добровољцима, ударио доле на Видин-капију и, отеравши турске низаме, заузео је. То своје јунаштво Моја опише и пошље Александру Андрићу, уреднику „Световида“, који сав опис штампа у 57. броју свога листа.

Турски изасланик Вефик-Ефендија одмах други дан дође Илији Гарашанину са „Световидом“ у руци, и каже му: да су Срби сами тражили и изазвали сукоб, и да су, као нападачи, сами криви за све последице. „А да је тако, наврши он: —

* *Чукур-Чешма* је била у данашњој Јевременој улици онде где се она укрштава с улицом Добрачином.

ево потврђују саме српске новине!“ И пружи „Световид“ на сто пред Гарашанина. — Та то су луде новине, Екселенцијо! одговори Гарашанин смејући се грохотом, ма да је у себи пуцао од једа: — Те новине уређује сумануто човек, који не зна шта кад у њих меће. У њима ви можете читати, што никад није било, нити икад може бити.

Таким шаљивим речма он Вефика колико толико ублажи, и окрене га да верује да су свађу започели Турци а не Срби.

Како Вефик оде, Гарашанин одмах зовне мене, који сам тада радио у нарочитој комисији, која је испитивала очевице тих догађаја, како би се прибрали докази, да су Турци напали на Србе, а не Срби на Турке.

Кад му уђох, он рече:

— *Нашли за онај луди „Световид“ какав допис: да су јуче на градској видинској капији из Доњега Града изишли низами, који су прво ударили на један хамам, и у њему побили све оне, који су се купали, а после су јурнули у једну српску школу и сву децу исекли!*

Радећи у нарочитој комисији, ја сам знао све што су Турци дотле починили. За ово чудо писам био ништа чуо. За то погледах Гарашанина са свим убезекнуто.

— Немој се чудити, рече он даље: — то није било, ал мени треба да то допесе „Световид“, па ћу ја после том лажи побијати овај извештај о Мојину нападу на Видин-капију (бр. 57).

Седох и написах што ми је рекао.

Кад му прочитах, он ће рећи:

— Добро је! Сад сиђи доле г. Николи (Христићу, министру унутрашњих послова, под којим је била штампа), и кажи му да сам га молио да дозове Андрића, „Световидова“ уредника, и да му заповеди да то одмах штампа, па онај број, у ком то изиђе, нека донесе мени!

Ја се спустим с горњег боја на доњи, госп. Николи Христићу.

Саслушавши поруку и прочитавши поштицу написану за „Световид“, Никола је врати мени с речма:

— Ја не ћу то да иштем у новине; ја не дам да се то печата!

— Г. Гарашанин, почех ја: — жели да тим побије онај извештај о радњи г. Моје Богдановића.

— Моји сам заповедио ја, да удара на Видин-капију, рече Никола срдито: — и да није ударио, ја бих га казнио . . .

Више не хте говорити.

Ја се вратим старцу, и кажем што вели г. Христић.

Гарашанин одби неколике димове, пољута дуже, па ће тек одједном упитати:

— Хоће ли ваша комисија скоро свршити посао, за који је састављена?

— Кроз два до три дана најдаље!

— Е, иди, и журите се!

Доцније се је у Београду јако говорило, да је баш тада био расцеп међу министрима: Кнез Михајло је навалњивао да се одмах отвори рат с Турцима. Од министара уз њега је стајао сам г. Никола Христић. Гарашанин пак, знајући нашу спрему за рат, световао је да се прими интервенција гарантних сила, и да се Србија, за онај мах, задовољи каквим дипломатским успехом. Уз њега су били сви други министри. Његово је мишљење најпосле и усвојено, те кнез Михајло својом прокламацијом 24. септембра 1862. објави српском народу да, за онај мах, прима султански ферман, који садржава одлуке цариградске конференције о регулисању односаја између Срба и Турака у Београду.

—

1 Августа 1860 у Цетињску се улицу доселио, у њој начинио кућу, у којој је живео, радио, и преминуо касациони судија, чувени патриота *Среја Л. Поповић*, човек необично добар и необично радин, који се је својски заузимао за србинство, а и за све што је добро и честито.

—

У лето године 1866 Цетињска је улица сва калдрмисана.

—

1. Септембра 1868 у Цетињској улици јавио се је први у Србији педагошки лист „*Школа*,“ и излазио је до почетка рата с Турцима 1876 године.

—

Од пролећа 1888 до 1892 у Цетињској

улици становали су три краљева министра: Генерал Коста С. Протић, Мита Ракић и Др. М. Вујић.

Данас у тој улици станује краљев Намесник Генерал Коста С. Протић, који се је у њу уселио 12. Марта 1882 и до данас борави у једном истом стану.

—

3. Марта 1890 у Цетињску је улицу доходио Краљеву Намеснику Генералу Кости С. Протићу наследник талијанског престола, принц Напуљски, Херцег Савојски *Виктор*.

—

1. Јануара 1892 у Цетињску је улицу долазио српски краљ Александар I. да походи именованог господина.

Од многих путника са стране, који су од 1856 до 1892 долазили у Цетињску улицу да походе кога њена становника, могу се, за овај мах, поменути ови: А. Гилфердинг; Гроф Ласло Хуњади; Ал. Влангалија; И. С. Аксаков; Кнез Ватпољски; Сухомлинов; Н. А. Попов; Н. П. Шишкин; Дивернуа; В. Вајт; Е. Пикот; Кнез Церетелев; Луји Лежер; В. Калај; Гроф Уваров; Голубински; Сима Љубић; Алек. Рихтер; Гроф П. Кутузов; Никола Гирс; Л. Љапуков; Т. Флоришки; Патријарах Герман Анђелић; Владика Милаш; В. Богишић; Др. П. Матковић; Ар. Павић; Иларијон Руварац; песник Васа Живковић; пјота Никола Беговић; Сава Бјелановић; Г. Гика; Ђ. Аргиропуло; Др. К. Јречек; Т. Икономов; З. Стојанов; Јосиф Ковачев; Дугмеџијев; Д. Карапфиловић; Дмитров; и још многи други.

А кад би се именовала лица изван Србије, који су се писмено обраћали којему становнику Цетињске улице, наврстао би се списак веома занимљив. За сад доста је казати да су у Цетињску улицу долазили, у већем или мањем броју, писма из ових места ван Србије: из Сарајева, Мостара, Бањалуке, Брода, Брчког, Чајнича; из Цетиња, Скадра, Пећи, Нове Вароши, Берана, Сенице, Призрена; из Атиле, Солуна, Цариграда, Пловдива, Софије, Видина, Рушчука, Хиршове, Букурешта, Одесе, Кијева, Харкова, Воронежа, Москве, Казања, Петрограда, Вилне, Варшаве, Кракове, Беча, Пеште, Темишвара, Панчева, Новог Сада, Сомбора, Карловаца, Земуна, Митровице, Вуковара, Бакова, Крижевца, Беловара, Загреба, Горњег Карловца, Љубљане, Трста, Задра, Сиљета, Шибеника, Дубровника, Херцег-Новог, Котора; из Млетака, Фиренце, Рима, Неаполя, Турина, Цириха, Женеве, Лозане, Липиске, Берлина, Готе, Брисела, Париза, Напсија, Лондона; из Њујорка (једно), из Сан-франциска (два) из Чикага (једно); из Каира (једно) и из Пекинга (једно).

М. Ђ. Милићевић.

У ЛАТИНИМА.

Пријатељу **Милану Савићу**.

(Наставак).

Довршивши ове *ложе* и *одаје*, прославио се Рафајило као први сликар свога времена: умјетници се чисто надметаху, који ће да прије његову милост задобије и међу његове помоћнике ступи. Он међу тим бијаше чедан као дјевојче, љубезан и предусретљив са свакијем, и скоро га у Риму сви листом завољеше. Често пута, кад би у Ватикан пшао, или се из њега враћао, пратило би га до педесет сликара: читава царска свита! Призор тај, причају очевици, бијаше колико се замислити може свечан, и гледаоце до суза дираше. Кичица његова међу тијем чуда чињаше; његов салик Лава X, у понтификалној одежди, свакога жива задиви. Кардинал викар, ушавши један дан за напина одсуства у његову собу, да му неке списе на потпис дода, поклони се с врата томе салику, мислећи е пред собом гледа папу жива.

Рафајилово се име скоро разгласи по цијелом свијету; његове се богородице разношаху у дворезу хиљадама егземпла-

ра, и свак их знађаше по имену, као што се по имену знаду знаменити савременици. На гласу умјетници, који се данас уза њ као велики мајстори спомињу, поношаху се тиме, што их Рафајило као своје сарадинке сматраше. А он с њима поступаше као са рођеном браћом својом, а некијема бијаше и отац и мајка.

Кад се Микелањело, након подужег одсуства, једном у Рим врати, затече у њему Рафајила, који међу умјетницима као цесар владаше; гордоме умјетнику, који бјеше уједно и вајар и живописац, то Рафајилово царевање посве тешко на душу ђаше. Ама тадашњи стручњаци великоме флорентинцу у један глас вељаху: „твоје се слике одликују само нарисом; Рафајило је, на против, савршен у свему.“ Микелањело тада, да би свога супарника збунио, дарова нарамак својијех цртежа Себастијану Del Piombo, чувеном сликару млетачком. Јулије од Медићија, потоњи папа Климент VII, дознавши за утакмицу двају великијех умјетника, паући да се том њиховом кангом хитро послужи, те им вјештину у искушење доведе, наручивши Рафајилу прослављену слику *Преображење Христово*, а Себастијану *Васкрсење Лазарево*.

Рафајило бијаше свијестан своје вјештине; на ипак, знајући каква се сила за Себастијаном крије, узе дрњћњим срцем кичицу у руке, да свој посао отпочне; он добро знађаше, ć би се у случају неуспјеха сва његова прошла слава као облак разнила, и да би сликарски скиптар онога часа у руке његова супарника прешао. Том стрепњом у срцу остави се Рафајило за час сваког другог посла, и одаде свом силом свога умјетничког генија новој слици, уложивши у тај посао сав жар, сав полет своје младењачке душе; он не жађаше ни сна, ни труда, тек да дјело испаде достојно његова великог имена.

Рафајило бијаше заволио једно младо дјевојче из народа, милокрвну ћерку једног римског хљебара, која га својом класичном љепотом бијаше до краја занијела. Рафајило љубљаше своју Форнарину са свом силом своје нежне и осјетљиве душе, и није валда прећерано казати, да је велики умјетник у тој љубави своје најљепше инспирације црпао.

Божанствена моћ љепоте и врела Форнаринини полуници измамише његовој кичици читав појем боје и свјетлости. Он се сада више не одмицаше од свога статива, већ једино да полети своме злату у наручје; а кад би га видик оне дивне женске главе изнова разгалио и у њему жељу за славом подстакао, он би тад опет својој слици потекао, дохватио се палете, кичице, па даље, даље сликао!

Једног се дана заборави мимо обичаја својој драгој на крилу, и кад се изнова своме стативу поврати, бијаше блијед и узбуђен понут човјека, којега је грозница стресла; на опет, као да га нека невидљива сила руковођаше, зграби грчевитом руком халат, прије слици и стаде грозничаво да ради. Пролажаше час за часом, а он једнако, непрестано сликаше. Тога дана сликар довршн најљепши живопис на свијету, за тим леже у постељу, да се више не дигне.

Над пређаним гробом Рафајиловим проплака нио Рим: папа, кардинали, страни посланици, умјетници, љепотице, сав се народ око његова лијеса окупи. Над смртнијем одром блистала се његова дивна *Трансфигурација*. Ни стари, ни нови Рим не бијаше никад слична сировода упамтио.

На овај сам се кратки, на опет тако плодоносни живот мишљу сврћао, ступајући у ватиканску пинакотеку, гдје се сада храни Рафајилова *Трансфигурација*.

Нема у овој пинакотеци него свега четрдесет слика, ама су то све сама узордјела. У другој сали смјештена су цигла три живописа, ама три ненадмашна ремека сликарске вјештине: *Трансфигурација* и *Фулинска Госпа* од Рафајила и *Свети Јероним* од Доминикина.

Што се потоњих двију слика тиче, неку да ти о њима ништа причам: за њихову артистичну вриједност говори најодлучније факат, што су те слике покрај најбољег Рафајилова дјела смјештене, па опет могу да том страшном сусједству одоле. Него нама у овај мах не остаје времена, да се на њих обазиремо: сву је нашу пажњу заокупила ова у бога дивна *Трансфигурација*. Бог и душа, вриједно

је било на пут крепути, кад смо знали, да нас с ове стране мора та прекрасна слика чека!

Трансфигурација, или ти *Преображење*, приказује познати библиски призор на Таборској гори. Христос, у бијелој хаљини, диже се лагано са земље, те га по мало нестаје у небеса. Материја, која се преображава; тијело, које се надземном моћи у дух претвара, приказано је овдје таковим сјајем колорита и клер-обскурних ефеката, да те чисто спопада сумња, да ли је то проста људска рука саздала! Илија и Мојсије, који су се такође над брдом узнијели, мотре екстатичним својим божанственог учитеља; испод њих, на брду, Петар и Јован, у разним положајима, заклањају се рукама од жарке божанствене свјетлости, што их озго заблиштује. Под њима, на дну бријега, стекли се остали апостоли, а међу њима старац један, који их куми и богоради, да му од мука ослободе једно бјесомучно момче. Златокоса цура пека пала је на кољена пред апостоле, па их и она заклиње, да се смилују невољном момчету, у кога је шпатемњак ушао. Али они као да веле: не можемо вам помоћи, божанствени је учитељ горе на брду.

Ала дивне слике, мој Милане, и како ти одмах и очи и срце очара, како ти се за навијек у душу смјести! Оне красне и смјеле апостолске главе, она оштра и смагнута лица, оне риђе и просиједе браде, што се повијају као да их вјетар гони; оне живе, пуне израза очи, све је то таком техничком савршености на поставу фиксирано, да те њихов видик, ма колико се спремао да нешто изванредно видиш, опет кроза све жиле прострући.

Онај се невољни момак од муке сав укочио; сиједи му отац хоће лијено од туге да свисне. А оно плаво дјевојче? Ох оно је таком очевидношћу и вјештачком њеном пасликано, да ти се збиља чини, е ће се напрасно устати и од постава отргнути; бива ти, као да јој чујеш шум хаљина и топли дах из устију. Она куми и богоради сузним очима апостоле, да се патнику смилују; видиш по снему, е би она свој рођени живот дала, само да биједно момче ослободи. На ти се и нехотице срце стеже, гледајући ову муку и оно запомагање, и чисто мозгаш, како би ономе невољнику у помоћ притекао, да се тужан испраши и од онијех мука ослободи.

Човјек не може да се ове слике довољно нагледа. На кад нас сада тако запоси, кад су јој мрке боје (због оне блажене чађевине) куд и камо потамњеле, то на уштрб осталијех боја, с којима су се изворно слагале, помислимо само каква је ова слика морала изгледати, кад је сликар истом довршио, те кад је неумрлом покојнику цвао главе истакоше!

Ево нас на Сикстинској капели.

Некад су странци у ову капелу долазили, да гледају пашу, окружена кардиналима, како недјељом мису служи; та се миса обично служила уз музику и појање школана; но некад би папа на латинском језику и кратко слово изрекао. Данас тога већ нема, јер као што је познато, свети се отац устеже сваког јавног богослужења, у име протеста због повријеђених суверенских права Петровијех пашљедника на вјечни град.

Али ако је путник данас лишен оних помпозних религиозних функција, које су се разним празницима, па и недјељним даном, у овој капели држале, тај му је губитак обилато накнађен умјетничкијем благом, којим је ова богомоља снабдјевена, те којему сада посјетилац може сву своју пажњу да поклони.

Читав просцктни дувар Сикстинске капеле, бива онај у дну спрам улазника, застрт је чувеним Микелањеловим живописом о *Страшњем Суду*; а плафон је с краја на крај декорисан разним афересцима истога мајстора.

У овијем живописима обухватио је Микелањело својим оријашким умом, као год Данте у својој *Божанственој Комедији*, укупно дјело Свевишњег Творца, како нам га назире дивни библиски епос. Мисао божанственог пјесника, саздана у видљивом облику, напла је вјерна израза у дјелу божанственог сликара. И овдје и онђје опажа се једнака оригиналност замисљаја, једнака тежња ка узвишеном и грандиозном.

Не ћу да ти описујем живописна чуда Сикстинске капеле, јер се та чуда не мо-

ту достојно ријечју саздати, него их треба својијем очима видјети. И ово није празни разговор, којим бих као бајаги рад био, да своју списатељску немоћ прикријем; признајем, да би најспитије перо могло да у том погледу нешто уради, али би то слабо хасниило: као што се величанствена Дантова призирања ни у најбољем изводу не могу страном читаоцу да предоче, тако ће и најваљанијем описивачу тешко за руком поћи, да ове сикстинске живописе одсутноме читаоцу ма и приближно прикаже.

На овом је дивовском дјелу Микеланђело радио самијех 20 мјесеца. Сликајући плафон, бијаше се тако привикао узбрдо гледати, да му по довршеној радњи не бијаше никако могуће у земљу погледати. У том физичном факту назире један велики списатељ (ако се не варам, Кастелар) тужни симбол генија, који је принуђен да опет са људима опћи, пошто је дуго времена у небескијем предјелима боравио.

Него треба имати на уму и прилике, у којијем је Микеланђело своје титанско дјело извршио. Споменуо сам већ његово супарништво са Рафајилом. Али Рафајило не бијаше његов најжешћи такмац; његов је најжешћи, најопасији такмац био цимар Браманте, који ће једног дана доћи и предложити нашо Јулију, да Микеланђелу повјери декорисање Сикстинске капеле. Браманте то чињаше у очитој намјери, да Микеланђела неприлици изложи, јер му добро познато бјеше, како је овај велики мајстор — ма да се поканто неимарством, па и сликарством бављаше — у првом реду вајар. И заиста, Микеланђело, који бијаше ађесковању посве нејенит, отклони понуду и замоли нашу, да тај посао другоме повјери.

Ама Јулије бијаше тврдоглав; он не хтједе да се даде разлогу, и ако му умјетник навађаше разлог над разлозима: своју неспособност за такав потхват.

Та је папина упорност морала Микеланђела још немилије коснути, ако се промисли да је на два корака од „Сикстинице“ млади Рафајило, баш у тај мах, своје дивне одаје сликао. Првоме скулптору свога вијека грозније опасности, да се и против своје воље покаже средње руке сликар. Али тај умјетнички Голијат не клону ипак духом. Кад увиђе, да би се узалуд папиној вољи опирао, он даде вољу за невољу, дозва к себи неколико ваљанијех „афрескара“ из Фиорентије, да од њих практичну страну тога посла научи, па се затвори сам у Сикстинској капели, умујући неколико дана под оним високим, пространим, голим небом, које бијаше позван да насели дивнијем плодовима своје чудотворне фантазије.

Представимо себи човјека, који је већ неколико ремек-дјела из мрамора истесао и у чијем мозгу дријемље приталожена читава легија мраморијех стасова, што само чекају да се мајстор дати длијета и чекића, па да се као по чуду каквом под његовијем ударцима испучају; представимо себи човјека, којега наједаред прилике нагнају да свој главни позив забатали и нечувенијем напором нов занат приграби, упутивши се новом стазом, имајући у виду са свим нову мету, а у рукама са свим нови халат! Да страшна ли је то борба морала бити, мој Мизаше! То је можда најсјајнија побједа, најеклатантнији тријумф људске енергије над механичним препонама, што човјечији полет на овом свијету сапиње!

Па ни то не бјеше све.

Поред унутрашње борбе, која му је душу кидала, имао је умјетник да се бори и са ваљскијем заповетима, што га у његову раду ометаху. Међу тијем заповетима треба у првом реду споменути нестрпљивост папе Јулија, који бијаше што по реку, једном ногом у гробу, па једва чекаше да се дјело довриши. Ма да бјеше са свијем гроњу и оматорио, он се опет сваки у бога дан у Сикстинцу еврађаше, да умјетника кињи и на брзи рад подстиче: или, што је још горе, да му својим незгранијим савјетима досађује.

Некад би се жалио, што Микеланђело посве мрке боје употребљава и што у слике својијех пророка одвећ мало позлате узаже.

На што би му сликар:

— Свети оче, људи, што сам их овдје насликао, не знађаху ни за какво богатство; то су свети људи били, који су љу-

били сиромаштво, а расипни сјај као смртни гријех мрзили.

Другда би се папа жалио, е радња одвећ споро напредује:

— А када ћеш се више трети?

— Кад узмогу, свети оче.

Напокон, како се примицаше 1-ви новембра, дан Свију Светијех, бануће једног јутра папа у Сикстинску те умјетнику обло јавити, како је он, Јулије II, чијој се вољи још нико ни свијету не бијаше успротивио, одлучио да тога дана у Сикстинској капели поштификалну мису отпоје.

— Ал' ако до тога дана не будем готов?... примјети зловољно умјетник.

— Ако не будеш готов .... загрми ријетко старац.... ако не будеш готов, стрмоглавићу те низа скеле.

— Вјера и бог, рече у себи Микелањело, он је кадар још и то учинити.

И сутра дан бијаше радња готова.

Лакше је замислити, него ли ријечју исказати горопадни утисак ове грандијозне радње, кад је први пут свеопћем дивљењу раскринше. Онда, као и данас, сикстинско „небо“ занесе свакога жива, а имаоци га проглашише најголемијим чудом живописне вјештине. Микелањелу тада бијаше равно тридесет и седам година.

Двије године касније преминуу папа Јулије у дубокој старости. Микелањело за њим горке сузе проли, јер се та два човјека, ма да се по кашто међу собом пиљаху, опет искрено љубљаху и поштоваху. Јулије не могаше без Микелањела да живи. У посљедњем часу, осјећајућ е се смрт примиче, нареди старац да му дозову Микелањела, с којим се мало времена прије бијаше нешто посвадио, и кад му онај приђе, загрли га љубко, опрости се с њиме и завјешта умјетнику 500 дуката у злату.

Јулије II. бијаше једини човјек на свијету, који имађаше срца да се Микелањелу опире, да га кори, куди, а гдјегод богме и злоставља; има их који тврде, да је једном на цијега чак и цибику дигао! На инак славни умјетник не могаше за дуго да свога суровог пријатеља заборави; не само то, него се поуздано држи, да је Микелањело, уза свога вјерног послужитеља Урбина, пану Јулија највише на овој земљи љубио!

(Наставиће се.)

Марко Цар.

КЊИЖЕВНОСТ.

КЊИЖЕВНЕ ОЦЕНЕ.

Граматика старога словенскога језика за V. и VI. разред гимназије по А. Лескину саставио Љуб. Стојановић.

(Наставак.)

О *o*-основама вели Лескин §. 61. Masculina und Neutra. Sie zerfallen in: A. reine o-Stämme, Nom. sg. masc. -ъ, ntr. -о; и т. д. Но г. С-ћу је *рабъ* основа „основа се свршава на *ъ (ь)*, које је постало из старијег *о*.“ Ми мислимо да је основа *рабо-* (исп. instr. sg. *рабо-мь)*, а nom. sg. *рабъ* не може се тумачити ни као основа ни као nom. sg. него је то acc. sg., а nom sg. био би **рабо*. Г. С. је требао нам дословце за Лескином, кад и онако знаде да је слабих ногу. Требао је остати при ономе: основа на *-о*, nom. sg. *рабъ*; наравно да оно остало отпада у ник. једнин. али га није нико гонио да *ъ* у *рабъ* тумачи „из старијег *о*“; јер према том тумачењу излази ово: основа *рабо-*, па отуд nom. sg. *рабъ*, гдје е *ъ* директни замјеник онога *о*, а то није истина. Она се погрјешка особито истиче у спеви са тумачењем друге врсте (§. 48.) „Но другој врсти мењају се именице, чија се основа свршава на *о (е)*.“ што значи да се оније напријед не свршује на *-о*, а то није истина; јер обје су врсте једне те исте основе, коју исто тако имадемо у instr. sg * *село-мь* као у *рабо-мь*. И у *село* једва се може мислити да је оно *о* у nom. sg наставак за основу, него

да је настало преко адјектива, а напоредо са н. пр. *слово*, утицајем замјеница као што је *и*. пр. *то*, јер би иначе од **сєло-и* (према Леск. §. 15. 3. B. a.) настао пом. sg. **сєлъ*.

Код основа на *ъ* пред наставцима са вокалом, као Лескин вели, geht и (у) in -ъвйber, и Лескин назива то у §. 23. 4. ијењем, као год што се *и* у корињену, пред наставцима са вокалом, ијена у *ьј*, и. пр. **кънєнъ** према *бити*. Али г. С. има друго тумачење: *ъ* се „распада у два кратка *ў*=*ъ*, и друго *ъ*, стојећи између два самогласника, прелази у *в*: *чрькы-е, чрькъве, чрькъвє*,“ и то се зове с црквом око креста. У §. 314. говори се о истом закону овако: „на се *и* и *ъ* распадају у *ьј* и *ъа*.“ дакле овдје нема ништа о ономе ъ. На онда би према ономе напријед и **кънєнъ** њалало тумачити: би-єнъ — бьєнъ — бьєнъ, а ко то још тако тумачи! Г. С. не зна да је тај закон из мало старијег доба но што је ст. слов. језик, па кад то не зна, онда је требао вјерно за Лескином, а онијем напријед тумачењем није ама баш ништа добивено за физиологију гласа *ъ*.

Као наставак за основу компаратива имаде Лескин наставак *-jьs-*, а г. С. стаља „*-йjьс-* или *-jьс-*“; Лескин вели за оно *ь*: oder B. der Adjektivstamm lautet auf *-ĭ-* (*ь*) aus, an welches *-jьs-* antritt., дакле *ь* не припада наставку за основу компаратива, још мање пак ако узмемо њеројетније тумачење да у тој прилици долази *-jьс-* на готов падеж. Свакако дакле за поређење придјева није наставак *-йjьс-* него само *-jьс-*.

Кад сложене деклинације вели г. С. §. 140. „Одређени вид постаје, кад се на неодређени дода замјеница **и, ѥ, ы**. на тако се и у свима осталим падежима на падеже именичке промјене додају падежи те замјенице“, и то је са свијем добро и на томе је требало остати. Али одмах за тијем у §§. 142. 143., не мислећи о оном, напријед казује како се у њеким сложеним падежима не додаје замјеница на именички падеж већ на *основу*. Из овога се види како г. С. прије свега не пази шта говори, а за тијем како је слабо читао Лескина, по којем је своју књигу „састављо“. Баш је Лескин (у Die Declination im Slavisch-lit- und Germ.) доказивао насупрот Миклошићу да у свијем падежима влада једни принцип, да је у свијем слож. падежима дошла замјеница на именски падеж, а обрнуто, у којима изгледа да је замјеница дошла на основу, постали су из потпуних облика што „дисимилацијом“ што опет аналогијом. (види стр. 132. и д.) Нека то г. С. прочита па нека не протурује несретну под именом Лескиновим.

У §. 154. остао је г. С. при том да је инфинитив *начи* (неодређени) па тако исто и сунии да је *начаи*, ма да цио свијет знаде да су то номина. Иначе је требао остати код термина Даничићевих, аорист: I. прељашње, имперфекат: II. прељашње: јер аорист није прељашње свршено његово прељашње трајно (кад је већ хтио термином тумачити), а плусквамперфекат није вријеме „давнопрошло“ него, баш прељашње свршено, како г. С. аорист назива. Све су то појмови, с којима је требао, давно бити на чисто а не да се то post tot discrimina подгријева.

У §. 169. код секундарних наставака у глагола вели г. С. да се „лични наставак за 1 л. једнине *стожю* са крајњим гласом од основе у *ъ*.“ Писати по Лескину на говорити овдје о станању, то значи пагрдити Лескина. Нека прочита још једном Лескинов §. 15. 3. B. a. и нека тако тумачи, а нека не „стаја“.

У оном што се казује у §§. 182. 184. а што је требало доћи у науку о гласовима (али је њекто обишао) није се г. С. држао Лескина; јер оно тамо „слабији и јачи коренов самогласник“ (§. 182.) па онда „дуљење коренова самогласника“ (§. 184.), све је то Лескину Ablaut. Г. С-ку су аористи *вкѣсъ, басъ* постали „дуљењем коренова самогласника,“ а Лескин вели: Die oft hierhergezogenen (у „Ersatzdehnung“) Vocalwechsel im zusammenges. Aorist z. B. **нѣсъ** zu **несѫ**, **чясъ** zu **чьтѫ**, gehören in das Gebiet alten Ablautes. (§. 24.) Г. С. је „саставио“ своју књигу по Лескину, па је требао мало „предговора“ удесити, на казати гдје се шта је и за што се није свуда држао Лескина. Ја држим за то што га није разумијевао свуда. Исто то у §§. 219. 220.

Заповједни начин постаје г. С-ку (§. 190.) „од основе времена садашњег кад се крајњи глас промјени у једнини у *и*, а у двојини и множини у *ѣ*, или *ў* сва три броја у *и*“.... а то није истина, јер се тематичан вокал не мијења онако напречац на *и*, као што г. С. учи, него *и* и *ѣ* у императиву постаје од те-

матичног вокала + *i*, што је знак за оптатив, и по томе је императив поријеклом оптатив. Ова његова наука без смисла је тек у свези са оном напријед параграфима, у којима говори о поријеклу *и* и *ѣ*, а сад овдје гдје му је једина прилика да оно покаже, нобјеже испред науке па му оне фигуре остадоше још празније.

Одлје још једном да се вратимо на §. 29., који је требало удесити: 1. *г, к, х + е, ѣ, ѧ*, свагда = *ж, ч, ш*; 2. *г, к, х + и, ѣ* = *ж, ч, ш*, б.) *з, з, с* на унутрити на §§. 43. (други дио) 50. и на императив, који би се међу тијем свакако морао по науци протумачити, а не по г. С-ћу.

Ни у тумачењу имперфекта (§§. 191. 211.) није г. С. разумио Лескина, који узима наставак *-jachъ* за то вријеме, а г. С. имаде *-ах-*; мислимо овдје оно *j*, јер Лескин чита примјере из вирг. на *-ѣхъ* као *-ijach*, па онда тек додаје (§. 94.) sonst ist das *j* ausgefallen: *несѣахъ* u. s. w. На онда г. С. вели за примјере као што је *несѣахъ* да постају од основе сад. пр. с проженом *-е* на *-ѣ* (§. 211.) а Лескин каже да наставак долази „an einen Stamm auf *-ѣ*“, и то није једно те исто, јер оно *ѣ* могло је настати или протезањем тематичног вокала (Миклошић) или је заостатак инфинитива на *ti-ti* (J. Шмит) или је настало напоредо са императивом (Јагић), па се онда тумачи као и оно у императиву. Али „*ѣ* проженом *-е* на *-ѣ*“ не значи ништа, јер тијем није казано ни једно од она три мишљења. Лескинова књига није удешавана за средње школе него за људе „од посла“ као прирућна књига, с тога и сам неодлучан у томе питању, упућује на она различита мишљења, а човјеку „од посла“, као што је г. С., остаје да их просуди па које му се приједочајнијим учини да га јасно изнесе. Школска књига ма колико се окрстала на практичност мора науком просијано зрно ухватити и јасно понудити, и то је најбоља и књига и метод, гдје се нађу заједно и наука и практичност. Ако нијеси подобан да просуђујеш па и сам да просијаваш, остани се посла. На четврто мишљење, по којем би оно *ѣ* било *е* у instr. sg. који се у слов. није развио, и не обзиремо се овдје.

(Свршиће се).

Рад. Врховац.

КОВЧЕЖИЋ.

КЊИЖЕВНИ ПРИКАЗИ.

Die Welt der Slawen von Fr. v. Hellwald. II. Auflage. Berlin. Allgemeiner Verein für deutsche Litteratur 1890. стр. 441. — Ово Хелвалдово је у систему књижевности врло познато. Његова културна историја човјечанства јесте дело пре свега у томе послу. Сва му се дела одликују објективношћу, дубљином мишљења и изразима, потпуном научношћу и систематичношћу. Таке особине краше и горе наведено дело, које је до душе изашло у другом издању пре две године, али, колико је мени познато, није оригиде у нас приказано јавним и књижевним путем. Ово дело Хелвалда, великог и највећег дијела културног историка и етнографа, по садржини својој састоји се из шездесет одсека, од којих се где који још деле на више члановка. Ми ћемо овде с разлогом навести поједине одсеке по њиховим натписима, и то: I. Die Lande der Slawen. II. Der slawische Sprachenkreis. III. Die slawische Vorzeit. IV. Ansiedelung der Slawen. V. Anthropologie der Slawenvölker. VI. Charakteristik der Slawenvölker. Die Westslawen: Die Ostslawen; Die Südslawen. VII. Gesellschaftliche Zustände. VIII. Die Familie und das Weib. IX. Wohnung und Tracht. X. Nahrung und Trank. XI. Slawische Hausindustrie. XII. Volksfest und Volksfeste. XIII. Volkssitten und Gebräuche. XIV. Religion und Aberglauben. XV. Sage und Volksdichtung. — Од ових одсека не зна се који је лепши и поучнији за темељно и право познавање словенских народа. О оним особинама свију словенских народа доста се писало и са историског и са етнографског, и са филолошко-литературног гледишта, али све је то мање више, особито под страницом, писано са становишта субјективног, било на трешутност расположења било на особитог обзира на особите прилике и догађаје супременог живота. Ово се дело Хелвалдово баш напротив одликује правом објективношћу, чистом науком и истинитим посматрањем свега онога, што се односи на историју, етнографију, језик и живот свега Словенства. Ово је дело писано истина у првом реду за страни свет — несловенски, особито за Немце, али је од невиђене користи и за сваког Словенина, био он историк или не, био он иначе књижевник и научник или не, корисно је то дело, велим, и за нас Србе, напротив, јер је у њему врло много лепих података и прта на етнографије наше. Дело је израђено на основу извора и свега, што је до сад рађено и урађено за познавање словенског света са сваке стране. Писац је свеје то прегледао и прочно, на онда изнео све најпозитивније и најновије резултате о појединим и још непознатим питањима, додајући свуда и своје стручњачко мишљење. А какво је то мишљење у једног Хелвалда, то је науци врло добро познато. Дело није врло опширно, али је у њему скоро све речено о Словенима, тако да кад га човек савесно прочита,

осећа се са свим задовољним и не тражи више. У њему се изједи потреба научног истраживања словенског света код страних великих културних народа. Хелвалд ту указује пред свима на бесцен-благо и богату ризницу словенског света, указује на важност мало дружчијег погледа на словенски свет, него што се до сада чинило. То дело крми поред већ споменуте праве научне и критичке објективности још и тонша симпатија према Словенству, коју не ће нико заједо сматрати као прости „панславизам", него као чисто научничко, учено искуством прожимано мишљење великана-научника, као што је Хелвалд, коме никако као обичном научењаку не иде у прилог да буде славенофил. С тога он стоји са својим тим делом на висини чисто научне истине, која проводјава сва његова дела. Излагање и начин писања му је врло лак и прост тако да свако и са најобичнијим знањем немачког језика може то дело у свој час читати, према да би вредало што пре и нашу књижевност обогатити преводом тог на преко дела великог научника Хелвалда. Можда се можемо надати. Али ипак свака словенска библиотека, особито у средњим и вишим школама, треба да има у првом реду ову књигу о словенском свету. Ово је дело културна историја словенског света. Многи Словенин живи у томе уверењу, да приличио познаје словенски свет, зна се можда и зашто вара; с тога нека не ће се тог свог уверења ако ухете ову књигу читати, већ нека има на уму, да баш страни научници у најновије доба особито проучавају Словенство и самом Словенству износе пред очи његове ређене особине. Обазримо се само на нас Србе! Ово дело можемо и морамо свакоме препоручити. За превод ћемо се доцније постарати.

А. Н.

Женидба Сењанин-Тадије. *Српско јуначко најстарије народна јесма. По његову и оцинову Црногу Пера у Трнаваку (Босна).* Исписао *Милан Обрадовић*, учитељ. Београд. Парна штампарија Д. Димитријевића. 1891. Цена: 1 фор.* Стр. 123+LXI. — Г. Јован Обрадовић је један од знатнијих скупљача народних песама. Књига са горњим насловом изашла је још лане. Напред је предговор Обрадовићев, у којем се говори о народним умотворинама. Обрадовић с правом пребацује Матици што „народне умотворине багателише." За тим је и спомињао за „Стражилова" (1887.) чланак о „Првом Пери, народном гуслару у Босни," и за „Обзора" (1887.) о Обрадовићевој збирци народних песама. Обрадовић обећава, да ће издати све песме, које је чуо од Црнога Пере (има 120.000 стихова?) ако „Срби приме ову књигу радо." — За тим доноси песма: Женидба Сењанин Тадије. То је до сада најбоља песма народна. Има 3412 стихова. Песма је занимљива, језик је чист, стихови су правилни. Надамља песама Црнога Пере требало би да се подухвати неко М[илан] Ђ[ак]ић, Ако то и не буде, надамо се, да ће се добити Перине песме у издању г. Обрадовића. — Књигу овим препоручујемо свакоме Србину.

С.

Историја српскога народа. За средње школе и више разреде народних школа. Ваљево, 1892. Наказада књижаре браће Јовановића. Цена: 40 новч. Стр. 127. — Поред српске историје Љ. Ковачевића и Љ. Јовановића, добасмо још једну историју за „средње школе". У овој књизи је историја Срба у свима крајевима од најстаријих времена до наших дана. Рађена је по најновијим резултатима, али се ипак откриало доста историјских погрешака. Надамо се, да ће се се у идућем издању и то поправити. Књига је написана разумљиво. Цена је умерена, али је хартија врло рђава. — Овоме, који је рад, да у кратко и брзо научи српску историју, препоручујемо ову књигу.

С.

КЊИЖЕВНЕ БЕЛЕШКЕ.

— Добили смо писмо од г. Н. Дучића, архимандрита, у ком г. Дучић „сервља пажњу на дање грешење" у прикази на другу књигу „Радова" (у 17. бр. „Стражилова"): прво, вели, у другој књизи „Радова" нема 31 чланак, као што је погрешно споменуто, него 21; друго, вели г. Дучић, он *није одлучно тврдио*, да је дабарска епископија у Добруну у вишеградској нахији." — У прикази је речено: „Дучић *закључује*, да је прва епископ јетска постављен у манастиру св. архангела Михајла на Превлаци," а даље стоји: „За дабарску епископију *вели* Дучић (разуме се у својој расправи: епископије: јетска и дабарска), да је била у Добруну." Очевидно је да је у прикази тачно речено. Даље пише г. Д. да је „напомена у прикази на расположед радова увређена." Занимљиво је што г. Д. на крају писма вели, да му је писао Јиречек „да је један Пајемам пронашао.... потпуније рукопис Апсеровић, у којем стоји, да је „Тоху" (Tohu) *Мир еписком син, Немањин сновиђ.*" „Јиречек ће — вели — о томе писати." Ми се радујемо, што ће тамо бити решено једно тамно а важно питање у српској и бугарској историји.

— Г. Штраус и опет г. Штраус! Шта ће тек бити, кад нађе критика на Штраусово д до, кад је због просте напомене оплакивао сваћа? Сад смо опет добили писмо од г. Дуговића, у којем вели, да није он прво писао целу збирку песама за г. Штрауса, него му је само био *informator*," што — вели — и г. Штраус признаје. Г. др. Миланић нам је јавио, да је г. Дуговић у служби бугарске владе, те се опет писму ни најмање не чудимо. У осталом о свему овом биће говора у самој критици.

— У последњем броју „Јавора" штампана је интересантна беседица Љ. Н. Ненадовића о *Лебдећу граду*. Ненадовић доказује врло експромпто, да је Дефан *Бавоа*. Беседа се француски зове *Жак*. Тумачења то изговарају *Бог*, а са артиклом *ла* Бог—Лађа.

---

* Добили смо писмо од Саве Мандића у Земуну и Београду.

САДРЖАЈ: Исповиштво: Ноћ. Ноћ. Истргнута листова. Цјерина љубав. — Наука: Цетињска улица некад и сад. У Латинима. — Књижевност: Књижевне оцене. Критика Рад. Вуковца на Стојановићеву „Граматику ст. слов. језика." — Књижевна: Књижевни прилози. Књижевне беседице.

„СТРАЖИЛОВО" излази сваке недеље на читаву табаку. Цена му је 5 фор. а. вр. на целу годину, 2 ф. 50 н. за по год., 1 ф. 25 н. на четврт год. — За Србију и Црну Гору 12 динара на годину. — Рукописи се шаљу уредништву а претплата књижари Луке Јоцића у Нови Сад. — За Србију прима претплату књижара Н. Валожића у Београду.

Издаје књижара Луке Јоцића. Штампарија дра Павловића и Јо. ића у Новом Саду.

СТРАЖИЛОВО

ВЛАСНИК И УРЕДНИК ЈОВАН ГРЧИЋ.

БРОЈ 20. У НОВОМ САДУ, 17. МАЈА 1892. ГОД. V.

ПЕСНИШТВО.

РЕБЕНКУ.

М. Ю. Лермонтовъ.

Огрѣзахъ юности томимъ воспоминаньемъ
Съ отрадой тайною и тайныхъ содроганьемъ
Прекрасное дитя, я на тебя смотрю....
О, если бъ знало ты, какъ я тебя люблю!
Какъ милы мнѣ твои улыбки холодныя
И быстрые глаза, и кудри золотыя,
И звонкій голосокъ! — Не правда ль, говорятъ,
Ты на нее похожъ! — Увы? года летятъ;
Страданія её до срока измѣнили
Но нѣрныя мечты тотъ образъ сохранили
Въ груди моей; тотъ взоръ, исполненный огня,
Всегда со мной. А ты, ты любишь ли меня?
Не скучны ли тебѣ непрошенныя ласки?
Не слишкомъ часто ль я твои цѣлую глазки?
Слеза моя лаинтъ твоихъ не обожгла ль?
Смотри жъ, не говори ни про мою печаль
Ни вовсе обо мнѣ. Къ чему? Её, быть можетъ
Ребяческій разсказъ разсердитъ иль встревожитъ...

Но нѣтъ ты все повѣрь. Когда въ вечерній часъ
Предъ образомъ съ тобой заботливо склонясь,
Молитву дѣтскую она тебѣ шептала
И въ знаменье креста персты твои сжимала
И всѣ знакомыя, родныя имена
Ты повторялъ за ней — скажи, тебя она
Ни за кого еще молиться не учила?
Клѣдѣя, можетъ быть, она произносила
Названіе, теперь забытое тобой...
Не вспоминай его... Что имя? — звукъ пустой!
Дай Богъ, чтобъ для тебя оно осталось тайной.
Но если, какъ-нибудь, когда-нибудь, случайно
Узнаешь ты его — ребяческіе дни
Ты вспомни, и его, дитя, не проклинай!

ДЕТЕТУ.

М. Ј. Лермонтов.

Са тужном успоменом о прошлим сновима бајним
Са тихим и слатким миљем и душе трепетом тајним
Лепо детенце моје, ја тебе гледам тако...
О, кад би знало само, како те љубим јако!
Осмејци твоји ведри, како су драги мени
И бистре очице твоје, увојци позлаћени
И звонки гласић твој. — Није ли истина, вели,
На њу си налик јако? — Вај! дани лете к'о стреле;
Прерано судба је слома и туга незамерна,
Но слатку слику њену нису ми нашта верна
У тужним грудима мојим: пламене очи њене
Удаљ су са мном. А ти, љубиш ли и ти мене?
Можда ти не годе, злато, милосне речи моје?
Можда ти сузице често целивам очице твоје?
Можда ти суза која сажиже образе младе?
Ал пази и не сложени пред њоме моје јаде
И мани мене. На што? Јер њу ће може бити
Гневати твоја прича ил срце тугом свити...

Но сада све ми реци. Вечерњи сутон кад пане
А она брижљиво с тобом пред свету икону стане
На шапућ ређа ти речи детиње молитве које
И у знакење крста сажима пргиње твоје
А ти све за њом тепаш позната, родна имена.
Реци ми, злато моје, да л су те уста њена
Учила кадгод да још за некот моли Бога?
Сва бледа, може бити, спомињала ти кога,
Чије ти име, дете, с пажњом сада бега?
Ал празан звук је име! И не сећај се њега.
Нек Господ даде за тебе да оно остане тајно.
Ал ако временом кадгод за њега дознаш случајно,
Сети се минулих дана и ране младости своје
И немој да га прокунеш, о слатко дете моје!

Ленскій.

ИСТРГНУТИ ЛИСТОВИ

из једног записника.

(Свршетак).

Тако.... Сад је све у реду. Суд је досудио, да се за осигурање мог меничног потраживања узме у попис све што се нађе да је својина госпође Ружице Рис, родом Даниловићеве, и њена мужа, покојног капетана.....

И сад чекам извршиоца да идемо да попишемо и однесемо све, што тамо нађемо.....

Већ је десет сатâ, а њега још нема. Баш су та господа небрежљива.... Па да се човек не једи!

И десет сата прође а још га нема, Као да га се ништа не тиче...

И не тиче га се, дабогме. Али мене се тиче. Треба да сам већ одавна тамо ... код ње... да јој сагледам у њено претворио лице.

А, милостива госпођо, камо вам сад оне гордости? Дед'те да вам видим онај презриви поглед... Не можете да гледате кроз те сузе.... очи вам пуне суза.... Тек сад су вам очи пуне суза, а моје су биле тако исто пуне суза још пре десетак година, а ви сте се онда смејали. Ја сам плакао и крио сам своје сузе, а ви сте се смејали — и сваки је видео тај ваш смеј! Са свим природно: грошћару нису доликовале сузе, али лепој милостивој госпођи са свим је доликовао задовољни осмејак.

А сад? Како вам је сад? Шта велите сад? Да сам звер-човек, да немам срца, да немам душе!

И немам срца.... ви сте ми га измрцварили и бацили на буљиште сујете... ваше сујете, ваше обести...

И немам душе.... вама сам је дао, а ви сте је однели у наручје другога....

На шта онда тражите од мене оно, што сте ми некад отели!

Милости?!

А, милост.... то је друга ствар. Можда би је било, да сте у мојим грудима милост усејали. Али ко сеје трње, кошриву, чкаљ, може ли узабирати ружу, мајчину душицу и љубичицу. Је л' те да не? Ето видите! А ви нисте у мојим грудима усејали милост, већ одвратност, мржњу, злобу, презирање, на с којим правом тражите од мене милости?

Нема милости! Нема... не дам... без милосрђа идите у просјаке... тражите у свету милости, ја је немам. Ја сам дошао да вас бацим на улицу — и бацаћу вас....

Ах, неко куца на вратима.

Извршилац!..

— — — — — — —

С тим се завршили ови истргнути листови....

* * *

„Та ово је страшно!“ узвикнух. „Ово је био звер од човека. И такова човека ви сте поштовали па чак и мени препоручили да се с њим упознам?! Вере ми, докторе, ово је било с ваше стране и сувише незгодна шала“.

Био сам збиља љут, и скоро почех да сумњам у чистоту карактера др У.

„Само не тако нагло, пријатељу“, — рече ми др. У. осмејкујући се. „Изволите понушити једну цигару, док само још довршим ово писмо....“

Али на мени је све играло од љутине, и не рекавши ништа више устадох и узех шешир.

Др. У. скочи и шчепа ме за руку:

„Ама седите, човече! Куд сте навалили? Не гори вам коса на глави“.

Ја стадох и погледах му у очи, а он се тако чудновато осмејкивао....

И нехотице спустих са њега поглед на сто.

Тргох се.

Писмо, које је др. У. писао, било је упућено: госпођи Ружици Рис, родом Даниловићевој, удови по капетану..... у С*.

„Њој?“ ушитах отегнутим гласом, погледајући зачуђено на др У.

„Да. Сад није никаква тајна. Можете

прочитати, после овога биће за вас од интереса," одговори др. У. и пружи ми писмо.

Ја му га управо истргох из руке и стадох читати:

„Поштована госпођо,

У прилогу шаљем Вам уобичајену месечну помоћ, коју сам Вам до сад редовно слао као помоћ непознатог пријатеља Вашег пок. супруга Мени је било веома жао, што на толике Ваше молбе, да Вам означим име Вашег добротвора, то не могох учинити из познатог Вам разлога: што ме часна реч везивала да име не кажем.

Смрт ме сада разрешила од те моралне обавезе, и сад сам управо дужан да Вас известим да је тај ваш добротвор — господар Зака...."

Писмо ми испаде из руку, и ја викнух зачуђено:

„Господар Зака...."

„Онај исти, од кога сте се мало час ужасавали," — рече ми др. У. „Али читајте само даље...."

И ја до краја дочитам писмо:

„По тестаменту који ми је господар Зака оставио на извршење, Ви сте са Вашим сином једини наследници покојникова имања, које је доста запамашно а налази се у готову новцу и у сигурним државним артијама. Списак имаовине је код суда. Изволите се потрудити да стварно код суда уредимо те да Вам се што пре преда наследство.

Стојећи Вам вазда на услузи

Др. У.

„Ја ово просто не разумем!" — рекох.

„Запалите цигару и седите".

Учиних по докторовој жељи, а он, по што запечати писмо и предаде момку да га отправи, запали и сам цигару, и извали се на диван и поче:

„Као што сте на крају читали, извршилац је био збиља дошао и господар Зака се збиља с њим унутио у стан капетанове удовице да све ствари од вредности узме у пошис и однесе.

Можете мислити како је сиротици било, кад је угледала незване госте. Опако сломљена и ожалошћена, истина јуначки је саслушала судско саопштење.... није скоро ни речи казала, нити је господар-Заку погледала, а то је опет онога још већма разјарило.

„Не дозвољавам ни један кончић да јој се остави!" викнуо је господар Зака.

Али чим се дотакоше прве ствари и узеше да је изнесу на поље, она сиротица врисну и сруши се на под.

Притрчаше одмах да је поврате к себи, и извршилац напомену господар-Заки, како би ваљало одложити пошис, бар док жена не дође к себи.

Али господар Зака цикну:

„Ви, господине, вршите своју дужност. Судски чиновници нису милосрдне сестре".

Док су се неке сусетке забављале око онесвешћене домаћице, пошис се даље настављао.

Пошисивало се и износило се редом: столице, столови, посуђе и друго, док се није дошло до.... колевке, у којој је мирно спавао синчић од године и по дана. Изгледао је као анђелак, на уснама му је играо осмејак невинашцета....

Извршилац застаде пред колевком, па, погледавши на господар-Заку, упита га:

„И то?"

Господар Зака се намршти:

„А што питате? Него?! И то!"

Извршилац записа и колевку, па се онда сажже, диже дете, које је још било спавало и окрете се око себе, па онда пружи дете господар-Заки:

„Кад нема други ко, онда молим вас, придржите овог малишана, да се изнесе колевка".

Господар Зака се устезаше, но у том се дете пробуди и са чистим плавим очицама погледа на господар-Заку, па му онда пружи ручице и протена:

„Деда..... деда...."

Господар Зака се чисто стресе, па и нехотице рашири руке, а извршилац му положи дете у наручје.

А оно, невиначце, ухвати ручицама браду господар-Закину и поче да кроз њу проплачи своје претиње, тепајући:

„Деда... деда..."

Један момак узе да изнесе колевку, а у том сирота мати поче да долази к себи, лутајући погледом по скоро празној соби, док једва промуцаше:

„Чедо моје.... сине мој...“

Господар Зака се сажe и — пољуби дете, па га онда, све гледајући му у очи, понесе матери. Она сирота вришну, кад виде своје чедо на Закиним рукама, али он са свим мирно положи га у материно крило, — па се окрете брзо и тек викну:

„А ко вам је казао, да ту колевку носите? Овамо с њом! Оставите је на њено место.“

Извршилац га погледа у чуду:

„На ви сте....“

„А шта сам ја? Шта мислите да сам ја? Зеленаш.... дерикожа.... а? Ја сам свој господар, разумете ли ви то? Да богме.... Оставите се ви те беспослице, госпођице. Шта имате овде да пописујете? Ништа.... баш ништа..... То је само помештва... овде нема нико ништа да дугује... Вратите ви све ствари на своје место..... Али да, пресуда... по чему пресуда? За исплату меница? Колико беше то што треба да се плати? Сад се баш не сећам.... молим вас да видим. А ово парче артије.... е па... ето сад га нема — квит!“

И господар Зака узе меницу, исцепа је на ситне комадиће и те комадиће баци кроз прозор на улицу.

Сутра дан је предао радњу свом дотадањем агенту и књиговођи — и сам се одселио из С*.

И свет, као свет, тумачио је то свакојако. Било је и таквих, који су створили „закључак“: да ће ипак бити истина, што је капетан казао на суду: да је она фатална меница — збиља фалзификат.... Иначе за што би је, после судске пресуде, цепао и обустављао наплату? Грижа савести!

„Разумете ли сад?“ — питаше ме задовољно др. У.

Ја климнух главом:

„Такав човек а таково срце! Сад ми је јасно, од куд она фотографија у његову стану под иконом, за што је после..... То је заиста била њена слика.

„Је ли она?“ запита ме доктор и извади из стола познату ми фотографију.

„Иста...“

„Госпођа Ружица са својим синчићем.“

„Знате шта, докторе? Уступите ми ту слику!“

„Учинићу вам по вољи, кад баш желите. Изволите!“

И данас је чувам.....

Манојло Ђорђевић Призренац.

ВЈЕРИНА ЉУБАВ.

РОМАН **И. А. Гончарова**

ПО ФРАНЦУСКОЈ ПРЕРАДИ ЕВЕКИНА ГОТИ ПРЕВЕО *Миливој Максимовић.*

ДРУГИ ДЕО.

I.

Кад се Вјера растала са Рајским, прислушкивала је још неко време, да ли иде за њом, па се онда упути кроз шпиражје, размичући сунцобраном гранчице и провлачећи се као сенка познатом стазицом. Тако дође до старог павиљона, који је Рајски пре неког времена уалуд тражио. Павиљон беше запуштен и полу порушен. Степенице се искривиле и расклимале, под иструло, неке даске беху пропале а неке се љуљале под ногама. Унутри се одржао само један исхерен сто и две клупе, које некад беху зелено бојадисане. Остала је читава и стреха, сва обрасла маховином.

У павиљону је седео Марк. На столу је лежала пушка и кожна торба.

Он пружи Вјери руку и поможе јој, да се попне унутра.

— За што тако касно?

— Задржао ме брат, рече, погледав на сат. У осталом само сам се за четврт сата закаснила. Како је с вама? Је л' се догодило штогод ново?

— А шта се требало догодити? Јесте ли ви штогод очекивали?

— Бојала сам се, да су вас метли у апс... Ја сам сваки дан спремна, да то чујем.

Он је ухватио за руку.

— Како лепу ручицу имате! рече, пољубив је неколико пута у руку; за тим се наже да је и у образ пољуби, али му она измакну.

— Зар још не? Хоће ли већ један пут престати тај детињасти јогунлук? Или се можда бојите, што је сад успевески пост? Или чувате пољупце за...

— Ви знате, да ми је така шала противна, рече, истрнув своју ручицу из његове.

— Ниџе можда пристојно?

— Непријатно ми је!

— Ви сте још увек швигарица! милостива госпођице! Још увек сте код аз, буки: код манира и правила пристојности! Како се споро разиђа жена у вама! Пред вама је слобода, љубав, живот — а ви се бринете за пристојан тон и манире! Где је човек, где је жена у вама? Где је истина?

— Ето сад говорите са свим као Рајски.

— А како он? Је л' још једнако заљубљен?

— Већма, него икад. Не знам већ шта да радим с њим.

— Шта? — Вуците га за нос.

— То ми не допушта савест моја, рече, машући главом. — А после, ја то и не умем.

— А зар ви мислите, да он вас не вуче за нос?

— То не стоји. Ја видим, да је он жива ватра...

— Судећи по његовим разговорима с вама, које сте ми причали, ја видим да он у вама тражи само забаве, да га проће време. Треба њему очитати буквицу...

— Најбоље би било све му открити, па би он онда сам отишао. Онда га само тајна моје љубави још задржава.

— Лаже и претвара се, верујте ми! Ако дознa, он ће вас омрзнути, или ће вам држати моралне предике. Можда би вас и бабушки издао...

— Сахрани Боже! прекину га Вјера задрхтавши, — само од нас самих треба да дозна. Како би било да отпутујем на неко време?

— Не вреди! Само бисте га још већма раздражили. Не треба ништа другo радити, него сакривати истину и варати га. Али махните га. Ми се ниемо састали, да говоримо о њему, рече и ухвати Вјеру за руку.

— Шта сте радили цело оно време? питала га је она. С ким сте се састајали? Јесте ли се опет измотавали са будућом силом, зором будућности и о младеначким тежњама и надама? Ја сам у непрекидном страху због вас.

— Не бојте се ништа, рече Марк смејући се. Окапуо сам се тих скотова; не вреди спрезати се с такима...

— А да хоће дати Бог, да се опаметите! Ви сте у свом правцу гори него Рајски и вама би нужнија била буквица. Он је уметник, црта, пише романе. Али за њега не морам стрепити, као за вас. Ено неки дан је Волоја Лозгин — деран од петнаест година — изјавио матери, да не ће више да иде у цркву.

— На шта онда?

— Они га ухватише и натерају га батином, да каже, како је дошао на ту мисао. Он каза на старијег брата, који је пре тога проводио вечери у девојачкој соби, где је служавкама проповедао, како је то глупост постити и веровати да има Бога, како је гадно и неприродно удавати се...

— Та је л' можно! Говорити о таким стварима пред слугама и слушкињама! А ја сам га држао за паметна младића; дао сам му и књига! рече Марк ушашено.

— Већ их је носио и у књижарницу и рекао тамо трговцу, да би требао само оније књиге да продаје. На сад, ако вас денуцира, Марк! рече са нежним и дубоким прекором у гласу. Зар сте тако одржали реч, коју сте ми задали, кад сте ме последњи пут растајући се са мном молили за други састанак?

— То је било још пре но што сам вам дао реч. Од оно доба сам их се махнуо. Немојте ме корети, Вјера! рече Марк, намргодив се. Да ниџе вас, ја бих сутра одавде побегао.

— А куда? Свуда је једно и исто; свуда има дечурлије, која би хтела, да јој што пре бркови порасту... А други вас нико и не слуша. Зар се ви не стидите улоге, коју играте? питала га је, милујући га руком по коси. Зар ви верујете у њу, и зар је збиља сматрате задатком свога живота?

— Улога! која улога? — Можда, што хоћу да живом водом оросим мозгове?

— А јесте ли ви уверени да је то жива вода?

— Чујте ме, Вјера, ја писам Рајски, — настави он устајући са клупе. Ви сте жена, или биље рећи, још нисте ни жена, него пупо-

лак, који треба развити и претворити у жену. Тада ћете дознати многе тајне, о којима и не сањају девојачке главе, и које се не могу ни растумачити, него су само личном искуству приступачне.... Ја вас позивам да искусите, показујем вам где је и у чему је живот, а ви стали на праг и ухватили се грчевито руком за довратак. Обећали сте тако много, а како видим ступате напред — па још хоћете и да поучавате неког. А после — што ме највећма вређа — ви немате поверења и не верујете.

— Не срдите се! рече она грудним гласом, од срца и искрено, ја се слажем с вама у свему оном, што ми се чини истинито и поштено, а што не ћу без икаквих обзира да ударим путем, који ми ви показујете, то је за то, што хоћу сама да знам и видим, куда идем.

— То јест, хоћете да се прво промислите!

— Па зар ви не бисте хтели, да се промислим?

— Махните се тога! Пре свега ја вас љубим и хоћу јасан и тачан одговор... а за тим ваља да ми верујете и да ме слушате! Зар је у мени мање жара и страсти него у вашем Рајском са његовом појавом? Само што не умем говорити песнички о њој... што у осталом ни нужно није. Страст није разговорна... Али ви нити хоћете да верујете нити да слушате!...

— Дакле сад назите нешто ви тражите од мене: да будем глупља од саме себе! Сами сте проповедали слободу, а хоћете да ми будете господар, па ударате ногом о земљу, што не ћу да вам се роњски покоравам...

— Ако немате поверења у мени и ако вас сумња мучи, онда се растанимо, рече он: — онако се даље не може...

— Да, боље да се растанемо, рече она одлучно, — ја нећу ником слепо да верујем! Ви избегавате сва објашњења, а ја једна и у сну и на јави само за тим жудим, да између нас нестане сваке сенке неспоразума и несугласице, да упознамо једно друго и да будемо поверљиви... Међу тим ја вас и не познајем још... па вам не могу ни веровати!

— Ух Вјера! повика он срдито — ви се још увек, као какво пилешце, кријете под крилом своје бабушке; ви немате ни појмове о моралу, које и она. Ви заодевате страст у неку фантастичну одору, као Рајски... место да искуством тражите истину. Онда бисте и веровали... говорио је он гледајући у страну, али окинимо се свиј других питања.

— А вама, Марк, увек је нешто одговор у устима! рече му тихо: — махнимо се свега, све је лаж! Међу тим не знате ни сами да ми кажете, где је истина! Ето за то и немам поверења у вама.

— Код вас је рефлексија јача од природе и страсти, ви сте просто једна госпођица, која хоће да се уда! А то није љубав. А ја тога не ћу... ја хоћу љубави и среће!

— Хоћу да сазнам, ко сте и шта сте ви, јер ја озбиљно узимам страст и чуства, а не сматрам је забавом, као ви...

— Не, него баш као насушну потребу, узимам је дакле озбиљно. Ја писам Рајски; не спавам по читаве ноћи. Мука је то! Ја писам ни мислио, да раздражење може доћи до тог степена! Ви добро видите, да вас љубим, настави он скоро пакосним гласом; ви велите, да и ви мене љубите, па ево, ја вас позивам на срећу, а ви стрепите пред њом.

— То не стоји! Ја само велим, да ми не треба среће, која траје месец дана, по године...

— Него целога живота, па и на оном свету? рече он иронично.

— Јест, кроз цео живот. Ја не ћу да у напред видим краја својој срећи, а ви га и предвиђате и предсказујете. Мени не треба таке среће; она није ни искрена ни постојана...

— А кад сам ја предсказивао крај?

— Много пута, можда и нехотице, али ја сам то опазила и запамтила. За што се бринути и продирати у будућност? говорили сте ми ви, за што филистарским начином мерити срећу ћифом и аршином. Хватај и ловi је на летењу, еркин два три гутљаја на бежи даље и тражи је на другом месту, док се и не заситиш прве! Не чекај да јабука отпадне, него је бери, а сутра кидај другу! Не држи се непрестано једнога места, као пуж, и не седи увек на истој грани! Грлимо се док нам срце пште, а после збогом... Ето то су начела, која проповедаваш ваше речи. То је можда и ваше право убеђење.

— Но, на шта онда, ако и јесте? Ја се барем не претварам! Па за што ми онда не верујете?

— За то што верујем у нешто друго, боље и истинитије; ја бих хтела....

— Обратити и мене у ту веру!

— Јест, хтела бих! То је једини услов моје среће; ја за други не знам и не желим га...

— Остајте здраво, Вјера, ви мене и не љубите, него само шпијунирате, хватате моје речи и изводите закључке... Кад год смо заједно, ви или се препирете са мном или ме испитујете — а што се тиче наше заједничке среће, ми смо још увек на истом месту... Ви сте залубљени у Рајског, ето, ту лежи зец! Од њега ћете моћи, као од лутке, сваки дан начињати, шта хоћете, облачити га у све бабушкине крпице, и правити од њега сваки дан новог јунака, какви се у романима налазе, и то непрестано, догод вас траје. Међу тим ја немам времена за то, имам посла...

— Аха, имате дакле посла! А љубав? то је за вас беспослица, забава...

— А ви бисте хтели, да се цео живот састоји из једне љубави, као што је било у пређашња времена. Да савијете гнездо, као ласте, па да без престанка седите у њему, и само кад огладните, да мало излетите по храну? Састоји ли се у том за вас живот?

— Ви бисте опет хтели, да на трепутак улетите у туђе гнездо, па да га одмах заборавите...

— Јест, ако га могу заборавити, а ако не, онда да се вратим. Али ви бисте хтели присилити ме, да се вратим ако ме срце и не вуче натраг! Је ли то слобода? Желите ли ви то?

— Ја не разумем тај птичји живот. Ви ми тек нисте озбиљно показали око себе природу, животиње...

— А зар ви нисте животиња? Можда дух, анђео — бесмртно суштаство? С Богом остајте, Вјера, ми смо се препирали, ја нисам тражио ученицу, него другарицу.

— Јест, другарицу, Марк, рече она ватрено, другарицу, који је јак као и ви, који вам је раван, другарицу на цео живот! Зар није тако?

Он не рече ништа на њено питање, као да није ни чуо.

— Ја сам мислио, настави он, да ћемо се ми брзо сложити и касније опет растати — то зависи од организама, од темперамената и прилика. Слобода се обе стране — а после шта коме досадне: или обадвома срећа и радост, или једном радост и мир, другом мука и немир — то се нас више не тиче. То би показао сам живот, а ми бисмо слепо испунили његова наређења, поклонили се његовим законима. А ви се наклатили па анализирате уздуж и попреко, не имајући никаква искуства, као каква стара фрајла. Ви сте још увек под утицајем ваше бабушке и провинцијских фићфирића. А да где је остала истина и светлост? Још нисте прогледали. Ја сам се преварио! Сналај, детенце моје! С Богом! Постарајте се, да се да се више не видимо.

— Постараћу се, Марк! рече она тужним гласом. Ми не можемо бити срећни једно с другим... На зар заиста не можемо? Шта нам смета? Слушајте, заустави га тихо, ухвативши га за руку. Објаснимо се до краја... па да видимо, можемо ли се сложити.

Она ућута, дубоко погружена у мисли.

Марк не рече ништа, баци пушку на раме и изиђе из павиљона. Она је стојала непомично, као у дубоком сну, а за тим се трже и гледаше тужно и удивљено за њим, не верујући чисто да је отишао.

— Кажу, ко не верује, тај и не љуби, размишљала је она, ја њему не верујем, дакле... га и не љубим! На за што ме тако боли и тишти, што је отишао?... Да бар паднем и умрем одмах овде!...

— Марк! рече тихо.

Он се не окрете.

— Марк! викну она гласније.

Он је само ишао даље.

— Марк! викну она још јаче и слушаше не дишући.

Марк је журно корачао даље. Она беше побледела. На послетку се повеза, узе сунцобран и пође полагано и замишљено уз обронак понора.

— „Истина и светлост“, рекао је он, размишљала је она пењући се, а где су оне? Да ли тамо, где он каже, и камо мене вуче... срце? И да ли баш срце? Или је правда овде? рече, изнивши на равницу и приближујући се к цркви.

Ћутке и замишљено посматраше икону, пред којом застаде.

— Да ли он заиста то никад не ће разумети? — нити се вратити икад к вечној истини, к мени и истини моје љубави? шапутала је она. — Никад! да ужасне речи!

(Наставиће се.)

ПОУКА.

У ЛАТИНИМА.

Пријатељу Милану Савићу.

(Наставак).

15. септембра.

Јутрос је освануо прекрасан дан. У здравље некиданње кише, нестало је оне ужасне жеге, која нас пошљедњих дана морила, а небо се плави, као у сред прољећа. Ми не дангубимо, него се журимо, да ово мало часова, те нам још преостаје, што згодније употребимо. Јуче смо ишли да гледамо *Каракалина купатила*, најгодемију римску старину послије Колосеума, а данас ћемо обаћи развалине цезарскијех дворова на Палатину.

Каракалина купатила, од којијех се данас помиче још неколико импозантних зидина, спадала су у најљепша и најбогатија здања старог Рима. У њима је — кажу — било до шеснаест стотина термалнијех столица од најблагороднијег мермера, палик па ону,

Тинка Лукићка.

што се и данаć храни у ватиканском музеју. Кад се човјек на ове зидине испење, на наоколо погледа, раскрије му се испод ногу сав големи плаи овога некад чувеног римског састаништа. Овдје ондје по зидинама виде се још травуљином обрасле пањеге, гдје су некад морали мраморни кипови стати. На некијем су мјестима копачи разгрнули тле, и напили на широке комаде изворног патоса од прекрасног мозајика.

Што је год човјеку потребито, да на разан начин своје тијело изнједба и ум

разгали, све су то римски грађани у овој згради налазили. Купатила, у староме Риму, заузимаху од прилике оно исто мјесто, што га данас заузимљу кавane, читаонице и клубови. Дијоклецијанова купатила, на Квириналу, бијаху још големија од Каракалиних; Титова и Неронова канда бјеху најљепша. Један ваљани опис овијех купатила, каква бјеху у старо доба, наћи ћеш, ако ти је до тога, са згодном илустрацијом, у Фалкеовом дјелу: Hellas und Rom, eine Kulturgeschichte des classischen Alterthums.

На Палатину.

Преко развалина цезарскијех дворова на Палатину, тој колијевци римскога народа и државе, прође једног дана ратарев плуг, онако исто, као што се међ' преломљене стубове форумске удомише свиње и говеда. Угледајући се у неке црквене достојанственике, који најприје зао примјер дадоше, засадише нова римска господа на томе царскоме бријегу своје вртове, и затрпаше под блатом и купусом оне величанствене рушевине, које бијаху позобале толико товара блага. И опуда, куда бијаху прошли славом овјенчани војсковође и окрупњени савезници римскога народа, туда протркиваху сада отрцана кљусад и мршави товари римскијех чобана. И онђе, гдје се некад разлијегаше глас Ортенсијев и Цицеронов, чујаше се само тандрљикање попа, ревање магараца и дрека кириџија.

И ту нечувену срамоту изрођени унуци господара свијета трпљаху читава два стољећа, и све дотле, док јој год. 1848 руски пар Никола крај не учини, започевши прије свега откопавање чувенијех императорскијех палата. Од онда су се те радње, помоћу разнијех држава и неких приватних лица, у више навратака настављале, тако да је данас топографија палатинског бријега коначно утврђена, док све рушевине прешоше одсјечком у руке италијанске владе.

Андрија Лукић.

Палатински је бријег најмањи од свих

јех римскијех бријегова, а облик му је скоро квадратан. Ту је Ромул ударио темељ своме Риму, који се зато капиње и прозва „Roma quadrata“; ту су владали римски краљеви; ту живјели славни бесједници римске Републике: Ортенсије и Красус, Антоније и Цицерон; ту су шуровали немирни Клодије и злогласни Катилина; ту је своје тријумфе славио Јулије Цезар и у пурпури сјао онај лукави Август, који је тако вјешто своју улогу на свјетској позорници одиграо. Од њега до Константина, скоро сви римски цареви на овом бријегу своје гнијездо савише. Дворови Августови, Тиберијеви, Неронови (Domus augea), Веспазијанови и т. д. прогадоше махом у почетку средњега вијека, а на њихова мјеста дођоше куле и манастири, којих земаном такође нестаде, да се на њиховим развалинама прокрче њиве и виногради.

Ја ти, мој Милане, овс „нескопиће“ не мислим описивати: то би посве дуг посао био, а ја за то немам ни воље, ни спреме. Ја сам задовољан, што сам овом приликом могао да констатујем једну по нас Словене врло важну и утјешљиву околност, те којом се сваки од нас мора правом да поноси. А то је факт, што су први покретачи ових археолошких истраживања на Палатину, након пуна два стољећа папинског немара, били Словени, и то синови оне Русије, коју западна штампа тако радо варварством биједи. А околност ме ова тим јаче радошћу испунила, што сам се могао увјерити, да се и у самом Риму тај просвјетни потхват са признањем спомиње и у штампањем књигама биљежи.

„Осамнаест милијона Словена — жалио се поодавно један руски пјесник, кога више нијс — а нијесмо још ни мишоловке измислили!“

Промислимо само, што би тај брат Рус данас казао, кад би дошао и видио како је његова голема отаџбина, поред своје велике културне мисије у средњој Азији, заузела прво мјесто у модерној романској литератури у Јевропи, па чак и то доживјела, да стари западни народи од ње науче, како ће своје класичне старине његовати и од пропасти чувати!

17. септембра.

Пошљедња два дни обашли смо преко двадесет цркава. За пријеме Ренесанса, па и у новије доба, сграђено је у Риму мноштво прелијепих цркава, али се те могу једва такмити са старијем, више мање рестауриеаним базиликама, или са познатијем у свијету катедралама стила готскога. Црква Св. Марије „degli Angeli“, црква француске колоније (San Luigi dei Francesi), црква Исусова, на којој су радили Микелањело и Јаков дела Порта, одликују се, дабоме, било са своје големости, било са свог раскошног украса, али се ужурбани путник, као што сам ја, нема када на њих осврнути. У осталом, шта бих ти могао о њима казати, кад их је Петров храм све редом еклисповао, одвојивши од њих и у манама и у врлинама?

На онда, теби је ово мртво повиједање, но свој прилици, већ додијало; вријеме је да завршим. Ну, мислим да бих се страшно огријешио, кад при крају овијех биљежака не бих споменуо најљепше вајарско дјело новијех времена, Микелањелова *Мојсија*, што се храни у цркви Св. Петра „in vinculis“.

Горостасни пророк сједи пред гробом папе Јулија II. Под десницом су му пазухом законске таблице, а лијевом руком гладн дугачку, завијену браду, која му се спушта до појаса; глава му је лагано окренута на лијево, а над пространијем челом провирују она два рошчића, о којима каже предање, да су му над главом сјала, као два пламена зрака. Поглед му је строго императиван; потпед, под којијем се све кроти и новија; види се да тај човјек не зна за шалу; то је чувени законодавац, који је сашао са Синаја, народу божју ријеч објавио и обожаватеље златног телета смрћу казнио.

Нема поговора: Микелањелов је *Мојсије* најсавршенија, *најжива* инкарнација строгости, снаге и мудрости; никакав умјетник, колико их је год мајка родила, није таком силом разна својства изразио, с којих се човјек од осталијех људи одмиче и над њима неоспорно влада и господује.

Гледајући оне живље, јучаике мишиће, ону мужевску браду, оно мисаоно чело,

човјек и неотиће у себи промишља: Боже! ала би тај камени рис морао загрмљети, да се по каквом дивном чуду од једном на ноге скочи и проговори.

P. S. — Сад се сјећам, како сам ти био обрекао коју казати о капитолској *Венери* и *Гладијатору*. Немој жалити, што ћу морати, да се томе обећању извиње рим. За ситнији опис не достаје, ево, времена; а пет-шест адмиративних фраза слабо би што њиховој карактеристици допринијело. Ти ћеш их, ако Бог да, својијем очима видјети и сам просудити. Тако исто морам да прећутим и дивну *Свету Терезију* од Бернинија, која ме чисто очарала у цркви Св. Марије „della Vittoria“. Ако те икад пут овамо нанесе, не заборави ту статву: не ћеш скоро тако што у животу видјети.

(Свршиће се).

Марко Цар.

УМЕТНОСТ.

АНДРИЈА ЛУКИЋ И ТИНКА ЛУКИЋКА.

Дружина српског народног позоришта броји у овај мах много ваљане и већ признате умјетничке снаге у своје чланове а међу тима су и двоје умјетника, који су својим озбиљним и свесним радом стекли и љубави у српске позоришне публике а и признања у критике. То су умјетници: *Андрија Лукић* и жена му *Тинка*, родом Брашованова.

Андрија Лукић ево већ двадесет и две године служи српској Талији. На позорницу је први пут ступио године 1870. у Ст. Бечеју у улози старог тамничара Јокује у глуми под натписом: Марија Тјудор или Три дана из живота једне краљице.

Лукић се родио године 1852. у Вршцу, од оца Петра, вредна и честита занатлије, која је у своје преме са племените му душе, бистре главе и дарежљиве руке поштовао цео Вршац и околина, и од матере Јуле, родом Ивачковића, из трговачке куће у Делиблату. Основне школе изучио је у месту свога рођења па је онда као питомац покојнога патријарха Прокопија Ивачковића, тада Арадскога владике, отишао у Арад, где је пошао у мађарску школу. Кад је оно пре мало те не двадесет и пет година дружина српског народног позоришта још под управом честитога Јована Ђорђевића први (а бој се и последњи) пут била у Араду, одлазио је Лукић као ђаче на приказе и онда се већ у њему родила воља за глумовањем. На Арада се вратио у Вршац и ту је још свршио два разреда немачке нижерелке па онда, не могавши одолети чежњи за позорштем, ступи у дружину Лазе Поповића, код којега је провео пуне две године, одлазећи са дружином у разна српска места. Године 1872. видимо га већ у редовима јуначке фалange српскога народног позоришта, видимо га до душе у први мах забављена само у епизодама, али га видимо одмах са најлепшим надама, које се, хвала нека је одличном дару његову, издржљивости му и вредноћи, одиста и испуниле. Као млад момак на оку добро је дошао био управи да га употреби и за улоге млађаних љубавника и прошло је доста времена, док су у њему открили онај прави његов дар за карактерне улоге. Морао је са Ивом Ријеђвићем тек дочекати, до душе и прилазне, да је „доста добро понео улогу“, али и замерку, да „у моментима гњева беше сувише добричина“, на онда је погодио праву стазу са Кнезом Лазаром и у Суботићеву „Милошу Обилићу“ и у Николић-Шлезингерову „Задаћу Рајванице“, са старим Милером у Шилеровој „Сплетки и љубави“ а рекао би још са старим слугом Данилом у Шилеровим „Разбојницима“, која ниже после њега, од како је он узео старога Мора, није приказао онако јединствено лепо. Сиртао је до душе и после на страпутницу и. пр. као гиздави Мешем у Скрибовој „Чаши воде“, но, али су то били мање више тек дигреси без важности, изазвани оним, у напасти народнога позоришта вечитим и неизбежним непријатељима у особљу. А кад дође „Цигани“ Сигли-гетијеви — Лукић га је у нас први играо 15. децембра 1873. — онда се, као косак пред лицем огња, растопише све сумње у еминентни дар Лукићев. Сам Коста Трифковић, већ после првог приказа, рече за Лукића: „Да се од г. Лукића нисмо у напред надали, да ће својој, у комаду главну, улогу потпуно схватити, могли бисмо рећи, да нас је изненадио, тако је верно представљао Цигањина. Жив говор, пропраћен непрекидним мицањем и руку и ногу и целога тела са свим карактерне сточњака“. А докле је Лукић данас са својим „Цигањином“ дотеран, зна сав српски свет с обе стране Саве и Дунава.

Далеко би ме одвело, кад бих хтео набрајати улоге, у којима се до сад Лукић истакао својом сваrда промишљеном и фино нијансованом игром. Од Спире Грабића у Трифковићеву „Честитам“ па до Бардиље у Чикајиру „Бан-Честитку“ велик је размак, но шиак га је Лукић свега начичкао, што рекао Марко Цар, у бога вер-

ним ликовима. Данас српски позоришни свет с правом убраја Андрију Лукића међу своје љубимце а Лукић му ту љубав враћа тиме што јој обилно даје прилике, да се диви његову умећу и да ужива, што и Србин може бити тако уметник.

Уз честитога свога војна, руковођена жарком љубављу према уметности, дала се и *Тинка Лукићка* до лепе висине у глумачкој уметности. И она је данас међу првима у друштву српског народног позоришта а да је достојно приспела уз прве, сведоче јасно најновији јој рад. Натпена јуначима у Фосовој „Александри“ напла је, крај све своје особености, верну тумачицу у Лукићеви а исто тако не верујем да ће се с њом и у Десни у Цветићеву „Немањи“ с успехом моћи такмичити баш и даровитија и у приказивачкој рутини већ одмакла која свештеница у Талајину храму.

Тинка Лукићка родила се, као и војно јој, у Врњцу, но за десет година доцније од њега, из честите и од старина уважене куће занатске, од оца Јована Бранована и матере Катинце. Природа јој је даровала звучан и мио глас те се као невачица истакла у Врњачком српском прев. невачком друштву а у дилетантским приказима показала је одлучна дара за глумљење. Године 1881. буде код народног позоришта у Београду ангажована као почетница. Ступила је на позорницу први пут као Јела у Хоџајеву „Нишу бисера“. У Београду је остала две године а 1883. је прешла амо у новосграно народно позориште. Године 1884. пошла је за колегу свога Андрију Лукића. Прва већа јој улога, у којој је већ са импозантне своје појаве морала упасти у очи, била је краљица Катарина у „Стевану, посједьем краљу босанском“ Мате Поповића. Дошла је после тога поносита Мара Бранковићка и друге, у којих је Тинци Брашовановој, после Лукићки, уз остале врлине врло добро дошла и енглашна угледност. По одласку Јелке Хаџићеве обогатио се знатно репертоар Тинке Лукићке, ма да ова још ни данас, опет услед оних неприлика у особљу, нема онакве апликације, каква би приличила њену дарованом. Но шта се и то поправи, а дотле нека Лукићка вољно врши и ово, што јој је поверено. Признаје јој а и мора признати свако, да ни са једним својим ликом до сад није била постидна те заслужује, да јој се повере и најзамашнији задатци.

Јован Грчић.

КЊИЖЕВНОСТ.

КЊИЖЕВНЕ ОЦЕНЕ.

Граматика старога словенскога језика за V. и VI. разред гимназије по А. Лескину саставио Љуб. Стојановић.

(Свршетак).

Глаголи су подијељени по Лескину на пет врста, према наставцима за основу сад. времена. Та је подјела у осталом ближе науци на принципно, и простија од Миклошићеве, а очевидно простија ако се не ће ићи онолико колико је у Лескина. Али г. С. је ићи мало на овој није разумио Лескина. Ево како. Прва врста: основа сад. вр. постаје наставком *-е*. I. раздео: Основа нач. неодређеног не постаје никаквим наставком. А. Кореи се свршава на сугласно: *нес-ти*. В. Корен се свршава на сугласно (вала на самогласно) и то *ѳ*: **плы-ти**. II. раздео: Основа начина неодређеног постаје наставком *а*: *брати*. У овом раздјелу нема оних одјељења као у I. под А. и В., а Лескин и овдје дијели а.) корији на конзонанат, b.) корији на вокал. За што г. С. није и овдје остао при Лескину то само он зна; или није требао ни првога раздјела ићи, или је то требао учинити и код другога. Или му се нијесу свидјели глаголи: *ръвати, бъвати, ыдъвати*. или он тијех глагола не разумије, но ни једно ни друго не може бити разлог за изостављање.

Друга је врста врло проста и нема раздјела. Трећа је врста такође нагрђена, јер је и ту ваљало ићи. Ево како је у Лескина:

Трећа врста. Наставак за оси. сад. вр. *-је- -је-*.

1. Примарни глаголи.

А. без наставка за инф. оси. (Ohne besonderen zweiten Stamm auf *-а*).

а. корији на вокал: *зна ти*.

b. корији на конз.: *мѣта*.

В. Инф. оси. с наст. *-а-* (Zweiter Stamm auf *-а-*).

а. корији на вокал: **кыпѣтисѣ**.

b. корији на конз.: *писати* (писати).

2. Abgeleitete Verba.

А. инф. оси. једнака глаголској.

а. глагол. основа на *-а-*: *дѣлати*.

b. глагол. основа на *-k-*: *желѣти*.

В. инф. осн. на *-a-*, глаголска на *-ѫ-*: **коупѫкати, коупѫѥ**.

У г. С-ћа:

Трећа врста. Осн. сад. врем. постаје наст. *-је*. *Први раздео*. Основа нач. неодр. не постаје никаквим наставком. (Леск. 1. А.)

1. Примарни глаголи. (Леск. 1.)

А. корен се свршава на самогласно. (Леск. 1. А. а.) Овдје би требало доћи В. корији на конз. (Леск. 1. А. b.), али тога нема него на мјесто тога долази на једанпут у §. 320.: „Овако се исто мијењају и глаголи чија се основа свршава на сугласно и има их свега четири: *бер-* (вађа *бор-*), *кол-*, *мел-* и *жњ-*“. На што му онда оно А. кад нема никита даље, што иде у ту подјелу т. ј. кад нема бар још једно одјељење В.?

2. Произведени глаголи. (Леск. 2.)

Глаголска основа свршава се на *-a-* или *-k-* (Леск. 2. А. а. b.)

Други раздео. Основа нач. неодр. постаје наставком *-a-* (Леск. 1. В.)

1. Примарни глаголи.

А. основа глаголска свршава се на самогласно. (Леск. 1. В. а.) Овдје би требало В. (Леск. В. b.), али се у §. 350. казује да се исто тако мијењају глаголи с основом на сугласно.

2. Произведени глаголи. (Леск. 2. В.)

Ето оно напријед Лескиново зове се ред и систем, а оно за тијем рад без пријегледа и без знања, и то све на рачун школске књиге. Сад да га запиташ за што је оне „произведене“ глаголе раздвојио, не зна ни сам шта би ти одговорио; јер кад г. С. у §. 177. каже: „Кад од начина неодређеног одбијемо наставак *-ти* добијамо основу *начина неодређеног*“, дакле н. пр. *хвали*-ти, *дѣла*-ти, па у §. 178. вели како инф. основа постаје наставцима -н.ж-, *-а-*, *-и-*, *-ѣ-*, а у §. 180. како је *основа начина неодређеног* у њених глагола постала од именске основе н. пр. *глагола*-(ти), *дѣла*-(ти), *хвали*-(ти), на кад најпослије глагол *дѣла*-ти ставља у раздео, за који каже да основа начина неодређеног не постаје никаквим наставком, онда је то све једно на друго хаос, у којем се само г. С. добро осјећа. Да је у *дѣлати*, *желѣти*, *а* и *ѣ* наставак за инф. основу о томе нема сумње, те с тога ови глаголи не могу у један раздео са *знати*, *ѣсти*, којима инф. основа не постаје никаквим наставком. Према томе не вала ни оно правило (197.) по којем се дијеле врсте на раздјеле према томе да ли је инф. основа једнака с глаголском или је постала наставцима, већ мора стајати кад се у оне говори; или је постала нарочитим наставцима. И Лескин би вальда казао за глаголе као што је *дѣлати*, да им инф. основа нема никаквог наставка, кад би то било истина, али он вели само: Zweiter Stamm gleich dem Verbalstamm. Погрјешка се још боље види у свези са тумачењем глагола четврте врсте 1. раздјела. Г. С. вели: „Осн. нач. неодр. постаје наставком *-и*“, н. пр. *хвали*-ти; дакле је у *хвали-* и наставак за инф. осн., а у *дѣла-* по г. С-ћу *а* није наставак за инф. основу, јер он ставља *дѣлати* у раздео, за који се каже јасно и разговијетно да му глаголи немају *никаквог* наставка за инф. основу. Требао се дакле г. С. њерно држати Лескина, јер чим друкчије макне одмах не вала, — или још боље; да је ствар простије удесио, како се то тражи у школ. књизи.

Ако се обазремо на оно што читамо у Лескина стр. 107. b. Cons. ausl. Wurzel. Eine scharfe Scheidung zwischen primären und abgeleiteten Verben ist hier kaum möglich, итд. онда ја држим да је подјела на примарне и „произведене“ глаголе у школ. књизи требала *у опће* изостати. И ту ће г. С. са својим ђацима доћи у велику неприлику, а колико ће они умјети разликовати, то ми сад већ у напријед знамо. — Кад се још изостави и оно: а. корији на конз. (а то би се исто могло и у првој врсти), онда добијемо тако просту и лаку подјелу, како се само може зажелети, а онијем напријед и онако није никакве асноће ни разумијевања. Лијепо дакле овако: III. врста, наставак за осн. сад. вр. *-је-*. 1. раздео инф. осн. нема наставка: *знати*, *мѣти*; 2. раздео, инф. основа има наставак а.) ѣ: *желѣти*, b.) а; **кашти сѧ**, *ѣсати*, *дѣлати*, **коупѫкати**. Уз ово, разумије се, потребне напомене, а нарочито за оне под b.) како једни задржавају у осн. сад. вр. *а* од инф. основе, а други га губе. У опће за школску ће књигу бити најбоља она подјела, која узумије највише водити рачуна и о Лескиновој и о Миклошићевој подјели, па то у што јаснијем и краћем пријегледу напијети.

Четврта врста Лескинова са своја два раздјела: 1. инф. осн. с наставком *и*, 2. с наст. ѣ, врло је проста, на ту је и г. С. био врло на чисто. А још простија је пета врста, гдје

је вальало прописати глаголе, којима основа сад. вр. нема наставка.

На свршетку (стр. 73—86.) додао је г. С. „Вежбања“ (примјере), и то не као комаће него у реченицама, а за §§. 42.—56., 57.—60., 61.—65., 66.—85., 86.—102., 113.—123., 207.—257., дакле за именску деклинацију, с „напоменама“, за промјену бројева, за глаголе I. врсте 1. разлику (не цио), и онда даље као да се уморно па престао. Да су ти примјери нешколски удешени о томе нема сумње, јер ту се није пазило да граматички обим (колико је могуће) иде напоредо са напредовањем у граматици; а ако је г. С. мислио да су ти примјери ту за то да се читају кад се сврши сва грам. грађа, онда су они са свијем непотребни, и онда више прије одлазе, као што је у читанкама, одакле се уједно учи и карактер споменика. У тијем примјерима дабогме да има и погрјешака, као што одмах на првој страни: **гоумъно** м. **гоумьно**, **сѣнѣмишть** м. **сѣньмишть**. Г. С. ће ово можда бранити добрим иначе споменицима, али тијем не ће одбранити, јер овдје немамо угледе из споменика него само примјере у реченицама, па ако одатле ђак не научи ништа је правилно, ја не знам од куда ће. Тако исто и у „Речи из вежбања“, што су на крају додане; ту ћемо наћи н. пр. *подражьникъ* (у примјеру *подражникъ*) преведено са „подразкавач“, *прогоркъ* са „увиђаван“; *скрѣбъ* мјесто *скрѣбь*, *отрѣсьмькъ* м. *отрѣсьмькъ* и др.

Казали смо напријед да у овој књижици има штампарских погрјешака, које нијесу нигдје исправљене; тако ће и на стр. 68. бити штамп. погрјешка: *довльѣти* м. *довлѣти*. Али и у језику имаде погрјешака, којих није требало бити никако; ми их нијесмо уз пут свијех биљежили, али колико се сјећамо г. С. пише: *сервава* поред *сарнује*, „*добијају*“ м. *добивају*, *не може да стоја* (ово је врло лијепо српски!) м. *не може стајати*, „*мислене*“ именице (abstracta) и др.

Кад се у осталом испореди ова књижица са Новаковићевом ст. слов. граматиком, онда се може оволико казати: има погрјешака и у једној и у другој, којих не би требало да је према садашњем стању науке. Тако би у г. Новаковића вальало нарочито исправити §§. 17., 35., 36., четврту именску врсту, тумачење partic. praet. act. I. (стр. 112.), partic. praet. pass. (стр. 119. 7.), §. 108., гдје би поред наставака за осн. сад. вр. *-е*, *-је*, *-не*, имао доћи још *-в-*, или је у оне све то требало изостати, јер је у г. Н-ћа подјела Миклошићева, а Миклошићу је само један наставак за осн. сад. вр. *-ѣ-*, и још неке ситније ствари. Кад се за тијем проёуди да се г. С. баш на г. Н-ћа у неким приликама угледао, као што свједоче погрјешни термини у §. 188. на тумачења као: Именске основе на *ъ—ь* (старије *а*),.... основа... на *ъ* (ь), које је постало из старијег *о*; тумачење сложених адј. облика и иначе; за тијем да у г. С-ћа нема ништа синтаксе*, — кад то све сравнимо и оно напријед што смо показали, онда ми у овој књижици нити видимо каква напретка нити добитка за нашу средњошколску књижевност.

* Требало је узети барем најглавније синт. особине: што је пријеко потребно при читању текстова: као: adject. indecl. (нема у Нов.); acc. c. inf. (има у Нов., само се овдје говори као да је то особина ст. слов. језика, а не да је унесено из грчког); нешто о броју, о артиклу (нема у Нов.), и што има у Нов.: dat. absol., dat c. inf., „седми падеж без предлога“, partic. praes. act., pass., инфинитив с артиклом (према грчком) и сумњиви који се овдје као и иначе поне „начином“ примјере, па по томе га и г. С. тако назива.

Рад. Врховац.

Ср. Карловци.

КОВЧЕЖИЋ.

КЊИЖЕВНИ ПРИКАЗИ.

Основно васпитање. Прва дио: *телесно васпитање*. Књига за учитеље и родитеље. Писао *Сретен М. Адић*, предавач више учитељске школе. Изд. Штампарија Ж. Радовановића 1892. Цена 1·50 дин., 8-а. VI. 135. — Писац намењује књигу ову у првом реду ђацима, који се спремају за наставнике и наставнице основних школа а за тим садашњим наставницима и наставницама основних школа. Не књига ова добро ће доћи и родитељима и свима интелигентнијима, — ми додајемо свакоме, који ју учечита и на ње пазити буде, јер је у њој пуно поуке, сабране из разних страних и наших хигијенских писаца и из личног искуства. Лепу поуку и правила из хигијене наћи ћемо у овој књизи како за „неговање одојчета“, тако и „дјетета до поласка у школу“, као и за каздање „у доба основног школовања“. Писац се обире на „рану и ниже; ваздух и дисање, и какве од болести; топлоту и одело и негу коже; свесност, очи и вид; слух, укус и мирис; кретање и одмор“ у сва три наведена доба. Разумљиво и убедљиво и к сему више „писац С. М. Адић“, но прије-

тити морамо, да би могао у неким стварима краљи бити, па ипак да ништа не изгуби ни он ни читаоци: местимице има и понављања, које отуд долази, што неки правила важе и за дете до полазка му у школи, као и за дете у доба основног васпитања му. — Цела књига рађена је марљиво, па ипак „увод" не свиди нам се баш због теоретичког разлагања, многог дефиновања и филозофисања. Ово „предходно знање о васпитању" тим пре могао је изостати, што нема никакве неке између њега и даљих предмета у овоме „телесном васпитању" а да ли ће бити какве неке са осталим деловима „основног васпитања", одсад се не види. — Књига је изведена популарно, осим што опет „увод" сувише. Већ прва дефиниција за „васпитање" у „уводу" доста је тешка и што даље се иде пуних у дефиницији, излазимо на неке прилично далеке схватање и ученичком а особито родитељском. — Писац се држи средине, што се тиче утицаја на телесни и душевни развитак: има природних и вештачких утицаја, премда мало даље (стр 3.) више полаже, рекли бисмо, на вештачке утицаје, „кад деца туберкулозних родитеља могу једнога живога не бити туберкулозна, ако буду наметно одојчевана и дојиље, ако буду наметно живела". На страни 4 од удара на оне, који држе, да је васпитање сувишно. То писцу је и „урођеност велика чињеница у развићу човечјем; али је и васпитање од нете важности. Васпитање не може да почиње од детета све, што би се од њега хтело, али може врло много. Исто је тако и са урођеношћу". Г. Ср. М. Ацић наглашава, рекли бисмо, за наслеђивање (стр. 6.), но ипак васпитањем се даде и то мењати. Резултате комбиноване урођеношћу и васпитањем навађа у таблици (на стр. "), те долази на крају до овога: „човек је производ од двеју чињеница: урођеног и надо додатог васпитањем". Оно утврђивање резултата урођености и васпитања са паралелограмом сила (?, сматрамо не би требало наводити, јер је тај појам многима непознат. — Мисли и назори писчеви о томе: са каким се особинама данас рађа већина деце у српству и како је васпитање (стр. 9.) као и навођа о урођеним телесним особинама (стр 21.) српског подмлатка, требаће доказа и опет доказа, ма да писац и овде прибегава златној средини. — Набрајању разне науке, који се чују у васпитању, читамо (стр. 14.) и ово: у далекој будућности можда ће се узимати сва деца у друштвене школе одмах у другој години живота — нешто мало новијега мириса! Примећујемо, да грчка реч „педагогија" не значи науку и вештину васпитну; друго је нешто, шта се разуме под том речи а друго је нешто, шта она управо значи. — Сувише нас у далеку будућност одводи писац, говорећи, кад ће педагошка наука постати егзактна наука. — Не доказа нам се, што писац не спомиње Србе у Угарској (стр. 21.), кад већ спомиње све друге крајеве. Можда су они за њега мртви? — Где писац наводи хемијске спојеве, не наводи их свуда именом, какво данас иницу, а то је погрешка (фосфороксели креч, угљенокисели креч). — Г. С. М. Ацић, из Ердевика, каже, како су чорба, вино и каса тек начин! О овоме, а особито о чорби, дали би се говорити много са медицинског гледишта. — Исто тако не стоји сигурно ни оно пићчево, да су у чистом кисеонику не би могло живети; да је ваздух бездушан, ако је кисеоника у ваздуху више од једне петине запремине му и да ваздух утиче на тело као отров, ако је у њему половина кисеоника а половина гушника, јер доказују, да човек троши увек само онолико оксигена, колико му треба, па ма у каквом ваздуху био, једино му је дисање брже или спорије. Ми се не слажемо ни са оним, да није опасно држати цвеће у собама где се спава (стр. 47.), јер биљке испуштају из себе преко ноћ, ако и сразмерно врло мало, угљене киселине а она је сметња на штету дисању. — Писцу је требало нарад „равномерна топлота" (стр. 60.) другчије исказати, па не би морао казати ни оковану а неподесну реч и уз то нејасно. — Наводимо, да г. С. М. Ацић каже, да је „управљати рукопис много здравији за очи а и за цео телесни развитак но кос" — и наравно, препоручује га. Он је дакле већ ову новину усвојио. — Језик је писца лак и разумљив али чист није, особито нам је њихо у очи, како у ортографији греши писац (ове, лађан, отимице, и т. д.) — Од своје стране препоручујемо књигу ону *телесно васпитање* сваконе, нек је чита и нек се што више по њој влада.

С. М.

Др. Ђорђе Дера. **Успомене из Италије.** Написао — (Прештампано из Летописа Матице Српске — свеска друга, трећа и четврта г. 1891. и свеска прва т. 1892.) Прва део. Н. Сад. 1892. Стр. 163, вел. 8°, цена 50 н. — „А кад сиње прољеће", на све стране се притежу опанци, притаје се спреме и послушна и неуморна пара воли радознале путнике на све четири стране свијета. Као што науци развијању своје прекоје опције, где највише пролазећу нухе, тако и домаћини цијелога свијета — гостионичари хватају погода њеста: каку стародревну развалину или лијеп видик, отварају на све стране врата њихим гостима — путницима, „који иду по свијету као пчела по цвијету." Оно је једна лијепа страна просвијећеногa данашњега доба: осјећај за љепоту природину, чуло за љепоту људских руковорева, пробуђена свијест за њеста и предмете, око којих се вије славна прошлост, не дају худима мировати, него их неодољивом силом привлаче тијем предметима. Очигледност, то оно оруђе данашње наставе, једном пробуђена у дјетству, нити спој дио и од човјека. Нигда згодније времена за *путовање!* На оним богме и попљавше западње књижевности у најразличнијим облицима и са најразноврснијим сиједињима. Уз неколико лијепих радова оне врсте можемо и горње дјело г. Дере сматрати као добитак са српску књижевност. Са одређеним запосом шта нам писац своје успомене из класичне земље Италије, зборишта највећега броја путника. У оном првом дијелу су успомене на Млетака, Падове, Верове, Милана, Турина, Ђенове, Пизе и Болоње. Изворавши низашем историје и књижевности, разумљивим његовим и осјећајем за природине љепоте, наш путник уноје у сваком поменутом граду горње Италије његовим оком да распознаје шта је знаменито за њега, умије све то да његовито опише и да задахне своји одређеним сликовите: надарство, кајарство и сликарство. Код свијех храмова, палата, музеја, галерија, гробља заустављао нас писац и управо с усхићењем описује нам их, упознаје нас с њиним мајсторима, тако да би се ова књига могла назвати напутом тајанске његовите. Читалац се и неколике мања листова, потражио би дабудући наустрањују на не познавши их у овој књиги буди се у њему Мињонино чезнуће: dahin! dahin!..... за пољена мантра га често гони, да преко пријелом сједне на парна кола и да оде у ту земљу дивота и чудеса,

Мислим, да писац може бити задовољан сатворењем својим успехом своје књиге. — Мислим бисмо само ријеч, да код другог дијела више пажње обрати стилу и језику, јер у њима врло често одјекује туђина. Поред Вука и Даничића није потребно да наводим потврде. Штавиа је без погрешке. Књигу ову најтоплије препоручујемо особито младом свијету. Т. О.

Мих. Ровић. **С Њ. В. Краљем Миланом на Истоку.** Путничке бележке — —, краљевог адјутанта, другић. књ. 8°. 1. свеска. Цариград — Бело Море — Хаџилук. Друго издање. — II. свеска. Србија — Јапан. — Београд. Штампано у државној штампарији краљевине Србије. 1892. Стр. 247.+211. — Ишли је пратио краља Милана у хаџилук. У ове две књиге описан је тај пут од Београда до Јерусалима и натраг до Бејрута; поито се од Бејрута истим путем враћали, писац није прибележио ништа о повратку. Из Београда се крену.а путнина марта месеца 1889. за Цариград. Писац је лепо описао све предмете, које су пролазили. У Цариграду је краљ Милан посетио Султана и походио сва знатнија места и зграде. Рашић је све зграде, утврде и личности, са којима су се састајали, врло лепо описао и живо пред читаоца јасну слику о лепим и руским странама Цариграда, и животу у њему и т. д. Путници су ишли морем до Јафе, задржавајући се кратко време у појединим местима. Из Јафе су отишли у Јерусалим, где су провели Ускрс. Краља су свуд власти дочекивале са највећим почастима а народ се одушевљавао. Рашић је потанко описао Јерусалим и све знаменитије и Ускрс. Путници су походили и Витлејем, за тим се вратили у Јафу; одатле су отишли морем у Бејрут. Из Бејрута су ишли у Дамаск и Ливан. Све, што су ја пут видели, описао је Рашић врло занимљиво. Ту писац опширније говори о појединим, нарочито о вери арапској. „Пут по Ливану — вели писац — прави је триумфални марш". На Ливана се путници вратили у Бејрут. Ту се беленке прекидају. — Дело је ово написано лепим српским језиком. Стил је напредан лак. Писац прича течно и слатко. Све је казао што има да каже, ништа више, ништа мање но што треба. О прошлости појединих места говори мало и то „у намери, да слике на садашњости што боље оцрта". Причање своје често знатно лепом шалом и веселим хумором. Издање је врло укусно, али штампарских погрешака (особито у првој књизи) могло је мање бити. Ономе, који је рад да потпуно упозна толико спомињану „Исток", и све његове светле и тамне стране — препоручујемо најтоплије ово занимљиво дело. С.

КЊИЖЕВНЕ БЕЛЕШКЕ.

— Добили смо писмо од г. Васе Недељића, у ком доказује, да је његово дело: „Славенска унија" (приказ у 15. бр. „Стражилова") „нетачно скаљено и погрдно напад-нуто". Да то докаже, поштиа се г. Н. на поводне оцене на то дело, које су штампане у: „Отаџбини." „Учитељу", „Народном Дневнику" и „неким Чешким и Руским листовима". — Недељићево дело није нетачно скаљено и још мање је оно „погрдно нападнуто." Н. хоће да „Славени" оснују једну државу. То је лепа идеја, и ми ту идеју нисмо „погрдно напали," него смо морали исмејати овакве предлоге, које предлаже *Србин* — при крају XIX. века! Зар Н. мисли, да Срби немају друга посла, него да читају оваке књиге и да се боре за идеје, које се неће моћи остварити ни после векова. Или г. Н. не зна да човечанство има историског развитка, и да без развитка и напретка не може бити напитка; а зар „славенска унија" не би била велик скок у развитку? Или г. Н. озбиљно мисли, да се то може остварити? Морамо се чудити „Отаџбини", што је препоручила својим читаоцима књигу, која би њихове мисли повела за силне векове у напред — а даиас како било. И рецензент у „Отаџбини" ће заиста признати, да се српски народ сада мора борити за остварење идеала, који се тичу његове народности, а не трошити снагу и умну и телесну за оно, што се *не може* остварити.

— Душан Рогић баш се не шали. Ради тај брата, да не ина ни где му је глава од силна посла. Читамо у „Српској Застави", да је написао — сад на више ни мање него — роман под натписом: Срби и Хрвати или Љубав и народност. А од његових „Недвних житава" ишао већ осма и девета свеска. Не може му човек дакле озбиљно замерити, што се дистракције ради кадгод мало и прошали. Пре негде у „Шаљивчини" окомио се зло на све, који се усуђују само и посумњати у његов *одлични књижевнички дар*, па се у својој *недовољности* тако поносито и забрањено, да својим рођеним именом и презименом прави нездане рицове. Умео човек у шаљиву прво писме свог имена на онда прво и последња два писмена свог презимена. Не знамо, је ли покушао сме то онако на душак прочитати и да ли му је онда на ум пао Лесинг и Dr. Eck. Бадава, што ти је досетљив човек!

— „Agramer Tagblatt" доноси од 196. броја своја превод приповетке Ксавера Шандора Ђалског та „Illustrissimus Buttoryeh". Ова је прича први пут штампана у „Vienac" 1884. године, а преведена је већ 1886 и на пољски Грабовским, познатим радником на том пољу у пољској књижевности.

ПОПРАВКА.

У бр. 18. стр. 286. други стубац у 19. реду одозго: пиа „в. пр. место „а" треба „у". — У 19. броју стр 302. први стубац у 10. реду одоздо: напета пиа „онои" место пиа „напредј" квари смисао. — На стр. 303. први стубац у 12. реду одоиго: пиа „50." треба да стоји још „54., преиоп. дежинанцију"...

САДРЖАЈ: Песништво: Ребеику. Детету. — Истргнути листова. — Цвеиа љубав. — Поука: У Латинима. — Уметност: Андрија Лукић и Тинка Лукићка. — Књижевност: Књижене оцене. Критика Рад. Врховца на Стојановићеву „Граматику ст. слов језика." — Књижевић: Књижеии прикази. Књижеие белешке.

„СТРАЖИЛОВО" излази сваке недеље на читаву табаку. Цена му је 5 фор. а. вр. на целу годину, 2 ф. 50 н. за по год., 1 ф. 25 н. на четврт год. — За Србију и Црну Гору 12 динара на годину. — Рукописи се шаљу уредништву а претплата књижара Луке Јоцића у Нови Сад. — За Србију прима претплату књижара В. Валожића у Београду.

Издаје књижара Луке Јоцића. Штампарија дра Павловића и Јоцића у Новом Саду.

СТРАЖИЛОВО

ВЛАСНИК И УРЕДНИК ЈОВАН ГРЧИЋ.

БРОЈ 21. У НОВОМ САДУ, 24. МАЈА 1892. ГОД. V.

ПЕСНИШТВО.

СЛИКА И СЛИКА.

У добру се браћа завадила,
У невољи опет загрлила,
Загрљени, опасани снагом,
Вратили се своме добру драгом. —
То је слика и лепа и мила,
Давно ми се у душу упила.

Другу браћу стигли јади сиви,
Туђа сила гони их и кињи;
Ал не стају пред душмана свога,
Већ се дику један на другога;
Србља србљу, злоба злобу креће,
Како-но им никад сванут' не ће.
— Та је слика
Ђаволима дика.

Змајева.

ИСТИНА.

Истина је нож оштрени,
Под њим увек крв потече,
Ал се трулеж окужена
Само таквим ножем сече.

Истина је увек горка,
Као пелен душу кида,
Ал пеленом шак за то
Грозница се лута вида.

Истина је вечна труба,
Што из мртвих на суд буди,
Грешник не ће да је чује
А праведник њојзи жуди!

Драг. Ј. Илић.

У МАГЛИ.

Било је необично хладно. Прави јануар! Рано сам устао, како бих могао присуствовати откивању осуђеника, који ће још тога јутра бити погубљен. Хоћу да не изгубим ни један покрет човека, коме је последњи час куцнуо.

По замрзломе снегу, који под ногама шкрипи, танким и цикавим гласом, као да јауче што га газимо, полегла је густа магла, да се на три крока у наокодо ништа не види. Покривене сивом маглом, као густим облацима, куће ти се чине, да су неке тамне, огромне масе, којима не разазнајеш облика, већ само осећаш, да је то тврда гомила и ништа више. Средином улица час по тек зачујеш јасну звонцад, звеку прапорца и туш, готово нечујни бахат коњ-

ских кошта по замрзломе снегу. Погледаш тамо, магла! Не видиш ништа, тек само осетиш како као стрела промаче крај тебе нешто тамно па звецкајући у маглу утоне. А мрак штипа, мислиш да ти чупка с лица сваки влатић маље. Тек по кад кад падне ти пред ноге по која тичица, што је, бежећи од мраза, долетела на олуке кровова на се ту и смрзла. Баш згодно време! помислих у себи. — Живот нескретника, који је умотан маглом, свршиће се у магли!

Пред главном полицијом, у којој је осуђеник издржавао последње часове свога живота, разасуле се овде онде гомилице људи, који у овом магленом хаосу изгледају као ваздушасте сени, што се тамо амо мичу. Промакох између њих и ућох у полаосветљени ходник, где се по ужурбаности жандарма осећао скори полазак.

„Таман си дошао на време!“ — рече ми дежурни члан. — „Хајдемо!“

— Је ли откован?

„Још није. Сад ћемо га тек пробудити!“

— А зна ли, да ће га данас стрељати?

„Не зна! Он се још нада милости.“

Чудни ме осећаји распињаху, силазећи низ степенице у сутеренски ходник, где беху, као у касарнама, соба до собе, са врло малеким, квадратним прозорчићима над закључаним и окованим вратима.

Кроз ове прозорчиће улази осуђеницима ваздух и оно мало светлости, што се кроз прљаве прозорчиће ходника пробије. Паде ми на ум крвава сцена, коју је осуђеник извршио и ради чега сада губи главу.

Звао се *Стеван Кладарић*; стар 32 године, омален, сув али здрав; смеђе косе, водњикастих очију и ретких риђих брчића, што испод танког дугуљастог носа, по мало, у напред стрше. Волео је неку жену, коју је хтео за се венчати, мамио јој новац, на кад му више није хтела дати, он је на спаваћу закоље. Обичан, али на жалост и чест догађај! За време суђења сазнало се, да је он и у Аустро-Угарској извршио убиство, на неколико година раније, над једним војником. А то све утицало је, да се над њим смртна пресуда изрече.

Силазећи тако за чланом, осећао сам лаку дрхтавицу, и да ме не беше срамота, радо бих се отказао тога задовољства, да присуствујем буђењу човека, који мирно спава, падајући се помиловању, па му тек ненадно рећи: „Устај, време је!“

У подземном ходнику затекосмо неколико оружаних жандарма, који из отворених ансана извађаху оне, што -беху- па робију осуђени, те да их у тврђаву спроведу. Тешко гвожђе звонило је с њихових ногу, па се са тупим одјеком губило у дубине узаног и предугог ходника. Робијаши се смејаху, потежући окованим ногама у раскорак, да стигну један другога. Пролазећи поред ћелије на смрт осуђеног, један од њих рече, смејући се: „Пхи! Ала ће се тај провести!“

Осим члана и мене било је пред осуђениковом ћелијом још пет до шест грађана и толико, пушкама наоружаних, жандарма. Са таванице ходника вио се пљавав лампа а бледи пламичак чкиљи кроз почаделено стакло слабачком светлошћу, једва осветљујући групицу жандарма, који, наслоњени на дуге пушке, полусањиви, изгледаху тако хладни и бешчутствени, као да не ће баш они, тим истим пушкама, на које се тако немарно наслањају, за који час сасути смрт у груди осуђенику.

— Је ли дошао ковач? — запита члан.

— Ево га! — рече ансанција, показав руком млада и једра човека са набрекнутим мишицама и тешким чекићем у руци. Он је слазио низа степенице нама.

— Откључај!

Ансанција, поносит и добро развијен жандармски наредник, који је, за своје службе, тек педесет и више њих отправио на онај свет, човек са доста пријатним лицем, плоштим носем и живим али опрезно благим, црним очима, зазвецка гомилом кључева и отвори.

У малој а узаној ћелији, којој таваницу можеш руком дохватити, пружа се с краја на крај простран, растов кревет те заузима половину собице. Застрвен је асуром, на којој осуђеник мирно спава. Био је покривен кратким капутићем преко прсију, рука му на грудима, а у њој је расклопљена књижица шаљивих причица под натписом: „*Враголије*“. Лице као мрамор мирно, ни дисање те не чује.

Ансанција га дрмну благо:

„Стеване, Стеване!“

— Шта? Како? — запита Стеван, тргнувши се из сна, па за тим брзо се диже и седе, гледајући разрогаченим очима у нас тројицу.

„Устани, већ је време!“

— За што? — пита он и заблењено погледа то у једног то у другога.

„Што питаш, кад и сам знаш? Устани!“

— Ама куда ћемо?

„Да те откују“.

Стеван се полагано диже и усправи. Укоченим, чисто слепљеним погледом гледао нас је неколико трепутака, а Бог зна да ли је што видео. За тим дубоко уздахну, као кад се освешћује. Он је потпуно разумео куда ће. Полагано је навлачио капутић и гледајући оним истим погледом, то у нас то у врхове бајонета, који у полутами из ходника светлуцаху, уздахну још једном, па онда, мирно, као за се, развлачећи рече: „Хеј, мајку му, па зар баш тако да буде!“

„Е, шта ћеш, кад не може друкчије; и ми бисмо се радовали с тобом! — рече анђанција.

— А милост? Зар није дошла?

„Ето, није! Хајде, брате, силази, што мора бити мора!“

Осуђеник крочи да пође, окови јекнуше и он застаде. Због тешког гвожђа није могао сам с кревета те га анђанција узе у наруч, као мало дете, и полако спусти доле.

Придржаван мицао је полако у ходник, а гвожђе је тупо јечало, па се, одмах, без одјека, у малој анђани гушило. У ходнику се наслони леђима на зид, да одахне, погледајући несвесним погледом преко гомилице људи и оружаних жандарма, у дубину ходника.

„Дакле, то ли значе они жути дукати, што сам их ноћас сањао!“ промуца осуђеник. „Све жути, па их бројим, па као бегам преко неких високих планина, па не могу да измакнем. А ово сто шта је!“

Све ово говорио је више механичшо, без свести, да би чуо свој глас и да забуну разбије.

— Е, сад седи, Стеване, да те откују!

Осуђеник још оклева.

— Ама, седи! — рече анђанција. — Већ је време да се полази.

„На како то, мајку му? — рече Стеван. Ја имам овде она и брата; за што им ниште јавили да дођу, да ме на последњем часу виде и да им поручим сандук и крст! Зар без сандука да трунем?“

Анђанција га подухвати испод мишке; он покуша да се одупре, али га овај лако спусти на цигле. Метуше му ногу на маленп наковањ, ковач замахну чекићем и поче силно ударати у шиш, што стеже гвоздену карику око осуђеникове цволике.

„Пази, пребићеш ми кост!“ јекну осуђеник, придржавајући се обема рукама за бутину, да се не потреса.

— Не бој се! — рече ковач и поче набијати гвоздени клинац.

Докле му је ковач скидао окове, анђанција му намаче замку за врат, па му је за леђима око мишица обави, оставивши подужи крај, да се може водити. Ово непадно намицање замке око врата као да га изненади, он прену рукама конопцу, који доста комотно око грла стајаше и погледа нас преплашено. А с поља, из оне густе магле, чуло се комешање и неразговетна граја искупљене светине, која поче бивати већ нестрпљива са дуга чекања.

— Како је на пољу?“— упита члан једног жандарма.

— Магла, господине! Ни прста не видиш.

— Је ли спремно све?

— Све!

Откован осуђеник устаде. Ослобођен тешког терета, који је дуго носио, чисто није умео да ходи. Неколико је пута посрнуо, докле се не навикоше ноге на изненадну лакоћу.

Између два реда жандарма, који држаху пушке положено, нео се осуђеник уза степенице, придржаван одостраг конопцем; за њим смо пошли ја и члан, који ће га до гроба пратити. Излазећи из топлог ходника на слободан ваздух, он се непадно тргне. Густа магла и мраз запахнуше га.

„Магла!“, рече, окренув се косо нама, и изађе.

У авлији му помогоше да се попне у отворене кочије, а покрај њега седе и анђанција. Према њима заузеше седиште два жандарма с пушкама. Шест коњаника,

такође с пушкама, наслоњеним кундаком на десно колено, окољише осуђеничка кола. За овим колима беше су наша, у којима је већ седео свештеник. И ми седосмо.

— Полази! — нареди члан.

Кочијаш ошину коње и кола излетеше на улицу. Светина се ускомеша и јаче заграја, кад нас угледа. Ово, што у ходнику јасно гледах и распознавах, одједном изгуби свој облик. Густа, непровидна магла покри нас тако, да су ми кола са осуђеником изгледала као нека огромна и неразговетна сенка. Из кола је стрпила силуета осуђеника и анђанције, који му огрташе преко леђа, онај мали капутић. Наоружани коњаници, који јахаху око кола, са оним њиховим пушкама, изгледаху тако огромни и тајанствени, као сени петелесних духова. У тамно-сивој магли чини ти се све два пут дуже и веће. За колима и око нас таласа се хиљада сени људских обличја. Гледајући све ово, кроз густу копрену сиве магле, мислиш да је то све само сан или машта, која се нејасно комеша и таложи у твојим зјеницама. Не можеш да верујеш очима, да ове огромне сени, што се око тебе таласају, пролећу, застају и блену у кола, нису ваздушасти духови, које заиљускују вали магле, него живи људи од меса и костију. И да сав овај магловити спровод није пратио жагор људи и лути мраз, који нам замрзаваше и влагу очију, још би се у то и уверио. Али овако мраз ме опомену на хладну јаву и ја зарониx ушима дубље у опервазену кабаницу.

Спровод, који је услед густе магле спорије ишао, на један пут заста.

— Шта је? — запита члан.

— Осуђеник тражи ракије. Хоћемо ли му дати?

— Подајте му!

Механција, пред чијом крчмом застадосмо; изнесе пола литра ракије. Сени се склепташе око осуђеникових кола, гледајући како овај на искап пије. Испражњену флашу врати анђанција механцији и поче наметати капут, који осуђенику спадаше. Осуђеник, попивши ракију, осврте се нама и махну руком, као да нам нешто одобрава. Спровод се по ново крете. Уз пут се прикључала све већа маса тако, да се најзад, у густој магли, као море таласаху ове тамне сени-људског обличја.

Боже мој, колико ли их имаде овде, међу овима, који ће овако истом смрћу завршити!

Осуђеник је живо разговарао о нечему са људским сенима, што се око кола витлаху. Нешто су се смејали. Од једном осуђеникова сенка загрли анђанцију и у колима започе грљење и љубљење.

„Невај! Што кутиш?“ — викну Стевал анђанцији.

— Хајде, невај ти, ја ћу ти помагати!

И у томе часу две се сени загрлише. Осуђеник и анђанција заневаше гласно:

„Бре девојче, мала момо,
Хоћеш ли ме љуба бити?“

Али ово не беху звуци слободна срца. Све ово више ми је личило на отимање очајника од нечега непознатога и страховитога, што га је дохватило па га вуче себи. Он осећа да га то вуче у бездан. Он види и амбиз, како је разјапио ужасну чељуст, из које бије мрак, отима се, окреће главу, хоће да заборави где је, хоће да не зна шта је с њиме. Више да заглуши савест, а она га час по кућне, као да му вели: „Сад ће, сад!“ То га до судила буни; глас му се пресеца, он по ново загрли анђанцију и поче га силно љубити. Кола јуре у напред. Анђанција му једнако намешта капут, који услед јаког трцкања спада.

„Чувај га, да не озебе!“ — викну један из гомиле, која се гласно наемеја и јаче заграја, трчећи за колима, која су већ касала на чистини, пут Кајабурме. Хладноћа, на отвореноме пољу, биваше све силнија, тако, да се пара из уста једила по брковима, бради и опервазеним бундама. Дишеш а чини ти се да удишеш безброј иглица, оштрих као жаоке, које те боцкају, штипају и пецкају по целоме телу као хиљадама варница. А магла се у облацима таласа и вија пред нама, а с њоме и густе го миле огромних сени.

После половине сахата указа се и Кајабурма са небројеним узвишеним брдашцима и удолицама, плићим и дубљим. На узвишици, према Дунаву, већ је очекивао исконани гроб своју жртву. Кола стадоше

Жандарми и ашсанција искочише из њих. Сенка осуђеникова устаде и не слазећи још окрете се путу, од куда стигосмо, па загледа у маглу гледаше. Тим путем и милост долази.

— Хајде, скочи! — довикну му ашсанција.

Осуђенику несвесно прелете осмејак преко усана, али не силази, већ једнако гледа у маглу.

— Ама, шта гледаш? Силази већ!

— Ево, ево! — рече он, гледајући једнако тамо, стави десну ногу на лотре, али још не силази.

Ашсанција га дохвати под колена и готово силом скиде доле.

— Хајдемо сада! рече му, прихвативши руком крај кошуље, што беше око врата осуђеникова. Жандарми се збише у гомилицу око њих и спровод се крете с њима низ доста стрму путањицу, брдском косом, у долину Кајабурме. Гомилице људских сени већ су се расуле по брдашцима, около гроба, и тамо се таласаху, заједно са облацима магле, што је, из Дунава, густо кулала.

На неколико места осуђеник застаде и на једноме склизну и паде. Дотиче га и он иде напред. Ево нас пред исконаном раком. Ту се, на узвишеној чистини поред гроба, заустависмо. На извесном растојању од нас тискала се у наоколо маса светине да боље види. Осуђеник запеса цигару, коју му дадоше, а писар полиције расклопи акта процеса са пресудом и пред народом читаше цели спер. Осуђеник је окренуо лице и очи од гроба па је слушао и испод ока погледао на ону страну, од куда милост долази. Читање се доврши; свештеник намаче епитрахиљ и с крстом у руци приђе осуђенику. Сцена у магли беше дирљива.

„Буди присебан, сине, па се, као Хришћанин, помоли са мном заједно Оном, који све види и зна, а који милостиво опраштa. Пред тога вечног и милостивог судију ти ћеш за који час стати!“

— Хоћу! Хоћу! говорио је осуђеник једнако, на не знајући ни сам шта ради, непрестано је љубио крст и руку попову.

Свештеник му рече, да приклони главу, и сада започе опроштајна молитва. Све је било тихо и мирно, само се чуо глас свештеника, који усрдно мољаше Неумитнога, да се смилује заблуделоме сину, који на земљи своју награду прима, и да му опрости, као што му и смртна браћа праштају. А сиви облаци магле колутају се и ваљају у густим гомилама, покривајући ову слику, те и то личање, као да се сенка за сенку моли нечему што се не види, не зна, али на последњем часу, из дна душе, осећа.

Завршивши молитву, свештеник пружи по пово крст, а осуђеник грозничаво докопа руку свештеникову и крст и поче их обоје заспати полупцима, тако, да се свештеник једва ослободио руке осуђеникове, која га чврсто држаше.

— Ја сам свршио! Предајем вам га приправна! — рече свештеник и измаче.

— Хоћу још једну цигару! — проговори осуђеник.

— Какву цигару? Нема више! — рече строгим гласом официр жандармски.

— Не одбијајте последњу вољу! Подајте му! — рече свештеник.

Ја запалих своју и дадох му је. Он повуче неколико димова и покуша да седне.

— Доста је већ, баци цигару, јер нема кад да чекамо више! — заповедаше официр.

— Ама чекај још мало! Што журите тако?

Он баци пола испушену цигару и пође, очевидно устежући се. Код гроба, из кога извириваше пободен колац, заустави се, погледајући напово тамо, од куда милост долази.

— Силази доле! — рече му ашсанција.

— Сад! Сад! — одговори он, али одмаче од ивице гроба и рашири ногама, да се одупре ашсанцији, који хтеде ненадно да га у гроб гурне.

— Чекај, не гурај! Сам ћу, сам!

— Шта ћеш сам, кад се ето одупреш?

— Ама сам ћу, пусти ме!

— Пусти, нек сиђе сам! — рече члан.

— Ето наслони ногу на колац па сиђи.

Он стави леву ногу на колац, а десну раскорачи далеко од гроба, да га не би отиснули и са неким полу несвесним осмејком и пажњом погледаше на Београд.

— Та шта ваздан оклеваш? — подвикну ашсанција, подухвати га с леђа и гурну у гроб, а руком брзо дохвати конопац, који

се некако омота око конца те осуђеник са исколачењем и ужасним погледом висаше у гробу. Отпетљаше конопац и он спаде доле. За њиме ускочи у гроб и ансанција, веза га за колац испод мишица, тако, да му руке осташе слободне.

„Ко има махраму?“ чу се из гроба глас ансанције.

Неко му убаци једну шамију.

Ансанција приђе да му је веже око очију и сада у гробу заноче очајно комешање. Осуђеник се бранио и одупирао да му се очи не везују, а ансанција га савлађиваше и доказиваше, како је боље за њега да не гледа у пушке. Најзад малаксао осуђеник попусти, али чим му веза очи, он смаче завој.

Ансанција похита да ускочи из гроба, али га осуђеник викну.

„Шта ћеш?“ пита ансанција.

— Да се опростимо!

Ансанција, који је већ у пола изашао из гроба, спусти се по ново; осуђеник га чврсто загрли и из дубине гроба почеше одјекивати њихови пољупци.

— Е, сад пусти, време је!

„Чекај, чекај, молим те! Није још!“ На га опет загрли и продужи љубити.

— Ама пуштај ме!

Али очајник не пушта, он љуби једнако, љуби и грли, да само продужи још који часак живота.

Најпосле ансанција се истрже из загрљаја и, везав му на ново очи, пође. Осуђеник пружи још једном руке да га заустави, али овај дохвати се за ивице гроба и снажно искочи.

Осуђеник је у гробу сам. Рукама је дохватио завој с очију на га врло мало срозао, таман да му обрве и мало очију испод завоја провирује. Шест жандарма с пушкама стадоше на спрам њега и наперише у гроб, очекујући знак. Осуђеник се нови мало напред, као кад би хтео да се сагне те да га бачени камен прелети, подиже обе шаке покрај ушију, као кад би хтео да скине завој, па је тако плашљиво испод завоја гледао у наперене пушчане цеви.

Или!

Осуђеник ненадно склопи очи шакама; из пушака плану, и он се склока низ колац повијених колена и полу висећи. Ансанција по ново скочи у гроб, одреши конопац и осуђеник паде, потрбушке, на тле. Светина заграја и слеже око гроба, над којим већ свештеник гласно говораше самртничку молитву, а из гроба се извијаше пушчани дим, под којим још једном задрхта тело убице на самрти, а из кога се подиже ансанција, купећи у котур крвави конопац убијеног.

* * *

Тек после пола сахата дизала се полагано магла у висине, откривајући слободним очима онај дивни доглед Београда, Земуна, Фрушке Горе, Панчева, вршачких планина и једну нову хумку, у којој лежи још свежа трупина кажњеног убице, чији се магловити живот у магли довршн.

Драгутин Ј. Илић.

ПОУКА.

У ЛАТИНИМА.

Пријатељу МИЛАНУ САВИЋУ.

(Свршетак).

19. септембра.

Ово је мој последњи дан римовања. Мој пријатељ Равазино (вријеме је да ти га и по имену споменем) остаје овдје још два дана, па ће преко Фиренције, Милана и Млетака у Трст; ја ћу опет истим путем кући. У велике нам се жао растати. Ми смо један другога овдје на неки начин попуњавали. Ја се посве слабо у туђој варошн умијем кретати, а мој је Гвидо у томе мајстор. Трикарајући по граду, ми смо гдјекоје залутали, и да се сам

паћох, њера и бог, тешко бих се из непријике извукао; овако ме за римску топографију ни брига није: мој ме пријатељ кроз варош проводи, као рођени Квиринт.

Гвидо је врло честит и љубезан момак, ал има само двије мане: то су, истина, посве релативне мане, али су опет мане: Гвидо воли страственo вечерњу музику на Стубову тргу и . . . . вечерње промenаде на шпањској.

Кад сам се ваздан находао, ја у вече нанем на Стубов трг, и, наравна ствар, гледам одмах да се доценам комад столице, како бих се одморио од труда. Али да! Сада тек морам да се с њим посадим поред војничке капеле и да ту слушам стоје читаве акте из *Раголета* и *Трговачка!* Нема сумње: та војничка банда удара прекрасно, али ја падам од умора. Не помаже! треба Гвиду угодити.

Што се „шпањских“ промenада тиче, ја се на њих имам само у толико да пожалим, што су опе моја друга често у вече тако дуго задржале, да ми је у јутру и сувише пристао. То је узрок био, што смо више пута морали навалице програм мијењати.

А какве су то „шпањске“ промenаде? рећи ћеш ти, Милане.

На то ти ни сам не бих знао одговорити: ја тамо нијесам нишао, а Гвидо не хтједе никад да ми о њима нотаће реферише. Објешењак један, држао се у том погледу увијек неке резерве. Али то могу казати: из тијех ноћнијех промenада спавао је тако слатко, да сам га кроз дувар могао чути како хрче.

Пред вече отишли смо да се прошетамо још једном по Пињу и засеоку Бортеску. Од овијех ћу римскијех шеталишта најпријатнији утисак собом понијети. У њима сам се увијек радо налазио; њ‌ихове прекрасне алеје њихоне гором заклоњене ливаде, њихови горостасни, попут разапета штита разгранати борови остаће ми за дуго у памети.

Ово буди особито казано за вилу Бортеску. То није прости летниковац: то је читава дубрава, и то голема и густа дубрава, људском руком дивно засађена и вјештачки украшена. Шеталиште су по њој тако широке, да се на њима по троја, четвера кола упоред возити могу. Пјешак, који се по њима шета, прелази непрестано од изненађења у изненађење. Час му се преко плота укаже бујна и свуда једнако зелена равница и по њој гојне краве и волови, као да је гдје на селу; а час се у густом шипрагу истакне елегантан двораи, украшен статуама и. каријатидама, као на каквој позоришној завјеси. Ондје међ врбама жуборн хладан поточић, овдје се у тихом језерцу квасн весело јато пребијелих лабудова. Дивно, у бога дивно!

Кроз Умбрију (20 септ.)

Ево ти ме на путу.

Кренуо сам смишљено возом, што из Рима у по дне креће, да ми се онога пута нагледати питома горског краја, што се стере између Рима и Фулиња. То је оно земљиште, гдје су некад боравили стари Умбри, а које данас страном сачињава покрајину Перуђанску. Први сам пут овуда пролазио по ноћи, јер сам нестрпљив био, да прије у Рим стигнем; сада тек увиђам, колико сам криво имао, што сам тако нагло, јер је овај предио заиста достојан свога пространог гласа. Човјек овуда путује, мал' те не, кроз саму шуму и ладовину. Варошице: Орте, Нарни, Терни, Сполето, Тревн, Фулињо, Јези, куда воз пролази, заслужују са свога дивног и сликарског положаја особита помена. Гледајући из вагона ову луксузну красоту природе, човјек се чисто ђрди, што му то све муњевном брзином испред очију пролази. Ако путник има ијоле осјећаја за љепоту и природу, он мора да дубоко уздахне, сјећајућ се оних старих поштанских кола, којима су се наши дједови по јевропском коњу возили. А како и не би, за милога Бога! Око њега пролазе зелене и плодне долине, окићене безбројним малим брнјежићима; села и варошн, какве је само у спу замишљао; а њему једва времена остаје, да на њих око баци: већ их је нестало! Та стапите људи, ако Бога знате, доцкан ћемо више пригоде имати да тако што опет видимо!

Којешта!

Воз застане гдјегод по неколико мину-

та, заљубљује, на јури опет даље. Узалуд се путник богорадним очима на махинисте осврће. Они као да му веле: „Та мани се, чоече, ми то сваки дан виђамо.“

И тако му не остаје друго, него да погне главу и путује даље, наилазећи сваког часа на нове љепоте, и жалећи, што никакву ствар не може до краја да разгледа.

Након четри сахата путовања стигли смо под варошицу Сполето, која се помоћно истиче на брежуљку једном. Око порушених јој древних зидина прострли се зелени виногради и густи маслињаци; на једној главици пред се прелијен замак са неколико средовјечних торњева, и као да неком чудном озбиљношћу штитому умбарску долину посматра. Ово је једна од најљепших тачака цијеле Умбрије. Пошто воз овдје нешто дуже остаје, могао сам да овај крај комотније размотрим.

Прије него ћемо стићи у сусједну варош Треви, мимоићосмо сеоце Le Vene (Жиле), у чијој се околици налази чувени *Храм Клитумнов*, драгоцјен старински споменик, о којему се бави Млађи Плинције. Тај је храм данас претворен у католичку богомољу. Не далеко од храма извире онај не мање гласовити *Клитумнов извор*, којега је такође описао Плинције, а за њим и неки модерни пјесници, међу којима први данас живи италијански пјесник Кардучи.

Ја, на жалост, не имадох времена да тај класични храм и тај класични извор потражим, али сам, пролазећи кроз овај скроз буколички предио, осјећао неко чудновато унутрашње спокојство, неко особито расположење на живот и схватање љепота природних.

Нигдје нијесам љепшег хоризонта, нигдје љепшег погледа имао, што у овом крају. Непосредно до себе гледао сам шуме и брдешке, њиве и ливаде, раскошне групе стабала, големе храстове и дивно развијене кестене; мало подаље, обазирући се погледом на апенинске горе и од њих на равницу, сусрета те у бога дивна поворка китњастих брежуљака, живописних селија и заселака, засађених смоквом и орахом. Ово је заиста она чарна земља, која је истргла поклич из устију Енејевим друговима, кад је оно први пут са своје лађе угледаше. Гледајући ове дивно обрађене њиве, ова богата плодишта, по којима пасу или у трави мирно преживају гојни јунци; гледајући то, и осврћући се мишљу на велику прошлост и на велике људе, који су ову земљу у сваком правцу обесмртили и јединственом учинили, мени се и неотиче из дна душе отимао поздрав великог латинског пјесника:

Salve, magna parens frugum, Saturnia tellus,
Magna virum!

Италија је заиста у свако доба богато рађала и људима и земнијем плодовима. Али њу треба надасве сматрати као расадницу лијепшех вјештина. Што се напосе ове зелене Умбрије тиче, она је Италији и свијету одњихала читаву школу одличнијех сликара, и путници, који овуда прођу, не могу а да се не сјете, како је велики Рафајило, још као голобрадо момче, овдје дошао, да у радионици Перуђиновој изучи тајну оног божанственог стила, којим је касније пасликао рајске призике својијех „мадона“.

Сунце се већ са ведријем небом праштало и ка западу хитало, кад у варошицу Фабријано стигосмо. Вечерња румен бијаше сву околицу застрла. Дуго сам ћутећи тај рујни сутон из вагона посматрао. У тај мах бијах се у купеу са свијем осамио. Воз се сада лагано спуштао низбрдицё. Не прође много, а оно се указа и мјесец, који се у свој љепоти својој стаде дизати из једног бријега, тако близу нас, да ми се чињаше, е бих се на њ каменом добацио. Негдје око седам сата дотичемо варошицу Јези, а једно пô сахата касније стижемо у Фалконару, пошљедњу станицу пред Јакином. Већ се назиремо на догледу мора. У даљини видимо већ и пламен јакинског фаруса. Сада путујемо сасвијем рубом јадранског мора. Обала је овдје махом насељена и врло живахна. Море се под звјездатим небом свјетлуца и фосфоресцира, као да је брильантима осуто. Равно у осам сата стижемо у Јакин.

У Хотел-Милану.

Док ове задње ретке овдје биљежим, западно румењело, које није још са свим

са обзорја ишчезло, слијева се лагано морскијем свијетлилом у једну цигла боју. На мору влада тишина, коју прекида само гдјекоја удаљена поморска пјесма. Рибарске шајке излазе затимице у широко море, гдје ће ноћ да проведу; једна велика парна лађа енглеског транзатлантског друштва, која се у луци находи, задимила је већ у велике и кан'да се спрема на полазак. На небу нема ни једног прамена а на мору ни једне пјене. Да л' ће тако и сјутра бити, кад се одавдје отиснемо, то је питање. Како му драго, ја ћу се од ове класичне земље бољим срцем растати. Хоћу ли се још једном у њу вратити? То свемогући богови знају. Наша судба зависи много од воље њихове, а, на жалост, још више од самоволје људске. Можда би ми се они горе на Олимпу још једаред смиловали; ал они доље . . . с од овијех се већ слабо чему надам. У томе, мој Миланче, повјеравам теби ове разасуте листиће; нек ти они причају о мојој љубави и побратимској одности.

Марко Цар.

КЊИЖЕВНОСТ.

ПРИЛОЗИ ЗА ПОВЕСТ СРПСКОГА НАРОДА У ЗЕМЉИ УГАРСКОЈ.

I.

О најстаријој привилеђији даној српским насељеником у Јенопољу године 1440.

И наши и страни писци, који су после Рајића и Енгла писали што о насељима српским у Угарској, помињу неку привилеђију или повластицу, коју би дао био угарски краљ Владислав Пољак I. г. 1440 оним Србима, који тада, кад се Смедерево, столно место Ђурђа Деспота, предало Турчину (27. Авг. 1439 г.) и деспотовина српска први пут потпала под Турчина, оставише своју несретну отаџбину и населише се у земљи угарској, у *Јенополу*, то јест у пољу или округу града Boros-Jenö-a — у држави јанопољској, као што Гроф Бранковић и по Грофу Рајић називају ту покрајину између Криша и Мориша.

Од таквих наших писаца поменућу само Павла Стаматовића (*Пчела* за г. 1833. стр. 92.), Александра Стојачковића (Staatsrechtliche Verhältnisse der Serben etc. II. Auflage S. 5), Фрању Рачкога (Književnik II. 486.); а од страних старог Феслера (Geschichte der Ungern V. 556), Церинга (Ethnographie II. 154.), Швикера (Geschichte des Temescher Banats, II. Auflage 1872. S. 97) и Hunfalvy-Schwicker, (Ethnographie von Ungarn S. 310), и Никота (Срби у Угарској у Павловићеву преводу стр. 56); а свима је њима извор за то знање и калиђање њихово наш Рајић, непосредно или посредно преко Енгла, који је последњи опширно у својој „Geschichte von Serwien und Bossnien“ на стр. 384 под 1.) „Damals (то јест 1439) hob eine Menge Serwier dem Georg (деспот Ђурађ) und bevölkerte die Herrschaft Janopol (vermuthlich zu Ehren Hunyad's so genannt). Vladislav I. gab diesen heraus Privilegien, auf die sich die Serwier 1699 beriefen. Raitsch III. 254.“

У другом (будимском) издању Рајићеве историје нађи ћеш место, на које се позвао Енгел, у III. делу. на страни 268, и 269. (књ. X. гл. I. §. 2.)

На гдје је сад та прва привилеђија или гдје су, као што Рајић а по Рајићу Енгел каже, те привилеђије краља Владислава од г. 1440., и какве су то повластице дане Србима, који се населише у Јенополу?

И што страници само просто помињу ту привилеђију од г. 1440., не разбрајући даље за садржај њен, томе се ћемо и не можемо толико чудити, колико се чудити морамо нашим и нашинцем, који толико цене и уважавају привилеђије, од краљева угарских Србима дароване! Да ли један од њих, који прочиташе Рајићеву историју и који се позивање на поменуто место у тој историји, запита за повластице, дане јенопољским Србима том привилеђијом, да ли потражи и потруди се, да сазна, шта више у тој привилеђији краља Владислава од г. 1440? та у привилеђији, на коју — као што додаје Рајић

— „позываетсѧ кѹпръ и народъ сербскій въ прошителномъ писаніи великому Леополду, Императору Рямскому въ лѣто 1699 поднешеномъ Августа 23. по свидѣтелству Бранковича въ кн. V. на страни 2038.“

И наши писци просто помињу само неку привилеђију, јенополским Србима од краља Владиславa г. 1440. дану, али даље нико нити цита и расправље, нити разбира, нити тражи и истражује, као да се та привилеђија њих тиче онолико, колико се тицала и тиче Енгла, Шпикера и осталих Немаца и Француза.

А да је било мало више пажње и добре воље, да се само тражило, лако би се нашло и сазнало, шта је дано и повлашено јенополским Србима поменутом привилеђијом краља Владислава I. од г. 1440., и ми бисмо давно већ били на чисто с том привилеђијом. Рајић, помињући „милостиве привилегије“ угарског краља Владислава I., јенополским Србима дане, помиње и то, да су се Срби г. 1699. у својој молбеници позвали и на те привилеђије Владислављеве, а поменувши то, додао је још: *„као што свѣдочи Гроф Брановић у својој кронири, кн. V стр. 2038.*

Да је ко од поменутих наших писаца, који поменуше привилеђију краља Владислава од г. 1440., на пр. наш г. Александар Стојачковић, потражио у митрополитској библиотеци Бранковићеву крошку, нашао би на страни 2038. те кронике положену *осму* тачку молбенице српског народа цару Леополду, г. 1699. поднесене, или најпосле, није се требао мучити и тражити рукописе Бранковићев у митрополитској библиотеци, већ је могао завирити само у IV. део Рајићеве „историје будимског издања, где би нашао штампану поменуту молбеницу српског народа од г. 1699. и на стр. 351. *осму* тачку те молбенице, која овако гласи: „Отъ лѣта 1440 первый Владиславъ, краль Угарiи и Полши, 1464. первый Матеи Корвинъ, такожде краль, и отъ лѣта 1501 вторый Владиславъ краль, iакоже из прилогомъ под Б. явствуетъ, яко отъ сихъ Велич. Вашего предкомъ средствомъ привилегiйскихъ Граммать за острово Чепель, иначе Рацкомъ, исподъ Града Будима лежащее, намъ Србламъ отъ древнихъ временъ нѣчитымъ правомъ всемилостивѣйше дарованно есть и т. д.

Из те тачке јасно се види да Срби г. 1699. помињу и позивају се на привилеђије, Србима на острву Чепељском у горњем *Комину* од угарских краљева, а на име од краља Владислава I. г. 1440, од краља Матије 1464. и т. д. даље, и о привилеђији, Србима у *Јенополу* г. 1440. дању, нема у њој ни помена. Како се наш Рајић помео или шта га помело, ја не знам, само знам то, да се он помео и да само услед помотње говори о привилеђији или о привилеђијама краља Владислава I., које су дане Србима у Јенополу место Србима у Комину г. 1440.

Краљ је Владислав I. збиља издао г. 1440. неко заштитно писмо Србима, који су г. 1439 из дољег Комина у угарској земљи — а не из српске земље — расељали се и на доцлетку се склонили чак на острво Чепељско и на неко време настанили се у месту, које је доцније прозвало малим или рацким Комином. Али краљ Владислав I. није ни поменуте 1440. ни доцније издао какве привилеђије Србима, који би се били доселили из српске земље и населили у Јенополу у земљи угарској, јер насеље српско у Јенополу из доцнијег је времена, а не из времена краља Владислава I.

Године 1439, кад је турска војска дошла да опседне Смедерево, прешао је деспот Ђурађ са госпођом Јерином и сином Лазарем, с неколико владика и свештеника и с двором својим у Угарску, да покрене угарског краља Алберта, коме је био кћеверник, с војском на Турке. Али за Ђурђем господарем није потегао и српски народ листом или у већој маси да се насели у Јенополу, земљи између Кришa и Мориша. О таквом насељу нема у попеним изворима ни помена, јер да има у њима о томе каква таква помена, зацело би то и Чедомиљ Мијатовић у књизи „Деспот Ђурађ Бранковић“ поменуо.

Што се даље до сад помињало неко „насеље српско“ у Јенополу и некаква „привилеђија, пасељену том од угарскога краља Владислава I. г. 1440 дана.“ има се једино и једино приписати и уписати у грех нашем Јовану Рајићу, који је расејан и непомљив био, кад је поменуту осму тачку оне молбенице народа српскога од г. 1699 читао и на основу те зло разумљене тачке оно у књ. X. гл. I. § 2. своје историје написао.

У поменутој осмој тачци говор је о коминским привилеђијама и о тим *коминским привилеђијама* расправљаћу у другом прилогу за повест Срба у Угарској.

У Гргетегу, 11. (23). Маја 1892.

И. Руварац.

БРАНИЧ СРПСКОГА ЈЕЗИКА

Проф. Р. Врховац написао је критику на „Граматику старога словенскога језика за V. и VI. разред гимназије по А. Лескину састављо Љуб. Стојановић. Београд, 1892.“ и њом јасно показао да г. Љуб. Стојановић није разумео Лескина. Ми нећемо неколико набирака навести из те граматике, што је остало иза г. Врховца. Не знам зашто је г. Врховац оставио те набирке, те их није хтео обрати за критику своју. Ваљда су му се чиниле сасвим трухле, па се није хтео њима да брља, или их је можда превидео. Ако мисли г. Врховац прво, онда се вара лудо. Ја држим да се не ћу убрљати од тих трулих набирака у граматици г. Стојановића, јер ћу добро пазити, кад их будем брао, где ћу их ухватити да одчупам. Тим што ћу одчупати, учинићу добро Лескину, што ћу његову красну граматику очистити од прљотина г. Стојановића, да не би когод код нас помислио да је све тако казао Лескин у својој граматици. Лескин не говори много. Он мало каже, али то мало много значи. Лескина треба разумети. Да га пак г. Љуб. Стојановић није разумео, то је могао сваки јасно видети из критике г. Врховца. Али ево и ја ћу наликолиби нешто принети на жртвеник његова неразумевања и незнања. Ако пак са жртвеника тога скочи варница која у колибу његову и запали је те му изгори сва заједно са тралама у њој, ја му не ћу бити крив. Са његова је жртвеника скочила варница, он је дакле сам своју колибу запалио. Г. ес Стојановић пре две године дично као наликоліба, а сад сто варнице скачу са његова жртвеника на саму његову колибу. Ово је заиста сожаљења достојно.

1.) Г. Љуб. Стојановић на стр. 9. има три деклинације и то — као што он каже — *именичку* промену, *заменичку* промену и сложену промену. Г. Лескин не каже изреком колико има деклинација, али се из његове граматике јасно види да их има две, и то су именица (Deklination der Nomina) и заменица (Deklination der Pronomina.) Миклошић пак има три деклинације: именска, заменичка и сложена. У ствари су заиста само две деклинације, јер се сложена деклинација састоји из номиналне + прономен *и*, дакле наставци су опет прономинални: н. п. прономен *и* има ген. *і-єго*, дат. *і-ємоу*, иде дакле у прономиналну деклинацију, јер му се наставци битно разликују од номиналних наставака. Испореди *и* са *рабъ*, *і-єго* са *раба*, *і-ємоу* са *рабоу*. Додамо ли пак *и*, *і-єго*, *і-ємоу* номиналним облицима, онда добивамо истина сложен придев, али су пак наставци прономинални н. п. испореди *і-єго* са *добраго*, *і-єго*, *і-ємоу* са *доброуі-ємоу*. Из овога се види да у ствари има само две деклинације, номинална и прономинална, као што Лескин узима у својој граматици. Зашто није г. Љуб. Стојановић узео две деклинације, кад је граматику своју по Лескину саставио? Зашто је то радио г. Љуб. Стојановић, кад је још за живота Миклошића казао да је чуо од некога „признатога слависте“ да је Миклошића граматика im ganzen und grossen veraltet? Ево зашто: зато што није разумео Лескина, јер Лескин је писао граматику за приправне људе, којима не треба сваку маленкост обесити о нос. Г. Стојановић даље, где није разумео Лескина, онде се наслања на Стојана Новаковића граматику, те је из ње покупио баш оно што није добро и што њему баш не иде у рачун. Али осим овога још су класичници технички изрази. Место да каже *именска деклинација* или *именска промена*, а он зове то *именичка промена*. Ту је хтео г. Љуб. Стојановић да се покаже наметнији од Лескина. Nomina substantiva, nomina adjectiva и numeralia имају у словенском језику једнаке заједничке наставке за падеже, сасвим се даље једнако мењају. Откуд дакле да се намећу *именице* са својим именом придевима и бројевима? По логици г. Стојановића могли бисмо назвати онда именску деклинацију и *придевском променом*. Кад номина subst., nomina adject. и numeralia имају заједничко име nomina, кад имају сасвим једнаке наставке, једнако се мењају, није ли онда баш намети да се та деклинација има назвати њиховим заједничким именом, а то је номен, дакле номинална деклинација, именска деклинација, а никако именичка деклинација. Али г. Љуб. Стојан. хоће за Бога да буде наметнији од Миклошића и Лескина. Но ово сада на страну, јер треба један пут да дођемо на „Бранич српскога језика.“ Г. Љуб. Стојановић вели на стр. 9. „*Именичка* промена дели се на промену *именице*“ и т. д. Ово је класично. Ја ћу ово класично гледати да примерима покажем. То је тако исто класично српски казано као кад би ко казао: Историја *српска* дели се на историју *Срба* и т. д. Овде је добро или историја *српска*,

а погрешно историја *Србе*, или је добро историја *Србе*, а погрешно историја *сраска*. Да богме зна се које је добро, а које је погрешно, али ваљда не ћемо и то још доказивати данас. Али још један пример: Граматика *Љубомирова* дели се на граматику Љубомира (спрћчь оно што не ваља ништа) и на граматику Лескина. Или је дакле добро граматика *Љубомирова*, а погрешно граматика *Љубомира*, или је добро граматика *Љубомира*, а погрешно граматика *Љубомирова*. Које је дакле у истини добро, то ваљда не ћемо још доказивати?! Дакле зашто се дели „*именичка* промена на промену *именица*"? Жив ми Тодор да се чини говор.

2.) За професора је врло рђаво кад једно мисли, а друго говори својим ученицима или кад можда не зна ни сам шта говори. На стр. 22. вели г. Љуб. Стојан.: „Од придева нову постаје први ступањ кад се наставак -ијъе- дода на крајњи сугласник од основе новијъе." Из овога се види да г. Љ. Ст. не мисли шта говори. Така је цела његова граматика; проста лупања као путо о лотру. Овако је кадар бубнути само г. Љуб. Стојановић.

3.) На стр. 31. вели г. Љуб. Ст. „По сложеној промени мењају се кад су у одређеном виду прости придеви." Ова би реченица према грчком језику гласила овако: кад су са артикулом придеви без артикула. На што мирише ова реченица? Та реченица мирише и те како мирише на црвен барјак од зелене свиле. Ето шта све има у граматици г. Љуб. Стојан. Ко хоће нека размишљава о овој реченици, на ће се уверити шта све није кадар бубнути писац споменуте граматике.

4.) На стр. 33. не ваља му ни један технички израз глаголски. Ја сам 1884 године критикујући граматику ст. словенскога језика од Ст. Новаковића показао да *пребъıвше свршено* време не може бити аорист него плусквамперфекат, а аорист да је *тренутно пребъıвше*. Ја сам показао да није перфекат *прошло време* него *свршено садашње*. Курције вели: Das Perfectum indicativi ist das Praesens der vollendetea Handlung. Ја сам казао да не ваља *начин неодређени*, *начин намере*, али је г. Љуб. Стојан. покупио то све из Стојана Новаковића граматике и баш оно што не ваља, а што је добро, то није знао употребити. Сад додајемо и ово да није добро казати ни *садашњи придев* као што каже г. Љ. Ст. него *придев садашњега времена*, није добро казати *прави прошасти придев* као што каже Љ. Ст. него први придев прошастога времена, не ваља *други прошасти придев* него *други придев прошастога времена*. Друго је нешто по значењу *садашњи придев* а друго придев *садашњега времена*. Друго нешто значи *прави прошасти придев*, а друго опет *прва придев прошастога времена*. Нити мисли Миклошић нити Лескин да су modi инфинитив и супин. Дакле im ganzen und grossen све је ово што нам је г. Љуб. Стојан. наказивао veraltet и не само veraltet него и нити од неразумевања. Пре две године дана како се разметао г. Љуб. Ст. Лескином, а где! данас га видимо да Лескина не разуме ама баш ништа. Ах! чим си се захвалила таштa људска охолости!

5.) На стр. 36. стоји: „они први глаголи зову се примарни, они други *произведени*." Класичан ред речи! Зар не би било боље казати: Они се први глаголи зову примарни, а они други секундарни или прости и изведени. Зашто *произведени*? Зашто по Русији произведење тражити? Г. Љуб. Ст. не разумевајући Лескина не сме од њега да се мрдне. Die verba sind zu theilen in primäre und abgeleitete — тако вели Лескин, а г. Љ. Ст. не сме друкчије, не сме се ни мрднути од Лескина.

6.) Г. Љ. Ст. не разуме Лескина, па зато не сме од њега да се мрдне. Он не сме казати вокал слаби или вокал јача него, поштo Лескин каже: Der Infinitivstamm hat tiefere Vocalstufe, и он ће казати „коренов самогласник на слабијем ступњу," а ако каже Лескин: Höhere Vocalstufe im Infinitiv, и он ће казати: „коренов самогласник на јачем ступњу." Ово је заиста hochserbisch. Волео бих знати како то г. Љ. Ст. тумачи својим ученицима.

7.) На стр. 61. вели: „цѣлѣти (лечити)." Г. Љ. Ст. не зна да деноминативни глаголи треће врсте значе наслеђе. Цѣлѣти не значи *лечити* него значи *бити излечен*, *оздравити* и. п. Господи, нѣсмь достоинъ да подъ кровъ мой вънидеши, нъ тъкъмо рѣши словомъ и исцѣлѣетъ отрокъ мой. То ће рећи: реци само реч и оздравиће слуга мој. Слуга дакле не ће никога лечити него ће бити излечен. *Цѣлити* значи лечити, а цѣлѣти има значење пасивно. Тако је исто и у српском језику: *лити* значи *жуто* значи бива жуто, постаје жуто, значи дакле пасив. Инфинитив мора дакле гласити *жутети*. То је деноминативан глагол и долази од *жут* и значи gelb werden, а глагол

житија има значење транзитивно и значи gelben. То је могао г. Љуб. Ст. из мојега „Бранича српскога језика“ одавна научити, па не би данас чинио погрешака у школској књизи, које се данас не праштају ни трећошколцу.

8.) На стр. 86. стоји: пасјчитељ, који су пасли свиње, свињари. У овој речи пасјчитељ има две погрешке. Прво овако како ју је написао г. Љ. Ст. није добро, јер је Лескин тако не пише, а г. Љуб. Ст. написао је своју граматику по Лескину. Ми бисмо волели знати зашто г. Љуб. Ст. пише пасјчитељ, зашто му се допало то писање Миклошићево? Зашто не пише пасјчитељ као што пише Лескин? Г. Љуб. Стојановић некад је писао против мене па је између осталога рекао како се ја држим само Миклошића, а Лескина и друге не познајем. Ево! данас је дошло преме до се баш мени допада Лескин, а г. Љуб. Ст. не допада се Лескин, којега тако лепо преводи. Али је то његово недопадање основано на незнању. Г. Љуб Ст. пише по Лескину дат. сингл. женскога рода *тои, тєи, сєи, овєи*, а овамо опет пасјчитељ по Миклошићу. Зашто г. Љуб. Ст. тако пише? Види се јасно да га је на то водило незнање и нерасуђивање. Кад Миклошић пише *добри, нови*, онда конзеквенција иште да пише и пасјчитељ као што пише Лескин. Али г. Љуб. Ст. лети „своју у пропаст“. „Друго г. Љ. Ст. на крају своје граматике тумачећи речи вели: „пасјчитељ, који су пасли свиње.“ Пасјчитељ не значи који су пасли, него који пасу. Истина у реченици из које је ово пасјчитељ извађено, може се превести и који су пасли из разлога синтактичких, али кад се у речнику тумачи пасјчитељ, онда се мора прво казати оно што сама за себе реч значи. А пасјчитељ не може друго значити него онај, који пасу. Пасјчитељ пак у овој реченици, из које је г. Љ. Ст. извадио, мора се управо превести суспстантивом. То није словеначки, кад се каже: пасјчитељ бѣжаше, то је по грчки οἱ βόσκοντες ἔφυγον. Ту партиција замењује суспстантив као што радо бива у грчком, као: οἱ λέγοντες значи говорници. Тако и пасјчитељ бѣжаше стоји место пастирје бѣжаше. Кад је дакле г. Љ. Ст. хтео да тумачи пасјчитељ, онда је прво и прво требао казати да управо значи „они, који пасу“ (а не који су пасли) а у оном примеру, који наводи, требао је казати да се ваља превести суспстантивом.

(Наставиће се).

Јован Живановић.

КОВЧЕЖИЋ.

КЊИЖЕВНИ ПРИКАЗИ.

Pastrnek dr. Fr. Bibliographische Übersicht über die slavische Philologie 1876—1891. Verfasst von — — —. Zugleich Generalregister zu Archiv Band I—XIII. Berlin, Weidmannsche Buchhandlung 1892. 8° VIII и 445. страна. — Ово је Supplement-Band уз XIV. књигу Јагићева „Архива за словенску филологију“. — У данашње доба, када се наука тако јако развија а и непрестано развија, радови овакве врсте, библиографске стручне, јако су потребни сваком оном, који се бави о свом књижевном послу. Они су уз то и незахвални посао, јер се често потрпе, да је то лако нарадити: више седења и марљивости у раду, па је ствар готова. Оно донекле и тако је на прва погледа, али ко ближе позна тај посао, брзо ће разудети: иако ће се у једноличну, монотону (да туђом речју назовем) послу, али у послу мучну, за који треба не само марљивости већ и времена и умешности па и знања онога, о чем ради. Често је овакви библиографски преглед, разуме се добро урађен, од веће користи радницима на науци него и по која дебела научна књига. Сваки ће стручњак имати више користи од оног прегледа, чији напише исписак над овим редцима, но што ће имати, рецимо, од најновијега рада пољског књижевника Калине „Историје бугарскога језика“. Ну о овој радњи другом згодом, а сада да се вратам правој својој задаћи, приказу истакнуте књиге. — У првој књизи „Архива за словенску филологију“ Јагић нам је својим познатим критичарским пером написо у „библиографском прегледу“ развитак словенске филологије од 1870. до 1876. године. Ова нам књига у појединостима наноси њено развијање од 1876. па до краја прошле године врло лепо, јасно и прегледно, те је тако оно настојак започета посла. Градиво је све подељено на пет одељака. Прва одељак „Allgemeine Hülfsmittel“ (4—52) обухвата: филозофске стручне листове, библиографске прилоге, критику, радове на биографијама појединих словенских филолога, објављену кореспонденцију славних словенаста и енциклопедију. Други се одељак тиче језика. „Erscheinungen auf dem Gebiete der slav. Sprachwissenschaft“ (стр. 53 - 155) пагиње је пстом. Прво је преглед рада на заједничком и индоевропском испитивању језика, за тим су граматички радови у појединих словенских народа а на послетку порсђена граматика словенских језика, лексикографија и језични споменици. Трећи је одељак „Leistungen auf dem Gebiete der Literatur (mit Ausschluss der neuesten Zeit)“. Овде је поменуо радове, који се

тичну литерарно-историјске радње прво у опће (а особито радње Кирила и Методија), а за тим посебно на сваку литературу. Четврти је одјелак останио на „Forschungen über das slavische Volksthum", такођер прво у опће, па онда о родовима у појединих народа. Потим одјелком („Forschungen auf dem Gebiete des slavischen Alterthums") дотиче се радова на старој историји и географији, на старом праву, митологији, палеографији и орнаментици, као и радова, који испитивају приватан живот у старо доба („Privatalterthümer"). На крају је књиге алфавитни преглед имена радника поменутих у овој књизи. — Већ из овога види се, да је писац захватио све гране словенске филологије у широм смислу, потрудивши се да нам прибере на једном месту све оно, што се за ових минулих шеснаест година урадило на том пољу. „Преглед" овај, као што и поменух, јасан је, и и марљиво израђен: често је до ситница наводио све што се појавило о ком питању. Замјерке би можда могло бити, а и биће, што је писац прошутио по што зна да помене. Као да бисмо му ми и најпаније могли замјерити, јер много што што није поменуо као библиографијски преглед Вуковић радова („Просветни Гласник", од Пере Ђорђевића и наставо), као и Данчићевих („Коло" 1889.), библиографијски преглед народних песама („Братство" од Пере Ђорђевића), другог издања Новаковићевих Примера, па ни радње Томићеве „О летописима и родословима" (а поменуо Св. Николајевића „Летопис на књижевности", који не спадају у „словенску филологију") и т. д. Али ја у том не налазам, да је писац крив, једно, што није могуће ни у самом Београду (а камо ли у Бечу!) добити све оно, што се појавило и у најпаније доба, а друго крапина је и до нас самих, јер се до најновијега доба о многом, па и знатном ком раду, не налази ни вредно ни да прегледа у читаоци. Оно, што је писац прошутио, лако је попунити, те с тога дело од своје предности много не губи. Оно треба, да је сваком, који се бави словенистиком, при руци. Желети је, да надаље бар лапа нина заводи за своје библиотеке, те да тако и посредним путем изразе захвалност писцу на труду и предузимљивој књижари на предузећу.

Беч. Ђ.

Проповједник српске народне цркве. Од *Теофана Живковића*, православног епископа карловачког. На свијет издао је сирти владике Теофана брат му: Јован барон Живковић, умировљени предсједник унутрашње управе краљ. земаљске владе у Загребу. Сав чисти приход од ове књиге намијењен је фонду за свештеничке удовице и сироте овога владичинства. У Карловцу 1892. Штампарија Карла Хаутпеђела. Цена: 1 фор 50 новч. Стр. 516. — Покојни епископ Теофан Живковић био је намеран још 1882. г. да изда своје беседе. Као их је већ средио и написао предговор и посвету (Никанору Грујићу), али је прекинуо посао, и његове беседе угледање света тек после десет година трудом брата владичина барона Јована Живковића и Манојла Грбића. Напред у књизи је живот Живковићев од Манојла Грбића. Особито је добро карактерисао Грбић Живковића као говорника и као човека. За тим долази предговор и посвета, коју је написао покојни Живковић. После тога долазе беседе. Беседа има свега 87. За сваки скоро свештан у години има бар по једна беседа. За неке свеце има их и више (за божић 18, за св. Сави 4, за ускрс 8, за Ђурђев-дан 3, и т. д.). Осим тога има надгробних беседа и беседа на парастосима, поклапица и других разних пригодних беседа. Код сваке беседе забележена је и година, кад је писана или говорена. — Живковић је познат као врло добар говорник. Језик је у његовим беседама чист, стил је јасан, лак и сладак; мисли су дубоке, сравњена подесна. Све беседе су му надахнуте љубављу спрам народа свог и вере православне. Онитро ишла нам је поново свог доба а на најплеменитије тежње, да народ на добро упути, да му покаже пут, који води животу. Завршићемо речима М. Грбића, да „ни једна кућа српска кућа не би смјела да буде без Грујићевих „Беседа" и Живковићева „Проповједника".

Ć

КЊИЖЕВНЕ БЕЛЕШКЕ.

— Песмицу под натписом „Слика и слика", коју доносимо данашњем броју на чело, послао нам је уважени песник Зиоја Јован Јовановић са молбом и жељом, да у истом броју, у којем песмица угледа света, споменемо у целини и његово писмо, које је песмицу допратило. Немамо разлога не учинити песнику по вољи те сво пред читаоце „Стражилова" износимо писмо, из којега ће сваиати и историјину песмице на првом месту у данашњем броју. Писмо гласи од речи до речи овако: *Београд 17. (25.) маја 1892. Поштовани господине! Приложену песму послао сам био да се штампа у „Јавору", но уредник „Јавора", мој пријатељ др. И. О. није могао да је прими, пак ли је кратко наузрак, образлажавајући ми за што је не може примити. Одбијено српске можда ће неки гостопримство у овом часопису. Шалаући вам ову песму рад сам да видим, јесу ли одбијени разлози уредника „Јавора" заиста неосновани (јер те исте разлоге за неприлике моралне сам имати и ја), — или је наука, која из ове две слике избија, по народ српски штетна, — или сам ја можда тако острап, да нисам знао подобан написати ни једну песмицу, која би уредника било да се штампа, за то уредник „Јавора" ми делимице исправе неће да ми отворено каже, него је то завио у друге разлоге. Са поштовањем и поздравом др. Ј. Јовановић „Зиоја".* — Са свије стране не можемо и да на ово писмо не опазимо, да свакако не стоје претпоставке о мотивима, који би уредника „Јавора" навели били, да песмица укратко места у том листу, но смо нити ипше увјерени, да су „одбојни разлози" уредника „Јавора" — ма да нам ниједу новати — „заиста неосновани", бар реалативно. Та и од куд би могао уредник „Јавора" и помислити, да је „наука, која из оне две слике избија, по народ српски штетна"?! Сасутимо, да је уредник „Јавора" том приликом имао на уму неку „штетност", ала да недо не штетност науке по српски народ, него штетност сазнавања песме у листу по њега, као *одговорног* уредника. Познавајући, да то само слушимо, а поричемо оправданост и ином наслову на писма уважавога песника, као да бисмо исте разлоге за неприличне моралне имали и ми. Појам о оиљености по личну слободу одговорнога уредника и сувише је растегљив, а да би у сваком нако једнак подумак могао ће и уредника „Стражилова" кад тад искусно поучити, да је и оно, што он сматра за најбезопасније, те још како „опасно". А док то не буде, донде ће сваган с неприликом радовољу давати у листу места песницама тако племенитога смера, као што је ова песница увиченога песника Зиоја Јована Јовановића.

— 16. 17. и 19. бр. „Српскога Сиона“ доносе на перу проте Јована Вучковића расправу „Толстоју у надању Матице Српске“. Вучковић се у тој расправи осврће на 30. свеску књига за народ на задужбине Петра Коњевића, у којој су изашле две Толстојеве приповетке: „Прича о Ивану дуракy и о два његова брата: Семену мојему и Тарасу-трбушку и немој сестри Малашки и о матерном добоју“ и о три мала „људоједа“ и „Три пријатеља“ у преводу Јована Максимовића. Осврћући у прилици прилаз Толстојева рада, нарочито Вучковић Матица Српска, што је надала те приповетке и „овојим авторитетом препоручила“ их.

— У 17. броју јавили смо читаоцима „Отаџбине“, како се неколико њих одличних књижевника наших у Београду састали, да створе *Књижевну задругу*, у кратко смо онде обећевали, шта би био сврх тој задрузи, и напоменули смо, да се изабрао одбор, који ће израдити правила. Сад с радошћу јављамо, да су правила већ готова, те ће *Српска књижевна задруга* у нас божје отпочети свој благословни рад. Ово дана је управа, коју заступају: председник Стојан Новаковић и тајник Љубомир Јовановић, издала прогласе на српски народ, којим позива на улазе у чланство. По правилима има три врсте чланова: чланова добротвора, оснивача и улагача. Чланови добротвори плаћају седамдесет и пет форинта једном за свагда, оснивачи плаћају годишње пет форинта а улагачи годишње три форинта. Сви добијају сва редовна друштвена издања. Управа ће се старати, да што пре коначно смести издања. Управа ће се старати, да што пре коначно смести, шта ће ући у прво коло њених књига за годину 1892. и о томе ће публику одмах известити. Књиге ће се експонити и разделати у један мах са српском године. Препоручујући напоредан српском свету, да својеки поможе деци смер Српске књижевне задруге, не можемо а да на прогласе управе не скрећемо читаоцима „Отаџбине“ ове главне напомене: Претурили већ сваки прави српски годину, нова српска књижевност се и даље ширити све даље и даље и осигурати све већи број читалаца. Књиге српске нису више ретке и није их мало; с напретком идеја о једностру народа и језика његова и књижевност је напредовала. Али су читаоци српски више остављени срећи или случају; широки покрет књижевни и широка потреба читања и поуке у поруженом и народном духу нигде на редовне нити на систематске целине. Потреба је неоспорна, да се у једно прибере као времена старо и ново, тако и пријатеља српске књиге и српске речи с истока и са запада, са севера и с југа. Потреба је, с једне стране, да се сакоме на домак стави оно, што је до сад добро израдила српска књижевна радња и свет, а с друге, да се око тога као огњишта свога сместају сва браћа, и да у томе потражи духовну своју заједницу, основе своје народне грађанске судбине. Може ли разумна реч Доситејева разгонити незнање, што још влада над великим делом наше нашега народа? Може ли родољубиви и благи његов глас и данас да стишава буре страсти у читалаца? Јесу ли сиси његова довољно познати млађи нараштајима, који — хвала Богу — све гушћим редовима стижу? У нас се славила стогодишњица рођења Симе Милутиновића Сарајлије, али колико је поштовалаца Симиних прочитало, да ли нашта друго, његову „Србијанку“? Топла љубав Ј. С. Поповића према народу, емишљени погледи на прошлост нашу, сета његове песничке душе

више и рече одушевљена дивљењу овладају, јер га она ретко где може читати. Дела њихова, дела Мушицкога-Карађића, Атанасковића, Прерадовића и других писаца, или су са свим нестдана или су издана некритично и неудесно, те свакојако не вриде онај задатак, коме су их њихови творци наменили: да сваки српски нараштајима буду светле луче на путу народнога напредовања. Као год она старија дела, тако и послови многих савремених или мало раније књижевника, дела од трајне књижевне вредности, стоје данашњим читаоцима неприступна, растрешена по ретким дистовима или зборницима. И сами данашњи књижевници врло често наилазе на многе сметње при издању својих дела. Они нису да се боре с укусом читалачким, који је сад више у њиној власти а више у рукама оне књижевности, која као да нема другога задатка, него повлачу корист својих производача и надавача. Прегледна књижевност иде овим последњим путем. Песничтво словенско и туђе готово је занемарено; приповетке, новеле и романи, који руску књижевност дигнше до светскога гласа, одабрана дела великих приповедача, којим се вечно подилазиће Француска и друге књижевности, тешко налазе једнаког. С овим се неваљала једна боре и појединн писци и преводиоци и уредници листова и часописа. Старија нам уређена дела великих новог и старих светских књижевности још се више у нас пресађују. Поучна понављања књижевност захтева тако исто помоћи. И зато се у нас с успехом настављо оно прочување колекционога живота, садашњега и прошлога, у нашега народа, што за почетке Рајић, Караџић, Даничић и други, овет су на учене техничке послове мало распростирање. Народ, наш нема данас у рукама ни историју своју политичку ни културну ни књижевну. А без указивања на старе стазе могу ли се сигурно показати путови будућности, без напомена на узгед старога претходништва може ли се живо подстаћи душевна енергија у садашње? И познавање саме српске земље и садашњега стања народнога није онако како би се пажедело, те да би топла љубав, упућена просвећеним знањем, могла да све делове отаџбине, да сва племена српска и натрено и вредо прегрли. Познавање околних нам народа, с којима смо судбу делили, дедимо и дели-бешко, њихова историја; историја словенских народа и њихових светских обрта предмети су, који и данас очекују радознс. Ширење знања на економије и на природних наука (упоредне географије, геологије, биологије, абајологије, физике, астрономије и атијене) осетна је потреба, која се још довољно и смишљено не подмирује. Први почетак бнће с издањем дела К. Трнковића, које ће удесити Дан. А. Живљевић.

— Са IV. свеском „Побратимства“ престало је уредништво тога месечника на руку досадашњега уредника проф. Мијалка Д. Тапушка у руке проф. Милана Ј. Анђеловића.

— Ноћеском овога месеца ноћео је у Сомбору цивилизати нов аист за прелепету, забаву, привреду и трговину. Листу је натпис „Српски Гласник“ и гласник, издавалац и одговорни уредник му је Ђура Манојловић. Излази једаред на недељу на целу табаку. Годишња му је цена 2 фор.

— „Врњачки Гласник“ кори нас у свом 19. броју, што смо и објавили, да се спрема да изађе нека песмарица тобоже хрватских народних песама у издању неког књижевника у Мостару. „Доста је — вели — кад се појављивали овакве

врете и ћуриницу.“ Да ствар стоји, као што „Врњачки Гласник“ налази те да смо чак у овоме *преторили* своме листу, ми бисмо приклонили главу и покајнички признали: *peior peccavi*. Али нам то није било ни на крај памети. Баш на против. Ми смо сметељачки овај огласе сакупштили једино у намери, да нанесемо — сметељштво тих, што рекло „Врњачки Гласник“, којекаквих mostarskih bjelokapica. Нама је жао што нас „Врњачки Гласник“ није одмах схватио а мило ће нам бити, ако му овим буде сад ствар јасна.

— Немачки лист Globus у 10. броју донео је сем другога наставка Херисенова чланка „Die Alterthumsforschung in Bosnien-Herzegowina“ и Краусов рад „Südslavischer Geisterglaube.“

— „Журнал рускога министарства просвете“ у свесци априлској сваког на стр. 386—7 Виктора Семенова две напомене на Јагићев „Разум и филозофија“ (Споменик XIII српске академије). Тим напоменама указује писац, да се у Немци рускоj налазе и она два примера, која је Јагић навео у уводу на стр. XXIX. не напавши их тамо.

— Bosnische Post у 29. броју штампала је у немачком преводу под натписом „Südslavische Volkspoesie“ нет дирских народних песама (Die Verwünschung, Die kleine Mara mit dem Kränzchen, Des Mädchens Wunsch etc).

— Летњега семестра на бечком свеучилишту предаје др. Ватрослав Јагић: „најстарији део југословенске књижевности,“ „науку о основама“ и у семинару „Палеографију.“ Пастрнек пак претреса језик средње бугарске периоде.

— Чешки лист Osvěta штампала је у 3. броју чланак Gabber-a Vilém-a „Ze života generala Zacha.“ Зах је био прва-ђенерал у Србији, а пре неколико месеца умро је.

— „Vienac“ у 22. бр. донеси беленку о „позиву“ на куцавље Српске књижевне задруге“. Беленку о „позиву“ пропратио је „Vienac“ својим примедбама. И ону прилику употребио је „Vienac“ да се баци блатом на српску народност, и овом приликом показао је „Vienac“, како га је шовинизам заселио. Заселио је писца оне беленке шовинизам, те му је *крштење* у „*vienac*“ име српско и тамо где га нема! „Poljerna braća — вели „Vienac“ — uvrstiše među-srpske pjesnike i pisce: Vraza, Tomazea, Preradovića, Šenoa, Jukića.“ Узми, читаоче, прочитај онај позив, проучи га добро, па ћеш видети, да оно *није истина*, што „Vienac“ говори: да се у позиву не назива њихов Шеноа и Јукић Србима! И кад то видиш, зар да им не кажеш: зар тако „браћо“?! Је л' то она слога и љубав и заједница, коју је Даничић основао и утврдио, коју је Новаковић проповедао, коју је Живојиновићево „Коло“ онако својски заступало; зар се тако враћа ово, што су *Срби* Хрватима учинили?! Већ је једном „Vienac“ (у бр. 11) напао и немезао Србе. И ми смо му се одазвали, да му покажемо како је на кривом путу („Стражилово“ бр. 11). Али „Vienac“ није нашао за вредно, да се на наше писање осврне: он је обућао: хтео је нашла да се покаже — увређен! А ево сада „Vienac“ још дубље забада у рану крвави онај Модестинов нож, што га ми хтедосмо извадити, ево „Vienac“ *без узрока* опет немеша Србе, опет напада Модестинове речи: помиње нам рат са Бугарима, немеша нас што „отимамо“ Бугарима и т. д. И још вели да је „позив“ „напрегла проза страст, која би се једино могла отимачком назвати.“ А како да назовемо ми нашу страст? Како да назовемо ми наш народ, где су и наученици шовинисте? Место Ђуварца ви имате Клајића, место Даничића Панића, место Новаковића Ранкога! Који су од њих шовинисте? — „Наша браћа, који ће у простором и књижевношћу прилично мала, хоће силом да буду велика.“ Ми смо дакле „прилично мали“. На чарапе: ми немамо народних песама и приповедака, ми немамо.... ал' шта ту наздан: *нас нема*: дакле *нисмо никта*! А како оно поручи Даничић пред смрт на Загреба Босњацима: да не узимају *ни једне ријечи* на овдашњих покина и пјечника, јер ушмајући признају и каспедочивају да су *ух* они овдје претели, **а ниje тако:** *јер је овдје жртвено, а ту је живот*“? На кад смо ми „прилично мали“, какви сте онда ви тек?! Или ћете можда и Даничићу пребацити — шовинизам?! — А Дубровник? То је „камен спотицања“ за браћу Хрвате. Чим Дубровник спомену, одмах помишљају на *Србина* Гундулића и онда вичу и „доказују“ да је Дубровник њихов, немезају Србе, што они, кад нађу, „да који од ових пјесника макар на једном или два мјеста спомиње српско име“, одмах смело тврде „да се тај пјесник поноси српским именом, а кад се поноси, по српској логици нема шшоје, да је Srbin.“ О, шта би Хрвати дали, да могу на Гундулићевих дела набацати ове српско, како би се они радовали, кад би могли уништити „Јеснлира *Србљанина*“, — много, врло много би дали — али залуд мука, кад не иде! А они онда „кад се другачије на може, пиši i trubi po novinama, da je tvoje ono, što faktično pripada braći, a treba samo da to proglasiš svojim, i već je — tvoje!“ А шта мисли о својој народности **дубровачка** *олигархија*? Сећате ли се још?! Или ћете можда и њима рећи, да не пишу шта су?! Ђуварац вели, да је Гундулић „по роду и крви *српски* пјесник“. Хоћете ли и за њега рећи, да је шовинисте?! — И још би много и много имали да кажемо браћи Хрватима и њихову „Vienac“, — али нека: како се „Vienac“ од неко доба сакукао, биће још прилике!

— „Српски Глас“ јавља, да је г. и к. далматинско намесништво дало дозволу попој штампарији у Дубровнику, где ће се издавати нов српски лист, који за месне потребе покрећу дубровачки Срби. Лист ће се звати „*Христом*“. Уредник ће бити Стеван В. Пријевац.

ПОПРАВКА.

У прошлом броју а у другом ступцу последње стране у 37. реду од горе место *Јесник* нала да стоји *Лугер*.

САДРЖАЈ: Несавшство: Слика и слика. — Истина. — У магаи. — Наука: У Латинима. — Књижевност: Прилози за повест српскога народа у земљи угарској. 1. — Бранич српскога језика. — Ковчежић Књижевни прикази. Књижевне беленке. Поправка

„СТРАЖИЛОВО“ излази сваке недеље на читаву табаку. Цена му је 5 фор. з. вр. на целу годину, 2 ф. 50 н. за по год., 1 ф. 25 н. за четврт год. — За Србију и Црну Гору 12 динара на годину. — Рукописи се шаљу уредништву и претплата књижари Луке Јоцића у Нови Сад. — За Србију прима претплату књижара В. Валожића у Београду.

Издаје књижара Луке Јоцића.

Штампарија дра Павловића и Јоцића у Новом Саду.

СТРАЖИЛОВО

ВЛАСНИК И УРЕДНИК ЈОВАН ГРЧИЋ.

БРОЈ 22. У НОВОМ САДУ, 31. МАЈА 1892. ГОД. V.

ПЕСНИШТВО.

КОСРУ.

Сребрна звоница звоне а песма рајског чара
Уз тихован и кивавле несташних гласом ори:
То силан Косру слави; у двору даздагара
Пред стубом Мелитиним раскошно тајан гори.

Обале Црнога мора, Египат и Цирена
Пред жачем силног Шаха у праху скрпо стоје.
И као хавет страшна, са тврда Калцедона,
На Босфор дав персијски чељусти шири своје.

Софија дршће и стреми! Под сводом светог храма
Преплашен народ стрежи заштити вечне руке
И скрушен доле пада. У туги и сузама
С олтара смерних вије молитва светих звуке.

А у двору даздагара,
У весељу и разблуди,
Силни Косру жеље жара.
Њему Исток сласти нуди.
Међ алаћеним лавовима
Шедрвани млазе бију,
По бисерним сагонима
Одалиске песме вију.
Сребрнаста звоница звоне
Међ престима робињица
А разблудна песма тоне
У звуцима сантур-жица.

А на престолу златном са купом кахетина
Безбрижно Косру седи. Код ногу силног цара
Чаробна Ширја лежи, персијска ружа дивна,
Пламом оргиске жуди свог Шаха разговара.

К'о Мелита, сваге вите,
Ширја тоне у разблуди,
Обнажено и раскрите
Њој кикају се њене груди.
На пуколике развијене,
Што јој снежна недра краси.
Пре косе, расплетене,
Сливају се у таласи.
Међ сребрним стубовима
Завесни се звуци вију.
У дефове и сантуре
Одалиске вите бију.

А Косру раздрагано подиже куну рујну,
Робиња клекнув смерно у пехар вино лије.
А полу-нага Ширја размаче косу бујну,
Недрима обнаженим Мелити да пије:

„Ти, Божице слатких ноћи,
Обнажи нам драже своје,
Ој Мелито, ја ћу ноћи
Под окриље мило твоје.
У љубави дивном жору
Нека тоне младост моја,
Раздрагана ја у бору
Раскрили нам недра твоја!
Шта је купа кахетина,
Што робиња нама лије!
Купа су ми недра дивна,
Из њих слађе биље бије.
У долини Фарнистана
Мајска ружа дивно пупи,
А Мелита раздрагана
Међ пуколике руже ступи.

Обнажене беле груди
Мирисима рајским поји,
Премиље вечно буди,
Младост бујну да запоји.
Ружичасто бере цвеће
А пупољке мирисаве
Божица им дивна меће
На брежуљке талласаве.
Нек пупољак на тој кући
Руменила шири крас,
Љуби, докле ружа пупи,
Док пролеће грли нас!"

Тако Ширка песму своју
Уз кикивале и тимпан,
Одасиске за њом поју
Ударајућ' длан о длан.

И у том часу Ђора, к'о холуј узбуњени,
Разланув завесе тешке, чудноват странац ступи.
Оргије кривудаве листом, свитурâ глас заноси
Пред странцем преплашљив, престолу што приступи.

Са дальних пустињских страна овај се Арап диже,
Пророков весник смели, несвакдне гласе рани.
И стрме препадни горе, на дворе Косра стиже,
К'о са Елбора јарког кад падне облак тавни.

Он смелим корком прође и калпом листак пружи.
Пророка силног слово на њему пламом гори:
„Један је Алах само! О, Косру, њему служи!
Под штитом вечног Бога Мухамед тебе зборн!

Рупи кипове лажне и сјерно прији жени!
Под сенком вечне славе приклони главу твоју,
Јер судбе неповедиве над тобом једну сени —
Развратни, кај се, кај се, и спаси душу своју!"

Перспски тигар плану и бесно покида лисје,
Бацин га у прах доле; ал' Арап руку диже:
„К'о лисје нескидано нек пада обест твоја!
Персијо, силу твоју освете пламен стиже!"

И врачнор Арапа шеста, суворна пека сена
Над Шахом крила свија, оргије немо стоје.
Зацрнјели Косру блене а Ширка преплашена
Косиња талласања шаготе скрива своје.

Драгутин Ј. Илић.

НОВИ СВИЈЕТ У СТАРОМ РОЗОПЕКУ.

Приче *Сима Матавуља.*

I.

Прије тридесет година град Розопек са подграђем имадијаше нешто више од хиљаду душа.

Становници се дијељаху на старосједиоце и доцнлаке. Старосједиоци бијаху Срби, доцнлаци „свака вјера". И једни и други дијељаху се засебно на три сталежа. Српску аристократију чињаху стари поморски капетани; средину трговци и имућније занатлије; фукару сиромашнији радници, лађари и рибари. Доцнлаци се дијељаху по овој степеници: судија, полицајски комесар, њихови пристави, два љекара (српски и опћински), инжињер, апотекар, управници: поште, телеграфа, пореза, царинарс, писари, преписивачи, канцеларијски пријавници, два тамничара, жандари и послужитељи, неколико крчмара и радника у подграђу — у све око тридесет породица.

Осим тога, у Розопеку бијаху четири духовна лица и два школска: — прото са капеланом, капоник са кооператором и два учитеља, њима подложна. Тијех шест људи бројаху се као двије засебне касте, са два одјелка.

Најзад, у тврђави розопечкој бијаше око дванаест официра и батаљон војника.

Еле, прије тридесет година Розопек је био у нечему налик на Индију.

Али опданшњи Розопек могаше послужити за углед, што се тиче реда. У њему је живот правилно текао; његова бијаху откуцаваху једнаком мјером.

Зором, сви капетани сједињаху на својим терасама, пушећи из дугачких чибука; мало касније, отвараху се продавнице и радионице; још касније, отвараше се кафана „код Аустрије," у граду; још касније, куцљаху се у њу чиновници, па иђаху одатле на свој посао; још касније, кренуо би се начелник (кмет), — који је увијек

биран био из капетанскога реда, — у општински дом, а за њим би ишао пандур. Једино, ђачићи бркаху тај ред.

Пошто би свак отишао на свој посао, опет би завладала тишина у граду. Кроз његове четири улице ријетко би се кад видно гдјекоји сељак, који имађаше посла у суду, или у којој другој канцеларији; па би, до подне, прошла која слушкиња, или који факин (амалин)... Бога ми, било је јутара кад госпођа Тереза, порезникова жена, која је увијек сједјела крај прозора, не би видјела живе душе.

У подграђу увијек је било живље.

Уторником, као пазарњијем даном, настала би велика врева и у градишу и по подграђу, само до подне.

Али свакога дана, без разлике, кад би велико звоно на латинској цркви св. Фрање огласило подневицу, кад чиновници излажаху из канцеларија а ученици из двију школа, кад би се прозори око градскога трга испунили женскијем главама, тада би то срце розопечко трепутно, али јако живнуло.

На онда послије ручка опет би настала тишина, — управ онда би тек и завладала мртва тишина јужне „сијесте“, која зими траје до два часа, а љети и до четири, која има њечега свечанога и величанственога, што ти напомиње (Боже опрости!) главни дио богослужења у цркви.

У то „глухо доба дневи,“ (како зову сијесту у Розопеку), један чопјек и његова жена имадијаху највише посла.

То су били Бепо и Мандалина, власници кафане „код Аустрије“.

У подграђу било је десетак бућака, који се зваху кафанама, гдје се кушљаше фукара, али за отмјени свијет бијаше једина кафана код „Аустрије“ на једином розопечком тргу.

Трг је пољаница, по којој се може шетати око стотину особа, кад свака тачно држи свој правац. Око трга су најљепше куће, у којима стаповаше дошљачка аристократија. Ту онда бјеше општински дом и апотека, а међу њима поменута кафана, са четири прозора на лицу. Дуж цијелога тржнога руба, од општине до апотеке, бијаше тротоар, три лакта широк, једини тротоар у Розопеку, али зато чист и гладак, као под какве господске дворишце. На четири краја бијаху четири стародревне мурве (дуда). На средини другога руба, лицем ка лицу кафане, бијаше једна грдна кровињара, без прозора, која је кварила сву љепоту трга и која је заклањала море. Замислите човјека у новој и лијепој одјећи а са њељњивом капом на глави! ето таки је утисак чинио и розопечки трг због несретне кровињаре! Странци јако замјераху мјештанима због тога, а мјештани тврђаху да ће „нови начелник“ одиста срушити кровињару... Тако су говорили, али нијесу вјеровали, — јер, за четрдесет година, у програму свакога кандидата за начелничко мјесто бјеше у првоме реду рушење кровињаре. Не може се рећи, да Розопек није имао и енергичних начелника, али свакоме сметаху вијећници у тој намјери, — управ главни им задатак бјеше, да га спрјечје у томе, да се тијем не би прославио. Стога се често и мијењаху начелници, стога је . . . но да оставимо ту жалосну историју.

Бепова кафана бјеше дугачка до двадесет корака, широка десет до дванаест, висока толико, да ни највиши човјек не би допр'о главом до таванице. У њој и пред њом бијаше пет столова са мраморним плочама и десетак обичних. Пошто се у Розопеку, готово три четвртине године, може сједјети изван куће, то већи дио столова и столица бјеше на тротоару. Иза тезге, у полици, на пет-шест преградака, сијаху лијепо поређане скленице са ликерима. Врху полице, између цареве и царичине слике, бијаше мала Богородичина икона, пред којом увијек чкиљаше кандиоце.

Оне године кад је настао нови свијет у Розопеку, Бепу је била седамдесета. Бијаше омален, падутијех блиједијех образа и сав изгледаше као да је труо. Носио је увијек њекакав угасит капут до кољена, а на глави капицу налик на црногорску, само што на његовој бијаше срмена кићанка, а то га чињаше смијешним. Његов главни посао бјеше да сачунава и да тјера са тротоара псе и „берекинчиће“ (мангупчиће). Тога ради држаше иза врата мотку и гомилицу каменица, те, макар била

пуна кафана људи, или макар се баш задубио у рачунање, само нека чује босе ноге или шапе по плочама, Бепо потрчи мотком и каменицом. А, премда бјеше трома и изнемогао, опет је могао добро погодити.

Мандалина, двадесет година млађа од мужа, бјеше збојита, широких плећа, мало врљока, прилично глуша, али вриједна и учтива.

Увијек држаху слушне, које не излажаше из кућишне, а ниједно се не бјаше скрасити код њих пô године.

Као што рекосмо, у то доба, Бепо и Мандалина имадијаху највише посла. Посао им бијаше да приређују здјелице, шећер, воду, лимунове, фрамбоа, (љети сладоледе), да приправе карте, — јер ће послије имати мало слободна времена.

Господа дођу готово одједном. Свакоме се зна мјесто. Судија и комесар и њихови по чину најближи другови одмах започну „брбишкулу.“ То је једна старинска врло проста талијанска игра, при којој другови један другом дају знакове, мигајући очима, бурећи усне, плазећи језике, разумије се, кад ухватиле да то скрију од противника. Управници разних канцеларија и остали наши, из нижње према највишој господи, чучетају се око играча до краја прве партије, па се и они разреде те се „брбишкýла“ на све стране. С почетка, то се ради тихо, па настане мали жагор међу најстаријима на жагор нарасте до граје, па узврви цијела кафана од вике. На једноме столу друг је погрешно бацио карту, или је дао противни знак, па је стога изгубљена игра, те није право плаћати кафу због туђег сметенила! У тијем приликама барбешци зову Бепа за судију, премда напријед знају да ће се он дипломатски извући, а он опет напријед зна да се „спорне“ каће не ће платити, докле се питање не ријеши, а то је питање дуго као и источно. Ако је случај сувише заплетен, (што се позна по крупнијем псовкама), онда прђу и други играчи, те се помијешају, без обзира на касте, — толико играчка страст изједначује људе! Деси се и догађај, који привуче опћу пажњу и без велике галаме. Ено комесар извадио цигару из уста и дигао обрве; стари судија пропично гледа комесарова тајника; овај се зајаприо и гриска усне; пристав замахнуо високо картом па је тако држи, предомишљајући се. Најзад, бутне њом о сто, а тада спопаше смијех његове противнике. Ма како не ћеш, бога ти! Добише партију, којој се никако не могоше надати, партију, каква није забиљежена у љетопису бришкулину! То треба да се свима испричa, свима без разлике, и то потанко, и зато се сви окупе...

Мањи дио муштерија играше се домина, а најмањи шаха. Шаха играху само два љекара, али не често. Кад би то било, Бепо је морао ићи по апотекара, који је то врло радо гледао, премда љекари увјераваху да се он разумије у шаху, колико и сви остали у Розопеку, т. ј. да нема ни појма.

Од Срба долажаху „код Аустрије“ њеки имућнији младићи трговци, али никад ни један капетан не привири у њу.

Из кафане би разметнули трагове, сваки на своју страну. И опет би трунташ Бепо узео перо да срачунава, и опет би завладала тишина до вечерњега хлада.

А тада би измиљеле госпоће и госпођице па се помијешај са господом на тргу. Заиста, ни једна пед земље, на тој пољани, не остајаше да не буде чепана хиљаде пута свакога вечера, (кад киша не падаше), јер шетња трајаше два три часа. Шетаху по талијанској моди, т. ј. не само младићи и дјевојке, удовци и удовице, но и ожењено и удато, и матороје и старо, свако по своме избору, (већ, разумије се, свако према себи, по добу) изабираше предмет свога обожавања на мимогретке гледаху се млијечним очима и измјењаваху сентименталне фразе. Али се не тражаше сталност у узајамним наклоностима, него баш дуга привезаност сматрана је била као знак простоте, те готово свакога мјесеца кавалјер би се додворио свијем дамама па би почео с почетка. Тај чудноват обичај остао је из млетачкога времена, кад не бјеше никакве друге слободе, осим таке. Дебела њора Тереза тјераше тако далеко, да је ашиковала с двојицом, тројицом у исто вријеме, што би се, иначе, свакој другој замјерило. Пошто се шетачи

сити начекукај по тргу, онда би сви посједали испред кафане, гдје је сваки кавалјер дужан био да части своју даму слаткишима и „рипфрешкима“ (пићем, које расхлађује). Зазорно бјеше особито дјевојкама, које би случајно остале без кавалјера, те за које мораше плаћати отац или брат. Стога је на чуду био јадни царинарски управник са својих шест кћери, од којих средња, Вице, бијаше необично лијепа, двије прилично, а три као авети. Вице, никад не бијаше без кавалјера, али кад би се свијех шест сестара појавило на тргу, онда би и Вицин кавалјер шмугнуо, јер, најпослије, ради њезиних неколико слатких погледа и ријечи, морати платити шест слаткиша, шест лимунада, или сладоледа, то је сувише! Ако, опет, царинар дође само с Вицом, или са половином свога порода, онда не фале пецкања и одвише јасне алузије, те, опет велим, човјек бијаше на чуду. Управ, он једини од виших лацманског сталежа не радоваше се вечерњем хладу.

Најзад, кад би на тврђави труба окупљала војнике на сиванье, тада би се и шетачи разилазили. У томе пошљедњем издушку розопечког живота узаврио би трг: топот корака одјекиваше по плочанику, пси би урликали, берекинчићи, у гомили и смијући се, трчаху ка градској капији, а слушкиње бјежаху с врата, гдје су дотле ашиковале, по својој моди...

Град би се затворио, свијеће би плануле, настало би куцкање столског посуђа, орило би се сребрнасто кикотање Маргарите, Амалије, Милеве, Стане, закликтала би блауза докторова... па онда би се капци нагло затварали један за другијем, и Розопек би једнодушно захркао.

Ето како је с дана на дан пролазно живот Розопечана, осим...

Дабогме осим оних дана кад је и Розопек имао своје тржавице. Ви ћете признати, да и најмирнијег и најуредније човека не мимоилазе лако тржавице, од којих су њеке предвиђене, друге сасвијем непадне. Е, што бива с појединцем, то бива и са скупом појединаца, па макар се они звали Розопечани.

Розопек је, дакле, имао своје редовне годишње тржавице, а преживио је и непадније, о којима још треба проговорити.

(Наставиће се).

МАТИ.

I.

„Погледај само! Она лепа госпа, што се тако слатко смије, тек пре недељу дана сахранила је своја јединца. Шта мислиш, какво је то срце? Права животиња!“

— Да ли?

„Него шта! Животиња је само без узвишенијих осећаја, а човек, он се тиме баш и разликује од „несловесних“ створова, што племенито осећа.“

— Драги мој пријатељу, ја сам са свим противног мишљења. Само *човек* може бити толико низак, да у себи угуши најплеменитију искру природе. То животиња не може.

„Ех, ех! Још ћемо сада и у филозофију! Махни се тога. Ја ипак тврдим, да она није човек већ животиња“.

Тако се разговарасмо нас двојица, ходајући кале-мегданским шеталиштем и посматрајући једну лепу, пријатну госпу, која у пратњи ходаше са двојицом Београдских кавалјера и смејаше се гласно неком пошалици, што је приповедаше један.

„За Бога, престаните већ! Ви сте врло опаки! Шта ће рећи свет, који зна да сам у жалости?“ — рече госпођа, пролазећи мимо нас, а за тим се, са оболицом пратилаца, изгуби у густим гомилама, које ходаху оним бастијоном, са кога се пружаше очима раскошан доглед на српјанске планине и Фрушку Гору, између којих протиче широка Сава.

Мој разговор са пријатељем и ова лепа пријатна госпа нагонише ме, да међу моје хартијама потражим забачену бележницу, у коју сам, међу осталим успоменама, забележио и ону, коју ћу вам ниже испричати.

* * *

Од како сам зазнао за се, међу свима тицама најмилија ми је ласта. Још дететом осећао сам према њоји нежно поштовање, па сам тврдо веровао, да њихово борављење, под крововима наших кућа, доноси благослов. Њихов јасни циркут, облетање око кућа, све ме је то радовало, а понајвише, када посматрам, како марљиво одлећу и долећу, носећи у кљуњићима и на ножицама блата и сасушене травке, да налепе под кровом, над нашим прозором, гнездашце. Оне по вас дан неуморно раде и већ сутра дан виси под кровом, као грозд пуно, гнездашце, из кога извирује црна главица женке и мирно слуша цркут мужјака, који јој у кљуњићу донесе читава лептира, кога она одмах прогута. Женка је легла да снесе. Мужјак је још неки часак остао на ивици гнезда, па је, на широко опруженим крилцима и раширеним репићем, цркутао, нагнувши се кљуну женкину, а за тим одлете за лептировима и инсектима, који у пробуђеној пролетњој природи на све стране зујаху. А деца никада не дирају ластавицу, на тако ни ја, јер смо веровали, да је она облетала око Распетога, цркућући: *„мртав! мртав!“* само да га не би бездушни мучитељи и даље мучили. За то је Бог и благословио, као рајску тицу, а издајицу вранца проклео, јер је, у наточ ластавици, викао *„жива! жива!“*

Ова детињска милост наспрам ласте није се помутила у мени ни онда, када сам, у велико, искусно, да је сваки осећај, па ма колико он племенит и драг био, само привремени одсев нечега што ће проћи. Њен повратак, после дуге зиме, поздрављам као весницу пролећа, на често, по читаве минуте, застајем па их посматрам како тек у гомилицама слете око каквога блата, над ко им сунце, свом жестином пролетњег жара, трепери, а оне начичкане око влажнога бусења, забоду кљуњиће у влагу, постоје мало, па им тек под крилцима, као гак, крилцима сине плавичаста и бела боја паперја, оне прну и као стрела полете у цик гак, распињући се у врелом ваздуху, у којем лепо видиш како нешто прозрачно трепери и ври. Сунце пече; мирис зовина цвета и јасмина, помешан са мирисом још влажне траве, занахњује те мајским налимa, а ухо је пренуло пролетних звукова. Чини ти се, да је сва ова ваздушна јасноћа од неба до земље постала огромно, невидљиво звоно, које мелодичном хармонијом звукова, брујања и мириса, буди васелену, да се пред престолом вечности поклони. Тако је увек у лепим, мајским данима. Око тебе све ври; а далеко, далеко тамо, од времена на време, једва дошире кукурекање петлово, па ти се чини, као неки, давно избледели сан, чија те успомена на нешто слатко и мило подсећа.

И сву ову раскош најлепше ризе вечности наговештује нам весник пролећа, мала ластавица. Долећући са далеких страна јасним цркутом пева она о блаженству, којим нас природа напаја. Па онда није ни чудо, што се онако племенита бајка плете око имена ове безазлене тичице, која ме једног дана испуни још и дивљењем, како сам посматрао догађај, што се тога пута десно.

На нашем крову, над самим ластиним гнездом, нашли вранци нешто сламе, у олук, па се ту и настанили. Од времена на време дизао се увек јасни цагор вранчићих гласова. Тај вранчићи пар по вас дан се у олуку кавкжио и свађао. По кад кад облете ласте око њих, развађају их и растерају. У близини своје домаће тишине нису трпели овај цигански свет, који им руши домаће спокојство.

Ластина женка није неколико дана напуштала своје гнездо; постала је мати петоро голуждравих тичића са танким, протегластим вратићима, на којима су, готово несразмерно, велике главице биле. Час по долети мужјак, а она с писком извију изнад гнезда прве главице, рашире кљуниће са жутом ивицом око усана, а ласта им утури кљун у расклопљено грло и спусти ухваћену бубицу. Докле их је мужјак хранио, дотле је женка одлетала и враћала се својим тицама са обилном храном.

И тако су мужјак и женка наизменце одлетали и долетали својим гладним тичићима.

Једног дана чу се несносан цагор у олуку. Покажвили се накосни вранци, накострешили пера, растресају крилима, и са извијеним вратовима налећу једно на друго, нападајући се то кљуном то крилима а почупана перца одлећу на све стране. Цркут и писка њихова продирала је у ухо несносно. Ласте цркућу у гнезду, извију главице, па тек погледају, како се оно двоје усрдно черкају. За час застадоше, пруше у ваздух и узлетајући дохватише се крилима, прибише се једно уз друго и сташе се још бешње кљуцати, али ни једно

не уступа. Опет надоше на кров, накострешени разширише крила и крупнији врабац поче кључати у леђа и у главу врапцу, а она одоздо ударише га кљуном у прса, да се од почупаних пера, што се око њих разлетаху, једва и видеше ове убојице; ал за то ни гласови љуто параху уши слушалаца. Кад видеше ласте да се овај двобој у комишлуку не ће скоро свршити, налетеше сложно на кавгаџије на их с крова растераше а за тим обоје одлетеше некуда.

Не потраја дуго, а један од растераних убојица долете у олук на, отуда погледавши свуда око себе и над собом, слете на ластино гнездо. Тичићи извише голуждраве пратиће изнад гнезда и свих пет главица расклони на широко кљунове и запишта. Врабац поче да скакуће по ивици гнезда и да растреса крилима, а једно од тичића, које се највише издигло, дође му под крила, он замахну њима и тиче испаде доле на траву. Све се ово у часу десило. Врабац одлете на олук, погледа озго на пало тиче, зацркута и одлете с крова. Ко зна, можда је он и смерао тако, да се освети својим мирољубивим комшијама.

„Докле се ово дешавало, под мојим прозорима играла је Светлана, моја мала синовица, двогодишње дете. Уживала је да чупка зелену траву, па да је носима по голим пуначким ножицама. Кад тиче пиштећи паде, она се трже и замишљено погледа у новога госта. Тога часа долетела је ласта, на кад приметн само четири главе, поче тако необично и јасно цврктати, како је, до тога часа, никада не чух. Раширн крила, повн реп и нагнувши се на гнездо, загњурнвше главу, то амо то тамо, међу своје тичиће, а ови навили пратиће на пиште ли пиште. Кад се довољно уверила, да јој нема једног тичета, запишта и она, на онда облете узнемирено око гнезда и слете под прозор, одакле јој долазаше писка малог тичета.

Сирота ласта била је очевидно узнемирена. Журно облете око малог тичета, па онда слете и стаде. Раширн крила до земље, полеже и дотаче га кљуном, као кад би хтела да га подигне; одскакута неколико пута око њега, па онда опет одлете на гнездо и јасно цвркташе, час онима у гнезду а час гледајући доле. Сад опет слете малом тичету, које је једнако пиштало. Сирота мати очајно је махала и дерпрала крилима око њега, али га не мога подићи. Светлана се охрабри и поче баљљати тичету. Кад му се приближи, седе према њему, мету један прстић на уста, гледајући у тиче, па онда пружи прстић њему и рече: „Мама, бй, бй!“ Тако њојзи увек кажемо, кад хоћемо да је одучимо од какове непослушности. Кад то рече, пружи руком за тиче. Али још га и не дотаче, а ласта као стрела слете и цвркућући поче облетати око ње. Она се, пренлашена од ненадног лета ластина, трже и седе. Али та забуна не потраја за дуго; она се окуражи, пружи ручицу и дохвати тиче. Тиче заниште у њезиним рукама а ласта се залете на њу. Она пружи другу ручицу, да се одбрани од ненадне напасти, али ласта, заборављајући сваки страх, тако се унесе, облећући, лицу детињем, да га кљуцима неколико пута по образу и носићу удари. Због брзим ударцима очајне тичице, која је и свој живот прегорела, само да тиче спасе, испусти младунца у траву, и дигнувши ручицу носу брзину у плач; а ласта, опазивши у трави своје тиче, облете га опет и одлете на гнездо, на је отуда, разастрнм крилима и нагнута, као да ће сада слетети, једнако гледала у пало тиче и узнемирено цвркутала. То ме започе јако забављати. Изађох, узех тиче и моју малу синовицу да их у собу унесем. Светлана је једнако плакала и кроз јецање претила тичету „Мама, бй, бй!“

Међу тим, ласта је за часак била мирна и извивши главу мотрила на сваки покрет мој и детињ. А како утледа, да сам узео тиче, слете поново и цвркућући облеташе око мене то више то ниже. Долетала ми је тако близу, да сам је могао руком домашити. Реших, да терам до краја, те да видим до кога степена може да допру нежни осећаји срца мајчина.

Неколико пута ударала је крилима на затворена врата, цвркућући и пиштећи. Одједном се утиша, одлете гнезду, а за тим у зрак. Прође пола сахата а ње нема.

— Уклонила се испред судбине! — помислих и спремах се да пошнем тиче у гнездо, кад зачух да ми неко на прозоре куца. То је била ласта. Ухватила се ножицама за перваже, што се међу оквнма као оквир пружају, на кућа кљуном и крилима у прозор луна, цвркућући једнако. За њом долете и мужјак, али он брзо залепрша с перваза и поче налетати на јасна окна, као да би их желео разбити,

И ако ме је било жао сиротe мајке, ипак сам хтео да видим, до колике храбрости може доћи безазлена тичица, гоњена материнском љубављу. А то ме начини тираном срца нежина. Отворим прозор и пружим длан, са кога тиче пијуцкало. Кад ласта угледа да је прозор отворен, улете као махнита у собу и поче пискати, облећући час више час ниже. Један пут је тако близу била, да је крилима дотакла тиче, те да не склоних длан, пало би доле. И друга ласта налетала је и облетала око мене, само не тако бесно, но чему сам и познао да је оно мати а ово отац. Обоје цркутаху брзо и живахно. На као да се нешто договорише, одлете мужјак гнезду и одонуда својим цркутом потпомагаше ласту. Али то не беше све.

Кад је видела женка да јој не пуштам тиче, као да прегоре све; облете око мене цркућући и слете ми на руку, па се, са очевидним самопрегоревањем свога живота, предаде судбини. Она полеже и сва се надвије над тиче, по коме је положила расклопљена крила своја. Ја је приклоних шаком. Сиротица! Тако јој је силно, под крилима, куцало, да помислих: сад ће прешући то мало срдашце, у коме је сметнута тако велика и силна љубав мајчина. Предала ми се потпуно; хтела је да подели сваку судбину са својим заробљеним чедом. Ради патника заборавила је на осталу дечицу. Права хришћанка, која оставља цело стадо, само да поврати изгубљену овчицу! Та остали су тићи у гнезду; за њих ће се и отац побринути; али ко ће са овим мученником умрети, ако не срце мајчино?!

„Не ћу те мучити више, сирота тичице!“ помислих, па је упустих кроз прозор. Али ласта упорно облеташе око прозора, а с њоме и мужјак. Она није могла онако да напусти чедо, које у рошству страда.

Ја се попех гнезду, оставих тиче међу остале и сиђох. Обе ласте слетеше гнезду, зацвркуташе весело, почеше кљуном да љубе повраћено тиче, па за тим брзо одлетеше и вратише се носећи нахватану храну из богатог крила природе, да га нахране.

Почело се смркавати. Последње руменило сунца на заласку тргнуло је у тамним власима запада; пун, као лице пуначког детета, месец расипао је бледу светлост и обасјавао на далеко, остављајући, у полутами, густо зеленило шумско, које, обухваћено мраком, тајанствено шуми и мане лиснатом главом, као да зове себи.

Седео сам на авлији и уживао ово пролетње вече. Тамно зеленило, испод куће, бујно се раширивало и покривало густом шумом доњи део рита, у чијем се дну као међа подиже дуги ред витких јабланова, те својом лиснатом густином заклањају у даљини широко Дунаво, чији шум допире до мога слуха у тихој ноћи. Неки благ мирис као да је напонио пролетње вече. Чинило ми се да она ласта и сада облеће, али ње не беше више; одавна је она са својим мужјаком у гнезду, обоје су раширили крила и тако загрљени приклонили тичиће, да им у росној пролетњој ноћи не оседу. Мало час је свој живот дала за изгубљени тичетом а сада даје свима тичићима топлину срца свога.

Од тога дана толико сам се спријатељио са мојом ластом, да ми и не изгледаше друкче него као члан моје родбине. Да нема оног гнездашцета над прозором, чинила би ми се кућа недовршена. И баш тако је! То је гнездо морало доћи ту, иначе би све тако суморно било!

* * *

Дани за данима пројуре а с њима и пролеће. Његов руменi осмејак утапао се заједно са жеравицом зажареног лета. Настаде јесен. Природа је личила на бујну лепотицу, која плаши најрасковнијом зрелином драги, али на којој се већ види зачетак сведости. Занета својом лепотом она хоће још једном да запева. Раздева се! Део по део китњастога руха скида са себе, обнажује бујна недра, пуна слатког сока, показује дивна плећа, која нас у безумље доводе. Али, чим и последњи остатак некада китњасте одеће са себе свуче и легне у ложницу, очекујући бујно миловање младога женика, закашљаће јој на прагу ложнице седа старост, покриће је снежним покровом; а место нежног љубавног миловања зазвиждаће ледени северац уконину песму.

Ласте се спремају на далеки пут, а с њима и моја ластавица. Нешто ми се стужило, кад сам посматрао ону журбу и узнемирено одлетање и долетање у гнездо. Зар већ? помислих и винух се мислима у топлије, незнане крајеве, под незнани кров пријатеља, где моја ласта зиму проводи. „Чувај ми је!“ пропантах незнаноме пријатељу, затворих прозоре, па се

насмејах самоме себи, кад помислих, до какве ме нежности ова ласта доведе.

Рано, у зору, пробудило ме изненадно кукање на моме прозору. Устадох да видим ко је. На первазу окна обадве ласте закукале неколико пута кљунићима и крилима.

„Цви! цви!“ зацвркутале и одлетеше.

— С Богом, пријатеља! Срећан пут! рекох, на сам код отвореног прозора гледао како се придружише густим јатима, која са свију страна, као облачци долетаху, спремна за далеки пут.

Нису хтеле отићи а да ми се не јаве.

* * *

Има две године од тога времена. Последњег пута ласте нису дошле. Њихово гнездо, из кога јесенас излетеше, остало је пусто; под ударцима кише и ветрова оно се разорило. Нагледа тако жалосно! Пусто и изрешетано кишом и ветрима сада је оно прави мртвац, на кога је душа излетела. Ко ће га оживети?

Моје мале ластавице! Ви сте излетеле из разореног гнезда, а моје још стоји. Али а писам више у њему! Тамо је тако суморно, јер је као и из вашега гнезда излетела једна ластавица, душа моје добре мајке, мајке, која је свој живот поклонила нама своје деце, као и ти, мајко ластавице. И она је по мало откидала од свога здравља, свога живота нас ради, на, као облачци долетаху, спремна за далеки пут.

Тодор Радичевић.

Нису хтеле отићи а да ми се не јаве.

* * *

Има две године од тога времена. Последњег пута ласте нису дошле. Њихово гнездо, из кога јесенас излетеше, остало је пусто; под ударцима кише и ветрова оно се разорило. Нагледа тако жалосно! Пусто и изрешетано кишом и ветрима сада је оно прави мртвац, на кога је душа излетела. Ко ће га оживети?

Моје мале ластавице! Ви сте излетеле из разореног гнезда, а моје још стоји. Али а писам више у њему! Тамо је тако суморно, јер је као и из вашега гнезда излетела једна ластавица, душа моје добре мајке, мајке, која је свој живот поклонила нама своје деце, као и ти, мајко ластавице. И она је по мало откидала од свога здравља, свога живота нас ради, на је нас ради отишла на други свет, а могла је дуже живети, да беше слична оној мајци, која на Кало-мегдану разбија тугу за синовљим гробом у шаљивим причицама два младића.

Често! Ти ниси човек, ти си животињица „ниже“ врсте па ми кажи, да ли и међу нама нигде тако мајке, које су кадре да ону најузвишенију појаву природе: *једину, истиниту* и вечиту љубав тако олако прегоре?

Драгутин Ј. Илић.

ВЈЕРИНА ЉУБАВ.

РОМАН И. А. Гончарова

ПО ФРАНЦУСКОЈ ПРЕРАДИ ЕВЖЕНА Готи ПРЕВЕО *Миливој Максимовић*.

ДРУГИ ДЕО.

II.

Четир дана је блудела по шпиражју попора и чекала у павиљону, али Марк не долажаше.

— Постарај се, да се више не састанемо! рекао је при полеску.

— Зар се не бисмо могли ми сложити? одговорила му је она.

И он не хтеде уважити ову надежду ни чути овај позив срца.

Рајског није више избегавала. У залуд је пазио на њу; није могао ништа опазити. Није више писала а ни примала никаква тајанствена писма; с њим је поступала пријазно и отворено, само што би више пута била замишљена па и тужна.

Чешће него пре би је затекао у цркници где се моли Богу. Није се ни најмање крила. Један пут је чак прихватила његов предлог да је прати у сеоску цркву, која се налазила горе на брегу. Тамо се и за време службе и после ње, дуго, на коленима и с погнутом главом молила Богу. Он је стојао мирно за њом и није се ни помакнуо, бојећи се, да је не прекине у молитви, него је само посматрао иза стуба. За тим, кад је свршила, дода јој њутке сунцобран и мантилу, а она и не погледавши га наслони се на његово раме и пође кући не говорећи ни речи. Кад су дошли кући, она му стисну руку и унути се у своју собу. Међу тим је Рајски пиао мучен сумњама, подносећи муке и за себе и за њу. Она није дотле ни слутила, какве муке он трпи, није слутила, како га је силна љубав према њој обузела — као човека према жени, и уметника према идеалу.

Неколико дана после тога, пред вечер, затекне је у цркници. Она беше мирна, лице јој изражаваше резигнацију. Рајски одмах беше готов да опет поверује својој давнашњој мисли о њеној љубави према њему. Она му пријазно пружи руку и рече, да јој је врло драго, што је он баш у онај пар ту, кад јој је срце мирно. У опште, од кад се растала с Марком, трудила се да буде мирнија, долазила је сваки дан на ручак, и разговарала се са свима. Татјана се чинила, да ништа не види, није више пазила на њу као пре пити погледала испод очију.

— Вјера, опрости ми ово, што ћу ти рећи... заноче Рајски затежући.

— Све опраштам, браћа, говорите само! одговори му она благо.

— Ти не можеш ни замислити, како ми је мило, што си се умирила. Гледај само, како ти лице сија миром и спокојством. Где си га пашла? Тамо? питао ју је, показујући на цркницу.

— А где бих га и могла наћи?

— Мени се чини, да не одлазиш више онамо доле? настави он, показујући руком према поворју.

— Не ћу ни ићи више, рече она тихо.

— Хвала Богу! — А куда ћеш сад? Кући? Дај ми руку, да те отпратим.

Он је ухвати под руку и поведе је сталом, прско ливаде.

— Ти се боришъ, Вјера, боришъ се очајно, то ми не можеш сакрити! приповану јој он.

Она је ишла са погнутом главом. То њутање му улеваше надежду, да ће му Вјера рећи све, што јој је на срцу.

— Кад једном савладаш ту мучну и опасну страст...

Он застаде очекујући, да ће она његове речи потврдити отвореним признањем.

— Шта ће бити тада, браћа? запита га она сетно.

— Изићи ћеш из борбе са огромним искуством, окаљена против свију других бура и невоља...

— Куда и на што ћу изићи?

— На леиши живот, који те чека...

— Какав леиши живот?

— Живот, пун трсвење, дубоке, разумне и праве среће, која ће да се протеже на цео живот...

— Ја среће друкчије и не разумем... рече она замишљено и заставши спусти главу на његово раме, као да се уморила. Он јој погледа у очи и опази, да су пуне суза. Био је уверен, да је погодио прави узрок њене жалости.

— Ти плачеш, Вјера, друже мој! рече са саучешћем.

У тај пар одјекну из попора метак из пушке.

И Вјера и Рајски задрхташе. Она чисто уплашено подиже главу горе и слушаше као окамењена. Очи јој беху широко отворене и укочене. У њима се још светлиле сузе. За тим снажно истрже од њега руку и појури к попору. Рајски пође за њом. Она на пола пута застаде, метну руку на срце и прислушкиваше даље.

— Још пре пет минута била си чврста и одлучна, Вјера! рече јој он блед и исто тако узбуђен као и она.

Вјера га погледа махинално и не слушајући га, за тим начини још један корак према попору па се опет окрену натраг и лагано се унути пређе цркви.

— Да, да, шапутала је она, не ћу њих. За што ме зове? Зар је за ово неколико дана наступио преврат код њега?.. Не, то не може бити, да он...

На прагу црквице спусти се на колена, покри лице рукама и остаде непомична. Рајски тихо стаде иза ње.

— Не иди, Вјера! дошапну јој.

Она задрхта, и непрестано гледаше на икону. Очи јој гледаху замишљено и без страсти. У њима се не могаше видети ни признавања, ни надежде, ни поуздања. Она се у страху усправи и устаде. Изгледаше, као да и не види Рајског. Одјеку и други мотак. Вјера нагло потрчи преко ливаде према попору.

— Ако се вратила? Ако је моја претња победила? размишљала је она, журећи се. Иначе за што би ме звао?

— Вјера, Вјера! викао је Рајски у страху, пружајући руке и задржавајући је.

Она се отимаше од њега и не гледајући га, па онда протрчи алејом, која вођаше у попор.

Вечера беше већ на столу, кад се Вјера вратила. Била је туробна и намргођена. Заиска чашу млека попије жедно и не рече никоме ни речи.

— Што си тако намрштена, Вјерице? Да ниси болесна? запита је Татјана сухо.

— Боље ме нешто зуби, рече нехатно Вјера. — Проћи ће брзо.

Устајући од стола, приступи Татјани, пољуби је у руку и изиђе напоље. Прође кроз врт и вођњак; па заогрнувши се у своју мантилу седе на клупу близу попора, где је врло радо седела. Рајски иђаше за њом и из далека јој се јави кашљањем да долази, за тим јој приступи.

— Хоћу да мало поседим с тобом, Вјера! рече јој. Је ли дозвољено?

Она се њутећи одмаче и начини му места.

— Ти си врло ожалошћена, нешто те тишти!

— Боље ме зуби.

— Махни се тога — ти си сва болесна! Реци ми, шта те мучи; подели своју тугу са мном!

— За што? Ја сам кадра сама сносити.

Он уздахну.

— Ти љубиш несрећно... кога? пропаћа он.

— Опет, кога! На нас, Боже мој! рече нестрпљиво.

— На што то накнадно немеваше? Чим сам ја то заслужио?

— Какво немеваше! мени није до немеваша! рече она скоро у очајању, устаде са клупе и ходаше горе доле по алеји.

Рајски остаде на клупи.

— А ја се још увек надах! па још и сад се надам! ја безумница! Боже мој! размишљала је крпећи руке. Покушаћу, да утекнем одавде на недељу, две дана, да се избавим ове врућице и да неко време одахнем! Малаксала сам већ!

Она застаде пред Рајским.

— Браћа, рече му, ја ћу сутра отпутовати преко Волге, где ћу остати, можда, мало дуже него обично.

— Само још то треба! рече Рајски мрачно.

— Нисам се опростила са бабушком, настави она, не обраћајући пажње на његове речи. Реците јој ви, јер ја ћу се крепути врло рано.

Он ћуташе поражен.

— Сад ћу и ја отићи! рече гласно.

— Немојте још, причекајте док се ја мало не умирим.

После кратког ћутања настави.

— Ја ћу вам, може бити, све рећи... и онда ћемо се растати другчије, лепше, него што се растаје брат са сестром, али сад још не могу... У осталом... не, идите! рече брзо за тим. Да! учините ми још ту љубав и реците Прохору да спреми кола за пет сати у јутру, а Маршу пошљите к мени. За случај, ако бисте ви отишли пре но што се ја вратим, рече замишљено, скоро тужно, да се опростимо сад! Опростите ми моје чудноватo понашање, рече уздахнувши, и примите овај пољубац од сестре...

Она му обухвати рукама главу, пољуби га у чело и нагло се удаљи.

— Хвала вам! рече још, окренувши се по-

ће неколико корака; ја сад пишем у стању доказати вам, како сам вам захвална на вашем пријатељству и на овом милом кутићу, који сте ми поклонили. С Богом и опростите!

Он беше препаражен.

— Вјера! викну он, журећи се, да је стигне.

Она застаде.

— Допусти мени да останем овде, док си ти тамо преко. Ми се не ћемо састајати, па ти не ћу ни досађивати! А ја ћу знати, где си ти, па ћу чекати, док се не умирим, па да ми се исповедиш, као што си обећала мало час... Ти не ћеш бити далеко, моћи ћемо се и допisивати.

Све то беше изговорено брзо и непрекидано, запљућући језиком, као да се боји, да ће је онај час пустати и прошасти за навек.

Он беше пружио молећи руку преда њом, лице му је све горело од узбуђења а она је у тај мах уздахнувши помислила: Што *он* не због тако?

— Е па добро! рече она. — Тек ћу прекутра отићи. Лаку ноћ!

Он јој вакрено пољуби руку те се растадоше.

(Наставиће се).

КЊИЖЕВНОСТ.

ТОДОР РАДИЧЕВИЋ.

(1801. † 1864.)

У „Завору“ год. 1883. бр. 31. нашао сам о порijеклу Бранка Радичевића подаци, који потекоше од г. Риста Михајловића,[1] рођака Бранкова по мајци. те досиље већ сви знамо да је Бранкова мати Ружа из куће Михајловића у Вукovару; Михајловићи су опет старином из Старе Србије, из Скопља. Писац —к—, који је изнио поменуте податке, казује на завршетку овако: „С' овеће страше даље не зна се за бранково порекло, нити има потомства. Та лоза Радичевића биће да је са свим утонула.“ На то се у 47. бр. „Завора“ пете године јавио г. Филип Радичевић са Цетиња, и трудно се да нам пресеча подацима из биљежака и казивања покојног Ника Радичевића, честита иначе грађанина Которског, и по оцу покаже Бранково порijекло. Исти Нико Радичевић старином је био из Зете; како је године 1852. ходећи у Беч нашао тамо својега синовца Бранка, како га овај „на прво познанство стрицем назваше“. По томе би дакле и Бранко био по оцу старином из Црне горе. Одатле даље дознајемо да се прадјед Ника Радичевића звао Петар, и како се из Зете пресели у Боку Которску, указавши се силном злудуму турском. Петар Радичевић убивши два злудумћара Подгоричка утече преко Црнице у Будву, гдје се насели као пушкар, и породи двоје дјеце: Андрију, дједа Ника Радичевића, и Алексу, дједа Бранкова; како је за тијем дјед Бранков Алекса пошао био прво у Шибеник, за тијем за својим пушкарским занатом у Сарајево, па у Травник, и онда као трговац прешао у Славонију, па најпослије у Новом Саду 27. децембра 1801. г.[2] родио Тодора, оца Бранкова и Стевана, који је био за прве владе кнеза Михаила министар у Србији.

О порijеклу Бранкова оца било је за тијем (год. 1884.) говора у „Србском Народу“ на тако што и у „Српском Колу“, колико се сјећамо, и податке је изнио много сигурније по што су ови напријед г. Љуб. Суботић, тадашњи парох Бољевачки, Г. Суботић је јасно показао да је Бранко по дједу родом из Бољевца[3] у Сријему, па тако је бса свиће сумње, јер и данас је, хвала Богу, живих сједока, који то добро знају, Бранков је дјед дакле био Бољевчанин, а откуд су ће Радичевићи доселили у Бољевце није могуће утврдити, но сумњиво је чак и то да ли у онће они Радичевићи имају какве сјеле са онијем у Приморју и у Црној гори. Они Бољевачки Радичевићи по свој прилици су старином из Србије.

У „Завору“ г. 1887. бр. 42. написао је сам г. Ристо М. Михајловић „Црте из живота Бранка Радичевића“. Између осталога опрће се г. Ристо и на Цетињске вијести о Бранкову порijеклу по оцу, и сумња о њима. Али најзавише је у свем том, што се овдје казује о Стевану Радичевићу, бившем министру српском, који би по г. Ф. Радичевићу имао бити рођен стрић Бран-

[1] Кр. јавни биљежник у Вуковару.

[2] Дан и година је пета, како је сам Тодор казао у краткој животопису Бранкову уз Бранкову III. књигу пјесама, г. 1862.

[3] На Сави, нешто испод Обреновца у Србији, идући Земуну.

коњ.[4] Исти Стеван Радичевић живио је у Бечу у пријеме, кад су се тамо бавили и г. Ристо и Бранко, па и ако су га обојица врло добро познавали, ипак нити је чуо од Бранка ни од његова оца да им је то рођак; напротив сматрао га је Бранко са својим туђим човјеком, никад се није састајао с њим нити га је икада споменуо као рођака. У „Бранику“ год. 1887. штампана је изјава г. Милана Стајчића из Кушинова, у којој се доказује да је порицело Бранкова оца по мушкој лози из Бољеваца а по женској из Кушинова,[5] што је г. Риста неописано обрадовало, јер је већ прије тога дознао да порицело Бранкову оцу вала тражити у бившој Петроварадинској пуковнији; „и држам“ — вели г. Ристо Михајловић — „да смо тек поводом ове изјаве гледе порекла оца Бранковог на прави пут изашли.“ Тако је и никако другчије, јер, како рекосмо, и данас је живих свједока, који то добро знају.

Слику Бранкова оца уступио нам је драговољно г. Максим Рајић, поручник у миру, у Митровици, да је нацртамо у „Стражилову“. Бранко на Стражилову и отац му у „Стражилову“, — nec minus ineabit. Усмене податке, до којих свак може доћи у г. Рајића, употребио је већ у своје пријеме г. Љуб. Суботић, по свој прилици обилатије но што ми то данас чинимо, јер тада паладе тек доказивати насупрот овијем пјестима са Цетиња, а данас се ствар сматра доказаном. (Испор. Глас XIII. стр. 33.)

Г. М. Рајић рођак је Бранкову оцу но своју покојној жени Ангелини, која падаше тетка Тодору Радичевићу. Слику је добио, кад су га једном обоје походили у Темишвару.

Дјед Бранков Стеван родио се у Бољевцима; био је најприје командијски писар у Кушинову, па за тијем „тридесетник“ код парнице у Клеку,[6] гдје се — по г. Рајићу — родио и Бранков отац. Ово потврђује и запис на једној књизи Тодоровој, у нашој гимназијској књижници: „Dieses Buch gehört dem Theodor Radicsevich v. Klenak gebühretip.“ (види „Стражилово“ о. г. бр. 1., Књижевне биљешке). Са овијем не знам како да изједначимо оно, што Тодор сам о себи вели (Пјесме Бранкове III. 1862., у живописници Бранкову): „Оцу је његовом име Тодор, рођен у Новом Саду 27-а Децембра 1801 године“ . . . Одатле бисмо могли још једино то извући да је Стеван из Клека отишао — може бити — у Нови Сад, и то нешто у брзо око рођења Тодорова. Из И. Сада доспио је опет за својом службом у Брод; јер по биљешкама у „Јавору“ 1882. бр. 45.[7] дознајемо да је Бранков дјед (којему је овдје име Лазар?!) био око двадесетих година о. в. у Броду као контролор код „армиције“. Ту је и Тодор по жељи очевој ушао у нети „уред“, исповетка бесплатно само да се изјева; ту та је и оженио дјевојком Ружицом из Вуковара. Даље што знадемо из живота Тодорова, узимамо од г. Риста Михајловића. Дјед Бранков по матери Јанко Михајловић забиљежио је у свој дневник[8] главније што се тиче Руже, матере Бранкове, на према томе и Бранкова оца. Ружа се родила 4. фебр. 1802., вјенчала се са Тодором 11. маја 1822. и одвеле на је у Брод. Г. 1828. 25. априла одселили су се из Брода и 3. маја дошли у Земун. Г. 1830. 30. марта отишли из Земуна и 3. априла дошао Тодор као суплетит „тридесетнице“ у Ст. Молдаву, одакле су се вратили опет у Земун 11. авг. 1831. У Земуну је 14. марта 1833. послије подне у два сахата умрла мати Бранкова. Тодор је имао троје дјеце: пашеча Бранка (рођ. 15. марта 1824. пред св. Алексија, у Броду, † 18. (30.) јуна 1853. у Бечу, Стевана (1825. † 1845.), којему је Бранко исцрпено познату пјесму-тугованку, диван спомен најмилије братинске љубави, — и Амалију (1831. † 1832.) Овдје престају те биљешке. Из Земуна је по свој прилици отишао Тодор за својом службом управо у Темишвар, гдје је до смрти остао. Умрло је 2. маја 1864. као „контролор царине у пензији“, како се сам потписао у предговору издању Бранкове пјесме III. 1861—62. Из тога се предговора види и то да је 1861. г. дошао у пензију. Тестаменат је учињен још г. 1863. 15. септембра. По прилици, који нам је такође уступио г. Рајић, остављо је Тодор карловачкој гимназији 1000 фор. у државним облигацијама;[9] осим тога орман са књигама: 513 комада, на каже у тестаменту: „*гимназији Карловачкој, да сам се ја и моја синови учили*“. Сјем погребних трошкова, 80 фор. да му се на гробу подигне мраморни крст, 20 фор. да се књиге отпреме у Карловце, 100 фор. „градској цркви“ Темишварској, остало све одређује „тетки Анђелији Ра-

[4] Тако прав пут у предговору к VI. издању Бранкових пјесама (Глас XIII. 33.) на послије и у других (в. VII. над. стр. X.), што је може бити и поводо г. ф. Радичевића.

[5] У Срдјему на Сави, стара десетоски Кушинци, на $1^1/_2$ сахат ножње од Бољеваца идући уза Саву.

[6] У Срдјему на Сави, прдјеко од Шапца у Србији, а из једно четири сахата ножње од Бољеваца.

[7] „Саопштио по приловедању госпође Нешти-нац Теодосије Марковић парох.“

[8] Који се чува у породици Михајловића.

[9] У „Јавору“ 1883. бр. 31. стр. 986. у примједби стоји да је оставио карловач. гимназији 2000 фор. (по томе и Глас XIII. стр. 52. у примједби). и да се његов лик чува у куратерској писарници међу ликовима осталих добротвора, што није истина те се овијем исправља. У „Програму“ карловачке гимназије 1891. стр. 55. стоји сума 6450 фор.; то нам се још мање чини да је истина, јер према посмртном инвентару, који нам је такође уступио г. Рајић, није читав иметак износио ни половину те суме: фор. 2475·59 — 2903·71.

јић, рођеној Радичевић"; јер кућа Радичевића у Бољевцима беше тада већ сва обамрла у мушкој лози, а у њој газдоваше адоптовани Раванило.[10] Али још 11. фебр. 1864. умрије „тетка Анђелика", па како умрије без дјеце то г. Р. и ако затражи не мога ништа добити, већ наслиједише њезини даља рођаци, мисли сестрина дјеца, у Сурчину не далеко од Бољеваца. Отуда знаде данас г. Рајић о Радичевићима одакле су и шта су, отуда у њега пријепис и тестамента и посмртног инвентара Тодора Радичевића.

„Отац му је" (Бранков) — казује г. Ристо Михајловић — „био благе и мирне нарави, добар и разуман човек, који је умерено живео и од оно мало плате довољно за живот имао, да никад ни од кога помоћи тражио није. Био је средњег стаса, више онизак, у педесетим годинама — после смрти Бранкове — сувоњав, проседа, доста слаб и у лицу румен. Облик му је опомињао на Бранка, особито круше кости лубање. Носио се скромно обично и чисто. Био је особито милостива срца и врло поштен старац. Познато је да су Вуковарци, особито мој отац Јустин Михајловић, били највећи поборници Вукових начела,[11] и да је Вук у Вуковару неколико година живео. Није чудо ако су они у то коло увукли и Бранкова оца, као зета вуковарског, а то је утицало врло много и на самог Бранка." (Глас XIII. стр. 52.) „Шта је и колико учио", — наставља г. Вуловић — „не зна се;[12] али је био пријатељ српске књиге и пријео јој је и свој прилог. У књижевним српским листовима и у календарима од 1840 до 1852 г. има од њега неколико малих и слабих басана и причица; а 1847 г., мало пре Бранкове прве књиге песама, штампан је у Бечу његов превод Шилерове драме *Вилхелм Тел*. Превод је у прози,[13] а Вуковим правописом.[14] На својим списима потписивао се некад Теодор (или Тодор), а некад Божидар. У свем његову књижевном раду види се смерно знање, али и смерна и добра душа. Брињући се после ране смрти жене о својој деци, он им је био и главни васпитач." (Глас XIII. 52–53.)

У кратком животопису Бранкову, што га је Тодор додао на запрешку, издајући Бранкове пјесме III., сачувана је она сад већ свакоме позната жеља Бранкова: да види Косово па да изради косовски спор. (стр. 183.)

Колико је Бранко цијењо и поштовао својега оца види се лијепо из оде, коју му је испјевао год. 1844. под натписом „Моје сунце." Некада је — вели Бранко — имао још једно сунце — матер, али тада: „На небу ми једно сунце сјаје, Дању сјаје а ноћу залази, Ти си, отац, моје друго сунце, Које мени никад не залази.... Ти и братац, то је сада све, Што ово оста срцу мом од пре, О моје срце певањем се жари, И теби мисли тим да благодари; О немој бити немоћ никад ово, Јер слабачко је врло пева слово. Твоја добра као сунца свет".....

Год. 1863. у јесен пошао је Тодор у Беч и дигао Бранку оној сјајни споменик, што се сад чува у Београду, у народном музеју. Једном приликом рекао је тада г. Ристу: „Начинио сам му споменик како сам могао, а ваљда ће се и народ наш кадгод њега сетити и учинити своје. („Јавор" 1887. стр. 660.) Народ је српски донеста учинио своје, колико је могао, а ономе човјеку, који је Бранка родио и после мајке му одњегивао и васпитао, који је умио схватити шта је Србству Бранко, те „се поносно што му је сви песник и Вуков доглавник" (Глас XIII. 62.), који је сјем тога и сам показао и воље и љубави и према српској књижевности и према српској школи, да ако се овијем незнатним споменом у „Стражилову" одужимо.

---

[10] И данас стоји у Бољевцима и кућа и име Радичевића, али то није више крв онијех Радичевића.

[11] Испор. писма Вука Стеф. Караџића Јустину Михајловићу. „Јавор" 1887. У писму од 13. маја 1840. пише Вук за обављење I. књ. нар. пјесама: „Како би било да г. Риста (брат Јустинов) пошаље једно у Темишвар своје зету Радичевићу?" (стр. 153.)

[12] Из тестамента се види да се и он учио у Карловачкој гимназији.

[13] Осим пјесама пред прва и трећим чином и Ср. Карловци.

пјесме милосрдне браће на крају четвртог чина, о којима мисли г. Вуловић да их је Бранко оцу превео. (Глас XIV. 8. 9.)

[14] Вуковим правописом толико што су ту нови Вукови знаци, али иначе, покрај доста чистог и доброг језика према тадањим приликама и према његовој спреми, – етимологијски. Значајно му је „е" у ген pl помиш. декл. наш.

Рад. Врховац.

КОВЧЕЖИЋ.

КЊИЖЕВНИ ПРИКАЗИ.

Мала Мара. Хумористички роман Пјера де Кока. Превео *Мита Ђорђе*. — Београд 1892. Штампарија и литографија С. Хоровица. Стр 358. — Има већ дуже времена, како су Београд и поједина дела најниже врсте у новој књижевности. Нема готово дана а да не изађе из штампе по које овако дело. До нас овамо допре тек по које од оних дела, па и то је доста да најдубље зажалимо онај појас, и то је доста да најоштрије осудимо

оне, који не стају на пут штампању и протуривању оваких књига, — а могли би, требали би, *морали* би то чинити. Не ћемо износити садржај овог дћла (не тромимо простор листа ни давањем оваких дела!) — али хоћемо да проговоримо неколико речи о овом појаву. Оваким делима затупљује се у читалачке публике сваки осећај за све што је узвишено и лепо, оваким делима се убија морал, усled превођења оваких дела се много врсне утроше, а дела, која би заслужила да буду преведена, та чекају. Зар г. Ђорић не би учинио више добра српској књижевности, да је превео које дело René Millet-a? Да, али така дела — као што је згодно речено у 11. бр. „Стражилова“ — „остају и *неспомену* и неприказана“ а неопходно потребно је преводити фриволне романе „Поља де Кока“! Зашто „жалостан знак наших прилика!“ Ово зло су имали на уму и осећали „*Комшеске задруге*“, када су казали, да „и саме данашњи књижевници врло често наилазе на многе сметње при издавању својих дела. Они имају да се боре с укусом читалачким, који је сад мање у књизи каста а више у рукама оне књижевности, која као да нема другога задатка него поучану корису својих произвођача и издавача. Преводна књижевност иде овим последњим путем.“ На хоће ли „Задруга“ доскочити овом злу? Ми мислимо: хоће, али само *донекле*. Она ће учинити, да дела правих књижевника продру у ширу публику, она ће, *без сумње*, суђења фриволну књижевност, али је не ће *уништити*. **А то би требало**. Уништити, из корена уништити ту књижевност! Али ко то да учини? Ми мислимо да је на то позвана **омладина српска.** Омладина српска је већ више пута показала да може извршити оно, што намерава, она се већ више пута показала свесна свог позива. Ми се надамо, да ће она и овде *устати* и моћи уради ти оно што треба, што *мора* урадити зарад напретка свог, зарад напретка народног!

С.

Вид. **Четир српске романсе.** У Бечу. Наклада Косте Мандровића. Штампарија Фридриха Јаспера. 8а. стр. 32. Цена? — Под овим натписом назвали су — нигде се не каже кад — четир баш врашке песме у нема укусу наданашњу. Прва, с натписом „Две сестре“, спевана је још 1876. и спевана је у њој кратковеска братска срећа и јуначка смрт бањанског војводе Максима Вачевића, пашенога приторском кнезу Николи, што погибе у херцеговачком устанку у бољу на Глувој Стокви. Другој је натпис „Ускре у нешкој пећарници“. Вид ју је спевао године 1879. а без поговора је по величанственој замисли и родољубиву кодету најдивнија међу другима својим. Трећа, „Кнежи моровљах“, јесте лепо утлачан споменик натписном јунаку, јунаку не само чврсте мишице него и светла српске карактера. У четвртој, којој је натпис „На планином извору“, живим је бојама насликао Вид „ледени видостан“, камо је пестапни сапак „кроз планине и јазбине, густе шуме и урвине“ одпамио сироту жену, која се све ди вотс и красоте ратосиља, ако је таквој „срећи“ ушена — дете песно. Све четир „српске романсе“ Видове доказују и дар и образованост свога песника а осим самога предмета препоручује их и врло допадљиви облик руха, у које су одевене. Не мислим ту сам језик, који на неким местима нопрличпо рамље, него лики кратки стих у строфама по четир реда а нарочито песнином звоници сапк, што се, мењајући схеме (час *аабб*, час *абаб*, час *аббц*), осигурао од монотоније те годи уху. Појединне грешке језичке (в. пр. instr. plur. конскевентно „лакат крили“ стр. 11. и 28.; dat. sing. masc. вишњем, стр. 14.) и по који — највише ако их је пет шест — неспретнија стих валаши не ће ју да истичем, јер се то све губи испред очигледних лепота, са којих те „Четир српске романсе“ морају омиљети читаоцу.

Г.

А. Петефи. **Апостол.** Мађарски спевао — —. Српски препевао *Александар Марић*. Мостар, издање књижаре Владимира М. Радовића 1892. 8а. стр 107. — Петефијин „Апостол“, којега Ал. Марић, некако пресамовољно, назива *најлепшим* спевом генијалнога Мађара, преведен је на наш језик још пре шест година. Превео га је Благоје Бранчић и саопштио свој превод у „Стражилову“ год 1886. (бр. 1—15.) Г. 1888. изашла су у „Јавору“ од тога спева четир прва одсека (I. бр. 26. II. бр. 32. III. бр. 35. и IV. бр. 41.) у српском преводу а под превод је онде потписан Вране С. Шајкашки. Та прва четар одсека оштампана су овамо у ову књигу, заједно са свим својим језичким и иним грешкама, па су додани и остали песнаест одсека те је тако сав спев изашао у књизи, а што се Вране С. Шајкашки — сада Ал. Марић — одлучио, „да јавности преда овај свој рад“, нма се захвалити — признаје скромно Ал. Марић — модби његова пријатеља Алексе Р. Шантића. Ал. Марић у кратком свом предговору уз издање превода моли читаоце, „да спев овај прочитају овом пажњом и љубављу, којом сам га ја преседно у нама спроманим српски периоди књижевни“, а то, да је тај спев већ преведен, и то — признаје сваки Ал. Марић — врло лепо и вешто преведен, не налази за потребно споменути. Но ја, приказујући овај „рад“ Ал. Марића не могу то да прећутим него морам нарочом напоменути, да симпатију српске читалачке публике оно „само дело“ — и ако баш није, као што Ал. Марић хоће: *најлепши* спев најгенијалнијег и најомиљенијег песника мађарског“ — и „велики песник његов“ заслужује не само у Марићеву, него и — мал те не иного пре но заслуги — у Бранчићеву преводу. Мени је бар Бранчићев превод у сваком погледу претежнији, куд и камо вернији и српскији, па ма да у њега тужбалица матере над мртвим сипком у XV. одеску није уђета онако по нашегорски. И „преписивање“ има своје границе. То је Ал. Марић лепо могао изучити од Змаја, који, имајући буди речено, нигде, као онде Ал. Марић, сам за себе не каже, да је спев *преписао*, него чека, да то други за њ кажу, а сам се задовољава и тим, да је *превео*. У осталом превод Ал. Марића није баш са свим лош, дајс се читати, али тек, тек — не видимо оне бујности, онога силнога духа Петефијина.

Г.

КЊИЖЕВНЕ БЕЛЕШКЕ.

— „Јавор“ је донео у 18. броју белешку о књизи К. А. Шапкарева: „Сборникъ отъ българскп народни умотворения.“ Том приликом ударио је на Србе, што не раде за Македонију готово ништа. Ту белешку препштампао је „Vienac“ (у броју 21.) напоставивши реплексије „Јаворове“. Сад наједанпут препштампава „Јавор“ *сопу* белешку из „Vienca“ о „Сборникъ“-у Шапкарева, и — проваћа је реплексијама са свим противним онима, којима је *ту исту* белешку прва пут пропратио! Q. e. d.!

— На подлотке о животу немачкога песника а Србина Стевана Милова, које је но „Јавору“ од године 1878. у

2. броју нашега листа све године писао П. Адамов, послао нам је г. Сава Давидовић, умировљен обриглер у Земуну, неке исправке и допуне. Г. Давидовић лично познаје Миловља а по супрузи спојој у сродству је с њим те нашој редакцији бити уверени, да су му исправке и допуне поуздане. Пре свега вели, да не стоји, да је Миловљева мати, као родом Паусова, била католичке вере. Њена је мати била Српкиња из славне старе породице Монастерлија, те су женска деца Паусова биле Српкиње и у материној вери одгајене. Истина да се у Паусовој кући, где је било и синова, говорило немачки, но госпођа Марија Миленковићка није се никад осећала као Немица и увек је ишла само у српску цркву. — И што се тиче порекла Миловљева, тврди г. Давидовић да није све тако, као што је писао Н. Адамов. Г. Давидовић вели, да је било овако: Прадеда песников презивао је на Ужица — ту им је била постојбина — у Банат су четир сина још пре турско немачкога рата од 1787—1792. Један од та четир браћа имао је сина Живка а то је деда песника Миловља и отац обриглера Стеве Миленковића. Живко је већ године 1791. био капетан у Ковину, а као капетан је и погинуо у Италији. Сви му Стева родио се у Ковину око 1786. Други један стриц капетана Живка имао је сина Стојана, који је био врло ангажован у устанку под Карађорђем и после под Милошем Обреновићем, јер је као имућан трговац у Панчеву чинио велике услуге устаницима. Г. Давидовић жали — и я је заиста је штета — што није сходно снази цијена Кара Ђорђа и Милоша Обреновића, кад их је године 1852. ишао у рукама. Но ипак, вели, могао би помилити, да је Стојанови синови, као шкуљни и образовани људи, те спомењаче сватрата као стварбез икакве кредности те њима потпалавати веђ. Исти Стојан, постао је године 1819. сналија, пошто је у Банату близу Лугоша купио село Жабар и плаћство за 90.000 фор. т. зв. пајца. Још напомиње г. Давидовић, да никако Миловљева мати није крина, што се Милош после наситио са сним у немачком духу. Криве су, вели, оне приљике, које су у многе друге наше списе одгалале у туђе стадо.

— У прилогу уз 14. број „Босанске Виле" јавља Стево Калуђерчић, српски учитељ у Сарајеву, да се он примио да за годину 1893. уреди календар „Нови Требевић".

— У „*Просветном гласнику*" (свеска 4. Априла) изашла је критика П. С. Срећковића на „Историју срп. народа" од Љ. Ковачевића и Љ. Јовановића (Друго време 1168. до 1371.) Срећковић се о њима најпре непоповано изражава и налази у њој многе „погрешке".

— У петој свесци „Просветног гласника" довршен је реферат Гргура М. Јакшића о делима: „Општи списи у нашој историји ср. века", од Влад. Рибникара; и „Биографија и државничка радња Вука Бранковића и Милоша Обилића", од Ж. М. Романовића. Референт се о обема књигама врло непоповано изражава.

— „*Босанска Вила*" (бр. 14.) јавља, да је срп. кр. академија на предлог Ст. Новаковића решила, да покрене *етнографски зборник*, у којем ће доносити умотворине народне из свих крајева српских.

— Исти лист јавља, да је на седници одеска за друштвене науке 20. марта прочитао Новаковић свој прилог: Хаџи калфа или Катиб ефендија, турски географ XVII. века, о балканском полуострву. Прилог ће бити штампан у „Споменику."

— У 21. бр. „*Јавора*" напрнеи је чланак Јована Храњиловића: Празник савременог приповедања и Симо Матавуљ.

— У 22. бр. „Vienac" почео је излазити чланак И. Андрића: „Pričetnica bibliotristika u Srbô od god. 1777—1847."

— Београдски листови јављају, да је излазио на питање **Српски рјечник** *Вука Караџића*, уредио га Јован Бошковић. Прва свеска: А — З. Цена 5 дин.

ПРОСВЕТНИ ГЛАСНИК.

— Кажу, да је хрватски пеки родољуб, који не ће да му се зна име, у капари Рендића наручио велик споменик песнику Петру Прерадовићу. Загреб ће добити тај споменик.

— Чешки песник Јарослав Врхлицки добио је диплому, којом га чешко свеучилиште именује почасним доктором филозофије, и то због заслуга му за чешку књижевност. Врхлицки је други доктор филозофије поникао међу чешким свеучилиштем. Први је такав доктор овде чувени виолиниста Франтишек Ондричек, који је њиме давно концерат и овде у Новом Саду, именован је почасним чланом краљевске музичке академије у Риму, краљица њих талијанска дала му је давни претен с драгим камењем.

— Ланс је чешка академија на главној својој скупштини изабрала дра Фрању Рачкога за члана првог разреду академије, а сад је Његово Величанство краљ потврдио тај избор.

— Старији и млађа географ и етнограф у Србији, војничког и грађанског реда, наумали су да оснују у Београду *српско географско друштво* по узору таких друштава у других народа.

— Пожаревачки одбор „Учитељског удружења у Србији" шаље по прогласе на све учитеље у Србији, да се у Београду оснује „Учитељски дом". У том дому имаће да се одржавају учитељска дела, која се буду учила на средњим и стручним школама. Одбор је одмах објавио и напрт рада, како да се почне посао. Одређено је, да се на сам градњу „Учитељског дома" утроши најмање двастопедесет хиљада динара.

САДРЖАЈ: Посланство: Косру. Нови свијет у старом Розовеку. Мати. Цјерина љубав. — Књижевност: Тодор Радивевић. — Књижевни: Књижевни прикази. Књижевне белешке. Просветни гласник.

„СТРАЖИЛОВО" излази сваке недеље на читаву табаку. Цена му је 5 фор. а. вр. на целу годину, 2 ф. 50 н. за по год., 1 ф. 25 н. на четврт год. — За Србију и Црну Гору 12 динара на годину. — Рукописи се шаљу уредништву а претплата књижари Луке Јоцића у Нови Сад. — За Србију прима претплату књижара В. Валожића у Београду.

Издаје књижара Луке Јоцића. Штампарија дра Павловића и Јосића у Новом Саду.

СТРАЖИЛОВО

ВЛАСНИК И УРЕДНИК ЈОВАН ГРЧИЋ.

БРОЈ 23. У НОВОМ САДУ, 7. ЈУНА 1892. ГОД. V.

ПЕСНИШТВО.

КОЊАНИК ДИВЉАК, СТРАХОТНИК.

(ПО ХАМКРЕЛИНГУ)

На црну коњу зајсад'о
Кроз доба поноћно
Коњаник дивљак, страхотник, —
Ко ли је, боже, то?

Пред њиме јури ордија,
Гесло јој: ужас, лом;
Ал престиже ју коњаник
На црном хату свом.

Пред њиме лети гавран црн,
Злослутник бродот; —
Ал престиже га коњаник.
Тај кивни разбиевет.

Пред њим се стрела отисла,
Сва црна у свом злу; —
Ал јахач језди стрелније,
Пак престиже и њу.

Кроз тмину језди јахач брз,
И лов ће стигнут' свој;
Чујемо шкрипат зуба му, —
Ал не знамо га, ко ј'.

Месец се стрепом промоли
Кроз облак разадрт — — —
Пароп је — јао ј — *Варвара*,
А јахач му је: *Смрт*.

Змајова.

ТИ СИ КАО УБАВ ЦВЕТАК...

(Х. ХАЈНЕ)

Ти си као убав цветак
Мила, чиста, бајна, —
Кад те гледим, мене стисне
Туга — тиха, тајна.

Склопио бих чисто руке
Молећ вишњу силу,
Да те удиљ и одржи
Бајну, чисту, милу.

Благоје Бранчић.

ХАНЕ ДАН.

Хоћете ли да сазнате душевну физијономију којега народа те да што позданије оцените, у колико се приближио општем идеалу *човека*, свршенства, загледајте у његове обичаје, али не оне, што се извештаченим путевима изазивају, већ у обичаје, који се од колена на колено, с оца на сина, тако рећи, с крвљу наслеђују, као што се и обличје дедова обнавља на праунуцима и непрекидноме потомству.

Таквих обичаја има у свакоме народу

и они га приказују оделитим типом између других типова; они су ризница драгоценога искуства, културне и душевне висине, до које се народ успео, а та разноликост у општем складу различитих народа и племена и чини ону општу хармонију, као и тонови на гласовиру, који се под додиром уметникових прстију, од најтамнијих до најјаснијих звукова, у мелодичан склад сливају. Али ни код једнога народа не ћете наћи толико и таквих обичаја, у *крви*, који би племенитом основом својом гонили човека да се што више као *човек* развија, ма и у паточ својим материјалним интересима; ни у једнога не ћете наћи таквих обичаја, који би га гонили на *племенитост*, на ма она била од недогледне штете по материјални опстанак, ако не његове особе, а оно његових потомака. Такви обичаји не цвате на „*просвећеном*“ Западу, њихово је гнездо на „*варварском*“, непросвећеном Истоку, на коме се и дан данашњи мирис питоме ружице надмеће са сањаличким прижељкивањем славујевим и севдисанком харемске лепотице. Од ових многобројних обичаја напоменућу, за сада, само један, под именом: „*Хаше дан*“.

Чујте!

Европа има два племства: физичко и материјално, *племство крви* и *новчано*. Прво се поноси разбојничком *мишицом* давно премишулих дедова, а друго разбојничком *кесом*, у коју се слива крвави зној хиљадама сиротања, који, залажући свој ум и снагу туђем благовољу, умиру у јаду и чемеру, јер не имађаху прилике или довољно вештине да и сами постану оно исто, што и њихов повчани племић. Пред ова два племства повијамо своја колена, славимо их, обожавамо их, лижемо прах са њихових обућа, и грлећи им пошизно колена, испитујемо, са које ли су стране слабији те да их у згодном часу на земљу бацимо. То вам је Запад! На извијеној пирамиди људских костију и сиротињског зноја прослављају свој тријумф: *мишица* и *кеса*, а у њихову подножју видите како се све већма и већма шири *гладан стомак* потчињених и бедних милијона, стомак, који зјапи ужасном празнином и претњом, да оба величанства немилосрдно прогута. *Мишица*, *кеса* и *стомак*, то су племства Запада; а *срце*? а *душа*? Тога нема! Обичаји Запада не познају племство *срца* и *душе*, оно је својина Истока, „*варварског*“ Истока, камо овог часа стижемо.

Ево нас у новеликој, турској „касаби“. Још из далека привлаче нам поглед многобројна вита минарета, која се, као највишна палмова стабла, узвијају над морем кровова и зеленила. Тесне и кривудаве махале вијугају тамо амо а ми пролазимо кроза њих, међу дугим и високим зидовима, који неповерљивом саревнивошћу скривају домове и авлије правоверних од радознала погледа туђих очију. По узаним улицама безбрижно лепује немар и нечистота, подсећајући нас на крајњу зачмалост сањивог Истока, а све ово гони те на помисао: како ли је тек за овим зидовима, у авлији и дому правоверног? Али Турчин је забравио тврдо малени капићук, урезан у једноставноме зиду, кроз који се једва провлачи, и да, срећом, нема оних узаних а дугуљастих мазгала у зидовима, који служе правоверноме за наслон пушке, да се од сопаљашег напада брани, би се незадовољан и суморан кући вратио. Прислони главу на мазгале и погледај! Верујеш ли очима? Та то је прави рај! Пред тобом је спретна и укусна двокатница, паничкана срчали пенџерима и пространим доксатом, који мал те не опасује целу кућу, а са кога се право у зелену башту погледа. Небројено воће, брижљиво одгојено и облагорођено, повија се под теретом најсочнијега плода, а зелена, ситна травица прошарана разнобојним цветићима, личи на преголемо перзијско сеџаде. По њојзи је полегао дебели хлад те чува од подневне жеге правовернога, који на шареном ћилиму седи и срче пиргиле, сав предат слатком осећању оне лености, која је тако налик повстарцу, што разблажује жар летње припеке. По дугој, у векико проседелој, бради рекли бисмо да је поодавна превалио подне живота; али он је још довољно снажан а да би се могао у старце убројати. То је богат човек, по имену, *Дервиш ага*.

Замишљено одбија густе димове из својих пиргила и тек по кад кад прене задовољно, слушајући како над његовом главом,

на грапчици крушке караманке, цвркућу две тичице, што се, опустивши раширена крила и реп, онако слатко кљуновима љубе. Дервиш-ага, као и сваки Турчин, ужива у цвркутању тичица, гледа их, весели им се и у себи тумачи лепршање њихово.

Не потраја дуго, а у башту уђе некакав рајетин, оборене главе и тужна погледа. На неколико корачаји, пред агом, стави руке на прса, поклони се и смерно стаде.

Ага се пробуди из својих сањарија.

— А, ти си, Никола! Које добро?

— Камо да је добра, честити ага, ама зло је, зло!

— Шта говориш море? Да ти није ко год болан?

— Није, ага; ама ако нам ти не помогнеш, пропаћемо као нико наш! Сејмени ми везаше брата и одведоше у хапсу. Веле да то чине по пашиној заповести.

— Казуј море, за што га одведоше?

— А ко би то знао, честити ага; веле да га неко обедио, да је хајдук.

— Штета — мисли Дервиш ага — штета, он је добар човек. Мало је адамија, ама опет добар. Како сада да му се помогне?

— Бог на ти, честити ага! Ти можеш много. Та зар имаде у овој земљи писана, који би могао што Дервиш-аги одрећи? Дервиш ага је Хаџе дан; он може много.

— Може! може! Не може ни Дервиш ага, ако закон и људи не дају. Тако је то! Али хајде, покушаћу. Јован је честит човек; штета да тамо иструне. Севан јесте, ама нека пријази после; да ми образ њега ради не црвени.

И Дервиш ага устаде. Мало погурен тихо корача кроз криве и узане махале, док не стиже у чаршију. Нико не прође мимо њега а да му не укаже селамом и питомим осмејком пошту, као да је паша и нешто више.

У пашину сарају дочекују Дервиш-агу, као и самога пашу, покорно, али још нешто боље: са пријатним осмехом, који као да му каже: баш си нам мио, сви те волимо! А тим осмејком, у коме љубав трепери, не дочекује се ни паша ни везир. Он је и од везира више.

Паша га је дочекао онако исто пријатним изразом, као и они у чаршији и сарају. Али Дервиш ага, поред свега тога поштовања и љубави, стоји пред пашом, као што доликује млађему пред старијим.

— Седи, Дервиш-ага, седи! Да се ниси уморио?

— Нека, честити паше, нисам уморан. Ама срце је уморно, невоља ме пред твоје лице догони.

— Седи, дè! Ако невољи имаде лека, лако ћемо је одагнати.

— Ти можеш, честити паше!

— Слушам те, ага.

— Дођох да ти се замолим за онога Влаха, што га данас затвори. Добар и поштен човек, мало је несташан, ама ипак добар. Опрости му, паше, за сада! Штета да чами тамо, а код куће му стоји толики посао не довршен, на ситна дечица. Учини, паше, севан је.

— Ама, оно је бунџија.

— Ех, бунџија! Млад човек на мало несташан, сто, то је све!

— Кад ти тако вели, Дервиш-ага, онда ћу га пустити. Твоја је света, не могу ти воље кварити.

По заповести пашиној доведоше младог човека. Паша га укори и рече му како би иструнуо тамо, да га није Дервиш ага измолио, за то нека од сада буде мирнији ако не жели да и по други пут дођемо, од куда се лако не излази.

Па ко је тај Дервиш ага? Је ли власт? Је ли какав стари државник или јунак? Од куда њему толико моћи, да леном-речју најтврђе тамнице отвара? Ко је он?

Дервиш ага је обичан, имућан човек, као и многи други; али ни један од тих није толико поштован и признаван од свију, као што је то Дервиш ага. И народ и власт и Турчин и рајетин поштују Дервиш-агу. Дервиш ага је — *Хаџе дан*! Је ли човек затворен, а још није осуђен, ма шта да је згрешио, биће слободан ако за њега Дервиш ага замоли. Ако је већ осуђен, на његову молбу устају најугледнији грађани и иду паши па ће га измолити, ма да је већ и на „бит пазар“ пошао.

Заштате ли, од куда толико моћи овоме човеку, сваки ће вам одговорити, то је: *Хаџе дан*.

Хане дан је титула, коју човек задобија многобројним доброчинствима у своме животу. То је племство *срца и душе*, које се већма уважава него и само везирство; јер на везиру стоји милост царева, а *Хане дан*, он је небесни; душа и срце његово испуњени су милошћу највишег бића и тешко томе, ко би ма и сенку бацио на *Хане-дана*. Он је божји. Горња слика приказује вам Хане-дана. И нема Турчина, нема власти, која би што одрекла Хане-дану, кад он замоли, само ако је то у власти дотичних. Разуме се да ни Хане дан не ће за невољала молити и радити, а кад већ замоли, био би грех да му се не учини.

Али да до те почасти дође, Хане дан мора имати врло племените срце и душу. Он је милостив, помаже сиротињу, удаје сироте, а у његовој је кући као у каквој великој хану, чија су врата свакоме отворена. Који год онамо наиђе, може јести, пити, па ако је путник или човек, који мора подуже остати ради послова, може и по два три дана гостити се, а Хане дан не само да му не ће замерити, него ако је сиромашак путник, он ће га још и даривати; а све то за што? Само за то, што у таквим делима својим он види највећу задужбину, коју својој души и успомени предака подиже. Доброчинство је милост небесна; срце је кадијоница божја, а доброчинство најмирисније тамјан, што се из те кадијонице у престо Алахов извија; на свако добро дело, што човек на земљи учини, Бог се на небу осмехне. Колико их је богаташа на „просвећеноме“ Западу, који за живота не дадоше ни Богу тамјана, а кад зачуше, како им на вратима дома куца рука вечности, и видеше да не могу са својим благом на онај свет, начинише се „добродетелни“ и оставише све на добре сврхе. Камо да су за живота добра чинили, па ма по смрти њиховој и не заостало ништа!

Ово поштовање Турака наспрам Хане-дана простире се и на његове синове. Њих називају: *Хане дан зааде*, а то ће рећи: *деца доброторвра*. Није никакво чудо, ако и потомци ноћу трагом предака те и „*Хане дан, зааде*“ постану *Хане дан*.

Али бива, да који Хане дан, било услед доброчинства или других незгодних прилика, осиромаши са свим. Његова деца остану често без игде ичега. Онда је ту на помоћи паша, који, знајући шта је све онај добра починио, потражи на који начин да *Хане дан зааде* подигне. Ма какав погодан посао, било у државној служби било иначе потражио, Хане дан зааде ће имати првенство и пред везирским синовима.

Отац Дервиш-агин, *Махмуд ага*, био је такођер Хане дан. Између многих доброчинстава он је учинио добра и оцу мога доброг пријатеља, *Рамиз паше врањског*. По времену Махмуд ага толико осиромаши, да по смрти својој не остави сину своме у наслеђе ништа друго, осим дугова: на сто хиљада гроша, за које је неки сарађ, Јермении, све имање Махмудово као залогу себи узео. Пуне три године сиротовао је Дервиш ага, али је трпљиво, без роптања, као и сваки други Турчин, сносио своју сиротињу, задовољавајући се оним што има. У то време постаде Рамиз-пашин отац валијом у Рушчуку. Путујући онамо, задржа се дан-два и у овој касаби, с намером, да разабере што о Махмуд-аги. Сазнавши, како је Махмуд прошао, заплака се и нареди да му дозову Јерменина. Преплашени сарађ долети, као без душе, пред валију и смерно очекиваше да чује, за што га је звао.

— Седи! — рече му валија.

Јермении седе.

— Знаш ли што сам те звао?

— Не знам, честити валијо. Дако сам ти што згрешио. Људи смо, а људима је Бог грех дао. Буди ми милостив!

— Нека! Нека! Ниси ми ништа згрешио, него хтедох да те припитам, би ли ми продао за дуг имање Мехмед-агино.

— Хоћу честити пашо, продаћу ти, за колико ми стоји у залогу.

— Добро, а ти иди, донеси тапију од имања и нека се напише на њој да је оно Дервиш-агино и ничије више, јер је све исплаћено.

— Е, кад је тако, честити пашо — рече сарађ — а ја му опрантам интерес, у двадесет хиљада гроша. Одох да донесем тапију.

На тај начин Дервиш ага, Хане дан зааде, дошао је по нова до очева имања; срећа му послужила па га и удвојило, не престајући ићи трагом очевим.

Са оваковим поштовањем и подржавањем племенитости, која се над свима источњачким врлинама као висока кула над колибом подиже, постиже се још нешто. И остали, сиромашнији Турци, који не могу чинити добра и милостиње у оваком размеру, у каквом их Хане дан чини, ипак развијају тај обичај у себи, а он их оплемењава и чини, да они исти Турци, који су кадри да се најкрвавије свете противницима, кад су у миру, тако су благи и доброћудни, трпљиви и тако пристојни, да их у тим врлинама ни један западњак надмашити не може.

Баш тога дана, кад сам се први пут упознао са Дервиш-агом, ходао сам беспослен кроз неке махале, над којима се, са зида на зид' испреплетале стогодишње лозе, препуне крупним гроздовима, те ти изгледа, као да идеш под гроздаим кровом. За мном ишаше некакав Турчин, посећи са фуруне повелику тепсију са питом бакланом, а одоздо нама на сусрет иђаше је са чесме млада Српкиња и једва се мицала под благословеним теретом. Жена нам се склони с пута и стојећи смерно, док не прођемо, маши погледом на тепсију, па нехотично рече: „Баш лепа пита!“

Турчин је заустави:

„Чекај, да ти дадем мало!“

— Немој, ага, жива ти деца, немој кварити.

— Нека, снахо, нека! — рече Турчин. — Била би грехота да у такоме стању пожелиш а не окусиш.

И добродушни Турчин одвали мал не половину пите и даде овој сиротици.

И тај обичај провејава кроз свакога мосимањина на Балкану. Не бива никада да се Турчин оглуши на беду ма каковога писана; а догоди ли се и то, онда знајте да то и није Турчин већ потурчени Грк, Јермении, Цинцарин или друга која нација, само Турчин не. Вера у награду за доброчинства и витешко великодушје на ономе свету није код њих врлина језика већ срца; она је уплетена у сваки и најтајнији кутић душе и срца Турчинова.

Хане дан не чини добра хвале ради; јер источњаци осећају, они ретко на глас хвале. То он чини из истинитога милосрђа, које му је у души. А то милосрђе унео је у њ *Коран*, то огледало практичног хришћанства. Чудите се томе, али тако је! Читајте Коран па ћете се и сами уверити.

Доброчинство Турчина могло би се у пословицу ставити, као што је пословична и ћорда његова. *Суров* у бојуу, *достојанствен* и *ћутљив* на збору, *озбиљан* у дому, *великодушан* наспрам покорног, а *ћутљив* на туђе беде, то вам је Турчин. Нема у касаби једне куће, која својевољно, „севана“ ради, не издржава по какову просјакињу или сиротицу. Ни један сиромашак не ће бити без милостиње отпуштен, али онај главни, кога кућа као своја редовног штићеника прима, тај има покровитељство куће. Отуда и не видите по улицама просјака, пити им чујете очајничке уздисаје, како се извијају над звуцима песме ситих и напитих домаћина.

Овај обичај примили смо и ми балкански Срби од Турака. Сећам се, да је у нашу кућу готово свакога дана долазила нека баба, Стана Циганка, која је осим хлеба и друге понуде добијала и старог одела за себе и своје, а у кујни је могла, као и свака гошћа, попити и црну каву. Ту штићеницу примила је моја мати у наслеђе од своје покојне мајке. Поред ове просјакиње била је још и нека сирота старица, којој је, до смрти, наша кућа што од ручка и вечере слала.

Ово доброчинство своје растиру Турци чак и на животиње. Улице су им препуне паса, да их је немогуће избројати, и сваки је нас сит и весео, а за чудо, нема случаја да икоји побесни. Такав је Турчин наспрам коња и тица, у чијим песмама особито ужива, али не дао Бог да ће он тичицу извадити из њезина гнезда, те да јој слободу одузме. А човек, који је нежан према цвећу и животињама, није груб на спрам ближњега.

То вам је *Хане дан*.

Ко хоће да научи како се прави добра

машина, ко тражи научне спреме, нека иде на *Запад*. Али ко тежи за срцем и душом, ко хоће оног васпитања, које човека прави човеком, нека се махне Запада, његово је место на *Истоку*, под скутима племенитога *Хаме-дана*, чија ме слика загрева и запоси лепшим осећајима бујнога Истока, чије врлине никадя не ће Запад схватити.

Драгутин Ј. Илић.

НОВИ СВИЈЕТ У СТАРОМ РОЗОПЕКУ.

Прича ***Сима Матавуља.***

II.

Не могу тврдити да су ондашњи Розопечани, сви махом, истински побожни били, али је истина да су сви листом ишли на божје службе. Свакога и средњега свечаника, на вечерњи, на јутрењи, на литурђији, на весперу, на матутину, на малој и кантаној миси, на проповједи уз велики пост, итд. обје цркве бијаху душком пуне. Стари поморски капетани, који иначе њиову радо остављали своје терасе и своје цардињће, у томе су предњачили својима; тако исто даваху добар примјер својима: судија, комесар, и управници канцеларија. Шта ће више! доктор Зашето, (српски лекар, који је вечером свирао у флауту), млад, неожењен човек, који је у свом кругу тврдио да је атеиста, а црквене обреде називао „поповским комедијама“, тај исти др. Зашето својим лијепим баритонским гласом пјеваше у цркви сваког већега празника. Особито је, кажу, дивно пјевао „санктус“, а велике недјеље „стабат матер“. Због те ревности, Розопечани обију њера бијаху на гласу и бијаху хваљени по осталим градићима. Православни владика, кад год би дошао у каноничку посјету у Розопек, увијек хоћаше рећи: „Ево ме у моме маломе Сиону! Једва сам чекао, да дођем у мој мали Сион!“

Бијаше дакле утакмица у побожности. Најосетљивија пак бјеше утакмица међу звонарима обију цркава. На св. Фрању бијаху четири звона, а на св. Николи једно више, те чим би почело звонити на једној цркви, одмах би се одазвало и на другој, просто да човјека проглуше. Официри су „сакраментирали“ због тога непрекидногa тандарикања и говорили јавно против тога. А и грађани нијесу то могли отворено одобравати, али се смијаху испод брка. У њеким приликама сав Розопек са зебњом очекиваше, који ће звонари више истрајати.

— Све је то чудновато! — рећи ћете — а у њеку руку и похвално, али ми не видимо у томе никакве тржавице!

То је с тога што ја ноћех издалека, мјесто да одмах испричам главно.

О великим празницима, који нијесу једнога дана објема њерама, Латини су ишли у православну цркву, а православни у њихову, с једином намјером да траже што, чему ће замјерити. Ућу, н. пр. српска господа: капетан Марко, кап. Јово, шјор Глшпо, шјор Симо... ућу људи у св. Фрању, и крсте се својски, и клањају се лијево и десно, и сваки начини лице, да би човјек рекао: „е, ако ови нијесу побожни, онда и нема побожности на свијету!“ Мудри Латини чине им мјеста и учтиво одговарају на њихове поздраве, али испод ока добро мотре на израз лица „некјершијех Грка“. Несрећни кооператор на проповједници силете се и постане смијешан, као и сваки човјек, који тражи да се дошане и онима, који га мрзе, који траже длаку у јају. То се исто дешавало и пропу и његову капелану, кад Латини дођу. Није, дакле, чуда, што су свећеници увијек раздражени били, те, кад уђерени бијаху, да се око њих налази само њихова паства, онда... већ разумије се шта проповиједаху.

Али то су ситнице. Главно бијаху литије. Послије одласка Француза из Приморја, Латини уведоше три годишње литије: на дан св. Фрање, на Брашанчево и на велики петак. Православни, по стародревном обичају, „пошаху крсте“ само једном у години, око Спасова дне, и то далеко од

града, по границама розопечке општине. Тада би сваки ураднио и притегао опанке и поново тајни, јер ће се газити за поповима по дана хода, пјевајући: „Крст носе, Бога моле: Господи, помилуј!“ Нити се поштује „небо“, ни свијеће, ни рипиде, но попови очати јеванђеља на десетак, петнаест мјеста, па у вече врати се сви, сустали и задовољни. Али, с временом, хтједе се правијем Розопечанима да подражавају доњаланима, те и они заведоше три литије: о Богојављењу, о Никол-дану и о Великој Госпојини. И у свему се поведоше за Латинима. Којим су улицама они прозазили, онуда хтједоше и православни, којим су редом они ходили, хтједоше и ови, — напријед дјевојчице, па ђачићи с рипидама, па свећењици под „небом,“ па главари са свијећама, па одјељак војске, па опет главари и свјетина . . . Тако је трајало двије или три године, па Латини заведоше четврту литију, а православни пету. На онда опет након двије године „царска вјера“ придаде још једну, а тада православни придадоше још двије. Даље се није могло, јер војници одлучно одрекоше своје учествовање у више од двапаест литија, — а без војске каква је парада!

Због тијех дванаест годишњих литија, Розопеч је имао дванаест редовнијех трзавица, јер је ваљало, да свака литија буде ленина од „*претходне њихове*“, те је за сваку требало најмање недјеља дана припреме, а за сваком наступаше бар по толико дана прешрке и хвалисања.

Него, све то не квараше Розопечанима сна, колико двије годишње игранке.

У Розопеку су бивале двије игранке, грађанска и војена, обје уз месојеће.

Одличнији грађани, без разлике вјере, приређиваху своју у Бенову стану, на горњем спрату кафанском, гдје бјеху четири собе. Ради тога, три дана прије, Бено и Мандалина испијели би сав непотребни намјештај и сами се преселили код њекога рођака. Тада би одбор отишао ка капетану Јовану К., најбогатијем Србину розопечком, да га моли нека позајми њешто од свога намјештаја и све своје егзотично цвијеће, које је стараи гајио у великијем доцима. Затијем би одбор украсио једну од четири Бенове собе, крстивши је дворницом, и ако не бјеше већа од осталијех. Дотле је било мало трошка, али кад требаше одабрати оног, који ће отићи у котарски град да погоди и доведе свираче; тада би, редовно, сваке године, настала пачелна прешрка: „хоће ли се ревена плаћати по особама, или по породицама?“ Разумије се, то би питање поставио један од неожењених, а управник царинаре (овај што је имао шест кћери), устао би први противу тога, и к њему би се придружили сви ожењени, дакле већина одличнијих грађана . . .

Много прије тијех пошљедњих припрема, најмање шест недјеља прије, дошла би из котарскога града једна стара кројачица са двије помоћнице, те би се настанile код судије. Долазак тијех шваља узроковаше голему узрујаност међу женскијем свијетом. Шваље нијесу излазиле из судијине куће по вечером, мало у шетњу, готово крином. За вријеме њихова бављења госпоја не примаше посјете. Најзад, послије неколико дана, шваље би пренле ка комесару у затвор, од њега ка приставу, па тако даље по хјерархијској лествици. Поштто свака госпоја и госпођица хођаше да јој хаљине и по боји и по крају што мање наликују на туђе, можете замислити на каквом је чуду била стара модискиња. А опет је била на чуду како да не ода туђе тајне, јер јој то свака на душу стави, а бијаше тврда на ријечи. Колико јој хитријех замака намјештано бијаше, ко... је вјештијех извидница уходило, колико је препредене женске дипломације улагано било око тога посла, — то већ да се не прича, докле би омркла знатна, (обично похладна, или кишна) ноћ, кад би се нове новишнате, сјајне тоалете појавиле у кафани „код Аустрије“. Већ с вечера разлијеташе се свирка. Фукарске жене и берекпичићи загушили би улазак с поља. Улазак је био кроз кафану. Одборници, у фраковима и залицкани, сједијаху до врата. Није им требало да буду на опазу, јер би познали на публици пред вратима, да се примиче гомилица учесника. Нови отези, као паунски репови, попадали по поду, па би брисали тијесне и стрме Бенове степенице.

Озго сријетаху улазнике најприје силна јара, помијешана са задахом од капетанова цвијећа и дуванскијем димом из пушионице; па онда, у тријему дочекиваху даме, жељне што прије да виде тоалете. Међу узајамним „ах!“ и „ох!“, међу рукованьем и грљењем, укрштаваху се оштри погледи, живе муње, које немилостиво тражаху узајамне мане у одијелу, — што је изазивало особиту веселост међу официрима. Најзад, затутњили би ситни, одмјерени скокови, па би се почео трести под Бепова стана, па би одузела дрхтавица цијелу кућу, тако да би поигравало и кандиоце пред „мадоницом“, а скленице цокотаху, као зуби у грозници. Жене и берекинчићи одмакли би се до средине трга, те дигли главе, пиљећи кроз далеке прозоре. Тако су и слушкиње господскијех кућа око трга, (ако им бјеше до тога) могле тачно знати кад који пар пролијеће испред прозора, јер дерани свакога трепутка викаху: „Ено, гле, ијора Тереза са маџором!... Ено Вица [illegible] витурова са Анзулетом... Јао, па и стари претур бала!!... Ала је лијепо видјети онога младога официра са Амалијом!“ итд.

Послије „обртијех“ играра уредно би се кадрил, којим управљаше сухи пристав. Његов кријештави глас допираше до средине граде, те су каноник и кооператор могли јасно чути француске команде: „ан плас!..“, „Месје“, „медам“!.. Шен англёз!... које пристав, као прави јужњак, изговораше: „ан плаш“, „мешје“, „англёж“..

У поноћи сашли би сви у кафану, да вечерају, а горе би се отворили прозори. Вечерало би се прилично хитно, али здравице трајаху дуго. Бивале су три: једна храброј војсци, од началника; друга грађанству, од мајора; трећа омладини, од судије. Послије прве отпјевали би одборници са њеколико госпођица химну; за другом би пљедовало громко хура! — за трећом пјеваше Тереза једну романсу, коју праћаше доктор Зането са флаутом. На онда би опет отишли горе, и опет би се под затресао, и цијелу кућу ухватила дрхтавица, и... све тако до зоре.

Сутра дан Розопек изгледаше као да је кугом поморен. Сви прозори око трга цијелога дана затворени, па затворена Бепова кафана, па нигдје берекинчића, ни пса. Али куд и камо бјеху претежнији и трајнији трагови те бурне ноћи на духове, но што бејаху на тјелеса! Најмање за петнаест дана играпка бјеше главни предмет оњег разговора по кућама, међу бришкулантима у кафани, по канцеларијама, а највише вечером на тргу. Нажалост бјеше она и извор задјевицама и раздорима, бјеше узрок да се прекидају дотле трајне срдачне везе, да се из темеља помјерају дубока убјеђења и стални погледи на свијет, — на розопечки свијет. Грађани бијаху љубоморни на војнике и осјетљиви на њихове увриједе, — њекако увијек након два три дана проналажаху се увриједе. Грађанке су баш противно мислиле о војницима. Отуда раздор између њих и људи, па би се и једни и други дијелили на безбројне огранке, те се међусобно гложаху као жути мрави. С почетка трзавица би престала у томе правцу онда, кад би стиле позивнице на официрску играпку; престала би у томе правцу, да се настави у другом.

О томе се мало шта има причати. Главно је ово: Велики број дама мијењаху једна с другом хаљине, те су тако, без трошка и далгубе, појављивале се пред официрима у друкчијим тоалетама. Официри су били савршени угоститељи. Њихова дворпица у тврђави бијаше права дворпица, а побочне собе одликоваху се и простором и удобношћу. Музиканата бјеше више (четвртина војене музике) и свираху боље. Једино што грађани, сваке године, замјераху вечери, али се госпође не слагаху с њима у томе.

Пошљедице војене играпке не разликоваху се много од пошљедица грађанске.

Ето вам, у главном, какве бијаху редовне трзавице у мирном Розопеку.

(Наставиће се).

ПОУКА.

СЛАВНИ ЉУДИ У ИСТОРИЈИ И БИОГРАФИЈИ.

(ПОВОДОМ МИЛУТИНОВИЋЕВЕ СТОГОДИШЊИЦЕ.)

La storia ci trasporta nel corso delle nazioni e de' tempi: la biografia ci sofferma a mirare riflessa, quasi in chiara onda, l' imagine di coloro che con la forza della mente o dell' animo o della spada maturarono i tempi: dipinge quella le esterne apparenze, questa penetra ne' recessi del cuore ..... La biografia dovrebbe dunque essere il fior della storia. *N. Tommaseo.*

Grosse Männer wirken nicht bloss durch ihre Thaten, sondern auch durch ihr persönliches Leben. *H. Heine.*

Старински писци, а по њима и многи савремени, називаше и називају често историју васпитаљом народа, или, да се бољма изразимо, учитељицом живота: magistra vitae. Ну, има их који мисле, е би тај почасни назив много боље доликовао оној чедној, ал' уједно и много интересније и живљој форми поучедања, што се зове биографија.

И, у истини, који је народ икада, у своме развијању, црпао науку из прошле историје и према тој поуци свој политички и социјални живот удешавао? Допустимо чак — што је врло тешко постићи — да је та историја написана и најстрожом непристраношћу, без икаквог партизанства са стране свештеничке, управ, што но веле: ни по бабу, ни по стричевима. Е, па ко ће да се том златном књигом боље окористи: да ли колективна маса народа, или учени појединац?

Вјера и Бог, у свјетској је историји врло тешко наћи поуздана примјера, да се један народ витешке невоље курталисао, јали каквој заблуди избјегао, само зато, што је знао да се мудро окористи науком, црпљеном из историје другијех народа или из своје властите прошлости. Сва крвна дјела старијех српскијех владара, који погазише закон, па се стадоше крвнички гонити,

„један другом вадит' очи жеље,"

не опаметише ђе новог српског нараштаја, нити потоње српске великане одвратише од старих олигархијских похлепа. Судбина Дечанског Стевана и цара Уроша, као да ничему не научи прогониоце српскијех књажева Милоша и Александра, као што ни подле убице витешког књаз-Михајила. А није друкчије, бо'зна, ни на страни. Владалачко безумље енглескијех Стјуарта, те грозна трагедија, која је 30-тог јануара 1649-те Карла I. главе стала, не би кадра да обузда бијесну самовољу францускијех Бурбона, те да сачува од гиљотине окруњену главу Луја XVI. Једнаки узроци дају обично повода једнакијем ефектима; и ма да се тај закон у људској повијести непрестано обнавља, изгледа као да су народи посве слабо вољни, да се њиме окористе.

На кад је тако слаб утицај историје, коју вам причају савременици и очевици, ил' коју нам у памети изазивају бесмртна пёра једног Тацита, једног Монтескија, једног Меколеја, једног Момзена, шта бисмо тек казали о оном безброју историјских дјела, која потекоше од страначке страсти, или од плаћеног куртизанства? Помислимо само што би се са многијем на гласу историјама догодило, кад би те књиге биле написане (као што их је замишљао један духовити Енглез) каквом чаровном машћу, која би подложна била да кроз извјесно вријеме нијансе у свијем оним тачкама, гдје је год писац што крупно слагао. Боже, колико изнакарађених параграфа! Колико празнијех страница! Нестало би свијасет похвалнијех и почаснијех придјева, а можда би се и погрдни називи куд и камо смањили, јер људи често претоне и у хвали и у куђењу. Читава поглавља, у којима се некоји писци ушиљу да нам нека дјела и неке појаве у великој људској комедији на свој начин приказу, нијечила би махом, као да их никада и не бјеше, пружајући тако могућност новијем тумачима, који би за то воље имали, да нам они нета дјела и исте појаве на свој (на и сасвим противан) начин објасне и протумаче.

Неправде, што их нека врста историје људству чини, и лажи, што их свијетом шири, зацета су огромне. Да не засижемо у дубоко, споменућемо само два факта, или боље два човјека, чији је карактер и утицај на средине, у ком су живјели, историја са свијем искривила.

приказујући нам једнога као оличено лицемјерство и сушту политичку химбеност, а другога као узор свију владалачких врлина. Повриша је историја тако далеко отишла, да је имену првога дала значење најподлијег варварства, док је славни историограф потоњега (на жалост сами Волтер) имао срца, да његовијем именом окрести цијелу једну епоху француске и јевропске просвјете. Читалац је већ разумио, да овдје имамо на уму великог секретара фијорентинске републике, Николу Махијавела, и тако званог „блиставог краља“ Луја XIV-ог (Le Roi Soleil). Еле, мислимо, да не ћемо пресрерати, кад рекнемо, да у књижевној историји нема имена, на које су се историци тако бјесомучно обарали, као на име Махијавелово. Његов је *Владалац* истицан, као урнек најпрепреденије злоће, као да збиља — вели Меколе — прије те књиге не бијаше на свијету ни једног лицемјерца, ни једног тиранина, ни једног издајника. За пуних два стољећа лежале су кости Махијавелове без икаква надгробна знака, без икакве милосрдне поште, док се напокон не нађе један благородни Енглез, који се подухвати да достојну почаст ода највишем италијанском државнику XVI-ог вијека, подигав му пристојан споменик у фијорентинском пантеону, у храму Светог Крста.* У почетку овога вијека напао се пак и други Енглез, на гласу књижевник и човјекољуб, који је пером најсјајније рехабилитовао успомену великог потворника, „чијем мудром и родољубном напрезању један потпитени народ имађаше да благодари за посљедњи покушај осјете и ослобођења“ (Macaulay, Historical and critical essays.)

Што се пак француског владаоца тиче, чијим именом чувени Волтер хтједе да обиљежи читаво једно стољеће (Siècle de Louis XIV.), његов случај, и ако је у себи мање мрзак од Махијавелова, он опет није мање поучан за нашу тему. Луј XIV. знађаше врло добро, да себи туђе врлине присваја, и у томе лежи сва његова заслуга. Није он друге својом свјетлошћу обасјавао, него је, на против, он туђом свјетлошћу сјао. И тако се људи кратка вида преварише и оборише очи пред оном лажном, рефлектованом свјетлошћу, Луј XIV. бијаше натулак и у физичном и у моралном смислу; као што је исправљао мане свога узраста, нарећујући дебеле поплате на ципелама и плетући узбрдо своје умјетне власи, тако је исто на туђој величини своју славу градио: Тирен, Кондé, Колбер, Лувоа, Корнељ, Расин, Молијер и остали подигоше га на своја леђа, и у здравље њихова генија, кратковидна историја прозва Луја XIV-тог „великијем краљем.“

Неправде, што их историја појединцима, а на ухар појединаца чини, големе су, као што видјесмо; али су куд и камо још големије неправде, што их она чини народима. У Јевропи живи једно, по сказ и истрајности заиста велико племе, ну које је из домаће своје историје, написане ad usum delphini, научило да само себе сматра узором сваколиког знања и умјења, звијездом водилицом савколиког људства. И у своме увјерењу, с је у његовијем рукама једна свакe ујудности, свикло је то племе, да са ужасом говори: о грозном дивљаштву Словена, о нечувеној неприности Француза, о суровој сребролубивости и себичности Енглеза. На ипак права, непомућена историја овога узор-племена, — које, и ако не сачињава само собом једну државну скупину, опет се у мишљењу о себи пређијено сматре, — на ипак права историја овога узорплемена знала би, велимо, да нам исприча, кад бије прочистили од баналних уметака и суфемизама, тако ужасан низ крволоптина и беспримјерних грозота, какијем не бисмо зар ни у каквој другој народној историји трага нашли. Да не залазимо у варварска доба, историја посљедњијех трију вјекова приказује нам ово ујудно, просвјећено племе, окаљано непрестанијем свирјепством и крвопролићем. На ипак предстанници тога племена називају сами себе „културтрегерима“ (носиоцима просвјете) и богатијему са напретком осталијех народа, особито нас Словена, које они сматрају, по свом феудалном обичају, неким нижим, непривилегисаним сојем, неспособним да се икад до њихове висине попне. Утаман су Руси у овом вијеку починили толика чуда на умном, економском и хуманитарном пољу: они остају за њих увијек варварски Скити, грабежљиви Козаци, који се хране лојаницама, заљевају вотком и чезну за дерачином.

Не осврћемо се на ова факта, да тиме као бајаги одвратимо жао за срамоту оном дијелу њемачке штампе, која нас систематски клевета и омаловажава; него бисмо просто хтјели, да нам ко год каже, на што историја, кад она није још кадра била да тај без сумње велики и просвије-

* На овом су споменику урезане познате и значајне ријечи: „Tanto nomini nullum par elogium.“

ћени народ о непобитној истини увјери, с Вишњи није само њега, мимо остале народе, преузвишењем обдарио и благом снабдио, да се на културном и хуманитарном пољу успјешно развија.

А овдје по ће излишно бити, да своје мишљење мало објаснимо. Одвећ би нам жао било, кад би нас који наопако схватио и тјесногрудијем филистрима сматрао, којима се као бајаги прохтјело, да историји сваку ријечност пореску, и да сруше са пријестола ту најплеменитију и најузвишенију међу свијем Музама. И ако их је било, који су се у тако безумне покушаје упуштали, с наше би стране смијешно било, да се за њима поводимо.

Прије свега, сматрајући историју са просто умјетничког гледишта, и као најодличнију будилницу умних и срчаних својстава, тешко би дошло било наћи међу продуктима духа људског ништа налик на монументална дјела, што нам их у наслеђе оставише велики повјесничари од Иродота и Ксенофона до Мекољеја, Тијера и Момзена. Прошлост и будућност — рекао је један велики мислитељ — то су једине реалности у времену, а човјек у садашњости и не живи, јер је садашњост проста обмана. Сав је живот историја, и без писаних или усмених предања не би могуће било замислити ни народ, ни породицу. Потреба, коју изображен човјек осјећа, да обазна како су земаном мијешали људски удеси, и како све ствари

„ . . . нека неуморна сила
Са вртлога у вртлог обара.
Тер и људе и њихове раке
И потоње облике и жошти
Неба и земље преобража пр'јеме;"

то дивно душевно напрезање, које човјека натоји да обија прошлост, сасвим је наравно и посве слично ономе, што га подстиче да проучава безбројне свјетове у простору, земљу, на којој живи, и створове, који по њој миле.

На није све ни у томе. Осим радозналости, која нас подстиче да историју проучавамо, ми њеном помоћу улазимо у траг и некијем опитним законима, који владају у животу народа; нити можемо равнодушно посматрати напредак, јали назадак разних друштава и цивилизација, а да нас једанак не обузме жеља, да томе напретку или назатку и приближне узроке похватамо.

(Наставиће се).

КЊИЖЕВНОСТ.

БРАНИЧ СРПСКОГА ЈЕЗИКА.

9.) Г. Љуб. Стојановић у својој славној граматици на стр. 45. вели: Начин погодбени прави се од времена прешашњега свршенога глагола *бити* и другог прошастог придева.

Једн.	1. л. бимь или бихъ		
	2. „ би	бы, бысть	неслъ
	3. „ би	бы бысть	
Мн:	1. „ бимъ	бихомъ	
	2. „ бисте	бысте	несли
	3. „ бѫ	бѫшѧ	

и. т. д. Тако вели г. Љуб. Стојановић. Боже мој! Како се некад г. Љуб. Стојановић разметао својим „филологическим" напретком да је имајући толико глупога дерзновенија узвикнуо: Миклошића је граматика im ganzen und grossen verältet. О кепеће јадни! а где си нашао да је *бимь би, би*, аорист него у Миклошићу? А знаш ли ти да си ти написао граматику по Лескину и знаш ли ти да Лескин каже за кондиционал овако: Er wird hergestellt durch die Verbindung des Part. prät. act. II. mit einem Hülfsverbum, das flectirt wird:

Sing. бимь	Plur. бимъ	Dual. бивѣ
би	бисте	биста
би	бѫ	бисте

Neben бимъ ist бихомъ, neben бѫ auch бѫшѧ gebräuchlich. In andern slavischen Sprachen dient demselben Zwecke der Aorist von *быти: бихъ бы* бы — бихомъ бысте бѫшѧ — бихова быста бысте. Из овога се види да Лескин не држи бимъ би би за аорист. Лескин не каже шта су ти облици *бимь би би*, али јасно каже да нису аорист. А да нису ти облици аорист, показао је Маретић у својој књизи Veznici u slovenskijem jezicima na

стр. 27. 28. 29. 30. Маретић је први покушао да докаже, а мислим да је и доказао да су облици *бимь* би би оптатив а не аорист. Он је доказао и по облицу и са синтактичкога гледишта да је *бимь би би* оптатив а не аорист. На поштo је то доказао, завршио је о томе овако: Iza svega ovoga lako razumijemo, da je *бимь* znašilo κἄξας εἴην ili κἄξαιμι (κἄγωμι). Slovenski su jezici brzo izgubili optativ *бимь*, би itd. Tomu je bio uzrok, što je analogija aorista *бых* najprije oblike bitа, bite promijenila u *бисте* bисте; mjesto oblika *бѫ*, za 3. plur. nalazimo *бишѧ* očevidno poradi *бышѧ*. Od *бисте*, *бисте*, *бишѧ* nije bio težak prijelaz u *бъсте*, *бъсте*, *бышѧ* t. j. u potpunu asimilaciju s dotičnijem oblicima aorista *бых*, a pošto se to dogodilo, mogla su se lako i ostala lica sasvijem asimilirati s aoristom *бых*. Tako je eto i sveza rekl *бых* dobila modalno značenje: κἄγωμι ili κἄξαιμι. Шта велите г. Љубомире на ово? Где вам је тај ваш хвалени напредак „филолошки“, којим се ви тако јако разметате. Ми не видимо ту никаквога напретка него видимо на свакој страни у вашој граматици велики назадак и суште незнање.

10.) Хајдемо мало у „Бранич српскога језика“. Г. Љуб. Стојановић вели на стр. 6. и 7. овако: „Неки самогласници *не могу да стоје* иза неких сугласника. — Трећи сугласници *не могу да стоје* испред меких самогласника. — Глас *ј* не *може да стоји* ни иза *когa* сугласника. — Ето тако пише у граматици својој г. Љуб. Стојан. Архимандрит Руварац ако буде читао ово што пишем и кад буде дошао на те речи-нице г. Љуб. Стојановића знам зацело да ће му „воскликнути“: О да леног Бугарчета! Г. Љуб. Стојан. написао некакве „лекције из српскога језика“ у „Просветном Гласнику“. Ја ћу се на те лекције осврнути скорим и онда ћу г. Љуб. Стојан. оштатити лекцију и показаћу му шта он све зна о глаголу *мокн*.

11.) На стр. 28. вели г. Љуб. Стојан.: „Овако се мења и заменица *и, іе,* ꙗ, *= који, је, ја* чији се пред падеж употребљава само са додатком *же*“. Дакле *и, іе,* ꙗ значи *који је ја*. На то се може одговорити г. Љуб. Стојан.: О брзоплете један! А шта ћемо са *чији*? Где је тај хвалени филолошки напредак г. Љуб. Стојан. којега брани сам Јагић од „нападаја Живановићевих“. Али ја држим да ћу свезати руке браниоцима Стојановићевим самим незнањем г. Љуб. Стојановића. Где је тај хвалени напредак „филолошки“ г. Љуб. Стојановића? Где се данас *чај* изговара? Таковога облика прономиналнога нема данас. Некад је живео, али данас је замењен сложеним обликом *чији* и само се тај облик може чути у говору. Прономиналнога облика *чај* данас нема. Од слож. облика *чији* долази и контрахован чи, али тај се чује у брзом говору и у народним песмама где му је место. У књижевном нак језику има само места потпуи облик *чији*. Као што не ће у књижевном језику српском данас нико писати нити *иѣса* нити *иѣсо* него *иѣсао*, тако исто не ће нико писати и не треба нико да пише нити прономиналнога облика *чај*, јер не живи у данашњем језику, нити контрахованога облика *чи*, него ће писати једино сложен облик *чији*, који живи данас у језику српском. Где је год прононминалан облик изумро, свугде је замењен сложеним и као год што данас не живи облик *кој* него сложен *који*, тако исто нема данас ни облика *чај* него данас живи само сложен *чији*. Не треба нијкога да буни Вукон речник, у којем стоји *чај*, а најмање г. Љуб. Стојановића који је професор и пише граматике. Он ваљда треба да зна ово добро кад другога учи а и треба да је обавештен је ли о овоме гдегод писано?

12. На стр. 47. стоји „плѣти, плевѣ“. Кад би то истина било, онда не би ваљало у јужном говору што има *плѣти плијевем* него морало би бити *плѣти плевем*, али није истина што стоји на 47. стр. плѣти плевѣ него треба плѣти плѣвѣ, зато у српском језику по јужном говору и гласи *плѣта, плијевем*. Али г. Љубомир само шкраба!

13.) На стр. 50. стоји: „жрѣхъ из жереъ или жрьхъ = жрхъ из жрьеъ“. Овде је г. Љуб. Стојан. стао на већу висину него што стоји Лескин. Он мисли да се попео на Поповатепетла кад је казао жрѣхъ из жереъ. Та која ти је корист од тога, кад неси кадар то протумачити својим ученицима као што ти је проф. Врховац ништа показао и доказао да ти те ствари не разумеш? Према губеру ваља се пружати. Попокатепетла је висок, може се добити протоплавица. Кад се Лескин задовољава, кад каже жрѣхъ = žerchъ, за што се не би и г. Љуб. Стојан. задовољио тиме, па би бар избегао скромнији.

14.) Како је једна и тралава граматика г. Љуб. Стојан. види се и из примера, што их је додао на крају своје граматике. Тим примерима испунио је половину параграфа у својој граматици, па се онда у један пут уморио и престао са примерима. На последњем листу од граматике

Некадашња саборна црква у Охриду.

протумачно је неке речи и у том је посту тако збуњен да не зна ни сам шта ради. Час узме реч у оном облику, у којем се налази у примеру н. п. наслѣдитель, који су пасли, възпросишѧ запиташе, облобызаша полубу, час опет узима реч у номинативу, а не у оном облику, у којем се налази у примеру као: ликъ кор, коло, гранични граница и т. д. Тумачење речи не наноси ни један читач листић. Кад се човек добро загледи у све ово, онда мора г. Љуб. Стојановића свака сажалавати. На од чуда да наведем са тога листића нешто, што је г. Љуб. Стојан. напао за потребно протумачити, н. п. листъ лисица, одрѣ постеља, мѫдрѣ мудро, сѫтъ јесу, рѧдъ ред, иерей поп, дѫбъ дуб, конь котарица, свѣшта свећа, квасъ квасац. Штета што нема још хлѣбъ хлебац. На то се не може ништа друго казати него: аферим Љубомире!

На стр. 77. долази овај пример: и принесе дѣва граничишта богови. У тумачу долази ном. граничишть граница. Ту је дакле сам г. Љуб. Стојан. из дуала граничишта извео ном. граничишть, што да богме не пада него граничишть. А такође и граничишть не значи граница него pallus turturis, а граница је граница.

На стр. 82. долази овај пример: Тъгда идеть и поиметъ съ собою седмь инѣхъ духъ люштьнь себе. У тумачу стоји люштьнь луѣи. Г. Љуб. Стојан. не зна да је люштьнь ген. плур. и да се мора превести са *љубих* а ном. луѣи да гласи словенски љуштиј.

На стр. 86. стоји: газофилакиа божија благајница. Газофилакиа γαζοφυλάκιον не значи „божија благајница“ него значи храм, пабдиџиј имѣнија или сокровишное хранилище (вид. Лука гл. 21. ст. 1. русскослов. јев.). Sch tzkammer. Даље г. Љуб. Стојан. није научио из мојега „Граничара“ да треба писати *божја* а не *божија*.

На стр. 86. стоји: „архитриклиниј кум“. Знам ја откуд је г. Љуб. Стојановић узео „божија благајница“, па знам ја откуд је и архитриклина начинио кумом. Али то се пас не тиче. Нас се овде тиче кум-Љубомир. Реч архитриклин преводи Лутер речју Speisemeister, Шенкел преводи речју Obertruchsess, Митрополит Михаило у својој трећој књизи Толковое евангеліе вели: Распорядителю пира, архитриклину: слово собственно означаетъ начальника одроть или ложей во время пиршествъ и вечерей древніе возлежали, для чего иногда устроялись нѣскія ложи. По римскому обычаю каждое ложе устроивалось для троихъ (триклиній), иногда для пяти человѣкъ, и распорядитель пира или вечери назывался иногда архитриклиномъ.

Из овога може г. Љуб. Стојан. видети, је ли архитриклиниј кум или је стари сват. То је сад његова ствар.

15.) Хајде сад да отворимо стр. 5. На страни тој стоји: „Као год што код нас има *р* самогласно и *р* сугласно, исто је тако било у старом словенском и *р* и *л*. За самогласно *р* и *л* нису имали парочитих знакова него су уз њих стављали *ъ*[*], које није имало никакву гласовну вредност, него је само означавало да су *р* и *л* самогласници, н. п. кръстити = крстити, плъна = плна“. Овако г. Љубомир. Али г. Љуб. Стојан. написао је своју граматику по Лескину, а Лескин тако не мисли о тој ствари. Зашто је дакле ову тачку г. Љуб. Стојан. тако извео, узрок је прво што га је забунио г. Броз у својој граматици ст. слов језика, јер и г. Броз вели да су *р* и *л* сонанти. Што г. Броз овако мисли, он је у предговору своје граматике оправдао, споменувши да је гдегде одступио од Лескина, те се држао Миклошића, па је гдегде пошао и својим путем. Али је г. Љуб. Стојан написао граматику по Лескину, а Миклошић му је застарео, дакле откуд код њега да су *р* и *л* сонанти? Отуда што га је г. Броз прво и прво забунио, друго што није могао то место у Лескина разумети, схватити и прокухати. Кад га није разумео, ево ми ћемо му га разјаснити.

Питање се то не може узети за решено, да ли у грѣнь, крѫшти, жлъть, плъть у-рь, ръ, ль, лъ ь, ъ имају вредност вокала или су у. тим случајевима р, л сонанти. Миклошић мисли да су у рь, рь, лъ, ль *р* и *л* сонанти, а како мисли Лескин, ми ћемо овде укратко изложити, јер нас то мишљење његово привлачи да би се чисто њему приволели. Он од прилике овако вели: Праеловенске гласовне групе ър ъръ ъл ъл пред конзонантима у старобугарским (стар. словен.) споменицима долазе као рь ръ ль лъ и. п. четвртъ четвръ, плънь, плъть. Дакле метатеза. Питање је сад да ли ь ъ поред конзоната *р л* имају вредност вокала као што имају и иначе кад долазе у речима, или је у рь, ръ, ль лъ ь, ъ само графички знак за вокале р л. Да се на ово питање одговори, стоји до тога како ћемо ово одредити у праеловенском језику и какве

*) а зар ъ нису „стављали“ ?

hемо закључке извести из *ъ*, *ь*, који долазе у споменицима у овим случајевима.

а.) Праславенски језик није имао вокала *р л*. То се види отуда, што у неким случајевима *к, г, х* прелази у *ч, ж, ш* чрьнь лит. kirmis, жльтъ lit geltas, а у другим случајевима грлена се не претварају у непчана, као: кръмити, гръдъ. То се може протумачити, ако је био у првом случају пред *р, л* палаталан вокал, дакле * кърн — * гълт —, а у другом случају ако није био палаталан вокал, дакле кърм — гърд —, јер *р л* сами за себе немају никаквога утецаја на грлена слова, која стоје пред њима. Али шта ми видимо? Ми видимо да из крьвь постаје кровь, из плъть плоть, из въскрьсь въскресь, али никад из дръжь дложь, из чрьнь чрьнь. Шта из овога излази? Из овога излази прво да се речи крьвь, въскрьсь, кад се крајњи вокал њихов изговарао, несу изговарале крвь, въскреъ; друго да је било разлике између рь и ръ, ль и ль, јер иначе не би долазило у једном случају *о*, а у другом *е* као замена *ь* и *ь*. На послетку да се у речима чрьвь, дльгь и т. д. рь, ль друкчије изговарало него у речима крьвь и т. д. Из свега овога најприличније је узети да су се чрьвь, дльгь изговарале чрвь, длгь дакле рь ль = р, л. Старословенски језик наследио је из праславенског времена и задржао је гласовне групе рь, рь, ль, ль, у којима свако слово има и свој глас, као крьвь, въскрьсь; напротив пак из праславенских гласовних група ър, ър, ьл, ъл пред сугласницима ничезли су *ь, ъ* у старославенском језику, те су *р* и *л* постали вокалима, као чрьвь = чрвь, дльгъ = длгъ. Али пошто у грчком алфавиту није било знака за вокале р, л, то је задржано и у овим случајима *ъ* и *ь* уз *р, л*. Овако мисли Лескин о овој ствари и онога се требао држати г. Љуб. Стојановић, кад је писао граматику по Лескину.

16. Зашто г. Љуб. Стојановић зове своју граматику граматиком старога словенскога језика, кад Лескин зове своју граматику граматиком старобугарског језика? Зашто је ово учинио, кад му је Миклошић im ganzen und grossen veraltet? Зато што је видео да тако назива г. Броз своју граматику, али тешко да ће знати г. Љубомир Стојановић разлог томе.

Из свега досад реченога излази, да је г. Љуб. Стојановића граматика испод сваке критике и школска власт у Србији учинила би велику погрешку, кад би Стојана Новаковића граматику заменила граматиком Љуб. Стојановића. Ево разлога: 1.) Г. Љуб. Стојановића граматика пуна је погрешака, које је писац почињо из пукога незнања. 2.) Граматика је тако кратка, нејасна, и погрешна, да је ученик не може разумети, док не би професор на сату ученицима својима све те погрешке поправио и нејасности растумачио и напоно издиктирао. А то би значило целу граматику напоно преписивати на сату, што из недагошких разлога није допуштено. Ученик треба да има без погрешака, потпуну, јасно написану граматику, а учитељ на сату вала да је тумачи, разјашњава и да отвара очи ученицима, како ће што боље правила схватити из граматике. За такви је посао граматика г. Стојана Новаковића на свом месту и школска власт би јако погрешила, кад би је заменила граматиком г. Љуб. Стојановића. 3.) Г. Стојан Новаковић написао је своју граматику по Миклошићу, а деоба глагола по Миклошићу особито годи практичном изучавању ма којега језика словенског. Код свију Словена примљена је та деоба Миклошића и заведена у школама паравно с тога, што је практична, што је ученици лако могу схватити, а не може се баш за њу ни казати да није и научна. За Лескинову деобу глагола, коју ни сам г. Љуб. Стојановић не разуме (вид. Врховца критику) кажу да је научнија, што је основана на презентским основама, али је тако компликована да је штета мучити ученике њоме. А друго старословенски језик не учи се у српским гимназијама и у другим словенским гимназијама зато да се ученици играју с деобама онога или онога научника, него се учи зато, да се свесно, научно може научити српски језик, јер без знања старословенскога језика не може се свесно, научно знати ни један словенски језик. Старословенски се језик учи зато да би могли упутити ученике, које облике у српском језику ваља употребљавати, а које не. Он нам служи за мерило, којим ћемо измерити, уравнити и уредити једном свој књижевни језик српски. Да се

овакви успех достигне, не стоји до особе Лескинове него до знања старословенскога језика. А да ћемо своје ученике лакше довести до знања старословенскога језика преко особе Миклошићеве него Лескинове, то су у најновије време показали г. Броз у својој ст. слов. граматици и Будмани у својој руској граматици. Броз је написао гласове по Лескину и друго још којешта, али је особу глагола на дидактичких разлога задржао по Миклошићу, што ће значити да особа Лескинова не годи ученицима за изучавање старослов. језика. На кад и ови људи то увиђају, којима г. Љуб. Стојан. није достојић сапоґъ понети, онда се надамо да ће школска власт у Србији озбиљно Љуб. Стојановића граматици препрећити пут у гимназије и као недоношчету одредити место у газофилакији на вечно сохрањење за знак великога отличја.

Јован Живановић.

Карловци.

КОВЧЕЖИЋ.

КЊИЖЕВНЕ БЕЛЕШКЕ.

— Добили смо писмо од „Једног између претплатника „Стражилова", у којем одговара „Vienac" због поруке његове (у 23. броју) дружини, која се у Бечу бави, да прилком муничке и поворишне свечаности приказе Краљевића Марка као хрватског јунака. Вели да ће збиља то „zanimati strano občinstvo", али због тога, што ће видети „пред собом живо приказано оно, о чем је већ читао у преподима од његових најделавијих пјесника." Дока ће ту „sliepac" али српски слушаоци, који је гуслама будио и одушевљавао свој народ у данима његова страдања." Простор листа нам не допушта, да штампамо све што „Vienac" пише, и шта му „један између претплатника „Стражилова" на то одговара. Доста је и ово.

— У 122. свесци „Отаџбине" — у свесци за Мај ове године — оцењује уредник др. Милан Јовановић шест приповедака младог приповедача Илије И. Вукићевића, што изашоше пре две године у засебној књизи, препевавање из „Стражилова" („Све сам знам!" „Под багреном"), из „Кола" („Је ли жив?") и из „Отаџбине" („Два растанка", „Подсојче"). Јовановић вели за Вукићевића, да је „у избору својих мотива поцео аџракши правцем, што га је Вук обеделао, да потражи распознаја и оцени благо, што још лежи у дубини душе" српскога народа. Даље вели: Вукићевићеве приче имају нахом здраве тенденције а по техничкој обради сачињавају за себе особен жанр с тога што у свакој особи његовој преовлађује више но у којем другим етичка колорит, који нас силно привлачи.

— „Јавор" доноси у свом 22. броју на другог дела Гетова „Фауста" први призор другога чина у преводу Милана Савића.

— Исти лист доноси опширан реферат о Јубилеја Јована Ђорђевића и саопштава силне писмене честитке, које су стигле Јубилару.

— У седници филолошко-историског разреда југословенске академије знаности и уметности 4. о. м. п. р. читао је др. Маливој Шрепел своју расправу „О латинској поезији Јунија Рестија", песника из доба латинских песника дубровачких прошлога века.

СМЕСИЦЕ.

(**Некадашња саборна црква у Охриду.**) тој, како вели Гопчевић у својој „Старој Србији и Македонији," по положају свом најдражеснијој вароши у Турској, јесте врло занимљива Ђурђевића. Лежи на узаном али веома живахном другу, који води од замка к језеру, била је посвећена светој Софији а кад су Турци освојили Охрид, претворена је у џамију.

УРЕДНИКОВЕ ПОРУКЕ.

Г. Н. Михаљчубу у Н. Сврха приче: „*У магли*" иста је, као и код Тургењева у слици: „*Кажа Трофимовна.*" Писац је хтео да јасно сними (фотографише) један страховит моменат из друштвеног живота, који је последица гинућег дела једнога убице. По вашем писму, у којем велите да нас је овом приликом перо „уваженог песника, Драгутина Ј. Илића ужаснуло", ми видимо да је његова прича постигла своју сврху. То се и хоће. Али не бојте се, да ће она подигнути осећаје; на против, она може утицати својом грозом на гнушање према *зарожљиво*, који изазивају друштво да се и овим средством служи у заштити своје безбедности испред несавесних и дивљих природа појединаца.

ПОПРАВКА.

У прошлом броју стр. 350 први стубац, у 10. реду одозго треба: 653. м. 153: други стубац, у 25. р. одозго: 1853. м. 1863., — у 33. р. „*послије*" м. „*после*".

САДРЖАЈ: Песништво: Коњаник дивљак, страхотник. Ти си као убан цветак. Хаџе дан. Нови свијет у старом Росписку. — Поуке: Славни људи у историји и биографији. — Књижевност: Бранич српскога језика. — Ковчежић: Књижевне белешке. Смесице. Уредникове поруке. Поправка.

„СТРАЖИЛОВО" излази сваке недеље на читаву табаку. Цена му је 5 фор. а. вр. на целу годину, 2 ф. 50 н. за по год., 1 ф. 25 н. на четврт год. — За Србију и Црну Гору 12 динара на годину. — Рукописи се шаљу уреднишшву а претплата књижари Луке Јовића у Нови Сад. — За Србију прима претплату књижара В. Валожића у Београду.

Штампарија дра Павловића и Јовића у Новом Саду.

СТРАЖИЛОВО

ВЛАСНИК И УРЕДНИК ЈОВАН ГРЧИЋ.

БРОЈ 24. У НОВОМ САДУ, 14. ЈУНА 1892. ГОД. V.

ПЕСНИШТВО.

АХ, ЧУВАЈ СЕ!

Ах, чувај се од лептира, кад на твоје падне груди:
Ту је своја лепа крила, само за то лептир свио,
Да те лажном искреношћу и опџе и залуди,
Цвете мио!

Рашириће своја крила, чим сит буде твоје сласти;
И за тренут један само, он је већем одлетио.
Ни „с Богом!“ ти рећи не ће, на други ће цветак пасти,
Цвете мио!

Ах, да дође сила каква да му лепа крила збрише,
Остао би оно, што је још у прво доба био:
Само гадна и одвратна гусеница — ништа више,
Цвете мио!

С. Д. Мијаловић.

ЉУБИ.*

Љубављу срце распламти ли,
Ој не гаси јој огња лет!
Твој живот њиме зар не живи,
К'о зраком сунца дневни свет?

Љуби безмерно, свесилно,
Свом снагом, ватром духа свог,
На ма се нико не одзив'о,
И не враћ'о ти плама тог.

Кажу ли, како без промене
С тобом и љубав престаје,
Не веруј лажно то учење:
Прах труне ал' дух остаје.

Гаснуће на дан досуђени
Наш свет и небројеви светова,
Ал' пламен тај, Творцем паљени,
Остаје на век векова!

Драгутин Ј. Илић.

* Ово је најновија песмица, коју је спевао брат руског цара *Константин Романов*.

ЕДВАРД.

СТАРОШКОТСКА БАЛАДА, ПО ТУЂЕМ ПРЕВОДУ.

Што ти сабља крвљу капље,
О Едварде?
Што ти сабља крвљу капље...
Бол те губи... Кога уби? О!
— Посек'о сам мог сокола,
Мати, мати!
Посек'о сам мог сокола,
Тако чила, тако мила, О!

—

Блеђа крв је у сокола,
О Едварде!
Блеђа крв је у сокола...
Јад зар гори тебе мори, О!
— Убио сам мог дората,
Мати, мати!
Убио сам мог дората
Поуздана, од мејдана, О!

—

Имаш другог, млађег хата,
О Едварде!
Имаш другог, млађег хата...
Зло је грће много тврће! О!
— Заклао сам оца свога,
Мати, мати!
Заклао сам оца свога,
О да грозне туге позне, О!

На како ћеш испаштати,
О Едварде?
Како ли ћеш испаштати,
Куд ћеш хтети, шта ћеш сметн? О!
— Одбићу се у свет бели,
Мати, мати!
Одбићу се у свет бели,
Проћ'у горе, прек'у море, О!

—

Шта ће двор ти и чардаци,
О Едварде?
Шта ће двор ти и чардаци,
Г'де сп ник'о и обик'о? О!
— Нека стоје, нек се руше!
Мати, мати!
— Нека стоје, нек се руше,
Ја се, мати, не повратн', О!

—

Шта остављаш деци, жени,
О Едварде?
Шта остављаш деци, жени,
Кад ћеш, сине, у даљине, О!
— Свет је широк, нека проће,
Мати, мати!
Свет је широк, нека проће,
Мене више не видиће, О!

Шта остављаш мајци твојој,
О Едварде?
Шта остављаш мајци твојој,
Што ти, јаде! живот даде, О!
— Грешни створ нек пак'о прати,
Мати, мати!
Грешни створ нек пак'о прати,
Што ми ј' ово *саветов'о*, О!

Благоје Бранчић.

НОВИ СВИЈЕТ У СТАРОМ РОЗОПЕКУ.

Прича ***Сима Матавуља.***

III.

Међу нередовне трзавице, које ремећаху мирни ток розопечкога живота, треба, на првоме мјесту, споменути каноничке посјете владичине и бискупове; долазак кога ђезерала, да прегледа тврђаву, или иначе какве знатне особе; на онда вјеридбе; женидбе и удаје; непредвиђене и предвиђене случајеве смрти и пошљедице тога. Али пошто се сваки тај догађај, са својим предговором и поговором,

не разликује, готово ни у нијанкостима, од сличнијех догађаја по осталијем палапчицама у свијету; пошто су читаоци одавно засићени описима, у којима се говори о пуцању прангија и витлању застава, о свечаним обједима (на којима одлични „иноверци“ напијају туђим архипастирима, на којима архипастири држе поучителна слова о слози и љубави), о војничким смотрама, о женскијем плеткама при углави бракова, о лажнијем сузама младијех удовица, и т. д. то ћу се овдје ограничити да изнесем само два догађаја те врсте из розопечкога живота, за које ми се чини да заслужују нарочитога помена.

Један млад, личан, имућан трговац, *капетански син*, зажуби се у госпођицу, сестру једнога вишег чиновника. Госпођица се истом мјером одазва младићу. Мора бити да је та мјера допрла била до вршка, кад обоје помишљаху на брак а не страшаху се големе препрјеке, на коју су знали да ће наићи, на разлику вјера. А мора бити да су веома вјешто крили од других узајамну љубав, пошто ни њихова Тереза ништа не дознаде о томе до онога дана, кад стари капетан изненади чиновника прошењиком. Стари, намрштен, каза у кратко, шта га је довело.

На први мах чиновник не могаше доћи к себи од чуда. Пошто се мало прибра, прва му мисао би да одлучно одбије, али као учтив и обазрив човјек, послије неколико: „хм! е! ха! ко се томе надао? Извините, ја сам заиста сувише изненађен, и ако ми част чините!“ поче се изговарати тијем, да треба најприје дјевојку саслушати, а то ће он учинити пасамо.

— То је и моја жеља, прије свега! прихвати одмах стари морски вук, смијући се испод брчине, али се опет намрти. Поред свега тврђења онога мога завршана ја нијесам увјерен да ће госпођица пристати. Зато бих рад био одмах чути њезину ријеч. И треба да се то одмах прекине, овако или онако, јер ја не мислим више с тога долазити, а већ сами знате о шта ће запети.

Чиновник је баш о томе мислио, иначе није имао шта да замјери ни просиоцу, ни његову дому. Видећи пак да ни капетан не вјерује, е је брак могућан, а помишљајући да ће боље бити да се што прије изађе начисто, дозове сестру и поче околишљујући.

Али старац, који бјеше устао, прекиде га.

— Ја сам дошао, да вас просим за мога сина. Је ли истина, да сте дали вјеру једно другом?

Дјевојка поблиједје, али потврди.

— Је ли истина, да ћете прићи у нашу вјеру?

Дјевојка обори главу пред запрепашћеним братом.

— Молим да речете: „хоћу, или не ћу“, на је спршено све! убрза капетан.

— Шта? Како? поче чиновник, једва долазећи к себи.

— Извините, али ме је мој син увјеравао да су се и у томе сложили, — иначе ја не бих ни дошао... Дакле, госпођице, Корачо! реците једну ријеч, па сте ми сваха, или нијесте!...

— Хоћу! једва изговори пура.

— Шта? Како? Да пре?..

— Молим, молим, — прекиде га опет поморац, смијући се отворено, — послије се извјестите шта су они углавили а сад смо на чисто да дјевојка пристаје и да вјером промијени. Дакле, сад остаје да ми донесете коначни одговор до неколико дана. До виђења! — И не давши му да дође до ријечи, стиште му руку, дјевојку пољуби у чело, па изађе веома весео.

Бомба прште посред Розопека.

Јер поред свега настојања чиновникова да се ствар затаје, поред његова надања да ће се сестра предомислити, њјора Тереза истога дана дознаде тајну, те оде од куће до куће, да изненађује. Могуће је, да јој је неко од родбине младићеве, или иначе неко од „Грка“ то „просочио“, баш с намјером да она то разгласи.

Еле, прште бомба.

— Шта? Да пође за Грка? Да прије у њихову вјеру! Нечувено! Је ли могуће! Срамота! Брука!

— Шта? „нечувено!“ шта „немогуће!“ И као зашто је ваша вјера боља од наше! Ви сте брука!...

И распра нарасте до вршка, те се побрка сваки ред у Розопеку.

Несрећни чиновник не бјеше ни на небу, ни на земљи. Јави у канцеларију да је болестан, али не могаде затворити своја врата канонику, који га посјети сутрадан послије мале мисе. За каноником приста гомила женских, предвођених Терезом. Женске се уставише пред кућом чиновниковом. Дуго су чекале. Најзад, дебели каноник изађе, црвен као рак, и прође оборенијех очију испред жена. Само што одмахну једанпут рукама. То се већ разумјело шта значи. А то је у исто вријеме био знак и новим покличима цијелом латинлуку розопечком.

Трећега дана отиде кооператор у котарски град. Знало се да носи бискупу оспирап извјештај о нечувеном догађају. Дознало се да је дјевојка и пред каноником одлучно изјавила, да је ништа не ће помјерити у накани.

Кооператор се врати, а чиновник отиде у град. Нагађало се да и он иде ка бискупу, али чим се врати, јави да је премјештен чак у Истрију и поче се спремати на пут.

Међутијем стиже од бискупа посланица, којом се наређује свијем правовјерним да држе „повене“ (парочите вечерње молитве), ради спаса једне душе, која је већ на прагу вјечне пропасти. Посланицу је прочитао кооператор, послије мисе, а пропратио је каноник са неколико ријечи. У исто доба поучавао је прото своју паству; како се Бог понекад служи средствима чудним, да омили једној души праву вјеру; свјетова домаћине да добро пазе на избор одиња синовима, али да иновјерку, која би хјела пригрлити православље, и они приме свесрдније по својевјерку, јер . . . . и т. д.

Ти наговјештаји духовника надоше као уље на ватру у оба табора. То ускори одлазак чиновников, који предаде сестру једној тетки вјерепиковој. У теткиној се кући дјевојка претенова и, три недјеље послије, изведе се, те право у цркву св. Николе, — већ можете замислити, уз какву грају. . . .

Дуго је времена требало да се поврати стари ред у Розопеку.

Други је случај, сам по себи, мање весео. Бјеше се убио један официр у тврђави.

Поред све шкмене увјере лекареве, да је несрећник дигао руку на себе у наступу трепутнога лудила, католички попови ни да чују, да га испрате и опоју. То озлоједи другове покојникове, али нијесу знали шта да чине, пошто ни у котарском граду не бјеше војеног свећеника. Обратише се узалуд бискупу. На онда поче, због тога, да ради жица између Беча и Розопека. Најзад, стиже дугачка депеша од родбине официрове, чак из Чешке, упућена проту. Родбина га мољаше да он опоје мртваца.

Прото смјеста пристаде и смјеста отправи још дужи одговор, тјешећи родбину.

Такоме се расплету није нико надао, а цио Розопек, у највећој трзавици, очекиваше како ће се то свршити. Није шала, царски човјек, а *царске вјере*, па да се сахрани као некрштен! Чак и допљачки главари гунђаху на упорне своје попове.

И би погреб, каквога Розопек не запамти.

Прото и капелан, са још шест попова из околине и двјема вртама ђачића, ишаху пред сандуком; за њим сав официрски збор; за збором сви поморски капетани; за капеталима два реда бубњара и готово сва војска из тврђаве; за војницима остали розопечки старосједиоци. Када би престало потмуло тутњање црно обавијених бубњева, онда би сва пратња (осим војника) једноглашно и из свега мозга запојала „свјати Боже“. И све тако на измену. Спровод прође свијем оним улицама, куда обично пролажаху литије, — премда је то заходно било. А како каноникова кућа бјеше на распућу, прото устави спровод пред њом и учини помен, који је трајао колико другда парастос.

Нико дотле не би се усудио ни да замисли да ће се то моћи десити!

Предосјећам се да се примичу „потоња времена“, о којима пророче Апокалипсис.

(Наставиће се).

ВЈЕРИНА ЉУБАВ.

РОМАН **И. А. Гончарова**

ПО ФРАНЦУСКОЈ ПРЕРАДИ ЕЖЕНА ГОТИ ПРЕВЕО *Миливој Максимовић.*

ДРУГИ ДЕО.

III.

Сутра дан у јутро преда Вјера Марини писмо са налогом да некоме однесе и да донесе одговор. Кад је прочитала одговор, беше задовољна и весела. Пошла је у шетњу на обалу Волге. У вече замоли бабушку, да јој допусти да оде преко Волге у госте до попадије. Опрости се са свима и, праштајући се са Рајским, насмеши се и рече, да га не ће заборавити.

После два дана донесе један рибар Рајском од Вјере писмо, чији ласкав и нежан тон испуни Рајског радошћу. Он се опет охрабри и поверова својој срећи, која му сад изгледаше пуна чистоте, истинитости, грациje и нежности. Заборавио је на сва своја подозревања, писма на плавој хартији, повор, него журно седне за сто и напише кратак и нежан одговор, пошаље га Вјери на се удуби у некакве хаотичне осећаје страсти.

Два или три дана после тога прими опет неколико редака од своје сестрице. Тужила му се, да јој је тамо дуго време, и заиста, по неким фразама њена писма, видело се, да јој је почела мучити самоћа. Писала му је, да би га желела видети, да јој је потребан, и да ће јој у напредак бити још потребнији, и да већ не може више живети без њега!... И на крају јој се писмо свршаваше подемехом, који је као кикотање русалке производио у њему огорченост и бол.

Пролазећи у мислима ток своје страсти, испитивао ју је, као медицинар болест, и, будући да је све сам проживео, дође до правилна закључка, да је сва та његова страст — лаж и обмана, коју треба расути и одагнати.

— Али како? Шта треба сад радити? питао је сам себе. Шта налаже дужност? Одговарај, успавани разуме! Осветли ми пут, којим да идем. — Оставити све и бежати! одазва се спокојно разум. Да, да, махнућу се свега и побећи, не чекајући на њу! рече на послетку одлучно.

У то баци још један пут поглед на Вјерино писмо и опази да поред писма беше још једно парченце хартије и на њему написано неколико речи.

„Не пишите ми више, у четвртак долазим кући; довешће ме шумар.“

„Није више за чекање, треба бежати, да је што пре заборавим, рече одлучно, прочитавши оне ретке.

У намери, да испуни своју намисао пође у варош да купи неке ствари потребне за пут. На улици сретне губернатора. Овај га поче корети, што му тако ретко долази у посету. Рајски се извињаваше, да је био болешљив, и јави му да ће скоро отпутовати.

— Куда? запита га губернатор.

— То ми је са свим све једно, одговори Рајски мрачно; овде ми је... досадно, хоћу мало да се расејем. Отићи ћу прво у Петроград, по том на своје добро у Рјезанској губернији, а оданде можда и преко границе.

— Ја се ни мало не чудим, што вам се досадило, опази губернатор, та ви никуд и не идете, бежите од друштва. Треба тражити забаве... Ето ако хоћете, да ми будете сапутник? Прекосутра полазим, да прегледам губернију...

— Прекосутра је среда, размишљао је Рајски, а она долази у четвртак. Да, и сама судбина ме упућује да идем.

— Примам ваш предлог, рече губернатору, који се радосно рукова с њим, да утврди његову одлуку.

Рајском чисто одлахну после саме ове намере, да отпутује. Нешто, што стојаше изван бића Вјерина, беше се као облак подигло између њега и ње.

— Одавно је требало да сам то урадио, рече у себи, приближујући се Малиновци. Попови заповест, коју је још јутрос издао Јегору, да му спреми чемодан, рекавши, да путује с губернатором.

Његове намере, да савлада своју страст, беху искрене, и он већ помишљаше и на то, да се са свог путовања са губернатором више и не враћа, него да за време путовања нареди, да му се ствари пошаљу, па да оде, и не виђени се са Вјером. Њему је ваљало и остати при тој намери, јер он знађаше из искуства, да би му за пет до шест недеља од целе те комедије оста-

ла само једна мутна успомена. Али судба беше друкчије одредила.

Пред полазак напише Вјери, да је одлучио побећи из њене околине. После три дана, кад већ беше на путу, прими кратко писамце од Вјере, у ком га пита, где је и за што не пише. Изгледаше као да не ће ништа да зна за његов одлазак или да није ни примила његово писмо. Позиваше га, да дође кући, говорећи да јој је дуго време без њега, да ће Малиновка опустети, да се Марта спрема на неколико дана у госте к мајци свога заручника и да ће њезина Вјеричица умрети од чаме, ако јој не принесе ту жртву, да што пре дође и т. д.

— Знам ја већ, какве су то жртве, промрмља злобно и подозриво; кад не буде Марте и мене код куће, онда ће већма падати у очи твоји скокови низ понор, моја красна дивокозо! Мораће се мало дуже седети с бабушком, ручавати заједно са свима, а не у својој соби — разумем те већ. Али ја ти не ћу учинити ту радост! Мени је већ доста! Збацићу с плеча ту глупу страст, и ти не ћеш никад сазнати своју победу!

У одговору, који је написао својој рођаци, поново јој своју намеру, да ће отићи, не састављи се више с њом, јер је то једино средство, којим може испунити њену давнашњу жељу, да је остави на миру и да учини краја својој муци. За тим разочаран производима своје фантазије издера свој дневник и побаца комадиће кроз прозор маловаронике гостионице, где је са гувернатором одесо. Кокошке се стрчаше са свију страна пред прозор, сматрајући расуте комадиће хартије за какву кокошију ману, па се за тим полагано разиђоше такођер разочаране, погледајући зачуђено на прозор.

Другог дана пред вече прими Рајски кратак одговор од Вјере, у ком га она умирује, одобравајући му намеру, да отпутује, не видевши се више с њом, и назвљиваше му, да је потпуно спремна помоћи му да победи страст (реч страст беше подвучена). За тим му још писаше, да ће она сама још онога дана отпутовати преко Волге. Њему је саветовала да дође и да се опрости са бабушком, јер иначе би неочекивани одлазак зачудно целу варош и огорчио би Татјану Марковну.

Рајски се чисто обрадовао оваком одговору и сутра дан приспевши пред Малиновку весело скочи из кочија и захвали гувернатору на ужинању, које му је учинио познавши га као саиутника. За тим носећи пртљаг у рукама брзо пође у кућу своје бабушке.

Марта и за њом Викентијев му први истрчаше у сретање. Сви у кући га тако искрено и радосно дочекаше, да га то дирну до суза.

— Ах, за што нисам задовољан са том срећом? мислио је у себи, тражећи очима своју девојчицу.

— Вјера је синоћ отпутовала, рече са особеном живахношћу Марта, која беше опазила његов поглед.

— Јест, Вјера Васиљевна је отпутовала, потврди Викентијев.

— Госпођица није овде, рекоше и слуге, ма да их није ни питао.

У место да се обрадовао томе, његово срце клону.

Пошто се поздравио са бабушком, изиђе у врт да се прошета. Није могао а да не призна самом себи, да је изишао, да претражи места, на којима се Вјера радо бавила.

Обишао је цео врт, погледа један пут на њене застрте прозоре, приближи се за тим понору и сиусти поглед преда се, у провалију, у којој је тихо шуштало грмље и дрвеће. Вече беше светло и свеже. Рајски посматраше са руба понора Волгу, која се светлила као од сребра.

— Она је тамо, рече у себи, а мени није оставила ни словца. Отишла је, не оставивши ни трага ни гласа! И погнув главу пође даље кроз таман ред дрвећа.

На једаред осети на рамену притисак танких прстију а до уха му допре тих пригушен смех.

— Вјера! викну он у радосном ужасу. Зар си ти овде, а не преко Волге?

— Да, овде сам а не с оне стране Волге! рече она, турајући своју руку под његову и смејући се. А ви сте мислили, да ћу отићи и не рекавши вам с Богом? Је л' те, да сте мислили? Признајте!

— Ти мора да си вештица, Вјера. Да, ја сам се баш овог часа лутно на тебе, што си отишла а нису оставила ни једне речи у име опроштаја за мене. На како је то? Мени код куће сви до једног рекоше, да си јуче отпутовала?

— И ви сте поверовали. Ја сам хтела, да вас изненадим. Рекла сам свима, да вам рекну, да нисам овде. Нисам вам до душе оставила ни једне речи, али сам оставила себе саму. На дед реците, шта вреди више? заштта га кокетно,

Он не знађаше, шта да мисли. Та живахност

у говору, оштрина у кретању, то иронично кокетовање — све му се то чињаше неприродно. Кроз ту живахност и веселост чинило му се, да чује умор, и да види напрезање Вјерино, да сакрије малаксалост.

— За што си тако бодра и весела, Вјера? запита је, трудећи се, да јој види лице.

— За то, што сте ви овде поред мене.

— Шта је то с њом? размишљао је он. Није се више осврнао на њено кокетно изазивање, којем је у пређашња времена обично веровао и радовао се. Онога пута је његова страст ућутала а срце га заболело, кад је видео, да је њој тешко.

— Вјера, ти си болесна, рече озбиљно; требало би да говориш са бабушком.

— Ист! сад ћутите! сетите се речи, коју сте ми задали. — А сад с Богом! Сутра ћемо ићи заједно у шетњу. Не могу више, да живим без вас.

Њене последње речи га сетише, да ваља, да и на себе сама мисли. Сетише га његове борбе са страшћу и намере, да бежи.

— Мене је већ издала снага. Не могу више; морам отпутовати.

— Немојте, рече му тихо, ви сте ми потребни. Ви сте пекли од мене муку, ја вам их сво дајем. То је прави живот, рекли сте ви; на сто вам га сад, мучите се, мучићу се и ја, заједно ћемо се мучити! Страст је дивна, она кроз цео живот оставља дубок траг, и тај траг људи називају срећом! Ко ми је проповедао тако? А сад хоћете да бежите! Не, останите. Заједно ћемо скочити у тај бездан! То је живот и само то! рекли сте ми ви. На хајде да живимо! Ви сте ме научили љубити, ви сте у мени пробудили и развили страст...

— Али ти сама трчиш у пропаст, Вјера! прекину је Рајски уплашено.

— Може бити, рече она, али сад је већ касно за повратак.

— Није, има још времена, само треба ја да одем, а ти да не идеш више тамо! рече показујући на повор.

— Дајте ми снаге, да не идем више тамо! викну она. Ми обадвоје тријемо пете муке, зар не? Ето покушајте, останите сутра сами у соби, док се ја сама пустам у прту! Не ћете моји седети, је л' те?

— Реци ми само, шта је с тобом, Вјера; откриј ми прво један део своје тајне, па ме онда опет остављај у мраку. Ако ми рекнеш све, можда ћу и моћи наћи какво средство, ал' овако ништа не знам. Ја само толико видим, да си се ти запледа у неку драму и да катастрофа долази, ако није већ дошла.

Она задрхта.

— Браните ме од мене саме, одговори му она. Ово вече будите уз мене; а ја ћу вам после рећи, за што сам вас задржала.

IV.

Кад су дошли до старог дворца, Вјера даде Рајском знак руком, да иде за њом.

— Хтела сам вам рећи... рече клонулим и слабим гласом.

— Говори, Вјера!

— Ви сте казали, заноче још слабијим гласом, да је најбоље средство против... буре, не ићи више тамо!

Она показа према понору.

— Да, сигурнијег од тога нема.

— Ја сам вас хтела питати... Она застаде.

— Ја слушам и чекам, Вјера! прошапута он, лако задрхтав од нестрпљења а можда и од мучног предосећаја. Јуче сам чекао, шта ћеш рећи ради себе сама, а данас ради тебе, да ти помогнем и да те, може бити, и спасем!

— Да, помозите ми, рече, бришући сузе, ја сам тако слаба! Немам више снаге...

— Зар не би више предила бабушкина помоћ? Реци њој све, Вјера; она је жена и, може бити, познаје твоју тугу...

— Она није таква жена, а да је могла бити у оваким приликама.

— Па шта могу ја учинити? Говори! Реци све.

— Немојте ме питати, у овај мах не могу све рећи.

— Како онда да ти помогнем?

— Не остављајте ме, не губите ме из вида. Ако чујете пуцањ оданде (она показа према понору), будите поред мене, не пуштајте ме; ако је нужно, задржите ме силом! Ето то је све, што можете учинити за мене, за то сам вас задржала... Ја сам јадна сегињица, признајем, што вам нисам дала, да отпутујете... Осећала сам да слабим... Немам никога поред себе... Бабушка ме не би разумела... Само ви... Опростите ми!...

— Добро си учинила, рече одушевљено... Закунем те богом, расположи са мном; сад ра-

зумем све и готов сам, да за увек останем овде, само да се ти умиришь.

— То није нужно. За осам дана ће пуцање за увек престати, рече му, отирући сузе.

За тим му стисне руку и пође у своју собу уз степенице, посрћући и хватајући се за рукохват.

Прошло два дана, а Рајски не имаде прилике, да буде с Вјером на само. Она је долазила на ручак и у вече да ниже заједно са свима чај, разговарала се о обичним стварима и само што гдекад изгледаше уморна.

Рајски је вечери проводио у врту, трудећи се да Вјеру, по њеној молби, не губи из вида и прислушкујући сваки звук, који долажаше из повора. Тек око поље ноћи би прекинуо своје мучно стражарење. Он је чисто желео, да чује метак, надајући се, да ће онда његовом помоћу Вјера бити на свагда ослобођена од неке несреће и невоље.

Два дана прођоше мирно; до назначеног рока било је још пет дана. Рајски је рачунао да ће прекосутра, на рођен дан Мартин Вјери бити незгодно оставити породични круг, а за тим, кад Марта другога дана оде са својим заручником и његовом матером преко Волге, у Колчино, опет ће јој бити незгодно оставити бабушку саму — и тако ће проћи цела недеља а с њом и бура.

За ручком га замоли Вјера, да на вече дође к њој, рекавши, да ће му дати неку поруџбину. Она баш хтеде изићи у шетњу, кад он стиже. Видело се на њој да је плакала и да су јој живци клонули. Кретање јој беше тромо, а ход спор. Он је ухвати под руку и видећи да се унутила из врта у поље мислио је да се унутила у црквицу па је поведе преко ливаде тамо. Она је ћутке ишла с њим дубоко замишљена, и пренула се тек на прагу црквице. Уђе унутра и погледа на лик Спаситељев.

— Мени се чини, Вјера, да ти имаш много моћнијег помоћника од мене. Моја је помоћ излишна; ти и без мене не би пила тамо доле, говораше јој тихо.

Она климну главом, потврђујући његове речи и клекнувши пред распећем чинило се, да у погледу Христову тражи снаге, учешћа и помоћи. Али тај поглед остаде као обично миран и замишљен; чинило се, да чисто без саучешћа гледа на њену борбу, не помажући јој и не бодрећи је.

Она уздахну.

— Не ћу ићи! потврди тихо, окрећући главу од лика. Рајски није могао прочитати на лицу своје рођаке ни молитве ни жеље, оно изражаваше пре умор, равнодушност, а можда и тиху резигнацију.

— Хајдемо кући, рече јој, ти си врло лако одевена.

Она га послуша.

— А какву поруџбину си ми хтела дати? запита је.

— Можете ли ви устати у осам сати? запита га она.

— Како не бих могао? Могу да и не лежем.

— Отидите до баштована — знате у онај велики врт — у оранжерију. Изаберите лепу китуцвећа и пошљите ми у јутро, пре него што Марта устане... Ја се ослањам на ваш укус.

— Ето ти на! Ја баш напредујем у твом поверењу, рече Рајски смејући се.

— Ја бих све то сама учинила, али не могу, са свим сам малаксала, рече, трудећи се да се насмеши његовој шали.

(Наставиће се).

ПОУКА.

СЛАВНИ ЉУДИ У ИСТОРИЈИ И БИОГРАФИЈИ.

(ПОВОДОМ МИЛУТИНОВИЋЕВЕ СТОГОДИШЊИЦЕ.)

(Наставак).

Али, као што год кратки и лагани напјев лирске пјесме може по кашто да снилије утиче на потајне жице срца људскога, него ли свечани и величанствени ритам епског, тако нас једнако и најкраћа биографија, својим интимним чаром, много јаче привлачи, него ли најопширнија и најозбиљнија историја. Кад читамо историју, развија нам се пред

умнијем очима џиновска глума рода људскога, у којој учествују племена и народи; кад читамо биографију, потресају нас личне згоде и доживљаји једнога самога човјека. У овом је случају за нас предмет много интереснији, јер је много виша и симпатија, која човјека са човјеком веже, него ли човјека с народом. Res nostra agitur. На онда, важност биографије лежи у томе, што нам она у мањем (и с тога од непосреднијег утицаја) оквиру може да покаже, како човјек треба

Лазар Николић.

да своје моћи развија и свој полив у друштву врши. Позната је она Гетеова изрека, који веллаше, да нема човјека, макар колико глуп био, од којега разборит човјек не би могао што корисно да научи. Живот честитијех људи, вјешто описан, постаје читаоцу прави кажипут; из њега може да научи, како да се славно кроза живот провуче, колико да се узда у себе самога, а колико у туђу помоћ; то је најбоље средство, да нас подстакне, да се за племенитим и узвишеним примјерима поведемо. Онкећи са великијем духовима у њиховијем животописима, и угледајући се у њихову прлину, човјек живи међу најбољим представницима рода људскога и може најбоље да научи разликовати у свијету коров од питоме траве.

Животописи Плутаркови, ма да су већ осамнаест столећа преко главе претурили, броје се опет као уџбеци у своме роду, и јамачно су већега и трајнијега утицаја на образоване људе имали, него ли га имадоше дебели ћитави многијех на гласу поџесничара и љетописаца. Њих је чувени Монтењ најрадије читао, а за њихова сачинитела каже у својим *Есејима*, да је то „највиши мајстор у тој врсти биографских списа“; уз то признаваше, да му се не може на ино, кад их год у руке узме, а да из њих по штогод не украде.

Позната је ствар, да су ови Плутаркови животописи највише допринијели, да се итали-

јански пјесник Алфијери књижевности ода. „Неке од овијех животописа — прича нам он пети — као н. п. Тимолеонов, Цезаров, Брутов, Пелопидин, Катонов и још неке, прочитао сам по четир и по пет пута, и то таковијем *з жеском жаке и сузе*, долазећи у таково одушевљење, да би сваг жив, чујући ме како лармам, био помислио, е сам побијеснио. Читајући о неким дјелима оних великана, често сам пута устајао са столице и скакао као помаман од заноса". (Alfieri, La Vita, посав. VII.)

Плутарком су се иначе наслађивали у свако доба одабрани духови: споменућемо, уз остале, Шилера, Бенијамина Франклина, Наполеона и Госпођу Роландовицу. За ову се посљедњу каже, да га је она чак и у цркву са собом носила и за богослужења крином читала.

На како је тај писац могао — пита један енглески критичар — да тако силно привлачи читаоце свију народа и свију времена, чак до дана данашњег? С тога — вели — што се његова књига бави великијем људима, који су у свијету знамениту улогу играли; и пошто је Плутарк био мајстор у посматрању, то је он знао да им њешто исприча доживљаје и све што је у њихову животу било значајније. У великијех људи не интересује нас толико оно, што су као такови радили, колико нас интересује морална страна њихова карактера. И заиста, у неких је славних писаца и бесједника приватан живот и лични карактер много интереснији од њиховијех књига и бесједа.

Што се нас тиче, ми радо исповиједамо, да нас је мало која књига у животу тако живо заинтересовала, као што су нас интересовала *Признања* Св. Августина, *Живот* Бенвенута Челинија, неке биографије Лорда Меколеја и спо-

мен-књига (Miei Ricordi) Максима од Азељја.

На жалост, о животу многијех славнијех људи, који су се својим дјелима за навијек обесмртили, ми данас мало што знамо. О Омиру, на примјер, највишем пјеснику, не знамо ништа извјесно; а, Бо' зна, жље и о Платону, једноме од првака моралне филозофије. Али, што је још горе, ми немамо позитивнијех података ни о неким одличнијем људима, који су у много ближа времена живјели, па чак ни о таковим, које бисмо могли да својијем савременицима сматрамо. Није наше, да овдје истражујемо како остали народи у том погледу стоје, али што се нас Срба тиче, као да ни у томе нијесмо чак срећни били. Што се, на примјер, осим неких општих података, који се стереотипно сваком приликом понављају, што се, велимо, карактеристична зна из живота Бранкова, што ли из Његушева и Милутиновићева? Потока су двојица бар у толико срећнији били, што су се у животу намјерили на људе, који су кадри и вољан били, да нам ако ће и најкраћи моменат из њихова живјења, ако ће и најмању страну њихова карактера вјерно прибиљеже; ама први — на вељу жалост нашу — не би ни те среће. Јер оно, што нам госпођа Мина Вукомановићка, кћи Вукова, о Бранкову њаковању прича, изгледа нам одвећ бљедо и банално, а да би се и издалека могло да упореди са дивним карактерним цртама, што нам их о Владици Раду и о Сарајлији дароване виспрена пера Љубомира П. Ненадовића и Јакова Игњатовића. Оно, што су они о њима написали, не осјећтлава, истина бог, него гдје коју страну њихова живота и рада, али је тако једнровито, тако важно за познавање њихова карактера, да ће се и најкасније потомство тијем красијем списима наслађивати, те им као поуздану изворе притјецати.

(Наставиће се).

Марко Цар.

УМЕТНОСТ.

ЛАЗАР НИКОЛИЋ.

Као што је више пути писано и расправљано, засновао је српски сликар Константин Григоријевић Данил, који је 1873. год. умро, читаву сликарску школу, која нас са лепоте свога колорита и начина израде јако сећа, наравно у малом, на млетачку школу. Овај суд изрекли су многи, који су видели панчевачку, темишварску, уздинску, добричку и јарковачку цркву, које је Данил израдио и које се одликују особитом лепотом.

Правац Данилов усвојили су за његова живота а наставили после његове смрти његови ученици: Константин Арсеновић, прота панчевачки, Ђура Јакшић, песник српски, Марко За-

вишић млађи, Урош Кнежевић и — Лазар Николић, о коме ћемо као сликару исцрпно проговорити, доносећи овом приликом читаоцима и лик његов.

Да су се горњих пет сликара Данилова пракса држали и његови ученици били, о томе има довољно доказа а најбоља је у томе, што је већина од њих за живота то признавала. Сних пет су, код Данила учили, Лазар Николић писао је у осталом о овој ствари опширно год. 1880. и 1888. у „Застави“.

Лазар Николић родио се у банатском селу Јарковцу, не далеко од Великог Бечкерека, дне 29. марта 1824. године. До 1852. није се никако цртањем ни сликарством бавио а, како сам често приповедаше, није управо ни право линије вући знао. Но када речене године Константин Данил српску цркву у Добрици, где је Лазар Николић живео, радити поче, омили му овај посао тако, да је све слободно време седео Данилу за леђима и посматрао начин његове радње. Нестрпљив покушај да се без знања Данилова окуша у послу мањом бојом, о коме ни појма није имао, даде Данилу повода да Лазара Николића почне правилно из почетка учити основом и предом, у коме је послу за кратко време тако успевао, да се Данил чудити морао. За годину дана знао је он потпуно цртати, те га сада Данил стаде у послу мањом бојом подучавати, у коме је тако исто брзо напредовао.

Данил уноси̇де у Лазара Николића велик сликарски дар и од тог је доба подупирао учитељ свога ученика скоро до краја свог живота.

По одласку Данилову из Добрице 1855. радио је Лазар Николић сам с таким успехом, да му је од стране белоцркванске регименте, мислим по пуковнику Химелићу, понуђена била стипендија, да се у Бечу усаврши, но он тога не хтеде примити, јер је у то време био отац двоје деце, те их не могаше за време свог одсуства на сигурно место склонити.

Од године 1855. па скоро до две или три године пред своју смрт (умро је 28. марта 1889. у Добрици у Банату) имао је непрестано посла, те је по гласу својих бележака израдио укупно *две стотине и тридесет и пет разних слика*, међу онима разне слике за цркве у Црепаји, Делиблату, Орловату, Маргити, Ивачеву и Добрици; у овој потоњој четир крилене заставе и четири велика евангелиста (1859.) на црквеном торњу више звона, које је међу тим купа и сунце течајем година посве оштетило.

Од других послова, за које знам, израдио је дикове пароxе Ђорђа Дрндареског, лик Гаврила Животина, Саше Дрндареског, капетана Андрије Илића, дикове шпанског сликара Вартоломеја Мурила и његове жене, талијанског сликара Леонарда да Винчија, Доситеја Обрадовића, архимандрита Јована Рајића, лик Фридриха Лудвига Јана, утемељитеља модерне гимнастике, и још неке друге.

Мимо ове ствари израђено је за приватне особе читаи низ других слика, већином побожних ствари, као што је ово у опште карактеристика Данилове школе. Око двадесет слика налазе се код мене те се из њих рад Лазара Николића најбоље може просудити. Међу ове последње спада једна „Тајна вечера“ по Данилу, како је у Добричкој цркви, „Мати божја“ на престолу с дететом, „Св. Никола“ у великом формату, „Васкресење“ једно, „Рођење Христово“ и опет једно друго „Васкресење“. Ово потоње израђено је по једном дворезу из „Липе. изует новина“, мислим за годину 1858. Големи оригинал налази се у Исаковој катедрали у Петрограду, који је Стајбен (Steuben) израдио.

„Рођење Христово“, које сам горе споменуо, особито је лепо израђено и биће једна од најлепших слика Лазара Николића. Рађено је 1869. године. Слика ова имала је чудну судбину: најпре сам је после смрти мога оца на тавану, камо ју је моја мати бацила била. Како је слика приказивала ноћ, у којој је једна група цастира дошла да се новорођеном детету поклони, то је слика доста тавна била те се није у соби лепо „презентирала“. Због тога је стојала скоро двадесет година у предсобљу занемарена и више прашна него чиста. При једном чишћењу убрисала ју је девојка мањом неком крпом и обесила ју мокру тамо, где је и пре била а прашина је тада своје учинила. По смрти њена творца бачена је на таван а касније сам је ја реставрирао. Слика има којекаквих тринаест особа, међу онима група анђела. Натраг једва се разабира чопор оваца а уз исте три друга пастира.

Осим ових слика вредна је споменка слика „Христос на јелеопској гори“, једно „Распеће“, рађено 1856.; једно „Скидање с крста“ рађено око 1861. године, али не довршено; једно „Пророчество Балоза из раја“; једна „Св. породица“ по Кореџију; једна „Св. Симеон, како прима у храму Христа“, данас у рукама трговца Божа Петровића у Добрици.

Осим ових слика израдио је Лазар Николић свој лик, седећи пред огледалом, и лик своје мајке Теодоре Николића, после смрти њене по сећању. Слика ова последња веома је добро погођена те показује велико памћење. Слика: „На добричкој кугљани“, приказује овдашње месно друштво на кугљани а рађена је за др Рудолфа Каменара, који је, чини ми се, у Херкуловој бањи умро. Како је често и много посла имао, разуме се по себи да је било и сумарна посла.

Лазар Николић био је последњи представник Данилове уметничке школе. У читавом низу члапака описао је и забележио све, што је о њој знао те је тако уједно и целим историком постао. Написао је осим тога биографију Данилових ученика: Константина Арсеновића и Марка Завишића млађег.

По ревности и броју израда чини се да је највреднији био међу свима ученицима Данило-

вим. То показује голем број израда. Две стотине тридесет и пет комада сваккако је врло велик број. Како сам горе споменуо, цркла је школа градиво за своје послове већином из св. писма, те се може казати да је њен правац искључиво религијозан. Прота панчевачки Васа Живковић, који је помагао мом оцу побирати градиво за историју ове школе, потврђује тако исто овај моменат.

Срећу Лазара Николића (1889.) пипчезнуо је последњи представник Данилове сликарске школе, која је многе српске цркве и кућевне

У Земуну.

просторије својим радовима украсила. Узевши доба, кад је Данил панчевачку цркву радио а прота Константин Арсеновић му се придружио (1827.) па до смрти Лазара Николића, могло би се рећи да рад ове школе обухвата нешто преко шездесет година а у том послу лако је могуће да је школа ова израдила око *хиљаду послова*, који су данас по Угарској растурени. Већ сам овај број осигурава овој школи трајно место у историји уметности наше а даље јој углед још већма то, што великом учитељу Константину Данилу седи уз колено и — Ђура Јакшић.

Др. Владимир Николић.

КЊИЖЕВНОСТ.

ПРИЛОЗИ ЗА ПОВЕСТ СРПСКОГА НАРОДА У ЗЕМЉИ УГАРСКОЈ.

II.

О ковинским привилеђијама.

Рајић није знао за ковинске привилеђије, бар нигде у својој историји не спомиње Рајић те привилеђије; но место ковинских помиње он, као што смо видели у првом чланку, друге неке привилеђије, новонасељеним Србљем у Јенопољу дане.

Но ако Рајић не спомиње, то спомињу ковинске привилеђије многи други писци, и рањи и позњи, и наши и странци.

За те привилеђије знао је већ Павле Ритер (Витезовић), који је први почео на крају XVII. и у почетку XVIII. века будити и разбуђивати браћу нашу Хрвате, као што помиње опат Крчелић у Notitiae praeliminares Regnorum Dalm. Chroat. на стр. 433.: „Doctissimus Ritterus reliqua inter habet etiam extractum Privilegiorum Rasciano rum veterum“, где ређа те привилеђије и у кратко помиње садржај тих привилеђија, а имено: краља Жигмунда од 1412. и 1428. године; краља Ладислава од 1450. (? биће од 1453. г.) и 1455.; краља Матије од 1464., 1473., 1474. и 1489.; краљице Беатриче од 1477. — и да су ковинске привилеђије потврдили краљ Владислав II. и Ана краљица (1503.) и Јован Запољац г. 1536.

Познати стари угарски историчар *Матија Бел*, описујући у великом свом делу: Notitia Hungariae novae, у трећем тому, Viennae 1737. стр. 521 и след. чепељско острво, помиње ковинске привилеђије.

И аустријски министар Бартенштајн, у познатом кратком извештају о Србима (Илирима), који је А. Сандић превео на српски и издао у Бечу г. 1866., расправља у V-ој глави о привилеђијама српскога народа и помиње на првом месту на стр. 53. и 54. ковинске привилеђије.

По Матији Белу и по Крчелићу споменуо је ковинске привилеђије *Катона* (Historia critica regum Hungariae, XII. т. стр. 510., а по Катону *Енгел* (III. 373) а по Енглу *Фесслер* (V. 557.) и многи други, које не ћу ни да помињем.

Од наших пак први споменуше ковинске привилеђије Срби у молбеници од г. 1699.; а од писаца наших *Павле Стаматовић* у Српској Пчели за г. 1833. стр. 90 и даље. О српском Ковину и ковинским привилеђијама писао је покојни *Јаша Игњатовић* у Српском Народном Листу за г. 1843. у броју 49., и *Максим Лудаић* у истом листу за г. 1847. бр. 3. и 4. „Осмотрење српског Ковина у Ади чепељској.“ Овај исти господин писао је г. 1861. у званичном листу „Sürgöny“ (бр. 49. 50. 51.), — као што ми је он сам у писму од 12. Нов. 1882. саопштити доброту имао — о Дољно- и о Горњо-Ковинским Србима, а највише о старој нашој цркви у Горњем Ковину, а тај његов опис рецензирали су старинари угарски Хевалман и Ромер у угарским часописима.

Исти је М. Лудаић приопштио у Српском

Летопису за г. 1862. у књизи 105-ој четир листине краљева угарских, које се тичу горњих Ковинчана: а Гаврило Витковић поменуо је у Гласнику за 1870. књ. XXVIII. 26., да је Макса Луданић написао *Монографију* вароши Ковина и судбу ковинских Срба — и да ће у истом делу „сакупити све привилеције, што су подарене ковинским Србима". Витковић рече г. 1870., да ће М. Л. издати, али изреци тој није придодао „ако Бог да!" — и ја не знам, да је монографија та — и у тој монографији свеколике привилеције ковинске вароши — међу тим угледала света.

Међу тим је сам Гаврило Витковић изложио био на београдској изложби историјских, књижених и уметних споменика српских, које је он прикупио, и ковинске привилеције, само не знам, да ли оријинале или преписе од тих привилеција (в. у Списку тих изложених Споменика, печатаном у Београду 1883. стр. 13—16.)

После је исти Витковић са скупљеним тим споменицима натоварио читаву 67. књигу Гласника (г. 1887.) и у тој књизи приопштио:

1.) кратак списак свију повеља, које су мађарски краљеви подарили становницима слободне краљевске вароши Кеве — Доњег Ковина — за заслуге, које су ти становници стекли као храбри војници и вешти бродари (?) стр. CXXXIX — CXLVIII.;

2.) исти тај списак на латинском језику под натписом: Synoptica deductio libertatum et praerogativarum ex privilegiis, per Hungariae reges oppido Rácz-Keve elargitis depromptarum — pag. CXLVIII — CLXVI.; и

3.) једва једном и post tot ambages, avia et devia, et tot discrimina rerum саме привилеције, но опет не све, већ од којекаквих 33 комада 14 комада и пет привилеција но два пута — а зашто по два пут исту привилеију, Бог би га знао.

Ето тако су се за последњих ових четрдесет и четир година, односно двадесет и неколико година подизавали и трудили око ковинских привилеција поменути дијоскури, од којих је један угледао свет не далеко од Ковина а други још и данас живи и борави у своме двору, који се двор назива „Ludaics ház" у Ковину на Ади чепељској. И опет, и покрај свеколиког вишковног подизавања и помињања и напомињања и рекламовања, Diplomatarium Ráczkeviense (Ráczkevei Okmánytár или Зборник ковинских привилеција или листина) није издао ни Луданић ни Витковић већ Magdics István, székesfehérvári püspöki szertartó, könyvtárnok, szentszéki ülnök és jegyző, у Стоном Београду г. 1888., у ком је дипломатару приопштено тридесет и шест комада листина краљева угарских, изданих у времену од г. 1405 – 1536., а које се тичу Доњег и Горњег Ковина. У предговору издаваоца тога Зборника поменут је и Луданић Микша, кр. јаран-биров, спурно за то, што је издаваоцу с другом тамо поменутом господом био на руци у издавању ковинских тих привилеција.

И Иштван Магдић бар је поменуо нашег Максу Луданића, а познати угарски повесничар Пешти Фрињеш? Но о том ниже, а овде морам да споменути, с благодарним срцем споменути г. Максима Луданића, што је пре десетак година имао доброту послати ми горе поменути спис: Synoptica deductio Libertatum etc. са доданим од своје стране *хронолошким редом* и Доњо-ковинских и Горњо-ковинских привилеција, придодавши свакој привилеији тачан датум, то јест место, у ком је, дан, месец и годину, које је издана свака привилеија. У том хронолошком реду поменуо је Луданић осим назначених у синоптичком изводу привилеија још једну, и то на првом месту као данас најстарију ковинску привилеију вароши Ковинској на Доњем Дунаву од краља Жигмунда у Стоном Београду дне 10. Јан. *1396. г.* издану, овако: „Sigismundus rex etc. Datum in Alba Regali, feria quinta proxima post festum Epiphaniae Domini, A. D. 1396. Овде Жигмунд, цар (?) римски и краљ угарски, позивајући се на своје мало пре тога издато писмо, налаже свима Ђурђутијама, да се од ковинских становника не усуде узимати ђурђук, будући су они од таковога плаћања по целој угарској земљи за сва времена ослобођени. За ту најстарију Ковинску привилеију није знао ни један од напред поменутих писаца, ни угарских ни српских.

У мало, што не заборавих споменути, да је и Фејер у свом дипломатском кодексу краљевства угарског etc. у тому X. vol. 6. pag. 928. приопштио понајважнију привилеију, коју је Жигмунд крал. 29. нов. 1428. Ковинчанима издао (Sigismundus rex civibus de Kewe favores mercimoniales impertitur. Datum in Karansebes in vigilia festi beati Andreae Apostoli A. 1428.)

Ако си све досле поменуто и изложено о ковинским привилеијама у опште и сам знао,

добри читаоче, — добро; и ја не жалим труда, који сам годинама и од много, много година улагао у то, да саберем нешто, и да се разаберем у неколико у тим Ковинским привилеђијама. Но ако случајно не знаш, ако, као што се каже, немаш ни појма о тим Ковинским привилеђијама: о тима, као што г. А. Стојачковић скромно рече „не нeважним“ или, као што је Лудаић мислио и као што Витковић још и данас мисли, *врло*, или *прво* или *јако* важним ковинским привилеђијама, а ти ћеш бар од сада знати, шта све мораш прочитати и где ћеш наћи све што треба проучити, да се можеш обавештити и свакоме рачуна дати о знању тиом односно тих ковинских привилеђија. Без упуте са стране и без залога труда са своје стране тешко ћеш сазнати и бити на чисто с питањем о пасеобини српској у Горњем Ковину и какве су привилеђије дали угарски краљеви тој пасеобини српској у Горњем Ковину.

У том погледу најбоље ће бити да оставимо на страну све досадашње напомене и угарских и српских научењака о Рац-Ковину и о Ковинским привилеђијама, почињући од Матије Бела па до онога писца, који је написао на француском језику књигу: Срби у Угарској, коју је књигу превео на српски наш др. Стеван Павловић, а издао неко други г. 1886. — а узмимо преда се поменути, од Иштвана Магдића г. 1888. на свет издани Рац-Ковински Дипломатар.

Но ако си тврдоглав ти и не ћеш, баш у пркос мени не ћеш да поступиш, како ти ја саветујем, већ хоћеш да се поучиш о тој ствари у Катове (Historia critica regum Hung riae. XII. том. р. 510.) или у Ејтаја (III. 373.) или Феслера у доктора Михаља Хорвата (II. 280), у Феслера Кладја (II. 376.) и у Салајићевој књизи о српским пасељима у Угарској (г. 1861.); или у Српској пчели за г. 1833. (стр. 91. и даље), или у Стојачковића (Черте, стр. 6.), у Витковића (Гласник, књ. 28. стр. 36.), или у Рачкога (Književnik II. 485.) — ако ћеш проћи и залуд ће ти бити мука сваколика. Наћи ћеш, да се свакојаци писци ти лепо међу собом слажу и казују једно исто, и како да се међу собом не слажу, кад један другог, млађи старијега исписује и преписује!

Поведе се реч у друштву, на збору или састанку и у ученом разговору о Србима у Горњем Ковину на чепељском острву испод Будим-Пеште, па ће те неко запитати и замолити, да му кажеш, од куд Србала у Rácz-Kewe-ју, у срцу Мађарске, од куда се они доселише онамо и ради чега они оставише своју земљу и дођоше чак под Будим-Пешту, и кад, у које време и које године дођоше они и настанише се на чепељском острву?

Ако знаш и памтујеш, шта су написали и рекли о том српском насељу на чепељском острву поменути историци и писци, ти ћеш сместа питачу одговорити: да су се Горњо-Ковински Срби доселили из *српске земље*, из страха од Турака, *још за краља Жигмунда а око године 1404.* а доцнавши и населивши се на неком пустом месту на чепељском острву, да су добили повопасељени Срби привилеђију од истога краља Жигмунда већ идуће *1405.* године, па онда другу од *1412.* па трећу *од 1428.* г. и т. д.

Питач, ако није прс. него што те је запитао и ставио ти оно питање, прочитао и проучио Жигмундове привилеђије од г. 1405., 1412., 1428. и Лист краља Владислава Пољака од 1440. г. или Лист краља Ласлова од 1455. г., задовољаће се твојим одговором; али ако је он знао, шта није и шта се каже у тим старим листинама, стаће и устаће, и побиће те и доказаће ти, да

1.) није истина, да су се Горњо-Ковински Срби доселили из *српске земље*, и да

2.) није истина, да су се они доселили и населили оно пусто место на острву чепељском *за краља Жигмунда г. 1404.* и само ће ти дати за право у последњу побуде, којом су покренути Срби, да се преселе чак под Будим-Пешту.

(Наставиће се).

И. Рударац.

КОВЧЕЖИЋ.

КЊИЖЕВНИ ПРИКАЗИ.

Jagić V. Die Menandersentenzen in der altkirchenslavischen Übersetzung von — —, wirklichem Mitgliede der kais. Akademie der Wissenschaften. Wien 1892. In Commission bei F. Tempsky. — 8° 104 стр. — Посебно из Sitzungsberichte der kais. Akademie der Wissenschaften in Wien, philosophisch-historische Classe. Band CXXVI. — Стара литература јужних Словена имала је доста радника,

или сви ти радници тежили су да издају рукописе, докле неиздане, да их проучавају у погледу језика, а по који пут и да укажу на грчка оригинала, не заустављајући се на самој критици текста; на кратко тежили су само да изнесу на свет род старих књижевника југа словенскога. Али, пошто су и они ценили тај рад као рад преводни, не удаљени дубље у значај његов, као ни у критику предмета, остао је он усамљен; ни в туђи литератори, а особито византиолози, а не обраћају пажње. Тек у последње доба нагласи значај проучења наше, југословенске, литературе за грчку, писац истакнутога дела, уважени професор Јагић. Како је много рукописа грчких остало само у једном примерку, много опет у комадима, а много и искварено — то је за њихово проучење као и за успостављење првотиога грчког оригинала потребни и словенски текст, који у том може доста помоћи. За једно дело, које у византијској литератури игра велику улогу, за „Γνῶμαι μονόστιχοι", указа Јагић византиолозима на словенски превод, који им може да послужи и за критику текста и за успостављење, иако не баш првотиога, а оно бар једнога од грчких варијаната. Ово учини у делу, чији натпис испливемо над овим редима. *У уводу* свом Јагић у неколико речи даде садржину старе црквене словенске литературе, дотакавши се и превода Γνῶμαι μονόστιχοι, о којем у овом раду и појасеће говори у три главе. *Прва* глава оне радње даје нам лепу историјску слику словенских рукописа тих Меландрових сентенција, које као да у Русији беху нарочито омиљене (јер их има и потпуних и у изводу и у преради), а чији је постанак био сумње на југу словенском, негде у Македонији, у XIII. веку или у другој половини XII. века и ако је од ове рукописе, што нам је знано, само Срећковићев југословенске редакције и из XIV. в. Сви ти рукописи словенски потичу из једнога превода, а могли би се поделити на три дела: а) југословенска превод од 415 сентенција, који се непосредно ослања на грчки прототип Γνῶμαι μονόστιχοι κατὰ στοιχεῖον, б) скраћен извод из југосл. превода и в) састав од истих сентенција, само проширених, а и нових. *У другој* глави изнесе величину словенскога текста према познатом грчком и тим даде спољашњу слику грчкога текста, који је био основица нашем преводу. Додао је овде и проф. W. Meyer-a из Гетингена, који спремa ново издање тих грчких сентенција, мишљење о значају словенских збирака за оригинал њен. *Трећа* је глава оцена превода. Навео нам је неколико места, да покаже слагање превода од речи е грч. текстом, неколико опет, у којима је промењен ред речи или број, навео је додатке преводиочеве, као и изостављена места, указао даље, како је преводилац поједине речи преводио на неколико начина — у кратко писао нам даје овим не само оцену карактеристику, већ јасну слику превода словенскога. Али се несумњиво писац није само на том заустављао, пошао је и даље, да огледа словенски превод, преводећи на грчки, и на тога да изведе закључак, којим се указује, да се словенски текст у многим удаљује од текста у Мошеје (грчко издање текста) а тиме се потврђује, да је у византијској литератури било и варијаната, а не, како је Јагић раније био мислио, да су та остушања — нехајна преводиочева. За нека је удаљења словенскога текста од грчкога показао, да не показују варијанта грчких, као што би се ми прва мах и мислило; така је места биљно на рачун преводиочев (да ли прва или која доцнијега преписивача? питање је ал гађа не решено), јер се јасно види, поредећи Срећковићеј рукопис, што издаде Јагић у Споменику XIII., и онај у сергијевском манастиру у Русији (Sc.). На крају ове главе изнесе и места из словенскога Менандра, која се у свима рукописима слажу, а од грчкога удаљују, као и три примера словенскога преводи, која јасно тврде, да их је преводилац рђаво разумео. *У додатку* говори о хрватенској преради превода тих сентенција а по рукописима руске редакције, износећи величину петроградскога (Spe.) рукописа као и однос његов према једном московском (Tc.). Петроградски је рукопис извод, јер је преко две трећине сентенција, узето из збирника југословенскога. Нека места показују боље читање, а нешто има и дометака, као и других неких промена; за сва је то нашао примере. Московски рукопис (Tc.) није сачувао ону верност према свом оригиналу, већ је многе сентенције проширио, али крај свега тога не може се потврдити самосвојност тога рукописа, који је, како се види из изложеног, зависан од осталих. Одломак ундољског рукописа бр. 37. и спомињене рукописа петроградскога (Spe.) од 283 сентенција јесу зарвршетак ове скроз научне и темељне радње. Рад је овај допуна раније Јагићеву раду „Разум и философија" (Споменик XIII.), о коме је и „Стражилово" у своје време неку реко.

Вел. Ђ.

Тестамент великог Петра, *чега руског I., који је останке својим наследницима.* Преведе с француског *Петар Цветић*. Цена 40 пар. дин. Београд. Штампарија С. Хорошића. 1892. Стр 14. — Тестамент овај објављен су прва пут француски у Цариграду 1867. год. За аутентичност његову преводилац вели, да „не може пружити одговорност." И ми држимо, да је тај тестамент „Петра великог" прост фалсификат. „Петар велики" у тестаменту тачака поучава своје потомке, шта треба да раде, па да постану „господари над целом Европом": „да одржавају руски народ у стању непрекидног рата," „да судеђују у свима пословима и међународним питањима," да раздеље Пољску, да „умножавају фамилијарне везе" са дворовима немачким, да траже „тројачку алијансију с Енгелеском", да Турску покоре, и т. д. Свакоме нисмо препоручили „Петар велики, цар руски" својим разлозима.

С.

Мита Живковић. **Босанчице.** Приповке из Сарајева. Непричао — —. Београд 1892. Накладом књижаре Велимира Валожића. Нишк. Штампарија Ж. Радовановића. Цена 70 пара дин. 8 и стр. 68. — Под горњи натпис покупио је Мита Живковић пет приповетчица, једну лепшу од друге, а све на Сарајевског живота. Одиста је човеку мучно пресудити, којој од тих шест блиједа да дође прво место. За последње би се место већ лакше било одлучити. Последња по месту у збирци — „Пређа у Босни" — последња је и по предности. За бих чак рекао, да услед своје, претерано истакнуте и сувише ситни бојама написане тенденције и не заслужује да је у колу оних других пет друга, које су све мило и једнако те остајају на јурши симпатија читалачка. А Златка у истоимено причици, па Тата у „Врат-бећара", па Стојка у „Чуду", с та су већ тако крцата и честита чељад женска, да их не ћеш лако забарабати и да морају једнаку порцију т. зв. лажнога стида имати у себи, иако ћеш крити сваку, коју ти на око дође дивно изненатност те три дотичице.

Ања опет у „Ценабету“ мора ти својом чисто мушкарачком одлучношћу омиљети, као што неће и драге воље хтети оправдати овом „бедњу од човека“, овом Мићи капетанија ово његово салеџиство и чак му га и опростити, кад увиди, да је то тако морало бити „Са невјере“. Једном речи, тих Живковићевих шест причица мораћеш у сласт прочитати па неће баш изљутити на оне силне, одвише непотребне опаске, које те у читању задржавају. Да су Бесара, Петра, Краста и Бјелић „вићене Сарајлије“, да је Мића „ахе капеџије“, да је Требешић „брдо више Сарајева“, није ваљда баш тако тешко погодити и без опаске. Издање „Босанчица“ пристало је и спречило те је и са те стране добро дошло, што се ово шест причица Живковићевих из „Отаџбине“, из Летописа Матице Српске, из „Босанске Виле“ и из календара „Требешића“ састављене на прикладну месту и здружене, да српски читалачки свет забаве. „Врач Бешојка“ преведена је била у два маха на немачки, преведена је и „Златка“ на исти језик. Са најчистијом савешћу препоручујем Живковићеве „Босанчице“ као нешто особито лепо, што куд и камо надмашује ране радове истога писца на пољу новелистике. Г.

Мати и син. Две приповетке *српске краљице Наталије*. У Новом Саду, издавачка књижарница и штампарија А. Најсенића. 1892. Цена 12 новч. или 30 н. д. вез. 8-а. стр. 35. — Узорита патница краљица-мати Наталија налази мелема ојађеном свом срцу и у књижевну раду, за који доказује одличан дар. Ланс је „Браник“ у броју 46. броја донео њену бајку под натписом „*Мати*“, која је много превођена и препричавана. Сад је та прекрасна бајка изашла у засебној књизи у друштву са новим једним радом увишене госпође, опет бајком а под натписом: *Песма о крушевском детету*, која до сад још није нигде изашла. Обе бајке одишу силном љубављу материнском и неизмерном чежњом за дететом, а прелиснеле су само оној горчином бола и резигнације, колико се није дало набећи. Над обема се на крају разлива блистав зрак наде у срећу, који читаоца троне до дна душе. Г.

КЊИЖЕВНЕ БЕЛЕШКЕ.

— Пољски лист „Wisła“, што уређује *J. Karłowicz*, донео је у свом првом броју од ове године чланак Stan. Ciszewskoga „*Фолклористика хрватско-српска*“, историјско-библиографијски преглед наших народних умотворина. Не би од штете било, да когод, ком до руке дође поменути број тога листа, истогод и у појединостима проговора о овом раду.

— 42. број „Bosnische Post“ доноси опис Бихаћа по књизи Лопашићевој, на немачком језику.

— У „Ungarische Revue“, свесци априлској, изашао је други наставак Fest-ова чланка „Uskoken und Venezianer in der Geschichte v. Fiume“.

— Енгелхард штампао је у првом броју Revue d' histoire diplomatique чланак „La confédération Balkanique“.

— Стојанов пише у „Kritische Revue aus Oesterreich“ свесци 35. „Die Lage Bulgariens und dessen Zukunft“.

— Revue de géographie у свесци за март и април штампа расправу de Gerando-a: „Le défilé du Bas-Danube, depuis Bazias jusqu' à Orsova“.

— Ка овом, што је **М. Мурко** изнео у једном од прошлих свезака Рада југосл. академије и у Sitzungsberichte бечке академије о познатој „историји седам мудраца“, треба додати и најновији његов прилог, што изађе у првој свесци оногодишњега Zeitschrift-a für vergleichende Literaturgeschichte“, а под натписом „Beiträge zur Textgeschichte der „historia septem sapientium“.

— У издању Duncker-a и Humblot-a у Липсији изашло је дело „Die Handelspolitik der Balkanstaaten, Spaniens und Frankreichs“. Писци су озога дела M. Stroll, A. Gueinzel и A. Devers. Цена је 2 фор. и 88 новчића.

— Проф. М. С. Мајер пише у Bulletin de la Société de legislation comparée „Étude sur le code de procedure pénale pour la Bosnie et l' Herzégovine.“ Овај је члапак и посебно изашао у Паризу.

— У политичком бечком листу „Die Presse“ бр. 168. пише Heinrich Noe у подписку „Das Ufer von Abbazia im slavischen Volkslied.“

— Међу књижевнике, који туђем свету причају о нашим народним веровањима и умотворинама, као да на прво место долази др. Фр. С. Краус, али његов рад није како с неповерењем узимано у руке. Натписи су у њега обично крупни: „Tod in Sitte, Brauch und Glauben der Südslaven“ (Zeitsch. für Volkskunde 1891., св. 2.). „Der Kuss bei den Südslaven“ (Ausland 1891.) etc. Свуда стављ југословенски, а у њима нема ни помена о свима јужним Словенима, шта више обичаји једнога једиштва сеза, ком на пр. често не каже ни имена, приписује не само том крају већ свима Србима, па и осталим јуж. Словенима. Оваква начин основан на погрешној основици тешко је узети за правилан. Жеља би наша била, да они, који се баве о народним обичајима, обрате пажњу на радове Краусове. Наша ће пак дужност бити, да им јављамо, када који изађе. Неки је већ овде поменуто, да је Globus у бр. 21. донео његов нов чланак „Vampyre im südslav. Volksglauben“.

— Академија чешка издаће у скоро професора Ј. Веленовскога „Flora bulgarica“.

— „Bosnische Post“ 47. бројем доноси започети наставак у бр. 17. чланка проф. Ф. Кухача „Albenesen in Slavonien“.

САДРЖАЈ: Песништво: Ах, чујеш сел Љуби. Едвард. Нова свијет у старом Розопеку. Вјерина љубав. — Поука: Сазнања људи у историји и биографији. — Уметност: Лазар Николић. — Књижевност: Прилози за повест српскога народа у земљи угарској. II. — Ковчежић: Књижевни прикази. Књижевне белешке.

„СТРАЖИЛОВО“ излази сваке недеље на читаву табаку. Цена му је 5 фор. а. пр. на целу годину, 2 ф. 50 н. за по год., 1 ф. 25 н. за четврт год. — За Србију и Црну Гору 12 динара на годину. — Рукописи се шаљу уредништву а претплата књижара Луке Јоцића у Новом Саду. — За Србију према претплату књижара В. Валожића у Београду.

Издаје књижара Луке Јоцића. **Штампарија дра Павловића и Јоцића у Новом Саду.**

СТРАЖИЛОВО

ВЛАСНИК И УРЕДНИК ЈОВАН ГРЧИЋ.

БРОЈ 25. У НОВОМ САДУ, 21. ЈУНА 1892. ГОД. V.

ПЕСНИШТВО.

ПРЕД ЗОРУ.

Певајте песнице громке, презрите немир и бриге,
Весео нек је, ком се младости смеши цвет,
Јер шта ће бол и јади и на што ономе књиге,
Ког жива жеља жори, да љуби цео свет?!
Нек душом свети пламен суне,
Кад чујеш громке звуке,
Пехари сјајни нек се пуне
На пружи обе руке,
Лати се светле чаше:
Да живи младост ведра, у здравље дружбе наше!

То није небесно сунце, то исток од жиља руди,
У росном крилу ноћи још спава бели дан.
Он к сну слуша звуке, песма му диже груди
И осмехне се кадкад, ал тврдо спава сан.
Звезде га свирком успављују,
Исток му баца руже,
На нас тихо намигују,
Да можеш нити дуже —
С тога искати вино:
Да живе звездице верне, у здравље дакле вино!

Ох, таје брзо младост, пролећу крилати часи,
Премине трепут слатки, што нам га даје Бог.
Туга нам румен брише, небесни пламен гаси
И пухор остане само на место пламена тог.
Рано нам росни цветак свене,
Прецвикне врело сласти,
Одуја духне, гром се крене,
Освета бурних страсти —
Ал на што мисли ове?
Та ноћ нам сласти нуди, вино нас к себи зове.

С висина бледих само сальви месец гледи,
Худа му светлост једва пробија сури мрак.
Он мрзи весеље наше, због песме наше бледи,
Накошћу самом дише и чека сунчев зрак.
Потајно нама замке ствара,
Освету страшну спрема,
С јарким се сунцем договара —
Ал у нас страха нема.
Нек спрема, шта то мари!
Искати и ту чашу — нек живи филистар стари!

А зора када нам цикне, ноћ ноћне да се губи
И исток свргне ризу, робовства црног знак,
Зефири нека нас неже, сунашце нек нас љуби,
Ти испрати се тада, као прави, уредан ђак.
Нестаће дотле већ и вина,
Минуће наша слава,
Освета грозна биће њина,
Што ће нам брујати глава —
Ал ни, док сунце сине:
Освета њина је блага — у здравље освете њине!

7. јуни 1892.

Ленскій.

НОВИ СВИЈЕТ У СТАРОМ РОЗОПЕКУ.

Прича ***Сима Матавуља.***

IV.

Бјеше дат Устав пространој њесарији, те се усталасаше сви народи и „запљескаше рукама“ од радости, али ти таласи не заљуснуше Розопек, нити до њега доприје шум тога њескања.

У Розопеку се мало и говорило о томе догађају. Старији и учењи објаснише млађима, да је то један нови начин, по коме ће се бирати људи, који ће градити законе. И Розопек ће бирати човјека, који ће њи с осталијема у Беч, да гради законе. А мари њеко, хоће ли тај посао вршити они што су и досад, или њеки други! А кад се већ мора бирати човјек, изабраће се њјор претур (судија), а да ко други!..

Дакле не би Устав вијесник каквијех промјена у Розопеку. Он се, као што се сјећате, појавио у јесен у цијелој њесарији, а *овај други*, што навијести наступање новога времена у Розопеку, дође с прољећа.

Једнога прољетњега јутра, прве уставне године, урани пред розопечку „Хусторију“ њеки чудни странац. Замислите Бахуса у поњи деветнаестога вијека! Право Бахусово угојено и весело лице, а према лицу и сви остали дјелови тијела. Могао је имати до четрдесет и пет година. Одјевен је био новим халинама, пепељасте боје; на глави је имао њи, мек шешир, големога обода. Судећи по његову великом златом прстену на кажипрсту и по златној верижици, која му обавијаше врат и падаше низа широке груди, странац је био имућан.

Он закуца прстеном по мраморном столу.

— Од-ма! одазва се Бено, дигнувши очи са рачуна. Манде! дај кафу за њјор-претура!

— Дијете, дај кафу за њјор-претура! поновн Манда слушчету, које јој дода кафу, коју она даде Бену, коју Бено лагано изпесе и умал не испусти, видјевши Бахуса на претуровом мјесту. Хтједе да рече:

— Изашиште, то је претуров сто!... — али се на вријеме сјети да је човјек странац, који не зна розопечки ред, те не би лијепо било премештати га. Најзад и сувише је рано, а кад претур дође, то ће се учинити. Зато Бено само рече: Изволите!

Бахус га погледа зачуђено, па му свињуше тридесет и два круша, бијела зуба. Такав изгледаше као пун мјесец.

— А ви сте још у животу, њјор Бено! А ја сам мислио, да сте одавно... *како зовеш*... да сте давно на ономе свијету! (Кад то рече, једним њирком испи кафу, па извади кутију пуну цигара и ражањијех сламака. На пастави:) И посите још кашицу са кињанком, као и прије, — све, све, као прије тридесет година! ха-ха-ха! И Бахус се тако слатко смијаше, да му попграваше верижица на трбуху.

Бено се намрши због те примједбе и уопше због његова сувише домаћег поња шања, па рече сухо:

— Дакле ви нијесте *фуренат*,* кад ме познајете тако одавно?

— И јесам и нијесам, одговори Бахус, рељајући пажљиво по столу ражање сламке. Како зовеш! Донесите ми једну новељу чашу добра коњака, па ћемо се разговарати.

Видјело се, да је странцу то „како зовеш“ врло честа узречица, али као да она пагланшаваше багатељисање према Бену, те овај оде по шпе, рекавши опрхо:

— Доњијећу каква имам.

Али кад Бахус увуче сламку у коњак, па поче кроза њу усисавати, Бено разрогачи очи, па, иза леђа, закуца прстима на вратима и махну руком. Тако је обично чињо кад хоћаше да му жена дода камењицу, којом ће гађати псе, с тога Мандалина му брзо тиену бубуљић у шпаг, али зину од чуда, видјевши необична госта и шта ради.

— Годем! рече он, предушивши. Не вала вам пиште овај коњак.

— Хоћете ли мадере? запита она, више да привуче пажњу на се.

— А где! њјора... како зовеш, њјора

* Странац.

Мандалина! Нијесте се ни ви много измијенили! Постарија, како зовеш, али се добро држите! рече, запаливши дебелу цигару.

— Дакле нас ви збиља познајете? рекну ће Бепо.

— Још како! Служио сам код вас два мјесеца, — по што дан некао се у куји ници. Је ли и данас тако млађему код вас!

— То је давно било, ако збиља говорите. Или се шалите? запита Мандалина.

— Давно, богме! рече Бахус, па опет ста усисавати коњак. Како зовеш, давно! Има пуних тридесет година. Ви онда бијасте невјеста. Спомињете ли се малога Амруша из... (каза најближе село Розонеку), који вас је послуживао, па отишао у Америку?

— А! учини Мандалина, али је Бепо гурну лактем у ребра, па рече:

— Амруш! Америка! Хм! Не знам! Не спомињем се! Колико ли је њих служило код мене!

И Бепо даде своме лицу израз презирања и немарности, а да то оспажи, удари непажљиво крпом по столу, тобож да обрише прашину.

— А држите ли пива? запита Амруш, смијући се и испири пуна уста дима у Бепову главу.

— Коме треба пива, тај иде код Бороја, у подграђе, одговори Бепо и врати се у кафану.

Амруш се окрете на столици, којој закрцаше ноге, па се нагну и звирну кроза прозор.

— Годем! Све на длаку као и прије тридесет година. Како зовеш, препотопни свијет!

— Кумпатите (извините)! — рече газдарица сва зајапрена, — кумпатите, шјор Ам..., како оно рекосте да се зовете? Свеједно, звали се како му драго, али је ово прва кафана у Розонеку, господска кафана! Ми држимо: коњака, мадере, розолија, фрамбоа, лимунаде...

— Знам већ, знам! прекиде је Амруш, — него, реците ми: колико највише кафа можете продати за један дан!

— Колико кафа!? рече газдарица и јаче се зацрвени, чак до пратњога коријена, — јер она не могаше слагати, а да се на њој не позна. — Колико кафа!? На има дана, кад их продамо и до стотину.

— Лијепо! прихвати Амруш, смијући се. Стотину кафа по шест солада, како зовеш, то чини шест стотина солада. На онда, рецимо, нека продате свега осталога пића још толико, то би чинило, како зовеш, дванаест стотина солада. Кад би тако било, што не вјерујем, онда бисте имали чисте добити на дан око два фиорина! Та то је срдња, а не радња, Годем! (И ту је ријеч често употребљавао).

Докле је он то срачунавао, Мандалина се бјеше уздрхтала. Очи јој сијеваху. Тако се не бијаше налутила бозна откад, — чак ни онда кад јој је слуга разбио три склнице пуне ликера. Није знала, коју ће срдиту ријеч прву пропустити, толико их навриje на уста. У томе се појавише чиновници на тргу и она рече, узевши подноc:

— То је мјесто за претура и за осталу господу, ... уклони се, живе био!

Али Амруш не бјеше чуо те ријечи, нити опазио господу, толико се бијаше задубио у њеко друго срачуњавање; пак уста, по својој вољи, и уђе за њом у кафану, па, безобзирно, ста прегледати лицу, баш као да хоћаше да тачно ухвати вриједност све садржине у флашама, и свијех судова, и свега покућанства, свега до пошљедњега солда.

— Штâ?... Или вам је њеко рекао, да продајемо кафану? запита Бепо, смијући се на силу.

— То не, него...

— Хајде, живе био, хајде, ми имамо другога посла, а не да причамо! рече газдарица, усиљавајући се, да буде весела. — Дај, Бепо, четири кафе, за претура, за рицевитура, за атура...

— А, гле! и стара је мадоница* још на мјесту, као и прије тридесет година! Годем! чини ми се сад млађа, ха-ха-ха! рече Амруш као за се.

Бепо плану.

— Корпо дела вопгра мадона! То већ прелази мјеру! Ко вама даје право, да на тај начин пребирате туђе послове и да

* Богородичица.

чинште инвентар о туђој имовини? Јесте ли то у Америци научили?

— Јесам, одговори мирно Амруш, и баци талијер на тезгу. Немојте се, шјор Бепо, љутити за ситнице. Ја имам нѣкога разлога што ово прегледам. Ја сам, како зовеш, науман да отворим кафану овдје на тргу, — праву, модерну кафану.

Бепо поблиједи, Мандалини зацокоташе здјелице, али се одмах обоје прибраше, погледаше се, па ударише у кикотање.

— Хајде, жив био, ми имамо посла, нијје нама до причања, понови жена.... Одма-а-а, одма, шјор. Модерну кафану! Хи-хи-хи...

Амруш узе кусур, па се одгега преко трга ка кровињари, и ста пред њом, окренувши широка леђа господи.

— Ко је тај? запита судија.

— Један... мој некадашњи слуга, вели Бепо... Било берекинче најгоре врсте...

— А види се, да није ни сад бољи! дода Мандалина.

— Чини ми се да нас је и крао, је ли, Манде?

— Како не! Ја се спомињем, као да је јуче било....

— Ако ћемо тако, ви не ћете свршити до подне! прекиде их комесар. Ко је он? Шта је он?

— Било по свијету, каже да је било у Америци, па сад, вели, хоће да отвори кафану?

— И, замислите, нијје коњак кроза сламку...

— А што је најгоре, руга се госпи!... Боже опрости, каже да се наша мадона подмладила!...

Тако су муж и жена испричали своје утиске о Амрушу, па најзад казаше како му је име и одакле је.

Међутијем је Амруш омјерао кровињару, — звирио је кроз пукотине од врата, прође испред ње лагано, као да бројаше колико је корака дуга, и проне се на прсте, да погледа преко високога зида, са којим бјеше везана напуштена кућа.

Пред кафаном господа ћутаху, очекујући шта ће рећи судија.

— Хм! учини најзад он. Шта све то значи?

— Баш сам и хтио да то запитам! рече порезник, гледајући кут прозора своје куће, гдје се појави његова дебела Тереза, са шеширом на глави. На промрмља у себи: куд ли ће она сабајле?

— Не значи ништа, рече комесар. Зна да га гледамо, па се чини важан. Пустио је ријеч, да ће отворити нову кафану овдје на тргу, па сад хоће да нам покаже, како намјерава купити кровињару, па на њезину темељу подићи нову зграду.

— Баш би вријеме било да то нѣко учини, па макар и он био, вели судија. Али, модерна кафана у Розопеку! За кога?

— Баш сам и ја хтио да то запитам! рече порезник, који је увијек хтио да рече оно што је судац већ рекао.

— А ја вам опет кажем, да из тога нема ништа, да су фанфарони сви наши људи, који се враћају из Америке. Ви их не познајете, јер одавде се мало ко сели, али у моме мјесту има их много... Прије свега, ни један „Американац“ не ће да те поздрави и сматра да је учтивост слабост...

— Па ево овај сваког часа говори: „како зовеш!“ Послије нѣколико ријечи, све, „како зовеш!“ и још нѣшто... како оно?... А, годем! — умијеша се Бепо.

— Да вам испричам један случај са једнијем од тијех, — настави комесар, али га нико не слушаше, јер се у тај мах Амруш упути к њима.

Судија-поџрвене. У очима му се могло читати: „Ево ћу дочекати да ме у сред Розопека једна сељачина не поздрави, да даје рђав примјер! И сви остали, вјерујући тврђњу комесареву, мишљаху од прилике то исто.

Амруш се примицао, гледајући врху њих у горње прозоре Бепове, сјећајући се, вальда, како су ту држане играпке прије тридесет година. А кад бјеше према њима, диже лагано руку на тјеме, на начини големи лук у ваздуху, спуштајући шешир до кољена, што тако изненади судију, да и он скиде свој цилиндер, више но што чињаше обично. И сви остали њедоваше примјеру најуваженијега друга.

— Ето видите да је учтив... управ фин човјек! рече порезник вёсело.

Али се сви збунише, погледавши Бепа,

који, сав зелен у лицу, стојаше на прагу, као укован.

Судија погледа на часовник и одмах устаде, рекавши:

— Ми смо се прилично закасниди.

— Баш сам и ја то хтио рећи!... С врагом и Американац! дода брзо порезник.

И они отидоше сви заједно на једну страну, а Амруш на другу, јер изађе из града.

Оставши сам на вратима, Бепо поче зијерати на све стране, не ће ли угледати пса или берекинчића, да га гађа каменицом, која му бјеше у шпагу још од онога тренутка, кад је Амруш сркао коњак кроза сламку. Али, не видећи такога живог створа, на коме би могао искалити свој јед, уђе у кафану, да се издува над рачунском књигом.

Мандалина сједијаше иза крајњег стола, заклонила лице рукама.

Мази „пеци-кава“ отшкринуо врата од кујне и промолио руку, те се мучи да украде два комада шећера.

У тај мах допаде шјора Тереза.

То је било тако необично, тако противно стародревноме реду розопечког живота, да муж и жена избуљише очи пут ње. Бепо се намрштн више но прије, јер разумједе шта је њу довело. У исти мах наметну му се једна страшна слутња.

— Доиста, мора да је, ненадно, на један мах, све почело ходити тумбе у старом Розопеку, кад се господа кланјају једноме скитачу, који не поштује мадону и није коњак кроза сламку, — кад њихове жене долазе у то доба у кафану, да се извијесте о том скитачу!

Није баш тако говорио у себи, али га, у томе смислу, обузе слутња. Познато је, да се дешава незнатнијех догађаја, на које нико не сврађа пажњу, али који не само што претходе бурама у животу појединаца, или гомила, него су у тијесној узрочној вези с тијем бурама, што послије сваг види. Али има људи, које ти тобож незнатни догађаји одмах такну у живац и веома узнемире.

И имџегатица* као да тек тада (под пријекорним погледом Беповим) видје непутпост свога поступка, те помисли, да јој се слушкиња разбољела, а млијеко прокрело, на ето дође, да доручкује у кафани, што јој се никад није десило. И поручи кафу с млијеком, па заподједе говор које о чем, докле се најзад, као сасвим случајно, не сјети да је видјела њекога странца пред кафаном.

— Збиља, шјора Мандо, знате ли, ко је тај ђинаиат* са великијем клобуком?

Манда једва дочека то питање, па започе:

— А, онај? Хи-хи-хи, замислите...

Бепо баци перо и уђе у кујину, те изгрди слушче, на изађе на тротоар.

Протекло је више од полак часа, докле имџегатица изађе, поздравивши га иронично, а на то Бепо потече ка Мандалини, викнувши с врата:

— Корпо дела туа шантишима мадона верђине... (Твоју ти пресвету богородицу дјеву).

А Тереза отиде најприје ка претурици, да јави необични догађај. Од претурице свратила је ка комесарици, па све редом по аристократским кућама око трга. А како јој бијаше досадно понављати свуда једне те исте ријечи, она је мало пречињала, мало допуњавала свој извјештај, те је пошљедњи (у $11^1/_2$), у главном, овако гласио:

— Не чудите се што ме видите у ово доба!... Душо моја, велика новост, и баш дођох да јавим вама првима. Дошао је из Америке њеки Амруш, који је тридесет година тамо био и постао милијонер... Милијонер, кад вам кажем. Он има на веригици њеколико драгих каменова, од којих сваки вриједи по њеколико хиљада форинти. Амруш је сељак из околине од „њихових“ (православни), али канда је тамо прешао у Луторе, јер не трпи иконе. Лутрос, кад је био у Беповој кафани, грдио је Бепа што ће му мадона. Боже опрости! Жена му је за сад остала у Трсту. Она је грдна мулатка (видјела сам јој фотографију), али има дивну, једину кћер (и њезину сам фотографију видјела). Али је све то ништа, према овоме, што ћете сад чути. Амруш ће да купи не само кровињару, него сав доњи руб трга, па ће на цијелој тој ду-

* Чиновничка жена.

* Гигант.

жити, да сазида кућу... какву кућу?.. прави двор, на четири нода. Замислите, при дну, на средини, остаиће велики свод, на коме не ће бити врата, да се види море са трга и да пролази ко год хоће на обалу. Јер, разумије се, Амруш ће иза куће издати обалу и сградити купалиште... А има нешто и смијешно да вам јавим. Бепо се пренао да ће Амруш отворити кафану, јер му је Амруш то јутрос рекао, ха-ха-ха. Треба да знате, да је Амруш служио код Бепа, као дијете, па га сад бопка...

Баш кад је та легенда излазила из главе Терезине, Амруш је сједио при чаши пива код Борбја, у подграђу. Изашавши из града, он је шврљао по подграђу и завиривао у дућане и радионице, не ће ли познати кога вршњака, свога друга из дјетињства. Једва нађе на њекога обућара, кога познаде и коме се каза. Обућар се јако зачуди и урадова. Послије обичнијех узвика и сјећања на давно пријѐме, обућар му исприча, који су другови номрли, а који су још̀е у животу, те их заједно потражише, и, нашавши их пет шест, Амруш их поведе на пиво.

Боројева кафана бјеше мрачан и прљав бућак, и ако се у њој једној точаше пиво у Розоцеку. Другови затекоше њеколико подофицира. Окусивши пиво, Амруш се намргоди и промрмља: „Годем“, али се одмах разведри и, „како зовеш“, исприча друговима своје житије и своју намјеру.

Како зовеш, житије му бијаше врло просто, а тако исто и намјера. Свијех тридесет година провео је као кафански и гостионички момак по разнијем градовима сједињенијех држава. Двије трећине тога времена живио је *како вала*, не мислећи за сутра. Пошљедњијех десет година штедио је, колико је могао, и заштедио је њеку црквицу, на се, ето, под старост вратио у завичај. На дому је затекао само једнога синовца, већ матора, са пуном кућом дјеце. Не остаје му, дакле, друго но да се скраси у Розоцеку и да се прихвати каквога малога посла, то толико да му се не измакне оно мало заштеде...

— А нијеси се женио? пита обућар.

— Како зовеш, Бог ме од тога сачувао! Батали, брате!.. Бороје, донесите још пива.

Тијем краткијем одговором Амруш је јасно изказао своје мишљење о браку, као што је мало пријѐ такође језгровито изнио и своје погледе на живот уопће.

Амруш братски прочасти своје старе другове, тако да изађоше Ђорнути. Он пак оста да руча код Борбја.

Тај Бороје бијаше добљак, добродушан сељак, невјешт своме послу, од кога Амруш у брзо дознаде све што му требаше знати — и колико пива и вина прода дневно, и одакле набавља пиво, и по што, и колико плаће има који од неожењених, нижих чиновника, који се храњаху код Борбја, и т. д. Највише зачуди Амруша, што су и официри пили то рђаво пиво. Они нијесу долазили у Борбјев бућак, но им је он слао у тврђаву, свакога дана по једну бачвицу. Тај извјештај, канда, и развесели Амруша, те је частио Борбја и њевушто, одбијајући густе димове из хамбуршке црне, дебеле цигаре.

У то исто пријѐме говорило се о Амрушу по свијем кућама око трга, а и по многијем у подграђу. А шта се све није говорило и нагађало! Додуше, не бјеше прим̀ьена цијан нијела легенда Терезина, ама зар није доста кад се повјеровало и једноме дијелку? Заиста, да је Амруш постао био предсједником сједињенијех држава, не хоћаше, ваљда, имати толико важности у американским главама, колико је стече једнога јутра у Розоцеку, никаквом другом заслугом, сјем том, што се појавио на тргу и „пробаратао“ њеколико рјечи са Беном и Мандалином.

Наравно, то највише одјекну послије ручка у кафани. Сви „бришкуланти“ бијаху тако расијани, да су книтиле грјешке и у давању знакова и у бацању карата; управ, „бришкулавало“ се обичаја ради. Бепо је био јако нервозан. А кад га њеки пешту јаче но што требаше, Бепо викну:

— Корпо дела мадона, зар би, најпослије, могло и то бити, да онђима допусти једном... једном скитачу да отвори кафану?

Бепо сё тако дерао, да сви прекидоше игре. Наста мртва тишина.

— Е, али ако је тај Амруш тако богат као што кажу! рече опет онај шецкало.

— Нека је богат, нека је и милијунер, али је он увијек један факин, који је крао у младости. И ко зна куда се он скитао и шта је све радио по свијету! На ето и јутрос ругао се мадош! Па зар такоме скоту да се да право да држи кафанску радњу, је ли? завршн Бено побједничким погледом.

— Јест, али... чоче њеки истјерани шнсар, сух висок младић, необично дуга врата, са шта га зваху Жирафом, упалијех аветинскијех очију, најгора бекрија розопечка, који је у пошљедње вријеме животарио пишући молбе и жалбе сељацима.

— Али шта? шјор адвокато! издера се Бено.

„Адвокато“ достојанствено устаде, испрси се, мутне му очи сијевнуше, те ударив шеснпом о сто, викну:

— То, трунтану Бено, што сад имамо *конштитуцион* (устав). Разумијеш ли? Нема више робова ни у Розопеку ни нигдје, јер сад влада конштитуцион!

То би први пут да се њеко у Розопеку позове на конштитуцион.

Сви поблиједјеше.

Судија, комесар, пристави, управницн... сви „бољи“ одмах отидоше, а од осталијех начнни се гужва. Бено спопаде чашу и замахну њом, да је управи пут главе „адвокатове“, али га блнзи задржаше. Бено, готово њенешн, викаше:

— Забрањујем ти, берекину, да веђ привирнш у моју кафану. Ако веђ и једном....

— Конштитуцион имамо, конштитуцион! дераше се адвокато.

— Нека те враг поси и са твојом *конштнцнон!* кукаше Мандалина, ломећи прсте... Шта ово би, какав је ово дан данас, блажена госпо! Блажена госпо, уби несретнике! Одиста је онај Амруш подмитно ову гадну *Жирафу*, да чини буну овдје.... Одлази, рђо једна, није наша кафана за *галабардине* (Гарибалдинце)...

Та кафанска буна, једини догађај те врсте у граду, (у подграђу не бјеху ријетке кафанске туче), брзо се рашнр и немило дирну праве грађане. Разумије се да је догађај допр'о прешначен и до најближих. Сви су разумјели да је завада потекла од Жирафе, и да је била због Амруша. То је већма раздражило радозналост, те сви једва чекаху да га виде. До вечерње шетње по кућама и не бјеше о другоме чему говор до о томе: хоће ли се појавити на тргу, или не ће, необични човјек.

И необични човјек дође на трг, баш кад је цепукање било у највећем маху. Он сједе за крајњи сто на тротоару, пребаци ногу преко ноге и натаче свој велики шешир на колено. Његово пуно, бахуско лице, тек обријано, сијаше љепше него из јутра, а у томе трепутку оно поста као њеки големи магнет, који привлачаше све шетаче, те свака врста напусти свој правац, наста гурканье и цепање, какво се никад није видјело. Амруш се мало спеби, осјећајући толике погледе упрте на себе, али видећи да га многе госпође љубазно гледају, он се разведри и оста са трајнијем осмјејком. Госпође су налазиле да је он човјек у пуној снази и да има необично лијепе зубе и косу, (он дијељаше по средини своју густу, смеђу, гргураву косу, у којој не бјеше још сједијех длака, а то му је, кад бјеше без шешира, давало још млађи изглед). Мало по мало, ред се поврати. Шјора Тереза узе правац, који је водио ка Амрушу, те, при свакоме обрту, упућиваше му и сувише значајне погледе. „Како зовеш“ спочетка није могао вјеровати својим очима и гледаше у чуду најближе шетаче имућегатнци, али, најзад, увјерившн се, да то њено понашање не буде никога, поче и он њој намигивати, због чега се заврже препирка између Терезе и поштареве жене, са којом шеташе. Поштарка тврђаше да је то простачки, а Тереза говораше да јест простачки код нас, али код Американаца да је то уобичајено и у најбољем друштву, јер, нема сумње, да је Амруш као милионер припадао најбољем друштву у Америци. А да увјери своју другарицу, е Амруш зна правила витештва, испусти она свој махач (лепезу), а Амруш — бога ми прилично хитро, према својој лубањи — дохвати га и предаде.

Сједећи тако, Амруш је узгуд њеколико пута закуцао. Видећи е се Бено чини

да не чује, Амрушу уђе у кафану, раскорачи се и запита га:

— Како зовеш, иштем ли ја нешто за своје паре, или просим, а? Какав сте ви кафеџија? Одмах да ми се донесе лимунада!

Мандалина му је дршћући донесе, а он је проли, платн и отиде.

То бјеше пошљедња његова појава на тргу као „непзвјесна човјека“. Кад опет дође, — осам дана послије — бјеше закопити власник кровињаре и зида до ње, које је купио од цркве св. Николе, за две хиљаде форин. С њим дође и инжињер, који узе све могуће мјере од историјске зграде, па отиде да начрта нову кућу, нешто по својој наспови, а нешто по упуству Амрушеву.

То је било двадесет другога дана мјесеца марта, друге уставне године (рачунећи календарски, али у истини прве).

(Наставиће се).

ВЈЕРИНА ЉУБАВ.

РОМАН **И. А. Гончарова**

ПО ФРАНЦУСКОЈ ПРЕРАДИ ЕВЖЕНА ГОТИ ПРЕВЕО *Миливој Максимовић*.

ДРУГИ ДЕО.

V.

Сутра дан пред вече седела је Вјера у својој соби. Задубљена у мисли погледала би механички час на небо час на осветљене прозоре новога дворца. За тим се дигне и задрхта од вечерње студени. Приступи прозору да га затвори, ал у тај пар у сред вечерње тишине одјекну метак из пушке.

Задрхта по други пут, нагло се спусти на столицу и обори главу. За тим устаде, погледа око себе мењајући се у лицу, приступи столу, где је стојала свећа и застаде. У очима јој се видео страх и немир. Неколико пута се дохвати руком чела па седе опет за сто, но истог трепутка опет скочи нагло, трже са рамена мараму и баци је у угао, иза завесе, на постељу; још наглије отвори орман и опет га затвори, тражећи непрестано нешто очима на столицама, на дивану, и не нашавши, што јој треба, седе изнемогла на столицу. На поселетку опази на наслону једне столице вунен шал, поклон Тита Никоњића. Она га узе и поче журно намештати једном руком на главу, а другом у исто доба отвори орман и пременане грозничаво по њему. На поселетку дохвати једну постављену мантилу и обуче је. Не затворивши ормана прекорачи преко гомиле одела, које је у хитњи побацала на под, угаси свећу на журним и опрезним корацима пође доле низ степенице. Дошавши доле, пође сеником поред дворца и утрчи у таман ред дрвећа. Она није ишла, него је летела. Њену тамну силуету једва си могао опазити, кад је требало да претрчи преко осветљеног простора, тако да месец, тако рећи, није имао времена да је осветли. Прошавши кроз ред дрвећа пође лакше и застане код шанца, који је делио врт од шуме, да одахне. За тим прескочи шанац и спреми се, да се спусти доле у понор. У тај мах се Рајски створи пред њом. Она се чисто скамени.

— Куда ћеш, Вјера? запита је он.

Не доби одговора.

— Хајдемо натраг!

Он је ухвати за руку. Она не хтеде дати руке и трудила се да прође мимо њега.

— Вјера, куда ћеш и шта ћеш?

— Доле... последњи пут... овај састанак је нуждан... Пустите ме, браца, одмах ћу се вратити... ви овде причекајте... само једну минуту... седите ево ту на клупи.

Он је њежно ухвати за руку и не пушташе је.

— Пустите, мене то боли, рече она, отимајући се од њега.

— Ви нисте кадри са мном изаћи на крај! говорила је она шкрипући зубима а отимајући очајном снагом руку из његове; ослободи се на поселетку и потрчи напред. Он је ухвати око струка, доведе је до клупе, посади је и седне поред ње.

— То је грубо и дивљачки! рече једовито и љутито, окрепувши се од њега скоро с одвратношћу.

— Ни мени није мило, што те морам силом задржавати, Вјера!

— Ода шта задржавати? запита га она скоро осорно.

— Можда од пропасти...

— Зар може мене ко упропастити, ако ја сама не ћу?

— Ти не ћеш, ал ћеш ипак пропасти.

— А ако ја хоћу да пропаднем?

Он ћуташе.

— Па и нема никакве опасности. Ја се морам с њим видети, да се... растанемо.

— За то није потребно да се састанете и видите.

— Потребно је! За један сат или дан касније, ништа не чини! Па нека ме сав свет види, ја се не ћу ни на кога осврнути!

У тај пар зачу се други метак. Она нагне напред, али јој две снажне руке притиснуше рамена и посадише је на клупу. Вјера погледа Рајского од пете до главе и затресе главом од јарости.

— Какву награду ћете тражити од мене за тај труд? запита га пакосно.

Он је ћутао и пажљиво пратио очима њене покрете. Она се пакосно засмеја.

— Пустите ме! рече мало за тим, меким гласом.

Он махну главом одричући.

— Брате! започе она одмах за тим нежно, обгрливши га руком; ако сте икад горели на запаљеном угљевљу, умирали по сто пута у једном часку, од страха и неизвесности... кад вам срећа беше на домаку да је ухватите или да је за навек нестане испред ваших очију... а душа вам се **отима** за њом... Сетите се таког тренутка... у ком вам је остала једина и последња нада... сто у том тренутку сам сад ја... Кад тај тренутак прође... прећи ће све с њим...

— И хвала нека је Богу, Вјера, за то! Дођи к себи, освести се, па и сама не ћеш хтети ићи. Кад су болесници у врућици жедни, питу леда — ал им се не да. Јуче, у мирном душевном стању, ви ти то предвидела и указала ми то просто и најбоље средство, да те не пуштам доле; па ево ја те не пуштам.

Она клекну пред њим.

— Немојте да вас кунем целога живота после онога! прекињала га је она. Можда ме тамо чека сама судба...

— Твоја судба је.. тамо, ја сам јуче видео, где си је тражила. Ти верујеш у провиђење божје, Вјера, друге судбе за тебе нема.

Она ћуташе и погну главу.

— Јест, рече му покорним гласом, ви имате право. Али ја сам тамо тражила светлости, која ће ми осветлити пут, и нисам је добила. Шта да радим? Ја не знам! Не знам! завршн уздишући.

— Не иди више тамо, рече он, помажући јој, да устане.

— Шта било да било, не задржавајте ме више, ја сам се одлучила. Тамо се не ће одлучити само моја судба него и другог једног човека. На вас ће пасти одговорност за ту пропаљиј, коју правите између мене и њега. Ја се не ћу никад утешити и сматраћу вас виновником несреће целог мог живота... и његова живота! Ако ме сада задржите, имаћу права да мислим, да је ништава страст, самољубље без права и завист сметала мојој срећи и да сте ви лагали, кад сте проповедали слободу...

Он се поче колебати и ступи корак натраг од ње.

— То је глас страсти са свим њеним софизмима и извртањем! рече, дошав к себи. Сети се само, Вјера, како си ме јуче, после своје молитве, молила, да те не пустим... А ако ме будеш проклињала, што сам ти попустио, на кога ће онда пасти одговорност?

Она опет клону духом и невољно погну главу.

— Ко је он, реци, — прошапута Рајски.

Ухвативши се за ту нападнју прилику, да се ослободи од свог робања, запита га жнвахно:

— А ако вам кажем, хоћете ли ме пустити?

— Не знам, може бити...

— Не, него ми дајте своју реч, да ћете ме пустити, па ћу вам га казати.

Рајски се колебао.

У тај тренутак одјекну и трећи метак. Она потеже према пенору, али њему неће за руком, да је задржи.

— Хајдемо, Вјера, кући, па одмах признај све бабушки! рече јој заповедајући.

Но она се место одговора отимаше из његових руку, падајући на земљу и устајући опет.

— Ако сте икад у животу имали срећна и блажена тренутка, преклињем вас тим тренутком, да ме пустите! Никад вам не ћу то пребацити, никад! Ви сте учинили све, што сте могли.... ни мати не би могла више учинити. Али сад ме пустите, да идем, ја морам сад бити слободна!

Нека ми онај, ком сам се јуче молила, буде свједок, да је ово последњи пут. Никад више не ћу ићи доле у понор; ту заклетву не ћу више нарушити, вјерујте ми! Чекајте ме овде, ја ћу одмах доћи, имам само једну реч да рекнем.

Он пусти њену руку.

— Шта говориш ти то, Вјера? Ти ниси више при себи, шапутао јој је у ужасу. Куда ћеш?

— Рамо доле!... Да га још један пут видим... да га чујем... можда ће попустити...

Она потрчи низ обронак, журећи се, да је не би задржао, али се спотакну и паде; хтеде да устане, али није могла.

Он скупи последњу снагу, стеже своје срце, јер и сам је трпео неисказане муке, притрчи јој у помоћ и подиже је на руке.

— Ти ћеш пасти са обронка, тамо је стрмо, шапутао је он, ја ћу ти помоћи...

Он је скоро однесе доле низ обронак и спусти је на стазу, где је стрмина већ престала.

Руке су му дрхтале а у лицу беше пребледео.

Она се нагло окрете к њему, погледа га погледом, пуним дивљења и благодарности, за тим на једаред клекне пред њим, ухвати га за руку и снажно је притисну уснама.

— Брате! ви сте великодушни! Вјера то не ће заборавити!...

И кликнув као птица ослобођена из кавеза потрчи кроз грмље.

Рајски стојаше непомичан и препрежен.

(Наставиће се).

ПОУКА.

СЛАВНИ ЉУДИ У ИСТОРИЈИ И БИОГРАФИЈИ.

(ПОВОДОМ МИЛУТИНОВИЋЕВЕ СТОГОДИШЊИЦЕ.)

(Наставак).

II.

Ове и овакве мисли, које нам се давно по глави врзаху, довели смо оно дана, — на глас Милутиновићеве стогодишњице, а по наравном сродству појмова, — у везу са једним пасусом нашег врлог књижевника и научника Јована Бошковића, који такође, у једној својој бесједи *О народности и њеној суштаственој страни народности*, што је изрекао у београдској Великој школи о Савину дне г. 1887., истиче велику важност историје и биографије, као средства, да омладину свијетлим угледима распаљујемо ка добру, да је рђавим, одвратним примјерима изашимо ода зла. „Ко хоће — вели Бошковић, наводећи ријечи једног оглашеног педагога — да у омладини одржи праву срдачну топлоту љубави, подобност да скромно и с дубоким поштовањем признаје оно што је велико, и да се уз њега подиже, тај вала таке начине мишљења, и према великим људима, да суди и гаји. Не знам како се може у омладину засадити љубав к отаџбини и народу, него кад јој се велики људи, које је наш народ имао, ставе за предмет високога поштовања".

И заиста, ако се усвоји начело, да су велики људи они, који народима праваџ и обиљежје дају, као и то, да цијела историја цивилизације у ствари друго није, него историја великијех људи, те аристократије рода људскога, која од памтивијека „предводи човјечанство," — онда треба признати, да је не само нужда, но и света дужност такозваних „управљајућих класа", да народу његове велике синове на углед истичу.

Такови су људи прави стубови свога отачаства; они су сушта животна крв његова. Њихов спомен диже народу цијену, снажи и облагорођава потоње нараштаје; слава, што су је од њих у наслеђе примили, то је њихова властита слава. Тиме, што одређеном племену припадају, знаду народи да се поносе, као год и појединци људи својим породичним титулама. Благо на-

* Енглез је Карлајл већ давно доказао, како општа историја, историја свега, што је човјек на овјету извршио, није у суштини друго, него историја великијех људи, који су овуда радили. Та су великани предводили народе; они су памтивијека, нагласд давале, и у највишем смислу били творци свега онога, што је укупној маси народа пошло за руком да уради или да постигне. (Carlyle, On Heroes, кн. I., стр. 71.)

роду, који може да се на славну прошлост обзире, те који је, примајући ту прошлост у аманет од својијех предака, примљен да јој традицију наставља. У њему она крјепост, која је кроз вјекове његове старије красила, не ће никада изумријети. На тај се начин у древној Атини и доцније у италијанскијем републикама могло да одржи предање лијепијех вјештина, а у старој и новој Шпарти (нашој Црној Гори) родољубиво пожртвовање и витешка храброст на оружју; на тај се начин чуство слободе могло да одоми међу швајцарским горитацима, тако да многи писмени људи њихову славну отаџбину дависе друкчије и не зову, н'ако домовином Вилљема Тела.

О утицају великијех људи на развој духа и учвршћивање народног карактера не може дакле да буде сумње. Само се пита: који људи заслужују највише, да их великијем називљемо? И у чем се управ састоји људска врлина?

У оџесту и замашају дјела и предузећа јамачно не, јер би у том случају неимар Ајфел, који је чувену кулу подигао, и приповједач Монтепен, који је ваљда стотину романа написао, такође у велике људе спадали. Кад би у свјетску историју погледали, нашли бисмо на толике у своје вријеме чувене завојеваче и осниваче великијех држава, којима се данас једва и име спомиње; док, на против, ми данас називљемо „великијем“ неке људе, од којих су савременици као од куге зазирали, па их чак и на муке метали. Тако ће некад доћи вријеме, кад се огромне већине данашњих политичких целебритета не ће више нико сјећати, док ће се имена двојице-тројице скромнијех научника, који се нијесу никад за празном славом јагмили, код штовалаца праве врлине на вијеке цијенити.

У осталом, неко може да буде велики политичар, велики умјетник, велики пјесник, на онет, поред свега тога, да не буде велики човјек. Ко је икад надмашио у бесједништву чувеног Мирабоа? Ко се у умјетности није дивио Рубенсу? Ко се у пјесништу није одушевљавао за Хајнеом? На гле, како нам се ти славни људи ситни чине, кад их упоредимо са једним Демостеном, једним Микеланђелом, једним Шилером!

У овијех бесмртнијех људи није само једна страна анормалног духа, него је у њих све велико, све дивно, све узорито било. Кад се у једном човјеку оштрина ума судара са карактерношћу и добротом срца, и то у необичној, прочишћеној мјери, онда за тога човјека смијемо казати и кажемо, да је велики човјек. Он сад био срећан кроз сав свој вијек, као Јулије Цезар, или га непрестано недаћа пратила, као Христофа Колумба — свеједно: ни трајни успјех, ни постојана недаћа, ни ће та два великана с њихова пута свести; ма да се у свему разликује, у томе су они једнаци.

Јер се право великодушје не јавља само у свечанијем згодама, но и у свијем, па и најситнијим приликама живота.

Према томе држимо, да је управ дивна и сваке хвале достојна мисао, која је ерекно у Сарајеву зачета, да се прослави стогодишњица (од рођења) Симе Милутиновића Сарајлије. Са гледишта људске врлине, како смо је у горњијем ретцима напутали, нема ваљда Србина, који је у толикој мјери заслужио, да му се успомена прослави и народу у видљивом облику на углед изнесе. Као год Данте у Италији, Сима је за живота био прави гласник ослобођења свог раздробљеног и подјармљеног народа; за њега се он непрестано борио и пером и мачем, за њега је спасено протопества и заточења, за њега кубурио у сиромаштву од новоја до покрова. Рекосмо да нема ваљда Србина, који је у толикој мјери заслужио, да се млађи у њ угледају. И заиста, ако је Доситеје велики карактер, ако је Караџорђе велики јунак, ако је Његуш велики пјесник, ако је Вук велики књижевник био — Милутиновић је, у нешто или мањој мјери, све то скупа био. Ми, који ове ретке пишемо, ми му пак у особиту заслугу уписујемо то, што је он као необично у оно доба изображени Србин ступио у редове бораца за српску независност, као прости војник, и што је на тај начин био готов, да своме роду, поред ума, и сами живот жртвује. Лијепа је и племенита ствар на умном пољу за слободу копља ломити, али је још љепше и племенитије у одсудном часу, пушком у руци, пред непријатеља свог отачаства изаћи. Част Бранку, који је пјесмом Србадију у једну китү сплео, симболишући уједињење свог расомађеног племена; али пјесна слава и „до небеса хвала“ Синђелићу, који је за слободу отаџбине живот жртвовао. На жалост, данас се много збори, а мало твори; ово је вијек великијех фраза а ситнијех људи. Добар дио онога, што се данас родољубљем назива, друго није, до ли партајски фанатизам, који се не јавља мушкијем дјелима, већ новинарском препирком, саборском виком и дре-

ком. Некад су се људи кољали, ласкајући власницима; данас се они срамоте, ласкајући свијетини. Претварање и лицемјерство, то су главни услови човјеку, који данас тражи популарност. И с тога се јавно хвале прерасуде, које се приватно куде и презиру. Родитељи јавнога мнијења, да би боље масом дрмали, ките народ врлинама, којих он никако нема, препоручујући му сваком приликом умјереност и ресигнацију. Као да је збиља који народ на свијету до слободе дошао, цјеливајући спокојно окове, што га стежу, и чекајући да се ти окови, по каквом дивном чуду, сами скрше, јал' да му их с ногу скину нети његови тлачитељи!

У оваквој нам се моралној атмосфери лијено груди шире, кад се мишљу осврнемо на каква великана, који се за истину и онда борио, кад га та борба могаше домаћег мира, па и главе стати. Ма да немамо довољно снаге, да се до краја у њ угледамо, опет нас нешто подстиче, да му се колико толико приближимо. Па и наше патње чине нам се некуд лакше, кад их са његовијем упоредимо; и док се дивимо витешкој муци, са којом је у борби истрајао, снажимо се и ми, да што већом енергијом животне муке и препоне савладамо.

(Свршиће се).

Марко Цар.

КЊИЖЕВНОСТ.

ПРИЛОЗИ ЗА ПОВЕСТ СРПСКОГА НАРОДА У ЗЕМЉИ УГАРСКОЈ.

II.

О ковинским привилеђијама.

(Наставак).

Многи писци — огромна већина од поменутих писаца, који помињу ковинске привилеђије, пишу, као што рекох, ни то знали, од куд су дошли Срби, који се населише на чепељском острву на пустом месту, које се доцније прозвало Рац-Ковин. Још ни — сад већ покојни — Видерман у Грацу, који је помњиво разбирао за српска насеља по словенској и угарској и немачкој земљи, није то знао, већ је мислио, да су се Горњи Ковинчани доселили из *Ковиља* у потоњем шајкашком батаљиону (von Altkeve, Kovilj im nachmaligen Tchajkisten Districte. Види у „Statistische Monatschrift X. Jahrg. Wien 1884. стр. 409.)

Град Ковин (Keve) и варош ковинска код тога града (castrum Kewe) лежала је на доњем Дунаву испже Пачева према Смедереву. Та то је оно место, које се и у прекрасној народној песми „Смрт војводе Канџе" помиње:

„Подиже се бан-деспоте Ђуро
„Из шитова места Смедерева,
„Подиже се штар лов ловити.
„На Ковину Дунја пребродио
„На се ханџи кланке земље равне,
„Док с' донти врлачке планине, и т. д.

Стари је то град, један од најстаријих градова у земљи угарској био је ковински град (castrum Keve). Безимени бележник или писар краља Беле, писац повести о славним делима Арпадових Угра и како су Угри на сабљи задобили земљу, но њима прозвану земљом угарском, већ помиње Ковин град (castrum Kevee), причајући, како се херцег Глад, господар земље између Мориша и града Рама на Дунаву, непред Угра уклонио у ковински град и како је, видећи, да се не ће моћи одбранити, својевољно предао тај град јуначким Угрима (v. Endlicher Monumenta Arpadiana стр. 39) Но ако ти је зазоран писац, ком не знаш кревога имена и не знаш, којега је угарскога краља од четири краља, који су се Бела звали, писар био и у којем је веку повест ону списао он, ако ти цела повест та безименога писара заудара на басну, а ти можеш наћи помена о Ковину у Анебертову опису крсташкога похода цара Фридриха Барбароса од г. 1189, који на три места (у изданју Добровскога од г. 1827 на стр. 23. 28 и 29) спомиње Govin „in fine Ungariae." Папа Иноћентије III. у писму од г. 1204. помиње такође ковински град (castrum Keve, ubi solo Danubio

mediante regnum Ungariae a Bulgarorum provincia separatur, где Дунав дели Угарску од области бугарске (v. Theiner Mon. vetera Slav. merid. I. 34.)

Но овде се нас не тиче толико град ковински и жупанија или градска међа ковинска, којој је град био глава, колико нас се тиче подграђе или варош (oppidum, civitas) ковинска. А ко жели, да сазна више што о граду Ковину, о ковинској жупанији и о жупанима ковинским, нека прочита дело покојног Пештн Фрињеша „Az eltűnt régi vármegyék" Budapest 1880 I. 369—410; и нико се не ће кајати, ако прочита све, што је поменути угарски писац написао о старој ковинској жупанији и о местима, која су потпадала и спадала у ту жупанију од почетка XIII. до краја XV. века. Само нешто не могу пређутати. Наш г. Максим Луданћ поменуо је у поменутом писму од 12 нов. 1882., да је Пешти Фрињеш његов лични пријатељ и да му је он тада, кад је писао поменуто дело о пропалим угарским жупанијама „о Ковину или боље рећи о Доњем Ковину лепа дата дао на два табака, која је напао употребљена у том његову делу, али о том, од кога је добио он те податке, о том — вели — нема ни помена, премда многима другима захваљује на даним му историјским подацима. „Није лепо!" додао је добри г. Макса, — па и ја велим да није лепо не поменути и не захвалити се, али по што је међу тим Пешти Фрињеш отишао Богу на истину, то нека се утеши г. Максим, знајући, да Бог све види и све зна и да ће свакоме платити и свакога наградити по заслузи.

И подграђе ковинскога града као трговачко место поменуо је већ Арављанин Едриси (Idris) године 1153 (v. Wilhelm Tomaschek, Zur Kunde der Haemus-Halbinsel II. Die Handelswege im 12 Jahrh. nach den Erkundigungen des Arabers Idrisi. Wien 1887. S. 12.) Поменувши на левој страни Дунава Бач, Тител, Панчево, помиње на посленту Едриси Qêwen (Kowin, bei Ansbertus Gowin, magy. Kövc, in der spät. römischen Kaiserzeit φρούριον Κωνστεντις oder Konstantiola genannt). Едриси поглавито се обзире на трговачка места, те зато вальда Земун и Рам и не спомиње он.

У писменим споменицима XIII. и XIV. века нема помена о ковинској варошн, по свој прилици с тога, што нису сачуване листине, којима су подељиване Ковинчанима слободе и повластице. Краљ Жигмунд помиње у својим листинама „antiquas libertates civium keviensium". Најстарије привилеђије, које су до нас дошле, потичу од краља Жигмунда (1387—1437) и међу њима она од г. 1396, која још није штампана, а коју помиње Максим Луданћ, и у којој се краљ Жигмунд позива на још старију своју повластицу, Ковинчаном на доњем Дунаву дану.

У привилеђији од 25. Априла 1405 помиње краљ Жигмунд верност и верне службе и стечене заслуге варошана и гостију своје вароши ковинске: „civium et hospitum civitatis nostrae Kevi vocatae."

У налогу свом на каптол цркве тителеске од г. 1412 помиње Жигмунд краљ верне своје варошане, становнике и пук (populi) вароши ковинско („civibus et inhabitoribus ac populis universis civitatis nostrae Kevi") а тако исто и у главној његовој привилеђији од 29. нов. 1428. „cives, hospites incolae et inhabitatores Nostrae civitatis Keve vocatae." и у потоњим његовим листовима и писмима од г. 1429. 1435 и 1436, па тако исто назива их и наследник и зет Жигмундов, краљ Алберт, у потврдници од 24 фебруара 1438.

Нигде се у тим листинама не спомињу Срби као варошани, гости и становници вароши ковинске и да нема доцнијих листова и привилеђија а нарочито краља Владислава од г. 1440 и краља Ласлова од 1455 и других, ми данас не бисмо знали, да је међу варошанима, гостима, становницима вароши ковинске било и Србаља-Расцијана, то јест становника, који су дошли из српске земље и као гости и трговци настанили се у ковинској варошн као згодном месту за трговину.

У привилеђији, коју је краљ Жигмунд издао Ковинчанима у Карансебешу, дне 29. сент. 1428, препоси краљ своје право патронатско потпуније и свршено на бировa, варошане, госте и становнике вароши своје ковинске и даје им власт, да могу у будуће, кад се год упразни место свештеника при парохијалној цркви њиховој, изабрати способно, образовано, и доброга владања свештено лице за свога плебануша и предложити га своме дијецезалноме епископу поради потврде.

С обзиром на то место, не може се мислити, да су Срби православне вере сачињавали главни и већи део део становништва вароши ковинске на доњем Дунаву, нар ако узмемо, да су тадашњи Срби у Ковину њиним делом били римокатоличке вере.

У повластици Жигмундовој од 4. јула 1435. (в. у поменутом рад-ковинском дипломатару стр. 13. и даље) помињу се доиуше српски трговци, Rasciani mercatores, али не као становници ковински већ као трговци из српске земље (advenae et forenses), који се тргом својим долазе на пазар у Ковин и преко Ковина даље у земљу угарску.

У ковинској вароши и у селима, која тој вароши припадају, наиме у Базвањошу и Скроновцу (Bálványos et Skronovcz)— која је места као пустаре краљ Жигмунд год. 1412. уступио Ковинчанима на уживање и које су Ковинчани населили били, те је краљ Жигмунд села та поново и потпуно даровао, дао и поклонио верним својим Ковинчаном — дипломом од 22. Нов. г. 1428 — било је дакле, и ако се изречно не спомињу у привилејијама, осим других и Србаља варошана трговаца и становника; и кад су Турци г. 1440. опустили и опленили доње крајеве угарске, расуло се свеколико становништво вароши ковинске те лутаху тамо амо по земљи угарској.

(Наставиће се).

И. Руварац.

КОВЧЕЖИЋ.

КЊИЖЕВНИ ПРИКАЗИ.

Милан Ф. Мандић свб. **Успомене са бојишта пола Јаношој Кланури 1876. год.** (историски спис), пише — — У Крушевцу. Штампарија А. Мазићевића и Ђ. Будимовића. 1892. вел. 8-а. Стр. 128. — Предмет песмама овим јесу бојеви, које је под вођављ Степом Вишњићем и Чолак-Антићем са Турцима била јуначка српска војска на Јаношој Кланури од 20. јуна до 3. августа 1876. Песник хтеде дедом овим да постане Вишњићевим јунака најновијега доба, пак му то не пође за руком, јер су му песме пуне недостатака у сваком погледу. Јесик је искварен, стихови рђави, песничког дара ама баш ништа; него мане изложимо и у осталим „почетним" песмама. Што се спомињности тиче, дело је испод сваке критике. Напир је најлошији, а штампарским погрешкама на броја се не зна.

Ј. П.

Хаџи-Милс А. Поповић. **Опис путовања и хришћанских светиња на истоку у Палестини.** Описао пап — — надинратељ. Са 3 слике. У Новом Саду Штампарија др. Павловића и Јовића. 1892. Вел. 8-а. Стр. 90. — Из Кључа (у Босни на реци Сани) преко Сиска, Загреба, Трста, Александрије, Јафе долази писац у Јеру—салим (= место мира). Потиика нам описује све знаменитости светих места, особито у колико то заслуга у библији, упоређује нас са географијом и историјом Јерусалима; нарочито опширно описује храмове и остале светиње. У Јерусалиму се налази 15 манастира (са 245 келија), и то 11 мушких и 4 женска; у николајевском мушком манастиру налази се чак и штампарија на којој се штампају књиге грчке и арапске. За тим нас уводиље писац са знатижељом местима на окољне и говори о културном стању у њима. Г. Ј. ... је преко Цариграда Црним Морем, Дунавом, Савом на у своју домовину. — Књига је ова доста допринела и-упућењем разумевању библије, те је с тога препоручујем нарочито свештеницима. — Ј. П.

Калбубуџаџаде. Прва врста слатко-горких шљивица, медно-жучних пуслинчица, осетљивих крупинчица и покрупних ситничица. На шпитове и по рецептима *дра Калбубуџаџа.* Мостар. Издање и штампа Владимира М. Радовића. 1891. на вел. 8-и стр. 173. — „Difficile est satiram non scribere" могао би данас рећи српски сатиричар, јер друштво је српско пуно мана, и те мане, као што су мођење, хвалисање, мушка слабост, несталност, неслога, ужасање у једу и пићу, шиба писац у овој књизи. Међу тим имаде песама у збирци овој, које се баве једном једином дисктком, а у некима чак ни тога нема. Право свезање и оригиналности замаи ћете тражити у збирци овој; што се превода тиче, ни набор на обради није боље него какво. Стихови су у песмама доста добри, и ако се ваше но који бани погођатан; језичких погрешака има много; књига је штампана лепим словима и на лепом папиру.

Ј. П.

Јован П. Јовановић. **Пишко и Милинко** приповедетка за народ. Написао — — свештеник. На по се штампано на „Вос Вале". Сарајево. Прва српска штампарија Ристе Ј. Сикића 1892 , мала 8-а стр. 15. — У приповетки овој износи нам писац слику два вредна Србина, два сложна брата, и показује нам шта може слога, шта може труд; но уједно показује нам шта бива, кад мнаде дође у руке расницкуће. Приповетке овакове, ако су њене добро изведене, одговарају врло свом, с тога би желети било, да оне дођу у руке народу, да му покажу, који пут води срећи, који „просјачком штапу" С погледом на смер радо гледамо крој прете осталим штампиим погрешкама. Ј. П.

Сељачки мотиви Песме *Радована Конутића.* Нови Сад 1892. Издање писчево. Штампарија дра Павловића и Јовића Цена 20 новчића или 50 пара динарских; мала 8-а стр. 68. — Ови Конутићеви „Сељачки мотиви", којима је, као што он каже, већином „дало тему стање, у ком се налази наш народ у Аустро-Угарској", имају се — опет по писчевој нарочној опаски — сматрати као нети део „Пламенова", од којих је први део (пробитно „Омладини на Балкану" и не, као што се. Конутић сад поправља „Српској омладини" приказан) изишао 1888. год., и гад већ, као што Конутић не пропушта — свакако као курајозум — исказан, распродан. Други део „Пламенова" („Србији под напредњацима") утеглао је света на две године после првога дела; трећи „Српском народу") епремљен је, као што прети Конутић, за штампу

а пита је са истортии, то за сад осим песника нико не зна. Први део Конутићевих „Пламенова“ дигао је у своје време толико прашине, да се тревнеи човек и нехотице морао запитати: pourquoi tant de bruit.....? Ја се у овиру оваква приказа не могу упустити у питање, да ли има Томановић право, што Конутићу на лествици млађих данашњих српских песника би рашио „државотвси“ дајс одмах другу спицу, прву салазећи уступивши Војиславу; не могу се упустити ни у тугалпо питање, да ли у лирици сме бити тси спицје, не с тога, што бих ту морао доћи мало у опреку са предписи Марком Царсм, не и с тога, што не бих могао наћи места у скучсну оиакву приказу — то би већ вредало, да човек мало и пропири оквир — него једино за то, што не бих и крај најбоље воље кадар био одобрита и оправдати у лирици тенденцијозност оваквс врсте, какву би Конутић у нас да одомаћи. А треба знати, да то онда не би била „најлања критика“ на Конутићсве сне „Пламенове“, него „пајчелсг“. Док једаред сви ми, и Жакалевић и Милан Савић и остали, од Тсна и Брандеса (о руским критичарима не ће Конутић ни да говори!) научили, како се *доиле* пише критика, и док стсчемо „науке“ — дар нам Конутић одрче са свим — онда ћемо жељу њихда умети доказати, пита и. пр. у песмама „Сељачки мотивима“ „не нала“. За сад само, без оне више „науке“, смемо толико иомолити њега, да посветујемо српском свету, да не чита Конутићсве „Сељачке мотиве“. Г.

Љубице. Песме *Н. Ђорића*. Нпш, прва нишка штампарија Ж. Радовановића. 1892. 8-а. стр. II. + 110. — Врло је чудна тсиеза збирко овпх Ђорићевих песама, које он „Љубицама“ крсти „за то, што ни је свима предмет љубав и то весела и ведра љубав, без прекора, без узалудних узднсја, без несклопивих дпсања и томе сли чпога.“ Побојао се нашпе Ђорић, да ће му те — сад пи опет тема: веселпике доба „сувише дошле на ред“, ако би причекао, да, као што је приобичпо свпрао, „први пут нађе пред читаоце са збирком балада и романаца“, коју је „ирсту песама највише обрађивао.“ Дакле ресепзпи пе могу, па и не у оиакој мери, како назире свакп полстаран, који своје прсдне и пиље тредпиштну кога листа са пзрачпом жељом, да песма пђље у „прном броју, пто дође“. Та Ђорић је већ давно прекужио ту троничпу журбу. Е па од куд онда те „бојазни“? Ту се мора „добро стати и промозгати“, док човек, ма само и путем пај-свсљпје конјектуре, и прибли.жно погоди шта је. Ја сам бар читао и читао те „Љубице“, пе бих ли Ђорићсвој „бојазни“ унао у траг, покушао сам разлагати и опако и онако, али ми се после све умонаше показало као песпрадапно. Најбоље ми се још свидело ово. Ђорић вели у песми под натписом „Подушпи“ (стр. 59.) сам за себе — оно до душе кад се човек сам хвали, не мирпше баш као права сан де Cologne, алп што му драго! — ево опако:

— Где само како знадем —
Љубити дивно ја

па мало после опет:

Где како грлпи слатко.

Бранпо у свом „Укору“ пита, како шсгово лапе и љуби и грли слатко и свако младо ерце те још како верује, да је тешко, што

Већ недеља дпна прође,
Оа како ми та не дође —

пашсм Ђорићу пак могао би се пећи и какав скептичар па да доиикне: не знам баш! Ту онда мислим, да се Ђорић поплашио за ту моћ „славпога грљсња и љубљсња“ да ће загубити ма и најмање од своје „пародоетспости“, ако би „весслпике“ причекале на баладе и романце. На најпосле пије владла пиого сгдло од побуда, које Ђорића наведенс, да нада збирку песама, главно је свакако, да ли је српска лепа књижевност овом збирком добила прпповак, којсм би се имала разлога радовати. А то је опо, што ја мислим да ппје. Ђорићеве су песме до душе чпсе и раздане, али им гпздавост као да хоће да се памстпе у каћпперлук и тај је отавпи и досадан. На онда има још једна недоља. Ђорић нема свежа хумора и духовите досетљивости те је с тога у стварима, као што је „романца“: „Фалпи бсго и поносита Фата или прича о томе, како је Сслма проводадџика од данпта задобила свплеи каваз и два ћистпна“ врло несретпо, да тп управо човек мора жалити. То сам јасно видео на том, што ни се од „Љубпца“ Ђорићевих де дошле опе, у којима песма опет „слободпјег и весслијег духа“, којим се опу предговору хвали. А то управо не би пи требало да су у другпту са „весслпикама“. Примера ради Готова Мајпон („Nur wer die Sehnsucht kennt —“) пашла се ту као Пплат у „Цврују“. Но ново признајем, да су Ђорићеве „Љубице“ спретне песмице те да су кадре дати „младости, што јој душа жели, за чим срце жуди, а старости, да се сети, да и она бепе таква и да пришла, да то ппак беше лепо, беше добро и жеље достојно,“ али је у њима о једно око сувише тога, једно је те једно па та монотонија одузима предност и опом, што би пначе било прекрасно. Жао ми је, што то морам рећи, али писам мислио, да је Ђорић тако — разговори песник. Г.

КЊИЖЕВНЕ БЕЛЕШКЕ.

= *Редовна годпша скупштина „Матице Хрватске“* држаће се 19. јуна 1892. у Загребу под управом председника *Тадије Смичикласа*. Ово год. напуниће се 50-та год. како се заметнуше прве клице данашње „М. Х.“ те је тому у спомен председник у својем говору детаљпно преследао петпесетпиу „М. Х.“ за ових 50 год. Луд. Гај 1836. г. већ покренуо је писао о „ученом друштву“; коју је хрв. сабор прихватио, али не би нигда потврђена. Заметак „М. Х.“ (а и народнога позорпшта, господарскога друштва, нар. музеја) треба тражити у „Читаоници“, коју основа 1838. г. гроф. Јанко Драшковић. „Матица илирска“ (тако се звапе онда М. Х.) стојаше од 1842—50 под окрплом Читаонице и главна јој намера беше издавати дубровачке песнике (Прво издање „Осман“ 1844.). Кад год. 1850. паде Читаоница, и „Матица“ поста самостално књиж. друштво по правилима, која беше потврдила хадва још 1847. г. Уз дубровачке песце издаваху се корпсне књиге свакс врсте и часопис „Невен“. Од 1858. г. велика се брига пикласа особито новчаним прплпкама. Када 1867. г. преузе Југословенска Академија обрађивање науке у своје руке, престе се мало и задатак Матице, која се поче бринути поглавито за *жену књижевност и популарпозпање науке*. 1874. г. преиородила се М. Х. добивши нова правила. Од то доба се њен рад грана све јаче и обилатије до данас, што се може видети на овпх бројева: За последњих 15 год. издала је М. Х. 120 разповрспих списа у 700.000 књига, а за то се

потрошило преко 280.000 фор. Главница М. Х. 1877. год. износила је 32.640 фор. а данас износи преко 140.000 ф. То је све заслуга Матичина одбора и њених поверених а пре свега њена заслужнога тајника (од 1877. год.) *Косте Трифковића*. По његову извештају, поднесену пред ову скупштину, пустила је М. Х. у свет г. 1891. девет књига, за које је потрошила 22.583 ф. 55 н. Осим од ових су дар члановима и штампање су у 64.800 отисака. Девет књига за 1892. год. већ су под теском (у штампи); међу њима ће бити и „Споменик књига", у којој ће бити повест „Матичин". Год. 1891. имаше М. Х. 8100 чланова (1267 утемељивача, 6833 приносника по 3 ф. г.), више 313 него 1890. Приход 1891. г. беше 29.775 ф. 63 н. Целокупно имање на крају 1891. г. беше: кућа, која вреди 90.000 ф., које у новцу које државним хартијама 50.628 ф. 45 н. (унутри су закладе: Драшковића, Котура и Вебер-Ткалчевића); сем тога на стоваришту има књига, које вреде око 14.000 ф. Књиге М. Х. растурују преко 200 повереника. После оширнога и потанкога извештаја нарекла је скупштина вредноме тајнику признање. — На предлог одбора матичина одлучила је скупштина: 1.) да се тело *гроба Јанка Драшковића*, оснивача Матичина, пренесе што пре из Штајерске у Загреб; 2.) да у славу педесете годишњице положи Матица 10.000 ф. у основ *фонда за помагање хрватске заслужене књижевнике и уљезнике* и њихових удовица и сирочади; 3.) да се уз „Пријеводе грчких и лат. класика" (почето 1881.) установи збирка „*Пријеводи новијих класика*". — Скоро ће ући под тесак прва свеска „Hrvatskih (?) narodnih pjesama". Миховило Павлиновић је прва заслужило, да се најдуље *хрватске* нар. песне. Матица је досад продовила до *100 збирака* за ово знаменито предузеће. — За председника је поново изабран на три године Таде Смичиклас. — Кога се тиче, нека овај извештај добро проучи! Може га наћи као прилог 26. бр. Vienca.

+ Недавно је изашла у Њарзу књига „La Bulgarie dans le passé et le présent, étude historique, ethnographique, statistique et militaire", а из пера некога инжињерскога капетана Léon-a Lamouche-a. Сем увода, у ком је нека речена о правопису бугарском, као и о неким „бугарским" назимима места, дело је подељено на шест одељака: Géographie physique, Histoire, Ethnographie, État politique et administration, La Bulgarie au point de vue économique и најзад La Bulgarie militaire (овде се говори и о српско-бугарском рату, стр. 388—422). У додатку је писац посветио неких 26 страна (од 489 до 514) Македонији, као земљи чисто бугарској; преговорио је ту неку и о питању народности, као и о школама бугарским у Македонији. Интересни су ти подаци; на њих се нађа, да је у Македонији било 1885/6 године 273 мушке школе са 395 наставника, и 30 женских са 52 наставнице, а 1888/9 376 мушких школа са 510 наставника и 51 женска са 97 наставница. Радовали бисмо се, да о овом делу преговори мало више наша штампа, јер би више можда користило но оне свеже новинарске, које сене наше маха заузимају. — Ова је књига изашла у издању војничке књижаре L. Baudvia, која је прошле године издала опет „*Étude sur la guerre bulgare-serbe*" од грофа de Cholet, а о којој ни војни наши листови, ако се не варамо, не казаше своју.

+ У 25 броју Ausland-а штампа Ч. Ст. Јовановић из Дрездe „Eine geographisch-wirtschaftliche Studie über Serbien."

= Петермановог географске „Mitteilungen" у 38 Bd. 1892. VI. свеска (стр. 93 у Litteraturbericht-а) доноси реферате о књигама, које се и нас тичу: Peez, Mostar und sein Kulturkreis 8°, 247 стр. Лајпциг, Brockhaus 1891.; Baldacci, A. Cenni ed Appunti intorno alla Flora del Montenegro (Genova 1891. 4 чланка) [Упутства и напомене у флори црногорској], R. Millet, Souvenirs des Balkans (Paris, 1891.) [приказивач у главном куди ову књигу]. Има и веома реферат о Јиречковој књизи „Das Fürstentum Bulgarien", и о Шединој „Generalkarte der Balkanhalbinsel", (13 листова у 1:864,000, Beч Artaria и др. 1891. са њеним великим планом Цариграда).

— „*Коло младих Срба*" у Будимпешти послало нам је извештај о свом раду школске године 1891-2. Из тога извештаја видимо, да се још ланске школске године друштву напринло десет година те је ове године о св. Сави прослављена десетогодишњица у свечаној седници, на којој је председник друштвени др. Милан Поповић у недужној беседи изнео ову прошлост „Кола младих Срба". У истој је седници и дрид. Бранислав Станојевић говорио у спомен пок. Лази К. Лазаревићу. Рад друштвени протео се потанашто на књижевном пољу. Од изворних радова, који се читали на седницама друштвеним, споменућемо предавање Бранислава Станојевића о Беле-Кули, даље предавање дрида Лазара Грујића о српском карактеру и нашим приликама и најпосле два предавања stud. phil. Александра Шпсаревића, једно о Н. В. Гоголу као хумористи и његову значају у историји руске књижевности, и друго о психозошком правцу у новој књижевности галичких Руси. Што се тиче преведени хрестова, највише је радио Александар Шпсаревић. Превео је више белетристичких радова с руског, словачког и немачког а преко је осим тога с оригинала „Електру" великога грчког трагичара Софокла у ијамбима и тај је превод уступио нама, да га споменемо у „Стражилову". Уз Писаревића су на преводима радили још: stud. phil. Јован Живојиновић и stud. med. Лазар Ненадовић. Обојица су преводили с мађарског, први песме а други приповетке.

САДРЖАЈ: Песништво: Пред зору. Нови свијет у старом Розопеку. Вјерина љубав. — Поука: Славни људи у историји и биографији. — Књижевност: Прилози за повест српскога народа у земљи угарској. II. — Књижевни: Књижевни прикази. Књижевне белешке.

„СТРАЖИЛОВО" излази сваке недеље на читаву табаку. Цена му је 5 фор. а. вр. на целу годину, 2 ф. 50 н. на по год., 1 ф. 25 н. на четврт год. — За Србију и Црну Гору 12 динара на годину. — Рукописи се шаљу уредништву а претплата књижари Луке Јоцића у Новом Саду. — За Србију прима претплату књижара В. Валожића у Београду.

Издаје књижара Луке Јоцића. Штампарија дра Павловића и Јоцића у Новом Саду.

СТРАЖИЛОВО

ВЛАСНИК И УРЕДНИК ЈОВАН ГРЧИЋ.

БРОЈ 26. У НОВОМ САДУ, 28. ЈУНА 1892. ГОД. V.

ПЕСНИШТВО.

ПОНОЋНИ ДВОБОЈ.

(АРАН.)

Свадбу слави јунак од мегдана,
Дични Бенде. Биће седам дана...
Сад је први. Трубе, рог и жице
Носе госте — плес се вије,
Бенде шапће: „Више *вије*....
Сад ће жеђ ми да утасе
Румен-јагодице.“

Уста Бенде, иде у одају,
Где га румен-јагоде чекају.
Мрак, тишина... ао слатка згодо!
Кад ал ко то кревет не да?...
Оклоп! — Витез?!... Бенде прёда.
Бледи лик је испод шлема
Јасни месец од'о.

„Дођох, Бенде, на нов мегдан... Ходи!
Нисам био ти, што по ме згоди,
Него слуге, гадно подметнуте.
Ха-ха! Трајај мач! Не стрепи!..
Да јунака храбрих, лепи'!
Хајд на сâмо! — За ту цуру
Четиће напашћу те.“

Скочи Бенде: „Ево мач, чека те!“
„Куд ћеш, војно?“ — „У бој, нево, за те!“
Оружница суседна је соба.
Поче лупа... Нога ступа,
Бој се зачу, мач на мачу,
Вика-цика оклопника
Па — тишина гроба.

Лепа нева очи не затвара,
Страх је мори: Камо господара?...
Уздрхталом руком жижак пали,
Тражи војна, грозни боле!
Ено где је, лежи доле
Раскрвављен као *онај* —
Нева плаче, жали.

Бенде части свате.... дивота је!
Други дан је, како гозба траје.
Рог и трубе јечe, бубањ туче —
Бенде као махнит туде
Игра, пије, сви се чуде,
Лепа нева ћути... трне:
„Ако као јуче?!“

Паде поноћ, Бенду тешка глава,
Пијан, уморан одлази да спава.
Лепа нева дркће, не сме с њиме.
Ал шта знаде, вели јаде!
Да се дозна тајна грозна?!
Отишла је, башка леже:
„Боже, заштити ме!“

Бенде прену, не мож' да почива,
Очи таре... Опет види дива.
„Ах, ти, ниткo клети Робогаши!“
— [illegible] драге,
[illegible]! На мегдан, Шмај снаге!
[illegible] ну, ћу рубиш,
Кад си јунак мањи.

Опет бојак, од синоћњег тежи,
А у зору Бенде складан лежи, —
Беше по дне, кад бунован уста.
Али ево цике лупе,
На ново се гости купе:
„Ручак дајте!.. Камо женик?“
Више чета пуста.

Бенде слави. Трећи дан је био...
Овај му је са свим заџрпио.
Свирка јечи, клицати се хтело,
Ал и гости клетву виде...
Плес је стао, шапат иде:
„Овој свадби нема среће,
Крвљу се почело!“

Поп је дош'о да испита тајну,
Пита Бенда, пита неву бајну,
Бенде ћути, млада јеца само
И к'о роса сва дрктећи
Рече то: да *не зна* рећи —
„Ено“ вели „оружница,
Ид'те ноћас тамо!“

Биће страже. — Кад је стигло вече,
Бенде, болан од похлепе, рече:
„Ноћас ћу те облубити, душо!“
Иде, где му спава нева —
Баш петао поноћ пева
А и с куле дванаест куца,
Кад је Бенде ум'о.

„Ја те чекам, Бенде — сад још само,
Још један пут да се огледамо!
Ил ме убц, ал уби *поштено*,
Или ја ћу тебе, шушу,
Дух мој твоју грешну *душу*,
Нек се кида неверници
Лако срце њено.“

Јурну Бенде, а очима сева,
Препаде се као никад нева....
Стража гледи: „Луд је! Луд је, јао!“
— Бенде ћина, ваздух сече,
Мрке сенке... свако вече...
И од страже тројицу је
Грозно посекао.

Покри Бенда тамница и чама...
И ту гледа привиђења сама.
Невеста се пресудати не ће:
„*Првог* нисам вредна била,
Други беше грех и сила —
За дувну ме, оче, прими,
Кад сам таке среће!“

Благоје Бранчић.

НОВИ СВИЈЕТ У СТАРОМ РОЗОПЕКУ.

Прича ***Сима Матавуља.***

V.

Првога јуна поменуте године, прије зоре, око двадесет адраповаца пођоше се на кровињару, те ју трећи разметнуше гњилу сламу, на поодбијаше такође гњилу дрварију, на почеше њускијама рушити најприје застављице на бокове.

Све је то брзо попадало, као бабји зуби.

Амруш, у тежатном руху, — у широкијем хаљинама од „сегелтуха“, са великим сламним шеширом на глави, — и уза њ прво (настојник) сокољаху работнике.

Рапорањици стари капетани, сједајући на своје терасе, видјеше још половину стародревне зграде, Бено и Мандалина затекоше је још трећину, а кад се господа скупише пред кафаном, на мјесту гдје још синоћ стајаше суморна и замишљена кровињара, због које се стрмоглавише толики начелници, на томе мјесту бјеху њене кости и пепео, преко којих се видјело море.

— Sic transit! рече судија сјетно.

— Бога ми, овдје се може примијенити: intelligentia transit per omnia! дода др. Запето.

Порезник, који није разумио латински, мислећи да се судија и лекар слажу, и чудећи се томе, поче:

— И ја кажем: бравос! Овај ђаволски човјек као да ће одржати ријеч, јер је обећао да ће радња ићи „а вапор“ (брзином парне силе).

Бепо и Мандалина гледаху ћутке иза астала. Кад порезник рече своју, Бепо обрати Мандалини ријеч, али тако да могу чути и господа.

— Видјећемо послије је ли „бравос“! јер, бога ми, није никоме изашло на добро, ко је рушио црковину!

Судија и комесар одмах преметнуше разговор на службене послове. А кад они отидоше, изређа се готово сав Розопек на тргу.

До шетње, пред вече, од зграде не оста до темељ. Сви отпаци бјеху или бачени у море, или их разнесе сиротиња. Камење, које ће се моћи употријебити, бјеше наслагано под оним зидом, који везиваше кровињару са поштаревом кућом. Кад се шетња започе, радници бјеху отишли, а на камењу сједијаху: Амруш, Ђирафа, прво и оних Амрушевијех пет шест другова из дјетињства. Амруш их је частио пивом.

Тереза са својим редним кавалјером (на реду бјеше апотекар, приможњаст, сух, неожењен, 30 година) узе правац пред Амрушем, поглеђајући га као и оно прије, а он јој се такође одазиваше „„американским начином““.

Општинство се бавило питањем: да ли ће Амруш позвати попа, да му освети нови темељ, као што је обичај у Розопеку. По томе ће се моћи судити: је ли прешао у Луторе. То питање, канда, лебдијаше у ваздуху, јер и прво помену тај обичај. Амруш слегну раменима. Ђирафа се још наједи.

— Какво освећење, какве баште, у наше вријеме, кад влада конституцион!

— Али је то обичај, шјор Амрушу! опет ће прво.

— Како зовеш, мени је мало стало и до обичаја и до конституциона, али, Годем! зашто да плаћам за празне ријечи? Како зовеш, ја бих по ваздан мрмољио на овој пијаци, кад би њеко луд био да ме зато плаћа!

То његово мишљење о обичајима, о уставу и о религији, брзо се разгласи међу шетачима, те се изведе, да је Амруш, просто на просто, „фрама шун“. Тереза му погледом изрази, да је мало увријеђена, али у другоме обрту рече гласно своме редном кавалјеру: „Ви знате да сам ја католичкиња, још каква католичкиња! али поштујем свачије убјеђење. Кад бих била слободна, ја бих се удала за човјека, који ми је мио, па макар он био и — — фармасон!“

— То си ти фармазон! вели Ђирафа Амрушу. Она је одјек розопечке аристократије. Још ће те Розопечани тужити владици.

— Годем, нека дође и владика и патрика! Збиља, како зовеш, *колико вала* наш владика? (У његову језику „колико вала“ значило је: колико има плаће, ако је чиновник, колика му је имаовина, ако је трговац, спахија и т. д.) Амруш је већ био тачно дознао колико вала ју сви розопечки чиновници и остали знатнији људи.)

— На, колико и њихов, шест хиљада фиорина на годину, одговори један мајстор, православне вјере.

У томе се опет примицаше Тереза, спорије но прије, те рече, наглашујући сваку ријеч:

— Ја цијеним независне људе, који не страхују, да кажу своје мишљење. Ја просто обожавам таке људе.

— А још више људе дебеле шије! рече гласније Ђирафа, на што сви мајстори прснуше у смијех. Амруш га погледа, као да не бјеше одмах разумио, па онда и он удари у грохотан смијех.

То је био нечувени скандал. Они, који су четрдесет година, готово сваког вечера, шетали се по тргу, не запамтише да су се икад мајстори кућили на тргу, за вријеме шетње, а још мање да су се кикотали. А сад ето ругају се једној импјегатици, која, ма како била лакоумна, опет је импјегатица! Корно де дио!

И сви кавалјери, и све даме, пијући шорбете и лимунаде, говораху о скандалу. Тереза, да забашури ствар, прешраше се

сувише гласно са апотекаром, доказујући му, да су бољи многи домаћи лијекови но његови, али слушаше пажљиво све што се говорило на њезин рачун. Можете већ замислити какво је бреме однијела кући! И сви се остали разиђоше задовољни.

Ето, како протече најзнатнији дотле дан у розопечком љетопису. Из тога можемо црпсти поуку, која није нова, али није на одмет и кад се понавља, наиме: сви велики и корисни догађаји имају и своју смијешну, а чак и жалосну страну!

Пакосни Ђирађа окупљаше и даље људе, вечером, пред зградом, али то не бијаше опасно. Ко бијаху ти људи? Непозната, препланула лица из подграђа, на којима се читаше неизмјерно чуђење, кад им Ђирађа говораше о „коштици“ (како је Мандалина скраћено звала „конституцион“). Шта више, ти људи свакога тренутка скидаху капе, претуру, комесару, рицевитуру, асцуару, и т. д. што је, у њеколико, веселило шетаче и мамило досјетке апотекару, који је сам себе цијенио као великог домишљача. Он прозва дроњаве слободњацима, Ђирађу Машинијем, а Амруша великијем мајстором Бахусова реда. Амруш обично сједаше одвојен и дубоко замишљен, вјечито куњавећи дебеле цигаре.

Али, мало по мало, почеше се вечером јављати на тргу преписивачи, кацеларијски пријавници и послужитељи, тамничари, који се сирва либљаху и као долажаху из радозналости, да виде напредак нове зграде, на се наскоро одомаћише. Ка њима се послије придружише два школска „бидела“ (фамулуса), два црквењака и све калфе. Већ с тима и Амруш поста разговорнији, те их је заносно, како зовеш, својим причама о новом свијету.

Бено и Мандалина ликоваху, слушајући, вечером, мучне примједбе имућатата на тротоару. Особито је Бено вјешто подајривао раздраженост, доносећи „ријерешке“ разнијем гомилицама.

— Видите, забога, шта се ради! говораше он. Домало ћемо дочекати да се фукара шета међу вама! О, блажена госпо, до чега се дошло!

И дође до тога, да, једнога вечера, порезник, муж Терезин, предложи јавно комесару, нека употријеби „силу своје власти“, да нижи сталеж не смета на тргу.

— Прошла су та времена, кад се сила власти могла на то употребити! рече др. Зането, који сједаше са нижњером, без дама. Од некога времена та два младића не вршаху уобичајене кавалјерске дужности.

— А настала су времена, да се сваки покаже у својој правој боји, онакав какав је! рече телеграфски управник, који је сједио са својим поштарским колегом, те оба ашиковаху са „узајамним“ женама.

Судија и пристав са својим госпођама и кћерима одмах отидоше.

Сви се погледи стекоше на Занета, али се он не пајди, него мирно повриу:

— Добро сте рекли, г. управниче! Дошло је вријеме да се покаже...

— Та знамо да сте слободњак! прекиде га Тереза, која бјеше с мужем, без кавалјера. То знамо, али то ваљда не може сметати слатким осјећањима, а? Напротив, та слатка осјећања могу човјека навести да измијени своја убјеђења?

— А жену још прије! рече нижњер.

Сви се насмијаше, осим комесара и апотекара.

Гађање Терезино значило је: да се Зането заљубио у ћерку фамулуса католичке школе, једну стаситу, свјежу плавушу, гргураве косе, — што не бијаше тајна цијеломе Розопеку.

— Ја ћу нешто друго рећи, не обзирући се на лична задиркивања, прекиде Зането. Вама се чини, господо, да се пред вашим очима ствара неки нови свијет у староме Розопеку. Ви се бојите тога новог свијета. Ја вам кажем, да је њега увијек било, само му не достајаше прилика, да га изађе на окуп. Жерава, штопо кажу, тиња под пепелом, а нека дуне погодан вјетар, она ће планути.

— Алегорија је јасна! рече апотекар. Само, ко је вјетар? Је ли Амруш?

— Нијесам о њему мислио, нити сам толико духовит, да о њекоме говорим у алегоријама, али пошто ви немијавате Амруша, ја кажем да је оно човјек енергичан, од општех, пред којима се преклањају

и појаче интелигенције од ваше, г. фармацисте.

Фармацеста хтједе да скочи, али му комесар маћу руком.

— Дакле, баш тако, докторе? вели комесар, а глас му уздрхта. Дакле ви постајете демагог?

— Не вала! Не вала! прогуњи друг Запетов, стари општински љекар.

— Господине, нијесам ја демагог, но слободан човјек, а као такав говорим што мислим! викну Запето, уставши.

Сви се умијешаше, а највише госпоће, те претекоше пошљедице.

Али може се поуздано рећи, да од тога тренутка, и раздор напредоваше „а вапор“, баш као и Амрушева кућа.

То је било три дана прије светога Антонија, кад се пошаше пета годишња латинска литија. На велико чудо канониково и кооператорово, литија остаде дошла но икад, — поворка учасника бјеше за трећину краћа но обично. А на још веће изненађење виших имућстата, у вријеме шетње, осим већ познатијех пријатеља Амрушевијех, сједијаху уза њ.: Запето, инжињер, оба учитеља, четир писара и трговачка српска омладина, која је дотле на њеки начин само пратиштана била „код Аустрије“.

Тада сваћ отвори очи, — сваћ разумједе да се „промолио пламен из потајне жераве“, да је Запето главом онај „погодни вјетар“, да настаје вријеме, кад ће престати старе подјеле на касте и на вјере, а њих да ће замјенити двије странке: слободњачка и конзервативна. Народ сваћ предосјећаше да ће сукоб бити страшан, као но ти кад се сударе силовита новина са старинском установом, која може бити мало и гњила, али је добро уређена.

У Розопеку заплада трзавица, према којој бјеху ништаве све пређашње због проповиједи, због литија и играчака, због официрова укопа и удаје чиновникове сестре! Ријечима „наш“ и „њихов“ даде се друго значење. Људи се већ не зваху по положају, него по странкама. Конзервативци имађијаху још имена од милоште, као: гњиле конзерве, санмаркини, назадњаци, мрачњаци, поповске скутоноше, и т. д.

А без тога не осташе ни слободњаци. Они су још звани: гарибалдини, фрамасони, црвењаци, атеисте, и т. д.

Попови заратише с учитељима; виши чиновници посташе груби са потчињенима; апотекар истјера свога помоћника; њјора Тереза страшно увриједи поштареву жену (због Амруша); звонари обију црквама договорно скратише трајање звоњења, и т. д.

Најжалосније бјеше вечером на тргу, гдје слободњаци извојеваше своју половину простора за шетњу. А како сад бијаше много више шетача, то су, и једни и други, једва се могли мигољити. Пет шест најљепших конзервативака бијаху јако сјетне, јер толико најљепших кавалјера усекоче у противни табор, гдје већ бијаше дама из „новога свијета“, међу којима цареваше њјена плавуша, Занетова „ћјама“. Тереза, порезникова жена, и Вица, царинарева кћи, дакле најхитрија жена и најмилија дјевојка из дошљачкога свијета, у шетњи, држаху правац самијем мргином двају табора, тако са једном ногом бијаху у конзерви, а другом у ренублици. То је унижавало достојанство странке, али ко ће шта женским главама.

Једино, стари поморски капетани не мијешаху се у ту борбу. Они осташе на својој висини, у правом и пренесеном значењу те ријечи. Они сједијаху као и дотле на својим тересама, гдје примаху редовне извјештаје о кретању слободњака и конзерватива (које су они упорно звали: „беповци“ и „амрушевци“). Старцима то бјеше трајна потка за шалу. Колико пута дозиваху један другога:

— Оо, капетан-Лазаре!

— Чујем, капетан-Марко!

— Је ли шта нова од наших крајишника, беповаца?

— Ништа се још, брате, војске сударяле, али је рат на прагу...

И кад помислиш да је све то било прије но што се и стави кров на новој кафани!

Она је била изидана. Имала је шест великих прозора на лицу, а шест на наличју, који бијаху напрема се, те се кроза њих видјело море и с трга. Кућа бјеше на један под, али до таванице бјеше мало мање висока но Беново двоноднице до крова. Те-

мељ и зидови стали су Амруша колико и земљиште. Дакле, како зовеш, не бијаше баш тако незнатна његова „црквица“, коју донесе из Америке.

Пошто се у новој згради намјести: тезга, полица, билјар, столови, голема огледала, четири велике слике (четири жене, које представљаху годишња доба), да и не помињем остале ситнице, — кад, дакле, бијаше већ готов логор слободњака, онда се розопечки расцијеп разласи далеко, далеко изван граница старога града. Видјело се, да се на то чекало.

Први дошље изађе у „*Католичко и Дневнику.*“ У дугачком допису, први јуриш бјеше на Амруша, „који већ својим повратком у домовину показа се какав је, јер ушав у кафану, акопрем грчко-источњак, загледа се у прилику Блажене Дјевице Марије, на узе један лимун са тезге и баци га на дјевичину прилику и т. д. „Тај је Амрош (какво само име!!) пијаница прве врсте и о његовој се прошлости много приповиједа од наших људи, који су по свијету били. Приповиједа се на пр. да је он похарао дилиџенцу у Америци на побјегао. А само његово лице свједочи да је у тому послу кадар био бити. Наравно, то није ништа сметнуло да му је наше Славно Општинско Оправитељство изда допушћење нека бо отвори кафану у сред града, која је већ готова.“

У другоме је допису прочешљан др. Зашто, за кога се рекло: „наш ђентилни др. Зашто (вулго: др. Сардела), организатор и вођ розопечких цревењака, који сад отворито проповиједа, да је малој дјеци шкодљиво ићи у цркву, а и одраслима да дангубе. Тај млади човјек, који је оставио за собом красну успомену у Падови, гдје је учио (треба зато питати његове другове), сад, у један хип, *обући* у себи велико својељубље, да...“

И сви остали виђенији слободњаци, сви редом, такијем начином, прођоше кроза ступце „К. Дневника.“

Али ни слободњаци не осташе дужни, но у низу чланака, које донесе „*Уставност.*“ изнијеше биографије конзервативаца. Особито ружан утисак учинише два откровења из прошлости капоникове и судијне; првога посјећаху на неку госпођу, која се због њега морала преселити из Розопека, а другоме напомињаху неко напљељство њеких сирота...

Због тога се, напосе ухватише у коштац *К. Дневник* и *Уставност*, те Розопек поста познат свијету само са зле стране.

Како зовеш, могло се рећи: зло као у Розопеку!

(Свршиће се.)

ВЈЕРИНА ЉУБАВ.

РОМАН **И. А. Гончарова**

ПО ФРАНЦУСКОЈ ПРЕРАДИ ЕЖЕНА ГОТИ ПРЕВЕО *Миливој Максимовић.*

ДРУГИ ДЕО.

VI.

Марк је међу тим чекао у старом павиљону. На столу је лежала фурашка и пушка. Он се шетао горе доле, пушећи цигарету за цигаретом. Био је блед и изгледао је забрињен и љут. После сваког метка је прво прислушкивао, за тим би се упутио стазом и мотрио кроз чесму, не би ли опазио Вјеру. За тим би се, превареп у надању, повратио у павиљон ходао по њему или би се извалио на клупу, затурио руке у косу и пичекивао са све већим нестрпљењем.

После трећег метка слушао је око пет минута и кад не чу ништа, узе полако пушку и пође стазом, у намери да оде. Но ипак успори мало корак, као да му беше тешко ићи у мраку. На послетку пође брже и — сусрете се са Вјером. Она застаде и метну руку на груди, једва дишући.

Он је ухвати за руку, и у ње у онај мах

нестаде узбуђености. А Марк једва могаше да сакрије осећај радости, кад виде да није узалуд чекао.

— Још до скора сте били тако тачни, Вјера, да нисам морао трошити барута на три метка, заноче Марк.

— Место радости — прекор! рече му она, отргнувши руку.

— То сам ја само тек онако рекао, да почнем разговор, иначе сам и ја већ са свим пошашавио од среће и уживања, као и Рајски.

— Не изгледа, да је тако; јер онда се не бисте морали крадом овде састајати, рече одахнувши.

— Него бисте лепо седели тамо поред бабушке за чајним столом и чекали, да нас венчају!

— На онда?

— За што сањати о оном, што је немогуће? Та бабушка нас не би дала за мене.

— Дала би; она ће све учинити, што ја хоћу. Ако у нас нема препреке...

— Ми опет започињемо ту бескрајну полемику, Вјера! Ви сте сами рекли, да ће ово бити наш последњи састанак... треба већ једном учинити крај овом мучном стању.

— Да, ово је последњи пут! Ја сам се заклела, да не ћу више долазити амо.

— Време наше је одмерено. Ми ћемо се растати на увек ако... глупост... то јест бабушкини назори буду кадри раставити нас. Ја ћу кроз осам дана отићи; ви знате, да сам добио допуштење. Сад или ћемо се сложити, да се никад не растанемо...

— Никада? запита тихо Вјера.

— Никада! поново он љутито. Колико ли је лажи у тим паразима: никада, увек! Па дабоме, никада, годину дана, две године, можда и три. Зар то није ништа, што и никада? Ви хоћете вечне љубави; а да ли постоји она? Ето пребројте све ваше голубове и голубице, видећете, да ни један не љуби вечито. Завирите у њихова гнезда! Шта ћете видети? Сврше свој задатак, породе децу и за тим сваки себи. Само тупи и будаласти створови седе заједно...

— Доста, Марк! та ваша теорија о љубави ми неизвесно време ми је већ досадна, прекину она нестрпљиво. Ја сам врло несрећна, наш растанак није једина моја невоља. Ево већ годину и више дана, како се кријем од бабушке; то ме убија а њу још више; ја то добро видим. Ја сам мислила, да ће се та мука ових дана свршити; да ћемо се данас, сутра ипак споразумети и једно другом искрено изрећи своје мисли, наде и намере и...

— И за тим? запита он пажљиво.

— И за тим бих отишла бабушки и рекла јој име онога, кога сам изабрала за цео живот... Али мени се чини, да не ће ништа од тога бити. да је наш данашњи састанак узалудан и да се ми морамо растати! завршн она тужним гласом и понижу главом.

— Да, било би за цео живот, Вјера, кад бисмо ми били анђели. То је као што и онај седи сањало Рајски себи уображава, да жене немају не знам какво више одређење...

— Њихово одређење је пре свега породица. Нису анђели, па нека, али нису ни животиње. Ја нисам вучица, него жена.

— Дакле породица, добро, па шта онда? Шта то вама смета? Треба хранити и васпитати децу. Али то већ не засеца у љубав, то је посао дадиља и старих жена. Ви хоћете мало накита! Сви ти осећаји, симпатије и тако даље, све су то само украси и накити, то је оно лишће, којим се, како веле, покривали људи још у рају...

— Јест, људи.

Он се насмехну и слеже раменима.

— На добро, нека је накит, настави Вјера, али видите: и њега је дала природа, а ви хоћете да га здерете и уништите. Ако је тако, као што ви велите, за што се тако упорно држите баш мене? Уз појмове, које ви имате о љубави, мора вам бити све једно, која и каква ће бити ваша друга у животу. Шта вас то гони, да ево већ годину дана долазите овамо?

Он се намршти.

— Са вашим појмовима о љубави, рекли сте ви? Ето то је баш ваша погрешка, Вјера, јер љубав није појам, него један нагон, потреба, и за то је она често слепа. Што се мене тиче, ја нисам вама слепо привезан, ваша лепота, слободан дух, ето то је, што ме је к вама приковало дуже, него каквој другој.

— Врло ласкаво! рече она са тихом иронијом.

— Ти појмови ће вас и упропастити, Вјера, настави он. Да није њих, ми бисмо већ одавно били здружени и срећни...

— На неко време, а за тим би се јавила друга прилика, и ви бисте за њом... и тако непрестано. Зар не?

Он слеже раменима.

— То није наша кривица, него природина... И она добро чини; јер иначе, кад би се код сваке појаве у животу подуже заустављали, значило би метнути путо на ноге, значило би живети по појмовима. Природа се не да поправити!

— Ти појмови су — почела! доказиваше Вјера. Ви сте рекли, да природа има своје законе а људи своја начела.

— У томе баш и лежи недотупавност нашег доба, што од простог природног нагона праве начело и свезују себи руке и ноге!... Љубав је једна врста среће, коју је природа дала човеку, то је моје мишљење.

— Та срећа носи са собом дужност, одговори она устајући, то је моје мишљење.

— То је измишљотина! Вјера, ви ваља да схватите хаос ваших начела и појмова. Заборавите на дужност и признајте, да је љубав пре свега природан нагон, који је по кад кад недољив.

У исти мах устане и обухвати је око паса.

— Зар није тако? То бар није тешко увидети, моја мудра и тврдоглава лепојко! шаптао јој је нежно.

Она се полако изви из његова загрљаја.

— А ви измислили неке дужности! настави он.

— Јест, дужности! потврди она. Цео живот ваља заложити и наплатити једно другом часове среће и уживања.

— А чим то, ако смем питати? Тек не да се целог живота дворимо и пишимо једно другом у очи; да се претварамо и венемо због неких наметнутих правила и дужности поред какве болешљиве и нервозне баке или каквог узетог старца, док је једно од њих двоје још пуно снаге и бодрости, па га живот привлачи и зове даље! Хоћете ли ви то?

— Да треба остати и не гледати онамо, куд вуче и зове. Тако ја схватам срећу и тако желим, да буде! Али што да се препиремо? Ја нисам ни толико умна, нити имам толико снаге, да побијам ваше назоре. Моје оружје је и сувише слабо, оно има само у толико вредности, што је моје сопствено и што сам га узела из свог тихог живота а не из књига, или из онога, што сам чула од других.

Он се крену с места, но она поче даље:

— Ја сам мислила, да ћу вас победити другом силом. Сетите се, како се догодило, настави она замишљено; мени вас је из почетка било жао. Ви сте овде били самохрани, нико вас није разумео, сви су бегали од вас. Саучешће ме је привукло на вашу страну. Видела сам на вама нешто страно и особено. Вама не беше стало ни до чега, ниште ни у шта веровали и трудили сте се, да најбоље пристаница. У мени се пробудила радозналост. Узимала сам од вас књиге, које сте ми доносили; видела сам у вама дух и неку силу, али све то беше далеко од рељалности. За тим ми се коснула срца ваша судбина и ја увртех себи у главу, да вам омилим живот, прво ради мене а после ради самог живота, да вас научим уважавати испрва мене а после и све остало у животу. Надала сам се, да ћете онда боље разумети живот и да ћете се одлучити, да га са мном проведете. Та нада ме је преварила, и сад ево докле сам дошла! рече стресавши се и погледајући око себе. Па која ми је корист од те страшне борбе? Та да, ви бежите од љубави, од среће, од живота... од своје Вјере! рече са сузама у очима.

За тим му се приближи и метну му руку на раме:

— Немојте бежати, погледајте ми у очи, чујте мој глас, он је глас истине! Не бежите, останите на да идемо заједно тамо горе, у врт, и сутра нек цео свет сазна нашу срећу... Ви ме љубите, Марк! Марк, чујете ли ме? Погледајте ми у очи!...

Она се наже к њему и погледа му нежно у очи.

— Само не тако из близа, Вјера! Ми се још нисмо сложили у главној ствари. Кад се будемо сложили, ја не ћу одбијати ваше ласкања и не ћу бежати. Ја не бих бежао од те Вјере, од вас, али ви ми силом наметнете другу вјеру. Ако у мене те вјере нема, шта онда да радим? Говорите, одлучите, Вјера.

— А ако ја верујем у ту веру — шта онда ја да радим.

— Лакше је растати се од којекаквих лажних назора, него их стећи.

— Ти назори су прави живот; ја сам вам то већ рекла; ја без њих не могу живети, и онда...

— Онда? понови он...

Обоје устадоше. Обадвома беше тешко довршити, што је, у осталом, било и излишно.

Она хтеде обући мантилу, али није могла; руке јој клонуле. За њу не беше друга излаза,

него да оде и никад се више не врати. Она се помакну, начини један корак и опет се спусти на клупу.

— Немам више снаге, не могу ни да одем ни да га задржим! Све је свршено! размишљала је у себи . . . Ако га задржим, шта ће онда бити? не ће бити један заједнички живот, него два живота, као два затвора, одељена решетком једна од другог.

— Ми смо обоје јаки и силни, Вјера, рече Марк на поклетку сетно, за то се, ето, и растајемо!

После кратког ћутања започе опет!

— Ја не ћу да вас обмањујем. Ви сте готови да ми се са свим предате, али за победу над собом тражите и од мене да са свим положим оружје. Ја вас љубим и поштујем, али то, што тражите од мене, не могу учинити. Не могу да се одречем својих начела и уверења. Не ћу да вам обећам вечну љубав и не ћу да се венчам с вама. Ако на те погодбе пристајете, знаци, да ме љубите и да хоћете да будете моја.

— Да одбегнем с вама! рече замишљена, а после?

— После, после не знам, шта ће бити; за што питате то?

— На један пут ће вас повући срце на другу страну, и ви ћете отићи, оставивши мене, као какву ствар.

— За што као ствар? Можемо се и лепо растати, као пријатељи.

— Растати се! Код вас стоји растанак раме уз раме с љубављу! рече она тужно. А ја мислим, да су то крајности, које никад не би требало да се састану; једина смрт може раставити оне, који се љубе! С богом, Марк! рече одмах за тим побледевши, али са поносом. Ја сам се одлучила! . . . Од вас се не могу никад надати срећи, коју ја хоћу. Све је свршено!

— Да, треба што пре да одем одавде у неповрат! Останите здраво, Вјера! рече неприродним гласом.

Обоје устадоше, бледи као смрт, трудећи се да не погледају једно другом у очи. Она је у слабој светлости месечине, која је просијавала кроз лишће у павиљон, тражила своју мантилу. Руке су дрхтале и не могаху да нађу оно, што је тражила. Марк је стојао наслоњен уз један ступ и намргођен мотрио на њу. Она нађе на поклетку своју мантилу, али не беше у стању, да је обуче; он јој нехотично приступи у помоћ. Она поче у мраку ишчати ногом, тражећи степеницу, а Марк пре ње скочи из павиљона на земљу и пружи руку да јој помогне. Пођоше обоје ћутећи, стазом непрестано успоравајући корак, као да још нешто једно од другог очекује. И једно и друго је мучила нека мисао; тражили су у мислима разлог, да се још неко време не растају. Обадвоје су знали, да свако од њих има право са свога гледишта, али се ипак у себи надаху; он, да ће она попустити и прећи на његову страну, а она, да ће се он покорити; а у исто време знађаху, да им је нада врло неоправдана, јер ни једно од њих не би могло, све кад би и хтело, на једаред препородити се и промениги своје уверење, као хаљине, примити други поглед на свет и другу веру или одрећи се свога уверења. Обоје беху као утучени, јер знађаху, да је то последњи састанак, и да ће за пет минута престати сви односаји између њих. Они х одоше, да продуже тих пет минута, да у њих метну сву своју прошлост, да њима заједно себи ма и најслабију наду за будућност, ма да беху у напред уверени, да будућности нема, да их чека растанак, неизбежан као смрт.

Дуго времена им је требало, док су дошли до оног места, где је он имао да прескочи преко плота на друм, а она да пође уз брег стазицом, која је водила у врт.

Са погнутом главом застаде Вјера на подножју брега. Цео њен живот изиђе јој пред очи и она не виђе у њему ни једног тако горког трепутка, као што беше овај. Очи јој беху пуне суза. У овај мах имала је само једну жељу — да се окрене и још један пут да га погледа, да последњи пут види оно, што за навек губи, па да се онда тек врати у крило своје породице. Њој беше жао те среће, коју је вихар зграбио и понео, али она се не усуђиваше, да се обрне, јер то би значило исто толико, као да каже *да* на његово судбоносно питање, и она с тешким срцем пође два корака уз брег.

Марк је такође пошао не обрћући се, пакостан као звер, кад мора да напусти плен. Он није лагао, он је уважавао и поштовао Вјеру, но поштовао ју је преко воље, као што се поштује непријатељ, који се јуначки бори. Он у овај мах није осећао тугу и жалост, него очајање. Он је био готов да разбије и уништи Вјеру, као какав драгоцен суд, па да не буде ничија. — Пошао је лагано, признајући себи самом, да оставља за собом нешто, што никад ви-

ше не ће наћи. Дошавши до плота, попне се на њ и у оном тренутку, кад хтеде скочити на другу страну, предомисли се и седе на њ.

— Да видим баш, шта она ради, рече у себи. Отишло је то поносито створење! На што да жалим за њом? Да ме је љубила, не би отишла. Она воли само да се препире.

— Да ми га је само још један пут видети! рече у себи Вјера, заставши после неколико корака уз брег.

Још само један скок, па би их плот и живица за навек раставили. Иза ограде је глас воље и памети силнији. Марк се окрену и виде где Вјера стоји на месту, где почиње стрмина обронка, као да јој тешко пети се. Види за тим, где с очевидним напором пође још два-три корака напред и онда се тихо окрену натраг и задрхта.

— С богом, Марк! довикну му она, уплашивши се и сама од свога гласа, толико беше у њему туге и очајања.

За тренут ока био је Марк поред ње.

— Победа, победа! ликовао је у себи. Окренула се за мном, повуствила је!

— Вјера! одазва јој се Марк, чисто стењући.

— Ти си се вратио . . . за увек . . . На поклетку си ме пак разумео . . . Ох, како сам срећна! . . Боже, опрости . . .

Није имала времена, да доврши.

Била је већ у његову загрљају. Његов пољубац јој прекину радосно клицање. Он је подиже на груди и потрчи с њом у павиљон, као тичар, кад бежи са својом жртвом.

Боже, опрости јој, што се окренула! . . .

(Наставиће се.)

ПОУКА.

СЛАВНИ ЉУДИ У ИСТОРИЈИ И БИОГРАФИЈИ.

(ПОВОДОМ МИЛУТИНОВИЋЕВЕ СТОГОДИШЊИЦЕ.)

(Свршетак).

Тај је наш Милутиновић баш човјек слична кова био, није, мислимо, потреба да се овдје напомиње; то је читаоцима ваљда већ довољно познато из разних, и јако непотпуних биографских црта, што су досле о њему написане. Ми ћемо овдје навести из врсне Игњатовићеве психолошке студије два момента из Симина живота, који врло згодно карактеришу његову ратоборну, проничну ћуд, која је зазирала од сваког фарисејства и лебдила само за великијем идејалима слободе и човјештва.

Кад се године 1839 Милутиновић, након подужег боравка код будимског варошког бележника Симе Игњатовића (брата Јаковљева), вратио са својом невјестом у Србију — да тамо крај свога живота проведе — те кад се са свијема у кући срдачно праштао, прије му тада још врло млади Јаков (Јаша) Игњатовић, којега је Сарајлија напредно љубио, да се и он с њиме рукује. Сима га љуто загрли, па ће му ожалошћено: „Бог иска те чува, Јакшо; буди честит, па се не бој никога, ма да је тежак пут поштенога жића; *духом и срцем јуриш не уклања се испред сметње, но руши, ма се и сам срушио;* опомени се Чубра, твога побратима, који те у срцу носи!“

Еле, ми би рекли, да ова опроштајна препорука садржи чисту ексенцију Симина практична морала и његов апостолски поглед на свијет; то је онај исти човјек, који нас у *Србијанци* опомиње како:

Тврд памишљај мучност за одли,

и како:

Себ' претрпјев најпаче се може.

Тад ме је — вели даље Јаша — пошљедњи пут пољубио Чубра у чело, и ја њега. Нијесмо се више никад видјели.“

Зна се како је Сима био врло изображен човјек. Говорио је, осим матерњег језика, добро њемачки, латински, прилично мађарски, па онда турски и понешто грчки. Класични писци многијех народа били су му добро познати, а од

Њемаца допадао му се Хердер, Гете, Шилер, Уланд и још неки. „Један пут — прича нам Игњатовић — дели се Сима у Липиспи са неким књижевником у некој галерији ликова и кипова. Наиђу на кипове Шилера и Гета, један до другога. Сима их гледа, па к њима, те пољуби Гета у чело, а Шилера у уста. Околина његова зачуђена пита га, за што баш тако различит пољубац; а Сима одговори: „Код Гета ми се допада бистрина ума, а код Шилера силни и ватрени израз.“ — „Свима се, настављао даље Игњатовић, то допадне, и доиста ова Симина пресуда о тој двојици пјесника врло је важна. Дуго су се Њемци кошкали о томе, који је од те двојице већи пјесник. У данашње доба пресуђено је у Симину смислу: Гета држе за поету ума, а Шилера за поету срца.“

И нама се чини, да је онај Симин пољубац врло важан, не толико што тај пољубац различите нарави згодно карактерише два велика њемачка пјесника, колико с тога, што он дивно одаје особиту наклоност Симину к несмрлом шиеу „Разбојника“ и „Дон Карлоса.“ И, у истини, жарки пламен, који је у благородној Шилеровој души буктио, морао је шиеца „Србијанке“ страшно привлачити. У њему је Милутиновић морао препрати једну част себе самога, а у маркизу Поже, оном дивном чеду Шилерове фантазије, оличење свог најљепшег и најузвишенијег идеала о човјеку. А како и не би? Шилер, кога француски Конвент имену је, мимо једног другог Њемца, грађанином француским; Шилер, који слави успомену Вилема Тела и са својих филантропских идеја у својој отаџбини страда; Шилер, пашков, који је, попут његова јунака маркиза Поже, ујелно и пророк и војник, те који се за своја прорицања до потребе и мишицом бори, — с тај Шилер бијаше достојан да га Чубра Чојковић, баш по српском обичају, у уста пољуби, јер је у њему најљепше срце куцало, те га је икад њемачко племе на свијет дало!

Сима је у свом животу једну велику љубав имао: српски народ. Тежња му је била, да тај народ у његовој прошлости и будућности што већма прослави. На томе је он радио, дружећи се са њемачким и осталијем учењацима, борећи се за слободу народну, и славећи у пјесми бесмртно јунаштво српскијех мученика. Он је о Србству свој особити, широки појам имао, те је Шумадинца и Приморца, Војвођанина и Црногорца једнаком љубављу обгрљавао. Васцијело Србство својом домовином сматраше, па се према томе у својијем дјелима махом потписивао, по мјесту рођења, *Сарајлија*, иначе Србије поносно именом *Србијанац*, а за свог бављења у Црној Гори, а и доцније врло често, сам себе називао *Црногорац*.

Сима је био дика српска, али дика, као што згодно каже Игњатовић, која јако свијетли, и која се из далека величанствена показује, а слабе очи на близу око себе свјетлошћу својом хоће да заслијепи; за то многи близу њега нијесу схватили његове величине. Али је схватило благодарно потомство, схватила је данас српска омладина, која ево народ позивље, да се Сими Милутиновићу Сарајлији диже споменик у родноме Сарајеву.

На колико се самој ствари радујемо, толико се и још више радујемо, што је позив потекао од омладине. Та она је једина, на коју се у овом леденом времену још рачунати може; само њу може још загрије родољубиви дах из Симиних књига. Само омладина несебично мисли и осјећа, само је она кадра да се за великијем идејалима занесе. Старији су људи одвећ хладни и обазриви, па се окрећу више на интересе својих капитала, него ли на интересе народне. Али срећом омладина бдије — а на њој свијет остаје. Она је увијек знала витештво цијенити, па ће и унапријед, ако Бог да.

Опазили смо само, да су покрстачи ове народне славе још*е у двоумици, да ли да сами подигну — као што они кажу — споменик мртви, од камена, или споменик живи, на име какву закладу, која би његово име носила.

Нама се чини, да у том погледу не би морало бити двојаког мишљења. Ми, као мален народ, просвјетних заклада немамо релативно доста. (Имамо, на жалост, и таквих, од којих просвјета најмање користи осјећа!) Оно, чиме ма оскудијевамо, то су велики људи, велики примјери, за којима да се поводимо; па ако се који појави и тако дубока спомена у прошлости остави, а ми треба да тај спомен у будућности видљивим знаком обједоданимо. За Симу је и његова дјела српски народ досле само ушима слушао;* сада треба да тај народ, особито

* У Чупићевој *Годишњици* вели Симин биограф Свет. Пузовић, да је „Србијанка“ већини Срба само по имену позната. „Од стотине, који су чули за њу, једва десет их је више видјело; од ових осталих десет, пет их је више

онај у родном му крају, свог великана и очима гледа.

читало; а од оних пошљедњих пет, четири их је није ову прочитало". — Ријера и Бог, Петраркин је латински спјев о *Јубрији*, кога данас нипе нико и не спомиње, прије стољећа свога живота много боље продазио!

У Задру, маја 1891.

Сима Милутиновић Сарајлија, као поборник српске славе и слободе, као велики карактер и прорицатељ српске будућности, заслужио је да му потомство највишу пошту ода.

Њему треба подићи споменик од туча.

Марко Цар.

КЊИЖЕВНОСТ.

ПРИЛОЗИ ЗА ПОВЕСТ СРПСКОГА НАРОДА У ЗЕМЉИ УГАРСКОЈ.

II.

О ковинским привилеђијама.

(Наставак).

Што дознајемо из листа краља угарскога Владислава Пољака од *29. авг. 1440*, штампаног у поменутом Рац-Ковинском дипломатару, број X. стр. 22, где се каже: Quia fideles Nostri, Petrus judex ac universi Cives et Hospites Oppidi Nostri Keviensis, nunc propter metum et formidinem saevissimorum Turcarum, qui cum valida ipsorum potentia partes nostras inferiores et ipsum Oppidum Nostrum Keviense subintrarunt vastaturi, desertis propriis ipsorum habitaculis, cum liberis atque bonis eorum per diversas Regni Nostri partes procedendo et sub tectis alienis divagando victum — —

Но из оба друга листа истога краља Владислава од исте године дне *10. окт. 1440*. писана (в. на п. м. бр. 11 и 12 стр. 23—25.) види се, да су се Срби-Ковинчани од осталих Ковинчана одвојили и потегли горе уз Дунав чак на чепељско острво под Будимпешту („fideles Nostri Rasciani, alias in oppido Nostro Kevi ac villis Bálványos et Skronovecz vocatis ad idem spectantibus commorantes, a saevis Turcis ab illine fugati, cum uxoribus et prolibus in Insula nostra Csepel descenderunt*) и тамо с милостивом дозволом краљевом на пусту месту око опустеле цркве св. Аврама саграде себи куће и станове и ту — где су г. 1440. пали, ту су и остали ти ковински Срби до данашњега дана.

А остали варошани и становници ковински, од којих се одвојише Срби, — шта с њима би, и шта су они радили?

Остали Ковинчани, који не потегоше онако далеко горе уз Дунав као Срби-Ковинчани, но што је минула опасност од Турака, врате се на своја кућишта у своју варош ковинску, као што се то види из листова и писама краља Ласлова од 2. и 4. јуна 1453. (в. на п. м. бр. 13, 14, 15 и *16. стр.* 25—32.), у којима се опет помиње варош ковинска и бирош ковински (Јован, син Бенедиктов) и привилеђије ковинске и трговачке слободе ковинске.

А да се то не односи на ново насеље српско на чепељском острву, већ на стару варош ковинску, види се из листа истога краља Ласлова од 1. јула 1455. г. (l. c. бр. XVII. стр. 32.) издаиога у корист fidelium Nostrorum universorum civium Rascianorum in villa nostra Zenth-Abraham teleke alio nomine Kiss-Kevi vocata, in insula nostra Csepel habita commorantium, којим листом краљ дозвољава истим Србима, који се задржавају и пребивају у селу „Насеље св. Аврама", друкчије „Мали-Ковин" званога, које је на чепељском острву, да ти Срби варошани, докле, док се не хтедну повратити у варош ковинску, која се налази у доњим крајима или на крајини, могу у поменутом селу остати и тамо у миру пребивати, и све оне слободе и повласти уживати, које су у поменутој варошп ковинској уживали.

Варош ковинска на доњем Дунаву није дакле тиме, што се један део варошана српскога рода преместио и настанио на другом удаљеном месту, остала пуста, већ је и даље, до изв. год. 1455, постојала као трговачко место.

То се види и из једнога чланка у листини српскога деспота Ђурђа од 24. маја *1449. год.*, написаној о преговорима поради примирја између угарских пуномоћника, палатина Ладислава Горјанскога и Никole Илочкога, војводе Ердељскога с једне, и деспота Ђурђа именом и од стране турскога цара с друге стране вођеним, углављеног, који чланак гласи: „Item ut mercatores Turcorum cum eorum mercibus in Nandor-Albam (Београд), in Kevi (Ковин), in Haram (Рам у Угарској), in Zewerinum (Северин) et in Karansebes tantummodo libere venire et in eisdem negotiari valeant.“ (J. Teleki, Hunyadiak kora Magyarországon X.tom. 244.)

Истога дана и исте године, које је писан предпоменути лист краља Ласлова у корист Срба маловковинских, издан је други лист истога краља на молбу варошана, гостију, нука и становника вароши ковинске и села Балваништа и Скроповца, која припадају вароши, (на п. м. бр. 18 стр. 34.), у ком помиње краљ, како дођоше предаљ биров Мартин, Ђорђе и Варнава, варошани поменуте ковинске вароши, и пожалише се, да их је за време турскога рата, кад је Турчин упао у доње крајеве, осим претрпљених других великих штета и губитака спаља и та несрећа, да им пропадоше листови и привилеције, које добише од краља Жигмунда, којима су опроштени били од плаћања сваке ванредне таксе и пореза — на су молили краља, да им'ће ново даде то опросте и слободе. И по што Матија, бискуп веспримски, као бивши наткancелар краља Жигмунда, и Ђураj деспот српски и други верни посведочише, да су збиља Ковинчани опроштени били од плаћања поменутих такса и пореза (ab omni taxa seu Collecta extraordinaria), то их и краљ Ласлов по ново ослобођава од тога плаћања.

На оно место у том листу краља Ласлова, где се помиње жалба Ковинчана, да су им дотична привилегијска писма за турскога рата пропала, опазио је поменути Пешти Фрињеш, да та писма нису била пропала, но да су их Срби са собом у бекањију понели и да се она и данас у Рац-Ковину хране.

Но има друго нешто, што човека може да збуни и у недоумље доведе.

(Наставиће се).

И. Руварац.

ГРЕГОРАС О НАШИМ ЈУНАЧКИМ НАРОДНИМ ПЕСМАМА.

Византинац Nicephorus Gregoras[1] путовао је са грчким посланством 1326. г. у Србију. Тај пут свој описао је Грегорас у свом делу[2] Ῥωμαϊκὴς ἱστορίας λόγοι κδ (historiae Byzantinae) у књизи VIII. с. 14. (Бонско издање 1829. г. стр. 373 до 383.) Грегорас описује, како их је на Струмници ноћ ухватила у некој шуми и како се он бојао, а „било их је у пашој пратњи (која нам је следовала), који су певали тратичке[3] песме, јер се мало бојали садање опасности; они су певали о славним људима, чија смо слава дела чули, а ништа нисмо видели (τῆς γε μὲν ἐπομένης θεραπείας, οἳ οὐδὲ πάνυ τοι τῶν παρόντων ἔμελε φόβων, ἦσαν οἱ φωνὰς ἐχρῶντο καὶ μέλεσι τραγικοῖς ἦσαν δ' ἀρα κλέα ἀνδρῶν, ὧν οἶον κλέος ἀκούομεν, οὐδὲ τοι ὄψεσι); латински превод гласи: At in famulitio, quod pone sequebatur, nonnulli praesentia pericula parum metuentes vociferabantur et tragicis cantibus celebrabant laudes veterum heroum, quorum famam solam audivimus, res autem gestas non vidimus; l. c. стр. 377.

Први је *Бобањски* у свом делу „О народној поезији славенскихъ племенъ (Москва 1837. стр. 97.) казао, да су у пратњи Грегорасовој били *Словени*[4], да су дакле „μέλη τραγικὰ“ биле словенске јуначке народне песме. Ђорђе *Малечки* показао је (Гласник XVIII. стр. 283 и пр. 2.), да је Бобањски погрешно и да они људи у пратњи Грегорасовој нису били Срби, да дакле „μέλη τραγικὰ“ претпаша његових нису *српске народне* песме. Али на ову ваљану примедбу није довољно пажње обраћено. И даље се по Бобањском писало, да Грегорас у опису свог пута у Србију спомиње српске и бугарске народне песме, на се и данас још без размишљања узима као непобитна истина.

[1] Кратак живот Грегорасов в. Отакрина V. стр. 25. до 26. За што је било посланство у Србију в. Rad jugosl. akademije XLII. стр. 151—152.

[2] Одне пута преведен је са латинског превода на српски у Историји срп. народа од И. С. Срећковића (књ. II. стр. 289—294.) Превод је штампан и врло погрешан; тако је bis septingenis преведено са: од 40—70. и т. д.

[3] Τραγικὸς значи и: abenteuerlich.

[4] „Нѣкоторые изъ нашихъ спутниковъ, *особенно Славяне*, пѣли пѣсни.“ Тако је он превео „In famulitio“ и т. д.

Jarnik у својој „Historiji književnosti“ (стр. 173.) пише: Nama je prilično lako preći, što neimamo više onakih historijskih svjedočanstva o našoj narodnoj poeziji, kao što je ono, što grčki historik Gregoras Nikephoros pripovieda, da je slušao na svome putu u Srbiji 1326. g.“

У лекцијама својим о историји словенске пар. појединце спомиње *Jarnik* путовање Григорасово, па вели: „А док се по опасним клапцима вераше, његове слуге, не бојећи се даљеко ни ода пута, на велико чудо пламењивога Грка пјеваше пјесме, славећи у њима своје јунаке, о којима, каже, ја нити сам што чуо ни видео. Пјеваше *Србе или Бугара* прозва Грк доста згодно „трагика мели.“ Као да слушамо нама добро познату, сјетну и невеселу монотонију *наших пјесама*, од којих се Грку толико зарежало“ (Отаџбина III. стр. 577.)

И у чувеном свом делу: „Gradja za slovinsku narodnu poeziju“, спомиње *Jarnik* Григораса и његово путовање у Србију, не сумњајући, да се у њега налази „vrlo važno svjedočanstvo o davnoj srpsko-bugarskoj epici“. „U njegovoj (Григорасовој) pratnji — пише Jarnik — bijaše Bugara i Srba. Putujući pustim mjestima, šumom i klancima, gdje se i od razbojnika bojati bilo, čudi se Grk, što se ti njegovi pratioci ne boje kao on, već pjevaju turobnom melodijom slavu junaka, o kojima on niti je što čuo niti vidio..... Po svjedočanstvu Gregora Nikifora dopire srpsko-bugarska epska poezija nazad epoke turskih invazija, y XIII., XII. i t. d. viek“. (Rad jugosl. akademije XXXVII. стр. 111. до 112.)

Armin Pavić у свом делу: „Narodne pjesme o boju na Kosovu“[1] (стр. 3—4.) одобрио је тврђење Малетићево и доказао је, да људи у пратњи Григорасовој њему певали српске и бугарске, него „za cijelo da su pjevali grčke pjesme“, јер „kako bi Nicefor bio mogao razumjeti, šta ti ljudi pjevahu, kada... Nicefor nije razumio slavenskoga jezika“.

И dr. Matković опазио је, да је Јарникево мишљење погрешно, али није прихватио Павићеве разлоге. У познатом свом делу: „Putovanja po balkanskom poluotoku“ пише он: „Ako su pratioci (Григорасови) bili Grci i Bugari, moguće je, da su jedni i drugi, svaki u svojem jeziku pjevali; ali ona primjetba Nicephorova odnosi se vjerovatno na pjevanje grčkih pratilaca, jer onih drugih nije po svoj prilici razumio“. (Rad jugosl. akademije XLII. стр. 153.)

По Јарнику спомиње Григораса и Шишић и Спасовић[2]) у историји словенске литературе. „Aus dem 14. Jahrhundert hat sich eine unklare Andeutung über serbische Heldenlieder bei dem Byzantiner Nicephorus Gregoras erhalten, der 1325—26 Serbien bereiste, und Lieder zum Andenken von Helden singen hörte.... Das Zeugniss des Gregoras muss auf ein Epos hinweisen, das dem Cyclus über die Schlacht auf Kosovo vorausging.“ (I. стр. 343—344.) Шишић и Спасовић спомињу по Јарнику само *српске* пар. песме, а Штраус (Bolgár népköltési gyüjtemény I. стр. 27—28.) спомиње — опет по Јарнику — Бугаре и бугарске песме, потпуно уверен, да Григорас у свом путопису парично спомиње Бугаре! На наведеном месту пише Штраус: „Van egy görög krónikás, Niceforus Gregor, ki még korábbi időkből említ bolgár népepikát... Sokan kétségbevonják Niceforus szavahihetőségét, de mások, és köztük olyan tekintélyek mint Jagič alaposnak veszik e krónikást, ki Macedoniát, Szerbiát 1325—26-ban utazta be és leírja a látottakat és hallottakat.... Az öt kisérő bolgárok és szerbek..... szomorkásan hangzó dalokat énekeltek. Ezen dalokban olyan hősöket dicsőítettek a bolgárok, kiket még névről sem ismert a krónikás.“ (Има један грчки историјограф, који још раније спомиње бугарско пар. епско песништво.... Многи доводе у сумњу истинитост речи Нићефорових, али други, и међу њима ауторитети као Јарник, сматрају за разложна овога историјографа, који је г. 1325—26 путовао по Македонији и Србији и описао оно, што је видео и чуо.... *Бугари и Срби, који су га пратили*.... певали су песме тужне мелодије *У овим песмама увиси* Бугари *јунаке, којима историја ни имена не познаје.*)

Погрешка Бошањска раширила се и учврстила, те данашњи писци — не тражећи опше Григорасова путовања у оригиналу, него прешуђујући га из других дела — тврде и мисле, да Григорас *изричито* говори *о српским и бугарским* народним песмама.

Ја мислим, да је Матковићева сумња и Малетићева и Павићева тврђа оправдана. Бошањски

[1] В. о том делу у Годишњици II. стр. 97.—177.

[2]) Шишић су знали за Павићево дело, али не само да нису његово мишљење прихватили, него су га са свим крио схватили. (стр. 344 и пр. 1.)

каже, да су „особенно Славјане“ певали песме. Јагић каже, да су пратиоци Грегорајсови били Срби и Бугари, и да су *они* певали песме. Међутим *Грегорас не каже шта су ко народ-ести били његови пратиоци*, а може се доказати, да нису били Срби и Бугари.

Да су у пратњи његовој били Срби и Бугари, они би боље познавали оне крајеве, а не би им били тако непознати (τόποι ἀκλότριοι) да „οὐδ' ἄστρους — као што вели Грегорас — τὸ ἀριπλούμενον τειμαίρεσθαι σαφῶς τὴν ὀυστυχῆ πορείαν εἶχεν ἐκείνην (infelix iter ne stellarum quidem, ut aiunt, observatione regere possemus.)

Грегорас каже, да су људи у њиховој пратњи у песмама славили јунаке, али чији су то јунаци били, он не спомиње. А када су из непада предњих изашли „φύλακες[7]) ὁδῶν (custodes viarum) и поздравили их „τῇ σφῶν διαλέκτῳ“ (sua lingua), они се јако уплашили, јер — вели Грк Грегорас — ти „чувари путева“ нису знали грчки. Да су у пратњи Грегорасовој били Срби и Бугари, не би Грци дошли у неприлику због тога, што не би знали, како ће се с њима споразумети. Ти чувари нису знали грчки, али било их је међу Грцима, који су *нешто знали језик оних урођеника* (ἦσαν γὰρ οἱ καὶ τῶν ἐκείνων γλώττης οὐ πάνυ τοι ἀόκεις ἦσαν — erant nonnulli e nostris sermonis eorum non plane rudes.) Да су пратиоци Грегорасови били Срби и Бугари, не би могао рећи, да су у говору урођеника „οὐ πάνυ ἀόκεις“ (non plane rudes).

Грегорас изрично спомиње, да га је Палеологовица пустила, да иде натраг у Цариград „ὁδῷ καὶ ὄντινα ὁή Τριβαλλὸν“ (Triballo nescio quo adiuncto).

Нема дакле сумње, да *у Грегораса нема ни спомена о нашим јуначким народним песмама.*

И Стојан Новаковић у историји књижевности (II. изд. стр. 20.) пише, да Грегорас спомиње наше нар. песме; али у расправи својој: Народне традиције и критичка историја (Отаџбина V. стр. 25) вели, да су белешке Грегорасове о путовању у Србију „интересне за историју обичаја и културе у нас“. Народне песме не спомиње.

И ако се у Грегораса не налази спомена о нашим нар. песмама, ипак никако не може оспорити хипотеза Маретићева[8]), da narod nije imao pjesama o ludima dokosovskoga vremena, nego je o njima 'pripovijedao u prozi priče, pa je što koje od tijeh prozaičnijeh priča u XV. vijeku, a ćekoje i kasnije prenio u stihove, a gdjekoje su priče ostale u prozi do danas.“ Ми имамо у *нашим*[9]) изворима спомена о народним песмама још у XII. веку. Теодосије пише, да је Растко (св. Сава) избегавао друштво младића, који су певали песме „**юношьскаго желанїа, ослабляющихъ дѹшеⷭ**“ (Теодосије. Стр. 5.; Новаковић: Историја књижевности. Стр. 20.; Отаџбина IV. стр. 228—229.) Исти Теодосије бележи, да је Стеван Првовенчани „**и-егдаже бо и на трапезѣ прѣдъсѣдѧше тимьпани и гоусльми јако обычаи самодрѣжцемь благородьныхъ весељашеⷭ**“ (Теодосије. Стр. 121.) Најважније за народне песме је оно место, где Доментијан описује, каква је жалост била у земљи, кад је Растко побегао у калуђере: родитељи су плакали, у цркавама се држала молебствија, а „**прочи человѣцы скетьмь дѹхомь плоучени пѣсни съмыслиⷭ и сѣтоующе помлѧхѹ о ошьстемь богомоудраго юноше**“ (Доментијан. Стр. 27.) О песмама, које Доментијан спомиње[10], написао је Стојан Новаковић врло лепу расправу (Отаџбина IV. страна 225—235; Archiv für slav. Philologie IV. страна 317—323. — В. Годишњица VII. стр. 123.)

То су несумњива сведочанства о *нашим народним песмама* у нашим изворима; и та сведочанства су старија него Грк Грегорас.

[7]) То су морали бити урођеници („домороци“).

[8]) Rad jugosl. akademije XCVII. стр. 75. — Ср. Archiv für slavische Philologie XII. стр. 609—615; Rad jugoslav. ak. (I. стр. 224—225).

[9]) Чудно ми је да је Јагић казао: „У српским изворима (животописима, летописима) да се не спомињем да бих био нашао на какво сведочанство о народнијем пјесмама.“ (Отаџбина III. стр. 579.)

[10]) На последња два места обратио је пажњу Иван Павловић у „**Житиѥ краль сръбьскыихъ**“ (Гласник II. од. VII. стр. 95 и 29. — В. Гласник 57, стр. 176. пр. 2.

Ст. Станојевић.

КОВЧЕЖИЋ.

КЊИЖЕВНИ ПРИКАЗИ.

Душко Тирнић. **Неколико приповедака за српску младеж.** Написао, превео и прерадио — —, учитељски приправник у Сомбору. У Новом Саду. Издавачка књижарница и штампарија А. Пајевића. 1892. Цена 40 новч. Мала 8-а, стр. 126. — Морално и материјално награђивање родитеља, које се дуго боре са невољаштвом, док најзад над овим не одрже победу, обичан је тема у свима приповеткама за децу. Није чудо дакле, што исту тему налазимо у првој и највећој (скоријој оригиналној) приповетки у збирци овој. Писац похвата тоне обичном али дивном и лековитом пределу, али не умеде захватити ни помоћу ничег свежег на оригиналног. Да је писац, као Хофман, умео ту, толико и толико пута обрађену тему надахнути чистог животворним, да ју је умео боље обрадити, приповетка ова не би била излишна књижевности српској. А овако.... Но ово се тиче само прве приповетке. Остале краће приповетке (по мом суду махом преводи и прераде) краткоћом и јекгровитошћу својом надмашују прву приповетку, јер предмет им је много лепши, а уједно и обрада. Погрешка је написца, што нигде не споменуше пореком, које је оригинал а које превод и прерада, него нас пушта да нагађамо. У „Савест"-и обрађује исту тему, коју и Јокаји у својој причи „Melyiket a kilencz közül", но прерада је ова куд и камо лошија; у приповетци „Ништа се пред Богом не да сакрити" обрађује познату тему о цитрању Аријону. Језик је доста добар, и само по кад кад наиђемо на покрупну погрешку. — По покрај свих недостатака ја књигу ову препоручујем с погледом на леп морал, који је у њој. На Хофмана ће и онако књижевност српска дуго чекати.

Ј. П.

КЊИЖЕВНЕ БЕЛЕШКЕ.

+ Један од многих руских филолошких листова, „*Филологическія Записки*", што излазе у Воронежу, почео је другом својом свеском од ове године доносити под рубриком „Славянскія извѣстія", краће оцене на руска и словенска дела, која се тичу Словена. У овој је свесци већ неколико дела поменуто; међу њима је већи део наших дела. Тако на првом је месту реч о Новаковићевој „Граматици српскога језика" у преводу руском од Григорьева; овај је преводу додао и малу читанку с дечицом. Оцењивачу Степовићу замера, што је узео од новијих писаца само Мажуранића, Милићевића и Љубишу, а и што је одлоган из Смаил-аге нечатао латиницом. Говор је даље о Ровинскога „Његошу" (Петроград 1889.), па о преводу Лукјанова „Горскога Вијенца", коме замера, што је превео четиристопним јамбом и са сликом на крају, а додаје и неколико исправака о преводу. Као прва књига „Восточно-европейскіе писателя въ русскомъ переводѣ", што од прошле године поче да излази у Москви, излази је прича нек. пашега Лазе К. Лазаревића „У колодин" у преводу Сергија Шарапова. И о овом је прогопорено у поменутом листу. Додано је још и то, да ће ускоро изићи и Лазино „За народом не пропадеш" и Матавуља „Бѣлая медаль". Приказивач неправља предговор преводиочев у толико, што вели, да су Лазине „У добри час хајдуци" и „Све ће народ поштатити" такођер познате у руском преводу у додатку ка Гражданину 1888. године. — Мало нас је зачудило, када видесмо, да се говори о једном нашем делу, о којем у нашој штампи ни речи не ће, ма да од прве свеске и друго издање иване. Ту мислим „*Примере за српске литературе*", што је састављо за гимназије Ж(иво) И(о-новић). Похвалан је суд о делу, по овом му раду писац изгледа „Очень сведущій и опытный гимназическій преподаватель". Замера му, разуме се неосновано, што није ништа узео из Кукуљевића а узео од одлоганога Јов. Стејића! Прву свеску истакла над другом. — Неколико је речи проговорено о петој свесци Ijetopisa jugosl. akademije за 1891. годину, као и о најновијем раду Т. Флоринскога „*Новое открытіе въ области южнославянскаго народнаго эпоса*". Овај је чланак штампан у делу „Кіевскій Сборникъ въ помощь пострадавшимъ отъ неурожая", што ваше отегодине под редакцијом И. В. Лучицкаго; у њем претреса Флорински Херманову збирку српскомухамедских (како Ф. вели) еских песама. — Доста је похвалан суд и о „Великој српској народној лири" са 1600 песама (издање Браће Поповића у Новом Саду).

— Извештај о српској великој гимназији у Новом Саду за школску годину 1891—92 доноси на првом месту некролог преминулом добротвору исте гимназије *Томи Живковићу* из пера професора Светозара Сапковића. На другом је месту чланак професора М. А. Јовановића о *Јану Амосу Коменском*. — У извештај о српској вишој девојачкој школи у Новом Саду написао је управитељ А. Варађанин чланак под натписом *„Учитељ у друштву."* А у извештају о српској вишој девојачкој школи у Панчеву сполштена је расправа, коју је за тај извештај спремила бивша учитељица Даринка Бугарска. Сиротица је ове године умрла и ту њену расправу дала јој је родбина управи више девојачке школе, да се изнесе на јавност у извештају. Расправи је натпис: *Учитељ своје девојачке школе на васпитаоце.*

САДРЖАЈ: Исељаштво: Њихов дневој. Поји свијет у старом Розопеку. Вјерна љубав. — Наука: Славни људи у историји и биографији. — Књижевност: Прилози за повест српскога народа у земљи угарској. П. Григорјас о нашим јуначким народним песмама. — Ковчежић: Књижевна приказа. Књижевне белешке.

„СТРАЖИЛОВО" излази сваке недеље за читаву забаву. Цена му је 5 фор. а. вр. на целу годину, 2 ф. 50 н. за по год., 1 ф. 25 н. на четврт год. — За Србију и Црну Гору 12 динара на годину. — Рукописи се шаљу уреднишшву а претплата књижари Луке Јоцића у Новом Саду. — За Србију прима претплату књижара В. Валожића у Београду.

Издаје књижара Луке Јоцића. Штампарија дра Павловића и Јоцића у Новом Саду.

СТРАЖИЛОВО

ВЛАСНИК И УРЕДНИК ЈОВАН ГРЧИЋ.

БРОЈ 27. У НОВОМ САДУ, 5. ЈУЛА 1892. ГОД. V.

ПЕСНИШТВО.

УТЕСЪ.

М. Ю. Лермонтовъ.

Ночевала тучка золотая
На груди утеса великана.
Утромъ въ путь она умчалась рано
По лазури весело играя.

Но остался влажный слѣдъ въ морщинѣ
Стараго утеса. Одиноко
Онъ стоитъ: задумался глубоко
И тихонько плачетъ онъ въ пустынѣ.

СТЕНА.

М. Ј. Лермонтов.

Облачак златни ноћно је једном
На мрачним грудма големе врлети
А сутра рано у освитку дана
Живо се одби и небом полети.

Но оста влажни траг на старом кршу,
Што му се тајно у борама крије.
Осамљен стоји, замишљен дубоко
И тихо сузе у пустињи лије...

Ленскій.

НОВИ СВИЈЕТ У СТАРОМ РОЗОПЕКУ.

Прича ***Сима Матавуља.***

(Свршетак).

VI.

Пред мали госпојин дан отиде Амруш у котарски град. У исто вријеме берекинићи лијепљаху по зидовима велике штампарске огласе, у којима Амруш јављаше, да ће 8. септембра отворити своју нову и угодну кафану и пивницу на розопечком тргу „*Код Новога Свијета*“, у којој ће Р. Т. Општинство увијек наћи добра и укусна јела, приморског вина најбоље врсте, пива најбоље врсте, свакојецијех ликера, и т. д. При дну огласа, а одвојено између двије насликане руке, великијем словима, јављаше: „такође снабдио сам моју нову кафану и пивницу једним елегантним билијаром модерна система. *То је први билијар у Розопеку.*“ Оглас је био штампан и на њемачком језику у неколико примјерака, који су однесени у тврђаву. По Амрушевој наредби берекинићи су то лијепили ноћу. Жирафа пак и још неки прилијепише десетак комада на вратима и по зиду Бепове кафане, и то, ваљда, неким нарочитим љепом, јер Бепо и Мандалина великом муком могоше истругати главније ријечи, а не све. Бепо тужи суду.

У зору поменутога дана кренуше се

десетак сељака из Амрушева села у Розопек. Међу њима бијаху Амрушев синовац и синовчев најстарији син Мићо, здрав, развијен дјечко, од шеснаест година, кога ће отац да преда у руке божје и стрица Амруша, као што су уговорили. Између многобројнијех савјета, које му отац путем понављаше, бјеше и тај, да не зове Амруша ђедом, као што би ред доносио, но да га зове стриком.

Кад сељаци дођоше на трг, нова кафана бјеше затворена, али пред њом бијаху столови, за којима куњаше двапаест људи са музичким инструментима. Тада Мићо први пут видје оне чудне трубе са зупцима, гусле, и свираљке. Највише га зачудише „шаљве“ (виолон) и велики бубањ. Остали бјеху то гледали и слушали више пута у котарском граду, одакле и дођоше музиканти. Ови, да би се ослободили сељачког запиткивања, почеше „удешавати“ своје справе, те штипање и стругање по жицама, пискање и дување, разбудише најприје Терезу, која се појави на прозору.

Кад сунце грану, изађе Амруш, још сањив, на сједе до својих. Послије обичнијех поздрава, он се загледа у Мића. — Како зовеш, ти ћеш вазда устајати у зору, па обрисати прашину, — јер ћеш помести у вече, — па проширити ватру и чекати ме. Већ, како зовеш, воду ће други доносити. А што ћеш, осим тога, даљу работати, то ћу те ја упутити. Сад добро утуви то што сам ти казао, јер, како зовеш, ја не казујем два пута. А ако те ја ухватим да пијеш ракију, јали вино, јали пиво, јали да штрбаш пршут, онда ћу те како зовеш, ћушнути па ћу те смјеста оћерати. Је ли ме разумио?

— Хоће он слушати, вели кнез.

— Мора да слуша, вели отац. Хајде брзо, стрица у руку.

У томе изађе из нове кафане, па се устави пред вратима и погледа зачуђено по тргу млада женска, у наранчастој хаљини, са бијелом опрегљачом.

— Фани! зовну је Амруш, па јој поче нешто „пркелати“ (талијански говорити). На сваку његову другу ријеч Фани климаше главом, а уз то слободно посматраше сељаке. Бјеше бјелолика, опушачка, необично великијех плавијех очију и бујне, руде косе. Не би се могло рећи да је баш лијепа, али бјеше мила, особито кад би се насмијала.

— Ово ти је к'о млађе зар? запита кнез, пошто Фани отиде.

— Јес, ја, камаријера (келнерка), одговори Амруш.

За Фанијом дође њека средовјечна гојна жена, којој су образи висили. И она је носила бијелу кецељу. Већ и сељаци одмах познаше да је то куварица, јер она поче ужасним српским језиком, али опет тако да се могаше разумјети, поче говорити о гуљашу, печењу, риби и т. д.

Амруш гледну на свој златни часовник, па ману главом Мићу, те уђоше у кафану. И сељаци пођоше за њима. Амруш свуче прси, свитњи гуњ и баци га на билијар, засука рукаве, па, дохвативши из тезге велику мједену славину и малић, утјера је у бачвицу пива. На се обуче и изађе са својима, а Мића остави иза тезге.

Домало почеше се прикупљати слободњаци са разних крајева. Разумије се да је Бирафа био међу првима. Амруш напреди музикантима, да устану, те да се наврстају подаље, па поче давати упутства њихову старјешини. Међутијем слободњаци са великом грајом заузеше мјеста. А граја нарасте, кад се Фаника помоли. И обични Бепови гости бијаху већ на тротоару, али сједијаху необично, — бјеху сви обрнули леђа „Новоме Свијету“. И сви прозори око трга бијаху пуни глава.

Најзад дође и слободњачки „штаб“, др. Зањето, инжињер, писари и имућнији млади трговци. Тада уђе Амруш са синовцем, те изнесоше кафански натпис и објесише га над врата, музика засвира марш, а слободњаци једногласно завикаше „ура“, машући капама према слици слободе на цимеру.

Натпис бјеше израђен у Трсту и држат скривен до потоњега трепутка. Озго, у луку, плавијем словима на бијелом полу писаше: „*Кафана и Пивница код Новог Свијета.*“ Под тијем луком бјеше слика младе једне жене, у бијелој хаљини, распletене косе, голијех руку до рамена, а

ногу до кољена (једну ногу превила у кољену) држећи распламтјелу зубљу. Под ногама јој, опет у луку, бијаху исте ријечи талијански.

Музика једнако свираше. Гости посједаше. Амруш, Миће, Фаника (слободњаци јој одмах додаше оно „ка“) и Марици куварица почеше износити кафе, пиво, ракију, вино, пршут, што је коме по вољи. Зането устајући ману руком музикантима. Сви поустајаше. Зането паши господару за срећне радње, на поздрави дух новога времена, који се ето и у старом Розоску јавио, што је, на првом мјесту, заслуга енергичнога Амруша. Живио Амруш!

— Живио! Живио! викаху сви.

— Живио, драги стрине! узвикну сам синовац (старији).

Амруш, заједрен, умивајући руке „на сухо“ и клањајући се, одговори.

— Ја вам од свега срца захваљујем. Ја вам, како зовеш, не знам шта друго рећи...

— Живио мој мили стриц! прекиде га синовац.

— Та умукни, животињо, што се дереш!? обрну се Амруш.

Слободњаци забашурише јачим живио, на посједаше. Музика поче наново.

Сељаци, одвојени за једним столом, запалише луле, те пијући ракију, не скидаху очију са разголићене жене над вратима. То наведе Ђирафу да им се придружи, те им поче објашњавати шта значи зубља и зашто је Слобода дигла једну ногу. Сељаци пажљиво слушаху, док од једном, без икаква видљива повода (одиста због неке помисли), кнез удари у грохотан смијех, а остали другови, баш као да су то очекивали, сложише кикотање. Ђирафа срдито отиде од њих. Али га смјеста прође срдња, јер нареди музикантима да засвирају једну обртну игру, па спопаде Фанику, те стаде играти с њом око билијара. Сви млађи пођедоше његову примјеру, т. ј. ухватише се по двојица, па се почеше обртати за првијем паром око билијара. Послједњи, — бивши апотекарев помоћник, — ухвати куварицу, те завршн вијенац. Фаника прије̂ње другоме, па трећему, а тако и Марици.

Биће да је Бено тога тренутка причао својим муштеријама шта се ради у „Новом Свијету“, јер се сви слатко смијаху и размахиваху рукама, сједећи једнако обрнути.

Послије играпке Амруш, Зането и инжињер почеше играти карамбола. Већина младијех розопечкијех слободњака не бјеху никад видјели ту игру, те се остали њихови другови гледаоци надметаху, да разнијем примједбама покажу како су јој вјешти. Крупни Амруш, поред свега тога што је стењао прегибајући се и споро намјештао своју тешку руку, играше баш мајсторски, тако да и Зането и инжињер (бечки ђак), послије првијех његовијех удараца, признадоше да би им он могао дати половину поена. Амруш рече да је у младости играо много боље, али као да се одмах покаја што је то рекао, па поче ублажавати:

— Како зовеш, играо сам прилично за наше крајеве, али за Америку лоше!

Проницави Зането гледаше га претрепимице. На његову лицу показа се онај израз задовољства, који се истакне, кад брзим мисленим радом, немајући доста основе, нпак ријешимо неко питање.

— Сасвијем је природно да си много боље играо у младости. А ако си играо, као што ја замишљам да јеси, онда си тамо могао бити маргер. Јер ја знам шта је карамбол! А као добар маргер у Америци, то није мала ствар, то је... и Зането претима показа како се броје новци.

— То је истина да добар маргер тамо може постати богаташ, рече Амруш гледајући ка таваници. А да сам ја то био, дотуре, у толико година, ја бих данас *валао*, можебити, *сто хиљада нечâ*, те ми не би требало да отварам кафану, Годем!

Даље се нијесу могли објашњавати, јер јавише Амрушу да долазе официри, те им изађе у сусрет.

Зането замаха главом за њим, па се обрати ка инжињеру:

— Мој брате, шта ти је овај морао потрошити у своме вијеку! Јер нема сумње да је он много зарађивао... баш овијем... па се сад стиди да призна е је био расшкуња и још се под старост пренао

од сиротиње!.. Знаш, има такијех примјера.

Уђе мајор и с њим гомила официра. Њихово пријатно изпенађење одаде се силним: „сакраментхинајн!“ што један за другим сипаху. Пошто прегледаше билијар, намјештај, садржину полице, кујницу иза ње, име фирме на бурадма пива и Фанику, — коју мајор ухвати за брадицу, — честиташе Амрушу. Он их је свуда пратио, једнако им захваљујући што му чине част и објашњаваше што шта. Кад су прегледали бурад, он им каза да је то најбоље експорт-пиво из Грања, а биће само два солда скупље по чаши, но рђаво Боројево. У осталом, ако они само мисле да је какво друго пиво за њих боље, само нека изволе казати, он је готов да поручи, чим се набављено потроши. Јер, на крај краја, пиво ће због њих и држати, пошто га наши људи мало троше. А кад им устреба да се пошље у тврђаву, у свако доба, у ноћи, у зору, биће тачно послужени.

Кад су прегледали Фанику, Амруш рече:

— Ето, због вас сам узео ову фрајлицу, да... да имате њекога од свога језика. А, ако она не буде сама могла одољети послу, (пошто ће, ја мислим, и подофицири долазити на пиво), онда је лако, ја ћу набавити још једну.

— Сакрамент! ово је шармантан човјек, овај Американац, поче мајор, пошто засједоше за *свој* сто пред кафаном и пошто се увјерише да је пиво изврсно. Ко се икада надао овоме чуду у Розопеку! Требало би му дићи споменик за живота!..

Бука код *Новога Свијета* престаде око подне, а послије свјесте заноче још већа, јер са слободњацима дођоше и њихове женске, а послије официрâ стигоше и подофициpи. Поред свега тога што бијаше ужасна врућина, Ђирафа и још тројица цијело послије подне учаху се играти карамбола. Сељаци, добро накљукани и напојени, отидоше око заранака.

Тада опет поче игранка око билијара, с том разликом што слободњаци не играху са слушкињама, но са својим дамама. Први поведе игру Зањето са оном лијепом плавушом.

Шетачи се појавише на тргу у обично доба, држећи се правца упоредно Новом Свијету, тако да увек бијаху обрнути једнијем боком ка „опијема“. Али преко рамена, често, врло често, летијаху жарки погледи и уздаси ка „опијема“.

На онда, као обично, посједаше на тротоару. (Нијесу смјели да обрну леђа *Новом Свијету*, бојећи се да не иззову војнике). Па онда и ако сви „једну мишљаху“, али опет сви „другу говораху“, јер је говор текао о стварима, које не бјеху ни у каквој вези са *Новим Свијетом*. Само једном, језична Тереза прекиде зант, запитавши Бепа шта мисли о оној грађи.

— Нека граје! рече Бепо, смигнувши раменима. Баш нека се издувају, јер и тако не може то дуго трајати.

— Е!.. Како?... Зашто?... запиташе одмах што који.

— Ако има Бога, то све мора рђаво свршити, јер, прво (Бепо диже палац), човјек који не трпи иконе у својој кафани; друго, (диже кажипрст), који није кроза сламку; треће, који је довео тудешке (шпанске) камаријере... а, тај не може напредовати.

Кад труба засвира, конзервативци, премда сви махом жељни музике, отидоше одмах. А да им се послије не рече, е су икако забављани „њиховом“ свирком, сви се договорише да одмах затворе кашке на прозорима. И сви тако учинише, осим Терезе... Т. ј. и она затвори, али их, након, пет минута отшкрину.

А тада тек Амруш поче пуштати ватрене змије (ракетле), које, лазећи високо изнад сурих бедема старога Розопека, јављше и далекој околини да је у њему настао нови свијет.

Капетани застадоше на својим терасама, пратећи погледом змије, а тандарикање буђаше им заспале, збркане успомене на пристаништа Марсеља, Лијона, Ливорна...

— Међер се изједначи свијет! Нема ти више мирна крајичка ни на Приморју... Е, Амрушу, убио те Бог!

ВЈЕРИНА ЉУБАВ.

РОМАН **И. А. Гончарова**

ПО ФРАНЦУСКОЈ ПРЕРАДИ ЕВЂЕНА ГОТИ ПРЕВЕО *Миливој Максимовић*.

ДРУГИ ДЕО.

VII.

Више од једног сата је седео Рајски на рубу обронка, на трави. Спустио браду међу колена, а рукама се ухватио за главу. Он се чисто гушио од муке и очајања, прво ради Вјере а после и ради сама себе, и проклињао је своју великодушност.

— А што је нема за толико? упита се на послетку и погледа на сат.

— Ето је већ скоро два сата, како је отишла! рече узнемирен.

Седне за тим на клупу поред понора и почне прислушкивати.

Чуо је само шуштање сухог лишћа, које је опадало.

— Рекла ми је да је чекам, па је заборавила на мене, рече у себи и, устављи са клупе, спусти се неколико корака низ понор. — Ваљда не ће до по ноћи остати на том састанку? Она се сад можда смеје мени, заједно с њим... А ко је он? Хоћу да дознам, ко је тамо? викну у јарости. Име, његово име хоћу да знам!

Њега обузе очајање исто онако, као мало час Марка.

— Пет месеци ме већ пуче за нос, сакрива се, час ми допушта да је љубим, час ме одбија смејући ми се у очи. Зар ја немам права, да после свега тога сазнам њену тајну и име тог тајанственог љубавника?

Нагло стрчи за тим с брега и заустави се у шипражју. Није чуо ништа.

— Па онак је гадно украсти туђу тајну! поче премишљати, и врати се три корака натраг.

— То је лоповски! прошапута, заставши неодлучно и отирући рупцем зној с чела.

— Да, а сутра ће опет почети иста игра, опет они укочени погледи, као у русалке, и опет ће пакосно, смејући ми се у лице, да ми довикне: Вас љубим! Нек буде муци крај! Хоћу да сазнам све!

Он пође напред. Поткрадао се кроз грмље као лопов шиљући рукама по мраку и проклињући у себи сухо грање, које му је пуцкало под ногама. Од силне узбуђености није ни осећао ударце гранчица, које су га шибале по лицу. Не знајући место састанку, пошао је на срећу. Више пута је морао сести на земљу, да се одмори од напора и узбуђености.

Грижа савести га задржа још на тренутак а за тим поче опет пузити, ријући грчевито рукама по влажној земљи и опалом лишћу.

Да се ко год за један сат после овога нашао близу понора, могао је чути где се неко пење из понора горе, час наглим и неједнаким корацима, час огромним скоковима, као рањена звер. Шум долажаше све ближе и ближе и на послетку искочи из шипражја Рајски већма усплахирен и сметен, него дивљач, коју гони хајка. Он се баци на клупу, онда се опет усправи, пљесну рукама и ухвати се за чело.

— Је ли то сан или јава? шаптао је као изван себе, Не, не може бити, ја сам се преварио! Мора да ми се само причинило!

За тим устане и опет седне, као да нешто прислушкује. Руке беше положио на колена.

— Па што ја још сумњам? рече, смејући се нервозно. Статуа! Чистота и невиност! Лепота душе! Вјера — и статуа!

— Ух, како ми је тешко овде! стењао је. Дакле је и Вјера од оних слабих и жалосних женских створова, које обузима ниска чуствена страст, кад угледају какву здраву и снажну момчину!... Па на част јој то, она је слободна; али како се смела усудити да се поигра са љубавном страшћу једног пријатеља, брата! О, освета, освета! бесно је Рајски.

Скочи са клупе али застаде и поче размишљати.

— Како да јој се осветим? запита се у себи. Да одем по бабушку и доведем је овамо са гомилом људи, да дам понети фењере, да покажем бабушки срамоту и рекнем: Ето вам змије, коју сте двадесет и три године грејали на материнском срцу!

Он махну руком и ухвати се за врело чело.

— То би било ниско и подло. Ти тога не ћеш учинити, Борисе! промрмља сам себи. Тим

се не би осветио њој, него својој бабушци, која ти је исто, што и мајка!

Он тужно спусти главу, а за тим је нагло подигне и бесно се наже над понор.

— А тамо међу тим слави победу писка страст! викну доле. Да, да, а тамна ноћ је својим велом покрила појезију љубави! осмехну се с презором. Љубави, рекох! — Марк, скитница, кавгација, кавански проповедник слободе! Ах, сестрице, сестрице! боље да сте се држали другог свог обожаваоца, — шапутао је једовито — плећатог и снажног Тушина. Овај има и шума и земље и воде и тера коње, као на озимпијским играма. А овај...

На једаред снази на десет корака од себе у мраку прилику, која му се приближаваше.

— Ко је то? запита љутито.

— Ја сам, ја...

— Ко сте ви? запита све љуће.

— Monsieur Boris, то сам ја, Pauline.

— А, ви сте то! а шта ћете ви овде?

— Дошла сам... ја знам... и видим... ви већ одавно хоћете да ми кажете — шапутала је Полина Карповна тајанствено — али ни се не усуђујете. Du courage! Овде смо сами, нико нас не може ни видети ни чути... Esperez tout.

— Шта хоћу да вам кажем? говорите!

— Que vous m'aimez... o, ја сам то одавно опазила... n' est ce pas? Vous m'avez fui .. mais la passion vous a ramené ici...

Он је зграби за руке и повуче је к понору.

— Ah! de grâce, pas si brusquement! qu'est ce que vous faites? Mais laissez moi donc! завапи она, кад виде да ту нема шале.

Но он је довуче тик уз обалу понора, дрхћи је снажно за руке.

— Љубави хоћете! говорио је разбешњен. Добро, пазите само; данас је ноћ љубави. Зар не чујете те уздахе — полуноћ? То страст љубавна говори, да, страст, страст!... На и ја вас љубим! настави још бешње, притисне је у наручја и поче се вртити с њом.

— Пустите, пустите ме! вриштала је она у силном страху. Ја ћу пасти... мука ме хвата!...

Он је пусти; руке му клонуше доле. Одахну за тим мало, па је онда погледа укоченим погледом, као да јој је тек сад опазио.

— Даље одавде! викну најседаред и одгурне је од себе.

Она се скотрља у траву, а он нагну бежати. Тек у дворишту се заустави и погледа прво на Вјерине прозоре сакрије се у сеницу, да чека Вјерин повратак. Хтео је само још један пут да је погледа а она у том погледу да прочита све његово презирање. Тако је хтео да је казни, па онда да отпутује за увек.

Да, остаће у сеници, и чим му се она покаже, искочиће пред њу као рис, заградиће јој пут и рећи ће јој само једну реч... Ал' коју?

Од муке се поче грешити по глави, кривити лице, стискати песнице и увијати се, као да су га грчеви спопали. На једаред му лице засја злобном радошћу; срећна мисао му паде на памет.

— То ми је сама судбина пришапнула! мрмљао је, журећи се к вратима од дворишта.

Врата беху још затворена; он се обазре и опази светлост на Савељјевом прозору. Покуца на прозор и заповеди му да донесе кључ од малих врата и да их остави отворена. Изишавши из дворишта унути се у оранжерију. Пробуди вртара и изабра цвеће за Мартин стручак.

— Треба ми још један стручак, рече му Рајски несигурним гласом.

— Овакви нетя? запита вртар.

— Не, него од самих поморанџиних цветова, прошапута Рајски и пребледи при том.

— Аха! Једна од госпођица Татјане Марковне је заручена, нагађао је вртар у себи.

— Донеси ми чашу воде, заиска Рајски и нагло је сасу у грло.

Кад су струци били готови, Рајски богато наплати вртара, замота оба стручка у хартију и врати се с њима кући.

Требало је да сазна, је ли се Вјера повратила за време, док је био по цвеће. Нареди да пробуде и пошаљу к њему Маринку, па је онда почаше да види, је ли код куће госпођица или је већ „изишла у шетњу". Кад је чуо да је „отишла", заповеди Маринки да метне Мартин стручак на Вјерин сто и да отвори прозор на њеној соби, рекавши, да га је она још јуче замолила, да то нареди. Кад је то било готово, врати се опет у сеницу, ухвати своју пређашњу бусију и очекивање обузе страшћу, љубоморношћу а може бити и сажаљењем — али овај последњи осећај није могао да превлада, јер увреда, коју му је мало час нанела, и муке, које је толико времена сносио, заглушиваху све човечне осећаје у њему.

— Требало би да убијем то нешто, тог Марка, или да сам себе убијем; али пре свега ћу учинити ово прво...

У рукама је држао као какву свештљу књиту од поморанџиних цветова, гледајући на њу са уживањем. Међу тим је непрестано гледао према тамном реду дрвећа; али Вјера се још не показиваше.

Беше већ у велико свануло. Ситна киша поче спирати.

— Како би било, да им пошаљем два кишобрана? рече са горким осмехом.

На једаред спази из далека Вјеру, и од тога тако изгуби главу, да не само што није могао „искочити пред њу као рис“, него се још и сам морао чврсто држати за клупу, да не падне на земљу. Срце му је силно куцало, колена ноћне клецаше а очи, које беху упрте у Вјеру, не могаше скинути с ње. Он хтеде устати са клупе, али није био кадар. И само дисање му је тешко падало.

Она је шла са погнутом и са свим увијеном главом у црну мантилу. Могао је видети само две бледе руке, које су држале мантилу на грудима. Шла је полагано и не обзирући се ни лево ни десно, тихим корацима попе се уз степенице и ступи у своју собу. Кад ње нестаде, Рајском беше, као да су скинули са њега жељезне окове. Искочи из заседе и стаде под њезин прозор.

Она је ушла у собу, као у сну. Није опазила ни да је одело, које је при пољаску разбацала, спремљено, ни да је Мартина књига цвећа на столу, ни отворен прозор. Несвесно збаци са себе обадве мантиле на диван, скине кальаче ципеле с ногу, потом дохвати испод кревета атласне папуче и обује их. За тим, не гледајући око себе, него некуд у даљину, спусти се на диван. Затвори очи и наслони се на душек од дивана. Чинило се, као да је заспала.

После неколико часака пробуди је потмуо звук неког предмета, који је пао на под. Она отвори очи и нагло устаде, гледајући около себе. На поду је лежала велика књига цвећа, коју је неко бацио с поља кроз прозор. Она спусти очи доле и опазивши цвеће побледи као смрт. Не подижући га нагло притрчи прозору. Видела је Рајског, који је баш одлазио и застаде као громом поражена. Он се осврну, погледи им се сусретоше.

— Великодушни пријатељ, „кавалјер“! промаша пута она са бољим уздахом. У тај мах опази и другу књиту цвећа, одређену за Марту; дохвати је и механички је принесе к лицу, али ту је снага издаде, испусти цвеће и сама паде онесвешћена на земљу.

(Наставиће се).

КЊИЖЕВНОСТ.

МИЛАН САВИЋ.

Подобро су прешлила три лустра, како се у редовима бораца за напредак српске књиге и просвете јуначки бори човек, коме је, као ретко коме у нас, пала у део срећа, да књижевни рад не мора сматрати као споредно занимање те да би се могао њиме бавити само онда, кад досене од онога „главног“ занимања, што му доноси хлеб насушни, него може сву своју снагу, све своје време уложити у рад око књиге и просвете па му се мора милити тај рад и мора ужицати у њему и поносити се уверењем, да дично име *књижевника* заслужује у пуном смислу речи, јер је одиста сав књижевник, књижевник од главе до пете. Срећни тај човек јесте *Милан Савић*, чији лик данас приказујем читаоцима „Стражилова“.

Милан Савић родио се године 1845. у Турској Кањижи, где му је отац Риста Савић био тада управитељ добара у добротвора народног Георгија Сервицког. Риста Савић био је необично вредан и савестан човек и његовим је заузимањем и големим трудом године 1846 спасен био Банат од поплаве. У награду за тај свој труд добио је од Сервицкога сто јанаца земље а тороншалска варошња именовала га је почасним чланом. На жалост оде пре времена на онај свет. 1849 буде жртва колере. Мати Милановa, напредно образована и, што наш свет каже, душевна жена, Ана родом Десанчића својски је примила на себе да одгаји и васпита своја једница и Милан је све до њене смрти — умрла је онде у Новом Саду пре две и по године — ваше свега љубио и поштовао своју матер, знајући зар, колико је дужан пожртвовној и само-

прегорњој њеној љубави. По што је изучио гимназију и више науке и на лајпцишком свеучилишту достигао степен доктора филозофије, вратио се натраг у Нови Сад и ту је од 1876. до 1881. професоровао на српској великој гимназији. Од 1881. године амо живи ле књижевности српској. 1890. о Духових окићио се и узео себи за верну љубавцу у српском духу одгојавану и лепо образовану ваљану Српкињу Лузку, керку покојнога жарког родољуба српског, капетана Исе Давидовца.

Књижевни рад Милана Савића грана се на више страна. Роман, приповетка, глума, историјске студије, путопис, књижевни есеји, књижевне оцене, позоришни реферати — сето то су у главном поља, која је до сад са више или мање успеха обделавао. Радио је и ради под својим именом, под разним псеудонимима, а да се под много што шта, што има баш лепе вредности, и не потпише, то знам ја, као уредник старога „Стражилова“ а ја и др. Илија Огњановић као уредник „Јавора“. Није ми зазор, но се шта више радујем, да ми се дала прилика, да признам, да ми је Милан Савић у старом „Стражилову“ уз П. Адамова био десна рука и да је многа и многа занимљива књижевна белешка овде изашла из његова пера.

Не упуштајући се у оцену Савићева књижевног рада но остављајући то за позније време и позванијим пресудницима, рад сам овде да читаоцима „Стражилова“ дадем више библиографски преглед свега, што је Савић за ово пентнаест и више година привредно српској књижевности. Рекох *свега*, а ни сам не верујем, да ћу *све* моћи набројити, јер је још поразбацано и неприкупљено.

У засебним су књигама изашла ова Савићева дела: год. 1877: Der serbisch-ungarische Aufstand vom Jahre 1735; 1878: Историја бугарскога народа до пропасти државе му (рађена по Јиречеку); 1879: Фрипе Фире, шала у једном чину; 1880: Иваньско цвеће, приповетка (препштампана из „Јавора“); 1884: Проводаџије, шалына игра у пет чинова (награђена од Матице Српске); 1885.: Разни путеви, приповетка (награђена од Матице Српске а препштампана из „Стражилова“) и први део Гетсова „Фауста“; 1887: три свеске приповедака, у првој шест (Румене руже, Смиља, Стихони и свирка, Стара слика, Баш тако је морало бити, Крај извора), у другој две (Наталија, Близанице) а у трећој три (Помодарка, Невенка, Под прозором); 1890: У Фрушкој Гори, две приповетке у стиховима: Исповест (препштампана из „Јавора“) и Удовица (препштампана из Летописа Матице Српске); 1891.: На леп начин, шалына игра у три чина (препштампана из „Јавора“) и Дојчић Петар, драмски спев у три одељка (препштампан из Летописа М. С.).

Већега кроја дела су му још романи „За начело“ и „Дина Бошић“. Од оба је изашао само први део, и то првога у „Стражилову“ 1886. а другога у „Отаџбини“ 1890 и 1891.

Од глума му штампане су у Летопису шалине игре: Не ће да се противи и Добре воље, у „Јавору“ Наживо се! а још непштампане му глуме, само приказане на позорници, јесу: 1877: Социјалне демократе (по немачкој једној новели); 1879.: Последња воља; 1886: На добротворну цел.

Од књижевних му чланака, расправа и есеја споменућемо: Веће с Костом Трифковићем (Летопис М. С. књ. 121), Наше драмско прваче (Летопис књ. 160 и 161), Милица Стојадиновић-Српкиња (Летопис књ. 169), Хумор у појезији З. Ј. Јовановића, Хумор Краљевића Марка, Идеалност у Милошу Обилићу (све троје у „Стражилову“ године 1885, за време док је он уређивао тај лист), Наше књижевне прилике и неприлике, Појезија Војислава Ј. Илића (обоје у „Стражилову“ 1886), Женски карактери у појезији Лазе Костића („Стражилово“ 1887), Тенденција у лирици, Појезија Владимира М. Јовановића („Стражилово“ 1888), Стихови у драми („Коло“ 1889), О књижевном раду Мише Димитријевића („Јавор“ 1891). А има их тма божја по фељтонима политичких листова.

Објективно а доста опширно оцењо је Милан Савић међу осталима и ова књижевна дела: Приповетке Ст. В. Поповића Из српског живота (Лет. књ. 121); Приповетке Милорада П. Шапчанина (Лет. књ. 122 и 123); Летње вечери Ј. Ђ. Милићевића (Лет. књ. 125); Гавре Манојловића Младе даме Велькове (Лет. књ. 128), Ивана Трнскога Popievke i milostnice mladjenke (Лет. књ. 138); Приповетке Мите Живковића (Лет. књ. 140); Жуборе и шикоре М. П. Шапчанина (Лет. књ. 141); Песме Драгутина Ј. Илића (Лет. књ. 142); Приповетке Августа Шеноа (Лет. књ. 146 и „Стражилово“ 1885); Шест приповедака Л. К. Лазаревића (Лет. књ. 147); „Ветар“ и „Он зна све“ од Л. К. Лазаревића (Лет. књ. 165); Ивана Трнског Kriesnice, Песме Милке Погачићеве, Serbische Dichtungen од С. Манојловића, Глишићеву Подвалу (све у „Стражилову“ 1885); Тугомиове Tugomilke („Стражилово“ 1887). Војислављева Рибара и Шапчанинова Монаха („Стражилово 1888); Венецију Марка Цара и Хранићевиће Žumberačke elegije („Јавор“ 1889); Песме Јосина Берсе, Песме Алексе Р. Шантића, Чед. Мијатовића Исповију, Балеског Iz varmedjinskih dana, Сиахинцу Стевана Ј. Јефтића, Кумичићеву Obiteljski tajnu, Мајске ноћи Андре Гавриловића, дра Ђорђа Јерс Успомене из Италије, Божју реч Јанка М. Веселиновића (све у овогодишњем „Јавору“). Краћим оценама и приказима му не зна се броја.

Истичем још неколико позоришних његових реферата из оне силесије, што уређење света у „Позоришту“ од 1876 до данас и у „Бранику“, и то реферат о Ромеу и Јулији, о Макбету Ирнојевићу (оба год. 1879) и о Стевану,

последњем краљу босанском (год. 1884.) Ти се реферати слободно могу рачунати у весма красне књижевне студије.

Милан Савић ради још у најлепшем јеку. Ове се године прима да се у „Јавору“ брине за рубрику „Књижевност“ и мора се признати, да је „Јавор“ ове године баш услед те Савићеве бриге и труда скочио у цени куд и камо.

„Дар, вредноћа, спремљеност и образованост Милана Савића гарантују српској књижевности још мног и мног сладак плод и ја у то име искрено кличем Милану Савићу: Срећно!

Јован Грчић.

Милан Савић.

ПРИЛОЗИ ЗА ПОВЕСТ СРПСКОГА НАРОДА У ЗЕМЉИ УГАРСКОЈ.

II.

О ковинским привилеђијама.

(Наставак.)

Слободним листовима краља Матије од г. 1458. (на п. м. бр. 20 и 21. стр. 36 до 39) помињу се *Мартин* биров и *Варнава* и Мартин *варошани и Срби* (cives et Rasciani) *у селу „Св. Аврама насеље“, другим именом „Мали Ковин“* званом а Мартин биров и Варнава варошанин помињу се и у поменутом листу краља Ласлова од г. 1455, издатом у корист доњих Ковинчана.

Или се случајно десило, да се и биров и један од заклетих варошана, у селу Мазом Ковину на чепељском острву, који су изишли пред краља Матију г. 1458, једнако и онако звали, како су се звали биров и варошанин, који су г. 1455 из Доњег Ковина дошли, да моле краља Ласлова за милост, или се може бити у времену између 1455 и 1458 неки од доњих Ковинчана а наиме биров Мартин и варошанин Варнава из

Доњег Ковина преселише у Мали Ковин к својим негдашњим суварошанима, који их са раширеним рукама дочекаше и старога Мартина бирова примише и тамо за бирова.

Не знам, шта да на то одговорим но мислим само, да се не може узети, да је међу тим, то јест између г. 1455 и 1458 нестало вароши ковинске на доњем Дунаву, јер краљ Матија наредно је листом од г. *1458*, да свиколици варошани, гости Срби, који се на острву чепељском у селу Малом Ковину задржавају, а који су за метска и ратова из страха од Турака дошли из вароши ковинске на чепељско острво commorandi causa, имају уживати оне исте слободе и слобоштине, које *уживаю* поменута варош ковинска (quibus — utitur)

Ако је поменута истоветност имена бирова и варошанина случајна, — то од куд тих имена (Мартин и Варнава) у Срба православних у Малом Ковину? Или је може бити међу малоковинским Србима било Срба римске вере или Шокаца, који су се такође Србима, Расцима звали, као што се и дан-данас у Будиму људи, који пашки говоре, а римске су вере, Рацима зову и називају?

Не знам и не умем разрешити и разјаснити недоумљења, у која нас доводи биров Мартин и варошанин Варнава од г. 1458 у Горњем Ковину, само то знам, да варош ковинске већ г. 1464 није било на доњем Дунаву, јер краљ Матија у заштитном свом листу, који је као крунисани краљ угарски издао верним својим малоковинским Србима дне 8. Маја 1464. (в. на п. м. бр. 21, стр. 40) помиње неколико пута и oppidum Kevi vocatum на *доњем Дунаву*, но колико га год пути помене, не зове га друкчије већ oppidum abolitum Kevi vocatum.

Места (oppidum) или подграђа и некадашње вароши »Ковин« зваше нестало је давно, и оно је збрисано с лица земље првих година владе краља Матије, а град (castrum или castellum) Ковин постојао је још неко време, док и њега нису Турци на крају XV. века освојили, развалили и са земљом сравнили.

Никола Влах (Nicolaus Olahus). потоња архибискуп Острогонски и примостолник у угарској краљевини, састављо је г. 1536 у Брислу, где је као тајник и саветник удовице последњег краља угарскога Лаула II., краљице Марије, боравио, опис краљевине угарске и у том опису поменувши на стр. 76 (Коларова бечког издања од г. 1763) побрешке градове на доњем Дунаву: Ковин, Дубовац (Domb6), Рам (Haram), Buthotzin (Пожежена), придодао је, „jam a multis annis per Turcas occupatae (arces).

Морам још поменути, да се и у српским летописима помиње град Ковин. „Г. 1457 прими Лазар *Ковин* и друге градове побрешке априла 24.“ (Шаф. Лет. 79.). Данчић је у Речнику из књижевних старина с обзиром на то место рекао, да је Ковин град у Мађарској на Дунаву; а Рачки, који је писао после Данчића (в. Књижевник II. 485) мислио је, да је то Ковин, Мали Ковин, од Мађара прозват Ráczkevi на отоку Чепељу код Будима, и да је то место добио год. 1456 (тесте 1457) деспот Лазар, син Ђурђа деспота (дакле не силом и с војском, већ даровањем краља угарскога). Помишљем само, како је мислио г. Рачки г. 1865, али Ковин, који се помиње у Летопису, није чепељски Ковин већ Ковин на доњем Дунаву према Смедереву и деспот Лазар није примио тај Ковин и друге побрешке градове на дар већ га је заузео војском. За тај летописни податак дознао је преко Пејачевића Енгл и он помиње то на страни 413 српске историје овако: »Er (Despot Lazar) soll (während Matthias I. (?) mit anderen Reichssorgen zu kämpfen hatte) den Ungern Kowin oder Kewe weggenommen haben.“ У угарским хроникама нема помена о том Лазаревом заузећу Ковина г. 1457, те за то се Енгл, сумњајући у истинитост тога податка, и изразио овако о том.

Но данас се тај податак српског летописа може потврдити документом, који се налази у Будимској камералној архиви.

Године 1456 дне 9. новембра загибе у Београду Улрих, гроф цељски, зет деспота Ђурђа и род угарском краљу Ласлову, *од Ласлова Јанкуловића* (сина Јаноша или Јанкула Хуњадског) и Михаља Силајевића (М. Силађија).

Год. 1457. у марту би у Будиму погубљен поменути Улрихов убица Ласло Јанкуловић а млађи брат његов Матијаш свезан.

Да ослободе Матију и да се освете краљу и краљевим саветницима, устане удовица Јанкулова а мати Ласловљева и Матијашева, с братом својим, поменутим Михаљем Силађијем, на оружје и отпоче се рат између хуњадијеваца и краљевих пристаница. Ту прилику употреби деспот Лазар, који је гневан био на хуњадијев род, те заузме Ковин и друге побрешке градове. У поменутом угарском документу каже се, да су

са Србима споразуми били непријатељи Хуњадијеваца Јован и Петар Жидо и да су они град Ковин издајнички предали у српске руке. Због тог издајства је доцније краљ Матија одузео од поменутих Жидова свеколико имање њихово у ковинској жупанији и поклонио гувернатору и ујаку свом Михаљу Силађију, који је још у Мају 1457 потукао на Тамишу српску војску и повратио отете градове побрешке.

„Судећи по белешци летописној о времену, кад је Лазар примио град Ковин, изгледа као да је било градова, који нису хтели Лазара одмах за самодржавног господара признати“, пише Ч. Мијатовић у П. књизи о Деспоту Ђурђу Бранковићу на стр. 321. Из те напомене Мијатовићеве види се, да ни Мијатовић није разумео, као што треба разумети кратку летописну белешку о примању Ковина и других побрешких градова у месецу марту 1457 г.

Но да се вратимо к Србима у малом Ковину на чепељском острву.

У листу краља Матије од 29 авг. 1465 (бр. XXIII. стр. 43) помињу се „Nicolaus Bavair et Martinus Zelesly dicti Rasciani in possessione Nostra Szent-Abraham Teleke, alio nomine Kiss Kevi vocata, commorantes“, који се у своје и у име свију осталих Срба, који живе у том месту, потужише краљу, али се у истом листу мало даље осим Срба већ и други становници помињу: „nominatis Rascianis, cunctis etiam aliis populis et Jobbagyionibus nostris pro tempore in praefata possessione nostra exsistentibus et commorantibus dudissemus.“

У листинама краља Матије од г. 1473 (бр. 24 и 25, стр. 45—48 у ном. Зборнику) место, у ком су Срби живили, не назива се *малим* Ковином нити селом (villa vel possessio) већ „oppidum Keve in insula Csepel habitum“; пак се и становници његови не називају „Rasciani“ као у пређашњим листинама, већ „fideles nostri, universi cives, hospites et inhabitatores oppidi nostri Keve in insula nostra Csepel habiti“: но у листу краљице Беатриче, супруге Матијине, од г. 1481 опет се и место и мештани називају по старом („ad supplicationem fidelium nostrorum universorum civium Rascianorum in possessione Nostra Szent-Abraham Teleke, alio nomine Kiss-Kevi vocata“) те им и краљица дозвољава, да могу тамо мирно пребивати и уживати „tamdiu, quoad-que ad oppidum nostrum abolitum Kevi redire poterunt“; а краљ Матија пише у листу од 2. јунија 1489: „Cives et inhabitatores oppidi illustrissimae Dominae Beatricis Reginae, consortis nostrae, Kevi vocati in insula sua Csepel vocata commorantes.“

Тако исто назива краљ Горње Ковинчане и у листу свом од 15. авг. 1489 г. и у том листу каже краљ, како добоше преда њ биров и заклети варошани места краљице и супруге његове Беатриче и потужише се, да је недавно место њихово Ковин са свим изгорело, *а писма, листине и привилеђије њихове, које им краљ и његови претходници дадоше, да су ватром уништене* и т. д.

Но ако су збиља свеколике привилеђије, од краља Жигмунда и потоњих краљева Ковинчаном дане, том приликом изгореле и пропале, од куд онда они оријњали од тих привилеђија, који се, као што се каже, још и данас у архиви Горњег Ковина чувају? И како су краљеви угарски или Матије краља могли привилеђије, пре 1489 г. дане и издане, потврђивати и упућивати у своје дипломе? Не ће бити дакле, да су, као што изасланици ковински пред лицем краља Матије г. 1489. исказаше и затврдише, свеколике дотадање привилеђије ковинске уништене и спаљене.

(Свршиће се.)

И. Руварац.

КЊИЖЕВНА ПОЛЕМИКА.

Кумашину с Дрине.*

Прије неког времена добих 11, 12, 13 и 14 бр. „Вошњака“, у коме, под насловом: „Књижевност“, некакав мој незнани и незнани кумашин ће на дугачко и на широко решета моје „Дахире, да од њега не оста ни мрве — ушини га, бива, бихузур. Тамо у 11 броју између осталога

* Некакав ће у „Вошњаку“, који о себи вели, да је само „prosta bosnjačka glava“, покушава од неког доба да напада из свако српско књижевно дело, те тако где на руку да се чита ће истог спречи или

стоји написано ово: *Да ирекоиам*, вели, *све ријечнике и лексиконе, некст нак' ријечи Дахире. Писац је, по свој ирилици, хтео рећи*: „*Дахира (дер)*“, *на кад то тако рекао није, онда он зна де турски — хаман толико, колико и капески.*

Тако вели мој кумашин ć о мени и моме Дахирету у 11. бр. „Bošnjaka“, а онда жалећи и на „Vienac“ те о моме Дахирету проговори двије три добре — подвикује овако: „*Ej, ви Хафизе, Фрдузија, Ђула-Фариде, Набија и стотине други турски и арапски ијесници и нрава позиваоци источнога чара! Дође вријеме, да и Јована Илића иримите међу се као иозиваоца источнога живота, да га узмете у крило као свога колегу.*

Турћа посла! Да није по Богу и св. Јовану, бих ти, кумашине, са ових твојих ријечи, вратио куметво назад, па како ми Бог да. Умјесто да рећеш Хафизу, да сврати амо к мени, те да при чаши руменике прогледнијемо онако мало по 'ашки а ти ме, кума свога, шаљеш тамо к њему у гробље. Бог с тобом! Иди ти тамо, ја не ћу.

Што ми приговараш за Дахире, нијесам право. Ја ону књигу нијесам писао за Турке османлије већ за Србе муслиманске и православне вјере. На кад Срби све три вјере не веле: „*Дахира (дер)*“, онда је 'нако, како је људи и ијесници, које ти тамо горе напомену, превртоше по четири пута у гробу или по три пут, када чуше, да ћу им ја доћ' у походе — то ти знаш.

Крило ти је, што су османлије провикани као барбари и противници свега, што није муслиманско. А дина ти, кумашине: ко написа ону брошуру тамо у „Bošnjaku“ на ме и на моје Дахире, кад велиш за се, да си проста босанска глава? Да није оно урадио какав османлија или какав јакудија на твој рачув а за свој цеп, како би се моје Дахире забрашило за Босну и Херцеговину но што но то? Виђи га, душе ти, како нарла у 12. броју „Bošnjaka“, као да му је неки испред језик од ијне: „*Шта је*, вели, *писма начало, да се омаглне о шербе, о седмо небо, о хурије, о бајрам — лакше је иогомити. Да није (као што јест) неодлучне фанатичке мржње, не би ту било говора о тим муслиманским светињама. Писац се позива на некаква идеалног Бек Мааребба и Боза ефендију, те да је он рекао да се Дахире подможе шербетом или вином, да боље звеци; јер, каже, да је и иророк рекао: „Шербе волим, вино мамо!“ Добро писац зна, да иророкова вјера и сам иророк забрањује вино; али њему се ирохтјело сврдати губим светињама.*“

Шта ме је нагнало? Ево шта.

Једне јесење зимске вечери нас два ћаафира, Боза ефендија и ја, свратисмо у кафану код Анакија Македонца, прозваног патриоте *от село Макгарево*. Са нама беху и два муслиманина, један шехит, други сунит, те када први приста са нама у ресену, други гледаше на њ попријеко. Боза ефендији, који баш тада бјеше уз Дахире развезао некакву згодну арабистаску свађалицу, то се учини криво, те подвикну патриоти: „Зар не знаш, да сунити не пију вино? Шербе амо, хаман ово, што га хурије на седмоме небу о бајраму срчу!“ Тада сунит устаде и рече: „Људи, браћо! Ви добро знате, да ни хазрети Алија, зет пророков, ни Хафиз, на гласу ијесник фарнстански, нијесу мрзили вино. Идем и ја за њима, на како ми буде!“

Не знам да ли у Курану изреком написано стоји, да је муслиманима забрањено пити вино, а добро знам, да и у муслиманскијем светијем књигама написано стоји, да ће се оног свијета о кијамету гледат' на добра дјела а не, шта је ко на овоме свијету изио и попио, те по томе судим, да је ова забрана више као нека хигијенска наредба за ови свијет а не догма муслиманском диву, ка' што ни нашему диву није догма *пост* и *молитва*, ма да у Евањељу изреком написано стоји, да се гријеси кошабе постом и молитвом. А Бек Мааребба и Боза ефендији нијесу *идеална* лица. Бек Мааребба је (ка' што је у Дахирету написано) ијесник фарнзитански, који је умр'о на триста година послије Хајре. А Боза ефендија сто га сад баш дође из Ларистана преко Ниша у Београд, жив и здрав, ка' сридан! Дођи и ниђи, ако не ћерујеш куму своме!

Каже да се покавцио са Ешек Мирзом, што му је отсо некакву дахирицију и одвео је у свој харем.

Не знам да ли ти или онај османлија и јакудија, што до тебе стоји те му је приралo за срце . . . . . — хаман

неко од нас тројице бихузури ме зорли у 13. броју „Bošnjaka“, велећи, да сам ја оном књигом хтио поругат се Исламу. Боже сачувај и не дао Бог! нето сам оном књигом ишао на то, да се једаред за свагда ногом за врат стане тој отровној гују, мржњи због вјере, која нам је од Косова удробила у крв, и која, ето, ни данас не престаје, на брушу и срамоту свега разборитог свијета! Бао вјере које му драго: ко прочита ону књигу с краја на крај, даће

забрани. Тенденција њетових напада поглавито је у томе да Србе духамедове вере завађа са браћом православне. Та сврха најбоље се огледа у критици на „Дахире“, свеђанике нашег песника Јове Илића.

Како смо дознали са поуздане стране, босанска је влада, после поменутога памфлета, што га написа она „proza bošnjačka glava“, забранила растурање „Дахирета“.

Ми доносимо врло радо овај песников одговор „prostoj bošnjačkoj glavi“, и уједно напомињемо да је и „Српски Глас“ у 25 и 26 броју одговорио достојно „Bošnjaku“, поводом њетова напада на ово песниково дело.

Ур.

мени за право, а теби, Османе .... што остане. Није истина да сам ја измислио ону причу о калифи Бесмрлаху; она је позајмљена из хистерије те, по томе, не може се рећ', да је без икакве стварне предности.

Још ми се тамо у „Вошњаку“ запреда за пјесму: *„Аллах икбер!“* и драму: *„Караван“*. Ево шта се тамо у „Вошњаку“ о томе вели: *Да искали сав гњев, узео је писац рајеч „Аллах икбер“, те је и под тим насловом исјевао једну пјесму, као и ону под насловом: „Бисмиллах“, коју је можда од Косова штедио, којима је пјесмама главна намјера претрести свеца и све друге муслиманске свеције најрезвијим тоном, а није им намјера сама пјесма. Ето у пјесми „Аллах икбер“ истиче се борба између цет жена Мухамедових, а у драми „Караван“ узео је писац за предмет — дакако овог свеца Мухамеда, Зејнабу, Хатуџу, Сару и некаква духа. Одкуд баш да он добе на ту месо, те да он напише драму и уплете нашег свеца у њу? Одкуд баш да он добе на то, код толких немачких и француских писаца?*

Нутоде! Ама кажи му, кумашине, дина ти, да ја то пијесам измислио први. Нека Бајфири иду у Џеснем, и нако пијесу ни за што: Ето му Набија, где вели, да *лаже*, ко каже, да је Несапејамбер каскрсао на мртвих, па та до данас нико за то накарало није. А сто ни у народнијем пјесмама свеци се, па ни сам драги Аллах не остављају на миру:

Вино није свеитиел Илија
И он имаше свету Пантелију.
. . . . . .
Не хватаће, јунак на међину,
Ни од кошља ни од брзога борде,
Већ од Бога од старог пророка.

Овако ствар стоји, а „Вошњак“ море говорит', што хоће: дијете му воље а четири буди!

Сад с Богом, драги кумашине! Халали и нек ти је халал! Реци тамо томе до тебе: ако је Срб муслиманин, нека се угледа на старе своје; и њихова је сабља на Косову сијевала противу Османлија ка' и паша; ако није, нека се не мијеша у туђа посла. Велиш: „Пиши, куме!“ А како ћу писат' код оваке работе. Шејтан ни оре ни копа. Хоће напијем рукама да нас туца у главу ... џенабет!

Јован Илић.

КОВЧЕЖИЋ.

КЊИЖЕВНИ ПРИКАЗИ.

Kozak Eugen dr. Bibliographische Uebersicht der biblisch apokryphen Literatur bei den Slaven. von — — S. Ab. aus den „Jahrbüchern für protestantische Theologie“ 18 (Decemberheft) стр. 127—158. — Шездесет година не ће ли још на чисто с апокрифном књижевношћу. Тада се мислило, да је она, поглавито сва, оригинална и да је постала код богомила, за које има доказа, да су поједине апокрифне ствари радо читали. Тој замишљеној оригиналности као да нијако само захвалити, што је до сада објављен читав низ апокрифних рукописа из прошлих векова словенске књижевности, толика хрпа радова, да је био неопходно потребан „библиографијски преглед“, који својом појавом чини две услуге: једна је у том, што нам даје лепо састављен преглед свега онога што је до сада објављено од апокрифа библијске садржине а припада словенском православном свету; а друга, што слободна туђем свету, шта у нас има, те да се тако још тешња веза постигне између словенисте к византолога. — Козак је овом прегледу ставио неколико речи у напред, а поделивши га у два дела пређао је у библиографијским белешкама прво апокрифе старога завета, а по том новога. Код сваког је апокрифа ставио: налази ли се на југу словенском или у руској редакцији или у обе, да ли је познат грчки текст, па ако је, указао је на њ; у противном исписао је садржину. — Из овога јасног прегледа видимо, да на југу словенском од 44 апокрифних библијских предмета, колико је у Козака, није до сада нађено шест из старога завета и то Lamech. Melchisedech, Loth, Climax Jacobi, Testamenta XII patriarcharum и Salomon et Kitovras. Ова последња, и ако је до сада само у руској редакцији позната, биће постанка југословенскога; а можда ће се с временом и која од поменутих наћи у нас. Из новога завета нема пак четири: од Acta apostolorum апокрифна нема: Perigrinatio apostolorum Petri, Matthiae, Ruf et Alexandri. даље нема Interrogationes Ioannis Theologi ad Abrahamum de animis pistis, Epistola de d. Dominica и Peregrinatio Zosimae ad Brachmanos. Неки су апокрифи познати само на југу словенском, као Narratio de Josepho Arimathiensi (у рукопису само једном, Starine IV), Narratio de antichristo etc. — Крај све нашле библиографове овакве су му се три, колико оних, грешке. Није поменуо, да Acta Joannis Theologi (XXVI g.) има и на југу словенском и то у фрагментима глаголским, што је Јагић у Primërima изнео. У Милићевића „Живот Срба сељака“ штампана је нова редакција приче „о 12 петака“; она такође не уће у овај преглед. Говорећи о Historia de ligno crucis убрајао у српске рукописе и онај, што је Попов штампао у Периоду прибележивши к оном рук. Хлудова, стр. 31—44. а он је руске редакције. — О овој књизи написала је похвална беленка у новом немачком часопису „Byzantinische Zeitschrift, о ком, као о једној новини и то врло корисној, проговорићу коју у ком даљем броју.

Бел. Ђ.

Лекције из експерименталне физике (Основа физике) за ниже разреде средњих школа и пријатеље природних наука, са 98 у тексту штампаних слика, средио *С. П. Бајаловић*, професор београдске реалке и хонорарни

професор више женске школе. *У Београду.* Штампарије краљевине Србије 1891. — Једва сам могао доћи до ове књиге, која ме интересовала, дражећи, да ће у њој бити доста на лекције за ниже разреде средњих школа. Но преварио сам се; надао сам се, да ће добити у руке књигу уџбенику за те школе ма и у дескрипсима и по методи и по градиву, за ме добих таку књигу. Кад сам прочитао прве редове као некога предговора, дижао сам, да се не ће у њима преварити и ипак на крају крајева не могу рећи за ове лекције, да ће наукти наставника физике „на ме мале исправке: нити, како и у коликом обиму да одабере од силнога материјала у овој науци". Све што је у књизи, не треба учитељ да уме, али има других ствари, које би могао увети те би и требало да уме. Редом како је у књизи не ене наставник узнаити, јер је то тако без система изведено и непременато, да то не правда ни „тежак положај као дугогодишњег и опитног наставника"; нита више од онакога наставника морамо ишчекивати много и много боље лекције, не што су ове. Не тражим ни ја, да се кроз „хрпу дефиниција о природи, о силама, о флуидима, старној, новосклопљеној теорија улази у природу" у нижим разредима средњих школа; баш сам и сам видо бно противан томе, као што сам противан и томе, да се непремеше све од реда: падање тела, спојени судови, тежина, пратилац кадуха, и т. д. Још кад би било бар какве свезе међу појединим лекцијама! Нагледа ми, да су „лекције" рађене доста без плана па „ма да се ни у страном свету не пишу физике, намењене нижим разредима средњих школа, друкчије." Не праведају нени пишчеву несистематичност ни H. Marie-Davy „Notions préliminaires de Physique" а ни Нетолички-Јосимовић „Физика за женскиње", која је поред свега упрења пишчева ипак много и много удешенија. Што на сам помиње физику Вор. Ђ. Тодоровића, има право, али ове лекције и Тодоровићева (боље Веберова) експериментална физика нимало нису на близу. Како је књига без плана рађена, доказ је и то, што на стр. 27. имамо главу „Топлота" за њој нигде краја крова целу књигу. Није нетана баш бог зна шта, али на школску књигу треба и у томе пазити. Пребележио сам много и много у овој књизи, но ене то написти не могу, јер нишем тек кратак преглед а не какав „реферат." Почетак „лекције" написан је: „Сва тела падају, ако нису подупрта или обешена. То бива услед привлачне снаге земљине, која је узрок, да су сва тела тешка, те притискују на подлогу, којом су подупрта и руку осећају, којим су обешена." Погрешно је одређен појам хоризонталне линије или површине (стр. 8.) Не мора „подлога, на којој су спојени судови, бити хоризонтална." па да тачност у свима крајима стоји на истој хоризонталној висини. (стр 9.) Што „вода у водоводним цевима не достиже висину у широм краку" свеза још поред наведеног — и тежа (стр. 10.) — Не знамо, на што је казати ону мисао тежином и полутежом, па да се онда дефинише полутеж. — Писци у Србији нашу обично по француском: сантиметар ..... , премда би ипе требало узети према латинском центиметар..... На стр. 11 густина је=релативна густоћа. Примећујемо, да специфична тежина није релативна густоћа, с тога ово „или" не стоји добро. — Закључак, „да и силом притискује на сва тела, која су у њему за то, пошто сва тела притискује", није добар стр. 12.; кад је опит ту, не треба оваких закључака. — Чашу (стр. 12.) треба лагано преокренути а не брзо. — Не мора се, стр. 13., плутачи *само чрвен* извлачити, па да вода у њој остане. — Нитне друго, на стр. 17., и сушење је тешко за децу, која уче на ове књиге. — Закључак, на ст. 28., „да се течна тела јаче шире топлотом од чврстих", није подигнут на правој основи. — Реци српски: „тек се може на навеених појава закључити на существовање оних пора"; и на другим местима има нерпских речења. — На стр. 32. не стоји јасно о отпадању куглица *мајуре* са бакарног штапа на после са гвозденог; специфичном тежином гвожђа и бакра не тумачи се отпадање куглица са тих тела, као ни томе, што „чврста тела најбоље, течна лошије и гасовита најлошије топлоту проносе". — Гвожђе се пеша, стр. 32., не греју и не хладе брзо брзо зато, што се „добри топлотопође употребљују онде, где је нужно, да се топлота брзо пронесе и распростре." — На стр. 34. имамо „и сад још претекши и у жици находећи се пад дух истера." — На стр 47. преокрени доња четир. ред. — На стр. 55. од „Као год што се тела хладе, ..., не спада у росу. — На стр. 55. имамо погрешку, „да кила леда утрони на своје кравље 79° С топлоте." — Код писталице је кретање нејединако убрзано. — Писац има „действује" и „дејствује." — Није ни познато, да се ваги у обичном животу оне теразије. — По писцу је кантар, стр. 88., најбоље уређен — поред осталога —, „кад је на дужем краку пренесен краћи онолико пута, колико се може пренети и тежина јајета буде једна уравнена јединица." — Урећај „лекција" каже на стр. 99., да је „вода лопија пропосник звука од ваздуха." — Мислим, да висок и танак звук није једно исто; исто тако дубок и дебео. — Фотометрима, стр. 111., не мора се светлост, већ само упоређују рални светли извори. — Код равних огледала, стр 113., нема ништа о симетрији слике и предмета. — „Услови јасног виђења", стр. 130., нису сви наведени. Ред по електричном напону, стр. 150., није потпун. — Треба јасно казати, о који се крут обеси „одпечатак" и о који бакрена плоча — Држим, да књига „Лекције на експерименталне физике" није ни за ниже разреде средњих школа ни за пријатеље природних наука.

С. М.

Петар Крстоношић. **Пупољци.** Написао и превео —. Цена 55 новч. Издање штампарије Антона Мужина у Сомбору. 1892. Мала 8-ка, стр. 72. — Књижевни дилетантизам претрпшно је књигом овом сваку меру. Писац мисли да је доста бити патрси Србин и свршити неколико школа, па да одмах човек постане књижевник. У прановетканима нетовини (ако их смемо тако назвати) нема пемине ни јединства, то су само синкопе и поједине слике, пуне непријатног и чудноватог елемента, којим као да је писац хтео да неке публику, што ће му заиста и поћи за руком код — незаслужене публике. Изнети родољубе, који нољу е тиче на народ свој; напустати јад мозка и коже, које немилосрдни родитељи растављене; описати грозоте пашу, која убија сестру и мајку, одвода љубу Србину, који се с тога одмеће горе у хајдуке то се сеста; приказати грозоте српских душмана према српском јунаштву, по себи су теме прво обичне, а у оваковој обради са свим су изношене свету српском. Приповетка „Жртва среда свога" нема ни смисла, ни места у књизи овој, љубомора међе сестре на старију можда би имала сми-

сам у каквој причи на немачку публику, али за српску никако; него је тако неприродна приповетка „Ко је крив“.

У место лепих карактера, дегроватих мисли, згодних сравњења прилазе нам низку тачке, пауе и усклици. Писац је — као обично сви дилетанти — врло надалеко у лепим синтезама (тако и ц. свака му је нома богиња лепоте). У језику је тма погрешака, стила му је тежак, интерпункција рђава, но где које лепше место тоне у мору мана. На преводи нису никаква добит за српску књижевност. — На све ово велим: оставите се пера, непознати!

Ј. П.

Петар Дечотовић. **Две лажне златне**, приповетка за српску омладину. Од — — Цена 30 новч. У Сомбору, издаље књижарнице Мил. Караканевића 1892. Велика 8-а, стр. 83. — Петар Дечотовић није смена без приповедачког дара, и да у приповетци овој не забија непрестано пишчев сиер, т. ј. да приповетка није скроз и скроз тенденцијозна, била би једна од ваљаних српских приповедака за децу. На шта је пишчева тенденција? То се јасно види на предговора. Писац је противан осипању школских штедионица, па на десету једном, које је одлично благо на гомилу најмањи ајдел, показује, каквих злих последица може имати заштеђивање, јер ма њега (по писцу) потиче среброљубље, а среброљубље је мати свију зала. Није место да побијам пишчеве назоре, али толико велим, да би заштеђивање новца, под кудром управом старијих, (као што би био случај код школских штедионица), вазда служило доброј ни рђавој страни. Но поред свега тога приповетка ће ова деци српској свакако пружити доста душевне хране; нека је с тога и од мене препоручена.

Ј. П.

КЊИЖЕВНЕ БЕЛЕШКЕ.

— Свака пријатељ српске књижевности мора се веома обрадовати видећи, како се на све стране српства показује велико марење за „Српску Књижевну Задругу“. Београдски листови једнако доносе списковне уписаних чланова. На Цетињу се је сам наследник Краљевић лепо скупљања чланова са великим успехом. У личној српској Атини — Дубровнику скупљено је до 100 чланова. И у П. Сиду се купе чланова. Препоручујемо и Новосађанима и свима Србима наших крајева да се уписују у што већем броју у чланове овога књижевног друштва.

+ У мађарском листу *Századok*, броју петом, спомиње Stef. Szamota *„Најстарије песме на руском, српском и бугарском говору о Угарској“*. У шестом броју истога листа чланак је познатога мађарскога повесничара Thallóczy-a и Ђерђу Ракоцију.

+ У последњем броју, 24, шездесетпрве књиге немачког часописа Globus-a G. Weigand нам прича о путу своме „Von Berat über Muskopolje nach Gjordscha“.

— Још тод. 1884 беше се склоњо у Дубровнику одбор, који предузе да скупи прилоге за споменик великоме песнику српском Гундулићу. Одбор намеравање да споменик изготови за трећу стогодишњицу песникова рођења 1888. год. али се не сакупи довде доста прилога (до сад има 11.000 фор.). Одбор је пустио скоро крај наше позиве „прогласе“, у којем позива поново приложнике, да би се споменик могао обелоданити 1893. год. 20. маја, о дану смрти пара Османа, главнога јунака Гундулићева епоса. Прилози нека се шаљу у Дубровник (Далмација) на руке г. М. Ђорђа, поглавице одбора или на г. Н. Вит. Бошковића, благајника.

— Издавачка књижарница Радовића у Мостару издаје приповетке Милана Мариног („На Равното Срема“). У прву књигу, која ће скоро бити штампана, ући ће приповетке из „Јавора“, „Бос. Виле“ и т. д.

— У Дубровнику је изашао 1. бр. полит. листа „Dubrovnika“ и ми ће установљена и српска латиница и ћирилоска штампарија. Обема овим азбукама се искрено радујемо. Програма овога српскога листа је у овим речима: „Признајемо, да је свакоме своја њега света и мила, и да она у поганој руци раздаја браћу истога имена, исте крви и истога поријекла. На њиној застави, под којом се сакупљемо, написано је златним словима: *један Бог, један језик, један народ; сложимо се, љубимо се, браћа смо Срби*“. Време је ће једном, да се учини крај врзину колу, које поведе у Дубровнику хрватска пропаганда са својом „Сгеченом Hrvatskom“ и да ће једном чујено прави истинити глас Дубровчана. — „Dubrovnika“ је цена 4 фор. на год., излази једном на недељу а штампа се и ћирилицом и латиницом. Срећно!

— *О „Viencu“.* Не прође ни један број, да се „Viencac“ у своју срдитост немоћна не растресе над нама јадним Србима. И њега и све другове му тресе нека шовинистичка врућина. Особито је раздражљив, кад се поведе реч о Дубровнику. Опћилу, тревењу човеку не може наћи ни на крај памети да се препире с њим (као да то хоће „Viencac“), јер је управо детињаста жеља и не прилични књижевној весини, на којој „Viencac“ хоће да се држи: присвојити само Хрватима цели целцата Дубровник, кад је против тога и прошлост и садашњост и сви разлози. Бар да хоће да братски делимо на ће се могло човек разговарати. Жалрад Срби могао би се радовати оваком патолошком појаву. Мора да мало уздаља у будућност има у Хрвата, кад се сва њихова штампа и политичка и књижевна бори и рукама и ногама и то око бесповедица. У том послу нагледа да ни Срби стојимо у безобзирној дефензиви нам поуздана пазина па се смемимо на непокоје напредне. Али има ова страр ни жалост своју несома трагичну страну. Нека „Viencac“ метне за час хладне облоге тревењости на своју врућичаву главу па нек се сети, да ми јесмо и да ми *хоћемо* бити један народ. Као народ имамо ми да уредимо ето и сто послова, *ако хоћемо бисмо се могли сложити*. Латино се тих а оставимо непресуђена питања будућности, не губимо драгоцено време у дудоставима, јер ћемо се после обоји јако кајати.... Стан' поченкај. „Viencče“, не скидај још облога! Држи их, болан, јеш да ако та попусти шовинистичка врућица!

— Лајпишка Illustrirte Zeitung доноси у броју од прошле недеље (бр. 2558. сп. 99.) слику, како Српкиње облаче додолу а уз слику има и опис тога нашег народног обичаја.

— У 46. бр. „Србобрана“ чита се позив на претплату Јована Н. Јовановића, свешеника, на књигу: *„Појединства српскога народа у Славонији“*. Књига ће имати преко 6 штампа. табака и стојаће 30 новч. Претплату треба слати писцу до св. Илије у Кобаш, пост. поштa Orlovac.

+ „Zeitschrift für das Realschulwesen“, у свесци 4 и 5 за ову годину, доноси рад проф. Давидовића „Einfache Bestimmung der Achsen einer durch fünf Punkte geg. Ellipse.“

— Српска краљевска академија у Београду имала је већ скуп, на којем је имало да досуди награду из Марковићева фонда. Подисесно је било свега седам радова; два су сами писци повукли натраг а осталих шест дати су на оцену Матији Бану и др М. Јовановићу. Оба оцењивача поднели су своје реферате те каже обојица, не зависно један од другога, у главном исто, да ни један од поднесених радова овакве какве је, не могу препоручити на награду, те је академија одлучила да ове године и не досуђује награде никојем раду, него да опет годишњу своту придружи догодишњој те да до године награди или два књижевна рада или један да одликује двоструком наградом. Према томе није 26 пр. м. ни било свечаног скупа, него се само у записник академијин увели и реферати и академијина одлука.

„Вос. Вила“ јавља, да ће „Књижевна задруга“ још ове године издати причу Сима Матавуља „Како је пјесница изашјела Фра Брну,“ која је почела у „Стражилову“ године 1888, но остала недовршена с тога, што је „Стражилово“ онда престало излазити.

— „Босанска Вила“ почела је у 16. настављала у 17 а у 18 броју, који још нисмо добили, свакако је довршила приповетку Руса В. М. Гаршина под натписом „Прва једрет“ у преводу Милке Глумчеве. Та приповетка изашла је већ једаред у српском преводу и то године 1888 у 26 и 27 броју „Стражилова“, за које су је превео био Никола Манојловић-Рајко.

— 17 број „Босанске Виле“ доноси на пера Марка Цара оцену на четир Матавуљеве приче, што изашоше зимус у Београду у збирци под натписом „Са Јадрана“. Ова Царева оцена одликује се бистрином и онстрожавањем у пресуђивању а ради неколико песми умесних општих напомена вредно би било да је прочитају многи и многи наши писци приповедака са села.

— У 25 броју „Завора“ приказује Јован Храниловић Борајевце „Љубиње“ а у 26 броју две бајке краљице Наталије, што под општим натписом „Мати и син“ изашоше у засебној књизи.

— Манојло Кордушић, који је за штампу приредио српске народне песме еленца Раде Рашајића, што угледаше света зимус у издању А. Најевића (в. 3. бр. „Стражилова“, стр. 46.), јавља сад, да је за штампу приредио, као трећу књигу своје збирке српских народних умотворина из Горње Крајине, *српске народне приповетке еленца Раде Рашајића*. У књизи ће бити преко тридесет шаљивих српских народних приповедака, две српске народне здравице и наше досковица, које пак. Раду карактеришу као народног еловеока. Књига ће изаћи четир до шест штампаних табака, цена ће јој бити за претплатнике двадесет новчића а чист приход је намењен на то, да се дигне надгробан споменик Раду Рашајићу. Скупљачи претплатника добиће на сваких петнаест комада по два комада на дар. Нарудбине нека шаљу слати на адресу: M. Bubalo, Sudilovac (пошта: Bočanik kod Slunja u Hrvatskoj).

+ Руске и малоруске новине, сваке са свога гледишта, препричавају реферату правописа, коју је за школске ученике малоруских школа у Галицији изнела комисија, одређена за то. Она је имала маја месеца седницу, на којој је већином гласова усвојила неке измене у правопису, приближујући се фонетичком начину писања. Тако решено је: да се не пише ъ на тврдих сугласника, а место њега ставља се апострофе само у речима в, з, над, об, под; да се пак ъ пише само онде, где служи за умекшање сугласника као н. пр. у речи коваль. Даље за означење ја, ју, је у почетку речи, или самогласника и иза сугласника, који се не могу тим умекшати, служиће ия я, ю, е. Јо пак беложиће у почетку речи и иза самогласника знаком йо, а иза сугласника во: Йосиф, майор, єльоза. Где се чује чисто о, а и тамо где и предњи сугласник не умекшава, писаће тај глас знаком і: віра, вісъ (број, веса). Овом једном именом назначују се досадашњи знаци ѳ, ѣ, ъ и й као непотребни. Ї се писало на неколико начина, место тога уводе ї: їду, зїс, література. Место ы, и, і, којим се означавало и, треба од сад писати и: сын, лис. Овом реформом уводи се и знак г, н. пр. гвазда.

+ Изашао је чланак Bérard-a „Les nationalités de Macédoine, Turcs et Musulmans, Bulgares, Valaques“, у „Annales de l' école libre des sciences politiques“, свеска другој.

+ Поводом, са ранијих својих радова у „Јавору“, Ђукић саопћи у „Streffleur's oesterr. milit. Zeitschrift“, књизи другој, свески 2 и 3, рад свој под именом „Die Theilnahme des Titler Grenz-Tschaikisten-Bat. am österr. türk. Kriege 1788—1791“.

+ У часопису, који је ове године у Бечу почео да излази, „Oesterreichisches Litteraturblatt“, а у броју 1. и 8., чланак је прив. доцента на словеначкоме др. Карла Штрекеља „Die südslavische Akademie der Wissenschaften und Künste“. Изнеси у оном цртама досадашњи рад југословенске академије, поразивши се и њом похвално.

+ Познати скупљач натписа с наших западних крајева, Вид Вуџетић Вукасовић проговори о њима и у задарској „Iskri“, а броју 9—10. под натписом, „Stečci i starohrvatske nekropole u Bosni i Herzegovini, u Dalmaciji i t. d.“ Сложи латинских словима два натписа, која је нашао на Љубовији код Рогатице; на једном је име Влатка Вукосавића, а на другом војводе Миотоша.

+ „Bosnische Post“ у 52. броју доноси почетак рада Ballif-a „Die Römerstrasse vom Prolog über D-Unac — Petrovac in's Sanathal“.

ПОПРАВКА.

У 26. броју „Стражилова“ у чланку „Грегорац о нашим јуначким народним песмама“ поткрала се штампарска погрешка. У описи 8. стоји: Rad jugoslav. ak. (I. стр. 221—235). — а треба: Rad jugoslav. ak. Cl. стр. 224—225.

САДРЖАЈ: Несташтво: Утеса. Стена. Ноки свијет у старом Рбавску. Цјерина дубав. — Књижевност: Милан Савић. Прилози за повест српскога народа у земљи угарској. II. Књижевна подимка. — Књижевић: Књижевни прикази. Књижевне белешке. Поправка.

„СТРАЖИЛОВО“ излази сваке недеље на читаву табаку. Цена му је 5 фор. а. вр. на целу годину, 2 ф. 50 н. за по год., 1 ф. 25 н. на четврт год. — За Србију и Црну Гору 12 динара на годину. — Рукописи се шаљу уредништву а претплата књижари Луке Јоцића у Нови Сад. — За Србију прима претплату књижара В. Валожића у Београду.

Издаје књижара Луке Јоцића. Штампарија дра Павловића и Јоцића у Новом Саду.

Јелена Сакаџијевића

СТРАЖИЛОВО

ВЛАСНИК И УРЕДНИК ЈОВАН ГРЧИЋ.

БРОЈ 28. У НОВОМ САДУ, 12. ЈУЛА 1892. ГОД. V.

ПЕСНИШТВО.

ВЕШТИЦА.

Тако се догодило јесење ноћи. Ма колико да сам био чист од свакојих мистичких сујеверица, и сада ми се диже коса на глави, кад се сетим онога трепутка, кад ме из постеље диже очајнички узвик преплашеног слуге: „Вештица! Не дајте! Ту је вештица!“

Само слушајте.

Вас дан је било суморно. Тамни облаци, који се преко дана по небесноме плавету као огромне планине ваљаху, спојили се у веће, а јесења киша канала је једнолико, не мењајући монотони шум. Чини ти се, да је сав ваздух од земље до неба натопљен морем воде, па се сада из њега цеди и капље у бескрајност. А влажно, већ огољело грање опустило се на ниже, а са њега капље као суза као по као те пада на земљу и сухо лишће, што се око дрвља сложило. У таквим вечерима ништа ти се не мили. Седиш у соби и само слушаш како капље; свећа нејасно гори, а њезина модра светлост нестало се лелујa на прозорима, на које се навалио густи мрак, па ти се чини: сад ће мрачном тежином пробити окна и увалати се у твоју одају. А на пољу капље и по каткад чујеш звуке капљица по разливеним барицама, као кад бацаш пљоштимице срче по води. А из дубине шумовите баште, што се испод прозора ка Дунаву пружа, чујеш кроз густо грање шумор и шуштање јесење кише.

Ја и В. дошли смо по доцне кући па смо се спремали да што пре легнемо. Суморно вече, суморне и мисли. Највише смо разговарали о тамнијим часима, у које често заплови душа, а такав разговор и нехотице гони човека, да ућути и да се преда својим мислима, докле га и сан не ухвати. Тако смо и урадили. Чим легох, дунух у свећу, и мрак, непровидан, густ и безграничан, који с поља као расклопљена бездана чељуст зијаше, сада се склопи и прогута одају. Као у гробници! — помислих и почех слушати како на пољу шушти и капље. Та монотона песма природе ноће ме мало по мало обузимати, мисли се мрсиле и топуле и ја почех осећати како се пода мном гиба; збрка нејасних мисли и појмова обузимаше ме свега. Изненадна вриска трже ме из бушила и ја усплахирено скочих прозору.

„Пст! Јеси ли будан?“ проговори пригушеним гласом В.

— Јесам! Шта је то?

„Јеси ли чуо? У башти нешто вриште.“

Јасно, готово пискаво врискање ноће се по ново из баште разлегати па у часу престаде.

— То дете врисне.

Заћутасмо и прислонисмо се прозору, не бисмо ли ма шта угледали, али тама, густа тама, тако је навалила, да ни пруста не видиш, тек само чујеш пљускање капљица по разлитим барицама и шуштање

сувога лисја, са којега се роше кану на мочарну земљу.

Не би за дуго, а онај убрзани врисак из баште разлеже се по ново; али сад јасније и ближе. Сад нам се опет учини да није дечић глас већ глас жене, а одмах за тим промени се као глас дечић.

„Да упалим свећу?“ запита В.

— Ни по што! Ко зна, шта је тамо.

И врисак се још једном понови, много дуже, мењајући звук час као дете а сад као жена. Ми смо стојали крај прозора па и ако нисмо могли видети, инак смо бленули у густу таму. Сад се све умири. Онај чудни глас није се чуо више, само киша шушти и по кат- кад кућне у влажна окна па се отуда са осталим капљама слије низа зид.

Да по овоме мочару и тами изађем, није имало смисла.

— Спавајмо мирно! рекох, шалећи се. На крштене душе не ће сатана.

Таман да ме први сан завара а онај врисак по ново. Сад више не долазаше из баште, чуо сам га јасно под самим прозором.

По ново скочимо и ослушнемо, али све беше мирно. У густој тами као под земљом почивало је мирно све. Тек да се одмакнем с прозора а В. шапну:

„Слушај!“

Шљап! Шљап! Шљап! чуло се под прозорима. Нема сумње, то неко корача и гази по раскаљеној и натопљеној земљи.

„Ама, то долази неко! Шта да радимо.“

— Ништа! рекох ја. Ако напље на врата, пуцаћемо у груди па шта нам Господ да?

„Чујеш ли још?“

— Сад не чујем!

„Ни ја! Мора да је то чудо отишло некуда. Каква ли ће то сатвар бити?“

— Лопов за цело није, јер он не оглашује своје посете. Али ма шта било, не устадох му више, мањ да ми на вратих закуца!

На сату изби по поћи.

— Баш глуво доба; рекох В—у. На тај тајанствени врисак у овој тами! Изгледа као да нека очајна душа облеће кроз ноћ васељену.

„И зове Питагору да јој одреди насеље!“ дода В. и ми опет одосмо у крило наших постеља.

Могло је трајати пет до шест минута. Мирно и одмерено откуцавала је шетаница на зиду, а с поља јој одговара једноличи шум кише. Склопљених очију лежао сам и очекивао да се непадно узбуђење стиша. Лака забуна прикрала се међу поворком испрекиданих мисли, мрсећи их у нејасне и неразговетне слике, кад ме из сна трже јасан узвик В—а.

— Шта је?

„Ко то нали свећу?“ — викну В.

— Какву свећу? викнем и скочим за револвер.

Збиља, соба је трептала у необичној светлости, али свећа није горела. Забезекнути овом појавом погледасмо се. Прозори су трептали у јасној, руменој светлости, те нам изгледаше као да је сав онај мрак непадно плануо на сада букти.

Потрчасмо прозорима. Необична светлост, која нам очи засени, долазила је из кухиње, која је у авлији одвојено од куће налидана.

— На поље! Кућа гори! узвикнусмо обоје и са револверима похитасмо излазу. Очајна вика нашег момка, који је већ изашао из своје собе, уплаши нас још више.

„Вештица! Не дајте! Вештица!“

Усплахирен и пребледео, као махнит упаде у собу и дрхћући као прут повика:

— Бежите, господо! Вештица!

— Каква вештица?! Шта има тамо?

„Ено је у мутваку на огњишту. Долетела је кроз одак, па седи тамо распletених коса. Вештица, вештица!“

— Ти си полудео! викнух на њега и потрчасмо кухињи, из које се све већма светљаше. Камен, који увек навађамо поћу на врата мутвака, а који би једва двојица и то с муком подигли, био је одшесен неколико метара далеко. Врата беху притворена, али се кроз притвор могло јасно видети.

Киша шушти, као из кабла. Опрезно и са напереним револверима наступали смо вратима кухиње. Обазрех се за момком, али њега не беше више. Готово прикрадајући се пријесмо вратима и завиримо. Коса нам пође уз брдо. На сред широког

и пространог огњишта гори ватра; на ватру су навалили нека стара врата, која је већ обузео пламен те праскајући букћу. Наспрам ватре, у куту огњишта, баш под самим оџаком седи средовечна, мршава жена, поткупила се крај ватре, саставила браду с коленима, сувим рукама обухватила своја колена па укоченим погледом гледа у разбуктали пламен. Дуге расплетене косе просуле се низ леђа па се са њих оцеђују потоци воде а танка и мокра одећа пришла се уз њезино тело, оцртавајући пластику необично сухих удова. Само тако и може изгледати вештица, кад кроз оџак долети.

— Ко си ти? продерах се и наперих оружје.

Утвора само превуче очима на нас и не помаче се. То беше необичан поглед. Црне, крупне и готово разрогачене очи биле су чудноватом тамом, која у душу продире. Мрази ме подиђоше те мало устукнемо.

Међу тим дође и наш момак са два оружана чувара.

„Шта је то, господине?“ запиташе обоје.

— Ето шта је! Некакво чудо у огњишту.

Чувари прислонише пушке уза зид и приђоше вратима. Назвирише и пре него их отворе, оба се прекрсте.

„Ко си ти, жено? Говори!“ дрекну један од стражара.

Жена ћути и гледа у пламен а њезина огромна сенка, коју је разбуктали пламен нијао, витлала се то амо то тамо по зиду.

Стражари, очевидно преплашени од ове сабласти, прекрстише се још једаред и као бесни налетеше на непомичну сабласт, дохватише је снажно под мишке и свукоше с огњишта.

Она подиже главу, погледа их плахо, расклопи уста, из којих сину густи и бели зуби, те се чисто разли нека јасноћа на мршавом и полутамноме лицу.

„Отеће се! Добро је држи!“ довикну стражар другу и стеже је снажно обема рукама под мишку.

— Ако си крштена душа, говори, ко си? рече други стражар, а на лицу му се види страх од вештице.

„Глава!“ проговори утвора и пољми руке челу.

— Шта глава?! Каква глава?! рикну стражар, тргнувши главом на страну, да га не би руком дохватила.

„Ох!“ уздахну из дубине жена на онако мокра и боса пође с патролом, која је поче вући по блату, пут полиције.

А киша лије. Монотоно пљасканье њезино разлило је по широкој и блатњавој улици потоке, који се изукрштали и необичним шумом јуре на ниже. Нас два одосмо у своју собу и тек после дугог времена заспасмо.

* * *

Сутра дан сам сазнао све. Она „вештица“ била је нека сиротиња, која се дан пре породила. За пороћајем доби тифозну ватрушгину, па не имајући никога уза се да је чува, оставила је преко ноћ своју постељу и почела јурити преко улица и разграђених градина све докле је не ухвати зима, а тада нађе на наш мутвак, врућичавом снагом одваља камен, тамо је било нешто запретане жеравице, на коју навуче нека стара врата да се огреје.

Јесу ли је лекари спасли или је умрла, то нисам никада могао дознати.

Драгутин Ј. Илић.

ВЈЕРИНА ЉУБАВ.

РОМАН **И. А. Гончарова**

ПО ФРАНЦУСКОЈ ПРЕКРАДИ ЕЖЕНА ГОТИ ПРЕВЕО *Миливој Максимовић.*

ДРУГИ ДЕО.

VIII.

Другога дана беше рођен дан Мартин. У Малиновци се беше све ужурбало и устумарало. На торњу сеоске цркве почело је у десет сати звонити велико звоно. У дворишту беху упрегнути коњи у старомодне велике кочије. Сви у

куће беху обучени у свечано рухо. Кочијаши сви намазали косу крављим маслом и навукли се још пре зоре ракије. Татјана Марковна је била обучена у хаљину, што јој је Рајски донео из Петрограда, и, чекајући да се сви скупе за полазак у цркву, шетала се лагано по дворани са рукама, скрштеним на грудима.

Мати Викентијева обукла хаљину gris-de perle, искићену црним чипкама. Још од осам сати из јутра мотао се по кући њен син у фраку и белим рукавицама. Само се још чекало за Мартом.

На послетку се појави и она у потпуном сјају своје природне лепоте, здравља а данас још и весеља. Јер чим је устала, опазила је око себе са свију страна знакове пажње и љубави.

Вјера је тек после добра по сата дошла к себи из своје несвестице. Хладан ваздух, који је долазио кроз отворен прозор, освежио јој је лице. Она се тргне и погледа око себе. Онда устане, затвори прозор и посрћући дође до кревета, легне на њ и остаде непомично. Изнемогла до крајности заспа дубоким сном.

После једно три сата је пробуди из летаргије људски гласови на дворишту, лупа кола и звона. Она отвори очи, погледа око себе и освести се на неколико часака, за тим опет склопи очи и предаде се из нова, или сну или муци.

У тај пар неко покуца тихо на вратима. Она се не дизаше. Зачу се јаче куцање. Вјера се тргне, устаде с кревета, погледа у огледало и уплаши се сама себе. Заогрне се за тим шалом, подигне са пода Мартину киту цвећа и метне је на сто, па онда пође к вратима.

Марта весело улети у собу, али на једаред застаде, кад угледа Вјеру.

— Шта је теби, Вјерице? упита је она. Ти си болесна? . . .

Весеље наједаред нестаде с њена лица и уступи место страху.

— Да, није ми баш најбоље, одговори јој Вјера слабим гласом. Честитам ти . . .

Оне се пољубе.

— Како си лепа и накићена, рече јој Вјера, трудећи се, да се насмеши. Уста јој се осмехнуше, али очи остадоше мртве, без светлости и радости. Осећајући, да не може да влада собом, дохвати брзо стручак и пружи га сестри.

— Ала је диван! ускликну Марта, топећи се од радости и миришући цвеће. — А шта је ово? запита одмах за тим, осећајући испод цвећа нешто тврдо у руци. Ах, Вјерице, и од тебе поклон! — рече, кад виде испод цвећа красан porte-bouquet, искићен бисером и урезаним монограмом. Зв што ви сви мене тако волите? рече готова, да заплаче од радости; па и ја вас све волим, и како волим, али како ћу то доказати?

Вјера се такође беше скоро разнежила, али не беше у стању, да јој што год одговори. Само уздахну и метну јој руку на раме.

— Морам сести, рече јој, рђаво сам спавала ову ноћ.

— Мајчина ме је послала, да те зовем у цркву.

— Не могу, душице, рећи јој да писам здрава, и да ћу остати цео дан у својој соби.

— Шта, ти не ћеш ни излазити из собе? запита Марта уплашено.

— Да, морам лећи у кревет. Мора бити да сам озебла синоћ. Само рећи мајчици, да није ништа страшно . . .

— Ми ћемо доћи, да те обиђемо.

— Не, не, није потребно. Ви сте ме само узнемиривали!

— На добро, ми ћемо ти послати овамо свега, што ти треба . . . Да знам, колико сам добила поклона, цвећа, слаткиша! Показаћу ти све . . .

— Да, да, то је врло лепо од тебе! Доћи ћу после, да видим, рече Вјера расејано.

— А шта је ово? Још један стручак! А што лежи на поду? Она подигне и пружи Вјери стручак од поморанџина цвета. Вјера побледе.

— За кога је то? Ко га је послао?

— И тај за тебе, једва изговори Вјера. За тим дохвати неколико чијода и прикене неколико цветова Марти на груди. Кад је била готова, пољуби је још један пут и клону од изнемоглости на диван.

— Ти си баш озбиљно болесна! рече Марта забринуто. Како би било да кажем мајчици? Она ће послати по доктора . . . На баш данас, на мој рођен дан ти је рђаво! То ми је сву радост покварило!

— Ништа, ништа, проћи ће то! Не говори само ни речи бабушки, да се не уплаши. А сад иди, хоћу да одахнем, рече јој Вјера тихим и тужним гласом.

Марта је хтеде пољубити, и у тај пар опази, да су јој очи пуне суза. Марта се и сама заплаче.

— Шта ти је? Што плачеш? тихо је упита Вјера, бришући крадом сузе.

— Како да не плачем, кад и ти плачеш,

Вјерице. Шта ти је, сестрице! Шта те тиштн? реци ми . . .

— Ништа, немој се на то ништа осврнати, само су ми живци мало раздражени. Пази, како ћеш рећи бабушки, да се не узнемирује.

— Рећи ћу јој само, да те боли глава, а о сузама ништа. Иначе би јој цео данашњи дан пресео.

Марта се пољуби још једном са Вјером на је остави саму.

Кад се Рајски у зору вратио кући, било му је исто тако тешко, као и Вјери. Морално и физички намучен предаде се сну, као што се човек, изнемогао у борби живота, баца у наручја добром пријатељу, предајући се његовој бризи и обрани. И сан заиста испуни ту своју дужност, однесе га далеко од Вјере, од Малиновке, од понора и од драме, која се јуче одиграла пред његовим очима. Спавао је здравим и прозајичким сном тако, да беше заборавио где је, а можда и ко је он сам, кад су га из јутра пробудили звуци звона. Природа је учинила своје; овим здравим сном му је повратила заморену снагу. Он се протегли и звизну безбрижно, али после неколико тренутака већ се сетио свега, што се прошле ноћи догодило; подиже се и сећаше непомично два, три минута са разрогаченим очима. Из почетка није могао да верује, али после, кад увиде, да је истина, њежну рукама над главом и нагло скочи на ноге. Лице му се променило; није тако изгледао ни јуче, у најстрашнијем тренутку. Друге муке, не оне јучераше, искакаше нови бес га обузе. Као без главе поче грабити одело, које је било разбацано по столицама.

Зазвони Јегору, без кога не беше у стању обући се. Док се облачио, распитивао је, шта се ради доле у кући и чувши, да су отишли у цркву сви, осим Вјере, која је болесна, потрчи као махнит у стари дворац.

Тихо закуца на Вјерним вратима, али не добије одговора. Почека још мало на ухвати руком за браву. Врата не беху закључана. Пажљиво их отвори и блед као смрт уђе на прстима унутра.

Вјера је лежала на дивану. Лице јој беше окренуто према наслону. Није се окренула; само се помакла, да се обазре и види ко је ушао, али то не беше у стању учинити.

Он се приближи, клекне поред ње и притисне усне на њену пазуху. Она се нагло окрене, и погледа га са изразом непријатна изненађења.

— Шта је то, комедија или роман, Борисе Павловићу? рече му муклим гласом, окрећући се с негодовањем и сакривајући ногу с пазуха под хаљину.

— Није, Вјера, него је трагедија! изговори он загушљивим гласом и седе на једну столицу, поред дивана.

Тон, којим је те речи изговорио, дирну је. Она се окрене и погледа га. Његово лице беше бледо и измучено. Таква га још никад није видела. Чињаше јој се, да види са свим другог Рајског, другог човека.

Збаци са себе шал, устане и приближи се к њему, заборавивши у тај мах на сав свој јад. На његову лицу читала је исту таку патњу и страдање, као што беше и њено.

— Брате, шта ти је? Ти си несрећан! рече, метнувши му руку на раме.

У тим њеним речима, њеном гласу избило је на видик све, што је узвишено у срцу једне жене: саучешће, пожртвовање, љубав.

Очаран њеним ласкавим речима, њеним неочекиваним нежним „ти", погледа је Рајски са исто онако одушевљеном благодарношћу, као што га је она погледала јуче, кад јој је, заборављајући сама себе, помагао, да се сиђе у понор. Она му је и нехотице ваплатила великодушношћу његову великодушност, из ње је, исто као из њега јуче, проспјао луч једнота од најузвишенијих осећаја човечје душе. Њега обузе нихор смешаних осећаја, а понајвећма очајање са његова последњег ружног дела. Узбуђеност достиже свој врхунац и он горко заплака. Лице своје положи на њене руке и јецаше, као човек, који је са свим пропао на пема више ништа да изгуби.

— Шта сам учинио! Увредио сам тебе, жену, сестру! задиховао је, облевајући се сузама. То нисам био ја, није био човек, то је дивља звер учинила.

— Немој се мучити и не мучи за бадава и мене! рече му она умиљато. Поштеди ме! Зар не видиш, у каквом сам стању.

Она опет прилегне на диван.

— Какав ударац ти зададох! шапутао је он, грозећи се. Не могу ни искати, да ми опростиш, јер се то опростити не може! Али ти видиш моје муке, Вјера! оне нек ми буду казна.

— Твој ударац ме је болео само неколико

тренутака, јер сам увидела, да га ниje задала равнодушна рука и уверила сам се да ме љубиш. Тек онда сам схватила, колико си морао претрпети у последње време и јуче. Умири се, ти ниси крив, ми смо сад квит . . .

— Немој бранити злочин, Вјера. То је све једно, као да сам те ножем ударио . . .

— Ти си ме само пробудио. Пре тога сам спавала. Вас све сам гледала само као у сну, била сам зла, оштра, заборавила сам на све . . .

— Шта да радим сад, Вјера? Да отпутујем? Али како ћу у оваком стању путовати? Допусти ми да издржим казну овде и да се измирим са свим оним, што се догодило . . .

— Махни се тога. Твоје убражење је начинило од обичне погрешке злочин. Сети се само, у каквој грозници си се налазио, кад си то учинио! То не може наше пријатељство помутити, рече му одмах за тим и пружи му руку. Ја те не осуђујем, а не бих ни могла, јер сад и сама знам, како се лако може погрешити!

Она је једва говорила и очевидно се напрезала, само да га колико толико умири.

Он стисну руку, коју му је пружила, и уздахне.

— Ти си добра, као што су све жене добре, и не судиш умом него срцем ту погрешку.

— Ти си сувише строг са собом, Борисе; други би био потпуно уверен, да има право. Само једно ти могу пребацити — и то, што си се сувише пожурио са својим стручком . . . Врћајући се одавде, смислила сам да пошаљем по тебе, да теби првом поверим све, и да тим бар мало оправдам своје понашање према теби, које ти је много мука проузроковало . . . Али ти си се пожурио . . .

— Ох! уздахну тешко Рајски.

— Али махнимо се сад тога, то ћемо после . . . Сада те молим, као пријатеља и брата, да ми помогнеш, да ми учиниш велику услугу... Ја мислим, да ми не ћеш одрећи?

— Вјера!

Он не рече ништа више, али кад га је погледала, видела је да може тражити од њега, што год хоће.

— Још док осећам у себи снаге, хоћу да ти испричам своју историју у овој години мога живота.

— За што? Ја не ћу и не морам ништа знати.

— Немој ме прекидати! Ја једва дишем, а време је скупо. Испричаћу ти све, а ти ћеш онда бабушки. Ја сама не могу, језик ме не би хтео слушати. Умрла бих, а не бих могла свршити . . .

— Бабушки? А за што? једва изговори он од страха. Помислио само на последице! Шта би било с њом? Зар не би било боље све прећутати?

— Ја сам се већ промислила. Ма какве биле последице, њих ваља поднети и ништа не скривати! Можда ћемо обадве умрети, полудети, али ја је не могу обмахнути. Требала сам јој одавна све признати, али ја сам се надала, да ћу јој моћи друго нешто казати, па сам ћутала и чекала . . . Да ужасне казне! дода тихо и спусти главу на јастук.

— Све да јој кажем! И за јучерашњу ноћ? запита је тихо.

— Да.

— И име?

Она једва приметно климну главом и окрене се на другу страну.

Рајски седне поред ње на диван, а она му пипатом и често прекидајући исприча историју својих односаја с Марком. Кад је довршила, она се замота у шал и тресући се од врућине легне опет на диван. Он устаде сав блед. Обоје ћутаху, мислећи у себи на ужасне трентке, који ће наступити. Она је мислила на бабушку а он на њих обадве.

Њему се валало спремити, да зада још један ударац ножем и другој жени, коју је љубио као своју мајку. И уз то овај ударац је морао задати хладним срцем, из дужности а не као први у разгару страсти и слепе осветe.

— Да, та страшна порука је запета „важна услуга“, мислио је у себи.

— Кад треба да јој кажем? запита тихим гласом.

— Што пре! Кад сазна све, одмах ће ми бити лакше. И онако имам и других мука. — Имам и тежих, него што је та, рече за тим у себи. — Додај ми још колоњску водицу, тамо је негде, рече, показујући на сто за тоалету. А сад ме остави саму, уморна сам.

— Данас не ћу моћи говорити с бабушком, има гостију! А Бог зна, шта ће с њом бити, кад чује све! Сутра!

— Ах, нисам Вјера, хоћу ли још живети дотле! Ти до сутра, ако будеш могао, умири бабушку, измисли што год, да ништа не посумња, и да не би слала кога овамо.

Још с тежим срцем, него што је ушао, изиђе Рајски из Вјерине собе, а она затвори очи, да ништа не види. Она је желела, да око ње буде најгушћи мрак, савршена тишина, да јој очи не вреља ни најмањи зрачак и да никакав звук не допре до ње. Чинило се, да жели неко особито, нешћено душевно стање, да јој сви осећаји, ум и тело отупе, да се претвори у биљку, па да ништа не мисли, не осећа, не сазнаје.

(Наставиће се.)

ПОУКА.

ПЕТ СТОТИНА И ТРИ ГОДИНЕ.

15. јун 1389. год. означен је у историји јужне Јевропе као дан, кад је последњи бедем хришћанства пред најездом суровог исламизма порушен био. Насилно разорене двери Јевропе беху отворене вратнице, кроз које је, као холујина, вековима узлетала дивља, османлијска хорда, узмахујући Мухамедовим топузом и на бедеме самога *Беча*.

Од тога доба навршила се већ *трећа* година после пуних *пет столећа*, и ми, потомци косовских мученика, заустављамо се са дубоком пошћу пред тужном историјом, што је преливена крвљу пет-вековног ужаса, напртањем на част и име једнога народа, веру и опстанак његов; заустављамо се пред историјом очајања, али и светле славе, јер је она осветлала ону узвишену истину, која, лебдећи над нама, вели: *Кроз векове очајања и сатирања, кроз векове варварског угњетавања, где би многих народа нестало, свест српског народа, крепљена великим духом отпора, на послетку је победила! Српски народ васкрсао је из мученичког гроба и тим, на очиглед целој Јевропи, доказао, да га није нестало, да га ни варваризам ни господство османлијско није претворило!*

Заустављајући се пред овим колико историјским толико и психолошким фактом, питамо се, како је могао наступити онај кобни дан, за којим следоваше петвековно очајање? Је ли доиста томе повод неслога српска, коју народно предање с колена на колено проклиње, или имаде још и других моћних чинилаца, који нису зависили ни у чему од наше воље?

Да пропаћемо прави узрок нашој пропасти, не смемо се задржати на самом *Косову*, јер она није тамо. На Косову се истиче *само* резултат, свршетак народне трагедије, која се куд и камо раније у клицу заметнула. *Дух историје* нека нам помогне, да у најкраћим потезима изнесемо све оне узроке, који се од досељења повлачише, а који учинише да над светлим крстом хришћанске културе затрепери бледи полумесец азијатског варварства.

* * *

На југоисточној страни Јевропе била је у самом почетку средњега века источна римска империја, која се, у оно доба, називала: „*Трачко илирско полуострво*“, а доцније „*Балканско*“ прозвана по средишту планинских ланаца, који се, од Шаре до Рила, кроза све полуострво гранају. На том трокуту, а на међама између Дрине, Саве, Дунава и црнога мора, за тим јегејског мора и Адрије, населио се један повећи огранак словенског народа, *српски* народ.

У тамној прошлости, коју бисмо, по свом непознавању, могли назвати *предисторијском*, ми не налазимо још очевидних података о животу српског народа. Да ли се он, у долинама бујне Азије, а на обалама *Сербездорије**, развијао самосталним, политичким

* Није на одмет, у погледу имена: „Србин“ забавити се и овом поставком. Је ли име: Срб постало од „Сораб“, „Serv“ или „Сербез“? Толико се зна, да су Словени у прадомовини живели међу рекама Оксусом и Јаксартесом (Амур-даријом и Сир-даријом). На татарском, турском и персијском

животом или је тамо живео у општој заједници са осталом браћом Словенима, о томе је тешко рећи, да ће историја ма када *тачно* расветлити. Али ако то не можемо знати, а оно ипак имамо, ма посредних, података о духу, који је вејао код овога народа у његовим политичким, религијозним, општинским и домаћим појмовима.

Религија и племенски ред, који народ донесе са собом на балканско полуострво, сведоче јасно, да је српски народ дошао у Европу са прекаљеним установама у погледу религије, друштва и државе, а никако, као остале варварске хорде, које сем осваја̀чких и дивљих нагона не имађаху никаквих виших идеја̀ла. А то је доказ, да је српски народ стојао на много већем ступњу образованости, него ли многи други, који већ из одавна код утицајем римскогрчке културе у Европи живљаху.

По религији и народним обичајима, који су од VII. века запажени, види се у велико, да је српски народ највише склон мирном и питомом животу, коме је сврха, да се сам собом самостално развија. Поједини историци грчки из онога доба приказују нам Србе као племе, које нема осваја̀чких нагона, и које, певајући несме богињи плода и богу гостољубља, у миру и тишини обрађује своју земљу.

Међу тим, ко год је пратио историју интелектуалног развића народа, знаће, да склоност питомом и мирном домаћем животу условљава социјалне установе, које се битно разликују од оних варварских. Према самом томе и српски је народ морао стојати својим интелектуалним особинама на таквом ступњу развитка, какав се код многих европских народа почео развијати тек кроз дуг низ борби у самој Европи.

И заиста, ако узмемо на ум то, да су Срби из прастаре постојбине дошли у Европу са *илугом, жрвљем за млино жита, српом, разбојем, тачним разликовањем и произвађањем боја*, као и осталим земљорадничким справама, па му ставимо на супрот оне дивље хорде *Хуна*, *Авара* и *Татара*, које, не имајући ни појма о свему томе, улетаху у народе са мачем и огњем, распростирући на далеко страх и пустош, онда се не сме чудити, да грчка империја не беше никад срећнија, него онога дана, кад је у опустошене своје долине примила народ, који ће у најкраћем времену од трачко-илирског полуострва начинити житницу онданње Европе.

Међу тим, време, кад се српски народ у грчке земље са свим доселава, било је судбоносно по васцели свет. Светска империја, *Рим*, угасила је последњи зрачак свога живота. Издишући оставио је стари век новоме у наслеђе своје основне установе, обрађене у *римском праву*, као и поворођену религију *хришћанства*, којој беше задатак да из темеља преобрази онданње друштво. *Источна* римска империја била је тај наследник, који требаше да са обала Босфора нов живот у народе унесе.

Нема сумње да је Византија и почела ово вршити; али сами основи римског права, које се као најопробанија правна уста-

језику Сир-дарија звала се и зове се још и данас Сербез-дарија, што ће рећи: слободна река. Један део словенских племена било је потчињен татарским и персијским народима, а она, која живљаху северно на обалама Сир-дарије, беху слободна, непотчињена. За разлику од потчињених ова су звана: „Сербез“, а реку непокорених племена „Сербез-дарија“. Ово име су слободна словенска племена задржала, избацивши суфикс: „ез“, све до последње сврхе, а доцније се задржало само код балканских и лужичких Срба. Писац овога чланка није филолог, али мисли да ову поставку не треба овлаш пропустити, без стручнијег претреса, тим пре, што се зна, да ни један народ није сам себи име надео, него га је увек од других добио. Тако слично име добили су од других галских племена и Франци, што значи: слободни или како Татари, Фарси и Турци веле: „Сербез“. Осим тога, да је име „Серб“ постало од словенског „Сораб“, хотело би се с правом питати: на како то да се оно појави на тако два удаљена краја Европе и међу два удаљена племена балканских и лужичких Срба, који не имадоше у Европи никада заједнице, па ни по блискости језика, докле га код најближих племена: Хрвата, Бугара, Словенаца и Руса — нема? По свој прилици дакле да је овом имену корен у источним језицима, да сво га добили у општој заједници, да се код појединих племена именило новим било пределним (као Пољаци) или другим именима, а остало само још код балканских и лужичких Срба. Никако пак од латинског: „servus“, јер би се оно односило и постало опште име свију словенских племена, која у границама римске империје живљаху.

нова у ново друштво укорењавало, били су измењени само по форми. *Ропство*, на којем се основаше старо друштво и које беше *искључиви* узрок пропасти како античке *Јелладе* тако и „вечног“ *Рима*, а против кога је устала религија Назарећанина, заштићена византијским хришћанством, ушло је у ново друштво под именом *феудализма*.

Српски народ морао је доћи у сасма противан положај оваковој политичкој друштвеној установи, јер од памтивека живљаше под утицајем свога, *словенског* права, у којем не само да не имађаше никаквих основа ропства, ни физичког ни политичког, но шта више штитећи у себи *племенски ред*, имађаше у нечем и таквих начела, која се тек данас у модерном комунизму налазе.* *Својина* је, до душе, била позната, али не као у Римљана. Ње је било на првом месту у племенској задрузи, а тек на другом у породици, и то породици у ширем смислу; *инокоштина* није постојала, а појединац није могао имати „*особине*“ из непокретног имања. Тек кад је концентрисани феудализам са византијским хришћанством почео да руши земљорадничку религију Срба, започело је и словенско, *обичајно право* да уступа римском, разуме се прво у политичком животу, а са побе-

Мита Топаловић.

дом феудализма, не могавши да му се прилагоди, уклони се из племенског друштва и државе у скромне домове породичног живота, српску задругу.

Да се народ српски одупирао свакоме новачењу са стране, о томе нема сумње ни за то, што је у његову политичком и економном друштву постојала куд и камо

* Још се и данас налазе остаци поменутог „општества“. Тако су пашњаци и данас општи, као и риболов. И данас трговац стоке, која шкује, има права да на општинским пашњацима и жи-

ропаји других општина уз пут свој живи мал и по три дана храни и т. д. што је све заоставштина од старе племенске задруге. То исто стоји и са општинским „инсуститима“.

већа слобода и равноправност, него што је образована Јевропа у старој Јелади и Риму имала. Племенска већа, на којима су преставници народни са својим жупанима управљали земљом, равноправност на дому и суду, у друштву и пред жртвеником, све то беху установе племенског реда, који нити с поља потчињаване нити унутра економску и политичку равнотежу сузбијаше.

(Наставиће се).

Драгутин Ј. Илић.

УМЕТНОСТ

МИТА ТОПАЛОВИЋ.

На пољу наше мале и нејаке музичке књижевности заузима видно и угледно место вољан јој трудбеник *Мита Топаловић*, учитељ музике и певања на срп. вишој девојачкој школи и ликовођа у нас Срба најстаријег и са претпоштва и љубави према милој нам песми црквеној и народној најзаћенијег срп. црк. певачког друштва у Панчеву.

Од кад се оно у нас Срба заталасала средња мисао и распламтео бујни покрет оснивања певачких дружина, да нам оне, музиком и песмом, тим најдивнијим благом душевним, буду буднице свести, духа и осећаја српских и школе неговане лепе нам песме наше, од то доба, на пољу музичке уметности, коју у нас подигоше и снажна јој полета дадоше певачке дружине наше, виђамо и синова народа нашег, који се са пуно љубави и одушевљења посветише уметности тој, поставши јој прави и ревносни апостоли у народу нашем.

У колу млађих трудбеника на пољу музичке књижевности ужива лепа гласа поред *Др. Пачу-а Ј. Марковића, Мокрањца*, и *Мита Топаловић*.

Мита Топаловић родио се 27. септ. 1849 г. у Панчеву, од оца Јована и матере Марије. Родитељ му беше занатлија. Основне школе и вишу реалку свршио је у Панчеву. По свршеним реалним школама оде у Беч, где је две године изучавао технику. У Бечу, кад му се породи жива жеља за музиком, одаде се вољно музичком образовању своме, за које је имао поред добре воље и труда, још и лепа дара. Прве основе музичке образованости своје постигао је, изучавајући музику приватно у Ф. Тоначковског у Бечу, по том оде у Златни Праг, где је оргуљску школу с врло добрим успехом свршио. Српско црквено друштво с једне, а црквена општина панчевачка као руководећа закладе Сандуловића и Барајевца, великих добротвора општинских, с друге стране потпомагала је његово школско образовање те му пружила прилике, да започети свој посао као што треба сврши. Од неких 30.000 ф. који су из поменуте закладе утрошени на стипендије до данашњег дана, Топаловић је, као стипендиста ове општине, од толиких других, једини остао сто у служби свог рођеног огњишта и општине своје, и ако је са многих страна имао ласкавих позива и сјајних понуда. Године 1872 врати се Топаловић из Прага своме огњишту, а 1873 ожени се Чешкињом Маријом Питрос, која је примила православну веру. По смрти В. Хорејшека, тадањег ликовође срп. црк. пев. друштва панчевачког, буде Топаловић децембра 1874. г. за ликовођу изабран, и служи од то доба до данашњег дана друштву као ликовођа вољно и поштено као и служби својој тачно и ревно.

Црквено певачко друштво панчевачко, ценећи трудбу и рад свог ликовође, прославило је 1886 год. десетгодишњицу рада учитеља свог на врло свечан начин, одајући тиме пошту признања, љубави и заузимљивости његовој према свему што је углед и глас друштва, како у месту тако и ван места, дизало и ширило. Истина Бог, и Топаловић је отпочео свој рад на већ обђеланом земљишту, те му је било лако настављати, поучавати и допуњивати оно, што су му тако лепа гласа претходници отпочели и темеља ударили. Имати претходнике: Јенка, Јжичара, Цса и Хорејшека с једне, а с друге стране певаче, у којих је воља гоpостасна, издржљивост беспримерна, љубав према песми неизмерна, свест о дужности свесма развијена — велик је добитак. Сваки од претходника му има у историји црк. пев. друштва панчевачког свој листић лепих заслуга, али држим, да се не ћу огрешити о истину нити умалити заслуге поменутих ликовођа, ако речем, да је црк. пев. друштво панчевачко под управом М. Топаловића, на пољу његовања црквене песме и појања, достигло највећи успех и савршенство. Под управом М. Топаловића отпочело је црк. пев. друштво 1885 г. његовати *„духовне концерте“*, које друштво сваке године на велики петак и прве недеље божићног поста, први у цркви а други у св. савској дворани, приређује. Духовни концерти највећма омиљене публици не само у месту већ и на страни, тако, да је сваком приликом приређивања концерата тих увек силних гостију, који уживају у лепој песми црквеној, како је

то вешто и лепо умеју певачи и певачице да прикажу. Сам Топаловић пак изврстан је певац и појац. Леп, јасан и пријатан тенор-баритон његов милина је слушати.

Композиције Топаловићеве су махом лаке, мелодијозне и — ведре; нарочито су му врло лепе, складне и миле дечје песме, које му вештачки за руком иду. Прва му композиција беше лепа песма за мушки хор „*Соколи*“ а за овом се ређају махом све лаке, пријатне, миле и савршеније композиције, којих је данас двадесет на броју, које за мушки које за мешовити хор, сем соло-песама, које овде не можемо све побројати.

На позив приређивачког одбора за прославу стогодишњице Вука С. Караџића 1888 г. у Београду, компоновао је Топаловић, „*Ајдучезу*“ пок. Ђ. Малетића, у двадесет бројева, које сола, које дуета и хорова а уз пратњу оркестра. Стручњаци похвалише ову работу, што Топаловићу вањштину служи на част и дику.

Топаловић је ставио у ноте цео Осмогласник, Трнод, Пентикостар и све велико црквено појање, како му то појаху и поучаваху у нас на гласу црквени појци и знаоци, пок. Ат. Поповић, прота карловачки, на Ђ. Поповић, садашњи парох у Ср. Карловцима, на прота београдски Ж. Јовичић, на Симеун Ковачић, негда учитељ пјевачки а ђак покојног пароха сомборског Димитрија Поповића.

Целу ову работу вештала је комисија под председништвом пок. митрополита Т. Мраовића, на гласу вештака и појца, и досудила делу овом награду од сто ћесарских дуката. Да би дело ово могло света угледати и бити од користи свештенству и свима пријатељима песме нам црквене, обратио се М. Топаловић и Св. Синоду нашем, да дело у закриље узме, испита и пре поручи. И заиста св. патријарх Георгије одреди комисију да дело ово испита и своје назоре изрече. После толико труда, љубави и оданости овој ствари, после толиких мука и рада његова, а жиле желе да нам се лепо и дивно црквено појање карловачко очува и сачува у правилности својој, ето комисија рецензијом својом спречи или хаде рецимо одложи (не дај, Боже, ad Calendas Graecas) излазак дела овог, о којем најпопољнији суд изрекоше у нас најпризнатији појци црквени.

М. Топаловић штампао је литургију по Станковићу за мушки хор; за тим своју литургију у два гласа; на две свеске дечијих песама, а сад спрема за штампу III. књигу дечијих песама, као и допуну за литургију с многим уметцима разних црквених припева. У рукопису спремно је и једну теорију музике, коју би требало што пре да изда.

На срп. вишој девојачкој школи служи Топаловић осамнаест година као учитељ музике и певања, и то с успехом. У музичкој школи, која данас броји тридесет ђака, од којих две трећине бесплатно уче, а која школа стоји под покровительством црквено-нев. друштва, ради Топаловић сваки дан ревно поучавајући своје ученике.

Са лепе своје вештине, труда и рада стекао је Топаловић лепа гласа у нашем српском свету. М. Топаловић је почасни члан београдских певачких дружина: „*Давора*“, „*Слоге*“, „*Ваведенског нев. друштва*“, „*Обилића*“; био је *дописни члан српског ученог друштва*, почасни члан *црквено-нев. друштва бечкеречког и грочанског*. И право је — али је право, да и богодани му дар и даље обилатије развија. М. Топаловић је у најбољим годинама; оно, што обично у човеку, који није гвоздене воље, хоће да скрха и убије вољу и сваки лепши полет душевни, а то је љута борба живота, то пријатељ наш Топаловић, срећним приликама, не позваје у овој мери, као многи други. Очекивати је од М. Топаловића, у кога је и воље и спреме и дара, да се не ће занети никаквом хвалом, нити заплашти каквом ситном накнадом, већ да ће на путу свог лепог позива, лепе вештине све на више ићи, те глас имену своме, општини својој, певачком друштву и народу, из кога је поникао, подизати и дичити.

Лука Поповић.

КЊИЖЕВНОСТ.

ПРИЛОЗИ ЗА ПОВЕСТ СРПСКОГА НАРОДА У ЗЕМЉИ УГАРСКОЈ.

II.

О ковинским привилеђијама.

(Свршетак).

Што о том питању нека други расправља; нека г. М. Лудаић, становник ковински, којега се привилеђије те много више тиче, него што се мене доњоземца дотичу, потруди старост своју на пеки он расправи и то питање — а ја морам одговарати на друго, главно питање.

Ја ћећ толико говорити и расправљам о тим

ковинским привилеђијама, а још се ниесам ни дотакнуо — тога главног питања, а то је: Па шта садрже те привилеђије? Каква права и повласти, какве слободе и опросте дане су и дароване тим силним краљевским листовима, повељама и привилеђијама, које су у течају више од сто година Србима Ковинчанима, и онима доле испод Панчева и тима горе испод Будима, дане и издане?

О Србима у Доњем Ковину, и шта је њима нарочито дано, шта ли ујемчено тим привилеђијама, не могу ништа казати, јер, као што сам горе већ поменуо, Срби се у привилеђијама краља Жигмунда и краља Алберта (од 1396 до 1438) изречно не помињу. Привилеђије те дане су васколиком становништву вароши ковинске и села Балваньона (Балваништа, Балваништа, данас Баваништа) и Скроповца, која су припадала вароши ковинској, без разлике вере и народности.

На кад је тако, шта се мене, или шта се нас данас тичу слободе, повласти и благодети, опрости од плаћања царине, бродарине, разних пореза и прireза, дани и подељивани од угарског краља Жигмунда вароши ковинској као месту трговачком? Исти краљ Жигмунд дао је за своја краљевања сличне и још веће повласти, слободе и многима другима краљевским варошима у Угарској.

У погледу пак оних повеља и повластица, које су угарски краљеви, почињући од Владислава I. краља до краља Јаноша Запољског (од 1440—1537 г.) давали и понављали, најпре Србима, бившим варошанима и становницима у Доњем Ковину, који су се преместили и настанили г. 1440. на острву чепељском, опазити имам прво и прво оно исто, што је већ министар Бартенштајн опазио, а то је, *да ни у једној ковинској дипломи нема ни речи о вери и цркви, којој су ти ковински Срби припадали;* а да ли се из тога може извести оно, што Бартенштајн наводи, да се наиме „и тим потврђује, да донде, док није маха отела народна омраза на Раце, није ни мрежна на неуњијате бар тако жестока била“, или се узрок тој појави у чему другом тражити има — и то остављам г. М. Луданћу да коначно реши и пресуди.

А за оне слободе и повластице, које су Срби, продужујући своју трговачку радњу, коју су терали у Доњем Ковину, уживали и у Горњем Ковину; и за оно ново право, које им је поделио краљ Матија г. 1464., по ком су власи били купити сувад и дрва, која ветар оборн, и то ни за какву другу потребу но само за огреб, и да сувадину ту и те обломке могу кућама носити на колих, на коњу или на магаретy или ма којим другим начином — ко данас да потанко разабира, да се интересује и да се одушевљава за те трговачке слободе и та књиганска права горњоковинских Србала и иних њихових становника? И ко ће од Нековинчана још да се жести и да жали, што Срби у Горњем Ковину већ одавно не уживају она права, оне слободе и опросте, које им дадоше блажене намети краљеви угарски као својим верним мештанима и маловарошанима?

Но џаба ти било и права и оних слобода! Друга жалост обузима и Ковинчанина Макеу Луданћа и нас Нековинчане, а то је, *што је Срба у Рац-Ковину скоро већ нестало.*

Но је ли могло бити друкчије и ко је крив због те жалосне појаве?

Ја мислим, да су Ковинчани, они стари Ковинчани, оне старе књиге у Доњем Ковину према Смедереву сами криви, што су се одмах, чим попикопе на месту, где нису били посејани, почели губити и нестајати.

Та ко је терао и отерао оне варошане и становнике ковинске с доњег Дунава чак горе под Будим у средину Мађарске? Зар се нису могли доле где међу својим родом у Срему или у бачком Подунављу за време склонити или за свагда настанити, већ ајд' са женом и децом на чепељско острво? И ко је терао и натерао патријарха Арсенија III. и Србе из старе Србије да оду на крају г. 1690 чак у Сент-Андрију и да тамо остану?

И сад жалимо, сад плачемо, што нестаје и што је већ нестало српскога народа у срцу угарске земље! „Но сије статекое и статистико-политическое разсуждение историческому перу не приличествует“ рекао би Рајић, кад се занесе на стање мудровати. На тако велим и сам, прекидајући ово неумесно мудровање.

Ниесам се најмио и не морам ја баш исцрпети и казати све, што би се дало рећи о ковинским привилеђијама и о судбини Ковинчана, којима су те привилеђије дане од искона до данашњег дана.

Мене је покренуло, да пишем о ковинским привилеђијама, то, што сви, који писаху о насељима српским у Угарској, почињу с насељем оних Срба, „koji se u vriemie kralja Sigis-

munda doseliše iz Srbije na otok Cepelj kod Budima, gdje im bijaše podjeljeno mjesto Sv. Abraham ili mali Kovin, odanle prozvat od Magjara Rácz-Kevi t. j. srbski Kovin i da je tim Srbima dao kralj Sigismund privilegije od god. 1405, 1412, 1428, 1435 (v. Književnik II 485). A tako ispasti nije trebalo bar od onog doba, kad je izašla na svet 105-ta knjiga srpskog Letopisa i u Letopisu tom povesla kralja Vladislava od r. 1440 i povesla kralja Matnje od 1458 r. A kako sam se tek rakšutno, kad sam opazio, kako je i u knjizi po svoj monarhiji našoj raspostranjenoj a zvanoj: Die oesterreichisch-ungarische Monarchie in Wort und Bild, Ungarn, Band II. Wien 1891. na strani 625. otpočet opis Srbala y južnoj Ugarskoj. No s r. Antonijem Hadžićem, koji je napisao taj opis, još hemo se razračunavati, a ja, kao što sam se brzo i jako naljutio, kad sam pročitao stranu 625 i sledeću za njom stranu toga opisa, tako sam se posle brzo i lako odljutio te ne ljutiću se već ni na koga napisao sam ovo o kovinskim privilejijama samo za to, da se vidi i sazna:

1) da pre 1440 r. nije bilo na čepeljskom ostrvu srpskoga naselja;

2) da Srbi, koji strahom od Turaka gorenji pomenute r. 1440 doseljene na čepeljsko ostrvo i tamo se na pustom mestu nastanjene, nisu došli iz *srpske zemlje* već *iz zemlje ugarske*, iz donjih krajeva, iz varoši kovinske i sela Banatskih i Skrapovca; i

3) da se s početka i dugo vremena mislilo, da ti s jednog kraja Ugarske na pomenuto ostrvo došli Srbi ne će tu na veki ostati, već da će se, kad opasnost mine, vratiti natrag, od kud su došli. No ti Srbi, većim delom trgovci, zaštićeni od kraljeva ugarskih, uživali su na čepeljskom ostrvu stare trgovačke slobode i slobodštine i nove povlasti, a sve trgujući i promišljajući o svome dobitku.

I oni ostane tamo i dočekaše tamo godine 1543 Turke i potpadoše pod Turke, od kojih se bili preselili r. 1440. te doseli iz Donjeg Kovina na čepeljsko ostrvo, gde će umirati i izumirati i najposle za svim izumreti.

M. Ruvarac.

KNJIŽEVNE OCENE.

Bolgár népköltési gyüjtemény. Eddig kiadatlan eredeti bolgár szöveggel. Forditotta és a bolgár kormány segélyével kiadta: *Strausz Adolf.* Az előszót irta: Dr. Sismanov D. Iván, a bolg. közokt. miniszt. osztályfönöke. 2 kötet Budapest, 1892. Révai testvérek. Ára 6 frt — L. 334+XVI+393.

„Bugarsku vladu i narod karakteriše, da sve, što u poslednje vreme čini, čini iz političkih računa. Ni književna dela podjednako nisu bez te karakteristične crte, ma da se pred ucenim svetom i običnom publikom pojavljuju y drugoj boji“ (A bolgár kormányt és nemzetet jellemzi, hogy bármit tesz is az utóbbi időkben, annak okvetlenül van valami politikai háttére. Még irodalmi vállalatai sem nélkülözik teljesen ezt a jellemző vonást, habár a tudományos világ vagy a laikus közönség előtt más szinben tünnek fel. Str. 1.) Tim rečima počinje Štrauc svoju ponovnu raspravu, koja je štampana pred prvim delom ove zbirke, i već ovim rečima dao je svojoj zbirci i raspravi najbolju svedodžbu nepristrasnosti. Štrauc priznaje, da bugarska vlada sve što god radi (pa i u književnosti) radi samo iz političkih računa. Delo ovo Štraucovo izdano je pomoću bugarske vlade, te je — po rečima Štraucovim — i ovo delo potpomognuto iz političkih razloga. Bugarskoj vlasti je stalo do toga, da se glas „bugarskih“ narodnih pesama raspostre y obrazovanom svetu, i da obrazovani narodi upoznaju bugarske pesme, običaje, verovanja i t. d. S toga bugarska vlada potpomaže svako književno delo, koje upoznaje „Zapad“ sa bugarskim narodom, osobito koje ga upoznaje sa „pravim stanjem stvari“ y Maćedoniji. Ali dela, koje bugarska vlada potpomaže, ta dela nisu i ne mogu biti objektivno napisana, jer vlada potpomaže dela, koja su napisana tako da potpomažu bugarske državne interese, a ovi se kose sa državnim interesima srpskim. Zainteresovani narodi ne mogu objektivno suditi o svojim sporovima; nego tako i nauci, koje potpomaže jedna vlada zainteresovanih naroda, moraju biti subjektivni y sporu dotičnih naroda. Čisto objektivni mogu biti ljudi sa svim strani, koji su o stanju

ствари добро извештени, а који ништа немају да очекују ни од једног народа. Штраусово дело дакле *није могло* бити објективно написано.

У „Стражилову“ је већ више пута била реч о Штраусову најновијем делу. Речено је тамо, да Штраус не зна бугарски и да су му дела ефемерне вредности.

Г. Дуговић је бранио Штрауса (в. 19. бр. „Стр.“) али ипак стоји, што је др. Милашић рекао, да *Штраус не зна бугарски*, или бар не зна онолико, колико би требало да зна онај, који хоће да преводи „бугарске“ нар. песме.“

Предговор др. Шишманова штампан је и на бугарском језику и у мађарском преводу. Из тога превода најбоље се види да Штраус не зна бугарски.

Др. Шишманов пише: „Русо и Хегељ остављаха напредъ на Бюхнера, Молешота и Фогта“ (стр. III.). Штраус је то превео овако: „Rousseau és Hegel léptek Büchner, Molesot és Vogt helyébe“, Русо и Хегел ступише на место Бихнера, Молешота и Фокта;) стр. III. и XII.; ср. Phil. közl. стр. 333.) Др. Шишманов пише: „Общо мнѣто въ всичкитѣ литературни истории отъ *Шеровата*“ (стр. III.); по Штраусу: „(ezt) megtaláljuk minden irodalomtörténetben Serovattól“ (стр. XII.; Phil közl. стр. 333). Штраус пише: „Karadzsicsev énekei“, „Vukovéval“, „Szveti Petka“, »a szerb gusličárok“ (гуслари), и т. д. из чега се види, да Штраус не зна ни најобичније ствари у бугарском језику. И у преводима песама има много нетачности. (B. Phil. közl. стр. 335—340.)

Али има још нешто, што нам не показује Штрауса баш у најлепшој боји. То су (да се најблажије изразим) *нетачни наводи*. Тако он пише: »Gerlach 1573-ban Pirot körül talál romokat, melyeket a nép Obilič Milossal és Kraljević Markóval hoz kapcsolatba“ (Герлах г. 1573.** налази у околини Пирота развалине, које народ доводи у свезу са Милошем Обилићем и *Марком Краљевићем*; стр. 27.) У Пиниру и Спасовићу (Geschichte der slav. Literatur; стр. 345.), одакле је Штраус то извадио, нема спомена о Краљевићу Марку, као што га ни Герлах не спомиње (Rad jugosl. ak. XXXVII. стр. 115.; Гласник XXXVI. стр. 207.; М. Ђ. Милићевић: Краљевина Србија, стр. 225.) На стр. 70 и 71 *нађено је* (али он то не напомиње) из познате збирке браће Миладиноваца (Бѣлгарски нар. пѣсни, стр. 528) неке ствари о Краљевићу Марку, само је свуд где год је могао умотнуо бугарско име, а оно се у оригиналу на том месту нигде не спомиње. Тако Штраус пише: „A bolgár, ha erre megy“ и т. д. а код Миладиноваца стоји: „Пѫтници-те“ и т. д. Штраус бележи једно народно веровање о смрти Марковој овако: „Mások szerint a tengerparton több bolgár megvendégelte Markót és az nagy örömében, hogy bolgár emberrel jött össze, megigérte, hogy nem sokára el fog jönni, csak menjenek haza, mert meg fog jelenni ujból bolgárai (!) között, élükre fog állani...“ Други причају, да су више *Бугара* угостили Марка на морској обали, и да је он, радостан што се са Бугарима састао, обећао, да ће на скоро доћи, само нека они иду кући, јер он ће се на ново појавити међу *својим (!) Бугарима*, стављше им се на чело... У зборнику браће Миладиноваца стоји овако: „Велять че, Марко Крале опитъ ѣ живъ, како разказвалъ *Прилепчанинъ*, кои зборвалъ со него. Тои билъ купецъ и пливалъ по море со стока. Одъ ветрища сѣ принудилъ да налезитъ на пустъ островъ, кѫде во великоденини кѫщити наполъ Марка, кои бѣше отишолъ тамо одъ како излезе туфегъ-отъ. Таковъ нечекавъ случай зарадва Марка, кои прича добро и гости сопатовникъ-отъ му, и го пошрати велеспитен ,че скоро ке дойдатъ време да шетатъ той пакъ по земи'.“ Ни речи о Бугарима! На стр. 81—89 описани су бугарски сватови. На стр. 81 стоји: „Debarski lakodalmi szokás,“ па да се још нешма запара траг, додано је у загради: „El mondta mala Reka faluban hű-égesen és szószerint Cepenkov N. K.“ Приповедно у селу Малој Реци верно и од речи до речи Ченешков Н. К.) Међу тим је оне тих сватова („деберских“) *преведен* скоро од речи до речи из збирке браће Миладиноваца („Обичаи на свадби въ Кукуш“, стр. 517—521.)

Дела, у којима има оваквих ствари, заиста су ефемерне вредности.

(Наставиће се).

Ст. Станојевић.

* Да Штраус не зна бугарски, *доказао је* др. Ажбот у „Philologiai közlöny“ (1892, св. IV. стр. 331—341.) О самим песмама у Штраусовој збирци написао је др. Ажбот леп приказ у „Budapesti szemle“ (1892 стр. 53—82.)

** Треба 1578 (Гласник XXXVI. стр. 207.)

КОВЧЕЖИЋ.

КЊИЖЕВНИ ПРИКАЗИ.

V. Jagić. *Archiv für slavische Philologie* unter Mitwirkung von A. Brückner (Berlin), J. Gebauer (Prag), C. Jireček (Prag), A. Leskien (Leipzig), W. Nehring (Breslau), St. Novaković (Belgrad), A. Wesselofsky (St. Petersburg) herausgegeben von ——. Vierzehnter Band. Berlin, Weidmannsche Buchhandlung. 1892. вел. 8-а. стр. IV.+643.. — Изишла је и четврта свеска 14. књ. Архива и тиме је довршена та књига. Рећи и једну похвалну рећи овоме предузећу заиста би се сматрало као сувишно. Доста је само казати, да Архив *беи* икакве предрасуде увијек с једнаком пажњом пригрлила све Словене и да од свијета постаника с једнаком темељитошћу расправља своје задатке. Четрнаест досадањих књига су права ризница словенске филологије, књижевности, језика, старина, повјеснице и свега што је сродно с њима. На овојим страницама сједињује Архив у братско коло најпрвеније научнике свијех Словена, расправља питања, која се тичу и свијех Словена као једнокрвног и једнојезичног племена и сваког племена напосе а уједно је достојан посредник између словенске науке и западне. За нас Србе и Хрвате, који не имамо засебна филолошкога листа, има А. релативно већи значај него за Чехе, Пољаке и Русе тијем прије што средњака крв и род несмо често сврставају на питања и предмете, који се тичу његова племена. — У овом прилазу напријед ми је, да напосеси пред наш свијет из 14. књиге Архива чланке, који се тичу посебице нас. Међу *расправама* (Abhandlungen) је на стр. 73—75 чланак *К. Јиречека* Reiterspiele im mittelalterlichen Serbien, у којем се говори о коњаничкој игри, која бјеше за деспота Ђурђа Бранковића 1435 г. о божићу у Пранштини, на којему, које се звано *потурмите*(=тркалиште). У извору се вели, да та игра бјеше сваке године. Не ће ли то бити исти обичај, који се још и данас држи у нас о овом дану божића, када се момци утркују.* То се вели „пратити“ или „ићати божић“. — Стр. 75 исти писац наводи потврду за рећи „сталаници“(=данас гостионичар), која долази у Зак. Душанову. — Стр. 77 *Јосип Арапца* тумачи рећи „Јаруда“, која долази код Бараковића. Јаруда (долази и ярда, јеруда, јерудица, јарда) је од лат. area=њиједна њиједа. — Стр. 78—82 од истога писца Woher die südslavischen Colonien in Süditalien? Сељакање наших примораца у Италији учестало је особито послије турскога освојења. То потврђује Арапца млетачким споменицима (код Љубића) и „Изанизама“ песника Зоранића. — Стр. 255—277 *Конст. Јиречека* Zur Würdigung der neuentdeckten bulgar. Chronik. Ту се мисли кроника, коју издаде Јован Богдан Arch. XIII. 526. д. Ово је једна од нових рићетких бугарскога кроника. Писана је за врјеме цара Константина Филозофа у почетку XV в. У њој има њекојих података и за српску повјесницу. — Стр. 360—373 наставак Новаковићева чланка Ein Beitrag zur Kunde der macedonischen Dialecte, у којем су приповијетке VII—XII. (остале у Arch. XIII.) — Страна 556—587 Beitrag zur Geschichte der Entwickelung der serbischen Heldendichtung од Asmus-a Sorensen-a. Ово је знамените прилог познавању срп. нар. пјесништва. Писац расправља прво о старини поглавито Вуковијех јуначких пјесама и поставља она питања: 1 да ли јуначке пјесме Вук II. све или дијелом главни дио им сижу на 300. год или и преко тога у прошлост без знатније промјене? 2. Ако то није, може ли се увјети, да дијелови више или њекојих пјесама у главном бјеше око 1500 онако, како су записане око 1800? 3. Или бјеху ли оне не гледећи на облик, дијелови по садржини у главном истовјетне са записаним пјесмама? 4. Бјеше ли облик (не гледећи на садржину) српске пјесније око 1400 исти као 1800? Питања ова су несма запљетена, зато се мора к њима обзирно приступати. Писац мисли, да је до сад мало пажње поклоњено бугаштинама а баш њих би требало прво испитати и то не само са обличне стране него и њине унутрашње особине, требало би утврдити како су оне постале и кад и како су се развијале и све то без обзира на новије (Вукове) нар. пјесме, јер поређење с њима је најважније и мутило погледе новијех испитивача. Изнесавши прво мишљење Миклошића, Јагића, Павића, Новаковића, Богишића разлаже нам писац са њекога шарокога видика, како се мијења нар. пјесништво у току времена и шта утјече да се мијења. Ово досље бјеше само увод. Сад прелази на I. дио, на пјесме, које су записане у јужној Далмацији (т. зв. бугаштине). Писац брани ове пјесме од Новаковића и иели да мијесу фалсификати. Девет пјесама збирке по Перасту су локалне народне. Бр. 54. 55. 56. (у Богишића) показује на Херцеговину и Босну. Само двије у *Богиш. 56. и 58. одоше нас у Хрватску.* 47. и 33. су неодређене. Остала њевина и ако не спомиње српско име (што је чудновато) одводи нас у унутрашњост и више се око онијех истијех мјеста и јунака, које пјевају и остале српске нар. пјесме. Писац напомиње и то, како су већ Богишић и Јагић показали чисто православни карактер онијех пјесама (на пр. Сибињанин Јанко и краљ Матијаш приказују нам се као православни). О српском карактеру бугаштина послије онога не може се више ни сумњати.* Доцде је досадена расправа у овој књизи. Нестрпљиво очекујемо наставак. — У *критичком гласнику* (kritischer Anzeiger) оцијењао је *Д. Матеа* Масаринову књигу: Zur Laut- u. Accentlehre der macedonischen Dialecte, која на сваки начин треба да има и за нас интереса а W. Vondrák Јагићево Дјело: Glagolitica. Würdigung neuentdeckter Fragmente (има оцјена у „Наставнику“ од прошасте год.) У овом

* У Нов. Саду се сваке године прав дан божића утрку̂ју момци на коњима темеришком улицом.

* Т. ј. не може сумњати онај, који је приступајући разлозима, кому се може њешто објаснити. Међу таке не иде „Vienac“, којему је оно „климата hipoteza“ и који вели (у 28. бр. стр. 448 б): Ne znamo, kojim pravom zove te pjesme srpskima. One su većinom mikle i sabrane bile na historiskom tlu Hrvatske (то је дакле она буба у главу!). При крају вели: Protiv gluposti — po poznatoj rečenici — doduše se je teško boriti, ali se to nečeno otimanje više ne može i ne smije podnositi. Mi smo Hrvati u oči odviše popustljivi (?) i obzirni (!) prema njekim „učenim“ piscima. Хрвати би да ударе цензуру на науку. Научник смије доћи само до оних резултата, које Хрватима годе, иначе је све „gluposti“! А зашто „Vienac“ не покупа да Sorensen-а доказима побије?

ђелу су издати т. зв. кијевски и бечки одломци, који показују утицај римског обреда на слов. службу. Бечки одломци доказују, да т. зв. хрватска глаголица није неки засебан тип глагол. писма него се усљед глаголица развила на округле. — У одјељку Kleine Mittheilungen тичу се нас чланци: Die Blutsühne bei den süddalmatinischen Slaven од Јагића, Eine Midas-Sage in bosnischer Fassung од Јагића и Р. Кодера. Privilegien einiger dalmatinischer „Vlachen“ aus dem J. 1436. од Јагића и Eine serbische Geheimschrift од Тих. Остојића. У чланку Beiträge zur slav. Fremdwörterkunde II. од К. Štrekelj-a (стр. 512) протумачена је и по која српска туђица (албестон, бацелати, бакир, багазија, басати, баштун, бедавс, бига, бив, бргуд, бруза-ља, бугаштати, цикоћити, чешњевица, кодорошић, кружат, кућати, марјаш, прова, шубара, шукун-чукун- и. пр. -дјед [Штрекељ мисли од secundus, види још Arch. XII. 457.], трачарија [доводи од Tritscherei, Tritsch-Tratsch, пре но бити од *трнка* преко *трачар*, које се не говори]). — На крају је чланак Јагићев: Bibliographisches, у којем је приказано 6 срп. и хрв. дјела: бр. 9. и 10. Стојановић: Лекције и Стслов. трам. бр. 11. Строхал: Osebine današnjega stativskoga narječja, 15. Варг: Pabirci po davnijoj hrv. povjesti, бр. 42. Народне пјесме I. (државно изд.), бр. 47. Симићлас: Dvijestogodišnjica oslobođenja Slavonije и Spomenici o Slavoniji.

Т. О.

Српска краљевска академија, Споменик XVIII. **Хаџи-калфа или Катиб-Челебија, турски географ VII. века, о Балканском полуострву.** С помоћним белешкама и објашњењима приложио *Ст. Новаковић*. — У Београду. У државној штампарији краљевине Србије. 1892. Стр. 132.

— Дело ово важно је за географију српских земаља. Из Хаџи-Калфина дела изводио је Новаковић оно, што се тиче наших земаља, а уз то је додао своје белешке и објашњења, која много помажу разумевање дела. У предговору говори Новаковић о томе, шта је код Турака изазвало потребу географских и статистичких радова. За тим говори о Хаџи-Калфи; наведена је његова кратка биографија по запису уз једну његову књигу. На последку говори о преводу и издању овога дела. Географија је подељена на два главна дела: Румелију („у Румелији је узазила и Бугарска и Србија и Грчка и Епир и Арбанашка, цело полуострво осим Босне“) и Босну. Хаџи-Калфа описује санџаке и говори опширније о главним местима појединих санџака. Код многих места морао је Новаковић истраживати где су; код неких је било са свим немогуће одредити их. Уз дело је додао Новаковић два прилога: 1. О границама аустријске окупације од 1718—1739. 2. Административна подела Србије пред пожаревачки мир и за окупације аустријске 1718—1739. На крају је додао регистар места. — Свакоме, кога интересује географија српских земаља, препоручујемо ову књигу најтоплије.

С.

КЊИЖЕВНЕ БЕЛЕШКЕ.

— Београдски „Народни Дневник“ престао је излазити крајем прошлог месеца. На његово место, као што читамо у земунском „Новом Времену“, излази сад нов лист, који се зове „Србија“. Власници су тог новом листу Жив. М. Протић и П. Оморац а одговорни му је уредник Жив. М. Протић. „Србија“ излази тријед на недељу а цена јој је годишње 24 динара.

— Програм српске велике гимназије Карловачке за школску годину 1891—92 донеси на првом месту чланак професора Светислава Кољировића „О електричним изолаторима.“ На другом је месту свечани говор, који је за освећење нове гимназијске зграде о св. Сави ове године саставио био управитељ Стеван Јакић но га због болести сам није могао изговорити.

† Најособитији руски каноничар А. С. Павлов штампао је у Москви „*Мимолетные следы каталического влияния на древнейшіяя памятники богослужебнаго и русскаго церковнаго права*“. То је онај исти Павлов, који је у Московским „Чтењима“ 1876 године штампао ону грчку грамоту од 1531. године, којом патријарх Јеремије I. присаједињује пећку патријаршију охридској архиепископији.

† У енглеском часопису „The englisch historical review“, бр. 26. пише Nisbet Bain „The siege of Belgrade by Muhammed II. 1456“.

— Извештај о српском правосл. богословском учитељству у Ср. Карловцима за школску годину 1891—92 доноси на првом месту за пера проте Јована Вучковића историју тога завода за прошлих четрнаест година, од како није издавао извештај. Има у овом последњем извештају још и неке књиге у богословској књижници, уђењем по струкама.

— У 3 броју „Наставника“ почиње Стојан Новаковић расправу „Откуд су постале гдекоје народне пјесме“. Споменуто је овде прво одељак те расправе под натписом: „Наход Симеон и једнинска прича о Едипу“ и друго: „Качић у устима гуслара у Србији“. Први одељак је већ изашао био на немачком језику у Јагићеву Архиву (XI. Die Oedipussage in der südslavischen Dichtung) а сад је нешто допуњен.

— У истом броју „Наставника“ има од Ник. М. Сапића на Шапца причаја из нове српске историје о Браћи Недићима и боју на Чокешини, и осим тога од Гингорића С. Јовића из Ср. Карловаца чланчић о сатири у Римљана.

ПОПРАВКА.

У 26 броју нашега листа на стр. 410 *а* у 13 реду од доле место *кровнику* треба да стоји *крајчику* а на страни 411 *б* у 32 реду од горе место *сами* треба *Сава*.

САДРЖАЈ: Песништво: Вештица. Ђерина љубав. — Поука: Пет стотина и три године. — Умјетност: Мита Топаловић. — Књижевност: Прилози за повест српскога народа у земљи угарској. II. Књижевне оцене. — Књижевни прилози. Књижевне белешке. Поправка.

„СТРАЖИЛОВО“ излази сваке недеље на читаву табаку. Цена му је 5 фор. д. пр. на целу годину, 2 ф. 50 н. за по год., 1 ф. 25 н. за четврт год. — За Србију и Црну Гору 12 динара на годину. — Рукописи се шаљу уредништву а претплата књижари Луке Јоцића у Нови Сад. — За Србију прима претплату књижара В. Валожића у Београду.

Издаје књижара Луке Јоцића.

Штампарија дра Павловића и Јоцића у Новом Саду.

Јелена Стаиојевића

СТРАЖИЛОВО

ВЛАСНИК И УРЕДНИК ЈОВАН ГРЧИЋ.

БРОЈ 29. У НОВОМ САДУ, 19. ЈУЛА 1892. ГОД. V.

ПЕСНИШТВО.

Остави оног, кога мори туга,
Коју судба драгу или брата узе,
Јер он на свету нема таква друга
Да му разуме уздахе и сузе,
У новом болу усамљен се креће,
Ледени људи помоћи му не ће.

Често га виђаш у вртлогу света,
У људској вици, вихору весеља,
Осмех на лицу — осмех тужна цвета
Без наде живе и без бурних жеља,
И шумно када у весељу плови,
Узнемири га најтужнији снови.

Ал много чешће он осамљен греде
И тајно бега од веселих људи,
Збиља му слети на уснице бледе
А нема туга на рањене груди —
Ти не знаш, како живот њега боли,
Он иде тихо да се Богу моли.

Не жели гробље да му радост прати
Ни жртви трепут прегорење среће
Ни да му покој ледни живот прати
Их стрме путе прежалење цвеће —
За прошлост жртву заборава тражи
И да му Господ бодове ублажи.

На к'о кроз огањ прећи ће кроз тугу
Његова душа од прошлости чиста,
Тражиће свуде и будућност другу,
Можда и призрак, што од крви блиста —
Заборавиће жртве прегорене,
Његову тугу излечиће време.

А плане л борба, видеће га људи
У сёчи љутој, где се труба хори,
Јаношкоја снагом окасаће груди,
Сукаће пламен, кад почне да зборн.
И у сред вриска, у сред јукй, крви,
На жесту славе, срамоте или јада,

Гледаћеш, како с мачем јури први
И како пено, без уздаха, пада....

8 Јула 1892. *Лепскій.*

ИСТОРИЈА РУЖИНА ПУПОЉКА.

АРАБЕСКА.

Било је летње јутро, кад је после поћне кише додирнуо сунчани зрак моје лице, а ја се стадох наслађивати у јасним зрацима сунчевим, који се купаху у кишним капљицама на ружину лишћу. Сунце се све више дизало на хоризонту у потпуној својој величини. Дан беше диван, нигде облачка на плаветноме небу.

Обузе ме нека тиха радост и милошта те стадох развијати своје листиће, гледа-

јући у величанствену појаву сунчеву. Уза ме беху још неколико пупољака, али сви беху сниже мене.

Из тога пријатног расположења трже ме глас бледолика девојчета, које доскакута до нашег жбуна. Девојче погледа по свима цветовима, заустави се на мени и прошапута:

— Тебе ћу баш, лепи пупољче мој!

И бејах већ у њеној руци међу шебојем, каранфилом и другима. Несташно девојче разређиваше нас у руци, тепајући нам и љубећи час редом.

Како смо слатко ћеретали у чаши воде, камо нас је наместила наша добротворка!

*

Али то не беше за дуго.

Ускоро се отворише врата од собе, и ступи унутра млад човек, блага и весела лица. Лагано прилазећи нашој пријатељици, која невицкајући гледаше кроз прозор у двориште, застаде иза њених леђа. Из милог јој заноса трже је његов дах. Она се окрете и, смешећи се, пружи му руке.

— Лажљивче један, од кад те очекујем... Више ти не ћу веровати!

Рече она, а лице јој са насмешеним усташцима оличаваше прекор расрђеног девојчета.

— Славка!... Та ти си право дете!... Нисам валада могао доћи још пре зоре...

— Знам, знам, ти имаш увек извине у џепу... Али седи збиља...

И сад настаде међу њима шапутање, слатко смешкање, што је на нас, цветиће, утецало некако чаробно и тајанствено.

Ми се ућутасмо. Само се тек промешколимо и настаде тајац. Нико ни гласка да пусти, бојећи се, да не поремети ту тајанствену тишину, која као да прикриваше некакву малу љубавну исповест срећних младих срдаца, што тумачасмо по пољупцима, који као да потврђиваху то.

. . . . . .

— С Богом, Славка...!

— С Богом, Браћко...!

Он скочи и пође вратима, смешећи се радосно.

— Чекај! У мало што не заборавих, да те закитим цвећем... Је ли, које волиш?..

Он стаде.

— Које ми ти будеш дала, односно највише...

Она узе киту, погледа нас све редом и рече:

— Даћу ти баш овај пупољак ружин!

Извади ме и намести у рупицу његова капута својом нежном ручицом, коју он ватрено пољуби.

Мене тада обузе неко-попосно задовољство, радовах се лудо, да сам најсрећнији пупољак на свету.

Тога дана где год беше мој нови познаник долазио у друштво, сви су расправљали за ме са разним напоменама. Сваки му је завидео на тако дивном цветићу... Бар тако се мени чињаше! А моје срећа не беше под небом!

*

Али та радост и срећа не беше дуготрајна.

По по дне одосмо, како он рече, да походимо некакву његову познаницу.

Он се беше пријатно забављао у друштву младих људи и девојака.

Беше се већ сунце клонило своме заходу, кад се диже и пође кући.

Пролазили смо кроз велику башту, пуну разна цвећа. Видех и ту многу своју браћу и сестрице. Мој пријатељ њаше лагано стазом, шалећи се весело с једном од познаница. И нехотице обузе ме тиха сета. У тај мах његова познаница погледа у мене, маши се руком, скиде ме с капута његова и рече:

— Овај ти је цвет увенуо... Даћу ти други...

Саже се одмах и са бокора ружа између пупољака, који весело ћерехаху и радознало погледаху на мене, убра један, који, као и ја некад, беше на врху.

У исти мах баци мене у траву, а онај пупољак, који беше пун радости и блаженства, намести на моје место у рупицу на капуту.

Хтедох да викнем моме замеснику, да ће та моја судба постићи... Али ме сузе загушише, реч ми изумрла у грлу... Дакле, ту ће ми бити гроб! Са пупољка, који блисташе у радости, поглед ми паде

на лице мога сада већ старог познаника, који, захваљујући се својој пријатељици на цветку, случајно погледа и на ме. Погледи нам се сусретоше. Он се саже и диже ме. Скиде ми се мора, која ми груди притискиваше . . . Не, ја нисам остављен . . . Он ме не сме тако немилосно одбацити. И срце ми се поче кравити, али да ме јаче заболи, кад ми он стаде кидати један по један листак — мога живота! Диже ме са земље, да ме својим рукама угуши . . . Па иначе то беше за ме утеха! . . Његов поглед при том блуђаше неодређено . . . Ко зна, шта је у тај мах мислио?!

Чед. А. Костић.

ВЈЕРИНА ЉУБАВ.

РОМАН **И. А. Гончарова**

ПО ФРАНЦУСКОЈ ПРЕРАДИ ЕВЖЕНА ГОТИЈА ПРЕВЕО *Миливој Максимовић.*

ДРУГИ ДЕО.

IX.

Пријатељство Рајског, његово саучешће, одавност и помоћ беху за Вјеру у први мах моралан ослонац и она одахну мало, кад му се поверила. Али чим је он отишао, њој беше, као да опет пада у провалију.

— Мом животу је крај! шапутала је она у очајању.

Видела је пред собом само голу стену без зеленила, без породице и без свега онога, из чега се састоји живот жене. За тим јој се учини да стоји очи у очи с бабушком и да јој говори: Ево, како сам ти наградила твоју љубав и материнску бригу, како сам се послужила твојим повереньем и докле сам дошла од своје воље... У тај мах чује иза врата кораке и глас бабушкин. Она је лежала бледа и непомична и слушала је тихо, за њу страшно куцање.

— Не ћу устати! Не могу! прошапута.

Куцање се поново зачује. Вјера скупи сву снагу, за коју не би човек знао рећи, од куд долази у оваким трепутцима, устане, отаре очи и са осмејком на уснама пође у сусрет бабушки.

Татјана Марковна, чувши од Марте, да је Вјера болесна и да цео дан не ће излазити из собе, беше дошла да сама види, како јој је. Погледа само Вјеру и седне на диван.

— Ух, ала сам се уморила у цркви! Једва сам се попела уз степенице! Шта је с тобом, Вјера? Јеси ли болесна? запита и погледа је пажљиво.

— Честитам вам рођендан Мартин! поче Вјера неуверљиво, гласом мале девојчице, коју је дадиља научила, како ће честитати мајци о имендану; пољуби бабушку у руку, чудећи се и сама, како јој је памет могла припашнути, шта треба да каже и како јој је језик у стању био изговорити те речи.

— Ниje ми ништа, јуче су ми ноге од шетње по роси биле влажне па ме сад боли глава! рече јој одмах за тим са уснљеним осмехом.

— Требала си их синоћ натрти спиритом, или можда ниси имала код себе? рече Татјана привидно задовољна њезиним одговором и трудећи се, да је не погледа, јер је чула да јој је глас уснљен, видела на њеним уснама неприродан осмех и осећала, да не говори истину.

— Хоћеш ли се силазити доле к нама? запита је по том.

Вјера сва застрепи, кад јој Татјана то спомену. То би била за њу мука и искушење, за које не осећаше у себи снаге. Она се збуни...

— Па не мораш се усиљавати, ако ти је тешко! опази Татјана попуствиво. Могло би ти поштити...

Но Вјеру обузе ужас и страх од те доброте и попуствивости бабушкине. Њој се чинило, као што то обично бива, кад савест није чиста, да бабушка већ све зна, и да ће њена исповест закаснити. Још само један часак, једна реч, и она би се бацила бабушки на груди и рекла јој све, али је снага беше већ издала.

— Допустите ми само, мајчице, да за време ручка останем у својој соби, рече, једва се држећи, а после ручка ћу можда доћи доле.

— Како ти је воља, ручак ћу ти послати овамо.

— Да, да, пошљите, ја сам већ огладнела...

рече Вјера, не сећајући се ни сама, шта је говорила.

Татјана Марковна је пољуби, лако је погледи по коси и изиђе, опазивши, да би могла наредити, да јој се соба спреми, јер може ко год од гостију доћи, да је обиђе.

Вјера седе на диван, и, поседевши неко време, узме колонске водице и натаре чело и слепе очи.

— Ах, како бије овде, како ме боли! напутала је она, притискујући руком чело. Боже! Кад ће се та казна већ свршити? Само нека она што пре сазна све, а после нека ме цео свет чује!

Татјана Марковна се тужна и брижна лица врати у своју собу. Ова је, по свом обичају, врло лепо и пажљиво дочекивала госте, али је Рајски ипак опазио на њој после њене посете код Вјере, да се са њим променила.

— С Вјером се нешто догодило! рече му тихо. Мора да страшно трпи због нечег!

Он јој рече, да ништа. Бабушка га подозриво погледа.

Полина Карповна не беше дошла. Јавила је, да је болесна, и послала је за Марту цвећа. Рајски је пре но дне био код ње, да како год изнађи јучерашњи призор с њом и да дозна, да ли је што год опазила. Она га је дочекала са рђаво скривеним уснијењем, правећи се увређеном, ма да јој је рекао, да прошлог вечера није ручао код куће, него у гостима, где се много пило, па је и он мало више потегао — и сад се и сам чуди, шта је све починио.

Замоли је за опроштење, и она му опрости, смешећи се кокетно.

На ручак је дошао и Тушин, који је још јуче приспео у варош. Зашта за Вјеру на беше чисто поражен, кад чу, да је болесна и да не ће доћи на ручак. Он беше очевидно узбуђен. Татјана Марковна поче подозриво мотрити Тушина, питајући се, за што се тако узнемирио, кад је чуо, да Вјера не ће доћи, јер се догађало већ више пута, да Вјере нема међу гостима, на то није никад на њега учинило таки утисак.

Она је непрестано лупала главу, шта се то спиоћ могло догодити Вјери. Од како је била код Вјере, да види, како јој је, није никако могла да се умири. Гледећи је по коси дотакла јој се неприметно чела и уверила се да назеба нема, и да је то био само изговор. Али бледоћа Вјере, која је лежала на дивану обучена, и њен усиљени смех не могаху да јој изиђу из главе. Сећала се, да је спиоћ Вјере и Рајског на дуго времена престало и да ни једно није вечерало. Због тога је и даље мотрила Рајског, а он је опет избегавао њезине погледе и тим јој све подозривији изгледао.

Рајског је међу тим болела душа већма него икад до сад; мислио је непрестано на мисију, коју му је дала Вјера. Он се плашио, да ће се Татјана Марковна разболети, кад чује несрећну новост, и питаше се у себи, не би ли било добро, да пошаље по Вјерину пријатељицу Наталију; у тај мах опази Вјеру међу гостима. Она беше обучена у свечано одело, али јој врат беше увезан и осем тога обукла је топлу мантилу.

Рајски кликну од чуда и изненађења.

— Пре неколико сати беше тако јадна и бона, да је једва говорила, а сад ево је, сама дошла! Где жене налазе ту снагу и јачину? питао се мотрећи на њу, како се изиђана пред гостима, како са обичним, свакидашњим осмехом слуша њихове изразе саучешћа и сажаљења, како пажљиво посматра Мартине поклоне.

Бабушка се мало умирила, кад виде, да је Вјера дошла, али у исто време је опазила, да се Рајски промешао у лицу и да се труди, да на њу не гледа. Први пут можда у животу је проклињала госте, због којих није могла да дозна све, што је хтела.

Рајски се осећао, као међу две ватре.

— Шта је с њом? шапће му с једне стране Татјана Марковна, ти мора да знаш што год...

— Ах, кад ћеш јој већ једанпут рећи све? питају га друге стране очајни погледи Вјерини.

Рајском дошло већ да пропадне у земљу!

И Тушин баца на Вјеру неке особене погледе. И Татјана и Рајски и Вјера беху то опазили. Вјеру су ти погледи Тушинови непријатно изненађивали ужасом.

— Да није што чуо или дознао, пришапну Рајском на ухо. Њега, који не тако високо цени и поштује, не могу обмануати! Реће ћу и њему све, нека и он зна.

Тихо и не гледајући на Тушина, поздрави се с њим, а он гледаше међу тим на њу са неким особитим интересом, па онда чисто бојажљиво обори очи доле.

— Не, ово већ не могу да сносим! Можда је већ касно. Морам сазнати, шта има на уму... Иначе ћу пасти овде, поред свију, ако ме још један пут тако необично погледа.

И он у тај пар као уз пркос погледа.

Она није могла дуже да издржи, опрости се с гостима и неприметно даде Тушину знак, да пође за њом.

— Код себе вас не могу примити, рече му, кад су били на пољу, него хајдете са мном, да се мало прошетамо по врту.

— Али на пољу је влажно, а ви нисте баш најздравији.

— Не чини ништа, хајдете само! журила се она.

Он погледа на сат, рекне јој да ће скоро отићи, и нареди, да се упрегну кола. За тим узме свој бич и огртач и пође с Вјером у врт.

— Одмах ћу да прећем на главну ствар, заноче Вјера, стрепећи у себи. Ви ми данас изгледате нешто узнемирени.

Он је ћутке ишао поред ње, размишљајући о нечем, а она се не усуђиваше, да га погледа.

— Ви нисте данас здрави, Вјера Васиљевна, рече он замишљено; боље ће бити, да оставим за други пут. Ви се нисте преварили, ја сам хтео с вама говорити.

— Не, Иване Ивановићу; говорите данас! прекину га она. Шта имате да ми кажете? Хоћу да знам! И ја сама имам с вама да говорим... Можда сам се већ закаснила!... Не могу да се држим на ногама, морам сести, дода за тим, седајући на клупу.

Он није опазио ни њена страха ни узбуђености, пити је добро схватио њене речи: да и она има с њим да говори. Он се са свим задубио у своју мисао. А њу је опет пекло на души, јер је мислила, да он све зна и тек што јој није задао ударац ножем, као оно Рајски.

— Ах, нек барем сви удараци падну на једаред! шапутала је она.

— Ја сам данас дошао овамо... заноче Тушин.

— За што? Говорите!

— Не могу да се одлучим, Вјера Васиљевна! рече јој и стаде два корака пред њу.

— Немојте ме мучити! викну Вјера.

— Ја вас љубим! промрмља тихо.

— Добро, то знам... ми смо стари пријатељи, и ја вас љубим, на шта онда?

— Али ја вас љубим и друкчије.

Она нагло скочи.

— Ја вас љубим као жену, као прву и најдостојнију жену на свету. Ако се смем надати, да ви делите моје осећаје... или их барем у неколико одобравате... Али не, то би било и сувише... ја нисам тога достојан... или ако не љубите никог другог, будите моја шумска царица, моја жена, и на земљи не ће бити срећнијег човека од мене... Ето то је, што сам вам хтео рећи, али се дуго нисам смео усудити. Хтео сам да то одложим до вашег имендана, али нисам могао издржати, па сам изабрао овај породични празник да вам...

— Иване Ивановићу! зајеча она и паде му на руке.

— Ово није радост! сину му у глави; овако се не радује!

Он је посади на клупу.

— Шта је вама, Вјера Васиљевна? ви сте или болесни или вас тишти велик јад? запита је, по што се мало савладао.

— Да, велик јад, Иване Ивановићу, он ће ме у гроб отерати!

— Шта је с вама? Говорите, тако вам Бога. Шта се догодило? Ви ми рекосте, да хоћете са мном да говорите, и да сам вам ја потребан. Ништа на свету нема, што ја не бих могао учинити!... Заповедајте само... Заборавите моју глупост! Шта треба? Шта треба да учиним?

— Ништа не треба, промрмља она; — треба ја вама да рекнем нешто... Бедни Иване Ивановићу! И ви!... За што, да и ви морате испити моју горку чашу! Боже мој! говорила је, дигнувши сухе очи к небу, ја немам више ни суза ни молитава! Где да нађем олакшања и помоћи?

— Шта значи то дубоко очајање, Вјера Васиљевна?

— И још један удар морам претрпети! А и онако сам већ и сувише утучена! Знате ли ви, кога љубите? запита га слабим гласом и погледом, у ком не беше ни светлости ни живота.

Он је ћутао, тумачећи на разне начине њено питање; но једно је из њених речи разумео, и то да су све његове наде уништене, и да она сигурно неког другог љуби. Друго ништа није видео ни претпостављао. Он уздахну тешко, седећи и чекајући разјашњење.

— Мој јадни пријатељу! рече му она и ухвати га за руку.

На ове просте речи срце му се боно стеже; он осети да је заиста „јадан“. Њему беше жао самог себе, а још више Вјере.

X.

— Опростите ми, Вјера Васиљевна, настави за тим, ја нисам ништа знао. Ваша нежна према

мени удиза ми је наду... Ја сам, просто, будала, и ништа више. Заборавите моје речи и зовите ме и даље својим пријатељем... ако сам тога достојан, рече на крају скромним гласом.

— Ако сте достојни! Боље питајте, јесам ли ја достојна!

— Ви, Вјера Васиљевна! Ви ћете у мојим очима увек стајати тако високо...

— Ја сам већ пала са те висине, јадни Иване Иванићу, и нико ме више не подиже тамо... Ходите да вам покажем, камо сам пала.

Лаганим кораком, посрћући и опирући се на његову руку, доведе га до попора.

— Је ли вам познато ово место?

— Јесте, тамо је сахрањен самоубица...

— Тамо је сахрањена и ваша „чиста“ Вјера.

Она беше бледа и говорила је са некаквим одлучним очајањем.

— Шта рекосте? Ја ништа не разумем, Вјера Васиљевна, прошапута он, бришући одношено чело рупцем.

Она се подиже, наслони се руком на његово раме, причека мало, као да прикупља снагу, за тим погну главу, пришапну му неколико речи, и спусти се на клупу.

Он побледи, посрну мало и спусти се поред ње на клупу. Ма да се хватао мрак, Вјера је опазила, како је побледео.

— А ја мишљах, да је само медвед кадар оборити ме! рече он са неприродним осмехом и чисто стиђећи се своје слабости.

Он се подиже полако и тромо са клупе.

— А ко је он и где је? запита промуклим гласом.

Она задрхта од овог питања. Таком тону се није надала из уста Тушинових. Не могаше чисто да дође к себи, кад виде, како без икакве штедње женских осећаја, које у овакој прилици сваки лако разуме, тражи потпуну откровеност, која женскињу у овакој ствари врло тешко пада.

— За што ме то пита? размишљала је она. Сигурно има каква разлога, али каква?

На послетку поврати се мало од страха.

— Марк Волохов! рече смело.

Он је стојао неколико тренутака као окамењен. За тим зграби обема рукама дршке од бича, наложи га на ситно комаље и тресну о земљу.

— То ћу исто учинити и с њим! рикну. Је ли сад тамо доле? запита је, показујући на попор.

— Ја се бојим, Иване Иванићу, поштедите ме! Идите! прошапута у страху и испружи руке према њему, као у обрану.

— Прво ћу да га убијем и онда... идем, бесно је он изван себе од лутине.

— Хоћете ли ви то да учините мене ради... или ради себе?

Он се стиша мало, гледајући у земљу. За тим поче крупним корацима ходати горе доле.

— Научите ме, шта да радим! рече јој, још дрхћући од раздражености.

— Пре свега се умирите и реците, за што хоћете да га убијете? Јесам ли ја то желела?

— Он је ваш непријатељ, а као такав... и мој.

— Па зар непријатеље треба убијати?

Он тужно спусти главу, опази комаље од свога бича и чисто стиђећи се покупи их и потрпа у џеп свога огртача.

— Ја се не жалим ништа на њега, упамтите то! Ја једина сам крива, а он је прав.

У тим речима беше толико унутрашње муке и страдања, да је Тушин чисто нехотице ухвати за руку.

— Ви се не жалите на њега, велите, да није крив. Ја онда не разумем, за што сте ме звали овамо?

— Хтела сам, да све сазнате.

— А ви, јесте ли ви раскрстили с њим, или мислите, да ће опет долазити?

— Међу нама нема више ништа. Ми смо се за навек растали.

— Сад тек почињем разумевати. Ја сам прво мислио да сте ви заведени, обманути...

— Не! не!

— И да ме зовете у помоћ. Мишљах да је кућиџо час, да медвед учини своје. И у мало да вам писам заиста указао медведу услугу! рече, надећи из џепа и показујући јој комаље од дршкета. За то сам и допустио себи ставити вам дреко питање, како се он зове... Преклињем вас Богом, да ми опростите и да ми кажете и остало. Реците ми, за што сте ми открили све то?

— Ја писам хтела, да ме држите за бољу, него што јесам, и да ме и даље уважавате...

— На како ви то мислите извести? Ја ћу и од сад тако мислити о вама, као и до сад. А и уважавати вас морам.

У њеним очима засја зрачак наде, али се одмах и угаси.

— Ви хоћете себе да приневиште, да ме уважавате. Ви сте добри и великодушни. Вас је

жао јадне и изгубљене девојке, па хоћете да је охрабрите. Ја разумем вашу великодушност, Иване Ивановићу, али је не примам. Ја хоћу да ви знате све... и да не тражите своју руку, кад вам ја пружим своју.

— Вјера Васиљевна, рече јој он скоро увређеним тоном, ја не могу лагати. Ако се ја коме клањам са поштовањем, онда га и поштујем — иначе му се не клањам. Ја вас поштујем, као и до сад, и љубим вас, извините што вам то морам да кажем, још већма него до сад, јер сте несрећни. Ви тражите исте муке, које и ја, јер обоје смо изгубили наду на срећан живот. Нисте имали право, што сте ми поверили своју тајну! рече скоро с очајањем. Да сам је баш и од других чуо, ја вас не бих престао поштовати. Та тајна припада вама, и нико нема права, да вам суди.

— Све једно, ја бих вам је морала и онако казати данас, кад сте записали моју руку. Обмањивати вас не бих могла.

— На моју изјаву могли сте просто одговорити кратким: не. И, будући да ви мене удостојавате и својим пријатељством, могли сте ублажити свој одговор признањем, да љубите другога. А тек да сте љубећи другог примили моју понуду, онда бисте ме обмахнули и у нетину нали или можда, као што ви кажете: изгубили част; у осталом ни то не бисте били у стању учинити... А што се тиче онога, настани показујући према повору, то је била несрећа... погрешка!

Он је једва говорио спосећи медвеђом снагом душевне муке и трудећи се да она ништа не опази.

— Сад ми је лакше, рече Вјера. Сад вам могу отворено погледати у очи, јер вас нисам обманула!

Није могла говорити даље од суза, које силно ударише. Он се такођер у мало не заплака.

— То је друга ствар, и ја вам за то захваљујем, говорио је пакло, скривајући своје узбуђење. Ја видим да је ваше пријатељство према мени и поред онога другог осећаја остало чврсто, то значи да је врло јако. То је за мене велика утеха! И оно ме усрећава. Касније, кад се обоје примиримо...

— Ах, Иване Ивановићу, кад би било могуће превући једним потезом ову годину мога живота!

— Заборавите је што брже, и она ће бити превучена.

— А где да узмем снагу, да је могу заборавити и поднети?

— Код ваших пријатеља, прошапта он, код мене!

Она чисто слободније одахну; осећала је да се поред ње подиже некаква сила у лицу Тушина, која ће бити у стању да је одбрани од ових навала очајања, од још увек силне страсти и од горког разочарања.

— Ја верујем у ваше пријатељство, Иване Ивановићу и благодарна сам вам за њ, рече му, отирући сузе. Мени је мало лакше, и било би ми много лакше, да није бабушке...

— Зар она још ништа не зна? зашта он и одмах ућута, осећајући, да је својим питањем изрекао одмах и укор.

— Данас је било немогуће рећи јој. Али сутра, кад не буде гостију, дознаће све... С Богом, Иване Ивановићу, мени је страшно тешко, идем да легнем.

Дуго је пратио очима ту девојку, коју је тако силно љубио.

„Боже мој, помисли дрхћући од јарости, каква елена будала мора да је тај Волохов, или је просто... живинче!“

Сутра дан беше све још пре зоре на ногама. Татјана Марковна је испратила Марту у госте преко Волге, код будуће свекрве. Но против свог обичаја није јој много проповедала, како да се влада и шта да ради, него је била ћутљива и чисто тужна. Кад је Марта упитала, које хаљине, да понесе, одговори јој расејано:

— Носи које хоћеш.

На послетку поверивши своју унуку Викентијеву и његовој мајци, препоручи првом да се пред странцима уздржљиве и са више такта понаша према невести, него у Малиновци. Опазивши, да је Викентијев мало попрвенео због те опомене, тобоже нашао се увређен, што му се подмеће, да нема такта и да се госпођа Викентијева утрнула за усну и душнула погом о под, пређе у пријатељски тон, потапка младожењу пријазно по рамену и дода, да је она уверена, да су те њене речи излишне, али да је то тако — рђава навика старих жена, да проповедају морал. За тим тихо уздахну и не говораше више ништа до поласка гостију.

На доручак дође и Вјера. Беше бледа, а очи јој пеницаше. Рече, да јој је мало боље,

али да је још мало боли глава. Татјана Марковна беше с њом пријазна, а госпођа Викентијева је у сред разговора два, три пута зачуђено погледа, чисто као да пита: шта јој је? Шта значи тај бол без болести? За што јуче није дошла да руча заједно с нама? За што је после дошла, остала неколико тренутака, па опет отишла заједно с Тушином? И тако даље. Но опрезна и разборита госпођа не хтеде и речима стављати та питања, која је Вјера могла само с времена на време у њеним очима прочитати. И Вјера их је и прочитала, и ако је Викентијева код куће.

На послетку беху гости спремни за полазак. Татјана Марковна и Рајски их испратише до обале. Вјера се опростила с Мартом и остала

Сеник. Народни обичај у Руса.

онај час мењала израз подозривости саучешћем. Прочитала их је и Татјана Марковна.

Вјера је остала равнодушна, али Татјана Марковна не, него оборн главу и гледаше у земљу.

— И други већ распитују, а ја још ништа не знам. А она се родила поред мене, она је тако рећи моје дете!

Рајски беше отишао у шетњу; кад се вратио, да доручкује, беше му на лицу неки чудноват, одлучан израз, као у човека, који полази у борбу или чека какав други судбоносни догађај, па се за њега спремно. Не беше више у њему јучерашње буре. Он је исто тако гледао равнодушно на Вјеру, као и на све остале, шије избегавао погледе бабушкине, тако да се ова нашла у чуду.

„Има опет нешто ново, рече у себи. Борис не гледа више, као јуче. Господе Боже! Шта се само крије у њима?

На послетку беху гости спремни за полазак. Татјана Марковна и Рајски их испратише до обале. Вјера се опростила с Мартом и остала код куће.

Кад се Татјана Марковна вратила кући, поче прво прегледати рачуне, али на брзо отпусти све трговкиње и шваље и занята за Рајског. Рекоше јој да је отишао на цео дан ка Козлову, куда је заиста и отишао, да не остане сам са Татјаном код куће.

Послала је, да виде, шта је с Вјером. Је ли ју прошла глава и хоће ли доћи на ручак? Вјера јој је поручила, да јој је боље, да јој се ручак понаше и да ће раније лећи спавати.

У вече се једва појави и Рајски. Изгледао је блед и није хтео да вечера. Седео је ћутећи

за столом и претварао се, као да не види пепитљиве погледе Татјане.

После вечере нареди Татјана, да јој се намести кревет и не гледајући на Рајског сухо му пожели лаку ноћ, осећајући се дубоко увређена у срцу и самољубљу. Около ње се збива нешто тајанствено и озбиљно, тиче се људи, који су тесно везани с њом, а њу остављају у страни, као туђинку, или као стару и преживелу жену, која није ни за што више способна. Она није ни помишљала, да се то из других разлога ради, из поштовања, бојазни и штедње.

Рајски јој полугласно рече, да има с њом да говори, и да ма под каквим изговором уклони чељад из близине. Она га погледа престрављено.

— Несрећа? запита га она тихо.

Он се смете.

— Није, рече на послетку муцајући, с мога гледишта није никаква несрећа.

— Али ако с мога — јесте? опази она тихо. Ето и ти сам си пребледео. Сигурно си и сам уверен да је несрећа.

(Наставиће се.)

Семик. Народни обичај у Руса.

ПОУКА.

ПЕТ СТОТИНА И ТРИ ГОДИНЕ.

(Наставак.)

Али поред свега тога племенски систем имађаше у корену свога склопа судбоноснуману, која спречаваше српском народу да се одупре ма каквој концентрисаној навали с поља; та мана налазила се у *децентрализацији власти*.

Не имајући освајачких пожуда, не увиђаху Срби потребе, да међу растројеним, самосталним племенима изврше *општу* поли-

тичку централизацију. Све, што би се у том погледу код старих Срба могло наћи, то је била нека врста *федерације* међу више племена; али и та федерација, не имајући никаквих *формално* узакоњених принудних мера, стајала је тако лабаво, да се увек кидала, кад је једно или више племена из личних интереса из исте иступило. *Византијска* и *рим. а* црква користиле се овом смртном маном српског народа и постепено су уносиле догмама прерађено и по основима онданшње државе схваћено хришћанство и феудализам средњевековни.

Тога ради од IX. до XI. века историја српског народа препуњена је крвљу, која потече или у обрану племенског система од нападе с поља или у одбрану од узмаха братоубилачких руку *Владимировића*, *Бодиновића* и осталих племенских жупана, који, подбадани Византијом или Римом, тежаху да племенски ред у феудализам прометну. Са византијским и римским хришћанством започео је народ да губи самосталност у сваком правцу јавног и приватног живота. Услед тога да би повратио изгубљене политичке и социјалне слободе и да би се спасао од штетног утецаја Рима и Византије, организова се у половини X. века религијозна секта, под именом *Богумила*, која покушаваше да поврати народу оне демократске основе, на којима почиваше племенско друштво.

Али ако се за пуна четири века секта Богумила борила противу оних, који мачем и крвљу рушаху леле племенске основе равноправности, она није успела да изврши свој велики задатак, и ако се, бар *посредно*, има њојзи у многоме захвалити, што је доцније св. Сава могао обезбедити политичку самосталност Србије, организовавши независну *српску* цркву.

Као што смо видели дакле, прво Косово самосталног унутрашњег развића *налази се у сукобу словенског права са римским*, које је из основа срушило српске друштвене установе. Борећи се против Византије и Рима српски народ је пролевао међусобно своју крв, само да се сачува од убитачног новачења са стране. И после тровековна одупирања дође дан, кад се законаше тежња његове под рушевинама племенског система. Последњи удар даде им је *Немања*, жупан рашки.

Само за то, што српски народ не могаше да у свом племенском систему, међу савезним племенима, изведе чврст савез у спољној одбрани, који би се усредсредио у снажним рукама, он је био осуђен да напусти основе политичког и друштвеног живота, да обустави самостални развитак и после вековима узалудно проливене крви да пође стазом, коју му указаше Византија и Рим.

Немања, који је успео да раскомадана и до крви завађена племена прикупи, изврши је потпуно идеју Бодина и Јакшите, створивши феудалну Србију, која ће се у току две стотине година својом концентрисаном снагом тако силно узвити, да од ње застрепи и сама Византија и Угарска, које беху преставници најмоћнијих сила у онданшњој Европи.

Са стварањем феудалне Србије и политичких, друштвених и правних установа, пренесених са стране, унутарњи развитак народни и његова равноправност почели су нагло губити свој прави тип, који потецаше из социјално-правних обичаја народних. Али док је народ све већма губио самосталност изнутра, феудална Србија започе с поља тако неподлим корацима напредовати, да пред њезином величином започе мало по мало бледети сјај византијског престола. Победом Милутиновом над Татарима династија Немањића доказа, да је српска краљевина довољно спремна да сузбије сваку најезду, ма с које стране долазила; а победом Душановом над Бугарима и Лајошем, угарским краљем, Душанова царевина даде јасна доказа да је куцнуо час трулој Византији и да ће орао Немањића ускоро закључати над бедемима Константинова града, као творац *српскоримске империје*. Победна звека мачева оглашаваше Европи, да се на њезину југу обнавља нови Рим, који ће бити заштићен победничким мачевима оног народа, кога су Рим и Византија из благословеног и питомог земљорадничког живота силом гурнули у крвави рат, на поприште љутих мегдана.

Ио док се спољашња моћ српске др-

жаве под руком Немањића тако уздизаше; док се Немања, Милутин и Душан трудјаху, да феудалну Србију до најзначајније величине подигну, дотле они племенски главари, којих се дедови бораху против централизације власти, али и против племенског система, покушаваху потајно и јавно да се отцепе од потчињености и да свако за се оствари самосталну државину, али не више по угледу племенског реда, него на истим феудалним основима, који се у Немањиној држави пахоњају.

На овом месту не видимо више борбу идеја, као што се виђаше у одбрани племенштине против феудализма. Клица опадања величине феудалне Србије налазила се у томе, што властела истицаху сепаратне, или боље рећи своје себичне интересе над општим тежњама државне целине, и што сам народ по свом потчињеном положају поче бивати равнодушан и немоћан да схвати идеју опасна државног система, у којем живљаше.

(Наставиће се).

Драгутин Ј. Илић.

КЊИЖЕВНОСТ.

АЛЕКСАНДАР АТАНАСИЈЕВИЋ ПОТЕБЊА*

ПРОФЕСОР ХАРКОВСКОГ УНИВЕРЗИТЕТА И ЧЛАН ПЕТРОГР. АКАДЕМИЈЕ НАУКА († 20. ДЕЦЕМБРА ГОД. 1891. У ХАРКОВУ).

Прошла је година повукла са собом на онај свет многе знамените и вредне борце у науци и култури. Многима прекрати несумитна смрт живот баш у средини рада им, не даде им да доврше своја бесмртна дела, те да тако изврше до краја свој племенити задатак и своје узвишене тежње, којима су вили само на то, да користе просвети свога рода. Али су знао и оно мало краткога века достојно употребили, радећи несморно на напретку и развијању просветних идеја, које човека дижу на висину умног савршенства

Такав је био борац и не давно умрли словенски научник и руски професор Александар Ат. Потебња, чије је име забележено међу именима најдичнијих и најумнијих борача на пољу словенске филологије. Руска књижевност, а нарочито наука о језику и словенска филологија добила је у многоме чему нов правац и потпунији облик радом Потебњином. Тај правац ћемо за кратко ниже споменути.

Руска књижевност је смрћу овога свога великог научника и филолога претрпела таки губитак, који се може са свим с правом изједначити са губитком, што га је претрпела немачка књижевност и словенска филологија смрћу једнога Миклошића, који је — можемо рећи — завршио свој огромни рад, док је међу тим Потебњу несумитна смрт утрабила у развитку рада му и у цвету његових мисли и идеја. Заиста велика штета.

Није нам намера да овде износимо читаву биографију славнога слависте, него само да бацимо летимичан поглед како на његов живот, тако још више на дела му и правац његова рада у словенској и руској филологији. Мало има података за живот његов, јер још нема написаног живота, него само има појединих података, што их знају и споменуће његови благодарни ученици. Без сумње ће таквих описања и потпуна биографија његова изићи скоро из пера његових вредних и достојних ученика, који га знају не само као вредногa професора у харковском свеучилишту, већ и као човека у опће, који је са својим ученицима делио свакоме пријатном и зло и добро.

Живот Потебњин се свршио у своме току доста једнолико, као што то обично бива код свакога умнога човека, који живи једино за свој рад, а мало се обазире на разноликост светске борбе и снољашњег жагора. Уман човек живи више унутарњим животом, који ствара.

Потебња се родио у половини тридесетих година и више школско образовање је стекао у харковском свеучилишту у историјско-филолошком факултету. Био је ученик чувеног слависте П. А. Лавровског Г. 1857. постао је професором словенске филологије и књижевности у харковском универзитету. Степен магистарски је добио на основу дела свог: *О нѣкоторыхъ символахъ въ Славянской народной поэзіи* (Харьковъ, 1860., 155 стр.). То је био први научни рад Потебњин,

* Испор. „Слав. обозрѣніе" за јан. 1892. чланак А. Будиловића о Пот-бњи.

којим је ударио основ своме дубоком и озбиљном неговању словенске народне поезије, језика и књижевности, и старина.

За своје научне радове, које ћемо у главном шире навести, био је изабран 29 дец. 1875 за члана петроградске научне академије у одеску за руски језик и књижевност, а на место умрлог знаменитог научника А. В. Горскога. Истога дана, кад је изабран за члана Потебња, рекао је академик И. И. *Срезневски*, проглашујући истога чланом, ове значајне речи:

„Нека се с правом и са свим достојно са благодарном успоменом Горскога сједини уважење ученог рада нашег новог садруга! Дај му, Боже, истрајности!“ И речи чувеног академика су се зачеле и испуниле.

Што се тиче података за живот Потебњин, пружају их највише два његова вредна ученика: И. Т. *Сумцов* и М. Е. *Халански*, професори у Харкову. Они га најбоље карактеришу и као професора и као човека. Вредно је саопштити неке речи те двојице о своме уваженом професору. Проф. *Сумцов* вели о Потебњи ово: „Александар Атанасијевић поражавао је и импоновао својим озбиљним држањем и строгошћу моралних принципа. На катедри је био учитељ у најлепшем и најблагороднијем смислу те речи. Крој цело његово предавање просијавао је јасан одблесак његове јестествене образоване, дубоко-човечне и пријазне душе. У свакој речи његовој чула се дубока и жива научност као виша духовна манифестација, уважавање према личности човекној и личности народној. У начелним питањима је био оштар, одлучан, беспристрастан и миран; уз то је још красило га ваљано, благо и хумано чувство и готовност да потпомогне сваког и материјално и морално. На своје ученике и на сву младеж историјско-филолошког факултета Александар Атанасијевић је био сваѓда од врло великог моралног утицаја. Ученици, и старији и млађи, поштовали су Александра Атанасијевића као човека дубоко пронікнутог науком, неуморног радника, правог представника у филолошкој науци, потпуно незавидна човека са најлепшим моралним цвељима. Као предавач је Александар Атанасијевић износио потпуно оширно научно обзорје, крчио је и отварао нове путове за научни рад, развијао је у ученицима умну и моралну страну. Његов морални карактер и научни рад беху увек образац за најбоље појмове о значају универзитета и професора“.

А други његов ученик проф. Халански вели ово о своме учитељу Потебњи:

„Ко познаје Потебњу само по његовим књижевним радовима, тај мало зна о њему. Треба бити његов ученик, знати га из ближе, па се тек онда може оценити величина тога губитка, што је наступио смрћу његовом. У колико су била његова тумачења кад и кад суха и тешка за схваћање и памћење, у толико је његова реч била жива и привлачна.

При излагању је Потебњин језик био не проста скупина фраза, речи и гласова, него жива организам, који се развија по својим законима, најчистији израз човечјег разума, овапложење човечје мисли. Историја језика је била код Потебње уједно и историја мисли и културе. У мислима богати Потебња могао се у својим разлагањима понети за чудо на велик степен апстракција. То је био мислилац, који се пењао са појава језичких к вишим питањима философије, појасње, вештине, историје и друштвеног живота. Слушати њега беше право уживање и наслада. Често и сам идеш за током његових постепених апстракција и закључака, на дивећи се ткаралачкој јачини његових мисли, свези његове логике, уједно стрепиш, задржаваћеш дахање — бојиш се — с ће одмах прекинути, а не ће ни свршити, или ће завршити бар каквим парадоксом; кад ал' он завршн дуги низ својих мисли дивним афоризмом, који поражава јачином израза, дубљином смисла и широким обимом. Потебња није доносо да напише и напечатма све, о чему је мислио и говорио. Жалосно је и то, што је мали број његових слушалаца, а и међу онима мало их је способних да се заинтересују, како треба, и да приме његове мисли и речи. Његов рад није се развијао само међу људовима свеучилишним. У веће се он настањао у његову кабинету и ту се тек Потебња приказивао у свем сјају своје дарованости, поражавајући слушаоце огромном својом образованошћу, јачином и гипкошћу свога ума. На учењима својима је остављао трајан утисак, који им је био и остао кроз цео живот им од одеудне предности. Они су уважавали његов научни рад, поштовали су његову доброту и праведност. Увек строг и спрам себе и спрам других, ретко би се насмејао, увек је тресен био — те је но томе већ и спољашњошћу својом уселяо поштовање и респекат. Ми нисмо знали код Потебње за одступање од правила законитости, поштења, правде и ваљаности и он нам је изгледао као оличен идеал у истини. Био је му блиски и интересни ученикй му. У томе на први поглед немилом и хладном, кад кад намрштеном човеку кућало је нежно и пријазно срце... Науком и моралом Потебњиним задахнути његови ученици живели су и живе растрани по разним провинцијалним закуцима. За њих је Потебња симбол сјета најболега у природи човечјој, за њих је он жарки луч светлости из доба Бачкога“.

На тога се види да је Потебња био зачета уман човек, дичан учитељ, савестан и поштен члан друштва, дика и понос харковскога свеучилишта. Уз то је био узорит родољуб, и ако су га неки криво сматрали за украјинофила. Што је волео малоруску народност, то се има приписати само његовој неизмерној љубави пре-

ма малорускоj богатоj нојезији, из које љубави и одушевљења преводио је и Омирову „Одисеју“ у малоруским хексаметрима. Но на тога се још не може закључити, да је као такав обузиман и свестран мислилац једнострано осећао као родољуб.

Што се тиче његова књижевна рада, радио је на руској словенској дијалектологији, граматици, митологији и литератури. Рад му карактерише нарочито дубока свестраност у познавању, испитивању, тумачењу и систематичном излагању. Главна особина његова рада јесте та, што се држао увек свестраног метода, т. ј. знао је спојити најважније методе у науци о језику. Док се неки филолози држе само компаративног метода, други опет историјског, трећи философског, Потебња је дивно умео да споји сва три, тако да се његов метод може назвати *компаративно-историјско-философски*. По томе се може лако поредити са Јаковом Гримом у германској филологији. С овим се може слободно поредити Потебња већ и с тога, што је и он као и овај потпуно господарио над изученим градивом, а није се изгубио у маси његовој.

Нетипско-философска струја провејава кроз сва дела Потебњина, почевши од првих његових покушаја у митологији и дијалектологији.

Његова дела по хронолошкоме реду јесу у главном ова: прво је напред већ споменуто, којим је добио степен магистра и приватног доцента словенске филологије. За тим је издао пет опширних и врло значајних чланака из науке о језику, с особитим обзиром на словенске језике, под натписом: *Мысль и языкъ* (Журналъ Мин. Нар. Просв. 1862. књ. 1—5., отштампано за себе т. 1862. у Петрограду, 191 стр.); *О связи нѣкоторыхъ представленій, выражаемыхъ въ языкѣ* (Филолошкија Записки 1864., 3 чланка; отштампано т. 1864.). *О миѳическомъ значеніи нѣкоторыхъ обрядовъ и повѣрій* (Чтенія въ Общ. Ист. и Древн. Россіи. 1865. књ. 2—4). *О долѣ и сродныхъ съ нею существахъ* (Древности Московск. Археологич. Общества, св. II. т. 1867.). *О куильскихъ огнякъ и сродныхъ съ нимъ представленіяхъ* (т. 1867.). Преправа чрезъ воду, као представљење брака (т. 1867.). У исто време је радио несуморно на изучавању и испитивању порекла и склопа језика руског у свези са другим словенским језицима. Тим својим радом је управо ударио основ своме гласу и слави у томе послу. Резултат тога рада јесу му ова дела: *О толкованіи* (Филолошкија Записки т. 1864., 5 чланака). *О звуковыхъ особенностяхъ русскихъ нарѣчій* (Филолог. Зап. т. 1865. вып. 2—3.). То је издано за тим т. 1866. за себе под натписом: *Два изслѣдованія о звукахъ Русскаго языка* (Воронежъ, 156 стр.). *Замѣтки о малорусскомъ нарѣчіи* (Филолог. Зап. 1870. вып. 1. 2. 4—5; отштампано т. 1871. у Воронежу, 134 стр.). *Замѣтки по исторической грамматикѣ русскаго языка* (Журналъ Мин. Нар. Прѣсв. 1873. књ. 10.; 1874. књ. 3. 4. и 10.). Исте године је изашло то велико дело за себе под натписом: *Изъ записокъ по русской грамматикѣ* (Харьковъ, 1874. у две књиге, 157+538 стр. друго издање: г. 1889. у Харкову). То знаменито дело дало му је степен доктора словенско-руске филологије; а делу је досуђена Ломоносовска награда од академије наука 29. дец. 1877. У томе је делу учени филолог обрадио знаменито историјску синтаксу руског језика по историјском развитку петога језика од најстаријих времена до данас, обележио је карактер и погодбе синтактичне у пономе руском језику напоредо са сличним појавама у другим словенским језицима. За њега се може казати да је први научно обрадио словенско-руску синтаксу, као што је филолог Т. И. Буслајев обрадио словенско-руску стимологију. После тога је Потебња несуморно радио на томе пољу, те изашоше му она дела: *Къ исторіи звуковъ русскаго языка* (део I. Воронеж 1876. VI +243 стр. део II. Варшава 1879. 132 стр. део III. 1880. 146 стр. део IV. 1883. 86 стр.) Издао је *Слово о полку Игоревѣ* с примедбама (Воронеж 1878., 158 стр.) *Разборъ народныхъ пѣсенъ Галицкой и Угорской Руси* (Журналъ Мин. Нар. Просв. 1879. књ. 11.). *Етимологическія замѣтки* (Русскій Филологич. Вѣстникъ 1881. књ. 1.). *Объясненія малорусскихъ и сродныхъ народныхъ пѣсенъ* (Варшава 1883. 268 стр.). *Значеніе множественнаго числа въ русскомъ языкѣ* (Воронежъ 1888. 76 стр.). *Малорусскія домашнія лѣчебники XVIII. вѣка* (Кіевская старина 1890. књ. 1.) Под његовим уредништвом је изашло још издање: *Сочиненія Г. Ф. Квитки-Основьяненки* (Харьковъ 1887—1888.) Осим тога је саставио силне мање филолошке чланке по споменутим журналима. У сваком од поменутих му дела може се наћи нешто ново и нуно науке. Особито у његовим „Изъ записокъ по русской грамматикѣ“ изнео је доста нових мисли и начела, што се тиче синтаксе; применом компаративно-историјског и психолошког метода изнео је Потебња и доказао нов систем у синтакси, не само што се тиче руског језика, него и за којег другог језика. Главна особина тога система састоји се у томе, што *синтактични систем* у језику излази и постаје у самом језику и његову развитку самониклу, а не по већ напред готовим правилима и формулама логике или какве друге науке. Синтактични појави у језику развијају се и постају самостално путем психолошким, а не логичним. Синтакса је психичан појав у језику. Тај метод је започео у Немаца Штајнтал, ученик Вилхелма Хумболта; али је Штајнталов метод апстрактан, филозофски, доста удаљен од природе и појава, што владају у самом језику самостално. Штајнтал није још дошао до тог резултата, да се народна психологија изражава у облицима језичким, да се то јест in ultima analysi своди на етимологију. Појави етимологијски стоје у те-

своју везали са појавама синтактичним као моменатима психичним. То је постигао Потебња применивши нов, етимолошки правац и принцип у тумачењу синтактичких појава у језику. Тиме је показао како блиску стоје синтакса и етимологија у развитку језикову т. ј. наука о функцијама речи и њихових скупина са науком о формацији таких речи и скупина њихових; а то је и показао историјским путем у развитку је зика кроз многе вековне, и то не само у историјском животу руског језика, него напоредо са језицима: литавским, германским, старим класичним и другим аријским. Показао је тиме, како се мењају и синтактичке категорије у језику, које су се дотле сматрале као непроменљиве, као и закони догички; оне се мењају дакле напоредо са етимолошким облицима скоро једнаком узајамношћу. Тај проналазак Потебњин има нету вредност за науку о језику, као и Дарвинова теорија о мењању видова за науке биљонике. Тај свој закон *о узајамној промењивости синтактичних и морфолотијских појава у језику* показао је Потебња на неким случајевима са свим очевидно и јасно.

Крај његова знаменитог дела „Записоќ по грамматикѣ“ није још изишао печатан, али од Потебњина ученика Халанскога дознајемо да је напао нети у рукопису и трећу свеску тога дела. Садржај те свеске је врло богат и занимљив. Без сумње ће скоро и та трећа књига заузимањем његових ученика угледати свет.

У тој трећој књизи његове граматике налази се и то његово знаменито тврђење и мишљење, по којем доказује, како се у развитку језичких облика и значења, који развитак биша у дијагонали између номиналних и вербалних категорија у аријо-европским језицима, опажа знатно победа вербалности над номиналношћу. При томе је наравно Потебња имао на уму не толико облике речи, колико њихове идеје и значење им.“ У тој победи вербалности над номиналношћу следао је Потебња победу радње над бићем, и то је са свим аналогно довео у свезу с тиме, како мало по мало драма отима маха над епом и лирином, прибитницима облицима литерарним, а уједно како све више и у језику господари дух над материјом.

Нета га је метод руководио и при изучавању народне поезије, чек је доводио у тесну свезу облик са садржајем, тражио је узајамност између ритма и размера у песми и између народне психологије, изражене у песми; испитивао је психолошке узроке јестетичним особинама у језику, као што су поетична фразеологија, разни тропи, стилистични облици, он је сматрао облик народних песама и садржај њихов као органски спојене чланове једне и исте физичнопсихичне целине. То је заиста и емпиријски доказивао на предавањима пред својим ученицима у читавом дугом низу предавања под називом: *Теорија литературе*, што је трајало све до смрти му. Тим предавањима је била и јесте основна мисао: „Поезија и проза (поетично и научно мишљење) су манифестације језичке“.

Нарочито је испитивао и проучавао битност тропа, које је сматрао с једне стране као дрва граматичке функционалогије (науке о значењу речи), с друге стране пак као елементе митологије и поезије, међу којима је поставило органичну свезу.

Дакле оиа карактеристика читава његова рада јесте без сумње тај принцип, да је *материја и облик речи органска целина*, а тако су исто и *облик и садржај песама*; на тај принцип влада у развитку како језика, тако и читаве народне књижевности. А ако се та целина с временом поремети, то ће се пореметити само тако, да сила овлада масом а дух материјом.

Али славни научник није могао ту своју велику идеју и своја реформаторска начела у словенској филологији да изведе до краја, јер га неумитна смрт прекиде готово у сред великог му рада; не даде му да изговори последњу реч. Можда би он још друкчије обрадио и заокруглио своја начела и законе, што их је изрекао и научно потврђивао. Али ипак његове заслуге су огромне, у словенштини могу се тако непоредити са заслугама Јакова Грима у германистици.

Велики филолог, историчар и критичар руски Антон Будиловић, уредник и издавалац историјско-литературног и политичког журнала *„Славянское обозрѣніе“*, а иначе у свесци за јануар ове године, пишући нешто у спомен бесмртноме Потебњи, вели при крају како је од проф. Халанскога добио приватно извешће, да је напао у рукописима Потебњиним неке дуже чланке из граматике врло занимљива садржаја, тако су н. пр. *„О глаголу“*, *„Мах“*; критика на Бругманово „О граматичком роду.“

Какав је у ученоме свету суд о Потебњи, сведоче реци ученог словенете Г. Крека, професора у Грацу, који вели: „Потебњу високо ценим и дивим се његовој огромној учености, свестраности и темељитости, што је показао у својим делима. Његова излагања и мисли о народној књижевности сматрам ја за нешто најбоље од свега, што је икада и игде изашло у тој врсти.“ Његово име вечито ће сјати међу именима најбољих бораца и заточника за Словенство. Слава му!

А. Писаревић.

КЊИЖЕВНЕ ОЦЕНЕ.

Bolgár népköltési gyüjtemény. Eddig kiadatlan credeti bolgár szöveggel. Forditotta és a bolgár kormány segélyével kiadta: *Strausz Adolf.* Az elöszót irta: Dr. Sismanov D. Iván, a bolg közokt. miniszt. osztályfönöke. 2 kötet. Budapest, 1892. Révai testvérek. Ára 6 frt — L. 334 + XVI + 393 (Наставак).

У првој књизи пред преводима песама налази се — као што сам већ споменуо — читава расправа Штраусова: о издањима бугарских народних песама, о обичајима, о Краљевићу Марку, о богомилима и т. д. Готово цела ова „расправа“ (стр. 1—157.) је *прост алагијат из збирке браће Миладиноваца и из историје словенске књижевности од Пипина и Спасовића* (по немачком преводу; ср. Phil. Közl. 1892. стр. 340.) Штраус је повадио из те две књиге све што му је требало; средио је материјал како се њему свидело и — *не споменувши изворе* — свуд је доносио оцене као да их је он сам пизао.

Расправа је подељена на осам одељака.

У првом одељку (стр. 1—20.) говори Штраус о скупљању и издањима бугарских народних песама и о старини њиховој.

Штраус се слаже са Шишмановим, да је „az irodalom csak akkor igazi élettel birni, ha az a népköltészet alapján, vagy azzal közvetve halad“ (књижевност је само онда правим животом живити, ако буде напредовала на основу народне поезије или напоредо с њом.)[1]

Готово све што говори о издањима бугарских нар. песама преписао је Штраус из Пипина и Спасовића.

Види се у опште, да се Штрас није трудио, да проучи српске нар. песме; писати расправу о бугарским нар. песмама а не проучити српске нар. песме, то не иде! Тако п. пр. Штраус (по Пип. и Спас.) наводи Вукову „Народну српску нђешарицу“ (г. 1815.) и пише, да су у њој „Kiszótólag ugy nevezett női dalok“ *(нескромно* таковане „женске песме“), а баш у издању 1815. г. ушле су и „Јуначке, и различне *мужеске* нђесне“[2].

Пошто је, по Пипину и Спасовићу, нарећао издања бугарских нар. песама, пише Штраус: „Alig kerülte el figyelmünket valami“ *(једва* ако је штогод непоменуто остало). Зашта чудновато! Од новијих знатнијих збирки споменуо је Штраус само Илијева[3], а није споменуо ни познату збирку *Кочановскога*[4] ни македонске песме *П. Јастребова*[5] (јер по Штраусу су Македонци Бугари, те су онда и песме у Јастребова бугарске). И још он вели, да је „једва“ што остало непоменуто!

Како Штраус познаје нар. поезију на словенском југу, види се из тога, што он тврди, да се у *Бугарској* и Македонији налази *појање* (sic!) нар. песама о Краљевићу Марку. (Annyi bizonyos, hogy Bolgáriában és Macedoniában vannak legtöbb (sic!) Kraljević Markó énekek.)

За песме о Краљевићу Марку вели, да су „kétségtelen bolgár vagy macedon keletüek“ *(без сумње бугарског* или македонског порекла) „Та човјече Божиј! — рекао би Даничић — ову ти је сиједоцу пазало поспједовити“!

Стојан Новаковић је рекао, да је „Краљевић Марко српских песама, *само по имену једнок* са бугарским“ (Годишњица П. стр. 174.) То и Штраус признаје. („Más jelleggel birnak a szerb eredetüek és mással a bolgárok“; други тип имају [песме] које су српског а други, које су бугарског порекла) Али Штраус не признаје, да има бугарских нар. песама српског порекла, него само тврди, да има српских песама бугарског порекла. „Hogy a bolgár énekek közül többeket ismernek Szerbiában ... onnan jönn, mert számos bolgár járt közöttük“ (Што многе од бугарских песама познају у Србији... долази отуд, што су многи Бугари ишли по Србији). Даље су само Бугари ишли по Србији, а Срби по Бугарској нису могли ићи?! Не знам како би то Штраус доказао, али се може доказати, да су песме из српских земаља преласиле у Бугарску. Позната је дивна наша нар. песма о смрти Приједе војводе (Вук II. стр. 519.) и познато је да се тај догађај збиља збио у Сталаћу за време Стевана Лазаревића (Гласник XLII. стр. 307.; Отаџбина V. стр. 653.) Та

[1] Ову мисао исказао је и Стојан Новаковић (Отаџбина IV. стр. 43—44.)

[2] Вукова дела I (друкчије издање) стр. 658.; ср. стр. XV

[3] В. критику у „Archiv für slav. Philologie XII. стр. 619 — 624.

[4] В. критику у „Archiv für slav. Phil. VII. стр. 109. (баше да је то нека критика, која је изашла у „Недјодјеском Списанију“ IV.; в. Руварац: Две студ. расир. стр. 116.); „Коло“ 1889. стр. 177.

[5] В. критику ју „Archiv für slav. Phil. IX. стр. 643; XIII. стр. 135.

песма налази се међу бугарским нар. песмама, које су штампане у Период. Списанију (Етногр. карта срп. земаља, стр. 55.) Овде не може бити сумње да је ова песма дошла Бугарима *од Срба*. На онда песма „Дечански Манастирь“ (Миладиновци, стр. 51.; ако је и та бугарска) без сумње је узета од Срба[5]

Да има побугарених *српских* песама казују и: Бугарин *М. Дринов* (Archiv für slav. Philologie VII. стр. 113.), *И. Рушарчу* (Две студ. расправе, стр. 93—94.), *В. Јагић* (Отаџбина IX. стр. 299.; Archiv für. slav. Phil. IV. стр. 230.; ср. Отаџбину VIII. стр. 628.; Archiv IV. стр. 223.), *Вук* (Гопчевић; Mak. und Alt-Serbien, стр. 242.) и други[7].

У првом одељку говори Штраус и о бугаштицама. „A bugarstica, bugariti vagy bugarkinje szók, mikkel a horvátok, szerbek és dalmaták[8] az epikai költemények egy nemét és azoknak előadási módját jelezték és még ma is igy nevezik, nem más mint a két szó „bugarin és bigarski.“ Ezt a két szót a nevezett országokban[9] a vándorló bolgár énekesek honosították meg.“ (Речи: бугаштица, бугарити или бугаркиње, којима су Хрвати, Срби и *Доламатинци* обележавали и данас још обележавају једну врсту епскога песништва и начин изласања ове врсте, — нису ништа друго, него ове две речи: „бугарин и бугарски“. Ове две речи одомаћили су у наведеним државама бугарски певачи-путници). — Ето, то је *Штраусова* „теорија“ о бугаштицама.

Први одељак завршује Штраус наводима о старини бугарских народних песама. За чудо, како је Штраус вештo извадио из Пишпа и Спасовића (Gesch. der. slav. Lit. стр. 343—346.) њихове наводе о старини *српских* нар. песама, на их примењу на бугарске. Ту се спомиње и Герлах, о коме је било говора у последњем броју, и Грегорац (в. „Стр.“ о. г. бр. 26.)

[5] Петрановић П. стр. 94. (Ср. Rad jugosl. ak. XCVII. стр. 137. пр. 1.)

[7] Ср. и в. Ст. Новаковић: Летопис М. С. књ. 120. стр. 166.

[8] Каква ли је то, Боже, народност?

[9] Које су то?

(Наставиће се).

Ст. Станојевић.

КОВЧЕЖИЋ.

КЊИЖЕВНИ ПРИКАЗИ.

Српска краљевска академија. Споменик XV. **Неколико српских споменика.** *Ил. Руварца.* — У Београду. У државној штампарији краљевине Србије. 1892. Стр. 40. — Рукописи су 1888. г. путовао по Русији и тамо је прегледао старине по разним библиотекама. Неке од тих старина објавио је у овој књизи. И ако ће историк мало чега нова наћи у овој књизи, ипак није ни за њега без важности. Но много је важнија књига ова за филолога. У чланцима, који су написани на зборника митрополита Михајла, нађи ће прилога од јужних српске редакције средњега века чистоме српскоме језику. — У овој књизи штампао је садржај зборника митрополита Михајла и у целини она места, која се тичу наше историје. У зборнику се налази богословских, поучних, историјских итд. чланака. Историјски део је сличан хронографу Житомирљаком (штампан је у XXXII. Гласнику). Писан је употребљено старије компилације; нама је по свој прилици и неке изворе (Теодосија, Цамблака, Константина филозофа, заиме монаха Исаије) при нарадн. — Знао је ту штампано Сречковић „неке вешће, преписе и налазе на разних књиг.“. И ту има осим других важних записа и одељак на српске историје. (Доста је сличан оном у зборнику митрополита Михајла). — У књизи овој налази се и на филолога и на историка многи интересантан податак; с тога је препоручујемо љубитељима српских старина. С.

СМЕСИЦЕ.

(**Семик**). Семик је у Руса народна мајска слава, што се слави у четвртак пред Духове, у седми четвртак после ускрса, отуд и име. Нарочито је сељаци славе у игри и другој забави. Но пре свега је Семик права девојачка слава. Еде год има близу села шума, река или језеро, иазаше онамо све гомилама младе девојке у свијалем руху. Најпре наплету венаца на онда полажу под дрвета те се ту здраве погачама и пићима, које нарочито за ту прилику. За тим вичте младе посечене брезове гранама и лишћем на их невајући косе до обале. Ту их забоду у земљу на опет невајући играју око њих. Најпосле побацају још венце у воду, не би ли отуд сазнале, шта коју чека. По руском народном веровању ће девојка, којој венац потоне, те године још остати у кући, или ако се баш и уда, остаће удовица. Ако пак венац лепо заплива по води, то онда значи сватове. Тек код седме сунце, враћају се девојке са славе кући. Иду све две по две а пре носе напред брезове те их онда забоду у земљу пред кућом или у трему.

САДРЖАЈ: Песништво: Историја ружана пупољка. Вјерина љубав. — Наука: Пет стотина и три године. — Књижевност: Александар Атанасијевић Потебња — Књижевне оцене. — Ковчежић: Књижевни прикази. Смесице.

„СТРАЖИЛОВО“ излази сваке недеље на читаву табаку. Цена му је 5 фор. а. вр. на целу годину, 2 ф. 50 н. за по год., 1 ф. 25 н. за четврт год. — За Србију и Црну Гору 12 динара на годину. — Рукописи се шаљу уредништву а претплата књижари Луке Јоцића у Нови Сад. — За Србију прима претплату књижара В. Валожића у Београду.

Издаје књижара Луке Јоцића. Штампарија дра Павловића и Јоцића у Новом Саду.

Јелена Саватојевића

СТРАЖИЛОВО

ВЛАСНИК И УРЕДНИК ЈОВАН ГРЧИЋ.

БРОЈ 30. У НОВОМ САДУ, 26. ЈУЛА 1892. ГОД. V.

ПЕСНИШТВО.

ИГУМАН ПАЈСИЈЕ.

ПРИЧА ИЗ НОВИЈЕ СРПСКЕ ПРОШЛОСТИ.

Настала је година 1814; година страха и ужаса. Она иста „рајја“, која се за пуних девет година јуначки борила са турском царевином и својом крвљу заливала стопу по стопу ослобађане Шумадије, сад је малаксала. Чинило се, да су настали последњи часи, у којима ће се поред утучене слободе српске искоренити и име српско. Кара Ђорђе је побегао а обесглављена и напуштена раја није смела у својим домовима дочекати победнога, који се као изненадна холујина слете у српске долине, рушећи у прах и пепео све, што му стајаше на путу. Све, што је до тога дана у српском народу било најодличније, осуђено је Турчин на смрт. Жалосно је било погледати на друмове, по којима пре неког времена весело клицаху српски јунаци; сад туда провођаху у густим гомилама окивану и повезану рају, да је под зидовима Београда живе на коље набију. Очевици из тога времена, од којих су по гдекоји и данас међу живима, приповедају, да је непзнан путник, и да не расипује, могао најлакше погодити прави пут од Дебеграда до Београда. Требао се само држати обешених лешина, што су у крај друма под дрвећем висиле, па би по томе трагу под сам Београд дошао. Људе су вешали а кћери и сестре српске беху одвођене те њиховим дражима украшаваху душмани своје хареме или их, на очиглед везаним родитељима, обешчашћаваху па после крвничким убијаху. Малену децу носили су гомилама у Београд, где су их на силу Бога турчили, стварајући од њих најужасније фанатике, који ће, кад одрасту, као прави зверови сатирати очеве и браћу своју. *Смрт и бешчашће, освета и грабеж*, то је право име 1814 години.

И докле се Турци овако светили „буптовничкој рајн“, дотле се у београдскоме пашалуку појави још један непријатељ, који онако исто тамањаше и гуташе стотине жртава за један дан. То је била куга. Она се после деветгодишњег проливања крви као гробна хаветиња помаљала из ратничких лешева и ждришта, па је довршивала оно, што пушка и нож не могаху дочети за девет година. Пођете ли уским и кривудавим махалама варошким и палапачким, угледаћете, како тамо и амо лежи по неколико окужених лешина, над којима жеже сунчана пушка, а оне се на слободноме ваздуху у своме трулежу распадају. Ту се нико не усуђује да им се приближи, а камо ли да их у гробље однесе, јер се боји, да и њега иста напаст не снађе. Све, што год је могло да од свога огњишта одвоји, бегало је из окужених махала дубоко у Шумадију, носећи са собом и кужну напаст да је у народу носеје. Кроз опустеле улице по кад кад тек промакне по који сме-

лији човек, али и он жури да се не дотакне опакажених лешина, око којих урличу гомиле уздивљалих и гладних паса, кидајући и разносећи на све стране комаће окуженога меса људскога.

Ова кужна неман није правила разлике међу победиоцима и побеђенима а то је и нагонило победиоце да избегну из окужених домова те да се под кровове побеђене раје заклоне. Због тога почеше сељани напуштати своје домове и склањати жене и децу у планинске збегове, не би ли им сачували образ и част.

Али покрај свега тога, што су ти збегови били заштићавани непролазним кланцима и заседама српских хајдука, често се догађало, да су оружане чете турске набасале на њихове збегове, и тада беше жалосно слушати врисак жена и писку нејаке дечице, у које залетаху наоружане гомиле. Турака те их као робове одвођаху у далеке земље, где ће их на трговима јавно продати.

Београдски везир Сулејман Скопљак паша био је глава овом гањању. Како би што више виђенијих људи и што више девојака и деце заробио, нареди Ћаја-паши, да са неколико табора војске кроз Србију прокрстари.

У времену, када ће се Ћаја паша прихватити и чачанске нахије, живео је у манастиру Трнави, као старешина обитељи, игуман *Пајсије*, који је већ до тога времена био познат и врло поштован у својој околини. Игуман је био тип правих калуђера онога доба. Крупан и развијен, као и сваки горштак у ономе крају, једва ако је претурио коју више преко тридесет година; имао је дугу смеђу браду и брке, који под правилно развијеним носом полетаху по густој бради као два рашчешљана повесма. У кестењастим очима огледала се [illegible] сета и озбиљност, која се види често код људи, који више размишљају него што говоре. И томе човеку беше суђено да покуша, не би ли Кара-Ђорђево дело-подигао из мртвих.

Гледајући, како Ћаја паша без икакве милости роби и пали, намисли игуман Пајсије да се прихвати очајничкога средства на кад се мора већ инако гинути, а оно да се са ножем и пушком у руци погине јуначки.

Али ма како да је у очајним приликама овај посао био могућан, опет је било тешко извршити га до краја; јер сви знаменитији људи или су пребегли били за Кара-Ђорђем или беху похватани и на колац набијени или се, као руднички војвода Милош Обреновић, предадоше Скопљаку те му помагаху да угуши сваку клицу устанка. О себи је мислио, да ће по устанак бити корисније, ако уз таква вођу, као душа уз тело, прионе. Најпогоднији му се учини за тај посао Хаџи Продан и његов брат Михајло, који беху у народу познати и доста чувени.

Време је било кратко и скупо те се није могло и даље одлагати око избора. Ћаја-пашина војска у велико се спремала да у чачанској нахији продужи крваву забаву, којом се и у другим крајевима забављало. Пајсије похита те пре његова доласка сазва неколицину виђенијих људи и хајдука, да им укаже на све беде и ужасе, што ће на скоро у њиховој близини планути.

На тајноме састанку ономе искушење пријатеље на оно, што и сами око себе гледаху, те их именом часнога крста и српске слободе позва да се спремају за нови, можда последњи устанак. Десетодишњи отпор Кара Ђорђевих бораца уверавао је свакога, да и Турци, ма како били силни, могу бити побеђивани. Очајничким одушевљењем прихватише они игуманов план, прогласише Хаџи-Продана за *врховнога вожда*, и разиђоше се у своје збегове да се спремају и чекају на згодан тренутак, када ће им Пајсије са воздом ускликнути: „Сад је време! На оружје!"

Кршевита Небош планина била је дегдо новим устаницима. На глас, који се тајно, од уста до уста, од збега до збега, разносио, полетеше многи младићи и хајдуци у стан Хаџи-Продапов.

Са крстом у руци дочекивао је игуман Пајсије заверенике, закључујући их косовском успоменом, да спасавају веру и слободу, да се не дају живи у руке некрсту, *јер славно је као прави Србин умрети косово ом смрћу, за крст часни и слободу*

златну; а срамно је живети у ропству као кукавица!“

Мрки завереници слушаху побожно науку свога пастира и са вером и надом приступаху његову крсту и застави, која се уздизаше у десници Хаџи-Продановој. Хаџи Продан их опомињаше, да буду увек спремни и да мирно чекају време, када ће их на оружје позвати.

Баш у то време, кад су игуман Најсије и Хаџи Продан најживље приповедали око заточетога дела, дојаха у манастир Трнаву гомила Турака. То је био Латиф ага, који са својим момцима, узмичући од куге, добеже у манастир, да се тамо склони, докле зараза не прође.

Изненадни долазак Турака унесе страх и трепет у збегове српске. Народ се плашио, да му Турци не пронађу скривалиште. Узрујаност избегова захваташе мало по мало и заверенике, којима се учини, да Хаџи Продан са игуманом само оклева. Захтевали су, да се дело одмах започне и не гледајући на то, што је Тајф паша са много надмоћнијом војском пред њима. Игуман Најсије осећао је добро, да би овако неприбрани са свим пропали те је једнако молио и преклињао, па, ако је било потребно, и строго наређивао, да се стрпе, разлажући, како би их прерани устанак све упропастио. Али ко ће заустављати хајдуке? Запламтели осветом они већ помишљаху на изненадни удар а но неки чак и гласније осуђиваху калуђера, коме као да је турски ханџар улио страха.

(Свршиће се.)

Драгутин Ј. Илић.

ВЈЕРИНА ЉУБАВ.

РОМАН **И. А. Гончарова**

ПО ФРАНЦУСКОЈ ПРЕРАДИ ЕЖЕНА ГОТИ ПРЕВЕО *Миливој Максимовић.*

ДРУГИ ДЕО.

XI.

Она одасла челад једно за другим, рекавши да још не ће спавати, него ће поседети с Борисом Павловићем. За тим поведе свог унука у кабинет.

Она седне у своју велику наслоњачу, замну метне на писаћи сто и постави на њу шешир.

Седели су у полумраку. Она је оборила главу и чекала, не гледајући на њега.

Рајски започне своју приповетку, трудећи се, да се што мекше и обазривије приближи несрећи. Усне су му дрхтале, а језик му је неколико пута отказао службу. Кадгод би мало застао, да одахне, а за тим би скупио сву снагу и настанио своје причање. Татјана је седела мирно и не говораше ни речице. Пред крај је он шапутао, да се једва чује.

Кад је изишао из њене собе, већ је свитало. Кад је свршио, она устаде, исправи се полако и с пажњом, а за тим што тако опет обори главу и спусти плећа, ухвати се руком за сто и постоја неко време, непомично. Из груди јој се оте дубок и тежак уздах.

— Бабушка! викну јој Рајски, пљусне се шаком на њену лицу, клекнувши пред њом спасите Вјеру!

— Сувише касно се повратила бабушки, промрмља она. Бог нека јој буде милостив! Брани је и теши, како знаш! Бабушке нема више!

Она ступи корак напред а он јој стаде на пут.

— Бабушка, шта је то с вама? говорио јој је у страху.

— Ви немате више бабушке, поново му рекосе, стојећи непрестано на истом месту и гледајући у земљу. Иди! Одлази! викну скоро љутито на њ, кад виде, да оклева. Хоћу да будем сама... не пуштај никога овамо, нареди сам све што треба... А мене оставите сви, сви!

Она је стојала још увек као прикована на истом месту са укоченим и мртвим погледом. Он јој хтеде нешто рећи, али она му нестрпљиво махну руком.

— Иди к њој, чувај је! Бабушка не може. Бабушке нема више.

У исти мах му заповедајући махну руком, да иде. Он изиђе блед и утучен. Нареди Јакову, Василисси и Савелију све, шта треба да се ради

у кући, а сам је на заклона пазио на бабушку.

Она са сином као изван себе паде у наслоњачу и као да заспа несвесним и мртвим дремежом. Остаде тако све до јутра, кад је неђе са сином свануло.

На јутро рано видео је Рајски, који није ни легао, а и Василиса и Јаков, како је Татјана Марковна у истом оделу, у ком је била и јуче, — гологлава и са шалом на плећима изишла из куће, отворила ногом врата и пошла у врт. Поглед јој беше укочен и гледаше некуд у даљину. Изгледала је као статуа, која се покрепула са свога подножја.

Ишла је кроз цветник, кроз ред дрвећа према понору и на последњу је нестаде у шуми.

Рајски је крадом пошао за њом, сакривајући се иза дрвећа.

Она је корачала све ниже и ниже, унути се к њиховоју, спусти главу и стојаше пред њим непомично. Рајски се почкрадао за њом, прита јивајући и само дисаше.

— То је мој грех! рече, тешко уздишући и ухвати се рукама за главу. За тим журним кораком пође према Волги и стаде на рубу обале.

Ветар је лепршао њеним хаљинама, обмотао их око њених ногу, разбарушио јој косу и тргао јој с плећа шал, али она ништа није осећала.

Рајски чисто протрну, кад му паде на памет, да она хоће можда да се утопи.

Но она се обрте натраг, корачајући крупним корацима и остављајући дубок траг стопала у влажном песку.

Рајски одахну слободније, али кад јој сагледа лице, кад се враћала, он још већма протрну од ужаса.

Чисто није могао да је позна. Изгледала је као да јој се мутан облак спустио на лице, а тај облак је била она *несрећа*, коју јој је он пође натоварио на плећа. Видео је, да нема руке, која би била у стању ослободити је од тог јада.

Она је нешто говорила, кад је рекла, да бабушке више нема. То није више била она, није била бабушка, мила и нежна мајка, није више била она спасиница од Малиновке, под чијом је управом све цветало и напредовало. То је била са сасим друга жена.

Чинило се као да не иде сама, него да је неки нека нека сила и да није свесна ничег другог, него несреће, која јој је стигла.

Рајски је само муком и напором могао пћи за њом кроз шипражје, пиј оброшак, бојећи се да јој се не догоди каква несрећа. А она је ишла сигурним кораком пиј брег, не застајући, само у један мах што се ухватила обема рукама за дрво.

— Мој грех! поново она уздишући од бола и јада, ја не могу више! Господе, помози ми, олакшај ми! — За тим пође уз брег, нешто се натирирођеном снагом.

Рајски беше престрашен од чуда и страха и не скидаше очију с ње.

— Не, то није моја бабушка! рече у себи тужно.

Њему се учини, да је и она једна од оних женскиња, које неочекивано излазе из породичног круга као јунакиње и ступају на позориште у одсудним часовима, кад сурова невоља падају тешки удари судбе и кад људима није потребна груба физичка сила нити гордост великих и силних умова, него душевна снага, која може да поднесе сваку невољу и страдање, може да истрпи и не клоне!

Рајски се лутито отресе свих историчких јунакиња, које му у тај шар његова немилостива машта довођаше пред очи и обрати сву своју пажњу на страдалницу, која му беше мила, као рођена мајка.

Исто тако прође и други дан. Служинчад беше у неописаку страху, Василиса и Јаков скоро нису ни излазили из цркве, него су се непрестано молили, клечећи пред иконама. Василиса се заветовала, да ће пешке отићи до кијевских чудотворача, а Јаков, да ће даровати дебелу позлаћену свећу, ако се господја опорави.

Већ два дана беше, од како Татјана ниће ништа ни јела ни пила. Рајски је покушавао да је заустави и разговара се с њом, али она му само заповедајући махну руком, да иде даље.

На последњу он узме теглу с млеком, одлучно ступи пред њу и ухвати је за руку. Она га погледа, као да га не познаје, погледа на теглу, несвесно је дрхтавом руком узме из његове и жедно испије млеко до последње капи, гутајући полаганим и великим гутљајима.

— Бабушка, хајдете унутра! рече јој, можеби је. Немојте мучити и себе и нас! То је убиство за нас!

Она му махну руком.

— Бог ми је дошао по искушење! рече му она. Његова ме сила носи. Треба издржати до краја.

Ако паднем, подигните ме. То је мој грех! пашу за тим и пође даље.

После неколико корака стане и окрене се к њему. Он јој притрчи.

— Ако не будем могла издржати, или ако умрем... рече му и даде знак да приклони главу.

Он клекне пред њом.

Она притисне његову главу на груди, пољуби је и положи своју руку на њу.

— Прими мој благослов, рече му, и предај га и њима... Марти и... њој, — бедној мојој Вјери... И њој, чуј добро!

— Бабушка! одазва се он јецајући и љубећи јој руке.

Она петрпе руку и пође, да и даље бљуди по пиџражу, по брегу и по пољу.

„У иѣрующей души есть свое царство!“ рече у себи Рајски, отварући сузе и гледајући за њом. Она једина је кадра тако трпети за све, што љуби, и тако љубити и искупљивати своје и туђе грехове!

Ни Вјери није било много боље. Рајски јој одмах исприча свој разговор с бабушком, и кад је другог дана из дутра, бледа и измучена, пошла по њега и запитала, како је са бабушком, он јој место одговора показа Татјану Марковну, како иде по врту и кроз редове дрвећа у поље.

Вјера потрчи к прозору и жељно гледаше на бабушку, која је блудела са својим бременом несреће. Престрављена изразом њена лица пружала је руке, као у молитви, за бабушком. Њу је вукло срце к Татјани, али се није усудила, да изиђе пред њу, бојећи се, да ће је тим убити.

Вјери беше кућују час праве казне. Тек сад је видела, како је дубоко забоден нож и у њен и у други један, њој блиак и мио живот.

— За што она да се мучи? Она је свеста, а ја... говорила је у себи, трпећи неисказане муке.

Рајски јој донесе благослов Татјане Марковне. Она му се бацила на груди и дуго је плакала.

Другога дана у вече пашли су је, где седи полудесвена на поду у великој дворани. Борис и свештеникова жена, по коју он беше послао, морадоше је силом одвести одатле и метнути је у постељу.

Рајски пошаље по доктора, који јој пропише средство за ублажавање. Вјера попије лекарију, али се не умири. Заспела би се мало сном, али се сваки час трзала и питала, како је бабушки. Она није хтела слушати оно, што јој је шапутала на уво њена пријатељица, која је могла знати све њене тајне и чувати их, али која не беше у стању помоћи Вјери и умирити је, кад јој је над главом загрмео силни гром.

— Дај ми, да нијем, шапутала је Вјера, и не говори ми више ништа. Не пуштај никога унутра и распитај, како је бабушки.

Тако је било и ноћу. Трзајући се сваки час из дремежа увек би мрмљала: Бабушка не ће да дође! Бабушка ме не воли! Бабушка не ће да опрости.

Трећег дана Татјана Марковна изиђе из куће, а нико није опазио, кад и како. Рајски, који није две ноћи спавао, прилегне мало да одахне, паредивши, да та одмах пробуде, чим она изиђе из куће. Али Јаков и Василиса беху отишли у цркву и једини Савелије је видео своју госпођу, да се спиша у попор, хватајући се за дрвета, и да је поертала, кад је шла преко ливаде.

Рајски полете за њом и из угла опази, како се она преко поља лагано враћа кући. Она је застајала и обилазила се натраг, као да се опраштa са сељанским кућицама. Рајски јој се приближи, али се не усуди проговорити. Њена беше задимо ноћ израз на њену лицу. Место покорнога страха, беше на лицу израз дубоког очајања. Њега није ни видела него се ушишло, да гледа у очи својој несрећи.

На једаред се залуља и поче хватати око себе рукама, да не падне. Рајски јој прискочи у помоћ и уз помоћ Василисину доведе је до куће, посади је на столицу и појури по доктора. Татјана се обазре око себе, али не позиваше никога. Василиса горко заплака и спусти се на колена пред њом.

— Матушка Татјана Марковна! вапила је она, дођите к себи. Прекрстите се!

Старица се прекрсти, уздахне и знаком покаже, да не може говорити и да јој се даде, да пије.

Она за тим легне у постељу, али још увек као пад себе и не знајући, шта ради. Василиса је раздене, обложи је топлим салветима, натаре јој руке и ноге спиритом и на постелку је примора, да попије чашу варена вина. Доктор нареди да је оставе у миру и пропише јој неки лек.

До Вјере беху допрле непажљиво изговорене речи: бабушка је шала у кревет. Она збаши са себе посртавај, одгурне Наталију Ивановну и хтеде да иде к њој. Но Рајски је задржа, рекавши јој,

да је доктор наредио, да је нико не сме узнемиравати.

Пред вече беше и Вјери позлило. Наступила је врућица и бунцање. Целу ноћ се преметала и у сну дозивала бабушку.

Рајски беше са свим изгубио главу и на послетку се реши, да дозове старог домаћег лечника, Петра Петровића. Са највећим нестрпљењем је очекивао зору и непрестано ходање од Вјере к Татјани Марковној и опет од Татјане к Вјери.

— Боже мој! уздисао је Рајски, уморен и душевно и телесно и бацајући се на свој кревет, јесам ли могао и помислити, да ћу у овом закутку наћи на таку драму и на такве личности! Како је велик и страшан прост живот у својој правој истинитости и светлости! И како су људи кадри, да издрже те силне потресе?

(Наставиће се).

ПОУКА.

ПЕТ СТОТИНА И ТРИ ГОДИНЕ.

(Наставак.)

Ова потајна радња, која је кроз две стотине година често и на јавност избијала у крвавим потезима, принудила је Душана да потражи стварнијег начина, како ће самосталну властелу и племство у што већој потчињености одржати. Али на кога да се обрати? Да потражи ослоница у самом народу? То не беше више онај, који у свом племенском систему беше равноправан; он беше сада феудални роб, подељен на касте, са многим дужностима, које га потчињаваху, а никаквим правима, која би га као самосталца грађанина са властелом на равну ногу ставила. Једини спас, дакле, могао је бити у томе, да на супрот племству *по крви*, које се је требало потчинити, истакне племство *по заслузи*. Творачки ђеније великога Душана брзо је увидео, да је ово једини пут, којим би могао сузбијати сепаратистичне тежње племства по крви, јер ово *ново* племство било би принуђено, не само да чува идеју Немањића, него и саму династију, од руке охоле властеле, јер би са пропашћу ове и оно пропало. Та намера Душанова огледа се јасно у онако наглом истицању једног племића нижег реда, који се са својом браћом толико узвиси, да беше на послетку почаствован титулом „севастократора“ и „краља“. Тај племић беше Вукашин.

Да је Душан у своме походу на грчку империју остао жив, нема сумње да би на овај начин спасао на само своју династију него и царевину од наглог распада; па можда ни сами исламизам, који са галипољских обала узмахиваше мачем пљдирима на Јевропу, не би у будућности имао онога значаја, који је доцније добио. Али нагласном смрћу његовом осети српска властела да нема више снажне руке Немањине, Милутинове и Душанове. Неспособни Урош, кога народ из поштовања према славној династији и данас назива „*нејаки Урош*,“ место да настави дело великог оца и да се повери ономе, који имађаше *личног* разлога, да Немањићеску идеју што боље утврди, не само да то није учинио, него је „веселишта сја“ и ловећи са својим друговима, као што он сам у једној повељи Дубровчанима вели, поче да прилази властели *по крви* и својим слабим и несталним карактером све већма, ма и несвесно, да руши ону идеју, коју му силни дедови у наслеђе оставише. Бежећи од Вукашина старом племству, одузимаше он од њега свако оружје, којим се борио против сепаратних властелинских намера, а тиме довођаше у питање не само интересе државне идеје и династије него и лични опстанак самога Вукашина. Лични интереси племства по заслузи изједначили су се на овом месту и са идејом Немањића једно у друго уткали толико, да више не беше могуће раздвојити их, а да

се код обеју не сатру најбитнији основи. Је ли чудо дакле, ако државнички ћенције, тражећи повољнога излаза, у једном часу зажмури испред оличене савести обичног човека и за спас велике идеје ма каквим начином уклони испред себе препреку, која сметаше, да се у своме правцу правилно развија? Ужасна али неминовна судбина, која се из самих догађаја и прилика, историјом створених, испреда, често је упрљана крвљу најплеменитијих створова; али где је тај смртни, који би овде смео бити *непристрастан* судија? Ко би се смео усудити да мирном савешћу узвикне: *гнусно!?* Не, не! Осећаји човечности буне се, али хладни разум, и ако признаје гнусобу таква чина, прелази ћутке преко њега и тражи да види, је ли Вукашин као државник и војсковођа одговорио оној великој идеји, које је посилац постао?

Престанком Урошеве владе нема више династије Немањића. Намесник Вукашин, поред све воље и ћенијалности државника и војсковође, која га је на степен краља узвисила, не беше у стању да разуздано племство у стези одржи. Њему не достајаше ауктортитет имена Немањићева, а то једно беше довољно да и поред свију уништења буде остављен да се сам бори изнутра и с поља противу Турака, који, да ли што опажаху унутарњи раздор или подбадањем ревњиве властеле српске, допреше до Марице.

Битка на Марици и пораз краља Вукашина! Ето, ту је прави зачетак пропасти феудалне Србије на пољу Косову!

Оно државно јединство, које је онако снажно над себичним тежњама српске властеле ћенције Немањића за пуних двеста година одржавао, распало се на реци Марици. У заман ће нам историци тврдити, да је то кривица Вукашина, који је, опијен сјајном победом над Турцима, дозволио своме табору да се изопија и да заспи без икакве предохране војничке — ми то не верујемо! Не верујемо ни за то, што прекаљен државник и војсковођа, као што то беше краљ Вукашин, не би могао сметнути с ума, да бар најобичније предохране учини против непријатељског изненађења, ако би се десило.

Ко зна, не ће ли временом историја и овде пронаћи какву планину Голеч и Вука, који се у најодсуднијем часу борбе за планину заклања. Несретни Вукашин, једини носилац велике идеје Немањића, остао је жртва властеоске себичности. Сепаратизам феуда разорио је државно јединство. Стара српска неслога, коју народ као пословицу и у домаћем животу употребљава, није проста измишљотина маште његове, него веран закључак, изведен на логици догађаја од његове особе до данас.

Са пропашћу на реци Марици и смрћу краља Вукашина угашена је Душанова царевина за свагда. Узаман се српско духовенство, које се борило против Вукашина, трудаше да силом свога ауктортитета прикупи раскомадану царевину око *Грбљановића;* узаман *Лазар* покушава да удајом пет кћери нађе себи пријатеља у земљи и с поља, који ће му помоћи да сузбије навалу азијске хорде: Душанове Србије нема више! Последњи спомен на њу угасио се смрћу царева намесника, а оно, где владаху Балшићи, Алтомановићи, Војихне, Бранковићи и Лазари, не могаше више постати центар за организовање нове Србије, јер сваки самостални владарчић сматраше себе за најпозванијег да понесе круну Душанову.

Несретног Вукашина заменио је још несретнији Лазар. Први је издишући видео, како пропада идеја Душанова али не и држава и народ српски; али други, под мачем Бајазитова џелата, чуо је јасно оној потмули звук са тешких окова, који се спремаху српском народу; видео је јасно, како се на разореном бедему хришћанства подиже азијатско минаре, са кога ће кроз пет векова турски дервиши, приповедајући о својој моћи, варварским гласом узвикивати: „Аллах-ил-Аллах!“

(Наставиће се).

Драгутин Ј. Илић.

УМЕТНОСТ

ВЛАДИМИР НИКОЛИЋ.

„Стражилово“ је у 13 броју ове године донело слику нове патријаршеске резиденције, а данас је сво радо да прикаже и самог творца те веледелне грађевине: архитекта *Вл. Николића*.

Стари и опали патријаршески двор у Сремским Карловцима нестао је, а на његову месту ради се данас у велико већ на новој величанственој згради, достојној највишег српског црквеног великодостојника, а на дику и понос овостраном народу нашем, јер ћемо се овом грађевином моћи увек поносити као у пуном смислу речи својом сопственом, коју подиже српска мука, српски трошак и труд, и српски ум.

А да је до тога дошло, ваља нам у првој линији захвалити Његовој Светости патријарху Георгију, који се није понео и завео за страним умовима, него се поред истих сетио и српског вештака, скромног но вредног и способног инжењера-архитекта у министарству грађевине у Београду, Владимира Николића, те му поверио израду плана, а за тим по стручњачкој и вештачкој оцени страних и непристрасних стручњака и вештака, а по закључку саборског одбора, и саму израду патријаршеске резиденције.

Николић је имао да се мери и бори са доста снажним и умешним противником и конкурентом, а то је инострански архитект Партош, коме је пречасни господин прота Анђелић поверио био израду и плана и саме зграде данашње нове карловачке гимназије. Но Партошев план патријаршеске резиденције није могао ни пред стручњацима, па ни иначе издржати критике поред Николићева плана, ни по изради, ни по укусу, стилу и распореду, и свим осталим захтевима такове по нас и наше приднке потребне грађевине, ван свег тога још, што би Партошева резиденција дупло скупља била.

Владимир Николић родио се у Сенти у Бачкој године 1857, као првенац у оца свог Андрије, адвоката и председника сиротињског стола у Сенти, ван тога и председника српске црквене општине, и позната родољуба у свима нашим народно-просветним стварима, човека ретке доброте и племенитости, разборита ума и умесна лепа српског начина у опхођењу и са Србима и са Несрбима, те за то и врло уважена и поштована од свих суграђана својих. Владимиров отац је био нећак пок. старине родољуба Стевана Бановачког. Владимирова мати Катица је Новосаткиња из честите и угледне куће Форошића.

Основне школе свршио је Владимир у Сенти, прве разреде реалке у Панчеву, а од трећег разреда до краја у Марбургу у Штајерској. За тим се одао изучавању техничких наука у Бечу; отац му беше определио струку градње машина, но Влада никад није имао праве воље за ту струку. Године 1879. умре му отац, а Владимир напусти са свим железничку и машинску струку, те се ода струци архитектонској, њему већ давно омиљеној. Тога ради оде у Монаково, да тамо настави науке, но се тамо набрзо разболи од тифуса, коме многи странци у Монакову подлежу, те се болан преболан врати кући брижној мајци и сестри својој, где је читаву годину дана провео, док се није са свим опоравио. За тим је заједно с матером и сестром отишао у Бечу, где је вредно и савесно наставио и довршио изучавање архитектонске струке као ђак мал те не најпознатијих и најславнијих учитеља у тој струци (Ферстла, Ханзена и т. д.)

Године 1884. настанио се стално у Београду као инжењер и архитект у министарству грађевине, у ком је звању био све док није почео зидати патријаршеску резиденцију, чега се ради уз донуст преселио у Карловце.

Да је заиста као чиновник и стручњак савесно и ревносно вршио своју службу, сведочи таковски крст, којим га је одликовала краљевска српска влада још пре три године.

Св. патријарх поверио му је израду плана још у јесен године 1890, а Николић је провео пуних девет месеци неуморна рада, док је саставио и израдио план зграде, коју ћемо за годину две дана гледати пред собом на дику и понос и славу православног народа српског и његових светих црквених великодостојника.

Др. Милутин Јовановић.

КЊИЖЕВНОСТ.

ПРИЛОГ ВУКОВОЈ БИБЛИОГРАФИЈИ.

Die Christen in Bosnien.

Приликом прославе стогодишњице Вукова рођења Пера Ђорђевић састави и штампа у „Просветном Гласнику“ (свесци 17. и 18. за 1888. годину) „*Библиографи-*

ски Преглед“ Вукових радова. Писац је ових редака био таке среће, да је био у прилици, да у два маха допуни у београдском „Колу“ (1889. год.) овај марљиво израђени преглед; али и тада слутио је, е ће где год још што год Вукова бити. И где, слутња — не беше само слутња!

По смрти великога Миклошића библиотеку његову распарчаше на неколико страна. Неки је део допао и семинару за словенску филологију на бечком свеучилишту, који је под управом професора Јагића. Међу тим књигама била је и књижица, чији натпис носе ови реци. Потпуни је пак њен натпис »*Die Christen in Bosnien, ein Beitrag zur näheren Kenntniss der Verhältnisse der bosnischen Raaja zu den Türken* (Eigens abgedruckt aus der „Augsburger Allgemeinen Zeitung“). Wien 1853. Druck von Carl Gerold und Sohn“. Натпис ми обрати пажњу, заинтересова ме, те и узех књижицу да прегледам. Како изненађење, када сназих на другој страни натписна листа забелешку, писану Миклошићевом руком: „Donum auctoris Vuk Stefanović Karadžić“; њој се једино и има захвалити, што знамо писца овоме раду, те нам баца још јачу светлост на и иначе обилан рад оца наше новије књижевности. Могло би се са свим слободно рећи, да нам овај рад указује на једно поље Вукова рада, о ком до сада биографи његови нису ни говорили.

Не ће бити ово јединац у својој врсти. Једном приликом причаше ми госпођа Ми-

Владимир Николић.

на Вукомановићка, Ђерђа великога Вука, да се она врло добро сећа једнога дописника аугзбуршких новина, по имену Хоне-а, који долажаше Вуку, да му прича о стању српскога народа под Турцима. Вук му је причао, а он је пажљиво бележио и по том тако слао. Можда ме бих погрешио, када бих и овом раду приписао садржине, којим је хтео писац да обрати пажњу Јевропе на суседну земљу српске државе, у којој живи Србин хлопатећи се, — дао такав постанак. Вероватно је са свим, да

је Вук диктовао дописнику у перо, што би се могло потврдити сем осталога и тим, што на стр. 23 стоји „многозаслужни познавалац југословенских земаља и обичаја Вук. Стеф. Караџић прича“ и т. д.

У овој књижици од 30 страна, средње осмине, полемише Вук са појединим писцима или како их он зове „*der Türken freundliche Philanthropen*“, а то су David Urquhart, Vicomte E. de Kerkhove, v. Lamartine Marquis de Lavalette и Ubicini. Ови су писали у корист муслимана, тврдећи, да су они према хришћанима тако човечни, тако толерантни, тако правични, да је турска царевина не само склона реформи, већ да је „in voller Reform begriffen“. У две три проговорио је о Босанцима Мухамедове вере и њихову незнању турскога језика; поменуо да нема правде и заштите за хришћане у Босни, за рају. Казавши неку о њену имену и постанку, прешао је на претресање она четири извора турских закона, који се пријатељима турским, пишући о хришћанима седећи у Цариграду, чине довољним, да могу заштитити сиротињу рају. Први је извор тих закона: „шери“ или „шери шериф“ т. ј. коран, и суна (свето писмо Исламово и предања пророкова); из њега наводи нека места, која могу подбадати необавештен свет Мухамедове вере против своје браће, хришћана. По преводу Хамерову донесе из суне молитву Омар ал Хатаба, другога калифе. Трећи је и четврти извор „адет“, usus и „урф“, abusus. Први, адет, долази место писаних закона, када „шери“ и „канун“ нису ништа о том донели. Он је разан у разним крајевима; постаје из „урфа“, а то је ни више ни мање у правом смислу „својеводан, самовласан, незаконит акт владаочев“. Другом је извору дао више простора. Ту је говор о „кануну“, државном закону, који потече од султана. На том месту згодно помену уређење у Босни

Беч.

на читлуке: препричава све оно, што је у његову Рјечнику под речима: читлук и кмет, разуме се у немачком преводу. Изнео је даље, шта један босански кмет има да даје: те читлук сајбији, те спахији те држави. Уза све то још други намети, као за женидбу и др. — Имајући на уму, вели се даље, да је корист сведена на нулу, у изгледу је да у скоро са свим подлегне босански кмет под теретом, који га притискује. С тога неодложно тражи промену овога жалоснога стања. Турска је не може извршити, јер нема ни воље, ни склоности, ни енергије, ни истрајности онолико, колико је потребно за то извођење. Импулс треба да је споља. Палијативно би средство била комисија, коју би састављали ваљани чланови Турске и јевропских држава, а која би у Босни пробавила дуже време, бавећи се о уређењу хришћанскога стања. Не налази се позван да одлучи: не би ли од радикалнијих средстава било образовање засебне кнежевине или отцепљење од порте окупацијом и присаједињењем суседној држави.

Рад је завршио речима Deprez-a: „En Bosnie, en effet, rien n'est défini, rien n'est assuré, ni le droit ni le fait, ni le titre de premier occupant ni les fruits du travail ni les choses, ni les personnes.“

На крају ових редака да додам још један Вуков рад, о којем нема помена у „Библиографском Прегледу“. У „Сербском народном листу“ за годину 1844 а бр. 42 чланак је „*Песме Марка Краљевића*“; под њим је потпис В. С. К. Овде Вук износи, како је Каулицијe узео из Вукове друге и четврте књиге (првог издања) песме у своје издање народних песама под натписом „Пјесме Краљевића Марка“ (1836 године), на их кварио. Каулицијева збирка дочекала је неколико издања. Једно је — осмо — изашло 1857 године. (види Новаковића „Библиографију“ стр. 389. и 560).

Ђ. С. Ђорђевић.

ПРИЛОЗИ ЗА ПОВЕСТ СРПСКОГА НАРОДА У ЗЕМЉИ УГАРСКОЈ.

II.

О ковинским привилеђијама.

(Додатак).

Казано је већ, да су се Срби год. 1440 из Доње Ковина и оба села ковинска, Баваништа и Скоропоња, уклонили и те исте године населили на чепељском острву на пустом месту код пусте цркве св. Аврама, које се место доцније прозвало „Мали Ковин“, „Рацки Ковин“ и „Горњи Ковин“.

Но друкчије је отпочео у почетку г. 1847 своје „Осмотрење српскога Ковина (Rácz Kevе) у ади чепељској“ г. Максим Лудањ и он пише овако: „Када су Срби у ади Чепељ дошли и српски Ковин населили, управо се не зна, но да су онде Србље још пре бој косовскога (г. 1389) већ обитавали, сведочи у стародревној ковинској српској, заиста нашем благочестију нигде подобној цркви, на каменој плочи урезан један натпис, где стоји, да је ковинска српска црква године 1320 први пут моловала, г. 1514 поновљена а 1765 на ново молована; и она је била манастирска црква, где су калуђери више од 456 година обитавали. — Кад је дакле ета црква г. 1320 први пут молована питање је, када се она основала? то се обаче опредељити не може; толико се изнесено зна, да су Срби из дољега у Банату лежећег Ковина овамо у ади Чепељ прешли и српски Ковин населили“.

Општина „закона грчкога несцијатскога“ у Ковину пошла се у својој св. архијерејском Синоду поради одржања манастира Ковина који је по налогу Бечком управљен у број манастира, који се имају укинути) поднесеној молбеници и представци, на поменути натпис, шипуља: „Свештајшему правителствующему Синоду болше нежели мы показати можемъ, незнато есть, да монастирь сей Ковинъ всѣхъ прочихъ въ предѣлехъ краљевства мажарскаго сущих грческаго закона монастирей древностію своєю превосходитъ, више можетъ начело того извѣстно доказати се, точію ваше на надписи того посмотримъ видѣти е, да е у лѣто сиге 1320 први крать изображеніем украшенъ“. (Гласник II. одељак књ. V. 440). И у службеном извештају коморског префекта Карла Керешкењија, изасланога да опише и поцише све што припада укинутом манастиру ковинском, каже се: „Ex protocollis dicti conventus coram sede dominicali productis, et ex lapide marmoreo muro magnificae Ecclesiae imposito videre est, eandem ecclesiam adhuc in anno 1320 prima vice nobili pictura exornatam; in anno porro 1514 sub guardianatu patris Michaelis et Georgii ac Janya sic nuncupatis ecclesiae curatoribus picturam eandem renovatam, in anno demum 1765 sub archimandrita Jsaia condam Stephanovics rursum refectam“.

Гаврило Витковић приопштио је у поменутој збирци споменика из Будимске архиве на стр. 442—444 сиче будимскога тавача, писан г. 1775 и у том се спису истина не каже, да је манастир Ковин „обновио, обогатио и калуђерима снабдео Стефан, краљ српски“, као што је издавач разабрао, али се у том спису збиља тврди, да је манастир Ковин пре 486 година, дакле 1289 г. сазидан. (види и Српску Пчелу од П. Стаматовића за г. 1833 стр. 121 и Ревом Шематизам за г. 1846/7 стр. 75.)

Из тих података и помена писао је, *чини ми се*, први М. Лудањ (јер да чланак његов о Ковину и ковинској српској цркви у „Ширгешу“ писам читао) а за њим Гаврило Витковић (Гласник књ. 28 стр. 25 и 36; Гласник књ. 67 стр. IX. XXIX.), „да је за владе краља угарскога Беле II. (слепог) жена његова Јелена краљица (кћи српскога великога жупана Уроша, а сестра краља Белуша, бана и палатина за краљевања Гејзе, сина Белина и Јелисавета) на свом добру на чепељској ади а нашше у парохији Српском Ковину (Rácz Kevе) населила била Србе и основала манастир ковински, најстарији српски манастир у земљи угарској“.

Волан је био Максим Лудањ тако мислити и тако се домишљати о древности српске цркве у Горњем Ковину и таквом домишљу изјаснити себи, од куд српске цркве у том Ковину пре 1440 године, које су дољноковински Срби добили и населили се на чепељском острву; волан је био и Гаврило Витковић, прихватити и увеличити мишљење свога побратима!

Но као што је њима слободно било тако мислити и тако се домишљати, тако не може другом, па ни мени бити забрањено, да друкчије о том не мислим и да не искажем своју домисао о тој ковинској цркви. За дакле мислим, да о насељу српском на острву чепељском пре г. 1440,

а најме око г. 1289 или 1320 и о српском манастиру, сагрђеном од угарске краљице Јелене на острву чепељском, не може бити озбиљна говора и да се онака старина ковинске цркве поменутим на мермерној плочи *године 1765* урезаним натписом доказати не може.

Ми не знамо, да ли је епископија српска Јелена, ако је крштена и одрасла у православној вери, остала православна, кад је пошла за Белу еленога, синовца угарскога краља Стефана II. и њезина наследника на угарском краљевском столу, и за што би она насељавала људе из српске земље на чепељско острво усред земље угарске? Ближе је памети и заслужује више вере мислити, да је црква, о којој је реч, нета она пуста црква, коју су Срби дољњковинци затекли на оном пустом месту на чепељском острву, где су се населили, другим речма, да су та Срби стару и запустелу *хатинску цркву*[*] оправили само и удесили за своју потребу те очишћену и поправљену посветили је Успењу пресвете Богородице; да су се око те цркве после скупили калуђери из српске земље и саставили манастир. Ако се може веровати поменутој горе комороског префекта Карла Керешћењја, то би *манастир* ковински био постојао већ г. 1514, које је писана та црква, јер се помиње игуман *Миленко*. Кад је књез Фрањо Ракоција издао у месту Вишње 25 окт. 1704 заштитни лист за калуђере и остале српске становнике у Ковину, био је игуман ковинског манастира *Константин*. За друге игумане ковинске у XV, XVI и XVII веку ја не знам; а ако знаде за њих г. М. Луданћ, нека их каже и именује, да и ми знамо и знајући да се с њим радујемо.

Поменуо сам већ, да је исти господин написао г. 1861 у званичним новинама „Sürgöny" (бр. 49—51) историјски чланак о Ковину и о српској цркви у Ковину, и да су угарски археолози Хензелман и Др. Ромер писали о том саставу г. Макес у стручним листовима угарским — и мени је јако жао, што не знам шта су они рекли и шта су приметили у погледу тога Луданћева састава; и то је мени тим жалије, што ми је г. Луданћ особито препоручио, да прочитам и поменути његов састав у „Шпрехзаљ" и рецензије поменутих угарских стручњака и научника.

[*] Г. Витковић (Гл. 28 дн. стр. 26) више, да је та Ковинска-црква једнавата *у готском стилу саздана*, а под једним кровом у три одељка стоје две жиле капеле уз главну цркву.

Жао ми је, велим, и ја жалим на тамошта г. Макеу, који је знао, да ја не знам мађарски, па је више пропустио поставити ме у стање, да сазнам, шта је он рекао о српској ковинској цркви и шта су опет они рекли и казали за ту његову изреку и тврдњу у погледу те цркве, већ ме оставио у моме незнању и да грешим шпијући насумце о непознатој цркви.

Г. М. Луданћ није хтео ни то да ми откриje и саопшти: да ли су поменути угарски шпеци сагласни с њим у погледу на ту српску цркву у Ковину или су противна мишљења? Да то бар знам, био бих спокојнији и не би ме мучило толико оно моје незнање, као што ме сада мучи. На послетку — сагласивали се они с њим или не сагласивали у питању о древности српске цркве у Ковину и за кога је грађена та црква и да ли није саграђено ту цркву у Ковину онај богати Ковинчанин, кога „Skariza Máté" у писаном године 1581 стихотворењу на мађарском језику у 64 строфи по имене помиње:

(„Borbás nemzet jött vala utombau,
Az kérkedék egy lakodalombau,
Hogy mit nyerne egy esztendő tájban
Költséget ád templom fundalásban";

њојема та приложена је поменутом горе ди пломатару Рац-ковинском од Стевана Магдића на стр. 83—93) — ја сам казао своју и не ћу даље да мислим и премишљам о тој ствари и да пустим мислима и размишљањима мирим и себе и тебе, дичан Србине!

Могао бих сада овде лепо ударити тачку, кадам заденути за појас те престати, јер што сам „о ковинским приликама" имао и хтео рећи, рекао сам већ, и ја не бих био дужан изнети овде поме о српском Ковину у XVI и XVII веку. Али ако сада и овде не изнесем и те „путничке белешке" и поме — Бог зна, да ли ћу се икада сватити у Ковин и пратити ка Србима у том Горњем Ковину! Потрпи ме даље још за часак, добри читаоче и пријатеље мој!

Ковин и Ковинчане Србе (Kevi, Rackkevi, Tracianі in Kevi) спомиње пеш Вурић Сремац, дворски капелан краља Лајоша II и Јована Запољскога, у повести о пропасти краљевства угарског (1484—1543) (види у академијском издању те повести стр. 49, 259, 260, 275 и 293) и он беди ковинске Србе, да су и они тргујући обавештавали Турке о стању ствари у Угарској и издавали Угре Турцима. („Quarta traditio erat a Tracianis in Kewi etc. p. 49).

Марија, удова краљица, жали се брату свом, краљу Фердинанду I. да од својих краљичких добара: града старог Будима и острва: Ratzen markht et Tesepel (Ковина и Чепеља), од којих је некад примала по 1200 фор. уг. годишњег дохотка, већ од г. 1527 па до краја г. 1539 није примила ни крајцаре. (Mon. Hung. hist. Diplomataria II 33).

Пиставанија помиње под г. 1541 (у једној од г. 1685 стр. 155), да су турске шајке допловиле до острва блажене Маргите, које се Чепељ зове (ad insulam divae Margaretae, quae Cepelia vocatur, на ком има више села и место Ковин, ограда и ограда раније прсте, и да су тамо Турци сградили тврђаву (munimentum).

- Бискуп Антоније Вранчић, путујући г. 1553 као посланик краља Фердинанда I на порту царевину, записао је у свом дневнику, да су 25 јула пренели до места Rácskevi, које одстоји од Будима пет миља угарских, и ту су преноћили (Mon. Hung. hist. Scriptores II 289).

У путопису Мара-Антонија Ингафете, који је с посланством бечарским путовао у Цариград г. 1567 (в. Starine XXII 70 и Rad књ. 100 стр. 92) каже се за Ковин (Chevi), да је приличка варошица на левој обали Дунава, који прави ту велико острво (Чепељ), на ком има осам села, насељених Хрватима (habitata da Croati nomini), које Турци не оптерећују одвећ.

Пуно интересантније вести о Ковину нађи ћеш у путопису Стефана Герлаха, који је као протестантски предикатор био у пратњи посланика римског бечара барона Данила Унгнада, отправљеног г. 1573 у Цариград. У том, год. 1674 у Франкфурту на Мајни изданом на свет путопису више на стр. 13: Den 23 Juni 1573 sind wir gen Raitzenmarck, einem grossen langen Flecken, 5 Meil von Ofen gekommen, den Türcken und Graff Salm gehuldiget; die Ungarn, ausgenommen die grossen Herren, sind mehrertheil Calvinisten, die andern Raitzen; diese haben eine schöne gemahlte Kirchen, darinnen rings herum und in der Mitte viel Kertzen hangen, auch die Apostel und Mariam mit dem Kindlein Jesu auf den Armen (welche, wie auch die Heiligen, sie anbeten), auch kleine Crucifix auf dem Altar liegen; haben zwar die griechische Religion, verrichten aber den Gottesdienst auf päpstliche Weise. In dem Flecken ist ein grosser Marck (Jahrmarck), dahin die Kauffleute von Wien kommen, auch ihre Kinder ungarisch zu lernen, dahin schicken".

На истој страни описује Герлах Раце (Raitzen), који у местима под Будимом међу Калвинима живе, овако: „Unter ihnen (Calvinisten) wohnet ein böss, diebisch und verrätherisch Volck schier bis in die Bulgarey zerstreuet, welches man die Raitzen nennet; reden crabatisch, daher sie auch ihren Ursprung haben, erkennen die Episteln Pauli, halten mit ihrem Aberglauben und Religion fast wie die Griechen; verrathen viel Christen, helfen auch manchen um Geld darvon; sind des Wegs in die Christenheit wohl erfahren, zeigen den Türcken offmahls Gelegenheit, Vich und Leute hinweg zu nehmen".

Оставивши за сада на страну ту карактеристику Раца од Немца и лутеранског предикатора Герлаха и заустављу се за часак код израза Герлахове: „Раци говоре *хрватским језиком*". Кад те уз то подсетим још и на оно, што је Талијанац Ингафета поменуо за народност становника на острву чепељском, и да су ти становници *Хрвати*, знам, да ћеш се сићети, Србине — сићети најпре а после се разљутити на Талијанца Ингафету а још више на Немца Герлаха. И што се ти будеш нећеш сићивао и лутио, то ће се тим више радовати загребачки кајкавци и ученици великога оног Хрвата, професора Вјекослава Клаића, због тих сведочаба о хрватству становника у Угарској, који се иначе зову и називају Раци.

Немој се дакле, Србине, ни сићивати ни љутити, а и Клаићеви ученици и ученици нека се не радују баш тако, имајући на уму оно: „за један часак радости хиљаду дана жалости"!

Немац Герлах каже, да поменути Раци говоре хрватски. Но тај исти Немац каже у том истом путопису и то, да се сићивници у Бугарској изучавају у Софији (Средец), „da sie eine crabatische Schulen haben (стр. 517) и да исти сићивници „verrichten den Gottesdienst in crabatischer Sprache (на истој страни) и да је он у бугарској цркви видео иконе апостола, „denen Nahmen mit crabatischen Buchstaben oben drüber stehet (иста 517 страна). А што се Ковинаца тиче — јер остали становници на чепељском острву одоше се мене не тичу — то је Никола Влах, који је на чепељском острву с краљем Лајошем II. и краљицом Маријом провео неколико весеља дана и г. 1536 састављао оне Угарске, боља сведок од Талијанца Инга-

фете и свеђодба његова више вреди од свеђодбе тога страног путника, а Никола Вах вели, да у Ковину станују Раци (Kevy. quod oppidum Rasciani incolunt. p. 16.). Раци ковински говорили су рацким а не хрватским језиком.

Но гласу натписа, урезаног у камену плочу, што је узидана више црквених врата црквеманастира Хопова у Фрушкој гори, били су ктитори те цркве *Лађко и Марко Јовић од Горњега Ковина*, а наручник и исправитељ Јован Божанић и госпођа Ана и Тома и Катарина и сви им Ђорђе и лето 7084=1576.

У опису пута Хајриха Лихтенштајнског, посланика бечарскога у Цариград г. 1584 од Мелхиора Бесолта (у Левенклављевој Neuer Musulmanischen Historie. Frankfurth am Main 1595) више: „Ratzkovi oder Ratzenmarkt, welcher Ort von den gehuldigten Unterthanen das ist, die zugleich dem türkischen Sultan und der Cron Ungarn Tribut reychen.“ (в. о том у „Ungarn im Zeitalter der Türkenherrschaft von Franz Salvucon. Leipzig 1887, стр. 315).

У дневнику, писаном чешким језиком, о путу грофа Черњина, посланика бечарева, у Цариград г. 1644 (в. „Slav. Bibliothek“ од Миклошића и Фиделера II. свеска стр. 249) каже се само: „doplavil sem k jedny welky wesnici pět mil od Budina (slowe Cubien) — и пишта више. На кад тај чешки гроф не хтеде више што рећи о Ковину и о Србима у Ковину, не ћу ни ја. Пунктум!

Сад долази чланак III. „О особама српског народа у XV. веку“.

М. Руварац.

КЊИЖЕВНЕ ОЦЕНЕ.

Bolgár népköltési gyüjtemény. Eddig kiadatlan eredeti bolgár szöveggel. Forditotta *és* a bolgár kormány segélyével kiadta: *Strausz Adolf.* Az előszót irta: Dr. Simmonov D. Iván, a bolg. közokt. miniszt. osztályfőnöke. 2 kötet. Budapest, 1892. Révai testvérek. Ára 6 frt — L. 334 + XVI + 393

(Наставак).

У другом одељку (стр. 29—39) говори Штраус у опште о нар. песмама (о томе, кад постају, о старини, о појединим гранама нар. поезије и т. д.) На почетку овог одељка побија Штраус Миклошићеве речи „да од свију народа у Европи *само српски* ствара још увек нове песничке продукте“ (hogy az összes europai népek között, csupán a szerb az, mely még mindig ujabb *és* ujabb népepikai produktumokat teremt) — па вели, да и код Бугара и сада има народне поезије *најлепше* комад код Срба (a bolgár népnél legalább is oly mértékben él még ma is a népepika, mint a szerbeknél). Али, вели Штраус, осим хајдучких песама имају Бугари песама, у којима се описују дела јунака из најновијег доба. За доказ наводи једну песму из своје збирке („Битка на Плевни“) и вели за ту песму, да је „у својој врсти *јака*“ (maga nemében *gyönyörü*). Штраус је у опште врло одушан у похвалама!

Српски књижевник Св. Вуловић расправљао је о „садашњем стању умене *српске* поезије“ (Годишњака VII. стр. 335—354); али он није одушан у хвали према нашој новијој нар. поезији: он мисли, да је „силно опала појетска продуктивност у овој маси срп. народа“, да „у данашњој уменој поезији нема много ни новости ни лепоте“ и да се „песме из старијих времена... преневају све слабије и слабије“ — па да све то доказе, наводи баш песму, која пева о истом предмету, о ком и Штраусова („Пад Плевне“; Годишњица VII. стр. 354—365). Вуловићев суд је тачан и истинит; песма српска о паду Плевне заостаје далеко иза песама у старијим збиркама, али се иначе бугарска нар. песма о паду Плевне не да ни сравнити са српском. Нема природног тока радње, нема племенитости, нема *истине* у бугарској песми. И српска и бугарска песма симпатишу наравно с Русима, али се у српској песми одаје част и јунаштву турском, одаје се част храбром браниоцу Плевне Османпаши; у бугарској песми тога нема.

Када су Руси напали на Плевну онда је — вели се у бугарској пјесми — Османкајмакам:

„ . . . . . csinálgatok
Egy új szőlőt piros-zöldet,
Kösöcsök rá, kösöcsök rá.
Az én fehér kezekenömet.“
Lelessznek a fegyverünket.
Nincsen mivel tovább küzdjek“.

(Начиниће нову заставу црвено-зелену, на њу пекиће моју белу махраму. *Положимо оруж-*

је. Немам вине чиме да се борим.) А српска песма каже, да је

„ . . . Осман страшан војевода
Што га никог у Јевропи нема
У Турчина ни у Словенина".

И ништа српској песми не смета, да каже истину, и опет да покаже своје симпатије према Русима.

Него је у бугарској песми и о Русима најпесма велика непристина. Кад се Осман предао, онда је — по бугарској песми — рекао му

Az oroszok kapitánya:
„Letetted a fegyveredet
Te is deli Ozman pasa,
Es magadat mog is adtad,
A fejedet veszniik értes".

(капетан руски: Положио си оружје и ти, дели-Осман паша, и предао си се, за то ћемо ти главу узети). А српска песма прича како руски царевић

„ . . . кад ваће ражева Османа,
Калпак скинут држи у рукама,
Осману је тако говорио:
О Османе, врховна војводо,
Врати калпак на јувачку главу,
Мајћеш нигда мој у темишти,
Ти си једни јунак у Јевропи,
Које силе нораду у празнати,
Да нађа те бољега не има . . .
Штета таке погубити луде.
На прафове те се загранише,
Загранше те се полубише.

Српска песма о паду Плевне има оне карактеристичне црте, којима је Вуловић карактерисао новију нар. поезију српску, а та је песма у сваком погледу много лепша од бугарске песме. Каква ли је онда бугарска песма?!

Врло јасно и добро је описан развој нар. српске поезије (стр. 31—32; ср. Отаџбина IV. стр. 43.)

Штраус мисли да се „a legtöbb esetben kivehető a kor is, a melyben az illető költemény keletkezett[4] (у већини случајева може се наћи доба, у ком је песма постала). Ово мишљење је погрешно. Наравно, да је лако знати, кад су постале песме, које певају о најновијим догађајима, али ко зна тачно, кад су постале песме од коледе, песме о Краљевићу Марку, о женидби Душановој, о последњем цару бугарском Страшимиру, о Манојлу Комнену, цару грчком?[5] Треба дубока студија и велика спрема, па да се то *од прилике* одреди; а има песама, код којих је то немогуће одредити.

У III. одељку (стр. 40—58) говори Штраус о коледи, нешто о митологији и о вилама, змајевима и т. д.

Чудновато је Штраусово тумачење о замењивању имена у нар. песмама. У зборнику Илијева нашао је Штраус једну песму, у којој се помиње цар Асен; у другим варијантима те исте песме спомиње се цар Костадин. Штраус мисли, да је „kétségtelen, hogy Assen czár nevét a többi epikai dalokban kihagyták, mert a török iga és a görög kémek miatt sok olyan dal pusztult el, a mely a régi szabad időket emlegette..." *(без сумње*, да је у више српских песама Асеново име испуштано, јер је због турске владе и грчких ухода пропало много песама, које су помињале стара слобода времена). Бугари дакле пишу смели спомињати своје старе цареве[3] и њихова имена замењивана су именима старијих личности! Зар ни славни бугарски хајдуци, које Штраус спомиње (I. стр. 30), зар ни они нису смели певати песме, у којима се славе стари јунаци? А зашто српски гуслар није изостављао у песмама име Краљевића Марка, цар-Стјепана, Милоша војводе? Како је он смео сувишног бога и св. Ђурђа заменити *народним јунаком*: Краљевићем Марком[4]; за што се он није страшно певати песме „од сви наши бољи и старији"? Како је он смео спомињати српског цара Стјепана, и српског кнез-Лазара, и остале српске војводе? Та и он је био под Турцима, и к њему су долазиле грчке уходе!

У песмама народним не замењује се — како Штраус хоће — млађи јунак старијим, него *старији млађим* (ср. и Рун: Две студ. разпр. стр. 58.)

[1] Страшамир је „Дели-Татомир", а цар Манојло је „Грчки Манојло" наших нар. песама. (Гласник XLIX. стр. 45).

[2] Ср. Пш. и Срп.: Gesch. der. slav. Lit. стр. 174.

[3] Рунарол: Две студ. разпр. стр. 57 и 63.

(Наставиће се).

Ст. Станојевић.

КОВЧЕЖИЋ.

КЊИЖЕВНЕ БЕЛЕШКЕ.

— Мелхиор Ердујхељи, који одавна већ купи грађу за монографију Новога Сада, намеран је да у тој монографији у засебну одељку напише историју новосадске српске периодичне књижевности. У ту је сврху покупио градива колико је, вели, хтео, но како мисли, да је то

градиво непотпуно, то моли сваког, ко има што да допуни, да му јави за пречесни. Ево тих новосадских листова, за које је он могао дознати: „Бачка Вила“ (покренута 1841); „Напредак“ (1847); „Весник“ (1848); „Сезамина“ (1852); „Србски Дневник“ (1852); „Ратар“ (1855); „Школски лист“ (1858); „Даница“ (1860); „Словенка“ (1860); „Кожарац“ (1861); „Србобран“ (1861); „Слога“ (1862); „Јавор“ (1862); „Селак“ (1862); „Домовина“ (1862); „Путник“ (1863); „Хумориста“ (1863); „Осведок србеско“ (1864); „Зора“ (1864); „Матица“ (1865); „Реч“ (1866); „Застава“ (у Новом Саду 1866); „Недељни лист“ (1867); „Беседа“ (1868); „Народ“ (1869); „Србски народ“ (1869); „Млада Србадија“ (1870); „Земљак“ (1870); „Глас народа“ (1871); „Жижа“ (1872); „Позорште“ (1872); „Радован“ (1876); „Лист за народ (1876); „Занимај“ (1878); „Отаџбина“ (1878); „Шаљиви астрономе“ (1879); „Зафуга“ (1879); „Вечерњачка“ (1881); „Србске изучаване новине“ (1881); „Србско Коло“ (1881); „Глас Истине“ (1884); „Наше Доба“ (1885); „Стражилово“ (1885); „Браник“ (1885); Бранљак (1885); „Женски свет“ (1886); „Нови васпитач“ (1888); „Србски Сион“ (1891).

Одмах, који прате хрватску књижевност, познато ће бити, да белетристички дист њихов „Vienac“ у последње време мало не у сваком броју из најнедостојнијих начина напада Србе. Утоцио је „Vienac“ у шовинизму, отаљупао га њекакве присталице, заселиле та слава, па не чује и не види ништа. Готов је, да у сваком броју баци каљу на Србе. У последњем (30) броју на три места је написао своје шовинизме. Има и читав чланак „O hrvatskim Dubrovnika“, поводом књижице: „Dubrovčani jesu li Hrvati?“ Приказује се ту књижица та и поучава се онако „добро дубровачка, доказује Јо] се, да је на криву путу, да не зна шта је (јер тврди да је српске народности). И Миклошић је ту потрашт, и доказано је (bisher bestätigt) да је и по Миклошићу Дубровник — хрватски. На ти се ту спомиње и име хрватско у дубровачких писаца. А име српско у Гундулића? Што то прећутkујете?! Као јак доказ, да су Дубровчани Хрвати, наводи „Vienac“ то, што су се Хрвати више пута Срби бринули око издања дубровачких писаца. Ви сте отимали, а ми смо гледали и бутали народ оноте братске, и то наше кутање је вама доказ, да су Дубровчани Хрвати. Ај логико, шиле те не било! — У другој бележици нам је изнесена стара и позната истина, да Порфиросенет није знао шта је писао. Та тврдња је код нашс браће већ постала аксиом, те их више и ништа не може разуверити. — У трећој бележици нашао је писац на нове издане српске историје (Ђорђе Јовановића). Жали српску младеж, што ће се „lako nezdravom hranom pihati“. О боговп. о мосеј! — На најнедостојнија начин нападате на нас, браћо Хрвати. Рад дичачких прилаг нам радом Вајсчевим, љубав сувишње крвљом, истину шовинизмом. Оружје, којим се ви служите, гадно је, али је опасно по онога, који се њиме служа. Ваша сабља има две оштрине: једном сечете нас, другом себе.

„Vienac“ (бр. 31.) јавља, да пољски писац Станислав Цишевски уређује и обрађује народне умотворине јужних Словена, на моме се, који се за науку интересују, да му шаљу верно прибележене нар. умотворине. „Тако нам се деси сва прилика — пише „Vienac“ — да њеном очевом бјелодано доказемо, како се и у нас Hrvata много пјеса о Marku Kraljeviću.“ Зафите по Босни и Херцеговини, па ћете тако наћи много песама о Краљевићу Марку, које ће њеном очевом бјелодано доказати, како се и у нас Hrvata много пјеса о Marku Kraljeviću“!

У „Јавору“ (бр. 28) штампане су неке, до сад непознате песме Косте Трифковића.

У истом броју „Јавора“ приказано је Ј. Хр. тринаесту свеску књига Љубомира Ненадовића.

У 29 броју „Јавора“ штампани су до сад непознати стихови Никанора Грујића.

У истом броју „Јавора“ приказао је М. С—ћ причу „Патарен Свезда“ („Отаџбина“ за јуни).

„Јавор“ и „Vienac“ јављају, да је на дела „Аустро-угарска монархија“ преведен онај део, који говори о Далмацији и да је штампан у Сиљету (латиницом). Преводилац је „неправилно“ оригинал. Та за Бога: писан се усудно књазтв, да је Далмација — српска!

У 19 броју „Босанске Виле“ штампан је приказ Ђ. С. Ђорђевића на XII. Годишњицу.

„Бос. Вила“ и „Vienac“ јављају, да је из „Јавора“ посебно отштампан чланак Д. Живадиновића: „Дневник једног заборављеног песника.“

У „Отаџбини“ (свесци за јули) штампана је студија Ђорђа Брандеса: Иван Тургењев. Превео је Владд. Рибникар.

У Дубровнику је почетком јула излазио први број „Dubrovnika“. „Једна Бог, једна језик, један народ; сложимо се, љубимо се, браћа смо Срби.“ Коме је год могуће, треба да се претплати на „Dubrovnik“. Лист излази сваке недеље, а цена му је за Аустро-Угарску 4·50 фор. годишње.

У „Просветном Гласнику“ (свесци за јуни) штампана је оцена Т. Флоринског на „Историју срп. пар. И. Срезњевића. П.“ С руског превео Стојан Новаковић.

У истој свесци „Просветног Гласника“ почела је излазити студија Ђ. С. Ђорђевића: Сима Милутиновић Сарајлија.

+ Циклус својих досадашњих радова о Србији круниса је Ф. Канић новим својим радом „Römischen Studien in Serbien“, који ће одликује не само научничком широком већ и техничком. Дело је излазило у XLI. књизи „Denkschriften“ бечке академије наука. У „књижевним бележницама“ неку је протеорисао о њем „Отаџбина“ у свесци јулској. Канић сада спрема за штампу друго издање познатога свог дела о Србији: биће одељке из њега од времена на време објављује у појединим немачким часописима, а цело дело штампаће засебно у скоро.

САДРЖАЈ: Песништво: Игумап Нићифор. Цјеркна жубак. — Наука: Пет стотина и три године. — Уметност: Владимир Николић. — Књижевност: Прилог Вуковој библиографији. — Прилози за повест српскога народа у земља Угарској. Књижевне оцене. — Књижевна бележка.

„СТРАЖИЛОВО“ излази сваке недеље на читаву табаку. Цена му је 5 фор. а. пр. на целу годину, 2 ф. 50 н. на по год., 1 ф. 25 н. на четврт год. — За Србију и Црну Гору 12 динара на годину. — Рукописи се шаљу уредништву и претплата књижари Луке Јовића у Нови Сад. — За Србију прима претплату књижара Ђ. Валожића у Београду.

Издаје књижара Луке Јовића. Штампарија дра Павловића и Јовића у Новом Саду.

Јелена Саватојевића

СТРАЖИЛОВО

ВЛАСНИК И УРЕДНИК ЈОВАН ГРЧИЋ.

БРОЈ 31. У НОВОМ САДУ, 2. АВГУСТА 1892. ГОД. V.

ПЕСНИШТВО.

СЕНКЕ.

Звуци брује,
Одјекује
Песме звон;
Поноћ мила
Окитила
Небосклон.
Над Дунавом звезде сјају,
Таласићи жуборе,
У поноћном загрљају
Са звездама говоре.

Шумом шуми плава река,
Поветарац лепе лак,
Месец плови из далека,
За гором се слеже мрак.
Звуци брује,
Одјекује
Песме звон;
Поноћ мила
Окитила
Небосклон.

А далеко тамо, у немој тишини,
Међ врбама старим, где се тама свија,
Седобради старац у густој тамнини
На валима реке лагано се нија.
Из космате браде и дугачких власи
Маховина влажна на плећа се сплета,
По дворогој крпи, што му чело краси,
Крекетуша жаба полагано шета.
Под брцима дугим два голема зуба,
К'о два оштра српа, повила се ниже,
У канци му стоји дозивница труба,
Духне л' у њу само, холујину диже.

Хитри вали
Похитали,
На њима се нија он;
Са таласа ослушкује
Из дубине звуци брује,
Он песама чује звон.

А из плаве реке
На хитрих таласи'
Узлетају сенке
Расплетених власи.
Веселе и чиле
Утворе долењу,
Пребеле и миле
Око њега слењу.
Снежно-бела плећа
Таласићи љубе,
Црне им се власи
Међ дојкама губе.
Раздрагани ветрић
Са обале пирну,
Недарца им бела
Несташно додирну;
А оне га руком -
Отискују, гоне,
Среброзвучни гласи
Под месецом звоне:
Ноћи тија
Свијај, свијај
Звезда сплет;
Реко мила,
Нијај, нијај
Таласића лаких лет!

У дубини наших двора
Месечев се слази зрак,
У недрима тамних гора
Полег'о је густи мрак.
Све у тешком санку снива,
Ми једине на талази',
Докле поноћ земљу скрива,
Расплетамо дуге власи.
Ми смо сени некрштене.
Кад настане глуво доба,
Вијемо се под облаци,
Облећемо око гроба.
С вештицама,
Сестрицама,
Вртимо се у вретен.
Са гробова
Хуче сова,
Некрштену здрави сен.
Или када преко моста
Одоцнели путник мине,
У пламичак створимо се,
Пред њим буке, хитро сиче.
А сад опет иза грбуна
К'о детенце зајецамо,
Око коња слегнемо се,
За гриве се повезамо.
Преплашени коњиц хрче,
У прошлице стреми скок,
Коњик жури, а ми брже
Све пред њиме у поскок.
А вештице
Гребу, цичe,
Гозбу праве, зову нас,
Од срдашца
Невиница
Спремају нам слатку част.
Звуци брује,
Одјекује
Песме звук:
Са гробова
Стара сова
Диже хук.

После части и весеља
Весела нас игра чека,
Погледом нас деда стрела,
На нас маше из далека.
Ветрић стиже
И подиже
Нашу сен,
Ми летимо
И тражимо
Нови плен.

У постељи уморена
Девојчица дивна спава,
А сенка јој некрштена
Чудне тајне дошаптава.
Са прозора застрвена
Уклањамо густи мрак,
На склопљене очи њене
Наводимо бледи зрак.
Љубимо јој бело лице,
Дочарамо дивне снове
Над постељу девојчице,
Као да је драги зове.

Трепти месец бледи,
Девојче се диже,
Полагано следи,
За сенкама стиже.
А са торња вита
У поноћној тами
Као да је драги
Из потаје мами.

И с очима заклопљеним
На торањ је сенка води,
Месец бледи стире зраке
И лагано небом броди.
Ветрић шири и лелуја
Њену власе,
Лаким крилом обавија
Вити стас.

Расклопљена недра бела
Несташко јој страсно љуби,
Међ снежаним пупољцима
У заносу он се губи.
Месец броди,
Она ходи
У незнан,
Сама, сама
Све за нама
У бездан.

И док блуди тамо амо,
Ми јој груди отворимо
Па јој срце пипчунамо,
Вештицама поклонимо.
А вештице
Гребу, цичe,

Облетају око нас;
Глуво доба
К'о сред гроба,
Јединс се хори глас.

А чим пет'о кукурекне,
Зађе месец блеђани,
Разбегну се наше сенке
К'о облачци лагани.

У дубину плаве заромимо реке,
Око деда старог свијемо се редом,
Чешљајући браду некрштене сенке
До ноћи играмо са утвором седом.

Драгутин Ј. Илић.

ИГУМАН ПАЈСИЈЕ.

ПРИЧА ИЗ НОВИЈЕ СРПСКЕ ПРОШЛОСТИ.

(Свршетак).

Прође неколико дана, од како је игуман на последњем састанку једва задржао заверенике да не долазе у манастир. Хаџи-Продана не беше више у околини; он је пролазно кроз збегове и од планине до планине храбрио народ и прибирао омладину око устаничке заставе. Игуман Пајсије очекиваше свакога часа гласе о његову успеху.

Уморан и замишљен седео је једне ноћи у својој ћелији, размишљајући о далекој будућности, коју би донео успешан устанак. Ноћ је била тамна, а у његовој ћелији трептала је слаба светлост са кандионца, које једва осветљаваше први угао под собом. Из тешких мисли трже га неки сумњив звук; неко је звижнуо. Скочи и приђе прозору, да боље ослушне. Звиждање се поново а у истоме часу промаче сен испод његових прозора. За овим се све утиша, као да ничег није било.

Игуман полако отшкрину врата своје ћелије и изађе на поље. Али све беше мирно. По ходницима и дворишту спавали су Турци мирно а на самоме излазу седео је стражар, држећи дугу арнаутку преко крила и пушећи из чибука свој дуван.

— Пст! учини игуман.

Стражар прену и окрете се њему.

„Шта је?“

— Чу ли ти што?

„Ја ништа, валаах, а ти?“

— Учинило ми се — рече игуман, прође поред Турака и оде у своју ћелију.

Има нешто, помисли он, — дохвати испод јастука пиштољ и стаде косо према прозору, очекујући, не ће ли што угледати. На прозору закуца.

Игуман отшкрину прозор. „Ко си ти?“ рече полутласно.

— Ја, Митар!

То је био брат игуманов, младић од својих осамнаест година, који је био писмен и тако леп, да је у околини био чувен с тога.

„Шта је?“

— Ту су хајдуци.

„Наопако!“ викну игуман. „Похитај њима и реци, да сам им ја наредио, нека се одмах склањају, или ће цела ствар пропасти.“

Још игуман и не довршн а на дворишту се проломи страховит пуцањ. Турци халакнуше и поскакаше за оружје и необична граја и пуцњава заноче се проламати међу кршевима у овом склону планинском. Устаници беху из непада упали у манастир и ту се са Турцима покрили.

Очајни игуман изађе из ћелије међу покрвљене; али сад беше узаман. Устаници нису слушали, него повезаше побеђене Турке и узмакоше у Небош-планину.

Хаџи Продан, кога је игуман одмах известио, одјури у планину те ослободи Латифове слуге, а отац Пајсије похита да обавести Латиф-агу, како то није учинила раја, него одметници, хајдуци, којих у планинама имаде увек. Али то беше доц-

кап! Тада паша је осетио, да у овоме делу имаде неки други посао, и пре него што би се могли заверенници у масама прибрати, удари на Небош-планину, разбије устанике, а игумана Најсија и манастирског ђака, његова брата Митра ухвати у селу Горачићу те их као победничко уздарје пошаље на пешкеш Сулејман-паши Скопљаку.

За несретним синовима Најсијем и Митром пође у Београд и њихова мајка Синђелија, да моли и преклиње Скопљака за милост. Мајчино срце само могло се још надати, да ће гладни вук опростити ухваћеним јагањцима.

* * *

У београдској тврђави на самој обали дунавској мало ниже од онога места, где Сава утиче у Дунаво, постоји и данас кула Небојша. У њезиним зидовима, око којих је зашљускивало с једне стране Дунаво а с друге мало језеро, затварани су били бунтовници и они, на које се сумњало, да раде против Турака. Кроз малене канделе утицала је у кулу вода из Дунава, па је протичући кроз собе, у којима сеђаху оковани заточници, увирала у језеро пред Небојшом. У соби је увек било воде до колена, а с пролећа, кад је Дунаво бујало, досезала је вода и до паса осуђеницима. Осуђеник, кога овамо доведу, сматра за већу милост, да га умлате, него да проведе један дан у овом ужасу, где се развија трулеж а око њега плове по води гује и јакреши.

У ову страховиту кулу беху бачени игуман и његов брат са многим заверенницима, које тада похваташе.

Несретна Синђелија ишла је везиру, али овај је као бунтовничку мајку из одаје одагнао. Плачна и очајна преклињала је, да јој поштеде бар Митра, који је тек у осамнаестој години; али везир ни да чује. Морала је доживети да својим очима угледа најужасније зверство, какво је само турско дивљаштво могло пронаћи.

Силазећи кроз ону капију, што из горњег града води у доњи, поред цркве Ружице, угледа она пред собом гомилу оружаних Турака. И не слутећи, да спроводе из суднице њезину децу, повуче се у капију оним развалинама, које и данас стоје, а за које се вели, да су тамо били двори Јакшићеви. Један стари улема застаде и запита је, да не ће деци. За тим јој рече, нека причека, јер ће их сада спровести патраг у Небојшу. Несретна мајка врисну; призор, који је угледала, потресао је до дна срце мајчино. Гомила Турака, наоружана дугим арнауткама, уђе у капију. Међу њима су ишли игуман Најсије и Митар везаних руку и окованих ногу.

„Ето их, баба! Лазўк, да и оно лепо дете погине!“ рече јој улема. „А може валаах, да спасе луду главу!“

— Честити ага, молим ти се, спаси бар њега! јаукну несретница.

„Како да га спасем, кад не ће. Ето кадија и везир и сви пуђаху му да се потурчи, а он, луда глава, не ће. Ти си му мајка, ето га воде, па реци му нека послуша. Лазўк, баба, лазўк, ако 'ваки писан погине!“ рече милостиви Турчин и склони се поред ње у капију.

У томе и наоружана рула са робовима стиже. Улема изађе пред њих и задржа их, да стану.

— Децо, моја децо! залелека бедна старица и спотичући се преко гомиле камења потрча својим синовима.

„Мајко, шта чиниш с нама?“ запита је игуман тихим гласом, који благо прекораваше старицу, што није обуздала срце мајчино бар сада, када им требаше највише снаге и духа те да поднесу последњи удар своје судбине.

— Најсије, сине мој! Децо моја! Митре! Тако ти млека мајчина, спаси главу своју!

„Мајко, зар да се потурчим?“ одговори јој Митар а у очима му се завртеше сузе, гледајући оно очајање и бол, што трепташе са лица мајчина.

— Митре, сине мој! Најсије! Зар да вас обојицу на један мах изгубим? Ко ће мајци очи заклопити? Ох, људи! Турци! Што ме гледате, кукавицу? Кумим вас Богом, убите и мене! Најсије, сине мој! Реци му ти.... спаси га... Бар један нека је мајци на очима. Ко ће тешити мене несретницу за тобом?

Пајсије слушаше мирно и са тугом речи мајчине; а кад она прекиде говор, и с надом погледа у старијега сина, он благо рече:

„Мајко! Зар слуга Христов може саветовати Хришћанину, да потури веру? Ради краткога земаљског века да изгуби вечити? Умири се, мајко! Бог је милостив, он ће опростити срцу мајчину, а паше душе молиће се њему, да те што скорије ослободи мука земаљских. Тамо... тамо ћемо бити сви заједно!

Јадна старица мучила се да схвати дубину синовље утехе, али срце мајчино обузело је све остало, и она само јецаше: Децо! Митре, спаси се!

На то приђе и улема и поче говорити Митру, нека бар привидно прими Мухамеда, само да се од смрти сачува.

— А умиру ли и Турци? запита Митар.

„Умиру, ја како!“

— На чиме ме плашите онда? Мајко, хвала ти на млеку; али може ли бити боље вере од хришћанске? Сме ли Србин потурити косовско знамење и осрамотити гробље дедова?

И довршујући ово он гласно запева:

„Мајко моја, на млеку ти хвала,
Ал' не хвала на такој беседи!
Има л' боље вере од хришћанске?
Може л' Србин образ потурити,
Своје крсно име потајити?
За крст часни и име Србинско
Србин гине од сад и до века!

Али јадна мајка није чула више; као прострељена она је пала крај ногу својих синова и онесвесла обгрлила ноге Пајсијеве, који је благо и с болом гледаше. Откопчаше јој руке од ногу синовљих, оставише је обнесвешћену на камењу а њих двојицу одведоше у тамницу.

Када се разабрала, крај ње не беше никога, па ни онога милостивог уленге. Престрпула од страха за децом изађе из тврђаве те да сутра дан опет дође и преклиње, не би ли бар Митра спасла.

Рано у јутру пође у тврђаву. Пут је водио пространим и пустим пољем, што се ширило под Стамбол-капијом, где су данас густе улице са Коларчетовим домом. На тој пољани извршаваху се казне над „бунтовничком рајом“. Кад се приближила Стамбол-капији, зачу очајничке јауке, који на далеко проламаху ваздух. Ужасан призор, што га угледа, у мало је не сруши. На неколико корака пред собом угледа преко тридесет људи једно поред другога на коље набијених. Низа списко коље слевају се потоци крви а они са јауком куме и братиме пролазнике, да их побију те да се не муче више. Кукавна старица окрете главу на страну и у највећем страху улете у Стамбол-капију. Није смела, да погледа онамо, јер се бојала, да међу невољницима, који је тако ужасније, не угледа и њих и страшније, што би материнско срце из груди ишчупало.

Кад стиже у тврђаву пред Небојшом, запита аласанцију за децу, али овај, гонећи унутра гомилу робова, замахну бичем те је удари.

Збуњена ударцем а ни сама не знајући за што, наже клецајући ономе месту, са кога је мало час у страху побегла. Неизвесност, која сваким кроком у њеној души растијаше, толико је мучила да најпосле прикупи сву силу старачке снаге и поче трчати пољу под Стамбол-капијом. Кад стиже на ширину, одакле је могла видети онај страховити призор, мимо кога је мало час прошла, угледа неколико јаничара, од којих неки сећаху а неки лежећи потрбушке налактили се на крваве руке па са насладом уживају у мукама невољника, који још од синоћ, на коље набијени, јечаху у лутим болима.

„Воде! Воде!“ јаукали су изнемогли гласови очајника. Али нико не смеде додати ни капи воде, јер то беше смрћу забрањено.

Други су опет грдили и клели Турке и Мухамеда, само да их раздраже, не би ли их побили. Али Турци су знали за то, па се на сва дражења правили невешти.

„Шта нас гледаш, турска поганијо, псећа вероо?!“

— Јаваш, крмку, јаваш! одговарали су јаничари и мирно су пушили чибуке своје.

Кукавна Синђелија посматрала је са стрепњом лица ових мученика; али ипак кроз ову тугу просијаваше и један зрачак наде, да су јој деца у животу и да ће их

она инак, ма и својом смрћу, спасти. Не хте се осврнати више, већ пође; али кад хтеде и последњега да мимоиђе, она задрхта. Учинило јој се као да је чула познат глас, који изнемогло довикну: „Мајко!“ Она заста као камен, али не смеде да се осврне; у часу јој дође да пагне бегати са тога места и брзо крочи напред.

„Мајко!“ зачу се опет онај изнемогли глас.

— „Најсиље! Чедо моје!“ врисну мати, свест јој се помути и она се, као подсечено стабло пред последњим узмахом оштре секире, сруши на земљу.

У првим редовима угледала је свога сина Најсија, везаних ногу и руку и на колац набијена. Крај његових ногу лежала је трупина без главе а ниже ње укинута глава Митрова. Из сажаљења према његовој младости и необичној депоти његовој, жива на колац набили, него му главу одрубише.

Около коца слегла се гомила паса на урличући гложу ноге игуманове и лочу крв, која из њега тецијаше. Друга гомила дохватила главу Митрову па је гложе и накострешени реже једно на друго.

Несретни игуман, кога растрзаху наклети богоборци, мирно је подносио муке на је, прегоревши тело, обратно мученички поглед небу, молећи Бога да се смилује народу, који без наде и утехе трпи невоље у турскоме ропству.

Земља је горела од препеке сунчаних зрака а силна жеђ, која мори све невољнике, што на оваковим мукама по три дана умиру, мучила је и њега све већма.

„Воде! Воде!“ узвикну он полумртвим гласом и обори очи земљи.

Тада је угледао своју мајку, која се, освешћена од првога потреса, очајнички отимала из руку јаничара те да дотрчи сину.

„Натраг, баба!“ гураху је Турци. „Од јуче ниште он воде, па му не дамо. Натраг!“

— Сине мој! Дете моја!“ запомагала је несретна мати, отимајући се из руку јаничарима, који се згомилали око ње те је отискиваху са тога места.

„Укрепи је, Господи!“ уздахну свети мученик за веру и слободу, подиже очи небу а мало за тим и његова глава клону на прса. Издахнуо је.

— Црче, пас! рече један јаничар.

„Ако ће!“ прихвати други и поче празнити на длану пепео из луле.

Из гомиле полудивљих паса, који се гложили око ногу игуманових, заједе се један на прса мученикова и дохвати га зубима за клонули врат.

Несретна мати није више ништа видела; полумртву отурише је на страну а страховити лавеж и урлик паса оглашаваше над мртвим телом мученика Најсија зверско опело.

*

На томе месту, где је овај мученик испустио српску душу, диже се данас српско народно позориште.

Драгутин Ј. Илић.

ВЈЕРИНА ЉУБАВ.

РОМАН **И. А. Гончарова**

ПО ФРАНЦУСКОЈ ПРЕРАДИ ЕЖЕНА ГОТИ ПРЕВЕО *Миливој Максимовић*.

ДРУГИ ДЕО.

XII.

Цели сутра дан није Вјери било боље. Рајски се унутк к Татјани Марковној и заједно са Василисом уђе у њену спаваћу собу. Она је лежала у истом положају, као и јуче цео дан.

— Погледај, Василиса, како је бабушки, рече јој Рајски тихо. Ја не смем ближе, да је не бих уплашио.

— Не би ли било добро, да пробудим госпођу?

— Да како, да би требало, Вјера је болесна, па не знам, би ли требало послати по Петра Петровића...

Он још није ни довршио своју фразу, а Татјана се већ дигла и села на постељу.

— Вјера је болесна? понови она.

Рајски чисто слободније дахну.

На лицу бабушкину, које је још до јуче било мртво и окамењено, показа се на једаред живот, брига и страх. Она му махну руком, да иђе, и за четврт сата беше већ обучена. Великим и журним корацима и забринута лица пређе преко дворишта и уђе са к Вјери. Од умора не беше више ни трага. Живот јој се повратио и Рајски се обрадова страху на њеву лицу, као добру и стару пријатељу.

Она опрезно уђе у Вјерину собу, погледа брижним погледима њено успављено, бледо лице и рече тихо Рајском, да пошаље по старог доктора. Тек онда опази Наталију и њено уморено и измучено лице. Она је загрли и пољуби и рече јој, да иде и да се одмори у својој соби.

Међу тим дође и доктор. Татјана Марковна му лепо разјасни узрок Вјерине растројености, скривајући прави узрок. Он пронађе симптоме врућице и рече јој, да не ће бити никаквих рђавих последица, ако јој се унука примири.

Вјера у полусну прогута лек и заспи тврдим сном. Татјана Марковна јој намести чело главе и прилегну главом на исти јастук с друге стране. Није спавала, него је пажљиво пратила сваки покрет Вјерин и слушала, како дише. Кадгод би се Вјера пробудила, питала је:

— Спаваш ли ти, Наташа?

И не добивајући никаква одговора, опет је склапала очи. Али чим би се освестила мало и опоменула правог стања, у ком се налази, опет их је отварала и тешко уздисала, трудећи се, да заборави на све и да заспи.

Око по ноћи заниће да пије. Једна рука јој из јастука дода чашу с напитком.

— Како је бабушки? запита она. Наташа, где си ти? Дођи овамо. Што се кријеш испрестано?

Кад не доби никаква одговора, тешко уздахну и погрузи се опет у дремеж.

— Бабушка не ће да дође! Бабушка ме не љуби више! шапутала је тужним гласом, и тргнувши се на тренутак из сна дода: Бабушка ми не ће опростити!

— Бабушка је дошла! Бабушка те још љуби! Бабушка је опростила! зачује се глас чело главе.

Вјера скочи с постеље и окрену се бабушки.

— Бабушка! викну она и спусти главу на њене груди.

Татјана је опет положи у постељу и приђеже својом седом главом поред црне и разбарушене косе своје унуке.

Вјера, дошавши к себи на грудима те своје друге мајке, бризну у плач и потоком суза, јецањем, без икаквих речи исповеди сву своју исерељу, кајање и своје неизмерне муке и страдања.

Бабушка је ћутећи слушала јецање, не бранећи јој да плаче и само јој је притискивала главу на своје груди и посипала пољупцима.

— Немојте ме миловати и љубити, бабушка, шапутала је Вјера... ја нисам тога достојна... одгурните ме... а сву своју љубав и милошту поклоните сестри...

Бабушка је још силније притисну на груди.

— Твојој сестри не треба више мога миловања, а мени треба твоје љубави. Немој ме остављати, Вјера, не туђи се мене, ја сам остављена сиротица! рече јој она и сама се заплака.

Вјера је из све снаге притисну к себи.

— Мајко моја мила! опростите ми! рече она са сиим тихо.

Бабушка јој пољупцем затвори уста.

— Ћути, рече јој; ни слова више никад о том!

— Ја вас нисам слушала, и Бог ме је казнио за то!

— Шта рече ти, Вјера? викну на један пут Татјана, сва побледевши.

— Да, ја сам мислила, да сам умнија и паметнија од вас свију.

Татјана Марковна одахну слободније. Њу је друга нека мисао или претпоставка узнемирила и преплашила.

— Ти и јеси умнија од мене, рече јој, више си и учила него ја, али ти ниси искуснија од своје бабушке.

— Сад сам... и искуснија! помисли Вјера тужно и паде се лицем на раме госпођице Берешкове. — Уклоните ме одавде, настави она, Вјере више нема. Хоћу од сад да будем ваша друга Марта... Хоћу да оставим ово старо гнездо и да се преселим тамо, к вама.

Бабушка ју је само миловала. На послетку заспаше обе једна поред друге.

Сутра дан у јутро устала је Вјера без знакова грознице, само што је била бледа. Она је своју болест исплакала на грудима бабушкиним.

Доктор је рекао, да се не треба више ничега плашити и забрани Вјери, да не сме неколико дана изаћи из собе.

Све је пошло обичним колосеком. Само што су међу Татјаном Марковном и Вјером настали некакви други, нови односаји. Бабушка није досађивала Вјери можда каквом претворном списходљивошћу, а очевидно је било, да не узима тако олако тај судбоносни опит у животу једне жене, као што је то чинио Рајски — но још мање је показивала оно безусловно презирање према погрешци или паду своје унуке, каквим обично стари и уживели у људске појмове ригоризам, који чак и не истражује много узроке паду, жигоше овакве случајеве.

Вјера се уверила, да јој је бабушка искрено опростила, али јој за то ипак није било лакше. Она је очекивала и желела строг суд; на пример, да ју је Татјана Марковна уклонила из своје близине, да ју је послала на шест месеци или на годину дана на своје најудаљеније село, да тамо испаштя, што је погазила љубав и обмахнула поверење своје мајке; а за тим тек да јој је опростила и позвала к себи, и онда још годинама јој ускратила своју љубав и нежност, догод је она сама својим радом и понашањем опет не заслужи; само тако би се Вјера коначно утешила, онда би тек постало право искупљење или би нестало свега у тами заборава, ако је истина, да време све успомене збрише, као што тврди Рајски.

— Да ли баш све? питаше се тужно.

Она се трудила непрестано, да проникне у смисао тога бабушкина ћутања и те њене нове, неочекиване нежности, и међу тим је више пута опазила, како је бабушка некако особито погледа, не знајући, како да разјасни те погледе?

Било јој је са свим јасно, да бабушка душевно страда. Од силне туге се чисто промењила, погурила се, пожутела и на лицу се показиваху дубоке боре. И заједно с тим, кад би погледала Вјеру или је слушала, кад говори, она би се на једаред усправила и погледала на Вјеру са толико нежности, као да види у њој не ону стару Вјеру, своју унуку, него рођену кћер, која јој је постала још милија.

— А за што да сам јој милија? За што ме штеди? питала се у себи Вјера. За то налађа, што се њено женско срце испунило сажаљењем; а до сад ју је уважавала, поносила се њом, признајући јој право, да слободно мисли и ради, пуштала јој је све на вољу и веровала јој. И све то сад пропаде! Она је на зло употребила њено поверење, и пала је са висине своје поноситости!

Није више презирала ни јавно мњење, као некад. Њу је болело, што је изгубила цену и у очима глупака, као што се изразио Марк. Уздисала је за дивљењем и поштовањем, које су јој сви одавали, и које је сад за навек изгубила! Остало јој је још само да приклони главу пред општим презрењем, па је и била спремна, да је приклони.

Спољашње је изгледала свима мирна и спокојна, али за то јој беху очи упале, руменила нестало са бледог лица, није више било оне грацијозности и слободе у кретању. Измршавела је и видело се, да јој је живот досадан.

Није марила ни за кога и ни за што. Седела је обично сама у својој соби, долазила је да руча са бабушком и поницала је главом, кад би је бабушка погледала или почела с њом ласкаво и нежно говорити. Постајала је из дана у дан жалоснија и покорнија, старала се, да што брже изврши сваку бабушкину жељу, изражену речима или погледом. Није се усуђивала никоме ништа заповедати. Чинило јој се, да Василиса и Јаков гледају на њу са сажаљењем, Егор дрско, а собарице подсмешљиво.

— Ето ти сад тог новог живота! мислила је у себи.

Татјана Марковна мотрећи на Вјеру постајаше све замишљенија. Чинило се, да Вјерина туга и на њу прелази. Често би дуго времена седела сама, наслањајући руке о сто и ухвативши се обема рукама за главу.

И она и Вјера су волеле друштво Рајског. Његова простодушност, нежност, искреност, која је провиривала из сваке речи, из сваког његова погледа, на послетку његова живахност и духовитост беху у стању, да их мало утеше и разговоре.

Али он се узалуд трудио, да растера са свим њихову тугу, која се као облак надвила над њих и над целу кућу. Он би се и сам растужио, кад је видео, да ни његово уважавање ни бабушкина нежност нису били кадри да поврате бедној Вјери прећашњу бодрост, поноситост, уздање у себе, силу ума и воље.

— Бабушка ме презире, и љуби ме само из сажаљења! Овако се не да живети, ја ћу умрети! признаваше једног дана Рајском.

Он полети к Татјани Марковној, да јој приповеди нове муке Вјерине. На његов велики ужас увери се, да бабушка не имађаше снаге да утеши јадну Вјеру.

XIII.

Другога дана, после једне од оних непроспаваних ноћи, каквих је већ много од неког времена Татјана Марковна провела, пошаље по Тита Никонића. Он дође весео и радостан, што је болест његове старе пријатељице тако срећно минула; понео беше огромну лубеницу и ананас Татјани на дар, али кад је виде, сав се промени од изненађења и страха.

Она му ћутке даде знак, да иде за њом и ноће у врт. Тамо је седећи на Вјерној клупи провела до два сата у разговору с њим и за тим се, гледајући у земљу, врати у кућу, а он као убијен оде кући, нареди камердинеру, да му спреми путњаг, пошаље по поштанска кола и одвезе се на своје село, камо већ неколико година није ни завирио.

Рајском паде на памет, да га посети и дошавши онамо зачуди се, кад чу ту новост. Приповеди и бабушки, шта је чуо; она му рече, да је Тит Никонић морао отпутовати због неких нередâ, који су наступили на његову добру.

Вјера је била тужнија него икад до сад. Кад се спустила ноћ, легла је у кревет, али не мога заспати, него је гледала отвореним очима у мрак. Трудила се да заборави и заспи, али узалуд, сан не долажаше. На једаред јој се учини да се врата полагано отварају, зачу се и шкрипање... Она се подлакти и упре очи у врата. Угледа за тим и светлост, коју је једна рука с преда заклонила. Вјера престане гледати, спусти главу на јастук и учини се као да спава. Видела је, да улази Татјана Марковна, тихо и са свећом у руци. Она спусти ћурак са рамена на столицу, и обучена у бело приближаваше се као каквo привиђење Вјерину кревету. Метне свећу на столић чело Вјерине главе, а сама седе на диван с противне стране. Све то је учинила, а да ништа и не шушну.

Она пажљиво посматраше Вјеру, која је лежала са затвореним очима.

Прође тако више од по часа. Вјера на једаред отвори очи, и виде Татјану, која је непрестано на њу гледала.

— Ти не спаваш, Вјера?

— Не спавам.

— За што?

Вјера не рече ништа, но само гледаше у лице Татјанино, која јој се чињаше још блеђа него обично.

— Не може да поднесе ударца! помисли Вјера.

— За што ме казните и ноћу, бабушка? запита она тихо.

Бабушка је ћутала и гледала на њу. Вјера јој одговори истим таким дугим погледом. Обе жене говораху очима и чинило се, да разумеју једна другу.

— Не гледајте тако, бабушка, ваша туга ће ме убити! заноче Вјера. Боље ме одгнајте од себе, него да тако као по као излевате ваше презирање. Опростите ми, бабушка, ако можете, а ако не, ви ме боље живу сахраните!

— За што, Вјера, не говориш онако, како мислиш?

— А за што ви ћутите? На што мислите? Ја не разумем ваше ћутање и то ме мучи. Ви имате нешто да ми рекнете, па не говорите ништа.

— То је врло тешко рећи, Вјера. Моли се Богу и разумеј бабушку без речи, ако можеш.

— Покушавала сам молити се, па не могу. А шта и да молим? Да смрт што пре дође?

— За што смрт? Све је заборављено и опроштено, рече Татјана Марковна, покушавајући још једном, да Вјеру умири и утеши и седне на кревет поред ње.

— Није заборављено! Моја погрешка стоји написана у вашим очима; оне ми непрестано говоре...

— Шта ти говоре?

— Да живота више нема и да је све пропало.

— Не умеш ти да читаш у бабушкиним очима.

— Да ћу умрети, то знам! Само да смрт тако споро не иде!... рече Вјера, окрећући главу к зиду.

Татјана Марковна тихо климаше главом.

— Нема више живота! понови Вјера тужним и уверсним гласом.

— Може се живети! рече госпођица Берешкова са дубоким уздахом.

— После . . . онога? запита Вјера, обрнувши се к њој.

— Да, после онога.

Вјера уздахну.

— Ви не знате, бабушка... ви нисте така, као ја.

— Иста така! прошапута бабушка, да се једва чуло, нагнувши се према њој.

Вјера се трже, погледа је два три пут питајући и за тим се опет тужна спусти на јастук.

— Ви сте света! Ви никад нисте били у мом положају, говорила је она, не гледајући на бабушку. Ви сте праведница!

— Грешница! прошапута Татјана још тише.

— Сви људи су грешни, али ви нисте така грешница, као ја.

— Иста така...

— Шта рекосте?! рече Вјера са изразом ужаса у гласу и очима и нагло се подиже.

— Да сам иста така грешница, као и ти!

— За што клеветаш сама себе? цикну готово Вјера, дрхћући и притискујући јој лице на груди. — Да умрнем и спасем једну Вјеру? Бабушка, не лажи!

— Ја никад не лажем, рече старица усиљавајући се. Не ћу лагати ни сад! Да, ја сам грешница... грешница, говорила је она, падајући на колена пред Вјером и наслони своју главу на њене груди. Опрости и ти мени!

Вјера се чисто скаменила од ужаса.

— Бабушка, прошапута она, гледајући на њу са очима, разрогаченим од изненађења, може ли то бити?

За тим силно притисну бабушкину главу на своје груди.

— Што си то учинила? За што ми то говориш? Узми натраг своје речи! Ја нисам ништа чула... све ћу заборавити... држаћу, да ми се то у бунилу причинило... немој да себе казниш мене ради!

— Не могу; то сам Бог заповеда! говорила је бабушка, још увек клечећи са погнутом главом прёд својом унуком.

— Устани, бабушка!... ходи овамо к мени!

Бабушка заплака на грудима своје унуке, која такођер удари у плач и зајеца, као мало дете.

— За што си ми казала...

— Морала сам! Он је хтео да се понизим! прошапута Татјана, показујући руком пут неба. Његова је воља, да ништем опроштења у своје унуке. Опрости прво ти мени, Вјера, па онда ћу моћи и ја теби опростити. Ја сам сагрешила, што сам се надала, да ћу своју тајну са собом у гроб понети; сад се ево мој грех на теби осветио!

— Ти ме избављаш од очајања, бабушка!

— Избављам и себе, Вјера. Бог ће нам опростити, али он тражи прво одмазде и покајања. Ја сам мислила, да је мој грех заборављен и опроштен. Тутала сам й важила међу свима вама као праведница... Живела сам као окречен гроб посред вас, носећи у себи тешки грех, и који је ето на теби избио на површину. Бог ме је сад преко тебе покарао... Опрости ми од срца!...

— Бабушка! зар се може и зар се има шта праштати својој мајци? Ти си у мојим очима света, и ја да сам те боље познавала, не бих се никад дрзнула радити што год без твога знања и одобрења.

— То је мој други страшни грох! Ја сам ћутала и пустила сам те, да и ти паднеш у... понор, и за то ми се сад и твоја покојна мајка свети! Она ми се увек у сну показује... она је и сад овде међу нама двема, ја је видим. — Опрости ми и ти, покојнице! говорила је старица, обазрући се око себе запрепашћеним погледом и пружајући руке к небу.

Вјера се трудила да је подигне.

Татјана Марковна с џепром устане и седне на диван. Вјера јој брже дода колоњску водицу и воде и покваси јој чело и слепе очи. Онда седне код њених ногу на ћилим, носећи јој руке пољупцима.

— Ти знаш, да све тајне мора јарко сунце проказати! започе Татјана, кад се мало опоравила. За ових четрдесет и пет година нико за то није знао, само он и Василиса, и ја ће мислим, да ћемо ми умрети заједно с тајном. Па сад ево, како је изишла на светлост! Боже мој! говорила је као пзван себе Татјана Марковна, склопивши руке пред распелом, да сам знала да ће тај гром ударити другу... моје дете, ја бих још онда јавно, пред црквом, пред гомилом народа, исповедила била свој грех!

Вјера слушаше са удивљењем, чисто бојећи се да верује у оно, што је чула, и пажљиво је мотрила и изучавала сваки њен покрет, сваки поглед, сумњајући у њене речи и схватајући га као неки пројічан поступак, или великодушну замисао са бабушкине стране, да спасе и охрабри њу, која је тако дубоко пала. Али та молитва, то призивање њене покојне мајке! Не, ни једна глумица не би се подухватила, да игра таку улогу, а бабушка беше оличена истина и искреност!

Вјери чисто спаде сиви терет са срца, живот јој се повраћао; учини јој се, да се њена могила претворила у цветњак, људи да су постали дружевни и искрени, као и пре, а природа да је заблистала пређашњом лепотом. Сутра дан ће устати бодра и мирна, видеће око себе мила лица. Одношаји међу Татјаном и њом промениће се; не ће бити више бабушка и унука, него две другарице, једнаке и нераздељиве. Она јој је нешто онако нехотице рекла „ти“, као и Рајском; кад је заговорило само срце, заборавила је на хладно „ви“ и задржала је себи право, да јој и даље тако говори.

Тек сад је разумела, за што је бабушка после њена признања постала према њој још нежнија и ласкавија. Да, бабушка је уздала њено претешко бреме и натоварила га на своја стара плећа, збрисала је својим грехом грех своје унуке и није га сматрала за „губитак части“. Губитак части! Та праведна, разборита и најнежнија жена на свету, која је све љубила, све своје дужности извршивала, која никад никога није увредила, никога обманула, која је цео живот посветила другима, коју су сви око ње поштовали и љубили — та жена је „пала и изгубила част!“

Дакле и њој, Вјери, ваља посветити цео живот другима, као и њена бабушка, и путем дужности, непрестаних жртава и рада започети други нов живот, са свим друкчији него онај, који ју је довео на дно понора — живот, ком је садржина: љубити ближње, истину, и оно, што је лепо и добро.

Она нагло устаде:

— Бабушка, рече, ти си ми опростила и љубиш ме већма него све остале! Ти волијеш мене него Марту, ја то добро видим. А знаш ли ти, колико и како ја тебе љубим? Ја не бих толико патила и мучила се, кад те не бих тако силно љубила! Колико дуго времена је требало, док смо се заиста упознале!

— Одмах ћеш сазнати све; чућ моју исповест и осуди строго или опрости, а Бог ће нама обадвема опростити.

— Ја не ћу и не треба ништа да чујем! За што?...

— За то, да и ја сад претрпим оно, што сам требала претрпети пре четрдесет и пет година. Ја сам украла свој грех! Ти ћеш га сазнати а сазнаће га и Борис. Нека се бар унук мало насмеје над седим косама старе Кунгунде!...

Бабушка пређе два три пут узбуђена по соби, тресући фантастичком одлучношћу главом.

Она је опет личила на стари, женски, породични портрет у галерији са својом суровом важношћу и поноситим самоуверењем. На лицу јој се изражаваше борба и победа гордости над јадом и муком. Вјера се осећала као слаба и јадна девојчица пред њом и скромно и плашљиво јој погледаше у очи, испорећујући у мислима своју младу и неискусну снагу, која је тек скоротеч излазила на борбу са животом, са том старом, прекаљеном у дугој животној борби снагом, која још беше силна и несломљена.

— Ја је нисам разумевала! Шта је била моја хвалисава мудрост и знање пред овом бездном?

За тим јој беше прва мисао, да притече у помоћ бабушки и осујети њену исповест и да тим уштеди њене и онако измучене душе. Она клекну пред њом и ухвати је за обе руке.

— Ти и сама осећаш, бабушка, колико си ти учинила сад за мене: цео мој живот не би био довољан да ти наградим твоје милосрдно дело. Не иди даље, дошла си већ до краја твоје казне! Ако баш нарочито желиш, ја ћу шапнути Борису реч две о твојој прошлости, и онда нека све старо падне у заборав. Ја сам видела твоју патњу, па за што да још и даље сама себе мучиш исповешћу? Суд се свршио, и ја не ћу да примим исповест. Ја немам никаква права да те саслушам и да ти судим, допусти ми само да те обожавам и благосиљам целог свог живота.

Татјана Марковна уздахну и за тим је загрли.

— Нека буде тако! рече она. Ја узимам твоје решење као опроштај од Бога и захваљујем ти, што си поштедела моје седе косе.

— Хајдемо сад тамо, к теби, да заједно отпочинемо.

Татјана Марковна је скоро на рукама однесе до куће, положи у своју постељу и легне поред ње. И кад је Вјера загрејана у њеним наручјима тихо заспала, бабушка пажљиво устане, узме свећу и посматраше нежно чисте и фине црте њена лепог, бледог лица, којем тек сад сан беше донео мир и покој. За тим је прекрсти, дотаче јој се уснама чела и клекне поред постеље.

— Буди милосрдан с њом, Господе! топло се мољаше она. И ако се још није испунила мера твога гнева, отклони гром од ње, и удари опет у моју седу главу! ..

Дуго још после молитве седела је над спаваћивом, а за тим тихо легне поред ње и окружи њену главу својим рукама. С времена на време би се Вјера пробудила, и онда би подигла очи на бабушку, опет их затварала и у полусну све јаче и нежније притискивала своје лице на њене груди, баш као да хоће да се што дубље зарије у њезина наручја.

(Наставиће се).

ПОУКА.

ПЕТ СТОТИНА И ТРИ ГОДИНЕ.

(Наставак.)

Ево нас, дакле, пред тужним Косовом; ту ћемо се зауставити крај гроба велике царевине, која, замучивши се на смртничком одру код реке Марице, напреже последње силе, домиле до поља Косова и на том крвавом месту, пустивши последњи рошац, издахну смрћу мученика, смрћу достојном онога ћенија, који својом величином кроз два века увенчаваше државу. Не беше ли дакле најзгодније, да са ове узвишене хумке погледамо у далеку прошлост, да погледамо на дух историје народа, који се заче под осветљеним липама и жртвеницима древних болова па се развијаше све даље и даље, док се не заогрте порфиром силних краљева, пред чијом силом задрхта горда Византија.

* * *

У такву стању била је Србија све до онога дана, кад је требала да прионе свим силама око сузбијања азијске навале, која са бедема галипољских пређаше васцелом Балкану а која се доцније под зидовима Беча једва задржала.

Смрт краља Вукашина била је онако исто велик губитак по Србију, као и смрт самога Душана. Децентралистично растројство, које је смрћу Душановом започело да комада велико царство, смрћу царева намесника ликоваше дан своје унутарње победе. Нема сумње, да је један део властеле са српским духовенством покушао да стане на пут очигледној пропасти. Ђурађ Сракимировић Балшић, „самодржавни господин всой зетској и поморској земли“, као и Вук Бранковић, „по милости Божјој“ самодржавни господар Приштине и косовских земаља, оба зета Лазарева, признадоше таста за свога господара, за наследника круне Немањића, те се тако већ 1386 године могаше Лазар и потписивати: „*Въ Христа Бога, благовѣрни князъ Лазаръ, господинъ всѣи сербскои и поморие земли*“. Али како је изгледао последњи владар још са свим нераскомадане Србије? Како одсијаваше златна круна Немањића, окићена алемима многобројних победа, на челу једнога Грбљановића? Бели орао силнога Душана оборио је тужно своју главу, погледајући на чело народног мученика, око кога ће се скоро обавити венац кипариса. Међу поценаном властелом не беше више оне синовље покорности, коју цар Душан налажаше под својим скитром. Многи не хтедоше признати своју потчињеност Лазару, па чак и они, који стављше круну на главу Лазареву, да ли је стављше за то, што увиђеше да је он једини кадар из рушевина но ново дићи сјајну и величанствену зграду негдашње царевине? Да не беше и на овоме месту личних обзира, који захтеваху, да престо Немањића не заузме по њих опаснија личност, него што би то могао бити рођени таст? Зар народни витез, син погинулог краља Вукашина, на коме већ блисташе порфира самодрштва, не имађаше можда и већег права да српску државу поведе обновљеној слави?

Ово су питања достојна да их пред историју положимо. А сад хајдемо даље!

Раздор властелински и одушпрање Лазару најбоље је доказао, колико нови „самодржац“ може рачунати на слогу у својој

државе. Многи од њих навукоше *црвене чизме** независних господара, а који и признадоше Лазара, не признадоше га тиме и као *искључива* господара, који ће њиховим правима донекле самостално управљати. Да би своја права и у дело привео, морао је Лазар силом угушивати упорну властелу. Но за све ово требаше, поред силе, и довољно времена а за ово последње не могаше нико јемчити, кад баци поглед на ону азијатску хорду, која започе већ кућати на вратима српске царевине.

Има ли дакле трагичнијег владаоца у историји народа, него што то беше *Лазар Грбљановић*? Примивши на себе тешки удес да спасава државу од неизбежне пропасти с поља, он не имађаше снаге ни да је од унутарњег растројства спасе. Властела се цепала и одметала а концентрисана најезда с поља већ се увелико спремаше, да се згодним растројством што боље користи. Очајнички положај косовских мученика до данас нико није боље схватио, него сам народ, који је то у својим умотворинама исказао. Цар, „самодржац“, па нема моћи ни средстава да принуди српску властелу на безусловну послушност. Место аукторитетом самодржачке власти, он је принуђен да моли и преклиње за општу помоћ од својих потчињених. Из Лазарева гра не чујемо више грмљаву поноситог Душана, који, кад угледа пред собом силну војску, овенчану славним победама, узвикује: *Јунаци, кажите сами, куда да вас поведем?*“ Не! Ту смерни и немоћни кнез пише грамоте, у којима преклиње:

„Ко не дође на бој на Косово,
Од руке му никад не родило,
Ни у њиву пшеница белица,
Ни у брду винова лозица!
Не имао од срца порода,
Ни мушкога ни девојачкога,
Рђом као, док му је колена!“

Јадни Лазаре! Колико суза и бола лежи у позиву твом! Колико мученичких уздаха у прекињању твом! Тако је! У ово неколико реји оценио је праведно народ сву величину мученичке душе твоје, на коју је властелинско растројство државну пропаст свалило. Теби само доликује име велико-мученика, јер трнов венац, који ти у томе часу обави главу, беше онај, под којим издахну највећи мученик за спас човечанства. То беше венац искупитеља Христа!

Прегледавши у најкраћим потезима историјски правац политичког развијања, време је да укажемо и на политичке околности, које се око Лазареве Србије истицаху с поља. Турска сила не би ни у ком времену имала згоднијег начина, него што га у томе часу имађаше. те да као победилица загрози целој Европи. Она је са Галипољских тврђава бадро посматрала онај фатални заплет, који се међу трулом Византијом и саревњивим Римом преко познатих држава укрштаваше. Византија и Рим, та два вечно непомирљива супарника, вођаху у велико саблажњиву борбу око превласти црквених догма. Догматична питања и њихове разлике у расцепљеној Христовој цркви међусобно се заоштрише толико, да се започињаху у велико сматрати као политичка начела животна значаја, која се кад тад морају мачем решити. Католичка црква, као носилица религијозног међународног јединства, имађаше у одбрани вере под својим окриљем сав многобројни Запад, православље се грчко утврђиваше само на Истоку, па и то не са свим; јер уједињена папска сила умеде наћи начина, да се и онамо увуче. Политички Рим старог века, који господараше целим светом у средњем веку, мал не постаде религијозни господар васцелог Истока и Запада. Краљевина Угарска, која у то време беше куд камо моћнија од труле и усамљене Византије, била је уједно и поборник апостолске тијаре на Истоку. Борба међу католичким и грчким Хришћанством с једне стране и српским Богумилством, које тежаше да се од свију ових догмâ емансипује, с друге стране, била се најжешће испољала у двема српским покрајинама, у Босни и Херцеговини. Религијозна трвења, која највише припомагаху спољашњем политичком растројству, не допуштаху никако да се Константинопоље и Рим уједине ни пред општим непријатељем Хришћанства, пред Исламизмом. Последњи владалац грчки схватио је сву тежину будућих догађаја на је према

* Црвене чизме носио је само владалац.

томе и тражио најзгоднијег начина, како ће пред Римом што искреније представити истоветност животних интереса Истока и Запада у заједничкој одбрани против Турака. Нема сумње, да је и сам Рим осећао важност овога питања па се баш за то и спреми, да што веће користи из овога извуче за себе. Папа је пристао да позове све католичке државе на најсветију крсташку војну у одбрану Хришћанства, али, пре него што би ово покушао, захтеваше, да се византијска империја, којој се тада границе сузиле готово око бедема царградских, одрече свога православља и прими догму намесника Петрова у Риму. Толико је слепи фанатизам догме успео да помути сваку здраву мисао, која је у овако очајном тренутку по цело Хришћанство потребна била. То беше најјаснији доказ, да је Византија на смрт осуђена; јер и грчко православље са оваким истим фанатизмом одговараше на то са узбуђеног Хиподрома: „*Волијемо и турски турбан, него кардиналски шешир*“!

(Свршиће се.)

Драгутин Ј. Илић.

КЊИЖЕВНОСТ.

КЊИЖЕВНЕ ОЦЕНЕ.

Bolgár népköltési gyüjtemény. Eddig kiadatlan eredeti bolgár szöveggel. Forditotta és a bolgár kormány segélyével kiadta: *Strausz Adolf.* Az előszót irta: Dr. Sismanov D. Iván, a bolg. közokt. miniszt. osztályfönöke. 2 kötet. Budapest, 1892. Révai testvérek. Ára 6 frt — L. 334 + XVI + 393 (Наставак).

У шестом одељку (стр. 59—71) говори Штраус о *Краљевићу Марку.*[1]

Како знамо, да Штраус није довољно проучавао нар. појезију, не изненађује нас, кад нађемо на многе велике погрешке у његовој расправи. Он и. п. мисли, да садржина јуначких нар. песама „legtöbbnyire a török hódoltság első évtizedeit tárgyalja“ (најчешће износи прва деценија турског покорења).

У шестом одељку говори Штраус о „деци“, која се спомињу у песмама о Краљевићу Марку. „Az elsőbbséget — пише Штраус — a bolgár népköltészetben mint hös, nem Marko foglalja el, hanem öt gyermek“, . . . (Првенство у *бугарској* нар. појезији не заузима Марко, него петоро деце...) Штраусу као да није познато, да има и *српских* нар. песама, у којима долазе *деца* као спасиоци од Марка (в. Radjugosl. ak. XI.VII. стр. 89; ср. Ястрановић: Срп. нар. песме II., стр. 539; ср. Гласник 50, стр. 146—148). За ту децу вели, да су персонификација народних елемената[2] (a természeti elemek személyesitői).

Занимљиво је, како је Штраус неодлучан, коме да даде Краљевића Марка: Србима или Бугарима. Спомиње Марка много и српске и бугарске нар. песме, то зна Штраус, па да учини крај распри, подели он Краљевића Марка на двоје, па даде једну полу Србима а другу Бугарима![3]

„Származásra nézve szerb családivadéka, szereplésre nézve rendesen a bolgár nép közt mozgott“. Да је Вукашин узео за жену сестру Момчилову, то признаје Штраус; да је Вукашин отац Марков, и то признаје Штраус; да је Момчило *бугарског* порекла, то тврди Штраус (I. 321), — на инак мисли, да је Марко, син сестре Бугарина Момчила, „потомак *српске* породице“! А стари летописац српски бележи, да „три кратишћи: Оугљеша и Вукашин и Гојко конко-

[1] B. Archiv für slav. Philologie V. стр. 439—455; Ирбијеве и Макензијеве: Путовање по слов. земљама, стр. 68—74; Штур, О нар. песмама, стр. 148, и т. д.

[2] Ср. Штур, О нар. песмама, стр. 7 и 20—22. Ср. Archiv für slav. Phil. V. стр. 44. Дело каже Руварац: „Богови из божанственог сумрака спуштају се у јасност земаљских дубина; митијско значење њихово све више устукна особитим значајем; митима, што их к делима креће, све више узимају етиску нараван, и тако, што се год већма приближују сувој нашој души, то се све више губи ја-ност ниа, која им обасипа лица, то сва блеска бива божанственим знак на челу њиховом, док га напослетку јуначки мач не освоји краљевски венац не замене“. Рув.: Две студ. расп. стр. 24—25.

[3] Шта ће само Хрвати? Требао је Штраус и њима што дати!

да .. раздѣлиша сръбскоую землю на три части“ (Шафарик, Pamatky dĕvnního, стр. 72; Гласник 53 стр. 67; Споменик срп. ак. III. стр. 106 и 126), и бележи да за време кнеза Лазара „три краља бѣсть сръбска: оу Призрѣнѣ Лазарь, оу Босни Стефань Тврътко, оу Призрѣнѣ Марко Кьлькашиновь“ (Гласник 53 стр. 68). Није у осталом потребно побијати Штрауса: он *говори* а не *доказује*, а ако покуша *доказивати* да је Краљевић Марко Бугарин и побијати доказе Јастребова и др. да су Срби, онда ће му се моћи одговорити[4].

Штраус пише, да су пронашле многе бугарске песме, које су помињале „стару славу и старе јунаке“ и „луте битке, муке свакојаке“, и да су бугарски певачи у песмама изостављали име бугарског цара Асења; он тврди даље, да се о Краљевићу Марку највише песама налази у Бугарској и Маћедонији[5], дакле у бугарском народу. Кад то све доведемо у свезу, онда излази, да бугарски народ није смео „због турског господства и грчких ухода“ споминјати *бугарског* цара, а певао је о Краљевићу Марку много, више него српски народ, који је сачувао спомен српских царева и који је име Марково уносио и у оне песме, где му није место!

Бесонов у својој збирци нар. песама говори о цару Душану у битци на Косову (Штраус I. 7—8). Штраус није пропустио да га због тога не немеље као и д' Аврила[6], што је при састављању песама о косовском боју уједно изостависо најважнију песму (Kosovo, St. Novaković, стр. 16 пр. 2), а овамо је и он правио не малих погрешака. Кад је Бесонов[7] могао довести Душана на Косово, могао је и Штраус довести Лазара на Ровине! „Kraljević Marko — pisze Штраус — *1391*-ben (?) a törökök szolgálatában Mirese oláh vajda ellen harczolt. Ezt a hadjáratot Bajazet inditotta azon czélból, hogy Bolgáriát a maga számára biztositsa. Ebben részt vettek akaratuk ellenére Lázár (?!), Konstantin, Marko stb. Különben ez a hadjárat a törökökre nézve szerencsétlenül végződött és a ravinsko (!) mezei döntő csatában számos bolgár vitéz esett el és ezek közé (!) számitandó Marko és Konstantin is“. (Краљевић Марко војевао је 1391. г. (?) у турској служби против Мирче војводе влашког. Овај рат започео је Бајазит са намером, да Бугарску себи осигура. У овом походу учествовали су против своје воље Лазар (?!), Константин, Марко и др. У осталом овај поход несретно се свршио за Турке, и у одлучној битци на *равинском пољу* (!) пало је много *бугарских* витезова; *међу ове* (!) могу се убројати и Марко и Константин). Овоме не треба коментара! (Ср. и. п. Гласник 42 стр. 267—268; Љ. Ковачевић и Љ. Јовановић: Историја срп. нар. I. стр. 150).

„Ha a Marko költeményeket a bolgár nép költeszetében olvassuk, lehetetlen észre nem venni, hogy a bolgár Markót távolról sem környezi oly nagy idealizmus, mint a szerbekét.... A bolgár Markónak van sok árnyoldala..... A szerb népepikában alig találunk csak egy-két költeményt, a melyben Marko árnyoldalairól is emlitést tennének“ (Кад читамо песме о Марку у бугарској појезији, морамо опазити, да Марка не окружује ни близу тако велик идеализам као у српској..... Бугарски Марко има много тамних страна.... У српској нар. појезији једва налазимо једну две песме, које напомињу Маркове тамне стране.) Да је Штраус прочитао само Вукову другу књигу нар. песама, он не би могао рећи, да се међу српским песмама о Марку налазе само једна две-ли, које износе Маркове мане. Да је боље проучио у опште наше нар. песме, видео би, да су у нашим нар. песмама „сва узвишенија својства, која могу човека да краве спојена у *Милошу*“ („Стражилово“ 1885. г. стр. 1417.) а у српском Марку да је оличен сам народ српски, са свима врлинама и *манама*.

Штраус мисли, да су српске нар. песме о Краљевићу Марку ближе историјској истини, него бугарске! („a bolgár Marko dalok a szerbiaiaktól megkülömböztetendők abban is, hogy ez utóbbiak inkább ragaszkodnak a történelemhez.) Јарић мисли, да су у опште бугарске нар. песме „сачувале више старине, него српске“ (Отаџбина IX. стр. 299). Краљевић Марко српских нар. песама ако није даље од историјске истине бугарског

[4] *И. Руварац* пише: „*Ти (Србине) имаш твоје јуначке песме, каквих немају књиге су сад имали ова браћа твоја Хрвати и Бугари*, па ти и због тога завиде они, и завиде ки као браћа теби луте се у себи, што немају старца Милоју“... која је певала „песму о женидби цара Стефана, и о војводама и јунацима Душановог доба, о Мелчилу војводи, о Реља Крајштица, о Лутици Богдану и о *Краљевићу Марку* и осталим војводама и јунацима **српским**“. (О кнезу Лазару, стр. 180—181).

[5] А и тамо отпадају по њему Бугари.

[6] Штраус пише: D. Avril!

[7] То чини и један срп. нар. песма. Јастребов: Обычаи и пѣсни турецкихъ Сербовъ, стр. 214.

Марка, ближе зацело није. (Rad jugoslov. ak. XCVII. стр. 63; Рув.: Две студ. распр. стр. 51—73; Ср. Годишњица II. стр. 132; Отаџбина IV. стр. 45).

„Érdekesség szempontjából még felemlitem legalább azon nagyobb monumentumokat, a melyek a Balkán félszigeten (!) még ma napság is Kraljević Markó nyomdokait jelzik". (Ради занимљивости напоменућу *веће* споменике, који на Балканском полуострву (!) још и данас обележавају трагове Краљевића Марка.)

Када је Штраус хтео да забележи све споменике о Марку и то на целом Балканском полуострву, требао је још много и много споменика о Марку наћи и споменути (а то није тако тешко: пуно их је на Балкану[1] *а не превести из збирке браће Миладиноваца традиције, које су они о Марку забележили*[2] (Бугарски нар. њесни, стр. 527—528).

[1] Ср. и. и. М. Ђ. Миличевић, Кнежевина Србија стр. 231, 316, 368 и 955; Краљевина Србија, стр. 21, 276 и 284. Отаџбина V. стр. 497 и т. д.

[2] Наравно није споменуто, да је то преведено.

(Свршиће се).

Ст. Станојевић.

КОВЧЕЖИЋ.

КЊИЖЕВНИ ПРИКАЗИ.

Летопис Матице Српске. Уређује *А. Хаџић*. Књига 170. 1892. свеска друга. — У Новом Саду, штампарија српске књижаре Браће М. Поповића 1892. Стр. 153. — Скоро није Летопис М. С. био одабран садржином, као што је ова свеска. Ту су радови све лепши од лепшег, све бољи од бољег. На првом месту је историјска студија од Синише: Урош II. Примислав = Првош — Првослав (стр. 1—20.) Синиша доказује, да је „Урош II. Примислав, које је у Рашкој као Урош I. (Вукашин синовац) као велики жупан владао, идентичан са Првошем — Првославом Драгихићем, најстаријим братом Стевана Немање, а нипотто брат на Десе на Урошевића". Синиша је неприлично редом догађаје од смрти Водинове до владе Немањине. Махна је Синишина, што сувише важности даје домаћим (на и позним) изворима, а стране изворе омаловажава. — На другом месту (стр. 24—41) је чланак познатог педагога нашег Мите Нешковића: Шта се до данас радило на удружењу српског учитељства. — На трећем месту (стр. 42—61) је прло лепа песма Драгутина Ј. Илића: Приче старог гуслара, пуна лепих мисли и нежних осећаја. Стари гуслар прича, како је Драгош љубио Загорку, а она по вољи свога оца пошла за недрагог. Свати долазе до реке, где Загорка нађе мртва Драгоша; она полуди. Занесло је врло добро наведена. Сцене су живе, описи лепи, стих правилан. Ову би песму вредало отштампати, да продре и у ширу публику. — На четвртом месту је наставак „Успомена на Италије" од др. Ђорђа Дере (стр. 62—99). У овој свесци је описан „град уметности и цвећа": Фиренција. Ово је друга књига „Успомена", која ће без сумње такође бити отштампана у засебну књигу. Онда ће о њој бити опширније говора. — На последњем месту су „Писма о књижевности српској и хрватској" од Јована Бошковића. (стр. 100—147). У ову свеску је ушло тринаест песама, која обухватају најстарију књижевност словенску и неке ствари на српске (летописи и т. д.) Дело ће бити отштампано. — На почетку су штампани „Извоци из записника књижевног одбора". — Нека је ова свеска Летописа најтоплије препоручена.

С.

Паоле Монтегаца. **Вештина бити срећан.** Од ——. Превео М. Ђ. Зајечар. Штампарија Јована С. Живковића. 1892. 8 а стр. 96. — Чиста љубав према роду људском навела је писца да написе књигу ову; он је оштамћста, који по хиљаду пута прокиње песимизам. Погрешним назива он неровање, да човек на свету овом не може бити срећан, и нема да заблуду ту треба још у деци раскринкавати. Срећа је — по писцу — морално здравље, т. ј. имати здрав ум и здраво срце значи бити срећан; и по томе ко ово двоје уме образовати, тај познаје „вештину бити срећан." Ово истина и свака спаљање често морално несрећне, али се последице њихове дају отклонити, ако што отклањамо и последице физичким несрећама. Срећа је — вели писац — грађа, која почива на ова три камена: здрављу, одличности (=љубави) и мисли (раду); говорећи о здрављу говори о условима здравља; особито је лепо место, где говори о љубави. За тим говори о сметњама, „паразитима" среће; та паразити јесу: гордост, завист, страх. Гордост и завист гоне на срца човечија љубав, а где ње нема, ту нема ни среће; страх чини да је човек у вечитој тразвици, и да се увек плаши неких непредвиђених несрећа, те је с тога и он велик злотвор среће. На чак и несрећни могу бити донекле срећни; срећа њихова лежи у вери и нади, у храбрости, којом се одупиру сваком страдању, и у истрајности, којом све беде подносе. — Приповетке на крају књиге ове нису по крају своме беспрекорне, али како су написане у духу, који проседа целом књигом, долазе као потврда свему, што смо напред у теорији чули. Мисао, која нам на целог дела навија, могла би се свести на ону реченицу: Срећа лежи у нама самима, а не у стварима, које су око нас — Што се самог превода тиче, овај заслужује похвалу и гледе језика и стила и гледе избора.

Ј. П.

САДРЖАЈ: Песништво: Сенке. Игуман Пајсије. Цјерана љубав. — Поука: Пет стотина и три године. — Књижевност: Књижевне оцене. — Ковчежић: Књижевна прикази.

„СТРАЖИЛОВО" излази сваке недеље на читаву табаку. Цена му је 5 фор. а. вр. на целу годину, 2 ф. 50 н. за по год., 1 ф. 25 н. на четврт год. — За Србију и Црну Гору 12 динара на годину. — Рукописи се шаљу уреднишгву и претплата књижари Луке Јоцића у Нови Сад. — За Србију прима претплату књижара В. Валожића у Београду.

Издаје књижара Луке Јоцића. Штампарија дра Павловића и Јоцића у Новом Саду.

Јелена Станојевића

СТРАЖИЛОВО

ВЛАСНИК И УРЕДНИК ЈОВАН ГРЧИЋ.

БРОЈ 32. У НОВОМ САДУ, 9. АВГУСТА 1892. ГОД. V.

ПЕСНИШТВО.

* * *

Свирај ми бурно, нек се поноћ ори!
Ти видиш лице, како ми је бледо,
Ал не знаш само крв како ми гори,
Јер ја ти писам ништа приповед'о.
Нисам ти рек'о, шта ми душу кида,
Како ли кини кобан пртлог тако
И што ми сузе похрљује вида —
Ал ништа за то: свирај, плачи само!

Нек се разлеже дивље твоји звуци,
К'о ветра бурног кад се крила ломе,
К'о фијук хича у осветној руци
Ил цикут злобе у животу моме.
А пукне л слабо срце после тога
И смрт стисне ово око тамно,
То ј' прва милост за живота мога:
Јер моје срце пренуто је давно.

Свирај ми тужно, ал тужно бескрајно,
К'о јаук песме, што га пије туга.
Последњи пут ћу да загрлим тајно
Сновеи и призрак изгубљена друга
И још ће једном да ускрсне тада
Све, што је тако драго било мени,
И сласт и огањ мојих младих јада,
Крилати нади, давно разнесени.
Ти, ако можеш, подај песми звуке,
К'о олуј, кад се са врлети суне,
Нека разбије моје тајне муке,
Нек збрише прошлост, нек сновеи заглуше!..

18. јула 1892. *Ленскій.*

* * *

Као изгнаник тужни из раја љубави и среће
Ја журно и нагло бјегам а лик ме прати њен,
И свуд, куда ме сила чежња и бујна жеља креће,
Срушено спокојство видим и њену анђеоску сен.

Као по развали тавној, гдје смрт крила стере,
По свјету бурно дјета огорчен дух ми хлад, —
Ал свуд за собом чује звукове праше њене,
Свуд чује праше жеље, свуд сложљен само над...

Живот ми к'о пешча пуста на пустој пјешчаној страни,
Куд сам ум прелета цигло, божански ширећи гн'јев;
У снових и страху вјечном протичу тихи дани
А с ње нит' клетва звони, нит' нада славопјев.

Чујеш ли пјесме ове, ти чедо љубави бајне,
Младости певане и бујне пролетњи цв'јете мој. — —
Као изгнаник бјегам у крајеве самоће тајне
А свуд ме туга прати и лик анђеоски твој!..

Јов. А. Дучић.

ИГУМАНОВА СЕН.

На углу оне улице у Београду, која од „Делијске чесме“ води протестантској цркви, вијао се пре десетак година слеп старац у похабану херцеговачком оделу, где седи са подвијеним ногама и мирно пуши из кратке лулице. Држање старчево и угледни израз мушкога лица, са крупним, мало повијеним носом, под којим се пружаху до рамена седи брци, и густим белим обрвама, што се над угашеним очима као ластина крила надвијаху, будиле су у пролазника сажаљење, и, ма да није никада замолио, ретко би га ко мимоишао а да не баци десет пара у пригорску капицу, која лежаше пред њиме. Као што није богорадио, тако није ни захваљивао на милосрђу.

Тога слепог просјака нестало је пре неких година. Да ли се још потуца по беломе свету или је таму живота заменио тамом гроба — не знам. Али како је дошао до просјачког штапа и како је ослепио, то ми је врло добро познато; за то слушајте!

* * *

Прошло је седамнаест година од тога времена, када је овај старац, још снажан и здрав, добегао из Херцеговине са својим сином Иваном. Мени је онда било петнаест година и као одушевљен шипарац радо сам обилазио око овог намргођеног Херцеговца, који је у нашој башти поткресивао лозу и остало воће облагорођивао.

Његову сину Ивану могло је бити тридесет година. Снажан и са оним мал не орловским типом и дугим, смеђим брцима напомињао је јако на свога оца. Само није био онако суморан, већ више ведар и разговоран. Код оца се задржао кратко време па је отишао у манастир Раковицу, где је отправљао шумарску дужност а уз то је још помагао и манастирском воденичару, кад је било сувише посла. Његова ведрина и окретност допадала се игуману Гедеону те га у брзо заволи. А игуман Гедеон био је већ у годинама старости, добар и душеван човек. Пријатно понашање и добро срце учинили су своје те је у целој околини био поштован. Једном речи: слика правог калуђера. Међу тим, свршетак судбе Гедеонове и Иванове уткане се једно у друго а у томе баш и лежи сва она историја, која је ослепила онога старца.

*

Одмах за манастиром, који је сазидан у узаној долини, што као језичак промиче у склону планинских лаваца, покривених густим шумама, види се и данас манастирска воденица. Она се налази у јаруги, коју је вода пролокала и испресецала те вам изгледа, као да је на томе месту препукла уска долина. У тој воденици ноћивао је Иван, а кад је било много посла, и помагао воденичару. У таквој прилици окретао се точак под воденицом до неко доба ноћи, разбијајући у пену бујни млаз потока, који са шумом падаше под витао.

Једне ноћи Иван и воденичар осташе сами; помељари су раније свршили посао и отишли. У њиској собици, под којом шуме разбијени таласи запенушеног потока, горука лојана свећица те једва осветљује бело воденично камење, што се окреће и жрвња у прах засуто жито. Слаби пламичак осветљује још по мало и таванске гредице, са којих, у овој полутами, светлуцају очи крупнога мачка, као две жеравице. Уз клопарање воденичног витла и шум воде чујеш га лепо, како из дубине груди преде и мирно погледа на старог воденичара и овога дошљака, који седе један према другоме и пушећи свој дуван мисле сваки на своју страну.

Знао сам и тога воденичара, али га не имађах радо. Имао је неки немиран поглед, који је на све стране зверао а зелене на ситне очи увек су показивале неко лукавство. Такав поглед видео сам још једаред у некога хајдука, са којим се пре неког времена сукобих у мајданским планинама, а о коме ћу вам други пут причати.

Обоје су за дуго ћутали. Најпосле прекиде воденичар ћутање.

— Иво!

„Шта, чича?“

— Где си био са игуманом?

„У Београд по новац.“

— На колико донесте?

„Пет стотина дуката, у злату.“

— И то ћете сутра опет у Београд?

„Тако ми игуман рече и наредио је да идем с њиме.“

Воденичар истресе лулицу и, погледавши Ивана испод очију, поче на ново пушити. После кратког ћутања настави:

— Штета, славу му! Толико злато па да га тамо разносе хајс и вране.

„Тако је!“ рече Иван. „Да ми је половина тога, видео би ти, где би ми био крај“.

Воденичар, пришаљујући жеравицом лулу, погледа га потајно испод очију.

— На то бар није Бог зна шта! Зар не бисмо могли ми узети тај новац?

„Куда ти пишаш?“ одговори Иван. „Окани се ћорава посла! Зар да изгубимо душу?“

— Како изгубимо?

„На тако! Морали бисмо убити старца!“

— Што да га убијемо? Јок! Он тврдо спава; прикрадимо се у његову собу и покупимо новац. Помисли само: толико злато! Нико не ће ни посумњати на нас а ми ћемо после већ лако.

„А ако се сазна?“

— Ко ће нас одати?

„На ако се пробуди?“

— Побећи ћемо!

„Познаће нас.“

— Батали! Увићемо лице пољавом, а само рупицу на очи, колико да видимо, камо идемо, па мирна крајина!

Иван је све више и више истраживао тешкоћа, али помишљајући на гомилу злата, коју данас донесе, подавао се воденичаревим мислима, које су га све већма вукле себи.

На скоро за тим угасише свећу и изађоше у мрак.

У планинскоме склопу ноћ је и онда мрачна, кад је небо осуто месецом и звездама; ове ноћи било је још тамније, тако, да се ништа није видело сем тамних огромних сенки, које изгледаху као грдни облаци, с неба на земљу навалљани. Између густих грмова, кроз које шуми хука запенушених таласа под воденицом, тек кад и кад затрепери по која звездица на се одмах закрије за густо грање.

У манастирским зградама мртва тишина. Игуманова соба била је доста пространа; у дну њезину два прозора, која гледаху у долину пред манастиром. Један жижак у кандиоцу, што виси над почаделом иконицом, под којом су окачене бројанице, врло је слабо обасјавао постељу у куту, на којој је игуман тврдо спавао.

У суседној трапезарији куцну један после по ноћи. Не чујеш ни живе душе. Њих двоје полагано приђоше игумановим вратима. Воденичар ослушну. Ништа се не чује до ли цвркутање бубице у зиду и светлуцање свитаца, који по кад кад затрепере из траве, као пале звездице.

— Шст! учини воденичар Ивану, чије се узбуђено дисање готово чуло.

„Шта је?“

— Спава.

„Да се не ће пробудити?“

— Само полако!

И он окрете полагано у брави некакав кључ, којим лепо откључа врата.

„Пази да не шкрипне!“

— Не бој се!

Тихо, готово нечујно шкљоцну брава и врата шкрипнуше. Они застадоше и ослушнуше мало, али у одаји све је мирно, осим жишка, чија светлост од свежег ваздуха јаче затрепта на зиду. Они уђоше. Пред њима стајаше сто, у чијој је фијоци кључ. Обојица повукоше шкрињу.

„Обазри се!“ прошапта Иван. „Све ми се чини да неко гледа.“

Држећи рукама за полуизвучену шкрињу, обазреше се и руке им од једном клонуше као подсечене.

Игуман седи у постељи забезекнут и са разрогаченим очима. Руке, које је пружио према њима, трепере, као листак на грањ, кад га ветрић залепрша.

„Познајем! Познајем!“ викну игуман.

Воденичар се први поврати од страха и прискочивши постељи дохвати га за главу и тури му пешкир у уста.

„Смилујте се!“ крклало је загушени глас. „Иване, Иване!“

— Дави! Што стојиш? Зар не видиш, да нас познаје!?

Иван, који је до тога часа стајао забленут, притрча као махнит. Игуман се већ

отимао рукама од воденичара, али овај не пушта мараме из уста.

„Смилујте се!“ јечао је игуман.

— Стегни за гркљан!

Иван се баци на игумана, клече му ногом на руку, којом дежећи отискиваше, па га дохвати за грло и поче стезати.

Све слабије и слабије загушено стењање, и тело старчево омлитави.

— Јеси ли? пита воденичар.

„Не знам, још стежем.“

— Пусти, готов је! прошапута воденичар, а Иван као опарен одскочи од мртве лешине.

Покушише новчане замотуљке и одоше лагано искрадајући се.

Сутра дан узбуни се цели манастир. Игуман је удављен и поробљен. Полиција је трагала и све испитала па је најзад утврдила, да је игумана удавио и поробио неки одбегли робијаш, кога су сељаци и манастирски кавеција дан пре виђали како се око манастира прикрада. Огласише потеру, ухапсише му главу и то је било довољно да се за кратко време догађај заборави.

Пуна три месеца прође од то доба. Робијања још не ухватише.

Једног јутра бахну Иван преда ме.

„Је ли ми ту отац?“

— Још није, али ће доћи.

„Где бих га могао наћи?“

— Доћи доцније! рекох му. Он ће овде бити.

Пало ми је јако у очи бледило и узнемирен поглед његов.

„Добро!“ рече он и натуче шешир на очи. „Ако не дођем а он буде ту, рените му, да сам га поздравио.“

И оде.

Истога дана јавио се полицији. Можете замислити, како се у полицији изненадише, кад се он пријавио да познаје игуманове убице.

— Дакле, ви их познајете? запита члан, посматрајући га оштро.

„Знам!“

— На који су?

„Воденичар.“

— И?

„И . . . и . . . ја . . .“ рече Иван и чисто одахну.

— Ти? викну члан узбуђено.

„Јесте, господине! Ето морао сам да се одам.“

— А за што?

„Јер ме игуман гони.“

— Који игуман?

„Гедеон, кога убисмо.“

Члан га погледа, мислећи да није с ума сишао, али он изгледаше са свим присебно. Оно мало бледила под очима показиваше само унутарње неспокојство и несаницу, иначе поглед као и увек беше одређен и једнак, без икаква већег раздражења.

Члан нареди, да се дозову два грађанина, пред којима му је ваљало саслушати убицу. Нареди му, да потанко исприча све. То Иван и учини. Описавши, како су игумана удавили, настави овако:

Чим смо га удавили, одемо нашој воденици, прегледамо да нема на нама каквих трагова, поделимо новац и не палећи свеће легнемо. Те ноћи нисам могао трепути; једнако ми беше на уму, што учинисмо. Воденичар се за мало превртао с бока на бок па убрзо тврдо заспа. Чинило ми се, у томе часу, као да ништа све свршено и да би ми лакнуло, кад бих нешто сада и воденичара ишчепао за гушу па га удавио. Једва пред зору заспах мало.

Тек око осам сахата одоше калуђери да пробуде игумана, па као махнити запомажући за помоћ излетеше на поље. Сви се узбунише. Мене послаше да јавим полицији, што ја одмах и учиним, а мојом срећом полиција сама затури траг, уверивши се тврдо да га је убио онај робијаш.

Тако и ја и воденичар бесмо мирни и мало по мало престадох и помишљати на старог игумана. Новац сам закопао на сам већ правио планове, како ћу, док се ствар још више заборави, отићи са оцем ма куда и отворити кавану те бити свој. Воденичар ме саветовао да одем у Влашку, он ће пак на вилајет, у Маћедонију, а онде нека га већ потраже.

Пре шест дана отишао је у Пријавор и још се није вратио. Ја сам остао у воденици сам. Мислио сам да је побегао на сам се и радовао, јер сада ја бејах безбедњији; ако се што посумња, то ће на њега, што је побегао, а ја ћу бити чист.

Једне вечери враћах се из манастира доста расположен. Чинило ми се да више нема никакве опасности и већ сам помишљао да се са калуђерима завадим, те да ме они испрате и отерају. Онда не би падао у очи мој одлазак.

Тај ми се план врло допаде и ја се утврдо реших, да га сутра изведем.

Те вечери није било у воденици никога, осим мене и воденичнога мачка. Калуђери су већ одавна ушли у своје ћелије да спавају. Шум и падање воде на витао, који је у белу пену претвара, потмуло бруји кроз ноћну тишину, у воденици горука лојаница а светлост јој једва допире до почаделих гредица, којима је иска таваница изукрштана.

Овај шум под воденицом на чудноватa тишина, која је чисто полегла по околини, поче ме по мало страшити. Обазрех се по воденици. Бледи плямичак одгопио у мрачне кутове ноћну таму на се тамо бори са њоме; час се тамне сенке почну мицати ближе средини, а сада опет пламичак почишћеног фитиља засветли јаче и сенке, лелујајући се као таласи, кад се по мирном огледалу воде разлију, уклоне се у воденичне кутове. Мачак се испео на таванску гредицу па поткупљен у клупче преде и жмирка. Мени не беше добро; све ми се чинило, да ће сада неко доћи, па често погледах испод очију на затворени улазак. Најзад заспем под воденично мливо жито и, припаливши под иконом жижак, угасим свећу па легнем.

Не прође ни неколико минута, а ја зачух где пред затвореним вратима пева кукурекну. Подигох главу и ослушнух. Све ћути. Помислих: манастирски петао оглашује по ноћи, па опет легох; али неко нејасно узбуђење није ми давало мира, све ми изгледаше тако чудновато, као човеку, који је из несвести устао, али у њему је још јака забуна, па се обазире и не уме да погоди где је.

Не потраја дуго, а мачак са гредице маукну, али тако чудновато, као кад човек застрашен полугласно јаукне. Тихо га зовнух себи и погледах на гредицу; али мачак устао, изгрбио се у вис, сав се накострешио и гледа у воденични витао. Учини ми се два пута већи и виши него обично. Погледах и сам тамо и најежих се. Воденични витао и жрвњи не окрећу се више као обично него са свим паошако. У истоме часу, кад то угледах, пета кукурекну по ново и воденична се врата, без шума и шкрипе, разјапише. С поља покуља густ мрак а на прагу се указа некаква сен, која све више и више добијаше слику човечју.

Накострешени мачак побегао у кут и преплашено тек по кад кад маукне.

— Ко је? викнух полугласно.

Сенка се приближи.

Тај страх, који осетих у томе часу, не могу никада заборавити. Познадох игумана. Блед и измучен са разрогаченим очима ступаше мени. Око усана и по сивој бради видело се неколико капи крви, а сухе руке пружно у напред према мени и тако ми се лагано и нечујно приближује.

Таман да се дотакне руком мога темена, ја из пенада јаукнух; жижак припуца и јаче плану и ове утворе од једнога нестане. Брзо припалим свећу и пођем по воденици. Завирио сам у сваки кутић, али нигде никога. Воденично кало окретало се по ново, као што ваља, а на гредици је седео мачак, подвијен у клупче, па је мирно пре, жмркајући и погледајући за мном.

Ја га домамим а он скочи са гредице мени па са уздигнутим репом поче се мицати и прести међу мојим ногама.

Тек сам у рани освитак заспао; али то и не беше сан, већ бунило. Нисам одспавао ни добар сат па сам већ био на ногама.

Тога дана нисам смео у манастир. Све ми се чинило да ће ме познати.

О томе догађају размишљао сам вас дан па сам се чак и храбрио, доказујући сам себи, како је то само пусто узбуђење. За то сам и наумио да што раније легнем и тврдо заспим. Тако бих био миран и не бих помишљао на сваштa.

Али тај страшни сумрак са полутамом, која обмотава воденичну ђаругу и шуму око ње, он ме је бунио. Чинило ми се као да из земље ниче нека хаветиња па раширеним рукама хоће да обухвати цели свет.

По своме обичају прокрстарих целу во-

дењицу, засух камење житом, колико је довољно да меље до после по ноћи, рачунајући да дотле тврдо одспавам, како бих свеж и ведар устао, припалих кандионце и мамнух мачка да легне крај мене. Кад је уза ме живо створење, много ми је лакше.

Таман да легнем а на прагу лупну два три пут крилима и кукурекну. Мачак скочи пређашњено на гредицу, маукну и накострешн се, а воденички витао ноће наопако.

Врата се отворише и игуманова сен, много јаснија него ли прошле ноћи, ступи на праг. Седа брада лелујала се и све ми се чини да сам лепо видео траг мојих прстију под његовим грлом. Онако исто опруженим и дрхтавим рукама примицао се мени а разрогачене очи цаклиле се као стакло. Лепо сам видео и кан сузе, што му је висила на трепавицама. Докле ми се утвора ближила, мачак је тужно и чисто потајно маукао а коло воденично, са необичним шумом, окретало се наопако.

Како сам лежао, скочно сам и сео у постељу на са страхом погледах у ову ужасну сен. Сећам се, да ми у један мах дође на ум да се прекрстим и поумних да подигнем три прста челу, али руку ни мађи, као да је оловом наливена, или да је неко испод воденице дохватио на је свом снагом доле вуче.

Игуман је стајао неколико тренутака па му од једном руке клонуше и ја чух, како дубоко уздахну.

Паде ми на ум, да се сутра дан и сам издам, само да не тргнем овај страх. У часу ове помисли нестаде свега. Све је било мирно и тихо; лепо чујем мачка како преде и шум воде, која се у пену разбија.

Па ипак, чим је заруделo те ја опазих прве сунчеве зраке, како се као златан вео преливају преко тамног зеленила шумског, заборавих да се пријавим. Мислио сам: ако све то није обмана, ако у истини његов дух облеће око воденице, за што ми се и даљу не јави, или кад се јавља, за што не говори? Кад би могао у истини доћи, могао би и говорити? А он ћути! Ништа друго него страх, који ће временом проћи, и ја не треба тако олако да се одам.

(Свршиће се.)

Драгутин Ј. Илијћ.

ВЈЕРИНА ЉУБАВ.

роман **И. А. Гончарова**

по француској прекради Евжена Готи прекао *Миливој Максимовић.*

ДРУГИ ДЕО.

XIV.

Дани пролажаху један за другим и тишина и мир се опет повратише у Малиновку. Као кад поток превали стрмени и слапове па потече даље мирним током, тако је и живот у Малиновци после катастрофе опет пошао обичним током.

Али у тој тишини не беше оне старе безбрижности и спокојства. Као на њиву на природу што се спустила јесен, исто се тако спустила и на људе. Сви су били замишљени, недружевни и мучаљиви. Смеха је нестало са усана, као што нестаде лишћа са дрвећа. Силни болови и страдања су прешла, али колорит и начин пређашњег живота се изменио.

Међу Вјером и Татјаном Марковном настала је тесна веза без многих и излишних речи. После оне познате вечери, кад су се узајамно једна другој исповедиле, беху до душе мирне, али су ипак обе у души биле забринуте једна за другу због будућности.

Вјера се питала у себи, да ли ће се икад бабушка моћи коначно опоравити од оних немира, који су као земљотрес узбуркали њезин душевни мир, и да ли ће се моћи привикнути другој, новој Вјери, која не ће више одговарати њеним сновима о будућности старије унуке; да ли, можда, не тугује, што је без своје воље истргнута из свог срећног и старачког спокојства? Да ли ће јој се икад повратити пређашње поуздање и душевни мир?

А Татјана Марковна је непрестано размиш-

лала и нагађала о будућности Вјериној; бојала се, да не ће бити кадра сносити крст покорне смирености, какву јој је, по њену мишљењу, судба налагала, као искупљење за грех. Да не ће подгристи саломљена понситост и понижено самољубље њену нежну, младу снагу? Да ли има лека њеној тузи, или ће прећи у хроничну болест?

Бабушка је и нехотице опет узела у своје руке управљање својим царством. Вјера је усрдно помагала при домаћим пословима и особито се радо бавила Мартином опремом, приносећи онамо сав свој укус и труд.

Била је блеђа него пре, очи су јој имале мање сјаја а покрети мање живахности. Све то се могло узети као последице њезине болести, и тако су сви и мислили. Пред осталима се држала као обично, шила је, парала, расправљала са шивљама, водила књиге и бринула се за бабушкине поруџбине. И нико није ништа необично опазио, него су сви били уверени, да се госпођица опоравља.

Рајски је такођер опазио ову повољну промену на њој, и кад би је по гдекад видео замишљену или опазио у њену оку сузу, тумачио је то као последице буре, која се удаљује. Он је био задовољан и његова сопствена узбурканост се све већма и већма стишавала у истој мери, у коликој су нијечезавале из памћења пререке, које су подстицале његову страст, сумњу, суревњивост и супарништво.

По жељи Татјане Марковне Вјера је у врло завијеним изразима намекнула Рајском о њезиној љубави са Ватутином, не рекавши му ни речи о „греху". Али ова полуповерљивост није била довољна за Рајског, да рекне загонетку, како је бабушка, у његовим очима стара уседелица, имала снаге, не само да мушком снагом поднесе сву тежину катастрофе, него и да утеши Вјеру и спасе је тим од очајања! Међу тим беше очигледно, да је то збиља и учинила. Како је задобила власт над умом и поверењем Вјериним? Није могао то себи да протумачи, и тим већма се дивио бабушки.

А она, испуњивши подвиг и постојавши тамо, где ниде падају свакидашњи људи, претварала се постепено опет у обичну жену, сва се предавала ситним бригама око домаћинства, као да хоће тим да сакрије своју снагу и величину опет до прве прилике, и не саваљући, како се на једаред истакла и постала правом јунакињом.

Пошле неколико дана се повратила Марта са својом будућом свекрвом и заручником још веселија, срећнија и здравија, него што је отпутовала. Њих двоје беху опет донели у Малиновку свој смех, живахност, вику, трчање и радосне усклике, али једва је прошао један сат од њихова доласка а они се спустише и умирише, не нашавши ни у ком и ни у чем одговора и саучешћа у својој веселости. Од смеха и веселог говора разлегао се около њих тужан одјек, као у каквој пустој кући.

— Шта се овде догодило? питала се Марта, погледајући зачуђено около себе.

Њена „гнездашца", њене две собице у горњем спрату беху изгубиле сву своју веселост. У једној се беше настанила Вјера и донела у њу суморност и ћутање.

Марти се очи напунише сузама. За што се све тако променило? За што је Вјера прешла из старог дворца овамо? Где је Тит Никоњић? За што бабушка не кара више своју малу Мартицу? Није јој рекла ни речи, што је место недеље дана остала скоро две недеље у гостима. Сигурно је више не воли! За што Вјера више не иде сама по пољу и шумици? За што су сви тако тужни? За што сви тако ћуте? За што је више једе младожењом, као пре?

Марту којекако умире одговорима на пека њена питања. Преко других и пређоше ћутке.

На питање, за што су Вјера и бабушка тако ћутљиве, и за што је ова последња ни мало није покарала, што је по Мартину мишљењу значило, да је не воли, Татјана Марковна је ухвати за обадва образа и замишљено и са уздахом је пољуби у чело. Марта се на ово још већма растужи.

— Николај Андрејић је поручио женско седло, па смо јахали у шетњу, причала је она. Ах, на сам се сама возала на чуну!

Све је то говорила Марта у нади, да ће подбости бабушку, да је покара. Татјана Марковна тобоже с прекором климаше главом, али Марта је видела да се претвара и да мисли на са свим друге ствари.

Марта се ражалостила и поче ревновати на Вјеру, али се није усуђивала ништа да каже, него је потајно плакала и брисала сузе. То је можда била прва њена озбиљна жалост у Малиновци; и она мало по мало пристаде уз тихи и тужни тон, који се спустио на Малиновку и њене обитаваоце.

Она је ћутећи седела поред Викентијева; нису имали ни о чем да шапућу, а иначе су обично говорили о својим тајнама тако, да их је свако могао разумети. Врло ретко је полазило за руком Рајском, да је разговори и изазове на слободно брбљање, што му је некад врло лако било, или Викентијеву, да је тако засмејс, да не би могла издржати, да не прсне у смех; но одмах за тим би се тргла, погледала око себе и попретила му прстом.

Викентијеву се није свиђало то ћутање, та укоченост и тај тужни тон. Он поче наговарати своју мајку да моли Татјану Марковну за допуштење, да опет поведу невесту са собом у Колчино, на да тамо остане до свадбе, до краја октобра. На велику његову радост бабушка брзо и лако попусти и млада чета као пар ласта са веселим криком полети из студене јесени у топлоту, на светлост и радост у своје будуће гнездо.

Бабушка је ипак опазила жалост Мартину, и отклони, колико је могла, њену пажњу, што би јој могло издати прави узрок стању у Малиновци. Умири је, изљуби је и отпусти је на послетку веселу и безбрижну, обећавши да ће сама доћи по њу, ако се тамо буде добро и паметно владала.

Рајски оде по Тита Никонића и доведе га више мртва но жива. Беше измршавео, пожутео, једва се мицао и тек, кад је видео Татјану Марковну и кад се пашао за њеним столом са затакнутом за овратник салветом, дође мало к себи и осећаше се пун радости, као дете, од кога су одузели па му опет повратили играчке. Једном речи био је чисто попашавио од силне радости и тек трећи дан дође мало к себи, али онда постаде и он тужан и замишљен, као и сви остали.

XV.

Једног од оних магловитих јесењих дана седела је Вјера после доручка у својој соби и радила. Врата се тихо отворише и унутра ступи Јаков са писмом плаве хартије у руци. Донео га је, рече јој, један дечко, којем је заповеђено да чека одговор.

Вјера прво погледа писмо са изненађењем и страхом, а по том га прими, метне на сто и рече кратко: Добро, можеш ићи!

Кад је Јаков изашао, она замишљено дуну у напретак и хтеде наставити посао, али јој руке заједно са радом клонуше на крило. За тим се наслони на сто и покрије лице рукама:

— Што ме мучи? Кад ће се већ једном свршити та мука?

За тим устане, извади из ормана још једно, исто тако, нераспечаћено писмо, метне га поред оног другог и опет заузме свој првашњи положај.

— Шта да радим? Какав одговор може он од мене чекати, кад смо се на свагда растали? Можда ме зове? Не, то се не сме усудити! Али ако ме ипак позива?...

Она се стресе при тој помисли, завири сама себи у душу и пита се, какав му одговор може дати. Да ли да се одазове позиву? Она и опет задрхта.

— Одговор, какав му морам дати, не да се нарећи, рече у себи; ако није кадар, да га сам себи даде, не ће га ни из мојих уста чути. Да је знао, какав се преврат догодио врх понора, он не би ни писао. Треба га обавестити; његов писмоноша чека... Да ли да прочитам писмо?... Да, треба га прочитати!

Здере са оба писма печате и поче читати прво, које је још пре неколико дана примила.

„Зар се ми заиста не ћемо више видети, Вјера? Пре неколико дана, то је још имало смисла, али сад је то излишно пожртвовање и за једно и за друго. Више од године дана смо се препирали и расправљали, да дођемо до среће и уживања — и кад је то стање, за којим смо толико жудели, настало, ти бежиш прва, а сама си непрестано говорила о бесконачној љубави. Је ли то логично?

— Је ли логично? поново она шапатом и престаде читати.

За тим, кад се мало примирила, поче читати даље:

„Мени је допуштено, да могу ићи одавде, али ја не могу тебе *сада* оставити, јер то би било непоштено. Ти можда мислиш да ја тријумфујем и да ми не би било тешко отићи? Ја не ћу да ти о мени тако мислиш... Ја те не могу оставити, јер ти ме љубиш..."

Рука с писмом јој клону на колено, но после неколико тренутака читала је даље: „... а моја љубав према теби је још увек жарка и силна. Будимо срећни, Вјера! Увери се већ једном, да је сва наша борба, да су све наше бескрајне препирке биле само маска страсти. Маска је пала, и ми немамо више ни о чем да се пре-

пиремо. Питање је решено. У ствари смо се ми одавно сложили. Ти хоћеш бесконачне љубави; многи други желе то исто, али она не постоји...“

Она застаде мало.

— Он мисли бесконачну страсну раздражености, рече у себи и тужно се осмехну.

За тим је читала даље:

„Моја је погрешка била, што сам ти предсказивао ту истину, требао сам ћутати а живот би сам показао, ко има право. Ја од сад не ћу дирати у твоја убеђења, она нам нису више нужна, сад је на реду страст. Она има остаје нам дакле да ћутимо и будемо срећни и мимо својих убеђења. Страсти оне нису ни потребне. Ми ћемо дакле ћутати и бити срећни. Ја се надам, да ће ти се та логика свидети“.

На Вјериним уснама заигра опет горак осмејак.

„Да идеш са мном, по свој прилици твоји те не би пустили; у осталом то није ни могуће, само безумна страст би те могла навести на тај корак, али ја на то и не рачунам: ти ниси лудоглава цурица без икога свога а ја нисам голобрадо дериште. Или, кад би се хтела од-

Хадријанов славолук у Солуну.

своје законе и смеје се твом уверењу и правилима а с временом ће се смејати и бесконачној љубави. У овај мах је она савладала и мене и моје планове. Ја се покоравам њој, ради и ти исто. Може бити, да ћемо се обоје заједно лакше ослободити од ње и разићи се лепо и као пријатељи, а појединце ће ићи тешко и рђаво... Ми нисмо кадри променити своје уверење, као што не бисмо могли променити ни природу, а претварати се не можемо обоје. То не би било логично ни поштено. Треба да се добро објаснимо и споразумемо у свему; ми смо једно другом све рекли, али се нисмо споразумели; лучити, да пођеш са мном, морала би имати исто уверење и исте назоре, као и ја, а услед тога морала би бити спремна и на другчију будућност, него што си је ти себи замишљала, другчију, него што ти твоја околина жели, то јест морала би живети исто овако, као и ја: неопредељено, неизвесно, без куће и кућишта, без породице и без имања. Ја дакле признајем, да ићи са мном не можеш. При таким приликама је моја дужност, да принесем жртву, и ја сам готов, да је принесем. Ако мислиш, да ћеш моћи израдити што код бабушке, ја пристајем да се венчамо и да останем овде до... једном речи:

на извесно време. Ја сам учинио све што сам могао учинити, Вјера, и готов сам да испуним, што сам рекао. Што се тебе тиче, сети се, ако се ми сад растанемо, да би то била глупа комедија, у којој ти не би играла баш најлепшу улогу."

„Очекујем одговор на име моје газдарице".

Вјера је наједалда уморна од читања. Равнодушно метне на страну писмо и дохвати оно друго, које је мало час Јаков донео.

Писмо је било написано на брзу руку, писаљком.

„Ја се ево већ неколико дана мотам доле по повору чекајући на тебе после првог мог писма. Мало час случајно дознадох, да је код вас код куће било случајева болести, и да се ти никуд не показујеш. Дођи, Вјера, или ако си болесна, јави ми то одмах. Ја сам спреман, да дођем у стари дворац..."

Вјера престрављена застаде, а за тим опет узме писмо и брзо га прелети очима.

„Ако данас не добијем одговора, ја ћу бити после по дне у пет сати у павиљону. Хоћу да што пре сазнам, да ли да идем, или да останем. Дођи, барем, да ми кажеш: с Богом, ако... Али не, ја никако не могу да верујем, да ћемо се ми сада растати. За сваки случај ја ћу чекати или тебе или твој одговор. Ако си болесна, ја ћу доћи до тебе.

— Господе Боже! Он још долази тамо доле, у павиљон!... Претн, да ће доћи и овамо! Његов пиемононца чека... Још непрестано пузи змија поред мене! Зар још није све умрло?

Нагло за тим отвори поклопац писаћег стола, извади неколико листова хартије, зграби перо, умочи га, али није могла ништа да напише, тако силно су јој руке дрхтале. Остави перо, ухвати се рукама за главу да се прибере, али мисли јој остадоше растресене; њена жалост и силно ударање срца не дадоше јој да се прибере. Хватала се руком за груди, као да хоће да шкрипа бол, опет је узимала перо и хартију и одмах их опет остављала.

— Не могу, немам снаге, хоћу да се угушим!

Покваси за тим руке колоњском водицом, натаре чело и слепе очи и онда опет дохвати оба писма, погледа их једно за другим и баци их на сто с речима: — Не могу, не знам како да почнем. Не сећам се више, како сам му писала... којим тоном. Све сам заборавила! Какав одговор очекује његов посланик? Само један одговор могу дати: Не могу, немам снаге ни за што!

Дозове Јакова и заповеди му да каже дечку, да може ићи, а одговор ће доћи после.

— А кад после? питала се у себи. Хоћу ли имати снаге, да му још до вечери пишем? И шта да му пишем? Да писам ни за што способна и да ми није ништа остало у срцу? А сутра ће ме опет чекати тамо доле у павиљону. Преварено очекивање ће га раздражити, он ће обновити своје изазивање пуцњавом из пушке и на послетку ће се сукобити са људима, са бабушком! Да одем сама и да му рекнем, да се не понаша ни часно ни логично? Не вреди га опомињати на великодушност, пуци не знају за њу... Да кажем бабушки? Она ће учинити, што буде потребно, али писма ће је огорчити, а то не бих желела... Да рекнем Борису и наредим му да учини крај Марковим надама и покушајима да се са мном састане? Рајски је мој природни заштитник и мој блиски пријатељ, али да ли је њега самог већ оставила страст? И ако га је прошла, — размишљала је Вјера и можда не без основа, — да није можда за то, што је прошла борба, сушарништво и што се све умирило? Али ако појава јунака драме подстакне у Рајском утишану мржњу, сети га нанесене увреде, он не ће бити кадар да остане у улози мирног и незаинтересованог посредника, него ће подлећи мржњи и љутини и примити другу, опаснију улогу!... Тушин! Да, тај ће издржати, не ће учинити од зла горе, и сигурно ће учинити оно, што треба. Али поставити Тушина лице у лице са супарником, саставити га са човеком, који је из потаје, мимоход уништио све његове надежде на будућу срећу!... Она је у напред себи замишљала, колико има још да претрпи тај њен пријатељ, који јој је посветио сву своју љубав, кад се наће очи у очи са кривцем њена пада, са човеком, који је уништио целу њезину будућност! Коликом силном вољом и самопрегоревањем мора јој се обвезати, да ће остати миран, и да њихов састанак не ће бити судар вука с медведом! Она махаше одрицући главом, али ипак одлучи, да покаже оба писма Тушину, и да га сврх тога одстрани од сваког учествовања при решавању своје драме, како с једне стране да поштеди његове осећаје, тако и с друге, што би, кад би тражила Тушиново суделовање, изгледало као да му се жали на Марка, а то она никако није могла.

Али није било ни времена за чекање. Сутра ће послати опет писмо, она опет не ће одговорити, и он ће онда доћи сам. На ако збиља дође он сам овамо? „Никада!“ помисли у себи. „Ако се ало већ не може избегнути, онда треба изабрати мање. Треба предати шема бабушки и пустити њу да ради по својој умишљености. Она не ће погрешити, јер ми се сад разумемо.“

За тим, промисливши се мало, напише пи-

(Наставиће се).

ПОУКА.

ПЕТ СТОТИНА И ТРИ ГОДИНЕ.

(Свршетак).

Несретна и немоћна Византија била је остављена самој себи. Лазарева Србија, која и по вери и по границама беше најближа грчкој царевини, као да је у овоме часу помишљала да са Византијом установи савез у одбрану. На те је мисли морао доћи Лазар још онда, кад је замолио грчког патријарха Калиста, да скине са Србије и српске *самосталне* цркве анатему, коју је васељенски патријарх на Душана бацио. Ово требаше да буде почетак споразуму међу Србијом и Грчком; али, као што су доцнији догађаји доказали, све је остало само на неплодним жељама. Патријарх је одговорно жели Лазаревој, но Византија не имаде куражи да се веже са државом, која унутрашњим растројством својим не могаше ни за свој опстанак јемчити; то не беше више она Србија, са којом преговараше један Кантакузен. Растројена Србија и трула Византија беху и сувише немоћне, да до краја издрже борбу са ратоборним и снажним непријатељем Христијанства.

Нема сумње да је у тако очајним приликама несретни Лазар, као год доцније и Твртко, бан босански, покушавао све путеве, којима би за одбрану целокупног Христијанства заинтересовао Запад. Али ни у том покушају не могаше бити изгледа на успех; јер у погледу саме Србије јављаху се осим католичких религијозних тежња још и други, одлетити рачуни, који би се пореметили у случају да Лазар победи. На северним границама Србије развило се било већ у велике угарско краљевство, које је још под манастиром Жичом у борби са Душаном јасно изложило своју девизу: „*Напред на Исток!*“

Као посилац католичке хегемоније имађаше Угарска још и своју тежњу политичку, да преко немоћне Србије створи за се онај значај, који имађаху Немањићи на путу у Цариград. Ова тежња угарске краљевине много је допринела, да се из Рима са хладнијим срцем посматра на плаховит трепутак, који беше онако судбоносан и по саму угарску краљевину, као и по Лазареву Србију.

Као што видимо, она иста себичност, која се огледаше у путарњим приликама Србије, захватала је разоравајући и општи интерес хришћанске Јевроп̀е, која у томе часу не схваташе сву одговорност за такво попашање у очи најсудбоносијих догађаја. Звук ходиног гласа, који са Галипољских мишарета узвикиваше: „*Не сједи ни, Боже, бадрина!*“ разлегао се и до ушију римског папе; али католиштво не чу у овом узвику ништа друго сем потмулога гласа мртвачких звона, која праћаху у вечност самртника, на кога ће се скоро и последњи бусен бацити, а на чијем ће споменику забележити историја, ма и крвавом руком: *Гроб православља.*

Ето какве се прилике сплетаху око Лазареве Србије с поља и изнутра. *Несхватање општих интереса животнога значаја*, који васцели Исток и Запад имађаху у спасавању Србије против варварске најезде; *саревњиво истицање религијозних тежња католицизма против православља* у часу, кад полумесец пређаше да запари над развалинама целокупног Хришћанства *и особено растројство међу феудалном властелом код Срба* били су најмоћнији савезници ратоборном освајачу на дверима образоване Јевроп̃е.

Не нашавши искрених савезника с поља, требаше Лазару да се у тренутку очајничке садашњости реши, како да дочека неизбежну пропаст. Да ли да се својевољно покори Турчину те да на тај начин од себе и свога народа отклони крваву погибију а живот државе још за које време продужи, или да у очајном тренутку, као достојан следбеник самосталних Немањића, себе и државу на јуначком огрђу закопа.

Историја народа не познаје величанственијег свршетка држави него кад виђеки своју пропаст не пада на колена, већ са пребијеним мачем у руци гине. *Пасти у ѡрв или у прашину*, то су две одсудне противности, које зависе од вековног развића једног народа. У судбоносном часу примити *славну* смрт место *срамног* живота; или, како то народ у својим косовским песмама вели: приволети се *небесном* или *земаљском* царству, то су две битне разлике, у којима лежи тежиште народних идејала. Држава, која својевољно прима срамно ропство, да би избегла крваву али и славну смрт, може, до душе, и даље живети, али и то је непобитна истина, да таква држава никада не ће *самостално* приномоћи културном развићу човечанства, јер јој не достаје онога, што је за такав посао најнужније, а то је *идеал*.

Лазар и његова Србија имађаху у овом часу најузвишенији идеја; он не могаше ни поумити да своју државу стави под скуте азијатског кафтана. Остављени сами себи решили су да бране судбину своје државе, а тим самим да буду и бедем образованој Јевроп̃и. Ако би срећом победили турску силу, било би спасено не само Српство него и сав образовани свет: пропадне ли Србија, онда остаје историји човечанства да у посмртној читуљи забележи: *културни развитак човечанства прекинут је на овом месту само за то, што образовани хришћански народи, вођени нетрпељивошћу религијозних догма, спокојно гледаху, како општи непријатељ окива Српство, а тиме разарава и бедем, који васцелу Јевроп̃у од пошасне варварске најезде.*

Као што смо видели, 1389 година налажаше се у највећем растројству. Противуположени политички интереси држава и религија, које у своме гравитационом кружењу донекле и одржаваху извесну хармонију, нашавши на 1389 годину, сударише се међусобно и стопише у непојаман и неразговетан хаос, над којим затрепта у пуној светлости бледи полумесец азијатскога дивљаштва.

Осећајући се доста снажним, да сатре Србију, која још од пропасти Вукашинове, на реци Марици, у самртним мукама стење, а бојећи се да се Запад не одазове грчком Истоку, султан Мурат позва кнеза Лазара да му се као вазал у свему покори и присаједини. Српска властела, која не беху заражена себичним тежњама децентрализма феудалног, похиташе на позив свога цара да пре изгину него ли што би свој витешки калпак приклонили под заштиту турбана. Крвава драма, испуњена ужасом а смешана са узоритом врлином самопрегоревања, заноче да се у свој силини развија. Небројена сила Турака утаборила се на Косову, а према њој стајаше три пут мања сила, да, као Леонида на Термопилама, славан живот прошлости замени мученичким венцем. *Судбина образоване Јевроп̃е и будућност културе васцелога човечанства имађаше удес да се на пољу Косову реши.* Српски народ био је њезин витез, али витез, кога сама Јевроп̃а отисну без икакве помоћи и заштите у чељуст крвожедне аждаје турске.

На сами дан 15 јуниа, који некада у српским племенима беше посвећен Богу светлости и плода, *Виду*, на дан, када су пет векова раније вредни ратари српски весело посили усеве на жртвеник светом

Виду, окупи се цвет Срйства под заставу Лазареву, да место некадањих усева принесе последњу жртву, *слободу и крв свога народа*. Оно Хришћанство, које је својим идејалом нагонило српско племе, да се одрече својих освештаних лица и жртвеника многобожачких, које наговори мирног земљорадина, да поруши своје шитоме идоле, не познаваше више своје идеале, него дозволи да се после срушене вере и социјалне једнакости и слобода српске државе поруши.

Ми смо уверени, да нема Србина, који не зна за крваву и славну погибију српске државе; нема детета, које се од дана свога сазнања не запаја идејалом царевог зета *Обилића*, које са тугом у срцу не помиња на славног мученика *Лазара*, а с одвратношћу не помиње „проклетог издајника“ *Вука*, у коме је народ отично себично племство, које у пропасти Лазаревој виде личне интересе. О свему томе најбоље говоре народна предања и песме, у којима је оволико исто историје колико и песништва. Наша намера беше да психолошким посматрањем укажемо на *дух* историје, којим је правцем код српског народа ишао, а тиме и на прави значај *Косова* према српском народу понаособ, и Јевропи у опште.

После косовске битке пошла је Србија нагло својој пропасти. Подобна Сисифову камену котрљала се она необичном брзином у понор турскога господства. И ако се за неколико месеци, по свршеној битци, није знало, ко је управо победилац, ипак се у брзо увиде, да самосталне српске државе нема више. *Високи Стеван* и *Бураџ Бранковић* беху само вазали турски; а по њиховој смрти постаде Србија својина Турака, мост, преко кога је турска сила, освојивши цели Балкан, допрла до зидова Беча.

Драгутин Ј. Илић.

КЊИЖЕВНОСТ.

БРАНИЧ СРПСКОГА ЈЕЗИКА.

С радошћу поздрављамо треће издање Вукова речника, које је Јован Бошковић за штампу удесио, неке речи у њему протумачио, а неке и исправио. После Вука и Ђуре Даничића не познаје српскога језика нико тако темељно као што га познаје Јован Бошковић. Најмање ситнице у језику познаје Јован Бошковић као што је само познавао Вук и Даничић и рад око језика као да му је најмилији посао. Ту се он налази у свом елементу, зато му и јесте испао посао од руке. У овом послу не би га могао нико заменити и срећа је да је њему у руке пао. Прочитајмо само реч гôч, па ћемо видети како ју је лепо протумачио и како би сад њоме могли заменити чешку реч *гесло*, која се у овом исеpиском облићу употребљава и која би требала да гласи српски *гасло*. Осим тога што је Јован Бошковић многе речи протумачио и исправно, написао је пред речником с натписом „из поговора“ врло лепо о начину својега рада. Не ће ми Јован Бошковић замерити ако под натписом „Бранич српскога језика“ приметим што сам опазио читајући треће издање Вукова речника.

1.) Вук је држао да је ѣпентеско *л* у *живљети, врљети* тако исто као што у *љубљен, слављен*, зато је и држао да је *живљети, врљети* правилније од *живјети, врјети*. Али ми данас знамо из старословенскога језика да је *живјети* правилније од *живљети*, јер у старословенском гласи **живѣти**, а српско *љубљен слављен* и старословенско је **люблѣнъ, славлѣнъ**. Јужно *живљети, врљети* доцнијег је постања и постало је по аналогији *љубљен, слављен*, као што је *љубу хвалу* постало по аналогији *плету, пишу*. Као што знамо да су *хвале, љубе* правилнији облици према старословенским облицима **хвалатъ, любатъ**, тако је исто и *живјети* правилнији облик према старословенском облику **живѣти**. Оно је ѣпентеско *л* на свом месту, које је заједничко свима дијалектима, а у *живјети* није, јер гласи по дијалектима *живјети, живеш, живиш*. То је Јован Бошковић поправио, па је у место Вукова *живјети* vide *живљети*, метнуо *живјети* cf. *жи-*

влеча. По томе могло се у Вукову речнику исправити и ово: место добошарев vide добошаров могло се изменити добошарев cf. добошаров, воденичарев не vide воденичаров него cf воденичаров, јер *воденичарев* правилније је према старословенском. Некад је *р* меко било као што је и *л ь*. Тако мислим да је боље *богатство* cf. *богатство*, него што стоји у речнику *богатство* vide *богатство*.

2.) Код речи вр̀ стоји: вр̀, вр̀ља. Вук тако није писао него вр̀, вр̀ља. Кад је Вуково писање исправљено, онда држим да би боље било да се исправило онако како је Даничић у последње време писао и како се после њега и данас пише у југословенском речнику, а то је вр̀, вра, а кад се акценат метне на *р*, онда се зна да је *р* вокал већ по акценту: вр̀а.

3.) Као што је разлика између Ада̀м и А̀дам, тако има разлике и у придевима, који су од тих речи постали, адамов и а̀дамов. Требало је дакле овај последњи придев додати.

4.) Не знам зашто је код речи *воденица* реч *кашичарѣ* забележена *кашикара*, кад је у Вука забележено *кашичара*. Ја мислим да није правилније *кашикара* од *кашичара*, него је реч *кашичара* постала другим наставком, и *кашикара* опет другим. Код Вука нема *кашикара*, али се говори и тако и наставак јој је *ара*. Али код Вука долази *кашичара* и од те речи мора бити наставак *јара*, зато се и мењају гласна у пенчана, као и у речи *јашчара*. Ова последња реч не може гласити друкчије него само са наставком *јара*, дакле не *јекшара* него *јашчара*, не *овчара* него *овчара*. Није дакле реч *кашикара* боља од *кашичара*, него су обе постале различним наставцима. Није дакле требало исправљати Вуково *кашичара*.

5.) Вук пише у својем речнику *виока*, па тако и Јован Бошковић. Даничић пак пише *виока* и вели у „Korijenima“ „*о* ће бити постало од *ль*, а пред њим се *ѣ* промијенило на *и* по јужном говору: испореди **к'кы** и **к'ктк**.“ Ја мислим да није ово добро како Даничић тумачи, јер се реч *виока* говори само у Срему и да је у тој речи *и* постало од *ѣ*, онда би у Срему морала та реч гласити *веока*. Никако дакле не ће бити да та реч долази од **к'кы** него ће по свој прилици долазити од глагола *вити*. Начињена је од part. praet. act. II. вилъ, а, о, дакле старословенски морала би гласити **кнлька**, а српски *виока* и значи сваку витку младицу грањицу, која истера за једно лето и кад то значи онда по мојем тумачењу ваља је писати без *ј*, дакле *виока*. Испореди *ја(ха)лка, сошлка*.

Ми желимо Јовану Бошковићу постојано здравље, како би овај лепо започети посао срећно свршио и како би нас и после овога свршеног посла још којим делом изненадио и обрадовао.

Јован Живановић.

КЊИЖЕВНЕ ОЦЕНЕ.

Bolgár népköltési gyüjtemény. Eddig kiadatlan eredeti bolgár szöveggel. Forditotta és a bolgár kormány segélyével kiadta: *Strausz Adolf*. Az előszót irta: Dr. Sismanov D. Iván, a bolg. közokt. miniszt. osztályfőnöke. 2 kötet. Budapest, 1892. Révai testvérek. Ára 6 frt — L. 334+XVI+393

(Свршетак).

У петом одељку (стр. 72—118) говори Штраус о бугарским обичајима при свадби.

Колико вере и пажње заслужују ови описи, види се отуд, што је Штраус — као што је речено — „Deberskoi lakodalmi szokás“, који му је испричао Цепенков, превео из збирке браће Миладиноваца (Штраус I стр. 81 и Зборник Мил. стр. 517).

У шестом одељку (стр. 119—124) говори Штраус о тужбалицама.

У седмом одељку (стр. 125—138) Штраус прича о богомилима. Много бих хтео писати о том седмом одељку, али не ћу и — *не могу*, јер је Штраус тај одељак *просто илитерално из историје словенске књижевности*, коју су написали *Пипин и Спасовић* (Phil. Közl. 1892 стр. 340; Pypin und Spasović: Gesch. der slav. Literatur, стр. 89 и даље). Како Штраус то ради, казао је др. Ажбот. „Штраус има обичај — пише др. Ажбот на пом. месту — да из већег кáнута, који преводи, овде онде коју реч и малу реченицу, коју не разуме, изостави“. Наравно код оних ствари, за које је он мислио, да их је разумео, а није их разумео, код тих ствари је правио великих погрешака.

У осмом (последњем) одељку (стр. 139—149) говори Штрауо о свирци и песми у бугарског народа.

На крају обе књиге су Штраусове „белешке“ о појединим песмама (I. стр. 321—331; II. стр. 376—390).

Сад да проговоримо неколико речи о самим песмама.

Проф. др. Ажбот рекао је да међу песмама у Штраусовој збирци има и српских песама (Budapesti szemle, 1892, стр. 56) И заиста *у Штраусовој збирци има врло много српских песама*. То се види по садржини, а где где и по језику. Тако н. п. он пише kalugyer (I стр. 302; II стр. 218; на другом месту kaluger; II стр. 113, 384. Ср. Глас срп. ак. XII стр. 4 - 15) На стр. 145 има једна песма, која овако гласи:

Oй девойче бугарче
Ти бугарско момиче!
Я кажи си бело-то лице
Али да го видим и.

У овој песми долази реч бугарски и долази ја. Онај, који је ову песму изговорио, тај би за себе казао: *ја* сам *Бугарин*, а онај, који каже: *ја* сам *Бугарин*, тај — *није* Бугарин!

По садржини има врло много песама, које се налазе у збиркама *српске* нар песама.[1]

Женидба краља Вукашина (Вук II стр. 119; Јастребов: Обичаи и пјесни, стр. 72) налази се у Штрауса на два места (I стр. 155, — II стр. 373).

У песми „Grkinja királyné“ има неких стихова, који одговарају истим стиховима у српским песмама.

Álmot álmodott a királyné Szredeczben,
Álmot álmodott, bus álomást látott:
Az ég közepében meghasadott éppen,
Fényes csillagok a földre hullottak le,
A hold sápadt arcza vérvörös lett tőle,
És mellette a szép esthajnali csillag,
Az is, az is, az is vérvörös lett tőle.

У српској песми стоји:

Сан уснила царица Милица.
У Крушевцу, на цареву двору,
Сан уснила и у сну видјела,
Ће се недро небо проломило,
Жарко сунце у траву пануло..
Сјајан мјесец у море пануо,
Све звијезде крају прабегнуле...

[1] Разне варијанте у жањим збиркама не наводим. (Петрановић II стр. 260; ср. Јавор 1885 стр. 997, М. Милојевић „Путопис“ I. стр. 47).

Има много песама, које се налазе у Милићевића Краљевини Србији (у Штрауса I стр. 167, 199, 290, 302, (ср. 308) 305, 316, 258 и у М. Ђ. Милићевића Краљевини Србији, стр. 253, 255 (ср. Gopč Mak. und Alt-Serb. стр. 353), 141, 261, 146 (ср. Вук I. стр. 254—274), 256, 320.

Остале песме налазе се по разним збиркама. *Штраус* I: стр. 188 (Миладиновци, стр. 1) и Петрановић II стр. 375; стр. 240 (Миладиновци, стр. 3 и 9) и Вук I. 158 (ср. Пјевања, стр. 6.; Милићевић: Краљевина Србија, стр. 926); стр. 280 (има више варијаната; в. II стр. 122 и 245) и Петрановић II стр. 466 (Јастребов, стр. 69); стр. 295 и Милићевић: Кнежевина Србија, стр. 925. У првој књизи на последњем месту (стр. 319) је један варијант српске [2] песме „Зидање Скадра“ (Вук II стр. 121; ср. Gopč. Mak. und Alt-Serb., стр. 359,) *Штраус* II стр. 142 и Вук II стр. 142; стр. 158 и Вук II стр. 139; стр. 160 и Вук I. стр. 154—174; стр. 177 и Вук I стр. 138; стр. 180 и Вук II 333; стр. 186 и Вук II. стр. 196; стр. 209 и Вук II. 357 (Јастребов, стр. 54); стр 224 (в. стр. 230) и Вук II 222 (Јастребов, стр. 218); стр. 250 (и 255) и Вук II стр. 395 (и 386); — и т. д. Многе песме у овој збирци сада су први пут штампане. Има доста песама преведених из збирке браће Миладиноваца (наравно, да то није речено.)

Варијаната има врло интересантних, — но о томе другом приликом.

Расправа у делу Штраусову израђена је овлаш и нетачно. Из разних дела повађено је много што шта без навађања и употребљавано је без икакве критике. У преводима песама има много погрешака, јер преводилац не влада језиком, са кога је преводио. Међу песмама има много српских; има доста варијаната интересантних за онога, кога занимају народне песме.

[2] Да је та песма српска, признаје и Дринов (Archiv für slav. Philologie VII стр. 113; ср. Archiv XII стр. 614. То је песма, за коју је Бете казао да је *„једна од најлепших песама свију векова и свију народа“*. (У „Стражиловој“ 1887 стр. 711 стоји погрешно „најнежнија“.

Ст. Станојевић.

КОВЧЕЖИЋ.

КЊИЖЕВНИ ПРИКАЗИ.

Српска краљевска академија. Споменик XVI. **Историјска Палеја, њени преводи и редакције у старој словенској књижевности.** Од *М. Н. Сперанског.* — У Београду. У државној штампарији краљевине Србије. 1892. Стр. 15. — Причање прекопе историје, нарочито старог завета, зове се *Палеја*: библија „прерађена, скраћена и допуњена из других извора." Палеје су у популарисаље библијско причање. После напомена о Палеји говори писац о постанку Палеје, за тим о Палеји у старој словенској књижевности. У старој слов. књижевности има две врсте Палеје: 1. Историјска Палеја (скраћена библија „проткана тумачењима"); 2. Палеја с тумачењима. У овој Палеји главно је тумачење, и то тенденциозно, полемично. Ове две врсте Палеје разликују се и по унутарњем склопу. Историјска Палеја у слов. књижевности је превод с грчког; од куд је постала Палеја с тумачењима, није до сад познато; Сперански претпоставља да се она „прво јавила на словенском југу". Писац је анализовао одломке из рукописа соловецке библиотеке. За тим говори писац о рукописима историјске Палеје: грчком оригиналу и словенским преводима. У старој слов. књижевности има два превода историјске Палеје. — Словенска текстови врло су важни за настојавање грчког оригинала. С.

Дан. А. Живојиновић. **Дневник једног заборављеног песника.** Сапштио — —. (Прештампано из „Јавора".) — У Новом Саду. Издавачка књижарница и штампарија А. Пајевића. 1892. Стр. 32.* — Велику захвалност дугујемо г. Живојиновићу, што нам је отргао од заборава „заборављеног песника" Димитрија Петровића (Слапка Златојевића). У књижици овој говори писац прво о томе, како је постала ова књижица; за тим је живот Златојевићев (из програма Карловачке гимназије 1853). После тога говори писац о Златојевићу као песнику, а за тим долази дневник Златојевићев, пун бола и искрених осећаја. Не ћемо нагласивати ни живот ни дневник Златојевићев, него препоручујемо сваком Србину и Србкињи да прочита ову књигу, особито дневник Златојевићев: то су осећаји „праве песничке душе!" С.

* Морали смо набавити ову књигу да је прикажемо, јер нам је г. писац — не знамо из ког узрока — није послао.

КЊИЖЕВНЕ БЕЛЕШКЕ.

+ У познатом немачком листу „Beiträge zur Geschichte der deutschen Sprache und Litteratur", а у књизи XVI, свеска прва и друга, штампала је расправа Streitberg-a „Slav.- ejis- und german.- os- im Comparativ."

— Јован Ђорђевић почео је у „Јавору" писати чланке „Из мојих старих успомена". Први је о Мији Вашкалићу, други о књизи „Славјанки", трећи о тајфусу у Пешти године 1847 и о три млада Србина, који му падоше на жртву.

— У 30 броју „Јавора" почела је излазити а у 31 је довршена расправа под натписом: „Прадомовина и седиште старијех Словена". Ту је расправу по Сасинову народно М. С. Кончар).

— У истом броју „Јавора" написао је М. С—ћ о Ружићу у Шекспировим улогама".

— У истом броју „Јавора" реферише Велько Радојевић о „Срп. нар. умотворинама. Из ковчежића Мар. С. Поповић-Годољуба". Референт препоручује дело.

— У истом броју „Јавора" штампане су неке срп. нар. пјесме и пословице, што их је скупио Михајло Милановић.

— „Vienac" јавља (бр. 32), да је штампан IX. „Rad". У њему је осим других више важних ствари: Живот и дела Ивана Кукуљевића-Сакцинског. Написао Т. Смичиклас.

— Исти лист јавља, да је изашла XXV. књига „Starina".

— У 19. броју „Бос. Виле" штампан је превод песме „Љубав" од К. Романова. Исту песму превела је у „Стражилову" о. т. (бр. 24) у преводу Драг. Ј. Илића.

— Под натписом: „Journal international des savants" излазиће од краја овог месеца у Паризу (Лозани, Турину) свесопшта ревија знаности, лепе књижевности и уметности и то у месечним свескама од најмање двадесет и шест страна велике осмине. Баке у тој ревији сем осталога заступљени и филозофија права и филологија, морал не, политичке и социјалне знаности, географија, етнологија и историја, знаника и медицина, хемија, природне и математичке науке. Под рубриком „Bulletin bibliographique", и „Revue de la presse" редовно ће се доносити извештаји о новим делима и правиће се што може ексактнији преглед знанствених, литерарних и артистичних чланака по свој Европи, Америци и Индостану. Међу сталним сарадницима, који су са свију страна ангажовани, до сад за „Journal international des savants", видимо и нашега Матију Вана и Марка Цара. Претплатна је цена годишње двадесет и четир франка. Поједине свеске стоје ове два франка. Претплата се шаље у Лозану у Швајцарску (Lausanne, Suisse, Campagne Espérance, boulevard Grancy).

— Издавачка књижарница Владимира Радовића у Мостару наумила је да у збирци изда четир најновије приповетке Симе Матавуља, а то су: „Дете" (из овогодишњег „Јавора"), „Ускок" (из „Отаџбине" св. 117, 118, 119, 120, овде до сад недовршено), „Стотинар" (из овогодишње „Босанске Виле") и „Нови свијет у старом Роловску" (из овогодишњег „Стражилова").

ПОПРАВКА.

У прошлом броју у првом књижевном приказу а на страни 496 *d* у 38 реду од доле место песама треба да стоји писама.

САДРЖАЈ: Песништво: — * * * * * Игуманови сен. Цјерина љубав. — Поука: Пет стотина и три године. — Књижевност: Бранич српскога језика. Књижевне оцене. — Ковчежић: Књижевни прикази. Књижевне белешке.

„СТРАЖИЛОВО" излази сваке недеље на читаву табаку. Цена му је 5 фор. а. вр. на целу годину, 2 ф. 50 н. за по год., 1 ф. 25 н. за четврт год. — За Србију и Црну Гору 12 динара на годину. — Рукописи се шаљу уредништву и претплата књижари Луке Јоцића у Нови Сад. — За Србију прима претплату књижара В. Валожића у Београду.

Издаје књижара Луке Јоцића. Штампарија Дра Павловића и Јоцића у Новом Саду.

Јелена Благојевића

СТРАЖИЛОВО

ВЛАСНИК И УРЕДНИК ЈОВАН ГРЧИЋ.

БРОЈ 33. У НОВОМ САДУ, 16. АВГУСТА 1892. ГОД. V.

ПЕСНИШТВО.

ЗВУЦИ.

Туга и сузе, тихи пламен страсти,
Близина тајна непознате среће,
Молитве, усхит и невине сласти
И раном буром покидано цвеће —
Све мину давно... Ја не будим више
У мрачним грудма сахрањене жеље,
Гробовска недра одавна ми скрише
Надежде празне и лудо весеље.
Прегорех прошлост... Ал често и сада,
Кад месец сјаје у тихој самоћи,
Небеса трепте и тишина влада,
Ја будан сањам сам у глухој ноћи.
Срце ми бије, али се не креће
На сусрет нади из безумној муци
Пит мртва песма с мирних струна леће
Сломљене лире у клонулој руци.
Но часком, кад се сањив ветрић прене
К'о тајни шапат далеких звездица
Затрепти тихо па звуке покрене,
Протужи песма с покиданих жица,
Тада ми туга узнемири груди
Тајни ме шапат по ново облеће
А сузе капљу, ал су заман труди,
Јер срце моје пробудити не ће.
Ја знам те звуке, знам шта значе они:
То дух се буди из минула доба
И жице дира, глуха песма звони
И тихо плаче поврх нема гроба...

3. авг. 1892. *Ленскій.*

КАВГАЦИЈА.

Прича из Сарајева.

I.

Ако пијесам у тврдо држао, нож ће му доћи главе, ту сам пајтаљ — и стари Петро превуче кажипрстом преко грла.

Па и опет умрије на душеку!

А био вам је кавгација — та већ слушали сте од својијех старијих.

Према њему ништа они Оканови, што га и ви памтите — кажем вам, ништа!

Само да вам причам, како је постао кавгацијом, па да се кретите лијевом.

И ту је — не ћете вјеровати — женска глава по сриједи.

Анђа му била коња.

Не памтите је па и не знате леноте јој.

Сви ми онда момци за њом излуђесмо.

А она, веселница, ашикује с нама, а у потаји воли — замислите — Турчина!

Омер бег бијаше на оку, бијаше стасит, бијаше млад, а поврх свега богат па, кад се обуче — махни!

Не има ђевојке, што не би за њиме гледала, кад улицом хода.

Враг удеси те он запази Ању, а каква је била, упалила би и бјешњега.

Стаде он пред Ањина врата један пут, стаде два пут па и три пута.

Заређа вам он потље — нема броја.

Кад год је он с Ањом на вратих, а ми се ушутимо па промичемо ли, промичемо — бијаше то за турскога вакта.

Дирамо ми пошље Ању због Омер-бега; а тек ће она:

„Не будалите! Ја Сркиња, а он Турчин — куд ће то једно с другијем?“

II.

Једно вријеме ходамо ми ка' и прије поред њене куће, а ње не има на вратима.

Прође десетак дана па тек ево је опет.

Питам је ја: шта би?

„Боловала сам.“ вели она.

Не вјерују ја, јер јој се болест не види, већ распитуј па чујем, шта је.

Дошао јој Иле, тај Илија Обреновић, о којему вам причам, па ће јој набусито, како је увијек говорио:

„Махни се Омер-бега.“

„Што, болан?“

„Па много с њиме диваниш.“

„Морам.“

„Како мораш?“

„Ја знам.“

„Па кажи и мени.“

„А што да ти кажем?“

„Ако кажеш, не ћеш потље *морати* да с њиме диванишеш.“

„Зар си толико силан?“

„Био ја силан не био, тек не ћеш морати, вјерују ми!“

„А шта ћеш, ако је мени воља с њиме диванисати?“

„Ваља да ти је тек још што остало ту?“ и Иле упре прстом у чело.

Ања се мало трже.

„Што да ти ја казујем, да му нијеси прилика, кад ти то и сама знаш? Или си море бити готова поћи и у харем?“

Ања блиједи и румени.

„Не љути се!“ мекше ће он. „Знам ја, да ти не би вјером преврнула.“

„Па ето ми већ више не долази Омер бег,“ брани се она.

„Знам“

„Али не знаш, за што?

„Казаћеш ми.“

„Казаћу ти, тек да не мислиш оно, што си рекао. Он не долази, што ја више не излазим на врата.“

„Па чуо сам, боловала си.“

„Нијесам; већ тек да ми не долази Омер бег.“

„Е?“ и он се са свијем разведрио.

„Тако ти је.“

„А што велиш, да си прије морала с Омер-бегом разговарати?“ и он се опет мало уозбиљио.

Док се она ломила, он ће продуљити:

„Комшија сам ти, а и Србин сам, па, на ваља ми, да ти помогнем. Казуј, де!“

„Мучно је то казати.“

„Што? Ти не имаш брата, не имаш мушке главе у родбини — што да се не повјериш мени? Ја ето — како да ти кажем? Ја бих теби учинио, што бих и сестри, па, ако ти је драго, и — више.“

Застиђела се она.

„Тако бих ти још могла рећи, ако си ми по Богу брат.“

„А што не и више?“

„Више ми не мореш бити,“ одговара она, и спушти очи, али тек кад виде, колико му је то криво, те додаде: „не мореш бар за сада.“

„Е нека је на твоју!“ пристаје он, а јуначи га оно „за сада“.

„Говорим брату?“ пита га она, па, кад он климне главом, настави:

„Говорићу без зазора. Мој бабо је много дужан Хаџи-Лоју. Навадио се Хаџи Лојо на нам долази у кућу. Страх ме ухвати и кад се само сетим, како увијек чудно у ме гледа. Ја га бјежим, колико могу, но бабо ме свагда зивка, кад дође Хаџи Лојо — те: донеси, вели, једну жишку, те дај слатко! А ја шта ћу, слушам — бабо ми је. Па да ти је тек виђети Хаџи-Лоја, кад нам дође. Увијек је обрнчен, намазао бркове, намазао обрве, а већ косу и онако брије, те му не мореш видјети бијеле. Само оне боре по маторомe лицу издају га, да је претурио многе године. Једном сам некла каву на им чујем разговор. Бабо ми преклиње Хаџију, да

чека, а он не ће већ вели; или плати, или ми дај Ању на да бришемо! Све сам разумјела. *Ја* треба да платим бабов дуг. Проклињала сам удес, што ме 'ваку створи. Једнога дана — мало прије отишао Хаџија — случајно нађе Омер бег на стаде. Видео ме брижну и невеселу па ме питао: што ми је? Овамо онамо па му се ја изјадам.“

„А што нијеси којему од нас?“ пресјече Илија.

„Зар да учините што па да допаднете биједе?“

„На поможе ли ти?“

„Долазио је још и све ме тјешио: он ће одвратити Хаџију. И збиља, Хаџија је ређе долазио. Кад ал' једнога дана рече ми Омер бег: стио сам платити Хаџији дуг, али он не ће паре већ хоће тебе; рече ми: убиће ме, ако ти уздолазим.“

„Зна Хаџија нечје срце у Омер-бега — кукавица је то?“ зловољно ће Илија.

„Вараш се,“ брани га Аиђа. „Стио је још долазити, али ја му не дадох.“

„Т—и!“ отеже Илија. „Дакле си се за његову главу поплашила те га одвратила?“

Њој појури сва крв у лице.

„Па ако сам, шта онда? Зар да због мене човјек страда?“

„Не велим то, већ да ту не има што друго?“

„Што може друго бити? Није ништа друго, душе ми! Хаџи Лојо је напас' — не знаш ти њега. Учиниће, што пријети па ће ми пући брука по Сарајеву.“

„Тек махни се Омер-бега, опет ти кажем. А за Хаџију не бери бригу! С њиме ћу се већ ја разрачунати.“

„Ти?“

„Ја, а ко ће? Зар ти нисам Богом брат? Бели ти не ће Хаџија прага прекорачити.“

(Наставиће се).

Мита Живковић.

ИГУМАНОВА СЕН.

(Свршетак).

Шеста и трећа ноћ. И ако сам мало био узнемирен, ипак те ноћи нисам био тако страшљив као прошасте. Чак сам био и уверен, да је све оно било само привиђење, које ми се причињава, па за то и доконах, да о томе не мислим више.

Легао сам као и обично. Мачка сам отерао на гредицу, да ме не плаши, а свећу и жижак оставих, нека оба горе те да се боље види. До сада је увек само жижак горукао па је у нестално светлости дејствовао по зидовима тамне сенке, од којих ми се којешта стварало.

Размишљајући о којечему лежкарио сам и пушио своју цигару. Али сан никако на очи. На зиду кушу по ноћи. „Но ноћи!“ помислих и нехотице подигох главу мачку и у мало не дрекнух из гласа. Мачак укопао очима у мене и искезио беле као снег зубе, па као да шкољца на мене. Оштри зуби сјајили су из таванске таме и изгледаше ми, као да са таванице извирује мртвачка лобања и шкољца на мене. Воденично коло закрца, застења, као да се под њим нешто ломи, над главом ми нешто зашушта, петао кукурекну и преда мном се залелуја игуманова сен. Сад му руке не беху пружене напред, већ опуштене. Са ужасом сам гледао у ово измучено и бледо лице а неки мемљив задах, пун хладноће и влажне паучине, бије из њега. Он ступи преко прага и ноће мени.

— Ко си? викнух уплашено.

Он ћути и гледајући ме залеђеним погледом приступа лагано.

— Шта тражиш од мене?

Сенка опружи руку и ја осетих, како ме од темена па до ногу проби лед. То је била његова рука на моме темену. На глави ми се накострешци свака влат и ја осећах лепо, како ми коса ниче.

„Што не одаш?“ чух као из дубине некакав глас.

Не могах се ни маћи.

„Сутра, сутра!“ проговори на ново

исти глас и сени нестаде. Са мене је кинтио леден зној и ја као махнит излетех на поље, али она тама, што је из шумске дубине тако страшно на мене зијала, отера ме на ново у воденицу, где сам дршћући и цвокоћући са страхом очекивао овај дан.

Проклети мачак опет је мирно прео и жмиркао, као да никог не беше а воденично коло млело је засуто жито. Четврту ноћ не смедох жив чекати и ја дођох да се као убица пријавим.

*

Ивана су одмах притворили а воденичара је потера после три дана пропашла. И он је брзо признао, кад се са Иваном суочио.

Међу тим је Иванов отац радио у нашој башти. Кад му јавише за сина, плану старац као рис и са оружјем полете у полицију. Хтео је да убије свога сина, а кад му отеше оружје, стаде га проклињати, вичући: „Проклет да си и овога и онога света! Нити си ти мој син ни ја твој отац више!“

Сутра дан, дође старац као и обично нашој башти. Мало се само погрбио, иначе се ништа не познаваше по њему, тако је био миран и брижљиво радио.

Некако у брзо осудише ону двојицу на смрт. Воденичара ће у атару манастирскоме стрељати а Ивана на Кајабурми.

Осуђенички пут води покрај наше куће на је тако и отац Иванов могао видети, ако је хтео само, спровод синовљи.

Јутро је било топло. Гомиле људи пролазиле су крај наше куће и журиле онамо, како би за рана утрабили згодно место, одакле ће све видети.

Иванов отац био је већ у башти. Моја мати не хтеде дозволити, да овога дана ради, али он је зашта: за што?

„На ти и сам знаш, стари.“

— Не знам, госпођо, вјере ми! Мањ ако не помишљаш на ону рђу, кога ће данас правда сустићи?

„Какав је да је, син ти је; треба да га пожалиш!“ — рече му моја мати, и како је била увек осетљива на туђу невољу, грунуше јој сузе на очи.

Старац је погледа мирно и благо па онда рече: „Вараш се, госпођо! Оно није мој син. Осрамотно је ове седе косе, убио невина човека, на још свештеника. Нека рђа погине, и право је!“

Чим старац сиђе у дубину баште, а из Хиландарске улице, која утиче у нашу, покуља силан народ. Усред те заграјале и густе гомиле ишле су полагано кочије, из којих светлуцаху бајонети са жандармеских пушака. На мало узвишенијем седишту у дну кочија седео је везан Иван и нешто веселo разговарао са околином око себе. Један ковачки калфа ишао је уз кола и гледао у осуђеника. Иван му у шали примети: „Да си бар столар, па бих разумео, што ме тако мериш, али си ковач; ваљда не ћеш да ми гроб закујеш?“

У пролазу покрај наше куће јави ми се осмејком, изви главу, не би ли угледао свога оца, а кад га не виде, он запева из гласа:

Кад се роди на западу сунце,
Онда ћу ти са Косова доћи!

И руља народа са гомилом наоружаних жандарма оде, тискајући се око осуђеникових кола, пут Кајабурме.

Старац је морао чути грају, али ни главе није подигао. Радио је свој посао мирно и ја сам се чудио, помишљајући, какав је то отац, који нема ни мало срца, да свога сина пожали.

Са наше куће види се Кајабурма. Из далека се црне гомиле, које су осуле брежуљке. Сунчана жара трепериле је по ваздуху и јако жегла. После једног сахата видех, како се густе гомиле јаче заталасаше. Са једног избрешка изви се густ прамен дима, пови се, залелуја и ишчезе у ваздуху а оне гомиле почеше се као црни потоци у долину слевати. Иван је дакле свршио.

Неколико дана доцније рашчу се, да је земља изметнула лешину осуђеникову. Сујеверни народ трчао је да види. Разуме се, да од свега тога не беше ништа.

Кад је старац чуо за то, казао је: „Ако! И треба да му земља кости изметне!“

Јако сам се радовао, кад га испратише и отпустише из баште.

*

Неколико дана доцније договоримо се нас неколико дечака, да сутра дан уранимо пре зоре и да одемо на Дунав, да се

купамо. Купали смо се увек под Кајабурмом.

Још није ни свануло честито а нас неторица стигосмо под брег.

— Хајде да пређемо поред гроба Иванова! рече један.

Тек се први осветак заталасао тамо далеко са бачких равница, позлаћујући модро Дунаво. На Кајабурми је још било у долинама доста мрачно. За неколико минута успесмо се уз доста стрму косу, на врху које у малој удолици лежи и онај гроб. Први, који се успужа, стаде, окрете се к нама и махнувши руком даде нам знак, да будемо мирни. Похитасмо да видимо, шта је тамо. Он нам показа руком на гроб.

Поред самога гроба на разастртој струци седи некаква људска прилика подвијених ногу и оборене главе. Према зрацима осветања познадох дуге и седе брке Иванова оца. Он је седео украј гроба и мирно пушио из своје лулице. Тихо смо прошли покрај њега, а ја сам чак и капу скинуо, али он и не гледаше на нас.

На по године доцније видех га први пут код Делијске чесме онако, како вам испричах; али већ тада беше слеп. Тај бедни старац, што је хтео да убије несретнога сина и који га је јавно проклињао, кришом је ноћу одлазио сину на гроб, тамо плакао и спавао, све докле није и своје очи исплакао. Јадни отац!

Драгутин Ј. Илић.

ВЈЕРИНА ЉУБАВ.

РОМАН **И. А. Гончарова**

ПО ФРАНЦУСКОЈ ПРЕРАДИ ЕВЖЕНА Готи ПРЕВЕО *Миливој Максимовић.*

ДРУГИ ДЕО.

XVI.

Обадва писма метне у џеп, упути се тихо и замишљено к Татјани Марковној и седне поред ње.

Татјана је прво расејано погледа по опаљивши, да има нешто, погледа је још једном пажљиво и забринуто.

— Шта се догодило, Вјера? Изгледаш ми нешто растројена, запита је она.

— Нисам растројена, него уморна. Примила сам писмо одавде.

— Одакле? запита Татјана пребледевши.

— Прво већ поодавно; писам га све до данас отворила, а друго сам примила данас. Ево ти их обадва, прочитај, бабушка.

Она метну оба писма на сто.

— За што да их читам, Вјера? рече Татјана Марковна једва се савлађујући и намерно не гледајући на писма.

Вјера је ћутала. Татјана опази, да се још више разјадостила.

— Желиш ли ти и је ли ти потребно, да ја дознам, шта пише у њима? запита ја она.

— Јесте, бабушка, прочитај само.

Бабушка натакне наочари и поче читати.

— Не могу ништа да разаберем, душице моја. Боље ми у кратко реци у чему је ствар.

— Не могу вам причати, немам снаге за то. Волијем вам их прочитати.

Шапатом и прелазећи муком неке речи и изразе прочита она писма и смотавши обадва опет их стрпа у џеп. Татјана Марковна се исправила на столици и по том се опет погурила, угушујући у себи душевно страдање, на послетку озбиљно погледа Вјеру.

— Шта мислиш ти, Вјера? запита је слабим гласом.

— Ти питаш, шта ја мислим, бабушка! рече јој Вјера гласом пуним прекора. То исто што и ти!

— То знам. Али он предлаже . . . да те узме, хоће да остане овде. Може бити, ако хоће да постане човек . . . као што су и сви други . . ., ако те љуби, говорила је Татјана Марковна зашишући, ако мислиш, да можеш бити срећна с њим. . .

— Он назива брак комедијом, и заједно с тим ми предлаже, да ме узме! Он мисли да мени једино то још треба, па да будем срећна . . Бабушка, ти бар знаш, шта је са мном, па што ме питаш?

— Ти си дошла, да ме питаш, на што да се одлучиш...

Бабушка је говорила бојажљиво и оклевајући, јер још јој не беше јасно, за што јој је Вјера прочитала писма. Била је раздражена Марковом дрскошћу и стрепила је ради Вјере, бојећи се опасног повратка страсти, али је сакривала своју раздраженост и немир.

— Ја писам ради тога дошла до тебе, бабушка, рече јој Вјера. Зар ти не знаш, да је одавно све решено и расчишћено. Ја не ћу ништа; једва се држим на ногама и ако по гдекад слободно одахнем и обасја ме нада на живот, то могу само под једним условом, да ништа не знам, ништа не чујем, да све на увек заборавим! А он ме ето опет опомиње! Зове ме тамо, обриче ми срећу, хоће да се помири!.. Боже мој!...

Она очајно клеже раменима.

Татјани Марковној све лакше бивање на срцу.

— Бабушка! завршни Вјера, скупивши своју последњу снагу. Ја не желим ништа! Разуми ме добро: све да се он каквим чудом преродио и постао сад онаким, каквог сам га ја пре желела, да почне веровати у оно, у што ја верујем, да ме је заволео онако, како сам ја њега... хтела љубити, ја се ни онда не бих одазвала његову позиву.

Она ућута а бабушка је притајивајући и дисање слушала речи своје унуке, као певање рајске птице.

— Ја не бих била с њим срећна, не бих никад могла заборавити на прељашњег човека и поверовати новом. Ја сам и сувише претрпела, напутала је она спуштајући свој образ на бабушкину руку, али ти си ме разумела и избавила, — ти си моја мајка!... За што сумњаш и испитујеш ме? Која страст би била кадра да се одржи после оваких страдања? Зар је могуће још једном пасти у исту овакву погрешку? .. У мом срцу нема више ничега, пустош и студен, и да није тебе, очајање...

Вјери ударише сузе на очи. Она притисну главу уз бабушкино раме.

— Не спомињи више тога и не узнемируј себе узалуд! рече Татјана и сама се једва брањећи од суза и отирући јој сузе руком, ти знаш, да смо предузеле, да никад више о том не говоримо.

— Ја ти не бих ни говорила, да не беше оних писама. Мени је потребан мир и тишина... Бабушка, одведи ме одавде, сакри ме, ако не желиш, да умрем.

Сузе јој још силније потекоше.

Бабушка устаде, посади Вјеру на своје место, и онда се достојанствено исправи.

— А, ако је тако, рече она дрхтавим гласом љутито, ако се усуди, да те још узнемирује и мучи, онда ће са мном имати да рачуна због тих твојих суза. Твоја бабушка ће тебе бранити и заклонити; умири се само, дете моје, ти не ћеш ништа више о њему чути...

— Шта си наумила чинити? запита је задовољено Вјера, која је нагло устала и приближила се к њој.

— У које доба ће сутра доћи у павиљон? Чини ми се у пет? запита она кратко.

Вјера је још непрестано гледаше зачуђено.

— Бабушка! ти ме ниси разумела, рече јој кратко и ухвати је за руке, умири се, ја писам дошла да се жалим на њега. Никад немој заборавити, да сам ја једина за све крива. Он не зна, да ја писам више она, која сам била, па ми за то и више. Њега само треба обавестити, како сам ја болесна и клонула, а ти се, као што ми се чини, спремаш на борбу! Ја то не желим. Хтела сам, да му то напишем, али писам могла; а да се састанем с њим, за то немам снаге, све кад бих и хтела.

Татјана Марковна се примири и замисли.

— Хтела сам да се обратим на Ивана Ивановића, настави Вјера, али ти и сама знаш; како ме он љуби, и какве је наде имао. На сад ставити га у близину човека, који је све то уништио, никако не иде.

— Не иде! потврди и Татјана Марковна, окрећући главом. За што њега узнемиривати? Бог зна, шта би се између њих разиграло. — Али има човек, који ти је још ближи, који зна све и љуби те, као сестру; Борис.

Вјера је ћутала.

— Да, кад би ме љубио само као сестру! помисли Вјера; али не хтеде издати страст Рајскога према њој; то беше његова тајна.

— Ако хоћеш, ја ћу говорити с њим.

— Немој ти, бабушка, ја ћу му сама рећи, одговори јој Вјера бојећи се, да умеша у ту ствар Бориса. Ја ћу помоћу Бориса одговорити на ова писма, растумачићу му, у каквом сам положају и одузећу му сваку наду на састанак са мном. А за сад ми само треба, да му се даде знак, да не долази у павиљон и да не чека узалуд.

— То ја примам на себе! рече одлучно Татјана Марковна.

— Али ти тек не ћеш ићи сама и састати се с њим? рече Вјера погледавши јој испитујући у очи. Сети се, да се ја на њега не тужим и да му не желим никаква зла...

— Не желим му ни ја! рече бабушка гледајући у страну. Умири се, ја ћу само учинити кораке, да те он више не чека у павиљону.

— Опрости ми, бабушка, и за оно ново огорчење, које сам ти проузроковала.

Татјана Марковна уздахне и пољуби своју унуку.

Другога дана, око по дне, зачује Вјера топот коњских копита пред капијом. Погледа кроз прозор и очи јој сину задовољством, кад угледа Тушина, који је дојахао на свом пранцу.

Она пође доле и сусретне га на вратима. Обоје се насмешише једно на друго

— Ја сам вас опазила од горе, па сам вам пошла у сусрет. Како сте? Јесте ли здрави? запита га, погледавши га мало боље.

— Прилично... одговори јој он, окрећући лице на другу страну, да не би опазила промену на њему. А ви?

— Била сам болесна, али сам се опоравила. Где је бабушка? обрати се Василиси, која јој одговори, да је госпођа после чаја некуд отишла и повела са собом Савелија.

Вјера позове Тушина горе у своју собу.

Седну једно поред другог на диван и ћутаху, погледајући се час по крадом.

— Блед је и ослабио је, мислила је у себи Вјера. Тешко му је сносити обмахнуто надање.

На њему су се доиста опажали знаци претрпљеног душевног страдања и муке, али њега је далеко више мучило стање и положај Вјерин, него његов сопствени бол због увређених осећаја и обмахнуте наде, који га је до душе из почетка силно потресло, али коме је он, употребив сву снагу свога организма и душе, после неколико дана одолео. Он је веровао у непотпримљивост Вјерину и та вера, која је подржавала његову чисту и дубоко моралну страст према њој, и уз то њена бајна лепота и поверење у њен ум и чистоту срца заглушивали су у њему егоизам физичке страсти и очували су не само њега од очајања него и његову љубав према Вјери са свим онаку, каква је и пре катастрофе била. Одмах у оном часу, кад му је све исповедила, био је свестан и веровао је, да она није крива, него несрећна, што јој је одмах и рекао. Тако је мислио и сад. За кривца, и још више, за јадног слепца је сматрао једнога Марка.

Само по кад кад би му, чисто кријући се од њега, крадом, кроз страдање и невазмерну жалост, синуо зрачак надежде и ако не баш на остварење својих негдашњих снова, да буде за навек његова, оно бар и на ту срећу, да не мора изгубити Вјеру за навек из вида, да стече њезино пријатељство и да у далекој будућности, кад било, умножи њезину још увек живу симпатију према свом пријатељу. Ту је био крај његовим сновима, није смео да иде даље, и то за то, што је ту настајало питање, како се свршило између ње и Марка. Њега су у овај мах мучиле исте сумње, које и Татјану Марковну, кад јој је Вјера показала писма. Њему је изгледало невероватно, да ће Марк остати чврсто и непоколебимо уз своје назоре и задовољити се својом победом у понору.

— Није ваљда луд и ћорав? размишљао је он. Ваљада има на њему нешто, у што се могла заљубити!... Он ће доћи к себи, вратиће се, и она ће бити срећна. — Дај Боже, молио се за Вјерину срећу, у исто доба бледећи и опадајући при помисли, да је његова будућност за навек уништена, упропашћена.

Он је скоро удвојио свој физички рад, само да савлада своје душевне болове; по кад кад би узјахао на коња на јурно шумом по двадесет пута с једног краја на други, али његова тута је, по речима песниковим, заседа у седло њему за леђа, питајући га непрестано, како је с оне стране Волге.

Колико ли се пута приближио обали и гледао на другу страну! Колико пута га је обузела жеља да скочи у скелу, која се отискивање од обале, али увек би му пале на памет њене речи: „Причекајте!“ и онда би се тужно опет повратио.

Али данас га она сама позиваше к себи! Она га је звала, па иначе се није усудио да пође тамо, него је тихо синуо с коња, чекајући да дођу слуге и прихвате га, а за тим, дошавши у њену собу бојажљиво и крадом ју је погледао, не знајући, за што га је позвала и чему има да се нада.

Из почетка је било обема незгодно. Њој за то, што му је њена тајна била позната; на ма да јој је и пријатељ, опет је за то он био туђин. И она стидљиво обори главу, избегавајући,

да му погледа право у очи. Њему опет, што јој је онако у невреме показао своје наде на њу, на које му је она са онаком искреношћу одговорила. Осећао се незгодно и себе и ње ради.

Они погађаху мисли једно другом и ћутаху.

— Јесте ли ми опростили? започне она.

— Ја вама? За што?

— За све, што сте претрпели, Иване Ивановићу. Ви сте се променили, ослабили, вама је тешко, ја то видим. Ваш и бабушкин бол су моја највећа казна.

— Немојте се само ради мене ни најмање узнемиривати, Вјера Васиљевна, Тај бол је... мој. Ја сам га сам проузроковао, а ви сте га само ублажили... Ето ви сте се и опет сетили мене, писали сте ми да сте ме се зажелели, је ли то истина?

— Јесте. Почела сам се већ мало опорављати и заборављати... Сватови Мартини се приближују, имала сам пуне шаке посла, па сам се мало позаборавила...

— На је ли вас, може бити, штогод узнемирило?

— Јесте. Јуче сам била врло узбуђена, нисам се још ни данас потпуно умирила. Бојим се, да не би како... Ја сам мислила да је све свршено... Да ми је, да сам гдегод далеко одавде.

Он обори очи доле и побледе.

— Је ли се штогод догодило? запита он. Можда вам треба моје помоћи, Вјера Васиљевна?

— Догодило се нешто; али у овом случају није потребно, да баш вас узмем у помоћ.

— Нисам, може бити, способан?

— Не, нисам тако мислила! Али ви и онако знате све, сво прочитајте, шта сам примила...

Она му пружи оба писма. Он их прочита и доље блеђи, него што беше, кад је дошао.

— Да, ту сам ја заиста излишан, ви можете и сами...

— Не могу, Иване Ивановићу.

Он је погледа зачуђено.

— Не могу ни да му напишем две, три речи, ни да се састанем с њим.

Он чисто оживи и исправи главу.

— На ипак, морам му одговорити; он ће ме чекати тамо у павиљону или ће доћи овамо, ако му не одговорим, а ја не могу.

— Шта хоћете да му одговорите? запита је Тушин посматрајући своје ципеле.

— И ви, као и бабушка питате, какав одговор! Зар нисте читали? Зове ме, да будем срећна, предлаже да се венчамо...

— На онда?

— На онда! понови она са јаком раздраженошћу. Јуче сам покушала, да му напишем само неколико речи: Ја нисам била срећна с вама, па не ћу бити ни после венчања, ми се не ћемо више никад видети. С Богом!" па нисам могла. Хтела сам да одем и кажем му то сама, па да се вратим, али ноге не хтедоше ићи. Он не зна за промену, која је код мене наступила и мисли да сам ја још увек у пламену страсти, па за то се и нада и пише... Треба му рећи све, а ја не могу! А не могу ни на кога да се ослоним. Бабушка је планула као прах, кад је прочитала ова писма... Ја се бојим, да она не ће бити у стању савладати се... и ја...

Тушин нагло скочи и приближи јој се.

— И ви се сетисте мене, рече јој сав блажен, зар није тако?

— Не, Иване Ивановићу, није тако. Ја сам вас позвала, да вас видим у овом немиру, јер кад сте ви ту, ја сам одмах мирнија.

Он се топио од милине.

— Али да вас пошаљем тамо, наставе она, то не. Ја вам не бих могла наћи и ту увреду, не могу вас поставити очи у очи с човеком, кога ви не можете... равнодушно гледати... Не, не!..

— Увреду? запита он. Да, мени би мучно било, кад бисте ме послали тамо са маслиновом граничицом, да му помогнем пошети се из понора овамо; та голубља улога ми заиста не би приличила, али ја бих чак и то учинио, кад бих знао, да би вас то усрећило.

— И овај човек је готов да пође и тражи моју срећу, губећи тим своју! помисли она. Иване Ивановићу, прекину га она, са сузама у очима, ја верујем, да би сте ви то учинили! Али ја вас не бих послала.

— Знам да ме не бисте послали, али не бисте имали право, јер за мене би и то била срећа, рече он одушевљено.

Она обори очи.

— То је једина срећа, коју му могу дати! размишљала је Вјера.

Опазивши њену жалост, он се на једаред примири. Кајао се због речи срећа, која му се тако непажљиво омакла.

— Опет сам учинио глупост, једно се на себе, схвативши њезину просту поруку, коју није имала другом коме да повери, као неко ободравање мојих осећаја и нада.

Вјера је, гледајући на њега, разумела, да се

сад по други пут преварио у свом надању. Њено срце, женски нагон, пријатељство, све је притекло у помоћ јадном Тушину; она не хтеде допустити, да се све његове наде претворе у ништа. Хтела је бар да га награди једним, што му је могла дати у тадањем свом положају, и то: неограничено поверење и поштовање.

— Да, Иване Ивановићу, ја сад тек видим, да сам ја и у овом случају рачунала на вас, само не хтедох то сама себи признати, и никад се не бих одлучила, да од вас тражим ту услугу. Али, кад ми је ви тако великодушно нудите, ја је примам са благодарношћу. Нико ми не може тако помоћи, као ви, за то што ме нико и не љуби, као што ме ви љубите.

— Ви ме мазите, Вјера Васиљевна. Али ја видим, да ви то од срца говорите! Ви ме, тако рећи, скроз провидите.

— И ако вам није мучно, да се с њим састанете...

— Будите мирни... не ћу пасти у несвест.

— Онда идите у пет сати у павиљом и реците му...

Она размишљаше, шта да поручи Марку. За тим узме писаљку и напише му оне исте речи, које је мало час усмено рекла Тушину.

— Ево мој одговор! завршивши она, предајући му незапечаћен лист. Предајте му то и додајте, што по вашем пишљењу буде потребно; ви знате све...

Он метне писмо у џеп.

— И немоје понети са собом свој бич, рече још тихо.

— Јесам ли ја заслужио ту опомену? рече он и дубоко уздахну.

— Погрешила сам, унаде му она у реч, то није био прекор. Бог ми је сведок! То ми је само онако намјесце пришапнуло. Мени је било много лакше том једном речи исказати а вама разумети, шта желим, а шта не бих жељела при том састанку.

— Само једно ме тишти, што сте мислили, да ја без те речи не бих разумео.

— Опростите болесници!

Он стисну руку, коју му она беше пружила.

(Наставиће се).

ПОУКА.

ПЛИНИЈЕ МЛАЂИ НА ЉЕТНИКОВЦУ.

(Из непознатог дјела: Плинија млађа и његово доба. Сврха првог а почетак другог столећа по Исусу).

„Пријатељу, остави што прије можеш ту градску буку, то пусто и пречно тркање, те досадне градске послове, па хитај амо.“ [1] Онако је наш Плиније писао са свог љетниковца своме пријатељу Минуцију. Па збиља, какав је тај живот у Риму? Јутром присуствујеш, а приморан си, великој свечаности, јер ће тај и тај младић први пут обући мужевску тогу, па си познат на чије престоловање или вјенчање; од другога си замољен да му, као пријатељ, потпишеш тестаменат; с трећим ћеш на суд, онако опет из пријатељства; с четвртим на вијеће .... Свему томе, мислиш, не можем данас избјећи; али како је то тек досадно, како је то ништаво, кад сваки дан тратиш онако лудо своје драгоцијено вријеме. „На то све — каже Плиније — промишљам, откад сам на свом лаврентијском љетниковцу. Ја ти овдје читам, пишем, вјежбам своје тијело, да ми се онако дух свјеж и здрав уздржи; нико ми не досађује, а књиге су ми и друштво и забава.“ [2] Ето, то је идејал нашега писца, али то се већ разумије, само да му је књига у руци.

И ако се није бројио у најбогатије људе у Риму, опет је имао неколико љетниковаца у разним крајевима Италије, као сви богатији Римљани, којима је то постала била права нужност, без које се није дало онда живити. Знамо да је већ за доба републике било упло у обичај да спроведеш љетну припеку или на свјежим обронцима апенинским, или на обали морској; али тек након Акцијске битке, кад је свијету за дуго вријеме утврђен мир, тај је

[1] Epistolae I. 8.

[2] Ibid.

обичај преотео такав мах, да је већ Орације могао рећи: од великог броја полаца мало ће више земље преостати за рало.[3] Да се добије што згоднији положај, поравнио би се бријег, посадила би се читава шума, издубло би се језеро. О љетниковцу Полија Феликса прича Стације,[4] да се је за њ морала природа покорити вољи човјечјој: „гдје је сад равница, ту је било брдо; гдје су сад дворане, ту је дивља шума расла; гдје су сад стабла, ту није било ни земље.“ Оваквих чуда није могао наш Плиније да изведе, али опет мало би се који данашњи богаташ могао у томе с њим успоредити; та око самог ларског језера (Lago di Como) имао их неколико; од тих један се звао *Tragoedia*, јер је зидан на класури врх језера (као што су глумци у трагедији ходили на високом *Coturnus*-у), а други *Comoedia*, јер је лежао на самој обали (што нас подсјећа на њихов *soccus* у старинској комедији.).[5] Од осталих његових полачица по Италији, у Етрурији, код Беневента и т. д. најрадије се је сврачао у тусцијски или у лаврентијски љетниковац; први на самом Тибру, а други не далеко од Рима, на обали морској (данас: **Torre di Paterno**): оба их је на дуго и на широко описао,[6] али читање тих његових описивања није баш занимиво, тим више што из истих не искаче читаоцу пред очи јасна слика тих дворова. Али се лако разабире како је господар зидао те своје полачице, да у њима буде све што годи човјеку: за цијело наш честити Плиније није хтио да заостане за осталим римским богаташима, који су својим дворцима цијелу Италију поплавили. Како је изгледала Италија, та „велика башта“, сва посијана господским вилама и перивојима, то тешко можемо данас себи преставити; та било је таквих господара, који, кад су путовали из Рима до у далеку Шпанију, сваки су дан могли да преноће на властитој постељи, у својој кући, а њихове су их слуге двориле, њихови су се коњи упрезали у кола![7] Још за вријеме Неронова спо-

[3] Hor. Carm. II. 15.

[4] Friedländer III. 100.

[5] Epist. IX. 7.

[6] Epist. V. 6, II. 15.

[7] Цицерон је имао 8 љетниковаца, Помпеј 12, а Симах, у петом стољећу, имао их је 15 раскошних око Рима и Напуља. У самом Тускулу (данас Tivoli) била су 4 царска двора, а око њих других 40 приватних. Види, колико их Марцијал спомиње: Epigrat. X. 30.

миљао је Сенека тај страшни луксус, кад је оно, исуђујући на велике расипнике, говорио: „Нема једног језера, а да се код њега не дижу ваши љетни станови; нема ријеке, у коју се не зрцале ваше величанствене зграде; гдје год извире која топла вода, ондје зидате нове дворе за ваше забаве; гдје обала прави залив, ту ничу из земље нове полаце; а кад већ копно не дотече вашим раскошним жељама, онда градите и у самој води.“[8] Али изрођени потомци сурових републиканаца дотјераће касније тај луксус, баш у очи варварских навала, до скрајног степена: они ће бјежати из Рима, из колијевке њихове славе и имена, па ће њих тражити по њиховим љетним полачама, окољене мермером из Африке, индијским бисером, феницијском смирном, гдје расипљу злато по сретних провинција. Шта ће бити с тим богатим дворима? Варвари, путем у Рим, у Милан, у Равену, растркаће се као дивља звјерад по зеленим околицама, палиће, плијениће, рушиће оне раскошне споменике западне цивилизације. Шта остаде од толиких Плинијевих љетниковаца? гдје су ма и само развалине оних 15 Симакових полаца, те су растурене биле по најљепшим крајевима Италије, а да и не рачунаю велики број његових мањих двораца? Никад већ није ницала трава, гдје су једном стала копита готских, вандалских, хунских коња!.... Али вратимо се на Плинијево доба, кад још није дограђено све оно, што ће касније, као пољско цвијеће, нестати са земље.

Обично је наш писац борављао љети на свом тусцијском дворцу, не далеко од тирског мора, код првих подданака апенинских.[9] Ту је, каже, клима зими оштра, али је љети изванредно блага; сам је дворац на малом брежуљку, који регби прави највиши степен велика амфитеатра. Иза леђа пење се уз Апенин стара и густа шума, а пред њим низку се ливаде, наквашене живим водама, што натапају цвијеће и исјечу у Тибар. У љетниковцу није онај разуздани луксус римских беспослењака, али ће опет наћи све, што је онданњем изнуђеном свијету било потребно као зрак, што су дисали. Ту су спаваће собе за различита доба

[8] Seneca. Ep. 89. 21. Да су градили и у мору, то нам доказују оне силне зидине, које се и данас виде на морском дну, кад утиша површје, код Аникија.

[9] Epist. V. 6.

дана; собе за свагдашњу њежбу тијела; собе за купање, гдје је у једној студена вода, у другој млака, у трећој врућа; овамо су велике справе, гдје се та вода гријe, онамо већи на пару, кад оно господар посјећа и зими свој дворац. Око куће су дуге мраморне галерије; по баштама, гдје сваковрсно цвијеће расте, нижу се сјенасте шетнице; у сваком углу мрамориe су клупе, а овуда и онуда чесме расхлађују зрак, кад амо сунце припече. На како не ће ући уживати, кад ти је одмах све при руци, чим шта зажелиш! Како не ће ући сачувати до потоњег часа ону драгоцијену ведрину и пријатност твоје нуди, веселье и здравље срца и душе твоје, кад је око тебе свијет уређен како ти хоћеш, кад све оно, што те окољује, очекује од тебе само миг један, да се створи одмах пред тебе, кад си ти сам господар твога живота, твојих дјела, твога времена! „Овдје — каже он[10] — влада онај мир, онај покој, који сам допринаша здрављу овог краја, колико и сјајно небо и чист зрак.“ То ти лако верујемо, блажени човјече! — Али у начину, како пробављa вријеме, приказује се прави карактер нашег врлог Римљанина. Устаје кад га је воља, обично кад и сунце; само не ће да се одмах отворе прозори, већ у оној тмици размишља о дјелу, којим се за оно вријеме бави; на кад му се чини да је већ готово, сложено и већ исправљено у памети, онда зове свог тајника, пусти свијетло у собу и казује у перо, што је у оној тмици зготовио. Около 11 ура иде у дворану или на терасу, размишља опет о свом дјелу, опет диктира секретару, па излази на поље. Касније поспава мало, попшта опет, чита на дјела римских или грчких говорника, али то сне на глас — каже — ради трбуха;[11] отшета на ново, да се од слуге намазати, извежба тијело, па се окупа. За трпезом, кад је сам са женом и с малим бројем пријатеља, његов му роб чита на разних ауктора; чим се распреми трпеза, приказује се декламатор или свирач; кад је и то готово, онда је подила шетња са укућанима и, ако су при руци, с учењацима. На овај начин прилично се вече, настаје ноћ, па му и најдужи дан пролази а да наш човјек то и не примјети.

[10] Ibid.

[11] Стари су дјечинчади држали да је читање на глас добар stomachale. Целсије препоручује то слама оцима, који тешко пробављају.

Наравна ствар, ред овог програма често бива поремећен, кад је Плинијe за овећим или озбиљнијим послом, кад дуже спава или дуље шета; али што нам из свега тога одмах у очи пада, то је његова постојаност око учења и око књига. Кад иде у лов, уз копље, бодеж и мрежу носи и писаће таблице![12] али опет сам исповиједа, је ли му теже шта уловити или написати;[13] па се тужи своме пријатељу Тациту, да је тешко спојити онако Минерву с Дијаном.[14] За цијело воља за радом била је у њега велика; та у некоји писму каже да ће скоро на свој љетниковац, али у исти час исправља што је рекао и надодаје: „то јест, код својих књига.“[15] Онакав се је живот у Римљана звао *otium*,[16] то јест кад си далеко од грађанских послова, кад можеш да сметнеш с лица ону официјозну озбиљност, а са рамена досадну *toga*, те мјесто ње навлачиш широку и просту *tunica*. „O tunicata quies!“[17] узвикнуће његов суврeменик пјесник Марцијал,[17] пјевајући о блаженству живота, кад си где сам на селу; па ће другоrдје надодати, набрајајући увјете, под којима живиш миран и срећан: „гледај да облачиш тогу што рјеже можеш!“[18] И наш Плинијe, и ако се је налазио у своме елементу, кад је оно у граду био приморан да трчи с царског двора на форум у сенат, па сената на јавна читања и т. д., опет онај живот на тенану и оно блаженство, о којему му је пјевао Марцијал, привлачило га је у слободнију атмосферу, на подножје Апенинско, на обалу морску, у ону *tunicata quies*. Ту му је све што жели, ту му је покој и слобода, али ту је и његово најдраже благо: књиге, „не оне што се само читају, већ што се и уче.“[19] Не смијемо нак мислити да му је то учење једина забава; нaш се је господар баш својски заузимао за своја поља и своје баштине, за економију и за слуге. Кад је у Риму, пита шта је од његова винограда; свијетује се

[12] Epist. IX. 36.

[13] Epist. V. 18.

[14] Epist. IX. 10.

[15] Epist. I. 22.

[16] Њемачки: Musse. Адам Шеефер, у опаскама к своме издану Плинијевих писама, (1814), врло згодно примјећује, да овој римској беспослици — otium — имамо захвалити, што су написана толика бесмртна дјела.

[17] Martialis. Epigrmt. X. 51.

[18] Togatara. Epigrmt. X. 47.

[19] Epist. II. 17.

с пријатељем, јер хоће да купи ново земљиште за два милијона сестерација; [20] радује се сваки час да је трчање добро испало, да је жито родило. Али вјечита његова љубав за учењем треба да се опет појави, кад оно нипе: „Туча ми је потукла жито у Тускулу, али за то добијам веселије гласе из мојих добара на комском језеру; при томе опет ми је највиши доходак од мојих лаврентијских баштина, јер онђе највише . . . . нипеи. И ако ми другогђе пољa роду жито на пуне вреће, овђе ми је писаоница пуна књижевних радова.“ [21]

По себи нам се сад поставља питање, јесу ли онакови људи — јер од Плинијева кова било их је онда много — могли уживати и осјећати ону лијепу природу, која их је окруживала, кад сто видимо да, кад су и из Рима бјежали у слободније крајеве, учење им је опет отимало најбоље, ако не цијело вријеме? Јесу ли бар за што онако изабирали најљепше положаје за своје љетниковце? Осјећање природних љепота, у неком погледу, модерна је ствар. Мало је коме онда, као цару Хадријану, падало на ум да се пење с великим напором а и погибељи на како високо брдо, како би одатле дочекао исход сунца и нагледао се лијепе околице под собом. „Поглед са високих врхова упливише на велики број људи као неко тајно оччарање; њихов величанствени облик, облаци, који их пашу, различите промјене сјене и свјетлости, које им се показују на висоравну или на обронцима, то све допринаша к томе да нам се то брдо напокон прикаже као неко збиља живо биће, па хитамо к њему, како бисмо у страшну тајну његова живота проникнули.“ [22] Овако осјећамо ми, синови данашње доби, која и успркос електричној свјетлости и парним стројевима опет има у себи већи процент идеализма него доба римских царева; али стари друкчије су ту ствар разумијевали. Путовали су и они, обично по Сицилији, Грчкој, Малој Азији, камо је био принуђен да пође, како Плиније вели, сваки изображени човјек; [23] али већина њих мало је марила за природне љепоте, које је на путу срела; мета њихову путовању били су познатији градови са каквог историјског догађаја, мјеста гдје је који филозоф на гласу поучавао, храмови гласовити рад њихове старине и љепоте. Они пак, који су градили своје љетниковце на најљепшим положајима, они су то радили или од велике расипности, или да бјеже од грађанских послова, или да уче у миру и покоју. Досада, та погибељна болест свима сталежима у свако доба, и она је тјерала свијет из једног мјеста у друго, као што ради болесник, који се у својој постељи сад на једну страну сад на другу окреће, а мисли: то му је лијек. Тај досадом уморени свијет тумарао је сад амо сад тамо, сад низ обалу морску, не би ли онако угодно беспосленом духу, сад опет по ливадама и планинама, а никад задовољан с тиме што има. „Кушајмо у Кампанију — каже Сенека — али скоро ће нам и овај лијепи крај омрзнути; кушајмо у Луканске шуме, гдје је природа још необрађена и дивља; кушајмо у Тарент, гдје је лађама на гласу становиште а зими блага клима. Али све је заман; треба да се вратим у Рим: твоје уши већ дуго се нијесу наслушали градске буке; треба да се нагледам крви у амфитеатру.“ [24]

Наравна ствар, овако морамо судити о великој жељини ондашњих путника. Они који су се на даљи пут спремали, имали су чисто љепшу циљел пред собом. Њих су чекале велике збирке умјетнина, сачуване у разним храмовима; природне и етнографске рјеткости; историјске успомене; чудотворна светилишта; а свуда су налазили справна чичерона да их води и да им ствари тумачи. [25] Али како већ рекосмо, искрено осјећање природе није у њихову духу никада на првом реду стало. Сам Плиније, који толико радо о шумама, о ливадама, о мору прича, како схваћа он те појаве? Кад спомиње своје родно мјесто, онај љетниковац, ону отворену дворану гдје влада вјечно пролеће, ону малу сјенасту шумицу, поточић гдје пљушти и лапти се као драго камење, мекану шетињу, купалиште сунцем обасјано; [26] видиш одмах, да је тај човјек пријетно само оно што је необично, што је ријетко. Кад описује извор рјечице Клитумнуса, [27] опажа све потанкости, све ситњарије тог дивног мјеста: и како ти је тешко возити се уз ријеку, и како

[20] Epist. III. 19.

[21] Epist. IV. 6.

[22] Elisée Reclus: Du sentiment de la nature dans les sociétés modernes. 1866.

[23] Epist. VIII. 20.

[24] Seneca: De tranquillitate animi. 2.

[25] Seneca: Consol. ad Marc. 25.

[26] Epist. I. 3.

[27] Epist. VIII. 8.

је вода прозрачна те познајеш на дну новац што си бацио. Али њему не пада на ум да нам покаже тај извор у оквиру његове лијепе околице, да нам великим али јасним потезима нацрта цијелу пејзажу. Кад је ходио да види Вадиманско језеро,[28] (данас: *lago di Bassano*), пало му је одмах у очи да му боја није баш црна, јер је прем блиједа, а није ни зелена, јер је прем тамна; да је напокон цијело језеро управ округло, те би мислио да га је уметник учинио: тог умјетника није наш Плинније ни с далека познавао — звао се је: Природа. Та велика богиња, којој смо тек ми данас подигли достојне олтаре на ширем пољу модерне цивилизације, није се њима никад преказивала у величанственом облику снеговитих планина, у страшној тишини дубоких шума, у потмулом жамору широког Океана. На планини су примјећивали све потанкости мале и гиздаве шпиље; у шуми лијеп узраст и дебелу сјену појединих стабала; бројили су свако дрво, а нијесу схваћали шуму у њеној цјелини. Кад нам пак причају о великим призорима и појавама природе, то обично раде, што у њихову зачуђењу има и клица неког неизвјесног празновјерја, или религијозна мисао, која се губи у широком опсегу овдашњих мита. Како Фридлендер у свом монументалном дјелу каже,[29] осјећање природе у старо и у данашње доба разликовало се је тим, што је у старини имало неки религијозни карактер. Врхови брда, ријеке, извори, језера и т. д. бијаху и станови свакојаких богова, без опредјељена карактера, који су се с тога стапали с извором, с језером, у једну ријеч: с крајем гдје су становали. Извор Клитумне био је на гласу са своје љепоте и свога божанства.[30] Ту би биле храм и остале капеле, од којих је једна данас кршћанском богу посвећена; тамо је ходио и цар Калигула да се диви и да се моли;[31] а наш Плинније није изостајао за другим; био је и он син своје доба.

Али је и син своје доба у томе, што кроз сваки његов опис природе провирује пишчева жеља да му испане лијепо књижевно дјело. Познато је већ, а то сам каже,[32] да су његова писма издата за публику, па се разумије како су његова чувства уступила мјесто финој умјетности. Кад говори о самоћи и тишини у шуми,[33] о љепоти околице око свог љетниковца,[34] о језеру Вадимонском и т. д. његово китњасто перо не може на ино а да не заборави прави предмет у корист форми.

Не смијемо инак занијекати, да су Римљани, а особито који су се књижевношћу бавили, у велике љубили живот ван Рима. Први је узрок томе био што је љети у граду нездраво због грозница; на опет она запара, она прашина, она бука велике свјетске вароши тјерала је имућније грађане да нађу самоћу и мир далеко од тог Вавилона: »*O rus, quando te aspiciam!*« уздисао је Орације и с њим већи дио пјесника и научењака. У оне „здраве и још од никакве културе нетакнуте крајеве“,[35] хитали су писци да раде и уче у свјежој и слободнијој атмосфери. „Не можеш помислити — пише Плинније своме другу Тациту[36] — како ти се ведри памет, кад оно тумараш по пољима; око тебе шума, самоћа и тишина, те се твоје моралне снаге оштре и узвишују.“ Чврсто је њихово увјерење било, да лисна и самотна околица снажи памет. У самој кући и у љетниковцу имали су неке собе (такозване кинеске), простране као дворане, те им се је дало гледати са свих страна кроз прозоре на поља, на шуме, на брегове, што су се наокодо дизали. На Плинијеву лаврентијском дворцу[37] била је така једна соба, на пола одијељена од главне зграде, а имала је на три стране велика врата и прозоре, тако да си могао с пријеђа, десно и лијево уживати диван изглед на ближње море. Тако исто на тусцијском љетниковцу једнака је соба била, с које си гледао на ливаде, на шуму и на језеро;[38] напокон и с његова триклинија нијало се је море са три стране, то јест сваки га се је гост са свога кревеца могао комотно науживати.[39] У оне пак и сами су љетниковци били на таком положају, да с њих буде изглед на што пространију околицу. Тако се је дизао и

[28] Epist. VIII. 20.
[29] III. 188.
[30] Epist. VIII. 8.
[31] Suetonius: Caligula 43.
[32] Epist. I. 1.
[33] Epist. I. 6.
[34] Epist. V. 5.
[35] Martialis III. 58.
[36] Epist. I. 6.
[37] Epist II. 17.
[38] Epist V. 6.
[39] Тако и Марцијал: et non unius spectator lectulus undae — Epigrmt. X. 51.

Плинијев тусцијски дворац. Али какав је тек морао бити изглед са полачице Марцијалова пријатеља Јулија, кад помислиш да је лежала на бријегу Јаникулу, откле се виђела цијела околица римска до албанских гора, сва посута сеоима и зеленим баштама, на велике цесте пуне свијета и кола, Тибар, на ко'ему су лађе возиле уз воду и низ воду, и напокон сам Рим, онај огромни, бучни, богати, послављени Рим.[10] Можебит данас се само енглески љетни дворци могу успоредити са римским; али свакако модерна култура, у сваком погледу блажа од старинске, научила нас је, како се мора штовати природа, нагнала нас је, да проникнемо у дубоку душу њену и да откријемо њене стољетне тајне.

[10] Et totam licet aestimare Romam. — Martialis. Epigrmt. IV. 64.

Јосип Берса.

КЊИЖЕВНОСТ.

„РЕЧНИК СРПСКОГА ЈЕЗИКА".

На свечаном скупу српске краљевске академије, држаном 10 септембра 1888 у славу стогодишњице Вукове, прочитана је посланица *Стојана Новаковића*: *„Српска краљевска академија и неговање језика српског"*[1] У тој посланици говори Новаковић у опште о задатку Академије, даље о томе, докле се код нас дошло с речницима и граматиком, о питању народнога књижевног језика и на послетку о томе, шта треба да чини Академија, да би извршила свој задатак у неговању језика. Не ћу подробно наводити садржај целе посланице, јер то је расправа, коју треба сваки Србин добро да проучи: у њој ће наћи много зрно, које ће у души његовој уродити најбољим плодом; много ће бисер-зрно пасти на душу његову и кренуће тамо живот: месо, која ће му рећи, да и он треба да принесе на олтар науке дар, који може принети!

Најважније у посланици овој је *предлог Новаковићев, да српска краљевска Академија изради речник, у којем ће бити „изнесено и пред стављено садашње стање народнога књижевног језика српског"*.[2]

О том предлогу хоћу овде да говорим.

У речнику том, који би Академија израдила, било би „сабрано, прегледано и пребрано" оно, што је у току првих сто година већ постало традиција за наш књижевни језик, што се за тих сто година већ образовало и створило у народноме књижевноме језику": „у народним усменим умотворинама, у делима признатих писаца свију струка књижевности и науке, почињући од Доситија па до данашњих, за које се нађе да им дела треба да уђу у ред оних писаца, из којих ће се црпсти грађа за речник". Осим тога ваљало би и *„народни језик из живих уста исправити"*.

Новаковић се у посланици нада, „да овај предлог не ће ући у ред цветова, који опадну не оставивши рода, него да ће се о њему даље размишљати и радити".

Али као да се нада Новаковићева не би испунила, да он сам — на срећу књижевности нашој — не дође у Београд, да ту ствар наново покрене. Г. Љуб. Стојановић говорио ми је, да ће се — иницијативом Новаковићевом — почети скоро радити на томе речнику

То ме је нагонило, да напишем неколико речи о „нарочитим мерама, које би се морале предузети, како да се људи упуте, да им белешке и јављања могу бити од праве користи и да не дају повода злом разумевању и погрешкама".

Новаковић мисли, да „Академија треба да изради *питања*[3] која би ваљало упутити интелигентним пријатељима тога посла и академиског речника у народу, а на питања би се током времена и личним настојавањем и понављањем, не остављајући ништа случају, могло добити лепих одговора".

[1] Штампана је у Х. Гласу.

[2] „Загрепски академски речник ни по изради ни по намени није речник садашњега књижевног језика, него речник народног, самониклог и историјски до сад очуваног језика".

[3] Према питањима румунске Академије.

Пре свега ја мислим, да не би требало у програсу (тако да га назовем) да су *само питања*, него би требало скупљаче поучити и како да бележе речи, и о акценту (најбоље многим примерима познатих речи) и о томе кога да питају за речи[4] и т. д.

Осим тога има безброј речи и израза, који се могу само *случајно* забележити. Требало би споменути, да треба бележити и оне речи, за које нису питања стављена.

Нема сумње да ће их бити међу скупљачима (па и интелигентнијим), који ће сами ковати речи, биће их, који ће овлаш, нетачно и погрешно бележити: речи, изразе значења и акценте. С тога би требало све речи, побележене са живих уста у народу, да прође као неку цензуру. Академија би требало да именује у свакој (рецимо) области по једног или више својих *поверених*.[5] Они, који у једној области купе и бележе речи, не би онда слали речи Академији, него академијином поверенику. Повереник би речи сређивао и једанпут годишње пропутовао своју област, да прошта, да ли постоје речи, које су му дављене, да ли су добро обележена значења и акценти.

Академији би тиме посао био знатно олакшан, јер би она примала речи само у знатнијој количини[6] (повереници би морали примати и по неколико речи од појединих особа). Осим тога повереник би без сумње од разних особа добијао доста *истих* речи, он би Академији само по једну слао и тиме би јој било у неколико олакшано. За тим, ако когод не би шта разумео или ако би у чему конкевентно грешио, лакше је много и брже, да му повереник објасни и поучи га него да то чини Академија. На послетку ће повереник међу својим познаницима и усмено у својој области много више и боље моћи урадити за скупљање речи, него што ће то моћи Академија.

Но најважније је при томе, што међу речима, које буду преко повереника академији за речник достављане, не ће моћи бити *ни једне, која се у народу не говори*. А боље је, да две речи не уђу у речник, него да уђе једна, које нема у народу.

Особиту пажњу треба обратити на фразеологију и терминологију. Највећма се код нас натеже са изразима; ту има највише туђинштине, а мало не за сваки израз, који смо превели са страних језика, има леп српски израз у народу. Само га треба наћи. Исто је тако и код терминологије.

Још нешто. Књижевници су за своју потребу правили речи. И Новаковић и Бошковић[7] су за то, да се у речник уносе речи књижевника, које су они начинили. Ја мислим, да то не би требало чинити. Велика већина речи наћи ће се у народу, а којих нема те ће народ начинити, кад му буде требало (ср. „Коло“ 1889. стр. 2) Речи, које научници кују, не могу никад бити таке као народне, јер научник не може да се ослободи утицаја страног језика, њему недостаје чист, непомућен ум за стварање нових речи; а што је најглавније, народне речи — као и народне песме — морају прећи јаку критику пре него што добију атрибут „народне“; *један* је ту реч начинио, али је она прошла безброј уста: безброј њих је ту реч могло одбацити или поправити је, — и кад така реч дође до нас, она мора бити добра. *Појединац* је слаб, да и једну као створи у мору онога, што је народ створио. Или зар би се икоји научник сетио да Wasserdruck назове: *слепо слово?!*

Хтео сам да кажем, како би се скупљање грађе из живих уста лакше могло уденити.

Српска краљевска Академија спојена са ученим друштвом јемчи нам, да ће дело добро израђено бити. Међу нама ће за сада велику празнину попунити ново издање Вукова речника, стога се са издавањем не мора журити, али купљење грађе треба *што пре* отпочети, јер се силне речи у нашем народу готово реч сваки дан губе.[8]

Ми жељно очекујемо почетак рада на речнику, који ће заиста — као што је Новаковић рекао — „заузети место на сваком столу, где се пише, мисли и учи по свима крајевима и српског и хрватског народа без разлике“!

С.

[4] Не треба н. п. једнога питати много речи, не треба бележити речи оних, који су били у војсци, који су много општили са интелигенцијом, који су много читали, не треба прост човек да описа, да је скупљачу потребан акценат и т. д.

[5] Н. п. за Срем г. Живановића или г. Врховца; за Бачку г. Остојића и т. д. Уверен сам да би се они радо примали, да и ту корист учине науци.

[6] Наша Матица требало би да уступи академији речи, које је скупио Нов. Радовић (има их 4683); не треба онда ни да речник тај штампању у њену органу. (Летопис М. С. 161. стр. 146—147).

[7] В. „Из поговора“ новом издању Вукова речника.

[8] Мој пријатељ Ј. Л. причао ми је, да је најлакше код рибарâ речи, које само старији знају а млађи употребљују мањом стране (већином немачке) речи!

КОВЧЕЖИЋ.

КЊИЖЕВНИ ПРИКАЗИ.

Јован Живановић. **Српска читанка за доње гимназије.** Књига прва. Састављено — —. *Друго поправљено издање.* Панчево 1892. Накладна књижаре Браће Јовановића. Вел. осмина. Стр. 296. — Прво издање Живановићеве српске читанке за доње гимназије изашло је године 1884 а сад се ето указала потреба за друго издање. Живановићеве читанке за доње гимназије има управо два дела, један за први и други а други за трећи и четврти разред гимназијски. Књига, којој је горе написан натпис, први је део а од књиге првог издања разликује се, што је, као што се нарекох и каже, попуњена. Прво издање имало је седамдесет и осам комада за читање, а ово друго има осамдесет и пет, дакле има седам нових комада а то су комади под бројевима 13, 17, 31, 44, 60, 66, 81. Од нових су комада три (13, 31, 66) у везану слогу а остала четири у невезану. У везану су слогу красни преводи Влагоја Бранчића с мађарског (од Ђулајије, Петефије и Арања). — Као што чујемо, имаћи ће скоро и други, такођер попуњено издање другога дела Живановићеве читанке за доње гимназије, и том се за цело сваки пријатељ школе и просвете мора зарадовати. За сад нека је пред књига Живановићеве читанке за доње гимназије препоручена не само школама него и свој читалачкој публици српској као угодна и корисна лектира.

Г.

Мита Живковић. **Први и последњи пут.** *Приповедање из Сарајева.* Написао — —. Београд. Штампарија Св. Николића (Горња Јов. улица бр. 53) 1892. 8-ов. стр. 74. — Пера Ј. Петровић, бравар у Београду, за цело је „учинио роду глас“, што је урадио, да је Мита Живковић „ову књигу“ могао штампати“. Ту му свако, ко ијоле само уважа у леним приповеткама, заједно с Митом Живковићем мора ускликнути: Хвала! И најновија ова Живковићева приповетка из Сарајева — „Кавгација“ још не узимамо у рачун, јер је тек данас почео сво у „Стражилову“ — доказује, као и све досадашње његове „Босанчице“, да је у Мите Живковића толико и дара и вештине на посао те врсте, да не може — ма како био блиску — пасти у монотонију. За себе бар могу рећи, да ме је и опет усхитила и занела она непосредност и живахност у приказивању карактерâ и ситуација, којој сам се и до сад у Живковића искрено дивио. Одиста вешто перо треба ту, да приказе скроз и скроз природну једрину двеју драгих, као што су онде Јово и Бесарина Христа, па до самопрегора пожртвовну братску милошту брата Јована, а тек како се поради мало изненадити, кад те и против воље твоје намара то вешто перо и са „пликовацом“ Христом Дудићевом те се хтео не хтео и у пркос ма и најмањем ној сплеткарењу не љутиш, што се и њој нашла „добра пријатка те се кроз двије године удала“. Ја сам ову приповетчицу у сласт прочитао те је најтоплије препоручујем српском читалачком свету.

Г.

КЊИЖЕВНЕ БЕЛЕШКЕ.

— *Поше на претплату.* Некоја г.г. учитеља охрабрише ме да спремим за штампу ручну књигу за основне школе: *Службу за два дечја гласа* (сопран и алт), у којој ће бити лако уђешено све оно што треба да нађу на литургији ученици основних школа. Књижица ће изаћи у малом формату школских књига а биће јој садржина: 1. Мала певачка школа; 2. Служба св. Јов. Златоустога; 3. Празнична служба (Молитвами, спаси ны, важнији тропари); 4. пређеосвећена служба (Да исправится, Благословлю Господа) 5. Опело. — Књижић ће ући у штампу, чим се скупи толико претплатника, да се плате трошкови. Стојаће за претплатнике 25 новч. а поштo нашe 30 новч. Скупљачима дајем једанаесту књижицу. Молим своје пријатеље и г.г. учитеље да скупљају преплату и нека је шаљу мени у Н. Сад.

Тих. Остојић.

— Као што читамо у „Србобрану“, подухватила се српска књижевна задруга у Београду да у збирку скупи све досадашње песничке радове Војислава Ј. Илића, и досудила му је но сто и двадесет динара награде од штампања тога.

— На свеучилишту у Липсеји продаваће Лескин зимске полугодине 1892/93 из славистике: Историјска граматика српско-хрватскога језика; граматика старобугарскога (тако зове Л. старослов.) језика; тумачење Гундулићева Османа са књижевноисторијским увођем; вежбање у читању старословенских текстова.

— У 225 броју мађарскога листа „Fővárosi lapok“ изашао је у мађарском преводу „Мањадир“ Лазе Костића. Преводилац је Пауле Демстер. Сомборски „Српски Гласник“ хвали превод као „прекрасан“ и „веран“ и честита преводиоцу „на лепоме успеху, који је преводом ове дивне песме постигао. Преводилац, за кога од „Српског Гласника“ чујемо да је „један од најбољих мађарских песника“, но што се „озбиљно одао студији српскога језика и српске књижевности а наиме наше народне и народних песама“, превео је и народну песму „Смрт Омера и Мерime“ на мађарски па ће и тај превод скорим угледати свет. — Нама није доцније до руку „Мањадир“ у мађарском руху, не можемо дакле са своје стране изрећи суда о њему, али не можемо ни да прећутимо, да су нам у редакцији „Српског Гласника“ у очи упала она силна спитета у суперлативу. Лепо је, кад човек своје самозитне воли и цени, али Сомборци у томе као да не знају шта је доста.

САДРЖАЈ: Песнаштво: Звуци. Кавгација. Игуманова сва. Цјерина љубав. — Поука: Пазимије Млађи на зетинковину. — Књижевност: „Речник српскога језика“. — Ковчежић: Књижевни прикази. Књижевне белешке.

„СТРАЖИЛОВО“ излази сваке недеље на читаву табаку. Цена му је 5 фор. а. вр. на целу годину, 2 ф. 50 н. за по год., 1 ф. 25 н. на четврт год. — За Србију и Црну Гору 12 динара на годину. — Рукописи се шаљу уредништву а претплата књижари Луке Јоцића у Нови Сад. — За Србију прима претплату књижара В. Валожића у Београду.

Издаје књижара Луке Јоцића. Штампарија дра Павловића и Јоцића у Новом Саду.

Јелена Сшанојевића

СТРАЖИЛОВО

ВЛАСНИК И УРЕДНИК ЈОВАН ГРЧИЋ.

БРОЈ 34. У НОВОМ САДУ, 23. АВГУСТА 1892. ГОД. V.

ПЕСНИШТВО.

КАВГАЦИЈА.

Прича из Сарајева.

(Наставак).

III.

Иле се разрачунао.

Иде Хаџи Лојо у сумрак Анђину бабу, а ови је сједио на потоку. Срете га Илија баш потоку на извиш.

„Добра ти вечер, Хаџија!“ поздравља га Илија.

„Мехраба!“ одговори Хаџи Лојо па да прође.

„Да те питам, Хаџија!“ уставља га Илија.

„Да ме питаш?“ застаје Хаџи Лојо.

„Колико ти је дужан Анђин бабо?“

„Што ће ти то?“ чуди му се он.

„Тек да знам.“

„Па двије хиљаде гроша.“

„Е даћу ти.“

„Ти? Нудио ми и Омер бег па не пристадох.“

„Већ пристаћеш — мени за вољу.“

„Питај Омер бега!“

„Ма ја писам Омер бег — хеј! Друго је он, друго ја. Но о томе ћемо се већ погодити. Има још нешто.“

„Па други пут, други пут!“ подсмјехне му се Хаџи Лојо па ће опет да пође.

„Мени се хита,“ одговара Илија и стане му на пут. „Морамо то одмах свршити. Није ништа много, тек: не иди више потоком!“

„Зар само то?“ учини Хаџија, а у њему ври, само што не пресне.

„Да, то! Знаш, заходно ти је овуда кући. Сједиш више потока, а идеш на ниже потоком па се, болан, уморио. Оматорио си, па није за тебе, да толико заобилазиш.“

Осјећа Хаџи Лојо подсмешљиви приједор у Илијиним ријечима, па и чуди се толикој његовој смјелости, и помало се прибојава баш од те смјелости.

„Да ти не тражиш кавге?“ рећи ће Хаџија а меће руку на пушку.

„Јок ја!“ одговара Илија а ухватио кубуру. „Тек ти говорим ка' пријатељ: не пролази овуда, јер те се плаше!“

„Ко, болан?“

„Па ко друго, већ, да кажем, Јеца?“

„Не ће бити.“

„Намажеш те пусте обрвчине па мисле, шејтан је.“

„Лажеш, бре!“ прасне Хаџи Лојо — прекипјело му.

„Бре ти је и бабо и мајка!“ плане Илија.

„Зар то мени, пашче?“ и Хаџи Лојо га хвата.

„Теби, ја!“ и Илија дохвати њега.

Попесоше се.

Знате Хаџи-Лоја, ал' не знате Илије;

Хаџија виши, а Илија нижи, Хаџија мршав и задебљао, а Илија жилав и коштуњав.

Носише се пола сахата, а ни један ни ријечи не проговара.

Тек се чује како шкрипе зубима, а час један, час други тресне ногом о земљу.

Намјерио се јунак на јунака па то ти је.

Искушао се бих рекао цио поток па нагађају: ха овај ће надвладати, ха онај; а један не смједе прићи, да их растави.

Да су њих двојица могли повадити ножеве — њсјекли би се па један не би главе извио.

Овако стегоше се па како му Бог да.

Омахује један, омахује други; не да се један, не да се други.

Док Илија, како бијаше луде главе, не наже се — а баш су били на одронку од потока — па повуче Хаџију.

Тресну обојица.

За собом повукоше сав шљунак, што се нашао под њиховијем тјелесинама на стрмој обали поточкој!

Доље вода шљусне, дохвати их и понесе.

Знате ону воденицу на потоку, —

Срећом у тај мах није радила.

Сјутра дан с тешком муком извадише укоченог Хаџи-Лоја из воденичних витала, ће се био укљештио а не могао маћи.

Илија зна, како се он сам спасао.

Хаџија је примио паре, али није више пролазио потоком.

IV.

Не потраја дуго, а Омер бег опет пред Анђиним вратима сваки у Бога дан.

Свашта се говорило.

Док једном не пуче глас: Анђа ће се потурчити!

Наши ђедови не чуше од својијех ђедова, да се ико у Сарајеву потурчио, а гле сад, да то учини једна ђевојка — брука!

Ишли наши на говорили њену бабу, а он — слаботина! — слеже раменима:

„Шта јој могу ја, 'вако стар! Говорио сам јој — не помаже. Полуђела за бегом па то вам је!“

И да не би Илије, бели би се потурчила.

Дође им Илија па ће њену бабу — а ту и Анђа била:

„Једном си ногом у гробу па да ти шћер такву лагу на образ баци?“

Стари шути; већ не зна, шта да каже, а види се, да му је криво на Анђу.

„Уби је!“ вели Илија.

Стари диже руке, а дрхћу му, па само што не вели: зар овим клонулим рукама?

„Крушну си рекао,“ почеће Анђа а не плаши га се.

„Према свецу,“ враћа јој Илија.

„Зар баш тако, болан?“ попушта она.

„А да како ћу? Не знам како је свима нашијем, а тек мени! Не чини тога, душе ти!“

Њу дирну, што је Илија мекши.

„О мој Илија! Да ти знаш, како је мени оће,“ и она стиште обема рукама груди, „море бити друкчије би говорио.“

„То, душе вала, не знам; али знам, како је мени. Не мили ми се ђело, не мили се пиће — не умијем да мислим. А боли ме, боли — е не знаш, како ме боли! На тек ми дође, да се бијем, а сам не знам, с киме? Видим, нешто ми вала радити, а још не знам, шта? Падне ми на ум, да треба твоју намет, твоје срце да преокренем, на тек онда видим, не море то да буде — ејѣ! И тек онда ми је криво.“

„Е и мени је, чини ми се, 'тако па и опет ми је некако друкчије. Питала сам се, шта је то, што само *о њему* мислим? И навлаш хоћу, да што друго мислим, ал' у глави ми он па он. А тек, кад ми рече, хоће ме, нијесам могла баш ништа друго мислити. Хоће ме — то бијаше почетак и крај мојијем мислима. И, кад казах бабу: хоћу и ја њега, из оног чудноватог бабова погледа прочитала сам дубоки јад, што ме од драгог растављ. Ја сам тај јад видјела, Илија, и опет се нијесам поплашила — прегазићу га.“

„Ти?“ и Илија је и кара и подсмијева јој се.

„Што ме караш, друго је, али да ми се не смијеш! Ја сам јунак и показаћу, да сам! Зар кад ми је он тако драг, да ми је дражи од свега на свијету, упамти, од свега, зар да се поплашим од тога јада,

што се зове вјера? Ти си човјек, па ти доликује, да будеш јунак, али немој мислити, да и женска глава не умије бити јунак. Ти би море бити друкчије чињио на овакој раскрсници, на каквој сам ја, ђе ме памет вуче на једну, а срце на другу страну; ја сам у толико можда мањи јунак од тебе, што се поводим за срцем, али не могу друкчије. Ено ти Милоша Обилића! Рашта је распорио Мурата? Стио је, да се знаде, како је вјеран своме цару; учињо је, што му је говорило срце, а није учињо, што му је заповиједала памет. Човјек па се повео за срцем!“

„Јеси мудра, али зборић лудо. То и јесте право јунаштво, што се човјек на раскрсници приволи ономе, што му памет сјетује. Човјеку појединцу годи, што му срце хоће; кад му у такој згоди памет каже, да то не годи другим људима, да је за друге то несрећа, онда срце мора ћутати. Јунак је онај, који савлада срце па пође за памећу“.

„Е већ ми се не разумјемо; ти у клин, ја у плочу! А и тешко је и друкчијима од нас право пресудити: шта више руководи људе у њихову раду, памет или срце? Ја велим срце, ти велиш памет. Море бити имаш ти право, море бити ја. Тек ти кажем, и кад бих била још једном толике памети, колике сам, ја не бих друкчије чињила, но како ми срце вели, јер вјерујем, тврдо вјерујем, да поштено срце у добре памети не море хотјети зло.“

„Па ти онда вјерујеш, да није никакво зло, што си готова, да се потурчиш, тек да угодиш срцу?“

„Тако је. А и за што да је то зло? Од куд је та вјера, што људе дијели? Измислили је људи. Ако су ти људи добри, добра је и вјера. Зар да ја, друге вјере будући, смијем и помислити, да је мој ближњи невољао за то, што је он друге вјере? Та све вјере вјерују у Бога па шта ће више?“

„Ти баш ка' из књиге! Видим: на мукама си па се довијаш. Само ти све то довијање не ублажи гријеха, што га хоћеш да учиниш и својој души и своје му народу.“

„Гријех?“

„Те какав гријех!“ А имали грђега, него вјером превртути? Толики су наши јунаци испуштили душу на мукама, а не хтједоше вјером превртути, јер ко вјером преврне, пљује у образ својијем ђедовима, који су исту вјеру и по цијену своје крви вијековима пазили; и сувише тај издаје свој род. Од старина се зна, да су Турци нама највећи душмани; потурице нам дограшне — чинили су, што ни Турци нијесу. Ти не ћеш, ти не смијеш у турску вјеру!“

„Рекох ти, како мислим — потурчићу се.“

„Зар и онда, кад знаш, да ћеш бити мајка, да ће твоја ђеца бити мучитељи ономе народу, из којега си сама поникла? Та ти си до сада чула, да смо ми у Босни сви негда били једне крви, да смо били један народ; па онда дођоше те вјере и нас растројише те ми, негда браћа, данас један другоме о глави радимо. Ти си слушала каквијех јада чињише нама Турци у свакој прилици — не велим само они прави, већ и потурице — слушала си, колико је нашијех правијех здравијех грдно прошло због којег објесног Турчина, и ти би се поред свега тога могла потурчити?“

„Што су ђекоји Турци чинили, то се не море у гријех уписивати свима — у свакој шеници има куколя.“

„Ти не знаш, колико те ја волим! Па баш, што те тако много волим, на страшним сам мукама, што ће море бити баш твој пород временом задавати много зла Србима, јер ће брзо, врло брзо заборавити, да је постао од тебе, од Срнкиње.“

„Није за мене ђевојку, да ти на разговор пристанем; ал' кад ме изазиваш, кажем ти: ако сам ја добра, биће ми и пород добар, а добри не чине зла.“

„Прилике се мијењају и у њима људи. Кад будеш хотјела, да своје на добро упутиш, наћи ће прилике, што ће све твоје окренути на оно, што баш ти никад не би хотјела. Умријећеш ти, умријећу ја. Мени, чини ми се, не би могле кости ни у гробу бити мирне, кад не бих учињо све, само да не буде ни изгледа на то, да ђеко од твога срца отпадне, који би моме и твоме народу могао зла чинити. Питам се, шта је

то? И само ми се одговара: ти си ђевојка, какву ја могу вољети, ти си таква *једна* у Сарајеву. На што да ти учиним, што не би — главу дајем — учинила ни једна друга? Е то ми је криво. Кад би ти била ђевојка, која ми срцу није драга, одмахнуо бих. Али, да ти рађаш целате моме роду? Не дам, Ањо, не дам!“

„Не даш? Као да си Бог па само треба да кажеш: не дам! Боље шути, а већ ја ћу бити Омер-беговица.“

„Не ћеш, Ањо! Не преокрену те стари бабо, ни родбина, ни познаници, не преокренух те ни ја — па и опет не ћеш бити беговица! Упамти!“

И Илија изиде.

(Свршиће се.)

Мита Живковић.

ВЈЕРИНА ЉУБАВ.

РОМАН **И. А. Гончарова**

ПО ФРАНЦУСКОЈ ПРЕРАДИ ЕВЖЕНА ГОТИ ПРЕВЕО *Миливој Максимовић*.

ДРУГИ ДЕО.

XVII.

Послије неког времена врати се и Татјана Марковна. Била је збуњена и смућена пред Тушином, јер јој је био познат њеров ономадашњи разговор са Вјером а поред тога ју је мучила и та мисао, да је Тушину познат роман и погрешка Вјерина. Из почетка су почели некако усиљено говорити о обичним стварима, али за ручком њихова узајамна симпатија пробије лед, они се охрабрише и гледаху једно другом управо у очи, поуздавајући се у своје узајамне осећаје и карактер. Чинило се, као да су се међусобно зближили и у тренутцима ћутања говораху погледима оно, што би се могло рећи о речима, које су пале, кад би то било потребно.

Вјеру је непрестано кокнало, да дозна мере, које је Татјана предузела, да је Марк више не чека у павиљон, бојећи се, да није штогод учињено, што не би требало. Одлучи, да се после ручка никуд не макне од ње, и да нази на Татјану, да не би у каквом тренутном узбуђењу заиста отишла у понор, да се састане с Марком. Али Татјана Марковна до обеда није ни споминала јучерашњи разговор, а после обеда, кад су Рајски и Тушин отишли сваки себи, она се зати, да са девојкама чисти сребро, које је спремила Марти, да после удадбе понесе.

Вјера се умири с те стране и у мислима се пренесе с Тушином у павиљон, забринута, шта ће се тамо догодити и да ли ће се данас све свршити.

У три четврти на пет спусти се Тушин низ обронак и упути се према павиљону. Он је добро познавао околицу, али по свој прилици већ одавно није био овде па је заборавио појединости, јер је ишао час лево, час десно, не могући наћи павиљона. Застане на послетку на месту, где је грмље било чешће и веће, сећајући се да павиљон ту негде мора бити. Стојао је обазирући се на све стране и неговдајући на сат. Сат је већ показивао пет сати, а он није још видео ни павиљона ни Марка. На једаред зачује из близине топот брзих корака и опази где се кроз јелову и борову честу час покаже, час опет изгуби људска прилика.

— Чини ми се да је он, помисли Тушин и одахну два три пут из пуних груди, као заморен коњ, задрма руком мало јелу, уз коју је стојао и за тим спусти обе руке у џепове и стаде као укопан.

Марк као из заседе искочи баш на оном месту, где је стојао Тушин и обазирући се зачуђено око себе опази Тушина и чисто претрну.

Они се прво погледаше а за тим поздравише.

Марк се непрестано осврtao и тражио нешто очима.

— А куд се део павиљон?

— И ја га баш тражим, али не знам право страну, на којој се налази.

— Како не знате страну, на којој се налази? Ми стојимо на оном месту, где се јуче још налазио.

Оба ћуташе не знајући, шта се догодило с павиљоном. А догодило се ово: Татјана Марковна је јуче обећала Вјери, да је Марк не ће

више чекати у павиљону, и она је буквално испунила своје обећање. За један сат после њена разговора с Вјером спустио се Савелије са још пет мужика у понор са сикирама и мотикама. За два сата био је павиљон разрушен и мужици упрегше на леђа греде и даске и понесоше их из понора горе. За тим жене и деца на њену заповест поравне и утапкају земљу, где је стојао. Други дан у јутро поведе Татјана Марковна баштована и још два човека и заповеди им да место са свим поравне, обложе ледином и да пресаде на исто неколико младих јела и борова.

— Красно сам се досетила, рече у себи, Да сам порушила павиљон одмах, кад ми је Вјера све испричала, обећењак би се можда сетио, шта је, па не би ни писао она проклета писма.

И „обећењак" је доиста одмах све разумео.

— Сигурно је баба за све дознала, то је њена рука! помисли у себи. Вјера је учинила своју дужност и све јој рекла.

Он се окрену Тушину, поздрави га и хтеде отићи, али у тај мах опази његов опори и укочени поглед.

— Шта радите ви овде, шетате се, шта ли? запита га он. За што тако гледате на мене?... Ви сте ваљда у гостима тамо горе?

— Да, у гостима. Али писам дошао да се шетам, него да се с вама састанем, рече Тушин сухо, али учтиво.

— Са мном! обрати се живо Волохов к њему и гледаше га радознало. Шта значи то? питао се у себи. О, он је, чини ми се, један од претендената на Вјерину руку. Да не ће да заподене драму тај шумски Отело?

— Имам једну поруку за вас.

— Од кога? Од бабе?

— Од какве бабе?

— Од Берешкове!

— Није.

— Онда од Вјере? запита Марк узнемирен.

— Хоћете да рекнете: од Вјере Васиљевне?

— На добро од Васиљевне. Шта ради она? Је ли здрава? Шта ми је поручила?

Тушин му ћутке преда листић хартије. Марк га прелети очима и немарно тури у џеп, а за тим је скинуо капу и зачешљавао претима косу, било да сакрије непријатност свога положаја пред Тушином, било да не покаже осећај бола, огорчења и пакости.

— Ви сигурно знате све? запита Тушина.

— Допустите да вам не одговорим на то питање, него да вас замолим за одговор.

— Баш по теби ћу одговорити! помисли Марк.

— Немам ништа да одговорим, рече му хладно.

— Али ћете сигурно испунити њену молбу, да је више не узнемирујете, не опомињете на себе, не пишете и не долазите више овамо.

— Шта се то вас тиче? Јесте ли ви можда њен навештен заручник, кад то од мене тражите?

— За то није потребно бити заручник, него просто пријатељ, који говори оно што му је наложено.

— А ако будем писао и долазио овамо, шта ће бити онда? запита Марк раздражено и мрско.

— Не знам, како ће то примити Вјера Васиљевна. Ако ми опет да какву поруку, ја ћу учинити оно, што буде потребно.

— Како сте ви послушан и поуздан пријатељ! рече Марк са накосном иронијом.

Тушин га погледа озбиљно.

— Да, ви имате право, ја сам заиста њен такви пријатељ. Али немојте заборавити, господине Волохове, наставља, да ви не говорите с Тушином у овај мах, него са женскињом, коју он заступа. Ја сам се ставио у њен положај и не ћу изаћи из њега, па ма ви шта говорили. Ја сам мислио, да ће вам бити света њена жеља, да је више не узнемирујете и не буните. Она тек што се предигла из тешке болести.

Марк је ћутећи ходао горе доле, но при последњим Тушиновим речима приближи се нагло Тушину:

— Шта јој је било? запита га скоро нежно.

Тушин је ћутао.

— Извините ми, што се љутим; ја видим да је то глупо од мене. Али видите, и ја се осећам, као да имам врућицу.

— Врло ми вас је жао, али то је само доказ, да и вама треба мира. Хоћете ли одговорити штогод на њено писмо?

Марку се свиђаше да одговара по њему.

— Ја ћу јој сам одговорити, писаћу јој...

— Она то апсолутно одбија, и ја вам дајем своју реч, да она не може друкчије чинити. Она је болесна, и њеном здрављу је потребан мир, а мир ће јој се повратити кад... заборави на вас. Ја вам говорим оно, што ми је наређено, и што сам сам својим очима видео...

— Чујте ме, ви њој желите добра? започе Марк.

— Без сумње.

— Ви видите, да она мене љуби, она вам је то рекла.

— Не, ја то не видим, и она ми није ништа о том говорила, него ми је просто дала ту цедуљу и замолила, да потврдим, да она не може и не жели, да се с вама састаје и прима ваша писма.

— Да чудне глупости, мучити и себе и другога! рече Марк конкајући погом. Ви је можете избавити од те муке, ако сте јој пријатељ! Баба је разорила павиљон, али није страст, а страст ће разорити Вјеру. Зар нисте ви и сами рекли, да је болесна.

— Ја нисам рекао, да је болесна од страсти.

— Него да одатле шта је растројена?

— Од тога, што јој ви пишете, чекате је у павиљону, претите, да ћете сами доћи. Она не може то сносити и рекла ми је, да вам то кажем.

— Она само говори тако, а међу тим...

— Она увек истину говори.

— А за што је дала ту поруку баш вама?

Тушин не рече ништа на ово питање.

— Ви ужасите њено поверење, наставља Марк, ви би сте јој могли разјаснити, како се лудо опире својој срећи. Она је заједно не ће наћи тамо горе, код вас. Ви бисте могли својим утецајем поколебати тај бабушкин морал. А после, ја сам јој понудио...

— Да сте ви били у стању њу боље упознати и разумети, ви бисте се уверили, да она није од оних, којима треба разјашњења и савета. А што се тиче бабушкина морала, ја не налазим за нужно да устајем против њега, јер га и ја сам одобравам.

— Тако, тако! Ви сте изванредно добар дипломата, прекрасно извршујете своје мисије! рече Марк, на сву меру раздражен.

Тушин је ћутао, гледао га само и спокојно очекивао, да му Марк, хтео не хтео, даде одговор.

То ћутљиво спокојство је све више дражило Марка. Порушен павиљон и појава Тушина као посредника беху му сведоци, да се Вјера више не колеба и да ће се чврсто држати своје намере, да се више никад не види с њим. Њега чисто опшину муља, кад је видео, да Вјера допста не болује од страсти према њему, — јер иначе не би имало смисла, да се поверава бабушки, а још мање Тушину.

Он је још пре познавао њену чврстоћу карактера, коју није могла сломити ни сама страст и за то је скоро с очајањем учинио последњи уступак, решио се да се венча с њом и да остане и на даље, на неодређено време у овој вароши, али ипак не за увек, него док траје страсти у њему. Он је веровао у непогрешивост својих назора о љубави и предвиђао је да ће се, пре или после, код обадвеју свршити на исти начин, да ће једно другом винити о врату, док им то буде годило, а за тим... Он није хтео да мисли на то; за тим, надајући се, да ће касније, кад наступи охлађење, Вјера и сама напустити бабушкин морал.

Сад се и та његова жртва — предлог да се ожени с њом — показала излишном. Нису га примили. Он није више опасан, на чак ни потребан. Шаљу га да иде. У овом моменту је и сам трпео исте муке, којима се до скора смејао, не верујући у њих. То није логично! мислио је у себи.

— Ја још не знам, шта ћу учинити, рече још увек поносито, и не могу дати одговора на вашу дипломатску поруку. Што се тиче мога долажења, ја је више не ћу чекати у павиљону, а то за то, што та, као што видите, нема више...

— Нити ћете више своја писма слати, одговарао је место њега Тушин, јер она не ће бити примљена. У кућу такођер не ћете долазити, јер тамо вас не ће примити.

— Ко то? Ви? Да не ћете можда ви стражу чувати? запита Марк злобно.

— Хоћу, ако то буде желела Вјера Васиљевна. У осталом у кући је домаћица а има и слугу... Али ја мислим да се ви не ћете огрешити о пристојност и нарушавати мир једне женске.

— Баво нек их носи, те глупости! беснео је Марк. Сковали људи себи ланце, па се сами граде мученицима!

Он се још увек трудио, да се одржи на мегдану и да с неким достојанством оде и задржи себи право, да не одговара. Али Тушин је знао, да другог одговора не може бити. Марк је то осећао и почео је постепено уступати.

— Ја ћу за кратко време отићи, кроз недељу дана; не би ли ме Вјера... Вјера Васиљевна могла примити на неколико часака? запита за тим Тушина.

— То је немогуће; она је болесна.

— На боље ли је, шта ли?

— Њој је само један лек потребан: да вас нестане одавде.

— Али ја не верујем вама са свим, јетко га прекиде Марк. Мени се чини, да ви нисте са свим равнодушни према њој...

Тушин не одговори ништа него само затресе јелом. Он се у мислима пренео у положај Марков па је схватио, какав осећај огорчености и гнева је морао у овај пар беспетн у његовој души, и за то није ни одговарао на његово накосно изазивање; него га је једино то узнемиривало, што ће Марк из гордости и прекоса или раздражен страшћу, пре него што оде, још који пут покушати, да вине и да се састане с Вјером. Хтео је да са свим учини краја покушајима, који би нарушили мир Вјерин.

— Ако не верујете мени, ено вам доказ у рукама.

— Ово писмо? то не значи ништа. Страст је као море. Данас бура, сутра тишина. Она се можда већ каје, што вас је послала.

— Ја мислим, да није тако. Она би то предвидела и не би ме послала. Ви је, као што ми се чини, не познајете са свим. У осталом ја сам вам поверио све, и ја не сумњам, да ћете уважити њену жељу. Ја вас не ћу више оптерећивати одговор.

— Одговора нема! Ја ћу отићи...

— На то је баш одговор, који јој је потребан.

— Не њој, него вама, а по свој прилици и романтичком Рајском и баби.

— Да, ако хоћете, и нама, а може бити и целој варошн. Ја ћу бити тако слободан, да заједничким Вјери Васиљевној, да ће ваш одговор бити буквално извршен. Остајте здрави!

— Здраво... достојни витеже...

— Шта? запита Тушин, намргодивши се.

Марк беше пребледео и гледаше у страну. Тушин се дотаче капе и упути се горе.

XVIII.

Марк је био љут и озлојеђен, што је морао тако срамно да одступи, горе још, него што је једном приликом пророковао Рајеком. Морао је да путује без облирања и без збогом и опроштаја и без једне једине речи саучешћа и жалости из њезиних уста, него га поред тога још испраћаху као непријатеља, и то непријатеља, који нема никакве важности, и који ће, чим прође недеља две дана или чим пређе преко прве суседне планине, бити савршено безопасан. На за што све то? Он се не осећаше ни у чем крив, а њему отказују и последњи састанак! И место да сама дође, шаље му свог посредника! Било је очевидно, да то није учињено можда из бојазни од каквог страсног искушења него по свој прилици од какве грубе увреде. И тај посредник, опуномоћен од Вјере, располаже и командује, не излазећи од граница пристојности, непраћа га опрезно и пажљиво, као што се непраћа немиран гост или лопов, затварајући за њим врата и прозоре и пуштајући пса с ланца. Натукнуо му је о домаћици, слугама... и мало не и о самој полицији.

Што се тога тиче и он сам — сиеходљиво је кривио себе Марк — је у неколико крив, што је презирао начин живота, којим су живели људи у тој вароши и њезиној околини. Да није можда за то Вјера, стидећи се своје страсти, кад је изгубила наду, да ће свога изабраника напово васпитати, прекинула с њиме ради других, као што се отреса човек рђава познаника, с којим се случајно и нехотице морао упознати?

И тај посредник, поред свег оштрог изазивања, очевидно се уздржавао, бојећи се и за Вјеру и за себе, не можда опасности, него скандала са непристојним човеком. И сврх свега тога још је био припуђен, да му даде одговор! И то је био једини одговор, који му је могао дати и који му је диктовао тај „витез“ и дипломата, који га је послало, саслушавши са хладном пристојношћу његово изазивање. Ма колико да се Марк увијао, ипак је морао да одговори!

Но ма на што да се Вјера решила, ипак је требала да је у спомен прошлих догађаја... барем му написала последње и опроштајно писмо, ако је већ болна и није у стању да поднесе састанак. На нека се и утишала љубавна страст, ипак се могла у пријатељству опростити с њим и рећи му, да не може да се помири са његовим погледом на свет и са непријемном будућношћу, коју јој он обећаје, па би се могли лепо разићи уважавајући једно друго. А она га напушта, не налазећи за вредно да му рекне последњу реч, као да јој је нешто учињно... Шта је он скривио? Он се почео сећати последњег састанка и не могаше наћи никакве кривице...

Он се осећао невин, невин у свему, па чега ради онда тај тужни растанак? Она га не може

кривити за своје „паденије“, како то називају преживели људи. Не може. И сврх тога, он се најавио да је готов и на жртве до самопрегоревања, да напусти своје дело и да се . . . венча! На за што онда тај нож, та лаконичка записка, место пријатељског писма; за што посредник место ње саме? Да, то је био ударац ножем, од ког је трпео тешке болове. На која му је рука задала ударац? Да је није научила баба? Није, Вјера се не да ни од ког наговарати и учити! Дакле она сама! Али за што? Шта јој је учињено?

Марк се полако упути према плоту, тромо се попне на њ и седне, обесивши ноге доле; није одмах скочио преко, него је непрестано у мислима тражио одговор на питање: Шта јој је учињено?

Сећао се, како је при последњем састанку „часно“ поступао с њом. Сетио се да јој је рекао од прилике ово: пази, ја сам ти све рекао у напред, и ако ми ти после онога, што сам ти рекао, пружиш руку, онда си моја, али ћеш ти бити и крива, а не ја... „То је са свим логично!“ рече он скоро гласно. Скочи с плота на друм и пође кући.

Даље се сећао, како је на истом том месту оставио у оном страшном тренутку.

— Ја идем, рекао јој је, и заиста је пошао, али се повратио, ухвативши њено очајно „збогом“ као позив... и он је потрчао на тај позив.

Тај први одговор на питање: шта јој је учињено? беше за њега као ударац мањем по глави.

Он се спушташе низ брег, а памћење му је немилостиво износило пред очи слике скорашњих догађаја; нож је чињо своје и све дубље и дубље се заривао.

Непоштено је венчати се, кад у то не верујеш, рекао јој је он, одбијајући тај обред и вечиту љубав, надајући се да ће и без тих жртава победити, а сад сам нуди ту жртву! То није предвидео! Није за времена оценио Вјере, остављао је и поносито отишао од ње; и тек сад, после неколико дана је увидео, ко је она.

— Ето ти, шта си учинио, рече сам себи, и то беше други ударац мањем по глави.

Био је као ињал од силног самољубља, и кад се истрезнио, чуо је глас савести, где му пребацује, што је од логике и поштења начинио два штита, за које се сакрио са својом новом силом, остављајући за собом слабу жену, да она одмазди и за своју и за његову страст, обевађујући јој само једно: да не признаје никаквих дужности, правила и обавеза, него да ће отићи и оставити их њој, да их она сама сноси.

— Ти ниси хтео да је на поштен начин поштедиш, кад је, немајући више душевне снаге, падала, ниси био у стању да логично победиш страст; и за тим, у намери да је задовољиш, понудио си јој жртву, да се подвргнеш обреду, што је по твом схватању било непоштено; а из почетка си сваком приликом приповедао о растајању. Ево ти, шта си јој учинио! тресну га мањ и по трећи пут по глави.

— Вуком те је у очи називала у шали, ударао је мањ даље, а сад, кад те нема више поред ње, остаће јој у памети уз дивљаштво вучје још и лукавост лисичја и накост паса, који на све лаје, а од човека не ће остати ни трага. Она је из понора изнела само казну и неизлечиво пребацивање: како се могла онако заслепити, да те још одавно није скроз провидела? Како се могла завести, заборавити? Радујем се, она те не ће никад заборавити.

На последњу је разумео све, њену лаконичку записку, њену болест и појаву Тушинову у понору, место ње саме!

. . . . . .

Рајски се цело оно вече разговарао са Тушином. Они су се тек сад почели боље упознавати, и разињоше се оба са жељом, да се што ближе упознају. Још истога дана позвао је Тушин Рајскога к себи у госте на неколико дана, да види његову шуму, како ради машина за резање и у опште целу шумску економију. Но Рајски је хтео да доврши Вјерину слику, која је била скоро готова, па не хтеде примити позив.

Други дан рано у јутро га је пробудио коњски топот на дворишту. Погледав кроз прозор виде Тушина, који је пошао кући на свом враницу. Рајски добије вољу да и он иде с њим.

— Иване Ивановићу! довикну му кроз прозор, и ја ћу с вама! Можете ли ме причекати четврт сата, док се обучем?

— И цео сат, ако хоћете, одговори му Тушин, силазећи с коња.

Татјана Марковна и Вјера беху чуле њихов разговор, брзо се обуку, и домаћица не само што је натерала Тушина да попије чај, него их окуни са тако обилним доручком, да су се једва око десет сати кренули на пут.

— Тушини су наша права партија рада, мислио је у себи Рајски, но што је неколико

дава код њега провео, која ће ступити на позориште, кад све ово око нас буде слободно, кад нестане свију опсена и немара, а на њихово место дође озбиљан рад. Рајски је био очаран, кад се мало боље упознао са целом скупином Тушинова рада. Он је већ био готов да остане дуже времена и да прошкиле у механизам Тушинова рада, али добије од бабушке поруку, да се што пре врати кући.

Тушин се понуди, да га прати, као што он рече, али прави узрок је био, да дозна, за што је Татјана Марковна поручила по Рајског. Бојао се, да се нотиград догодило Вјери, па да буде тамо, ако јој што затреба.

Кад је Рајски ушао у кабинет Татјане Марковне, нађе је растројену и забринуту.

— Да се није што непријатно догодило, бабушка? запита он, седајући спрам ње.

— Што се морало догодити, и догодило се, рече она тужно, гледајући у страну.

— Говорите брже, мени је, као да седим на иглама!

— Онај стари лопов Тичков се и мени и теби осветио! Чак је и за мене начуо од неке полуруде бабе неку већ заборављену причу... али то му није пошло за руком... Свет је расподушан према прошлости; у осталом ја сам и онако већ једном ногом у гробу, али Вјера...

Она уздахну.

— Шта је било дакле?

Њена историја престаје бити тајном... Но вароши се проносе гласови... шапутала је Татјана Марковна узбуђено. Ја из почетка нисам разумела, за што ме је прошле недеље у цркви жена подгубернаторова питала два пут за Вјеру... је ли здрава, а две се госпође одмах ту нађоше да чују, шта ће рећи. Рекла сам, да је била болесна, али да се опоравила. И за тим ме окупише питати, шта је с њом... Ја нисам знала како да се извучем и то су одмах све опазиле.

— А је ли заиста избило што на јавност?

— Права несрећа је, хвала Богу, још сакривена. Јуче сам дознала неке појединости од Тита Никоныча. Сплетка се не односи на *онога*...

— Него на кога?

— На Ивана Ивановића, који је у целој ствари са свим невин. Сећаш ли се, како је о рођен-дану Мартину дошао, како је седео не проговоривши ни с ким ни речи, догод није дошла Вјера, и како је одмах оживео, чим је њу видео. Гости су све то опазили. И без тога одавно већ није тајна, да он љуби Вјеру. Он не уме да се претвара. За тим се сећају, да је изишао с Вјером у врт, за тим да се она склонила у своју собу а он да је отишао кући. Знаш ли ти, за што је он долазио?

Рајски ману главом, да зна.

— Дакле знаш? А сад су свету по вароши пуна уста Вјере и Тушина.

— А како су мене у све то уплели? Ви рекосте, да ме Тичков није заборавио.

— Тебе је уплела Полина Карповна! Оне вечери, кад си се ти шетао с Вјером, отишла је да те тражи. Ја не знам, шта си јој ти све наговорио, без сумње си јој се подсмевао, али она је то разумела на свој начин и уплела и тебе! Говори, да си ти заљубљен у Вјеру, а она да те је одбила — извукла те из не знам какве пропасти, попоја, шта ли? О томе непрестано по вароши меље! Ја не знам ни данас, шта си ти тамо имао с њом, нити за твоје тајне с Вјером, али ја мислим, да си ти још одавно знао све оно, што је за мене до скора било тајна. Па сад ево вам плодови ваше миле слободе, рече му уздишући.

Рајски стисну песнице од љутине.

— Ух, тој матерој клеветуши још није било доста! рече бесно. Али нека, сутра ћу јој показати!

— Баш си нашао, с ким ћеш расправљати! На њу се не треба једити, она је смешна на јој нико много не верује. Али онај стари сплеткаш је дознао, да је Вјера о рођен-дану Мартину била са Тушином у реду дрвећа и да су се тамо дуго разговарали, а у очи тога дана да је није било до дубоко у ноћ код куће, а кад је дошла, да се поболела, на сад приповеда причу Полине Карповне са својом допуном: да се Вјера није с Рајским шетала оне ноћи и у очи онога дана, него с Тушином. И сад се од њега пронело по целој вароши! И осим тога је од неке пијане жене и за мене нешто прокљувио, па прича по вароши.

— То је већ друга ствар! рече Рајски озбиљно и почне узнемирен ходати горе доле по соби. Ваша лекција, коју сте му очитали, није му ништа помогла, а сад ћу ја мало друкчије да му је поновим.

— Шта си ти опет наумио? Господ нека те сачува од тога! Боље га остави на миру! Почећеш доказивати да то није истина, па ћеш баш тим доказати противно. А није баш ни

тешко. Треба само дознати где је био Тушин у очи Мартина рођен дана. Ако је био код куће, онда ће се свет питати, ко је био оне ноћи с Вјером у шумици. Крицка те је затекла сама а Вјера је била...

Татјана Марковна спусти главу па се баци у наслоњачу.

— Шта да се ради? зашта он у страху ради Вјере.

— Што Бог нареди! прошапута Татјана суморно. Треба се понизити! Мера се још није напунила! завршиће она и тешко уздаху.

Рајски је ходао по кабинету. Обоје су ћутали, хватајући свако за се тешки положај, у ком су се налазили. Друштво је опазило само спољашње знаке некакве драме, која се одиграла у Малиновци. Стална љубав Тушинова, туђење Вјерино, њена независност од бабушкина ауторитета, све је то било друштву познато и оно се већ било привикло. Али сад се пронашла и једна тамна пега. Понашање Рајског према Вјери беше већ одавно опажено, и Крицка баш није много лагала, кад је о том говорила. Опазили су сви и тихо обожавање Тушиново, и Татјана Марковна није била једина, која га је сматрала као заручника Вјерина.

У вароши се у опште очекивало на два догађаја: сватове Мартине са Викентијевим и... у перспективи сватове њезине сестре са Тушином. И сад на један пут се догодило нешто непољатно. Вјера се о рођен-дану сестрину показала само на неколико часака, није скоро ништа ни с ким ни говорила и одмах за тим је отишла с Тушином у врт, одакле се вратила у своју собу а Тушин отпутовао кући, не рекавши ни збогом домаћици и гостима.

После тога се дознало, да је Вјера оболела а мало за тим и сама Татјана Марковна и да за то време није нико примљен у Малиновци. О свадби Вјере и Тушина се заћутало. За што Тушин не пите руку Вјерину, и, ако је искао, за што није примљен? Падала је сумња на Рајског, да је он задобио Вјеру за се, али за што се онда не ожени њом? Јавно мњење је неумољиво тражило, ко је прав, ко крив, па да изрекне свој суд.

— Бабушка! повика на једаред Рајски после дуга ћутања, пре свега ви треба то све да кажете сами Тушину. Треба знати, како ће се он понашати према тој сплетци, он је њен јунак, он нек јој буде и судија; како он реши, онако радите! А његова суда се немојте плашити. Ја га сад добро познајем, он ће решити, као што треба. А ја ћу за тим отићи мало до Полине Карповне, а можда ћу потражити и Тичкова...

— Ја не ћу, да се ти састајеш са Тичковим!

— То не може на том остати, бабушка!

— Ја не ћу, Борисе! рече она тако одлучно и строго, да је он приклонио главу, не говорећи ни речи. То би само направило од зла горе... Али ти си се добро сетио, шта за прве мах треба урадити... Да, пре свега треба све рећи Тушину, а за тим ћемо видети, да ли је нужно да одеш до Полине Карповне, да све појединости те сплетке сазнаш и да им дадеш други вид... или рећи праву истину! дода са дубоким уздахом. Прво ћемо видети, како ће Иван Ивановић узети ту ствар. Он је код Вјере, замоли га, да дође овамо, а Вјери не говори ни речи. Она још ништа не зна и дај Боже да и не дозна.

(Свршиће се).

ПОУКА.

ПЛАНЕТА МАРС.

У јесен године 1890, кад су биле лепе вечери и то крајем септембра и почетком октобра имало је око после заласа сунчева да види особито леп призор. Тек што се сунце спустило под хоризонт, и није се нигде видела ни једна звезда стајаћица, — на јужном и јужнозападном небу појавиле су се три најсветлије планете, једна другој доста близу и скоро у правој линији. Прво се појавила планета Даница (Венера) у својој благој светлости врло

ближу хоризонта, и скоро у исто доба појавио се и Јупитер у својој плаветњикастој светлости и тако сјајно, да је бацао од себе сен, а мало затим, ближе Јупитру него ли Венери, појавила се она црвенкаста планета, којој су некада због те светлости дали име Марс или Арес, то ће рећи ратни бог. На овоме месту хоћемо о тој планети коју више да рекнемо.

Астрономи, испитачи небесних прилика, с неком особитом љубављу обраћају своју пажњу планети Марсу. И право је, што тако раде. Данас су астрономи на чисто, да се само од њега може штогод занимљиво дознати; планета Меркур увек је близу сунца, те зато није јасан; само добре очи Скијапарелијеве могле су у најновије доба опазити и на Меркуру неке појединости; од остале две земљи (осим Марса) најближе планете т. ј. од Данице и Јупитра, не можемо се бог зна чему надати, јер Даница као да је увијена у неки густ вео од облака, и затим кад се са земљом састане, а то је кад су њене тако зване опозиције, окреће Даница земљи своју ноћну страну; на Јупитру пак због његове грдне величине процес расхлађивања није толико одмакао, а да би се могло на њему штогод особито видети. Тако је исто и са Сатурном; остале планете пак сувише су од нас далеко у тами васионој.

Прву карту о Марсу начинили су Хујгене и Хауке у XVII. веку; посматрајући Марса Хујгене је из неких на њему пега изнашао, да је дан на Марсу само за 41 минут дужи од дана на земљи; година је мало мања него двапут колика је година земљина; Марсова година траје 668 марсових дана или 687 земљиних дана. После Хујгенса испитивали су Марс Маралди, Бијанкини, Хершел, Шретер, Медлер, Секи, Локије, Кајзер, но о томе на овоме месту не ћемо даље припо ведати.

Но шта је о Марсу дознао Скијапарели, о томе ћемо на овоме месту причати, јер је он о њему највише шта дознао. Скијапарели, директор звездарнице у Милану у горњој Италији, посматрао је Марс од године 1877 до 1888 и начинио тачну карту о Марсу.

На тој карти има каза — већином из митолошке географије старијег и новијег доба — имена за мора, морске заливе, језера, канале, реке, острва и полуострва Марсова. То су наравно само краће ознаке за разне пеге, које се на Марсу могу да виде и од којих су неке јасније и црвенкасто жуте, а друге тамније и сиве. Но већина астронома уверена је, да та имена у географији Марсовој или управо у „Аресографији" или у „Марсографији", исто оно значе, што и у нашем земљопису. И све то више утврђује се такво уверење код астронома, особито када посматрају снежне капе у северном и јужном поларном крају Марсовом; та са свим се лепо види, како се у неко доба године полагано смањује односно повећава поларни снег. А да водена маса на Марсу, са земље гледајући је, мора бити тамнија, о томе данас нема сумње; та ко је са брега каква гледао доле на дубоко које језеро на подножју његову, тај га је видео, да је тамнији, јер врло мало светлих зракова може да допре до дна, одакле би се и могли рефлектовати, т. ј. већину зракова вода прогута.

„Планета Марс", вели Скијапарели, „није пустиња сувог камења, Марс живи; живот његов приказује нам се у врло компликованом систему појава; а један део тих појава обухвата велике крајеве, толике, да их можемо ми са земље видети; тамо има читав свет нових ствари да се испитују, и све су такве, да радозналост испитивача изазивају."

Особична је подела тврди и воде на Марсу према подели тога на нашој земљи. Тамо је воде само полак од укупне површине, на земљи је пак од прилике две трећине водом покривено. И то је зато тако, што је Марс старији од земље, неколико милијуна година, па је више делова атмосфере везано и чврсто у разним стенама.

За тим је велика већина тврди поређана око екватора.

Но најособичније на Марсу јесу његови канали: то су многе линије једнаке дебљине и особито праве; северно и јужно од екватора те су линије према екватору више вертикалне, а близу екватора те су линије више с екватором паралелне. Нема ни разговора да их бројимо; Скијапарели вели, да је кадикад, кад је био ваздух необично чист и провидан, Марсову површину таку видео, као да је какво компликовано плетиво, тако имаде и преко и уздуж главних и споредних канала. И што је још већа загонетка, ти канали кадикад као да се подвостручавају, и то, као што се мисли, већином при крају зиме и лета, онда када се снег топи на једном или на другом полу Марсову; скоро са свим успоредо поред сваког канала појави се још по један сличан канал. И те промене дога-

ђају се скоро на један мах од данас на сутра; то је са свим у опреци са неким другим променама, које је Скијапарели такође имао прилике да види, и које бивају доста споро.[1] Вода у каналима у опште није дубока; само у некојима н. пр. у „Нилу“ скоро црна боја сведочи, е је вода тамо дубока.

Астроном В. Мајер вели о томе подвостручавању канала да то отуд долази, што нису увек водом пуни него само кадикад, те их зато и ми само кадикад можемо да видимо, и да је то дело створена разумом обдарених. Кад се на једном полу снег топи, било би воде и сувише; поларно море било би тада препуно, зато иде вода каналима на други пол, где се смрзне. Дакле само кад та вода протиче, има је и у тим другим каналима, и тиме се избегавају поплаве тврди.

Но ова хипотеза Мајерова стоји доста у опреци са великом ширином тих канала — од прилике широки су десет географских миља.

Стоји ли ово досад речено, онда излази, да на Марсу има заиста атмосфере. А да је заиста има, доказује прво јасна ивица Марсове плоче, због које, кад јој се приближе звезде стајаћнице, ове постају нејасне и мутне пре него што су се дотакле чврсте ивице планетине, и друго, спектрална анализа казује у спектруму водоникове линије.[2]

Има ли дакле Марс атмосфере, онда је са свим пођатно, да тамо мора бити и воде, кише, снега, сутона, зоре и т. д. Неки астрономи држе да је море близу екватора мало плавије, него ли у средњим ширинама, а то да је отуд, што је око екватора море сланије због јачег испаравања.

Са свим се лепо види, како се мичу облаци по површини Марсовој — или барем биће нешто налик на облаке на нашој земљи; па и брзина тих облака тамо измерена је. Често се виђа на неким местима, кад се разведрило, да је тамо бело, сигурно да је снег падао; и кад је неко време на том истом месту сунце сијало, опет се појави пређашња жућкасто-црвена боја, снег се отопио. Сигурно пасатски ветрови тамо нису тако јаки као на земљи, јер се Марс спорије окреће око своје осовине; и много ређе покривају облачне тврде делове на марсовој површини, јер је атмосфера старијег Марса ређа од атмосфере наше млађе земље; чистије и провидније небо шири се дакле над пољанама те планете.

Изгледа као да и *метеорологија* на Марсу није тако заплетена, и да је лакше проучавати него ли метеорологију на земљи; и некоји испитивачи слуте, е ће неке ствари на Марсу моћи послужити ради разјашњења и усавршења метеорологије на земљи, која заиста тога треба. Које су то околности, спада на друго место а не овамо.

Марс има *два месеца*, о којима је још Кеплер слутио, да их има; но за што је слутио, то се ни данас не зна. У писму једном пише Кеплер Галилеју ово: „Ох, како бих волео, да имам какав дурбин, па да пре тебе изнађем око Марса два а око Сатурна 6 до 8 пратилаца.“ Често је у потоњој литератури спомена и слутње о два марсова месеца, но нико да их изнађе. На послетку први их је видио Американац Асеф Хал 1877. у Вашингтону. Он је прорачунао њихове путеве и приближно према осветљењу и њихову величину.

Њихова су имена т. ј. та два марсова месеца, „дејмос“ и „фобос“ („страх“ и „трепет“) и то по једном месту у Омировој Илијади (XV. 119), где се тако зову синови и коловође бога рата. И ма да имају тако страшна имена, ипак су врло мали. А. Хумболд назвао их је због њихове малоће „џепним планетама.“ Месец Фобос, што је Марсу ближи, од прилике има површине десет квадратних миља. Тамо би могао неко обићи снег не за 80 дана него комотно за 8 сати. Даљина од њега до Марса није много већа од дужине реке Нила у Мисиру, а Нил је дугачак око 6000 километара. Астроном В. Мајер вели за Марсове месеце ово: „Сваки астроном на земљи обично држи за се, да је ближе небу од осталих људи; кад би такав астроном из ненада доспео на Марс, нехотице пружио би руку, да ухвати његов месец, или би се плашљиво сагнуо, кад Марсов месец Фобос пролази кроз меридијан.“

Зато, што је Фобос тако близу Марса, у напред можемо рећи, да мора врло брзо ићи око Марса. И збиља, Фобос заиста је необично брз. Јер ма да Марс иде по његовој својим путем брзином, која је много већа од брзине кугле из пушке, ипак Фобос око њега облети сваки дан скоро тринут. Како се Марс увек окреће у истом правцу, то Фобос од прилике сваки дан

[1] Тако н. пр. „Језеро Мерис“ нађео је Скијапарели 1877. у средини „реке Нешенте“, доцније 1884. у обали; обала „велике Сирте“ и обала „Либије“ биле су измењене, неки крајеви као да су били поплављени и т. д.

[2] А што нам Марс преко изгледа, биће отуд, што његова атмосфера гута доста светлих зракова; тешко да ће све биљке на Марсу бити црвене боје, као што је држао геометар Ламберт.

два пута се роди и два пута седа. И због те велике брзине Фобоса ће видити Марсови становници — наравно, ако их има — да се не рађа на истоку, него на западу, и како се миче по небеском своду у противном правцу са осталим звездама. А да ово тако мора бити, уверићемо се сами, кад се на ово сетимо; наиме, да наш месец један пут обиђе око наше земље за један дан, нама би се чинило, као да на небу мирно стоји, а да иде још брже, изгледало би, као да иде натраг. Тада Марсов месец Фобос од прилике сваки дан два пут има пун месец и два пут нов месец и по једно помрачење месеца. — Други месец, Дејмос, од прилике је три пута даље од Марса и иде доста спорије.

Са Марса гледајући на Фобос, изгледа као звезда прве класе; обратно са Фобоса гледајући на Марс, Марс је толики, да покрива шеснаести део читавог неба.

Та особита чињеница, да су Марсови месеци упркос свом тражењу најећи тек у најновије доба, побудила је француског астронома Ди Боа да искаже слутњу, е ти месеци ће ће бити одавна да су око Марса, и да то нису његови прави сиови. Марс мора бити да их је из оближњег претена планетоидског себи привукао, дакле да их је недавно Марс украо из „планетоидског пролетаријата.“ Ту мисао Ди Боаљеву у најновије доба опровргао је рачуном астроном Познакаре.

Има ли на Марсу људи и животиња?

Може се само толико рећи, као да су прво, спољашњи услови повољни за органски развитак на тој планети, и да су такви много пре били, него ли на земљи; и друго, да се никад научно не ће моћи доказати, има ли, нема ли на Марсу створова, налик на човека.

Та лако се даје прорачунати, колики мора бити какав предмет н. пр. коцка на којем другом небеском телу, па да се може са земље опазити, кад га увећамо 500 пута. На нашем месецу такав би предмет морао бити 100 метара велик; дакле лако би било опазити кад пролазе каква стада, говеда, каква војска, или какав Ајфлов торањ, како се од недеље до недеље диже и спушта; могло би се видети, кад праве какву новећу ћуприју; али тамо горе на месецу свакојако да је све пусто и празно — човек на месецу одавно је мртав. На планети Данаци страна на тој коцки морала би бити дугачка $1^1/_2$ миље, и то онда, да су неке околности повољније, него што заиста јесу; на Марсу пак морала би бити дугачка 2 миље, на Јупитру 22 миље, и т. д.

Па и кад се још већма усаврше дурбини, и онда не можемо се надати да ће њиме што моћи видети. За све те послове пре свега треба да је чист и провидан ваздух. Оволико, колико је Скијапарели видео, видеће и когод други но да ће ваше видети, тешко се можемо надати; па и са Ликове (Lick) звездарнице, што је подигнута у чистом ваздуху калифорнијском на једном врло високом брегу, тешко да ће се бог зна шта више видети. Свакојако пак дела створова налик на људе никад се сигурно не ће моћи опазити. Па и то је још питање, хоћемо ли икад дознати, од куда да се подвостручавају Марсови канали и иначе, од куда и какве су оно промене, што се дешавају на Марсу. Па и ако се буде могло шта дознати, то не ће бити скоро. Јер није лако мотрити. Подвостручавање канала иде доста брзо; до душе једна иста тачка планетина може се са земље посматрати 8—10 вечери једно за другим, но за тим у исто доба не може се посматрати читавих 38 дана; па још кад није време згодно, читава два месеца не може се ништа следити. На и доста близу Марс мора бити (Марс у најповољнијем случају може се земљи приближити на $7^1/_2$ милијуна миља); опозиције, т. ј. када је Марс баш преко пута од сунца, бивају сваких 26 месеци по један пут; а да би могли планету Марса посматрати у свима његовим разноврсним приликама и његовим разним годишњим временима, потребан је циклус од 16 година.

И упркос свем том ладном размишљавању ковачи разних хипотеза ипак не мирују, него непрестано и свашта измишљавају.

На пример: како је Марс даље од сунца, него ли наша земља, дакле и мање светлости добија од сунца, мора и Флора и Фауна Марсова бити угаситије боје. Због дуге и јаке зиме на јужној полукугли животиње морају имати јако дугачку длаку. И како је Марс старији од земље, и култура тамо мора да је напреднија од културе на земљи; за то тамо н. пр. нема војске, тамо је већ настушо вечити мир. Даље, што је 100 килограма на земљи, то је на Марсу само 38 килограма, за то, што је Марс материјално рећи од наше земље; и због тога: са неком одређеном снагом може се тамо обавити много већи посао, него ли на земљи; један човек

може тамо вући сам каква тешка кола; може скочити више метара у вис; само је теже тамо удавити се, „јер сваки сам од себе може пливати! шта више, један књижевник из низа споменутих ковача вели, „да се ход становника Марсових неће у многом разликовати од лета наших птица, за то, што је тежина на Марсу мања, и т. д.

С тим истим правом могао би неко н. пр. рећи: сваки становник на Марсу мора имати 5 руку и 17 ногу. С таквим разлагањем пишу се врло интересантни романи из природних наука по калупу Жил Вернову, но наука, која се наслања на посматрање и строге логичке закључке, нема с таквим стварима никаква посла.

По месту своме у реду планета Марс је први од „спољашњих" планета, а по величини на седмом месту; узмемо ли пречник земљин да је 1, онда је пречник Марсов 0·54 а по Кантовој теорији по годинама шести син, млађи од Јупитра и од планетојидског претена, старији од земље а још старији од Данице. И по рачуну једнога физичара поједине планете разликују се једна од друге добом у 5 милијона година. Наравно овај резултат врло је слабе вредности, јер претпоставке том приликом изречене врло су несигурне.

По Кантовој теорији сав наш сунчани систем био је грдна ваздушаста лопта, која се окретала око своје осовине; због тога окретања одвајивао се некада временом претен један за другим, сваки се претен раскидао у више комада, и највећи је комад привлачио ситније (осим код 5., код претена планетојидског); ти комади јесу планете са њиховим месецима. Тако је у шестој линији дошао ред на Марса; за тим се сунце опет скупило, из једнога по том претена образовала се земља са својим месецом или, како се слути, са своја два месеца и т. д.

А да је по годинама земља запета у среди међу Марсом и Даницом, најбоље се показује у томе каква је атмосфера овде и онде. Атмосфера Марсова већ се јако растањила, Даница пак увијена је у неку скоро непробојну облачину, и само тек онде онде што се може кроз да види до површине саме планете; на Даници биће да је онако, како је било на земљи за доба каменог угља; топлота као у стакленим баштама, вегетација бујна, органски живот још слабо разнолик.

И Марс ће кад тад једном привући к себи своја два месеца и тако за неко време добити нове топлоте и нова живота. На шта онда? — Читалац нека ми дозволи, што ћу са таквим мислима и мало даље да се унутим, наравно, такве мисли не наслањају се на сигуран рачун, него на доста несигурне физикалне постулате. — Тада ће Марс, издавши још и то своје топлоте, охладнети и опустети као и наш месец, и као такав ићи још неколико милијуна или можда милијуна година око сунца, док га једном сунце к себи не привуче, као што ће бити и с другим планетама. И сваки пут биће перијоде нова живота и напретка. На шта онда? — Тада ће и сунце једном морати са свим охладнети у васионом као лед ладном простору, ма да има данас још тако грдну топлоту; тек ће се и сунце све више и више примицати каквом већем централном небесном телу (Кант вели, да ће то Сиријус бити).

На послетку — тако бар вели енглески физичар Томзон, наслањајући се на друго Карнотово правило у механичној теорији топлоте — на послетку ће читава васељена умрети, јер ће нестати топлоте. Јер сва топлота може прелазити само са тела више температуре на тела ниже температуре, а не обратно; тако ће полагано да се разиђе по васељени сва енергија, светлост, електрицитет и магнетизам; свему данашњем стаће крај ће бити општи разлаз материје и енергије.

И Целнер хоће од те судбе да сачува васељену својом претпоставком, да наш простор није неограничен, него ограничен и округао; све праве линије у истину јесу врло велики кругови, који дакле онде свршују где и почињу; пропадају ли светови и кидају ли се развалине на једноме месту, оне се на другоме месту састају и образују нове светове.

С таковим хипотезама, као што су мало час наговештене, могла би нас баш каква трезвена филозофија и поштедети. За васељену нема мере за простор, јер како да се у њему нађемо? Исто тако нема за васељену ни времена, јер где је за њу сат? Та и ми сами меримо време привидним кретањем небесних тела, којима тек, како ми хоћемо, подмећемо једнолико кретање, не узимајући наравно на ум, да се природни закони не смеју применити у свој неизмерној општности.

Та природни закони тешко да су што друго до приближне формуле, општа правила, добивена

мао резултат наших разноврених, но само у ограниченом кругу изведених опажања.

По дру К. Крапцу.

Дакле на та последња питања не дај природна наука никаква одговора.

Прерадио *А. М. Матић.*

КЊИЖЕВНОСТ.

„КЊИГЕ ЗА НАРОД“ МАТИЦЕ СРПСКЕ.

Узвишену намеру великог добротвора Петра Коњевића није могла Матица Српска боље остварити него издавањем „књига за народ“.

Није потребно да наводим, од какве би користи по наш народ била ова заклада, да се замисао Матичина испуњава: да те књиге заиста улазе у народ. Али на жалост лепа замисао та не остварује се.

„Народ је дво, народ ће се и користити“, рекао је бесмртни завештач. Али народ се — бар за сад — не користује његовом закладом. Не знам како је онамо даље, али заћите овамо код нас у Срему по селима па ћете видети, да народ не само да нема и не чита „књиге за народ“ него и *не зна за њих.*

Седам година је, како је заклада Коњевићева ступила у живот и већ је преко тридесет „књига за народ“ штампано, а народ од тога још *ни најмање* користи не виде.

За што је то?

Је ли код нас настало већ оно време, када ни најбоље закладе не могу ништа да учине?

Тужимо се, да опадамо и пропадамо; јадамо се: није нам народ на оном ступњу образовања, на којем би требало да је, на којем би могао бити!

А ко је томе крив?! Ми сами.

Показивао ми је један пријатељ књиге, што их хрватска влада шаље сваке године учитељима да их у народу раздаду.[1] Осим онога, што ће народ из те књиге научити, уплетено је ту готово на свакој страни име *хрватско*! (То је њима главно!) А народ, он не гледа на то, него тражи те књиге, да се из њих поучи.

И међу „књигама за народ“ већина их је, која би народу врло користила, али узалуд — кад нема никога, да му те књиге дâ у руке.

Још једном понављам: књиге за народ могле би и морале би народу *много* користити, а оне му не користе *ништа*. И то ће трајати дотле, догод се не почне са том племенитом закладом са свим другчије радити.

Пре свега цену би књигама за народ требало са свим спустити. За што не би била тим књигама цена два или три новчића? Ваљда није до тога стало, да се за те књиге што више новаца добије? Новца има доста, а главна је намера, да књиге те народ што више чита. У осталом нека излазе књиге те много ређе: нека их буде једна место десет — главно је да учине оно што треба; а учиниће то само ако продру у народ.

При избору дела могло би се строжије пазити на то, шта је за народ. Међу тим у тим се књигама не би морала штампати само нова дела, могла би се ту штампати и старија дела, која би требало да има народ. Тиме би се уштедило новца, који се издаје за награду писцима. Тај новац могао би се употребити било на то, да се награде повећају, било да се књиге по што нижу цену дају.

За што се у књигама за народ не би могле штампати и одабране народне песме? Та и оне користе народу, и оне га поучавају и оне га крепе и оживљавају!

Осим тога требало би у школе по селима слати ове књиге, да се издају ученицима за награде. Црквеним општинама требало би их давати за најмању цену.

Тако би, мислим, требало за сад чинити, да те књиге учине оно, што треба.

Аманет и жељу Коњевићеву не испуњисмо до сад. Но, што се пропустило, треба што пре надокнадити. То смо дужни учинити сени великог завештача, ради себе, ради народа!

С.

[1] То су књиге много скупоценије него књиге за народ Матице наше.

У Срему.

КОВЧЕЖИЋ.

КЊИЖЕВНИ ПРИКАЗИ.

Илариjон Руварац. **Стари Сланкамен.** Написао — —. Архимандрит Гргетешки. — Земун 1892. Штампарија Архиманд. Гргетешки. Стр. 49. — Расправа ова написана је приликом прославе у Сланкамену. У њој је писац прибрао све што је о Сланкамену писано до битке на Сланкамену (1691.) год. и све то критички проценио. Сланкамен је постојао већ у XI. веку. Добио је име од слане воде (слаког камена), а не од Салона војводе, кога није никада ни било. На рушевинама римског града Ацимиика подигнут је Сланкамен, а ново име дали су му Бугари. За тим наводи писац, где и каде се све спомиње Сланкамен. Деспот Стеван Лазаревић — као што мисли Руварац — добио је Сланкамен од угарског краља Жигмунда. Још 1451. г. био је Сланкамен у рукама деспота Ђурђа. У црквеном погледу потпадао је Сланкамен „под област Арцибискупа Калочко-бачког а наиме под еремски Архиђаконат нете области.“ За тим наводи Руварац, где се у црквеним списима и листинама од почетка XIV. века до краја XV. века спомиње Сланкамен или Сланкаменци. О Сланкамену за време деспота у Срему не зна се ништа извесно. При крају XV. и у почетку XVI. века био је Сланкамен „главна станица“ Шајкаша. Г. 1521. заузели су Сланкамен Турци. У XVI. и XVII. веку спомиње Сланкамен многа путница. Г. 1691. била је велика битка на Михаљевачком пољу код Сланкамена, у којој је Еуген Савојски разбио Турке. У тој битци било је и десет хиљада Срба под својим подвојводом Јованом Монастерлијом. — *„Сланкамен је био место збором и таборно у свима временима и у свако доба“.* — Расправа је написана са дубоким студијом, оштром критиком и великим разумевањем. Ми је сваком најтоплије препоручујемо. С.

Павле В. Вујић. **Општи општи услови по живот биља.** По Сакоу и др. написао — —. (Прештампано из „Отаџбине“. Цео чист приход намењен је фонду за потпомагање сиромашних великошколаца у Београду). Штампано у државној штампарији Краљевине Србије 1892. Цена 50 пара дин. Вел. 8. стр. 67. — Два фактора играју важну улогу у животу биљног царства: унутарња структура и спољни утицаји, а ти су: 1.) *топлота*, она буди живот у биљкама, она је узрок хемијској промени материје у биљу, растењу и многим другим животним појавама у животу биљног царства, и то: што је температура виша, тим је унутарњи рад енергичнији; но ту постоје границе, изнад и испод којих биље гине, а постоји уједно и најповољнија температура за живот биља, те границе за разно биље јесу различите; 2.) *светлост*, она је узрок зеленилу биља, она храни биље, с тога биље по стакленим баштама не пути на бламу као у слободи; 3.) *гравитација*, која чини те неки органи биљака расту ниже, неки више, неки косо“ она је узрок „геотропизму“; 4.) *електрицитет*; о њетову утицају до данас је мало познато, но зна се, да јаче, индуковане струје изазивају упрљаност, чак и смрт протоплазме у биљака; 5.) *земљиште*; неко биље воли воду, неко опет радије пути у ваздуху, а неко опет живи „земобијским“ животом. — Ко је рад да се са животом биља боље упозна, том нека је књига ова најтоплије препоручена. Ј. Н.

КЊИЖЕВНЕ БЕЛЕШКЕ.

— „Die Presse“ је пре недељу две дана донела у преводу приповетку Л К Лазаревића „Први пут с оцем на јутрење“. Превођавао је Макс пл. Бурковић.

— У Великом Градишту у Србији изишао је 16 о. м. први број нова листа за политику и материјалне интересе, што се зове „*Пек*“. Власник му је и одговорни уредник Светислав Минић. Лист ће излазити сваке недеље на целу табаку и стојаће овде за нас до краја ове године два форинта. На челу првом броју има „Реч у напред“, где уредништво излаже, да ће му бити „специјално тежиште“, да се „брине о појединим друштвеним радним стварима, и њиховом бољитку, о унапређењу економном и бољитку државном“.

— Дело покојнога Брике-а „Wie behütet man Leben und Gesundheit seiner Kinder“ пренели су на наш језик лекари др. Станоје Нешић и др. Ст. Вукчевић у Србији. Превод је изишао у Пожаревцу под натписом: „Како ваш сачувати живот и здравље своје деце“.

✕ Зимњега течаја 1892/3. школске године предаваће на будимпештанском универзитету професор славистике *Др. Оскар Ајбот* руску граматику и туманче Гундулићева „Османа“. „Османа“ ће овога течаја тумачити и Лескин на Јајцинпкоме универзитету.

— Арса Ж. Илић у Београду наумио је да изда списак критички и по азбуци сређених свију књижевних радова, у којима се налазу поједина већа или мања питања из правних наука и судске праксе. Списак ће се звати: Правна библиографска.

ЧИТУЉА.

Стеван Ањелић.
1825—1892.

У Митровици је 5. о. м. испустио душу народни добротвор, протА Стеван Ањелић, који је по завештању свога брата, покојног патријарха Германа Ањелића, подигао дивну зграду богословије и гимназије карловачке. Уза завештани капитал од 50.000 форината додао је покојник од свога новца још више но двапут толико, те је тако српски народ задужио за вечита времена.

САДРЖАЈ: Песништво: Кавгаџија. Вјерина љубав. — Наука: Планета Марс. — Књижевност: „Књиге за народ“ Матице Српске. — Ковчежић: Књижевни прикази. Књижевне белешке. Читуља.

„СТРАЖИЛОВО“ излази сваке недеље на читаву табаку. Цена му је 5 фор. з. вр. на целу годину, 2 ф. 50 н. за по год., 1 ф. 25 н. на четврт год. — За Србију и Црну Гору 12 динара на годину. — Рукописи се шаљу уредништву а претплата књижара Луке Јоцића у Нови Сад. — За Србију прима претплату књижара В. Валожића у Београду.

Издаје књижара Луке Јоцића. Штампарија дра Павловића и Јоцића у Новом Саду.

Јелена Сакабентова

СТРАЖИЛОВО

ВЛАСНИК И УРЕДНИК ЈОВАН ГРЧИЋ.

БРОЈ 35. У НОВОМ САДУ, 30. АВГУСТА 1892. ГОД. V.

ПЕСНИШТВО.

КЊИГАМА.

Ја, још вас да није, другови ми верни,
Одавно бих ман'о овај живот дерни!
Кад не може с људма право да се зборн,
Онда боље ништа да се не говорн!
Волијем да ћутим, него да се варам.
Волим да се само с вама разговарам!
С тога, књиге миле, разбрибриге моје,
С вама сада сладим доколице своје.
С вама сад, удаљен од уличне граје,
Претресам на миру своје осећаје.
Са вама се учим и путеве бирам;
Са вама рекуство за живот прибирам;
Са вама полећем у напредном лету;
Са вама путујем по целоме свету
Без буре, без страха, без бриге, без дома —
С вама, там где хоћу, а седећи дома.
Аох, књиге моје, разбрибриге миле —
Доста сте ме пута сретним учиниле!

С вама се на Олимп на Пегазу дижем;
У вама, са Дантом, у пакао стижем,
А с Милтоном гледам срећу рајских дана;
Из вас чујем гласе славног Осијана;
С вама светску тугу и милину пратим;
Вама се са свима народима братим;
Са вама у свима временима живим
На се људском духу и напретку дивим.
У вама све везе са слободе скидам;
У вама све светске разлике укидам;
Са вама на миру своје жеље спивам;
У вама све сновс олако узивам;
Из вас се и гладан сваком сланшу штам —
Макар се бар туђих ручкова начитам.

Па, и кад сам жедан, ја се води смијем —
Јер у вама нектар с боговима пијем.
Аох, књиге драге, разбрибриге миле —
Доста сте ме пута сретним учиниле!

У вама се мучних обичаја браним —
У вама са царем лежећи диванним.
Преко вас ми Шекспир, у свој својој слави,
За динар два дође на ми друштво прави.
У вама ми Русо своје мисли каже,
И то све позако и мирно разлаже,
Нити има свађе, нит препирке има —
Свак је добар мени, а ја опет свима.
Та, ви сте у свему увек пуне чари —
Никога у вама охолост не кварн.
Чак и сами Волтер, поносита глава,
У мојој се соби свачем покорава.
Он, који је био крунама на путу,
Код мене је мирно лежао у куту.
Ви, услужне књиге, земље зближујете;
Ви незнане људе лако здружујете.
За то вас и ценим, за то сте ми миле —
Доста сте ми пута добра учиниле!

Преко вас ми Лоти о Исланду зборн;
Из вас ме Бокачо смехом разговори.
Ви сте примљни расад науке свег света —
Из вас чујем гласе с универзитета:
Чујем Шера, Шасла, Миклошића, Брика,
Па и Хонегера; Јагића и Фика.
На много се ви пуно предањаше сватим —
Школарине пусте не морам да платим.
Па и позоришта са вама похађам,

Те свуда, бесплатно, свом срцу угађам.
Ви ме, књиге миле, проводите свуда —
Сваки вам пут кратак, ништа не кривуља.
Брже сте од брода, згодније од влака —
Са вама се дижем небу до облака.
Крај вас ми ни прошлост није са свим тавна —
Ви ме преносите у времена давна.
Аох, књиге моје, разбибриге миле —
Доста ли сте пута чудо учиниле!

И Херодот сами, из далеког доба,
Преко вас се часом ослободи гроба,
Па ми сву ноћ прича, да ми дух не дрема —
Та, у вама, књиге, самртника нема!

Који књиге пише, тог смрт не обара —
С њиме се потомство увек разговара.
Ви сте, књиге, трајне, као вечност сама —
Вашу вечну силу људска моћ не слама!
С вама врло лако садашњост обарам,
На лепшу будућност у часу дочарам —
Те привијам Христово, где мирно, без боја,
Удруженом снагом шири крила своја.
Што свуд заман тражим, што тек заман желим
То у вама нађем па се развеселим.
С вама својој души угађам и говем —
Та, због вас се дичим, што се човек зовем!
Аох, књиге слатке, разбибриге миле —
Доста сте ме пута сретним учиниле!

Вл. М. Јовановић.

КАВГАЏИЈА.

Прича из Сарајева.

(Свршетак).

V.

Већ сјутра нађоше на бембашиној Омер-бега мртва — нож му је с леђа прорезао срце.

Узбунило се Сарајево.

Да је погинуо који од нашијех, мало ко би на то главе обртао; али Омер бег бејаше од добре куће и виђен човјек.

Знали смо ми Срби, ко то учини, али нико не одаје кривца.

А и како ће?

Што се само слути на и у тврдо зна, то пред законом ништа не вриједи, закон тражи очевида — на онда боље шућети.

Досјећали се и Турци те спетљаше Илију; али која ајда, кад не има доказа.

Испитивали и Ању и њена баба.

Сви бејасмо на мукама; ако нико, њих двоје ће казати.

Питао их кадија:

„Шта мислите, ко је?“

Стари слеже раменима, а Ања, блиједа ка' дувар, одговара:

„Кад бих знала, не бих га, бели, тајила!“

„Да није Илија? Зна се, Илија те воли, а и Омер бег те стио на да није међу њима било кавге, а у кавзи све бива?“

„Да ти је отворити моје срце, ка' књигу, из њега би прочитао: не знам!“

Пошље нам сама причала:

„Море бити нијесам добро учинила, што не рекох, да сумњам, и да сумњам на Илију; јер све ми се чини, Омер бег не би погинуо, да нијесам у ономе разговору с Илијом одлучно стала уз Омер-бега. На л опет Илијино име не пређе преко мојијех усана. А и што да пређе? Петљали би га, мучили, а не би се ништа доказало, јер мучно би сам Илија проговорио. И да проговори, зар би ми оживјео мога Омера? А тек ако га није убио! Зар да носим и другога на души, кад ми је на души први? Нека је и крив Илија, не могу га оптуживати.“

Шест мјесеца прође и Илију пуштише из тамнице.

Ни дај боже они пријашњи Илија!

Проговори с њиме двије, па му реци трећу ружну, трза нож, а не гледа, куд удара.

Клонимо га се сви, јер знамо, ударићемо на белај — луду не можеш угодити, ни кад баш хоћеш.

Већ који мора, тај с њиме пристаје.

Оназио он то па нас и не тражи, већ зађе по мјестима, ће се куне најљуће кавгаџије и мало мало не заметне кавгу.

И крв се пролије, а власт или не зна,

или се чини не виђела, јер се Илија побије с таквијема, с којима ни власт не може да на крај изађе.

Шта пута оде он у механе, у које свраћају најпрепреденији ресузи, а ту ријетко улазе и најсрчаније заптије, па ти заседне међу опе окореле грјешнике, што ће за грош убити човјека — и опи њега часте, колико му је воља; знају га лудоглава па га се чувају.

Љути Турци на њега, не умијем вам казати, како. Зар он, ђаур, убио Турчина на му не има суда?

Кидисавали појединци на Илију и сваки је зло прошао: или је погинуо или је до вијека памтио Илијин нож.

Одговарао је суду, али је увијек свједоцима, доказао: „хотјели ме убити — само сам се бранио“ и ником ништа.

Једну вечер стала два Турчина пред Мићину кавану на чекају Илију; у сваког мала пушка, у сваког нож — ако никад, сад мора страдати.

А не би ништа.

Доказали Илији, шта је на пољу, а он отвори врата на напери пушку:

„Један је од вас двојице мој, а потље шта ми буде!“

Оба Турчина позеленьеше од једа, али и отидоше.

Виде Турци, да Илији не могу досадити, па, одавно кивни на све нас, а понајвише на Илију, смисле друго.

Смислили, да о првоме васкрсу скоче на оружје и све Србе исијеку.

Нашло се међу њима добријех те нам то проказаше.

Ми ни живи ни мртви.

И велики бог, који чува и маленога мрава, поможе нам.

На велики четвртак запали се кућа више потока; пламен дохвати другу, трећу — сва се махала запалила, а ту су саме турске куће.

Све скочило, да гаси, а највише ми Срби.

Предвођно нас Илија, исти Илија, због којега Турчин Сарајлија другоме и ценет поклонио, само да Илију види мртва.

И баш ми спасемо многе куће.

То не беше лак посао, кад се зна, како су наше куће сграђене.

Не бијаше нам ни то доста.

Заће Илија по чаршији те од самијех Срба искупи шездесет хиљада гроша онима, што погорјеше.

Раздвојише се Турци: толико им учинисмо па да нас зар кољу?

Већина одлучи, да не буде покола и ми дахнусмо душом...

Баш о том васкрсу дође султанов ферман: да можемо привезати звоно код старе цркве.

Сад имамо звона, сад је слободно звонити; али не знам вам казати, како нам је драго било, кад тај ферман дође — то се не да ријечима исказати, то треба вићети и осјетити.

Имамо цркву, али не имамо звона, да нас својим јасним и муклим звуцима зову на молитву, и ако нам то тако закон прописује — не дају нам то власти.

Било нам је без звона, као што би Турчину било, кад га не би мујезин с џамије на молитву позивао.

Сад нам се и то даје.

У својој радости једва дочекасмо зору.

Али Илија дошао прије пола ноћи на ухватио уже — чека три сахата на да зазвони.

И изби и у цркви запјеваше „Воскресење твоје“.

Илија повуче.

Чини ми се, нас је више било око звона, но у цркви.

Кад се разлеже онај јасни јек, не знам, како бијаше другијема, ал мени се учини, да само овако море бити право васкрсење — благо онијема, који увијек слушају звоно!

Има нешто у ономе звуку, што невијерници не разумију, што само хришћанскоме срцу говори, што само хришћанско срце схвата, и то нешто разбуктало је некакав особит огањ у нашим срцима.

И сви се ми стадосмо тискати и примицати звону, па пружисмо руке, да дохватимо уже, чим Илија посустане.

А Илија, памћор, једном држи уже и вуче, а другом вукао нож на сијева очима:

„Цријева ћу му просути, који дарне уже!“

И какве је главе био, то би и учинио, да ми не устукнусмо...

А тек како је с њиме набеласао онај чувени Хасан из коњичкога кадилука!

Чуо Хасан, да Илији у кавзи не има равна, па пошао у Сарајево, не би ли се на њега намјерио.

И намјери се, да се обрука.

Таман стигао Хасан на коњу до Илиџе па ће пољем у Сарајево, кад га пресрете Илија опет на коњу.

Виде Хасан добра коњаника па тек му у својему турском бјеснилу подвикује:

„Сјаши, крсте!“

Опазио Илија, ће се Хасан машио кубуре, па, да лудо не изгуби главу, послуша.

Но, чим стаде ногом на земљу, заклони се за коња па упре малу пушку право у прса Хасану.

„Сјаши!“ заповиједа му.

Трже се Хасан; јер, осјећајући се силан, шћаше пројахати поред Илије.

„Сјаши!“ понови Илија. „Код треће крешем“.

Нађе се Турчин у чему није био, па похита, да не дочека трећу.

Није Хасан добро на земљу ни стао, а Илија опет довикује:

„Узјаши!“

Поблиједјело љутит Хасан, али слуша.

Само што је Хасан лијеву преко коња пребацио, кад ал' Илија:

„Сјаши!“

За тренутак шћаше љутит Хасан не послушати, али му око паде на занет ороз у Илијиној руци па послуша.

И двадесет, велим вам, двадесет пута сјахао је и узјахао силеција Хасан — зној га подузео.

Смиловa се најзад Илија.

„Сад пођи!“ вели му.

„Е дина ти, кажи ми се, који си?“ моли га Хасан. „Ја већ имадох посла са свакојакијема, а ни један не проће са мном тако, ка' ја с тобом.“

„Пођи, јер кидам!“ пријети му Илија и, кад Хасан пођера коња Сарајеву, довикује му: „Кад се нађеш с твојијема, причај им, како си се срео с Илијом Обреновићем.“

Хасан заустави коња па скочи.

„Убиј ме, но најпре ме чуј!“ каже он Илији, јер Илија подигао пушку, кад виђео, ће га Турчин не слуша.

„Ја сам Хасан из коњичкога кадилука и тебе баш тражим. Биће, слушао си ме кавгацију. Додијало ми слушати о теби. Пођох у Сарајево, да те потражим, пек се види, ко је већи кавгација, ко ли бољи међанџија. Турске ми ријере, ти си бољ. Нијесам ка' ти, али, чини ми се, нико није прије мене уз тебе боље пристао. Да се побратимо!“

Зачуди се Илија, али с коња скаче, но пушке не оставља.

„С Турцима не волим друговати“, вели он, „али волим друговати с јунацима.“

„Остави пушку! Хасан иза бусије не гађа.“

А Илија баци пушку:

„Опрости!“ и пружи му руку.

Пољубише се.

Отвори Хасан бисаге па извади бирану пршуту и пљоску ракије.

Кад се прихватише, кренуше пут Сарајева, а већ потље не бијаше бољијех пријатеља у свој Босни.

* * *

На пет мјесеца по Омер-беговој смрти умрије и Аћа — лијепо пресвиште за бегом па то ти је!

Три дана не виђесмо Илије — није крочио из куће.

Кад га сретосмо четвртога дана, други човјек: пожућео, упале му очи, превио се.

А већ ћерао је ка' и прије и уз то се и прошио.

Није било дана у години, да није пред вечер изашао Аћи на гроб.

Једно јутро нађоше га у гробљу мртва.

Била студена јесења ноћ — укочио се.

Спромах!

Био је луде главе, али добра срца.

Бог да га 'прости!

Мита Живковић.

ВЈЕРИНА ЉУБАВ.

РОМАН **И. А. Гончарова**

ПО ФРАНЦУСКОЈ ПРЕРАДИ ЕВЖЕНА ГОТИ ПРЕВЕО *Миливој Максимовић.*

ДРУГИ ДЕО.

XIX.

На Татјани Марковној се показиваху знаци душевног немира, кад је Тушин прекорачио праг њене собе. Он је поздрави ћутке и са обореним очима, савлађујући и сам своју узбуђеност; за првих неколико часака ћутаху обоје. Предстојало им је, да се косну заједничке ране, о којој до сад још никад није било говора међу њима, и ако су се већ више пута значајно погледали, знајући узроке свом мучном ћутању.

Данас им је ваљало да очи у очи о том говоре.

— Ви долазите од Вјере? запита га она на поздрав. Како вам се свиди?

— Добро; чини ми се, да је здрава и да је мирна.

— Нека хвала Богу! Али колико немира и неприлике морате ви да подносите, Иване Ивановићу! рече му она тихим гласом.

— Ништа не чини! Главно је, да се Вјера Васиљевна опорави и умири.

— Али није божја воља, да тако буде! Тек што се почела мало опорављати од своје невоље, за коју мишљасмо, да нико не зна, а оно се већ почели распростирати по вароши гласови... Пре неколико месеци смо се ја и Борис ражљутили и здерали маску са оног лицемера Тичкова, као што већ знате. Мени то није било баш мило, али он беше страшно забрађдио; није се могло више трпети! На сад нам прља зајам!

— Како?

— Брбљао је нешто за мене, али га није нико слушао; ја сам и онако већ једном ногом у гробу. Него за Вјеру...

— За Вјеру Васиљевну? прекине је он и скочи с места.

— Седите само, Иване Ивановићу. Да и о њој прави сплетке... што је можда одмазда, послана од горе, за грех... али ту је и вас увлео.

— Мене?

— Да, вас, Иване Ивановићу, и то је наша права казна!

— Допустите ми запитати вас, шта се говори о мени?

Татјана Марковна му исприча све, што је чула.

— Говори се дакле, да је у очи Мартина рођендана Вјера била с вама у шумици!

— На шта желите, да ја чиним? запита он покорно.

— Треба рећи истину и са вас скинути лагу. Ви сте целога живота очували свој образ чист и светао, па тако треба и да остане. А ја и Вјера ћемо одмах после Мартине удадбе преселити се за увек у Новоселово. Потражите дакле одмах Тичкова и реците му, да вас није било у вароши у очи Мартина рођендана, па да ниште могли услед тога бити ни с Вјером у понору.

Она ућута и тужно се замисли. Тушин је седео погнут напред и гледајући у под.

— А кад бих ја друкчије рекао? рече он на један пут подигнувши главу.

— Радите, како пронађете за најбоље, Иване Ивановићу. Али шта биете друго ви могли казати?

— Ја бих рекао Тичкову, али не, с њим не ћу ни да говорим, — него другима, да сам био у вароши, јер ја сам заиста онда био два дана у вароши, код свог пријатеља... И рекао бих, да сам био у очи свечаности у понору са Вјером Васиљевном, ма да то није истина. Онда бих још додао, да сам запскао њену руку и да сам био одбијен, а после да је то вас огорчило, јер ви сте били за мене, а него тако и Вјеру Васиљевну, али да за то шпак није наше пријатељство помућено. Онда бих могао натукнути, да ми је дато наде за будућност... обећање, да ће се још мало промислити...

— То јест, могло би се рећи, да сте запросили њену руку, али да је ствар за сад одложена, рече Татјана Марковна замишљено... ако ви будете имали доброту, да пристанете на

то. Али то се не ће у вароши заборавити, па ће непрестано очекивати, распиткивати, шта је и како је. Обећање не може увек остати само обећање.

— Заборавиће, Татјана Марковна, а особито ако одете одавде, као шта рекосте... А ако баш не заборави и ви са Вјером Васиљевном будете и даље узнемиривани, онда треба просто примити моју понуду.

— Иване Ивановићу, за какве ви нас сматрате? рече му Татјана с прекором. Зар да ми на зло употребимо вашу прећашњу слабост према њој, вашу великодушност за то, да натерамо зле језике на ћутање и да ућуткамо... не сплетку, него горку истину? А за тим, касније, да целога живота ни ви ни она немате ни једног часка мира и покоја. Томе се ништа од нас нађала!

— Ви немате право, одговори јој Тушин, ту нема ни каквог великодушности. Кад сте ми причали за ту сплетку, ја сам мислио, да сте ме ви за то звали, да ми рекнете кратко и јасно: „Иване Ивановићу, и ти си умешан у ову ствар, па сад избави и себе и њу“. А ја бих вас онда одмах, као и Викентијев, назвао својом бабушком и клекнуо бих пред вас. Тако би и требало да буде, рече он тужно. Опростите, Татјана Марковна, што вам морам рећи, да ви у свакој прилици почињете са старим правилима, на питате, како је то било пре, и бринете се, шта ће рећи овај или онај, а сопствени ум и срце тек после проговоре. Но кад бисте одмах заштали ум и срце, као што треба, онда у вас не би било те туге, у мене би било мање седих а Вјера Васиљевна...

Он се тргне сетивши се нечега.

— Извините! рече он на једаред тихим гласом. Ја сам се мало пребацио! Расправљам о будућности Вјере Васиљевне, а све зависи само од њене воље.

— Дакле, видите, сад сте и без мога „ума и срца“ дошли до праве истине. Мој ум и срце су давно у вашу корист проговорили, али судбина је хтела друкчије. Ви бисте је можда из сажаљења и узели, а она би пошла за вас због ваше... великодушности. Желите ли ви то? Је ли то право и поштено? И јесмо ли ми способне за таки поступак? Ви нас добро познајете!...

— И право и поштено, ако ваша унука онако осећа према мени, као што говори. Она ме љуби као човека, као пријатеља, то су њене речи, и цени можда више, него што ја заслужујем. То је за ме велика срећа! То значи, да би ме с временом заволела и као добра мужа.

— Помислите само, Иване Ивановићу, колико би вам тај брак донео муке и невоље!

— Ја се не мешам ни у што, што ме се не тиче, Татјана Марковна. Ја видим, да вас жалост убија и ја ћутим, па за што ви хоћете да мислите и осећате за мене? Оставите ми, да ја сам рачунам, шта ће ми донети тај брак! рече он оштро. Срећу на цео живот, сто пута би ми донео.

Он се почеша по глави скоро у очајању, што га те две жене не разумеју и што не престају, да му предаду у руке ту срећу, која се врзе око њега, приближи му се на тренутак па је опет нестаје, и коју би он, кад би могао, ишчепао својим силним рукама, да је више никад не испусти. А оне не ће да га разумеју и непрестано гомилају препреке, којима је он страшном силом љубави и муке одолео! На послетку беше само једна неодољива препрека: Вјера је љубила другога, и то је био прави понор за њега!... Али сад нема ни те препреке, ње је нестало, и свију осталих је нестало! А оне опет не ће да га разумеју измишљајући друге. А њих нема, нема више! бесно је у себи Тушин, гледајући кивно на Татјану Марковну.

— Татјана Марковна! заноће он силно и енергично, мени ништа не смета, да идем напред! Људи обарају шуме, прелове мора, а сад ево прокопавају и планине и иду напред! А овде нема ни мора ни планина... били су зидови, порушили се, био понор, и њега више нема. Ја сам га премостио и идем сигурним кораком преко њега. Дајте ми Вјеру Васиљевну, дајте је мени! викао је он, и ја ћу је пренети преко тога понора, па ни сви паклени дуси не ће бити у стању, да моју срећу покваре, па ма она живела сто година! Она ће бити моја царица и сакриће се у мојим шумама, под мојом заштитом, од свију понора, па ма их било хиљада! Како да ме не мождете разумети.

Он устане, покрије очи марамом и у очајању ходаше горе доле по соби.

— Ја вас разумем, Иване Ивановићу, рече му кроз сузе Татјана Марковна, али то не зависи од мене.

Он на једаред застаде, отаре очи и ухвати Татјану за обе руке.

— Опростите ми, Татјана Марковна ја увек

заборављам главно: нема ни гора, ни шума, ни провалија међу нама, него само једна претходна препрека. Вјера Васиљевна не ће, или можда види у будућности срећнији живот, него са мном.

Татјана Марковна беше изненађена и тронута последњим Тушиновим речима. Хтеде нешто да му одговори, али он је задржи.

— Опростите ми и по други пут! рече он, не ради се сад о том. Махнимо се сад мене и повратимо се на ствар. Ви сте ме звали, да ми саопштите гласове, који се проносе, и мислили сте, да ће ме огорчити и узнемирити. Зар није тако? Будите мирни, што се тога тиче, а умирите и Вјеру Васиљевну. Одведите је одавде, да само она не чује ништа о тим сплеткама! — За мене се ништа не брините, рече насмехнувши се. Ова нежност ми за цело не стоји лепо. На сплетке се не ћу ни обазирати. Као што смо уговорили, рећи ћу, да сам запросио Вјерину руку и добио корпу и да је то огорчило и вас и мене и целу кућу. *Овај* ће отићи одавде сутра или прекосутра; ја сам већ начуо, да ће ступити опет у службу на Кавказу, — и онда ће се све заборавити. Ја се ни пре нисам ничега бојао, а сад не вреди да се бојим. Све једно ми је: живео или не живео, кад је извесно, да Вјера Васиљевна не ће никад бити моја жена.

— Биће, Иване Ивановићу, рече Татјана Марковна, бледа од узбуђености. Само да све то прође и заборави се.

Он нестрпљиво и очајно одмахну руком.

— И ако ви понор не сматрате као провалију. Ја сад тек видим, како силно ви ћу љубите.

Она се чисто бојала, да верује сузама у очима Тушиновим и тим његовим простим речима, које су јој повраћале сву будућност, спасавали прошлу судбину Вјерину.

— Биће моја жена, рекли сте? рече Тушин држећи сав и приступајући јој наглим корацима. Татјана Марковна, немојте ме варати таком немогућом надом!

— Ово, што ја говорим, истина је, али ја хоћу, да и ово, што се мени каже, буде истина, и да ми се ово, што ми је дато, не одузима! Ко мени стоји добар, да ће Вјера Васиљевна једнога дана...

— Бабушка стоји добра; а сад је то све једно, као да је и она сама дала обећање.

Тушин је гледаше погледом, пуним захвалности и ухвати је за руку.

— Али морате чекати, Иване Ивановићу, дода она и чисто уплашено истрже своју руку из његове. Ја вам сад не говорим, као бабушка него као жена: „чекајте!“ Сад је још рано; подајте јој времена, да се опорави; она је растројена и то би јој само шкодило... па не би вас ни разумела; мислила би, да то чините сад у првој ватри, а после да ћете се предомислити. Ви сте мало час спомињали мој ум и срце, па ево а они вам говоре: Чекајте! Памтите добро моје речи.

— Упамтићу само једну реч: Биће! и за њу ћу да живим. Видите ли, шта је учинила од мене једина та ваша реч? рече Тушин, који изгледаше, као да је на ново рођен.

— Видим, Иване Ивановићу, и верујем вам; за то сам вам и изговорила ону реч, али се не смете баш тако слепо поуздати у њу, јер ја се бојим...

— Ја ћу се надати! рече јој он тише и гледаше је молећи. Ах, кад бих и ја, као Викентијев, могао једнога дана да вам кажем: „бабушка!“

Она му учини руком знак, да изиђе, и кад је написао седње на столицу и покрије лице рупцем.

. . . . . .

Другога дана Рајски рано у јутро извести писамцем госпођу Крицку, да је жели посетити и да му допусти доћи око један сат по подне. Добије од ње, наравно, врло љубазан одговор и кад дође, затече је у њеној будоару, где је поред дивана стојао постављен сто.

— Дошао сам, да вам кажем због, рече јој он са нежним погледом.

— Какво због! прекину га она уплашено. Не ћу ни да чујем! Хоћете да идете сад, кад смо... Ви се сигурно шалите, и то тако немилостиво шалите! Не, не, боље се опомените онога, што сте рекли, говораше му она водећи га к столу, причајте ми даље, шта се онда догодило у шумици... Ви сте били страшно узбуђени!

— Ах, не питајте ме! рече Рајски једући.

— Buvez donc!

— Ја мишљах, да ћу тамо наћи срећу, говорио је он као у себи, морао сам да чујем...

— Шта? шапћући и притајивајући дисање зашта она. Тамо је био Тушин, зар не?...

Он ћутке климну главом и попије гутљај вина и за тим настави:

— Здравствујте, Вјера Васиљевна! Како сте? Јесте л' здрави? рече он мојој сестрици, која се уплашила од њега.

— Само се претварала!

— Не, не, баш се са свим уплашила. Вјера Васиљевна, рече јој он, одлучите, да ли да сутра запросим вашу руку од Татјане Марковне, или да скочим у Волгу?

— Баш тако рече?

— Као пантамиано!

— Mais il est ridicule! А шта она: „ох! ах!

— Не, Иване Ивановићу, одговори му она, пустите да прво промислим, да ли вам могу одговорити истим таким пуним и дубоким осећајем, као што ви осећате према мени... Дајте ми по године, годину дана времена, и онда ћу вам рећи: да или не... Ух, али је запара код вас!... Мислим да ће доста бити; остало ће она сама измислити и додати, помисли Рајски гледајући на Полину Карповну. На њену лицу беше израз потпуног разочарања.

— C'est tout? запита она.

— Oui! рече он и звижну.

— Баш све! А да знате, шта се све о њој и о вама приповеда! Нису поштедели ни саму Татјану Марковну, ту чиститу, скоро рећи свету жену! Каких злих језика има на свету! Тај одвратни Тичков!

— А шта говоре за бабушку? рече Рајски тихо и наоштривши уши.

— Она баба, што стоји увек на изверти успенске цркве, причала је, да је тобоже Тит Никоныч љубио вашу бабушку, а и она њега.

— То знам, чуо сам већ, рече нестрпљиво, ја ту не видим још ништа страшно.

— Али њену руку беше запросио покојни гроф Сергеј Ивановић.

— Знам и то, она га је одбила, и он је узео другу. А њој нису допустили, да пође за Тита Никоныча. Ето то је све. То приповеда и Василиса.

— Mais non! то још није све... Ја додуше не верујем... то није могуће! Татјана Марковна!

— Па шта приповеда њијана баба? питао је радознало Рајски.

— Да их је једне ноћи изненадио у једној оранжерији, где су имали rendez vous... Али знате тако... одлучан... rendez-vous... Али, не, не! Полина се зацени од смеја. Татјана Марковна! Ко би то могао веровати!

— Па онда? запита Рајски тихо.

— Гроф је ћушио Тита Никоныча...

— То је лаж! прекину је Рајски, скочив с места. Тит Никоныч је џентлмен, он не би то отрпио!

— И ја велим да је лаж, пристаде одмах уз њега Крицка. Он није ни отрпио; оборио је покојног грофа на земљу, зграбио га за гушу, дохватио од некуд између цвећа крив бантованеки нож и у мало га није заклао...

— А за тим? запита он, једва дишући од нестрпљења.

— Татјана Марковна га ухвати за руку. Ти ниси разбојник, рече му она, него племић, ти имаш свој мач! и тако их развади. Туђи се нису могли, јер би онда њу компромитовали. Супарници су задали један другом реч: гроф, да ће бутати, а онај други, да се не ће женити. Ето, за то је и Татјана Марковна остала девојком. Зар није гадно распростирати таку гадну, гнусну клевету?

Рајски уздахну из дубине груди.

— Свакако да је лаж! рече он. Ко их је могао видети и чути?

— Баштован, вели, да је спавао негде у углу, па је тобоже све чуо и видео. Он није смео ништа да говори, јер је био крепосни... а после је то чула од њега његова жена, која сад у њиањству брбља. Али шта је с вама? Што сте се намргодили?

— Није ми добро, рече Рајски устајући; нисам привикнут на пиће.

И она устане.

— С Богом за навек! рече јој Рајски.

— Куда? Немојте, ја не дам!

— Бежим из ове опасне околине, од понора, од провалије! С Богом! С Богом!

Зграби шешир и брзо изиде из собе.

Она стаде, као окамењена; а за тим, дошавши мало к себи потрча к звонцу.

— Нек се спреме кола! рече девојци, кад је ушла. И обуци ме, морам правити посете.

Рајски је изишао страшно узбуђен. Осећао је, да је прича њијане бабе истинита. Сад му беше у рукама кључ од прошлости и од целог бабушкина живота. Беше му јасно све, знао је сад, од куда јој та праваствена снага, та практична мудрост и познавање живота и срца. Није му више било нејасно, како је Татјана Марковна тако брзо задобила Вјерино поверење и умирила је. И Вјера сад сигурно све зна... Имао је намеру само да даде други правац говорканју о Вјери, па је случајно натрапао на заборављену страницу своје породичне кронике, напипао је на другу драму, која до душе није била опасна по своје јунаке, јер јој је прошло већ четрдесет

година, али му је све мисли заузела. Сад је тек потпуно разумео своју бабушку.

XX.

На послетку се свршe и Мартини сватови и то, против сваког очекивања, врло скромно. Позвано је било само више друштво из варошн и неколико суседних посединка, што је ипак изнело до педесет особа. Венчали су их у сеоској цркви после недељне литургије, и за тим су гости почашћени парадним дорученком у великој дворани старог дворца, коју су последње недеље очистили и довели у ред. Вино није текло потоком. Није било зажарених лица, шумних разговора ни веселог клицања. Особито домаћа чељад

За тим је све прошло „благополучно", изузевши јецање невесте, коју су у потпуном смислу речи морали да отргну са груди бабушке, која се и сама једва уздржала. Она је била бледа; видело се, да ју је стало необична усиљавања, да се одржи на ногама, кад је гледала са обале, како јој одводе кћер, коју је толико дуго држала на грудима, на рукама и на коленима. Она се код куће тек овда облила сузама, кад је осетила, да њена наручја нису опустела, да се у њих страсно бацила Вјера и да сва њена љубав припада тој њеној другој, после горког искуства сазрелој кћери.

Татјана Марковна и Вјера се спремаху, да

Главна улица у Битољу.

беше разочарана овом скромношћу, па и ако су мушки добро попили, ипак није ни један пао као мртав од пића, што је по њихову значило, да сватови нису били весели.

Марта је блистала лепотом, као херувим. Тога дана појавила се нова црта, нов осећај на њену лицу, који се изражавао замишљеним осмехом или сузама, које би јој час по односиле трепавице. Свесност о новом животу, у који ступа, новим дужностима, које је чекаху, придевала је њену лицу нежан и сетан израз. Младожења је био скроман, скоро бојажљив, не беше више на њему обичне живахности; био је раздражан. Татјана Марковна је била замишљена и срећна, Вјера бледа и неприступна.

се преселе у Новоселово а за тим у госте к Викентијевим. Тушин их је позивао, да лето проведу код његове сестре.

— Не знам, Иване Ивановићу! одговараше на његово позивање Татјана Марковна са уздахом. За цело обећати не могу, али и не одричем, то зависи од Вјере.

Тушин је примио на себе, да управља Малиновком за време одсуства Татјане Марковне, с којом ће поћи само Василиса, Јегор, кувар и кочијаш.

Недељу дана после Мартиних сватова рекне Рајск", да ће кроз два дана отпутовати и заповеди Јегору, да скине чемодан и спреми одело и рубље. Јегор му овај пут поверова.

Тит Никонић беше најжалоснији од свију. У прећашња времена би он изишао за Татјаном Марковном чак на крај света, али после оних силетака беше, бар у прво време, незгодно да иде с њима. То би могло само потврдити стару причу. Ипак му Татјана Марковна допусти, да дође к њима о божићу на после, ако прилике допусте, и да остане уз њих. То обећање га мало утеши и он с радошћу прими предлог Тушинов, да до божића буде његов гост.

Вјера ништа није знала о разговору Тушинову са бабушком, па је и на даље гледала у њему пријатеља, ценећи га још више него пре, од како га је видела, како мушки подноси свој бол и како јој и сад, са истим поштовањем и симпатијом, пружа руку, као и до сад, показујући се у истом моменту и добрим и праведним и великодушним, што је брату Рајском, који беше боље развијен и образован, тако мучно полазило за руком.

Другога дана беше цела кућа још пре зоре на ногама, да испрати госта. Беше дошао и Тушин а исто тако и млади Викентијеви. Марта је била чудо лепоте и стидљивости. На сваки поглед, на свако питање, које би јој било стављено, поруменела би, а лице јој тада изражаваше осећаје новога живота, који од пре осам дана проводи са Викентијевим, који је ишао за њом, као паж, читајући јој из очију сваку, па и најмању жељу, да је онај час изврши.

Срећа их беше тако обузела, да ништа око себе нису опажали, и ако око њих беху сетна и замишљена лица. На послетку и они ипак мало дођоше к себи од свог егоизма и погледаше око себе.

За доручком нико није ништа јео, осем Козлова, који је, и не знајући, појео целу чинију мајонеза.

Кад устадоше од доручка, сви околише Рајског. Марта је намочила четири мараме сузама. Вјера му се опрла руком о раме и гледала на њ сетним осмехом. Тушин беше озбиљан, Викентијев му се дружевно смешио, а низ нос му се ваљала суза „као вишња“, како рече Марта, која му је стидљиво обрисала својим рупцем. Берешкова се мрзодила, бојећи се, да се не разнежи.

— Остани код нас! говорила му је с прекором. Куда ћеш? Не знаш, чини ми се, ни сам.

— У Рим, бабушка.

— Шта ћеш тамо? Да видиш пану?

— Да моделујем.

— Шта опет то значи? Чини ми се опет нека нова фантазија?

— Ах, останите, останите! салетала га је Марта, ухвативши га за рамена.

Вјера је ћутала, знајући да не ће остати. Упознала је његов карактер па се тужно питала, шта ће сад од њега бити, на што ће употребити своје таленте, које ће вечито само осећати у себи а никад не ће бити кадар, да сазна, код ког треба да се заустави и да га примени на рад.

— Брате! пришапну му она, ако ти чама опет кадгод почне досађивати, хоћеш ли се вратити у овај угао, где те сад разумеју и љубе?

За цело, Вјера, буди мирна! Моје срце је нашло уточишта овде; ја вас све љубим, ви сте ми једина својта и породица, друге немам. Бабушка, и ти, Марта! ја ћу вас свагда у срцу носити, али ме сада немојте задржавати. Нешта ме вуче тамо... где... где ме нема. Закипело ми је у глави, пришапну тихо Вјери; за годину дана ћу истесати из мрамора твоје попрсје...

— Не ће проћи ни година дана, а ти ћеш се опет заљубити, па не ћеш знати, чије попрсје да моделујеш.

— Може бити да ћу се и заљубити, али никога не ћу тако љубити, као тебе, и истесаћу твој лик од мрамора... То ће бити за цело! За цело! уверавао је он повишен глас.

— Опет ти са својим: „за цело!“ умеша се Татјана Марковна; ја не знам, о чему ви тамо говорите, али кад чујем да кажеш: „за цело!“ онда знам, да не ће бити од света тога ништа.

Рајски приступи к Тушину, који је ћутећи седео у куту и замишљено посматрао овај призор.

— Ако се кад год испуни оно, што сви желимо, Иване Ивановићу... рече му тихо гледајући му у очи.

— Да ли баш сви, Борисе Павловићу? И хоће ли се то заиста испунити?

— Ја сам уверен о томе... Дајте ми реч, да ћете ми то жицом јавити; хоћу да деверујем Вјери.

— Ако се то испуни, дајем вам реч.

— А ја дајем реч, да ћу доћи.

Сви изиђоше тужни и невесели на степенице, пред којима су чекала кола. Марта је непрестано плакала. Била је већ дошла до петог рупца.

У последњем трепутку Рајски се још једном окрене и погледа на групу, која га је испраћала,

за тим се још један пут значајно погледа са Татјаном Марковном. Тушином и Вјером. У том погледу се огледаху као тежак сан све муке и невоље, које су за последње по године претрпели. Сви ћутаху. Ни Марта, ни њезин муж нису разумели тај поглед, нето тако није ништа опазила ни домаћа чељад, која се туда врзла. Са утиском тога погледа и тога тешког сна нестаде Рајског из вида његових милих и драгих.

Крај

КЊИЖЕВНОСТ.

ЛАВА ТОЛСТОЈА „ПРВИ СТЕПЕН“.

У овогодишњој мајској свесци руског часописа „Питања филозофије и психологије“ има расправа познатога руског песника и мислиоца, Лава Толстоја. Ту је расправу писац намењо као предговор преводу књиге Хауерда Уљема „The Ethics of Diet“ и дао јој натпис „Први степен“. Немачки „Das Magazin für Litteratur“, ма да, вели, у тој расправи нема никакве особито нове и оригиналне мисли, ипак држи да није с горега приказати ток мисли пишчевих, особени начин, како обрађује тему, и њен по себи важан и занимљив садржај, па то и чини у свом 31 броју од ове године.

Ево како пише „Das Magazin“ о Толстоју и његовој поменутој расправи:

Толстој је личност, коју неки поштују као новога месију, а други јој се ругају као луцкасту човеку. Но како он свакако спада међу најчувеније мислиоце наших дана и како нико не може посумњати у његове чисте, несебичне и хумане подвиге за бољитак човечанства, то дело, које он обелодани, заслужује бар пажње.

Ради ли човек не само вента ради, него с намером да одиста нешто и уради, мора поступати доследно, као што то захтева биће стварно — вели Толстој. Нето тако, као што човек не може озбиљно хтети лебац јести, а да није најпре бранио замесио и јео утрпјао, не може човек озбиљно хтети живети као што треба, а да није најпре извео одређеним путем да постигне својства, која су за такав живот неопходно потребна. Важан ред у придобијању добрих својстава јесте потребан захтев, па да човек дође до живота као што треба. По изгледа, као да свет ту потребу више не увиђа те је има само још у калуђерским и испосничким круговима, а у круговима световњака мисле, да човек може лепо живети и кад нема оних добрих својстава, шта више и кад је порочност јако развијена. Отуда је то, те су у наше време и код већине људи напредно замршени назори о том, шта је то леп живот.

У старо време, пре но што је била још позната хришћанска наука, сви су учитељи, почевши од Сократа, уздржљивост сматрали за прву врлину на се код њих само по себи разумевало, да све врлине почињу са уздржљивошћу и кроз њу морају проћи. Јасно је било, да човек, који себе не уме савладати у ком се развила тма божја пожуда на им је подлегао, не може живети као што треба. Јасно је било, да се човек мора научити савлађивати сам себе, пре но што може и помислити не само на великодушност и љубав, него и на несебичност и справедљивост. По новијим назорима као да то није више потребно. Сад влада уверење, да са свим морално и лепо може живети човек, који је пожуде своје развио до најнижег степена, који не може жив бити а да не задовољи стотину непотребних навика, које су њим обладале. У наше време и у нашем свету мисле, да савлађивање пожуда не само није прва, па ни последња, него са свим непотребна дужност, без које човек може живети као што треба. Такозвани „образовани“ људи уверени су, да навике комфора, т. ј. разнежености, не само нису штодљиве, него су чак добре, јер је у тим навикама тобоже оличена нека морална висина човекова, мал те не врлина. У већини романа су јунаци, који треба да приказују што узвишено и племенито — почевши од Чајлда Харолда па до последњих јунака Фељетових, Тролопових и Монасанових — тек којекакви беспосличари, који ништа ништа вреде нити икоме хасне; јунакиње пак

— тако или друкчије, више или мање — нису ништа друго, до милоснице, бесполичарке и расипнице. Лав Толстој том приликом подсећа на оно време, кад је и сам још писао романе*, па вели, да му је тада неразложљиво тешко било цртати тип идејално-ваљана светског човека, који би уједно одговорио био јави.

Ми не навикавамо своју децу на уздржљивост, као што су то чинили незнабошци па ни на ресигнацију, као што би хришћани ваљало да раде, него принципљујемо на њих навике разнежености, фине бесполице и луксуса. С тога човек не може погледати у васпитање гдекоје деце а да се не ужасне. Само би се највећи душмани детињи могао тако трудити, да на дете принесе оне слабости и пороке, које на њ принципљују родитељи му, нарочито мати. Кад то видимо, и још више, кад посмотримо последице те можемо да сазнамо, шта се збива у душама те деце, коју родитељи навлаш упропастише, морамо се ужаснути. Навике разнежености принципљују се на децу још кад млађани створ и не појми њихов морални значај. Не само да се уништи навика уздржљивости и савлађивања себе сама, него се те способности са свим атрофују. Место да се човек навикне на рад, на све услове плодоносне делатности, на пажљивост, на напрезање, на дуранцост, на вредноћу, на способност да поправи оно, што је покварио, навикава се на нерад и на то, да презире све плодове рада. Уче га, да све, што му падне на ум, разори, баци и за новце ново набави, и не промишљајући, како се прави ово или оно. Још је добро, ако је човек морално слабе, не Бог зна како сенситивне нарави те и не слути разлику међу привидно лепим и одиста лепим животом, на може да се сложи са злим, што у животу влада. Ако је тако, онда се све може привидно лепо удесити те човек, у којега се још није пробудио морални осећај, живи каткад мирно до гроба. Но то не бива увек, нарочито у најновије време, где свесност о неморалности таква живота лебди у зраку па и нехотице допире у срца. Све се чешће сад дешава, да се буде захтеви права а не лажне моралности па онда се појављују мучне унутрашње борбе и патње, које тек ретко завриш победа моралнога чувства. Човек осећа, да му је живот рђав, да би га морао са свим и из темеља изменити, па то и покушава; но онда га са свију страна нападну људи, који су ту исту борбу већ претурили преко главе на подлегли, нападну га, што хоће живот свој да измени, на сваки начин гледају, да га уверс, да су му труди са свим узалудни, да уздржљивост и ресигнација нису потребне на да човек живи као што треба и да јешност, кинђурење, бесполица на чак и похотност ником не сметају, да буде скроз и скроз добар и користан човек. На борба се та понајвише сврши јадно.

Честита живота није никада било и не може га никада бити без уздржљивости. Има читава степеница врлина на човек мора почети са првом, ако је рад да се попне даље; а прва врлина, коју човек мора себи набавити, ако хоће остале да постигне, јесте оно, што се зове разборитост или савлађивање сама себе.

Но ни уздржљивост се не може достићи најједанред, него тек мало по мало. Уздржљивост је то, кад се човек опрости пожуда, кад их подврне под разборитост. Али човек има разноврсних пожуда. Има компликованих, као што је кавиперлук, тежња за уживањима, брбљивост, радозналост и друге; а има фундаменталних, као што је јешност, бесполица, плотска љубав. Да би сад борба с њима била успешна, мора човек почети са фундаменталним пожудама, и то у извесну ред. Тај ред не одређује само биће ствари него и традиције човечје мудрости. Човек неумерен у јелу није кадар одупрети се лености а јешан и ден човек никад не може имати снаге да се одупре плотској пожуди. Тежња за уздржљивошћу почињала је дакле, као што сви тврде, свагда борбом против јешности, постом. Пост је неизоставан услов за честит живот. Напротив јешност јесте и увек ће бити знамење противности, неваљала живота. То знамење налазимо, на жалост, у највишем степену, код већине људи нашега времена. Почињући од најсиромашнијих класа на до најбогатијих друштвених кругова, свуда је јешност главна сврха, главно уживање човечјег живота. Сиротиња је у толико само изузетак, у колико јој нужда и

* Баш пре неки дан читасмо у Панчевачком „Веснику“ (бр. 32) ову белешку: „*Нов роман.* Као што руске новине јављају, ради сад славни романсијер гр. Лав Н. Толстој на новом роману, који је надик на „Ану Карењину“. Ова је вест тим занимљивија, што Толстој већ годинама није писао тако дело, које би наличило на „Ану Карењину“. Он је у последње доба само библијске мотиве обрађивао (свакако: обрађивао!) те се овај нови роман може сматрати као повратак старом правцу. Дело се још (свакако: још!) држи у тајности, но вели да ће скорим угледати света“.

невоља смета, да се ода тој страсти. Образовање класе виде срећу и здравље у томе, ако једу кусна, пуна раже и лако сварљива јела а лечници потврђују то мишљење и уверавају, да је најскупље јело, месо, и најздравије.

Задовољавање потреба има своје границе, но уживање не зна за границе. Хлеб је потребно и достатно јело (томе су доказ милијони јаких, хитрих, здравих, радених људи, који се хране само хлебом). Али хлеб боље прија, кад има уза њ још што. Добар је, кад се удроби у чорбу. Још је бољи, кад човек у ту чорбу метне свакојака варива. Па и месо добро прија само, но још је боље печено него кувано а најбоље пријају неки делови меса, кад се лако испеку у маслу и то још крвави. Уз то долази варено и слатина па и вино се пије уз то, и то најрадије црно. На сад човек не би ништа више јео, али рибе тек још може, ако је зготовљена у умоцку па ако уз то још има и бела вина. Онда баш изгледа, као да човек и не може више, ни месо, ни кусно, но посластица и у лето сладоледа, зими укувана воћа и таквих ствари још може човек да поднесе. И то је сад ручак, скроман обед. Но такав се ручак даје удесити да буде и већи, и то тако, да нема границе. Има силних јела, што драже апетит, што се једу пре ручка, међу појединим јелима и после ручка, за тим џвеће, скупоцена посуђа и свирке за столом. Но најчудноватије је при том, да су људи, који с дана у дан пуне стомак таквим ручковима, тог највишег уверења, да тако могу живети морално.

Пост је нуждан услов честиту животу; но и код поста, као и код уздржљивости, долазе питања: чиме ваља почети? како се то пости? колико пута треба јести? шта не ваља јести? Као одговор на та питања описује Толстој кланицу у Тули, где је био неко време пре тога, па износи страхотне призоре, кад се марва коље.

Завршна глава резимује, што се даје извести из тога разлагања. За ваљан живот потребан је одређен низ добрих дела; ако човек озбиљно тежи за ваљаним животом, онда мора памити на известан ред а први степен у том реду јесте уздржљивост у јелу — пост. А кад пости и озбиљно и ревно настоји да живи као што треба, то се пре свега мора уздржати од животињских јела, јер, и не гледајући на то, што та јела буде и изазивају страсти, одлучно је неморално јести их, јер то претпоставља дело, које се противи моралноме чувству, а то је *убиство*, а тежњу за тим јелима изазива ле халапљивост и погађајшлук.

* * *

Идејал, који проповеда Лав Толстој, може изгледати недостижан. Но ако не захтеви моралности, а оно за цело свакоме разумљиви нагон самоодржања нагоњује и онога, који баш не гине за „лепим животом“, да размишља о Толстојевим закључцима. Професор Сквордов посматра питање ране и јела са чисто физиолошког и здравственог гледишта те и не додирује питање моралности. Изгледа да он каже баш противно оном, што гроф Толстој у својој расправи излаже: „Ја сам тако слободан изразити Вам жељу, да на такве тобоже подређене потребе, као што су потребе стомака, или прецизније: ране, обратите више пажње . . . На задовољавању тих потреба оснива се, као на темељу, наше здравље и наша срећа, наша мудрост и наша слава.“ Па и ако из Сквордовљеве расправе дознајемо, да је недостатна рана веома шкодљива и да гладовање у маси веома нагубно утиче на држави и друштвени живот, ипак нас он поучава, да се злоупотреба у утољавању природне глади мора сматрати као у моралном погледу као порок, тако у физичном погледу као извор силесији болештина. Те се болештине излеу: 1. отуда, што се у телу нагомилају супстанције, које изазову дебљину и пуно крви; 2. отуда, што се у телу накупе остатци јела, која већ почну трунути, и отуда се роди подагра, 3. отуда, што се стомак и остали органи сваривања преморе те изазову разне врсте диспепсије; 4. отуда, што се сувише надражи апарат сваривања, кад нема сокова, што потпомажу сварање, а отуда се опет могу изродити катари, и запаљења црева и стомака, жутица и cholera nostras; 5. отуда, што се човек сам отрује тиме, што се створе отровне супстанције из преобилне ране. То се обично не исказује у одређеним акутним наступима — вели Сквордов — него појављивше само у осећају муке, слабости, притиска, каткад надражености, у опште хипохондрије; често се јави и главобоља а свакако и повремено лупање срца и астма, неправилно фунгирање бубрежака и разноврсне нервозне на чак и психичке растројености. Принцип уздржљивости има дакле читав арсенал оружја против најразноврснијих болести. У потврду тога давно

познатог савеза хигијене с етиком наводи Das Magazin још ову опаску дра Ричардсона поводом инфлуенце, која је недавно грасирала по свој Јевропи: Жртве инфлуенци били су највише такви људи, којих је организам услед старости, душевна напрезања и луксуријозних навика и разнежености изнурен те услед слабости свога живчаног система нису имали снаге да се одупру болести.

МИРЗА ШАФИ.

Ове године премину немачки песник *Фридрих Боденштет* познат је и нашем српском свету са красних својих „Песама Мирза-Шафије“, које је дивно превео наш Змај Јован Јовановић. Ми смо читаоцима „Стражилова“ јавили смрт Боденштетову а сад смо им ради да саопштимо неколико црта о њему и његову књижевну раду из пера једнога од најбољих данас критичара и есејиста немачких.

Ево шта међу осталом пише тај критичар о Боденштету:

Књиге, као што је познато, имају свака своју судбину. Нико, а најмање Боденштет, није никад ни слутио, да ће несмарица, коју је он по наговору издавачеву издао из своје књиге: „Хиљада и један дан на Истоку“, као стручак цвећа из врта, продрти у сваку палату и у сваку колебу, у сто и педесет и више издања. Одиста историја Мирза-Шафије јесте модерна бајка. Мирза Шафи, перзијски песник, који није никад живео, постаде славнији од Хафиса и Фирдусија. Јермени и Ђурђијанци стадоше учити немачки, да свога перзијскога песника читају и преводе. Боденштет није био „велики непознати“, као Уелтер Скот, него велики другога имена, тако да му најзад није хтео нико да верује, да је то његово дело. Мало је фалило, те би Фридрих Боденштет постао био изналазак Мирза-Шафијин. Неки Герхард Ролфс узалуд је у Тифлису тражио гроб Мирза-Шафије, који је већ на годину дана по што су угледале света оне песме (новембра 1852), умрло био. Тек је руски државни саветник Берже могао године 1870 у часопису немачког источњачког друштва утврдити истину; он га је још био познавао и наказао је још умео у савременика да песника доста о животу његову. У додатку уз Боденштетову несмарицу: „Из оставине Мирза-Шафије“ тачно је побележено све то; једина песма Мирза-Шафијина, која не потиче из пера Мирза Шафијина, почиње: „Мулаше, често је вино па грехота је не пити га“. То је татарска песма, коју је Боденштет чуо од свог татарског учитеља па је прибележио. Но вала опет читати и „Хиљаду и један дан на Истоку“, ту хиљаду и једну ноћ, где човек види песника, како седи код ногу свога учитеља и учи, што учитељ и не слути. Тај источњак са својим мирним поштењем и замишљеном живахношћу, са мудрошћу своје простоте и образованошћу свога незнања, са намћењем пуним перзијских и других мрва и са независношћу човека, коме ништа не треба, коме је стало само до тога, да је добар дуван и вино — тај Мирза-Шафи је младом песнику оквир, у који све уневава, што би сам да је у мишљењу и осећању, у веровању и знању. Све, што му је душу у тој дивној земљи привукло те с ње скинуло оно старо, док није дошла до просто човечанског преображења, све он то спиа у тај прости суд, који се под његовим песничким рукама изврта нагла — ћује. Стиче себи великог перзијског песника, који му мора певати његове мале немачке песме.

Свет у Тифлису заволе се јавно у прво, кад је чуо, да Боденштета више нема. Тај га је свет веома поштовао. Врло многе младе вође кавкаскога душевнога живота походили су Боденштета на дому му у Визбадену. На седамдесети му дан рођења послао му је кнез Елија Чавчавадзе, најзнаменитији песник ђурђијански, „у име народа ђурђијанског“ дивот-примерак ђурђијанског народног епа: „Човек у тигровој кожи“, који је мало пре тога по ново издано био у илустровану дивот-издању. На милованији су га и Руси, јер је он њихове песнике преводио, као ретко ко. Походили би га у Монакову или Визбадну сви, кад би онамо отишли. У Тифлису их је још познавао као младе лајтнанте у гарди: грофа Лорис-Меликова, генерала Кауфмана, освајача средње Азије, и министра унутрашњих дела Тимашева, али и лепе госпођице Гуркове и другу женскадију. Јер женске су му целог века биле срцу драге, нарочито у оним младим годинама.

Као кроз и кроз мила нарав, пун ведрог весељета источњачке, очарао је Боденштет две

генерације. Већ и с тога, што није имао у себи ама баш ни трунн полемична духа. Створен је био, да разведсељава и потпитене душе, да речју и делом уљуђује на многу и многу срећу, коју човек не може изгубити. Кад је прве своје године проводио у Русији код кнеза Галицина, са младим Катковим, слушао је песме украјинске и хвалио Бога, да му до ушију не допире аламанско протеривање књижевнога грађанскога рата, који је букнуо био у „Младој Немачкој“: Берне против Менцла, Хајне против Берна, Гуцков против Хајна, сваки против сваког. Шта би он био радио у тој Немачкој, он са својим генијем угодна живота, са својом филозофијом „нема ти ништа лепше“? На гимназији у Тифлису, где је по године било светаца и „ферија због жеге“, научио се на доколицу, за коју је имао тако сјајан дар. На плоснатом крову своје куће, на боку брда Давидова, камо су у хладнук јездиле лепе Ђурђијанке, „чаровни град пода мном а скоро као сунце сјајни месец нада мном“, научио је мађију, „мутабор“ оне бајке, која је њега од немачког Фридриха Боденштета преобразила у персијског Мирза-Шафију. Кад човек ту мађију заборави, мора остати преображен док је жив. А он ју је одиста заборавно те је остао Мирза Шафи за сав свет, па и за историју књижевности, ма колико да је књига написао од то доба, приповедака и глума, историјских и критичких дела. Као Мирза Шафи је и у касније дане прошао стари и нови свет а сав је тај пут био славље његова певања у младости. Дело му из младости живи и оно ће му осигурати вечиту младост у успомени људској.

КОВЧЕЖИЋ.

ЧЕВНЕ БЕЛЕШКЕ.

...вао из Котора, да је своје песме ... сабрао у зборник и предао ... у Загребу. Зборнику ће ... или *Милица и Новица*, на... мивших табака средње осми... ...ита пиреком напомену, да ће ... и да су „песме у тоне зборнику ... веома занимивије (е гле!) пред... ...прамедбама на крају књиге“, а „ово ...ко помаже, да читаоци стеку што би... ...садржају свијех песама и о њихову по... ...лој сам зборник“ — вели Сундечић — „по... ...ј вредничној и високородној госпоји уз своју ...јесму: ‚Пјесник Србки сестри Хрватици‘ (богме ...ћ не ће тек Српкињи!), штампао сам све abecedom ... Сундечић не ће тек набуком!) а с временом узхам се да ћу моћи и ћирилицом исти зборник објелоданити“ (за ...прва нас му је главно, да је латиницом). А ево зашто је и посвета Хрватици и штампа абецедом. Чујмо само Сундечића, како се ту пенто (да не кажемо што друго) „навлачи на јаворе“. „Нека ми и ово“ — вели — „буде очевидијем доказом, колико моји нада братска узајамност на срцу лежи и почива, и колико стални и досљедан остајем у најдражњим својим мирољубијем и народно политичкијем начелима, од којијех кроз пуне четрдесет и четири године нијесам ни за један часак одустао, ма што мислили и говорили неки моји противници, који не суде мирном и тријезном памећу те су зато необично неправедни и неискрени“ (о сирома Сундечић!). Позив свој на претплату уводи Сундечић овим, не баш са свим новим и оригиналним напоменама: „Еротичка је пјесма душа праве лирике. У њој се најбоље и најјасније огледају нежност и чистоћа људскога срца. Прави се пјесник без љубави ни замислити не да. На у колико је љубав пјесникова правија и чистија, а при том непотпитена и неисхитрена, у толико су и љубавне пјесме дражи и милије и у толико лакше прилазају оне на свако добро устројено људско срце“. По што је назначио цену књизи и пропратио „красно“ писаној, по што је обећао, да ће песме бити издане месеца децембра оне године, по што се даље „строжно устегнуо“, да „о овијем пјесмама ће мегіо“ и „хвали прослови“, јер су „многе већ на јавности биле, а више их је угледбљено од нелеприједних нашијех (а ко су те та: *воон*, госп. Сундечићу?) композитора: Јенка, Србља и Толингера, по што је најпосле још рекао, да су све песме „у овом зборнику пречишћене, поиспављене и у потпуни ред смјештене“ — по што је све то испричповедио, завршује свој позив „овим неколиким врстама, које се налазе при свршетку више споменутог предговора“: „С мирном свијести предајем те своје пјесме у руке нашој српској и хрватској омладини (но српској свакако тек „с временом“, кад узмогне „и ћирилицом исти зборник објелоданити“) обијема спола, тој двоименој, али потпуно једнокрвној браћи и сестрама (ала га уме г. Сундечић!), да их читају и пјевају и да се понекад сјете пјесника, који је поред народа и народности заносито љубио још честитост и лепоту. Ма да ништа друго: нађи ће омладина у овијем пјесмама на претек њежнијех, племенитијех и здравијех осјећаја, без којих особито љубавна пјесма пала се по пређ правини, умјесто да се узвије до пјесме једра „љубавнога неба“. Са своје стране немамо ништа више да додамо овом позиву на претплату, до ли да опет и опет изразимо своје чуђење, да је Сундечићу и Загреб и латиница и Via nac и све што је хрватско фактично куд и камо пре од свега што је српско и овамо се пренесе онним својим стереотипним „српским или хрватским“,

— Године 1809 штампана је књига на српском језику: „Численица или Наука рачуна, изложенијама, правилама, примјерима и наставленијами по новијшем образу од иностранаго сјина на српски сабрато Неанов Атанасијевић Дошеновић. Част I. В Будимъ, писмены краљев. унгарск. университета. Лѣта 1809“. Ову стару књигу има библиотека српске велике гимназије новосадске. У предговору тој књизи стоји ово: „Учећији Г. Василій Даниловић родом из Сомбора еще 1765 године ест издао једну просто српску аритметику“....., „Обаче прошло бјашу пол вѣка да ни један од Сербала ше предузео више о томе ни писнати“. Прву дакле српску рачуницу издао је год. 1765 — дакле пре сто двадесет и седам година — Василије Даниловић из Сомбора, а за четрдесет и четири године после тога, т. ј. 1809 год. издао је другу српску рачуницу Јован Атанасијев Дошеновић, који у предговору своју књиги вели за себе, да је после неколико година „странствовања за науком и судбином“ дошао у Трст и ту себе „жртвовао трговини“. Своју рачуницу приказао је Дошеновић „высокопочтенородному Господину Господину Игнатію Станковићу, великокупцу и грађанину „пештанскоме“ и потписао: У Пешти 6. Априлія года 1809. — Професор Андрија М. Матић, који нас је замолио, да овој белешци место дамо у „Стражилову“, моли нас, ако би која нова вијест о горњој двојици српских књижевника, да му јавимо, и ако би ко, можда где на тавану, нашао прву српску рачуницу од Василија Даниловића, да је покаже библиотеци српске велике гимназије новосадске.

— У 20. и 21. бр. „Босанске Виле“ штампаћемо је до сад непштампана песма Симе Милутиновића: Сномен са горског врха.

У истом броју је приказ књиге: Просвештовичев наставништа од Гаџинског.

— У истом броју је још чланак: Загребачки „Vienac“ и — Томасео.

„Vienac“ у 35. броју јавља да „cuveni ruski slavista, A. Semenović Budilović.... pokreće početkom nove godine mjesečnik „*Slavjanske Obozrěnie*“. — Одавно се „Vienac“ одао на политику, не води брге о књижевности. Он не зна, да „Славянское обозрѣніе“ већ излази од нове године. (В. приказ у „Стражилову“ бр. 9.)

У 36. броју „Vienca“ почела је излазити расправа: Како је ослобођен Задар г. 1202 и какав му бијаше одношај према Венецији.

— У истом броју започет је чланак: Доментијане Таласијеве с Комитаром о нашим нар. песмама.

— У 34. бр. „Јавора“ преводи Димитријев „Мрели“ од Етвеша.

— У 32. броју „Јавора“ штампана је студија Николе Андрића: Григорије Терлајић; а у 33. бр. Јованки Вујић од истог писца. Обе су одломци из новелике студије истога Андрића, што је под натписом „Прилозодна белетристика у Срба од год. 1777—1847“ угледала света у „Vienci“. Време је већ да и код нас престану овакве белешке, какова је у 32. бр. „Јавора“ (стр. 502.) о Андрићу.

— Уз последњи број Сомборскога „Српскога Гласника“ добили смо као додатак 225 број мађарскога белетристичког и друштвеног дневника „Fővárosi Lapok“, у којем је излазио „Миклош“ Лазе Костића у мађарском преводу Павла Деметера. Но што смо прочитали превод, не устежемо се признати да хвали „Српскога Гласника“ није била претерана, јер је превод одиста верни и леп.

— На Цетињу се покрене нов политички лист, који ће се звати „Барјактар“.

— У Загребу излазила је нова књига: Obilni hrvatskoga ili ilirskoga jezika. Napisao Gj. Daničić. Osmo izdanje. Nastiman (Knjiži i Deutsch) Zagreb. 1892. стр. 103. 8°. За штампу је приредио др. Т. Марети.

— Француз Алфонс Доде пише нов роман „Sonijen le famille“, који ће одмах драматизовати, чим га одштампа, и дати да се прикаже.

— Папа Лав XIII. у деколици пиш. латинске стихове, за које вели да су добри. Недавно је бацо дозрелу нову свештицу, коју је назвао под натписом „Fides“.

— Папа је на индекс ставио ова дела познатога талијанског филозофа Мантегаце: „Игијена љубави“, „Физиологија мржње“, „Вештина оженити се“ и „Еликуро“. Даље је још на индекс ставио дело абата Љујиџа Анселија „Реформатори XVI. века“, Артура Граса „Бајо“ и Ернеста Ренана „Успомене из детињства“.

ПРОСВЕТНИ ГЛАСНИК.

— За „*Књижевну задругу*“ скупљено је у Руми и околини свега 19 чланова: по 5 ф. 17 и по 3 ф. 32 члана. Повереник за Руму и околину биће г. Мих. Мић.

— Др. *Оскар Аскоп* напшеновао је за ван. професора словенских језика и књижевности пештанском свеучилишту. То је први редовни за ту катедру на свеучилишту будимпештанско.

— Чешка академија знаности, књижевности и у Златном Прагу доделила је чешком народном и за његове велике успехе у бечком палеонтолошком велику златну колајну.

СМЕСИЦЕ.

(**Главна улица у Битољу.**) У 17. броју „Стражилова“ ове године приказали смо читаоцима град Битољ и у овом броју ево шпанске главну улицу тога града. Гоговедњ вели за ту улицу, да се одликује лепим кућама и сразмерном чистотом и да је права.

ПОПРАВКА.

У 34. броју „Стражилова“ у приказу „Старог Славкамена“ потпешно је назначено, да је Ебљев Савојски победио Турке код Славкамена, а треба *Лудвик Баденски*.

САДРЖАЈ: Песништво: Књигама. Квегација. Пјерина љубав. — Књижевност: Лава Толстоја „Први степен“. Мирза Шафи. — Књижевна белешке. Просветни гласник. Смесице. Поправка.

„СТРАЖИЛОВО“ излази сваке недеље на читаву табаку. Цена му је 5 зор. а. вр. на целу годину, 2 ф. 50 н. за по год., 1 ф. 25 н. за четврт год. — За Србију и Црну Гору 12 динара на годину. — Рукописа се шаљу уредништву а претплата књижари Луке Јоцића у Нови Сад. — За Србију прима претплату књижара К. Валожића у Београду.

Издаје књижара Луке Јоцића. Штампарија дра Павловића и Јоцића у Новом Сад.

Јелена Симојевића

СТРАЖИЛОВО

ВЛАСНИК И УРЕДНИК ЈОВАН ГРЧИЋ.

БРОЈ 36. У НОВОМ САДУ, 6. СЕПТЕМБРА 1892. ГОД. V.

ПЕСНИШТВО.

ЖИВОТ.

Плачем од бола, кад ме живот стеже
Ил ми због слутње на груд клоне глава.
Прекиде л сновн узрујане крви,
Безумно срце што их обећава:
Кроз сузе гледам где се ђунце рађа,
Кроз сузе запад кад у огњу гори,
Ал срце нева од миља и туге
Ил приснe љуто на судбини збори:
Стежи ме, змијо преминулих дана,
Под стиском твојим не ћу никад пасти,
Ја смело бродим на суерет олуји —
Слободни морнар на пучини страсти!!

25. авг. 1892. *Ленскій.*

ПОД ЗЕМЉОМ.

Бледом, полутамном светлошћу трепери пламен са воштанице над главом болеснице на самрти. На пољу је мочаран дан; ситна кишица као магла сипи а сиво плаветнило прелива се око покислих грана. Права слика позне јесени. У соби болесничиној влада мртва тишина; само по кад кад чује се очајнички уздах мајке, која бди над постељом болесничином, или испрекидано уздисање мужа, који према болесничиној постељи седи, заронивши лице у шаке.

Болесница отвори очи и дубоко уздахну. По лицу јој се осуло мртвачко бледило; само на јагодицама разлива се још неприродно руменило. Гола до лаката рука пружила се преко покривала, а око очију, које се већ гасе, шире се модри колутови.

„Стеване!“ прошапута.

Стеван, њезин муж, диже се и тихо се наже над њу.

„Ја ћу умрети!“

— Не, ти не ћеш умрети. Ти ћеш ми оздравити! — теши је Стеван. — Та погледај само, за који дан и ти ћеш ми два пута оживети!

Оних дана требало је да се породи.

Болесница се тужно насмеја; лице јој се око усана мало разведри; за тим се стресе, очи јој се чисто раширише, рука, која дотле мирно почиваше преко покри-

нача, прёну грудима; она осети страховиту руку, која је све јаче стезаше за грло и.....

Мајка јаукну, препарежени Стеван подиже је са узглавља, вичући је по имену; али се она не одзива више, јер је — мртва.

* * *

Сахранише је сутра дан. Благо јесење вече, које се тога дана извијаше, чисто је мамило својом пријатношћу. Разбијени ситни облаци летели су по плавој пучини, са које сијаше коло месечево; звезде, после јучерашње кише, изгледаху много крупније и сјајније, а свеж поветарац ширкаше по чистоме ваздуху. Неки пријатан мирис, помешан са мирисом скоро покошене траве, ширио се на све стране.

На гробљу је било тихо и мирно. Само једно кандиоце што је светлуцало кроз густу траву, која се дизаше око озиданё гробнице Стеванове жене. Ову тишину није ништа реметило, осим што се из далека, међу сеоским бостанима и виноградима, чуо по кад кад звук пудареве фруле и монотони лавеж чобанских паса.

На варошкоме торњу избијаше по ноћи. За црквом на уској стази, која беласка из густих гробова и зеленила, чули су се неки корани. За мало поче промицати и човечја прилика. То је био стари гробар. На рамену је носио ашов, а ишао је правце једној већ до пола ископаној јами. То је нов гроб, који требаше до сутра свршити. Гробар је ходио ногу пред ногу и тихо пекукао веселу песмицу, као да не беше на пољима вечнога сна. Пут га је водио поред гробнице, у коју сахранише Стевапову жену. Од једном га нешто изненадно заустави. Чуо је неку потмулу лупу. која долажаше испод земље. Он ослушну и збиља није се преварио; тун одјек поново се још једном и то као из гробнице. Сад приђе ближе гробници и ослушкиваше, али све беше мирно. Он пође даље, кад се она лупљава из гробнице јаче понови, а за овим и неки нејасан шум стаде брујати испод земље. Преплашени гробар устукну: дуља му испаде из зуба, а коса под шубаром накостреши се. Неколико корачаји њаше назатке па за тим поче бегати право у варош.

Шта ли је било то? За цело се мртви буде. Нека говори ко шта хоће, али мртви могу да устају. Он је већ двапред видео, да костур мртвачев не лежи, као што је намештен, полеђушке, него потрбушке, лицем окренуто земљи. А уз то се сети и онога старца, који на самом опелу из сандука устаде и који и данас прича у своме селу, како је страшна провалија, преко које се на онај свет прелази. Тако је гробар размишљао бежећи. Дакле, шта је било?

* * *

Ова гробница постоји већ двадесет година. Неколико мртвачких сандука леже у њој, поређани један до другога. Међу њих је спуштен и сандук жене Стевановс. У зазиданој подземној соби таква је тама, да се ништа не види. Вечити сан не трпи светлости; обнажена и хладна смрт огрнута је тамом.

Около по ноћи сандук нове покојнице тихо се потресе. Дубок уздах зачу се из њега. Мртвац се буди. Млада покојница осети, како јој струји по жилама; руке, које на грудима почиваху, нођоше лицу; десну хтеде у вис да подигне. Осећаше загушљиви задах, који је чисто притискиваше, и она отвори очи, али у густом мраку није ништа видела.

„Стеване!“

Све беше мирно.

„Стеване, где си?“ — понови покојница, али, место одговора, зашушта неко и она осети како јој преко руке нешто хладно и вијугаво пређе. То беше змија.

„Шта је то? Сањам ли ја?“ узвикну по ново, али место одговора живи становници у гробници разбегоше се преплашени у своје јаме.

Млада жена осећаше страву. Где је? Зар никога нема? И полако, с муком поче се дизати. Руком, коју је пружила, одупре се о ивицу суседног сандука; капак са сандука паде и она се омаче на један костур.

Пружи другу руку и нашла лобању.

„Мајко!“ цикну уплашена и скочи противној страни; али ту се спотаче на други сандук и паде на кости другога мртвапа.

„Помоћ! Ја сам жива сарањена! Зар

никог нема овде?!“ — запомагала је покојница и у очајању зграби даску од сандука, те лупаше о камени таван, који јој над главом лежаше.

Руке почеше малаксавати; она осећаше, како је све већма гуши. Ненадни болови почеше је мучити.

„У помоћ! у помоћ!“ узвикиваше, али већ много слабије; даска из руку испаде и она се стропошта на колена. Крв јој се дизаше у главу; она осећаше, како се окреће и гиба око ње, и.....

Слаб детињи плач оживе гробницу.

Неколико тренутака лежала је онесвешћена. Кад се пробудила, дочула дете, које јој покрај ногу лежаше вриштећи.

Нико јој се не одзиваше. Она је све више ширила очи, не би ли ма што угледала или чула. У томе осети дубок уздах.

„Ко је?“ узвикну жива сарањена.

Уздах се понови и капак са сандука свекрвина стропошта се.

„Ко је то?“ понови још једаред.

— Ја сам! — одговори неки потмуо глас.

Породиља окрете главу, од куда се чуо глас, и угледа нешто бело. Врвину очајно. Костур њезине свекрве устао и седи у сандуку са рукама, опруженим њојзи.

Несретна породиља устукну и пође противној страни, али и отуда се трже; костур њезина свекра подигао се са свим и иде њој.

„Шта ћеш? Ко си ти?“ врвину породиља; али костур се приближује шкљоцајући зубима.

— Дај нам дете! Наше је оно! — шкљоцаше костур свекрвин.

„Не, не дам ти га!“

И пригрливши новорођено дете, она се шћућури у буџак.

Ватра је све више и више обузимаше; зенице се необично стадоше ширити. Дрхтање је у целоме телу показивало је ужасан страх, а она само ћуташе и са страхом гледаше на оба костура, који шпаху по мраку да је дохвате. Забленуто тако гледала је дуго и најзад поче гристи прсте на својој руци. Била је ван себе.

* * *

После две године отворише на ново гробницу, да у њу положе њезину матер. Али како се изненадише! Сандуци беху поремећени. У једноме не беше тела; а тамо у куту шћућурио се један костур, који држаше у наручју неке остатке. То беше костур живе сахрањене и новорођенога детета. Кад су га се дотакли, костур се заниха и у парчадима се сложи крај ногу њихових.

Драгутин Ј. Илић.

БРИГАДИР.

Приповетка **И. С. Тургењева.**

Превео **Миливој Максимовић.**

Јесу ли ти позната, читаоче, она малена племићска добарца, којих је тамо, пре двадесет и пет, тридесет година било на сваком кораку по нашој великоруској Украјини? Сада их је далеко мање а кроз једно десет година ће их, Бога ми, нестати са свим без трага. Рибњак, кроз који протиче поточић, обрастао пругљем и трском — игралиште брбљавих потока, којима се паретка придружи по која опрезна лиска; за рибњаком врт са редовима липа, тог украса и дике наше равне црнице, са запуштеним лејама шпанских јагода, са непрекидним редом жбунова од огрозди, рибизли и малина, иза кога се тек у доба највеће подневне омаре зеленрпма шарени рупчић женског чељадета и зачује њезин звонки гласић; ту је и пахерени, трошни амбарчић, мала оранжерија, подивљало повртњак са јатом врабаца по коју, забатљен бунар, поред кога се лениво извалила мачка; мало даље — лисnате јабуке над високом, оздоле зеленом, по врховима поседелом травом, оретка вишњева и крушкова дрвета, на којима никад нема рода; за тим бокори цвећа — мака, божура, дана и ноћи, звездана, „девице у зеленилу“, жбунови татарског орлова нокта, дивљег јасмина,

јоргована и багреме, непрекидно зујање пчела и бумбарева по густим, мирисавим, лепким гранчицама; на поклетку господски дворац, једнокатан, са темељем од цигала, са зеленкастим стаклом у уским окнима, са шиљастом, некад обојадисаном стрехом, са малим балконом, с кога су поиспадали бокасто извијени наслони, са кривим мецанином, са ћутљивим псом у јами под степеницама; за кућом широко двориште, са копривом, целеном и чичком по угловима, вајати са расточеним вратима, са голубовима и чавкама на продртим, сламним стрехама, подрумчић са захрђалим петлом на крову, две три брезе са врањим гнездима на сухим горњим гранама — а тамо подаље се већ види друм са миндерлучићима меке пратње поред колосечина — и поље и дуге живице око конопљаника, и чађаве сељачке кућице, и гакање гусака са оближњих мочарних ливада.... Је ли ти познато све то, читаоче? У самој кући је све мало искварено, мало расклимано — на њиком ништа! Све, да не мож' боље бити! Пећи велике, као твоји слонови, наметнуте с брда с дола домаћи производ; од врата воде по бојадисаном патосу утрвене беле стазице; у предсобљу чивији и шеве у маленим крлеткама; у кућу трапезарије голем енглески сат на форму торња, са натписом „Strike, — silent“; у салону ликови досадањих господара, насликани масном бојом, са изразом сурове преплашености на лицу црвене као преп боје, по негде стара снежурана слика, представљајући или цвеће и воће, или какав митолошки догађај; свуда мирише на квас, јабуке, маслинке, кожу; муве зује и певају под таваницом и по прозорима, а хитра буба-шваба час по жигра својим брчићима за огледалом... Све како вала! да живиш, како ти мила воља, на чак и врло лепо да живиш.

II.

Ето на таки један салаш нанесе ме пут пре својих тридесет година... успомена из старих дана — као што ћете изволети видети. Малено имање, на ком је био овај салаш, било имовина једног мог универзитетског друга; наследио га пре кратког времена од неког свог далеког ујака, самца, и није живео у њему... Али у близини се налазиле широке мочари, где се за време летњег прилета скупљало много шљука; мој друг и ја — обојица страсни ловци уговорисмо да се о Петрову састанемо у његовој кући — он из Москве а ја из свог села. — Пријатељ се задржао у Москви и закаснио се за два дана, а ја не хтедох почињати лов без њега. Дочекао ме стари слуга по имену Наркиз Семенов: било му је јављено за мој долазак. Тај стари слуга никако не беше налик на „Савељића“ или на „Калеба“; мој друг га је звао из шале „Маркизом“. На читавој његовој појави видело се неко уверење у сама себе, чак нека финоћа; на нас младе људе гледао је са неком извесном достојанственошћу, на ни суседне посленике није гледао са бог зна каквим поштовањем. О старом свом господину није се ни са каквом пажњом изражавао, а своју браћу је просто презирао — због недотупавности. Знао је читати и писати, изражавао се правилно и разборито — ракију није пио. У цркву је ретко кад одлазио, и због тога су мислили, да је расколник. Био је окошт и висок, лице му дугачко и правилно, имао је оштар нос и настрешене обрве, које је непрестано дизао и спуштао; носио је пространи, чист суртук и чизме до колена, са сарама, које беху горе парезане на форму срца.

III.

Кад ми је првога дана донео доручак и спремно сто, заустави се на вратима, пажљиво ме погледа и намакнув неколико пута обрвама, запита ме:

— Шта ћете да радите сад, господине?

— Та баш не знам ни сам право. Да је Николај Петровић био од речи и дошао — ми бисмо сад заједно у лов.

— А ви сте се баш у чврсто надали, господине, да ће̂ду господин баш онако доћи, како су обећали?

— Дабоме.

— Хм...

Наркиз ме опет погледа и као са сажаљењем климну главом.

— Ако је по вољи, да мало читањем прекратите време? — настави он. — Од старог господина је остало књига; ако је по вољи да их донесем; само, као што ми се чини, ви их не ћете хтети читати.

— А што?

— То су књиге већим талом пусте; нису писане за данашњу господу.

— Зар си их читао?

— Да нисам читао, не бих ни говорио о њима. Сановник на прилику.... каква ми је то књига?! Али има и других... само ви ни њих не ћете хтети читати.

— За што?

— То су књиге божествене.

Ја ћућутах... Наркиз је такође ћутао.

— Што је најгоре. — започех ја, — мени је досадно на оваком времену седети код куће.

— Прошетајте се по башти; а можете баш мало и у шумицу. Ту је, одмах иза гувна. Да не би, можда, хтели пецати рибу?

— А зар имате рибе?

— Има у рибњаку. Наће се по неки лињак, кесега има смуђ. Ово, до душе, право време је прошло: јули је већ ту. Али... опет би се могло покушати... Је ли по вољи да спремим удице?

— Буди тако добар.

— Послаћу дечка с вама, да натиче гљисте. Или можда да и сам пођем?

Очевидно је сумњао, хоћу ли бити кадар, да без њега тамо отидем.

— Па хајде и ти, молим те.

Наркиз ћутећи развуче на широко усне, за тим скупи обрве... и изиђе из собе.

IV.

После по часа смо отишли да ловимо рибу. Наркиз натакао неки необичан, алватан шешир и изгледао још величанственији. Ишао је чврстим, одмереним кораком преда мном; две удице се правилно љуљушкале на његову рамену; босоноги дечко је носио канту и лончић са гљистама.

— Ту поред плота, на плоту је начињена клупа ради удобности, — почне ми тумачити Наркиз, погледа преда се и онда викну: — Аха! И наша сиротиња је већ ту... раскомотили се!

Ја провирим иза њега и опазим на плоту, на оној истој клупици, о којој ми је говорио, где седе два човека окренута к нама леђима; они су са свим спокојно пецали рибу.

— Ко је то? запитам.

— Комшије, — рече Наркиз намргођен. — Немају код куће шта да једу, па сад усрећавају нас својом посетом.

— А да ли им је допуштено?

— Пређашњи господин им није бранио... осим ако Николај Петровић не буде имао што против... Онај дугачки је залишни клисара, права дангуба; а онај претили је бригадир.

— Како бригадир? — запитам зачуђен.

Одело на том „бригадиру“ беше скоро горе него на клисари.

— Кад вам кажем: бригадир. Имали су некад и прилично имање. А сад им из милости дато прибежиште, на жиру тако... од оног, што Господ удели. Али, међу тим, шта да радимо? Заузели су најлепше место... Мораћемо узнемирити миле госте.

— Не, Наркизе, не дирај их, молим те. Сешћемо овде у страни, они нам не ће ништа сметати. Рад сам да се упознам са бригадиром.

— Како вас је воља. Само, да речем, што се тиче познанства... ту се баш не ћете бог зна како увађити, господине; страшно им је намет ослобила, и на дивану су тупи... са свим као дете. А и осамдесета му је, што кажу, већ ту.

— Како се зове?

— Василије Томић. По фамилији — Гусков.

— А како клисара?

— Клисара?... прозвали га — Краставац. Сви му овдена тако тепају, а како му је право име, сам Господ нека зна! Пуст неки човек! Обешењак, што може бити!

— Живе ли заједно?

— Не живу; али их је... што кажу... ђаво везао за једну узицу.

V.

Приближимо се плоту. Бригадир нас погледа и одмах спусти очи на пловац; Краставац скочи, истргне удицу, скине свој изгужвани поповски шешир, зглади дрхтавом руком своју оштру жуту косу, покломи се на широко и засмеја се трунтавим смехом. По подбулом лицу му се видело, да је горка пијаница; набежене очи су понизно подмигивале. Гуркао је своја друга у бок, као да хоће да му даде знак, е се треба чистити... Бригадир се почео дизати са клупице.

— Седите само, молим вас, немојте се узнемиривати, — одмах му довикнем. Ви нам ни најмање не сметате. Ми ћемо сести овде; седите само!

Краставац закопча свој надерани балахон, намакне плећима, устима и брадом... Видело се да му наш долазак није баш пријатан...

и он би се радо отиснуо, али се бригадир поново задубио у посматрање свога пловца . . . „Обешењак“ кашљуцну два, три пут, седне на сам крајичак клупице, метне шешир на колена и подвивши испод себе голе ноге, тихо баци удицу.

— Трза л'! — запита с важношћу Наркиз, полагано размотавајући врпцу.

— Та, једно пет линьака смо смотали, — рече Краставац равним и промуклим гласом; — ал' све они су неприличног смуђа ухватили.

— Да, смуђа! — прошапута бригадир.

VI.

Ја почех пажљиво посматрати, — не њега, него његову слику у рибњаку. Била је јасна преда мном, као у огледалу, нешто мало тамнија и сребристија. Са широке баре је попухивала на нас хладовина; хладовина је долазила и са влажне излокане обале; и тим нам је слађа била, што нам се тамо над главом, у златастом и тавном плаветнилу, над лиснатим дрвећем надвила, као тешко бреме силна запара. Вода је била са свим мирна; у сенци, коју је на њу бацало прибрежно, прорећено жбуње, светлили се, као сићушна, светла пупад водени пауци, описујући своје вечите кругове; само наретка би се једва приметно заталасало око пловца, кад би се риба „пошалила“ са гљистом. А хватала се врло слабо, у току целог сата сма извукли само два линьака и једну кесегу. Ја не бих ни сам знао рећи, за што је бригадир дражио моју радозналост: његов чин није могао на ме утицати; пропали племићи нису у оно време били никаква реткост — а ни сама спољашњост његова не имађаше на себи ништа изванредно. Под дебелим шеширом, који је покривао цео горњи део главе до обрва и ушију, видело се црвено, глатко, набрајано, округло лице са маленим усницама и отвореносивим, малим очима. Простодушност и душевну слабост и некакву давнашњу беспомоћну тугу паражавало је то смирено, скоро детињско лице. У подбулим, белим ручицама с кратким прстима било је такође нешто беспомоћно, невешто . . . Ја никако не могох представити, како је могао тај убоги старчић некада бити војеним човеком, командовати, наређивати — на још у Екатеринина, сурова времена! Посматрао сам га: по некад би надувао образе и слабо пиштао, као дете, но некад би се болно шћућурио са напрезањем, као сви сам сали људи. Један пут подиже очи и разрогачи их на мене. — Гледаху на ме из дубине воде — и некако чудновато тужним и значајним ми се учини њихов поглед.

VII.

Покушавах да отворим разговор са бригадиром . . . али Наркиз ме није обмахнуо; јадном старцу је заиста намет ослабила. Распитао се за моју породицу и име и питао ме два, три пут, размишљао, размишљао на рече на послетку: А у нас је канда био таки судија. Краставче, је л' био у нас таки судија . . . а?

— Био је, био, бађушка Василије Томић, ваше благородије, одговараше му Краставац, који је у опште поступао с њим као с дететом. — „Био је, да боге да је био; него молим вас вашу удицу, мора да вам је гљиста поједенa . . . поједенa, да шта!“

— А јесте л' изволели бити познати с Ломовском породицом?

— С каквом?

— Но на Федор Иваниħ, на Евстигњеј Иваниħ, Алексејј Иваниħ, Јеврej, но на Феодулија Ивановна, грабљивица . . . на после . . .

Бригадир на једаред ућута и тупо се загледа.

— То су им били најближи људи — шапну ми Наркиз, нагнув се к мени; — због њих, због истог тог Алексејја Иваниħа, што су га назвали Јеврејином и још због неке Алексејј-Иваниħеве сестрице, због Аграфене Ивановне — они су се, тако рећи, лишили читавог свог имања.

— Шта ти тамо причаш о Аграфени Ивановној? — кликну на једаред бригадир и глава се његова диже, беле се обрве намрштише . . . Нази се мало, братац! Од куд је она теби Аграфена? Агрипина Ивановна — ето како треба... њу звати.

— Ну — ну — ну — ну, бађушка, — замуца Краставац.

— Зар ти не знаш, шта је за њу саставио стихотворац Милонов? — настављаше старац, надувши из ненада у азарт, коме се никако нисам могао надати. — „*Нису ужежене брачне свеће*“ — поче он отежући и изговарајући све самогласе кроз нос, а слогове: „ан“ и „ен“ као француско: an и en, — и необично је било слушати из његових уста те речи са смислом и везом; — „*Нису буктиње*“ . . . . Не, није то, него ево ово:

Не трошним трулежи кумпром,
Не амаранто, не порфиром;
У томе свему није за њих сласт...
Једно је само код њих...

— То је за нас. Јес' чуо?

Једно је само у њих неприкосновено,
Пријатно, жучно и пуно,
Да кри у крви распламти жар.
— А ти узо Аграфена!

Наркиз се насмешио полу презриво, полу равнодушно. — Ех, баш је блесаст! — рече у себи. Али бригадир се опет покупио, удица му испала из руке и сгрозала се у воду.

VIII.

— Е баш се бадава мучимо — са свим за бамбадава, промрмља Краставац; — риба — ето — и не трга никако. Врућина . . . стра'ота божја, а и нашег господина обузела мехлудија.* Време је да се иде кући; биће боље. Пажљиво извади из џепа лимену бочицу с дрвеним запушачем, отвори је, насу себи на длан бурмута и шмркну обема ноздрвама у једаред . . . — Ух, да жестока бурмута! простење, предајући се осећају уживања; — јави ми туга прелети преко зуба! — Ну, голупче моје, Василије Томићу, изволите устајати, — време је.

Бригадир устане са клупице.

— Живите ли далеко одавде? — запитам Краставца.

— На, они нису баш далеко . . . нема ни врста, рече Краставац.

— Је ли слободно да вас отпратим? запитам бригадира. Нисам могао никако да се растанем од њега.

Он ме погледа и насмехнув се оним особеним, важним и у неколико кокетним осмејком, који не знам како другима, али мени сваки пут напомиње пудер, француске кафтане са пуцетима од штраса — у опште осамнаести век — и одговори ми са старомодним растављањем, да ће му „о-се-бито мило бити“, и одмах се опет збуни. Кавалер из доба Екатарине се појавио у њему на тренутак — и одмах га опет нестало.

Наркиз се зачудно мојој намери, али ја нисам обраћао пажње на вртење његова шешира у знак неодобравања, и изидох из врта заједно са бригадиром, кога је водио Краставац. Старац се кретао доста хитро, као на штакама.

* Меланхолија.

IX.

Нашли смо по једва утрвеној, травом обраслој пољани, међу две брезове шумице. Сунце је пекло, вуге се довикивале у зеленој чести, косови су грајали поред саме стазице, плавкасти лептирићи пролетаху у гомилицама по белим и црвеним цветовима ниске детелине; пчеле тумараху као буновне и тихо зујаху у непомичној трави. Краставац се стресе и дође к себи; Наркиза се бојао као живе ватре; ја сам му био страи, доцњак, но са мном се брзо спријатељио. — „Ето, говорио би он, — наш господин — прави испосник! а један смућ — каква је ту најест? Ван да би ви, ваше благородије, приложили што? Ту одмах на савијутку, у механи — има прекасних колачића. На ако се смилујете, тада ћу и ја, многогрешни, у том случају, у ваше здравље — долгољетије и долгоденствије испити један поличак.“ — Дадох му грош и једва ослободих руку, коју је почео целивати. Сазнао је да сам ловац, и почео ми причати, како има добра познаника, официра, у кога има шведска „миндин-денгер-овска пушка са тучном цеви — шта је топ спрам ње! Кад груне, одмах те несвест хвата: остала од Француза! . . . на што му је кера — просто чудо природе! па и он сам да је био страстан ловац, и што се тиче пуша, ни по муке — ловио је заједно с њим пренелице — али пречасни да је ужасан тиранин, па не да; а што се тиче Наркиза Семенића, настави чисто невајући, — то ако сам ја, по њихову схваћању, човек излишан на овоме свету — онда ја волим: пустили су оне обрве, да кажеш, као у тетреба, па мисле да су чрез то све науке поцрпли. — Међу тим смо се приближили механици — усамљеној, трошној колибици без дворишта и стаја; мршав пас се савио и легао под прозор; кокошка му чеприкала баш пред носом. Краставац посади бригадира на неку хумку земље и шмурну у колибицу. Док је он куповао колачиће и натезао полић — ја не скидах очију са бригадира, који ми беше, Бог би знао за што, заголетка. Чинило ми се, да се у животу тога човека, морало за цело нешто изванредно догодити. А он, чинило се, да ме и не види; седео је погурен на хумци и пребирао прстима неколико карамфила, које је узабрао у врту мога пријатеља. На послетку се појави и Краставац са свежњем колачића у руци; изишао

је сав црвен и знојаван, са изразом радосног задивљења на лицу, као да је мало час видео нешто особито пријатно за њ и неочекивано. Одмах понуди и бригадиру колачића, — овај узме и поједе. Пођосмо даље.

X.

Од ракије се Крставаџ, што кажу, са свим „разлимунио.“ Ноћне тешити бригадира, који се журио напред, тетурајући се као на штакама. — А што сте се ви, бабушка, господине, тако скиселили, покуњили се? Ако је по вољи, да вам отпевам једну песмицу. Од стида ће ју учинити, штогод зажелите . . . Немојте ви, молим, штогод да посумњате! — окрену се к мени; исти овај наш господин су страшно смешљиви, један Бог! Гледим ја синоћ: пере жена на бари ноге — а трефила се нека одебела жена — а они стоје од остраг, па само што не пукну од смеја, тако ми Бога! . . . Ево одмах ћу почети: знате ли песму о зецу? Немојте ништа гледати на то, што сам ја овака наказа; има ту у нас у вароши циганка: једна њушка само така може бити — а кад запева: раку да копаш: лези па умри.

Он разглави што је већма могао своје влажне, црвене усне, нагне главу у страну, затвори очи и поче певати трескућим брадом:

Ловиџа ловце пољаном,
Зека лески под трном.
Од стра' стрижe ушима.
И превр'ше очима —
Чека смрт!

Шта вам јадан учиних,
Ој ви ловци бесрдни?
Ак' у купус заседох,
По лист један поједох —
И то код вас не!
Чујте бре!

Крставаџ је све са већим и већим одушевљењем певао;

У дуг стругу зека леп,
А ловџија дуг'о реп:
Од вас ме сачув'о Бог!
Ево вама река ког —
Нисам ван!

Крставаџ већ више није певао, него је урлао:

А ловџије цео дан
Траже зеца у зимак:
Још се љуто свађали,
Друг друга пагрдили:
Ал' нас лепо опрали!
Обешењак ћопави!!

Прва два стиха сваког куплета певао је Крставаџ отежућим гласом — а остала три на против врло живо, кочоперно се и искорачивао погама; при свршетку сваког куплета би се „врцнуо“ т. ј. ударао самога себе петама. Продерав се колико га је грло доносило: „Обешењак ћопави!“ преметне се на земљи . . . његово очекивање се испунило. Бригадир се на једаред засмејао танким, плачљивим смехом и то тако слатко, да није могао даље да иде — на мало приседе, танкајући немоћно рукама по коленима. Ја гледах на његово поцрвењело, грчевито искривљено лице и страшно ми га беше жао — особито у онај мах. Одушевљен успехом окрену Крставаџ играти „присјадку“ непрестано припевајући: „шилди-будилди“ и „начики-чикалди“ . . . . На послетку заброди нос у прашину . . . Бригадир се на једаред престао кикотати и поче се тетурати даље.

XI.

Пођосмо још четврт врсте. — Указа се мало селанце на прибрежку плитке проселине, у страни се видео „дворац“ са половном стрехом и једним димњаком, у једној од двеју соба у „дворцу“ настанио се бригадир. Спахиница тога села, статска саветниковица Ломова, која је стално живела у Петрограду, дала је — као што сам касније дознао — то уточиште бригадиру. Наредила је, да му се издаје месечна плата и да га послужује једна сулуда сељанка, која је живела у том селу и која, и ако је слабо разумевала људску реч, ипак је по мењеној саветниковице била у стању, да почисти собу и свари шчи. На прагу куће обрати се поново к мени бригадир са пређашњим екатеринским осмејком: да наволим, ако је угодно, ући у његов апартман? Уђосмо у тај „апартемент“. Све је у њему било забрљано и сиротињско, и то тако забрљано и сиротињско, да је бригадир, опазив сигурно по изразу мога лица, какав је утисак учинило на ме његово пребивалиште, промрмљао слегнув раменима и намргодив се: „се—не—па . . . . оељ—де—пердри“ . . . . Шта је управо тим хтео рећи — нисам никако могао да разаберем . . . . Кад сам почео говорити с њим француски, нисам добио од њега одговора на том језику. Два предмета су ме особито зачудила у стану бригадировом: прво, велики официрски крст светог Георгија у црној оквиру, под стаклом и старинским натписом:

„подарен пуковнику Черниговског Дерфелдена пука, Василију Гускову за освојење Прага љета 1794“ а друго — полулик, израђен масном бојом, који је представљао лепу, црнооку женскињу са дугуљастим, црномањастим лицем, високо зачешљаном и напудрованом косом, младежима на сленом оку и подбратку, у белом исеченом роб-рону, са плавим карнерима из епохе осамдесетих година. Портрет је био рђаво израђен — али свакако врло добро погођен: лице беше пуно живота и природности. Оно није гледало на посматрача, него се некако

„Агрипина Ивановна Тељегина, рођена Ломова“. Ја се сетих Наркизових речи и погледах нажљиво на изразито и немило лице жене, која је бригадира ливила ињања.

— Као што видим, ви сте били при освајању Прага, господине бригадиру, — започех ја, показујући на крст св. Георгија, — и одликовани сте орденом, који је и сад још редак, а у она времена још много ређи; ви се сигурно сећате Суварова?

— Александра Василића зар? — одговори бригадир пољутав мало и као да сабира мисли;

Иларијон Руварац.

окретало од њега и није се смешило; по савијеном танком носу, по правилним али пљоснастим усницама, по скоро правој црти густих састављених обрва видело се да је морала бити охоле, силовите и напрасите природе. Није требало бог зна каква усиљавања, да човек себи представи то лице распламтело страшћу или гневом. Одмах под портретом, на маленом сточићу стојао је полуувенуо стручак простог пољског цвећа у дебелој стакленој посуди. Бригадир се приближи к сточићу, затакне у стакло донесене каражфиле, окрене се к мени и подигнувши руку према портрету проиэрече:

— како да не, сећам га се; био мален, жив старчић. Ти стојиш, ни макац а он те тамо, те тамо (бригадир удари у смеј). У Варшаву дошао на козачком коњу; сав у бралијанти, а Пољацима говори: немам сата, заборавио сам у Пиќеру, немам, немам! а они опет: виват! виват! — Чудан свет! Ej, хеј! Краставче! мали! — додаде наједаред подигнув глас (брбљави клисара остао на пољу): — а да где су — колачићи? Па кажи Груњки .... да гледа мало кваса!

— Одмах, бабушка, господине, — чуо се глас Краставчев.

Дода бригадиру свежњић колачића, и, излазећи из куће, приступи некаквом чупавом створењу у дроњцима — сигурно је то била та сулуда Грујка — и колико сам могао разабрати кроз прљав прозорчић, тражио је од ње кваса, — јер је неколико пута подносио к устима песницу као чашу а другом руком је махао према нама.

XII.

Покушах поново да отворим разговор са бригадиром; али он беше очевидно сустао, спустио се на креветац уздишући и простењавши: „ух, ух, кости, кошчице моје“, распаса своје потпасиваче. Сећам се, да ме је тада зачудило, како је то могуће, да мушки носи потпасиваче? Нисам знао, да су их у пређашња времена сви носили. Бригадир поче зевати на дугачко и са разглављеним вилицама, не спуштајући са мене својих тупих очију: тако воле да зевају мала деца. Чинило се, да јадни старац са свим и не разуме моја питања.... И он је заузимао Праг! Он, са голим мачем у руци, у диму и пламену — на челу Суворовљевих војника, са прорешетаном заставом над главом, измрцвареним телесима под ногама.... Он.... он?! Зар то није чудновато? — Али ја сам непрестано слутио, да се у животу бригадиреву догодило још и необичнијих ствари. Краставац је донео бела кваса у железну крчагу; бригадир је жедно зркао — руке су му дрхтале. — Краставац је држао за дно крчага. Старац је брижљиво отро своја безуба уста обема шакама — и поново, погледавши мене, поче жвакати и цмокати уснама. Ја сам разумео, о чему се ради на изидох из собе.

— Сад ћеду спавати, — опази Краставац, излазећи са мном из собе. — Страшно су се, да кажеш, уморили — пили су утрос на гробље.

— На чији троб?

— На к Аграфени Ивановној на поклоњење... Они су ту, код нас, на општинском гробљу сахрањени; биће око пет врста одавде. Василије Томић сваке недеље редовно тамо одлазе. На он их је и сахранио и гроб о свом трошку оградио.

— А је ли одавно умрла?

— Па — да кажеш — може бити једно двадесет година.

— А она му је била пријатељица, шта ли?

— Цео живот, рекли, провела је с њим... ваше благородије. Ја сам, што кажу, нисам ни познавао ту госпођу, — ал се говори, да су ....онако!... Господине, брзо настави, кад виде, да сам се окренуо од њега, не изволеваше ли, ако је по вољи, још на један поликак — јер је време да идем кући — на под ћебе.

Ја нисам сматрао за потребно, да распитујем и даље Краставца — дадох му још један грош и одох кући.

XIII.

Код куће се распитах за остало код Наркиза. Он се, као што се могло очекивати од њега, мало устезао, правио важан, изразно своје чућење, како да ме могу „интересовати“ таке трице, и на послетку ми исприча, што је знао. Испричао је ово.

Василије Томић Гусков се упознао са Аграфеном Ивановном Тељегином у Москви на скоро после пољских крвавих бојева; муж јој је служио код генералног губернатора, а Василије Томић се налазио на допусту. Он се још онда заљубио у њу, али не хтеде дати оставку: био је човек самац, својих четрдесет година, и богат. Њен муж на скоро умре. Она остаде после њега без деце, у сиротиња и дугу.... Василије Томић је сазнао, у каквом се стању она налази, напусти службу (при оставци су му дали бригадирски част) и потражи своју премилу удовицу, којој тек што беше прошла двадесетпета, исплати јој све дугове, искупи имање... Од то доба се није више растајао с њом и напослетку се и преселио к њој. Такође и она се заљубила у њега, али никако не хтеде да пође за њ. Непокорна жена је била покојница, — опази при том Наркиз: Мени је — вели — слободна воља милија од свега. А што се тиче користи — она се користила њим — на сву меру — и он је новце, које је имао, вукао непрестано к њој, као мрав. Али непокорност Аграфене Ивановне је кадгод превазилазила сваку меру: била је неукротљива и дрска... Један пут је гурнула низ степенице свог козачића, и он, овамо онамо, на преби два ребра и ногу... Аграфена Ивановна се уплашила... нареди одмах, да козачића затворе у коморицу и све донде није излазила из куће нити коме хтела дати кључ од коморице, догод није престало стењање и јаукање у њој... Козачића су потајно сахранили... — и да се то догодило за царице

наједаред скочи у страну и побегне машући главом лево и десно.

— А, овај је заиста осводно Праг, — помислим ја.

Уђосмо у собу. Бригадир скине шешир са знојавне косе, узвикну: фа!... наслони се на столицу и погне главу...

— Дошао сам к вама, Василије Томићу, — започех своје дипломатске преговоре, — само због тога, што сте ви служили под великим Суворовим — у опште учествовали сте у тако важним догађајима — па би за мене било од велика интереса, да сазнам подробности.

Бригадир ме погледа.... Лице му се чудновато засја — и ја већ очекивах, ако и не причање, оно барем коју реч у знак одобравања и радости....

— Чини ми се, господине, да ћу скоро умрети, — рече полугласно.

Ја се силно зачудих.

— Како то, Василије Томићу, — рекох му на послетку, — од куд сте дошли на ту мисао?

Бригадир замлата рукама, горе доле — некако детињасто.

— Па за то, господине.... Ја.... можда и знате.... покојницу, Агрипину Ивановну — Бог јој дао у рају насеље! — често видим у сну — и никако не могу да је ухватим — непрестано јурим за њом — али никако да је ухватим. А прошле ноћи — видим, као она стоји преда мном полуокренута и смеје се. Ја јој одмах притрчим и ухватим је.... А она се као окренула мени и говори: но, Васинька, сад си ме ухватио.

— Па шта ви из тога закључујете, Василије Томићу?

— Па то, господине, закључујем: суђено нам је да будемо заједно. Па за то вам и велим, слава Богу: слава Господу Богу, Оцу и Сину и Светоме духу — (бригадир поче певати): и нине и присно и во вјеки вјеков, амин!

Бригадир се поче крстити. Видео сам, да се с њим више ништа не може израдити — па тако и одох.

XIV.

Другога дана стигне и мој пријатељ.... Ја му споменух бригадира, своје посете.... Аха, да! па ја знам његову историју, — одговори мој пријатељ; — познајем се добро и са статском саветниковицом Ломовом, чијом милошћу се и наместио овде. Ал' чекај; чини ми се да има у мене и писмо његово истој тој саветниковици; на то писмо му је и уделила тај кутић.

Мој пријатељ потражи мало међу својим хартијама и нађе заиста бригадирево писмо. Ево вам га од речи до речи са искључењем ортографских погрешака. Бригадир, као и сви људи тадашње епохе, бунио се у словима „е“ и „ѣ“, — писао је: „хкому, штонъ, слюдми“ и т. д. — Нисам сматрао за нужно да оставим у писму све те погрешке: писмо и без тога носи на себи печат свога времена.

Милостива госпођо!

Раиса Павловна!

После смрти мојега друга, а ваше тетиће, имао сам срећу писати вам два писма, прво јунија првога а друго јулија шестога числа 1815 љета — а она се упокојила шестога маја исте године; у њима сам вам откровено изложио чуства душе и срца мојег, који су били потиштени убиственим оскорбљењем и нацртали вам моје невољно и сажаљења достојно очајање; оба писма су послана и асигурирана царском поштом и према томе нема сумње, да сте их морали прочитати. Чрез откровеност моју у њима надао сам се получити вашу благодетељну пажњу према мени; али ваша чуства саучешћа била су удаљена од мене, несрећнога! Оставши после јединога друга, Агрипине Ивановне, у потпуно растројену и оскудну стању, полагао сам, по њезиним речима, сву своју надежду на ваше благоутробије; она, осећајући већ кончину, рекла ми је баш овима, тако рекши надгробним и вечно памјатним речима: „друже мој, ја сам твоја змија и виновница твоје несреће, осећам, колику си ми жертву принео и остављам те сад у жалосну и заиста оскудну стању; после моје смрти притеци к Раиси Павловној“ — то јест к вами, — „и моли од ње помоћи и признај је! Она има чуствително срце, и уверена сам о њој, да те не ће у беди оставити.“ — Милостива госпођо, нек ми је превишњи создатељ мира сведок, да су то њезине речи и да говорим њезиним језиком; и полаг тога, уверен у добродетелност вашу, обратио сам се понајпре вама са чистосрдачним и откровеним мојим писмима и не добивајући дуговремено на њих отвјета, нисам могао инако да мислим, него да ме је добродетелно срце ваше оста-

нило без пиманија! Таково цеблагорасположење ваше према мени низергло ме је у ужасно очајање — куда и коме да дадан и несрећан прибегнем — ја не знадох; разум ми се збунио, дух блудно — и на послетку, на коначну моју погибељ било је Провиђењу угодно, да ме још жешће казни обративши моје мисли такође к покојници и вашој тетици, Феодулији Ивановној, Агрипине Ивановне сестри једноутробној али не и једносрдачној! Представљајући самоме себи у свом уображењу, да сам већ тридесет година био одан и веран целом вашем Ломовском дому — а особито Феодулији Ивановној, која није инако називала Агрипину Ивановну него „мило моје срдашце“, а мени „препочтени добротворе наше породице“, — представљајући све оне у препуној уздасима и сузама тишини скорбних пробдивених ноћи, помислим: ну, бригадире! сигурно ти је тако суђено! — и, обративши се к Феодулији Ивановној са својим писмима, добијем од ње потпуно уверење, да ће и последњу ирвицу са мном поделити. Будући овим обећањем обнадежден, скупих своје убоге остатке и одох к Феодулији Ивановној! Донесени поклони и ствари у вредности више од пет стотина рубаља примљени су са отменом благонаклоношћу; а за тим и новце, које сам донео за своје издржавање, било је Феодулији Ивановној угодно одузети ми, да их тобоже чува, чему се ја, угађајући њој, нисам противио. Ако ме запитате: од куд и на темељу чега сам имао тако поверење, — на то је, госпођо, само један одговор: Агрипине Ивановне сестра и Ломовске породице граница!! — Али уви и ах! Новаца оних сам се за кратко време са свим лишио, и надежда моја, коју сам возлагао на Феодулију Ивановну — да ће хтети и последњу ирвицу делити са мном, показала се празном и сујетном: на против, речена Феодулија Ивановна је моје добро употребила у своју пољу. А особито о њеној имендану, петога фебруара, сам јој даровао зелене француске материје за педесет рубаља, ирвици по пет рубаља; а сам сам од обећаногa получио: белога пике за жилет за пет рубаља и мусулинску марамицу на врат, који поклони су, док сам тамо био, купљени, и, као што ми је познато, за моје новце — и то је, чим сам се по благодејанију Феодулије Ивановне према мени воспользовао! То је она последња ирвица. И ја бих могао и даље у потпуној истини изнети све недоброжелатне поступке Феодулије Ивановне са мном — а такође и моје сваку меру превосходеће денансе, као што, међу осталим, на конфекте и воће, на које је Феодулија страшно пиман била, — али све сиje ћу прећутати, да не би тако објашњење у грех уписали умершој; и при том, по што ју је Бог призвао на суд — и по што је свега, што сам од ње претрпио, из мога срца нестало, — то сам јој ја, као христијанин, све одавно опростио и молим Бога, да јој и он опрости!!

„Али, милостива госпођо Раиса Павловна! Ви ме тек не ћете винити ради тога, што сам био веран и истинит пријатељ ваше породице, и за то, што сам тако силно и непреобориво љубио Агрипину Ивановну, принео јој на жртву свој живот, своју част и цело своје имање! што сам био савршено у њеној власти и тога ради нисам био у стању управљати ни самим собом ни својим добром! Вама је познато и то, да због њена понашања са њеним људима подносим убиствено оскорбљење — ствар сиje сам после њезине смрти пренео у сенат, у шести департамент — она није још ни сад решена — због кога су ме учинили саучесником њезиним, метли ме под надзор и још ми непрестано суде криминалним судом! У мом званију, у мојим годинама ми је таково бешчешће несносно; и остаје ми још само та утеха, што могу тим горестним размишљењем ублажавати своје срце, што могу и после смрти Агрипине Ивановне да страдам и трпим ње ради — а то означава трајност верне љубави и моје добродетељне благодарности према њој!

„У напоменутим мојим к вама писмима известио сам вас са свим подробно о сахрани Агрипине Ивановне — и какав сам јој помен учинио; пријатељство и љубав моја према њој нису ни на какав трошак гледали! На сиje сиje — и на шестонедељне задушнице и на шестонедељно читеље псалтира за њену душу — (сврх тога пропало ми је педесет рубаља у асигнацијама, које сам дао као капару за камен, као што сам вас известио већ), — на сиje сиje отишло је мојих сопствених новаца седам стотина и педесет рубаља у асигнацијама — у које число су урачунати и подруг стотине рубаља у асигнацијама, приложених као заклада на цркву!

„Благотворна душо твоја, внемљи гласу

очајаног и неизврженог у пропаст жестоких мука! Једино твоје сострадање к човекољубљу може повратити живот погинувшему!! Ја, ако сам и жив — у страдању душе и срца својега сам мртав; мртав, кад се сетим, шта сам био и шта сам сад: био сам војник и отечеству сам целом правдом служио и у поштењу живео, како се правом Росјанину и верном поданику и приличи, — па и отменим знацима награждаван био, — и имање сваброно са рођењем и званијем имао; а сада се ради насушнога хлеба кланам до прне земљице; а особито мртав јесам, кад се сетим, каквог сам се друга лишио!..., на на што ми и живот после тога? Али судбе своје не ускорих, и земља ће не ће растворити, него ће се пре тога кам претворити! И ради тога вопијем к теби, душо добродетељна, утишај суд народњи, не излажи општој осуди, што, ја за толику своју и безграничну одност ни прибежишта немам, удиши све милошћу својом према мени, обрати језик злобних и завидних на прослављање твојих достојанстава — и усуђујем се са свјаческим смирењијем напоменути, утеши у гробу премилу своју тетку, незаборављену Агрипину Ивановну, која ће за твоју благопоспешну помоћ, на моје грешне молитве, простри над главом твојом своје руке и благословити те, умирн на заходу дана самохрана старца, који није могао очекивати овакву судбу!... У прочем, са најдубљим поштовањем имам срећу називати се вашим, милостива госпођо —

препокорним слугом
Василн Гусков
бригадир и кавалер.

XV.

На неколико година касније посетих по ново селиште свога пријатеља... Василија Томића већ давно не беше међу живима: Умро је на брзо после мога познанства с њим. Краставац је још увек био жив и здрав. Одвео ме је на могилу Аграфене Ивановне. — Жељезна ограда је окружавала огромну плочу са подробном и цифрастом епитафијом поко' ће; а одмах ту, некако при ногама њеним, видео се мали хумчић са накривљеним крстом: раб Божји, бригадир и кавалер Василн Гусков почива под овом могилом.... Прах његов се на послетку прильубио праху онога створа, којег је љубио тако безграничном, скоро бесмртном љубављу.

✠

КЊИЖЕВНОСТ.

ИЛАРИЈОН РУВАРАЦ.

Данашњим делом „Рат за српски језик и правопис“ решена је дуга борба у књижевности нашој. Народни језик и Вуков правопис одржали су потпуну победу.

Борба је решена онако како је требало и како је морала бити решена. Последње те борбе биле су велике. Свака грана књижевности почела је живети новим животом. Народне песме се почеле изучавати са чисто научног гледишта и народна историја се почела већма неговати.

Први, најзаслужнији и највећи радник на том пољу је *Илариjон Руварац*.

Илариjон Руварац* родио се у Митровици 1. септембра 1832 г. Крштено име му је *Лазар*. Гимназију је слушао у Карловцима (шест разреда) и у Бечу, где је слушао и права (1852—1856.) Из Беча дође у Карловце, где је свршио богословију (1856—1859).

Још као ђак у Бечу почео је Руварац изучавати историју и народне песме свога народа. Плод тога изучавања била је дубоком студијом написана расправа: Прилог к испитивању српских јуначких песама. Тежак је то посао и труд био, тим тежи, што је то био *почетак*. Први је Руварац у нас почео испитивати песме с историјске стране и старину њихову.

Год. 1861 закалуђерио се Руварац у Крушедолу. Год. 1861—1872 био је професор богословије. Г. 1874 постао је архимандрит манастира Гргетега. Г. 1886 изабран је за епископа пришког, али се тога достојанства није хтео примити.

* Годишњак срп. ак. II. стр. 261—265.

Највећу заслугу стекао је Руварац као испи-
ч политичке историје наше.

Расправе његове о смрти Урошевој и из-
ву Вукову довољне би биле да његово име
еже у историју књижевности српске.

Плод неуморна рада од двадесет и пет
ина била је расправа његова о смрти цара
оша. (Годишњица III.) Дуга је борба вођена
ог тога питања, јер то није било само питање
смрти Урошевој, него је било питање да ли
е победити стара историјска школа, школа на-
атка, која за извор историјски узима и народну
традицију, или ће победити нова историјска
школа, школа напретка, која учи да су исто-
ријски извори *писани* акта и факта. И у тој
жестокој борби одржала је нова школа потпуну
беду. Руварчева хипотеза о смрти Урошевој,
ана на аутентичним доказима, потврдила се.

Због непристрасности Руварчеве устали су
многи на њега. Издајником српске народности
назва га Милојевић; још већма га нагрди Сима
Љубић. Како је морало болети човека, који је
нагрдаше обасут због *истине*, човека, који је
грдама обасут од *свога* народа, кога он воли
више света, човека, који је цео свој век посветио
народу свом, који је сгушио у ред калуђерски
само за то, што је мислио да ће на тај начин
„моћи најбоље послужити роду своме, из кога
је пошикао“!? — Али он није клонуо, он је
издржао, и даље је живео за народ и науку,
и — истина је одржала победу!

Осим наведених дела важне су његове рас-
праве: О кнезу Лазару, Прилошци, о првим го-
динама Душанова владања, Стари Славкамен, О
Босни, и т. д. Још много расправа, расправица
и приложака; но није овде место да их све по-
бројамо.

Много је радио Руварац и на црквеној исто-
рији. Особито важна је његова расправа „О
пећким патријарсима“.

Осим тога штампао је Руварац доста старих
споменика (Житије цара Уроша, О преношењу тела
св. Луке, Повесна слова о кнезу Лазару, деспоту
Стевану, кнезу Стевану Штиљановићу и т. д.)

Руварац је прави члан српске краљевске
академије и југословенске академије науке и
уметности.

*

Руварац је научник првога реда. Радови ње-
гови писани су дубоком студијом, великим ра-
зумевањем и оштроумном критиком.

Он није Geschichtsschreiber него је
Geschichtsforscher. Његова су истраживања
беспристрана и истинита. Као свакоме правом
научнику није му стало до своје хипотезе, него
до истине.

Сви радови његови трајне су вредности.
Њих ће увек проучавати сваки, који хоће да
познa историју српску и изворе за њу.

Шездесет година навршило се, како се родио
највећи историк српски Илариjон Руварац. И
„Стражилово“ одужује овим један део дуга, који
дугује Руварцу, сараднику свом, првом историку
на словенском југу.

Ст. Станојевић.

ПРОФЕСОРСКИ ЛИСТ ЗА НАШЕ ДВЕ СРПСКЕ ПРАВОСЛ. ГИМНАЗИЈЕ.

У 5. броју „Стражилова г. V. (1892), приказујући читаоцима а особито наставницима наших српских гимназија издање Каја Јулија Цезара од г. Мите Живковића (pars prior a не „prima“), слободан сам био покренути ону исту мисао, коју је и „Застава“ била покренула: „Не би ли се и наше две српске гимназије сложити могле те да покрену онакав исти лист, какав имају наша браћа Срби у Србији“.

Узалуд нипошто одговора на услед тога написах и у „Бранику“ о томе један чланак, али на жалост не добих одговора.

Читаоци „Стражилова“ сетиће се, да су читали, да ће почетком школске године у Загребу изаћи први број хрватског професорског листа под натписом „Nastavni Viestnik“, којем ће бити уредник чувени филолог др. Маретић.

Узгред спомињем само, да се у „Прогласу“ за „Nastavni Viestnik“ избегава силом српски језик и ако се не варамо, само се једаред спомиње „српско-хрватска литература“.

Гимназија српска је школа, у којој дух св. Саве, првог и највећег српског учитеља и просветитеља, младу Србчад креши и по-

диже за цео будући живот, а наставници дужни су рад просветитеља наставити неуморним радом за народ свој и за цело Сриство.

Када узмемо у руке ону стародревну књигу, у којој је верно опртана историја и живот српског народа и његове просвете, зар нас није срамота, када помислимо, да ми нисмо били за сто година кадри основати српски професорски лист?

Пролистајмо мало по историји једне и друге гимназије на ћемо се моћи уверити, да смо ми упоред с осталим изображеним народима на књижевности доста урадили према приликама, у којима живимо.

Да би наставници српских гимназија што боље и свестраније могли вршити свој посао и страном свету могли показати, колико је код нас Срба урађено на просветном пољу и средњошколској настави, држим, да би прека потреба била основати српски професорски лист са седиштем у Новом Саду. Тај би лист морао бити огњиште, око кога би се скупљале највреће снаге професорске, које би српски наратиај душевно и умно развијале и унапређивале у духу српском. Ми врло добро познајемо врсне снаге на нашим српским гимназијама та с тога и држимо, да би се ова замисао дала извести.

Свакако би овоме лепом подузећу притекао у помоћ високославни патронат а српски наставници били би захвални и увек би се топло сећали дарежљивост свог патрона, који тежи, да и омладине српске и наставника већи и већи.

У томе листу професорском излазити преводи из старе римске књижевности лепим српским језиком српског језика, филозофске расправе и научни преглед школској настави. Лист би излазио један пут а наставници би се м собно договорити, ко би га у колико би му била цена.

Тако би с правом могле изос оне расправе и чланци по програ народ наш већином не разуме све могло ући у наш професор

Та толико пута читамо по на писима, како нам средњо-школск не преди много, како је треба бодом. А ко је томе крив? Ни него ми сами.

Извршс ли овај свети позив с ставници, културна историја срп дежње имена њихова златним слов што каже славни римски књижев церон: laudes nostrae celebrabun solum nostris litteris sed paene omn tium (pro M. Marcello).

Нека дакле ово буде предмет шљању наставника на обе српске г на се с правом надамо, да ће успети.

Григорије Л

КОВЧЕЖИЋ.

КЊИЖЕВНЕ БЕЛЕШКЕ.

— На нашу белешку у 59. броју „Стражилова“ о мађарском преводу Костићева „Миндаира“ ало се разљутио сомборски „Српски Гласник“ и у средњој номери својој шта ће него дај напрћи! У нашој белешци стоји нарочи, да нам онда још „није дошао до руку „Миндаир“ у мађарском руху, не можемо дакле са своје стране нарећи суда о њему“ а „Српски Гласник“ се смеје“, „да један белетристичан лист врлине свој суд о предмету, за који сам признаје, да га ни прочитао није“. Ако је то тај хвалени сомборски „ред“, који би казало „Стражилово“ да научи, онда не знамо, шта је пакосно, — да не кажемо како друкчије — *покушење*. На остала надрљала „Српскога Гласника“ не изјашњујемо за вредно одговарати, „Српски Гласник“ и сувише — локалан на „ка опажамо, што се тиче компетентности у пр књижевне радње, да ће се у историји српске не књижевности тешко наћи и најмањи кутак, у к набеђежило, да је некад какав „Српски Гласник“ и А да ли је г. Пакле Деметер одвета баш један од мађарских песника — каква так уз покојнога Арања и Кодолања Тота — то ће најбоље бит „Српски Гласник“ извести у живога Жолта Бегић Будући да ако они то потврде, е, онда дерза макар „Стражилово“ све ово признало, што му п „Српски Гласник“, којем баш не завидамо на „сомборском реду“.

САДРЖАЈ: Песништво: Живот. Под земљом. Бригадир. — Књижевност: Издријот Рукарац. Професорски наше две српске правосл. гимназије. — Ковчежић: Књижевне белешке.

Издаје књижара Луке Јоцића.

Штампарија дра Павловића и Јоцића у Новом Саду

Јелена Симојевића

СТРАЖИЛОВО

ВЛАСНИК И УРЕДНИК ЈОВАН ГРЧИЋ.

БРОЈ 37. У НОВОМ САДУ, 13. СЕПТЕМБРА 1892. ГОД. V.

ПЕСНИШТВО.

ПУТНИК.

Мутно је небо, киша бије,
Пољаном хуји ветар сам,
Далину пусту магла крије
И село тихо, скромни храм.

Крез маглу чујем: звоно звони,
Немирно срце, дуги пут —
Коњици, живо! Пријатељи, гони!
Тамо нас чека топли кут.

Тамо ме нежна сеја чека
И брижна мајка стрепи с њом,
Очима сузне из далека
И руке пружа сину свом.

Вриснуће срце од милине,
Детињства види ја скромни рај,
Желан ћу наћи на груди њине
У слатки и топли загрљај.

27. авг. 1892.

Тужно је небо, киша бије,
Пољаном хуји ветар сам,
Сеоце моје магла крије
И стари звоник, тихи храм —

Ал ако јава хоће љута,
Да тужан видим стари дом
И пустош наћем с дугог пута,
Што ми је судбе спрема гром,

А црна тица тамо пеје
И крила шири страшна коб
И наћем место мајке своје
Загрљај празан, неми гроб —

Ох, тада лакше! Милите хати,
Ко овај бледи, мртви дан,
Да тужан могу дуже спати
Детињства давног слатки сан...

Јенскій.

ОРТАЦИ.

СЛИКА ИЗ СЕОСКОГ ЖИВОТА.

Наши су му се насмејали.

Јадник, како ли је само забасао био! Залутао тако, као по мраку, корсем да се уцрећи, па се једном спотаче и пође на тесњац. А лепо веле: лакше се пада, него што се диже...

Казао му оно једном наш брáта, — е сеснас ли, пролетос ли, а нашли се тамо у Подóљу при сечи шестара, — казао му једном, (а што брáта вели, то је пуно искуства и мудрости, ни да би рекао: е је у тартањ, или ʼнако из пакости): „Море, Митре, — вели му он, — данас намет царује, а новац му слуга. Море, поштење је данас *само* на устих, али у делима не. А што рецеш: савест... их, бóжан, не на-

спомињао се!.. Руку на срце, па реци: е да ли смо данас *људи* или не. Ако си добар, слуга си лукавом и подмуклом, а ако си поштен, жртва си непоштењу!..“

Мудра реч.

Ама де је разуми!

Што ово, што оно, сваки је данас прими, а да дела и ради по њој — ајак! Кажу, данас и онај који приповеда савете не влада се по њима, па на што човек и да се угледа?! А лепо се то чуло и код њега, па лепо и прошло. Што 'но рече Јеротије: Митар остао Митар...

Како 'но вели људи: уздао се у Бога и људе па пошао лепим трагом, тек да се на пречац усрећи, те кажу: тера сад правду.

Их, јадник, направдао се!

Оно, да их је двоје троје на чанку, па хајде де... већ пропитало ено за баиком и осмо, а првом тек што се нешто око наусница огаравило — ни у помоћ, ни на одмет. Поштење им по одајама, доброта им мири по дому, а покорност и понизност баш им на прагу. Ама их то не нахрани! Па тек што се оно и машиште за залогај, а доће туђин па им оте испред носа.

Сад ено сви кукају.

Ех, зао је човек, на где му се и не падаш, а злоћа избије, па да те уништи. И кад се опаметиш, већ доцкан. Задухао хладни северац те распудио и оно нешто жари, тек остало пусто гариште, да речеш помена ради. Не ужеже после никада...

I.

Сви ми знамо, као да је то јуче било, када је оно Митар прегао био, да се отргне од немаштине и сиротиње. Остало му од оца оно нешто земље, баш к'о грудва, а он откидао од уста и остављао све на страну. Радио к'о црв, а слагао к'о пчела, па мудро, ама да речеш увек неуморно журио напред, те се у час подиже и помеша међу људе. Лепо се задимило и на његову огњишту, а у дворишту у оживела гомила живади, те човек да пропева онде, где се никад ни певало није. А што се је говоркало по селу, на то се он није ни освртао. Ама знао је он, а знали смо и ми, да је свака она приповка крављим му знојем заливена била. Па нам знаш доће некако мило, шта ли, а 'вамо је наш човек, те нам се кад кад и отме: е, Митре, баш Бог да прости!..

Ишао он после и међу људе да се је умео онде лепо и владати. Кутао и слушао, ама сваку је реч од старијих добро тубио па се после по њој и упућивао. Још се мало боље и удесно, на како који светачаи, а он у цркви. Ту одстоји целу службу па после прими и навору. А пред црквом и реке коју, удиљ благо и тихо, баш као да се је у цркви пануило оне вере и смирености, што их нона у еванђелију толкује.

А кад ноћемо кући, свраћају се неки пре ручка мало у крчму, на коју чаршицу те зову и њега. И мисли, да ће га склопити, — ајак! стиглс ти он мене, па са мпоме правце кући.

Онако му оно једном и приговорио онај Влајков, који је умео у крчми и ноћивати.

— Море Митре, ти баш као да ниси човек, као што смо ми. Мислиш, стећи ћеш одмах куле и градове, па си узео ту цепидлачити. Оковало те то нешто твога имања па ћеш и умрети, а ниси проживио. Или вальда баш не смеш од жене...

— Не ћу! — рече му он кратко.

— Није што не ћеш, већ немаш... опет ће Влајков, тек да га оједи.

— За крчму и немам.

— Немаш ти ни за што друго.

— Сад имао а не имао.

— Мислиш: поништеш ону твоју крпару, па ти се не пије.

— Мислио ја а не мислио, само ти велим: није крчма за мене

Онда исти тај Влајков и причао у крчми за њега:

— Е, шта ми он! — К'о жена... Ал већ видићемо и ту његову тековину, то његово господство. Није ово време за тековину, сад се бо'ме не тече, већ што имаш то ти је све... А да рекнем има и од чега, већ оно нешто сиротиње и две руке... Ви'ш, ја сам овај... ја сам: *ја*. И нијем и невам, а кад дође време, онда и радим, на опет имам. Ал сам бар весео.

А Влајков и радио тако.

Тек није могао а да Митра увек не пецне. К'о криво му било то његово скла-

њање од крчме и друштва, па се љуто кидао, када год га је видео, да крчму обилази. Чинило му се, као да баш *њега* избегава.

А Митар мислио мало даље.

Чује и он кад год свирку из крчме, па невољу, на весеље, те му се баш нешто отима, да и сам оде тамо... А вели: није то што човек хоће, већ му баш тако некад и дође жеља за друштвом те га гони да се и сам умеша онде. Није то жеља, као и друга жеља, већ баш нека сила, која га обузме свега, па га баш гура у друштво.

Уђе час у собу — невољно му је ту, оде у шталу — не мили му се ни тў, оде у гувно — опет невољан, па се опет врати, а у ушима му једнако свирка и невољка. Пролази тако, отима се, тек да не изађе на шор, па опет не иде. Онда се упути у врт и ту седне па преминьа разне мисли, тек да сама себе увери, да би то било врло глупо, да је сада у крчми.

„К'о и шта ћу тамо? — мисли, — да потрошим ваљда коју вориште а све у худо. А воришта је воришта. Грчим ти се ја из два дана за њу, само да је угледам. Не ћу. Остаћу код куће. Био сам и до сад без весеља, биће и од сада. Кад стечем оволико, да ми може бити, онда ја, али сада — не ћу."

И одржа се.

Па тако је и стекао. У свој сандучић слагао воришту по воришту. Беше му мило, када год би их пребројавао. А волео их од тог доба све више и више, па му се брк насмешио, када год би у сандук завирио.

А свет к'о знао и не знао. Тек га нико није за толико ни зарезивао, а ником се баш није ни хтело. Рачунали га међу оне, који су се нешто-нешто отргли од сиротиње па нешто-скупцали, тек да не газдују.

Али како су се изненадили.

Када се је једном на добошу продавала нечија земља, он је био први међу самим газдама. Ту се онда отимао, да прекупи земљу. А газде га пустили, пустили, јер су чврсто држали — да не ће моћи исплатити. Али — чуда само! Турио Митар у рекљу руку па извадио свежањ самих банака. И исплатио је...

Сада је Митар већ био свој газда. Мало по мало па се баш и упутио. Данас већ има три своја лепа вртала. Баш Бог да прости!

— — — — — — — — —

Питај-де данас у селу: чија је она кућа са плаштом?

— Газда-Митрова.

А чија је она лепа марва?

— Газда-Митрова.

А чији су оно коњи?

— Газда-Митрови.

Море, а ко вам је кнез у селу?

— Газда Митар.

Ех, срећан је тај ваш газда Митар, срећан, када се поносите њиме!

На када је онај Влајков дреждао у крчми, да му когод плати полић ракије, Митар улазио са господом у крчму.

— Шта је, Јоване, шта ти чекаш? пита га.

А Влајков сав поцрвенио. Стид, срамота, шта ли, те се сав скукуљио пред њиме.

Онда се Митар окренуо крчмару.

— Дед', Марко, подај Јовану једну флашу ракије, ја ћу платити.

А Јован, — мислиш, да је пио?

Не.

И ако је био пијашица, тада је осетио, јако осетио, до чега је дотурао.

Оставио и ракију и крчму и све па изашао на улицу. У грудих му јед, накост, стид, освета, па се пробудило у њему оно нешто успавана частољубља, те пашнуо, тек да нико не чује:

— Гле, *ти*, да мене појиш ракијом, ej—ej...

II.

Често тако заседнемо нас двоје троје, па се у разговору упустимо, баш као људи, и нешто даље. Превртемо наше старе дане па се прнемо и на нове. Сећамо се оног доба а човек га се често сети па нам тако искрсну и они људи, и оне прилике, и они разговори и обичаји, па се уверавамо, е је заиста све онда боље било него сада. Боже мој... да лепа су онда времена била!.. Док је изобиље владало међу људима, било је и света више. Било је и поштења и доброте, и весеља, и пријатељства и свих

других врлина, од којих данас ни помена нема. Вера је била онда у речи, а неверa се ни помаљала није. Јест', ни помаљала није.

Беше то доба, када је човек човеку човек био. Бесмо сви једнаки, па смо се једнако и испомагали, једнако се и дизали, а једнако се и усрећавали. Давало се онда на реч, ни да би ко год зло помислио, е је на неверу на ће и проневерьти. Онако није ни било много сиротиње, невоље и беде.

Ех, ал другачије је сада.

Био ти поштен ма колико и како, нико ти то поштење ни не зарезује. Прима се данас свако и свачија, па човек мора да зазебе, када коме што год пружи. А Бог нас је створио све једнаке па не можеш да прочиташ са лица: шта је у њему и шта се ту кува, те смо један другом баш прави туђини. Избије тек где која искра поштења, ама је толика, да је лукавштина одмах и савлада, те се још у зачетку своме угуши. А што веле: није данас свет да живи и слави, већ да отима и тлачи.

Осилио се оно неко време грк Лука Ненадов, осилио се, мој рођаче, као силник, па пред њиме, мислиш, задрхтало и велико и мало, те, да кажеш, покорно и трепетно слосили силеџију и трпили му сва она безакоња, која су му из дан у дан на сваком кораку пицала. Завладао непоштењем на љуто и немилосрдно шибао све редом, који му је само шака допао. А Бог му дао оно нешто новаца, те са њима привлачио људе потребите и невољне, а гулио их, Боже мој, гулио, да би се и свачије срце запањкало и закукало . . .

А да га нисмо знали, на опет. Већ зло му било од пекони, од почетка, па тек што је стао на снагу, а оно пробило кроза њ на га гонило оним истим путем, којим су му и прци корачали . . . Из почетка шушљао ти се он, рођаче мој, туда по селу, око туђег прага, па се ето и дошушљао. А фајта је то, та његова, фајта проклета и злонака...

Поменули му оно пре код Бановачких и оца, који је оно још у граници многима метнуо при комад у торбу. Закукале онда многе кукавице, да се је и до Бога чуло, па пропитали, да им се јаук још и сада по селу прича. Онда га је оно онај покојни Живан Сурдучки, човек пун правде и истине, када му је просјачку палицу у руке тутнуо и до гроба га допратио. Ту му је и рекао, рекао, чуј само како ужасно, што још није нико ником казао. Та клетва још се и сада по селу помиње и њоме се људи страше, да не скрену с правога пута.

„Милосаве, Милосаве! . . а грудва му била у руци, да ју спусти у гроб . . . што учини, да од Бога нађеш . . . ако ти Господ опрости сагрешења твоја, не била ти ова грудва тешка. Не опрости ли ти ни он, онда, Милосаве, била ти ова грудва као синьи камен, да и мртав у гробу проплачеш под теретом његовим, јер си такав терет и *ти* био нама!. . "

О беше то ужасно . . .

Па кажу, да се је после мртав у гробу и превртао. Ама су га силни притиснули греси а тешка је клетва сиротиньска . . . .

— — — — — — — — — —

Пошао трагом оца свога па га и обишао. Иста она крв врила у њему, а душа му несита те гранула у њему она гладна хала, да поотима и оно црно комаље из туђе руке. А ђаволско је то срце, које увек жуди за туђим. На проклетој тековини свога оца могао је мирно и поштено живети, па у доброти св јој спирати ону црну лагу и клетву, која му је лежала на породици. Поштењем својим затро би и последњи помен на родитеља свога па би се на нову и чврсту темељу подигао, да би га штовало и велико и мало. Али ђаво, онај црни ђаво, који му је и оца на зло ганьао, усело се и у њега. Мало му било гнездо, мала она тековина, жудио да их умножи и прошири. Грамзио за туђом паром па беше спреман, да ју непоштењем и отме. И када је једном и границу прешао био, појурио је свом жестином напред па пред собом рушио и обарао све лепо и добро, све поштено и племенито.

Када се је са погреба родитеља свога повратио, беше усамьен. У такоме добру нашао се од једном сам, самохран, презрен од свих својих сељана, жив закопан. Ну, њега није то ни најмање љутило и пекло. У истим таковим приликама и околностима беше и одрастао па се и свикао на то. Још и сад му беше на уму она очева напомена, када је први пут почео трговати,

Памет у се — рекао му он — а кесу пуза се! Буди пријатељ са сваким, али кесу чувај, њу не пријатељи ни с ким. Где видиш, да можеш шта заслужити и користити, опрезно поступај на не жали и не штеди никог, јер ће данас сутра други доћи на ти отети тај залогај из руке. Јер, синко, данас је онај господар, који има новаца на памети. Ама не вреди ни памет без новаца, као ни новац без памети. Кад будеш ово, што сам сам хтео бити, онда можеш касти: сад ћу да уживам . . .

Леп аманет од ова трговца.

И он га је схватио.

Окретао се на све стране и прво му око запело за газда-Митра. Видео га на га и прозрео. Беше му као добра крава музара, од које ће се моћи добро окористити. Видео, да је газда Митар сељак као и други сељаци што су, који умеју да теку тек са своје грбаче на га одмах и узео преда се.

Али како да га привуче?

Почео му говети и ласкати а све речи увио у лаж па га подмукло и лукаво задобијао, баш онако као када се риба пеца на удицу.

А често му излазио са својим саветима на сусрет и онда се радовао, када је увидео, да је добро почео. Ех, беше он баш прави изданак те своје породице, прави наследник ова свога, грк-Милосава.

А Митар му повеpовао па му се и приближавао. Лепо се дао за нос вући а пут му се чињаше удо гладак и лен. А сиромах, није ни знао, да је на крају тога пута зијала стрма провалија. Ни сањао није да ће се и он у њу сурвати. Сурвати једном па за увек!

А било је то баш о Петрову први пут, када је завирио у грк-Лукину кућу. Онда је први пут и загазио у као, што но наши кажу, у несрећу своју. Пред њиме се блештала рујна будућност, а за њиме се отегла она лепа и мирна прошлост, онај у поштењу прохујали живот, који је ево све до сад проводио. Ама он беше слеп. Не, он беше опијен, занесен. Мишљаше, е се пред њиме отварају двери још лепшега и бољега живота, онога живота, који само богаташи на миндерлуцима уживају. Осећао, као да му се ремен са ногу сам скида, па као да лакше корача. Ех, да се је онога тренутка осврнуо био, тешко да би тако лако и кораknуо унутра. Бар би му рука задрхтала, када би се браве маснио. Ну, али сада већ беше доцкан. Онај ђаво, који га је донде дотурао био, својом моћном руком угурао га је и унутра па се онда грохотом смејао својој невиној жртви.

Грк Лука беше ћорав. Једно око беше изгубио у својој трговини, а лице му уназаказила љута боља, коју је у своме трговању запатио био. Беше ћорав, ама тим једним оком хтео је све оно да накнади, што је са другим изгубио, па је и прозирао даље, него други и са два.

Кад је ступио Митар унутра, гледну га он својим оком некако трептутно па онда жмирну задовољно.

— Дакле, сверовао си. А ја већ мислио, не ћеш ни доћи. Дед седи, ето ти столице! Седи!

И посади га на столицу.

— Јеси л за вино или ракију?

— Готово баш ни за шта. Сад сам баш и ручао.

— Е, онда, донећу вина. И ја сам ручао.

Донесе вина, наточи га, куцнуше се и попише чашу.

Онда разговарали о другом чему па се опет куцнуше.

После грк Лука опет донео вина. Вино измешано са ласкањем баш много утицало на газда-Митра. Беше већ готов да повери̇је, да је грк Лука занста друкчији од ова. Беше му и добар, и искрен, и поштен, па и сам пустио срцу на вољу те му се исповедао са свим искрено и отворено.

А грк Лука му одобравао па ће тек опет:

— Дед, газда-Митре, да се мало покласимо!..

— Све ти добро велиш, Митре, све. Видим, да си много паметнији и оштроумнији од ових сељака, баш Бога ми, као да ниси у опанцима. Ал веруј, не чини рухо човека човеком. Заман ти и оно, кад ти је шупља глава . . .

— Нисам ти ни ја, господару, од оних, што им се пуни глава од науке и мудрости. Ал ипак велим, што имам све сам стекао

рукама својим. Виш ону кућу, па ону земљу, све је то моја мука и труд, све, све. Мој покојни отац, баш Бог да му душу прости, оставио ме као виш овај прст . . .

— Ал си штедио.

— Штедио да, — јесам. Да то нисам чинио, не бих данас био онај, који сам. Бог ми дао ово нешто памети на сам умео и да владам собом . . .

— Имаш ти доста памети, видим ја. Штета још само, што не умеш мало и даље мислити. Ал већ, доћи ће то и само од себе, видим ја . . . Дед да се куцнемо . . . Само дај Боже здравља . . .

На се опет куцнуше.

Онда грк Лука жмирну те настави.

— Оно, да сам ја само на твоме месту, Митре, на да ме види Бог. Не лежи сва срећа у земљи и у кући, већ у новцу. Данас и новац сам се плоди, да како! Ти то не знаш, не знаш, видим ја. Мудри људи данас и друкчије раде . . . Уложе новац у чега, па што је било јефтино, то сутра скупо продаду. Падне ту и тродупла корист, да како! А то ти је трговина . . .

— Видио сам ја то у граду већ колико пута. Е, ал то су све људи газде, па трговци, лако је њима . . .

— То не реци, Митре, то већ није. Мислиш да они све раде својим новцем — ује! Није оно данас трговац који само са својим ради, већ је оно прави трговац, који уме са туђим. А лако је данас до новаца доћи. Виш и сам сам требао оно оном нешто, па сам сад и добио, а нико не зна од куд ми како. Свет мисли да је моје, па ми се и чуди и диви, те веле: баш је газда! И ако ћу — могу. Одем у варош, јавим се тамо где треба, па само макнем пером — ето ти новаца к'о блата . . .

— То ће ваљда бити шпаркаса — прекину га Митар.

— Дакако да је она.

— То већ не волем . . . не волем ни да завирим у њу, да ме зна цео свет. А друго, може човек да се лако и у зло ували . . .

— Тђа — шта он мисли! Море још ти не знаш шта је трговина Кад би цео свет орао и копао, мало би било богаташа. Данас гледа у земљу онај, који мисли исти и остати, даље ни коракнути, а људи, који хоће да се обогате, и не осврћу се на њу. Ти ореш, копаш, мучиш се, а ми пунимо амбаре твојом храном, твојом тековином, тако је то! Ти од свога труда и зноја добијеш тек један део, довољан да живиш, а остало је наше, који се нисмо баш ни оволико знојили. Кад ти кажем, мислим, да ћеш ме и разумети, јер видим, да си зрео и оштроуман човек, — а сад дед да мало окваснмо! . .

Кад су испили, кашљуцну грк Лука, и онда му се приближи.

— Чуј, Митре!

На настави све лепо и слатко, удиљ пријатељски, корсем да га увери и посаветује.

— Виш, ти мислиш, да си бољи газда од мене, јер имаш више земље него ја, а ореш и радиш баш као мрав. Али се вараш. Ја и ако немам земље, имам новаца и памети. Ви ме преко лета и не гледате, јер сте онда сити и напити, пуни хлеба и јестива, али кад се спусти јесен, ето вас широм до мене. Дошли сте, јер вам треба новаца. Одредим вам цену храни, па вам ју исплатим. Кад накупујем доста, седим и чекам жицу од горе, да ми јави, по што је храна. Кад промозгам, да је цена добра, натоварим ју на железницу и пошљем ју куд треба и за час ево дуалих новаца. За цснту место четир добијем шест па тако на свакој центи по два воринта хасне. Куд ћеш лепше користи! . . Нит орао, нит копао, па новаца к'о плеве! Виш, то се зове трговина а ја имам тога духа. *Духа* — море ти и не знаш шта је то. А то је благо, које се не исплаћује, јер га ретко ко има. Да ти тога имаш, ех, ко би ти све данас и био! Знао би те читав Срем . . .

Рече и стаде а погледом му продро у душу, у душу, коју је већ подгризао пгрв материјализма. Он га је питао и подстрекавао, да га подгриза још више.

— Или, могу и овако. За новце покупујем мршаве свиње. Онда их угојим па их терам до железнице. И сам се упутим са њима горе и ту их за добре новце препродам. Каква корист онда, Митре, ти и не знаш! . . На свакој банци још једна банка чисте хасне . . . Ал ту треба памети, добре памети. Ти да имаш воље, к'о што си зачео, за годину две обогатио би се још

више на да те крштине и не заболу. Живио би виш овако као ја, у хладовини, крај чаше вина, баш као прави газда...

Уздахнуо газда Митар, па га као подишла нека дивља страст, те опојен оваким речима сав усплamтео и уздрхтао. Као да је прозрео у будућност па видео себе још богатијега, него што је сада, још силнијега, него што је до сад био. А свевао он о томе без престанка, па му сада дошло, да то све може и бити, те све више повераваo речима грк-Лукиним.

— Како воље? оте му се.

— Ето тако? Баци тај плуг, јер није за тебе, па се мало лати и шпекулације. Лаком је наш свет, па ће се теби пре поверовати, него мени. Буди 'ваки као ја.

— Ти си ето, велим, и учен, а имаш и новаца.

— Учен — ех, каква ми је то наука! За коју годину испећи ћеш ју и ти а дотле ћу ти ја на руци бити.

— На шта да радимо?

— Мош пробати шта хоћеш... Ето, дај ти хиљаду, ја хиљаду, да купимо сад о вашару у Инђији свиње па да их гонимо у шуму.

— Хм... мрдну Митар главом, — не би с горег било... ал....

— Опет он ал... Нема ту ал, већ ту треба чврсте воље.

— Ал ја немам тих новаца...

— На чудно ми чудо и то. Ти кад си заортачио са мном, не треба о том ни да мислиш. Ја ћу данас тебе помоћи, сутра ћеш ти мене, а обоје радимо за своју срећу и за свој напредак... Ако ти немаш новаца, имам ево ја. То је боље, него да идеш у шпаркасу, јер те не ће нико ни знати, а кад користимо на свињама, лако ћеш ми повратити... Дед да се куцнемо ради добра пријатељства!..

— А питеш ли ти каквог интереса?

— То не питем, јер ми то од мог ортака и не треба.

— Да како?

— Ја ти позајмим хиљаду, ти ми вратиш хиљаду и више ништа.

И заче му још једном тумачити целу своју намеру, једнако узносећи своју доброту и пријатељство. На када се већ и смркавало, газда Митар био већ на чисто.

— Дакле размисли се још о свему, и онда ми дођи, па да уговоримо, кад да се крећемо на вашар.

— Е, па добро. Ето мене још сутра.

И разиђоше се.

— — — — — — — — —

Сутра дан уговорише још једном на се трећи дан и крену ше на вашар.

Зарећали обоје по чопорима на обоје и погађали. Када су завршили две хиљадарке. погнаше леп чопор кући. А обоје били весели па у такову расположењу склапали све лепше и лепше намере.

Свратише грк-Лукиној кући.

— Е сад, брате и пријатељу, треба још и ово да свршимо, — заче грк Лука на одмах се уозбиљи. Као што видиш, шала није, ето смо свиње и дотерали. Да нас нико не зна, да сам ја теби позајмио новац, нисмо звали ни сведоке, већ смо се 'вако лепо, братски споразумели. Али, брате, нико не зна шта дан носи а шта ноћ. Ми смо људи обоје смртни па кад се смрти и не надаш, а она искрсне, па на што после своје и пред судове да повлачимо? Ако хоћеш, да од ових свиња половина буде твоја, потпиши ево ову артију, да си ми дужан једну хиљадарку. Кад свиње продамо ти ћеш ми вратити новце, а ја ћу је пред тобом подерати...

— Добро велиш ти то, разумем и сам да је тако. Ама ди је мени сведоџбе, да је половина ових свиња моја?

— Кад ти потпишеш ово, онда ћемо отићи у општину те онде саставити уговор, да смо ове свиње обоје заједно купили и да је наша својина...

— Е, онда нека буде тако!

Узеде задужницу и потписа ју па се упутише у општину и саставише уговор.

А седом јекну:

Газда Митар са грк-Луком заортачио...

Е јесте то онда и било за приповест!..

(Свршиће се.)

В. Милан Марин.

ВЕРКЛАШ.

Музикална проза И. Потапенка.

С руског превео **М. П. Т.**

Био сам веома бедан. У борби с црном нуждом, са невољама, којима ме је судба обилно обасула, изнурио сам све снаге, истрошио сав жар душе своје, исцрпио све сокове мозга свога.

Заман!

Судба ме је гонила не штедећи ме. За што? Ја ближњем свом нисам учинио зла. Спромаху, какав сам и сам, нисам никад узео коре хлеба. На за што? Признавао сам Бога, нисам никад хулио, нисам никад смакао с пута свете правде.

И ја бих сам немо био сносно горку судбу своју, да ми није било матере — старице, коју сам био дужан хранити и неговати.

На сво што сам учинио. Покупио сам све што сам имао, све ситнице, жалосне остатке некадашњег удеља, па сам их дао за мрву злата. За тим сам отишао на пазар, на коме нисам био много година... Ту ми пазар дошао као збор дивљака, као тржиште, на ком људи, запањених очију од лакости, продају и душе, и тела, и савест, и све, чиме их је Творац издигао над свота. Ту сам купио стар, забачен веркл.

Сетно сам се да сам некад имао извретан глас. Дабогме у младости. Тим гласом сам певао под прозором своје драгане. О, колико нежне, колико ватрене страсти сам уливао у те песме! А моја драгана је била дивна, као мајски дан. Но ова није марила песму; сјај злата јој је боље годио срцу; претпостављала га нежним напевима серенада. И моја драгана не паде у део певцу, него трбушатом господару милијуна. Трбушко је био добар и глуп, песме шити је нисао шити певао, а певати није ни могао, јер је имао глас промукао, као песто, које вас дан и целу ноћ без престанка лаје на ветар.

Помислио сам: да узмем веркл па да пођем по живим и богатим улицама. Да стајем на простране живе пијаце, па да певам уз пратњу својег промуклог веркла. Али шта да певам? Срца су у људи тврда, поједином их не ће ни напути! Не ће ни, о нежној наклоности славују дивном крину бадава ће ни им певати! У њих је толико раскошних мирисавих ружица, у позлаћених кавезих толико славуја, — да су се њима већ очемерили...

Или да им певам о људским невољама? Сачувај Боже! Тим би им само повредио слабе живце, да би ме срамно дали протерати.

Него да им ласкам, да им ласкам бесавесно и грубо. Људи маре ласкање. Ласкање им успављује савест као песма луљанка, и тако је успава, с помишљају, да су им срца досета тако добра и узвишена, као што тврди ласкавац.

О, ја бих сам немо био сносно судбу своју, да ми није било матере — старице, коју сам био дужан хранити и неговати! А овако сам узео веркл па стао да идем по пространим улицама градским.

Ено градске баште. Редови високих јаблана као да гордим врхцима подупиру свод небесни. Цвуновн нежног јоргована издишу чудесан мирис. А руже, чудесне лепотице баштенске, намигљиво климају главицама, лукаво маме к себи уморне шетаче. Безбрижна светина гамиже, смеје се, пуни ваздух усклицима радости. Ту се без реда и поретка измешали богати и сиромаси, и сви, као да су равни, једнаким блаженством дишу дивни зрак — хладовит, чист и мирисав, као први дах пролећа. И ја сам помислио:

Сама судба ме је овамо довела. Моје ласкање ће да им умекша срце, да им отвори руке дарежљиве.

И стао сам да им певам, а мој дрхтави глас пратњу промукли гласови веркла. Певао сам им:

„Поздрављам вас, створења дивна! Вас, изабранике Творца, богова силних — достојне љубимце! Када вас је природа створила, вас, људе, морала је и сама да вам се поклони. И назвала вас бисером свега створења. Ви сте — цвет ума! Ви сте с мајчиним млеком усисали дух доброчинства, и да вас нема на земљи, о људи, доброчинства би нестало с лица земље, с плачем и ридањем би се преселило у вечност, из које нам се још никад нико није вратио. Ви...“

Ту ме је глас издао, осетио сам се као да ми је неко прострелио срце. То је била — савест....

О, ја не бих сам био певао. Ја бих сам немо био сносно горку судбину своју, да ми није било матере — старице, коју сам био дужан хранити и неговати.

Устремио сам очи у светињу на видим: моја песма је зајела. Задовољан осмејак озарава усне и младића, и старца, и сиромаха, и богаташа, и женскиња, и деце. Неко ми проговорио тако љупко, у његовим речима сам осетио толико срдачног учешћа, да бих сам био загрлио сав свет: „Кукавац! Како је један! Мора да је измучен од глади и жеђи!.. а речи му пуне узвишена чувства! Ево ти на, утоли глад, на после да нам још певаш!.. Ти мора да знаш још много тако лепих песама, бајних и истинитих!"

И бацио ми бакрен новац.

Шта!! Зар ви хоћете да вам продам савест своју за бакрен новац?! Савест? Ја сам болан, жалостан, стар, изгубио сам све што сам имао, од предака ми остала само још савест. И ја сам ју чувао на дну своје душе, чувао сам ју брижно као амајлију, која ће ми донети среће... Сада сам дошао до крајности, решио се да вам продам то благо своје, и ви хоћете да га купите за бакрене паре? Купем вам се својом савешћу — да ми савест више вреди. Не, ласкање је за вас меко, ласкање вас не може ганути! Ја сам безумник, хтео сам да вас ганем речма, којих на пазару можете купити јефтиније од обуће.

Поневаћу ја вама другу песму, да затресе свод небесни, да задрхћу дрвета од ње, па, можда ће продрети и до два срдаца ваших, која се давно одучила од саучешћа.

Поневао сам им: „Ви горди умом и племством, које куписте на пазару! Ви, чија су срца без чувства, тврда и хладна као мрамор зидова оних храмова, у којима ви узносите бездушне молитве Творцу и лажљивим заветима и клетвама хулите Бога! Ви, који све дајете на злочин-тна! Ви, који се данас овде под ведрим небом пријатељима својима осмејкујете, као да сте готови да за њих живот свој жртвујете, а сутра сте готови да им отмете последњу кору хлеба! Чујте ме! Ја вас презирем! И чујте, како ће свету да причам црна дела ваша, што их сваки дан чините у потаји, чујте, па да се застидите погледати један другом у очи, да се од стида и срамоте разбегнете својим кућама, да се посакривате у најмрачније куте бројна својих. Чујте, како ће вам штедети ни богатих ни сиромаха.."

Писам свршио, а на мене се просула киша златна новца. „Кути! О, ући, свирени човече!" молили ме поплашени гласови са свију страна градског башта. „Ево ти злата! Узимај па одлази! И ако ти још устреба, дођи само, добићеш још више, само дођи без песме и вркла!..."

Покупио сам злато, са хахатом у души, са злорадим хахатом, пуним презирања узео свој вркл на леђа — па отишао кући.

Ја сам их презирао. Али и себе... такође сам презирао. А злато ми пекло руке као жива жеравица...

О, ја не бих сам био отишао да за злато променим благо своје, наследство часних предака — савест своју, да ми није било матере, — старице, коју сам водио више свог живота и коју сам био дужан хранити и неговати.

ПОУКА.

ПЛИНИЈЕ МЛАЂИ КАО СЕНАТОР.

(Из поштампаног дјела: Плинније млађи и његово доба. Свршај првог а почетак другог стољећа по Исусу).

За цијело није било савршеснијега чиновника у Риму. Строго се је држао оне старе римске наваде, да је сваг дужан посветити своје снаге држави до шездесете године живота;[1] а радо је спомињао филозофа Еуфрата који му је говорио да рад у корист држави, и ако је с великим напором спојен, опет сачињава најљепши дио филозофије.[2] Кад се оно пак тужи да је превеђ натрпан послом, то обично каже с тога што у тим пословима не може да се окористи наукоя. Сједи — вели — на суду, потписује молбенице, води рачуне, пише писма; ал су то све за њега ствари за које не треба никакове умјетничке вјештине;

[1] Epist. IV. 23.

[2] Epist. I. 10.

ита више, неке га дужности одвраћају од занимљивијих занимања, а неке су баш да убију човјека.[3] Од велика посла не може да посјети пријатеља, не може да се сврати на свој летњиковац, не преостаје му времена ни да чита писма што му стижу сваки дан;[4] а то је за цијело што га највише гризе. Али опет кад помисли да је римски чиновник и да као такав мора и шта више трпити, само да се не увриједи достојанство државе, е онда му све неприлике налињају: Римљанин треба да је човјек. И заиста, на те маленкости и досаде званичног живота он много и не пази; али чиме се његова памет највише и најрадије забавља, то је држава. „Не пружа нам се — каже — данас тако често као нашим прецима пригода да се о државним пословима говори; али опет не смијемо ни за што такове лијепе згоде пропустити“.[5] А ни е их заиста пропуштао.

Похађао је сједнице у курији најревније, а мало је ко као он онаком озбиљности и савјешћу вршио своје силне дужности. Али с друге стране мало је кога као њега гадила Домицијанова влада а веселила Антонинска. Оваквих људи, као Плиније, било је за оно страшно доба за цијело лијеп број; штета само да се за мало њих потање догађаје живота знају: њих се није ни примјекивало на оној бучној оргији што је са окљаном Палатина владала срамотом и крвљу над прекераженим Римом. Али она Немезида, која се у свјетској повјести појављује иза сваке погане стране, убиљежила је честите слике Трасеје, Сенеке и Хелвидија, да њихова сама успомена буде врело жигосање у чело Нероново и Домицијаново. И гле, перо нам се неким слатким задовољством забавља и око овог човјека, Плинија, који није за цијело што и остали претрпио од онога времена, али је трпио његов честити дух, трпјело је у њему римско достојанство. И заиста бијаше то човјек у правом смислу ријечи, задахнут оним старим величанством, било кад је као грађанин вршио своје послове, било као сенатор или царев савјетник, ил напокон као врховна глава обитеља. Али поред свега тога мало је ко као он умио водити разговоре у кругу пријатеља, како би им уре што лакше и веселије пролазиле. Као чиновник пак сналазио је у ону ријетку врсту људи који знају на своје вријеме сметнути официјозно понашање, да осталима то не додија. Али тек кад је у служби био, а тијело му окотано у сенаторску тогу, е онда, регби, дух прађедовског достојанства, дух оних Римљана који су након битке код Канâ излазили потученом консулу на сусрет с ријечима: ни ти захваљујемо што нијеси посумњао о спасу домовине! — тај је дух дебдио око поштеног чела нашег Плинија. Како се срди, како га гади, кад помисли на подло понашање сенатско за вријеме цара Нерона и Домицијана. „Срамотно ропство онога времена — каже — није само утопило у заборав умјетност и знање већ и сенатска права. На тим смо скупштинама и ми присутни били; али какве су те сједнице, кад су људи ондје позвати или да им се до смрти досади, или да гласују за какву огромну неправду. Ту смо морали и ми сједити, па гледати, па тек слушати“.[6] Његову пак јеку нема већ граница, кад оно помисли како се је сенат поносио прама Палянту, Клавдијеву либерту, љубимцу и министру. Као Нарцис и Калист, овај је Палянт жарио са својим господарем и с државом како је њега воља била.[7] Његова бездушна похлепа за новцем, небројено благо што је згрнуо успркос правди и поштењу, несносна обијест која је у њега расла из дана на дан, а уз то и непрекидно миловање његова ништавог господара, све је то допринијело к томе да га историја убиљежи у најгадније успомене онога и тако већ поганога времена.[8] Када пак сам сенат на свечаној сједници изјави да је тај човјек из племена старих аркадских краљева (а то је високо вијеће радило да му се улагује, јер се је више бојало слуге него господара), онда његова обијест превршн сваку мјер; Агрипина, кћи великог Германика, постаде његовом супружницом; са својим слугама не проговара више ријечи, већ што заповиједа, пише на таблицама, па их баца њима пред ноге: тражи и добија од сената преторску част; на напокон сам сенат, у знак захвалности за велике Палантове заслуге, дарова му пет милијона сестерација и нареди да

[3] Epist. IX. 2.
[4] Epist. IX. 35.
[5] Epist. III. 20.
[6] Epist. VIII. 14.
[7] Aurelius Victor. Claudius. 4.
[8] „Кад једном није било већ повода у државној благајни, рече сам цар Клавдије: имао бих ја повода, да ме Палянт и Нарцис хоће за њихова друга. Suetonius. Claudius 28.

му се споменик подигне „и да се његове врлине уреже у бакрену плочу“.[9] И заиста једнога дана наш Плинције ходајући путем, који води из Рима у ближњи Тибур, набаса за први пут на тај споменик.[10] „Како сада да судим — каже — о људима који су за такову почаст могли гласовати?“ Та били су сенатори до такове подлости дошли, да су заклињали Нердата да прими тај дар; па не само то, већ су и цару своју харност изразили што је допустио да се његову љубимцу докаже како му је сенат захвалан. „Па зар та њежница није још са себе такову лагу избрисала? „Ала се радујем — каже даље — што не живим у оно доба, којега се иначе толико срамим, колико да сам у оно доцнета живио“.[11] Како дакле да се не јежи коса на глави човјеку који је толико пазио на поштење и на честитост у свим стварима? Каже да су толико били заборавили обичаје својих предака, да се нијесу више ни старали за достојанство сенатскога збора, колико ни за штовање које му бијаху дужни.[12] Углед те старинске и славне части бијаше написан на Плинијеву челу. Јаох ти се ономе који у тај углед дира! Једнога дана при тајном гласовању неки су се народи у сенату дотле повисили, да су на своји таблицама, гдје се пише име кандидатово, набрчкали свакојаких шала и непристојних изрека. Како га је то у живо ранило! „Шта ћемо с тим људима? Јесмо ли у римском вијећу или у позоришту?“[13] Други пут се грози са нереда у том угледном вијећу, па се тужи пријатељу како је свак за се говорио, а нико не умно ни скромно да буде нити чедно на свом мјесту да сједи; свак се трудио да његов кандидат продре, те у тој вреви није било више ни реда ни учтивости; толико су заборавили достојанствено понашање својих отаца.[14] Он, као прави Римљанин старога кова, није могао себи представити славније части на свијету, као што није могао помислити страшније казне од истјеривања из њеначке дворане.

Плинције је за цијело много шта претрпио, као и остали поштењаци оне доби, гледајући понижење римске државе испред лудости или махнитости њених владара. Али све нам јамчи да он није ни за час посумњао о спасу Рима; те биће и он ускликнуо као његов пријатељ Тацит кад је гледао где се јавно на тргу бацају у сред пламена дјела и животописи оних људи који су што добра држави учинили, а поштени и честити били. „Мислили су — рече онда Тацит — да ће она ватра уништити глас и дух римскога народа, слободу сената и знање цијелог људства; прогнати су учитеље мудрости, прогнате су узвишене умјетности, да се народ никад више у што племенито не угледа. Заиста смо доказали до којега је степена наше устрпљење могло расти.“[15] По смрти Клаудија, Калигуле и Нерона (да и не споменем кратку владу Галбе и Отона и раскошно благовање Вителово) држава је напокон одахнула под мудром управом Веспасијана и Тита; него то бијаше кратак сан, кратак починак. На пријестоље римско показа се Домицијан, гори од најгорих, Домицијан, који је имао у себи најпогибније мане Тиберијеве, а без његових врлина, који се је у ништавости такмио са Клаудијем, а у махнитости с Нероном. Овај „ћелави Нерон“ — како га називље Јувенал — који је немилосно парао већ измождени свијет, који ти је радио о глави на да сл му само говорио да киша пада, или да је лијепо вријеме“,[16] овај је народ био дотјерао окрутност и лицемјерство до скрајности. Главом је силазио у амфитеатар да побије дивљу звијерад; тукао се је с гладијаторима, само што је у њега мач гвождем био, а у противника дрвен.

Нетом је Домицијан испустио душу, сенат, који му се је до скрајног часа улагивао, потрча у курију, избљува најсрамотније псовке на покојника, поруши све његове кипове, избриса све његове натписе, да од њега више не буде споменa.[17] Одахну свијет опет, али овај пут за пуно једно столеће, докле је трајала Антонинска породица — од Нерве до смрти Марка Аурелија. Који су се до онда крили од царске крвожеђе, провирили су главом из својих скровишта, да се увјере је ли им одиста зрачак слободе просинуо; честитост и поштење изађоше из своје тамне забити; филозоф се по-

[9] Tacitus. Annales. XII. 53.
[10] Epist. VII. 29.
[11] Epist. VIII. 6. Ово је Плинијево писмо врло важно, јер доноси у свој цјелини ону срамотну сенатову одлуку (senatusconsultus), којом се доцначују части и дарови Трабезијанском намјеснику.
[12] Epist III. 20.
[13] Epist. IV. 25.
[14] Epist. III. 20.

[15] Tacitus. Agricola. 2.
[16] Juvenalis IV. 37.
[17] Suetonius XXIII. Plinius: Panegyricus 52. И данас се налазе натписи на којима је избрисано његово име.

врати на редовна поучавања; жртве оне бијесне завјери похрлиће опет у Рим, а царско се пријестоље поврати са крвавог амфитеатра на величанствени Палатин.

Наравна посљедица том непадном превра-ту и одлучној промјени у римском моралном животу, биће то што су се од једном улоге сасвим измијениле: ко је дотле прогонио, постаде жртвом својих негдашњих властитих жртава. У рану зору те жељене слободе — приповиједа нам сам Плинније — сваг је свог старог непријатеља на суд тјерао, избљувао на њ свој стари јед, да га уништи. И он је сам мислио да је најзгодније вријеме наступило да се ништавци прогоне, да се недјела неденсају. Али честитост његова карактера није дала да он те своје накане извриши; задовољио се је с тим, што је на јавном суду јасно доказао невиност несретног свог пријатеља Хелвидија, и тако погажену му успомену осветио.[18] Што је њега највише веселило, то је што ће сада нанова процвјетати римска моћ, умјетност, знање, књижевност.

Помислимо само како је нашему Плинију срце заиграло, кад су напокон наступили љепши дани за римско царство, а особито за сенатски сталеж онако грозно злостављен под Нероном и Домицијаном, а тако децимиран, да је Јувенал говорио: „данас је у Риму већ велико чудо кад човјек из племићске породице може да дочека старост."[19] За оно страшно доба кад је то славно вијеће било позвато само да одобри луде или махните жеље оних тирјана, и сами су вијећници — каже — били заборавили своје главне дужности и главна права; па слобода, чим се поврати с Нервом и с Трајаном, нашла је те људе у најдубљему незнању о државним пословима; али већ то само слатко чувство слободе било је кадро да избрише из памети тих ваљаних људи успомене оног поганог времена.

Наравно, ријеч *слобода*, коју наш писац има увијек у устима, није она иста била, зарад које су погинули Касије и Брутус; за сенаторе и витезове свијетлила је слобода онда кад их цареви нијесу прогонили, кад су као Трајан метали свој потпис не испред већ након имена сената и народа;[20] кад су се при ступању на владу клели да не ће ни једнога од њих осудити на смрт. Ово су увјети били, под којима је онда могла да цвати слобода; па и сам Тацит,[21] говорећи о цару Нерви, употребљава ту лијепу ријеч, кад каже да је тај цар умио да споји ствари које нијесу прије никад напоредо могле ходати, т. ј. царевање и слобода.

Познато је да од старих либералних установа мало је која остала, а која се дојста уздржала, та је сачувала старе форме и церимоније, али то на штету своме конкретном дјеловању. Та промјена, коју је Август онако вјешто увео, нигдје се није боље опажала колико у онданњем сенату, који је много говорио и расправљао, а у суштини није друго закључивао него оно што је цар наређеном хтио да се закључи. Али поред свега тога, то велико римско вијеће сачувало је до потоњег часа царства дио свог старог достојанства, а у неколико и своје важности, на било то само у спољашњој форми. И у најгорим часовима свог постепеног пропадања, кад су варварске навале откидале сваки дан по један комад државе, кад су копита готских, хунских и вандалских коња без опреке газили стољетно благо нагомилато са свих страна свијета око вјечнога града, и у тим часовима Рим није могао да заборави онај сенат у који се зрцалиле најсјајније успомене његове велике прошлости. Скоро до скрајнога часа сенатори су бацали, кад су ступали у вијећницу, по један грумен тамјана на мали жртвеник пред статуом Викторије; а сваг је у Риму знао да је Викторија онђе још од онога дана кад су је довијели из Тарента, за вријеме оне очајничке борбе с краљем Епирским. За цијело и овај величанствени призор морао је уздржати римски народ и саме сенаторе у неком очарању, у неком светом заслијепљењу. По свој прилици било је и за Плинијева времена онако заслијепљених патрицијa, који су уживали у тим свечаним церимонијама, те им није ни на ум падало да је њиховим дједовима дозвољена била већа слобода говора, а што је главније, рада; та мислимо да је и сам Плиније спадао у тај број. Али опет не смијемо посумњати да није искрен кад оно хвали велику слободу коју им је Трајан удијелио. Овај цар — како врло добро опажа модерни историчар (Victor Duruy) — храниo је неку необичну милостиву нажњу према сенату, а то

[18] Epist. IX. 13.
[19] Juvenalis IV. 95.
[20] Panegyr. 67. 72.
[21] Agricola. 3.

за цијело у политичку сврху, „али осим тога — каже — нама се чини да је то у њега отуда потјецало што је он, као суровн вођ, осјећао и преко воље неко особито штовање према томе старинском збору и патрицијском угледу његових чланова“. Цар који није прогонио племство и богате људе, који је јуначки бранио и ширио границе царства, који је раскошно обдаривао римску свјетину житом и играма у циркусу, такав је цар лако стекао љубав својих поданика и захвалност угледних грађана; па за што да га Плинције, и он сви своје доби, не прозове узор-царем, царем либералцем! „Напокон — кличе наш човјек — наступило је вријеме кад племство не заостаје у тами за царем, већ од самога цара добија нови сјај. Овај Цесар нити се боји порода старих јунака, нити прекида потоње синове слободе. Не! гдје год нађе потомка прастаре и славне али пропале породице, он га привлачи на своје крило, да у њему старо римско достојанство оживи“.[22]

Ето у чему је усхићење Плинијево. Та још давно опрезни и домишљати Август бијаше увидио, да је царству највиша сигурност у добру споразумљењу међу владарем и аристократијом; то су начело његови људи или махнити наследници сасвим били занемарили: док га се Веспасијан опет стао држати, па га предао у честите руке Антонинске породице.

[22] Panegyr. 69.

Јосип Берса.

КЊИЖЕВНОСТ.

ГЉЕБ ИВАНОВИЋ УСПЕНСКИ.

Поводом тим, што је пријеводач руски Успенски помирно намењу, доноси Das Magazin für Literatur из пера Павла Стицинског чланак под натписом „Ein Veteran der sechsziger Sturm- und Drang-Periode der russischen Literatur“. Како Успенски нашем свету није онолико познат колико је заслужио, а како га чланак Стицинскога веома добро карактерише, то нам читаоци нашега листа не ће замерити што ћемо чланак Стицинскога у преводу саопштити у „Стражилову“.

Стицински пише овако:

Резултатима кримског рата и реформама које за тим дођоше, из темеља се узбуркаше душе свеколике руске интелигенције.

Цео дооцдашњи живот руске интелигенције почивао је на одобравању најбезобзирнијег експлоатисања радне снаге у мужика, на дубоку презирању „аргатинка-простака“, а ослобођење сељака или боље рећи: *идеја ослобођења сељака* створила је наједаред нов идеал, идеал живота, којем је ваљало да се оснива на поштену раду и на признању једнакости свију људи који раде. Некрсоше људи који смедоше рећи да није истина, да је боље не мислити, него мислити, да је боље не радити него радити, људи, који су били тог уверења, да човек није ни куд ни камо још учинио своју дужност, ако узме богату девојку или ако „зарад изображења“ путује по иноземству.

Тада изађе у Русији голема забуна: човек није могао ништа друго чути до тужбе, грдње, клетве, прекињања, претње, које су тек од времена на време надникали указ и фијук кнуте. Је ли ту онда могло бити да се много белетриште не осете позвани, да у својим умотворима не изнесу ту забуну, ту „бодест“ свога времена? Уметника, који је имао и племенито, нуно осећаја срце а уз то и дубок поглед у прилике, морало је на рад нагонити, кад погледа на народ, који се тако луто био разболео, који, немоћан, запао у небригу и апатију, као да је неспособан спавао те се сад диже, да у име најстрожије истине почне нов живот. Је ли ту могло бити да уметнику не достане материјала? Колико ли су нових типова створиле нове прилике, који изгледаху као да моле да се на њих смилује књижевничко перо! Ту је био реакционарни јункер са села, који се рукама и ногама опирао новој струји, коме није било по вољи да га истргну из његове небриге; ту су били исто тако небрижни, но куд и камо кукавичкији трговци

ка „старога кова“ који се, дајући за старим добрим временима, морадоше-уклонити испред велике индустрије, што све то већма продире; ту беху ђаконе, који одушевљено, но и сувише често без права разумевања слушаху своје учитеље — Чернишевског, Добролубова, Писарева; ту је била читава војска царевих чиновника и чиновника, који се морали бојати, да ће им зло поћи, кад се нове реформе тек изведу- те су с тога „новотаре“ гонили што су могли лукавије и омразније; ту је био сељак, који је још мало мужик а данас већ слободан, равноправан грађанин; ту је био ситни занатлија, кога је продирање велико-капитализма мало по мало претворило у модерна пролетарца.

У то време — биле су то шездесете године — јавила се силесија младих, од части веома даровитих књижевника, који су један другом били сродни не само по избору предмета него и по начину обраде.

Разуме се, да је ослобођење сељака свој интерес управило на најниже слојеве становништва. Сељак, радник, ђакон, сеоски учитељ, грк и занатчинчић, који су у делима прећашњих песника тек ретко фигурирали, били су сад скоро једини, које су „млади“ узимали.

Што се тиче облика у приказивању, имао је да се испуни само *један* захтев: морао је бити *истинит*. Млади су песници гледали, да у својим умотворима сваки пут изнесу комад истинитог правог живота те се при том њиу ни мало осврнули на стара овештана правила технике. Њиу више стварали романе и новеле са „одређеном радњом“, са „добро промишљеном фабулом“ и како се све ово постулати, које су свикли били стављати на уметничко дело — не, у њих је било само амбиције, да створе слике из живота са фотографском тачношћу те да пажњу читалачке публике обрате на оне слојеве друштвене, које се довде нико није усудио да унесе у књижевност.

Публика их је пријатељски дочекала и пратила им недостатке и екстраваганције. А било је много да се пропусти.

Данас т. зв. моментфотографије, без почетка и без краја, без „занимљиве“ радње, њиу више ништа необично. Но тада је требало још подобро смелости, па да човек такве слике даде публици, којој се укус образовао на делима Тургењева, Гончарова, Островског, на делима у техничком погледу тако савршенима. Што је свет ту смелост пратио, даје се разложити из тадањег духа времена. Но млади су песници пошли још даље. Није њима био зазор, пркосити и самом духу времена те н. пр. тек ослобођеног сељака, кога су обично идеализали, описати као сурова варварина, који у начину свог живота имађаше још нешто сличности са Папуасом. Свет им је опраштао и ту смелост, јер је штовао њихову тежњу, да буду истинити, на ма истина била још толико горка.

Из целога никаког роја белетриста, што шездесетих година започеше своју књижевничку каријеру, да наших се дана одржао само још један једини, а то је *Глеб Иванович Успенски*. Од осталих су многи у Сибирији живи сахрањени, многи је у прогонству — у Пармзу или у Швајцарској — нестао или је на књижарском сајму пропао; код неких су опет карактеристични знаци оне школе, којој припадаху, тако излизали, да их човек не може више да позна. Само Успенски више четврт'ње столећа ради даље са истом неуморношћу и у истом правцу. Путује (новајвише пешице) по својој Русији, изучава у сељака начин живота, саопштава сваки час нешто ново, а што је главно, публика га једнако чита жудно. Ово је заиста веома чудновато, кад човек промисли, да је публика после тридесет година постала друкчија и да се у Успенскога карактеристични знаци школе шездесетих година пре пооштрили него излизали. У прво време свога рада описивао је невољу варошког пролетаријата, сад се спушао још дубље — у њиину сеоског пролетаријата на најниже више и не излази. У прво време није се страшно, да критички претреса „новине“, сад плује публици у лице на пиак га читају и воле. Има ликова, које човек из петих разлога воли, из којих друге мрзи, на којима само као карактеристично знамење изгледа исто оно, што код других карају као недостатак. Успенски је такав љубимац младе Русије у пркос, или шта више баш због својих недостатака.

Дале вели Стишински, да би га далеко одвело, кад би опширно хтео да говори о свим особинама Успенскога. Вели, да то ни опако не би било занимљиво за Немце, јер је врло мало од Успенскога преведено на немачки. Обећаје да ће у идућем броју Магазина саопштити малу приповетку Успенскога под натписом „Сирота баба“ у немачком преводу па онда наставља овако:

Хоћемо само подробније да говоримо о *једној* особини, које има у свим умотворима Успенскога.

Ваља прочитати ма коју страну у којој књизи Успенскога, што ће одмах упасти у очи, то је збијеност његова приказивања. Нађи ћемо по што шта прескинуто, недовршено, недовољно обрађено, али никад што сувишно. Његова је приповетка свагда одмерена, можда и сувише одмерена, мал те не схематична; његови субјективни назори — а Успенски воли причање своје да прекида рефлексијама — пре су исказани површно него опширно; то је тако рећи неки снажан бујонекстракт, који ће ће сваком пријати, но који је свакако прави, неокварен и никад водом не разблажен.

Узмимо само новелу под натписом „Сирота баба".

Живела некад стара баба. Била је са свим сама на овом големом свету, услед прошлости своје — била је пре мужичка — обогаљена, а имала једну једину другу — стару кучку, која је исто тако била сирота и остављена, као и она. Услед неке несреће донадне баба тамнице а из тамнице досне у болницу. Кучка дотле позна љубав и породичну срећу — оптеница се — па не ће више да зна за бабу, кад се вратила из болнице. То је за бабу голем удар; она се спикла била да кучку сматра као најоданију своју робињу и највернију другу — а сто и она јој окреће леђа! Сиротица је сад још самохранија и остављенија него пре.

Све је то разрађено на неколико страна. Изостављено је све сувишно а од потребна казано је ле најпотребније. Као што рекосмо, има само неколико страна на више нам је у свој својој трагици пред очима слика бабе и њена стања.

КОВЧЕЖИЋ.

КЊИЖЕВНИ ПРИКАЗИ.

Гимназијалац. *Год дружине ученика II. београд. гимназије.* Друга свеска: — Београд. Штампарија Светозара Николића. 1892. Цена 50 пр дин. Стр. 138. — Када сам узео ову књигу у руке, њиом се ни падао, да ћу у њој наћи тако одабране радове. У овој свесци има свега девет радова (седам оригинала и два превода). На првом месту је врло лепа патријотска песма: У ноћи. На другом месту су подесно описани обичаји у Врњцима на бадња дан и о божићу. На трећем месту је приличан причица: Михајло. На четвртом месту је: *Пустињак*, песма *Јан. Дробњака*. Читајући ову песму често сам морао посегнути, да ли је ово збиља „Гимназијалац", орган дружине ученика II. београ. *гимназије*, и да ли је ту песму збиља написао гимназиста, седмошколац?! Песма „Пустињак" је таква, да се ње не би постидели ни највећи песници Српски су у њој правилни као у песмама Змајевим, јако почиња је као у песмама Пенадовићевим а јачина парада и мисли исте је ју ва писану Костићевим песмам. Простор ми не допушта да о овој дивној песми више говорим, јер је најтоплије *свакоме* препоручујем. На петом месту је лепо и разумљиво написан чланак: Борба српских устаника против дахија. На шестом месту је занимљив „путнички запис: „На Перетин". За тим долазе два превода, један из Шатобријанових „Мученика", а други: Тодора Вишњева „Несрећна краљица". (Историја Јованке, мајке пајсрећа немачких: Карла V. и Фердинанда I.) — Издање ове књиге је укусно, штампа је добра, штампарских погрешака нема; само су хартија и слова могла бити од једне врсте. — Нека је ова књига (особито песма „Пустињак") свакоме најтоплије препоручена. С.

Јован Рајчевић. **Чији је спјев „Смрт Смаил-аге Ченгића"?** Прештампано из „Новога Листа". Написао — — Надао Милош Дрангић Цетиње. Кн. срп. државна штампарија. Стр. 23 — Позвато је да је спор у књижевности о томе да ли је Мажуранић или Његош спевао „Смрт Смаил-аге Ченгића". Ова књижица иде за тим да тај спор реши. У почетку говори писац о самом спеву и хвали га врло. Он мисли и доказује, да је „Смрт Смаил-аге Ченгића" продукт Његошев али да га је Мажуранић у облику дотерао. „Три четвртине припада владици — вели писац — а једна Мажуранићу". На крају наводи писац, да је Његош једном питао владику: што га није опевао већ, као што му је био обећао, и владика му је одговорио: Јесам, чоче, како да нијесам, но је један лаицанпаштина много ружније измишљено, али опет може подићиста". Ако се ове речи владичине докажу, спор би био решен. Штета је што писац није знао за Вуковићеву расправу о истом предмету. С.

Српска краљевска академија. Глас XXXV. **Тодор, син кнеза Мирослава Хуме од**, Приложио *Коеет. Јиречек*, професор на свеучилишту у Прагу. Београд. Штампано у државној штампарији краљевине Србије. 1892. Стр. 15. — О Анебертову „Тиху" писао се у нас доста. Расправљали су: Руварац, Павловић, Средковић, Дучић и др. Али то питање није било ни често изведено све до ове расправе Јиречекове. Антон Хроуст нашао је у Грацу нов рукопис Анебертова путописа (текст није цео). У томе рукопису стоји, да је кћи херцега Берхтолда требала поћи за Тодора, сина Мирослављева. У овој расправи говори Јиречек још о наслову војводе Далматије и о генеалогији потомака Мирослављевих — Расправа ова на-

штеана је — као све расправе Јиречекове — темељно и критички. Ми је сваком пријатељу српске историје најтоплије препоручујемо. С.

КЊИЖЕВНЕ БЕЛЕШКЕ.

— „Vienac". Ви Србе често називате (по својој новоскованој формули) „браћом по језику". Не дао Бог! Ваш 38. бр. је прави „вијенац језичности", али у том Вам нагло не желимо ни бити браћа. Све дакле Ваше китњасте речи, којима нас баш „братски" почаститесте, одбијамо на Вашу хрватску уљудност, којом се свагда испуратe над нама „изтеђењима". Оне су „достојне ијадi наображених"! Одговорићемо Вам само колико се тиче ствари. — Искрено жалимо што је ушла она белешка у 35. бр. „Стражаова". Свако може јасно видети, да нама пред собом нека lapsus. Уредник но беше дома а сарадник (али не „mladi ronagač") даје 35. бр. „Vienca", у који непажњом западе други полутабак на 1. броја; не опажајући тога, написа он ону белешку. Толико објавештај ради. А шта да одговоримо на оно остало, што да трошимо речи залуду и да бацамо боб и вид? После оне Ваше изјаве никако не можемо променити својега мишљења о Вашом поновишму, шта ваше не можемо а да Вас не прогласимо *отеклима*. Ко би друго могао набацити онако мадуто: „kad bismo slučajno isticali i branili hrvatstvo i srpsko zemlji, n. pr. u kraljevini Srbiji; no mi ga branimo i ističemo samo na historijskom i političkom tlu hrvatske države". Онде бисмо већ могли запрштити Ну идимо још даље. „Етнографска карта" стоји *бар* на тако чистом логама као дубровачко и которско хрватство. Разлика је само та што оно пише ћирилицом, а ови „напредњаци" обилазе процесије и „научници". Ко већ а ријеч види и у садашњости и у прошлости на све стране само Хрвате, шта ће тому споменици? Како ако таки програти право на научност и још тражити од других да му верују и лутати се ако му ко не верује? Да је Вама до науке, да Ви и сами верујете у научност својих резултата, Ви бисте тако послао дали Академији. Али Вама неје до науке и истине. Ви знате добро, да таке расправе за ерце уједају сваког Србина а шире Вашу популарност међу хрватскими поносима и стеклашима. А може ли се то чувати достојанство књижевног листа? Ви хвалите „Стевке Ивчатска" са „једнић krasnih uspjeha". Јесу ли то ти красни „успјеси", што раздражени „врвени" Хрвати по Дубровнику душају главе мирних људима? Иде ли и тако што „хвалит i ponet"? Као књижевном и белетристичном листу несно Вам нигда ње речи рекла, али у питању српско-хрватском, ево и сад Вам доникујемо: *стојите изван свака крстаче*. И ми пријазјемо, да нама питања српско-хрватског. Али како ће оно даље расправљати једнострано и тегноргудо по нашим листовима и листићима, шкодн и обема племенима посебце и целом српско-хрватском народу. На дар написао и шкоде ван лист, који треба да мрзи рогашки vulgus, који треба да се узноси изнад тренутних користи па да се бори за вечите идеје, постаје голубачком вечином? Не тако, „Vienče", не тако! Ми ћемо и одселе колико умогућемо са љубављу пратити књижевне производе, који нам стижу од хрватскога дела нашега народа. А Ви терајте Ваш ситничарски посао и даље, али кад год се будете тргнали у онака питања, за која Ви немате подобности ни по трезвености ни по љубави, свагда ћемо Вас подсетити на дужност.

— Напшла је на штампе: *Српска граматика* за III. раз. гимназије. Написао *Љуб. Стојановић*.

— *Академија* је издала XVIII. *Споменик*. У њему је вељком грађа на повољу историју српску.

— У „*Просветном Гласнику*" (свесци за јули и август) штампан је извод Дим. Алексејевића на историје Јов. Кантакузена.

— У „*Бос. Вили*" (бр. 22. и 23.) реферине Ђ. о песми: Женидба Сењанин Тадије.

— У истим брзјенима „*Бос. Вили*" штампано је једно писмо владике Петра I.

— Из „*Ратника*" је отштампан рад Мил. Николајевића: Северна стара Србија.

— „*Бос. Вила*" јавља, да је југословенска академија издала дванаесту књигу „Дела". У њој је „Колунићев зборник".

— Учитељ Јован Јанко Княжевић „приређен" је у засебној књизи да изда „свој подужи састав" „Педагошка писма", који је „написао, размишљајући о предметима, којих ће бити двадесет и пет", колико је „читао, чуо, видио и искусно" „а употребио сам — вели — облик писма за то, да буде читаоцима разумљивије и занимљивије". А „примућује" га је то, што „свакога српско учитељство нема свога листа, који би се што чешће, бирем недељно, бавио струком и животом учитељским у поучно-забавном правцу". Књигу ће дати у штампу тек кад буде довољан број претплатника а „проход, ако га Бог дадо" употребиће „као исповоћ на даљем студирању учитељске струке у иностранству". Цена је књизи 40 нови. Претплату шаља слати Аркадији Варађанину, управитељу више девојачке школе у Новом Саду. Скупљачи добијају по десету књигу или попуст на њу.

— „Vienac" у 38. броју јавља, да је изашла 5. свеска хрватског превода „Дламинације." Поравно да „Vienac" опет хвали преводиоца, што је „исправно" писао, „koji je pod plaštem trijezne nauke htio da Hrvatima otme (?) ono, što im po Bogu i pravu pripada"! Шта још не кемо дочекати!?

ПРОСВЕТНИ ГЛАСНИК.

Др. В. Јагић, професор у Бечу, предаваће идуће семестра: историјско-методолошки увод у Словенштину, и: Изабране тачке из граматике разних словенских језика. Стару словенску граматику предаваће *Др. Ф. Пастрнек*. *Др. Стрекља* предаје: моције, диминуције и компарације у словенским језицима.

САДРЖАЈ: Иеснништво: Путник. Ортаци. Верглази. — Поука: Пливање млађи као сенатор. — Књижевност: Гљеб Ивановић Успенски. — Ковчежић: Књижевни прикази. Књижевне белешке. Просветни гласник.

„СТРАЖИЛОВО" излази сваке недеље на читаву табаку. Цена му је 5 фор. а. вр. на целу годину, 2 ф. 50 н. за по год., 1 ф. 25 н. за четврт год. — За Србију и Црну Гору 12 динара на годину. — Рукописи се шаљу уредништву а претплата књижари Луке Јоцића у Нови Сад. —. За Србију прима претплату књижара В. Валожића у Београду.

Издаје књижара Луке Јоцића. — Штампарија дра Павловића и Јоцића у Новом Саду.

Јелена Симојевића

СТРАЖИЛОВО

ВЛАСНИК И УРЕДНИК ЈОВАН ГРЧИЋ.

БРОЈ 38. У НОВОМ САДУ, 20. СЕПТЕМБРА 1892. ГОД. V.

ПЕСНИШТВО.

ОРТАЦИ

СЛИКА ИЗ СЕОСКОГ ЖИВОТА.

(Свршетак).

III.

Осмо му је већ било прошиштало у кући, када се је већ са свим био на трговину бацио.

Није му се онда рука ни машала плуга, а о жетви није ни бивао код куће.

Како се је оно пре при продаји свиња сада први пут лако и лепо окористио, беше му сва памет у трговању, а удиљ је са грк-Луком тумарао по околини. А вамо, да речеш, није ни избивао из његове куће.

Ех, не беше му онда пара! Није се осврtао онда ни на кога, већ је слепо веровао своме ортаку, па се и поводио за њиме.

А беше признат и у граду. Опамо га је водио грк Лука на га је увек и приказивао као свога ортака. А њему беше све то мило и лепо.

Пљесну се људи тек чуда ради, кад виде, какове се све то котобање граде у грк-Лукину дворишту, а и он ту на заповеда, исто баш као и грк Лука, занатлијама.

Чињаше им се, као да му је секира нала у мед или као да је негде натрапао на каково благо, као на прилику Кулиново, па сада од једном све изнео на пазар, па се баш подигао, као нико у селу.

А међ светом причало се свашта.

Поговарадо се чак и то, да је набавио неку грдосију машину, па са грк-Луком кује и саме — новце. Први то опазио онај Јосим, слуга му, када га је испаћивао, ама све самим новим банкама. Чисто му се очи засветлеше, а руке му дрхтале, — ваљда што их није смео да прими. Бојао се зар, да их својим рукама и не упрља. А свога века није их видео још такове чисте и не угужвелане.

Шушнуо он то крчмару а крчмар сверовао на причао даље. Тек једном знало је и све село.

— Да, трукују ти.

— За то то тако. Није то да речеш: стекао је, већ се баш преко ноћ обогатио.

Па су из злобе и зависти надовезивали још и више.

Онај Влајков причао, како је видео једну ноћ, када се је оно из крчме враћао, где су шест волова и довукли ту грдну машину. Видео је, а био је баш у прикрајку, када су је и скинули и угурали унутра. Па и сада зна, добро зна, камо су је и наместили. Никуд баш, већ у сам грк-Лукин подрум.

— Ех, лако је онда њима! И сам бих се огаздио, да правим банке . . . Ал да их хоће царевина ухватити, водео бих него Бог зна шта . . .

— То им не вали, а пре а после. Доћи ће већ њано по своје . . .

А њих два ортака шиу се на такове

приче ни осврtали, него су и даље ковали своје намере.

Грк Лука је предложио, да купују храну. Тога ради и сазидали су у његову двориштy лепе амбареве и котобање. У те ствари уложио је газда Митар и сву своју корист од свиња, још је морао и да позајми нешто.

Опет је потписивао задужницу.

На и онда, када је храна доспела, и онда ју је потписао.

Од накуповане хране падали се лепој користи. Беше то довољна нада, да га одржи, да не клоне.

Али беше ли то случај или судбина?....

Сину пролеће а цена спаде. Томе злу нису се ни из далека падали. По савету грк-Лукину, да не би још грће прошли, натоваришe ју на железницу и продадоше је.

Била је ту корист врло мала.

И од тог доба беше газда Митар дужник грк-Лукин. Једном ногом срнуо је већ у пропаст, и још не беше доцкан да се прене и да се спасе. Онај ђаво, који га је дотле догурао био, снагом својом гурао га, да још и другом ногом коракне у провалију, која је ту пред њиме зијала. А онај врв, који му се у душу залегао био, ширио се још више на му као шанутао: није то ништа — та то сваком трговцу бива. Кад дође срећа, нагомилаће се силан новац, којим ћеш се и одужити и усрећити. Само се стрпи, па ћути — освануће и тај дан.

А он сиромах није знао ни шта хоће, ни куда иде. Пред њиме беше само један предмет, који га је мамио и за којим је жудио. Сјао му се он ту, пред њим, као исто сунце, па га светлошћу својом и заслепио. Заслепио тако, да, сиромах, није могао ни видети, да га је грк Лука варао. А обоје су жудили за тим предметом, за новцем, само овај намећу и лукавштином, а онај поштењем.

— Добро! рече му једном грк Лука. Штетовао си и ти, а штетовао сам и ја. Е, ал то је трговина. Када је срећна година онда нам је обојици и сувише, а када је рђава, онда ћути и трпи, па те нико и не зна . . .

— Боље би било да мање купујемо! — копрцао се Митар.

— За то се не вреди онда ни мучити. Мали кући, мала и корист, — то није ништа.

— Имам нешто и свога новца па да ти се одужим.

— Махни се море тога, није мени до твога дуга. Нека стоји — вратићеш ми, када добијемо обојица. Боље би било, да га уложиш у трговину па да и њиме тргујемо.

И то се је често понављало. Ама га је грк Лука увек знао скренути. Беше му он сада као нека играчка, којом је умео владати и управљати.

— Само ником ни речи. Не помињи о нашој намери и о нашој рђавој продаји ником, јер је зао свет, па те хоће и да исмеје. А то они једва чекају.

И Митар беше онај исти Митар, бар се је умео пред светом тако показивати, да је сваки мислио, е му се сваког дана све више и више пуни торба.

Друге године већ су опет трговали.

Осим хране гојили су још и свиње и стоку, а како су оно једном били почели и виноградi, куповали су и вино.

Беше то већ врхунац њихова трговања.

— Богме си се ти баш захукао, Митре! помену му још једном наш брата, када су се оно у шуми, у Подољу, нашли.

— Како мислиш?

— Ето тако. Мало ти беше са свињама на после са храном, већ ето потеже сад од једном и са свињама и са храном и са стоком, па и са вином. Богме, брајко, ти или ћеш бити газда, трговац, господар, или баш не ћеш бити *ништа*.

Засветлише се Митру очи на му се као насумрачило пред њиме, те се тргне, када му брата изусти последње речи.

— А мени, Митре, знаш, и мило ми је и немило. Волим, што си се отаздио и што се дижеш, ама чисто зебем, кад видим, с ким си уортачио . . . Мој Митре, не знаш ти још ту вајту, ту грк-Лукину. Да богме, млад си још, па му не знаш ни лозу, од које је попикао . . . Ех, не вели наши бадава: куд ће ивер од кладе . . . А људи су људи. Колико ћуди толико и облика. Не зна човек шта је у џаку, док га не

откријеш, а Бог свети зна, шта се све и не кува под оним оделом . . . Па ти велим: дај Боже, Митре, да се ја преварим, а ти да се о противном увериш . . .

Заћутао Митар, ни да би реч, а овамо се лепо види, како га је брáта баш у жицу згодио. Сад први пут беше у искушењу, на се сети свих оних неприлика, у које беше загазио. Као да му се од једном и очи отворише па загледао онамо, камо је већ давна требао загледати.

— Можда ти, брáто, тако мислиш, ама није тако, — бар до сад не беше он такав, за каква га ти држиш . . .

— Ех, за то ти баш и велим: да Бог да, да се то све и сврши добро, да Бог да се ти још више и огазднo и усрећио . . . Мој Митре, (и брáта поче из тиха, као отац кад светује свога сина, који је злим трагом пошао), данас памет царује, а новац му слуга. Море, поштење је данас само на устих, али у делима не . . . Метни руку на срце, те се осврни на реци: е да ли смо данас *људи* или не. Ако си добар, слуга си лукавоме, а ако си поштен, жртва си непоштењу . . .

Тржe се Митар па га као нешто зазебе око срца. Мудра реч ова дарну га у душу, и он изусти искрено, отворено:

— Брáто . . . ја ти верујем . . . верујем, јер је тако . . .

— И веруј, — ама буди и мудар. Мудар је данас цео свет, па отуд ето и свих зала на њему. Паднеш ли у шаке такову човеку, онда, Митре, заман ти и све твоје имање, заман ти и све твоје поштење. Копрцаћеш се као рак на живу угљену, али ће ти која ваљда бити. А злобан свет још ће јаче потпиривати жар, да пропиштиш у бољу своме. На ће и да те исмеје, горко да те исмеје, и ти ћеш проклети и онај час, када си се и пустио у такове ствари. Није твоја памет за тај посао, и ти немаш ни срца ни душе, да зачнеш такова чуда и покоре, што чине други . . .

Беше то мудра реч . . .

Лепо се то чудо и код њега на лепо и прошло.

Замахнуо грк Лука још последњом својом снагом, па га привуче к себи, јер је увидео, да ће ту скоро и крај бити.

На га тако вóдао по својој вољи, ћефу и ћуди, баш као оно укроћена медведа, кога сиромашак по селима гони, да га исхрани, напоји и одржава . . .

IV.

Мој рођаче, шта се све и не деси на овоме широкоме свету. Има зала и несрећа, на кад им се и у сну не надаш, а оне поникну, да рећеш: ђаво их посејао, па те узму у ковитлац, те те обрну, да ти и срце и душа пропишти под теретом њиховим, а има добара, па ти се сама понуде, да не знаш, ни како, ни од куд, већ седнеш, што 'но рече Јеротије, па као да велиш: лези, лебу, да те јем . . .

Ама тако је то свугде. Роди ти се многи у госпоству, па у госпоству и умре, а сиротиња кулучи целога свога века, па де реци, е је и то човек као што је и други, па да им му *то* живот? А Бог нас је овамо створио све једнаке, са једнаким правом. Или, — а морам опет да поменем Јеротија, — што 'но он казао: није човек створен да живи са поштења свога, већ да гњави другога, и тек на лешини његовој да заснива срећу своју, — па вели: не пропева нико, док други не пропишти, или, кад јаукне један, онда је други сретан...

Јаукнуо тако Митар, када је грк Лука пропевао. А пропевао као никада до сада. Ех, сад да му се нешто пренe отац из гроба, кликнуо би од радости, па као да би му рекао: е, сад видим, да си мој прави син . . .

И био му прави син.

Пошао његовим трагом па га и обишао. Није тутњо просјачки комад у торбу своје жртве, већ је и њега извадио, па још покупио и оно нешто мрвица из торбе, и гурнуо своју жртву тако немилосрдно од себе, да је то било и Богу плакати . . .

Ех, беше то човек, или нечовек, нељуд, неман . . .

А чуј само како је своје зле намере и доконао . . .

Када је Митра довукао до дуга и пропасти, дозвао га једно вече к себи.

— Е, газда-Митре, што је било, било, не иде више. Нисмо ми за трговину или није она за нас. Видиш, брате, да ћемо се и упропастити. За то сам те баш и дозвао, да ти кажем, да завршимо наше ортаћење . . .

— Како хоћеш, — право ми је . . . одазва му се он, а овамо као и сам увидео, да је то требало и пре учинити.

— Ја теби немам ништа да дајем, али ти си мени дужан.

— То јесам.

— По што ми треба новац, то ти ево дајем рока од две недеље, да ми га вратиш.

Дрхтну газда Митар на пребледе.

— За две недеље! Море — од куд мени тога новца за кратко време . . .

— То се мене не тиче. Доста, што сам ти то и напоменуо.

— Ама, господару — јеси ли ти при себи! . . викну Митар очајно, а овамо се устрашио од хладноће грк-Лукине.

Ја сам при себи и знам што говорим. Видиш, још ћу ти једном рећи: за две недеље дана да си ми повратио моје новце.

— Ама господару, не говори тако сада, када си ми онамад друкчије рекао. Е да Бог да се не макнуо са овога места, када си ми казао: кад узимаш новаца, онда ћеш ми и вратити . . . То је истина, виш као овај дан. И ја ћу ти га вратити, вратићу ти га лепо и поштено, као што си ми и позајмио, само причекај до јесени . . .

— Ни дана више! грмну грк Лука . . . Где ти то њега само, како ми он заповеда са мојим новцем . . . Море, ја сам трговац а мој ми новац треба. Доста сам те ја чекао, доста и сувише, и више не могу. Да сам други човек, искао бих свој новац одмах, вечерас, али ја нисам од оних, за каква ме држи овај свет. Две недеље доста је рока. Иди и тражи, па ми донеси . . .

Сикну газда-Митар као гуја па тек што не пропишта:

— Не-срет-ни-че . . .

И онда гутну сав јед, што му се беше нагомилао, па горко климну главом:

— И јеси такав, као што те свет држи . . . Твој отац упропастио је толике куће, а ти си прегао, да наставиш његову злопаку радњу. Море, грче. зло си почео, ако си се намерио на мене. Вукао си ме у пропаст, па сад, када си ме са свим увео у њу, не требаш ме више . . . О, проклет, Бог дао, и онај дан, када сам те први пут и познао . . .

— Газда! . . писну грк Лука . . . Море газда, није ово твоја кућа, него моја. Ако ћеш да вичеш и ларман, иди у бирцуз, а овде да си ћутао као у цркви . . .

— Ја . . .

— Да, ти . . .

— О! . .

— А ти се торњај на поље . . .

Рече и скочи па га изгура у двориште и утече у кућу.

А на сред дворишта стајаше газда Митар црвен, запурен, једак, накостан, жалостан, јадан . . .

. . . . . .

Када је после газда Митар био у суду, читао му судац све задужнице, које је грк-Луки испотписивао био.

Онда се судац окрену:

— Јесте ли чули сада?

Газда Митар дубио пред њим као осуђеник.

— Ви сте се ево на овим задужницама потписали, да ћете му све те своте онда повратити, када то он, као веровник, захте . . .

— Али, господине, то је лаж, то је...

— Е, брате, то ја не могу веровати. Ево редом задужница, а ево и ваше потписа. То је за мене свето писмо . . .

— Али је друкчији уговор био.

— Друкчији од овога не може ни бити, кад немате писмена, ни сведока . . . Ал најпосле ево да вам и прочитам, шта овде, ево овде, стан' и где је то . . . но ево овде баш при крају пише . . . дакле чујте: „и обвезујем се горњу своту веровнику своме исплатити онда, када он то захтевао буде, а у противном пак случају пристајем, да веровник горњу своту и судским путем истера. У ту сврху стоји му све моје непокретно имање као замчевина и т. д. и т. д. . . . То је ето све.

— Мој господине, мој господине, . . удахну Митар, — све је то превара, грдна превара . . .

— Ех, превара! Ама, човече, не буди луд. А ко те је враг и терао, да се потпишеш? . .

— Јесте, ја сам се потписао, али не на таки уговор . . .

— Све којешта. Море, то се мене не тиче, мени ево овде писмена говоре, а друго, писам ја сад тако ни доколан, да ту расправљам и даље с тобом. Ако мислиш, да ти је што лажно, иди, па нађи себи адвоката, па нека те он учи и брани...

И изишао је и нашао адвоката.

А грк Лука, и он је узео адвоката.

Па било ту онда и парница и позивà, и каскања и терања, и викања и псовања пеколико месеци. Дрешила се Митрова кеса па се и везивала, после се опет дрешила. док једном није и усахнула. Усахнула једном, па за увек . . .

— — — — — — — — —

Сад ено сви кукају.

А свет зао и злобан па једва то и дочекао. Још док је терао са адвокатом правду, шуњали му се око куће па га исмевали, а сад, како је распродао земљу, смеју му се баш у брк.

А онај Влајков, онај несретник, прати му сваку стопу, као оно црна сенка, па му баш и довикује:

— Их газда, ала си богат, као спајија . . . ал не реци: иш не праши! . .

А цело село удри у смех.

Ех, зао је свет, зао, па те злоћом шиба баш као оно хладан, кишовит северац.

Па реци онда, е да ли смо данас *луди* или не! . .

В. Милан Марин.

ЦРВЕНА КАПА.

РОМАН **Јована Захарјашевића**

с пољског превео **Рајко**.

I.

Првих дана у фебруару 1846. скупило се у Љешничком двору више гостију, него обично. Узрок би била нека домаћа свечаност, која је ипак свакојако тумачена. Стари кочијаш Матија, који је возио Љешничког властелина на венчање, сећао се доста јасно, да је то било у фебруару и да данашњи гости славе годишњицу тога знаменитога дана. Ћорави кухар повлађиваше Матији. Беше то, богме, и за њега знаменит дан, јер је онда, неким непознатим случајем, изгубио десно око. А опоминаше се и како га је стари баштован тешко и говорио му, да ће му бити лака смрт, јер ће „требати да само једно око затвори“!....

Но нису сви мислили као кочијаш и кухар. Житничар уверавање, да се венчање Љешничкога господара није обавило у фебруару, него на измаку марта, кад се је већ почело орати под јарицу. Са свим противно доказиваше баштован, тврдећи, да се је та свечаност обавила одмах после „Три краља.“ Израчунао је чак на прсте, да је томе управо тринаеста година.

На ту реч „тринаест“ уђе у пекару економ. Беше то бркајлија — брци му пали скоро на рамена — зими и лети једнако опаљен. У руци му ловачка торба од јазавца.

— Тринаест? повиче промуклим гласом, — који вас, клуподери, изрече ту кобну реч?.. Тринаест је кобан број! За њим иде узастопце несрећа!

Сви умукоше, јер чело господина економа беше страшно намрштено. Стрељаше црвеним, од ветра, очима по пекари, као да му се хоће, да избије коме два зуба.

Беше то још доба кметства. Грозно обличје економово улеваше челади свети страх. Апелације није било, а домаће парбе решаваше се увек у првој инстанцији.

Еле није чудо, што је стари Матија брже боље потрабио крековске узде, па узео, необично вредно, отирати сјајни туч на њима. Кухар, не имајући друга посла, насуо воде у шерпењу, па стао на врат на нос мешати великом кухачом, као да разбија смесу за торту. Само баштован не умејаше да нађе посла у брзини. Стајао крај камина и грејао руке.

На послетку није му ни замерити... Шта ће и да ради баштован у зимско доба?

— Шта си се пригрљио уз ватру! — викне економ громовитом гласином — и тако изгледаш као печен рак! Ој, лењштине! Само да вам је јести и чмавати!... На још спомињу и кобно „тринаест"!...

— Господине економе, — одговори понизно баштован — шта знам да радим? Ето, човек се мало открани!

— Да, да — продужи економ — само да вам се грејати, јести и чмавати! Посао је друга брига!

— Било га је летос и сувише! — брањаше се тихо баштован, чешкајући се иза уха.

— Летос? а зар зими не треба нешта радити? а?... Али да! Баштован је зими, као Варава у цркви!

Челад паће за добро, да пресе у смех на ту економову шалу, ако и нису сви знали о срећном разбојнику, кога је чудан случај наместио поред Божјега Сина!...

На то већ постаде економ боље воље, јер беше он више по дужности, него по ћуди, суров човек. Ударн баштована торбом пресо леђа, повуче га, на велику своју радост, помало за десно уво и рече с осмехом испод велика брка:

— Богме ви данас живите! Данас сте сви господа! Сваки једе док претом не дохвати, напија се и излежи до миле воље! Није тако некада било! Кашику баршча, комад суха хлеба, на хујс! Кад други петли запевају, на ноге! На работу!... А данас, хо, хо! куд и камо је боље. А биће и боље, ако будете имали мозга и ако да Бог и Мајка Божја Честоховска!....

Економ избечи очи и погледа челад, као да се је хтео уверити, како су их дирнуле његове последње речи. Челад, до душе, уздахну, чувши име Божје и Мајке Божје Честоховске, али с тим уздахом и беше некако економ задовољан... Стрељаше још неко време разрогаченим очима, час по суровом лицу старога Матије, час по, смешно наместеним, устима кухаревим, па послетку се стуни, погледи брковс и рече баштовану:

— Слушај, лењштино! Покојни господин је овако погађао баштоване: „Лети у башту, зими крити кожухе!" Ето, да ти ја не кројим кожуха, узећеш ову торбу и добро набити јашмеке, да не отпадну!... Јер кад буде велики лов...

Опет пређе економ очима сва лица и опет умуче за часак.

— Аха! Лов! Ја сам одмах помислио! рече ћорави кухар са старим осмехом.

— Лов на сасицама! Знам, знам! — додаде Матија, вадећи кратку лулу.

— За печену дивљач требаће млогова соса, — примети баштован, — а ова јесен...

— Будало! дрекне разљућени економ — зар нам је мало трња и глога? Зар нас не кљује на сваком кораку, куд год се макнемо?... Крв бризга из наших ногу и зној са чела, па шта имамо? Ето нас гусе, бију... а вама још није доста трња и глога?...

Јелгровита беседа економова као да паде на неплодну земљу. Матија заклима главом исто онако, као што је климао сваке недеље у цркви, кад је попа говорио о камили и игленим ушима, и ако му, Бог и душа, није ушло у главу, да што да камила пролази кроз игленс уши... И баштован махну главом, али осмех на његовим устима као да говораше, да глог, с црвеним, киселим плодом, није тако безбожно биље, те ће само кљувати бедна човека. Једини се кухар уозбиљио, а то је код њега увек бивало, кад што не разуме. Економ пак виде на том озбиљном лицу — глупост!

Уздахне, одмахне руком и изиђе из пекаре, избацив у ходнику само једну реч: Стока!...

Ноћ беше ведра и хладна. Небо се осуло милионима звездица, које трептаху и пихаху се на јасној ведрини, као да ће сваки час отпасти и пасти на земљу. Смрзнути снег шкрипаше под ногама, кад је економ излазио из ходника на двориште.

Застао на пољу и окренуо се лицем дворском прочељу, на коме се светљаху девет великих прозора, обасјаних светлошћу.

Гледао је у те прозоре и размишљао... За тим осветљеним прозорима једва се видела два прозора од пекаре. Задимљена окна, покривена овде онде црном хартијом, беху чудноватa противност онима. И баш о томе размишљаше у тај мах стари економ. Чудну сличност налажаше он између тих мрачних прозора од пекаре и мрачних глава у челади, поред жарких, расветљених прозора, из којих се сакупљени гости, из околине, забављаху час гласним смехом, час опет тихим разговором...

— Боже мој — мишљаше економ у себи — на што ће то све изаћи! Овде мрак, а овде горе!... Овде сам „штаб" а овде — стока!... А међу једнима и другима стоји — економ с на-

лицом и као да има то све да споји... И уздаху стари војник трећега пука и опет се дубоко замисли.

Иза Виселе, којој је лед као сребрна пруга опасивао двор с оградом, помолио се баш месец и јасном светлошћу прекрилио целу околицу. Беше то диван изглед и дивно говораше он старе економе.

На првом нацрту стајао пред њим двор с големим, црним кровом. Бели, широки димњаци, обливени месечином, изгледаху као два духа, који, заслоњени снежним покривалом, седјаху на двору, да плачу над оним, што ће за који дан прелетети преко тога двора... Око мрачнога двора стајаше у реду дванаест топола — као дванаест погребних свећа. Ни једна им се гранчица не маче од ветра, а сиво-бели снег лежаше мирно на њима... Та тишина беше дивна, ужасна!

Кад и кад ваља веровати, да природа осећа судбину људску. Гледајући та мртва дрвета у огради, која су се канда на један пут окаменила, на те облаке, што су се непомично разастрли по небу, могао би закључити, да се је све то, на неки глух глас, из пенада укочило и скаменило од ужаса!... Тако беше и старом економу, ни он не умејаше, да то себи протумачи. У узрујаности палираше чудноватe слике, како промичу између њега и двора. Виђаше војску како се отегла у дугим четама, а гледао ју у старом, давнашњем „мундиру“, као и његов, што је сакривен на дну сандука под бравом... Виђао је и старе знанце, другове и војводе, и ако су ти давно попадали од љутих рана под Остроленком и на варшавским опкопима... Говораху му, до душе, неки млађи људи, да се то доба никада више повратити не ће, да некадашња војска не би данас ништа вредила, да је куцнуо час новим стихијама, које су до сада спавале у историјском гробљу... али стари војник трећега пука не умејаше у својој машти замислити тих нових људи, нових јунака, једино за то, што их још није видео. С онима је живео, јуришао скупа на бајонете и топове, крв своју мешао с њиховом крвљу.... Еле није чудо, што је, мислећи о најближој будућности, познао њих из гробова у своје лепе раскошне слике!... — Кицки! — шапну тихо, па понесе руку чапци, као да би хтео последњи пут да поздрави ђенерала, који пада с коња!... — Кицки! Као да сам га јуче видео! Млад као подбарјактар, а јунак као ветеран. Јест, заиста... с мркова је пао под Остроленком, кад је повео коњицу на јуриш. . Велики Боже!... А где Вољског, моја капетана... мало је побледео и поседио! Није ни чудо! лежао је шеснаест година под Остроленком... па још без и једног војника! А овде опет врши Марчак од Новишља. Јунак, потрчао капетану у помоћ и пао му на лице! Пољубили се на самрти — капетан и прост војник!...

И стари ратник, као да се полугласно разговара с тим привиђењима, једне је поздрављао с почашћу, другима пружао руке, на једне се смешкао, на друге одбило.

На послетку се прене, превуче руком по челу и мрко погледа око себе, као да се љути сам на се. Пљуне на снег неколико пута, па ће рећи полугласно:

— Ето, шта је старост! Пре шеснаест година, кад ме наместише у последњи таборски ланац, сав сам се претворио у ухо и око! Никаква мисао, па ни о Хањини не дође ми на памет! Ал за то на мојој стражи ни не беше никада несреће. А сада.. Боже мој! Да се нешто у овај мах привуче какав рђав човек под који тај осветљен прозор, па да прислушкује.... бррр! А ја ту сањам о црвеном мрвицу.

И да се један пут за свагда отресе насртљивих успомена, које му отежтаваху садашњу службу, стаде стари ратник жестоко корачати, да је смрзнути снег страшно запиркивао.

Неколико врана, које ноћиваху на огранцима старе липе, залепршаше крилима. Економ се од страха прекрсти, отвори улаз у ограду, хотећи да обиђе цео двор у наоколо.

Једнаким, одмереним кораком корачаше даље, застајући пред сваким осветљеним прозором и занирујући у собу.

— Такови су ти данашњи људи! — прогунђа гневно. Све ти раде удобно, јер их то забавља! Знаду у топлој соби кројити планове, разговарати о свему и свачему, туђи непријатеља поред чаја! Али ископати себи, као лис, неколико јама, да завараш пса, и оставити себи излаз, то ти, брате, ни један не уме!... Немачко чују да неко хода испод прозора! Снег шкрипи као стакло под воденичким каменом, а ни један да погледа на прозор, ко се то туда вуцара!.....

Да нађе у овај мах комесар...

Економа стаде све више бацати у бригу та несмотрена безбрижност у осветљеним собама!

— Аха! — утеши се стари војник, — јер ће зар требало да се ма чим утеши — сад ја

знам, за што они онде тако безбрижно седе... Знаду, да је стари војник на стражи! Рекао то тихо разведри се и погледа бркове. Утешило га то поуздање, што но га имађаше у њему млађе колено, у које је већ почео сумњати...

— Да, добро раде — рече сам себи продужи ходање — са свим добро, јер стари војник не ће дати, да падну у клопку. Охо! Бивало је иза Вољске, на цела извидница попада од умора, а Гашпар Грабињски ипак дохледа и...

Ту подиже чашку, као да хтеде да сам себи одда достојну пошту, па стаде, боље воље, обилазити око двора по десети пут.

У то се у ваздуху стали будити неки гласови. Најпре прохуја кроз грање од дрвета у огради дуг ваздушан ћуп с дивљим јеком. Беше то први уздах, први знак живота престашљене природе. За тим уздахом дође други, за другим трећи, за трећим четврти... а сваки све у малим размацима — као бијо живота, који се повраћа.

Економ застаде, па ослушкиваше негде чак иза Висле! Осим једноличних валова лакога поветарца ништа се друго није чуло, осим замахних прхова од дрвета ништа се друго није видело!

Опет прође неколико тренутака. У осветљеним дворским собама дизаше се жагор, на сјајним прозорима одбијаху се густи колути дима. Ал на прозору се не указа ни једно лице.

После једноличног хода од неколико сати економ на један пут застаде. Намести ухо к југу па стаде пажљиво прислушкивати. Али свуда беше тихо и пусто. Само се ветар гласније одзиваше.

Најзад му се учини, да се онде, на белом њиву, мичe нека црна тачка... Ушиљи у ту тачку старе очи, које га никада нису превариле. Не, то је обмана... Црна тачка стајаше на једном месту — ах! та то је стара крушка на ливади!

И опет стаде обилазити стари Гашпар око двора. Али одмах иза трећега прозора застаде, па ни да се макне. Црне му тачке на један пут нестаде испред очију. А нестаде је баш онде, где беше низина... Еле то није црна крушка. Економ се није дуго предомишљао. Окрене брзо у ходник, да узбуни збор. Могла је то, до душе, бити и лажна узбуна, али лажне су узбуне врло потребне за млађе војнике, јер га навикну, да буде будан и спремљен, као запета пушка.

Тако мишљаше стари, па уђе у ходник.

У ходнику се гласно накашље, још гласније заструже ногама. После ухвати за браву, па и ако му та брава беше добро позната, опет ју окреташе то на ону, то на ону страну, као да му је само до тога стало, да што више луне начини. Беше то од њега нека дискреција, која требаше да опомене сакупљене, да улази неко у собу, који не заслужује њихова поверења. Некако се није ни преварио у својој тактици. У соби на један пут настаде мртва тишина, а после се чуло премештање столица и столова, као да су се гости стали, на тај знак, друкчије разређивати...

II.

Кад је економ отворио врата, виде их, где тако мирно и лено седе поред карата, као да ни о чему другом нису ни мислили. Поред играча лежаху у пљуваоницама недогореле, још задимљене смотке. Непопијене чаше чаја размештене беху овде онде, а играчи их дохваћаху с тако неприпорном поуздапошћу, као да су им те чаше, од неколико сати, намењене. Неколико их, нита више, заподенуло свађу због маковске десетке, која није била избачена, кад је требало.

Осмехну се старац и, мерећи очима све редом, помисли:

— Не знам, како ће се туђи — али комедију вољано играју!

Збор беше повелик. Двадесет до тридесет лица седаше за столовима с картама у руци. Густи колути дима витлали се по ваздуху. Сви гледаху у карте — на економа се нико не освриу.

Одмах напрам економа седаше просед господин, обојених бркова, који је, као прави војник, са свим мирно испапљивао чашу чаја, врло обојену румом. По држању рамена познаде одмах стари војник, да су на тим раменима биле некада уланске нарамнице. Уверавааху га о том подсечени бркови и малени »залисци, спуштени два-цола ниже од уха. Чиниле се економу, да га је некада и видео на сваком тргу... Осмехнуо се и махнуо главом, као од задовољства.

Уз тога господина високих рамена седаше онизак мушкарац од четрдесет година. Његова гојазност одавале унутрашњи мир, у ком је живео за шеснаест година. Тога је познавао Гашпар Грабињски и сећао се, како се је с Дворишћким превозио преко Висле.

Трећи им друг беше сед као овца. Лице му беше сабрано као ковачки мехови, ал плећа је још држао усправљено, као да га није ништа у

животу прегнуло. Беше то наполеонски војник и економ га је слушао често, где говори о јуришима по улицама у Сарагоси.

— Добро што је и тај ту — помисли економ — омладина требају стари. Истина, рука му више није ни за што — али глава, господине мој, глава! У тој глави борave исто онаке златне поуке, као у евanђељу. Наполеон је, господине мој, људски учио...

Даље је гледао економ с неким неповерењем. Беше то сама овејана омладина, сам „рекрут“, као што говораше по галички. А омладина и „рекрути“ беху му сви до четрдесет година, то јест они, који још нису омирисали барута. Мирисање барута била му је година 1830. Али на брзо се и на те „рекруте“ пријазније осмехнуо, баш за то, што се ни један на њега не осврташе.

У читавом друштву само један човек беше узнемирен. Устао је са софе и пришао економу. Економ му је нешто шапутао на ухо, за тим незнанко узе брзо чашу и изиђе у ходник. Беше то домаћин. Он се једини, као што изгледаше, осећао дужним, да бдиje над својим гостима.

Економ баш хтеде да изиде за господарем, ал му довикне стари ветеран:

— А шта је с тобом, Гашпаре, имаш ли што занимљиво за ухом, кад се толико чешеш?

— Ej, господине пуковниче — одговори слободно економ — та невоља седи човеку за ухом! А била би још већа, да ју човек кад и кад не прочешеш!

— О, право велиш! Невољу треба често чешати, јер се иначе зачуне под кожу!

— А ја мислим, да ћемо ју скоро прочешати!..

Стари пуковник сабра обрве... Избацив густ колут дима, одазва се:

— Шта си то опет паљушио, Гашпаре?

Економ се раскорачи на својим кратким ногама, прекрети достојанствено руке више кожна појаса и одговори са свим мирно:

— Господине пуковниче! Кад нас иде с господарем на звер, свакојако ју нас прво паљушии, него што му је господар покаже!... А док се господар забавља набијањем пушке, дотле нас на широко шестари око њега, идући за зверним трагом.

— Хм, хм — мрмљаше пуковник — дакле си га паљушио, Гашпаре!...

Али знаш, да онда....

— Ех! — одговори економ, показујући на своју голему главу — а на што је глава? Као да стоји од дике на рамену!... Пас чека, па не ће ни питекнути, док господар не викне: држ'!..

Пуковник се засмеја, а за њим и млађи свет. Економ је само гладио брковс.

— Ето нас је паљушкао, — продужи разговорни ратник — само се не зна, каква је звер!

— Звер? Каква звер? — запита проседи господин црвених брковa.

Економ исприча у неколико речи, како је обилазио цео двор читава два сата, па не изостави ни прикора, што нико није извиривао кроз прозор, и ако је било под њим шкрипе од снега! Даље јави, како је видео црну пегу на белом снегу, која се зацрнила, а после је нагло нестало.... Последње речи економове створише одмах мртву тишину. Гости се стадоше немирно загледати. У тај мах испаде из дальих соба лепа, млада жена с малим дететом на руци. Држећи се за њезину сукњу, пљаше за њом мален дечак светло кудраве косе. У округлим му очима црташе се нека преструљеност. На неколико корака иза те групе, на мрачним вратима треће собе, као на тавној основици слике, појави се девојчица од својих десет година, у белу оделу. На бледом јој лицу осећаше се немир: хтела је да иде даље за матером, али, кад виде сакупљене госте, заста на прагу, као укопана.

— Гашпаре! Тако ти Бога! Је ли што опасно? — повиче госпођа с дететом на руци.

Сакупљени гости поустајаше са својих места. Видело се, да те вечери још нису били са домаћицом, али до сада не беше ни времена ни прилике, да ју поздраве.

Стари јој пуковник приђе, ухвати ју за руку, која је дрхтала од страха, на рече мирно:

— Нема никакове опасности! Гашпар је видео, где се нешто крши на путу, и викнуо више!

— Боже мој — јадаше се тужно млада госпођа — спопала ме нека ужасна слутња!

Мало детенце пружило јој топле ручице, као да би хтело да ублажи материну тугу. Дечак светле косе пришао се уз њу, девојчица у белу оделу осмелила се и у неколико скокова створила се међу мушкарцима, поред матере.

Стари економ не имађаше у тај мах каде да страхује. Пошавши је сам себи, да је можда, без невоље [illegible] госте. А највећма му жао [illegible] госпође и те невине дечице. Бан [illegible] и прса и признати

своју кривицу, кад ал се нагло зачу глас господареи у дворишту:

— Бартек, отворај капију, ево некога!..

Те речи, поновљене неколико пута високим гласом, као да беху више намењене гостима у соби, него ли стражару, који стајаше на два корака од господара.

На тај глас сви се сакупљени гости повратише, брже боље, столовима за картање. Само пуковник остаде код младе госпође, молећи ју, да се свакојако показује мирна.

И тај мах зашкрипаше кола по снегу.

Пуковник брзо привуче столицу и замоли госпођу да седне. Он оде прозору.

Под прозором стала проста кола. На колима сеђаше у великој бунди неки мушкарац с малом, црном капицом на глави. Наспрам њега наместила се два његова друга, рекао би, у војничким кабаницама. Уз њих, пажљиво заклоњени, светлуцаху бајонети на карабинима... Пуковник се не смеде одмаћи од прозора, да јави ту новину младој госпођи. Волео би у тај мах стајати међу полуљаним зидовима у Сарагоси.... Економ измаче на поље...

На ходнику повиче сада господар оваким нетим високим гласом:

— Ко је то и шта хоће?

— Комесар финанцијалне страже! — одговори мушкарац из кола.

— Је ли званично? — запита опет гласно господар

— Тако је, — беше одговор, — имам посла у пецани.

На те речи сви одахнуше Комесар финанцијалне страже није још ништа тако страшно. Господару само не ићаше у главу, какав би то био посао у пецани.

За то опет већ лакшим срцем замоли комесара, да се разноди у доњим собама. Спомене му уз то, да због породичне свечаности има гостију и замоли га као човек, који није ни лука јео ни на лук мирисао, да дође у друштво и да се разгреје чашом пунча, ако му буде у собама сувише хладно.

Комесар брзо скочи с кола и, одаслав момке у собу, изговори се пред господарем, што је у путничком оделу а уједно нехаже жељу, да би радо дошао у друштво. Ту своју намећљивост правдаше љутом зимом, која га је путем намучила, и изиђе одмах с бојом на среду, да би се хтео разгрејати не само топлим пићем, него и живљим разговором.

Господар пристаде на то од свег срца. Отвори врата и уведе комесара међу госте.

Сви беху најбоље игром забављени. Једва опазише комесара, који се клањаше на све стране. Само је млада жена ушљила у њега пређрављене очи своје и чињаше јој се да у покретима и погледима тога дошљака види нешто, што није видела још ни код једног комесара финанцијалне страже. У његовим покретима и погледима опази нешто мање. С удворном учтивошћу, а притајеним жаром, стрељаше очима на све стране и испитиваше сва лица... Кроз отшкринута врата провириваше економ и значајно махаше главом.

III.

За час се умирило цело друштво. Стали се озбиљно картати. Домаћин даде донети коцару вина, а чаша ићаше редом у наоколо.

Комесар је, до душе, натуцао које како пољски, али за то је изо сваке друге речи уметао „pénie dobrodzie u“, те је тим веселио цело друштво. Сваки се тискао к њему, да што с њим проговори.

Беше то онилак човек и доста добро заобљен. Плава му коса беше немарно разбацана по глави. У тамно-жутим очима огледаше се бистар ум. Његов разговор и исказивање мисли одаваху образована човека, а то се врло ретко данава у тој грани службе, коју је он обављао. По лицу му се тешко могаше познати, колико му је година. Беше то једно међу оним буршевским лицима у немачким универзитетима, на којима се, поред бујне младости у очима, најчешће слабо нацртане борс блиске старости. Ал свакојако му не могаше бити више од тридесет година.

Комесар је чинио све и сва, да се оприја тељи с целим друштвом. С господином Казимиром, који га је очигледно хтео опојити, већ се у велико упознао и за кратко време испаше неколико боца. Из руку господина Жеготе примио је врло велику смотку, тако звану „Virginia“ — и понушно ју с решигнацијом и особитим јуначаством. Речју: господина комесара није се било могуће ни чим отрести; не поможе ни мука, која га је спопала поред врло загрејане пећи.

Али као што се феник препорађа из свога пепела, тако се и комесар, после мале катастрофе, вратио у собу још веселији и шаљивији. Сео за гласовир па стао свирати најновије ваљке...

Уз свирку, која се сакупљенима необично

досадала, из ненада запита: је ли то народни обичај, да се на вечере скупљају само мушкарци, без женских? Жално је, што их нема, јер би могао бити у том друштву од неке користи, свирајући за играње. По његову мњењу женске расветљују целу атмосферу, а овде је мрачно поред свију канделабара!

Тих његових речи нису сви разумели. Једни се стали смејати и подигли пуне чаше, други назираху у том увреду за домаћицу, која је светлила међу њима као јарко сунце. Комесар употребио ту прилику на једним скоком скочи од гласовира до младе госпође. Кришећи најужасније пољски језик, љубљаше јој прсте, понављајући уз сваку другу реч: „pani dobrodziéjka“.. Најпосле примаше столицу и заподене с њом дужи разговор.

Млада жена, која је до сада неповерљивим оком пратила све покрете комесареве и није се могла, поред најбоље воље, отрести неке зле слутње, уверила се сада са свим о невином карактеру ненадна госта. Беше то обичан, скроман човек...

И умирила се на притисла на груди малога дечака, који је до сада плашљиво гледао у очи комесару.

— Што ме тако немило гледаш? — запита комесар, хватајући дечака за руку.

— За то, што сте Немац! — одговори дечак, трзајући руку.

— А зар ти не волиш Немце?

— Не волим — одговори дечак, кријући се за матер — ни тата их не воли!

— Мати запуши детету уста па се стаде изговарати комесару. Ал комесар јој не даде доћи до речи. Напомене, да му се то често дешава по пољским кућама, али најчешће после такова разговора настане међу њим и малим противником вечито пријатељство. И да одмах докаже, да је тако, ухвати дечака за руку и запита:

— А имаш ли ти лопту? Ја се врло волим играти лопте. Донеси па ћемо се играти.

Дечак и опет истргне ручицу из његове руке, ал га већ није гледао онако попреко. Мало после оде од матере и обре се на прагу с лоптом у руци.

После по сата комесар бацаше лопту о земљу, а дечак не знађаше, шта ће од радости, гледајући његову вештину у хватању. За један сат беху такови пријатељи, као да су скупа со лизали! Дечак бацаше лопту, а комесар, хватајући ју, падаше токорсе на земљу. Тада уседне дечак на комесара као на коња, те се сав топљаше од милина... А кад је већ давно превалила поноћа, нико се више ни не осврташе на комесара. Разговараху међу собом као да су своји...

Око два сата сви се разидоше, испивши још по једну чашу с комесарем, на растанку. Господар се очигледно трућаше, да цео збор изгледа као породична свечаност.

Последњи изиђе комесар и унути се у намештене доње собе. Уморан и загрејан вином пружи се на постељу. Лице му се румењело а очи сијале као човеку, који је сам са собом задовољан и који је обавио свој посао.

Сутра дан, кад је домаћин видео, да комесару носе кафу, запали брзо лулу, па се одмах упути онамо, да пожели своме госту „добар дан“ а уз то да дозна што о његовим намерама, што се тиче пецање. Нешто је зар домаћина бацало у бригу.

Комесар, у плавој покутњој хаљини, дочека домаћина раширених руку, а кад га он запита за пецању, умири га, да се, није потказала никакова превара, што се тиче финанцијалних прихода, него да је само заповедила влада, да се на ново измере котлови и каде и да се то мерење обавља у исти мах по целом срезу.

Како у том обзиру беше домаћину савест мирна, држаше, да му је сав страх неоснован, па стисне, пита више, срдачно комесару руку, изилазећи да надгледи гумна и стаје.

Чим је господар замакао за први угао господарских зграда, запита комесар слугу, је ли госпођа већ обучена. Кад му он одговори да није, стаде се брже боље облачити, па похита правце у двор, исповедајући се служавци у ходнику, да хоће госпођа да пожели „добар дан“. За један час изиђе служавка и замоли га, да дотле уђе у салон и да онде изволи причекати, док се госпођа не обуче.

Тај му је одговор канда врло мио био. На врат на нос уђе у салон.

У салону не беше никога. Намештила је већ, до душе, служавка онде различити растурени намештај, ал се ипак видели још различити трагови јучерашњега збора. На те трагове баци се комесар, као гладна звер. Онде подиже неки листић и брижљиво га стрпа у џепац, тамо се опет мучи да одгонетне неке слике, цртане на

столу стеарин-свећом. Скуда је завиривао и све испитивао.

Ал пепрећа хтеде, да му у том важном тренутку стане на пут пријатељство, које је јуче склопио.

С радосном вриском истрчи пред њега дечак с лоптом, а за њим се указа бојажљиво, на вратих, сестрица.

Комесар се испрва намршти. Ал одмах му разведри чело нека срећна мисао.

— Како је, мали пријане? — повиче весело, узимајући лопту из дечакових руку.

— А како ви? — одговори дечак, хватајући лопту — мама каже, да сте ви поштен Немац и да вас се нема за што бојати!

— Сташе — повиче сестра — мама није тако рекла, шта ти бунцаш?! Док дође тата....

— Шта! — одговори одважно Стах, — зар није мама јуче говорила тати, да је господин комесар заиста поштен Немац, али опет за то треба господина Вацлава пренети преко Висле....

— А како ће господин Вацлав прећи преко Висле, кад је сва засута снегом? — запита хладно комесар.

— За то је тата послао по ковача, — одговори Стах, — играјући се златним ланчићем комесаревим.

— А шта ће ковач помоћи? — запита опет комесар, — хоће ли донети мехове, па распирити ватру, да истопи снег?

— Ех, шта ви говорите — прекине га весело дечак — ковач зна стазу од ковачнице преко, на другу страну!

Проницани пагон мале девојчице назираше у том братовљевом ћаскању неко зло. Баш хтеде да отрчи матери и да јој то каже, ал ју господин комесар задржа полако.

— Свирате ли, госпођице Јадвига, што год на гласовиру? Можда „l' Harmonie des anges?“

— То свирам кад и кад с мамом у четири руке, — одговори с осмехом девојчица.

— Па да свирамо онда скупа, док мама не дође! — предложи комесар и повуче Јадвигу гласовиру.

Сад је ли то била мала женска таштина, да се похвали пред гостом својим даром, или само обична послушност према старијем, доста то, да је Јадвига отишла гласовиру.

Небеска хармонија тонова разлазила се као песма праведничка по утловима у салону — и одеудила крваву будућност непознатом човеку!.. Јадвига није ништа матери споминивала!

(Наставиће се).

КЊИЖЕВНОСТ.

МАТИЦА СРПСКА.

Пре 67 година покренуо је новосадски професор Ђорђе Магарашевић књижеван зборник „Летописи сербске“ а на годину после тога (1826) прихвати га, да не угине, заклада, коју заснованше неколики трговци пештански на заузимање младога Јована Хаџића. Тако „Летопис“ поклону „Матицу Српску“ а „Матица“ одржа до данас „Летопис“. Као мушки и женски цвет на дрвету оплодише се ове две мисли: мисао о књижевном зборнику и о књижевном друштву, и из њихова загрљаја изиђе се и одгоји данашња наша „Матица“. Полегаше у раку већ многи пасови, који ниђаху „Матицу“, а она се још држи. И преко њене главе прохујаше многе буре, беше кобних часова, кад јој долажаше већ и душа у подгрлац (год. 1835 и 1848), али хвала честитим синовима српским и ваљада некој по нагону љубави српског народа, она све то преживе, дотерујући се по потреби; пресели се 1864. год. у Н. Сад, изволева поверење многих милостивих срца и дарежљивих рука те је данас и као најстарије књижевно и просветно удружење на словенском југу и као власница огромног имања од седам и по стотина хиљада (данас сутра биће која стотина хиљада и више) веома знаменит културни чинилац нашега народа. Историјски значај њен за српску просвету и књижевност је без икакве сумње огроман а за нашу будућност у овим крајевима њен значај је још већи. Ову истину треба да сваки члан нашега народа дубоко

укорени у својем срцу. Та истина одлучно захтева од данашњег нараштаја, да свим својим силама поради да досадању тековину њену одржи и да сваким допуштеним начином гледа, да ту тековину увећа и да ју обрне према задатку њену на што већу корист народну.

Пред нама је *„Рад и именик Матице Српске год. 1891.* (Н. Сад, 1892. стр. 132 8-на). *„Преглед стања свију фондова под управом Матице Српске* за год. 1891“. (стр. 47. 4-на) и извештаји управног и књижевног одбора, поднесени овогодишњој главној скупштини „Матице Српске“, која је била 12. (24.) сент. у Н. Саду. У овима четирма извештајима су најновији подаци о стању и раду „Матице Српске“. По њима ћемо изнети нашим читаоцима оно што је од опћег значаја а после ћемо надовезати неколике своје напомене.

I.

Првобитна намера оснивача беше, да „Матица“ буде чисто књижевно друштво са задатком да издаје и растурује књиге. Ну од како велики добротвор народни Сава Текелија постави Матицу наследницом свега својега имања и руковођом своје задужбине (год. 1840), угледаше се на њ многи родољуби, остављајући закладе на књижевне и просветне сврхе. Просветне и добротворне закладе куд и камо су данас наткрилиле књижевне. Ово има своју добру страну у том, што тим расте углед Матичин, она постаје силном просветном чинилицом, али баш с тога што се у новије време свију поглед обраћа тој добротворној (да не речем новчаној) страни, тешко да је то добро за књижеван рад Матичин, који тако долази чисто у други ред. Мислимо, да би више требало чувати чисто књижеван карактер Матици. Зато јој желимо више књижевних добротвора него просветних.

По „Прегледу“ управља Матица до данас деветнаест заклада, које све скупа износе 754.598 ф. 78 н. Од њих су само четир и евентуално пет одређене за књижевност: *заклада Матице Српске* са 131.083 ф. 26 н., *Јована пл. Наке* са 28.408 ф. 03 н. (награђују се дела и расправе књижевне), *Петра Конгевића* са 46.809 фор. 24 н. (издају се „Књиге за народ“). Заклада *Конст. Хаџи-Растића* са 2.778 ф. 74 н. и један део закл. *Софије Пасковићке* са 15.883·69 ф. још не ступиле у живот. Закл. *Атан. П. Гереског* са 15,648·90 ф. одређена је за потпомагање изнемоглих срп. књижевника.

За 1892. год. одређено је на књижевност из закл. „Мат. Српске“: „за штампање „Летописа“ 1600 ф., на библиотеку 300 ф., на набављање повреме. листова 270 ф., на награде 100 ф.; из Накине закл. на књижевне награде 1200 ф., а из Коњевићеве 600 ф. Томе треба додати 50□, које издаје општина суботичка из закл. *Јов. и Терезије Остојић*, ако би се одредила коме расписана награда из те закладе. Свега може „Матица“ издати на награду 2160 ф. а за Летопис 1600 ф. дакле скупа годишње може потпомоћи књижевност са 3760 ф. (ако је 50□ = 260 ф.)

Остале закладе су одређене за стипендије ученицима разних струка и хуманим сврхама. За прво има досад десет заклада. Заклада *Павла Јовановића* са 59,749·88 фор. одређена је за српске ђаке, који уче политехнику у Бечу или Прагу; има четири места по 400 ф. Закл. *Петра Костића* са 46.809·24 фор. има четир места: прво са 200 ф. за ученике основне школе, друго за доњу гимназију са 250 ф., треће за горњу гимн. са 300 ф., четврто са 400 ф. за велику школу. Првенство имају Черевићани па онда Сремци. Закл. *Симе Ђорђевића* са 49.794·69 фор. одређена је за реалне и техничке науке; има четири места: два за реалце по 400 и 500 фор. а два за техничаре са 600 фор. Закл. *Христифора Шнфмана* са 12.299·47 ф. са два места, једно за изучавање уметности по 250 ф., друго за педагогију по 200 ф.; сем тога сваке године се помаже нар. позориште. Закл. *Гавре Романовића* са 20.692·64 ф. са два места по 300 ф. једно за сликара или вајара, друго за економа, трговца или обртника. Првенство имају Вуковарци.

Пет осталих заклада још не ступише у живот. Закл. *Петра Класановића* са 4,591·33 ф. *Катарине Д. Јовановићке* са 8,844·62 ф. (за приправнике), *Гедеона Дунђерског* са 30,439·03 ф. (за реалце и техничаре), *Рахиле Манојловићке рођ. Белеслијине* са 5,597·44 ф. и *Васе Јагазовића* са 67,691·43 ф. (за слушаоце трговачких занатлијских и ратарских школа). К овима је сад скоро придошла заклада *кнеза Александра Карађорђевића* са 96,267 ф. 56 н., од које ће се да-

вати 300 ф. ученицима нижих, 400 ф. виших разреда средњих школа, 600 за свеучилиште а 800—1000 ф. свршеним питомцима, који ће се усавршавати у својим наукама у страним земљама. (Закладе Матичиној оставио је књез 1000 ф.)

Све закладе одређене на стипендије (са Караџорђевићевом) износе скупа 402·778·33 ф. Од тога се за сада употребљава за стипендије само 189·345·92 ф. Из овога школује „Матица“ 16 питомаца, који троше на годину 5600 ф. Од 16 питомаца уче: 6 техничку, 1 велику школу, 2 гимназију, 2 реалку 2 уметност, 1 педагогију, 1 трговину или економију или обртничку школу, 1 основну школу.

Закл. *Марије Трандафилке* са 210,544·68 фор. одређена је за оснивање српског православ. сиротишта у Н. Саду, али досле још не ради, јер се чека завршетак овеће парнице са наследницима.

Међу веома проблематичне закладе иду: закл. *„за сиромашног В. С. Караџића“*, на коју већ давно нико није ништа приложио, него се сама умножава и умножила се до данас на 1,801·89 фор. и закл. *Илије М. Коларца* са 7.434.27. одређена на оснивање српске правне академије у Н. Саду. Које због малине тих заклада, које због данашњих прилика тешко да ико верује у остварење задатака, којима су оне намењене, а свакојако је штета за новац стоји без плода и користи. Најближе би било разлогу, да се Коларчева заклада, ако се може, преда закади српске вел. гимназије новосадске, која ни близу још није сасвим обезбеђена, а то је и најближе оном што хођаше Коларац.

Познато је нашем свету, да је Текелија своју велику задужбину („Текелијанум“), коју је основао 28. авг. 1838 г. својом последњом вољом од 6. септ. 1840 год. предао на руковање Матици Српској. Основна главница беше 60.000 а до данас се умножила на 246,733 ф. 93 н. Све до 1877 г. управљала је Матица том закладом, а те год. одузе јој угарско министарство „јер Матица не може на даљине (из Н. Сада, камо се преселила 1864) руковати њоме по смислу воље и наредбе оснивачеве“ и узе-ју у своје руке а духован надзор над Текелијанумом повери српској општини пештанској. Сад хоће министарство да преда и закладу поменутој општини. Ланска главна скупштина Матичина одлучила је замолити просветног министра да Текелијину закладу, која је неправедно одузета, опет поврати Матици. Министар је одбио ту молбу са разлога већ горенаведена а поглавито и с тога „што је неумесно руковање штетно било за фонд, а духовни правац, који је у „Матици“ овладао био је у противности са државним интересима“, „него је намеран највишем месту учинити предлог, да се фонд Текелијин преда на руковање српској црквеној општини пештанској“. Овогодишња скупштина примила је једногласно одговор управног одбора, којим ће се побити горњи наводи министрови. Хоће ли после тога министар но правди пресудити ствар и повратити Матици Текелијину закладу, као што цео српски народ жели, видећемо.

До ланске скупштине (11. и 12. септ. по старом 1891) имала је Матица *чланова*, који уплатише целу чланарину (до 1864 фор. 40 а после 50) 1024, од тих је помрло 342, има још живих 682. Чланова, који су положили прву или више рата, беше 451. Од ових исплатише до овогодишње скупштине 100 целу чланарину, а пријавише се нових 87 чланова, од којих 30 уплатише целу чланарину. Свега имаше Матица за 66 година 1562 члана, од тих су нови 1220, платише целу чланарину 812, још не исплатише 408. *Почасних чланова* има 75, од ових су живи њих 30. *Књижевно одељење* има 107, од ових живе њих 69.

На ланској скупштини су неки чланци устава Матичина измењени. Главне измене су ово: Оброци чланарински морају се редовно плаћати, иначе се губи право и таки се сматра за приложника. Дакле ко не исплати целу чланарину од 50 фор. нема права чланскога. — Управни одбор се бира на 3 год., тако и председник и оба потпредседника. Главног секретара бира књижевно одељење доживотно на трајни предлог књижевног одбора. — Установљени су нови чланови *потпомагачи*, који плаћају сваке год. 3 фор. а за то добивају све књиге, које Матица изда. — Остале измене се тичу администрације. Измене ове поднесене су на потврду министарству, али до сад још не стиже им одобрење.

Тих. Остојић.

СВЕСЛОВЕНСКИ ЈЕЗИК.

Знаменити руски критичар Пипин пише о том питању овако:

Надмоћни положај, који је Русија достигла међу словенским народима, њена политичка моћ, која с дана у дан бива све то значајија, развитак руске књижевности у најновије време, све то заједно учинило је те је васкрсао стари сан Свесловенстă: на ние сан, да се створи свесловенски језик или управо да се руски језик дигне до тога достојанства. Присталицă те идеје има све више међу Русима, који мисле, да би њихов језик сигурно био у стању, и ако не остале словенске језике са свим сузбити а оно бар међу њима бити надмоћан те према осталим словенским језицима играти исту улогу, коју немачки језик према т. зв. plattdeutsch'y и француски према провансалском.

Тек не давно је господин Буњиловић, професор у Варшавском свеучилишту, издао на јавност две велике свеске о свесловенском језику, које предочавају идеје или управо топле жеље Свесловениста у књижевности.

Да сплне ли обмане или самообмане, изгрнуте огртачем лажне знаности!

Велика словенска грана народа од хиљаде година амо расцепљена је у најхетерогеније народе. Све их је разделило: границе, језици, политична питања, шта више и саме вероисповести. Најважнији догађаји, који се десили код различних словенских народа, са свим су хладне оставили остале чланове те породице. Словени на Балкану стењаху под турским игом, на Западу под притиском немачке културе, а руска је историја међу тим ишла својим путем, у суперет мисији, о којој се данас толико говори. При најмањем додиру међу њима беше мржња и раздор незабежна последица. И оно мало међу њима, којима је најпосле пошло за руком, те достигоше мање или више релативну слободу, пре свега имају пред очима, да ту слободу сачувају. Патње прошлости улиле су им најнежнију љубав према свему, што им је било одувасо, а што су касније тешком муком опет задобили. Емансиповани словенски народи сувише се чврсто држе своје политичке и литерарне независности, а да би тако лако одрекли се својих језика. Услед тога Чеси као Наталски, Ригер, философ Хатала, иду тако далеко, да чешком језику и култури дају надмоћност над свим осталим словенским језицима. Но Хатали би чак, ако треба да буде говора о свесловенском језику, морали узети.... српско-хрватски језик. Јер Словени на Западу, којих се књижевност развила скоро искључиво под немачким утицаком, не маре баш бог зна како за руски језик и књижевност.

Нека врста центрифугална покрета удаљава словенске народе од руског језика. На то иде тако далеко, да се српски језик, који пре није био много више, него руско наречје, хвала труду Вука Караџића, од руског утицка са свим емансиповао те постао самосталан језик. И тек само са свим мали народићи, као што су Словенци (Словени Крањске и Илирије) јесу то, што, не имајући сопствене књижевности, нагињу руском средишту. А у осталом не вала ни то заборавити, да у свим тим питањима филолошке сличности играју споредну улогу. Шта више политичке и социјалне прилике највише доприносе формирању заједничких језика. На тај су начин постали и грчки и латински језици у старом веку, и енглески, немачки и француски језик у ново време.

Како су словенске земље у политичком погледу биле раздељене, није се могао развити заједнички језик. Само су им још археологија и филологија говориле о заједничком пореклу. Не треба дакле човек да се чуди томе, што су масе до данашњег дана према разлозима теоретичарă остале хладне и још су једнако такве. У таквим приликама свесловенски језик није ништа друго, до илузија. Њене присталице, као Добрјански и Буњиловић, држе се назора, да руски језик просто вала остали Словенима натутнути. То је неома највише решење тога питања. Цивилизација словенских народа толико је конгресирана од немачког утицка, да је постало управо немогуће, њега се отрести. Тако н. пр. сам господин Буњиловић у својој књизи, коју управља *против* Немаца, наводи скоро све саме..... *немачке* писце. То подсећа на познати словенски конгрес, где се морало говорити немачки па да чланови разумеју један другог. А пре свега вала би руски језик увести у словенске школе, које су под сваћијим утицком пре, него под... руским.

Мора човек ићи још и даље. Узмимо, да би се руски језик у све словенске школе могао увести као наставни предмет, на шак морамо признати, да руски језик не би био кадар надокнадити немачки, јер руска књижевност, услед особених прилика, у којима је, у политичком и социјалном погледу још једнако заостаје далеко за немачком књижевношћу а заостајаће још дошекле.

С тога ће бев дејства остати и она „вештачка"

средства, што их предлажу обожаваоци свесловенског језика.

Управо се не да измаћи поређај „заједничког језика“, кад се уму у обзир моћни политички фактори и незнатна вредност језика, који се „пропагира“. А исто је тако без и какве користи, непрестано говорити о некој „чаровности“ (**обаяніе**) руског језика као о једном од елемената, који му у будућности јемче надмоћност.

Приповеда се за ту чаровност руског језика као да утиче чак и на арапски, кинески и јапански језик. То звони у толико чудноватије, што та „чаровност“ до сад још није утицала ама баш ни најмање на различне народе, што од више векова амо жива међу нама. На северу Русије имамо урођених племена, који до сад не само да су задржали своју поганичку религију, него и језике своје са свим нечистити зову „тополе“, окољавају зграде или куће чиглика, те се и по том познају чиглици); па се на тим задржао на најстаријим белешкама о граду Скопљу и то на оној белешци у Данилових „Животима“, у којој се по вели цара Константина Асења, сина Тихова (1258—1277), датој манастиру св. Ђурђа на гори Врпини спрам Скопља града звід Серавом“. Није заборавио поменути ни водоваће, што помоћу и стара писма на времена краљевства, ни начина чишења коже, а достакао се и Вардара, с кога је говор прешао на унутрашњост града, те нам прича о петачности броја становништва као и о жешћи саобраћаја и живости на трћу; том је приликом неку казао и о бешчестиу, карактеристици бар већих турских места, о продаји коња а и о тегљачкој животињи. Трећи је одељак „*Иво Вардар*“ — опис пута од Скопља до последњег тесњаца на Вардару. Ту је номену и Мотиен, који је у границама реке Мотеничке, чувен са Иларјена, владике мотеничког, који се у XII. веку борио против богомилске јереси. У моглевском крају већином је сада муслиманско становништво. „Чудна неговетност у случају, да се потпуне данас виде већином онде, где се у старо време знало за богомиле и јеретике! Ово ће се тицати и Босне, на по том и крајева јужно од Планине, који су, како се зна, колевка оне секте били“, вели Новаковић (стр. 62). — На неколико места у овим пустим белешкама неправила Новаковић пустр. ћенералштабну карту ових крајева, и то: Лесково (м. Лесковско), Табановци (м. Тоошница, Топановце), Кошано Село (м. Разаклу). — Од стр. 63—76 је „Долетак“, у ком нам Новаковић слоиља неколико одломака на дела Тетовца Кирила Пејчиновића, које је штампао Кирило чистим дијалектом свога краја још 1816. у Пешти, а под натписом „Отгледало“.

Б.

Београд.

*) Мотиени је зову „Врање“ у поменутом.

САДРЖАЈ: Псеудонимство: Ортиан. Цривена капа. — Књижевност: Мятница Српска. Свесловенски језик. — Ковчежић: Књижевни прикази.

„СТРАЖИЛОВО“ излази сваке недеље на читаву табаку. Цена му је 5 фор. а. вр. на целу годину, 2 ф. 50 н. за по год., 1 ф. 25 н. за четврт год. — За Србију и Црну Гору 12 динара на годину. — Рукописи се шаљу уредништву а претплата књижари Луке Јоцића у Нови Сад. — За Србију прима претплату књижара В. Валожића у Београду.

Издаје књижара Луке Јоцића. Штампарија дра Павловића и Јосића у Новом Саду.

КОВЧЕЖИЋ.

КЊИЖЕВНИ ПРИКАЗИ.

Новаковић Стојан. **С Мораве на Вардар 1886. Путне белешке** — —. На по се штампано на „Годишњици Н Чупића XIII“. У Београду, у краљевској српској државној штампарији 1892. На 8-ни 1 л. и 76 страна. — Пут, који је Новаковић пропутовао од 26. до 29. октобра 1886. године од Врања[*] до последњега тесњаца, пређена „пиганским тесњац“, на Вардару, а нас Бенбељије, послужио му је за градиво, да напише ове путне белешке „С Мораве на Вардар“, те да тако на занимљив начин упозна и заинтересује и читаоце за тај део балканскога полуострва. Своје путне белешке раздељо је на троје. Прво нам прича свој пут „*С Мораве на Вардар*“ то јест од Врања до Скопља. На том се делу пута његова пажња задржала највише на Прешеву, варошици сада од 500 кућа; ово га је подсетило на српског ћеудног елетелина Угљешу, који је у почетку XV. в., 1402. године, као господар Прешева, Врања и Иногошта „пристао“ на страну деспота Стефана, одлучивши судбу Србље и сина Лазарева; као и на његово с муком истражињање: где је Иногошта? (Ова је Врању на север). Говорећи о Балаћанову, испред кога посматра Прешево, заустави се на Душанову законику и шет-ку стањанину, „који је, по свој прилици, држао овакн некакав хан“. Пре него што је прешао на други одељак „*У Скопљу*“, застао је на Душанову, једној од млађих варошица, причајући уз то и о тминку ев. Саве за Хиландар и Студеницу под нарочитим гр. латинске речи агиа. Половина ових бележака посвећена је опису Скопља. Ту је прегледно и о чиелишта (ссиграфима, које по приобитном схнатању обухватају толико колико се паром волова обрадити може. Јабланн, које

Београд.

Јелена Стаљевића

СТРАЖИЛОВО

ВЛАСНИК И УРЕДНИК ЈОВАН ГРЧИЋ.

БРОЈ 39. У НОВОМ САДУ, 27. СЕПТЕМБРА 1892. ГОД. V.

ПЕСНИШТВО.

НИ ИЗ ЧЕГА

ПРИПОВЕТКА ИЗ СРЕМА.

Приповеда Стеван Радић.

I.

Било је то у божићне покладе. Хладан зимски ветар пири немилице. Обично у те дане не видиш на сокаку што но кажу ни бесна пса. Па и нема никога. Само деда Митар Страхинић, стара газдекања, умотао се у своју опанчију па се упутио уз ветар тамо горе у средину села. Ветар се игра са седим и белим му брчинама а деда би се све боље умотавао и гегуцао, борећи се с ветром. Ево га већ и код општинске куће. Отресе снег са опанака и уђе у стражу. На образе му румен паврће од врућине, што беше у стражи. Онде затече пет до шест сељана, све најбоље газде.

„Помози вам Бог!“ Митар ће.

„Бог ти добро дао!“ одврати му један од одборника. „А где си? Одавна чекамо на тебе. Господа се већ искупила и дванут су нас звали у салу а ми као не би без тебе.“

„Та, Милаш ми тек сада дође из воденице, а не могох оставити оно мало мала на само. А које нас добро зову?“

„Господар Оларић рече, да је дошло од котара, да се зида нова општинска кућа и школа.“

„Општинска кућа и школа, а?“ отегну деда Митар. „А за што двоје на један пут?! Најпре школу, то нам је нужније. Дечурлије много па не могу сва да стану. А општинска кућа? Ја као велим, да је добра и ова за четир човека.“

„Ал Оларић каже, да имамо осам хилада у шпоркаси у варошки, па се ће ће по народу распоређивати, те и ја велим, кад има новаца, нека се зидају обе куће; ал школа мора бити пре, него општинска кућа.“

„Па, то би и било боље“, — рече други — „јер ако новац остане у шпоркаси, могао би се лако разграбити . . .“

„Разграбити!!“ — рече уплашивено деда Митар. — „Док смо ми овако сложни, те радимо оно, што са целим селом уговоримо, нема тога, који би што разграбио. Не треба одобравати оно, што није нужно, па се не бој, да ће се што разграбити. Ето, на нашу се општину све угледају — ал ми и чувамо!“

„Тако је!“ рекли ће деда Јулијан. „Да ми не чувамо, куда би се дели?! Тај Оларић бацио је око опет на имовну општину. Као вели: четир до пет хилада на годину! Дало би се мало и шићарити . . . један два занатлијника опако . . . Да, ал слога нас је спасла од те напасти, те ми сами бројимо колико улази и колико се горе отплаћује.“

„Па и попа је против њега; ма да иде у његову кућу често . . . а и начелник га

баш толико не бегенишше, премда је увек тамо . . . само кад кад буде уз њега, тек да нас куша.“

„Познају они њега добро!“ деда Митар ће. „Ал опет, будимо ми само сложни. На нама је, да чувамо шта имамо. Нисмо тако луди, да не знамо куд што иде; па, што је добро, одобри, што не ваља — одби. Ако нам вина власт и наложи, нисмо ми одговорни.“

„А најпосле . . . .“

У том се отворише врата и четник запита:

„Јесте ли се сви искупили? А, та ту је и деда Митар . . . дакле, изволите унутра, господа вас чекају!

Одборници поустајаше и ноћоше озбиљним кораком у салу. Ту тик до врата стаде деда Митар и озбиљно, подигавши руку, проговори: „Само, браћо, не дајмо ништа ономе, јер ако се тај дочепа чега у општини, тешко нама! Који није знао своје сачувати, тај ће још мање општинско.“

„Само ти говори . . .“ рекоше одборници и уђоше.

У сали сеђаше за великим зеленим столом господин блага и тиха погледа, плаве браде и бркова, мало погурен. Када одборници уђоше, он се наклони и благо им рече, да седну. То је котарски предстојник Петар Кнежевић. До њега десно седи начелник општине Краковачке Милан Мргудић, блед, црномањаст човек, више глуша изгледа, са оловком у руци. С леве стране је окрупан господар у сиву оделу. Непрестано глади бркове и презриво погледа на одборнике. То вам је посједник Оларић. Он истина није одборник, али је позван у седницу као стручњак. Нису га сељани хтели да изаберу у одбор. Мало даље седи поп краковачки Милисав Перић, који је овде већ пуних двадесет година. Мило погледа на одборнике а са газда-Митром се и руковао.

Одборници заузеше места и ћутаху достојанствено, погледајући радознало у предстојника, као питајући: шта је ново?

„Знате, да је било говора о томе још пре две године, да се зида општинска кућа и школа, будући су ове зграде трошне. Данас вас сазвасмо, да се учини договор, како и када ће се градња отпочети. Мерник је израдио нацрт. Ево на га видите!“ рече предстојник.

„То је лепо!“ устаде газда Митар. „Ако има толико новаца, а да се не прави нов распореза, онда писам противан, да се обе зграде зидају. Ако ли пак нема доста новаца, онда нека се зида оно, што нам је нужније, а то је — школа, градњу општинске куће пак ваља напустити дотле, док се не приштеди доста новаца. Јесте ли ви за то, браћо?“

„Јесмо!“ одазваше се сви одборници у глас.

„Мислим, да ће достати новаца за градњу обе зграде,“ рече начелник Мргудић, „с тога држим, да би добро било, да се одмах почне. Ја бих предложио, да Оларић узме градњу на себе, а да му се да пет на сто заслуге од своте, која се утроши.“

Оларић климну главом, као да се прима.

„Шта ви на то велите?“ запита поп начелника смешећи се.

„Ја као велим,“ начелник ће „да, када неко мора надгледати радњу, онда је боље, да се узме стручњак за те послове из села, него туђин.“

Међу тим је газда-Митру већ сунула нека мисао кроз главу. Није он хтео ни по што дозволити, да градња иде преко Оларића. Сав се зажари и проче:

„Рачунао сам у глави, колико би то изнело, када би се случајно утрошило осам хиљада форинти, и нарачунао сам, да би господин Оларић добио четир стотине. Ми морамо имати мерника. Када већ имамо њега, шта ће нам ко други градњу да предузима? Те четир стотине могу остати у каси. Нисмо за то, да *он* предузима градњу. Ми ћемо сами пазити, да се грађа уредно довози и употребљује. Ето, тако ми мислимо.“

Оларић се угризе за усне и побледи. За тим чисто јетко рече:

„Па, није баш нужно, да мени предате. Ја знам, да ви мене не бегенишете, што сам ја Шваба. Међу тим имам нешто да приметим. Ако не достане новаца, нека се школа зида на годину, а општинска кућа сада.“

„Не тако! Не!“ повикаше одборници.

„Ено нам се дечица даве у оном ћумезу. Или школу, или општа!“

И попа је ово потврдио. Начелник се хтеде својски заузети за Оларића, али приметивши, да је и попа уз сељане, окане се тога, јер није хтео ићи уз нос попи, што му је присни женин рођак. Али, да би нешто учинио и за Оларића, рече:

„Када већ сумњате, да не ће достати новца, онда нека се не ради годину дана, јер је боље, да се све заједно зида. Дотле ће бити и више новаца у каси.“

Начелник мишљаше, да ће се ваљда за годину дана ствари преокренути, те ће моћи и Оларићу ићи боље на руку.

„А, на то пристајемо!“ повикаше одборници.

Још је свршено неколико предмета и одбор се разиђе. Изађоше најпре ратари, а за овима Оларић. Попа је остао унутри.

„Ха, ха, ха, ха!“ Оларић ће газда-Митру. „Паметно си говорио! Али ја ти кажем, да ће се ипак зидати и да ћу ја управљати. Но знај, да ти онда не ћеш седити у одбору, него ћеш из ћоше гледати, како се то све и без тебе ради! Па збиља, шта ти то имаш против мене?! Дед реци! Баш би ми мило било да знам. Пре, док ти не постаде одборник, народ ме изабра за перовођу своје имовне општине. Да се пак није осведочио о моме поштењу, не би ме бирао.“

„Јесте, народ те је изабрао. Али, ваљда се сећаш, када је народ увидио, да не иде све као што треба, он је изабрао другог, па је од тебе заискао рачуне са записницима продаје. Ти ниси хтео ни на чији захтев да предаш. За што ниси предао?“

„Што сам знао, да ћу рачуне предати другом одбору, а не овоме, у ком си ти. И збиља ти сумњаш, да рачуни нису у реду?“

„Ја не сумњам; али предај их, пак ћемо видити.“

„Да, да, па ћемо видити!!“ повичу остали одборници у глас.

Оларић оде као опарен на једну, а одборници на другу страну, и чудо се где деда Митар сав у ватри говори:

„Да, да, када ко посрне, онда гледа, да се дочепа чега у општини, па му је онда општина крава музара. Ето, био је у имовини и вукао седам стотина форинти, па још онако . . . Сад би опет да зида. Па опет да се дочепа имовине. То ће ће бити.“

„Тако је, тако је!“ повикаше одборници и разиђоше се сваки у свој шор . . .

(Наставиће се).

ЦРВЕНА КАПА.

РОМАН **Јована Захарјашовића**

с пољског превео **Рајко**.

(Наставак.)

IV.

Читав дан је протао мирно и без икаквих важнијих догађаја. Рекав домаћици „добар дан“ и одевирав с Јадвигом још неколико лагахних „Ländlera“, оде комесар за својим послом. . . Васколиким својим владањем уверио је све домаће, осим старога економа, да је пешкодљив, шта више поштен човек. . .

Да обави свој званичан посао, позове комесар домаћина, те се обојица упуте, скупа с двојицом стражара, у пецану и онде без икаквих тешкоћа, којих обично буде у таким приликама, измерише котлове и каде и дадоше свакој ствари у пецани званичан број. А кад је било све готово, на велико задовољство домаћиново, замоли комесар-домаћина, не би ли му допустио, да, у тако милим гостима, остане још неколико дана у топлој приземној собици. Имађаше зар да обави у околици још неке званичне послове, да изађе своје стражаре у оближње жидовске пецане и да прича њихове извештаје. Могао се, до душе, у такој прилици преселити у крчму; али се бојао да тим не увреди пољско гостопримство.

Финанцијални комесар беше увек жива мука

господарима од пецања. Умео је он своју манипулацију тако да удеси, да је шљахтић често морао мало плаћати, да се финанцијски приходи не оштете.

За то је наш домаћин радо задржао комесара, који је цео свој званичан посао обавио без икакове његове штете, и беше вољан, да га бар својим гостољубљем за то награди. Истина, у то време није желели у кући такова гоета, али опет, волео је да је и у његову двору, него ту одмах у крчми. Кад би комесар боравио у крчми, могао би мирно посматрати, шта се у двору догађа, а од закушника и сељака могао би што шта дознати, што никако није требао да знаде. У двору га могаху чим год забавити, могаху много што шта од њега сакрити, а и према срескоју власти не бити под сумњом...

Домаћин, дакле, најсрдачније замоли комесара, да седи у топлој собици док му је воља и да не заборави, да ће у дворским собама бити увек мио гост свима, од домаћице па до несташнога Стаха, коме уме тако лепо да послужи место коња.

Све то прими комесар, па и малену шалу, с великим задовољством. А како није хтео да буде, као што говораше, на терет домаћину, изискао је, да слободно располаже својим временом и тако ослободио у напред домаћина бриге, да се занима гостом.

После такове погодбе са домаћином унути се комесар у собу, да мало отпочине.

Позван после на заједнички обед, причаше о Бечу и Паризу, показујући необично образовање. У замашним стварима беше печен, много је знао и много слушао.

После обеда одсвира с Јадвигом неколико лаких комада у четири руке, за тим је дуго дизао Стаха на коли и тим му, о много мање трошка, него јуче, показао, како се јаше на коњу.

— Но — запита га, кад је мати изишла из салона — је ли ти тако добро? Волиш ли јахати на коњу?

— О, те како волим — одговори Стах, ударајући зубом о зуб — за то тата увек и говори, да ћу бити улан!

— Улан? — поново комесар — а знаш ли ти, како изгледа улан?

— Како не бих знао, кад је тата баш пре недељу дана дао направити себи уланску доламу!

— Ех, уланска долама није још улан! Треба још много којешта за улана.

— Тата има све! Има црвену капу, светао мач — а прекјуче је ковач ковао копље!

— А тако, тако... Црвена капа, мач, копље — то је истом улан! Али шта је сам један улан?

— Господин Казимир је говорио, да има много таковх улана, као тата... И господин Владислав има одело и копље!

У тај мах уђе мати, а господин комесар окрене разговор са Стахом на друго.

— А умеш ли ти изрезати пајаца од хартије? — запита Стаха, узимајући макаље, што но их је Јадвига оставила.

И на највеће чудо Стахово стаде брзо као мува излазити из хартије необично смешан човек с уздигнутим рукама и пропорцима на глави.

Стах беше ван себе од радости. Зграби човека, откине му ногу те се свенесели...

— Не жалости се, — рече комесар, гладећи га по глави — кад дођеш к мени у собу, изрезаћу ти коња, кочијаша на седалу и бричку!

Стах подскочи од весеља, пљескаше рукама и само расцвитиваше, хоће л' то скоро бити.

Пред вече оде комесар у своју собу. После пет минута упаде у собу Стах...

Након два сата састали се опет сви при чају. Стах имађаше пуне руке свакојаких слика од хартије, врло вештачки изрезаних. Међу њима беше и улан с дугим копљем и четвероугластим калпаком.

И комесар и Стах беху за чајем врло задовољни један с другим.

Тако прође други, трећи и четврти дан... Комесар се упознаде са свима укућанима, свакоме по нешто даде, но нешто шаљиво приповеди. Са Стахом се само све више забављао. Ишао је свуда у шетњу иза двора, а особито је заволео Вислину обалу, која изгледаше романтично, ако и беше зимско доба... Виђење га где иде и стазом око ковачеве куће, и ако та стаза не беше ни згодна, ни романтична.

Оба стражара њаху сваки дан у оближње пецање, а касно у вече даваху комесару дуге извештаје о свом званичном послу.

За то време беше у двору неколико пута гостију. Обично се картаху и разговараху о обичним стварима. Комесар играше с њима преферанса тако ватрено, да никад није ни знао, о чему је реч...

Често о чају донесе гласник писмо, а комесар сажаљеваше, што је домаћинова тетка опасно

болесна и тешко је тужнога домаћина, како је могао, реченицама из књиге Јова...

Само стари економ не беше у те дане добре воље, као обично; не беху му све козе на броју. Финанцијски комесар (тако се звуда у Галицији звао такав службеник) сметао му на сваком кораку. Вијао га је у сну о поноћи, вијао зором, кад га прозорје позове на посао. Његове живе, немирне очи трептаху удиљ пред њим и не даваху му да у миру потроши дарове божје, што му их жена зготови.

И у својим потајним делима морао се увек с њим састати.

Кад умакне на стражња врата, до Хершка, да разгреје старе кости чашицом мученице, спази комесара, где стоји код Хершка, који се распитује о сајму у Жаролју и о цени шпирита. Идући, шта више, један пут својој кући, госпођи Војћеховој (а то је тајио од чељади), у мало што не удари носом о комесара, који је опет прелазно преко плота, да прекрати пут.

Та чудна антипатија према комесару постаде још већа, кад је касно у ноћ дојурио на вранцу у двориште, у белој кабаници, „Landsdragon“ и предао комесару, врло свечано, неко велико, запечаћено писмо.

Од то доба мучила су економа, и на јави, нека страшна и дивља привиђења.

V.

Како је, тако названи, финанцијални комесар најглавнија личност у нашој приповеци, треба да се с њим боље упознамо! Најбоље ће он сам о себи приповедати. Из његових бележака, што но их је сам писао уздрхталом, од бурна живота, руком, на двадесет година после оног знаменитог гостовања у Јешиничком двору, вадимо ове одељке:

Кад сам сиромахом изишао из бечкога универзитета, прећем у војничку службу. После годину дана оженим се рођеном Бечанком.

Но на брзо увидесмо, да Шилерове и Гетеове песме, које смо свако вече читали, не могу да утоле наше глади и наших жеља. Оно мало плате, што је одредила још Марија Терезија, једва измагаше за стан и најпотребније одело. Требало се побринути за бољу срећу.

Боља срећа беше, за онда, прелаз на престочице у коју државну покрајину. О том смо разминуло и дан и ноћ и скупљао потребне извештаје.

Разабирао сам две године и најпосле увидех ово: чисто немачке покрајине беху пуне натучене службеницима. Не могох се никако надати, да ћу онде брзо напредовати.

Чешка беше прави мајдан службенички, јер тамошњи мајорат у сељачкој класи не даваше млађој деци, осим стечене науке, никаква права на очинско имање. А како су школе биле на густо и наука тим олакшана, то се мало ученици пролетаријат разилазио по свима државним покрајинама, задобијајући онде често најважнија места. Према талијанским покрајинама имађаше држава највише обзира. Да се употреби на корист искаданње талијанско штиње, дато им је понајвише повластица. Остављен им је језик, ковани су за њих особити новци и допуштено је, да сами попуне сва нижа звања.

На Угарску се тада не могаше ни мислити. Та покрајина имађаше заједнчке народне установе, управљала се сама по својој стародавној конституцији и само преко палатина, који беше члан династије, стајаше у свези с целом царевином. Ако је Немац хтео да онде мирно живи, морао је на високе чизме прикопчати хусарске оструге, носити као прави Мађар и свако јело зачињати паприком. За немачког службеника не беше онде ни згодна места, ни честита печења без паприке.

Једина пасобина, у коју је сваке године навалнвало сијасет службеничких исељеника — беше Галиција.

За сваког немачког службеника с малом платом, а великом породицом, беше то прави Елдорадо!

Тако и ја стадох сањати о Галицији... Моји другови, који се пре мене онамо одселише, заседоше на корисна места, позаузимаше катедре свеучилишне, управитељска места по латинским и основним школама, а било их је и таквих, који су малу децу учили, немачким језиком, прве науке о вери!

Галиција беше, дакле, наша земља обећана, задња нада наша!

Признајем, да сам често лупао главу, за што је то тако? Та земља са пет милијона становника, лепа богата и земаљским и подземним благом, требала је образовати из свога крила интелигенцију, потребну за управу и послужити се тако својом рођеном снагом. А за што није тако било, за што је краљевска клада сваке године

записивала стотине вештих службеника и њима попуњавала места?

Сада знам за што и касније ћу испричати. Ал онда нисам знао...

Замишљао сам Галицију као земљу, на коју је и Бог заборавио. Код нас је ушла у пословицу непросвећеност становника, а разузданост и неваљалство виших слојева. Беше то мрљава њива, еле држава је требала да насипа ту њиву новим, плодним слојевима, да се може, како треба, њен корист из те простране покрајине...

Неки веле, да аустријска држава, као смеса разноврсних народности, није створила опште идеје патријотизма. А многи чак тврде, да је аустријски патријотизам, кога заступају службеници и војска, само синоним платежнога табака (Zahlungsbogen), на који се издаје, из државне благајнице, месечна плата.

Но ја нисам тако мислио. Универзитет је усадио у мени немачки патријотизам, а Аустрија беше само један део Немачке.

Угарска и Галиција нису, до душе, спадале de jure у немачки савез, али de facto извршиваху све дужности, као и чисто немачке покрајине. Њихова војска и новац послужили су немачкој ствари, кад год је устребало. Не дадоше им само гласа и заступства у немачком савезу.

У пољској повесници може се наћи много грађе за узвишене драме и праве грчке трагедије, али лудо би било данас преносити те јуначке с позоришних дасака у збиљски живот! Was in der Poesie soll leben, muss im Leben untergehen!... (Што треба у песми да живи, мора у животу пропасти).

Пољска је данас — у најбољем случају — само појезија!

Појезија се наслађава јунацима, који сами светле у мрачном народу. Ал то је свакојако белега варварства или бар детињског века. Народ, који је јунаштво сматрао само као пословицу, који се није сав загрејао светим јуначким жаром — не заслужује будућности!

Истина, пољско је питање некрсавало као дух Банков на тамној основи сваке важније размирице великих, европских сила, али оно не беше никада самосталан чинилац те размирице, него само — проста диверзија у дипломатском шаху. Нико није озбиљно мислио, да вади, из историјског гробља, разбацане онде златоткане дронье и црвене контуше, јер у језгри народа, то јест у простом народу и у средњим сталежима, не беше ни најмање воље за то!

Еле Галиција беше у држави аустријској као комад мрљаве њиве, која је забатаљена рђавим господарством пољских влада. Требало је много дангубе, да се та њива поправи и удеси за нову сетву; много је корова требало почупати, поразбијати много шкодљивих окамина.

А каково је семе могла Аустрија онамо унети, лаћајући се тога посла?

Аустрија беше немачка — еле њено семе могаше бити само немачка култура.

И тако је одмах, после тако назване „ревиндикације", отпочела сетва. Подигнуте су школе и немачка звања. Ишло се, без обзира, на руку немачком живљу. Одречен је, пита више, покрајини пољски карактер, јер метаху на једнако са земаљским језиком који му драго други језик словенски на пр. чешки, јер при попуњавању звања, која имаћаху непосредно посла са народом, задовољаваху се знањем језика чешкога, словачкога или језиком кога југословенског племена.

Кад је тако мислила влада, није могао, а није ни морао друкчије мислити ни службеник, наменьен цивилизацији... Да је та цивилизација морала бити по немачком калуну, о том није нико сумњао. На послетку, народ није друго тражио, примао је мирно, што му је давано, а особито се више слојеви увек одликоваху лојалношћу!

Истина, тако названи постулатни сабори земаљски захтеваху, од времена на време, народне установе, а особито да се уведе пољски језик у ниже школе... Али влада то није никада озбиљно узимала, слушајући највише земаљске власти, које су са свим противно мислиле.

Тако сам ја мислио и те сам мисли приметно на своју службу. Заклео сам се, да ћу служити држави, чија је благајница била извор животу моме. Као службеник не могох се никако обзирати на природно или историјско право, јер бакља у сваком мом раду беше само — позитивно, државно право.

За то, спремајући се у Галицију, имаћах мирно и чисто уверење, да служим великој идеји државној и да у тој служби морам, без погодовора, извршивати све, што виша власт од мене зажели. Није моје било критиковати заповести, јер, као мала карика у хијерархији службеничкој, бејах дужан веровати, да је оно, што се заповеда, преко потребно за државну идеју.

Уверио сам се, до душе, у више прилика, да нас, Бог зна како, не трпе, ал' сам то тумачио као отпор мрака, који обично бива, кад се шири светлост, просвета и кад се уређује друштво.

Године 1845 пресељио сам се у Галицију са женом својом Бертом и са сином Херманом, дечаком од четири године.

Између различитих грана јавне службе изабрао сам службу код финанцијалне стране. Изабрао сам то с рачуном...

Тако названа „финанцијална стража“ није спадала баш у одличне службе. За надгледање монополија, духана, соли, пивара и пецана, није требало велике вештине, ни специјалних наука. За то су улазили у ту службу људи, који нису могли добити другога места, а довекле и војничко уређење многога одбијаше, јер та укрућеност не беше свакоме по вољи.

За то је и било у тој служби врло мало збиља вештих људи, или који би се науком истакли. Еле у велико се надах, да ћу се брзо успети на више, особито поред својих квалификација, којих моји другови не имађаху. У другој којој јавној служби морао бих много година чекати на унапређење и бољу плату. Осим тога, та је служба доносила више прихода, него која друга.

Наместише ме у мало место у једном западном срезу. Прва ми година прође доста сретно. Мерио сам по пецанама котлове и каде, пазио, да који шљахтић не сади дуван у граху и зељу и батињао, за углед, сељаке, који су из слапих извора црпали воду за стоку или за јело.

Са шљахтом сам удесио доста угодан „modus vivendi“. Свакоме је господару од пецане требало моје пријатељство, и сваки ме частио у свом двору, чим је год могао. Играо сам преферанса, добро се гостио и снажио се честитим вином.

У почетку фебруара 1846 године позове ме срески начелник, па ми рече:

— Хоћу, да нешто учините, што, истина, не спада у вашу службу. Но, кад наиде опасност, сваки је државни службеник дужан да чини, што држава од њега захтева. Salus imperii lex suprema! (Спас државе је највиши закон).

Одговорим му на то, да служим државу и да ми је света свака заповест земаљских поглавара јер сам уверен, да је све, што управа чини, преко потребно за државну идеју...

Начелник се очигледно обрадовао моме одговору. Рекао бих, да је мало сумњао у мене, због мојих универзитетских сведочаба. Мислио је, да се не ће дати употребити у полицијским стварима.

Но није имао право, што се је бојао... Јер по својим начелима бејах са свим уз вољу. Наука ме утврдила у том, место да створи од мене сањала, који се препире о природним правима народним. Могао сам са свим поносито рећи, да сам све оно чинио из начела и дубљега уверења, што су други чинили за новац или какову другу награду.

За то ме ни најмање не вређаху начелникове речи. На против, бејах срећан, што ће моћи својом снагом послужити и онде, где не допире моја служба, да отклоним опасност од државе...

Начелник ми у кратко изређа, шта је и како је. У земљи се спремао устанак. Млади људи и сањала скупа с онима, који не могаху заборавити својих средовечних повластица, склопише заверу, да у земљи разавију заставу старе Пољске.

Признајем да ми се на жао дало, кад сам то чуо од начелника. Жалио сам заслепљеност тих несретних људи, који су по цену живота, по цену крви и имања хтели да подигну — мртваца...

Беше то дивља и луда идеја, зачета у фанатичким мозговима — а та идеја се морала крвљу угасити! Јер свака такова работа повлачи за собом крв!

Рекао сам начелнику, да ме је љуто рано тај глас о устанку, који се спрема. Рекао сам му, да треба свима средствима ту несрећу запречити, јер ако и има ствари, за које држава, притиснута неодољивом невољом, није никако одговорна пред повеницом, ипак је боље раним ударцем, који би пао на мален број жртава, сачувати васколико становништво. Под тим ударцем сам разумевао затварање најопаснијих лица.

Начелник се са свим сложио са мном, и ако није знао, како ће то испасти. Рекао ми је још, да, у сваком случају, рачуна на мене, као на верног државног службеника, а није сметнуо с ума ни то, да ми покаже у перспективи награду и унапређење.

Кад ми је све разложио, нађа ми заповед.

Како срески политички службеници скупа с полицијом не могаху свуда доспевати, то сам требао ја, као финанцијални комесар, с придеље-

ном ми стражом, обићи неколико дворова, токорсе да надгледам пецање и пиварe, а при том да уходим и да што чешће јављам, шта сам где чуо и видео... Ако устреба, слободно ми је било послужити се својом стражом и употребити средства, која бих сматрао као потребна.

Особито ми је заповеђено да пазим на Љешнички двор, јер то би као било најважније место.

Село Љешница беше на самој Висли. По полицијским извештајима била би то тачка, на којој су галички завереници били у свези с Пољском. Овамо су стизале најважније депеше.

Кад је још што шта потање разјасниo и кад сам добио посебну инструкцију, одем жени да јој јавим, да одлазим „у званичну послу".

Затечем ју, где седи поред топле пећи. Држала је малога Хермана на коленима. Херману беше тада пет година... Беше то красан дечак! Коса му беше дуга, светло-плава... Спуштала му се у широким увојима на рамена. На чистом, отвореном челу сијала се нека дивна, анђеоска ведрина. Чинило ми се, кад сам гледао у то чело, да ће тај дечак срећно проћи кроз цео живот, јер се та срећа блистала из његових мирних, наемљаних, плавих очију!..

Кад сам споменуо Берти, да морам на пут, да надгледам пиваре и пецање, погледа ме Херман својим плавим очима и рече с осмехом.

— Шта ћеш ми, оче, донети с пута?

Херманово ме питање растужи... Шта сам му могао донети с тога пута?

— Донеси ми, тата, орла са две главе! — рече Херман, мало се размишљајући.

— А зар ти мислиш — одговорим му — да заиста има таквих орлова?

Херман ме зачуђено погледа. За часак показа на сабљу и рече:

— Па такова орла носиш, тата, и на сабљи и на капи!

Онда сам му морао растумачити, колико сам могао, да таквих орлова нема у шумама и да је то грб државе, која свакога храни и одева.

— Онда ја тога орла врло волим! — одговори Херман са сним озбиљно.

Пољубио сам га од радости, јер сам видео у њему своју крв. Први пут сам то од њега чуо.

— Берта! — повичем из пренуна срца родитељског, — Херман ће далеко дотерати, јер већ сада избија у њему смисао за оно, што је позитивно!

Херман није разумевао наше радости, а кад га после један сат, кренући се на пут, загрлих и пољубих, викао је удиљ за мном:

— Тата, донеси ми што год с пута! Мораш донети!

Боже мој! Ко би се надао, да је у тим речима тако дивно пророштво....

VI.

Комесар се кренуо на пут уз врло добра знамења. Сунце је јасно сијало, ваздух беше врло угодан, ако је и било зимско доба. Што је даље пшао, све му је већма расло достојанство у рођеним очима.

Пре свега, поверен му је врло частан задатак. Неки, ма и мален, део државне судбине беше у његовим рукама! А ко зна, не ће ли му, у обзиру на важност Љешничке позиције, поћи за руком, да једним махом ухвати цело насмо нити, које воде подземној, пакленој машини! Ко зна, не ће ли њему баш држава захвалити, што је спасао мир и поредак, који је тако потребан за трговину и индустрију? Заиста, комесар, већ са тим својим мислима, беше у пола срећан!

Уз то ваља још додати, да је комесар, поред својих начела и теорије о поретку на свету, био и човек, па као човек, у слабим тренуцима, био и мало сумњив...

У сновима о спасу државе и друштвеног поретка, титраху му често пред очима сјајни, аламима искићени, ордени, златне огрлице и бројеви, који куд и камо беху већи, него број садашње његове плате.

Наговарао се, до душе, сам пред собом због тих привиђења, да то није смер, него само последица његова рада, смањивао је, у скромности, редове ордена и бројеве, ал опет их се није могао са сним отрести. А сваки мањски ступањ беше му јасан доказ, да за сваки посао припада праведна награда!

Ти се снови изменјали, најпосле, с његовим начелима и теоријама и у путовању од три миље створише од њега човека челичне воље и стална карактера. Уз те сјајне спокојности још се већма сијала идеја државе и поретка!

У некима га дворовима дочекиваху, као потребна човека, врло гостољубиво. А често се нашао шљахтић, који је, и без икаква свога рачуна, не гледајући у њему службеника, него просто госта, срдачно му пружао руку и частио га сваким, што је најбоље у кући имао. У таким је приликама некако неугодно куцало срце

комесару, али је то престајало, чим би се сетио свога службеничкога карактера, свога посланства и обзира на највеће интересе државне. Тада је бивао, шта више, већи пред самим собом и у сновима додавао све више дометака будућој награди... Упоређивао се чак с јунацима, какове је често гледао на позоришним даскама!

Било је инак и таквих тренутака, кад му се беше врло тешко успети до те драматске висине. Особито кад види срећну породицу, кад се малена деца у невиној радости љуљају на његовим ногама, о! онда га је спопадао страшан немир... Гледао је зар у најближој будућности ту децу као сирочад, оца им у тамници, матер у очајању, а онај бели двор шљахтићев, сада село среће и гостољубља, претварао се тада у седиште плача, јаука и бола!...

Инак је из таких хуманитарних искушења излазио комесар увек као победилац. Стајало га је то, до душе, мало борбе, особито ако је у каковом двору маленн дечак имао онако исто плаву косу, као његов Херман, али најпосле је инак побеђивала идеја државе — организованога друштвенога поретка и позитивних закона, а господин комесар је онда најхладнокрвније састављао своје извештаје, које је понајвише сам шљахтић носио на пошту.

А неки међу њима беху права — њема Уријина!

Еле тако је пројекат начелников ишао савршено за руком!

Други који политички чиновник, коме би на челу била написана мисија, не би никада то могао извршити. У финанцијалнога комесара нису ни најмање сумњали. Водили су га свуда, најпре у пецање и пиваре, а после на добар обед... При пушењу, пићу и разговору, упознаваху у комесару врло разборита службеника, који није на зло употребљавао своје службе и привлачаху га к себи поверљиво и срдачно. Нису ни чули у тим поштеним дворовима, како ноћу, на месечини, шапћу духови заштитници речи песникове:

— Тешко, тешко вама..

Кад се љута гуја у башту увуче!...
И куда прође лажне груди њене,
Ту трава гине, сваки цветак вене!...

VII.

У једном мирном, врло скровитом двору, не имајући доста друштва за разговор, саставио је комесар начелнику овај извештај, који доследце вадимо из његових бележака:

У својој служби за сигурност државну и поредак морам да се провлачим кроз силно трње. Човек, слабијег карактера, могао би се поколебати, јер пољска шљахта има особита дара, да квари посао и најревноснијем државном слузи. Чини ми се, да је та особина, пољскога живља, много страшнија и опаснија државној идеји, него све завере и оружане! То је морално оружје, с којим држава треба да рачуна...

Кад дође службеник у двор, не може се дуго одржати на неутралном становишту; не велим да постане непријатељ, и ако би тако требало да буде. Јер двор пољски и аветријска влада, поред свију изгледа и обмана, увек су једно другом непријатељи. Могу се, за време, спојити, али у крајњим су последицама чисто противни једно другом. Мислим, да то мишљење не потребује никаква доказа. Службеник, представник државне идеје, са свим се изгуби у двору. Шљахтић пољски презире у њему службеника а види само — госта. То је стари словенски обичај, који необично отежтава улогу државним изасланицима. Дочекују га са свим искрено и срдачно, као да припада породици. У владању према своме госту имају толике неке чари, да се и најсталнија начела могу пољуљати. Особито жене тако пријатно утичу на човека, да би и сам Ираклије могао седети с председницом код ногу таквог Дејанире! Кад још узмемо, да се службеник, који је махом по пореклу из нижих друштвених слојева, хтео, не хтео, мора подати оној чари вишега образовања и углађености, онда не ће бити тешко разумети неизмерне тешкоће у његову задатку.

Још је сва срећа за државну идеју, што се тај пољски двор не уме или не ће да користи својим чаром и својом узвишеношћу онде, где би нам заиста био опасан. Штета, коју држава може претрпети због покварености службеничке, још није тако велика и ако би временом могла бити већа. Али кад би шљахта кварила тај верни нам народ, који граничи с двором, кад би га привлачила к себи том неодољивом примамљивошћу више цивилизације и образовања, чаром, који је тако дивно спојен с достојанственим зидовима белога двора, с тим старим липама, које га окружава, као седе прабабе . . . још један пут велим, кад би га тако кварили, била би по нас велика несрећа, а ко зна, не би ли то било и почетак какова нова поретка и нових позитивних права у Европи!...

Али на срећу, до сада није тако било.

Шљахтић је као муха, која је случајно залутала у извринуту боцу. Видећи се на невољи, узлеће удиљ горе и удара се о затворено стаклено дно, место да се мирно спусти доле и да изиђе кроз отвор, кроз који је и доспела онамо. У пољском двору тиња идеја ослобођења негде врло високо, а право и једино средство је тако ниско и тако близу... само пређи дворску ограду!... Да се онде само неколико искрица светлости разбаца... Али о том ћутац, да ме ко не чује, јер онда зло по нас... А овако, ако ме моје слутње не варају, биће зло по њих!... Salus imperii lex suprema!

Не мислим ништа, да би и до чега могло доћи. У инструкцији ми је, до душе, речено „завера и смишљен устанак“, видим заиста, овде онде по лицима, да се нечему надају, а похватао сам и неке чињенице, које доказују, да се у ваздуху већ осећа „крв и барут“, уза све то не могу појмити, да би се то радило озбиљно и да би влада приморана била, да се лаћа озбиљнијих средстава...

Но то је само моје приватно мишљење. Кад влада заповеди, службеник не треба да мудрује. И ја ћу у своје време умети да будем службеник, којему је заповест више власти ratio ultima!

Нека ми је ипак допуштено, да изнесем овде своје назоре.

За сваки устанак треба снаге. Снага је или војска или добро уређено, једном идејом проникнуто друштво. Али то овде нигде не видим. Наша је војска, хвала буди смеси различитих народности, уз државна звања, једино можда уточиште аустријског патријотизма и за то устанак не може на њу рачунати. Прост народ, већ по самом тамном нагону к социјалистичким сањаријама, стоји према богатијој властели у природној опреци. Томе расцепу много помаже хуманитарна идеја наше владе, јер она, гушећи старопољски коров, заштићава сиромашна подданика од његова господара. Оно друго допуњује неоцењена установа „мандатара“, које плаћа властела, те су званични извршиоци владиних заповести, које су неповољне простоме народу. Средњега сталежа до сада готово ни нема, а ако га и има, недостаје му историјско чуство и потребно образовање.

Еле остаје само шљахта. И у њој има свакојаких људи. Памте они, до душе, шта су некада били и волели би да се то поврати. Али знају уз то, да се сваки друштвени преврат извршује на трошак имућње класе и за то само, под каковим притиском, хоће нешто да допринесу. А број тих, који чине тај притисак, врло је мален и незнатан.

Кад се то све узме у рачун, треба човек да се чуди, одакле може будући устанак да црпе снагу!

Јест, истина, у устаничком плану, да се огласи укидање кметства и различитих других терета, па да се тако привуче прост народ. То је средство свакојако херојично, ал је и непоуздано. Непросвећена ће маса видети, у тим наглим и неважним доброчинствима, само слабост свога природнога непријатеља — властелина, и том ће се слабошћу, без сумње, хтети да користи, те да узме не само што је њено, него да присвоји и оно, што јој ни по каквом праву не може припадати. И баш тај моменат треба да употреби влада на своју корист, кад буде томе време, јер државна идеја не треба да застане ни пред каковом сметњом!

Посматрајући с такова гледишта потоњи устанак, не треба се ништа бојати. Махнити елементи могу, до душе, пасти на жртву, али ће сигурност државна и друштвени поредак бити за дуго утврђени.

Жалосно је, до душе, кад се мора борити против вампира, који се дижу из гроба прошлости, али то је дужност хуманитарне владе, која, на рушевинама средовечне републике, треба да калами бољке европске цивилизације...“

(Наставиће се.)

КЊИЖЕВНОСТ.

МАТИЦА СРПСКА.

II.

У прећашњем чланку прегледасмо и набројисмо имање Матичино. О управљању тога имања може се говорити само с похвалом. Министарски изасланик је свагда нашао рачуне у најбољем реду, ма да обично изненада прегледа благајницу. Стипендије се деле свагда према заслузи (по сведоџбама) осим у оним случајевима, где има „првенства".

Много је вреднije за нас упознати се са *књижевним радом* Матичиним.

„Матица Српска" издаје редовно на годину по 4 свеске „Летописа" по 5—6 популарних „књига за народ" из задужбине Петра Коњевића и расписује награде из заклада Јована Наке и Јована Остојића и жене му Терезије рођ. Зозукове.

Од ланске главне скупштине до овогодишње примљено је за *„Летопис"* 18 књижевних радова, међу којима су: *7 књижевне расправе* (4 из српске књижевности и то: дра Милана Савића *„Милица Стојадиновића Сркиња"*, Дан. А. Живљевића *„Андрија Качић-Миошић"*, Јов. Бошковића *„Писма о књижевности српској и хрватској*, дра Ст. Павловића *„Сима Милутиновић Сарајлија"*; 1 из пољске, 1 из руске, 1 из бугарске књижевности), *3 иду у леву књижевност* (Драг. Ј. Илића *„Приче старога тушгера"*. Мих. Ђорђевића Призренца *„Јасмина и Ирена"*, драма у 5 чинова, Лазе Костића превод Шекспирова *„Цара Лира"*) 1 *путопис*, *2 филолошка прилога, по 1 чланак из српске историје, културне историје, педагогије, филозофије и ботанике.* По извештају књижевног одбора издаће се за ове радове ове награде: за Бошковићева „Писма" 40 фор. по штампану таб., за два дела 30 ф. по шт. таб. за два дела ће се одредити награда пошто их писци поправе по напоменама оцењивача, за једно није ништа назначена награда у извештају; за осталих 12 радова платиће се 915 фор.

„Књиге за народ" су дошле до 36. свеске, примљено је поврх тога још 7 дела а 3 су стигла на оцену. Да је мисао ових „књига" веома добра показује то, што је 2. и 3. свеска (дра М. Јовановића-Батута *„Буквица здравља"* и *„Буквица болести"*, свака штампана у 4000 прим. као и све остале) сасвим распродана те ће се наново натискати. Од 15. свеске, како је узела накладу ових књига књижарница Браће М. Поповића, растурује се свака свеска годишње у 2500 комада.

Не може се таком популарношћу похвалити „Летопис". Неје баш тако тешко одгонетнути зашто. Кад човек чита у Летопису академску расправу и одмах поред ње популаран чланак чак можда преведен или прерађен, у другој којој свесци сирову српскословенску грађу а уз то драму или приповетку или народну причу, на другом месту какву лирску песму а одмах иза ње сухопаран додатак српској библиографији, — онда се мора једном запитати: шта је управо Летопис? Тежи ли он за тим да буде академски, чисто научан орган са стручним чланцима за специјалисте, или је књижеван зборник за нестручну али образовану публику (као што је на пр. „Вѣсникъ Европы", „Budapesti Szemle".)? Ако је прво, нашто онда онај „сос" од песама, приповедака, драма, популарних чланака, ако је друго нашто онај несварљив „џубок" од расправа са својим многојезичним цитатима? Зато Летопис не може задовољити ни научника ни образована читаоца, који тражи неке више духовне забаве. Зато се на њ почесто чује покуде и с једне и с друге стране.

Још најчудноватије је то што књижевни одбор добро схвата задатак „Летописа": *„да поучном и забавном садржином својом подиже и снажи наш народ, да шири изображење у народу и да буде будионником народне просвете"* (тако је одговорио одбор г. Сандићу, који је тражио, да се „Летопису" даде други згоднији правац), само на делу друкчије ради. Многи и многи чланак тешко да ће са своје садржине и са својега облика бити поучан „нашем народу", ма тај народ био како образован.

Матица не може ни по својем месту, ни по средствима, ни по приликама бити учено друштво. Сад, кад имамо две академије, Књижевну Задругу и другу Матицу (хрватску), задатак Матице наше сам од себе се бистри. Она треба да је књижевно средиште нашега овостранога народа, које треба поглавито да се стара за књижевне потребе нашега краја. До душе ни Матица не истиче своју научну страну, али откуда онда у Летопису чланака и расправа, који не иду никако у њезин програм? Летопис треба у првом реду да негује лепу књижевност и да популаризује науку и то оне струке њене, које имају онђи васпитни значај и онда које имају вредност за наш крај и наше прилике (нашу историју, књижевност, просвету, географију, етнографију, политику, статистику, и т. д.). Нарочито би се Летопис морао обазирати више него сада на књижевност. То и беше намера правога уредника, да то буду „анали“ за литературу, да узастопце прате у свима правцима нашу књижевност. Као угледно књижевно средиште могла би Матица лако добити на дар сва нова издања, све нове књиге, а троши и сама повећу своту новаца на набављање књига — могла би дакле у Летопису доносити сваке годишње четврти библиографски преглед нових књига а и реферате знаменитијех. Онда би то био заиста *Летопис српске књижевности*.

Сирову научну грађу и стручне чланке много би боље било износити за себе у периодичном зборнику, (који би излазио онда, кад се прикупи за једну књигу довољно градива). Сваком, ко има посла с оваком грађом, на тај начин уштедео би се велик труд, да мора превртати педесет књига, док нађе што му треба, а читалачка образована публика би се могла одати неповређеном уживању. Тако би можда боље било, да се и записници књижевног одбора уносе у „Рад и именик“, те би то била онда права слика Матичина рада.

Још је и то велик недостатак Летописа, што су му чланци врло ретко *савремени*. Колико и колико веома важних питања се у нас расправља само по дневним политичким и локалним листовима и обично једнострано и плитко. Питања су отворена, питу, управе вичу свој одговор, о њима се много говори па кад нема ко, обично се лакађу решавања непозвани. Матица треба да представља нашу образовану, учену страну у народу. У политичким, школским и просветним, друштвеним питањима треба да се и њен глас чује. За *савремен* чланак сматрам ја н. пр. Мите Нешковића „О школском надзору“. Тако би се могло објективно расправљати и о многим другим замршеним питањима наше автономије. Прође и пета стогодишњица косовске битке, али у Летопису се не појави чланак, који би за ширу публику изнео научне резултате данашњег истраживања. Прође 200 год. од сеобе Чарнојевићеве. Како ли је то заманан историјски тренутак за нас с ове стране! И у Летопису се ништа не појави оцена тога историјског догађаја. Народ наш, који се затекао овде са кућом и земљом, продаје све то довлацима и сели се. Где лежи узрок тој чудној појави? Нигде не бисмо пре тражили одговора него у Летопису. Назаренство се шири на све стране. Нигде објективне оцене те појаве, ма да је веома кобна по нас. Могло би се наређати још много и много таких тема. *Те* би требало наши књижевници пре свега да узимају на око и да их расправљају, и то би онда биле *савремене расправе*.

Ово су дабогме све само жеље. Не ласкам себи, да су се оне породиле сад први пут у мени. Заламчно је много члан књижевног одељења помишљао: све је то лепо и красно, знамо све то и ми, али ко ће то све урадити, кад толико спремних људи, да изврше тако велик задатак, каки нам ти постављаш? Ето расписују се Вакићеве и Остојићеве награде, па ко се јавља? Ето се расписује награда и на чланке за Летопис, ни у чем се не ограничава писац, па опет се јави тако мало добрих ствари, да је тешко бирати?

То све треба признати, нити се може кривити само одбор и одељење за сав неуспех Матичин. Обично кудиоци већ у шпагу држе поређење наше Матице са хрватском. По нашем мишљењу незгодније поређења нема на свету. По Izvještaju, који је ових дана изашао, потрошила је Хрватска Матица за своје књиге год. 1891. 22,583·56 фор. Како ли снуждено стоје јадних 3760 фор. наше „богате“ Матице. (Друго је питање, да ли је то максимум, што може дати нама Матица, и не би ли се могло уштедети за књижевност на другим непотребним трошковима). Треба и ово узети на ум. Загреб је просветно, политичко, књижевно и трговачко средиште хрватског народа, а то много значи. Колико има у њему

професора универзитетских, са средњих школа, са учитељске школе, колико има академика, самосталних књижевника и новинара, образованих чиновника и свештеника? Иза све те војске књижевне стоји близу 40 хиљ. становника, одушевљених за све што је народно. Шта може Нови Сад показати према томе? Једва 8 хиљада становника расцепканих и по сталежу и по политичком „уверењу“, од којих једва око 1000 њих имају више културних потреба а и ти су тако мало загрејани народном свешћу, да на књижевност не ће ништа жртвовати. А на каке раднике може рачунати Матица у Н. Саду? Пре свега ту су десетак наставника гимназије и неколико више девојачке школе, уз њих су по два три лечника или адвоката и по који самосталан књижевник. Сви ти су својим пословима, од којих се хране, тако претоварени, да мало могу мислити на књижевност и на Матицу. Има ли дакле наша Матица у данашњим приликама погодаба за велик књижеван рад, какав се обично тражи од ње? По овоме што је горе речено, изгледа да нема.

На инак тако остати не сме. Помисао само да смо у свачем остављени сами себи и да нам нико помоћи и не ће и не може него ми сами, помисао да је Матица велика тековина наша, велик град наше народности, средиште наше књижевности и просвете, треба да нам потресе све живце, да нам напрегне сву снагу и душе и тела, да тај тврди град оправимо онако, како треба за данашње доба. Не сумњамо, да и књижевни одбор има свести о великом позиву наше Матице, на инак рад у Матици тече сасвим службено, шаблонски и механично а то утиче и на спољашње књижевнике. Грехота би била рећи, да се не ради, али тај рад нема полета, не загрева. Та службеност се опаža и на Летопису и на седницама и на оценама. Једино у том бих ја унутио на оне вредне пчеле, које облећу Хрватску Матицу. Ако књижевни одбор увиђа, да у данашњим приликама сам не може препородити Матицу и увести је до неке висине, нека бар испита где недостаје, нека на недостатке обрати пажњу свих чинилаца нашега народа, па је инак колико толико скинуо са себе велику одговорност.

Колико су нама познате прилике Матичине, нама је јасно двоје: *1.) материјална средства Матичина за књижевност требало би повећати* (о том ће бити говора у III. чланку) *2.) требало би прибрати у Н. Сад што више стремних и доконих књижевних снага*, од којих би се образовало књижевно одељење и одбор. Књижевни одбор је душа Матици, њега би требало потхрањивати најбољим квалитетом књижевника а то се може само онда, ако се створи могућност, да се сви наши бољи књижевници настане у Н. Саду. Ово опет може бити само онда, ако и други чиниоци нашега народа приме ту просветну политику, особито средишње автономне власти и грађанство Н. Сада, управо црквена општина. Треба једном да продре дубоко у сва срца свест, да цео наш народ и све његове институције чине једну органску целину, институције су органи, који један другог допуњују. При организовању једне институције треба имати свагда пред очима и евентуалне користи за другу. Само у таком склопу моћи ће и сви заводи а и Матица напредовати, и извршити онај велики просветни задатак, који јој је намењен.

Шта би дакле требало чинити? Будући да у књижевном одбору свагда чине већину професори новосадске гимназије, а они су и по свом занимању и иначе највише позвани да раде на књижевности, требало би породити, да Народни Сабор наш установи максимум професорских места на гимназији. На тај начин би професори добили мање часова а евентуално би добијали у извесним роковима појединци и по годину дана одмора (као што бива на свима добро уређеним гимназијама). Да врховне власти рачунају у особиту заслугу професорима изворан и стручан рад на књижевности. Тако исто општина новосадска да бира за свештенике и учитеље само оне људе, који покажу подобност и вољу за књижеван рад. Владика новосадски да прими на двор само оне калуђере, који имају спрему и вољу за књижеван рад. Кад се том дода још један епархијски школски референат, тајник Матичин а свагда би се нашао јамачно и по који књижеван лечник, адвокат, чиновник и самосталан књижевник, онда бисмо могли у том случају поставити округло број стремних и доконих књижевних снага у Новом Саду на 50 људи. Не треба заборавити, да су Карловци железницом само четврт сата далеко од Н. Сада. И тамо би се могао број таких истих снага од професора, учитеља, духовника и чиновника нарачунати бар на 20—25. Свега би

у том случају могао само Н. Сад с Карловцима пружити до 70 спремних и доконих радника Матици.

Овака просветна политика би без сумње користила и свима поменутим институцијама а пре свега „Матици“, а јамачно би унела и нове свеже снаге у наш друштвени живот те бисмо пошли на сусрет књижевном и просветном препороду нашега овостранога народа. Да се заметне таки препород, требало би и много труда и жртава, али другог изласка нема за нас на ове чаме. Ако смо народ за живљење, не треба да нам је скуп ни тежак ни један пут, који води напретку.

Тих. Остојић.

ТОЛСТОЈ, ЊЕГОВИ ПРОТИВНИЦИ И ГЛАД.

Још пролетос, месеца Маја, изашао је под горњим натписом у немачком „Магазину за књижевност“ чланак, који је вредно да прочита и српска читалачка публика. Оно је истина, да је тај чланак изгубио много од своје „савремености“, јер су прешле прилике, које су га изазвале, али му то занимљивости није нахудило. Чланак је онде саопштен у облику писма из Москве а потписан је „Ignotus“. Гласи овако:

Последњих је месеца јевропска штампа била пуна гласова о глади у Русији, а нарочито се живо занимали улогом, коју је Лав Толстој играо у том великом калимитету своје отаџбине. У даљем току тих гласова јавило се, да је руска влада наумила да против Толстоја употреби мере. Рекоше да су Катковљеве Московске новине Толстоја препоручиле пријатељској брзи управничке власти, т. ј. денунцирале га. На то су јавили неки много читани сензационални листови, да се руска влада по наговору мрког Победоносцева повела за оним, што су Московске новине онако иза бусије покренуле. Неки од Толстојевих поштовача у Јевропи као да се зло били забринули те пустише у свет свакојаке пустоловске пројекте, како да спасу Толстоја. Неки се правили да верују, како су руском апостолу оковане и ноге и руке те лежи на Прокрустовој постељи. Други опет говораху, како је бачен у грозну тавницу, од прилике онакву, какве су описали Кенан и Е. Б. Ланин. Опет други се гласи разнеше, како је отеран у Сибирију; а после, како је транспорт у Сибирију за сад још одложен, но како је Толстој затворен у рођеној својој кући и како онде чувају стражу „крвожедни“ козаци. Цело то клупче страшних гласова нанесо је Стандард. Стандард је један од некад добро обавештених енглеских листова, чији су дописници од десетине година амо изнањем и измишљањем „татарских“ гласова енглеску штампу у рђав глас довели. Све гласове о мерама против Толстоја вала свести на дописе Стандардова Московског дописника, који је изумео роман à la Казанова. Гроф Толстој, тако пише он свом листу, није до душе ухапшен, него само изгнан на своја добра, али је то довољно, да се прекине сваки даљи саобраћај међу њиме и његовим пријатељима у Москви, где се он у последње време почесто виђао у живописној ношњи мужичкој. У целом том саопштају нема ни трунка истине. О правом стању ствари могао се Стандардов дописник, чији извештаји протрчаше кроз све јевропске и америчке новине, као и сваки други од по муке уверити. Ваљало му је само дати по рубље за извошчика па да се одвезао до грофичине куће у Долгокамовническој Пересулок, да онде на једином позданом извору распита, да ли је само и трунка истине у сензационалним новинама, које је мислио да пусти у свет.

Пре кратког времена походио сам главом грофа у сеоцу Бјегичеви, које је, ма да на карти стоји прилично близу Москве, ипак од ње удаљено двадесет и четир сата, а то најбржим путем што га има, на ниме до тридесет и пет врста, цео пут железницом.

Затекао сам грофа здрава као дрен и видео сам, како по целе дане и половине ноћи ради одано и ревносно као снажан младић. Свако јутро међу осам и девет сатâ било му је предсобље пуно жена и људи из оближњих села, који су сви ћутећки, неки чак погнуто чекали да се појави гроф, као што је несвесни народ јерусалимски чекао, да се роди Месија. Невоље и тужбе тих људи су исто тако разноврсне, као и имена им и године њихове па тек мало њих и поједе, где је крај доброчинству те

почињe свемоћ. Један хоће да им се на дому врати мир, други би дрва да наложе ватру, ниће за марву, други опет, да се освете непријатељима, халинâ или отаца својој деци у тралама. Ма да се гроф изреком решио, да добрим тим људима помогне ле у кухињама, где се за њих кува чорба и у које он иде сваки дан, ипак се маса све с нова и с нова гура у његово предсобље. Често се одвози и у удаљена села те отвара нове такве кухиње. На у место да се онда, на завршетку свога дневног рада, по заслузи и одмори, он онда још дуго после по ноћи седи над својим чланцима и причама, од којих ће многе тек временом подобро морати сазрети, док најзад изађу на јавност.

Много се говорило на чак и писало о секти, коју је створио тобоже Толстој. О том не може бити ни речи. Свакако постоји тако нешто, као нека врста „вероисповести“, коју су примиле Толстојеве пристаднце у Русији. Но у њој нема ничега, што би могло сачињавати секту. А и не иходи од Толстоја, него од једног између његових апостола.

„Основе вере, коју ми проповедамо, подједнако су својствене свим људима“, вели се у њој, „јер је најунутрашња природа човечје душе хришћанска. Нашој религијозној вери дају облик наша лична својства. Вероисповест пријатеља, који сачињавају задругу, у кратко гласи овако: *Љубите браћу своју!* Ми сматрамо за своју дужност, да живот проведемо тако, да свуд око нас сејемо семе врлине и вршимо дела љубави, а ту своју дужност ради смо тако далеко да проширимо, да ћемо, ако узмора бити, и живот свој дати за своју браћу. А браћа су нам сви, који стоје ма у какву одношају према нама, ма које вере били, ма које народности, ма кога рода и ма којих година и без обзира на оне друге вештачке границе и класификације, које је међу њих поставило јавно мишљење, уобичајени ауторитети и навика. Под-делима врлине разумемо ми свако ублажавање људске невоље — била физична била морална — свако помагање потиштенима и распростpањавање оне светлости умне, која нам обасјава стазу живота нашег. Ни каквој конвенцији, била црквене, државне или друштвене природе, не дамо да нам смета у тежњи нашој, јер све такве спољашње церемоније и предрасуде, по себи без значаја, у најбољем су случају само на то, да помраче светлост, која живот чине разумљивим. Без сумње се често дешава да такви обреди и обичаји на неко време умире застрашену савест и да јој даду неко задовољство (ма да су упитна факта апсолутно без вредности) те чисто умилостивљавају богове, који се љуте на почињене грехе. Ми пак не дајемо савести својој такво задовољство, што излази из церемонија, те ју осуђујемо, да подноси љуту грижу са наших греха, док се кајањем не пречисти и на врлину на ново роди. Ми нити судимо нити се законима служимо, јер је наша дужност, да оном, који нас у десни образ туче, пружимо још и леви и да за зло, које примамо, дајемо добро. Кад који од наше браће што згреши, њега ће савест му неумољивије и праведније мучити, но што би то могла пресуда судијина или извршење пресуде преко целата. Ми не признајемо никакве подложности под човечанска правила, јер цар, коме се *ми* покоравамо, јесте сам Бог, који живи у нама и животом нашим довде управља, док га љубимо и његовим се заповедима повинујемо. Одбијајући сваку обвезаност према влади, добровољно жртвујемо сва своја права на почасти, положаје, звања и друге привилегије. Но ма да не ћемо да признамо световне владе, ипак нас у том не руководи ни каква антипатија према самим владаоцима; јер ми и њих љубимо као своју браћу и свагда смо приправни, њима служити у свако доба и на сваком месту по најбољим својим силама, а при том не мислимо штедети ни тела ни душе, осим ако би они силом хтели да урадимо што, што се противи вољи божјој. Жртва наших друштвених права неће нас доле на степен занатлијâ, неизвежбаних радника и ратара. А није наша ни земља, коју оремо, јер се посед може изнудити само силом а сила је противност закону љубави — закон пак тај јесте заповед божја, што живи у нашим срцима. С тога ми радимо онде, где нам је допуштено, и користимо се земљом, коју оремо, и оруђима, којима радимо, док нам их не отму. Отерају ли нас с једног места, идемо оног часа на друго. Како осећамо, да је једина сврха у животу служба Богу и људима, то знамо и то, да поручан човек те сврхе не може постићи, јер не може чинити добра дела, исто тако као што отрован бунар не може дати чисте и здраве воде. Отуда излази, да је савлађивање сама себе неопходно потребно па да се може достићи главна сврха човечјем животу. А наше је најдубље уверење, ако сами постанемо мало бољи но што смо били, да ће

добро, које чинимо другима и себи, такођер тим још куд и камо боље бити. На онда: то побољшање доводи до телесне и душевне чистоте; на докле само осећамо истинске чежње за том чистотом, нема искушење дражи за нас, ми газимо свој понос те се прегибамо у понизности. А најкориснији начин, што се даје замислити, да силе своје употребимо, јесте без сваке сумње то, да се под тим условима бавимо делима милосрђа. Чистота, понизност и љубав сачињавају трострук основ нашем животу — то су три вида нашега тројства. Веома много полажемо на душевну слободу и одлучно се опиремо, да тежњи за истином повучемо и какве границе. С тога се разлога може десити, да вероисповест, коју данас исповедамо, куд и камо друкчије гласи него јучерашња нам, исто се тако и од сутрашње може разликовати, јер дух исто тако може расти као и тело. Пут пак, којим ходимо, остаје назад исти, непромењив и вечан, онако како нам га је сам Христос назначио. На у име те душевне слободе опиремо се такођер, да се заклетвом својом подвргнемо и којој црквеној дисциплини, да примимо и који символ вере или да одобримо обреде и прошее ма које секте, јер је нама страначки дух у цркви исто тако туђ као и дух цркве, коју је влада поставила. За нас је појам цркве или верске општине садржан у речима Спаситељевим: Јесу ли се двојица или тројица у моје име састала, то сам и ја међу њима. То је наша вера, то наша нада. Ако нас свет мрзи, ми се тешимо уверењем, да је куд и камо пре нас и њега мрзио. Да ми припадамо свету, свет би нас као своје чланове и љубио био; но како не припадамо свету, јер нас је он из њега одабрао, то нас свет мрзи. У свету вам је суђено да се патите, рекао је Христос, али не клоните само, ја сам свет свладао. Не стрепи ништа, мало стадо, јер је воља вашега Оца, да вам даде небесно царство.

(Свршиће се.)

КОВЧЕЖИЋ.

КЊИЖЕВНЕ БЕЛЕШКЕ.

— У „Српску Књижевну Задругу“ се уписаше у Новом Саду досад: 2 добротвора, који плаћаше по 75 ф. (др. Илија Вучетић, хр. Мика Кондороши), 30 оснивача и 21 уласт. Свега уплаћене новчадеси уписница 363 ф. а. вр. Повереник за Нови Сад је *Тих. Остојић*, професор срп. вел. гимназије. Ко жели какога обавештаја о Задрузи или се жели у њу уписати нека се обрати на њ. У овогодишњем колу Задружних књига ће наћи: *Силе Матавуља* приповетка „*Фра Брне*“ (почетак изађе у „Стражилову“ год. 1888. под натписом „Како је Цјелалија напијечио Фра Брну“), *дра Милана Јовановића* цвте и белешке „*С мора и суве*“, *Косте Трифковића* драматски списи, *Доситеја Обрадовића* „*Живот и приключенија*“ и песме *Сретије Поповића*. — Најтоплије препоручујемо свима родољубима српским, да се уписују у Задругу. Добро би било да се и по нашим другим местима лати ко скупљања чланова. За 3 фор. добила се најмање шест књига, у којима не сме бити мање од 60 штампаних табака. Јевтиније се књиге зашета не могу дати. А да ће књиге по садржини бити добре, јемство су књижевници, која су на челу Задруге и писци, којих се дела надају ове године.

+ У броју 7. листа „Slovenski Svet“, што излази већ пета година у Трсту, штампана је латиницом српска народна песма „*Кумовање Грчића Матојла*“ (из Славоније). Забележио ју је неки Подлапичан Ижинац.

+ У истом листу, а у броју 2. и 3. од ове године сачињава неки „У.“: „Nekaj historiskih podatkov o tabljenju glagoljske liturgije v senjski škofiji“.

+ Heinrich Noë, који у више маха писаше разне подлапске о нашем приморју, пише у прилогу ка „Wiener Zeitung“-у у „Wiener Abendpost“-у, а у броју 182. и 183. „Ein lehrreicher Berg. Skizze aus dem Küstenlande“.

+ „Budapester Tagblatt“ у броју 222. доноси на пера Морица Шпицера есејтон „Ein kroatischer Staatsmann und Dichter (Iv. Mažuranić)“.

ПОПРАВКА.

У 38. бр. „Стражилова“ у чланку „Матица Српска“ треба исправити неке штампарске грешке овако: стр. 6045 ред 11 од д. *средина* место *сриа*; стр. 6056 р. 11 од г. *Терстије* м. *Терешије*; стр. 6064 р. 11 од д. *последком* м. *последњом*; стр. 6066 р. 6 од г. *горе наведена* м. *горепомене дома*; 20. р. од д. *жион* м. *моје*; 12. р. од д. *докле* м. *докле*.

САДРЖАЈ: Несвитство: Из за чега. Прва књ. — Књижевност: Матица Српска. Толстој, његова противници и глад. — Ковчежић: Књижевне белешке.

„СТРАЖИЛОВО“ излази сваке недеље на читаву табаку. Цена му је 5 фор. а. вр. на целу годину, 2 ф. 50 н. на по год., 1 ф. 25 н. на четврт год. — За Србију и Црну Гору 12 динара на годину. — Рукописи се шаљу уредништву а претплата књижари Луке Јоцића у Нови Сад. — За Србију прима претплату књижара В. Валожића у Београду.

Издаје књижара Луке Јоцића. Штампарија дра Павловића и Јоцића у Новом Саду.

Јелена Станојевића

СТРАЖИЛОВО

ВЛАСНИК И УРЕДНИК ЈОВАН ГРЧИЋ.

БРОЈ 40. У НОВОМ САДУ, 4. ОКТОБРА 1892. ГОД. V.

ПЕСНИШТВО.

НИ ИЗ ЧЕГА

ПРИПОВЕТКА ИЗ СРЕМА.

Приповеда Стеван Радић.

(Наставак).

II.

Зимске вечери су на селу страшило за оно мало интелигенције, којој је судбина одредила, да ту проводи своје дане. Још и Боже помози, када је и то мало сложно; али, када је расуло, као што је обично по селима, онда да те Бог сачува. Е, лето је лето. Ако је која варошица близу, онда одеш онамо по који пут, па се поразговориш за цео месец дана. Али зими. . . .

У Краковцу владала је међу интелигенцијом прилична слога. Оно, истина Бог, у дугом веку шта се не догоди? Догоди се, те по нека породица по годину дана не општи са другом; али, прилике су прилике, приморају их, те се попово измире.

И данас се цела интелигенција састала код Оларића. Ма да су он и попа начелни непријатељи, ипак се састају. Осветљена је мала соба и сала. У сали је гласовир, у који са доста вештине удара готово све немачке комаде госпођа Фаустина Оларићка. Она је средиште женског света у Краковцу. Довела се из вароши и веома је задовољна, што својим изображењем предњачи женском свету у Краковцу. Ту су и ћерке попине. Госпођа начелниковица Јелка Мргодићка са госпођом Фаустином и са још две госпође „ударају“ „фриш фире“. Ту је и стара бележниковица Јулијана. У споредној соби су: Оларић, попа, млади учитељ Миладин Војводић, Мргудић и гост Оларићев, капетан Баговски.

Попа је више пута „прекидао одношај“ са Оларићем.

Док попа није дошао у Краковац, дотле је Оларић био све и сва у селу. Што је он хтео, то се морало и остварити, јер није било никога, ко би одлучно стављао препреке у народу његовим замишљајима. Он је сељане називао Рацима па су се већ и они сами тако почели звати. „Шта си?“ запитао би он кога селана пред којим својим суплеменником. „Па Рац!“ рекао би упитани. Тада не би било краја смеју. Када је дошао попа Перић, све је пошло другојачије, све се почело звати Србин. А почео је он и сам народ подучавати у радиности и штедњи те га челичити. Сељани га јако заволеше. Једном се спорећка са Оларићем због српства. Рече му, да је и његова баба била Српкиња. На то ће Оларић: „Да знам, да у мојој жили има ма само кап српске крви, и ту бих пустио!“ То је он више у шали рекао, али је то попа примио за готов новац, те је рекао, да са таквим човеком није вредно општити. Али, као што напоменусмо,

прилике их измирише. Само се трагови неповерењу познају и данас, јер се њих двоје у јавном животу нигда не слажу.

Друштво је живо ћеретало. Тек ће Баговски из небуха прекинути:

„На шта да се ради?“

„Угледајмо се на женске, и онако нисмо давно играли карата,“ рече Оларић. Шта Ви велите, Мргудићу?“

„Ја нисам нигда кварио забаве. Стојим на расположењу.“

„А шта ћемо са учом? Тај не зна фарбла“.

„Нека иде међу женске; они и тако игра с њима фриште фире, па нека га мало опапоље!“ рече Мргудић.

„Ах, има их доста!“ Оларић ће, провиривши кроз завесе у салу, „па може и он фарбла.“

„Извините, али ја ту игру не разумем.“

„Лако ћете је разумети. Који има више у једној фарби а у четир карте — тај добија. Имате ли новаца?“

„Новаца имам; али бих волео, да буде без мене.“

„Та шта без вас! Један пут морате научити; а боље пре него после.“

„Па гилт!“ рече учитељ.

Оларић промеша карте а Баговски ће бити први. Метне форинту „више“.

„А, а, то је много!“ замери Оларић.

„Ништа, молим; ја толико, а Ви, кад будете први, можете колико хоћете.“

И учитељ се противио, тим више, што му је то било првина а — узгред буди речено — није ни имао више од два форинта. Но имао је у џепедеви петнаест на с тога извади форинту и метне је на сто.

Оларић баци карте, јер није ништа имао.

„Да видим, шта Ви имате?“ запита учитеља.

Овај не даде.

„Сигурно аџиџ!“ рече Мргудић.

„Два форинта бесер!“ повиче капетан.

Учитељ узајми форинту и метне обадве.

„Три блинд!“

Учитељ се зацрвени, опет узајми и даде.

„Шта овај има?“ запита опет Оларић.

„Два ништем!“

Даде се и тр. Код „блинда“ остадоше само учитељ и капетан. Учитељ „цурукује“ дуло, капетан „побегне“ и тако учитељ повуче „шнуру“ на својих петнаест. Учитељ стрпа флегматично новац у џеп, јер је мислио, да му је ту место. Играчи стадоше протестовати, но у том се чује из друге собе: „Платка! платка!“ и „Ах, ево плаћам, али ћете извинити, не могу даље, јер морам ићи надгледати вечеру. Нека ме господин Војводић замени.“

И збиља улети госпођа Фаустина међу играче, понуди Војводићу руку и замоли га да ју замени. Капетану ово не бејаше по вољи те се стаде противити. Али благ поглед госпође домаћице умири га. Војводић се извини и оде са домаћицом међу женске.

„А, господине Војводићу! Ви канда добро!“

„Изволите видити!“ и покаже повиче.

„О! зар на једаред толико?!“

„Та не знам ни сам, како се то догодило.“

„Изволите наставити!“ домаћица ће и понуди место учитељу до госпође Мргудићке. За тим изађе међу карташе. Разгледа ситуацију на стане пребати поглед Мргудићев. Они се некако значајно погледаше, на што госпођа Фаустина главом маше на место, где је учитељ седео. Мргудић климну главом одобравајући и насмехнувши се мило погледа у домаћицу.

„Платка! платка!“ заори се опет из сале.

Војводић се пребацио те мораде платити платку, читаву форинту.

„И ви платка!“ повиче иза леђа домаћица. „Не смете ви седити до госпође Мргудићке; непрестано се бијте“.

„Извините! Ја сам се само пребацио а то се догоди сваком. У осталом, добро кад сте дошли, јер ми некако не иде добро карта.“

„А, а! ви сте ми каваљер! Ви би да ми губимо! Но, јесте ли чули!“

Домаћица заузе Војводићево место.

„Гледајте! Ваше је место срећно, сво кеца!“

„Погледајте овамо!“ повиче госпођа Мргудићка Војводићу, те јој овај приђе. Домаћица намигне на бележниковицу а она се не могаше уздржати од смеја те све онда пренуше у смеј. На тај смеј уђе

Мргудић. Домаћица се окрене, погледа га мило и поново му знаком показа на Војводића и његову жену.

„Но, како иде теби?“ запита Мргудић жену.

„О, њој иде врло добро!“ умеша се Фаустина, још једнако се смејући.

Да би шала достигла врхунац, Мргудић направи озбиљно лице. Мргудићка устане и узрујано рече: „Шале би већ доста било. Видите, мој се муж мрзди. Господине Војводићу, шесте требали ни сести до мене.“

„Извините, госпођо, али Ви сте ме звали, да вам видим карте.“

Опет смеј.

Војводић се удаји у другу собу међу карташе.

„Шта радите то?“ рече озбиљно Мргудићка. „Жао ми је тога младог човека.“

„Шта! Зар ви не опажате ништа?! Тај пиљи у вас, као маче у жижак . . .“

„Госпођо! Шале је већ и сувише!“ осече се Мргудићка и зовну свога мужа да одлазе.

„Хер Мргудић! Но, то је лепо! Где, завукао се међу женске. Овамо! Ви делите . . .“ викну један глас из друге собе.

„Још по сата, жено; видиш да не могу друштво оставити.“

Мргудићка не хтеде чекати, већ оде а и остале женске се опросте и оду.

Мушки се и даље картали.

Домаћица је неко време седела и посматрала игру. Лице јој се мрштило, јер је опазила, да јој муж непрестано губи. Узнемирена сећање на столици. За тим се бацила у мисли и често би погледала око себе по собљем намештају. Онда би опет метнула руку на чело, као да је дремовица.

Играчи бејаху такође озбиљни. Играло се на овеће своте. Фаустини се већ досади те оде у салу, седне за гласовир и претима стане пребирати по њему.

Не прође много а Мргудић бејаше са свим „чист“. Устаде и изјави, да више не ће да игра, па се удали у салу. На гласовиру су гореле две свеће, а међу њима је седела Оларићка. У томе је положају била заиста дивна. Беле и мале ручице почиваху на диркама, изазивајући покретом претиљу тихе звуке. Своје плаве очи упрла беше на белико огледало, што је висило на супротној страни. Поглед јој изгледаше тужан. Сетила се свога девовања. Одгојена у вароши од богатих родитеља, живела је у вечитој забави. Навикнута је била на уживања младих људи из најбољих кућа. Била је онда лепотица првог реда, а по добром материјалном стању свога оца чинило се, да ће направити партију, какву је могла само замислити машта млада девојчета. Али, догоди се нешто са свим противно. Отац јој пропаде, а она се уда за Оларића, који је онда већ био „грчки младожења“. Оларић је у време своје женидбе добро стојао, те је то у неколико замењивало прохтеве младе жене, којој би суђено, да у селу проводи своју младост. Али и Оларић скоро посрне и то тако, да је сваки час претила катастрофа. Дошло је већ дотле, да му је једини спас био у томе, да дође у одбору до већине, па да буде начелник, а Мргудић би било само бележник. Али је ово ишло тешко. Прво и прво треба бар имати на својој страни Мргудића. Но Мргудић није хтео слепо да пристане уз Оларића из обзира према попи, јер је овај, као што споменусмо, рођак његове жене. Те тако не остаде друго, него се латила Фаустина, да Мргудића са свим придобије за смерове свога мужа. Она на томе одавна ради — а у томе је почела осећати и збила неку наклоност према Мргудићу. Али она није за то страховала. Осим тога нашла је у Мргудићу и добре забаве, јер Мргудић бејаше човек прилично изображен.

Мргудић се оженио пре десетак година као писар. Зли језици говоре, да баш није Бог зна како био наклоњен својој садањој жени, али од фамилије је, бејаше и „добра партија“, а то је све требало писару. Познато је било многима, да није у љубави живео са својом женом и да је ватра тињала. Што се није до данас разгорела, може се захвалити Мргудићки, која је све подносила. Није јој било криво — бар се тако чињаше — ако се њен муж са којом другом забавља, јер је увидела, да би у противном случају још горе било. Она је то искусила на је ћутала. Није јој било непознато, да јој се муж радо забавља са

Оларићком и да Оларићка сувише мило погледа њена мужа. Само је осећала, да веза, која ју је везивала са мужем, од неко доба нагло попушта, али је она свога мужа и сувише љубила, а да ту везу сама раскине...

Када је Мргудић ушао у салу, застаде код врата и дуго је посматрао Оларићку. Чињаше му се, да је скоро није видео овакову. Она сета, која ју мало пре обузе, дивно доликоваше њеној позитури крај гласовира... Он се приближи тако, да је осетио њен дах.

Оларићка престаде свирати и погледа у Мргудића.

„Вь сте замишљени, Фаустина, шта Вам је?“

Она га и опет само погледа.

„Кажите, молим Вас, да није...“

„Ох, не, не; та он је тако најиван!“ — и маше руком преко чела. За тим се тргне и чисто шапућући проговори: „Свет, свет! Свашта говори. Па, збиља, докле ће то тако ићи?!“

Мргудић се трже и за час пребледи. Оваково питање га је изненадило од жене, која има своја мужа. Разне су му се мисли врзле по глави. Шта хоће с тим питањем?! Његова жена и њен муж! Две такве препреке!!...

„Кажите, кажите, докле ћемо ми тако?“

Докле тако, докле тако! зујало је Мргудићу кроз уши. Он љубљаше ову жену, која је то одавно знала и осећала. У њој је он нашао идејал, какав је себи у младе дане замишљао. А уз то држаше, да и она њега љуби.

„Ваш је муж жив, госпођо! Замислите: Ваш муж! На шта се ту да чинити?“

„Мој муж, мој муж! О њему немојте ни говорити... та он је тако добар... Али ваша жена... Она већ доста говори, а и вас наговара против мене, па и против мога мужа... На још кад помислим: ја и она. Разумете ли ме: ја и — она.“

Мргудић је увидео, да је далеко отишао. Ма да је своју жену препезрегавао, опет му није ни на ум пало, да се по ту цену с њом растави.

„Она! она! На њу не треба ни да мислимо. Та она и не сумња... Наш је положај потпуно обезбеђен, и на оно питање могу са свим мирно одговорити: до века!..“

„Не, не!“ рече тужно Оларићка. „Она...“

„Е, не ћу ни ја више. Поштено сте ме убрадили, мене, домаћина!“ зачу се из друге собе Оларић.

Оларићка направи весело лице и засвира Шопенов један валцер. У то уђе Оларић у салу а за њим уђоше и остали по капуте.

„Не, не, још једну чашицу!“ рече Оларић.

Госпођа зазвони, служавка донесе вина. Још су рекли две три па се онда опрости поп и Војводић а остаде Мргудић и капетан.

„Да ли сте их видели данас? Паор остаје паор и не ће нигда имати вере у господе. Онај матори Митар мисли, да ће се каса појести. Шта ти велиш на то, капетане?“

„Та, у једну руку право и имају, што не верују. Бије их лед са свију страна. Но у овом случају могли би бити и друкчији“.

„Нека их, нека! Сада ћемо ми мало политику у помоћ. Разбићемо ми ту њихову слогу, па када ја добијем већину, онда ће њи све боље. Ови нам се обесише о ноге, да не можемо ни крочити. Онако, штедионица да се устроји овде, а?“ предложи Мргудићу Оларић...

„Да, да, штедионица, задруга за међусобно помагање и штедњу.“

У томе се смислу и даље разговарало па се у једанаест сати разиђоше.

III.

„О! о! Амиџе! Шта је Вама? — запита сутра дан Мргудић Војводића. Ви заиста не знате, шта је шала. Чујем, да сте нас поштено пакитили пред трговкињом Маријом, што смо се синоћ мало прошалили с вама. Извините! Све је то било само шала!

И Мргодић се поче увијати око Војводића најслађим речима.

„Извините, господине, свака шала има својих граница. Да је исмевање било у ком другом смислу, ни по јада. Али у

оном, ја се не дам исмевати. Јесам ли ја крив, што ми је понуђено место до Ваше госпође? И може ли бити, да ни у кога не гледам?"

„Но, но! Ви знате, господине Војводићу, да сам вам ја пријатељ. Ваше способности и сувише ценим, те вас с тога и поштујем и радо вас гледам у сваком друштву, па и у својој кући. Немојте се срдити за љубав друштву. Ми смо тако навикли једно на друго, да би изостанак једног имао штетних последица за цело друштво. Сумњало би се због овог или оног. Друштво би се разделило на два табора: један, који би бранио изосталог члана, а други, који би га осуђивао. Шала је била, шала... Чујем да је Милићка отишла у варош. Будите данас мој гост на ручку. Мени ће бити особито мило."

„Хвала лепо! Ја ћу данас у гостиону."

„Али, молим; нема ту хвала! Већ изволите..." и силом спопаде Војводића под руку и одвуче га до свога стана.

Дошавши у стан Мргудићев, осећао се Војводић као криван. Шта је скривио, то није знао. Доста то, што је крио погледе од Мргудићке. Мргудић се смешкао, а Мргудићка је била озбиљна.

„Извините, господине Војводићу! Бијаше јуче мало шале с вама. Али надам се, да сте нам опростили. Други пут не ће тако бити."

„А, збиља. На што сте се ви, господине Војводићу, и нашли увређени?" — запита иронично Мргудић. „С тога, што вам је Оларићка рекла, да вам се моја жена допада?! Други би се на тако што насмејао, а ви се једите. По томе, на жалост, моја се жена не може никоме допасти. Зар се она вама збиља не допада?" — дода шаљиво — „та видите ли је само."

„Немаш другог посла . . . Господине Војводићу, не слушајте га. Њему није било доста шале јуче."

„Но, зар вам се не допада?" — понови Мргудић.

„Та, молим вас, маните се тога . . . ја . . . овај . . . Боже мој . . . ја мислим . . . да се нама момцима могу само девојке допадати а госпође . . . истину вам кажем: ја се радо забављам само са госпођицама."

Госпођа Мргудићка поче осећати нешто, што не знађаше ни сама шта је. Посматрајући поступак свога мужа чињаше јој се, да се земљиште, на коме је до данас стајала, исподвлачи. Осећаше неку кужну атмосферу, која ју је загушивала. Мислила је, шта је. Како да се испомогне? Цриле јој се мисли почеше врти по памети. Истина, муж јој је био према њој и до данас не баш добро расположен. Али је никада није тако силно и осетно гурао од себе. Напрезала је све своје мисли, да пронађе дубљи узрок томе. Али, када би се у мислима приближила оној тачци, од које држаше да све ово произилази, тргла би се и напрезала, да о њој не мисли. Јер иза ње се простираше грдан и непрегледан празан простор, по којем би сама без свога мужа ходила. Ни једне друге поуздане тачке. Очајавала је. Једина јој још утеха бијаше, што држаше, да јој се муж озбиљно — шали. Узбуђена окрене разговор на другу ствар. Ни најмање није сумњала, да је њен муж уверен, да њено срце само за њим куца и да је далеко од помисли, да би она према овом младићу осећала што недозвољено, те је назирала у понашању свога мужа нечију паклену игру.

Од тога дана је Мргудић често позивао Војводића к себи и од тада није својој жени ни у шали спомињао о оном догађају код Оларића.

IV.

Бејаше у недељу после по дне. Пролетње сунце пригрејало, да не може бити боље. Пред сваком кућом гомилица чељади седе на дивашишу. Деда Митар седи на својој клупици, а око њега његово остарије друштво и неколико комшија.

„Да, да!" — рећи ће један из друштва. — „Унео се из петних жила, да он зида. Ја, брате, не знам, шта је томе човеку? Отац му је живио овде као бубрег у лоју. Лепо са сваким, али и бејаше поштен. А овај! Ело јуче. Направио целу ребердију. Још да ми нисмо били паметнији, ако не би дошло до гужве. Она четворица жиљера, ни куће, ни кућишта, на наговорени вичу: *мега* ћемо за перо-

вођу имовне општине! И у мало да не узеше протоколе испред Мише. О, кажи ти мени, шта се и овај Мргудић упео из петиних жила уз њега. Видио да нема ту поше, па одмах држи њему страну. На се дере: обући ћу ја вас у дрвене кломпе!!... И да не би тебе, још би га они од страха и изабрали."

„Није то ништа. Опет ти кажем, док смо ми сложни, не ће он бити. Ти се чудиш шта му је те се тако упео? Дошао човек у тескобу. Задужио се до грла. Ни од куд ништа па би рад да се дочепа уздâ у општини. Одовуд мало, одонуд мало, па би се дало лепо живити. Ја и Пера пили једанпут у вароши па добили једну форшпту. А он један пут па зарачунао шеснаест форшпти. Видиш, мој брајко! Тако неколико пута у години, на ето му лепе заслуге. А Мргудић? Где не ће држати уз њега, кад је увек тамо....."

„Ал тебе Оларић ни да очима види, као да си му дечу клао. Јеси ли чуо, како се јуче дере за тобом: ‚Чекај, ти матори, док дођу избори, онда ћеш купити буве по запећку.'"

„Док сам ја жив, куниће он, ван ако Бог не одузме памет овоме свету... А и тај зеленбаћ Мргудић одударио се. Знаш, да су га из Гундинаца истерали све моткама. Када га одјурише, звонили су за њим и топови пуцали. Глобио је свет страшно. Па зар је чудо, ако већ почиње показивати своју ћуд? Чудноват ти је овај свет. Они стари наши чиновници, па жупан, па предстојник, па Мудринић, па сви још нас свеховаху да чувамо и не расипамо сваку мраку општинску; а гледај ти ових! Оларић баш разрогачио очи на касу имовне општине па да је прогута!"

На једаред се зачу бубањ пред општинском кућом. Отуда оде у други сокак, па ево га и пред газда-Митровом кућом. Тамо је већ свет врвио општинској кући.

„Даје се на знање, да сваки старешина и старији људи дођу у општинску кућу."

Шта ће то бити? питало се.

Газда Митар са неколико одборника уђути се сеоској кући. Прогура се кроз светину и зауза место у средини сале. Овде је било сакупљено цело чиновништво. У средини сеђаху Мргудић, Оларић и поп Перић.

„Шта је ново?" — упита газда Митар.

„Сад ћеш чути!" одврати Оларић.

И поче овако:

„Браћо! Има већ више година, како се по неким селима установише тако зване задруге за међусобно помагање и штедњу. У варошима су шпаркасе. Али се увидило, да у вароши земљоделац тешком муком добија новца, а ако и добије, то га скупо стане. Мора наћи једног јемца у вароши. А овоме треба дати од стотине бар двадесет или кола кукуруза. То је управо толико, као да си и од чивутина узајмио. Од више година амо немате ви вере у нама канцеларијама, већ нас гледате као и чивуте. Али да би вам показали, како смо и ми од оних људи, који вам добро желе, то смо се постарали, да вас извучемо из руку таквих глобација. До вас стоји, па да се та наша жеља и оствари. Нема међу вама ни једног, који не би могао уплаћивати недељно по два и три шестака. Тако ћете сами штедити. А када вам коме устреба новаца, моћи ће добити по мали интерес. Пристајете ли да се установи овакова задруга и да ли ћете се уписивати?"

Људи се почеше гледати и слегати раменима, као да и не разумеју, шта ово све значи. Неки почеше гледати у газда-Митра, као да ишту савета. Сам пак Митар није знао шта ће да одговори на ово. Он није могао ни замислити, да ће икада чути овакове речи од човека, кога држаше за највећег непријатеља наору. *Он*, па да се овако брине за сељане! Није то ишло у главу газда-Митру. На још зна, да овај човек није ни корака учинио за општину џабе. Слеже и он раменима па ни да би рече. Поп примети ову забуну и бејаше му мила опрезност њихова. Насмеши се те проговори:

„Браћо! Ово не би било на штету. Двојаку корист имали би ми од овакове задруге. Сваки ће имати прилику *штедити*, а од свог уштеђеног новца, када му буде нужда, вадити или *узајмати*. Новац би се издавао по осам на сто. А што је главно, можеш новац добити када хоћеш. Угине ти на пример коњ у вршају. Ваља

ти брзо купити другог. Док нађеш у вароши јемца, док добијеш новац, треба ти две три недеље. А као што је споменуо Оларић, стане вас тај новац за трећину узајмљене своте. Уписујте се, браћо! Ко са два, ко са три шестака, па и ја се уписујем са десет делова."

Пона је поштено мислио и говорио.

Ратари имађаху поверења у свога пону те многи уписаше. Неколико Бачвана, који се доселише овамо још пре двадесет година, мапуше главом и не хтедоше се уписати. Срамота их је било, да им ко каже да су њих те задруге амо и дотерале. Чиновници, да би показали колико им на срцу лежи то подузеће, примише се да неко време у задрузи раде бесплатно. Оларић, као зачетник те мисли и као стручњак, буде потврђен за председника. И тако се у Краковцу установи задруга за међусобно помагање и штедњу.

(Наставиће се).

ЦРВЕНА КАПА.

РОМАН **Јована Захарјашевића**

с пољског превео **Рајко.**

(Настављ.)

VIII.

Кад је тако исповедно све, што му је било на срцу, господин комесар се, најпосле, умирио. С чистом савешћу „човека од начела" обављао је даље, по дворишта, своје послове, док није пренео главни стан у Љешнички двор.

У Љешничком му двору беше врло добро. Одмах у почетку похвалио је неколико ствари, које се после, под његовом вештом руком, до краја расковале.

Само га је једно бацало у бригу... Стари економ га је врло попреко гледао. Сретао га је често, у својој шетњи, око Виселе, осим тога је нешто сувише шуровао с оном двојицом његових стражара. Често их је позивао к себи и частио их чајем са араком. Све је то могло бити на рачун пољског гостољубља, али то му гостољубље већ пзиђе на врх главе. Не хтеде ипак никаквом демонстрацијом будити сумње у старога ратника, с широким ожиљком на челу... На послетку, он је вребао неђу звер, а шта ће му ти зецови, којих је било пуно око њега?

Најпосле прође прва половица тога знаменитога у историји, крвавога фебруара... Прође још један, други и трећи дан... Знамењоваху их чудне мећаве и сјајна светлост на северном небу.

Лица, која се виђаху тих дана у двору, беху чудно зажарена. Комесар је читао на њима, као на сату, да се приближује час ..

Четвртога дана настаде у двору неко чудно комешање.

Неколико гласника дојурило на коњима и за час их нестало. Стари се економ устумарао по дворишту у кратком кожуху и грдним чизметинама од јухта. Белега на челу му поцрвенила, као да ће из ње крв бризнути... Па и кочијашу Матији, који је до сада безазлено гледао у комесара, беше сада лице суровo и сваки час је мађарски псовао, а то до сада није никада било. Ни ћорави кухар није данас изгледао слободан, као некада, него беше нешто страшно замишљен. Бантованц, с којим је био у вечитој свађи, дао читаву боцу ракије и велик комад сланине и, љубећи га у лице, отирао рукавом сузе из једног ока!..

Све је то видео комесар, па се и сам замислио. Осећао је, да се његова улога примиче крају, али баш тај крај беше за њега доста опасан...

У вече дошао к њему старешина из оближња села на стражња врата од ограде и предао му неко запечаћено писмо. Комесар раскинуо печат и стајаше за часак непомичан, прелазећи очима од горе доле.

Најпосле му се разведри лице. Протрља руке, прође неколико пута по собици, па ће рећи сам себи:

— Нису ме преварили моје комбинације. Право сам ја казао. Тако названи „Вацлав" је важна личност! Биће то заманша зверка... а награда за њега неће, него за кујака!..

И пред очима човека од начела и идеје затитраше опет силом брилијантни ордени и златне огрлице.

У тај мах уђе слуга и позва га у двор на чај. Комесар заповедио стражарима, да се данас никуда не мичу и отишао из своје собице у дворске собе.

IX.

Међу тим се у двору догађала дивна сцена.

У једној међу крајњим собама, пред ликом Матере Божје, горело црвено кандило. Млада жена, наслоњена на клецало, укочено гледаше мртвим оком у два пут засечено лице Богородичино. Њено неизмерно бледо лице, њене бледе усне, које грчевито дрхтаху, одаваху ужасан бол. Рекао би, као да се дуго молила и дуго плакала, док није, најпосле, престало молитве и суза!... Црвена светлост од кандила нејасно осветљаваше ту слику. Сенке титраху и мењаху се, сваки час правећи најчудноватије драперије од њезине мараме, која беше у нереду, спуштена по земљи...

Отворише се малена врата од таштета. Жена задрхта и као да ју тргне нека страшна мисао, скочи с клецала. Пред њом стајаше средовечан човек. На њему је крзном постављена курта и високе чизме преко колена. По курти се опасао кожним појасом.

Жена зајеца пригушеним плачем и баци се мушкарцу у загрљај.

— Владо, Владо — страшно ми се слути! Нисам могла ни молити се, ни плакати!

— Умири се, Стазо! — одговори јој муж, љубећи је у сагнуто чело — умири се, та спремали смо се дуго за тај час.

Жена му савила беле руке око врата, гледала часом у његове овлажене очи па ће тихо рећи:

— Зар баш мораш ићи?..

Човек јој погледа, с неким страхом, у очи, у које сада као да је утонула цела душа жене, која љуби...

— Шта — одговори за часак — и ти тако сада мени говориш?

У гласу му дрхтаху чудни осећаји. Беше онде нека жалост, неко пребацивање, али уједно и страх...

— Не, не — одговори брзо жена, притискујући грчевито своја уста на уздрхтала уста мушкарцева — не, не, опрости ми, Владо... то је само... само... та Вацлав је писао, да се је канда одустало...

— Да, то може да буде — одговори муж — али баш за то морам онде бити, морам дознати, шта је...

— Боже мој! Ако није? Ако...

Облише јој сузе, баци се очајно на груди своме мужу, коме из очију потекоше крупне сузе... Црвена светлост од кандила обојила их црвено као крв.

Жена одскочи. На лицу јој се огледаше највећа упрепашћеност.

Клоне на клецало...

— Шта је, шта ти је, душо? — запита муж, хватајући ју за хладну руку.

— Ништа, ништа, ништа... одговараше слабим гласом — нешто ми се привидело... учини ми се, да по твом лицу цури крв...

— Крв? — одговори муж, отирући лице рукавом... од куда крв? То је црвена светлост од кандила...

— Да, то је светлост од кандила! — одговори она и спусти се на клецало...

— Пре свега, буди мирна пред комесарем! шапне јој на ухо.

После тих речи страсно ју загрли и дуго ју држаше на својим грудима.

Млада жена беше у тај мах управо ван себе. А кад је отворила очи, нађе се у соби сама, самцита...

X.

Кад комесар уђе у трпезарију, застаде онде домаћицу, где мирно седи над неком књигом. Сто пред њом беше запремљен различитим прибором за чај. За другим се столом бавила око самовара слушкиња, место лакаја, који беше негде забављен.

С једне стране матери сеђаше Стах и с необичним занимањем састављаше слике, које му је комесар нарезао. С друге стране, читаше Јавдига неку књигу са сликама, наслонивши главу на малене рученце. На сред стола горео кандилабар са три свеће.

Слика та некако чудно дирну комесара, као што сам јасно пише у својим белешкама. Овлада њим неко до тада непознато осећање... Беше то можда један тренутак у дотадашњем му животу, кад у мало не одступи од својих начела и позитивних права државних..

— Зар господин домаћин не ће бити данас с нама? запита комесар, после кратка ћутања.

Лице домаћичино грчевито задрхта. Подиже с књиге жаркене очи и рече:

— Мој муж... можда ће касније доћи. У суседству је... Изволите сести, господине.

— Седите, господине, до мене, јави се Стах,

на ћемо правити слике. Ја вас врло волим — и само маму, тату и Јадвигу већма волим од вас. А шта је писао Херман? Хоће ли доћи к мени?

— Какова је коса у Хермана? — запита Јадвига и зарумени се, не знајући ни сама за што.

Комесар гутну, накашља се и одговори несигурним гласом:

— У Хермана је иста така коса, као у Стаха, светло-плава.

Кад то рече, одахне дубоко и седне замишљен подаље.

Јадвига истрепимице гледаше у њега.

— Ви, за цело, јако волите свога сина! — одазва се госпођа с уздахом.

— Ах, госпођо! — одговори комесар — ко не би волео свога детета?

— Право кажете. Опростите. Моје питање беше са свим неумесно.

— А могу ли вас запитати, за што сте ме то питали?

— Кад сте одговарали Јадвизи, уздахнусте дубоко, а то рре никада нисам опазила.

— Да, то је истина. Питање госпођице Јадвиге и мали Стах подсетише ме на мога Хермана.

— Верујем вам, да оца могу окупити свакојаке немиле мисли, кад није дуго код куће. Деца врло често болују, а, у таковом случају, машта нам је највећа непријатељица!..

Комесар пребледи на те речи. Загледао се преда се, за чудо замишљен. За тим уздахну и рече:

— Нека Бог оччува! На саму мисао, коју изрекосте у тако чудан сат, следила ми се крв у жилама!

— За што велите, да је тај сат „чудан сат"?...

— Зар сам рекао, да је чудан?... Не знам ни сам за што...

Вальда за то, што у тај час... мишљах много о Херману!

Ту настаде дуга тишина. У соби се чујаше, како муха лети.

Стах и Јадвига погледаше, као договорно, у комесара. У погледу им се црташе страх. Ветар прехујa полако преко дворских топола и чудновато зашуми у сухим гранцима. Стари Хектор, који се једва неколико пута у години јављао, скочи сада у ходнику и стаде лајати, као да је нешто угледао међу тополама...

— Седите, господине, уза ме — повиче Стах преплашена лица, јер ја се нечега бојим. Тате нема...

— Не, седите уза ме, — јави се Јадвига и пружи комесару малену, белу ручицу.

Комесар на то ништа не одговори. Гледао је преда се и само несвесно добовао прстима по столу.

— Тако што добују, кад иде војска, рече за час Стах, наследујући комесара.

— Молим вас, господине, — запита Јадвига, — да ли војска ноћу пуца?

Мати задрхта и грчевито стиште молитвеник. Комесар гледаше удиљ несвесно преда се.

— А, пуца, пуца... За што да не пуца ноћу? — одговори комесар не мењајући погледа.

— За Бога? — повиче Јадвига, — та ноћу се ништа не види, могу да убијају и невина човека!

— А, то бива, да и невина убију! — одговори комесар — страшна је ствар војна... али су неумитни закони државни и друштвенога поретка!

— А кад би вама ко, у ратно доба, убио Хермана? — запита Стах, узимајући у руке пољског улана.

Лице се комесарево измени неким чудним осећањем.

Мати грозничаво притиште Стаха уза се.

— У ратно доба не убијају децу! — рече с грчевитом дрхтавицом — разумеш ли? Не убијају децу!...

— Како то? — одговори плавокоси дечак — та бака нам је приповедала, да су, о Исусову рођењу — клали децу!

— То није био рат, него је тај покољ наредио Ирод — одговори мати и стресе се...

— Ах, то је било ужасно! — прошапуће Јадвига, ја бих умрла од самога страха! Господине комесару, седите уза ме!...

— Мани се тога разговора — рече мати, а бледа јој уста задрхташе — не плашите сад под ноћ једно друго.

Комесар уздахне и помакне се на столици, као да је сад истом к себи дошао. Протаре руком чело па рече:

— Деца кад и кад заподену чудан разговор! Нехотице бејах сада, с тужним мислима, код свога Хермана!

— Тешим се тим, што га тако врло волите! примети госпођа нижим гласом, као да говори сама себи.

— Ниште још дорекли целу мисао, примети Комесар, љубећи арак у чај.

— Човек, који нешто љуби на овом свету, добар је и племенит човек! — објасни госпођа своје речи.

Комесар долије још један пут арака у чашу, па добрано повуче...

— Тако је, човек мора нешто љубити — одазва се комесар, натегнув још један пут чашу — љубимо титренке, љубимо жену и децу, а љубимо и какову велику идеју, узвишену!...

— Та последња је љубав највиша, јер за њу све жртвујемо! — шапне домаћица и заклони очи.

— Ако је паметна и ако нису само таште фанатичке речи! — дода комесар, па опет потеже из чаше.

У то се зачу цвиљење малога детета у побочној соби. Мати ћути и оде онамо. Комесар се намршти и погледа на сат. Стах и Јадвига се приљубише уз њега.

— Ваљда не ћете отићи тако брзо! — одазваше се обоје скупа.

— Морам ићи, одговори мрачно комесар — писаћу Херману. Шта ћу да му кажем?

— Ах, немојте још ићи, господине! — окуњише братац и сестрица. — Тате нема а на пољу је тако страшно!

Комесар гледаше мрачно на децу. У очима му гораше нека дивља ватра.

— Ходите, да свирамо „L'harmonie des anges“ — шапне Јадвига и повуче га за руку.

У тај мах јачи ветар груне у тополу под прозором, сухи огранци страшно запраскаше а стари Хектор стаде завијати тако жалосно, да се по целој околици разлегало.

— Сад се не може свирати „L'harmonie des anges“, — одговори, с немилим осмехом, комесар, — јер тамо на пољу певају — зли духови!

Стах вриште и ухвати комесара за скут а Јадвига га зграби чврсто за руку па се стаде привијати уз њега белим, преплетим раменом. Комесар опет седе, блед и рекао би у дрхтавици.

Домаћица уђе сада, с малим дететом, у собу. На мајчиној се руци дете умирило и весело гледала на сакупљене. Пружало малене ручице комесару и стало се смешкати.

— Како је име кћерчици? — запита комесар с дивљим изразом на лицу.

— Ванда! — одговори мати, милујући дете.

— Ванда, Ванда, Ванда — што не хтеде Немца... — деклямоваше весело Стах.

Комесар се угризе за усну па постаде опет миран, као и пре.

Устане са столице па опет погледа на сат.

— Ето видите, господине комесару, — јави се домаћица с дететом на руци. — Кад човек љуби овакога црвића, зар не љуби лепу узвишену идеју?

— То је истина — рече заједљиво комесар — ваша кћерчица означава неку идеју, која се од баснословних времена све до данас сачувала у целости и прелази у женској лози с једнога покољења на друго.

— То је доказ, као што ви велите, да је идеја паметна, а да није тренутни фанатизам! — одговори домаћица, дајући малу цурицу комесару, да ублажи препирку.

Комесар узе дете на руку, позабави се с њим немарно а за тим брзо приђе прозору по чашку.

— Ал је страшно на пољу! — рече домаћица, не задржавајући комесара.

— Господин комесар каже, да су сада на пољу — зли духови! — одазва се Стах с очигледном препашњу.

Мати с дететом на руци све узнемирења гледаше на комесара, који у тај мах стајаше замишљен код прозора, не слушајући, шта му се говори. Нагло, као да се из сна пренуо, погледа на сат и журно зграби чашку, која лежаше у углу. У тај мах удари у прозор жестока светлост.

— Негде гори! — повиче домаћица и прилети прозору. Стах и Јадвига приљубише се уз матер.

Комесар стајаше један час као ван себе. Црвена светлост, која слабо до прозора допираше, облила злокобним блеском наоблачено му лице. Стах и Јадвига гледаху га са страхом.

Најпосле се трже и, погледав још једном на пожар, рече несигурним гласом:

— То негде далеко гори! Идам да пошљем своје стражаре, да извиде шта је!... Него је велика ватра!

Рекав то опрости се против воље Стахове и Јадвигине, која му још једном напомену, да иде „злим духовима“... Домаћица га не задржаваше, желећи сада самоће.

Мало за тим беше у соби глуха тишина. Мати стајаше с троје деце на прозору, осветље-

ном од блеска далекога пожара, а лице јој и цела слика беше тако мирна и непомична, као да је кип од мрамора.

XI.

С грозничавом журбом вратио се господин комесар у своју собу. Уплакана служавка донесе за њим свећу. Комесар паравна брижљиво свој сат према е ту на зиду и окрене се служавци. Канда се зачудио, кад је видео служавку... Гледао је, неко време, у уплакано јој лице и, најпосле, запита:

— А где је Павле?

— Мој муж се разболео, благородни господине — одговори жена.

— Зар се данас сва мушка чељад разболела? — запита он заједљиво, јер ено и ћорави је кухар занемогао тако, да није било топла јела? Каква је то нова редња?!

— А да, благородни господине, и кухар се разболео — говораше даље жена. Ово, знате, господине, и ако се кухар кад и кад посађује са старим Матијом, опет је волео старога чангризала. А кад стари чангризало оболи, онда и кухан, ако и јест ћорав, исповеди му, да ће се и сам разболети. Запета, нека чудна болест заређала по свету!

Нека одмах дођу овамо оба моја стражара! повиче грозно комесар.

— А како ће доћи, господине, кад их нема?

— Како нема? Казао сам им да чекају и да се, ни за један корак, не макну!... Да нису и они оболели?

Жена погледа уплахирено у комесара. За часак ће рећи:

— Стражари су узели своје карабине па отишли... По свој прилици у пецању...

Комесар стајаше неко време у чуду, као да није добро чуо,

За тим поцрвени као рак и дрекне:

— Отишли, отишли с карабинама?.. Је ли био ко код њих пре тога?

— Био је господин економ... Пошли су скупа неколико чаша чаја с румом... Знате, ноћ је хладна, а чај с румом загреје човеку кости!... Најближа је пецана добру миљу одавде!

Комесар пеладе из своје собице и полети кућници, коју зваху „економовка“ и у којој су се сместили стражари. За час се врати сав црвен од зала. Очи му дивље севаху.

Погледа још један пут на сат, па се стаде брзо спремати. Уза кратак ћурак, топлу капу и војничку кабаницу. Припаса сабљу, а у џепе тури два пиштоља.

После извади писмо, што га је добио пред вече. Читајући га, гледао је пажљиво час на писмо, час на сат, као да упоређује време, одређено у писму, са временом на своме сату. Свеће у соби није ни гасио, само је спустио завесу. Сложио још хартије, што су биле на столу, изиде пажљиво на стражња врата.

Ноћ беше мрачна... Тешки, оловни облаци надвили се над земљом. Час по се дизао силовит ветар и ломио сухе огранке по дрвећу у огради, за тим наиде тако глуха тишина, мислиш, ни једна се грančица не миче на дрвећу. Беше у том прескоку од буре до тишине нешто страшно, нешто ужасно!

Није ни чудо, што господин комесар не сретне никога на путу. Сваки ти се привукао топлој пећи, а слаба, трепетљива светлост на прозорима сељачких колеба показиваше, да су домаћи још будни.

Свршутим снегом покривена дрвета сеоских ограда изгледаху нето тако чудновато у оближку далекога пожара. Снег је некако поцрвенео, па долажаше часомице као крв...

Господин комесар је ишао пољским путем, иза ограда и сеоских житница. Снег је ужасно шкрипао под његовим ногама.

Час по се дигне врана с липе у крај пута и залепрша црним крилима...

Пут је ишао до крчме. Прозори на крчми беху јасно осветљени.

Кроз окна се могаше видети мноштва сакупљених сељака.

Врева и дрека допираше час по кроз отворена врата, на која се тискаху све новији и новији гости.

Пред крчмом опази комесар Чивута, где немирно хода по снегу тамо амо.

— Је си л' ти то, Берко? — запита комесар, машајући се пиштола испод кабанице.

— Ах, ја сам, благородни господине — одговори Чивутин, обрадовавши се — шта ће бити од свега тога!

— Од чега? — запита комесар, стојећи пред њим час два.

— Но, беху ту стражари, пошипе ракију, па говораху, да иду на војну! После дође за њима економ, па их одведе са собом. А кад су

излазили, запева један „Jeszcze Polska!..“ ви знате, шта је запевао!...

Комесар се угризе за усну од тешких зала, стисне шаку и с неком немачком псовком подиже ју горе.

— Берко — рече за час — дозови из крчме два сељака па дођи и ти с њима.

— Жид утрча у крчму и за час изиђе с двојицом големих сељака.

— Имате ли што при руци? — запита комесар. — Млатила или кола?

Чивутин упаде у трем и изнесе два млатила и секиру.

— Узмите то брже па ходите са мном! — заповеди комесар.

Сељаци радо послушаше. Чивутин се мало предомишљао, најпосле ипак узе секиру.

И сва четворица се отиснуше стазом на Вислу.

(Наставиће се.)

КЊИЖЕВНОСТ.

МАТИЦА СРПСКА.

III.

Последње је већ време, да се код нас једном почне не само озбиљно него и *умесно* мислити о приликама Матичиним, да се пронађу недостатци а и прави путеви те да се једном изведе из чаме институција, која је у својој замисли тако здрава и корисна. Анатичне резигнације и фаталистичко слегање рамена дабоме да неће ништа помоћи, а још мање помаже, шта више шкоди оно пргаво и јандрљиво писање неких дневних листова, које необавештен народ одвраћа од Матице, а оне, који би могли злу помоћи, раздражује. Докле год вас народ и сви појединци с љубављу не пригрле Матицу на своје груди као оне народно друштво, докле год се јасно не сазна шта треба Матица да ради и колико може она урадити у данашњим приликама и са садашњим својим средствима, дотле не може се ни мислити на озбиљно лечење.

Напоменусмо већ у пређашњем чланку, да би у седишту Матичину требало прикупити доконијих снага, које би се могле више бавити књижевношћу него данашњи одбор, који може о Матици мислити тек припадом. Морао би се сав рад књижеван повести популарнијим савременијим правцем и онда куд и камо повећати матичин књижеван трошак. Главан материјални извор Матичин су прилози чланова; први посао би био умножити те прилоге, јер су они узевши све прилике у обзир данас веома мали.

Веома је поучно разгледати у „Раду и именику“ списак Матичиних чланова. То је читава мала историја наше културе, која је тако пуна највећих противности. Дивно родољубље и редак немар грло се, ко не треба мари, ко треба не мари, ко не може жртвује, ко може не жртвује. За две три десетине година уплатиће 981 Хрват (ово су само живи) по 50 фор. (а уплаћују 286) у Матицу Хрватску а 8100 њих плаћају сваке године по 3 фор. У Српску Матицу за *двапут толико времена* уплатиће само 812 њих (од тих може бити половица по 40 фор. а остали по 50) а пријавиће се 408 њих; од тих је половина помрла не плативши више од 10 фор. а од осталих једва ако опет половина плаћа редовно. Али даборме 252 родољубива Хрвата се примиће повереништва Матице Хрватске и надмећу се, ко ће више скупити чланова, а *64* Србина парадирају као повереници Матице Српске* а јамачно има добра половина њих, који није ни једног члана још придобио. Нека српски новинари погледе на ове бројеве и нека не вичу *само* на одбор и на Матицу.

После овога поређења нека нам је допуштено показати овде на бројеве, који ће најјасније говорити, која места, који крајеви,

* Ево какви су наши повереници (само за пример): Итебеј има 3838 душа и једног повереника а ниједног члана. Жабаљ има 2 повереника а 4 члана (с повереницима), који се уписаше још од год. 1842—69. Отуљи има 2 члана и оба су повереници, а никог још не придобише.

који редови нашега народа привредише досад највише Матици. Рачун неће можда бити свуда сасвим тачан, али нам до тога неје ни стало. Оно што се хоће да покаже овим чланком, може се видети и из овога. Податци су црпени из „Рада и именика“ а број становника из овогодишњег службеног „A magyar korona országainak helységnévtára“, који је уредио др. Јосиф Јекелфалуши. 87 чланова, који се пријавише ове године, несу узети у обзир. Овде се води рачун о свима члановима од 1826. до 1891., који уплатише сву чланарину, па и мртвима; у загради су стављени чланови, који не уплатише још целу чланарину.

У земљама круне св. Стевана има по попису од 1890. год. 1,062.088 Срба православних.* Ови даше од 1826. до 1892. год. 953 члана (345 не уплатише све); један члан долази на 1140 душа. Из Далмације има 13 (1) чл., из Босне и Херцеговине 21 (17) чл., из Србије 15 (1) чл., из Црне Горе 1 чл., из Трста 5 (1) чл., из Беча 12 чл., из Бечког Новог Места 1 чл., из Прага 1 чл., Кад се узме у обзир, да смо са Далмацијом, Босном и Херцеговином у једној држави, онда је у тим земљама тако мало чланова, да се не може ни замислити мање.

У српским крајевима круне св. Стевана сразмерно је највише дао чланова Нови Сад (8908 Срба) и то свега 192 (43); један члан долази на 42 душе. Срем има Срба 159.344, чланова 245, један члан на 650 душа; Бачка (осим Н. Сада) има 122.395 православних Срба, чланова 171, на 1 члана долази 722 душе; Банат (Торонтал, Тамиш, Крашовска, Арадска, Чанад, Чонград) има 267.380 Срба, чланова 174, на једног члана долази 1536 душа; Славонија (без Срема) и Хрватска имају 407.639 Срба, чланова 129, на један чл. долази 3159 душа; у Барањи и Толни има 14.460 Срба и само 4 члана. Од горњих места има Будимпешта 37 чл. Ст. Андрија 3, Коморан 1, Срп. Ковин 1.

Може се лепо видети, да много пута мало место од једва 1000 душа има по више чланова а места од 5—6000 душа немају ни једнога члана. То значи, да би свака покрајина могла дати много више чланова, нарочито Банат и Славонија с Хрватском. Тамо би дакле требало највише радити. Показаће се, да и у местима, где има доста чланова, не влада једнак сразмер.

У *Бачкој* има Сомбор највише чланова: 36, један чл. на 285 душа. Сента 19, али један члан само на 116 душа; Сентомаш 33 чл. (један на 197 д.), Бечеј 20 чл. (један на 290 д.) Суботица 11 чл. (један на 225 д.) Тител 8 чл. (један на 306 д.); а на пр. Жабаљ 4 члана, један на 1164 душе, на сву Турају (3032 д.) само један члан. А шта да се каже за Стапар и Чуруг, који имају преко 5000 Срба а ни једнога члана? На Товаришево, Каћ, Моторин, Бегеч, Госпођинце, Ђурђево, преко 2000 душа, Ковиљ Ст. Иван, Врбас, Шове, Надаљ преко 1500 душа, а ни једнога члана? У свој Бачкој само 26 места имају чланова и без сумње би свако од њих могло имати више него што има.

У *Срему* 49 места даше Матици чланова. Међу њима Митровица има апсолутно највише: 48 (16), на једног члана 70 д., Карловци 31 (17) чл. (на једн. чл. 95 д.), Земун 25 (на једнога 184 д.), Вуковар 22 (на једнога 69 д., Рума 21 (на једн. 127 д.), Ириг 12 (на једн. 423 д.); Кузмин на 2731 стан. само један члан, тако исто Илок на 1812 Срба, Ламина на 1395, Крчедин на 1932, Лађарак на 2735, Сасе на 2822, док Пазова Стара има на 1011 стан. 9 чланова. Черевић на 2130 стан. Срба 6 чл., тако и Шид на 3788, Јазак на 3321. А шта да се каже за Адашевце, који имају 4500 д., Мартинце, Грабовце, Бољевце, Купиново, Прхово, Бободу, која сва места имају преко 300 Срба, или Манђелос, Брестач, Буђановце, Добринце, Вел. Радинце, Угриновце, која имају преко 2000 Срба? А Каменица са 887 Срба има 4 чл., Јарак са 992, Чортановци са 956 Срба по једнога бар.

У *Банату* 38 места имају чланова а многа и многобројна и богата немају ни једнога. Панчево 41 чл. (један на 188 д.), Кикинда 23 члана. (на једног 559, ако Кик. има 12855 Срба, а биће више), Темишвар 22 чл. (један на 70 д.), Бечкерек 13 (један на 613 д.), Арад 11, Вршац 10 (један на 771 д.), Ковин 6 (један на 283 д.), Меленци 4 (један на 2058 д.!), Долово на 4432 д. Баваниште на 5588 Срба по једног. А шта да се каже за Мокрин са 6635, Врањево са 5870, Куман са 5261, Карлово са 4346, Црепају са

* Ако је држана рачунала мање него што има заиста, то ће још боље доказати наше резултате.

4600, Опово, Башаид, Итебеј са преко 3000, Иланцу. Врачевгај, Варјаш, Самош, Ченту, Томашевац, Острво, Кларију, Ботош, Елемир, Хиђош, Севкерин, Семпетар, Ђалу, Крстур, Прњу, која места имају преко 2000 и до близу 3000 Срба и за још многа и многа која имају преко 1000 Срба (Добрица, Баранда, Јасенова, Фаркаждин, Гај, Делиблато, Ченеј, Бока, Кусић, Модош, Неузина, Орловат, Перлез, Павлиш, Арадац, Вел. Семиклуш, Старчево, Дињаш, Иванда, Семартон, Тараш, Деска, Росламош). Сва та места „сном мртвијем“ спавају за Матицу.

Па и у *Хрватској* и *Славонији*, ма да су места куд и камо спремнијија него у поменутим трима покрајинама, опет би било много више чланова, да је више родољубља и књигољубља. Али поједина места ових крајева бан у сиротињи показаше, шта се може, кад се хоће. Тако има Горњи Карловац на 508 Срба 31 чл. (на једног 19 душа), Загреб 12 чл. (један на 100 д.), Осек 8 чл. (један на 200), Госпић 6 чл. (један на 565), Пакрац 6 чл. (један на 75), Брод 4 (један на 110). Много смета овим крајевима и то што су села растркана и по више њих тек чине општину. Ту би се могле дајбуди општине (међу којима има их по 6—7 и 8000 душа) уписати.

Ево из овога прегледа се јасно види, у којим крајевима и у којим местима треба радити. Без добрих повереника у оваком послу не вреди ништа почети. Дужност је образованијих чланова нашега народа, да свуда обавешћују свет о задатку Матице. С једне ће стране они добром речју а с друге Матица подесним популарним и забавним књигама изаћи на сусрет па ће се замачно отопити једном она ледена стена, која се мрзне у грудима многих крајева, многих места и многих људи. На 500 душа свугде би требало тражити једног члана, било у појединцу или у политичној, црквеној или школској општини; у варошицама требало би на сваких 200, а у средиштима наших власти и наше просвете и на 100 душа. Треба бацити само један поглед на поверенике Хрв. Матице. Ту су вам на првом месту жупници (попови), уз њих учитељи, чиновници, трговци, калуђери, адвокати, економи, књижари, шумари, лекари, занатлије, гостионичари. А ко код нас води бригу о Матици?

Да би се књижевном одбору, повереницима Матичиним, пословарима и свима пријатељима наше књижевности показало, где треба особито покуцати, ево још мало статистике, из које се може и то видети, који редови нашег народа потпомажу Матицу. У загради су они, који до 1892. год. не уплатише целу чланарину.

Трговци ударише темељ Матици они ју сразмерно најбоље и подупираху; има их свега 283 (68). Изгледа велик број, али колико је трговаца било од 1826 год. који могаху платити по 40 и 50 фор.? Из њих долазе *чиновници* (државни, општински, приватни, судије), којих има 126 (77), *војника* 16 (2), *економа* (посједника, агронома) 83 (11), *индустријалаца* (занатлија) 23 (11), *ратара* 7 (4), *кнеза* 4, *властеле* 28. Од остале интелигенције: *виши духовници*: епископа 13, патријарха 2, митрополита 6 (међу свима епископима православној Матици највише је даровао католички бискуп Штросмајер, 500 фор.), *нижи духовници*: свештеника 54 (38), калуђера 18 (9), *професори* 26 (13), *учитеља* 9 (24), *књижевника* 6 (1), *адвоката* (правника) 103 (36), *лекара* (медиц. апотекара) 37 (14), *инжињера* (архитекта) 12 (9), *сликара* 2 (1 глуман), *новинара* 7 (2), Јака 3 не уплатише све. *Корпорације*: *општине* (политичке и верске) 32 (3), *школе* 41 (13), *манастири* 3, *читаонице* 7 (4), *штедионице* 6, *разна друштва и удружења* 8 (1). Не зна се шта су (међу њима многе жене) 63 (52).

Кад погледаш, читаоче, на ове бројеве, зар те неће они сами упитати: зар од 1826. год. до данас беше у нас само 21 архијереј (са Босном и Србијом), 54 свећеника, 18 калуђера? Зар се не нађе више од 9 учитеља родољубивих, зар само 7 просвећених ратара а 23 занатлије? И тако би могли бројеви редом питати, а ти ћеш, читаоче, ако озбиљно мислиш о свом народу, поцрвенети од стида и дуго ћеш размишљати о нашој малој Византији, где су пуне очи а празно срце и где се већ десетинама година као на берзи цењка с родољубљем — на папиру и на речи.

Баци још један поглед, читаоче, на број 41, што стоји поред школа. Ти ћеш мислити: то су школе богатих познатих општина. Како ли ћеш се зачудити кад прочиташ имена: Бачинци, Бежанија, Белегиш, Блиње, Брњаница, Брушо, Војка, Вуковје, Градуса,

Грк итд. Зар не би тако исто могле бити и све школе и све опћине наше чланови Матичини? Зар не би, место 3, сваки наш манастир могао приложити по 200 фор., зар не би осим седам горњих и све читаонице српске могле дати на књижевност по 50 ф. и више?

Ови чланци су мали прилог познавању прилика наше Матице. Не мислимо, да је предмет исцрпен, али уверени смо, да овим путем треба поћи у питању Матице Српске. Нека ови ретци потакну наше књижевнике на размишљање и на проучавање наших прилика, па је његов задатак испуњен. Лепо вели бесмртни Гундулић:

ер великрат искра мала
многи је огањ разгорјела.

Тих. Остојић.

КОВЧЕЖИЋ.

КЊИЖЕВНИ ПРИКАЗИ.

Србобран, *народни српски календар за просту годину 1883, која има 365 дана.* Приредио *Сима Лукин Лазић*. Издање српске штампарије у Загребу. Цијена 35 новчића (70 пара дин.). Српска штампарија у Загребу 1882 Вел. 8-а. стр. 33 + 116. — Радосна појава. Ћирилицом штампан, скроз и скроз у српском духу уређен календар на крајеву, одакле смо до сад свикли доцкивати неома мало радости. Поздравимемо га искрено добродошлицом и мило нам је те можемо потврдити, да је с пажњом и братом уређен. Мути нам до душе мало радост то, што се и у ту књигу на народ увукло, па и у написане само, уредниково политичко „Ијерују", те нас посред уживања у одушевљењима родољубним назвима и мудрим саветима народу немилостиво продрла и подсети на неутешну јаву, у којој она четири „знака словенскога" у српском грбу

е' ни сама међ собом не слажу,
Од како су, једно друго пресја,
Једно другом окренула леђа — —

(3. J. J. На Велики Петак).

И без тога је „Србобран" могао постићи своју „једину намеру, да суђење зло и штетан утицај несрпских и римокатоличких календара, помоћу којих се у овоме народу српском врло успешно ширила туђинска народносна и црквена пропаганда." Овако баш хоће ово, што је похвално и лепо, на име „истицање Срспства и величине српске мисли", ако ништа друго, оно да наведи, јер је странячка ватра — електрична ватра. Но код нас то већ не иде друкчије и није ту „Србобран" усамљен. Мора то дакле човек одбити на општу нашу, рекли бисмо: специјално српску болест, те не сме крај тога пресвидети оно много, што у „Србобрану" управо названа похвалу. Ту је пре свега уредникова, тешко и занесено написана легенда „Двије суше" („суша очајања" и „суша радосница", што их обе „пригнаја човјек божји, протопоп Недјелко"), па Змајо вина песма „На велики Петак", па „Кратки одломци и наводи" из Пушићева дела под натписом „Маркова држава". Разведеши изс и опширно у тај чланак, у којој прочитасмо, да је Пушић за штампу спремио „још једно знамено дјело о народу и земљи у Македонији а под натписом „Крај обала охридског језера". Међу осталим стварима у „Србобрану" задовољила нас је особито „слика чица на Срема" под натписом „Због црквене столе", у којој је неки „Душан" у облику лепе и занимљиве приче дао народу веома красне поуке. Исто је тако облином домадљива и тенденцијом поучна и уредникова „Успомена на Банате" под натписом „Напуча ли шешир?" Међу поуком народу у општину тону одликује се поука свештеника Јов. П. Јовановића „Ружни обичај" (против „бијељења и руменења лица бојама") и тако исто и поуке „једне паметне Американке" материма са додатком безимсног писца Српкињама материма. А и остали су чланци који више, који мање — најмање „Грађанска буквица" — кадри обавестити народ о многом чему, што дотле можда није знао и вала да зна. Са те стране можемо мирне душе препоручити „Србобран" српском свету. Истина кад бисмо са свим без обзира на ону „једину намјеру" нарицали свој суд, не бисмо могли ни куд ни како, него бисмо морали отворено рећи, да је оно пак оно н. пр. погдешто из „Занимљивости" могло и изостати, али овако нека де! Сврха оправдава средства. — Слика и ликова нема „Србобран" сразмерно много и „тај недостатак" напињана уредник тим, што је „календар израђен у најкраћем року". Не знамо, да ли се тим даје извинити и „недостатак" у знању српске фонетике, који у овом календару тако често избија у окорну контраду тврдих и меких сугласника.

Г.

Орао. Велики илустровани календар за годину 1883, која је проста, има 365 дана. Уз сарадњу српских књижевника уређује *Стеван В. Поповић*. Година деветнаеста. Цена је 50 новчића или 1 динар. У Новом Саду, издање и штампа А. Пајевића. 1882. 4-а. Стр. 128. — И овај деветасети „Орао" — уређен у духу својих осамнаест предака — испуњава у пуном смислу све захтеве, које је обичај стварати на овакву књигу за народ. У овој се књизи пре свега уредник под натписом „Народне свечковине" сећа летошње прославе у спомен дану, кад се пре двадесет и пет година за угарскога краља крунисало Његово Величанство, наш краљ. За тим су у слици и речи приказана два народни добротвора: оснивач српске велике гимназије Новосадске Сава Вуковић и Божо Вошковић, који је основао завладу, да се на ње издржава у Дубровнику женска школа, „у којој има се предавати: вјеронаук православни и књижевна наставе у српском језику писменима ћирилским." Првога је приказао уредник а другога Тоно Крстов Поповић. Драгомир Брзак, који се сад тако ретко јавља, испољује у песми своје мисли и осећаје, који га обузеше „На гробу војводе Алдук-Вељка

Петровића," где је летос подигнут споменик. Јован Жујовић даје и ове године поуке у пчеларењу и то износи сад и назаже „Кардинално правило Берлепова пчеларења": „Ако хоћеш с користи да пчелариш, а ти прави вештачке ројеве рано у лето, а у јесен опет спајај слабије". Др. Милан Поповић, лечник из Бечеја, расправља питање: „Треба ли појити децу вином и ракијом" те доказује, да су „алкохолна пића за децу прави отров, које га се као чувати као жиле ватре". Х. Холик из Карловаца учи, како се клали винова лоза у зелен. Тих. Остојић позива српски свет, да негује црквену песму и канује му пут, који треба у том да иде. Стева Милованов јасно, као и увек, разлаже, како то бива, да човека, што кажу, варају очи. Има даље ратарских и витарских поука. Ту прво Ст. Ковачевић пледира за то, да се лина сади где год се може, а М. Д. Дејановић позива „ниле наше Србкиње, да покупују, поред цвећа, и воће у судовима неговати. За забаву се у овом „Орлу" побринуо Драгутин Ј. Илић са не тек „но нало" него баш подобро „грозном" приповетком под натписом „Мој побратим". На крају су животописи српских заслужника на културном и књижевном пољу српском, којима су приказани ликови. — Сваке и ликови и у овом су „Орлу" лепо израђени те га осим садржаја још и то препоручује.

КЊИЖЕВНЕ БЕЛЕШКЕ.

— Јован Сундечић јављао, да ће 1. новембра ове године наставити књижевни лист „Просвету", који је уредивао покојни Јован Павловић. „Просвета" ће излазити у месечним свескама. Годишња јој је цена 2 герп. 3 сорнита.

— Више пера спеје. У 32 броју, приказујући Јарикове „Споменике", не разумеје, како је могао надаћи те споменике окретати само *грескама*, док сам признаје, да их много потјече на самога Дубровника, који бијаше од давнине у сфери хрватске државе". У 41 броју пак чуди се српским листовима, који о Мажуранићеву ауторству „Смрти Смаил-аге Ченгића" још говоре као о неком нерешеном спору, на прети „забринутој браћи" гласом, „да ће у животопису Мажуранићеву међу неоговорним књигама Матице Хрватске пећи непобитних доказа, који ће једном за увијек разбити пилкову неосновану сумњу о томе свијету". Исто се тако у нашем „Јавору" (39 бр.) Јован Хр(ниловић) не боји, да ће се ради свога уверења морати покајати, а уверење му је, „да је песник давнога спеса „Смрти Смаил-аге Ченгића" — Иван Мажуранић."

— „Сеоска лоза", глума из народног живота, коју је по Мађару Едуарду Тоту за српску позорницу прерадио Стеван Дескашев, не може се по књижарама добити, а књижари Луке Јоцића тражба та књига те ће радо платити за њу 1 фор. Ко је дакле случајно има, а вољан је дати је, нека је пошаље поменутој књижари.

ПРОСВЕТНИ ГЛАСНИК.

— 21. септембра о. г. навршило се педесет година, како је умро *Сава Текелија*. У спомен том дану одржан је у Араду парастос, на којем је у славу великог добротвору беседио др. Стеван Малешевић. И Матица Српска приредила је парастос у Новом Саду, где је Текелијине несумрне заслуге у красној беседи изнео Сергије Шакрак-Нинић. И у Панчеву је учињен помен у цркви и говорио је том приликом др. Љуб. Ненадовић.

— Др. *Ђорђе Дера* славно је у прошлу недељу двадесетпетогодишњицу, како као професор служи на Новосадској српској великој гимназији. Том су приликом поздравили заслужног јубилара силни му поштовачи.

ЧИТУЉА.

Алфред Теннисн, енглески песник, писац „Епоха Артена", којега имамо у преводу Змаја Јована Јовановића, умро је 23. пр. м. у Лондону. Поживео је 83 године.

Ернест Ренан, професор семитских језика на Collége de France у Паризу и члан академије, умро је 20 пр. м. Родио се године 1823. Најважније му је дело La vie de Jésus. Међу осталим написао је: Histoire des origines de christianisme, Les apôtres, L'antechrist, Histoire d' Israel.

Фрања Шалamon, један од првих историчара мађарских, умро је у прошли понедељак у Будимпешти у 67 години свог живота. Важније су му историјске студије: „Török hódítás", „Az első Zrinyiek", „Két magyar diplomata a XVII. században"; осим тога књижевне студије о Шекеспиру и о песнику Николи Зрињском.

Рудолф Ијеринг, славни немачки јурист, писац великога дела „Дух римског права", умро је пре две недеље у Гетингену у 65 години свога века.

Разјашњења ради. *Читам у неким нашим листовима, кано да од нове године мисли престати „Стражилово" и кано да ћу се ја примити да уредујем „Јавор". Изјављујем овим, да тај глас није истинит. „Стражилово" нема разлога престајати а ни ја немам разлога напустати га.*

Јован Грчић.

Још само овај број шаљемо свима поштованим претплатницима „Стражилова", који до сад нису претплату за IV. четврт подмирили. Ко нам претплату не пошаље, томе ћемо лист обуставити.

Администрација „Стражилова".

САДРЖАЈ: Песништво: Ни из чега. Цркена капа. — Књижевност: Матица Српска. — Књижевност: Књижевни прикази. Књижевне белешке. Просветни гласник. Читуља.

„СТРАЖИЛОВО" излази сваке недеље на читаву табаку. Цена му је 5 фор. а. вр. на целу годину, 2 ф. 50 н. за по год., 1 ф. 25 н. за четврт год. — За Србију и Црну Гору 12 динара на годину. — Рукописи се шаљу уредништву а претплата књижари Луке Јоцића у Нови Сад. — За Србију прима претплату књижара В. Валожића у Београду.

Издаје књижара Луке Јоцића. Штампарија дра Павловића и Јоцића у Новом Саду.

Јелена Станојевића

СТРАЖИЛОВО

ВЛАСНИК И УРЕДНИК ЈОВАН ГРЧИЋ.

БРОЈ 41. У НОВОМ САДУ, 11. ОКТОБРА 1892. ГОД. V.

ПЕСНИШТВО.

НИ ИЗ ЧЕГА

ПРИПОВЕТКА ИЗ СРЕМА.

Приповеда Стеван Радић.

(Наставак).

V.

Тај дан отишла Мргудићка у варош те је Мргудић био позван на ручак код Оларића. Оларићу бејаше мило, кад му се даде прилика, да Мргудића почасти. Њему је то све ишло у рачун. Планови ће му се брже остварити, ако има уза се такву силу, као што је начелник. Опо, истина Бог, да је мало попреко гледао, што се он удвара његовој жени, и више би јој пута опако из далека и пребацио, али би му она одвратила, да је њој такођер много стало до тога, да се он дочека уплива у општини, те мора трпети, да се њој Мргудић улагује, не би ли га она придобила за Оларића.

„Тако!“ повиче Оларић, када је дошао са скупа, трљајући руку о руку. „Сада сте лепо ушли у моју мрежу па вас из ње не извуче нико! Та заплешћу вас, да се не ћете нигда отплести. А јесте ли видили нашег попе! Као да ја верујем, да ће та вечита опозиција тако ми њи на руку. Ал да! Треба и њему. Има и он две овеће вексле у вароши, па као вели, овде је ближе, лакше је . . . хе, хе, хе!“

„Ни Бизмарк вам није раван!“ рече Мргудић. „Само тим начином, силом не вреди ништа. Новац је мамак. Новац је зепак. Ја сам хтео у Гундинцима нешто силом. Али умало те ме не утуче фукара моткама. Јесте ли видили чуда! Да баш ништа не ће да одобре. Правим им неки елементарних штета. Ништем награде двеста форинти. А они веле: и тако немаш друга посла на можеш и бадава! Зидајте нам ваљане станове! Добри су и ти! веле. Укините форшпан па да се плаћа километрина, коју ћу ја лепо трпати у свој џеп, а возиће ме џабе као и до сада . . . ајак!! Али, чекајте, кроз годину дана. Да, збила. Да се узмогне брзо и свестрано радити, а начуо сам, да ће се од нас отцепити Долово, па ће бити нов избор те би могли и мене . . . да дође други, не знам како би и ви . . . а кажем вам, само да добијемо што то људи за себе, онда ћу ја отворено уз вас, не узимајући у обзир пону . . . да, дакле, да се узмогне свестрано радити, шта ћемо за новац?!“

„За то је најлакше. Већ ми је обећао управитељ штедионице у вароши једну хиљадарку есконта. То ми је девета брига.“

Мало су тако седели и шијуцкали па онда Оларић оде у врт а Мргудић остане са Оларићком. Неко су време обоје ћутали, Мргудић је листао неки немачки илустрован лист, а Оларићка је седела

на три корака од њега у наслоњачи. Најзад ће Мргудић:

„Но, данас ударимо клин у ту хваљену слогу Краковчана. Ништа није у стању тако поцепати их, као ова задруга. Који год буде имао зајма, тај је наш, па ће онако играти, како ми будемо свирали... До данас баш писам смео отворено пристајати уз Оларића. Али ће од данас бити друкчије. Држим, да ће их за најкраће време бити доста уз њега.“

„Шта, зар ви не би иначе били уз замишљаје мога мужа, већ кад би он имао већину у одбору?! Ја мислим, бар из обзира . . .“

„Ах не, не, нисте ме добро разумели. Ја сам са својим положајем у стању, подупирати замишљаје и тежње вашег мужа, па ја то и чиним. Ви се сећате, да је и прошле недеље дошла нека стара пристојба од двеста форинти и да сам ја потписао екзекуцијони записник са: *нема ништа!* А то другом, на пример поши, ма да ми је рођак, не бих учинио ни за живу главу, само се не смем јавно истаћи, да бих ја хтео неке друге личности у одбор, које би слепо чиниле оно, што ваш муж хоће... У томе ја могу бити за сада само посматрач и ништа друго.“

„Хјо! ако ви будете вечити посматрач а не пређете и отворено на страну мога мужа, онда ће он дуго чекати, да му се план оствари. Ви знате, да од тог зависи наш опстанак. Јесте, ви морате отворено ступити уз мога мужа.“

„Отворено ће тешко ићи. Да није тога попе Перића, још и како тако. Али, ако ја отворено ступим уз вашег мужа, онда би он и против мене — а то би само шкодило Оларићу. Овако могу опет више чинити.“

„Нема ту ништа. Мој је муж у великој оскудици. Када би дошао у одбор, он би био месни судац са двеста форинти плате. Био би перовођа имовне општине са седам стотина. То су девет стотина. И само би то помогло. Ако ћемо ми чекати, док се цело село задужи, онда би дуго чекали. Но јеа'те, да ћете бити уз мога мужа и то још показати и пре, него што одете у Глајхенберг.“

И Фаустина га ухвати за обе руке и мило га погледа.

Мргудић је знао, шта га чека од Перића и свега одбора, ако ступи у службу Оларићеву. А милији му бејаше сопствени опстанак. Овамо га вуче опет љубав. Он се колебаше, па да би избегао прави одговор, сврати на друго:

„У Глајхенберг! Она моја не да ни чути за Глајхенберг. Вели, да ми ништа не фали.

„О, господине! Ви морате у Глајхенберг; јер знате, што се у почетку лечи, то пролази . . . идите ви само . . . Молим вас, долази ли вам учитељ? Видим га нешто често на прозору, где се у ваше госпође распитује за пошту. А и ваша жена га све лепше гледа . . . но чујете, то није чист посао, и ја, да сам на вашем месту, то не бих трпила . . .“

„Фаустина, шта сте ви тако дошли у ватру?! А да ваш муж што посумња . . . Дакле . . .“

„Ништа, ништа . . . мој муж . . . Али, најпосле, ја се писам баш толико ни разметала, да своја мужа обожавам као она. А овамо потајно шурује са учитељем . . .“

„Ја не бих рекао, да је што у ствари. Али и да јесте, не бих се чудио; та знате, како према њој осећам. А не могу рећи ни на тога младића . . .“

„Не можете рећи?! А пре на куглани? Ха, ха, ха, тринут је испустио куглу у забуни, кад га је погледала . . . ха, ха, ха!“

„На збуни се он, када га и ви погледате!“

Фаустина се зарумени.

„Ах, ја и не гледам у тога дечка!“

„Та, може најпосле све бити . . . а верујте, ја јој не бих могао кратити ту забаву . . .“

Фаустина је приметила, да јој је Мргудић остао дужан одговора на њено питање, да ли ће пристати уз њена мужа. Знала је добро, за што се он колеба. Попа је рођак његове жене. На је држала, ако ослаби његова наклоност према жени, да ће ослабити и његово поштовање и оданост према попи као рођаку, и тим ће га приселити на страну свога мужа. За то је заподела разговор о Војводићу и Мргудићки.

У то уђе пандур и позове Мргудића у канцеларију.

Фаустина остаде сама. Ходала је живо горе доле по соби. Стала би по који пут пред огледало па би кроз стиснуте зубе шапутала: Не воли је . . . говори . . . а пре три дана опако пијан загрлио је пред целим друштвом и тепао јој: слатка моја жено! А она погледаше у мене тријумфујући. Тај поглед нигда не ћу заборавити. Он пак погледао је њу као жалећи нешто . . . Као да се за нешто кајао . . . Пијан, пијан! Ал у пићу је истина . . .

Наједаред се трже и седе замишљена. Сама се почела чудити узбуђењу, које је обузимаше при помисли на Мргудићку. Питала је саму себе, од куд то. Да није она почела због осећати и мало љубави према Мргудићу? А зар не би то могло и бити?! Та од преокрета Мргудићева зависи у многом и њен и њена мужа положај. На зар би то изгледало тако страшно? Би ли било само и чудновато? Не. Из наклоности се рађа љубав. Ал она је удата! На онда?! Главно је, што је верна своме мужу. Мило јој бејаше, када је дошла до закључка, да ће она увек моћи ићи уздигнуте главе и ведра чела. Али, али . . . Бејаше и Фаустина прилично сујетна. И ми бисмо рекли, да је баш сујета и проузроковала њену срџбу на Мргудићку у овом часу. Она није могла Мргудића присилити, да јој чврсто обећа, да ће бити уз њена мужа. Не ће због попе. А попа је рођак његове жене. Дакле опет *она*. Мргудићка баш није одвраћала свога мужа од Оларића у толикој мери, да би се овај могао љутити. Али на то се и љутила Фаустина, што она и својим пасивним држањем утиче на свога мужа.

Фаустина попово плане, по онда се наједаред поче грохотом смејати: ха! ха! ха! ха! Глајхенберг!.., пет недеља... ха! ха! ха! учитељ — Мргудићка! ха! ха!... Да, да, госпођо Мргудићка, тако ћемо ми с вама. А после нека цело село види господина Мргудића у двојакој служби према мени и моме мужу . . .

У том размишљању прекиде ју Оларић.

„А где је Мргудић?“

„Одазвао та је момак у канцеларију.“

„Ваљда ће још доћи?“

„Свакако. Чујеш, говорила сам му, да буде отворено уз тебе, и чини ми се, да ће пукнути тиква“

„То није нужно за сада. А и после пити ће ми требати Мргудић пити нико. Они ће бити у мојој власти па ће играти као лутке о конопцу. А то ће бити кроз две године. Кроз који дан је почетак на ћемо видети, за сада само могу рећи: напред!“

„И ја то велим!“ шапну Фаустина.

VI.

Лето је већ у велико и на селу већ влада она омара, која ти не да ни на сокак. Наши вредни ратари са натприродном издржљивошћу на највећој жези косе по цео дан жито и свежају крстине у камаре. А интелигенција се ни жива не показује. Мргудић је отишао у Глајхенберг на лечење, јер се једном накашљао и избацио крв, а како је био мало уображен, мишљаше, да мора у Глајхенберг. По селу се зуцало, да је то договор са Фаустином, ал ми смо видели, да није. Мргудић је био уједно и поштар мале сеоске поште, а сада га је замењивала жена му.

Чиновништво ради своје послове до по дне. После тога се мало одруча, проспава, па опет на „дјеланије до вечера“ — после се иде гледати, шта је пошта донела. Дође по који пут и Војводић на поштански прозор, и сваки пут Оларићка извири и огледа за учитељем. Трчала би за тим старој бележниковици и ту би се дуго шапутало. Мргудићка, коју је Војводић упозорио на то, сећала се, куд то циља, те је учтиво замолила Војводића, да не долази, док њен муж не дође. Војводић је увидео, да се нешто спрема, те је и изостао.

Једнога дана рече му жена школског послужитеља, да је чула од госпође Фаустине, да он нешто сувише чека око Мргудићке и да јој је још рекла, да то мало разгласи по селу и да је за то добила тегау млека са четир пръста кајмака. Војводићу је ово било неугодно и престао је са свим ићи у друштва а поред Мргудићкина стана није ни пролазио. Али он не

мишљаше, да је ту што озбиљно у ствари, него држаше, да с њим терају шалу. У селу се свашта говорило. Кад на једаред али се кроз село почеше разносити са свим противни гласови: да Војводић није крив, да је Мргудићка ваљана и честита женска и то све да каже — Фаустина. Она је увидела, да је распростирући оне лажне гласове отуђила учитеља од друштва а тим и од Мргудићке. Ма да се Војводић још пре више састајао са Фаустином и другим женскињама у друштву, него са Мргудићком, ипак му се од стране Фаустинине само ово уписивало у грех. Увидела је, да је тим гласовима постигла са свим нешто противно, те сад распростираше опет ове нове гласове. Поче она чешће долазити Мргудићки и улагиваше јој се. Утапаче свако после по дне партију за „фрише фире“. На силна мољакања уђе попово и Војводић у тај клуб те се играло почешће. Фаустина се љутила, што је он према Мргудићки са свим хладан. Писала је већ нешто Мргудићу. Па, ако овај са свим окрене леђа од Мргудићке, шта онда? Што је писала, било је у оном смислу, у ком је о тој ствари говорила са њиме, док још бејаше код куће. Још јој не допушташе савест, да загази дубље у грех према оној поштеној жени. Само је пребала сваки њен покрет; па ако устреба... нека се нађе „штофа“.

Наскоро за тим даде се Фаустини лепа прилика, да створи мало нешто сталније те да изврши своју намеру. У оближњем селу опасно се разболи стара поштоноша, стрина Мргудићкина, јави овој, да јој је јако зло и замоли је да с места дође.

Бејаше четвртак после подне. Мргудићка није могла наћи одмах кола те се љутила. У том нађе Војводић, полазећи у исто село своме колеги. Прошавши поред Мргудићкина стана, спази га ова и замоли, да и њу повезе. Војводић заповеди кочијашу да прича, док се она спреми.

Нису још ни из села изишли, а Фаустина отрчи до старе бележниковице сва задувана, а очи јој се све пакле од радости.

„Јесте ли видели?“

„Шта?!“ уплаши ова зачуђено, ма да је знала, шта је ову овамо дотерало.

„Зар не приметисте оно двоје? Но, сада да их види Мргудић! Нека ми још ко каже, да није истина! Ено их одоше заједно!“

„Идите, молим вас!“ рече јетко стара бележниковица. „Маните се, молим вас, те жене... стрина јој је оболела а момак наишао с кола. Шта има ту да човек сумња? Немојте бунити села. У осталом, шта се то вас толико тиче?“

„Ах, не, не! Нема ту: стрина болесна! То је договор. Ја вам кажем, то је договор... Знам ја... приметила сам ја одавно... Каква стрина? Здрава је та као тресак...“

Ово је све говорила, дерући се на сав глас. Лице јој набубрило и поцрвенило а кроз румен избијаше нека модрикаста смеса, која се ваљда ствара од једа и жучи те избија на површину нежних обрашчића!

Када је Фаустина отишла, прекрсти се стара бележниковица и прошапће: „О! чини је потро! Ова је полудила. Где ће та ову жену још упропастити! Морам рећи Мргудићки да прекине са свим с тим невиним младићем. А и њему треба отворити очи.“

Она је то збиља сутрадан и учинила, али бејаше већ касно. Фаустина је тај дан обиграла сву интелигенцију и неколико баба. Извиривала је цео дан, када ће се оно двоје вратити. Полупала је у то име и два окна. Већ се почело смркавати. Фаустина је била све узнемиренија. Шмљала је своју служавку до на крај села, да види, иду ли. На отвореном прозору сеђаше и слушаше, када ће се зачути кола. Час по час па би се злобно насмешила. У том се чу са крај села, да иду трком кола. У највећој брзини отрчи Фаустина у кухињу, зовне служавку те обе потрче у авлију Мргудићкину и ту се склоне за амбар, да виде оно, што је Фаустина у својој машти желела. Стадоше и кола. Мргудићка се сиђе и оде у свој стан а Војводић са кочијашем и колима у свој, и ће сишавши с кола.

Мргудићка, је осетила неко шушкање за амбаром. Пође мало ближе, али нека

сдика и прилика попрсти на њу из мрака мотком, којих је ту било наслагано. Поплашена потрчи у кућу по пандура. У то се Фаустина дочепа авлијских врата те побегне на улицу а слушкиња полети преко плота у башту.

Јетка и узнемирена, што се преварила, ходала је Фаустина по соби. Бејаше раздражена, што се њој остварила привиђења њене маште. Мало после изиђе у кухињу.

„Јеси ли видила, да је за њени леђи он стајао?!“

„Нисам, госпо, душе ми! Он није ни силазио с кола.“

„Али, ти мораш рећи да си га видила и да је кроз башту утекао, јер ће она нас тужити и ти би, моја драга, могла доћи у затвор. Дакле, ако волиш то, ти реци да га ниси видила... њој и тако не ће бити ништа.“

„Ја не могу, госпо, рећи, јер и ви сте видили, да је он одмах на колих отишао. Па онда, могао би и ме млади господин тужити а ја се не бих могла заклети...“

„Баш си ћурка! Он не ће за то ништа знати... Најпосле... Али ти кажем, да ја нисам ништа видила, јер сам стајала остраг, а ти си била напред па те је она спазила, када си јој мотком попретила. Ако ти не кажеш, да си њега видила, онда ће она тебе тужити, да си дошла да ју покрадеш. Ако напротив кажеш, да си га видила, онда она не ће смети ни писнути. Па, не мораш ти то рећи господину Мргудићу, већ само комшиници Еви... Брани се, драга моја... ваљда не ћу ја за тебе говорити...“

(Наставиће се)

ЦРВЕНА КАПА.

РОМАН **Јована Захарјашевића**

с пољског превео **Рајко**.

(Настављак.)

XII.

Има тренутака, кад човек наслућује, ако привидно и не види, да улази у нов живот.

Тај је тренутак тачно описао у својим белешкама потоњи саветник:

„Кад сам се одмицао од врме, нисте саветник, бејах чисто уверен, да ћу се тим истим путем вратити као са свим други човек. Ал опет не бејах на чисто, у чему би могла бити та промена....

Мета, којој сам тежио, беше јасна и проста. Јављено ми је, да ће око по ноћи прећи, стазом преко Висле, важан изасланик из краљевине Пољске. Јављено ми је још и то, да он мора имати уза се важне депеше и обећано ми је, да ће ми се труд сјајно наградити, ако ми све пође за руком...

Беше то, до душе, мало опасна заповест, кад се узме на ум, да су се моја оба стражара дали и говорити на устанак. Али имајући уза се два сељака и Чивутина, могао сам њих пустити у прву ватру а сам остати у резерви. Осим тога, помоћи ће ми пограничин возак, с ону страну реке, коме сам, за времена, све јасно, Интерес суседне државе спајао се зар ту с нашим интересом.

Еле поход не беше тако страшан. Ал опет ми се све чињаше, да ће се одатле надовезати некаково ново писмо уз мој живот и остати са мном до саме смрти!...

Свакојако сам то себи тумачио, ал опет, како ли ни блиску не бејах ономе, што је после наступило?...

Испрва мишљах, да се немир и очекивање, које ме је у тај мах мучило, тиче просто очекиваног лова. Јер лов могаше бити врло важан, а онда би наступила примерена награда... Могао бих стећи какав, не баш последњи, крст, какову новчану награду или задобити корисно унапређење...

Све би то стојало до величине звери, коју бих уловио.

Но морам још додати, да су ме, осим личних изгледа, управљала тада начела и дужности моје службе... Као што сам већ споменуо, бе-

јах приеталица позитивних државних права. Као слугă закона и фактичном поретку, писам се осврнуо ни на какову историјску претпоставку на хипотези садашњости и за то је пољско питање постојало за ме само in partibus infidelium! Потоњи устанак сам сматрао као буну против фактичнога реда у држави, као буну, коју свака власт мора угушити. Удео свој у тој борби сматрао сам као врло частан, јер сам замишљао себе као војника на мртвој стражи под немачком заставом аустријском, којој је било у задатку: да границе Германији рашири што даље на исток, сејући и калемећи немачку цивилизацију на рушевинама старе пољске републике.

Еле свако ће признати, да, уз такав поглед на државну ствар, према смишљеном устанку, имаћах за своје делање много виших побуда, него што би биле: колајне, унапређење и новчана награда. Не велим, да нису и такове побуде утицале тада на моје снове; ал опет, не беху оне једини смер мојих усиљавања. Вређао бих себе самога, кад бих тако судио."

После те искрене исповести комесареве пођимо даље за њим.

Пут се све нешма спуштао између позадних зграда сељачких.

Свуда беше тихо и мирно. Између плотова се светлуцаше овде онде светлост из колеба, ако и беше већ касно у ноћи... Чудноватo пројимаше човека то мирно бдење. Могаше се осетити, у том мирном ишчекивању, у тој нестрпељивој тишини, да се спрема нека историјска катастрофа.

Комесар и три-му друга одмицаху Кутешки Комесар јасно прича у својим белешкама, да, осим чудноватога немира и непомљиве чулне узрујаности, ниje ни најмање наслућивао оно, што је после било. Јесу ли његова три друга слутила или нису, тешко је пресудити...

Двојица сељака ићаху за комесарем с неком резигнацијом воље и свију својих чулних моћи. Гледаху у њему вишу власт, за којом им воља слепо ићи. Нису питали куда, ни за што, јер свака власт, као што је обично код непросвећених људи, имаћаше за њих чари, коју не могаху мишљу схватити. Већ сама заповест те власти беше за њих милина, и ако би их та заповест, у другим приликама, љуто вређала.

Код непросвећених народа осуда власти има најмање драги. Смртна осуда из уста племенског старешине одузима бедној жртви сваки бол, који би, у другим приликама, но што но то нанела. Не само с претарањем, него и с неком милином подаје се онда жртва тој осуди... То је тајни кључ владања над мрачном гомилом!... Заповести власти имају тада еванђеоску чар — а јао, јао ен га онда, кад се мрачна гомила, остављена сама себи, упише да одгонета те заповести!...

Међу њима, као да је највећма био при себи Чивутин Берко.

Заповест власти имаћаше за њега само онолико важности, колико му је користи обећавала. Износећи два млатила и секиру из ходника, већ је у напредак рачунао, колико му користи може донети та услуга. Јемачно је имао на уму суседну пецану Ицка Помаранца, коју је комесар пре два месеца окривио са превару а она га ни до данас не могаше разуверити. Берко је примио на се да напомене о том уз пут и да буде некако посредник аргумената, који „звече". Мислио је и о другим ситницама, које би се, том приликом, могле обавити.

Но осим тих тако очевидних користи, које проценећаху из његова садашњега положаја, имао је Берко на уму и негативну страну тога похода. У крчми је начуо од неке скитинце, да ће бити „ребелија", али до сада није знао, на што ће то изаћи. За то је намишљено, да сувише пажљиво иде за комесарем; а ако дође до невоље (Два лопа избише Милоша) да га и са свим остави.

Његова политичка начела беху зар врло похвална.

— Кад пређемо приличан комад пута — вели даље белешке комесарове — хтедох ма чиме да угушим немир, па заподенем разговор с Берком. А да тај разговор не буде празно бенетање, наумих да му придам неку тенденцију, која у тај мах обузимаше целу моју душу. Берко беше необично задовољан, што сам тако поверљив према њему. Одмах се изједначио са мном, па је узео и то као поверљивост, да ме гурне лако у ребра.

У том случају бејах поверљив, па му стадох разлагати политичка државна права, стадох му говорити о незаконитости и злочинству сваке буне, а особито о поштовању фактичнога реда (das Bestehende).

Кад му довољно разјасних целу ствар и бејах уверен, да сам начинио од њега најлојалнијега поданика аустријске државе; хтедох још

једном да поновим своју науку, па га запитах examinando:

— Реци ми, Берко, уз кога пристајеш, после свега тога, што сам ти говорио? Јеси ли уз Пољаке?

— Nein, Herr Commissär, — одговори нагло Берко — ich halte mit dem Bestehenden! (Не, господине комесару, ја пристајем уз фактично стање).

— А кад би Пољаци садашње чиновнике протерали па узели власт у своје руке? — приметим мало лукаво.

— Immer mit dem Bestehenden, Herr Commissär! (Увек уз фактично стање, господине комесару) одговори Чивутин без размишљања.

Верујем, да је те речи изговорио не мислећи, јер сам му набио главу mit dem Bestehenden. Државна власт треба да се добро разрачуна с мишљу о будућем свом ратовању!... У тој зар случајној сентенцији пољског Чивутина скрива се дубока мисао...

Не знамо, је ли господин комесар већ тада тако мислио о свом брадатом пратиоцу, или је дошао до тога резултата на двадесет година доцније. Ипак тај разговор бестаје свакојако карактеристичан, а ми ћемо само толико додати, да и отаџбина треба да води рачуна о тим случајним речима Берковим...

Еле Берко је пошао даље и разговарао се поверљиво с комесаром, не смећући ипак с ума, да се при том не обазире на све стране и да пажљиво не гледа око себе. Ако и беше проникнут начелима државног представника, бојао се је, да сваки час може да наиде невоља, где ће морати оставити тога представника начела и идеје државне и сакрити се у какову јаругу, као на неутрално земљиште.

Дотле се небо над њима све већма смркавало, а упоредо с том тамом, која надаше одозго, одсев далекога пожара узимаше све крвавије боје..

Врхови по врбама светљаху се све јаче од пуцњева блеска, а заљихани час по силовитим ветром испењаваху у огњевитој провидности, дивним пиленима, дивне ствари!...

Ваздух беше токорсе тих, а опет се сваки час дизао тако силовит ветар, као да ће сва дрвета из корена да ишчупа. Носио је са собом грдне облаке смрзнута снега и тако ужасно фијукао и беснео, да је комесар, корачајући међу сељацима, често морао окретати ветру леђа...

Сељаци су пљували по свом обичају и кретили се, држећи као у воску, да се је обесио стари воденичар, јер је већ од неколико дана покушавао ту операцију. Берко заподене с њиме разговор о томе.

— Но, не знам за што би ветар толико фијукао, што се је један воденичар обесио? — примети, да развесели комесара.

— Ви сте неверник, па није ни чудо, што тако говорите — одговори један сељак — ви не верујете, да човек има душу. А кад се душа растаје с телом, онда се дике ветар, да ју однесе или у рај или у пакао.

Комесар убрза кораке, јер га некако немило дирнуше те речи. За час доспеше до обале, за којом се простираше глатка, белим снегом засута, површина.

Беше то Висла. С ову страну пружаху се погранични ступци државни, а на оној преко страни светлуцало се неколико малених пламичака, из којебе пограничних козака.

Комесар застаде на државној граници. Погледа на те ватре с неком угодном узрујаношћу, као што се гледа на зид пријатељскога суседа, који нам може бити у помоћи на невољи.

Те ватре изазваше у комесару многе мисли и осећаје, које је после гледао да спише у својим белешкама. Пре снега видео је у њима будно око суседово, који има једнака позитивна права, као и Аустрија, и једнаке интересе да брани та права. Хоће ли идеја тога суседа у даљем свом развитку можда сметати Аустрији, не ће ли се интереси тих држава поништити кад год у противничкој борби, то комесару не падаше на памет... Као присталица писаних закона беше тога мишљења, да ће свети савез између два суседа трајати до свршетка света! У том обзиру једна страна тога савеза беше само синоним друге, а обе скупа означаваху једно и исто — фактични поредак!

С узвишеним, дакле, осећајем, као да иде у госте пријатељу, спуштао се комесар с високе обале у корито Вислино. Можда беше науман отићи до саме стражарске ватре, али се размислио и остао на неутралном земљишту — на леду. Само је Чивутина отправио до прве ватре, да јави straži, нека пази на, тако названи, „ковачев брод“...

А сам извади пиштоље и пажљиво их прегледа...

XIII.

Висока обала с десне стране заспањаше скоро цело седо Љешницу. Овде онде видни само врхове највиших дрвета и призвени крет. Двор и господарске му зграде изгледаху као сива, тамна грба на обзорју. Та грба постајаше све јаснија, што је већма расла светлост од пожара.

Левом страном простираше раван некуда далеко, далеко. Сиво небо спајало се онде чисто са земљом, која се као узан, црн појас протезаше нејасно до ногу комесарових. На том црном појасу ништа се не могаше видети. Све беше црно, туробно, мрачно. Само се ватре пограничне страже сијаху у тами, као очи у курјака.

Око комесара беше врло мрачан видик. С једне стране црни бездан, који се састајаше у даљини са сивим, мучалним небом, с друге стране црна обала одсечена, тако рећи, правом цртом, од неба. Иза те црне обале удараше нека чудна црвена светлост. Та светлост трепташе непрестано, као да хоће да се угаси, а нека невидовна рука као да ју свеудиљ подстиче. У тој се светлости купаху врхови од дрвета и блисташе мирно крст на дому божјем!...

Комесар поче разгледати, где је. Беше то узан пут, који је пиао преко леда на другу страну. Обележаваху га доста јасно точкови сељачких кола, која су туда пролазила, док је још снег био мекши. Сад беше пусто на целом путу. Снег је шкрипао, на су и крцјумчари мирно код куће спавали.

Комесар остави мало подаље сељаке и да им згодна упутства, заповеди им пре свега, да пажљиво мотре и ослушкују, не ће ли опазити, да ко иде. А сам извади из шпага сјену светиљку и приправи пиштољ за сваки случај.

Тако опремљен стајаше комесар под обалом, на уснљиво очи и напрегнуто ухо на противну страну...

У својим белешкама прича, да му је у тај мах тако чудно куцало срце, као никада дотле. Чиниле му се, да стоји на раскршћу живота, који ће од тада поћи другим путем. Срце му се збила раширило, као да се од тада нешто друго у њему настанило. Недостајало му ваздуха а крв му горела у жилама, ако и беше љута зима...

Мишљаше он у тај мах на жену и на малешног Хермана, а мишљаше с неком дивном милином, која беше помешана с неисказаним страховањем... Сетио се, како му је мали Херман говорио, да му донесе што год с пута... мишљаше баш о том, какова ће то бити милоштa?

У сред таких мисли и сањарија зашкрипа снег из далека, као да ко пажљиво хода по леду. Комесар напрегне ухо и заустави дисање у грудима...

Снег престаде шкрипати, али се за то зачу дуж реке нека чудна, потмула прева...

Врева та долажаше испрва комесару налик на хоралне молитве средњовековних калуђера... Беше то дивно трептање ваздуха, које улеваше слушаоцу гробан страх...

Часом допре по који одвојени, смелији глас, часом се своје по неколико скупа... а за часак утону у том глухом шуму, као у шуму морских разиграних валова...

Комесар прислушкиваше неко време... али се ни за педаљ не маче са свога места.

За часак се стаде шум стишавати и све већма удаљавати. Најпосле са свим престаде...

Сељак, који стајаше подаље, приступи неколико корачаја, да се примакне своме већи. Комесар му махне руком, да се не миче с места. Сељак се врати на своје место. Глуха врева стаде се опет примицати и расти. Јачи ветар ју боље занесе. Бацило то у бригу сељака, који стајаше на стражи. Комесар му и опет махне, да се држи мирно.

У тај мах сину жарки блесак дуж обале и расветли целу раван на другој страни. А с тим блеском донесе ветар неку дивљу дреку, налик на рику грабљивих зверова... Сељаци крикнуше од чуда и ужаса...

У тај исти мах зачу се, са шкрипутом, ход по снегу... Комесар заповеди руком, да се ћути.

А крвава светлост дуж обале растијаше све већма по целој равници... врхови од дрвета изгледаху сада као да су окупани у крви... само крст на дому божјем стајаше миран и непомичан, топући у крвавим облацима дима, који се дизаше у небо...

Дивља, стострука врева беше све већа, као кад би цео чопор курјака на један пут заурлikao.

А онде, с друге стране... на тау крвава блеска црташе се нека црна тачка... тачка се та мицаше и у косој црти приближиваше преко леда „ковачеву броду"...

Комесар престаде дисати и напрегне око.

Погледа на другу страну, али од свуда се још не њаше, да се Чивутин враћа... Један сељак-приђе комесару.

— Господине комесару — рече му — село гори!

— Нека гори! — одговори тихим гласом комесар и уши́ли погледа овамо, где се одразиваше она црна тачка..

Врева је расла и прелазила читаву скалу тонова... светлост пожарна све се већма руме-

— Стој! — дрекне наједаред комесар, закрчујући стазу незнанку. Оба сељака полетеше за комесарем.

Незнанко застаде на час. За тим сјајна ватрена струја сину из његове руке и стострук одјек од метка одби се од обале. Тане заливајда негде у ваздуху, али оба сељака лежаху већ у снегу.

Остаде сам комесар — очи у очи с незнанком.

Чедомиљ Мијатовић.

нила... цело небо као да беше обливено свежом крвљу...

Црна тачка на руменом снегу израсла већ очигледно у човечји облик...

— Погледајте онамо — рече комесар тихо сељацима —, онога нам ваља ухватити!

За неколико часака трајаше гробна тишина. Комесара нестаде, са сељацима, испод црне високе обале, иза које се црвенила светлост од пожара... Онај, што њаше обали, не могаше их опазити.

— Ко си? С пута, јер си погинуо! — повиче незнанко с опруженом руком, у којој држаше пиштољ.

Треба признати, да су у тај мах збиља други мотиви утецали на одлучност комесареву, а не пада у ордење и унапређење. И он извуче руку с двоцевним пиштољем и одговори:

— Ја сам царски службеник и мењем те под стражу, у име закона!

— Полудео си! Хоћеш да ме засужњиш, а у мене набијен пиштољ?

— Тим ће ти лакше бити на суду!

— Иди к врагу и с твојим судом... даље, јер ћу те у по главе!

— Убићеш једнога чувара реда — а има их тисуће!..

— Мислиш ли оне, што им се дивљи урлик разлеже за обалом?

Незнанко макну руком, као да нешаши у комесареву главу... Комесар га хтеде претећи...

И два метка разлегнуше се на широко и на далеко... Комесару одлети капа с главе. Ни један противник ни да задрхта...

У тај мах се зачу коњски топот. Незнанко се окрену.

— Слушај! — одазва се за час незнанко — пре си био човек, него службеник... не терети ми савести... више... да себе спасем... морам... те убити!

Комесар не знађаше, шта с њим бива. Знао је само, да не ће уступити... Два метка — један за другим, разлегнуше се опет у ваздуху...

Беше то, као што пише у својим белешкама, чудноват мегдан државних права с уображеном историјском претензијом!... А у ширем значењу беше то борба између Голијата и маленога Давида с пастиреском торбом...

Али с бранноцем позитивних права било би можда, у тај мах, оно исто, што и с Голијатом, да у крајњој невољи не притече помоћ с друге стране Висливе...

На претилу коњу допаде војник с дугим копљем и у првом загону у мало не прободе комесара. Но метак, који испали у тај мах незнанко на њега, показа му, ко је међу њима двојицом непријатељ. Окоми копље... пусти... а незнанко паде на земљу, задобив и неколико удараца сабљом.

Сад се истом, с тешким уздисајем, подигоше сељаци са земље.

— Не убијај га! — повиче комесар — живот је његов потребан суду!

Сад се међу представљицима опријатељених суседа заврже свађа због плена. Дуго траја-ше препирка; војник беше насртљив, па стаде претити нагајком. Најпосле се сложише... Комесар ће узети хартије, а козак сат, чизме, бунду и приде човека!

Комесар, хтео не хтео, мораде пристати на такову погодбу. Запали светильку, претражи шињегове смртно рањеног и узме повелик свежањ хартија. А кад је већ спремио документе у бућелар, примакне светильку к лицу незнанкову, да га види

Незнанко имађаше марцијално лице. Од левога уха преко целога лица вијуга-ше се дубока, свеже засечена рана. Нос му беше повинут, као кљун у крагуја.

После тога званичнога прегледа преступникова постаде он својина војникова. Намакне му омчу на врат, седне на коња, па га одвуче за собом.

Комесар стајаше неко време на бојном пољу. Дух му беше необично узрујан. Дисао је пуним грудима, а још му беше мало ваздуха... Над обалом се дизаше све већа врева и урлик...

Најпосле дође комесар к себи. Погледа на бојно поље као човек, који се нерадо растаје с местом, где га је тако велика срећа задесила!...

А срећа та беше већ у његову шињагу...

Осветли, дакле, још један пут светильком то драго место, да му за увек остане у памети...

У то опази неку ствар на снегу... Сагне се и подигне...

Беше то капа незнанкова... *црвена капа!*

Комесар ју преврне на све стране и брижљиво ју прегледа. Имађаше она обичан облик четвероугласте капе, какову носи прост народ на Висли. Доле беше опшивена јагњећом кожом. На црвеном сукну беше влажна мрља, за цело од крви незнанковс. Но комесар то сада не опази.

Гледајући ту капу, сети се маленога Хермана.

— Чудан случај, помисли у себи комесар. Херман ме питао, шта ћу му донети с пута — донећу му — *црвену капу!*

И осмехну се као победилац након свршене велике битке.

(Наставиће се.)

КЊИЖЕВНОСТ.

ЧЕДОМИЉ МИЈАТОВИЋ.

Читавом Српству, колико га је на све четири стране, мало је наћи људи, који су на разним пољима јавнога живота толико радили и урадили, као *Чедомиљ Мијатовић*.

Рад се Мијатовићев кретао пак у главноме на два поља: на пољу државничкоме и на пољу српске просвете. Ми данас имамо пред очима само његов рад на пољу просвете српске, а нарочито имамо пред очима Мијатовића као књижевника.

Чеда је Мијатовић јединствен у српској књижевности и обимношћу и многостручношћу, и садржином и обликом својега рада. Књижевни се рад Мијатовићев кретао у главноме у три правца, а то су: историја, народна економија и финанције, и лепа књижевност.

На пољу *историје* ударио је Мијатовић критичким путем. Али док су други историци критике ишли отицали „на изворе, на извиру“ и чистиву“ и пустили, да им само ум ради, дотле је Чеда Мијатовић и у својим чисто историјским расправама дао маха срцу и својој песничкој души. Отуда онај песнички елеменат у његовим историјским расправама, отуда она честа — тако да кажем — смелост у извођењу закључака. За то и није Мијатовић онако чист преставник критичке школе, као што је на пример његов творац Илариjон Руварац, или као што је Љуба Ковачевић или Љубомир Јовановић. Али с друге се стране баш томе, што је у своје научне расправе унео песничке чари, има приписати, што се његове научне расправе читају као најпријатнија лектира. Та његове историјске расправе не само да ум уче, већ и забављају срце, и уздижу поносе народни. — У ову врсту рада Мијатовићева спадају две књиге његова дела: „Деспот Ђурађ Бранковић“ и толике студије, штампане по повременим часописима и органима наших учених друштава. Од тих ћемо расправа споменути само највеће и најлепше: „Над Цариградом“, „Балшићи“ и његове дивне „Сенке“ у ланској „Отаџбини“. Осим тога спада амо обилата грађа, коју је скупио за српску историју, и од превода: превод Куришићева путовања по Балканскоме полуострву, и Макензијеве и Ирбијеве по словенским земљама турске царевине.

Друга је врста рада Мијатовићева *народна економија и државне финанције*. Млада је то наука, али наука, која се силно развија. Наша сиромашна књижевност може релативно бити задовољна и бројем и вредношћу дела и расправа, које су излазиле у овој струци. Поред покојног Косте Цукића и Владимира Јовановића заузима одлично место Чедомиљ Мијатовић. Наука о народној економији и финанцијама има у српскоме народу у Мијатовићу колико теоретски учена, толико практично вредна преставника, који је покушао, да своју силну теоретску спрему примени научно и на српске прилике, а с друге стране да по могућству и у пракси оствари своје теоретске назоре. Рад се Мијатовићев на науци о народној економији може поделити на два дела, и то на рад строго на народној економији и на рад на истоме пољу, комбинован с историјом [illegible]

била наука о економици и финанцијама и толике умне расправе, (разумевајући амо и *полемику*) по српским листовима и часописима. Али се Мијатовић није заустављао код теоретскога рада на модерној науци народне економије, већ се — помаган големим историјским знањем — вињу у стару српску државу и у темељитим студијама о трговини и финанцијама старе српске државе, први и неприпиво расветлио једну колико важну и занимљиву, толико и мрачну и нерасветљену страну живота старе српске државе.

Остаје нам још *лепа књижевност*, на којој се Мијатовић прво био огледао. На брзо је напустио ово поље, на коме је с успехом био радио, али чим се повукао са политичкога поља, опет се датно српског правца, лепе књижевности. Од тог је доба до данас написао две приповетке: „Иконија, везирова мајка“, прво дело, које је наградила краљевска српска академија наградом Мариновићевом, и „Од Расине Рајко“, које је ово дана света угледало. Приповетка „Иконија, везирова мајка“ одликује се патриотском и моралном тенденцијом, и, као и сви други умотвори Мијатовићеви, јесровитошћу

садржине, елеганцијом и једрином стила, топлотом осећаја и силом и дивотом описа.

Питање можда когод: у којој је од ове три гране књижевнога рада Мијатовић најак најјачи? На ово би питање било тешко одговорити, јер је у свакој јак, у свакој велик. Па ипак изгледа, да је *историјн његово поље*, једно за то, што у историји ипак више може одушке дати својим осећајима, него на пр. у народној економици, а друго за то, што је de facto највише и највећих расправа написао историјских; што је у економске и финанцијске расправе уплео много историјског елемента и што је за предмете својих приповедака тражио грађу баш у историји. И кад приповеда, видите учењака историка, који се умом и срцем уживео у оно доба, о коме пише, на заносним причањем и вас собом води у давно прошле векове.

Међу тим се у свакоме од ова три правца огледа савршенство *облика*, а у *садржини*: голема начитаност, дубока темељитост и велика духовитост. Као стилисти нема Мијатовићу пара у српској књижевности — у стилу је он јединствен, недостижан. Чланци су Чеде Мијатовића најлепша музика, за коју је српски Паганини музичког језика српског, и те тонове довео генијем својим у хармонију, која вам завоси ум и испуњује душу и срце необичним миљем. Тај небески стил Чедин, та елеганција стила дају делима његовим ону драж, која се огледа у свакоме реду дела Чединих и због којих је Чеда један од најсимпатичнијих писаца српских. И баш та хармонија између дезгровитости садржине и савршенства у облику чини Чеду Чедом; па кад додамо, да његова дела провејава чист човечански осећај и жарко, истините родољубље, онда држимо, да можемо — променивши речи митрополитског проповедника Теофана — рећи: Један и једини је у књижевности српској Чеда Мијатовић.

Осим тога радио је Мијатовић и као *преводилац*. Осим већ споменутих већих историјских радова превео је историју Београда, историју турске царевине и Беклову „Историју цивилизације у Енглеској". А од његових радова на енглеском језику споменућемо само његово велико дело „Константин, последњи цар Византијски", које му је донело велико одликовање — чланство краљевскога историјског друштва у Лондону.

Повољним се с политичког поља, живи Мијатовић у Лондону са госпођом својом Елодијом, рођеном Лоти, која је на енглески превела наше песме народне и са великом симпатијом и темељитошћу написала (1874.) на енглеском језику исцрпиву „историју нове Србије". Тамо у далекој Енглеској упознаје Мијатовић запад са Србством и мушки му брани права и интересе; одавде упознаје народ свој са политичким и економским приликама и културним напретком Запада, одавде настаљала плодни свој рад књижевни.

Али није Мијатовић једино на књижевноме пољу корисно српској просвети. Он је за просвету српску радио у своје време и као *професор* у Великој Школи Београдској и као оштроумни *критичар*, и духовити *говорник* београдских учених и књижевних друштава, којима је био чланом. И у критици се огледа његова величина, а беседе његове, нарочито на погребу Навићеву, при проласку Јенка за академика, при јубилеуму Владимира Јакшића, а нарочито *беседа* његова о петстогодишњој прослави од Косова, коју је држао као председник у Академији наука — од најлепших су беседа, које српска књижевност има; и у њима, као и у свима радовима Чединим, одејавује његова духовитост, његова песничка душа, његово [illegible] и родољубиво срце!

Друго је поље, на коме је Мијатовић радио — као што споменусмо — *поље државничко*. Није задатак књижевног листа, да оцењује државничку радњу Мијатовићеву, нити да испитује, колико је и шта је за Србију урадио Мијатовић на важним позицијама државничким, то као министар у више маха и на разним портфељима, то као српски посланик у иностранству, то као изасланик Србије при склапању мира с Бугарском и на разним међународним конференцијама. Споменућемо само толико, да Мијатовић није онако велик државник, као што је књижевник. Као књижевник пуштао је увек срцу на вољу, па и онда, када код других само ум ради. И баш то, што га је као књижевника тако високо дигло, баш *то* му није дало, да се дигне и као државник. Јер ни на државничким позицијама, на којима се тражи гвоздене енергије и хладне озбиљности, Мијатовић није могао да промени своју песничку природу, своју анђеоску доброту. За то рад Чеде Мијатовића као државника није био готово никада крунисан успехом. Али и ако је Мијатовића, као мало кога државника, гонила несрећа у свима подузећима, ипак му се мора признати, да је у њега увек и на сваком поли-

њи — које је често заузимао и против своје воље, једино у намери, да испуни дужност, коју му је налагало родољубље — да је у њега, велим, увек било добре воље, да користи својој отаџбини; да је радио из убеђења, и да је свој светли карактер показао и онда, када се са министарских столица, где је руковао српским милионима, силазио исто онако сиромах, као што се на њих пењао.

Ако су дела ума и срца огледала душе човечје, онда се из свију дела Мијатовићевих најјасније види, да је он *и велик родољуб и редак човек.*

Но ово још није ни верна, ни потпуна слика Чеде ни његова рада. За ту је слику простор овога листа и сувише мален и скучен, моја је рука и сувише невешта, моја кичица слаба...

У уторак се шестога Октобра навршује пола века, како је Чеда Мијатовић угледао света, а

У Ништи Септембра 1892.

ове се године навршује и три десетине година, како је српски свет у Чеди угледао младога, даровитога раденика; како је у „Лицеји“ изнашао његов први рад — како је Мијатовић почео живети горки живот српскога књижевника. Многи су до сада владаоци и друштва учена обасула одликовањима Мијатовића као државника и књижевника; мален и сиромашни народ његов, за кога бије сваки откуцај његова племенитог срца, не може му данас више дати осим благодарности и израза жеље, да му још дуго и много поживи на корист и понос.

А Србство с ове стране Саве и Дунава учествује у општој српској радости о педесетоме дану рођења Чедина у толико веселије, што се баш у овим крајевима српским, у подножју планине Фрушке Горе љуљала колевка дедова Чеде Мијатовића.

Бранислав Станојевић.

ТОЛСТОЈ, ЊЕГОВИ ПРОТИВНИЦИ И ГЛАД.

(Свршетак.)

Има у Русији пуно списа, који нападају тежње Толстоја и његових присталица и који оцрњују и њихове речи као и дела им. Тако је тек недавно изашла свеска с памфлетима, која је добила цензорев imprimatur. Чак у новелама нападају на Толстојево ново јеванђеље, које у осталом није ни које друго, него оно старо, у прехришћанској чистоти. Једној од тих новела натпис је „Нови живот“ и писац њен, неки Јасински, ласка себи, да је уништио Толстоја и Толстојизам. А цела ствар није ништа друго, до неразумна карикатура грофа Толстоја, његове науке и његових присталица. Поштовани господин Јасински постигао је тријумф, да се неки спротан професор у Кијеву, кога је он у својој новели писао на ругло, на очајања убио. Па тад Јасински мисли, да му је исто тако лако наћи на крај с појавом, као што је Толстој. Прави га јунаком свог слабората на показује свету тога јунака са свима погрешака и порока, који се крију под видом врлине и учености. Тај господин Јасински чини утисак мајмуна, који се бескаља на икону. Баш тако са свим луде нису му алузије на тако звање Толстојанце. У осталом претерује с њиховим бројем; вели н. пр. да у Сједињеним Државама Америке има више присталица Толстојева апостолата него у Русији. Но међу последњима има и веома сумњивих елемената, које је Јасински умео да изнађе. Сем поштених и искрених присталица грофових, који се радо одрекоше удобности цивилизованога живота те се труде да врше науке свога учитеља, има читава класа људи, који, незадовољни собом и својом околином, радо плове сваким новим ветром религиозна покрета. По што се неко време дали гурати напред, нађе на њих досада и умор, док опет не разапну једра те их нов ветар у нову правцу може даље да тера. Многи од тих, којима је потребно подстицање, удубили се у „Крајцерову сонату“, у јеванђеље ручна рада, у науку о неотпорности према злу, покушине се око нове заставе са узвишеном свешћу, да их је од најкада промисао одредила на то, да бију тај свети бојак, но после неколико месеци, кад је почео прави бој, додија им већ цела ствар те побегоше, проклињући и опадајући своје суборце. Тако сад неки отрежњен ситуизјаста непуњава своју божанску мисију тим, што се у песмама руга присталицама Толстојевим, други опет тим, што гледа да самога грофа јавно на-

чини смешним и т. д. Ако је Јасински имао пред очима само такве несталнике и пребеглице, кад је своју приповетку писао, онда би се евакако идеја дала и признати, ма да би при свем том парада остала недостојна.

Алиши се зове његов јунак, свирач дилетант од багре Трухачевскога у „Крајцеровој сонати“. Кад је чуо нову проповед, и њему је, као да је од других људи сад другачији те као да је изабран за виши душевни живот, који се погађа што састоји у том, што ће земљу радити као ратар, што ће облачити ружне дебеле хаљине, што ће штедљив бити у сапуну, четкама и мрамама, у опште што ће своје потребе ограничити на најмању меру. Лов на те нове идеале почиње тим, што разбије виолину своју, што се откреше од својих дотадашњих пријатеља, што презире удобности културе те под сав свој досадашњи живот подвуче дебео потез. И тако пође у суерет досадној, ординарној прози руског сеоског живота, па како не види оне свеће ватре, која сад ваља да се сиђе да своју жртву подстакне то му и ентузијазам прилично охлади. Но за нас је опет сам он; и тврдо наумио, да препречи себи сваки повратак, реши се да руку своју, коју је посветио био послу, и срце, које је посветио био Богу, повлачи семеској девојци, која је, на своју срећу, доста паметна те одбије и једно и друго. Та његова разочарања гоне га у тако дубоку меланхолију, да би требали чаровни звуци Давидове арфе или Паганинијеве виолине, да је разгоне, па кад после дуга времена назад опет дође к себи, уверава се, гнушајући се и сам, да је „васкрсење његова срца“ од свога савршенства још исто тако далеко као и пре. Но он је нови свој живот већ управо доста дуго проводио те је осетно тежњу за старим на се обраћа неком руском попу Висариону, који се за њ моли Богу, који му проповеда слово божје те га поврати истинитој вери а то он прима као дуг, који му небо плаћа за његов рад, повећен доброј ствари. Враћа се ортодоксној вери, враћа се кући своја оца, наређује те заколу и пеку говазно теле на се весео пала опет виолине и гудала.

Друга приповетка, под натписом „Да видимо истину!“, много пикантија и реалистичнија, изашла је у облику три писма пријатељу у фебруарској свесци „Рускога Весника“; под њу је потписано звучно име: *Л. Л. Шчеглов*, а то је име писца, чији је напрасни прелаз строгој науци Лава Толстоја у Петрограду пре две године пачинио велику сензацију. Шчеглов је сваки дан долазио у малу општину Толстојеваца; предстојник тој општини био је тада неки љубазан пегдашњи аристократа, који је самој ствари принео силне жртве те у срцима својих световних пријатеља изазвао, да му се с болом диве; но у искреност његову и праву љубав према ствари ни за часак нису посумњали. Тај ревни апостол широм отвори врата Шчеглову, овај сам бојажљиво уђе, крадом погледа на намештај и браћу, задиви се њихову простоту начину живота, онога часа обећа да ће им се придружити и то исто чинити, да замоли само да му допусте, да сме своје ноге, баш сад од кројача изготовљене хаљине и своје цицеле од лака обући, пре но што обуче сељачки капут и обује чизме.

Но што је задобио поверење браће и сестара, који су били ван себе од радости, што имају у својој средини даровита књижевника, оде те их у својој приповетци нацрта најдушманскијим цртама, што се дају замислити. Њихов трезвени начин живота без вештине и културе изгледа њему животињски, а где му јава изгледа сувише штома, ту онда пушта фантазију да му замени сећање. Иначе има у тој приповетци факата и описа, који изгледају веровати те читаоцу дају прилично тачну представу о *сиромашној луџи* Толстојизма — о луџи, у којој исто тако може бити шкуњак као и драги камен — а и више него доста о том, да човек начини себи такође прилично тачну слику личности и карактера писчева. Ниже што и проетачкије, него што је та кукавичка денунцијација његових и сувише површних пријатеља, која је уз то још спојена са сумњичењем части једне жене, јаднији атентат човека, који се хвали, да је бранилац културе, тешко да ће се још наћи у аналима целокупне књижевности. Таква смеса издајништва и лицемерства, као што је та приповетка Шчегловљева, јединствена је. Но да је то усамљен случај у својој врсти, једва да би његова абнормна подлост заслужила и прелазне само пажње. Но на жалост таква дела нису ретка. Та већ је доста жалосно, да је Шчегловљево недоношче могло изаћи у најугледнијем и најраспрострањенијем месечнику у Русији, у „Руском Веснику“.

Да противници Толстојеви из његова дела-

ња за време глади кују против њега материјал, разуме се само по себи. Његова чине одговорним за целу „књижевност о глади“, која се развила за кратко време и која одиста овде онде даје прилике за нападај. „Помоћ гладнима“ зову се најмање шест свезака страшних описа. Чланци, приповетке и песме, што се ту скупише, имају тако грозан и уз то некњижеван карактер, да их човек мора ставити на исти ступањ уметничке висине са заплећанском књижевношћу других народа. Ако на гладне у опште утичу, то ће бити само тако, да им одузимају сваки апетит и да им улију гнушање од јела, која им се дају. Чак прилог самога Толстоја „Емилијан“ спада међу најслабије, што је икада потекло из пера великога тог књижевника.

Као што је познато, Толстој је порекао, да је он удесио да плаћу на јавност његовим именом потписани чланци о глади у Дељи-Телеграфу. По његовој је најави публикација Дељи-Телеграфа посао некога Дилона, московског дописника том енглеском листу, коме је Толстој, или његова жена, дао свој чланак, одређен за који руски лист, као што је могао добити сваки, ко је само искао. Ако Дилон тврди, да је од грофа Толстоја или од грофице добио дозволу, да преведе чланке, то се у то не може сумњати, у толико, што се Толстој духовног и материјалног права власништва свију својих дела одмах одрекне, чим их доврши, те даје право превода свију својих дела на све језике сваком, ко само зажели. Само онда гроф не може јемчити за поузданост превода, нити може примити и какву одговорност за место или време, где и кад ће ући такви преводи. Дељи Телеграф и његов дописник тешко су се дакле огрешили, кад су Толстоја обедили, да је дволичан. Познаваоцу Толстојевих назора и његова изражавања није потребна била ни каква особена изјава грофова па да зна да је публикација Дељи-Телеграфа кроз и кроз обојадисана била истолстојевски, англизујући. Узмимо н. пр. ова веома маркантна места:

„Волтер вели негде, кад би притиском на дугме у Паризу могао човек убити мандарина којег у Кинеској, не би се пашло много Парижлија, који би били од раскида. О што крити истину? Када би исто тако притиском на дугме у Москви и Петрограду човек могао убити мужика у Мамадишу или Царевококшајску, а да то нико не зна, ја не верујем, да би било много света у нашој социјалној класи, који то не би урадили.“

„Кад то кажем, не чиним с тога, да се замерим мојим богатим земљацима, међу које спадам и сам, него што је то истина“.

„Чиновник вели сам себи: Што ми већу плату дају, т. ј. што више гуле народ, тим је боље мени. Исто тако с правом налази спахија или трговац, да је њему тим боље, што је нека цена рани и што већма народ упропашћује.... Позоришта, музеји, палате, све су то дела исисаног народа. Народ све то зида, ма да је за народ све то без предности — а за што? Што тај рад чува народ од смрти услед глади. То се десило већ једаред пре педесет година а исто се то данаска данас. Ми одржавамо народ увек на по пута до смрти од глади. The masses are always kept by us in a state of semi starvation“.

У свему том види човек Толстојев идеални темељ и енглеску фактуру. Не треба довлачити у помоћ предлоге о мерама, које би ваљало руски народ да употреби на да се ослободи глади, а ипак ће човек увидети делимице апокрифну природу Дељи-Телеграфових саопштаја, који на неким местима директно противелове Толстојеву духу. Толстојеви назори о великашима руским за цело нису поспешници, него ти, што их износи енглески лист. Али његови назори о практичној делатности стоје постојано на земљишту non resistance'a. Дође ће то становиште часнога старца бранити од лутиње Победоносцева и његових другова, то је питање, које нико не може решити. Једно се у круговима, где је моћ и сила, зна врло добро, а то је, да морални кредит официјозне Русије код целокупне образоване Европе ни која мера сигурније не би потконала, него кад би се забранила те напала најузвишенију личност, што је данас има у пространом руском царству.

КОВЧЕЖИЋ.

КЊИЖЕВНИ ПРИКАЗИ.

Перо Крајовићев. **Српска црква на Лици од првог јој пођања до крушедолског сабора** 1400—1708. Написао — —. (Прештампано из „Србобране“.) Цијена 10 новч. (20 пара динарских). Српска штампарија у Загребу 1892. Стр. 48. — Књижица ова подељена је на четири одељка. У првом одељку говори писац о оснивању српске народне цркве. У другом одељку говори о томе, кад „заћоше Срби у Лику“. Писац мисли, да је Срба било у Лици „прије њезина пада под власт османлијску“. Ту још говори о Власима и доказује, да су „Власи, које споменици спомињу .. *Срби*“! У трећем одељку опет говори о том, кад су Срби дошли у Лику. „Срби дођоше са XV. вијеком у Лику“. У четвртом одељку је права историја прве цркве на Лици. Историју српске цркве на Лици (до Крушедолског сабора) подељио је писац на три периода: 1. од пођање Срба на Лици до пазање турске; 2. до пагињења Турака; 3. до Крушедолског сабора. Најбоље је израђен трећи део. — Цела књига написана је без икаква распореда. Језик је гдегде рђав. Хипотезе су местимице врло смеле, варази неугодни. Издање је лепо. Штампарских погрешака има врло мало. „Чист приход ове књижице намијењен је за доградњу и унутрашње уређење српске православне цркве на Широкој кули“.

Веч. С.

КЊИЖЕВНЕ БЕЛЕШКЕ.

× Познати професор духовне академије у Петрограду *И. Пољаков* писао је јамце у два маха о автокефалности српске цркве и Пећкој патријаршији, и то у часопису „Хришћанскоме Читању“ и у „Славјанским извјестајима“. Ове године допунио ту расправу у „Хришћанскоме читању“. Ту је расправу приказао српскоме свету архимандрит *Никифор Дучић* у IX. свесци „Весника српске цркве“ и отштампао је у засебну књижицу прикав свој, под натписом „*Српска автокефална архијепископија, њезини патријарсији и њени подаци.*“ Расправа је Пламењева написана, но речима г Дучића, тенелно, објективно, а подаци су у расправи врло интересантни и темељно расправљени. Повод је расправи овој дао „зборник“, који је народно учени кардинал *Јосип Пипер* († 1809.) Тај је зборник написао у Риму после смрти Петрине, и у седноме тоју зборника нарочито су важни канонички чланци православне цркве и међу онима протест славних и учених архијепископа Охридскога Димитрија Хоматајана, у коме протестује, што је свети Сава обиман дошао надложну архијепископију Охридску отимао у Пикије, где је народио самосталност српскоі цркви. Пазном брани Св. Саву и доказује, да то није урадио Сава из властољубља, као што је архијепископ Димитрије имено, већ имајући пред очима интересе Српства и православља, и — као год што је заслуга Немањић: уједињење српских држанина — да је тако исто заслуга Немањиних синова Стевана Прволенчанога и светога Саве, што су створили српску автокефалну цркву и то каноничним путем, чувајући догматичну и канонску заједницу са великом црквом Цариградском. — Осим тога доказује се у овој расправи, да св. Сава није основао осам епископија, као што се у најновије време доказивало и држало, већ *девет* епископија, јер се до сада мислило, да је *оријеховску* епископију основао краљ Милутин, а из горе реченога се протеста види, да ју је још свети Сава установио.

+ У осној свесци словачких новина „Slovenské Pohľady“ штампао је Emil Kolény чланак „Banáški Slováci“, доносећи и статистичке податке о броју становника, удешеном по народностима.

+ Зимска семестра читаће на липском свеучилишту А. Лескин историјску граматику српско-хрватскога језика, граматику старога бугарскога језика и објашњавање Османа Гундулићева с литерарним уводом. Поглиш пак уз граматику модернога руског језика (намењено за почетнике) држаће вежбања старога бугарскога језика.

+ На берлинском свеучилишту чита Брикнер руску граматику и историју пољске литературе XVI века.

+ Познати Ф. Краус штампао је опет чланак у бр. 13. недељног листа Globus-а. Чланку је натпис „Südslavische Schutzmittel gegen Vampyre“.

+ У 190 броју „Beilage zur Allgemeinen Zeitung“ неки H. N. пише „Aus Bosnien“.

+ Аустријски „Zeitschrift für Schul-Geographie“ донеси у 9. броју Храњславићев рад „Der Geographie-Unterricht an den kroatischen Mittelschulen“.

ЧИТУЉА.

Др Хуго Фрања Брахели, шеф статистичнога одељења у аустријскоме министарству трговине у Бечу, умро је прошлог месеца. Брахели је почео радити на књижевности још као младић од двадесет година. Написао је много научних статистичких дела, а чинећи је нарочито од своје велике, научно израђене статистике: „Европске државе“ (die Staaten Europas), у којој је са свију гледишта веома стање обе српске државе и српскога племена, и то увек објективно и упоредо са стањем других држава и народа у Европи, те је тиме много допринео, да се запад упознао са правим стањем српских држава и читавога Српства.

Кеавер Мармје, француски академичар, литерарни историк и путописац, један од најпећих противника Золе-ових реалиама, умро је 2. (14.) Октобра у Паризу.

САДРЖАЈ: Несавршство: На за чета. Црвена капа. — Књижевност: Чедомил Мијатовић. Толстој, његови противници и глад. — Ковчежић: Књижевни прикази. Књижевне белешке. Читуља.

„СТРАЖИЛОВО“ излази сваке недеље на читаву табаку. Цена му је 5 фор. а. вр. на целу годину, 2 ф. 50 н. да по год., 1 ф. 25 н. на четврт год. — За Србију и Црну Гору 12 динара на годину. — Рукописи се шаљу уредништву а претплата књижари Луке Јоцића у Нови Сад. — За Србију права претплату књижара В. Валожића у Београду.

Издаје књижара Луке Јоцића. Штампарија дра Павловића и Јоцића у Новом Саду.

Јелена Симојевића

СТРАЖИЛОВО

ВЛАСНИК И УРЕДНИК ЈОВАН ГРЧИЋ.

БРОЈ 42. У НОВОМ САДУ, 18. ОКТОБРА 1892. ГОД. V.

ПЕСНИШТВО.

РЕНАН.

Умро је писац „Христова Живота“,
Ренан, коме Исус *није био Бог*.
Отвара се небо, где *рајска* дивота,
Ал и *вико* зија: дајте мени тог!

Чиста душа хтеде у пресветле *дворе*,
Ал грешно писање претеже у *ад* —
Тако лебди, не мож' ни доле ни горе,
Кад ал нека рука појави се тад.

И та блага рука поведе га рају
До сјајног престола Бога великог;
Гледи Ренан, види анђеле у сјају...
„Ко си, вођо?“ — „Исус! Реци да л сам Бог?“

С мађарског. *Б. Бранчић.*

НИ ИЗ ЧЕГА

ПРИПОВЕТКА ИЗ СРЕМА.

Приповеда **Стеван Радић**.

(Наставак).

VII.

Једнога дана пред вече дође Оларићу у походе његов брат од стрица из Ж., да се поразговоре о неким домаћим пословима. Седели тако после вечере и диванили.

„Да, да, мој драги! Да си умео чувати оних петнаест хиљада форинти у твојим младим данима, не би дошао до тога, да сада очајаваш. Али ти не хтеде овде остати, већ оде у М. Знаш ли само, шта си платио за онај ауџлог? Преко пет стотина форинти, па си лепо спискао све. Сада живиш из ова два фртаља земље те већ ниси у стању ни интерес на дугове да плаћаш. Не знаш, како ћеш у напредак“.

„Сад што му драго! Главно је, да ће ова задруга добро радити кроз годину дана. Чланова има доста. Само за ове три четир недеље ушло је преко осам стотина форинти. Има пешто и улога. Ресконта имамо две хиљаде, а добићу још и више. Онда ће ми се одредити и плаћа. Па добро се то даде живити у селу поред оваквих задруга. Дође ли који да тражи зајам, донесе ма шта. Код овећих свота буде и повоза... Надаље гледаћу, да се у општини доченам да будем судија и перовођа у имовној општини. Узећи све

скупа, моћи ћу излазити на хиљаду форинти."

„Не ћу да кажем ништа, што се тиче задруге; али, што се тиче општине, ту ћеш тешко што шићарити. Ови су сви као један — као што чујем — противу тебе, па и сам попа, ма да ти долази у кућу. Док је то тако, дотле ти не можеш ништа постићи у општини. Признајем, да би отуда имао највише користи. Када си у одбору, па ти још начелник иде на руку, онда, ако и имаш по коју зачкољицу, чека се. За гдекоју пристојбу се каже, да немаш ништа да се води егзекуција. После се брише или се чека, док коју смраку не скупкаш. Како са Мргудићем? Иде ли ти тај на руку?"

„И иде и не иде. Он се колеба. Боји се, да се не компромитира у народу и пред попом. Говорио сам му више пута, али он не ће да се уше. А и жена му је ђаво. Наговара га, да се не замера попи. Знаш ваљда, да јој је попа род . . ."

„Да ти је њега са свим задобити! Као што рекох — начелник је тек начелник. Прогледа ком кроз прсте на му је тај обвезан. Гдеког упорног оглоби, а то је данас лако. Па кроз кратко време имао би ти доста јаку странку, помоћу које би дошао у заступству до већине. После је наша брига.

Не гледа се баш свугде, којим се начином дође до већине, само нека је већина. У осталом држим, да не би то било ни овоме народу на штету а ти би осигурао своју егзистенцију. Хјо! Тешко је, видиш, када човек научи на добро, па после уведе у тајне ните . . . Гледај око овога на ће све лакше ићи. Има и попа својих зачкољица, па би он могао и њему мало рукаве поткресати. Па које оп, које задруга, па би се дало нешто урадити. Обвежи га. Придобри га: било силеткарењем, било да га што чешће почастиш."

Госпођа Фаустина седела је са плетивом у руци а није ни једне речи проговорила, али је тим пажљивије слушала разговор ове двојице. Када се у разговору дошло до тога, како ваља придобити начелника, почеше се и њене мисли врти око тога питања. Она је била начисто с тим, јер је имала са свим готов план, само је још премишљала, како да почне, а борила се још и са савешћу. Чувши пак, како јој муж ћаво стоји, реши се она, да не преза ни од чега. Устане сва ражарена, оде у своју собу и ту је кроз по сата било готово писмо Мргудићу. Да ли је тим писмом задат последњи ударац Мргудићки и слози Краковчана, ко то зна?

Браћа се још разговараху, за тим одоше у спавало, обојица задовољни резултатом данашњег разговора.

VIII.

Сутра дан, тек што је устао Оларић, куцну нeко на врата. Оларић се одзове а на то уђе један од бољих ратара из села по стари Оларићев противник, члан задруге.

„Добро јутро, господине!"

„Бог добро дао, Андрићу! Које добро?"

„Та, господине, цркла ми јуче ријуша, а треба да се оре те морам купити друго кљусе. Знаш, уграбисмо ово лето време на да не промашимо. Мој комшија Пера има ваљану мркушу на што за њу педесет форинти. Ја имам тридесет па требало би ми још двадесет. Као мислим, члан сам у шпоркаси, па ако бих могао добити. . ."

„Не можеш добити, ма да си члан задруге, јер још ниси толико уплатио, колико би доста било, да извадиш две трећине, јер тако гласи закон. Но, могао бих ти ја, као председник, ићи на руку, да добијеш новаца, кад би ти био мој пријатељ. Ал ти сваком приликом вичеш против мене, а хвалиш попу . . . па што ниси отишао до њега, да ти он даде новаца?"

„Та, ја као велим, да то не иде из вашег џепа, на знате. . . . . "

„Хјо! мој драги! Не иде из мога џепа ал ја сам председник. Ако ја не одобрим теби зајма, онда га не ћеш ни добити, па иди камо хоћеш на тужбу. Знаш ли ти, да смо ми добили већ хиљаду форинти из варошке шпаркасе! Па мислиш, да је то добивено на твоју браду, а? Гледај ти њега!"

„Али, господине, је л право да идем сада Чивутину, да тражим новаца?!"

„А је ли право да се ти у општини увек дерен против мене? Може бити попа; може бити овај и онај, ово и оно, а ја

као да сам вам децу клао! Слушате оног маторог Митра. Он зна, шта су запишчици! Зна и шта су имовни рачуни, па вели, да сам ја мало онако... А шта ми се позна? Он је кушао већ два фртала земље, од како је одборник. Па мислиш, да је то све из његовог џепа! Ej ви луде паорске! Њега не видите, а!

„Е, па што ви то нама не кажете у скупштини? Ми би већ њему рекли. А ако сте ви тако поштени. — што не би и вас бирали? А није да лажем, кажем вам, биће ја први уз вас. Та, овај, ниште нам, што рекосте, децу клали. . . . .“

„И ја мислим. Па тај ваш попа! Хој, хој! Колико је тек он дужан општини! На овај, па онај; али они један другог држе. А да ја будем у општини, онда зло по њих. Па, мој брајко, они се и боје да ја не уђем у општину. . .“

„Е где! Па шта ћутите? А, а, добро кад знам! Где ти њих!“

„Ал немој рећи никоме, да сам ти ја то све казао, јер писам рад да знају, док ја не будем биран. Доћи сутра по новце...“

Андрић оде машући главом а Оларић је задовољно трљао руке.

IX.

Једне недеље после ноћне, а пред долазак Мргудићев, забављало се цело друштво на куглани. Ту су сви, па је наишао и Војводић, а ту је и женско друштво, међу њима и Оларићка и Мргудићка.

Мргудићка није ни сцевала, да је Фаустина онда била за хамбаром са својом служавком. Мишљаше, да су какве циганке дошле да краду кокоши. Фаустина је истина већ распростирала гласове по селу преко своје слушкиње, али нико није смео Мргудићки и Војводићу казати то у очи, јер је свако држао, да је то проста лаж. И на куглани је Мргудићка опазила, да је Фаустина некако необично погледа, али је она већ на то свикла, те јој нису били чудновати ти погледи.

На једаред викну неко из друштва: Где Мргудића!

Све друштво погледа на улицу и ту опазише Мргудића у каруцама. Две се жене зарумене, кад чуше „радосни глас“. Мргудићка с места потрчи кући, да оде предусретне свога мужа. Фаустина такође зажагри очима и потрчи неколико корака као у бунилу. Али, дошавши мало к себи и опазивши пред собом Мргудићку, застаде, завали главом на страну, као мислећи: имам кад састати се с њиме. Мушкарци се насмејаше а женскиње намигнуше једна на другу.

Цело се друштво крене до Мргудићева стана. Затекоше га где својој жени прича о своме путу. Сви се руковаше с њиме, па и Војводић. Али је цело друштво опазило неку хладноћу у погледу Мргудићеву, кад се с Војводићем руковао. Кад је опазио Оларићку, погледао јој је у очи, но она је почела крити погледе. Друштво је то опазило. Згледнуше се сви и паста немио призор усиљавања. Војводић први изађе а за њим касир Квекић. На пољу плане Квекић: „Пфуј! Гадно је то! Нешто се крије. Видићете, Војводићу, ова је нешто смислила.“

Војводић је био на чисто, да му је ово последњи пут, што је био у овој кући, док је у њој Мргудића.

Скоро осам дана није се ништа чуло у селу о Мргудићу и Мргудићки. После се зуцало ово и оно, али она се показиваше а и изгледаше задовољна. Муж јој је одлазио чешће Оларићевима и редовно се с Фаустином шетао до мркле ноћи и долазио је кући весео и задовољан. Тако се живело у селу неко време. Војводић се са свим повукао, те се ретко дао виђати. Настала је тишина, какве није давно било у Краковцу, али се за том тишином скриваше страшна бура, тако страшна, да се упрепастило цело село и сва околина...

X.

Данас је опет грађа у селу. Заказан је састанак свију старешина за имовну општину, која ће изабрати нов одбор и неровођу. Неровођа имовне општине у Краковцу, то вам је све и сва код имовине. Има седам стотина плаће. Озбиљни кандидати су попа и Оларић. Свет се почео кушати пред општинску кућу и многи се смејали, што се и Оларић усудио искати, кад добро зна, да га ни један не ће.

Ево и попе са газда-Митром.

„Ти рече — попа ће — да се и Оларић тражи за перовођу?“

„Тако сам чуо. Рекао ми је комшија Јова, да је и Мргудић за њега, а овај да је придобио и неколико људи.“

„Шта? Шта? — повиче попа. — Мргудић против мене!! Он да квари једнодушност ове општине . . . а, а, видићемо данас. Ако то буде . . . па још опој за љубав, само би му то требало“.

У том се приближише општинској кући и чуше, где Андрић вичe:

„Да, увек попа! Зар није доста био три године? Нека буде један пут и ко други. Ето на пример господин Оларић!“

„Шта? Оларић? умеша се газда-Митар. То не ће бити, док је мене. Ми смо са господином попом задовољни. Он ће бити.“

„Е, баш не ће увек бити ни како ти хоћеш. Није баш ни господин попа бољи од Оларића. . .“

„Од Оларића?!“ — запита Митар у чуду.

„Да, да, мој брајко! Ти нама замазујеш очи и велиш: браћо, овако! браћо, онако! бирајте господина попу у имовину, немојте Оларића, а ти дотле купио два вртаља земље. . . а?. . . газда Митре!. . . Зна се то сада. . .“

Митар поцрвени од љутине. Хтеде сунути на Андрића, али се уздржи те само викну, ударивши се у прса: „Јест, купио сам, али за своје новце!“

„Ха, ха, ха!. . . За своје новце . . . то ти реци коме другом, а не мени . . . дед само да прегледамо све рачуне, од како си ти одборник па. . .“

„Нека прегледа рачуне ма ко, не ће пронаћи ни једне крајцаре. Проклета била, ако сам је узео из касе,“ одврати Митар усплавајући се, да не плане.

Андрић се сад тек стаде дерати: „Ниси стекао са свога; чек, чек, не ће то баш увек тако ићи, како ти мислиш. . . Нека буде Оларић, па да онда видимо!“

„Па нека буде!“ — викнуше неколико Андрићевих присталица.

Умеша се и попа.

„А шта ти, Андрићу, имаш против мене? Добио си на пеклу новаца на вичеи уз њега, као да су то његови новци. Чекај, чекај, док буде прва скупштина у задругзи, не ће он бити ни председник.“

„Не говорим ја за то, што сам добио новаца у шпаркаси, већ као мислим, за што не би могао бити и он. Ви сте доста били. На он није ни дужан општинског трошка као ви. Да сте ви прави пријатељ општине, ви би најпре платили, па онда говорили.“

„Јесте, Андрићу. Нешто сам дужан, али ћу и платити. Али ти кажем, да је Оларић пет пута више дужан него ја. Ја ја уредно примам пароходјал, не бих био дужан . . . а ти знаш, колико се скупи. . . .“

„Шта ја знам, колико се скупи! Само знам, да ми морамо платити, а ви у одбору кад хоћете.“

Седањима беше заиста криво, што има и господе, који дугују, а на њих се навалили, имали не имали. Газда Митар се ту оправда да није ништа дужан, а попа се умало не заплака, видевши како се подрива овај народ. Осећаше, ко је бацио угарак, што ће уништити слогу Краковчана Видео је, куда смера Оларић.

Оларић је стајао на страни са Мргудићем и са задовољством је посматрао, како пиче вражје семе, посејано међу рођену браћу. Посматраше он овај призор а пред очима му се почеше појављивати слике: месни судац, перовођа, начелник, петнаест стотина форинти годишње. . . Смешкао се од тешке радости.

„Чини ми се, да су се већ доста накавдили па би могли отпочети!“ — рече Оларић Мргудићу.

*

Сала је пуна света. За столом седе Перић, Оларић и Мргудић. Перић на обојицу погледа попреко.

Мргудић устаде и поче говорити, како је истекло време перовођи и да сада могу другога бирати, да виде, како ће и други водити рачуне, јер је дочуо, да се народ свађа о рачуне. . .

Перић је на ово плануо.

„Ви као начелник не смете уплитисати на избор. Иначе ћу вам ја показати, како се држи страна Оларићу!“

И строгим погледом измери Мргудића.

Оларић погледа у Мргудића. Од одвајкпости овога изгледаше да зависи, како ће испасти цела ствар. Али Мргудић не имађаше у овом часу одважности. Поново устаде, па, да се не замери рођаку своје жене, поче: „Браћо! Не морате ви бирати другог, новог перовођу, ако не ћете. Ја знам, да су рачуни добри. Како год ви хоћете, мени је право“.

Цела ствар добије сада други вид. Присталице Оларићеве бејаху се окуражили првим говором Мргудићевим, а и многи други, на које је Мргудић имао нека уплива. Али овим другим бејаху поражени. Мишљаху, кад се он боји поче, како не би они?! Већина за тим повика: Нека остане господин попа!

„Волео бих те видети, да си још говорио уз Оларића! — рече попа Мргудићу, када изађоше. — Ја бих тебе показао“!

„Шта би ми показали?! Па добро. Мањина ће баш, ако хоћете, уложити протест, па ћу онда радити за Оларића, баш кад ми претите“!..

„Та видио сам ја већ одавно, да ти нешто шурујеш са Оларићем. Али нисам хтео ништа, ради Марије. Па баш ако хоћеш, уложи протест. Ал онда ћемо се огледати...“

Мргудић је причао овај разговор Оларићу и напоменуо, да му је Перић и попретио. Оларић му је до душе пребацио, што се тако малодушан показао. Оларићка, чувши за исход избора, мишљаше, да је време наступило, да тиква са свим пукне, јер овако никад ништа. Позове Мргудића у башту. Овај се драге воље одазва.

Ишли су тако по башти а ни једно речи није проговорило. Мргудић као да је слутио нешто важно. Оларићка се задвижила на корак, на који се дуго накањивала. Сад је ваљало почети. Пред својим мужем се лако могла оправдати за тај корак, јер је он њу разумео. Савести није давала рачуна, а ова та није ни тражила. Мислила је, да није грех уништити оно, што је на путу материјалном опстанку њена мужа.

„Да, да! — почне најзад. Ви врло мало знате. Ја вам у оном писму наведох само десети део а остало, што је још црње и горе, нисам навела. Рекосте ми толико пута, да је сматрате за слугињу... да је ћандрљива, да вам је одвратна, да би не знам шта дали, да вам се свали с леђа. Ах, ја проклињем онај час, када сам вас видила и онај, у ком ми рекосте, да се само у мојој близини осећате срећни. И данас нас напустисте. Баш ако имате такав респект према својој жени, да за љубав њену нисте хтели кварити добру вољу њену рођаку, то нисте требали газити моје осећаје.“

Док је Фаустина ово говорила, гледала је на другу страну, откренута од Мргудића, а са поносно подигнутом главом.

„А да знате, ко је та, што за њену љубав не хтедосте уз мога мужа.“

„Али, госпођо!“

„Ништа. Слушајте. Ја знам, да ви немате Бог зна каква осећања према њој, јер иначе ја бих своје осећаје према вама скривала, и не бих се нигда понизила, да вам их откријем... Не, не! Али ме сада стаје живота, од како посматрам ваше понашање од повратка вашег амо. Као да сад друкчије мислите о њој!“

„Ох, не, не! Ја сам вам још пре рекао, како према својој жени осећам. Али како ми она сада не ставља никакове препреке, него се слободно смем с Вама састајати, то немам потребе, да правим јавну брику. Ах, та ни ја њој не могу замерити, што се забавља са Војводићем.... Мора имати забаве. Шта знам? Не могу јој замерити што ми враћа мило за драго.“

Фаустина плану, али не рече ни речи. Нашла се увређена на ово. Њен понос бејаше увређен. Разум је у моменту надвладао срце. Она се не осећаше да је у толикој мери наклоњена овом човеку, а да ће је свет оговарати, што се састаје с њим. Та она није прешла границе те да се огрешила о верност према свом мужу.

„Нас двоје немамо шта прикривати, али ваша жена има. И ви њу сами прикривате. Ја јавно с вама општим, а ваша жена потајно са Војводићем. Пре две недеље...“

„Знам шта хоћете да кажете. Чуо сам то већ с друге стране. Али за то нема доказа.“

„Лако је за доказ. Ако је по вољи, чућете одмах.“

И не сачекавши његова одговора викне своју служавку. Мргудићу беше на устих, да каже, како је недостојно њих, да слушкиње зову да сведоче, но Фаустинина се слушкиња већ створила пред њим, као да је где у прикрајку чекала, да је викне газдарица јој.

Звала сам те, Клара, да посведочиш, што смо нас две онда виделе. Не бој се ништа. Не ће ти господин ништа, јер истину не треба крити!“ храбрила је Оларићка своју служавку.

„Тако је!“ потврди Мргудић, пашавши се у неприлици...“

Клара никако још да проговори што.

„Но на говори, јеси ли видела, када је господин учитељ кроз башту утекао? Је ли да си видела!“ навалњивала је Фаустина.

„Јесам!“ — промуца најпосле Клара.

XI.

Сутра дан се, као из ведра неба гром, просу по селу глас, да је Мргудић отерао своју жену. Попа је дошао да стиша ствар, али га је Мргудић одјурио из свога стана, опрезивши му, да ће и с њиме другојачије од данас. Неће му одврати, да ће и он за женом, ако је не прими патрав. И сама се Фаустина зачудила, кад јој донесоше тај глас. Није она ни сањала, да ће неодлучни Мргудић своју жену отерати. Мислила је само, омрзнуће је са свим на живети с њом само по мораљу, као што има сто и сто таквих брачних парова. Хтеде у један пар да оде, да ублажи задевицу, али јој опет дођу пред очи интереси њена мужа... те као вели, да не прави од зла горе.

Интелигенција се Краковачка подели на две странке. Мргудић и Оларић са нешто присталица на једној, а попа, учитељ и велика већина сељана на другој страни.

Оларићка поручи Војводићу, да тражи друго место, јер ће га Оларић и Мргудић гонити, но он јој одврати: Коме је тесно, нека иде. Он ће чекати, док се најпре докаже невиност његова.

Обе се странке спремале на очајну борбу.

Која ли ће победити?

(Наставиће се)

ЦРВЕНА КАПА.

РОМАН **Јована Захарјашовића**

с пољског превео **Рајко**.

(Наставак.)

XIV.

Приближив се селу, угледа господин комесар, пред крчмом, небројену гомилу сељака, која га поздрави дивљом дреком. Иза крчме се виделе рушевине двора, који догоревале...

Гомила сељака с косама и секирама, у окрвављеним кожусима, викали га урличући: живео господин срески начелник...

Комесар се открене од тих крвавих савезника... и приближи се рушевинама двора.

Чудне му сад ствари изађоше пред очи на дворишту!

Одмах на капији лежаше полеђушке на снегу стари економ у калужи крви, очи му беху избечене, а руке раширене, као да призива небо на освету!...

Комесар га гурне ногом — беше мртав!

Мало даље од њега лежаху два стражара. Наслоњени им карабини показиваху, да нису пали без борбе.

Један је баш одгризао набој, а други имађаше пуну шаку кратко ошишане, сељачке косе...

Даље, савијен у клупче, с распореним трбухом, лежаше Матија, а одмах до њега баштован и ћорави кухар збратили се за увек у заједничком загрљају!...

Пакленом светлошћу обасјаваше двор те жртве...

Из крова на двору суктаху стотине пламенова, а остали догорелога дрвета раслетаху се

шпром. Собе беху зидане, а строп, дебело олепљен иловачом, не пушташе ватре унутра. Димило се, до душе, кроз прозоре, ал комесар и поред дима уђе у кућу.

Брзо протрча кроз собу за поседак, у којој је Јадвига свирала „L' harmonie des anges“ и у којој се комесар лонтао с малим Стахом.

Све беше онде изломљено и поразбијано! Намештај, слике, гласовир — све то беше само гомила дрва!

Прође другу, трећу, четврту собу. Свуда дивљачко пљачкање!

Уђе у собу, где беше слика мајке Божје... али шта ту виде...

Мати, са троје деце, лежаше пред клецалом мртва и хладна!...

Не беше трагова од рана — а опет у том телу не беше душе!...

Смрад од недогорелих греда испуњаваше целу собу...

Уз мајку лежаше мали Стах као спаваћини анђелак а поред њега на земљи уланд од картије... Држећи брата за руку и притискујући лице уз његову главу, почиваше Јадвига, бела као каракски мрамор...

Само једно створење беше још у животу...

Малена Ванда прилубила се уз хладне груди материне па плакаше тужно и жалосно...

Комесар ју узе на руке и излети брзо, јер му већ нестаде паре у грудима...

Загрли девојчицу трчаше с њом путем у долину, као ван себе.

Код једне колебе натрапа на неку жену... Њој даде дете — а он трчаше даље... куда? не знађаше ни сам.

XV.

Дуго је журио господин комесар пољским путем између два реда врба, које беху дивно оборише гране. На сваком кораку му се чињаше, да види пред собом читаву војску злих духова, који га од свуда окружују. Завиривао је страшљиво у те чудне, наказне ликове, а кад једних нестане, страшили га други...

На широком ћошком обзорју трептаху ватре у наоколо, а црвени, големи пламенови, укрштаху се на небесном своду. Повољни ветар разношаше, на све стране, глухе, потмуле крике...

Комесар је журио даље, а пратило га све оно, што је видео на дворишту и у соби са сликом мајке Божје... И не могаше утећи ни сакрити се...

Минуо је рашљасте врбе, минуо гробља и јарке, пут се је разилазио на неколико страна, слике мука Спасительових остајаху за њим — само не могаше остати оно, што је видео на дворишту и у соби с мајком Божјом Честоховском!...

Најпосле, после дуга потњега путовања, застаде комесар пред малом крчмом, која стајаше усамљена под шумом. Беше то скровито местанце. На миљу у наоколо не беше никакова села. У крчми су само две собе и мало предсобље. На једном прозору трепташе слабачка светлост.

Комесар отвори врата... У соби беше пусто. Само се мицао Чивутин, огрнут белим чаршавом, спрам светлости малене, лојане свеће. Жалосним, уцвељеним гласом изговараше гласно псалме пророкове...

Комесар уђе у собу. Стари Чивутин подиже руке, климне главом, па се мољаше даље. Комесар седе уморан на клупу.

Чудна беше слика тај стари Чивутин у самртничком чаршаву!

Беше то чисто спилот свега онога, што је господин комесар данас видео и преживео.

Најпосле сврши Чивутин молитву. Одреши кајише с руке и скине с чела Божје заповеди.

— Ај, ај, Herr Commissär, — повиче, примичући свећу - шта ће то бити, шта ће бити! Пале, убијају!...

— Имаш ли јаке ракије? — запита мрачно комесар.

— Ракије?... Ај, ај, моја је ракија сушти шпиритус, па опет је за то преслаба!

— Имаш ли жену, децу?

— Не, господине комесару, удовац сам, имам само унука.

Комесар пекаши чашу пружене ракије.

— Имаш ли празну собу?

— Имам, господине комесару!... Изволите... Ај, ај! Властелина из Рунова провезли пре по сата с одсеченом главом!

Комесар уђаде брзо у собу. Чивутин пође за њим са свећом.

— Провезли га — запитачко Чивутин — а крв лоп с кола... Не ће бити добра!

— А шта није добро? — дрекне комесар — зар је ко томе крив? Сами су себи криви!

— Сељаци су овде говорили, да им је госпо-

дин срески начелник казао, да убијају... да ће им платити за сваку лешину, коју донесу.

— Ко ти је то говорио, глуви Чивутине? дрекне комесар; то није истина, лаж је!

— Но, па што ви мени то говорите? Јесам ли ја убијао, шта ли?... Што не одете онамо, где је пожар, где кољу и секу? Што онде не кажете, да господин срески начелник није заповедно, де се пали, коље и убија?...

Комесар пагура Чивутина, па, изурен утицима тога дана и узрујан ракијом, баци се на постељу.

У својим дошијим белешкама још се дуже задржава код потоњих речи Чивутових... Боли га, што се је пронео глас „као да је срески начелник заповедно, да се убија шљахта по дворовима. Приводи свакојаке доказе, да је то пука измишљотина, коју растурише подли људи. Остаје при том, да није било никаквих заповести за убијање. Држи да би и он морао што о том знати, кад би било таквих заповести.

Тај одељак у белешкама поштованога савеника нема велике важности, за то га само овдашњи спомињемо. Најбоља критика свију тих тврђења комесаревих, као да је оклеветана државна власт, беху оне речи старога Чивутина:

— Што ви, господине комесару, то мени говорите, да господин срески начелник не заповеда, да се убија? Што не одете онамо, где пале и убијају?

Стари Чивутин има донекле право. Где је био комесар, кад је плачкан дрор у Лешници? А шта је сада радио, кад му је Чивутин показивао пламени жар на небу? Је ли то био просто страх, или гледање кроз прсте?.. Саветник прича у својим белешкама, ако и јесу упутства среског начелника била падана у широку стилу, да је опет тешко допустити, да би их потчињени хтели тумачити тако ужасно!...

Моралне и телесне изурености одузеше на брзо комесару сваку свест. Брз сан склопи му веђе.

Изгледа, да су све животне моћи комесарове последњим утицима тако исцрпане биле, да им је преко потребно било какове нове, снаге, да их препороди. Требало им је благога мира и лепих и племенитих чувстава, да поврате оно, што су изгубиле тако ужасним утицима. А губитак беше тако велик!...

И и помогла је себи врло успешно неисцрпана природа. На прве слике, које су још с целом грозом дрхтаље по можданим живцима, бацила је дебело покривало и оделила их од свести душине.

Место тога развила је пред њом лепе, тихе слике, осветљене и огрејане најузвишенијим осећајима.

Комесар је заборавио у сну на оно, што је видео, а сањао је — о својој Берти и Херману!

И тај благи и слатки сан умирио је полако узбуркану крв...

Срце му куцаше све правилније...

Сањао је да се поздравља са женом и Херманом. Жена му се баца око врата. Херман тражи његову руку, да ју пољуби. Није шала, на прсима му се блистају брилантни ордени, на депа пуни преноручно писмо с упућењем и наградом... а нада све, срце му пуне достојанственим и племенитим чуством, да је задовољио великој идеји државној, да је као војник издржао на стражи велике германске отаџбине и да је, као представник фактичнога поретка, био славан бој на леду Висли, с историјским мантијем и утварама некаквих природних права...

И беше троструко срећан у сну! Жена га притискивала на груди, као славна јунака, син га љубио по рукама и обећавао, да ће ићи његовим трагом, а он се надимао од поноса, што га је Промисао изабрао за велика дела и поверио му да изврши неумитне његове пресуде!...

Велик и срећан беше у сну господин комесар! А кад се у јутро пробудио и, опојен још чаробним сном, опазио поред себе *црвену кану* — узе ју с заносом у руке, притиште на груди, па ускликну:

— Та је кана почетак моје среће! Она ће ми дати све, што човек може зажелети у тој плаченој долини!

И још једном притисне на груди црвену кану, и сећајући се опасности, кроз коју је прошао, заплака од радости и захвали Великоме Богу, што му је, за све то, дао снаге и одважности!...

— Ту ћу црвену кану — рече сам себи — однети Херману, као велику милопту!... Јадно дете, да л ће он разумети, *шта та кана значи*?...

XVI.

После тога раскошнога сна и, исто тако, раскошнога монолога, обуче се господин комесар, па, запева од Чивутина кола, оде најпречим путем у срески град.

Шта је путем видео и како је утецало на њега, што је видео, о томе не спомиње у својим белешкама.

Без сумње не беху то онаке слике, каковима се у сну наслађивао. Беху мало друкчије...

Срећно и здраво стигне у српски град. Одмах се кола упути ка српском начелнику.

„Начелник, прича господин комесар у својим белешкама, беше много блеђи, него онда, кад ми је давао упутства... На лицу му се познаваше, да је провео без сна многу дугу, зимску ноћ. Високо чело се снизило и сабрало. Нека дубља мисао зарила се онде и господарила доста расипно. Рекао бих, да је та скупа мисао стајала читаве године живота...

И није чудо! Живот људски мере по ударају срца и пулзацији жила... Верујем, да је за то неколико дана, чак и поред онога, што се само с прозора начелникова видети могло, хиљаду пута је минути могло срце пући, а пулзација се за тисућу постотака убрзати... од младића могао си постати старац!

Што је виши степен власти, тим су веће и теже дужности према друштву...“

Тако нам црта комесар свога погланицу.

Начелник се ласкаво насмешио, пружио му руку и рекао изузетним гласом:

— А какове ми гласе ви доносите? Бојим се, да ће бити оно исто, што слушам сваких пет минута!

— И моји су гласови, до душе, мало крљу умрљани, јер шта може бити без крви у таким приликама? — одговори комесар, надевши из џепа гуњезар и причајући нешто о оном чудном двобоју.

Начелник брзо зграби свитак хартије. Угледе му очи синуше опет старим блеском...

Читаше и осмехиваше се... осмехиваше се и читаше... Најпосле савије све, па рече комесару:

— Ви сте извукли велику срећку... Те хартије злата вреде. На суду ће бити ове најсјајнији доказ против криваца!.. Препоручићу вас за орден и унапређење. А за сада повећана отштета за изгубљене ствари и путни трошак...

Комесар се поклони и, плиндајући у срећи, опрости се с начелником, да што пре подели ту велику срећу са својом Бертом и милим Херманом.

Као мува прелети улицу Подзамачку и заку̑ца, као на иглама, на малој кући с бандтицом.

— Берта, Берта! — викне с прага, захвали Богу, што сам здрав и читав и што ти доносим велику срећу!

Берта се баци око врата своме мужу. Јецајући од радости питаше очима, где је та велика срећка?

— А где је Херман, је ли здрав? повиче жустро момесар.

— У твојој писарници, игра се с војнима, што му их је поклонила начелниковица, одговори Берта.

Комесар загрли жену, па оде с њом у писарницу.

У писарници сеђаше Херман за великим столом. На глави му стари, троугласти очни шешир, као обележје ђенералско... Пред њим, на дугом столу, отеглe се у реду оловне чете. Маленн ђенерал помицао их појединце, као треба пред њим да дефилују, и невао уз то „народну химну“....

— Хермане, Хермане! викаше мати. Отац је дошао, јавя му се!

Херман се флегматично окрене, гледаше неко време у оца на заштa у сред започете химне:

— Шта си ми, тата, донео с пута?

— Шта сам ти донео, ти мала хуљо! одазва се срећан отац, шта сам ти донео, питаш? Да знаш шта та милошта значи, шта ће она донети оцу, а после и теби...

И извади из џепа црвену капу, па, збацив троугласти шешир метне ју Херману на главу.

— То је та велика срећка! додаде, окренув се жени.

Кад Херман осети црвену капу на глави, прекиде наједаред „химну“ па погледа оца с неком дивном свечаношћу...

Настаде дуго ћутање. А за што су сви ћутали, то ни једно није знало...

Је ли угласта црвена капа тако наједаред преобразила Хермана, је ли отац, нехотице, мислио у тај мах о ономе, што је било у свези с том капом, или је најпосле мати дала олакшице каковој злокобној слутњи материнскога срца, ко ће знати? Доста то, да је тај изненадни чин комесарев изазвао у породици неко чудно ћутање, као да је тај тренутак за њу од велика значаја!...

— Каква је то срећка? одазва се прва Берта, тумачећи по своме мужевљеву метафору.

— То ти је, Берта, велика срећка! повиче

комеса", наменгајући Херману кану пахеро — то значи орден, унапређење и ремунерацију! То је више, него препоручно писмо! Знаш ли, Хермане, шта ти је на глави?

Херман скине капу, па је стаде загледати са свију страна.

Овде је мало укалања, рече, показујући мрљу на страни . . .

— То ће се испитати! — одговори отац у заносу.

— Покушаћу! заврши Херман ту сцену и пољуби оца у руку за тај дар . . .

(Наставиће се).

КЊИЖЕВНОСТ.

АЛФРЕД ТЕНИСН.

Претпрошлом смо броју јавили читаоцима „Стражилова", да је умро велики енглески песник Алфред Тенисн. Покојник је био велик пријатељ нашем српском роду. После јуначких бојева и победа црногорских написао је одушевљену песму „Црногорцима", коју је на српски превео Љубомир П. Ненадовић и која је штампана била у „Гл. Црногорца" а сад је на последњем месту прве књиге његових скупљених списа. Заредно је већ и с тога, да га и Срби познају боље и као човека и у то име ево хоћемо да саопштимо, што о њему доноси последњи (42) број немачкога Магазина за књижевност.

Овако се ту пише о Тенисну као човеку.

„Мало је њих познавало Тенисна. Ма да је био либералан и ма да се разумевао у свима питањима свога доба, ипак није волео масу, популарност, ширу јавност. У томе се разликовао од свог пријатеља Браунинга. Тенисн није тражио признања, па ако га је поред свега тога ипак добио и то у обилнијој мери него који други песник нове Енглеске, то се имало захвалити само приликама, које ни најмање нису имале посла са његовом вољом, да се истакне.

Претежна црта у Тенисну као човеку беше оно основно својство северногерманских природа, да се повлаче у своју кућу и у своју унутрашњост. Тенисн беше срећан, али, да срећу осети, потребна му беше самоћа. Последње дане свога живота провео је скоро пустињачки у својој кући у Суреју. Ретко је одлазио у Лондон. Изнад свега љубљаше самоћу, а уз самоћу највише и — дуван. А што је највећма мрско — то беше критика.

Критичари и наметљивци беху му нешто најстрашније на свету, и међу њима није налазио никакве разлике. Мрзио је људе, који су га бунцили у његову мирном размишљању у толикој мери, да је умео бити и суров, и ако му је суровост изгледала као грех, па чак и нечестан, ма да је нечестаност сматрао за грешење против светог духа".

Писац тих редака у Магазину вели да има писмо једне госпође, у коме му даје лепу слику човека, који имађаше име најпрослављенијег песника Енглеске. Из њега наводи ово место:

„Страшан је био за младе женске, које су имале страст, да траже аутографе. Рекао је једаред да мисли, да сви греси и пороци овога света стоје у свези са страшћу за аутографима, анегдотама и персоналијама; да тражење и скупљање анегдота и различних приватних згода из живота великих људи значи толико исто, колико и поступати с њима као свињама, које јавно распоравају; да зна, да би и њега тако могли јавно распоравати као свињу; да из свег срца и душе захваљује свемоћном Богу, што није ништа знао ни хтео да зна о Шекспиру но само његове списе и што није за Шекспиром остало писама, да њих публика може распоравати као свиње. Још рече, да му пошта није ништа донела за пуна два дана и да му то изгледа, као да су у свету заборавили њега и име му."

Другој једној госпођи тужи се на наметљивце, који су му изгазили леји парк. „Он је у истини чинио утисак велика човека", пише она

— „имао је сву драж мала детета и женствену моћ надмоћна духа. Његов дубоки глас беше ми као музика. . . . Провео ме је по своме имању (на острву Вигту), био је врло љубазан и добар, ма да се горко тужио у опште на невољаштво људи, а на по се на становнике острва, који га непрестано узнемиравају и цвеће му газе.

Као што је толико тихих и еретних песничких природа помрло, отуђивши се од метежа светског, тако и Тенисн. У свом леном завичају на острву Вигту скрио се од целог спољашњег света и сви покушаји радозналаца, који су се тамо све тискали, да виде славног песника, беху узалудни. Једнога дана хтеде да га походи принц од Уелса. Слуга, што је отворио вратнице, одбије га: „Мистр Тенисн не мари данас да дочека иког!“

„Ја сам уверен, да ће ме дочекати,“ одговори принц, „ако му кажете, да би га рад био видети принц од Уелса.“

„Ах, идите, та шала је сувише стара!“ одмахне слуга и затвори врата “

Наводи писац и једно Керлајлово писмо Емерсну од 5. августа 1844, које у познатом Керлајлову оригиналном стилу црта песника, када се овај већ потпуно развио, но још није достигао био славу, која обично мути суд. Занимљиво је опазити, да се оштром оку Керлајлову још тада у човека у пуној мушкој снази учинила да претеже црта отуђивања од света. Керлајл пише:

„Алфред је једна од оних мало енглеских или не енглеских појава, што сам их ја видео и што су за мене лепе и остају лепе — права човечја душа, или поуздано приближавање оном, чему сопствена душа може рећи „брате!“ — Но бојим се, да не ће доћи; често не сврати к мени, кад на који час дође у варош, у опште ником не свраћа; усамљен је то и тужан човек, као што име људи, који живе у неком елементу туровности, који носе у себи комад хаоса па се труде да га преграде у космос. Он је чини ми се, син богата закупника трофовије Линколна; на одиста, из стихова му се види, да се родио у крају „мајурева, јеленима окољених“ и зелених гојних ливада, а не у гори са бурама и шумним потоцима. Учио је у Кембрицу, права или богословију, но како је после смрти свога оца добио малу ренту, боље му се допало, с матером и сестрама основати заједнички дом, одрећи се звања и достојања сваке врсте те место тога правити стихове. На тај начин живи још, час овде, час онде; увек близу Лондона, никад у Лондону; ретко та човек виђа, тек по кад кад дође на час два до којег свог друга из ђаковања. Нема му, чини ми се, још ни четрдесет година, али зацело није више далеко до њих. То вам је један од најлепших људи на овом свету. Има колосалан перчин круте црне косе, веселе смеђе очи, мишићан па ипак веома нежан орловски профил, жуто мрку, мал те не индијску боју у лицу, носи се прилично алкаво, пуши страхота много дувана. Глас му има металан звук, згодан за гласан смех, за тужаљку, да ти до срца продре, и за све, што је међу гласним смехом и тужаљком; говори и мисли слободно и много; последњих десетина година писам имао таква друштва уз једну лулу. — Видећемо, шта ће бити од њега. Често му није добро; веома је хаотичан — пут му води кроз хаотично, бездано, непрокрчено, није створен, да нагло полази даље.“

КЊИЖЕВНЕ ОЦЕНЕ.

Милан Решетар **Горски Вијенац** владике црногорског Петра Петровића Његоша, протумачио га — —. Једанаесто, државно издање. У Београду, држ. штампарија. 1892. (Други натпис: Министарство просвете краљевине Србије добрим ученицима I.) вел. 8° XXII. 166.

Ријетко се у нашој књижевности појављују књиге, које су израђене тако брижљиво и тачно, с такијем разумијеванем а и љубављу као Решетарово издање Горскога Вијенца. На кад така књига у нашим приликама већ за двије године доживи друго издање, који пријатељ књижевности, који љубилац Горскога Вијенца, који поштовач солидногa научничкога рада да се не обрадује од свега срца! То нека је морална награда приједноме писцу за његов велик труд, који је положио око тумачења те наше књижевне драгоцености. Награду је потпуно заслужио. Многи су се и досад сла-

дили читајући Његошево дјело, многи су сркали свјежину из тога бистрога врела непокварена српскога живота, многи умијаху и на изусет казивати читаве одјеке, али колико их бјеше, који све разумијеваху? Решетар нам је спремио издање, које може потпуно замијенити изворник и дао нам и кључ, да га разумијемо.

Хвала и српском просвјетном министарству у име добрих ученика! Оваком збирком, којој нека послужи као образац ова прва књига, доскочиће једној живој потреби. Тијем ће нешто загладити ону своју велику кривицу, што се досиље не постара за ручну књигу српске књижевности. Па и ако та књига (дај Боже!) скора угледа свијет, ипак она сама неће дати ученицима блиједу слику српскога пјеснишгва без оваквијех дјела, која ће ученици моћи употријебити у школи и на дому. Само да се у жагору не заборави како год опет на добре ученике!

Ово друго, биоградско издање Решетарова Горскога Вијенца у нечем се разликује од пређашњега загребачкога. Прво и прво због друге намјене изостала је опширна расправа о Горском Вијенцу а на њено мјесто стављен је чланак, у којем је садржај (краћи него прије, али баш зато згоднији), нешто о језику, о изданьима и пријеводима Г. В. У том погледу ово издање не може нам накнадити загребачко и ако се због намјене промјена мора одобрити. Друга разлика је још знаменитија и тиче се тумача (коментара). Од како изађе прво издање Г. В. с тумачем многи познавачи и Његошеве појезије и црногорских особина притекоше у помоћ савјетима и допунама (допуњени су наведени у предговору XII. стр.), а сјем тога дође издавачу у царској књижници у Бечу до руке прва половина рукописа (о њем в. „Отражилово“ од ове год. бр. 17. стр. 265—269.), који такођер баци свјетлости на нека мјеста те све то уједно подоста измијени изглед коментара. Што се тиче текша (текста) поправљене су гријешке пређашњега издања, враћено је у ст. 534. *разлучи се*, што потврђује и рукопис и по изречној (додајемо: и оправданој) жељи Просвјетнога Савјета остављене су гласовне гомиле *дс*, *тс* (ж), пређашњега *аудски*, *лудски* сад је као у изворнику *адски*, *лудски*). Нешто мало је промијењена интерпункција. У рјечник се мало дирало, осим што су некојим рјечима поправљени наглаеци, некоје су пренесене из рјечника у тумач, некоје су опширније протумачене (бдјеније, кључ, жасла, позамрцати, сплачина, хабати; халак скраћено), а три су додате (погодити, событије, умилити се.)

У огромној већини нових тумачења, поправака и допуна треба гледати напредак у филологији Г. В. те се морају примити. Још само неколика мјеста се као тврди коштуњци опиру „људскоме познању“.

Ови стихови су у биоградском издању без сумње боље протумачени: у посвети 17. 18.; у Г. В.: 10. (*дарова му Луну кâ ј.*), 21. (*дан и народ*), 56. (*на трон сједит*), 58. (*хуљни бога с св. олт.*), 60. (*сјенку*), 418. (*четнаест носилах*), 477. (*не зна жена ко је к. вј.*), 498. (*од бога дво изгуб.*), 527. (*то је ср. дала ал неср.*), 540. (*над глав. се надод. руке*), 546. (*с Турц. рат. а Т. свој.*), 603. 4. (*без муке се ај. не иси.*), 605—7. (*јун. је цар зла св.*), 643. (*страшно алеме*), 659. 60. (*нека буде што б. не може*), 661. 62. јасније (*на гробу ће изн. цв.*) 685. 86. (*што се цр. зад бав.*), 692. (*прокле мати од нев. с.*), 761. (*премалио их невј на вј.*), 764. 65. краће (*мед за ус. и хл. прионе*), 766.—68. (*слатка мама но б. на ул.*). Ст. 761—69. придијевају се сад Станиши Пријојевићу. Ст. 770. 71. (*слаб. смо земљи прив.*) јасније, 784. 85. (*да ми сједет. круна Лазд.*, 848. (*у кам ударило*), 1061. 62. (*јун. бог ће учан. свом.*), 1105. (*доб. саб. тонуз иза вр.*), 1118. (*у фук. очи од сплач.*), 1338. (*Богдана*), 1558. (*ва ибаху као на кљ.*), 1676. (*Совру провидура*), 1754. (*разговор*), 2444. (*чашу од оке*), 2541. (*т'јело стене под силом душ.*) јасније, 2519. 20. (*све се чов. брука са чов.*) јасније.

Попуњен и опширније изведен је тумач у овијем стиховима: 1—3 (*седам биљшах*), 115 (*описана игра грâд*), 116. (*граб. капице*), 534. (*разлучи се*).

Тумачење историјских догађаја је поправљено по новим усјешсима у ст. 187. (по Руварцу поправљена су имена кћери кнеза Лазара и њихових мужева), 201. (исправљена је хронологија српских краљева и царева), 2658. (допуњен мишљењем Љ. Ковачевића о Стражиљи Бановићу). Код ст. 235. 236. вели г. Р. и у овом издању; „што народ о Милошу (Обилићу) приповиједа није вазда пука прича.“

Вальда је напшпно. јер осим Бајазитова писма (које помиње и г. Р.) потврђује сё Милошево јуначко дјело и у рукопису руском „*Хожденіе* (московскога) *митрополита Пимена*“ (у Јерусалиму), који је на недјељу двије послије косовске битке пропутовао балканским земљама и том приликом опазио у турској држави „мятежъ велій и смущеніе много,“ јер „Амурата царя убилъ лестію слуга Лазаревъ, именемъ Милошъ.“*

Боље су протумачени у овом издању и неки обичаји и вјеровања и три мјеста у Црној Гори: у ст. 139. (*вала мушку главу*), 959. 60. (*не прелаз. преко иуш.*), 1072. 73. (*лучи ће се ваша признрати*), 1719. краће (*кад у боб врачају*); ст. 339 (*Полане*), 345 (*Рудине*), 574 (*Тјемовско поље*).

Ови стихови нпак нијесу сасвијем јасни. У посвети ст. 24., види се да се говори о трагичној смрти Карађорђевој, али што значи „продати се“? велик је скок до „жртвовати се“ како хоће г. Р. — 583. 84. (*јун. се м. и хоће в. небо наслиједат грох.*) боље ће бити оно „друго“ тумачење судећи по смислу читавога тога кола. У народу се мисли, да свакога доброга јунака прати срећа („срећа јуначка“), али „гдје је срећа ту је и несрећа“ (*чашу меда ј. и. не пони да је ч. жуни не загр.*). Ето и Иван-бег, таки јунак како је прошао на Тем. пољу. *Занста се вите пуна и јунаку небо наруга* и да му злу срећу. Али послије се опет повратила стара срећа (ст. 595.) те се осветио Турцима. — 674. 75. други стих тумачи се усиљено. Схваћа се „олт. прави“ као објекат од предик. „нек пропоје“. Боље би било да се оба стиха схвате као двије реченице, у објема је предик. „нек пропоје“, субј. „пјесна“, „олтар“. Дакле: нека пропоје ужасна пјесма рата и смрти, нека пропоје прави олтар (вјера) на окрвављеној Црној Гори.

— 1017. (*вјера турска . . . . докле глава скочи*) није још јасно. — Ну најтамније мјесто је ст. 2290. — 97. (*врјеме зем. и судб. луд.*). У главном га тумачи г. Р. опет онако као и прије, само погдјекоје другијем ријечима. Ријечи „управа“ дат је други смисао (сад је имен. а прије бјеше придјев). „Овдје баш људско запире познање“! — 2382. (*могло ми је за моје ор.*) такођер није јасно. Да ли не би требало разумјети просто: то је добар знак за м. ор, па се радујем?

Него има у овом издању и тумачења, којих не бјеше у прећашњем и она су махом добра. Ст. 4. (*Ареј*), 7. (*Белопиле*) прије се тумачаху у ријечнику; тако и 1967. (*с главе погибосмо*). — 258. (*ће с' иода м. јал. обл.*), „јалове се облаци“ не мора значити: „кад мј. кише сиње грађ“; јалов = неплодан, празан (јалова чорба = празна ч.). најаловило се = не би пишта од свега; дакле јалове се обл. = испражњују се, излијевају. — 169. 170, 243 (тмња. за потврду: тмй божја = много, велик број), 255. (треба: *оба* стоји [без мијењања обл.] мј. 2. над.), 273, 389, 712, 769, 900, 1041, 1288, 1335 („кретати у чету“), 1695, 2006, 2493.

С друге стране изостављена су (јамачно као сувишна) нека тумачења: *тројачина дне, Ловћен*, ст. 257. (о Луговићима), *пико ни у пос* иза 262 ст. Сувишно је и у ст. 185. (*не вала се*), *мала госпоба* иза 196.

Тумачење ст. 203. 4. (*за правило лудост изабраше*) остало је и у овом издању а тешко да је добро. Не вјерујем да ће нко назвати *лудошћу*, што су наши стари владаоци „градили цркве и манастире и прилагали им богате дарове“, а најмање ће то рећи један српски владика. Те стихове или треба разумјети тако, да су наши цари слабо водили бригу о владању и држави, него да су се одали којекакијем беспослицама (*лудостима*), или треба тражити како друго тумачење.

(Српске сн.)

Тих. Остојић.

* Флоринскій. Въ память пятисотлѣтія косовской бйтвы. (Кіевъ. 1889.) стр. 10. и напомене 13. и 17. на крају књижице.

КОВЧЕЖИЋ.

КЊИЖЕВНИ ПРИКАЗИ.

Чедомиљ Мијатовић. О условима успеха. Писма српској трговачкој омладини. Од — —. Прештампано из „Трговинског Гласника“. Друго и поправљено издање. Београд. Штампано у државној штампарији краљевине Србије. 1892. 8-вд. Стр. 226. Цена 1·50 динара. — Радосна је појава, да је ова златна књижица Чеде Мијатовића за неколико недеља доживела и друго издање. Радосна је то појава, јер ми у опште нисмо научени на „друга издања“ а најмање смо научени, да их доживимо за тако кратке време. Али је најрадоснije, што је *баш ова* књига доживела друго издање за тако кратке време. Кад човек прочита пуне књиге, иисмо би, да писац тражи услове успеха у спољном свету, међу тим он их тражи у самоме човеку, доказујући, да су здравље (телесно, душевно и морално), смишљен, методичан рад и штедљивост услови успеха. Те своје назоре доказује учени и родољубиви писац цитатима из светога писма, изрекама старих филозофа и нашом народном филозофијом — народним пословицама И да би што боље и убедљивије доказао своја тврђења, наводи и примере из историје, и своје рођене, врло занимљиве доживљаје и разговоре. Но писац се није заустављао код суховарног теоретског разлагања, већ је показао дање и практично показао, како би се могле гајити те врлине у омладини српској, па укључио на енглеске праваке и институције, које тако темељито познаје, и предложе, да се такве институције остваре и у нас. На крају је књиге „додатак“, у коме су „основи хришћанског морала“ и „савети здравога разума“. — Књига је написана онако, како само Мијатовић уме да напише, слатко, кратко, (као што се и пишу књиге ове врсте), на јпак јекгровито. И ако су ова писма управљена на српску трговачку омладину, ипак за то треба ову књигу да набави и проучи свако родољуб, а нарочито омладина српска, јер осим првога писма, где је реч о трговини и њеној важности, сва су друга писма пуна поуке за сваког родољуба, а нарочито за српску омладину. Да ће родољубива писма ова Чеде Мијатовића уродити добрим плодом, томе се смемо надати, када видимо, да су ова за тако кратко време доживела друго, поправљено издање. — Техничка је страна књиге напрена. Парада је елегантна, штампа добра, хартија фина, штампарских погрешака нема По свима напоменутим препоручујемо ову златну књижицу. В. Ć.

V. Jagić. **Archiv für slavische Philologie** unter Mitwirkung von A. Brückner (Berlin), J. Gebauer (Prag), C. Jireček (Prag), A. Leskien (Leipzig), W. Nehring (Breslau), St. Novaković (Beigrad), A. Wesselofsky (St. Petersburg) herausgegeben von ——. Fünfzehnter Band. Berlin. Weidmannsche Buchhandlung 1892. — Изишла је и пред српска XV књига Јагићева Архива за словенску филологију. У овој свесци је сем продужена занимљива чланка Soerensen-ова о *српском* народном епском песништву чланак Новаковићев „Beitrag zur Erforschung der südslavischen Dialecte“; овај чланак има четири одељка: 1. Lanka, Ijaga, Ika. 2. Amborija-Jeborije. 3. Die Nasalen im Kostur (Kastoria) и 4. Die südwestliche Grenze des Nasalismus in Macedonien. У одељку „Kritischer Anzeiger“ од наших књига Јагић оцењује Новаковићево „Село“ и треће издање *Вукова Рјечника*, не доносећи никако похвална суда о овом издању; а Решетар проговорио је веку о Милас-ову делу „Dansški transki dijalekat“. У Bibliographischen“ у осколико речи Јагић је проговорио о Новаковићеву преводу „Србија и Турска“, Милићевићеву „Кнез Милош у причама“ и Маретићеву „Slavenski nominalni accenat“ (Rad 102); даље дотиче се и двеју књига руских, које се и нас јужних Словена тичу, и то: Успенског „Очерки по истории византийской образованности“ (у овом делу писац много говори о богомилима, о Козми и о уводи Григорија Палламаса у српској историји) и Петрова „Мимине следы католического вліянія въ древнѣйшихъ памятникахъ югославянскаго и русскаго церковнаго права“, што је изишло у Москви ове године. Приказујући ово дело Јагић износи претпоставку, да се под поротником у Душановом законику и у другим споменицима разуме само „Eideshelfer“ а не „index selectus.“ На крају је ове српске библиографијски преглед радова, који се тичу филологије у ширем смислу, а изишли су у ком књижевном српскохрватском листу. Овај преглед нарадио је др. Решетар. Мислимо, да није на опоса лепога прегледа требао да изостане „Добробеански Источник“; у њем се овда онда такође може наћи, ако не каких студија, а оно бар описа старих књига, којих доста има по Босни и Херцеговини.

Бечк. **Ђ.**

Јован Н. Томановић. Књига за народ. **Поједница српског народа у Славонији.** Саставио — —, свештеник у Кобашу. Цијена 40 новч. Загреб. Српска штампарија. 1892. Стр. 100+IX. — У почетку ове књиге говори писац о Славонији у најстарије доба. У другом одељку је историја Срба у Славонији до доласка патријарха Арсенија Чарнојевића; у трећем је историја до најновијег доба. У додатку је „Просвета у Славонији“. Писац доказује, да су становници Славоније Срби, и да их је тамо било још од доселења њихова на Балкан. У Славонији је породица Бранковића нашла својих добара. Испред навале Турака селили се Срби на Славоније у пограничну крајину; и они и они Срба, који су остали под Турцима, сваки су се храбро борили против непријатеља. Срби у Славонији много су гонени због вере; због тих гоњења исељавали су се у Русију. О манастирима у Славонији проговорио је писац опширније. Кратко, али добро је разрађена „Просвета у Славонији“, где су са хвалом споменуте две Епгленкиње, које изају великих заслуга за српски народ; осим тога проговорио је писац неколико речи о писцима српским и хрватским, који су се родили или дуже времена бавили у Славонији. — Књига је написана лепо и разумљиво. Требало је само да је писац боље проучио српску историју, те би избегао многу крупну погрешку. Осим тога има на доста места у књизи парала, који овакој радњи не доликују.

Бечк. **С.**

КЊИЖЕВНЕ БЕЛЕШКЕ.

× Од некога времена учестали су у фељтонима страних новина путописи по српским крајевима. Тако има у 292 броју „Egyetértés“ а фељтон др И. Шармаја: „Излет у Босну“. О истој теми пише и у „Újvidék“-у Владислав Зорконји.

× У Бечкоме листу „Neue Freie Presse“, и то у броју 10115, и још у два броја на тај, има подлистак Рудолфа Линдауа (брата Павла Линдауа), у коме описује своје путовање „од Беча до Цариграда за време колере“ (септембра ове године). Ми се на овај подлистак не бисмо осврнали, јер је у главноме слаб, несентересантан и сувише субјективан, али се морамо оградити противу онога, што писац пише о Србији и српскоме народу. По њему Србија није лепа земља. Срби су пљачкаши, од Београда до бугарске границе није — вели — видео чисте кошуље, тек где се види сеоце и колиба, марва им не вреди, вагони су пљачкаши и стари и т. д. Али за то није имао довољно речи, да се похвали Бугарске и бугарскога народа. По њему је бугарска земља лепша и плоднија од Србије, боље се обрађује, него српска. Бугари су лепи, здрави и вредни људи, бугарски појници сви до једнога марцијални, „прави Пријатељи истока“, бугарски су вагони чисти и лепи и т. д. Како мисли г. Линдау о Бугарској и Бугарима, нама је све једно, али не можемо ћутке прећи преко онога, што говори о Србији и Србима. Је ли Србија одиста лепа и плодна, то су нарочали давно већ људи, који су у Србију више пропутовали, него г. Линдау, који је пројурио „Orientexpress-zug“-ом, једну минуту српске државе и већ себи створио (и штампао) суд о Србији и Србима. Ми бисмо му могли навести, шта су о лепоти и плодовитости Србије писали стари писци (не Срби), могли бисмо га упозорити, шта су о Србији писали путници, који су по њој и крез њу путовали у средњем веку, могли бисмо му навести, шта су написали нови и најновији писци о Србији и њиним крајевима, крез које јури железница, могли бисмо му навести, шта су нама лично говорили толики Француји и Енглези, које је очарала лепота Србије, али на што писати сове у Атину? На крају тако етоји ствар, када је г. Линдау *врло и једноставно*, који доказује, да Србија није лепа, онда је јасно, да „неколико сеоцета и колиба“. Њему је заиста Јагодина, Алексинац и т. д. село, а Параћин колиба. Парално, ко цивилизацији путује, тај у заселењености и не може ништа видети. По када је г. Линдау већ био тако добар, да пут до Ниша обележи као гадан и несентересантан, за што није ништа говорио о путу од Ниша до Цариграда, за што није бар спомену Сићевачку кањеругу? Паравно, ту није могао ни сведо ни мегдо перо да учини неправду српској земљи. Ако су српски вагони, за које опште славни и претенциозни путник, као што је Гончарић, вели, да су *ужасни*, ако су мали и пљачкаши, то нам је жао, али док се не пронађу новији, Србија ће морати и на даље употребљавати вагоне американскога система, као и Немачка и Аустрија. — За г. Линдауа су Срби само — пљачкаши. Они за њега немају ни врлина, ни мана, само су пљачкаши. Ми се огрђујемо против овакве нечистине, само *морамо* заштитати г. Линдауа: како је *могао* рећи, да од Београда до бугарске границе није видео чисте кошуље, када је само мало пошао у Ниш, а иначе је целога пута седео у своме вагону пре класе сам са — једним Немцем? И како је онда могао видети Србе? И зар Срби немају иначе ни врлина ни мана?... Али, држимо, и ово је доста. Апстрахујући, што је велики део фељтона субјективан, и ово мало несубјективнога је нетачнинто. И ово, што смо написали, написали смо, да српски свет види, како и у народу, који је познат са своје темељитости, има људи, који, у вагону седећи, пројуре једну земљу и већ имају мишљење (и пишу) о земљи, народу, појени, марви и т. д. А да ће се увек наћи неваља, које ће штампати овакве ствари, о томе смо уверени, јер смо — на жалост — дотле већ дотерали, да се и лепа књижевност прекше у кола политичких интереса и симпатија, у којима се с накрцивањем пешчаром истине вози — књижевне пијанице.

— *Илија Округић Сремац* јавља, да је дао у штампу свој „пучки еп у 17 пјевања“ под натписом: *Св. Иван Капистран, победитељ Турака код Београда год. 1456.* Спев је тај спевао Округић после петстогодишње славе Капистранове, коју прослављене у Илоку. Ако не буде никаквих запрека, биће књига готова до краја месеца новембра. Износиће девет до десет штампаних табака, биће у њој Капистранов лик а цена ће јој бити 60 новчића.

— *Српска Младежанска*, штампар у Великој Кикинди, покренуо је почетком овога месеца нов лист за просвету, привреду и забаву народа. Лист се зове „*Гласник*“ и излази двапут на недељу, средом и суботом. Издавач је уједно и власник и одговорни уредник. Лист стаје годишње четир форинта. До сад смо добили три броја и морамо рећи, да уредништво, што се тиче сарадника Гласникова тиче, није Бог зна како скрупулозно у избору. Судећи по појединима (у 1. на чак и у 3. броју) добиће сад т. зв. vergessene Dichtergeister још једно уточиште у Великој Кикинди.

+ Изашла је пре кратког времена и седма књига „*Сборника за народни умотворења, науке и књижевина*“. Вредно би било да се већ ко год да и о том издањима бугарскога министарства просвете погоовори.

+ Бечка књижара Hartleben-а издала је ту скоро „Reise-Routen in Bosnien und Herzegovina“. Illustrirter Führer mit 58 Abb., einem Plane von Sarajevo und 6. Karte. Књига је на 8-ни, има 127 страна а стаје 1 форинту.

+ „*Cesky Lid*“, чешки лист, што сво другу годину отпоче 15. септембром под добрим уређивањем L. Niderla и dr. Zibrta, донеси у првом броју кратку оцену на друго издање Фалимировићева „Kraljević Marko u nar. pjesmama“. Оцењивач Clszewski не пажњује новољна суда о овом издању, које се не одликује напоменућу у препштампавању.

— У овом броју нека је речена и о позивном Штрацусову преподу „бугарских песама“, о коме је и у „Отаџбини“ прогооворено.

+ Орган немачкога друштва за антропологију, етнологију и праисторију: „Archiv für Anthropologie“ штампао је у првој свесци занимљив чланак М. Weigerl-а из Берлина под натписом „Bildwerke aus altslavischer Zeit“.

+ „Журналъ янн. нар. просвѣщенія“ у свесци септембарској пожаље међу осталима књигама, које је редакција добила у августу мјесецу, и рад Стоновића *„Новинско по Л. К. Лазаревићу, србскомъ писателѣ“*. Када је ова књига (или књижица) штампана, по њеној обичној уредништво не ставља; само вели, да је у Кијеву штампана.

+ Задареска „Iskra“ свонља у 13—14 броју народну пјесму из Босне *„Јеленчица Мајка“*. У истом је броју и животописна црта она Амброза Марковића.

+ „Oesterreichisches Litterarblatt“ у 14 броју приказује књигу Карла Пеца (Pecz) „Mostar und sein Culturkreis. Ein Städtebild aus der Herzegovina. Mit 3 Abbild. u. 1 Plan“. Књига је ова изашла још прошле године у Липсиги у надзору Брокхауза. У осмини је, а има страна XIII и 215; стаје 2 фор. и 40 новчића. Оцењивач хвали ово дело, које говори о Мостару с погледом на географију, статистику, историју, културу, привреду и т. д. Не би баш било наодмет, када би и ко од наших ову књигу прегледао и о њој протоворио. У последње доба пишу многи туђи описивачи наших земаља, а ми се на њих и не осврћемо!

+ У „Zeitschrift-ју für Kirchengeschichte“, што уређују Брагер и Бес, а у свескама другој и трећој, изашла је радња Н. Gelzer-a „Beiträge zur russischen Kirchengeschichte aus griech. Quellen“.

+ У „Sitzungsberichte“ Бечке академије наука, у разреду математичко-природописном, а у шестој свесци првога дела 101 књиге, штампао је Тоула свој рад „Zwei Säugethierfunderte auf der Balkanhalbinsel“.

+ У броју 12. „Monatsblätter des wissenschaftlichen Club in Wien“ изашла је радња познатога Херцеса „Die Alterthumsforschung in Bosnien und Herzegovina“.

У 40. бр. *„Завора“* штампан је чланак Николе Андрића: Преводилац Мавријо Јанковић. — Мораћу опет изразити своју жељу, да једном престану онаке похвале, какве је м. пр. у 40. бр. „Завора“. Вели се тамо, да је најновији Андрићев рад „израђен с потпуним разумевањем ствари, спутовуно и зрело, а уз то лепо и занимљиво“. *Свршеноство!* — Него бисмо г. Андрићу препоручили да боље пази на изразе у својим студијама. Не доликује „спутовано и зрело, а уз то лепо и занимљиво написано“ расправи и. п. ова реченица: „По Новаковићу онда и други *литерарни требаше удовољу и мете дмаше*“.

— Исто тако зачудили смо се, кад смо прочитали у истом броју „Завора“, да је Ренина *„корочато промишљање“* Френеј! Требало би жеље добре назити на изразе.

У 41 броју „Завора“ завршио је Јов. Ђорђевић своје „Успомене“. Желети је, да Ђорђевићеве „Успомене“ буду отштампане у засебну књигу.

— У истом броју *„Завора“* штампан је чланак: Живот Чеда Мијатовић! Уредништво „Завора“ требало је да се у овој прилици постарало за засебан чланак о Мијатовићу, а не прештампавати живот Мијатовићев из „Орла“. У „Орлу“ је живот Мијатовићев прештампан из „Годишња-ка“ срп. ак. I. Услед тога је „Завор“ начинио више погрешака и нетачности. Тако н. пр. стоји, да је II. књига Деспота Ђурђа штампана 1879. г., није споменуто, да је Мијатовић члан енглеског историјског друштва, није споменуто, да Мијатовић у новије доба ради на лепој књижевности (Икоција и од Расине Рајко).

— У „Гласнику зем. музеја“ штампана је расправа И. Рукавина: Катарина, кћи Тврткова I. бана (од 1353 до 1377) и од 1377—1391 краља босанског. Та је расправа одштампана и у засебну књигу.

— Под натписом „Лепа књижевност у „Отаџбини“ на годину 1891“ оцењује Милош Н. Јелинковић, професор у Лозници у десетој свесци новоизашлога „Просветнога Гласника“, које опширно, које у кратко, све песме, приповетке и драме (и изворне и преведене), што најпосле прошле године у „Отаџбини“, уз то и роман Милана Савића под натписом „Даша Јонић“, којем је при део завршен у јанској „Отаџбини“, најпосле и „Целов и Калкуту“ др Милана Јовановића. — Како је Милош Н. Јелинковић у опште некако апартан у својим судовима о лепој књижевности, тако има и овде много што шта, и то по његову начину категорична речено, што баш не верујемо да би многи хтели потписати.

— Од др *Милана Јовановића Батута*, професора Велике Школе у Београду, изашло је јавно предавање о колери. Садржај је: I. Увод II. Народ кужне болести. III. Спремај и сиажи тело за борбу. IV. Чувај се кужне клице. V. Болесник и прва помоћ и VI. Дезинфекција. Поруџбине на ту књижицу шаљу се Живојину Ђорђевићу у Београд (Зоолошко хигијенски институт.)

СМЕСИЦЕ.

(**Највеће књижнице на свету.**) Енглески научник Тома Гринауд издао је недавно веома занимљиву књигу о највећим књижницама на свету. Књига та онако приказује статистику књижница: На свем свету највећа је Париска књижница, која има више него два милијона свезака и у округлу броју 160.000 рукописа. Друго место заузима Петроградска царска књижница и British Museum у Енглеза, обоје са од прилике подругим милијоном свезака. За њима долази Минхен са својом књижницом од 900.000 свезака и великом својом збирком рукописа. О једно место натпрат стоји Берлин са књижницом од 800.000 свезака, Гетинген 600.000, Копенхаген 510.000 и Дрезден са по милијона свезака. Исто тако уређене су књижнице у Кембриџу, где царска и универзитетска књижница има свака по 400.000 свезака. За Бечом долази Будимпешта и Краков. У ове две варошн највеће књижнице имају до 300.000 свезака и силне рукописе. Недавно су и у Канеској, у Квитову отвориле јавну књижницу, на коју је сам квитовски поклрал дао 11.000 фуната стерлинга (110.000 форината). У Америци и Аустралији нема много великих књижница, но у тодико је већи број јавних читаоница, које су све у свези са већом или мањом књижницом. У Аустралији на сваких 4800 душа пада свака једна јавна читаоница, а у Енглеској тек на сваких 277.000 становника дође по једна јавна књижница.

САДРЖАЈ: Посвештење: Ренан. Ни из чега. Црвена капа. — Књижевност: Алфред Теннисн. Књижевне оцене. — Књижевак: Књижевни прикази. Књижевне белешке. Смесице.

„СТРАЖИЛОВО“ излази сваке недеље на читану табаку. Цена му је 5 фор. з. пр. на целу годину, 2 ф. 50 н. за по год., 1 ф. 25 н. на четврт год. — За Србију и Црну Гору 12 динара на годину. — Рукописи се шаљу уредништву а претплата књижари Луке Јоцића у Нови Сад. — За Србију прима претплату књижара В. Валожића у Београду.

Издаје књижара Луке Јоцића. Штампарија два Павловића и Јоцића у Новом Саду.

Јелена Саватојевића

СТРАЖИЛОВО

ВЛАСНИК И УРЕДНИК ЈОВАН ГРЧИЋ.

БРОЈ 43. У НОВОМ САДУ, 25. ОКТОБРА 1892. ГОД. V.

ПЕСНИШТВО.

НОЋ У МАНАСТИРУ.

Задрхташе звуци са мрачног звоника
На се тајно скрише у дубину ноћи.
Глухо доба иде, звездице трепере
И поточић шуми у немој самоћи.

Дремају долине у светиљи мира,
Љуљају се сенке и мирише цвеће
С ветрићем, што струји из пештера мрачних
И у сањку дише и шестак покреће.

Је л' замршај снова или жива јава
Што подиже пламен у спокојних груди',
Из' то прича глуха из давних времена
Вије се из гробâ и по тами блуди?

Тихо гори чело, срце нешто жели
На овоме жеству, где сам верном дио'о —
Ал одзива нема ни срце ни грудй
Пит шумором благим уљуљкана мио'о.

Не знам од куд ромор, што се сада буди,
И шта значи мирис пошљоног цвета,
Шта ли плам у души, куд вере и миља,
И жеља, што бежи од овога света.

Можда је то шапат природе и срца,
Што полеће дверма вечитих небеса
И с Богом се срета, што се с неба креће,
На струји кроз душу и горе потреће...

Бечкерек 14. сент. 1892. *Лешкић.*

НИ ИЗ ЧЕГА.

ПРИПОВЕТКА ИЗ СРЕМА.

Приповеда Стеван Радић.

(Наставак)

XII.

Она лепа слога и једнодушност Краковчана разнила се, да се може бити никад више и не врати. Слога, којој се дивила сва околна села и више власти, развргла се у страшну неслогу, каквој на далеко не беше равне.

А услед чега?

Услед тога, што је један човек материјално посрнуо, те наумио, да се дочепа унлива у општини, да тим осигура своју егзистенцију. Да би ту своју сврху постигао, почео је на зло употребљавати најинност и доброту поштених сељака. На руку му је пила његова „лепша половина", да за своје сврхе задобије начелника општине Краковачке. Као што смо видели, успело се на све стране. Начелник је задобијен, странка је створена. Само је било неугодно Озарићу, што је против

те странке стајала страшна опозиција: попа, учитељ и деда Митар са већином сељана. Али, ма да су Оларић и Мргудић били у мањини, ипак су били сигурни да ће победити, јер су познавали своје противнике као поштене и искрене, а сами су били лукави и препредени, какав треба да је човек, ако хоће сељане да придобије, а и да више власти добију лепо мишљење о његовим наканама.

Мргудић је од тада био редован гост Оларићев. Истина Бог, и он је доста придоносио Оларићу. Овда качицу масти, онда овцу, овда прасе, онда јагње. Никуда нису одлазили, нити је њима ко долазио, осим по који пут гдекоји чиновник из М. Мргудић је изгледао весео и задовољан. Рекао би по који пут Фаустини, да се сада тако осећа, као да му је пао камен са срца и да сада не осећа ону загушљиву атмосферу по својим собама, коју је осећао, док му жена живљање уза њ. Госпођа Фаустина се усрдавала те је била спрам њега вазда љубазна и предусретљива, али се могло опазити, да јој то није ишло од срца. Он је био задовољан и занесен, што је задобио љубав жене, тако лепе, миле, висока рода, изображене — он, некадашњи писар!

Једном сеђаху њих троје за столом. Оларић и Мргудић пијуцкаху замишљени. Устали би, проходали по соби, за тим опет сели и бацили се у мисли.

„Као змије су, када им на реп станеше! говорио је Оларић. — Јесте ли чули, како се попа јуче развикао пред општинском кућом; спромах Петар сав претрнуо. Рече му, да ће он пре дати браду обријати, него што ћу ја доћи у општину. А за вас рече, да се купите, па за женом...“

Мргудић скочи као опарен. Луши руком о сто и стаде викати:

„Знам ја где њега сврби! Скоро ћу га почешати, све да ће се обзирати. Дужан је општинског трошка двеста форинти. Потераћу га, све ће му зној цурити с чела. А и оног маторог Митра! Ма да није дужан — али његове овце! Почекајте само!“

„Е, не смете за трошак, јер знате, да сам и ја дужан, а сада немам ни пребијене паре.“

„Ви имате кад платити, али он...“

„Има друго нешто, за што би га могли ограбити. Знате ли ви за ону облигацију Јеврема Крушковића, за коју је овај дао попу повце, да их преда црквеној општини? Ја не знам, да ли је попа тај повац предао или није; знам само толико, да се облигација налазила у каси црквене општине све до пре две године. Онда сам ја дошао до ње, а о томе попа и не сања. Гледао сам и у рачуне, да ли је та свота спроведена, али ње нигде ни од корова... Ту би га могли. Шта велите? Онако једно анонимно писмо државном одветнику...“

„Какво анонимно писмо?! Јавно, отворено! Нека виде и власти!“ рекне се Мргудић.

„А и тај учитељ се нешто ирнули!“

„Тај дерањ?! Једна тужбица на је хоће! Видиш ти гадије! Државни чиновници на се кочопере; а ја знам, да је мој учитељ попи чистио чизме и звонио на јутрење. Не скиде им то нико са чела!“

„Говори нешто и за мном — промуца Фаустина — да сам ја тобоже крива, што сте ви вашу жену отпустили.“

„Та прилепићу ја њему једну уз уво!“ умеша се Оларић.

„О је, лако ћемо ми с њиме. Где је још учитељ проконсао, када га поглаварство тужи!“

„А шта ћемо са тим Митром? Требало би и томе мало подбити рогове.“

„Ту ћу ја само по закону. И јуче му је чобанин пустио овце на Лаковићево жито. Не ћу ја више дозволити, да се они сами међу собом намирују, већ ћу ја њих глобити, све да им кожа пуца! Обући ћу ја њих у дрвене кломпе!“ претио је Мргудић.

„А и задруга ће их већ научити памети. Морамо отићи у М. и рећи, да не дају ни једном Краковчанину повца, те ће морати сваки овде тражити. Учинићете то мени Голдштајн. Рећи ћемо, овај и овај не стоји добро, па да видите онда дрекс!“

У том се зачу у дворишту грају. Момак потрча из кољушнице а из бунара се чуло потмуло стењање и буљкање воде. Фаустина истрчи. Момак јој рече, да је Клара скочила у бунар. Још је синоћ, вели, пред његовом женом говорила, да ће

тражити смрт у бунару, јер је лагала и криво говорила на Мргудићку на је увек сања.

Изађе и Одарић те брзо извуку̀оше онесвешћену Клару и унесоше је полумртву у кухињу. Мргудић изађе из собе и упита Фаустину, шта је било.

„Ништа. Склизнула па упала у бунар.“

За тим уђу обоје у собу.

Фаустини дрхтаху усне од узрујаности. И Одарић бејаше узрујан. Ходао је горе доле по соби, а није ни речи проговорио.

Када је Мргудић отишао, муж и жена се тога вечера још дуго разговарали.

Сутра дан још пре зоре бејаху упрегнути коњи Одарићеви, који су служавку Клару одвезли у С., њено родно место. Момку је забрањено било икоме говорити о овоме случају, а то је овај и обећао.

XIII.

У Краковцима свет прилично иде у цркву. А како и не? Попа Милисав Перић је свештеник на своме месту. Редовно тумачи својој пастви свето еванђеље.

Једне недеље после службе божје заосташе неколико селана пред портом, међу њима и газда Митар, да мало продиванишу. Говор се врзао око најновијих прилика Краковачких.

„Није то добро!“ говорио је Митар. „Ето вам П—ске штедионице. Радила је три или четири године па је — пропала. А за што? За то, што су јој били колоџије сами пропали трговци и онај Белић, коме не би најамно повоца пиком на свету. Узми онда, узми онда. Подметни задужницу а кад једном удари руда у брег — нема повоца. Онако је и отишла у шевин далак. Људи испропадаше. Тако ће бити и с овом нашом. То се већ види по њиховом раду. С почетка говораху: сви смо ми у њој једнаки. Али, прође прва скупштина, те смо видили, који су изабрани у одбор. Саме Одарићеве присталице и који су најзвиће дужни. Е, луди смо ти ми наопи. Гдекоји узајми и без нужде, мислећи, коза ће излизати дуг, па да може, позлатио би Одарића, који му је ишао на руку да зајам добије. Мишљасмо, један човек, један глас. Кад тамо, Одарић узео сто и педесет делова по десет повчића, Мргудић осамдесет, попа десет а ми по два и по три. Када је дошло до гласања, Одарић сам гласа са сто педесет гласова! Њих седам више је вредило него нас седамдесет. Попа кад је видео шта је, иступи, е њиме и учитељ. Раде сада шта хоће. Ето, јуче је тражио зајам Мирко Благовић, а човеку је баш била нужда, да отплати другу рату, што је купио фрталь земље. Али му не дадоше, ма да је имао добре јемце а не дадоше му за то, што није гласао за Одарићеву листу прошлог избора. Јова Кртић пак мораће платити целу стотинарку наједанпут, кад је дошао термин вексле а и он за то, што није гласао. Кртић је тужио суду, али Одарић рече, да је овај радио против задруге . . . Даклем, плати на ћути, ма у најгоре доба године. Њиховим присталицама дају и коме не треба, те ће кроз кратко време бити задужено цело село. Иде ли то на добро? Онда ће сви играти, како он буде свирао, јер не ће смети ни један другојачије, да не би прошао као Кртић, а онда нам је одвојило. Гдекоји је баш и натеран овде узајмити, јер му они у варошн не даду. Ваљда су подговорени од њих. Прича ми Јова Кузмић, да му је онај председник рекао: Хајо, мој драги, ви имате тамо задругу. Да сте сигурни, добили би и тамо, јер смо вам доста повоца дали. То је само за то, да баш морамо овде тражити . . . На уме ти тај Одарић и да живи. Кладић му је окопао виноград, Карикић му је возио три дана кукуруз у Гату а Ластић му је три дана орао и дао му још пет форинти.“

„Па, брате, рећи ће деда Натрапало, има и право! Лено ти је то добити повоца, кад ти је најнужније. А треба да смо и ми паметни. Кад нам чини, да му чинимо!“

„Да ли ти своје рођене повоце даје или туђе? Не мораш ли ти то пратити?“

„То се не пита. Када дођу ваље очима, онда дај, па ма шта радио!“

„А је ли то право?“

„И то се не пита. Ово, истина Бог, да се сви сложимо, па да кажемо, не ћемо овде узајмати, престала би задруга а ми

би добијали зајам у другој којој задруси — на кит! Али, то време нигда не ће доћи."

„Не треба тога. Треба само да се сви сложимо, па да нигда више не гласамо за њега у општини, а не би могао свима отказати векселе... Ето. То би као поштени људи могли учинити па да имамо слободну вољу..."

„Иди, мани се! Натрапало ће. Шта ми ту говориш о вољи! Дај ти мени — а воља, воља! Лако је теби. Да теби нешто дође до нужде, друкчије би говорио."

„Није, брате, ни мени лако. Али ти кажем, да се поштено ради, не бих ни реч говорио. Али овако! Знаш ли ти, који узајми сто форинти, онда је дужан сто педесет, кад урачунаш, колико мораш кулучити и дизати, док све не отплатиш. Ја само велим, да се сложимо, па да радимо, као што сам рекао, ништа би поштеније..."

У том се приближи пандур и зовну газда-Митра на страну. Нешто му је говорио, за тим се Митар упути општинској кући.

Дошавши у „канцеларију", затече Мргудића, где хода горе доле по соби. Када му је Митар назвао Бога, промери га Мргудић од главе до пете. Митар га запита: Које добро?

„Није по тебе баш најбоље. Кажи ти мени, докле ћеш ти са твојим овцама правити штету по селу? Знаш ли ти, колика се глоба плаћа?"

„Ја, господине, не чиним штете. Пре две недеље јесу две три овце уз пут ушле у Лаковићево жито, али сам се ја с њиме надесно. Дао сам му један осмак пшенице. Заповедио сам чобанину, да као очи у глави пази на туђе..."

„Не правиш штете, а? А и јуче ти је свињар погазио Милићеп кромпир."

„Чујем, да је ушло једно прасе, али нема штете. За што не погодите сеоског свињара?"

„Било штете, не било, не смеш ићи на туђе. За сада сам те казнио са двадесет и пет форинти глобе. А други пут биће и педесет."

Деда Митар сав се преплашио. То је њему прва. До данас је био обичај, да се пагађају са оним, коме је штета учињена, па се да двојином. Знао је он, шта је узрок овом поступку те запита:

„А за што нисте и Оларића казнили, када му свиња дзрипе Петковићеве кромпире?"

„Ти ми не ћеш заповедати, кога ћу ја казнити..."

„Ја ћу вас тужити!"

„Тужи, коме год хоћеш!"

„Зар тако?"

„Тако да! Обући ћу ја вас све у дрвене кломпе! На пека ти твој попа помоће! Дићу ја и њему! Њега ћу ја у контроман!"

„Ти то кажеш!"

„Ја да! Иди на кажи твоме попи!"

„А, мајсторе! Добро, добро! Од данас ћемо ми друкчије с тобом!"

Деда Митар изађе љутит из општинске куће и упути се до поше. Овај је седео пред својом кућом и читао. Митар му исприповеда, шта је чуо од Мргудића. Када је попа чуо за „контроман", скочи као тигар и упути се страшно љутит општинској кући грдећи. Ларма се чула у оба сокака. Отуд и отуд истрчи по који комшија да чује, шта је. Нерић, осећајући се чист као сунце, хтеде да Мргудић пред њиме полови то.

Мргудић се шета пред општинском кућом.

„Шта си ти рекао?"

„Молим, пречасни, ја нисам с вама свиње чувао, да ми кажете *ти!*"

„Не заслужујеш друкчије. Реци, реци! Шта си рекао? Да ћу ја у контроман? Људи, слушајте! Но, реци, говори!"

Свет се почео скупљати на ову вику. Из своје авлије изиђе и Оларић. Сав зелен од једа, што се попа овако разишао, приступи му и рече:

„А шта је са облигацијом Јеврема Крушковића?"

„Са облигацијом Јеврема Крушковића!" замисли се поп и за час погледи преда се. За тим се грохотом насмеја.

„Ха, ха, ха! Ти смеш мене питати за ту облигацију, која је још пре петнаест година у црквеној скупштини исплаћена? И за то ћу ја доћи у контроман?!"

„Ниште је исплатило. Чујте, људи! Није пошта исплатио ту облигацију!“

Пошта погледа по народу.

Бејаше ту неколико чланова скупштинских, али се ови нису сећали никакве облигације.

„Тажем! Ја ћу већ тебе показати и доказати још данас, какав си ти!“ попрети пошта Мргудићу па тога часа пареди Митру, да одмах пређе да га одведе у Н.

Свештине се доста накупило. Чувши, како Мргудић прети пошти, појавишше се. Па још када чуше, да је и Митар оглобљен, чисто запуше од чуда. Када тако смеју чинити са пошом и Митром, шта ће тек с њима?! То вече се говорило по селу само о овоме догађају. Још се само чекало, шта ће пошта и Митар донети из Н.

У јутру ни поше, ни Митра! Неки расшпијаху и дочуше, да су господа хладно предухрели Митра и рекли му, да је највећи шпеточина и да су они тако извештени. Рекоше му, да је то по закону и да ће други пут и више платити, ако буде чиниo штету.

Деда-Митру било је ово све право, јер он зна, да се туђе не сме дирати, само је глоба велика! То га је тиштало. Пошти опет рекоше, да та увреда не спада у њихов делокруг, већ нека тужи суду. Али, камо сведока? А што се тиче тога, да се начелник истера, нека чека до избора. Кроз три месеца ће се Долово отцепити, па ће кроз три месеца бити нов избор, како одбора, тако и чиновништва. Ако га народ не изабере, они га. Бога ми, не ће држати. У осталом оно је и право. Јер кад би чиновник зависно од воље појединца, не би баш било пробитачно. Сваки човек има непријатеља.

Пошта је премишљао, како ће доскочити овима и нестрпљиво ишчекивао изборе.

Деда Митар се почео колебати. Изменио се човек. Није шкала, глоба од двадесет пет форинти. Кад и кад би плануо гневом и наумно пођи по селу, да припрема народ за избор те да избаце тога начелника, који им је претио, да ће их све обути у дрвене кломпе. За час би опет постао мекши, те је намишљао и пошти саветовати да се — мире. Јер ако заопућају глобе, зло и паопако. Но за тим би опет плануо и пикнуо: на пека глоби! Да видим докле ће? До . . . избора . . .

(Наставиће се)

ЦРВЕНА КАПА.

роман Јована Захарјашовића

с њемачког превео **Рајко**.

(Наставак.)

XVII.

Све боље те, мало живље, сшесе у породици господина комесара наступише мирни дани и пуни домаће среће. За недељу дана добио је комесар награду за изгубљене ствари, за месец дана орден „за заслуге“, а после два месеца декрет, којим је постао ватком.

И засијало благо сунце над кућом у Подзамчкој. Лепо окречена и одо прима премазана свеважаше се из далека на бедем-становиште у предграђу, затиграјући у својим лидовима срећну породицу.

Господин ватком почео се забављати, јако му беше сада добро на свету. Сваке му брујање здраво, лепо, хармонично. Ход и крешање му беше смело и поуздано.

Живот господина комесара беше тачан као сат. У осам сати је пио кану, у дванаест ручао, у четир опет пио кану, а вече је прекраћивао у шпицари код „Златне гуске“. Тамо беше најрадоснији, а што се тиче шале, могао се тада срећно надметати с умировљеним улашким капетаном.

Чешће је у улашењим трењутима живота свога пријазно гласониру и свирао различите мелодије. Берта би тада седа на шасловачу с чарапом у руци и била врло, врло срећна.

Херман би стао уз гласонир и, на очи миг, превртао листове с нотама. А у собној атмо-

сфери беше тако блага тишина, као да се сами анђели, скупа с комесаром, наслађују, савршеном срећом на земљи!...

Кад и кад је само на обзорју домаћих миљина пиљао господин комесар по коју „црну тачку“. Особито на јутра, кад није могао више спавати, а пиво му из главе изветри, долажаху му чудне мисли у намет. Онај незнанко, с којим се онако успешно борио на леду Виселину, изиђе му често пред очи са својим, широко расчешљим лицем, па га чудноватo гледа. Очи му беху отворене, а у очима неки израз, који господин комесар не могаше подносити. Незнанко ћуташе, али то ћутање беше разговетно као гром из неба!...

— Како то? — говораше тада у духу сам себи, — јесам ли учинио какав злочин? Та то је најбоље дело у мом животу! Издржао сам на поверењу ми месту! Био сам бој с усташичким изаслаником, сачувао, у неколико, друштво од преврата, борио се за устаљени поредак!...

У том монологу пиак га полажаху чудне слике. Лупаше главу, шта је могло после бити с тим незнанком. Могао му је Козак палошем одсећи главу или вољом среће пробости и онда је јадник одмах свршио, па му није требало мучити се целога века у затвору!... А могао га је и властп предати, а она га дала стрељати или обесити!...

Речју, „незнанко“ је тровао господину питкомесару благе трепутке у срећи, али некако га се увек могло отрести, или аргументом свога разума, или шетњом, или најпосле чашицом пића.

Осим те једне „црне тачке“ беше господину комесару цело небо јасно и погодно!

Сећао се, истина, и Јеленчиног двора са свим оним, што је онде видео... Али та слика није ни најмање пребацивала његовој савести. Беше најдубље уверен, да тој несрећи није он крив!

Забаве се Херманове, од неко доба, са свим промениле. Пре беше за њега највећа срећа, кад оца нема код куће, а он узме и метне на главу његов стари, војнички калпак. А од како му отац дођоше и метну на главу црвену капу, замени троугласта калпак бошкаста црвена капа! И забава му често боље пђаше с том капом и беше некако већма задовољан сам собом.

Неприја је тешко било Херману достати се те капе за забаву. Отац зар гледаше у њој талисман домаће среће. Да није ње, не би био питкомесар, не би имао ордена за заслуге, нити би добио награду за пропале ствари! Без ње би још и дан данас кубурио с малом платом и носио само једну звездицу на зеленом оратнику!...

Еле узео је ту црвену капу, па ју с пристојним поштовањем спремио у орман поред корица од „крста за заслуге“ и платежног табака за питкомесарску плату. Све су те домаће реликвије лежале, једна поред друге, у највећој слози, која беше права слика слоге и среће у целој кући!

Често је Херман чак плачем морао испосипати тај драгоцени талисман. Онда му отац својом руком меташе капу на главу и наслађиваше се, гледајући ју! А и Берта, кад год добије нову хаљину, пиљаше тихе уздисаје црвеној капи и допушташе дечаку да је на час украде...

Често, кад је леп дан, истрчи Херман с капом у башту, да се похвали суседној деци, која гледаху кроз летве од баште с највећим дивљењем.

Али један пут, баш због тога, имађаше питкомесар велике бриге и једа.

Беше то у један јулијски дан. Херман пиљаше у башту.

Врата у суседну башту, где се играло неколико деце, беху баш отворена. Па та врата ује Херман, па се помеша у игру.

За неколико трепутака зачује питкомесар, кроз отворен прозор, велику врсву и грају. Беше то свађа, или боље туча међу децом у другој башти. Чуо је јасно глас свога сина, који је врло одрешито називао другога дечака „пивом“!..

Господин питкомесар не хтеде да верује својим рођеним ушима. Скочи на ноге, па притрчи прозору. И сад, најјасније зачу из уста свога сина ту пету гадну реч с још гаднијим додацима... Дозове Берту, Берта чу то исто.

— Берта! Берта! — јаукну жалосно питкомесар, — од куда то у мојој кући?

Берта ништа не одговори, само обори очи. За час тихо уздахну.

— Берта! — повиче даље питкомесар — да ми кажеш, шта се то ради у мојој кући?

За један часак сави Берта питкомесару око врата своје беле, пуиане руке и рече:

— Ах! ти од таких трица правиш Бог зна шта! Боже мој! чуо негде то име, па мисли, да значи нешто гадно.

Питкомесар ништа на то не одговори, само ходаше дуго замишљен по соби. Чело му беше

необично сабрано, као да онде неке тешке мисли раде. Кад и кад махне и руком, као да што гони од себе.

Мислећи тако читава два сата, уђе у собу, где беше онај орман с домаћим талисманима. Отвори претиш, прегледа капу, орден и платежни табак, за тим закључа брижљиво све то, извади кључ, метне га у џепак, а тога до тада никада није чинио.

Берта гледаше све то, али не рече ни речи. А беше уверена, да то све бива због црвене капе.

XVIII.

Прошла је подруга година од то доба Господин ваткомесар доби глас из Лавова, да је онде, код главне финанцијске управе, упражњено место саветничко. Писано му је, да ће свакојако добити тај чин с платом, али треба да сам дође у престоницу и да се лично прикаже, где треба. При том је требало да у неколико спомене све каданше своје заслуге и да пред очима више власти забацта „крстом за заслуге“!

Он сам пише о том несрећном излету у својим белешкама и то овим речима:

„Не сећам се, да сам икоме важнијем кораку у своме животу приступао с ћејим миром и бољим поуздањем. Сам ме начелник најтоплије препоручио за саветника. Министарски референат из Беча писао ми, да ми је саветнички чин у џепу!

Рећу, пишао сам у Лавов само ради неке формалности. Пишао сам више ради тога, да учиним по вољи начелнику, који је то од мене желео, а право да кажем, и да се мало разонодим у великом свету.

Еле седнем срећно у поштанска кола, а Берту и Хермана препоручим милости Божјој и начелниковици.

Не ћу заборавити онога благога чувства, које ме обузимаше, кад сам седео у тој жутој лађи. Пишао сам по срећу, која је за ме већ спремљена била у Лавову. Путовао сам с ћудљивим осмехом, као какав банкар, кога чекају милијони. Са сажаљењем гледао сам уз пут људе, који беху чином нижи од саветника. Дивио сам се, шта више, како ти јадници могу да живе на свету без такова чина?...

И други дан, око девет сати у вече, приспем срећно у Лавов. Одмах о доручку ме свиде ми се физиогномија тога града.

Келнер, редом Немац, не донесе ми брзо кафу, а на земичке је са свим заборавио. Кад га хтедох за то укорети, окрене ми за чудо ојађено лице и рече с неким чуђењем:

— Та ви не знате, да су данас код судиште подигли губилиште и да ће читати смртне пресуде!

— Смртне пресуде? запитам, а у каквој је то свези са рђавом послугом и задимљеном кафом?

— Ех, одговори Бечанин, да је то какав злочинац или разбојник!

— Смртна казна, одговорим, јесте само једна, она изједначује све злочинце међу собом!

— Еј, шта ви говорите! одговори келнер, треба да знате, да ће пољску властелу вешати! То тек нису разбојници!

Те речи ми већ покваришше сву вољу за кафу. Беше то свакојако нека зла коб за ме...

— Злочинство је, одговорим за час, пред законом једнако. Нема бољих или горих злочина!

Келнер се осмехну на моје речи, али сам му с лица јасно читао, да не верује мојим речима.

— До беса, помислим, какви су то појмови у тој земљи, кад рођени Немац, прост човек, сматра као нешто неправично смртну казну за политичан злочин, за дизање буне? А камо, за Бога, чуство праведности? Онда ти ту може свако, коме се прохте и како му се хоће, преокретати друштвени ред, а кад га правда казни у име тога реда, свет ће још да жали злочинца!...

Признајем, да ми кава није пријала. Видех зар велику тмину међу људима, што се тиче поштовања друштвенога реда и позитивних државних закона!...

Дан беше натмурен и доста хладан. Хтедох да се мало разонодим шетњом по градским улицама. Кад се више крећем, обично ми се поврати добра воља. А овом приликом не беше тако!...

Сретох на улици чудо туробна и намрштена лица. Чињаше ми се, да на сваком видим неку, за ме, непријазну мисао. Беше нешто у погледима тих људи, што ме је нехотице приморавало, да им се склањам. Пре то нисам никада видео.

Уђем у улицу Халицку. На крају те улице спазим небројену гомилу света. Приђем и опазим, баш пред самим кривичним судом, подигнута висока вешала.

Вешала пробудише у мени неке исмпле осећаје, премда не знам ни сам, за што.

У сваком друштву треба да влада мач правди. Закон треба, још један пут кажем, треба да буде светиња, а ко се дотакне његa злочиначком руком, сукоби се с онтрицом тога мача. Смиловање у тој ирилици било би злочинство према друштву, јер би оемелило на тисуће других злочина..

Тако сам мудровао, гледајући та висока вешала. Ал то ми мудровање не може, да се отресем зле воље. Чињаше ми се, да сам и ја онде прибио једну даску, наместио једну греду.

Наједаред се диже потмуо жамор у некуљеној гомили..

Тај жамор не ћу никада заборавити, а шак га не могу ни једном речју приказати!...

Може бити, да су у тај мах задрхтале, у тој гомили, тисуће срдаца... и начинише тај чудан жамор!

На губилишту се указа човек с двоструким оковима на рукама... Жамор гомиле, који је досекао тога човека, сада престаде... и завлада мртва тишина...

Признајем, да је та тишина била сто пута гора од пређашњег жамора... беше страшнија од грома небеског и пакленог...

Судски службеник стаде читати пресуду...

Оптуженик беше средовечан човек. Глава му беше ћелава, врло лепа облика. На лицу му се огледаше мир и чудно задовољство. Изгледаше, да му пресуда чисто годи, да је зар признање овога, што је у животу исповедао. Оптуженик се звао — Вишњевски. Пресуда беше — на смрт!

Изиде други оптуженик. Беше то са свим друкчија прилика. Као што први беше слика вине, лагодне резигнације, која све жртвује осим пере... тако се други истицао дивљом, необуздином силом, која, подупрта унутрашњим огњем, слепо срља напред... макар и на вешала...

Беше то Капушцињски. И друга пресуда затрпи на смрт!

Сад се опет после глухе, мртве тишине, поново чудан жамор у гомили. Беше још страшнији од првога. Немам ни речи, ни појма, да га опишем!

Одвојих се од гомиле, на ноћох правце напред. Имао сам жуто, и ништа писам пред собом видео...

Признајем, да сам се, долазећи све ближе к себи од тих утисака, задржао на чисто правничком питању. Наметало ми се у тај мах питање, да ли треба да се злочин казни смрћу, или не?...

И пређе испред мене читава чета писаца, који стајаху уз једно и друго мишење. Ослањах се и на једне и на друге, и ако сам пре тога одлучно био за смртну казну.

Сад сам стао претресати значај смртне казне. Треба ли она да буде превентивно средство против зла, које се шири, или задовољштина увређеном човечанству, или, као што неки веле „„освета повређених закона и установа друштвених““?...

Какав су управо смер могле имати помешуте смртне пресуде?“

Даље је развезао наткомесар на широко и на дугачко о том предмету. Много му се недоумица наметнуло овом приликом, које му се до тада никада не десиле. Непадоше му из пера речи, које му одавна беху туђе... Но он се ипак изговара, да је то све због необичних утисака, што их је осетио.

Даље у тим белешкама видимо, да нам комесар, за два дана од тих пресуда, ништа није за се урадио. Сећаше у кавани, на претресање с другима о смртним пресудама, које су се имале извршити. Много га је јада и једа стало, јер је наилазио на врло чудна мишења. Касно у ноће долазио је у хотел, где га је чекала дуга ноћ, без сна, и све више „црних тачака“...

И тако минуше два дана... Трећи дан виде, како је град за чудо уздрујан. По улицама стајаху гомиле и шаптаху тихо међу собом... Полицијска стража беше удвојена и примаћаше на лицу чудан израз, који се наткомесару никако не свиђаше... Па и хусари и драгони, који стојаху на рогљевима, изгледаху данас са свим друкчије. Пазило се на њима, да им је данашња служба на велик терет...

Господин наткомесар се дубоко замисли...

Најзад оиази од суднице као неки погребни сировод... Напред је ишла војска — за тим свештиа — после опет војска — у сред војске двоја кола... после опет свештиа...

После два сата требаше господин наткомесар по што по то да се развесели... За то уђе у познату посластичарницу Позову. Ту су се обично састајали официири. Друштво се онде увек весело забављаше. Али данас беше то место за чудо тужно. Гостију, до душе, беше

више, него обично, цела дворана беше, шта више, дуњком пуна, али се нико није смејао, нико није причао шале ни двосмислице... Сви ћутаху и за чудо замишљени гледаху једно у друго. Чињаше се, да између њих пролази онај погребни спровод...

Најзад оживи друштво. Ући ће коњички официр, који се баш повратио из службе. Сви га војници радознало опколише. Беше то највеселији и најваљанији друг.

Ал сад не беше осмеха на његову ведром лицу.

— Bruder, warum so traurig? (Брате, што си тако жалостан) запита капетан придошлицу.

— Wir haben eine Schlacht verloren! — (Изгубили смо једну битку) — одговори коњаник и заћута.

Официри листом занемеше.

На господин паткомесар ништа не одговори. Извукао се брзо из тога друштва, које га не могаше развеселити, као што се надао и волљаше да сам себе теши, кад друкчије није. Еле ходаше по улицама, као муха без главе. Свуда је сретао светину, где се враћа са губилишта. Виђаше међу њима чудна лица, а слушаше још чудније ствари.

Господин паткомесар се врати кући за чудо растројен. У глави му се упреклила са свим нова мисао. Мишљаше: ако и треба да су позитивни закони државни и писани трактати бакља у свима јавним пословима, ипак ваља узимати у рачун неко историјско предање, које је кад и кад друштву куд и камо јача идеја, него позитивне фактичнога реда... иначе се догађају дела, која позитивним законима државним необично шкоде!...

Истина, та се мисао није дуго бавила у глави паткомесаровој. Брзо ју је истиснуо одавде друкчијим умовањем. Ал за то опет не могаше некако да дође до старе своје равнотеже. Шта више, беше тако расејан, да је, спремајући се тај дан дворском саветнику, заборавио задењути на прса „крст за заслуге“!... Дворски саветник је кан'да то приметио, јер је дуго гледао на празну петљу, на којој је требао да виси „крст за заслуге“. И биће за цело, да га је то тако озлоједило, да је паткомесару рекао неколико оштрих речи о реставрацијама, о сувише честим дневницама и т. д.

Паткомесар не поклади саветником.

— „Свему су томе биле криве оне смртне пресуде, које саветник у својим белешкама, јер сви су били тако рђаве воље, да се ни о чему није могло говорити. И збиља је тако, јер ја мислим, да су оне смртне пресуде биле почетак многим потоњим догађајима!“...

XIX.

После тога залудног путовања у престоницу, по саветнички чин, беше паткомесар неколико недеља тужан и замишљен. После је некако, сваким даном, остајало по мало туге у ниварн „код златне гуске“, док се није најпосле са „свим умирио... И разгалило се опет небо над кућом на Подламчу. Паткомесар поднесе удар судбишни с јуначким прегором и преда се на даље Богу у заштиту.

И миле и угодне дане проваћаше паткомесар у својој кући. Берта га љубљаше као права Немица и хранљаше и питаше му тело најукуснијим јелима. А срце очито живљаше од љубави према Херману, који сваким месецом добављаше све лепши и разумнији. Особито му плаве очи добијаху неку сјајност, којом се само светли мајско небо...

Осим тих убавих телесних особина беше у Хермана необичан дар, те се одликоваше у школи међу свима својим друговима. Свако по године доношено је велику књигу, с позлаћеним лењима, с натписом: „Zur Belohnung!“ (За награду).

Паткомесар спремаше те књиге на сјајну полицицу, коју је сам својом руком, у доколици, нарезао. А уз сваку такову књигу надовезиваху се све лепши своји срећнога оца!...

За ту радост, коју је Херман оцу справљао, смео је кад и кад, у необичним приликама, метнути на главу онај домаћи аманет, који је сада брижљиво држао под кључем, и поскакати с њим по башти. Но то беше све ређе, што је даље поступао у наукама, а то је паткомесару врло годило.

Осим саветничког чина заносио се паткомесар још једним тајним снон, ал то је скривао у најскровитијој зачељини свога срца. Један пут је само, после врло укусна ручка, изустио то пред Бертом. Берта је похвалила истоне сапарије и од тада су отац и мати скупа сањали о потоњој срећи Хермановој.

А садржај њихових снова беше ово... Паткомесар беше дворски саветник, еле имао је код владе утецаја, каквим се није могао свако похвалити. Али тај срећни дворски саветник има-

ћаше осам кћери, којима, ни својим високим утецајем, не могаше набавити пристојних мужева. Сви службеници, кад добију именовање, окрену леђа јадним савјетниковим кћерима. Еле на то не истрошено моје наде мисао наткомесарова. Чудно се, а у неколико и радовао, што није до тада било тако бистра ока, које би опазило и оценило те користи. Дворски савјетник је могао за свога зета много, врло много да учини...

Шеста, по реду, кћерка господина дворског савјетника бејше за две године млађа од Хермана. Коса јој бејше кестенаста, мало кудрава, очи сиве а нос прћаст. Мина бејше таман стварена за Хермана... Ну је одредно и намјенио срећни отац своме миломе јединцу и непсказано се радовао, кад се на вечерима код дворскога савјетника Херман с њом забављао, или јој причао различите ствари из школе. Тада би надао наткомесар у неки песничи занос и говорио Берти:

— Гледај, како се то рађа судбина човекова! Та се деца најневиније забављају, а за неколико година ужеће заједнички на се терет живота и... без нас... моћи даље!... Али јемчим ти, да ће даље дотерати, него што сам ја дотерао!... Дворски савјетник ти је, тако рећи, други промисао на земљи!

Берта је узајмице загрлила мужа, али јој срце није дејало те радости!

(Наставиће се.)

КЊИЖЕВНОСТ.

КЊИЖЕВНЕ ОЦЕНЕ.

Милан Решетар. **Горски Вијенац** владике црногорскога Петра Петровића Његоша, протумачио га — —. Једанаесто, дражано издање. У Београду, држ. штампарија. 1892. (Други натпис: Министарство просвете краљевине Србије добрим ученицима I.) вел. 8° XXII. 166.

(Свршетак)

— Као што ово издање према пређашњем показује напредак, тако ће се моћи у новом издању по гдјекоје њесто опширније објаснити, друго опет на краће или тачније извести. Обраћам пажњу на ст. 624. ко је *жреч Еврове*? Чудно је, да Његош тако назива „јеврејскога свећењика“. На што се гађа у ст. 709. *да с њим једе мађарске посеве* (Станко с Бајазитом)?

Нека ми је допуштено за ново издање предложити и неке поправке у језику. У овом издању је г. Р. из-свеђега језика избацио неке покрајинске: ускрисити, гостови, напига, љубезни, али је тога још остало у тумачу: *низоко* (ст. 2672) *почимали* (2679), *почимљу* (у рјечнику код рјечи *ера*) *на пинта* (2333) мј. ни на што, макар нас сотона *покосила* (659.60) мј. покосно, *насљедник* (201) мј. наслеђник, код проном. и слож. декл. локал изједначен с дативом (у своје*му* очајању, мј. у своје*м* ој), *сасвим* (883.84) мј. сасвијем. Тако би се могле замјенити облика и рјечи: *изричит* (у предговору) *јуришта* (434.35), *вељможа* (693.) *мухамеданство*, (боље је мухамедовство, које долази у ст. 2359.), *оковита* (883.84). *потеткова*. (2311. оно се каже потежак. али се рјечица *по-* неће само пред придјеве, да се покаже неки степен квалоће). Историјски није познато, да је Милош *ухвано* Мурата, као што стоји у ст. 1824.25. Иначе је језик чист и правилан.

У овом издању поправљено је писање *т њим* па се сада пише *с њим* и т. д. Г. Р. пише *нак* (248), *ук* (961), *предак* (1667) бојећи се замашно поставити сугласник *к* као засебну рјечи. А како стоје придлози *с, к* као самосталне рјечи? Зато је боље *на к, у к, преда к*. Неколико рјечима у тексту (а у рјечнику свијема) означен је наглазак. Ово не само да се хора одобрити, него бисмо жељели, да се у оваквијем изданьима за школу то чини што више, нарочито у сумњивим случајевима. Из искуства ми је познато, да дјеца на бившега Војводства не умију добро наглашити гмперфекат, јер се скоро никад не употребљава у обичном говору. У источним кра-

јевима Србије биће још такијех случајева. У такијем приликама акцентованим текстом би се дјеца привикавала правилном нагласивању.

Техничком нарадом ове књиге може се подићи српска државна штампарија. Него осим наведених штампарских гријешака има у тексту још три: ст. 1018. *дакле* а треба докле, 1486. *моноже* тр. *моможе*, 1657. *довијек* тр. *довијек*. У тумачу има 13 гријешака, али смисао би могле поништити само у ст. 1699. ред 2. *на* треба *из*, 2290—97. р. 6. мисним *дакле га*, тр. мислим д. *га*, 2311—14 р. 5. *очајало*, тр. ојачало.

Још нешто треба исправити на овој књизи. На натпису стоји, да је ово *једнаесто издање* Г. В. а није него је *дванаесто*. Г. Р. је и сам од прећашњег издања до овога узео у трат издању београдском од 1870, за које прије није знао. Док се његово друго издање спремаше, сасвијем нечујно уђе у српску књижевност ове године „друго издање“ (тако баш стоји на корицама) Горског Вијенца браће М. Поповића. Ово је дакле украбило једанаесто мјесто те је тако Решетарово државно издање дванаесто. Да загледамо ми том потајном једанаестом издању у очи, кад оно не смијаше нико.

За „прво“ изд. браће М. Поповића од 1885. год. каза г. Решетар ове ријечи: „не може се доста покудити! То је баш најгоре издање Г. В. . . . Скоро на свакој страни има по која штампарска погрешка, од којих многе мијењају или изврћају смисао ријечима!“ (в. прво Решетарово издање Г. В. стр. 71. и д.) Ово исто казати за „друго“ издање браће Поповића, звало би се ласкати им, јер оно у свијема поменутим рђавим странама надмашује „прво“, а ништа не би било лакше, него да су просто препштампали Решетаров текст. Овако је њино издање право грдило књижевно и управо увреда праха владичина.

Од обичних штампарских гријешака, које долазе од пуке непажње, кипти цијела књига. Али не иду све на тај рачун. По многијема се види, да их је неко сасвијем мимо хотећи зар догонити Г. В. за бачке читаоце! Али се уједно и то види, да је тај неко пука неразумијевалица оваквога посла. Тако је он као нека невидљива рука лектирова крила, дочепао Г. В. и стресао с њега сав његов дијалектички и литерарно-историјски колорит. У цијелом издању је окресан црногорски поникнали gen. pl. на *-х*. Стоји даље *отврити* (119) мј. остр. *отвре* (1161) остре, *лава* (259, 288) мј. лафи, *ајесма* (292) пјесна, *разминсльаво* (506) -вй, *човјештво* (977) *нечовјештво* (1156) -ство, 3. л. мн. *болу* (1069) боле, *набраја* (1213) -је, *живле* (1302) -вје, *кроз* (1419) проз, *јашмо* (2143) -немо, *завлеска* (1548) -ласка, *чији* (иза 1692) чиј, *тамнан* (2355) -мјан, *ухађат* (1016) -ћеш, *замишивати* (иза 2582) -овати, *бадње сене* (иза 1437) -ни в., *колико пута* (иза 138) -ка п., *робле* (34.) -је, *јере* (2533), *јер* (2392, 2742, 2208) ере, ер, *летње* (1469.), *леба* (1667) љетње, љеба и т. д. да не спомињем ситније особине као на пр. *животиња* (2366) мјесто -ни, *кнегиња* (693.) мј. књ-.

Руске ријечи, којих има подоста у Г. В. све су дотјеране на српски облик: *сачинитель* мј. соч. (у посвети), *жртва* (свугдје) мј. жртва, *част слободи љубав* свугдје мј. чест свобода љубов, *промјена* (2281) премјенах, *васкрс-* (2351, 2353) мј. воскрес-, *језичаство* (2359) - чество. Овдје бисмо могли ставити и *вијејствије* (2298. 2320) мј. дјејствије.

На све би му човјек то опростио, да не им такијех измјена или зар гријешака, које дају или други смисао или прави несмисао. Удужило би се читаоцу, кад би се сви случајеви навели, али то није ни од потребе. јер нијесам рад бити коректором Поповића књижарнице и штампарије, него ми је намјера овом књигом подсјетити наше књижевнике, да српска књижевна држава још не почива на чврстом основу (можда нешто и њиховом критиком), кад се могу издавати овако нања најбоља дјела, а за то је доста и неколико крупнијих примјера.

Ст. 423—4. Кад опазе браћа некритена (треба - *шћена*), Па ће (тр. *неће*) они ђа ми растезати.

ст. 536. Враг ђаволу дође (*дође*) у сватове.

ст. 613. Ће је арно клицу заметнуло, Оиће нека и плодом почиње (*почиње*).

ст. 897. Но крштење (*-ња*) четири године.

ст. 9023. Пред очима који (*које*) стрнјељају, Које камен могу раставити (*растопити*).

ст. 966.7. Откуд дође та несрећна миса' О прешари (*прешјери*) нашој да се збори?

иза 1209. Ноћ је мјесечина (*мјесечина*)

ст. 1218. Окрените (*окрените*) криву и водицом.

ст. 1555. Истровили *(истрезвили!)* очи као тенци.

ст. 1563. Из онијех на њега *(њиегах!)* завика.

ст. 1585. Из Таље или од куд драго *(друго)*.

ст. 1882. Хоће нам се Судо удружити *(Судо удружити!)*

ст. 2410. Свака му се ствар *(сачар)* скаменила.

изд 2406. Куни, сердаре Вукота, *ти* је најбоље умијеш (треба: *ти ѣ и. ц.*)

изд 2445. Он наздрави бадњацима и пенији (треба: *пова је* т. ј. чашу)

ст. 2735. Нек уђеше и *та луда* к нама (треба: *та* т. ј. *тај луде*)

ст. 975. треба *амам*, 977. 979. *амах*; у Поцов. надиву свуђје *амам*.

У ст. 1276. и 1786. мијењам је ред ријечи. Зашто?

Ово је доста да се може видјети, е се ово издање Поповића не може и не сиже употребити ни за каку сврху, тијем прије, што стекосмо уредно, право научно Рецтарово издање, које топло препоручујемо свијема а нарочито онијема, којима је намијењено.

Н. Сад, окт. 1892.

Тих. Остојић.

КЊИЖЕВНА ПОЛЕМИКА

Реч две у своју обрану.

У „Јавору“ за годину 1889 а на страни 750 има чланчић под натписом: „На приказ „Годишњака“ и „Орла“. То је био одговор на приказ, који је изашао у 88. броју Земунског „Новога Времена“, из пера г. Димитрија Руварца. У томе свом чланчићу брашно сам се од нападаја г. Димитрија Руварца, на сам међу осталим казао и ово:

„Ја сам лане (т. ј. 1888 године) у једној прилици јавио у „Бранику“ лепо рекао г. Димитрију Руварцу, пека се он мене окане; на шпак г. Димитрије Руварац мене је лане (т. ј. 1888 године) у више бројева „Бранка“ ни крива ни дужна нападао и свакојаким представио, на тако сто и сад у своме приказу говори, како сам „тврдоглав“, како сам „незналица“, и т. д.; но ја њега нећу трактирати таквим погрдним речима; ја хоћу, да чувам углед пстов пред његовим парохијанима, који ће читати онај приказ, али од свега неће разумети ама баш ни мрве, што је г. Димитрије Руварац написао, али ће разумети: „тврдоглав“ и „незналица“. . . . . ја г. Димитрију Руварцу као свештенику замерам, што уопште таквим тоном свима и свакоме говори, а такав тон никако није у духу ни љубави ни скромности хришћанске.“

. . . . „и скоро да престанем, јер сам уверен, да ће се г. Димитрије Руварац и онако слабо обзирати на ове моје речи; јер ко пати од онога, што се зове немачки „Grössenwahn“ — а то је канда код г. Димитрија Руварца — такав увек сигурно говори, категорично тврди, па макар сви, цео свет казао, да није тако, он ће опет остати при своме.“

Ово сам написао на божићње покладе 1889 године па видим и данас, да писам било на криву путу. Ја сам пре иског времена у овоме листу питао о Василију Дамјановићу, који је написао прву српску аритметику у прошлом веку, и замолио свакога, ко ми зналце пита више о њему казати, да каже; пето тако замолио сам, ако има когод његову књигу, да је поклони библиотеци српске вел. гимназије новосадске, јер је нема у тој библиотеци; даље сам питао у овоме листу о Јовану Доментијану, који је 1809 штампао своју чиселницу у Будиму, да ми каже, шта ко више о њему зналце.

Да ли сам ја тиме ког увредио? Ја држим, да нисам. На писам увредио ни г. Димитрија Руварца, који пре исте у „Новом Времену“ одговара на то моје питање, али како? Одговара на такав начин, који није својствен у друштву образованих и углађних људи! Та од куда г. Димитрије Руварац може знати, да мени није позната Шафарикова књига и оно у тој књизи, што Шафарик каже о Василију Дамјановићу и Јовану Доментијану?

Сасвим је био изишао овај заједљиви тон и непристојање из Шафарикове књиге, шта тако стоји о тој двојици српских књижевника, јер је то све мени одавно пре познато било. Је ли то увреда, што ја желим, да *шта шаше* — тако сам питао — дознам о тој двојици српских математичара? Ја држим, да то никако није увреда

ни за кога; а држим, да би било сасвим излишно, да сам казао: ја сам то и то у Шафариковој књизи нашао.

Мислио сам, да на то и не одговорим; но видевши, шта сад у последњим бројевима „Новога Времена“ пише г. Димитрије Руварац, држим, да ми ипак треба нешто да кажем у своју одбрану.

Пре свега морам изјавити, да нисам дужан давати рачуна у напред г. Димитрију Руварцу, шта ћу и како ћу уделавати календарски део било у „Орлу“ или у ком другом календару. Што умадим да је умесно, ја ћу старо преписачити и поправити, јер сам уверен, да ништа на свету није свршено. А има ли и буде ли што погрешно, нека слободно свако каже, али само у учтивој форми, али не тако, како је уобичајио г. Димитрије Руварац.

Као што је г. Димитрије Руварац свечано пасео са Шафариковом књигом, тако је пасео и сада с календарима. Он тако енгурно говори, од куда сам ја вадио податке за моје месечеве, као да је био за моји леђи, кад сам то радио! Онде пак свечано изјављује, да календара „Wiener Bote“ никад моје очи ни виделе нису, нити сам га кад имао у својим рукама, а камо ли да сам се њиме икада служио!

Први пут, кад су ме Браћа Поповићи познали, да им састављам календарски део, дали су ми сами у руке календар: Payne's Illustrirter Familienkalender, Verlag von A. H. Payne in Leipzig. Како је пак било крајње време, да се што пре састави и штампа календарски део, то нисам имао када дуго размишљати, него сам се послужио тим календаром. Доцније сам увидео, да је незгодно чекати на нов календар из Лајпцига, него наумио сам потражити за тај посао какав „Astronomisches Jahrbuch“, на онда могу ја тешани и не на брзу руку састављати календарски део.

Шта сам смислио и о чему сам се уверио, споменућу изјављена, но они не хтедоше на свој трошак наручити тај „Jahrbuch“, јер је књига скупа, н. пр. „Berliner astronomisches Jahrbuch“ кошта 12 немачких марака, а то је 7 ф. 20 нов., а сваке године треба други. Но увиђевши шта је боље, одлучим да сам на свој трошак набављам „Berliner astronomisches Jahrbuch“.

И тако има сво две године, како ја на свој трошак набављам тај „Jahrbuch“ и њиме се служим.

Г. Димитрије Руварац вели, да су мене месечеве од 1. јануара до 20. децембра некако добре, но после 20. децембра 1892 године да нису добре. На то је лако погодити, за што је тако. И то није само ове године тако. Бивало је тако и прошлих година, јер било да радим помоћу „немачких календара“ дакле и по „Wiener Bote“-у као што вели г. Димитрије Руварац, или помоћу „Berliner astronomisches Jahrbuch“, као што сам заиста радио у последње време; појављује се тај недостатак, што је у нас стари календар, а „Jahrbuch“ је уђешен по новоме календару; дакле мене месечеве после 20. децембра метао сам од прилике, а њих може бити једна или највише две.

Ја онде говорим, како је заиста и не ћу да говорим околишећи, нити да се изговарам на какве штампарске погрешке, јер сам уверен, да је то ситница, што је једна или две мене месечеве у целој години стављено од прилике, па и то од прилике није јако далеко од истине, јер је календар за људе обичне, којима је доста, да знаду од прилике, кад су мене, а није за астрономе, којима треба највећа тачност. На и у самоме Jahrbuch-у, на чијем натписном листу стоји: „Herausgegeben von dem Rechen-Institute der königlichen Sternwarte zu Berlin unter Leitung von F. Tietjen“ има једна страна: „Berichtigungen“, а не „Druckfehler“, где се саопштавају погрешке у Jahrbuch-у прошле године, а податке у тој књизи не сравњава један човек, него читав штаб увежбаних људи, па се и ту омакне која погрешка, кад мора да дође у идућој години рубрика „Berichtigungen“. И ја сам ипак уверен, да нико у учених Немаца не ће казати онима тамо „Im Recheninstitute der königlichen Sternwarte zu Berlin“, да су „незналице“ и т. д., као што има обичај у нас г. Димитрије Руварац разбацивати се.

А друго држим и то, да се Србину заиста не ће догодити каква несрећа за то, што су у неким српским календарима једна или две мене месечеве у читавој години стављене од прилике, *а све остале као што треба.*

Но идем за тим, да и ту ситницу исправим. Читава ствар врзе се око тога, што нама, који немамо стари календар, требају два Jahrbuch-а на један пут за сваку годину т. ј. кад будем ако Бог да састављао календарски део за годину 1894, набавићу Jahrbuch и за годину 1894 и за годину 1895; само настаје питање, хоће ли тај

Jahrbuch за годину 1895 бити готов у првој половини године 1893; а кад будем то урадио, то значи издати на један мах два пута 12 марака 24 = 14 фор. 40 нов., а то је велика сума, а хонорар за састављање календарског табака није Бог зна какав, па да толики новац лако могу прегорети; но као што сам ево већ прегорео по један „Jahrbuch“ сваке године, прегорећу једне године два Jahrbuch-а, па мирна Бачка!

Дакле претрпите се! Све ће бити! Само пре свега треба улудности у писању!

Ја сам још ове године, т. ј. 1893, остављао по времену новосадском; а за што? писам дужан давати рачуна г. Димитрију Руварцу.

Исто тако што се тиче читања апостола и евангелија могао би г. Димитрије Руварац већ једаред престати играти улогу као некоје св. Синода у српској митрополији Сремско-Карловачкој. Та ако је г. Димитрије Руварац уверен, да се у нас не читају апостоли и евангелија, као што треба, нека се обрати св. Синоду, и нека образложи, на сам уверен, да ће св. Синод издати наредбу, које би се онда сви држали. Но ја сам уверен, да г. Димитрије Руварац не би могао написати — улудне молбенице.

Лако се по новинама разметати и грдити: Милана Савића, Сергија Шакрака Ивића, Андрију М. Матића и т. д. све луде, који не могу никаква квара нанети г. Димитрију Руварцу. Ако се читају погрешно апостоли и евангелија у нашој митрополији, нека се с таквим тоном, како се нама обраћа, обрати на праву адресу, па ће видети, шта би из такве зезере извукао г. Димитрије Руварац!

Но као што видимо, г. Димитрије Руварац лепо кути и на *праву* адресу ништа не казује.

Потпуно ми је позната историја о средњевековном времену и није ми потребе, да из тога испит полажем пред г. Димитријем Руварцем.

На послетку изјављујем, да никад више неће одговарати г. Димитрију Руварцу, јер сам се уверио, да г. Димитрије Руварац не пише за то, да кога исправи и поучи, него да грди и да ружи. Из искуства знадем, да г. Д. Руварац никад не ће онда писати, ако би морао штагод похвалити. Он у таким приликама кути. Но укаже ли се прилика, да може грдити и ружити и малоуважавати, е, ту је онда рис, који с наслађом свога противника „черечи“, али и прави од муве медведа!

Где је ту: „љубите и враги ваша!“ А то врло добро знаде г. Димитрије Руварац! Опака, права арнаутска нарав!

Да бих још сад стао на пут сваком кривом тумачењу, овим јављам, да сам у некојим календарима за годину 1893, у којима је од мене календарски део, напао једну штампарску погрешку, наиме стоји у месецу децембру: последња четврт 17. у 11 сати 46 минута *пре подне*, а треба *пред поноћ*. Ко ово уништа, нека види и нека поправи.

Андрија М. Матић.

КОВЧЕЖИЋ.

КЊИЖЕВНИ ПРИКАЗИ.

Стојан Новаковић. *Српска банатска у старијем турском законима.* Белешке — — (Из ње се штампало већ „Прегледа“ за 1892. годи. Београд. У државној штампарији краљевине Србије 1892. Цена 0·50 динара. Велика 8 вел. Стр. 26 — Стојан Новаковић стекао је великих заслуга и за сву о српске праве својим радњем Душанова законика, а још и више својим толиким расправама о правном животу старе српске државе. У расправи своју „Провинције и баштинице“, која је штампана као прва „Гласе“ краљ. веке српске академије, истакао је ја мисао, да осим пронене господара, у државним земљама није било у основи друге промене, после турскога освојења. То јесење умишљење писац необориво доказао у овој својој расправи, прво тим, што видимо, да ове *баштине* и дан-данас још долазе у турским законима, а друго и поглавито тиме, што је баштина у суштини своју постојала и за време Турске, па наводи пуно о томе више Белеги, драгоман, а после конзул француски у Цариграду. Али је најзанимљивије, што писац доказује, да је институција баштине за Турка остатак српских времена, а српска баштина опет модификована институција римскога колоната, која је вољујући ратара за земљу и трајући баштине наследним дажбинама, створила готовину, да се ови плати пешиц, како би се од њега опет увек могло тражити, да стоји под наставу. Писац је имао пред очима нарочито баштину у Босни, али је додирнуо и појединце тачке те институције у неким крајинама Бугарске и Старе Србије. — И овом је расправом, и у целини и у појединостима, унео Стојан Новаковић много сигурности у једно, колико ваше

реалитиа, толико и непознато и тешко питање правога живота нашега народа на Балканскоме тропољу. Б. С.

Годишњица, велики српски народни календар са ликама и с библиотеком за народ за просту годину 1893, који има 365 дана. Уз принос српских књижевника уредује *Јеврејо М. Матић*, гимназ. професор. Издаље српске књиге и штампарије Браће М. Поповића у Новом Салу. Цена 50 новчића. — Стари „Годишњак“ покретно се у „Годишњаку“. Не ћемо да истакујемо, какав му је био голем успех те се под стару главу покретно, довољно то, да се сад поче „Годишњица“ а сваком ће се тако моћи звати и даље, рачунајући пону сву са 1893 годином као првом. Годишњица је изашла у формату и обиму досадашњега „Годишњака“, донела је девет слика и једнаест ликова (нашега краља и краљице, краља Србије, епископе: Мирона Николића, Михаила Грујића и Никанора Поповића, даље Јована Вошконића, Јована Ђорђевића, Ајдук-Вељка и Алексе Ристова Шантића), и доста ствари за поуку и забаву народу. Забави је у прилог „Годишњици“ намењена само приповетка Руса Гаршина (а не Гармина)“ „Веран стражар“ у преводу Б.-н. а у т. ак. Библиотеци ради забаве и поуке, која је додана „Годишњици“, представљана је сама прича М. Ђ. Милићевића „Талир“, има за тим три народне песме, две из збирке Медаковић Косте Ристића и Васе Лончаревог, који су и „Годишњаку“ у поваје време сваке године уступали песама народних из своје збирке, и једна из Херцеговине из збирке Светислава Ворковића, од које има ту и причица са села у Херцеговини под натписом „Тако ће суђење“ и име прибележена српска народна приповетка из Херцеговине „Царевић и Арапин“. Има још једна народна приповетка а то је „Лисица надмудрила вука“ из Медачанске збирке. Представљана је само и стара прича покојног проте Милана Костића „Један пандур-мајдлес на Ловћену“. Та прича и и Милићевићев „Талир“ јесу ствари, које се дају у слист читати и после векова, није дакле с горег, што су само представљане, но што је преузет хумористичне приповетке „Само истину!“ (има та још у „Даници“ 1863 а у последње време и у подлиску „Бранка“) изгледа за сплашење, не знамо, да ли је ту одсудна била предност саме приповетке. Још као да уз народне песме и приповетке у овој библиотеци најбоље испуља једну своју мисију — забаву и поуку народу — две ствари В.-н, и то прича са села под натписом „Баба Агата“ и „Мали разговор с дедом Дујом“. То се зове написано разумљиво, без и најмање шеснатације, а с тенденцијом скроз и скроз јасном и племенитом. У самој „Годишњици“ најпаче се за поуку побринуо сам уредник. Има од њега три чланка, која сва три одрађују народ од зла а уче га свему, што је добро, поштено и пробитачно. Милан А. Јовановић изнео је у спомен двестагодишњици од битке код Сланкамена заслуге Срба јунака, који су „многу добили победу овој“. Сетио се уредник „Годишњице“ и тога, „да се ове године навршило четир стотине година, од како се зна за Америку, те је у „Годишњици“ под натписом „Христоф Колумб“ слепштио поносни чланак, у којем се после опширна увода прича о натказа и заслугама Колумба, онога „правога који је прокрчио пута по непознатим пределима атлантске океана“. Уз календар и „библиотеку“ је осим сликих чудих осласа трговачких додан и „најновији каталог за 1892 годину“ „најеспе (!) српске књижаре и нове (!) штампарије Годишњичких издавачи. У том каталогу је међу многим осталим, што је одшета препорученог вредно, препоручена злесбно и „Удатба Бећаровић“ и „Црна дама“. Г.

КЊИЖЕВНЕ БЕЛЕШКЕ.

× Архимандрит *Илариов Руварац* написао је — као што јависмо — у III књизи „Гласника земаљскога музеја у Босни и Херцеговини“ за ову годину расправу: „Катарина, кћи Тертка I. бана (од 1353. 1377.) и од 1377. 1391. краља Босанскога“, на је ту расправу своју у земаљској штампарији у Сарајеву одштампао и у засебну књигу. Учени писац доказао је у овој расправи, да Катарина по роду и од куће Котроманића, која се удала г. 1361. за Хермана, грофа Целејскога, није била кћи бана Тертка I., као што се обично мислило и писало, већ је била млађа кћи Стевана бана, стрица Терткова, а млађа сестра краљице угарске Јелисавете, жене Лајоша, краља Угарскога.

× У прошломе смо броју донели белешку, како се од некога доба у страној књижевности све више и више јављају путописи по српским крајевима. Тако читамо и у најновијој свесци „Отаџбине“ у писму из Лондона Чеде Мијатовића, како је у часопису „Harper's Monthly“, што излази у Америци, штампан опис путовања неких Американаца да Дунавом на чамцу. У томе се чланку наравно говори и о Србима и о Србији, и има више слика са српске обале. Писац ових редака учинио је већ коракс, да набави тај часопис и сада ће опширније говорити о томе путопису младих Американаца. — Но од свију српских покрајина као да се највише путује и пише о Босни и Херцеговини. Само у прошломе сто броју навели смо неколико таких путописа. Од тога смо доба читали, да је у Сарајеву излазио један доктор на Немачком и написао опет један путопис по Босни и Херцеговини, и то у часопису „Zur guten Stunde“, који излази у Берлину и донеси одабран садржај и веома фине илустрације. У најновијој свесци овога часописа, (а то је друга свеска већ за годину, што иде), штампан је на врло месту путопис А. Фависа, под натписом: „Eine Vergnügungsreise durch Neu-Oesterreich“(?). У чланку томе о „новој Аустрији“ описује писац пут свој од Босанскога Брода, (од босанске границе) до Сарајева, описује Сарајево, на пут од Сарајева до Мостара и одатле даље до мора, до Метковића. Наравно, да је писац у таком успеху оквиру могао само у главноме изложити земље, кроз које је путовао, али он је ипак у главноме добро и верно описао Босну; далеко боље и вернеје, него што је на пример г. Рудолф Лиидау описао Србију. А што нам је нарочито мило, то је објективност писчева, који је — неопходно политичким интересима — нашао у Босни Србе. Но путопис му се и тиме још одликује, што су готово сва имена места, река и т. д. написана највећом тачношћу. Шта више писац је тако далеко ишао, да не пише Serajevo, већ више конс секвентно Sarajevo. У немачки текст уплете и турске речи, само се мало пребацио, када је рекао „bauflissige bosnische Knecht (Kutschen = Wohnhalfter)“ мислећи, да је кућа *турски* реч и да значи немачко Wohnhaus. Ми Срби не ћемо нарочито у овоме спису наћи ничега новога, али нам може бити мило, што ће страни свет, у овоме кратковме чланку наћи и ако малу, али верну слику Босне и Хер-

неговиње. Уз чланак иду четир фине, бојадисане слике: клисура Неретвина (или као што писац каже: Наретина) код Гаротовиње, турска улица у Сарајеву, мост преко Дрине и ћумор Комадине. Добро је писац радио, што је на сваког сајди изнео и типове из Босне. Осим тога имаде и сајди Сарајева. — Ми смо у почетку ове године рекли, како ће у нас слабо пратн, шта страни о нама пишу, па то потврђујемо ево и сада. У прволе би реду требала наша омладина, што се учи на великим школама, да прати и изнетстава наше листове, шта се и како се о нама пише, јер у ономе, што страни сиет пише о нама, имаде често много горке истине, а често богме и материјала за — оморни смех.

✕ Прошле године превео је и издао *Др. Драгиша Станојевић* „Песме противу тираније" Викторе Иго. Критика се врло повољно нарашала према о томе преводу, који је учинио баш у толико већу сензацију, што је Драгиша Станојевић дотле познат био само са својих журналистичких и политичких радова. Међу тим је најновија свеска „Отаџбине" (којом се Отаџбина дигла опет на сгару висину) донела прву песму Станојевићева свеска „Равванина". Тај сиет има шест песама и само је један одломак великога ена „Милош Обилић", на коме писац сада ради. Уредник „Отаџбине" др. Милан Јовановић овако пропраћа „Равванину": „Преседан цео сиет „Равванина" можемо рећи, да по склопу и облику немамо још у српске песништву нашем рада, који би нас толико подсећао на склопу Дантеа и „атичку сб" Бајрона". На „примедбе пиичене", која је штампана иза свеска, видимо, да се Драгиша Станојевић „још у раниној младости *целог* друкао „с музама" и да су „кроз врло дуги низ година музе пиичеле биле иза турнирудеције, полит. економије и политике". — По рачуну пиичеву шиеће ен „Милош Обилић" преко 2500 строеа, од тога је већ сиесао преко 1500 строеа. — Са нестрпљењем очекујемо ен Станојевићев, и тада ћемо опширније говорити о сну том.

✕ У најновијој свесци „Отаџбине" почели су излазити дрангоцени документи из српскога устанка, и на збирке дра Валтазара Богишића, који их је нашао у владе-ничкој архиви у Петрограду. Значајан и интересан увод за збирку ту написао је др. Владан Ђорђевић.

✕ У истој свесци „Отаџбине" има чланак Владана Ђорђевића „Једна ноћ у Атинама" и „Писмо из Лондона" Чедомила Мијатовића. У прволе чланку описује Владан Ђорђевић живот у „Атинама", а нарочито занимљиво и темељито пише о модерној драмској књижевности грчкој. Чеда Мијатовић, који у „Трговинском Гласнику" пише значајна писма о финанцијским и економним приликама западних држава, а нарочито Енглеске, пише у „Отаџбини" опет духовита писма, која „обухватају цео културни живот англо-америчке расе". Уз то вала да напоменемо, да је у газди Чеде Мијатовића прво и поникла замисао, да српски књижевници, које је судба бацила међу стране народе и у стране земље и државе, пишу о културноме животу тих народа и земаља, не би ли ти Срби, који живе дадеко од српскога завичаја, и на тај начин користили своју српској отаџбини. И тај Чеда, који је први донао на ту мисао, који је први почео да пише таки духовита писма, који је и сам „ланас у највећој материјалној неволи" (као што каже „Отаџбина"), пише та писма *без honorara*, једино у намери, да помогне, да му се отаџбина и „Отаџбина" опет дигну на стару висину.

✕ Као што јавља Загребачки „Obzor", превео је *Л. Јаја* „Горски Вијенац" владике Рада на италијанскн језик. Превод је на скоро изашао у засебној књизи, а неки су одломци већ угледали света у листу „Ветше bisemelle", који излази у Александрији. Неке је делове „Горскога Вијенца" превео већ на италијанска др. Јаков Ђудиш, који је на италијански превођио и наше народне песме. — Др. Владан Ђорђевић пак, који сада неуморно ради, да нас што боље упозна са модерном грчком књижевношћу, превешће опет — као што „Јавор" јавља — приповетке Лазе Лазаревића на грчки.

✕ У књажевској државној штампарији црногорској на Цетињу изишле су недавно две књиге, и то: *Заступници црногорских дражава у иностранству. Цариград*" и „*Руски заступници у Цариграду од 1496.—1851.*" Обе је ове књиге написао Рус В. Теплов, а превео на српски Живко Драговић. Штампане су биле у подлиску „Гласа Црногорца", па су сада ево одштампане и у засебне књиге, од којих је свакој цена 50 новчића.

ПРОСВЕТНИ ГЛАСНИК.

✕ У суботу 17. (29.) октобра пре подне освећен је на отдањем српскоме гробљу споменик на гробу књижевника српскога и романсијера *Јакова Игнатовића*. Споменик је од гранита са сходним натписом; подигнут је прилозима народним, а прилоге је скупљало учитељство „Нашега Дома". Прилике је обреде при освећењу споменика извршно јеромонах Сергије Шакрак-Нинић, а у спомен покојнику беседио је члан књижевнога одељења „Матице Српске" др. Стеван Павловић.

ЧИТУЉА.

Бернхард Јос. Хуберт Виндшајд, чувени правник, један од најзнаменитијих преставника историјске школе права; са Савињијем и недавно преминулим Јеринеом новог немачког правништва.

Др. Антоније Гинделн, професор универзитета и немачки архивар у Златном Прагу, чувени историк, који је настављо историју Чешке, коју је започео славни Палацки.

Камил Русе, члан француске академије и историк.

Ђока (у калуђерству пареенеи **Герман**) **Јовановић**, приповедач, чија су радова штампана у „Летопису" и по многим нашим листовима, па и у „Стражилову".

САДРЖАЈ: Песништво: Ноћ у манастиру. Из ног чета. Црвена капа. — Књижевност: Књижевне оцене. Књижевна полемика. — Књижевни прилози. Књижевне белешке. Просветни гласник. Читуља.

„СТРАЖИЛОВО" излази сваке недеље на читаву табаку. Цена му је 5 фор. а. пр. на целу годину, 2 ф. 50 н. за по год., 1 ф. 25 н. за четврт год. — За Србију и Црну Гору 12 динара на годину. — Рукописи се шиљу уреднишшву и претплата књижару Луке Јоцића у Нови Сад. — За Србију прима претплату књижара В. Валожића у Београду.

Издаје књижара Луке Јоцића. Штампарија дра Павловића и Јocића у Новом Саду.

Јелена Саватијевића

СТРАЖИЛОВО

ВЛАСНИК И УРЕДНИК ЈОВАН ГРЧИЋ.

БРОЈ 44. У НОВОМ САДУ, 1. НОВЕМБРА 1892. ГОД. V.

ПЕСНИШТВО.

ЈЕСЕЊЕ ВЕЧЕ.

Камо се деле ружице беле?
Пролеће цветно камо? —
Кроз голо грање и поља пуста
Завија олуј само.

С вечерњег неба ледено сунце
Пробија облак сури,
Јато се врана с гракташем кобним
Леденим путем жури.

Ал' док се гором и долином
Студен и сумрак шири,
Међ нама трепти пролетње доба,
Пролеће овде мири.

Пролеће дивно младости, среће,
За којом срце жуди,
И тихи пламен дружбе и братства,
Што миљем нежи груди.

Песма се ори, дим се колута,
Чуства слободу траже —
Ал' чудно звони песница жива,
Чудно се с фијуком слаже.

Живот се бори са смрћу бледом,
Јесен са премалећем,
Надгробни јаук с веселља кликом,
Кипарис с нежним цвећем —

Та појте јаче, грмите песме!
Што младост да нам ћути?
Што да нам брига лица мрачи?
Што да нам срце слути?

У заман риче дивљи север,
Јача је младост наша,
Нек гине јаук опела грозног
Сред песме и звоњких чаша!

12. окт. 1892. *Лењский.*

НЕ ЗНАШ...

(Херман Ханго)

Не знаш, да сам, проводећи шалу,
Често једва стез'о тајни бол;
Не знаш, да те — твоју сенку малу —
Свагда гледах к'о свој апостол.

Не знаш, да ме љуто уједаху
Ко ти рече: да сам дрвен стпор...
С тобом зар и добро мландјаху,
Ал мене је тишт'о такав збор.

Не знаш ништ' ћеш дознати о томе,
Би и не би схватила ме, знам;
— Мене и сад старе жеље ломе:
Тебе само свуд да угледам.

Б. Бранчић.

НИ ИЗ ЧЕГА.

ПРИПОВЕТКА ИЗ СРЕМА.

Приповеда Стеван Радић.

(Наставак)

XIV.

Пона се напао збиља у јанари. Добио је позив од суда као кривац тобоже због тога, што је проневерио црквени новац. Прелистао је све рачуне од петнаест година да потражи, е да ли је гдегод уведено, да је он ту кобну задужницу исплатио. До душе, он није крив што та свота, није спроведена, јер није он водио црквене рачуне. Он је само у име црквене општине, када је прављена нова ограда око цркве, ону своту примио и збиља је предао пред скупштином на даље ништа. Али, камо доказа? За толико година заборави се на много што шта важније, а камо ли не на то, да је попа те и те године платио ту и ту задужницу. Попа је добро промотрио сву озбиљност ситуације. Видио је против себе човека, који је у стању ставити све на коцку, да осигура свој опстанак, не штедећи ничију част! Види себе у мантији, а та му не дозвољава, да се на сред улице онаким истим тоном служи против свога нападача. Па и чим да посведочи, да је ту задужницу исплатио? Који ће се од чланова црквене општине и заклети, да су видели, када је он новац на стô метнуо?

Тако је попа једне вечери у постељи премишљао и превртао се, а иној му се у крупним бобицама кувао по челу. У оној помрчини чињаше му се, да неке авети пружају руку на њ. Никда још није у своме веку био оптужен. Све га је штовало. А сада?.. Та брука! Не ће се смети жив показати. За час би устао, раширио завесе на прозору и погледао на улицу, месечином осветљену... Тамо преко пута у оној кући спаваше његов страшни нови непријатељ. Или дешкаше, па са злобним осмејком смишљаше и коваше наклене планове, да своје непријатеље сломи. Или, можда и он стоји на прозору, па му се кеси, како ће попа изгубити свој углед и своју част. Поп се збиља учини, да на прозору куће преко пута види неку прилику, како млата рукама и маше главом, као да игра о коњицу. Спусти завесе и легне. Неколико је трепутака лежао, за тим опет устао и ходао горе доле премишљајући, да ли је до тога морало доћи? И за што је он против тога човека? За то, што је спурдисао малу свотицу имовних новаца — тако вели. За то валда, што пре три године није хтео предати имовне рачуне, те се почело сумњати, да помало крадуца! Истерују га је из перовођства. За што? Је л' његово дирао? За што се не диже ко други, већ баш он?! Али, то је његова дужност као свештеника! Каква дужност?! А хоће ли ош наори бранити њега, кад он падне у беду?! Не. Још ће се смешити. Нека узима. Да, да. Нека узима! Не узима његово... Сутра ће му отићи на...

Опет леже. Али од сна ни помена. Где је јутро! Дође му да устане, да му оде, да му каже: Одустај! Нисам крив, али ме ти можеш кривцем учинити! Нека је мир у селу... Та ту се не краде... већ одбор одобри... па, ето...

За тим би плануо: Кога да молим? Њега?! Не, не; нигда, па ма шта било. Ја знам, да ми је савест чиста.

У том је легао и свео очи...

У јутру је устао задовољан. Ходао је горе доле по трему, а попадија је седила са везом у руци.

„Шта бих се ја толико једила? Окани се. Ако ти је она род, није ти кћи! Па да се за њу једини и вучеш с њима клинка. Боже мој! Отерао, отерао! Не може с њом живити, на квит! Нека она тражи, ако има шта. Не мораш ти теби навлачити беду на врат, јер та двојица су у стању праведна човека обесити. А шта ти имаш и од села, да се толико заузимаш?“

„Шта се плећем!? Зар да пустим, да ми деморалишу сељане? Да направе од њих своју машину! А друго, ти знаш, да идем за тим, да ми се парохијал плаћа из

општинске касе. Ако он буде у одбору у већини, онда овај то не ће никада закључити. Да се мирим? О томе нема ни говора, јер су увреде страшне!"

„Па шта знаш чинити? Да те затворе? Но, само би ми још то требало!"

У том уђе учитељ Војводић.

„Помози Бог, господине попо!"

„Кад би Бог дао, драги учо! Ал' баш није понајбоље."

„Чуо сам. Али, не брините се. Ја сам ствар тако удесио, да вас не ће ни глава заболети. Чуо сам, како вам прете за ту облигацију. Ја сам се о тој ствари распитивао. Многи се до душе не сећају на то, али стари скупштинари: Јоца Лекић, Пера Мишковић и Јован Зарић готови су да се закуну, да су видили и да се добро сећају, када сте ви новац избројали пред скупштином и одмах је издат зидару Чутурићу за ограду порте."

Поп и попадија кликнуше од радости. Попа загрли учитеља и весело га задржи на обеду.

„Не бих се ја томе досетио, драги учо!"

„Да, ти би допустио да те притворе!" прекори га попадија.

„Не дам ја, да нико каља ту мантију, бар у колико ми је то као учитељу могуће..."

„Војводићу, не ћу вам никда ту љубав заборавити! А сада, Оларићу, изволи..."

После по дне цело је село знало, шта је учинио учитељ. Она три сведока окрсали пред општинском кућом у брк Оларићу, да је попа ту облигацију платио...

XV.

Које што је учитељ овако извукао попу, које пак што је народу говорио, на што се иде са задругом и толиким глобама, навукао је на себе још већу мржњу Мргудића и Оларића. Плате није добијао по два месеца 'дана. Кад донесе квиту Мргудићу на потпис, Мргудић га одбије до сутра и тако га дуго тепта, док на поселетку не потпише. Оларић га је једном јавно назвао свакојаким именима. Учитељ је у том часу заборавио да је учитељ, па је Оларићу троструко вратио, но после се за то кајао. Мргудић и Оларић поднесоше тужбу и наведоше, да се учитељ меша у општинске ствари и да буни народ. Учитеља позваше на испит. Када се вратио из Н., увео је у свој дневник ово:

Један ми господин рече: „Ако још једаред чујем, да се мешате у општинске ствари, да сте имали с ким сукоба, налик на онај са Оларићем, бићете премештени. Учитељ се мора држати своје школе. Нека начелник поједе и ону последњу општинску цигљу, учитеља се то не тиче. Ту су власти, које ће у томе случају знати чинити што треба."

Боже мој, Боже! са које је стране тај господин схватио моје мешање у општинске ствари. Није ни слутио, да је мене нешто више руководило, а не да што наиђодим Мргудићу и Оларићу. Ја сам добро схватио намере Оларића и његове жене. Нити је Оларић био прави пријатељ Мргудићу, нити је Оларићка волела Мргудићка. Требао је њеном мужу Мргудић а Мргудићка је одвраћала свога мужа од Оларића. Оларићка је знала за све то, те је прегла, да своју супарницу ослаби и не мислећи, да ће неодлучни Мргудић отерати своју жену... У тој својој накани заиђла је она мало и дубље, те је већ осећала, да помало и воле Мргудића. Мене су употребили за подлогу. Да ли је то морал?! Једна је невина жена страдала. Ваља ли дозволити, да та жена остане и на даље под срамотом, да је непоштена? Нисам ли ја баш позван, да свету докажем њену невиност?! А може ли се то учинити, ако се зароду не укаже пстом на цео план, којим се пошло, да се осигура егзистенција једног човека? А може ли се то учинити, ако човек не општи са народом? Даље веле, мени је стало до тога, да се тај човек не увуче у општину, да од ње не живи. То није истина. Никад и никоме нисам стајао на путу, да дође до насушног хлеба, само ако ће га заслужити поштеним радом. Да је тај човек употребио поштен начин, да дође у општини до уплива и да је радио за ову општину, да је у чему унапреди, алал му вера! Нека постане и начелник! Али, када је он употребио пут, на којем ће деморалисати овај поштени и највини сељачки свет, на којем ће убити углед свештенику, то већ нисам могао мирно гледати. Или, зар то није деморализација, када сељак мора за то да ради

„против своје воље, што је добио неку свотицу зајма, који га врло много стаје? За то још мора председнику и одборницима да кулучи! Или, ако не иде по њиховој вољи да сместа плати целу своту и да се баци у наручје капиларија! На докле ће тим довести сељака? Дотле, да не ће имати вере ни у Бога... За то сам се плетао у општинске ствари и моја је савест чиста. На шта сада да радим? Да се повучем и ћутке да посматрам или да будем променитен?! На опет, ја се не бих ни у том случају окануо, али — морам. Нека ми се не замери. У противном би случају они разгласили, да сам за то променитен, што сам крив те се укинула једна брачна веза. Ово би јако наљутило оног бедног жени, која у највећој невољи проводи дане код својих сестара. Свет за њом пружа прст и шапуће: расушитеница! неверница! Дође и овамо. Моли, преклиње, доказује своју невиност — али овај ни да чује. Да је сачувам бар од осуде јавног мњења, ја се са свим повлачим у своју — школу. Ту су најпосла поп и газда Митар, па нека раде....

И учитељ се са свим повукао и ћутке је посматрао. Али се јако преварио у нади, да ће што учинити поп и деда Митар. На скоро Митар плати још две велике глобе и поштени тај сељак малакше те се стане клонити јавнога рада у корист општини. Поп запленише за општински трошак и друге дугове чардак кукуруза, а да не би и посили те га тим пред сељанима срамотили, повуче се и он. Дуго се борио, но попадијини разлози утиснаше му узаврелу крв. У том се отцепи Долово од Крагујевца и дође нови избори. Две трећине села задужено. Оларић запрети, који не буде гласао за његову листу, не ће му се векселa продопирати, па ни уз отплату, него ће је одмах морати платити целу, чим јој стигне термин. У обести својој говорио је: Ја сам ваш бог!

Избор се свршио. Преко тридесет сељана гласали су по својој савести са независнима, али ти сви пољашњаше своје векселе, када је дошао термин. Оларић и Мргудић су ликовали. Поша се захвали на перопоћству у имовини, јер се бојао, да му се што не подметне. Изаберу Оларића за перопоћу и месног судца. Али он не хтеде за сто форинти. Одбор му повиси две стотине. Имао је дакле сад петнаест стотина свега прихода годишње. Његова је егзистенција осигурана. Да би пону са свим придобили за себе, закључе, да му се исплаћује парохијал из општинске касе. Тај дан бејаше весеље код Оларића. У Оларићевој се авлији пекли јагањци. Изашлала се десетакиња, сељани су пили и не слутећи, да ће их свака кап стати скупо. Многи се дивили сили и слави Оларићевој и његовој мудрости, којом је до славе дошао. Мргудић је играо и скакао од весеља и све је викао: чок јаша! чок јаша! Брат га загрло па кличе: Ти си други Бисмарк! Живио Краковачки Бисмарк! Живила памет! Живила мудрост!

Старци па улици шапутаху: Онамети, Боже, нас, смирене твоје Краковчане!

(Наставиће се.)

ЦРВЕНА КАПА.

роман Јована Захарјашевића

с пољског преко Рајко.

(Наставак.)

XX.

Тим златним сањаријама стигао госпођица паткомесара још један тежак јад, још се једном љуто разочарао!

Беше то година 1848.

Та та година, до душе, није онако узрујала и упрепастила, као лепшички двор и вешала у Лавову, ал' ју је инак забележио у својим белешкама и доста на широко о њој развезао.

То, што је видео и чуо те године, не плаши га ни најмање, не буди у њему онога чудногa страха, који му задаваху пређашње катастрофе. На ту се годину просто — љути..... Пише у својим белешкама:

„Идеја је онда најопаснија за фактичним по-

редак, кад се појављује у сред трагичних прилика. Натуштено небо, грмљавина, громови и муње... бледа лица, кривље хаљине... оруђа за убиство и уништење — а поимење потучене жртве, које леже отворених очију... то је прободоносна авангарда идеје, која јој и уз највећи отпор крчи пута к престолу будућности!.... Али, кад идеја иде на пировање и као разуздана бахантинка благује и лудује, онда су јој дани избројани!

„А тако ми се приказала година 1848.

„Та чудна радост, ако и не знам, чему се радовало, јер је у земљи све било по старом, то елегантно одело, француске сабље, сребрне парамице, контуши, црвене чизме, бели орлови, а понајпре та чудна махнитост без мисли о будућности, о раду, о дужностима; те чудне забаве, празно разметање са родољубивим осећајима: све то беше нешкодљиво позитивним правима државним и било би без штете и прошло, да се нису стекле чудне прилике, које веселу комедију наједаред променише у трагедију!...

„Да су владе мирно посматрале све то, да су допустиле, нека се до краја затегне опруга веселога патријотизма, стали би се полако губити контуши и високе чизме, као одећа, која не пристаје уз данашње време, као контушима би нестало мундира и калпака, а народна гарда, уморна од вољна стражарења, платила би одмах замснике и после опет чување над сигурношћу вратила онима, који су то и пређе обављали. И све би се полако стишало и заспало, јер идеја 1848 године, не напавши запреке, разлевала се мирно и тихо, па би се сама од себе у земљу упила.

„Али права несрећа по државу беше — импровизовани епилог те године!...“

И о том епилогу много горких ствари прича господин наткомесар.

Он мисли, да је држава могла бити без тога епилога. А тако је он нанео држави моралну, а наткомесару личну штету.

Јер почетак уставних месеци у Галицији не беше тако страшан, као што је некима, по мишљењу наткомесареву, изгледало. Могло се стрпети у злу, па дочекати боља времена.

Наткомесар је испрва лепо чекао. У шпицари „код златне гуске“ седаше мирно, као да му је локот на устима. Није посао цилиндра, него само кану, која беше чудна комбинација кутле и полигона... Говорно је понајвише пољски, а Берти је чак допустио, да носи на белој хаљини црвене траке.

Једне се само ствари са страхом сећаше те године, и то — црвене капе.

Историја и значај тога домаћега замашета пису се некако слагали с тим временом... Требало је ту историју држати у највећој тајности. Најбољим се пријатељима не могаше тада веровати.

И што се више таквих црвених капа појављивало на улици, тим боље је затварао наткомесар орман, у коме беше његов талисман. Умио га чак брижљиво у другу хартију, да не би ко радознао опазио тај необични corpus delicti. Херман не смеде опамо ни примрднути!

Може се замислити, како се упрепастио сиромах наткомесар, кад је један пут дошао из звања, на опазио у дворишту читаву грају предградских дечака, а на челу им Хермана, под оном црвеном капом, где води „пољску гарду“!

Истина, Херман је одмах затворен, за казну, у мрачну собу, али господин наткомесар не могаше се дуго умирити. Највећма га је једило, што су дечаци из целога предграђа изабрали Хермана, једногласно, за свога вођу, као што се доцнијом истрагом показало. И мислећи о том „невалалану“ последње нехотице на орман...

Поред тога маленога једа достао би се можда наткомесар своје старе добре воље, јер се већ почео признавати на мундире гардиске и на беле орлове, да није баш тада надошао онај фатални епилог патријотичнога славља, као што називаше господин наткомесар ту годину.

Несрећа је тако хтела, да је баш последњега октобра стигао му глас из Лавова, да ће сад од збиља добити саветнички чин.

Ваљало је, дакле, опет кренути у престоницу и онде се приказати највишим властима.

Сада се крену господин наткомесар с мало бољим поуздањем, него први пут; мишљаше о свом новом чину, назва, шта више, сам себе неколико пута „саветником“... Кад ал' наједаред, одмах иза „Хладне воде“ код предграђа Лавовског, заповеди кондуктер постиљону, да одмах стане.

— Was ist, Herr Conducteur? (Шта је, господине кондуктеру?) запита наткомесар саветничким нагласком.

— Ich höre Kanonenschüsse! (Чујем топове!) одговори кондуктер.

— Was, Kanonenschüsse! (Шта, топове?

запита непознати сапутник, под ћошкастом каном на глави, нашега наткомесара. — Was, Kanonenschüsse?... Gott sei Dank, dass die Posse zu Ende ist! (Шта, топове?... Хвала Богу, да је крај тој шали!)

То рече на баци кроз прозор од кола ћошкасту капу с црвеним окрајком, а место тога извади из сандука голем цилиндар и патаче га, с правом милином, на главу!

— Sind Sie Beamter und Deutscher? (Јесте л' ви званичник и Немац?) запита наткомесар свога сапутника после те метаморфозе.

— Но, да, да! одговори јунак разведрена лица, гладећи залиске.

— Што ми пре не рекосте? — запита наткомесар.

— Ах, мој господине, одговори јунак, човек не зна сада, шта треба да буде, Немац или Пољак? Није никако добро... Еле, волим да ћутим и да ништа не говорим... Али сад, хвала Богу... бомбардују Лавов!...

Господин наткомесар се чудно на то замисли. За час ће рећи сапутнику:

— Мислите ли, да је то добро по државу?

— Ах! поштовани колега, одговори замућени сапутник, како можете то и питати....

— Питам за то, јер са свим друкчије мислим, одговори тужно наткомесар. Сав овогодишњи рад немањских патријота био је непокодљив, истом тај спилог ће му дати важности и значаја... Крв, вешала и рушевине попаљених кућа, то је плодно ђубре на пољу идеје...

Дуго је мислио, о самим тим својим речима, господин наткомесар, кад је, улазећи у град, опазио ужасан призор, где горе јавне зграде... Горела је градска већница... из њене куле, као са жртвеника стародавне трагедије, дизали се к небу пламенови... горело позориште, уточиште старих муза... горело седиште наука, академија... а по улицама беснела војска... лежали трупови... стрчале барикаде.

Такав спилог страшно ошлоји господина наткомесара. Не за то, што би се он гадио средстава, којих се држава мора лаћати у невољи, него што је слутио, као што вели, да ће идеја те године, положена у гроб у трагичном покрову, васкрснути кад год јача и опаснија!...

И сад је томе „спилогу", као некада „неталима", приписивао своју несрећу, што га је и овом приликом мимошао саветнички чин!

И сад се вратио у кућу на Подзамчу само — као наткомесар.

XXI.

Кад су последње греде, на већничкој кући, догореле и угасиле се, настаде време дубока мира. Један министар, који је пре неколико месеци сам својом руком подстицао преврат, напао је за добро да се окане својих старих начела и да се, по што, по то, утврди на свом високом месту. А учинио је то о врло малену трошку. Пре му беше лозинка: „Entschieden vorwärts!" (Одлучно напред!) Сад је додао само једну реч: „Besonnen!" (промишљено!) И отуда се створи нова лозинка: „Entschieden, aber besonnen vorwärts!" (Одлучно, али промишљено напред!)

Све грчевите трзавице 1848 године срећно преминуше. Убише покојника без милосрђа, поломише му све кости, смождише срце и стрпаше га у мртвачки сандук. С ону страну Карпата, кад су бунтовници већ положили оружје, обесише још неколико ђенерала да задовоље словима у закону, а тамнице дуњом напунише по целој царевини.

То „црне тачкице" на политичком обзорју државном бацаху мало у бригу наткомесара, који је сада, више него икада, сматрао као врло штодљиво то „стварање мученика". Исто га тако брало у бригу што смо суседнога цара, у коме препоручиваше милост и умереност угарским судовима,.. али те бриге прођоше, кад је суседна војска изишла из земље.

И на брзо, после одласка пријатељске војске доби господин наткомесар обилату награду за све своје службено-патријотске патње.

Постаде најпосле саветником!

XXII.

Поштовани саветник беше сада управо на висини својих најзатрепљивих жеља. Ма каквога среће да га још задеси, он би ју сматрао просто као небесни дар. Тиме је показао велику скромност људску, задовољавајући се чином саветничким. А и ако му кад и кад „код златне гуске" долажаху још и веће жеље, он их је сматрао као просте снове, којих се ни један човек не може отрести.

Сада се, свом душом, посветио домаћој срећи. Према Берти беше двоструко пријазан, на јој је и домаћи буџет повећао за петнаест постотака! Куцио је нов памћењак, ж две собе дао

овоштити. Није заборавио ни на богате цвеће завеса.

Ал' најнежнију је љубав гајио према Херманку, која је сада већ знао Херманом.

Херман је збиља то и заслужио... Беше то дечак необичне вредноће и знаменита дара. Волео је науку и у њој је за дивно чудо напредовао. Љубљаху га, уз то, и другови, којима је у свему предњачио. Управитељ је увек честитао саветнику, што има тако честита сина.

Није ни чудо, што је сада саветник сам радостан ходао по градским улицама. Шешир је носио нахеро, са сажаљењем говорио о шимеричним усклањима пољских родољуба, на их, шта више, искрено и срдачно наговарао, да се махну сваке луде мисли, која стаје земљу толиких жртава и пречи правилан развој трговине и земаљскога обрта. Живео је, ишак, добро, с надуреним становницима и сваком приликом им срдачно стискавао руку. Сажаљевао је оно, што се збило, ал' се надао, да се то више не ће по вратити.

Живећи тако угодно и по вољи, почео се је саветник јако гојити. Лице му се сјајало као пун месец, па и ако му је коса стала јако опадати, умео је ишак вештим позајмљивањем, одозго и одоздо, да покрије белу ћелу.

А права срећа за њега беше, што је министар демократа, с којим се са свим слагао, умео после тако жалосних догађаја да створи тако дубок мир у држави, да слободном уживању божјих дарова „код златне гуске“ није сметао никакав глас са улице, никакова прокоса песма не разлегаше се у крчмарској атмосфери, а што је најбоље, не запремаше столове ни један број некада тако страшних „*Народне Новина*“. Но није одобравао, што су пустили на слободу уредника Добрањског, који је тамновао у чешкој тврђави.

Међу тим, у том благом миру, у којем отаџбина није ни један пут уздахнула, него мирно, као труп без живота, почивала на својој постељи — израстао Херман врло леп младић.

Чело му беше као и у оца. Беше високо и паметно. Очи му ишак подсећаху на мајку. Беху јасно плаве и вечито сијање у њима тихо, сетно сањарење. Његова дуга, светла коса падаше у лепим витицама на рамена, те беше доста лепо — као што мишљаше саветник — на немачког песника Шилера.

Није отац бадава употребљавао то упоређење. Неколико пута је зар напшао у Хермановој теци на песничке покушаје, које у немачком, које у пољском језику. Због пољског се језика није саветник љутио. Мишљаше, да му земаљски језик не ће шкодити као потоњем службенику, обратно, да ће му бити од помоћи. Еле сматраше то као просто вежбање без икакове важности.

Него беше разлике у тим песмама. Већу, филозофску мисао обрађиваше Херман немачким језиком. У пољском језику покушаваше само да уђеси лиру и састављање по коју милотужну песницу...

Један пут, шта више, нађе отац на песму, написану с великом неком жудњом. Дуго премишљаше, за чим би Херман могао тако патрено жудети и доће, најзад, до уверења, да се то тиче Мине, кћери дворског саветника... Еле не спомињући ништа Херману, однесе песницу Мини, а томе се девојче врло обрадова.

У тој песми, међу осталим, клицаше Херман непознатој:

За те, светитељко, које срце пламти!
Ко болове твоје и сузе не пати!
Некад божји мач си послала у боку
Сад сп.... голих руку — са сузом у оку!.
На нек сузе твоје сваке боде носе,
Ја бих твојих суза — радо пашо се!..

Та се песма, по мишљењу саветникову, тицала Мине, кћери дворског саветника јер је Мина један пут играла у представама, које је уђесно сресни благајник, а приказивала с великим ефектом Јудиту, где одсеца главу Холоферну, а тога је приказивао магистратски пандур...

Та је елегија врло обрадовала саветника и Мину, а и дворски су саветник два пут пажљиво прочитао....

Кад је Херман ту песму писао, беше му онда седамнаест година и беше у петом гимназијском разреду. Мина је бројила, у то доба, петнаест пролећа. Еле све да јој мајка и није шапутала на ухо о тајним смеровима саветникоим, све да се и нису, дворски саветник и говорљиви саветник, више пута одали, шта мисле, већ сам садржај те елегије довео би ји ју на пут, који јој се спремао.

А беше то девојче, на први поглед, са свим дорасло потоњој својој улози. Облици јој беху врло лепи и потпуно развијени. Средњега узраста, жива, великих сивих очију, око којих се увек цаклила нека влага, мало прчаста носа, изгледаше као весела русалка, које се често, од несташлу-

ка, љуљушкају на месечини по шумеском дрвећу и раскошно се огледају у извору, који извире испод дрвета.

Није чудо, што је та песма младога песника затрептала, на петнаестогодишњем срцу, као њух поветарчев на солској харфи; а жестока румен, која јој у тај мах обли пређело лице, јасно одаде, шта се у том срдашцу збива.

Саветник виде ту румен, па се радостан врати кући, да с Бертом подели ту срећу. И срећни обоје проведоше тај дан у тако благу заносу, у какву су могли бити само у првим данима после венчања, кад су се у цркви заклели, да ће љубити једно друго стално, верно и до гроба!...

И баш кад беху на највишем степену среће, удари их гром из ведра.

Одмах други дан позва дворски саветник к себи саветника. Брижљиво затвори за њим врата, да не би нико чуо, шта говоре. Један час стајаше ћутећи пред саветником, за тим уздахну, па рече свечано:

— Wissen Sie was, Herr Rath? (Знате ли шта, господине саветниче?).

— Nein, ich weiss nichts! (Не, не знам ништа!) одговори трагично саветник и разрогачи очи.

— Међу њима се опет нешто кува! рече дворски саветник после дуга ћутања и спусти главу на прса.

— Ја сам одмах казао! уздахне саветник.

Те речи изненадише дворскога саветника. Зачуђено погледа у саветника.

— Шта? одазва се за часак, онда сте ви знали, а мени ништа не говорите....

— Нит' сам шта знао, нити знам, господине, — одговори тужно саветник — али сам мислио, да ће тако бити. Кад ми сами бачено семе корова залевамо и негујемо, онда, да богме, да мора оно нецкијати из земље, нарасти и уродити родом.

— Како ви то мислите? — запита дворски саветник, а високо му се чело намрши...

— Кад смо један пут, сутеђајем несрећних прилика, целу земљу залили крвљу и осветили пожаром; кад смо други пут приредили, у очима те земље, сувише трагичну сцену, као што беху смртне пресуде, кад смо, на послетку, веселим патријотским оргијама додали онаки епилог, као што беше спаљивање вешице, престонице и академије: онда не треба сада да се чудимо, што је идеја, коју смо врло трагично заодели, добила веће чари и постала љубавницом егзалтованих људи!...

На те се речи дворски саветник још већма намрштио. Прође два корака писаћем столу и рече гневно:

— Није потребно, да ме ви учите, како ваља и шта ваља радити... Ваше је слушати. А ако сам вас данас позвао, то је само за то, да вас, као пријатељ, подсетим на опасност. Кажем вам, да се овдашњим ђацима нешто врше по глави. Не треба да вам боље објашњавам. Али ми је понајпре стало до вашега Хермана. Дечак има дара и могао би... уз јаку протекцију... далеко дотерати. Истина, за сад још нема за њега никакове опасности, али не стоји добар, шта ће с њим после бити. Место је мало, омладина нема никаквих забава. Еле увек су на окупу, а једна шугава овца цело стадо опшуга.

Саветник побледи на те речи. На саму помисао, да би Херман могао оказати његово име, следи му се крв у жилама. Уздахне дубоко, ухвати грчевито за руку дворскога саветника и повиче:

— Господине, смилујте се, не говорите!... Мој син... мој Херман да..

— Боље је пирити на хладно, него на вредо, — одговори дворски саветник, слежући раменима. — Мој је савет ово: Хермана треба послати у Лавов. И тако му ваља онамо ићи у свеучилиште. У престоници омладина друкчије живи — ви ме разумете... с лепим светом....

— Што се тога тиче, не бојим се ни најмање за Хермана — прихвати брзо саветник, мислећи на Мину.

— Ни ја се не бојим за њега — додаде с осмехом дворски саветник, као да је разумео пријатеља — али ићи мора, и то што пре, јер овде нису чисти послови!....

После недељу дана стојаху два троручна свећњака у салону дворскога саветника. Осам сестара сеђаху редом по годинама. Шеста по реду беше најбрижљивије обучена. На њој беше црна хаљина од бареша, баш као да је у жалости. Из главе се помаљао бео цветак. По лицу прелажаше туга и ганутост. На наслоњачи сеђаше домаћица са саветниковицом, која често отираше очи рупцем. Домаћин се, са саветником, наместио на страни, па се оба врло достојанствено љуљаху у столицама, не говорећи ни речи међу собом. Саветник имађаше зелен фрак

са златним пуцима и горостасне огрлице, иза којих извириваше његово уцвељено лице.

Херман сеђаше у куту и гледаше, кроз прозор, малени облачак, који се баш мицао по небу... Чињаше му се, да ће и он, као тај облак, заплоviти сада у неку незнану, бланкитну даљину... заплоviти сам самцит...

Und finden wir ein besseres Glück.
So kehren wir zu dir zurück...

На те речи сви заплакаше. Херман устаде од прозора, па приђе Мини.

– Чим вам могу захвалити, госпођице, за ту милотужну песму? — запита, хватајући ју за руку.

Стојан Новаковић.

— Мина — рече ће домаћица, — запевај господину Херману „Abschiedslied“

Bleib mir gesund, du stilles Haus!...

Мина седе за гласовир, па ганутљивим гласом запева песмицу.

При крају је ганути саветник невао скупа с Миком:

Мина стисне две бисерне сузице у очима откине с груди црвени карамфил и рекне:

— Примајући од мене овај цветак за успомену!

Херман узе цветак, а целивајући јој руку, остави на њој — сузу!

(Наставиће се).

КЊИЖЕВНОСТ.

СТОЈАН НОВАКОВИЋ.

Нема ваљада у читаву Сриству *родољуба*, који је на разним пољима толико урадио за српску просвету, ни *научењака*, који је на разним гранама науке толико писао, ни *књижевника*, чије је име већма чувено у Сриству и у страноме свету, чије се име назовара са више поштовања, као име Стојана Новаковића. Многострчан је то, плодан, па још темељит и неуморан радник; голем је то и плодан рад на пољу просвете српске. Но рад Стојана Новаковића на пољу просвете српске креће се у главноме у три правца — рад на пољу државничкоме; рад у просветним заводима и друштвима и рад на пољу књижевноме и научноме.

Чисто књижеван лист не може оцењивати *државничку радњу* Новаковићеву. Чисто књижеван лист може само констатовати, да Новаковићеве реформе на пољу наставе у Србији показују тежњу, да се наставна дотле што је више могуће на ниво модерне наставе, али да не изгуби свој национални карактер; а у књижевности, да се створи духовно јединство не само српског, већ и хрватског племена. Али је Новаковић и као посланик Краљевине Србије на високој поти, кадгод знао употребити свој званични положај и утецај на корист српске просвете. Што се данас диже просвета у Старој Србији и Маћедонији, што се буди успавана свест народна у тим земљама, велика је заслуга Стојана Новаковића, који је и у Цариграду, оптерећен званичним пословима, неуморно радио на просвети српској — стварајуће српску штампарију у Цариграду, отварајући књижарнице по већим местима Маћедоније, отварајући српске школе и т. д., и при томе науморно радећи на толиким гранама науке.

Друго поље, на коме је Новаковић дело за просвету српску, то су *просветни заводи и друштва*, којима је бивао члан, секретар, уредник органа друштвених или председник. Прво је започео свој славни рад на просвети српској као професор, прво на београдској гимназији, по томе на Великој Школи, а доцније као библиотекар народне библиотеке и чувар музеја, као секретар „српскога ученог друштва“ и уредник друштвеног органа „Гласника“, који се под његовим вештим уредништвом подигао на висину, на којој је остао до пословетка. Треба само узети у руке записнике ученога друштва, академије наука или које задужбине, па ће се видети, шта је урадио Стојан Новаковић у тим храмовима српске просвете као *предлагач реформа*, које су служиле (и које би служиле) на понос тим друштвима, а на корист целокупној просвети српској, и као строги, но свагда објективни *критичар* и прави академски *беседник*. Треба узети у руке органе српских (па и хрватских) ученог друштва, па ће се видети, да је рад Стојана Новаковића добар део читавога рада тих друштава, добар део рада читаве једне генерације књижевничке. У друштвима, којима је Новаковић члан, он је неуморан радник, подстрекач, он показује примером, развија идеје, уноси живота, он је *душа* друштава. Ко је први и до сада најбоље написао у „Гласове“ српске академије наука? Би ли било „Српске књижевне задруге“, да није било Стојана Новаковића, да је створи, да улије духа, да нам својом неуморношћу и знањем није ставио у изглед процват толико нужне „Српске књижевне задруге?“

Ну круна је рада Новаковићева на пољу просвете српске рад *на пољу књижевничкоме и научничкоме*. Многострчан је то и изобилан рад, тако да га ми у једној расправи не можемо ни обухватити, но рад се тај даје ипак поделити у два велика дела: на рад на науци о језику са историјом књижевности; и на рад на историји српској, са свима наукама, које су с њом у свези.

Што се тиче *науке о језику*, Новаковић је написао сва четири дела граматике српске и многе умне расправе филолошке по органима наших ученог друштава. Од тих су му расправа најзнаменитије „Физиологија гласа и гласови српскога језика“, две ратиране о Ђуру Даничићу и расправе о акценту старих црквених књига. Написао је и граматику старога словенскога језика, читанке и примере. Две пуне године пожртвовао је своме учитељу Даничићу на „Речнику из српских књижевних старина“ и израдио је српски део у Миклошићеву „Речнику словенских језика“. Велику је услугу учинио и науци и Сриству, што је

у најновије време почео правом научничком објективношћу да расветљава многе, главне особине у језику Маћедонаца. Као филолог у опште припада Новаковић Даничићевој школи, филолошке расправе његове сто е на висини модерне филологије. Својим целокупним радом филолошким „сатрадио је Новаковић — вели један српски књижевник — здање и збориште језикословља српског и старог словенског“. И у питањима, у којима би другога можда патриотизам завео са пута праве научничке објективности. Новаковић се зна руководити само истином и за то је и сачувао свој прави научнички тип и углед.

На пољу *историје књижевности* Новаковић нас је преводом дела Јована Шера увео у историју књижевности свега света, а на пољу српске историје књижевности написао је „Српску библиографију до 1867.“ и по томе све до 1876. и први је написао историју српске књижевности, која је доживела друго издање још 1871 године. Наравно, да је та историја књижевности данас непотпуна, јер се наша књижевност за ово две десетине година лепо развила, а друго, Новаковићева се историја српске књижевности и тако већ давно не може нигде добити, те се надамо, да ће Стојан Новаковић, који је Србству учинио велику услугу, нарадивши прву историју српске књижевности, попунити и на скоро издати ново издање српске историје књижевности.

Осим тога споменућемо овде још и рад Новаковићев на пољу *српских народних умотворина*. Поред Вукрајона Вуварца Новаковић је најпаче, са правом научничком екзактношћу тумачно бисер наших народних умотворина, наше народне песме и скупио многи материјал на народне умотворине.

Друго је поље научнога рада Новаковићева *српска историја* (политичка и културна) и све друге гране науке, које су у свези са историјом. Као историјограф ударио је Стојан Новаковић критичким путем; његове су расправе украс критичке историјографије, његова ће историјска дела остати као најлепши и најчистији, прави научнички споменици школе историјске. У најновије доба ради Новаковић на огромноме делу — *Народ и земља у старој српској држави*, које ће обухватити сав културни живот старе српске државе и од кога је неке делове већ и штампао. Као културни историк заузеће Стојан Новаковић, без сумње, прво место. Његову труду нисмо да благодаримо, што су осветљене толике и толике стране живота старе српске државе. У ову врсту рада спадају и многобројни *споменици и грађа историјска*, коју је Новаковић скупио и критички издао, свагда с литерарно-историјским уводом. Али се Новаковић није заустављао само на правој историји, већ је кадгод први, а кашто (до сада бар) и једини радио на наукама, које су у свези са историјом, а то су *археологија, нумизматика и хералдика*, и на наукама, које не спадају у круг историје, али радећи на њима допринео је, да се осветли политички и културни живот старе српске државе. То су његове расправе на пољу *географије (с картама) и на пољу права*. Добар део резултата досадашњега испитивања критичке школе историјске — продукат је рада Стојана Новаковића. И тај се рад није ограничио само на стару српску државу, већ је обухватио свестрано стање српскога народа и после пада српске државе све до новијег времена. Ако Бог да, те узбудемо временом имали велику, критички израђену историју српску, која ће обухватити све гране живота народа нашег, тек онда ће се јасно видети, да је рад Сто'ана Новаковића обухватио све гране тога живота, и онда ће се тек видети, колико је Стојан Новаковић написао и урадио за историју српску, и то времену, када је историјска критичка школа тек и основана.

Своју књижевничку каријеру започео је био Новаковић *левом књижевношћу*, али је на скоро напустио, па се одао са свим *науци*, којој је и данас један од најзаменитијих представника у српском народу. Но Стојан је Новаковић радио још на два поља, *као уредник и као преводилац*. Осим већ споменутога уређивања органа учених друштава, уређивао је „Вилу“, један од наших најбољих листова. Од превода споменули смо већ Шерову историју светске књижевности, сада ћемо још споменути превод Ранкеова дела: „Србија и Турска“, које је ове године доживело већ друго издање, у коме имамо сакупљено све, што је велики повесничар о нама писао. Стојан је Новаковић много још радио, и речју и пером, а и данас ради, да нас упозна са страним светом, писао је у лист Луја Лежеа, у „Revue International“, који је уређивао Анџело де Губернатис, а и данас је предан сарадник Јагићева „Архива за словенску филологију“, у коме научно расправља особине српскога језика у Маћедонији.

То би био рад Стојана Новаковића. Нека нико не захтева, да набрајамо поимење, шта је Новаковић све написао, јер је за то простор ово-

га листа и сувише мален, а нека нико не очекује ни оцену рада Новаковићева, јер су за ту оцену силе наше и сувише слабе. Ми смо хтели о педесетогодишњици му да га се сетимо и да изнесемо она поља просвете и оне струке науке, на којима је Новаковић неуморно радио.

У каквоћи књижевних дела Стојана Новаковића видите напредан дух, големо знање и начитаност, хладно, право научењачко и за то сигурно и темељито испитивање и закључивање. У количини нак и многострукости рада Новаковићева огледа се колико енергија и нечувен труд, толико и родољубље и права научничка природа. И по облику и по садржају свога књижевнога рада Стојан је Новаковић слика и прилика научника, а читав рад на пољу просвете српске рад једног ученог родољуба...

Првога Септембра ове године навршило се шездесет година оцу критичке школе историјске, Илариjону Руварцу. Почетком Октобра навршило се пола века Чеди Мијатовићу, а првога Новембра навршује се пола века и највреднијем и најплоднијем писцу српскоме, Стојану Новаковићу.

Руварац, Мијатовић, Новаковић! Три звезде преходнице у критичкој школи српске историје, три родољуба, три академичара, који су големим умом својим осветлили тамне и непознате стране прошлости наше, и са испитаном прошлошћу дирнули жице нашег народног поноса и са уадигнутом зубљом испитане старине светле, да клонули са тешке садашњости не залутамо на путањама неизвесне будућности. На поред све сличности, колико је и разлике у њихову раду! Док се и у чисто научничким расправама у Руварца огледа ведра воља, Чеду носе песнички осећаји, Стојана не напушта никада научничка мирноћа и хладноћа. Док Руварац не прима митре, као ни друга два архимандрита - историчара Рајић и Дучић, дотле Мијатовић и Новаковић раде и на пољу државничкоме, али док Мијатовићев рад на пољу државничкоме не стоји — бар непосредно — у свези с просветом српском, дотле се Новаковићев државнички рад креће на пољу српске просвете.

Свој тројици се дедовина колевка њихала у нашем Срему, за то је овострано Србство и учествовало тако радосно у славама архимандрита Илариjона и Чеде Мијатовића, и данас о постолетном дану од рођења Стојана Новаковића ево из „Стражилова“ жеље овостраног Србства, да Стојан Новаковић још дуго и много поживи на корист и понос српској просвети и српској науци!

Нови Сад, Октобра 1892.

—ћ.

БРАНИЧ СРПСКОГА ЈЕЗИКА.

1.) У „Paljetkovanju“, што пише Лука Зоре (вид. Rad jugoslavenske akademije, knj. CX) стоји ово: „*Лијечник* је народна ријеч и ако коме није по вољи, само што је изузетак у замету ријечи акцента, јер би требало да буде *лѣчник* од лијек, као *гласник* од глас и *вѣсник* од вијест. Његде се употребљава *лијечник*, а његде *лекар*; и то је по свој прилици завело ученога господина Бошковића, да осуди ријеч *лијечник*, а очито су оба назива синоними, јер из почетка као и другдје, тако и код нас једно те исто чељаде лијечило је и мијешало лијеке“. Ми смо с речју *лијечник* били начисто године 1888. Те године у „Vienac“ у броју 52 написао сам ја о тој речи и показао да је постала реч *лијечник* од придева *лијечан* наставком *ик*, те да значи онога, који *лијечи*, као *вијешник* који вијеша, *заповједник*, који заповиједа, а *лекар* управо да значи онога, који праве лекове. И једна је и друга реч народна. Бошковић и Даничић су је превидели у Вукову речнику. Да речи *лијечник* има у Вукову речнику, опомињу ме је госп. Соколски. У Вукову речнику код речи *медар* стоји cf. лекар, лијечник. Али у азбучном реду заборавно ју је Вук споменути. Дакле с том смо речју били начисто још 1888 г., да је народна и да се налази у Вукову речнику, али несам био начисто ко је тај Соколски, који ме је опомињу и показао да се та реч налази у Вукову речнику. Реч *лијечник* у Paljetkovanju Луке Зора изазвала ме је да још једанпут кажем да се налази у Вукову речнику, а друго сетила ме је и на Соколског. Ко је дакле тај Соколски? Г. 1888. 18. (30.) студеног добијем ћирилицом писано писмо од шест табака из Загреба са потписом Соколски. У том писму изнаша Соколски погрешке у језику неких књижевника хрватских и српских, а богме није ни мени остао дужан.

У истом писму тражи од мене разјашњења о неким стварима, што се језика српскога тиче, на која сам ја почео одговарати у Vienci од г. 1888. Почетак његова писма гласи овако:

Велеученљени Господине!

Видјевши у Вашем Бранику, како се оскрћете и одговарате такођер на приватне листове, не могу никако одолети, а да вам се ево и ја не огласим. Опростите што вам досађујем; али то чиним, јер ми је ствар сама препатила и веома мила, а ви као да сте ми човјек, којему је стало до ствари саме више него до пчеса другога. Но најприје знајте, с ким имате посла.

Ја сам дјетинство своје и прву младост провео у славонској градиву, гдје се онда највише народним језиком говорило икавски, истина по градски, али иначе доста добро. У школах нијесам никада учио не само ни једну науку ни знаност језиком народнијем, него наче ни језик народни као посебан предмет научи. Позније такођер нијесам нигда народни језик као посебан предмет суставно изучавао, јер ми то не бијаше струка, а напокон не допушташе ми тога моја доб нити моја служба. Кад сам ја науке свршио, Миклошић није ни слутио, да би игда могао бити професор словјенскијех језика, а по готову не у свеучилишту Бечком. Не бијаше дакле онда, изузев списе Добровскове и Копитарове, још никакове школе за словјенске језике. Мјесеца липња год. 1845 дођох у јавну службу у мјесту, гдје се по Вуковски, или, како се обично говорило, по говедарски и свињарски не сједе ни пишути, те морадох, хођеш не ћеш, против своје воље и нарави преко пет година натезати са језиком „славено-српским". Пред тијем, пробавив три године у Пешти и три године у Златном Прагу, нијесам онђје о народном језику научио ништа, наче, научив приличио говорити и писати чешки, не знадох у први мах доста пута, што је чешки, што је нашки. Мјесеца пак листопада год. 1850 пренат овако нађох се у положају, гдје се из ока из бока требало кројити, градити и ковати ријечи, готово стварати језик, пак још за знаност, којој онда једва у овој земљи бијаше никаква трага. Не бивши онда за то никаковијех правила, или барем ја не знајући за таква правила, ковао сам и ковао, како ми се најбоље свиђало, пак се то све тискало и учило. Истом године 1871. поклек се нашао ковач лошији од мене, стадох озбиљски пребирати Вуков речник, да своје посебном расправом колико толико одбраним. Но и онда не било Даничићевијех основа ни корајена, ни Миклошићеве велике граматике, ни за договор правога којега филолога, јер онда још бијаше једини у земљи Јагић, па тако и моја расправа не могаше већ храмати у којечем.

По свем том видите, да ја, ако можда и не посве „laicus", нијесам у народном језику друго већ прави працдати дилетант. С тога ја, како и иначе не желим себи никакове јавности, ни не идем у јавност, да се с филолози огледам; јер како сам ја неук, а они добро подковани, ја бих њи можда буздованом, а они мене пушком острагушом, пак ја мртав. Ма једном згодом рече ми управо * * * *: Чудна ствар, да језик исправља човјек, који није филолог! Е, па сам га затим ипак у којечем исправио; али душу у се! Не желећи дакле себи никакве јавности, ево се и вам огласујем само подписом својега надимка; а буде ли ми од вас какова знака, можда ћу вам се доцније јавити својијем правијем именом.

Ови је почетак писма Соколскога, а даље у писму долазе замерке и питања. На ово писмо одговорио сам ја у 52 броју Vienca од г. 1888 на нека питања и ово споменуо: „Ја ћу се обазрети засад само на нека питања, а кад скине г. Соколски с главе бугарску шубару, а с леђа бугаркабаницу и кад му се засија скерлет и кадифа и токе на прсима, а злаћане копче на ногама, онда ћу му одговарати на сва његова питања прилодом кад год уграбим времена." На овај одговор и на нека разјашњења моја у споменутом броју Vienca добијем карту овога садржаја: „Да вас и опет не снађе напаст, наругати се скерлету и кадифи, токам и злаћеницијем ковчам, чета света ма и помишљена у мене нема а није нигда ни било, на бр. 52 лањскога Vienca ево одговора, али само за вас; иначе желим, озбиљно, да с мојим правијем именом остане посве, како вам већ писах, а то само с разлога онђје споменутога. Приложено „Назиље" тиче се покојнога (год. 1874) Жика Вукасовића.

У Загребу 7./I. 1889. дуга улица 30.

Vjekoslav M. Golub
кр. земаљски школски надзорник и професор.

Ево дакле ко је Соколски. То је многозаслужни надзорник средњих школа у Хрватској, који је превео Dr Franje Močnika Pouku u računici i algebri za više razrede srednjih učilišta. U Zagrebu 1876.; Dr Franje viteza Močnika Pouku u računici za niže razrede gimnazija. I. Razred. Zagreb 1880.; Dr Franje viteza Močnika Pouku

* Изостављено сам име тога филолога.

u mjerstvu za više razrede srednjih učilišta, prigotovio V. M. Golub. Zagreb. 1887.; Naše računstveno nazivlje i ugredni pabirci. Napisao Vjekoslav M. Golub. U Varaždinu 1871. Mnogozaslužnoga nadzornika B. Golubа danas pokriva crna zemlja, njegove se zatrupljene kosti odmaraju, te emphy njegovom imenu smo mi svake obveze, kojom nas je obvezao za života, da s njegovim imenom ne izlazimo na javnost. Tim, što prekidamo obvezu, xoćemo da pokažemo visoko poštovanje prema pokojniku, koje je stekao za života svojim neumornim radom i trudom za xrvatsku školu i xrvatsku školsku književnost. Vjek. Golub bio je matematičar, ali je pokraj toga poznavao naš jezik tako dobro, da je znao sam graditi i kovati nove termine matematične sa mnogim razumevanjem i matematičari vrla dobro da baje oko na njegovo „Računstveno nazivlje“, jer će u njemu naći mnogo i mnogo zlatno zrnje, kojim će se koristiti. Računstvenim nazivljem utukao je Golub Živka Vukasovića do noge.

Treba spominjati svoje zaslužne ljude, treba štetjati njihove zaslуge. I ja to činim no uvereju i iz zaxvalnosti prema pokojniku B. Golubu. Ja nesam poznavao pokojnoga B. Golubа te ne bih ni mogao pisati života njegova. On mi se javno pismom tek u poslednje dane života svojega. A ovo, što sam nekoliko reči spomenuo o njemu, činim iz čiste zaxvalnosti prema mnogozaslužnom školskom trudbeniku, koju u punoj meri zaslužuje. A onomu, koji bi xteo ili je već napisao u kojim xrvatskim novinama život pokojnikov, evo još jedno i poslednje pismo, koje mi je pisao, u kojem će možda naći nešto, nešto dovuje iz života njegova;

Velečijenjeni Gospodine!

Xvala Vam ljepa na Vašijeh knjižicah, od kojijeh jedna takoljer mi odkri, čega nijesam ni slutio, da ste i vi pčelar, što mi upravo godi. In tenui labor: at tenuis non gloria! veli Virgilije u početku IV. knjige svojijeh Georgika. Koliko plemenita i korisna zabava, trud i muka! Kamo sreće, kad bi u nas svaka seoska i gradska kuća, uz koju je vrt, imala svoj pčelinjak; a tako nešto želio bih osobito u za svuđene bube.

Da Vam se ponešto odužim, izvolite i Vi od mojijeh knjiga primiti, što vam ih evo šaljem.

Imajuću u „Vienci“ pred očima Vaš kondicional i dovikujuća u pamet gdjekoja iz davnine, napokon smjelim, da se nače govori:

Jedn. 1. kad bijesam znao. Množ. 1. kad bijesmo znali
2. „ bijesi „ 2. „ bijeste „
3. „ bijе „ 3. „ bijesu „
a n bijt „

Da li za to ima gdje pismene potvrde i gdje se tako govori, to sada ne znam; ali mi se čini da se ymom ne varam.

Nijesam nigda bio prijatelj mnogijeh poznanstva, a poslednjijeh 17 godina zaustavljala me u tom i obsežna služba te sam se slabo s ljudmi sastajao, kako malo tko; sada nak premda više ne služim, sastajem se još manje poradi bolešljivosti. Za to ne ću lako ni saznati, drži li ovdje tko biogradsko „Kolo“. Ako ne bude druxčije, a bude vrijedno, možda ću ga ću držati.

Kako čujem, ovdje bi neki xtjeli da pogađaju, tko je onaj Sokolski. Neka ih, ja se ne odajem; jer ni dobju, ni zdravljem, ni znanjem nijesam podoban, da se s njime natsekem. Bude li nak koje zrnje zdravo, ne treba my tog imena, ma i poniklo, kako se čini, y sredništy i zapadnom i pačoxnom; nito ako uzbude, nogodno sam bolje nego sam si pomislio. Meni samomy ne treba nikakve slave, ni svađe.

A zašto baš Sokolski? U Požegi, gdje sam proveo djetinstvo i prvu mladost, ima brijeg Sokolovac, na kojem rodi poženko najbolje crno vino. Upravo pod tijem brijegom i ja sam neko vrijeme živio, i s toga se prije 40 godina na nekijeh javnijeh sxtinjcah podpisivao „Sokolovčanin“. U Biogradu, gdje sam od 3. Lipnja 1845. do Rujna 1850. bio javni učitelj, bio je javni učitelj francuzkoga jezika neki Sokolski, pod kojijem se je imenom skrivao prebjeg Poljak, vesma uglađen možda i grofovskoga roda gospodin, umrijevši ondje još prije mojega odlaska. Ne budi vam dakle čudo, što se i meni prohtjelo biti Sokolski a ne Jastrijeb.

Čudim se a gotovo mi nas je i žao, da ste mjali čitati ono naslovje, što mora da je upravo dosadno. Ja sam mislio ono očekivao, da će biti o njem javne rasprave, ne bi li se što pozdana o naslovu y obće vtlavilo. Vukasoviћ se grozno, da će proti onomu napisati i svojijem trošxom nadati čitavu knjigu; ali premda je on još tri godine živio, nisti se kada on a ni tko drugi javno te moj rad ne vroni upravo ničijem, ako sam ga i prasalao na više strana. Na gotovo nije moglo druxčije ni biti, ponito matematičari nijesu filolozi, a filolozi xoće, da se ne razumiju y matematiku. Radnje su mi vetsmeno odobrili naše i pohvalili jedini Mažuranići, Ivan i brat mu Antun, te profesori Vazlavec i Ježnik, i to bijaše mi svakolika nagrada. Danas bih i ja sam kojeta druxčije napisao; ali onda ne znadox bolje ja, a ni tko drugi barem iz ovijeh krajeva.

Napokon izvolite primiti moju osobitu xvalu na vašem prijatelskom odzivu i ne zamje-

рите мојему досађивању. Поздрављајући вас што најсрдачније, бележим се с особитијем штовањем

У Загребу, 19./7. I. 1889.

В. М. Голуб.

Ближи повод, да напишем ово неколико речи о покојном В. Голубу, дала ми је реч *хиљечник* у Paljetkovanju Луке Зора.

2.) У Paljetkovanju Луке Зора стоји: „Јамац и јаметво в. јемац и јеметво. Ови потоњи мислим да нијесу добри облици. Ми немамо глагола *јемити* него *јамити*, пак за то и *јамчено* мјесто *јемачно*, *нијам* а не *нијем*, *зајам* а не *зајем*, *сијам* а не *сијем*, *ујам* а не *ујем*. *Јамац* и *јаметво* су наши народни облици, а *јемац* и *јеметво* стари и *руски*. Истина да имамо *јемачки кош*, али не вала ити за ријечкијем примјерима.

Нема право г. Лука Зоре, што каже да су *јемац* и *јеметво* руски облици и да су само *јамац* и *јаметво* добри облици. То је исто, говорећи о књизи „О српском језику“ од Јована Бошковића, неправо доказивао Jarnik у Archiv-y für slavische Philologie. Zehnter Band. Erstes und zweites Heft, да је *јамац* zur Hälfte serbisch, zur andern Hälfte aber kirchenslavisch. Ја сам у својој књизи „О српском језику“, доказао да то није истина и да је *јемац* тако исто српског обличја реч као што је и *јамац* и ја о том не бих сад више говорио, јер држим да сам у својој књизи потпуно доказао да су *јемац* и *јамац* једнако српски облици, али кад се у Radu jugosl. akademije па ново вели да је *јемац* рускога обличја реч, онда морам и ја опет поновити ту ствар и показати да то није истина. Да је *јемац* реч српскога обличја, имамо два доказа: Прво нам доказује Вуков речник, а друго стари словенски језик. Ја не знам како се може тврдити да је *јемац* реч рускога облика, кад у Вукову речнику има *јемац*, *јемач*, *јемачица*, *јемачки кош*, *јемати*, *јематьс*, *јематва*, *јемчита*, *јемчити се*. Ја не знам, како се може тврдити да је *јемац* рускога обличја, кад у трећој књизи српских народних пјесама од Вука у пјесми „Мајстор Манојло“ долази та реч више пута:

Изгуби се напила јабука
У Будиму граду бијеломе.
Пушта напа лакога тедала,
Тедал више по Будиму граду.
Да се један за другога *јемчи*;
За којега *јемац* не нађе,
Хоће њега напа погубити.
Све се један за другога *јемчи*:
Све богати те за богатога,
Сиромаси један за другога.
За једнога *јемац* не нађе,
За јунака мајстора Манојла.

Друго, ја не знам како се може тврдити да је *јемац* рускога обличја, кад у старословенском долази примъ и прии-емъ, примъньникъ и прии-емьникъ, примъньница и прии-емница. Корен је од тих речи *им*=*јм*, дакле српски *јемац*, али глагол *им-а-та* има презенат і-емљ̀, а Лескин вели: „*имати* (=јм — Verhältniss wie брати: берж̀) і-емљ̀.“ Ако је дакле *јемац* рускога обличја реч, онда је и *берач* рускога обличја реч, а то мислим да не ће нико тврдити, јер имати (=јмати) стоји према і-емљ̀, као брати према берж̀. Глагол і-мати има основу *им* (јм) и і-ем: поимъ (поі-ъмъ) и поі-емъ и према томе имамо и *јемац* и *јамац*, а глагол *имати* има увек і-емљ̀ као брати: берж̀ и према крајој презенатској основи мора бити добро и српско *јемац*, *јемач*, као што је добро од крње презенатске* основе *берач* (берж̀). Зато, што у старословенском имамо основе *им* (=і-ъм=јамац) и *і-ем* (јемац), може и мора бити добро и *јемац* и *јемац*.

* Пуне су презенатске основе і-емјо, і-емје, *бере*, *бере*.

Јован Живановић.

КОВЧЕЖИЋ.

КЊИЖЕВНЕ БЕЛЕШКЕ.

= *Српска Књижевна Задруга* известила је расписом од 18. окт. о. г. своје поверенике о својој досадањем раду. По распису до сад су штампане и готове три књиге: *Косте Трифковића* Драматски списи 1., *Симе Матавуља* приповетка „Бакоња фра-Брне“, дра. *Милана Јовановића* црте „С мора и са сува“. Штампају се (и нешто ће скоро бити готово) још т и: *Достојева Обрадовића* „Живот и приключенија I.“, *Ј. Стер. Поповића* „Даворје“ (све оригиналне песме) и *Игнатија Николајевића Потпенски* приповетка „Права служба“ у преводу М. Ђ. Милићевића. Осим тога штампаће се и прва свеска „Историје српскога народа с погледом на историју суседних Бугара и Хрвата“ од *Јуб*

Коничевића и *Љуб. Јовановића*. Хоће ли се на овом броју књига стати ове године, написаће од тога, како ће се одржати до краја године досадашњи лен одних народни. Од тога одлична зависи други један корак, врло крупан према појчаним нашим приликама. Ради смо, наиме ако нам допусте појчана средства, предати члановима књиге у *тврдом повезу* (укорићене)". — Као што се из овога расписа види, вредна управа свим својим силама ради, да се узвишени и знаменити задатак Српске Књижевне Задруге што сјајније испуни већ ове године. На народу је сада, да тај рад помогне уписујући се што више у Задругу. Као у сваком послу тако ни овде не ће се моћи управити ништа без покретача. Многи би се с драге воље уписао, да зна камо и коме се треба обратити. Родољубива дужност би била у првом реду наших свештеника и учитеља а после трговаца и сваког свесног и отреситог Србина, да се лати скупљања чланова. Колико нам је познато, досад се у Бачкој и Банату одазвање тек неколико места (у Бачкој: Н. Сад 64 чл., Мол 19 чл., Чуруг 14 чл., и неколико даље по једног члана), а могао би свако село дати по десетак чланова. Три фор. само по себи није велик новац а кад се за њих добије близу 100 штампаних таб. онда је управо ситница. Пренимо се дакле, приснимо око скупљања чланова, нека се камен по камен сагради на чврстом темељу свести и просвећености целокупног Српства огромна, величанствена палата Српске Књижевне Задруге!

= У хрватском делу нашега народа се решава у школи, држави и књижевности знаменито питање: *о правопису*. Док је у вас то питање теоретски решено још 1847 год. Даничићевим „Ратом за српски језик и правопис", док су и Срби католици већ давно примили Вуков фонетички правопис, на да пишу латиницом писменима, дотле су Хрвати тврдокорно држали и бранили стимологији. Као што у Карловској писмености све до Вука (1818 год.) не беше у писању никакве постојаности, него је сваки књижевник имао свој правопис, тако је у Хрвата било до илирског покрета. Год. 1830. покушао је већ тога покрета Љ. Гај својом књижицом „Kratka osnova hrv.-slav. pravopisâa" поставити правила за правопис, али он не имаше ни близу онога филолошког дара, који показа Вук. На чешкога правописа преузео је Гај некоја писмена и стимолошко начело и већ 1836 год. његов се правопис прими свуда. С малим изменама тај правопис употребљавају Хрвати и данас. Он не одговара баш никако природи нашега језика, али ни та приликa ни пример Срба, који нашу и Карловској и латиницом словима по фонетичким начелима, ни пример појединих изузетака међу Хрватима, не могоше приволети људе т. зв. загребачке школе, да се оставе својега непримеренога и недоследнога правописа. 1889. год. уже влада хрв.-славонска ствар у своје руке, сазове одбор стручних људи, који прихвате фонетику. Влада повери познатом знаноцу српскога језика дру. *Ивану Броцу* да потанко изради правопис по фонетици и његов рад је скоро угледао света у Загребу под натписом „Hrvatski pravopis"; ово ће бити одсад службен правопис за Хрв. и Славонију. Замишај овога корака је веома велик. И опет је пала једна преграда, која дељаше једнојезичну књижевност Хрвата и Срба. Место којекакових ситнарија, само дене среће, да се наши књижевни листови (особито хрватски) више брину о том, како да се отклоне и *последња преграда*: *писмо*, па да свака књига нашега језика може путовати с руке на руку без препреке из Загреба у Београд и Н. Сад и обратно. Потрошак књига и српских и хрватских удвојило би се тако, а то би дало орловска крила нашој књижевности. — У 45. бр. Vienca има расправа „O hrvatskom pravopisu" (српшаће се у 46. бр.) из пиалачког пера, у којем се препоручује нови правопис и доказује се и данашњим језиком и старијим књижевним споменицима, да једино он има разлог. Нешто ћемо напоменути из те расправе, нека зна Viennac, да писмо предидели. На 7145. стр. наводи још засад непознати списи за „povjest hrvatskog pisma" примере из Миклошићевих „Monumenta Serbica" и то из босанских листина: Кулина бана, поповске оњање, бана Матије Нановлина, (у којој Нановлан пиреком зове своје људе *Србљане*), Твртка, (који се у тој листини потписује „Стеван Твртко ив Христа бога краљ *Србљем* и Босне и Приморје"). Колику је вику дигао Viennac на Јиречка, што није изазно листине, које нађе у дубровачкој архиви, хрватскима, што један научник Јиречкова кова никад не би могао учинити, јер нема разлога! А шта ми да кажемо за овако писање Viencéво? Само га бележимо као доказ познате мирољубивости и тактичности хрватске.

= *Мало шале*, „Obzor" у 255. бр. извештавајући да је 5. о м. отворен „grčko iztočni srbski mitropolno-crkveni sabor" настављ.: „Sto nas je tvomu zaboliło (треба: zaboljelo) vec u ovoj prvoj sjednici, to je, da je reskript čitan prvo na magjarskom a za tim na hrvatskom jeziku. Karlovci se nalaze na hrvatskom teritoriju, a na ovom teritoriju nema i ne može biti drugoga službenoga jezika osim hrvatskoga... Jezik kongresa pak jest hrvatski(!) — ili — kako ga gospoda na kongresu nazivaju — srbski.

× Ако ништа, нама би Србима требала историја српске књижевности, јер је Новаковићева историја књижевности сада већ и сувише непотпуна, друго је издање његове историје књижевности напишао још 1871!), а друго, та је историја већ одавна распачана тако, да се не може ни по коју цену више добити. Ово истина „Матица Српска" већ толико година како расписује награду од 100 дуката за историју српске књижевности, на још никако да се нађе детић, да бар покуша, да нам је напише. Да тој неволи дескочи, написао је *Јован Бошковић* „*Писма о књижевности српској и хрватској*", и та су писма почела излазити у „Летопису Матице Српске". У 170. и 171. свесци већ је изишла прва половина тих писама, и оно је дана — као што читано — одштампана и у засебну књигу. Када и друга половина буде одштампана, изаћемо опак историју књижевности српске, којом ћемо се моћи послужати, док не добијемо већу и потпунију.

САДРЖАЈ: Песништво: Јесење Вече. Не знам. Ни из чега. Прелна капа. — Књижевност: Стојан Новаковић. Бранич српског језика. — Ковчежић: Књижевне белешке.

„СТРАЖИЛОВО" излази сваке недеље на читаву табаку. Цена му је 5 фор. а. вр. на целу годину, 2 ф. 50 н. за по год., 1 ф. 25 н. на четврт год. — За Србију и Црну Гору 12 динара на годину. — Рукописа се шаљу уредништву а претплата књижари Луке Јоцића у Нови Сад. — За Србију прима претплату књижара В. Валожића у Београду.

Издаје књижара Луке Јоцића. **Штампарија дра Павловића и Јоцића у Новом Саду.**

Једина Српкиња

СТРАЖИЛОВО

ВЛАСНИК И УРЕДНИК ЈОВАН ГРЧИЋ.

БРОЈ 45. У НОВОМ САДУ, 8. НОВЕМБРА 1892. ГОД. V.

ПЕСНИШТВО.

ОВИДИЈЕ.

На петоку далном, а у граду Томи,
Еквсинус где понтус вале своје зими
О камене стене земље бојних Гета,
Усамљен, удаљен од целога света
Нубилије изгнаник неесео седи,
А с неба га гледа полумесец бледи.

Његове се седе делудају власи
Као год и бурни понтови таласи,
Што по пред њим гмижу као шарна змија
Од месеца бледог, што над њима сија —
И песничким срцем пољу се тада
Усцомене бајне, ал' и пуне јада.

Песничка му душа дивне снове чара:
Он се сећа својих пената и лара,
Ал' се сећа тада и гордога Рима,
Који но је ужасе народима спима,
Који га је гурн'о са земље му свете,
Бацио га амо међу дивље Гете.

Тужне мисли мисли и мисли му ове
Пред очи доводе разбијене снове
И душа му тада раја уздигаје,
Па их тужне, грке лири му предаје —
И одјекну лира. Блед је месец гледа,
А по понту хује Еолова чеда.

Бра Аквилон на се песму ону прима,
Односи је тамо до гордога Рима,
А по улицама гордог Рима града
Царује свуд ноћ, свуда тама влада
И кроз таму брује тужне песме гласи,
Нубилијеви грки, прегрки уздаси.

И Тибар је чуо ове тужне гласе,
Разгр'о је на Рим све своје талазе,
На Рим, што му оте оног, за ким жуди
Па га даде понту на хладне му груди.
Ваљају се тако љутог Тибра вали —
Та и хладна река за Нубилијем жали.

Борис.

НИ ИЗ ЧЕГА.

ПРИПОВЕТКА ИЗ СРЕМА.

Приповеда Стеван Радић.

(Наставак)

XVI.

Клара, као што већ напоменусмо, бејаше из С. Ту је она имала само мајеху, а више никога. Отац јој је био колар и сиротињски је живео. Како је код Немаца мајстора већ у обичају, кад им девојчице поодрасту, шаљу их одмах у службу, тако и Клара није наврши-

ла ни једанаесту годину, а већ је морала оставити кућу својих родитеља. Томе је било узрока. Мати јој је рано умрла, отац се оженио по други пут. Тако Клара доби маћеху, која је радо пила и у том би стању злостављала своју пођерку. Клара је била присиљена отићи у службу још пре, него што се опасала спагом за послове. После три године умре јој отац, оставивши кућу, два јутра земље и виноград, а то је све маћеха уживала. Клара је врло ретко долазила у посете својој маћехи. Само онда, када би напустила које место, па док не би друго нашла, а и тада би тек остала два, три дана. Маћеха би је лепо дочекала, јер је знала да се не ће дуго бавити.

Када су Клару довезли из Краковца на Озаријевим колима, упрепастила се маћеха опазивши, како Клара лежи у колих као прострап. Дотрчи до кочијаша и запита, шта је. Овај јој исприповеди како је Клара с пенажње ушала у бунар, како су је једва извукли, како се услед тога разболела и госпођа ју шаље, јер није више за службу.

Скидоше је с кола. Реза — тако се зваше Кларина маћеха — сва позелени од једа. Усне су јој дрхтале. Али шта ће? Ово је све Кларино, па ако господа дочују, да је нерадо прима, могу јој наћи тутора, а она би добила трећину мужевине, а можда ни толико. Осим тога, кад је погледала Клару, поуздала се да не ће дуго.

Клара је добила запаљење плућа. Реза је слушала како Клара нешто бунца, виче, а све би бегала. Непрестано спомиње име неке Мргудићке. Наравно да она није схваћала, шта све то значи. Мишљаше, девојче је у бунилу.

По пети маћесиној умрла би била Клара, да није била јаке нарави. Реза се тужила својим сусеткињама, како је несрећна, како јој је ова на врату, како потроши и прво испод нокта на лекове.

Првога добије Реза поштом осам форинти. На упутници је био жиг краковачке поште но није било потписа. Осим тога и писмо без потписа, да ће Клара добијати редовно ту своту сваког месеца. Даље ништа. Реза се весело смејала. Још као слушкиња у младости својој прочитала је и она два три „романа“, те мишљаше, да јој је пођерка посегла за каквим богаташем, потекла се, пала, а овај сада не допушта, да се са свим по блату ваља. А може бити, да је Клара оставила и каквог малог са плавом свином косицом... Реза поче зидати куле по ваздуху и стаде шапутати: „Не, не, млади господине, мало је осам форинти месечно. Слаћете ви и двадесет, а ову ћемо од данас добро чувати, да нам куда не утече“.

Од тога дана бејаше она за чудо љубазна према Клари.

Клара се почела знатно опорављати. Реза је нападала, да јој открије „тајну“. Клара би на то уздрхтала а Реза би се смешила у себи, мислећи: Турко, као да ја већ не знам!!

Најпосле Клара исприча све својој маћеси, како је криво говорила на Мргудићку, како ју је муж злостављао, како је ова јаукала и како јој тај јаук још и данас душу пара. Како је обећала својој госпођи, како ће у овој ствари ћутати, а она јој зато ваљда и шаље новце. Реза се у нади преварила. Али, како је била прилично оштроумна, довиђе се, да може и отуда користи вући. Клара јој причаше, како Мргудић није волео своју жену и да је једва чекао, да је скине с врата. А зар тај, што је отпустио своју жену, не би могао што придопшати? мишљаше Реза. — Зар не би плаћао, кад би Клара рекла истину и тим га присилила, да своју жену опет прими! Е, ал' може бити он не зна, да је Клара неистину говорила, те би се могао у случају њена признања састати са женом, а онда губи и тих осам форинти. Треба се држати госпође.

Тако је она мудровала, а Клари је рекла да ћути. Шта се ње тичу њихове ствари? Нека они само шалу. Рече јој да не ће никуда ићи. Нек остане код куће, док са свим не оздрави. Реза је добијала редовно сваког месеца осам форинти. Наканила би се по који пут и сама у Краковац, те би отуда донела по десет форинти осим одређене своте, па и масти, брашна, меса.

Клару је мучила савест, а особито

онда, када би опазила поштара са упутницом или кад јој се мајеха врати из Крковца. Више пута је уздахнула и рекла, да ће отићи и казати истину, јер су јој ти новци несносни. Али би ју мајеха уђуткала говорећи, да сада то уради, да би то било зло по њу. Мргудић би је тужио, што му је лагала те је своју жену злостављао и прогнао, те би дошла у затвор најмање три године. А шта *оној* фали? Живи она опет за три света!

Тиме би се Клара мало умирила.

Једнога дана сеђаше Клара са својом мајехом на клупици пред својом кућом. Из оближње улице искрснуше каруце и у њима три женскиње са велом преко лица. Једна међу њима бејаше у црнини. Клара радознало погледа на каруце и сва претрну, опазивши, да скрећу пред њихову кућу. И нехотице прошапће: *Мргудићка!* Каруце стадоше. Опази Клара уплакано лице Мргудићкино на полети у собу, не проговоривши ни речи.

Женскиње се сиђоше. Она у црнини бејаше заиста Мргудићка, а остале две женскиње њене сестре. Поздравивши се са Резом упиташе, да ли је ту Клара. Реза их упути у предњу собу и замоли их да причекају, она ће Клару одмах довести. Реза је читава по сата остала са Кларом, а то је Мргудићки пало у очи, али инак мишљаше, девојка се облачи. Из собе се најдаред зачује стењање, јецање, за тим строге речи Резине: „Ако си рада да научиш на себе срамоту, да будеш затворена, ти реци како ти је воља. Али, онда се чисти, да те моје очи не виде!"

Госпође ово нису чуле, јер су се мало гласније разговарале. У том уђе Реза са Кларом. На Клари се опажало, да је потресена. Села је, и не погледавши Мргудићку. Старија сестра Мргудићкина проче:

„Клара, ти већ можеш знати, за што смо ми дошле. Али немој мислити, да је мојој сестри стало баш до тога, да се на силу Бога састане са својим мужем — не. Истина, њу мори и то, али још више онај кобни глас, да је неповерена. Велико и мало пружа за њом прст и шапуће: расипутница! несрећа! неверница! а то је довело до очајања. Видиш ли само, како изгледа. Ти, Клара, можеш то све поправити, ако кажеш истину. Кажи шта си видила, те ћеш то на писмено пред нама потврдити и више ништа..."

Клара је ћутала. Хтеде нешто да рекне и погледа у своју мајеху. Ова да је пресече погледима и пре него што би Клара дошла до речи, проче:

„Мислим, да ћете разумети како је сада Клари. Њојзи је жао, а и мени није најугодније, када је видим тако. Каква би то радост била и за мене и за Клару, да може рећи, да није видила оно, што је видила... а, ма да је сирота девојка, опет не ће ни за чију љубав лагати!..."

„Клара! — викну кроз плач Мргудићка — и немој лагати, тако ти Бога и сени матере твоје... но је л' да је он с места отишао својој кући...."

„На реци, реци — викну Реза и спопаде Клару за рамена.

Подиже јој главу и погледа јој у лице.

Клара је добро разумела и глас и покрете своје немајке. Осећала је, да је из њених шака не би ни све комшије отеле, кад те госпе оду, те шапућући рече: „Није отишао..."

Госпође се препаразише, а Мргудићка запањено стаде гледати око себе. Чињаше јој се, да је цео свет лажа и подлац. Груди јој се надимаху а из њих излажаше тешко стењање. Једина њена нада, да скине са себе кобни глас — изневери је. Свет јој се чињаше пиштаван и тесан и осећаше, да је на њему посве излишна. Сестре јој говораху да се не једи. Оне ће већ наћи начина, којим ће натерати ову ђаволску служавку, да каже истину. Но она то није ни слушала, замишљала је себи свога мужа у слици разјарена тигра, како јој довикује: неверницо! На онда Оларићку, како наговара светину да за њом вичу. Светина као светина гледа у чистоти неваљаство, у неваљаству чистоту.

Клара је отишла у другу собу. Када је чула где одвирјаше кола, стала је викати: Лагала сам! Лагала сам... писам видила...!

Реза се после три дана вратила из

Краковца и донела десет форшпи нових новчатих банака....

XVII.

У Краковац изгледа као да се повратила опет она стара слога и једнодушност, али само у каквој сврси! Пре неколико година врзла се та слога око чврста стожера, који се звао: добро и напредак општине у сваком погледу. Данас се пак врзе око тога, да се материјално обезбеди један човек — Оларић. Чули смо већ, како је до тога дошло. Да народ није повољан, не би тога било. Који му ту слабост увардају, могу од њега учинити свашта: добра родољуба, радена човека, морална од главе до пете, или — расипкућу, беспосличара, готована... Благо селу, у коме у његову интелигентном делу бије поштено, искрено и ваљано срце, коме је напредак народа све и сва. Ту ће бити све ваљано, радено и поштено. Тешко пак ономе селу, где је противно...

У Краковцу је на жалост било противно... Сељани се за неколико година тако изменише, да си их једва могао познати. Који остадоше стари, ти су ћутали, бојећи се непријатеља. Друго се позадужило на врат на нос. Две трећине села је задужено, — а од тих ни једаи не сме ништа против Оларића. Одборници добијају масне дневнице па само пију. Омладина се угледа на њих. Начелник не гледа ни на што друго, већ на Оларићев и свој интерес. Ради ли се што за општину, нема без Оларића ништа, пити може ко посла добити, док се с њиме у четир ока не поразговори.

Па како да Краковчани не чине пријаву против овакова стања?

Ушао је страх у сељане, те не сме ни један. Нестало је искрене речи. Почело се пазити на сваку реч. Један другог почеше денунцирати. Осим свега зла бејаше понајгоре, што се у народу почела распростирати лаж. Многи постадоше лажи. И овоме злу бејаше крив Оларић. Ево доказа. Намислио, да задобије једну имућнију сеоску кућу за своје смерове. Људи из те куће бејаху ваљани и поштени, али не одобраваху правац Оларићева поступања у општини. Нису до душе правили отворену опозицију, али нису ни гласали за њ. Једном Оларић дозове једну од жена из поменуте куће. Рече јој, ако не буду све мушке главе из те куће гласале за њега, да ће јој син у војаке. Жена му обећа, да ће им говорити, па, ако буду хтели — добро. При поласку га замоли сва уплакана, да не чини тога са њеним сином.

„Хајо! Ако они не буду уз мене, син ће ти кроз три дана у солдате, јер мене царевина слуша.“

Муж ове жене, чувши за ово, плане праведним гневом и тужи Оларића среској власти. Предстојник му обећа, да ће повести у тој ствари истрагу, па то кроз два дана и учини.

Позове жену и Оларића.

Жена исприча, како ју је Оларић тога и тога дана дозвао у рану зору те јој рекао то и то. Запитају Оларића, шта има да каже на то.

„Несрећо! Ја то теби рекао?! Када? Где? А, а; чекај, чекај. Говорићеш ти пред судом. Ваљда те је онај учитељ наговорио, да то говориш. Где су ти сведоци?“

„Јух, Исусе! Дакле нисте ви мени рекли?! Та зар се не сећате, како сте нстом из кревета устали; били сте још у папучама; изашли сте у гоик преда ме...“

И жена махаше главом од чуда, да неко може овако страшно лагати у очи...

„Е, ова је полудела!! Какав кревет? Какве папуче? Молим, ова је жена клеветница.“

„А имаш ли ти сведока?“

„Ох, сами смо били, господине, ал' ја ћу се заклети, молим покорно...“

„Шта, шта? Још би се криво клела? Закуни се само. То бих ја и волео, па да те мало у контромаџ. Нисам тај дан био ни код куће, сакалудо паорска....“

„Хајо, драга, тражите сведока... на...“

„Не ћу ништа да тражим... Нека га оне стрела небеска устрели...“

Оларић је после сам говорио сељацима, да се у четир ока сме свашта казати. Заклетва је, рече, срдња.

Народ се почео кварити.

После два месеца случајно остане син ове жене солдат.

Оларић јој рече: „Ето, јесам ли ти рекао?!“

И ова кућа клону, јер је Оларић обећао да ће направити молбеницу, да не остане на три године.

Тако се дотерало дотле, да у Крковцу нису могао наћи два човека, који би ма у чему против Оларића сведочили, кад би ко пријаву поднео. Сељани напустише своје опште добро — општину. Нису распитивали, шта се тамо ради. Једина опозиција беше Војводић. Он је више пута смишљао на пријаве, али није могао наћи ни једног сведока.

Закључише да граде општинску кућу и школу. Градња ће ићи преко Оларића. Осам стотина форинти заслуге не фали.

Оларић живи као бубрег у лоју.

Један му сељак једаред донесе прасе, мало кржљаво. Бејаше то „векслароша“.

„Зар мени то?! Подај га твоме шарову.“

„Ал' немам боље!“

„Немаш? Не можемо ти продужити вексли! Марш!“

Сељак је отишао кући и изаорао најбоље прасе.

Мргудић је код Оларићевих сваки дан забављао се до мркле ноћи. Фаустина влада њиме по својој вољи.

Ако којој сељанки дотерају гуске за какав дуг, не иде да моли начелника, већ Фаустину, да јој се гуске пусте. Фаустина рекне само једну реч Мргудићу и гуске су пуштене.

„О! виле ти у жену! — говораху по селу. — Слушају је боље него попа...!“

(Наставиће се)

ЦРВЕНА КАПА.

РОМАН **Јована Захарјашевића**

с пољског превео **Рајко**.

(Наставак.)

XXIII.

Најопаснији је трепутак за срце, кад престане збиље. Кад се зачне први осећај, на је, сутицајем прилика, приморан да се повуче из збиљског живота у дубину маште, онда расте у њој, у њеној чудотворној атмосфери и сазрева чудноватом снагом!

Леса Минка, с мало пречастим носом, не беше створена за јунакињу грчкога кроја. Може бити, да би ма који службеник задобио ту минијатирну љубавницу, која би га после, кад би се пристојно заобљила, верно пратила, с послом у руци, по свима пиварским баштама и из једне чаше пила с њим слатки пектар живота...

Па и тај Херман, ђачић на Шилера, можда не би променио тога анђелка кудраве, кратке косе, да је остао у среском месту. Да су се то двоје људи, који су запета симпатисали, сваки дан виђали, одржала би се њихова узајамна чуства на површини обичне збиљности. Он би јој доносио књига на читање, кад устреба цртао јој прегледалице за вез, у шетњи носио њену мараму преко руке, давао јој руку где год би био пут нераван, проводећи тако један дан за другим без икакве промене, мирно, једнако, филистарски...

Но непредвиђени и непадни одлазак Херманов промени све из темеља.

Понајпре, захваљујући за ону песму на растанку, пољубио је Мину у руку и на тој руци оставио сузу. За што је та суза онамо капула, тешко је погодити... Може бити да је младића од седамнаест година јако дирнуло у срце, кад се сетио, да му се је растати с местом, где су му толике успомене из детињства. Може бити и то, да се присећје пријатељно с друговима, а сад му ваљало све прекинути. А најпре ће бити, да се, уз ону песмицу, растужило срце младићево за то, што је гледао пред собом непознат пут, којим му је сад усамљеном ваљало ићи.

Петнаестогодишње девојче друкчије схвати ту тешку сету. Суза, остављена на њеној руци, припадаше само њој, њој једној. Није пустила у ваздуху, као свака друга кап воде, него се упила у тело, прешла у крв и засела у срцу, тако младом!...

А тај, што је ту сузу онамо послао, отишао је од ње, одлетео!...

Не пресећаде јој ништа, него да своје осећаје даље расиима — у машти!

А њена жива машта чезнаше баш на тога жељеног госта!.... И од тада јој је Херман, сваки дан, изилажао пред очи, реклю би, у другом облику. Из јутра је сањала о њему, у ио дне се разговарала с њим у мислима, у вече га вијала пред собом, како се, с тугом на челу, сагиње к њеној руци, да на њој — остави сузу. И беше јој то тако добро, за чудо добро...

Осамљена у среском месту, које је једва бројило коју хиљаду становника, живљаше Мина само од тих снова. Дворски саветник, поред сразмерно малене плате а велике породице, клоно се свакога друштва. Чинио је то, што по економској потреби, а што по дужности, коју му је је налагала његова титула. Вајало је зар ту титулу окружити неком аурсолом и не мешати се које с каким друштвом. А у среском месту ие имађаше никакво друштва према себи.

Да јој буду једноличии снови што разноврснији, стварала је Мина себи различите изненаћене муке. Замишљала је кад и кад, да ју Херман не љуби, да је велики свет, у који је сад запливао, избрисао у његовој памети другарицу дечијских забава, да су други, сјајнији утисци заменили ону, сувише скромну, опроштајну вечеру, на којој му је тако срдачно, с таком нежношћу, запевала ону песмицу!... А шта је та домаћа песмица према сјајном певању позоришних јунакиња, према продукцијама у бујно осветљеним дворанама, као што је она замишљала престоницу?... Шта је и њено анђеоско лице с мало пргавим носом према оним престоничким лепотама, о којима је читала толике опасне ствари у француским романима? А Херман је тако леп! Нема лепшега на целом свету! Ни сам Шилер није могао бити лепши од њега, и ако је тако дивне песме писао!... Није знала бедна Мина, да Шилер није био ни најмање леп, да је имао црвену косу, црвене очи и ужасно криве ноге!...

Леп Херман је удиљ наилазио на тисуће искушења! Њена је машта свакојако ованућивала та искушења. Допадне се каквој великој госпођи, кнегињици или бар богатој баронеси. Онда јој једина утеха беше, што су све јунакиње у романима бедне, па опет се најчешће удају за оне, које су, кроз све четир свеске, тако силно љубиле!...

Опасиија за њу беше утакмица у лепоти. Истина да јој је мало огледало над њеним столом шапутало кад и кад много ласкавих речи, особито кад је гледала у њега en face.

Профил не беше тако срећан... Највише су ласкавих речи добијале жуте очи, оштро обележене тамним цртама. У њима беше толико израза, толико љубави према Херману... Не, не, никоја, па да је сто пута лепша, не може имати таких очију, јер ни једна — толико не љуби Хермана!

Ах' опет, кад се сети толиких опасности, срце јој задрхће од страха, а сузе нехотице бризну из очију! Кад и кад је у својој собици и гласно заплакала, али оне сузе, што јој је, на оној опроштајној вечери, кроз руку у срце ушла — не могаше никако исплакати!

Па како да се помогне?

Мина је дуго о том лупала главу... Пребдила је неколико ноћи без сна и преболовала, с том мишљу, неколико дугих дана. На послетку јој засину нешто у глави. Насмешила се и ушла у очину собу:

— Тата, рече, љубећи га у руку, мени је врло тешко и страшно досадно!

— За што што год не радиш? — одговори дворски саветник, састављајући извештај о неком политично-сумњивом „индивидуу" — за што се чим не занимаш? Видиш, твоје сестре увек шију и плету?

— Ах, драги тата, говораше даље очина мала, приљубљујући своју главу на његова рамена, ја не могу тако по читаве дане радити као машина! На послетку, каква је корист од тога посла?

— Шта, каква је корист од посла? Сваки посао доноси неку корист и бољи је од залудничења.

Мина уздахне, отаре крнном сузу (ах' још не ову, што је засела у срцу) и одговори:

— Ја сад не ћу баш ништа да радим, чаврљаће Мина, него хоћу да се спремим, да могу радити што боље, него чараше!... И тако нас је толико деце... Нина и Лина неће се за цело не ће удати — не знам ни шта ће са мном бити (ту је затворила очи)... а кад би саме морале радити за залогај хлеба... не би изишле на крај шилом и чарапама!

Велика гануто ст огледаше се на лицу тога оца са осам кћери. Узе Мину за руку, на за шта:

— Од куда ти тако тужне мисли падају на памет?... Нини и Лини је већ истина око тридесет година (ту уздаху дворски саветник) али тебе ће, пупољче мој, мазо моја, нетом...

Мина не даде да довршн. Расплака се гласно, па се баци оцу око врата...

Дворски саветник пригрли к себи бедно дечице, а при том му се чудне мисли врзле по глави...

— На шта би ти да радиш, да имаш после какове користи? запита га часак.

— Хоћу нешто да учим, тата! одговори одлучно петнаестогодишње дечице.

Дуго је гледао дворски саветник у своју кћерку, па се при том добродушно насмеје, као да знађаше, шта се крије иза те науке. После јој загледи косу с бела чела, пољуби ју и рече:

— Добро, дете моје, наука још ником није шкодила. Размислићу се о том... Изабраћу што год из своје књижнице, а чега не буде, то ћу довкупити. Говорићемо о том доцније — а сад ме махни, да довршим извештај.

Но пре него што се Мина од оца удаљила, зачује дворски саветник, у даљим собама, глас саветников. Ако му и не беше навада да прече кад разговара, ипак је у овај мах гласно довикнуо пријатељу:

— Herr Rath! Хоће ли доћи Херман кући о свецима?

— А, очекујемо га и ја и Берта као на иглама! одговори саветник из треће собе.

Мина скочи као поплашена срна и утече у своју собу...

XXIV.

Од тога дана, све до светаца, Мина се само књигама занимала. Читала је много, читала по нагону и белетристична и озбиљнија дела, прелиставши то најмилијом јој појазијом. Читала је лакомо, прво, што је за то налазила добра темеља у својој богатој души, друго, што јој то беше једини пут, којим је могла ближе доћи своме љубљеном Херману!

Те су књиге махом спадале у немачку и француску књижевност. Пољска јој књига врло ретко долажаше до руку. Прво и прво, у очиној библиотеци не беше ни једне, ни за лек, а после чула је, да је због пољских књига неколико ђака бачено у тамницу. Кад и када је само код своје пријатељице, кћери главнога „Verleger"а, који је снабдевао духаном цео округ, а с оцем Хермановим, као грешним начелником страже над регалијама, био у велику пријатељству, наилазила на пољску књигу и уносила ју као крijумчарску робу под кров дворскога саветника.

То пријатељство с госпођицом Verleger-овом не беше без некога, невиногa рачуна. Налазила је она овде често оца и мајку Херманову. Саветник је волео укусну вечеру, а Verleger, поседи пољско презиме, држао се, да се одужи свом имену, традиционалног пољског гостољубља и питао саветника најбољим јелима, а можда ни његов рачун не беше у том баш платоничан!...

Мина није марила за њуке и пренелице, на ни окоцимско пиво није ју замамљивало, јер то беше оно исто пиво, којим је Verleger, својим рукама, пуно боце и сваке недеље пуну корпару пиљао дворском саветнику! Али за то је лакомо хватала сваку реч, којом би саветник, између јела и пива, споменуо Хермана! Очи јој онда сину бенгалском ватром, а румена уста растијаху под скривеним пламеном!... Тада је једини спроводник набујалога чувства била Антонија Verleger ова, вечито туробно девојче.

И тако слободно и тихо протецаху дани, недеље и месеци. Мина је читала књиге, писивала им садржај, учила песме на изуст, а у сутон седала за гласовир и нежним, сетним гласом певала ону опроштајну песму, која јој је напела толико среће, снова и ушишљених мука!...

А Херман? Херман је често писао родитељима, али у тим писмима не беше ништа особито. Највероватније беше то, да никада није заборављао додати поклон целој породици дворскога саветника, а у њој је поимење истицао увек Мину. Кад и кад је питао у тим писмима, у шали, да ли Мина још увек пева онако лепо ону опроштајну песму, коју није могао заборавити ни на продукцији славне певачице Нејеве!

Кад је саветник то Мини споменуо, осећала се најсрећнијом женском на свету. Пољубила је доброгласника у руку и називала га: татом! За тим се, с влажним очима, окретала као у игри, а то су Лина и Нина врло злобно протумачиле! Држаху, да је та махнита игра требала да сакрије њене сузе!... Иначе из писама Херманових није могла ништа друго да дозна. Може бити, да јој саветник није спомињао о сваком писму, а може бити и то, да у њима није ништа више ни било...

Што јест, јест, неколико је дугачких писама Херманових морао г. саветник да уништи, јер су збиља била чудноватa садржаја... Шта је у

њима било, о том ништа не спомиње у својим белешкама. Ниже само између осталога:

„Писма Херманова из тога доба беху пропојана неким, за мене, загонетним задахом. Обузела га нека чудна жудња за нечим, што никада није назвао по имену. Задао се сам на себе, као да има што год себи да пребацује. Мучила га нека мисао, неко осећање, које није могао или није хтео да исповеди... У речима његовима беше скривена туга и жалост за нечим, што је токорсе изгубио, а чега никада није имао!... У будућности својој, која мени тако сјајна изгледаше, назирање он само трње и бодље и оплакивање у напред раног, које ће му то трње да зада!... А каква би то биле раног, о том никада ни речи није спомињао! Беше то само нека нејасна, далека слутња о нечему, чему он не могаше наћи правог имена!...

„Увек те изнове млађане душе као обичан појав несичке жиле, које очевидно у њега беше. Мишљах, да је то просто трзмање сањаличкога духа при додиру са збиљским светом, које обично мора прекушити сваки млад човек, кога је природа боље обдарила...

„Auch ich war in Arkadien geboren...

„Једна Берта је друкчије мислила. Тврдила је, да се то све тиче Мине. Његово младићко срце стиђаше се да исповеди, шта му је на срцу. А ипак беше тако препуно, да му је требало наћи одлакшице. Ене служило се, у томе, опширним речима, које ништа не кажу и које су могле врло згодно да послуже митијској Сибили! А осим тога, хтео је тим писмима, као преко најпоузданијег посредника, да се исповеди пред Мином, јер је био уверен, да ћемо јој саопштити по нешто из тих писама".

— „Ја добра стојим, Вилхелме, завршила би Берта у такој прилици, да би Мина одмах погодила, шта та писма значе, кад би их јој дао на прочитање. Њој би она била тако јасна, као твоји извештаји о пецањама, а сто пута јаснија од извештаја дворског саветника, на које се господин Пурцел увек тужи"!

„Речи ме Бертине умирише... Уверише ме о том и погледи Минини, који беху тако јасни и паметни, кад бих јој читао одељак из писма, да писам више могао двоумити!... Мишљах при том, да жене, у таким приликама, имају више смисла од нас, на сам се тешио леном надом, да ће се некада моји најзатренији снови, у раскошној јави, обистинити"!...

Тако мудроваше саветник у својим белешкама... Изгледа, да је долазак Херманов, на свеце, требао да више светла баци на ту, мало помрачену атмосферу куће не Подзамчу. То се ипак не види у белешкама.

Херман је дошао на свеце. Најпре је у најужијем кругу породичном владала због тога у дворцу на Подзамчу неописана радост. Берта је зготовила сваку најизврсније кафу, а саветник је сам главом донео од Verleger-а најбољих смотака, што их је било у управи монопола. Сам г. Verleger их је бирао, кад је чуо за породичну свечаност, шта више, од милоште није ништа за њих тражио. Извадио их из сакривене кутије и при том заједљиво шапнуо саветнику на ухо, да добро пази на њих, јер су то заграничне смотке — то јест крцумчарене! Али да су збиља у тај мах дошла пред дућан пуна кола крцумчарена духана, саветник би затворио једно око и не би ништа видео!... Данас је заборавно, да је чувар финансијских прихода...

Дуго у ноћ се веселили родитељи с Херманом. Частили га, љубили и огледали са свију страна.

Херман се, одиста, за по године знатно променио. Израстао, мало побледео, због чега је његово несичко лице добило још више чари. Особито су му се плаве очи мало засениле и добиле израз сањалички, а у нети мах патничке душе. Некада је јасно гледао преда се као соко кад хоће да се више под облаке... Сад је изгледало, да је већ био под облацима, да није ништа овде више на се вратио тужан и сањало... И на држању му се познавала нека корисна промена. Могла се одмах видети на њему просторичка углађеност.

Не само да је имао леп капут и помодну огрлицу, него их је умео и носити. У покретима му се огледаше нека заокругљеност, у говору се истицаше отрсентост, које пре није у њега било...

— А шта ће Мина на то рећи, кад те види? — запита оплаш отац. — То ти је златно дете!

Засенчене очи Херманове разгалише се на те речи. Примио их с осмехом, који је за часак лебдео око његових уста, задржао је неко време нестрпљиве родитеље, па онда рече:

— Радујем се, кад помислим, да ћу се састати с целом породицом дворског саветника. Је ли Мина још увек онако лепушкаста?

— О, јако се проленпзала! — отегне полако саветник.

— На како ти се латила књига! — дода мати, гледајући радосно сина.

— Књига! — прихвати брзо Херман, — шта сада чита? Ње је ретко читала!

— Чита Шилера, Гете-а и ако се не варам, популарну астрономију, — одговори отац!

— Шилера, Гете-а... понови Херман. — Шилер је боља ја ну!

— Шта ти говориш, Хермане! — Шилер је пенасти мехур на води, а Гете је пајар, који од мрамора и гранита паја грчке идеале!...

— Не слажем се с вама, оче! — одговори у кратко млади јунак, — Шилер је племенита, велика душа! То је војник слободе и идеје свога века! А Гете је само генијалан уметник, хладан мислилац и — дворски слуга!

— Хермане! — дрекне отац, — шта ти бузаниш! Гете је позитивност, а Шилер мапта! Зар волиш маркиза Позу, него Геца од Берлихингена? Зар мислиш, да је фантом теоретичне народне слободе боља од дубоких истина, што по их Фауст исповеда?... Говориш, као да ти је на глави црвена капа фригијска!

Код тих речи саветник наједаред прекиде, јер му нехотице паде на јамет нешто, о чему, од неко доба, није волео спомињати. Махинално само баци поглед на орман, где су спремљене биле домаће успомене...

Херман ништа не одговори, само се прошчно насмеши.

И тим се завршп први дан Херманова повратка.

XXV.

Сутра беше код дворског саветника жавредан дан. На столу, за који је обично седало девет лица, постављено беше три тањира више. Два, на почасном месту, беху намењена саветнику и Берти, а један, с плавим рубом, беше наспрам Минина тањира.

На један сат, пред ручак, беху већ сви искупљени у салону. Минина коса беше врло лепо горе подвезана јасно-ораховом траком, те одатле падаше на бео врат као раскошна каскада. Таке исте боје беше хаљина, која особито у струку, показиваше ремек дело модистичнпо. Лице јој беше лако зарумењено, очи зажагрене, дисаше кратко, а груди често усталасане...

Кад је Херман, у помодном престоничком оделу, ушао у салон, постаде хаљина ораховс боје наједаред претесна, те је требало ући сву снагу младих груди, да се може дубоко одахнути....

Кад се поздравно с домаћицом, заноче Херман поздрављање са осам кћери. А беше тако систематичан, да је почео од најстарије и по годинама силазно на ниже.

Саветник првен као рак гледаше на то и намигиваше нешто домаћину. После се накашља и рече:

— Echter Beamtensohn! Referiert die Stücke, wie sie eingelangt sind!

— По броју експибита! — додаде дворски саветник, тарући руке, јер се надаше добру ручку.

Међу тим дође Херман до шестога броја. Број шест се запрвено као випобој. Пружи малену ручицу Херману... ону нету... на коју је некада његова суза капула... Херман пољуби ту ручицу као и онда, али овом приликом не остави сузе на њој!...

Мени се чпиваше, да је тај пољубац био хладнији од онога...

— Хоћете ли се дуго... замуца запурена Мина... хоћете ли се дуго бавити у месту најлепших својих... детињских... успомена?

— Како ли сте онтро осудили, тим речима, престоницу! — одговори Херман с меланхоличним осмехом.

У тај мах број седам и осам силом навалише да се поздраве, те је то помело даљи разговор.

Мина се нпак стужила и за целога ручка сећаше тужна и замишљена наспрам тањира са плавим рубом.

Црна кава умесна у разговор више веселости. Домаћин и саветник већ се опирали посластицама, које им је домаћица трпала у тањир и одахнули слободно, као по свршеном делу.

— Ја, ја! — понављаше домаћин, протежући се на столици и пупитајући дим преда се — ја, ја, so geht's auf der Welt! (да, да — тако је то на овом свету!)

— Ја, ја — одговараше на то саветник — so geht's und nicht anders! (да, да, — тако је и пије другчије!)

Херман је имао више посла... Пет кћери домаћинових заинтпкиваху га у један мах. Свака о нечем другом, а свакој је требало нешто одговорити! Лина је била радознала, како изгледа на престоничкој позорници „Kabale und Liebe"

Мина се распитивала, да ли се и сад догађа у престоници, као што је некада било, да љубавници украду госпођицу, коју воле, а најмлађа Лиза хтеде, по што по то, да дозна, да ли госпођице од двадесет година носе онде већ дугачке хаљине и иду ли на балове и вечерње забаве.

Мина је од свију најмање говорила. Речи јој падаху врло скупо. Беху ипак тако значајне и тако лепу мисао кад и кад скриваху, да се Херман неколико пута замисли. Речи те праћаху још тако лепи и дивно им хармонични погледи, да су већ сами исказивали половину од онога, што је кроз уста пролазило.

Херман је врло пажљиво слушао те речи, које се истицаху у сред жагора толиких гостара и баш морале бити чувене.

— Еле ви нову чар престоничку постављате над све, ма и најмилије . . . дечиње успомене? — примети Мина у сред мале почивке, на завара великим, тамним очима.

— Успомене из детињства, — одговори Херман, с већом важношћу, него што је приликовала његовим годинама, — да, дечиње успомене су нам само за то пријатне и драге, јер се односе на оне тренутке, које смо проживели без мисли на сутра, без икаква смера. . .

— Еле доирео смер живота осуђује те лепе тренутке на вечити заборав! — примети тужно Мина.

— На жалост, — одговори с уздахом Херман — тако мора да буде, и ако то не бива без неких, па и горких жртава... Али за то, није ли велика заслуга, кад за истакнути смер живота, који нам задаје само труда и рада, жртвујемо раскошне успомене наших дечињских дана?

— Истина је, — одазва се Мина јакон кратка ћутања — то може да покаже велико савршенство у карактеру и уму зрелост. Читала сам онамадне, да је Наполеон за то био велик, што је за своје велике мисли умео, без колебања, . . . да жртвује тиеуће људи! . . А ипак веле, да је један пут задрхтало срце у њему, кад је, после победе, видео бојно поље труповима покривено. . .

— А знате ли, госпођице, шта му је, том приликом, рекао Масена? — прекиде ју Херман с осмехом — рекао му је: Sire, у овај мах нисте Наполеон!

— Масена је право рекао, — одговори Мина живо — јер је он у тај мах био — више нешто, а не само Наполеон!

Херману беше једна реч на језику, али најједаред заћута, па се загледа у лепо лице Мининo. Зашта је Мина била сада врло лепа. Њене тамне очи блистаху неком чудноватом светлошћу, која обезоруживаше.

У тај мах уставе домаћин, а и цело се друштво угледа на њега.

— Сутра вас позивам, господо на Christbaum! — повиче — а девојке нека се постарају за згодне дарове и успомене господину Херману! . . На највишој грани треба да виси барем . . . декрет за среског комесара прве класе! Јер од нечега треба почети.

Саветник се поклони на ту жељу домаћинову и стаде се изговарати, како то превалази његове скромне жеље. Берта разиђеним оком погледала сина и видела већ у њему потпуста министра. Само се по Минину лицу разлила нека сета, те рече, обарајући очи:

— Сумњам, да би тако дечиња забава, као што је Christbaum, могла занимати госпођина Хермана. Господин Херман не мари ни за какове дечиње. . . успомене!

— Но, но, не брините се за то — одговори весело домаћин, — нека само на тај Christbaum обеси каква добротворна рука декрет за комесара прве класе, с потпуним дневницама, видећемо, да л' се не ће г. Херман задовољити том дечињом забавом и да л' се не ће, у машти, повратити у најлепше оне дане нашега живота.

Мина подигла полако очи и сусрела се — с очима Хермановим....

(Наставиће се).

КЊИЖЕВНА ПОЛЕМИКА.

ПУСТИЊАК.

Песма Јан. Дробњака*.

У колиби на врх стене, која се диже над морем, станује стари пустињак. Он мрзи свет: повукао се у самоћу. Некада је љубио све, али је морао пити горку чашу отрова, увидео је да су људи покварени, да у свету нема љубави, те је оставио покварени свет: сад мрзи људе и презире их.

Једнога дана, када се занео у мислима, паде једна тица пред њега. Он је узме и хоће да је нахрани, хоће немоћнога да помогне. Она пробуди опет у њему старе боле, он се сети свога јада и говорећи о свом болу занесе се; у заносу чује где му тица говори да има још љубави. Ти гласи га освестише. Он оставља своју колибу и иде међ људе да тражи — љубав! Сишао је у долину, али свага га надала: он нада. У јутру га нађе ловац један и однесе га својој кући да га негује. За тим долази у песми описода, како рибари га опасношћу свог живота спасавају у бури своје ближње.

У последњем одељку је опет пустињак у својој колиби: умире уверен да има љубави.

То је садржина песме, за коју сам у 37. броју „Стражилова“ рекао, да је таква „да се ње не би постидели ни највећи песници“, да су „стихови у њој правилни као у песмама Змајевим, да је филозофија као у песмама Ненадовићевим, а јачина израза и мисли да ју пеше на висину Костићевих песама“.

И ако сам знао, да ми нико не ће, не прочитавши песму, поверовати, и ако сам мислио, да ће многи, прочитавши песму, наћи, да толику хвалу не заслужује, ипак се писам надао, да ће когод о тој песми судити онако, како суди о њој г. Ј. Храниловић. („Јавор“ бр. 40.).

Г. Храниловић има о овој песми мишљење са свим противно од мога. Он вели да су „поједине *слике, упоређења* и *рефлексије конфузне, нејасне и неприродне*“; *идеја* и композиција песме је *јако слаба*, нејасна и *конфузна* и све је друго пре, него што је велика и добро изведена“.

* „Гимназијалац“. Друга свеска. Стр. 36—52.

Од свега овога само то стоји, да је песма збиља *нејасна* на неким местима. Наводи г. Храниловића нису ме могли о оним другим манама убедити.

Г. Хр. каже, да се у песми опажају трагови подражавања Змају, Ненадовићу и Костићу, али да је „та имитација у оне зло испала“. Тешко је рећи у чему се та подражавања састоје, и г. Хр. требало је да је доказао, да су та подражавања зло испала. На једном месту се истиче подражавање стихова у песми: Смрт Смајлаге Ченгића.

Ти стихови гласе:

Море шуми... А с висине
Орʼо кад кад небу прне
Илʼ се опет хитро вине
У равнице зеље пуне
Тражећи жртву, жедан крви.
Канџом оштром да је сврви.

Ја бих рекао, да ово баш није *лоша* имитација, а не ће је у опште ни бити.

Г. Хр. овако прича почетак песме: „На некој врлети, над морем, — живи стари пустињак, који *плаче, уздише, рефлектира и мудрује* (ако ћемо тим тоном писати, онда можемо и за Његушева игумана Стевана казати, да „плаче, уздише, рефлектира и мудрује“!) док једног дана *не падне* са врлети, али не у море, које је под њим, *како би било природно(?)*, већ: „У зелене гаје, где јелица вита загрљена с бором у небо се пење“. — На што ово немеђење?! За што би било природно, да пустињак падне у море?! А, што је најглавније: *у песми не стоји да је пустињак* пао, *као што г. Хр. вели*, него:

Нога сама пође, њој се негде хита;
Пустињак се сиђе низ то стрмо стење
У зелене гаје, где јелица вита
Загрљена с бором у небо се пење.

„*А тако су* — каже г. Хр. — (као тај пустињаков „над“ у зелене гаје) и поједине слике, упоређења и рефлексије конфузне, нејасне и неприродне“.

За тим г. Хр. вита: „*Којим правом* може песник у тим годинама певати овако“ и т. д. Чудновато! У 39. броју „Јавора“ исписао је г. Хр. ове речи Мише Димитријевића: „Од куд је

пак он (Мажуранић) грађу за свој еп црпао, — то је узгредна ствар, и *чисто емпирно зрење, кад се један писац и песник зна оправдање своје поезије*, да нам то каже". Али ја се домишљам, за што је г. Хр. то занитао. Морам признати, да ми изгледа, да г. Хр. није ни прочитао целу песму. Како иначе да растумачим мишљење г. Хр. да је „Пустињак" „болна поезија песимизма" и његово питање: „којим правом може песник у тим годинама певати овако: . . . Не верујем ником! Истине нема!"? И како да растумачим тврдњу г. Хр. да је „идеја . . . поезија и конфузна"?! Јер „Пустињак" *није* болна поезија песимизма. И *идеја* „Пустињака" *није* поезија, а најмање је конфузна!

Кад читате излив јада пустињакова, ви видите сломљен дух, видите човека, чије је срце свет отровао, који је због тога побегао од света у самоћу и заједно с њиме мислите и осећате. Докази његови, да љубави нема, таки су да му и ви за час поверојете, и помислите, да је тако.

. . . . „Ах! жарко љубит', на сузе лити:
Љубави нема, идолу тоне.
На пиак за то раде носити
У груд'ма својим, у срцу своме!
И кад ти љубав сплами крила:
И кад се једном на бледом лицу
Осуши суза, што се је лила.
На дирнем лире жалосну жицу —
Живот си поја'о!. . . .
Под маском овом, што мишљем зову,
Крију се гује отровни зуби.
На каме себи смртноме трову.
И човек иде и човек љуби. . .
Не веруј ником! Истине нема!
Чувај се вавда и своје сени.
Превара лети, нигда не дрема.
А злоба, ласка други су шени. . .
Будеш ли славан, —
Завист те прати . .
Јеси л' ништавац, —
Очај те страти. . . . . .

. . . . . .

Љубав је светска к'о мора бесног
Кад мали чамчић тресне о кам;
Љубав је светска исполља лупка.
Изнутра — злоба, поздост и срам.
Не љуби никад, јер љубав то је
До врпца пуцат отрова суд.
Љубиш ли икад. . . о с Богом, срећо!
Љубиш ли и кад, а ти. . . си. . . луд!"

За тим би се стропоштао у колебу ту малену,
Да уголи јаде тешке, душу своју пажљиву,
А с неба би звезде жале
Затрептале . . . . заплакале . . . .

И када је узео тицу, он је нахрани и као да је заборавио на прошлост своју, вели:

„Ја сам један, ил у томе
Помагаћу немоћноме"

И онда се тек сети, да су и немоћни у свету:

„Зар у свету?.., Шта даустих?!..
Ја, становник овог кама,
Оних стена, стена пустих
У небесним висинама,
Одрекох се једном света,
Отргох се оних стега,
Што човечји живот стежу,
Јер, кад нема тих иллина
Што блаженством срце веже,
Кад се једном вечна тмина
На сунашце већ навуче
И кад срце зајауче,
Онда Богом остај, свете,
За навека срцу може!
Ово срце туге, сете
У болу ће очајноме
Да препукне. Шта ће више
Да се бори и уздише?!..

И сад долази конфликт. То је идеја песме: извести конфликт између песимистичких назора сломљеног срца и природне хармоније и друштвеног уређења у свету, у ком моралу да подлегну песимистички назори. И пустињак мора да увиди, да је његово мишљење погрешно, да се увери, да — љубави има! И то је Дробњак врло добро знао. И *та* је идеја јасна, и *та* се поезија не може назвати: болном поезијом песимизма!

Пустињак је изнемогао:

Глава му клоне, а усне саме
Шапћаху боле пађене душе;
И к'о да снева, а у сну тоне
Божански гласи неки се чуше:
„О ња, ња" — к'о невну птица —
„Окрен' се сиуда на сваку страну
„Преко долина, преко литица
„Сналићеш љубав нежну, слађану.
„Погледај море, његове вале,
„Погледај мене, друге ни мале.
„Погледај небо, звездице сјајне,
„Сунашце даљу а месец ноћу,
„Небеса плавих златне кољане.
„Погледај жетеж, гледиш сјајну,
„Гледи прозорје зорице бајне.
„На чујеш песму љубе бескрајне:
„Разбраћеш гласе жила, сладости,
„Сазнаћеш песму божје благости"...
И он се трже.
...Је ли то јава?! Љубави ња?!
Још сунце сјајно грешнике грејеˊ!
Љубави ња?!.. На где је? Где је?

...На цвету, роси, лисшу и грани,
„У плавим залма реке немирне,
„Вечерох јутром ветрић лагани
„Кроз зелен-лисје кад лако шири,
„Он пева строфе песме умилне;
„Он пева песму љубави силне.

И нама је читајући ово чисто лакше, ми увиђамо, да је пустињак на криву путу, увиђамо да је извео погрешан закључак: да у свету нема љубави због тога, што је *он* случајно није нашао.

Још треба и пустињак о том да се увери. И збиља, када га непознат човек спасава, када рибари у бури „потсконце, да помогну ближњег свога — *против Бога и за Бога*“, онда и он долази до уверења, да љубави има.

„Човечји живот, то је светило, што таму носи у сјају свом“ и човек иде стазом живота, а не зна свога опредељења.

С колевке мале, с мајчиних груди
Идеш полако стазом живота
И све је што знаш: људи су људи;
Миље је миље: страх је страхота.
И идеш даље, — нога се крене
Дубоком бразом судбине твоје —
И све је што знаш: љубав је цвене
А ритић њезин срце је моје“.

Али кад љубави нестане, онда слабе очи хоће да продру у таму познања човечанског. Тама је велика, око је слабо да продре у ту таму.

„Ал' гледи само стазицу ону,
Како се талох светли, вијуга,
К'о небом мутног злаћана дуга“.

То је стала љубави, кад ту стазу угледате и пођете њом, онда нестане таме:

„У место ноћи и густог мрака
Шарена поља, милине саме
И нежни трепет сунчаног зрака.
А мирис нежни срдашца твога
Грли се с другим мирисним цвећем...
Човек је цветић, љубав је сунце.
Што нигда зрака свога не губи —
Вечито љуби.

И јака зрака сунашца сјајног
Кад кад ти око заслени сјајем,
Срце тужећи за срећом, рајем,
Процвили горко: Љубави нема!
Вараш се јако! Протрљај око.
И сунце сјаје небу високо...
Докле је људи, дотле ће љубав,
С небесних груди сијати свима.
Нестане л' људи! — И љубав тада
Ноћи ће с њима“.....

Г. Хр. је назначио три стиха из ове песме. За прва два шта шта значе, а за трећи вели, да је „крупан несмисао“.

„Дух измучен вазда сања
На грудима уздисања“.

Ја не знам, за што г. Хр. тај стих не разуме. Измучен дух нема моћи за нов живот, он се само сећа прошлости и уздише за њом.

Него тако шта г. Хр. шта значи стих:

„К'о да груди узбурване
Успаване прошлост јадну“.

У узбуђењу и заносу заборавља он на своју прошлост, заборавља шта је од света тријо, те хоће да помаже невољнога.

Г. Хр. вели, да је овај стих „крупан несмисао“:

„Дух измучен већ одавна.
Под каменом ледним снева“.

Г. Хр. шта: „Зар збиља дух мртваца под каменом снева?“ А зар се збиља може костур смејати, као што вели Змај у песми: „Три хајдука“ („А те кости смејаше се: Бог да прости.“) Шилер у песми: „Elegie auf d n Tod eines Jünglings“, има ове речи:

„Stumm und taub ist's in dem engen Hause,
Tief der Schlummer der Begrabenen.“

И:

„Ruhig schläft sich's in dem engen Haus“.

Хајне*) пева:

Њих се двоје љубило
У највећој страсти.
Бунтали су; ни једно
Није хтело класти.

Давно су се растали,
На два краја света: —
У сну су се грлили
Много, много лета.

На сневање, сневање.
— У сну се ужива, —
И не знају да их већ
Давно гроб покрива.

„*Овенчани* стварн — вели г. Хр. — поткрало се младом песнику и вино“.

*

Да читаоци виде јачину мисли и израза у овој песми, навешћу само једно место из ње, где се описује бура.

На даха!....
Сунашце стало, — не жели вине.
Нежо је поље, далина плава
И зелен-лисје ветрић не њиха.....
Вселена спава!
Море је мирно... Вали се стишли...
Вселена бла дубоко сања.
Никуда весло, никуд једрила....
Природа ћутн!.....

* В. превод Змајев у „Невенима“ стр. 43.

Уада'ћу.....
Пламу.....
Завакћу главом.... Ужасно рикћу.
Земља се руши — руше небеса
И орман бесни наклоњ цикћу
Задахнут бесом наклоњ беса.....
Горе се крше, пољане тлаче.
Таласе таласе у бездан гура.
Вселена плаче!...
Бура!...

*

Изгледа ми из целога приказа да је г. Хр. a priori пошао с тога, да ову књигу покуди.

У уводу тврди г. Хр. да „није добро ни корисно по стварн и писце, да гимназијски ученици своје књижевне саставке штампају те штампане у свет шаљу".

„Nonum prematur in annum" — вели г. Хр. а на крају приказа довикује: „само марљиво напред... па макар баш не имало све под штампу, што се напише". Ево шта о целој тој ствари мисли *Даничић*:

Разговор је почео о Хорацијевој изреци, по којој треба своја дела тек после девет година у свет пуштати. Ђ. Даничић је био са свим против тога правила. Налазио је, да је са свим некорисно како за развитак целог народа тако и за саме писце. Он је био за то, да се оно што ко ради штампа одмах чим се изради, и да је то боље како за писца тако и за народ. Ако не штампате одмах чим што израдите, говорише он, ви вашем времену одузимате производ који му припада; а сами се лишавате критике и суда других којим се можете користити за будуће ваше радове. И по томе се тек види, колико је оно чекање штетно. На поправке, које отуда нетичу, не ће се чекати ни мало, и оне су чист добитак. Данашње сваког производа своме времену, што је из његовог начела следовало, Ђ. Даничић је узимао да је пробитачније и по писце и по публику. Ако је писац слабији, а могао би се усавршавати, он је с тим увек био у добитку; публика би опет добијала нарочито онда кад је производ савршенији, те се њиме општа висина напретка подиже. Усавршавање пак, које је постизавао писац, било је посредно, и опет на корист како публике тако и опште писане књижевнога и просветнога напретка. — (Годишњица Николе Чупића, књига VIII. Белешке о Ђ. Даничићу, прилог к историји српске књижевности од Стојана Новаковића. Стр. 413 и 414.).

Б. Ч.

КОВЧЕЖИЋ.

КЊИЖЕВНИ ПРИКАЗИ.

Илариона Руварца. **Катарина**, кћи Твртка I. бана (од 1353.—1377.) и од 1377.—1391. краља босанскога. Приопћено — —, архимандрит. Сепаратни отисак из „Гласника земаљског музеја у Босни и Херцеговини", година 1892, књига III. — Сарајево. Земаљска штампарија. 1892. Стр. 7. — Већина историчара (и наших и странних) пишу, да је Тврткo I. имао кћер Катарину, коју је удао за Хермана I. гроба цељскога. Качића пише, да је Катарина била кћи Стевана бана босанског, а један писац* (Руварцу га не спомиње) пита више мисли, да је Катарина била кћи Твртка II.? Руварац је доказао, да је Катарина жена Хермана I. цељског бана, кћи Стевана II. Котроманића, бана од 1319.—1353. Руварац мисли, да се бан Стефан г. 1329. оженио једном пољском принцезом, која му је родила кћер Јелисавету; а Катарину да му је родила жена, којом се оженио г. 1335. Занимљиво је, што Рув. рад напомиње у вези расправе, да устукнуше Хуна Лајошу није било 1356. г. — Да је ова расправа написана са највећом студијом и критиком, није потребно ни помињати.

Беч. С.

* A. G. Supan: Die vier letzten Lebensjahre des Grafen Ulrich II. von Cilli. Wien 1863. Он пише: Die Gemahlin des Hermann I. war eine Tochter des bosn. Königs Stephan Tvarko (II. додао је Кукуљевић [у месе је његов екс. те књиге]; нето је тако додао и у родословној таблици) der,... in einem mit Grafen Hermann II. im J. 1427. abgeschlossenen... Vertrage etc.

Милоша М. Пуцићевић. **Улога задруге у нашој борби за ослобођење.** Културно-историјска расправа. Написао — —. Београд. Парна штампарија народно-радикалне странке. 1892. Цена 30 пара дин. 8-ина. Стр. 51. — Један од најглавнијих фактора, које имамо да благодаримо, што се Србство одржало за време турскога господства, без сумње је и институција *задруге*. До сада се у нас доста писало о задруги, и то с различитих гледишта, а особито с правнога и економског, међу тим о значају њеном за време Турака и у борби за ослобођење није нигде писано. Да тај моменат нетакне, написао је писац ову малу расправу, и тиме је учео колико толико светлости с једне стране у живот задруге, осветливши значај задруге, као једнога од најглавнијих фактора за одржање Србства у данима турскога господства, а с друге стране у цело купан живот нашега народа за време Турака и у време ослобођења. Но што нас је писац упознао са њеном и организацијом задруге, прешао је да рекао питање,

каквог је улогу играла задруга у борби за ослобођење. Да то питање реши, морао се најпре осврнути на живот и значај задруге за турско време, да доказује, како је задруга била извор материјалноме благостању народноме, које је осим тиме другом напретку Задруга је била школа, у којој се развише умне, моралне и физичке снаге, правно и религијозно осећање и националне врлине, задруга је потенционала храброст и јуначтво, она је једнаке заневала и сваку цркву. Тако је задруга, поред других фактора, штитила српску народност и завета је велико питање, шта би било са Србством, да није било задруге, већ да је била инсоментана. Тако је задруга створила терен за ослобођење народно и само се њој мора приписати, што је Србство било кадро, да пуних девет година води неравну борбу с царевином отоманском, да завоји и настави борбу ту после не пуне две године дана и да се на послетку сама и ослободи. Писац је, као што се види и из самога натписа књиге, имао на уму само један важан моменат једне гране на живота задруге и он га је у главноме (изузев неке погрешке) добро приказао.

Б. Нешта.

Младен Јосић. **Пред иконом крштења Христова,** одговор против Јовану Вучковићу, професору богословије, написао — — свештеник. У Новоме Саду, издавачка књижарница и штампарија А. Пајевића. 1892. 8° стр. 19. — Цела се ствар враћа око иконе крштења Христова, коју је наслико Урош Предић за Бечејску цркву. Слика нам та Предићева приказује св. Јована, где Исуса крсти „обливањем". У „Српском Сиону" је изашла оцена на ту слику од Г-ца и он је са гледишта православног учења о убуђе. На то је Младен Јосић, писац горње реферације, одговорио и бранио слику Предићеву. У полемику се умешао против Јован Вучковић и у „Српском Сиону" штампао своју расправу „Пред иконом крштења Христова", у којој и он напада слику Предићеву са гледишта православног учења. То је дало повода, да устаде свети горњу расправа. Није наше, да пресуђујемо, који има у тој ствари право, јер нисмо на то позвани. Мило нам је, што се наши свештеници баве и интересују за такве ствари, а полемика ће разбистрити ствар. Само бисмо опазили, да је горњи одговор написан доста субјективно, а то при расправљању какве ствари није упутно. Језик, ортографија и стил овог одговора је испод сваке критике. Не знамо чисто, чим да назовемо то, кад се још и данас може писати: крштенсог Спасителя (стр. 3, 13), бијо (стр. 10. 16), пресветијо (стр. 14), редке (стр. 19) и др. Да ли је то нехат или друго што? Време би било већ једаред, да се престане тако писати.

J.

Сборникъ за народни умотворенія, наука и књижевнина. Издава министарство на народното просвѣщение. Книга VII. София. Държавна печатница. 1892. Стр. 512 + 85 + 256. Цѣна 5 лева. — Код нас се у опште мало важње обраћа на бугарске књиге. Требало би мало више пратити бугарску књижевност, особито књиге овакве врсте, у њима је много драгоцен податак и за нас. — Књига ова дели се на три одељка: научни, књижевни и одељак за народне умотворине. У првом одељку од важнијих ствари су: Североисточна Бугарска и стари натписи у Бугарској, од Шкорпила; бугарска рукописа у библиотеци дорда Зооске, од Гудева; постанак тројанске приче, од Цанева; о легендама, од Драгомановђ; интересантна студија (каквих у нас на жалост још нема) од Шишева: било царство у народним умотворинама; прилог за бугарски речник, од Матова, и још неколико радова мање вредности. У другом одељку су путне белешке Вазова: велика рилска пустиња. У трећем одељку су народне песме, пословице, гатке, клетве, обичаји и т. д. Изгледа да је ту највреднији рађено у Македонији. А ми?... — Није нам срамота рећи, да би требало у овоме да се угледамо на Бугаре. Овакве књиге наша књижевност нема. — Издање је укусно и лепо, а уз то врло јефтино. Штампарских погрешака има врло мало.

Бец.

С.

Чед. Мијатовић. **Рајко од Расине** приповетка с краја XVII. века. Написао — —. Посвећено имену Милована Видаковића. Трошком Коларчеве задужбине. У Београду у државној штампарији краљевине Србије 1892. на вед. 8 ни, стр. 229, цена 2 динара. — Ено не прође још ни пуна година дана од „Иконије" а златно перо Чеде Мијатовића даде српској књижевности опет дарак један. Скупоцен је овај надовиши Мијатовићев дар. По првом утиску се не да право ни оценити вредност тога адиђара. Човек се заноси красотама, којих је књига пуна изгледа, на крају друго не жели, до ли да је опет и опет прочита и то што више на тренапа, како му не би умакла ниједна од силних красота. Јесте, Мијатовић је већ „Иконијом" а једно овим „Рајком од Расине" доказао, да је у једном, што му и по другим радовима хвале, нешадмашан. Тако *слатко* причати не уме нико као он. Као да перо није умакло у мастило, кад је писао овога „Рајка од Расине", него као да га је обложио оним медом, којим су спасавању Платону усне рубиле пчеле са Химета. Просто те и против твоје воље благом неком силом од пуче за својим јуначима па идеш тако за руку с њима, смејеш се и плачеш с њима, тужиш и веселиш се с њима, стрепиш и тк кад и они стрепе, дикујеш и ти, кад је њима до дикована, а кад њих снађе зло, тако ти је, као да је тебе задесило. Но има још нешто, што Мијатовића – велим само *одонеле* међу приповедачима нашим. Имају и други добар поглед у човекову душу, умеју и други веште анализовати и најзагонетније замршаје срца и људи човечије, но Мијатовић уз то још има огромни капитал знања и образовања, Мијатовић је права еготоријум мајсторар ума, па награди ли шаљивчи у разници тога свога знања, и ту се онда створи причи штаваља, рекло бих од сувога злата. Бар ми овај пасгов „Рајко од Расине" изгледа као фирмамент пачичак ситним сјајним звездицама и оточећи самим јасе-каменом, а те звездице и то драго камење, од којега тако трента фирмамент, то су искре, које сипа генијални ум Мијатовићев од онога, што се онде накупило на пра и по најмањем кутићу. Можда ће ме ко корити брзоплетим, али ја не могу пречутати своје уверење, да би Мијатовић пре свију њих ове усаене да створи у приповедачкој нашој књижевности што од најзамашнијега кроја, што велико, што епохално. У њега за цело не би остало на самом патрљку. То двоје: неодољиву сласт Мијатовићева приповедања и огромни фонд његова знања, хтедох ја овај мах да истакнем приказујући и препоручујући српској читалачкој публици „Рајка од Расине". А даће се надам прилика, да у новијој оцени укажем на делове тога најновијега дела Ми-

јатковићева. За сад, свршам и уверићеш нам, не могу друго, до ли да га препоручим свакоме, ко ће ма шта за дечу и часто песничку лектиру. Г.

КЊИЖЕВНЕ БЕЛЕШКЕ.

— Од г. Чедомиља Мијатовића, чији смо допис у 41. броју „Стражилова“ поводом педесетогодишњице од рођења му, добисмо ово писмо:

Rochelle, Tunbridge Wells
На Митров-Дан 1892.

Поштовани Господине,

Број „Стражилова“, у коме ми је учињена част да се о мени онако симпатички говори, имао је на Кајзер-Гроја у Кенингтону, где сам до Маја о. г. становао, да мало шта друге, док ме је напао овде у Тунбриџ-Велсу, где сам од ока два последња месеца. То нека вам објасни што вам овако поздо шаљем израз моје истините и дубоке захвалности.

У опште сте ме ви Ново-Сађани дубоко задужили. Оно што рекох није тек конвенционална фраза. А да то није, могу вам потврдити тиме, што је дејство ваших симпатичних манифестација било да сам постао и несесео и пун браге како ћу вам се и чиме ћу вам се одужити! Појачали сте у мени и свест о мојим лужичкима и о мојој одговорности, а тиме свест, и ако је право да је свакад жива, није свакад баш пријатна. Бих се озбиљно и алармирао баш, да не нађох мало утеше и охрабрења у самом том факту: што се сви ви показујете задовољни и с оним, што сам до сада нашао. Захвалан на љубазности вашој, молим ме храбрите, да ћу се од сада и озбиљније трудити да заслужим одобравања у нашем интелигентном читалачком свету, уверен да ћу — ако баш и не успем колико бих желео — опет у вама, образованим људима и добрим родољубима у Новоме Саду, наћи више симпатички расположене но строге судије.

С изразом моје дубоке захвалности примите и израз мога истинитог поштовања.

Ваш,
обвезани вам,
Чедомиљ Мијатовић

Сараднику пак нашем Бранеславу Станојевићу најавио је г. Мијатовић захвалу своју овеобшим писмом, које гласи овако:

Драги Господине,

Не могу а да Вам лично и непосредно не захвалим на оним онако топлом симпатијом прожимати пристама у Стражилову о мени и моме досадашњем књижевном раду. Истина не могу са пуном самосвешћу да примам све оно доброта и лепота што сте о томе раду рекли; али сам факат да у нашој интелигенцији има по неко ко са тако много признања и љубазности може да говори о мојој служби нашој књижевности, сам тај факат чини ми лично врло велику радост, отвара ми нове и шире хоризонте и храбри ме. Ја вам од срца хвала за захвалношћу и жељи свима да ми се једнога дана даде прилика, да вам и усмено кажем колико сте задужили нашег, обвезаног вам

Ч. Мијатовића

× У Бечу је недавно изашло дело др Курта Хасерта: „Eine Reise durch Montenegro. Nebst Bemerkungen über Land und Leute.“. Дело има 30 слика и 1 мапу, а цена му је 2 фор. 75 нов.

— Филолошко историјски разред југословенске академије знаности и уметности у Загребу изнео је пре десетак дана седницу, у којој је Рачки читао један одељак своје расправе о просветним односајима Хрватске пре XII века. Из преосталих одељака латинске писмености доказује Рачки, да „ње писмености није ни у Хрватској лежало пусто“ но „да се уз приврженост богољубну писменост гојила такођер књижевнотумачења и појезија“. Што се тиче народне словенске писмености, која се уз латинску почела развијати, ту Рачки наподи, да „у новије доба открити хрватски споменици из XI и XII века изван сваке двојбе стављају, да се у то доба рабила у Хрватској обла глаголица, коју су д: недавна сматрали бугарском или панонском“. Одељак своје расправе поделио је Рачки на два чланка а обима је дао општи натпис: Обука и писменост те уметност. У другом чланку прелази на ораментику у рукописима X и XI века, за тим на плетачке и архитектонске умотворе, које је новије доба изнело на видик, па их упоређује са суврсменим делима западне Европе, нарочито Италије. Рачки: „и писменост у уметност, у колико се непотпуно сачувале, потврђују, да је Хрватска до XII века у просвети једнако корачала са суврсменим западом“.

— Немачки драматичар Рихард Фос, од кога је Славко Св. Милетић превео „Еву“ и „Александру“, прочитао је у Липском у т. зв. circolo italiano три чина своје најновије драме, која се зове „Маларија“. Главна тема тој драми је конвенционална женидба виших кругова, уз то се у њој обрађује и питање двобоја.

× Радосна је вест, када погледамо, како се шири српска књига међу Србима у Хрватској и Славонији. Тако је календар „Србобран“ за 1893. годину штампан у 3000 примерака, па се већ не може добити ни једног примерка више. А ово дана добисмо глас, да је „Повјесница српскога народа у Славонији“, коју је написао Јован Н. Јовановић, свештеник у Кобашу, штампана у 1500 комада, па неколико недеља са свим распродана, тако да ће писац морати приредити ново, поправљено издање.

× Читамо у „Јавору“, да ће на скоро изаћи осма (и — на жалост — већ и) последња књига „Дјела Матије Бана“. Сада се тек може видети, какове ће користи имати од „Књижевне задруге“, јер да ће није, тешко, да бисмо икада дочекали ичији скупљени дела. Ето, Бана је и академија потпомагала, (да и не говоримо шта значи само име Баново), па је једва издано осам књига, у којима нема бар скупљен песнички рад Банов.

САДРЖАЈ: Песништво: Овидије. Ни за чега. Цвећна кана. — Књижевност: Књижевна поленика. — Конгресић: Књижевни прикази. Књижевне белешке.

„СТРАЖИЛОВО“ излази сваке недеље на читаву табаку. Цена му је 5 фор. а. вр. на целу годину, 2 ф. 50 н. за по год., 1 ф 25 н. за четврт год. — За Србију и Црну Гору 12 динара на годину. — Рукописи се шаљу уредништву а претплата књижари Луке Јоцића у Новом Саду. — За Србију прима претплату књижара В. Валожића у Београду.

Издаје књижара Луке Јоцића. Штампарија дра Павловића и Јосића у Новом Саду.

Јелена Сакабентића

СТРАЖИЛОВО

ВЛАСНИК И УРЕДНИК ЈОВАН ГРЧИЋ.

БРОЈ 46. У НОВОМ САДУ, 15. НОВЕМБРА 1892. ГОД. V.

ПЕСНИШТВО.

ПОД МЕДВЕДНИКОМ.

Ево једног млина међ горама двема,
Осим једног старца ту никога нема;
Једва се помиче, године га смеле,
Попао га паспаљ, и очи му беле.
Дрвен кров на млину накривио с' мало
А трухло му слеме тек што није пало;
Бистра вода шушти преко лакомица,
Разбија с' на витлу у безброј капљица.
Два дебела вепра брбоњу по јалу,
Испод млина гуске чују се по гласу.
Под брдом настрешак од таших сошница,
У њему се види стотинак кошница;
Јато кокошији на сунцу се грију,
Два петлића мала међ собом се бију;
Један гаров скочи, чељусти му зјане,
А мачка на прагу лиже своје шапе.
Помози бог теби, о старино седа!
„Та он само лаје, али не уједа."
Имаш мало ватре да дуван запалим?
„Хвала богу, здрав сам, задовољан малим."
Та ти си глув, старче, као ладна стена!
„Воде има доста, помељара нема."
Ево сешћу овде да с' одморим мало,
За разговор његов није ми ни стало.
Од ранога јутра, кроз планину ову,
Са пушком у руци лут'о сам по лову.
Запрљ'о сам бело, планина је пуста,
Вас дан нисам ништа метнуо у уста.
Одавде ћу лако, све низ ову реку,
Одвешће ме она у пољану неку.
Старче, добри старче, имаш мало проје?
„Ето, што год видиш, божје је на моје!
Ту сам се родио, порастʼо и свикʼо,
Ал сам и тумарʼо чини ми с' ка' нико.
Човек је ка' новац, иде тамо амо,
Кад изгуби вредност, ми га не гледамо.
Из туђега света давно дошʼо дома,
Ту нити сам богат нити сам сирома.
Овај млин ми даје и леба и пића
На спокојно чекам кончину свог жића.
Прође и пролазе дани и године,
Ја не слазим никда тамо у долине.
Ово ме је место свагда веселило,
И јунету слађе где се отелило.
У самоћи овој око мене трепте
Из давне прошлости успомене светле
Задовољан собом, свет ми овај мио,
Живот никда мени није терет био.
У младости мојој, у времену стару,
Чувао сам Дрину, тукʼоʼс' на Мишару,
Имао сам коње још'те нејахане,
Поспо сам пушке сребром оковане;
Слазио сам с војском до Мораве ладне,
Издржʼо сам битке велике и славне.
Хај, та то је живот, кад слобода сване!
Ми смо је добили, нек су просте ране!
Међу јунацима ја сам јунак био,
С војводама српским рујно вино пио;
Све их ја познајем и свију се сећам,
Кад о њима мислим, ка' да их сад гледам.
Та то су јунаци и соколи сиви,
Ко их год помене, нека им се диви!
И бог може још'те два света створити,
Али таквих никда не ће се родити.
Но ни један од њих — пређутат' ми с' не да —
Не беше ка' онај што га видех негда;

Што га видех још'те у детињству своме
На му слика оста у том срцу моме.
Живот његов беше штит српскога рода
А смрћу његовом васкрсну слобода.
И од тада, сто, целог мога века
Ја не видех нигда таквога човека.
Горе испод брега, ту нам кућа беше,
Онда пуна кућа, ал сви изумреше;
Још сам младић био, дуго пре устанка,
Рушн један човек у кућу из мрака.
„Где је Павле?“ рече, за мог оца пита,
Мој отац дотрча, капу доле скида,
Па се пољубише и седоше тихо,
Ми се уклонисмо, не остаде нико.
Какав је то човек? — таквих нема више,
Ни сликар га не би мог'о да напише.
Великога чела, покучаста носа,
Низ леђа, сплетена, пала му је коса;
Озбиљна изгледа, високога стаса,
Великих бркова а крупнога гласа.
Образи округли, широке му груди,
А поглед му такав — мртве да пробуди.
Обрве спојене к'о ластина крила,
Ноге су му лаке, иде као вила.
Црнога одела а оружја сјајног,
Рек'о б' иде право са Косова славног.
Поседење мало — отворише с' врата,
Мој отац изађе, оде пут ђувата;
Оружје узе на оба кретоше,
Једну малу чету више куће сретоше;
Па одоше у мрак, сваки од њих ћути,
Само суво лишће под ногама шушти.
„Дошли Турци неки — рече мени мати —
Да гробе по селу; скупо ће их стати!“
Пред кућом дуго смо ћутећи стојали,
Страшно доба беше ал с' њиемо бојали.
Чељад неће спавати па сам пош'о и ја,
А стриц ми приповиста: „Бирчанин Илија“.

Љ. П. Ненадовић.

НИЈЕ СУЂЕНО.

Шетали смо по шумици једно уз друго,
Срца су нам силно била једном и другом;
По често смо погледали једно у другу,
А дах нам се додирив'о једном и другом.
Све смо ближе приступали једно уз друго,
А груди се надимаху једном и другом.
Најзад корак устависмо једно и друго —
Погледи се сусретоше једном и другом;
Већ и уста намештасмо једно и друго
— Хтели смо се да љубимо дуго и дуго —
Ал у једном нешто шушну близу путање,
А њезин се отац, љутит, јави кроз грање.
У брзо се одмакосмо једно и друго.
Зледасмо се тужно, тихо и зачуђено,
А срца нам уздахнуше: није суђено!

Седали смо за вечеру једно уз друго;
Правили смо радо места једно другоме.
Желели смо да будемо једно уз друго.
Хтесмо жеље казивати једно другоме.
Већ се бесмо наместили једно уз друго,
Па и лице окренули једно другоме —
Са осмехом погледасмо једно у друго,
И пуњасмо услужности једно другоме.
Мислили смо вечерати једно уз друго,
Па сладити залогаје једно другоме —
Док се зачу, из ненада, неко прозбори:
„Пређи, сејо, до матере, на је подворн!“
Остави нас сва веселост једно и друго —
Зледасмо се тужно, тихо и зачуђено,
А срца нам уздахнуше: није суђено!

Спремасмо се за полазак једно и друго —
Хтесмо рећи „сретна пута“ једно другоме.
Из далека погледасмо једно у другу,
А осмех смо слатки сладп једно другоме.
Желесмо се опростити једно и друго —
И узгред се исказати једно другоме.
Жалили смо са одлазка једно и друго —
Беше тешко, беше мучно једном и другом.
И већ хтесмо ближе стати једно уз друго,
На пољесмо на опроштај једно другоме —
Ал, у томе, пусто звоне брзо звонови...
Свет пагрну, а преласк се на брод уклони.
Погледасмо зачуђено једно у другу,
Јависмо се, поклонисмо тихо, снуждено,
А срца нам уздахнуше: није суђено!

Аластор.

НИ ИЗ ЧЕГА.

ПРИПОВЕТКА ИЗ СРЕМА.

Приповеда Стеван Радић.

(Наставак)

XVIII.

Оларић су и Мргудић очекивали прилику, да и учитељу покажу своју моћ. Што јесте, јесте, они се мало и жалили учитеља, јер су знали, да овај не ће оставити своју укаљану част без одмазде. Што још Војводић није ништа почео, мислили су, да прибира доказе; с тога су прегли, да га се опросте пре, него што би што отпочео. Како ово није било лако, то су они гледали, како би Војводићу загорчали живот у Краковцу, па да сам тражи друго место. И, даде им се прилика. Војводић је искао петгодишњи доплатак и школски је одбор имао да каже своју. У школском су одбору осим попе још и Оларић и Мргудић. Чим је Оларић био обавештен, да је молба стигла, дошао је сав радостан у општинску кућу.

„Ха! Никад лепше прилике! Прво и прво он не ће знати, да смо га ми рђаво оценили, те не ће ни помишљати на утоК. Друго, висока ће влада на основу те наше оцене одбити му молбу па је фућ са доплатком“.

„Ха, ха, ха! Превијаће се сиромах ућа, када добије решење, да је са доплатком одбијен... радовао се Мргудић. А после, нека он расипује, ко му је подвалио!“

Но ту се сети Оларић.

„Ал' ми канда сметнусмо с ума, да је председник школског одбора наш дражајши попа. А тај, ма да се према нама показује са свим одан, ипак потајно шурује са учитељем. Зивка га на ручак. Да ли ће и он пристати, да се уча тако оцени? А много стоји до тога, ако оцена буде једнодушна. Најпосле, ако се буде одупирао, ја ћу му попретити, да не ће добијати парохијал из општинске касе... Видићемо.“

Пошаљу по попу.

„Сумњам, да ће хтети отворено бити против учитеља. Још како тако, да га овај није извукао, када га оно оптужисмо...“

У том уђе попа.

Оларић и Мргудић му разјасне ствар. Нешто му мало и претећи позову га, да буде уз њих. Попа пристане, уздајући се да се ваљда не ће дознати, а изреком је замолио Оларића и Мргудића, да чувају „тајну“. Молбу су тако масним изразима пропратили, да се и виша власт убезекнула те чисто посумњала, да је могуће, да овакво страшило од учитеља игде служи. Други дан оду одборници Оларић и Мргудић лично у срез, те усмено допуне своју „оцену“.

Али, што рекли, заклела се земља рају, да се сваке тајне знају — те и Војводић дозна за све појединости те оцене и уложи уток. Од тога дана постао је он у пуној мери огорчен непријатељ Оларићев и Мргудићев, те је смишљао, како да им врати жао за срамоту. Крајно је планове за освету.

И, једнога дана изгледаше утешен. Као да је нашао пут, којим ће спрати љагу са свога имена те се осветити својим противницима. Дозвољавао им је, да се још неко време науживају у уверењу, да су њему шкодили. У његовој је руци стајало, докле ће то тако ићи и када ће се дигнути завеса те указати прстом на план, по ком се бацили блатом на част његову и на част оне жене.

XIX.

Већ смо видели, како је Мргудић постао лутка у рукама Оларића и жене му Фаустине. Оларићу је јако годило, кад је видео, како он мало по мало дотера дотле, да му се клања цело село и како га Мргудић у свему слуша. За кратко време осећао се Оларић тако јак, да му се већ чинило, да Мргудић од њега зависи. Оно, тако је то у ствари и изгледало. У селу се говорило, да Оларић све може. Мргудић није то осећао, него је све већма годио Оларићу, држећи, да је он то дужан њему

чинити, само да се одржи у милости код господе Фаустине.

Фаустина је од неког времена почела бивати све замишљенија. Свет је којешта зуцао. Не знамо, да ли су ту замишљеност произвели гласови, који се проносили по селу, или што друго. Доста то, да је изгледало, као да Фаустина почиње о себи водити озбиљнији рачуна. Када би била сама, замислила би се дубље у све, што је прошло и што сада бива. Кад кад би прошапутала сама себи: Ја сам светла и чиста. Што сам чинила, чинила сам за љубав своме мужу те мени има захвалити, што је материјално обезбеђен. Истина, било је тренутака, у којима ме обузимаше осећање, као да љубим тога човека... али, то је збиља било тренутно осећање... Ја писам прешла границе верности према своме мужу...

Тако је она мислила.

Када женска, која је запала на стазу, на којој би лако дошла до неверства према своме мужу, овако почне мислити, онда је то добар знак. Онда је то знак, да је код ње разум господар, а тај јој светује, да се натраг врати, па ма какав био идеја, који је на ону стазу примамљује. Али, ма да је код Фаустине разлог разума био јачи од осећаја срца, ипак није могао да ослаби навику, која је дубок корен захватила у њеној души, а та је навика била — забава са мушкарцима. Ова је навика усађена у њену душу још у младости. Она је без забаве била болесна. Био то Мргудић или ко други, само неко мора бити. Мргудић је умео задовољити ту њену навику. С тога се морамо чудити, од куд наједаред окушише оне мисли Фаустину? За што јој то више тако не годи? Од куд да охладни њена наклоност према Мргудићу?

Биће ово:

Мргудић, док је био у сили и снази, док је од њега зависила судбина њихова, дотле је он са свим другојачије изгледао у Фаустининим очима. Знамо, да су особито женска срца захвална за доброчинства, која им се у материјалној оскудици чине. Често се догоди, да се у буд каквом доброчинству од стране млада човека спази то као врлина, која привлачи, те осећај захвалности лако пређе и у саму љубав, но за то ипак не мора прекорачити границе чисте, идејалне љубави. Није дакле чудо, што је и Фаустина осећала захвалност, када би јој мужа из какве неприлике извукао Мргудић. Није дакле чудо, ако је та захвалност прешла трепутно и у осећај љубави. По томе сада је схватљиво и то, што Фаустина куша да се из тога положаја измигољи и видимо, да јој то није тешко с тога, што јој Мргудић више није ништа у стању чинити, јер је оскудица прешла. А све, што сада чини, не изгледа као доброчинство, већ само удворност. Сада су она и њен муж тако моћни, да су у стању и Мргудића уништити... Улога, коју сада игра Мргудић, чињаше јој се смешна. Он је мало по мало постао лутка у њеним рукама, а тешко мушкарцу, кад дотле дође. Мргудић је више пута опажао неку промену код Фаустине у понашању према њему те би јој се још већма удварао, а тим би постајао смешнији. Тада би она осећала, да ће овај човек изгубити и последњу искру осећаја, коју она према њему осећа. Међу тим њој није било ни на крај памети, да с њиме прекине на брзо и на начин, који би упадао у очи. Само је пред својим мужем све чешће правдала своје општење са Мргудићем, а но кад кад и изјавила, да би рада била, да га се са свим отресе, јер свет свашта говори. Но муж је утешно тим, да то није на селу ништа страшно ни ново да за ким говоре и да није вредно због таквих ситница раскидати пријатељску везу. Осећао је Оларић, шта се то збива у души Фаустининој, али је ипак држао за доста разбориту, а да би јој он наметао савет, како би се опростила сувишног улагивања Мргудићева.

И збиља је Фаустина почела хладнити према Мргудићу. Он је то у неколико опажао, али би се утешно, када би она рекла, да је то због света. Нико у селу није, наравно, примећивао ову малу промену. Пред сељанима изгледаху Оларић, Фаустина и Мргудић једна душа у три тела.

Док се ово збивало у души Фаустининој, дотле је Оларић кројио неки план, од кога се надао приличној користи.

Већ одавна се указиваше потреба, да

се канализују неке баре у општини Крековачкој. Док он није дошао у одбор, бејаше противан томе, јер није било изгледа, да ће тај посао ићи преко њега. Општина Крековачка била би у томе послу користа, а и пограничне општине би нешто придонеле, јер би и оне имале користи од тога канализовања. Договори се он о томе са Мргудићем, а после и са одбором. Закључак буде створен а Оларићу се остави, да нађе мернике и удеси што треба. Како је то било, не зна се, само се један мерник пријавио у особи Арнолда Белића.

Отац Арнолдов бејаше стари познаник Оларићев из Мишковца, те се Оларић обрати на младога Белића, који се драге воље прими радње у сигурну изгледу на масну заслугу. Одбор пристане те се Арнолду повери посао. Једнога дана отпутује Оларић по новог мерника, да га доведе у Крековац, где му је ваљало остати, док се посао не сврши.

(Наставиће се)

ЦРВЕНА КАПА.

РОМАН **Јована Захарјашевића**

с пољског превео **Рајко**.

(Наставак.)

XXVI.

Вече беше Херман, с родитељима, код Verleger-a. Мина знађаше за то, али јој женски понос забрањиваше, да иде онамо. Бадава је Антонија два пут поручивала, бадава је већ у мрклo вече сама по њу дошла, Мина се свакојако изговарала, и ако јој глас, при том, чудновато дрхташе.

Није умела себи да растумачи, за што не иде, али неки чудан нагон говораше јој, да не иде...

И добро јој је срце погодило. Код Verleger-a беше пред Херманом врло укусна вечера. Беше угарскога вина и окоцимског пива. Подаље на маленом столу беху наслагане најбоље смотке. Могло се лепо уседати на оца, који је, с озареним лицем, отирући зној с чела, уживао дарове божје и с неисказаном срећом погледао са стране на граничне смотке. Исто тако и задовољство материно са неком гибаницом од сира требало га је довести, као што говораше саветник, на поље позитивних потреба човечјих. Ал' све то остаде без успеха.

Херман је јео врло мало а пио није баш ништа... Осврнуо се, кад год се отворе врата, сваки гласнији корак служавкин тражио га, као да нешто очекује, да некога изгледа и увек се преварио. На бледом му лицу показа се изнуреност. Беше у друштву под морак. Мисао се његова залетала некуда на другу страну — куда? То је тешко рећи, и ако је цело друштво, скупа с Антонијом, било уверено, да се та мисао врзе по високим собама дворског саветника...

Најпосле ћуби на катедралном торњу десет сати, нога сапоница за саветника. Берта устаде, саветник загрли, уз пут, с малога стола пуну пregршт смотака и пре него што је трубач на градској кули огласио сат на све стране белога света, цела срећна породица беше већ код стана дворскога саветника.

— Сви спавају, рећи ће саветник, само се на крајњем прозору светли свећа.

— Онде је баш Минино гнездо, примети Берта, — за цело што год чита!

Херман ноће оком за светлошћу, па заборави скренути у попречну улицу.

— Истом је годину дана, како није био код куће, па већ не зна пута! одазва се саветник, па гурну полако Берту.

Херман поправи своју погрешку, па одатле правим путем корачаше до куће на Подзамчу.

Остало заслони ноћ својом мрачном копреном. Ко зна, какови су снови долазили саветнику после тако укусне и обилате вечере, ко зна, о чему је, у потаји, сањала душа Бертина. И Херманове би снове тешко било погодити, јер имађаше засебну собу, људски затворену, а кад је у јутро устао, није никоме ништа приповедао.

Јутро је прошло, полазећи познанике. Ручак код родитеља прође такође без икаквих важнијих догађаја. Истом вече требало је да му за-

светли јарким свећицама на Christbaum-у и симболичним ситницама, које је већ гледао у духу, где висе на зеленим гранчицама.

Истом што је ушао Херман у дворану дворског саветника, „печије“ очи три пут променише своју светлост... Испрва заблеташе као Луцифер плавичастом светлошћу, за тим као Венера стрељаху жутим блеском, а најпосле као Оријон гораху црвено.

Овом приликом не беше Херман систематичан у поздрављању. Обишао је Лину и Нину, на похитао управо тим леним очима, које тако чудновато мењаху своју светлост, пружајући руку, да се поздрави... Чињаше му се, да му је она опростила већ јучерашње своје сузе...

Дошла и вечера; саветник је њу и за се и за Хермана, који се је удиљ с Мином разговарао, док се најпосле не отворише врата, а из побочне собе сину јасна светлост у дворану... Беше то Christbaum.

Сви хтедоше да одмах устану од стола, али домаћин подиже руку горе и повиче:

— Kinder, sitzen bleiben! (Децо, не дижите се!) Своме усуду се не приближује човек тако брзо и нагло! Онде, на оним зеленим гранчицама... „auf dem grünen Baum des Lebens“ (на зеленом дрвету живота) обешен је сваћији усуд. Стоји само до доброга нагона, да свако погоди до њега и узме своје.... јер најчешће бива, да се човек размине са својим усудом и онда је несрећан целога живота... Еле треба слушати добре нагоне, нагоне млађане, свеже душе...

Саветник погледа на Берту, Берта на домаћина, а Мина баци непримјетно, испод дугих трепавица, дуг поглед на лице Херманово, који гледаше као и пре замишљено преда се.

Најпосле допусти домаћин друштву, да се приближе усудову дрвету...

После краткога чуђења и дивљења машило се најједаред неколико руку божићњега дрвцета. И чудновато изабраше свако свој усуд! Лини, као од шале, обешаваше хартијица с датулом, да ће на брзо добити жељену дугачку сукњу. Нини је дошао господин Нурцел, о коме је цело вече сањала Јозефина, Ема је добила заповест да иде у манастир и т. д.

— Ах страшно се разилазите са својим усудом! повиче дворски саветник у смеху.

— Der Christbaum referirt heute sehr schlecht! додаде саветник, држећи се за бокове.

Херман стајаше пред зеленим дрвцетом и гледаше пажљиво на повешане дарове или, као што домаћин говораше „усудова придељења“. На једној гранчици висаше китица вештачких спомењака и уз њих брижљиво привезана хартијица. Херман позна, да су ручице, које су ту китицу с таком симетријом слагале, дуго се с њом забављати морале и да су се успављавале, да утутну у њу какву мисао. Маши се руком по ту китицу, развеже танку хартијицу, па стаде читати:

— Срећа борави у срцу. Изван срца је само кичељивост, охолост, лакомост и хладни разум, који рачуна и који тако стоји према животу, као зелена гранчица на дрвету према двоструким гранчицама морских корала!...

— Браво! браво! повиче домаћин, а саветник стаде пљескати рукама.

— А дужности према човечанству... а велика идеја, где је то? запита Херман бојажљиво.

Домаћин се замрши, метне руку Херману на раме, па ће рећи:

— Младост, младост, мој Хермане, говори из тебе!... Кад сам био у твојим годинама у свеучилишту, и мени су се таке лутке пиле по глави, па ево, шта више, склопили и тајно друштво, које је имало да цео свет избави... Но после двадесет и неколико година, кад сам дорео искуством, сматрах као свету дужност, да за такове мисли бацам у тамницу синове својих некадашњих другова и пријатеља!... После двадесет година и ти ћеш, Хермане, радити тако.... као што је радио твој отац!

Херман навуче раме испод домаћинове руке а саветник оборио главу на груди, па мишљаше у тај мах, с неким одвратним чуством, о оном орману, у коме беху домаће успомене...

— Одакле ти таке мисли дођоше у главу? — запита полугласно сина, као да сам себи говори.

Домаћин опак окрене разговор на веселији предмет. Смејаху се Лини и Нини, и о Пурцлу реконе неколико досетака, а општа веселост поврати се опет међу пријатељске породице.

Најпосле се друштво подели на гомилице, а домаћин узе саветника испод руке, па се обојица повукоше у дно дворане, да запале нове смотке и да се нешто поразговоре о својим пословима.

— Знате ли, шашну домаћин, да се тај проклети смиграјат још крије у моме срезу! Комесар Пурцел му је већ био ушао у траг, баш

се због тога на селу читав месец дана... нарачунао дневнице, да те Бог сачува, и вратио се празних руку! То ми не да спавати!...

— Ех, шта је један кукаван емигранат! — одговори саветник — та тај не ће Аветрије покорити!

— То је истина, ал' видите, Пурцел је нарачунао себи због тога емигранта толико дневница, да их вала ма чим оправдати... а на послетку, да је тај човек ухваћен, то би био доказ моје ревности...

— А ако нема никаквога емигранта... ако је само господин Пурцел... примети невољно саветник.

— Sapertment! новине домаћин, писам на то ни помислио... а може бити, да је Пурцел...

Док се водио тај поверљиви разговор у дну дворане, а Херман с Јозефином такође се разговарао о Пурцелу, примила је Мина најдаљем прозору, који беше слабо осветљен, на гледаше кроз њега на божји свет.

Ноћ беше јасна. Миријаде звезда трептаху на небу. Нигде не беше ни једнога облачка.

Неколико трепутака пиљила је Мина у то лепо небо, које ју завлађаваше неком угодном хладноћом, гледала је на те тихе, трепетљиве звезде, које као да јој шаптаху нешто срцу...

У тај мах стаде уз њу Херман... За двоје људи, који имађаху једно другом нешто да кажу, беше та застрашца згодна и угодна.

Мина очекиваше макар једну од оних речи, које се свакоме не говоре, чекаше неколико трепутака, и груди јој се све већма надимаху... Ал' Херман не рече те речи.

Паде јој на памет да ту осамљеност некако корисније употреби и да покаже шта је све научила.

— Гледајте, господине, — одазва се, показујући прстом на трепетљиву звездицу — гледајте, како тај Оријон има за чудо несталну светлост! Ја волим светлост Луциферову. У њега је, до душе, мало слабија светлост, ал' за то је увек једнака!... А где су звезде-близанице? Сакриле се за кров...

— Знате ли, госпођице, народну причу о звездама-близанцама?" — запита Херман с осмехом.

— Не, не знам — одговори брзо Мина — али ту је причу лако погодити!

— Лако погодити? — поновн радознало Херман. — Хајде, покушајте...

Мина се заруменела, чупнула за крајичак од траке, па одговорила:

— Шта могу друго значити звезде-близанице?... То су зацело две сродне душе... два срца, која су се узајамно љубила... па их после смрти анђео онамо однео!...

Херман се осмехну, гледаше неко време у лепе очи Минине, па ће рећи:

— Тако нешто, само с том разликом, што су се та два срца могла спојити и овде на земљи!

— Ах, то је ужасно! — уздахну Мина, — ах, то је жалосно!

Неколико трепутака трајаше ћутање, Херман је пиљио у небо и дуго стајао тако замишљен.

— Шта читате на том лепом небу, господине? — запита тихим гласом Мина.

— Шта читам — одговори замишљени Херман, — ах, то небо друкчије, друкчије мени говори! Чини ми се, да гледам у расклопљене листове светске повеснице!... Сваки народ оставља онде за собом јасан траг, који светли потомцима, позивајући их, да чине исто тако велика и лепа дела, која су онде звездама записана!...

Мина ћуташе за један трепутак. Чињаше јој се, да у тај мах улази у њу душа младога занесењака. Одахне дубоко, па рекне:

— Ви видите само велике и узвишене ствари!

— А знате ли, госпођице, ту црну негу на небу, која звездарима задаје толико главобоље?

— Знам, знам... Kohlensack! зове се у астрономији.

— Да, тако је — јер је налик на врећу угљена!... Та црна нега изгледа ми као народ велик и јуначан, на опет надмоћношћу убијен и у црни сандук положен... А скупа с њим сахрањена је идеја слободе!...

Мина се трже, јер у тај мах се домаћин тако засмеја, да се је одјек разлегао по читавој дворани.

А домаћин баш о њима говораше... У издубини од прозора изгледаше зар Мина за чудо лепа.

— Гледајте, саветниче, — новине домаћин — како наша деца онде лепо кроз прозор извирују. Гледају у звезде и гучу као голубови. Ја добар стојим, да Херман сад сања о златној огрлици на мрко-зеленом фраку... А Мина... Мина... можда и она сања о тој огрлици!...

— Младић је необично даровит, биће од

њега ваљан службеник. Може на јамачно сањати о сјајној каријери...

— Ипак вам јемчим, господине домаћине, — одговори саветник, — да не ће ни тако у потеру за емигрантима, као Пурцел...

— Разуме се, за онаким емигрантима, којих ни нема! — поправи домаћин, па се гласно засмеја.

И саветник се смејао, ал' му тај смех није баш пшао од срца.

XXVII.

Свеци прођоше. Херман се повратио у престоницу. Мина остала сама.

У глухој самоћи опомињала се свију речи Херманових, његових погледа и алузија, скупила је све, што је ма у каковој свези било с љубављу личношћу и почела је о томе да размишља. Помагаху је доста у томе примедбе Антонијине и других познаника у месту. Мислила је о том и плакала, сањала и тешила се... Најпосле се пак уверила, да она сама не може ту ништа помоћи и да све треба оставити времену. Сама је одлучила, да савесно извршује све, што је на њу спадало — то јест да љуби Хермана!

А то срце, које је Хермана љубило, јасно јој је говорило, да ни он није према њој равнодушан и да јој само не ће или не може да исповеди своју љубав... А за што је то тако, о том је различито мислила. Један пут јој дође, да је још сувише млада, да се у тим годинама може осећати љубав, али се не пристоји још о њој говорити. Исто је тако могао осамнаестогодишњи Херман и о самом себи да мисли, могао је да сања по читаве ноћи без сна о Мини, али јој није могао то рећи, јер у тим се годинама не пристоји исповедити госпођици, ако не ће да те исмеје. Осим тога је јасно наноменуо дворски саветник, да човек треба врло полако да се приближује своме усуду, а искуство је код Christbaum-а показало, да се онај понајпре разминс са својим предељењем, ко се лакомо маша онога, што му је суђено!...

Тако је мудровала Мина, па се умирила... Ал' за то није престала да чита књиге и да ради. На против, сад је још с већим одушевљењем прихватила посла, а како и не ће, кад ју је последњи разговор с Херманом уверио, да се знањем и науком још није с њим изједначила, а женски јој нагон јасно говораше, да га само на том путу може наћи и најзад својим назвати..

За то се све више књига гомилало на њеном малсном столу, све је више беле хартије исписивано ситним лепим словима, која састављаху, у неколико, повесницу њене душе.

Јунаштво женскога срца може да се узнесе до велике моћи, тим веће, што га често нико не види! Јер лакше је бити јунак пред целим светом, него пред самим собом!...

И у том скривеном јунаштву протекла је Мини цела година.

Протекла је и друга... и трећа! Положај тих младих људи остаде исти, као и пре.

Родитељи нису ништа наваљивали, јер су знали, да је Херман њак, и да се тако не може одмах женити.

Доста им беше и то, што је та пријатељска веза непрестано трајала и што ју ништа до тада није раскинуло. Дворски саветник можда није то тако идилично узимао. Можда би дао Мину каковом год просцу, који би се појавио са довољним приходом. Али како се до јако нико није јављао, а сваки се службеник бојао толиких девојака, које би могле пасти њему на врат, дворски се саветник мирно враћао тим сновима, да бар једну кћерку уда за добра човека и који има будућности!...

Саветник је проживео те године доста мирно. Није више ништа тражио од света, а ако је што и желео, то је преносио на сина. Живео је само за њега и сањао само о његовој будућности. Беше уверен, да ће Херман даље дотерати од њега, да може постати и екселенција са врло масном платом.

Један пут га само Херман необично ојадио. Седећи, после ручне каве, угодно на наслоњачи и пушећи крајумчарене смотке, што их је добио од пријатеља, подсети саветник Хермана, који је истом дошао кући, на његове детињске године. Причао му са смехом, како се је играо ђенарала, како је, у црвеној капи, јуришао на редове непријатељске, како се је скоро потукао с дечацима због те капе...

Берта је још додала, како се имао и за што туђи, јер та је капа токорсе почетак њиховс среће, донела је у кућу „крст за заслуге“, двоструку плату и саветнички чин.

А кад је устала са столице, да изнесе на светлост тај породични аманет и да га, после дуга времена, опет види, Херман се је оштро томе противио...

— Што те то тако љути! — рече ће плахо

саветник, — ти си ваљда син државнога службеника . . .

— Знаш, оче, — одговори Херман — да о том никада не волим говорити. Има ствари, које су под заклетим дужностима оправдане — аз' су за то пред моралним и природним законима зла дела.

— Та ја нисам никад ништа радио, осим своје дужности! — рече тужно саветник.

— Ја сам о том уверен — одговори Херман — иначе би ме то врло болело. Само кад ко често спомиње дела, која је по дужности чинио и наслађује се њима, буди нехотице сумњу, да их није чинио само по дужности, него из праве страсти. Онда се то дело може узети као зло и о њему вели велики песник: Das ist der Fluch der boesen That, dass sie nur immer Schlechtes gebaert! . . . (То је проклетство зла дела, што увек само зло рађа!)

— Сачувај Боже — дрекне саветник, да би то имало да буде почетак несреће!

У својим белешкама се дуго задржава саветник код те, привидно незнатне, породичне сцене. Не може да се надиви умној бистрини свога сина, који му је говорио као зрео човек. Од то доба је почео управо да мрзи на онај аманет, што је чуван у орману. Тај одељак завршује овим речима:

„Ако сам кад после тешка јела ноћу сневао, да ме мора гњечи, или да ме вуче за ноге у какову пропаст, видео сам увек на њеној глави — црвену капу! . . . А кад се пробудим окупан у зноју и тај страшан сан приповедим потанко Берти, она се онда расплаче и уверава ме, ако икада буде буне у земљи, да ће мене без сумње обесити! . . .

— Смејао сам се таковом тумачењу свога сна, и нисам ни слутио, какво сам зло у кућу унео! . . .“

О црвеној капи никад више није саветник спомињао Херману. Није се ипак усудио, да ју баци или уништи; обожавање, које је толике године окруживало тај домаћи аманет, створило је око њега неку ауреолу и та је задржавала његову руку од пасења. Само ју је претрпао читавом хрпом званичних списа одмах други дан после онога чуднога тумачења, којим је Берта објашњавала његов сан. .

Ни Херман се више није бринуо за ту капу и није више од тада говорио с оцем о добрим и „злим делима“.

Ал' је за то много, врло много расправљао с Мином, која је сваку његову реч чисто гутала.

Особито лети, кад су се у маленој башти, иза суднице, у којој је становао дворски саветник, обоје шетали по обали широке реке, приповедао јој је много што шта, што је сам научио, што је видео, што је искусио. Доносио јој књиге, читао скупа с њом, објашњавао и допуњавао.

После трећих ферија Мина се некако промењила. Одлазила је чешће Антонији и позајмала од ње све више пољских књига. Читала их најчешће сирам свеће. Дворски саветник је неколико пута опазио те књиге на њену столу, али није за то ништа говорио. Беше он доста обзиран службеник, а како је боравио у земљи где се служи пољским језиком у свакидашњем дотицају са светом, мишљаше да је и право, да се тај језик научи.

Мина је сабирала новце, што их од оца на дар добије, па је купила пољску повесницу и историју пољске књижевности. Јозефина је приписивала тај чудни укус за пољске књиге њену пријатељству с Антонијом Verleger-овом, која је важила као родољубка у среском месту, па је, шта више, носила на шеширу тробојне траке. Мина и Нина друкчије мишљаху, али не хтедоше никада да изиду с бојом на среду. А кад се је један пут нешто о том пред дворским саветником расправљало, рекла ће он добродушно:

— Херман је и сувише уман за своје године .. Наслућује он, да се примиче време, кад ће се службеник морати мало да осврће на јавно мњење. Боље је, што ће имати при руци средства да задовољи том јавном мњењу или бар да га не дражи... Говори изврсно пољски, зна пољску књижевност, па ако буде још имао државнога патриотизма очима, може се високо успети и све задовољити!

Поред пољских књига и Мином је срце постало осетљивије према туђој несрећи. Кад дозна, да је Пурцел каквога емигранта довукао у тамницу, окупи оца молити, да лено с њим поступа, или да га пусти. Добродушни дворски саветник често се је освртао на њезине молбе и онда би говорио саветнику:

— У Мине је златно срце! Не ћете ми веровати, како ме често доведе у велику неприлику. Не може да поднесе, да ко трпи, на ма највећма заслужио...

И на брзо се пронесо глас по месту о том

„осетљивом срцу“ Минину, као што говораше дворски саветник, и то јој беше на дику. Од тада беше она некако посредница између власти и несретника, који долажаху с том влашћу у неспоразумљење. У таким приликама прибегаваху Литонији Verleger-овој, а она би трчкула до Мине и с њом се посаветовала. А шта буде последица тога саветовања? За ручком, када Мина дода какво најмилије очино јело, примакне се та очина маза оцу, па га запиткује, је ли јело било слатко, није ли кава, коју је она сама кувала, сувише пржена била и је ли најзгодније непознати Пурцел опет каквога опасног злочинца, као пса на омчи, за собом довео.

Дворски саветник је збиља од свију највећма волео Мину. Дошло му у памет, да га не би можда Бог баш на том детету казнио за лаж. Еле накашљао се неколико пута, па ће рећи:

— Да, да... тако је, дете моје... јер видиш, да је право говорио Пурцел, да треба некога бацити у тамницу... само то је политички преступник!

— А шта је урадио? — питаше даље неустрашена Мина.

— Он... он баш ништа није урадио! Скита се само, на крај!

— То ти је, као што вели Пурцел „ein passloses Individuum“. — Иде од двора до двора, Бог ће га знати за што!

— За то ваљда није заслужио, да га одмах стрпате у тамницу! — опирала се браниteљка.

— Видиш, дете моје, ти то не разумеш... Сумња се на тог човека....

— Ах, сумње и увек сумње, то је ужасно! Ако ко Пурцла погреко погледа одмах је politisch verdächtig! Нека га ко очени, ако је gefährliches Individuum. Ко пред њим ильуне, Majestäts-Verbrechen!... А то све иде на грбачу дворског саветника.

— Право велиш, чедо моје — одговори дворски саветник након дуга размишљања.

Господин Пурцел добио contre-ordre!

(Наставиће се).

ПОУКА.

ВРЕМЕ И ЗДРАВЉЕ.

Човек је здрав, ако сви делови његова тела стоје у свези, која им је потребна, и ако све функције у телу иду правим током. Није ли то до крајности тако, тело осећа ма и најмању непријатност, тело ма и најмање болује, страда.

Здрав човек је весео, вољан, расположен, јер у кући његовој, у телу, иде све по реду, иде све онако, како треба; он нема за то никаква ни узрока ни повода, да се тужи на ред и поредак у организму своме.

Једини је човек, који може знати, кад је здрав а кад је болестан. Друге животиње осећају само болест, оне знају само онда, кад им што није добро, јер се покуње и ни за што не маре; док су пак здраве, не показују ни чим, да им је добро. Што су пак и од њих неке у напредним приликама веселе, не долази од здравља, већ што се моментано осећају боље, приликама изазване, као: милошћу газдином, љубављу и миловањем газдаричиним, и другим чиме, које је све ван њих а нипак у њима изазива пријатне осећаје кратка века. Мала деца, док им се још није разно потпуно осећај, такође су близу животиња. Дете је весело од природе, оно здравље показује тек нуканим ручицама и ружичастим образчићима а болест им читаш по целом држању њихову.

Врло је тешко створити и имати све оно, што се иште, да човек здрав буде. Наше тело је кућа врло пространа, врло велика; у телу нашем води се велика кућа. Као што је и иначе у великој кући тешко имати правог и потпун ред, тако је и у телу. Помислите само, колико и колико њих раде у телу, колико је ту мишића, колико живаца, на колико кретања различита, на куцања, на ударања, на грљења и руковања и — ни набројати

све не могу! Па да све то иде као наручено, као намазано! Тешко је и помислити на то па донста ретко то и бива!

Човек није никад потпуно здрав. Он се може добро осећати, може се осећати и потпуно здрав на изак да то није. Врло мале алтерације не осети човек, шта више и јаче могу да пређу на да човек скоро и не осети, да што није као што би требало у радњи појединих саставних делова у тела му. Највише бива ово, кад поједини делови и сувише добро раде а други могу и не радити, као што треба; у тој се прилици радови и функције изједначе, па је човек у нормалном стању.

Уз то може много пута да се баш види на човеку, да није нешто као што треба на изак да је човек здрав. Човек ће се осетити свагда рђаво, кад страда који од нежнијих орг.ана, кад радња ових органа није као што треба. Зар је једанпут било, да се човек посекао, или да му је где отекло штогод, или да му је овде-онде избила бубуљица каква, да се полно чиме, рецимо киселином каквом, па да све то није му здравље пореметило. Ако је ово у јачем степену, свакојако задире дубље и допире до нежнијих делова, па се човек може и сувише рђаво да осећа; чак и да у кревет легне, ма да ничега опасна нема.

Доста је људи слепих, доста и глухих, па има их, који немају ни нипање, ни мирис, ни кус, као што треба, па ти нису изак болесни; слеп човек може бити здрав као тресак, ма да очи нису добре. Ни чула дакле нису од утицаја на само осећање о здрављу нашему.

И од узраста зависи, да ли ће човек осећати се болестан, јер оно, што је болест за децу, не мора бити болест за људе и обратно, човек може боловати од нечега, што њање дете и не осети. Старо је изложено друкчијим болестима него младо или човек у најснажнијим годинама својима. И само занимање даје често пута прилике, да се болест јави. Здравље зависи и од пола: мушкарац не ће боловати баш од исте болести, од које и женско.

Шта све може изазвати болест, не може се набројати. Безброј је ту узрока. Већ домаће прилике стварају нас здравијима или нездравијима; већ прва нега материна, већ прва брига очева, па милост сродничка, па ревност учитељска стварају нам повољније или неповољније прилике за здравље, за болест. А где су друштвене прилике иначе, па поштења, па храна, па пиће, па стан, па и сам душевни расположај — све то утиче на наше здравље.

Из свега овога видимо, да здравље зависи од многих фактора. Фактори ти су или унутрашњи или спољашњи; и унутрашњи и спољашњи могу бити врло различити: све се ни набројати не да. Не мислимо лаћати се ни мало унутрашњих фактора, јер нисмо кадри то учинити а не можемо говорити ни о свима спољашњим факторима, од којих здравље зависи, јер би то био посао дуга времена и дуга премишљања и студирања, задовољићу се тек једним спољашњим фактором, а то је време.

У разно доба године време је различито, у разних крајевих време је друкчије. Годишње доба и клима утичу дакле на наше здравље.

Неке болести јављају се само у одређено доба годишње. Кад у пролеће почне дувати суви и хладни горњак: северни и северо-источни ветар, више је запаљења плућа него у зиму и у лето, јер тада човек лако и лакше озебе, расхлади се. Ревме јављају се јаче у дубоку јесен, зиму и пролеће, јер су та времена хладнија и опет за назеб згоднија. Лети је ређе ревме а исто тако и запаљења плућа, а разлог је врло јасан; тада је топло свуда и свагда на нема разлога назебу.

Пуно је места, у којима се неке болести потпуно одомаћиле па и не престају никада. Кажу, има грозничавих крајева; грозница ту никад не престаје, па кад почне хватати а она не зна, шта је доста, никад краја, особито, ако почне хватати између господина. Ованс отегну и по по године, целу зиму није човек миран; који дан пропусти па онда опет држи по ново. Други предели не знају готово ни шта је то грозница, можда тек по имену, а да је когод боловао од ње, ни спомена. Грознице, које долазе са стомака, не могу се овако узети, јер стомак се квари многим јелом и претоваривањем а тога код ждера може бити и у најздравијим крајевима и у најздравијој клими.

Зар један од вас читалаца нема на себи већ календар, што но се каже. У данашње дане и у оваким приликама редак је човек, који не пати од какве болести, која се редовно јавља, пре него што ће се време променити. Слободно смемо казати, да је ревматичан сигурнији барометар за промену у времену, него прави барометар, јер оно болесно место много је осетљивије на промену него-жива у барометру. Колико је њих само, којима севају ноге на промену у времену, особито, ако ће захладити или ако ће влажно време

наступити. Другима плећа пате од ревме, па тај ће по осећајима у плећу лако погодити, да ли ће бити кише, буре, у оне, да ли ће се време променити. Кад се ово узме с једне стране, није баш ни зло, јер таки болесник не мора загледати у несигуран календар или чак и у вечити на да зна, сме ли се латити каква посла, који зависи од времена, али с друге стране, кад се узму на ум болови, свевања па онда и она досадност и непријатност у читаву телу од ревме, онда благо сваком оном, који је још сачуван од ове болести.

Ови непријатни и особити осећаји долазе свагда отуда, што промена у ваздуху, била она у притиску или у влази или у температури, изазива свагда промену пре свега по површини тела а за тим се промена та мичe и дубље кроз поре у кожи; и унутрашњи делови могу дакле патити због спољашњих промена. И то је сваком познато.

Како нам је и душа натуштена, кад је небо суморно, знаде сваки. Облачно време је од јаког утецаја на душевно расположење а по томе и на здравље. Човеку је немило и живети и чисто је болестан а не може се казати, да му је наступно у телу какав поремећај у равнотежи међу појединим деловима. Много пута је човек жељан кише баш себе ради, у летњој омари се већ сав уморно, уклатио, па једва чека с неба мало разблажења и баш му прија, но ако киша отатања па успада по неколико дана, човеку је исто тако непријатно, још горе него и пре, у омари истина али ипак под ведрим небом. У јесењој је тоња тако исто човек болестан.

На од куда, да мутни дани тако убијају живот у човека? Правога разлога знаћете и сами, кад вам прво кажем, да је оно јарко сунце право „животвореће" сунце. Све процесе, који се у човеку збивају, изазива у последњој линији сунце својом топлотом и својом светлошћу. Не допире ли сунчева светлост, процеси се мењају а тиме и здравље наше или бар бар осећање и расположење наше.

Време дакле утиче и на расположење а по томе и на здравље.

Особито велик утецај приписују влажноме времену, па била влага по земљи самој а била у ваздуху. У ваздуху је влаге у свако доба мање више, али ако је много ње туда, од знатна је утецаја на здравље и на болести врло многе.

Данас је са свим доказано, да влага и магла преносе неке болести, то морају бити особито оне, којима се заметци као ситне, прекитне животињице или гљивице у влази осећају неописано добро, које баш у влази напредују и множе се.

Експериментом је даље доказано, да магле кваре прилично ваздух тиме, што умножавају угљену киселину у њему. Вода и влага радо упијају угљену киселину, која је по плућа врло шкодљива и опасна. Угљене киселине прави се у природи у опште врло много но она се разлази по целом ваздуху, ако је овај сух; није ли сух, она се купи у влази и човек удише прво влажнији ваздух но што треба а друго са тим влажнијим ваздухом удише свагда и више угљене киселине. Киселине угљене је од прилике четир дела у десет хиљада делова ваздуха у редовним приликама, међу тим прошле године било је ње једнога јако магловитог дана у Лондону скоро шеснаест делова у десет хиљада делова ваздуха, а то је скоро четир пута више него обично. По здравље је ово јака промена морала бити.

У магли је свагда више прашине, чађи, дима и других ствари. Баш не давно је доказано да ће у опште што падати, као да ће и магла само онда постати, кад је у ваздуху ма каквих чврстих тела. Из овога доказа имамо с друге стране врло поучан закључак. Ја га но Бенту наводим: Кад у ваздуху не би било никад чврстих делића, небо би нам свагда било модро и на земљи би сјало сунце непрестано, у целом дану; никад се облака не би направило. Дивота би било, али загледајте мало дубље! Кад би овако остало, онда би се паре све више купило у ваздуху, небо би бивало све модрије, али би и људи ишли све кроз влажнији ваздух, те би на последак и страдали: не само да би људи били вечито мокри него и све друго на земљи. Конац би томе био, да би се земља морала променити и површином својом и производима својима: све би морало друкчије бити. Али.....

И саме сумporне киселине имаде у влажном ваздуху и у магли.

Пошто човеку за дисање треба чистога ваздуха па да здрав буде, то је чисто, да ваздух пун непотребних ствари мора штетно утецати, кад га удишемо. Уз то сунчева светлост не пробија ни кроз маглу до нас, а мало час рекосмо, да су онда и процеси у телу друкчији, који баш не морају штетни бити, али се ипак мењају а то не годи ни телу ни души.

Влажно време и са друге стране мења нам здравље. Кад човек иде кроз маглу, онда му она

нада на тело а вода свагда хоће да се испари. На парење троши се топлота и магла ту топлоту навлачи увек из нас. Познато је доста, да нас у влази језа хвата, неки зимогроз! У влази пати дакле и наша телесна или животињска топлота. Да је човек здрав, топлота та не сме се мењати, а мења ли се та и најмање, све се у телу мења а тиме здравље руши.

Магла је дакле од јака утецаја на здравље а по томе и на живот. У којима су крајевима честе и јаке магле, мора здравље у становника лошије бити и број већи.

Напоменуо сам већ, да здравље зависи и од притиска у атмосфери а сад још коју о томе. Човек се мање у обичном ваздуху весео и задовољан, но доспе ли у густ ваздух, који по томе мора и тежи бити, он не може да издржи; радници под водом, гњурачи у звону, не смеју дуго остати, јер им је чак живот у опасности а не само здравље. Исто је тако и са ретким и по томе са лакшим ваздухом; у ваздуху слабога притиска не могу људи такођер дуго издржати. О томе сведоче и сувише ваздухопловци, кад приспеју у одређен ваздух. За здравље треба дакле ваздух одређене густоће; није ли то, нема ни потпунога здравља.

Све оно дакле, што мења притисак ваздуха, мора изазивати и промену у здрављу. У атмосфери највише и најчешће мења јој густоћу топлота: са променом топлоте у ваздуху долази и промена у притиску. Но промена у топлоти у атмосфери диже свагда ветар; тако смо дошли још на један фактор, од којега нам здравље зависи. Ветар а с њиме и притисак атмосферски разна доста нашим здрављем.

Испитивачи и бележници разнога времена хтели су и у томе наћи бар какве такве правилности и везе са здрављем. Позната сада већ болест инфлујенца дала им је лепе прилике за то. Резултат би био у овоме: ветар носи ту болест и преноси из места у место. Године 1889. на 1890. почела је болест на истоку европском — обично тамо и почиње — а туда је ваздух увек јачега притиска био. По законима метеоролошким ваздух се са места јачега притиска увек разилази у околину и иде на ону страну прво, где му је пут отворенији. Са истока европскога врата су ветру свагда отворена на запад, за то се инфлујенца ширила све више на запад и то са ветром. Према томе може се слободно узети, да се болести, које ветар само преносити може, више увек са места, где је ваздух јачега притиска; није ли на тим местима заметака болести, ветар не носи ни болести. Но и сам ваздух јачим притиском својим и без икаквих заметака и клица у њему покренути може болести. Све оваке болести морају бити мањевише једнаке врсте.

Није нам дакле источни и североисточни ветар само због тога опасан, што је вечином хладнији но и због тога, што је јачи те лакше носи болести. Западни ветрови носе вечином влагу, те не би ни они повољни били, но до нас се ови ветрови морају доста очистити, јер сви чврсти састанци делови вечином попадају пре, но што ветар до нас доспе.

Од скорога времена науци о времену задатак је и то, да нам каже, како стоји време са здрављем нашим а не само, да нам колико толико предскаже време у најближој будућности. Овај задатак није метеорологија још решила али сваким даном све више података купи, те ћемо из тих података моћи и законе хватати, који ће нам говорити, како стоји време са здрављем или обрнуто здравље са временом.

Стеван Милованов.

УМЕТНОСТ

СВЕТИ САВА БЛАГОСИЉА СРПЧАД.

Слика Ђорђа Крстића.

По наруџбини кр. српског министарства просвете израдио је Србин сликар Ђорђе Крстић пре неколико година слику, како св. Сава благосиља Српчад. Ту је слику српска штампа онда топло поздравила и увеојивши пресуду кр. српске академије весма повољно оценила. Како је од тада више времена прошло, сматрамо за дужност приказати нашој публици ову слику сад, када весма добра одсографска репродукција излази у српски свет. Говорило се колико му драго против одсографије, она, и ако нема онаку вредност као оригинал

или руком рађена копија, иначе улази у сваку кућу те је по трајности и јефтиноћи управо једино и најјаче средство да се уметничка творевина популарише онако како заслужује по запосној и племенитој идеји, коју приказује, на кад је још уметнички израђена те слику верно и тачно репродукује као н. пр. ова, што је познати трговац у Загребу Петар Николић издао, онда се не ће нико уступчавати, да је поздрави као напредак на пољу наше уметности.

Ово мислимо да је потребно споменути као увод, да нам не би нико замерио, што се на основу олеографске копије латимо да прикажемо споменуту лепу алегорију.

Идеја слике је приказ свесрпске слоге у слављењу и благодарном величању Савиних заслуга за српску просвету и приказ трајности његова благослова из минулих векова у наше данима.

Идеја је дакле веома сретно замишљена а „као што ћемо ниже разложити“ сретно и достојно и изведена те оправдава оне наде, које је у Ђорђа Крстића положио српски свет, кад је оно пре много година са својим уметничким првенцетом пред свет изишао.

Пред отвореним вратима храма у препрати краљевске лавре Студенице сакупили се представници целог народа српског у особама младића из свих крајева Србства у карактеристичним оделима. Сви лепим покретима и побожним држањем концентришу своју пажњу — и тим и пажњу гледалаца — на свога великог просветитеља.

У средини слике стоји св. Сава, приказан у моменту, када после проповеди слова божјег светом десницом благосиља омладину српску, за коју је као добри пастир полагао душу своју, до њега с десне усправљено приказан је Шумадинац а до овог Црногорац, први како побожним погледом слуша речи светитељеве а други — се, обузет тајанственим утиском чина, на колено спустио. С леве стране свечеве опажамо веома красно замишљену групу, мајку Косовку, како у наручју држи своје одојче, које задивљено прати свечеву сјајну појаву, а сестрица скромно и пажљиво до мајке стоји. Средњу групу побожне Србчади сачињавају: Бачванин, Босанац, Сремац и Банаћанин, који делом клечећи делом скромно наклоњени прихватају благослов свога архипастира. Више њих с десне стране стоје груди уз груди Херцеговац и спи старе Србије а до њих се виде ликови Маћедонца и Далматинца.

Често напазимо на слике старе византијске школе, на којима су приказане поједине особе, цареви, великаши и т. д. како одају своју пошту Спаситељу или другом којем светитељу. И ако је ово поштовање израз чисте — рекао би — особне религиозности, ипак је стара православна црква примала такове слике и радо њима украшавала своје храмове. Наша се слика разликује од споменутих вотивних икона тиме, што је на њој приказано слављење св. Саве израз љубави целог народа према том угоднику божјем а то је моменат, с којег држимо да је слика пристала и као икона за народну цркву више и боље него оне прве.

Ни један Србин не ће се моћи отети великом утиску, кад први пут ступи у стару коју српску цркву, а зацело ће тај утисак још силнији бити, кад овакву цркву види напуњену и оживљену бићима из оног поносног времена те комад славне му прошлости пред очима му васкрсне. Не треба се дакле чудити, да и ова слика својом импозантном архитектуром, сјајним стубовима као носиоцима идејалног кубета, који симболише јединство, моћно делује на фантазију гледаочеву, која слику величанствено допуњује, кроз отворена врата храма летн, да се тамо опаја лепотом и богатством утвари, слика и јасних одежда.

Израда слике је тачна и дубоко промишљена, склад боја је фин и доследан те ни у најмањој ситници не квари хармонију. Изврсно је репродукована и мистичка полутама, која се у цркваma опажа. Најбоља врлина Крстићеве слике по нашем су мишљењу напредно добро погођени типови српски, који својом фанатичном верношћу надмашавају мал не све досадашње уметничке творевине у овом жанру. Ликовима се по изради достојно придружују одела како својом верношћу тако и мајсторском материјалистичком израдом и топлим синхромним бојама. Концепција самог лика светитељева врло је те је далеко наткрилила византијску школу, која утиче једино својом мирноћом и импозантним мерама, а иначе се није са свим одрекла лепших традиција њених. Мислимо да нисмо сувише смели, ако кажемо да је ово дело прави почетак наше ренесансе на црквеном сликарству.

Ваља нам се још обазрети на лепо, неусиљено груписање побожне Србчади, које такође

сведочи, како је дубоко схватио уметник свој задатак. Нама се чини, да је сликар намерно одвојио Шумадинка од Црногорца као репрезентанте слободних српских држава од осталих племена, што националну слободу још не уживају. Дакако да је тиме добио на шири и природан начин слободна простора те је могао приказати сву фигуру Светитељеву. И остала Србадија, чини нам се, груписана је по сличности карактера и по топографском положају дотичних племена.

Из свега што наведосмо јасно излази, да слици као таковој нема што може бити замерке.

Сваком човеку урођена је потреба, да о оном, што му се у форми осећаја приказује, или о идејама које у својој унутрашњости гаји, себи створи видљив приказ, па се онда, знајући да нема техничке способности да ту идеју или осећај оживотвори, веома радује, кад види, да је други исту идеју приказао мање више у таквој форми, какова је њему лебдила пред духовним очима. Радо констатујемо да она слика мора у том погледу задовољити сваког Србина, јер — потпомогнута уметничком и историјском традицијом, која у једнакој мери постоји у народу и у гледаоцу — одговара по изради како народном духу и укусу тако и захтевима уметности. Не сме се изгубити из вида, да се индивидуалност оног што дотичну идеју ствара и чисто национални моменат, који живи у традицији, не смеју сукобити. За то и видимо, да нас н. пр. слике из нашег живота, приказане кичицом страних сликара, који своју индивидуалност морају тек у склад донети са захтевима националног момента, ретко загрејају тако као слике уметника Србина, о ком знамо да је приказао своју идеју с истим осећајима, с којима бисмо је ми приказали, о ком знамо, да није из мржње или расподушности претерао а и пиком за вољу ласкао.

У уводу споменусмо, да је олеографска копија врло верна и тачна те сад на крају истичемо, да је према томе цена (30 фор. на месечне отплате) заједно са сплендидним оквиром доста јефтина, те се надамо, да ће се свака српска кућа пожурити да је набави као достојну другарицу „Босанским Бегушцима“, „Херцеговачком Робљу“, „Рањеном Црногорцу“ и другим сликама, које је таковђер дао израдити и умножити исти Србин Петар Николић.

Панселинос.

КОВЧЕЖИЋ.

КЊИЖЕВНИ ПРИКАЗИ.

Српска краљевска академија. *Споменик* XVII. У Београду у државној штампарији краљевине Србије 1892. — На 4-ну стр. 188. — Цена 4 динара. — Радња је грађа овога Споменика. Већина се прилога тиче српске новије историје; зато су добро дошли историку, који хоће да пише историју овога века. Почиње се у овом одељку прилози Чеде Мијатовића „*Један тајанствен шпијунаж о Србији год. 1837.*“ и „*Кнез Милош и пуковник Хорас*“, затим прилог енглеског дипломате у Београду; они нам бацају више светлости на политичке прилике у Србији год. 1837 до 1839. као и на тадашње патријаршко стање нашега народа, о ком нисмо много података. Мален је прилог, али интересан „*Белешке о Србији, које је оставио грофу Адолфо од Коронини у октобру 1829. године.* Предмет је и овде кнез Милош и неколико људи, који су обично уз кнеза. Неколико је речи посвећено и Вуку, као писцу историје. Сем онога превода Милићевић словио још „*Прилози за историју од 1810—1827.*“; то су разна писма, дипломе, „свједочанства“ и т. д., све из онога доба. Њему су била позната још при изради „Кнежевине и Краљевине Србије“ и „Споменика“, у којима их је употребио. Новаковић нам из „првог шеста“ овога Споменика прилаже „*Шест службених писама из првог устанка 1802—1812 из непознате архиве војводе Антонија Пљакића*,“ која је добио од њега. Хрватовића И. Срећковић у српском преводу словио „*Марсељско-Дан-Наполи писмо султану 1815. године и ферман Мехмеда II од 1587.*“ Ферман је дат Хиландару ради бербедности и да могу прибирати милостињу за Хиландар по свој европској Турској. Марко Драговић наставља оно, што је започео у Гласнику 73., да објављује „*Грађу за историју краља Ратка*“. Посниковић словио: два писма владике Данила (од 1813.—1817. године), писмо патријарха Арсенија четвртога од 24. дек. 1742., два писма митрополита Павла Ненадовића (једно Дионисију Новаковићу епископу будимском од 18. дек. 1750. а друго Арсенију Радивојевићу епископу пакрачком од 12. дек. 1768.), два писма Доситијева словену Григорију (од 28. апр. 1801. и од 18. јуна 1805.) и пет писама Павла Соларића Арсенију Ковачевићу. Одакле су она сва писма преписана, не знамо, јер нам је преписивач прећутао реч. Чудно се само академији, да и она прећути у сумрак да то поднесе. Сваками нами се чини, да се овим издавањем појединих писама од стране академије само граде два посла. За што ситничарити? Зар Академија не би могла предузети не

баш тежак посао — да нађа збирке писама појединих знатних људи, као н. пр. Достојевса? Не би ли био то захвалан и леп посао, достојан једне Академије, издати критички сва Достојевса писма, која су до сада којегде штампана, често и погрешно? Зар се тим не би учинио корак даље да добијемо критичку биографију тога нашега једнога филозофа XVIII века?

Беч. Ђ.

„Соко" илустрован календар за годину 1893., која је проста те има 365 дана. Уредник проф. *Јован Грчић*. Цена 40 новч. Год. I. У Новоме Саду. Издање књижаре Луке Јоцића. вел. 8-а. стр. 160. — Прва је година, како је полетео „Соко", али се — услед чега, не знам да испитујем — није високо уздигао.* Осим два три чланка, остале ствари су или већ штампане или су мале вредности. Лепа књижевност заступљена је причом Драгутина Илијћа: Игуманова сен (штампана у „Стражилову") притом Веље М. Миљковића: Тетка Митра, чији је предмет са свим обичан, и лепом причицом Бранка Рашића: Тајна стена. Песама има пет: „Рањање сунца", од Светозара Манојловића; „У ноћи", од Алексе Шантића (чудно изгледа, кад се у песми скрављу речи; тако је у овој песми штампано: „Преко српских гора, преко *срп.* страна"!); „Чобанин", превод Јов. Живојновића; „Шетња једног стеногпава по ваздуху" и „Врачара" од Љуб. Несадовића (обе су препштампане). Осим тога има још три загонетке у стиховима. Јов. Живановић је лепо исписао, како је постао пчелар, описао свој пчелињак и њихо користи од пчеларења. Књижевност је заступљена лепим чланком Тих. Остојића: Вук Стефановић Караџић, у ком је изнет живот, рад и заслуге Караџићеве. Требало је само мање бројева (годиш и т. д.), кад је намењено народу. Осим тога време је већ одавда, да се о распи између Вука и Светића хладније суди. „Поленица" између Светића и Вука погрешно је изнета; оне стихове на крају није никако требало истицати, За поуку се побринуо проф. Стева Мијовановн исправљајући народу — познатим својим начином — о отровима и поучивши га, како се лече од њих. Браћа Станојевић описао је у лепом чланку: Хајдук-Вељко, дела и живот великог јунака из рата за ослобођење. Требало је само изоставити оно, што се историјом не да потврдити. Учитељ Јован Княжевић проговорио је неколико речи о кућевном и школском образовању. На крају је додано: „*Мало шале*" (поиеп et omen!). А. М. М. проговорио је о новим новцима. У календару се налазе и нематизам српске православне митрополије сремско-карловачке. Требало је и у опису слика и ликова избећи погрешке, те не споменути, да су се Срби „на позив" цара Леополда доселили овамо, и да су „наследници Арсенија Јовановића Шакабенте посили назив патријарха, те је тај назив остао до данас". — Слике у „Соколу" осим једне-две све су старе и познате. Издање је лепо.

Беч. С.

* Та, за бога, *колеторац* је још. У.

КЊИЖЕВНЕ БЕЛЕШКЕ.

+ Као што је јављено у прошлом броју овог листа, изашла је у Бечу у издању Хартлебенову књига др. Курта Хасерта „Reise durch Montenegro nebst Bemerkungen über Land und Leute", 1893, на вел. 8 ни, 236 страна са тридесет пишчених снимака и с картом Црне Горе 1: 500.000. Писац се чеко време бавио у Црној Гори ради географских проматрања и оно је део његова рада, од кога су неки одломци већ раније изашли у појединим немачким часописима. У својем се причању Хасерт дотакао и Херцеговине, те нам прича о Фочи и Гацком, о напретку „Neu-Oesterreich"-а, а и неку прогоноври и о мухамеданским Србима, као он вели. (За чудо да не послуша Казајеве теорије а ни Иинове, који у свом најновијем делу — без потписа — „Novi Bazar und Kosovo" вели, да је све до Сконља само „bosnische Stamm", а од српскога ни трага!). —

+ У Београду штампана је Пере П. Ђорђевића прва свеска „*Теорије књижевности*", намењене за више разреде средњих школа; у њој је Стилистика и Реторика. О овој лепој књизи рећи ћемо неку у броју, који за овим дође.

— Као што смо прикатно известили, покрећу Алекса Р. Шантић и Свет. Воровић у Мостару нов лист за децу. Лист ће се звати „Херцеговче".

+ У Mémoires de la société de Linguinistique de Paris а у 1. и 2. свесци чланак је P. Boyer-a и A. Meillet-a „Sur l' une des origines du mouvement de l' accent dans la déclination slave". У истој свесци F. G. Möhl даје „Notes slaves" и то 1. Slavon. supati „dormir", 2. bulgare gi „aux" gu „elle" и 3. bohémien pivo „bière".

+ Откривање споменика на пиву сланкаменском дало је повода, те су неколико немачких (аустријских) војних листова о том проговорили. Тако „Die Reichswehr" у бр. 375 „Enthüllung des Denkmales bei Slankamen", Militär-Zeitung у бр. 30 „Enthüllung d. Siegesdenkmals b. Neu-Slankamen u Armeeblatt у 33. броју „Die Schlacht bei Slankamen (19. August 1691)".

„Vienac" у 46. бр. јавља о новом издању народних песама из *Босне и Херцеговине* од Јукића и Мартића, те вели: Priznaća je vriednost i ljepota ovog hrvatskog narodnog blaga. Matić i Jukić posabrašе ponajljepše biserje nar. pjesništva u krajevima, gdje nam je jezik narodni najljepši i najčistiji. — Žalimo, što i u „naslovu knjige" nije istaknuto hrvatstvo tih pjesama. Ne bi li se to moglo i drugom svesci izpraviti? — Шта да нам на ово писале кажемо, небрало!? Бутаћемо и забележити само, да је то написала непристрасна рука братскога нам народа хрватског!

ЧИТУЉА.

Фридрих Хелвалд, немачки новинар, географ и прослављени културни историк, коме Словени много дугују са праве му научничке објективности, којом је писао о њима и са дела му: „Die Welt der Slaven", у коме је исцрпно описао словенски свет. (8. 19. број „Стражилова" од ове године на стр. 303.).

САДРЖАЈ: Посвештење: Под Медведником. Није суђено. Ни на чега. Црвена капа. — Поука: Време и здравље. — Уметност: Света Сава благосиља Срнчад: — Књижевне: Књижевни прикази. Књижевне белешке. Читуља.

„СТРАЖИЛОВО" излази сваке недеље на читаву табаку. Цена му је 5 фор. а. вр. на целу годину, 2 ф. 50 н. на по год., 1 ф. 25 н. на четврт год. — За Србију и Црну Гору 12 динара на годину. — Рукописи се шаљу уреднишшву и претплата књижари Луке Јоцића у Нови Сад. — За Србију прима претплату књижара В. Валожића у Београду.

Издаје књижара Луке Јоцића. **Штампарија дра Павловића и Јоцића у Новом Саду.**

Јелена Стаљевића

СТРАЖИЛОВО

ВЛАСНИК И УРЕДНИК ЈОВАН ГРЧИЋ.

БРОЈ 47. У НОВОМ САДУ, 22. НОВЕМБРА 1892. ГОД. V.

ПЕСНИШТВО.

У ЗАГРЉАЈУ.

Зар не знаш, злато моје, шта шапће поноћ тија
И кућ ноћног ветрића међ лишћем што се крије?
Он слади љубав нашу на дише и харлија
И кружи росне капље на их на цвеће лије.
Слушај му, лане, тајне звуке,
Он тебе тихо моли:
„Пружи му, пружи беле руке,
Нек пламу свом одоли.
Дуго по свету он је лут'о
За јатом својих жеља,
Не нађе срце препукнуто
Ни среће ни весеља;
И сад к'о путник млади, ког судба љута вија,
Очајно обвија руке около брезице јладе
Па препун страха и наде
Гледа на понор мрачни, што под њим ужасно „зија...“

1892. *Ленски.*

НЕВЕНИ.

Када румен-зора, к'о румена нева,
Пољупцем пробуди њине и пољане;
Кад се из сна тргне препелица, шева,
У зорици бајној љупко сунце сване;
Када бисер-роса на дрвећу блиста;
Кад одсева радост са сваког листа;
Кад о бајној зори цветак шапће цвету;
Када радост влада по целоме свету:
Тад се сетим тебе, мој анђеле лепи,
Срце ми се бурно по грудима креће,
А лахори лаки бајну песму шуме:
Невено, невенче, мило моје цвеће.

Кад пређече сунце, пуно жарког плама,
К'о што пламти срце, у ком љубав влада,
— Час се јадно купа у горким сузама,
Час га опет крепи лепша, боља нада —
Кад лахори топли о одмору зборе
На улећу ружи у мирисне дворе;
Кад облаци узму плашт сребрни на се
А по светлом зраку свила лелуја се —
Тад се сетим тебе, мој анђеле лепи,
Срце ми се бурно по грудима креће,
А лахори лаки бајну песму шуме:
Невено, невенче, мило моје цвеће.

И кад зађе сунце, тај љубавник стари,
На се мрка ноћца на земљицу пусти,
Као кад се туга на срданце свали,
Када јади њиме овладају пусти;
Кад је свс већ немо, свак већ давно спава,
Кад о бајном сјаку шапуће и трава,
У густој се тами ништ' не види већс,
Само јоште звезда љубави трепће —
Тад се сетим тебе, мој анђеле лепи,
Срце ми се бурно по грудима креће,
А лахори лаки бајну песму шуме:
Невесно, невенче, мило моје цвеће.

Илапов.

СУЗА.

Кад се винух у свет бели,
Весео сам тада био;
У оку ми суза заја,
Ал' ја сам је угушио.

А када сам запливао
У живота бурне вале,
Хладна јава тад ме сврби,
Поруши ми идејале.

Повратих се скрхан дома,
У срцу ми туга нема,
Од бола бих грко плак'о;
Али како? Суза нема.

Имао сам некад суза;
Некад... некад, ал' сад где су?
Лио сам их све у свету —
На у свету остаде су.

Сад да ми је суза она,
На поласку што угуши',
Да је сада тужан лијем,
Да одлане боној души.

Борис.

17 XI. 1892.

НИ ИЗ ЧЕГА.

ПРИПОВЕТКА ИЗ СРЕМА.

Приповеда **Стеван Радић.**

(Наставак)

XX.

Сај дан после по дне шетали се Мргудић и Оларићка пред општинском кућом и очекивали су долазак мерников. Око осам сати зачује се друмом из Мишковца зврка Оларићевих кола. Фаустина потрчи до угла општинске куће а Мргудић за њом. Она се није на њ ни обзирала, већ је упрла поглед на улицу и зажарена од радозналости очекивала је да се јаве кола. И не прође дуго а кола се указаше иза ћошка. Ма колико да се Оларићка напрезала, да смотри лице мерниково, није то било могуће, јер се овај до прата замотао у свој „штаубманта". Пожури кући а Мргудић покаска за њом. У том брзом ходу обазре се Оларићка и погледа Мргудића погледом, који изгледаше као презрење. Чисто је и сам себи дошао смешан, каскајући за својим идејалом. Њој усне бејаху бледе и стиснуте. Из њена погледа читао је Мргудић неко презрење, које га се немило коснуло. Али, као не верујући, пак и даље за њом пође. Оларић и млади мерник већ су били у соби. Како је у соби био сутон, то је Оларићка похитала, да припали свећу. Када се светлост распростра по соби, чула је Оларићка иза леђа, како јој муж приказује: „Арнолд Белић, испитан мерник из Мишковца".

Фаустина се обрну. Пред њом је стајао висок, развијен, приномањат човек, од својих двадесет и пет година. Младом се мернику румен'осу по лицу, сагну се и

пољуби Фаустини крајичак прстију и јасним као звоно гласом изрази своју радост, што му се указала прилика, да упозна негдашњи цветак града Мишковца, о чијој се лепоти још и данас говори са поштовањем. . . .

Фаустини су ласкале ове речи, али је ипак скромно одбијала толику хвалу. Мргудић ни да се макне. У њему се почело нешто кувати. Само је осећао, да га оно румењило на лицу младићеву и оно, што се осуло по обрашчићима Фаустининим, онај осмејак, који јој одаваху уснице, онај поглед њен — да га је то све неугодно дирало. Пружи руку младоме мернику а при том погледа глупо у Оларића, као тражећи разјашњења. Оларићево бистро око опазило је неку промену на њима двема, и само се подругљиво смешкао.

Поседаше за сто.

Разговор међу Фаустином и Белићем текао је врло живо а Оларић и Мргудић су шћућкали. Ословно би и Мргудић по који пут Фаустину, али би му ова одговарала као од беде те се он збиља намргодио. Овај младић донео је немир у његову душу. Да би се бар колико толико извукао из овог несносног положаја, почео је говор о копању канала, јер ту ће он као начелник играти улогу, према којој ће мерник бити у подређену положају. Али се ту с места умеша и Оларић, наговешћујући мернику, да се у Краковцу игра, како он свира, и поче развијати своје мисли о каналу те је Мргудић могао само потврђивати. Најпосле му већ додија те се опрости и оде кући. Устане и млади мерник, те ће у своју собу, изговарајући се, да је уморан. Фаустина њему стисне десницу а Мргудићеве се једва дотакла. Успљено се насмешила и окренула му леђа.

Мргудић је то вече врло рђаво провео. С почетка није узимао целу ствар озбиљно, држећи, да је то први утисак, који ће брзо прећи. Али, када се напао у постељи, почеше му слике догађаја тога дана излазити пред очи. Најмањи покрет Фаустинин, најнезнатнија речица младога мерника производила је у души његовој читаву буру. До данас је он лёгао спокојан, љуљушкајући се у мислима потпуна задовољства. Како је Оларићка бдила над њим, ако га је само прст заболео, то ју је сматрао као свога анђела чувара. Лёгао је у нади, да ће се у јутру имати ко на њега умилно насмешити. Пошета ли само у башту, ето му бајног лица Фаустинина у белој свиленој марамици те му из нежне ручице пружа киту росна цвећа, а благи дах њених умилних усни додирује га по лицу као шепур крила анђеоских... Био је потпуно задовољан. А како и не? Опростио се терета, који га је притискивао, опростио се своје жене... А шта сада? Шта ли се то догађа с њиме? Да ли је он при чистој свести? Да ли он то себи све не уображава? Та збиља! Да ли је могуће, да га напушта Фаустина, која га је пуних пет година држала као кап воде на длану?! Да се сада наједаред тако преобрази!... Опет се задуби у мисли.... Мишљаше, да није то сан. Али, јава је... баш сушта јава... Устаде и поче ходати горе доле по соби. Прибирао је мисли. Покушавао је, да постане филозоф. Говорио је сам себи: На она је жена! Има и право што прекида. Та, немој ти, Мргудићу, лудовати! На и време је већ, да се повуче! Свет свашта говори! Умири се!

Е, ал' да се она забавља с другим, на још пред његовим очима! То би га поново раздражило и његово би умовање престало. Поново леже. Осећао је, као да му нека празнина оцкољава душу. Јесте, осећаше он, како та празнина пастаје. Тражио је но хоризонту својих мисли тачку, о коју би обесио горбину терета, који осећа на души, па да му олакша. Лутајући тако у мислима, дошао би и до своје — жене. Ово је прилика, да он о својој жени почиње озбиљно мислити. Наређао је у мислима сав свој живот од почетка па до растанка са својом женом. Сетивши се момената, у којима ју је одагнао, олакшало би му, јер збиља ју он није љубио. Али опет му дође на ум Оларићка, њен презрени осмејак и њено понашање према мернику. Ако га ова са свим напусти, постаће он смешан. И ту би му се јављала нејасна мисао спаса у — његовој жени те би стављао на теразије све добре и рђаве стране њене. Није лепа — мишљаше — али је добра кућаница а није ми баш ни приговарала, да

општим са другима и да се забављам. За тим би му дошао на ум Војводић. Тада би плануо. Стиснуо би песнице и претио, за тим кроз стиснуте зубе проговори: „Не, не! Не ћеш више на овај праг крочити!“

Пре, кад би се сетио тога, осећао би задовољство, јер се опростио зла, као што он мишљаше. Обрну поново мисли Оларићки. У првом моменту учини му се, као да је у досадашњим срећним данима. Али, када му опет дођоше на ум данашњи догађаји, опет би мислио о својој жени и Војводићу. Тек је пред зору свео очи.

XXI.

Сутра дан устао је мало касније но обично. Био је блед и незадовољан. Тек што се спремио, почео је премишљати о јучерашњим догађајима. Изишао је у своје двориште. Мало му је као лакше изгледало на души, јер га је разгалило красно јутро и свежи ваздух.

Када је изишао на улицу, опазио је Оларићку, где у недоруху седи на клупици пред кућом. Мргудић скине шешир а она му се пријатно одјави. То га осоколи те јој приђе. Она га погледа боље, зачуди се његову изгледу те га упита за узрок. Он јој одговори, да није потпуно здрав, да је имао целу ноћ главобољу. Из њених речи провиривало је саучешће, које се Мргудића није најбоље коснуло, али се инак развеселио, кад се она почела лукаво смешити на њ. Све ноћашње страшне мисли нестадоше.

Но све је ово за мало потрајало. Из собе се наједаред зачује весео и јасан смеј младога мерника. Оларићки се осу по лицу руменило а то Мргудић опази. Обузе га сета, помешана са лаком раздраженошћу.

У то изађе и мерник пред кућу. Оларићка изгледаше нешто збуњена. Отпоче ћеретање са мерником.

Пред кућом бејаше мала баштица, засађена разноврсним цвећем. Оларићка узабере један цветак и закачи га мернику о капут, а у томе му се јако приближи и погледа му право у очи. Мргудић се сав упрепастио. Навалише напомене, да данас мора раније у звање. Оларићка га није задржавала ни једном речи и сад је Мргудић био начисто. Почео је озбиљно премишљати о прошлости својој. Опажао је он на Оларићки, особито у последње време, неко усиљавање у понашању према њему. Но он је то усиљавање до сад свакојако умео да оправда. Сада пак почео је мало по мало долазити до правог узрока. Сад је почео увиђати, да су га само употребљавали за подлогу Оларићевим смеровима. Та је мисао почела себи крчити места у његовој души. Сада му поче излазити пред очи и по који подругљив осмејак Оларићев, када је опазио, да се његовој жени суше улагује. У души му се поче стварати нека смеса жалости и мржње. Тражио је излаза. Једини му излаз бејаше његова жена. Шта би му било, да уз њу проводи миран породични живот?! Није му сада ни тако ружна изгледала. Али, ту би се испречио Војводић.

Од тада се све ређе дао виђати.

Оларићу се није допадало удварање мерниково његовој жени те је њој то већ и пребацио. Али она би му одвратила, да је то једини начин, како да се отресе Мргудића. Оларић је то веровао, знао је шта је узрок, што Мргудић тако ретко долази, али се за то није једио, јер му Мргудић сад више не треба.

Мргудић је на учитеља сиктао, како то само господа начелници умеју, кад хоће мајчице да се натресају, као да је он свему крив. Као да је он могао учинити, да Фаустина њега љуби. Почео је нешто крупно смишљати против Војводића, али, милостиви Творац, који се особито стара за учитеље, што страдају невини, да би отклонио нову беду и невољу, учини те се Мргудић разболи и, пре него што би замочио перо, да учитеља проденуцира, леже у постељу, уверивши се, да ће то и то учинити, чим се предигне...

Оларићка се дотле лепо забављала са младим мерником.

(Наставиће се).

ЦРВЕНА КАПА.

РОМАН **Јована Захарјашевића**

с пољског превео **Рајко**.

(Наставак.)

XXVIII.

После четврте године тога несписаног, ал' опет увек срдачног односаја између Мине и Хермана настаде нека промена. Најпре је то опазила Мина, а после и сви њени најближи.

Херман је долазио као обично на свеце, као обично беше на бадњи дан код дворског саветника, говораше врло много и врло срдачно с Миком, па је, што више, певао скупа с њом неку песму уз гласовир.

Уза све то плакала је Мина целу ноћ и други дан јој беху очи црвене. Отишла је Антонија, и уверила се, да је и Антонија опазила неку промену на госту.

И заиста та промена беше очигледна. Херманово лице беше много блеђе, очи већма замагљене, као да се крио у њима, у потаји, неки дубљи бол. Често се дубоко замисли и после сваке такове замишљености уздахнуо би дубоко и терао руком косу са врела чела. Према Мини беше пријазан као и досеље, али она је женским срцем одгонетнула, да се он неприметно повлачи или боље да с неком остентацијом не ће да прекорачи границе чистога братскога пријатељства.

— Рекла бих, да се Херман нешто гризе — говораше дворска саветниковица своме мужу.

— Спрема се за докторски испит, а то је мало теже, него исплести ту вашу чарапу.

И у кући на Подламчу говорило се о том. Како је саветник увек давао сваку иницијативу, а Берта имала само саветнички глас, рећи ће саветник један пут после обеда.

— Јеси л' ти опазила, Берта, да се Херман нешто туђи од света и радо тражи самоћу?

— Ах, гледам то већ два дана, али не хтедох да ти спомињем, јер се одмах лутиш! — одговорила Берта.

Тим се свршио разговор међу родитељима. Но несрећна Мина није тако лако свршила разговор сама са собом. Пет година је тако рећи живела само једним сном. Сан је тај сраство с њеним животом, напунио јој срце и главу. Због тога сна је радила, читала, ширила обзорје свога знања... Данас се то најодаред све пред њом затварало, а нека чудна слутња страшила ју великом несрећом. Стресала се, кад само и помисли на ту несрећу, није ју могла ни окрстити нити замислити, на опет је стајала она пред њом као злокобна авет.

Најзад, кад је Херман отишао, а Мина никако није могла да обележи ту несрећу, која ју је страшила, пала је у постељу и није се дизала с ње неколико недеља. Они око ње видеше само да је у грозници, да јој било неправилно удара, да ју најпосле често хвата неки грч за срце, који јој је задавао несносне болове.

Најбоље беше болесници, кад је уз њену постељу седела Антонија. Говорили су много о сватчему, а кад се Мина после така разговора мало окочонери, лекар одмах нита, коју је микстуру данас пила, па удвоји дозу лекарије, која, по његову мишљењу, тако успешно делује.

Саветник је друкчије мислио о Мининој болести. И он јој је, до душе, приписивао чисто физичне узроке, ал' је ипак нашао за добро, да се користи том ситуацијом. Чињаше му се жар, да таки случајеви, као што је опасна болест, необично утичу на људска срца и привезују их једно за друго нераздучном везом. У такој прилици отпадају сви светски обзири, који стају на пут чуству.

Еле написао је дугачко писмо Херману. Представио му болест Минину много црњим бојама и напоменуо му, да његово саучешће према другарици из детињства, макар само у очину њему било исказано, може да буде болесници боља медицина, него све микстуре и балами лекареви. Кад је послао то писмо, уживао је саветник у свом дубоком разуму и говорећи о том Мини, спремао ју, с осмехом, на врло дугачак, дугачак одговор синовљев, и обећао јој, да ће јој га за цело прочитати.

Бледе усне Минине закрвенеше се као скрлет, жуњкаете очи усплamтеше дивном ватром. Стисла мршавом руком пружену руку саветникову и осмехнула се тако заносним осмехом, какна саветник још не виде на њену лицу.

Саветник је неписказано уживао у своме плану. Први, други и трећи дан не измени ње-

гове радости. Четврти дан стадоше се над њим скупљати „црне тачке“.

— Је ли вам Херман отписао? — запита Мина четврти дан.

Саветник се накашља неколико пута и одговори:

— Херман... Херман... видите, госпођице, путеви су рђави, комуникација пати од тога, јемачно није тако брзо добио моје писмо. А на послетку, знате, Херман полаже докторат.

— Ах, сачувај Боже — одговори Мина с лаком пронијом — сачувај Боже, да би га успомена на... познате одбијала од посла, или у опште од каквих пријатних забава!

Саветник је сам себи пребацивао, гледајући на бону Мину. Проклињаше у себи свој концепт, којим се тако осрамотио! Уза све то веровање, да ће још данас стићи писмо од Хермана. Био би то велик тријумф за њега. А кад је живо у себи замислио тај тријумф, устане са столице и рекне:

— За по сата стиже пошта из Лавова. Без сумње ће том поштом доћи писмо од Хермана. Идем — до виђења!

Рекавши то, узме шешир и једним скоком беше већ код врата, кад ал' се Мина најсдаред одазва:

— Лаку ноћ, господине саветниче! Лаку ноћ! Ако изволите, можемо се сутра видети!

— За што сутра? — опираше се саветник с прага, — ја ћу се за по сата вратити и донети писмо...

— Не, господине — не ћете донети писма, јер га не ће бити на пошти! — рече Мина с тужним осмехом.

Мина је погодила. Саветник не дође то вече, писма од Хермана — не беше.

Не дође ни други, ни трећи дан... На послетку већ саветник не знађаше, шта да почне. Посвађао се код куће с Бертом, која му је саветовала да пише писмо, али то није ништа помогло. Посвађао се у пивари „код златне гуске“ с умировљеним ритмајстором, али ни од тога не би користи. Узалуд је што пише силну крњумчареву робу у песани Чивутовој и мимо све искушење одбио је центу шећера и товар каве, што му је фактор понудио, али ни то ништа не поможе. Писма нема, па нема.

Најпосле, након толике муке родитељске од недељу дана, појави се у кући писмоноша и донесе малено, хитно запечаћено, писамце из Лавова...

XXIX.

Већ ни сам облик од коверте није се свидео саветнику. Печат беше алкаво отиснут, а скоро цела страна писма очевидно поканана. Херман се до сада одликовао уредношћу. Писма беху увек калиграфски написана, а омоти узорито сложени. Шта ће сада да значи та алкавост?

Саветник је махао главом, гледајући на данашње писмо. Најпосле раскине печат и поче да чита.

Чело му се све већма мрштило... Јер не само да писмо беше сувише кратко, него још ни о боњој Мини не беше ни спомена. Херман писаше нешто о себи, о међународном праву, које је баш у тај мах изучавао, нешто о погоди и непогоди у натпелтавској престоници, а на крају му већ очевидно нестало садржине. Видело се још и то, да писмо није писао цинком, него је неколико дана дописивао по коју реченицу.

Саветник већ хтеде да плане гневом и да на Берту свали сву своју несрећу, кад ал' се кроз хартију помоли неколико писмена с друге стране писма. Окрене писмо и нађе онде кратак додатак... У том додатку спомиње Херман, како му отац пише у последњем писму о Мининој болести. Еле исказује своје саучешће, а у нади, да ће та болест брзо проћи, клања се породици дворског саветника и поштовања м кћеркама. За Мину не беше засебна поздрава.

Кад кога несрећа гони, наћи ће га и на најравнијем путу. Саветник застаде Мину много блеђу и угаснутих очију. Засјале се оне, кад опазише Херманово писмо у рукама његова оца.

— Одржао сам реч — рећи ће саветник, колико је год могао умилато — само сам се мало задоцнио... Но писам ја крив. Боловао сам и испио за то време туце микстура и појео неколико фунта универзалних пилула.

Споменувши то уздахне саветник и узе да чита писмо по плану, који је у напред сам сложио.

Лице Минино плану лаком румењу. У очима јој се огледаше нестрпљивост.

Саветник читаше о међународном праву, додаваше помало различита објашњења школским изразима и дође већ до додатка, који је он већ дотерао тако, како ће умирити Мину.

Но једва што је прву реченицу прочитао, уз коју је ваљало додати коментар, о необичној тузи и жалости Хермановој због Минине болести, кад ал' Јозефина започе неку полемику с Лином због Пурцла. Та жива препирка поремe-

тила је у саветниковој глави ред речи, који је он у напред сложио, те се није никако могао да нађе. Муцао је, као да не може да прочита и хвалио, ал' не могаше никако да изиде на крај.

Најмлађа сестра, Ема, која је стајала за саветниковим леђима и скупа с њим читала писмо, хотећи да му се нађе на помоћи, придржи једном руком писмо, које се је лелујало, па ће рећи:

— Како да не можете прочитати писмо свога рођеног сина! Та сто је јасно написано...

И прочита на душак четири реченице а више није ни било у целом додатку.

То се тако брзо збило, да саветник не могаше ни предупредити ни поправити учињено зло. Еле примио је готов чин с великом резигнацијом и одлучио у себи, да се цео дан љути на Берту.

Мина дође бледа као крпа... Неки грчевит израз пређе јој преко лица. Усне јој се стиснуше, као од унутрашњега бола. Спустила је главу, потиљком, на узглавље и заћутала.

Саветник се још неко време усиљавао, да спасе изгубљену позицију, али му није учињено ништа за руком. Љут на себе, на Хермана, на Берту, Ему и на цео свет, опрости се и изиде.

Међу тим се у срцу боне девојке свршила јака криза. Лаконичан додатак је овде изненада учинио своје. То су тајне срдаца. Једно се лечи оним, што друго може да убије. А да такав лек буде успешан, треба да је на дну тога срца — племенит понос.

Други дан се Мина диже са постеље. Било јој, истина, још удараше као у гроздици, али већ имађаше довољно снаге, да се полако привађа обичних послова. Беше само љутљивија и нека сенка тужне резигнације лебђаше јој око побледелих усница. Књиге, које јој некада беху можда само средство, постадоше јој полако сврха. Наука и знање беху сада за њу нека хладовита скровитост у немирним жудњама, које јој мучаху срце...

Сваким даном је све већма долазила к себи. На изразито јој лице враћала се тиха румен, само се кад и кад још могаше у очима назрети нека бледа сенка споменика, који је подигнут на гробу млађаних, раскошних сањарија!...

Тим присније постаде сада њено пријатељство с Антонијом. Антонија није никога љубила, а ни њу није нико љубио. За што је тако било, ко ће знати... Доста то, да јој срце беше осамљено и обично помрачено неком тугом, као да жали на свет.

Тако сродне душе привукле тим већма једна уз другу. Тражиле сваки дан једна другу и тим им је већ у неколико одлахнуло. Наиде такође сада на среско место нова струја, уз коју одмах пријања свако болећиво срце...

Након тужних догађаја у великом граду на Висли заочеле се по црквама галичким покајничке химне „Господу над војскама“, које су га требале ублажити за минуле грехе несрећнога народа..

У друштвеном животу беше то са свим нов тон, тон који хвата за дно срца. Милијони клекоше с покајањем пред праведним судијом и хоралним гласом дизаше се напоја за милост и опроштење!..

На и за равнодушна срца беше то дивно, привлачно! Општа струја вукла их за собом, те ни сами не знађаху, како се нађоше међу верним, ако и беху пре тога неверни!... Антонија спадаше у прве чете те, за чудо магистичне, струје, а с њом, раме уз раме, пође и Мина... У црној хаљини, заслољена црном копреном, клечаше с Антонијом у светили господњој, докле узвишена свирка пријаше певаче толиких тисућа верних!...

Табор дворскога саветника у опште није тако осећао, ал' ипак се не усуди, да томе стане на пут. Мина се, дакле, слободно навукла из тога запуштенога табора: беше јој то пенсказана милина, да се придружи, макар један сат дневно, онима, који трпе!...

Може бити, да су томе криве биле успомене на разговоре с Херманом, а можда ју је само општа струја повукла за собом. Није се она опирала томе, јер се глас ојађенога народа тако дивно слагао са гласом јадног јој срца!...

Саветника је то одмах озлоједило. Опет му се понављаху страшни сни, који су га ноћу мучили. Мора, која га је мучила, имађаше увек на глави — прљаву кану!...

Претрпао је ту кану различитим хартијама, бацио ју чак у кут од ормана, али то није ништа помогло. Берта је све више понављала са сузама своја тумачења таквих снова...

Једва је чекао, да који дан стигне одозго општа заповест, да се учини крај тој несрећној агитацији. Али те заповести дуго не беше. После стигоше, истина, заповести, али тако на широко и на дугачко и тако неодлучно, да су нижи органи нашли за добро, да их извршују у не обичној благој форми.

Измиривши се с тим, што се сада против „идеје" не употребљују више насилне мере, надаше се господин саветник, да ће то све како год само од себе престати. Најпосле се навикао и на песме и на црне хаљине...

Дуго је тако трајало то чудновато гледање кроз прсте, док најзад не стиже од владе за повест, да се бележе они, који јавно певају песме, да се казне лаким затвором или новчаном глобом, а, за сваки случај, да се узму на ум „усијаније главе".

Ту заповест предаде дворски саветник господину Пурцлу. Пурцел, који је већ неколико месеци ходао као шугав, чисто на ново оживе, чело му се разведри и лати се својски своје нове дужности.

И одмах, за неколико дана, поднесе грескном начелнику дугачак списак лица, с различитим примедбама.

Дворски саветник седјаше баш рахат у својој столици и држаше тај списак пред собом, кад у писарницу уђе саветник. Дворски саветник се осмехну на њега и пружи му списак.

На првом месту, pleno titulo, стајаше... Мина.

— Шта је то? — запита саветник, прелетећи очима цео списак од два табака.

— То су криви због песама по црквама и јавним местима! — одговори дворски саветник.

Саветник дуго гледаше замишљен преда се. Мишљаше у тај мах на... Хермана.

— Али, шта је то? И Мина... Суд међу пророцима? — рече за часак с прекором.

— Да, сто видите, саветниче, шта смо дочекали! — одговори дворски саветник с уздахом.

— Та да, кад те жене забадају нос свуда, где год се само могу ма како узрујати! Наше је доба, доба нерава! Шта било да било, само да се ти нерви надраже! Чак и моја стара... моја Берта, кад смо пролазили поред св. Ивана Непомука, а онде су баш певали, хтеде силом да остане! Истом ју је Пурцел с накострешеном главом и полицајцима запљашио те је отишла од те слике!

— Мени се шпак све чини — одговори дворски саветник, — да то не ће остати само на тим песмама...

— И мени се тако чини, — уздахне саветник — „идеја" очевидно напредује!

— Онда можда и није зло, што кћерка дворског саветника нева по црквама? — рече у шали дворски саветник — јер кад дође време, да буде требало службеницима рачунати с јавним мњењем...

Саветник није ништа на то одговорио, само се намрштио и замислио...

XXX.

Кад се је саветник, колико толико, утешио, што се тиче његових личних начела и уверења, вратио се мишљу на Хермана. За то време је, до душе, походио Херман оца, био је и код начелникових, разговарао с Мином као обично, ал' се још боље могла на њему познати промена. Отац га је неколико пута за то запитао, ал' Херман му је тако вешто одговорио, да би му могао позавидети многи парламентарни говорник. Отац је ућутао.

Мина се опет латила особите тактике, која је урођена женскима. Хотећи најзад да испита температуру његова срца, спустила је у њу хладну, ледену сонду. Поздрављала се с њим и разговарала с таком привидном хладноћом и немарношћу, као да јој је он најравнодушнији познаник!

А Херман је примао ту хладноћу и немарност без и најмање зачуђености, шта више с неким задовољством. Беше весео, као да му је савест најмирнија и опростио се с њом с осмехом на устима...

Но то ипак није умакло оку дворскога саветника. Дало му је, шта више, повода, да размишља о том неколико дана. Саветник се очевидно клонио разговора о томе. Жао му беше а и стидео се, што је та цела замишљена ствар пошла странпутице. Но опет се није са свим одрекао својих снова. Мишљаше, да ће Херман, који се баш у то време за хлебом огледао, вратити се детињским успоменама и свити себи гнездо онако, како је он мислио.

После недељу дана позвао га дворски саветник к себи.

Саветник је пошао с неком злом слутњом. Лице дворскога саветника беше очевидно збуњено и забринуто. У руци држаше неко писмо од по табака, које не имађаше званичнога облика.

— Моје се страховање обистинило! — рече дворски саветник, не скидајући очију с писма.

— Како то? — повиче саветник. Онда више нема наде, да би фактични поредак... да би позитивно право...

— Тако далеко још нисмо дотерали! — одговори дворски саветник с меланхоличним осмехом.

Саветник одахну, јер му се одмах беше указала мора с црвеном капом на глави.

— Сад сам баш мислио о Херману, само о Херману — додаде дворски саветник, савијајући писмо...

— О Херману? крикне престрављени саветник. — О Херману? Шта је с Херманом?

— Шта је и како је, још не знам, стаде отезати дворски саветник, гледајући пажљиво у финанцијалнога саветника — али то вам могу рећи, да у Лавову... spukt nicht gehener unter der Jugend!... (нису чисти послови међу омладином)... склопило се неко тајно друштво, штампају у потаји... рећу нова беда, нове жртве!...

Саветнику се дигло оно мало косе на глави. Ишчупао из ње пуну шаку, скочио и повикао:

— Јао и помагај! шта се ту ради, у тој земљи! Кћи дворскога саветника пева родољубиве песме; на сад само још треба, да син финанцијалнога саветника, син онога оца, који... Не, не, то не може бити! То је лажна узбуна!

Дворски саветник се насмејао, скрстио руке, па пажљиво гледао у финанцијалнога саветника. Но челу му се сновала нека тајна мисао!

— Ја не велим, рећи ће за часак, да је Херман у завери, али је око њега тако чудна, загонетна атмосфера, као што ми ту пишу, да за цело с њим нешто бива, што отац никако не зна!... Саветник клонуо на столицу и дошао у неприлику... На лицу му се огледаше туга.

— Слутио сам одавна, да добра бити не ће, — рећи ће за час, слежући тужно раменима.

— Али треба нешто почети! додаде дворски саветник, гледајући непрестано пажљиво саветника.

— Почети, почети... шта ћу да почнем?...

— Можда би добро било, кад бисте га овамо

Др. Ђорђе Дера.

довели... кад би био на очима родитељима, можда би...

— Ах! на очима родитељима! Ту је још веће зло... Пре неколико година рекосте, да га одавде склоним... сада опет кажете, да га доведем... Зар је ту боље?

— Будите уверени, да сам имао једино на уму, како ће бити боље и по вас и по Хермана!

— Верујем, верујем — ја сам уверен о вашој искрености... опростите, ако ме јад и туга...

— Разумем ја вашу жалост!... Али треба свакојако да га спасемо!

Настушила дуга тишина. Саветник сабираше разштркане мисли по глави, дворски саветник га посматраше.

У тај мах се у побочној соби зачуше тихи акорди на гласовиру и Мина запева ону песму, која, пре неколико година, беше почетак њених снова!... Завршила је поновљеним стихом:

„Und finden wir kein besseres Glück,
So kehren wir zu dir zurück!..“

Дворски саветник слушаше неко време, па ће онда рећи чисто узрујан:

— Свакојако је преко потребно, да Херман овамо дође и да подуже с нама... с родитељима остане!

Саветник, по свој прилици, није чуо несмисао. Дубоко замишљен гледаше преда се. Речи дворскога саветника тргоше га из замишљености. Протаре руком сабрано чело, одахне и одговори:

— Не, господине, то није добар пут. Познајем људе и знам, шта то значи, кад кога силом откину од нечега, што га у онај мах највећма занима. То значи прилити уља у ватру!... Нема друге помоћи, него ваља њих у Лавов, гледати на њега са стране, похватати све његове трагове, ухватити га in flagranti, па га онда уверити...

— Ех — прекине га дворски саветник — мислите ли, да ћете имати од туда какове побочне користи?...

— Боже сачувај! Боже сачувај! — крикне саветник — мени је сад стало само до сина — ни за што друго не марим.

Дворски саветник на то ништа не одговори. Устане и пружи руку, да се опрости са саветником.

— Радите, како најбоље знате — рече му — узмите допуст, па идите у Лавов.

У тај мах стишаваху се све већма акорди под Минином руком, најпосле се изгубише негде у ваздуху.

Саветник се вратио кући, па се стао спремати на пут. Берти није ништа говорио. Беше уверен, да најбоља мати може, својим језиком, упропастити сина. А ту се тицало тајне... У својим белешкама пише о томе саветник:

— Кад сам већ сложио ствари у сандук, беше још доста времена до полазка железнице. Сео сам у наслоначу, да се одморим и да још једном добро промислим о свему, што ми је ваљало радити.

„И видех данас, на себи саму, неку чудну промену!...

„Кад сам пре толико година полазио у Лешнички двор, имађах пред собом заверу и наумљену буну... Горео сам од жеђи, да уђем нечему у траг и да се тим одликујем, пред владом, као каковим јуначким делом! Повода сам имао за то у својим начелима и замишљајима. Да дођем до своје цели, био бих све жртвовао, па и своју породицу!...

„Како ли сам се чудно сада променио! И сад сам пошао међу завереннике, који спроваху неко насилно дело... али не беше у мени ни најмање жеђи, да се користим тиме, ако бих чему ушао у траг! На против, наумио сам да на све зажмирим, што бих год могао видети, и да окренем главу, ако би баш потребно било!... Нисам хтео више да долазим у сукоб с историјским претензијама, а обрану позитивних права државних оставио сам другима!... Једина сина свога хтедох да избавим!

„Па и у томе, те како је чудноватa промена! Некада сам пошао међу незадовољнике и родољубе, да каковим важнијим ловом учиним што год за будућност свога сина... сада тражим међу њима своје дете!... Је ли то случај, је ли то чудна осета идеје?...

И баш кад је саветник тако размишљао, упаде у собу Антонија.

— Господине саветниче, повиче задухана, смилујте се, па се послужите својим утецајем. У цркви се баш сада обавља вечерњица. Као обично певају песме. А ето господин Пурцел скупио све полицајце, наместио их пред црквена врата, па веди, да ће сав „Gesindel“ отерати у затвор. Знате, каква је раздражености... На што да се баци варница у барут!... Реците господину Пурцлу...

Саветник гледаше у чуду Антонију. Сам није веровао својим ушима, да ко тако што од њега тражи. Он сада да стане у обрану онога, што може бити опасно позитивном праву!...

— Ко вам је казао, да тражите помоћи од мене? — запита је, за часак, у чуду.

— Уверење, да сте поштен и племенит човек! — одговори Антонија и зграби саветника за руку.

Речи „поштен и племенит човек“ чудноватo зазвонише у његовим ушима... Не знађаше ни сам, како је то било, да је пошао за том руком, узео шешир и изишао.

Ишао је поред Антоније у дубоку ћутању. Чињаше му се, да чини зло, а опет не имађаше снаге да застане и да се врати. Оборио очи доле, и волео би, да га у тај мах нико није видео!...

Најпосле стадоше пред црквом. Око цркве узврело од силна света. На пратима стајаше сијасет полицајаца. Међу њима опази Пурцла.

Управо не беше сам са собом на чисто, за што му је ударила крв у цело лице, кад је спазио колегу...

— Господине Пурцле, повиче жестоко на њега, шта опет кога врага радите?

Пурцел не могаше да дође к себи од тешка чуда. Саветник је сав дрхтао од гнева.

— А шта је то с вама било, господине саветниче? запита подругљиво Пурцел, да вас није који комитет изабрао за председника?

Крв узврела у жилама саветниковим. Дошао блед у лицу као крпа, стиснуо песнице и дрекнуо:

— Нисам председник комитета, који је само у вашој глави, али нисам ни уходa!

— Господине саветниче! — одговори Пурцел с примереном учтивошћу, ви се заборављате! Слушају нас страни људи.

— Нека цео свет чује! Ви непромишљено буните јавно мњење против владе...

— Јемачно хоћете да будете кандидат за пољски сабор!...

Срећа, што је Мина у тај мах већ јавила оцу, шта се догађа пред црквом. Дворски саветник је одмах послао уставника, да позове Пурцла.

За Пурцлом отишли и полицајци. Саветник погледао са слављем око себе. Силан свет га окружавао...

„Тај трепутак, пипне у својим бедешкама, остаће ми увек у памети. Видех, како су тисуће очију упрте у мене... У тим очима, у тим лицима видех толико пријазна чуства према себи, тако се дивна захвалност, за моје посредовање, огледаше у тим погледима, да ми срце осети милу, слатку радост, какову само осећа заиста „добар и племенит човек!...

„Баш је запевао у тај мах кор од тисућу грла у цркви једну од тих дивних песама... Песма та чаробно деловаше на мој слух... вукла ме нехотице у цркву...

„И хтедох да барем од пробе осетим на час то чуство, које је светину заносило.. уђох у цркву па се умешах међу светину...

„Стајах дуго... дуго... у души мојој трептале дивне струне... помислих, да можда и мој Херман спада у ту светину, која покајнички уздише Богу...

„Осветим се и брзо пођем из цркве. Ипак ми некако жао беше, кад сам се умирио, што нисам могао дуже да останем онакав човек, какав сам био за онај час у цркви...

„Разумео сам сву моћ... фанатизма!"...

За по сата беше већ саветник на путу.

На другој станици уђе у вагон један виши службеник. Разговараху се о свему и свачему.

— Ви идете из * *, рећи ће после неког времена његов сапутник — онде је било данас неко стециште!

— Није ништа напредно — одговори у кратко саветник — певало се у цркви, као обично.

— Чуо сам, да је био пред црквом неки сукоб са народном влашћу!

— Та, као обично, кад службени органи невешто извршују дане им заповести!

— Признајем, да не разумем држање наше владе према тим побожно-политичким агитацијама!

— Према каквим агитацијама?

— Певање песама... Ја мислим, да влада треба најоштрије да стане томе на пут

— Шта ви видите у тим песмама?

— Могу се увек метнути под рубрику преступа, па и падаје!...

Саветник се насмејао... Некако га сада чудно увреди то мишљење његова друга.

У тај мах им затитраше пред очима крстови на кулама и црквама престоничким...

(Наставиће се.)

УМЕТНОСТ

Предлог певачким друштвима и пријатељима српске гудбе о издавању зборника српских четворогласних песама.*

Много може
Родъ храбрый, завитъ му с' чина, да може онъ.
Мушицкій.

Није ми намера истицати овде да гудба (свирка и певање) уопће, остварујући идеју лепоте звуцима, који преко слушнога чула утичу на наше осећање, после говорне вештине (песништва) најнепосредније потреса човечју душу и узноси је у идеалне сфере. И то је позната истина, да сваки народ својим гласом пева и својим звуком гуди и да најбоље разуме, највећма га раздрагава своја песма и свој звук. Из свега реченога излази, да је гудба и уопће снопо средство за образовање човечанства и посепце народна гудба јак савезник и помагач просветно потпитеним народима. Педагогији и просветној политици је дакле задатак, што више неговати гудбу уопће а нарочито народну песму и свирку.

После ових напомена постављам овде питање, да ли смо се ми, који очигледно не смемо пререти ни једнога савезника у просветној борби, потрудили да овога придобијемо и да га што чвршће привежемо за се? Не може се порећи, да се у нас уопће воли гудба, али поред свега тога она је још у стању дилетантизма. Поред тога невоља је што се особито приватно и у свирци највише негује туђинска немачка музика. То је с једне стране због културне струје, којој смо у многом потчињени па и у том, а које због оскудице домаћих композиција и домаћих учитеља, који би укус окренули народном правцу. Боже нешто стојимо са певањем у певачким друштвима. И ту истина није изобиље у домаћим композицијама (особито у већим и савршенијим врстама), али још једнако нас уче певати и развијају нам гудбени укус већином туђинци. Докле год се тога посла не лате наши синови, не можемо очекивати већега напретка.

Одговор је према том на постављено питање, да смо ми у гудбе дошли истом дотле, да нам она буде за невољу забава а никако и јак бранич народности, како би могла бити. Још многа питања, која засецају овамо, код нас несу још ни дирнута, н. пр. о стипендијама за музичаре, како би се повећала производња изворних композиција итд. Дотле, док на та питања не узмогнемо повољно одговорити, дужност нам је, развијати и одржавати певачка друштва ма и с помоћу туђинаца, неговати и распростирати оне домаће композиције, које већ имамо.

Јер, да се зауставимо на овој последњој мисли, истина произвођење новога је знамените инилаз у духовном животу, али је тако исто од вредности посао и растуривање произведенога. А растуривање није код нас као што треба уређено ни код књига, камо ли код музикалија. И поред тискарске, каменописне и резачке вештине, код нас се музикалије шире још на најспоријн, најнишавији а биће и најскупљи начин: — преписивањем. Колико се ту ловца и времена (а и оно је новац) утроши без користи, колике добре ствари остају тако непознате или мало познате у рукопису по архивама певачким, место да се зауре по свем народу и да тим напре своје просветни задатак? Колико мора какво ново певачко друштво да се обшире на све стране, да мољака, да досађује, док прибере себи малу збирчицу песама? У невољи, у недостатку бољега лаћа се тако певачко друштво и лоших ствари поред толиких лепих песама наших.

Неку тајити, е су ме навеле да о овом мислим и пишем, и личне побуде. Приближава се свети Сава — српска слава, када ће тога дана у вече све Српство православно запевати на беседи. Требаће за тај свечан, славан дан спремити много програма, на многим местима скупиће се ће за ту прилику певачка дружина, запеваће ко можда никад певао неће — а камо толико песама нарочито по мањим местима? Нови Сад је изашао на глас својим гимназијским беседама, ту се пева, ту ти је разница песама каких хоћеш. Лете писма у Нови Сад уредпику овога листа или писцу ових редака: „лепо Вас молим две, три, четир, пет, што више песама за мушки, дечји, мешовит лик. Подајте преписати на мој трошак или пошљите партитуре по пошти о мом трошку, чим препишем, вратићу са најпећом захвалношћу.....“ Тада би требало отворити у Н. Саду музикални Хиландар. Замачно имају и многе ликовође и председници певачких дружина оваких невоља.

* Молим српске новине и листове, да овај чланак препричавају ради користи предложене ствари.

Ово је мала сличица уз горње наподе, из којих се јасно види, да је пре ка потреба приредити збирку одабраних српских ликова за четири мешовита и мушка гласа у тачном али јефтином издању; и то не само партитуру него и сваки глас за себе, јер много смета ширењу песама и дуготрајно преписивање и споро преписивање гласова.

Да је ово потребно, не ће јамачно нико сумњати, само је питање, како да се изведе. Кад већ немамо никакво гудбено средиште, које би имало средстава и за тај посао, онда не остаје друго него пристећи удруженју. Свако певачко друштво нека се прво у свом кругу посаветује о том, да ли пристаје, колико партитура може примити на се да растури (јер би из таких партитура могли свирати на клавиру и приватни свирачи и свирачице), колико гласова требује. Да свако друштво после изнише своја изасланика у том послу у Н. Сад или где се већ удеси састанак, или да пошље макар писмено уверење и своју одлуку. Изасланици певачких друштава би се о свему договорили и изабрали одбор од три четири згодна човека, који би зборник српских песама спремили за штампу.

Задатак тога одбора био би прибрати од свих живих српских композитора рукописе и задобити од њих надавачко право, потражити и прикупити по свим архивима певачких друштава рукописе умрлих или непознатих композитора, записати и од приватних људи рукописе или штампане песме. Кад би се тако прикупило градиво, онда би се од њега одабрало што је лепше и од трајније вредности и што носи на себи жиг српске гудбе па би се то критички издало. Издање треба да је што практичније и што јефтиније.

На тај начин дошло би свако певачко друштво најлакше до збирке песама, које би нигде и ту врлину, да су тачно забележене а несу остављене на милост и немилост вештини преписача-

У Н. Саду, 17. (29.) нов. 1892.

вој. Ну тиме би се добило нешто и за науку. Стекли бисмо критичан зборник најодабранијих гудбених умотворина, из којега би се видело, докле смо дотерали у тој вештини. Не треба ни нешто губити из вида, да је у просветном животу лакоћа распростирања мисли, идеја, умних производа веома знаменит чинилац. У каквим смо приликама, ми морамо таке чињенице добро уочити и употребити их на своју корист.

Мислим да би за сад требало овако учинити и то што пре. Ну требало би се побринути за овај посао и у будућности. Ма да мислим, да је издавање зборника српских песама за сад најпотребитија ствар, ипак нека ми је допуштено рећи коју и о овој другој теми. Још за дуго не ћемо моћи рачунати на то, да наши књижари издају така издања српских музикалија; морамо се опет сами помоћи. Оснујмо гудбену закладу (фонд) у Матици Српској. Свако певачко друштво по својим средствима приступа с одређеном свотом као оснивач тога фонда. Пратећи ће у помоћ задело и дарежљива српска рука. Свако певачко друштво нека одређен проценат од прихода са беседа и концерата уступа овом фонду. Из њега нека се расписују награде на добре српске композиције и нека се издају. Ако с временом нарасте, могу се на њега издавати стипендије за музичаре.

Надам се, да све оно што наведох неће у царству немогућности. Овде је реч о двема живим потребама, а чим су праве потребе (а не тек уображене) морају се кад тад остварити. Зависи само од добре воље, од покретача и од тога, с које стране да се ствар почне и како да се уради. За сад је лакше навести први посао, а био би и од непосредније користи, треба се дакле прво њега латити.

Позивам дакле певачка друштва и све пријатеље српске гудбе, да се о том промисле, разговоре и да своје мисли преко новина и листова пусте у јавност. А кад ствар сазре, онда на посао!

Тих. Остојић.

КЊИЖЕВНОСТ.

ДР. ЂОРЂЕ ДЕРА.

Са особитим задовољством узимам перо у руку да са речи две испишем овде коју из живота *дра Ђорђа Дере*.

Вредни тај радник навршио је ове године *двадесет и пет* година свога учитељскога рада. У највећој тишини наћоше се почетком октобра

ове године све редом колеге професора др Ђорђа Дере а с њима и ини поштовачи његови у стану његову те му казаше, да се одиста радују, што је навршио четврт столећа у мучном раду свом, и да му пожеле да још дуго здрав, чио и оран дела на пољу народне просвете, српске књиге и правог добра народа српског.

Тиха беше то јубиларна прослава слављеникова, као што је и тих рад учитељски, тих и скроман у садањости а силан у последицама и у будућности недогледан.

Лак онај стисак руке и братски пољубац беше сва слављеникова овација тога дана ал' захвалност наша је неизмерна и трајаће док год буде у српском роду света, који знаде поштовати праву заслугу, ценити и уважавати ваистину користан рад и љубити праве пријатеље српског народа.

Др. Ђорђе Дера родио се у Новом Саду 1. априла 1844. Основне школе учио је у Петроварадину и Новом Саду, гимназију у Новом Саду, Винковцима и Пешти а права у Грацу и Пешти, где се 1869. и промовирао за доктора права.

Па је ли тај млади доктор у јавном животу запливао струјом, која води великим частима и високим меским звањима, одаде ли се др. Дера адвокацији, којом се салаши теку и на својој скипажи вози? Боже сачувај! Од свега тога не би ништа. Када се његова поштена и одушевљена одлука, да ступи у калуђере, разби о студ тадање црквене поглавице, прихвати се он цркви најближега поља и поста професором на српској великој гимназији новосадској.

Као што је образовање своје и студије своје довршавао путовањем по Русији, Италији, Немачкој, Француској и Швајцарској, тако додаје он свом плодном и вредеслужном школском раду обилну производњу на књижевном пољу.

Књижевни рад му је многовретан: и дидактичан и белетристичан и публицистичан, ал' најрадије претреса питања из народне привреде. Сврха уверен будући, да нашем народу највише треба да се морално и материјално развија и снажи, да чува што има а поне тековине постигнуто да сврава, писао је „Стари Деаковац“ и „Филалит“ по многим нашим листовима, који су излазили и који још и данас излазе, много, корисно и вредно са свога гледишта тако тачно, потпуно, убедљиво и оправдано, да ће таком конзервативцу радо и с образом скинути капу и сваки свестан либерал и радикал.

Особито је плодан рад развио у нашој „Матици“, којој је и потпредседником био а и данас је душа одбору Коњевићеве задужбине. Његове оцене сведоче о дубокој и свестраној студији, о доброј намери и искреној жељи, да све савршеније и лепше цвеће процвати у књижевности нашој.

На како је питом, како погодан а како скроман у друштву нашем грађанин Дера! Нема ни једне друштвене појаве, која би нам користи могла донети а да је својски не би потпомогао др. Ђ. Дера. Врло добро познајући снагу музике а знајући, да нам ваља многу суровост одбацити, да можемо правој култури на сусрет поћи, један је од најистрајнијих поборника песме у певачким српским друштвима, где, као и свуда, назад буди, опомиње, подиже, подстиче на лепо, добро и корисно.

Још бих могао напоменути, како у лепом правеслављу нашем ужива професор Дера и могао бих још многу, многу и то само у похвалу му рећи, ал' скученим простором овога листа пагоњен завршујем са жељом, да милостиви Бог још дуго поживи на дику и корист рода и народа драгог овог нашег пријатеља, да га добра воља не остави и да буде уверен да смо му здраво, здраво захвални.

М. А. Јовановић.

КОВЧЕЖИЋ.

КЊИЖЕВНИ ПРИКАЗИ.

Мита Ст. Клицић. **Читанка** за други разред српских основних школа у Босни и Херцеговини. Састављо: — — —, српски народни учитељ у Сарајеву. Сомбор. Издање књижарнице Милошја Кзракшевића. 1892. Вел. осм., стр. 105. — Читанка је свеме учитељу заслужује, да се на њу надаље обрађа пажње, но што се то код нас на њу пази.

Утицај читанчин је одиста велик. Мека детиња душа учи из ње познавати себе, познавати свет, учи мислити, познавати добро и зло. Читанка је дакле средство, којим се долази до горњих врлина; но поред тога може читанка послужити још за нешто, што је од велике важности и за сазу књижевност. Њом се може најлакше доћи до данашњег нашег књижевног идеала — до чистоће у право-

пису и језику. Подајте овом малом Српчету читанку, на писану чистим народним језиком, језик ће му се тај унети у душу и у потоњим годинама не ће бити којекаквих накарада у језику и правопису — јер ће га свако знати. Читанка, којој горе исписасмо натпис, садржаном је сва сиам добра. Све ти је то написано јасно, просто и разговетно. Подељена је на седам делова, који носе ове натписе: У школи и у пркви; Дом; Човјек и његово здравље; У породици и у друштву; Дом и на дому; Како година тече; По свијету. Сви су ови делови лепо обрађени, опазили смемо само нешто на поделу. Под натписом „Божић“ (стр 18.) има читав ступањ о Бадњем дану; не би ли боље било, да је Бадњем дану посвећен засебан натпис, а тако и Божићу? „Одјек“ (стр. 99.) је метиру г. Канцин у седми део, а тај би комад боље пристао у трећи део, одмах после „Слуха“. М. С. Кл., пишући ову књигу, заиста је имао на уму, за кога је пише, те је поред српског написана за ране ствари метиру у загради и турски назив, као на пр. за напитање (стр. 65) и шећер (стр. 75). То је врло добро смишљено, само је требало у томе и исправити да урадити тако исто и код назива дувар (стр. 25, 92), башча (стр. 31, 43, 61, 76), чаршија (39), сепет (71), џезва (92) и др. На неким местима има и редактивних реченица (стр. 5, 82); мислимо, да ово није оправдано. Боље би било да се место релативне реченице направи нова реченица, јер ће дете тако лакше разумети. Неким речима је г. М. С. Канцин дао друго значење, а не право њихово: реч *грдан* (26, 29) умима он у значењу велик, голем, а грдан певчи ружни (Ја сам њихе грдан [ружан] сам видјела). Исто тако је преокренуо г. Кл. значење и у реченици *недавно* (82). Надница је по њему плата за читав одсек времена, а данас, да је надница плата само за један дан; а од куда и може бити наднице од четири дуката, као што има у књизи? Осим ових погрешака има много несоколиквенција, које сврше пре могу подићи, само не у школској књизи. Тако г. Кл. пише *пријен божић* на више начина: *час божји*, као што и треба (стр. 18, 20, 50, 72), *час божији* (50) и *час Божији* (50). Исто тако не треба писати *свећњија* (34), *гушчија* (70), *пачија* (70), него човјечији, гушчији, пачји. Додаје даље *свећњаци* (17), које је са свим коректно, али неће на другом месту (25) више г. Кл. *свећњаци*. Кад је пош. Божо, онда је дат. Божу а не Божи, као што ниште у овој читанци (30). За кондиционал узима се у помоћ глагол бити, а не *би* (стр. 17, 104). Да се означи средство, довољно је само инструментал без предлога *са*; не треба дакле *са* мешем (42), но само *мешем*. Г. М. Кл. некако не зна, шта ће са апострофима; неће их тамо, где им нема места, а изостављаће их, где би им биле места: пише *за'рђа* (9, 28), *ауо'о* (98) и опет на другом месту *мамко* (97). Са покалним *р* треба неће једнред да смо начисто. Неки га пишу, као и М. Кл., знаком *р'*, неки опет *рь*, но најбоља би канда била Даничићева ознака *р* (ове ознаке дрки се и „Стражилова“). Место *муслимански* (стр. 67, 68) боље је *муслиманско*, место *чекмеџе* (стр. 69) — *чекмеџет*, место *сладање* (78) — *слађању*. Облик *кантуби* (100) употребљава г. М. Кл. као партицип, а то је само прилог. Има погрешака и у дијалекту. Г. Кл. пише *разговијетно* (9) и *разговијетност*, *потљедње* (53, 62, 83) и *по тљедњи*. Г. Кл. је сврше остављао неповрћене групе ђ и ђ; против тога немамо ништа, али онда не треба писати *ђевојка* (20) него *дјевојка*. Изостављати *хиљаде* (33, 36) потпуно је добар, на зашто онда *жиљети* (103), *трећљи* (50)? И ту би требало међу љабијал и ј ту унетнути свелитично *л*. Генитив множине у придева свршује се код г. Кл. час на *их*: *најљепшијех* (77), *зеленијех* (79), час на *ијех*: *задњијех* (64), *предњијех* (86). И у овакви случајевима треба се држати Даничића. Генитив множине у свиј придева и заменица свршује се на *их*, само код заменица непаштавних основа на *ијех* (разуме се у јужном дијалекту) У тексту на стр 48 стоји правилан облик *ојерво*, по у „Штампарским погрешкама“ „поправка“ то г. Кл. педеви, да треба *ојерко*. На стр. 50 написано је *милиоа* м. *Милоја*; то би требало да је поправљено у „Штампарским погрешкама“, но није. Место руске речи *благодарећ* (6) боље би било употребити чисту српску *захвалан*. Конструкција на стр. 39. *„без да се то сиволово“* је германизам (ohne dass sich Jemand erbarmt hätte). На стр. 8, где се говори о буквици, вели г. М. Кл. од речи до речи: „На крају ове читанке штампаће су српске ријечи латиницом.“ Предпоставили смо целу књигу, тражио сам свуде те „српске ријечи латиницом“, али их нигде не нађох. — Ето то су погрешке у овој читанци. Да тих погрешака нема, књига би ова била највећа, но и овако је не можемо осудити, јер здрава садржина у овој читанке, дух, који неје крој њу, заслужује сваку похвалу. Читанка она послужиће, да се искорене многе предрасуде у нашем народу. Она ће учити српску дечицу толерацији, учиће их, да љубе своју браћу мухамедовске и римокатоличке вере, јер „брат је мио, које вере био“. У том духу је и написана у овој читанци дивна пјесторица под натписом „Три Српчета“ (стр. 67.). На крају крајева недимо, да књига она заслужује похвалу а даће бог и друго издање, у ком ће се г. М. Кл. моћи осврнути и на горње замерке на читанку своју поправити, да му буде са свиме стране извена.

J.

Ђорђевић П. Пера. **Теорија књижевности за више разреде средњих школа у краљевини Србији 1. 1. Стилистика 2. Реторика.** *По В. Вакорагаћу, Е. Белавеском, Л. Бизи и другима*, написао — —. Београд, издање и штампа државне штампарије 1892. Цена 1, 80 дин. На 8 ви, XIV, 1 з., 171 стр. — У нас је оскудица у добрим уџбеницима. Шта више има предмета, које наставник мора диктовати. Један је од таквих и „Теорија књижевности“ или, како се у Србији зове, „Литерарни Облици“. Проласкла је генерација за генерацијом, а „Теорија књижевности“ морала се предавати по наставничким белешкама. Како је то незгодно и за њаке и за наставнике, и како се и тим путем никако не постиже жељено јединство, то се једна чекала књига овакве врсте. И ту недосташицу и незгоду уклони Пера П. Ђорђевић делом, чији је натпис над овим редима. Оно нам понуњује једну осетну празнину у школској књижевности, а и служи за углед потоњим писцима школских уџбеника прегледношћу, као и нарљивошћу у изради. На 163 стране писан је збијеним и јасним слогом све оно што је потребно из стилистике и реторике оном, који се праћрала за учење историје књижевности. По начину немачких школских књига писан је мање знатна правила штампао сићним словима, те стоји на вољи наставнику, да и њих предаша с њацима или не. Уз поједина правила додавани су згодни примери, нарочито уз троне појетског стила. Када се ова још на уму, да је ова књига намењена петом

и пенто шестом разреду (према досадањем програму српбијанских гимназија), онда се никако не бисмо могли сложити с мишљењем, да је ова књига велика; наше је мишљење да она потпуно одговара овом, за што је намењена, те с тога бисмо и жалели, да ускоро и друга део — Теорија књижеве (Поетика) угледа света. У предговору писац наиесе дела, којима се служио, а на крају је књиге „забучни списак главних речи", и једно и друго није рђаво, већ је за похвалу. Књига она не треба да је само уџбеник српских гимназија у краљевини Србији, њене границе треба да су пространије. Она може послужити и сваком оном, који хоће да се упозна с теоријом књижевности. Ми је топло препоручујемо.

Вечн. Ђ.

Повеље *Драгутина Илића*. Београд, издање књижаре Д. М. Ђорића 1882. Штампарија С. Хоровица Београд. 8а. стр. 115. — Као што је познато читаоцима „Стражилова", Драгутин се Илић ове године баш својски распрштовао. Кулоле су му приповетке једна за другом, једно их је што по рекли као из рукава. Већину — свих осам, што изађоше у овој збирци — штампао је овде у нашем листу. У збирци их је овим редом поређао: I. „Хаџе-дан" („Стражилово" бр. 23); II. „Мати" (бр. 22); III. „У магли" (бр. 21); IV. „Вештица" (бр. 28); V. „Игуман Пајсије" (бр. 30 и 31); VI. „Игуманова сен" (бр. 32 и 33 „Стражилова" и у календару „Соколу"); VII. „Под земљом" (штампана сад већ по четврти пут: најпре у подлиску неког београдског дневника, за тим у шестој свесци прве књиге фамозних Ориих листова, па онда у бр. 36 „Стражилова" [да богме уз мистификовање уредника те и уз хонорар, који се плаћа оригиналним дописницима приложника] и најпосле сво овде у овој збирци); VIII. „Епитафија рата" („Стражилово" бр. 9). У т. зв. песничку жилу и чист родољубиви занос Драгутина Ј. Илића не може данас посумњати ниједи беспристрастан оцењивач те са ма које стране мора сваки и приповетке његове похвалити (у том погледу стоји на врлом месту међу горњим приповеткама „Мати" а за њом „Игуман Пајсије"), но што се тиче самог склопа и начина у приказивању, даље и избора предмета, ту је отворено питање, да ли се све може одобрити. Са техничке стране мора човек жалити горње приповетке мерилом за правилан и пропорционалнији начин и неестетичну гломазитост у неким једино ако би могао разложити — не и оправдати — превелом тежином Драгутина Ј. Илића, да постане модерни натуралиста данас — за сад бар — бела врана у јату новог наших приповедача. — Најзад ове збирке није од прве врсте. Цена је књизи на сполагљем, подобро штампаном папиру означена, у Србији се та књига купује по једном динар, но ја знам по што се купује и овде код нас, јер на надпаст Д. М. Ђорић не — што је још најчудноватије — Драгутин Ј. Илић не иде за вредно, послати једам примерак за приказ листу, у којем су приповетке први пут угледале света.

Г.

КЊИЖЕВНЕ БЕЛЕШКЕ.

+ *Десета број* „Globus"-а донеси чланак Ф. Крауса „Ordalien in Bosnien und dem Herzegthum".

+ Доценат одеоског свеучилишта М. Г. Попруженко штампао је своје „Замѣтки по Кирилло-Меѳодіевскому вопросу" у овогодишњој књиги свесци другог дела „Лѣтописи Историко-филологическаго общества при императорскомъ Новороссійскомъ университетѣ".

+ Ljubljanski Zvon у осмој свесци, а у њеку прилици неколико стихова на књижице од 16 листа, тискане „vu Optnju pri Ferencu Skäczu" 1795, а коју је написао pat. Gregorius Kap. Књижица је штиве „Nebeszki pasztir pogublyenu ovczu ischе."

+ У седмом броју истог овога словеначког часописа историјски је чланак Ивана Стеклаза „Padce Krupe leta 1565". У истој свесци Мурко проговорио о Шрпелову „О Vrazovej kritici", замеравајући но што шта.

+ У осмој и деветој свесци „Ungar. Revue" сем трећега дела Fest-ова чланка „Uskoken u. Venetianer in d. Geschichte von Fiume 1575—1618", штампан је и чланак М. Вертнера „Die königl. Nemanjiden. Beiträge zur Kenntniss der ungar.-serb. Beziehungen".

+ У чешком листу Osvěta, а у броју 8 Tonžinsky пише „Aus d. heutigen Bulgarien". у 11. пак „Ungar. Eisenbahnpolitik und Bosnien".

+ Као додатак „Monatsblätter des wissenschaftl. Club in Wien" изашао је извештај о путу друштвеном по Далмацији, Херцеговини и Босни. E. Peche изашла „Reise durch die Herzegowina und Bosnien."

+ У броју 239, а у подлиску „d. Wiener Zeitung" M. Hoernes пише „Herbsttage in Istrien".

+ У Вреслави је изашла докторска дисертација кандидата филозофије Ezechiela Zivier-a „Studien über den Codex Suprasliensis".

+ У подлиску „Видела" штампа се превод предавања Тодора Видовског *„о богомилима"*. Предавање је ово држао прошлог у „Научном клубу" у Бечу. Ове је пак године 12. новембра читао „Constantinopel, die Modestadt des Mittelalters".

= *Јосип Пасарић*, главом уредник Vienca се зове онај писац хрватски, који се у 45. и 46. бр. својега листа дигао тој племените задаће, да обавести Хрвате о „новом", фонетичком правопису (о том беше реч у 44. бр. „Стражилова"). Али докле може довести родољубље постављено на крив основ, дивно показује Пасарићево писање о Њеку, Њукову правопису и Јешку (у III. чланку свој 1.). Шовинистка Пасарић пренео је овде на жртву научника Пипарића. Бесмислица би била опровргавати његова тумачења, која не долинују особалну књижевнику. Ово је и опет један доказ више, како бодежни шовинизам и најлепшу ствар: родољубље кварне у разбојништво, себичност и мржњу на истину.

САДРЖАЈ: Песништво: У загрљају. Невесна. Суза. На ни чега. Прелна кана. — Умтност: Предлог певаченим друштинама и пријатељима српске гудбе о подавању зборника српских четворогласних песама. — Књижевност: Др. Ђорђе Дера. — Књижевна: Књижевни прикази. Књижевне белешке.

„СТРАЖИЛОВО" излази сваке недеље на читаву табаку. Цена му је 5 фор. а. вр. на целу годину, 2 ф. 50 н. на по год., 1 ф. 25 н. на четврт год. — За Србију и Црну Гору 12 динара на годину. — Рукописи се шаљу уредништву а претплата књижара Луке Јоцића у Нови Сад. — За Србију прима претплату књижара В. Валожића у Београду.

Издаје књижара Луке Јоцића.

Штампарија дра Павловића и Јоцића у Новом Саду.

Јелена Симојевића

СТРАЖИЛОВО

ВЛАСНИК И УРЕДНИК ЈОВАН ГРЧИЋ.

БРОЈ 48. У НОВОМ САДУ, 29. НОВЕМБРА 1892. ГОД. V.

ПЕСНИШТВО.

Давно је било..... мину слатко доба,
К'о слаби усклик унишћене среће,
К'о тајни уздах поврх гробне хумке —
Моје те око више видет' не ће...

Ја тајне наде дадох заборави,
У мојим грудма чудан покој влада:
Мртвило једно место бурних страсти,
Пустиња нема место старих јада.

Сад јурим кроз свет, ал се клоним људи,
И тражим места, где се покој шири,
Где река шуми кроз равнице пусте
И мртва бреза у самоћи мири;

Где тихи ветрић љуља магле сиве,
Где вали брује, гола шума ћути —
На ми се чини, да сам умро давно,
Груди су мирне, боли замрзнути.

Тек када тихо падне мутно вече,
Кроз густу маглу бледи месец сиве,
И чујем песму као усклик бони
Како се хори из суре даљине,

К'о уздах тихи ушљешене душе,
К'о дах ветрића што по гробљу блуди:
Душа ми плаче, срце бурно бије
И чудна машта испуни ми груди.

Од куда песма, што се хори тако?
Шта значи њена непојмљива туга?
Да л младост жали, неповратне сузе,
Ил можда давно изгубљена друга?..

И срце не зна... Тихо брује гласи,
У маглу тону и умиру тако,
Душа ми плаче са звуцима скупа
И сузе капљу низ образ полако....

Ленски.

ГЂИЦИ М. НА ДАН РОЂЕЊА.

У грмену у градини
Мину већ седамнаест лета,
Како тихо и без шума
Скромна ружа тајно цвета.

Ал' кад прође нежно доба,
На мајскоме једном дану
Огрејало сунце јарко —
Цветак пуче, ружа плану.

Замириса сва градина
Од тог цветка умиљата,
Долетеше гости лаки
Лептирића силна јата.

Ал зна ружа љубав њину
Па о другом нечем сниje:
Она слуша где у џбуну
Млади славуј пржељкује

У песми су били звуци
Нежних суза, уздисања,
И љубави тврда вера,
Што се смрћу само мења.

Молио се славуј Богу
Свим силама срца врела,
Да ружици у градини
Пошље с неба свог анђела.

Примио је Господ песму
— Јер молитва беше света —
Па сад ружу ваљ'о штити,
Да никада не прецвета.

С. Ј.

* * *

Сјало је сунце моје среће лепе,
Сјало је дивно, али брзо заће,
А место њега — ох, груди ми стрепе —
Невола тешка и туга ме снађе.

Зашло је сунце, али, Богу хвала,
Обзорје моје не потпуне тада,
Већ е једног краја звезда је засјала,
Звездица дивна — свет је зове *надом*.

Па сјај ми, звездо; посјај још'те мени!
Не пуштај никад, да ме крије тама!
А када таму сунашце замени —
Онда ћеш, звездо, ишчезнути сама.

5. XII. 1892.

Борис.

НИ ИЗ ЧЕГА.

ПРИПОВЕТКА ИЗ СРЕМА.

Приповеда **Стеван Радић.**

(Наставак)

XXII.

Ашта је са деда-Митром? Шта он ради?

Мисливе ко, да се он не показује ни жив, али није тако. Газда Митар се збиља притајао неко време. Није се показивао ни у општини, ни пред њом. Радио је своје послове, пазио на своје синове, да не би отишли са овцама у забран. Опазио је он, шта су намислили с њиме Мргудић и Оларић, те је строго наложио својим синовима да пазе, попрстивши сваком да ће зло проћи, ако буде штете. Као што рекосмо, опазио је он опасност, те је пазио, да не буде више глобе. Али није ипак газда Митар пао, није поклекнуо. Ни за Оларића, ни за Мргудића није марио. Кад и кад послао Мргудић до њега, да га одвезе у друго село. Деда Митар поручи: хоћу, ал' за новце! За што да ми бадава возимо, а они себи зарачунавају по три четир форинта! Нека ништа не узимају за подвоз на ћуприја по који пут одвести.

Овако није код Митра дуго трајало. Толико година водио је он бригу о целој општини, о благостању свију сељана, те му је већ ушла у крв брига о општем добру, па му се није било лако одвикнути. Гледајући сада, како глобе пичу као печурке, како му се сељани задужују, постаде живи патник при помисли, да није у стању ништа учинити, да се ово зло отклони. А могао је онти без бриге на да га се ништа не тиче. Да је држао уз Оларића и Мргудића, камо његове среће! Овце би му се башкариле где би хтео. Био би одборник, добијао би дневнице а не би знао за глобе. Али није хтео да срамоти свога образа. Видео је, да баш ни они не прокопсавају, који су најжешће присталице Оларићеве и Мргудићеве. Многом се прогледа кроз прсте и по која четврт порције, па се порција само гомила. Видео је газда Митар, да то није добро. На се зачудно, што се многима продадоше земље за стару порцију. И до данас је било многих, којима је земља задужена од порције, али им се дало, да по мало отплаћују. Сада пак не. Само нек није који уз Мргудића, па ако је дужан порције, буде предложен за реалну ексекуцију. Наведе

се, да је пропалица, на све стране дужан и шта ти ја све знам. За оних шест година продат је тридесет и један фртаљ земље, а то чини две стотине и четрдесет осам јутара. Од овог имаћаху Оларић и Мргудић користи. Који купују земље, знају се и захвалити онима, који им предложе, да је та и та земља добра те да се купи.

Деда Митар се једном потужи где треба на ову неправду и предложи, да се од оних, који не плаћају порцију, одуме земља и даде у аренду, те ће се земља сама одужити на остали деци.. Од тада је пошло на боље. Више власти увидеше, да ће овако народ испропадати, па дадоше прилике, да свет добије новаца на амортизацију, или се остављало, да се полако отплаћује. Оларићу и Мргудићу ово не бејаше мило, јер су и они очекивали прилику, да се за јефтине новце дочепају ког фртаља земље. А обојица су се прилично што по реч оновчили.

Задруги није могао Митар ништа да нахуди. Ишао је по кад кад и ради ње. Али, како није могао наћи у целом селу двојицу, који би смели посведочити, да су подмитили Оларића и Мргудића, то је престао. Но за то ипак није мировао. Наједаред је он почео долазити у општину и на свечаре. Видео је, да је све зло у задруги те је наумио да одвраћа свет од ње. Особито је пазио на млађи нараштај. Дораниће они на нека се чувају.

Једнога дана узе палицу у руке па ће кроз село. Пред задругом је седело неколико Краковчана. Сваки држаше у једној руци векслу а у другој мараму, у коју је увезао оно мало камата, јер за отплату нема.

„Но, ти! — рећи ће Аци Ратковићу. — Дакле тридесет и пет форинти, је л'? А дена ти иду и гола и боса. Хо, човече, на други свет узајмиш у највећој нужди. А ти?! Договорно се са Јовом и Миланом, па узајми тридесет и пет форинти да се лепо проведете на вашару. Они одоше у П. а ти остаде, на сада пуци...“

„Е, шта ћу, газда-Митре, човек се превари. Да сам ја знао, да ће они умаћи, не бих узимао.“

„Ето, да си за тих тридесет и пет форинти купио кравицу, имала би ти деца сира и млека преко целе године... овако немају ни хлеба!“

„А ти, Јово, — окрете се другом — две стотине и четрдесет! Хм, хм!“

„Ја сам баш морао. А имам из чега и вући.“

„Имаш из чега! А знаш ли ти, колико плаћаш интереса! Шеснаест на стотину. На шта те кошта оно назиме! На орање, на вожња... на ово, на оно... Могао си купити још две крмаче да ти се прасе, па за две године ево ти две стотине и четрдесет форинти. А када ћеш овако исплатити то, већ ако што не продаш од тога, шта сада имаш.“

„Ти знаш моје сестре...“

„Знам, знам... Твоје сестре, па си им дао тал. А да ли су твоје сестре искале? Нису. Твојој Кесији криво, што ти долазе у госте, а рада би била, да се само њена родбина шеширн по твојој кући. Подај им тал! — више она теби. Кад немам новаца — кажеш ти. Има у шпоркаси! — каже она. А ти ајд. на дигни. А како је Јоца Летић исплатио своје сестре? Мало по мало. Та писмо ми господа, да мора одмах на венчању бити...“

„Е, немој баш ни тако, газда-Митре! — рећи ће један старац. — Мени цркло кљусе, а ништа писам имао да продам, па да видиш, добро ми је дошао новац!...“

„Знам, Алекса, знам... Ове задруге би биле благодат по народ, када би њима управљали савесни људи, који би имали само пред очима напредак сељачког сталежа. Али, када они само за то дају новаца, да уз њих зласаш, и да се они богате а ми пропадамо, онда, ма и најнеја потреба била, боље је узајмити и од Чивута, него овде, јер и тамо је мање...“

У том ево Оларића.

„Но, је си л' и ти дошао по новце? — зашта подругљиво.

„Велик је интерес!“ — одврати деда Митар, мануувши руком.

Упути се за тим пред порту.

На клуши је седео пола са два три сељана. Говорили су о чуду, које снађе село за оних неколико година. Умеша се и деда Митар.

„Ал' за чудо ми је, господине попо, што се ви сада повукосте. Пре су они стрепили од вас, а сада ви од њих. Баш није лепо, што нас напустисте."

„Е мој Митре! Немој рећи, да сам ја народ напустио. Народ је напустио мене и пошао стазом, која ће га у пропаст одвести. Ти знаш да је ова задруга свему злу крива. Па још како тако, да се није и Мргудић с њим слизао. Бар би му овај могао и у задрузи пократити рукаве, те не би од света то радио, што ради. Ал' овако зло! Ја сам свет одвраћао, ал они мени: па дај нам ти новаца! Тако мало по мало постадоше сви послушне овчице Оларићеве. Па ајде де, сиротиња! Ал' толике газде, којима није било нужде, позајмаше, само да не продаду храну, а да спахама накупују свиле, те су и ти пошли његовом стазом. Да су бар ти слободни, те би се дало с њима што урадити. А овако, шта знамо? Могли би, да ш' један, који је дужан, не даје мита. Да не гласа за њега на да видимо, би ли свима отказао вексле. Да се сви сложимо, да позимамо што више делова, да их надгласамо, те да изаберемо управу, која би одредила осам на сто на новац, која би давала новце, коме су потребни, која би поштено радила, те би нам онда и задруга била од користи. А што се тиче газда, с тима ћемо већ лако..."

После неколико дана знало се и у околним местима, ко је од краковачких газда — „векларош".

И лепи коњи, волови, овце тих „векларошa" изгубише вредност у околних газда, јер се говорило: није чисто твоје, кад си векларош!

Оларић се зачудио, када неколико газда убрзо отплатише своје дугове и заверише се, да не ће ни завирити у задругу. Овом човек не треба да се чуди, јер сеоске су газде велики хвалисавци, па их горње речи разјарише — осрамотише. А да би се показали и независни, почеше ровити против Оларића и Мргудића. Требала је још каква моћнија рука, па би од два три морална удараца пала лажна зграда силе и моћи Оларићеве и Мргудићеве. Али те не бејаше. Село се може спасти само ако раскрсте Оларић и Мргудић. То су очекивали и сироти Краковчани.

XXIII.

Мало по мало па се почело по селу зуцати, да се Оларићка радо забавља са младим мерником и говорило се, да Мргудић није више у милости, али су као их као и као заједно виђали, мислили су, да се слога није пореметила. Нико жив није ни слутио, какве муке трпи Мргудић. Он је у постељи већ неколико недеља. Истина за то време походила га је неколико пута Оларићка са младим мерником и Оларићем. Она је за време посете била тужна и исказивала је своје особито саучешће. Када је пак изашла из собе, чуо је Мргудић њен смеј и весели разговор. Поче у њему још јаче сазревати мисао, да је употребљен за подлогу Оларићевим смеровима. После би опет мислио, да није ништа у ствари. Сам је крив. Треба да покаже своју моћ, па ће она већ другојачије. Напустио сам је! говораше сам себи. Окрену јој леђа. За што? За то, што му је задела цвет и погледала га мало лепше. Боже мој, кад се двоје забављају, морају једно другом у очи гледати!.. За тим би опет зрелије мислио и дошао до закључка, да је — насађен. Тада не би оком трепуо. Но десет пута на ноћ долазила би му на ум његова жена и по десет пута би стиснуо песнице и претио Војводићу. Једном је тако пребдио целу ноћ. У јутру, када се пробудио, опазио је, како кроз завесе продиру сунчани зраци. Тешком муком устане из постеље, дође до прозора и отвори га. Пред њим се указа красно сеоско јутро. Мирис липа у цвету допирао је у собу. Са жудњом сркао је Мргудић свежи јутарњи зрак. Осећао се прилично окрепљен. Дозове пандура и пређи му, да под стару липу у башту одпесе мали сточић и наслоњачу. Оде и он у башту и извали се у наслоњачу под липом. Посматрао је природу, како буја под младићком топлином сунца на изласку. Ноћашње мисли, које му узнемириваху душу, као да нестадоше. Мргудић одиста изгледаше задовољан. Тихо и благо јутро и мирис разних цветића обрисаше му мисли

природи. Мргудић није никда рашо. Ако је то кад и учињо, било је с тога, што је тај дан ваљало да дође предстојник, те је Мргудић морао посвршавати „рештанције“. Данас је био други узрок, што је тако поранио. Једва је дочекао да сване, па да остави постељу, која му ноћас изгледаше као накао.

Ова душевна мирноћа у Мргудића није дуго трајала.

На шта бејаше то, што му поремети ту мирноћу?

У башти преко тарабе залајала је мала Фаустинина „пудлица“ Кнедла, коју је више пута Мргудић помиловао по черуњавој главици. Чим зачу глас, нешто га тргну из сањалаштва, а у глави му се почеше ројити мисли о Фаустини, мернику, његовој жени и Војводићу. Постао је нервозно узбуђен. Чињаше му се, да га нешто подиже да бежи и са овога места и збила се поче дизати сав смућен да оде у собу. Али га нешто задржа. Чуо је весели кикот Фаустине и младога мернка. Радозналост у највећем степену разбукта се у души Мргудићевој. Привуче столицу ближе тараби и приљуби образ уз један зарез међу двема даскама, те их је могао добро видети.

Фаустина имађаше на глави белу мараму а испод ње је мило погледала мернка, који је брао цветиће са оближњих леја.

Мргудић се сав претворио у око и ухо.

„Да видим Мргудићеву башту! — мерник ће.

„О, немате шта видети. Знате, где нема жене, ту није баш све у реду.“

Пођоше тарабн.

Мргудић се нађе у запари. Али, срећом је тараба била доста висока, те они погледаху мало подаље кроз пукотине, а после одоше у сеницу, где их је Мргудић такођер могао лепо посматрати. У авлији се чуо Оларићев глас, где нешто парсељује кочијашу.

„Нема жене?“ — запита мерник. — „Да, да, нешто сам чуо. Да ли је давно, како ју је отерао?“

„Има већ пуних шест година.“

„Шест година! Па још није поднео тужбу да се разведе брак?“

„Поднео је; али је то још код те њихове конзисторије“.

„А, молим вас, бих ли смео питати за узрок, што се раставили?! Ја сам нешто начуо у селу... као да сте ви...“

И мерник се изазивачки насмеши.

„Ја, ја... Таман! Та видите ли га како иде, све се гега... на онај његов нос!... никада га писам трпила. Истина увек ми се улагивао и говорио, како ме обожава, а своју жену да не трпи ни да је види... али ја га нисам ни слушала. Морала сам трпити његово ласкање ради мога мужа, јер му је требао. Ви знате за што, те по томе можете схватити и то, што сам се по који пут и на њега осмехнула...“

„Госпођо Фаустина! А да не ће бити да и мени поклањате вашу наклоност — на чему вам дугујем вечиту благодарност (сагну се и пољуби врхове Фаустинових прстића) — из каквих сличних разлога...“

„Господине!“ — Фаустина ће увређена. — То се не бих од вас надала... Ви дакле држите, да ја просјачим пријатеље моме мужу! Ви добро знате, да вас мој муж не треба, јер ви сте, што рекли, данас овде а сутра код Тоде.“

„Ох не, не, госпођо! Ви знате, шта ме је нагнало, да вас то питам. Ма где да будем, душа ће моја бити уз вас...“

За тим је Мргудић видео, како се мерник спустио на колена, како је стиснуо руку Фаустини, како му је ова мило погледала у погнуту главу и шапутала: Праштам! Праштам! Њему појури крв у лице, магла му се нека навуче на очи, у ушима му паста шиштање, у глави зука... Сада је тек био са свим на чисто. Чуо је, шта је мерник говорила. Осведочио се, да та ова жена никда није љубила. Оно питање код клавира: докле тако? бејаше сушта обмана. Као кроз сан чуо је још, како се Оларић накашљује, како вичс на кочијаша, како се упутио у башту, како мерник пита и њега, за што је Мргудић отпустио своју жену и како овај са омаловажењем говори о њему.

Полако се подиже испод лице и посрћући пође у кућу.

(Наставиће се).

ЦРВЕНА КАПА.

РОМАН **Јована Захарјашевића**

с пољског превео **Рајко**.

(Наставак.)

XXXI.

Беше касно у вече. Саветник најми дроцку, на заповеди да га вози у малену гостионицу на краковском предграђу, где путник није тако јако изложен јавној контроли. Хтео је он најпре, као што је казао двореком саветнику, да из прикрајка пази на свога сина, а после да употреби сва средства, како ће га избавити.

Испекао је он добро, да ту не вреди пренагљивати. Могао је, до душе, упасти у синовљеву собу, разнежити га родитељским аргументима, рећи му своје мишљење о позитивном праву, па и свратити му пажњу на неколико кобних параграфа казненога законика... Ал' то све не беше пробитачно, ни према смеру. Херман је могао у начелу да прихвати његове аргументе, а при том да се одриче сваке заједнице с тим, од чега га је отац хтео да сачува. Наумио је, дакле, господин саветник да из прикрајка пази на сина и да најмарљивије скупља све, што би се могло њега тицати.

Еле, према своме плану, размести брже боље ствари у својој собици, навуче на се путничку бунду, натуче на уши зимску капу, па изиђе у град, да нађе синовљев стан.

Херман је становао у једној повећој улици. С обе стране низале се редом нове куће, грађене у бољем укусу. На капији једне таке куће застане саветник. Преброји прозоре на другом кату, па му око стане на двама, слабо осветљенима...

— Код куће је, помисли у себи, то је већ добар почетак... Али можда се баш данас држи код њега збор? Но, — шапне у себи саветник — светлост је тако слаба, да збиља само један човек може поред ње да седи... Изгледа још, да је лампа заслоњена засловом. Само се на једном месту на страну светлуна сјајна пруга. По углењима је доста мрачно .. За цело седи над књигом!

При тим мислима спопаде га жижна жеља, да се успне на други кат и да загрли милога сина. Одмах иђаше умуче отац, а у њему се пробуди (као што сам саветник вели у својим белешкама) полицајски агенат... То посматрање сина из прикрајка врло му се свидело.

Али шта сада да почне?... Да ли да се задовољи мишљу, да Херман седи над књигом? Не може ли се та помисао чим год оправдати, па да данашњу ноћ мирно преспава?

Баш о томе размишљаше саветник и обзираше се на све стране. Запело му за око, да је на кући преко пута читав ред прозора одозго до дна једноличио осветљен. Након поближега испитивања увиде, да су то прозори на ходнику. Није се дуго предомишљао, него уђе пажљиво у кућу.

Нису га очи превариле .. Успео се на први кат, опази збиља прозоре на ходнику, који гледаху на улицу. С уздрхталим срцем стаде се пењати, по степеницама, на други кат. Јер и шта ће да види са првог ката?...

На степеницама другога ката паде му на памет мисао, која га је мало умирила... Херман није заслоњио прозора. Беше то у неколико доказ, да се онде не ради ништа непристојно. Завереници обично затварају капке... С друге стране бацала га у бригу друга мисао... За што Херман не заслања прозора, кад седи код куће?... То је свакојако доказ неке расејаности... И опет се тешио, како је могао, да правник, који буба за нешто, може бити кад и кад и расејан...

Ту узиђе на последњу степеницу и недавнимице пређе прозору... Прозор беше управо наспрам Херманова прозора... саветник могаше да завири до на крај собе!...

Херманова соба беше празна. Мало унучена лампа стојаше на столу без хартија или књига. На наслоњачи беху неке новине, постеља наместена, као обично преко дана. .. У соби ни живе душе!

Саветник стајаше још неко време на прозору, не могући се отрести чудних мисли... Већ хтеде да сиђе доле, па да се у самој кући расцита, ал' у тај мах опази, при светлости од лампе, полурену прилику, где се примиче капији слободним кораком. Чињаше му се, да је то Херман... Застаде на прозору.

За час се отворише врата и Херман збиља уђе у собу...

Саветник напрегне очи, а срце му силовито удараше. Протаре још једном окна и престаде дисати...

Херман збаци огртач и капу, седне на столицу, па се подлакти. Изгледаше јако замишљен. Лампа му осветљаваше бледо чело, на коме отац догледа боре пре времена...

Најпосле неки покрет на другом крају ходника подсети саветника, да се незаконито налази на том месту. Еле тихо, на прстима, врати се степеницама.

Кад се нађе на улици, стаде тражити у томе, што је видео, нит за даље кораке. Ал' не беше кадар, да ништа нађе. На послетку, Херман је могао бити уморан од шетње, па се одмара. Та га мисао мало утеши, те уђе много поуздање у оближњу скромну гостионицу, да се мало прихвати после путовања.

У гостионици седне у крај, обзирући се, не ће л' опазити кога познатога. Срећом сва му лица беху туђа, ал' му не беше туђ њихов разговор. По свој прилици беху то нижи службеници, који се разговараху о патријотским демонстрацијама, из којих ништакова добра не слуђаху.

Скоро сат сећаше саветник и слушаше. Свака му реч беше тим страшнија, што му чешће излажаше пред очи Херман с тим својим забраним челом, тако чудно замишљен!...

Најпосле саветник устане и изиђе. Окрене ћуби се то на једну, то на другу страну, потегне опет оној кући, која му беше већ позната. С уздрхталим срцем као лопов шуљао се полако по мрачним степеницама... Најзад стиже на други кат, погледа кроз прозор... Херман се до јако није с места макнуо! Сећаше непомично као кип од камена и гледаше преда се на празан сто...

Саветник се стресе од немира. Шта је могло умом Хермановим тако чудновато овладати, да читав сат седи замишљен? Нека велика и важна причина мора бити повод тој замишљености!...

Тужно осећање обузимаше све већма господина саветника. И био би још дуго стајао на прозору, да се није морао обзрети на место, где је, и за то се окренути даљих посматрања.

И баш у тај мах, кад се саветник, с тешким уздахом, већ растајао од прозора, Херман нагло ћиби и огрнув огртач пође на врата. Саветник брзо стрча низ степенице.

На капији супротне куће указа се Херман. Беше већ касна ноћ, на улици не беше готово никога. Саветник пусти сина на десетак и више корака, пред собом, па полако иђаше за њим.

Херман корачаше замишљен, оборене главе. Прошао је неколико побочних улица, па застаде пред редом нових кућа, које се истицаху већом красотом.

Први кат једне такове куће беше сјајно осветљен. Дванаест прозора блештаху дивно од трепетљиве светлости. На окнима се приказаху сенке тамошњих гостију, као да су изрезане од црне хартије. Пред кућом стајаше читав ред каруца, који доказиваше, да се у салонима на првом кату искупило друштво богатијих људи. На каруцама се сијаху различити грбови.

Херман застаде пред том осветљеном кућом и гледаше неко време у прозоре, на којима се непрестанце памењиваху сенке различитих глава и лица. Кад и кад се зацрни глава грчки почешљана... Херман се онда дигне на прстима, као да му то што помаже — али женска глава промакне, да се опет за часак укаже на другом или трећем прозору...

Херман је стајао дуго, одлазио и враћао се — најпосле је окренуо кући.

Саветник га је испратио очима чак до капије, а кад се она за њим затворила, одахне дубоко и рекне сам себи:

— Хвала Богу, то не мирише ни најмање на заверу!... Не, та не би се Херман одрекао крви...

И чисто дивно радостан вратио се тим истим путем, којим је пошао за сином. Чињаше му се, да му се са срца свалио тежак камен.

Мимогред му само пало на памет да запита, ко станује на том осветљеном кату...

И већ хтеде да проговори првом кочијашу, кад ал' лакај у ливреји отвори ходник и заповеди му да притера каруце. Из ходника испаде неколико младих људи, а међу њима две даме. Старија седе прва, а за њом, у кадифену ћурку и дебелу шалу, у хаљини са дугим скутом, пође пратаоцима од каруца млада женска, коју вођаше испод руке млад мушкарац.

— Господине Болеславе, рећи ће пратиоцу, стајући једном ногом на степен од каруца — реците господину Херману, да сам књигу већ прочитала... Може ју однети...

Каруце се отиснуше и нестаде их на скретиња. Друге прилажаху и одлажаху, сваке на другу страну. Саветник се сакрио за окуку од зида, да га не виде. Мушко друштво пролажаше сада покрај њега. Међу њима беше и онај мушкарац, што је водио ону младу женску.

— „Зумбул" је врло духовит и ексцентричан,

рећи ће један међу њима. Кад ју је размажени „Аниз“ са својим безобразним осмехом запитао, за што, у једном сату, три пута пита за Хермана, волела је да мисли о њој, с га љуби, него да својим изговором изда тајну...

— Та да, одговори други, само да Херману не преседне то високо достојанство!

— Јест, да то није мудар дечко, да му треба пара тражити! Знаће он разликовати...

— Видео сам ја старијих и паметнијих, који нису знали разликовати у таквим приликама...: примети други.

— Шта сте нашли о тим проклетим разликама! пресече неки, sine signo nascimur. па крај!

Тим се прекину разговор, а оно друго не могаше саветник чути. Дознао је само од вратара, који је закључавао капију, да на првом спрату станује нека богата, остарија госпођа, код које се често скупљају силни гости. Какви су то гости, како се зову, то вратар није знао.

Саветник оде замишљен у своју гостионицу. Скупљајући сав „полицајски материјал“ данашње вечери, не умејаше ништа из њега да извуче. Истина, у први мах му је нешто пукло пред очима, али тај разговор, што га је мало час чуо, опет је све побркао.

Мало час мишљаше, да се је његов Херман заљубио у какову госпођу из великога света. Беше то, до душе, у опреци с његовим планом, али од два зла волео је и ту срдачну заблуду синовљеву, него да је скренуо с пута позитивних права, где су га вребала два најоштрија параграфа казненога законика...

То би му, до душе, задало велике неприлике, а како је Херман упорна карактера, не знађаше саветник ни томе прека, успешна лека. Али то би се већ које како удесило помоћу божјом и Бертином...

Инак је из тога разговора, што га је мало час чуо, избијало опет нешто, што мирини на опозицију позитивним правима... То је још горе. Саветник осећаше, да му срце почиње неправилно куцати...

— Кобно би било, говораше сам себи саветник, лежући у постељу, кад би се то обоје спојило!...

Сутрашњи дан требао је на то да му одговори.

XXXII.

После чудних и страшних снова пробудио се саветник. Беше већ прилично касно. Обукао се, дакле, брже боље, обавије врат шалом до очију и изиђе на улицу.

На улици беше доста живо. Видео је много људи са села. Чињаше му се, да ће карневал ове године бити много живљи, него пређашњих година. Тако дође саветнику финанционија престоног града.

Изби једанаест сâти. Саветник не знађаше ни сам, како се је, при последњем удару на сату, нашао пред кућом, опазио на вратима белу хартију и на њој прочитао речи: „Од првога Априла издаје се цео други кат под кирију, поближе се може распитати код дворођржице.“

— Издаје ли се овде други кат под кирију? — запита, плахо се осврћући.

— Јест, господине, али истом после оне четврти, одговори дворођржица, седећи за дорућком.

— А ко сада онде станује?

— Удовица са два сина.

— Нико више?

— Од ње је узео једну собу млади господин, који учи за професора.

— Може ли се видети тај стан?. Не ће ли се коме сметати?

— Може се у свако доба. Госпође нема код куће, јер је, као обично, отишла у цркву, а и млади професор је отишао.

— А знате ли то поуздано — не бих хтео никоме да сметам.

— Поуздано. Госпођу сам видео, кад је отишла, а млади професор оставља кључ код мене...

— Па да видимо тај стан, предложи грозничаво саветник.

Дворођржица скиде кључ са зида, па обоје изиђоше из собе.

— Хоћу ли прво да отворим господинову собу? запита дворођржица на другом кату.

— Да, прво његову, шапне саветник, не дишући.

И сети се у тај мах, да је управо седамнаест година, како је из јутра, после оне вечере у Јесењичком двору, упао рано са службеном ревношћу у празан салон, да покупи заостале комадиће хартије и да из њих састави какав извештај земаљској влади!... Сад се готово у тој истој мисли шуња у туђ стан... али с како промењеним смером!... Онда се шуњао у гнездо завереничко, које је сматрао као непри-

јатеље, упао је, да их преда у руке правди!... Сада улази у стан свога сина, не да предаје преступнике у руке правди — него да забави своје дете!... У тај мах је заборавио и да је службеник, па и да је напшао и на спремните оружја... зажмурио би и отишао даље... Така се чудна промена с њим догодила... сам себе није познавао...

Најзад се окрене кључ у брави, саветник уђе у собу...

Дворођркиња, који је послуживао Хермана, хтеде да употреби прилику, па стаде брисати сто, што по беше поред прата. Саветник уђе брзо на сред собе и полицајским оком прегледа све на један пут. Дворођркиња му беше леђима окренут.

На малесном столу беху разбацани комади хартије. Перо на страни показиваше, да је недавно било у рукама Хермановим. Саветник прије тим хартијама... једна беше исписана. Узме ју неприметно у руку и спреми у џнаг... Осим одела, неколико књига, разбацаних тамо амо, не беше више ништа за истраживање.

Дотле је дворођркиња убрисао и спремно сто, па хтеде још да спреми у орман палто, који беше бачен на наслоњачу. За то отвори орман... и саветник опази у ормару при огртач, пиру образину и при шешир с белом и црвеном перјаницом... Стајаше неко време, као убезекнут. Падоше му на памет слободни зидари, карбонари...

— Какав је то ђенерални шешир? запита дворођркињу, бајаги са осмехом.

— Младо на обесно! одговори дворођркиња, јер знате — данас ће бити маскарада!

— Еле ваш ће господин за цело на маскараду! запита саветник с дивним осмехом.

— А, за цело, јер данас сам донео то из позоришта...

Саветник брзо изиђе из собе. Прегледао је друге собе, тутњуо дворођркиња неколико шестака у руку и отишао.

Журио се, што је икада могао, у своју гостионицу. Онде је забравио врата, извадио хартију и почео читати:

„Не могу да будем на чисто, шта се са мном збива! Луче сам ју видео, гледао у њу по сата. Изгледало је, као да беше равнодушна према мени. Ведра је на конопосу, као да ју, осим арабеласка, ништа на свету не занима. Не знам и је ли мислила у тај мах, да седим пред њом и гледим у њено, тако чудновато лепо, лице!... А иначе је требала да осети на лицу моје погледе... јер ти погледи имађаху уста... а беху натрени, жудни... И баш ни једна жилица не задрхта на том мраморном лицу, ни најмања румен се не појави!... Шта је та женска?...

Не, криво ју осуђујем... Кад сам се дигао, да одем, тргла се а и оживела. Лепи, кararски мрамор живнуо, у црним очима засјале две звезде... и она ми рече:

— Ах, зар већ одлазите, господине? Мислах, да ћете се данас дуже код нас забавити!

— Ви тако волите сањарије, одговорих с осмехом, а срце ми се цепало од бола — ви се тако волите забављати сликама у души, да оне ништа не губе, ако ја нисам ту. На против, у машти нам много лепше, него ли на јави, изгледају људи и све ствари.

— Ви сте прло сујетни, — одговорила је с чаробним осмехом, — ако мислите, да ћете, након одласка, ући са слављем у моју машту... скромни боље пролазе код нас, него сујетни...

— За то сата не рекосте ми ни једне речи, опазио сам, мислио сам, да немате никаквих узрока...

— Може бити, да је то ћутање најбоље по вас, — одговорила је живо, обарајући очи на коповосе — ал' свакојако је боље, него ваше последње речи... господине „Соколе"!

— Опростите — одговорих хладно — опростите, што сам могао сметнути с ума, да говорим само са „Зумбудом".

— Тим је ваљало почети — одговори доста хладно — еле чујте моје заповести...

Шта сам ја њој? Јесам ли само „Соко"? Шта је она мени? Је ли, „Зумбуа"?... Да ми је како знати"...

Тим су се завршиле Херманове белешке. Изгледа, да је у писању тих својих утисака и јада тражио олакшице бољоме срцу. Вадио их овуда на хартију и видело се, да је рука, која је то писала, дрхтала од узрујаности... Саветник је прочитао те тајне неколико пута, па се дубоко замислио.

Прво и прво беше јасно као дан, да Херман љуби, а друго, да је уплетен у неко коварство. Имена „Соко" и „Зумбул" могла су, до душе, бити само од шале надевута, ал' су могла значити и неко тајно друштво. А све да није било никакова друштва, свакојако је то било неко ровење, које је за нечим тежило...

Љуто је бацило у бригу саветника то двојако откриће. Стао је размишљати о првом.

Херман је очито замиловао неко дете створење, али то створење беше некако необично при себи у својој љубави. Није га одбијала од себе, ал' га није ни одлучно привлачила. Држала га као птицу на узици и допуштала му да мало полети, да га после измучена привуче на земљу.

Иначе би то била, по мишљењу саветникову, велика несрећа за Хермана. Сада је баш могло бити од помоћи смеровима саветниковим. Женска, којом се је Херман занимао, када му баш није обећавала не знам какове будућности — за то се је Херман тим лакше могао да поврати дечињским успоменама и да задовољи снове својих родитеља. То је умирило забринута оца. Сматрао је то као несташлук млада човека.

Ал' с другим је откривањем богме теже пошло. Нешто се спремало, нешто се осећало у ваздуху и то је будило у саветнику необичан страх. Али како ту да се помогне?

Већ хтеде да устане и да оде управо Херману, па да га искуша, шта му је на души, ал' му паде на памет црна образина и црни шешир с црвеним и белим перјем. И баш кад је провирио из своје собице кроз прозор на улицу, опази на зиду супротне куће оглас од три аршина и прочита штампан натпис црвеним словима на зеленој хартији: „На добротворне цели... данас... чувидска играпка“...

— Каква значаја може имати за Хермана та чувидска играпка? — помисли у себи саветник.

И дуго, дуго ходаше замишљен по соби. Неколико пута је потегнуо вратима, хотећи да иде Херману, ал' га увек нешто задржи. Најзад нађе да још данашњи дан остане ту incognito.

(Наставиће се).

ПОУКА.

ПЛИНИЈЕ МЛАЂИ И ТРАЈАН.

(Из нештампаног дјела: Плинији млађи и његово доба. Сврха првога и почетак другога столећа по Исусу).

I. Трајан.

Ко се млађим Плинијем бави, треба да се нешто опширније навијести о Трајану. У римској књижевности има споменик, у своје врсти може бити једини, споменик драгоцијен за историју ондашњега друштва; то је дописивање међу Плинијем и Трајаном, у којему, ако баш хоћемо, можемо наћи велику Плинијеву наклоност на цјепидлачење и реторику, али у исто доба и Трајанов здрав разум и царске врлине. С њим ћемо се касније подуже бавити; данас га спомињемо за то, што нам је оно велик доказ пријатељских односаја међу њима двојицом, и како је један умио да цијени крепости свог друга.

За цареву биографију и за повјест његове доби велика је оскудица споменика; али за наш скромни задатак Плиније је опет поглавит и вјероватан извор, а њега ћемо се највише држати[1].

Кад је Веспасијан ступио на владу, нашао је сенат децимиран, патрицијски и витешки сталиш смањен и у непољну стању. За пријеме првих царева пропадала је аристократција страшном бранном; на хиљаде се могу набројити узроци; ми ћемо само споменути, да се ти узроци могу у двије врсте раздијелити: у ваљске и у погрешке, којима је аристократција сама задавала себи смрт.

Познато је, колика се је крв пролила за доба грађанских ратова на измаку републиканске владе; сам је други тријумвират покосио три стотине сенатора и двије тисуће витезова; под царем Клавдијем погинуло је тридесет и пет сенатора и три стотине витезова, а ко је бројно невиђење жртве бијеснога Калигуле, Нерона, Домицијана? Ко зна, колико их је пало, кад су Галба, Отон и Вителије крчили мачем себи пут у Палатин? Али

[1] О Трајану писали су опширно: Marius Maximus, Fabius Marcellinus, Aurelius Verus, Statius Valens; али на жалост њихова су сва дјела пагубила. И тринаеста књига Амијана Марцелина пропала је. Осим Плинија преостала су нам дјела Аврелија Виктора, Евтропија, и папокон мршави назадак на великог дјела Дијона Касија, учињен од цариградског монаха Кедренина у једанаестом вијеку.

поглавити узрок пропадању тог славног сталежа наћи ћемо у самоме њему. Мекопутност и раскош, којом су се Римљани упознали, пошто је подјармљен Исток, поплавила је богате племићке куће, научила их је да мрзе рад, да мрзе чак и фамилију. „Данас — каже Плинције — част ти је и срећан си пред свијетом, ако немаш дјеце“.[2] Још је Август свим својим утјецајем и добрим изгледом настојао да излијечи те велике мане; издавао је сходне законе и обећавао је многе и многе повластице очевима, који ће имати више синова; али то је све мало помогло те је раскош владала као и прије. Ко је великим иметком располагао, тај је мало марио да има порода, волио је сам да ужива своје благостање, нити је имао брige око сина. Ропство је пак можда највише доприносило то нашему развитку егоизма; ко је наклон на путене раскоши, тај је у властитој кући налазио средство да се тим и пасити; додамо ли том и овај срамотни порок, који и данас гдјеје цијели источни свијет, лако ћемо разумјети, у какву је стању Веспасијан нашао римску аристокрацију. У периоди од Августа до Марка Аврелија ишчезле су скоро све старе славне патрицијске породице.

Таковој невољи требало је доскочити, а у исто доба и трајебити куколь, који се је био увукао, под заштитом срамотних владара, посвуд у државну администрацију, а особито у сенат. Веспасијан, који је видио да Рим сам није у стању да попуни то изумрло вријеке, довуче из Италије и из провинција (како што је некад Клавдије довукао из Галије) около хиљаду племићких породица, да тако улије нов и здрав живот у патрицијски и витешки сталеж.[3] Из ових ће се породица појавити, кроз цијело друго стољеће, она поворка римских царева, под којима ће одахнути старински свијет; појавиће се њјешће војсковође и поуздани сенатори, „који ће се тешко кад упустити у какву завјеру проти глави државе“ (Dirnu). Међу осталима, који су на овај начин у Рим дошли, био је Плинијев пријатељ Херенције, Сенеције, Тацит, Антонин, дјед царев, и напокон Трајанов отац.[4]

Трајан је рођен у Италици (у Шпанији). Своју прву војничку службу вршио је под оцем својим; касније био је претор, па војвода једне легије у Сирији, године 91 консул, и напокон намјесник у горњој Германији, камо га је био послао Домицијан. Ту је он показао своје велике војничке врлине; ту је подигао кроз сву југозападну Њемачку низ утврђених кула са опкопима и насипима, од којих и данас остају зидине.[5] При такову послу затече га вијест о Нервиној смрти.

Нерва, који је владао годину и неколико мјесеца, био је већ сједа старац, кад је по смрти Домицијановој ступио на пријестоље. Опасност, која му је пријетила од несталног духа тјелесне страже, а уз то и рђаве вијести, што су стизале са Дунава, нагнале су га да изабере себи друга и насљедника. Нерва се је дојста налазио у великој неприлици, особито због ненаситне похлепе преторијанаца, којој цар није умио да учини краја. „Господар и отац свег људског кољена — пише Плиније — био је скоро у ропству, затворен у својој палачи; добри и благи владар био је лишен свог најсветијег права, лишен слободна дјеловања; па ако си ти, Трајане, само ушљед тога познат на врховну моћ, кликнућу: добро је, што је тако било![6] По савјету Лициније Суре Нерва изабере Трајана, који ће се одважним својим духом одлучно опријети такову насиљу.[7] Стари цар попе се на Капитол, и пред вишњим Јупитром позове богове за свједоке да је он сад посинио Трајана[8]. Три мјесеца касније умрије Нерва (28. окт. 98. после Исуса) те одмах за тим стигоше у логор изасланици сената, да новоме цару донесу веселе поздраве стародревног вијећа.

Његов писмени одговор сенату би прост, али достојанствен; што је пак сенаторе највише дирнуло и што им је јемчило да ће сада царству наступити мирни и срећни дани, то је, што им је Трајан обећао, да не ће њих ни са какве узрока на смрт осудити. За цијело чудновата израза; али да се о његовој важности увјеримо, доста је да помислимо на Домицијанову кладу и на патрицијску крв, која је за његово вријеме текла по улицама вјечнога града. Него прије што ће у Рим, постаде он још неколико времена на Рајни, да заврши велике радње за обрану сјеверних граница; у исто доба пак предаде управу Рима и државе консулима, те и на овај начин показа, колико је његово повјерење у сената. У толико

[2] Ep. IV. 15.

[3] Suetonius. Vesp. 9. Aurel. Victor. Vesp. 10.

[4] Поприје Трајанова оца имамо у Београду.

[5] Познате су под називом Teufelsmauer и Pfahlgraben.

[6] Paneg.-6.

[7] Surae, cujus studio imperium arripuerat. Aurel. Victor Ep. 13., principem, qui eogi non posset. Paneg. 6.

[8] О монархији по избору а не по насљедству има у Плинија врло занимљиво образложење. Paneg. 7.

ваљало је да војска тим више љуби свог новог господара — који, и ако већ признат за цара, није марио да хита у Рим, где му се спремало величанствен дочек, већ је са својим легијама дизао куле и учвршћивао границе против варварских навала.

Ко је учио римску повјест на догађаја, који се збивали у самоме Риму, не може себи предетавити прави дух римски; мислиће, да су након Акцијске битке нестале оне старе републиканске врлине, бива строго достојанство, војничка ерчаност, стега, и све оне крепости, о којима читамо у сваком другом ретку Тита Ливија, у енергичним периодима великога Тацита. И дојста, ко није пратио римску повјест даље од прага царске палаче на Палатину, тај није прочитао него невриједну и мало важну страну те велике историје. Здраве мишице тог огромног тијела бијаху провинције, бијаху муниципалне установе, бијаше војска, бијаху ти страни људи, који су радо примали римске обичаје и римску ријеч и који ће у потоњем часу царства погинути као прави и поштеђени Римљани.[2]

Али за цијело прва заслуга иде војсци, која је, кад изузмеш ријетке случаје, непрекидно чувала стару своју стегу и римско име, и успркос ништавости или обијести господара на Палатину. Ако нам се грози, кад спомињемо Тиберија, Калигулу, Клавдија, Нерона, Домицијана, има за то један — назовимо га — историјски промисао, који ће се старати да са пет или шест великих имена покрије срамоту и кри онај први столећа; та су имена: у граду Пет и Сенека, у војсци Германик, Корбулон, Агрикола.

По шумама и мочварама дивље Германије, по планинама далеке Британије, по жеженом пијеску сирске пустаре, по свим крајевима одавнашњег познатог свијета мучило се је и трпјело је преко двјеста хиљада војника, којих већина нијесу били ни Талијанци, а камо ли Римљани; њих је влада дизала са свих страна царства, да је служе десет, петнаест, двадесет и двадесет и пет година, да је чувају од непријатељских нападаја.

И док се је у Риму бесловичило, док се је на осрамоћеном Палатину кријељала успомена старинских крепости и око трпезе ненаситног Вителија танцале на пола голе пијанице, војска је сама одржавала славну традицију прошлих времена, ону гвоздену стегу, без које не би варвари били толико година чекали да ослаби онај скупоцјени плијен, на који су са Рајне и са Дунава вребали.

(Наставиће се).

Јосип Берса.

[2] Доста је да споменемо, како су градови у Галији очајнички бранили римско име, док су се талијански клали варварима. За тај важни чин види: Amédée Thierry. Derniers temps de l'empire d'occident.

КЊИЖЕВНОСТ.

КЊИЖЕВНЕ ОЦЕНЕ.

Novibazar und Kossovo. (Das alte Rascien). Eine Studie. Mit einer Karte. Wien, 1892. Alfred Hölder, k. und k. und Universitäts-buchhändler. S. 158. —

Од последње десетине година јасно се опаža живље интересовање страних књижевности за Балканско полуострво. После последњега рата на Балкану и окупације Босне и Херцеговине све се више и више износи пред страни свет историја, географија и т. д. балканских народа. Ти радови страних књижевника нису сво просте прераде онога, што је већ речено и написано, него се и међу њима наће по где који, који баци по неки светао зрак на какву тамну страну у познавању Балкана и његових становника.

И овим најновијим делом моћи ће се окористити не само странац, него и Србин, који хоће да упозна *географију* једнога дела оних српских земаља, које су познате подименом „Стара Србија“.

Писац нам у предговору вели, да ово није ни путопис ни научна студија, него *белешке*, које су већином постале под непосредним утиском, који су учинили на писца они предели. Зашто је ретко наћи дела, у коме би *белешке* овако систематски и марљиво биле сређане, као што је то у овом делу.

Писац нам је изнео у кратко географију, историју, културне и политичке прилике у једном делу Старе Србије. Особиту благодарност је заслужио писац за *опис манастира српских* у Старој Србији. Мало смо до сада знали о садашњем стању задужбина у оном крају српском, који луч просвете српске још ни најслабијим зраком није осветлио.

Писац је заслужио нашу захвалност и признање, а захвалност и признање било би много веће, да у делу нема једне велике мане. *Дело је тенденцијозно*, и та тенденцијозност провлачи се као прави конац кроз цело дело. Због те тенденцијозности писац сам себе побија, упада у погрешке и често исказује бесмисао.*

У уводу вели писац, да је Рашка (тако он зове од прилике северо-западни и северни део „Старе Србије“* граница и прелаз „dreier Volksstämme, des bosnisch-serbischen, mazedonischen und albanesischen“.

По овоме изгледа да писац сматра „босанско племе“ за српско, само му је назив проширио. Али из дела се види, да писац разликује „босанско племе“ од „српског племена“. „Рашка у етнографском погледу — вели писац — не може се никада сматрати као српска област“ (стр. 4.) Да видимо, чиме је писац оправдао и потврдио своју мисао.

Писац сам признаје да је Рашка језгра старе *српске* државе (стр. 3.); да су Турци покорили рашке *Србе* (стр. 17.); да се под Чарнојевићем и Шакабентом *Срби* иселили из Рашке (стр. 18.); да се од г. 1875. *Срби* селавају из Рашке у Србију; да је *извесно*, да су у Рашкој (при досељењу) *Срби* били у већини, и да се доцније овде налази *често српско* становништво (стр. 26.); — па ипак за то писац тврди, да се Рашка „у етнографском погледу не може сматрати као српска област“! Кад су Рашку населили *Срби* (стр. 25—26.) и кад су у XIV. веку у њој *Срби* становали, и кад су у XVII. веку *Срби* се из ње селавали, откуда онда „босанско племе“ у Рашкој?

Но да видимо, како писац мисли о данашњем стању народности у Рашкој. „Већина становника рашких — вели писац на стр. 11. — припада словенској породици, а специјално *босанском племену*. Рашка је дакле — по писцу — насељена *босанским* племеном. Но како ћемо се зачудити, кад нађемо у овом делу на места, где сам писац признаје, да су појединн делови Рашке насељени Србима! Ево како је сам писац размештио народности у Рашкој: У Лиму са Ријелим Пољем, Пријепољем, Прибојем и Бераним, у Сјеници и Новој Вароши, у Косову и у Карадагу спомиње писац *само Србе*. У Плевљу спомиње само „Хришћане“; у Колошину, Новом Пазару и Пештеру са Рожајем спомиње и српско и босанско племе; за Митровицу не каже ништа, а само у Рогозни спомиње једино босанско племе! Кад према томе срачунамо број становника у Рашкој према народностима (по таблици, коју је сам писац изнео на стр. 11.) онда излази, да у округима, у којима писац спомиње само Србе, има око седамдесет и девет хиљада Хришћана, дакле Срба. На таблици је писац изнео број Мухамеданаца и Хришћана, дакле Срба, а у оним округима, у којима су по њему насељени били сами Хришћани, било само босанско било и српско *и* босанско племе, има свега око *четрдесет и две* хиљаде Хришћана! Тако излази по говору и писању самога писца, а он при свем том тврди, да је *већина* становника рашких босанског племена!

Да прегледамо сада поједине одељке овога дела.

У првом одељку је „Географски преглед“. Одмах у почетку напомиње писац, да је назив „Стара Србија“ погрешан. Историјско име те области је: Рашка, вели писац. Пре свега ми те земље зовемо Старом Србијом због тога, што су оне биле језгра старе српске државе, а то и сам писац признаје. Но да видимо како стоји с називом „рашке“ и „српске“ земље.

До XII. века колебало се државно средиште у Срба. У XII веку истиче се Рашка као средиште српског државног живота. „Српска је историја својим целокупним развитком обележила једно средиште, истакла једну област, из које полазећи наш је народни живот развио најсјајнија своја дела. То је област старе Рашке. *Није дакле, она за нашу идентификована са Србијом*, нити је она бадава старим писцима Србија par excellence, те *представник своју осталих српских земаља*“. (Ст. Новаковић у Гласнику XLVIII. стр. 146—151.) *То „историјско име“: Рашка и рашке земље, идентификовано је с: Србија и српске земље.*

Краљ Радослав у повељи својој од 1234. г.[8]

* Ради краткоће и ја ћемо га тако звати.

[8] О овој повељи много је расправљано, да ли је година добро записана или не. В. Годишњица III. стр. 424—425; Гласник 48. стр. 223.; Отаџбина V. стр. 557 до

назива се „краљ *свију рашких* и травунских земаља“ (Mon. Serb. стр. 19.) Дубровчани називају Владиславa г. 1238 (в. Годишњицу III. стр. 426.) „краљем *свију рашких* земаља и поморских*. Тако се исто* Владислав потписује у једној повељи исте године (Mon. Serb. стр. 22. и 25.; Годишњица III. стр. 426.) Али назив „*рашке земље*“ мења се са називом „*српска земља*“ и „*српске земље*“. Већ се Немања назива: „самодржац *српске* земље и поморске“ (Šafarik: Památki и т. д. II. изд. стр. 93.). Стеван првовенчани се такође потписивао: „краљ и самодржац *српске земље* и поморске“ (Mon. Serb стр. 10.)

Владислав се — као што смо споменули — 1238 г. потписује „краљ *свију рашких* и поморских земаља“ а г. 1242. потписује се „краљ свију *српских земаља* и поморских“ (Mon. Serb. стр. 27; ср. Годишњица III. стр. 368.; Гласник 48. стр. 226.; Дучић: Књижевни радови I. стр. 152.)

Дубровчани уговарајући савез са Михаилом Асеном такође мењају назив „рашка земља“ и „српска земља“ (Mon. Serb. стр. 38.); на једном месту вели: „и аште богъ поможаетъ свѣтомоу ти царьствоу нешоудити... Оурошa исъ *сръбьске земле*“, а мало ниже: „ако богъ поможе твоемоу свѣтомоу царьствоу и прьемь *рашкоу землоу*.“)

Очевидно је да су *рашке земље* за време првих владалаца српских од племена Немањина *идентификовале са српском земљом*. Последњи је Урош I. називан рашким краљем (в. Даничић: Речник из књиж. стар. III. стр. 44.) После њега спомиње се у потписима владалаца само „српско земље“. Међу тим већ у XIV. веку налази се за рашке земље назив *Србија*. Г. Љуб. Стојановић напомињући (Споменик срп. ак. III. стр. 167.) да је служба о преносу тела св. Саве (ср. и Гласник 63. стр. 20.) најстарији до сад познат наш споменик, у ком долази реч Србија, мисли, да се још онда (у XIV. веку) под Србијом „разумевале све српске земље, јер Милешева није у Рашкој“. Ја бих пре рекао да се под Србијом имају разумевати оне земље, које се у то доба (XIV. в.) само српским, а у старије и српским и *рашким земљама* називале.

Свакако пак писац дела: „Novibazar und Kossovo“ нема право кад каже, да је за ту земљу историјско име само: Рашка.

559.; Годишњица VII. стр. 129. Нема сумње да Љ. Ковачевић има право тврдећи, да је година добро записана.

* Само место „поморских“, стоји „приморских.“

У „географском прегледу“ говори писац о границама рашким, о планинама и рекама. Овде је начинио писац неколико погрешака. Тако он узима, да је Нови Пазар стари Рас. Где је управо био стари Рас, није још тачно одређено (ср. Jireček: Handelsstrassen, стр. 32.). И *Рударић* мисли да је *Рса — Дежево* („Јавор“ 1891. стр. 330.) На Дежево упућује и Ст. Новаковић (Гласник 48. стр. 145.)

Бињачку Мораву писац погрешно зове бугарском Моравом (в. Гласник 60. стр. 125—6). За Медвеђу погрешно вели, да је притока Ветернице (М. Ђ. Милићевић: Краљевина Србија, стр. 9.; Отаџбина IV. стр. 558.).

У другом одељку („етнографски односи“) говори писац о броју становника, о њима, по нешто напомиње о обичајима и о новијој историји. „Становници Рашке — вели писац — у опште су врло ратоборни и увек спремни да скоче на оружје“ У том одељку прогоноврио је писац и о Арбанасима, Циганима и т. д.

У трећем одељку је историја ове области. Писац је у кратко прешао најстарију историју, мало опширније је изнео доба Немањића, а најопширније новију и најновију историју Рашке.

Страни писци, који не знају српски, не би требало да пишу о нама, или би онда требало добро да нам особито на имена; но они то не чине, те онда наравно све пишиу погрешно. Тако и писац, набрајајући градове, које је Немања основао, назива Перник: Potrnik, Житомиски: Žitomisl. Равно: Ravno! Земљић бележи: Zemlin; поред Zemlin местиу је питање, без сумње мисаони на Земун на Дунаву.*

Наравно да је писац начинио доста погрешака, не познајући српску историју. Тако он пише, да је Милутин владао 1275—1321. место 1282—1321** (в. Иет. срп. пар. Љ. Ковачевић и Љ.

* Синиша (Летопис М. С. 142. стр. 67. пр. 1.) замера Даничићу, што је у преводу Мајкова прешао Земљић са Земуи, напомињући, да „Немања није никад ратовао на левој обали Саве“. Зиао је Даничић боље српску историју и географију, него што мисли Синиша! Да је Даничић знао, да то није Земун у Срему, него је Синиша видети у Речнику на књиж. стар. I. стр. 375. — Земљић одговара потпуно Земуну; тако се зове и сада (Отаџбина VII. стр. 277; Jireček: Das Fürstenthum Bulgarien, стр 464.), те је тај назив свакако прикладнији, него Земљић, како пишу: Синиша (l. c.), Рударић („Стражилово“ 1888., стр. 475.) и Убавкић (Историја срп. пар. стр. 93.).

** Чудно ми је, да Ст. Новаковић пише, да је Милутин умро 1320. г., и да је Дечанска крушеви 1321 г. (Глас XXX. стр. 14. пр. 1.; Споменик срп. ак. IX. стр.

Јовановић, I. стр. 104.; Годишњица III. стр. 384.) Престоница краља Лазара била је на Косову — вели писац — али његов син премести престоницу у — *Крагујевац*! Још неколико ситнијих погрешака је учинио писац, но чудим се како је написао, да је Николомиш умро у Приштини, место у Призрену (Руварац: О пећским патријарсима, стр. 98.).

О најновијим догађајима у Рашкој говори писац потанко.

У четвртом одељку говори писац о политичко-административним и културним односајима. Писац нам је описао садашње стање у Рашкој: управу, становништво, и т. д., прогворио је о школама, трговини и т. д.

За тим прелази писац на детаљно описивање Рашке.

У петом одељку говори о Плевљу (разуме се са околином).

Писац описује манастир *Врхобрезницу* (Jiriček Handelsstrassen, стр. 73. Споменик срп. ак. III. стр. 97.) Манастир је сграђен од дрвета. Два крила састављају прав кут. У манастиру је игуман са два до три калуђера. Просторије су велике. Сада је у манастиру смештена аустријска посада. Црква је од једног брода. *Зидови су украшени старим сликама.* У манастиру се чува *штапић св. Саве.* То је — вели писац — прав штап од позлаћена сребра, *који старосрпски патријарси.* У манастиру се чувају још три евангеља и служабника. Манастир је богат: има много земље, кућа и поданика. Посед му је осигуран *старим једним фирманом.* Писац је споменуо остатке зидина код Кукља (народ их зове Градина). Ту је херцег Стеван проводио лето (Jir.: Handelsstr. стр. 40.) У народу је још жива традиција о томе.

У шестом одељку описан је Колашин. Писац нам је написо географију тога краја, описао је становништво, прогворио о култури у том крају, о земљорадњи и т. д. У том крају споменуо је писац неколико српских манастира, који *леже у развалинама*: манастир *св.* Архангела Михајла, код села Ђурђевић-Тара, манастир Довоља* код села Пренчање, Врањштица и Бли-

4—5.), кад је доказано, да је Малутан умро 1321. г. а Дечанска крунисан 1322. г. (Отаџбина XII. стр. 514.; Ср. „Коло" 1890. стр. 203.; Руварац: Краљ Лазар, стр. 136.; Историја срп. нар. Љ. Ковачевић и Љ. Јовановић, I. стр. 115.)

* „И Девољу украј Горе Црне" вели се у једној нар. песми.

шково (тако је писац имена побележио). Још споменик писац остатке *велике* цркве у Гробници (код Бродарева). То ће бити она црква, коју летописи наши спомињу као задужбину Дмитра жупана* „*ари рѣцѣ Лимь, въ мѣстѣ Бродаревѣ*" (Споменик срп. ак. III. стр. 109. и 131.; ср. Гласник 53. стр. 39. и 69.)

У седмом одељку је Лим и Полимље.

Три четврт сахата од Прибоја је *манастир Бањи.*

„Die Kirche ist ein quadratischer Bau mit einer Aspis und einem den Eingang überwölbenden, auf vier gemauerten Pfeilern ruhenden Vorbau. Die Seitenfronten zeigen zwei von Kuppeln gekrönte Giebel. Das Innere ist dieser Anordnung entsprechend in eine Vorkirche und Hauptkirche geteilt; das Presbyterium (Allerheiligste) ist in der Aspis untergebracht. Die Wände zeigen Spuren von Malerei, welche jedoch teils übertüncht, teils arg beschädigt sind. Seit den Kämpfen des Jahres 1875 ist die Kirche dem Gottesdienste entfremdet und wird von einem türkischen Militärposten, der in dem ehemaligen Kloster untergebracht ist, als Fouragemagazin verwendet. Da nichts für ihre Erhaltung geschieht, beginnt das Mauerwerk der Kuppeln abzubröckeln, und der ganze Bau geht der Zerstörung entgegen."

У осмом одељку је Сјеница и Нова Варош.

Ту је писац прогворио неколико речи о *Милешеви.* Г. 1883. потпором аустро угарске владе поправљан је манастир У цркви се на зидовима познају *трагови старих слика*, али је то — *аремазано кречом!* Око цркве су манастирска здања; има ново велико здање за госте. У манастиру има сада само два калуђера. У цркви се чува саркофаг, у ком је лежало тело св. Саве.

Станице друма преко Новог Пазара, кога писац на више места спомиње (стр. 24, 80 и 104.)* налази се у Jir.: Handelsstr. стр 71. пр. 237. У деветом одељку је Пештер и Рожај, у десетом Нови Пазар.

Манастир Сопоћани — вели писац — *лежи у развалинама.*

На левој обали реке Рашке је *Петрова црква*, где је била столица епископа рашког (Летопис М. С. 150. стр. 72.; Jir.: Handelsstr. стр. 35.) Око цркве се налази гробље; на надгробном каменју има записа. Црква се састоји из три

* О Дмитру види Годишњицу X. стр. 7—9.

брода неједнаке ширине, који су одељени један од другог зидом; десни брод је дужи од левог; средњи брод завршује апсисом. У цркви се налази саркофаг једног рашког епископа. Олтар је без украса. Слеме није на средн, него над зидом, који дели леви брод од средњег.

Један сахат на запад од Петрове цркве су *развалине Бурђевих Ступова*. „Jetzt dient die Ruine als Batterie“ — вели писац.

У једанаестом одељку је Рогозно и Митровица.

Писац говори потанко о богатим даровима краља Милутина *Бањској*. Чудно је, да писац вели: „Vom Kloster und der Kirche sind keine sichtbaren Reste mehr übrig“, а у једној монографији Бањске од Ст. Новаковића (Глас срп. ак. 32.) описана је црква манастира (l. c. стр. 54—55.)

„Пут, којим су српски владаоци са својом пратњом у *Звечан* долазили, не види се више. Тешко је попети се до зидина градских“ — вели писац, описујући потанко остатке Звечана.

У дванаестом одељку говори писац о Косову.

Од старих српских цркава спомиње: *Грачаницу*. Здања манастирска су незнатна. Црква је добро очувана („ein schöner und imposanter Bau“ — вели писац.) „In der rechten Abteilung der Vorkirche steht ein alter Taufstein, welcher römische Inschriften trägt“. „Alte interessante Fresken bedecken die Wände vollständig“. „Nahe dem Eingange im Hauptschiffe sind auf zwei Säulen der Erbauer der Kirche König Stefan Milutin und seine Gemahlin, die byzantinische Prinzessin Simonida, beide im reichen byzantinischen Ornate, der König das Modell seiner Gründung auf dem rechten Arme, abgebildet“.

(Читано у „Зори“).

Последњи је то манастир, који нам је у овој књизи описан.

Народ се сећа старих српских задужбина, какве су биле онда, кад је држава српска у цвету била. Љубимац народни: Милош Обилић набраја „Господи Латинској“ сјајне задужбине српске:

„Да ли знате наше манастире,
„Наших славних царa задужбине,
„Какови су и колики ли су!
„Да видите *Бурђеве Ступове*,
„Код Дежеве старијех дворова,
„Задужбину цара Симеуна.....,
„*Соповане* Рашки на извору,
„Задужбину светога Стевана,
„Српског краља Првовенчаногa.....
„И остале српске манастире,
„Да видите пак да се дивите“!

А данас? — Бања се клони паду, Соповани и Ђурђеви Ступови леже у развалинама, Бањска је запуштена!.....

Писац је у овом одељку проговорио мало опширније о гробу Муратову и о Дрењици, постојбини Вука Бранковића (Годишњица X. стр. 217—221.).

Долина Лепенца врло је интересантна, али неиспитана — вели писац. Он је напоменуо само, да тај предео (долину Лепенца) Срби називају: *Сиријачка жупа*. Да не буду то они Сиријци, што се спомињу у једној повељи краља Стевана (Mon. Serb. стр. 123.)?

У последњем одељку говори писац о Црној Гори.

Дело је ово — како рекосмо — написано систематски. Географија „Рашке“ да се из њега лепо научити. Да није српско име хотимично потискивано, ми бисмо са делом у сваком погледу били потпуно задовољни.

Ст. Станојевић.

КОВЧЕЖИЋ.

КЊИЖЕВНЕ БЕЛЕШКЕ.

— Wiener Zeitung доноси у 278. броју подлистак: Das Tätowiren in Bosnien und Herzegovina. Von Mara Cop Marlet.

Горња листова јављају, да је књиге Никола дао у штампу свој спев под натписом: *Песник и вила*.

— На једанаестом вечеру књижевно-уметничке вечерње у Београду читао је Драгутин Ј. Илић један одломак Шалингријева „Водзјака“ у српском преводу; дошао је Васа Крстић (др. Казбалбук) читао једну своју шаљиву приповетку и најпосле је Љуб. Недић читао своју студију о Ђури Јакшићу као лирчару. По што је Недић прочитао расправу, отворила се дискусија о том предмету и учествовали су у њој Драгутин Ј. Илић, Ј. М. Жујовић, Перa Теодоровић, др. М. Р. Весић и Момчило Иванић, М. Ђ. Милићевић саопштио је том приликом неколико занимљивих цртица из живота Ђуре Јакшића.

САДРЖАЈ: Песништво: * * * Грица М. на дан рођења. * * * На ва чита. Црвена капа. — Поука: Пашини млађи и Трајан. — Књижевност: Књижевне оцене. — Ковчежић: Књижевне белешке.

Издаје књижара Луке Јоцића. Штампарија дра Павловића и Јоцића у Новом Саду.

СТРАЖИЛОВО

ВЛАСНИК И УРЕДНИК ЈОВАН ГРЧИЋ.

БРОЈ 49. У НОВОМ САДУ, 6. ДЕЦЕМБРА 1892. ГОД. V.

ПЕСНИШТВО.

ВИЂЕЊЕ И РАСТАНАК.

Безбрижна к'о некад ти си и тад била,
Твоје цветно лице растанак не мења,
Ал' састанак с тобом не даде ми крила
Да кроз живот летим, нити утешења.
К'о дух туге тајне он ме притискив'о,
Двострук бол ме с њега сада љуто мори,
Јер твој шапат пламе је на душу ми лив'о
Да се под њим срце пребија и бори.

Па док сам те глед'о, како збориш живо
К'о неверни призрак јутарњега санка:
Ја те нисам слуш'о, ја сам тада сниј'о
О блиском тренутку кобнога растанка —
Тако славуј млади страхује и слути
Па безгласно гледа на јесење цвеће
И са стрепњом чека први олуј љути,
Да се с немим болом у туђину крене...

Ленкић.

ВИЧЕМ, ВИЧЕМ...

(Петефи)

Вичем, вичем: Стани, цуро,
Стани, звездо сјајана!
— Имам једно пуко срце,
И то *тебе* дајем, на!

Срце ми је — вичем — море,
Владај на њем, цуро, ти!
Препуно је бисер-кама,
Дивног кама — *верности*...

Још додајем: Бисер сјаће
Увек као сад што сја....
Тако вичем, и још лепше,
Ал — не чује драгана!

Б. Бранчић.

НИ ИЗ ЧЕГА.

ПРИПОВЕТКА ИЗ СРЕМА.

Приповеда **Стеван Радић.**

(Наставак)

XXIV.

Оларић, мерник и Фаустина остадоше још у башти у разговору. Баш да се крену натраг у кућу а оно се на баштенским вратима појави стара Јулијана, жена школског послужитеља. Фаустина је дочека с речима: „О! где сиана-Јулијане! Од куд ви? Од како се на нас изузео ваш господин, од онда ни вас нашој кући! Па шта вам ради ваш господин?“

„Љубим руке, милостивна, они су здрави и баш су сада дошли из С. Са свим

су добре воље . . .“ одговори Јулијана.

„А шта је он радио у С.?“ запита Фаустина.

„Не знам, милостивна. Него су одмах сели и дуго нешто писали, па вам ево шаљу ово писмо . . .“

Одреши мараму, извади писмо и пружи га Фаустини.

Фаустина подере омот и развије артију, на којој су биле написане пуне две стране. Унутри се сенили а Оларић за њом. Мерник се опрости, изговарајући се, да мора на посао.

Фаустина је неданимице читала на глас:

Милостива госпођо!

Биће Вам познато, шта сам ја све морао претрпити, због тога, што је Мргудић отпустио своју жену. И он и Ваш муж почеше ме немилице гонити, те су тако далеко ишли, да су чинили све и сва, да ме изазову на дело, које не би приличило моме учитељском сталежу, те би моју будућност уништило. Мргудић ми је моје намире бацао по патосу, гонио ме свакојако, да ми мој углед уништи и моју част укаља. У друштву са Вашим мужем оцените ме, да сам највећи разратник . . . Дозволићете ми, да сам и ја човек, те је и у мојој души почела сазревати мисао, да се осветим својим гониоцима. Али учитељска освета, милостива госпођо, није ни налик на осветољуди тако ниска карактера, као што је Ваш муж и Мргудић. Ја сам мислио, да ћу се најбоље осветити, ако пронађем правог кривца. Ја сам већ давно нашао крајичак од клупчета а сада сам га свега размотао и у средини нашао кривца, а тај сте Ви, милостива госпођо! Случајно сам се састао са својим пријатељем поштарем из С. и он ми је поверио, да Ваша бивша служавка Клара прима сваки месец осам форината. Само му је сметно нагледало, што никад нема потписа шиљачева. Појмљиво је, да сам се ја почео интересовати за ту ствар. Доцао ми је сада чудноват нагли одлазак Ваше служавке. Ја сам залуд распитивао за узрок отпусту, он ми га не хтеде рећи — а писам мислио, да бисте Ви били у стању наговорити служавку, да обећује ону честиту госпођу. Данас сам ја био код Кларе, и она ми је пред два сведока исповедила, да јој Ви новац шаљете, да Вас не компромитује. Клара је слаба и бона због терета, који на души носи, те није могла данас доћи. Мањеха јој, сазнавши за њено признање, признала је и сама, да је више пута к Вама долазила и добијала по нешто и осим онога, што јој је редовно долазило. Приправне су обе да ово и заклетвом посведоче.

Али, како је мени драга част сваке жене, то Вам светујем ово: Отидите сами господину Мргудићу на му признајте, да сте служавку наговорили и да је његова жена невина, а мени пошаљите писмену потврду, да сте то учинили. Ја Вам јемчим својом чашћу, да ћу чувати у тајности све. У противном случају Клара ће прекуструа доћи са својом мањехом и све признати јавно. Ево Вам дајем прилику, да се леним начином извучете из неприлике.

С поштовањем

Милодин Војводић.

Кад је Фаустина дочитала писмо, пребледела је а усне јој задрхташе. Оларић је такођер био озбиљан. Погледа оштро своју жену и запита, да ли је то све истина?

„Јесте!“ — рече она а глас јој је дрхтао.

„Дакле је онда твоје понашање према Мргудићу прешло границе и моја се сумња обистинила?“

„Ох, не, не! — клела се кроз плач Фаустина. — Ти знаш, да је она остала, да ти не би нигда постигнуо своју сврху. Та она је увек свога мужа и пошу наговарала против тебе. Ма шта да сам ја радила, не бих јој избила из главе љубомору. Да писам пристајала на његово удварање, он би престао долазити, те би био увек отуђен од тебе и твојих смерова. А ја ти се заклињем, да си ми ти све и сва на свету и да нема тога, ко би моју љубав одвратио од тебе! Зар ниси уверен, да те силно љубим? Зар не видиш, шта сам све чинила за тебе? Ја сам то морала чинити. Да писам, шта би било од мене! Ти ниси научно сиротовати те би . . . а ја би остала самохрана без твоје љубави. Или, зар би ми ти украдно ту забаву, да те шмокљане научим памети! Да им зар не дам осетити, да има жена, које се врло радо заба-

вљају, али да шпак не заборављају на свој понос!... Је ли да не сумњаш?....."

„На шта сада да се ради?" — рече благо Оларић и помилује своју жену по челу.

„Ништа. Ја не ћу ништа говорити Мргудићу. Он — ја знам — не ће састанка са својом женом, јер ју мрзи, по томе не ће ни хтети веровати слушкињи, ма се она како превијала пред њим, јер му то признање не би ишло у рачун. Ти ћеш ми дозволити, да према њему будем опет предусретљивија и он ће смешећи се отпустити слушкињу. Хајдемо њему, да му покажемо писмо, па ћеш се уверити.

„Но, на ништа! — Оларић ће на то. — Баш ако се и нађе увређен, не може ми сада ништа. Одбор је мој....."

Фаустина се осећала срећна. Та има она одбрану у своме мужу.

„Ах, видићеш само! — клицала је. — Мргудић не ће хтети ни примити слушкињe..."

Обоје се упуте Мргудићу, и не слутећи, шта се збило у његовој души од неког времена амо.

Мргудића затекоше у постељи. Кад их је он онажно, развукао је усне на горак осмех, јер се сетио свега, што је било тога јутра у башти.

„Како је с вама?" — запита благо Фаустина.

Рукује се с њиме и стисне му руку.

„Зло, госпођо! Постао сам у последње време прилично нервозан, уз то ме још напала и љута грозница."

Ово је говорио с проницним осмејком на лицу, опазивши како се Фаустина претвара.

„Јесте ли чули? Учитељ опет измислио неку роткву о мени и вашој жени. Вели, био је у С. код слушкиње Кларе и да је чуо, како сам ју ја наговорила, да пред вама лаже."

Кад је Мргудић чуо име учитељево, пламе.... Но кад му све испричоведнше, отвори боље очи и чисто зину. На лицу му се указа нека особита радозналост, а познало се по њему да се обрадовао. Подиже се и живо запита:

„Та може ли бити?"

Фаустина му пружи писмо.

Мргудић дрхћући прихвати писмо и чисто је гутао сваку реч. На уснама му се указа победнички осмејак, који Оларић и Оларићка нису разумели. Када је дочитао, запита:

„Ви, госпођо, сигурно не ћете признати, да сте служавку наговорили?"

Фаустина, весела, мислећи, да је у овим речима изречена молба да не каже, рече:

„Како могу признати, кад Клара није наговорена?"

„На добро! — на то ће Мргудић озбиљно, — Онда ћу сам писати Кларе и мајеси јој, нека дођу."

Као гром из ведра неба порази овај одговор Фаустину и мужа јој.

„Дакле, ви мене сматрате за лажу?" — проплаче Фаустина.

„Не, госпођо! Али би ми криво било, да се то обистини. Ма како да сам ја своју жену пренебрегавао, опет ми не би било мило, да се таква страшна игра са мном одиграла."

„Шта ви по томе мислите о мојој жени, господине начелниче?" — умеша се сад и Оларић.

„Још за сад ништа, господине. Тек ако се ово у писму обистини, онда ћу знати то дело и крстити."

„Пазите, шта радите, господине, јер сте ви у мојим рукама" — попрети Оларић.

Мргудић плану. Дође му гнусна улога, коју је играо до сада.

„Шта?!.. Ја у вашим рукама?! Ако то није смешно! У осталом видећемо..."

Тешком муком одгегуца Мргудић у другу собу, те Оларић и Оларићка остадоше сами. Наскоро одоше и они. Оларићка плачући а Оларић грдећи.

XXV.

Као стрела разнесе се глас по селу, да се посвађали Оларић и Мргудић. Цело село дану душом. Деда Митар се задовољно смешно а попа је од радости заустављао сељане и причао им, шта се догодило. Нико, осим Војводића, не знађаше за што. Сељани говораху, како ће сад и глобе престати. Један ће од њих морати пасти, па ће настати мир и слога у селу. Војво-

дић је седео у својој соби и ћутао, чекајући трећи дан. Није био на чисто, да ли је Фаустина признала своје недело. Да је дошло до расула, то је и он видео. Трећи дан с јутра јави Војводић у С. да Клара и маћеха јој могу доћи, јер није добио обавештаја од Фаустине.

Фаустина је тај дан устала раније него обично, села је на клупу и тако очекивала, шта ће се збити.

Око десет сати стадоше кола пред Мргудићев стан. Сиђоше се две женске и уђоше у авлију. Бејаше то Клара и њена маћеха.

Клара, чим уђе у собу, наслони се на постељу па удари у плач. а маћеха говораше Мргудићу, како је ствар текла, по причању Кларину. Мргудић се подиже и благо рече Клари, нека не плаче и нека слободно искаже све што зна. Она јецајући призна, да је по наговору Фаустиниу криво говорила.

Војводић је тај дан увео у свој дневник ово: Част Мргудићкина је опрана а тиме сам се и ја осветио својим непријатељима. Сада ћемо још настојати да извучемо и народ из глиба, па онда ћемо тражити друго учитељско место. Правда и истина побеђује. Невиност се кад тад докаже.

(Свршиће се.)

ЦРВЕНА КАПА.

РОМАН **Јована Захарјашевића**

с пољског превео **Рајко**.

(Наставак.)

XXXIII.

Око једанаест сати стаде се позориште пунити образинама. „На добротворну цел“ хитаху на играчку људи под образинама, који се до јако уздржаваху од свију јавних забава. Осим тога видела се и на лицима, која не имађаху образине, нека грозничавост, неко немирно очекивање, које обично натера људима најпрћеранији занос и заведе их, да бар за час потраже помаме и расејаности.

Осим образина, које беху искупљене у средини позоришта, беху и ложе пуне радозналих гледалаца. Могао си видети онде лепа лица и још лепше тоалете. С ружичастим осмехом на устих, с лаком сањаличком сенком у очима извириваху из тамно-црвених ложа привилегисане чаробнице и гледаху одго на забаву те светине, која као да их није ни видела, јер тако беше сама собом забављена.

Партереске ложе додириваху се, тако рећи, непосредно с помамном светином. На све су зар столице у партеру и на амфитеатар намештали данас нову подлогу, која се дизала до самих партереских ложа. Тако су могле досељивије образине задиркивати и пецкати и оне лепотице у ложама, ако им је до тога стало.

Врева је расла сваким минутом, гомиле се ваљале у наоколо у неколико струја, као таласи узбуркалога мора. Кад и кад набаци та струја коју досељивију образину и онда се, као ред гребена око острва, купе око ње гледаоци и прате ју гласним смехом, ма да сви ни не разумеју значење досетке. Беше то обична светина, која је силом хтела да се смеје, да се смеје ма чему...

На улазу стојаше образина и гледаше пажљиво на оне, који улажаху. Беше то погурен старац седе косе, у црну огртачу. Имађаше велик путнички штап, на који се ослањаше...

У дворану уђе сада мушкарац лепа стаса, у црну домину. Огртач му беше црн, образина црна и шешир црн с белим и црвеним перјем...

Погурени старац се одмах помаче са свога места, достојанствено се стаде поштапати својим путничким штапом па се отиснe у дворану.

Црни домино с перјем од две боје на шеширу, окружи неколико пута дворану. Пристане уз ову или ону образину, ал' се брзо махне. Погурени старац пђаше за њим у неком размаку, пажљиво прислушкујући речи домипове, као да на ништа више не пази.

Међу тим се домино задржао пред једном партереском ложом и дуго ћутке гледао две госпе, које сеђаху у тој ложи.

Једна беше већ у годинама. Но бејаше на њеном лицу показивање, да се још воли забављати са светом или барем из ближе га посматрати... Друга беше млада, једва двадесет година. Црте на лицу јој беху класичне. Нос грчки, очи црне, дугуљасте, лице лепо заобљено. Све то скупа састављаше образац за врло лепу слику, ал' је ударала од ње нека хладноћа, као од кипа. Видело се, да у тим лепим, пластично скројеним грудима бије срце мирно, али опет у црним очима светлуцаше кад и кад дивна светлост, која врло много обећаваше ономе, који би могао то срце склонити, да жешће куца...

Цицкава, зелена образина, наследујући жабу, одвојила се сада од светине и приступила старијој госпи. Стала јој шиштати и шапутати на ухо нешто врло занимљиво. Госпа се забавила са зеленом жабом и сву пажњу њој обратила.

То једва дочека црни домино с двобојним перјем на шеширу. Приђе млађој. За њим се примакне погурени старац. Црни домино проговори дами:

— Како ти је, цвете, коме за живот треба само мало воде и погодна неба?

Млада дама гледаше неко време у црнога придошлицу. Одмах за тим, пружајући му малену ручицу у белој рукавици, рећи ће му:

— Црни друже, дај ми твоју руку!

Црни друг јој пружи руку с очитом дрхтавицом. Дама држаше ту руку за часак у својој руци, као да броји убрзано куцање, а за тим рече с осмехом:

— Твоја ми је рука рекла, да данас ниси у свом елементу... Ако су груди птичје привикле на широки небески дах, нека се птица не спушта на земаљске низине!...

— Али она је ради тебе, мој мирисни цвете, спала на земаљске низине и од тада јој је тешко, да се вине у облаке!... Заборавила је чак и да има крила, која су јој некада тако високо носила!...

— А познајеш ли ти ту птицу? запита живље дама.

— То је мој добар, врло добар пријатељ! — одговори друг — под облацима, где су громови и буре, склопили смо пријатељство. Од тога часа смо увек скупа, његова је срећа моја срећа, његова туга моја туга!... А знаш ли ти, цвете, шта је срећа, а шта туга?...

— Запитај то птицу — своја побратима.

— Он, на жалост, зна де само, шта је туга!

— Жао ми га је!.. Ево, подај му од мене тих неколико ружиних листића... То кад и кад вида бољу!...

Црни друг уздрхталом руком прими половину увеле руже. За часак ће рећи дами:

— Могу ли допустити птици, да сања о срећи, кад му ја будем давао ту ружу?

— Његови снови треба да остану под облацима, где се спремају громови и буре!... Цветак, коме је суђено да за часак мирише, а после да свене и угине, нека остане на земљи...

— О како си окрутан, цвете, према птици!... За што ју шиљеш под хладне облаке?

— Хладне облаке?... Да, привидно су то хладни облаци!... Али у тим облацима вре и кипи... гром се спрема!... Скоро ће синути облаци од огња... а какова је онда дужност птици?

— Мој побра зна своју дужност!

— Има прича о златоперној краљевској птици, која онда лети у облаке, кад их гром запали...

— А да ли се враћа одатле? — запита даму погурени старац наслоњен на штап, који се непримећено к њима примакао...

Дама летимице погледа на погурена старца, а после одсече:

— Боље је, да се не враћа, ако му се је вратити, не победивши стихије!

— Које ти је, цвете, последња реч за птицу? — запита црни друг.

— Нека прво прелети пламените облаке!...

Црни друг се поклони и оде. За њим узастопце иђаше погурени старац. На скровиту месту га заустави и рече му уздрхталим, писким гласом:

— Је л' ти позната „Рукавица“ од Шилера?

Црни домино погледа пажљиво на старца. Измери га од чете до главе а после одговори:

— Позната ми је... За што ме то питаш?

— Онда се сећаш, како краљевна баца рукавицу међу дивље звероње и заповеда витезима да се боре за њу, обећајући своју руку ономе, који победи?

— За што ми о том говориш? Знам ту стару причу, као и ти...

— А знаш ли, шта је витез на то одговорио краљевној... шта вине, кад је већ победио!

— На што ти навијаш?

— На то, што ти је њушорила она дама, што јој је лице као у кипа!... Женска, која

љуби, не шиље сама свога драгана — онамо, где може платити главом!

— А ако се тиче већих и светијих осећаја, него што су симпатије два срца?

— Ни онда та сама не гура у ватру — него му у сузама допушта да иде и погине!

— За што одричеш жени тако лепу енергију?

— Јер она најсјајније светли онда, кад је — жена!

— Ко си ти, што ми тако говориш?

— Ја сам твој најискренији пријатељ!... Женека, с којом си говорио, не љуби тебе!

Црни друг зграби старца за руку па га узе добро проматрати.

— Јесн л' ти то... Дионисије?

У тај мах сплаи вал светине удари међу њих и растави им руке. Црни друг се опирао свом снагом противној струји, која га је занела, али кад се је осврнуо, старцу већ ни трага ни гласа!

XXXIV.

Док се је у престоници, поред тисућу гасових пламичака, одигравала та сцена, у познатом нам среском месту, при слабачкој светлости од једне лампе, сеђаше многобројна породица дворског саветника у гробну ћутању. Домаћици и кћеркама беху очи црвене од плача, а дворски саветник сеђаше, као окамењен, у великој столици и мртвим оком гледаше преда се.

Бледо лице Минино, с црвеним млазевима од плача, показиваше, да је она ту можда највећма патила. Ипак јој се у очима видело, да се није предала луду очајању, него да тражи у души неку, макар и слабу даску с разбијена брода, на да, на узбурканих вала, доплови до мирне луке.

Пред дворским саветником беше на столу велико, званично писмо — беше то његов отпуст!

Умировљење вишега службеника с многобројном породицом увек је за њега трагично.

Истина, у званичном писму му је врло ласкавим речима исказана захвалност за неокалану службу, додан је, до душе, уз те речи, врло висок орден, орден железне круне, али резултат свега тога беше свакојако врло жалостан за тако велику породицу.

Плата виших службеника, којима је званично забрањено, да се не смеју лаћати побочних послова, да што зараде, врло је кукавна према положају, који им ваља заступати. У служби додају се тој плати још различити узгредни приходи, који при умировљењу или у, тако званом, „стању мира“ са свим отпадају. Осим тога губи се морална корист, коју пружа дотични положај, а то је често за велику породицу једини мираз и равнотежа материјалне оскудице.

Све то престаје преласком у „стање мира“. За то и јесте глас о томе „миру“ стао породицу дворског саветника данас много, врло много суза...

Какови беху узроци те највише милости, нико не могаше да погоди. Дворски саветник беше још здрав и могао је десет сати дневно рахат седети у писарници пред званичним столом. Није никада тражио допуста, није ишао у купке. Напраху у том услугу некога сродачкога пријатеља и пред уплаканим очима цело породице истицаше се невољно г. Пурцел... Скупа с Пурцлом излажаше пред очи и једна сестра, увек у црнини и с црном копреном... Мина. Пајзад одахне дворски саветник, погледа тужно својих осам уплаканих кћери, па рекне:

— Шта ћемо! Од судбине вала примити све, чим нас обдари!... Да сам био занатлија, да сам се посветио фабрикацији виксл или измислио какову помаду за ћелаве главе, био бих можда данас богат човек, ви би имале пристојне мужеве, а ја бих се гојио, од изобиља!... А сад морам, као и Швабе путници, купити кола и две раге, натоварити ствари, па вас све одвести до Граца, где је месо и зеље јефтиније а ароматични ваздух ништа не стаје!... А здрав ваздух нам је потребан као кора хлеба, јер од мога дисања зависи целина мировине, односно плате!...

Зачу се гласно јецање. Домаћица је ламала руке с очајним изразом на лицу.

— Право отац вели — рећи ће Мина — да судбину треба трпљиво подносити. Ал' опет мислим, да није тако догорело до пољата, да нам ништа не преостаје него да селимо у Грац и да се онде придружимо војсци од тисућу државних пивалида, који полако изумиру, гледајући на барометар!... Та ми ваљда још можемо мислити на радећи живот!...

— А шта си ти кадра измислити, дете моје! — запита тужно дворски саветник.

— Не ћу измислити не знам шта — одговори Мина — ал' бих рекла, да се може по нешто заслужити. Осам нас је... До сада нисмо ништа радиле, јер нам положај очев у свету

није допуштао, да се лаћамо какова посла. Сад смо слободне од свију обзира. Умировљени службеник је војник, коме је одузето оружје и опрема. Пре је сваки други рад шкодио војничкој части, данас је он некако потребан. Ослобођен војничке дужности, враћа се на њиву и иде за плугом. Нико више онда на њега не пази!...

— На шта хоћеш да радиш? — запиташе радозналу сестре.

— Пре свега немамо рашта да идемо у Грац, говораше даље Мина, требало би све испродавати, а и пут много стаје. Мој је план ово... Сад се баш издаје под најам кућа у предграђу с баштом, поред саветникове куће. Можемо ју узети за бесцење. Отац ће купити шиваћу машину, а Лина се изврсно разуме у кројењу... Ја сам мало више научила, па могу неколицини девојчица давати код себе сате из књижевности, музике и певања...

Ту брзину домаћица у гласан плач, а дворски саветник скочи са столице, саже се над главом Минином и љубећи ју рече гласом, у коме дрхтаху сузе од узрујаности.

— Хвала ти, чедо моје, за те речи. Подсећаш ме на младост моју у школама. Кад је мати обудовила, а остало нас двоје сирочади, те је речи изрекла моја старија сестра...

Подуго трајаше ћутање. Беше то свечан тренутак за породицу. Беше то нов обрт у њену животу.

Дотакнуто је још и много других планова. Дворски саветник мишљаше, да треба, ако ће се радити, да се пресели у други град и да прекину сва пријатељства, која су склопљена у другим приликама. По његову мишљењу, у тој прилици би најзгоднији био велик град, где се човек чисто изгуби и не да никоме повода да прави различите примедбе.

Томе се Мина одлучно противила. То њој беше као „с поља гладац, а изнутра јадан“. Она мишљаше, да се баш треба користити тим пријатељством, које је склопљено у бољим приликама и да треба веровати, да су људи племенити.

Око по ноћи остало је баш на том, да ће се, до душе, цела породица преселити у кућу поред саветника, а доцније ће се расправити, да ли да се купи машина и да се дају сати.

Још те ноћи написао је дворски саветник саветнику опширно писмо, тражећи од њега оба вештаја, који се тичу његова отпуста. Није заборавио с узрујаношћу описати потанко и неке појединости онога породичнога савета, у коме се Мина најбоље истакла.

То писмо је дао још оне ноћи однети у поштанско звање на железничкој станици.

XXXV.

Сутра дан, после чувидеке игранке похита саветник брже боље Херману... Беше то за њега врло важан дан. Ваљало му је бити бој са сином и победити га...

То баш не беше тако лак задатак. Најпре га је ваљало откупити од женске, која очито имађаше на њега утецајa, а тај утецај га могао завести на врло опасан пут. Та женска беше необично лепа, и ако се је, до душе, мало хладно према њему владала. Баш у томе је видео саветник највећу опасност. Женска, која влада над собом, може тим лакше владати над мушкарцем и завести га, куда хоће.

Дознао је и то, да је сирота и да је посвеће неке госпође висока рода, те у њену дому и борави... Даље, да јој допада неко велико имање, те за то ју увек облеђу по избор кавалъери, који жуде за њеном руком уз леп мираз.

Више му у тај мах није требало. Омладина ју звала просто: „госпођицом Вандом“ а неки „Зумбулом“. Из тога, што је дознао, увидео је одмах саветник, да је Херман залутао срцем у туђу сферу. Паметно поступање у тој ствари могло га је најпосле ослободити од тих златних нити.

Теже је било оно друго. Хермана је очевидно повукла за собом омладина на неко предузеће, које је јако мирисало на сукоб с позитивним законима фактичнога поретка... Одатле га је требало извући, али како?...

Беше само једно средство. Саветник мишљаше, да га могу од пропасти сачувати само детињске успомене. Кад би му пошло за руком да поведе за собом Хермана и да га за неко време приближи Мини, саветник беше уверен, да би нова околина, атмосфера салонска код дворскога саветника и жуте очи пријатељице из младих година избрисале у памети његовој не само ледене црте Вандине, него би га задржале и на њиви пропасти, у коју је срљао.

Такав беше план саветников, ал' нада у по-

ужаја, то нам јасно доказују његови одговори на писма изученог и свим потанкостима књижевности вјештог Плинија. Било је сигурно лајаних умова, злочестих бесполењака, надутих филозофа и досадних свезналица, који су се на јавном тргу и на духовитим састанцима кримиће посмијехивали томе неуглађеном цару; али паметни грађани, који су се разлогом бојали да моћ државе — а шта им је више на срцу лежало? — да углед римскога имена гласним непропане, ступи ли на владу нов Нерон или Вителије, нијесу сигурно замјеравали новоме императору његово покрајанско поријекло, ни простоту његова живота, ни оскудно његово васпитање. Поред свега тога не смијемо заборавити, да је Трајан милован и соколио књижевнике. На тргу, што је сам саздао, подигао је двије библиотеке, једну за латинске, другу за грчке писце, пред којима бијаху и намјештени кипови великих умова; коме је та почаст учињена, тај није могао веће славе дочекати. Овај се је лијепи обичај сачувао чак и у шестоме вијеку, у оно доба, кад од римскога царства није преостајала него сјена — баш као и његове књижевности. Пошљедњи писац, коме ја на том мјесту мраморан кип изложен, био је Сидоније Аполинар, из Галије, пјесник и епископ![10]

С Трајаном ушла је у Палатин на једна врата честитост, а на друга изашла је обијест: то се опазило одмах први дан, како је цар дошао у Рим. По његовој наредби све драгоцјености, што су се налазиле у царској ношчи, бјеху пренесене у поглавите храмове, као дар боговима, и да их народ може гледати[11], на вратима поларе он уздржа већ од Нерве намјештен натпис: јавна зграда; и дојста говораше цар: „не чудите се, што је сад свакоме слободан улазак к мени, — да сам ја прост грађанин, захтијевао бих и ја, да ми је дозвољено ићи к своме господару“.

„Некад — пише честитих Плинције својим књењим пером — некад се је на нову годину честитадо и желило владару дуг и сретан живот, а овај данас хоће да се прије молимо боговима за вјечни опстанак државе, пак за његово здравље; те и вриједи да наведем ријечи, којима хоће да се та честитка извриши: нек богови уздрже цара, док буде заслужан за срећу царства.“[12] „Некад — пише даље — некад (а таково је доба превеће дуго трајало) није једна срећа нас спајала с господаром, нити тако једна те иста невоља; али данас и срећа и несрећа то је и теби и нама заједничко“.[13] У чему се пак познала његова пружка жеља да се праведност опет поврати у Рим, то би по његову енергичном поступању према проказаоцима, којих је још превелик број био у Риму; њих је гонио у прогонство на мале оточиће, „како су се до прије мало времена поштени сенатори њихали“,[14] да их ништа више не веже са земљом, у којој су свој погани занат тјерали. Коју год је наредбу издавао, није се бојао да ће лако грјешити; кад је поглавици своје тјелесне страже предао мач, као знак његове моћи, рече му: држи га, да ме њим браниш, ако то заслужим; не заслужим ли, а ти га окрени против мене.[15]

Познат је лик Трајанов: има га у сваком музеју у Риму. Чело није високо, али је лице интелигентно, и ако није изражена она особита доброта, коју Плинија тако често спомиње; читаш на њему племенитост његове душе; јаке црте његова образа откривају ти човјека одважна, али у исто доба скромна и проста; то се слаже са Трајаном, како нам га историја описује. И ако је он након дакијског рата најавио жељу да ноће за стопама великога Александра, опет око његова мраморна попреја не оличује пројски дух божанског Македонца; има ли пак ипта, што је обојици заједничко, то је да су и један и други много и радо пили. Таква је мана могла стати државу много неприлика, да није цар разуман човјек био. Аврелије Виктор нам приповиједа, како је Трајан издавао сваки пут наредбу да се не напрши што је он преко подуже вечере заспавидио.[16] Како врло добро опажа Француз Ампер, штета је што овоме изврсном владару није чело више, и што цијело му лице не дише већим достојанством; пак чедност и крепост јасно му је написана на образу. „По моме мнијењу и најслабији његов лик боље ми га описује од самога Плинија: елегантна декламација тог писца, слабо се слаже са простотом човјека, кому је намијењена“.[17]

[10] Cum tuis poni statuam perennem
Nerva Trajanus titulis videret,
Inter auctores utriusque fixam
Bibliothecae. (Sidon. Apollin. Ep. IX. 16.)

[11] Quidquid Pharrasia nitebat aula,
Datum est oculis deisque nostris.
(Martialis. Epigramt. XII. 15.)

[12] Paneg. 67.

[13] Paneg. 72.

[14] Paneg. 34.

[15] Aurel. Victor.

[16] Aurel. Victor. 13.

[17] J. J. Ampère, l'histoire romaine à Rome VI.

ugoja, to nam jasno dokazuju njegovi odgovori na pisma pučenog i svim potankostima književnosti vještog Plinija. Bilo je sigurno lajavih umova, zlovoljnih bezposlenjaka, nadutih filozofa i dosadnih svezналica, koji su se na javnom trgu i na duhovitim sastancima krpomice posmijehivali tome neuglađenom caru; ali pametni građani, koji su se radovali bojali da moć države — a šta im je više na srcu ležalo? — da uzled rimskoga imena časnim ne propane, stupi li na vladu nov Neron ili Vitelije, nijesu sigurno zamjeravali novome imperatoru njegovo nepravilno porijeklo, ni prostotu njegova života, ni oskudno njegovo vaspitanje. Poređ svega toga ne smijemo zaboraviti, da je Trajan milovao i sokolio književnike. Na trgu, što je sam sazidao, podigao je dvije biblijoteke, jednu za latinske, drugu za grčke pisce, pred kojima bijahu u namještenu kipovi velikih umova; kome je ta počast učinjena, taj nije mogao veće slave dočekati. Ovaj se je lijepi običaj čuvao čak i u šestome vijeku, u ono doba, kad od rimskoga carstva nije preostajala nego sjena — baš kako i njegove književnosti. Nepoznati pisac, kome ja na tom mjestu mramorni kip naložen, bio je Sidonije Apolinar, iz Galije, pjesnik i episkop![10]

S Trajanom ušla je u Palatin na jedna vrata čestitost, a na druga izašla je objest: to se opazilo odmah prvi dan, kako je car došao u Rim. Po njegovoj naredbi sve dragocjenosti, što su se nalazile u carskoj polači, bjehu prenesene u poglavite hramove, kao dar bogovima, i da ih narod može gledati[11], na vratima polače on uzdrža već od Nerve namještenu natpis: javna zgrada; i dojsta govoraše car: „ne čudite se, što je sad svakome slobodan ulazak k meni, — da sam ja prost građanin, zahtijevao bih i ja, da mi je dozvoljeno ići k svome gospodaru“.

„Nekad — piše čestiti Plinije svojim kićenim perom — nekad se je na novu godinu čestitado i želilo vladaru dug i sretan život, a ovaj danas hoće da se prije molimo bogovima za vječni opstanak države, nak za njegovo zdravlje; te ni vrijedi da navedem riječi, kojima hoće da se ta čestitka izvrši: neka bogovi uzdrže cara, dok bude zaslužan za sreću carstva.“[12] „Nekad — piše dalje — nekad (a takovo je doba prevelo dugo trajalo) nije jedna sreća nas spajala s gospodarem, niti tako jedna te ista nevolja; ali danas i sreća i nesreća to je i tebi i nama zajedničko“.[13] U čemu se nak poznala njegova vrućа želja da se pravednost opet povrati u Rim, to bi po njegovu energičnom postupanju prema proksenetima, kojih je još prevelik broj bio u Rimu; njih je gonio u progonstvo ili na malo otočiće, „kamo su se do prije malo vremena ponitени senatori nizašli“,[14] da ih ništa više ne veže sa zemljom, u kojoj su svoj pogani zanat tjerali. Koji god je naredbu nadavao, nije se bojao da će jako grijesniti; kad je poglavicu svoje tjelesne straže predao mač, kao znak njegove moći, reče mu: drži ga, da me njim braniš, ako to zaslužim; ne zaslužim li, a ti ga okreni protiv mene.[15]

Poznat je lik Trajanov; ima ga u svakom muzeju u Rimu. Čelo nije visoko, ali je lice inteligentno, i ako nije izražena ona osobita dobrota, koju Plinije tako često spominje; čitam na njemu plemenitost njegove duše; jake crte njegova obraza otkrivaju ti čovjeka odvažna, ali u isto doba skromna i prosta; to se slaže sa Trajanom, kako nam ga historija opisuje. I ako je on nakon dakijskoga rata izjavio želju da pođe za stopama velikoga Aleksandra, opet oko njegova mramorna poprsja ne oblijeće grčki duh božanskog Makedonca; ima li pak nešta, što je obojici zajedničko, to je da su i jedan i drugi mnogo i rado pili. Takova je mana mogla stati državu mnogo neprilika, da nije car razuman čovjek bio. Aurelije Viktor nam pripovijeda, kako je Trajan nadavao svaki put naredbu da se ne izvrši što je on preko podne večere zapovidao.[16] Kako vrlo dobro opaža Francuz Ampер, šteta je što ovome izvrsnom vladaru nije čelo više, i što cijelo mu lice ne dinje većim dostojanstvom; nak čednost i krepost jasno mu je napisana na obrazu. „No moje mnijenju i najslabiji njegov lik bolje mi ga opisuje od samoga Plinija: elegantna deklamacija tog pisca, slabo se slaže sa prostotom čovjeka, kome je namijenjena“.[17]

[10] Cum meis posi ajatuam peregrinam
Nerva Trajanus titulis videret,
Inter auctores utriusque fixam
Bibliothecae. (Sidon. Apollin. Ep. IX. 16.)

[11] Quidquid Pharrasia nitebat zula,
Datum est oculis deisque nostris.
(Martialis. Epigramt. XII. 15.)

[12] Paneg. 67.

[13] Paneg. 72.

[14] Paneg. 34.

[15] Aurel. Victor.

[16] Aurel. Victor. 13.

[17] J. J. Ampère, l'histoire romaine à Rome VI.

Једна од поглавитих заслуга тог човјека — заслуга, која је највише дирала срце потомцима тог ратоборног народа — бијаше то, што је Трајан додао нову провинцију своме и онако већ огромноме царству. Јувенал се је тужно, што мир одвећ траје у свијету[18], а млади цар разумије шта то значи и како онако мисли цијели народ. Подјармљењем Дакије бјеху проширене границе држави; а Римљани, који још од Августове доби нијесу другог земљишта стекли, осим маглените и несташне Британије, и који су се добро спомињали Домицијанових лудих парадирања на обали сјеверногa мора, поздравише искрени одушевљењем свог новог Александра. Свим могућим почастима обасули су врлога генерала и цара; па да видимо до којег је степена растао у Риму занос за Трајаном, доста је да наведемо нашег важаног писца. „Хоћеш да опјевам дакијски рат? — пише Плинције пријатељу пјеснику — та ти је замисао баш дивна? Јер гдје да ти се пружи предмет онако нов, онако пун свакојаких догађаја, онако велик, онако баш за пјесму створен, и поред своје истинитости, да изгледа онако романтичан? Та помислимо само: ријекама бјеху исконана нова корита, нови су мостови грађени преко вода, по врлетним планинама разапети су чадори; па и сам краљ, који није ни сумњао да ће бити потучен, принуђен је да остави своју престоницу и да се мачем спасе од ропства: сто предмета твоме епосу."[19] И наш Плинције није ништа претеривао.[20] Кад се напокон цар врати у Рим, гдје му се спремало тријумф, вас је народ похитао да га дочека. Сто двадесет и три дана трајало је весеље у Риму, толико у циркусу колико у амфитеатру; борило се је десет хиљада гладијатора, а једанаест хиљада глава дивље звјеради би заклано.[21] Али чим мину та бурна радост, Трајан не почаси да не употреби ту велику побједу и да је не учврсти здравом својом политиком. Римски поданици похрлише са свих страна царства и насељише ту нову провинцију, у почетку сакупљајући се око војничких посада, које бијаше цар оставио, а касније растурајући се свуда по земљи.[22]

[18] Nunc patimur longae pacis mala.
(Juvenalis Sat. VI. 293.)

[19] Epist. VIII. 4.

[20] Споменимо само мост, који је Трајан „за први и задњи пут у историји" зградио преко доње Дунава, а под управом Аполодора. Лежао је на дванаест камених потпора, од којих се и данас распознаје шеснаест у корту ријеке код Турн-Северина. Мосту је била дужина од 1134 метра. Још се и данас види пут ударен од Трајана у живу и сирову стијену низ ријеку, и натпис, који то бесмртно дјело спомиње. Montis et fluvii anfractibus superatis, viam patefecit. (Corpus Inscrpt. lat. III. 1699.)

[21] Dio. LXVIII. 15.

[22] Како се је латински језик чврсто удомио у старој Дакији, то се види по језику данашњих Румуњака.

(Настаниће се).

Јосип Берса.

КЊИЖЕВНОСТ.

„Iz Ducangeova „Illyricum vetus et novum" o Hrvatima".

Vienac донеси у свом 49. броју под горњим натписом *засебан чланак*, у ком се ово вели:

Godine 1746. izašlo je na svijet djelo pod naslovom: Charles du Fresne du Cange: Illyricum vetus et novum sive historia regnorum Dalmatiae, Croatiae, Slavoniae, Bosniae, Serviae atque Bulgariae. Knjiga je ta izdana u Požunu. U tom djelu bi bila povjest „Ilirâ". U uvodu se diele Iliri na Hrvate, Bugare, Srbe i Rašane. Evo njegovih riječi o Hrvatima: „Od svijuh ovih jesu najnaobraženiji i najjunačniji Hrvati... Oni naime združeni s Rimljanima i Ugrima najbrže pristupaju k naobrazbi i ugladjenosti Ugrâ, Grimanâ i Mlečana... Jer se pomiješaše s najstarijim obiteljima rimskim i ugarskim bud rodbinstvom ili ženidbama, potekoše izmedju njih porodice herojâ preglasite i drevnином plemena i staleža sjajem... Ova pojedina (imena slavnih porodnja hrvatskih, koja su pobrojana) jasno dokazuju, da je narod hrvatski vazda slavan bio (illustrem semper populum Croatarum fuisse). Iz njega potekoše kud i kamo najslavnije i najbogatije obitelji...

Za Srbe kaže pisac: „Serbii post* Croatas loco secundo* inter populos Illyrici collocandi".

Tako o nama govori pisac čuvenoga

* Писац чланка је подвукао.

„Glossarii ad scriptores mediae et infimae latinitatis“.i „Glossarii ad scriptores mediae et infimae graecitatis“, a prije podrugoga vijeka.

Под чланком је потписан Ј. Г.

Ми признајемо, да сте ви у оно доба били образованији, него ми. Ко ће још тражити образованости у Срба 1746. г.?!

Али о храбрости и образованости не ћу да говорим. Не ћу да говорим ни о томе, зашто је писац навађајући, шта „Диканж“ пише о Хрватима, истакао нишчево мишљење и о Србима. Друго ме је покренуло да напишем ово неколико речи.

Г. Ј. Г. није тачно превео и навео онај извод из увода у „Диканжово“ дело. Тако је н. пр. proxime accedunt превео са: најбрже pristupaju. Но важније је, што г. Ј. Г. вели, да се „u uvodu diele Iliri na Hrvate, Bugare, Srbe i Rašane“. То није истина. Г. Ј. Г. је прочитао у § III. „Servii... in Rascianos atque Servios divisi sunt“ и из тога је навео свој погрешан закључак о „Диканжовој“ подели. Али да је г. Ј. Г. прочитао цео предговор, а не само оно, што је њему требало, он би видео да писац у §. V. тврди, да су „Serbii... postea... in Rascianos atque Bosnios divisi“.

Ми признајемо, да је истина оно, што писац о Хрватима тврди, хоћете ли и ви признати, да је истина оно, што о Србима пише?!

Чланак се завршује овим речима: „Tako o nama govori pisac čuvenoga „Glossarii ad scriptores mediae et infimae latinitatis“ i „Glossarii ad sriptores mediae et infimae graecitatis“, a prije podrugoga vijeka“. — Јесте, „čuveni pisac“ ова два дела је Француз *Диканж*, али *писац овога Вен.*

увода у „Illyricum vetus et novum“, у коме се толико хвале Хрвати, *није Диканж* а није он писац ни самога дела. Да је г. Ј. Г. прочитао цео увод, он би видео да је тај увод написан 6. септ. *1746*. Да је г. Ј. Г. прочитао цео предговор, нашао би у § IX. записано, да је Диканжово дело: Historia Byzantina штампано 1648 г. Да је Диканж онда, кад је то дело штампано, био само двадесет година, морао би имати сто осамнаест година, кад је онај увод писао. Да је г. Ј. Г. потражио и нашао, да се Диканж родио 1610. г., те да би морао имати сто тридесет и шест година, кад је онај увод писао, и — на послетку — да је нашао, да је Диканж умро 1688. г. — и да онда није написао ону белешку у „Vienc-у“, милије би било и њему и мени.

Диканж дакле није написао ни онај увод, ни само дело: Illyricum vetus et novum. То дело је *непуњен извод* из Диканжова дела: Historia Byzantina. (Париз 1648.) Извод тај начињио је *Саски;** тај извод је штампан у Пожуну 1746 г.

Жалосно је, да се мора време губити и простор у листу трошити са *оваким* стварима!

Али догод Хрвати овако узраде, и догод ми ништа не радимо, не ће бити боље и моћи ће нам се увек оно рећи, што је о нама и Хрватима рекао проф. Јагић у реферату на књигу: Dubrovčani jesu li Hrvati (v Archiv-u). Ја признајем, да је истина оно за Србе. Да ли би и г. Ј. Г. признао да је истина оно, што је о Хрватима речено?

* Ч. Мијатовић у свом „Деспоту Ђурђу“ погрешно вели, да је „прво издање“ дела: Illyricum vetus et novum штампано у Паризу 1648 г. (Деспот Ђурађ I. стр. XXV.)

С.

ЗНАЧАЈ „БОСАНЧИЦА“ МИТЕ ЖИВКОВИЋА.

Писмо уреднику „Отаџбине.“

Велештовани господине!

Једне ноћи имао сам велику невољу. Тешке ме бриге окупише, не даду ока склопити. Узалуд се мучим и превртам, никако да ме оставе. Хајде, помислим, да прилапим свијећу, да штогод читам, тако ће ми зар одланути. Узмем прву књигу, што је била до мене на столу а то бјеше *„Школска дисциплина и њен морални и интелектуални утицај на ученике“*, па је стадох читати, читати и у мислима стадох додавати доживљаје из свога учитељевања, док не бијах сит те оних књигу на страну.

Послије мале почивке узмем другу књигу лакшега садржаја. Погледам на натпис, кад оно, а то *„Босанчице“*. Прочитам свих шест причица. Мишљах, да сам прочитао књигу лака садржаја, књигу приповиједака, које се читају тек онако од доколице, али сам се лијено препарио. И не-

хотиће узех преподабљати обадвије књиге. То ме је преподобљање дошло до мисли, да ове причице имају много веће значај, него што им се обично придаје.

Ево по чему то судим.

Није се један само писац чудно великој душевној снази петнјечнога роба, коме су била затворена сва врата више културе. Весели Србин тавновао је у ужасној тамници, у којој га је била мемза од камена. Човјека често страва хвата, кад помисли на то тавновање, а некмо ли кад уђе у ту тамницу на види, шта се у њој ради. Та ништа није остало на миру, што је Србину свето било, што му душу племенило и срце храбрило; све је се то оскрњивало и уништавало. На је ли Србин клонуо, је ли малаксао? Није, него, могли бисмо рећи, постао је још чврћи челик. А челиком, који је подносио најжешће ударце, начинила је Србина његова задруга са својијем васпитањем. Причице ове пак све су из доба тавновања Срба Босанаца, и иако су писане у наше дане, Оне нам живо причају, колико је силно било васпитавање српскога народа и у оној страшној ноћи. Истина васпитање српскога народа огледа се јасно и бистро у умотворинама народнога духа, нарочито у пјесмама његовима, јер је у њима опјеван и ухваћен васколики народни живот, али се мени чини, да сила и јачина српскога васпитавања у њима пак не набија толико на видик, колико у овијема скромнијема причицама. Ја у њима гледам педагошкога дива, какова модерна педагошка наука једва замишља уза сву своју величанствену систему, уза сва своја хумана средства.

Да видимо.

Златка се залубила у Дамјана Ристића врућe, ватрено, силно, како се зна де само Српкиња ћевојка у Србина залубити. Дамјан дође те је запроси "Али амиџи, њезину брижноме васпитачу, не бијаше просидба по вољи, јер је Дамјан потајни шпијун сарајевске полиције. Њему је истина тешко, јер воли своју Златку, али јој пиак каза. Златка је дирнута у животни живац, ну, сјећајући се, како су јој Турци оца одвели, кад је њој било тек пет година; сјећајући се приповиједања амиџина, који је очима својима гледао, ће ћедови њезини јуначки гину за своје поштење, ће трпљење љуте муке, па опет им је остао образ свијетао: удари у ње мрзља на љубав, и опога дана по просидби дочека Дамјана, како се нико не дочекује. Та то је тако гадан, тако стидан посао — има ли грђег на свијету? Браћа, пријатеља поткázати за — паре!

Ћевојка Српкиња, која зна да је рођена за туђу кућу, ни о чем не мисли тако рађо као о својој љубави и за њу је кадра жртвовати много тога. Шта више ћуд је женска смијешна работа, вели дин-пјесник српски; „не зна жена ко је какве вјере, стотину ће промијенит' вјерах, док учини што јој срце жуди." Златка није ни изузетак на такове женскиње, она је pur excellence ћевојка Српкиња, она напушта своје опредјељење, она прегорјева најслађе миље дјевојачко — љубав, жртвује га народноме поносу, који јој не да да буде љуба — издајици свога рода, јер је увјерена, да с њиме не може бити потпуно срећна.

Не набија ли ту сва сила српскога васпитавања?

А Тата? Она је родом из Високога. Све јој помрло и дошла је у Сарајеву служити, да не умре од глади. Не нађе службе и би се била смрзла од студени, да је не нађе неки момак-газда и не одведе кући. Врједна кућа дошала се и газди и мајци му. И залубише се момак и девојка једно у друго а као да ни сами право не знађаху. Тек кад коњушји слуга Јово приговори Тати за њезино лијепо понашо, тргну се она и побјеже из куће газдине. Газду то љуто заболе и полети за њом у поћеру. Кад ју је стигао, ова му чисто и бистро испричовиједа, рашта је побјегла.

— И све ти је узалуд — Сарајево ме не ће више видјети, одговори му на његову навалињање, да се врати.

— — Ма збиља ли то то говориш? Ти знаш, мајка ми са свијем остарјела, не може се тако рећи ничега у кући прихватити — зар ти није жао ње?

— На узми другу, да ти служи!

— Али мајка ми се на те научила — нико ја је не ће боље услужити. На онда, право да речем, и мени се допада она кава, што је ти печеш — не бих могао друге сркнути! Поглеђ ми ти у кући све некако тако намјештиш, да би ми све тумбе изгледало, кад би друга намјештала. Е, је ли ти доста?

— На тек си започео!

— Нема фајде — и свршићу. А знаш ли ти, што сам те по мајчиној болетини задржао? На знаш ли ти, зашто ми криво бјеше, што си почела с Јовом зашиковати? И знаш ли ти, што

сам те одвео Јелки? И знаш ли, што сам те одијевао, као што бих сестру? И знаш ли ти, да те — волим?

— Знам.

— Ене. А мени се чини, нијесам то ни сам до овога часа знао — од куд ти то знаш, до врага?

— Срце, што никад не вара, говораше ми: воли те. Није адет, да Јевојка момка проси, за то те нагнах, да ти прву ријеч изустиш. Па и ту си ме толико намучио, док сам ти пипнула ту ријеч: волим те. . . . .

Кад добро промотримо Татин живот и положај, морамо се дивити њезину Јевојачкому поносу, њезиној душевној снази и присебности. Сирота Српкиња Јевојка љуби свога газду свом ватром своје чисте душе. Она би много прегорјела, да буде његова, али њезин положај — та она је слушкиња! не да јој да у корист своје љубави ради онако, како се не пристоји. Па иначе постигла своју мету, она је постала жена свога газде, али на диван, величанствен начин, какав само доликује Српкињи Јевојци. А зар то није плод озбиљнога чисто српскога васпитавања, какво се добија у српској задрузи?

У пошљедњој причици „*Правде у Босни*“ налазим, да управо у њој гледамо плод правога, истинскога српскога васпитања.

У кућу умногa Ристе Крлете шта пута би се искупили Срби Сарајлије на сијелу па би разговарали о свачему а највише о невољама Срба Босанаца. И новине су кришом добивали и читали, како је настало несрећно стање у Босни. И разговоре и читање пратио је живо Ристин бистри син Мића те је без ичијега знања слао у новине по који извјештај. Али работа таковa у онако вријеме вукла је за собом често несрећу, која је Ристу запела и постигла. Владн сарајевској додијали извјештаји у српскијем новинама и старешина полиције наложи своме чиновнику, да пронађе дописника, иначе је отпуштен. Мамузић оде на пошту и заиста нађе ту један допис за српске новине — али без потписа. Досјетљиви чиновник оде у „православну“ школу, у коју је и Мића ишао, ту изађе наредбом, коју му је дао старешина, да Јаци „нашу писмен састављак. Није требало више на да Крсто дође пред старешину.

— Дакле ти пишеш против својијех ослободитеља? загрми му старешина.

— Бог с тобом, господине! Ја не умијем писати.

— Оно нијесн баш ти писао, већ си казивао у перо своме сину, његов је рукопис ухваћен. Него ти мени признај своју кривицу, а ја ћу се, колико могу, старати, да ти блаже казну.

Ристо се нађе на муци; у страху за дијете призна све и достане се тамнице. Чим се о томе прочуо глас по Сарајеву, ето Мића запурена и љута полицијскоме старјешини.

— Да ти кажем, господине: није поштено, што си ми баба уапсио.

— Ехе! учинићеш старјешина.

— Ја сам оно писао, а мој бабо не зна о томе ништа.

— То је лијепо, што хоћеш да спасеш твог баба; али ја ти не вјерујем.

— На опет је тако.

— Ништа ти то не помаже; твој је бабо признао, да ти је он казивао, шта ћеш писати

— Он те је слагао, купем ти се.

— Ти си дијете, ти још те ствари не разумијеш.

— Ал толико разумијем, да је гријех, што неко страда због туђе кривице — ако је и ово кривица.

— Иди, бога ти, иди! намрштио се старјешина.

— Не ћу. Мене затвори, а пушти ми баба.

Свака сила за времена, вели српска пословица. Тако би и са управом Босне. Дође нови поглавар, који ће блаже поступати. Мића изађе пред њега.

— Дошао сн, веле, да дијелим праведу; дај је мени.

— А ко је тебе не дијели?

— Старјешина полицији.

И он му исприча све, што се збило с његовим бабом.

— А је ли то све тако? пита га поглавар.

— Ено ти мога баба, питај га! Он никад не лаже.

— Само је слагао, кад је рекао, да ти је он дописе казивао.

Мића поруменн.

— Имаш ли ти ћене? пита он поглавара.

— Имам.

— А волиш ли своју ћеку?

— Како да не волим!

— Па кад би ви̇ђео своје дијете у невољи, хоће да погине, а можеш га избавити — би ли му прискочио и спасао га?

— Како да не би!

— И мој бабо тако мене воли. Бојао се, да мени што не буде, па је — само слагао. Вјерујеш ли?

Поглавар је ћутао.

— Ако и сад не вјерујеш, онда с богом! Ја нијесам више мали — петнаеста ми. Одох ти ја ћеше право у Беч па ће ми валда ћесар вјеровати.

Поглавар се саже и пољуби га у чело.

Сутрадан Ристо бијаше слободан.

Миња ме је управо занио. А како да не? Миња, тај дјечак од петнаест само година, показао је веће јунаштво, него многи и многи људи. Морамо се дивити не само оноликој његовој одважности, која не зна за страх, него и оноликој његовој разборитости, што савлађује. А ко га је томе научио? Нико други до само српско васпитање. Питомац модерне педагогије не ће овако мушки, овако јуначки признати своју кривицу и захтијевати казну, па макар се то тицало и самога баба његова. Част нека је њезиној хваљеној методи и дисциплини, овакова успјеха никада постићи не ће.

Велештовани господине! Обичај је, да се претресу све приповијетке, кад се већ узме говорити о којој збирци приповиједака. Ја тога не ћу чинити једино с тога, што ми моја незгода не да. А да су и друге три „Босанчице“, каквог су и ове, увјериће се свако, ко год их прочита.

Још нијесам готов и молим Вас, велештовани господине, да ми не забавите, што сам овијем писмом овако отегао. Присподабљајући ове двије књижице, паде ми на памет, како су се наши педагози прилијепили за систему Хербартове педагогије, од које се очекује сав спас за српски народ; паде ми на памет, како се ни сами Њемци не одушевљавају за Хербартову педагогију, а ми Срби нијесмо још ни покушали, да проучимо васпитавање једне велике културне и просвјетне установе наше — задруге. Ја мислим да би проучавање васпитнога рада српске задруге српскоме народу хиљаду пута више користило него све сјајне системе модерне педагогије, нарочито њемачке, која је толико страна српскоме духу. Користило би много више и српскоме учитељу, на и његовој настави и његовој дисциплини. Немојмо тражити сав спас у туђини, потражимо га и сами у себи, а да га и ту наћи можемо, свједоче „Босанчице“.

С. К.

КОВЧЕЖИЋ.

КЊИЖЕВНИ ПРИКАЗИ.

Летопис Матице Српске. Уређује А. Хаџић. Књига 171. 1892. свеска трећа. У Новом Саду, штампарија српске књижаре Браће М. Поповића 1892. вел. 8 а. стр. 162. Цена 70 нов. а. вр. — У најновијој овој свесци Летописа започета је расправа Дан. А. Живадиновића о Андрији Качићу Миошићу, настављена су Писма о књижевности српској и хрватској од Јована Бошковића (писмо 17.—30. са три прилога), настављене су даље и Дервиш Успомене из Италије (овде је Рим на реду) и довршен је чланак Мите Нешковића „Шта се до данас радило на удруженју српског учитељства“. Уз то има — под натписом „Прича“ — парабола Змајовина са поуком, која се на жалост, као што искуство учи, о нас Србе одбија као грашак о зид. На крају су, као обично, наводи на записника књижевног одељења и одбора. Овде је саопштен извод из записника двеју седница књижевног одељења и једне седнице књижевног одбора. Изнесена је ту критика М. А. Јовановића и Ст. Милошевића на драмска дела, што још прекјане бише одбијена као недостојна награде (међу њима и „Бедо“ Јанка М. Веселиновића и Драгомира Брзака, што се, као што читамо по Београдским листовима, даје на Београдској позорници); даље има ту неповољан реферат А. Сандића о чланку Марка Цара под натписом „Славни људи у историји и биографији“, што изађе у нашем „Стражилову“ ове године, и најпосле је саопштено новољно мишљење М. А. Јовановића о културно-историјској студији Милана Недељковића с натписом „Ислами његов утицај на душевни живот и културни развој народа му“. Г.

В. Милан Марин. **На равноти Срема.** Слике са села. Написао — — —. Мостар, издање прво српске књижаре Владимира М. Радовића 1892. вел. 8-а. стр. 128. Цена 50 новчића. — Читаоци „Јавора“, „Босанске Виле“, „Стражилова“ и подписка у „Вранику“ познају се за цело већ добро са младим приповедачем Миланом Маринин, коме је ово под горњим натписом пет приповедака у збирци издао Радовић. Од тих пет приповедака три су први пут изашле у „Јавору“ („Помућена срећа“ 1889, „Повратио се“ 1890, и „Рат у мирно доба“ 1891) а две у „Босанској Вили“ („Вајсељак“ 1890 и „Господар Михајло“ 1891). Књижевним радницима, који радове своје, донде поразбацане по листовима, купе у збирку, сврха је тиме мала те не увек то, да њихову критику, да о укупном им доприношењем делању, о правцу и вредности умних им чеда рекне своју. Милан Марин свакако не ће бити у томе бела врана. И он је одабрао пет својих прича са села и

уступио их Радовићу у жељи да му се прио на бело каже — бело или прно. Хоће да зна, да ли оно, што је до сад радио — а за своје се године подоста и нарадио — вреди што, или му се сва дена вола разбила о непробојну стену незнања и неповерења на тај посао. Ја му са своје стране не могу за овај пах учинити ни воља те рећи одлучан свој суд о његову досадашњем раду. Да ли вреди што? Но живом приказивању, но очигледном познавању прилика на селу, но свежем природном, непанајенном дијалогу и по здравој тенденцији, које има у многим причама В. Милана Марића, јесте: вреди нешто; Да то нешто буде и много, то стоји до младога приповедача. Вољно и даље проучавати живот народа на селу па изнесити опажање у довршљаву обзнику, а с њедном прикупљивања разпркиних радова у збирку за сад, и још довекле, са свим раскрстити. Боље је, кад човек има мање разлога да се каје. Или се зар не ће — да се нико тривијалније изразим — почешати некад В. Милан Марић за увом, кад буде правио биланцу на напио, да је свиом приповедању печат права и готова рада на оно, што ће и сам уништити да је био само покушај, увод у рад. А да ће доћи даље од увода, то ми јемчи посматрачки дар младога Марића. Нарескоп то неповедам као своје уверење, ма да нам да ће тиме замерити оној нашој књижевној аристократији, која, верна оном старом „Од куда може добро нто бити од Назарета?“ од ока — проглашује: и не прочитавши ово, о чему суд доноси — пресуђује и ошамарашава само за то, што роба није са дворског сточарништа. Знам то на своје-уредничке праксе код „Страживлова“ и код „Јавора“. Г.

КЊИЖЕВНЕ БЕЛЕШКЕ.

Југословенска Академија. 28. јула о. г. напрнлао се 25 год. како је отворен овај научни завод. Мисао такога завода у Хрвата пала је још у илирском добу и после се чешће потицала, али ју је оживотворно истом велики бискуп Штросмајер пре 30 год., положивши 10. дек. н. р. т. г. 50.000 фор. у основ академијске закладе. 1866 год. 4 апр. буду одобрена правила а 1867 г. 17. јан. пословник. У свечаној седници, која беше у суботу 10. дек. н. р. о. г. наслико је др. *Фр. Рачки* рад академијин за прву четвртину века њена живота. Рачки, стожер научног рада Југ. Ак. и њен многогодишњи заслужни председник, беше за мало прави човек за тај посао. На његова плећкатија падаше оне белешке. За прних 25 год. имала је Академија 117 чланова: 110 Словена и то 45 Хрвата, 15 Срба, 7 Словенаца, 3 Бугарина, 20 Чеха, 15 Руса и 4 Пољака, и 7 странаца (4 Немца, 2 Француза, 1 Талијан). На научном послу радило је 118 књижевника (75 Хрвата, 10 Срба, 8 Словенаца, 13 Чеха, од којих 9 становју у Хрватској, 3 Бугарина, 6 Руса, 1 Пољак, 2 Француза). Сав досадањи рад. Ј. Ак. сложен је у 220 књига, 8 су изашле њеном помоћу, 13 је преузела; свега дакле 241 књига. Сва радња може се поделити на две гомиле: научна грађа, и обрађивање научних грана. Најобилатија је рад на српском и хрватском језику и историја јужнословенској народите Хрвата и Срба. Одмах 10 јула 1867 год. предузела је Ак. једно огромно дело на предлог прног јој тајника Вука Даничића, да се скупља грађа за велики речник. Тај је посао и био поверен њему. 13 год. су купљене речи под руководством Даничићевим по старим речницима, по народу, по писменим споменицима и књижевним делима до Вука и Гаја. 1880 год се ноће штампати; досад је изашло 13 свезака (по 195 табака, у два ступца свако штампана) у три дебеле књиге, а дошло се тек до *И* (по латиници). Даничић је уредио целу прву књигу и другу до речи *гибо*. После његове смрти нешто је радио М. Ваљавец а даље (од речи *дражан*) Перо Будмани. Речник је најсветлија тачка досадањега рада Академијина. Досад је потрошено на њ. 56.000 фор. Књижевни и језички споменици прибирају се у „Starinama“, од којих досле нпаше 25 кн. Књижевна дела дубровачких и далматинских писаца издају се у збирци „Stari pisci hrvatski“. Досле је издато 26 писаца XV—XVII. века у 19 књига. Поносне споменике скупља Ак. у „Monumenta spect. hist. Slav. merid.“ и „Mon. hist.-iur. Slav. mer.“, до сад 27 књига. Изворе се тичу историје Хрватске, Србије (Босне, Дубровника) и Бугарске од IX. в. до под конац XV. в. Има поспе грађе и из XVI. – XVIII. в. Своја научна истраживања обелодањује је Ак. у „Radu“ и у посебним делима. Рада је изашло досад 112 кн. (отприлике 1700 штам. таб.) и 14 посебних књига. Рад и посебна дела обухватају до 600 расправа и прилога из разних наука (филологија 62, историја 161, географија 29, хисторнографија и палеографија 10, књижевна историја 29, археологија 19, традиционална књижевност 11, митологија 13 и т. д.) — Књижница Ј. Ак. има 1100 кодекса и преко 30.000 изворних листина. У галерији има 309 слика. 1866. године износила је вредност Академијина 200.720 фор., прошасте год. 397.763 ф. куће јој вреде до 300.000 фор (Академијина зграда слика до 250.000). Годишњи приход беше прве године (1867) 7.856 ф. а 1891 год. 20.848 ф. 14 к. Од год. 1878—84 давала је држава годишњу приповеду преко 1000 после 2000 ф. Од 1867 год. до 1891 издала је Ј. Ак. свега 395.310 фор. 59½ новч. скоро све на научне сврхе.

— „Настављник“ настављ у петој свесци (за септембар и октобар о. г.) расправу Стојана Новаковића: Откуд су постале одекле народне песме. У овом је наставку реч „О божјем човеку Алексију“, а то је изашло најпре немачки у Лагшбеу Archiv für slavische Philologie. Српски је први пут штампана сад у „Настављнку“. На крају је Новаковић навео неколико библиографских белешака о значењу, које је легенда о Алексију божјем човеку имала у средњем веку код осталих европских народа. За белешке те веди Новаковић да нису потпуне но то се није ни хтело. Намера је Новаковићу била, да покаже, како су завесени књижевни предмети, укусе или прохтеви космополитски и како се на даљеко пружају без обзира на време, place или климат.

— „Видело“ јавља, да је Драгиша Станојевић предао српској крал. академији у Београду свој велик списи спев под натписом „Равашница“, од којега је једни део саопштио у 126. свесци „Отаџбине“.

— Књижара Велимира Валожића у Београду наумила је од нове године да издаје нов часопис, који ће се звати „Весник за књижевност“. Уредник ће бити проф. М. Павловић. Тај ће часопис доносити приповетке и то — ни више ни мање — него баш-махом оригиналне, даље ће доносити песме и путописе а „нарочита ће се пажња поспетити књижевној критици“. Излазиће сваке недеље на

два табака. Међу осталим се хвали, да му је излазак зајемчен за годину дана.

— Читамо у Београдским листовима, да је извано прва број књижевног неког листа за ученике. Лист се зове „Омладинац“. Власник му је stud. phil. Лука Зрнић а уредник Манојло Смиљанић. У првом броју је, као што читамо, приказана „Теорија књижевности“ Пере Ђорђевића. Ми нисмо тога броја добили те га не можемо ни приказати читаоцима „Стражилова“.

+ Рачки је још у Раду југословенске академије, књиги другој а на страни 36—38., проговорио неку о интересном словенском рукопису особите азбуке, који се налази у ватиканској библиотеци. Том је прилком из рукописа исписао и ћирилском писму 109. песама. Сада нам о том рукопису више говори Ј. де Нунцио у новембарској свесци Журнала мин. нар. просвећ., даје нам тачну азбуку рукописа, свиних четири странице (међу тим и песам 109.) као и транскрипцију ћирилоседу. Де Нунцио тврди, да није рукопис јужнословенски већ руски и да није из XVI века, како се до сада мислило, већ или је из XIV в. или нешто старија.

+ „Искра“ јавља, да је у 35. броју талијанскога часописа „Fanfulla della Domenica“ штампао Јакша Чедомил, чланак о белетристичном раду Ђалског под натписом „Un romanziere Croato“.

+ О Пастрикову раду „Bibliographische Übersicht über die slavische Philologie 1876—1891.“, који смо и ми у кратко приказали, изашле су две повеће оцене, уврано допуне овога потребнога дела, и то једна на руском из пера Соболевскога (у Славянское Обозрѣніе, кн. III) и једна на чешком у Athenaeum-у свесци другој (за октобар). Овде је само почетак, трећа свеска ће донети и регистре.

+ Виктор Семенов штампа у LXXXVIII књизи „Памятники древней письменности“ „*Мудрость Менандра по русскимъ спискамъ*“.

+ „Časopis musea království českého“, у свесци четвртој од ове године, доноси под натписом „Studie z literatury lidové“ први део рада Ј. Поливке „Z legend o putování Ježíšově po zemi“. На крају овог одељка Поливка словећи из рукописа XIV—XV века бугарске рецензије, који је у заоставштини Шафариковој под сигнатуром Q I 899, једну таку причу, која је у народној појесији не само Словена укоријењена. Чудо нам је, да је Поливка изводећи варијанте словенске преметнуо с ума и српске а има их доста. Сам Вук у Рјечнику под „Гаваново језеро“ прича један варијанат. — Крајње је већ време, да се и у нас почне проучавање овога народнога блага.

У „Oesterreichische botanische Zeitschrift“ бр. 11. о. г. штампао је чланак E. v. Halácsy-a: „Beitrag zur Flora der Balkanhalbinsel“. Т. Халачи много се бави балканском Флором, с тога би требало да кад-тад код нас оцени његове радове.

+ Руско „Ново време“, а по њем и београдска „Борба“, донеси реферат о књизи „Die staatsrechtliche Stellung von Bosnien und Herzegowina von dr. jur Hans Schneller. Књига има неких 214 страна и шаљала је у Липсиги. И ми ће своје стране обраћамо пажњу нарочито пријатна на ову књигу.

+ У проф. Срећковића је, крај других рукописа, и један из XIV века (по Јагићу). О овом се рукопису у неколико маха говорило и писало обилазивали. У „Споменику“ V. штампао је опис и један одломак сам Срећковић под натписом „Зборник попа Дрангоља“. У XIII се опет Јагић послужио њиме у својој раду „Разум и филозофија“. А пре обојце Мат. Соколов учини исписе неких апокрифних чланака тога рукописа и изнеси на светлост у својој раду „Материалы и замѣтки по старинной славянской литературѣ“. Дело ово штампано подпесе Соколов петроградској Академији Наука на Уваровску награду и по рецензији Јагићевој и награди се. Ову је рецензију Јагићеву Академија штампала под натписом: Материалы и замѣтки по старинной славянской литературѣ Матвѣя Соколова, Выпускъ первый. Москва 1888. Рецензія академика И. В. Јагича. Санктпетербургъ. Типографія императорской академіи наукъ. Вас. Остр., 9 лин. И. 12. 1892. На 8-ми стр. 27. — Рецензија је ова права допуна дела Соколовова: она нам у првом делу исправља текст апокрифа, словењен Соколовом, те тако добијамо са свим веран отисак Срећковићева рукописа; у другом делу реч је о историјско-литерарном делу расправе пишчеве, дајући нам неке исправке и тумачења неких места рукописа. У овом делу Јагић словени и исписе из рукописа бр. 36. збирке Гргоровићеве „о 12 петака“; овај текст осуша у које чем од парискога и београдскога. Трећи, последњи, део говори о главном делу радње проф. Соколова т. ј. о прича „о крсном дрвету“. Ту говори и о потрешности идентификовања Богомила с поп-Јеремијом, за кога се још до данас убијано не зна: припада ли грчкој или бугарској литератури. Из предавања својих о литератури јужних Словена, — која је држао 1882/3. године на петроградским свеучилишту, а која су тада била литографисана под редакцијом ученика Јагићева кнеза Шаховскога а под натписом „Исторія литературы у южныхъ Славянъ“, — исписа неколико места. Као прилог овој рецензији штампа грчки текст апокрифа о 12 апостола, који је апокриф у Соколова под II. IV. штампан. Грчкога је текста натпис: Διδαχαὶ τῶν ἁγίων ἀποστόλων περὶ τῆς ἁγίας τεσσαρακοστῆς.

ПРОСВЕТНИ ГЛАСНИК.

На последњем скупу чланова „Ученога друштва“ у недељу 15. Нов. новембрани су за чланове академије: Јов. Бошковић, Стојан Бошковић, Никифор Дучић, Јован Мишковић, др. Вандан Ђорђевић, др. Милан Јовановић, Јован Авакумовић, др. Јов. Туроман. Јов. Ђорђевић при ужем избору са Јов. Туроманом остао је у мањини.

„Задатиност“ јавља, да је за професора канонског права на великој школи изабран: Ем. Радић.

За председника срп. краљ. академији именован је: проф. Пешић.

САДРЖАЈ: Песништво: Вињење и растанак. Вичем, вичем. На ив чега. Црвена капа. — Поука: Планије младе и Трајан. — Књижевност: „Iz Ducanjeeva Djutiёeva veta et novum“ o Hrvatima“. Зимзај „Босанчина“ Мите Живковића. — Конкурсић: Књижевни прикази. Књижевне белешке. Просветни гласник.

„СТРАЖИЛОВО“ излази сваке недеље на читаву табаку. Цена му је 5 фор. а. вр. на целу годину, 2 ф. 50 н. за по год., 1 ф. 25 н. на четврт год. — За Србију и Црну Гору 12 динара на годину. — Рукописи се шаљу уредништву и претплата књижари Луке Јоцића у Нови Сад. — За Србију прима претплату књижара В. Валожића у Београду.

Издаје књижара Луке Јоцића. Штампарија два Павловића и Јоцића у Новом Саду.

СТРАЖИЛОВО

ВЛАСНИК И УРЕДНИК ЈОВАН ГРЧИЋ.

БРОЈ 50. У НОВОМ САДУ, 13. ДЕЦЕМБРА 1892. ГОД. V.

ПЕСНИШТВО.

САМО ЈЕДАН...

(Siegmar Schultze)

Лишће, цвеће — вене, жути,
Студен мраз их доле бере;
По шумама оголелим
Сиву маглу јесен етере.

Само један цвет се држи:
Љубав топлог срца мога;
Не боји се сиве магле,
Никад мраза студеног.

Б. Бранчић.

НИ ИЗ ЧЕГА.

ПРИПОВЕТКА ИЗ СРЕМА.

Приповеда **Стеван Радић.**

(Свршетак).

XXV.

Већ после неколико дана осећала се нека живост у селу. Који је год сељанин био у општини, дошао је отуда весео и ведрији. Мргудић је сваком нешто лепо рекао. Особито се радовали „векслароши“. Митта Грлић је причао код своје куће, — вели, да ће кроз који дан бити скупштина. Он има доста делова те ће срушити Оларића. Интерес ће бити осам па сто. Савесно ће се радити. Мито ће престати...

Поша, не верујући свему, оде и сам у општину. Мргудић га лепо предусрете па га замоли за опроштење. Поши то бејаше мило. Мргудић узе палицу у руке па се упути и газда Митру. Лепо му је говорио и дода, како га је Оларић доста вукао за нос. Али му Митар рече: „Како сам до данас без вас, тако ћу и од сада. Који буде од вас двојице право радио, уз тога сам. Не дајте да овај народ пропада па сам уз вас“.

И Оларић је почео стварати нову странку само за себе. Али не лењим, већ претњама. Но сељани, имајући на својој страни власт — начелника, нису ни марили за то. У првој одборској седници остаде Оларић у мањини. Сваки дан му је Мргудић слао ексекуцију час за ово, час за оно. Почео га је онако вармеђески куцкати по џепу.

Оларић није могао ништа Мргудићу. Фаустина је покушавала све, да умекша, али узалуд. Она се у пркос забављала са младим мерником.

Мргудић намисли, да јој и ову забаву ускрати. Сазове одбор, прекине уговор са мерником, јер се нашла нека зачкољица. Мерника исплате, те он оде — празна срца... Кроз неколико дана сазове

се скупштина имовна те збацише Оларића, а дадоше „официју“ поци. Оларић је видео, да без Мргудића ниje ништа и да му све иде напрашке те је почео премишљати, шта да ради.

XXVI.

Од како се Мргудићка растала са својим мужем, живела је најзимење код својих сестара и друге родбине. Али што рекли: мила гоета за три дана доста. Па је тако и Мргудићка била у том неугодном положају, да се на њу попреко гледа у кући. Она би те погледе опазила, те би се склопила у своју собу и јадала би се на злу своју срећу. Сестра као сестра, видећи је тако, сажалила би се те би села и с њом заједно плакала. За оних шест година Мргудићка се јако променила. Једва је човек може познати. Та зар и може и шта већма тиштати и мучити душу честите жене већ кад је растављена од мужа, кога љуби? Може ли бити страшнијег стања за женску главу, када се осећа потпуно невина а свет је зове распуштеницом и неверницом?!

Када ју је муж отерао, рекао јој је, како је Клара исповедила све. Одвлаћење бејаше она прилично утешена, јер мишљаше, да ће помоћу Кларином спрати лагу са свога имена и доказати пред светом своју невиност. Али се она у нади била преварила. До онда ниje ни слутила, да на свету има и тако покварених душа, које ће из грамжења за новцем тврдити таку неистину, да има и таквих душа, које ће за љубав својој егзистенцији окаљати част свакога, ко им на путу стоји! Кад се разуверила, приклонила се Мргудићка својој судби. Но осећала је, да ће у борби међу срцем и разумом кад тад подлећи. Опажала је, да је та борба убија, да сваки дан малаксава, да је мало по мало нестаје.

Мислила је, да би јој олакшало, када би била способна за какав самосталан рад те не би била на терет својој родбини. Али, стара наша невоља: једнострано, или и свестрано али површно васпитање нашег женског света почело се светити и на Мргудићки. Имађаше и она при удаји неку мраку, те се говорило за њу, да је „добра партија“. То јој се шапутало од малоће. За озбиљан рад ниje била довољно учвршћена. Мекушно васпитање „добрих партија“ штетно утече на самосталан рад. Оне вам ударају у гласовир но не толико, да би у нужди могле давати сатове. Оне се нешто разумевају у васпитању деце, али не толико да би могле бити учитељице. Штрбецају немачки, мађарски, француски, али не толико да би могле из тих језика давати часове. Међу тим новац оде, камо се срећа окрене те се сиротиња нађе у тако бедну стању, да је може извући само способност за какав озбиљан и самосталан рад. „Добрим партијама“ у таквим случајевима не остаје ништа, до ли само на забаву темељу засновани душевни понос, од кога имају големе штете. Тај им понос не допушта, да буду шваље или васпитаље деце средњега сталежа.

Мргудићку је ово јако болело. Премишљала је више пута, за што би била способна. Што би хтела, на то се осећала неспособном. Што је могла, не дозвољаваше јој њен понос.

Једнога јој дана случај мало олакша бедно стање. Имађаше она стрица, капетана у пензији, који остаде удов. Тај је позове к себи. Она једва дочека.

Стриц јој је био доста осорљив старац. Ништа му ниje било по вољи. Мргудићка, која је вољела чистоћу, ниje трпела да иљушка по соби, када пуши. Он би се на то продерао и пребацивао би јој њено стање. Морала је онда ћутати и трпети. Сваким даном се осећала слабија. Више пута би зажелела, да и даљу може пробавити у мекој постељи, јер се једва држала на ногама. Али, помишљајући, да је она ту да стрица дворн, силом се уздржавала. Иначе ју је стриц штовао и пазио. Што јој је тело више слабело, у души јој се утишавала борба. Држала је, да не ће много проћи па да ће доћи час, који ће свему учинити краја.

Једнога дана седели су обоје у соби. Стриц је читао а она везла. Тик до прозора загрмеше кола и обоје устадоше да виде, ко је? Мргудићка сва пребледе, кад онази свога — мужа.

Кад се Мргудић сишао с кола, уђе смешећи се у собу, приступи старцу и у неколико речи разјасни му, ради чега је дошао.

Мргудићка се дотле уклонила била у другу собу.

Старац пружи руку Мргудићу.

„Дакле си се опаметио? Е, мој синко! Када почне седети коса, онда почну напуштати човека оне... знаш већ... па онда је добра и — бивша жена“.

„Не, не, стрине! Ја сам тек сада из доказа уверен, да је она невина. Где је?“

„Ено је у другој соби“.

Мргудић чисто дрхћући отвори врата и нађе се пред бледом сенком своје жене. На први мах није могао веровати, да је то она. Дуго ју је гледао без и једне речи.

На једаред му потеку сузе, приђе јој са свим близу па је привуче на своје груди.

Како ли је њој сада ту топло било... Љубећи га, осећаше, како ју пролази нека струја, која јој повраћа снагу. Успавани живци оживеше...

Када је стриц ушао у собу, затекао их је загрљене, где сузећи причају једно другом своју прошлост. Мргудићка се сада осећала много срећнија, него и на дан свога венчања, јер сада је она задобила не само свога мужа, већ и — његову љубав... Ох, та нигда нису његови пољупци били тако врели, као сада!

XXVII.

Да завршимо.

После кратког времена завладала је у Краковцу поново стара слога. Само ту нема Оларића и Фаустице, која није могла трпети ово стање, наговорила је свога мужа те продадоше све и одоше у Босну. Тамо лепо живе, јер је и Оларић увидео, да је само оно трајно, што се стече поштеним радом. А Оларићка се оставила забаве и сва се посветила своме мужу и своме домаћинству. Сећају се по кад кад и Краковца па се помало и кају.

Задруга је постала права благодат по Краковчане, јер се узима само толико камата, да се намире редовни трошкови и да се узмогне плаћати пет постотака на улоге. Деда Митар је опет одборник. На неколико недеља после састанка Мргудићева са његовом женом добио је Војводић друго место. Оженио се те лепо живи, радећи на умном напретку свога народа. Краковац напредује а попа Перић плива у радости гледајући, како се паства материјално креши, а он се за то Богу молио и онда, када је због Оларића и Мргудића пао у беду и невољу. Свуд говори, да само онда може народ напредовати, ако је сва интелигенција сеоска свесна свога позива, особито начелник, те ако сви раме уз раме раде на бољитку народном...

ЦРВЕНА КАПА.

РОМАН **Јована Захарјашевића**

с пољског превео **Рајко**.

(Наставак.)

XXXVI.

Херман седеше у својој соби тужан и замишљен. На његову лицу, осим бесаности, нађаше се дубока боја. Често је уздисао и трљао руком чело, као да га онде нешто пали. Час по њиви са столице, па крупним кораком хода по соби... Привиђења са чувидеске играчке излажаху му пред очи. Виђаше лепу женску мрморна лица, слушаше речи непознатих пријатеља, који се тако чудноватo умеше у тихи драмат његова срца, набрајаше милине и боле тога драмата и узалуд тражаше излаза...

У тај мах уђе отац. Беше он сада заиста као с неба послан.

Срце Херманово беше набрекло. Хтело је да пукне... Раширио је руке и полетео у загрљај саветнику.

После првих узрујаних трепутака, после првих питања и одговора, рећи ће саветник са свечаним наразом на лицу:

— Допусти, Хермане, да се поразговорим с тобом о некој ствари, о којој сам толико година сањао. Тиче се то тебе, мене и некога трећега!...

Лице Херманово лако порумени. Обузела га нека тајна слутња. На узбуркану душу његову пала у тај мах успомена, као на жедно цвеће добротворна капља росе небеске...

— Говорите оче, одазва се уздрхталим гласом — ако икада, данас ми баш треба речи правога пријатељства и љубави родитељске!...

— Још боље, што сам погодио кад треба — одговори саветник, — кад и кад је прост случај знак будноћа Промисла...

Ту је наступило дуже ћутање, као припрема за важнији разговор. На лицу Херманову огледаше се немир.

— Много сам пута — почеће саветник — размишљао и премишљао о животу свога оца. Покојна мати ми га је често помињала, кад ми беше двадесет и пет година и кад је изгледало, да ће поћи његовим трагом. Мој отац, као што знаш, беше уметник. Како смисао за лепе вештине беше, за време француских ратова, јако забатањен, мораде мој отац тражити залогај хлеба у свагдашњој заслузи. Давао је по болим кућама сате из цртања. Једна ученица његова беше млада и лепа. Оцу беше тада двадесет и пет година и не беше оженьен. Међу ученицом и учитељем разви се полако љубав. Испрва не беше на чисто с тим осећањем и пође за њим слепо... После некога времена пробуди их збила. Девојка беше богата и висока рода. Отац мишљаше, да на неравну шољу истресе сав жар младога срца, да изручи сав живот и да — претегне. Ту застаде саветник на погледа пажљиво на сина.

Лице Херманово беше зарумењено.

— И наступи љута борба без победе и пораза. Шоља је претезала час на једну, час на другу страну. Отац је бацио на њу живот претрпштима, у једној години харчио десет година... Девојка као загонетна сфинга гледала у њега, а он у њеним очима виђао час победу, час — очајање!... И тако прохуја много година. Дар му је олабавео, у срцу му догоревали последњи остаци племените залихе и био би можда са свим пропао, да се не намери на врсну и племениту женску... а то беше твоја баба!... Извидала је у срцу његову, што се је дало извидати, али што је овде угинуло, то више не оживе. Отац више није еликао елика, него се до смрти храниo, дајући сате.

Херман уздахну. Заглади косу с чела, гледаше неко време замишљен преда се, а после рече:

— Јест, тако је. У срцу је залиха осећаја, коју исцрпла може до дна да исцрпе!

— Ето, његов ми је живот увек изилазно пред очи, кад год сам на те помислио! — рече за час отац.

Херман погледа пажљиво на оца, као да га испитује.

Саветник равнодушно говораше даље:

— Истина, до селе ми није дао никаква повода, да за тебе страхујем, и ако ти је двадесет и нека година. Владање ти је непрекорно, а памет те је сачувала од многога подводног гребена, којих је пуно у престоничком граду... То ми даје наде у будућност!

Херман се очевидно умирио... Оборио је очи к земљи на ћутке слушао даље, што му отац говори. Саветник продужи:

— Док си још био дететом, много ми је муке задавало успомена на тужну судбину очину. Још тада сам мислио, да би и ти, сачувај Боже, могао поћи тим трагом, па сам у спокојима својима тражио за те анђела, који би ти био племенит вођ у животу. Испитивао сам сву децу око тебе, које највећма може срцем да приноше за те... И чини ми се, да сам још онда видео малену девојчицу, која те је свуда пратила својим тамним очима...

Херман забаци косу на потиљак, а лице му стаде све већма румењети.

— То је девојче с тобом расло; чинилаше ми се, да скупа с вама расту и ваше узајамне симпатије... Хермане, сећаш ли се оне опроштајне песме пре нет годиша?... Знаш ли, да је после те песме наступила ноћ без сна, пуна суза и болова?... Знаш ли ти, да је сваки твој долазак био очекиван и израчунаван на секунде. да је свако бадње вече било нова епоха у животу тога девојчета?... Не знаш ли, да је то девојче, не би ли се изравнало с тобом у образовању, седело по читаве ноћи над књигама купујући их за новце, које би уштедело од хљеба?!.. Јеси ли ти то нагађао?...

Херман Јунин, узе оца за руку, па ју приспони на врело чело и повиче:

— Ово ти је, оче, доказ, да су ми те успомене прешле у крв!... али само за то, да овде остану — као патња!..

И спусти главу на груди као човек, који стоји над спомеником својих снова. Саветник се пажљиво загледао у сина.

Сенка задовољства указа се неприметно око његових уста.

За часак се намршти и рекне:

— Да, то беше лен сан најсрећнијих мојих дана?... Сада је одлетео од мене!...

Те речи пробудише Хермана. Подиже главу горе на радознало погледа у оца.

— За што сада?... — Зашто, али не дозвли питања.

— Сада су се прилике промениле! — уздахне тужно саветник.

— Не разумем... Каква промена?... — полако и плахо питаше Херман.

— Моји се снови махом ослањаху на положај дворског саветника... сада се тај темељ измакао и отворила се пропаст, која се не да ничим испунити!

— Каква пропаст?... Мислите ли, да разлика...

— Сада то срце, које љуби, место среће и сјајних изгледа, даје само себе и ништа више!.. Оно има само суза и љубави без граница... али то је за живот мало...

— Чудновато ми некако говориш...

— Боље је за нас обојицу, да ти одмах све јасно не кажем. Боли то, кад мора човек да раскрсти са сновима, на које је навикао за толико година!.. Жао ми је врло поштеног дворског саветника, жао ми је читаве несрећне породице... али несрећа има своје неумитне законе. Од несрећних свако бега, и право је. Сам Шекеспир вели, да не треба нико да иде за точком, који јури одозго доле... Боље је гледати преда се и ухватити се за што год, што у вис тежи!... Што онадне, нека остане за нама! Тако вели разум, макар да кад и кад срце при том пуца!... Али из самога срца нико не испова целога живота!... Над бедном жртвом можемо мало заплакати, али онда даље!... Мина је сада жртва... цела је кућа гомила жртава!...

Херман прискочно оцу, зграбио га за руку и повикао сав зажарен:

— Смилуј се, оче! Што тако загонетно говориш!... Јесам ли ја... ја повод каквој несрећи?...

— Боже сачувај! — одговори саветник, — нисам ти крив тој несрећи... пре ће бити, да сам ја!... Због пољских песама свађао сам се један пут с Пурцлом, дворски саветник беше на мојој страни... и изгледа, да је Пурцл...

— Али за Бога, шта се догодило? прекиде силовито Херман.

— Дворски саветник је изгубио службу!

— Изгубио службу!?

— Нису му дали ни целе мировине!... Осам кћери... Ах, Мина, Мина, то ти је златно срце!.. Замисли, она једина није клонула духом!... Отац хтеде да иде у Грац, у ону војску од инвалида... она је предложила да се узме у најам кућа поред нас, да се купи шивања машина... хоће да даје сате... Златно, златно срце, али која хасна? Ко ће јој се данас у таком стању приближити?... И сам признајем, да је то немогуће!... Јер и каква утецаја може имати дворски саветник у миру? Шта вреди његова протекција?... Какве среће може дати убога кћерка умировљена службеника?... Не, не, моји се снови покидаше и нестадоше, као паучина на ветру!...

Херман брзим корацима ходаше по соби. Груди му беху препуне, а пред очима му играху шарени колутићи. Тисуће мисли, тисуће осећаја напалињаху удиљ у разарену главу... Пролажаху му испред очију детињске успомене... трептаху свећице на божићем дрвцету, зујала она опроштајна песма, после које ће наступити ноћи без сна, суза и болова... Сад је пред њим Мина са сухим оком од очајања, у црнини, бледа лица, на коме се цртао прегор свега и свачега!... Поред ње промаче друга прилика. Лепа женска, окружена обиљем овога света, погледала на њега мраморним лицем и заповедила му да иде за њом... Куда, докле?... није знао!...

А срце му стрепило на очиње речи, да је можда он узрок тој несрећи... а можда је криво и Минино владање... њено црно одело... можда је њено пријатељство с Антонијом допринело што год тој катастрофи?... А ко је Мину навео на то? Ко је у то младо срце усадио друге тежње, него што беху у атмосфери код дворског саветника?... Ко је ту управо крив тој катастрофи?...

Његово је срце одговарало на неколико тих

питања, а ти одговори потресаху целом његовом душом!...

Саветник је пажљиво посматрао сина, у коме се у тај мах био велик бој. На очину лицу могаше се видети задовољство. Осмехнуо се неприметно и мирно чекао крај тој борби.

— Испричао сам ти то све — одговори за часак — да не би, у незнању, далеко забрадио... И пожртвовање има неких граница, иза којих је оно само манитост и нерасудност!

— Шта ти говориш, оче! — прекиде га чисто гневно Херман. — Пожртвовању нема граница... Ни једноме се чуству не може дирати по срца, по душе!...

— Е па шта мислиш да радиш?... Мени се чини, да пропале људе треба оставити за собом и... њи даље!

— То би било нељемениште, страшно нељемениште!... То би било горе, него нељемениште! Чудим се, како можеш тако да говориш!... А ако је истина, да си ти, или можда... Мина узрок тој катастрофи, зар онда нисмо тим више обвезани... савест заповеда...

— Добро — само реци ми, шта ћеш да учиниш? Богме жртвовати се за једну личност...

Херманове се очи закрешше... Племените срце његово задрхта на ту реч „пожртвовање“!... Другарица из детињства искренула пред њега у лепој аурéоли мученичкој... Женска с мраморним лицем све већма чилеза...

— Шта да се ради, питаш, оче? — одазва се за један часак, а груди му се дигоше и спустише — шта да се ради?... Ја мислим... да најпре треба онамо отићи... приближити се несрећнима... то савест од нас захтева!

Рекав то, погледа са страхом оцу у лице. Лице саветниково беше мирно. Пружи руку сину и рекне:

— Остављам ти у свему слободну вољу, јер знам, да си разборит и да знаш, где почиње неразумна манитост и залудно пожртвовање.

И пољуби сина у главу. Херман притисне лице на очине груди и стаде јецати... У тај мах откидао се од његове душе чудан, фантастичан сан последњих дана и место тога оживе у сјајним бојама успомена погодних и раскошних детињских тренутака...

— Кад можеш, оче, одавде поћи? — запита за часак.

— Сутра ћу бити готов, — одговори саветник и осмехну се у души с великим задовољством.

XXXVII.

Кад је саветник излазио из престонице, чињаше му се, да је тријумфатор, да води са собом плен, кога се доконао необичним умним нпнором и стратегично уденсним плановима. Осмехиваше се као човек, који је бог зна шта поетирао и коме већ ништа није немогуће! Избавио је сина из велике опасности, а оно друго су требале да учине лепе очи Минине и атмосфера куће дворског саветника.

И свима освануше леши и погодни дани, у колико се само може говорити, у несрећи, о погоди...

Саветникови су плакали од милина, грлили сина, а саветник се прошетао по прете и испсивао се као јунак и цело му држање јасно говораше: Ја сам све то нрадио!... мој разум и моја вештина!...

Дворски саветник, у несрећи, угледао сада над собом парче плаветнога неба и захвалнвао Богу за ту утеху. Видео је, да сновн његови могу постати јавом, да ће ма једна ћи стећи врсна мужа, који, кад се узвиси, може бити некада окрилем очинатељој породици...

Његова госпођа и све кћери дочекаше Хермана с таким истим сновима и обасипаху га пежношћу...

Једина само Мина изгледаше хладна и равнодушна. Није се ни најмање приближивала Херману и у целом јој се држању огледаше неки понос у несрећи. Њено лице и жуте очи говораху јасно: Да сам богата и виђена, пашила бих ти на сусрет и принела ти све на жртву. Сада убога и несрећна само сам — поносита и не желим од тебе — милосрђа! Волим се патити, него ли се — понизити!

Херман је разумео то држање племените женске. Приближно се сам и понизно... постао пресрећан!...

Несрећа дивно утече на срца. Јадне су те душе, које никада нису познале несреће!...

Мина је опростила Херману тисуће тренутака суза и болова... и чињаше им се обојима, да су те сузе и болови преко потребни били за то неисказано чуство...

Дворски саветник је још неко време имао да остане у државној згради у стану. Дотле се уређивала кућа поред саветника. Мина и Херман ју често разгледаху, разговарајући се много о башти, која ће се на пролеће зазеленети од траве и обојити цветовима...

У сред несреће беху то свима најлепши дани у животу...

XXXVIII.

За недељу дана стиже из Виједе страшан, крвав глас, који потресе целу Галицију...

Дворски саветник је дуго у ноћ разговарао о том са саветником. Претресали су све и сва и свакојако нагађали. Неки неисказан страх стезао им срца а крваве утвари очајничке борбе излажаху им живо пред очи...

Дворски саветник се најзад осмехнуо и признао саветнику, да баш није с горега, што су га бацили у „мир“, кад се такови гласови проносе. Не би зар волео да опет дођаш у додир са јавним мњењем у земљи... а тако је боље, да буде само гледалац!

Саветник је од тога дана пазио на сваки корак Херманов.

Херман је саслушао, до душе, кобан глас с неком грозничавошћу и неколико дана беше јако замишљен, временом се ипак мало умирио, а то је саветник приписивао лепим очима Мининим и званичној атмосфери у салону дворског саветника.

Један пут, кад не беше саветника код куће, уђе у кућу неки човек у кратком оделу и високим чизмама, те преда Херману мало писамце. Херман се затворио с тим писмом на неколико сати у своју собу.

У вече се сви искупили у салону код дворског саветника. Саветник беше данас веселији. Умировљени ритмајстор доказивао му кредом на столу, да се покрет у краљевини Пољској једва још недељу дана може одржати...

Саветник је то умовање саопћио дворскоме саветнику, и чак и Берта се обрадовала том гласу „да се отклони сувишно проливање крви“. И с осмехом умирена човека рећи ће саветник полугласно дворскоме саветнику:

— Гледај, како наши голубови онде једно другом гучу!... Не сметајмо им... хајдемо на партију виста!

С осмехом на устима, са задовољством у души одоше сви у побочну собу, да у тихој игри траже даље забаве. Нина и Лина оду у кухињу, да спремају чај. Јозефина свираше на гласовиру.

У подалеком куту од салона, у наслону од прозора стајаше Херман и држаше у руци Минину рукавицу.

И за дивно чудо! На том прозору понављала се баш она иста сцена, која се догађала, пре седамнаест година, у двору Љешничком, у соби, у којој је висила на зиду Мајка божја Ченстоховска...

Али каква ли је промена у личностима тога великога и невиђеног драмата!...

— Рачунам на твоје срце, велико и племенито, да ће ми олакшати болове... пригушеним гласом говораше Херман.

На те речи глухо јецање продре из груди Мининих... али одмах престаде. Примакне груди Херману и шапне:

— Зар ти баш мораш да идеш онамо?... И ако је ствар велика, али... један човек...

— Твоје речи нису за ме олакшица... оне ми срце кидају... Мина, говори друкчије!

— Опрости, драгане мој! — живо одговори Мина, а у гласу јој дрхтаху сузе — опрости ми — у тај мах бејах само — жена!

— Буди мој ђеније, који, показујући висове, кличе: — Excelsior!

— Вели, да је устанак сам букнуо... без заповести... за то мишљах...

— То је истина, моја драга, али то ме не може задржати!... Где се крв лије...

— Онда... онда... иди! Не задржавам те, — одазва се за час гласом без звука, гласом прекинуте струне...

А кад је светлост свитиљке са улице у тај мах обасјала њено лице, беше на њему неко чудно бледило... бледило, с којим се духови умрлих јављају о ноћи на земљи...

Дворски саветник је баш изгубио партију у игри!

. . . . . .

Кад је саветник сутра дан устао, опази отворен орман. Чекмеџе, у које беху домаће успомене, дође му извучено. С чудном слутњом приђе к њему и стаде прегледати разбацане ствари... Беше ту „крст за заслуге“, беше именовање за саветника... али црвене капе ни од корова!..

Саветник преметне сав орман, повади све ствари — црвене капе нема, нема!

Саветник зовне жену... Ни жена не знађаше ништа о тој капи!...

— Берта, Берта! — црвене — наслућујем нешто ужасно!

И улуди у собу Херманову.

У соби беше све у свом реду. Постеља нередирнута. Видело се, да Херман није целу ноћ спавао...

На земљи се беџео свитак хартије. Саветник га подигне и прочита:

„Облаци су у пламену... где је Соко?“ „Зумбул“.

На столу беше мастило, наменьсно њему... Зграби га и стаде читати:

„Драги оче! Црвена капа, која је тако брижно чувана као амајлија породични, означивала је напаљало дело. Може бити, да је то оправдано пред дужностима службеничким — али није оправдано пред повешћу и пред природним правом... Томе праву морам се ја да одужим. Узимам ту капу, да ју однесем онамо, где јој је место!... Да ли ћу се повратити са свога посланства, да ли ће неумитна идеја затражити, уз повраћен дуг, још и камате — живот мој, на то ће, драги оче, можда само Онај одговорити, који је, до душе, избројао власи на глави човечјој, али не броји никада жртава, којима се мора искупити свака велика идеја!...“

Саветник паде на столицу и побледи као крпа..

— Берта, изгубисмо сина! — јаукну хрипљивим гласом...

Берта зграби писмо у руке и прелети очима преко њега.

— Шта је то? — повиче — ништа не разумем... шта он то пише о црвеној капи...

— Јест, ти то не разумеш, — јаукну саветник — то је... то је освета идеје!...

(Свршиће се).

ПОУКА.

ПЛИНИЈЕ МЛАЂИ И ТРАЈАН.

(Из нештампаног дјела: Плинције млађи и његово доба. Свршна пријога и почетак другог столећа по Исусу)

(Наставак.)

По Плинијевим ријечима, како врло угодно опажа француски историчар (Duruy), морали бисмо извести да је Трајан дојста повратно Риму стару републиканску слободу. Али то није тако. Плинције је умакао своје шарено перо у реторско мастило, а његов неограничени занос за царем одвраћао га је од разборитих закључака. Још мање сипјемо вјеровати Марцијалу, кад о Трајану говори: „ти већ нијеси наш господар, ти си најпоштенији од сенатора;“[23] та знамо ми Марцијала и како је Домицијана називао богом. Трајан је био господар и автократ као и остали цареви; што га је од осталих разликовало, то је била изванредна пријатност његова карактера, којом је умио да постигне шта је год хтио. И јако треба да признамо да је он унео неке олакшице у управу, да је уступио сенату велик дио његових првобитних права, да је укинуо неколике наредбе Домицијанове, да је повратно консулима и виним чиновницима мал те не сва права и углед њихове части и т. д.; опет кад прегледамо те његове преиначе и новачења, кад прозремо у њихове конкретне појединце, лако ћемо се увјерити, да су ствари у Риму биле на истоме гдје и прије, и да је Трајан једнако био цар као и остали. Историји се не да ни замислити, да је у оно доба могао настати радикалан преврат у корист чистој републиканској форми, и да је глава државе, чији се унутрашњи устрој ослањао на ропство и на војничку силу, могао устати и прогласити слободу. То није било Трајану никад ни на крај памети, па ни Хадријану уз његове умјетничке осјећаје, ни Антонину уз његову велику доброту а напокон ни самоме Марку Аврелију код све велике и на пола хришћанске филозофије. Претресемо ли записеногa Плинија и остале писце оне доби, видићемо да су се све преиначе, које је Трајан увео, ограничавале искључиво на спољашњу форму, сам је пак ходио пјешке по граду, не бранећи никому да га не заустави на сред пута, сједио је редовито на суду, наредио је највећу штедњу у својој кући. То је све могло да дирне Римљане, али у суштини ствари су ходиле као прије. Цар је једнако придржавао себи врховну

[23] Martialis. Epigrmt. X. 12.

моћ, тако да сам Плинније пише: „све иде по вољи једног самог човјека, који је на се узео вас терет и муке, да може тако користити општему добру.“[24] Као апсолутан владалац, то је могао учинити; да није на то све било принуђен, то нам доказује раскошни живот његових претходника; али је Трајан савјесно вршио свој задатак и све нам јемчи, да му је болитак државе збиља лежао на срцу. Деветнаест је година царовао, па и ако му се нијесу причуле прве и далеке одјеке хуманитарних теорија, које су зазреле под његовим наиљедником те тако није скоро ни у чему побољшао стање једних робова, опет признајемо да је истом с њим римски свијет одахнуо, признајемо да је он први уједно римско друштво, да се може поуздати у својега цара. Под његовом управом проказаоци бјеху прогнати, бјеху смањени јавни порези и искључени ништавци из царске службе, сирочад уздржата на јавне трошкове, зидате велике спреме за жито, војска чврстом стегом уређена, границе државни раширене, јавни и корисни заводи свуда подигнути, а име римскога народа скочи до највише моћи.

Зидање великих споменика није у Трајана расло до праве страсти, као што ће касније бити у Хадријана; али његов ступ, базилика и форум, била су права ремек-дјела умјетности и архитектуре. Ступ је његов потпуно сачуван, изузмемо ли Петров кип, што су га римске наше посадили на мјесту римскога императора; накићен је барелифима, што спомињу цареве ратове и што се њиху на завоје све до оглавља. Натпис, који се и данас чита на подножју, каже, да је Трајан поравнио брежуљак, да може ту градити форум и базилику и да напокон сам ступ назначује висину тог брежуљка (100 нога). Мало је што преостало од форума и од базилике, али сви старински писци куду у звијезде љепоту тих зграда. Осим тога ударио је пут преко Понтијске мочваре, не далеко од Рима, поправио је Титове терме и Августов водовод; код Клавдијеве луке у Остији начинао је нову, која и данас носи његово име; уредио је Тибар, ту гдје утјече у море; повећао је циркус и напокон сазградио је храм своме оцу Нерви. Овом приликом вели Плинније пише: „Ако је Тиберије дигао олтаре Августу, то је учинио да може гонити као безбожнике оне, који руже првога цара; ако је Нерон намјестио Клавдија у небо, то је за цијело учинио да се изруга боговима; ако је Тит подигао храм Веспасијану а Домицијан Титу, то је што је један хтио тим да докаже да је син а други да је брат богу; али ти, Трајане, ти си поставио Нерву међу богове, јер си увјерен, да су превишњи збиља наградили његову крепост.“[25] Апотеозаја је вриједила само за цареве и хероје; касније ће католицизам посветити мученике и невољнике, а то и јест слава нове вјере.

Говорећи о Трајану не смијемо заборавити његову врлу жену Плотину, ни сестру му Марцијану. Знамо, да је увијек жена много допринсила развитку и карактеру друштва; тим више Рим је осјећао потребу, да за његов препорођај буде уз цара Трајана и жена њему равна у свим врлинама. Млађи Плинније каже, да је она била цару на дику и на част, и да није било лако наћи онако честите и племените душе; скромно се држала, мала јој је била пратња а ничим се није поносила; љубила је мужа, не што га је срећа до пријестоља подигла, већ из праве наклоности.[26] Сви старински писци без разлике описују нам највишим бојама ту врлу жену. Кад је први пут уз цара ступила у палату, окрену се према народу и рече: „Како сам данас у ову кућу ушла, надам се, да ћу овако и изаћи.“ Да је она помогла Трајановну угледу, то нам свједоче знамените ријечи Аврелија Викторa, кад оно пише: мало ће који вјеровати, колико је Плотина имала дијела у слави Трајановој.[27] Сестра царева, Марцијана, добила је на Палатину извјестан и њена положаја достојан одгој. И о њој нам Плинније говори, да се није ни у чему разликовала од царице, толико је ћи она била честита и на дику своме брату.[28] Колико је потпоре нашао у њих Трајан, то се даје лако замислити.

Кад је умро (10. авг. 117), оставио је царство у најбољем стању: ред у Риму и у свијету, а границе за дуго прије осигуране од непријатељских нападаја. Ако не можемо присвојити ријечи модерног историчара[29] кад вели: да су и даље римски цареви Трајанова кова били, царство би римско за вијеке било спасено, (јер ергби да гласовати писац у том часу није мислио на потајни али непрекидни развитак хришћанства и на неодољиво напредовање варвара са свих стра-

[24] Epist. IV. 20.

[25] Paneg. 11.

[26] Paneg. 83.

[27] Plotina incredibile dictu est, quantum auxerit gloriam Trajani.

[28] Paneg. 84.

[29] Duruy II.

на), опет можемо споменути, како је сенат, још двије стотине и педесет година по царевој смрти, при ступању на владу новог цара, уз остало му и то честитао: да буде срећнији од Августа и бољи од Трајана.[30]

Рим није могао хранити љепше и достојније жеље.

У близини римских царева био је увијек добар број људи сенатског и витешког сталиша; њих је владар к себи позивао, кад се је год радило о какву важну питању, било у политичким, било у војничким стварима: од ових царевих пријатеља састојало се је тако звано царско вијеће. Од Хадријана на даље вијеће је било стално; али од Августа на до смрти Трајанове, ти су се људи сакупљали око врховне главе онда, кад их је владар позивао; сад их бијаше мање, сад више на броју, а како је лако помислити, њихови су свјети послушати онда, кад је цар био разуман човјек: под Нероном и Калигулом њихов се је глас губио пред апсолутном вољом господаревом. Како их је он сам по својој вољи бирао, знао је већ унапријед, да ће му они гласовањем угађати потајној жељи. Не смијемо ипак мислити, да је ствар увијек онако текла, кад читамо, да је и сам Тиберије, тај страховити самодржац, више пута осјећао потребу, да му сенат изабере двадесет од највештијих људи, који би му мудрим свјетом били при руци у вршењу државних посала.[31] Познати су по Јувеналу Домицијанови савјетници и како их је тај махнити цар изненада у ноћи позивао к себи, далеко од Рима, како да се је радило о какву велику догађају на граници кад тамо, хтио је да уните, како би они зготовили неку изванредно велику рибу.[32] Ипак, поред свега тога, царско је вијеће имало велика утјецаја на одлуке у полачи. Август не би никад био постигао толики успјех у својој политици и у преустројењу државе и вјере, ни у опће толику срећу, да није слушао паметног Мецената и вјештог Агрипу; Тиберије се је пак пречесто поуздавао у савјете свог пријатеља а касније непријатеља Сејана; Нерон се је у прво доба своје владе радо владао по Сенеци а послије по Тигелину. Познати су пријатељски односаји између Веспасијана и Плинија старијег, стрица нашем млађему. Овај честити старац, врли научник и помљиви сакупљач скоро свега ондашњега знања, био је цару управ десна рука. О Веспасијану и о његовој управи, на жалост мало се што зна; али кад у млађега Плинија читамо, колико му је стриц радио уз цара, долазимо до закључка, да су велике и важне одлуке онога времена већином проистекле из главе тог ваљаног учењака, или барем да је цар искао сваки пут одобрења свога савјетника. Био је непрекидно у највећем споразумљењу с Веспасијаном, а ходио је к њему сваки дан у зору, кад је цар већ сједио за послом.[33]

Наш Плиније млађи остао је на гласу као царев пријатељ и савјетник. Кад помислимо на његове срдачне односаје с Трајаном, и како је сама смрт развезла пријатељство, које је трајало непрекидно скоро двадесет година, треба дојета да се чудимо, што је и Домицијан умио цијенити нашег писца. Домицијан се може у неколико испоредити са Тиберијем: обојица бијаху без породице, без икакве искрене потпоре у обитељи, па су се свега бојали, сумњали су на сваког, а страшну мизантропију, што их је сваки дан то више хватала, топили су у грађанску крв. Као што ни осамљени старац на Каприма није имао пријатеља, тако их није имао ни Домицијан: мрзио је крепост, ма гдје је нашао, а горе је мрзио аристокрацију, којој је скоро за вијека сиртан ударац дао. Што је млађега Плинија штовао (јер љубио га није за цијело), могли бисмо тим тумачити, што се је можда сјећао великих заслуга старијега и како је оцу му Веспасијану био друг у вршењу државних посала. Свакако старији је Плиније био човјек без великих политичких начела, да би га се нико могао бојати; Домицијан га се је као такова сигурно сјећао; млађи се пак није много од старијега разликовао, сувише био је онда тек у својој двадесетој години, имао је изванредно пријатан характер, искрен, скроман, а и он без особитих и погибељних начела. Либералне осјећаје, што сипи у своја писма, мржња на тиранију, неправду и на остале срамоте онога времена, то све пада у оне дане, кад је царством владао Трајан, човјек здиста либералац (у колико се ово значење може употребити за оно доба) и који је радо слушао, како се у Риму ружи успомена његова претходника. Али за вријеме Титова брата, наш је младић истом тежко да стече име у свијету, а на то

[30] Eutropius VIII.
[31] Sueton. Tib. 55.
[32] Juven. IV. 74.
[33] Epist. V. 3.

га је тјерао сигурно и изглед покојноме му стрицу. И ето дакле завидљива Домиција̀на, гдје именује Плинија свештеником у Титову храму.

Двије године касније заноче наш писац своју јавну службу, како су закони прописивали, прво као трибун у војсци у Сирији, па у Риму као квестор, као пучки трибун, и напокон као претор. Кад је око пошљедње мјесто добио, било му је од прилике тридесет година.[34] Ако се није баш директно бојао Домиција̀на, знао је да се треба бојати царевих људи, који су понајвише и грђи били од самога господара. „Био сам сс" — каже — приликом процеса Јулија Пастора, када ето приказа ми се у сну пуница. клече преда ме и стаде ме заклињати, да се оставим такова посла. Ја сам онда био још млад, а морао сам ту на суду јавно изаћи пред сакупљене центумвире, пред најмоћније људе у граду, шта више и пред саме цареве миљенике; то су све околности, које би ме могле биле одвратити одмоје намјере. Али сам рјеч био већ задао, и срећа по мене, све је добро испало; а ја сам оном приликом постао на гласу говорник".[35] Није се дакле могао тужити на цара.

Пошљедња част, преторска, крчила му је пут равно до консулата; али овдје престаје изненада добри одношаји између њега и цара. У задњем поглављу свога панегирика каже, да није хтио да по царевој препоруци дође до повијих части, које би се, у таковим тужним околностима, изметнуле у срамоту. „Ја сам напредовао — пише — у јавној служби, док није тиранин објавио свој крвави рат поштењу и племенитости; али кад је то учинио, умукао сам, нити сам се даље бринуо за се". Повукао се је дакле од јавности. Такав је корак сигурно увриједио сумњивог цара, или барем разврго је свако споразумљење међу њима. Домиција̀нови другови нијесу пропустили ту згоду прилику, да упропасте Плинија; ако се је до онога часа умио бранити од опадања, сад су клевети широм била отворена врата у царску палачу. Али, на његову срећу, Домиција̀н је на пријеме умро, баш у очи непревиђене а сигурне смрти Плинијеве; јер у царској писаоници нађена је писмена потврда против нашега писца и потписана од Мецијa Кара. Наравно, нестало тирјанина, оптужба је по себи пала; а како је стари Нерва заузео царско мјесто, вратило се с њим и поуздање у владара а с поуздањем и мир честитим људима.

Нерва, који је Плинија и прије познавао, понашао се је као пријатељ с њим. Једнога дана, кад су се неки разговарали с царем о млађима, у које држава може да се нада, виђена се је врло похвално изразила о Плинију, сам Нерва пак рече, да не смије он толико хвалити младога Секунда,[36] јер све, што ради, по царевој унути ради. Ова је похвала врло ласкала нашему Плинију, који нам и то приповиједа, да је Нерва на смртној постељи овако рекао својој кћери: „за свога живота ја сам ти велик број пријатеља добавио. али памти, да су најбољи међу тима Корнут и Секунд".[37] Цара је након мало смрт затекла, а одношаји између нашег писца и новог владара били су и остаће гласовити.

Ти су одношаји почели одмах, како је Трајан дошао у Рим: или су можда већ почели за Нервина владања, јер у првом писму девете књиге честита новоме цару, што је ступио на владу и каже: „Ти си, пресветли царе, желио да наслиједиш оца својега што касније могуће; али су се неумрли богови побринули да подигну на пријестоље твоје велике врлине; буди срећан и весео, то ти желим не само као твој познаник, већ и као грађанин".

Након толико година мржње и борбе с аристократијом, похитали су к новоме цару сви они, ко и су увијали, да им сад не пријети никаква опасност са Палатина. За мало времена створи се око владара круг одличних и поштених лица. Аристократија, која се је, сад више сад мање, увијек потајно борила против царске власти (јер јој је царство уништавало моћ), почела је и она попуштати, кад се је увјерила, да је држави на челу човјек скроман, племенит, важан у управи свијета, а напрстан вођа, и који много може, јер га војска љуби. Трајан је дојста могао све што је хтио; али што је увијек и искрено хтио, то је био бољитак државе. Одмах у почетку постара се да награди и да одликује људе, који су до онога дана прогоњени били; наш је Плиније може бити први, кому је цар удијелио тако звано „право

[34] Ред јавних часта, сигнум honorum, почињао је прво у војсци, гдје је младић служио као tribunus militaris, за тим у Риму као quaestor, aedilis, praetor и на пошљетку као consul. Њекако се је дакле у свим грањама државне администрације. Дивна ли устројена!

[35] Epist. I. 18.

[36] Плинијев содалитет, по којему су га у обичном говору звали.

[37] Epist. IV. 13.

troje djece“ (jus trium liberorum).[38] Kad je to dobio, Plinije sam najavljuje, kako mu ne dostaje riječi, da iskaže, koliko ga je to obradovalo: „ja sam postigao metu svojih želja; sad čelnem, i ja sa porodom, kako sam za tim i u ono nevolno (Domicijanovo) doba čeznuo; ali sada, hvala buđi bogovima, nastala su mirna i srećna vremena, a uzimam li sina, biti ću i ja miran i srećan otac“.[39] Nakon malo doba naš čovjek najvišu rimsku čast: konzulat, a tom je prilikom pročitao javno svoj poznati panegirik. Imenovan je za tim činovnikom „oko korita i obala rijeke Tibra“ (cura alvei Tiberis et riparum), i na poštetku y svojoj četrdeset i drugoj godini od doba avgurat. Lako je pomisliti, kako je naš vrijedni Plinije zahvalan bio svome caru i kakvom je zavidjesti vršio svoje raznolike dužnosti. Kaže: „nametan čovjek treba ne samo da se prima povjerene mu časti, nego valja da i vrši, što je s tom časti skopčano.“ Bio je dakle pun posla od jutra do večeri. Ali kad znamo, da pod Trajanom činovničko mjesto nije bilo prazna riječ, da je Plinije ozbiljno shvaćao svoju ulogu, i da y isto doba nije zanemarivao nikakvu važnu svečanost, nikakvo javno čitanje, nikakav prijateljski sastanak, onda se moramo dojsta diviti tome čovjeku. Tužno se je kad kad, to je istina, i velika ga je želja vukla za mirnim životom na letnjikovcu, ali opet sve je radio državi žrtvovao: htio je da uživa mir, ali mir, kaže, treba ga prije zaslužiti. Iz njegovih pismena vidimo, da je onda bio y Rimu veliki broj ljudi takova kova, među njima i čestiti starac Spurina. „Već mi se stvara pred očima — piše — mirni život, što me čeka, čim mi bude dato, da se posvetim od posala; y tolike razne mi dužnosti zove i dušu i tijelo, ali ce tjelesa, kad mislim na moga Spurinu. I na njemu su bili teški teret, vladao je i provincijama, a nakon tolike muka, dojsta je zaslužio mir.“[40] U zapisnicima rimskoga senata Plinijevo ce je ime uvijek sa najvišim poštovanjem bilježilo; a kad ga je car imenovao konzulom, govorilo se je, da nije veća sreća mogla državi donasti;[41] tim više, nadodaćemo mi, što je uz njega imenovan i Kornucije Tertulije, čovjek y svemu raven svome kolegi.

Između Plinija i Trajana vladalo je y svim stvarima potpuno sporazumljenje; istina je, da je naš pisac rado ćjepidlačio i da ce nije umio lako odlučiti na svršivanje važnih zadataka; ali je zato imao Trajan, čega y njegova prijatelja nije bilo. O tome ćemo ce odmah uvjeriti, čim pregledamo njihovo službeno dopisivanje. Trajan ga je baš obasipao dokazima svoje dobrote, a istini na čast, Plinije nije mnogo šta za sebe tražio, izuzimamo li avgurat. To je bila visoka svećeničke čast, koju je za ce neprosno „da ce kao svećenik može javno moliti bogovima, kao što je do sada privatno činio“.[42] Mi mislimo, da my nije baš molitva dala povoda prošnji, ali jest sa stalno želja, da može izaći pred svijet y bijelo, svečanoj halini i tim da bude na pogledu svakomu njegova odanost caru. Drugi put moli Trajana da mu dopusti, da najđesti njegov kip y hramu, što je sam podigao y Tiferniumu i y kojemu će biti najđestitiji i kipovi ostalih careva, „ali Tifernum je dalek, a uz to sad je baš doba, kad ce režu vinogradi. na bi trebalo da je sam tamo i za druge poljske stvari; za to moli da my se udijeli dopust od trideset dana“. Car mu daje zaiskani dopust, a što se tiče lika y hramu, njega ga slobodno podignie, jer ne će da stoji na put dokazima njegove ljubavi.[43]

Za svoje prijatelje Plinije se obraćao svaki put Trajanu a ovaj mu nije nikad ništa odbijao. Naš je čovjek znao svoju veliku moć kod cara, ali ce nije njom koristio; o tome piše: „Ljepo je kušati, koliko te vladar časti i štuje, brinuvši se za tuđe dobro“.[44] Kad je god mogao, da nagradi kreposi „ili da poravni put mlađim silama, to je car dobre volje volje radio. Starome je Spurini podigao trijumfalan kip, a sinu mu Kocijiu počasni stup na javnom trgu; i tako ce je dojst obistinila Plinijeva riječ, da, ko umije tuđe vrline štovati, znak je da ih i sam ima.[45] Ko je god y Rimu mislio, da može što postići ili da što zaslužuje, taj je iskao posredovanje našega pisca, kao čovjeka, koji sve može. Za Voconija Romana starao se je kao za brata svojega: najčešće je Trajana, da ga

[38] S tim su pravom skopčane bile mnoge povlastice i olakšice, toliko materijalne koliko moralne.

[39] Epist. X. 2.

[40] Epist. III. 1.

[41] Paneg. 95.

[42] Epist X. 8.

[43] Epist. X. 24.

[44] Epist I. 17.

[45] Epist. II. 3 I. 17.

прими у витешки сталиж. С тим је човјеком још из малена похађао школу, био је увијек уза њ, било у граду или на летниковцу; с њим је дијелио шалу и невољу;[46] њему је Плинније слао свој панегирик да му га поправи како се њему свиди, а онај је опет њему своја дјела слао и можда је (како се из једног писма може судити) о самоме Плинију нешто написао.[47] За Акција Суру тражио је у цара претуру; за свога лијечника и породицу му стекао је грађанско право; за једнога је добио премештај, за другога је постигао одликовце, трећега је препоручио и т. д. а цар му угађа што год пита.[48] У десетој књизи његових писама, отправљених Трајану, може рећи да су саме молбенице, а све у корист пријатеља, познаника и невољника. Како их читаш, осјећаш неко неисказано задовољство, јер по њима познајеш човјека, који, не мислећи ни мало за се, приказује цару туђе врлине и описује их најбољим бојама, а на њему ни сјене зависти.

[46] Epist. II. 13: X. 3.
[47] Epist. III. 13: IX. 28.
[48] Epist. X. 7, 11, 12, 19, 22.

(Наставиће се).

Јосип Берса.

УМЕТНОСТ

Пјевачким дружинама и пријатељима српске гудбе, поводом Остојићева чланка у 47 броју „Стражилова“ о издавању „зборника српских четворогласних песама“.

Прочитавши у 47 броју „Стражилова“ предлог пјевачким дружинама и пријатељима српске гудбе од г. Остојића, нађох се и ја побуђен, да о томе коју рекнем

Још лањске године, из истих узрока, из којих и г. Остојић, заподенем питање у ужем кругу својих другова о предлогу, који је Остојићеву у неколико сличан. Сви увидјесмо, да је то питање важно, те је мени ваљало и у јавности повести реч о овом, по чекајући, да с тим когод позванији изађе на среду, ћутао сам до сад.

Истина, пре неколико месеци изађе у једном броју „Србобрана“ позив свима српским пјевачким дружинама, где се умољавају све пјевачке дружине, да у заједници расписму награду на једну пјесму за мушки и једну за мјешовит лик. Тада сам мислио: сад је варница бачена и ватра ће се распламтети, те ће се једаред и на тој ствари почети озбиљно радити.

Тај позив у први мах канда оста „гласе вапијући у пустињи“. Али не потраја дуго, и овај позив, само потпуније формулован, изнесе нам као јасан и потпун предлог г. Остојић, признаната личност у нашој народној гудби.

У чланку своме у 47 броју „Стражилова“ г. Остојић у кратко наводи, шта га је побудило, да изађе са својим предлогом т. ј. „да је пре потреба приредити збирку одабраних српских ликова за четир мушка и мјешовита гласа“.

Врло сам се обрадовао, кад сам тај предлог прочитао, но ја ћу одмах, у зачетку те ствари, да пођем мало даље т. ј. на онај други део предлога, који г. Остојић износи.

*

Кад већ хоћемо нешто да покренемо а ми оснујмо чисто „*Гудбену Матицу*“, којој би била сврха, да свестрано подупире и гаји српску народну пјесму и гудбу. Та Матица за прво време нек издаје „*гудбени лист са додатком*“, у ком би се додатку (за прво време) издавале најпотребније ствари, а то је оно, што г. Остојић жели, т. ј. збирка одабраних српских ликова за четир мјешовита и мушка гласа. А кад се ове најпотребније потребе намире и Бог да, да Матичин фонд порасте, онда Матица нек поведе бригу:

1.) о скупљању и и издавању српских народних пјесама;

2.) о скупљању и издавању нашег црквеног појања;

3.) о издавању школа, израђених на основу српске народне гудбе;

4.) о гудбеном образовању нашег подмлатка;

5.) о давању стипендија за гудбу даровитим младићима;

6.) о расписивању награда за најлепша изворна гудбена дела;

7.) о подизању певачко-гудбено-глумачке школе.

Овакову Матицу имају браћа Словенци у Љубљани и та њихова „Матица ради још од 1873. год. са великим успехом. А кад могу браћа Словенци, за што и ми не бисмо могли бар *почети* т. ј. основати такву Матицу? А наши потомци нека изводе поменуте жеље и замисли, ако ми не будемо могли.

*

И сад долази питање — а то је најпречније: где су нам новци? где је фонд? где је Матица? Ми, хвала Богу, нисмо никад оскудни у лепим и племенитим предлозима за оснивање разних друштава, за подизање разних споменика и томе сличних ствари. Но чим дође до новца, ту се наше одушевљење одједаред охлади и од свега најпосле остане — само лепи предлог.

Но не би ли се томе даду овако могло доскочити? Нека свако певачко друштво приреди ове године једну а до године и другу, па ако буде потребе и трећу забаву, а све у корист тако племените сврхе. Не би ли се тако крај наших певачких дружина, којих је заиста до пола стотине на броју, могао за три године основати фонд од 10.000 фор., коме би за тако племениту сврху својим прилозима притекле у помоћ, мислим, и друге дарежљиве руке, као црквене општине, појачани заводи, „Српска Матица“ и остале задруге.

Нека само сваки имућнији Србин — као што чине браћа Чеси — први крупан прилози на ту племениту сврху, па да нас види Бог! За тим додајмо овоме чланарину чланова оснивача, редовних чланова и чланова помагача, па за кратко време ето чврста темеља, на ком би Матица могла почети свој рад, и то, као што сам већ казао, прво са гудбеним листом и гудбеним додатком томе листу, а после и са осталим

*

А да нам је лист као и збирка преко потребан, мислим, да ми није од потребе доказивати. Ми данас, колико је мени познато — имамо три до четир мала делца, у којима су изложени главни појмови гудбе. Није ми овде намера, да оцењујем та дела, али могу казати, да су то врло кратки изводи. Ти би изводи, кад би и најбољи били, били врло мало за нас.

Према томе, дакле, имао би тај лист за први мах да буде *школа* сваком пријатељу песме и гудбе, а нарочито неком делу ликовоља — јер скоро две трећине наших певачких дружина имају за ликовоље људе дилетанте — а после и народним учитељима. Осим других потреба, које лист изискују, напоменућемо само ову једну, као најглавнију.

Можда ће ми когод довикнути: „Е, мој млади Србине, ти у свом млађаном одушевљењу врло много од нас тражиш, та ми то све не можемо, кад бисмо и хтели.“ Но ја таком малодушнику већ напред одговарам: Ми почнимо и радимо, колико можемо, а на потомству је да настави онде, где ми станемо.

Та мислим, да је и време једаред. Погледајмо се, како смо запали у туђинштину, како се гудбено образује наш подмладак и то нарочито женски, који у много већем броју негује гудбу. Та тај се отуђено и од ово мало српске песме, што је имамо. Не ћу да износим то једно наше стање, не ћу никог ни да кријем, тек само напоменућемо, да су сваком таки и осећаји, какво му је гудбено образовање.

Како ме је дирнуло, кад сам у хрватским „Gusslama“ утледао две чисто српске песме, које уђоше онако као испод жита. У 8 броју истог листа изађе-рпћка popievka „Je si l' čuo da sam izprošena“ а у 10 броју „Ej diko moja, okreni se k zidu“. Ту се „Gusle“ чине невеште, те и не спомињу, чије су то песме. Не кажу до душе да су хрватске, али не кажу ни да су српске. А кад се тако ради, ја мислим, да је са свим јасно, шта се ради. Познато је, шта браћа Хрвати раде са нашим народним песмама у Босни. И за то пренимо се за времена, да нам и ово не постану „рпћке popievke“, јер после ће битикасно доказивати и лелекати.

Овде сам изложио своје мишљење, које се много не разликује од мишљења г. Остојића. Г. Остојић је за то, да се почне са првим делом његова предлога т. ј. са издавањем збирке одабраних српских песама, јер је тај посао лакши, но ја сам ипак прво за други део његова предлога и то онако, као што сам изложио, повлачећи ово горе речено: почнимо на темеља!

А сад такође мењем на српе свима пријатељима српске песме и гудбе, а нарочито нашим певачким дружинама — које су у првом реду позване — да о томе промисле и своја мишљења путем листова пусте у јавност, а кад ствар сазре, да се приступи делу.

Пренимо се, двана̀ести је час!

Душан Котур.

КОВЧЕЖИЋ.

КЊИЖЕВНИ ПРИКАЗИ.

Andrić Nikola. Prijevodna beletristika o Srba od god. 1777—1847. Književna studija. Napisao je — —. U Zagrebu. Knjižara dionične tiskare (Knjižara Jugoslavenske akademije) 1892. — На 8-ми 1 л. садржаја и 95 стр. — На унутрашњој страни натписна листа стоји „Prostampano iz Vienca". О овој интересној књизи, која је изашла од прилике пре два месеца, требало је већ и раније проговорити и у „Стражилову", јер сам натпис привлачи и налаже, да не треба бутке преко дела, које се тиче наше књижевности, па ма то изашло и у другом броју наше књижевности, што латиницом пише. Али писцу ових редака, крај све његове добре воље, да и читаоце упозна и с оним радом, није било могуће, јер — паљевља, да ова књига не заслужује само овлашан преглед и да не би био он писац цем задовољан, када бисмо само поменули речи „Јаворове", да је она студија „монументална", — није имао толико времена, да је критички прочи. И сада, када хоће о њој да пише, да би искупио дану реч, не ће ући у дате у свеске појединости; за то задржава себи право, да о овој интересној књизи и нашим прогонри, када се врати у Београд. — Књига нам она даје слику једнога дела наше књижевности, другим речима, писац баца поглед на српску преводну белетристику од 1777. до 1847. године, која би се година могла узети као предмет и у белетристици. Напоредо, шта је превођено, тражи и изворе преводима. Заиста похвално разбистрати питање о оригиналности! Писцу је и пошло да руком, да неким делима и наше оригинале — у немачкој књижевности, која је извор и данас још већем делу наше књижевности. Поседе ове расправе неколико је трснутака у нашој књижевности јавиће. Сада већ видно оригинале Вујићеву „Фернанду и Јаворки", Нгићатовићеву „Артаху", Видаковићеву „Благодарном Отроку" и т. д. као и то, да је Теразијићева „Идеја" превод. За „Забављање једнога летњег јутра" нам знали смо и раније, да је Теразијићев оригинал, само писац је то превидео. Новаковић је истина у „Библиографији" казао, да је превод, али не Шлецеру. У своју „Историју књижевности" о том већ не говори тако, јер је имао у рукама само дело. Неким делима још и крај ове расправе није нађен извор (као н. пр. Вујићевим: „Љубав нађа завшет чрез једне цвијеће", „Слепи жиш" и т. д.), а за неке се знало и раније, само није било овако рађено, те се наше пута могло и превидети, нарочито када се не располаже добром библиотеком. Случај је такав на пр. с Вујићевим „Крештајицом", за коју је писао Арнот, да је превод с немачкога и да је оригинал Кецебуов (в. његову „Сербску Новину" 1818. бр. 51.), али то раније истина и Новаковић у „Библиографији" — само о тога, што „Сербске Новине" не беше тада у нар. библиотеци, те не могаше је ни имати у рукама. То сведочи и њено непоменување у „Библиографији". Такав је исти случај и с Вујићевим „Вертолдом". Свакако правилност у послу захтевала је од писца, да и ово има на уму, па и да помене. Свиш спиро! Никако није оправдан стил младога писца према Новаковићу. Писац је заборавио, када је и у каким приликама радио Новаковић, а сметују с ума, да нема дела савршена. И монументалним расправама често има приговора! Новаковић и у овом раду, „Библиографији", показао је савесности, што му не поче ни научна критика онога времена, када књига изађе; он се није бојао, да ће његова слава потамнити, ако изађе одакле је нето усео. Овај безброј потпина неких појединих књига најбоље то показује. На предговора се види, да му је Шафарик био главан извор; по њем и изађе само на пр. за „Крештајицу". Одако се са свим вели, да је Новаковић онако „лакоумно и категорички" и „од ока" тврдио нешто, што не постоји. Сваки, ко је прочно „Библиографију" Новаковићеву са свим његовим допунама и исправкама не може тако што тврдити! Зар је то „од ока", када вели: „Писам имао на пред чести шездесета листа, те тако не знам, је ли баш онако како стоји на другој" (стр. 25.). Погрешно писац суди и о Смотрицкоју, на кога баца тако рећи анатему као на пароха, који је нашао целу српску књижевност на странпутицу! Да се имало на уму, када је штампана прва пут и за каке прилике његова граматика, не би се онако лаковска рекло! Чудно ми нешто звони и завршетак увода: „И тој је народ требао скупити по збјеговима, умирати га, дати му хљеба, отрјати га, повратити му вјеру, удати љубав за спијет, за људе, за бога — за књижевност и за појезију". На ових речи не бих могао рећи, да писац познаје прошлост српскога народа. — Рђаво је прочитао у „Летопису" 126. када вели, да је Јанковић 1790. пошао из Липиске у Н. Сад. По том „Летопису", који му је, како ми се чини, био извор, казали, да је 1789. пошао из Липиске, на скратко у Праг, а из Прага се нак оно полвине 1790. крену за Н. Сад. — Не бих ни рекао, да је Рајковић у „Летопису" 126. само „натукнуо" неоригиналност Јанковићева „Благодарног сина". Мислим, да Рајковић вели, да је „Благодарни син" превод и да му је оригинал писао J. J. Engel, да то не може бити само „натукнуо". Пре би се тај израз могао употребити код говора Поповићева „Турци у Босни" као и других песама дела, јер је Вран у Кући I указао, да је он „слободнопреводитељ поједпних дела". На стр. 34—37. реч је о преводу Робинсона у српској књижевности. Specthofen-ова Робинсона превео је Јов. Поповић, сенатор суботички, што је могао писац сазнати из „Допуна" те „Библиографије". И по мом мишљењу „Робинсон" од 1807. треба да отпадне, јер није ни постојао. Новаковић да није имао у рукама, а ни писац ове расправе. Не ће бити ни да га је Шафарик имао, јер није забележио, по свом обичају, ни стране дела. Шта више у прилог мојој претпоставци говори и то, што Шафарик и не спомиње Робинсона од год. 1809. За Вујићева „Робинсона" знао се оригинал још у „Летопису Матице Срп." књ. 76, стр. 92. Нејасно је писао писац о уделу Мушицкога у издању басама. По њем би изашло као да је Мушицки њему нову збирку „Изабраних басама" штампао, а то не стоји, што га може уверити и њиме поменут Јагићев Архив, књ. VII, стр. 699. Мушицки је само од Досатијевих басама изабрао неке и штампао у тој књизи. Тод. Павловић никако није основалац српске журналистике. А шта бисмо онда с Давидовићем? — Да још нешто поменем. Писац је без сумње рачунао на свеске, када је на стр. 14 могао рећи, да се од Стематографије Жеза-

ровића састајемо с делима, која су под именом оригиналности најновија излазила, а нису њихови оригинали. Писао је тим превасходно далматинско-дубровачку књижевност, у којој то нигде опажамо. Без сваста није ни оно на стр. 45. речено: да се и данас још види „по биографским записима објаве позоришне, тј. ће се јавља, што се који дан игра, па, ако је превод, — често се, пре често, не каже, у којему је језику оригинал написан, а још пре, како је име писцу". Вара се у том писац. Ако хоће, могу и статистички доказати: да је ово онако тек речено. Коме се, који је у нас преведен, не крије оригиналност; шта више, често ће се читати у наименији и немачко име комада. Име преводиоца често се истина не каже (јер то од преводиоца зависи), али име писца увек. О том се и писан и свако може уверити и из „Репертоара драм. срп. нар позоришта",,који је у два маха штампала управа позоришна. — Моје је мишљење, да дело, и ако има и погрешака, од којих неке само за сада наведох, ипак заслужује и свако признање. Оно је систематски израђено и одбивши неке субјективне писчеве назоре читалац у њем налази јасну слику времена, а књижевни историк основицу, на којој започеће зграду има да дозиђује. Нека је на крају ових редака поменуто, да заслугу, што ова књига угледа света, има и проф. Јагић, који је ову тему дао младоме писцу за домаћу радњу за учитељски испит.

Веч. Ђ.

Просвјета, лист за цркву, школу и поуку. Уређује *Ј. Суботић*. Година I. Свеска I. и II. — У кн. прин. државној штампарији на Цетињу, 1892. — Нова „Просвјета" није наставак „Просвјете" Јов. Павловића. Лист ће доносити — речено је у огласу — поглавито просветне чланке. За похвалу је, што ће „Просвјета" доносити и народне умотворине. Прве две свеске „Просвјете", које су до сад изашле, одговарају потпуно свом програму. Уредник је проговорио о „просвјети у опће". Учени И. Рувараи је расправљао о владикама ветским и дригорским. Радичевић је написао некролог пок. Исидору митрополиту новгородском. Уредник је штампао своје студије: „Религија и фанатизам", и „Из моје букваре". Осим тога има превода богословске садржине. У обе свеске има нар. умотворине и просветних бележака. За књижевне белешке требало би се било постарати. — Ми искрено поздрављамо „Просвјету" и препоручујемо је нашем свету најтоплије. С.

КЊИЖЕВНЕ БЕЛЕШКЕ.

= *Српска Књижевна Задруга*. „Српска Књижевна Задруга изашла је до 22. нов. 2441 члана, чији су улози већ у друштвеној благајни. Осим њих налази се код разних повереника око 500 чланова са улозима нешто уплаћеним а нешто уписаним. У реченом броју највише је чланова основача (по 10 динара), нешто улагача (по 6 динара), а најмање, разуме се, добротвора (по 150 динара). Србија даје готово све основаче, остале српске земље више улагача. Добротвора је највише дао Београд. Од целокупнога броја чланова из Србије су 1374 члана: осталих 1067 овако су распоређени: Црна Гора 67, Далмација 291, Бачка и Банат 218, Срем, Славонија и Хрватска 307, а по осталим српским и по другим земљама 179 (Босну овима има 82 претплатника на овогодишња друштвена издања). Чланови из Србије овако су распоређени по округима: Београд 277, Пожаревачки 171, Подрински 115, Ћупријски 110, Подунавски 111, Ђунишки 94, Руднички 84, Крагујевачки 71, Топлички 69, Моравски 68, Крушевачки 68, Ужички 64, Пиротски 31, Врањски 14, Крајински 11, и Тимочки округ 8 чланова. Ови бројеви најбоље показују, на какав је одзив наишла „Задруга" по појединим крајевима.

„Јавор" у 45. броју вели на Пасаријеву расправу „О хрватском правопису" да је „*чудо телесна и наука*". Чудноватa галантерија према хрватским расправама! Опроштавати ове речи не би имало смисла. Свако, ко расправу прочита, а зна за и најмање шта о тим стварима, знаће шта она вреди. Та у њој се вели, да су босанске листине писане — хрватски.

— Мита Нешковић јавља, да је рад да покрене лист, који ће нашем народу и његовој омладини бити оно, што су читанке ученицима народних и средњих школа. Претампавање се у њ. прикладни одломци из књижевних дела и забрани народних умотворина, тако да сваки одломак чини за се заокружену целину и уредник ће настојати да садржина буде поучна и забавна те ће обилазити оне, што је строго научно те даље и неспадално публицисти, којој је лист намењен. Лист ће се звати „*Несташо*" а излазиће једанред месечно на целу табаку. Стојаће годишње *осамдесет новчића*.

— У немачком Магазину за књижевност читамо, да је у Берлину код Јанка пре неколико дана изашао нов роман под натписом „Der Stern von Mostar". Књига та — вели Магазин — уводи нас у херцеговачке борбе за ослобођење у време руско-турског рата. Дивљачно јунаштво с једне стране и ђаволска злоба с друге.

+ 3. децембра ове године рударски секретар Foullon држао је у Бечу, у инжинирско-архитектонском друштву, предавање „Ueber das Kupferwerk Sinjako in Bosnien".

+ Некадашњи министар председник и министар спољашњих послова Милан Ст. Пироћанац штампаће ту скоро у Београду брошуру „*Међународни положај Србије*". Остављајући да о овој књизи поднаши говоре, задовољавамо се само напоменом: да је погрешан назив писчев за ово Словење, сем Руса — „Јужни Словени"! У науци је већ утврђено, ко се разуме под јужним Словенима. — Књига је на вел. осмини, а има 55 страна. Стоје 80 пара дин.

+ Зимњега течаја чита на київевском свеучилишту професор Т. Флорински „О народном песништву северних и југозападних Словена".

ПОПРАВКА.

У прошлом броју на страни 779 место Ј. Г. на нашу места треба да стоји сиуј Ј. Т.

САДРЖАЈ: Песништво: Само један. На ва чега. Српска капа. — Поука: Пашиње млађа и Трајан. — Уметност. Певачким дружинама и пријатељима српске гудбе. — Књижевић: Књижевни прилози. Књижевне белешке. Поправка.

„СТРАЖИЛОВО" излази сваке недеље на читаву табаку. Цена му је 5 фор. а. вр. на целу годину, 2 ф. 50 н. за по год., 1 ф. 25 н. за четврт год. — За Србију и Црну Гору 12 динара на годину. — Рукописи се шаљу уредништву и претплата књижари Луке Јоцића у Нов. Сад. — За Србију прима претплату књижара В. Валожића у Београду.

Издаје књижара Луке Јоцића. Штампарија дра Павловића и Јоцића у Новом Саду.

СТРАЖИЛОВО

ВЛАСНИК И УРЕДНИК ЈОВАН ГРЧИЋ.

БРОЈ 51. У НОВОМ САДУ, 20. ДЕЦЕМБРА 1892. ГОД. V.

ПЕСНИШТВО.

* * *

У светом часу поноћнога мира,
Кад тиха роса почива на биљу
И безброј звијезда с далёког свемира
Љупко се смјеше у анђёоском миљу;

Кад благи шумор мирним зраком плове
И њежно цвјеће о зорици сања:
Тајанствен гласак мами ме и зове
На драго мјесто нашёг миловања.

К'о рујна зора што славују буди
Милином слатком оно срце сјетно,
Тако тај гласак напуни ми груди
И душу диже на престоље цвјетно;

И прошле среће затрепере крила,
На мртвој њери заблиста се нада:
Преда мном сине твоја слика мила
Чаробним миљем к'о богиња млада.

Са бујног прама твоје густе косе,
Што дивно пада на б'јеле ти груди,
Мириси слатки у небо ме носе,
Далеко тамо од св'јета и људи.

Ја жељно гледам твоје лице бајно
И њежни осмјех, што ми свемоћ спрема,
А срце вриске, заплаче очајно:
Ја руке ширим, али тебе нема...

Залуду поглед у бескрајност блуди,
То призрак само бјеше ноћи тавне —
Ја спустим главу на уморне груди
И немо снивам цв'јет прошлости давне.

А хладни вјетар лелуја ми власи
И шумом тоне сред поноћног доба,
К'о свете туге прекидани гласи,
К'о уздах тајни са хладнога гроба..

Алекса Р. Шантић.

ПАТНИЦИ.

„Јадна Лико, што си дочекала:
Да те Босна кукурузи рани!"

Гдје да потражимо узрока тој недаћи? Не ћемо далеко ићи ни извијати, него ћемо укратко казати, да је узрок томе понајприје у земљи, које нема толико, која је већином вриетна, није добро нагнојена, не обдјелава се ваљаним оруђем; даље узрок је томе и необразовање народно, којему недостаје школа, да га науче не само читати и писати, него и основне истине о ваљану и разумну господарству.

Необразовање чини, да се народи тако чврсто држе предања својих старих и то онијех — да ме ко криво не разумије — која, ако им не доносе штете, а оно ље ни не користе.

„Та мани се ти мене, чоче, тако је и

мој отац радио, па је све добро било!“ рећи ће ти паш сељак, ако му почнеш да говориш, да ради овако или онако; а не зна, да се с временом мијењамо и ми и наше потребе.

* * *

Прољеће је, кад је сељак код нас у највећој неприлици и глади, јер многи нема шта да једе. Оно мало жита, што је остало, то је за сјеме пролетних усјева, јер ако то потроши, може до године слободно штап у руке. Крвако се то оре, кад и човјек и марва мора да гладује!

Али, драги читаоче, знам, да ти је то сухопарно, дај дакле да те уведем у наше село.

Нијесу код нас села као на прилику у Срнјему, Бачкој, Банату, да изгледају као градићи. Ево, идимо цркву на овом брдашцу! Тамо даље према планини неколико кућа, то су У.; уз планину Г., ниже њих у долини К., даље Ш., па Ч.; пружило се село уз планину по племенима, баш по црногорски; мало је кућа уз главни пут. Те све куће племенске нијесу у свези, но мораш да вичеш, ако ћеш кога дозовнути. Ви не цркве даље према истоку диже се бријег О., каменит и по гдје гдје обрастао дријеском и буквицом. Са њега може човјек да прегледи све село и позе, већином кошанице, мало што да се од њега оре. Наш сељак, колико се брине за себе, толико богме и за марву, јер му нема без ње омрсна.

Ту близу цркве има двије три куће, то су Т.. Пођимо оној малој шпској кући, што се пружио пред њом гаров, па се сунча, а теле привезано за плот пред кућом, да пасе. Попасно је доба. Један човјек — може му бити преко четрдесет година — упутио се тој кући. Средње је висине, мало погурен, смеђих бркова и косе а носа кукаста. На глави има црвену капу, која је била већ изгубила своје право црвенило, на себи плав прслук, скоро већ избљедио и у гаћама је конопљеним. На ногу су му опанци поклопани већ прегледали. Заметнуо се сјекиром, па како је погнуо главу, и не видје, да је већ пред кућом. Нас се трже из својега дријемежа, скочи, очешта се о госпе ноге, па опет оде на своје мјесто. Сад се и он исправи и сад тек могао си му видјети лице, обасуто крупним борама. Дохвати за узицу од врата, падалица се дигну, а он, гурнувши мало врата, ступи унутра. Био је то овелик простор: на десно собна врата, а на љево преградак за коње, краву и теле. Уза зид стајаше шпска округла столица на три ноге, на којој се обично једе, и неколико троножних шпских столаца. На клину о брвима виси котао и лонар а на полици можеш видјети понамијештане прне земљане лонце, дрвене здјеле и жлице, мјешајицу за мијешање палснте. Међу брвна је утакнута тавица, па мало на страну потурена, да не смета при ходу; о клину виси сукнена коњозобица, а уза зид прислоњена комињача, којом се отвара и затвара баџа, куда дим излази, јер нема зиданих димњака, него се дим с огњишта разилази, што по оном простору, што опет кроз баџу, јер по ноћи, кад је баџа отворена, видиш, како звијезде сјају. На огњишту гори ватра, а на њој се гријс прпјешља, да планинка испече прешак јечмен хљеб, који је у соби мијесила. Није могла да умијеси кисео, јер не могаше да узајми више брашна у селу.

Човјек ушавши унутра повиче: „Ej, Саво, јеси ли ту?“

„Ево ме, Никола, ево мијесим хљеб!“ одазва се она.

Он уђе унутра, гдје је она мијесила хлеб у наћвама крај земљане пећи с петљацима, те сједе крај постеље на дрвену клупу. На сред собе је јелов сто, преко постеља за дјецу, а у врх стола на зиду виси мала, масна икона, којој се ни лице не распознаје. То је сав кућни намјештај. Да, узало не заборавих. Соба има само један прозор и то толики, да једва можеш помолити главу. Три окапца су од стакла, а четврто артијом залијепљено.

Сава погледа Николу онако испод ока, па ће му рећи: „Теби као да није најбоље, нешто си поблиједио као зид.“

„А, није то ништа. Уморио сам се, цијепајући дугу. Мислим, да ћу моћи направити двије три вучије и неколико

бардака и крајача. Но дед брже да испечен тај хљеб; гладан сам као вук."

Она изађе на поље, дохвати лопар, метну тијесто на њ, однесе на сто те растањи тијесто па га однесе на огњиште, гдје разгрну ватру, спусти га доље, поклопи пријешњом, а нагрну жеравице те се врати у собу.

Сава је жена омалена, округла лица и младолика, ма да је и она у четрдесетој. Била је у шареној вуненој сукњи, која је зашивена за прслук око груди, а кроза њ је провиривала конопљена убијељена кошуља. Била је боса.

„Када ћеш у коларију?" запита га она ступивши у собу.

„Е, па кад начиним судове. Договорио сам се са Стојаном и Петром, да ћемо ићи онамо у суботу. Него ухватио ме лугар, гдје цијепам дугу, записа ме, те ми рече, да ће ме јавити котару. Ја сам га молио и молио, аја, ништа не помаже: све једно као да је гора његова крволочина, као да се он око ње мучио, док је поникла. Знаш, каки је наш човјек, како се понесе, чим постане што год. Био ми је сав крвав на очима, вала хтједох да га окинем каквим окличком буковим, или, Бога ми, да га ухватим, па да задавим крвопију. Но прођем га се те му речем, да чини што зна, а ја ово морам да радим, па ми сад глава врцила с рамена!

„„Ништа, ништа!"" рече он. „„Биће ти мекши од вуне!"" те замаче у густу јелову шуму у долини, окле су допирали потмули удари сјекирини, да и тамо потражи лова. Ја се отале упутим на управо кући. Цијелим сам путем преминљао о томе. Свакојаке су ми мисли долазиле на памет. Бог ти а душа ти, помишљао сам, да се убијем, јер је дошла душа у подгрлац овакијем животом. Но излазила ми је тада моја пјесма код куће пред очи, а и ти. Ко ће вас онда хранити, ко ће вас бранити! Ех, моја Саво, тешка је сиротиња, да је Бог убије! Ради и ради, нигда мира ни починка, па опет гладан и сухотан, го и бос до вијека. Не смијеш овамо, не смијеш онамо; ово царско, ово опћинско, а наше ништа! е али, бога ми, мора се искуд Шума тамо стоји, а ја се не смијем користити њоме, него морам да скапавам од глади. Тако други и трећи. Људи пропадају, а шума се чува и остаје. Е чујеш, ако је то право, ја не знам, шта је грјехота!"

„Данас је правда у цјену!" рече Сава уздишући. „Ако зауздаш како кључе, оно ће бити још покорније."

„Тако је на жалост!" рећи ће Никола. „Од нас се тражи све и сва, а нама како бог даде и *правда*."

„Гле, ми се заговорили, а хљеб ће нам изгорјети!" сети се Сава, па отиде на поље.

Подигну пријешњу те извади хљеб и кад видје, да још није печен, подуприје га ожегом, да се мало истисни према жеравици, јер је на сриједи био мало одмекао.

У то изиђе и Никола из собе, те ће рећи: „Чујеш Саво, подај воде ономе телету, ено риче, а и доба је већ, сад ће сунце починути.

Сава оде на напоји теле, опет се врати у кућу, те дигне хљеб с огњишта, одуше га на га метне на полицу, да се мало исхлади.

Никола је за то вријеме сједио код огњишта.

Сава послије скиде хљеб, узе столицу, на метну на њу хљеб и неколико главица црна лука са слаником те позва Николу, да вечерају. Он се подигне мало га стоца, узме га за сједало те се примакне столици.

То је изузетак, да они вечерају без дјеце. Имали су њих двоје: мушкарца и цурицу. Њему је било десет, а њојзи осам година. Имали су они и више дјеце, али им сва зарана помријеше те тако остаде у животу само ово двоје. Њих двоје били су код краве у пољу, па за то не могаху скупа вечерати, јер Никола бјеше у главици па је изгладнио, а дјеца се враћају тек у сутон.

„Богме ми, Никола, добрано поједосмо хљеба!" рече брижна мајка. „Оставимо и дјечици, доћи ће нам глађана из поља; знаш шта је младо: трчи овамо, трчи онамо, нигда мира па им се прохтије јести."

„Јест, јест, тако је!" потврди он. Али и ја бјех гладан. Гдје и не бих, верући се по оној врлети. Знаш, како се каже: „„Једе, брате, као да је дошао из дрва!""

Тако се још њеко вријеме разговараху, кад наједаштут зарика крава пред кућом, а дјеца бануше у кућу.

„Добар вече!“

„Дао бог, дао!“ би отпоздрав.

Мати скиње дјеци с полице хљеба и лука, да вечерају, а она изађе напоље, одријеши теле па га одоји те га за тијем саждене у кућу у мали преградак; краву опет у онај велики, што је био за њу и коње. Није музла краве, јер је била првотелкиња, па мало и млијека давала, а теле било њекако слабуњаво, те је тако пуштала, да оно све посе.

Тешком муком кушили су они ту краву, откидали су и од уста, само да уштеде, па да купе ту краву, да не гледају од другога, да их омрзи.

У то и Никола отиде по коње, које је било принето на ливади у једном окрајку, да не би залазило у квар, те га сагна. Мало се још поразговорише са дјецом код ватре. Сава за тијем устаде, дохвати жижак с пећи и запали га, да може намјестити постеље, те Никола и дјеца легоше, а она се још поврати, запрета ватру, прекрстивши ју три пута ожегом, затвори бацу и замандали врата, па се онда поврати у собу, да и она легне.

Сјутрадан устану сви зором, те свако за својим послом; дјеца у поље крави, Никола у главицу, а Сава остаде, да спрема кућу.

За три дана зготови Никола суђе, те ће у име божје у суботу у први сутон да пође са Стојаном и Петром у Босну, да продаду суђе, те да за то добију кукуруза, јечма или другога какога жита.

То је коњарија.

Мало чудан пут у вече, јел те? —, али тако је.

Морају се чувати лугара, да их не онази и усред пута их не заустави, те им суђе не одузме, па куда ће онда?

Стојан и Петар ће путем око О., па ће у пољу причекати Николу, гдје их овај, опростивши се са женом, и пађе. Отале изиђу на главни пут, па тјерај даље.

„Њешто хладан вјетар харлија,“ рећи ће Петар, „могло би бити још великога њуска“.

„Ма и мене њешто штреца у ноги“, рече Стојан, пашанац Петров, „вала, промијениће се вријеме.“

Ту је рану добио у задњем босанском рату; прошло му таше кроз лијеви лист.

Тако они њаху даље, а облаци, који се виђаху на крајевима обзора, почеше се дизати и згушњавати.

Ућоше у јелову шуму, помијешану с буквињама, којом иде пут кроз Р., па даље у Босну, а оно се све већма облачи. У то поче и киша прошкапати. Из почетка је само ромињала, но послије поче падати све крупнија, а уза то дуваше оштар вјетар, набацујући им кишу у очи.

Наши путници поклонили се на иду за коњма и ћуте. До најближег села има подобар сахат и по. И једна марва пати много. Куд мора да носи онај терет, туд је дере још и онај шкропац, који и судове кваси и у њих набацује, па је то тешко. Саставио се облак са земљом, што 'но народ каже, а од онога вјетра поче и сушњежица да пада. Јадни људи туку коње, да што брже иду, али ови малени, мршави и нејачки, па не могу.

Једва за живу главу дођу у П., мокри до коже, а озебли као репе. Никола је био блијед као крпа и цвокотао је зубима; једва је могао и једну ријеч да проговори.

Она двојица нареде коње па за тијем уђу у криму, гдје је Никола лежао на клупи а сав дрхће. Шта ће? Онако мокра покрију га биљцем. Ухватила га јака грозница. Тако је сву ноћ провео превртући се; тек у свитање одумине малко боља и попусти грозница те он заспе.

Сутрадан, кад се разведрило, могао си видјети, како се Пљешевица и околна брда бијеле.

Петар и Стојан опреме коње, да се полази. Хоће и Никола да иде...

„Та мани се, Бога ти!“ рече му Стојан. „Остани ти само ту, ми ћемо ти све уредити и продати као и ти сам.“

„Проћи ће то“, одврати му Никола, „чим мало проходам, видјећеш“.

А овамо је поклецавао од слабости.

И тако пођу. Из почетка ајде ишло је њекако, али послије поче Никола да

заостаје. Изгледао је као да је годину дана лежао на простирачу.

„Браћо, не могу даље рече!“ најпослије слабим и муклим гласом. „Све ми се чини, да ме нешто разапиње изнутра. Кости ме боле, а прси да изгоре од силне врућине.“

Сада се Петар и Стојан још већма забринуше. Шта ће са болесним човјеком на сред пута? Стоваре његово суђе с кольчета му, па натоваре на своје коње, да он може узјахати. Тако су путовали тај дан, а Николи било сад боље сад горе. Ноће у једном селу на међи, гдје је Никола прилично мирно спавао. То охрабри ону двојицу а и самога Николу, да и даље пођу. Но од подне би њему све горе и горе, те једва некако у мрклу ноћ дођу у село, гдје су се обично свраћали код својега познаника.

Никола је био сав изнемогао. Пресвуку га те легне у постељу, али му не би боље, него све горе. Сустигла га тек сад грозница и назеб, те је сву ноћ провео у буњању. Спомињао је Саву, сад опет дјецу и лугара, трчао се и хватао за груди, као да хоће да ишчупа нешто из њих. У кући мало не сви преседјели су цијелу боговетну ноћ уза њ.

Сјутрадан осване Никола ни жив ни мртав. Заклопио очи, а дише, као да нема ваздуха, тако су му се груди дизале. На пошљетку отвори очи, те рече Петру и Стојану, да се једва чудо:

„Продајте ми суђе, па однесите жито Сави и дјеци, јер их ја не ћу више видјети!“ а двије сузе отиснуше му се низ упало мученичко лице. И истину је рекао: то су биле и пошљедње сузе и ријечи.

За два сахата умрије Никола под туђим кровом, не видећи да га барем двоје његови рођени.

Сахранише га у оближњем гробљу.

Стојан и Петар продаду ондје своје и покојникове судове и врате се кући. Ударе преко О. па Николину кућу. Саву нађу пред кућом.

Било је око два до три сахата послије по дне.

„Помози Бог, Саво!“ у један ће глас њих двојица.

„Бог дао добро!“ отпоздрави им Сава. „А гдје је Никола?“

Петар промуна тешком муком: „Нема га!“

„Како нема га?“ запита она упрепашћено.

„Богме моја јадна Саво, умро је!“ на пошљетку ће Стојан.

„Умро!“ отрже се јадној жени из груди очајан узвик.

„Ајао Никола, добро моје! Ајао Никола, хранитељу мој!“ запомагаше кукавна удовица и не би краја кукњави.

Искупише се оближњи људи и жене, те, дознавши шта је, стадоше тјешити ујвијељену удовицу, али она обилази само око куће и бугари.

А шта ће тек учинити јадна дечица, кад дођу кући! Та она се весело играју и не слутећи, шта их чека код куће.

О несрећо, ала си ужасна!

Стојан и Петар у оној гунгули расамаре коња, скину врећу са житом и торбу са брашном, јер је сваки од њих уз пут самлио себи, па и удовици, брашна, а нијесу могли више, јер су се журили кући, знајући како је код ње, да их сви жељно ишчекују.

Јадна удовица никако да се утјеши.

Послије два дана донесе јој старјешина позивницу од котара за сада већ покојног Николу, да иде у О., јер је тужен због „горског квара“. Мораде отићи сама и ту је осуде на глобу од неколико форината, па ако то не плати, да ће јој мунта доћи пред кућу.

А од куда ће сирота платити?

Но редарствени органи дођоше и однесоше ону врећу жита, да се наплате, да се „правди“ задоста учини, а она оста без хљеба у кући.

Ао, ала је скупа она врећа жита! Та плаћена је животом човјечјим!

Јадна жено и јадна сирочади!

Милан. Поповић.

ЦРВЕНА КАПА.

РОМАН **Јована Захарјашевића**

с пољског превео **Рајко**.

(Свршетак.)

XXXIX.

Дан беше студен, исто онако, као кад је саветник пошао, пре седамнаест година, у Љешнички двор...

У престоници све узаврело по улицама. Застајаху у гомилама, разговарајући се о догађајима иза Висле. Лица им беху у ватри, гестови живи и силовити...

У салону у првом кату, у једној међу првим улицама, беше необично живо. Госпођа, већ у годинама, седеше за столом и читаше побожну књигу. За другим столом седеше сијасет младих женских и чијаху шарпију из комада платна.

На челу те вредне гомилице петицаше се девојка својих двадесет година. Бело јој лице изгледаше, као да је извајано на мрамору. Ситне ручице чијаху парче платна, а у очима јој пламсаше нека лена мисао....

У тај мах уђе слуга и јави јој да „неки господин хоће с њом на само да говори"...

Видело се, да та млада девојка беше навикнута на такве походе, јер ју то није ни најмање узрујало. Устала је полако са столице и изишла у побочну собу, на којој беху врата у полак притворена.

За час се створи пред њом?.. саветник. Очи му беху црвене, руке дрхтаху као у човека, кога је капља ударила.

— Јесте ли ви, госпођице, Ванда *** из села Љешнице? запита испрекиданим гласом.

— Јесам — одговори мирно Ванда.

Саветник ју погледа укоченим очима, подиже обе руке више главе и стаде их ломити, да су му сви прсти пришли...

— Дакле истина је!... Све је истина!... О Боже, шта је са мном!... — врисне као луд.

— Ко сте ви? — запита Ванда устрашено.

Саветник пребље очима у около и клоне на столицу. Одахне из дна груди, па ће рећи:

— Питате, госпођице, ко сам?... Ја сам онај, што је, пре седамнаест година, ушао у запаљени двор Љешнички..., ушао кроз ватру и дим... Чак до последње собе, где је висила слика Мајке Божје... а пред сликом је лежала млада жена, око ње дечак од пет година и девојчица од десет година... Сви беху већ мртви... смрад од огарине све их је угушио... А уз ледне груди материне прильубило се мало детенце... то сам детенце узео на руке...

Ванда стаде да бледи... очи јој укочено гледаху у незнана човека.

— Говорило се, да ме је избавила нека сељанка... рече за часак.

— Узео сам то дете на руке, — продужи глухим гласом саветник — и то дете... то дете ми, после седамнаест година, одузе јединца сина мојега!...

Рекав то, заплака и паде на колена.

— Жено! — цикне у највећем болу. — Врати ми мога Хермана!

— Херманов отац! — повиче Ванда чудноватим гласом — Херманов отац мене избавио!...

И полако стаде се запосити... паде на земљу.

На побочног салона повређене све женске у помоћ. Нико не могаше да разуме ту сцену. Једне помагаху Ванди, која се гушила у грчевиту плачу и била ван себе... Саветник ломљаше руке, сузе му текијаху из очију.

— Ах то је она — викаше очајно — то је она узела ми сина... За то сам ју спасао... то је освета идеје!...

Нико међу сакупљенима не разумеваше тих речи... Ванду изнесоше у другу собу.

— Сина мога, сина... Хермана! викаше саветник у очајању.

Сад истом разумеше женске очајање непознатога човека.

— Господин Херман је већ... већ далеко одговори једна.

— Покажите ми пут... куда... докле... кунем вам се Богом, не ћу издати... само да га видим, да га видим, да се опростим с њим!...

И обилате сузе појурише му опет из очију...

Женске се мало договараху. После једна међу њима извади мали листић и напише на њему неко слово.

— Идите тамо, господине — рече, пружајући му карту, — тамо ће вам показати пут.

Саветник зграби листић и залетй на улицу...

На улици прочита карту... беше на њој име некога трговца... немачко име!

— Не, та то је смак света! — дрекне гласно и упадне у дућан.

У дућану за тезгом стајаше трговац с капицом на глави.

Саветник му утутне карту у руке.

Трговац прочита карту, преврне ју на другу страну, па стаде посматрати неко време тога, што му донесе карту. Најзад зовне момка, измени с њим неколико речи, које саветник није разумео, и изиђе иза тезге

— Изволите за мном, рече саветнику, идући пажљиво између товара робе.

Саветник иђаше за њим с уздрхталим срцем. Прођоше узан ходник, па се нађоше у маленој собици.

Трговац седне на бечку, покаже саветнику другу, па рекне:

— Сада ми кажите, шта хоћете?

— Ваше је име немачко, поче саветник, вите Немац.

— Ман'те сада то, одговори намрштени трговац, моје вас име обмањује — ја сам добар Пољак, као и сваки други, коме се име свршује на ски!

Саветник гледаше неко време, у чуду, на трговца, а после ће рећи.

— Опростите, господине. Мислах, да ћу тим пробудити више сажаљења према себи, јер и моје презиме... нема пољског завршетка.

— То не спада амо...

— Ја сам саветник***.

— Шта желите?

— Мој је син отишао...

— Биће скупа с мојим!

— Како то? И ви то тако равнодушно говорите?

Трговац слеже раменима, а очи му се наводнише. Саветник му се баци око врата...

— Ах, драги пријатељу! повиче саветник већ у полак срећан, — покажи ми пут, да се бар опростим са својим Херманом.

Трговац гледаше дуго у саветника. Изгледаше, да нешто премишља... Неки осмех набијаше кроз уплакане му очи... За час устане, притвори врата и рекне:

— Ако ћете ме послушати, ја ћу вам дати један савет. Претерана осетљивост у овај мах ништа нам не вреди. Ако нам је мио живот деце наше, онда треба да им дамо, чим ће се бранити. Они онде стоје остављени без оружја и небаре! Сваки час их могу напасти и сасећи их као репу...

— За Бога! дрекне престрашени саветник — за што им не дају оружја и небаре?

— Ех, видите, драги саветниче, граница је посецнута — по путевима прегледају...

— Валда би се како могло томе доскочити... То су они онде голих руку! О, боже мој!...

— Ја баш о томе мислим, како бих своме сину добавио оружја и небаре..

— Имате право, драги пријатељу... ах! они ће их онде потући као мухе!

— Еле саветовао бих и вама, да се постарате, да вам син не буде онде без оружја!

— С драге воље... само ми реците, колико новаца треба за то...

— Шта новаца!... Не пита се ту за новце.. новаца има, али оружја препети онамо, то је мајсторија!

— Треба, но што, но то, измислити, како би се то дало!... Они ће их онде поклати!

— Ја знам, како би се то могло врло поуздано урадити!

— Говорите, говорите, драги пријатељу...

— Кад би на пример ви... као саветник... у званичном мундиру...

Саветник устукну два корака од трговца.

— Шта? Јесте ли ви при себи?... Ја ц. кр. саветник да носим оружје?

— Е то добро, онда нека јадници гину!... Мој син има добру пушку и два пиштоља, па ће се можда пробити!

А Херман оде голорук!... Али валда мора бити онде оружја...

— Ништа немају! Баш данас је стигао гласник..

— Све ће их потаманити! — јадиковаше саветник, чупајући косу с главе.

Трговац ништа не говораше, само стајаше наслоњен на бечку. Саветник паднаше у све веће очајање. Најпосле приђе трговцу и шапне му уздрхталим гласом:

— Кад бисте, драги пријатељу.. нешто замотали и маршруту написали... можда бих се и одважио! Иначе ће их пострељати као патке!...

После два сата седаше господин саветник на натоварсној бричци, увијен у бунду, са службеном капом на глави. На жолкајевском рогљу стајаше стража. Сви поздравише саветника с поштовањем...

„Још ни данас, пише у својим белешкама, нисам на чисто, какови су ме осећаји тада обузимали. Пре седамнаест година ловио сам бунтовнике и спремишта оружја, и душа ми се радовала, кад сам наишао на какав траг!... Сада сам седео на сандуцима, пуним оружја и цебане, и дрхтао од страха, да не ће жандар турити руку у кола!... Досетљиви трговац подметнуо ми место једнога комада неколико сандучића... на шта да радим? Размишљао сам у себи: што више оружја и цебане буду имали, тим ће мој Херман бити у мањој опасности!...

„Хеј, велики Боже! Како се то времена мењају! Ако тако даље пође, Бог зна, шта ће још да буде!...

Још и даље говори саветник у својим белешкама о својој чудноватој ситуацији. Најпосле се опет и опет враћа на своју стару песму: да је то била занета освета идеје...

XL.

Неколико дана касније стајаше саветник наслоњен на граничну ступаљ и гледаше немирно преда се. На неколико десетина корака пред њим простирао се табор. Беше ту неколико стотина људи. Беху они нека резерва одељењу, које је одмакло на коју тисућу корака дубље у земљу. У том одељењу беше Херман.

Саветник се променио, да га не би човек познао, плакао горко и молио се Богу, да бди над његовим дететом... Пре један сат опростио се са сином, не могући га ничим приволети, да се врати. Оружје и цебању предао је вођи.

Беше ваљда још сат до вечера. Небо застрле велике крпе облака, а беличасте, сивкаве магле заслањаху далеке шуме. По ваздуху крстарила јата врана, као да нестрпљиво чекају снежа плена...

У то се причу саветнику одјек од метка... За првим се зачу други... трећи... четврти...

Табор се стаде брзо размештати...

Једна се чета расу у чарките и дохвати се жбуња...

Далека пуцњава беше све гушћа .. виделе се, да је предње одељење нападнуто.

За час испаде сива колона из побочне шуме... очевидно хтеде да зађе за леђа предњем одељењу и да га одсече од галичке границе...

Међу тим друго одељење уђе у ватру... сива колона допаде међу две ватре...

Отвори се лута, убилачка пуцњава... Стоструки одјеци, од ближње шуме, пратили су тај страшан кор!...

Саветник стајаше под прио-жутим ступцем, као човек громом ударен... Несвесно гледаше у севање пушака и пламенове, сива дима, који је полако заслањао цело обзорје у полак провидном конопом...

Неколико танади удари у гранични ступац... једно згоди аустријскога орла... Саветник стајаше као укопан...

— Шта стојиш ту, несрећниче! — дрекне добровољац, трчећи поред њега — погинућеш... зар не видиш?

И опет удари танад у гранични ступац. Саветник дође мало к себи, али места не промени.

— Кад се не бојиш танади — рече му задухани младић — а ти ходи са мном, да однесемо цебане чаркашима, јер им је већ скоро понестало!

— Шта — приче саветник — већ немају цебане?...

Херман се борио у предњем одељењу — спас тога одељења зависио је од успешне борбе резервиште...

Устаник показа кола; сакривена иза дебела бора...

И натрпаше обојица цебане у скутове, колико су год могли понети... Саветник пђаше напред... око њега звижђаше танад, једно му пробуши капу.., добровољац паде за његовим леђима... саветник опет доспеде до чаркаша.

— Ево вам! — викне вођи, који стајаше на крилу — ево, па гађајте брзо и добро!

Вођа погледа, у чуду, на службену капу саветникову.

— Ако си наш, — рече му — трчи брже стрељцима, нека опколе жбуње!

— Нисам ваш — одговори саветник у чудноватој ватрушини, — али сви ми је ваш!... Идем стрељцима!...

И још се неколико пута појављивао саветник, носећи заповести или цебану између два убојна табора, а пшао је тако презирући смрт, као као да је био наполеонски ветеран.

Најзад вечерњи мрак стаде све већма растављати непријатељске војске. Метало се из пушака све ређе и ређе... све тиње постајаше у дивљем, шумовитом закутку... Најпосле се на врхове јела, као на намештен катафалк, спусти црна ноћна опона... и бој престаде.

„Шта је даље са мном било, пише савет-

ник у својим белешкама, не сећам се и не памтим. Знам само, да ме је снага издала... Јер не само да сам устаницима донео оружја и цебане, него сам и на земљишту туђе државе суделовао у боју, разносећи набоје и заповести!... Од свега, што сам препатио тога дана, остало ми је у памети, да сам касно у ноћ канда видео Берту, где пада у несвест, видео сам Мину бледу, као месечина... и видео сам некога човека с раном на челу, а на том челу беше црвена капа..."

„И беше то милост великога Бога, што нисам те ноћи ништа више видео, ништа више чуо."

XLI.

У пограничном месту, код кога се био бој, беше целу ноћ необично живо. У палати господара тога места наметнути беху силни редови кревета, око којих се кретаху женске. Неке су дошле из даљих крајева, да се опросте с борцима, који полажаху у бој, а неке се стекле из околине, кад су чуле пуцњаву.

У једној соби лежаше млад човек, јасноплаве косе; коса му беше улепљена успреном крвљу; а на челу зијаше широка рана. На рану мећаше хладну воду с ледом млада женска, бледа као мртвац. Друга сећаше уз постељу, чијајући шарпију.

Мушкарац мицаше устима, као да је у грозници, али му речи беху неразумљиве...

— Мина, — рекла је она, што чијаше шарпију, — је ли увек ван себе?

— Зар не познајеш Антонију? запита Мина, нагибајући се над рањеником.

Рањеник отвори очи и погледа преда се. У његову погледу беше већ... смрт!

Обе женске зајецаше спазматичним плачем.

— Иди, Антонија, оцу... — рекла ће за часак Мина — можда ће требати... леда...

Антонија устаде и изиде из собе. Остаде сама Мина.

У тај мах отворише се врата, а у собу уђоше, на претима, две женске.

Једна беше већ у годинама. Друга по држању изгледаше млада. Но лице јој се не могаше видети. Заслањала га дебела црна копрена. Беше сва у црнини. Испод грубих бора црташе се леп убав стас.

Кад је крочила неколико корака, наједаред застаде...

Стајаше часом као укопана. После брзо приђе постељи рањениковој, паде на колена, сагне главу на ивицу од постеље, па стаде јецати... Старија седе на столицу, извади књигу, па узе да чита молитве...

Мина гледаше, за тренутак, ту сцену. После јој се лице зарумени, утрснуте очи сину жаром. Устаде са столице и управи се као краљица... Њено срце осети — супарницу.

И заподену се чудна борба за последњи откуцај срца рањеникова...

После некога времена подиже непозната главу и забаци горе копрену... Мина угледа за чудо лепо лице, као да је извајано од бела мрамора... Држање непознате беше још охолије...

— Допуштате ли ми, госпођице, да останем код рањеника? — запита крој сузе дошлакиња.

— Рањеник мени припада! — одговори поносито Мина.

— Да... као рањеник... јецаше непозната — али ја имам права на његово срце...

— И његово срце мени припада! — одговори Мина уздрхталим гласом, а лице јој поцрвени као скрлет.

Непозната устаде, па се загледа у Мину.

— Мој је био у детињству моме, мој је и на самрти!... додаде Мина, па се маши руком чела рањениковa...

— Смилујте се, госпођице — повиче непозната и падне на колена — немојте ми га сада одузимати.

— Знам те — рече Мина дубоко уздахнувши, знам и да те је љубио!... Јеси ли и ти њега љубила?... О, знам ја вашу љубав! Ваша љубав није у срцу, него у разиграним живцима!... Мало лудовати, плакати, очајавати, а за час се смејати, забављати и играти!.. За вас нема ни свога, ни успомена!... Ви узимате, што вам тренутак пружа!...

Те речи грунуше из срца, пренуљена горчине и бола, али у овај мах беху неправичне. Неофитка нове вере осећаше можда патрените и жешће вероваше, бар тако се њој чинило.

— Смилуј се жено, — јецаше непозната — притискујући лице уз ивицу од постеље.

— Видиш — говораше даље Мина — ова црна сукња, што је на мени, остаће ми једно одело за цео живот!... међу тим ћеш ти... Ванда...

— Познајеш ме?... Мина... и ја ти се закунем...

Ту рањеник отвори очи и погледа на обе

женске. Обе прибоше брзо крсту... и обе му пружише руке...

Раљеник се усиљавао, да и он њима пружи руку али... дуго не могаше њом макнути... дрхтаља је као листак на ветру... најпосле ју подигне... и као да се наједаред закомбао, коју би пружену руку ухватио... подизао ју и спуштао, док најзад с великим напором узе — руку Мицину!

Ванда удари у плач и покри лице рукама...

— Он је тебе љубио! — пошиче кроз плач.

На лицу раљениковом затрепта у тај мах светао осмех...

У полузатвореним зеницама зајскри се чудна светлост, као да му душа осети у тај мах највећу милину... и он издахну!

Обе женске падоше на колена, загрлише се као сестре и стадоше плакати једна другој на грудима...

А у соби настаде гробна тишина... Само нека мала муха, необичном топлотом прерано пробуђена из зимског сна, пала у мрежу паучку и жалосно зујала, док је паук на ње живот исисавао...

Тужно зујање мухино беше све слабије... најзад престаде... и опет беше тихо и глухо...

. . . . . .

XLII.

Беше пролеће. Башта на Подзамчу заледени се од траве и зашарени од цвећа.

Из једне куће изиђе човек у годинама и пође клупи под липом. Из друге ишаше у исти мах јако проседи господин. Срешоше се на по пута.

— Шта има данас ново у новинама, господине дворски саветниче? — запита проседи човек. — Од како су ме отпустили из службе, једина ми је забава гласови с бојнога поља...

— Ето шта, бадава се крв пролева! — одговори дворски саветник, — него право си ти говорио, саветниче, да се то не ће тако брзо свршити!

Саветник се тужно осмехне, махне руком, па одговори:

— Рекао сам, па и сада кажем, да се то не ће брзо свршити!... Берта вели, да нас је за то снашла несрећа, што сам, правајући се 1846. год. с Виеле, донео са собом црвену капу и метнуо ју на главу Херману!... Вели, да му је, с том капом, нешто ушло у главу!... Луда жена! Није то црвена капа, него је идеја, која беше у тој капи, ушла у његов мозак и крв!... А та се идеја све већма ширила и ушла се сада у целу атмосферу...

— Запета, велике промене доживесмо!

— Памтим, како су на Лавовским улицама одсецали њошкове од капама... а сада престонички бурмистар, ц. кр. саветник, у такој капи иде губернатору...

— Кажу, да сада пријатељске државе састављају неке заједничке ноте...

— А ја велим, да ће кад год бити тако, као што је било с црвеном капом. Узео сам ју и чинило ми се, да је моја.. А мој је Херман морао поћи с њом овамо, где јој је место, па је дао, уз њу, још и свој живот... Најгора је коб освета идеје!

Дворски саветник стаде шарати, на песку, различите слике, а саветник се сагнуо зеленој граничици, по којој је мицила малена бубица, омочена ноћном росом... Узео ју на руке, духао на њу, а маленa бубица рашири крила, с радосним зујањем описа круг, над његовом главом, па се диже небу...

Саветник гледаше дуго за њом и чињаше му се, да ће се вратити, да ће му с неба какав глас донети...

ПОУКА.

ПЛИНИЈЕ МЛАЂИ И ТРАЈАН.

(Из нештампаног дјела: Плинија млађи и његово доба. Свршак првога и почетак другог столећа по Исусу).

(Наставак и свршетак.)

Стално је, да су пријатељи Плинијеви били и Трајанови; владар се је могао поуздано повјерити људима, које је његов министар љубио и штовао. Кад је Плиније искао за се „право троје дјеце“, подупро је његову молбу и Јулије Сервијан. Овај је врли човјек два пут био конзул за Трајанове владе; цар га је јако био заволио, имао га је увијек када се; шта више, држао га је достојна да му буде наљедник. Дијон Касије приповиједа о њему ову анегдоту: једнога дана за трпезом упита цар своје пријатеље и савјетнике, нека му именују десет људи, којима би се могло без свакога страха предати управа државе; и док су они мислили, кога ће споменути, рече опет цар: именујте ми их само девет, јер десетога имам већ, а то је Сервијан. И Плинијев пријатељ Нерације Прис био је у најбољим односајима с Трајаном: кад се је владар стао бринути за наљедника, био је одлучно да ће Приска посинити, а био би то учинио, да се нијесу ствари промијениле[49]. Дијон Хрисостом каже, да су цареви пријатељи кориснији од очију, јер по њима види све до границе царства; да су кориснији од ушију, јер по њима слуша што год треба да чује; да су кориснији од језика и од руке, јер по њима може да са цијелим свијетом говори и да врши свако дјело; нико пак не ће боље од цара наградити своје пријатеље. „Та ко раздаје части? Кому је већа потреба чиновника? Ко ће те лепше почастити? Чија је трпеза онако на гласу? Ако је пак пријатељство ствар, што се купује, ко има више новаца и толико да му се нико не смије одужити?“[50]

С таковим је пријатељима Трајан опћио, али не као глава државе, већ као приватна особа. С њима, као с осталима, био је прост, искрен, весео; с њима је ходио у лов, с њима за трпезом, слушао је њихове свјете, шалио се је, а кад су болесни били, пшао је к њима без икакве страже и пратње.[51] Међу њима је дијелио, одмах како је царем постао, све најљепше летниковце, што су му припадали, јер је казивао, да је његово само оно, што му пријатељи посједују.[52] Лако се пак да помислити, да је на цареву двору било и завиди и злобних пришаптања; ал нравно, све је зависило од самога цара, који је по вољи могао и не могао вјеровати опаким језицима. Трајан је био човјек племените душе, а да послуша тајне тужбе; а јасно је показао, колико мрзи таква опака средства. Лициниј Сура хтјели су на сваки начин да омразе с царем; Трајан је једнако к њему ходио без пратње, не јављајући свој долазак, а кад му је у кући био, звао је Сурине слуге да га мажу, да га бриче; купао се је код њега и с њим је обједовао, па сутра дан говорио пред свијетом: „да ме је Сура хотио убити, како ви мислите, могао је то јуче лако учинити“[53]. Чудне ли разлике између његова и Домицијанова двора, „гдје је на лицу царевих пријатеља лежало на вијек смртно бљедило“.[54]

Потоњи односаји између владара и његова миљеника нијесу познати. Да није Светоније прекинуо своју историју баш у очи Нервине и Трајанове владе, знали бисмо сигурно што о њима. Штета, што Светонијево приповиједање престаје с Домицијаном и што се писац пранта с читаоцем у најгорем часу римскога живота; да његова књига завршн барем с Нервом, одахнуо би читалац, као што је онда свијет одахнуо. И Тацитови анали престају с Нероновим бјеснилом; али опет харни смо случају, што је удесно, да се Тацитово величанствено дјело одломи од завршетка баш у часу смрти поштенога Трасеје.

[49] Hadrian. 4.
[50] Dio Chr. Orat. III.
[51] Cassius Dio LXVIII. 7.
[52] Paneg. 50.
[53] Cassius Dio. LXVIII. 15.
[54] Juvenal. IV. 72.

Поред свега недостатка података мало кад историја спомиње два човјека, који се тако слажу, и ако их друштвени положај толико дијели. Трајан је заслуживао да има Плинија за пријатеља а Плиније Трајана.

Јосип Берса.

КЊИЖЕВНОСТ.

КЊИЖЕВНЕ ОЦЕНЕ.

„Гимназијалчева љубав“. Новела Алексе Радуловића („Отаџбина“ за Август и Септембар).

Кад смо прочитали ову новелу, сетили смо се, и исхотице, једног места из Хајнеове рецензије на песме Јована Баптиста Русо-а. Чини нам се, да је Хајне врло лепо схватио младићеске тежње и идеале.

„Шта хоће младић? Шта хоће ова чудновата узбуђеност у души његовој? Шта хоће оне несталне слике, које га сад маме у људски метеж, па га после одводе опет у самоћу? Шта хоће оне исодређене жеље, слутње и наклоности, које се повлаче у бескрајност, па онда пиштезавају, па се опет појављују, и млада човека нагоне на одређени душевни покрет? Свако овде одговара на свој властити начин, на како и ми имамо право, да изберемо свој израз, то објашњавамо ту појаву речима: „Младић хоће да има какву историју“. То је значај нашег бурног живота у младости: хоћемо да нешто доживимо, да имамо нешто подигнуто и порушено, да имамо уживања и невоља; у мушким годинама постиже се понешто од тога, и онај узаврели нагон, који је, можде бити, и сама животна снага, већ је нешто извртсо и отпраћен у мирну постељу. Инак, старац, који седи у кругу своје унучади под храстом, који је сам засадио, или седи међу лепезицима својих милих, на развалинама своје куће: осећа онај нагон, ону жудњу за неком историјом, која је у његову срцу са свим умирена и угашена...“

Сам натпис ове новеле буди у читаоца читав низ мисли, сличан онима Хајнеовим рефлексијама, па и новелу епизоду, успавану дугим низом година стварности и разочарања. Бачки живот пренуо је драгоцене грађе: то је извор, који се не може исцрпсти, море, у коме има доста бисера, само се вала нешто загњурити. Кад умешна рука изради овај бисер, онда добије своју праву важност.

За то, што је ово градиво веома подесно готово за свс врсте лепе књижевности, и лошији писци добро пролазе са приповеткама из бачког живота. Новела је Радуловићева из живота карловачких ђака. Међу тим, вала нам одмах рећи, да је и ђачки живот — као год и друштвени живот у опште, у прекосавских Срба, развијенији од ђачког живота у краљевини Србији: сетимо се само Руварчева „Карловачког ђака“. Овде је Радуловић на сређу земљишту.

Напећемо, укратко, садржину ове новеле; епизоде ћемо прескочити.

У карловачкој гимназији, у седмом разреду, било је шеснаест ђака; али њих четворо: Милан Павловић, Ђока Веселиновић, Јова Дивнић и писац приповетке сачињавали су ужи круг, и дружили се као браћа. Јова је пуки сиромашак. Његова три друга одакшавала су живот овоме сиромашку, и давала му стан и храну. Јова је, међу тим, био веселе природе, некрси, вредан и добар. Али њихово друштво не оста неокрњено: Јову истерају из школе због тога, што је ударио свог професора, кад му је казао да је безобразан. Повод свој несрећи лежао је у томе, што је Јова нарадио задатак, који су сви преписали, па их је професор ухватио у томе. Међу тим родитељи Јовиних другова не пануштају Јове: они га, о свом трошку, шаљу у Нови Сад, да продужи гимназију. Јовини другови наставе своје пријатељство, и продуже „безбрижни цесо ђачки живот“. Свако их је друштво радо имало, јер се свуда умели наћи и околину забављати: Милан свира у гласовир, приповедач у виолину, а Ђока у фљауту; још су добри играчи и певачи. У близини Карловаца има лепо село Каменица. Овамо су они одлазили „само за то, што је у томе селу била лепа „шпанирица“, коју су заволели сви тројица. Та шпанирица звала се Иванка и била је „дивно девојче у шеснаестој години“. На једној страни села налази

се огромна спахијска башта „паркирана по енглеском укусу“. Другови су ту проводили по цео дан, под изговором да се спремају за пешт зрелости; само кад је било по дне, одлазили су у село на ручак, где им је отац код гостионичара био отворио кредит. Сва три друга била су заљубљена у Иванку. Иванка је четиће четвртком и недељом, по по дне, долазила у парк са својим другарицама те се играли: макалица, жаница, лисице, лопте и других игара. Било је ту „лепих и духовитих дебојака“, али ипак сва три друга миловаху само Иванку. Једном, с пролећа, приповедач дошао сам у врт. Милан изостао за то, што му је мати оболела, а Ђока за то, што је „на нози засекао жуљ“. После дугог лутања по парку најзад се, најзад, с Иванком. Он се збунио; но она је била прибранија. Он је покушавао да јој изјави љубав, али му то није пошло за руком. Ну, кад јој је он казао да нема „нигде своје пријатељице“, осем ње, онда се она збунила. За тим ју је он одвео на место, где је био нашао љубичице, те су набрали „пуну мараму овог мирисавог цвећа“. Још јој је дао и свој стручак љубичица. Ну, кад је она, доцније, видела да је он остао без љубичица, она му саставила и дала стручак од „самих белих љубичица“, и за тим се растали. Он је овај стручак чувао по разним књигама, док најзад није дошао у Радовићев „Крвавчић поступак“, који му је био последња књига, из које се спремао. У том Срби објављују рат Турцима. Сва тројица, кришом од родитеља, прелазе у Србију, и уписују се у добровољце; ту им се придружио и Јова Дивић. Али је Јови било суђено да опет остави своје другове: Јова погине. „Последња му реч беше: „Иванка“. Шта је тиме хтео да каже нико није знао“. Другови су, по свршеном рату, продужили науке. Милан свршио медицину, Ђока филозофију и приповедач права. Ступили су у практичан живот, женили се, и срећни су у свом животу. „А онај божији анђелак из Каменичког врта. Прошле године о Ферњама, враћајући се из Париза, видео је приповедач у далњим Каменички врт. Случај је хтео, да је железничка пруга била прекинута, те је морао у варошки В. чекати, да се пут оправи. Шећући се по вароши, срео је једну госпођу са два детета. То је била „она“. Он ју је познао, и, у забуни, назвао госпођицом. Она му рекла, да је удата, да су ова деца њезина, и да има још једно на дому. Позвала та да је походи; и њен ће се муж: судија у месту, радовати. Он јој обећао да ће је походити, ако му време допусти. Кад се вратио у гостионицу, ту га известили да је линија већ оправљена, и да воз полази „за пола сахата“ за Београд. Размишљао је, да ли да остане или да отпутује. Па, ипак, није остао. Кад је дошао кући, извадио је из Радовићева „поступка спомен своје ђачке љубави. И читав низ мисли изазвао је овај увели пламенак.

То је садржина „Гимназијалчеве љубави“. И опет морамо признати, да смо изостављали споредне догађаје.

Да је писац „Гимназијалчеву љубав“ назвао приповетком, могло би му се много што штагод забавити: душевни покрети нису мотивисани, карактери су обележени врло кратким потезима, а на описе природе утрошено је доста речи. Овако се мора признати писцу да је остао себи доследан: изнео је, као што треба, да је у повели, узроке без последица и последице без узрока, и тиме приморао читаоца, да познатим последицама тражи њихове узроке, и да на основу познатих узрока пронађе последице. И ово је карактерни знак сваке новеле.

Ц за је радња доста жива и свежа, кроз новелу веје доста пријатан повестарац, и буди, у читаоца, чисто идилске осећаје. Можда овоме много доприноси и то, што је повела из ђачког живота.

Новела ова израђена је без нарочито прикупљена грађива. Писац се ослонио на своје памћење и осећаје, пробуђене успоменама. Међу тим знамо да и добре новелисте, н. пр Тургењев, у својим новелама, употребљују нарочито прикупљани материјал, те у њима има и лепих описа природе, верна цртања карактера и душевних покрета, песничких фигура и свега, што ствара добар утисак у читаоца. Ово се може рећи и о нашем неумрлом Лази Лазаревићу, који је стекао право на име добра новелисте, али никако не и добра приповедача. ? У.)

Из свега нам изгледа, да је писац ове новеле за основицу узео епизоду из свог стварног живота и да та епизода није плазорна. На ово нас наводи и то, што писац вели о себи, као јуначу у приповетци, да је свршио права, и да је са службом код нас у Србији — што и јесте у стварн. Изгледа нам, да се и сам писац нарочито потрудио да нас увери, како је његова приповетка истинит догађај. Иначе, не знамо, како бисмо могли протумачити: за што је писац под своје име додао и своје занимање: „су-

дија". Далеко смо од тога, да му подваљујемо, да је ову реч написао из сујете.

Да се не бисмо огрешили о г. Радуловића, морамо признати да у новели има лепих епизода. Сам почетак је доста срећан, и гимназијалчев отац лепо је, и оним кратким потезима, окарактерисан. Ваља поменути и красан уметак, који тако добро слика ђачки живот, а то је онај случај, кад су „укрцјумчарили" свог друга Јову у лађу, те није платио пута.

Описи у овој новели нису најсрећнији. Опис природе доста је рогобатан, и ако се писац труди, да у њ унесе што више појесије. Непријатно утиче на читаоца и оно, тако често потрзање: Бога, Свевишњег, раја и анђела, које и нехотице подсећа читаоца на Видаковићеве романе.

Али је то све смиље и ковиље према језичким накарадама у новели Радуловићевој. Радуловић је тако немилосрдно накарадио језик, да се то никако не би смело опростити ни обичноме гимназисти, а камо ли ономе, који своје радове штампа у једном од наших најугледнијих часописа и под своје име додаје и своје озбиљно занимање. Ваљало би Радуловић боље да изучи граматику свог матерњског језика, која му је, и као судији, тако јако потребна за филолошко тумачење закона.

Г. Радуловић пише: „са целим жаром ваше млађане љубави" (место: целим жаром своје младе љубави); „њежна" (м. нежна); „ону жар" (м. ону жар); „нужну науку" (место руске речи: нужан треба потребан); „циљ" (м. цел); „самном" (м. са мном); предлог к пише са апострофом (м простог к, без тога знака); „нећо" (м. не ће); „сво" (!! м. све); „одлакнуло срце" (м. срцу); „изићићемо" (м. изићи ћемо); „оживљавајући сокови" (м. сокови, што оживљавају) „немају више ону жарку силу" (м. оне жарке силе); „освежавајућег морфеја" (м. Морфеја, који освежава; Морфеј је бог сна, па за што је онда написан малим писменом?); „предамном" (м. преда мном); „књаз" (м. кнез); „дозволити" (м. допустити) „изчезла" (! м. ишчезла); „из ничега" (м ни из чега). Ово смо изнели од разних грешака по један пример; ну кад бисмо их све набрајали, то би нас одвело далеко, јер је у новели ових грешака илобила. Једноме се само не можемо начудити: како коректура није исправила ових грешака.

Интерпункција није ни мало умакла од језика. Г. Радуловић не зна ни најпростије употребе ових знакова.

Г. Радуловићу ово није први рад, и нама је жао, што му до сада нико није хтео рећи, да је за приповедача преко потребно темељито знање језика, којим пише.

„Гимназијалчева љубав" не спада ни једној нашој приповедачкој школи: ни Игњатовићевој, ни Лазиној, ни Јанковој. Местимице нас стил подсећа на Шапчанинове приповетке.

Судећи по овој новели, која је врло олако израђена, нама изгледа: да нам г. Радуловић не обећаје добра приповедача. Г. Радуловић нека буде уверен, да ћемо се радовати, ако се у томе преваримо.

Београд. **С. Д. Мијалковић.**

КОВЧЕЖИЋ.

КЊИЖЕВНИ ПРИКАЗИ.

Eine Perle der serbischen Volkspik, aus dem IV. Bande der serbischen Volkslieder des Wuk Stefanović Karadžić. Metrisch (?) in das Deutsche übertragen von seinem Serben, mit beigegebenem serbischen Originaltexte. Neusatz, Verlags-buchhandlung & Buchdruckerei A. Pajević. 1893. Preis 50 Heller. 8. 51. — Поред страница — Гета, Талвије, Кирста, Јарбергија, Будине и др. — у новије доба преводе наше народне и уметничке песме на стране језике и сами Срби. Ето нам Светозара Манојловића, ето Ђорђа пл.ем. Ђурковића (в. „Стражилово" 1888., чланак Луке Поповића „Српски песници у немачком преводу" ст. 136.). Сада нам је ево преведена на немачки једна од најлепших песама о српском устанку, Вишњићева песма „Почетак буне против дахија". Превод овај у многом заостаје од горњих превода. Језик немачки није баш од прве врсте. Ни стопа није верно погођена у немачком преводу. Место нирног трохеја отме кад год маха јамб. Колико су само у овом погледу одмакли Талвијини преводи испред овога превода. Што се мора признати — превод је веран; песма је превођена све од реда до реда. Но и овде није без погрешака. Тако н. пр. преводилац преводи „пусто благо" изразом „wüste Schatz" (стих 187., 401.). Пуст овде не значи wüst него viel. Стих 410. („На их води на мост Колубари") преводи преводилац овако: „Und er lässt sie . . . zu der Brücke Kolubara schleppen". Из тих реча могао би човек изнети, да се мост зове Колубаром, а није тако, него се тако зове река у Ваљевској нахији. (Више Ваљева се састаје речице Обница и Јабланица па одатле теку под именом Колубара к северу и удевају се у Саву више Обреновца). Онда би, дакле, требало превести овако: или Kolubaras Brücke или Kolubarabrücke. Тако је и у стиху 441. исти израз рђаво схваћен и преведен. Сасвим је преведен стих 266. („Море слуге! тамо *вамне* бан'те"). Овде реч

намене преводи преводилац ређу Hindlein. Плаше је поград, а Hindlein је прост демонтаж. Не знамо, из *ког* узрока није преводилац Тацит (етих 578, 612), нит сами Немци увек нашу Тугазо, а Тугазо је могао наћи код речи *zugabige* и у Вукову речнику. Исто тако чудно није: *zirtlisch*. — Одмах књиги на почетку штампања је књижевска азбука испорећена са латинском и немачком абецедом а пропраћена опаскама, које се односе на изговор појединих гласова. За азбуком је прилог „Einleitung“, у коме је кратким питањем пропраћен Вишњићев живот. Оказали смо само то, да Вишњићев споменик није откривен „дан 15. September 1887.“, него на велику Госпођину 15. (27.) *августа* 1887. На крају је тумачење страних речи у тој књизи, израђено „mit Benützung des Wörterbuches des Wuk Stefanović Karadžić“. Овде ћемо опазити, да Митров дан не пада на „26 November alten Stils“, него на 26. октобар. То је пребацивање могао наћи у сваком календару и и у самом Вукову речнику, који се служио, као што сам ја. Реч *сало* тумачи преводилац: „Fort oder Feste“, а у Вуку стоји: „der Thurm, turris“. — Похвалити марљиво намеру и труд око овога превода, али сам превод не можемо похвалити. *Ј.*

Нови Требевић, *велики српски илустровани календар у Босни и Херцеговини*, за просту годину 1893. Година друга. Уредио *Стево Калуђерчић*, српски учитељ. Издање и штампа прве српске штампарије Ристе Ј. Савића у Сарајеву. Вел. 8а. стр. 127. Цена 50 новчића. — И овај је „Нови Требевић“ донео народу у Босни и Херцеговини, којем је у првој линији намењен, исто толико, ако не још и више, угодне забаве и лепе науке, као и лањски, који приказасмо у 8. броју „Отаџбине“ ове године. Промена у уређивању није никаква изазвала тој народној књизи. И Калуђерчић се, као ово лане Кашиковић, својски потрудио, да му календар добије одабрану садржину а Риста Ј. Савић није штедео трошка, да се књижара и са спољашње стране прикаже прикладан. Од деветнаест ликова, што приказују одличне српске људе: добротворе, књижевнике и ине заслужнике народне, велика их је већина нових. То исто важи и за слике — на броју двана ест — које, све сем две, приказују српске крајеве, српске обичаје, српске задужбине и српске лепе грађе. Од познатих и приватних наших књижевних сарадника видимо радовима заступљене у „Новом Требевићу“: митрополита Хаџи-Саву Косановића („Острово Хаџи у свези с историјом“), архимандрита Дучића („Колико има врста у Трескавици?“), Ј. Миодраговића („Како ће најбоље васпитати сина или кћерку своју?“), дра Ђерђа Радића („Из пољске прошлости. I. О семењу. II. Шта вриједи оно брашно. III. Чудните ласте у стајама!“ — „Тако зло по градини!“) Ђ. С. Ђорђевића („Мајка Мирослављевић Коларац“), Саву Бјелановића („Како сам сеоља из Босне и Херцеговине“), Андру Гавриловића (песма „Мило знаменье“ у славу четворстогодишње српске штампарије), Илију И. Вукићевића („Шкрбо и Фејзула“), Андрију М. Матића („О води“), Ст. Бошковића („О сабењу иконе лозе“), Милеву Симићеву („Нега болесника“), Драгу Гавриловићеву („Зашто деца не поштују своје родитеље онако, како би требало?“) Уз ових видимо још и неке још непознате и неке до душе познате али не и признате. Међу познатим и признатим не спомењусмо и Дум-Илију Стојановића, на чије су обарке спопштене неколике „Различите нарече различитијех народа и поседнице“. А не спомењусмо га с тога, што држимо, да познат и признат књижевник не може писати: Екил, Сенека, Сисеон и Калов, кад хоће да покаже, како се та имена пишу јесинком народи, из којих су ти великани поникли.

Г.

Бошњак, календар за просту годину 1893. Једанаеста година. Сарајево. Зем. штампарија. Цена 7 4а, стр. 122. — Поред „Новог Требевића“ ево нам и Босне још једног календара. Ко му је уредник, не пише — но, у осталом, до тога није ни стало; главно је, да ли је календар добро уређен или није. Махнућемо се календарског дела а прећи ћемо на „Забаву и поуку“. Забава је заступљена истинитом приповиједком на народног живота“ под натписом „Кривица“, а написао ју је Лука Грбић Вјелоконић. Предмет ове приповетке је у нечем сличан Вучићевићевој приповетци „Суд добрих људи“. Предмет сам по себи је леп и ни обрада не заостаје много за предметом. Ко хоће, да бар у лепој слици види Бошњ у православној кући херцеговачкој, постиже ће своју жељу, ако прочита ову приповетку. Језик је у њој баш, херцеговачки, иди, да богме, без грешака у језику у нас друкчије ни не иде. Погрешке су мале (божији, чајевапи, пуке, трсе и др.); па их можемо опростити и то тим пре, што је приповетка одиста лепа. За овом приповетком долази херцеговачка идила Јелана Ажбота под натписом „Врела Буна“. У идили овој песничка је описан крај, где извире Буна; уткане су у ону чудну лепе реченице и на крају долази још и кратак поглед на историју. Идила ова, по свом предмету и обдику, пре би приставала у какав књижеван или белетристичан лист, него у народну књигу. У „Поукама на полезне приповеде“ разлаже Љубомир Стојшиновић врло важну тачку на рационалном обрађивању земље у чланку под натписом „Мајена плодя“. Овај текст је врло добро изабран; тенденција је похвална, само је језик до зла Бога рђав; но поред свега тога могли бисмо уноворити скупљачке напет народног блага на неке речи у овоме чланку, као што су: плодина, окиавини, житарица. Речи цам се не виде народне, а нема их у Вукову речнику у Вукову речнику има истина реч *житорође*, али не у значењу, које долази у овом чланку). Нети писан је преговорно неколико речи и о неким агрономским спрамама. У „Здравственим поукама“ има два чланка: један говори: „Како се жени за прљаве колере“, а други о „Поправљању дављеника“. За оним чланцима долазе описеници. Сашка у „Бошњаку“ има прилично и све су врло лепо нарађене; могли бисмо рећи, да ни један од свију наших календара нема онако лепих и лепо нарађених слика. Слике те представљају све од реда или какви непријатности крај босанско-херцеговачки или јаше граде. Кад човек гледа на сликама оне дивне крајеве на српске Босне и Херцеговине — често би га пожели, да својим оком види те красоте у самој природи. За оним се тумаче „Двије важне народне“, и то: I. „О укидању радоште“ и II. „О чувању старина“. Завршетак „Бошњаку“ чини „Шематизам свијех области у Босни и Херцеговини“. — Кад упоредимо календар овај са другим нашим календарима, надемо, да је далеко заостао за њима. Но у осталом, ако је са добром намером изишао на свет, срећно му и борављено, ако ли са злом, о као ударило! *Ј.*

Прногорка, приповетке Франческа д' Оигара. С немачког превео Милан Ј. Шимић. Друго поправљено из-

дање. Крагујевац. Штампарија Анд. Јовановића 1892. г. Цена 50 н. д. или 25 новчића. 8а. Стр. 54. — Приповетка-ова напшла је први пут у српском преводу у Новоме Саду 1876. Сада ево добисмо и друго, поправљено издање. Немамо при руци први издања па за то не можемо ни говорити о томе, у колико је ово издање поправљено. Прича је ова истинит догађај а причао је у писцу сам владика Петар II. Петровић Његош (а не Његуш, као што пише М. Ј. Шамић у „Предговору"). Приповедање је у облику дијалога, и у том дијалогу сам владика прича тај догађај; а писац је по где где написао и своје мишљење и рефлексије. Осим неколико малих погрешака, превод је добар. Ј.

Збирка срп. нар. умотворина из Горње Крајине. Књига III. Српске народне приповиједке слиједила *Раде Ранђиха*. Вирјерно побиљежио и на штампу приредио Манојло *Е. Кордијаш*. (Чисти приход од ове књиге намијењен је за подизање надгробнога споменика пок. Ради Ранђиху) — У Новом Саду издавачка књижарница и штампарија А. Најдановића. 1892. Стр. 64. — Раде Ранђић познат је већ нашем свету. Много се о њему писало и расправљало. У овој књизи су приповетке, отмљање, две здравице и „прилошак срп. нар. филозофији". О овој књизи немамо много шта да кажемо. Међу шаљивим причама има их, у којима се огледа ведар хумор, али има их са сасвим обичних. И у „прилошку филозофији" огледа се Радова оштроумност и досетљивост. Међу причама њих доста познатих. Напоменућемо да не треба све оно, што је Раде знао и причао, штампати, јер не мора све то бити добро — како је недавно у „Јавору" речено. С.

Budapesti Közlemények Ivrja. **Београд у слици и речи.** Августа 1892. Стр. 58. — У овој књизи написа је приказан Београд у слици и речи. Радова најбољих књижевника и научника нашли су нам Београд у речи, а добро израђене слике дају нам јасну представу о изгледу и појединим дијелова престонице српске. Сви чланци штампани су српски, француски, мађарски и немачки. Опазио сам, да преводи са српског нису тачни и да је неостављено по где што. За што је то чињено, не знам, али случаи. — Историја Београда испричана је у лепој монографији познатог научника нашег Љуб. Јовановића. М. Ђ. Милићевић проговорио је у кратко о народу у Србији; М. Р. Мариновић казао је стање Београда у садашњости; Дим. А. Живојиновић је описао знаменитости, Пера Тодоровић околину Београда. Пера Ђорђевић проговорио је о школи и просветним установама, а велики познаи историје и књижевности наше: Ст. Новаковић о новинарству и књижевности. (Овај чланак има читаву своју историју. Намењен је „Новом Требевићу", али је забрањен; у овој књизи је без знања и дозволе писчеве скраћаван; тек је у последњој свесци „Отаџбине" штампан у целини.) — У књизи се налазе још чланци о трговини и радиности, пољској привреди и о будућности Београда. У кратко је споменуто то нешто о Најсфртовој пивари, трамвају, електричном осветљењу и т. д. — Онима, који су ради да упознају Београд „у слици и речи", нека је препоручена ова књига најтоплије. С.

Српски Великокикиндски календар за годину 1893. Година 13. Издање српске књижаре Јована Радака. У Вел. Кикинди, штампарија српске књижаре Јована Радака. Вел. 8а. стр. 72. Цена 25 новчића. — Нас се на овоме месту тиче само „Књига за народ", која је уз календарски део додана. Ну је не само уредио него и, мал те не цели, испунио Љубомир Лотић. Једини му је помагао био Милета Јов. Јакшић. Његова приповетка под натписом „Два старца" освојила својим нежним идилским тоном и бираним језиком, али и одрађа претерано строгом, скоро суровом осудом верских ванесењака, што се зову нововерци. Остало је све нашло на перо Љубомира Лотића. Ту су његове две песме: „Без дома" и „У жетви", прва суморна, друга весела слика на живота на селу, па његови поучни разговор под дела-Данјановим јавором, приповетка му „Другарице", и географско-етнолошке му белешке „Из земље где жене први људи" и најпосле у стих стиснуте му „Искре и одсеви из разних страних песника". На крају још има шест бележака за дом и привреду и т. зв. шале и забаве, већ које издавачи наших календара имале да не сме проћи. Г.

Јован Бошњаковић. **Писма о књижевности српској и хрватској.** Од — —. Прва половина прештампана из „Летописа „Матице српске", свеске 170 и 171. — У Новоме Саду, штампарија српске књижаре Браће М. Поповића. 1892. Стр. 111. Цена: 1 крунаи (50 новчића) или 1 динар. — Велика се правилна оскња у нашој литератури због недостатка историје књижевности. Новаковићева „Историја срп. књижевности" спада у реткости и не може се набавити. Осим тога је од оно доба много светтости бачено на поједине одељке, тако да Новаковићеван књижевност у многоме заостаје иза резултата новијих испитивања. Празнину ову попуњаје донекле ова „Писма". У ову књигу ушло је тридесет писама: Стара словенска и српска књижевност од најстаријих времена до половине XV. века. Писма су написана са великим научним препаратом. Језик је у њима чист; потпуно разумевање старих и критичност јасно се огледа сваком приликом. Стил је где где тежак, шшета је што није згодније за школу удешавана. Неколико омашака, што се налазе, никако јој не обарају цену. Свакако би о овој књизи требало и опширније проговорити. Ми је за сад свакоме најтоплије препоручујемо. С.

КЊИЖЕВНЕ БЕЛЕШКЕ.

У француском часопису: „Revue des deux Mondes", у првој свесци на Децембар, штампан је чланак Victor-a Bérard-a: A travers la Macedoine slave.

С овим бројем завршујемо овогодишњи течај „Стражилова" и молимо поштоване претплатнике, да обнове претплату за идућу годину. *Администрација*

САДРЖАЈ: Посланство: * * *. Патинци, Прилика капа. — Поука: Планиње млађи и Трајан. — Књижевност: Књижевне оцене. — Ковчежић. Књижевни прикази. Књижевне белешке.

„СТРАЖИЛОВО" излази сваке недеље па читаву годину. Цена му је 5 фор. а. вр. на целу годину, 2 ф. 50 и за по год., 1 ф. 25 н. на четврт год. — За Србију и Црну Гору 12 динара на годину. — Рукописи се шаљу уредништву а претплата књижари Луке Јоцића у Новом Саду. — За Србију прима претплату књижара В. Валожића у Београду.

Издаје књижара Луке Јоцића. Штампарија браће Павловића и Јоцића у Новом Саду.

СТРАЖИЛОВО

ЛИСТ

ЗА ПЕСНИШТВО, ПОУКУ, УМЕТНОСТ И КЊИЖЕВНОСТ

Власник и уредник

ЈОВАН ГРЧИЋ

1892

ПОЉСКИ ЦВЕТА

У НОВОМ САДУ

штампарија Д-га Пајловића и Јов...

1892.

НАРОДНА БИБЛИОТЕКА СРБИЈЕ БЕОГРАД

САДРЖАЈ

I. ПЕСНИШТВО.

А. У ВЕЗАНОМ СЛОГУ.

а) оригинали:

Берса Јосиф: „ 193.

Борић: Опанџе. 705; Суза. 738; „ 754.

Војислав: У осами. 17; Елегија на разваљама куле Северове. 97; „ Дучић Јов. А—: „ 497.

Ђ. Ђоковић Теофан: На Илинданима. 33.

Живојин: Сећа и сећи. 321.

Илић Драг. Ј. На дан рођења. 33; Мајка. 81; У мисли. 129; Јесења песма. 161; Истина. 321; Сиротр. 337; Сећи. 481.

Ишпанац: Кисеоник. 785.

Јовановић Вл. М. (Хистор): Сећања. 2; Опело дивљем. 65; Вечан живот. 145; Кандаја. 545; Није страно. 722.

К. С.: Свештеник М. и [illegible] 753.

[illegible] Утрошка Косовка [illegible] Сећа двора. [illegible] Лужки ве. 209; Јака. 289; Моју браћом. 257; Пред зору. 385; „ 449; „ 497; Звуци. 513; Живот. 561; Путник. 577; Ноћ у манастиру. 673; Јесење вече. 689; У загрљају. 737; „ 753; Виђење и растанак. 769.

Мијалковић С. Љ.: Ах, чувај се! 369.

Ненадовић Љ. П.: Под Медведником. 721.

Одавић Р. Ј.: Испио сам пехар... 241.

Шантић Алекса Р.: „ 801.

б) преводи:

Арањ: Поноћни двобој (с мађарског Благоје Бранчић). 401.

Жуковски В. А.: Ноћ (с руског Р. Ј. Одавић). 289.

Јермонтов М. Ј.: Детету (с руског Лепског). 305. Стена (с руског Лепског). 417.

Истефи: Вичех, вичех... (с мађарског Б. Бранчић). 769.

Пушкин: Тајните живота (с руског Р. Ј. Одавић). 273.

Ромашов Константин: Дуби (с руског Драг. Ј. Илић). 369.

Schultze Siegmar: Само једна... (с немачког Б. Бранчић). 785.

Хајне: Ти си као дан цветак... (с немачког Б. Бранчић). 353.

Хикеранит: Коњаник (двојак, страшно (с немачког Зорјана). 853.

Хајне Херман: Не знам... (с немачког Вл. Бранчић). 689.

Ђ. Кинаст (старохрватска балада, по њеној преради Б. Бранчић). 849.

Ремај (с мађарског Благоје Бранчић). 657.

[illegible]

Берса Јосиф: [illegible]

Гарбеић: Прва [illegible] Манојло: Цветићу златни за једног живота. 227, 241, 257, 273, 289, 306.

Жељски П.: Песма Јаланског. 65, 81, 97, 146, 161, 179, 193, 210, 225.

Живковић Мита: Кавгација. 513, 529, 546.

Илић Драгутин Ј.: Епитафија рата. 129.

— —: У магли. 321.

— —: Мати. 341.

— —: Ханс дан. 353.

— —: Вештица. 433.

— —: Игуман Пајсије. 465, 483.

— —: Игуманова сен. 498, 515.

— —: Под зеленом. 561.

Костић Чед. Д.: Историја руских пушака. 449.

Марић В. М.: Ортаци. 577, 593.

Матавуљ Сило: Нови сјајет у старој Розопеку. 338, 358, 370, 386, 402, 417.

Поповић Милан: Патница. 801.

Поповић Никта: Та, Боже, не сећам! 3, 17, 34, 50.

Радић Стјепан: Ни за чега. 609, 625, 641, 657, 673, 690, 705, 723, 738, 754, 769, 785.

б) преводи:

Гонгаров И. А.: Вјерна љубав (по француској преради Емиља Геја превео Миливој Матковић). 5, 19, 36, 52, 67, 83, 99, 116, 134, 147, 163, 181, 196, 212, 229, 244, 260, 276, 292, 308, 346, 375, 392, 406, 421, 435, 451, 467, 486, 502, 517, 532, 549.

Захарјашевић Јован: Пресна капа (с пољског Рајко). 597, 611, 631, 645, 662, 677, 692, 709, 725, 741, 758, 772, 787, 806.

Мицкијевић И.: Вечерња (с руског М. П. Ч.). 584.

Чајчевић И. С.: Бригадир (с руског Милоша Максимовић). 562.

II. ПРОЗА.

Берса Јосиф: Пливање као летниковац. 521.

— —: Пливање као сенатор. 585.

— —: Пливање као и Трајан. 762, 776, 792, 811.

Дера др. Борђе: О дуксеку. 90, 102, 118, 138, 151, 167, 184, 199, 215, 232, 250.

Илић Драгутин Ј.: Пет стотина и три године. 439, 457, 470, 492, 507.

Матић А. М.: Планета Марс. 538.

Милићевић М. Ђ.: Цетињска улица некад и сад. 279, 294.

Милованов Сп.: Енергија. 8, 23, 41, 56, 74.

— —: Време и здравље. 730.

Остојић Тих.: Просветни идеал данашњег доба. 87.

Цар Марко: У Лапишки. 39, 55, 70, 91, 104, 119, 141, 152, 170,

187, 200, 218, 235, 247, 282, 297, 312, 326.

— —: Славни људи у историји и биографији, 361, 376, 394, 410.

III. УМЕТНОСТ.

Грчић Јован: Српско народно позориште. 92.

— —: Јеца Добриновићка. 154.

— —: Пера Добриновић. 188.

— —: Стеван Дескашев. 252.

— —: Андрија Лукић и Тинка Лукићка. 315.

Јовановић Јован: Светосавска беседа Бечке „Зоре“. 59.

Јовановић др. Милутин: Владимир Николић. 472.

Котур Душан: Сретењска забава у Срем. Карловцима. 106.

— —: Певачким дружинама и пријатељима српске гудбе, поводом Остојићева чланка у 47. броју „Страже“ о надавању „зборника српских четворогласних песама“. 797.

Николић др. Владимир: Лазар Николић. 378.

Остојић Тих.: Преодот певачким друштвима и пријатељима српске гудбе о надавању зборника српских четворогласних песама. 748.

Панселинос: Свети Сава благосиља Србијад (слика Ђорђа Крстића). 733.

Поповић Лука: Мита Топаловић. 442.

IV. КЊИЖЕВНОСТ.

А) ЧЛАНЦИ И РАСПРАВЕ.

а) изворни.

Адамов П.: Стеван Миленковић Милов. 24.

Берса Јосип: Марко Цар. 236.

Врховац Рад.: Тодор Радичевић. 448.

Грчић Јован: Симо Матавуљ. 10.

— —: Вл. М. Јовановић. 60.

— —: Др. Оскар Ажбе. 76.

— —: П. Адамов. 94.

— —: Илија И. Вукићевић. 108.

— —: Спиридијон Гопчевић. 123.

— —: Јован Храниловић. 222.

— —: Милан Савић. 423.

Ђорђевић Ђ. С.: Прилог Вуковој библиографији. Die Christen in Bosnien. 472.

Живановић Јован: Бранич српскога језика. 14, 109, 253, 331, 363, 509, 700.

Јовановић Милан А.: Др. Ђорђе Дера. 749.

К. С. (Коичар Симеон): Значај „Босанчице“ Мите Ковачевића. 779.

Јазић Григорије: Професорски лист за више две српске правосл. гимназије. 575.

Максимовић Јован: Савремена питања. II. Положај српске књижевности према великим књижевностима у опште и према руској књижевности. 124, 142, 155, 172, 189, 203, 223.

Одавић Риста Ј.: Бранислав Ђ. Нушић. 284.

Остојић Тихомир: Савремена питања. I. Задатак књижевног лица. 11, 42.

— —: Матица Српска. 604, 619, 636.

Писаревић А.: Александар Атанасијевић Потебња. 459.

Решетар Милан: Рукопис „Горског Вијенца“. 265.

Руварац И.: Још једанпут о Лесну граду. 293.

— —: Прилози за повест српскога народа у земљи угарској. I. О најстаријој привилегији, даној српским насељеницима у Јеновпољу год. 1440. 329. II. О ковинским привилегијама. 380, 396, 412, 425, 443, 475.

Станојевић Бранислав: Чедомиљ Мијатовић. 651.

— —: Стојан Новаковић. 698.

С. (Станојевић Станоје): Још једном „Etnografska karta“. 174.

— —: Григорије о нашим јуначким народним песмама. 413.

— —: „Речник српскога језика“. 526.

— —: „Књиге за народ“ Матице Српске. 543.

— —: Илариjон Руварац. 574.

— —: Iz Ducangeova „Glyticum vetus et novum“ o Hrvatima 778.

Цар Марко: Смије ли бити тенденције у лирици. 26.

б) преведени и препевани:

Л. Толстоја „Први степен“. 533.

Мирза Шафи. 558.

Гљеб Ивановић Успенски. 589.

Свесловенски језик. 607.

Толстој, његови противници и глад. 622, 653.

Алфред Тенисон. 666.

Б) КЊИЖЕВНЕ ОЦЕНЕ.

Врховац Рад.: Граматика старога словенскога језика за V. и VI. разред гимназије по А. Лескину састављена Љ. Стојановић. 285, 301, 316.

Грчић Јован: Јован Бак, један биографски запис М. Ђ. Милићевића. 28.

Мијалковић Сава Д.: „Гимназијачева љубав“, повела Алексе Р. Дудовића. 812.

Остојић Тих.: Горски Вијенац владике црногорског Петра Петровића Његоша, протумачио га Милан Ресетар. 667, 682.

Станојевић Ст. Bolgár népköltési gyüjtemény, eddig kiadatlan eredeti bolgár szöveggel, forditotta és a bolgár kormány segélyével kiadta Strausz Adolf. 445, 463, 478, 494, 510.

— —: Novibazar und Kossovo. 764.

В) КЊИЖЕВНА ПОЛЕМИКА:

Илић Јован: Кумашину с Дрине. 427.

Матић Андрија: Реч двеју своју обраћу. 684.

С. (Станојевић Ст.): Пустињак, песма Јан. „Дробњака“. 715.

КОВЧЕЖИЋ.

А) КЊИЖЕВНИ ПРИКАЗИ:

Г. (Јован Грчић): Јован Бак М. Ђ. Милићевића. 15; Душан Рогина, Три листа из живота. 15; Нова Требевић. 45; Алмасија. 45; Породица. 46; Побратимство. 64; Plutarchovi izbrani životopisi, dio drugi, preveo Stjepan Senc. 96; Отаџбина, св. 118, 128; Увода. од Нозака Граовског. 143; Кратки тишак, од Јована Петровића. 144; Josip Kozarac, Među svietlom i tminom. 158; Ђ. Верга, Ева. 158; Вошчаница, од Душана Рогина. 159; Три светиље, од Чарлса Дикенса, превео Мита Ђорић. 159; Летопис Матице Српске, књ. 168., 191; Јанко М. Веселиновић. Божја реч. 206; Бошко П. Жељски. Песме. 206; Ив. М. Поповић. Босиље. 207; Ј. Миодраговић. Дечја анђео хранитељ. 207; Петар С. Иванчевић. Петар (Пецица) Поповић. 224; Летопис Матице Српске, књ. 169, 270; Ж. О. Дачић, Сиротан. 271; Ђорђе Стратимировић. Таласи. 288; Четир српске романсе, од Вида. 351; Апостол, од Петефија, превео Ал. Марић. 351; Мита Живковић, Босанчице. 383; Мати и син, од краљице Наталије. 384; Р. Кошутић. Сељачки мотиви. 398; Н. Ђорић. Љубице. 399; Јован Живановић. Српска читанка за доње гимназије, књ. I. 52; Мита Живковић. Први и повлашћени пут. 528; Србобран, календар. 639; Орао. 639; Годишњица, календар. 687; Чед. Мијатовић. Радо од Гласиње,

719; Новеде Драгутина Ј. Илића, 752; Легонис Матице Српске, књ. 171, 782; В. Милан Марин, Изравната Срема, 782; Нови Требиње за 1893. годину, 815; Српски Великокикиндски календар, 816.

Б. (Ђорђе С. Ђорђевић): Jagić V. Slavorum carmina epica selecta, 112; Pastrnek, Bibliographische Uebersicht über die slavische Philologie 1876—1891, 333; V. Jagić, Die Menandersentenzen in der altkirchenslav. Uebersetzung, 382; Eugen Kozak, Bibliographische Uebersicht der biblisch-apokryphen Literatur bei den Slaven, 429; Ст. Новаковић, С Мораве на Вардар, 608; V. Jagić, Archiv für slavische Philologie. XV. 670; Српска краљ. академија. Споменик XVII. 735; Пера П. Ђорђевић, Теорија књижевности, 751; Andrić Nikola, prievodna beletristika u Srba od god. 1777 do 1847, 739.

Д. А. Ж. (Дан. А. Живаљевић): Српска краљ. академија. Споменик XIV., 110.

Ј.: Младен Јосић, Пред иконом крштења Христова, 719.; Мита Ст. Клицин, Читанка. 750. Eine Perle der serbischen Volksepik, 814; Бошњак, календар, 815; Цригорка, од Фр. х' Онгара, превео М. Ј. Шимић, 815.

Ј. К. (Јанко Кнежевић): Нова очигледна настава, 205.

Г. Л. (Григорије Лазић): C. Julii Caesaris commentarii de bello gallico, pars prima, објасњио Мита Живковић, 79.

С. М. (Стеван Милованов): Crte o magnetizmu i elektricitetu od Otona Kučere, 47; Сретен М. Адић, Основно васпитање, 318.; С. П. Бајаловић, Лекције из експерименталне физике, 429.

Т. О. (Тихомир Остојић): Босанска Вила Ива Ћипшић, „Slike iz Bosne", 40; Евгеније Кукуљић „Obiteljska tajna", 62; Димитрије Демстер „Tenta", 62; Vienac, 63; Узајамност јужнијех Словена, написао Миливој Србинић, 78; Ljetopis Jugosl. Akademije, 111; Збирка педагошких радова од Мите Нешковића. 126; Просветни Гласник, год. XIII. св. 1. 128; Iz varmedjinskih dana od Ksavera Sandora Gjalskog, 143; Славинско обзорьнје, 143; Наставник, књ. II. св. 1—6. 158; Разум и филозофија од В. Јагића, 206; Психологија, од Петра Радуловића, 206. Rad Jugosl. Akademije, књига CVIII., 287; Успомене на Италије од дра Ђорђа Дере, 319; Jagić „Archiv für slavische Philologie" XIV, 447.

Л. П. (Јован Пивнички): Успомене са бојишта поља на Јанковој Клисури од М. Ф. Манојловића. 398; Опис путовања Хаџи-Мила Понадића у Палестину, 398; Казбулбуцијаде од дра Казбулбуца. 398; Нишко и Милинко од Јов. П. Јовановића. 398; Душан Ђурић. Неколико приповедака за српску хладеж. 416; Пупољци, од П. Крстоношића. 430; Две лажне златице од П. Деспотовића. 431; Вештица бити срећан од Павла Мантегаце, превео М. Б.. 496; Павле В. Вујић. Општи социјални услови по живот биља. 544.

А. П. (Александар Писаревић): Fr. v. Hellwald. Die Welt der Slaven, 303.

С. С. (Светозар Савковић): Poviest srednjega vieka од Фрање Вале, 63.

Б.С. (Бранислав Станојевић): Чед. Мијатовић. О условима успеха, 670.; Ст. Новаковић, Српска баштина у старијим турским законима, 686.; Миленко М. Вукићевић, Улога задруге у нашој борби за ослобођење. 718.

С. (Станојевић Станоје): Српска краљевска академија. Споменик XI., 30; Српска краљевска академија. Споменик X., 78; Српска краљевска академија. Глас XXX, 78; Историја српског народа од Љ. Ковачевића и Љ. Јовановића II. књига I. део. 95; Одговор Димитрија Руварца на чланак „Правда и суд" од г. С. М. Веселиновића; 95; Српска краљ. академија. Глас XXVIII. 125; Град [illegible] народи од Ст. Новаковића. 125; Удаја или самовласно апшење за дуг у старом српском законодавству и у народним обичајима од Ст. Новаковића. 125; Етнографска карта српских земаља. 126; Гласник срп. ученог друштва, књ. 73. и 75. 175; Елефте и Суплоте од В. М. Рашића. 205; Старине у Зети од Максима М. Шобајића. 237; Славенска унија и тројна унија Европе од Васе Пелагића. 238; Ирикеве беседе Никанора Грујића. 255; Србија и Турска у XIX. веку од Ранка, превод Ст. Новаковића. 255; Српска краљ. академија. Глас XXXII., 270; Срп. краљ. академија. Споменик XI., 270; Књижевни радови Ињифора Дучића, књига II., 270; Срп. краљ. академија. Глас XXXI., 288; Косовска битка од Јована Мишковића. 288; Женидба Сењанин-Тадије. 304; Историја српскога народа, 304; С Њ. В. краљем Миланом на Истоку од Мих. Рашића, 320; Проповједник срп. народне цркве од Теофана Живковића. 334; Мала Мара Пола де Кока, превод Мите Ђорђића. 352; Тестаменат великог Петра, с француског Петар Цветић. 383; Српска краљ. академија. Споменик XVIII. 448; Срп. краљ. академија. Споменик XV. 464; Летопис Матице српске, књ. 170, 496; Српска краљ. академија. Споменик XVI., 512; Дан. А. Живаљевић. Дневник једног заборављеног писца, 512; И. Руварац, Стари Сланкамен, 544.; Гимназијалац, 591; Чији је сијев „Сирт Сланкаге Чегијна" од Јов. Рогановића. 591; Срп. кр. академија. Глас XXXV. 591. Српска црква на Лици 1400—1768 од И. Крајновића. 656; Повјесница срп. народа у Славонији од Ј. И. Јовановића. 670.; Катарина, од И. Руварца, 718; Сборник за народни умотворенија, наука и књижнина, 719.; Соко, календар, 736.; Просјета, 800; Budapesti látogatók lapja. Београд у слици и речи. 816; Јован Вошковић. Писма о књижевности српској и хрватској. 816.

—h (Свет. Ђоровић): Српске народне пјесме слијепца Рада Рапајића, 46.

КЊИЖЕВНЕ БЕЛЕШКЕ.*)

Стр. 15, 30, 47, 79, 112, 144, 159, 176, 191, 207, 224, 238, 255, 271, 304, 320, 334, 351, 368, 384, 399, 416, 431, 448, 479, 512, 528, 544, 559, 576, 592, 624, 640, 656, 671, 687, 703, 720, 736, 752, 768, 783, 800, 816.

ПРОСВЕТНИ ГЛАСНИК.

Стр. 32, 48, 80, 112, 144, 176, 192, 256, 352, 560, 592, 640, 688, 784.

ЧИТУЉА.

Стр. 96, 208, 256, 544, 640, 656, 688, 736.

СМЕСИЦЕ.

Стр. 16, 32, 48, 144, 176, 272, 368, 464, 560, 672.

УРЕДНИКОВЕ ПОРУКЕ.

Стр. 16, 48, 368.

*) Од 23. броја на даље бележили су: Ђорђе С. Ђорђевић +, Тих. Остојић =, Бранислав Станојевић ×, Станоје Станојевић —, и уредник —.